ELVCIDATIO in omnes Psalmos iuxta veritatem

TEM *VVLGATAE ET ECCLESIAE V*SITATÆ ÆDITIONIS LATINÆ, CASTIGATIOR *quàm vnquã anteà fuerit, Quæ & ipsa integra illibatáque ex aduerso opponitur: Psalmus singulis singula argumenta ante se monstrantibus, totam Psalmi virtutem atque intelligẽtiam quasi per modum epitomæ summatim complectentia: Post elucidationem verò adiunctis prolixioribus Annotationibus, quæ vice Commentariorum haberi possunt.*

Adiuncta est etiam Elucidatio *canticorum, quam* Ecclesiasticus *vsus appellare solet* Ferialia.

Subsequuntur denique Annotationes ex Hebræo atque Chaldæo, in quibus, quicquid ex veritate Hebraica occurrit difficultatis, tractatur & explicatur à Fratre Francisco Titelmano Hasseltensi, ordinis Fratrum Minorum, sanctarum scriptorarum apud Louanienses professore.

PARISIIS

Apud Viduam Mauricii à Porta sub insigni D. Claudii in clauso brunello.

1552

Pſalmus Nuncupatorius Beato

PATRI LVMINVM, A QVO OMNIS

eſt ſapientia & intelligentia, quem cecinit illi ſeruus operarius, die quo finiebat laborem operis huius, & coram domino offerens, ait:

LAudabili domino nunc, ô anima mea profer de corde canticum: ſi quid habes laudis aut carminis, vel in intimis abſconditum, age, ne moreris, prodeat quantocyus in gloriam beati patris luminum.

Dilatare modo cor meũ, & de plenitudine tua buccas implens, diſrumpe labiorum ſilentia, feſtina manus, celeriter arripe tibi chartam & calamum, & deſcribe illi gratiarum actionis cãticum.

Opus enim laboris grandis iam ad finem optatum perduxit benignus fauor eius, opus quod dedit inchoare, dedit tandem & perficere.

Sine eo non poteſt iaci fundamẽtum operis vel minimi, quanto minus operi amplo dari poſsit bona conſummatio?

Tibi ergo, domine Deus pater vnctionis ſanctæ, acceptum referimus quicquid eſt noſtro miniſterio laboratũ in opere iſto, fundamentum & conſummationem, initium & finem tibi aſcribimus, tuæ nuncupamus magnificentiæ.

Puer paruulus Bethleemites erat paſcens in agris gregem patris Iſai, poſt fœtantes ibat, pedum tenens in manu ſua, ductor innocentis gregis paucularum ouium.

Citharam è domo paterna egrediens puer ille decorus & rubicundus ſecũ deferebat in loca paſcuę: gregibúsque perductis ad paſcua, apprehendebat illam, & exercitabat ſe in ea.

Ouiculæ carpebant virentem herbam, & paſtor dictabat Diuina cantica: illæ balabant, & hic canebat Deo pſalmos in dulcedine citharæ.

Errabant illæ per paſcua, & iſte volitabat in cælos: ſedens in graminibus adoleſcentulus iſte, qui portabat iugum domini, leuabat ſe ſupra ſe, & contemplabatur grandia.

Hunc ipſum tibi placuit altiſsime Deus, ſubleuare in regnum tuum, de gregibus ouium tuliſti eum, & de poſt fœtantes aſſumpſiſti eum.

Paſcere Iacob ſeruum tuum, & Iſrael hæreditatem tuam, vt eos paſceret in innocẽtia cordis ſui, & intellectus manuum ſuarum deduceret.

Pedum commutaſti ſceptro, & paſtoralem peram enſe regio: habitum ruſticũ regio mutaſti ſchemate.

Citharam tamen ſuam non poterat obliuiſci, etiam ſublimatus in regnum. cũ enim de paſcuis euocaretur ad ſolium, memor fuit dulcis citharę, & ſecum eam detulit in aulam regiam.

Non in faſtum, illum extulit honoris dignitas, vt proiiceret ſuauem citharam: quin & firmatus in regno, veſte indutus linea, ante arcam ingrediens, percutiebat illam in oculis omnium, coram domino.

Quoties à præliis domini ad requiem rediens, enſem poneret de latere: diſcinctus ſtatim arripiebat citharam in manibus, & canebat cantica domino.

Quid enim? ſpiritus tuus bonus adimpleuerat illũ: vt eſſet tibi pſaltes egregius & vates eximius præ omnibus qui anteceſſerant illum.

In paſcuis adoleſcentulũ paruulum & contemptũ cœpit erudire ſpiritus tuus: & nec in regni faſtigiis oblitus eſt veterem diſcipulum.

Eius perluſtratus ſubtili radio, videbat cœlos tuos opera digitorum tuorum: ſolem lunam, & ſtellas, quæ tu fundaſti.

Corpore agebat in paſcuis, aut in deſertis errabat, aut quietus reſidebat in domo, quam tandem ædificaſti ei, ſpiritu verò perluſtrabat cælos, & quæ longe ſuper cælos ſunt, miro cõſpiciebat acumine, in omnibus tibi quærens gloriam.

Incerta quoque & occulta ſapientiæ tuæ manifeſta feciſti ei: reuelaſti illi mẽtis oculos, & cõſiderabat mirabilia, quæ nunquam hominis viderat oculus, vel auris audiit.

In myſteria abſcondita eorum quæ multo poſt erant exhibenda in plenitudine temporis, penetrabat tuo perluſtratus radio: ſpiritus enim tuus omnia ſcrutatur, etiam profundiſsima tua.

Conſilia tua omnia quę decreuiſti ab æterno ſuper redemptionem generis noſtri, non celabas illũ, ſingulari priuilegio erudiſti illum tua vnctione de omnibus.

Non illum latebat fœliciſsima nobis humanatio coæterni verbi tui: neque conceptus eius admirabilis de intacta virgine velatus erat ante illum.

Sic neque iucunda in pacè natiuitas, oon absoluta conuersatio, hon doctrina perfectissima, nō paupertas, egestas, & labores plurimi.

Nihil inimicorum contradictiooes & odia grauissima, non passionis calix amarus, non turpissimę mortis consummatio.

Non sepultura honorifica, non patrum diu desiderata visitatio: non prępotens à morte resurrectio, uoo io cælos cum iubilo & voce tubę gloriosa ascensio.

Non sessio ad patris dexteram, non inimicorum fœda confusio: noo authoritatis plenitudo, non potestas facere iudicium.

Noo spiritus à patre demissio in corda simplicium: non qnæ per hos ille erat operaturus stupenda mirabilia.

Non Euaogelii sancti in omnem terram disseminatio: noo cōuersio gentium, non Ecclesiæ nouę ædificium, noo Iudæorum grauis vltio, & veteris synagogæ obliuio.

Non persequutiones suscitandæ fidelibus: non iræ dæmonū, noo principum terrores, & argumēta vana prudentium.

Noo hæresum adinnentiones, cum plurimorum seductionibus: nō electorum ex munere superno præseruatio à cunctis periculis.

Non sæculi vltima consummatio, non tremendnm illnd exameo oonissimū: neqne quæ tunc erūt largienda pro operibus optima vel pessima, vitæ mortisque præmia.

Horum omnium oihil illum passus est ignorate sacer spiritus tuus: thesauros tuos omnes demonstrasti ei, nec quicquam celasti illum ex omnibus arcanis consiliorum tuorum.

Omnia ista nondū exhibita ille cernens eminus, in canticis Psalmorū descripsit ea: à Leuitis & cantoribus assiduè caotari iubebat illa, in modnlatione vocis & instrumentis musicis.

Vetuotamen sub inuolucro sermonum & obscuritate verborum velata erāt omnia: nōdum enim tempus aduenerat, quo in mundum proferri debebant illa Dei occulta consilia.

Non valebant neq; sapientes, intellectu comprehendere quæ cecinerat ille: mysteriorum ignorātia & sermonis obscuriras foras pepulerunt legentes atque canentes ab intelligentia.

Ita quidem clausus erat liber, firmata erant libri signacula: donec veniret quæ seipsam patefaceret veritas, & adimpleret qoæ ille cecioerat omnia.

Expectabatur enim agnus ille occidēdus, qui faceret victoriam: qui clausum aperiret librum: & solueret signacula eius.

Clauem Dauid ipse habet, veniensque in nostram eam detulit secum adimpleudo in se omnia quę ille Prophetanre spiritu descripserat, manifestam fecit intelligeotiam.

Quomodo claustra fortia aperiri nequeuot, nisi claui feris propria: sic noo poterat absq; claue istam huius libri qnisquam penetrare intelligentiam.

Qui clauem istam vel ignorant vel abiicinnt, manifeste vanos se comprobant: si libri huius claustra teserare tentauerint.

Absque claue ista, benignissime pater luminum, nunquam fuisset oobis ausus attingendi librum istum, vel digito minimo.

Nisi super benedictus IESVS tuus filins, noster dominus, in seipso adimplēs manifestata fecisset nobis omnia: nos hebetes ingenio, intellectu rudes, vecordes spiritu, quomodo ranta caperemus mysteria?

In huius autem clauis fiducia tentare ausus sum ego pner enarratiooem verborum istorum sortiūs charitas tua, Deus, iniecit onus, fides dedit ausum, spes cauit ne deficerem.

Bethleemitis illins pueri & Israelitici regis carmina videbam etiamnum in ore versari omniū: peculiariter qui tibi segregati sunt, quos cleri comprehendit titulus, statutis horis ea tibi recitant.

Canuntur in templis, leguntur io cubilibus: oblectantur in eis corda diligentium beatum & inclytum nomen tuum, quod illa replicant milies & milies.

Magna omnino cōsolatio & instructio plurima ministraror in Ecclesia fidelibus in canticis istis: ad mēsam opiparā, ōigenis instructā ferculis & plenā deliciis accedit, q̄squis in Psalmos introierit.

In agēdis iostruimur, in fugiendis præmonemur: ad agenda booa incitamur, deterremur à ooxiis.

In aduersis abundantem innenimus coosolationem, io prosperis salutarem timorem: in afflictionibus docemur patientiam, in exoltatione modestiam.

Firmatur in eis fides, spes roborarur, & exardescit charitas: cor nostrum & caro nostra rapiunrur in te, ô bonnm optimum & lumen beatissimum.

Attamen sermonum obscuritas & iouolucra verborum, simplicioribns magnnm exhibēt negotiū: ab his deterriti, quibus est captus tenuis, desperantes absceduot vacui, aut fastidiosi dimittuntur ioanes.

In hoc, Deus piissime, propositum fuit cōatus nostri: impedimentum istud & auferremus pro snbministratis nobis à te viribus.

Vt fugaretur obscuritas, & verborum claritate pateret exposita sententiarum veritas, vt facile cuiuis ingenio pia attentio donaret intelligentiam.

Non est virtutis meæ, creare in testa nucleum: attamen qnem tu tibi recondidisti, possum ego testa coofracta educere, eductum mundare à cortice, mundatum proponere amiculis, vt manducent absque molestia.

Faciet labor iste meus, vt laborem illi non sentiant, oblectationem magis accipient ex suauitate quem illis propinauero.

Ita, De⁹ magne, sensus sublimes de meo sensu nō iactat se collocasse paruitas mea in opere isto: sed quæ recondidit in Psalmis tui verbis spiritus tuus, tentaui de absconditis eruere.

Laborem ego suscepi prolixum, multum & magnum, in humeris meis: vt laborem auferrem iis qui cum intelligentia tibi optant psallere.

Tædium multum intriui ego in lacem meam, & ad fundum vsque exhausi vniuersum quod intriueram: vt molesta fastidia auferrem desiderantibus intelligenter tibi psallere.

Pro viribus quas mihi subministrauit benignitas tua, conatum adhibui superare difficultatem omnem, obscura elucidare, contracta dilatare, inuoluta explicare, implere hiantia.

Memento mei, Deus meus, pro omni labore isto in bonum: laborantem agricolam fac primum de fructibus edere.

Gratiam tuam sanctam, quam tantopere semper commendaui in opere isto, non deneges mihi: peccata mea multa & magna, deleas plurima & maxima misericordia tua.

Fidem rectam, quam in perpetuam veritatis protestationem descripsi in libro isto, nullius vnquam rationibus aut suasionibus patere auferri mihi, aut imminui certitudine.

Ab itineribus prauis prohibe semper pedes meos, in omne malum alioqui faciles: cor mundum & spiritum rectum innoua mihi in visceribus meis.

Prohibe, pater meus, ne cum alios ad psallendum sapienter inuitauero, ipse psallam in insipientia: ne cum aliis prædicauero, ipse apud te inueniar reprobus.

Sit mihi hęc pro labore, quem tuo consecro nomini, remuneratio sancta: portio mea & merces magna nimis esto mihi, in terra beata viuennum.

Omnibus item qui in desiderio bono nostris perfrui volent laboribus, adsit benignus fauor tuus: da inuenire illis, vnde proficiant animæ quærentium te, domine.

Gloria patri & filio & spiritui sancto.

Sicut erat in principio & nunc & semper: & in sæcula sæculorum, Amen.

DEO LAVS ET GLORIA.

CLEMENTISSIMO ET CHRISTIANISSIMO IMPERATORI CAROLO, EIUS NOMINIS QUINTO, HISPANIARUM REGI &c.

Frater Franciscus Titelmanus Hassellensis, ordinis Fratrum minorum, gratiam & pacem, & contra hostes Ecclesiæ plenam de cælo victoriam.

INter tam innumera sæculi mala, Christianissime Cæsar, quibus refrigescente charitate & abundante malitia, mundus indies magis ac magis adimpletur: inter tantos támque diuturnos tumultus, quibus ab annis aliquot grauius indies & immedicabilius nequissimum hoc nostrum sæculum non desinit perturbari, Christiano homini cordis sui pacem tenere cupienti nihil arbitror esse vtilius frequenti lectione, & assidua meditatione verborũ Dei: quę sola hominis animum aduersus quoslibet tentationum impulsus, contra quoslibet tempestatum ac procellarum quálibet graues incursus, possunt reddere securum, & in verę pacis soliditate stabilem conseruare. Peculiariter verò diuini hymni, quos rex & Propheta Dauid, sancti spiritus radio mirifice illustratus dictauit cecinitque domino, ad eam rem videntur nescio quid latentis energiæ occultéque efficaciæ in sese continere. Præter enim quod legentiũ mentes, de oĩbus Christiano homini necessariis tam agẽdis quàm credendis, plenissime instituunt, hoc etiam probantur habere, vt legentiũ corda quàm efficacissime moueát, hinc quidem ad odium mali, illinc ad virtutis amorem: hinc ad terrenarũ rerum & caducæ vitæ cõtemptum, illinc ad verorum & cælestiũ bonorum sanctum desiderium: sicq; ab infimis istis, in quibus velut sus in volutabro luti volutatur filii huius sæculi, affectus psallentium rapiant, & velut impetu quodam transuehant in cælestia. Mouit hæc multiplex vtilitas, patrum qui nostra præcesserunt sæcula non paucos, tam Græcos quàm latinos, vt in Psalmos ædeterent iustos com-
Ruth.2. mentarios: nõnulli in aliquot tantũ selectiores, alii in vniuersos: quorũ tantus est numerus, vt propter multitudinem vix liceat: propter fastidium non sit operæpretium, eos nominatim recensere. Nihilominus & mihi visum fuit omnium nouissimo, præcedentium patrum labores, in hoc ipsum opus ingredi, & Ruth Moabitidis exemplo, metentiũ in agro isto dominico gressus insequẽdo, spicas quæ forte metentiũ subterfugissent manus, aut etiã de industria ex patrisfamiliâs voluntate fuissent relictę, colligere, vbicunq; clementis in me patrisfamiliâs comperissem gratiam. Sic ergo post maiorum egregios labores nulla vnquam veneratione satis honorãdos, quæ mihi clementis Dei in hoc fœcundissimo agro laboranti donauit benignitas, collegi in manipulos, singula coaptans, vt potui, quàm ordinatissime: non tam curam habens afferendi plurima, quàm pauca clare lucidéque sic explanandi, vt nemo non vel tenuis ingenii, facile Psalmorum posset simplicem intelligentiam comprehendere. Tandem verò huius laboris finem ex Dei benigno fauore assequutus; dum ipse mecum reputo, huius operis nuncupatio post immortalem Deum (cui primam deberi non dubiũ est) inter mortales cui potissimum debeatur, tuæ maiestatis celsitudo, Christianissime imperator, dignissima mihi visa est, cuius patrocinio hi in Psalmos Dauidicos cõmentarii committantur, cuiusque augustissimo nomini dedicẽtur & consecrentur. Cui enim iustius hanc suauem Dauidis citharam, per nos ex Dei gratia, modo quodam vel innouatam vel adornatam: citharam Dauidis (inquam) Regis, cui iustius nuncupabimus, quàm Carolo regi, & tanto Regi Imperatori, & imperatori tali, vt cum illo non immerito, siue in regni gloria, siue in cordis pietate, possit comparari? Prophetam hunc regium, vel potius Prophetam regem cui poterimus iustiori dedicare titulo, quàm regi & Imperatori Christianissimo? Et (vt vno verbo dicam semel omnia) Dauidem cui poterimus dicare nisi Dauidi? Neque enim hoc nominis tibi pręter veritatem ascribimus, qui Dauidis illius veteris, & pectus & mores & vitam omnem ita nobis in teipso refers atque depingis per gratiam Dei (qui te præuenit in benedictionibus dulcedinis, antequam coronam tibi imponeret de lapide pretioso) vt non immeritò Ecclesia vniuersa Dauidis tibi nomen possit attribuere, sibi nihilominus tali Dauide imperante debet gaudere. Si enim illius erga cultum Dei piam deuotionem, erga persequutores mansuetudinem contra hostes Dei, & veritatis inimicos ardentem zelum, in aduersis imperturbabilem patientiam, in prosperis tranquillam modestiam, prudentiam, & diligentiam in rebus agendis, mali consummatum odium, perfectum virtutis amorem, denique quicquid in illo Dauide nobis describit sacra historia, ita tu nobis in temetipso exprimis, ita propinqua imitatione affectaris, vt videaris ad rapiendum tibi Dauidis nomen, magis quàm ad exprimendum in te Dauidis exemplum contendere. Non hæc per adulationem dicimus, sed quod toti orbi iam ipse tu prior manifestum fecisti, ad gloriam Dei recitamus, cuius est ornatus omnis quem in te prædicamus, bonum omne quod in te veneramur. Vel ipsi tui inimici sunt iudices, quibus ex-

pugnandis, haud facile dixero, an iste quem gestas Imperialis gladius potentior, an probitas illa virtutis inueniatur efficacior. Alii forsitan partem asserent priorē, respicientes in ea quæ videntur foris. Ego sanè, nec vt arbitror solus ego, in alterius partis ascensum, nō vna sum ratione propēsior. Et quoniam Dauidis ita temetipso virtutes nobis quasi in exemplari viuo demōstras, confido in domino, qui tibi hāc dedit & cōseruat voluntatē, victorias quoque illas gloriosissimas, quibus Dauidis nomen diuulgatū fuit in omnes nationes, suo tempore in te manifestandas aduersum gentes incredulas & barbaras nationes. Nā de fidei domesticis quis ignorat, quantos iam triumphos, penè citra omne negocium, quasi pro te pugnāte Deo, retuleris? Quis ignorat, ab annis plus minus duodecim, quantas difficultates à fidei domesticis tibi suscitatas, ad impediendum quæ de te magnificando, magnus Deus decreuerat, tandē gloriosus victor superaueris? Vt quæ de te ille cogitauerat, opere adimplerentur: & ad nouissimum vsque verbulū complerentur omnia: quēadmodum hodie magno totius populi Christiani gaudio factum cernimus, vt non immeritò post toties deuicta hostiū castra, eaque ferendo magis quàm furendo superata, in Deo propugnatore tuo sanctè iam possis cū Dauide gloriari, ac dicere, Dominus illuminatio mea, & salus mea, quē timebo? Domin[9] protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt. Si consistāt aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Ac inde, In petra exaltauit me, & nunc exaltauit caput meum super inimicos meos. Et quemadmodum Dauidi, post domestica superata mala, id est, post transactam illam nimis diuturnā & grauissimam Saulis, cōsentientiúmq; principum persecutionem, sua in regnū totius Israelitici populi inunctio, euidens fuit testimonium earū victoriarū, quas pòst erat de alienigenis accepturus (id quod statim ab vnctione, ascendentibus Philisthæis sensibili miraculo fuit expertus) ita præteritorū malorū impedimentorūque euasio, quæ à fidei domesticis hactenus grauissima pertulisti, Dei potius voluntate, quàm humanis viribus iā superata, certū tibi ac nobis omnibus, qui sub tuo sceptro viuimus, & sub alis tuis protegimur, debet esse argumentum multo maiorum & plurium victoriarū, quibus post susceptam sacri imperii vnctionē, aduersus barbaras nationes, & iuratissimos Christianæ fidei hostes, omnipotēs Dei brachiū in te olim speramus iri clarificatū. Loqui me ista citra omnē adulationem nemo dubitabit, qui Dei nostri erga te mirā prouidentiam, pio animo (vt æquum est) expenderit. Quis enim eas quæ tibi intra annos pauculos cōtingere, victorias tantas, tamque inauditas, quas cōmemorare nominarim nō est opus, humanis viribus possit citra pudorem mendacii ascribere? Arbitror nec ipsos quidē inimicos id velle, etiamsi possint, neque posse, etiamsi velint, conscientia reclamante, asserere. Quū ergo Dei prouidentia hactenus erga domesticos tāta pro te ostenderit, vt te eueheret quò voluit, id est, vt ad Christiani augustissimi imperii sacrū fastigiū sublimaret: cōpleto iā hoc suo proposito, an putamus illū quasi rebus omnibus peractis, quasi in tuto compositis negociis, manum subducturum, iāque aduersum exteros fidei hostes tibi defuturum, cui erga domesticos nūquam defuit? Nōne (vt Moyses sanctus ait) Dei perfecta sunt opera? Nunquid tāta præludia frustra præmisisse credamus illā prouidentissimā sapientiam, quæ attingit à fine vsq; ad finē fortiter, & disponit omnia suauiter? Iosue, dixit Deus iā in ducem populi Israelitici assumpto, Non dimittā, neque derelinquam te. Confortare, & esto robustus. Et iterum, Ecce præcipio tibi, confortare, & esto robustus. Noli metuere, noli timere, quoniam tecum est dominus Deus tuus in omnibus ad quæcunq; perrexeris. Quod illi dicitur veteris synagogæ ducatum suscipienti, id tibi multo magis Christiani populi imperatori dictū, ac suo tempore exhibendū non dubitamus. Ascēdant proinde, ascendāt Philisthæi, ascendāt incircuncisi isti idololatræ, effundātur quasi arena quæ est in littore maris, glorientur in fortitudine sua, & in multitudine exercitus habeant fiduciā, super equos & dromedarios ascendāt, camelos onerēt diuitiis, mercede conducāt perfugas, emant precio proditores, instruant terra marique prælia. Tu interim os domini interrogabis, atq; in oratione tua consulens dominum, audies loquentē in te pacem super te, ac vniuersum populū tuum, pugnabitque pro te dominus Deus, in quo habes fiduciā, & diuidet à te inimicos tuos, quomodo diuidūtur aquæ. Auxiliabuntur tibi man[9] domini, & brachio eius cōfortaberis, vt nihil valeāt aduersum te proficere inimici, aut vel in minimo tibi nocere iniquitatis filii. Illud quoq; quod in libris Regnorū & Paralipomenon de rege Dauide sacra refert historia, quòd mox ab inunctione sua secūda ascēderit contra Iebusæos habitatores terræ, qui tenebant Iebus, siue Hierusalē, eosq; viriliter expugnauerit, & abstulerit inde cæcos & claudos, qui oderant animā eius, quā pulchre nobis tu, Christianissime Imperator, cœpisti imitari, qui statim à suscepta imperiali vnctione, ad terrā illā cōculcationis & volutationis (quæ est interpretatio nominis Ieb[9]) id est, vbi sancta omnia cōculcantur, vbi cælū terræ miscetur, vbi sursum atq; deorsum voluūtur omnia, vbi sacra prophanātur, & prophana sancta reputantur: ad hanc (inquam) terram & ad huius terræ inhabitatores Iebusæos, id est, cōculcatores & volutatores istos, Italia relicta, descēdisti, vt auferres inde cæcos & claudos habitatores terræ, qui intra ecclesiā habitātes, dicunt se Christi esse, & nō sunt: dicunt se euāgelicos esse, & nō sunt, sed sunt synagoga Satanæ, & impietatis magistri: dicūt se vidētes esse, & cæci sunt, veritatis lumen quod à Christo nobis per apostolos & ecclesiasticos patres illuxit abnegantes: dicūt se rectos habere gressus, & claudi sunt, deficientes à via recta, quā illos mater ipsorū docuit ecclesia, impietatis & falsitatis itinera præeligētes, in quibus seducti seducūt errantes (vt sanctus apostolus ait) & in errorē mittētes. Quos licet nondū belli impetu abstuleris, malens benignitate (vt de Deo Paulus ait) inuitare peccatores ad pœnitentiam, & per longanimitatem expectare ad veniam, q̄ in subita ira condem-

Psal. 26. — 2. Reg. 5. — Deut. 32. — Sapic. 8. — Iosue. 1. — 2. Reg. 5. — 1. Para. 11. — Apoc. 2. — 2. Tim. 3. — Roma. 8.

Ezec. 18. natos morti tradere (nam & hoc à Deo didicisti, vt nolis mortem peccatorum, sed magis conuerti
& 33. eos, & viuere) illud tamen indubitatum tenemus, non introiturum te in tabernaculum domus tuę, non ascensurum in lectum strati tui, non daturum oculis somnum, non requiem temporibus, non cum quiete rediturum in domũ tuam, donec Iebusæos istos cæcos & claudos abstuleris, donec pestiferos istos seductores auferas de terra, & Christi ecclesiam peste hac pessima misere contaminatam gladio imperiali, quem ad euangelii veri gloriam, & fundatissimæ nostræ fidei defensionẽ gestas, expurgaueris. Et quamuis Iebusæis istis spes ampla iam incipiat affulgere euasionis, quòd ita mansuete secum hactenus tuam serenissimam maiestatem videant egisse, vnde & iactare in occulto se non veretur obstinatorum multorũ impudens nimis & inconsiderata præsumptio, omnibus tamen tui animi candorem, & fidei zelum agnoscentibus, spes & persuasio certissima est, longanimem istam dilationem prudentissimi cordis tui (quod in manu habet idem ipse qui finxit) ecclesiam Christi non ad detrimentum, se ad commodum maximum aliquando profecturam: vt Iebusæis istis domesticis sublatis, tandem in exteros Philisthæos crucis Christi per te vexilla inferantur, & nominis eius gloria per sacratũ brachium tuũ clarificetur in nationibus, assistente tibi, & in omnibus cooperante optimo maximóque Deo, qui est adiutor fortis, & in se sperantes non potest de-
Psal. 70. relinquere. In eo fœliciter vale Imperator Christianissime, & humilis tui clientuli munus, quod de
Psalm. 9. corde tibi deditissimo, deuinctissimóque offertur sub tuo patrocinio benignus assume. Louanii

M.D.XXXI.

CHRISTIANO LECTORI FRATER FRANCISCVS TItelmanus gratiam & pacem.

Omnis scriptura diuinitus inspirata (vt magnus ille gentium apostolus ait) vtilis est 2. Tim. 3.
ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt
perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Cuius rei causam alter
ille apostolus circuncisionis pulchre exprimit, quum in scripturæ sanctæ commen 2. Petr. 1.
dationem de prophetico sermone ita scribit, Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. Nimirum hic ille est spiritus, vnde habet omnis scriptura, vt ad docendum, arguendum,
corripiendum, & erudiendum in iustitia vtilis inueniatur. Ipse enim est, de quo Christus domi-
nus iamiam relinquendis apostolis, dixit, Paracletus quem mittet vobis pater in nomine meo, ille Ioan. 14.
vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis. Et iterum, Quum vene- & 15.
rit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Et paulus spiritum dicit omnia scrutari, e- 1. Cor. 2.
tiam profunda Dei. Et quum ipsi nesciamus quid debeamus sicut oportet à Deo postulare, ipsum Roma. 8.
dicit nostram infirmitatem adiuuare, ac pro nobis secundum Deum gemitibus inenarrabilibus postulare. Talis si est spiritus sanctus, quo authore sanctæ scripturæ sunt descriptæ: quis dubitet, maximam vim illis inesse docendi de omnibus quæcunque homini proficiunt ad salutem? Arguendum quoque, & contradictores veritatis reuincendum, eundem esse præualidum ac proinde & quæ ab ipso manarunt scripturæ, vel vnicum illud apertissime probat Saluatoris nostri ad apostolos testimonium dicentis, Quum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et apud alium euangelistam, Ego dabo vobis os & sa-
pientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarii vestri. Nec minus ad cor- Matt. 10.
ripiendum potentia iudicabit scripturarum eloquia, qui illud expendet verbum veritatis, quo de Lucæ. 12.
eodem spiritu pronunciauit dicens, Quum venerit paracletus, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Eruditionem quoque in iustitia, vt perfectus sit homo Dei in omne opus bonum instructus: hoc est, in vita agenda debitam institutionem à sancto spiritu pende-
re, manifeste ostendit, qui dixit, Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, siue dux mi-
hi erit in via recta. Hæc itaque commoda quatuor maxima, tametsi manifestum sit ab authore pri- Ioan. 16.
mario spiritu sancto omni scripturæ diuinæ inesse: sit tamé, nescio quo modo, vt in sacris illis hym-
nis, quos egregius psaltes Dauid prius quidem humilis ouium pastor, deinde verò Israelitici popu
li magnificus princeps, spiritu Dei mirifice illustratus, domino decantauit, eadem illa peculiarius vi- Psal. 142
deantur elucere. Omnia nanque ista, nempe docere, arguere, corripere, erudire in iustitia, ita efficaciter, ita valide, ita potenter præstant hi Dauidici psalmi, vt vix aliam sit inuenire scripturam in huiusmodi rebus parem, quæ simul sic & intellectum illuminet, & formet affectum. Nam & ipsa sancta euangelia, tametsi simplicius, lucidius, ac plenius omnia tradant quæ ad piorum hominum mentes illuminandas, & vitam instituendam conducunt (vnde nec dubium esse debet, hæc longo interuallo, authoritate, dignitatéque psalmos antecellere) attamen non illam habent loquendi formam psalmis peculiarem: qua fit, vt veluti impetu quodam legentium animos secum abripiant verius quàm abducant, ita vt quem in vitiis inuenerint, ad virtutis propositum auellant, quem in torpore compererint, ad alacritatem mentis restituant, quem sub tentationum pondere iacentem, aut mentis angustia constrictum, ad spiritus libertatem eleuent, & ad cordis educant latitudinem: quem verò terrenis curis deditum, ab onere vano expediant, sicque alleuiatum ad superna abducant, quem à bonis meditationibus affectionibúsque vacuum, sublato vacuitatis fastidio, suauissimis meditationibus affectionibúsque adimpleant. Quæ enim scriptura alia sic ante oculos ponit sub terribilium rerum similitudine diuini iudicii terrorem, & illius semper memorandi nouissimi examinis districtionem, vt hi nostri Dauidici psalmi, in quibus (vt ex locis mille vnum proferamus) talis aduersum impios profertur sententia, Qui habitat in cælis, irridebit eos, & dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos. Ac rursum, Nisi con-
uersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit, & parauit illum, Et parauit in eo va- Psalm. 2.
sa mortis, sagittas suas ardentibus effecit. Et iterum, Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, Psal. 7.
dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Pones eos vt clibanum ignis in temporis vultus Psal. 20.
tui, dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Econtrario verò, cælestium bonorum suauissimam dulcedinem, & summè amabilem voluptatem, quæ scriptura sic aperte, sic velut sensibiliter ponit ob oculos, vt noster hic liber psalmorum: Quàm magna (inquit) multitudo dulcedinis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te? Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu
filiorum hominum. Et alibi, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, torrente voluptatis tuæ pota- Psalm. 30
bis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Et iterum, Satiabor Psalm. 35.
quum apparuerit gloria tua. Ac rursum, Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutum, concupis- Psalm. 10
cit & deficit anima mea in atria domini. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Ac

deinde, Melior est dies vna in atriis tuis super milia. Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quã
habitare in tabernaculis peccatorum. Rursum, quæ scriptura sic blande & suauiter ignorantes eru-
Psal. 33: dit, & ad bene beatéq; viuendũ, velut præcando inuitat? Pro exemplo cõsidera quod habes psalmo
tricesimotertio, Venite filii, audite me, timorẽ domini docebo vos. Quis est homo qui vult vitã, di
ligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolũ. Diuerte à ma
lo, & fac bonum: inquire pacẽ, & persequere eam. Quæ itẽ scriptura peccatores hypocritas sic ter-
ribiliter cum sermonis efficacia corripit? Vide psalmum 49. Peccatori (inquit) dixit Deus, Quare tu
enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, &
proiecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cum eo, &c. Ac deinde, Existimasti
inique, quod ero similis tui: arguam te, & statuã contra te faciem tuam. Intelligite hæc qui obliuiscimi-
ni Deũ, nequando rapiat, & non sit qui eripiat. Quæ scriptura sic vbique persequitur, & damnat a-
uaritiã, velut ad oculũ depingens eius vanitatẽ, & superuacaneæ solicitudinis insaniam? Vbi sic im-
piorum prosperitas temporalis confunditur? Vbi sic consolantur iustorum in hoc seculo desolato-
rum animi? Vbi sic pauperum prædicatur beata portio, quam in futuro expectant seculo? Vbi spes
in hominibus condemnatur validius? Vbi in domino Deo fiducia vel efficacius, vel frequentius cõ
mendatur? In summa, talis est ista quam prædicauimus cithara, vt quisquis illi aurem accommodaue
rit (aurẽ dico spiritualem: tota enim spiritualis est hæc cithara, imò merus est spiritus, ac proinde spi
ritualibus vult auribus audiri) impossibile sit absque fructu vacuum illum abscedere. Si in peccatis
vitam agis, aurem accommoda nostræ huic citharæ, & emollietur tibi cor tuum ad pœnitentiam,
oculi tui exitus ac riuulos aquarum deducent, conturbabunt ossa humiliata, & iam reserata clama-
Psal. 50. bunt labia, Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinẽ
miserationum tuarũ dele iniquitatem meam. Docebit te hæc cithara, quomodo ad Deũ clames in
pœnitentia cordis tui, quomodo remissionem valeas impetrare admissorum criminum, quomodo
teipsum accusare, quomodo Deum precibus flectere, denique vt vitam deinceps meliorem agere,
vtque à recidiuo vitiorũ deinceps cauere debeas, plenissime & efficacissime te instituet. Si fortè tuũ
animum adhuc oblectãt voluptates istæ temporariæ, mox vbi citharam hanc nostram audieris, vo-
luptatem supernarum, & nunquam intermoriturarũ dulcedinem suauiter personantem, illarum au
tem temporalium deliciarum finem breuem, & tristem nimis exitum, terrifico sonitu buccinantem
aut verius lamentabili querimonia deplorantem, fieri non poterit, quin omnia hæc temporaria tibi
vt stercora reputentur: fieri non poterit, vt cor tuũ terrenis adhuc inhæreat: fieri non poterit, vt nõ
toto desiderio anheles ad cælestia. Si tribulationũ aut tristitiæ pondere premeris, aurem accommo
da nostræ citharæ: emoriar, si non quantocyus tibi releuabitur animus, si non iuxta multitudinem
dolorũ in corde tuo, consolationes diuinæ lætificent animã tuam. Ex aduerso, si in rebus tranquil-
lis periculosam intra te percipis securitatem, aut etiam vanam elationem suboriri sentis, adhibe au-
res psalmorum melodiæ: videbis timore Dei configi carnes tuas, salutari timore intra te cor tuum
continebitur, vt non in fastum eleuetur. Quòd si de fidei mysteriis quæstio fiat, quæso te per Deũ
immortalem, quid habent sacra euangelia sub plana narratione historiæ, quid sub simplici contex-
tu apostolorum literæ, quod non idem diuini isti hymni, sub verbis interdum obscurioribus, inter
dum clarioribus, plene contineant? Vide (exempli gratia) psalmum ordine 21. cuius initium, Deus
meus, respice in me, &c. Obsecro, qui fieri potuisset, vt plenius apertiúsq; narraret propheta domi-
nicæ passionis historiã, etiam si ante oculos coram positus, iam præteritã eam vidisset? Vt quod de
Esaia ait sacer Hieronymus, non minus iste de regio hoc nostro propheta dicendum videatur, ip-
sum non tam prophetiam quàm euangelium scripsisse. Vanus fuero, si in hac re demonstranda plu
ribus agere tentauero, quum totus psalmorum liber euãgelicis mysteriis, euangelicísque doctrinis
sit plenus: vt nõ immeritò à maioribus nostris hic psalmorum liber, totius scripturæ sacræ summa-
Luc. 14. riũ meruerit appellari. Neque ego pro nihilo computandum, aut paruifaciendum puto, quod apud
Lucam discipulis loquens dominus, specialiter psalmorũ meminit, dicẽs, Necesse est impleri omnia
quæ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me. Nisi enim singularem aliquam hu-
ius scripturæ voluisset indicare præcellẽtiam, satis erat dixisse, in lege & prophetis. Nemo enim Da
uidem negat, aut dubitat, prophetam appellandũ. Dum ergo non contentus generali prophetiæ ap
pellatione, speciatim meminit psalmorũ, proculdubio peculiare quiddam magnæ excellentiæ vo-
luit significare. Neque dubito, quin hac potissimum cõsideratione orthodoxorũ patrum sagax pru
dentia, prudénsq; pietas psalmos præ omnibus diuinæ scripturæ tam veteris, quàm noui testamen
ti eloquiis, maxime in ecclesiis frequentari, ac per dies singulos statutis horis sanxerit decantari: vni
uersis insuper quos cleri cõprehendit titulus, diuinis ministeriis per episcopalem ordinationem pe-
culiarius addictis, quotidianam in illis legendis meditandísque, sub obedientiæ sanctæ mãdato, in-
iunxerit occupationem: quam dum his velut iugum quoddam salutare sub obediendi necessitate
in humeros imponunt, cæteris nihilominus Christi fidelibus omnibus vehementer eandem com
mendant, iis etiam quos nulla præcepti lege constringunt. Hanc ob causam, patrum piorum non
pauci, Græci pariter atq; Latini, in psalmorum explanatione plurimum sudarunt, ne sermonũ ob-
scuritate, & frequentibus difficultatibus nusquam penè non se offerentibus, piorum animi tãta v-
tilitate fraudarentur. Quorum piũ studium adeò non damnamus, adeò nihil insequimur, vt om-
ni potius honore, ob sanctos in re tã sancta insumptos labores, dignissimos iudicemus: de iis quæ
nobis longa meditatione, frequentíque & deuota oratione parta reliquerunt, quantas valemus be
neuolo corde gratias agentes, quemadmodum communem dominum iam olim speramus gratiã

A in elucidandis psalmis nouam tentare voluimus rationem, simpliciorum piis affectibus magis quàm eruditorum sublimibus ingeniis consulentes, non quòd maiorum labores aut vanos aut insufficiẽtes reputaremus, sed vt simplicioribus Christi fidelibus eruditissimorum patrum prolixos tractatus vel sensa sublimia non satis capere valentibus, nostro labore vel simplicem qualemcunq; psalmorũ intelligentiam administraremus. In hoc autem opere talem instituimus procedendi rationem. Psalmis singulis suum præmittitur argumentum, quo quicquid tractat psalmus figuraliter describitur. Dehine elucidatoria subsequitur paraphrasis, vulgatam editionem (quam Gallicanam appellant) nõ phaleratis aut sesquipedalibus verbis, sed prorsus communibus, ita clarè lucideque explanans, vt vel puerulus attentus possit quæ dicũtur intelligere. Cæterũ, quid in textu cui parti in elucidatione respõdeat, nota numeri versibus singulis præposita, designat. Versuum particulas asteriscis huiusmodi * signauimus. Vbi verò asteriscũ in paraphrasi inueneris, scito duplicem tibi sensum eiusdem partis indicari. Post elucidatoriam paraphrasim habes annotationes, quæ prolixioris commẽtarii loco tibi erunt, si plura libuerit requirere quàm in Elucidatione legeris. Habes denique in fine operis annotationes secundas, quibus Hebraicæ varietates: id est, ea in quibus lectio Hebraica differt à vulgata, vel ex Hebræo versiones diuersæ abinuicem continẽtur, quas ob hoc in partem vnam separauimus, vt non simplicioribus ingeniis (quibus ista forsan curæ non erunt) multitudo versionum, & interpretationum diuersitas pareret cõfusionem. Habes itaque, lector, in hoc nostro opere multa, vel pauca, vel simplicia, vel grandia, iuxta varium palati tui affectum, & ingenii (cuius tu ipse opti-
B mus potes esse iudex) captum. Si intelligentiam psalmi cuiuslibet desideras, nec vltra quicquam requiris, lege argumentum & elucidatoriam paraphrasim: annotationes omnes transili. Si amplius aliquid vel ad plenitudinem sententiæ, vel ad deuotionis affectum postulas, post elucidatoriam paraphrasim lege subsequentes præcipuas annotationes. Si vero vulgaris non contentus, etiam peregrina desideras, ad nouissimas te confer annotationes. Sic nos tibi, Lector benigne, quàm maxime commodare existimauimus. Tu nos vicissim, vt speramus, affectu bono prosequere, & nostros labores sanctis tuis præcibus consolare. Gratia tecum. Amen.

INDEX CENTVM ET QVINQVAGINTA *Psalmorum iuxta ordinem alphabeticum.*

Finit index psalmorum secundum ordinem alphabeticum.

INDEX ALPHABETICVS EORVM
quæ in ſequentibus tractantur.

A

B

C

D

M

N

P

R

FINIS.

A ARGVMENTVM in primum Psalmum.

PSALMVS hic primus apud Hebræos ἀνεπίγραφος, hoc est, sine titulo legitur, nullius in titulo authoris nomen præferens, neque vllius inscriptionis prænotationē habēs, propter quod à plerisque veluti proœmiū sequentis libri Psalmorum æstimari solet, ab eo qui Psalmos in ordinem redegit, præmissum. Virum beatum describit, qui malum fugiens, quæ bona sunt, & Deo placita sectatur, eumque apta cōparatione arbori iuxta fluenta aquarū semper virenti assimilat. Opponit autem ex aduerso impiorū hominum miseriam & infœlicitatem, quos pulueri vilissimo comparat, cum iustis in resurrectione docet non præmiandos, sed in perditionem sempiternam mittendos.

B

PRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum:*

✻ & in via peccatorū non stetit:

✻ & in cathedra pestilentiæ non sedit.

C 2 *Sed in lege domini voluntas eius:*

✻ & in lege eius meditabitur die ac nocte.

3 *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suo.*

D 4 *Et folium eius non defluet:*

✻ & omnia quæcūque faciet, prosperabuntur.

5 *Non sic impij, non sic:*

✻ sed tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ.

HOminem illum ego iudico atque sentio beatum, nunc quidem spe certa & espectatione indubitata, pòst verò possessione secura & fruitione sempiterna, qui à malo studiose declinans, in prauis impiorum consiliis iter suum non posuit, eísque non cōsensit, & iniquas illorum suggestiones nō est sectatus: ✻ & qui in itineribus hominum peccatorū pedem non fixit, inque peccatis & impietatibus illorum non quieuit, neque oblectatus fuit in eis: imò si forte aliquando contigerit eum in vllam impietatem per humanam fragilitatem incidere, mox ab ea decedere satagit ad viam iustitiæ: ✻ Qui denique malum se & noxium doctorem non exhibuit, ita vt neque verbo neque exemplo pestiferum aliquid aut noxium (siue quantum ad dogmata, siue quantū ad mores) alios docuerit, quemadmodum hæretici faciunt, & scandalisatores fratrum peruersi. 2. Qui deinde ad id quod bonum est perficiendum anhelans, omne cor suum, desiderium, voluntatem, & affectū apponit præceptis dominicis, ex bona voluntate illa fideliter cupiēs implere: ✻ Et vt hoc possit, in eis iugi se meditatiōe exercitat, assidua contemplatione & consideratione ea versando in animo, solicitus semper quomodo Dei legem operibus valeat illi placitis adimplere. 3. Cui autem similem æstimabimus virum huiusmodi, & cui cōparabimus illum? Similis est arbori plantatæ iuxta riuulos atque fluenta aquarum, quibus incessanter ipsa irrigata atque humectata, radicibus continuum humorem attrahentibus, sic fœcundata fructum proferet opportuno tempore, postquam floruerit, & fructificādi tempus aduenerit. Simili enim modo vir iustus in legis diuinę meditatione iugiter se exercitans, cōtinua irrigatione spiritualis gratiæ & visitationis diuinæ fœcūdatus: & modo, dum tempus est operādi, fructum dabit bonarum operationum, & in tempore retributionis fructum accipiet suæ prioris iustitiæ, mercedem retributionis æternæ. Rom. 6. 4. Permanebit qui talis fuerit, qualem supra descripsimus, ad modum arboris, cuius folia neque hyeme neque æstate defluunt, in perpetuo virore persistens bonarum operationum, æque & in prosperis & in aduersis suum semper virorem & internum ornatum custodiens: ✻ Et omnia quæcunque operatus fuerit, Dei adiuuante gratia (quæ nunquam illum destituet) prospere illi cedent, vt accepta Deo, & ad prosperitatem illi erunt fœlicitatis æternæ, eo quòd diligentibus Deum omnia cooperantur in bonū. Rom. 8. 5. Impios verò & peruersos homines qui consiliis impiorū cōsentientes, in itineribus peccatorū oblectati sunt, & pestiferos se doctores exhibuerunt, nunquid cōparabimus etiam ipsos arboribus virētibus? ✻ Nequaquā: sed pulueri sicco & sitiēti, quē præ ariditate & leuitate flatus venti, à superficie terræ suo impetu rapit atq; dispergit per aera. Sic enim per omnem modum illi cælestis gratiæ humore destituti, prorsus leues & aridi, nullā habentes stabilitatē, neque cū cæteris vere fidelibus charitatis cōpaginationem ac soliditatē, omni vento circunferuntur, rapiuntúrque & agitantur facillime, impul-

Iacobi 1. 6 *Ideo non resurgunt impii in iudicio:*

✳ neque peccatores in concilio iustorum.

Matt. 25. Hier. 29. Psalm. 6. Iacobi. 1. 7 *Quoniam nouit dominus viam iustorum:*

✳ & iter impiorum peribit.

sibus suarum passionum & flatibus dæmoniacarum atque munda- E
narum suggestionum, in omnem partem, & in omnia vitia: ad quæ
ita solicitantur, instabiles existentes in omnibus viis suis. 6. Et quo-
niam in hoc tempore vitam sine Deo duxerunt steriles, & sine ope
ribus bonis, idcirco in nouissimo magni iudicij & generalis exami-
nis die non resurgent ad gloriosam illam beatorum immutationé,
ad quam resurgent electi: ⁕ Neq; inuenientur aut recipientur pecca
tores illi in concessu aut beata illa congregatione iustorum, vt ean-
dem cum iustis gloriã recipiant: sed resuscitabuntur magis à morte
temporali ad mortem æternã, cũ diabolo & angelis eius suã portio-
nem accepturi. 7. Dominus enim (qui iudex est idem ipse & testis o-
mniũ humanorum actuum) ipse considerat, attendit, nouit, & ap-
probat opera iustorum, & bonã eorum conuersationem habet pla-
citã & acceptam: ⁕ Impiorum autem hominũ actus & studia nõ no-
uit dominus, vt approbet aut remuneratione iustorum remuneret:
neq; permanebunt ante illum, sed ad perditionem sempiternã per-
ducẽt operatores suós, marcescẽntq;, & peribunt impii in prauis iti F
neribus suis, per quæ ambulauerunt in carne viuentes.

ANNOTATIONES IN PRIMVM PSALMVM.

1. Petri. 2. NOnnulli fidelium expositorum Psalmũ hunc peculiariter accõmodandum putãt Christo
domino, qui peccatũ nullũ fecit, & in omnibus patris voluntatem impleuit. Nobis cõue-
niẽtius videbatur, vt vniuersaliter ad vnumquenq; iustorum accõmodaretur. Non tamen
negamus, quin Christo domino, vt capiti, à quo omnis beatitudo membrorũ effluit, peculiari &
eximio modo cõueniat. Nihilominus tamen & particularibus hominibus, vt Christi mẽbris & se-
ctatoribus, Christóq; cõformibus, suo modo (licet non secundũ eundẽ perfectionis gradũ) recte
accõmodatur. ¶ Ver. pri. Bea. vir qui non abiit in consi. imp. Nota distinctionem & ordinem eo-
rum quæ dicuntur. Aliud enim est abire in cõsilio impiorum, aliud stare in via peccatorũ, aliud se-
dere in cathedra pestilentiæ. Et primum quidem inter tria hæc videtur minimum, secundum ma-
ius, tertium grauissimum, vt sic ordo fiat ab inferiori ad summũ malum. Abit enim in consilio im
piorum, qui sequitur impiorum cõsilium, vel qui ambulat in illo, aut viuit secundum illud. Stat au
tem in via peccatorũ, qui iam delectari in peccatis incipit, & demorari velut cum oblectatione &
cõfirmatione propositi. Sedet autem in pestilentiæ cathedra, quando nõ iã solus ipse malum facit,
sed aliis insuper author est, & exemplum præbet malefaciendi, siue verbo, siue exẽplo alios docẽs G
impietatem. Secundũ hanc autem expositionem, cathedra pestilẽtiæ dicitur praua & pestifera do
ctrina, eo quod ad docentem cathedra spectat. Qui ergo praua & noxia docet, recte in pestilentiæ ca-
thedra sedere dicitur. Quanquã posset & aliter ista pestilentiæ cathedra intelligi de mente repro-
ba, & in malo obstinata. Qui enim iã penitus in malo obfirmati sunt & obstinati, quasi in se de in-
iquitatis cõfirmati & cõstabiliti, recte non iã in consilio impiorum tantum ambulare, neq; tantũ
stare in via peccatorum, sed in sede iniquitatis & pestilentiæ cõsidere dicuntur. Qui enim sedet in
cathedra, quiescit in ea, nec de surgendo cogitat: Sic & qui in peccato obstinatus est, quiescit iam
in obstinatione sua, neq; de reditu cogitat ad bonũ. Nemo autem dubitat quin hoc nouissimũ ma
ius sit præcedentibus. Quapropter ab illo maxime cauendũ est iis qui à beatitudine Dei nõ pror-
sus fieri volunt alieni. Si (vt sumus homines) cõsilium impiorum sectari nos aliquando contingat,
si cõsentire incipimus prauis (siue dæmonis, siue mundi, siue hominũ iniquorum) suggestionibus,
curemus quã primum, vbi aduerterimus fraudem, reuerti ab itineribus prauis, neq; in viis pecca-
torum demoremur, non oblectemur in eis. Deniq;, etsi ad tempus aliquantum stare nos contin-
gat in eis, solicitissime tamen cauendum nobis est à pestilentiæ cathedra, ab infirmorũ seductione
& scãdalo, siue à mente desperante & obstinata. Cõtigit aliquãdo, vt Propheta sanctus Dauid ab-
2. Reg. 11 iisset in cõsilio impiorũ, dum prauas carnis & dæmonis suggestiones sequutus, consentiens adul- H
Ibidem. terii cõcupiscentiæ, cũ Bersabee fecit adulterium: cũ deinde in malo proficiens, etiã cõsilio interfe
2. Reg. 12 ctionis innocentis Vriæ (quod illi Satan indubie ministrabat) assensum & effectum exhibuit: & for
sitã hac ratione in via peccatorũ etiam substitit ad tempus aliquãtũ, dum peccatũ dissimulat: & de
primo cõmisso non solùm nõ pœnitet, sed aliud etiã crudelius adiicit. Verùm vsq; ad cathedrã pe-
stilentiæ nõ peruenit: quia mox vbi per Prophetam fuit à domino admonitus, pœnitentiã egit, &
reuersus est à via iniquitatis, quã ambulare cœperat: neque obstinata mente perseuerauit in impie-
tate, neque excusationes quæsiuit, sed statim peccatum agnouit, dicens, Peccaui domino. sicq; per
pœnitentiã reædificauit quod per peccatũ destruxerat, vt in cathedrã pestilentiæ non veniret. At-
que ita factum est, vt à beatitudine hac non prorsus exciderit. ¶ Versu 2. Sed in lege do. volu. eius.
Notandũ quòd bono ordine præmittit de voluntate, ac deinde de meditatione. Primũ enim ne-
cesse est vt voluntatem bonã habeamus in lege Dei, bonúmq; affectum, & pium desiderium, siue
propositũ implẽdi omnia quęcunq; præceperit lex Dei, vitandíq; omnia quæcunq; illa prohibue-
rit. Deinde cõsequitur, vt eam quã voluntas acceptauit legẽ Dei, mens assiduè meditetur, vt fit vo-
luntati bonę bona regula ad perficiendũ sancta desideria. Sunt enim quidã homines qui intellectu
quidẽ sese strẽnue exercitãt in diuinis eloquiis, meditãtur atq; cõtemplãtur assidue in iis quæ Dei
sunt: & tamen huius propositæ beatitudinis expertes sunt, quoniã nõ est in lege domini voluntas

A eorum,non eſt in diuinis precæptis eorum beneplacitum, neque affectum bonum habent, neque
ſtudium adimplendi illa. Intellectu enim contemplantur in iis quæ Dei ſunt, tantum vt loquan-
tur, vel doceant alios ,ſicque vel verbo vel ſcripto aucupẽtur quæſtum ,aut gloriam: volũtas au-
tem eorum non eſt in lege domini,ſed in deſideriis potius carnis aut animæ ſuæ conſequendis aut
perficiendis. Quantum autem ad verbum meditari(quod hic ponitur)notandum eſt, amplius a-
liquid eſſe meditari quàm contemplari, aut ſpeculari. Nam meditatio videtur curam quãdam &
ſolicitudinem includere, non autem ſpeculatio & contemplatio. Vnde qui dicto modo ſolo intel
lectu ſe exercitant in conſideratione præceptorum Dei, nullam habẽtes curam, nullam ſolicitu-
dinem,quomodo ea adimpleant,hos recte dixerimus contemplari aut ſpeculari legem Dei:nõ ſic
autem in ea meditari. Hanc autem ſignificationis proprietatem aliquanto manifeſtius eſt videre
in voce græca μελετᾶν,quæ hoc in loco ponitur,& pene vbiq; vertitur meditari. Quod autem ſe-
quitur die ac nocte, vel ſimpliciter accipiatur cõſueto loquendi more, loco ſemper, ſiue iugiter,
aut aſsidue. Aut(ſecundum myſticam intelligentiam)per diem intellige tempus proſperitatis,
per noctem tempus aduerſitatis. Legem enim domini meditari debemus & in voluntate habere,
æque & in proſperis & in aduerſis,quemadmodum in beatis viris Iob,atque Tobia exempla habe Iob.
B mus nobiliſsima, & imitatione digniſsima, qui nec in aduerſis, nec in proſperis diuinæ legis vn- Tobias.
quam fuere immemores. ¶ Verſu tertio,Et erit tanquam lignum. Quod hic dicitur de viro iuſto
ſub comparatione virentis arboris, idem prolixius & planius aliquanto apud Prophetam Hiero-
miam inuenitur capite decimo ſeptimo,in hunc modum,Benedictus vir,qui confidit in domino, Hier.17.
& erit dominus fiducia eius.Et erit quaſi lignum quod transplãtatur ſuper aquas, quod ad humo-
rem mittit radices ſuas, & non timebit cum venerit æſtus.Et erit folium eius viride,& in tempore
ſiccitatis non erit ſolicitum, nec aliquando deſinet facere fructum. Potẽſtque hæc Hieremiæ ſen
tentia ſic accipi, vt propoſiti loci pſalmorũ explanatio. Quod autem dicitur in tempore ſuo,va-
let,opportuno tempore,ſiue dum tẽpus eſt fructificandi.Hoc autem eſt tẽpus illud, de quo pau-
lus Apoſtolus aiebat,Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. ¶ Verſu ſexto,Ideo
non reſurgunt impii in iudicio. Videtur contrarium huic verſui,quod Apoſtolus habet decimo- 2.Cor.6.
quinto capite Epiſtolæ ad Corinthios,Omnes quidem reſurgemus, ſed nõ omnes immutabimur.
Nam hoc loco videtur pſalmiſta aſſerere impios non reſurrecturos. Verùm iuxta ſententiam nul- 1.Cor.15.
la eſt contrarietas.Non enim ſentit pſalmiſta,impios in iudicio omnino non reſurrecturos à mor
tecorporis. Foret enim hoc manifeſte etiam Euangelicæ veritati contrarium, quæ impios docet Ioan.5.
C prodituros de monumentis ad æterna ſupplicia. Loquitur autem pſalmiſta de reſurrectione iuſto
rum. Et neceſſe eſt ĩtelligi præſens dictum de reſurrectione ad vitam ęternam, quæ eſt reſurrectio
iuſtorum. Hac autem reſurrectione nequaquam reſurgẽt impii,qui non ad vitam, ſed ad mortem
æternam reſuſcitabuntur. Et cum reſurgere ſit ad vitam redire, vita autem damnatorum mors po
tius æterna ſit quàm vita, conſequitur non male, neque falſo ſecundũ hunc intellectum dici poſ-
ſe,quòd non reſurgant impii. Non enim vere ad vitam redibunt, ſed potius denuo mortificabũ-
tur,cũ damnatio mortis non iam animam ſolam, ſed etiam corpus inuadet reſuſcitatum. Secundũ
ſententiam itaque idem eſt quod hic dicitur, Non reſurgunt impii: & quod Apoſtolus dicebat,
Nõ omnes immutabimur, videlicet immutatione ad gloriã. ¶ Verſu vltimo, Iter impiorum per-
ibit. Iter impiorum periturum intelligi poteſt dupliciter. Primo, iuxta modum in elucidatione
expoſitum, quia impii per vias ſuas malas ad perditionem & interitum ſempiternum peruenient:
quemadmodũ per cõtrarium dicere poſſumus,viam iuſtorum effugere perditionem,& permane-
re ante dominũ, quoniam iuſti per viam ſuam damnationem euadunt, & permanẽt ante conſpe-
ctũ Dei.Secundum alteram verò ſententiam intelligimus ipſum iter impiorũ quod nunc ambu-
D lant, non perduraturum in perpetuum. Iam enim ſuper terram viuunt in deliciis,& luxuriãtur in Iudas.
concupiſcentiis ſuis:opprimunt iuſtos, & ſeducunt innoxios, cõuiuantur, inebriantur, voluptuã
tur,diuitias accumulant,honoribus exaltantur, & multa ſe gloria ornant exterius. Hęc eſt impio-
rum via,hæc ſunt itinera hominum qui ſunt à propoſita beatitudine alieni. Dominus autem peri-
re faciet vias eorum, neque ambulare eos ſinet in perpetuum in itineribus huiuſmodi prauitatis Iacobi.1.
ſuę: ſed emarceſcet omnis eorum gloria,& peribũt omnes eorum cogitationes,ac ſtudia vniuerſa. Pſal.145.

SECVNDI PSALMI ARGVMENTVM.

Chriſtum in terris conuerſantem nobiſcum,inſanabili odio principes Iudæorum ad mortem vſque non deſtiterunt perſequi, quemadmodum Euangelica omnis patefacit hiſtoria. Quem deinde in cælos aſſumptum inque patris dextera regnantem, & crudelius & numeroſius gentium principes,& totius orbis præfecti addiderunt oppugnare. non ita quidẽ in ſemetipſo, ſed in nomine & mẽbris eius, ita vt Chriſti nomen & regnum de terra prorſus delere arbitrarentur atque conarentur. Hos ergo vtroſque Propheta in ſpiritu præuidens quod futurũ erat, ſeuera obiurgatione increpat,temeritatiſque ac vanitatis arguit,eorum audaciã deteſtans,& Dei iudiciũ aduerſus eorum malitiam venturum proponens. Deinde ſub perſona Chriſti(quem introducit de ſeipſo loquentem) de regno eius & principatu ſuper Eccleſiam & omnem populum fidelẽ,de æterna ipſius à patre proceſsione,de accepto à patre dominio ſuper õnes gẽtes, deq́ue poteſtate iudiciaria qua iuſti quidem paſcuntur, peruerſi autem conteruntur, veritatem omnem patefecit. Poſt quæ

ſub perſona Chriſti loquentis interpoſita, ipſe ad exhortationem ſe conuertens monet eos ad pœnitentiam ſeſe E
conferre & Chriſtianæ ſe diſciplinæ ſubmittere, vt venturam valeant terribilem iram effugere.

SECVNDI PSALMI
ELVCIDATIO.

1 *Quare fremuerunt*
gentes?
✳ & populi meditati
ſunt inania?

2 *Aſtiterunt reges*
terræ, & principes cõ-
uenerunt in vnum:
✳ aduerſus dominũ &
aduerſus Chriſtũ eius.
3 *Diſrumpamus vin-*
cula eorum:
2.Cor.6. *✳ & proiiciamus à no-*
bis iugum ipſorum.
4 *Qui habitat in cæ-*
lis, irridebit eos:
Prou.1. *✳ & dominus ſubſan-*
nabit eos.
5 *Tunc loquetur ad eos*
in ira ſua:
✳ & in furore ſuo cõ-
turbabit eos.
Sapien.5. 6 *Ego autẽ conſtitutus*
ſum rex ab eo ſuper Siõ
montem ſanctum eius:
✳ prædicans præce-
ptum eius.
Eſa.61. 7 *Dominus dixit ad*
me: filius meus es tu: e-
go hodie genui te.
Rom.8. 8 *Poſtula à me, & da*
bo tibi gentes hæredi-
tatem tuam:
✳ & poſſeſsionem tuã
terminos terræ.
Dan. 4. 9 *Reges eos in virga*
ferrea:

VT quid vos ô deplorandæ infideles nationes cũ ve-
ſtris regibus atque principibus, contra Chriſtum
Dei filium & mundi ſaluatorẽ per inuidiam & ira-
cundiã fremitis, inſanitis, atq; tumultuamini? ∗ Et
vos populi omnes infideles, quicũq; ſiue ex Iudęis,
ſiue ex gẽtibus in Chriſtum non creditis, quorſum
vane meditamini & cogitatis ea, quæ vobis neque poſsibilia ſunt,
neque prodeſſe poterunt, Chriſti videlicet gloriam oppugnare, e- F
iúſque nomen glorioſum opprimere? 2 Ecce enim imperatores &
reges populorum, qui dominantur in terra, conſurrexerunt pari-
ter, & ſe oppoſuerunt in fortitudine ſua nomini Chriſti, & prĩcipes
populorũ in poteſtate ſua conuenerunt, ad tractandũ pariter & cõ-
ſulendum iunctis animis atque viribus, quo facilius & citius Chriſti
ſanctũ nomen delere poſſent: ∗ aduerſus Deũ patrem, & aduerſus
Chriſtũ benedictũ filium eius. Nam qui filium odit, odit & patrẽ: &
qui aduerſus filii gloriã agit, agit quoq; aduerſus patrem. 3 Nos ve-
rò qui in deum patrẽ, & in Chriſtum verum filium eius ſine hæſita-
tione credimus, vincula, nexus, & catenas infidelitatis incredulorũ
illorum (quibus in ſuis erroribus ſunt cõpediti) rumpamus atq; ſcin-
damus: ∗ & iugum infidelitatis ipſorum lõge proiiciamus à nobis,
vt nullo modo iugum ducamus cũ infidelibus iſtis, neq; participe-
mus cũ eis, aut ſimiles reddamur in erroribus eorum. 4 Veniet cer-
te, quãdo cælorũ habitator omnipotẽs Deus (cuius tunc filiũ miſe-
ri perſequũtur) prolaturus aduerſum eos ſentẽtiam æternæ damna- G
tionis, illuſione atq; opprobrio ſempiterno eos afficiet: ∗ Et is qui
eſt omnipotẽs omniũ dominator, ſubſanatione atq; cõfuſione mi
ſerabili cõfundet eos, ridebítque in interitu inimicorũ ſuorum, ſi à
ſuis nõ reſipuerint malis erroribus. 5 In die enim illa, in forma iu-
dicis ad vltionẽ malorũ quaſi iratus apparẽs, terribilem illã damna-
tionis ſententiã proferet aduerſum eos: ∗ & in illa ſua implacabili ira
& irreuocabili ſentẽtia, timore horribili cõturbabit eos, in profun
dũ inferni in momento demergẽs, quãdo propter ſubitationẽ inex-
pectatæ dãnationis anguſtiabũtur, & turbabũtur timore horribili.
6 Vox Chriſti: Ego verò tametſi nũc ab incredulis rebellionẽ & per
ſequutionem ſuſtineã, ſum tamen verus Dei filius, rex conſtitutus,
& verus Meſsias, vnctus à Deo patre meo cęli habitatore, ſuper Ec-
cleſiã ſanctã, populũ fideliũ: ∗ cõſtitutus (inquam) & deputatus prę-
dicator ac doctor, ad prædicãdũ fidelibus, & manifeſtandũ volũta-
tẽ patris mei, præcepta eius quę obſeruari pręcepit, & decreta atque
cõſilia eius quæ ſuper humano genere implere propoſuit, atque per H
meã prædicationẽ fieri manifeſta: quoniã quidẽ ſpiritus domini ſu-
per me, eo ꝙ vnxit me, euãgelizare pauperibus miſit me. 7 Omni-
potẽs pater me verũ ſuum, ac cõſubſtãtialem & coęqualẽ filiũ agno
ſcit, quẽ dicẽdo vt verbũ ſibi conſubſtãtiale gignit, genuítque in æ-
ternitate, quę in perpetuũ quoddã eſt hodie, nullã habens pręteriti
aut futuri ſucceſsionẽ, ſed eſſe ſtabile ſẽper habens atque cuſtodiẽs,
neque aliã tẽporis differẽtiã admittẽs. 8 Diſpoſuit quoque ab ęterno
pater meus poſtulanti mihi ſecundũ humanitatis formã, dare popu
los gentiũ, qui credituri ſunt nomini meo, in hæreditatẽ meã ſempi
ternã: ∗ & ex omnibus finibus totius mundi, in poſſeſsionẽ dare mi
hi: per fidem illos in Eccleſiã ſanctã cõgregabo, in populũ electũ &
amabilem, in quo regnẽ & perpetuò inhabitẽ, veluti primogenitus
in multis fratribus. 9 Dixit quoque pater meus, vt regerẽ ac paſce-
tem populũ hunc meũ electũ, quaſi rex & paſtor bonus in ſceptro
ferreo, in poteſtate & authoritate æterna, neq; vnquã mihi auferẽ-
da, cõſumenda, aut confringẽda (poteſtas enĩ mea, poteſtas æterna)
quomodo ferrũ nõ facilè cõſumi aut cõfringi poteſt: ∗ In omnimo-

A **& tanquam vas figuli confringes eos.*

10 Et nunc reges intelligite:

** erudimini qui iudicatis terram.*

11 Seruite domino in
B *timore.* & exultate ei cum tremore.*

12 Apprehendite disciplinam, nequando irascatur dominus, & pereatis de via iusta.*
13 Cum exarserit in breui ira eius:
** beati omnes qui con-*
C *fidunt in eo.*

da quoq; ęquitate, iusticia, & iudicio: quoniā virga ferrea flexibilis
nō est, neque curuari potest. Et quidem quātū ad bonos & fideles,
ita pascā & regā illos. * Cæterū, quod ad incredulos atq; peruersos
attinet, dixit pater vt in eadem virga (quā tradidit mihi) iudiciariæ
potestatis & iustitiæ meę, confringā eos & cōterā per ictum horri-
dę sententię: quēadmodū vas figuli magno impetu & sonitu terri-
bili confrigitur absq; vlla resistētia. per ictum virgę ferreę, aduersus
quā terreo & fictili vasculo nulla est virtus resistēdi. 10 Vox pro-
phetæ. Vel nunc tandem ô prīcipes orbis terrarū, qui regnū de ma-
nu Dei tenetis in populis, agnoscite, & credite in eum quē Deus pa
ter regem, dominum, & iudicem cōstituit, potestatem habentē om
nium, & quę in cęlo, & quę in terra. * Ponite rudem istam atq; re-
bellem mentē, & disciplinā suscipite salutaris fidei, vos qui perfecti
estis & iudices populorum inhabitantiū super terram: ac sub potēti
eius manu humiliemini, vt exaltari apud illum etiā in futuro merea
mini. 11. Ne vltra addatis persequi sāctū Christi nomē, aut aduersus
eius gloriā malignari, sed magis illius vos seruituti dedite, eum in ti-
more sācto & reuerētia debita, vt supremū & vniuersalē omnium
dominatorem adorātes atq; colentes. * Et gaudete atq; lætamini in
eo, quasi in vero domino ac saluatore vestro, salua semper debita il-
li reuerētia atq; honore congruo. 12 Suscipite disciplinā atq; doctri
nā sanctę fidei & iustitię eius vitęq; munditiā (quam verbo docuit
ipse & exēplo firmauit) āplexamini: sicq; puro corde, & vita mun-
da adorate illum. * Vt hac ratione effugere possitis iram venturam
irati iudicis, neq; vos ira Dei cōprehendat in nouissimo, & amitta-
tis viā rectā, qua peruenitur ad vitā, proiecti extra sortem iustorum
in tenebras exteriores. 13 In die illa vltionis & vīdictę, cum apparue
rit implacabilis illa iudicis ira, post paululum & quā ęstimetur citius
vētura, * beati inuenientur & cognoscētur ōnes qui vere crediderūt
in eū, quādo cęteris omnibus infidelibus & inobediētibus certa &
īdubitata veniet mortis ęterne dānatio, à quo modo per pœnitētiā
donec tēpus illud adueniat, liberari potestis in dulcedine gratię ei⁹.

ANNOTATIONES IN PSALMM SECVNDVM.

VErsu primo, Quare fremuerunt gentes. Signū quęsitiuū, quare, accipi potest vt quęrat causam vel finalem, vel efficientem, siue mouentē. Iuxta priorē acceptionē, erit sensus, Quorsum, ad quid, propter quē finē fremuerunt gentes, &c. quasi dicat Propheta, Omnino vane & frustra conamini, quoniam ad finem vestrum quem intenditis, id est diuinę glorię oppressionem, & Christiani nominis deletionem, peruenire nunquā poteritis. Iuxta alterā verò acceptionē erit sensus talis, Quid est quod vos mouet? quę vos causa impellit ad tantam insaniam vt aduersus Deum & filiū eius ita cōsurgatis? quasi dicat, Omnino nulla est vobis causa tātę huius cōmotionis, cū ipse Christus dominus verus sit Dei filius, & rex verus super omnes, cui non solū nemo possit obsistere, sed omnes etiam reges terrarū se debeāt subiicere, quēadmodū in prosequutione psalmi euidentius deducit. ¶Versu tertio, Disrumpamus vincula eorum. Cōplures tertiū hunc versū accipiunt vt vocem gentium infidelium, se inuicem contra Christū ad persequutionē nominis Christiani exhortātium, assignātes huiusmodi sententiam, Disrumpamus & scidamus vincula & seruitutē eorum, id est, Dei & Christi eius, aut eorū qui deo & Christo seruiūt: & iugū seruitutis, ac fi-
D dei Christianę (cui se ipsi submiserunt) proiiciamus à nobis, nō suscipiamus illud neque subdamur illi. Putant enim infideles Iudęi & Gentiles, Christi pręcepta, & sanctissimā legem esse vīcula durissima & iugū grauissimum, cum sint iugū suaue & onus leue, neque ligēt quēquā nisi in dulcissima libertate: cum sint illi soli vere liberi, qui his salubribus vinculis fuerint bene captiuati. Atque hanc sententiam indicat paraphrasis Chaldaica, quę huic versui pręmittit verbum, dicunt, subaudiendo principes, aut reges terrę atque populi infideles. Neq; nos eam reiicimus, aut improbamus. In Elucidatione tamē alteram sequuti sumus, secundū quā hęc vox vt Prophetę cū suis fidelibus accipiatur, qui se adhortātur non ducere iugum cum infidelibus: quasi dicant: Scindamus à nobis vincula illorum infidelium, qui contra Deum & Christū inania sunt meditati: neque iugū ducamus cū incredulis illis. Cui consonat illud Apostoli, Nolite iugum ducere cū infidelibus. Quid enī est aliud proiicere iugum infidelium illorum, quàm nolle cum illis iugū ducere? Quemadmodum enī qui cum infidelibus cōmunicant, & eiusdem infidelitatis sunt participes, dicuntur suscipere infidelium iugum, & cum eis iugum ducere: sic per contrarium qui recusant eidē subiici infidelitati, rectè hos dixerimus proiicere iugum infidelium. Videtur autem à boum similitudine sūpta hęc eloquutio. Boues enim qui pariter iugum ducunt, vīculis & ligamentis quibusdā solēt ad cornua cōbinari: & qui sic colligati fuerint, necesse est illos pariter iugum ducere. Qui autem vincula impetu disrumpunt, quibus colligantur, hi à iugo facile se liberant. Atque ita sane in vnum iugum colligati fue-

rant principes sacerdotum & seniores populi, ita postmodum reges & prĩcipes populorũ in per- E
sequutione Christiani nominis pariter colligati videbãtur, & simul iugũ ducebant vniuersi pene
sapientes atq; potentes. Nos autem fideles vincula eorum dissoluamus & confringamus, nec pa-
tiamur nos eisdem innodari: & sic iugum illorum proiiciamus, vt non cum illis iugum ducamus,
sed libertatem fidei, vinculis infidelitatis (quibus illi sunt in impietate sua colligati) præligamus.
¶ Versu. 4. Qui habitat in cælis, irridebit eos. Et quo dicitur de irrisione & subsannatione Dei
Prouer.1 contra impios, respondent verba libri Prouerbiorũ, in cuius capite primo Sapientiã audimus cla-
mantem & conquerentẽ in hæc verba, Despexistis (inquit) omne cõsilium, & increpationes meas
neglexistis. Ego quoq; in interitu vestro ridebo & subsannabo, cũ vobis id quod timebatis adue-
nerit. Quoniam autẽ non est hoc ridere, aut subsannare secundum corporalem aspectum accipiẽ-
dum, quomodo homines per oris certã dispositionem rident, & nasi cõtractionem, aut corruga-
tionem subsannant, sed secundum mysticam proprietatem: iccirco quid sibi iste risus & subsanna-
tio velint, in consequentibus edocet. Cum irruerit (inquit) repentina calamitas, & interitus quasi
tẽpestas ingruerit, quãdo venerit super vos tribulatio & angustia, tũc inuocabunt me, & non exau-
diam: mane cõsurgent, & nõ inuenient me, eo quòd exosam habuerint disciplinam, & timorẽ do
mini non susceperint, nec acquieuerint consilio meo. Hoc enĩ est ridere, hoc subsannare Dei, in F
nouissimo non parcere, non flecti misericordia secundum seueritatem immobils iustitiæ vĩdictã
referre absque compassionis dolore, eósque cõfũdere, & in erubescẽtiã mittere: quomodo illi qui
rident, aut subsannant, super eos quos rident aut subsannant, nulla afficiũtur cõpassione misericor
diæ, sed absque misericordia confundũt eos & erubescere faciunt. Neq; multo aliud est hic risus &
subsannatio, quàm in versu sequenti ira & furor. Iratus enim dicitur Deus, quatenus pœnã infert:
& furorẽ in eu imaginamur, quatenus tũ erit implacabilis, nullásq; excusationes vel recipere vo-
let, vel audire. Tales enim fere videmus homines in ira & furore positos. Quo in loco illud diligẽ-
ter notandum, est, quã dissimilis erit vox illa, quã tunc contra impios proferet dominus, ab ea qua
nunc peccatores suauiter alloquitur vocãs eos ad pœnitentiam. Modo enĩ in mãsuetudine loqui-
tur quasi pater filiis, sicut pastor bonus errabumdis ouibus, quærẽs peccatores ad pœnitentiam, &
infideles ad fidem, sicut gallina sua voce pullos sub alas congregare volẽs. Tũc verò in ira loque-
tur & in furore sententiam pronunciabit conturbãrẽ. potest tamen ista Dei irrisio etiam aliter mo
Ioã. 10. re humano intelligi. Solent enim homines irridere & subsannare eos qui magna moliũtur, quæ i-
Matt. 9. psis sunt impossibilia, & quæ ad effectũ perducere nõ valent. Tunc autẽ maximè irridentur huius-
Matt. 23 modi & subsannantur, cũ res ipsa monstrat eos non potuisse assequi quod sunt moliti: quemad-
Lucę.14. modum in Euangelica parabola irridendus dicitur & irrisione dignus, qui cœpit ædificare, & nõ G
potuit consummare. Ita sanè in nouissimo die, cum manifeste patebũt irrita omnia impiorũ con-
tra Deũ machinamenta, atq; consilia eorum omnia dissipata quibus contra Dei gloriam egerant,
deridebũtur & subsannabuntur miseri. Sic & alibi psalmo 36. de impio bonis machinante mala,
Psal. 36. dicitur, Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quòd veniet dies eius: circa quem locũ
præsentem istam sententiam latius aliquãto inueniet explanatã, cui libebit requirere. ¶ Versu. 6.
Ego autẽ constitutus sum rex ab eo super Sion. per Sion (quod interpretatur specula) intelligitur
sancta Ecclesia, quæ etiam mons sanctus Dei dicitur. Mons enim altus est, firmus & ĩmobilis. Sic
Ecclesia per fidei sublimitatem alta est, & per charitatis radicem firma atq; immobilis, spiritu quoq;
sancto inhabitatore est sanctificata, vt sit domus, habitatio, & templum Dei. Cur autẽ per Sion in-
telligatur sancta Ecclesia, causa accipi potest, vel ex nominis significatione, vel ex loci electione.
Nomen enim (vt diximus) speculã significat, specula verò in alto est. Sic & Ecclesia ratione subli-
mitatis fidei quasi specula est, in qua, & in cuius fide quisquis residet, contẽplatur & videt quę ho
mines super terram inhabitantes extra Ecclesiam nequaquam valẽt conspicere, nimirum sanctę fi-
dei & Euãgelicæ veritatis mysteria, quę ignorãt, nec videre valent, quicũque extra hãc speculã cõ-
sistunt. Secundum loci autem electionem dici potest Ecclesia Sion, quoniã in mõte Siõ apud po
pulum Iudaicũ templũ erat, in quo colebatur Deus, quod erat typus & figura illius tẽpli, de quo H
Psal. 47. in alio psalmo scribitur, Suscepimus deus misericordiam tuã in medio templi tui, id est, Ecclesiæ
sanctæ, quam spiritus in templum Deo & Christo consecrauit. ¶ Versu septimo, Ego hodie genui
te: Loquitur de generatione æterna, qua pater æternaliter gignit filium, & filius æternaliter gigni-
tur à patre. Hæc autem æternitas significatur per aduerbium temporis, hodie. In æternitate enim
neque præteritum est, neque futurum, cum partes non habeat secundum successionem, quarũ al-
tera alteram præcedat aut sequatur: sed est æternitas quasi momentum vnũ perpetuò cõsistẽs. Ad
imaginandum nanq; æternitatis durationem, oportet intelligere quasi nunc quoddã siue momen-
tum præsens, vnum atque idẽ & inuariatum, absque fluxu & transitu stabiliter imperpetuum con
sistens, sine præterito quod defluat, aut sine futuro quod adueniat, sicque velut perpetuũ quod-
dam hodie, neque heri, neque cras, habens. Heri autem & cras, successionem manifestam, transi-
tionem & fluxum indicant: quoniã heri iam non est, & cras nondum aduenit. propter quod per
ipsa nequaquam potest æternitas significari, imo impossibile est vt in æternitate intelligatur. Illud
verò notandum, quòd aduerbio hodie, nouo modo iũgit psalmista, nõ tempus præsẽs (quod vi-
deretur aptius) dicendo, Ego hodie gigno te: sed præteritum, quod minus videtur conuenire, eo
quòd præteritum tempus ex suæ significationis proprietate præteritionẽ signet, quæ in diuina ge
neratione semper existẽte non habet locum. Intelligendum ergo est iccirco præteritum tempus
cum aduerbio præsentis temporis coniungi à propheta, vt ita significaretur hodie illud, de quo

A loquitur,non esse recēs hodie,neque iam incipere suam durationē,sed præcessisse (non dico præteriisse)ab æterno.Est enim inter hoc hodie æternum, & nostrum hodie tēporale , ista diuersitas: ꝙ nostrum hodie recens sit,& cum antè nunquam fuerit, iā primū aduenit, mox abiturū vbi cras aduenerit. Atque iccirco nos illi solum præsens accommodamus cum ad totum hodie respicimus dicentes, Hodie viuo,hodie sum,hodie gigno:nisi ad partes respiciamus eius diei præsētis,de quo loquitur.Sic enim & præteritum,& futurum his cōsiderationibus licebit adiicere , vt cū dicimus, Hodie comedi,& hodie dormiā,secundum diuersas huius diei partes.Secundum respectum tamē ad totum,non conuenienter nisi præsens tēpus possumus applicare temporali,&labili nostro hodie.Illud autem æternum hodie (de quo hîc fit mentio) nequaquam recens est , neque iā nouū aduenit quasi nunquam præcesserit,neque iterum cras vetus erit,neque tū abibit ab vllo fugatus die crastino,neque præterito succidit,neque futurum præcedit,sed antiquū hodie est , quod (quantūuis longam durationem mēte cōprehēderis) semper erat idem quod nunc est, hodie, & quātūuis longam secundū futurā durationē cōprehēderis,similiter præstabit idē,quod nūc est.Atque ideo illi potest(nulla etiā ad partes diuersas habita cōsideratione)apte addi tēpus præteritū,vel futurum. Vnde sicut pater nunc dicit,Ego hodie genui te:ita eadē veritate,& cōgruitate poterit dicere,Ego
B hodie gignā te.In hac enim æternitate,pater æternus,& semper genuit filium,& sēper gignet filiū, & semper gignit filium. Propriissimus tamē de æternitate loquendi modus est , cū per tēpus præsens loquimur . Ad significandā nihilominus nostro captui æternitatis durationem , præteritū est conueniētius.Vnde & in alio psalmo de eadē hac generatione loquēs idem propheta,dicit similiter præterito tempore, Ex vtero ante luciferū genui te . Significat enim ipsam verbi generationē Psal.109.
secundum durationē non præteriisse,sed tantū præfuisse:id est,nō nouam esse,sed ab æterno præcessisse.Verùm hæc forsitā simplicium captum videbuntur excedere:ad propositi tamē loci plenā intelligentiam videbantur necessaria : neque intellectu difficilia erūt iis qui ex naturaliū rerum tractatibus,temporis & æternitatis agnouerit differentias.¶ Versu 8.Dabo tibi gentes,hæreditatem tuam.Gentes,& hæreditatem,nō pro vno accusatiuo cōputari debent, per appositoriā cōstructionem,sed tanquam duo accusatiui ab eodē verbo,dabo, secūdum vim vehemētissimæ transitionis recti.cuiusmodi regimen est cū dicimus,Eligo te regem,consecro te sacerdotē.Estque sensus,Dabo tibi gētes in hæreditatem tuā,vel pro hæreditate tua,hoc est vt sint hæreditas tua:quemadmodum orationis illius,Elign te regē,sensus est,Eligo te in regē,siue vt sis rex. Similiter & in sequenti parte dicendum est,Et possessionem tuam terminos terræ.¶Versu.9. Reges eos in virga ferrea.
C Per virgam istam ferream,præter inflexibilem iustitiam(cuius Elucidatio meminit)recte etiam intelligi poterit sermo Dei viuus,& efficax,& penetrabilior omni gladio ācipiti: quod sicut à Paulo Hebr.4.
gladius vocatur , imò gladio ancipiti penetrabilius asseritur : ita nō incōueniēter virga ferrea (propter suam fortitudinem,& virtutem)appellari potest . Apud Hieremiā verò etiam malleus nuncupatur: Nunquid non(inquit)verba mea quasi ignis & quasi malleus conterens petrā? Qnòd si mal Hiere.23.
leus petrā conterens appellatur sermo Dei,cur non etiam recte ferrea virga nūcupari possit? Hæc autem virga est,qua Christus regit ac pascit bonas oues suas: malas autem , vt vas figuli confringit, quoniam in verbis oris eius condēnabitur impius . Aut potest etiā hæc secūda pars in bonā partē interpretari,vt de salutari confractione intelligatur,qua videlicet corda dura,immitiā, fera , & incredula ipse percutit,cōfringit,& interficit,vt mansuescant atque emollescāt per pœnitentiam.Huiusmodi enim corda sunt petræ quas cōterit ille,de quo diximus: Malle*.& ista, de quā nūc loquimur ferrea virga.Forsitan& eadem est quam volebat Esaias,cum de Messia loqueretur, percutiet (inquiens)terrā virga oris sui.Virga enim hac verbi sui,quæ ex ore ipsius processit, terram percus- Esa.11.
sit,quoniam impiorum corda ictu prædicationis suæ salubriter feriendo,ad fidem,& virtutē conuertit.Nonnunquā & pro sceptro ponitur virga,vt psalmo quadragesimo quarto,Virga directio
D nis virga regni tui,id est sceptrum æquitatis , sceptrum regni tui . Atque ita per sceptrū ferreum si- Psal. 44.
gnificatur regnum infrangibile,& indeficiens , nempe æternum:quā expositionē in Elucidarione priori loco positam cōperies.¶Versu vndecimo,Seruite domino in timore.Duo cōiungit psalmista,quæ pariter in nobis erga Deum debent adesse. Exultare enī nos oportet , & gaudere plurimū atque lætari in bonitate Dei:neque morosus ipse est dominus,vt seruis suis ꝓhibeat gaudere.Imò locis plus mille,per seruos suos prophetas,& apostolos,atque etiam per os suum lætari monet,& gaudere semper.Gaudete (inquit idem ipse) quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Debet tamen non esse inepta nostra exultatio, sed cū debita ex intimo cordis affectu reuerētia , omnique graui Luc.10.
tate,maturitate,& morum honestate:quod est cum tremore exultare. Nō enī intelligēdus est tremo iste secundum seruilē affectum. Tremor enim nō est in charitate , sed perfecta charitas foras mittit timorē: quāto magis & tremorem eiusmodi? Significat autem in proposito magnam totius affectus reuerentiam ,& attentissimam mentis solicitudinem atque diligentiam,quā merito in no- 1.Ioan. 4.
bis efficere debet consideratio diuinæ maiestatis.De hoc autē timore, & tremore Paulus loquitur cum fideles monet in metu & tremore suam salutem operari:id est,cum magna solicitudine,attentione, & vigilantia,non remisse, non trepide,vt faciunt quidā. Sed & seipsū apud Corīthios fuis- Philip. 2.
se testatur in multo timore & tremore.Seruis quoque præcipit idē , vt dominis carnalibus seruiāt cum timore & tremore,hoc est,cum summa obedientia, & reuerētia . Qnòd si dominis tēporali- 1. Cor. 2.
bus præcipiuntur serui cū tremore obedire, quāto magis æterno illi regi regum & domino omniū Ephes. 6.
dominantium? Neque enim tam seruus aut subditus potest esse infimus quilibet hominum suo tēporali domino,qui sit is qui supremus est , & gloriosissimus inter filios hominum infinito maiore

subiectiotie subditus æterno domino. Rectè etiam teges & iudices populorũ seruite illi, vt summo domino, cum timore: & exultare in eius bonitate: sic tamẽ, vt cũ tremore, memores semper vestræ erga illum humilitatis. ¶ Versu vltimo, Cũ exarserit in breui ira eius: Posset principium huius versus secundũ sententiam nõ male cotiungi cũ fine præcedentis, vt sit seosus, Apprehendite disciplinam modo, dũ tempus est, nequando experiamini irã domini, & ne pereatis de via iusta tũc, cũ exardescet subitò ira eius, ne tunc videlicet pereatis de via iusta, ne tũc separemini à retributione bonotum, cum exardescet seq; manifestabit furor iræ eius. Ac deinde legatur separatim, velut conclusio totius psalmi, Beati sunt atq; erunt vniuersi, qui confidunt in illo. Alterius autem cõnexiotis sententia in Elucidatione expressa est. E

2.Reg.15.

TERTII PSALMI ARGVMENTVM.

EX titulo (qui tã apud Hebræos, quã apud Græcos atque Latinos psalmo huic præponitur, manifestũ sit eum à Dauid compositũ fuisse in ipsa persequutione quã à filio Absalõ sustinuit, siue post peractã persequutionem, & assequutã liberationem. Propter quod, secundũ historialem sensum Dauid ipsi applicari commode posset. Verum quia persequutio ista Dauid à suo filio, figura erat & signũ præuium persequutionis, quam Christus dominus à populo suo erat perlaturus (quemadmodum & in cæteris Dauid gestis, Christi mysteria figurari solẽt) icciréo præcipue est referenda psalmi huius intelligẽtia ad Christũ, in persequutionibus & tribulationibus constitutũ, vt sit eius ad patrẽ sermo suæ persequutionis grauitatẽ, & tribulantium acerbitatem primùm veluti per querimoniã proponẽtis, in spe tamen diuini auxilii seipsũ cõfortantis. Deinde mortis somnum, & subsequuturã ex patris virtute resurrectionis gloriã, atque inimicorũ finalem confusionem & punitionem prædicentis. F

TERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine quid multi-*
plicati sunt qui tribu-
Matt.27. *lant me: ✳ multi insur-*
Sapiẽ.2. *gunt aduersum me.*
2 *Multi dicunt animæ*
meæ, ✳ non est salus ip-
si in Deo eius.
3 *Tu aũt domine susce*
ptor meus es, ✳ gloria
Ioan.10. *mea & exaltãs caput*
meum.
4 *Voce mea ad domi-*
Apo.1. *nũ clamaui: ✳ & exau*
diuit me de monte san-
Luc.23. *cto suo.*
Matt.27. 5 *Ego dormiui & so-*
poratus sum: ✳ & ex-
urrexi, quia dominus
suscepit me.
6 *Non timebo millia*
populi circundantis me:
✳ exurge domine, sal-
Hest.13. *uũ me fac Deus meus.*
Dan.4.

7 *Quoniam tu percus-*
sisti omnes aduersan-
tes mihi sine causa,
✳ dentes peccatorum
contriuisti.

VIde pater mi, qui meus es secundum assumptã serui
formã dominus, quàm sunt multiplicati persequu-
rores & hostes mei: ✳ multi admodũ conspirant at-
que cõsurgũt aduersus me in malum, qui me quę-
runt ad mortem pertrahere. 2 Multi eorum veluti
exprobrantes obiiciunt mihi dicentes, ✳ Nõ erit ti-
bi salus in Deo tuo, in quo te ais habere fiduciam, neque tuam ani-
mam de manibus nostris ipse saluabit: dicentes, Cõfidit in Deo, libe
ret eum si vult: videamus, si liberabit eum de manibus nostris. 3 At- G
tamen tu domine pater, susceptor, defensor, protector, & liberator
meus es: ✳ tu es qui me glorificabis, & qui me in regnum atque prin
cipatum exaltabis, liberatum de manibus eorum. 4 In tribulatio-
nibus & persequutionibus constitutus, vocem tam cordis quã cor-
poris mei ad te in oratione affectu magno leuaui: ✳ & tu exaudisti
me clamantem de sublimi throno gloriæ tuæ, in quo resides in ma-
gnificentia tua, in medio angelorum tuorum. 5. Increscente & ope-
rante aduersantium rabie, iuxta propositum tuæ voluntatis, ô pater
æternæ morti me subdidi propria volũtate, mortisque somnum ex-
periri in mea humanitate volui, & tridui spacium in somno illo per-
durare. ponens à meipso ad tempus animam meã: ✳ Non permansi
tamẽ in morte, vt cæteri mortuorum: sed à somno illo mortis quã-
tocyus resurrexi ad vitam, potestatem habens resumendi eam quam
paulo ante posueram animam meã: & factus sum viuus post paulu-
lum, qui fueram mortuus, idq; ex virtute diuinitatis quam à te acce- H
pi, quoniam tu pater (in cuius manus spiritum meum commendaue-
ram moriens) resuscitandum suscepisti me, & sustentasti atque custo
disti, vt in morte nõ permanerẽ: sed post triduũ resuscitasti me, qua-
tenus à te virtutem diuinitatis (secũdum quam surrexi à mortuis) ac-
cepi. 6 Etiam si me millia hominum persequentium per circuitum
obsideant, & in circuitu custodiam aut obsidionẽ constituant, quo-
modo ex Iudæorum solicitatione pauci custodes ad sepulchrum
meũ vigilabũt, non metuã, neq; ob hoc impediar aut cessabo à resur
rectiotie mea: ✳ tu tantum domine pater, exurge mihi in auxilium:
& secundum decretum cõsilii tui ęterni, à morte (in qua tua permis
sione ad tempus debeo quiescere) me libera, & ad vitam resuscita.
Nulla est enim potestas humanarum viriũ, quæ tuæ diuinę potẽtiæ
queat resistere, neq; est qui tuę possit resistere voluntati, aut tua cõ-
silia facere irrita. 7 Tu es qui omnes aduersarios meos, qui me si-
ne meo merito iniuste afflixerunt, condemnatione feries æterna.
✳ Tu ictu graui iusti iudicii tui, & percussiotie seuera sententiæ tuæ
in maxilla feries eos, ita vt dentes eorum pariter conterantur atque
excutiantur. ✳ Cõteres quoque & comminues inuidiam & malitio-

A ſam poteſtatẽ eorum, qua me lacerare atq; diſcerpere exiſtimabant.

8 *Domini eſt ſalus,* 8 Ad te pater domine ſolum ſpectat ſaluatio, tuũ eſt ſaluare,& à te
* *& ſuper populum* vno ſalus omnis vera eſt expectanda: * & ſuper populũ tibi fidelem
tuum benedictio tua. tuiſque mãdatis obediẽtem, erit benedictio tua: in præſenti quidẽ
ſalutaris gratiæ tuæ, in futuro autem ſempiternę glorię tuę: quẽad-
modum ex aduerſo ſuper populum infidelem & rebellẽ veniet ma-
ledictio, in præſenti quidem ſterilitatis ab operibus bonis,in futuro
damnationis æternæ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM TERTIVM.

NOtandum,quòd licet Pſalmum hunc totũ Elucidationis iam poſitæ ſeries peculiariter ca-
piti noſtro Chriſto accõmodauerit,eámque intelligentiam ſolam expreſſerit,poteſt tamẽ
nihilominus pulchrè & cõmodè admodũ etiam cuilibet Chriſti mẽbro,id eſt,cuilibet vi-
ro iuſto in tribulatione poſito,vox pſalmi huius aptari, vix in vllo variata intelligentia: niſi quòd
in verſu quinto ſonus ,& exurrectio paulò aliter debeât intelligi.Fit enim nõnunquã, vt viri iuſti
ſiue prauitate,ſiue prolixitate perſequutionũ fracti,veluti torpere incipiât, atq; in ſomnum pecca
B ti declinare:quos Deus lucis ſuæ viſitatione, iam caſui propinquos ſuſtẽtat,& pene iam collapſos
benignè erigit,inimicis eorum in fugam conuerſis. Huius ergo pſalmi apparet ex prędictis tripli-
cem inueniri intellectũ:primũ quidẽ de perſona Dauid in Abſalonis perſequutione, quẽadmo-
dum indicat titulus:alterum de Chriſto domino,cuius typũ gerebat Dauid:tertiũ verò, ſecũdum
quem cuilibet Chriſti membro accõmodatur, de tribulatione poſcẽti auxiliũ, & in domino ſuã
cõfidentiam bonam exercitanti.Neq; verò hæc ſenſuum diuerſitas vllam inducit cõfuſionẽ, quã-
doquidem adinuicem counitiſunt & includuntur alius in alio:ſecũdus quidem in priore, quem-
admodum id quod de ſigno dicitur,ſpectat ſimul & ad ſignatum: tertius autẽ in ſecũdo, quemad
modum id quod de capite dicitur,pertinet ſimul & ad mẽbra.¶ Verſu Tertio,Gloria mea & exal
tans caput meum.Chriſtus,ſiue etiam iuſtus quilibet,Deum vocat ſuam gloriam,id eſt, ſuum glo
rificatorem, à quo gloriam ſperat & victoriam atque coronam. Exaltare autem caput iuſti quo-
modo dicatur Deus,vide in annotationibus pſalmi.106.in pertractatione verſus vltimi,De torrẽ-
te in via bibet, propterea exaltabit caput. ¶ Verſu quarto, Exaudiuit me de monte ſancto ſuo.
Mons ſanctus Dei, in pſalmis atque item ſacris aliis ſcripturis interdum Eccleſiam ſignificat mili-
tantem,quomodo in pſalmo præcedenti in verbo Chriſti, Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo Pſalm.2.
ſuper Sion montem ſanctum eius.Et in pſalmo.46,Magnus dominus & laudabilis nimis, in ciui- Pſal.46.
C tate dei noſtri,in monte ſancto eius. Interdum verò Eccleſiam ſignificat triumphantem, & mã-
ſionem ſupernam beatorum', quę propter altitudinem altiſsimę cõtemplationis & ſpeculationis,
ſecundum quam Deum ſancti contuentur facie ad faciem, rectiſsimè mons dicitur:ſimul & pro-
pter inacceſsibilitatem & inexpugnabilitatem eius.Vnde dicitur in alio loco, Non accedet ad te 1.Cor.13.
malum. Qui enim in montibus habitant, non facilè valent expugnari:& quo mons altior fuerit, Pſal. 90.
eo difficilius.Mons autem Dei tam altus eſt, vt nemo poſsit ad oppugnandum vel expugnãdum
appropinquare. Dicitur autem mons iſte ſanctus, propter ſingulariſsimam præſentiam, & inha-
bitationem firmiſsimã eius qui ſanctificat omnia.Sic in pſalmo decimo quarto, Domine quis ha- Pſal.14.
bitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Item pſalmo quadrageſimo- Pſal.41.
ſecũdo, Emitte lucem tuam & veritatẽ tuam, ipſa me deduxerunt & adduxerũt in montem ſan-
ctum tuum, & in tabernacula tua. ¶ Verſu quinto, Ego dormiui & ſoporatus ſum. Ex ſacris do-
mini Ieſu verbis in Euangelica hiſtoria, ſimul & ex Apoſtolorum literis, diſcimus mortuos dor-
mientes appellari. Vnde de Lazaro ait dominus, Lazarus amicus noſter dormit: intẽdẽs de mor- Ioan.15.
te corporis.Similiter & Paulus, De dormientibus,inquit, nolo vos ignorare fratres: cũ de mor- 1.Theſ.4
tuis loqueretur.Recte ergo hoc in loco per ſomnum intelligitur ipſa mortis dormitio, & ex con-
ſequenti per exurrectionem ſiue euigilationem à ſomno,ipſa à morte ad vitã reſurrectio. Quod
D autẽ Chriſtus ait ideo ſe exurrexiſſe, quoniã dominus,pater videlicet,ipſum ſuſcepiſſet, id non ſic
intelligẽdũ eſt,quaſi non propria ſua virtute reſurrexerit Chriſtus. Reſurrexit enim per virtutẽ
& potentiam diuinitatis,quæ in eo erat,ipſi patríque communis: non quaſi per alienam & extrin
ſecam virtutem, quẽadmodum nos puri homines ſuo tempore ſumus reſuſcitãdi à monumẽtis:
(Ait enim de ſe ipſe Saluator dominus, Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatẽ
habeo iterum ſumendi eam)ſed per ipſam propriam ſuam virtutem,quam intra ſe habebat,&qua Ioan.10.
ipſe licet homo factus nunquam deſtituebatur. Patri tamen aſcribit ſuam reſurrectionem, & in
hoc & in aliis pleriſque locis,quoniam omnia quæ habet, à patre habet:neq; habet omnino quic-
quam filius,niſi per communicationem à patre: ipſámque potentiam omnem & virtutem, quam
habet, à patre habet:atque ideo non immerito ad ipſum refert ſuæ reſurrectionis gloriam. Deni-
que manifeſtum eſt hic Chriſtum introduci ſecũdum carnis diſpenſationem, in forma humilita-
tis loquentem:propter quod ad deſignandum quòd non virtute humana ſurrexiſſet, ſed diuina,
patri ſuo aſcribit reſurrectionem. Niſi enim diuinitas humanitati fuiſſet auxiliata, non potuiſſet
ipſe à ſomno exurgere. Si verò hunc pſalmum totum perſonæ Dauid applicare quis vellet, hunc
neceſſe eſſet ſomnum iſtum ad tempus aduerſitatis & triſtitiæ(in quo erat Dauid,donec perdura-
ret Abſalonis perſequutio)referre:exurrectionem autem ſiue euigilationem, ad tempus liberatio
nis de anguſtia.Si verò ſecundum ſpiritualem intellectũ viro cuilibet iuſto aptetur pſalmus, intel-
ligitur iſta dormitatio, quędam in virtutis propoſito atq; profectu remiſsio,& ad peccatũ aliqua

ex parte declinatio: exurrectio autem, in pristinam diuinæ seruitutis alacritatem reparatio, ex be E
nignitate Dei suscipientis iustum, vel priusquam cadat præseruādo, vel postquam ceciderit erigen-
Psal.93. do, ne in lapsu permaneat, & in fouea in quā cecidit non extractus suffocetur & computrescat.
Nam in alio psalmo dicitur, Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno a-
nima mea. ¶ Versu penultimo, Dētes peccatorum contriuisti. Sūptum videtur ex vulgari con-
suetudine loquentium, ad designandum grauitatem persecutionis, qua omnipotentia diuinitatis
Christi hominis inimicos & percussit, & percutiet amplius. Grauius enim ictus est maxillę, cum ex
eo dentes vel infringuntur, vel excutiuntur. Atq; huic intelligentiæ clare satis atq; aperte conso-
nat beati Hieronymi versio, quæ sic habet, Quoniam tu percussisti omnium inimicorum meorū
maxillam, dentes impiorum confregisti. Cui consentit etiam Chaldaica translatio, habens in hūc
modum, Quoniam tu percussisti omnes patronos odii mei super genas eorum, dentes, impiorum
confregisti. Est autem harum lectionum sententia, tanquam si dicat propheta, In maxillam inimi-
cos meos percussisti: & quidem ictu tam graui, vt etiam dentes qui in maxillis erant, confregeris
atque excusseris, id est, ictu terribili, nimirum sententia damnationis æternæ. Aut per dentes con-
fractos, malitiosam eorum potestatem, qua Christum discerpere quærebant, simpliciter intellige.
Vtranque autem intelligentiam supposita monstrat Elucidatio. F

DE TITVLO HVIVS PSALMI.

PRimum illud in genere de titulis vniuersis aduertendū est, quòd is cui psalmus asscribitur,
semper in datiuo casu ponitur. Vnde in hoc psalmo & in cōsequentibus, cū audis, psalmus
Dauid, vel psalmus cantici Dauid, semper nomen Dauid in datiuo casu accipi debet, vt sit
sensus, psalmus ipsi Dauid. Id quod tā ex Græco quàm Hebræo euadit manifestū. Vtrobiq; enim
articulus datiui casus adiūgitur nomini Dauid. In græco enim dicitur τῷ δαβίδ, id est (vt ita ex-
primamus) ipsi Dauidi. In Hebræo autem nomini Dauid præponitur litera Lamech, quæ solet esse
articulus datiui casus, queadmodū He genitiui. Neq; verò mysterio vacare putamus, quòd autho
ris ipsius nomen casu datiuo præpositum sit, cum tamen videatur magis casus genitiuus ad autho-
rem cōpetere. Opus enim dicimus illius, qui author est eius. Præponitur tamen psalmis authoris
nomen casu datiuo, ad significandum (vt equidē arbitror) alium esse authorē præter canentē Da-
uid, ipso magis præcipuum, qui subticetur, & cui præcipuus locus in genitiuo casu defertur, nēpe
Psal. 44. spiritum domini interius dictantem & interius illuminantem, ipsique Dauid psalmos reuelātem,
quemadmodū quodam in loco idem ipse apertum perhibet testimoniū, linguā suam scribæ velo-
citer scribentis calamum appellans, videlicet spiritus sancti velocem & efficacem motionem desi- G
gnās. Huic itaque scribę deferens humilis & simplex puer domini Dauid, & tāquā primo authori
primū locum cōcedens, se quasi instrumentū & quasi illuminatum atq; edoctū à Deo casu datiuo
designat, dicens, psalmus ipsi Dauid. acsi diceret, psalmus ipsi Dauid reuelatus aut datus, quē vi-
delicet psalmum docuit illum summus artifex spiritus Dei, qui per Dauid psalmos canebat. Atq;
istud quidē hoc in loco semel admonitū, & aduertēdum est & attēdēdū diligēter per vniuersum
Psal. 44. psalmorum librum, ne eadem opus sit frustra sæpius iterare. ¶ Demum (quod ad hunc titulum in
Psal. 28. speciali attinet) aduertendum est, quòd frequenter cōtingit psalmo alicui prępōni titulū qui spe-
Psal. 29. ctat ad historiā, quemadmodum hic dicitur, psalmus Dauid, cum fugeret à facie Absalon filii sui.
Psal. 51. Alibi psalmus Dauid in consummatione tabernaculi. Itē, psalmus Dauid in dedicatione domus
Psal. 33. Dauid. Itē, psalmus Dauid, cū venit Doech Idumæus, & annūtiauit Saul, & dixit, Venit Dauid in
domum Abimelech. Item, psalmus Dauid, cum immutauit vultū suū coram Abimelech, & dimisit
eum, & abiit. In his tamen psalmis quibus tales præponuntur tituli, non est necesse, imo neque cō-
ueniens, vt huiusmodi historiale factū accipiatur vniuersaliter, quasi materia psalmi, siue vt psal-
mi ipsius intelligētia ad historiā talem accommodetur. Nam in psalmo. 33. (cui vltimus ille titu-
lus de vultus immutatione præponitur etiam apud Hebræos) ne verbum quidē auditur de huius-
modi facto particulari historiæ, quod in titulo præmittitur. Sed plerunque titulus vel tempus tā H
tum designat, quo facta est prophetæ reuelatio psalmi huius aut illius, vel occasionem decātandi
siue describēdi eum. Valde enim steriles redderet psalmos, qui semper ex titulo haurire vellet so-
lidam eorum intelligentiā. Quemadmodū ī psalmo proposito, qui illud, Ego dormiui & sopora-
tus sum & exurrexi, intelligeret de humiliatione ac subsequēti liberatione Dauidis, vere sterilem
& nimis inamœnum efficeret sensum. Similiter psal. 28. cui (vt diximus) præmittitur titulus, in cō-
summatione tabernaculi, si ad literā illi dedicationi materialis tabernaculi applicetur, sterilem
& prorsus ieiunā habebit interpretationem, cum sit alioqui psalmus adipe mysteriorū noui testa
menti pinguissimus & delicatissimus. Quòd si roges, quid ergo in titulo historia pręmittitur, si ad
historiam non debet accommodari interpretatio psalmi qui subsequitur? Iam diximus satis esse
si tātum vel tempus vel occasionem psalmum decātandi titulus indicet. pro cuius rei intelligentia
diligenter attēdēda est illa Pauli sententia, qua dicit in fidelibus abundare consolationes, iuxta tri-
2. Cor. 1. bulationum abundantiam. Sicut (inquit) abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum
abundat consolatio nostra. Quod psalmista noster aliis verbis, secundum eandem tamen senten
Psal. 53. tiam ita expressit, confitens domino, & dicens, Secundum multitudinem dolorum in corde meo,
cōsolationes tuæ lætificauerunt animā meam. Ex quo apparet, prophetā in magnis tribulationi-
bus & angustiis positū, quāto magis affligebatur exterius, tāto magis percepisse interiorē à Deo il-
luminationē, in qua seipsū secūdū spiritū posset abūde cōsolari. Vnde arbitror fieri potuisse, imo

A verisimile est & pene clarum ac certũ ita fuisse, quòd Dauidi in angustiis exterioribus & afflictio-
nibus posito, in spiritu demonstrata est & reuelata illa pòst ventura persequutio & afflictio, quam
Christus dominus præter omne meritum erat perlaturus ab inimicis: vt sic in ostensa domini ven
tura tribulatione, sertus in sua præsenti afflictione inueniret consolationem: vt hoc ian Dauidi
spiritus diceret, quod multo pòst ipse dominus in carne suis discipulis ore proprio dicturus erat: Ioan. 15.
Nõ est seruus maior domino suo: Si me persequuti sunt, & vos persequẽtur. Sic enim & spirit⁹ di
cebat in corde Dauid, Ecce dominũ persequẽtur impii & infideles serui: tu ergo ne grauate feras
si te affligant iniqui. Atq; hoc pacto cõuenienter valde dici potest, q cum à filio suo Dauid per-
sequutionem sustinere tindubie grauissimam, & ad tolerandum molestissimam (Tanto enim gra-
uius est homini quod infligitur malum, quanto eum qui infligit minus æquũ est hoc agere) ipse au
tem summam corã Deo humilitatem exhiberet, de ciuitate regia miserabiliter cũ vniuersa domo 1. Reg. 15.
pedibus suis egrediens, cliuum oliuarum ascẽdens, nudis pedibus incedens, cum fletu & operto ca 1. Re. 16.
pite, maledictionem quoq; Semei patienter ferens, & vlcisci volentes ꝓhibens, aliáque his similia
plura coram domino humilitatis intimæ testimonia demonstrans: quod ĩ hac (inquã) tanta humi
litate illi renelatum fuerit ad suam cõsolationem, quanta Christus dominus in mundum venturus
esset à populo suo, à filiis suis, sed malis filiis passurus, & quomodo post passionem foret glorifican
B dus. Atq; hac illuminatione, velut suorum malorum omnium oblitus, totus in contemplationem
persequutionis Christi abreptus, quasi ex persona Christi sic inimicis circundati, & per resurrecti-
onem liberandi in vocem Psalmi ꝓrupit, sicque abunde magnam in sua afflictione consolatio-
nem inuenit, intelligens & se similiter post persequutionem inuenturum requiem. Atq; ita quidẽ
patet quod diximus, persequutionem Absalonis tempus fuisse, atque etiam occasionem compo-
nendi propositi Psalmi, non autem ipsius præcipuam materiam. Forsitan autem hæc & aliis pluri-
bus in locis, vbi vsus venerit, admonebimus, & plurium exemplorum declaratione faciemus mani
festius, si nos magnus dominus sua illustratione dignabitur, & vita.

QVARTI PSALMI ARGVMENTVM.

*IN hoc Psalmo Propheta vbi eam quam à Deo ipse expertus fuerat exauditionis facilitatẽ præmisit, mox
ad increpationem verba conuertit, quòd homines, rationales creaturæ, suæ nobilitatis obliti, tam facillimo
ac benignissimo domino prætermisso, peccatis se turpiter subdãt, & carnis ac mũdi desyderiis ignominiose
inhæreant. Quibus deinde si à vanitate conuerti velint, aduocatum monstrat, per quem propitiationẽ sibi va
leant comparare: simul & modum quo ad illum cõuerti debeant (per irã aduersus vitia præterita, declinatio
nem à malis, & operationẽ iustitiæ) vt secure in eo sperare valeant, luculenter manifestans. Vbi insipientium
C hominũ obiectioni respõdens, naturalis luminis meminit, atq; etiam spiritualis illuminationis, vnde nobis boni
est indiciũ, & lætitia venit in cordibus fideliũ. Deinde per spiritus illuminationẽ quæ tempore gratiæ ventu
ra bona erant præuidens, & præcipue fidelis populi futuram multiplicationẽ atq; profectũ, & sacramẽtorũ
legis nouæ fœcunditatẽ, ea gaudenter in exultatione spiritus, futura quasi præterita, iuxta morẽ Prophetarũ
prænunciat: & in eis quæ præuidebat nõ hæsitans fide, se pariter cũ venturis adiungẽs, in pace securus vult
& gaudens requiescere: credens vnà cum nouo illo populo pariter videre bona domini in terra viuentium,
propter spem certam & securam expectationẽ eorum quæ spiritu illuminante sibi fuerant præmonstrata.*

QVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Cum inuocarẽ exaudiuit me deus iustitiæ meæ: ✱ in tribulatione dilatasti mihi.

D 2 Miserere mei, & exaudi orationẽ meã.

3 Filij hominum vsquequo graui corde?

✱ vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?

4 Et scitote quoniam mirificauit do-

CVm ex debito cordis affectu clamarem in oratione
mea ad dominum, non abiecit orationem meam
Deus, author ipse, consyderator, & remunerator iu
stitiæ meæ: ✱ In tribulationibus & angustiis inuoca
tus, latitudinẽ spiritualis consolationis & gaudii in-
terioris donauit mihi. 2. Atq; iccirco cælestem sæ-
pius benignitatem expertus, iterum clamare non desino, quoties
vlla mihi tribulatio obuenerit. Misericordiam tuam demõstra mihi
domine, & exaudi me tibi ĩ spiritu humili supplicantẽ. 3. Vos verò fi-
lii hominum, ex hominibus rationalibus homines rationales proge-
niti, quos sic ad imaginem suam Deus nobiles & gloriosos cõdidit,
quousq; vos tandem secundum affectũ cordis onerati permanebi-
tis peccatorum mole, atq; terrenarum cõcupiscentiarum pondere,
semper in ima ista respicientes? ✱ Et ꝓpter quid (quæso) cor apponi
tis vanitatibus, & ex affectu sectamini mendaciũ: hoc est, ea quæ car Ecle. 1.
nis sũt & mũdi, quę reuera nihil aliud quã vanitas sũt & mẽdaciũ:
in quib⁹ nihil est verę ac solidę bonitatis, & quę suos sectatores mi
sere decipiũt, pro fœlicitate quã promittunt æternæ mortis stipẽdia Rom. 6.
adducẽtes. Nequaquã profecto hoc decens aut iustũ est, aut etiã ex-
pediẽs, vt rationalis creatura, quã Deus sic nobilẽ creauit, ipsa se va-
nitati atq; mẽdacio vltro subdat, atq; in seruitutẽ dedat. 4. Quòd si
qui forte ex filiis hoĩm pondera hæc abiicere cupiãt, ostẽdã eis quis
sit qui illos possit leuare suis oneribus. Illud enim in primis sciẽdũ &

Ioan.3. *minus sanctum suum.*

1.Ioan.2.
Roma.5.
Hebr.9.
Ioan.14. *✳ dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.*

Matt.11. *5 Irascimini,*

✳ & nolite peccare:

✳ quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini.

6 Sacrificate sacrificium iustitiæ,

Roma.8.
Eccle.1. *✳ & sperate ĩ domino:*
✳ multi dicunt, quis ostendit nobis bona?

7 Signatum est super nos lumẽ vultus tui domine:

✳ dedisti lætitiam in corde meo.

1.Ioan.2.
Ioan.16.

8 A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt.

9 In pace in idipsum dormiã & requiescã.
10 Quoniã tu domine singulariter in spe constituisti me.

fideliter attẽdendũ est, quòd pater omnipotens Christũ dominum E
(quem ab initio conceptus sui sanctitate, misericordia, & omnibus
gratiis impleuit, nõ ad mensuram) mirabilem fecit, mirifice exaltauit
in cõspectu suo, & mirabilẽ demonstrauit in cõspectu omnium cre
dentiũ, tanquã aduocatum nostrum & propitiatorem, per quem no
bis datus est ad patrẽ accessus, quíque mirabiliter à peccatoribus se-
gregatus imperpetuũ assistit vultui Dei pro nobis.✳ Deus pater om
nipotẽs exaudiet nos, quotiescunque ad illũ clamauerimus: ita vt si
quid patrem petierimus in nomine ei⁹, hoc ipse faciat nobis: ad quẽ
accedẽtes, ab omni onere & põdere ꝓberi (iuxta promissum eius) re
ficiemur. 5. Si verò modum requiritis quo ad illum à vanitate redire
oporteat, en primũ vobis dolor, ira & indignatio sancta assumi debet,
per quę peccatis præteritis, imò vobisipsis (vt serui fuistis peccati) in
dignari debetis, vt illa quę prius turpiter amastis, & cõcupiuistis ne-
quiter, iam pœnitẽtes salubriter detestemini:✳ deĩde, ne vltra pecce-
tis firmo proposito statuendũ, atque diligenti obseruatione est cauẽ
dũ ne ea quæ semel defleta sunt per pœnitẽtiã, per cõcupiscẽtiã ite- F
rũ cõmittatur.✳ Cæterũ, si quę occurrãt aut exoriri cœperint per co
gitationes in cordibus vestris mala desideria, vel ex suggestione ex-
terioris dęmonis, mũdi, aut carnis, vel ex memorię volubilitate & af
fectus instabilitate, & si quæ huiusmodi intus in animos vestros for
te se ingerãt, nolite oblectari in eis, vt nõ noceãt, sed cõpũgimini, &
dolore vosipsos affligite ꝓ illis, vt sic dũ oblata respuitis, etiã glorio
sior fiat ex eis corona vestra. 6. Neq; verò sat fuerit ad ꝑfectã cõuer-
sionẽ, præterita peccata plãgere, & ab eis caute declinare: sed studio-
sum sup bonũ operari oportet, & Deo offerre iustũ sacrificiũ, & de
bitũ bonarũ actionũ, in operãdo ea quę diuinę sunt volũtatis. Nullũ
est enim sacrificium tã à nobis Deo debitũ, quã vt vitã iuxta eius vo-
lũtatem ducamus. Hęc verò vbi adfuerint (nẽpe de peccatis præteri-
tis dolere, à malis actibus cessare, & operibus Deo placitis insistere)
✳ spẽ habete in domino. Sic enĩ vt oportet sperãtes in eo nõ cõfun-
demini, sed ab omnibus malis ipse vos faciet saluos.✳ Neq; mouere G
quẽquã debẽt voces hominũ stultorũ atq; carnaliũ (quorũ bon⁹ sẽ-
per, imò ĩfinitus est numerus) dicẽtiũ, Vnde scire poterimus quæ vt
bona sectãda, quæve vt mala ex aduerso fugiẽda, aut quis est qui no-
bis in omnib⁹ nostris actionibus (quæ sunt infinitæ) hæc demõstret?
7. Ecce enim inditũ est & impressum nobis rationalib⁹ creaturis na
turale lumẽ, quod à facie Dei .i. ab illo increato, infinito, & inæstima-
bili lumine, veluti quędã particula & quędã ꝑticipatio illius immẽ-
si luminis, in apicę mẽtali & vi animę suprema desup immissum, Deo
nos assimilat, & Dei imagine veluti cõsignat: in quo lumine, natura-
liter ea quę bona sũt & sectãda, quæve ex opposito mala & fugiẽda
cognoscimus:✳ Insup & lumẽ spũs tui sãcti, de cõspectu diuinitatis
tuæ demissis in corda fideliũ, ꝑ quẽ insculpitur in nobis, & veluti si-
gnatur atq; imprimitur spũalis regenerationis imago, qui sua nos in-
terna vnctione omnẽ docet tã de credẽdis, quã de agẽdis veritatẽ:✳
Et in horũ vtroq; lætari me & exultare fecisti ĩ gaudio ĩteriori spũs
mei. Ex vtroq; enim gaudiũ viri iusti cõsciẽtię, cũ sic duplici ratione H
munitur atq; secura redditur. 8. Et ô beata illa vẽtura tẽpora, ô feli-
cia posterorũ secula, quãdo à fœcũditate sacramẽtorum nouæ legis
(quorũ pręcipuũ ĩ frumẽto & vino ꝑ cõsecrationẽ cõficiũtur; atq;
alia quędã in vnctione sacrati olei) multiplicabũtur atq; augmẽtum
sumẽt, tã gratia & merito quã numero, fideles ĩ Deũ patrẽ & Chri-
stũ filiũ eius credẽtes. 9. Mihi verò tametsi nondũ detur videre fœlicia
hæc tẽpora, fidei tamẽ cõmunione cum illis vẽturis generationibus
meipsum spiritu cõiungẽs, in pace simul cũ eis obdormiã securus, &
in spe eadem pariter cum illis per mortis dissolutionẽ ingrediar ĩ re-
quiem dormitionis meæ, eadẽ cũ illis beatæ resurrectionis præmia
certissime expectans. 10. Quoniam tu domine per illuminationẽ i-
stam tuam tam benignam de venturis Ecclesiæ tuæ bonis, in spe bo
na, singulari, & peculiari quodam modo securum me constituisti.

ANNOTATIONES IN PSALMVM QVARTVM.

VErsu primo, In tribulatione dilatasti mihi: potest, dilatasti, intelligi pro, latitudinem dedisti in consolatione videlicet interna, quam præbuisti inuocatus in tribulationibus. Cui conso-
2.Cori.1. nat verbum Apostoli dicentis, Sicut abundãt passiones Christi in nobis, sic & per Christũ

A abundat consolatio nostra:& si fuerimus socii passionum,erimus & consolationum.Dũ enĩ foris
retributio corpus premit, intus per gaudium spiritus dilatatur. Propter quod idẽ Apost.hãc latitu 2. Co. 4
dinem probe expertus,In omnibus(inquiebat quodã loco glorians in afflictionibus) tribulationẽ
patimur,sed non angustiamur. Et iterum, Licet is qui foris est noster homo corrumpatur,tamẽ is Ibidem.
qui intus est renouatur de die in diem. Si verò malit quis accipere verbum dilatasti,secundum pro
prietatem suæ significatinnis, vt sonet latum facere,subaudiat accusatiuum præcordia,vel cor , vel
spiritum,vél consolationem,aut aliud huiusmodi: vt sit sẽsus, Dilatasti mihi cor,aut pręcordia,aut
spiritum meum. In consolatione enim & gaudio interiori spiritus intra sese dilatatur,quẽadmodũ
tristitia cõfringitur & coangustatur. Aut dilatasti consolationem , id est , latã mihi fecisti consola-
tionẽ. Forsitan autem hæc latitudo,de qua modo loquitur,eadem illa de qua & ĩ aliis aliquot locis
meminimus fieri sermonem. Veluti Psalmo.17,Eduxit me in latitudinem. Et psal. 118. Et ambula- Psal. 17.
bam in latitudine. Et iterum, Viam mandatorum tuorum cucurri,cũ dilatasti cor meũ . Lectio au- Psal. 118.
tem Romana habet accusatiuum pro datiuo,In tribulatione(inquit)dilatasti me. Et hæc lectio ean Ibidem.
dem habet cum supradictis sententiam. Quid est enim inuocantẽ dilatare,nisi inuocãti dare latitu
dinem,ipsũmque in latitudine constituere?¶ Versu tertio, Vt quid diligitis vanitatem, & quærins
B mendacium?per vanitates & mẽdacia recte in Elucidatione intelliguntur ea quę mũdi sunt & car
nis,id est , delitiæ & temporalia bona & malarum cõcupiscentiarum adimpletio: quę nihil sũt nisi
vanitas & mendacium. Vnde & in psalmo.39. similiter de his dicitur, ꝙ beatus est homo ille , qui Psal. 39.
non respexit in vanitates & insanias falsas . possent nihilominus idola hic intelligi vanitates & mẽ
dacia,quæ re vera vanissima sunt cum dii habeantur,nihil tamen sint minus, & mentiũtur suis cul
toribus,eósq; misere decipiunt, pro salute æternam damnationẽ ipsis superinducenes . Atque ita
cõmode subsequitur in sequẽti versu demõstratio eius, qui vere diligi & requiri debet vt colatur,
scilicet Christi Dei patris filii,qui non mentitur suis cultoribus,cũ oẽs clamantes exaudiat : quem
relictis omnibus vanis idolis, iustum est verum Deum requirere & colere . potest autẽ hic versus
legi,vel tanquam increpatoria ĩterrogatio cũ vehementia ĩdignationis , vel quasi per querimoniã
cum suauitate cõpassionis . Neq; omnino dissonat vox ista prophetæ increpatoria , ab illa suauissi
ma Christi exhortatione,secundum quã in Euãgelio vniuersis clamitat,dicens, Venite ad me oẽs Matt. 11.
qui laboratis & onerati estis,& ego reficiã vos. Tanquam si dicat, Quare curritis post vanitates,&
mendacia diligitis,quæ nihil aliud ꝙ̃ grauissimum onus adferre possunt conscientiis vestris? Ad me
potius accedite,mẽq; diligite,deponentes omne mendaciũ & omne pondus sæcularis vanitatis vt
C in me reficiamini,& alleuientur corda vestra.¶ Versu. 4 , Et scitote quoniam mirificauit domin⁹ sã
ctum suum. præter continuationem huius versus cũ pręcedenti illa quæ in elucidatione posita est,
potest assignari & alia nõ incõmodior,in hunc modum, Nequaquam ô homines diligatis vanitatẽ,
aut quęratis mẽdacium: Scitote enim quoniã ille qui est veritas,ipse sanctus sanctorum, Christ⁹ do
minus,potius toto est corde diligendus & requirendus atq; colendus à vobis: quẽ Deus pater mi-
rificauit,mirabilémque fecit,& super omnia exaltauit,vt ipse ab omnibus diligatur & colatur , qui
solus potens est exaudire oẽs ad se clamãtes.& præstare omnibus quæcunque postulauerit. Quod
autẽ in secunda parte dicitur, Dominus exaudiet me cum clamauero ad eũ, tametsi sub prima per-
sona dicatur,intelligitur tamen secundum generalitatẽ,ac si diceretur, Dominus exaudiet oẽm eũ
qui clamauerit ad illum. Est enim hoc frequens,cum quis vniuersalem vel indifferentẽ velit facere
enunciatinnem,vt de sua ipsius persona loquatur singulariter. Vt cum dico, Si bene fecero,reddet
mihi Deus mercedẽ bonam:sin male,malã:sub prima persona loquẽdo, indico quid oĩb⁹ vniuer-
saliter sit Deus bonis atque malis præmii largiturus . ¶ Versu quinto, Irascimini & nolite peccare.
Hunc passum nõnulli ad moderationem irę referunt,sic eũ exponẽtes, Si irascimini,vel si irasci cõ
tigerit,cauete ne peccatum fiat ira,id est,ne modũ excedat , vt nõ mora nimia aut excessus furoris
D transeat in peccatum mortis,vt fere idẽ sit quod quodam ĩ loco scribit Apostolus , Sol nõ occidat Ephe. 4.
super iracundiam vestram . Verùm hæc expositio non satis videtur cõcordare cõsequentibus atq;
præcedentibus. Propter quod longe aliam sententiã sequitur Elucidario . Secundum quã diligen-
ter attendendus est ordo qui in duobus his versibus,id est,hoc præsenti atq; proxime pręcedenti,
describitur: secundum quẽ conuerti debemus ad dominũ,& illum requirere. Primũ enim irasci o-
portet vitę pristine,deinde ne vltra addamus,diligẽter attendere,insuper exurgentes malos motus
(siue ex cõsuetudine malæ vitæ pristinę,siue ex carnis prauitate)cõprimere,& per compunctionẽ
extinguere,vt nõ iterum excrescant per cõsensum,si permittãtur libere exurgere , & absq; repres-
sione ꝓficere. Hinc verò diligenter operari oportet bonitatẽ , vt vera & perfecta cõprobetur pœ
nitentia. Amor enim & desiderium virtutis,si operari renuit,neq; verus amor,neque verũ desyde
rium est. Operãtes autem bonum,cauere debent ne in semetipsis fidãt,aut propriis virib⁹ (quasi iã
aliquid cœperint esse, cum nihil sint)sed spem totã habeãt in domino , sine quo prorsus nihil pos- Galat. 4.
sint efficere,& ex quo omnis est eorũ in bonũ sufficientia. Vbi verò sic prędicto & ordinato mo- Ioan. 15.
do ad dominum se cõuerterint,sperent in eo fidenter,de sua salute securi: quoniã nõ illos cõfũdet 2.Cor. 3.
spes sua. Cum verò cõsequenter subiungitur, Multi dicũt quis ostẽdit nobis bona?obiectio ponit Rom. 5.
hominum carnalium, ac deinde versu sequenti eiusdem obiectionis solutio,quemadmodũ in Elu
cidatione euidenter exponitur.¶ Versu.8. A fructu frumenti,vini, & olei sui. Nonnulli hunc ver-
sum de malorum ꝓsperitate exponunt,referentes sermonẽ ad illos multos,de quibus in versu sex-
to mentio fiebat,qui increduli & murmuratores dicunt fidelibus, Quis ostendit nobis bona? hos
dicũt multiplicari,id est,ditari in fructu frumenti,vini, & olei:id est , per abundantiam rerũ tẽpo-

ralium.In his enim tribus frumento, vino, & oleo, omnium rerum temporalium abũdantiam in E
Augusti. telligunt.Hanc expositionem qui clarius volet ac plenius cognoscere, videat commentarium san
cti patris Augustini,qui eam late prosequitur. Nostra enim elucidatio propter connexionem cõ-
modiorem, nequaquam istam expositionem prosequitur, sed mystica intelligentia de sacramẽtis
loquitur nouæ legis,quæ per fructum frumenti,vini,& olei intelliguntur,ratione quæ inibi expri
mitur. Iuxta quam intelligentiam illud etiam conuenientissime videtur accipi, quod populo mi-
sericordiam consequuto per pœnitentiam,prædixit Ioel propheta: Zelatus est (inquit) dominus
Ioel . 2 . super terram,& pepercit populo suo.Et respõdit dominus, & dixit populo suo,Ecce ego mittam
vobis frumentum,& vinum,& oleũ,& replebimini in eis, & non dabo vos vltrà opprobrium in
gentibus.Nam ꝙ hæc ad nouæ legis beneficia & gratiæ tempus pertineant,consequentia manife-
stius demonstrant,quæ de diaboli eiectione& cõdemnatione,de deserti gentium fructificatione,
de Christo doctore iustitiæ,eiúsq; prædicatione,euidenter satis faciunt mentionem, ac deinde e-
tiam de spiritus sancti effusione prophetia subnectitur, quam sine hæsitatione Petrus Apostolus
Acto. 2. in Actis Apostolorum populum Iudęorum alloquens,ad tempus nouæ legis asserit pertinere.Iu-
Thomas xta hanc item nostrã interpretationem,venerabilis Ecclesiæ doctor Thomas Aquinas,in officio
Aquinas sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti,pręsentem versiculum accõmodat,in Antiphona quam huic F
Psalmo præciuendã præmittit. Antiphona autem huiusmodi est, A fructu frumẽti & vini multi-
plicati fideles,in pace Christi requiescunt.Quòd autem oleũ omiserit,nihil moueat: quoniam ad
Eucharistiæ sacramentum(quod ille laudabat)non attinet.¶ Versu penultimo,In pace in idipsum
dormiam.Nota,ꝙ prisci illi Patriarchæ atq; Prophetæ, qui longe ante Christi aduentũ pręcesse-
rũt per multa secula,quibus non,est datum videre ea quæ oculi nostri viderũt, atq; etiamnum vi-
dent in tempore hoc gratiæ & nouæ legis: fuerunt tamen illuminati à Deo de venturis illis nouæ
legis mysteriis,per quę futura erat salus & redemptio generis humani, & gratia copiosa credenti-
bꝰ conferenda,cum abundantia spiritualium bonorum: sicq; ea quæ in tempore nouæ legis futu-
ta erãt per fidem velut alonge aspicientes,ĩ pace quieuerunt:quemadmodũ de Abraham,Isaac,&
Hebr. 11. Iacob ait Paulus,ꝙ iuxta fidem omnes defuncti sunt.nõ acceptis repromissionibus,sed alonge eas
aspicientes,& salutantes.Quieuerunt autem in pace iuncti per fidem & spem pariter cum illis suis
posteris venturis in tempore gratiæ:id est,nobiscum,qui ea quæ illi vt ventura credebant,nũc cre
dimus & confitemur impleta. Et quemadmodum nos in fide securi quiescimus (domino vocan-
te)in spe eius quæ iam impleta est redemptionis humanæ: ita & isti in pace pariter nobiscum qui-
escebant securi, propter fidem & spem eorum quæ certissimò ventura & suo tempore implen-
da credebant. Vnde Patriarcha Iacob,cõgregatis in nouissimo filiis,hanc suæ spei securitatem pro- G
Gen. 49. testando,dicebat,Pręstolabor salutare tuum domine.Et Tobias sanctus morti proximus,in spiritu
Tob. 13. cernens decorem ędificandæ Hierusalem,id est,Ecclesiæ sanctæ,similiter dicebat exultans, Beatus
ero,si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndam claritatem Hierusalem. Et iterum, Ego autem &
anima mea gaudebo in domino.Imo & Balaam ille iniquus auaritiæ seruus finem venturum iusto
rum non ignorabat, cum diceret, Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea
Num. 23. horum similia.Secundum hunc itaq; modum illuminatus de venturis Propheta Dauid se dicit in
pace pariter requiẽ accepturũ,eo ꝙ peculiari modo esset ex deo factus securus de beata sua resurre
ctione & glorificatione,nõ minus q̃ si omnia salutis humanæ mysteria ipse oculis corporeis fuisset
Psalm. 37. cõtẽplatus:id quod in alio psalmo apertiꝰ cõfitetur,dicẽs, Credo videre bona dñi in terra viuẽtiũ.

QVINTI PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus qui sequitur, formam aptã dat orandi iis qui in tribulationibus aut tẽtationibus positis, vt patiũtur ab aduersantibus siue visibilibus siue inuisibilibus persequutoribus. In quo vir iustus primum orationem suam petit exaudiri, quam mane ante conspectum Dei se exhibens, in discußione vitæ suæ H *offert Deo. Et quia illũ nouit super omnia odisse operarios iniquitatis, ab eorum numero se per consciẽtiæ bonæ testimoniũ separans, cõfidenter ante Dei præsentiam ingreditur, cæleste Dei ducatũ atque directionẽ fiducialiter postulans, propter inimicorum suorum quam proponit peruersam malitiam, quorũ optat & orat cogitationes decidere & irritas fieri. Iustis autem in domino sperantibus lætitiã & exultationẽ, & diuinã erga seruos suos tutelã atque custodiã pronũciãs, ita terminat vocẽ orationis pariter atque cõfeßionis suæ.*

QVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Verbamea auribus percipe domine: ✳ intellige clamorẽ meum.
2 Intende voci orationis meæ, rex meus & Deus meus.
3 Quoniam ad te ora-

VErba orationis meæ quibus oro ad te in tribulationibus & tentationibus constitutus, ascendant ad te domine, & ad aures tuas ea fac peruenire, vt audias & exaudias orantem: ✳ vocem orationis meæ qua clamo ad te, tu domine attende & considera, vt exaudias. 2 Neque auertas te ab oratione mea, sed intentus esto ad vocem meam qua oro ante conspectum tuum, tu qui es rex meus cui milito,& dominus Deus creator atq; redemptor meus cui seruio. 3 Ecce enim orationem meam ad te leuabo domine,in re spem omnem habens atque fiduciã, qui es Deus vnus & verus, solus me potens adiuuare in omnibus necessitatibus:

A *bo domine: ✳ mane exaudies vocem meã.*

4 Mane aſtabo tibi, & videbo:

✳ quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.

5 Neque habitabit iuxta te malignus:

B *✳ neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos.*

6 Odiſti oẽs qui operantur iniquitatem: ✳ perdes omnes qui loquuntur mendacium.

7 Virum ſanguinum & doloſum abominabitur dominus:

✳ Ego aũt in multitudine miſericordiæ tuæ.

C

8 Introibo in domum tuam: ✳ adorabo ad tẽplum ſanctum tuum in timore tuo.

9 Domine deduc me in iuſtitia tua propter inimicos meos: ✳ Dirige ĩ conſpectu tuo viã meã.

D

10 Quoniam nõ eſt in ore eorum veritas.

✳ cor eorum vanũ eſt.

11 Sepulchrum patens eſt guttur eorum.

✳ linguis ſuis doloſe agebant:

✳ iudica illos Deus.

12 Decidant à cogi-

✳ & tu me exaudies tibi ſupplicantẽ tempore matutino, tempore o-
rationi accõmodo & opportuno: quãdo nimirũ tranquilla & paca
ta ſũt omnia, & ad orationem eſt anima accõmodatior. Mane etiã
cum illuſceſcere cœperit intra animam meã lux ſalutaris gratiæ tuę,
quę me vt oportet orare doceat. 4 Matutino tẽpore curabo me tibi Roma. 8.
pręſentẽ exhibere, & ante cõſpectũ tuũ per mentis eleuationẽ con
ſtituere, quando diuinis rebus contemplãdis atq; percipiendis libe-
rius vacare poſſunt homines: & tunc contẽplabor, peruidebo, & dili
genter conſyderabo tam ea quæ ad tuã veritatem ſpectãt, q̃ ea quæ
ad meæ vitæ munditiam, vt mundus tibi aſſiſtam: ✳ Tu es enĩ Deus
qui turpitudinem peccati, & omnẽ iniquitatis immundiciã nõ tãtũ
non diligis, ſed habes etiã odio: propter quod eos qui ſe ante cõſpe
ctum tuũ exhibere volunt, diligẽter contẽplari oportet & peruide-
re ne quid forte lateat in occulto, quod oculos tuę maieſtatis offen
dat. 5 Neq; quiſquã peruerſus intromittetur ad habitationẽ tuã glo
rioſam, vt tua fruatur gloria, neq; tu quẽquã eorũ qui operãtur ma-
lũ fouebis quaſi domeſticũ tuũ: ✳ neq; perſtabũt impii iſti ante ocu
los beneplaciti tui, ſed à cõſpectu gloriæ tuæ ꝓiicientur & perdẽtur
in tenebras exteriores, perpetuò diuiſi à conſpectu tuo. 6 Tu, cũ ſis
ſũme bonus & perfectiſsima omnino bonitas, malitiã contrariã ha
bes exoſam, & oẽs qui operãtur eã (quatenꝰ iniquitatis operarii ſũt)
abominaris: ✳ ſẽpiterna dãnatiõe perire facies omnes eos qui fraudẽ
& mendacium loquuntur, vel agunt ad deceptionẽ ꝓximorũ ſuorũ.
7 Hominẽ ſanguinis appetitorem qui oblectaſ in ſanguinis effuſio-
ne, & in nece hominũ, itẽ & eũ qui fraudibus ac dolis occupatur ad
inſidiandũ proximis, & inferẽda quęlibet nocumẽta per aſtutiã ſuã,
huiuſmodi deteſtatur atq; execraſ Deus: qui ex ſua natura clemẽtiſ-
ſimꝰ eſt, etiã inimicorũ in ſe peccãtiũ mortẽ nolẽs, & omnis ęquita-
tis atq; veritatis amator, fraudẽ & iniuſtitiã ſuper oĩa habens exoſã. Ecc. 33. & 18.
✳ Ego verò ex dono gratiæ tuę nullius horũ mihi cõſcius, & ſecũdũ
magnitudinẽ miſericordię tuę à mortalibus hiſce peſtibus (teſtimo-
niũ mihi perhibẽte diligẽter perquiſita cõſciẽtia) imunis, cõfidens in
miſericordia tua quę eſt magna nimis: 8. Audebo fiducialiter exhi-
bere meipſũ cõſpectui tuo, & ingrediar in domũ ſanctã tuã, ſiue eã
quã in cœlis inhabitas, ſpiritu mentis in illã aſcẽdẽs, ſiue eã quę in ter
ris nomini tuo & cultui eſt ſpecialius dicata, per corporis ingreſſum:
✳ illicq; ſiue mẽtis ſiue corporis pſentia conſtitutus, adorabo te do-
minũ cũ timore & filiali reuerẽtia, ĩ vera humilitate cordis mei: nũc
quidẽ tuã gloriã collaudãdo, nũc de beneficiis gratias agendo, nunc
deprecãdo ꝓ peccatorũ remiſſionibꝰ, nũc pro ereptiõe clamãdo de
periculis, atq; aliis neceſſitatibus. 9 Eſto mihi domine Deus dux iti-
neris, & per viã iuſtitię tuæ in obſeruatione pceptorũ tuorũ me diri
ge, ꝓpter eos qui mihi in via hac aduerſanſ, quę ĩtẽtes ſuis prauis ſug
geſtionibus & aſſiduis tentationibꝰ variis modis à via iuſtitiæ me in
peccatũ pertrahere: ✳ & vt periculũ quod ex horũ acerba malitia mi
hi imminet, valeã tuo auxilio euadere: dirige tu domine per ducatũ
cęleſtis luminis tui viã vitę meę in beneplacito tuo, vt corã te ambu
lem, fiámq; perfectus. 10 Eſt enĩ malitia aduerſariorũ meorũ (puer
ſiſsimorum dico dæmonũ, & hominũ prauorũ, qui miniſtri ſũt &
mẽbra eorum) magna & crudelis valde: Quoniã nõ veritatẽ neque
iuſtitiã loquũtur aut ſuggerunt, ſed quę vana ſunt, iniqua, & ĩpia ſẽ
per ꝓponunt & ſuadẽt: ✳ neq; id mirũ, quandoquidẽ intima quæq;
eorum plena ſunt vanitate & peccati deſiderio. 11 Guttur eorũ quaſi
ſepulchrũ patens eſt, eructãs eã quã in ſe habet fœtoris turpitudinẽ.
& ad vorandum atq; ſuſcipiendũ in mortẽ ſemp apertũ. Sic enĩ p-
uerſi dęmones pleni õni ſpurcitia, & fœtorem exhalãt atq; euomũt
bonis intolerabilem, & ſemper ad vorãdũ bonorũ animas auidi exi
ſtũt, & inſatiabiles: ✳ per linguas quoque ſuas, quo magis decipiant,
doloſe loquunſ, dũ blãdis ſuis ſuggeſtionibꝰ ꝓponũt hominibꝰ quę
videntur dulcia atq; carni ſuauia, interdũ etiã quæ ſpiritui videnſ ſe-
cundũ ſpeciẽ bona atq; vtilia, vt ita tandem ſub boni ſpecie fallant, &
incautos in ſepulchrũ mortis coniiciant: ✳ Tu verò pro ſeruis tuis pu
gnans Deus oĩpotẽs, deſtrue poteſtatẽ illorũ: & ꝓ nobis faciẽs iudi
ciũ, cõdemna illos, qui violentiam eorũ tua potentia facillime vales
cõpeſcere, & dolos tua ſapientia depellere. 12 Fac tuo iuſto iudicio

tationibus suis: ✳ secundũ multitudinẽ impietatũ illorũ expelle eos: ✳ quoniam irritauerunt te domine:

13 *Et lætentur omnes qui sperant in te, in æternum exultabunt, & habitabis in eis.*

14 *Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuũ: ✳ quoniã tu benedices iusto.*

15 *Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.*

Deus oĩpotens, vt frustrentur ipsi in consiliis suis quę cogitauerunt E
cõtra seruos tuos, vt in effectum suas prauas machinationes nequeãt
perducere: • iuxta multitudinem & propter multitudinẽ iniquitatũ
quas cogitauerunt, à cõspectu tuo in sempiternũ ꝓiciẽs eos, & à cõ
sortio seruorum tuorum quibus aduersari sũt, eliminabis eos in ęter
num: • quoniam nõ aduersus homines solũ, sed & aduersus tuã glo
riã machinati sunt & rebellauerunt: atq; ad iracundiam te ꝓuócaue
runt ex sua peruersa malitia conati tuam gloriam facere irritam.
13 Ex aduerso verò qui crediderunt & sperauerunt in te domine ser
ui tui, ipsi non expellentur à conspectu tuo: sed lætitia sempiterna læ
tabuntur coram te, ineffabili gaudio tripudiabunt in præsentia diui-
nę maiestatis tuæ: & tu inhabitabis in medio eorum, futurus eis sẽpi
terna lætitia, & gaudium æternũ, & author indeficiens omnis boni,
quasi domin⁹ ĩ medio fidelium seruorum suorum, imo quasi pater ĩ
medio filiorum accumbentium mẽsę tuæ. 14 Et magnifice atq; glo-
riose lætabuntur in aspectu atq; fruitione vultus tui; omnes qui nũc F
vero amore diligunt sanctum nomen tuum. • tu es enĩ Deus optim⁹,
qui benedictionem plenissimã illã dabis omnibus in iustitia nunc ti-
bi famulantibus, quẽadmodum in vita præsẽti, gratiæ tuæ benedi-
ctionem eisdem conferre voluisti. 15 Tu domine beneplacito bonæ
voluntatis tuæ nos tibi seruire cupiẽtes admodum, sicut ꝓtegendo,
ex omni parte circundas atq; circuncingis ꝓtectione tua, ne alicun-
de malum nobis valeat, aut nocumentum accidere. Tua nanq; erga
seruos tuos bona volũtas, & tuus erga nos affectus bonus, atq; beni
gna dilectio est nobis quasi scutum & tutamentum quo ab omnib⁹
malis saluamur, & in vitam æternam illæsi atque salui perducimur.

ANNOTATIONES IN PSALMVM QVINTVM.

VErsu quarto, Mane astabo tibi, & videbo, quoniã. Secunda pars huius versus potest vel diui
sim legi, vt quoniam, sit cõiunctio causalis, quomodo in Elucidatione declaratum est: vel e-
tiam cõiunctim cum verbo videbo, vt sit sensus, Mane astabo tibi, & tum videbo, cõsydera
bo, speculabor, & cõtemplabor ꝙ tu sis Deus nolens iniquitatem. Cum enim in tranquillitate mẽ G
tis potitur homo abiectis & eliminatis omnibus passionibus perturbantibus, illucescente fulgore
superni luminis, tunc cõtemplatur homo purius, & videt limpidius quæ de Deo in hac mortali vi
ta cognosci possunt. Et frequenter quidem, dum in perturbationibus sunt hoĩes, dum feruet in eis
passionum impetus, male iudicant, ꝙ velit iniquitatẽ Deus, aut impios diligat siue foueat: eo ꝙ il-
los in malis suis ita toleret, vt à non intelligentibus diuina cõsilia videatur fauere illorum impieta
tibus. Verùm qui mane Deo astiterint, videbunt & intelligent longe aliter rem habere, Deúmq;,
vt ipse sanctus est, ita & in aliis diligere sanctitatẽ, & eã requirere, ac nequaquã fouere apud sese
peccatores. Prior tamen sententia plenior videtur, & magis literæ accommoda. ¶ Versu. 7. Virum
sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Virum sanguinum interpretati sumus hominem
sanguinis innoxii appetitorẽ & effusorẽ, cuiusmodi sunt homicidæ & tyranni crudeles, vt Saul
a.Reg.16 & cõplices eius, qui innocentis Dauid tantopere cupiebãt & quærebant sanguinem fundere. Cui
expositioni aperte fauet Chaldæa Paraphrasis, ita hoc loco habens, Hominẽ effusorem sanguinis
mundi, & dolosum lõge ꝓpellet Deus. Et secundũ hanc intelligentiam, maledicus ille Semæi ex-
clamabat aduersum Dauid, ꝙ vir sanguinũ esset: hoc nimirum illi ad cõtumeliam improperans, ꝙ H
prælia domini fuisset præliatus, & hostes populi dei interfecisset iuxta voluntatem domini, in ore
Psal. 50. gladii impiorum, scilicet ex voluntate domini, interfectionem homicidia iudicans. Posset tamen
generaliori acceptione per virum sanguinum quilibet peccator intelligi: quoniam nomine sangui
num significari peccata in scripturis, non est absonum: vt psal. 15. Libera me de sanguinibus Deus
Deus salutis meæ, id est de peccatis. Quæ, quanam ratione sanguinũ nomine appellentur, in iã ci-
tato loco require. ¶ Versu. 9. Dom. ded. me in iustitia tua ꝓpter inimicos meos. particula propter
inimicos meos, in medio posita, potest cum præcedentibus cõiũgi: quã connexionem habet Elu
cidatio ad hunc modum, Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos: ac deinde, Di-
rige in cõspectu tuo viam meam. Potest & ad sequẽtia cõnecti, hoc modo, ꝓpter inimicos meos
dirige in cõspectu tuo viam meam. Vtraq; autem cõnexio eandẽ habet sententiam. Neq; altera alte
ri vlla ratione præferenda videtur, nisi ꝙ prior vulgatior & vsitatior est, quam & beatus August.
Matt. 12. sequitur. ¶ Versu 10. Quoniam non est in ore eorum veritas. Recta est in hoc versu partiũ cõse-
Lucæ. 6. quutio. Nã secunda, prioris rationem reddit. Quòd enim nõ sit in ore impiorum veritas manife-
Matt. 12. stum est hoc ex cordis defectu procedere. Nam (veritate teste) ex abundantia cordis os loquitur.
Et sicut bonus homo de bono thesauro ꝓfert bona, ita malus de thesauro suo ꝓfert mala. Et ite
Ioan. 8. rum ait quibusdam mendacibus veritas, Progenies viperarũ quomodo potestis bona loqui, cũ si-
tis mali? Itaq; nõ est in ore impiorum veritas, quoniam nec est in corde: sed quomodo cor eorũ va
num est, ita & os nõ aliud q̃ vanitatẽ potest eloqui. Recte autẽ huic cõsonant & alia veritatis ver-
ba, quibus diabolum asserit mendacem esse, & patrem mendacii, ac tum demũ ex propriis loqui,

A cum mendacium loquitur. Er quomodo ipse mendax est, patérque mẽdacii, sic & vniuersos quos
possederit, vanos & mendaces facit. Potest autẽ boc loco veritas accipi, vel ea quæ ad intellectum
spectar opposita falsitati: vel ea quę ad effectum seu mores pertinet, quę cum iustitia eadem oppo
nitur vanitati siue iniustitiæ. Nam & veritas & vanitas vtroq; horum modorũ reperiuntur in vsu
scripturarũ posita. Et quidẽ in pręsenti loco vtraq; sententia veritatem ex æquo habet. Nam falsa
loquuntur mendaces dæmones in cordibus hominum, quoties de proprio loquũtur: loquuntur
etiã ac suggerunt impia, quę contra Deum existunt. Quemadmodum (exempli gratia) cũ primo
homini sub serpentis specie loqueretur ille inuẽtor peccati, mendacium non simplex mulriplicéq; Gene. 3
falsitatem eloquebatur, dicens nequaq̃ ipsos morituros, si de vetito ligno ederẽt, sed futuros quasi
deos. Vanitatem autẽ & impietatem loquebatur, quoniam ad inobedientiam crearoris sui iniqua
suggestione creaturam excitauit. Ex Hebræo tamẽ magis videtur de vanitate iniustitiæ fieri sermo
q̃ de falsitate. Vnde Felicis versio habet, Nõ est in ore eorum rectitudo, intima eorum prauitates: Psalm. 7.
quod manifeste respondet intelligentiæ prædictæ, quam etiã solã exprimit Elucidatio. ¶ Versu. 11, Psalm. 31.
Iudica illos Deus. Sciendum est, verbum iudico, cum accusatiuo positum, aliquãdo in bonam par Psal. 64.
tem sonare, quemadmodũ psalmo 7. Iudica me domine secundum iustitiam meam. & alibi, Iudica Psal. 43.
B me domine, quoniam ego ĩ innocentia mea ingressus sum. Ac rursum, Iudica me Deꝰ & discerne
causam meam: hoc est, pro me fac iudicium, causam meam diiudica. Aliquando verò ĩ malam par-
tem sonat: vt in proposito loco, Iodica illos Deꝰ. & alibi, Iudica domine nocentes me, expugna im
pugnantes: & aliis plerisq; in locis. hoc est, fac iudicium aduersum illos, ac illorũ condemnationẽ,
siue secundum tuum iustum iudicium redde illis mercedem dignam. Iustos ergo & bonos iudicat
Deus, sed nimium differenter: nimirum pro bonis in salurem, aduersum malos autem in ꝑditionẽ.
¶ Versu vltimo, Domine vt scuto bonę voluntatis tuæ coronasti nos. Clarior foret oratio, si ita
diceretur, Domine bona voluntate tua, vt scuto, coronasti eum. Atq; in bunc modum habet ver-
sio Felicis ex Hebræo: Sicut scuto dilectione coronabis eum. Aut sicut scuto placabili & beneuo
la voluntate circundabis eum. Cui & paraphrasis Chaldaica cõsentit: Veluti clypeo, voluntate bo
na coronabis eum. Atq; in hanc sententiam accipi oportet sermonẽ lectionis nostræ. Dei enĩ be
neplacitum, siue placabilis voluntas, & benignus respectus, super seruos ipsius, quasi scutum est, cly 1. Reg. 23
peus, & munimentum, quo portegitur homo & defenditur in vitã æternã. Videtur autẽ corona
re hoc in loco idem valere quod circundare, siue circuncingere, in modũ videlicet coronæ, quæ
ambit & circundat caput: quemadmodum in historia libri Regũ legitur de Saul & viris eius, q̃ cir
C cuncingebant Dauid in modum coronæ. Atq; huic intelligentię cõsonat quod Felix pro corona
re putat verti posse circundare. Qui tamen voluerit intelligere de præmio coronę & gloriæ æter-
næ, dicet bona voluntate Dei iustum vt scuto siue clypeo coronari. Quoniam Dei ĩ electis suis be
neplacitum est, quo velut clypeo ac scuto ab omnibus malis ipsos protegẽte, ad percipiendã pro-
positam bonis operibus coronam peruentiunt. Prior tamen expositio minus coacta videtur.

SEXTI PSALMI ARGVMENTVM.

*PSalmus iste (qui inter pœnitentiales Psalmos, iuxta Ecclesiasticã cõsuetudinẽ, primus ponitur) aptissi
mã dat formã pœnitentibus, ad Deum se post peccata conuertere volentibus. Consyderans nanq; pec
cator turpitudinẽ peccati sui, timere, ĩcipit iram Diuini iudicii, pro cuius amotiõe primũ Deo suppli* Matth. 5.
*cat, ne cum damnatis in furore & ira puniatur: suamq́; infirmitatem ꝓponens, & multiplicẽ peccati miseriã
medelã sibi poscit atq; auxiliũ impendi priusquã anima peccatis grauata descẽdat ĩ infernũ, vbi Diuinita-
tis nõ est cõfessio. Atq; vt exaudibilior fiat oratio, suæ pœnitentiæ luctũ & afflictionẽ commemorat, metũq́;
Diuinæ vltionis, quo se asserit cõturbari. Verùm quia ex diuina pollicitatione lugentibus promittitur subse*
D *quutura cõsolatio, post vocem fletus, spe veniæ concepta, in Deum resumpta fiducia inimicos omnes à se abi-
git: & operariis iniquitatis, quibus antè seruierat, aut certe cõsenserat ĩ malũ prorsus renunciat, eisq́; con-
fusionem de machinato sibi malo optat, atque prænunciat in sua salute quam exauditus sperat.*

SEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me.*

DOmine ne quasi furibũdus & ĩplacabiliter iratus me
arguas, aut cõfundas in nouissimo die: neq; quasi ira-
tꝰ iudex in seueritate iustitię tuę me puniass: sed si quã
do exigẽtibus iniquitatibus corripere aut arguere vo
lueris seruum tuũ, quæso id facias correptione pater-
na in amabili misericordia tua, quomodo filios tuos corripere es so
litus, non item in iudicio seueræ vltionis tuæ: quemadmodum illis
facies, quos in nouissimo in ira & furore tuo, æternæ damnationis
gladio es percussurus. 2 Et quanquam culpis meis exigentibus, se-
cũdum districtionẽ iustitiæ tuæ duriora cõmerui: tu tamẽ piissime
Deus mecũ age suauiter & misericorditer, attendens infirmitatem
& fragilitatem meã, quam & ego humiliter agnosco, & tu qui vides
omnia, nõ ignoras. * à qua infirmitare & debilitate te precor (qui
solus medicus es & curator animarum) vti sanes languentem animã
meam, per medicinalem gratiam tuam, & peccatorum languores ac
vulnera auferendo, & ad operanda quæ recta sunt interiꝰ me corro-

2 *Miserere mei domine, quoniã infirmus sũ:*

* *sana me domine,*

A prædestinatus est à prauitate retrahere. Vtrunque autem hoc flagellum, misericordię est & paternę
disciplinę. Pater enim nõnũquam seuerius agit cum filio, solùm vt probum animum eius, & bonũ
faciat meliorem, vel certe in virtute custodiat. Iuxta illud Sapientis, Filii tibi sunt, erudi illos, & cur Eccle. 7.
ua illos à pueritia eorum. Filię tibi sunt, serua corpus illarum, & nõ ostendas hilarem faciem tuam
ad illas. Nõnunquam verò, vt peccatum filii puniat & castigatum emendet. Correptione autem iu
stitię arguet Deus in futuro iudicio, & flagellabit impios vniuersos: nõnullos verò ex eis etiam in
præsenti tempore, quemadmodum obduratum Pharaonem, ĩpium Antiochum, & supbum Hero Exod. 14
dem. Atq; hoc est argui in ira & furore. Prius autem in misericordia & dulcedine paterna. Nõ er- 2. Mac. 9
go simpliciter orat vir iustus omnino non argui, omnino nõ corripi. (Quis enim filius, vt ait Apo Acto. 12.
stolus, quem nõ corripit pater? Et si extra disciplinam estis, ergo adulteri, & non filii estis) sed tantũ Heb. 12.
non argui in ira & furore. Argui autem in misericordia, etiam optare debemus: iuxta quod in alio
Psalmo dicitur, Corripiet me iustus in misericordia, & saluabit me. ¶ Versu secũdo, Miserere mei Psal. 140
domine, quoniam infirmus sum. Solent qui misericordiã petũt, ĩ sua postulatione adducere quic-
quid offensum potest placabiliorem efficere, & ad citius dimittenda cõmissa facilius ĩflectere. Ha-
bet autem homo quasi præcipuum quod ita adducat, fragilitatem & ĩbecillitatẽ carnis suæ: quoniã
B videlicet caro est, ad omne malum procliuis ab adolescentia sua, habens quidem ad male faciendũ Gene. 8.
ex se potestatem, & occasiones, atq; adiutoria plurima: ad bonum verò piger existens, & nimia dif
ficultate boni quicquã operãs. Iuxta quod apud Esaiã dicitur, Væ vobis qui potentes estis ad bibẽ- Esaiæ. 5.
dum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Item, Sapientes sunt vt faciant mala, bene au Hiere. 4.
tem facere nescierunt. Hæc certe infirmitas, fragilitas, & debilitas magna, est toti generi mortalium
ex suæ conceptionis vitiata origine insita, & ita medullitus impressa, vt vix vnquam hominẽ relin
quat, imò vix post multos, eósq; diuturnos nimium labores, superare illam cõtingat: nisi quos Dei
gratia in bono iam cõfirmatos, ab ea fecit liberos. Hanc autem ĩfirmitatem supplicantes Domino
proponimus, nõ quidem ad excusandas excusationes in peccatis nostris (Nequaquã enĩ id Dei mi
sericordiam erga nos flecteret, quin potius cõtra nos Dei iustitiam prouocaret) sed tantum in hoc
vt nostra imbecillitate considerata ad miserendum efficiatur pronior, ac facilius impetremus ve-
niã. Nam vbi illectamenta ad peccatum minora fuerint inuenta, peccatũ ipsũ (vt magis volũtariũ)
maioris solet æstimari, & remitti difficilius: vbi verò maiora incitamenta, minus solet ponderari
offensa, & facilius dimitti. Propter quam Sapiens tria mala proponit maxime execrabilia, aduer-
sum quæ peculiari odio animam suam asserit cõmoueri. Tres (inquit) species odiuit anima mea, &
C aggrauor valde animę illorum: Pauperem superbum, diuitem mendacem, & senem insensatũ. Pau Eccle. 25.
per enim, quoniã minus habet causę ad sese efferẽdum, cum vel sola paupertas merito suadere de-
beat humilitatem, idcirco ipsius superbia magis est detestabilis, quàm si diues superbiat: qui ex diui
tiis nonnullam videtur occasionem habere sese efferendi. Sic econtrario, diues si mẽtiatur, nõ ha
bet excusationem, cùm mendacio nõ egeat qui sat habet. pauper verò, vt ditescat, & rẽ faciat, si mẽ
dacium aliquod proferat, causam aliquam videtur suo mẽdacio prætexere, egestatem & penuriã.
Nam (iuxta Sapientis sententiam) multis peccandi occasio est egestas. Sic adolescens indisciplina- Prou. 30.
tus & non intelligens, ob defectum experientiæ & temporis breuitatẽ, simúlque complexionis &
cõcupiscentiæ ardorem, videtur nonnullam habere excusationem, & toleratur in ĩsipiẽtia spe me
lioris profectus: puer autem centum annorũ, nullã habet honestã excusationẽ, neq; vllo modo va
let vltra tolerari, propter quod à Domino asseritur maledictus. Et secundum hũc fere modũ quẽ
admodum pauper mendax ad sui mendacii faciliorẽ dimissionẽ allegare potest quodãmodo suam Esaię. 65.
penuriam, nõ tamen inhonestam excusationem (nemini enim ad peccãdũ vlla potest esse honesta
excusatio) sic & peccator homo veniã postulãs, Deo recte potest proponere suam infirmitatẽ &
fragilitatem. Vnde Psalmo 102. vbi de misericordiis Domini maximis erga genus humanum fit ser
D mo, quasi in causam subiungitur humana infirmitas: Non (inquit Propheta) secundum peccata no Psal. 102.
stra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Quoniam secundum altitudi-
nem cæli à terra corroborauit misericordiã suã super timẽtes se. Quantũ distat ortus ab occidẽte
lõge fecit à nobis iniquitates nostras. Quomodo miseretur pater filiorũ, misertus est dominus ti-
mẽtibus se: quoniã ipse cognouit figmẽtũ nostrũ. Recordatus est quoniã puluis sumus, homo si-
cut fœnum, dies eius tanquã flos agri sic efflorebit. Quoniã spiritus pertrãsibit in illo, & nõ subsi-
stet, & non cognoscet amplius locum suũ. Et iterũ in alio psalmo, Ipse autẽ est misericors, & ꝓpi-
tius fiet peccatis eorum, & nõ disperdet eos. Et abũdauit vt auerteret iram suã, & nõ accẽdit omnẽ Psal. 77.
iram suam. & recordatus est quia caro sunt, spiritus vadẽs & nõ rediens. Quod aliqui ad corporalẽ
mortẽ absq; reditu, alii verò secundum mysticam intelligentiã ad hominis in malũ potestatem, nõ
autem ex se in bonum, pertinere dicunt. Vtrunq; autem Dei misericordiã inclinat ad ꝓpitiandum
infirmo nostro generi. In parte autem sequenti suum lãguorẽ aperit medico dicẽs cõturbata esse
ossa sua & animam suam, propter quod medelã postulat dicens, Sana me domine, ꝓ quo vertit Fe-
lix, Medere mihi domine. ¶ Versu tertio cũ dicit, Sed tu domine vsquequo? sententia sic incom-
pleta per eclypsim, aliquid subaudiendũ postulat, ad hunc modum: Vsquequo sic me cõturbatũ &
miserum relinques? vsquequo nõ respicies? vsquequo differes adhibere medelam? Quod non ita di
citur, quasi postulet ipse diem sibi aut tempus miserationis per respõsionem determinari, sed tãtũ
vt sit iudicium affectus magni, accelerationẽ petentis diuinæ misericordiæ: quemadmodũ in alio
pœnitentiali psalmo dicit apertius, In quacunq; die inuocauero te, velociter exaudi me. Magnam psal. 101.
autem emphasim habent, & miram explicant effectus vehementiã huiusmodi breues & celeres in

terrogationes,ita per abruptionem & defectum positę.Indicant enī quasi plenū amaritudine ani E
Psal. 9. mum,non valentē pręe plenitudine qui latet,dolorē,vel liberationis desideriū exprimere. ¶ Versu
Psal. 137. quinto:In inferno autem quis confitebitur tibi?Cōfeßio in scripturis duplex inuenitur, altera lau-
Psal. 70. dis,altera pœnitentię,peccatorum scilicet agnitio. De priori dicitur, Cōfitebor tibi domine in to-
to corde meo,narrabo omnia mirabilia tua:&,quoniam audisti omnia verba oris mei. Et iterū,Nā
Nume. 2 & ego cōfitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuā Deus.atq; ita in aliis locis quā plurimis. De alte-
Psal. 113. ra dicitur Numeri.2.Cōfitebuntur peccatum suum:vbi idem habetur verbū in Hebręo, quod hoc
in loco ponitur.In pręsenti autem loco vtraq; cōfeßio potest intelligi.In inferno enim neq; est cō
feßio laudis diuinæ:quoniā(vt in alio psalmo dicitur)Nō mortui laudabunt te domine, neq; om
nes qui descendunt in infernum:sed nos qui viuimus,benedicimus dño. Neq; rursum illic esse po
test cōfeßio peccatorum,vbi perpetua obstinatio est,ac proinde nulla pœnitentia, qua ad Deum
valeant conuerti.Tempus enim pœnitentiæ quo se valet homo ad Deū cōuertere nunc voluitur,
neq; vltra hoc seculum extenditur. propter quod in inferno(vbi tempus vltra non erit,sed horri-
bilis tenebrarum æternitas)non inuenitur peccatorum talis cōfeßio,quæ ad pœnitentiā salutarem
pertineat.Videtur tamen magis de cōfeßione laudis sermo fieri, cuius solius meminit Elucidatio:
Iob. 10. cui etiam Felicis versio cōsentit,quæ pro cōfiteri habet celebrare.In inferno (inquit) quis celebra-
Eccle. 9. bit te?¶ Versu septimo: Turbatus est à furore ocul⁹ meus. In Elucidatione furorem īterpretati su- F
mus iram Dei,à cuius cōsideratione merito mentis oculus cōturbatur,& mirū si nō cōturbaretur.
Veruntamen posset nihilo īcōmodius referri hic versus ad amaritudinem & indignationem quā
ipse peccator in sese accipit ex peccatorum recordatione. Turbatur enim oculus peccatoris,& ve
2. cor. 7. luti caligat pręe fletu,ꝑpter indignationem nimiam cōtra peccatum,qua seipsum affligit. Nā teste
Apostolo,cōtristari secūdū Deum, quod est pœnitentiam agere,operatur in iis qui peccarūt in-
dignationē,imo etiā vindictā.Dum enim ad cor redeuntes post pręuaricationē agnoscere incipi-
mus fœditatē peccati,vehemēter indignamur,& multa amaritudine replemur, & dolore perma-
ximo percutitur cor nostrum,& quasi in iram aduersus eos qui in peccatū nos adduxerant(maxi-
me autem in nosipsos insurgimus:quę sane indignatio,propter sui magnitudinē recte ira & furor
potest nominari,quomodo habet nostra lectio:atq; ita patet etiam hanc sētētiam in nostra vulga-
ta lectione includi. Atque huic sententiæ magis cōsentiunt interpretum ex Hebręo versiones. Si-
quidem beatus Hieronymus vertit,Caligauit præ amaritudine oculus meus. Felix autem,corro-
sus vel obtenebratus est præ dolore:quę manifeste ad indignationem pro peccatis pertinent.

SEPTIMI PSALMI ARGVMENTVM. G

PSalmus iste videtur à Dauid cōpositus ꝑ sua ab īiuste aduersantibus liberatione: siue de manu Saulis qui illum odio implacabili sine tamen causa iusta & uos multos ad mortē quæsiuit: siue de manu Absalonis filii,qui & ipse nullam habuit rationem iustam oppugnandi sui amātißimū patrem. Est autē forma orandi aptißima viro iusto,ad Deum pro ab iniuste persequentibus liberatione clamare volenti. Potestque totus orationis processus vel cōtra īuisibiles malignas potestates dirigi,quibus alios magis certos,magisque noxios inimicos ac persequutores non habemus:aut etiā cōtra homines peruersos,qui nos siue causa quærūt morti dare,siue corporali,potißimū autem spirituali. Neq; enī Christianus homo quenquam debet tā inimicū reputare siue aduersarium,quàm eum qui animam quærit in peccati & dānationis mortem quomodocūque pertrahere. Quod etiam in aliis quàm plurimis psalmis,quoties contra inimicos fit oratio, erit obseruādū. Et diligenter est hoc attendēdū ne cū aduersus inimicos dura sic in psalmis legūtur,animales homines cōtra eos intentionem psalmi mox dirigāt,qui forte in regula qualibet tēporali, causa fuerīt magis,quàm animo aduersantes. Nō enim hic bonus est psalmorum vsus. Processus autem orationis talis est. Primùm enim sæuitiā pertimescens vir innocens,aduersantium leonum à Deo spe sua liberationis poscit auxilium:pro quo īpetrando suam (quantū ad illos)proponens innocentiam, Deum orat in iudiciū pro se contra īiuste persequētes exurgere,vt cum pauperum fecerit iudicium(quēadmodum & mādauit suis in terra vicariis)adhæreāt illi pauperum cateruæ,tanquā iudici,defensori,atq; patrono suo,suam tamen innocētiā,& suorū persequutorū iniquitatem specialiter ꝑponēs,ob quæ iuste se confidit à Domino expectare adiutoriū. Atque hæc vsq; ad versum duodecimum. Deinde tribus versibus irā iusti iudicis ad vltionē parati terribiliter denūciat,sub descriptione eius qui vibratū tenet gladiū,aut arcū tensum,sagittisq; ignitis ad iaculādū paratū. Post hoc ꝓceßū impietatis ordine pulcherimo describit,in eis qui ex peruersa malitia odioq. & inuidia īnocētū animas perdere quærunt: quorum mox prædicta iusta punitione,in laude diuinæ iustitiæ psalmi terminatur oratio. H

SEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Domine Deus meus in te speraui: * saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me.*

2 Nequando rapiat

DOmine Deus meus, quem colo, cui seruio, in te spem meam omnem & fiduciam constitui, vt pote solum potentem & volentem mihi in omnibus periculis ferre auxilium: * tu verò in te sperantem confundi non patiaris, sed de manu omnium qui me persequuntur, & qui mihi quęrunt malum, saluum fac & libera: vt nequaquam mihi in eo quod machinantur, præualeant. 2. Ideo autem te peto saluatorem, ne quomodocunq; contingat aliquem ex iis qui me persequuntur, præualere mi-

A *vt leo animam meã: ✳ dũnõ est qui redimat, neque qui saluũ faciat.*

3 Domine deus meus si feci istud: ✳ si est iniquitas in manibus meis.

4 Si reddidi retribuentibus mihi mala: ✳ decidam merito ab inimicis meis inanis.

B *5 Persequatur inimicus animã meã, & cõprehẽdat: ✳ & cõculcet in terra vitã meam, & gloriam meam in puluerẽ deducat.*

6 Exurge domine in ira tua: ✳ & exaltare
C *in finibus inimicorum meorum.*

7 Et exurge domine Deus meus in præcepto quod mãdasti: ✳ & synagoga populorum circundabit te.

8 Et propter hanc in altum regredere, ✳ dominus iudicat populos.

D

9 Iudica me domine secũdũ iustitiã meam, ✳ & secundũ innocẽtiam meam super me.

10 Cõsumetur nequitia peccatorũ: ✳ & diriges iustum, scrutans corda & renes Deus.

11 Iustum adiutorium meum à domino: ✳ qui saluos facit re-

hi, & in mortem rapere animam meam: quẽadmodũ leo rugiens cũ
præualuerit, ad deuorandũ rapit ea quibus præualuerit: ⁎ quod sane
hostibus nostris & robustissimis & vigilantissimis & exercitatissimis
qui perpetuo nos circumeũt ad perdendũ, nõ fuerit difficile, si non
nobis infirmis & imbecillibus hominibus tu adsis liberator atq; sal
uator, qui tua virtute illorũ violentiam & impetum cõprimas. 3 Do-
mine tu nosti, quo niã sine causa me persequũtur inimici mei, neq;
illis nocui quicquã, ob quod me debeant oppugnare. Vnde nũc co-
ram te hoc audacter protestor Domine Deus meus, quoniã si istius
modi aliquid feci aduersum illos, hoc est tale aliquid mali, quale mi-
hi sine causa quærunt, ⁎ si iniustitiam vllã aduersũ eos operatæ sunt
manus meę. 4 Si eis qui mihi mala quærunt & inferũt, ego mala ii-
dem retribui, aut similia prior eis intuli: hæc (inquam) si tu Domine
qui iudex es omniũ, in me cognouisti, iuste quidem ferre volo, vt ca
dam victus ab inimicis meis, quasi vanus, ĩfirmus, & nihil roboris ha
bens, aut stabilitatis, vt succũbã deuict⁹ ab eis quasi impotens & de-
stitutus viribus. 5 Iuste insuper patiar, vt persequantur me aduersa-
rii mei, quos læsi, aut quibus prior malum intuli: atq; etiam vt me cõ
prehendant, cõcludãt, potestatẽmq; super me obtineant: ⁎ deinde vi
tã meam conterant atq; cõsumãt, mẽq; ipsũ & omnem meã gloriã
omnẽq; ornatum pessundẽt, in terram prosternant, & veluti pulue-
rem cõminuant, siue ad nihilum redigant. Hæc (inquam) tua iudicia
nõ refugio subire, si tale aliquid aduersus inimicos meos fueri ope-
ratus, quo iuste aduersus me possent incitari. At verò cũ (teipso teste
& iudice) nullius rei istiusmodi mihi sim conscius, neq; vllũ vnquam
eis vel nocumentum vel malum intuleri, neq; etiam fuerim machina
tus, oro te, vt pro me paupere faciens iudiciũ, de manibus iuste per-
sequentiũ, iuste tu liberes innoxiam animam meã, quã sine causa ipsi
hostes ad mortem requirũt. 6 Propter hoc noli vltra quasi dormiẽs
dissimulare aut differre vindictam: sed quasi à somno exurge tãquã
iratus, ad faciendam vĩdictam in aduersarios meos: ⁎ & magnificare
atq; glorificare in ostẽsione iustitię tuę, sup omnes inimicos meos
per circuitũ. 7 Et euigila domine, atq; cõsurge in pręcepto illo quod
statuisti nobis in terra, nẽpe vt iudicium facias causæ eorũ qui iniu-
ste opprimũtur, quemadmodum præceptũ dedisti hominibus, pecu
liariter verò iudicibus terræ & vicariis tuis facere iudicium atq; iusti
tiam, & oppressos liberare de manibus opprimentiũ: & cũ in hoc
tuo præcepto vigilaueris cõgregationes populorũ pauperũ atq; hu-
milium te quasi patronũ & iudicẽ ac liberatorem suũ vndiquaq; cir
cũdabunt, tã ad poscenda auxilia, q̃ ad gratias agendas post percepta
liberationis tuę beneficia. 8. Et vt forte te ista non moueant, aut ti-
bi nõ noceant, quæ impii aduersus innoxios ac simplices machinã-
tur: tamen propter has pauperũ populorũ turbas & cõgregationes
(quarũ tu patronus & iudex assereris & vere existis) ascende sup tri
bunal tuũ, & in altitudinem sedis tuę iudiciarię regredere, vt facias
iudiciũ causę pauperũ, quã relinquere modo quodã videris, quando
sine vindicta cernũtur boni à malis sustinere oppressiones: ⁎ siqui-
dem tu es, cui iudiciũ cõpetit populorũ, nũc quidem ad defẽsionẽ ĩ
nocentiũ aduersus noxios, & in futurũ ad plenã vnicuique faciẽdam
retributionẽ secundum opera sua. 9 Atque ob hoc (quoniã tibi con
petit iudiciũ) obsecro vt facias pro me iudiciũ contra aduersantes,
secundũ iustitiam meã, qua erga illos me gessi: ⁎ & secũdũ innocen-
tiam illã quæ est in me erga illos: dũ nihil illis iniqui vel nocumenti
intuli, ob quod merito mihi malum quærere valeat. 10 Nõ perdura-
bi in perpetuũ impietas ista peccatorũ, qua nunc ĩnocentibus sunt
molesti, neq; suã prauitatẽ permittentur ĩ ęternũ exercere, sed finie-
tur aliquãdo, & finẽ accipiet potestas eorũ: ⁎ vir autẽ innocẽs & iu-
st⁹ tua directione ĩ bono stabilietur, qui puestigas, & cognita habes
etiã ea quę hominib⁹ sũt ĩnma, nimirũ cogitationes & affectiões si-
ue desideria eorũ. 11. Merito ergo & iuste auxiliũ expecto à dño deo:
neq; vana est spes & fiducia expectationis meę: ⁎ quoniã ipse est pau
perũ atq; humiliũ saluator, liberator eorũ qui sunt recto ac simplici
corde. Huiusmodi enĩ iuste à dño expectare possũt auxiliũ cõtra ad-
uersãtes: quoniã talib⁹ facta est diuini auxilii repromissio. quẽadmo-
dũ ex opposito, q̃ sũt prauo & duplici corde, vane fidũt ĩ diuino ad-

ctos corde.
12 *Deus iudex, iustus,*
Roma.9. ✳ *fortis,*
✳ *& patiens:*
Roma.2. ✳ *nunquid irascitur per singulos dies?*

13 *Nisi conuersi fueritis:* ✳ *gladium suum vibrauit: arcum suum tetendit & parauit illum.*

14 *Et in eo parauit vasa mortis:*
✳ *sagittas suas ardentibus effecit.*

15 *Ecce parturit iniustitiam, concepit dolorem,*
✳ *& peperit iniquitatem.*
16 *Lacum aperuit & effodit eum:*
✳ *& incidit in foueam quam fecit.*
17 *Conuertetur dolor eius in caput eius: & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.*
18 *Confitebor domino secundum iustitiam eius: & psallam nomini domini altissimi.*

iutorio, ꝙ illis neq; repromissum est, neq; continget. 12. Et nunc vos E
impii innocentũ oppressores, qui Deum non habetis præ oculis, ne
existimetis diuinã vos vltionẽ non percepturos: eo ꝙ differat longa
nimiter ostensionem vindictæ suæ. Illud enim scitote, quoniã Deus
omnipotẽs qui iudex est populorũ, ipse per se iustus est, imò iustitia
ipsa, propter quod sperare non debetis vestrã malitiã impune transi-
turã: ✳ & fortissimus est atq; robustissimus, ne forte existimetis nõ
fore illi potestatẽ ad implendã executionem iustitiæ suæ: ✳ est ni-
hilominus etiam lõganimis & patiens, ferre sciens ac tolerare in su-
stinentia vasa iræ apta in interitum, vt ne arbitremini iccirco nullam
vos manere vindictã, quia nõ statim vt peccatũ cõmittitur, vindicta
inferatur. ✳ Facit enim hoc eius lõganimitas, vt iram suam nõ osten-
dat, neq; vindictã exerceat per singulos dies, aut per momẽta singu-
la: sed vnũ diẽ destinauit, in quo reuelabitur ira eius, & iustũ iudiciũ
Dei, quãdo super omnes pariter impios vnus gladii ictus, & vni⁹ ter
ror sentẽtiæ desæuiet. 13 Et ne forte de lõga vindictæ huius dilatio-
ne vobis blãdiamini, illud scitote, quoniã nisi modo, dũ tẽpus est op F
portunũ, donec tẽpus est gratiæ, conuertamini per verã pœnitentiã
ab iniquitatibus vestris: ✳ ecce iam in proximo est iudex & vindex
malorũ omniũ, æternæ mortis sentẽtiã quã in vos distringat atq; ia-
culetur paratã habẽs ad modũ eius qui gladiũ aut hastã vibrat, vt le-
tali vulnere feriat eũ qui pugnat ex aduerso: aut quẽadmodũ is qui
arcũ iam tẽsum tenent manibus, & paratũ & iaciendũ in hostẽ acutã
sagittã. 14. Et in arcu suo iam aptauit atq; locauit sagittas, quæ sunt
iacula & instrumẽta mortis, ad interficiendũ inimicos: ✳ & eas qui-
dem sagittas, quo sint amplius terribiles, carbonib⁹ aut rebus arden-
tibus operatus est, sicq; fecit ignitas: vt quos sagittis horrendæ illius
sententię suę percusserit, incẽdat atq; ardere faciat igne sempiterno.
Quẽadmodũ enim sagittę rebus ardẽtibus aptatæ atq; ignitæ cũ iacu
lãtur, hostiũ domos incendũt atq; cõsumũt: ita diuinæ vltionis sen-
tẽtia eorũ in quos fuerit iaculata, & corpora & animas succẽdet atq;
exuret igne inextinguibili, quo magis peccatorib⁹ sunt diuinæ vltio- G
nis hæ sagittæ formidandæ. Et ne forte mirũ aut iniquũ videatur cur
tã grauis vindicta apud misericordissimũ dñm maneat impios illos
hominũ seductores atq; subuersores, cõsideranda est & diligẽter attẽ
dẽda eorũ malitiosa & cõsummata peruersitas. 15. Ecce enim postquã
dolorẽ cõceperint, & afflictionẽ de alieno bono parturiũt, deinde &
meditãtur cõtra eos, quibus inuidẽt atq; malitiose indignãtur, iniu
stitiã: ✳ quã tandẽ in operis effectũ quantũ in ipsis est deducere conã
tes, veluti pariũt. Nã hic ordo est in eis qui ex peruersa malitia pau-
perũ animas quærũt subuertere. 16. Neq; satis est eorũ insatiabili ad
decipiendũ cupiditati, ꝙ palã oppugnẽt miseros, verũ etiã calidita-
te sua & astutia insidias parãt, quasi foueas occultas aperiẽtes, & ꝓ-
funde admodũ effodiẽtes, vt in eas incaute labantur miseri, & colla-
psi nõ facile queãt liberari. ✳ Verũ dei iudicio (qui suorũ pauperum
semp prouidã gerit curã) fit plerũq;, vt liberatis iis quibus foueam ef-
foderãt, ipsimet incidãt in eã quã parauerãt. 17. Fitq; vt dolor & ma-
lũ quæ aliis parauerãt, in capita recidãt authorũ suorum: & iniquitas H
male machinata innoxio, in collũ redeat machinantis. Quẽadmodũ
dæmonib⁹ peruersis Dei iudicio euenit, vt eandẽ mortẽ, ad quã nos
quærunt pertrahere, nobis liberatis ipsi æternũ ferre debeant: & cũ
post oẽs suas paratas insidias nos vident Dei auxilio de mortis tandẽ
fouea ereptos, affliguntur & cõfundũtur vehemẽti⁹, & augmẽtat eis
oĩs eorum malus conatus dolorẽ. Similiter & impiis cõtingit homi
nibus, qui dũ mortẽ siue corporis, siue aĩæ machinãtur ꝓximo, ipsi
in mortis æternæ baratrũ, illis diuina ꝓtectione saluans, subito inci-
dũt atq; immerguntur. 18. Ita sane iustus est De⁹, & iustũ est hoc Dei
ꝓ innocẽtibus iudiciũ: cui proinde ꝓ immensa hac & admirabili iu-
stitia sua cõfessionẽ dabo, & laudẽ atq; gratiarũ actionẽ cantabo ipsi
qui sup oẽs est altissim⁹, rex regũ, iudex iudicũ, & dñs dominantiũ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM SEPTIMVM.

HVnc Psalmum nõnulli de Christo domino exponunt, vt sit eius oratio cõtra populũ Iudæorum in ipsum sine causa persequẽtem. Alii verò ad personam accõmodant peculiariter ipsius Dauid, vel cõtra Saulem, vel cõtra Semei de tribu Saul: de quo in annotationib⁹ ex hebræo, circa tituli expositionem, diffusius tractarũ inuenire poteris si requires. Nos verò in Elu-

A cidatione ſicut neutram ſententiam excluſimus, ita neq; ad alteram ſtrinximus intelligentiã, ſed po
tius in generalitate cuilibet iuſto de tribulatione clamare, ſuámq; iuſtitiam domino cõmendare vo
lenti, potiſſimum autem in tribulatione ſpirituali conſtituto, & à ſpiritualibus hoſtibus liberationẽ
poſtulanti (nemini aliorum præiudicantes) accõmodauimus. ¶ Verſu tertio: Si feci iſtud. Pronomẽ
iſtud, demõſtrat ad intellectũ id quod mente tenetur, nempe tale aliquid ob quod iuſtam haberet
cauſam inimic⁹ perſequendi. Aut tale aliquid, quale illi aduerſus eum quęrunt, aut quod illi falſo cri
minantur & accuſant. Quemadmodum Dauid accuſabant, quòd malum quæreret aduerſũ regem,
cum illud à veritate eſſet alieniſſimum: & de Chriſto dicebant, quòd ſeipſum Deũ faceret, gloriã
propriã quæreret, populũ ſeduceret, & alia his ſimilia, quæ nequaquã ita habebãt. Aut ad id quod
poſt ſequitur referatur ꝓnomen, ad hunc modum: Si feci iſtud, nempe ſi eſt iniquitas in manibus
meis, & ſi reddidi retribuentibus mihi mala. ¶ Verſu quinto: Perſequatur inimicus animam meã. In
his tribus verſibus per cõtrarium ſenſum intelligendũ eſt, quod in ſua poſtulatione vt præcipuum
intendit poſtulans, quod tamen ꝓpter modeſtiã tacetur, & ſubintelligẽdum relinquitur. Cum enĩ
dixiſſet: Si feci iſtud, decidam merito ab inimicis meis inanis: perſequatur inimicus. &c. cõſequens
erat vt ſubiungeret: Si verò non feci iſtud, ſi non eſt iniquitas in manibus meis, ſi non reddidi re-
tribuentibus mihi mala, merito me cuſtodiet & proteget iuſtitia tua, ne ab inimicis meis decidam
inanis, & ne cõprehendant neq; conculcent in terra vitam meam. Verùm iſtud ꝓpter modeſtiam
B maluit ſubaudiri: maxime cum ad Deũ fiat oratio, cui tam eſt cognitum quod intus premitur, quã
quod foris enunciatur. ¶ Verſu nono: Iudica me domine ſecundum iuſtitiam meã. Quærat forſi- Pſal. 6.
tan aliquis, & dicat: Quidnam ſibi vult, quòd hic modo poſtulat homo iudicari ſecundum iuſtitiã Pſal. 142.
ſuam? cum in priori pſalmo dictum ſit, Saluũ me fac propter miſericordiam tuam. Et in alio pſal-
mo dicatur, Non intres in iudicium cum ſeruo tuo domine, quia non iuſtificabitur ĩ cõſpectu tuo
omnis viuens? Sed aduertendũ eſt, quòd hic dicitur, Iudica me domine ſecũdũ iuſtitiam meã & ſe
cundum innocẽtiam meam ſuper me, debere dirigi ad eos, contra quos orat, perſequutores ſuos,
& ita intelligi, ꝙ aduerſum illos nihil egerit, ob quod iuſte debeant ipſum perſequi, neq; iuſtam ha
beant cauſam mala aduerſum ſe machinandi, quódq; ab illis criminibus quę illi falſo obiectant, &
quæ ipſi quaſi in cauſam perſequutionis prætexũt, immunis ſit & innocens. Vnde Dauid legimus
cum Sauli in ſpelunca pepercisſet, ita poſt tergum abeuntis clamaſſe, Animaduerte, quoniã nõ eſt 1. Re. 24.
in manu mea malum, neq; iniquitas, neq; peccaui in te. Tu autem inſidiaris animæ meæ, vt auferas
eam. Iudicet Dominus inter me & te, & vlciſcatur me Dominus ex te, manus autẽ mea nõ ſit in te.
Et iterum, Sit dominus iudex, & iudicet inter me & te, & videat, & iudicet cauſã meã, & eruat me
C de manu tua. Quæ omnia iuſtitiam & innocentiam ꝓponunt, quantum ad ipſum perſequutorem
præter omnem orationem mala machinantẽ. Et iuxta hunc modũ intelligi cõuenit hũc locũ, quo
ries homini applicatur: cum videlicet ſignificare voluerit homo, præter meritum ſe à perſequutore
affligi. præter meritum (inquam) ex parte eius qui perſequitur. Quantũ autẽ ad deũ ne dicamus, ſi
feci malum in oculis tuis, & ſi eſt iniquitas cõtra te in manibus meis: ſed dicamus potius, Tibi pec- 1. Reg. 7.
cauimus domine. Tibi ſoli peccaui, & quod dicebat filius ille qui ſubſtãtiam ſuam prodegerat cum Pſal. 50.
meretricibus, Pater peccaui in cælum, & coram te: ac deinde adiiciamus, Miſerere mei Deus ſecun- Luc. 15.
dum magnã miſericordiam tuam: &, Secundum miſericordiã tuã memẽto mei tu ꝓpter bonitatẽ Pſal. 50.
tuã domine. Si enim dixerimus quia peccatum nõ habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in no Pſal. 24.
bis nõ eſt. Peccatorem autem Dei iuſtitiã magis quàm miſericordiam ꝓuocare in iudicium quænã 1. Ioan. 1.
hęc humilitatis ſumma eſt? Si tamen (iuxta ſupradictã quorundam opinionẽ) Chriſto domino pſal
mum peculiariter adaptemus, conuenienter poterit locus ꝓpoſitus abſolute intelligi: quanquam
nõ multum ita ſoleat loqui ſecũdum aſſumptã carnis diſpẽſationẽ Chriſtus dominus, ſed more po
tius infirmorum atque humilium, ipſe in nobis infirmus & pro nobis factus humillimus. ¶ Verſu
duodecimo, Nunquid iraſcetur per ſingulos dies? Hunc verſum abſq; interrogatione habet lectio
quã in expoſitione pſalmorũ ſequitur beatus Auguſtinus, ad hunc modũ: Deus iudex, iuſtus, for
D tis, & lõganimis, & non iram adducens per ſingulos dies. iuxta quem modum etiam in Græcis exẽ
plarib⁹ legimus. Et eadem prorſus ſententia eſt, quę in lectione noſtra vulgata, tametſi illa ſit ali-
quanto clarior, notat tamen D. Auguſt. magis proprie de deo dici iram adducens. quàm iraſcens,
quoniã ſignificatur ira, nõ vt in Deo exiſtẽs per modũ paſsiõis (quod ſignificari aliquo modo vide
tur in verbo iraſcẽdi) ſed tantum vt ab eo in impios prouenies. ¶ Verſu decimoquinto, Ecce par-
turit iniuſtitiam. Quod communiter canitur ac legitur parturit tempore præſenti, videtur re-
ctius legẽdum parturiit, cum Græce præteritum habeatur ὠδίνησε, id eſt, parturiit: atq; ita etiã ve-
tuſtiores & emendatiores habeãt codices Latini. Notandum quoq; ordinẽ eorũ quæ hic dicũtur
aliquantulum videri inuerſum. Rectius enim præponeretur cõcepit dolorẽ, ac deinde ſubiungere-
tur, parturit iniuſtitiam. Primum enĩ eſt concipere, deinde parturire, poſtremum parere. quẽ ordi
nem in Elucidatione ſeruauimus. Vnde Hieronymus vertit: Ecce parturit iniquitatem cõcepto do
lore, id eſt, poſtquam cõcepit dolorem. Similiter vertit & Felix: Enixus eſt iniquitatem, poſtquam
cõcepit afflictionem. In quibus verſionibus manifeſte is quẽ diximus ordo inſinuatur. De ordi-
ne autem iſto qui in hoc verſu ponitur, primũ quidem cõcipiendi dolorẽ, deinde parturiẽdi iniu-
ſtitiam, ac poſtremo pariendi iniquitatem, faciamus exẽplo vno aut altero clarum quod dicimus.
Sic enim primus ille fratricida Cain, videns fratris ſui hoſtias Deo fuiſſe acceptas, & igne domini
abſũptas, ſua autem munera (nimirũ quę de peſſimis obtulerat) à domino deſpecta, cõcepit in ſeſe
malignum erga fratrẽ inuidentiæ dolorẽ: ex quo deĩde proceſsit, vt iniuſtitiã meditaretur, ac velut

parturiret, ita vt fratri diceret fraudulento animo, Egrediamur foras: postremo, factus impius ho- E
1.Reg.18. micida, imò crudelissimus fratricida, peperit iniquitatem. Ita Saul vidés à se domini spiritũ reces-
Ibidem. sisse, & impleuisse Dauidem, cui etiam in choris à cęde Goliath redeũti cãtari audierat: Saul percus
sit mille. & Dauid decẽ millia, atq; alia huiusmodi virtutis opera in eo conspiciens, cõcepit in cor-
de dolorẽ & afflictionẽ indignãtis inuidiæ: ex qua veluti radice ac seminario meditari cœpit in-
iustam ĩnocentis Dauid interemptionẽ: quã deinde, post cõsũmatũ furorẽ, obfirmato animo quã
tum potuit in effectum perducere conatus fuit. Sic itẽ diabolus (quẽ merito primo loco, vt primũ
iniquitatis & omnis malitię parẽtem oportebat cõstituere) videns hominem possessurũ quas ipse
perdiderat cæli mãsiones, fœlicitati eius ĩuidens, cõcepit primum ĩuidiæ in seipso dolorem, mox-
que parturire cœpit aduersus genus nostrum quod iustum non erat: quod in deceptione primo-
rum parentum peperit primum, & parere vsque modo in innocentum subuersione non desinit.

OCTAVI PSALMI ARGVMENTVM.

RAptus in contemplationem sublimẽ Dei spiritu diuinus Propheta, in magnificis consiliis quæ super humano genere Deus cogitauit, obstupescens, ex cordis plenitudine prorũpit in vocẽ admirationis, Diuinam magnificentiam super cælos eleuatam extollens, eiusque ex infantium ore laudẽ perfectã ad inimicorum confusionem pronuncians. Deinde eleuans in cælum oculos, cælestiumque corporũ nobilitatẽ perpendens, eamque cum humanæ naturæ ĩfirmitate & vilitate comparãs, maximã Dei erga genus humanum dignationem plurimum admiratur, pro qua filium suum vnigenitum (secundũ carnis dispensationẽ & susceptam mortis vtilitatem) etiam infra angelos imminuerit, quem postmodum resuscitatũ pro eiusdẽ humani generis salute, gloria & honore coronauit, subiectis ei omnibus quæ in cælo & in terra. Ad quã ĩtelligẽtiam manifestum est beatum Paulũ Psalmi huius prophetiam in Epistola ad Hebræos, similiter & in Epistola priore ad Corinthios esse interpretatũ. Quanquam potest (absque Paulinæ huius sententiæ præiudicio) etiã ad totius humanæ naturæ sublimationem referri Psalmus: vt miretur, hominem (quod ad corpus attinet) infirmum, vilem, ac fragilẽ, tam magnifice à deo ad imaginem suam conditum, ac deinde cunctis & piscibus maris, & auibus cæli, & bestiis terræ præfectũ, atque super ea accepisse dominium. Vtranque autẽ hanc intelligẽtiam subsequens Elucidatio geminata interpretatione faciet attendentibus manifestam. F

OCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine Dominus noster.*

* *quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.*

Prou.10. 2 *Quoniá eleuata est magnificentia tua super cælos.*

3 *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem:*

* *propter inimicos tuos: vt destruas inimicũ & vltorem.*

4 *Quoniam videbo*

DOminator Deus qui es vniuersalis omnium domi-
nus, super creata omnia plenã omnino potestatem G
habẽs, speciali verò ratione noster Dominus, id est
eorum qui seruiunt tibi, quos pręter creationem e-
tiam regeneratione tibi astrinxisti: * ô quàm est
excellens, quàm gloriosum, quàm honorandũ no-
men tuum benedictum, non in Iudæa solùm, sed per vniuersum etiã
orbem terrarum, dignum quod omnes vbique terrarum sũmis ef-
ferant laudibus. 2. Neque mirum, si hic super terrã sit honorandum
nomen tuum, quandoquidem excelsa est & sublimata magnificen-
tia gloriæ tuę super altitudinem cælorum, ita vt cum in cælis laude-
tis ab omnibus, magnificentia tamen glorię tuę in eis vel ab eis non
comprehendatur. * Insuper filius tuus vnigenitus, qui est tua glo-
ria & magnificentia (Gloria enim patris est filius sapiens, multo etiã
amplius filius sapientia patris) cuius est secundum diuinitatem eadẽ
tecum gloria, ipse peracto redemptionis humanæ mysterio ascen-
dit, & exaltatus est super omnes cælos in tuam dexteram. 3. Ex ore
paruulorum, qui penè infantes adhuc erant, & vixdum ablactati, H
magnificasti, imo perfectam fecisti laudem tuam, quando Hebræo-
rum pueros cælica inspiratiõe edoctos, cantare faciebas tuo benedi-
cto filio laudis diuinę canticum, ac deinde per prædicationem Apo
stolorum (qui veluti simplices & pueri, ac iuxta seculi sapientiã pror-
sus rudes habebantur) Euangelicã veritatẽ vbiq; terrarũ prædicare
fecisti: * ad sic confundendum atq; cõuincendum per simpliciũ te-
stimonia, prauitatem & superbiam scribarum atq; pharisæorũ: deĩdẽ
etiã dęmonum atq; seculi huius potẽtũ & sapiẽtũ, qui omnes aduer-
sarios se exhibuerunt veritatis, & malos vltores. i. oppugnatores ve
ritatis, vel vindicatores & defensores falsitatis. In hoc enim perfe-
cta fuit laus Dei, & perfecta itẽ cõfusio superbię scribarum atq; pha-
risæorum, quòd per puerorum cælica inspiratione loquentiũ testi-
monia fuerint redarguti de sua infidelitate, qua veritati resistebant.
Similiter & in hoc perfecta fuit confusio principum huius seculi, quod
per simplicium, & quasi infantiũ Apostolorũ prędicationẽ fuerint
conuicti atque superati. 4. Dixi non iniuria admirabile esse nomen
tuum in vniuersa terra: quoniã ecce ego contẽplari volo & cõtucor

A *cælos tuos opera digitorum tuorum:*
✳ lunã & stellas quæ tu fundasti.
5 Quid est homo,

✳ quòd memor es eius?
✳ aut filius hominis quoniam visitas eum?

B *6 Minuisti eum paulominus ab angelis: ✳ gloria & honore coronasti eũ: ✳ & cõstituisti eum super opera manuũ tuarum.*
7 Omnia subiecisti sub pedibus eius: oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi.
8 Volucres cæli & pi-
C *sces maris, qui perambulant semitas maris.*
Minuisti eũ paulominus ab angelis: gloria & honore coronasti eũ: & constituisti eũ super opera manuum tuarum.
Omnia subie. sub ped. eius: oues & bo. &c.
Volucres cæli & pisces
D *maris, qui peram. &c.*
9 Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.

amplissimos illos cęlorũ orbes, qui sunt opera creationis tuę, quę tu creasti & fecisti, quẽadmodũ solet artifex facere opus digitis suis, ac manibus: ✳ aut quos tu creasti in potentia, sapientia, & bonitate tua, quibus tanquã digitis tribus creas vniuersa. ✳ & cõsidero insuper & cõtemplor lunam & stellas alias firmamẽti, quæ omnia prædicta, cælos videlicet, lunã, & stellas, tu in sua natura, inq; sua dispositione firmasti atq; stabiliuisti.
5. Dũ hęc ego cælestia contueor, eáq; cũ humana cõfero natura, quæso te creator bone (quod ad corp⁹ attinet) q̃ lõge ab horũ cælestiũ perfectione (quę sũt corpora nobilissima, amplissima, solidissima, & indeficiẽtia) abest homo modic⁹ quantitate, impotẽs virtute, infirmus, caducus & mortalis: ✳ quid (inquã) est homo, aut quid in nobis tale est, ob quod dignũ tibi videatur recogitare de nobis, siue ad elargiẽdũ homini magna beneficia tua, siue ad tã admirabili cõsilio eũ redimẽdum? ✳ aut quid est homo mortalis de mortali homine genitus, vt eũ dignũ duxeris tuis magnificis donis, super omnia verò filũ tui ad nos destinatione, atq; pòst etiã spiritus tui sancti in nos missione ita benigne inuisere?
6 Christum hominẽ (qui in hominum genere primatum tenet) tu pater cælestis paululum infra angelos cõstituisti, quando eum carnem nostrę similem passionib⁹ aliísq; miseriis obnoxium suscipere voluisti, atq; per passionẽ & mortẽ in crucis ignominia consummare voluisti: ✳ verùm post passionẽ (morte deuicta eum resuscitãdo) magnifica gloria, & Hebrę. 2.
honore superexcellẽti mirifice eũ ornasti, atq; triũphaliter, vt mortis victorẽ & inferni debellatorẽ coronasti: ✳ & præposuisti eum omni creaturę, dans illi potestatẽ omnem in cælo & in terra, & cõsidere in dextera tua, potestatẽ quoq; faciendi iudiciũ viuorum atq; Matt. 28.
mortuorum.
7. Omnia subiecisti ditioni, imperio, & potestati eius Marc. 16.
quæcunque sũt in cælo & in terra, commune illi tecum donans re Ioan. 6.
gnum atq; vnum imperium: ✳ neq; ea solùm quæ in cælis sunt, ve- 1. Cor. 15.
rumetiam vsq; ad ea quæ sunt in terris infima, nẽpe oues omnes & boues omnes, & vniuersas bestias agri, atq; etiam feras deserti.
8 Volucres insuper qui inhabitãt aerem, & pisces omnes qui in mari sũt, qui natãt in aquis maris, & veluti perãbulant vias maris, ad similitudinem animaliũ terrestriũ, quę vias terrę perambulãt. ALTERA INTELLIGENTIA. Humanũ genus ĩ tãta cõstituisti nobilitate, vt nõ multum absit (quod ad animã attinet) à sublimitate naturæ ãgelicę, magno quoq; decore & magnifica ipsum gloria ornasti, dũ secundum animã ad imaginem tuam & similitudinẽ creasti, dans ei memoriã, intellectum, atq; volũtatem, angelicas plane & multo maximas virtutes: ✳ & postquã ad imaginem & similitudinem creasti eũ, pręfecisti insuper eũ operibus tuis, quę feceras propter hominẽ veluti finẽ suum, quẽadmodum sũt imperfectiora eius gratia quod perfectius est. ¶ Cætera insuper omnia subiecisti hominis imperio, nempe animalia omnia, & terrestria, & volatilia, & natatilia, cũ post creationẽ homini diceres, Crescite, & replete terrã, & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, vniuersæq; terrę, Gene. 1.
& vniuersis animãtibus quæ mouentur super terram.
9 Concludẽs verò laudis meę contemplationem, repeto (quam initio proposui, & dignã & verã inuenio) Diuinę magnificẽtię admirationem, dicẽs: Dominator omnium & peculiariter seruientiũ tibi Dominus, quã grande est, quàm magnificum & gloriosum nomen tuũ in vniuersa terra? Plena siquidem est omnis terra gloria tua. Esaiæ. 9.

ANNOTATIONES IN OCTAVVM. PSALMVM.

Versu tertio, Vt destruas inimicũ & vltorẽ. Intelligũtur hic per inimicos & vltores, Christianę fidei persequutores: qui dolentes de Christi Domini cultu & gloria, conati sũt vltionem facere & vĩdictã, siue euacuatæ legis veteris, siue cõtẽptæ & cõculcatę idolalatriæ, siue dissipatę humanę mundanæq; sapientiæ. Nam huiusmodi triplices vltores sensit fidelium populus. & cõtra triplices huiusmodi inimicos paruuli nostri & lactentes facti Apostoli dimicarunt, cõtra videlicet Iudæos, pro suæ legis litera non secũdum scientiam zelantes, quam illi iam prętertiã denũtiabant & euacuatam: contra principes seculi & idolorum pontifices, qui idololatrĩã suam (aduersus quam illi prædicabant, & quam eliminare laborabãt) armis & omni potentia tueri conabantur: Rom. 10
aduersus quoq; mundi sapientes, quorum sapientiam vanam illi coarguebant signorum efficacia & spiritus virtute. Exhibuerunt autem isti sese vltores pro sua vanitate, aduersum infantes &

lactentes, & aduersus veritatem quam deo inspirante prædicabant. Quod autem antecedit, ex ore E
infantium & lactentium Deum perfecisse sibi laudem, siue (vt in Hebræo habetur) fũdasse suã for-
titudinem, id diligenter admodum cõsiderandum est. Si enim p homines potentes, nobiles, aut eru
ditos Deus Euangelicæ fidei mysteria induxisset mũdo, poterant dicere inimici fidei, quòd nõ ipsa
per se vicisset veritas, sed vi potẽtię, aut sapientię, aut eloquentię secularis introducta fuisset, quasi
per violentiam in mundum: quemadmodum de impijssima illa secta quã ab authore Mahumeticã
vocamus, à Christi fidelibus dicitur, & verissime dicitur. Nunc verò, dũ per hominum simpliciũ &
impotentum atq; ignobilium ora, veritatem fidei per vniuersum orbem fecit Deus superuincere,
mirum ĩ modum laudem suam pfecit, & fortitudinem suam stabiliuit atq; cõmẽdauit. Atq; hoc est
quod Paulus Apostolus cõpluribus in locis testatur, veluti capite primo Epistolæ prioris ad Co-
1.Cor.1. rinthios, vbi fideles suos alloquens, ait: Videte vocationẽ vestrã fratres, quia non multi sapientes se
cũdum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quę stulta sunt mũdi elegit Deus, vt cõ
fundat sapientes: & infirma mũdi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & cõtempti
bilia elegit Deus, vt ea quæ non sunt destrueret, vt nõ glorietur omnis caro in conspectu eius. Atq;
iterum capite secundo: Et ego fratres (inquit) cũ venissem ad vos, veni nõ in sublimitate sermonis
1.Cor.2. aut sapientiæ, annunciãs vobis testimonium Christi: & sermo meus & prædicatio mea non in per-
suasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra nõ sit in
sapientia hominum, sed in virtute Dei. Et iterum alio in loco, loquens de commissa sibi gloria Eu- F
angelicæ administrationis: Habemus (inquit) thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit
2.Cor.4. virtutis Dei, & non ex nobis. Dum verò ita hæc sanctis Apostolis atq; discipulis domini aptamus
nemo nos existimet iniuriã facere, aut cõtradicere verbis domini, qui pharisæis respõdens pro He-
bræorum pueris pium sibi osanna in templo acclamãtibus, versum hunc psalmi paruulis istis He-
Matt.21. bræorum applicabat dicens, Nunquam legistis, quia ex ore infantium & lactentium Deus perfeci-
sti laudem tuam? Nequaquam enim huic Saluatoris aduersamur sententiæ. Nã & de illis paruulis
loquitur Elucidatio. Arbitror tamen puerulos istos in Hierusalem clamantes, figuram fuisse par-
uulorum illorum, per quos erat proclamandum Osanna (id est, Diuina laus & vera salus annuntiã
da) non intra solius Hierusalem angusta mœnia, sed per latissima terrarum spatia: de quibus paruu-
lis Christus dominus patri suo cõfitetur in euangelio, dicens: Confiteor tibi pater domine cæli &
Matt.11. terræ, qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: Ita pater, quoni-
am sic fuit placitum ante te. Et de iis paruulis puto principaliter intelligi psalmum præsentem, ma-
gis quàm de pueris illis ad horam clamantibus. Neq; enim valde sunt destructi inimici, scribæ &
Pharisæi, per illorum horarium clamorem, qui silentio mox finiebatur ad increpationem pharisai- G
cã. Imo istorum clamorem à Domino maxime permissũ arbitror, vt figurã subsequuturi clamoris
& prædicationis aliorum nostrorum paruulorum, per quos sibi laudẽ perfectã facere decreuerat.
Vnde & illud quod post adductum versum præsentem adiiciebat Saluator: Dico autẽ vobis, quo-
niam si hi tacuerint, lapides clamabunt, forsitan Euangelicam prędicationem respicit: vt hoc sermo
Lucę.19. ne significare voluerit dominus, si Iudæorũ paruuli clamare noluerint, gentiles annũtiaturos pro
eis, & in eorum locum subrogandos, vt clament, vt Euangelicam veritatem prædicent: id quod iã
diu impletũ cernimus. Cessant enim illi, & vltra clamare nolunt: atq; ideo lapides leuauerunt vo-
cem, neque desinunt clamare. Gentiles enim per lapides recte nouimus significari, propter cordis
Matth.3. olim in idololatria, aliisque vitiis obstinati, duriciem. Vnde & Ioannes dicebat, Potens est Deus
de lapidibus his suscitare filios Abrahæ: nihil dubium quin significare volẽs, si Iudæi, quibus prædi-
cabat, nollent pœnitentiam agere, suscitandos esse ex gentibus, qui verũ fiant Abrahæ semen, & ve-
ri secundum fidem Patriarcharum filii. ¶ Versu eodem: Ex ore infantium & lactentium perfecisti
laudem. Roget forsitan aliquis, quur sanctos Apostolos infantes dicamus, quibus tale os datum
Lucæ.21. est à Domino suo, cui non possent resistere omnes eorũ aduersarii: ita vt vniuersa sacerdotum sy- H
nagoga nihil inueniret, quo vel vnius illorum posset refellere sermonem. An verò ita fari, infan-
tiũ est? Rursum, quomodo lactentes dici possunt, quibus non vt imperfectis lac erat in pabulum,
Hebrę.5. sed potius vt perfectis solidus cibus? perfectorum enim (cuiusmodi ipsi fuerunt) est cibus solidus.
Cum enim aduersus inimicos & vltores perficere debebant illi laudem, nõ iam de illorũ numero
esse poterant, de qualibus dicit Apostolus: Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi:
1.Cor.3. non escam. Verùm huic quæstioni dupliciter responderi potest. Primùm quidem, vt illos conside-
remus secundum eum gradum, in quo ante spiritus aduentum præfuerant, vere infantes, vere par-
uuli, vere lactentes, & lacte opus habentes. Quàm enim tunc fuerint (vt itã dicam) infantes, Petrus
mõstrauit, cum tertiò interrogatus ne semel quidem fari potuit, quod fari debuit, vt promiserat au
Matt.26. dacter. Quàm autem paruuli, quàm lacte opus habentes, quàm non capaces cibi solidioris, do-
Ibidem. cet toties increpata eorum ruditas & tarditas. Quare (inquit præceptor Iesus) non intelligitis?
Matt.15. Necdum intelligitis? Adhuc & vos sine intellectu estis? Quare dubitatis modicę fidei? Quid est
Marc.8. quod conquiritis inter vos? Item quod in fine iam abscedens, dicebat: Iam non multa loquar vo-
Marc.9. biscum. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis portare modo. Quid enim hoc est aliud,
Ioan.14. quàm tanquam paruulis tantum lac in potum do, non escam? Non enim capere potestis. Et tamen
Matt.14. ex ore horum infantium, horum lactentium ipse Deus suam laudem perfecit, & stabiliuit per vni-
uersam terram. Dedit enim infantib' istis linguas ferreas & infatigabiles, & infantium linguas fecit
Sapiẽ.10. disertas: lactentes autem ablactauit, & solido spiritualis sapiẽtiæ cibo cõfirmauit, inq; viros pfectos
fecit excrescere. Potest & altera via proposita quęstio dissolui, ex ipsa significatione vocabulorum.

A Infans enim hoc loco nõ amplius quàm paruulum significat vel iuuenẽ. Nã Græce est νήπιος, quod
frequẽter in sacris Euangeliis paruulus vertitur, vt illic, Reuelasti ea paruulis. &, Sinite paruulos ve- Matt. 11
nire ad me. Similiter & quod in Hebræo habetur holalim, propriè nõ significat impotẽtẽ ad loquẽ Matt. 19.
dum, sed tantũ iuuenem siue paruulũ: propter quod secundũ similitudinem etiam virgulta sic nõ-
nunquã appellãtur, teste Ioanne Reuchlino in rudimentis Hebraicis. Quòd autem paruuli fuerint
Apostoli non est ambiguũ, quãdoquidem à præceptore audierunt cõstituto paruulo in medio, Nisi Matt. 18.
cõuersi fueritis, & efficiamini velut paruulus iste, nõ intrabitis in regnũ cælorum. Vnde ex his par-
uulis vnus, etiã cum iam gẽtium doctor esset, dicebat, Facti sumus tanquã paruuli in medio vestrũ.
Et alibi, In facie humilis sũ ĩter vos. Itẽ, In multo timore & tremore fui apud vos. De lactentibus 1. Thes. 2.
autẽ non magna quęstio est. Nõ enim lac semper pro infirmiori doctrina & imperfectorum cibo, 2. Co. 10.
vt in loco Pauli suprà allegato, accipitur sed interdũ generaliter doctrinã omnẽ salutarem signifi- 1. Cor. 2.
cat, quæ tũ propter candorẽ veritatis, tum propter dulcedinẽ saporis rectè lac dici potest. Vnde cũ
Petrus suos monet, deposita omni malitia, sine dolo lac cõcupiscere, vt in eo crescant in salutẽ, ma 1. Petri. 2.
nifestũ est nõ imperfectam in illo doctrinã tantùm significari. Similiter & de eo dici potest quod Esaię. 55.
apud Esaiam Dominus clamat, dicens, Venite, emite absq; argento, & absque vlla cõmutatione vi- Iudic. 9.
B num & lac. Eadem enim in sapientia salutis, & vinum & lac rectè dicitur: vinũ, quia fortificãs & lætifi Psal. 103.
cans cor hominis: lac verò, quia dulcis, suauis, & enutriens corda potantium. Quisquis verò hęc no
stra de paruulis legẽs, prolixiora forsitan iusto æstimaueris (obsecramus) hanc nostram prolixitatem
æqui boniq; consulas. Non enim potuimus pertransire silẽtio quicquã eorũ quę super hisce rebus
scribẽda sese offerebant. Valde enim nos oblectãt isti paruuli, per quos in viros pfectos instituimur, Ephes. 4.
atq; in mensurã ętatis plenitudinis Christi prouehimur. Atq; etiam nunc ab illorum consideratio
ne ægrè diuellimur. ¶ Versu quarto: Videbo cęlos tuos, opera digitorum tuorũ. Quod dicũtur cę-
li, opera digitorũ Dei, potest simpliciter intelligi, secundũ metaphoricũ loquendi modũ, quomo-
do alibi dicitur, Opera manuum tuarũ sunt cæli. Et iterũ, Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerũt Psal. 101.
me: cùm tamen nullas manus habeat Deus. Sed familiare est scripturis sic de Deo vt de homine lo- Psal. 118.
qui. Vnde hoc in loco, & in aliis similibus, quoties de operibus creationis Dei tractatur, vel de Deo Iob. 10.
vt de artifice inter homines opus aliquod suis manibus & digitis plasmãte, vel de materia qualibet
in sua forma pro suo placito cõstituente, fit sermo. Atq; ita non opus est assignare, quos digitos ha-
beat Deus, aut qui isti sint digiti: quemadmodum neq; quot manus habeat, aut quæ sit manus eius.
Secũdum tamen sublimiorem cõsiderationem intelligimus digitos istos, quibus Deus cælos fecit, tres
C esse numero, scilicet potentiam, sapiẽtiã, & bonitatem. Iuxta quam sententiam pręsẽtem locũ acce-
pisse videtur Ioannes Pechanus, vir in Diuinarum rerum sciẽtia illuminatissimus, in insigni illo offi
cio quod de sancta & superbenedicta Trinitate cõposuit: quod etiã secũdum Ecclesiasticã institu-
tionem ab iis qui in horis canonicis persoluẽdis vsũ sequũtur Romanæ Ecclesiæ, in eiusdẽ solẽni-
tate legitur & canitur. Sic enim in Antiphona quadã quæ huic Psalmo præcinitur, legimus, Cælũ
terrãq; digitis qui tribus appẽdisti, pręposuisti cõditis humanitatem Christi. Vbi dũ digitos tres nu-
merat, manifestè indicat mysticum aliquẽ sensum, videlicet quẽ iam supra exposuimus. Quòd autẽ
nõnulli sanctorũ doctorum cælos hoc loco, item & lunam & stellas, secũdum mysticam intelligẽ-
tiam interpretãtur: per cælos (vt aliis aliquot in locis) sãctos Apostolos, vel etiam scripturã sacram
digito Dei scriptã accipiẽtes: per lunam Ecclesiam: per stellas verò Ecclesias particulares, aut alios vi
ros fide illuminatos, nos sicut in Elucidatione nõ sequimur, magis inhęrentes literali sensui, ita ne-
quaquã damnamus aut abiicimus. Similiter & de eo dicimus, quòd in cõsequentibus distinguũt inter
oues, boues, pecora cãpi, volucres cæli, & pisces maris: per oues, intelligẽtes humiles subditos: per
boues, laboriosos rectores & prępositos: aut per oues & boues, simul fideles homines & sãctos, qui
laborãt in pręceptis Domini, & pascũtur in pascuis eius tãquam oues & boues: per cãpi pecora, ho
D mines carnales & in cõcupiscentiis vagabundos: per volucres cæli, superbos: per pisces autem ma-
ris, curiosos. Cui ista libebit plenius cognoscere, requirat in expositione sancti patris Augustini,
itẽ & apud Ludolphũ Carthusiensem nequaquã spernendũ, imò dignissimũ, optiméq; meritũ psal
morũ commentatorem, qui hęc pro suę deuotionis dulcedine suauiter atque diffusiùs pertractãt.
¶ Versu sexto: Minuisti eum paulominus ab angelis. Si iuxta Pauli sententiã Christo Domino pe-
culiariter ista aptentur, videtur in relatiuo, eũ, fieri transitus à specie ad personam, siue (vt logicis est
cõsuetudo loquẽdi) à suppositione siue acceptiõe simplici ad personalem: videtúrq; relatio esse nõ
secundũ idẽ genus suppositionis. Siquidem in versu quinto præcedente, secũdũ speciẽ simpliciter
sermo fit de vniuersitate generis humani: id est, de homine in specie, non de vlla singulari persona.
In hoc autem versu proxime mox subsequente (iuxta hanc Pauli intelligentiam) de persona hominis
Christi fit personaliter sermo. Nisi forte etiam secũda pars versus prioris de Christo personaliter di
cta accipiatur, cùm dicitur, Quid est filius hominis, quoniã visitas eum. Verùm iuxta hanc senten-
tiam, in priori parte versus accipi deberet sermo de humana specie, in posteriori verò secundũ per
sonã de ipso Christo homine: quod nõ vsqueadeò videtur veri simile. Apparet enĩ (quãtũ est ex ipso
loquendi modo) similem esse vtriúsq; partis loquutionem, & vtrãq; partem secundum rem idẽ
valere, alterámq; altera explicari, & propter vehementiam significandam factam esse repetitionem
eiusdem sententię: quẽadmodum fieri solet, cũ rem exaggerare volumus. Rursum, vt totus versus
quintus secũdũ speciem intelligatur, & non secunda pars ad personam Christi peculiariter, suadet
etiam sensus cõmoditas. Nam quo modo Christum filium hominis dicatur Deus visitare, nõ vsq;
adeò facile est intelligere. Exponunt enĩ de vnione Diuinitatis cum humanitate. Atqui istud potius

est humanã in Christo naturam visitari, quàm Christum filiũ hominis visitari. Quomodo autem E
visitauerit Deus hominem (id est, humanum genus) per demisionem filii sui, & perfectam p eũ redemptionem, omnib⁹ clarissimum est. Congruentius itaq; videt, vt totus iste versus dicto modo de specie humana intelligatur, fiatq; sequenti versu in relatiuo trãsitus de suppositione simplici ad personalem. Cæterùm secundum alteram intelligentiam in Elucidatione mostratã, quæ totũ psalmum ad vniuersum genus humanũ refert, hac ex parte nulla occurrit difficultas. Totus enim sermo de homine secundum speciem generaliter procedit.

NONI PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmũ istũ (qui apud Hebræos in duos diuiditur) Psalmista cecinisse videtur in persona pòst venturæ Ecclesiæ: atq; huic, siue quãtũ ad se, siue quantũ ad sua mẽbra, totus ipse Psalmi processus rectè apteq; cõuenit. Primum enim cõfitetur Domino liberatori suo, de iudicio illo, quo generis humani inimicũ principem huius mũdi, condẽnatũ foras proiecit, regnoq; priuauit, gentibus idololatris, quibus ille dominabatur, ad Apostolicæ prædicationis sonum salubriter increpatis atque cõuersis: vnde illi ciuitates, in quibus olĩ inhabitauerat, ablatæ sũt insto Dei iudicio, cui afflictionis & tyrãnidis (qua antè premebatur pauper humanũ genus) tandẽ cõplacuit misereri. Propter quod filios suos veros fideles Ecclesia ad sperandũ in domino & laudem illi dandam inuitat, qui pauperũ clamorẽ non despicit: id quod in seipsa testatur, quàm grauissimis licet F
periculis & persequutionibus intolerabilibus in suæ natiuitatis primordiis afflictam & pene obrutam, sẽper tamen ipse ad sui nominis laudem sustentauit, nec penitus vnquã deficere permisit, quẽadmodum neque patietur vsque in cõsummationem seculi: semper sibi suos electos seruaturus, impios verò qui eã persequuti sunt, in mortis laqueos cõstrinxit, suo iudicio in infernũ demergendos: vt ne existimẽtur humiliũ ac fideliũ voces Deo curæ nõ esse, aut eorum patientiam permãsurã irremuneratã. Vnde versu vigesimo, id quod quasi præteritum in spiritu iam prædixerat, Propheta postulare videtur, orans dominũ vt exurgat quãtocyus ad iplendum pro gentibus iudicium, & vt Christum dominũ præceptorem atque legislatorẽ (per quem ventura erãt illa omnia) gentibus mittat, qui eos vt oportet erudiat. Post hæc verò à versu 22. (vbi secũdũ Hebreos Psalmi decimi est initiũ) lamẽtatio esse videtur ipsius Ecclesiæ in spiritu pro suis mẽbris, quæ in oppressione potẽtum atque malorum in hoc tempore quasi relicti videntur, potissimum antẽ pro vẽturis illis nouissimis tẽpo-
Matt.24. *ribus regni Antichristi, quãdo veri fideles, refrigescẽte charitate & super exerescente iniquitate, grauissimam sustinebunt persequutionẽ ab Antichristi potestate. Cuius & adhærentium ei peruersitas, & cõtra sãctos Dei acerbissima (tũ per violentiam, tũ per insidias, ac blãdimẽta) persequutio multis cõsequẽter versibus prolixe & graphice admodũ depigitur. Quæ omnia, licet pro illis vltimis vẽturis tẽporibus potissimum prædicta sint, tũcque perfectissime sint implenda, magna tamen ex parte videmus etiã nunc in bonorũ hominũ op* G
pressoribus eadem euenire, quatenus etiã nũc Antichristi multi sunt. Iuxta quã generalẽ sententiã subsequẽs
1.Ioan.2. *procedet Psalmi Elucidatio. Neque difficile erit volentibus, ea quæ in generalitate de impiis dicũtur, ad ipsũ impiorũ caput & dominũ peculiariter aptare. Post hæc verò, à versu 25. proposita persequutione grauissima fideliũ, dominũ vt exurgat ad iudiciũ, pro suis mẽbris solicita deprecatur Ecclesia: & vt Christianũ populũ pauperẽ & orphanum, protectorẽ aliũ nesciẽtẽ (diaboli Antichristi, atq; adhærentiũ virtute contrita, eorũq; prauis machinationibus ad nihilũ deductis) saluũ faciat iudicio suo. Post quæ omnia, tribus versibus vltimis domini æternum regnum, miram quoque & inæstimabilem Dei erga pauperes exauditionem, & prõptũ pro illis iudicium, ac prauorum repressionem denuntians, ita terminat canticum laudis atque confessionis suæ.*

NONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Confitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.

2 Lætabor & exultabo in te: psallam nomini tuo altissime.

3 In cõuertendo inimicum meũ retrorsum: ✳ infirmabuntur & peri-
Ioan.16. *bunt à facie tua.*

4 Quoniam fecisti iudicium meum & causam meam: ✳ sedisti super thronum qui iu-

COnfessione laudis celebrabo te Domine De⁹, & ex toto corde meo, mentis diligentis attentione & affectus pura deuotione pronunciabo ad tui nominis gloriam omnia quæcunque cognoui mirabilia tua: neque quicquam eorum (quod in me erit) occultum esse patiar, quod non ad tuam laudem pariter H
& aliorum eruditionem annuntiabo. 2. Gaudebo quoque sancto ac spirituali gaudio, & præ lætitia immodica veluti tripudians, exultabo in memoria, atque amore tui laudem canam tuo nomini, quemadmodum dignus es, ô rex regum super omnes excelse. 3. Propterea quòd expugnaueris pro me inimicos meos, dæmones malignos, atq; infideles ministros eorum, eósq; ĩ fugam verteris, & à me abegeris: ✳ infirmati, deuicti, atq; cõfusi sunt, & prorsus condemnati ceciderunt à terrore præsentiæ tuæ: quoniam te respiciente Ecclesiã sanctam tuam, princeps huius mũdi iudicatus atq; foras eiectus est, & omnis ad præsentiam tuam defecit virtus malignantium. 4. Quoniam fecisti tu quidem pro me iudicium, & iudicasti causam meam contra aduersarios meos, contra principes tenebrarum, qui me iniuste sua tyrannide opprimebant, & seculi potestates qui me persequebantur in potestate & infidelitate sua. ✳. Ascendisti quasi iudex super thronum tuum iudiciarium (vt humano more ita balbutiens loquar) & sup tribunal ad iudicãdũ causã meam sedisti tu, cui ꝓpriũ est iudicare iustitiã, hoc est, iustũ iudicium, siue ꝑ iustitia atq; iniustitia

A *dicas iustitiam.*
5 Increpasti gentes & periit impius:
** nomen eorum delesti in æternum & in seculum seculi.*

6 Inimici defecerunt frameæ in finem:
B
** & ciuitates eorum destruxisti.*

7 Periit memoria eorum cum sonitu:

** & dominus in æternum permanet.*
C
8 Parauit in iudicio thronum suum:
** & ipse iudicabit orbē terræ in æquitate, iudicabit populos in iustitia.*

D *9 Et factus est dominus refugium pauper:*
** adiutor in opportunitatibus in tribulatiōe.*

10 Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum:
** quoniam non dereliquisti quærentes te domine.*
11 Psallite domino qui habitat in Sion:

** annunciate inter gentes studia eius.*

5 In tempore gratiæ (quo placuit tibi facere pro me iudicium) misisti
filium tuum, ac deinde factos Apostolos tuos, atq; prædicatores ve-
ritatis, qui idololatriæ, alijsque vicijs deditas gentes increparent: atq;
ita destructa est impietas, desierūtq; infideles esse & peccatores, facti
iusti & fideles: * nomina illorum quibus ante veritatis manifestatio-
nem vocabātur, non erunt in perpetuum vltra in memoria corā te,
neq; vt talium, quales antè fuerant, vltra recordaberis illorū, sed no-
mine nouo donabis, & vocabis eos. Gētes enī quæ prius idololatrę, Apo. 2.
infideles, impiæ, atq; à Deo adulterę vocabātur, atq; huiusmodi ante
Deum reputabantur, postquam ad veritatem se cōuerterūt Euāge-
lii, vetera hæc nomina prorsus perdiderūt: appellationes verò bonas
prædictis contrarias pro illis acceperūt, vt iam cultores & serui Dei
veri dicātur, Deo creduli, iusti, sponsa Dei fidelis: & tales iam eos ha
bet atq; agnoscit Deus. 6. Potestas diaboli, visque nocendi eius, tan
dem in fine tēporum, quantū ad fideles veritati acquiescere volētes,
deuicta est, conculcata, atq; ablata per veritatis Euangelicæ manife-
stationem: & in sempiternum vltra non poterit ille resumere plenā
suam illam, qua prius dominabatur, tyrannidem. * Synagogas quoq;
satanæ, cōgregationes infidelium populorum, in quibus ipse inhabi
tabat inimicus, tu Deus ad nihilum redegisti, dū gentium idololatra
rum populos à vanitatibus ad veritatem tua gratia peruenire fecisti.
7 Quod fuerant esse desierunt & cessant, ac periit apud Deum eorū Psal. 18.
prior memoria, ad sonitum prędicationis Euangelicæ, qui per omnem
terrā percurrēs, ab infidelitate vbiq; terrarum electos ad veritatem
adduxit, sicq; nomine nouo donauit. * Aut cū sonitu, id est, subito, Apoc. 2.
& veluti cum impetu & cōfusione periit memoria dęmonum, qui ī
gētibus colebantur: quoniam adueniēte prędicatione Euāgelica, ipsi
expulsi sunt, & adorari cessauerunt in terris: * Dominus autē in sua
essentia semper stabilis, permanet in sempiternum idem ipse & īmu
tabilis: & ipse, participatione stabilitatis suæ, ad se cōuersos, in verita
te stabiles faciet permanere: * eiúsq; memoria ad consummationē vs
q; seculi apud fideles & electos permanebit. 8. Ipse tribunal suū atq;
iudiciariam sedem parauit, disposuit, atque constituit in iudicio &
æquitate, non potēs nisi quod æquū semper & iustū est iudicare: *
& ipse iudicabit vniuersos inhabitatores orbis terrarū in iustitia, &
populos omnes in rectitudine & æquitate iudicabit: nūc quidē iudi
cio discretionis, malos à bonis segregans, bonis gratiā misericordi er
largiēs, impiis eam iuste denegās: pòst verò, iudicio finalis retributio Matt. 16.
nis redditurus vnicuiq; secundum opera sua. * Peculiariter quoque
in hoc tempore gratiæ, rex ęternus cōstituit tribunal suum, ad faciē-
dum iudiciū pro electis suis: & ipse iudicauit in sua iustitia pro orbe
terrarum, & pro vniuersis populis in eo inhabitātibus, cōtra princi-
pem tenebrarum, qui per tyrānidem dominabatur, agebatq; princi
pem in mundo: quem iuste atq; æquissime suo regno priuauit, forāsque proiecit, vt in electos & fideles nihil vltra iuris reseruaret. 9 Et Ioan. 12.
exhibuit se iudex dominus, atq; demonstrauit pauperū auxiliatorē,
patronum, siue defēsorē, & contra iniquorum iniurias tutū refugiū,
liberādo eos de manibus inimicorū suorum: * adiutor factus est eis
in opportuno tēpore, nempe in tribulationibus & afflictionibus eo-
rum. Tunc enim opportunū solet & gratum esse liberātis adiutoriū,
& iucundum esse potentis refugium. 10 Et est profecto cur merito
absque vlla hæsitatione siue diffidentia in te debeant fiduciā & spē
suam ponere, atq; in necessitatibus inuocare, Omnes qui per fidem
vere cognouerūt, quàm videlicet sis iustus, bonus, misericors, atq; fi
delis: * propterea quòd nūquam iuētus es derelīquere penitus eos
qui te ex animo quæsierunt, tibíq; semper studuerunt: sed assistis eis
pręsentia tua, nōnunquā quidem temporali adiutorio, vbi, quādo,
& quantum volueris: sēper verò spirituali auxilio, & gratiæ tuæ īter
na consolatione. 11 Proide fideles vos omnes veri Ecclesiæ filii, qui
eius bonitatē & auxilium experti estis, psalmum & laudē canite ipsi
qui est inhabitator Ecclesiæ suæ sanctæ, quę per fidem illū specula
tur, quā ipse vt pater ad benefaciēdū, vt iudex atque patronus ad de
fendendum, vt sponsus ad decorandū, vt pastor ad pascendū, īhabi-
tar, * opera quoq; eius quæ fecit, & consilia quæ cogitauit pro ho-
minum pauperum redēptione, proclamare in omnes lōge lateq; na

12 *Quoniā requirens sanguinē eorū recordatus est, ✳ non est oblitus clamorem pauperū.*

13 *Miserere mei domine: ✳ vide humilitatem meam de inimicis meis.*

14 *Qui exaltas me de portis mortis: ✳ vt annūciē omnes laudatiōes tuas in portis filiæ Sion.*

15 *Exultabo ī salutari tuo: ✳ īfixe sunt gentes ī interitu quem fecerūt.*

16 *In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.*

17 *Cognoscetur dominus iudicia faciens: ✳ in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.*

Sapiē.1.

18 *Conuertantur peccatores in infernum: ✳ omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum.*

Iacobi.1.
Heb.12.
Lucæ.21.

19 *Quoniā nō in finem obliuio erit pauperis: ✳ patientia pauperum non peribit in finem.*

20 *Exurge domine, nō confortetur homo: ✳ iudicentur gentes in conspectu tuo.*

Exodi.4.
Esaię.55.
Ioelis.2.

21 *Constitue domine legislatorem super eos: ✳ sciant gentes quoniam homines sunt.*

22 *Vt quid domine recessisti longe? ✳ & despicis in opportunitatibus, in tribulatione.*

tiones, vt laus eius crescat in vniuersa terra, & allecti qui audituri sūt E
etiam infideles ad illius cultum & fidem confugiant. ra Nam etiā si
cootingat nonnunquā confidentes in Domino tēporaliter relinqui
in manibus persequentiū, non est tamen existimandū Deum prorsus oblitum esse eorum: sed recordabitur eorū, requirēdo sanguinē
ipsorum de manibus opprimentium: ∗ & nequaquā obliuiscetur, aut
non attendet ad orationes pauperum se inuocantiū, sed memor erit
patientiæ ipsorum, dando eis pro perseuerantia vitam æternā, eorū
verò persequutoribus sempiternæ mortis punitionē. 13. Ob hoc in
omnibus obueniētibus mihi necessitatib⁹ meis fidēter ad te clamabo dicēs: ∗ Miserere mei dñe, & benigno oculo misericordiæ tuę cōsydera afflictionē meam nimiam, quā sustineo ab aduersantibus mihi. 14. Tu (inquam) Domine, qui me gloriose eripuisti, & magnifice
saluasti de periculis maximis, quę humana via videbar nō posse euadere, & à quibus nisi Diuino tuo auxilio non poterā liberari, cū aduersum me pręter omnes aereas potestates, etiā vniuersi mundi prīcipes atrocissime desæuirent: à quibus tamen requiem tādē donasti
mihi, & in securitate cōstituisti: ∗ idq; fecisti ad gloriam tui nominis, F
vt annunciarentur per membra mea, per fideles tuos, laudes tuæ omnes, & laudabilia opera tua prædicarentur palā & in propatulo, corā
omni populo fidelium, qui est in ecclesia sancta. 15. Exultabo in spiritu meo, in saluatione tua quā fecisti mihi, atque in saluatore Christo, per quē salutem misisti mūdo. ∗ Inuolutę sunt & illaqueatæ prauæ hostiū meorum nationes, in perditione quam parauerāt mihi: &
pro morte ad quam me cupiebant pertrahere, mortis æternæ nexib⁹
sunt obuolutæ. 16 In laqueis, foueis, atq; insidiis mortis, quas in astutia atq; malitia sua parauerāt fidelibus, in iisdem ipsi pedibus suis inhęserunt, suntq; irretiti & inuoluti, ita vt in perpetuū nequeant sese
extricare: dū ego saluor tuo munere, & illi increduli qui ad mortē
me persequebantur, in morte permanēt sempiterna. 17. Agnoscetur
Dominus quàm pius, quàm iustus, quàm formidabilis, quā verax, cū
innocentes saluādo, noxios perdēdo, fecerit iudicium. Sic enī & mi- G
sericordia parebit & iustitia eius, quę ante iudicū exequutionē plurimos latere videtur. ∗ Peccatores ex operibus suis prauis quæ operati sunt, damnationis inuenientur obstricti vinculis, & seipsos in æternæ mortis laqueum pręcipitauerūt. Neq; enim mortē sua voluntate
creauit altissimus, sed impii operibus manuū suarū accersierunt illam sibi, astrinxerúntq; se illi. 18. Dæmones in sua malitia obstinati
descēdent iuxta decretum diuinæ iustitiæ, cadéntque in profundum
inferni: ∗ apriter & infideles omnes qui sunt in nationibus, quę Deū
non agnoscunt creatorem suum, cúmque ita vt oportet per fidē &
mādatorū eius obseruationem non habent ante oculos, neque cultu aut famulatu debito venerantur. 19. Nequaquam enī (vt illi falso
existimāt) pauperes ante Deū prorsus in obliuione erūt, vt vel à suis
afflictionibus nūquam sint liberandi, vel nunquam sit de eorum oppressione futura vindicta: ∗ lōganimis humilium in Deo sperantium H
expectatio atque sustinētia non erit vana in sempiternum, neq; finaliter frustrabitur: sed fructum suo tēpore proferet pacatissimū, atq;
saluberrimū vitę æternę, quā accipiēt à iusto iudice omnes qui nūc
in patientia possederunt animas suas. 20. Ne vltra dissimiles Domine, neq; differas, sed exurge ad iudicium tuū: neq; permittas inualescere atque dominari hominis cuiusquā malitiam aut potestatem:
fiat iudicium oppressarum gētium atque pauperum populorum ante te, per sententiam iustitiæ atque volūtatis tuæ. 21. Mitte domine
quem missurus es, legislatorem, doctorē, atque præceptorē populorum Christū tuum benedictum filium, qui gentibus tuam voluntatem annunciet, omnēq; edoceat veritatem: ∗ fac per hunc gētes cognoscant & intelligāt se homines esse: id est, naturæ non incorruptibilis, sed mortalis: & humiliari discāt, eúmque agnoscere, cuius post
mortem necesse est ipsos iudicio mox præsentari. 22 Sed quorsum
piissime domine, nunc in hoc tēpore frequenter elongare videris te
ipsū à seruis tuis, eósque relinquere & cōtēnere videris, neq; clamātes exaudire? ∗ potissimū quādo opportunitas maxima videt, & necessitas exaudiēdi, vtpote dū in afflictionibus cōstituti sunt atq; persequutionibus premuntur hominū impiorū. Sic enim subinde ad tē-

A *23 Dum superbit impius, incēditur pauper: ✱ comprehenduntur in consiliis quibus cogitāt.*

24 Quoniā laudatur peccator in desideriis animæ suæ: ✱ & iniquus benedicitur.

B *25 Exacerbauit dominum peccator: ✱ secundum multitudinem iræ suæ non quæret.*

26 Nō est Deus in conspectu eius: ✱ inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.

27 Auferuntur iudicia tua à facie eius: ✱ omniū inimicorum suorum dominabitur. C

28 Dixit enim in corde suo, non mouebor à generatione in generationem, sine malo.

29 Cuius maledictiōe os plenū est, & amaritudine, & dolo: ✱ sub lingua eius labor & dolor.

D *30 Sedet ī insidiis cum diuitibus: ✱ in occultis vt interficiat innocētes.*

31 Oculi eius in pauperem respiciunt: ✱ īsidiatur in abscondito quasi Leo in spelunca sua.

32 Insidiatur vt rapiat pauperē: ✱ rapere pauperem dum attrahit eum.

33 In laqueo suo humiliabit eum: ✱ inclinabit se, & cadet cum

pus pauperum clamorē te dissimulare quotidiana docet experiētia.
23. Ecce dum in hoc mūdo florentes impii intumescunt atq; eleuantur, & potestatē acquirunt atq; authoritatem huius seculi, vruntur atq; affliguntur qui pauperes sunt & abiecti in mundo, dum à potentibus opprimūtur atq; variis modis spoliantur miseri: * veruntamen iusto tuo iudicio comprehendentur, illaqueabuntur, atq; irretientur quasi vinculis quibusdā damnationis suæ in sceleratis cogitationibus suis atq; consiliis, quibus cogitauerunt de pauperū oppressione.
24 Ecce enim gloriātur peccatores in peruersis desideris cordis sui, séq; ipsos palpant, & sibiipsis placēt in astutis consiliis suis, quasi rem bene gesserint. *. insuper & adulatores habēt à quibus per adulationem, laudem gloriam & honorē accipiunt, quiq; eis assentantur in cunctis peruersis quæ conceperint atq; proposuerint: * & homines impii à suis similibus prædicātur, glorificantur, & benedictio oē laudis atq; adulationis accipiunt.
25 Cum exacerbauerint, irritauerint, atq; multis modis per adinuentiones suas ad summā iracundiā prouocauerint dominum Deum peccatores: * tamen propter sæuitiā & magnitudinē obduratæ furoris sui, obstinati & cōsummati in sua malitia, non curabunt ad placandum, neq; requirent in gratiam redire eius quem sic multifariā exacerbare non formidarunt. Psal. 14. Iob. 22.
26 Deum nō habēt ante mētis oculos, & quasi nō sit Deus qui de rebus humanis vel curam gerat, vel iudicium habeat, ita viuūt sine freno, absq; vllo metu, libere obsequentes omnibus desideriis animæ suæ: * opera atque studia eorū praua sunt, maliciæq; sordibus inquinata, in omni tempore, dum aliud nihil q̃ iniquitatem omni tēpore meditari assueuerunt.
27 Elongata sunt iudicia tua à conspectu eorū, dum mente nō attendunt ad præcepta iustitiæ tuę, neq; considerant ea quæ sunt super impios ventura iudicia: quę si haberent ante mētis oculos, nō ita sine freno in omnē prorueerent iniquitatem. * Et quia Deum nō habēt ante oculos: vidētur sibi super omnes qui eis aduersari possint gerere principatum, neminē reuerentur, neq; quenquam hominum sibi posse obsistere confidunt ꝑpter sæuitiam potestatis suæ.
28 Dicunt enim in cordibus suis, non priuabimur in sempiternū, neq; excutiemur à potestate nostra, absq; vllo malo permansuri in flore nostro. Existimāt enim in corde suo, & sibi persuadēt, quasi sēpiternā se habere, & imperpetuum perdurantē potestatē suam, & sine malo fore se imperpetuū, quasi eos non maneat vindicta: atq; ob hanc falsam suam persuasionē neque Deum metuunt, neq; hominem reuerentur.
29 Os habent maledictis & amarulentia plenum ad Deum blasphemandū, proximis verò conuitiandum atque detrahēdū semper parati: * sub lingua eorū latet afflictio & dolor, dum per linguā suā illa in pauperes loqui meditātur, quibus eos affligāt & crucient: hoc est blasphemias, conuitia, improperia, aliáq; huiusmodi.
30. Ad insidias resident vnà cū ceteris seculi potentibus suis, suis cōplicibus, & in malo consciis: * vt ī occultis & quasi latenter interficiāt fideles, vorēntq; innoxios: quod sane nō raro faciunt, cum per sua fraudulenta cōsilia innocentes ad perditionē & mortem trahūt.
31. Oculos suos habent defixos in humiles atq; simplices: nō quidē ad benigne miserendū, sed quasi raptores ad prædā, ad crudeliter perdēdū: * & insidias tēdunt per occulta sua fraudulēta cōsilia ad modū leonis in spelunca sua latentis intenti ad rapinam.
32 Insidias ponunt ad prædā pauperum, opportunitatem & media cōmoda ad eam rē meditantes, per astutiam suam: * ad rapiendum (inquam) pauperes, ad spoliandum, discerpendum, atq; deuorādum, cū eos adinuentionibus suis ad se attraxerint, cœperíntq; in aliquo eis prȩualere ad eum modum quo leo solet vnguibus ad se attrahere innoxia animalcula, quæ est voraturus.
33. In laqueo & in reti adinuentionū suarū, quas ad pauperū deceptionem adinuenerunt, & quas veluti pedicas siue laqueos tetenderunt per insidias simplicibus, ita potestatē acquisierunt super eos, eísq; prævaluerunt: * & vt ex illorum potestate non facile euadant, quibus semel fraudulenter prȩualuerint hi īpii, inclinabunt se, & penitus ꝑcumbent super illos, cum cœperint dominari illorum: ad eum modum quo ī lucta fieri solet, quando is qui aliū prostrauit in terram, mox sese inclinat, ac corpore toto omnibúsq; viribus incumbit super prostratum, vt nequeat prostratus exurgere.

dominatus fuerit pau-
perum.
34 *Dixit enim in cor-*
de suo, oblitus est De-
Iob. 22. *us: ✳ auertit faciem*
suã, ne videat in finem
35 *Exurge domĩe De-*
ms, & exultetur manus
tua: ✳ ne obliuiscaris
pauperum.
36 *Propter quid irrita*
uit impius Deũ? ✳ di-
xit enim in corde suo,
non requiret.
37 *Vides, quoniam tu*
laborem & dolorẽ con-
sideras: ✳ vt tradas e-
os in manus tuas.
38 *Tibi derelictus est*
pauper: ✳ orphano tu
eris adiutor.
39 *Contere brachium*
pctõris & maligni: ✳
quæretur peccatum illi
Danie.7. *us, ✳ & nõ inuenietur.*
40 *Dominus regnabit*
in æternum & in se-
culum seculi: ✳ peribi-
tis gentes de terra illius.
Apoc.21 41 *Desideriũ paupe-*
rũ exaudiuit dominus:
✳ præparationẽ cordis
eorũ audiuit auris tua.
42 *Iudicare pupillo &*
humili: ✳ vt non appo
nat vltra magnificare
se homo super terram.

34 Hæc autem omnia ita licenter, ita audacter audent peruersi pau- E
perum oppressores, eo q̃ sibi male persuasum habeant in cogitatio-
nibus suis Deum non aspicere res humanas, neque pauperum suorũ
vllam gerere curã: • putentq; Deum à rebus humanis auertisse ocu-
los prouidentię suæ, vt non attendat ea quę hic aguntur, quasi de eis
nunquam in iudicio sit facturus mentionẽ, dicentes, Circa cœli cardi
nes perambulat, neque nostra considerat. 35 Tu verò domine, tanta
impiorum prauitate, & tam miseranda pauperũ tuorũ oppressione
veluti excitatus atq; permotus, exurge & clarifica, atq; notã fac de-
xteram omnipotentiæ tuæ per ostensionẽ iustitiæ: • & re ipsa demõ
stra nõ esse pauperes corã te i obliuione: ipsos quidẽ ab iniustis op-
pressoribus eripiẽdo, hos verò iusta vindicta puniẽdo, secũdũ ordi-
nem iustitiæ tuæ. 36. Vt quid enim sua temeritate ausi fuerunt impii
te Deum irritare atq; prouocare, in suam punitionem? • cum dice-
rẽt in cordibus suis, q̃ non esset Deus expostulaturus, neq; iudicium
facturus de malefactis eorũ. Nam hoc ipso visi sunt tuũ cõtra se ꝓ-
uocare iudicium: vt sic puniti, in seipsis dicant falsam fuisse ꝑsuasio- F
nem suã. 37 Nequaquã verò ita est vt isti falso sibi persuadent, imò
econtrario vides tu & aspicis diligenter quę agunt homines: quoniã
tu consideras afflictionem & dolorẽ quibus affligunt atq; cruciant
impii innocentes: • & consideras (inquam) vt eos qui laborem hunc
atq; dolorem simplicibus inferunt, tradas ad vltionẽ in manus iudi-
ciariæ potestatis tuę, in manus potentiæ atq; iustitiæ tuę, • illis qui in-
iuste affliguntur de vltricibus manibus tuis per eandem iustitiã libe-
ratis. 38. Tibi enim pauper & humilis fidelium populus ad defensio-
nem relinquitur: • & tu populo fidelium alium præter te adiutorem
non habenti, eris defensor. • Et vniuersaliter, tibi quasi vnico patro
no, quasi iudici iusto, relinquũtur causę pauperũ, & tibi seruantur:
pupillis quoq; ac viduis, & iis qui humano sunt destituti auxilio atq;
solatio, tu te exhibes defensorẽ, supplens tuo Diuino auxilio, quod il
lis ex humano deest. 39. Cõfringe domine potestatem, & aufer tyrã
nidem impiorum atq; malignorum hominum, qui nũc potestatem G
habent, & tyrannidẽ exercent super seruos tuos. • Tu verò si cõfre-
geris potestatem illorũ, non poterunt perficere iniquas machinatio-
nes suas: ita vt si requiratur malitia quã animo meditati fuerãt, inue-
niri nõ possit in operis impletione, vtpote ab effectu per tuam Diui-
nam potentiam præpedita. 40. Dominus autem Deus noster in sua
maiestate atq; potestate stabilis, regnum tenebit sempiternum, cuius
potestas atq; imperium nunquam deficiet: • eliminabuntur oẽs ido-
lolatriæ, cæterisq; vitiis deditæ nationes, neq; habitabunt in hære-
ditate eius in terra viuentium: hoc est, neq; in numero fidelium eius,
neq; in ciuitate superna. Nihil enim coinquinatum introibit in illam.
41 Erga verò pauperes & vere humiles atq; mansuetos tãta est eius
clementia, vt nõ solũ clamoris vocem, sed ipsa quoq; eorum deside
ria ocyus exaudiat: • imò priusquàm plene expresserint suum desi-
derium, vbi primùm parare cœperint corda sua ad desiderandũ atq;
postulandum, iam nunc adest benignitas Diuinæ exauditionis. Tãta
est Dei erga suos pauperes ad exaudiendũ prõptitudo atq; facilitas. H
42 Exaudiuit (inquam) Dominus orationẽ & desideria pauperum,
ad faciendum iudiciũ pro pupillis atq; humilibus, qui humano sunt
destituti patrocinio, aut certe illi nequaquã fidunt. • Ob hoc verò
Dominus se pauperum sic exhibet iudicẽ, vt nemo hominũ qui su-
per terrã & ex terra sũt, viles & humiles, & ignobiles ex sua origine,
quantũuis diuitiis potẽs, aut potestate pręcellẽs, vltra se audeat ex-
tollere amplius q̃ oportet, pauperes opprimendo, aut humiles pro
suo libito tractando: sed attẽdant omnes & reuereantur iustum Dei
(quod sine personarũ acceptione veniet) iudiciũ, & vel eius timore
à pauperum oppressionibus atq; iniustis vexationibus desistant.

ANNOTATIONES IN PSALMVM NONVM.

VErsu tertio, In cõuertendo inimicũ meum retrorsũ. More Gręco dicitur in conuertẽdo inimicũ meum, quod secũdum Latinam phrasim apertius diceret, iuxta sẽtentiã in Elucidatione ꝓpositã, Quoniã cõuersus est retrorsum. Quanquã potest & secundũ tẽporalem significationem exponi, ad hunc modũ: Cum cõuerteretur, vel cum cõuersus fuerit inimicus meus retrorsum. Atq; ita clarius vertit ex Hebręo Hieronymus, Cum ceciderint inimici mei retrorsũ

A Græca enim lectio ἐν τῷ ἀποστραφῆναι τὸν ἐχθρόν μου, hoc est (ad verbum reddendo) in conuerti inimi-
cum meũ retrorsum, vtrunq; sensum recte admittit. Possunt enim huiusmodi loquutiones secun-
dum cõmoditatem sententiæ exponi, vel temporaliter, vel causaliter, vel etiam cõditionaliter. Re-
trorsum autẽ conuerti, notũ est significare deiectionem, humiliationẽ, expulsionem, aut effuga-
tionem, forásq; eiectionẽ: quemadmodum iam gratia Dei principi contigit tenebrarum. Infirma-
buntur autẽ & peribunt, manifestum est ad potestatem referri, non ad substantiam. Neque enĩ se- Iob. 41.
cundum naturam impotens factus est diabolus, neq; perit, neque aliquãdo est periturus: sed pote-
statis imminutio, & prolapsus à potestate & tyrãnide priore, qua ante Christi aduentum mũdo do
minabatur, ipsius infirmatio (vt ita loquar) atque perditio sunt. Vnde pro infirmabuntur, beatus
Hieronymus ac cæteri ex Hebræo interpretes vertunt, corruent. ¶ Versu quarto, Quoniam fecisti
iudicium meum & causam meam. Improprie dictum videtur, Fecisti causam, pro iudicasti causam
siue absoluisti causam meam. Nõ dicimus enim secundũ proprietatem Latini sermonis facere cau
sam, pro iudicare. Nisi forte causam quis hîc accipiat pro vindicta, vt facere causam meam, accipia-
tur pro facere vindictam meam, siue pro me. Græca enim dictio δίκη (quæ hoc loco ponitur) am-
bigua est, & vtrunque significat, nempe & causam & vindictam. Prior tamen sẽtentia apparet me-
B lior: tametsi eloquutio sermonis videatur minus propria. Secũdam autem partẽ versus, Sedisti su-
per thronum qui iudicas iustitiam, exponit Elucidatio secundum cõsuetudinem humanam, quem-
admodum & illud quod supra præcessit psalmo. 7. In altum regredere, fere secundum eandem sen- Psalm. 7.
tentiam exposuimus. Alii verò thronum istum vel sedem, animas sanctorum exponũt: iuxta illud,
Anima iusti, sedes est sapientiæ. Alii totam Ecclesiam, siue militantem siue triũphantem. Vtraque
enim sedes Dei est: & super vtranq; residet gloriosus dominus. Priori tamen sententiæ magis faue
re videtur, quod de iudicio fit mentio: quam etiam solam vt magis proposito accommodam, sequitur
Elucidario. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Sedisti super solium iudex iustitiæ. Nõ so
lemus autem dicere sic Deum in animabus sanctorũ residere, vt iudicem in solio. Quantũ verò ad
illud, iudicare iustitiam, aduertendum est, quòd secũdum scripturarũ consuetudinem dicitur iu-
dicare iustitiam, pro iudicare iuste, aut in iustitia, aut secundum iustitiam. Secundum quẽ modum
loquẽdi aut in scripturis inuenitur facere iustitiam aut bonitatem, pro facere iuste aut bene, vt illic,
Spera in domino, & fac bonitatẽ. Et rursum, Bonitatẽ fecisti: pro bona age, aut fecisti bene, siue bo
na age, aut bona fecisti. Ita facere iniquitatem & impietatem passim inueniũtur posita loco facere
inique & impie. ¶ Versu quinto, Increpasti gẽtes, & periit impius. Quod hîc impius dicitur ad in- Prou. 12.
C crepationem domini periisse, de bona perditione intelligimus: secũdum quod alio in loco dicitur,
Verte impios, & non erunt: hoc est, ad iustitiã eos conuerte, & non vltra erunt impii quod fuerant,
aut sunt. Tunc enim perit impius, quando (iuxta Esaiæ consilium) derelinquit viam pristinam, & Esaię. 55.
iniquas cogitationes suas. Et secũdum idem intelligitur quod de nomine eorũ dicitur de delẽdo ĩ
seculum. Cui etiam cõsonat quod in psalmo. 15. subiungitur: Nec memor ero nominum eorũ per Psalm. 15.
labia mea. Nominum scilicet veterum non erit Deus memor, quæ hîc ad eundem sensum dicũtur
deleta in seculum. Quomodo autem nomina deleta sint per Christi aduẽtum, nec vltra memore-
tur ea per labia sua, ipse per prophetam Osee declarat, dicens: Vocabo non plebem meam, plebem Osee. 2.
meam: & non dilectam, dilectam: & non misericordiam cõsequutam, misericordiam consequutã. Rom. 9.
Et erit in loco vbi dictum est eis: Nõ filii mei vos, ibi vocabuntur filii Dei viui. Hinc Petrus Apo-
stolus fideles in Christum credentes honorificentissimis titulis appellat, dicens: Vos autem genus 1. Petri 2.
electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Et per prophetã prædictum erat, Esaię. 62.
quod nouo nomine suos esset nuncupaturus dominus Deus noster. Possent quoq; & alia ex diuersis
scripturarum locis ad eandẽ rem afferri testimonia: sed breuitati consulentes, ea prætermittimus.
D Quantum tamen ad priorem partem de perditione impii, alii eam referunt ad diabolum, qui Chri
sti prædicatione perditus est & condemnatus: nominum autẽ deletionem nobiscũ prædicto mo-
do intelligunt, vel etiã de diabolo, cuius nomen post Christi aduentum illic iam abominabile est,
vbi ante adorari & venerari solebat. ¶ Versu sexto, Inimici defecerunt frameæ in finem. In finem,
referri potest ad finẽ temporis: secundum quam acceptionem priori loco in Elucidatione pars ista
exponitur: vel vt æternitatem significet, quomodo aliàs frequenter solet accipi: atque hanc senten-
tiam secundo loco explicat Elucidario, eáq; magis Hebrææ lectioni respondet. Ciuitates autem ĩ-
piorũ dicũtur Synagogæ Satanæ, congregationes idololatrarum, & conciliabula impiorum, quæ
propter vnitatem & participationem in malo ciuitates dicuntur diaboli: quomodo congregatio-
nes sanctorum, & Ecclesiæ fidelium dicuntur ciuitates Dei. Et quomodo considerantes totam iu-
storum vniuersitatem, vnam dicimus Dei ciuitatem: considerantes verò congregationes plures,
in locis diuersis concorditer Deo famulãtes, Ecclesias particulares dicimus. ciuitates, numero plu-
rali: sic malorum conciliabula, licet in vna malitia conueniant, sicque vnà sint ciuitas: dicimus ta-
men etiam plurali numero diaboli ciuitates. Aut per ciuitates intelligantur præstantissimi quique
huius seculi (cuiusmodi erant principes atq; potentes, similiter & sapientes seculi) quos velut pro
suis munitionibus & ciuitatibus habebant dæmones. Nã & horum non pauci, per Christi aduen-
tum & Apostolicam prædicationẽ, ab illo deficientes, Christum in sese receperunt. ¶ Versu octa-
uo, Parauit in iudicio thronũ suũ. Quomodo suprà diximus versu quarto, per sedẽ Dei quosdam
intelligere Ecclesiam: ita & hoc loco intelligunt, dicentes quòd in iustitia sua fundauerit atque sta-
bilierit Dominus Ecclesiam. Alii per thronum intelligunt quidem iudiciariam potestatem: sed ob
hoc in iudicio dicunt paratum, quod per humilitatem qua se passus est à Pilato iudicari, sicque morte

interfici, peruenerit meruítque exaltari ad gloriam iudiciarij solij, vt iudicium intelligas passiue, E
quo ipse iudicatus est, sicq; intelligatur parasse sibi thronũ in iudicio, quia iniuste iudicatus & pas-
sus, ad thronũ illum meruit à patre exaltari. Nos tamen in Elucidatione aliter sumus interpretati,
iudicium scilicet accipientes (vt frequẽter solet vsurpari) pro æquitate siue rectitudine iustitiæ: sicq;
dicimus ob hoc parasse Deum in iudicio thronum suum, quoniã in iustitia ipsum cõstabiliuit, fir-
Matt.16. missimo scilicet decreto & immutabili proposito constituens sibi iustitię rectitudinem, secundũ
Matt. 25. quam omnes est iudicaturus, vnicuiq; reddendo secundum opera sua. Quemadmodũ ex aduerso
Psal. 61. de iudicibus impiis dicere iure possumus, quod throni eorum in curuitate & iniustitia parati sint, quo
Roma.2. niam iustitiam nõ iudicant. Secundum hanc autem nostram expositionem particula ista prima per
duas sequentes exponitur: quẽadmodum frequenter in scripturis fieri solet. Nam parasse Christũ
thronum suum in iudicio, non aliud est, quàm iudicaturum esse orbem terrarum in æquitate, & po-
pulos in iustitia. Valde autem nouum est illud, quòd iam parasse dicitur sedem suam Deus, cum ad-
huc procul videatur abesse iudicium. Significatur autem hoc modo loquendi, Christum itẽ acce-
pisse, iamq; habere iudiciariam potestatem, tametsi nondum aduenerit tempus generalis exequu-
Actu.10. tionis. Iam enim cõstitutus est iudex viuorum & mortuorũ, & sedet ad dexterã patris: veluti tem-
1.Cor.15. pus expectans iudicii, paratus ad iudicandum, & (quomodo Apostolus ait) de cætero expectans, vt
subiiciantur omnia sub pedibus eius. Et licet nondũ videatur super hanc sedẽ iudiciariam residens,
illud tamen est attendendum, sedem esse paratam, & paratum esse iudicem, tantũ expectatur defi- F
Esaiæ. 3. nitũ iudicii tempus, vt in sede sua iudex appareat. Et secundum hoc ĩtelligi potest illud Esaię, Do-
minus stat ad iudicandum populos. Modo enim quasi stat paratus. Cùm autem venerit, tunc (vt
ipsemet testatur in Euangelio) sedebit in sede maiestatis suæ. Potest quoq; illud, in iudicio, accipi,
Mat. 25. vt valeat in iudicium, siue ad iudicandum. Iam enim sedes ad iudicandum parata est. Cui sententię
consonat Hieronymi versio ex Hebræo, quæ sic habet, Stabiliuit ad iudicandum solium suum.
¶ Versu decimo, Et sperent in te qui nouerunt te domine. Meritò sperent in te Domine, qui te no
uerunt. Qui enim te nesciunt, vel nolentes, vel non audentes in te sperare, certissimò constat illos
non cognouisse nomen tuum, id est, nõ te talem cognoscere, qualis reuera existis, & qualis in scri-
pturis sacris esse doceris. Si enim te scirent, si te verè cognoscerent, si de te vt oportet in bonitate sẽ
tirent: si tuam misericordiã, tuam benignitatem, tuam longanimitatem crederent, vtiq; securissimè
simul & libentissimè toto corde in te confiderent. Hinc audimus illos qui te nouerunt, de te fiden-
Psalm.33. tissimè loqui. Cognouit te, qui exaltans in fortitudine vocem suã, ad vniuersos exclamabat, Acce-
dite ad Dominũ, & illuminamini, & facies vestrę non confũdentur. Gustate & videte, quoniã sua-
Psal. 61. uis est Dominus. Et alibi, Sperate in eo omnis congregatio populi, & effundite corã illo corda ve- G
Psal. 54. stra. Ac rursum, Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, & non dabit in æternum flu
ctuationem iusto. Subditus esto Domino, & ora eum, & ipse faciet. Cognouit te ille quem Petrũ
esse fecisti, & nominari voluisti caput fidelium tuorum: & ideo ad vniuersos quos ei cõmisisti, so-
licita exhortatione, pastoris voce clamitat, dicens: Humiliamini sub potenti manu Dei, omnẽ ve-
1.Pet. 5. stram solicitudinem proiicientes in eum: quoniam ipsi cura est de vobis. Huiusmodi sentẽtiis ple-
na sunt vniuersa illorum scripta qui te cognouerunt: atq; ob hoc in te sperare non ipsi soli fiden-
ter audent, verùm ad idem vniuersos etiam inuitare cõtendunt. Denique & ex tua voce audimus,
Psal. 90. Quoniam in me sperauit, liberabo eum: protegam eum, quoniã cognouit nomen meum. Qui au
Iob. 21. tem dicunt tibi, Recede à nobis, non est salus in Domino: cæci sunt, & ignorant te ô lumen beatis
simũ, nomẽnque sanctum tuum nõ est manifestatum oculis eorum. ¶ Versu vndecimo, Annun-
ciate inter gentes studia eius. In Psalterio Roma. mirabilia pro studiis inuenimus, Sic enim habet,
Annunciate inter gentes mirabilia eius. Græce autem est ἐπιτηδεύματα, quod non mirabilia signifi-
cat proprie, sed excogitationes, vel adinuentiones, id est, exquisita consilia, quæ solemus adinuen-
tiones nuncupare. Neq; omnino male hic dicuntur studia. Studiũ enĩ animi intenta vehemẽnsq;
applicatio est, qualem solent adhibere homines cum insolita & magna consilia excogitant, aut H
perficere quærunt. Beatus Hieronymus vertit cogitationes pro studiis: quod nostræ lectioni satis
accedit. Quidam vertunt opera, nonnulli dispensationes. Harum autem lectionum, vix vlla est in
sensu diuersitas. Hoc enim sunt Dei adinuentiones, quod studia atq; dispensationes: & hoc studia
siue adinuentiones, quod mirabilia opera. ¶ Versu duodecimo, Quoniam requirẽs sanguinem eo-
rum recordatus est. Pronomẽ eorum, in medio positum, nõ facile apparet, an à nomine sanguinẽ
regi debeat, an à verbo recordatus est: an videlicet sententia sit, Deus requirens sanguinẽ, recorda-
tus est requirens sanguinẽ eorum. Mihi videtur congruentius, vt, quanquam semel tantùm positũ
ad vtrunq; tamen referatur, & tanquam bis positum repetatur secundum sententiam, sitq; sensus,
Deus recordatus est eorum (scilicet pauperum) requirendo sanguinem eorum, id est, vindictã ex-
poscendo de illis, qui innocentẽ sanguinẽ eorum crudeliter effuderunt: sub quo etiam aliæ quę-
libet tribulationes intelliguntur, quæ bonis à malis infliguntur. Neque enim pro illis solis faciet
iudicium, qui sanguinem suum pro eo effuderunt, sed quicunque vllã pro eius nomine, vel pro inno
centia persequutionẽ aut tribulationem sustinuerunt. Obliuisceretur autẽ Deus sanguinem pau-
perum, si non aliquando vindictam exposceret, & vltionem faceret de illorum oppressoribus.
¶ Versu 13. Vide humilitatem meam de inimicis meis. Clarior & aptior videretur esse oratio, si lo-
co prępositionis de, poneretur ex, vel ab, hoc modo, Vide humilitatẽ meã ab, vel ex inimicis meis,
id est afflictionem, quam ex illis, vel ab illis sustineo. Et ad hanc sententiam accipere oportet vul-
gatam lectionẽ nostram. Græce enim habetur, ἐκ τῶν ἐχθρῶν, id est, ex inimicis: quomodo etiam ex

A Hebræo vertit Hieronymus.¶ Versu 14. Qui exaltas me de portis mortis. Nota modum scriptura
rum, quo dicitur esse in portis mortis, qui est in maximis periculis, & quasi morti ꝓximus. Quem-
admodum is qui grauissimis tentationibus sollicitatur ad malū, ita vt pene consentiat, & se in pec-
catum mittat, dicitur vsq; ad portas mortis atq; etiam inferni deuenisse. Cuiusmodi erat ille qui
dicebat, Et vita mea inferno appropinquauit. Et iterū, Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus Psal. 87.
habitasset in inferno anima mea. Similiter & qui in periculis agit mortis corporalis, quæ vix spe- Psalm. 83
rat posse euadere, si saluetur, è portis vel faucibꝰ mortis dicitur erutus: quoniam quasi mortuus de
putatus fuit, & liberatus quasi rediit ad vitā. Vtrunq; enim est principium & ingressus, nēpe & por
ta & fauces. Et nota pulchram partium iuxta positarum respondentiam, cū dicitur, Qui exaltas me
de portis mortis, vt annunciē omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. De illis me liberasti, vt
in his me constitueres ad laudes tibi decantandas. Posset & simpliciter intelligi exaltatio ista à por-
tis mortis, saluatio & liberatio ab ingressu mortis & inferni: vt sit sensus, Liberasti me, ne ingrede-
rer in mortem, eo quòd per portas fit ingressus: quemadmodum ecōtrario, ad portas vitæ exaltanť
fideles, quoniā ingressus eis conceditur & aperitur ad vitam.¶ Versu eodem, Vt annunciem omnes
laudationes tuas in portis filiæ Sion. Quæ in porta fiunt, in publico fiunt. quemadmodū antiquitꝰ
B iudicia in portis fieri solebant. Et secundum hoc dicitur, Vt annūciem omnes laudationes tuas in
portis filiæ Sion. Filiam autem Sion vocat Ecclesiam. Nam per Siō Ecclesiam significari suprà di-
ctum est in annotationibus psalmi secundi. Filia autem dicitur indubie altissimi patris cęlestis: quē
admodum & in alio psalmo dicitur, Audi filia, & vide. Item apud prophetam alium, Dicite filiæ Psal. 44.
Sion. Atque ita plerunque solet filia Sion significare Ecclesiam & populum vere credentiū, cū in Esaiæ. 62
bonam partem accipitur. Cum verò in numero plurali ponitur, vel ipsas particulares Ecclesias si- Zacha. 9.
gnificat, vel singula Ecclesiæ membra. Vt cum dicitur, Viderunt eam filię Sion, & beatissimam præ
dicauerunt eam. Item, Filię Sion exultent in rege suo, id est, particulares Ecclesiæ vnius matris Siō Canti. 6.
filiæ, vel animę fideles & deuotæ, quæ omnes sunt Sion filię. Cōfirmat autē expositionē suprà po- Psal. 49.
sitā Chal. Para. habens in hunc modum, Narrabo omnibus miracula tua in ingressibus portarum
Ecclesiæ Sion. ¶ Versu 15. Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. Impii infiguntur in interi-
tu quem fecerunt, quoniam mortem quam aliis parauerant, ipsi persentiunt: & pro malis quæ con
tra proximos meditati sunt, recipiunt damnationem, quasi in malo infixi quod aliis parauerunt.
Atq; hunc sensum explanat Elucidario. Posset tamen intelligi secundū hoc quod per Sapientē di- Sapien. 1.
citur, Deus mortem nō fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Impii autem manibus & verbis
C accersierunt illam. Mortis enim qua damnātur, ipsi sibi sunt authores. priori tamen sententiæ ma-
gis fauet, quod Hebraice fouea pro interitu habetur, quemadmodū vertit Felix. propter quod vi-
detur eadem esse sententia, quæ suprà posita est psalmo septimo, Incidit in foueam quam fecit. Cui
etiam consentit quod in præsenti loco statim subditur: In laqueo isto quem absconderunt, compre
hensus est pes eorum. Idem enim videtur demergi in foueam quam fecit impius, & in rete compre
hendi quod absconderat.¶ Versu vigesimo primo, Constitue domine legislatorē super eos. Legis-
latorem istum aliqui intelligunt Antichristum: quem secundum iustitiæ diuinæ ordinationem, vel
optat vel prædicit mittendum incredulis, & peruersis gentibus, vt per eum seducti, & in damnatio
nem cum illo inducti, experiantur in die vltionis se infirmos & mortales homines fuisse, ac proin
de vane Deo sese ex aduerso opposuisse. Erit autem hic pessimæ legis contra Deū lator, præcipiens
se adorari & coli tanquam verum Deum, legislator malus contra legiferum nostrum bonū, & pro
pheta mendacii aduersus nostrum iustitiæ doctorem: nimirum aduersus Christum, Antichristus.
Nos hanc expositionē sicut omnino nō refellimus, ita tenuiter valde approbamus: ꝙ legislator ꝓ-
prie hoc in loco significare videatur doctorem & præceptorem, quæ sanè Antichristo puto nō ni
si admodum impropriè posse attribui. Christo verò domino à prophetis apertissime asscribuntur, Esaiæ. 33.
D quemadmodum Esaiæ 33. Dominus legifer noster, &c. Et Iacobi 4. Vnus est legislator & iudex, qui Iacobi. 4
potest perdere & liberare. De doctore autem iustitiæ dicitur Ioelis 2. Lætamini gentes in domino Ioelis. 2.
Deo vestro, quoniam dedit vobis doctorem iustitiæ. Et apud Esaiam, Non faciet vltra auolare do Esaiæ. 30
ctorem tuum.¶ Versu eodem, Sciant gentes quoniam homines sunt. Sciendū est Hebraicæ haberi
vocabulum enos, quod hominem quidem significat, sed (vt Felix ait) vilem & miserū, laboribúsq;
& miseriis subiectum: propter quod cōmodior videtur intelligētia, quę in Elucidarione posita est,
vilitatem hominis exprimens & humilitatē. Alioqui potuisset æque ad dignitatem cōditionis hu-
manæ accōmodari intelligentia, hoc modo, Sciant & cognoscant rationales creaturas esse se, non
equos & mulos, nō irrationales beluas: vt vel hac cōsideratione natiuæ dignitatis suæ erubescant
fœdissimæ idololatriæ atque vitiis aliis sese indigne subdere. ¶ Versu 23. Dum superbit impius, in-
cenditur pauper. Incendi siue ardere (vt vertit Hieronymus) accipiť pro affligi, cruciari, siue per-
sequutiotiem pati. Atq; ita habet Felicis versio, In superbia impii persequutionē patietur pauper.
Neq; verò omnino nouum aut inauditum videbitur, si incēdi aut vri ponatur pro persequutionē Psal. 16.
pati. Siquidem inuenitur nonnunquam in scripturis per ignem tribulatio significari. Veluti psal. 16 Sapien. 3
Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Sapiens quoq; igni comparat tribulationē Deut. 4.
dicens: Tanquā aurū in fornace probauit electos suos Deus. Neq; semel de fornace ferrea Aegy-
pti liberati dicuntur in scripturis filii Israel, pro eo quod est de grauissima & crudelissima illa per-
sequutione atq; afflictione, quam sustinuerunt in Aegypto. Nouissime occurrit & illud Apostoli, 2. Cor. 11
Quis scandalizatur, & ego non vror? Quo in loco (iuxta consonam doctorum interpretationē)
vri positum est pro affligi, & cordis dolorem sustinere. Cæterum, in secunda parte cōprehendun-

tur,dictum eſt pro cõprehendentur vel cõprehendantur. In conſiliis autem quibus cogitant, cla- E
rius eſſet,ſi diceretur,In conſiliis quæ cogitant:quemadmodum habet Pſalterium Romanũ, In co
gitationibus,quas cogitant.In his tamen vſum Græci ſermonis ſeruarunt interpretes. ¶ Verſu 27.
Omnium inimicorum ſuorum dominabitur. Omnium inimicorum ſuorum dicuntur dominari ĩ
pii,iuxta modum in Elucidatione expoſitum:quoniã omnibus ſe ſuperiores,potentiores,ac fortio
res putant,neq; metuunt quenquam.Sic enim vulgo dicere ſolemus,eos qui ſuperiores euaſerunt
& extra metum ſunt,iam dominari illorum quibus facti ſunt(vel cauſa,vel potentia, vel ſapientia)
ſuperiores.Atq; hunc ſenſum manifeſte indicat verſio beati Hieronymi,quæ habet, Omnes inimi
cos ſuos deſpicit.Felix in eandem ſententiam legit:Omnes inimicos ſuos flatu proſternet,aut velut
flatum venti iudicabit:id eſt,pro nihilo pendet,tanquam nemo illi quicquam valeat nocere eorum
quos ipſe affligit.Verti etiam poteſt,In omnes hoſtes ſuos ſufflabit,quod eandem ſonat intelligen-
tiam.In ſignum enim vilipenſionis flare ſolemus in illos quos indicamus nos contemnere. ¶ Ver-
ſu 28.Non mouebor à generatione in generationem,ſine malo.In fine verſus cum legis,ſine malo,
memento vt diuiſim id legas à præcedentibus:verbóq; ſubſtantiuo intellecto,perficias ſententiam
hoc modo,Nõ mouebor à generatione in generationem, ab hac videlicet poteſtate mea:abſq; ma
lo ero,vel ſine malo perſiſtam:hoc eſt,nõ veniet mihi malum aut nocumentum. Putant enim im-
pii perpetuam ſibi fore ſuam felicitatem, cum breuis nimium ſit,& vix amplius quàm momenta- F
nea.Atq; ad hunc modũ legit beatus Hieronymus,Ero ſine malo. In Hebræo autem eſt, aſer lobe
ra:quod ad verbũ ſonat,qui non in malo,ſupplendo ero, id eſt(iuxta Hieronymi verſionem)qui
ſine malo ero: vel qui non in malum,ſupplendo veniam:hoc eſt, malum non continget. Non-
nulli autem hanc particulam tentant coniungere cum precedentibus,& ſenſum nihilominus con-
gruum inuenire:quod nobis ſanè nec facile nec conueniens videtur. ¶ Verſu 29. Sub lingua eius
labor & dolor. Sicut homines ex corde pleno immũditia ſemper faciles atq; aſſuetos ad ſermones
impudicos proferendos,dicimus in ore ſemper habere eiuſmodi, vel ſub lingua,iuxta cõmunẽ lo-
quendi conſuetudinem:ita hoc in loco dicitur ſub lingua impii eſſe laborem & dolorẽ, & os eius
amaritudine & maledictione plenũ:quoniam illa ſemper meditantur, quomodo ſcilicet laborem
pauperibus inferant, atq; aduerſus ipſos perficiant iniquitatem, quomodo ſcilicet illos perſequan
tur,crucient,& opprimant.De abundantia enim cordis loquuntur per os ſuum. ¶ Verſu 30. Sedet
in inſidiis cum diuitib⁹ in occultis. Vulgo iungere ſolent particulam,in occultis, cum præcedenti-
bus,hoc modo diſtinguẽtes:Sedet in inſidiis cum diuitibus in occultis, ac deinde,vt interficiat in-
nocentem. Videtur tamen magis pertinere ad ſequentia, hoc ordine, In occultis vt interficiat in-
nocentem:quomodo & B. Auguſtinus diſtinguit, & Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit,ean- G
démq; diſtinctionem habeant exemplaria Græca. Verſu 32. Rapere pauperem dum attrahit eum.
Attractio iſta de qua hîc dicitur, accipi poteſt per blandimẽta:maxime ſi ad ſpiritualem occiſionẽ
& ſeductionem referatur intelligentia. Attrahunt enim tam dæmones q̃ alii peruerſi, & alliciunt
quibuſdam blandimentis,& oſtentatione boni ſecundũ ſpeciem,animos ſimplicium: ac deinde in
mortem rapiunt allectas & ineſcatas animas. Sic Antichriſtus alliciet attrahétq; ad ſeſe plurimos:
partim quidẽ rerum temporalium abundantia, partim apparenti ſapientia,partim ſignorum falſo-
rum euidentia. Attractos verò rapiet & morte æterna interficiet. Sic & nunc hæretici,dęmonũ mi
niſtri, & præcurſores Antichriſti,faciunt iis quos decipiunt. Atq; ita conſequenter in ſequenti ver
ſu,per laqueum intelligitur iſta illaqueatio in errorem & perditionẽ. ¶ Verſu 36. Propter quid ir-
ritauit impius Deum? Huius verſus cum præcedentibus talis eſt cõbinatio:Exurge domine, & vin-
dictam faciẽs contra peruerſos,magnifica dexterã tuam in pauperum defenſione. Quur enim auſi
ſunt impii te irritare,dicentes in cordibus ſuis,quaſi tu non eſſes pœnas ſumpturus de oppreſſione
pauperum? Quaſi dicat,iuſte quidem exurges contra illos,& eleuabis manum tuã:quoniam te irri-
tauerunt, dicentes ꝙ non eſſet tibi cura tuorum pauperum: videlicet vt aperte cognoſcant, quan-
tum aberrauerint hoc exiſtimantes. Quaſi autem prouocatur,irritatur, & excitatur ad vindictam
Deus,cum dicitur non requiſiturus ſanguinem pauperum. In hoc enĩ eius ſuauiſsimæ bonitati ni- H
mium derogatur. ¶ Verſu 37. Vides quoniam tu laborem & dolorem conſideras. Secundum ĩtelli-
gentiam in Elucidatione expoſitam poſt vides,ſubſequi debet diſtinctio, & legendum eſt cum fir
ma aſſertione,quaſi in cõtrarium eius quod exiſtimant impii. Illi enim dicunt: Nõ videt dominus,
nõ requiret malefacta noſtra. Hic verò contrà loquitur: Imo vides tu domine, & attendis omnem
eorum malitiam: quoniã tu conſideras laborem & afflictionem quã inferunt pauperibus tuis:vn-
Hebr.10 de fiet,vt perueniant aliquando in vltrices manus vindictæ tuæ, in quas(vt Paulus ait)horrendum
eſt incidere. Poteſt & altera dari huius verſus intelligentia talis, Tu nunc vides & attendis, vt tra-
das illos in manus tuas:id eſt,quomodo illos in iudicium adducas,& vltionẽ in eos perficias,vbi tẽ
pus vltionis aduenerit: quoniam tu conſideras nunc laborem & dolorem quem pauperibus infe-
runt. Iuxta vtranq; autẽ ſententiam videtur illud,quoniam tu laborem & dolorẽ cõſideras, quaſi
per modum parentheſis eſſe interiectum. Deum autem tradere impios in manus ſuas,nõ aliud eſt,
quàm illos in iudicium adducere,& ſuo tribunali exhibere iudicandos. ¶ Verſu 38. Tibi derelictus
eſt pauper. Nota in Elucidatione duplicem indicatam intelligentiã:priorem de toto humano ge-
Pſal.44. nere,ſiue ſpecialiter de populo fidelium:qui,quoniam (iuxta Domini in pſalmo pręceptũ)oblitus
Gen.26. eſt populum ſuum & domum patris ſui:&(iuxta Abrahæ patris ſui exemplum)vocante domino,
exiit de terra ſua,& cognatione ſua,rectè iam quaſi orphanus dicitur,id eſt,aliũ nõ habens patrem
Pſal.26. præter Deum. Alterã verò nota de iis qui ſecundum ſeculum in hoc mundo tẽporaliter ſunt pau-

A peres,orphani,& pupilli.Solent enim isti ab hominibus derelinqui,ac ꝓinde à Deo assumi .Quéadmodum dicebat derelictus à cognatione sua Dauid , Pater meus & mater mea dereliquerũt me, Psal. 29.
Dominus autẽ assumpsit me.Hinc nonnulli tradunt in alio Psalmo dictũ specialiter de pullis coruorum Deũ inuocantibus,quos ipse pascit , Qui dat iumentis(inquit de Deo Psalmista)escam ip- Psal.146
sorũ,& pullis coruorũ inuocantibus eũ. Aiunt enim,quibus hac in re fides debetur,naturaliũ rerũ descriptores,pullos coruorum plumis primũ esse à parentibus dissimiles, id est,nõ nigros:propter quod à parentibus relinquuntur,destituuntúrq; cura pastus,quasi degeneres, donec plumis nigrescentibus illos agnoscant vt germanã sobolem . Interea verò donec sic relinquuntur,rore cæli pascit illos Deus. Atq; ita sanè,quibus parentũ deest auxiliũ, copiosius adest diuinũ . Quòd si requiras quur pauperes & orphani dicantur derelicti Deo. Respondemus,ita hoc esse accipiendũ,quomodo de b.Martino scribit Sulpicius,ꝙ pauperem illum,quem omnes auersis oculis despexerant, sibi intellexit reseruatũ & sibi derelictum: vt videlicet ipse quod omnes neglexerant, adimpleret. Nõ aliter pauperes & orphani derelinquuntur Deo,vt ipse eis sit adiutor. Quoniã enim ab omnibus prætereuntur & negliguntur pauperes, vixque inueniatur inter homines qui pauperũ,pupillorum,viduarum,atque huiusmodi velit causam tueri,aut pro illis vel loqui vel agere , eo ꝙ non ha-
B bent quid retribuant,aut quę donent auaris munera,fit vt horum iudicium,cura,atq; defẽsio Deo (qui personarum acceptor non est,neq; munera spectat,aut vllam retributionẽ,quãdoquidem bo- Rom. 2.
norum nostrorum non indiget)relinquatur,& velut deuoluto(quod dicere solent)iure ad ipsum recidat , qui illic maxime suum solet pręstare auxilium,vbi deest humanũ , quíq; ea quæ apud ho- Psalm.15.
mines sunt abominatio,solet magnificare : quẽadmodum econtrario abominatio sunt apud illum, quæ alta sunt hominibus.Illud tamen vidẽdum,vt vere pupilli sint & vere orphani,qui diuinã ex- Lucæ.16.
poscunt protectionẽ & curam.Sunt enim nonnulli orphani temporaliter & rebus pauperes,qui tamen spiritu minime orphani sunt & pauperes:qui patres sibi alios quærunt super terrã , in quibus confidunt,& spem constituunt,filios scilicet hominum,in quibus nõ est salus.Hi nimirũ orphani Psal. 145.
& pauperes illi nõ sunt,de quibus psalmista nunc loquitur.Vnde & Paulus loquẽs de viduis ab Ec- 1.Tim. 5.
clesia sustentandis,ait: Vidua autẽ quæ vere vidua est & desolata, speret in Deum,& instet obsecrationibus die ac nocte.Dum inquit,quæ vere vidua est & desolata,indicat quid sit esse vere viduã: nimirum ab omni humana spe derelictam,& nõ nisi in domino spem habentẽ.Et qui sic vere pauperes sunt & vere orphani,diuinũ sentient adiutorium,iudicabítque pro illis domin⁹.Vnde & alio Psal. 67.
in loco pater orphanorũ,& iudex viduarum,dicitur.Quanquam autem nunc in hoc tempore fre-
C quenter Deus dissimulat,sinítq; pupillos,viduas,& pauperes à potentioribus opprimi: veniet tamẽ retributionis tempus, quando aperte parebit magnã curam fuisse Deo pro suis pauperibus : quando pro illis bonũ faciet ac manifestum iudicium , quod nonnunquã ad declarationem prouidẽtiæ & bonitatis suæ etiam facit in hoc tempore : quẽadmodum exemplum manifestum & clarissimũ habemus in paupere Dauid,quantum ad potentem Saulem:nec desunt ad idẽ quotidiana exẽpla, quæ cernimus ante oculos.¶ Versu 39.Contere brachium peccatoris & maligni.Nõ potest impiorum brachiũ,nisi quãtum permittit Deus.Cęterùm,vbi voluerit eorũ brachiũ cõfrigere, eorũ potentiæ obsistere,& illorum malignos cogitatus atq; consilia dissipare,nõ inuenietur peccatũ quod proposuerant,quod animo cõceperant,nõ inuenietur impletum. Quẽadmodum(exempli gratia) infideles imperatores cogitauerunt Christianos delere penitus , & Christi nomen auferre . Hanc verò iniquitatem siquis requirat, nequaquã perfectam inueniet:quoniã diuina potẽtia malignorũ brachia contrita fuerunt,atq; à proposita malitia sic prohibita . Sic Aman illius concepta contra Hester.7
innocentes Iudæos malitia,nequaquam perfecta inuenitur,sed contritione brachii eius à domino impedita.Similiter & de prauitate Saul erga innocentem Dauid est manifestũ.Sic & in persecu-
D tione Antichristi,donec permittet dominus,forte erit brachium eius & validum nimis,nõ solùm in potentia armorum, verumetiam in potestate signorum atq; prodigiorum. At verò,vbi dñо placebit propter electos brachium illius cõterere , & dies potentiæ siue tyrannidis eius abbreuiare,irritus inuenietur omnis conatus illius.Neq; inuenietur perfecta iniquitas , quam meditatus fuerat, de nominis scilicet Christiani deletione , & sui nominis super omnia glorificatione . ¶ Versu penultimo, Desiderium pauperum exaudiuit dominus . Obiiciat forsitan aliquis: Si tanta est Dei ad exaudiendum suos promptitudo,vt etiam pręparationem cordis eorum statim exaudiat: quid ergo in Euangelio monemur semper orare,& non deficere?quid sibi vult, quod de importunitate postu Lucæ.18.
lantis dicitur , tam in parabola de iudice iniquitatis , q̃ in altera illa de amico petente sibi commo Ibidem.
dari tres panes in nocte? Rursum si tanta est promptitudo & facilitas diuinæ exauditionis , quid Lucæ. 11.
ergo plerunq; in longũ differt Deus impletionem eius quod postulatur?Verùm est aduertendum ꝙ dominus,tametsi ab initio ex quo se præparant pauperes vt clament, attentas habeat aures,& auditum accõmodet ad preces eorum:non tamen statim semper primo momẽto prębet quod postulant,sed differt nonnunquam in longum tẽpus,quoniam ita expedire nouit illorum exercitationi atq; profectui , vel vt ex clamore continuato ac perseueranti augmentet in illis & crescere faciat munera suæ gratiæ . Nihil enim pauperi salubrius , q̃ vt clamet ad dominum : multóq; hoc illi vtilius est sic clamare , quã statim quod postulat accipere. Denique,statim etiam adest oranti pauperi & iam cor præparanti:quoniam in pręparatione sua illum adiuuat , & vt perseueranter dignéque vt oportet postulare sciat, efficit.Posset tamen pręsens locus & aliter intelligi , hoc modo, Eos qui corde præparato ad dominum orauerint, qui præparant corda sua(iuxta Sapientis verbum)vt digne & munde orent dominum, hos exaudiet auris Dei . Atque ita præparationem cordis paupe- Eccle. 2.

rum dicitur Deus audire, quoniam eos qui cor ſuum præparant vt digni orent, exaudit. Qui autem E
impręparato corde ſolis labiis clamat, exauditionem nō promeretur. Vnde apud Sapientē dicitur,
Eccle.18. Ante orationem præpara animam tuā: & noli eſſe quaſi homo qui tentat Deum. Et iterum, Qui ti
Eccle. 1. ment dominum, præparabunt corda ſua, & in conſpectu illius ſanctificabunt animas ſuas. ¶ Verſu vltimo, Vt non apponat vltra magnificare ſe homo ſuper terram. In Hebræo idem hic vocabulū ponitur enos, quod ſuprà verſu.21. Sciant gentes quoniam homines ſunt. Significat autē (vt diximus) hominē vilem, & abiectū: quod rectè quadrat propoſito: quoniā de ſuperbiæ repreſſione fit mentio, quę certe nō melius, q̄ conſideratione propriæ vilitatis acquiritur. Atq; ad eandem ſententiam accipi etiam poſſet quod additur, ſuper terram: quod B. Hieronymus vertit, ex terra, ad hunc ſenſum, Vt nō apponat homo vilis & contēptus ex terra, ſcilicet factus, vel qui de terra eſt, vel qui ſuper terrā & terrenus eſt, vltra ſe magnificare. Quā ſententiam clarius exprimit verſio Hieron. in hunc habens modum: Vt nequaquā vltra ſuperbiat homo de terra. Quod enim in Hebræo habetur, min haaretz, ſignificat ex vel de terra. Hic autē cōformius eſt, vt dictio ſuper terram, in noſtra vulgata lectione iungatur cum homine, dicendo: Vt homo ſuper terrā non apponat vltra ſe magnificare, q̄ cum verbo magnificare, dicendo: Vt homo non apponat ſe vltra ſuper terram magnificare.

DECIMI PSALMI ARGVMENTVM. F

PSalmus hic viro iuſto competit, à ſe malignorum dæmonum atq; perverſorum noxias ſuggeſtiōes (quibus ipſum à Deo, in quo ſpem fixit, quærunt abſtrahere) reiicienti, & nequaquam conſenſum præbere volenti: tentatorum inſidias per ſimilitudinem ſagittantium demonſtrans, eorumque perverſum ſtudiū, quo ad demolienda & infringenda quæ à Deo fidelibus bona ſtabilita ſunt, ſedulo conantur: proponēs deinde prouidam curam Dei erga res humanas, qui licet in cælo inhabitet, quæcunque tamen in terris agimus, optime nouit, iuſtum facillime ab iniuſto diſcernens: quæ eſt iuſtorum in hoc mūdo præcipua cōſolatio. Poſtremo verò loco punitionem impiorum demōſtrat in igne, ſulphure, & horrore æternæ tēpeſtatis, quam is qui iniuſtitias diligit, illis in nouiſſimo eſt inflicturus, qui odio habentes animas ſuas, dilexerunt iniquitatem.

DECIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *In domino confido:*

✳ *quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem,*

✳ *ſicut paſſer?*

2 *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcū:*

✳ *parauerunt ſagittas ſuas in pharetra, vt ſagittent in obſcuro rectos corde.*

3 *Quoniam quæ perfeciſti, deſtruxerunt:*

✳ *iuſtus autem quid fecit?*

ECce ſpem meam totam omnéque fiduciam conieci in dominum Deum creatorem & ſaluatorem meū. in illo ſpe fixus hæreo, cui me ſemel addixi, atq; to- G
tum deuoui, abnegato diabolo ac mundo vnà cum omnibus ſuggeſtionibus atq; pompis eorum: ✳ Et vos nunc ô tentatores mei ſiue blandiētes amici, ſiue ſæuientes inimici, quomodo adhuc mihi mala ſuggeritis quæ ſemel abdicaui, dicētes animæ meæ per iniquas ſuaſiones veſtras, vt relicta Dei ſeruitute (quæ arcta videtur) trāſuolet, ſéque conferat ad eam quam reliquit gloriam ſeculi, quæ eſt veluti mons altus, latus, amœnus, & ſpatioſus, vtq; ad mūdi celſitudinem, pompam, delitias, & voluptates denuo reuertatur: ✳ ad eum modum quo auis inſtabilis, & paſſer libidinoſus, per inſtabilitatem concupiſcentiæ ſuum locum facile deſerit, & in alium tranſuolat, vbi id quod ſenſui gratum eſt forte cōſpexerit. Fruſtra enim omnino iſta ſuggeritis animę meę, quæ vt caſta turtur in domino ſibi nidum fixit, manſionem ſtabilē elegit, nō emigratura imperpetuum. 2. Neq; verò me latent peruer-
ſorum inſidiæ: neq; me clam eſt, quemadmodum maligni dæmones H
eorūque miniſtri, homines peruerſi, parati exiſtant ad perimendas ſimpliciū animas, ad modū eius qui arcū tēſum manu tenet, ad aues ſagittis perfodiendas: ✳ occultauerunt ſub boni qualibet ſpecie peſtiferas & noxias ſuaſiones ſuas, vt ſic in occulto ac velut latenter per inſidias interficiant animas innocentū eorum qui boni & recta ſunt voluntate: quēadmodum qui ad aues perimendas exeunt, ſagittas in pharetris abſcōditas geſtant, vt in promptu habeāt cùm opportunitatem viderint nocendi. 3. Et quidem illa quæ tu veluti ad perfectum adduxiſti, per benignum fauorem tuum & ſalutarem tuam gratiam (quibus adiumentum prębes ſeruis tuis) ipſis ſuis prauis machinationibus per inuidiam ad nihilum deducere conantur, ſemper laborantes quæ per gratiam tuā in hominibus plantantur atq; ædificantur, ſuis prauis ſuggeſtionibꝰ inficere, aut eradicare, aut deſtruere, próq;
Matt. 13. bono ſeminato tritico, mala ſuperſeminare zizania: ✳ ſeruus autem tuus qui ex bona volūtate & deſiderio cupit in iuſtitia perſtare, quid egit, quid cōmeruit aduerſum illos, vt tanto deſiderio ei nocere cupiant? Vel apud te nunquid aliquid fecit aut promeruit, vt propter impias quas illi obtrudunt ſuggeſtiones, tu offenſum te exhibeas ei?

A *4 Dominus in templo sancto suo:*
✳ dominus in cælo sedes eius.
5 Oculi eius in pauperem respiciunt:

✳ palpebræ eius interrogant filios hominum.

B *6 Dominus interrogat iustum & impium:*
✳ qui aũt diligit iniquitatem, odit animã suã.
7 Pluet super peccatores laqueos:

✳ ignis & sulphur &
C *spiritus procellarum, pars calicis eorum.*

8 Quoniam iustus dominus, & iustitias dilexit: ✳ æquitatem vidit vultus eius.

4 Et quanquam machinantur illis iustis malum, spero tamẽ nõ assequuturos quod intenderunt: quoniã est in superna Hierusalem quã ipse in templũ sibi sanctificauit, & vbi tanquã in templo inhabitat & adoratur Deus omnipotens: • & in cælo in medio angelorũ sanctorum sedem maiestatis, atq; mansionẽ stabilem habitationis suę cõstituit omnipotens omnium dominator. 5 Hic licet in alto habitet, benigno tamen aspectu suo ad eos qui in hoc seculo humiles sũt & spiritu pauperes attendit, eorũ afflictionem quã ab iniquis sustinent diligenter considerans, vt eos in præsenti à periculis eripiat, in futuro autem cõdemnatis eorũ persequutorib⁹, coronet pro sua patientia: • tam verò res oẽs humanas exacte nouit ac perspicit, vt nõ dico oculis, sed (modo quodã humano per excessum loquẽdo) ipsis etiã palpebris pspicere valeat quæ sunt in filiis hoĩm, eósq; secundũ iustitiã & iniustitiã discernere, ita vt hoc ei pro minimo sit & oĩno facillimũ, tametsi incredulis videatur ita non habere, aut esse prorsus impossibile, vt incorporeus & in cælis habitans Deus res humanas quæ geruntur super terrã, pernoscere valeat. 6. Dominus Deus examinat ac probat (hoc est, quasi interrogatos, probatos, & examinatos optime nouit) oẽs filios hominum, iustíne sint an iniusti, discernens inter bonos ac malos: • illud autẽ certissimum est quoniã iuxta veritatem osor est animæ suæ, eiúsq; perditor & homicida, quicũque adhæret iniquitati, eámq; ex cordis affectu sectatur. 7 Quemadmodum solet desuper cadere pluuia subito super homines: ita in tempore venturi iudicii, super peccatores istos qui iniquitatem diligunt, subito & cũ impetu ac terrore magno desuper, à sententia diuinæ iustitiæ, quasi pluuia copiosa super eos cadent laquei mortis & damnationis æternæ, quibus obruentur, obuoluentur, atq; irretientur penitus, ita vt in perpetuũ sese non valeant extricare: quæ quidẽ damnatio, eorum penetrabit intima, quẽadmodum pluuia copiosa per vestimenta solet ad carnẽ transire: • ignis æterni & inextinguibilis cruciatus, fœtor & ardor sulphuris intolerabilis, & flatus turbinis horridissimorũ illorũ (inter quos eis erit societas) spirituũ, & sẽpiterna ac nunquam cessatura tẽpestas, eorũ plena merces erunt & tota retributio, totáq; eorũ portio, quam (velint nolint, gestabunt, epotabunt, & absq; redemptione persentient, ac ferẽt in æternum. 9. Deus enĩ tametsi misericors est, per suã misericordiam vindictã differens, est tamẽ simul etiã iustus, neque minus iustus, q̃ misericors: & quoniã ipse iustus est, iustitiã etiam in seruis suis diligit atq; requirit, diligítq; iustitiam operantes: • æquitatẽ siue rectitudinẽ approbat benignus, placidúsque aspectus eius: & eos qui in æquitate viuunt, seruos acceptos habet.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVM.

VErsu primo, In domino confido. Cõfidentis hominis & optime stabiliti in Dei fiducia, est hæc oratio, secundum modũ aliquẽ similis illi, qua alio in loco dicit, Dominus illuminatio mea, & salus mea, quẽ timebo? Sicut enim hic intelligitur: nullũ timebo, quia dominus sal⁹ Psal. 26.
D mea est: ita in præsenti sermone indicatur, ꝙ nequaq̃ sit euolatura anima aut emigratura à domino, in quo semel per plenã confidentiam veluti nidũ constituit. Respõdet etiã huic sententię illud quod Psalmo. 16. similiter affectus erga dominũ idem psalmista ait, Veruntamen Deo subiecta esto anima mea, quoniã ab ipso patientia mea. Quia ipse Deus meus, & saluator meus, adiutor meus, nõ Psal. 61.
emigrabo. Et paulo ante, Ipse Deus meus, & salutaris meus, susceptor meus, nõ mouebor amplius. Multũ autem vehementiæ addit orationi, quòd non simpliciter dicit: Quomodo trãsmigrabit anima mea in mõtem, sicut passer? sed ad maiorẽ rei detestationẽ ait: Quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montẽ, &c significans rem detestabilissimam esse quam proponunt, adeò vt vel ꝓponere tantũ, sit prorsus absurdum. Tanq̃ si dicat: Vana & prorsus absurdissima sunt, quæ ꝓponitis: quę suggeritis, indignissima sunt. Nolite vltra mihi huiusmodi suggerere. Habeo enim obfirmatũ aduersus huiusmodi animũ, neq; proficietis, quicquid tandẽ egeritis. Mons autẽ iste est, in quẽ cõscendit lucifer, mõs aquilonis, mons ille pestifer, cui apud prophetã cõminat̃ dominus, dicens: Ecce ego ad te mons pestifer, qui corrũpis vniuersam terrã. Superbia scilicet vitæ est, & altitudo fastúsq; seculi, in quẽ etiam Saluatorem nostrum transmigrare cupiebat, simul atq; monebat diabolus, cum ostensa illa gloria omniũ mũdi regnorum, diceret: Hæc omnia tibi dabo, si procidẽs adoraueris me. Verùm ille iuxtã formã huius Psalmi, In domino (inquit) cõfido: quomodo dicis Satana animæ meæ, vt transmigret in montẽ? Hoc est, Vade Satana. Scriptũ est, Dominũ Deũ tuũ adorabis, & illi soli seruies. ❡ Nonnulli verò hũc Psalmum in persona Christi intelligunt, iuxta historiam illam quæ describitur Luc. 15. cap. cum illi quidam diceret, Abi hinc, quia Herodes vult te occidere: videlicet vt responsio sit Christi domini fugã recusantis, propter spem quam in patre habe-

Esaię. 14. Hier. 15. Matt. 4. Ibidem. Deute. 6 Lucæ. 13.

bat:quemadmodum & in illo loco respõdens fugam suadentibus, subiungit, Ite, dicite vulpi illi, Ec E
ce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertio die cõsummor. Veruntamẽ oportet
me hodie & cras & sequẽti die ambulare, quia nõ capit Prophetã perire extra Hierusalẽ. Alii pecu-
liariter cõtra hæreticos pręsentẽ Psalmum dirigunt. Nos tamen generali expositione dirigere eum
maluimus contra vniuersos qui iustis in via Dei quærunt nocere, & ad mala quomodocunq; suis
fraudulentis cõsiliis eos adducere: potissimum cõtra dæmones malignos, qui nobis suum montẽ,
in quẽ ipsi male cõscenderunt, & vnde infœlicius descenderunt, imo miserrimẽ deiecti siue detur-
bati sunt, semper commõstrant: tumitum vt in simile nos adducant præcipitiũ. Casum eni nostrum
quærunt, dum altitudinem commõstrãt. ¶ Versu 2. Quoniam ecce peccatores intenderũt arcum.
Coniũctio quoniam, non videtur hoc loco vllam causalitatem indicare, sed esse tantum particula
cõtinuationis. Enarrat autẽ hoc versu suorũ & aduersariorũ & malorum tentatorum insidias, qui-
Psalm. 7. bus insidiantur bonis: idq; sub similitudine tenentis arcũ, & sagittas habentis in pharetra. Vbi no-
tandum diligenter quomodo per eandem similitudinẽ diuersa nonnunquã figurari atq; significa-
Ezec. 18. ri cõtingit in scripturis. Nam suprà psalmo. 7. de Deo legimus, ꝙ habeat etiam ipse paratum arcum
Sapien. 1. suum & tensum, inq; eo aptata mortis iacula, & sagittas ignitas. Verùm id longe alia ratione acci-
piendum est, q̃ hìc de peccatoribus sit dictum. Hi enim arcum suũ tendunt cupiditate nocendi, &
desiderio mortificandi. Ille verò nõ vult mortẽ peccatoris, neq; in perditione delectatur hominũ.
Tamẽ æquitas & rigor iustitiæ illi arcum tendit, vt eos qui sua voluntate mortẽ quæsierunt dum F
viuerent, eámq; verbis & manibus sibi accersierunt, mortis æternæ sagittis cõfodiat. Illud quoque
diligẽter notandum est, ꝙ cum Deus arcum tenens describitur, sagittę minime occultantur. Non
enim dicitur, quòd in pharetra sagittas habeat, sed in arcu dicit propheta esse parata vasa mortis, &
sagittas ignitas aptatas in eo. Impii autem cum arcum tensum gestent, tamẽ sagittas in pharetra abs-
cõditas, & nihilominus ad sagittãdum paratas habent. Scilicet dominus (cuius nõ est voluntas vt
Ezec. 18. moriatur impius, sed magis vt cõuertatur & viuat) multo anteq̃ feriat, suum arcum paratum osten
tat: vt vel terrore impios desinere ab impietate compellat, sicq; sagittis parcat, ne in illos iaculetur.
Ob hoc arcum suum quasi in propatulo gerit, sagittas ostẽtat, earumq; terrorẽ denunciat, dum per
scripturas sacras, per prædicatores veritatis, suæ vltionis terribilem sententiã prænunciat peccato
Psal. 59. ribus, ad cautelã. De qua re in alio psalmo dicitur, Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant
à facie arcus, vt liberentur dilecti tui. Impii verò, qui nõ nisi morte quærunt afficere, quorum omne
studium est interficere innoxias animas: hi tumitũ arcum tensum habent, ad nocendum vt cupidi,
ita parati: sagittas autẽ non ostentant in arcu, sed in pharetra gestant: ita tamen gestant in pharetra,
vt paratas habeãt ad emittendum, vbicunq; viderint occasionẽ. Itẽ enim frequenter ad nos diabolus G
Matt. 7. accedit, quasi inermis, quasi sagittas nõ habẽs. Sic & ministri eius, in vestimentis ouiũ, quasi absq;
sagittis, accedunt aliquãdo ad dominicas oues. Verũ in pharetris iacula mortis gestant abscondita:
& vbi vel minima sese occasio obtulerit, educta quantocyus iacula, ꝓferent ad interficiendum ani-
mas. ¶ Versu eodẽ, Vt sagittẽt in obscuro rectos corde. Quemadmodum passer, donec in nido ma
net, periculum non patitur à sagittante: sed vbi in sublime auolauerit, patet illius sagittis: Ita fide-
Psal. 61. lis anima donec in eo in quo nidum suum fixit permãserit, donec dicit, In Deo speraui, nõ emigra
Psalm. 83. bo, nõ mouebor amplius. donec passer in domo quã inuenit permanet, donec turtur nidum quem
Cant. 2. inuenit non deserit: donec columba in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, vbi nidificauit, per-
seuerauerit, nõ patebit sagittis inimicorum. Non enim potest illuc malum accedere, neq; flagellum
aut nocumẽtum vllum huic nido valet appropinquare. Atq; hoc sciẽtes dæmones, primùm sugge-
runt, & operose suadent, vt emigremus in mõtem, & nido domóq; derelictis, in alta auolemus: ita
demũ spectantes suis sagittis efficere, quod cõcupiscunt, id est, morte vulnerare animas nostras. Si-
milis fere & piscatorum ars inuenitur, qui quũ piscibus insidiantur, illis maxime qui ad ripas in cauer-
nis aut in profundiori cœno inhabitãt, primùm baculo eos perturbant, vt è suis locis egrediantur:
egressi verò mox in expansa incidant retia, sicq; venundentur morti. Nos proĩde huiusmodi artiũ H
cõscii, si sagittatorum istorũ pessimorum mortiferas sagittas volumus euadere, caueamus (quantũ-
uis inuitemur) ab emigratione, vt nidum quẽ elegimus diligenter custodiamus, id est, humilitatem
crucis Christi: vt simus passeres (de quibus alio in loco in bonam partem dicitur, solitarii in tecto,
Psal. 90. nõ vagi in montibus. A mõte verò modis omnibus caueamus: quoniã nequit in mõte hoc salus in-
ueniri, quemadmodum & dilectus domini discipulus, sagittas huiusmodi spiritu illuminato cõspi-
ciens, solicite suos præmonebat, dicens: Nolite diligere mũdum, neq; ea quæ in mũdo sunt. Omne
Psal. 101. enim quod est in mundo, aut est cõcupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia
1. Ioan. 2 vitæ. Quod est tanquã si iuxta pręsentem loquutionem dicat, Nolite transmigrare in mõtem: quo-
niam omne quod in monte est, noxiũ est. Ad quem sensũ, secundum mysticã intelligentiam, possu
mus non inconuenienter accipere, quod dicebat qui iam ĩcendia Sodomæ & Gomorræ euaserat,
Gene. 19 Quæso, inquiens, Domine mi, nõ possum in monte saluari, ne forte apprehẽdat me malum, & mo
riar. In ciuitate tamen quæ adiacebat (licet parua) sperabat salutem. Atq; hic rursum, quum relicta
Ibidem. iam ciuitatula, in qua salus ei fuerat à Domino cõstituta, in montẽ emigrasset, timore perterritus
in turpem fœditatem cecidit. Illic enim & inebriatum legimus duabus vicibus, & secundò cum ꝓ-
priis filiabus cõcubuisse. Quamobrem cauendum est ne in mõtem emigremus: sed in ciuitatula po-
tius permanendum iis qui salutem desiderant. ¶ Super hæc & illud considerandum est, non omnẽ
emigrationẽ in scriptura vituperari. Legimus enim Prophetã alio quodã in loco, in deuotione spi-
Psal. 54. ritus dicentem, Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Item, Quis dabit mihi pẽnas sicut co

A lumbæ,& volabo,& requiescam? Verum hæc emigraoo nō ad montem erat qui supra posinis est,
sed in desertum,in mentis & cordis vnitatē,in desiderium ciuitatis supernæ. Neq; est hæc emigra-
rio à Domino, in quo erat habitano iusti. Nequaquam enim qui sic migrat, qui sic se elongat fu-
giens,à Domino emigrat aut fugit:imò in ipsum migrat profundius, intimiúsq; iotra illum pene-
trat,& securius collocat in eo nidum suum. A monte autem isto fugit,elongatur, & emigrat lon-
gius. Neq; hic nunc dicunt inimici,Elonga fugiens,& mane in solitudine,vt sicut columba requie-
scas:sed transmigra in montem sicut passer, vt nostris pateas sagitus, vt nobis venias in prædā. Fac
pie Iesu,in te semper hærear nostra fiducia,sicq; nos intra tete cōclude,vt in montem istum nūquā
sinas quātumuis solicitatos transmigrare. ¶ Versu.3. Quoniam quæ perfecisti destruxerunt. Intelli-
gunt nonnulli hoc loco Dei leges & præcepta,quæ perfecit Deus, cōstituit,fūdauit,siue stabiliuit:
quæ sanè impii destruunt, dum vel ipsi cōtra faciunt, vel alios ad præuaricandum, suis consiliis &
suasionibus inducunt. Qui verò contra hæreticos Psalmū dirigunt, scripturam sacram intelligunt,
quā condidit per spiritum suum Deus: illi autem destruūt,dū eam prauis suis & commētitiis inter
pretationibus dilacerāt, atq; prauo abusu per malignum spiritum ad errores trahunt. Nos tamen
in Elucidatione aliā sequun sumus intelligentiam. ¶ Versu.4. Dominus in cælo sedes. Videtur elo-
quutio esse nō satis cōmoda. Sufficeret enim dicere: Domini in cælo est sedes: aut, In cælo est sedes
eius,quoniam præcedit antecedens Dominus in parte altera. Sequitur tamē hac in parte Latina in
terpretatio Hebræam atq; Græcam consuetudinem,quæ pronomina huiusmodi frequenter absq;
B necessitate adiungit. Quoties autē huiusmodi modus loquendi occurrit, videtur nominatiuus re-
linqui,velut absolute & absq; rectore positus. Neq; enim vllum verbum potest inueniri,cui legiti-
me supponatur: quemadmodū in proposito, sedes, est verbi substantiui subintellecti supposirū: ni-
hil autē reperiri potest cui legitime supponatur nominatiuus iste dominus. Ita fit etiam nonnunq̄
in eodem casu,propter relatiui replicationē. Veluti cum dicitur, Scitote, quoniā dominus ipse est
Deus. Pronomē enim ipse adueniēs,seq; supponens verbo, cogit nominatiuū carere verbo regē-
te. ¶ Versu.5.&.6. Palpebræ eius interrogant filios hominum. Videtur secundum vulgatā loquen- Psal. 99.
di consuetudinem hoc accipiendum,qua dicere solemus vel medio oculo nos videre, interdum e-
tiam oculis clausis quod ad cognoscendū non est difficile. Cùm autē hoc quinto versu,atq; etiā se-
quenti, Deus interrogare dicitur iustum & impium, de Deo fit sermo iuxta humanam cōsuetudi-
nem. Homines enim (qui non nisi ea vident quę foris patēt, & qui per se occulta cordiū videre nō 1.Reg.16
possunt) necesse habent ea quę in homine sunt per interrogationē & examinationem cognoscere:
quemadmodum & seculi iudices quæstionibus atq; tormētis,à reis iudicādis solent exquirere ve-
ritatem. Vnde etiā dictum est quæstionem facere, tormentis veritatem perquirere, eo q̄ vicissi tor
mentis interrogationes subiungant, quo facilius pœnarum acerbitate veritatem exculpent. Deus
C autem, quia per se omnia nouit æque atq; homo per interrogationem, imò multo etiam atq; infini
to perfectius, iccirco secundum humanā loquendi consuetudinem, interrogare dicitur iustum &
impium. Quomodo enim in cęteris appellationibus quæ cōmuniter Deo & hominibus attribuū
tur, imperfectum omne secludi debet, cū eas Deo attribuimus, sic & in hoc vocabulo dicendū est.
¶ Versu.6. Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam. Circa secundum partem huius ver-
sus aduerte odiū animæ dupliciter accipi. Primum quidem, in bonum: vt cum Saluator ait in Euan-
gelio, Qui odit animā suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Ac rursum, Siquis nō Ioann. 12
odit patrem & matrē & filios, &c. adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Lucæ.14.
Similiter & perdere animā in bonam partem accipitur, cum dicitur, Qui perdiderit animā suam Matt. 10.
propter me, inueniet eam. Secundū hanc autem acceptionem nequaquam hoc in loco intelligēdū
est quod dicitur, Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Quin potius animā suā hoc modo di-
ligit, qui sequitur iniquitatē. Dicitur enim hoc modo animā suam diligere, qui affectui animali siue
concupiscentiæ carnis suæ obsequitur, & indulgenter satisfacit, qui illi habenas laxat, & in omne
ad quod solicitat affectus carnalis siue animalis consentit: quemadmodum male diligere proles suas
dicuntur parētes nimiū indulgētes, qui pueris permittūt quicquid fuerit collibitum, qui dulces suos
D natos nesciunt aut nolunt vnquā contristari, neq; puniunt delinquētes, neque coercent mala facie
tes. Odiunt verò secundum hunc modū suas animas, qui affectui suo animali nequaquā indulgēt,
neq; permittunt in sese quicquā quod rectum non sit: sed ad regulā rectæ rationis cuncta exami-
nant, ipsúmq; velut fręno & salutari retinaculo coercent, & prohibēt ab omni eo quod iudicat se-
cundū rationem esse fugiendum: impellunt verò & veluti cogunt ad omne illud quod secundū eā
iudicant esse faciendum. Secundo accipitur odiū propriæ animæ in malum, quemadmodū in loco
proposito: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Sic autem odire dicitur animā suam quisquis
nocet, malefacit, & damnum infert animę suæ: quod facit indubie quisquis sese peccato subdit. A-
nimam enim suā æternæ dānationis vinculis implicat, perpetuísq; cruciatibus inuoluit, quo maius
nocumentū aliud cogitari nō potest. Hoc autē reuera odire est: illud verò alterum, poti⁹ secundū
apparentiam, q̄ secundum veritatē. Hoc pestiferū est & crudele odium: illud, bonum, vtile, & salu-
berrimū. Huic autem malo animæ odio cōtraria est bona dilectio, qua videlicet animabus nostris Eccle.30.
miseremur, eásq; Deo commendamus in benefactis, vt saluæ fiant in vitā æternā. Atq; hæc vera & 1.Petr.4.
salutaris animarum dilectio est: illa autem superior mala priori odio bono opposita, falsa est & abo
minabilis. De hac posteriori vera dilectione Sapiens loquitur, dicens: Qui diligit filium, assiduat il- Eccle.30.
li flagella. Et in Apocalypsi dominus ait, Ego quos amo, arguo & castigo. De malo autē odio, huic Apoc. 3.
bono dilectioni cōtrario, alio in loco dicitur, Qui parcit virgę, odit filium. Licebit autē nobis, se-

Prou. 23. cundum hũc Sapientis modum, de anima propria dicere, Qui vere diligit animã ſuam, aſſiduat illi E
flagella, id eſt, iugi obſeruatione à malis refrænabit eã. Qui autẽ parcit virgæ, id eſt, indulgentiæ ma
læ laxat habenas, vere odit animã ſuam. Ex prædictis itaq; facile diſſoluitur paralogiſmus, qui ad-
uerſus præſentẽ Pſalmi propoſitionem contexi poſſet, hoc modo, Qui odit animã ſuam (iuxta Sal-
uatoris verbum) in vitam æternã cuſtodit eam: qui autẽ diligit iniquitatem (iuxta præſẽtem ſermo-
nem) odit animã ſuam: igitur, qui diligit iniquitatẽ, in vitam æternã cuſtodit animam ſuam. Æqui-
uocatio nanq; paralogiſmũ facit: quoniã odire animam, non ſimiliter in prima atq; in ſecunda
ꝓpoſitione accipitur, & ob hoc ratiocinatio ſic cõtexta planè ſophiſtica eſt. ¶ Verſu penultimo,
Ignis, ſulphur, ſpiritus procellarum, pars calicis eorum. Ignẽ, ſulphur, & ſpiritum procellarum eſſe
partẽ calicis impiorum quidã ſic intelligunt, quoniam hæc ſunt tantum particula quædam retribu-
tionis eorum. Videtur tamẽ ex vſu ſcripturæ alia eſſe ſententia huius loci. Modus enim eſt ſcriptu-
rarũ, parte calicis, ſiue portione calicis, aut calice ſignificare nonnunquã totã hæreditatem, ſiue hę-
Pſalm. 15. reditariã ipſam portionem. Vnde in Pſal. 15. dicitur, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei,
id eſt, tota mea portio, & pars mea hęreditaria, quã quęro, quã expecto. Nõ ergo accipiť hic pars ca
licis, quaſi quędã particula hęreditatis vel mercedis. Eſt enĩ ſententia, hęc tormẽta (in quibus cæte-
ra oĩa intelliguntur) totã fore impiorũ mercedẽ, nec alia eos ſtipẽdia debere expectare: iuxta illud
Roma. 6 Apoſtoli, Stipẽdia peccati, mors. Iuxta quẽ modum iterũ in alio Pſalmo diciť, Dixi domino, tu es F
Pſal. 141. ſpes mea, portio mea in terra viuentiũ. Neq; enim in his ſignificat dominũ ſe habere quaſi ſuæ hæ
reditatis aut mercedis particulã, ſed totam ſortẽ, totam hæreditatem, totãq; mercedem dicit eſſe
Deut. 32. dominũ. Sic ecõtrario in cãtico Moyſi diciť pars domini eſſe popul⁹ eius, id eſt, hęreditas domini.

VNDECIMI PSALMI ARGVMENTVM.

Conſiderans ſpiritualis homo, ac tacitus ſecum reputans bonorũ paucitatẽ, & nimiã peruerſorũ multitudinem, in exclamationem prorumpit, veluti ſibi de tanta iniquitatis abũdantia metuẽs, ne & ipſe abſorbeatur atque innoluatur in ea, Deumq́ue ab ea poſcens ſaluatorẽ: quã ſimul cũ pœna iudicio, ei debita, vſque ad verſum quintũ deſcribit. Verſu autem quinto & ſexto diuina erga fidelium clamorem expollicitatio ſaluatoris Chriſti atq; auxilii ſempiterni interponitur, tanquam ex ore domini. Ac deinde commẽdatis diuinis eloquiis, tãquã mundiſſimis, veriſſimis, & ab omni mendacio alienis, ſecurus redditur qui prius clamauerat timidus: & ſpem ponit in diuina cuſtodia, cuius firmitate etiam in medio impiorum circumeuntiũ ſperat poſſe in veritate conſiſtere: quemadmodum ſecundum altitudinem diuini conſilii ſemper perſtabũt electi, quos ab impietate peruerſorum Deus ſeruabit immunes.

VNDECIMI PSALMI ELVCIDATIO.

Matt. 7. 1 *Saluum me fac domi-*
ne,

✳ quoniã defecit ſan-
ctus:
✳ quoniam diminutæ
ſunt veritates à filii;
hominum.
Eccle. 1. 2 *Vana loquuti ſunt*
vnuſquiſque ad proxi-
mum ſuum: ✳ labia do
loſa in corde & corde
loquuti ſunt.
3 *Diſperdat dominus*
vniuerſa labia doloſa:
✳ & linguam magni
loquam.
4 *Qui dixerunt, lin-*
guam noſtram magni-
ficabimus: ✳ labia no-
ſtra à nobis ſunt:

DVm ipſe meeũ reputo, quàm arcta ſit via quæ ducit G
ad vitam, & quàm pauci ingrediantur per illam: ex
aduerſo verò, q̃ ſpatioſa via quæ ducit ad mortem,
& quàm multi ingrediantur per illã, timens ne & e-
go in numero illorũ inueniar qui viam latam ambu
lant, ad te clamare cogor Deus Saluator meus, vt tu
me à via mortis atq; damnationis tua gratia ſaluare digneris: ∗ Penè
enim defecit ſanctitas de terra: & vix inueniunť (niſi forte electi qui
dam, ſed cõparatione ad maximum impiorum numerũ, pauciſſimi)
qui virtutibus ſtudeant, & ſanctitati ac puritati vitæ: ∗ modica val-
de eſt in filiis hominum veritas ſiue fidelitas: & qui veritati tam vi-
tæ, quàm doctrinæ ſtudeant, perpauci admodum ſũt: & ii ipſi ſiqui
forte reperiantur, nimium tenuiter id faciunt, ſed ſũt vanitate om-
nia plena, & eſt ſtultorum infinitus numerus. 2. Loquũtur ad inui-
cem filii hominum quæ vanitatis ſunt, non quæ veritatis: mendacia
videlicet, fraudes, ſeductiones, & perſuaſiones malas, ſiue ad ſe inuicẽ H
fraudandum atque decipiendum, ſiue ad male ſuadẽdum, & in pec-
cata pertrahendum: ∗ per doloſa labia ſua, ſiue labiis doloſis inui-
cem loquuti ſunt corde & corde, id eſt, corde duplici, non recto, nõ
ſyncero, non ſimplici: dum aliud loquuntur voce oris, aliud geſtant
in animi intentione. 3. Tu autem domine (qui amator es veritatis
& ſimplicitatis) diſperdes, & ſecundum ordinationem diſtrictæ iu-
ſtitiæ tuæ in perditionem mittes omnes eos, qui doloſis labiis vtun-
tur, ad deceptionem & ſeductionem proximorum ſuorum: ∗ & om
nes item qui per linguas ſuas magna & ſuperba iactitãt, blaſphemias
atq; cõuitia, aut alia quælibet mala, ſiue in Deum, ſiue in proximos.
4 Qui ſeipſos atque ſe inuicem in malo confortantes, dicere ſolẽt,
Magnificemus atq; corroboremus linguas noſtras, & loquamur au-
dacter atq; libere quæcunque nobis viſum fuerit: neque metuamus
quicquam afferre per os noſtrum, nec reprimamus in vllo ſermonẽ:
∗ labia enim noſtra (aiunt ipſi) in noſtra ſunt poteſtate, & noſtra
ſunt: atque à nobis, à natiuitate, naturali dono poſſidemus ea: atque

A *✳ quis noster dominus est?*

5 Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgā dicit dominus.

ob id, quur non liceat nobis pro nostro libito loqui, aut dicere quęcūq; nobis placita fuerint? • aut quis nobis hac in parte domin⁹ est, cui in hoc debeamus subijci, vt nō libere possim⁹ mēbris quę nostra sunt vti?5. Audiāt verò pauperes, quid ad ipsorū cōsolationem, contra impios istos dicat dominus: attendāt, quid per spiritū suum sanctū loquatur fidelib⁹. Propter orationes (inquit) & suspiria pauperū Galat. 4.
atq; humiliū de afflictione ad me clamantiū, exurgam nunc in auxi- 2.Cor.6.
lium eorum: semel quidem filium missurus in plenitudine tēporis, in tēpore acceptabili, in die salutis, per quē genus humanum vniuersū
de tyrānide illa grauissima principis tenebrarū, illo foras eiecto libe- Ioan. 12.
raho: & itē semper quoties opportunū fuerit in omnibus necessitatibus inuocatus mox exurgam, aderóq; in auxiliū seruis meis fideli-

6 Ponam in salutari: ✳ fiducialiter agā in eo.

bus. 6. Auxilium & saluationem meam ponam in Christo filio meo, Lucæ. 2.
quem ego salutare & saluatorem præparaui ante faciē omniū popu-
lorum: • & in eo, atq; per eum, vt per cōsubstātialem & coęqualem Ibidem.
B mihi filiū fidenter atq; fortiter agam, facturus in eo potentiā magnā, Ioan. 12.
vt in brachio virtutis meæ: per quē iudicium illud mundi exercebo & principis tenebrarum condemnationem, & omnia quęcunq; circa humani generis redemptionem voluero operari. • Dabo insuper quotiescūq; inuocatus fuero, in opportunitatibus, in tribulatione p
• salutarem spiritū meū, auxilium inuocātibus, per quem propè existo Psal. 144
omnibus inuocantibus me in veritate: & per eum fortiter agam pro illis, ita vt nihil debeant vel à prauitate vel à multitudine iniquorum metuere: quoniā quidem nihil cōdēnationis est his qui sunt in Chri-

7 Eloquia domini eloquia casta:

sto, qui secundū spiritum ambulant, non secundū carnem. 7. Audiāt Rom. 8.
hæc pauperes & lætentur, quoniā ipse qui loquitur hæc, & pollicetur fidelibus, dominus est. Dei autem sermones (promissiones videlicet, atq; etiam præcepta & doctrina omnis, & quæcūq; per filiū nobis loquutus est, vel pe spiritum adhuc loquitur in cordibus electo-
C rum) mundissimi sunt atq; purissimi, nihil continentes mēdacii, vanitatis, iniquitatis, aut cuiuslibet impuritatis, quę solent esse in verbis humanis: • similes sunt sermones Dei argēto quod igne est diligēter examinatum, atq; per ignis probationem à terra (id est, ab omni terrestreitate, & alia qualibet commixtionis impuritate) separatum atq; depuratum: quod probatum est vsq; ad septem vices, quā fieri potuit diligentissime, ita vt nihil amplius contineat alienæ speciei cōmixtum, sed argentum sit tot probationibus purissimū. Sic e-

✳ argentum igne examinatum, probatū terræ purgatum septuplū.

8 Tu domine seruabis nos:

nim sermones Dei omnes quos loquitur, purissimi sūt, ꝓbatissimæque & indubitatę veritatis: in quibus nihil est aut vanitatis, aut iniustitię, aut mēdacii commixtum. 8. Propter hoc, in te domine speramus & cōfidimus, quòd nunquā sis relicturus electos tuos: sed per

✳ & custodies nos à generatione hac in aeternum.

gratiam tuam benigne seruabis nos, & modo ab iniquitate præser- 1.Ioan. 5.
uando, qua plenus est mundus, & in futuro, ad vitę præmia perducē
do: • proteges quoque nos à generatione hac praua & peruersa impiorū hominum, quam suprà timebam, & ab ea nos facies esse securos, neq; quicquam veri nocumenti ab ea perpeti in sempiternum. 9

D *9 In circuitu impii ambulant: ✳ secundum altitudinem tuum multiplicasti filios hominū.*

Quāquam enim passim vbiq; occurrit magnus stultorū atq; impiorum numerus, vt quasi per circuitum, quaquauersū respexerit quis,
• omnia plena videantur impiis: • & hi ipsi quamuis per circuitum bo- Eccle. 1.
nos obambulent, eósq; circumeāt ex omni parte, & suasionib⁹ malis, & prauis exemplis eos ad suam societatem pertrahere conantes: • tu tamen secundum altitudinem incōprehensibilis sapiētię tuę, atq; profunditatem occulti consilii tui, ex filiis hominum fideles tibi aliquot semper pro tuo beneplacito elegisti, & electos ex impiorū numero segregasti, quos in singulis generationib⁹ tibi & merito & numero multiplicas: eósq;, quanquam non in tanto numero, in quāto sunt impii, tibi pro tua bona voluntate semper custodisti: atque ita quoq; amodo futurum cōfidimus, téq; ī electis tuis & cū eis permā-
surum omnibus diebus vsque in consummationem seculi, quātumuis etiam abundauerit iniquitas impiorum. Matt. 28.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VNDECIMVM.

Versu primo, Diminutæ sunt veritates à filiis hominū. Veritates accipi possunt pro veritate vitæ atq; doctrinæ (vt in Elucidatione exponitur) quam propheta conqueritur imminutam: & magna ex parte collapsam in filiis hominum. Aut veritates intellige, fidelitates, tam quo ad Deum, quàm quo ad proximos homines. Est enim hoc magna gemitus materia, quòd

fidelitas de terra defecerit,quòd vix inueniantur qui vel domino ſint fideles , vt iuſtã illi & dignam E
præſtent ſeruitutem,vel etiam ſuis proximis , quibus cum quotidie conuerſantur,vt erga illos illæ-
ſam ſeruent charitatem atq; iuſtitiã.Huic autem ſententiæ Hebræa magis conſentiunt.ex Hebræo
enim concorditer interpretes omnes pro veritatibus vertũt,fideles.Sic enim legunt, Diminuti ſũt
fideles à filiis hominum.Felix tamen adiicit verti poſſe numero plurali,ſiue fidelitates vel veritates.
¶Verſu ſecundo,Labia doloſa in corde& corde loquuti ſunt.Particula illa, labia doloſa,hoc in lo-
co facit difficultatem: quod difficile videatur explicare vnde regi debeat,aut ſecũdum cõſtructionẽ
cui coniungi.Poteſt autẽ illi particulæ triplex modus conſtructionis aſsignari.Primum quidem,vt
ſubintelligatur præpoſitio per , quę regat accuſatiuum labia doloſa , verbo loquuti ſunt , ſubiecto
ſuppoſito impiis,quod ſecundũ ſententiam ex priore parte accipitur cum dicitur,Vana loquuti ſũt
vnuſquiſq; ad proximum ſuum:ſicq; ſenſus erit,Per labia doloſa ipſi loquuti ſunt in corde & cor-
de.Idem quoq; ſenſus haberetur , ſi labia doloſa pro labiis doloſis poſitum intelligatur , caſus ſcili-
cet pro caſu,accuſatiuum pro ablatiuo,maxime cum Græci ablatiuo careant. Atq; hæc ſententia in
Elucidatione ſecundum duplicem iſtã conſtructionem explanata eſt. Secundo labia doloſa accipi
poſſunt pro ipſis impiis,quorũ ſunt labia doloſa.Non enim eſt hoc inuſitatum,vt homines ab illis
nominemus,quæ in eis inueniũtur:quemadmodum cum mulierem loquaculã,garrulũ roſtrũ, vul
gari ſermone vulgus hominẽ appellat:& hominẽ facile iracundum , citóq;(vt dici ſolet)capite læ- F
ſum,vulgo appellãt infirmum capitulum.Sic & hominem multi cibi voratorem,ventrem appelli-
tant : atq; ita in reliquis . Secundum hunc ergo modum dicemus impios illos qui dolos loquun-
tur,doloſa labia nuncupari:eritq; iuxta hanc conſtructionem talis ſententia , Impii ipſi exiſtentes
doloſa labia,loquuti ſunt corde & corde. Verùm iuxta hanc conſtructionẽ in lectione Latina icõ
modũ videtur eſſe ſermonis:eo quòd maſculino genere dicatur,loquuti ſunt,cum potius dicendũ
eſſet,loquuta ſunt.Hoc autem incommodũ nec in Hebræo occurrit,vbi verbum communis gene-
ris eſt:neq; in Græco,vbi abſque participio ſimplex verbum habetur ἐλάλησαν,quod nullius generis
habet diſcretionem.In Latina autem lectione dici poterat loquuta ſunt, pro loquuti ſunt : vel in-
telligatur modo ſuprà indicato pronomen maſculini generis,cum quo iungatur loquuti ſunt, hoc
modo & corde , Ipſi exiſtentes doloſa labia,loquuti ſunt corde. Tertio poteſt propoſiti verſus ta-
lis accipi diſtinctio,vt labia doloſa quaſi per ſe poſitũ,nec cũ præcedentibus,nec cum ſequẽtib⁹ co-
puletur,ſed per ſe efficiat ſententiã,hoc modo,Vana loquuti ſunt, vnuſquiſq; ad proximum ſuum.
ac deinde labia doloſa,ſupple ſunt labia eorum,iungatúrq; deinceps(ſed diuiſim)loquuti ſunt cor-
de & corde . Sic itaq; huius particulæ difficultas triplici via poterit expediri . ¶Nunc verò & illud
dicendũ eſt,quidnã ſibi velit geminatio cordis,dicẽdo,In corde & corde.Significat antẽ hæc repli G
catio duplicitatem,quomodo ſi dicamus,virũ & virũ,pro viris:hoc eſt,pro vno ac altero. Sed rur-
ſum quęſtio cõſurgit,quonã pacto dicãtur impii corde vno & altero loqui,vel corde duplici , ſiue
(vt ita dicã)duobus cordibus,cum non habeãt niſi cor vnũ,id eſt peruerſum,& mala meditãs con-
tra proximos?Quomodo ergo corde & corde loquitur,qui nõ niſi de corde peruerſo loquit̃, nec
habet aliud?Intelligendũ ergo eſt,horũ cordium alterum ſecundum veritatem accipiendum,illud
ſcilicet quod interius latet peruerſum,quod tamen verbis non aperiunt:alterum autem tãtũ ſecun
dum apparentiã & exteriorem oſtentationem , illud videlicet quod foris apparet & oſtentatur in
verbis.Dum enim peccator,ad decipiendum proximum,aliud oſtẽdit ore,quàm gerit corde,vt cũ
verbo ſimulat ſe velle alteri commodum vel quodlibet bonum,corde autẽ intẽdit magis nocumẽ-
rum,quaſi duplex cor illic aſsignare poſſumus. Nam verba blãda & dulces ſermones , cor bonum
oſtentant. Hæc enim amici cordis iudicia ſunt.Interius autem latet cor malum & nocendi cupidũ
quod verbis non pãditur.Hoc ergo modo,Corde & corde loquũtur impii.Nonnulli autem præ-
ſentem locum etiã diſtinguunt,Labia doloſa in corde.ac deinde, Et corde loquuti ſunt . Atque ita
de duplicitate hac,nulla foret quæſtio.Senſus autẽ erit,Labioſa doloſa ſunt in corde eorũ: quoniã
in corde ſuo loquuntur,& tractãt apud ſemetipſos,quomodo decipiant & fraudent proximos.In H
corde locuti ſunt(ſupple)dolos, quemadmodum in corde doloſa habẽt labia.Hãc autem diſtĩctio
nem habet Felix in ſua verſione ex Hebræo, item & Chal.paraphra.quę habet in hunc modũ,Mẽ
dacia loquuntur homines cum proximo ſuo,labia blãdientia in corde eorum:cogitant malum ,&
corde mẽdacii loquuntur.Noſtra tamẽ lectio,ſimiliter & interpretationes aſsignatæ,recte & Græ
co & Hebręo conſentiũt. ¶Verſu quarto,Labia noſtra à nobis ſunt,quis noſter domin⁹ eſt:Quod
hic ex impiorum perſona de lingua peculiariter dicitur , idem applicari poſſet generaliter & ad
omnia quæ impiorũ ſunt. Sic enim peccatores ſe in malo cõfortare ſolent, non modo quãtum ad
membrum linguę,verum etiã quãtũ ad cætera omnia & corporis & fortunæ bona,dicẽtes:Natura
hæc mihi cõtulit,fortuna donauit:mea ſunt:quur mihi pro mea voluntate meis vti non liceat?quis
me prohibeat? quis mihi hac in parte dominari aut imperare valebit , vt meis non vtar pro meo li-
bito?Non enim attendunt ad deum creatorẽ ſuum,à quo poſsidẽt omnia:ſed quaſi à ſeipſis habeãt
vniuerſa,ſic cogitãt,ſic loquũtur,ſic agunt omnia pro libito.¶Verſu quinto,Propter miſeriam in-
opum,& gemitum pauperum nũc exurgã, dicit dominus.Vox iſta eſt patris,generis humani libe-
rationem per filium promittentis.Illud autem nunc,cum dicitur,Nunc exurgam,aduerte ex Eluci-
2.Cor.6. datione referri ad tempus gratię,de quo dicit Apoſtolus,Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nũc
dies ſalutis.In hoc autem tẽpore gratię exurrexit primum , mittẽs ſuum filium ſaluatorem mũdi:
atq; exurgit etiãnum quotidie in auxilium,per adiutorem ſpiritus ſui,quem per filium dedit fideli-
bus,de quorum vtroque ſimul loquitur Elucidatio.Poſſet etiã nunc iſtud ſic accipi,vt ſignificet ac

A celerationem implendi promisisi. Sic enim vulgo loqui solemus, cũ significare volumus nos quam
tocyus rem quãlibet impleturos: vt cum dico, Ecce nunc veniam, nunc faciam, nunc ibo: videlicet
significare volens nullam me moram facturũ, sed moxmox aduẽturum, facturum, iturum. Quod
autem hîc promittit Deus, exauditio est eius quod suprà Psalmo.7. postulari diximus, Exurge Do- Psalm.7.
mine in præcepto quod mandasti. Nam illic rogabatur Deus in iudicium exurgere pro pauperib⁹,
hîc autem promittit nunc se facturum. Nã exurgere hic significat in bonam partem, ad liberationẽ,
ad auxilium, ad iudicium consurgere. Vnde Chal. paraphra. habet, Exurgã in iudicium, dicit Deus.
¶ Versu septimo, Argentum igne examinatum, probatum terrę, purgatum septuplum. Cum dici-
tur, Probatum terrę, videtur terræ esse casus datiui. Nam Græce per datiuum legitur δοκίμιον τῇ γῇ
quod (mutata forma Grę̨ci sermonis) clarius verti poterat secundũ Latini idiomatis proprietatem,
Probatum à terra: id est, per probationem separatum atq; expurgatum à terra. Cui consonat quod
ex Hebræo vertit Hieronymus, Separatum à terra: & Chal. trãslatio, Argentum infusoria repurga-
tum à terra. Capitur autem infusoria vel infusorium, pro vase alchimico, in quo fit argẽti purgatio,
vel in quo argentũ aurúmve infunditur vt liquefiat, & liquefactum purgetur. Est ergo sensus hu-
ius lectionis, Argentũ repurgatum in vase alchimico, in infusorio, à terra: quomodo etiam ex He-
bræo vertunt nõnulli interpretes. Quod autem dicitur, purgatum septuplum, ad pfectionem per-
tinet: ad significandum scilicet plenissimam purificationem, & quod nihil remanserit alienæ com-
mixtionis. Nã septenario numero vniuersitas & perfectio solent designari: quanquam posset secũ
B dum mysticã intelligentiam ista septuplex probatio referri ad septiformem spiritum sanctum. Ab
hoc enim habent eloquia Domini & scripturæ sanctæ, quòd castissima sint atq; probatissima: quo-
niam videlicet (iuxta Petri Aposto. sentẽtiam) non voluntate humana allata est aliquãdo Prophe- 2.Petri.1.
tia, sed spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. Neq; enim habent suã munditiam
probatissimã sancta Dei eloquia, ex humana sapientia aut eloquentia eorum per quos tradita sunt, Psal. 44.
sed ex virtute Dei, & septiformis spiritus sancti: qui, vt scriba calamo, linguis digitisque vtitur eo-
rum qui Diuina eloquuti sunt, vel descripserunt ea. Quæ autẽ humana sũt, etiãsi nonnulla cõtineãt
quæ sunt veritatis atq; virtutis, multis tamen sunt vanitatibus polluta & cõtaminata: quoniam nõ
sunt igne examinata, id est, spiritu sancto decocta: neq; sunt septemplicĭter probata, quoniam non
sunt septiformis spiritus gratia descripta: sed vel spiritu humano, qui per se vanus est & mendax:
aut etiam (quod ad nonnulla attinet gentiliũ poetarũ lubrica scripta) spiritu diabolico, qui est pater
vanitatis atq; mendacii. Rectè proinde alio in loco idem hic Psalmista considerans supereminen- Ioan. 8.
tem Diuinorum eloquiorum castitatem atque perfectam munditiam, dicebat, Narrauerunt mihi Psal. 118.
iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. Profectò enim fabulationes sunt quæcũq; non secundum
hũc septiformem spiritum probata sunt, etiam si nonum in annum cusa fuerint. Quẽadmodum
C Virgilianam illam Æneidem ferunt annos multos sub incude spiritus vani iacuisse, multorúmque
dierum & noctium innumeros absumpsisse labores, vt mũda, nitida, atq; probata tãdem prodiret
in manus mortalium. Quod Flaccus præcepit, Nonum condatur in annum, plene in hoc opere, i-
mò amplius quã præscriptum est, tradunt fuisse obseruatum. Et tamen postea quam prodiit, fabu-
lationes in ea inuentæ sunt: lõgissime abest ab ea Diuinorum eloquiorum mundities: nimirũ quæ
nobis adhuc crepat nescio quos deos atq; deas, deorúmq; ac dearum filios, Iunonem aduersãtem
profugo populo, Venerem fauentem, Æolum ventorum deum ventos concitantem, Neptunũ
deum maris suo tridente eosdem sedantem, Cupidinem miseræ Didonis affectum suis sagittis trã-
figentem, aliáque his similia permulta: quæ mira illic verborum pompa, magnificóque sermonis
apparatu, quasi maxima & summa quędam Diuinarum rerum mysteria proponũtur hominib⁹: cũ
sint vanissimę fabulationes, in quibus nihil est ædificationis bonæ, sed tantum falsa sunt oblectatio
sensuum, ad decipiendum atq; illaqueandum simplices animos, & à puritate eloquiorũ Dei (quæ
sola casta & probatissima sunt) remorandos, imò arcendos & prohibendos. Neq; enim qui huius-
modi assueuerunt, ad puritatem eloquiorũ Dei transferre se facile possunt: sed consenescũt pleũq;
imò euanescunt & pereũt in vanitatib⁹, quas prælegerunt veritati, homines iudicio corruptissimi,
D sua autẽ propria voluntate miserrimi. Et tamẽ illa, quam modo in exẽplum proposuimus, Æneis
Virgiliana, præ omnibus fere gentilium Poetarum scriptis castior haberi solet atq; probatior. Nam
alii pleriq; huius generis scriptorum, multo his crepãt absurdiora, quę nec aures ferant humanæ.
Hęc ergo humani ingenii eloquia, quanquã elaboratissima, tamen casta non sunt, multa mendacio
rum figmenta cõtinentia, vanitates plurimas proponentia lectoribus, elaborata etiam pleraq; ad
humanam gloriam, siue ad vulgi plausum, siue ad captandum principum fauorem. Eloquia autem
Domini, etiam ex tempore (subito impellente spiritu) à viris Deo plenis vel dicta vel scripta, puris-
sima, castissima, atq; mũdissima sunt, nulla figmenta, nulla mendacia, nullas vanitates: sed verbum
vitæ continentia: non ad humanam gloriam, siue cuiuscunq; mortalium captandos fauores dicta 2. Tim.3.
aut scripta, sed in simplici veritate, ad multiplicem fidelium vtilitatem: hoc est (vt Apostolus ait) ad
docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia. Atq; hac consideratione,
casta dicũtur Dei eloquia, non solùm ob hoc, quoniam in sese munda sunt, & ab omni commixtio
ne mendacii aut vanitatis aliena: Verùm etiã propter effectum quem habent, quoniam videlicet ca
stificãt, id est, mundos & puros faciunt homines sibi intẽtos. Vnde in alio psalmo, postquam di-
xisset, Lex Domini immaculata, statim e vestigio subiũgit, conuertens animas, ab omni videlicet va Psalm.17
nitate & errore ad Deum, & lumen veritatis. ¶ Cæterum quod ad vocabulum casta pertinet: arbi
tramur vnicuiq; vel citra admonitionem facile aduerti posse, quòd hoc loco non castitatem signi-

ficer, ſpecialiter illã quæ luxuriæ aut corporali immũditiæ oppoſita: ſed in generali tantum mun- E
ditiã & puritaté, quomodo beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Eloquia Domini, eloquia mũ-
1.Petri.1. da: vt ſit idem cum eo quod paulo antè citatũ eſt, Lex Domini immaculata. Solet enim ita nõnun-
quam caſtum generaliter ſignificate mũdũ, quomodo & Petrus Apoſtolus ait, Animas veſtras ca-
ſtificátes in obediẽtia charitatis. ¶ Verſu penultimo, Cuſtodies nos à generatione hac in æternum.
Matt. 12. Generationem iſtã, de qua in hoc verſu fit mentio, interpretatur Elucidatio nationẽ prauorum &
16.&.17. peruerſorum hominum: ſecundũ quem modũ in Euãgelio Dominus aliquoties legitur dixiſſe, Ge
Philip. 2. neratio mala & adultera, aut generatio praua & peruerſa. Sic & Paulus apoſtolus: In medio (inquit)
Deut. 32. nationis prauę & peruerſę. Et Moſes in cãtico: Generatio praua atq; peruerſa, hęccine reddis Do-
mino, popule ſtulte & inſipiens? Et iterũ: Generatio peruerſa eſt, & infideles filii. Similiter & in a-
liis pleriſque ſcripturarum locis. Huic autem ſententiæ conſonat Paraph. Chal. quæ legit: A ge-
neratione hac praua, in ęternum. Poſſet tamẽ & alia aſsignari intelligentia talis, Tu Domine ſerua-
bis nos, & cuſtodies nos in omni tẽpore, videlicet à præſenti generatione, ab ea quę modo eſt, vſq;
in ſempiternum: id eſt, in omnibus generationibus, vſq; ad finem ſeculi. Atq; ita coniũctim legi de-
beret totũ hoc, A generatione hac in æternum: quod dici ſolet, exnunc, vel amodo vſque in æter-
num. ¶ Verſu vltimo, In circuitu impii ambulãt. Quomodo impii ambulant in circuitu, variis mo-
dis intelligi poteſt. In Elucidatione enim duplex modus inuenitur: quorum alter eſt de abũdantia F
& nimia multitudine impiorũ, alter verò de circuitione ad nocendum. Super hæc autem alii intel-
ligunt excluſionẽ impiorũ à regno cæleſti, quomodo dicere ſolemus eos qui foris manẽt excluſi
ab habitatione, ambulare per circuitum domus. Sic enim cum electi (quos ſecundũ altitudinem &
Matt. 25. magnificentiam ſuam nunc Deus multiplicat) ingreſsi fuerint ad nuptias, clauſa ianua, impii exclu-
dentur à regno, & foras manere compellẽtur extra ciuitatem beatorũ. Atq; ob hoc dicimus, quòd
ambulabunt in circuitu. Rurſum alii, propoſiti ſermonis intelligentiam referũt ad iterationem vi-
ciorũ, ſecundũ quam de vitio ad vitium, de cõcupiſcentia in cõcupiſcentiam pergunt impii, de ma-
lo in malum. Quomodo enim heri omnibus deliciis, cõcupiſcẽtiis, & impietatibus perfruiti ſunt:
Iacob. 6. ita & hodie agũt, ſimiliter acturi, vbi dies craſtinus aduenerit. Et quomodo præterito ãno vixerunt
Iudas. enutrientes in deliciis atq; luxuriis corpora ſua, & ſatiſfacientes deſideriis animæ ſuæ: ſic & in præ-
ſenti agunt, facturi ſimiliter & in die qui ſubſequuturus eſt. Iterũ, ambulare iſtud in circuitu conue
niẽter referri poteſt ad laborem, errorẽ, & inutilem fatigationem impiorũ. Qui enĩ extra viã rectã
poſiti per circuitum ambulant, quo diutius ambulant, eo amplius deuiant, & implicantur errori-
bus, & continuo elõgantur magis à via recta, à termino. Et cum laborent ac fatigentur plurimum,
nihil tamen proficiunt, ſed cõtinuo magis elõgantur à requie. Qui autem rectam viam ambulant,
cõtinuo appropinquãt ciuitati ad quam pergunt, & breui illuc perueniunt quo tendunt. Ita autem G
faciunt iuſti, quorũ via recta eſt: quoniã de bono ſemper in melius proficientes, aſcenſiones diſpo-
nentes in cordibus ſuis, ambulãt de virtute in virtutem, donec perueniant vſq; ad Deum deorum
Pſalm.83. in Sion. Semper enim (iuxta Apoſtoli verbũ) ad interiora extendũt ſemetipſos, ad ſupernæ voca-
Philip. 3. tionis brauium. Illi ergo quia per circuitum ambulant, non appropinquant ciuitati: & ſi in circui-
tu hoc permanſerint vſque in finem, nunquã eis dabitur in ciuitatem ingreſſus, quantumuis etiam
Sapiẽ. 5. ſic per circuitum ambulantes vias ambulauerint difficiles, aut laſſati fuerint in circuitione ſua.
Vnde in libro Sapientiæ, ex perſona reproborum dicitur: Laſſati ſumus in via iniquitatis, ambula-
uimus vias difficiles, nimirum curua impietatis itinera, quibus nõ appropinquatur ad requiem, vt-
Sapiẽ.10. pote quę de labore temporali ad laborem perducunt æternum. Iuſtum autem deducit Dominus
per vias rectas, oſtendítque illi regnum Dei, vt ſic iter alleuiet ambulanti & proficiſcenti. Omnium
autem horum ſenſuum quis præferendus ſit, non vſque adeò facile eſt iudicare. Pene enim ſinguli
bonam habent probabilitatem.

DVODECIMI PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iſte aptiſſimam dat formam clamandi ad Dominũ iis qui graui qualibet & diuturna tentatione premitur: vtpote vel graui longóque libidinis æſtu, vel ponderoſa nimis puſillanimitate, vel triſtitia demergẽte, vel acedia omne opus bonũ faſtidiẽte, aut infidelium cogitationũ ãgẽtibus dubietatibus, aut aliis cuiuſuis generis malis. In quo, ſic tẽtatus, veluti cõquirẽs de tẽtationis grauitate & prolixitate, deq́ue abſentia, ſiue protractione Diuini auxilii, poſtulãt celerem à Deo miſericordiã, & ãte omnia mẽtis illuminationẽ, ne forte pereat ĩ morte, ſicque ĩ poteſtatẽ veniat hoſtiũ ſuorũ, & illi exultẽt de caſu eius. Cõtra quos vltimis duobus verſibus, cõcepta ĩ Deo ſaluatore ſuo ſãcta fiducia gloriatur fidẽter, ſperãs per Dei miſericordiã puerſa illorũ de ſe nunquam implẽda deſideria: cui etiã, pro ſua liberatione, laudis promittit cantica. H

DVODECIMI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Vſquequo domine obliuiſceris me in finem? * vſquequo auertis faciem tuam à me?*

QVandiu tandẽ piiſsime Deus, oblitus videberis mei, quẽ grauiſsimis premi vides malis, & duriſsimis, ac longis ſubiacere tentationibus, quaſi prorſus ſim derelictus in æternũ? nũquid multo adhuc tempore pmanebis auerſo à me aſpectu vultus tui, me videlicet in his tentationibus relinquẽdo, aut cõſolationẽ tuę viſitationis atq, liberationis diutius ſubtrahẽdo? Satis iã ſatis diſtuliſſe mihi videris pręſentiã auxilii.

A *2 Quădiu ponă consi-*
lia in anima mea? ✳
dolorem in corde meo
per diem?
3 Vsquequo exaltabi-
tur inimicus meus su-
per me? ✳ respice, &
exaudi me domine
Deus meus.
4 Illumina oculos me-
B *os, ne vnquam obdor-*
miam in morte: ✳ ne-
quando dicat inimicus
meus, prævalui adver-
sus eum.
5 Qui tribulăt me, ex-
ultabunt si motus fue-
ro: ✳ ego autem in mise
ricordia tua speraui.

6 Exultabit cor meum
C *in salutari tuo: cantabo*
domino, qui bona tri-
buit mihi: ✳ & psallam
nomini domini altis-
simi.

tui: noli vltra negligere, ne auertaris diutiˀ, res mecũ ad extremũ pe-
nè deuenisse videtur, aspice, & intẽde quãtocyus in auxilium meum.
2 Quandiu permittes me animo angustiatũ varias in corde voluere
atq; reuoluere cogitationes, variáq; consilia, ad eum modũ quo so-
lẽt ii qui in angustiis agunt, & ãxio sunt animo? ∗ etenim qui me pre
mit, dolorẽ, angustiam, atq; afflictionẽ, quæ me affligit iugiter in spi-
ritu meo, quandiu tandem patieris obsidere spiritũ meum? 3 Nun-
quid ad multũ adhuc tempus potestatem hãc, qua nunc ptemor, su-
per me tenebit aduersarius meus, vt illic liberũ sit tentationibus ve-
hemẽtissimis affligere animũ meũ? Sufficiat hactenus Domine, sitq;
iam satis: ∗ respice nunc Domine Deus in me afflictũ seruũ tuum, &
misertus afflictionis quã patior, exaudi orationẽ meam, qua postu-
lo à tãtis malis liberationem. 4 Mentis meæ oculos salutari lumine
spiritus tui illustra, & lumẽ sanctum tuum hominũ illustrator beni-
gne funde in cor meũ, vt non vnquã per consensum plenum pecca-
ti veniã in somnũ mortis, in quo sunt omnes quos tui luminis splẽ- Ioan. 14.
dor non facit ad vitã (quæ Christus est) euigilare, apertósq; tenere
mentis oculos: ∗ ne gloriẽtur vnq̃ de me & cõtra me aduersarii mei,
si mihi forte præualuerint, & voluntatem suam prauã de me impletã
cõspexerint: id quod eis factu fuerit facillimũ, si defuerint mihi cæ-
lestis luminis tui radius atq; ducatˀ. 5. Aduersarii enim & persequu-
tores mei (quibus nihil potiˀ est perditione mea) mirifice gaudebũt,
si me cõtigerit à via recta declinare in viam iniquitatis, à virtute in
peccatũ cõmoueri, aut à stabilitate diuini timoris vacillare atque de-
ficere: ∗ Ego autem spem meam omnem, & fiduciã totã posui in mi Eccle. 18.
sericordia tua Domine Deus meus, quæ est sup omnẽ carnẽ, & qua Psal. 118
plena est omnis terra: sperans & confidens, quòd nunquã patiẽs tua
clementia iniquum illud inimicorum meorum gaudium de me ad-
impleri, sed per gratiã tuã me præseruabis, vt non moueat, sicq; cau
sam nõ habeant prauæ exultationis suæ. 6. Nec dabitur illis gaudo-
re de cõmmotione, aut perditione mea, sed mihi magis gaudiũ erit
& exultatio in saluatione tua, quàm à te accipiam propter salutem
quam tu daturus es mihi: ∗ in lætitiæ quoq; meę testimoniũ & grati-
tudinis iudiciũ laudem cantabo Domino Deo meo, à quo omne bo
num mihi liberaliter & benigne procedit: & psalmum laudis canam Iacob. 1.
sancto nomini Domini, qui est altissimus omnium in cælo & in ter
ra, ac proinde omni laude superior, & nunquam satis laudabilis.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DVODECIMVM.

VErsu primo & secundo, Vsquequo domine obliuisceris me in finem, &c. Quandiu ponam consilia in anima mea? Nota, quòd in Psalmis atq; etiam in aliis scripturarum, maximè autem Propheticarum locis, cum ad Deum iste ponitur loquẽdi modus veluti per interrogationẽ: Vsquequo, quãdiu, quando, propter quod, vt quid, quare, aut simili aliqua particula, non sic accipi debet sentẽtia, quasi sit mera interrogatio responsionẽ expectans, quemadmodum cum homines quippiam interrogant proximos sibi, responsionem expectantes: sed tantũ vt sit mirantis &
D admirationem proponẽtis, vel desiderium magnũ & expectationem insinuantis. Quemadmodũ suprà psalmo. 2. cum dicitur, Quare fremuerũt gentes? non expectatur vlla responsio, sed tantum admiratio sic exprimitur: quasi dicat Propheta, Miror rem tã absurdam illos attentasse. Et in loco præsenti, cum dicit, Vsquequo Domine, &c. non expectat ipse vt audiat certam sibi horã liberationis designari, sed tantũ est expressio vehemẽtis desiderii & expectationis magnæ, qua suam expectat liberationem. Similiter accipi potest psalmo. 3. & 20. Domine quid multiplicati sunt qui tribulãt me? Deus, Deus meus, quare me dereliquisti? Et alibi: Quare obliuisceris inopię nostrę & tribulationis nostræ? ¶ Versu. 3. & 4. Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me, &c. Attende, aliud esse exaltari inimicũ, aliud præualere. Nam iustis in iustitia sua permanentibus, non potest inimicus præualere diabolus: potest autẽ super eos exaltari, quatenus videlicet à Deo potestatem accipit ad Iob. 1.
tẽtandũ atq; affligẽdũ eos: quẽadmodũ super beatũ virũ Iob modo quodã exaltatus fuit, cui tamẽ &. 2.
nõ prçualuit. ¶ Versu. 4. Nequando dicat inimicus. Posset nõ incõmode istud ad peruersitatẽ sensualitatis peculiariter referri, quę nobis est hostis & maxime domesticus, & maxime noxius, & maxime inimicus noster est, quoniã intra nos eũ habemus. Orabit ergo vir iustus, mẽtis oculos cælitus sibi illuminari, vt nõ puersitate carnalis affectus alliciatur in peccati cõsensum, atq; ita in morte. Huic sentẽtię pulchre cõsonat trãslatio siue potius Paraph. Chal. quæ sic habet, Deˀ meus, illumina oculos meos in lege tua, ne vnq̃ peccẽ, & dormiã cũ his qui meruerũt mortẽ, & nõ dicat fomes prauus, dominatus sum in eo. ¶ Versu vlti. Exult. cor meũ in salut. tuo. Salutare hic pro salute vel saluatione positũ videtur. Vnde trãslatio Chal. Exultabit cor meũ in redẽptiõe tua: q̃uis posset & p saluatore accipi, à quo venit saluatio, quẽadmodũ in cantico Simeonis, & alibi frequẽter.

DECIMITERTII PSALMI ARGVMENTVM. E

Hic Psalmus satis cum vndecimo suprà posito cõsentit, & idem fere habet argumentum. Abũdãtiã enl ma'itiæ, & multitudinem malorum (qui, Dei timore postposito, operãtur quicquid libet) versibus septem primis describit. Deide sub persona Domini, per amarã interrogationẽ ĩsinuat peruersos pauperum oppressores cognituroo aliquando Deum innicem quem modo cognoscere atq; ĩuocare noluerunt, quãdo timore horribili conturbabuntur, eo quòd fidelium cõsilio noluerĩt acquiescere, iustis ab eo timore liberis, propter Domini præsentiam in eis habitantis: atque vltimo tandem versu, fidelium per Christum liberationẽ spiritu reuelante, præmonstrat.

DECIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dixit insipiẽs in corde suo, ✳ non est Deus.*

2 *Corrupti sunt & abominabiles facti sũt in studiis suis: ✳ non est qui faciat bonum, nõ est*
Esaiæ.1. *vsque ad vnum.*
3 *Dominus de cælo pro*
1.Ioan.5. *spexit super filios homi-*
Hiere.6. *num: ✳ vt videat, si est intelligens, aut requirens Deum.*

4 *Omnes declinaue-*
Titum.1. *runt, simul inutiles fa-*
Psalm.35. *cti sunt: ✳ non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.*
Ioan.3.
Prou.24 5 *Sepulchrum patẽs est guttur eorũ: ✳ linguis suis dolose agebant: ✳ venenum aspidum sub labiis eorum.*

6 *Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: ✳ veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.*

7 *Contritio & infælicitas in viis eorum: ✳ & viam pacis non cognouerunt: ✳ non est timor Dei ante oculos eorum.*

8 *Nónne cognoscent*
Psalm.9. *omnes qui operantur iniquitatem? ✳ qui de-*

DIxerunt filii hominum in quibus nõ est sciẽtia veritatis, neq; sapientia Dei, in cordibus suis, & hanc habẽt in animo suo erroneã existimationem, ∗ quòd nõ sit secũdũ veritatem Deus, vt à fidelibus creditur, qui res humanas cõsideret ac iudicet, qui iustis pro iustitia fœlicitatẽ, aut malis pro iniquitate reddat damnationem: & hac falsissima persua- F
sione blãdiuntur sibi in iniquitatibus suis, quo peccent liberi⁹. 2. Hac autẽ falsa existimatione & psuasione iniqua præsupposita, sine timore existẽtes, neq; cuiusquã metuentes iudiciũ, corruperunt ipsi viam suam, & computruerunt veluti iumenta in stercore ĩpietatũ suarum, sũntq; facti propter multitudinẽ & magnitudinẽ facinorũ suorũ, detestabiles & execrabiles ante Deũ & omnes homines pios, per ĩpurissima opera sua & actiones corruptissimas quibus intẽdũt: ∗ non est ex infidelibus istis qui timorẽ Dei abiecerũt (quorum est bona, imò maxima pars in hoc miserabili mũdo, qui totus in maligno positus est, cui sit curę facere quod bonũ ac rectũ est: nõ est ne vnus quidẽ ex eis qui studeat virtuti: sed à maiore vsq; ad minimũ omnes student iniustitię. 3. Dominus Deus omnipotẽs de sublimitate cælorũ in quibus inhabitat, quasi prouĩdus & diligens humanarum rerum curator attendit & considerat filios hominum, & actiones eorũ vniuer-
sas, bonas pariter atq; malas, ad reddendum vnicuique venturo tem- G
pore pro operibus congruã mercedem: ∗ prospexit (ĩquã) cõsiderãs ad eos qui per fidem rectã vere agnoscũt, aut ex animo quęrũt Deũ. 4. Et vidit Deus, quòd maxima pars hominũ, via recta derelicta, ad iniquitatem declinauerunt, sũntq; facti ad omne bonũ opus veluti reprobi & inutiles, quasi qui iam didicerunt virtutẽ, nescientes vltra neq; volentes bene agere: vix inuenitur qui bene agat, vix inuenitur vel vnus. Tãta est enim malorũ copia, vt vix vllus videatur numerus iustorũ, si cum illorum cõferatur immẽsa multitudine: & ex iis ipsis qui bonũ facere videntur, vix vnus est qui solum, ac semper faciat quod bonũ est, qui nõ frequẽter admodũ declinet ad malũ, qui nõ subinde agat aliquid quod sit min⁹ rectũ: quãdoquidẽ in multis offendimus omnes, & septies in die cadit iustus. 5. Guttur peruersorũ quasi sepulchrum est sẽper apertũ, dum intolerabilem fœtorẽ malitię suę interioris sine intermissione exhalãt, & ad vorãdum innoxios semper parati existũt: ∗ linguas suas mollificant, & blãdis mollibúsq; verbis cõponunt, ad decipiẽdũ proximos suos: ∗ verba doctrinę si-
ue suasionum, super omne venenũ noxia meditãtur, & sub lĩguis ad H
proferendum opportuno tẽpore retinent: conãtes alios & pestifera docere dogmata, & in pessima pertrahere peccata. 6. Os eorũ scatet maledictis, amarulentiis, blasphemiis in Deum, & cõuiciis atq; detractationibus in proximos: ∗ prõpti semper & parati sunt ad effusionem humani sanguinis, faciles ad consentiendũ, imo auidi ad procurandũ mortem etiam innocentium. 7. Conterũtur miseri, & infœliciter pereũt, viis istis pessimis sic ambulantes: corpúsq; & animam perdũt, dũ sibi mortis æternæ reatũ per ista cõciliant: ∗ viam virtutis & veritatis (quæ vere est via pacis) ipsi noluerunt agnoscere, vt ãbularent in ea: ∗ atq; omnium horum malorũ seminariũ est, quia nõ est in eis timor Dei atq; iudiciorum eius, quę vel omnino nõ credũt, vel certe non attendũt. 8. Sed nunquid non tandem cognoscẽt Dei iudicium omnes qui nũc ex prauæ volũtatis studio operantur malũ? ∗ qui populũ Domini, hoc est humiles ac simplices, deglutiũt & vorant ad eũ modum quo vorari solet panis à comedẽte, sine vlla cibi resistẽtia, vt sine vlla comedẽtis misericordia. Certe cognoscẽt Do-

A *uorant plebem meam sicut escam panis.*

9 *Dominum non inuocauerunt: ✳ illic trepidauerunt timore vbi nõ erat timor.*

10 *Quoniã dominus in generatione iusta est:*

✳ consilium inopis con fudistis, quoniã dominus
B *spes eius est.*

11 *Quis dabit ex Sion salutare Israel?*

✳ cum auerterit dominus captiuitatem plebis suæ,

✳ exultabit Iacob, & lætabitur Israel.
C

minũ iudicia facienrẽ (cuius cognitionem & timorem nũc abiiciũt) cum fuerint cõprehensi in operibus manuum suarũ. 9.Cum in hoc mundo agerẽt peruersi isti, in Dominum non crediderunt, neq; eũ vt Deũ suũ inuocauerunt, neque in eo spem suam posuerũt: sed vel in idolis, vel in aliis rebus perituris, in quibus posuerũt fiduciam: ✳ & idcirco, quia nesciernnt Dominum, timore magno nõnunquã trepidãt, & vehemẽter conturbati sunt, quãdo nulla fuisset eis causa iusta timoris, neq; quicquã periculi, si credidissent in Dominom Deum, eúmq; fideliter inuocassent: quemadmodum in aduersitatibus tẽporalibus, in infirmitatibus corporalibus, atq; similibus vehementer timere solẽt carnales homines, vbi tamẽ iustis nihil est turbatione aut timore dignum. 10.Neque mirum si trepidãt illi timore, quãdoquidem Dominus non nisi in generatione iustorum est, in ea solum ad protectionẽ atq; custodiã inhabitans, non autem in generatione peruersorũ: atq; idcirco Diuina præsentia destituti illi metuunt, vbi bonis (quos inhabitat Deus liberator) nihil est periculi: ✳ insuper & cõsiliũ pauperum atque humilium seruorũ Dei repulistis, abiecistis, & suscipere noluistis, ô vos increduli atque peruersi: quoniam Dominus Deus spes eorũ erat, quẽ vobis etiã annunciare & suadere ipsi cupiebant: quorũ consilio si obtẽperassetis, omnem timorem malũ iam euasissetis, neq; in sempiternum venisset vobis vlla conturbatio. 11.Quis verò erit qui tantæ poterit mederi malitię, quę abũdat in terris? quis de superna illa cælestique ciuitate (posteaquam hic super terrã declinauerunt omnes, & maculati sunt in seipsis) dabit salutem & saluationem populo Israel, populo fidelium? ✳ Indubie nemo, pręter Dominum Deum saluatorẽ nostrũ: qui cũ voluerit & sicuti voluerit, in tẽpore gratiæ, per filium suum auferet captiuitatẽ illam plebis suæ, sub qua misere detinebãtur, saluúmq; faciet populum suum, id est, credituros in se, à peccatis ipsorũ, dans eis potestatẽ ex filiis captiuitatis & iræ, filios gratię fieri, & filios Dei: ✳ ac tunc quidem exultabit gaudio spiritali omnis fidelis credẽs in Domioũ, vitia supplãtans atque cõculcans, & Dei placita perficiens: ✳ Atque iterum, cum Dominus fideles suos ex huius mundi miserãda captiuitate, & ex huius vitę peregrinatione eduxerit in patriam supernam, tũc perfecto gaudio gaudebunt fideles omnes, cunctis iam superatis & prætcritis malis, quibus in hoc mundo iugiter ab iniquis affligebantur. Matth. 1. Ephes. 2. Ioann. 1.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMTERTIVM.

VErsu primo, Dixit insipiẽs in corde suo, nõ est Deus. Quidã peculiariter huius Psalmi dicta accõmodant incredulis Iudæis, qui Christi diuinitatem noluerunt suscipere, neq; agnoscere venientem in carne maiestatem: sicque cum dicitur, Non est Deus, supplendum putant, hic homo, Christum demonstrando: vt sit sensus: Dixit impius & incredulus Iudæus in corde suo, hic homo (qui filiũ Dei se asserit) non est Deus. Atque ex hac radice infidelitatis, iusto Dei iudicio, peruenerũt ad abominãda impietatis facinora, quę in Psalmo describuntur. Et sane qui ita Iudæorum populo Psalmum applicãt, non omnino præter authoritatẽ loquũtur: quandoquidem & Paulus Apostolus cap. 3. Epistolę ad Romanos, ad idẽ fere propositũ aliquot eius versus adducit, iuxta trãslationẽ. 70. interpretum, ad declarandum quòd Iudæi Christi aduentus non inuenerit innocentes: Scim^9 (inquit) quoniã quęcõque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur: vt omne os obstruatur,
D & subditus fiat omnis mundus Deo. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. In Elucidatione tamẽ generaliorem amplectimur sententiã, in vniuersum omnibus impiis (in quib^9 nõ est timor Dei) Psalmi processũ aptãtes: quod dũ facimus, priorẽ sentẽtiã nequaquã excludimus, neque Pauli citationem repellimus, sed vt particulare in vniuersali potius includimus. Et conuenientius putamus quod dicitur, Nõ est Deus, intelligi absolute, absque subauditione suppositi. Hoc enim dicũt in cordibus suis impii, quoniam hoc sibi persuadent, & hoc sentiunt, sic viuentes, sic agentes atque loquẽtes, tanquã si id credãt habeántq; persuasum, videlicet non esse Deũ qui res curet humanas, aut actiones hominũ sit iudicaturus: ex quorũ persona in Iob dicitur, Circa cardines cęli perambulat, nec nostra cõsiderat. Huic autẽ sententię aperte satis cõsonat Chal. Paraph. habẽs in hunc modũ: Nõ est potestas Dei in terra. ¶ Versu. 2. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis, &c. Nota pulchrũ ordinẽ versus huius ad præcedentẽ. Dixerat enim impios existimare nõ esse Deum. Nũc verò e vestigio subsequitur, Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis. Recta enim horũ adinuicẽ cõsequutio est. Est enim fides ac timor Dei retinaculũ quoddam & salutare vinculũ, quo arcetur homo ac prohibetur à cõmissione malorũ: quemadmodum pulchre Sapiẽs attestatur dicens, Per timorẽ declinat omnis à malo. Et qui sine timore est, non poterit iustificari. Et Psalmo. 110. Initium sapiẽtię timor Domini. Cui etiã astipulatur quod in lib. Boetii de consolatu Philosophico, sacra philosophia eruditionẽ suam claudẽs, ait in hæc verba, Magna vobis est

Roma. 3. Iob. 22. Prou. 15. Ecclesi. 1. Psal. 110.

(si dissimulare non vultis) necessitas indicta probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cer- E
nentis. Iuxta hanc itaq; sententiã, qui Deum habet ante oculos, qui credit in corde suo esse deũ (vt
vere credi debet) qui singula hominum opera, cogitatus quoque, affectiones, & intima omnia cõ-
Eccle.12. spiciat, qui & cuncta suo tempore adducturus est in iudicium: quomodo non magnum habet reti-
naculum quo prohibeatur à committenda iniquitate? Ecõtrario autem qui prædictæ veritati con-
trariam sibi induerunt existimationem, erroneámq; persuasioné, fiunt quasi equus indomitus, fræ-
no abiecto insaniens, & in omne peccatum absq; retinaculo ruunt præcipites. De cuiusmodi Apo
Ephe. 4. stolus scribit, quòd desperátes (id est, fidem & spem Dei non habentes) tradiderunt semetipsos im-
pudicitiæ, in operationem omnis immũditię. Atq; ita ex vna hac falsa persuasione cõsequitur sta-
tim perfecta corruptio, & fœditas multiplex omnis generis peccatorum, propter quæ abomina-
bilis fit homo Deo. Quemadmodum enim sal in carne à corruptione eam præseruat, atq; fœtore:
ipso verò perennte aut deficienre, caro mox corruptionem patitur, atq; consequentem fœtoré: ita
fides ac timor Dei vbi adfuerit, præseruat à corruptione animam, & gratam facit acceptabilém-
que Deo: vbi verò defuerit, mox corruptio & fœditas cõsequitur peccatorum, fitque anima odibi-
lis & abominabilis Deo. ¶ Versu tertio, Dominus de cęlo prospexit super filios hominum. More
humano loquitur propheta de Deo, quasi speculatorem in alta specula positum fingens, qui desu- F
Psalm.11. per prospiciat super actus hominũ: quomodo in alio rursum loco dicit, De cęlo respexit Domin⁹,
Psal. 101. vidit omnes filios hominum. De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitát ter-
ram. Et iterum, Prospexit Dominus de excelso sancto suo, Dominus de cęlo in terrá aspexit: vt au-
diret gemitus compeditorum, vt solueret filios interemptorum. Proprie enim prospicere, quasi ex
eminẽti loco, & alõge aspicere est. Quod autem dicitur hoc in loco, Dominus prospexit, vt videat
si est intelligés, nõ aliud est, q̃ prospexit vidés, aut videndo ad actus hominum, an videlicet ipsum
cognoscerét & requirerent, an non. Ista enim nunc diligẽter considerat, vt suo tẽpore fideliter pro
meritis cuique retribuat. ¶ Versu quarto, Omnes declinauerũt, simul inutiles facti sunt. Qui à deo
declinat, inutilis est: quoniam fructum bonum (ad quem proferendum cõditus est) facere non po-
test. Illud enim dicimus inutile, quod non seruit vsui ad quem factum est. Hinc apud Sapientem di
citur, Homo apostata, vir inutilis. Quicũque enim à Deo se separat, fit inutilis. Vtilis autem homo
Prou. 6. est, quisquis in Deo manet, quoniam seruit gloriæ Dei, ad quam conditus est. Iuxta quá sententiá
2.Tim.2. Apostolus dicit quosdá esse vasa in honorem sanctificata, & vtilia Domino, ad omne opus bonũ
parata. Nemo tamẽ sic est ex sese Deo inutilis, quin Deus illum nouerit sibi facere vtilem: si nõ ad
glorificandam misericordiam & bonitaté, certe ad demonstrandá potentię atq; iusticiæ magnifi- G
Roma.9. centiá. docet enim nos sanctus Apostolus esse vasa irę apta in interitum, in quibus ostendere ve-
2. Tim.2. lit Deus iram, & notam facere potentiam suam. Et alio in loco docet in magna domo etiam ficti-
lia vasa & terrea suum locum & vsum habere. Vnde docemur neminem (quantum ad Deum atti-
net) posse fieri inutilem, ita vt nulli vsui ipse eum valeat aptare: tametsi ex sese homo peruersus ad
omne bonũ sit inutilis. Et secundum hác inutilitatem posteriorem intelligi debet potissimũ quod
Ioan. 15. dicitur: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Huic autẽ consonat quod in Euágelio Ioá-
nis, ex ore saluatoris, discipulis dicitur: Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes nõ potest face-
re fructũ, nisi máserit in vite: sic nec vos, nisi in me máseritis. Et siquis in me non manserit, mittetur
foras, sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Quod enim in propo-
sito Psalmi versu declinare dicitur, hoc in verbo isto Saluatoris est, nõ ĩ Christo & Deo pmanere.
inutilem autem fieri est fructum nõ posse ferre, & proinde ignibus tradi. Quẽadmodum autẽ pal-
mes qui in vite non manserit, licet ad fructũ natiuitatis faciendũ sit inutilis, est tamen aptus adhuc
cõbustioni, & igni nutriendo vtilis: sic & homo postquam declinauit, & à Deo separatus est, licet
ad faciendum fructũ vitę & operationis bonæ sit factus inutilis: manet tamẽ aptus siue vtilis (vt ita
Matt. 25. dicá) Deo, ad escá ignis, quem præparauit diabolo & angelis eius. Vnde in parabola, malos homi
Matt. 13. nes Christus zizanię, Ioannes autem paleæ cõparat: quæ licet non sit vtilis, vt congregetur in hor- H
Matth.3. reum, apta tamẽ est, vt proiiciatur in caminum. ¶ Versu eodem, Vsq; ad vnum intelligunt quidam
vsq; ad Christum: quoniam videlicet ipse solus per se bonus est, & quoniá absque eo nemo boni
Ioan.15. quicquam potest facere. Conueniẽtior tamẽ videtur altera expositio, quam in Elucidatione solam
explicauimus, vt illud, vsque ad vnũ, valeat, ne vnus quidem: sitq; sensus, Non est qui faciat bonũ,
ne vnus quidem. Sic enim loqui solemus, cum vniuersitatem, vel maximam partẽ volumus signi-
Roma. 3. ficare. Atque in hanc sententiam videmus beatum Paulum in Epistola ad Romanos præsentem
Psalmi locum intellexisse, & in testimonium citasse, cum tertio capite eius Epistolę allegatur⁹ prę-
sentẽ locũ ita scribit, Causati sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse: sicut, scriptum est,
Quia non est iustus quisquam: non est intelligens aut requirens Deum, &c. Vbi Græce habetur,
οὐκ ἔστι οὐδὲ εἷς: hoc est (ad verbum reddendo) Nõ est iustus, ne vnus quidem. Quod cũ in Psalmo
expressum non habeatur, satis apparet, illud quod in sequentibus ex Psalmo adducit ἕως ἑνός, id est
vsq; ad vnum, accepisse pro οὐδὲ εἷς, hoc est, neque vnus, vel ne vnus. Ad idem facit & Hebraica le-
ctio, quæ habet, Nõ etiam vnus: hoc est (suppleto verbo) Non est etiam vnus: aut, Nõ est vel vnus,
quomodo ex Hebræo interpretes vertunt. Quòd siquis roget, quonam pacto hæc lectio habere
possit veritatem, cum verisimile videatur in omnibus generationibus Deum semper electos suos
habere & habuisse, quos ipse ab iniquitate saluat, quemadmodum Paulus Apostolus ait, Cogno-
2.Tim.2. uit Dominus qui sunt eius. In illis quoq; pessimis maleficę Iezabelis temporibus, cũ omnia plena
3.Reg. 19 essent pollutionibus, responsum nouimus querulãti Heliæ, septem milia virorum relicta esse, qui

A nũquam genu curuassent Baal,cum ille se solum existimaret relictum cultorem Dei.Imò & in no
uissima Antichristi persequutione,qualis nõ fuit,neq; erit,ex Euãgelica narratione dipicim⁹ ser- Matt.24.
uãdos adhuc electos,quos diuina bonitas nõ patietur seduci à veritate. Quomodo ergo(quæret Ibidem.
aliquis)Propheta hic pronunciat,nõ esse ne vnum quidem qui operetur bonũ?Aut quod tẽp⁹ re-
spicit ille,dũ hæc pronunciat?Huic quæstioni facile respondetur,primũ quidẽ, si hyperbolico tro-
po vsum dicamus Psalmistam,qui Prophetis admodũ frequẽs & familiaris esse solet:quo modo &
illud Hieremię accipiendum est,A minimo vsq; ad maximum omnes auaritiæ studẽt.Et illud Pau Hiere. 6.
li,Omnes quę sua sunt quærunt:aliáq; his similia permulta, quæ in scripturis passim sunt obuia.Et Philip. 2.
iuxta hanc sententiã procedit Elucidatio.Posset nihilominus hic locus & alter excusari, secundum
illud quod in alio Psalmo positus in extasi sua idẽ hic Propheta exclamat,dicẽs,Omnis homo mẽ- Psal. 115.
dax.Videtur enim hoc vniuersaliter(vt probatum est)absq; tropo intelligendum. Omnis enim ho-
mo,quantum ex sese,vanus est,mẽdax,& instabilis,& ad peccati vanitatem pronus,atq; à viciata o-
rigine,ex ingenita mala cõcupiscẽtia,ad malum procliuis.Atq; ita non est ne vnus quidem, qui ex
sese quicquã operis vere boni,Deóq; placiti possit peragere,absque speciali Dei Saluatoris auxilio.
Ait enim ipse,Sine me nihil potestis facere. Atque ita corruptio ista partim ad originale peccatum Ioan. 15.
refertur,quo vniuersi eramus inquinati & abominabiles facti, donec veniret salutare Dei nostri,
quòd de captiuitate sumus redẽpti ad gaudiũ filiorũ Dei.Sed & tertiò dicere licebit absq; incõmo-
do,quòd non de bonorũ numero hic loquatur,sed tantũ de insipientibus illis, de quibus primo sta
B tim versu sermonem proponit:qui omnes à maximo vsq; ad minimum in studiis suis corrupti,ne-
sciunt neq; volunt bene agere.¶Versu septimo,Cõtritio & infœlicitas in viis eorum.Quòd in viis
impiorum sit cõtritio & infœlicitas,id Esaias secundũ eandem sententiam testatur capite suę Pro-
phetiæ quinquagesimonono his verbis,Opera eorũ,opera inutilia:& opus iniquitatis in manibus Esaię.59.
eorũ.Pedes eorũ ad malũ currũt,& festinant vt effundãt sanguinem ĩnocẽtem.Cogitationes eorũ
cogitationes inutiles.Vastitas & cõtritio in viis eorũ.Viam pacis nescierunt,& non est iudicium in
gressibus eorum.Imò & ipsi impii in libro qui Sapientia inscribitur,perhibent de sua cõtritione te
stimoniũ dicẽtes. Errauimus à via veritatis, lassati sumus in via iniquitatis & perditionis,& ambu- Sapien.5.
lauimus vias difficiles:viam autẽ Domini ignorauimus. Ac post pauca, In malignitate nostra cõ-
sumpti sumus.Cõtritio autẽ hæc & infœlicitas impiorũ accipi potest,vel illa æternę mortis damna
tio quæ in viis impiorum est:quoniam per eas ad illam recta pergunt, quam & inuenient postquã
cursum sui itineris perãbulauerint. Aut illa quam in hoc tempore, ex tormento malæ cõsciẽtiæ &
inquietudine animi,nõnunquã etiam ex multis corporis fortunæq; aduersitatibus perpetiũtur ob
impietates suas.Vere enim non minima cõtritio est,neq; minima infœlicitas, perpetuã illam con-
scientiæ malæ carnificinam perpeti, libidinosis cogitationibus atq; affectionibus iugiter torqueri,
C curis seculi & solicitudinib⁹ vitę huius misere distrahi atq; diuexari:nõ raro etiam corpus & animã
pro suis cõsequẽdis siue adimplendis desideriis,maximis exponere periculis, summóque obiectare
discrimini:nonnunquã etiam corporis omne robur & temporalem vitam consumẽdo in adimple-
tione carnaliũ desideriorum:quemadmodũ ebriosi homines atque luxuriosi faciũt,qui nimio po-
tu,nimiáque venere semetipsos enecãt,viribúsque exhauriunt, sicque sibi mortẽ ante tẽpus accer-
sunt,sui crudeles interfectores:plerique etiam causa sibi sunt aut occasio, vt vel gladio vel veneno
aliisue insidiis ante tẽpus pereãt.Itaque etiã de tẽporali cõtritione & infœlicitate verum est quòd
inueniatur in viis ac studiis impiorum:tametsi de æterna illa potissimũ sermo videatur haberi.Est
enim ista nunc præsentium afflictio & infœlicitas, prænuntia eius quę ventura est absq; mensura
& numero ĩfinitæ tribulationis atque miseriæ,de qua Apostolus Romanis loquitur,dicens, Ita & Roma.2.
indignatio,tribulatio & angustia in omnem animam hominis operãtis malum.¶Versu eodem,Et
viam pacis non cognouerunt. De via pacis nemo ambigit quin ipsa sit via iustitiæ. Hanc enim qui
ambulant,veram pacem habent ac sentiunt:non qualem mundus dat, sed quam Christus suis reli- Ioan. 14.
quit discipulis,dicens,Pacem relinquo vobis,pacem meã do vobis.Et iterum,In me pacem habebi Ioan. 16.
tis.Ac rursum,Inuenietis requiem animabus vestris.Iugum enim meũ suaue est,& onus meũ leue. Matt. 11.
D Hãc autem viam iustitiæ non cognouerunt impii,quoniam non intelligunt quàm dulce sit huius-
modi viã perambulare. Existimant enim duram eam esse ac nimium difficilem,cum reuera nihil sit
iucundius quàm ambulare,imò & currere in viis Domini.Non etiã cognouerunt viam pacis,quo
niã illã noluerunt intelligere,noluerunt sectari vt eam acceptarent perambulãdam: sed prælege-
runt vias impietatis.Forsitan autem nec hoc mysterio vacat,quòd via pacis singulariter dicitur,viæ
autem ĩpiorũ numero plurali:Semita enĩ iustorũ vna est & recta,quæ deflexionem nõ patitur,ne-
que ad dexteram neque ad sinistram,vt quomodocunque deflexerit quis in partem alterã,mox de
sinat ambulare viã rectam.Cæterùm,impiorũ viæ admodũ variæ & intricatæ sunt:quemadmodũ
in corporalibus viis non nisi vna est via recta, sed multa sunt deuia.In verbis autem Sapientiæ su- Sapien.5.
prapositis,sub vtroq; numero dicitur,primũ singulari,deinde plurali: Lassati sumus in via iniqui-
tatis,ambulauimus vias difficiles.Quasi enim vna est iniquitatis via, propter vnum exitiũ quo tẽ-
dunt omnes qui operãtur malum.Vnus enim omniũ finis,interitus,& perditio est: Viæ autẽ mul
tæ,propter magnã peccatorũ abinuicem differentiam.¶Versu octauo,Nónne cognoscent omnes
qui operantur iniquitatem? Modus loquendi iste per interrogationem,interdum ad amaram & se
ueram increpationem pertinet.Quemadmodum cũ in cãtico Moysi serui Dei,ex persona Domi-
ni dicitur,Nónne condita sunt hæc apud me,& signata in thesauris meis?Quasi diceret,Vtique cõ Deut.32.

dita sunt & signata. Ita in proposito loco firmissime assertoria respõsio subaudienda est, tanquam B
Deut. 32. si dicat, Vtiq; cognoscent suo tempore qui nunc operantur iniquitatem. Quoniã autem nihil ad-
ditur post verbum cognoscent, neque determinatur quid sint cognituri operarii iniquitatis: iccir-
co necesse est aliquid supplere, quòd sit sententiæ & loco conueniens. Potest enĩ intelligi cognitu-
ros Deum iudicem aut vindicem malorum nunc perpetratorum, quem nunc abnegant, dicentes
Psalm. 9. (iuxta Psalmi initium) Non est Deus. Cui consonat quod suprà Psalmo nono dictum fuit, Cogno
scetur Dominus iudicia faciens. Poterit & aliter intelligi, Cognoscent impii quid egerint, aut co-
gnoscent vindictam quam nunc promeruerũt suis malis actibus, aut quid expectare debeãt, quid-
ve eis sit euenturum in nouissimo. Neque enim consuetum est, cum pœnam prædicere volumus,
illam silentio premere. Cæterum, illud, deuorare pauperẽ vt cibum panis, quod nos in Elucidatio-
ne retulimus ad ęstimationem potẽtum, qui pro nihilo reputant pauperes deuorare, neq; amplius
commouentur, quàm si panem cibarium manducarent, intelligi etiam posset secũdum hoc, quòd
diuites & potentes de rapinis pauperum viuunt & pascuntur, quemadmodum homo pascitur pa
ne. Rapinæ enim & deprædationes pauperum, victus sunt diuitum, imò triumphus & gloria potẽ
tum. Alii præsentem locum sic intelligunt, quoniam quotidie oppreßioni pauperum potentes in-
sistunt, quemadmodum quotidie panem manducant. ¶ Versu nono, Dominum nõ inuocauerũt, F
illic trepidauerunt timore vbi non erat timor. Nihil mirum, vbi conscientia perturbata est & per-
uersum iudicium, si etiã timor suũ non habeat ordinem, vt illud metuant quod metuendum non
sit, econtrario aut timor desit, vbi timendum foret. Timor enĩ iudiciũ sequitur: propter quod etiã
aliter sensus timet, aliter intellectualis affectus siue voluntas. Cum igitur in impiis obstinatis pe-
nitus sit peruersum iudicium, adeò vt (iuxta verbum Prophetæ) dicant bonum malum, & malũ bo
num, tenebras lucem, & lucem tenebras: fit, vt ibi timeant, vbi vere timendũ non est, & ecõtrario.
Esaiæ. 5. Timent enim ea quę secundum veritatem potius spetanda sunt & concupiscenda: ea verò quæ ti-
menda sunt, hæc concupiscunt, ad hæc spe & desiderio anhelant, quantũ valent. Paupertatem nan-
que, egestatem, defectum, humiliationem, infirmitatem, dolorem, afflictionem, aduersitatem quã-
libet corporalem, mortem, & huiusmodi, summe horrent & execrãtur. Honores autẽ, põpas, deli-
cias, corpus bene curatũ, & bene validum, omnimodã prosperitatem, diuitias, & huiusmodi, velut
summa quædã admirantur, & vehementissime ista cõcupiscunt ac deamãt: & si forte in his pericli-
tantur, ibi summe metuunt, quasi summis bonis sint priuãdi. Cur ista? Quia peruerse iudicãt. Qua-
Titum. 1. re peruerse iudicãt? Audi Apostolum: Quoniam inquinatæ sunt illorum mens & conscientia, quo
niam mẽte corrupti sunt, & ad omne opus bonũ reprobi. Ecõtrario autem, vbi cõscientia bona est,
adest quoq; bonum iudicium. Bonum autem iudicium facit, vt quæ vere timenda sunt timeamus, G
& quæ optanda optemus: & sic timeamus sicut mala sunt, sic optemus sicut bona sũt: vt ea quę per
se bona sunt, per se optemus, nẽpe virtutum opera & spiritualia bona: quæ autem tãtum adminicu
latorie bona sunt (quatenus scilicet bene vti illis plerũq; solent homines iusti, & per ea proficere)
hæc optemus propter virtutem & profectum spiritus: cuiusmodi est mediocris sanctarum scriptu-
Prou. 30. rarum cognitio, quę sunt victui necessaria (vt postulat Sapiens) & si quæ sunt similia ad pietatem
conducẽtia. Sic ea quę per se mala sunt, per se timeamus, separationem à Deo, damnationẽ æternã,
& vitia omnia, atq; cõcupiscẽtias malas: quę autem sic mala sunt, quia plerunq; illis male vti solent
homines, & in eis deficere sępius videntur, quàm proficere (cuiusmodi sunt honores, põpę, magnæ
diuitię, atq; deliciæ, supereminens seculi literatura, & huiusmodi) hęc non immerito piis mentibus
sunt propter periculum mali annexi metuẽda. Et profecto non omnino sanum habet iudicium, sẽ-
Ecclęsi. 1. que de stultorum numero esse cõprobat (quem ait Ecclesiastes esse infinitũ) qui pro huiusmodi nõ
formidat in quibus tãplurimos deficere, imò deperire videt. ¶ Versu decimo, Consilium inopis cõ
fudistis. Inopem istum quidã intelligunt singulariter Christum Dominũ, cuius consilium confun-
dentes siue respuentes Iudæi (contra quos etiam totum psalmum nonnulli proferũt) seipsos in me
rũ malum cõiecerunt. Timuerũt enim locum & gentẽ perdere, si huius inopis cõsiliũ admisissẽt.
Si dimittimus eum sic (inquiunt) omnes credent in eũ, & venient Romani, & tollent nostrũ locũ H
Ioan. 11. & gentem. Nos autem qui psalmum generali expositione ad impiorum, maxime obstinatorũ, vni
uersitatem referimus, partẽ istam generaliter idem malumus explicare. Consonátq; huic genera-
li expositioni Paraph. Chal. habẽs numero plurali, Consilium pauperum quod cogitãt, in vobis vi-
tuperastis, quoniã posuerũt in Deo spem suam. ¶ Versu vltimo, Cũ auerterit Dominus captiuitatẽ
plebis suæ. Captiuitas duplex potest intelligi. Altera, peccati & mortis ęternę, sub qua detinebatur
genus humanũ ante Christi aduentũ: altera verò exilii & peregrinationis, in vita pręsenti. A prio-
re iam liberatum est humanum genus per Christi primum aduentum in mũdum. A posteriore ve
rò expectamus liberationem, cum ex hoc incolatu ad libertatem illam glorię filiorum Dei pertin-
gemus, à qua modo in hac valle lachrymarum exulamus. Secundum duplicem autem hanc captiui
tatem, duplicémq; liberationem, geminam in Elucidatione expreßimus intelligentiam. Notandũ
autem, quòd dicit, in auersione captiuitatis à populo Dei, Iacob & Israel habituros lętitiam: Esau
enĩ, & iis qui ex parte eius sunt (id est, incredulis & peruersis) nõ est pars in Domino, neq; in gau-
1. Tim. 2. dio salutis eius. Cum enim (quantum ex sese) saluator omnium sit Deus, cupiens omnes saluos fie-
ri, & ad salutem per veritatis agnitionem peruenire: ipsi tamen recusãt gratis allatam suscipere, ac
per infidelitatem atq; malitiam seipsos faciunt ab ea alienos. Sunt enim proprio suo iudicio (vt de
Titum. 3. hæreticis inquit Apostolus) condemnati.

A

XIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Considerat Prophets iu hoc Psalmo & tractat, qui modo veri ciues domus Dei, quæ est in Ecclesia, & qui ingressuri sint in requiem cælestem: idq́ue facit per interrogationẽ ad Deum cui per subsequẽtes versus omnet à primo adhibetur responsio accipiẽda vel quasi à Deo, vel quasi à Propheta sibiipsi ad interrogationem propositam respondente: id quod ad affectus cõmotionem facere nonnunquã homines solent. In responsione autem hac illud notandum videtur, quòd primò ea quæ generaliora sunt, uẽpe declinãre à malo, & facere bouum, proponuntur. Deinde verò sequẽtibus versibus ad particularia descẽditur specialius. 1.Tim.3.

DECIMIQVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? * aut quis requiescet in monte sancto tuo?*

B *2 Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam.*

*3 Qui loquitur veritatem in corde suo: * qui non egit dolum in lingua sua.*

4 Nec fecit proximo suo malum:

C ** & opprobrium non accepit aduersus proximos suos.*

*5 Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: * timentes autem dominum glorificat.*

6 Qui iurat proximo suo, & non decipit:

D ** qui pecuniam suam non dedit ad vsuram: * & munera super innocentes non accepit:*

7 Qui facit hac, non mouebitur in æternum.

Domine Deus mecum ipse perpendere cupi-, & velut te docẽte addiscere, quinam sint illi qui tecum habitabũt, modo in Ecclesia ista (quæ est veluti militantiũ tabernaculum, tanquã veri serui tui, & veri incolæ illius: * & qui deinde requie tua sempiterna tecum perfruẽtur in Ecclesia illa sublimi triumphante, in qua tu quasi in monte immobili & firmissimo habitaculo inhabitas. 2. Considero autem & comperio, non omnes absq; discretione ex illorũ fore numero, sed eos tantum qui nũc in corpore isto sine peccati macula vitam ducere satagunt semperq; à malo declinantes, id quod bonũ ac iustum est sedulo perficiunt, & omne virtutis opus sectantur studiose. In his enĩ duobus, nempe in recedendo à malo, & sectãdo bonũ, perfecta iustitia est. 3. Qui in corde suo loquuntur veritatem, ea animo volentes, proponentes, atq; desiderãtes quę vera sunt, quæ recta, quæ vtilia, & in vniuersum quęcunq; ad veritatem siue virtutem spectant, nõ autẽ praua aut inutilia aut noxia: * qui per linguas suas dolosũ ac fraudulentum nihil contra proximos loquuntur, quos eos circũuenire aut decipere conẽtur: sed lingua sunt, quemadmodũ & corde, veraces. 4. Qui deniq; opere exteriori malum nullũ intulerũt proximis, neq; iniustitiam, neq; fraudem, neque dãnum, neq; aliud quodlibet malum: sed omnia agunt in veritate atq; synceritate, faciẽtes hominibus quicquid sibi vellẽt fieri: & quod sibi fieri nollent, in alios nõ exercẽtes. In tribus autem his, nempe in veritate cordis, oris, & operis, tota iustitia est: * qui deinde opprobrio aut contemptu non affecerunt proximos suos, eos despicientes, atque etiã opprobria ab aliis illata proximis nõ acceptauerunt, non æquo tulerunt animo, neque eisdem præbuere consensum: sed potius (quãtum in ipsis fuit) auertere & impedire huiuscemodi conati fuerunt. 5. Qui insuper homines malignos non magnificauerũt, non laudauerũt, non fouerũt in sua malitia per adulationem, sed magis (quantum in ipsis fuit) humiliare eos, & ad nihilum deducere studuerunt: eorum conatibus malis constanter & viriliter amore iustitiæ resistẽdo: eos autẽ qui diligunt Dominũ, magni æstimauerũt: in precio habuerũt, & honore affecerunt debito, eorum piis studiis amorẽ, honorẽ, & auxiliũ pro sua condiriõne impẽdentes. 6 Qui deniq; si quando (vel necessitate compellente, vel vtilitate suadẽte) proximo suo quicquam iuramento addixerint, nõ decipiunt, neque fraudant eum cui factũ est iuramẽtum, sed firmissima fide adĩplent: similiter & si promisso aut voto quicquã fuerint polliciti, non fraudant eum cui vel votũ vel promissio facta est: * qui pecuniam insuper non mutuo dederũt ad accipiendum inde lucrũ vsurarium illicitum: * qui munera non acceptauerunt aduersus innocẽtes, vt pro muneribus peruerterẽt iudicium, aut contra eos iudicarent quibus causa est per se iusta. 7. Qui hæc & quæ in eis ĩcludũtur omnia obseruauerit, ex eis nõ trãsgrediẽtes neque omittentes, hi demũ digni mihi vidẽtur, quos in æternã requiẽ tu potentissime Deus dignãter assumas: quò nulla vnquã ventura est cõturbatio, nulla cõmotio, sed sempiterna erit securitas, & trãquillitas, ac stabilitas semper duratura. In quam nos quoq; pauperes seruos tuos, per prænarratam iustitiæ viam, propter nomẽ sanctũ tuũ perducere digneris, qui viuis & regnas Deus per imẽsa secula. Amẽ. Matth.7.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMQVARTVM.

Versu primo, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? In priori parte, per tabernaculum Dei, Ecclesiam militantem intelligimus; quoniam tabernaculum ad militantes & peregrinantes pertinet. Vita autem ista, & malitia & peregrinatio est. Militia enim (vt ait sanctus

Iob. 7. Iob)est vita hominis super terram. De peregrinatione autem alio in loco dicit Psalm. Aduena ego E
Psalm. 38. sũ apud te & peregrinus, sicut omnes patres mei. Et ad Hebręos scribit Apostolus, quòd aduenas
Hebr. 11. & peregrinos sese confitebantur sancti Patriarchæ super terram. Rectè ergo Ecclesia ista, in qua vt
militantes & peregrinantes demoramur, tabernaculum dici potest, & merito debet. De quo taber-
Apoc. 21. naculo in Apocalypsi dicitur Ioanni, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. Pro tabernaculo
autem ex Hebræo vertit Hieronymus tentorium, similiter & Felix. Domine (inquiunt) quis pere-
grinabitur aut demorabitur in tentorio tuo? quod aperte prædictæ astipulatur interpretationi.
Peregrinabitur autem, loco habitabit, etiam translatio habet illa qua Augustinus vtitur. Mons
autem iste intelligitur Ecclesia, in supernis gloriose triumphans: quæ quamobrem mons sanctus
dicatur, iam antè Psalmo tertio dictum est. Illa ergo hoc in loco inter tabernaculum, siue tentoriũ,
& montem sanctum Dei differentia est, quòd illic peregrinamur, in laboribus videlicet & miseriis
multis vitam degentes pauperculam: hic verò requiescimus, ab omnibus laboribus & afflictioni-
Apoc. 14. bus liberi. Sic enim in Apocalypsi legimus, Amodo iã dicit spirit⁹, vt requiescant à laboribus suis.
¶ Versu tertio, Qui loquitur veritatem in corde suo, &c. Docuit aliquando sanctus homo Dei, ac
paupertatis altissimę dispensator diuus Franciscus, illum esse fidelem domini seruum, qui cogitate
quę domini sui sunt, qui loquitur quę domini sui sunt, itémq; operatur quę sunt domini. Hæc tria F
pulchro satis ordine, in hoc versu simul & initio sequentis, pariter iuncta conspicimus. Nam lo-
Psal. 50. qui in corde veritatem, perinde est atq; loqui quæ Dei sunt: quoniam dominus ipse est Deus verita
Ioan. 14. tis. Non facere autem dolum in lingua, est non loqui quæ cõtra Deum sunt. Ipse enim omnis frau-
Psalm. 5. dis est osor. Nam virum sanguinum pariter & dolosum abominabitur dominus. Non facere autẽ
proximo malum, spectat ad operationem boni. Neque enim ista sic mere negatiue, vt sonant, acci-
pienda sunt: sed sub negatione contraria affirmatio intelligenda venit. Vt cum dicitur, Non egit
dolum in lingua sua: intelligitur, sed iustitiam & æquitatem loquitur cum proximis suis. Et iterum:
Nec fecit proximo suo malum: intelligitur, sed fecit quod bonum, æquũ, & iustum est, quod in E-
lucidatione etiam indicauimus. ¶ Versu quarto, Et opprobrium non accepit aduersus proximos
suos. Secũda pars huius versus specialiter posset de detractiõe intelligi, vt ille dicatur accipere op-
probrium aduersus proximum suum, qui detractionem audit & sustinet siue acceptat, audiénsque
arridet & applaudit, cum magis debuerit obsistere. Melius tamen generaliter puto accipiendũ, vt
intelligatur de quolibet contemptu, & qualibet contumelia: sic tamen, vt etiam detractio inclu-
datur. Nam & ipsa opprobrium aliquod semper adfert illi, aduersus quẽ profertur. Sicque aduers⁹
alterum accipit opprobriũ, qui contemptum aliquem videt irrogari, siue in pręsentem, siue in ab- G
sentem, aut quãlibet iniuriam, vilipẽsionem, aut oppressionem, quam acceptat, in qua oblectatur,
imò quam sustinet, cum posset prohibere vel impedire, atq; etiam deberet pro sua virili. Habet au-
tem hoc loco aliquanto clarius & plenius versio Hieronymi ex Hebræo, in hunc modum: Nõ su-
stinuit opprobrium super vicino suo. Felix, Opprobrium non tulit aduersus proximũ suum. Neq;
dissonant ista à nostra vel lectione vel interpretatione. ¶ Versu quinto, Ad nihilum deductus est
in conspectu eius malignus. Totum istud, ad nihilum deductus est, Græce vno vocabulo dicitur
ἐξουδένωται: quod vno verbo correspondenter dici posset Latine, annihilatur, hoc est, nihil fit & ni-
hili pẽditur. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Despicitur in oculis eius improb⁹. Felix
autem vertit. Neglectus in oculis suis abominabilis: quod eandem quidem sententiã, sed obscurius
continet. Est enim sententia, hominem impium & detestabilem in oculis iusti esse neglectũ, & nul
lius precii habitum, nihilíq; reputatum. ¶ Versu sexto, Qui iurat proximo, & non decipit. Non ita
hoc est intelligendum, quasi ad iustitiam pertineat, aut Deo hominem gratum faciat actus iurãdi:
sed tantum ad significandum iuramentum (cum ipsum fieri contigerit) debere esse syncerum, fir-
múmq;, & minime fallax ac deceptoriũ. Tãtundémq; valet, Qui iurat & nõ decipit: atq; illud, Qui
iurãs vel cũ iurat, vel si iurat, nõ decipit. Est autem hæc loquutio satis vicina illi qua dicitur in Psal.
Psalm. 4. quarto, Irascimini, & nolite peccare, secundum quorũdam expositionem suo loco suprapositam, H
qui sic intelligunt, Si irascimini, vel irasci contingat, nolite peccare. Vnde quemadmodum ex illo
passu, secundum hanc expositionem, non probatur iram spectare ad virtutem, sed tantum iræ tem-
perationem & refrænationem: ita neq; ex hoc loco probari potest iuramentum ad virtutem spe-
ctare, sed tantum fidelitatem in iuramenti obseruatione. ¶ Versu eodem, Qui pecuniam suam nõ
dedit ad vsuram. Dare ad vsuram cum in sermone generaliter ponitur, absq; particula alteram in
dicante significationem, indifferenter respicit vel illum qui accipit sub obligatione fœnoris, vt
videlicet lucrum debeat polliceri sibi mutuanti: vel illum qui lucrum acceptat & spectat ex mu-
tuo quod præbet alteri. Manifestum autem est, quòd hoc loco non nisi secundo modo accipiatur,
cum dicitur, Qui pecuniam suam non dedit ad vsurã. Quod primum quidem patet ex accusatiuo
pecuniam, adiecto. Is enim indicat significationem secundam. Non enim solent homines accipiẽ-
tes à creditoribus mutuum, dare pecuniam sub obligatione fœnoris, sed magis accipere. Deinde
sententiæ veritas idipsum demõstrat. Neq; enim hoc aduersatur virtuti, primo modo dare ad vsu-
ram. Potest enim fieri, vt graui egestate quis oppressus merito debeat ad vsurã confugere, quasi
remediũ opportunum suæ necessitati. ¶ Versu vltimo, Non mouebitur in æternum. Præter expo-
sitionem in Elucidatione monstratam, posset conuenienter intelligi ad hunc modum, Non cadet
in æternũ, neq; priuabitur, neq; separabitur à cœtu filiorũ Dei. Cui cõsonat quod ex Hebræo vertit
Felix, Non elabetur in seculum: à fœlicitate scilicet æterna, à monte sancto, de quo in principio
propositum fuit: sed recta illud pertinget, illícq; permanebit.

A

XV. PSALMI ARGVMENTVM.

ORatio Christi est Psalmus iste, pro se ac suis membris ad patrem clamãtis, sibiq́, ac suis ab eodẽ patre præstita beneficia commemorantis. Initio enim Psalmi, patris implorans custodiam, mox quemadmodũ omne eius desideriũ in sanctis pater ipleuerit, narrare incipit, & quomodo per ingraueſcẽtiã atq; inualescentiam iniquitatum, multorum ad se filiorum facta sit conuersio: quos se dicit non ad gentiliũ aut Iudaicorum rituum obseruantiam conuocasse, vtpote quos ad cultũ nouæ legis Euangelicæ aduocauerit. Deĩde à versu quinto, Deum patrẽ gloriatur filius se suosq́ue habere in hæreditatem: in qua vt supra modum præclara, mirifice sibi complacet, etiam ad noctem vsque benedicens Deum, quem in conspectu suo prospicit sẽper, semperq́ue à dextris sibi assistentem, & paratum in auxilium: qui morte solutum filium custodiuit, vt nec anima ĩ infernum descenderet, neque caro experiretur putrefactionem: sed in vitam ipsum resuscitauit immortalẽ, ac glorificatum sublimauit in dextera sua, vbi omnium est delectationum plenitudo.

DECIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Conserua me domine, quoniam speraui in te:

B *✳ dixi domino, Deus meus es tu:*

✳ quoniam bonorum meorum non eges.

2 Sanctis qui sunt in terra eius: ✳ mirificauit omnes voluntates meas in eis.

C

3 Multiplicatæ sunt infirmitates eorum:

✳ postea accelerauerunt.

D *4 Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus:*

✳ nec memor ero nominum eorum per labia mea.

5 Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei:

CVstodi pater me filium tuum, mihiq; credentes, &
mea mẽbra, à morte & omni malo conserua: quo-
niam in te est spes atq; fiducia mea, atque itẽ eorum
qui in me credunt: ✳ dixi tibi, ô pater (qui meus es
secundum humanitatis infirmitatem dominus) &
in oratione confessus sum ꝙ Deus meus sis, me se- Ioan. 17.
cundum humanitatem superior & maior: ✳ te (in-
quã) domine & pater oro vt me cõserues, quoniã tu nullo bono no-
stro indiges, aut opus habes, sed ego & mei, tuorũ bonorũ egem⁹, &
à te accipere omnia vere bona debem⁹, atq, à te omnia expectare: cũ
ipse vicissim à me vel ab alio quoquã omnino nihil debeas expectare
aut etiã suscipere valeas. 2. Iccirco autem fidenter te pater inuoco,
quoniã benignũ te & facilem agnosco erga oẽs te inuocãtes. Nã quã
tum ad sanctos & fideles qui sunt in terra tua, in hoc mũdo, quẽ crea-
sti, in Ecclesia quã fundasti: ✳ quantũ ad hos, siue erga hos, & in eis,
siue de eis, tu mirabiliter fecisti, & mirifice impleuisti oẽs voluntates
meas, id est, quæcunq; de eis fieri volebã, optabã, desiderabã, omnia
mirabili bonitate ac misericordia tua implesti, optime pater, de eis.
Volebã enim credentes in me à peccatis fieri saluos, à morte & dãna
tione liberari, filios Dei fieri, diaboli regno esse subtractos, regni cæ-
lestis fieri hęredes, spiritu sancto regenerari, atq; alia quę ad electorũ
salutẽ pertinerent: quæ omnia mirabiliter in electis, diuinitatis tuæ
potẽtia, per me filium tuũ implesti. 3. Et id quidem magis mirabile,
dum attenditur eorũ mira ad me facta cõuersio. Nam postquã eorũ
infirmitates atq; miseriæ (tam idololatriæ, q̃ cæterorum errorũ atq;
vitiorũ) multiplicatę fuerant, & quasi vsq; ad summum excreuerant,
quando totus mũdus hisce miseriis potissimum erat implicitus: ✳ tũc
audita veritatis prædicatione, mox ardenti animo veritatẽ suscepe-
runt, ac reiectis omnibus quibus impliciti fuerãt erroribus, ad Deũ
viuũ sese festinantes alacri corde conuerterunt: tanto iam ardentius Roma. 3.
atq; libentius veritati adhærẽtes, quanto se turpius antè vanitatibus
attẽdebãt fuisse inuolutos. Cõclusa enim fuerãt omnia sub peccato Roma. 11
in incredulitate, vt agnoscerent oẽs se peccasse, & egere gloria Dei, Matt. 9.
sicq; omnes cõsequerentur misericordiam. 4. Et ego (qui veni voca-
re peccatores ad pœnitentiam) veniẽtes vndecũque ab infirmitatib⁹
suis, benigne colligã: neq; tamen eorum cõuenticula aut synagogas
aut collectiones cõgregabo de sanguinibus, hoc est, ad ĩmolationẽ
sanguinis quorumcunq; animaliũ, hircorum, aut vitulorum, aut etiã
hominum (quemadmodũ ad huiusmodi, siue propter huiusmodi ĩ-
molationes faciendas, erant Iudæorũ atq; gentilium conuentiones)
sed ĩ Ecclesiam nouã, vbi erit sacrificium omnibus & Iudęorum &
Gẽtilium sacrificiis excellentius, congregabo eos. ✳ neq; quales ante
cõuersionem fuerint, in idololatriis atq; vitiis suis vltra rememora-
bor per labia mea, postquã sese ab eiusmodi vanitatibus ad veritatẽ
cõuerterint: neq; eis vnquã improperabo quid fuerint, sed erunt co
ram me priora omnia in obliuione, proiiciamque post tergũ meum Ezec. 18.
omnia peccata eorum, & iniquitatum eorum vltra non recordabor. Esaiæ. 38.
5. Domin⁹ Deus pater meus, ipse est portio mea hęreditaria, & tota
hæreditas mea: & ipse est portio calicis mei, hoc est tota pars mea, si-
mul & eorũ qui credũt mihi, quẽ expecto, quẽ solũ desidero ĩ mer
cedem & gaudium omnium electorum meorum. Ipse enim cũ sit

✳ tu es qui restitues hæreditatem meã mihi.

6 Funes ceciderunt mihi in præclaris: ✳ etenĩ hæreditas mea præclara est mihi.

7 Benedicam dominũ qui tribuit mihi intellectum: ✳ insuper & vsque ad noctem increpuerunt me renes mei.

8 Prouidebam dominum in conspectu meo
Ioan.16. *semper: ✳ quoniam à dextris est mihi, ne cõmouear.*

9 Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea:
Ioan.10. *✳ insuper & caro mea requiescet in spe.*

10 Quoniam non derelinques animã meam in inferno: ✳ nec dabis sanctum tuum videre
Ioan.13. *corruptionem.*

Apoca.1. *11 Notas mihi fecisti vias vitæ:*

1.Cor.15. *✳ adimplebis me lætitia cum vultu tuo: ✳ delectationes in dextera tua vsque in finem.*

omne bonum & perfectissima bonitas, sufficiẽtissima est hæreditas, E
abundẽq; ditare potẽs omnes electos, eósq; plenissime reddere beatos: ✳ tu es ô pater cælestis, qui me meósq; pertingere facies ad hæreditatem meam, id est, ad possessionem cælestis regni, à quo secundũ humanitatis formam ego factus fuerã velut extraneus, & à quo mei fideles per peccata fuerant facti alieni. Ad hanc autem hæreditatem per resurrectionis gloriam, & me, & fideles omnes mecum reduces. 6. Funiculi diuisionis mihi in præstantissimis & optimis partibus ceciderũt, hoc est, mihi in partem hęreditariam obuenit, quod est omnium pręstãtissimũ: ✳ nam hæreditatem meam (quæ est Deus meus, eiúsque regni possessio) ego pretiosam atq; præclarissimam reputo, præ omnibus quæcũq; sunt in cælo vel in terra: neq; quicquam omnium cum hac sorte mea ego arbitror posse comparari. 7. Gaudeant proinde alii in suis sortibus & hæreditatibus quas eligunt: alii quidẽ in diuitiis, alii in honoribus, alii in voluptatibus, alii in aliis: has sibi in hæreditates obtigisse gaudeant. Ego certe, qui noui q̃ sit pręclara hæreditas mea (quæ est possessio summi boni) laudans ac gratias F
agens, benedicam Deũ, qui me meósq; instruxit, & intelligere fecit pretiũ hæreditatis huius pręstantissimæ: ✳ insuper & vsque ad noctẽ in oratione, cõfessione, & gratiarum actione perseueraui, ita vt me increparent, & veluti arguerent vigilias protrahentem, exhausti nimiis vigiliis renes mei, veluti cõquerentes subtrahi corpori debitum somnum, sibíq; cõgruum vigorem, qui nõ somni tẽpore potissimũ comparatur: quemadmodum oculi increpare solẽt nimium vigilias protrahentes, veluti debitã requiem exposcentes. 8. Neque mirum si in oratione & benedictione ita perstabam, quãdoquidem Deũ patrem meum conspiciebam semper vt pręsentem, & quasi ãte oculos meos positum, qui nunquam me reliquit solum: ✳ quoniã à dextris mihi semper assistit, veluti paratus in auxilium, ne vnquam veniam in casũ vel cõturbationẽ, siue peccati, siue mortis. Diuinitas enim humanitatem nonquam destituit, sed adfuit semper eam custodiẽs, ne in vllum malum vel peccati vel etiã nocumenti alterius, extra temp⁹ G
prædefinitum & præordinationẽ æternam, posset ipsa per fragilitatẽ incidere. 9. Propter hanc autem patris mei iugem pręsentiam & indeficientem assistentiã, lætatus sum in spiritu meo, atq; etiam exultaui in laude & gratiarum actione per linguam meam, etiam ore bene dicendo tam benignissimum patrem meum: ✳ ad hæc cum venerit tempus dormitionis meæ, vt ponam à meipso paululum animam meam, requiescet etiam tum sine vllo corruptionis periculo corpus meum (ab anima licet separatũ) in spe certa paulo post futuræ resurrectionis suæ, atq; cum anima iterandę coniunctionis. 10. Certus enĩ sum, ꝙ pręsentia diuinitatis tuæ, ô pater (quę semper adest mihi à dextris) nõ derelinquet animam meam in inferno, ad eũ modum quo maligni spiritus atq; damnati in profũdo eius detinentur: neq; item in lymbo inferni demorari aut detineri permittet, quemadmodũ patrum priorũ spiritus illic vsq; in tempus redẽptionis cõclusi seruabantur: ✳ neq; iterum ex altera parte (nempe ex parte corporis) patieris me filium tuum, quem sanctificasti tibi in vnctione spirit⁹ tui H
absq; mẽsura, vllam experiri corruptionẽ siue putrefactionẽ, quemadmodum cæterorũ mortuorum corpora solẽt mox post animæ à corpore separationem in putredinẽ resolui. Diuinitas enim in mortis triduo & corpori & animę (quanq̃ abinuicẽ separatis) sẽper manens vnita, vtrunq; inhabitando custodiet, ad faciendam post tridui tẽpus præuisam adinuicem reunionem, quæ sicut animam ab inferno, ita corpus reducet à sepulchro. 11. Demonstrasti mihi primo omnium, quasi primogenito mortuorũ, viam vitæ, reditũ videlicet à morte ad vitam, quãdo me à morte fecisti ad gloriosam vitam resurgere, vt essẽ primitiæ dormientiũ, & cæteris omnibus in me crediturus author fierem resuscitationis ipsorũ: quam sanè viam præter me alius nemo inuenire potuit vnquã: ✳ resuscitatũ verò & ad vitã reuocatũ me Christũ hominẽ, per glorificationẽ & exaltationẽ plenissime implebis, atq; satiabis immẽso gaudio & lętitia ineffabili, in aspectu vultus tui: ✳ eritq; mihi plenissima iucũditas & delectatio sempiterna in exaltatione ad dexteram tuam, in æqualitate gloriæ tuę, in communicatione & fruitione bonorum omniũ, quę in te existunt.

A ## ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMQVINTVM.

VErsu primo, Quoniã bonorum meorum nõ eges. Nouissima illa coniunctio, quoniã, potest cõtinuari secundũ sententiam cũ primo verbo, Conserua: iuxta quẽ modũ in Elucidatione accipitur, sicq; causalitatis est indicatiua, vt quasi causam assignet filius, ob quam à patre petat cõseruari. Et quanquã causa vera non sit plene expressa, intelligitur tamen vt affirmatio sub negatione, quomodo etiã in annotationibus Psalmi hunc proxime pręcedentis ostendimus. Sub eo enim quod expresse dicitur, Bonorũ meorum non indiges, tacite intelligitur (secundum affirmationem oppositam) sed ego cum meis, bonorũ tuorũ ĩdigemus: quod lectio Hebræa aperte exprimit, habens hoc in loco, Bene nõ est mihi sine te, vt vertit sacer Hieronymus. Potest & continuari dictio illa quoniam, cum verbo proximo, dixi: vt causalitatis nota non sit, sed tantum connexionis siue continuationis, ad hunc sensum, Dixi domino, Deus meus es tu, ita vt bonorũ meorum nõ indigeas. ¶ Versu secundo, Mirificauit omnes voluntates meas in eis. Videtur pronominis repetitio in fine versus aliquantulũ incommoditatem & obscuritatem adferre sermoni: simul & psonæ mutatio de secunda ad tertiam, cum tamen tota oratio ad patrem dirigatur. Clarius enim diceretur, In sanctis qui sunt in terrã tua mirificasti omnes voluntates meas. Sed neutrum in scripturarũ (maxime propheticarum) vsu, incognitum vel insuetum est, vt quãquam ista quasi noua aut insolita
B debeant turbare. Nam de pronominis repetitione iam in annotationib⁹ psalmi decimi meminim⁹, & forsitan posterius pluribus in locis admonebimus. Personæ autẽ commutatio nusquam non est obuia scripturarum lectoribus. ¶ Versu tertio, Multiplicatæ sunt infirmitates eorũ. Contulit nonnihil gentibus in Christi aduentu, ꝙ earum infirmitates fuerant multiplicatæ, quòd excreuerant vsq; ad summum infidelitates, idololatriæ, & cætera vitia in eis. Tanto enim facilius erat eis conuerti à fœditate paternæ vanitatis, & agnitam veritatem suscipere. Iudæorum autem populus, quoniam vsqueadeò nõ erant ipsius infirmitates multę vt gentium, ideo non sic accelerauerũt ad Christum vt illi. Dicebant enim se esse vnius Dei cultores, legis diuinæ obseruatores, paternarum traditionum sectatores: nec agnoscebant opus se habere medico: quoniã non excreuerant sic infirmitates eorũ, vt facile sentirent. Ideo non accelerauerunt ad medicũ Christũ. Quẽadmodũ is qui leui tãtum infirmitate languet, ita vt morbũ nõ vehementer sentiat, non curat de requirendo medico, quoniã se non sentit illo habere opus: cuius autem infirmitates multiplicatæ sunt atq; inualuerũt, vt facile sentit infirmitatẽ, ita medicum libenter suscipit, imo requirit. Atq; id etiam hodie in plerisq; videmus, qui in se confidunt tanquam iusti, cùm reuera infirmi sint & periculose laborantes: ad medicum tamen nõ accelerant, quoniã vsqueadeo multiplicatæ sunt eorum infirmitates, neq;
C adeò incruduerunt, vt eas valeant sentire: & ideo non intelligunt opus se habere medico, cuiusmodi erant scribę & pharisęi, suntq; etiam hac tempestate plurimi. Sunt verò alii, qui postquã in profundum vitiorũ & in extremã insaniam deuenerunt, iam incipiunt suam fœditatem agnoscere, & sibiipsis displicere propter fœditatem in qua se inueniũt, cum ad sese diuino respectu deflectũr oculos. Itaq; fit, vt huiusmodi non rarò ad Deum, cognita suarum infirmitatum magnitudine, accelerent tanto ardentius, quanto turpius, longiúsq; à Deo aberrauerant: & (iuxta Prophetæ verbum)
quantum à domino abscesserant, decies tantũ iterum cõuertantur ad illum in toto corde suo. At- Baruc. 4.
que hinc est, ꝙ in Apocalypsi dominus frigidos prælegit tepidis, dicens: Vtinam calidus esses aut Apoca. 3.
frigidus: quasi hoc optandi modo indicans nonnullam spem esse reliquam frigidis. Tepidos autẽ Hebr. 12.
postponit, subiungens: Nunc autem, quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Nolunt enim huiusmodi tepidi ad ignem consumentem (qui Deus est) accedere: quoniam satis se calere arbitrantur, cum omnino non caleant, sed tepeant. Recte itaq; hoc loco dicitur, quòd post multiplicatas infirmitates accelerauerunt electi Dei. Nonnulli autẽ de corporalibus infirmitatibus, vexationibus, & afflictionibus præsentẽ versum exponunt: quoniam scilicet vexatione dante intellectum, plurimi ad Deũ sese conferunt ardentius. Quæ sententia neq; mala foret neq; ĩprobanda, si
tantum inueniri posset cum reliquo Psalmi contextu bona connexio: quod forsitan fieri posset, si Esaiæ. 28.
D diceretur de persequutionib⁹ & afflictionibus electorum in primitiua Ecclesia fieri sermonẽ. Nam hos cõstat tanto magis ad Deum accelerasse, tanto fidelius, plenius, atq; intimius sese ad Deum cõuertisse, quanto magis affligebantur exterius. ¶ Versu 4. Nec memor ero nominum eorum per la-
bia mea. Eandem habet intelligentiã cum illo quod in Psalmo 9. suprà positum est, Increpasti gen- Psalm. 9.
tes, & periit impius: nomen eorũ delesti in æternum & in seculum seculi, secundum expositionẽ quam inibi assignauimus. Notandum autẽ quod dicit, Non recordabor nominum eorum per labia mea: non autem dicit se non recordaturum illorum: quemadmodum illo etiam in loco nõ dicit, Delesti eos, sed nomen eorum delesti: nomẽ scilicet vetus, appellationes antiquas, quas sub dia-
boli seruiture tenebant. Nam (vt Apostolus ait) si qua in Christo noua creatura, vetera transierunt, 2. Cor. 5.
facta sunt omnia noua. Et in Apocalypsi ipse dominus qui sedebat in throno, ait, Ecce noua facio Apoc. 21
omnia. Quòd si omnia innouari debent infidelibus, nomen etiam conuenit innouari. Nam & prĩcipes gentium, eorum quos aliunde in suam seruitutem asciscunt, nomina commutant & innouãt: quemadmodum legimus de filiis captiuitatis, Daniele, Anania, Azaria, Mizaele, quos ex Iudęa trãstulerat rex Nabuchodonosor, quorũ nomina commutauit eunuchorum præpositus, sub cuius cu-
ra fuerant traditi, imponens Danieli nomen Balthasar: Ananiæ, Sidrac: Azariæ, Misac: Mizaeli, Danie. 1.
Abdenago. Quanto magis omnipotẽs omniũ dominus nomine nouo appellabit seruos suos, nec recordari volet veterũ nominum per labia sua? Denique, qui veterem hominem vult exui & expoliari cum actibus suis, quomodo nomen vetus patietur? Cõuenit enim nouo homini nomẽ nouũ.

Ephes.4. Non recordabitur igitur Deus nominũ illorum veterum, per labia sua. ¶ Versu quinto, Dominus E
Coloss.3. pars hæreditatis meæ, &c. Nonnulli hęreditatem hoc in loco intelligunt sanctam Ecclesiam, hunc
sensum assignantes, Dominus pars & sors meorũ fidelium, quę est hæreditas mea. Iuxta illud quod
Psalm.2. in secundo Psalmo dicitur, Dabo tibi gentes in hæreditatem tuam. Sic item quod sequitur, pars ca-
licis mei, secundum hunc sensum exponunt. Dominus pater est merces & præmiũ passiotis meæ.
Nam pec calicem satis frequens est in scriptura noui testamenti passionem significari. Nos tamen
(absque horũ præiudicio) longe alium sensum assignauimus, qui nobis videtur germanior, & vsu
Ecclesiastico conformior. Solet enim ex Episcopali iniunctione & Ecclesiastica institutione versi-
culus iste recitari ab iis qui insigniuntur charactere clericatus, atque in clericos consecrãtur, id est,
in partem vel sortem domini. Hinc enim habent vt clerici vocẽtur, id est, de sorte domini, vel sor-
tem partẽmq; suam hæreditariam habẽtes dominum. Hanc autem nostram sentẽtiam (quæ nobis
videtur germanior) in Elucidatione satis clare lucidéq; explanauimus. ¶ Illud tamen aduertendum
est, secundum hãc nostram expositionem, partem hæreditatis dici quasi partem hæreditariã. Quæ
acceptio nec à communi loquẽtium vsu est aliena. Solẽt enim vulgo dicere homines, Hæc est por
tio hæreditatis meæ, cum demonstrare volunt suam hæreditariã portionem. ¶ Verũ hoc loco for-
sitan quærat aliquis, quonam pacto fieri possit, vt filius aut fidelis quilibet dicat Deum esse partem
Lucæ.16. suæ hæreditatis. Nemo enim potest Deo seruire & mammonæ, neq; duobus dominis. Neque pati F
tur ipse partitionem secum cuiuscunq;: sed vult se esse totam in solidum hæreditatem eius cui se in
hæreditatem dederit, totum cor exposcit, alienum amatorẽ secum non patitur, ex toto corde vult
diligi. Quomodo ergo nunc pars dicitur hæreditatis, & non potius tota hæreditas? Videntur enim
hæc adinuicem repugnare, pars hæreditatis, & tota hæreditas. Quæstionem istam ex iis quæ præ-
missa sunt, aduertenti animum non fuerit difficile dissoluere. Non enim repugnant adinuicem, to
ta hæreditas mea, & pars hæreditatis meæ, cum iuxta prædictum modum accipimus partem hære-
ditatis pro portione hæreditaria: imò coincidunt magis. id quod in simili facile fuerit paterni ex-
emplo declarare. Nam proles quæ paternam accipiunt hæreditatem, facta diuisione, vbi singulis
fuerit assignata sua portio, recte possunt singulæ dicere, Hæc est pars hæreditatis meæ, singulis to-
tum quicquid in hæreditatẽ sibi obuenit demonstrantibus. Vocat enim vnusquisq; partem suę hę-
reditatis, totũ hoc quod accipit: cum non amplius aliquid de hæreditate habeat, q̃ totum quod de-
monstrat: sed quia ex tota paterna hæreditate per diuisionem illi hoc obtigit, cæteris cohæredibus
alia sibi vendicãtibus. Atq; ita secundum hanc cõparationem, vocant fideles partem hęreditatis suę
dominum: quoniã in hoc mundo, dum alii sibi honores eligunt, alii diuitias, alii mundanã sapien-
tiam, alii delicias, ipsi sibi dominum Deum in suam portionem accipiunt cum gaudio, libentissime G
illis dimittentes suas quas elegerũt vanitates, modo ipsi suum possint adipisci electum, illúmq; tene
Psal.72. re imperpetuum. Vnde & alio in loco dicit Psalmista, Quid enim mihi est in cælo, & à te quid vo-
lui super terrã? Deus cordis mei, & pars mea, Deus in æternum. Mihi autem adhærere Deo bonum
Psal.141. est, ponere in domino Deo spem meã. Et alibi, Dixi domino, Deus meus es tu, portio mea in terra
Num.18. viuentiũ. In lege quoq; dominus loquitur ad Aaron, dicens: In terra eorũ nihil possidebitis, nec ha
bebitis partem inter eos. Ego pars & hæreditas tua, in medio filiorũ Israel. Vbi manifestissimũ est
partem pro hęreditate vel hæreditaria portione vsurpari: quod in aliis quoque scripturarum passi
bus admodũ vsitatum est. Patet itaq; nullum in supradicta nostra expositione inesse incommodũ,
eámque conformem esse vsui scripturarum. ¶ Versu eodem, Et calicis mei. Quod autem mox sub-
iungitur de parte calicis, idem valet quod pars hæreditatis. Calix enim in scripturis frequenter pa-
Psal.74. ratam retributionẽ significat: quemadmodum cum dicitur, Calix in manu domini. Et in Apocaly-
Apoc.14 psi, Biber de calice iræ Dei, id est, de retributione indignationis eius, qua impiis retribuet secundũ
opera sua, cõdigna præmia. Vnde pars calicis recte dicitur sors retributionis diuinę, id est ipsa mer
ces quæ ex Dei retributione expectatur. Accipitúrque tam in bonam partem, q̃ in malam, quemad H
modum merces & retributio ad vtranq; partem spectant. Hoc autem in loco sumitur in bonam
partem, pro retributione scilicet fœlicitatis æternæ: quẽadmodum & in sequentibus, Psalmo vige
Psalm.21 simo primo, Calix meus inebrians q̃ pręclarus est. Sed in Psalmo decimo, cum diceretur: Ignis, sul
Psalm.10 phur, spiritus procellarum, pars calicis eorum, in malam partem fiebat acceptio, id est pro retribu-
tione damnationis æternæ, quẽadmodum illo in loco explanauimus. ¶ Versu eodem, Tu es qui re-
Hiere.14 stitues hæreditatẽ meam mihi. Recte Christus patri dicit de restitutione hæreditatis. Per humilita-
Matt.15. tem enim carnis, & secundũ formam serui de sinu patris descendens, exiit (quasi colonus futurus)
Lucæ.8. in terrã, vt seminaret semen suum: factúsq; est velut peregrinus & extraneus (secundum eã formã)
à præsentia diuinitatis. Confidit tamen à patre sibi restituendam suam hæreditatem: quoniam per
passionem & resurrectionem se nouit, etiam secũdum formam serui, assumendũ in dexterã patris.
Valde autẽ accommode hanc partem dicere possunt fideles Christi membra suo capiti, vt ille eam
dixit suo patri. Propter Christi enim amorẽ, huius mundi pompam, gloriam, delitiásq; spernunt,
& abiiciunt vniuersa, quo Christũ sibi valeant in solidam & certam hęreditatẽ comparare, dicen-
Matt.19. tes cum beato Petro, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: id est, omnes partes, omnes
hęreditates, omnia quę sunt in mundo abnegauimus, & te prę omnibus elegimus in partẽ & hęre-
ditatem nostram, te vno contenti, & extra te nihil requirentes. Hi enim cõfidenter subiũgere pos-
sunt, ac dicere domino, Tu es, qui restitues nobis hęreditatem nostrã quã spreuimus. Pro tẽporali
enim ob tuũ amorẽ contempta, reddes nobis æternã: pro corruptibili & mox peritura, immarcessi
bilem & nunquam perituram. ¶ Versu sexto, Funes ceciderũt mihi in pręclaris. Sumpta est hęc me-

A taphorica loquutio à diuiſione ſortiũ, quę per funes ſiue funiculos ſolet fieri. Vnde pſalmo ſeptua- Pſal. 70.
geſimo dicitur Dominus filiis Iſrael ſorte diuiſiſſe terrã expulſarum gẽtium in funiculo diſtributio
nis. Et frequenter admodũ de hac funiculi menſuratione fit in ſcripturis mẽtio. Quomodo igitur
ille cui in diſtributione terræ alicuius obtigerit terra pinguior, longéque pręſtantior portionibus
cęterorũ qui pariter acceperunt & ipſi funiculo diſtributionis partes ſuas, quomodo (inquam) o-
uans ac geſtiens iſte dicere poterit funiculos ſibi cecidiſſe in præclaris, id eſt, diſtributionis funi-
culo ſibi præſtantẽ atq; inſignem hæreditatẽ obtigiſſe: ſic & in propoſito Chriſtus dominus de pa-
terna hæreditate (maxime etiã pro ſuis membris) gloriatur: debemus quoq; & nos ſinguli gloriari
in parte iſta, ac dicere, ꝙ vere ĩ pręclaris, vere fœliciter nobis ceciderit funiculus, id eſt quòd fœlix
portio obtigerit nobis, ꝙ præclaram partem nacti ſimus, quam non velimus commutare vlla aliena
hæreditate, id eſt, nullis diuitiis, nullis honoribus, nullis voluptatibus quantumuis maximis. Sic
econtrario miſeri & cæci voluptatum mundíq; amatores clamant in præclaris ſibi cecidiſſe funes,
& habent ſuam hęreditatem, præclarã ſuam portionem ſtupidiſſime ac ſtolidiſſime iactantes, dum
abunde ſe beatos putant ſuis diuitiis, ſuis delitiis, ſuis honoribus. Re ipſa tamen ſatis oſtendunt
q̃ non ſit ipſis præclara ſua hæreditas: quandoquidem illorum affectum minime valent adimplere
quæ poſſident, reputántq; minimum ſemper, imo velut nihilum quod habent, cũ infinito plura &
B maiora cupiant: quod profecto non facerent, ſi id quod aſſequuti iam ſunt, vere præclara eſſet hære
ditas. Sed oſtendit vel luce clarius hæc tam grandis inſufficientia, támq; inexplebilis egeſtas, q̃ ſit
paupercula, tenuis, & macra præter dominum omnis hæreditas. Simul & illud euidentiſsime mon
ſtrat, impudenter mentiri omnes, qui præter dominum vllam iactant hæreditatẽ præclaram. Atq;
hæc quidẽ præſentis loci ſententia eſt. Cæterùm, quantũ ad ſermonis commodum, dubiũ videtur
quid ſibi velit illud, in præclaris. Apparet enim hanc dictionẽ per ſeſe non poſſe efficere completã
ſententiam. Soluitur autem hæſitatio, vel ſubſtantiue accipiendo præclara, vel intelligẽdo ſubſtan-
tiuum partibus, aut hęreditatibus, aut rebus. Pręſtat tamen ſubſtantiue accipi, vt tantundem valeat
in præclaris, ac, in iucundis, in amœnis, in elegantibus: quomodo vertit Felix. Beatus aũt Hierony
mus, in pulcherrimis. Pro ſecunda autẽ parte, Etenim hæreditas mea præclara eſt mihi, vertit bea-
tus Hierony. Et hæreditas ſpecioſiſſima mea eſt: alii, Hæreditas pręclara vel pretioſa eſt mihi. Chal
daica tranſlatio, Sed & hæreditas mea cõplacuit ſuper me. Quæ omnia lectionẽ noſtram atq; ſen-
tentiam elucidant. ¶ Verſu ſeptimo, Increpuerunt me renes mei. Sicut oculi, cum nimium vigilias
protrahimus, quaſi per modum aliquẽ nos increpãt & affligunt veluti debitã ſomni requiẽ expo-
ſcentes: ita hoc in loco de renibus dicitur, qui vigiliis immodicis maxime exhauriuntur, ſuóq; vi-
C gore fraudantur. Propter quod à Sapiente dicitur, Vigilia honeſtatis tabefaciet carnes. Et priſci illi Eccle. 31.
patres, qui omne ſtudiũ adhibebãt edomandis carnis libidinoſis affectibus (quorum ſedes in renibꝰ
ſiue in lumbis eſt) vigiliis immodicis maxime vacabant, ita ſeſe arbitrantes carnem optime in ſer-
uitutẽ ſpiritus ſubigere. Poteſt verò iſta renũ interpretatio & aliter accipi, vt per renes intelligamꝰ
affectiones ſiue deſideria, quomodo nonnunquã ſolent in ſcripturis accipi: veluti cũ dicitur, Deus Pſalm. 7.
renum & cordiũ ſcrutator, id eſt, affectionum & cogitationũ. Secundum autem hunc modum in-
crepant nos renes noſtri vſq; ad noctem: quoniam affectiones piæ & bona deſideria ſanctorũ, qui-
bus ſatagunt gratos ſeſe demonſtrare erga Deum, nõ ceſſant extimulare & inuitare ad laudem &
gratiarum actionem, neq; ocioſos eſſe permittunt: & quantumuis oratio aut gratiarũ actio fuerit
protracta, vix tamen patiuntur vt fiat ceſſatio, ſed ad ampliora ſemper prouocant & impellũt. Fa-
cit enim hoc in fidelibꝰ pia grati animi erga Deum affectio, vt nunquã ſibi videantur feciſſe ſatis:
ſed ad maiora ſemper aſpirent, quaſi ante nihil fecerint. Quemadmodũ ex aduerſo, in quibus nõ eſt
debita erga Deum cordis affectio, hi vbi vel labia ſua in oratione aut gratiarũ actione aperuerint,
vel genua tantũ poſuerint, iam abunde multa ac magna feciſſe ſeſe exiſtimãt. Alii verò, renes Chri
ſti dicunt eſſe Iudæos, ex quibus (vt ait Apoſtolus) ſecũdum carnem Chriſtus natus eſt: ſicq; renes Roma. 9
(id eſt, populum ipſum ſuum de quo natus eſt) dicunt eum increpuiſſe vſq; ad noctem: quoniam
D vſq; ad mortem illum perſequuti ſunt. Verũ hæc ſententia nec connexioni ſatis conſonat, quam in
Elucidatione monſtrauimus, neq; vſquam puto in ſcripturis poſſe repetiri, vbi renes alicuius di-
cantur ipſius cõſanguinei, vel illi de quibus quis ꝓgenitus eſt. ¶ Verſu octauo, Quoniam à dextris
eſt mihi ne cõmouear. A dextris eſſe dicimus eũ qui in auxilium paratus nobis aſſiſtit. Vnde in alio Pſal. 108.
Pſalmo, Quia aſtitit à dextris pauperis, vt ſaluam faceret à perſequentibus animam meam. Et alibi, Pſal. 120.
Dominus protectio tua ſuper manum dexterã tuam. Alii verò per dexteram intelligunt propitia-
tionem & fauorẽ, vt eſſe alicui à dextris, ſit illi eſſe propitiũ atque bene fauentem. Quod non om-
nino male propoſito quadrat, neq; ab altera expoſitione multum diſſonat: quoniã Deus, ſuæ pro-
pitiationis clementia & benigno reſpectu, auxilium nobis & protectionem impẽdit. ¶ Verſu deci-
mo, Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionẽ. Nomen, ſanctum, quidam accipiunt genere neu
tro, intelligentes corpus ſanctum: ſed obſtat in Græca lectione articulus maſculini generis. Habẽt
enim Greca τὸν ὅσιον, id eſt (genere maſculino) ipſum ſanctũ. Sed & ex Hebræo interpretes, maſculi
no genere ſanctum aut miſericordem vertunt. Accipiendum proinde eſt ſecundũ ſynecdochẽ, vt
de toto pro parte ſermo fiat. Quemadmodũ enim in priori parte de anima fit mentio, ſic in ſecun-
da de corpore. ¶ Quantũ verò ad tres iſtos verſus nouiſſimos notandum eſt, quamuis peculiariter
in Elucidatione aptati ſunt perſonæ Chriſti, poſſe tamen commodiſſime ad vniuerſos etiam fide-
les extendi. Neque enim fidelium animæ in inferno derelinquentur cruciandæ imperpetuum, vt
animæ impiorum: neque corpora omnimodam experientur corruptionem abſq; ſpe reſtitutionis

&resurrectionis: quemadmodum corrumpũtur penitus corpora iumeotorũ: sed nota fiet eis atq; E
reserabitur via vitæ per resurrectionem à mortuis, postquã adimplebũtur lætitia in aspectu Deitatis, in dextera illius, in sorte electorum & beatorum, quos (vt Euangelicus sermo demonstrat) ad dexteram constituet iudex, vbi ad remunerationem aduenerit. Nam in sinistra (quę hœdorum erit
Matt. 25. locus) non delectationes erunt, sed cruciatus & tormenta æterna.

XVI. PSALMI ARGVMENTVM.

EX tituli indicio fit manifestum, hunc Psalmũ formam esse orandi. In quo vir fidelis bene sibi conscius, innocentiam atque iustitiam suam multis modis probatam proponens, petit sibi à Deo iustorũ saluatore contra iniuste aduersantes fieri iudicium, sicque in iustitia stabiliri, vt nunquam illorum prauitate moueatur à via recta, Deumque in hoc orat mirificare misericordiam suã, vt se quasi pupillam oculi custodiat, protegatque sub alis misericordiæ & omnipotentiæ suæ, vt nocumentum nullum sustineat à persequẽtibus. Quorũ crudelitatẽ (quo exaudibilior fiat oratio) versibus tribus, nempe decimo, vndecimo, & duodecimo patenter aperit: ac deinde diuinum postulat auxiliũ, nouissime versu decimoquinto, illorum cõdemnationem per imprecationis modum, prædicens & ab electis separationem, pro eo quòd in hac vita illis quæ Deus nõ pbat fuerint satiati, & omnium temporalium bonorum abũdantia fuerit abusi: se verò hoc in tẽpore peregrinationis esurientem, cum apparebit gloria domini, sperat beatitudine æterna in aspectu diuinitatis satiandum. F

DECIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Exaudi domine iustitiam meam: ✻ intende deprecationem meam.*

2 *Auribus percipe orationem meam: non in labiis dolosis.*

3 *De vultu tuo iudiciũ meum prodeat: ✻ oculi tui videant æquitatem.*

4 *Probasti cor meum: & visitasti nocte:*

✻ igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.

5 *Vt non loquatur os meum opera hominum:*

Gene. 8. *✻ propter verba labiorum tuorum ego custo-*
Matt. 7. *diui vias duras.*

6 *Perfice gressus meos in semitis tuis: ✻ vt nõ moueantur vestigia mea.*

ATtende domine ad meã iustitiam, in qua (te teste, simul & attestante mihi cõscientia) sedulo studeo corã te conseruari: meam innocentiã considera, q aduersum inimicos nihil peccauerim: ✻ & considerata innocentia atq; iustitia mea, benignus intende ad exauditionẽ orationis meæ, qua te deprecor pro mea ab inimicis liberatione. 2. Aures tuas, Deus piissime, auditúmq; benignum exauditionis tuæ accõmoda orationi meæ, quam corã te fundo corde syncero & integro, miniméque ficto aut simulato, non aliud ore loquens, q̃ corde retinẽs. 3. A conspectu vultus tui (quo omnia conspicis, ac peruides humanarum actionum singula) procedat proueniátq; mihi iudicium contra aduersarios meos, qui mihi iniuste sunt molesti: ✻ oculi cognitionis G
tuæ & benignus aspectus tuus aspiciant veritatẽ & iustitiã, qua me innocentẽ ex tua gratia cõfido, vt pro mea iustitia cõtra iniuste aduersantes pferas (me liberato, illis verò fugatis) iustã sententiam. 4. Neque verò innocentia mea, quam propono ad exauditionẽ impetrãdam, te latet: eámq; nec vanã nec falsam esse tu nosti. Siquidem spiritum meum & conscientiam cordis mei tu probasti: íinq; variis tentationibus pbatum cõperisti, & visitasti ad probationem maiorẽ etiã in nocte aduersitatis, in tristibus tenebris aduersitatũ, quãdo mihi lucis atq; præsentię tuę subtracta videbatur consolatio: ✻ tribulationibus quoq; variis & afflictionib⁹, sicuti in fornace ignis probatur aurum, ita me quoq; examinatũ & probatum reddidisti, & in omnibus perseuerantẽ me in iustitia conspexisti, atque ab omni iniquitate peccati solicite declinantem: sic vt nullis tentationibus nullísq; tribulationib⁹ à iustitia potuerim dimoueri confortatus grã tua. 5. Vsque- H
adeò autem ab omni iniquitate, vt non solùm opere non peccarẽ, verumetiã nec ore loquerer opera hominum, id est, quæ mala sũt & noxia. Hæc enim sunt opera hominũ, mendaciũ, vanitas, & peccatũ: ✻ pp̃ter sermões sanctos tuos, pp̃ter præcepta tua æquissima, quę tu quasi per labia tua distinxisti, nobísq; obseruanda districte præcepisti: ne ipsa (inquam) in vllo trãsgrederer, ego obseruaui diligenter & solicite custodiui vias iustitiæ & virtutis: quæ sanè (propter hominibus inditã corruptionẽ, & sensum hominis ab infantia & origine pnum ad contraria virtuti) arctæ & angustæ sunt, duræq; ac difficiles: ita vt pauci admodũ sint qui illas inueniant, aut perambulare velint, pluribus vias latas, molles, ac spatiosas, quę in perditionem ducũt, percurrentibus. 6. Veruntamen, quia absq; tuo auxilio non potest homo in sua perseuerare iustitia, tuã misericordiam inuocare cogor, orans vt perfectos facias gressus meos in istis iustitiæ semitis, vtq; in finem vsq; perseuerare me facias in illis: ✻ ne forte vllo vnquam tempore cõtingat vestigia gressuũ meorũ, actiones vitæ meæ moueri, & exerrare è viis illis duris, illísq; relictis in vias latas, ac seculari animo suaues deuenire: quẽadmodũ (proh dolor) nõ paucis euenire cõspicio.

A *7 Ego clamaui, quoniã*
exaudisti me Deus:
** inclina aurem tuam*
mihi, & exaudi verba
mea.
8 Mirifica misericordi
as tuas, qui saluos facis
sperantes in te.
9 A resistentibus de-
xteræ tuæ custodi me:
** vt pupillam oculi.*

B *10 Sub vmbra alarum*
tuarum protege me, à
facie impiorum qui me
afflixerunt.
11 Inimici mei animã
meam circundederunt:

** adipem suum cõclu-*
serunt:
** os eorum locutum est*
superbiam.
C *12 Proiicientes me nũc*
circundederunt me:
** oculos suos statuerũt*
declinare in terram.
13 Susceperunt me si-
cut leo paratus ad præ-
dam: & sicut catulus
leonis habitans in ab-
ditis.

14 Exurge domine,
D *præueni eum:*

** & supplanta eum:*

** Eripe animã meã ab*
impio, frameam tuã ab
inimicis manus tuæ.
15 Domine à paucis
de terra diuide eos

** in vita eorum, de*

7. Fidẽter autem clamo ad te, neq; metuo postulare quicquã eorum
quæ mihi ad salutẽ necessaria cognouero. quoniã exauditionis tuæ
gratiam frequenter sum expertus: * & nũc domine solita pietate fle
cte ad orationem meam, & exaudi dignanter verba orationis meæ.
8. Mirabiles ostẽde miserationes tuas, & magnos demõstra effect⁹ cõ
suetæ misericordiæ tuæ, ô De⁹ Saluator omniũ in te vero corde cõ-
fidentiũ. Omnino enim necesse est vt mirabilẽ exhibeas atq; demõ-
stres misericordiã tuam, in electorum tuorũ saluatione: quoniã nisi
maxima miseratione salus illis non posset contingere: neq; in finem
vsq;, nisi tua iugiter miseratiõe adiuti, possent persistere in vijs tuis:
maxime tot vndiquaq; inimicis circũdantibus, & à vijs tuis abduce-
re eos modis omnibus cupientibus atq; conãtibus. 9. Serua me De⁹
& custodi ab aduersariis meis, diabolis & hominibus malis qui resi-
stunt virtuti omnipotẽtiæ tuæ, quęrẽtes impedire quę tu vis fieri bo
na: quæ verò tu non vis, mala solicite conantes pro mouere: * ab his
(inquam) tu me dextera tua sic custodi, & serua diligẽtissime, assidua
tua protectione, quemadmodũ in corpore pupilla oculi prouidẽtia
naturæ solicitissime custoditur per cõtinuum pelliculæ operculum,
quod ipsam pupillam ab omni nocumento iugiter defendit, ne ali-
cunde læsionẽ valeat recipere, aut quodlibet nocumentum. 10. Quo
modo gallina sub alis suis pullos defendit ab auibus rapacibus, ita me
quoq; sub alis tuis, subq; scapulis fortitudinis atq; protectionis tuæ,
protege ab impiis aduersariis meis, qui me grauiter affligũt suis ten-
tationibus atq; persequutionibus, quęrẽtes morti dare animã meam,
ne videlicet quod optant possint implere. 11. Vide autem, Deus piissi
me, feritatẽ & crudelitatem aduersariorũ meorum. Ecce enĩ animã
meam ex omni parte obsederũt, magno impetu, magnáq; astutia vn
diqnaq; insidias cõstituentes, ad eum modũ quo obsideri solent ciui
tates: vt quocũq; me verterẽ, nusquã deesset mortis pericula: * absq;
omni misericordia crudelissime agunt aduersus animã meam, nullã
omnino habẽtes cõpassionẽ, siue vllius miserationis affectũ, quasi a-
dipe (in quo cõpassionis & misericordię sedes est) cõcluso atq; pror-
sus obdurato, visceribúsq; misericordię penitus obfirmatis, vt nullo
valeãt cõmiserationis tangi affectu: * ore quoq; suo superba loquu-
ti sunt, blasphemiã domine in te, atq; ĩ me cõuitia, exprobrationésq;
ĩdignas: quasi nemo omnino, ne tu quidẽ ipse, me possis de eorũ ma
nibus liberare. 12. Ipsi nũc me è via recta, quantũ in se est, conantes
impulsib⁹ suarũ tentationũ eiicere, siue in terrã proiicere à statu re-
ctitudinis, ex omni parte me obsederũt, vbiq; mihi ponẽtes insidias,
ne quo modo possim euadere manus eorum: * statuerũt deflectere ĩ
terrã oculos suos, diligentissiméq; considerare gressus meos, & vias
quas ambulo, vt sic possent mihi cõmodi⁹ locare retia, & laqueos po
nere certiores, quos nequirẽ euadere. 13. Parati stant ad excipiendũ
me, si cõtigerit in laqueos eorum vel leuiter incidere aut inuolui, ad
modũ leonis famelici qui ad prędã est parat⁹, feroci animo me vora-
re cupiẽtes: & quẽadmodũ catuli leonis qui in occultis latitãt, expe-
ctantes magno desyderio, donec prædã aptã conspiciãt. 14. Tu verò
domine, meã innocentiã atq; istorũ prauã crudelitatẽ cõsyderãs, ex-
urge mihi in auxiliũ, neq; dissimules aut differas: & præueni atq; an-
teuerte illos, priusquã mihi præualeãt, de eorũ ĩsidiis & potestate me
liberãdo, vt præsentior atq; potẽtior mihi sit tua misericordia ad sal
uandũ, q̃ sit illorũ crudelitas ad nocendũ: * deuince illos, prosterne
atque conculca sub pedibus tuis (quemadmodum victis fieri solet, &
quẽadmodũ ipsi facere mihi sperabant) omni eorũ virtute & astutia
superata, atq; in nihilũ per te redacta: * illisq; calcatis sic animã meã
saluã fac de manibus impiorũ, gladiũ quoque & potestatẽ quã à te
acceperũt erue, eiice, & aufer ab iis qui sunt inimici & aduersarii po-
tentiæ tuæ, sic vt nõ patiaris illos nobis per suã potentiã aut violen-
tiam vllum inferre nocumentũ. 15. Domine, tu iudex vẽturus secun
dum vltionẽ tuæ iustitiæ diuides eos, separabisque quantũ ad bonæ
remunerationis pręmiũ, ab electis tuis (qui pauci admodũ sũt nume
ro, cõparatione multitudinis peruersorũ) de terra viuẽtiũ: à qua ipsi
excludentur, illis intromissis: vt sic fiat peruersorum à bonis diuisio,
qui nunc in hoc tẽpore simul sunt cõmixti: * causa autẽ ob quã diui
dentur ab electis impii bonorum persequutores, hæc est, quoniã ĩ vi Matt. 15.

absconditis tuis adimpletus est venter eorum.

Iacobi.6. Iudas. Lucæ.16.

16 *Saturati sunt filiis,*

✳ & dimiserunt reliquias suas paruulis suis.

17 *Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo:*

Matth.5. *✳ satiabor cum apparuerit gloria tua.*

1.Cor.13.

ta sua dũ super terrã viuerent, adimpleuerunt vẽtrem suum, saturati E
sunt & copiose perfruiti ad omnẽ plenitudinem iis quæ abscondita
sunt à cõspectu tuo, quæ tu ignoras, quæ tu minime probas, id est se
culi huius deliciis, & temporaneis fœlicitatibus: inq; vitiis, atq; concu
piscentiis, lasciuiis, & luxuriis (quæ tu ignoras ac detestaris) enutrie-
runt corda sua, & sine fræno oblectauerũt semetipsos: vt quẽadmo-
dum in hac vita receperunt bona quæ tu nõ probas, ita in futura bo
nis illis priuentur quæ erunt in conspectu tuo .16 .Filios in hac vita
ac filias habent ad abũdantiam, eósq; egregie pulchros, robustos, &
bene cõpositos, & item omnium temporalium bonorũ abundantia
sunt perfruiti, & veloti satiati: ✳ & vsqueadeò pleni fuerunt bonis o-
mnibus, vt ea nõ possent per sese expẽdere omnia, sed dimiserunt re
sidua prolibus suis: ✳ Insuper & doctrinas prauas & exẽpla pessima,
moriẽtes quasi reliquias malitiarũ suarum reliquerunt suis posteris,
quos in rectitudine iustitiæ debuerant instituere .17. Ego verò illa
omnia quibus illi modo satiantur cõtemnẽs, atq; pro nihilo pendẽs F
vniuersa, hoc solum curare volo ac prouidere, vt in iustitia omníque
virtutũ perfectione appaream ante conspectum tuum, & modo sẽ-
per ante te in tuo beneplacito conuersando, & post hanc vitam ad
tuam præsentiã pertingendo: ✳ parum autem est, si modo dum illi sa
turantur ego esuriã, illis deliciantibus ego lugeam & fleam. Certissi-
ma enim fide scio, ꝙ pro hac esurie, quã modo libens ob amorẽ tuũ
sustineo; ventura sit mihi perfecta bonorum omnium satietas, tũc
cum post tenebras vitæ huius manifestauerit se mihi gloria tua, cum
tu dabis facie ad faciem contueri magnificam illam gloriam tuam, in
qua tecum iubilant omnes sancti tui, in secula seculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMSEXTVM.

Notandum ꝙ totus iste Psalmus à nonnullis accipitur vt oratio Christi ad patrẽ, & pro sua, & pro membrorum suorũ liberatione, supplicantis. Idq; potissimũ ob hoc, ꝙ versu quarto dicatur, Non est inuenta in me iniquitas: & quoniam de Christo dici videatur, ꝙ propter præceptũ patris custodierit vias duras, viam scilicet veritatis, tam vitæ q̃ doctrinæ. Sed & alia quæ dicuntur de malitia aduersantium, videlicet ꝙ ipsum circundederint & susceperint quasi leo paratus ad prædam, & cætera huiusmodi, rectissime ad Christũ quadrant. Atq; item, quod vltimo loco de satietate dicitur ventura, Christo secundũ humanitatem recte competere cognoscitur. Veruntamen & Ecclesiæ, quæ corpus est Christi, & cuilibet etiam iusto, qui membrum est eius, recte potest Psalmus totus aptari, quemadmodũ monstrat Elucidatio. Quod autem dicitur, Non est inuenta in me iniquitas, si ab homine puro proferatur, cum modificatione debet intelligi: nõ vtique quasi nulla omnino sit aut fuerit in eo peccati iniquitas, sed quia testimonium perhibente sibi conscientia, nullũ agnoscit in se peccatũ mortis (cùm Psalmum profert) in se inhabitans, propter quod Dei posset inimicus cõstitui. Tale enim peccatum proprie iniquitas reputatur, atq; nominatur. Aut ad aduersarios referatur ista iustitia, quasi dicat se nihil commeruisse aduersus illos, neq; vllam in se inuentã contra illos admissam iniquitatẽ, vt sic iuste debeat ab illis sustinere afflictionem. ¶ Versu primo, Exaudi Domine iustitiã meam. Exaudi iustitiam meam, tantundẽ est ac si dicas, Exaudi me in iustitia deprecantẽ, aut propter iustitiam & innocẽtiam exaudi orantem. ¶ Versu secundo, Non in labiis dolosis. Particula illa, Non in labiis dolosis, non est connectenda cum verbo auribus percipe, sed ad orationẽ referri debet, supplẽdo aliquid, quo fiat completa sententia, hoc modo, Auribus percipe orationẽ meam, quam fundo, aut facio, aut quæ fit à me, nõ in labiis dolosis. Oratio autẽ dolosis fit labiis, cum affectus interior cordis & spiritus desiderium non respondẽt voci deprecanti: vt pote cum exterius orant labia, cor autem longe est à Deo, neque rectum est corã eo quem lingua orat. ¶ Versu.5. Vt non loquatur os meum opera hominum. Initium versus huius secundum sententiam aptius videretur iungi fini versus præcedentis, ad hunc sensum, Non est inuenta in me vlla iniquitas, ita vt neq; loquatur os meum opera hominũ. Multum enim est, nõ solùm nõ opere implere, sed neq; nominare, neq; loqui quæ praua sunt, ad cõsensum vllum siue delectationem, aut loquẽdo de ipsorũ perfectione detractare. Vnde & Apostolus suos monet Ephesios, dicẽs: Fornicatio & omnis immũditia aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. Et alibi, Corrumpunt mores bonos colloquia praua. Opera autẽ hominum recte dicuntur vicia & peccata, quibus vacant carnales. Solet enim nonnunquam in scriptura simpliciter hominis nomine, carnalis intelligi: quemadmodum cum Paulus scribit Corinthiis, Cum, inquit, dicat quis, ego sum Pauli, & cętera. nónne homines estis, id est, carnales? Qui autem inter homines, carnem superãtes, secundum spiritum ambulant, hi non iam homines, sed Dii merentur appellari: iuxta illud, Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes. Insuper virtutum opera, & actiones vere bonę, Dei potius sunt, q̃ hominũ. Deus enim est qui operatur in nobis & velle & perficere, pro bona volũtate & sine eo nihil omnino possumus. Vitia aũt & pęccata, nostra sunt, hominũ sunt opera, nõ Dei. Est enim ex sese omnis homo vanus & mendax, imo vanitas vniuersa: & ex sensus peruersitate ad male agendũ potẽtes facilésq;

G, H (right margin section letters). Marginal references: Ephes.5. 1.Cor.15. 1.Cor.3. Psal.71. Philip.2. Ioan.15. Psal.115. Gene.8.

A ſumus.¶ Verſu nono, A reſiſtẽtibus dexteræ tuæ cuſtodi me. Quòd modo dicuntur praui dæmo-
nes hominéſque peruerſi reſiſtere dexteræ Dei, ipſum eſt quod Pſalmo.10. de iiſdem dicitur, ꝙ de Pſalm.10
ſtruant quę perficit Deus. Siquidem hic ad ſeminandũ ſemen bonum in cordibus hominũ, ad inſe
renda pręclara virtutũ germina, ad eradicandum malarum cupiditatum zizania, interius ſemper at-
que exterius operatur. Illi verò in contrarium ſedulo conantur mala ſeminare ſemina, plantare ſpi
nas & tribulos, ſemẽ bonũ ſuffocare, plantata quoq; virtutum germina euellere aut arefacere: ſicq;
dexteræ Dei (quantum quidem in ſe eſt) reſiſtunt, dũ id quod ſuper omnia ipſe deſiderat, nẽpe ele-
ctorum ſalutẽ, hi totis conatibus impedire quærunt.¶ Verſu eodẽ, Vt pupillã oculi. Quod dicitur
de pupilla oculi, diligenter eſt notandum. Ipſa enĩ cum ſit præ omnibus membris corporis teneri
ma, & facillime vel à leuiſſimo puluiſculo recipiat læſionẽ, propter tamen cuſtodiam pelliculæ ip-
ſam operientis (quod cilium nominant) atq; etiam ſupercilium (quod veluti tectum eſt, deſuper ſi-
tum, aduerſus illapſum leuium puluerũ) ita ſeruatur atq; cuſtoditur naturæ diligentia, vt rariſsime
vllam perſentiat à foris læſionem. Atq; ita ſanè & nos, cũ ex nobis nimiũ ſimus delicati ac molles,
facilliméq; à quibuslibet intrauolantibus cogitationibus nocumenti ſuſceptibiles: obumbrante ta-
men & operiẽte nos iugiter ꝓtectione diuinæ cuſtodiæ tuti ſumus, neq; vllum nocumentũ perſẽ-
timus, donec illa nos nõ deſtituit.¶ Verſu.11. Adipẽ ſuum concluſerunt. Quomodo dicimur cõti-
nere vel concludere ſuper aliquẽ viſcera, quando miſericordiã cõtinemus, & nolumꝰ miſereri (iu-
xta illud.1.Ioan.3. Qui habuerit ſubſtantiã huius mundi, & viderit fratrẽ ſuum neceſsitatem habe- 1.Ioan.3.
B re, & clauſerit viſcera ſua ab eo, &c.) ita ad eundẽ ſenſum dicere poſſumus cõcludere adipẽ, in quo
ſedes eſſe videtur miſericordiæ. Cuius eſt indiciũ, ꝙ homines pinguiuſculos, & obeſa carne videa-
mus magis lenes, tractabiles, mites, atq; miſericordes: macilentos autẽ & exeſos, experiamur mahis
crudeles, feros, intractabiles, atq; nonnunq̃ immanes, & prorſus inmiſericordes. ¶ Verſu.12.&.13.
Proiicientes me nunc circũdederunt me. &c. Sic loquitur, acſi iam proiectus, proſtratus, atq; peſſũ
datus ſit ab inimicis, ſitq; iam ab illis in prædã ſuſceptus, cum tamen prius ſuam allegauerit iuſtitiã,
& iniquitatis nullius ſibi fuerit cõſcius. Proinde duo hi verſus ſic intelligantur oportet, quomodo
in Elucidatione expoſiti ſunt de inimicorum malitioſo conatu. Aut ſecundum eũ loquendi modũ
accipiantur, quo id quod futurũ metuimus, quaſi pręſens reputamus atq; enunciamus. Indubie e-
nim facillime id nobis cõtingeret, proiici, proſterni, & in prædam ſuſcipi, niſi nos ſeruaret diuina
protectio. Quod etiã dicitur, Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terrã: præter ſenſum in Elucida-
tione aſſignatũ, accipi etiã poteſt, vt ſit idem quod prius dictum eſt, Adipem ſuum cõcluſerunt. So
lent enim qui miſereri omnino nolunt, in terrã oculos defigere, & nolle ad eũ qui patitur miſerũ,
oculos dirigere, ne forte moueat aſpecta patiẽtis miſeria. Id in parẽtibus ac magiſtris, parcere no-
lentibus pœnam cõmeritis filiis ſiue diſcipulis, eſt conſpicuum.¶ Verſu.14. Frameam tuã ab inimi-
C cis manus tuæ. Per frameã nonnulli intelligendũ putant ſpiritum & animã hominis iuſti. Per hanc
enim Deus aduerſum inimicos pugnare cognoſcitur, eoſdémq; ſuperare. Verũ ea expoſitio, quam
monſtrat Elucidatio, magis probanda videtur: videlicet, vt per frameã, rompheam, ſiue gladiũ, in-
telligatur poteſtas illa quæ à Deo malis ſubinde cõceditur. Poteſtatem enim omnem quam habet
diabolus, qua ad nocẽdũ vtitur, nõniſi à Deo habet: tametſi ab eo cõceſſa nõ ſit ad hoc vt noceat.
Similiter & hominibus prauis à Deo gladius frequẽter conceditur ad exercitationem electorũ, dũ
impiis regna, imperia, dignitates, præfecturæ, diuitiæ, potentia, authoritas contingunt, quibꝰ rebus
nocere valent, ſuntq; formidabiles. Hanc autem frameã poſtulat iuſtus eripi auferriq; ab inimicis
manus Dei, id eſt, ſic cohiberi Diuina virtute, vt nocere ſibi nunq̃ poſſint, neq; aliquando hac ſua
poteſtate præualeãt. Quia enim inimici ſunt manus Dei, & aduerſarii potentiæ eius, optandũ eſt ab
iis qui amici ſunt manus Dei, vt aduerſus gladius ille tollatur de manibus impiorũ.¶ Verſu.15. Do-
mine à paucis de terra diuide eos in vita eorũ, &c. Particula iſta, in vita eorũ, in medio poſita, à ple-
riſq; ad præcedentia refertur ad verbũ diuide, hoc modo, Diuide eos in vita eorũ. Quæ cõnexio re
ctam habet intelligentiã, quoniam impii etiã donec viuunt, ſecundum iudicium Diuinæ diſcretio-
nis, merito ſegregantur & diuiduntur ab electorũ numero: dum abſq; charactere Dei, abſq; pigno
D re & ſigno ſalutis ſeparatim conſiſtunt à parte diaboli, diuiſi à filiis Dei, & cauterio diaboli ſignati,
iuxta verbũ Apoſtoli, cauteriatam habẽtes ſuã conſcientiã. Diuidit quoq; eos Deus ab electis, qui 1.Tim.4.
pauci ſunt, dum eis nunc cõcedit temporalibus frui ꝓſperitatibus: ſuos autem electos diſciplina pa
terna corripit, & multis aduerſitatibus affligi & exercitari permittit. In Elucidatione tamen cum
ſequentibus hanc particulã coniungimus, legẽtes hoc modo, In vita eorũ de abſconditis tuis adim
pletus eſt venter eorum: propterea ꝙ huius cõnexionis intelligentia nobis facilior & cõmodior vi
deretur.¶ Verſu eodem, De abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorũ. Abſcõdita iſta Dei intelli
gi poſſunt, vel temporalia & caduca bona quæ Deus nõ aſpicit, quia neminem ꝓpter illa aſpicit aut
acceptum habet, ſed tantum ob bonã voluntatem, & fidelẽ, quæ ſibi exhibetur, ſeruitutẽ. Dicũtur
autẽ hęc abſcõdita Dei, id eſt abſcõdita à Deo: non ꝙ ea ignoret, ſed quia non probat neq; aſpicit
ad illa. Poſſunt etiã intelligi vitia & peccata, quæ abſcõdita ſunt à Deo, quoniam ea reprobat Deus
& deteſtatur. Quam vtranq; intelligentiam indicat Elucidatio. Per ventrem autẽ recte accipimꝰ ip
ſam carnalem concupiſcentiã vel cupiditatem illorũ: quã cum Deus ſua permiſſione illis implet, cõ
cedendo eis temporaliũ bonorum abundantiã, quaſi ventrem eis implet de abſcõditis. Vitiis quo-
que & peccatis ventrem illis adimplere Deus intelligitur, quia permittit illos ſuæ cupiditati, & con
cupiſcẽtiæ obſequi, & abundãter illis præbet vnde ſuæ cõcupiſcentiæ & cupiditati ſatiſfaciãt, in vi
tiis degẽtes.¶ Verſu.16. Saturati ſunt filiis. Hoc loco, pro filiis habet Pſalterium Romanũ, porcinam,

Saturati sunt, inquit, porcina, hoc est, immunditia & sordibus peccatorum vel temporalium bo- E
norum. Atq; hoc modo legit & interpretatur beatus Augustinus, agnoscens tamen & nostrã vul-
gatam lectionem, quam etiam interpretatur, per filios intelligens opera mala, dicens illos filiis satu-
ros, quia operibus malis plenos.

XVII. PSALMI ARGVMENTVM.

2. Re. 22. *PSalmus iste vnà cum titulo, ex libro Regum acceptus inuenitur. Est autem gratiarũ actio cũ laude, &
commemoratio præteritorum beneficiorum, quæ rex ipse & Propheta mirabilia sibi a domino Deo exhi
bita beneficia commemorat, potißimũ in liberatione ab omnibus inimicorũ oppugnationibus. Aduersus
hos enim totus Psalmi decursus loqui conspicitur. Et primum quidẽ, quẽadmodũ a grauißimis sit pluribusq;
periculis Dei beneficio liberatus, generaliter edicit vsque ad versum nonum: post hunc specialius modũ Di-
uinæ liberationis, & terribilem Dei ad pugnandum pro se aduentum describens, versibus decem proxime se
quentibus, plurimumq́ue iuuabit in horum versuum intelligentia, Dominum quasi virum pugnatorem attẽde-
re, & modum obseruare corporaliter pugnantium. Nam introducit hic psalmista Dominum quasi virum pu-
gnatorem, qui ad hoc de cælis descenderit, vt sibi contra hostes ferret auxiliũ. Deĩde à versu .19. ad exagge
randam liberatoris sui gloriã, hostium fortitudinem & sæuitiam proponit, à qua se gloriatur liberatum. Alle
gat autem suæ liberationis causam versu. 22. ex Dei beneplacito & ipsa sua innocentia, quam ad Dei gloriã F
prolixius protestatur, dicens se custodiuisse vias domini, & alia huiusmodi, quæ ad perfectam pertinẽt iusti
ciam. Deus verò cum talis sit erga vnumquenque nostrum, quales nos erga ipsum monstramus (cũ sanctis sã-
ctus, & cũ peruersis ipse quoque crudelis, superbos humilians, humiles exaltans) ob hoc ab eo meruisse sedi-
cit liberationẽ, inimicos verò confusionem. Atque hæc quidẽ vsque ad versum. 31. De hinc verò, in Deũ spe
ciali spiritus exultatione & feruore raptus, miris modis prædicat eundẽ, partim, quantũ ad ea quibus in seip-
so magnus est & laudabilis, potißimũ aũt in iis quæ ipse ab illo accepit beneficiis. Et super omnia fortitudinẽ
illam cælestis auxilii, qua super inimicos obtinuit victoriam perfectam, atque etiã imposterũ obtinere nõ du
bitat, multis versibus prolixe ardenterq́ue cõmemorat, Deo non solum in omnibus dans gloriã. Propter quod
commemoratis omnibus, in laudis proposito Psalmum finit ac terminat. ¶ Aduertendum est autem, hunc Psalmũ
plerosque fidelium totum Christo applicare gratias agentem patri, pro sua suorũque mirabili liberatione &
mirifica exultatione: alios, ad Ecclesiam, pro liberatione à grauißimis periculis & persequutionibus. Quas I-
telligentias nequaquam reprehendimus, neque abiiciendas censemus: imò in annotationibus post hunc Psalmũ
adiiciendis mõstrabimus (vel figuraliter) vtrãque. Quia tamẽ difficile est singula omnino ad Christi perso
nam aut Ecclesiæ adaptare, facilius autẽ ipsi personæ Dauid: iccirco hũc in nostra Elucidatione faciemus lo
quentem, Deoq́ue suo liberatori (quod & titulus patenter indicat) gratias agentem. Nos verò illum audiẽtes G
tam feruenti spiritu Dei beneficia prædicantem, Deumq́; liberatorem mirificẽ efferẽtem, discamus ab eo quẽ-
admodum pro acceptis beneficiis nos quoque saluatori nostro grati esse debeamus.*

DECIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

Ioan. 15. 1 *Diligam te Domine*
Philip. 4. *fortitudo mea:*
✳ dominus firmamen-
tum meum,
✳ & refugium meum,
& liberator meus.
2 *Deus meus, adiutor*
meus, & sperabo in eũ.

3 *Protector meus &*
cornu salutis meæ:
✳ & susceptor meus.
4 *Laudans inuocabo*
dominum: ✳ & ab ini-
micis meis saluus ero.

5 *Circundederunt me*
dolores mortis:

DIligere te volo ex corde bono, domine Deus meus, &
vero charitatis amore tibi semper adhærere, dissolubili
terq; copulari in sempiternum: quandoquidem tu mea
es omnis fortitudo, sine quo omnino nihil possũ face-
re, & in quo me cõfortante possum quæcũq; possum:
✳ tu es Domine stabilimentum meũ, super quem firmus ac solidatus
consisto, quasi super firmam & immobilem petram: cui donec inni-
tor, impoßibile est in lutum peccatorum immergi pedes meos: ✳ es
quoq; mihi in tutissimũ refugium, & tanquam arx munitissima, ad
quã confugiens, & intra quã me cõcludẽs seruabar, ab omnibus ini-
micis, & es mihi omnimodus liberator atq; saluator. 2. Tu es domin⁹ H
Deus auxiliator meus, mihi semper in adiutoriũ paratus cõtra inimi
cos meos: & ob hoc in te securus spem meam omnẽ totámq; fiduciã
cõstitui. 3. Protector quoq; ac defensor es mihi cõtra oppugnatiões
hostiles, & totũ robur ac vis saluationis meæ: p quẽ & inimicos meos
debellare queo, & expugnare, sicq́; de manib⁹ eorũ meipsum saluare,
quemadmodum suis cornibus solent se animalia non solùm saluare
ob oppugnantibus, sed p eadẽ etiam oppugnare atq; deuincere: ✳ sus
ceptor meus atque defensor es, qui in defensionem me suscepisti.
4 Cũ laude & gratiarũ actione pro pceptis præteritis beneficiis in
uocabo Dominũ ex toto cordis affectu quandocunq; me cõtigerit
ab hostibus oppugnari: ✳ & ipsius beneficio (nihil dubito) saluabor,
liberabórq; quantocyus ab omnibus inimicis meis, ita vt nihil mihi
vniuerso suo conatu valeant nocumenti inferre. 5. Quæ mihi data
sunt experiri, recitabo ad gloriam Dei mei, vt pro magnifica sua libe
ratione, digna laude celebretur liberator. Fuit enim, quãdo dolores
grauissimi quasi dolores mortis me ita circũdederũt ex omni parte,
ita coangustauerunt, quemadmodum coangustari solẽt & vehemẽ

A *✳ & torrētes iniquitatis conturbauerunt me.*
6 Dolores inferni circūdederunt me: præoccupauerūt me laquei mortis.
7 In tribulatione mea inuocaui dominum: & ad Deū meū clamaui.
8 Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam : ✳ & clamor meus in conspectu B
eius introiuit in aures eius.
9 Commota est & contremuit terra , fundamēta montiū conturbata sunt & cōmota sūt:
✳ quoniā iratus est eis.
10 Ascendit fumus in ira eius , & ignis à facie eius exarsit:✳ carbo C
nes succensi sunt ab eo.
11 Inclinauit cælos & descendit : & caligo sub pedibus eius.
12 Et ascendit super Cherubin & volauit: ✳ volauit super pennas ventorum.
13 Et posuit tenebras D
latibulum suum: ✳ in circuitu eius tabernaculum eius , tenebrosa aqua in nubibus aeris.
14 Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt : ✳ grando & carbones ignis.
15 Et intonuit de cælo dominus, & altissi-

tissimis cruciari doloribus qui sunt morti ℘ximi: ⁎ tantósq; dolorū
cruciatus mihi intulerunt impiorū dæmonū & hominum prauorū
persequutiones: quib*, veluti torrente impetuoso à fonte iniquitatis
manāte, obrui, & opprimi, ac pene submergi videbar. 6. Ex omni par
te angustiæ me presserūt maximę, quales sentiūt qui sunt in inferno,
& iam occupasse me ante tēpus videbantur laquei mortis atq; dāna
tionis æternæ, & quasi illaqueatus iam videbar mortis laqueis adhuc
in corpore viuens: ita vt super terrā existens corpore, spiritu mihi vi
derer in angustiis inferni cōstitutus, viuénsq; mortuus. 7. In his aūt
tantis tribulationum angustiis, in rebus tam iuxta humanā viam de-
speratis, memor dei liberatoris mei ad ipsū leuaui oculos, eúmq; in
auxiliū ex cordis intimo aduocaui, & clamorē orationis meæ direxi
ad illū, magno affectu ad illum clamans pro salute de tātis periculis.
8. Ipse verò benignissimus Deus nō despexit orationem supplicātis
(tametsi in sublimibus cælorū habitet, & ego iaceam in imis terræ)
sed benigne exaudiuit orationē meā de sublimi solio glorię suæ, de
cælo sancto suo, in quo vt in templo ad suā cum electis inhabitatio-
nem deputato & specialiter sanctificato, inhabitat: ⁎ & clamor orā-
tionis meæ intromissus est ante conspectū maiestatis eius, ascēdátq;
& peruenit vsq; ad aures ipsius, cúmq; ad miserendum & implendū
postulata inclinauit. 9. Aduenit autē mihi quantocyus in auxilium
contra inimicós, mirabiliter admodū & terribiliter, ita vt quasi mo-
ueri & cōtremiscere terra videretur, adeò vt etiā montes à fundamē
tis cōmoueri viderentur atq; cōturbari: ⁎ hunc autem terrorem ex-
hibuit aduentu præsentiæ suæ, ad ostensionē iræ suæ, quoniā ira ac-
census erat aduersum iniquos me iniuste persequētes. 10. Erátq; hęc
eius ira & indignatio magna valde, quēadmodū cum de facie homi
nis ira perciti fumus videtur exurgere præ nimio feruore iracundię,
& cum videtur ex vehementi sanguinis cōmoti inflāmatione quasi
ignis flamma à facie hominis furentis exardescere ⁎ ita vt ab ira sua
veluti carbones succēderet, ignē vindicē de cælo super inimicos de-
mittens. 11. Humiliauit semetipsum habitator cælorū sublimium, &
modo quodā cælos inclinauit, cū de sublimitate cælorū descendit vt
mihi in terris ferret auxiliū: ⁎ & caliginosæ nubes erant sub pedibus
aduenientis, calcabátq; nubes, & quasi pro scabello subiectas habebat,
in terrore adueniens. 12. Et quemadmodū ii qui ad pugnā se parant,
equos ascendunt, quorū in bellis vtuntur ministerio & fortitudine:
ita Deus pro me ad pugnā veniēs ascendit, nō super equos, neq; tur
rus equorū, sed super cherubinos spiritus, super nobilissimos illos,
candidissimos, celerrimos, fortissimósq; vectores, super quos ipse re
sidet, quíq; illi sunt pro curru: & his vectoribus non accurrit, vt qui
equis vehuntur, sed celerrime aduolauit, nullā omnino moram pati-
ens, sed absq; mora statim præsens vbicunq; placuerit : ⁎ aduolauit
(inquam) non alis auiū gestatus, quę aerem secandu cum difficultate
perceptibiliter moueri cōspiciuntur, sed quasi super ventorum pen
nas, quasi ventum pro alis habens, ad modum venti celerrime absq;
vlla resistentia ac mora & imperceptibiliter aduolans, vētúmq; tem-
pestuosum simul adduxit secū, ad inimicorum meorū terrorē, quo
ipse quasi vehi, & veluti alis quibusdam volare videbatur. 13. Aerem
quoq; perfudit, impleuítq; tenebris, præ nimia densitate nubium: at
que ita in tenebris sibi latibulum constituit, séq; occultauit, vt tan-
to maior esset hostibus terror, cū plagas desuper acciperēt, ferientē
autē non viderent: ⁎ erat tabernaculū eius in circuitu, nēpe aqua te-
nebrosa in nubibus aeris, hoc est, per circuitum sibi faciebat quasi ta
bernaculū & castrū ex aquis nubiū tenebrosis, ex nubib* aquosis,
quę erāt in aere inter nubes cęli. Ex his enī īsolito modo coagmētatis
atq; condensatis, quasi fortalitiū atque munitionē sibi faciebat, vnde
pugnaret aduersus inimicos meos. 14. A fulgore aspectus eius qui
℘cedebat à pręsentia ipsius, nubes inflāmatę celerrimo volatu motę
sunt, & aduersus inimicos ī sagittarū modū directę: ⁎ simúlq; à præ-
sētia & iussione eius, grādo insolita, & flāmę ignis in modū carbonū
pariter cōmixta, proiecta sunt in hostes. 15. Vocem quoq; tonitrui
terribilē de supernis nubib* illis (ex quibus sibi tabernaculū & cęlum
quoddā constituerat) emisit: & ipse altissimus, qui de excelsis ℘ me
pugnabat, terribiles atq; insolitos edidit sonit*, ad inimicorū cōtur-

mus dedit vocem suam: ✻ grando & carbones ignis.

16 *Et misit sagittas suas, & dissipauit eos: ✻ fulgura multiplicauit, & cõturbauit eos.*

17 *Et apparuerunt fontes aquarum: ✻ & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.*

18 *Ab increpatione tua domine: ✻ ab inspiratione spiritus iræ tuæ.*

19 *Misit de summo, & accepit me: ✻ & assumpsit me de aquis multis.*

Iob.3. Psal.123. 20 *Eripuit me de inimicis meis fortissimis & ab his qui oderũt me: ✻ quoniam confortati sunt super me.*

21 *Præuenerunt me in die afflictionis meæ: ✻ & factus est dominus protector meus.*

22 *Et eduxit me in latitudinem: ✻ saluũ me fecit, quoniã voluit me.*

Exod.15. 23 *Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam: ✻ & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.*

24 *Quia custodiui vias domini: ✻ nec impie gessi à Deo meo.*

25 *Quoniã omnia iudicia eius in conspectu meo: ✻ & iustitias eius non repuli à me.*

bationem: ✻ grando insolita, & ignis flammę in modum carbonũ ve E
hementer accensæ, pariter ferebatur. 16. Et quemadmodũ de castris
ac turribus in hostes iacere solent qui intus pugnãt sagittas & iacula,
ad vertendũ illos in fugam: sic omnipotẽs dominus de tabernaculo
suo eminus emittebat coruscationũ suarum sagittas in hostes meos,
quib⁹ perterrefacti mox terga dederũt, suntq; præ timore abinuicẽ
diuisi atq; dissipati, ordine perturbato, singulis quò videbatur fugiẽ
tibus: ✻ erant autẽ sagittæ eius fulmina terribilia, quæ multiplicando
copiosè iaculabatur in illos: & cõturbati sũt terrore vehemẽtissimo,
cum pro me pugnantẽ desuper cæli Dominum sentirẽt, animóq; de
stituti, in fugam acti sunt præcipites. 17. Tantos verò Deus exoriri
fecit, támq; terribiles terrę motus, ad illorũ conturbationẽ, vt cõfra-
ctis canalibus, cõfractisq; absconditis aquarũ fontaliũ meatibus, pa-
terent occulta fontiũ: ✻ loca quoq; subterranea & profunda, quę vi-
debantur quasi in fundamẽto orbis terrarum abscõdita, per terræ cõ
motionẽ, vel aperta vel scissa (vt in terræ motib⁹ fieri solet) denudata F
atq; patefacta sunt. 18. Omnia autem hæc terribilia & horrenda por
tenta, quibus cõturbati sunt fugatiq; hostes mei ab increpatione &
iracundia tua domine super illos ꝓcesserũt: ✻ ex eo quòd flauit ad-
uersum eos flatus indignationis tuæ, ab immissione vindictæ quã in
ira tua excitasti, emisisti, ac veluti flare fecisti, ad modum venti tẽpe-
stuosi contra illos. 19. Ita misit de summitate cælorum (quos inhabi
tat) Deus altissimus cæleste mihi auxiliũ à terrarũ infimo ad se excla-
manti, & sua defensione de manibus persequentiũ suscepit me: ✻ &
assumpsit me in protectionẽ, liberauitq; à multitudine populorũ &
hostium innumerabiliũ, qui me velut inundãtes aquæ absorbere vo
lebant & perdere: ✻ aut à multitudine exorientiũ tribulationum at-
que persequutionũ, quibus verisimiliter erã obruẽdus atq; absorbẽ
dus, nisi me Diuinæ protectiõis assumpsisset custodia. 20. Ipse me li
berauit ab hostibus meis, qui erãt fortes atq; robusti supra modũ, po
tentes valde ad nocẽdũ mihi, & à talibus inimicis qui me obfirmato
animo & implacabili odio habebant exosum, quib⁹ mea perditione G
nihil prius est neq; optabilius: ✻ iccirco aũt ipse suam mihi liberatio-
nem dignanter exhibuit, quoniã vidit inimicos meos esse multo me
robustiores, & (quantũ ad meam attinet virtutẽ) illos mihi cõspexit
facile prçualituros, nisi suo mihi succurreret auxilio. 21. Quasi præ-
occupãdo, tã numero multitudinis, q̃ magnitudine virtutis fortio
res, cõtra me exurgũt impatatũ, & (quantũ ex memetipso) longe in-
feriorem excitantes mihi afflictionis diẽ, magnámq; mihi angustiã
inferentes: ✻ verũ dominus Deus aduersus illorũ insultus protecto-
rem se ac defensorẽ exhibuit mihi. 22. Qui quidẽ sua validissima po-
tentia, quasi vir pugnator, de manibus inimicorũ me liberatũ consti
tuit in latitudine libertatis extra omne periculũ, omnem à me angu-
stiam animi & cordis anxietatem repellens: ✻ ipse me ab omnib⁹ ini-
micorũ insultibus saluũ feciat, illęsũmque abire: nõ ꝓpter meæ iusti-
tiæ condignum meritũ, sed propter beneplacitũ benignæ voluntatis
suæ. quoniã ita placitũ fuit ante illũ: quia me elegit & saluare me vo- H
luit, iccirco & fecit. 23. Respiciet nihilomin⁹ (etiãsi prima liberatio-
nis meæ causa sit, bona eius erga me volũtas) ad iustitiã atq; innocẽ
tiã meã, in qua sedulo cõuersari studeo ante conspectũ ipsius, & se-
cundũ eam mihi bona retribuet sibi seruiẽti: ✻ secundũ puritatẽ cõ-
uersationis meę, & bonorũ operum rectitudinẽ, quã adiuuãte ipsius
gratia sedulo conor operari, benefaciet mihi. Est enim hoc iustũ, vt
seruus à domino protectionẽ accipiat atq; defensionẽ opportunã.
24. Sic enim multis testimoniũ perhibet cõscientia, ꝙ pręcepta atq;
mãdata Dei (p quæ ambulare nos voluit) diligẽter custodiui, eáque
obseruare solicitus fui: ✻ neque impietate feci aduersus dominum
Deũ meum per quã in finẽ ab eo diuiderer, aut quæ inter me atq; illũ
inimicitias cõstitueret, ob quã ꝓtectionis mihi iuste subtraheret pa-
trociniũ. 25. Quoniã iugiter ante oculos habeo, & mentis conside
ratione verso oĩa præcepta eius, quæ disposuit nobis in iudicio: ✻ at-
que etiã iudicia illa, quibus obseruatores præceptorũ suorum discer
nit præmio à præuaricãtibus: ✻ & pręcepta ipsius iustissima, in quo-
rum obseruatione homo iustificatur, nõ contẽpsi, nõ abieci p trãs-
gressionẽ, sed reuerenter suscepi atque custodiui, per studiosã obser

A

26 Et ero immaculatus cũ eo: ✱ & obſeruabo me ab iniquitate mea.

27 Et retribuet mihi dominus ſecundũ iuſtitiã meã: ✱ & ſecũdum puritatem manuũ mea rum in conſpectu oculorum eius.

28 Cum ſancto ſanctus eris:

B

✱ & cum viro innocente innocens eris.

29 Et cum electo electus eris:

✱ & cum peruerſo per uerteris.

C

30 Quoniã tu populum humilem ſaluũ facies: ✱ & oculos ſuperborum humiliabis.

31 Quoniã tu illuminas lucernam meam domine: ✱ Deus meus illumina tenebras meas.

D

32 Quoniam in te eripiar à tentatione: ✱ & in Deo meo tranſgrediar murum.

33 Deus meus impollu ta via eius: ✱ eloquia domini igne examĩata

uationem, permanẽdo in eis: ⁎ Opera quoque iuſtitiæ veræ, quæ illi Actu.10.
eſt accepta, nõ neglexi: ſed ſolicite amplexatus ſum ea. 26. Et quem
admodum hactenus conuerſatus ſum in beneplacito eius, ita etiã amodo in reſiduo tẽporis mei propono immaculatus permanere cũ eo, & ſine macula peccati ante cõſpectũ eius cõuerſari: ⁎ ſicq́; in eius gratia & dilectione in finẽ vſq; perſeuerare, & obſeruare me volo diligẽtérq; mihi cauere ab omni iniquitate, ne quã aliquãdo cõtra deũ meum committã, per quam ab eo diuidi merear, eiúſq; gratia & defenſione priuari. 27. Et cum iuxta bonũ iſtud rectitudinis propoſitum ambulauero, certus ſum quòd bona reddet mihi iuſtiſsimus & miſericordiſsimus Dominus, iuxta eã quã in me agnouerit iuſticiã atq; innocẽtiam: ⁎ & ſecũdũ mũditiã cõuerſationis operũq; bonorũ quę operatus fuero in ſanctitate & iuſtitia corã ipſo, quaſi ad gloriã & laudem eius, tanquã ipſo inſpectore & iudice, certus ſũ quòd bona retribuet mihi, & in pręſẽti auxiliũ opportunum nõ denegãs, Lucæ.1.
& in futuro ſeculo ſalutẽ largiturus æternam. 28. Et de his quidem fide certiſsimus nihil omnino addubito, ò iuſte & miſericors Deus, quin ita ſis cum ſeruis tuis ſemper acturus. Talis enim tu erga vnumquenque exiſtis, talémq; te vnicuiq; exhibes, qualis ipſe erga te fuerit, & qualẽ ſe erga te mõſtrauerit. Erga eos enim qui in ſanctitate tibi atque iuſtitia ſtudẽt ſeruire, ſanctũ te exhibes, ac miſericordẽ, eos in te ſanctificãdo amplius, & teipſum ſanctificãdo in eis: agíſq; cum eis ſancte per omnia, & miſericorditer: ⁎ & cũ homine innocẽte, qui te curat non offendere, tu quoq; innocenter ages, nõ redditurus illi malum quod nõ cõmeruit, neque illi nocebis in veritate, vt ille à noxa ſibi cauit erga tuã maieſtatẽ. 29. Cum amico tu amice ages, & qui te elegerit in Dominũ, tuę ſe ſeruituti ex bona volũtate addicẽs, hũc abſq; dubitatione & tu viciſsim me eliges in ſeruũ, imò amicum, imò filiũ: ⁎ cõtra verò, q corde peruerſo per malitiã te derelinquentes ad Ioan.15.
vitia & peccata conuertuntur, his tu peruerſus eris, id eſt, crudelis, atque ſeuerus & formidabilis vltor, agéſque cũ illis nõ (vt cum prioribus) benigne & amice, ſed peruerſe ſiue praue: hoc eſt ſeuere admodũ atque diſtricte, traditurus nimirũ huiuſcemodi tortoribus, atq; ab Mat.h.5.
eis exacturus omnia ad nouiſsimũ vſque quadrantẽ, vt tãto ſentiãt te ſeueriorẽ vltorẽ, quanto prius benignum & miſericordem dominũ Ibidem.
contempſerãt. 30. Tu enim es, qui homines ſpiritu pauperes, ac ſimplices corde, benigne reſpicis, facíſque ſaluos, & nũc eos à malo cuſtodiẽs, & in futura vita ad ſalutẽ æternam exaltãs: ⁎ eos autẽ qui incedũt in ſuperbia, faſtum atq; extollentiam animi elatis oculis monſtrãtes, hos tu per tuam iuſtitiam deprimes, & ad terram vſque ſũma humiliatione proſternes. Veniet enĩ, quãdo omnis qui ſe modo exaltauerit, humiliabitur: & ecõuerſo, qui ſe humiliauerit, exaltabitur. Luc.14.
31 Et quidem tu ipſe es Domine, qui illuſtratione ſuperna cæleſtis radii meã mentem illuminãs, eãmque velut candelã, aut facem ardentem lucere facis, per tui ſpiritus irradiationem, veluti particulã quãdam illius increati luminis infundẽdo in animam meã: ⁎ & hanc illuminationẽ te precor vt perficias, ita vt cor meũ tenebricoſũ (quod ex ſeſe nihil eſt niſi tenebrę, & obſcuritate ignorãtię plenum) perfecte illumines: & ſiquid forte adhuc latet tenebrarũ, hoc ipſum per lucis tuę irradiationẽ depellas, vt prorſus nihil in me remaneat tenebrarũ, nihil obſcuritate ſit horridum, ſed tua luce clareſcant, luceant, niteántque omnia. 32. Per te enim omnem tentationem quæcunque obuenerit, ſiue corporalẽ, ſiue ſpiritualem, ſuperare poſſũ, atque libere euadere: ⁎ & in te, ò Deus meus (qui me illuminas, me adiuuas, me deducis, méque cõfortas) omnia poſſum: neque quicquã omnino eſt vel tam graue, vel tam humano iudicio impoſsibile, quod nõ Philip.4.
in te cõfortatus, tuóque amore cõfirmatus poſsim ac valeã, ſiue agere, ſiue ſuſtinere: etiam ſi (vt ita per exceſſum quendã rei magnitudinem exprimam) murus validus foret tranſeundus, quod apud homines tamẽ iudicaretur difficillimum. Omnia enim poſſum in eo qui Ibidem.
me confortat: & certus ſũ, quia neque mors, neque vita, neque vlla creatura, vlla tentatio, poterit ab eius charitate me ſeparare. 33. Dei Roma.8.
mei via eſt immaculata: hoc eſt, præcepta eius (per quæ nobis ipſe cõſtituit ambulandũ) nihil immundum, nihil prauum continent: ⁎ ſermones Domini, ſiue præceptorũ, ſiue promiſsionũ, ſunt probatiſsi-

Psalm.11. Psalm.18. *✳ protector est omnium sperantium in se.*

34 Quoniã quis Deus præter dominum: aut quis deus præter Deum nostrum?

35 Deus qui præcinxit me virtute: ✳ & posuit immaculatam viã meam.

36 Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorũ: ✳ & super excelsa statuens me.

37 Qui docet manus meas ad prælium:

✳ & posuit vt arcum æreum brachia mea.

38 Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ: ✳ & dextera tua suscepit me.

Esaię.28. *39 Et disciplina tua correxit me in finem: ✳ & disciplina tua ipsa me docebit:*

Heb.12. *40 Dilatasti gressus meos subtus me: ✳ & non sunt infirmata vestigia mea.*

41 Persequar inimicos meos, & comprehendã illos: ✳ & non conuertar donec deficiant.

42 Confringam illos, nec poterunt stare: ✳ cadent subtus pedes meos.

43 Et præcinxisti me virtute ad bellum: ✳ & supplantasti insurgẽtes in me subtus me.

mi, purissimi atq; castissimi, ad modum auri puri quod igne proba- E
tum est atque purgatum, dispositi in summa veritate atque ęquitate:
imò veritas ipsa sunt & æquitas, nihil cõtinẽtes prauitatis, nihil va-
nitatis, nihil mendacii: ✳ securus ac certus protector ipse est omniũ
in se recto corde sperantiũ. 34 Ipse enim solus est Deus verus omni-
potens, qui possit in se sperantes protegere dextera sua, neque alius
est deus verus, siue in cælo, siue in terra, præter vnum Dominum
& Deum verum, quem nos credẽtes in eum colimus, quẽ laudam⁹,
cui nũc psallimus, cui vni vt soli vero Deo, nostra omnia ferimus ac-
cepta. 35. Ipse est qui me armat, confortat, & quasi ad pugnam ac-
cinxit fortitudine, per virtutẽ gratię suæ me corroborãdo: ✳ & viã
vitæ, cõuersationísque meę gressum ipse custodiuit sine macula pec-
cati, faciens me vias rectas percurrere. 36. Ipse est, qui pedes meos ita
veloces reddidit, atq; ad cursum ita perfecte agiles mobilésq; effecit,
quemadmodum sunt pedes ceruorum, qui in currendo sunt celerri-
mi. Sic enim & me fecit per agilitatem internæ gratiæ suæ, celeriter
alacritérq; absque pigritia, vias percurrere præceptorũ suorum: ✳ & F
ipse est, qui me super excelsa constituit, ita me confortans, vt etiã vi-
as difficiles ambulare, & ea quę hominib⁹ alta ac nimis sublimia, víx-
que possibilia videntur, audeam in ipso tentare. 37. Ipse est qui me
docet manibus præliari aduersus hostes meos, quíq; in præliãdo ma-
nus meas dirigit atq; confortat, vt me pugnãte ipse magis quàm ego
dicendus sit pugnare. Sic enim illi est placitum, ad faciendam contra
inimicos nostros victoriã, nostrarum manuum, nostrarúmque viriũ
frequenter vti ministerio, quo confusibilior sit hostiũ prostratio ab
imbecilli hominis manu: ✳ ipse brachia mea in pugnando facit qua-
si æreum arcũ, ad feriendum fortia, ad læsionem, suscipiendum dura
& verberũ ictibus non cedentia, nullis potentia laboribus aut frãgi
aut fatigari. Id enim pręstat suis pugnatoribus De⁹, vt in pugna strẽ-
nue feriãt aduersarios, ab ipsis autẽ læsionem non suscipiant: factq;
eos nec aduersariorũ ictibus vulnerari, nec frangi pugnæ molestiis.
38. Et saluasti me domine protectione tua ab omnib⁹ inimicis meis: G
✳ & virtus omnipotentiæ tuæ ipsa me defendit ab illorũ insultibus
atque oppugnationibus. 39. Et eruditio interiórque instructio tua
ipsa me rectificauit, ínq; rectitudine constituit ad perseuerandum in
ea vsq; in finem: ✳ interior tua instructio siue eruditio ipsa me doce-
bit quomodo in omnibus agere debeam, & cõuersari: ✳ Ipsa etiam
exterior per afflictionem disciplina atq; eruditio correxit me, atque
ad rectã viam reduxit, siquãdo à rectitudine cœpissem in prauitates
declinare: dánsq; intellectum inflicta vexatio à malo quantocyus re-
duxit, ita vt experiẽtia mali edoctus, tanto decætero firmius atq; so-
lidi⁹ in viis tuis cõsisterẽ. Virga enim disciplinę est, qua electos tuos
(siquãdo aberrare cœperint) ad bona reducis, firmiúsque (seuerita-
te tua vel paululum experta) in te perstare facis, atque perseuerare in
finẽ. Vix enim potest in finem perstare in numero filiorũ, qui extra
disciplinam tuam est, quíque paterna tua visitatione non aliquando H
corripitur. 40. Dilatasti quoque subtus me gressus pedum meorum,
latísq; passibus me fecisti incedere: id est, feruẽter me progredi, mul-
túmq; procedere ac promouere in via virtutũ fecisti: ✳ & nõ sũt de-
bilitati pedes mei in ambulãdo vias tuas, neq; sũt infirmati in vesti-
giis suis, propter tuã cõfortationem, atque confirmationem gratiæ
tuæ. 41. In tua autẽ hac confortatione non solùm nõ timebo inimi-
cos meos, verũetiam persequi audebo, atque etiã oppugnare & de-
bellare eos, imò & cõprehendam illos, atque sub mea redigam pote-
state deuictos: ✳ & nõ cessabo ab eorum impugnatione, donec illo-
rum sensero defecisse virtutẽ, & deuictam esse contritámque illorũ
potentiam: donec perfectam obtinuero victoriã, non remittam pu-
gnam. 42. Cõteram tuo auxilio virtutem illorum, atque in nihilum
redigam, nec poterunt consistere ante conspectũ meũ, ad mihi resi-
stendum, sed victi confusiq; aufugiẽt: ✳ & quẽadmodum ii qui gla-
dio cæduntur, vulnerati cadũt sub pedibus cædentiũ: ita cæsi atque
prorsus deuicti prosternẽtur ad pedes meos in testimoniũ perfectæ
victoriæ. 43. Fortitudine præsẽtiæ tuę armasti atque animasti me, &
quasi accinctum paratúmque fecisti ad pugnam cõtra inimicos me-
os: ✳ & eos qui in me insurgebãt, qui mihi bella mouebãt, qui mihi

A *44 Et inimicos meos*
dedisti mihi dorsum:
✱ & odientes me dis-
perdidisti.
45 Clamauerunt, nec
erat qui saluos faceret:
✱ ad dominum, nec ex-
audiuit eos.
46 Et comminuam eos
vt puluerem ante faciē
venti: ✱ vt lutum pla-
B *tearum delebo eos.*
47 Eripies me de cōtra
dictionibus populi: ✱ cō
stitues me ī caput gētiū.
48 Populus quem nō co
gnoui, seruiuit mihi: in
auditu auris obediuit
mihi.
49 Filij alieni mentiti
sunt mihi: ✱ filij alieni
inueterati sunt, & clau
C *dicauerūt à semitis suis.*
50 Viuit dominus, &
benedictus Deus meus.
✱ & exaltetur Deus
salutis meæ.
51 Deus qui das vindi
ctas mihi, ✱ subdis po-
pulos sub me: ✱ libera-
tor meus de inimicis
meis iracundis.
52 Et ab insurgentibus
D *in me exaltabis me: ✱*
à viro iniquo eripiis me.
53 Propterea confitebor
tibi in nationibus do-
mine: ✱ & nomini tuo
psalmum dicam.
54 Magnificās salutes
regis eius: ✱ & faciens
misericordiam Christo
suo Dauid, ✱ & semi-
ni eius vsque in seculū.

bella mouebāt, qui mihi nocere quærebant, tu per auxilium tuum de
uictos proiecisti subtus pedes meos, dās mihi ita perfectam de eis vi
ctoriam, vt iuxta placitum eos calcarem, eósque vt scabellum pedū
prorsus nihili facerem. 44. Et vertisti in fugam inimicos meos, fe-
cistíq; eos præbere mihi dorsum, ad modum fugientium in prælio,
qui desperata victoria terga vertentes, insequentibus pugnatoribus
dorsum præbent libere cædendum, neque vltra de pugnando cogi-
tant aut resistendo: ✱ & eos qui me odiose quærebāt perdere, tu per
terrorem potentiæ tuæ disperdidisti, dissipasti, atque contriuisti, ita
vt prorsus præualere in nullo potuerint. 45. Cum cæsi præ miseria
atque confusione clamarēt pro auxilio, non erat qui illis posset fer-
re suppetias. Siquidem manus Domini pugnabat aduersū illos, cu- Esaię. 47
ius potentiæ nemo potest resistere: ✱ etiam si ad Dominum cęli, cu- Dan. 4.
ius super se manum sentiebant clamarent, non exaudiebantur: quo-
niam non ex corde puro inuocabant, sed terrore tātum mortis con
territi, potissimum quòd in innocentis persequutione fuisset depre-
hensi, quod Deo est abominabile. 46. Et datum est mihi ex Diuina
virtute conterere atque dispergere exercitus hostium meorū, sicut
puluis à facie vēti impetuose flantis dispergitur: ✱ quasi lutum quod
in plateis iacet, quod calcantium pedibus vndiquaque dispergitur
& conculcatur, sic auferam, dispergam, atq; disiiciam illos. 47.
Tu me de contradictionibus, de oppugnationibus populorum sal-
uabis, pacem mihi daturus ab hostibus meis per circuitum: ✱ in su-
per & constitues me principem, ducem, ac dominū super gētes plu-
rimas, omnes quas tu subiugabis meo imperio, faciésq; me illis præ-
eminentem in regni gloria, quemadmodū eminet & excellit caput
super membra cætera. 48. Populi alienigenæ, quos prius non agno-
ueram inter subditos meos, subiecti facti sunt mihi: & obedientissi-
mi in solo auris auditu, mox ad auditū vocis atq; iussionis meæ ser-
uierūt mihi. 49. Filii tamē alieni, filii iniquitatis, filii Belial, q se meo
imperio subtrahūt iniuste, quo peccēt liberius, ipsi mēdaciter nequi
térque suo more egerunt, mecum pacta ac fœdera inita minime ser
uantes: ✱ filii isti alieni (quos ego non pro meis ouibus agnosco) in-
ueterati sunt in malitiis suis: propter quod odientes iustitiam, odiūt
me quoque iustitiæ administratorem, & claudicauerunt, aberraue-
rúntque à semitis suis, in quibus olim ambulabant, obedientiam de
bitam & promissam abiicientes, quos propter impietatem suā & e-
go nihili facio, neque perdendo multum me perdidisse existimo. 50
Viuis tu Domine, ésque vita vera viuificans omnia, à quo suprà nar-
rata cuncta mihi pręstantur: & benedictus sis tu atque laudatus Do-
mine Deus, author salutis meæ & vnicus saluator meus: ✱ & glorifi
ceris magnificerísque, ô Domine Deus, author salutis meæ. 51. Tu
(inquam) Deus qui facis mihi vindictam atq; vltionem contra ini-
micos meos: ✱ & populos alienigenas nō solum me nō sinis oppri-
mere, verumetiam subiectos & tributarios mihi facis ad ampliādam
gloriam regni mei: ✱ tu es vnicus saluator meus, qui me liberas de ho-
stibus furore suo in me insurgentibus, & pręlia aduersum me exusci
tantibus. 52. Et ab aliis qui oppugnando atque inuadendo insurgūt
in me, tu salutē dabis mihi & victoria me sublimabis: ✱ ab omnibus
iniquis qui mihi iniuste quærunt malum, tu me eripies, faciésque sal
uum. 53. Propter hoc, confessione laudis ego te celebrabo in genti-
bus plurimis, quas tu mihi subiectas feceris: ✱ & psalmos laudis de-
cantabo glorioso nomini tuo, in conspectu omnium populorum.
54 Tu enim es magnificans saluationes regis tui, mirabiliter & ma-
gnifice saluans regem populi tui, quem constituisti super populum
tuum: ✱ misericorditer agens cum Dauid Christo tuo, quē tu ele-
ctum vnxisti oleo super populum tuū, ab omnibus hostibus & ma-
lis vniuersis eum liberando: ✱ neque verò cum ipso solo, quantū ad
eius singularem personam peculiariter attinet, verūetiam cum vni-
uersis posteris eius in sempiternum, qui verum fuerint semē eius, &
paternæ iustitiæ fuerint sectatores. His enim tu domine benefacies
in misericordia tua, qui personarum acceptionem nesciens, omnes
tibi in iustitiæ veritate fideliter seruientes, gratos habes & acceptos
vsque in æternum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMSEPTIMVM. E

TAmetsi hũc Psalmum videamur personæ Dauid in Elucidationis processu peculiariter ap
plicasse, nõ excludimus tamen eorum intelligentiã, qui Christo aptare illum voluerint: imò
etiam includimus, quẽadmodum in figura figuratum continetur, & in signo signatũ. Siqui
dem Dauid, Christi figuram gessisse constat. Et quæ de Dauid in psalmis dicũtur aduersum inimi-
cos suos dimicante, non est difficile ad Christũ contra mundi principes, diabolos, scribásq; & pha-
risæos, pro veritate & humani generis liberatione pugnantem, accõmodare. Neque rursũ erit diffi
cile, Psalmum propositũ ad ecclesiam referre: quę prius grauissimis persequutionibus agitata atq;
cõcussa, ac veluti mortis doloribus circundata, tandem est diuinitus mirabiliter liberata propter in-
nocentiam suam: quæ à Deo multis est donis preciosis tanquam amabilis sponsa dotata, quæ etiam
super alienigenas populos accepit ex Dei beneficio principatũ. Iterũ, & iustus quilibet à grauibus
periculis miro modo liberatus, Deo liberatori suo volens gratias agere, ex hoc Psalmo formã gra-
tiarum actionis optimam poterit accipere. ¶ Versu quinto, Circundederunt me dolores mortis. Si
Christo applicetur Psalmus, dolores istos mortis, & dolores inferni, intellige angustias & dolores
agonię passionis atq; mortis: torrentes autem iniquitatis, persequutionem grauissimã, quã ipsi dæ
mones, scribę atq; Pharisęi aduersus eum suscitauerant. Si verò Ecclesiæ aptetur, intellige afflictio-
nes & persequutiones grauissimas, quibus in suis primordiis fuit conquassata à seculi principibus, F
ac deinde variis hæreticorũ adinuẽtionibus, à quibus etiam postremo in nouissimo Antichristi tẽ
pore grauissime affligetur. ¶ Versu nono, Cõmota est & contremuit terra. Ab hoc versu vsque ad
decimum sequẽtem (hoc est, vsque ad versum. 19.) videotur hæc omnia ad personã Dauid commo
dius referri: certe facilius, nihil est dubiũ. Christo autem & ecclesiæ nõ nisi cum magna difficultate
& obscuritate plurima. Pro quorum intelligentia est aduertendum, Deum nõnunquam seruo suo
Dauid in auxiliũ adfuisse inuisibiliter, quẽadmodum cum nullam exterius pugnam exhiberet, sed
inuisibiliter ipsum Dauid cum suo exercitu confortans, dabat cælitus victoriam. Nõnunquam ve-
rò nimia sua dignatione, ad ostẽdendum alienigenis terrorem suum, populũmq; suum, ac seruum
Dauid magnificãdum coram oculis nationũ, etiam visibiliter ad pugnãdum pro Dauid apparuit,
euidentibus signis suam demõstrans præsentiam, & veluti armis corporalibus pugnando se mani-
Iosue.10. festãs: quẽadmodum & de Iosue legimus, quòd ipso pugnante lapidibus de cęlo demissis pugnaba
Exod.14. tur cõtra fugiẽtes: & de Ægyptiis in mari rubro, cum insequerentur Israelẽ, ingressi post eos in sic
cum alueum. respiciens enim Dominus (vt Exodi. 14. scribitur) super castra Ægyptiorum, per co-
lumnam ignis & nubis interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum, ferebantúrque in
profundum: quod videntes Ægyptii, dixerunt, Fugiamus Israelem, quia Dominus pugnat pro eis G
2.Reg.5. contra nos. Sic & in secundo Regum lib. cap. 5. legitur quemadmodum Philisthæis diffusis in valle
Raphaim, ad quęrendum Dauid vnctum in regem Israel, Dominus ipse apparuit in cacumine piro
rum. Sic enim respõsum fuit Dauid à Domino, Cum audieris sonitum clamoris gradientis in cacu
mine pirorum, tunc inibis prælium, quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, vt percutiat
castra Philisthiim. Et de hoc miraculo commode intelligi potest Dauid in his decem versib⁹ pecu-
liariter loquutus. Videtur enim insignis admodum & manifesta fuisse victoria, quam à Deo cęlit⁹
accepit pro se pugnãte: propter quod dignum duxit illã singulariter in sua gratiarũ actione com-
Ibidem. memorare. Percussit enim tunc tẽporis Philisthæos, à Gabaa vsq; Geser, plaga maxima. Quanquã
autem non exprimãtur illo in loco omnia quæ hic dicũtur de terræ motu, de fulmine & tonitruo,
& de nubibus cõdensatis: satis tamẽ est verisimile, omnia illic sic apparuisse, quomodo ipse qui ad
fuit, & pro quo exhibebãtur hæc mirabilia, præsens ipse conspexit. Possunt nihilominus hæc om-
Ioan.12. nia mysticis sensibus ad Christum referri, quem potẽtia Diuinitatis mirabiliter & magnifice fecit
victorem super aduersarias potestates, principem huius mundi (quem iudicatum eiecit foras in ira
sua) & contra omnes seculi superbos, potentes, atq; sapientes, quos cõturbauit & cõmouit per sim H
plicium Apostolorum prædicationem: per hos de cęlo tonans, mittẽnsq; sagittas eloquiorum ar
dentium, quibus illi quidem fugati sunt, saluati autem de manibus ac potestate eorũ fideles: ídque
propter iram Dei aduersum hostes generis humani, quam ostendit in plenitudine tẽporis. Quæ o
mnia qui exactius velit cognoscere, apud alios dignos fide Cõmentatores requirat prolixi⁹ tracta-
ta. Nostra breuitas nõ patitur nos exactius singula prosequi. ¶ Versu. 29. Cum peruerso peruerte
ris. Pro verbo Peruerteris, quidam vetusti codices inueniũtur habere peruers⁹eris. Nihil autẽ dif-
fert sententia, quę talis est, Peruerse ages, & peruersum te mõstrabis: hoc est, seuerum vltorẽ, & du-
rum iudicem, iis qui peruerso & nõ recto sunt corde. Cõsonat illi quod vulgo dici solet, Malo no-
do malus quærendus est cuneus. Illud autem cõsideratione dignissimum est, quãtæ hoc sit cõsola-
tionis, talem erga nos sese mõstrare Deum Dominum, quales nos serui erga ipsum nos exhibem⁹.
Profecto aduersum longe est inter homines, qui cum innocentibus plerunque peruerse agunt, nõ
metuentes ab illorum innocentia vindictã. cum peruersis autem (quorum potestatem aut vim me-
tuunt) quasi innocẽtibus, benignius agunt. ¶ Versu. 31. Quoniam tu illuminas lucernam meam Do
mine. Mẽs humana non ex se lux est vel lumen, sed lucerna, luminis videlicet capax, vt cãdela: quæ
si igne fuerit cælesti & lumine desuper participato accensa, lucet, & illuminat interiora hominis.
Si verò accẽsa non fuerit, neq; lumine cęlitus participato donata, candela est quidem, sed extincta,
non ardẽs neque lucens. Iustorum autem mens, vt sit ardens, lucẽnsque lucerna, à Domino illumi
Ioann.5. natur: quemadmodum de Ioanne dicitur, Ille erat lucerna ardens & lucens. ¶ Versu. 32. Quoniam
in te eripiar à tentatione, & in Deo meo transgrediar murum. Dei confortatio iustum ad duo facit

A valentem, in quibus est perfecta iustitia. Primũ enim hoc agit, vt nulla tentatione à rectitudine & Dei charitate separetur. Deinde, vt ad quæcũque pro eius amore peragenda sit animo promptus, etiã si difficillima & humanitus videantur impossibilia, cuiusmodi est murum transgredi. Horum prius innuitur cum dicitur, In te eripiar à tentatione. Posterius verò, cum dicitur, In Deo meo trãsgrediar murum. Quid enim tam difficile vel impossibile humanitus, quàm murum transgredi?

¶ Versu. 33. Deus meus impolluta via ei⁹. Clarior foret oratio, si dixisset, Impolluta est via Dei mei. aut, Deus meus impollutã habet viam. Nunc verò dum primum Deus meus ponitur, ac sine recto re hoc relicto adiicitur per relatiuum, impolluta via ei⁹, turbatior fit & inconsueta oratio: sed ẽphasis maior latet, & exprimitur hac in nouitate multa affectio, quẽadmodum & alibi dicitur, Dominus ipse est Deus. ¶ Versu. 47. Eripies me de cõtradictionibus populi. Tres isti versus cõmodissime Christo possent applicari. Ipse enim de contradictione quam (Paulo teste) à peccatoribus aduersus semetipsum grauissimam sustinuit, patris potẽtia ereptus, constitutus est in caput gentium, regémq; ac ducem populi, primogenitus factus in multis fratribus, iuxta illud, Dabo tibi gẽtes hæreditatem tuam, & possessionẽ tuam terminos terræ. Populus quoque gẽtium qui prius fuerat idololatriç deditus, quem prius Deus nõ agnouerat (quemadmodũ neque cognitus fuerat ab eo) subiecit se seruituti eius, factúsq; est obediens ei mox ve prædicationem Apostolicam, verbum Euange- Hebr. 12. Roma. 8. Psalm. 2.

B lii, doctrinam veritatis, auribus audire cœpit. Filii autem alieni, Iudæi (qui ex electione paterna filii erãt Dei, sed sua propria prauitate atq; infidelitate facti à Deo alieni) ipsi mẽtiti sunt Christo Domino, negauerúntq; eum, dicẽtes se alium non habere regem, nisi Cæsarem: mentiti sunt verò Domino suo, illum abnegantes coram Pontio Pilato, súntq; obdurati & obstinati in sua malitia, & deuiauerunt à semitis fideliũ patrum suorum, Patriarcharum atque Prophetarum, & cæterorũ iustorum, qui aduẽtum Christi toto corde desiderabãt, quem hi aduenientem mali filii contempserũt, atq; etiam interemerunt. ¶ Versu vltimo, Magnificans salutes regis eius. Videtur esse inconmodum orationis ex subita mutatione personæ. Priore siquidem versu dixerat secunda persona, Cõfitebor tibi, &c. nunc verò subito absq; cõnexione debita, subdit, Magnificans salutes regis eius, & faciens misericordiam Christo suo, tertia persona: cũ dicendum magis videretur ad hunc modum, Cõfitebor tibi in nationibus Domine, & nomini tuo Psalmum dicam. Tu enĩ es magnificãs salutes regis tui, & faciẽs misericordiam Christo tuo Dauid, & semini eius vsque in seculũ. Verũ de huiusmodi difficultatibus quç in scripturis ex personarum mutatione occurrunt, quisquis cõqueritur, delicatis auribus esse se probat, miniméq; in scripturis sanctis versatum, vtpote quem adhuc offendũt eiusmodi, quíq; nõdum illis assueuit, quæ sunt scripturarum vsui familiarissima, miniméq; extranea. Ioan. 19.

C

XVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

ERuctat Psalmista in hoc Psalmo, ex plenitudine contemplationis vẽturorũ mysteriorũ nouæ legis, magna & mirabilia fidei nostræ sacramẽta, incipiẽs à prædicatione Euãgelii, quod per cælestes illos Apostolos nocte & die pergẽs atq; proficiẽs omnibus populis est prædicatũ, cuiuscũque linguæ vel idiomatis fuerint in omnibus finibus orbis terrarum. Atque hæc quidẽ primis quatuor versibus, Dehinc versibus tribus sequẽtibus, Dei humanationem, atque à patris sinu ad terras filii Dei descensum, ac posteriorẽ adeũdẽ regressum, & sancti spiritus donationẽ prædicit. Post quæ à versu octauo, de lege Euãgelica (quã Christus adueniens tradidit obseruandam, ad quam Apostoli prædicãdum per orbem fuerãt missi) prolixius loquitur, multipliciter eam commendãs, vsque ad versũ. 13. Vbi deinde, à delictis quotidianis, in quibus multipliciter etiam iustos cõtingit offendere, & ab occultis petit mundari, & à peruersis atq; alienis Deũ sibi parcere precatur: ita vt non dominẽtur eius, sicque immaculatus perstare possit ante Deum, illique adiutori & redẽptori suo grata semper laudis depromere cantica.

DECIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Cæli enarrant gloriã*
D *Dei:*

* *& opera manuũ eius annunciat firmamentum.*

2 *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.*

3 *Non sunt loquelæ neque sermones, quo-*

SVblimes ac cælestes viri, Apostoli sancti, (quos Deus sicuti cælos inhabitat, suáque luce dignanter perfundit, qui etiam in cæteros inferiores omnes, super quos à Deo constitui sunt, mirabiliter & salubriter influunt) hi sunt, qui Dei magnificam gloriam enarrarunt, prædicarúntque populis per orbem vniuersum: * & opera Dei, quæ ipse in potentia, sapientia, & bonitate sua mirabiliter est operatus, tam in rerum omnium potentissima creatione, quàm in humani generis dignantissima redemptione, annunciauit venerandus ille senatus Apostolicus, qui est veluti firmamentũ, in quo lucẽt ipsi vt fulgidissimç quædam stellç, totũ mundũ illuminãtes. 2. Verbum autem prædicationis eorũ, breuissimo temporis spatio percurrit & peruenit vbiq;, dic vno diei alteri veritatis verbũ eructante, celeritérque trãsmittente, & nocte vna alteri sciẽtiam hanc verbi Dei, & Euãgelicæ legis cognitionem indicãte: ita vt quasi de die in diẽm pergere videretur, celeritérq; incrementa accipere quotidianis profectibus. 3. Vsqueadeò autẽ verbũ istud prędicationis eorũ celerrime peruolauit omnia, vt non sint vlla loquelarũ genera, neque idiomata vlla sermonũ, in quibus non auditæ sint Marc. 26 Actu. 13.

rum non audiantur vo-
ces eorum.

4 In omnem terrā exi-
uit sonus eorum, & in
Marc.16. *fines orbis terræ verba*
eorum.
Ioann. 1. *5 In sole posuit taber-*
naculum suum:

Coloss.2. * *& ipse, tanquā spō-*
sus procedens de thala-
mo suo.

6 Exultauit vt gigas
ad currendam viam:

Ioann.1. * *à summo cælo egres-*
Ioan.16. *sio eius.*
7 Et occursus eius vs-
que ad summum eius:
Psal.67. Ephes.4. * *nec est qui se abscō-*
dat à calore eius.

Ioann.1. *8 Lex domini imma-*
Matt.28. *culata:*

* *conuertens animas:*
Psal.110. * *testimonium domini*
fidele, * *sapientiam*
præstans paruulis.

9 Iustitiæ domini re-
Prou.15. *ctæ, lætificantes corda:*

aut fuerint voces prędicationis atq; annunciationis eorum : itémq; E
nulli fuerunt homines cuiuscunq; linguę, cuiuscunq; idiomatis, cuiuscunque loquelę, ad quos non peruenerit illorū sublimiū prędicatorū instructio: quemadmodum non est vlla gens neque populus, ad quos nō pertingat cælorū corporalium illuminatio, influxus, & multiplex operatio. 4. In omnes partes terræ peruenit vox Euangelicæ prædicationis ipsorum, & in omnes fines orbis terrarū peruenerunt sermones eorū, quib⁹ magnalia Dei ānūciauerūt: peruenit (dico) vox prædicationis eorū, in orientem, occidētem, & meridiem, & septētrionem, vbiq; fructificans & crescens, Domino (cuius gloriam prædicabant) iter ipsorum dirigēte, & sermonem sequentibus signis confirmante. 5. Inter omnia autem magnalia Dei, quę cæli illi annunciauerūt, hoc veluti caput est atq; pręcipuū, quòd De⁹ in sole posuit tabernaculum suū : id est, mansionem atq; habitationem suam posuit in Christo homine, (qui sic in medio totius Ecclesiæ cōstitutus, illuminat omnē hominē venientē in hunc mūdū, quomodo sol in medio firmamenti, mūdum totū illuminat) quādo ipsi Diuinitati com- F
placuit humanā sibi in Christo vnire naturā, ita vt in homine Christo tota diuinitatis plenitudo inhabitaret corporaliter. * & ipse hic sol, Dei filius, de secreto sin⁹ paterni, in quo erat ante sęcula, processit in publicū, assumpta carnis nostrę substātia, inter homines visibilis visibiliter apparēs: * itē & de secreto materni vteri, in quo per spiritus sancti operationē cōceptus latebat. processit (inquam) ad eum modum, quo spōsus adornatus nuptialibus vestibus, cū gaudio & festiuitate foras procedit de cubili suo. 6. Adueniens autē in mūdum Dei filius, in gaudio magno & alacritate multa, hilariter ad nostram paruitatē descēdit, viāq; illā qua à cælorū sublimibus ad infima nostra venit, alacriter valde cucurrit, ad modum fortis gigantis accurrētis ad pugnā & liberationē populi sui. Sic enim Dei filius, gigas fortissimus, debellaturus hostē generis humani, non vtiq; vlla necessitate coactus, neq; inuitus, sed propter nimiā charitatem, qua dilexit nos, libētissimo animo ad nos accurrit potius quàm accessit, imò ad G
uolauit potius quàm accurrit : * via autē quam percurrit ad nos veniēs, maxima omnino & lōgissima erat. Siquidem egress⁹ eius erat à sublimitate cælorū, à patris sinu, in quo quiescebat ab initio. Exiit enim à patre, & venit in mundū. 7. Et post peractā pugnā, obtentúq; de hoste triūphū, peractis omnibus ad quę missus fuerat, iterū occurrit, estq; regressus illuc vnde exierat. Mundum enim relinquēs rediit ad sinum & dexterā patris, vnde nobis aduenerat. * ipse verò in altū ascēdēs, dona dedit hominibus sui spiritus, fecítque electos suos vniuersos sui caloris & ardoris (hoc est, spiritus sui) participes: ita vt nemo sit, quem non visitatio donorum eius subinde tangat, qui nō virtutē sentiat illuminationis & spiritus eius, quantúuis etiam se abscōdere aut occultare videatur à conspectu Dei. Quēadmodū enim sol materialis ad summū cæli scandēs, omnia sui caloris virtute cōtingit, neq; quicquā est quod nō eius virtutē persentiat, tametsi quædā am- H
pli⁹, alia min⁹: ita & sol iste, sui caloris & luminis virtutē modo quodam diffundit in omnes, illuminās omnem hominē veniētē in hūc mundū. 8. Simul autē cum his Dei magnalibus annunciauerunt cælestes illi viri per orbē terrarū, legem illam pręclarā Euangelicā, quā suis obseruādā Christus Dominus tradidit, docerique gentes pręcepit. Quę sane lex immaculata est, tā in semetipsa (vtpote nihil habēs maculę, nihil iniquū, neque vanū pręcipiens aut prohibens) quàm in suis obseruatoribus, quos sanctos & immaculatos corā Deo constituit: * éstque cōuertēs hominū animas à vanitate errorū & peccatorū ad veritatem vitę ac fidei. Qui enim illi intēderit, facile relictis vitiis, veritati atq; virtuti sese accōmodabit: * lex illa (quæ & testimoniū Domini dicitur, quod in ea testificetur mōstrétq; Deus, quid agēdū quídve omittēdū) fidelis est, disposita ī iudicio & ęquitate, firma, stabilis, suis obseruatoribus preciosa reddēs pręmia: * pręstátque verā ac cęlestē sapientiā humilib⁹, diligenter assiduéq; meditantib⁹ in eo: quorū mentem De⁹ sua gratia dignāter illuminat, vt ipsius legem valeant secundū veritatem intelligere. 9. Pręcepta Dei (quibus iustificātur homines) recta, ęqua, & iusta sunt, lętificántque corda illorū qui obseruāt ea. Siquidē mens ex testimonio bonæ cōscientię & obser-

A *✳ præceptum domini lucidum, illuminans oculos.*

10 Timor domini sanctus permanet in seculum seculi:

✳ iudicia domini vera iustificata in semetipsa.

11 Desiderabilia super B *aurum & lapidem pretiosum multum: ✳ & dulciora super mel & fauum.*

12 Etenim seruus tuus custodit ea:

C *✳ in custodiendis illis retributio multa.*

13 Delicta quis intelligit?

✳ ab occultis meis munda me,

D *✳ & ab alienis parce seruo tuo.*

14 Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero:

✳ & emundabor à delicto maximo.

15 Et erunt vt complaceant eloquia oris mei:

✳ & meditatio cordis

uatiõe fideli præceptorũ Dei secura, quasi iuge cõuiuiũ est: ∗ lex Do
mini nequaquã obscura est, nequaq̃ intricata aut implicita difficul-
tatib⁹, cuiusmodi sunt pleręq; hominũ leges, sed lucida est, clara est,
imò veluti lux quædã est illuminãs oculos, & mẽtes intẽdentium illi
vt viã vitę videre possint, qua ambulare debeãt, quidq; vel agere vel
omittere oporteat. 10. Timor domini ac filialis reuerẽtia (qua nos do
cet lex Euãgelica erga Deum vera affici charitate) sanctus ac mund⁹
est, per quẽ sanctificatur homo, & declinat à malo, perduraturus in
sempiternum, & neq; in patria fœlicitatis abiiciẽd⁹. Permanebit et ĩ Prou. 15.
in æternum sanctorum erga Deũ filialis reuerẽtia. ∗ præcepta domi
ni quę ĩ iudicio disposita sunt nobis, & secundum quę iudicatur⁹ est
De⁹ obseruantes siue transgrediẽtes ea, sunt in summa veritate & ę-
quitate disposita, iustitiã & ęquitatem habentia ex semetipsis, & in se
metipsis, à Deo: videlicet quia domini illius sunt, & ab illo data, qui
potestatẽ habet plenã præcipiendi nobis quicquid voluerit. Quic-
quid enim ille pręcipit, hoc ipso q̃ ab illo præcipit, iustum est vt ob
seruetur à nobis, quicquid tandẽ illud fuerit. 11. Sunt autem hæc do-
mini præcepta bonis amabilia valde & concupiscibilia: ẽstq; eorum
intelligẽtia & obseruãtia summe optãda, concupiscenda, atque desi-
derãda amplius quàm possessio auri, vel argẽti, vel lapidis quantum-
libet pretiosi: ∗ maiorémq; præstant suauitatem atque internam dul
cedinem obseruatorib⁹ suis quàm præstare possint ea quæ reputan-
tur corporali gustui suauissima, veluti mel & fau⁹ mellis. Nã hęc tan-
tum fortunę aut corporis bona sunt, possúntq; vel oculos vel pala-
tũ oblectare paululũ, quę oblectatio & modica valde est, & nõ diu
duratura: lex autẽ domini, meditãtibus in ea dulcedinem maximã in
spiritu donat, & obseruãtibus ex bonæ cõscientię testimonio ĩtegrã
suauitatẽ atq; oblectationem perfectam, quæ & his verè maior est il
la quã mundus donat, & in æternum nõ deficiet. 12. Et quidem serui
tui fideles, qui tibi placere quærũt, ipsi ĩtenti sunt ad obseruationem
illorum præceptorum tuorum, soliciti ea custodire, operéq; adim-
plere: ∗ & nõ est sine fructu labor eorum, sed in illorum obseruatio
ne bonã atq; copiosã percipiunt remunerationem, dum & nunc in
hoc tempore per obseruationẽ gaudium acquirunt in cõscientia, ex
bono testimonio, & in futuro beatam suscipient æternæ fœlicitatis
retributionem. 13. Veruntamen quia fragiles admodum sum⁹ ex no-
bisipsis, & carnis sensu proni ad illicita, fit vt frequenter etiã qui ti-
bi bona voluntate seruire cupiunt, in multis offendãt quotidie, & le
uibus offensionibus multipliciter delinquãt, ita vt vix quisquam suf
ficiat ea omnia deprehẽdere, in quibus offendit: cũ occultissime nõ-
nunquam subrepãt, etiam cum minime ipse qui operat animaduer-
tit: ∗ cõtra quas quotidianas offensiones tuam Deus piissime clemẽ
tiã sedulo deprecor, vt ab occultis istis peccatis meis (quæ siue per i-
gnorantiam, siue per subreptionem cõmisi, quę mihi præ multitudi
ne omnia non satis sunt cognita, meam animam emundes per indul
gentiã & benignã illorum remissionem: ∗ & ab iis qui à te sunt alieni
à malis atq; peruersis (qui tui serui non sunt, sed potius tuæ volunta-
tis contradictores) parce mihi domine, & esto mihi liberator: vt no
illorum prauis aliquando suggestionibus seducar in malum. Ab iis
etiam quę impii dæmones, vel carnis corruptio, aut mundi peruersitas
(quæ tria semper hostes tui sunt, & à te alieni) mihi ingerũt, parce mi
hi: & hos motus prauos peccatorũ, quos obtrudunt mihi etiã nolẽti
& secundum spiritum reluctanti, ne imputaueris mihi, nec cõsentire
me patiaris violentiæ illorum. 14. Quantumuis enim fuerint mihi
molesti, quãtumuis me grauiter vrgeãt & angant suis tentationibus:
cõfido tamen, donec illi mihi non dominentur, donec eis secundũ
spiritum non cõsentiam in malitiis, me fore immaculatum ante con
spectum tuum, sanctúmq; ac mũdũ reputandum ante oculos maie-
statis tuæ: ∗ & mũdus seruabor à peccato pleno atq; perfecto, quod
non fit nisi per consensum voluntatis in oblatã propositámq; ini-
quitatem. 15. Neque vlla ex parte illorum malitia (quandiu volun-
tate nõ cõsensero) me tibi reddere poterit odiosum aut male gratũ:
sed erunt (nihil illis obstantibus) verba laudis & gratiarum actionis,
quibus te laudauero per os meũ, accepta tibi & beneplacita, cũ ne-
mo tibi fiat acceptus aliter quàm propriæ volũtatis cõsensu: ∗ & me

mei in conſpectu tuo ſemper.

16 Donmine adiutor meus, & redemptor meus.

ditatio cordis mei in lege tua & beneficiis,erit grata ſemper & placi E
ta ante conſpectum præſentię tuę.16.Tu enim es ô domine auxili-
tor meus atq; redéptor,cuius auxilio confido in præceptis legis tuę
perſeueraturum me ſemper:neq; vllis vnquam alienorum ſuaſioni-
bus aut impulſibus ceſſurum, ac tandem ab omnibus periculis libe-
rarum ſaluum futurum in vitam æternam,quam promiſsione veri-
dica pollicitus es vniuerſis tibi ſeruitute fideli famulantibus,in præ-
mium retributionis æternæ.Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMOCTAVVM.

VErſu primo,Cęli enarrant gloriam Dei. Per cælos intelliguntur ſancti Apoſtoli. Habent
enim magnam cum cęlis ſimilitudinem.Cæli enim à Deo lumen ſuſcipiunt, & miram in-
fluendi agendiq; virturem,vt ea in ſubiecta corpora effundant,terram vniuerſam circum-
ambulant, Deíque iuſſu circumeunt ad viuificandum eam. Neque eſt vlla terræ plaga,quam cę-
li non perluſtrent ac viſitent.Continent item quicquid in rerum natura exiſtit, & extra ipſos eſt
nihil.Quę omnia ſanctis Apoſtolis applicare, attendenti Elucidationis verba eſt facillimum.Ea-
dem quoq; ratione firmamento aſsimilantur:quanquam ad hoc poſsit etiam alia adiici ratio,quo- F
niam videlicet ſicut firmamẽtum diuidit aquas ab aquis, aquas cæleſtes ab aquis quæ ſuper terram
ſunt:ita venerandus ille Apoſtolorum ſenatus,aquas ab aquis, populos infideles diuidit atque di-
Apoc.17. ſtinguit à fidelibus, aquas cęleſtes ab aquis terrę. Aquę enim multę,populi multi.Poſſet nihilomi-
nus per firmamentum commode admodum intelligi vniuerſa fidelium Eccleſia,accipiendo firma-
mentum corporale (ad quod fit comparatio) non tantum pro ſphęra vnica, quam ponunt octa-
uam in ordine cęlorum:ſed pro tota illa machina cęlorum, in quibus ſunt ſtellę ſiue erraticę ſiue
fixę,id eſt,pro omnibus ſimul orbibus,tam planetarum quã cęterarum ſtellarum fixarum.Tota e-
nim Eccleſia in laude & gratiarum actione opera Dei annuntiat,& cum fauore pręedicat.¶Verſu
ſecundo,Dies diei eructat verbum.Pręter interpretationem in Elucidatione poſitam, poſſet ver-
ſus hic aliter intelligi,per diem accipiendo fidelem legis Euangelicę:per noctem verò,Iudęum aut
etiam philoſophum,ad hunc ſenſum,Dies diebus verbum Euangelicę pręedicationis eructant fide
les à Deo quaſi dies illuminati,de plenitudine interioris vnctionis doctrinæq; ſanctæ fidei,qua ple
ni ſunt,copioſe effundunt in alios fideles:ſicq; fideles alii alios trahunt,quemadmodum dies diem
quaſi poſt ſe trahit,& dies diei lumen velut tranſmittit:quemadmodum & nox nocti,id eſt,Iudęus
(cuius cognitio legalis veluti noctis eſt lumen,cõparatione ad cognitionem legis Euangelicę,quæ G
eſt quaſi lux diei) Iudęo legis indicat ſcientiam:quemadmodum item & philoſophus philoſophũ
docet rerum humanarum cognitionem, quæ veluti noctis tenebræ ſunt comparatione ad lumen
doctrinę Euangelicæ,imò etiam comparatione ad ſcientiam legis.¶Verſu tertio,Non ſunt loque-
læ neq; ſermones,quorum non audiantur voces eorum. Sermo iſte multam habet difficultatem,
eo quòd in eodem caſu duplex ponitur relatio, dicendo quorum & eorum: deinde etiam quòd
primi relatiui fiat enunciatio per genitiuum,quę videretur rectius per caſum datiuum fieri debere,
pro quorum,dicendo quibus. Non eſt tamen minor in Gręco ſermone incommoditas aut diffi-
cultas,quàm ſit in Latino:vt ne quis Latino interpreti id putet imputandum.Sciendum autem eſt
hui⁹ verſiculi duplicem dari poſſe intelligentiam.Prior hęc eſt,Non ſunt vllæ linguæ,neq; vlla ſer-
monum genera, quibus non ſint auditę voces Apoſtolorũ pręedicantium,hoc eſt,prædicaſſe illos
in omnibus generib⁹ linguarum,ita vt nulla ſit lingua,nullũ idioma,quo nõ ipſi prædicauerint,&
in quo nõ fuerit audita vox pręedicationis eorũ.Quę itelligentia de dono linguarum loquit:quod
certiſsimum eſt Apoſtolos ita accepiſſe,vt quocunq; puenerant pręedicandi Euangelii gratia, eiuſ-
modi illic ſermonis idiomate vterent, quo ab illius loci incolis potuiſſent intelligi.Conſonátque
hæc intelligentia illi quod in primo cap. Actuum Apoſtolicorũ diuerſarum linguarum homines
dicebant, Audiuimus illos noſtris linguis loquentes magnalia Dei:audiuim⁹ vnuſquiſq; linguã in H
Apoc.7. qua nati ſumus.Poſterior intelligentia eſt,ſecundum quam per loquelas & ſermones accipiunt ho
Danie.6. mines ipſi cuiuſcunq; loquelę ſiue idiomatis,quẽadmodum & in aliis ſcripturæ locis nõ ſemel lin-
guæ vel loquelæ ſolent accipi. Veluti cum dicitur: Ex omnibus gentibus, tribubus,& linguis. Et a-
libi, Tribus & linguę ſeruient ei.¶Verſu quinto,In ſole poſuit tabernaculũ ſuum. Quemadmodũ
per cælos Apoſtoli,ita per ſolem ſignatur Chriſtus dominus.Sol enim in medio cęlorum quaſi rex
& princeps locum habet illuminans mirabiliter omnia,& ſuum lumen per firmamentũ lõge latéq;
diffundens,ſuo reſpectu omnia viuificãs,abſentia autem cuncta mortificãs.Fulgétq; gloria & ſplẽ
dore præ omnibus aſtris,& immenſum ſuperat claritatem cælorũ. Oriens mane in magnifica glo-
ria,& fulgore permaximo ad veſperã occidit,cum in meridie in ſũmo cæli eſt,hoc eſt, in eleuatio-
ne maxima,deſcendit quantocy⁹ appropinquãte veſpera,& ſe penitus per noctis tempus abſcõdit:
rurſúmq; mane in gloria magna,cum gaudio eorum qui in terra ſunt,reuertitur.Inſuper in medio
firmamenti poſitus,ab illo vehitur,& veluti circunfertur per orbem vniuerſum. Hæc autem om-
nia non ita difficile fuerit Chriſto Dei patris filio applicare. Ipſe enim in medio Apoſtolorum,
atque adeò in medio totius ſuæ Eccleſię,erat quaſi præceptor & doctor,ſuæ doctrinæ claritate eos
illuminans,vt ipſi deinde mundo vniuerſo ſufficienter illuminando. Ipſe in medio eſt totius Eç-
cleſiæ,omnem hominem venientem in hunc mundum illuminans, lucens in cordibus fidelium,
ad illuminationem ſciẽtiæ claritatis Dei,vt ait Apoſtolus.Ipſe eſt veritas & vita,in quo omnia erãt

A vita ab initio,& in quo viuimus, mouemur,& ſumus. Adueniente quoque mundi veſpera,tem- Ioan. 1.
poris plenitudine appropinquante,deſcendit Dei filius de ſummo cęlorum, de ſinu patris in vte- 2.Cor.4.
rum matris,illicq; ſeſe(ſub humana natura diuinam occultando)abſcondit.Poſt paſsionem verò, Ioan.14.
veluti noctis peracto tēpore à mortuis reſurgens,reuerſus eſt in magnificentia glorificationis ſuę Acto.17.
ad ſummum cęlorum vnde fuerat egreſſus.Inſuper ab Apoſtolis circūuectus eſt per orbē terrarū, Ioann.1.
& veluti per eius circuitum illorū prædicatione deportat⁹,dum eius gloriā vbique terrarum longe
latéq; prædicauerunt. Aduertendum præterea,quòd dicitur ipſa Diuinitas in hoc ſole poſuiſſe ta-
bernaculum ſuum.Eſt autē tabernaculum peregrinātium aut ad pugnam pgentium. Venturus er-
go ad pugnam Deus cōtra inimicum generis humani,& quaſi colon⁹ atq; peregrinus futurus in ter
ra,tabernaculum aſſumpſit carnis noſtrę,in quo peregrinus & pugnator inhabitauit:quod tamen Hier.14.
(pugna peracta) nō eſt de dignatus, neq; à ſe abiecit, ſed dignāter glorificatū euexit ſecū in patriam
ſuam.Poſſet etiā per ſolem virgo Maria intelligi,quę ꝓpter præclarum fidei lumen, ꝓpter eximiū
charitatis feruorē,propter pręclaram omnimodam ſanctitatem,rectè ſolis nomine poteſt deſigna
ri.In hoc autem ſole poſuit De⁹ tabernaculum,quando in eą humanam aſſumpſit naturā. ¶ Verſu
eodem.Proceſsio iſta qua tanquam ſpōſus ꝓceſsit Chriſt⁹ de thalamo,duplex inuenitur.Prior qui
dem à ſinu in vterum matris,ac deinde à matris vtero in mundum.Et paternus ergo ſinus, & vir-
ginis vterus,Chriſti thalamus fuerunt. Clarius tamen proceſsio ſua intelligitur,qua de patris ſinu
per vterū virgineum ꝓceſsit in publicū mundi īter homines homo apparens.Rectè autem hoc lo-
B co ſpōſi & nuptiarum adhibet͛ cōparatio. Siquidem in Chriſti incarnatione deſponſatio duplex,&
duplices erant nuptiæ.Primum enī admirabiles nuptiæ celebratæ ſunt in virgineo vtero inter na-
turā diuinam & humanā:quando in vnum ſuppoſitum,ſpiritu ſancto operante,Diuinitas atq; hu-
manitas pariter ſunt vnitæ.Deinde cū his nuptiis & alterę fiebant,Chriſti videlicet hominis cū Ec
cleſia ſancta.Hanc etiam in vtero virginis homo factus,primū veluti duxit in ſpōſam, eámque ſibi
cohabitare fecit.Quod matrimonium tunc cōſummatum fuit,quādo cum illa ſua deſpōſata vxore
in crucis lecto dormiuit:hoc eſt,quando in illa eadem quam in natiuitate aſſumpſerat natura,ī cru
ce pro humano genere mori eſt dignatus.Spōſis quoq; mos eſt veſtibus nouis & decentibus īdui.
ſic & Chriſtus habitum nouitatis aſſumpſit,habitu factus vt homo, in quo ſibi Eccleſiā copulauit. Philip.2.
¶ Verſu ſeptimo,Nec eſt qui ſe abſcōdat à calore eius.Per hunc calorem poſſet,præter ſpiritum ſā-
ctum(de quo in Elucidatione dictū eſt)etiam aliud accipi,ſatis propoſito cōueniens:nēpe poteſtas Acto.10.
Chriſti iudiciaria,quam à patre morte deuicta accepit, cōſtitutus iudex viuorum atq; mortuorū.
quēadmodū omnis clamat ſcriptura. Aſſumptus ſiquidē in cęlū ad patris dexteram,de cętero ex-
pectat,vt veniat iudicare viuos & mortuos:cōtra impios verò & īfideles ſpecialiter,in furore & fer
uore iracūdiæ ſuæ,quā nemo poterit effugere,à qua ira nemo ſe poterit occultare.¶ Quanuis autē
C præſentem Pſalmum hucuſq; in Elucidatione atq; annotationibus expoſuerimus ſecundū myſti-
cā intelligentiam,per cælos intelligentes Apoſtolos,per firmamētum Apoſtolicū ſenatū,per quos
in vniuerſum orbē diffuſa eſt prædicatio veritatis Euangelicæ:atque ita in ſequentibus(ſecundum Rom.10.
quem ſenſum manifeſte docet Apoſtolus Paulus debere nos hunc præſentē Pſalmum intelligere,
cū in Epiſtola ad Romanos,ad aſtruendā Apoſtolicæ prædicatiōis generalitatē,quartū ipſius ver
ſum allegat)poſſent tamē nō incōuenienter hæc omnia de cęlo,firmamēto,ſole,& proceſsione atq;
curſu ipſius ad literā intelligi & exponi:idq; pulchre admodū,& iucūda ſententia. Cæli enim in am
plitudine ſua,verbo ſolo creati,in omni ſuo ornatu manifeſte proclamāt,& palàm annūtiant glo-
riā potētiſsimi dei,qui(vt in alio Pſalmo ſcribitur) verbo ſuo illos firmauit,& ſpiritu oris ſui perfe Pſal.32.
cit omnē virtutē illorū.Firmamētum quoq; prædicat mirabilia opera Dei, quod tāta magnitudi-
ne & inæſtimabili ſtellarū multitudine mirificè eſt decoratū. Die ac nocte non ceſſant hæ creatu-
ræ laudare dominū, & velut de die in diem laudem effundunt: neq; finis eſt laudationis & annū- Rom.1.
tiationis huius, vt quo diutius quis in illis contēpletur, eo amplius gloriam Dei perſpiciat. Inuiſi-
bilia enim Dei per ea quæ facta ſunt,intellecta cōſpiciuntur.Nō ſunt vllæ linguæ,neq; populi,qui-
bus nō prædicet cælorū magnificētia Dei omnipotētiā:& quaſi vocē ſuam & prædicationē effun
D dit ſup omnes gentes,ſicq; modo quodam ī omnē terram,& in fines orbis terræ exiuit ſon⁹ iſte an
nunciationis & prædicationis eorum.Sol quoq; iſte corporalis in medio cælorum,quaſi in taber-
naculo ſuo inhabitat:& ipſe tanquam ſpōſus ꝓcedit formoſ⁹ in ſtola ſua, quando de occaſu reuer-
tit͛,mundo oriens,& illuceſcens in magnifico ſplendore.Currit quoq; fortiſsime vt gigas,& motu
velociſsimo intra naturalis diei ſpatium rapit͛ per medium cęli,vt cōpletum efficiat curſum ſuum,
totum cæli ambitum ītra breuiſsimum hoc temporis ſpatium pambulans,ſiue potius pcurrēs.Dū
in ſummo cęli eſt,deſcēdit in occaſum:& iterum ab occaſu reuertit͛ ſecundum viciſsitudinē ad cæ
li medium atq; ſupremum,& pertigit calor ei⁹ ſuper vniuerſam creaturam. Quæ omnia ſic breui-
ter indicata,ſiquis latius explicet,aut profundius contemplet͛,videbit quàm non male poſsint hæc
omnia etiam ſecundū literam intelligi & exponi de cælis & ſole corporalib⁹:id quod & in annota-
tionibus ex Hebræo aliquanto fiet clari⁹, quantum ad verſ⁹ aliquot magis principales.In his tamen
annotationib⁹ noluim⁹,ꝓpter vitādam cōfuſionem,niſi myſticam interpretationem ꝓſequi, quæ
ex intentione Apoſtoli eſt,& orthodoxorū patrū expoſitionib⁹ magis cōformis.¶ Verſu octauo.
Lex domini immaculata.Nota,quemadmodū pręcepta domini multiplici hic appellatione nomi-
nant͛:videlicet lex,teſtimoniū,iuſtitiæ,præcepta,atq; iudicia. Quorū nominum omniū atq; etiam
plurium rationes latius explicatæ inueniri poſſunt Pſal.118. vbi harū appellationū eſt frequentiſsi-
m⁹ vſus.¶ Verſu decimo tertio. Ab alienis parce ſeruo tuo.Incertū eſt an alienis maſculini generis

sit, vt intelligatur ab iis qui à te alieni sunt: an generis neutri, vt accipiatur pro malis vel peccatis alienis, hoc est, pro iis quæ aliunde obueniunt, quemadmodũ sunt cogitationes & affectiones malę atq; inordinatæ, quæ vel ex diaboli fraudulentia, vel ex carnis malitia sese ingerunt homini præter voluntatis cõsensum. Motus enim inordinati (siue iræ, siue gulæ, siue alteri⁹ peccati) quãuis ex suo genere mali sunt, non sunt tamen nostra mala, vel nostra vitia, nisi ex voluntate nostra procedant, vel per voluntatem propriam ea acceptemus, oblatis consentiendo, aut in ipsis delectationem constituendo. Alioqui, si non consentimus, si mox, vt senserimus, ad petram allidimus, reclamam⁹, repugnamus, contraluctamur, non consensum præbemus, non delectatione immoramur: aliena sũt, non nostra, dæmonis enim sunt, malæ carnis: nostra verò non sunt, quæ quantum possumus, tota virtute abiicimus. Nullum enim vitium meum est, nisi quod voluntas mea facit esse meum. His au-

Psal. 135. tem alienis delictis frequenter virum etiam iustum contingit obtui, à quibus sibi postulat Deum parcere, vt scilicet non imputentur sibi ad punitionem, quibus pro sua fragilitate obluctatur: aut vt non sinantur aliquando ita excrescere, vt dominationem acquirant, & in consensum nimis pugna deuictum tandem pertrahant. Neutrum autem genus valet vel ex Græco vel ex Hebræo discerni. Vtrobiq; enim similis quæ in Latino est ambiguitas. Vnde ex Hebræo quidam vertunt, à superbis libera me, quod pro genere masculino videtur facere. alii, à superbiis vel temeritatibus, quod pro genere neutro. ¶ Versu decimoquarto, Si mei non fuerint dominati. Idem in hoc versu vsuuenit, quod in præcedenti ostẽdimus: videlicet quòd incertum est an genere masculino debeat legi, dominati sunt, vt referatur ad ipsos alienos: an genere neutro, dominata sunt, vt referatur ad ipsa aliena vitia & peccata. In Græco enim verbum est: vnde fit, vt hinc decerni non posit de genere. Vtraq; autem lectio bonum sensum habet. Secundum genus masculinum sensus est manere hominem immaculatum & mundum à delicto magno & mortali, quo inter Deum & animam fiat diuisio, donec impii mala suggerentes non dominentur illi cui mala suggerunt. Nõ enim coinquinatur homo per tentantium malas suggestiones, nisi per cõsensum tentantibus se subiiciat, aut ab eis deuinci se patiatur, illósque dominari ac praualere sibi. Si verò genere neutro legamus, sic clara est sententia. Nõ enim maculat hominem, quod malis motibus & vitiosis cogitationibus atque affectionibus obruitur, modo non patiatur suo consensu illis venire intra se dominum. Quanquam autem vulgatiores codices Latini pene omnes habeant genere masculino, Si mei non fuerint dominati: apud beatum tamen Augustinum inuenimus genere neutro, Si mei non fuerint dominata: qui etiã exponit vitia & peccata.

XIX. PSALMI ARGVMENTVM. G

PSalmum istum plerique fidelium doctorum ad Christũ referũt, vt sit oratio populi fidelis, Christo domino prospera omnia precantis. Quorum pietati nullo modo obsistimus. Nobis tamẽ in Elucidatione placet magis ad regem temporalem, aut præsidentem temporaliter accommodari. Videtur eni oratio esse a Dauid composita, & sacerdotibus tradita, tãquã forma orationis simulatque benedictionis pro salute, & prosperitate victoriæ contra inimicos ipsius: qua vterentur ad cantandum & supplicandũ Deo pro regis salute, 1. Tim. 2. *potißimũ eo tempore quo contra hostes esset profecturus. Et quoniã beatus Paulus docet, Timotheo scribens, primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarũ actiones, pro omnibus hominibus, peculiariter autem pro regibus & omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitã agãt subditi, si illi accipiant misericordiam. cumque vix alius in vniuerso Psalmorum libro occurrat, qui tam commode & aperte per omnia ad hoc propositum quadret, visũ fuit nobis expediẽs, hunc Psalmum ita elucidãdo aptare, vt apta forma esse poßit orandi pro rege, aut etiã alio quolibet, siue in tẽporalibus, siue in spiritualibus præsidente, vt ipsum proferant siue sacerdotes, siue alii ei subiecti, pro salute regis: potißimũ cũ huius Psalmi nullus penè sit vsus, si Christo applicetur. Nihil enim opus est nũc postulare patrem, vt filium suũ exaudiat, vt illius holocaustum acceptet, vt illum saluet ab inimicis. Iam enim ista peracta sunt. Secũdũ nostrã autem quam proposuimus intelligentiam, totus Psalmus rectè cohæret, neque opus vllo argumẽti cõtextu cũ se-* H Lucæ. 17. *ipsam monstret connexio. Veruntamẽ & spiritualiter accõmodari poterit hic psalmus cuilibet fideli, pro quo volumus deprecationẽ facere, vt de hostibus spiritualibus obtineat pugnando victoriã. Et poterit Psalmus iste pro quolibet proferri, cupiente regnum Dei (quod intra se est) custodire ab inimicis, populũque subiectum (id est, vires omnes, actiones, cogitationes, atque affectiones) sub imperio iusto tanquam rex bonus, cõtinere. Hoc enim pacto, vnusquisque fidelis qui cum vitiis & concupiscentiis pugnat, cũque dæmonibus & mundo, rex nominatur. Et quatenus rex est, vel esse cupit, eatenus pro eo Psalmus iste contra inimicos dirigi potest. Neque difficile est habenti vel paululum spiritualis luminis, ea quæ de temporali rege dicuntur, ad huiusmodi spiritualiter regẽ transferre. Nunc tamen attendamus, quemadmodum pro regibus ac præsidentibus orare debeamus: attendentes quoque, affectum cordis & desiderium orationi conformemus.*

DECIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Exaudiat te dominus in die tribulationis:*

✻ *protegat te nomen*

EXaudiat te dominus in tẽpore tribulationis, cũ insurrexerint aduersum te inimici tui, ad persequendũ animam tuam, cum clamaueris ad ipsum de tribulatione tua: ✻ protegat te atque defendat dominus Deus patrũ nostrorum, Abraham, Isaac, & Iacob, ad inuocationẽ

A *Dei Iacob.*
2 *Mittat tibi auxiliũ de sancto: ✳ & de Siõ tueatur te.*
3 *Memor sit omnis sacrificij tui:*
✳ & holocaustum tuum pingue fiat.
4 *Tribuat tibi secundum cor tuum:*
✳ & omne consilium tuum confirmet.
5 *Lætabimur in salutari tuo:* B *✳ & in nomine Dei nostri magnificabimur.*
6 *Impleat dominus omnes petitiones tuas:*
✳ nunc cognoui, quoniam saluum fecit dominus Christum suum.
7 *Exaudiet illum de cælo sancto suo:*
C *✳ in potentatibus salus dexteræ eius.*
8 *Hi in curribus, & hi in equis:*
✳ nos autem in nomine domini Dei nostri inuocabimus.
9 *Ipsi obligati sunt, & ceciderunt: ✳ nos autẽ surreximus, & erecti sumus.*
D 10 *Domine saluum fac regẽ: ✳ & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.*

nominis sui sancti. 2. Mittat tibi desuper de cælo sancto suo adiutorium, præbeátq; tibi auxilium supernũ de sublimi sanctuario suo: • & de superna illa cælesti arce Sion, tibi aduenĩes in auxilũ, tueatur te ab omni nocumento hostium tuorum. 3. Aspiciat Dominus ad omne sacrificiũ tuum, quod ei animo liberali & corde deuoto frequẽtissime obtulisti, aut etiã offers, aut in futuro proponis offerre: • & holocaustũ tuum in cõspectu eius pinguescat, & quasi pinguissimũ fiat acceptũ in oculis eius, in modũ adipis pinguissimi, tã illud quod obtulisti, quàm quod offers etiã nunc, aut in posterum offerre decreueris. 4. Tribuat tibi dominus omnia iuxta desiderium & votũ cordis tui, quæcunque salutaria postulas siue desideras: • & omne tuum cõsilium, omne propositum cordis tui, quodcunque cogitaueris in corde tuo, ad gloriam Dei atq; propriã tuã subiectorúmq; tuorum salutem, dominus ipse confirmet, & in effectum perducat. 5. Lætabimur nos (qui ex Dei ordinatione sub alis tuis protegimur) ĩ salute & saluatione tibi à Deo cõcessa contra inimicos tuos, ac deinde etiam in saluatione quam nos per te & ex te consequemur: quemadmodũ lætari solent subditi in saluatione & victoria regis, & ipsi nimirum hac via protecti ab inimicis suis: • & in nomine Dei nostri, quem speramus tibi protectorem atque defensorem fore, nos magnificabimur atque exultabimus super inimicos nostros, liberati de manibus eorum, imò de eis obtenta victoria, & reportato triumpho. 6. Adimpleat dominus, & ad effectũ plenum perducat omnes petitiones & omnia desideria cordis tui, quæcunq; secũdum Deum salutaria concupiscis tibi donando: • nunc fisi in Dei misericordia, & spei certitudine cõfirmati, quasi rem indubitatam firmiter tenemus, ac si res iam perfecta foret: plenéq; cõfidimus quòd saluũ faciet dominus te regem nostrum Christum suum, quem super nos vnxit, præposuítq; regem populo suo. 7. Exaudiet te dominus de cælo quod sanctificauit sibi in aulam & sedẽ regni tui, vbi nihil omnino pollutum est, nihil coinquinatum: sed sunt omnia diuinæ consona voluntati: • salus autem dexteræ eius, victoria atque saluatio, quã faciet per dexteram suam, ipsa erit in fortitudinibus supernis Diuinæ potentiæ, sinq; virtute superna, qua Deus tibi velut in multis potentibus exercitibus assistet. 8. Sperent alij & confidãt in apparatu bellico, in fortitudine prudentiáque humana, in curruum multitudine, & equorũ fortitudine ac numero: • nos autẽ spẽ habebimus non in huiusmodi, neque in equis nostris, neq; in curribus nostris, aut in vlla nostra fortitudine siue prudẽtia, aut cuiuscunq; etiã auxilio, sed in Deo omnipotẽte, cuius nomẽ inuocabimus, quotiescunq; graue aliquid nobis imminebit: • & cuius nomen etiã inter præliãdum conclamabimus, ab illo postulaturi salutẽ atq; victoriam, qui eam habet in manu sua. 9. Ipsi quidem fidentes in humanis viribus, atque in semetipsis spẽ habentes, cõprehendentur, cõstringentur, cõcludentur, & quasi obuincientur, & cadent prostrati in prælio, non potẽtes suo tãto apparatu obtinere quam sperabãt victoriã: • nos autẽ in domino spem habẽtes, fortissimo propugnatore nostro, non prosternemur, neq; succũbemus, sed per victricem Dei nostri manũ exaltabimur, & resurgemus ab humilitate nostra, sub qua pressi aliquãdo iacebamus sub inimicis nostris, & etiam ab illa, ad quam nos prosternere sperabãt aduersarij nostri impetu virtutis suæ. 10. O Domine, te precatur supplex populus tuus, vt regẽ quem vnxisti super nos, quẽ propugnatorẽ & saluatorẽ dedisti nobis, saluũ semper ab omni aduersitate custodias. & item omnes qui in sublimitate super populum tuum sũt cõstituti, vt tranquillam & quietam vitam agat populus tuus in omni pietate: 2.Tim. 2
• & exaudi nos domine, salutaria ista bona à te humiliter deposcẽtes, in quocũq; die te ad protectionẽ ex corde inuocauerimus: vt ita tuæ exauditionis benignitate, & qui præsident, & qui subijciũtur omnes serui tui, pariter in salutẽ tuã perducamur æternã, sine fine tecum illic pariter regnaturi ante conspectũ tuũ in secula seculorum, Amen.

VIGESIMI PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste conuenienter accipi posset vt forma gratiarum actionis pro regis victoria, quemadmodum mox præcedentem diximus esse formam orandi pro regis salute. Et ad eum sensum facile est totũ Psalmum exponere, si tantum ea quæ Christo absque mensura tribuimus, & secundum æternitatẽ, regi tem

poralem gloriã iuxta congruitatem adaptemus. Possunt item quæ in hoc Psalmo dicuntur pro sanctorũ glorio E
Apo. 22. *sa victoria, & salute post pugnam secura, Deo decantari. Hi enĩ omnes reges sũt regnaturi cũ Christo impe ratore suo, qui illis dedit esse reges in secula seculorum. Et his facile est applicare Psalmũ, tãtũ ea quæ Christo attribuuntur secundũ plenitudinem vt primogenito, his ad mẽsurã (quasi adoptione regibus factis) applicando. Verùm quia omnia Psalmi omnia peculiariter, & eximio modo ad Christum pertinere cognoscuntur, visum fuit nobis hũc Psalmum regi Messiæ, Christo domino, peculiariter aptare; sicque totam Elucidationis seriem texere, vt gratiarum actio sit patri decantanda pro filii sui domini nostri magnifica exaltatione & inæstimabili gloria, ad quam illum post passionis vilitatem sublimauit. Et quidẽ vsque ad Psalmi penè dimidium, hoc est vsque ad versum octauum, gloria exaltati Messiæ exprimitur: post verò, omnium aduersariorum veritatis, qui Messiam hunc respuerunt, & in eo patrem Deum contempserunt, pœna atque vindicta terribilis describitur. Nouissimus autem versus in laudis proposito canticum terminat.*

VIGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine in virtute tua lætabitur rex:*
✳ Et super salutare tuũ exultabit vehementer.
2 *Desiderium cordis eius tribuisti ei:*
✳ & volũtate labiorũ eius non fraudasti eum.
3 *Quoniam præuenisti*
Psal.2. *eũ in benedictionibus dulcedinis: ✳ posuisti*
Ioan .3. *in capite eius coronam*
Esaiæ. 11. *de lapide pretioso.*
4 *Vitam petiit à te, & tribuisti ei: ✳ longitudinẽ dierũ in seculum*
Hebræ.5. *& in seculum seculi.*

5 *Magna est gloria eius in salutari tuo:*
Apo.19. *✳ gloriã & magnũ decorem impones super eũ.*
Ibidem. 6 *Quoniã dabis eũ in benedictionẽ, in seculũ*
Philip.2. *seculi: ✳ lætificabis eũ*
&.26. *in gaudio cũ vultu tuo.*
Galat. 3. 7 *Quoniam rex sperat*
Gene.22. *in domino: ✳ & in misericordia altissimi non commouebitur.*
8 *Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis: ✳ dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.*
Matt. 25. 9 *Pones eos vt cliba-*

Domine Deus, omnipotens pater, in virtute potẽtiæ tuæ lætabitur Christus rex noster, cum per eam hostes suos deuicerit, optatúmq; de hoste (ad quem debellandũ venerat) triũphum reportauerit: ✳ & de salute atq; saluatione, quam tu illi in tua virtute facere dedisti pro populo suo, gaudio permaximo gaudebit. Cum enim nihil ipse tam optauerit, quàm salutem ac redẽptionẽ populi sui, cõstat gaudium illi fore perfectum, tunc cum morte deuicta, & hoste humani generis debellato, perfectam populo suo redẽptionem fuerit operatus. 2. Desiderium cordis & votum pii affectus ipsius adimplesti ei, & desideratam populi sui salutem contulisti ei: ✳ neq; denegasti ei petitionẽ volũtatis suæ, qua te orauit per os suũ, & postulauit per labia sua, postulãs à te dari sibi gẽtes in hæreditatẽ, & terminos terræ in possessionem. 3. Iccirco autem ipse in te lætabitur, & tu adimplesti desiderium eius, quoniã tu illum copiose implesti, non ad mẽsuram, dulcissimis benedictionib⁹ omniũ gratiarũ spiritualiũ, faciens super eum requiescere spiritũ sapiẽtiæ & intellectus, cõsilii & fortitudinis, sciẽtiæ & pietatis, & timoris sancti tui: atq; ob hoc non potuisti nõ exaudire tam gratissimũ puerũ tuũ, tibi supplicantẽ: ✳ fecisti illũ, hoste deuicto, regẽ super populum quẽ dari sibi postulauerat, & diadema regni gloriosum, coronã immarcescibilem regni æterni imposuisti capiti eius, vt regnet super omnes sanctos ĩ secula seculorũ. 4. In diebus carnis suæ, cum adhuc in pugna versaretur, preces supplicationésq; obtulit tibi suo patri, petens à morte saluus fieri, & in manus tuas cõmendãs spiritũ suum: petiit à te vitã æternã, non pro se tãtum, sed & pro populo suo: & tu liberaliter dedisti ei, tã pro se, q̃ pro omnibus seruis eius: ✳ lõgitudinẽ scilicet dierũ dedisti ei, id est, durationẽ æternã, & vitam sine fine, in omnia secula seculorũ. 5. Gloria regni eius est magna valde, superãs nimirũ omnẽ gloriã principũ terræ: cum sit ipse regum terræ prĩceps, rex regum & domin⁹ dominãtium: & duratione existẽs sempiterna: quã sanè gloriã ex tuo salutari, ex tua saluatione ipse habet, eo q̃ à morte illũ tua potẽtia mirabili saluare volueris, sicq; mirifice exaltare, dans illi nomẽ quod est sup omne nomẽ: ✳ pro passiõib⁹ quoq; & laborib⁹ quibus fuit pro salute populi sui humiliatus, magnifica gloria & honore permaximo coronasti, decorasti, & exaltasti illũ, ita vt in nomine eius omne flectatur genu. 6. Quoniã tu illũ benedices benedictione æterna, imò benedictionis authorẽ cõstitues, ita vt ĩ eo benedicãtur omnes tribus terræ, ita vt ipse omnium vere benedicẽdorũ sit benedictio in sempiternũ: ✳ lætitia illũ inæstimabili adimplebis, in gaudio fœlicitatis æternæ, p aspectũ vultus tui, p præsentiã Diuinitatis tuæ. 7. Quoniã quidẽ rex noster Christus sperauit in domino Deo patre suo, & illi suam causã omnẽ cõmisit, inq; illius manus omnia cõmẽdauit: ✳ & in misericordia altissimi cõfidẽs, nõ potuit cõturbari aut frustrari, neq; etiam cõmouebitur aut frustrabitur vnqnã, sed in sempiternũ securus erit, tã quo ad se, quàm quo ad populum suũ. 8. Qui verò se tibi aduersarios, inobediẽtes, atq; inimicos exhibuerĩt, illi inueniẽt sentiéntq, manũ tuam, & seuerã experiẽtur vltionẽ districtæ iustitiæ tuæ: ✳ dextera tua tanget & cõprehẽdet omnes qui tibi aduersãtur, vltionémq; exercebit in eos. 9. In ignẽ sempiternũ mittes eos, vbi igne vehemẽtissimo & inextĩguibili ardebũt, quasi camin⁹ ignis vehementissime calefactus atq; inflammatus: idq; facies in tempore iræ tuæ, quãdo tempus veniet ostẽdẽdi seueritatem iusti iudicii tui:

F G H

A *num ignis, in tempore vultus tui: ✳ dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis.*
10 *Fructum eorum de terra perdes: ✳ & semen eorum à filiis hominum.*
11 *Quoniam declinauerunt in te mala: ✳ co-*
B *gitauerunt consilia quæ non potuerunt stabilire.*
12 *Quoniam pones eos dorsum: ✳ in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.*
13 *Exaltare domine in*
C *virtute tua:*
✳ cantabimus & psallemus virtutes tuas.

∗ tu domine in furore isto iracundiæ, in illo tempore vltionis conturbabis, disperdes, & confundes eos cõturbatione maxima: & mox ad prolationem sententiæ tuæ accipiet eos ignis gehennę, inq; eum incident atq; mergentur in ictu oculi, perpetuis & intolerabilibus cruciatibus in eo affligendi. 10. Simul quoq; perdes & ad nihilum rediges omnem fructum, quem in terra habere videbãtur, ita vt dãnati nullum vltra valeant fructum percipere ex iis quæ possederant, queq; reliquerant super terram, neq; de omnibus operibus quæ operati sunt super terram, de quibus iam erubescunt & confundunt confusione sempiterna: ∗ semen quoq; eorum & posteros (quos prauis suis exemplis ipsi corruperunt, qui malitiæ parentum suorum fuerint imitatores) perdes, perireq; facies de numero filiorum hominum viuentium, de numero bonorum segregabis eos, & inter mortuos collocabis. 11. Icc irco autem pœna huiuscemodi vlcisceris eos, quoniam mala & peruersa contra te, tuosq; seruos attentauerunt: ∗ & ad suas malinas conceptas adimplendas, consilia, modos, & adinuentiones subtiliter excogitauerunt: quæ tamen non potuerũt confirmare, & in effectum perducere, vincente nimirum tua potentia atq; sapientia omnem illorum malitiam. Cogitauerunt enim tui nominis gloriam annihilare, & tuos cultores opprimere inimici tui: quod, te impediente, neq; potuerunt vnquam, neq; potuerunt operis effectu cõplere. 12. Quoniam tu pones illos, faciesq; esse tibi velut dorsũ, ĩponitur* super eos on* ĩportabile, & põd* donationis æternę quod tuo iudicio portare debebũt: ∗ in pœnis damnationis æternę, quas tu illis seruas quasi reliquias peccatorũ suorũ, quæ velnti fæces sunt vini deliciarũ, quod in hoc mundo potarũt: in his, inquam, tuis reliquiis, implebis vultũ eorũ, & his potabis eos, cũ vultum suũ exhibuerint tibi, cũ venerint ante cõspectũ tuũ: his reliquiis, his fæcibus tu pręparabis, ac miro modo ad horrorẽ aptabis, atq; dispones facies eorũ, confusionẽ mortis & dãnationis (quæ illis ex operibus suis relicta est) veluti superducturus super faciẽ eorum. 13. Ita tu domine rex noster & dominus noster, exaltaberis & gloriosus apparebis, ac talẽ teipsum demõstrabis in omnipotẽti fortitudine tua: ∗ nos verò populus tuus & serui tui cõgratulãtes tibi, laudibus prædicabimus, canticisq; ac Psalmis ad laudẽ aptatis efferem* fortissima opera virtutis atq; omnipotentiæ tuæ, quæ Christo Iesu regi nostro est tecũ ô ingenite pater, & cũ spiritu sancto cõmunis in secula seculorum, Amẽ.

Ioann. 6.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVM.

VErsu tertio, Quoniã præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Si pro sanctorũ gloria hunc Psalmũ proferimus, manifestum satis est quomodo ipsi præueniãtur à Deo benedictionibus dulcedinis, visitatione, liberalitate, & multiformi gratia Dei, quibus suos electos misericorditer Deus præuenit, vt dignã valeant & bonam militiã militare, & fructum dignũ facere. Iuxta quod alio loco noster canit Psalmista, Misericordia eius præueniet me. Quòd aũt dicitur Deus posuisse in capite coronã de pretioso lapide, nõ aliud est, nisi q reges sunt in conspectu eius: iuxta quod in Apocalypsi dicitur, Fecit nos regnũ & sacerdotes Deo & patri suo. De regibus autẽ
D temporalibus intelligendo Psalmũ, pręuentio item in benedictionib* dulcedinis intelligitur liberalis donatio gratiarũ, quas in rege posuit Deus, vt aptus esset atq; idoneus dominator super populum suum: & corona illa de lapide pretioso, tẽporalis regni diadema accipietur. Et quæ sequuntur cætera facile aptari possunt vtriq; intelligentiæ. ¶ Versu octauo, Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Quæ hic sequuntur sub persona secunda, possunt referri vel ad patrem, ad quẽ factus est sermo in principio Psalmi, vt sit sensus, Tua manus, ô Deus pater, inueniatur omnibus inimicis tuis, qui videlicet filio tuo resistẽdo, aduersarios sese tibi exhibuerũt. Aut ad personã regis nostri Christi pertinere possunt, ad hũc sensum, Inueniatur manus tua, ô rex noster Christe, omnibus inimicis tuis, qui mo se regno subdere nolunt, oblatã per te Euangelii gratiã recusantes, & redẽptionis exhibitum beneficium abiicientes. Neque multũ refert, siue hoc, siue illo modo sermo efferatur quandoquidẽ iidem sunt Dei patris & regis Christi inimici, aduersarii iidem. Qui enim odit filiũ, & patrem odit qui misit illum. Et qui filio aduersatur, inimicũ se patri constituit. Commune item erit vltionis iudicium patri & filio: Iudicabit enim pater per filium, cui dedit potestatem iudicium facere, quẽmq; (iuxta Petri sermonem) iudicem constituit viuorum atq; mortuorum. ¶ Versu penultimo, In reliquiis tuis pręparabis vultum eorum. Reliquiæ illæ peccatorũ, pœnæ sunt, quę pro commissis peccatis eis apud iustũ iudicem seruantur. Nam (Paulo testante) stipendia peccati, mors est: nihilq; aliud manet impios post mortẽ ex omnibus quibus in hoc mundo inseruierunt vitiis, quàm confusio æterna & damnatio perpetua. Quemadmodum enim vinum, & ceruisia, & omne quod inebriat, aut in deliciis est, fæces habet, quę tamen à bibentibus relinquuntur, neq; simul cũ

Psal. 58.
Apoc. 5.
Ioan. 15.
Ioan. 5
Actu. 10.
Rom. 6.

potu hauriuntur, sic omnes huius mundi deliciæ quibus peccatores fruũtur, fæces quasdã habent E
gustus pessimi & intolerabilis: quæ modo quidẽ ab illis non gustantur q̃ sint amaræ, verùm iustus
iudex reliquias has & fæces illis reseruabit in tempus vltionis, atque in diem iudicii adducet eas, ac
Apoc.18. tunc quidẽ illos gustare, imò, velint nolint, epotare cõpellet, cum (iuxta illud Apocalypsis) tantum
illis dabitur de tormentis, quantũ prius in deliciis fuerant glorificati. Neminem verò turbet, q̃ deo
loquens Psalmista dicat, reliquiæ tuæ, quasi Dei sint istæ reliquiæ, & non peccatorũ. Reliquiæ enĩ
Dei dicuntur, quatenus ipse eas seruabit peccatoribus, non aũt quasi ipse eas sit gustaturus. Quem-
admodũ vindicta Dei dicitur, quã in impios proferet, nõ quam sentiet ipse. Peccatorũ autem lon-
ge aliter esse dicitur, quatenus scilicet in eas exercebitur, & quatenus ipsi eam ferent in sese. Sic dif-
formiter reliquiæ istæ & Dei dicũtur, qui eas seruat impiis: & impiorũ, qui gustabunt epotabúntq;
eas. Potest autem cõmode admodum præsenti loco accommodari etiã illud, quod in Psalmo alio
Psal.74. scribitur de calice Domini, cuius fæx non est exinanita, de qua bibent omnes peccatores terræ.

XXI. PSALMI ARGVMENTVM.

*HVnc Psalmum, manifestissimũ est ad Christi personã spectare ex Euangeliis sacris: in quibus, ipsius
Matt.27. versus plures ad Christum pertinere afferuntur, & in Christi passione impleri. Nã principiũ Psal F
mi a Christo in cruce prolatũ scribit Matthæus cap.27. sui Euangelii: vbi etiã illud, Respice in me
non adiicitur, quẽadmodũ neq; hoc loco in Hebræis habetur codicibus. Illud quoq;, Diuiserunt sibi vestimen
Ioan.19. ta mea, Ioãnes cap.19. testatur in Christi passione impletum. Rursum illud, Narrabo nomẽ tuũ fratribus meis,
Hebr.2. Paulus Apostolus in epistola ad Hebræos ad Christũ accommodat, docens quomodo nos Christus dignatus sit
vocare suos fratres. Et (vt summatim dicam) quisquis ea quæ sancti Euangelistæ scripserunt de passione Domi
nica (Matthæus quidẽ cap.26. & 27. Marcus cap.15. & 16. Lucas 22. & 23. Ioãnes verò 18. & 19.) cõtu
lerit cũ iis quæ in hoc loco dicuntur, apertissime cognoscet omnia hæc ad Christũ optime quadrare: & vide-
bit quẽadmodũ clarissimo illuminationis radio prævidens ante multa tẽpora Dauid quæ futura erãt, sic quasi
præterita descripserit, atque ea quidẽ ita perfecte atq; distincte, acsi præsens ipse omnia transacta oculis cõ-
spexisset. Est ergo Psalmus iste oratio Christi in afflictione passionis positi, quã ad patrẽ effundit: in quo pri-
mum suam derelictionẽ proponit, quasi cum querimonia, secundũ eã infirmitatem, secundũ quam etiã calicem
Matt.27. sibi auferri in Euangelio legitur postulasse. Ad eandẽ enim partẽ (nempe infirmã & humanam, secundum sen
sualẽ affectũ) videntur illa petitio & ista querimonia pertinere: & indicat vtraque carnis infirmæ fragi-
Mat.3.17 litatẽ, quã se habere verã ac passibilẽ, atq; passiones etiã exhorrescẽtẽ, Christus dominus & illa petitione &
hac querimonia nobis demõstrare volebat. Exaggerat autẽ querimoniã ex eo q̃ patres ãtiqui (qui nõ nisi ser- G
ui erãt) clamãtes ad patrem, frequenter exauditi fuerint, déque manibus inimicorũ liberati: cũ ipse, filius exi
stens dilectus, in tantã derelictionẽ, patris permissione deuenerit. Moxq̃ue incipit suæ passionis miseriã &
magnitudinem enarrare per omnia iuxta Euãgelicæ narrationis historiã: atq; id quidẽ à versu septimo vsq;
ad vigesimũ. A quo deinde, post enarratã passionis miseriã, patrẽ orat pro liberatione & resuscitatione sua,
ne in morte vel in inferno permaneat, sed à mortuis redeat victor: idque facit tribus versibus. Quæ verò
dehinc sequũtur, à versu 23. ad Christi resurrectionẽ, & ad nouæ Ecclesiæ per Christi resurrectionẽ genitæ
ædificationẽ pertinent, vsque ad finẽ Psalmi. Et primũ quidẽ patri promittit filius clarificationẽ & prædica-
tionẽ ipsius in medio Ecclesiæ. Dehinc versu 24. subito cõmutata persona, Christus qui hactenus ad patrẽ
direxerat sermonẽ, nũc ad fideles Ecclesiæ filios exhortationẽ conuertit, monẽs eos pro suæ resurrectionis glo
ria gratias agere patri liberatori. Ac deinde conuersionẽ gentiũ ad Deũ, & Ecclesiæ ædificationẽ, ac bene-
ficia quæ in Ecclesia conferentur (tam de patre, quàm de se ad patris dexteram exaltato, quasi de tertia per-
sona loquẽs) prædicit: atq; ita qui in querimonia incœperat, propter solitudinis (vt videbatur) derelictionẽ,
in gaudio terminat, propter fidelium ex sua resurrectione conuersionem & multiplicationem.*

VIGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO. H

1 *Deus Deus meus respice in me:*

✳ quare me dereliquisti? (Esaię.53.)

✳ lõge à salue mea verba delictorũ meorum.

DOminator omnium Deus, qui meus etiam peculiariter
es pater, & Deus secundum assumptæ carnis fragilita-
tem, aspice quæso nunc ad me, in quãta sim positus de-
solatione, in quanta pendeam miseria, omni destitutus
solatio, omni prorsus auxilio humano priuatus, post-
eaquam omnes noti atque discipuli fugientes me reliquerunt: ✳ atq;
adeò etiam tu pater meus benignissime, quomodo sic me reliquisti,
tuæ mihi diuinæ liberationis subtrahens consolationem, perinde ac
si purus essem homo, & nõ etiam filius tuus, vnus tecum Deus & do
minus? ✳ ecce verba delictorum meorum, id est, opera peccato-
rum generis humani, populi mei, quæ tu pater in me posuisti, & ego
in meipso libens suscepi, atque portaui, quæ ego non secus atque
mea reputo, volens pro eis tanquam pro peccatis propriis ex tua
voluntate satisfacere: hæc (inquam) peccatorum opera sunt, quæ
longe me faciunt à salute mea, quæ nunc à me tuam saluationem e-
longant, propter quæ nunc tua me Deitas non liberat. Nam sic de-
cretum est à te, & sic ego acceptaui, vt hanc desolationem ad mortẽ

A *2 Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies:*

** & nocte,*

** & non ad insipientiam mihi.*

B

3 Tu autem in sancto habitas, laus Israel.

*4 In te sperauerunt patres nostri: * sperauerunt, & liberasti eos.*

5 Ad te clamauerunt, & salui facti sunt:

** in te sperauerunt, &*

C *non sunt confusi.*

6 Ego autem sum vermis, & non homo:

** opprobrium hominum, & abiectio plebis.*

*7 Omnes videntes me, deriserunt me: * loquuti sunt labiis, & mouerunt caput.*

D *8 Sperauit in domino, eripiat eum:*

** saluum faciat eum, quoniam vult eum.*

*9 Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre: * spes mea ab vberibus matris meæ:*

** in te proiectus sum ex vtero.*

10 De ventre matris

vsque, pro generis humani peccatis expiandis, debeam sustinere.
2. Quanquam autem id sciam, & secundũ spiritum ad id sim prom Matt.26.
ptissim⁹: tamen, quantũ ex parte carnis, quę infirma est, & aspera hor Ibidem.
ret, prę nimio pauore & horrore, tædio atq; miseria clamaui ad te, se
cundum inferiorem hanc partẽ, postulans, si possibile esset, auferri à
me calicem quẽ præuidebat spiritus: clamaui (inquam) per diem, cum
horror ille futuræ passionis partem inferiorem turbaret: verũ tu nõ
exaudisti me in hac petitione, secundũ inferioris partis appetitũ po-
stulantem: * atq; etiam cum nocte clamarem in horto positus, flexis Lucæ.22.
genibus in terra prostratus, atq; etiam in agonia grauissima consti-
tutus: tu tamen nõ exaudisti, sic vt auferres à me calicem, quẽ ex tuo
decreto, & ex meæ etiam voluntatis secundum spiritum acceptione
eram bibiturus: * nequaq̃ tamen hoc ad insipientiam mihi debet im-
putari, nemo hoc debet in me arguere, ꝙ secundum partis inferioris
appetitum postulauerim id, in quo nõ est mihi facta exauditio: quo
niam licet secũdum inferioris partis infirmitatem (ad testimonium
veræ humanitatis meæ) exhorruerim calicẽ, atq; pro eius amotione
fuerim deprecatus, tamen secundũ spiritũ in omnibus submisi atq; Lucę.22.
cõmendaui meipsum voluntati tuæ, dicens tibi, Nõ mea, sed tua vo
luntas fiat. 3. Dum verò ego in his pẽdeo angustiis, dum in hac deso
latione ago in terris, tu in excelso cælo sancto tuo habitas, ô mi sua-
uissime pater, qui es laus populi tui fidelis, quẽ laudant ac prędicant
serui tui, & in quo laudatur & gloriatur omnis popul⁹ tuus. Siquidẽ
laudabilis est populus, cuius tu es dominus Deus eius: & in te semp
est ipsorũ laudatio. 4. Patres nostri, fideles serui tui, Patriarchæ atq; Psal.143.
Prophetæ, & cæteri iusti horũ imitatores, ex quibus secũdum carnẽ
ego factus sum: ipsi spem suã omnem in te positam habuerunt: * & Roma.1.
tu nõ dereliquisti sperantes in te, sed liberasti eos de manib⁹ omniũ &.9.
inimicorũ, & saluos fecisti eos ab omni malo. 5. Clamantes ad te de
necessitatibus & angustiis suis pro auxilio, tua diuina virtute ipsos
protegente, & pro eis pugnãte, salui facti sunt: * spem suã in te posue
runt, & nõ sunt frustrati spe sua, nec sunt cõfusi ab expectatione sua.
6. Cùm verò istis, qui tantum serui erant, semper misericordiã tuam
exhibueris, mihi tamen nunc in tanta hac derelictione posito nõ prę
statur à te liberatio. Ego enim non quasi homo, sed potius vt vermis
pauperrimus & miserrimus appareo, cuius nemo miseretur, quantũ-
uis indignissimis modis sim tractatus: quemadmodum super vermẽ
nulla est misericordia: * sum fact⁹ hominum opprobrium & illusio,
atque etiam infimæ vilissimæq; plebis despectio, vir dolorũ & sciẽs
infirmitates, quasi leprosus & despectus, de nouissimis virorum, cui
non est species neq; decor. 7. Omnes qui me viderunt in hac pendẽ Esaiæ.5.
tem miseria, transeuntes per viam, derisionis & illusionis signa exhi-
buerunt cõtra me: * loquuti sunt ore suo aduersum me cõuitia, pro- Matt.27.
bra, blasphemias iaciẽtes in me, absq; vlla reuerentia: & in derisionis Ibidem.
signum mouerunt aduersum me capita sua, quasi congaudentes meę
miseriæ, & protestantes dignam factis me accepisse vindictam. 8. Lo
quuti sunt aduersum me in tantis angustiis pẽdentẽ, in hunc modũ: Ioan. 8.
Ecce vbi nunc est Deus, quẽ se patrem habere gloriabat, in quo spe-
rare se dicebat, quẽ se glorificare, & à quo se missum prædicabat: ve-
niat nunc illi in auxilium, & eripiat illum de manibus nostris: * si hic Matt.27.
filius Dei est, descẽdat nunc de cruce: & si pater hũc filium suũ agno
scit, descendere illum faciat de cruce, sicq; faciat saluum de manibus
nostris, quandoquidẽ ipse asseruit se à patre suo diligi & amari, & es Ioan.3.
se Deo in ipso, vt patri in filio, beneplacitum. Atq; ita, dum tu pater &.5.
me nunc derelinquis, isti crucifixores mei arbitrantur falsa esse quę-
cunq; de te prædicaui. 9. Ecce domine pater tu es qui me sine huma
næ virtutis operatione, tua diuina operatione, nasci fecisti secundũ
carnẽ, atq; modũ, in verũ hominẽ prodire, de vtero virginis matris
meæ: * & quemadmodum generationis, patrẽ aliũ præter te, non ha
bui authorẽ: sic tu etiam spes mea tota semper fuisti, in te sẽper cõfi-
sus sum, etiã tunc cum sugerẽ vbera matris meæ, id est, à prima etiam
infantia semper spem in te habui, tanquã in Deum & patrem meum:
* in te omnẽ spem meam conieci, & veluti meipsum totum plenissi-
ma cõfidentia in te proieci, à prima infantia, à tẽpore egressus ex vte
ro. 10. A tẽpore quo egressus sũ de vtero matris meæ, à prima ætate

mea Deus meus es tu:
✳ ne discesseris à me.

Psal.15.

11 Quoniam tribulatio proxima est:
✳ & non est qui adiuuet.

Mat.26.

12 Circundederunt me vituli multi:
✳ tauri pingues obsederunt me.

13 Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.

Lucæ.23.

14 Sicut aqua effusus sum: ✳ & dispersa sunt omnia ossa mea.
15 Factum est cor meũ tanquã cera liquescens, in medio ventris mei.
16 Aruit tanquam testa virtus mea: ✳ & lingua mea adhæsit faucibus meis: ✳ & in puluerem mortis deduxisti me.

17 Quoniam circũdederunt me canes multi:

✳ concilium malignantium obsedit me.

Matt.27.

18 Foderunt manus meas & pedes meos: ✳ dinumerauerunt omnia ossa mea.

semper ego te agnoui & habui Deum meum & patrem meum, sẽp E
te colui, semper in te speraui: ✳ ne ergo nunc derelinquas me patet
vsquequaq;, quẽadmodum isti existimant: propterea ꝙ temporalis li
berationis auxilium nõ præstas, arbitrãtes me prorsus à te derelictũ:
sed adesto mihi in auxilium sic, vt in morte nõ permaneam, & tẽpo
re definito per te à mortuis resuscitet ad vitã, vtq; interim in his pas-
sionibus fortis perseuerem pro generis humani salute. 11. Idcirco au-
tem tuæ præsentię supplex deposco auxilium, quoniã tribulatio ma
xima ex omni parte mihi adiacet, & vndiquaq; me premit, ex omni
parte circundantibus me angustiis & malis, dum cõtinuo inimicorũ
sæuiẽte inuidia, ac malitia, accumulãtur mihi cruciatꝰ: ✳ & in his om
nibus doloribus nemo est hominũ qui mihi impendat quicquã auxi
lii, dum omnes à me discipuli atq; noti fugerunt: & siqui etiã sint qui
velint adiuuare, propter fortitudinẽ & rabiem inimicorum nõ valẽt.
12. Circundederunt me ad cõprehendendum, illudendũ, & affligen
dum milites delicati atque lasciui, ad modum vitulorum lasciuien-
tium & saltantium prę petulantia, gaudentes in captione, illusione, & F
afflictione mea: ✳ scribę, pharisęi, & seniores populi (qui veluti tauri
erãt implacabili odio & crudelitate erga me obdurati, pingues vnq;
& potentes deliciis & diuitiis) obsederunt me, & ita diligenter custo
diri fecerunt, atq; ipsi etiam obseruauerunt, vt nullo modo secundũ
humanam viã viderer posse eripi de manibus eorum, donec me mor
ti traderent. 13. Ad deuorandum me aperuerunt os suum aduersum
me, ad modum leonis rapere quærentes prædam, & rugitum emittẽ
tis ad perdendũ suo terrore innoxia animalcula. Sic enĩ & ipsi fero-
cissimi aduersarii mei cõtra me dilatauerunt os suum, & rugitum sę-
uæ accusationis contra me emiserunt, ante Pontium Pilatum pręsi-
dem terribiliter me accusantes in multis, dicẽtes me subuersorẽ gẽ-
tis, turbatorem populi, potestatibus rebellantẽ, & Dei blasphemato
rem iuxta legem mortis reum. Quem sanè rugitũ iniqui clamoris cõ
tra me emiserũtꝰ, vt me morti adiudicatum crudeliter interficerent.
14. Et ego præ passionis enormitate, acerbitate pœnarũ, & vexatio- G
ne immẽsa, quibus me affecerunt, dilapsus sum, quasi viribus omni-
bus destitutus in modum aquæ effusæ, quæ consistentiã non habens
mox diffluit & dilabitur: ✳ & omnia ossa mea dissipata sunt, dilapsa
sunt, infirmata sunt, suáque fortitudine & robore pristino destituta:
ita vt nihil vltra superesset in me virium. 15. Cor meũ nimia passionũ
angustia oppressum factũ est intra me, ĩ medio corporis mei, in supe
rioribꝰ corporis, ad modũ ceræ quæ per ignis calorẽ dissoluitur, sicq;
suam perdens quam prius habebat duritiem & cõtinuitatem, diffluit
resoluta. Sic enim & cor meũ intra me cõtinuo defectu resoluebatꝰ,
& defluebat tendens ad defectionẽ, præ passionis ardore atque vehe
mentia, nimia afflictione penè exesum atq; consumptum. 16. Forti-
tudo mea omnis, omnisq; vigor qui intra me fuerat, exhauritꝰ, peni-
túsq; absumitꝰ & excoquitur passionis magnitudine: ad eũ modum
quo ex vase fictili (quod humido prius fictũ fuerat) ꝑ ignis actionẽ H
omnis humor excoquitur & elicitur, donec ꝑfecta fit solaq; siccitas.
✳ Adeò autẽ omnis humor & vigor defecit in me, vt lingua adhęreat
faucibꝰ meis, veluti conuiscata nimia siccitate: quod solet fieri iis qui
grauissima siti premuntur: ✳ & vsq; ad puluerem mortis (in quem re
uertuntur mortui) penè redire ꝑmisisti me, mox in mortẽ venturũ,
dum mihi robur ab illis sic exhaustum nõ reparas. 17. Neq; verò mi-
rum, si tam grauem sustinuerĩ in mea passione miseriã. Circundede-
runt enim me inimici mei malitiosa inuidia ac implacabili iracun-
dia, velut canes rabidi latratus suos sæuissimos cõtra me emittẽtes, &
dentibus suis me crudelissime laniantes, iidémq; numero nõ pauci:
nimirum scribę omnes, pharisæi, seniores populi, & omne cõcilium,
atq; etiam vniuersus populus, quem illi contra me concitauerunt, vt
vnà cum eis contra me clamarent, mortémq; meã deposcerent: ✳ cõ
gregatio peruersorũ istorum qui maligne & inuidiose egerunt cõtra
me, obsedit me, quasi per circuitũ, & ita diligenter, vt euadere nõ va-
lerem. 18. Accepta tandem improbis suis rugitibus, latratibus, atque
clamoribus importunis, sentẽtia vt ego crucifigerer, perfoderũt cla-
uis manus meas & pedes meos, cruci me sic affigẽtes crudeliter: ✳ &
in cruce me extendentes, extensione terribili ita distenderũt tenerũ

A 19 *Ipſi verò conſiderauerunt & inſpexerunt me : ✻ diuiſerunt ſibi veſtimenta mea: ✻ & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.*

20 *Tu autem domine ne elongaueris auxiliũ tuum à me: ✻ ad defẽſionem meam conſpice.*

B

21 *Erue à framea Deus animam meã: ✻ & de manu canis vnicam meam.*

22 *Salua me ex ore leonis : ✻ & à cornibus vnicornium humilitatẽ meam.*

23 *Narrabo nomen*
C *tuum fratribus meis: ✻ in medio eccleſiæ laudabo te.*

34 *Qui timetis dominum, laudate eum: ✻ vniuerſum ſemen Iacob glorificate eum.*

25 *Timeat eum omne ſemen Iſrael: ✻ quoniã*
D *non ſpreuit neque deſpexit deprecationẽ pauperis.*

26 *Nec auertit faciem ſuam à me:: ✻ & cum clamarem ad eum, exaudiuit me.*

27 *Apud te laus mea in Eccleſia magna: ✻ vota mea reddam in conſpectu timentiũ eum.*

corpus meũ, vt dinumerari facile poſſent ab aſtantibus oĩa oſſa mea,
oſſibus ipſis præ nimia illa diſtenſione ita ꝓminentibus, vt diſtincte
videri facile valerent .19. Cum verò hæc egiſſent, nihil permoti mi-
ſericordia, imò magis gaudentes & gloriantes de perpetrata ĩpietate,
ſtabant ex aduerſo, & cõtuebantur exaltatum in ligno, pendentémq;
in altitudine patibuli: ac diligenter inſpexerunt me, ad ſatiandũ deſi Matt.27.
derium ſuum, & ſibiinuicem me demonſtrabant illudentes: ✻ illi quo
que qui huius ſceleris (meę dico crucifixionis) extiterunt miniſtri, ac Ibidem.
cipientes veſtimenta mea partiti ſunt ea, faciẽtes quatuor partes, vni
cuiq; militi partem: ✻ & ſuper veſtem meam, ſup tunicam incõſutilẽ, Ioan.19.
quæ deſuper erat cõtexta per totum, miſerũt ſortem, cui⁹ eſſet, quis
eam totam ſibi acciperet, nolentes eam (eo ꝙ incõſutilis erat) ſcinde
re. 20. Et illi quidem rabidiſſimi canes, & rugientes leones, hanc in
me crudelitatem exercuerunt. Tu verò De⁹ pater meus, qui nõ relin Ioann.8.
quis me ſolũ, qui ſemper mecũ es: ne mihi nunc in tanta deſolatione
poſito deneges auxiliũ tuum, poſtquam ab omni humano & tempo
rali deſtituor: ✻ ſed aſpice ad defẽſionem & liberationem meã, vt me
in morte nõ derelinquas, neq; in inferno, neq; in ſepulchro, quemad-
modum iſti opinant: ſed vt ad vitam poſt triduum quantocyus me
reſcuſcites. 21. Erue animã meã à gladio diaboli, à poteſtate mortis,
vt non tenear à morte neq; ab inferno : ✻ & de poteſtate canum iſto
rum rabidorum, qua me morſib⁹ ſuis inſanis interficere exiſtimabãt,
erue animã meam: quæ mihi, vt vnica, eſt merito chariſsima. Nã car-
nem quidem in paſſionẽ & mortem dare nõ formidaui, & in manus
inimicorum corpus tua voluntate venire libenter permiſi: animã ta
men oro modis omnib⁹ à morte ſaluari, neq; in poteſtatem inimico
rum meorũ venire .22. Salua me per reſuſcitationem potentiæ tuæ,
ex ore leonum iſtorũ peſſimorum, ne quod ipſi petebant obtineãt,
cùm me à morte ſaluaueris: ✻ & à poteſtate maligna iſtorum (qui ſũt
veluti vnicornes, ad nocendum cõceſſa ſibi poteſtate atq; authorita
te terribiles) ſalua me humilem, paupculum, & afflictum puerũ tuũ.
23. Ego verò à morte, quã illi mihi putabant inferre, reſuſcitatus, tui
nominis gloriam annũciabo & manifeſtabo fratrib⁹ meis, Apoſtolis.
atque diſcipulis meis, quibus poſt paſſionẽ meam præbebo meipſũ Actuũ.1.
viuum in multis argumẽtis, per quadraginta dies apparens eis, & lo-
quens de regno Dei: ✻ atq; per hos ego te faciã in medio toti⁹ Eccle
ſiæ fidelium laudari & glorificari, miſſurus eos in mundum vniuer-
ſum vſq; ad vltimum terræ, vt omnes credentes baptizatos in nomi- Mat.28.
ne Trinitatis, doceant ſeruare præcepta tua, & veritatem tuã, ad quã Ioan.18.
prædicandã tu me miſiſti in mundum: atque ita tu pater Domine, in
medio totius Eccleſiæ per hos fratres meos cõgregãdæ, fies laudabi-
lis, & glorificaberis ab omnibus fidelibus. 24. Vertitur ſermo ad fi-
deles Eccleſiæ. Vos fideles quicunque creditis in dominum Deũ ve
ſtrum, illúmq; vt dignum eſt reueremini, vos (inquam) iuſtum eſt, di
gnum, & congruũ laudare eũ pro mirabili veſtra redẽptione, quam
per me filium ſuũ ipſe dignatus eſt operari: ✻ quicunque verum eſtis
ſemen Iacob, nõ carne tantum, ſed fide & veritate: quicũq; fidei pa-
triarcharum imitatores eſtis, vos glorificare conuenit Deum patrẽ
meum, qui liberationẽ patribus veſtris repromiſſam fideliter per me
filium ſuum adimpleuit. 25. Honorate, colite, ac digne reuereamini
illum quicunq; reputari vultis ĩ verum & ſpirituale ſemel Iſrael: ✻ vti-
que enim laude eſt digniſſimus, quoniam non abiecit, neq; exaudire
renuit deprecationẽ, qua ego in paſsionis humilitate infirmus, deſpe
ctus, pauper, & cõtemptibilis, ipſum fui deprecatus. 26. Neq; auer-
tit à me vultum ſuũ, cum deprecarer eum pro me atq; mẽbris meis,
quaſi exaudire nollet poſtulantem, aut quaſi male gratã haberet po
ſtulationem meam: ✻ imò clamantẽ me vultu placido reſpexit, beni
gnis auribus audiuit & exaudiuit, de morte me ad vitã immortalẽ fa
ciens reſurgere: vnde & vobis quicunq; creditis, quicũq; mea mem-
bra eſtis, vita ꝓceſſit æterna, & ſimul omne bonũ: ꝓpter quę à lau-
dibus illius (qui vobis tanta tam dignanter præſtitit) ceſſare nunquã
debebitis. 27. Ad te, ô pater meus, tendit, & apud te eſt, atq; etiam
de te, laus mea in Eccleſiæ meæ nouæ copioſa multitudine, in qua te
vno aĩo concordes laudãt fideles mei & mẽbra mea: ✻ laudes meas &
pia cordis mei deſideria, quib⁹ te ſemper deſideraui & optaui lauda-

28 Edent pauperes,& saturabũtur: & laudabunt dominũ qui requirunt eum:* viuent corda eorum in seculum seculi.*

Deute.8.
Matt.4.
Ioann.6.
Ibidem.

26 Reminiscentur & conuertentur ad dominum,vniuersi fines terræ.

Ioelis.2. *30 Et adorabunt in con*
Lucæ.1. *spectu eius, vniuersæ familiæ gentium.*

Apoc.16 *31 Quoniã domini est*
1.Par.29. *regnum:* & ipse dominabitur gentium.*

32 Manducauerũt & adorauerũt omnes pingues terræ: in conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram.*

*33 Et anima mea illi viuet: * & semẽ meũ seruiet ipsi.*

Roma.6 *34 Annunciabitur domino generatio ventura:*
** & annunciabunt*
Roma.3. *cæli iustitiam eius populo qui nascetur, quẽ fecit dominus.*
Ioann.1.

re,ego persoluã per membra mea in Ecclesia,quã tibi cõgregab.o,io E
conspectu omniũ fideliũ timenoum & colenoũ sãctum nomẽ tuũ.
Tu eni qui nũc in paruulo Iudææ loco paucos habes tui nõis culto
res:post meam resurrectionẽ laudaberis & honoraberis cultu præ-
stantissimo in multitudine geotium,vbique per Ecclesiam sanctam.
28.Pauperes spiritu,humiles,& mites,quos ego cõgregauero in Ec-
clesiam meam,ipsi gustabunt & comedent cibum, nõ panis neq; car
nis,sed verbi Dei,cibũ quoq; corporis mei,quod eis ĩ sacramẽto da
bo abscooditũ,quo cibo vtroq; copiose reficiẽtur (quantũ opus e-
rit)fideles & humiles serui mei:* & ipsi nõ ĩgrati de percepto pabu-
lo,cũ laude gratias agent nutritori suo Deo ,ex toto corde illi place
re atq; seruire desiderantes:* & quẽadmodũ cibo corporali sustẽtã-
tur & cõfirmãtur homines in vita corporis,ita cõfirmabũtur corda
& spiritus eorũ in vita atq; augmẽto spirituali,vitámq; accipiẽt,& in
ea cõfirmabũtur in sẽpiternũ : nũc quidẽ in vita gratiæ,& in futura
patria,in vita gloriç sẽpiterna.Viuit eni homo in omni verbo quod
ꝓcedit de ore Dei:suntq; verba Dei,spiritus & vita. Et itẽ panem il- F
lum Eucharistiç,panẽ vitæ qui de cælo descẽdit,quisquis mãducaue-
rit,nõ morietur,sed viuet in æternũ.29.In illo tempore,post meam
resurrectionẽ prædicãtibus Apostolis in vniuersis mundi partibus,
quotquot fuerint ad vitã prędestinati,recordabunt domini Dei sui,
credẽtes in noie eius, quẽ abiecerãt, neglexerãt,cõtẽpserãt,& prorsꝰ
ignorauerãt patres eorũ idololatriæ dediti,& cũ affectu ex toto cor-
de ad ipsum cõuertẽtur,vt auersi ab omni vanitate cõuertãtur ad ser
uiẽdũ Deo viuo & vero,in iustitia & omnimoda sãctitate.30.Et ex
omnibꝰ tribubus omnibúsq; natioibꝰ gentiũ alienigenarũ cõuersi
ad fidẽ ab infidelitate sua,in vera humilitate & corde fideli procidẽt
ante conspectum tuũ , adorabúntq; te dominũ Deũ suũ.31.Et vere
ita dignũ & iustũ est,erítq; hoc mihi summũ gaudium , cũ ista post
meã resurrectionẽ impleri per Apostolicã prædicationẽ in Ecclesia
mea cõspexero,vt abnegata vanitate ad cultũ Dei fideles cõuertãtur.
Tibi enim,ô mi pater,qui es verꝰ omniũ dominꝰ,cõpetit regnũ,tuũ G
est regnũ,tibi cõpetit regnare ĩ populo,nõ aũt idolis aut dęmonibꝰ:
* & tu es qui regnare debes atq; dominari in vniuersis gẽtibꝰ per to-
tã Ecclesiã,nõ aũt diabolus princeps tenebrarũ,cui tantũ cõpetit ty
rannis inferni.32.Plurimi quoq; ex iis qui potẽtiores,nobiliores,sa-
pientiores,ditiores,ac prętantiores videtur super terrã,gustabũt &
comedent etiã ipsi de pabulo prædicto,panẽ salutaris Euãgelicæ do.
ctrinæ, & sanctũ panẽ corporis mei:& adorabũt dominũ Deũ suũ
cũ laude & gratiarũ actione:* corã te incuruabũt se,& adorãdi gra-
tia ꝓcident ante cõspectũ tuum, oẽs quicunq; sese curuatis genibus
posuerĩt super terrã,hoc est,quicũq; se in terra ad adorandum ꝓster
nẽt,quicunq; in terræ puluerẽ siue in pauimentũ se demittẽt ad ado
rãdũ,hoc faciẽt nõ iã ante idola , sed in conspectu tuo,hoc est pene
omnes & plurimi valde obi ꝓcident. 33. Et ego resuscitatus per te,
morte deuicta,vita spirituali in gloria immortalitatis viuã coram te,an H
te cõspectum tuũ,atq; ad gloriam tuã,mortẽ non visurus vltra in æ-
ternũ:* & vniuersi filii mei,vniuersi fideles qui crediderũt in nomẽ
tuũ,doctrinámq; meam susceperĩt,te colẽt fideliter,tibíq; serui & o-
bediẽtes erunt.34 Generatio vẽtura,populus nouus fidelis Ecclesię,
qui surget post meã resurrectionẽ,euãgelizabitur tibi domino Deo
suo,prædicationem & annũciationẽ salutis accipiet per Apostolos
vt credat in dominum Deum suum :* sicq; p veritatis prædicationẽ
quã tunc accipiet,populus ille fidelis factus ex infideli,annumerabit
tibi tanquã vero domino suo,asscribetúrq; & recensebitur inter ser
uos tuos,quasi recenter subiectus dominationi tuæ:* annunciabunt
sancti Apostoli mei,viri plane cælestes, populo illi nouo(qui adhuc
est nasciturus, qui est per Apostolicã pręedicationẽ in baptismate &
fide generandus) iustitiam Dei,iustitiã verã quę corã Deo iustificat,
quę est ex fide in patrẽ & filium eius:illi,inquam,populo,quẽ tu pa-
ter ab ęterno prędestinasti & præordinasti facere in tempore suo,&
quẽ item perficies aptabísq; tibi in tẽpore definito,regeneratũ tũs il-
lum tibi ex aqua & spiritu sãcto,vt fiat tibi in populũ electũ & pecu
liarẽ,in Ecclesiã sanctã,in qua inhabites,& modo per dulcedinẽ tuę
gratię,& in futuro secũdum plenitudinẽ glorię tuę sẽpiternę.Amẽ.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMPRIMVM.

VErſu tertio, Tu aũt in ſancto habitas laus Iſrael. Nota ꝙ laus Iſrael dicitur Deus dupliciter,
vel quẽ laudat Iſrael, id eſt, omnis populus fidelis, omnis plebs Dei: vel in quo laudat̃ & glo
rificatur populus fidelis. Siquidẽ magna eſt fidelis populi gloria & laus magna, ꝙ dominum
habeat Deum ſuũ in ſe habitantẽ, ad cuſtodiã atq; protectionẽ. quemadmodũ & ſumma erat ido
lolatris ignominia, ꝙ ſimulachra muta haberẽt pro diis ſuis. Vnde erat illud Moyſi, Non enim eſt Deut. 4.
alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquãtes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt nobis. ¶ Ver-
ſu ſexto, Ego aũt ſum vermis, & non homo. Aduerte differentiã inter occaſionẽ vermis & alterius
animalis perfectioris. Si enim animal perfecti⁹, vtputa bos, vel ouis, vel equus, vel aliud quodlibet
interficiatur aut moriatur, ſunt qui cõpaſſione moueantur & doleãt. Et ſi ob vſum humanũ cogan-
tur homines illa interficere, quemadmodũ ea quæ in cibum veniunt, faciunt hoc tamen abſq; vlla
oſtenſione crudelitatis, ſiue ictu vno graui, ſiue perfoſſione gutturis, iuxta quod conuenit, morte
breuiori & faciliori ipſa interimentes. Erga autem vermes nequaq̃ vulgo hac vtuntur cõpaſſionis
miſericordia homines, quantumuis illis magna videatur inferri inflictio aut vexatio: ſed abſq; vlla
commiſeratione frequenter in varias partes ſecantur, neq; etiã naturaliter viſcera ſic commouẽtur
intra homines, quomodo ſi eadẽ aliis perfectioribus animãtibus contingerent. Niſi forte quis Di
B uina pietate plenus, etiam in infimis & nouiſſimi gradus viuentibus noſſet primam illam vitam, &
omnis vitæ primariũ fontem agnoſcere & venerari. Cauſa autem quare magis ſuper animalib⁹ per
fectioribus ſit humanis viſceribus naturalis commiſeratio, q̃ ſuper vermibus imperfectioribus, vide
tur hinc eſſe, ꝙ illa ſint humanæ ſpeciei aliqua ex parte (ratione perfectionis ſenſuũ & membrorũ)
magis ſimilia atq; vicina, q̃ ſint hæc infima & imperfectiſſima animalia. Cum verò omne ſimile di
ligat ſibi ſimile ſecundũ naturalem affectionem, amor autem cõmiſerationem progignit, fit vt vbi
maior eſt ſimilitudo, maior quoq; ſit amor & commiſeratio. Ob hæc nimirum, Chriſtus dominus
vermem ſe nominat: quem Prophetæ agnum nominarunt, ouem, & vitulũ: nimirũ ipſe ſe amplius
humilians, q̃ illi auſi fuerant. Propter enim nimiã crudelitatem, quã in eum exercuerant impii Iu-
dæi, vix homini ſimilis videbatur. Propter quod ab Eſaia prędictum fuit, Vidim⁹ eum quaſi lepro Eſaiæ. 53.
ſum, deſpectum, & quaſi nouiſſimũ virorum, virum dolorum, & virum ſcientem infirmitates. Nõ
erat ſpecies ei, neq; decor. Et in humilitate iudicium eius ſublatum eſt, atq; alia plura: quæ omnia
palàm vermis noſtri miſeriam atteſtantur. Et quoniã prę hac ſumma deſpectione, homini ſimilis
nõ videbatur, vix quiſquã fuit qui ſuper eo moueretur miſericordia. Imò cũ iam à Pilato, portans
ſpineã coronam, & flagellis per totum corpus crudeliſſime vulneratus, exhiberetur, demonſtrare-
C túrq; turbis, ad miſericordiã excitandam: adeò mori non ſunt perſequutores, vt etiam amplius iam
mortẽ ſitirent, inualeſcentibúſq; vocibus abſq; omni miſericordia clamarent, Tolle, tolle, crucifi- Ioan. 19.
ge eum. Nõnulli verò ſanctorum patrum aliud inſuper myſterium intelligunt, in eo ꝙ Chriſtus ſe
vermem & nõ hominem dixit: quoniam videlicet non vt cæteri homines eſt humano more con-
ceptus, ex concubitu maris & fœminæ, ſed nouo miraculo, ex ſuperna operatione ſpiritus ſancti.
Quemadmodum enim vermis patrẽ non habet, cuius cum matre cõcubitu generet̃, ſed in ligno vel
in terra, ex putrefactione vel occulta virtute interna (quæ ex influxu venit corporis cæleſtis) con-
cipitur & generatur: ita Chriſtus dominus nõ ex virili ſemine, neq; ex cõmixtione, ſed ex influxu
ſuperno & obumbratione ſpiritus ſancti conceptus fuit in vtero virginis ſuperbenedictæ Mariæ,
quaſi in medio ligni caſtiſſimi, & ab omni ſorde puriſſimi: aut quaſi in medio terrę pinguiſſimę, &
per gratiam ſpiritus ſancti fœcundiſſimæ. Intra pinguem enim terrã ſolent libenter vermes progi-
gni. Atq; huic rectè quadrabit, quod Dauid (qui perſonã Chriſti præfigurare ſolet) legimus .2. Re- 2. Re. 23.
gum. 23. capite, tenerrimum ligni vermiculum nuncupatum. Fuit inſuper Chriſtus dominus ſecun
dum humanitatem tenerrimus, complexionis diſpoſitionem nobiliſſimã habens: quemadmodũ
in vermibus ſumma eſt teneritudo. Qua de re latius egimus in libris quos de conſideratione rerum
naturalium cõſcripſimus, libri. 9. cap. 28. His ergo rationibus, vel diuiſim, vel potius in vnũ ſimul
D coaſſumptis, Chriſtus dominus vermem ſeſe nuncupaſſe intelligatur. Primũ tamen Elucidationi
reſpondet, & propoſito rectius quadrat, intelligentiam quoq; pleniorem facit. ¶ Verſu. 15. Factũ
eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei. Participium liqueſcens, poteſt indif-
ferenter coniungi vel cum cera, vt ſit ſenſus, Cor meum factum eſt in medio ventris mei, tanquam
cera liqueſcens: aut cum corde, ad hunc ſenſum, Cor meum factum eſt liqueſcens in medio ventris
mei tanquam cera. Quod autem ad ſententiã pertinet, nihil refert, ſic an ſic iungamus. Vulgatior
eſt modus prior, quem in Elucidatione quoq; ſequuti ſumus. Per ventrẽ autem hoc loco intelligi
oportet nõ ſolùm partem illam quæ ſolet eo nomine appellari, in quo cibi ſunt & ſtercora (In hoc
ſiquidem ventre non eſt cor, neq; in medio eius locum habet inter inteſtina plena ſtercoribus) ſed
pro parte corporis ſuperiori vſq; ad collum accipi oportet ventrem: atq; in huius ventris medio
ſitum eſt cor hominis. ¶ Verſu. 24. Qui timetis dominum, laudate eum. Poſſet ab hoc loco reſiduũ
Pſalmi accipi, quaſi ipſius Prophetę Dauid ſermo, loquẽtis in ſpiritu de gloria reſurrectionis Chri-
ſti, déq; patris ex hoc clarificatione, de populorũ conuerſione, Eccleſiæ ædificatione, de Apoſto-
lica prædicatione, ſacramentorum viuificorum inſtitutione, & in aliis quæ in tempore gratiæ futu-
ra erant. Nos tamen in Elucidatione maluimus totum Pſalmum à Chriſto pronunciari, ea quæ de
Deo dicit ad patrem referentes, atq; etiam ad ipſummet Chriſtum, quatenus patri ſuo eſt coæqua
lis: ſicq;, cum ait, Conuertentur ad dominum, Laudabunt dominum, Domini eſt regnũ, &c. ſimul

&de patre loquitur,& etiam de seipso sub tertia persona,quasi de alio. ¶Versu.32.In conspectu e- E
ius cadent omnes qui descendunt in terrã.Huius versus posterior pars videtur habere difficultatẽ,
erit tamen facilis eius intelligentia,si ita legatur: Omnes qui descendunt in terrã,id est,omnes qui
se demittunt in terram, & prosternuot ad adorandũ, cadent ante conspectũ eius,id est,procidẽt
ante ipsum.Dictum est autẽ,omnes,hyperbolice: quia plurimi in primitiua Ecclesia conuertebã-
Ioan. 6. tur,vel omoes præordinati & electi in Ecclesia, quẽadmodũ apud Ioannem,Et erũt omnes doci-
biles Dei.¶Versu vltimo,Annunciabitur domino generatio ventura.Quòd dicitur annuncianda
domino generatio ventura,in Elucidatione indicauimus duplicẽ recipere intelligentiã. Iuxta pri-
man improprie accipitur vox annunciabitur, vt idem valeat quod prædicabitur,improprie item
sumpta,vt tantundẽ valeat,atq; prædicaoonem & annuociationẽ suscipiet de Deo.Et huic senteo
tiæ illud quod mox sequitur,cõcordat:Annnnciabunt cæli iustitiã eius p opulo qui nascetur.Estq;
hæc particula secunda,expositio prioris:vt ista posterior pars,quæ per actiuum verbũ enunciabit,
prioris per passiuum obscurius enunciatæ tollat obscuritatẽ:id quod scripturis nõ est infrequens.
Populus enim fidelis(qui erat generatio ventura)annunciatus,euangelizatus,siue prędicatus est(vt
ita loquamur) domino,id est,prædicaoonẽ & annunciationem suscepit de domino,& ad eredẽdũ
in dominum:quia cæli,id est,Apostoli,anounciauerunt eidem populo iustitiã Dei.Non autem mi
rum videatur,si verbũ illud annunciabitur,dicamus improprie hic accipi.Nam& in Euangelio ver
Matt. 11. bum euangelizari(quod secundũ virtutem idem valet pene quod annunciari) similiter improptie F
Lucæ. 7. sumitur,cum dicit ad discipulos Ioannis Saluator,Paupetes euangelizantur,id est,pauperes bona
& læta nuncia accipiunt, vel pauperibus bona Euangelica nunciantur.Prædictæ expositioni fauet
Chal.Para.quæ hoc loco sic habet,Semen Abrahæ seruiet corã eo,anounciabit virturem fortitu-
dinis Dei generationi venturæ: vbi secundũ actiuam significationẽ idem exprimitur,quod in iam
dicta intelligẽtia dicitur per passiuũ. Altera autẽ intelligẽtia,quam innuit Elucidatio,erat accipien
do verbũ annunciari,quasi pro annumerari vel recenseri ,vt sit sensus,Annumerabitur domino ge
neratio ventura,quemadmodũ populus de nouo acquisitus aonunciatur,asscribitur,annumeratur
regi,qui illum acquisiuit,recensetúrq; & velut refertur ad eum. Veluti cum rex quispian copiosum
mittot exercitum,vt alienigenas sibi gentes subdat:is qui exercitui præest,quoscunq; expugnat,do-
mino suo cuius negotiũ agit , annumerat,asscribit.atq; annunciat. Ad eundem enim modum sancti
Apostoli,qui à Christo ad orbem subiugandũ missi fuerunt,ex omnibus finibus orbis terræ,quos-
cunq; ad fidẽ Christi cõuertendo salubriter expugnabant,eos Christo annumerabãt, adiungebant
in populum,& veluti in numerũ retulerunt ditioni s ipsi⁹:cuius nõ suum agebant negooũ,quem-
admodũ insignis quidam ex illis aiebat,Nõ enim nosipsos prædicamus,sed dominum nostrũ Iesũ
2.Cor. 4. Christum.Cælis ergo annunciantibus iustitiã Dei annunciata est domino generatio noua ,popu- G
lus nouus adnumeratus est ei,& in numerũ subditorum ipsi relatus,simúlq; recensitus.Et secũdũ
hanc senteo.iam verti potest ex Hebreo,Numerabitur domino generatio quæ veniet.

XXII PSALMI ARGVMENTVM.

Dulcissimus est hic Psalmus fideli cuilibet electo atq; spiritudi homini,ad meditẽdũ Dei & Christi præcipua beneficie,& pro eis gratias agendum valde accõmodus In ipso namq; multiplicia Dei beneficia cõmemorãtur:quemadmodũ videlicet Deus quasi pastor bonus,nihil eorum nobis deesse patitur,quæ sunt ad salutẽ nostram vtilia,cõlliuẽs nos in vberrimis Ecclesiæ pascuis,potẽs nos aquis sapientiæ salutaris, quæ à spiritu sancto fluit in Ecclesia,& cuius participes sunt fideles omnes in sancta Ecclesia:insuper corda nostra ad se benigne cõuertens,& per viam iustitiæ nos benigne deducens propter misericordiã suam. Deĩde etiã in summis periculis protectionis suæ beneficium nunquẽ nobis subtrahens,disciplinam insuper paternã vt filiis virge & baculo impendens,ad corroborandum nos contra hostiũ oppugnationes mensã parans,id est sãctissimum suum corpus & sanguinem nobis donans in Ecclesia:neque sic solum exterius pascens,verumetiã interius oleo spiritualis gratiæ spiritum lætificans & fœcundans.mercedem quoque & retributionem gloriosã preciosumque calicem fortiter agentibus proponens. Cuius denique indeficiens misericordia nunquam nos deserit omnibus diebus vitæ nostræ, donec nos adducat in mansionem quietis æternæ. H

VIGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

Ephe. 2. Ioan. 10. 1 *Dominus regit me, & nihil mihi deerit:*

** in loco pascuæ ibi me collocauit.*

2 *Super aquã refectionis educauit me:*

Dominus Deus, qui diues est io misericordia,ipse quasi pater & pastor bonus me pascit ac dirigit,quemadmodum pastor suã ouiculam, ita mei solicitã ac prouidam curã gerens:& ob hoc confido,ꝙ non deficiã omni bono,neq; quicquã vnquã mihi deerit in vlla gratia,quod mihi sit ad salutẽ atq; ad spiritualem vitã necessarium : * Et primum quidẽ(vt ipsius saltẽ aliqua enumerẽ beneficia)cõstituit me,firmauit, atq; habitare me fecit in optimis pascuis,in vnitate & corpore Ecclesię suę sanctę:in qua veluti in pascuis pinguissimis atq; vberrimis pascuotur atq; enutriuntur omnes fideles.2. Enutriuit me secus decursus aquarũ viuenoũ,iuxta fontẽ aquę viuę,quę est aqua sapiẽtię salutaris fluens in pascuis Ecclesię:qua potãtur omnes fideles ĩ ea,atq; in hac cęlesti sapiẽtia crescere me fecit, & augmentũ sumere in spiritu:

A *✳ animam meam conuertit.*

3 *Deduxit me super semitas iustitiæ:*

✳ propter nomen suũ.

4 *Nam & si ambulauero in medio vmbræ*
B *mortis, non timebo mala: ✳ quoniam tu mecũ es.*

5 *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.*

6 *Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me.*
C

7 *Impinguasti in oleo caput meum:*

✳ & calix meus inebrians, quàm præclarus
D *est.*

8 *Et misericordia tua subsequetur me,*

✳ omnibus diebus vitæ meæ.

∗ cuius aquæ tanta est dulcedo, tanta est refectio atq; refocillatio quã
præstat animæ bibenti ex ea, vt per suum gustũ animã meã ac spiritũ
ab omni vanitate auersam cõuerterit in purũ ac solũ verũ ipsius Dei
mei amorẽ. Gustato etenim spiritu, desipit omnis caro: & cælestis illa
sapiẽtia omnia facit quæ in muodo sunt insipida. 3. Perduxit quoq;
me pastor meus in viã iustitiæ, ponẽs me in via & obseruatione pię
ceptorũ suorũ, atq; etiã ducẽ & custodẽ mihi in hac via se præbens,
à lapsu & transgressione me pręseruãdo, vtq; ad implenda ipsius mã
data essem validus me intetius corroborando: ∗ fecit aũt hæc omnia
mihi, nõ propter mea merita, oõ quod ego dignus essẽ ex me tãtis bene
ficiis ab eo affici, sed propter sui nominis gloriã, quooiã sic illi fuit pla
citum, voluitq; his modis suũ nomen, suã gloriã, suã bonitatẽ in me
demonstrare. 4. Insuper etsi cõtigerit me peruenire vsq; ad maxima
pericula, ita vt quasi proximus videar morti, iámq; me mors ipsa videa
tur operuisse, & velut obũbrasse, atq; expãdisse se supra me: nõ tamẽ
conturbabor, neq; desperatione aut diffidẽtia deiiciar à timore im-
minẽtiũ ante premẽtiũ malorũ: ∗ quooiã te semper mecũ habeo ad-
iutorẽ, & defẽsorẽ meũ, qui etiã de periculis maximis, imò & de mor
te potẽs es (si tibi placitũ fuerit) me liberare, qui de me es amplius,
quã egomet de meipso solicitus, quíque in tribulationibus & periculis
maxime & præsentissime adesse soles. 5. Quòd siquando aduersitas
quælibet tua permissione, aut dispositione aduenerit ĩ erudirionẽ &
correptionẽ (siue virga ea fuerit, siue baculus, siue modica siue magna,
siue ad rolerandũ leuior siue grauior) vsque adeò nõ conturbabor su
per paterna disciplina tua, vt etiã magnã cõsolationẽ sim ex ea acce-
pturus. Erit enim hoc mihi indicio, quod oondũ à cura tua me abieceris,
quod nondũ adulterinum me habes & nothũ, sed vt legitimum filiũ: po
tissimum cum sciam nullũ esse filium quem nõ corripit pater: & eos Hebr. 12.
qui extra disciplinã sunt, adulterinos esse, ooo filios legiomos. 6. Et
quoniã tribulantium atque persequentium oiagna est copia & multa
crudelitas, partim carne interius sæuiente, partim mundo extetius,
diabolis vtrinque: vt aduersus omnes istos infractus & imperterritus
stare queam, & oõ aliquando succumbere, mensam parasti in cõspe
ctu meo, cibum proponis salutarẽ in Ecclesia tua sancta fideliter pu-
gnantibus, panem vitę qui de cælo descendit, pretiosissimum corpus Ioan. 6.
tunm & sanguinẽ: de qua mensa sumentes dignéque cõmunicantes,
accipimus fortitudinẽ, & cõfirmamur in spiritu, vt aduersum omnes
nos tribulantes, fortes & inuicti perstare valeamus. 7. Ad hæc ioter-
na voctione spiritus tui sancti vnxisti spiritũ meum, oleo suauissimo
spiritualis gratiæ tuæ mentem meã atque affectum (lætificãdo pari-
tet atqne fœcundando) copiose perfudisti, quẽadmodũ oleũ corpo
rale faciem exhilarat & impinguat. Id enim facis, dũ charitatem tuã Psal. 103.
per spiritũ sanctum diffundis in cordibus nostris, quantũ ad effectũ: Roma. 5.
quod ad mentẽ verò attinet, voctione tua doces nos de omnibus, & 1. Ioan. 1.
omnem doces de credendis atq; agendis veritatẽ: ∗ Super omnia ve Ioan. 14.
rò pars calicis mei quã expecto, portio mea hæreditaria, & beatissi- & 16.
ma illa hæreditas atq; retributio fœlicitatis æternæ, quæ me satiabit:
ac prorsus ioebriat, quæ totũ meum desyderiũ & appetitũ sufficien-
ter implebit, ò quã est pręclata, & quàm pretosa & inæstimabilis, super o- Esaię. 64
mnia quæ in mũdo sunt aut valẽt cogitari: quã neque oculus videre 1. Cor. 2.
potuit, neq; auris audire: imò nec in cor hominis ascẽdit, quę prępa-
rauit Deus se diligẽtibus. Atq; in hũc calicẽ præclarissimum iam prę-
paratũ mihi & seruatum in cælestibus aspiciens, mentisq; oculos ac
cordis affectũ spe certissima intẽtos tenẽs omnes pro nihilo supera
bo aduersantiũ tribulatiooes atq; tentationes. 8. Semper autẽ mise- Sapie. 7.
ricordia tua præsto mihi aderit, ac veluti subsequetur, ita vt mecũ sit,
& mecũ laboret in omnibus, quocunq; me vertero, custodiẽs introi
tum & exitũ meũ, custodiens animã meã ab omni malo, parata auxi Psal. 120.
liũ prębere in omni opere bono, ad quodcũq; voluero extẽdere ma
oum meã: quẽadmodũ pastor diligens ouiculas suas subsequitur, ne
que vnquã solas eas relinquit, dooec in caulas induxerit, ne vsquam
forte vel aberrẽt, vel in foueas cadãt, vel luporũ esca fiãt: ∗ atq; hoc
tuæ solicitissimæ curæ atq; custodiæ beneficium, nõ vno tantũ vel
die vel anno impendes mihi, verũ omnibus diebus, quibus hic vixe-
ro super terrã, donec vixero in hac militãte Ecclesia, in hoc deserto

9 Et vt inhabitem in domo domini in longitudinem dierum.

vbi omnia sunt periculis, foueis, laqueis, ac lupis plena. 9. Et ita quidē semper tua misericordia me subsequet, vt in æternitate in domo tua tecum valeam inhabitare, vt nemo me in hac via à pręparata illic mansione valeat impedire, aut à te vlla ratione separare, sed in æternum permanere & habitare valeam in cōspectu tuo atque in domo tua: nunc quidem in Ecclesia hac militante, per gratiā tuam, in triumphante verò aduentura, secundum perfectam gloriam tuā, quę sine fine perdurabit omnibus electis in secula seculorum, Amen. E

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXII.

VErsu primo, Domin⁹ regit me. Regere in bonā partē accipit. Est enim Grçce ποιμαίνω, quod
significat regere ad modum pastoris, siue pascere: quod verbum etiam supra Psalmo. 2. ha-
beri diximus in Græco, Reges eos in virga ferrea. Loquitur enī hic Psalmus de Deo quasi
pastore, & plura ex iis quæ hoc loco dicuntur de Christo erga Christianos, dicta videntur secun-
dum similitudinem pastoris corporalis & ouiū. Est enim pastoris officium curare vt nihil desit oui-
bus quod sit ad earū bonam valitudinem necessarium: vt in loca pascuorū educat eas, vt in vias bo F
nas & rectas deducat, à deuiis & suspectis locis custodiat, vt si in pericula incidāt præsentia, auxilio
Ioan. 10. suo eas liberet, vt pedo suo (siquādo à via recta aberrare incipiant, aut à grege segregent) eas redire
cogat: denique, vt pro ouibus solicitā curam gerat, & nunquam eas deserat, donec in quietis locū,
in caulas inducat. Hæc autē omnia in isto Psalmo facile est consyderare, quomodo Christo domi
no (qui sese testatus est pastorē bonum) applicentur, interiectis nihilomin⁹ & aliis quibusdam, quæ
corporalibus ouibus nō conueniunt: quemadmodū de aquis refectionis, quib⁹ oues nō egent cor
porales: de cōuersione animæ, de parata mensa, de impinguatione capitis in oleo, & calice præclaro.
Nobis enim rationalibus ouibus ampliori atq; etiā alia cura est opus, q̄ oues corporales accipiant
à suis pastoribus. ¶ Versu. 5. Virga tua & baculus tuus. Nōnulli per baculum intelligunt sustentatio
nem Dei, qua iustos sustentat. Cum enim dominus electas oues suas percutit (hoc est, disciplina
qualibet seu aduersitate corripit) baculo nihilominus eos sustentat, dando in aduersitate patientiā,
ne vel in murmurationē, vel in desperationem, vel in alia mala per impatientiā cadant. Cū ergo si-
mul sunt virga & baculus, in hoc cōsolari debet electus. Virga autem si sola fuerit, defuerítq; bacu-
lus, timendū est ne reprobus fiat ille qui sine baculo virgam sentit. Alii per baculum pastoralem si-
ue pedum, intelligunt Dei internā directionem. Consolatio enī est electorum, cum exterius flagel G
lante virga, interius directio Diuina in viā rectam reducit. Parum enim profuerit virga, si defuerit
hic baculus. Hæc aūt vbi simul adsunt, magna est eius qui ea experitur cōsolatio. Sensit virgā Pha-
Exo. 4. 5. rao, sēsit & Sēnacherib: verùm quia baculus defuit, non eis sola virga attulit cōsolationē. Sensit &
&. 6 Dauid virgam, post dinumerationem populi: sensit item Nabuchodonosor, postquā eleuatū fuisset
4. Re. 16. cor eius. Et his, quia simul adfuit baculus, interior Dei directio ad pœnitentiam, iccirco acceperunt
2. Re. 24. cōsolationem, & per virgam atq; baculum senserunt emendationem. Nos autem in Elucidatione,
Danie. 4. tam per virgam, q̄ per baculum indicauimus accipi correptionem disciplinæ: per virgam quidem
mitiorem, per baculum verò duriorē. Quosdam enim virga tantum, alios etiam baculo corripit pa
stor bonus: & quosdā quidem leuiori ac mitiori disciplina, alios verò duriori corripit, iuxta quod
ipse nouit vnicuiq; ad salutem & meriti promotionem cōuenire. Iusto autem quicquid tandem ex
2. Re. 12. domini manu euenerit, siue virga corripiatur siue baculo, cōsolatio esse debet, dum attendit domi
num esse & patrem qui corripit: idq; totum quod agitur ad suam sibi salutem proficere. Quasi vir-
1. Par. 21. ga percutiebatur Dauid, cū pro adulterii & homicidii peccato pueruli ex adulterio cōcepti vitam
impetrare non potuit. Leuis enim satis & mitis videbatur ista correptio pro peccati magnitudine.
2. Re. 16. Baculo verò cædebatur, cū post populi dinumerationē, septuaginta milia hominū ex populo sibi
charissimo, pro suo peccatu percuti vidit pestilentia: item, cum grauissimā sibi persequutionē à fi- H
lio suo Absalon suscitari conspexit. In vtroq; autem suscipiens patienter Diuinam correptionem,
emendatus & consolatus est. Quod autē per virgā dicamus intelligi correptionem mitiorem, per
baculum verò duriorem, ex cōmuni cōsuetudine accipimus parentū, qui filios donec in ætate sunt
minori, virga corripiūt: quos iam grādiores factos, omissa virga, baculo corrigunt, si cōmeruerint.
Est autem præter virgam & baculū, etiam gladius domini, quo corripit reprobos, qui de numero
filiorum nō sunt. Atq; hic potius ad vltionem, quàm ad disciplinam spectat. Non enim ad patrem,
Rom. 13. sed ad iudicem spectat gladi⁹. Gladius ergo domini metuēdus est, & sēper præcauendū ne veniat no-
bis. Cæterum virga & baculus cum aduenerint, etiam in consolatione sunt habenda, atque īter præ
cipua Dei beneficia hominibus spiritalibus sunt æstimanda.

XXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste in initio & in fine Christū dominū respicit: in medio aūt eos qui dignos se Christo per iustitiam & vitā bonā exhibuerint. In principio itaq; Christi domini vniuersale super omnē terrā dominiū proponitur, propterea q̄ ipse orbē terrarū fecerit & creauerit. Est enim iustū, rationabile, atq; necessariū, eundē esse orbis dominū qui creauit illū, atq; oēs habitantes in eo. Versu aūt. 3. incipit describere qui digni habendi sint vt admittātur in orbē illum venturū, in ciuitatē supernā postesquā cōstat nō oēs illic admittendos absq; discrimine, quēadmodū in hoc orbe sine distinctione habitant boni & mali, & oīm secundū natu.

A *talẽ ſubiectionẽ(ratione creationis)æqualiter Deus eſt dominus. Deſcribit autẽ quales iſti eſſe debeãt,qui in illũ venturum orbem,in montem ſanctum ſint admittendi,verſibus quatuor,nimirũ à tertio vſq; ad ſeptimum. A quo rurſum vſq; ad finem,Chriſti glorioſũ dominiũ proponit,non iam quod ratione creationis rerũ habet: ſed quod ratione peractæ victoriæ à patre accepit,juxta illud, Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.* Mat. 26. *Cõſyderans itaq; propheta in extaſi ſpiritus Chriſtũ,accepto hoc dominio cum gloria magnifica aſcẽdẽtem vnà cum multitudine illius beatæ captiuitatis,quã aſcẽdens ſecũ ducebat in altũ(de quibus in præcedẽtibus ſtatim prædixerat)tanquã præcurrẽs nuncius,angelos alloquitur,vt aperiãt veniẽti domino portas ciuitatis,ſe* Ephe. 4. *cundũ omnẽ altitudinẽ & latitudinẽ:cauſam ſimul adiungens, magnitudinẽ gloriæ & maieſtatis eius,quẽ cõ* Pſal. 67. *tẽplabatur adueniẽtẽ: ſicq; dulciſſimo exitu, ĩ ſuauiſſima cõtẽplatione ĩgreſſus Chriſti, Pſalmũ hũc terminat.*

VIGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domini eſt terra & plenitudo eius: ✳ orbis terrarum & vniuerſi qui habitant in eo.*

B 2 *Quia ipſe ſuper maria fundauit eũ: ✳ & ſuper flumina præparauit eum.*

3 *Quis aſcendet in mõtem domini? ✳ aut quis ſtabit in loco ſancto eius?*

4 *Innocens manibus & mundo corde:*

C *✳ qui nõ accepit in vano animam ſuam:*

✳ nec iurauit in dolo proximo ſuo.

5 *Hic accipiet benedictionem à domino:*

✳ & miſericordiam à Deo ſalutari ſuo.

6 *Hæc eſt generatio*

D *quærentium eum:*

✳ quærentium faciem Dei Iacob.

7 *Attollite portas principes veſtras:*

✳ & eleuamini portæ æternales:

✳ & introibit rex gloria.

8 *Quis eſt iſte rex glo-*

TErra vniuerſa cũ omni ſua plenitudine, cũ omnibus
quæ in ea ſũt,& in ea ſuſtẽtantur, creaturis,domini
Dei eſt,qui creauit eam: ⁎ vniuerſus,inquam, orbis
terrarũ,totus terræ globus,cum omnibus qui in eo,
vbicunq; gentiũ , vbicunq; locorũ inhabitant.2.Ip-
ſe enim eſt,qui orbẽ terrę creans ſtabiliuit,firmauit,
cũſtituit,ſolide poſuit ſuper elementũ aquæ,ſuper cũgregationes a- Gene. 1.
quarũ,quæ ſunt maria: ⁎& ſuper vniuerſitatẽ aquarum,ſuper elemẽ
rum totũ aquæ,artificio magno & ſapiẽtia præparauit,ſtabiliuit,fir-
mitẽtq; collocauit eũ,quaſi globũ in medio aquæ.3. An verò omnes
qui nũc in hac terra inhabitãt,abſq; diſcrimine boni atq; mali, ſic e-
tiã in ſupernam manſionẽ ſũt abſq; diſcretione admittẽdi? Quòd ſi
nõ omnes:qui ergo digni erũt aſſumi in montẽ illum excelſum,atq;
ad ſublimitatẽ peruenire maieſtatis Dei, ante conſpectũ diuinitatis?
⁎ aut qui digni reputabũtur, vt ſtent,permaneãt,atq; vt ciues inhabi
tent in ciuitate illa ſuperna , in mãſione illa beata,quã ipſe dominus
ſanctificauit ſibi in aulam regiam , & glorioſum palatiũ ſuum? 4.Illi
nimirũ,qui manibus fuerãt mundi,puri,& innoxii,qui nihil operati
ſunt iniquũ,neq; cõtra Deum, neq; contra proximos,ſed ecõtrario
opera iuſtitiæ & virtutis ſedulo ſunt operati:qui,inquam, nõ ſolum
opere exteriori innocẽtes ſe exhibuerunt, verumetiã cor mũdum &
affectum ſyncerũ geſtauerũt,adeò vt nõ ſolum opere nihil noxium
perpetrarint,verũ neq; deſyderio quicquam tale concupierint: ⁎ qui
animas ſuas nõ in vanũ ſiue fruſtra à Deo acceperũt,ſed ipſis bene v-
ſi ſunt,ad bonũ cultũ Dei , ipſarũ vires omnes diuinis obſequiis dedi
cando , ad quem finem ĩdubitatũ eſt hominibus animã rationalem da
tam eſſe: ⁎ qui etiã non iurant in dolo, nõ peierant, & omnino non
mendaciter neq; doloſe agunt cũ proximis ſuis :ſed quę ꝓmiſerunt
aut iurauerũt,implent iuſte atq; fideliter:& quæcunq; agunt cũ pro-
ximis,ſynceriter abſq; fraude & dolo peragunt in iuſtitia .5. Hi ſunt
qui in cæleſtibus benedictionẽ accipient immortalitatis,& donũ bea
titudinis æternæ à domino, cuius in hac vita voluntatẽ peregerunt:
⁎ & hi perfectã illã æternæ ſalutis miſericordiam cõſequentur à deo
omnipotente ſaluatore ſuo:rigorem autem vltionis,quam illi ſentiẽt
qui cõtraria fuerint operati,non experientur. 6. Hæc atq; huiuſmo-
di,qualẽ ſuprà deſcripſimus,eſt generatio eorum qui timẽt dominũ:
tales eſſe debent,qui de populo & numero timentiũ eſſe cupiũt,atq;
cum eis pręmii æqualitate participes fieri: ⁎ hic eſt,inquam ,populus
& generatio eorum,qui ex puro corde requirunt cõſpectum Dei ve
ri,qui ambulant tanquam in cõſpectu domini Dei ſui,ſemper illi cu
pientes placere: & tales fieri oportet,qui de horum numero haberi
velint. Atq; huiuſmodi ſunt,qui dominum ſunt in cæleſtia ſcanden-
tem comitaturi,in laudibus,vt hic ãte cõſpectum eius ſemper ambu
lauerunt in virtutibus.7.Vox Prophetæ in ſpiritu exhortantis ange-
los,vt Chriſtum dominũ cũ victoria redeuntẽ ſuſcipiant: Vos verò
ò principes,ò ſublimes angelici ſpiritus,attollite,eleuate,& in altum
atq; latum aperite portas veſtras,redeunti cũ victoria magnifica do-
mino: ⁎ vos quoq; portæ æternitate ſtabiles,ciuitatis ſupernæ,eleua
mini alte, lateq; aperimini: ⁎ ecce enim aduenit rex glorioſus Chri-
ſtus dominus,peracta militia, regnũ in ciuitate ſuperna accepturus,
omnibúſq; angelicis exercitibus pręferẽdus. Cui ſane cum innumera
multitudine iuſtorum omniũ qui ſe in vita Deo dignos exhibuerũt
aduenienti,cõuenit portas ciuitatis veſtræ (in quã ingredietur,acce-
pturus regnum) alte latéque aperiri . 8. Quòd ſi cognoſcere velitis

riæ? dominus fortis, & potens, dominus potens in prælio.

9 Attollite portas principes vestras:
✳ & eleuamini portæ æternales:

Apo. 19. *✳ & introibit rex gloriæ.*

10 Quis est iste rex gloria?
✳ dominus virtutum,
Ioan. 4. 5. *ipse est rex gloriæ.*

quisnam iste sit rex gloriosus, cuius prędico aduentũ, & cui portas iu- E
beo attolli atq; eleuari, scitote quoniam ipse est Christus dominus,
rex fortissimus & potentissimus, eandẽ cũ patre fortitudinem & co
æqualem habens virtutem: ipse, inquam, qui potẽs & robustus est pu
gnator, qui potentia sua debellato inimico generis humani, glori-
ose triũphauit, deuicta morte, infernóq;, & inferni principe diabolo
superatis. 9. Iterũ vos exhortor, ò principes excelsi, angelicæ potesta
tes, vt portas ciuitatis vestræ late aperiatis venienti à victoria, inque
propria redeunti domo, cum innumero iustorũ comitatu, quos se-
cum à captiuitate inferni potẽter liberatos adducit, vestris ordinibus
inserendos: ⁎ vos iterũ moneo, ô portæ æternæ, nunquã confringẽ-
dæ, ciuitatis supernę, quã nemo vnquã poterit expugnare: vos, inquã,
iterum iubeo alte lateq; quantum fieri potest aperiri, in tanta gloria
& comitatu venienti domino: ⁎ Introibit enim per vos rex regũ &
dominus dominantiũ, rex gloriosus sup omnes reges. Nõ debet an-
tem qui in tanta maiestate & tanto cum comitatu aduenit, per angu
stum ostiolum intromitti, sed portas necesse est illi in altum & latũ F
prorsus aperiri. 10. Neq; verò est q̃ miremini quisnam iste tantus sit
qui sic ascendit in gloria, qui venit tanto comitatu ingressurus in ci-
uitatẽ vestram vt regnũ accipiat: ⁎ ecce enim ipse est dominus ãgeli
carum virtutum omniúmq; vestrorũ exercituũ, & omnino omniũ
vestrum ipse est dominus, filius Dei, patri æqualis, qui olim exiens ad
patris implendã voluntatẽ in terras, nunc reuertitur, peractis omni-
bus, cũ gloria: propter quod cũ omni reuerẽtia & obsequio quo po
testis, illi debetis obuiã procedere, aduenientémq; cum omni lętitia
& iubilo suscipere generis humani redẽptorẽ, & angelicorũ ordinũ
reparatorem, dominum Iesum Christum, qui patri erat eritque coæ-
qualis, vnà cum spiritu sancto in omnia secula seculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMTERTIVM.

VErsu primo, Domini est terra & plenitudo ei⁹. Nota duplex esse Christi dominiũ: pri⁹ qui-
dem, ratione creationis. Est enim ipse creator omniũ, & idcirco omniũ etiã dominus. Qui
enim de nihilo fecit omnia, cælum, terrã, & quę in eis sunt, quídni etiã dominus sit horum G
omnium? Hoc modo, vt irrationabilium omnium, ita etiam omnium hominum Christus est domi-
nus, siue bonorum siue malorum. Ac de hoc dominio in duobus primis versibus agitur. Alterum
est dominiũ quod sibi Christ⁹ veluti cõparauit, atq; per passionẽ promeruerit, quod post laborio-
sam militiã ac pugnam cum diabolo (victoria tãdem per propriã mortem obtenta) veluti lucrife-
Philip. 2. cit, iuxta quod ad Philippenses Apostolus scribit, Christus factus est pro nobis obediens vsque ad
mortẽ, mortem autẽ crucis: propter quod & Deus exaltauit illũ, & dedit illi nomen, quod est sup
omne nomẽ, vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Quo dominio licet etiã omniũ dominetur,
nempe cælestium, terrestrium, & infernorũ, tamen peculiari modo super sanctos & electos suos ha
bebit dominiũ in regno cælesti: intra quod regnum nõ includuntur, & sub quo dominio nõ erunt
nisi illi, qui nunc per innocentiã & iustitiã dignos se Deo seruos exhibuerint: quos etiã secũ vehet
in gloriã suam, regnaturus cũ eis in perpetuũ. De hoc autem secũdo dominio fit sermo in reliqua
parte Psalmi: maxime aũt circa finem describit̃ illius dominii & imperii à Christo susceptio. Huius
autem duplicis dominii cõsideratio manifestabit Psalmi cõnexionem, quæ alioqui difficile capit̃.
¶ Versu. 6. Hæc est generatio quærentiũ eum. Generatio collectiuũ nomen est hoc loco, idem fere
Philip. 2. valens quod populus, vel natio, vel etiã progenies. Et frequenter tum in Psalmis, tum in Euãgeliis H
Matt. 16. in hanc significationem accipit̃, veluti cum Iudęis exprobrat Dominus, Generatio praua, incredu
&. 17. la, atq; peruersa. Et apud Paulũ, In medio nationis prauæ atq; peruersæ. Atq; in alio Psalmo, Qua-
Psal. 64. draginta annis offensus fui generationi illi. Atq; etiã in fine præcedentis. 21. Annunciabitur domi-
no generatio ventura. ¶ Versu. 7. Attollite portas principes vestras. Hic in spiritu Propheta monet
angelicos ciues aperire portas venienti Domino: eósq; velut interrogantes de domino, quisnã sit
introducit: ac respõsionem subdit. Loquitur autem hic, cũ portas iubet attolli & eleuari (quę idem
sonant, id est, in altũ & latum aperiri) secundum cõsuetudinem & vsum hominũ. Cum eni ingressu
rus est in ciuitatem nobilis quispiã aut rex magnũ comitatum & apparatum secũ habens, pręcurrũt
nuntii, qui portas aperiri iubent, nõ tantum iuxta cõsuetudinem vsq; ad dimidiũ, sed ad integrum,
ita vt desuper omnib⁹ repagulis & obicibus amotis, quantum possibile est in omni sua latitudine pa
teant ad ingressum magnifici regis. Atq; hoc etiã vulgo in magnificis domibus cõspicimus, quę cũ
consuetudinarie nõ nisi angustũ habeant introitũ, ingressuro tamen ipso domus domino, aut alio
quopiã magnæ æstimationis viro, tota patefit porta secundũ latitudinem, vt conuenientior illi &
honorificentior sit introitus. Iuxta hunc sane modũ Dauid in spiritu veluti præcurrens ãte ascen-
dentem & in propria redeũtem dominũ, ad eos qui intus sunt principes cælestes clamitat, vt tollãt
portas: illísq; ab intus (vt ipse eos introducit) more humano interrogantibus quisnam ille sit cui sic
portas iubeat patefieri, respõdet adesse fortissimum victorem & gloriæ regem, Christum dominũ.

A

XXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, vt satis est intellectu facilis, ita est & vtilissimus. Est enim forma cõmodissima ad eleuãdũ spiritum in Deum. In qua primum ob fiduciam quam in Deum habet homo fidelis, ab inimicis & cõfusione quam illi conãtur adducere, petit diuinitus liberari: atq; id vt fiat, petit vias Dei sibi mõstrari, inq́ue eis diuino & superno dirigi ducatu Et quo moueat efficacius, antiquas miserationes Dei cõmemorat, sibiq́ue delicta iuuentutis & ignorantias dimitti, & misericorditer secum agi postulat, ne forte ob peccata pristina, si in districtione iustitiæ cum ipso agatur, in vllo detrimentum sustineat. Post hæc à versu nono, persona mutata, qui hactenus sub secunda ad ipsum Deum direxerat sermonem, nunc ad tertiam se conuertit: declarans Dei erga seruos suos bonitatem & fidelitatem, & multam ipsi seruientem vtilitatem, vsque ad versum. 17. vbi iterum ad secundam personam, quam aliquantulum intermiserat reuertitur, suas tribulationes multas & increscentes Deo proponens, protectionemq́; & liberationem postulans: non peculiariter tantum suam, sed in conclusione Psalmi, generaliter totius populi fidelis, qui est Israel Dei.

VIGESIMI QVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Ad te domine leuaui animã meam: ✳ Deus*
B *meus in te confido, non erubescam.*
2 *Neque irrideant me inimici mei: ✳ etenim vniuersi qui sustinent te, non confundentur.*
3 *Confundentur omnes iniqua agentes superuacuè.*
4 *Vias tuas domine demõstra mihi: ✳ & se-*
C *mitas tuas edoce me.*
5 *Dirige me in veritate tua, & doce me: ✳ quia tu es Deus saluator meus: & te sustinui tota die.*
6 *Reminiscere miserationũ tuarũ domine: ✳ & misericordiarũ tuarum quæ à seculo sunt.*
7 *Delicta iuuentutis*
D *meæ, & ignorantias meas ne memineris.*
8 *Secundum misericordiam tuam memento mei tu: ✳ propter bonitatem tuam domine.*
9 *Dulcis & rectus dominus: ✳ propter hoc legem dabit delinquen-*

AD te ô Domine spiritum meũ leuaui, mentem, atq; voluntatem totã in te, fide recta, spe firma, & charitate pura direxi: ⁎ tu es Deus meus in quo omnis mihi spes posita est, & in quo omnẽ meam cõstitui fiduciam · propter quod & postulo, vt non me permittas cõfundi ab expectatione mea, sed voti atque desiderii mei fac me compotẽ, dando mihi quæ à te expectaui spiritualia omnia bona .2. Neq; permittas super meo lapsu gaudere aduersarios meos, qui quærũt mihi dominari, qui me conãtur in peccati lapsum adducere, & in mortis foueã pertrahere: quicunque enim cum patientia te expectãt, & sustinentes permanent in obseruatione præceptorum tuorũ, non experientur cõfusionem, neq; frustrabuntur à desiderio suo. 3. Qui verò te non expectant, qui non permanent in obseruatione præceptorũ tuorũ, sed iniquè agũt superuacue, absq; vlla vtilitate & ratione, imò cõtra rationem omnẽ, & ad maximum suũ malum transgredientes præcepta tua, hi cõfusionem æternã inuenient in nouissimo, cũ tuo iusto iudicio suæ iniquitatis pœnas luẽt. 4. Mihi verò Domine, qui in te cõfido, te expecto, tibiq; placere cupio, demõstra vias tuas, per quas ambulem corã te, vt placeã tibi: & doce me ambulare per semitas tuas, quas constituisti nobis, vt per eas recta ingrediar, non declinans ad dexterã vel ad sinistram: hoc est, mãdata atq; præcepta tua fac me intelligere, & secundum ea diligẽter operari. 5. Fac me Domine ambulare in veritate iustitiæ tuæ, & esto mihi director atq; doctor in via veritatis & iustitiæ tuæ: ⁎ quoniã tu es Deus author salutis meæ, teq; vt solũ saluare me potentẽ in patiẽtia sustinui iugiter, nulla fructus expectatione, nullo dissolutus tædio. 6. Recordare ô Domine miserationum tuarũ antiquarũ, quibus ab initio misereri semper solitus es petentibus misericordiã: ⁎ miserationes tuas multas ac magnas, quas te fecisse audiuimus cum patribus nostris, ex quo stetit præsens seculum, harũ (inquã) miserationum tuarum antiquarũ tu Domine reminiscere, vt sicut semper misereri es solitus, ita etiam nunc mihi pauperculo tibi humiliter supplicãti misericordiã benignus impendas. 7. Peccata adolescentiæ meę, quibus te multipliciter offendi in temporibus præteritis, dũ in me ferueret iuuenilis ardor, & vigeret vis concupiscentiæ: item & ea quæ quomodocunque per ignorantiã, aut surreptionem cõmisi, quorũ mihi numerus determinatus est incognitus, & quæ omnia sigillatim non valeo recogitare in amaritudine, tu Domine dimitte mihi misericorditer: proiice omnia post tergum tuũ, & noli vltra memor esse eorũ, sic vt ea mihi imputes ad vltionem. 8. Secundum multã & magnam misericordiã tuam memento mei in bonum Domine, vt mecum agas secundum dulcedinem misericordiæ tuæ, in peccatorum dimissione & collatione gratiæ tuæ: ⁎ idque peto non secundũ rigorem seueræ iustitiæ tuæ, sed propter suauissimam & dulcissimam tuã misericordiã, qua prõptus es & expositus omnibus, qui te humili corde requirũt. 9. Tu enim Domine dulcis es in misericordia, & rectus in iustitia: sic dulcis, vt etiam rectus: sic misericors, vt nihilominus iustus: tamẽ præcedit quodammodo & pręcellit erga electos dulcedo misericordiæ, rectitudinẽ iustitiæ: atq; ob hoc (quòd dulcis simul sis ac rectus, iustus pariter atque misericors) legem ponis peccatoribus in via vitæ huius, in via conuersationis suæ, per quam nimirum auersi à pec-

Psal. 118.

tibus in via.

1.Petri 5. 10 *Diriget mansuetos in iudicio: ✳ docebit mites vias suas.*

11 *Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas ✳ requirentibus testamentum eius, & testimonia eius.*

12 *Propter nomen tuũ domine propitiaberis peccato meo: ✳ multum est enim.*

13 *Quis est homo qui timet dominũ? legẽ statuit ei in via quã elegit.*

14 *Anima eius in bonis demorabitur: ✳ & semen eius hæreditabit terram.*

15 *Firmamentum est dominus timẽtibus eũ: ✳ & testamentũ ipsius vt manifestetur illis.*

1.Cori.8. Ioan.14. 16 *Oculi mei semper ad dominum: ✳ quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.*

17 *Respice in me, & miserere mei: ✳ quia vnicus & pauper sum ego.*

18 *Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: ✳ de necessitatibus meis erue me.*

19 *Vide humilitatem meã, & laborem meũ: ✳ & dimitte vniuersa delicta mea.*

catis à viis suis malis, cognoscãt viã rectam, quam ambulare debeant, E
quid agere, quidve omittere, quid facere, quid declinare. 10. Hoĩes
humiles & mansuetos, qui se humiliant sub potẽti manu tua, tu diri-
gis in iustitia, ambulare eos faciens p rectitudinẽ iustitiæ tuæ: ∗ mi-
tes ac humiles tu doces ambulare vias tuas, obseruare præcepta tua.
11. In omnibus viis tuis, Domine, simul cõiũcta sunt misericordia &
veritas siue iustitia, ita vt omnibus actionibus, atq; dispositionibus
quibus agis nobiscũ, simul hęc duo reluceãt: sic in omnibus miseri-
cordem te exhibens, vt nihilominus inueniaris iustus: sic quoq; ex al
tera parte iustus & verax in omnibus existẽs, vt nihilominus & mise
ricors: ∗ peculiariter verò ambo hęc manifestãtur erga electos tuos,
qui exquirũt & desiderant testamentũ tuũ, quod disposuisti nobis
obseruandum, & qui requirunt pręcepta tua ad opere implendũ ea.
12 Obsecro ergo te Domine, propter gloriã nominis tui, quoniã bo
nus es Dominus, quoniã es saluator misericors, vt ꝓpitius fias & cle
mẽter indulgeas peccatis meis: ∗ quæ cum multa sint & magna, opꝰ F
habẽt magna propitiatione & infinita misericordia tuæ: & id etiã vt
postulo, te facturum confido. 13. Quisquis ex hominibus timet, reue
retur, ac digne colit Dominũ, huic lex à Deo statuta ac posita est in
viis iustitiæ quã elegit ad ambulandũ in ea, vt secundũ legem illã vi-
uat in via recta, in iustitia quã sectari & operari cõcupiuit. Qui enim
timent Dominum, legem Euangelicam habent à Deo constitutã, se-
cundũ quã ambulare debẽt, & sese dirigere in omni via sua. 14. Ani-
ma siue spiritꝰ eorũ in bonis domini cõmorabitur, dũ mẽte atq; vo
luntate cælestibꝰ ac supernis bonis inhærebũt, & deliciabũtur in eis,
testimoniũ habẽtes bonæ conscientiæ: ∗ & non solũ ipsi ingredien-
tur in hæreditatẽ æternã, verumetiã imitatores eorum & filii secun-
dum spiritum (quos siue verbo doctrinæ, siue exemplo bonę cõuer
sationis genuerunt Deo) etiã ipsi hæreditate posidebũt terrã viuen
tium. 15. Dominus firmamentum est atq; stabilimentũ omnibus ser
uis suis timẽtibus eum, super quo firmati sunt, ædificati, fundati, atq;
stabiliti, quasi super firmã petrã: cui innitẽtes, decipi aut frustrari nõ
possunt: ∗ & testamẽtum est ipsius Domini, promissióq; firmissima G
quã disposuit seruis suis, vt sese manifestet illis. Qui enim diligit Do
minũ, cognoscitur & diligitur ab eo, & (iuxta promissum) familiari
dignatione manifestabit illi seipsum. 16. Oculi mei interiores ad Do
minũ sunt, & aspiciunt omni tẽpore, quasi ad eũ in quo spes mea o-
mnis recũbit: ∗ ipse enim est solꝰ me saluare potẽs, qui me de laqueo
peccati & obligatione mortis liberabit, vel præseruãdo ne incidã, aut
certe (si per quancũq; fragilitatẽ incidero) ex laquei nexu me extra-
hẽdo. ∗ Euellet quoq; pedes affectuum meorum à laqueo, vt nõ ir-
retiantur laqueis terrenarum concupiscentiarũ, & nexibus peccato-
rum, sed liberi in ipso semper rectis gressibus pergant. 17. Aspice ad
me benignis oculis tuæ misericordiæ, & misericorditer age mecũ: ∗
quoniam tanquã orphanus & solitarius ego sum, quasi ab omnibus
derelictus, neminẽ habẽs adiutorem præter te Domine, in quo spes
mea omnis sita est: & pauper sum, multorũ indigus spiritualiũ dono
rum, quorũ nihil ex memetipso habeo: atq; ob hoc opꝰ est mihi mo-
dis omnibus, vt tuus me benignꝰ aspectꝰ diligẽter custodiat, & diues H
tua misericordia meæ suppleat paupertatis inopiã. 18. En cordis mei
angustiæ, afflictiones, atq; tribulationes (quibus me grauiter affligũt
aduersarij mei, diabolꝰ, mũdus, & caro propria) vehemẽter multipli-
catæ sunt, & vehemẽter insurgunt: dũ illi tãto me fortius oppugnãt,
quãto ego tibi diligẽtius seruire laboro: ∗ tu verò Domine (qui solus
potes, & in quo omnem habeo fiduciã) de angustiis istis, quæ me vr
gẽt, libera me: vt non mihi impedimentũ vllum præstent in seruitu-
te tua, in obseruatione præceptorũ tuorũ. 19. Aspice Domine beni-
gno misericordiæ tuæ intuitu ad omnẽ afflictionem meã qua humi
lior & premor, & ad omnem laborẽ atq; molestiã qua grauor, dum
tuis mandatis seruire contendo: ∗ aspiciensque humilitatẽ meam &
laborẽ, tãto facilius benigniúsque dimitte mihi omnia peccata mea
siue grandia, siue minora, quibuscunq; vllo vnquam tẽpore te offen
di: vt sit mihi humilitas hæc omnis & labor quẽ nũc pro tuo amore
sustineo, veluti ad purgationẽ vitæ peioris anteactæ, atq; etiã in pur
gationem quotidianorũ delictorum: quibus per singulos dies multi

A

20 *Respice inimicos meos, quoniã multiplicati sunt: ✳ & odio iniquo oderunt me.*

21 *Custodi animã meã & erue me: ✳ nõ erubescam quoniam speraui in te.*

22 *Innocentes & recti adhæserunt mihi: ✳*
B *quia sustinui te.*

23 *Libera Deus Israel ex omnibus tribulationibus suis.*

pliciter etiã nunc te offendere cõtingit. 20. Vide Domine ad inimicos meos, quẽadmodum multiplicati sunt, factiq; numero plurimi: ⁎ & ii ipsi odio crudeli atq; implacabili præter omnem causam & rationem oderunt me. Neq; enim vnicus est inimicus volẽtibus in lege tua ambulare, sed multi admodum, qui molestiis affligũt tibi serui re cupiẽtes: neq; parum inimici sunt quicunq; aduersantur, sed inimici sunt irrecõciliabiles & implacabiles, qui nõ prius cessant ab impugnatione & persequutione, q̃ nos in suũ cõsensum, id est, in mortem pertraxerint. 21. Aduersus ergo tam multorum támq; crudeliũ inimicorum sæuitiam, tu mihi esto custos atq; defensor: & libera me de manibus illorum, vt non mihi præualeant: ⁎ nõ me patiaris confundi vt illis subiiciar, quoniã in te domine, nõ in propriis viribus, spem meam omnem cõstitui. Nequaquam autem tuum est derelinquere in te sperantes. 22. Et quanquã peruersi se mihi hostes & inimicos exhibuerint, iusti tamẽ & boni adiunxerunt se mihi, & sancto fœdere sociati sunt mihi: adhęsiq; ego per amicitiã & charitatẽ innocentibus, declinato prauorum cõsortio: ⁎ propterea ꝙ te sustinui domine, ꝙ te expectaui, ꝙ in te speraui, ꝙ tibi volui placere. 23. Libera ò Deus & salua fidelem populum tuum, qui te agnoscit & debito colit famulatu, ex omnibus afflictionibus & angustiis, quibus in hoc mundo, in hac lachrymarum valle premimur, conforta, vt non succumbamus: patientiam dona & perseuerantiam, ne deficiamus, donec saluos nos facias in regnum tuum cæleste, Amen. Psalm. 9.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMQVINTVM.

Versu 6. Remi. miser. tu. dom. Qui vere magnanimus est atq; munificus, ex cõmemoratione priorum beneficiorum, adeò non cõmouetur ad cõtinendum vlteriora, vt etiã extimuletur magis & inuitetur ad plura exhibẽda, prioribus vel similia vel potiora. Atq; hoc modo sancti patres, Deum magnificentissimũ, itẽmq; munificentissimum cõsiderantes, hunc seruãt morem, vt volentes Deum ad cõferenda beneficia excitare, atq; efficaciter vt obtineãt cõmouere, priora exhibita patribus proponant. Hoc ipsum nunc diligens orator hoc in loco obseruasse cõspicitur, cum antiquas miserationes replicat, vt nouas impetret. Inter misericordias autẽ & miserano-
C nes, nulla videtur esse secundum rem aut sensum diuersitas. Videntur enim quotiescunque misericordiæ inueniuntur plurali numero, accipi debere pro miserationibus: quemadmodum cum dicitur in alio Psalmo, Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine? Et apud Paulum, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis. Alioqui non misericordiæ multæ sunt domini, sed vna est perfecta misericordia. Miserationes autẽ, nõ vna tantũ, sed plurimæ, nouæ & antiquæ. Miserationes enim eius super omnia opera eius, vt habet alius Psalmus. ¶ Versu 9. Dulc. & re. dom. Dulcedo diuinæ misericordiæ & iustitiæ rectitudo, causa sunt quur legem ponat Deus peccatoribus in via huius vitæ, per quã à peccato volentes se auertere, & pœnitentiã agere, cognoscere valeant quomodo ad Deum debeant cõuerti, & quid agere debeãt ad placendum illi. Magnæ enim indubie est misericordiæ, ꝙ nobis per legis Euangelicæ, & illius quidem dulcissimæ & facillimæ traditionem, dignatus sit suam indicare voluntatem, quid à nobis exigat, quid velit fieri, quid postulet à nobis. Rectitudo quoq; iustitiæ eius seruos rectitudine & iustitia sibi similes postulat: atq; ob hoc legẽ nobis iustitiæ constituit, secundum quã & ipsi iustificemur, sicut ipse iustus est. Et exigit hoc iustitiæ rectitudo, vt tales sint eius serui, qualis est ipse dominus: iuxta illud Euangelicũ, Estote vos perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est. Non ergo solùm quia rectus, neq; solùm quia dulcis est domin⁹, sed quia dulcis pariter & rectus, ob hoc legẽ dat iis qui in via sunt, cæcis peccatorib⁹,
D vt habeant quomodo pœnitentiã agant, & ad Deum se cõuertant. Si enim dulcis tantũ esset dominus, nõ etiã rectus, videretur non esse illi curę vt iustitiæ vacarẽt serui eius, sicq; lege opus nõ esset. Et si tantum rectus ac iustus esset, non etiã dulcis ac misericors, non illi curæ esset iuste an iniuste nos ageremus. Habet enim ipsius iustitia modum, quo etiã in impiis nouit glorificare potentiam suam. Quoniam verò & dulcis est & rectus, ob hoc legem ponit: quam custodiẽtes, secundũ quã ambulantes, & iustitia ipsi assimilemur, & dulcedinem eius æterna remuneratione percipiamus.

¶ Versu 11. Vniu. viæ dom. mis. & ver. Videntur viæ domini in hoc versu alia accipi significatione, q̃ in versu mox præcedenti, cũ dicitur Deus docere mites vias suas. Viæ enim domini in scripturis dupliciter intelliguntur. Primum quidem præcepta & cõsilia Dei, quæ frequentissime via nuncupantur, cum aliis in locis, tum præcipue Psalmo. 118. Propterea ꝙ per ea nos ambulare, & secundũ ea viuere nõ declinando, Deus cõstituit & præcepit. Altera acceptione viæ domini intelliguntur opera, dispositiones, aut cõsilia Dei, quibus agit omnia. Iuxta quam acceptionem apud Esaiam ait dominus, Nõ enim viæ meæ, viæ vestræ. Et quantum distant cæli à terra, sic distant viæ meæ à viis vestris. Hoc est non sunt actiones meæ & cogitationes, quibus ago & dispono omnia, similes actionibus & cogitationibus vestris. Et alibi, Non esse æquam viam domini blasphemant impii, id est, actiones Dei & consilia, cogitationes & dispositiones quibus agit, non esse æqua ac iusta, neque eum iuste agere in operibus suis. Videtur autem in versu priori rectius cõpetere prima acce

Psal. 88.
2. Cor. 1.
Psal. 144
Matth. 5.
Esaiæ 55.
Ecclc. 18.
Iob. 19.

prio. Docet enim Deus mansuetos& humiles præcepta sua & testimonia, eos illuminãdo, & ad im E
Psal. 118. plendum gratiam dando: iuxta illud, Declaratio sermooũ tuorum illuminat, & intellectũ dat par-
uulis. Io hoc autem. 9. versu cõuenientior videtur altera posterior significatio, ioxta quod in Elu-
cidatione expresimus. Possent nihilominus etiã hic viæ domini intelligi præcepta eius. Sunt enim
præcepta eius, per quæ nos ambulare præcipit, misericordia & veritas. i. in misericordia & veritate
Psal. 110. siue æquitate disposita: quemadmodum alibi opera manuũ eius dicuntur esse veritas & iudiciũ. i.
in veritate & iudicio facta, vera & iusta. Item & in priori versu nõ esset incõmodus sensus, si iuxta
secundam acceptionem daretur intelligentia. Docet enim Deus mites & humiles vias suas, cõsilia
sua & opera facit eos intelligere, quæ superbi (propter tumorem cordis) capere nõ valent. Super-
1. Petr. 5. bis enim resistit, humilibus autem dat gratiam. ¶ Notan. autem, eum subditur in hoc versu vndec.
Requirentibus testamentum eius & testimonia eius, non ita hoc accipieodum, quasi rei veritatem
viæ domini iis qui oon requirunt, nõ sint misericordia & veritas. Vere enim, etiam erga pessimum
quemq; & alienissimum à testamento Dei & præceptis eius, viæ domini misericordia & veritas e-
runt. De veritate quidẽ nihil dubium erit, quando promissa præuaricantibus pœna illa persolue-
tur, & iusta vindicta reuelabitur. Misericordia autẽ apparet, primum quidem præuia, dum illũ pri-
usquam ad vltionem adducit, tam multiplici miseratione præuenit. Imò & in ipsa cõdemnationis
sententia noo deerit prorsus misericordia, cum longe infra condignitatem accipiet pœnam. Verũ- F
tamẽ quia omnis misericordia præuia malis exhibita, in illa vltima districtiooe & coodẽnationis
seotẽtia per iustitiam contra eos proferenda, videtur absorberi (dum nullam ex prioribus illis mi-
serationibus vtilitatem tenebunt, imò etiam grauius ob eas accipient iudicium) & quia pondus il-
lud intolerabile iustæ senteotiæ tantum erit, vt quod simul aderit misericordiæ, non sentiatur: hinc
quodammdo erga illos videbuntur viæ domini carere misericordia, & videbitur hæc abesse, dum
Iacobi 2. illa oimium aperte atque clarissime superlucebit: quemadmodum Iacobus dicit, Iudicium sine
misericordia futurum illi qui non fecit misericordiam: cum tamen secuodum veritatem nullus
omnino hominum sit, qui iudicium prorsus absque misericordia sit suscepturus.

XXV. PSALMI ARGVMENTVM.

*Hominis iusti & ad perfectionem innocentiæ sedulo conãtis, hic Psalmus est: qui in testimonio bonæ cõ
scientiæ sibi bene cõscius, contra inimicos petit à Deo fieri iudiciũ pro sua innocẽtia, quã etiam à Deo
probari & tẽtari (ne forte vlla subsit fictio, & vt gratiæ prioris mereatur augmẽtũ) postulat. Enar
rat autem particulatim suã iustitiam, quomodo veritatem dilexerit, iniquitatem autẽ detestatus fuerit, odio ha
bẽs iniquorũ cœtus & conciliabula, innocentem societatem diligens, quòd in tẽplo Deo sacro sit asiduus ad au
diendũ laudes domini, in quibus oblectatur. Atque hæc quidem vsque ad versum nonũ: vbi deinde, enarrata G
sua iustitia, postulat à Deo nõ simili cũ impiis perditione puniri, posteaquã ab illis vita sese & actibus diffe
rentẽ ante conspectum eius exhibuit. Cõstat autem hunc Psalmum nõ satis cõpetere iis, qui adhuc in imperfe-
ctiori sunt gradu, qui nondum totis viribus ad innocẽtiæ perfectionẽ contendunt: neq; adhuc validi satis vi
dentur huiusmodi ad huius Psalmi pronunciationem. Nondũ enim illi dicere valẽt: In innocẽtia mea ingressus
sum, in domino sperãs nõ infirmabor. Proba me, &c. Et quod in fine subiungitur, Ego in innocẽtia mea ingres
sus sum: & , Pes meus stetit in directo. Quæ tamẽ in medio Psalmi sũt, fere omnes qui nõ prorsus impii sũt, vt-
cunque possunt fidenter de se dicere. Imò & priora & nouissima (quæ secundum constantem pronuntiationẽ
nõ nisi perfectis cõpetunt) possũt nihilominus ab iis, qui imperfectiores sunt, sed bonæ volũtatis, dici cũ for-
midine, & diminutione, & quodam pudore, quasi agnoscentibus imperfectum: hoc ipsum autem quod in se
aduertunt boni, Deo ferentibus acceptum. Sunt enim (vt non dubiũ est) innocentiæ atque iustitiæ gradus.*

VIGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Iudica me domine,*

DOmine Deus, qui iudicas iuste, & facis vindictam in-
nocentum, te oro fieri mihi iudicem: tibi meam cau
sam cõtra aduersarios committo, vt pro me cõtra H
illos facias iudiciũ, qui sine causa me persequũtur:

✳ *quoniã ego in innocentia mea ingressus sum:*

• ego enim (te teste, simul & testimoniũ perhibẽte
mihi conscientia mea) sedulo conatus sum in iusti-
tia ita conuersari, vt nemini quantum ex me nocumentum inferrẽ,
neminẽmque offenderem eorum qui nunc me persequuntur: & in

✳ *& in domino sperãs non infirmabor.*

te domine sperans, ab innocentia mea non deficiam, nõ frangar, nõ
dissoluar, nõ infirmabor à virtutis & innocentiæ proposito, sed sta
bilis & fortis perstare in te cõfido, quãtumuis me vrgeãt aduersarii.

2 *Proba me domine, & tenta me:*

2 Et ne forte mihiipsi falso adblandiar, placet mihi domine, vt secũ-
dum voluntatem tuam probes me ac tentes, quantũ & sicut tibi ex-
pedire videbitur, ad eum modũ, quo in igne probantur & purgãtur
metalla, ne forte aliud mihi de me videatur, quã sit in veritate: quẽ-
admodũ metalla priusquã probentur, sæpe id esse existimãtur, quod
pòst conspiciuntur nõ fuisse, dum probãtur: vtq; per hãc probatio-
nẽ purior fiam, quemadmodum aurum verum igne probatũ:

✳ *vre renes meos & cor meum.*

• vre
tu domine, & igne ꝓbatiõis tuæ examina cũcta mea intima, affectio-

A

3 Quoniam misericordia tua ãte oculos meos est ✳ & complacui in veritate tua.

4 Non sedi cum concilio vanitatis: ✳ & cũ iniqua gerentibus non introibo.

B *5 Odiui ecclesiam malignantium: ✳ & cum impiis non sedebo.*

6 Lauabo inter innocẽtes manus meas: ✳ & circundabo altare tuũ domine.

7 Vt audiam vocem laudis:

✳ & enarrem vniuer-
C *sa mirabilia tua.*

8 Domine dilexi decorem domus tuæ:

✳ & locum habitationis gloriæ tuæ.

9 Ne perdas cũ impiis Deus animam meam:

✳ & cũ viris sanguinum vitam meam.

D *10 In quorum manibus iniquitates sunt: ✳ dextera eorum repleta est muneribus.*

11 Ego autẽ in innocentia mea ingressus sum: ✳ redime me, & miserere mei.

12 Pes enim meus stetit in directo: ✳ in ecclesiis benedicam te domine.

nes meas & intentionẽ cordis mei: ita vt ad purum excoquas omnẽ
scoriam, & omnem vitiosam cõmixtionem absumas: quemadmodũ
per ignis examinationẽ & vstionem probatum & purificatũ effici- Psal.16.
tur aurum. 3. Est enim misericordia tua mihi semper ante oculos, in
eam iugiter intendo, ad illã aspicio, propter quam etiam non dubi-
to spem meã omnem in te conĳcere, & propter quã probari à te nõ
formido, sperans & sciens quoniam fidelis tu es qui nõ patieris me 1.Cor.10
tentari supra id quod possum: ✳ & veritas atq; iustitia tua compla-
cuit mihi, in ea mihi bene placuit, dilexi eam, & elegi ad custodiendũ
eam, inque ea ad finem vsque perseuerandum. 4. Ad hãc autem cu-
stodiendã veritatẽ, declinaui malorum cõsortia, recusans sedere in
conciliis iniquitatis, conciliabulis hominum peruersorum (qui va-
nitatem tractabant) nolens præbere consensum: ✳ & cum hominib⁹
peruersis, cum operariis iniquitatis nolui habere cõmercium, nolui
illis cõmorari, neque cum eis, tanquã consentiens eorũ malitiæ, in
gredi & egredi, aut cum eis non introibo in cõcilium, neq; consen-
tiã malis eorum actibus. 5. Congregationes & cœtus eorũ qui ma-
la cogitant, & iniquitatẽ tractant, ego odiui & detestatus fui, ex affe-
ctu cordis mei: & cũ hominibus, in quibus nõ est timor Dei, in qui-
bus non est pietas, nolo cõsidere, nolo vllo pacto vel consentire, vel
subscribere illis in malitia: sed quantum potero, elongabo me & se-
parabo ab illis, ne quo modo cõtingat me coinquinari ab illis. 6. Cũ
hominibus autẽ Deum timentibus, qui in iustitia sese innocentes cu-
stodire studẽt, cum his ego cõmunicabo, illis adhærebo, cum his fa-
miliariter agã: inter quos non solùm nõ coinquinari, sed melior etiã
possim fieri: ✳ & in locis, in quibus tuũ nomen colitur, in quibus tu
laudaris circum altaria, in quibus tuo nomini offertur sacrificiũ lau-
dis, ero assiduus, & tãquam circundãs illis adhærebo. 7. Ad hoc (in-
quam) circum altaria tua ero assiduus, in tabernaculo & templo tuo
nomini sanctificato, vt illic voces laudantium atq; psallentiũ tibi au-
diam, ministrorum tuorũ: quæ mihi omnibus cantilenis & omnibus
musicis sonis longe sunt gratiores: ✳ vtq; cũ psallentibus tibi etiam
ipse pariter enarrẽ & eloquar pro mea virili omnia mirabilia tua, quã-
tum potero ea pronuntiãdo ad gloriã tuã: idque vel corde interius,
vel etiã exterius oris sono, me pariter laudantibus ministris adiũgẽ-
do, & quasi vnum ex psallentibus cõstituendo. 8. Dilexi domine af
fectu magno decorem & splẽdidissimũ templum tuũ, quod est tuo
nomini dedicatum, in quo tu inhabitas vt in ornatissima domo tua:
& huius sancti tẽpli tui (in quo tu habitas & coleris) decorem multò
amplius quàm propriæ domus ornatũ dilexi: ✳ & locum, in quo tu
dignãter inter homines Deus inhabitas, secundum magnificentiam
gloriæ tuæ, valde dilexi, ádque eius decorem & ornatũ (quantum in
me fuit) promouendum, diligenter semper laboraui & laborabo. 9.
Ne itaque domine Deus animã meam in perditionem venire sinas,
in qua impii sunt peruenturi, qui innocentiam contẽpserunt, téque
& cultum tuũ ignorauerunt: ✳ & cũ hominibus peccatoribus mul-
tis cõmaculatis fœdissimis peccatis, interfectoribus & oppressorib⁹
innocentum, ne perire sinas vitam meam. 10. Quorum manus ple
næ sunt iniquitatibus & operibus pessimis, quæ patrarunt, & donec
viuant patrare sunt parati: ✳ qui in dextris suis accipiunt munera in-
differenter ab omnibus, ad subuersionem iustitiæ: ita vt quasi plenæ
sint muneribus manus eorum, pro quibus vendunt & subuertunt
iustitiam. 11. Ego verò huiuscemodi nequaquã in prauitatibus suis
consensi, neque assimilatus fui, neque operatus similia, sed in iusti-
tia innocenter conuersari sedulo conatus fui: ✳ ac proinde, ne si-
mili cum illis pœna me inuoluas vt perdas, sed econtrario libera me
à perditione, & misericordiam tuam perfectam ostende mihi in
vita æterna. 12. Ex munere enim gratiæ tuæ pedes mei steterunt
in iustitia & in rectitudine, ambulauerúntque in ea, & perseuerant
vsque modo, perseueraturi quoq; (vt cõfido) in finem: ✳ & ego pro
gratiarum actione laudem tibi & benedictionem reddam, in om-
nibus congregationibus sanctorum, in conspectu omnium timen-
tium te, donec me perducas ante conspectum vultus tui, vbi te sine
fine collaudabo cũ omnibus sanctis tuis in secula seculorum, Amẽ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMQVINTVM. E

VErsu.2. Proba me domine,& tenta me.Nota homines iustitiã tenẽtes in triplici esse distin-
ctione.Infimus enim gradus est eorum qui aduersa toleratu leuia patienter ferunt,vbi adue
nerint:nondũ tamẽ eò peruenerũt,vt grauiora ferre sint parati pro iustitia. Qui enim pror
sus nulla ferre cum patientia sustinent,clarũ est eos(vt prorsus mundanos & carnales)extra iustitiã
esse. Secundus est gradus eorũ qui nõ leuia tantum,verumetiam quantũuis grauia, vbi aduenerint,
sustinent patienter,potius q̃ iustitiam & veritatem deserant:veruntamen passiones & toleratu dif-
ficilia horrẽt,neq; appetunt,mallẽntq; absque tribulatione prorsus vitam agere.Et ferunt quidem,
facientes (quod dici solet) ex necessitate virtutẽ: nondum tamen eò peruenerunt , vt afflictionem
vel ipsi vltroneam assumere,vel à Deo postulare velint.Tertius verò gradus est eorum qui nõ solũ
ea quæ accidunt,quadam necessitate cogente, voluntarie tolerant, verumetiam in tribulationibus
gaudere,eásq; secundum dei voluntatem exoptare &concupiscere didicerunt.Tales legimus beatis-
simos Apostolos,qui ibant gaudẽtes à conspectu consilii,quòd digni essent pro Christi nomine pa
Actu.5. ti,qui docuerunt in tribulationibus gloriandũ:& omne gaudium existimandum,cum in tentatio-
Rom.5. nes varias inciderimus. Talem in Actibus Lucas describit Paulũ, qui rogatus obnixè à fratribus ne
Iacobi 1. Hierosolymam ascenderet,vbi tribulationes & vincula per omnes Ecclesias illi spiritus prædicebat,
Actu. 21. nequaquã consensit. Talis erat Ignatius,qui Romanos obtestabatur ne suam passionẽ impedirent, F
Ignatius cupiens Christi frumentum dentibus moli bestiarum,& cum eis fœlicem depugnare pugnã. Talis
in Epist. quoq; erat Psalmista,qui dicebat,Proba me domine,& tẽta me,vre renes meos &cor meũ.Et tales
ad Rom. nos esse cõuenit,cum ista proferimus cupientes videlicet,quantum ex Dei voluntate fuerit,&quã-
tum ipse nobis expedire viderit,modis illi placitis probari & vri:vt cũ Augustino dicamus,Hic vre
domine,hic seca,vt illic parcas. ¶Versu 7. Lau.int.innoc.ma.me. Lotio ista manuum potest intel-
ligi ad literam,corporalis,& ita cum ait se lauare inter innocentes manus suas, significat suam se cõ
uersationem cum innocentibus habere, illísque familiarem se fieri , cum illis ad mensam accedere,
illísque conuiuere,assidere,& adhærere:quemadmodum econtrario peruersi cum peruersis lauãt
manus,id est,cum peruersis conuiuunt,habitant,& conuersantur.Solẽt enim pares sociari paribus.
Aut lotio ista intelligi potest emundatio à peccato & macula, Qui enim manus lauat corporaliter,
sordes abluit,& fit cãdidior. Ita quoq; iis,qui inter innocentes & bonos habet conuersationẽ suã,
illísque assidue conuiuit,illorum bona conuersatione,si in eius vita est vlla macula, emundatur, &
fit continuo profectu (conuictorum exemplis allectus) mundior atque candidior. Impii ergo in-
ter impios polluant manus suas,eásque sordidiores indies reddant, proficientes in peius:Iustus au-
tem in medio innocentium lauabit manus suas. ¶Versu 7.octauo,& nono. Circ.alta.tuum dom. G
Quæ hic dicuntur de altari domini,de vocibus laudis,& de decore domus Dei, ad literam intelligi
possunt commodissime de altari atque domo materialibus,&laudibus cantorum voce factis,quo-
modo exponit Elucidatio. Vir enim iustus, & vere in innocentia sua timens Deum,nõ solùm in
spiritu ipsum veneratur, verumetiam vniuersa quæ ad Deum propinquius spectant,& velut è vici-
no ad ipsum attinent (quemadmodum sunt loca Deo dicata,& laudes sacræ quæ Deo exhibentur
in templis,ornatúsque templorum honestus & decens) tametsi corporalia & externa,peculiari ta-
men reuerentia veneratur:quemadmodum econtrario illi in quibus vera non est pietas,nullã præ
dictis impendunt reuerentiam,sed aut negligunt,aut contemnunt planè & irrident. Posset nihilo-
minus mystice intelligi altare & domus Dei & voces laudis , in spiritu . Siquidem altare nostrum,
Christus est:quem amoris affectu circundamus,dum inter innocentes manus lauamus. Illud altare
circundantes,in cælestibus psallentium angelorum voces spiritu audimus,ipsisque iam in cælis posi
ti nostras laudes adiungimus:decorem quoque illius domus diligimus,cum mẽte ad cælorum gau-
dia aspiramus. Aut ad Ecclesiam militantem hæc omnia referantur. Hoc enim modo decorem do
mus Dei diligunt omnes perfecti, & iusti, dum pro Ecclesiæ bono statu zelant , & quantum in se
est , omnem deformitatem errorum,hæresum , atque vitiorum auferre laborant.

XXVI. PSALMI *ARGVMENTVM.* H

HOc Psalmo David protectionis & auxilii diuini virtutem primum describit sex versibus,dicens neque castra hostiũ fortissima se timere,vbi Deum habuerit adiutorem. Deinde vsque ad versum duodecimum quomodo vnam petitionem postulans, diuinam protectionem & super inimicos victoriam sit consequutus enarrat: & pro percepto beneficio, laudem & gratiarum actionem proponit. Post hæc verò vsque ad versum penultimum, vt nondum securus,domini misericordiam deprecatur,vt ab ea nunquam deseratur:sed cõtra inimicorum malitiam, diuina misericordia, in omnibus recta via dirigatur. At demum versibus duobus nouissimis , in domini fiducia seipsum stabilit atque confirmat , credens videre bona domini, & paratus expectare aduentum ipsius.

VIGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dominus illuminatio mea & salus mea: * quem timebo?*

DOminꝰ est illuminator atq; saluator meus,qui me in omnibus agẽdis illuminat,vt sciã quid &quomodo agere oporteat,&saluãdo protegit,vt sim in omnibus per eum securus: • & quis est,propter quem ego cõturbabor,talem habens saluatorẽ?cum nemo prorsus neque hominum neq; dæmonũ inueniatur tam ad nocendum potẽs, quã

A *2 Dominus protector*
*vitæ meæ: * à quo tre-*
pidabo?
3 Dum appropriant su-
per me nocentes, vt e-
dant carnes meas.
4 Qui tribulant me in
imici mei, ipsi infirma-
ti sunt & ceciderunt.
• *5 Si consistant aduer-*
*sum me castra: * non*
timebit cor meum.
B *6 Si exurgat aduersum*
me prælium: in hoc ego
sperabo.
7 Vnam petij à domi-
*no, hanc requiram: **
vt inhabitem in domo
domini omnibus diebus
vitæ meæ.
C *8 Vt videam volupta-*
*tem domini: * & visi-*
tem templum eius.
9 Quoniam abscondit
me in tabernaculo suo:
** in die malorum pro-*
texit me, in abscondito
D *tabernaculi sui.*
10 In petra exaltauit
*me: * & nunc exalta-*
uit caput meum super
inimicos meos.
11 Circuiui, & immo-
laui ĩ tabernaculo eius
hostiam vociferationis:

sit hic meus dominus ad saluãdum. 2. Domin⁹ (cui nomen est omni Exod. 15.
potẽs) ipse protector est vitæ meæ, & defensor animæ meæ, aduersũ
eos qui eam quærũt interficere: • & quis siue hominũ, siue dæmonũ
tam potẽs aut validus, à cuius timore ego cõturbari debeam: aut qui
mihi tam potenti defẽsore confirmato posit præualere? 3. Cum ap-
propinquauerint cõtra me nocere quærentes inimici mei, dũ aduer-
sus me insurrexerint ad oppugnandũ animo crudeli, ad interficien-
dum, tanquã comedere quærẽtes carnes meas, vt me interficiãt ac de
uorent. 4. Qui tribulãt me, & affligunt isti inimici mei, ipsi Deo me
protegẽte defecerũt virib⁹, & frustrati sunt à proposito ac desiderio
suo, nõ potentes ĩplere malitiã quã cõtra me conceperant: & quantũ-
uis conari fuerint, non potuerũt malitiæ suę adhuc cõplere proposi-
tũ. 5. Etiãsi cõtra me cõgregẽtur inimici in multitudine maxima, ca-
strametãtes in circuitu meo, & me obsideãt validissime ex omni par
te, circumcingãtq; in modum coronæ: • non timebit tamẽ neq; cõ
turbabitur pro hoc spiritus meus, in cælesti sperãs auxilio. 6. Etiamsi
aduersus me omnes hi in prælũ cõsurgant, incipiántq; aperta oppu
gnatione me inuadere, nõ cõturbabor, nõ deiiciar animo, sperãs sẽ-
per, nec sperare desinens in deo illuminatore, saluatore, & defensore
meo, q semper adest in opportunitatib⁹, & propè est iis qui tribulato Psal. 9.
sunt corde, inuocãtes eum in veritate. 7. Vnã rem, vnã petitionẽ prę Psal. 33.
omnibus & ante oĩa postulaui à domino Deo meo, quã eandẽ etiã
perseuerãter exquirã, & instanter postulabo: ad hãc contendã donec
perfecte obtineam, quam mihi denegari nullatenus patiar: & quam
vnam si obtinuero, facile paruipendã alia omnia quæ desiderari pos-
sunt: • hæc autẽ vna petitio est, vt inhabitare possim in sempiternũ
in domo domini, semperq; Dei domesticus permanere: ita vt & nũc
in gratia cõfirmatus, donec viuã in Ecclesia militãte (quæ est domus 1. Tim. 3.
Dei) tam numero q̃ merito permaneã, & post vitã corporis, ciuita-
te ac mansione superna, in æternitate inter domesticos tuos merear
inueniri: sicq; columna fiam in domo tua immobilis & firma, vt fo-
ras nunquam proiiciar à cõspectu tuo. 8. Vt experiri perciperéq; me- Psalm. 3.
rear iucundissimã voluptatẽ, & suauissimas domini delicias: & nunc
quidẽ secundum præuiã degustationem supernæ dulcedinis, ex par-
te aliqua, & plenius in futuro, secundũ perfectam satietatem: • & vt
peruenire merear ad tẽplum sanctum ipsius in cælestes mansiones, in Psal. 10.
quibus Deus inhabitat gloriosus, tanquã in tẽplo sancto suo, vbi de-
liciis æternis perfruar cũ electis. Hãc enim vnicam petitionem si me
rear obtinere, pro nihilo repuro omnes aduersantiũ turmas, quę ab
illa petitione me, quantumuis conent, nõ poterunt facere alienum.
9. Idcirco autẽ huic vni rei inhærens, in nullo timeo neq; cõturbor,
neq; illi mihi possunt præualere, quoniã abscondit me dominus à fa-
cie inimicorũ meorũ, & quasi in tabernaculo occultauit me ipse per
præsentiã auxilii sui, ita vt sub eius protectione quasi in tabernacu-
lo & domo securus agam: • in die belli, in tempore quo me oppugna
re vellent, in tẽpore periculorum cum ipsi mihi mala meditarentur,
protexit me ab inimicis meis veluti in abscõdito tabernaculi sui: ita
me diligẽtissime custodiẽs, cõcludens, & cõseruãs, vt ex nulla parte
ad me patere posit aditus aduersariis meis: quomodo ea quę habẽt
homines charissima, & quæ nulla ratione auferri sibi patiũtur, solent
in abscõditis & occultissimis locis domus suę abscondere, ne furibus
vllus ad ea pateat access⁹. Sic enim domin⁹ cum preciosam & charis-
simã habeat animã meã, quasi in abscõdito sui tabernaculi diligẽtis-
sime solicitissiméq; eã custodit. 10. In firmamento suo atque forti-
tudine qua me stabiliuit & sustẽtauit, tanquam in fortitudine petræ,
ipse dedit mihi victoriã, & glorificauit sup inimicos meos: • & nunc
ex Dei beneficio exaltatũ est caput meũ super inimicos meos: nõdũ
succubui, nõdum deiectus sum à statu tua proposito virtutis, in quo
me Deus in celsitudine cõstituit, sed persto adhuc victor & superior
omnibus inimicis meis. 11. Propter hoc in gratiarum actionem circui-
ui p omnia mihi facta à deo beneficia, mẽte ea reuoluẽdo, & per sin
gula diligẽter recogitando: & quasi sacrificiũ gratissimum obtuli in
tẽplo eius, ante cõspectum eius hostiam laudis & gratiarum actionis
ex animo depromptæ, cum magno clamore & vociferatione, præ affe
ctu gratitudinis: quẽadmodum clamare solẽt & vociferari homines,

✳ cantabo, & psalmū dicam domino.

12 *Exaudi domine vocē meā, qua clamaui ad te: ✳ miserere mei & exaudi me.*

13 *Tibi dixit cor meū, exquisiuit te facies mea: ✳ faciem tuam domine requiram.*

1.Cor.13. 14 *Ne auertas faciem tuam à me: ✳ ne declines in ira à seruo tuo.*

15 *Adiutor meus esto, ✳ ne derelinquas me, neq; despicias me Deus salutaris meus.*

16 *Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me: ✳ dominus autē assumpsit me.* Psal.8. &.66.

17 *Legem pone mihi domine in via tua: ✳ & dirige me in semita recta, ✳ propter inimicos meos.*

18 *Ne tradideris me in animas tribulātium me: quoniā insurrexerunt in me testes iniqui: ✳ & mentita est iniquitas sibi.*

19 *Credo videre bona domini: ✳ in terra viuentium.*

20 *Expecta dominum*

præ nimia lætitia: ⁎ neq; cessādo in posterū à laude ipsius, sed canta- E
re ei⁹ nomini propono, & psalmos dicere (vt est ęquissimū) pro plu-
rimis iisdemq; maximis quæ ab eo percepi beneficiis. 12. Tu verò do-
mine me cum gratiarū actione & laude te deprecātem benignus aspi
ce, vocémq; orationis meę qua ad te clamare nō desino, clemēter exau
di, vt tibi sit accepta laus mea, & exaudita fiat deprecatio: ⁎ miserere
mei, misericors domine, & exaudi deprecantē, vt vnam illam quam
petii mihi non deneges. 13. Tibi testificatur domine & loquitur cor
meum, qui vides cordis mei intima, quòd te desiderem: facies quoq;
mea item te exquisiuit, semper ad te intenta, ad te directa & eleuata,
tanquā ad id quod omniū maxime desidero: ⁎ tuam faciē ô domine
Deus meus, ego toto corde & omnibus viribus requirā, tuā præsen
tiam, tuū benignum & gratiosum aspectū, quo aspicis electos filios
tuos, ego semper tota affectione exquirā, & præ omnibus deside-ra-
bilibus concupiscā & petam, donec mihi demōstres eā, donec per-
ueniat facies mea ad cōmēdam faciem tuam, donec eò perueniā vt
facie ad faciē te merear cōtueri. 14. Noli domine, noli auertere à me
benignum aspectū tuū, quem exquiro, sed econtrario magis illū ad F
me misericorditer cōuerte: ⁎ ne iratus aliquādo discedas vel paulu-
lū à me pauperculo seruo tuo, qui sine te neque sū aliquid, neq; pos-
sum aliquid: sed in benignitate tua mihi placabilis semper existas, &
semper mecum permane ī defensionem atq; auxiliū meum. 15. Esto
mihi auxiliator ī omnibus necessitatibus meis aduersum omnes op-
pugnātes me: neq; aliquādo destituas me auxilio præsentiæ tuæ, ⁎ ne
que despicias, derelinquas, aut abiicias me imperpetuū, ô De⁹, in quo
tota mihi spes est posita salutis. Si enī tu me reliqueris, vel ad momē
tū per subtractionē gratiæ aut protectionis tuę, mox præualerēt mi
hi in impetu aduersarii mei, & tam facile me sine te prosternent, quā
donec tu mecū esses, præualere omnino non poterāt. 16. Tu (inquā)
domine, ne me deseras. Ecce enim parētes mei carnales, omnésq; co
gnati & noti dereliquerunt me, nō potētes mihi ferre auxilium, aut
salutem dare, cōtra tam potentes inimicos, qui me impugnāt: neque
omnino quisquā est in hominibus, à quo expectē cōtra eos auxiliū: G
⁎ tu ergo domine qui solus me adiuuare potes, ad quem solū sūt ocu
li mei, assume me pauperē & orphanum, derelictū ab omnibus, ī pro
tectionem & curam tuam. Tu enim pater es pauperum orphanorū
atq; derelictorū, & iudex ac defensor eorū qui humano sunt destitu
ti auxilio. Assume (inquā) me in filium pater, in discipulū præceptor,
in ouiculā pastor, in seruum dominus, in clientē patronus, vt sis mi
bi vnus tu in omnib⁹ sufficiēs, quæ sunt meæ saluti necessaria. 17. Po-
ne Dñe mihi legem in via tua, firma eam in corde meo, dans mihi in-
telligentiā præceptorum tuorum, secundum quam ambulem coram
te, vt placeam tibi, & ad te merear exoptatissimū terminum perueni-
re: ⁎ & dirige me per ducatū sancti spiritus tui in via recta, in obser-
uatione perfecta præceptorū tuorū, vt ea non trāsgrediar, declinans
ad dexterā vel ad sinistram: ⁎ idq; ego peto abs te, & tu mihi domine
impēdas propter inimicos meos, qui maximo studio me conantur à
via recta abducere, & morti tradere: vt quātū illi soliciti sunt in ma-
lū meū, tanto tu in bono me cōfirmes amplius: vt sic ipsi confundā- H
tur, & ego ab illorū malitia nullum accipiā nocumentum. 18. Ne per-
mittas domine me venire in potestatē aduersariorū meorū, qui tēta-
tionibus & persequutionibus suis affligūt spiritū meū: neq; permit-
tas illos præualere animæ meę, aut super eā cōsequi dominiū: ⁎ Ecce
enim insurrexerūt aduersū me testes iniquitatis & iniustitiæ, qui ma
le de me loquūtur, & falsa aduersum me pronunciāt atq; testātur, vt
ad mortē me valeāt perducere: ⁎ & iniquitas eorū cōfinxit sibi men-
dacia, ipsi sibi per iniquitatem confinxerunt falsa ac vana, quib⁹ me
innocētē ad mortis mala perducerēt. 19. Quantumcunq; autem illi
mentiantur, & fingā falsa ac vana, eáq; aduersum me proponāt: ego
tamē spero & cōfido visurū me bona sempiterna, quæ seruis suis da
bit Dominus Deus meus: ⁎ nō vtiq; in hac terra, quam mortales ho-
mines inhabitāt, sed in terra illa cælestis patriæ, in terra absque mor
tis sensu æternaliter viuentiū. Illic me spero bonis sempiternis per-
fruiturum, in perfecto gaudio. 20. In hac autem spe confortatus, te
moneo ac hortor, anima mea, vt cū aduersorum tolerātia & æterno-

A rum desiderio, expectes dominum Deū tuum, quasi parata sēper oc
currere illi: * expectans autē non otio torpeas, neque cesses ab ope-
rando bonū: sed fortiter operare opera Dei, prælia domini aduersū
hostes præliando, & in operatione omnis boni, dum tempus est, nō Galat. 6.
deficiendo: * confortetur in confidentia diuini auxilii & spe bono-
rum cælestium, cor tuum: cōfortare in spiritu, & roborare, sicq; se-
cure sustine dominum, & corde eum diligens, & expectans aduētū
ipsius: donec adueniēs, de tabernaculo militiæ huius te educat in ha
bitationem gloriæ suæ: in qua triumphabunt vniuersi qui prælia do-
mini in finem vsque fortiter fuerint præliati, in gloria & deliciis sem
piternis, Amen.

** viriliter age:*

** & confortetur cor tuum, & sustine dominum.*

ANNOTATIONES IN PSALMVMVIGESIMVMSEXTVM.

VErsu sexto, In hoc ego sperabo. Facili⁹ est iuxta sententiā in Elucidarione expressam, vt pro-
nomē hoc siue referat, siue demōstret id quod pcessit initio Psalmi, protectorē videlicet,
illuminatorem, & saluatorem: quasi dicat, In eodem hoc quem ab initio dixi illuminatio-
nem & salutem meam, & protectorē meum, semper ego sperabo, quantumuis illi insiliant & fe-
B rociant contra me. Posset tamen etiam hanc habere intelligentiam, Si exurgat aduersum me præ-
lium, adeò non turbabor, adeò non deiiciar animo, vt etiā ex hoc sperem diuinæ gratiæ maiora mi
hi aduētura munera. Qui enim fortiter in præliis domini rem gesserit, restiteritq; viriliter impu-
gnantibus aduersis potestatibus, meretur ampliora à domino accipere dona gratiarum. Et quemad
modum milites bellicosi non solum non detrectant pugnam, sed etiam gestiunt quodammodo, &
velut anhelant ad pugnam, tum propter lucra & spolia, tum quòd suas vires gaudeant exercere, &
duci suo suam fidelitatem cōmendare: ita spiritualis domini bellator in domini virtute confidens
non tantum non debet fugere aut timere prælium, & tentationes diaboli omnino exhorrescere, ve
rumetiā quodammodo cum lætitia suscipere, & aggredi animo prompto, cōfidēs ex hoc suo do.
mino probatior & acceptior fieri. Atque iuxta hanc sententiam legimus perfectiores quosdā ex pa
tribus, vtpote magnum Antonium, & simplicem Frācis̄cum, dæmonum exercitus etiā inuitasse, &
velut prouocasse atq; extimulasse ad pugnam. ¶ Versu. 7. Vnam petii à domino. Vna est petitio,
vna res est, quam quilibet iustus & petere debet & requirere: id est, sedulo postulare, & velut pro
ea cōtendere, ita vt omnino nolit illa priuari. Hæc est æterna & perpetua nostri spiritus humani cū
C Deo cōiunctio, & vnio beatitudinis æternæ. Multa quidē postulam⁹ & varia, sed in hoc vno sum-
matim includuntur omnia, quæcunq; ad salutē nostrā postulare possumus. Cætera autē quæ ad hāc
vnam non spectāt, vt tēporaria siue corporalia bona, possunt quidem vtcunq; ab hominibus peti
& postulari, quatenus videntur fore commoda & conducibilia spiritui (vtpote necessaria corpori,
& ad virtutis exercitia opportuna adiumenta) verū requiri ista non debēt, id est non omnino quis
pro illis debet cōtendere vt à Deo accipiat, sed submittere magis huiusmodi petitiones diuinæ vo-
luntati, vt si expedire non iudicet quod postulatur, nō præstet. ¶ Versu octauo, Vt videā volunta-
te domini. Videtur hoc in loco facta deprauatio vulgatæ lectionis, ex mutatione vnius literæ, nem
pe p, in, n: videturque pro voluntatem, legendum voluptatem. Primùm enim sensus magis quadrat
proposito. Deinde vtraq; lectio & Græca & Hebræa voluptatem habet, & nequaquam voluntatē.
Nam ex Hebræo vertit beatus Hieronymus pulchritudinem domini. Alii amœnitatem vel iucūdi
tatem vel dulcedinem interpretantur, quæ omnia voluptatē sonāt. Habet similiter & Chaldæa Pa-
raphrasis. Quin & beatus Augustinus in suo Psalterio manifeste legit, & clarissime exponit delecta
tionē domini. Græca verò litera (ex qua immediate nostri Psalterii versio facta est) habet τερπνότητα,
quod manifeste sonat voluptatem. Cum itaque in vna litera apud Latinos stet mutatio (quæ facile
admodū fieri potest) & vtraq; consentiat originalis lectio, atq; ipsa etiam faueat sententia, satis pro-
D babile est factam esse mutationem. Nos tamen, licet in Elucidatione ita expressimus, ob hoc nolui-
mus ex nostra authoritate publicam mutare lectionem, scientes non hoc esse nostri officii: satis es-
se putamus, si id admonuerimus quod videtur probabilius. Potest nihilominus, si volūtatē lega-
mus, cōueniens dari intelligētia, imò eadem penè cum altera lectione quæ habet voluptatem. Cum
enim datū nobis fuerit videre voluptatē domini, id est, frui voluptate & gaudio beatitudinis æter-
næ, tunc pariter & videbimus voluntatem domini, illā videlicet qua nos summe vult, & cupidissi-
me optat fieri saluos: hanc tunc videbimus plenissime impletam in nobis. Hæc est (inquit Christus Ioan. 6.
dominus) voluntas eius qui misit me, vt omnis qui credit in me, non pereat, sed habeat vitam æter
nam. Proinde eadem ex vtraq; lectione sententia potest accipi. ¶ Versu vltimo, Expecta dominum,
viriliter age. In Elucidarione ita exposuimus hūc versum, vt sit exhortatio hominis, siue ad animam
suam, iuxta quod in alio Psalmo dicit, Cōuertere anima mea in requiem tuam, siue ad semetipsum Psal. 114.
se cōuertentis, atq; seipsum ad patientiam & perseuerantiam exhortātis. Posset nihilominus acci-
pi vt exhortatio generalis, quam Propheta postquam suam proposuit fiduciā, dicēs, Credo videre
bona domini, etiā cæteros ad idem inuitādo, generaliter facit: tanquam si dicat, Ego confido visu-
rum me bona domini in terra viuentium. Et tu quisquis es, qui eadem cupis assequi, & à Deo simi-
liter auxilium & salutem obtinere, expecta dominum, & viriliter age: spiritu cōfortare, & esto ro-
bustus, & ita securus expecta dominum.

XXVII. PSALMI ARGVMENTVM. E

Psalmus iste aptam præbet fidelibus orandi formam. In quo considerãs fidelis pessimã quæ manet ipsos retributionem, ad Deum clamorẽ orationis dirigit, vehemẽter & multis verbis postulãs, vt cũ illis in retributionem non veniat, neque similem cũ illis mereatur accipere sententiã, qui dolose agunt cum proximis suis, atque ob hoc iustam accipient secũdũ opera sua cõdemnationem. Atque hæc primis septem versibus. Hinc verò cõcepta in Deo fiducia, & interno testimonio cõfortatus, cõsurgit ad gratiarum actionẽ, dominum suum protectorem & adiutorem, carne reflorescente, & animo hilari collaudare paratus: cui omnẽ victoriam & omnem salutem tam suam quàm populi totius ascribit: nouissimo versu, pro vniuerso poplo Dei fũdens orationem, vt illum saluum facere & benedicere dignetur, atque in æternum exaltare.

VIGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Ad te domine clamabo: ✳ Deus meus ne sileas à me, nequãdo taceas à me, ✳ & assimilabor descendentibus in lacum.

2 Exaudi domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te: ✳ dum extollo manus meas ad templum sanctũ tuum.

3 Ne simul tradas me cũ peccatoribus: ✳ &
Matt.7. Lucæ.13. *cũ operantibus iniquitatem ne perdas me.*

4 Qui loquuntur pacem cum proximo suo: ✳ mala autem in cordibus eorum.

5 Da illis secundum o-
Rom.6. *pera eorum: ✳ & secũdum nequitiam adinuentionum ipsorum.*

1.Cor.3. Matt.16. *6 Secũdum opera ma-*
Matt.25. *nuum eorum tribue illis: ✳ redde retributionẽ eorum ipsis.*

Psal.35. *7 Quoniam non intellexerunt opera domini: ✳ & in opera manuũ eius: ✳ destrue illos, & non ædificabis eos.*

AD te domine leuabo vocẽ orationis meæ, & ex affectu
magno te inuocabo, qui sol⁹ mihi potẽs es pręstare que
postulo: ∗ tu vicissim domine me clamãte ne taceas, ne
despicias te deprecantẽ, ne tanquã surdus, tanquam qui
non audieris, à responsione sileas: sed ex aduerso loque F
te mihi verbũ miserationis, & responde verbũ exauditionis: ∗ alioqui enim (si tu silere & tacere volueris, neq; responderis mihi) similis
fiã iis qui degunt in inferno, & quasi vnus ero de numero illorũ qui
iam descẽderunt in illũ. Quos enim tu nõ exaudieris, quos tu respõsione nõ fueris dignatus, hi iã inter mortuos deputati sunt, & quasi
desperati atq; reprobi à conspectu tuo: quemadmodũ qui iam in infernum descẽderunt, quãtumcũq; clamẽt, respõsionem abs te nõ merẽtur, sed quasi surdus nõ attẽdis clamorẽ illorũ. 2. Ne ergo domine
mihi sic obsurdescas, sed exaudi benignus vocẽ deprecationis meę,
qua oro ante conspectũ tuũ: ∗ cũ ex affectu piæ deuotionis atque ex
desiderio impetrationis in oratione positus, eleuo manus meas, siue
spirituales mentẽ atq; affectum: siue etiam corporales, versus cæleste
tabernaculum tuũ, in quo vt in tẽplo sancto tuo inhabitas. 3. Ne me
simul in eandem portionem tradas cum iis qui sese peccatis maculãt,
tuámq; sanctissimam voluntatẽ multipliciter transgrediuntur absq; G
pœnitẽtia: ne eadem me cum illis retributione præmies, neque cũ illis in eandẽ punitionem venire patiaris: ∗ & ne me in eãdẽ perditionem venire sinas, ad quã venturi sunt operarii iniquitatis, quos à te iubebis maledictos in ignẽ æternum abire. 4. Qui duplici corde existẽtes, ore quidem & verbo simulant pacem & dilectionem cum proximis suis: ∗ cum sint mala in cordibus eorũ, & mala meditẽtur aduersus proximos in cordib⁹ suis, sicq; longe diuersum est cordis desideriũ atq; propositũ à sermone oris, & loquuntur in dolo ꝓximis suis
quod tibi est abominabile. 5. Atque iis quidem huiusmodi sunt, tu
Deus, secundum ordinẽ iustitiæ tuæ, reddes præmia operibus talib⁹
condigna: ∗ & mercedẽ persolues cõuenientem nequitiæ atq; prauitati astutarũ cogitationũ suarum, quas adinuenerunt & effinxerunt
ad deceptionẽ proximorum, nimirum æternam mortẽ, quæ est peccatis debitũ stipendiũ. 6. Mercedem cõgruam dabis illis iuxta ordinẽ iustitiæ tuæ, secundũ opera sua, quæ in vita egerunt: ∗ retributionẽ cogruã & præmium cõdignum, quod suis malis actibus iustè cõ H
meruerunt, persolues eis. Vnusquisq; enĩ secũdũ suum laborẽ à te
accipiet mercedẽ: & tu reddes vnicuiq; secũdũ opera sua: iis qui bona egerunt, vitã æternã: illis verò qui mala, ignem æternum. 7. Idcirco antẽ præmio pessimo, morte æterna punies illos. quoniã noluerunt intelligere vt bene agerẽt, noluerũt intelligere opera Altissimi:
nõ cognouerũt opera tibi grata & placita, nec intẽderunt eiusmodi
operibus, quib⁹ tibi placere possent: ∗ neq; intelligere studuerũt opera manuũ tuarũ, quę tu fecisti, facis, & facturus es ĩ nouissimo: sed adeò fuerũt immersi terrenis rebus, & adinuẽtionib⁹ suis malis adeò
intẽti, vt nõ cõuerterẽt se ad cognoscendũ te in mirabilibus operibus tuis, neq; ad intelligẽdum quibus operibus tibi placere deberẽt:
∗ atq; ob hoc, quia te noluerũt dũ tẽpus fuit cognoscere, te nõ studuerunt bene operãdo sibi placare, ob hoc in nouissimo die perdes
eos sẽtentia dãnationis æternæ, & non saluabis eos: nõ videbũt salutem iustorũ, nec coædificabuntur cũ illis à te in ædificio ciuitatis
tuæ. Sũt enĩ lapides inutiles, & igni æterno sua prauitate pręparati.

A 8 *Benedictus dominus,*
✳ quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ.
9 *Dominus adiutor meus & protector meus:*
✳ & in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.
10 *Et refloruit caro mea:*

B

✳ & ex volũtate mea confitebor ei.
11 *Dominus fortitudo plebis suæ:*
✳ & protector saluationum Christi sui est.

12 *Saluum fac populum*
C *tuum domine:*
✳ & benedic hæreditati tuæ.

✳ & rege eos, & extolle illos vsque in æternum.

8 Ego verò testimonio tuo interno bene sentiens, & bene confidẽs
in horum numerum non venturam animam meá, benedico te domi
ne Deus meus, laudo & glorifico: ✳ propterea quòd exaudieris vocẽ
orationis meæ, qua deprecatus sum, & iugiter deprecor faciem tuá,
ne similem me fieri illis permittas, aut in eandem venire perditionẽ.
9 Tu domine adiutor meꝰ es & eris, atq; item protector, & à te erit
sẽper adiutoriũ meũ, atq; mea protectio: ✳ & in te domine spẽ omnem cõstitui ex corde meo, ex pleno affectu bonæ volũtatis meæ, &
ita accepi abs te auxilium. Qui enim tibi fidunt, sentiunt tuũ adiutorium. 10. Adueniente autem adiutorio gratiæ tuę in animam meá,
non solum spiritus ipse interius inhabitás cõfortatus est, sed & caro
exterior quasi particeps facta internæ visitationis & lætitiæ nouum
accepit vigorẽ, & quasi refloruit atq; reuiguit: depositóq; senectutis
velut torpore, iterũ cœpit reuirere & reiuuenescere, quasi noua accepta fortitudine, parata in omne opus bonũ: quẽadmodũ is qui lassatus ex itinere, faméq; & siti exhaustus flaccesit in ambulatione, cũ
panis & vini vel paululum degustauerit, noua assumpta fortitudine:
veluti reflorescit atq; reuirescit exterius paratus iam ad pergendum
viá quá cœperat alacritate pristina: ✳ & sic tuæ gratiæ adiutorio cõfirmatꝰ, paratus sum ex bona & prompta voluntate, ex corde læto & alacri, spiritu prõpto & hilari, tibi cõfessionẽ laudis persoluere omnibus diebꝰ vitæ meę. 11. Tu domine es fortitudo populi tui in quo po
pulus tuus valet quicquid valet, & sine quo nihil omnino potest: ✳ & Ioan. 15.
specialiter tu es protector atq; author præcipuus omnium saluationũ quas fecit Christus tuus rex populi tui quem super populũ vnxisti, & cõstituisti loco tui. Omnẽ enim salutẽ quá facio ego Dauid seruus tuus pro populo tuo, omnem victoriá quá cõsequor, nõ ascribo fortitudini populi mei, neq; mihiipsi quem super populum tuũ cõstituisti: neq; nobis ipsis damus gloriá, sed tibi soli Domine Deꝰ noster: quo protegẽte, defendente, & dáte fortitudinem, hostes sũt in manibus nostris, & nos saluamur de manibꝰ eorum. 12. Tibi ergo do
mine vt in omnibus damus gloriam, ita quæso, vt populũ tuum (qui
tui nominis vnicus est cultor) semper tua cęlesti propugnatione sal- Esaiæ. 19
uũ facias ab omnibus tã visibilibus q̃ inuisibilibus inimicis: ✳ & populo huic quem tibi in hæreditatẽ specialem & in peculiũ ex omnibus gẽtibus elegisti, vt habitares in medio eius, cælestis tuæ benedictionis gratiá largiter infunde, vt ab inimicis sint te protegẽte securi, & tuo nomini (benedictione superna interiꝰ vinificati) semper sint
permaneántq; deuoti: ✳ rege quoq; illos, & pasce vt pastor bonus, &
dirige eos in omnibꝰ agẽdis, vt semper ambulẽt corá te in corde perfecto: & extolle atq; exalta illos super inimicos suos vt nunquá veniant in subiectionem malorum. ✳ Exalta quoq; illos, & magnifica
in sublimitate gloriæ tuæ æternæ, i qua glorificas omnes electos tuos: vt sicur nunc tibi corde fideli famulatur, ita tecũ post laborẽ operationis sublimentur in requiẽ gloriæ tuæ sempiternę, quam tu possides vnus & trinus ante omnia seculorum secula. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMSEPTIMVM.

D VErsu primo, In vltima particula versus, Et assimilabor descẽdẽtibus in lacũ Nota diligenter nouá acceptionem & significationẽ cõiunctionis, &. Nõ enĩ hoc loco simpliciter (vt solet) accipitur, sed posita est quasi pro alioqui, quẽadmodum & in Psalmo. 143. cum dicitur: Nõ auertas faciẽ tuam à me, & similis ero descẽdentibus in lacum. Est autẽ sentẽtia & hic & illic similis, táquam si diceret orans, Nõ auertas faciem tuam à me: Alioqui, si tu auertas: vel, nam si auertas, mox assimilabor descẽdentibus in lacum. Ita & hic, Ne taceas à me: alioqui enim, id est, si tu taceas à me, assimilabor descẽdentibus in lacum. Quáuis autẽ hæc acceptio coniunctionis, &, rarò admodũ occurrat: cogit tamen his in locis intelligentia, vt ad eum modum accipiatur cõiunctionalis illa enunciatio: alioqui nulla haberetur recta sententia. ¶ Versu decimo, Et ex voluntate mea confitebor illi. Ex volũtate confiteri, est corde alacri & hilari laudare. Et iuxta eundem modum dicitur in Psalmo. 53. Voluntarie sacrificabo tibi, & cõfitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est. Idẽ enim illic est voluntarie, quod hic ex volũtate. Quia enim id quod inuite fit, vel ex coactione, vel tantum ex consuetudine, solet cum torpore & pigriter fieri: contra verò, ardẽter & hilariter, quod ex propria siue bona voluntate. Inde hæc videtur locutio proficisci, vt ex voluntate vel voluntarie dicamur facere, quod hilariter & alacriter ex bono ac prompto corde volumꝰ perficere.

Psal. 145.

Psalm. 53.

¶ Versu penultimo, Protector saluationum Christi sui est. Intelligitur Dauid loqui de seipso, quasi sub alterius persona. Christus enim domini erat ipse, postquam in regem populi domini secũdũ

electionem fuerat inúctus. Hoc enim nomine frequēter inuenimus Saulem ab ipso honorifice no E
minatū. Nō mittam (inquit) manum meam in Christum domini, & aliâs frequēter. Significat ergo
1.Re.26. hoc verbo omnem victoriā & salutē, quam ipse vt rex populi Israelitici faceret, nō ex se esse, neq;
ex populi cui præerat fortitudine, sed ex domini magis auxilio & protectione. Sed & si ad Dauid my-
sticum, ad Christum dominū patris filium, spiritualiter referamus intelligentiā, etiām sic verū est
Deum esse protectorē saluationum Christi sui. Salus enim & victoria quam operatus est Christus
dominus in generis humani redēptione, Deo authore facta est: id est, ex virtute diuinitatis est pro-
fecta. Verū prior intelligētia minus torta videtur, & quadrare aptius. ¶ Versu vltimo. Posset in ver-
bis huius versiculi assignari iucunda petitionū diuersarum distinctio. Primū enim petitur saluatio
populi, cū dicitur, Saluum fac populū tuum domine. Deinde, ipsius populi saluati benedictio: Ter-
tium, vt à Deo regātur: Quartum, vt extollātur exaltatione æterna. Primū enim est, vt à peccatis &
mortis obligatione saluemur: deinde, vt à peccatis liberati benedictionē cælestium gratiarum cō-
sequamur: post hoc, vt Dei semper cura tegamur & dirigamur, ne in dimissa peccata iterū recidam⁹,
aut collata bona perdamus: ac tandē post hæc omnia, vt ad exaltationē gloriæ æternę subleuemur.

XXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Videtur Dauid cū hūc Psalmū caneret, fuisse singulari & peculiarissima quadā illuminatione edoctus, de cūctis ædificādæ nouæ Ecclesiæ mysteriis: quæ hic ita luculēter aperit, ac si cōpleta iā ea vidisset, mira verborum magnificētia. Estque Psalmus iste exhortatio fidelium ad laudem Christi domini, propter F *multiplicia & maxima beneficia, quæ ipse in mundum adueniens per veritatis doctrinam & Apostolicā prædicationē electis exhibuit. Monētur itaque afferre oblationē domino, & sacrificare filios arietū, & gloriā & honorem, & adorare in cælis regnantē, cuius vox (nēpe prædicatio Euangelicæ veritatis, quam primū per seipsum, deīde & per Apostolos prædicauit) effusa est super omnes populos, quasi vox tonitrui super aquas multas, cum magna virtute & magnificentia, in ostensione signorum & prodigiorum mirabiliū, ita vt etiā electissimi plurimi, tanquam cedri Libani, fuerint hac prædicationis voce cōuersi, & humiliati atque cōfracti. per quam prædicationem, credentibus diuisa sunt spiritus sancti dona: concussū est desertum gētium, atque etiam populus Iudæorū, dum ex vtroque populo plurimi sunt cōuersi: per quā insuper fideles quasi cerui sunt parati, & ad omnia alacres facti, cōdēsa siue occulta sunt patefacta: per quam multitudo populorum, quasi aquæ inundantes in modum diluuii confluxerunt in alueum Ecclesiæ, in cuius medio residet ipse Christus dominus idem qui ad patris dexteram, populo suo dans fortitudinem & benedictionem, ad pacem æternam.*

VIGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Afferte domino filij Dei:*

✳ *afferte domino filios arietum.*

Rom.12. 2.Cor.6. Apo.22. 2 *Afferte domino gloriam & honorem: afferte domino gloriam nomini eius:* ✳ *adorate dominum in atrio sancto eius.*

3 *Vox domini super aquas:*

✳ *Deus maiestatis intonuit.*

Vos ô fideles omnes, qui per Christum ex filiis irę fa- G
cti estis filii Dei, pro summo & multò maximo vobis
impenso beneficio, in gratiarum actionem, afferte
hostias, ad immolationē & sacrificium: ✳ afferte (in-
quā) pręstātissima & optima quæq; quę habetis: cu-
iusmodi sunt in sacrificiis corporalibus filii arietum:
id est, oues & agni, quæ sunt in oblationibus & sacrificiis legalibus
præ cæteris animalibus acceptiora. ✳ Afferte iterum vosipsos atque
vos mutuò, qui estis filii arietum, patriarcharum & Apostolorū, qui
vos in Christo, vt arietes oues genuerunt, súntq; vobis duces & āte-
1.Cor.4. cessores in fide Christi, & primi in gregibus Ecclesiæ: vosipsos quidē
afferte, vt hostiam viuentē, sanctam, Deo placentem, in omnib⁹ ex-
hibētes vos sicut Dei ministros: vos inuicem quoq; afferte, curantes
proximos ad cultum & seruitutē Dei adducere, vt qui audit, dicat,
veni .2. Afferte ad immolationem & sacrificiū Christo domino fa-
ciēda, gloriā & honorem, quæ sunt illi gratissima sacrificia præ om- H
nibus quę postulat à nobis. Nihil enim tā nos illi debemus pro ma-
ximis suis erga nos beneficiis, nihilq; vicissi adeò à nobis ipse postu-
lat, quàm vt illi gloriā & honorem exhibeamus, & laudis hostias sē-
per offeramus, vitulos labiorū nostrorū cōfitentiū nomini eius: ✳ &
si requiritis, quo pacto gloriā illi & honorē afferre debeatis. hic mo-
dus est præcipuus, vt puro corde ipsū in spiritu & veritate adoretis
residentē gloriosum in aula sancta sua, latriā illi & cultum summum
Heb.13. soli summo & primo ēti omniū dominatori debitū exhibere, residē
ti & regnāti in amplissimo & augustissimo cælorū habitaculo, vno
eodémq; & penitus æquali honore cū patre Christū filiū venerātes.
Ioan.4. 3. Si requiritis beneficia quę sint & mirabilia ista, pro quibus adora-
re & gloriā dare exhortor: præcipua quædā breuibus cōmemorabo.
Ecce enī vox domini effusa est super aquas multas, super omnes po-
pulos: quādo per semetipsum primū, ac deinde per suos Apostolos
prædicauit dominus Euāgelicę veritatis doctrinā, per vniuersum or
bem, in omnibus gētibus & populis: ✳ Christus Domin⁹ (qui erat in

A

maiestate & ęqualitate patris)ipse quasi tonitrui vocē edidit in mū-
do:quę apud omnes nationes,in omnibus finibus orbis terrarū bre
uissimo temporis spatio audita est: quemadmodū tonitrui sonus lō

✻ dominus super aquas multas.

ge ac late diffunditur per vniuersam regionem. ✻ Tonitrui etiā vo-
cē emisit,quia terribiliter insonuit,ita vt cōmouerentur corda infi-
delium ad pœnitentiā:& ab infidelitate ad fidē potenter cōuerteret
plurimos in omnibus finibus terræ: Dominus(inquam) hoc pacto
super populos multos(Aquę enim multę,populi multi)fortiter in- Apoc.17
tonuit,& vocem fortissimam emisit. Atq; hoc maximū est benefi-
cium,quo Ecclesia ex gentibus congregari ad fidem,& in ea ædifica

4 Vox domini in virtute: ✻ vox domini in magnificentia.

ri cœpta fuit. 4 Vox autem ista domini non fuit infirma & impo-
tens,sed magnæ admodū virtutis,potens valde & efficax ad operā-
dam cōuersionem multorū populorum, ad penetrandū intima cor
dium: ✻ vox ista domini in magnificentia apparuit, virtute signorū Marci.1.
atq; prodigiorū sequentiū confirmata,& mirum in modum glorifi

B *5 Vox domini confringentis cedros: ✻ & confringet dominus cedros Libani.*

cata, factáq; hac confirmatione nimium credibilis. 5. Vox illa do-
mini tantæ fuit virtutis,& tam magnifica,vt etiā cedros electas arbo
res sufficeret cōfringere,id est,sublimes& potētes seculi à sua super-
bia cōuertere,atq; sub fidei iugo humiliare: ✻ & confregit dominus
per virtutē hui⁹ prædicatiōis suæ , etiā electissimimas cedros,quales
sunt quę in Libano crescunt,id est,magnos etiā & gloriosos tam po
tentia quā sapientia,aut nobilitate humana(qui sunt tanquam cedri
Libani)ab infidelitate & superba vanitate sua auertit , atq; ad humi

6 Et cōminuet eas tanquam vitulum Libani:

litatem fidei inflexit.6 Neq; verò magna difficultate cōfregit & hu
miliauit sublimes illas cedros, sed mira facilitate, quemadmodū pin
guem, delicatum,&tenerrimū vitulū(cuiusmodi sunt qui in Libano
pascuntur)facile est cōminuere, & agere quocunq; quis voluerit.Fe
cit enim vox Euangelicæ prędicationis quasi agnos māsuetissimos,
& quasi vitulos teneros, atq; ad omnia facile agitabiles,eos qui pri⁹

✻ & dilectus quemadmodum filius vnicornium.

C

tanquā cedri per altitudinem superbię,& duritiē feritatis,in supera-
biles & intractabiles videbantur: ✻ & ipse per quem hęc omnia fiūt,
Christus dominus est,patri suo singulariter dilectus,quemadmodū
filii vnicorniū qui erga suos fœtus probantur dilectionē habere spe
cialem. Ita hic speciali dilectione admodū fuit suo patri dilectus,& Matt. 13.

7 Vox domini intercidentis flammam ignis:

ipsi in suo filio fuit beneplacitum. 7 Ad vocē insuper Euangelicæ
prædicationis dispartitus est fidelibus spiritus sanctus, qui est veluti Actu. 2.
flamma ignis,corda illuminās,purgans,& inflāmans:eiúsq; dona ve
lut diuisa sunt, ac tanquā intercisa distribuendo : dum alii quidē per
spiritū dabatur sermo sapientiæ,alii sermo scientiæ,&c.In quorū do 1.Cor.11.
norū multiplicitate , quasi intercisio videtur flāmæ ignis, & diuisio
vnius spiritus,cum hæc omnia operetur vnus atq; idē spiritus,diui- Ibidem.

✻ vox domini concutientis desertum:

dens singulis prout vult: ✻ & per vocē hanc cōcussus est populus gē
tium,qui erat omnino desertū,prorsus alien⁹ à Deo:&percussus est
Apostolica prędicatione,quasi malleo,vt salubriter cōuerteretur ad Actu. 13.
pœnitentiam.Est enim verbum domini quasi malleus cōterens pe

✻ & commouebit dominus desertum cades.

D

tram: ✻ commouit quoq; vox ista Apostolicæ prædicationis nō so- Hiere.23
lum populū gētium(qui erat velut prorsus desertum,ac perfecta so-
litudo , omnino à Deo derelicta) verumetiā populum Iudaicū, qui
erat quidē desertū,quatenus perfecto,vero,ac spirituali cultu desti-
tuebatur : sed desertū cades, erat desertū sanctificationis, habēs le-
gem sanctam,&sancta qualiacunq; sacramenta:propter quæ nō sim
pliciter,neq; omnino(vt gentium populus)erat desertum. Atq; etiā
hos commouit dominus sua voce,multos ex eis ad veritatē Euange Actu. 13.
lii inducendo,quotquot ad vitam præordinati fuerāt ex eis:& item
cōmouebit plures ex eis in fine tēporū post Antichristi persequu-
tionem.Cæteri verò qui cōuerti noluerūt, ipsi cōmoti sunt infœli-
citer odio & inuidia cōtra prædicatores Euangelicos : & aduersum
illos insurrexerūt,prohibētes illos(quantū in se fuerat)loqui in de-

8 Vox domini præparantis ceruos:

serto gentium verbum veritatis. 8 Vox domini ipsa sibi parauit fi-
deles suos,quasi ceruos alacres & prompto animo, ad currendū ve
locissime per vniuersum orbem,ad ascendendū summa montiū,fa-
stigia virtutum,& culmen perfectionis Euangelicæ, atq; ad pugnā- Actu.14.
dum cum serpente diabolo,eúmq; de cauernis in quibus latitat (de
cordib⁹ infideliū)extrahēdo:quę omnia,sicut ceruis cōperūt corpo
raliter, ita fidelib⁹ quos Dei vox sibi pparat, &suo ministerio aptos

✳ & reuelabit condensa:

✳ & in templo eius omnes dicent gloriam.

9 Dominus diluuium Ephe.3. *inhabitare facit:*

✳ & sedebit dominus Ephe.2. *rex in æternum.*

10 Dominus virtutem Apo.19. *populo suo dabit:*
✳ dominus benedicet populo suo in pace.

facit, spiritualiter recte côueniunt: ∗ & reuelabit dominus per você E
Apostolicæ prædicationis occulta & abscondita fidei Christianæ &
veritatis Euâgelicæ mysteria, quæ antè multiplicitate figurarû & in-
nolucris ceremoniarum erant velut tecta & occulta, quemadmodû
ea quæ foliorum densitate sunt operta: ∗ atq; his peractis, patefactis
fidei Christianæ mysteriis, quæ antè fuerant occulta, fideles omnes
in Ecclesia (qui huius veritatis reuelatæ facti fuerint participes) da-
bunt gloriâ omnipotenti domino, qui ista in plenitudine temporis
dignatus fuerit manifestare, quæ seculis præteritis non erant agnita.
9 Dominus per você Euangelicæ prædicationis multitudinem co
piosissimam populorum ex gentibus conuersorû, tanquam aquam
copiosam & in modum diluuii inundantê, fecit inhabitare in hoc tê
plo suo, in vnitate sanctæ Ecclesiæ ciues sanctorû eos faciens: & do-
mesticos Dei, ex hospitibus & aduenis, quales prius fuerât: ∗ & ipse
vt omnium dominator, & super omnia tenens imperium, vt rex re-
gum & dominus dominantium, sedebit, & regnabit sine fine in secu
la seculorum in vtraq; Ecclesia, tam militâte, quàm triumphâte: qui F
immobilis manens in sua quiete, hæc omnia in temporis plenitudi-
ne operatus est pro nobis. 10. Ipse quoq; sedens in maiestate sua, cu-
râ gerit populi sui, dabitq; ei fortitudinem, qua & inimicis resistere
valeat, & ea quę recta ac bona sunt operari. ∗ Dominus benedictio-
nem multiplicem spiritualium omniû gratiarum dabit populo suo,
dans illi pacem, temporalem quidem, quantum ipsi expedire vide-
bitur: spiritualem verò atq; internâ, nûc in gratia, post in gloria sem
piterna: cuius pacis & nos quoque participes facere digneris domi
ne Deus noster, qui trinus & vnus viuis per æterna secula, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXVIII.

ILlud aduertendum est, per totum hunc Psalmû frequenter eadem replicari: veluti cum in ipsius principio verbum, afferte, tertiò ponitur: & cum toties vox domini, vox domini, pene ad finem vsq; replicatur. Itê versu tertio particulatim, & quasi concise, singulæ particulę efferuntur. Vox domini super aquas: &, Deus maiestatis intonuit: & iterum, Dominus super aquas multas, vbi partes incompletæ sunt. Iterúmq; versu quinto, Côfringentis cedros, vbi mox subditur, Et côfringet dominus cedros libani. Hæc (inquam) omnia, sic vel replicata, vel concise atq; imperfecte prolata, ad magnificentiâ faciunt sermonis, & vehemêtiam exhortationis, quæ in hoc Psalmo ad vniuersos dirigitur qui sunt in Ecclesia fideles. ¶ Versu 3. Vox dom. sup. aquas. Vox illa domini super aquas accipi posset vox paterna, quæ, cû in Iordane baptizaretur à Ioanne Christus dominus, audita est, de eo testificans, ac dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi côplacui. Nos tamen in Elucidatione in totius Psalmi processu, per vocem domini intelligimus prædicationê veritatis Euangelicæ: cui omnia quæ sequûtur aptissime côsonant: & magis hęc intelligentia videtur proposito côuenire, quâ illa altera de voce paterna. ¶ Versu 5. 7. & 8. Cum per genitiuû dicitur, Vox domini confringentis cedros, intercidentis flammam ignis, concutientis desertum, præparantis ceruos, viderentur orationes clariores, si genitiui illi mutarentur in nominatiuos, hoc modo, Vox domini confringens cedros, intercidens flammâ ignis, &c. Atque ad hunc modû vertit omnia casu nominatiuo diuus Hieronymus ex Hebræo. Græca tamen lectio (quæ nostræ Latinæ vulgatæ respondet, & ex qua ista translata est) habet casum genitiuû, quomodo & nos habemus. Et habet etiâ ipsa conuenientem, licet difficiliorê, intelligentiam. Dicitur enim vox domini confringentis cedros, vox domini qui per ipsam confregit cedros, per ipsam concussit desertum, per eam intercidit flammam ignis, per eam pręparauit ceruos. Diuinitas enim per vocem prædicationis operata est hæc omnia: & fuit vox ipsa exterior prædicationis non nisi ministerialis causa: ipse autem dominus, secundum diuinitatis internam virtutem, causa erat principalis, quæ intime operabatur hæc omnia. Neque tâ dici potest vox hæc operata, quàm per vocem dominus, qui emittebat eam.

Marginal: Matth.3. — G — H

XXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste spirituali viro rectissime conuenit, & ea quæ intra se spiritualis percipit, optime explicat: neque facile poterit intelligi, nisi ab eo qui modum illum quo Deus agit cum seruis suis (nunc præsentem se exhibendo, nunc absentem se ab illis elongando) intelligit. Videtur autem Dauid, cum istum Psalmum componeret, ex magna & grauissima admodum tribulatione emersisse, quæ illius spiritum vehemêter afflixerat, siue corporalis illa siue spiritualis fuerit. Vnde à magna lætitia incipit, laudem Dei commemorans, pro præstita liberatione & ab inimicis saluatione, pro exauditione & quasi ab inferis reductione: côsyderansque miram & non satis sibi laudabilem Dei misericordiam, eandemque omnibus æque expositam generali exhortatione, fideles omnes ad laudem Dei inuitat: propterea quòd ipse, tametsi nonnunquam ad tempus modicû videatur irasci, nostris culpis id exigentibus, semper tamen vitam nostrâ & bonum magis vult, & magis de eo gaudet ex sua voluntate, qui etiâ facile lugêtes in pœnitêtia côsolatur per misericordiâ suâ.

A *Atque hæc vsque ad versum septimum. A quo deincept id quod in se expertus didicit, confitetur: quomodo videlicet ipse in abundantia Diuinæ consolationis constitutus, proposuisset quidem nunquam à Deo dimoueri, sed auertente illo paululum conspectum præsentiæ suæ, senserit infirmitatem fragilitatis propriæ: ita vt præ nimia conturbatione cogeretur exclamare ad Dominum, & lacbrymabilibus vocibus Dei misericordiã inuocare, donec tandem oratione exaudita rediens, & priorem illam abundantiam reducens, redderet ipsi lætitiam salutaris sui: ita vt per aduentum præsentiæ suæ, omni luctu & sacco depositis, pristinum illi redderet spiritus gaudium: propter quod pollicetur se domino in omni gloria laudem æternam persoluturum.*

VIGESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Exaltabo te domine quoniam suscepisti me: ✳ nec delectasti inimicos meos super me.

B *2 Domine Deus meus clamaui ad te: & ✳ sanasti me.*

3 Domine eduxisti ab inferno animam meam: ✳ saluasti me à descendentibus in lacum.

4 Psallite domino sancti eius: ✳ & cõfitemini memoriæ sanctitatis eius.

C

5 Quoniam ira in indignatione eius: ✳ & vita in voluntate eius.

6 Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.

D *7 Ego autem dixi in abundantia mea: ✳ nõ mouebor in æternum.*

8 Domine in voluntate tua, præstitisti decori meo virtutem.

9 Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.

MAgnificabo te domine, & prędicabo celsitudinẽ glorię
tuæ donec viuã, proptereaq; in defẽsionẽ, & protectionẽ suscepisti me, perire nõ sinens animam meã: ✳ neq;
pass⁹ es supergaudere mihi inimicos meos, & de meo lapsu, aut mea pditione illos lætari noluisti. 2. Domine
Deus meus, in tribulatiõe & periculis posit⁹ ex affectu cordis te deprecatus sum, auxiliũ à te petens, & defensionem postulans: ✳ & tu
me postulantem benignus exaudisti, & saluasti me, atque liberasti ab omnibus doloribus & periculis meis. 3. Erat iam in infernum descensura anima mea, & in proximo erat vt in peccatum cõsentiens
reã dãnationis & inferni se faceret: aut certe iã in peccatum consenserat, iã inferno se addixerat per peccatũ mortis, sed tu dñe ab inferno eã eduxisti, atq; saluã fecisti, vel eã præseruãdo à peccato ne inferni rea fieret, vel iã ream factã ex inferno extrahendo, per peccati dimissionẽ: ✳ ita saluasti me à damnatis qui in lacũ descenderunt inferni, priusquã illuc descenderẽ, vbi nulla est redẽptio, benigne me liberando. 4. Propter hanc quã ego in memetipso expertus sum Dei misericordiã, hortor vos omnes quicunq; in sanctitate & iustitia ambulatis coram domino Deo vestro, vt mecũ illum ad gratiarũ actionem collaudetis: ✳ confessionẽ date sanctitati ac bonitati eius, commemorando, & magnificando illam: scientes eandem hãc misericordiã quã mihi exhibuit æque omnibus, etiã vobis esse expositam, & æque paratam (absque personarũ delectu) vniuersis. 5. Quãuis enim irascatur aliquãdo ad tempus, & iram suã erga nos nonnunquã ostẽdat, nimirum in indignatione sua: cũ videlicet nostris colpis vel peccatis id exigentibus, aduersus nos iustã habet indignationẽ zelus iustitiæ eius: ✳ vita tamẽ nostra & omne bonũ nostrũ est in voluntate
& beneplacito eius. Nequaquã enim vult mortem etiam peccatorũ, Ezec. 18.
neq; oblectatur in perditione aut punitiõe nostra: sed vult magis vt & 33.
conuertatur peccator & viuat: & in vita nostra atq; bono nostro est ipsi beneplacitũ. 6. Imò tam facilis est Dei iræ in misericordiam cõmutatio, vt nonnunquã qui ad vesperã in fletu demorati fuerint, & pœnitẽtiã egerint, mox summo mane percipiant redditam sibi lætitiam salutaris sui: ita statim adest pœnitentibus ipsius misericordia, ita euestigio lugẽtes subsequitur cõsolatio, modo ex vero corde doleant atq; lugeant cõmissa sua, quibus cõtra se eius indignationem prouocauerũt. 7. Et ego cũ essem aliquando in abundantia consolationis internæ cõstitutus, cũ essem in latitudine deuotionis spiritalis positus, corde interi⁹ per Diuinæ visitationis præsentiã dilatato, dicebã intra memetipsum, & ita proposui: ✳ iam amodo nõ mouebor à domino Deo meo vsque in ęternũ, amodo illi adhęrere volo vinculo indissolubili: ex nũc me nemo poterit separare vel paululũ à domino Deo meo, nulla res me poterit pòsthac ab illo diuellere.
8 Ego quidem ita dicebam: & verè, donec in illa abundãtia positus essem, ita quoq; existimabam. Verùm subsequẽs experiẽtia hoc me docuit, nõ esse in hominis potestate absq; te propositum cordis sui perficere, neq; sine te illud posse hominẽ pro voto in effectũ deducere: & hoc cognoui, q tu domine sol⁹ esses, qui decori spirituali & ornatui gratiæ tuæ, qui intra me est, præstas virtutem in bona & benigna volũtate tua: qui ornatum omnẽ & pulchritudinem quæ est in anima mea, ex tua gratia corroboras, & tua virtute, donec placitum est tibi, custodis, vt in me permaneat, & ego in illo persistam.
9 Vbi verò auertis faciem tuã à me, & vel paululũ abscesseris, quasi me relinquens: siquãdo tuæ præsentiæ cõsolatione destituor, statim cõturbatur intra me anima mea, quasi quæ periclitetur de omni or-

naru quem intra se abs te continet,& vehementi angitur solicitudi- E
ne: scies tum me in magno periculo positum,& facillime à te posse
decidere. 10. Sed quid faciam,cum me ita derelictum sensero,cum

10 Ad te domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.

te percepero auertisse faciem tuam? Nō cessabo domine lachrymis,
fletibus, & precibus ad te clamare, téq; totis affectibus intentissime
deprecari cum amaris singultibus,donec exorem, & obtineā ad me
reditum præsentiæ tuæ,donec reddatur mihi lætitia salutaris tui.

11 Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?

11. Flens quoq; & plorans clamabo,in hunc modum : Quæ tibi erit
vtilitas,piissime Deus,ex vita mea? quis tibi honor, quæ tibi gloria,
ex eo quòd viuere me fecisti super terrā? quid etiā mihi profuerit vi
ta mea,si in corruptionē mortis æternæ descendero? si à te derelict⁹,
descendam in sepulchrum inferni,cū damnatis in corruptione sem
piterna? Nunquid ad hoc me creasti,Deus optime,vt in corruptio-
nem mortis venirem,& non magis ad hoc vt vita fruerer coram te,
& laude sempiterna glorificarem faciem tuam? Ad hoc quomodo
faciam,quomodo exequar, ad quod creasti me, si me permittas de-

12 Nunquid confitebitur tibi puluis:

relictum in putrefactionē peccatorū deuenire? 12. Nunquid impii F
(qui sunt tanquam puluis,quē proiicit ventus à facie terræ) aut nū-
quid ii qui in puluere dormiunt,qui sine spe gloriosæ resurrectionis
ad vitam,in terræ puluerem resoluuntur,sempérq; vt puluis aridi&
vigore Diuinæ gratiæ destituti permanebunt? nunquid hi(inquam

** aut annunciabit veritatem tuam?*

ego) dabunt tibi cōfessionem laudis gratam & placitam? * aut nun-
quid ipsi annunciabūt & prædicabunt cū laude & gratiarum actiōe
veritatem & iustitiam tuā? Imò per hos blasphemabitur potius, q̄
laudabitur veritas tua. Noli ergo permittere domine,vt in numerū
horum aliquando deueniā,neq; illis assimiler(quod certe facile fiet,
si diutius à me auertas faciem tuā)sed quantocyus ad me cōuerte be
nignū aspectum tuū,vt non illi assimiler arido pulueri:redeátq; mi-

*13 Audiuit dominus, & misertus est mei: * dominus factus est adiutor meus.*

hi decor ille& ornatus quem tu præstitisti mihi,in beneplacito tuo.
13. Cū verò ita orarem,audiuit dominus orationem meā,& miseri-
cordia motus est ad exaudiendū deprecationem meā: * factúsq; est
mihi ipse dominus,respectu misericordiæ suæ & auxilio gratiæ, ad- G
iutor,defensor,& liberator. 14. Commutasti tu domine luctū meū

*14 Conuertisti planctum meum in gaudiū mihi: * concidisti saccum meum, & circundedisti me lætitia.*

in gaudiū:& mœrorem pœnitētię quo affligebar pro peccatis meis,
atq; etiam propter pericula , in quibus me constitutū videbam per
tuam absentiam,conuertisti in lætitiam spiritualē,quæ mihi reddita
est te redeunte,iterúmq; me dulci tua consolatione visitante: * abii-
cere me iussisti habitū lugubrē,ad me lætificandum rediens : & sac-
cum pœnitentiæ quo operiebar,velut concidisti atq; rupisti,nolens
me vltra lugere,iubénsq; me à luctu cessare in aduentu tuo:sed ma-
gis gaudere,epulari, & iucūdari in spiritu me voluisti,cum iam me-
cū esses tu sponsus animæ meæ:& mira,noua,atq; insolita lętitia me
abunde lætificasti in aduentu tuo. 15. Idq; fecisti,dulcissime domi-

*15 Vt cantet tibi gloria mea, & non cōpungar: * domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.*

ne Deus meus, vt ego tibi iā laudem canam in omni gloria mea , in
omni ornatu meo,& in omni virtute mea , omni deposita tristitia:
& nequaquā vltra dolorib⁹ stimuler,aut in tristitia agam: * & ita sa-
tie domine deus meus,omni nūc abiecta tristitia,omni timore foras
per charitatem misso,cōcepta spe salutis meæ & damnationis timo H
re pulso,ex toto cordis affectu volo æterna tibi cōfessione laudem
persoluere,& nunc quidē in vita corporis quantū patietur humana
fragilitas,& perfectius in futura vita in æternitate seculorum, Amē.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXIX.

NOn ignorans hunc Psalmum quosdam fidelium doctorū Christo domino totū accōmodare,qui à patre susceptus fuit atq; custoditus ne vel à morte vel ab inferno teneret, qui à plaga mortis tēporalis in sua resuscitatione à patre fuit sanatus , & ab inferis reductus , cui pater velut ad momentū, ad tempus modicū,ob culpā generis humani(quā in se suscepit)visus fuit irasci:voluit tamen ad vitā eum resurgere,& ab horrore mortis ad resuscitationis lętitiā redire. Sed & cætera quæ sequuntur,non ita difficile fuerit ad Christum applicare,in passione humiliatū,atq; in resurrectione glorificatum . Quam intelligentiam in aliorum Cōmentariis promptū est requirentibus inuenire . Neque nos illam damnamus aut abiicimus, tametsi in hoc Psalmo quædā sint quæ intelligentiam huiusmodi nō nisi coactius ferre posse videantur . Ea autem quam in Elucidatione latius expressimus,nobis visa est cōsiderantibus singulas huius Psalmi partes,aptius quadrarē. ¶Versu 5. Quoniam ira in indignatione eius. Notandum pro huius versus intelligentia, quòd cum Deus erga suos nonnunquam ostendit iram , hoc profecto non in voluntate neque ex bo-

A neplacito ipsius est, qui omnes cupit viuere, & saluos fieri: sed ex indignatione est, quam cōtra nos 1. Tim.2.
nosipsi peccatis nostris prouocamus: atq; ob hoc, quantumuis irascatur, ad indignationem à nobis prouocatur, mox tamen vbi nos per pœnitentiam placauerimus indignationē eius, cessabit ira quæ non est in voluntate eius, redibítq; nobis vita & salus, quæ in eius beneplacito est: quæ res indubie maxima est materia magnifice laudandi tam piissimū dominum. ¶ Versu 11. Quæ vtil. in san. meo. In sanguine dicitur vita animalium conseruari: & sanguine deficiente, deficit animalium vita. Atq; ob hoc, cum dicitur, Quæ vtilitas in sanguine meo, idem est acsi dicatur, Quæ vtilitas in vita mea? hoc est, quorsum profuerit me vixisse, si in corruptionem mortis, in damnationem inferni descendam? Ad hoc enim creati sumus, vt bene viuendo in hoc seculo, ad vitam æternam (quæ Deus est) peruenire mereamur, ibíq; illius perpetuo frui conspectibus: ad quem finem qui sua culpa nō peruenerint, certe nulla erit in sanguine eorum vtilitas, nihil illis proderit vixisse, dum in corruptionem proiici meruerunt. Vnde de suo traditore loquens Saluator, dicebat, Bonum erat ei, si natus Mat. 26.
non fuisset homo ille. Applicando autem hunc versum Christo, erit ista sententia: Quæ erit vtilitas, ò pater cælestis, in effusione sanguinis mei? quid proderit fusum esse meum sanguinem, si ego in corruptionē permittor venire, vt anima apud inferos permaneat captiua, corpus putrefiat in sepulchro? Nihil videtur profutura mei sanguinis effusio, nisi à mortuis ego resurgēs, omnibus meis
B fidelibus (quos per sanguinem meum redemero) vias vitæ demonstrem, & ianuas aperiam regni tui. ¶ Versu 14. Conuertisti planctum meum in gaudium mihi. Versus iste, qui de planctu in gaudiū conuerso loquitur, respondet illi promisso Euangelico, quo lugentibus Diuina promittitur cō Matt. 5.
solatio, tametsi præcipua in futuro seculo, nōnulla tamen etiā in præsenti tempore. Atq; hoc idem est, quod in posteriori parte versiculi dicitur de concisione sacci & circundatione lætitiæ. Saccus enim lugentibus cōuenit. Vnde Mardochæum in libro Hester legimus sacco indutū plorasse ante Hester. 4
portam regiā, & Niniuitas in sacco & cinere legimus egisse pœnitentiā. Per hoc ergo quòd dicitur Ionæ. 3.
saccus concisus, significatur tristitiam & luctum pœnitentiæ ex Diuina præsentia ablatum, lætitiæ verò indumentum esse redditum. Ad Christum autem accommodando intelligentiam, concisus est in resurrectione saccus mortalitatis, quādo à corpore ablata est mortalitas, corruptibilitas, grossities, obscuritas, & multiplex infirmitas: circundatus autē est & indutus vestimento lætitiæ, recipiens corpus glorificatum, agillimum, splendidissimum, immortale, & prorsus impassibile.

XXX. PSALMI ARGVMENTVM.

C *Psalmus iste, hominis est plenam in Deo spē habentis: qui sua spe firmissima initio Psalmi decem versibus proposita, deinde suam miseriam magnam & multiplicem quam ab aduersariorū prauitate sustinet, sequentibus octo versibus lamentabiliter describit, vsque ad versum 18. vbi rursum in Deum sese conuertens, suam liberationem & aduersariorum confusionem postulat, versu 20. ad æternæ fœlicitatis cōtemplandam dulcedinē (quasi extra se raptus) transcendens, Dominūque collaudans pro mirifica misericordia. Et quia donec in hoc mundo sumus, semper gaudia sunt miscenda tristibus, & in die bonorum (iuxta sapiētis verbum) immemores non oportet esse malorū: iccirco versu. 28. animi sui desolatorium quendam excessum (in quo fuisse se aliquando recordatur) cōmemorat, à quo tamen diuina miseratione statim se fatetur liberatū. Nouissimis autem duobus versibus ad fidelem Dei seruitutem & dilectionem, vniuersalem ponit exhortationem, cupiens eius quam ipse expertum se nouit Dei benignitatis & misericordiæ fideles omnes fieri participes.* Eccle. 11.

TRIGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 In te domine speraui, non confundar in æternum: ✳ in iustitia tua
D *libera me.*

2 Inclina ad me aurem tuam: ✳ accelera vt eruas me.

3 Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij: vt saluum me facias.

4 Quoniam fortitudo mea & refugiū meum es tu: ✳ & propter nomen tuum deduces

IN te domine deus meus spē meā omnem constitui, nō me patiaris ab expectatione mea vnquā cōfundi, neq; in æternum sinas frustrari desyderium meū: • sed propter iustitiam, veritatem, & fidelitatē tuam libera me ab omni periculo & confusione, quemadmodum in te speraui. Exposcit enim hoc tua iustitia (quia verax es, quia fidelis in promissionibus (vt sicuti pollicitus es, tuo auxilio nō destituas in te sperantes. 2. Inclina Deus auditum tuum ad precem meam, & dignanter attende orationi meæ: • festina, ne tardaueris, vt eruas ac liberes animam meā de periculis, angustiis, & necessitatibus, siue spiritualibus siue corporalibus, in quibus versor. 3. Talem te mihi exhibe domine Deus, vt sis mihi defensor atq; propugnator, pariter & asylū siue tutus refugii locus, vt ita me facias saluum ab inimicis meis, quatenus protector pro me tua potentia contra aduersarios meos dimicās ac pugnās: quasi asylum verò atq; tutus locus refugii, me ad te cō fugientem veluti abscondens, concludēs, atq; diligenter custodiēs, accessum ad me habere non valeant nocere parati. 4. Tu enim domine es mea omnis fortitudo, & in te est robur meum omne, per cuius propugnationē spero ab inimicis fieri saluus: & tu es meū tutissimum refugiū, ad quem semper in omnibus periculis cōfugiens, spero inimicorum rabiem effugere: • & hoc de te optime cōfido, quòd propter tui nominis gloriā eris mihi ductor & enutritor, qui me per

A 12 *Quoniam defecit in dolore vita mea: ✱ & anni mei in gemitibus.*

13 *Infirmata est in paupertate virtus mea: ✱ & ossa mea conturbata sunt.*

14 *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis*
B *valde: ✱ & timor notis meis.*

15 *Qui videbant me, foras fugerunt à me: ✱ obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde.*

16 *Factus sum tanquã*
C *vas perditũ: ✱ quoniã audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu.*

17 *In eo dũ cõuenirẽt simul aduersum me, accipere animam meam conciliati sunt.*

18 *Ego autem in te speraui domine: dixi Deus meus es tu:*

D

✱ in manibus tuis sortes meæ.

19 *Eripe me de manu inimicorum meorum, & à persequentibus me.*

20 *Illustra faciem tuã super seruum tuum: ✱ saluum me fac in misericordia tua: ✱ domine non confundar, quoniã inuocaui te.*

præcordia & cor, quę sunt in medio ventris mei, in parte corporis superiori. 12. Neq; mirum, si ita conturbor. Ecce enim cõtinuo decursu deficit, & ad finem tẽdit vita ista quã viuo, in dolore nimio, spiritu tristi mihi cõtinuo exiccante ossium vigorem: ✱ & anni vitæ meæ istius corporalis transeũt & abscedunt in gemitibus, fletib⁹, & suspiriis, quæ mihi extorquent molestissimi atq; implacabiles hostes mei, non dantes dolori requiem. 13. Robur corporis mei imminutũ est, & decreuit paulatim in humilitate ista nimiæ afflictionis meæ, & veluti emarcessit omnis vigor qui intra me est: ✱ & ossa mea (quę latẽt interius) destituta sunt virib⁹, quasi medullis intrinsecus consumptis, vt solet grauiter & diu afflictis accidere. 14. Propter omnes aduersarios meos, qui & numero tanto & tanta ferocitate aduersus me insurgũt, & tã grauiter me persequũtur, factus sum vicinis meis in opprobrium & confusionẽ, ita vt ex me cõfusionẽ sustineãt, qui mihi propinquos aut vicinos fuisse se dixerint: ✱ & terror factus sum cognatis & notis meis, quibuscum aliquãdo vixi familiariter: dum metuunt ipsi ne propter me aliquã ab inimicis meis sustinere contingat molestiam: atq; ob hoc nõ audent mihi vllum obsequiũ impendere, aut vllam mõstrare humanitatem. 15. Etiam ex vicinis & notis meis, qui me forte cõspiciebant, qui me alicubi reperiebant, foras aufugerunt, & abscesserũt à me, vel nõ volentes, vel nõ audentes verbo aut factꝰ cõmunicare mihi, ne fortè ex me vllum periculum incurrerẽt, aut nulla infamia ex meo consortio notarentur: ✱ sicque factum est (dum nemo mihi audet præstare humanitatẽ) vt obliuioni dat⁹ sim à corde, etiam iis qui vicini prius & familiares fuerant, tãquam si plane essem mortuus, vt nemo de me ac mea consolatione quicquã vltra cogitaret, sed prorsus à corde deduct⁹ sim in perfectam obliuionem: quemadmodum à corde penitus obliuioni dari solent mortui: sicq; viuens etiamnũ eram mortuus omnibus amicis & notis meis. 16. Aestimatus sum tanquam vas inutile, quod non nisi oneri est, dũ nulli vltra deseruit vsui, & locum tantum occupat: sic & ego videbar iam prorsus inutilis & abiectus, & quocũque veniebam, quasi oneri eram omnib⁹, omnes me pellebãt. nemo meum volebat consortiũ: ✱ audiui etiam (præter omnem afflictionem corporalem & angustiã persequutionis) vituperia multorum circunquaq; contra me loquẽtium, & exprobationes, quibus de me diuersi diuersa, quisq; pro suo erga me affectu, loquebantur, vt fieri solet de iis quos publica aut principis potestas persequitur, & ad mortem quærit. 17. In conueniendo ipsos aduersum me, hoc est, tunc cum conuenirent in concilium, vel in exercitũ pariter cõtra me vno animo, vno desiderio, vnaque voluntate nocendi, tractauerunt pariter & concilium fecerunt quomodo raperent animam meam, quomodo vitam à me auferrẽt, quomodo me morti traderent. 18. Ego autẽ in tantis persequutionibus, in tam multiplici miseria positus, quid agerem? Hoc habui consilium, vt mihi ipsi diffidẽs (qui me imparẽ sciebam tantę aduersariorũ potentiæ & ferocitati) in te omnem fiduciam conicerem: ac proĩde ad te direxi clamorẽ orationis meæ, supplici voce clamans, & dicẽs, Ecce domine tu es Deus meus, cui seruio, cui ex toto corde etiã in desperatissimis rebus confido: ✱ sortes meæ ecce in tuis manibus positæ sunt, omnis fortuna mea (ita vt humano more loquar) omnis mea spes in te vno sita est, in manibus tuis, in dispositione sãctissimę tuę voluntatis: tibi omnẽ meam fortunam & salutẽ committo, tu fac quod bonum ac rectum videtur in oculis tuis. 19. Eripe me domine de potestate aduersariorum meorum, & ab illis qui me ad mortem persequuntur, tu me tua protectione facias saluum, vt mihi nõ præualeant, vt quod moliuntur non perficiant, vt frustrentur contra me omnes machinationes eorum. 20. Lucere fac super me seruum tuũ irradiationẽ vult⁹ tui. cõuerte ad me benignum aspectum faciei tuę, & quasi te adueniẽte splẽdeat super me fulgor pręsẽtię tuę: quomodo sol adueniens super terram, pręsentia aspectus sui refulget super eam: ✱ saluum me fac ab omnibus inimicis, propter misericordiam tuã, quę semper patet miseris, ẽstque poscentib⁹ semper opem ferre parata: ✱ neq; permittas piissime domine confundi me seruum tuum, vt in subiectionem non veniam hostib⁹ meis: quoniã te ego aduoco in auxilium meum, qui nõ soles te inuocantes, relinquere confusos.

Prou. 17.

21 Erubescant impij, & deducantur in infernum: ✳ muta fiant labia dolosa.

22 Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem: ✳ in superbia,

✳ & abusione.

23 Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ domine: ✳ quam abscondisti timentibus te.

24 Perfecisti eis qui sperant in te: ✳ in conspectu filiorum hominum.

25 Abscondes eos in abscondito faciei tuæ:
Psal.90. *✳ à conturbatione hominum.*

26 Proteges eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum.

17 Benedictus dominus quoniam mirificauit misericordiam suã mihi: ✳ in ciuitate munita.

Esai.64. 1.Cor.2. *28 Ego autem dixi in excessu mẽtis meæ, proiectus sum à facie oculorum tuorum.*

29 Ideo exaudisti vocẽ orationis meæ, dum clamarem ad te.

30 Diligite dominum omnes sancti eius:

21. Impii illi & iniqui persequutores, qui sine causa mihi machinati E
sũt mortẽ, hi ex vltione iustitię quæ accipiãt cõfusionem, & tempo-
ralem modo, vt irrita fiant eorũ contra me cõsilia, & in futuro vltio-
nis die æternam, ex terribili sententia tua: & proiiciãtur à facie tua
in damnationẽ inferni: • obstruantur ita per sententiam tuam labia
eorum qui dolose & inique loquuti sunt, & egerũt cõtra proximos:
sicq; muti fiant in damnationẽ protrusi, & æterna cõfusione perfusi,
vt non vltra valeãt suam in quenquã innocentem exercere malitiã.
22. Illi (inquam) confundantur qui labiis suis loquũtur iniqua, falsa,
calumnias & deceptiones cõtra proximos suos, cõtra iustos & inno
xios, vt eos morti tradant: • idque in superbia & inani timore, quasi
semper ipsi victuri sint, quasi supra se superiorẽ alium nõ habeãt iu-
dicem, quasi nõ sit qui de operibus eorũ rationem possit exigere, aut
cui sint rationẽ reddituri: • & in magna item abusione atq; contem
ptu, proximos suos ad eandem Dei imaginem creatos (ipsis quantũ
ex naturæ cõditione nihilo inferiores, imò secundum iustitiã multo
meliores) contemnentes, & quasi pro nihilo æstimantes: • Potestate
etiam & diuitiis, quæ abs re illis concessæ sunt, pessime abutentes, ad F
innocentũ oppressionem, quibus ad illorum defẽsionem vti debuis
sent. 23. Veruntamen, vt his omissis quæ animũ aggrauant, respirem
aliquantulum in spe bonorũ cælestium (quæ aduersus omnia occur-
rentia mala sufficiens est cõsolatio) in primis consideranda occurrit
illa immensa & infinita iucunditas cælestis dulcedinis tuæ: • quam
pręparasti ab æterno, & dare disposuisti diligentibus te, electis tuis,
tametsi nunc in hoc tẽpore abscondita sit, neq; nunc eã detur homi-
nibus ĩ hoc mortali corpore constitutis plene experiri. seruas autem
eam, & differs in tẽpore suo manifestandã, quando à spe electi tui ad
fruitionem & possessionem transibũt. 24. Operatus es eam, & velut
perfecisti, iámq; perfectã habes apod te, pro illis qui in te sperauerũt
electis tuis: • perfecisti (inquam) perdẽdam & manifestandã, palam
omnibus angelis & electis tuis, in cõspectu filiorum hominũ, sancto
rum tuorum. 25. Illic eos absorptos in te, & iam totos in te transfor- G
matos, abscondes & occultabis quasi in tutissima custodia reclusos.
in aspectu vultus tui, in præsentia diuinitatis tuæ: dum te illis facie ad
faciem præbebis cõtuendum: • ita (inquam) abscondes eos, vt nulla
hominũ conturbatio ad illos possit accedere, nullũ ad illos malũ pos
sit ĩtroire, nullum flagellum ad tabernaculum illud appropinquare:
sed erunt eis absq; vlla conturbatione omnia salua, læta, & prospera.
26. Illic quoq; protectione tua, in tabernaculo (in quo tecum inha-
bitabunt) securos facies eos, & tutos reddes à cõtradictione lingua-
rum: quibus donec in hoc mundo viuimus, vexamur & tribulamur,
ita vt illic nullam vltrà contradictionẽ, siue calumnię, siue deceptio-
nis, siue malæ suasionis, sint audituri, quã in hoc mundo passim (veli
mus, nolimus) ferre oportet. 27. Benedictus per omnia & laudat⁹ sit
dominus Deus meus, qui erga me mirabilem ostendit misericordiã
suã, mire misericorditer agens mecũ: • in Ecclesia sua sancta, siue mi-
litante, siue triumphante: quarum vtraq; est quasi ciuitas fortissima
atq; optime munita, ciuitas inexpugnabilis, cum habeat vtraque in H
medio sui fortissimum custodem omnipotẽtem dominum. In Eccle
sia quidẽ militante mirificauit mihi misericordiã suam, in qua tanta
mihi cõfert beneficia gratiarũ suarũ. In triũphante verò, dũ in ea mi
hi pręparauit. &iam veluti custodit pręparata, quę nec oculus vidit
nec auris audiuit, & quę nunq̃ in cor hominis ascenderunt. 28. Et
quanquã nunc ita exultem & læter in spiritu, in cõsideratione ventu
rorum bonorũ: memini tamen in tali aliquãdo me statu fuissẽ addu-
ctum in talem ecstasim, in talẽ stuporis excessum, vt mihi viderer ꝓ-
iectus ac reprobatus à conspectu præsẽtiæ tuæ, quasi de numero ele-
ctorũ nõ essem: ad quẽ excessum stuporis me perducebat, ꝙ cõside-
rarẽ me tã grauibus affligi malis, & interius ita aridũ cordis deuotio
ne, vt prorsus videreris iã me abiecisse, atq; omnino mei existimare-
ris oblitus. 29. Tu verò cum me videres ita animo deiectũ, ita humi-
liatũ corde, & contribulatũ spiritu, ne forte diutius abs te derelictus
corruerẽ in desperationem, statim vbi ad te clamaui, supplici prece
misericordiã postulãs, exaudita oratione mea quãtocy⁹ adfuisti, per
subuentionẽ & consolationẽ misericordiæ tuæ. 30. Concludẽs tan-

A ✳ *quoniam veritatem requiret dominus: ✳ retribuet abundanter facientibus superbiam.*
31 *Viriliter agit, & cōfortetur cor vestrum, omnes qui speratis in domino.*

dem, hortor vos omoes, quicunq; fideles estis serui domini, & illi in
sanctitate placere vultis, vt toto corde diligatis dominom Deum ve
strum: • Dominus enim veritatem & iustitiã requirit in seruis suis, Lucę.1.
volens eos io veritate, id est, in sanctitate & iustitia ante conspectũ
suum fideliter conuersari, sicuti ipse est fidelis & verax: • iis autẽ qui
superbe egerit, contemoentes aut transgredieotes sanctissima & æ-
quissima præcepta sua, ipse copiosa reddet pro sua iniquitate condi-
goa præmia .31. Propter hæc, vel qui diligitis dominum, electi eius,
qui in ipso speratis, confortamini, & estote robusti, ad fortiter operandum opera domini, vt veritas quam requirit dominus, inueniatur in vobis, atque ita serui digni inueoiamini in aduetu ipsius, cui
est bonor & gloria in secula seculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXX.

VErsu tertio, Esto mihi in Deum protectorẽ, & in domum refugii. Duo simol postulat vir fidelis à Deo: primũ quidem, vt Deum habeat protectorem. Deinde, vt eundẽ habeat in do-
B mum siue locũ refugii. In his enim duobus firma custodia est: cum quis & locum habet bene munitum, in quo se valeat conclodere, & protectorem habet atq; propugnatorem, qui ab impugnanoum insultibus ipsum valeat defendere. His verò duobus partibus satis accõmode respondeut particulæ duæ versiculi sequẽtis. Nam quod dicitur, fortitodo mea, ad protectionẽ infertur: quod verò refugium dicitur, ad domũ spectat refugii, pro quo alia translatio habet locum munitũ.
¶ Versu sexto, In manus tuas cõmendo spiritum meum. Ex Euangeliis didicimus Christum in cru- Lucæ.23.
cis arbore pendentem, versiculum hunc protulisse, cum emitteret spiritũ. Propter quod nõ incongrue totus hic Psalmus Christo domino à plerisq; sanctorum doctorum solet applicari: potissimũ cum cætera omnia, quæcunq; in hoc Psalmo dicuotur, cõuenienter admodum ad idem propositũ valeant accõmodari: id quod attendenti cuilibet facile potest fieri manifestũ. Nos tamen ita temperauimus Elucidationẽ, vt Psalmus totus & personę Dauid, & Christo domino, & fideli cuilibet io simili necessitate atq; derelictione posito, libere valeat applicari. Quantum verò ad huius versiculi intelligentiam attinet, ootandum q (secundum communem loquendi consuetudinem) in manus commendare dicimus, duplici ratione. Primum quidem, cõmittere io potestate, & in arbitrio
C constituere, vt is, cui res commendatur, agat in ea & de ea, prout ei visum fuerit: quemadmodũ in manibus habere, vulgaro more dicimur, illud quod habemus in potestate. Idque ob hoc, quoniam quod in manibus tenemus, cum illo agimus pro libito. Dicimur etiam illud cõmendare in manus, quod alicui in custodiam & protectionem committimus: quemadmodum fideles homines cõmẽdare debent suas animas in manus Dei: & subditus omnis in manus regis sui sese cõmendat. Iuxta hanc verò duplicem considerationem versiculus hic & pleoissimæ resignationis indiciũ exprimit, & superni auxilii expectaooem. Cum enĩ in manus poteotioris rem aliquam commendamus siue cõmittimus, partim quidẽ in illius potestate, pleoa resignatiooe eam constituimus, partim verò illius auxiliũ expectamus & imploramus, velut agooscẽtes propria virtute oon sufficete nosipsos ad tantæ rei custodiam. Quanquã autem expresse in boc verbo solũ fiat de spiritu mentio, oportet tameo sub eo quod præstannisimum est, alia quoq; inferiora comprehendi, corpus videlicet & omnia quæ ad corpus attinent. Quemadmodum enĩ spiritũ patri commẽdauit Christus moriens, ita cõmendauit & corpus: vt quemadmodum ille non teneretur in inferno, sic neq; hoc in sepulchro: sed patris operatione, die tertia simul redirent in corporis nouam compositionẽ. Idem dicendũ, si ad personam Dauid, aut alium quẽlibet fidelem Psalmi intelligentia accõmodetur. Ad perfectam enim iustitiã pertinet, corpus, animã, spiritum, & omnino omnia quęcunq; habuerit homo, in ma
D nus Dei cõmendare, inq; illius potestate plena resignatiooe cõstituete, & eius fidei seruanda committere. Si enim, quod omniũ maximum, eum (nempe spiritũ nostrum) Deo commendamus, multo magis ea quæ sunt inferiora. Sed & illud aduertendũ est, quòd secundũ vsitatam consuetudinẽ libenter solent homines, si pretiosum aliquid habeant cui metuunt, talibus commẽdare custodib⁹, quos poteotes satis & sapiẽtes norunt, vt possiot & sciãt depositũ custodire: & simul etiã bonos, sibíq; benignos & amicos, vt commissũ diligẽter seruate velint, sollicitéque curare. Nemo enim sanæ mentis, rem pretiosam quã diligit, tali cõmendat bomini, qui vel nõ est potens seruare, vel non satis sapieos est aut prudens vt sciat, aut denique etiamsi prudens sit & potens, nõ est tamen bono erga cõmittentem animo, neq; bene amicus, vt velit adhibere curã & operam pro rei custodia. Cũ
enim tali bomini res cõmittitur, stultus est qui sic male cõmendat, quod seruatum cupit. Atque ita Psal.145.
sane omniũ homioum stultissimi sunt, qui suas animas cõmẽdant in manus bominũ, seq; & sua omnia filiis bominũ (in quibus nõ est salus) cõmittunt. Neq; enim potentes sunt, neq; sapientes, vt vel corporis, aut etiam fortunæ bona cuiquã custodiant: quanto min⁹ vt ea quæ spiritus? Deiode, etiamsi potentes essent aut vsqueadeò prudentes, vt hoc possent ac scirent, quod certũ est eos oec posse oec scire: cõstat tamen aut paucissimos, aut omnino oullos inueniri tam benigno affectu, tã amico animo, tam stabili cordis bonitate, quibus tuto possimus nostra pretiosissima quę habemus cõmittere. Cum videamus eos etiã, quos natura arctissimo vinculo colligauit, inuicem sibi fraudẽ facere, nec satis tuto fidere: fratres videlicet fratrib⁹, parentes filiis. quódq, amplius est, etiam con-

Hier.17. iugibus cōiuges. Recte proinde maledictum pronunciauit Propheta, hominē illum, qui carnē po- E
nit brachium suū, hoc est, qui in manus hominis sua cōmendat. At verò per contrarium, Quisquis
in manus Dei se suáq; cōmendat, is demum sibi optime consulit. Neq; enim frustrari poterit eius-
modi: cum sit Deus sua omnipotentia potentissimus seruare quæcunq; illi commiserimus, etiamsi
1.Tim.1. pretiosissima & maxima omnino fuerint: quemadmodū de illo Paulus testatur, dicēs: Scio cui cre
didi, & certus sum quia potens est depositū meum seruare. Est item sapientissimus, vt periculū no
bis esse nō debeat, ne per vllā fraudis circumuentionē perdere nos cōtingat quæ illi commiserimus.
Et denique perfecte & stabilissime bonus, affectu in nos optimo, benignissimo, suauissimo, amicis
simo, & vere paterno, vt metuendū nobis non sit, quin quicquid illi cōmendauerim⁹, sit ex animo
& ex bona volūtate diligētissime seruaturus, & nostra omnia, quæcunque in eius manus obtuleri-
mus, sit pro sui nominis gloria & nostro sēpiterno salutis cōmodo dispositurus. Recte ergo Chri-
sti exemplū imitantes, tam in vita, quā in morte dicamus Deo salutari nostro, In manus tuas cōmē-
do spiritū meum. ¶ Residuū autē huius versiculi dimidiū, quod subsequitur, Redemisti me domi-
ne Deus veritatis, potest ad liberationē à periculis præteritis referri. Facit enim experientia fideli-
tatis in præteritis tēporib⁹, vt secure, & in posterū fidamus. Atq; ita ex beneficio liberationis præ-
teritæ, quam aliquando, imò frequenter admodū experti sumus, recte fiduciā cōcipimus, vt securi
cōmittamus deo etiā in venturis omnia nostra. Si verò redemptionem illam peculiariter intelliga-
mus, qua totū genus humanū redemptū fuit à morte & faucib⁹ diaboli, dulcissima est & omnino F
suauissima huius sermonis connexio: tanquam si dicat fidelis domino, Quidni ego commendē in
manus tuas spiritū meum? Qui ut tibi illud etiā, quod pretiosissimū habeo, dubitem aut verear cō-
mittere, qui genus humanū vniuersum, atq; in eo meipsum misere perditum, tā mirabili consilio
& tam magnifico pretio redemisti? Quomodo enim non cōmendatos illos benignissime suscipies
fidelissiméq; defendes, quos adhuc inimicos tantis laboribus placuit redimere? Verū hæc latius di-
ximus, latiusq; adhuc meditanda deuotis mentibus relinquimus. Abyssum enim inexhaustæ dul-
cedinis continet iam tractatus versiculus, quam nullis sermonibus explicare sufficimus. ¶ Versu
14.15.&.16. Super oēs inimicos meos. &c. Legimus hæc in persona Dauid omnia bene impleta:
1.Re.20. aduersus quem tanta persequutione Saul egit, vt nemo quicquam auderet cū eo habere commer-
1.Re.22. cii. Nam & Ionatham filium proprium carnis suæ, sæuissima obiurgatione pro amore & studio er
ga Dauid cōfudit, voluítque perutere lancea: & Achimelech pontificem, qui illi panes dederat &
1.Re.23. gladium, totius negotii ignarus, cum omnibus sacerdotibus causa illius interfecit: simulq;, & par-
uulos, & mulieres, & omnem ciuitatem eorum percussit in ore gladii. Ceilam quoque cum omni
virtute Israel voluit oppugnare, propterea quod in eam ingressus fuisset Dauid. Non iniuria igi- G
tur refugiebant omnes consortiū eius, suæ saluti metuentes. Consequenter quoque de obliuione
illud clarum est, quòd siqui amico animo fuerant erga Dauid (quales non dubium est plures exti-
tisse) qui eius vicem dolerent: tamen ob longam ac diutinam absentiam, quasi mortuum ac despe-
ratæ salutis (videbant enim Saulis iram implacabilem, & spem nullam de reditu Dauid) ab illorum
memoria excidisse: quemadmodum facile obliuisci solemus eorum quæ diutius absunt ob oculis,
1.Re.25. etiam si fuerint aliquando charissima. Porro de vituperatione multorum in circuitu, docet Nabal
illius, iuxta nomen suū stulti, stulta & blasphema responsio. Et verisimile est, non hunc solum fuis-
Ioan.9. se, qui ita indigne contra Dauid fuerit loquutus. Rursus in Christum dominum hæc apte conue-
Ioan.12. niunt, aduersus quē à principibus populi & sacerdotibus legimus sæpius data edicta publica, vt si-
Ibidem. quis eum cofiteretur, extra synagogam fieret. Et siquis nosset vbinā esset, indicaret, vt apprehēde-
Ioan.9. ret eum. De Lazaro quoque legimus, ꝙ eum cogitabant interficere, propterea ꝙ à Christo resusci-
tatus, Christi gloriam magnificabat. Cæcus natus extra synagogam cum probro eiect⁹ fuit, non
Ioan.7. nisi quia expertum sanationis beneficium confitebatur, suūq; curatorem nolebat blasphemare.
Nicodemus quoq;, ob hoc tantum quòd legis processum pro Christo requirebat, dicens, non esse
cōsuetudinem legis quenquā iudicare, donec auditus fuerit. & causa examinata acri obiurgatione H
Ioan.7. & ironia valde amara, in concilio publico fuit redargutus. Obliuioni quoque datus fuit, quando
Ibidē.11. propter edictum principum nemo de illo palàm quicquam in bonū loqui audebat: quando ad de-
clinandam persequutionis rabiem in desertis agebat, quando à mane ad vesperā vsque prędicatio-
Ioan.7. nis laboribus fatigato, nemo cibum vel hospitium præbere ob principum metum audebat. Cæte-
Ioan.9. rum, vituperationē multorum per circuitum, satis indicant illæ tumultuantis vulgi voces, Malus
Matt.11. est, & seducit turbas, Nos scimus, quia homo peccator est; homo vini potator, amicus publicano-
Lucæ.7. rum, &c. ¶ Versu decimoseptimo, In eo dum conuenirent simul, &c. Clarior esset oratio, si ita ver
sum haberetur, In conueniendo illos simul aduersum me: quemadmodum alibi dicitur, In cōuer-
tendo dominus captiuitatem Sion. Vel simpliciter, Cum conuenirent simul aduersum me. Atque
ad hunc sensum accipi oportet propositum sermonem. ¶ Versu decimooctauo, In manibus tuis
sortes meæ. Ex communi loquendi cōsuetudine sūptus hic sermo indicat, nos nostráque omnia,
omnémque de nobis & nostris dispositionē in Dei voluntate pendere. Omnia enim siue aduer-
sa, siue prospera, siue læta, siue tristia, in illius prouidētissima dispositione & benignissima volūta-
te posita sunt. Potéstq; subintelligi indifferenter verbum vel indicatiui modi, vel imperatiui. Atq;
hoc posteriori modo erit verbum, resignationis tanquam si dicat anima fidelis, In manibus tuis
sint sortes meæ, tibi me meáque omnia commendo, vt sic mihi cedat in omnibus, sicq; agatur me-
cum, quomodo tu cuncta euenire, & quomodo tu de me fieri volueris: quemadmodum inter
hominem qui sortes tenet in manibus iaciendas, in eius iactu est vel lucrum vel damnum, vel pro-

A ſperitas vel aduerſitas eius,ad quem ſortes attinent.Si enim iactus illius cadat fœliciter,habebit lu-
crum & gaudiũ:ſin aliter,damnum atq; dolorem.¶ Verſu vigeſimo tertio,Quàm magna multitu
do dulcedinis.Quod dicitur,magna multitudo dulcedinis,magnã habet emphaſim,ad exprimẽdũ
vtcunq; immenſam & ineffabilem æternæ fœlicitatis dulcedinẽ. Alioqui ſufficiebat alterũ,dicen-
do,magna dulcedo,vel multa dulcedo. In altera autẽ parte,cum dicitur, quã abſcondiſti timenti-
bus te,abſconſio illa ſic accipitur,quomodo in Epiſtola Petri priore dicitur de hęreditate æterna, 1.Pet.1.
ꝙ conſeruatur in cælis.Et in Canonica Ioannis,Filioli,nondũ apparuit quid erimus. Et iuxta Pro- 1.Ioan.3.
phetã,Oculus non vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcendit, quæ pręparauit Deus dili- Eſa.64.
gentibus ſe.Quod enim pręparatum eſt,nondũ tamen manifeſtatũ, proculdubio recte abſcõditũ 1.Cor.2.
dici poteſt,& debet.Et ſic pręparare atq; perficere,vt tamen lateat adhuc occultum,hoc in loco vi-
detur eſſe abſcondere.Longe autẽ alio modo accipitur abſcõſio,quũ Dei gloriam dicimus abſcon Pſal.115.
ditam impiis. Sic enim illis eſt abſcõdita,non ꝙ ſeruetur aliquãdo manifeſtanda, ſed quia prorſus Pſal.67.
nunquam ſit illis manifeſtanda.¶ Verſu.28.Ego autem dixi in exceſſu mentis meæ.Exceſſus aliquis
in bonũ legit̃, qualis eſt ille de quo alio in loco dicitur,Ego dixi in exceſſu meo,omnis homo mẽ-
dax.Et rurſum, Ibi Beniamin adoleſcentulus,in mentis exceſſu.Hoc autẽ in loco videtur exceſſus
iſte referri,nõ quidem planè ad vitiũ,ſed potius ad ſtuporẽ qui ex admiratione nimia ſolet accidere
iuxta quod in Elucidatione monſtrat intelligentia. Vnde in traſlatione beati Hieronymi ex He-
B bręo habet̃, In ſtupore meo.Pſalteriũ verò Romanũ habet,In pauore. Alii (de quorum numero
ſunt Ioãnes Reuchlinus & Felix) putant rectius vertendum, in præcipitatione vel feſtinatione,id
eſt;dum ſubito cõturbatus ſtuperem,videlicet nõ bene conſiderata ex altera parte tua miſericordia

XXXI. PSALMI ARGVMENTVM.

IN numero pœnitentialium Pſalmorum,ſecundum hic locum ex antiqua conſuetudine obtinere dignoſcitur: eſtq́; pœnitentibus,& ad Deum ſeſe cõuertẽtibus valde accõmodus. Videtur autẽ illi maxime competere qui poſtquam in peccato aliquo diutius perſtitit,ipſumq́; vel excuſãdo,vel(quod frequentius eſt)diſſimulando tacuit,agnoſcereq́; & emendare neglexit,tandẽ conſcientiæ ſtimulo compũctus,& diuina qualibet vltione tanquã compulſus(vexatione dante intellectũ)agnoſcit iã & cõfitetur aperte,quod prius diſſimulauerat peccatũ,ac veniam & remiſſionem quanto ocyus accipit,Ac de his quidẽ,vſque ad verſũ ſeptimũ,ſatis manifeſtum eſt fieri ſermonem,Dehinc verò dicitur,quemadmodũ omnes ſanctitatẽ ſectari & tenere cupientes, pro peccatorũ remiſſione iugiter debeant in hoc tẽpore orare, ne forte ſi illa negligãtur, excreſcãt in modũ
C *aquarũ diluuii,ſicq́; ab eis obruti & oppreſſi,in profundum damnationis mergãtur,quomodo impiis ſolet contingere. A quo periculo ſanè maximo, quoniã ſolus potẽs eſt ſaluare Deus,in illũ tranſilit verſu nono,vt in ſuũ refugiũ,& ab omnibus circundantibus malis ſecurũ munimẽtũ. In verſibus autẽ duobus ſequentibus,id eſt, decimo & vndecimo,Deus ipſe veluti acceptans pœnitentiã & confeſſionẽ pœnitentis, reſponſionem bonam reddit,promittens quærẽtibus viã iuſtitiæ præſtare intellectũ & inſtructionẽ,ſuamq́; ſuperintentionẽ prouidam & ſollicitã curã:ſimul,generali exhortatione,homines à vitæ carnalis & ſenſualis illecebris auocans atq; dehortãs. Verſu autẽ duodecimo,Propheta in ſpiritu quaſi diuinã exhortationem adimpleri exoptãs dominũ orat,vt ad peccatorum conuerſionem eorũ qui pœnitere aſſimulãt,neq́; fræno neq; chamo parcat hoc eſt,vt per aduerſa eiuſmodi cogat & compellat.Poſtremo,deſcribens diuerſam ſortẽ iuſtorum atq; peccatorũ, exultãs in eleuatione ſpiritus, iuſtos omnes generali exhortatione ad lætãdum & gloriandum in domino exhortatur,ſicq́ue(vt pœnitentialibus Pſalmis mos eſt) qui à triſtibus cœpit,terminatur in lætitia,*

TRIGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Beati,quorum remiſ-*
D *ſæ ſunt iniquitates:*

✳ & quorum tecta ſunt peccata.

ILli verè beati ſunt (nũc quidẽ certa ſpe, pòſt futuri in perfecta fruitione) quib⁹ Deus per ſuã miſericordiã omnia peccata dimiſit,indulgẽtiãq; & veniam cõceſsit omniũ peccatorũ,quibus illum offenderũt, & quib⁹ rei tenebãtur ad perditionẽ mortis æternæ: ✳ illi (inquã) quorum peccata per remiſsionem plenariã ita ſunt tecta & operta,vt ea Deus vltra nõ aſpiciat,nõ recordetur ampli⁹,ſuntq; veluti poſt terguũ proiecta,& per obliuionẽ deleta.

2 *Beatus vir, cui non imputauit dominus peccatum: ✳ nec eſt in ſpiritu eius dolus.*

2. Beati ſunt homines illi,quibus Deus ita perfectam cõceſsit peccatorum omnium remiſsionem, vt nullũ omnino peccatum in eis ipſe agnoſcat: ✳ illi(inquam)qui non ſolum exterius nullum habent apparens crimen,ſed neq; latentis prauitatis quicquam habent in corde abſconditum.Nam qui exteriorem tantũ iuſtitiæ apparentiam cuſtodiunt,ita vt illis homines(ea quæ foris patent ſolum videntes)nullum queant imputare peccatũ,hi verè beati 1.Re.16.
non ſunt(tametſi falſo ſibi id perſuadeant) eo ꝙ in corde interius lateant in ſpiritu, quæ illis Deus cordiũ inſpector imputauit ĩ peccatũ

3 *Quoniã tacui,inueterauerunt oſſa mea:*

3.Ego verò quoniã tacui,diſsimulans agnoſcere & confiteri peccatũ meũ, quo onuſta erat conſcientia,cõſenuerunt & aruerunt oſſa mea omnes vires defecerũt,robur omne abſceſsit,& omnis vigor ſpiritus qui in me erat aſſumptus eſt, quemadmodũ cũ homo ad oſſa vſque

✳ dum clamarem tota die.

4 *Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua: ✳ conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina.*

5 *Delictum meum cognitum tibi feci:*

✳ & iniustitiam meamnon abscondi.

6 *Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu*
Esaiæ.30. *remisisti impietatē peccati mei.*
Psal.50.
Esai.49. 7 *Pro hac orabit ad te*
.2.Co.6. *omnis sanctus:*
✳ in tempore opportu-
1.Ioan.1. *no.*

8 *Veruntamen in diluuio aquarum multarū ad eum non approximabunt.*

9 *Tu es refugiū meum à tribulatione quæ circundedit me: ✳ exultatio mea, erue me à circundantibus me.*

10 *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris:*

consumitur: * tametsi iugiter per omnem diem absque cessatione ad E
dominum clamarem, poscēs auxilium. Donec enim tacemus, donec
dissimulamus, donec excusare volumus, donec aperte nolumus cōfi
teri domino quæ latent intrinsecus in abscondito cordis nostri, nō
est Deo exaudibilis nostra oratio, quantūuis clamemus voce, quan-
tumuis ore & exteriori gestu Deum postulauerimus. 4. Verūtamen
tu domine, qui de salute mea semper es sollicitus, vt me ad pœniten-
tiam peccatiq; agnitionē & confessionem perduceres, aggrauasti su-
per me manum tuā, graues mihi afflictiones ex tua ordinatione siue
internas siue externas immittēdo: * & ego in afflictione huiusmodi
positus, agnoscens vltricē manum tuā, cōuersus sum de peccato pœ
nitentiā agens, ad te dominum Deum meū, à quo per peccatū fuerā
auersus, dum remorsus ille malæ conscientiæ ad modū spinæ cōti-
nuo pungit mentē, ac veluti infigitur ad pūgendū: quomodo infigi-
tur carni spina rubi, vt eam diuexet ac laceret. 5. Itaq; velut compul-
sus hac tortura atq; carnificina malæ cōscientiæ, & tali compunctus
stimulo, agnoui, quia tu domine esses qui me requirebas ad pœnitē- F
tiā: sicq; meum peccatum, quod vsq; tūc vel excusando vel dissimu-
lando tacuerā, per agnitionē & confessionem ipsū tibi manifestaui:
* & iniustitiā, quam aduersum te commiseram, nō vltra celaui, neq;
reticui, sed palàm eam ante conspectum tuum proposui, & accusaui.
6. Mox verò vbi peccatū agnoui, tanta fuit erga me tua pientissima
misericordia, vt statim ad propositū cordis mei, cum iam proposuis-
sem in corde meo peccatum cōfiteri, ac memetipsum accusare, tu sta
tim adesses, dimittens mihi impietatē peccati mei, tanquā si stes ex-
pectans ad miserendū mei. 7. Pro hac autē impietate peccati, quem-
admodum mihi fuit necessarium pœnitere, & remissionē postulare:
ita necesse est omnem eum, qui se sanctificare voluerit in hoc mūdo
frequenter orationē facere ad te domine, cui soli peccant homines:
* donec ad exorandū est tempus opportunū, donec in hoc tempore
acceptabili, in hoc die salutis exaudibilis est oratio. Quisquis enim
in hoc mundo viuit, non sine quotidianis degit offensis, pro quibus G
per singulos dies (donec tēpus est miserendi) in recollectione mētis
positus, lachrymas & orationē fundere debet, remissionémq; petere
qui in sanctitate & iustitia tibi domine cupit placere. Siquis enim di
xerit quia peccatū non habet, pro quo oret, seipsum seducit, & veri-
tas in eo nō est. Atq; etiā si propriam quis impietatē nō habeat, pro
cui⁹ remissione debeat orare, habet nihilominus peccata proximo-
rum, quæ tanquā propria quilibet verè sanctus debet in oratiōe de-
flere, próq; eis remissionē abs te postulare. 8. Qui tamen sanctus est,
dum ita per quotidianā orationem sese continuo purgare studet, &
sanctificari adhuc, per hanc continuā bonam exercitationē seruabi-
tur, vt nunquā pondere peccatorū prorsus valeat obrui atq; demer-
gi in profundum: ita vt etiamsi inundantes tentationes in modū co
piosarum aquarū magni diluuii excreuerint, nō sint ad illum appro-
pinquaturæ, sic vt illū obruere valeāt, aut prorsus in perditionem de-
mergere. Qui enim à quotidianis delictis sese cōtinuo emēdare sata
gunt, hi nō facile vel grauissimis tentationibus prorsus succumbunt: H
quēadmodū econtrario, qui minima negligunt agnoscere & cōfite-
ri, ac quotidiana delicta tacent, & ante conspectū tuū domine Deus
cōfiteri dissimulant, paruipendunt, & emēdare nō laborāt, propter
peccandi cōsuetudinem & prauam habitudinem, cū graues tētatio-
nes illis aduenerint, facile etiam peccatis mortis obruūtur, imò etiā
leuibus tentationibus facile succumbunt. 9. Tu es, ô domine, ad quē
confugio in omni tribulatione, quæcunq; me circūdederit & appre
henderit: tu es meum tutissimū refugium, ad quem semper in aduer
sis omnibus habeo recursum, nihil dubitans de tuæ misericordiæ fi-
delitate, modo ego fideliter tibi cōfitear iniquitatē meā: * tu domi-
ne, qui es meū gaudiū, in quo exulto & glorior ī spiritu meo, libera
me ab inimicis meis, qui me ab omni parte & plurimi & ad decipiē
dū solicitissimi circūcingūt. 10. Responsio diuina. Nō quidē hoc ti
bi ego polliceor, ab omni tribulatione & malo sic te liberare postulā
tem, vt nihil omnino mali perfētias: sed hoc dabo, quod tibi ad salutē
satis erit. Dabo tibi ego ipse intelligentiā præceptorum meorū, atq;
eorum quæ tibi erunt ad placēdū mihi necessaria, & docebo te (siue

A

vnctione mea interna, siue etiã doctrina exteriore) in via ista iustitię
quam tu ambulare proponis: & in lege mea, secundũ quam tibi viuẽ
dum erit, si mihi placere velis: * ponã etiam super te, & firmiter po-
nam benignũ aspectum meũ, neq; illũ à te amouebo, donec perstare

✳ firmabo super te oculos meos.

volueris in hoc proposito iustitiæ tuæ: habebóq; semper ad te piũ
aspectũ, vt sim tibi quasi custos, protector, & prouisor in omnibus
ne quicquam tibi possit aduersum contingere: quemadmodũ solet
bonus pastor super gregẽ firmatos habere oculos, & pater super fi-
liũ dilectum. 11. Propterea, ô filii hominũ, cũ ego tam parato sim er-

11 Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.

ga vos animo ad benefaciendũ, ne vestro vitio, via veritatis relicta,
similes efficiamini irrationalibus animantibus, ne vestro honore, cõ
tẽpto, in quo creati estis, vosipsos cõparetis iumentis insipientibus,
equis atq; mulis, in quibus nullus est intellectus quo ducatur, nulla
rationis regula qua dirigãtur: quæ solo agitata affectu sensuali, quo-
cũq; ille pertraxerit, pergunt: sed intelligite magis dignitatẽ cõditio-
nis vestrę, & tanquã rationales creaturæ, ratione ac spiritu nõ carne

B

viuere curate, secũdũ ducatũ rationis, illuminationisq; & eruditio-
nis meæ. 12 Vox prophetæ. Quia verò multi iam suæ dignitatis obli
ti, iumẽtis assimilati, ad vocẽ exhortationis tuæ obsurdescũt, nec au-

12 In chamo & freno maxillas eorũ constringe, qui non approximãt ad te.

diũt te domine dulciter monentẽ, suauitẽrq; vocantẽ, obsecro te do
mine, vt eiusmodi qui ad te cõuerti dissimulãt, neq; dulcib⁹ tuis ex-
hortationibus & policitationibus ad pœnitentiã cõmouentur, vt e-
iusmodi (inquã) vel aduersitatum pressuris ad te cogas, ac veluti per
vim cõpellas reuerti, ad eũ modum quo equi & muli solent frænis
& chamis cõstringi, & cogi ad faciendum opera hominum, quæcũ-
que ipsi voluerint, ad quæ alioqui induci nõ possunt. 13. O si cogno-

13 Multa flagella peccatoris:

scerent qui Deo approximare nolunt, quãto iuxta veritatẽ sit meli⁹
homini iusto, quàm peccatoribus. Nam homines quidem peccato-
res, tametsi florere videantur in hoc seculo, multa tamen expectant
flagella & tormenta varia, eáq; æterna, quibus cruciabuntur in secu
lo futuro: atq; etiam modò ex mala cõscientia, veluti perpetuũ susti

C

nent flagellũ, pugionem ac stimulum: & in omnibus obuenientibus
necessitatibus atq; aduersis multum torqueri illos videmus, dum cõ
solationem interiorem diuinam nesciũt, propter quod etiã minima
recula facile cõmouentur, & vehementer affliguntur: * qui autẽ do

✳ Sperantem autem in domino, misericordia circundabit.

mino seruiunt, & norunt sperare in eo, atq; in eo consolationẽ ac-
cipere, hos misericordia ex omni parte circũcinget, & in futuro qui-
dem seculo perfecta atq; plenissima, & in præsenti nihilominus suf-
ficiẽter admodũ, quantum præsentis vitæ conditio patitur. 14 Pro-

14 Lætamini in domino, & exultate iusti: ✳ & gloriamini omnes recti corde.

inde vos ô serui Dei excelsi, quicunque in sanctitate & iustitia Deo
vestro seruire laboratis, lætari merito debetis in eo, & perfecta lętitia
exultare: * & vos quicunque estis recti corde, mũdi spiritu, in recti-
tudine iustitiæ & mandatorum Dei ambulantes, omnia deuia, om-
nia tortuosa malorum fugientes, vos (inquã) decet iure in domino
magnifice gaudere, in misericordia eius qua circundabimini, & à
peccatorũ flagellis saluabimini in vitam sempiternam, Amen.

D

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXI.

Versu 1. Quor. tect. sunt pec. Nota quòd peccata dupliciter dici possunt tecta siue abscondita. Quorundã enim peccata, bene & fœliciter tecta sunt & operta: quemadmodum de charitate dicit sanct⁹ Petrus, quòd multitudinem peccatorum ipsa operiat. Et ista quidẽ vere tecta 1. Petr. 4. sunt atq; operta, eo quòd à facie Dei sunt abscondita, qui ea non videt vltra ad imputationem & punitionem, sed (ob veniam & indulgentiã) est eorum oblitus, quomodo per Prophetam policetur iis qui se à via mala auerterint, quòd omnium iniquitatum præteritarum non recordabitur amplius. Et in cantico. Ezechias confitetur, Deum post tergum proiecisse omnia peccata sua. Iuxta autem hunc modum peccata dimissa dicuntur tecta, quia ea quæ tecta sunt & operta, non videntur. Quorun- Ezech. 18 dam verò peccata tecta quidem sunt & occulta hominibus, quorum oculos per exteriorem san- Esaiæ. 38. ctitatis simulationem fascinãt & decipiũt: Deum autem (qui scrutatur renes & corda) nõ latet interior turpitudo, atq; ideo vere tecta non sunt. Et hi sane qui sic tecta habent sua peccata, ab hominibus quidem beati dicuntur, sed apud Deum maledicti potius inueniuntur: in quorũ hypocrisin, sacra Euangelia ex ore domini multiplex admodum væ detonant & defulminant. Sunt etiam nõnulli, qui propter cordis cæcitatem sic tecta habent peccata, vt etiam ipsos lateant factores. Nec hi quidem sub beatitudine inueniuntur, cuius hic Psalmus meminit: quoniam non bene tecta habeãt Mat. 23. peccata sua. Rursum & alii sunt, qui non ignorant quidẽ peccatum suũ, tamen ob cõplacentiam vel & 24. dissimulant quasi ignorẽt, vel etiam excusare conantur excusationes in peccatis. Hi tametsi quan- Psal. 140

tum in ipsis est, conétur ea tegere & operire excusationis velamine, aut operculo dissimulationis: E
non possunt tamen efficere, vt ante Deum vere tecta habeant, qui nullis excusationibus vanis po-
test decipi: atq; ob hoc, ne ipsi quidem huius beatitudinis valét esse participes. ¶ Versu 3. Quo. tac.
inueter. ossa mea. Quæ hîc atque in sequentibus dicuntur, oon sunt de solis peccatis mottalibus
intelligéda, quibus omnimoda inimicitia inter Deum & animam hominis constituitur, verumetiã
ex aliqua parte de leuioribus, quę venialia vocamus. Oportet enim eos, qui sancte viuere volunt, &
fideliter Deo in fioem vsq; seruire, nihil dissimulare, neq; grãde, neq; paruum, quicquid in se vitio-
sum deprehenderint: sed pro sua virili conari debét, vt etiam ea quæ parua admodum reputantur
obseruent, oe cõmittant: commissa deplorent, vt dimittantur: dimissa autem, emendare satagant,
ne recidant in eadé. Nam qui minima negligit, facile sibi cootinuo malitiæ profectu (vt est malum
omni bitumine viscosius) & plura & maiora agglomerabit. Et id quidem satis aperte docet experi-
entia, eos qui diuioæ seruituti serio atq; fideliter intédunt. Nam si quando vllum peccatum, tametsi
leuius, io eis cœperit residere, & mansionem facere, cœperíntque ad illud assuescere, oegligeréque
ipsum, & velut dissimulare, aut etiam excusare, sibi petsuadentes parum esse si io vno illo (maxime
cum mortiferum non sit) offendant paululum, modo alia præcipua & maiora custodiant: si quãdo
(inqoã) ista seruis Dei incipiant insidere animo, statim sentient se veluti flaccescere in solitis Dei
obsequiis, & à priore ardore atque spiritus robote deficere: efficientúrque velut languidi spiritu, & F
incipient clamare ad dominum pto recuperanda fortitudine solita, & deuotionis gratia: verum nõ
sentiét pto voto respondenté, dooec in proposito perstiterint sui peccati. Et vix io principio mor
bi agnoscere valent, aut magis volunt causam morbi sui, donec tandé aggrauata super ipsos manu
domini, & conscientiæ stimulo compulsi, agnoscant, confiteantur, & emendare cupiant peccatum
suũ: quod vbi primũ animo conceperint mox adest Dei consolatio. Si verò pergant io cœpto erro-
re, & pugnãtem conscientiam, mooentémq; Deum omnino recusent audire, periculum est, ne cõti
nuo fluxu ad alia diffluentes, prorsus dilabãtur, cadántq; resoluti in nihilum, ac tepesceote in eis cõ
Apoc. 3. tinuo ardore, tandé euomantur ab ore domini. Quaptopter seruis Dei valde abhorreoda est, etiã
in iis quæ parua æstimantur, dissimulatio & excusatio. Et diligéter iosequendũ est hoc in loco pœ-
nitentis oostri propositum exemplũ, vt minima quoq; noo taceamus, neq; dissimulemus quicquã
eorum in quibus offendimus, quio potius si peccauerimus (vt non potest absque offensis transigi
hæc vita miserabilis) ad eum statim pœnitétes & confitentes confugiamus, quem apud patrem ha-
1. Ioan. 1. bemus aduocatũ Iesum iustum: qui fidelis est, vt dimittat nobis peccata nostra, si confiteamur (in-
& 2. quam) noo ore tantum, sed ex animo, cum desiderio & proposito stabili vitæ melioris. Prolixe nos
quidem ista deduximus: prolixius tamen & exactius te quisquis es Christiane lector, hæc ipsa medi G
tari ac ruminare optamus, & in domino pro tua ipsius salute exoramus. ¶ Versu 7. Pro hac ora. ad
te om. san. Ptooomen, hac, relatiue accipitur: refertúrque noo ad vocem, sed ad rem intellectam, de
qua facta est mẽtio io versu mox præcedeti. Pro hac, id est, pro dimissione peccati. Quanuis posset
etiã accipi vt referat iniquitatem, sicq; relatio erit ad nomen: eritq; seotentia, Pro hac, id est, iniqui-
tate, orabit omnis sanctus, videlicet vt dimittatur. Et est in vtroque prorsus eadem seotentia. Quod
autem dicitur, In tempore opportuno: intelligendum est de opportunitate ad exauditionem & im
petratiooem postulationis, quod est tẽpus vitæ præseotis. Nam post hoc tempus, frustra erit om-
ois oratio, cũ oulla erit exauditio. Atq; hanc intelligentiam aperte indicat Felicis ex Hebræo trãsla
tio, qoæ babet, Io tempore inueniendi, hoc est: donec tempus est inuetiendi & impetrandi remis-
missionem peccati, Neque dissonat, quod vertit beatus Hieronymus, tẽpus inueniens. Iuxta hanc
autem expositiooem, apertum est, idem hîc dici tempus opportunum, quod Apostolus ex Esaiæ te
stimonio vocat tẽpus acceptabile, diémq; salutis. Posset nihilominus & aliter ista temporis oppor-
tunitas iotelligi, ad tẽpus discussionis & recollectionis, cum ad cor ingredientes qui se sanctificare
2. Cor. 6 studét serui Dei, ad examẽ omoia cogitata, dicta & facta reuocantes, si quid inuenerint, quod Deo
existimét displicere, mox per pœnitentiã deflent: ne si peccatũ quod agnoscitur, per pœnitentiam
oon deleatur, suo poodete (iuxta Gtego sententiam) mox ad aliud pertrahat. Ad quem sensum oõ H
incongrue accipi potest quod vertit Hieronymus, tempus inoeniens: quasi dicat, Omois sanctus tẽ
pus inueniens: id est, cum tempus commodũ inuenerit, orabit pto peccati temissione. Eandémq;
habet intelligentiam, si verteretur ex Hebræo, In tempote inoeniendo: id est, quod inuentum fue-
rit cõmodum ad orationem. ¶ Versu 10. Particula illa, In via hac qua gradieris, in medio duorũ po-
sita, pot est vel cum præcedenti, vel cum sequenti coniungi. Rectius tamen cum præcedenti, ad illũ
sensum qué in Elucidatione expressimus. Cui aperte etiam cõsonat versio beati Hieronymi ex He
bræo, quæ sic habet. Docebo te, & monstrabo tibi viam per quã ambules. Cæterum quod in altera
parte dicitur, Firmabo super te oculos meos, iuxta communem loquendi cõsuetudinem dicitur:
quomodo pooere dicimut oculos super eos, quos beoigno fauore amplectimut, & pro quibus so-
licitudioé bonã gerere volumos. Et est hic loquendi modus scripturis sanctis nõ infrequens: queád
modum io alio Psalmo dicitur, Oculi domini in pauperem respiciunt. Et alibi, Oculi domini super
Psal. 10. metuétes eum: & aliis plerísq; in locis. Plus autem est, super aliquem firmare oculos, quàm simplici-
Psal. 38. ter ponere. Contingit enim eos qui super quempiam oculos ponũt, rursum oculos auertere, & id
quidé frequenter absq; omni ratione iusta: quod vt deus excludat, ait se non simpliciter positurum
Rom. 11. oculos super seruos suos, sed etiam firmaturum, id est, stabiliter firmitérque positurum, ita vt nun-
Num. 23. quam absque illorum culpa sit eos auersurus ab illis super quos semel posuerit. Sine pœniten-
Malac. 3. tia enim (vt ait Apostolus) sunt dona dei: neque temere mutari nouit, vt homo.

A

XXXII. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste exhortatorius est ad laudē Dei, ex consideratione multiplici ipsius perfectionis. Et principio quidē versibus tribus primis, iusti ad laudem Dei inuitātur: mox verò deinde laudis materia proponitur ex rectitudine in verbis, fide in operibus, ex iustitia & misericordia qua plena est vniuersa terra, ex potentibus operibus creationis rerum omnium, quas solo verbo creauit, ex præpotenti consilio sapientiæ eius, cui nulla potestas potest obsistere, quique etiam principum & populorum consilia facit irrita, ex omni scientia deinde, & omnium humanarum rerum inspectione & cognitione. Atque hæc quidem, vsque ad versum. 16. Hic verò iterum replicans de potentia fortitudinis Dei, proponit, quemadmodum non sit in vlla alia re salus constituenda, nisi in sola Dei misericordia, quæ quos voluerit, potens est à morte & omni malo seruare in æterna satietate. Ob quod in persona iustorum omnium loquens Propheta, dicit se dominum sustinere adiutorem & protectorem suum, atque in ipso lætari velle & sperare: postulans in conclusione, sperata misericordia non frustrari, eamque iuxta expectationem suam experiri.

TRIGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Exultate iusti in domino: ✳ rectos decet collaudatio.*

B

2 *Confitemini domino in cithara: in psalterio decem chordarum psallite illi.*

3 *Cantate ei canticum nouum: ✳ bene psallite ei in vociferatione.*

C

4 *Quia rectum est verbum domini:*

✳ & omnia opera eius in fide.

5 *Diligit misericordiā & iudicium:*

D *✳ misericordia domini plena est terra.*

6 *Verbo domini cæli firmati sunt:*

✳ & spiritu oris eius omnis virtus eorum.

7 *Congregans sicut in vtre aquas maris:*

✳ ponens in thesauris abyssos.

GAudete & exultate in domino deo vestro omnes
qui sectamini iustitiā, & diligitis æquitatē, syncera
sanctaq; & immaculata lætitia: ⁎ eos enim qui re-
cto sunt corde, bene vti oportet cū deo cōpositi,
huiusmodi (inquā) decet laudare dominū. Na & iu-
re possunt, & meritò debēt. Possunt quidē, eò q̄ Eccle. 14
in ore ipsorū sit laus Dei speciosa, quemadmodum cōtrario non est
speciosa laus in ore peccatoris. Debēt verò, quia quāto amplius Dei
bonitatē cognouerūt, eiusq; beneficia sunt experti, eo magis debēt
prædicare laudabilē dominū. 2 Date illi cōfessionē & laudē ex cor
de hilari, in lætitiæ euidētis testimoniū etiā instrumenta adhibētes
musica, citharas & psalteria decē tensa chordis: atq; huiusmodi psal
mos illi canite, in iubilo cordis pariter & vocis. 3. Cantate ei canticū
nouitatis in nouo & insolito gaudio, quēadmodū noua cātica so-
lent peculiari iucunditate decantari, & gaudio maiori quā vetera &
trita carmina: ⁎ psallite & canite illi solicite, diligēter, ac sapienter in
iubilo & exaltatione vocis, in protectionē magni gaudii ita vt vox a-
nimo per omnia respōdeat. 4. Laudis autem ratio & canticorū ma-
teria, sit vobis ista, quoniā rectū est omne verbum quodcunq; egres
sum fuerit ex ore domini, plenū veritate & fidelitate, iustitia & æqui-
tate: estq; fidelis ipse & verax in omnib⁹ verbis suis, sicut in præceptis
æquissimus, ita in promissis fidelissimus: ⁎ & omnia opera eius quæ
ipse facit fidelia sunt, in veritate & æquitate disposita, nihil omnino
vel in fraude vel in dolo vel in instabilitate agēs. ⁎ Et sic agit ipse no
biscū in omnibus operibus suis, vt de ei⁹ fide nemo debeat, aut pos- Psal. 110.
sit merito dubitare, sed quilibet illi secure possit absq; metu fidere. 5
Diligit ipse misericordiā & iustitiā, duo hæc pariter cōiuncta, & in
seipso, & in seruis suis. In seipso quidē, dū in omnibus operibus suis
semper duo hæc pariter iūcta vult adesse, ita in omnibus seruās iusti-
tiā, vt nusquā prorsus absit misericordia, atque iterū econuerso sic in
omnibus tenēs misericordiā, vt nusquā absit iustitia. In seruis autem
suis hæc diligit, dū in eis ista pariter requirit, & in quibus hæc inue-
nit, eos habet acceptos: ⁎ quanquā autem & iustitiā & misericordiā
simul diligit: peculiarius tamē relucet in operibus ipsius misericor- Psal. 118.
dia, qua plena est vniuersa terra, quæ in omnibus creaturis orbis ter
rarū clarius effulget, & erga omnes homines (vbicūq; tandē locorū
habitātes) sese mōstrat apertius. 6 Per verbū domini cælorum orbes
conditi sunt in principio, quando dixit Deus, & facti sunt ab initio. Gene. 1.
Pater enim per suum filium coæternū (qui est verbū, virtus, & sapiē 1. Co. 1.
tia ipsius) creauit omnes cælorū orbes: ⁎ & omnis eorum virtus at-
que perfectio, in spiritu sancto illis donata est atq; infusa, qui est spi- Ioan. 15.
ritus à patre spirāte procedens, atq; item à filio, quemadmodū spiri- & 16.
t⁹ & flatus corporalis ab ore spirātis procedere conspicitur. Hic si-
quidē spiritus, amor est, bonitas, atq; suauitas, in quo omnia virtutē
atque perfectionē suā accipiunt, sicut per filium creata sunt omnia,
7 Qui aquas maris quæ sub cælo sunt cōgregauit in vnum locum, vt
appareret arida: suisq; terminis & limitibus cōclusit, & cōclusas te- Gene. 1.
net quemadmodū aqua in vtre aut vase concluditur & continetur:
⁎ qui profunditates immensas in locis occultis cōstituit, vbi tanquā
in thesauris habet cōclusas aquas, ventos, & alia in maxima abundā
tia, quæ educit quoties voluerit: quemadmodum in tēpore genera-

Gene. 7.
Ionæ. 2.

8 *Timeat dominũ omnis terra:* ✳ *ab eo autem commoueantur omnes inhabitãtes orbem.* (Psal.71.)

9 *Quoniã ipse dixit, & facta sunt: ipse mãdauit, & creata sunt.*

10 *Dominus dißipat consilia gentium:* ✳ *reprobat autem cogitationes populorum:* ✳ *& reprobat consilia principum.*

11 *Cõsilium autem domini in æternũ manet:* ✳ *cogitationes cordis eius in generatione & generationem.* (Hest.13. Esai. 47. Prou.21. Apo. 21.)

12 *Beata gens, cuius est dominus Deus eius:* ✳ *populus quem elegit in hæreditatem sibi.* (Deut. 14 Psal. 134.)

13 *De cælo respexit dominus:* ✳ *vidit omnes filios hominum.* (Iob.22.)

14 *De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitãt terram.*

15 *Qui finxit sigillatim corda eorum:* (Iob.21.)

lis diluuii rupti fuerunt omnes fontes abyssi magnę ex mãdato Dei: E
& ad Ionæ susceptionẽ de abyssis maris cet⁹ prodit: & aliàs frequẽ-
ter de profunditatib⁹ aquarũ cæte grãdia apparere facit, & de abys-
sis terræ dracones terribiles, nonnunquã quoq; & vẽtorum magnã
vim educit ad ostẽsionẽ terroris sui. 8. Timeãt proinde magnificum
in operibus suis dominum omnes inhabitatores terrę, eúmq; digno
reuereantur honore: & commoueantur à facie eius omnes qui ha-
bitant super terram: atq; ex cõsideratione magnorum mirabilium
eius quæ ipse facit solus, paueãt omnes, & sancto timore cõmoueã-
tur ad reuerentiã illius. 9. Ipse nãque est, qui solo verbo creauit om-
nia, sola iussione voluntatis suæ ex nihilo produxit vniuersa. Nullũ
enim laborẽ in rerum creatione exhibuit, neque exterius operari ali
quid debuit, neque temporis mora indiguit vt creationem faceret,
quomodo necesse est homines artifices suis operibus (quæ secundũ
artem operantur) plurimum & laboris & solicitudinis & temporis
insumere, nõnunquam & aliorum complurium vti ministerio siue
auxilio. Ipse enim absq; labore & solicitudine, absq; tẽporis mora, abs F
q; omni adiutorio, absq; præiacente materia, solo verbo suo potẽ-
tissimo, & iussione efficacissima, de nihilo creauit omnia. 10 Ipse est
in cuius dispositione & voluntate cuncta sunt posita, in cuius manu
est dissipare consilia hominum, eáq; ad nihilum redigere, & à suo ef
fectu impedire, quoties ipsi fuerit placitum: ✳ cogitationes populo-
rum quas proposuerint, animóq; conceperint, ipse tanquam inuti-
les reiicit, prohibétq; impleri, cũ voluerit: nec potest populorũ mul-
titudo vnius Dei potentiæ contrauenire, vt aduersus ipsius volun-
tatem, vllam suarum cogitationum in effectũ perducant: ✳ sic neq;
principum vniuersa potestas præualere potest virtuti Dei, vt cõtra
ipsius voluntatem sui cordis possint proposita atq; decreta perfice-
re: sed dissipat ea, infringit, & euacuat regum dominus, quotiescũ-
que & quomodocunq; voluerit. Neq; quicquam ipsorum valet po-
tentia, nisi quantum magnus dominus sua voluntate permiserit. 11.
Cõsilium autem atq; propositum Dei, & definita voluntas eius nul G
la aliena potentia, nullo consilio impediri potest: sed impletur absq;
vllo impedimento, & permanet in æternum: ✳ voluntates, consilia,
atq; decreta eius quæ cogitauit, & definita voluntate voluit opera-
ri, in omnibus generationibus impleta sunt ab initio, & perficiẽtur
vsque in seculum. Neq; enim vnquam aut fuit, aut erit, aut esse po-
test vlla potestas, quæ possit resistere voluntati Dei, aut eam à suo ef
fectu prohibere. Siquidem non est sapientia, non est prudentia, nõ
est consilium contra dominum. 12 Proinde, populus ille verè bea-
tus est, qui hunc potẽtissimum dominum habet Deum suum: vt ip-
se Deus, sit eorum Deus, & ipsi sint populus eius: ✳ verè beatus po-
pulus ille, quem dominus tantus & tam omnipotens, per electionẽ
suæ bonæ volũtatis elegerit sibi in hæreditatem, quam sibi adopta-
uerit in peculium & in possessionẽ æternã, vt habitet in medio eo-
rum, eósq; possideat & custodiat in sempiternum. 13 Neq; tamẽ po
puli illius tãtum ipse est Deus & dominus, sed etiã vniuersorum. De
cælorũ enim altitudine eminus prospicit, attendens & considerãs H
quid agatur in terris. Neq; enim circa cardines cæli tãtum perambu-
lat, neq; solùm quæ aguntur in cælestibus, sed etiam quæ in terris ge
runtur, considerat: nimirũ vt cæli, ita & terræ dominus: ✳ prospiciẽs
autem de cælo, specialiter considerat & attendit filios hominũ. Nã
cum omnes creaturas quæ in terra sunt noscat & cõsideret, speciali
tamẽ modo filios hominum contẽplatur, quibus ęterna præmia (cę
teris in corruptionẽ abituris) proposuit. 14 De habitaculo cælesti,
quod sibi ipse præparauit in mansionẽ & aulã regiã, attendit ad oẽs
qui habitãt in terra, siue bonos siue malos. Ad illos quidẽ, vt eorũ
bonos conat⁹ ac pia studia adiuuet, & in quibus imperfecta fuerint,
sua gratia perficiat, ac post beata fœlicitate remuneret. Ad hos verò,
vt eos à viiis suis malis auocet ad pœnitentiã: etsi quidem conuerti
voluerint, auxilietur pœnitẽtibus: sin autẽ in obstinatione sua obdu
rati permanserint, digna eos vltione in mortem æternam proiiciat.
15 Ipse est pater spirituũ vniuersæ carnis, qui miro artificio secundũ
infinitã sapientiam suã creauit singulorum hominum singulas ani-
mas ac spiritus: singulísq; vitã omnem & motum, & quicquid est in

A *✱ qui intelligit omnia opera eorum.*

16 *Non saluatur rex per multam virtutem:*

B *✱ & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ.*

17 *Fallax equus ad salutem: ✱ in abundantia autem virtutis suæ non saluabitur.*

18 *Ecce oculi domini super metuentes eum: ✱ & in eis qui sperãt*

C *super misericordia eius.*

19 *Vt eruat à morte animas eorum: ✱ & alat eos in fame.*

20 *Anima nostra sustinet dominũ: ✱ quoniam adiutor & protector noster est.*

D 21 *Quia in eo lætabitur cor nostrũ: ✱ & in nomine eius sancto sperauimus.*

22 *Fiat misericordia tua domine super nos: ✱ quemadmodum sperauimus in te.*

ipsis vitale, miro artificio indidit, éstq; vitæ author & dominus: ✱ &
quoniã sic & intime omnia fecit, & occultissimas quoq; potentias
ac vires tam corporis quã animæ in homine cõstituit, nihil mirũ si
ipse singula cognoscat hominum opera: neque solùm exteriora, ve-
rumetiam cogitationes & affectiones, & quæcunq; sunt homini in-
tima. Imò hoc ipsum ratio monstrat, vt multo melius, multóq; ex- Psal. 93.
actius & intimius ipse cognita habeat nostra omnia, quã habeamus & 99.
nosipsi: quãdoquidem ipse fecit nos & intima nostra, non auté ipsi
nos. Quis autem melius & intimius cognitum habere possit opus
quodlibet artifice qui fecit illud? 16 Dum verò respicit dominus su-
per filios hominum, nõ attendit ad temporalem potestatem vel po
tentiam, siue ad corporis robur. Nõ enim reges salutem cõsequi po
terunt corã Deo per multitudinem exercitus & roboris sui. Primũ
quidé, nõ spiritualem: quia ad hanc saluté eiusmodi corporalia per
sese nihil adiuuant. Deinde, neq; corporalem in bellis & prælüs, vbi 2 Mac. 5.
dominus per suam potentiam voluerit obsistere: quoniam in manu 2. Re. 14.
domini est victoria, & cui vult donat eam. Neq; est illi differẽtia, in
multis vel paucis salutem dare ✱ ne gigantes quidem, in omni robo
re suo & magna corporis fortitudine saluari poterunt ante faciem
domini: cui nõ est differentia inter immanem gigantem & pusillum
nanũ. Hæc enim (nẽpe potestas magna & cor poris robur) nos Deo
nõ commendant. 17. Illi quoq; qui in equis confidunt, decipiunt se-
ipsos in ista vana fiducia equorum, qui saluare nõ possunt de manu
Dei: quoniam non minus facile est Deo, cum voluerit, siue equitem
siue peditem prosternere: ✱ in omni abundantia suæ fortitudinis nõ
saluabitur de manu domini, neque equus ipse, neq; sessor illius. Nã
vno ictu vtrosq; prosternit, quemadmodum olim equum & ascen- Exo. 15.
soré proiecit in mare. 18 Vis autem audire vnde vera salus tibi pro-
ueniat? Ecce oculi domini (id est, benignus atq; misericors ei⁹ respe-
ctus) aspiciunt ad seruos eius, qui timent eũ, atq; obediunt ei: ✱ & in
bonum aperti sunt, & attenti erga eos qui spem habẽt in misericor-
dia Dei, eámq; inuocant, & in ea saluari cõfidunt. 19 Ad hoc autem
oculi domini aspiciunt super metuẽtes eum, vt ipse eos qui eiusmo-
di sunt, per potentiã virtutis suæ, & propter misericordiam suã, sal-
uet à morte æterna in regnum suum cæleste: & vt in tẽpore famis,
in tempore egestatis, eos pascat suo cęlesti pabulo: hic quidem præ-
senti tempore (dum nihil deesse eis patitur, quod ad veram vitam
spiritus sit necessariũ) pascens eos copiose atq; reficiẽs, cũ impii fame
siue defectu verbi Dei, & spiritualiũ bonorum egestate cõsumãtur
& pereãt. In futuro quoq; seculo, cum fame æterna affligẽtur impii,
epulabũtur iusti: & satiabuntur pane vitæ æternæ in aspectu vultus
Dei, inebriabuntúrq; ab vbertate domus eius. Nam impiis esurienti-
bus serui Dei comedẽt: & illis siti cruciatis, hi in ebrietate sua gaude- Psal. 16.
bunt. 20 Quoniã itaq; solus est dominus, à quo vera salus sit speran Psal. 35.
da, volumus in spiritu sustinere & præstolari dominum, atq; ab eo Esaiæ. 65
solo saluté expectare: ✱ ipse enim est auxiliator atq; defensor noster:
ipse est saluator animarũ nostrarum: quo nos adiuuante sua gratia,
& ab hostibus protegente, salui erimus ab omni malo, & cõseque-
mur vniuersa bona. 21 Et quidem in hac spe & expectatione lætabi-
tur in ipso spiritus noster, nihil metuẽs, nihil de promisso solicitus.
✱ & in nomine eius, quod est sanctum & admirabile, spem nostram
omnem collocauimus: ad eius inuocationem sperãtes omnia sem-
per bona consequi, & ab omnibus malis liberari. 22 Nũc itaq;, piissi
me domine, qui tã magnific⁹ cõprobaris in omnibus operibus tuis,
tã misericors erga omnes seruos tuos, fac experiamur in nobis san-
ctã hãc quam prædicamus, quam psalmo laudamus, misericordiam
tuam: ✱ sicuti semper in te sperauimus, vt non confundamur ab ex-
pectatione nostra: sed per beneficium misericordiæ tuę ab omnibus
malis liberemur, & in bona introducamur sempiterna, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXII.

VErsu 1. Rectos decet laudatio Dei. Impios auté nõ decet laudare Deũ, donec in sua impietate secundũ voluntatem persistũt: Omnis enim qui laudat Deũ, quasi præsens assistere debet Deo qué laudat, & cum eo velut colloqui. Nõ est autem decẽs, vt is qui sordibus peccatorum est inquinatus, Deo assistat, illiúsq; maiestati se obiiciat ante oculos. Vnde & in alio loco scriptum est: Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meũ per Psal. 49.

os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum, &c. Quapropter, si is qui peccator est, cupiat vnà cum iustis laudare dominum, curet primom illis se similẽ reddere, per pœnitentiã abluens immuoditiam peccatorum: atque ita demum speciosam laudem Deo proferet in ore suo. ¶ Versu 11. Cõsilium autem domioi in æternum manet. Cõsilium & cogitatio si secundum proptietatẽ significationis accipianrur, noo competunt Deo. Non enim est in Deo consiliũ neq; cogitatio: quæ sunt ex imperfectiooe, & includunt ratiocinationis quendam discursum. Tũc enim cõsulit homo, quãdo varia perpendit, & simul confert: sicque deliberat, vt eligat quod visum fuerit melius. Et tuoc, cogitat cum multa mẽte voluit, & varia coagitat, vnde etiam nomen accipit cogitatio. Pro cuius intellectu sciẽdum est cogitatiònem & consiliũ dupliciter accipi. Primò, vt cogitatio sit ille discursus, quo per diuersa discurrentes multa coagitamus: & cõsilium sit ipsa deliberatio, qua plura eligibilia simul cõferimus. Secundo, accipimus minus proprie cogitationẽ pro cõclusiooe quæ per ratiocinationis discursum tandẽ acquiritur, & post illam coagitationem in mẽte relinquitur. Consiliũ verò pro electione illa quæ terminat deliberationis collationem, & est velut conclusio prioris consilii. Cũ ergo in Deũ ista non cõpetant, neq; discurrere ratiocinando, neq; cõsulere deliberãdo, qui omnia simplicissima intelligẽtia contuetur, & simplici volutione eligit: patet oeq; cogitationẽ neq; consilium in Deo inueniri, secundum eum modum quo in hominibus ponũtur. Cum autẽ Deo in scripturis attribuũtur, fere secundo modo accipiuotur, imperfecto tamẽ secluso. Accipitúrq; cogitatio pro definitione & iudicio mẽtis eius, quã sine discursu habet ratiocinatioois. Cõsilium autem pro definita voluntate & proposito voluntatis eius quod in eo est absque omni deliberatione, & collatione vnius ad aliud. Atq; hæc sunt cõsilia, & hę sunt cogitationes domini, quæ manent in æternum. ¶ Versu 10. Beata gens cuius domious Deus eius. Non talis est io hoc versu cõstructio dictiooum, qualis esse videtur prima facie secundum positionis ordinẽ: sed intelligere oportet oominatiuũ, dominus, vt suppositum verbi, est: alterũ autem nominatiuũ, Deus, vt à posteriori parte rectum, à verbo substantiuo, ad huoc modum, Beata gens, cuius dominus est Deus eius. Quemadmodum enim maledicti sunt, quorum idola & dæmonia sunt dii eorũ: ita beati asserũtur à Propheta, quorum dominus est Deus eorũ. Sed & pronominis illius posterioris additio diligẽter notãda est: quod non sit quantum ad emphasim & plenitudioem sententiæ superfluum, tametsi Latinitatis & grãmaticæ ratio non vsqueadeò cõstet. Si enim omitteretur illud pronomẽ nouissimum, diceretúrq; tãtum, Beata gens, cuius dominus est Deus, sententia hàberet beatã esse gentem illam quæ dominum habet Deum. Cum verò additur, eius, sententia est beatam esse gentem illã quæ dominum habet Deum suum. Quanquam autem in vtroque horum secundum rẽ eadem sententia indicetur, maiorem tamen emphasim habet illa posterior eloquutio, cum sua sententia: atq; ob hoc magis oblectat pios animos, tametsi forsitã minus sit grata linguis disertis, & delicatis auribus. Sancta enim scriptura, mentium non aurium delicias spectat.

XXXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Propheta in hoc Psalmo, corde & ore Deum laudare proponens, inuitat ad idem vniuersitatem iustorũ, eã in spiritu alloquẽs, tam quoad absentes, quàm præsentes: quibus domini proponit benignitatẽ, in exaudiendo orationes sanctorum suorũ, pro laudis materia & incitamento gratiarum actionis: peculiariter verò suæ exauditionis exemplum proponẽs, atque ex illo cæteros exhortando inuitans, vt gustent, & videant quòd suauis sit dominus, vtque illum timeant, qui suos seruos (seculi diuitibus penuriam patientibus) omnibus verè bonis abundare facit. Atque hæc quidem decem primis versibus. Post hoc verò, ad instructionẽ sese cõuertens, in quo iustitia & timor Dei consistãt, edocet: & de domini erga iustos benigno respectu, specialique custodia, protectione, & prouisione, impiorumque ex aduerso punitione, pluribus versibus late disserit, eademque subinde replicans propter spiritus plenitudinem. Atque hæc ad finem vsque Psalmi perdurãt.

TRIGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Benedicam dominũ in omni tẽpore: ✳ semper laus eius in ore meo.*
2 *In domino laudabitur anima mea: ✳ audiant mansueti, & lætentur.*
3 *Magnificate dominum mecum:*
✳ & exaltemus nomẽ eius in idipsum.
4 *Exquisiui dominum*

Benedicere ego volo, & ex bona voluntate laudare dominũ Deũ, omnib⁹ dieb⁹ quibus viuã, pro tã immẽsis suis, quæ in me collocauit, beneficiis: ✳ nunquã deficiet laus ei⁹ ab ore meo, sed erit ipsa mihi vt in corde, ita & in ore, perpetua. 2 In domino magnifice lętabitur, atq; gloriabitur cũ laude anima mea, & spirit⁹ me⁹: ✳ qui mites sunt & humiles corde, in mãsuetudinẽ domino seruiẽtes, cupio vt meã hãc audiãt cognoscãtq; lætitiã, vt pariter & ipsi mecũ lętẽtur. 3. Magnificate, prædicate, & laudibus ac psalmis vnà mecũ celebrate omni laude dignissimũ omnipotẽtẽ dñm, quicũq; fideli estis & mansueto corde: ✳ & exaltemus atque glorificem⁹ eũ pariter, vos mecũ, & ego vobiscũ, vno studio, eodẽ aĩo, eodẽque conatu & feruore: vt quia ex memetipso nequaquã sufficio dignã vllã magnificentiæ & beneficẽtiæ illius gratiarũ actionẽ persoluere, saltẽ vestro auxilio, & cõmuni charitatis studio, fiat illi laus nostra acceptior. 4 Ecce ego primũ quid ipse sim expert⁹, proponã, quo vos ad collaudandũ reddã alacriores. Cũ magno cordis affectu ego requisi

A ✱ *& ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.*

5 *Accedite ad eum, & illuminamini:*

✱ *& facies vestræ nõ confundentur.*

6 *Iste pauper clamauit & dominus exaudiuit eum: & ex omnibus tribulationibus eius salua* B *uit eum.*

7 *Immittit angelus domini in circuitu timentium eum:*

✱ *& eripiet eos.*

8 *Gustate & videte, quoniam suauis est dominus:*

C ✱ *beatus vir qui sperat in eo.*

9 *Timete dominum omnes sancti eius:*

✱ *quoniam non est inopia timentibus eum.*

10 *Diuites eguerunt & esurierunt:*

✱ *inquirentes autẽ dominum non minuentur* D *omni bono.*

11 *Venite filij, audite me:*

✱ *timorem domini docebo vos.*

12 *Quis est homo, quis vult vitam?*

✱ *diligit dies videre bonos?*

13 *Prohibe linguam tuam à malo:*

ui dominũ in oratione mea,& ipse me exaudiuit orãtẽ: * & ex om
nib⁹ tribulationibus meis vndecũq; mihi obuenientibus,ex omnib⁹
necessitatibus & angustiis ipse me sua cõsolatione & protectione li-
berauit.5.Et quoniã ita in memetipso Dei beneficia largiter sum ex-
pertus,sciẽs non esse personarũ acceptorẽ Deũ:iccirco etiã vos,qui
cunq; estis fideli & mansueto corde ac bonæ volũtatis , vrgente me
summa charitate fidẽter exhortor,vt accedatis cũ fiducia ad thronũ
gratię eius. Accedẽtes enim illuminabimini à respectu vult⁹ ei⁹, quẽ
sup vos faciet illuscescere qui fideli corde ad eũ accesseritis: * & nõ e-
ritis cõfusi,neq; repulsam patiemini,sed benigne donabit vobis pe-
titiones cordis vestri,bonorabítq; faciem vestrã in benignitate sua.
6.Quis verò hoc possit iure metuere, ne accedẽs ad dominũ cõfus⁹
recedat? Ecce enim hũc pauperculũ & vilissimũ hominũ(meipsũ)di
co,qui pauper sum,egenus & mẽdic⁹,& ex memetipso nil nisi nihil
clamantẽ & orantẽ nequaquã despexit, neq; confudit aut abiecit ad
se accedẽtẽ:sed exaudiuit benigne,& ex omnibus angustiis atque ne-
cessitatib⁹ liberauit.Quur ergo quisquã metuat accedere,aut cõfun-
di timeat? .7. Per circuitũ timentiũ dominũ angelus illius ad eorum
auxiliũ & protectionẽ deputatus atq; destinatus sese immittit,seséq;
diffundit,& velut castrametatur per circuitũ eorũ,ne possint ad illis
nocendũ accedere aduersarii: * Immittit etiã angelus domini terro-
rẽ & timorẽ per circuitũ seruorũ Dei,in aduersarios qui vndequaq;
illos obsederint: * & ipse pro illis pugnãs defẽdet eos ab omni malo,
& ex omnibus periculis faciet saluos. Sũt enĩ angeli Dei administra Heb.1.
torii spiritus,in ministeriũ missi,propter timẽtes dominũ,qui here-
ditatẽ accipiẽt salutis ęternę:& hoc habẽt de iustis à Deo mãdatũ,vt Psal.90.
custodiãt eos in omnibus viis ipsorũ.8. Laborate gustare,& intima
experiẽtia sentire:discitéq; & cognoscite,ꝙ benign⁹,dulcis sit & su-
auis domin⁹ omnibus qui requirũt illũ:nequaquã amarus,durus,au-
sterus,morosus,crudelis aut difficilis,cuiusmodi ferè inter homines
esse solẽt qui vlla potẽtia siue authoritate præminẽt: * verè beat⁹ est
vir ille,& securus est de bona salute,quisquis spẽ suã & fiduciã in eo
cõstituit,illíq; ex toto corde suam animã & seipsum in benefactis cõ .1.Pet.4.
mẽdat. 9.Reueremini,timete,diligite,& honorate dominũ Deũ o-
mnes serui eius,qui creditis in eũ:eiúsq; mãdata obseruate diligẽter:
* quoniã iis qui sic eũ filiali affectu timẽt ac reuerẽtur,nullius rei est
defectus nulla egestas,nihílq; illis deesse patit' De⁹ ,quod ad salutẽ sit
eis necessariũ,sed sunt diuites per illũ in omni bono,ita vt nihil illis 1.Cor.1.
desit in vlla gratia & bono spirituali: In corpralibus verò bonis,ta-
metsi videãtur egere,habẽt tamẽ omnia,& abũdãt: cũ per internã cõ
solationẽ hæc omnia nihil faciũt,& de defectu magis q̃ abũdãtia glo Philip.1.
riari sciũt .10. Diuites sæculi qui in diuitiis transitoriis huius mundi
spẽ suã cõstituũt,& in illis omne adhibẽt studiũ,ipsi verè egeni sunt,
pauperes & inopes,esuriẽmq; & defectũ magnũ patiẽtes:qui spiritua
lium bonorum(quæ sola vere bona sũt)omnino nihil vel paululũ ad
modum habẽt,eo quòd nimiũ intẽti caducis, transitoriis.& proin-
de falsis bonis, negligãt ea quæ sola sunt verè bona : * qui autem ex
bono corde seruiũt domino,& illi desiderãt placere,hi non deficiẽt,
nõ patientur egestatem,& defectum in vllo verè bono,sed abundã-
tiam consequẽtur omnium per Deum.11.O fratres mei & filioli)sic Psal.110.
enĩ per amoris teneritudinẽ mihi nũc placet omnes vos seruos Dei Eccle.1.
& præsentes & futuros tali nuncupatione cõpellare)accedite huc ad
me,qui vos rẽ vtilissimam cupio monere:& auribus tã cordis quàm
corporis suscipite doctrinam meã: * docebo enim vos timorem Dei
qui est veræ sapientiæ initiũ , & sine quo nemo potest iustificari, ac
proinde ante omnia maxime vobis est necessarius .12. Quisquis igi-
tur hominum es,qui verã cupis possidere vitam,eam quæ secũdum
Deũ est, quã nulla mors subsequetur,vitam animæ & spiritus,nunc
quidem in gratia,post verò in gloria,sempiternã : * quisquis diẽs bo
nos cupis experiri , dies illos æternitatis beatos in gloria , dies inter-
minabiles,dies sine noctib⁹, dies qui nũquã occidẽt,dies gaudii per-
petui & fœlicitatis æternæ: quisquis(inquam)es tu qui ista desideras
erunt tibi quæ subsequuntur diligẽter attendẽda,& obseruanda di-
ligentius. 13. Primum quidem linguam tuam conpescere stude , ne
egrediatur per eã quod malum est, ne vllum vel noxium vel mẽdax

Iacob.1.

Matt.12. *✳ & labia tua ne loquantur dolum.*

Prou,21. *14 diuerte à malo, & fac bonum:*

✳ inquire pacem, & persequere eam.

Rom.12.

Matt.5. Psal.75. 2.Cor.13. *15 Oculi domini super iustos:*

✳ & aures eius in preces eorum.

16 Vultus autem domini super faciẽtes mala: ✳ vt perdat de terra memoriam eorum.

17 Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos:

✳ & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos.

18 Iuxtà est dominus his qui tribulato sunt corde:

✳ & humiles spiritu saluabit.

19 Multæ tribulationes iustorum.

1.Tim.3.

verbũ vel etiã varium & otiosum proferas. Nam qui se existimat re-
ligiosum esse,& nõ refrænat linguam suam, hui⁹ procul dubio vana E
est religio: quãdoquidem de omni verbo otioso quod loquuti fuerit
homines, reddituri sunt rationẽ in iudicio domini: ✳ potissimũ autẽ
os tuũ custodias, ne quicquã loquatur noxium, aut fraudulentũ, aut
dolosũ aduersus proximos suos. Qui enim dolos loquũtur, Deo sũt
abominabiles: Qui autẽ custodit os suũ, seruat animam suam. 4. Hoc
autẽ iacto fundamẽto à linguæ custodia, sine quo facillime corruet
quicquid ædificatum fuerit, sollicitũ te deinde exhibeas in fugiendo
malum, & prosequẽdo bonũ: ita vt ab omni vitio abhorreas: & quic
quid malum esse didiceris, ac proinde Deo ingratum, id tanquã vene-
num pestiferum, præsentissimum toxicum fugias: operibus autẽ vir-
tutis & bonitatis diligẽter insistas: & quicquid bonum esse, ac proin
de Deo gratum didiceris, id fideliter & sollicite implere festines: ✳ ad
hęc, diligenter perquire pacẽ & sectare eam sollicite, quęcunq; ad pa
cem faciunt libenter amplectens: pacem (inquam) primum quidem
cum Deo, vt nihil in te patiaris inhabitare quod inter te & ipsum po F
nat iustã dissidii causam: deinde, & cum temetipso, & secundum spi
ritum & rationis iudicium, turbulẽtas omnes & seditiosas tam cogi-
tationes, q̃ affectiones studeas in pacẽ & cõcordiã cõponere: postre
mo & cũ proximis, vt quantũ fieri potest: & quantũ in te est, cũ om
nibus hominibus pacẽ habeas: neq; solũ habeas ipse, verumetiam in
aliis pacem sẽper studeas cõponere. Beati enim pacifici, quoniã filii
Dei vocabuntur. Et in pace est locus eius, qui est Deus pacis. 15. Ni-
hil verò pigere te debet huius laboris, neq; tibi hoc virtutis studium
esse debet molestum. Oculi nãq; domini (id est, benignus & patern⁹
respectus illius) aspiciunt ad eos qui studẽt iustitiæ, & curam ipse ge-
rit de illis, vt eos in suis conatibus cõsoletur, adiuuet, atq; confirmet:
✳ & auditũ benignum facilémque præbet illorum precibus, paratus
semper ad exaudiẽdũ illos, quicquid in oratione petierint, vt propter
hoc nemo debeat à virtutis studio deficere, sciẽs, liberum sibi in om
ni difficultate ad dominũ patere accessum & securũ refugiũ. 16. Ex G
aduerso autẽ, super eos qui studẽt impietatibus, est vultus iracũdiæ
& indignationis Dei, & toruus aspectus eı⁹ etiam illorum opera, sed
non in ipsorum bonũ considerãs: ✳ nimirũ, vt operarios iniquitatis
iusto suo iuditio in perditionem mittat pro suarũ iniquitatũ deme-
ritis, sicq; eos de terra viuentiũ disperdat, & prorsus auferat memo-
riam eorũ tam de terra ista corporaliter viuẽtium, vnde per mortem
auferẽtur, q̃ de terra illa æternaliter viuẽtiũ, vbi nulla erit memoria
damnatorũ qui proiecti sunt à facie Dei. 17. Et quoniam (vt diximus)
oculi domini sup iustos sunt, & aures ad preces eorũ hĩc fit, vt quo
tiescũq; iusti ad dominũ clamauerint, ipse mox sit ad exauditionem
parat⁹: vt quodcunq; postulauerit, ipse eis (iuxta quod profuturũ &
salutare nouerit) cõcedat: ✳ & ex omnibus tribulationibus, angustiis,
& necessitatibus, in quib⁹ fuerit, ipse eos benigne liberabit secundũ
beneplacitum suũ: nonnunquã quidẽ etiã tẽporali liberatione, sem
per autẽ spirituali & æterna: ita sanctos interius in præsenti consolã-
do, vt in tribulationibus nõ deficiant: tandẽ verò, ex omnibus malis H
in fœlicitatẽ æternã eosdẽ recipiẽdo. 18. Propè est dominus, per suę
misericordiæ pręsentiã, iis qui sunt propter tribulationum & tẽtatio
nũ magnitudinẽ animo anxio, ac velut cõfracto atq; cõtrito quẽad-
modũ permittit nõnunquã De⁹ etiã, iustis cõtingere ad suũ exercitiũ
& meriti augmẽtũ, vt tẽtationum vel magnitudine vel multitudine
vel lõga nimis ac cõtinua duratione, veluti in anxietate animi veniãt
cupiẽtes omnimodis seruare iustitiã, & tamen propter tentationũ ve
hementiã metuẽtes, ne forte eam cõtingat relinquere: atq; his pro-
pè adest domin⁹, bonã voluntatẽ aspiciẽs, quo eos sustẽtet: & nequa
quã collabi in desperationẽ, aut cõfringi per tẽtationem, patiet: ✳ &
eos qui sunt pauperes, spiritu & corde humili, humiliter Deo suas a-
nimas cõmendãtes, ipse humiliũ saluator faciet saluos ab omni ma-
lo, in regnum suum cæleste. 19. Multæ quidem numero, ac variæ ad-
modũ vndiquaque obueniunt tribulationes iustis: & necesse est om-
nes qui pie volũt viuere multiplicem pati persequutionem, Deo sic
disponente ad illorum coronã: partim quidem à mundi hominib⁹,
partim à carnis vel prauitatibus vel necessitatibus, partim ab ini-

A *✱ & de omnibus his liberabit eos dominus.*
20 Custodit dominus ossa eorum: vnum ex his non conteretur.

21 Mors peccatorum pessima:

✱ & qui oderunt iustũ
B *delinquent.*
22 Redimet dominus animas seruorum suorum: ✱ & non delinquent omnes qui sperãt in eo.

micidis dæmonibus: ⁎ verumetiã si millecuplo plura forẽt ac grauiora
Dominus vnus est, qui de omnibus eos liberat, & p varias tribulatio-
nes (quasi aurum in fornace) probatos, ad gloriam regni illos perdu- Sapiẽ. 5.
cit. 20. Et licet videãtur iusti apud homines nõnunquã male tractari
secundũ corpus à malis, & vsque ad ossa in illos nonnunquã contin-
gat desæuiri: Illud tamẽ sciendum est, quòd Dominus omnia ossa iu-
storum numerata habet, neq; voum ex illis perire sinet in nihilum ꝙ
non illis diligẽter custodiat, & in suo tempore cum magna gloria re-
stituat in resurrectione: quẽadmodũ iustorũ omnes capilli numera-
ti sunt, & capillus de capite illorũ perire nõ potest. 21. At verò mors
peccatorũ vere pessima est, & maxime metuenda: tã illa secunda, qua
anima morte æterna perdit, q̃ etiã prior mors corporis: quæ tamet-
si nonnunquam mioor videatur morte violenta iustorum, est tamẽ
secundùm verum iudicium terribilissima, quoniã per ipsam ad mor
tem trãsitur æternã, & damnationem cruciatus perpetui: cum ecõtra-
rio iusti per mortem tẽporalem pertingant ad æterna gaudia: ⁎ & o-
mnes qui iustos oderũt, atq; in eos machinantur mala: tãquã osores
iustitiæ, peccatores sese cõprobant, & damnationis reos, quã etiã nõ
euadent. 22. Dominus autẽ saluabit animas eorum qui sibi quærunt
in sanctitate & iustitia placere: nec patietur, quantũ ad animã, quic-
quam illis ab hostibus accidere aduersi: ⁎ & qui in eo spem suam ia-
ctatã & bene firmatam habuerint, non cadent in peccatum tale, quo
prorsus à Deo separentur. Soclliite enim curabunt, ne peccatũ vllum
tale admittant: & si forte contigerit incidere, sollicite curabũt, ne in
peccato permaneãt, sed resurgẽt quãtocyus in spe misericordię Dei.

ANNOTATIONES IN PSALMVM TRIGESIMVMTERTIVM.

VErsu secundo, In domino laudabitur anima mea. Nota verbum laudari in sacris literis solitum vsurpari oonnunquam pro gloriari. Est enim hoc in loco, ac si dicas, In domino gloriabitur anima mea: quemadmodum alibi, Lætabitur iustus in domino, & laudabuntur in eo omnes recti corde, id est gloriabuntur. Non enim videtur hic Dauid loqui velle de laude vel laudatione suę animę, passiue accipiẽdo, qua videlicet anima ipsius laudaretur: cum hoc in loco potissimum de laudatione Dei attendat facere sermonem. videtur ergo istud verbum laudabitur, & in hoc loco, & in aliis similibus, quanquam voce passiuam habeat terminationem, magis tameo actiuam vel neutram habere significationem, quemadmodum glorior, aut lætor: & significat, cum laude lætari, quod pene idem est cum gloriari. ¶ Versu quinto, Facies vestræ nõ confundent. Ex more scripturarum dicimus confundi faciem eorum quibus denegatur petitio. Vnde. 3. Regum. 2. loquens pro Adonia ad Salomonem mater ipsius Bethsabææ, dicebat, Petitionem vnam paruulam ego deprecor à te, Non confundas faciem meam. ¶ Versu sexto, Iste pauper clamauit. Iste pauper cum ait, videtur esse demonstratio suĩpsius, cum alium oeminem exprimat, neq; certam aliam personam designet. Nam ita fere loqui solemus, quoties de nobis abiectius loquimur. Veluti si dicam Miserere Deus huic pauperculo peccatori, demonstrando meipsum qui loquor. Sed & alias sese pauperem & inopem atq; contemptum nominat Psalmista, veluti Psalmo. 118. Adolescentulus sũ ego &. contemptus. Et alibi, Ego vero mendicus sum & pauper. ¶ Versu octauo, Gustate & videte quoniam suauis est dominus. Suauis hic non intelligitur, ut ad gustum referatur, vt significet dulcedinem. Nam Græce est χρ¤ιs, id est, bonus sine benignus: opponitúrq; fero, aut immiti, aut difficili. Et ita etiam vertit beatˀ Hieronymus ex Hebræo: Quoniam bonus est dominus. Ad eundem modum accipi etiã debet hæc eadẽ vox Psalmo cẽtesimo quadragesimoquarto, cum dicitur, Suauis dominus vniuersis, & cætera. ¶ Versu nono & decimo, Non est inopia timenobus eum. Notãdum illud, quod hic dicitur de omentibus dominum, nihil eis posse deesse, principalius intelligi de bonis spiritualibus iis quæ ad salurem homini fuerint necessaria. Nã horum nõ sinit Deus seruos suos pati defectum, quin (vt ait Paulus) præster illis abunde omnia. Haber tamen minus principaliter etiã de bonis tẽporalibus veritatem: Sancti enim viri, qui propter internas diuitias transitoria ista pro nihilo pendunt, neq; ea requirunr, nisi quatenus ad vitã corporis transigendã & satisfaciendã naturali necessitati, illis opus habuerint paucissimis, & iis quidem vilissimis conrenti, facile babent & adipiscuntur qnod cupiunt, id est, victum & vestitum: quẽadmodum ex illis quidam egregiˀ ait. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his cõti simus. Et alibi, cum paucula quędam in necessitates quotidianas ex donaoone fidelium recepisset, Habeo (inquit) omnia, & abundo, Imò verò alio rursum in loco nihil habẽs, gloriatur nihilominˀ omnia se possidere. Tam facit opulẽtos ea quæ secundũ Deum est spiritus vera paupertas, Sed & verus illud misericordiæ, & omnis pietatis exẽplũ, sanctus Tobias filium suum erudiens, dicebat: Noli timere fili mi, pauperem quidem vitã getimus: sed habebimus multa bona, si timuerimus Deũ, & recesserimus ab omni peccato, & fecerimˀ bene sed etsi contingat sanctos Dei interdum vix etiã necessaria inuenire naturali sustẽtationi, ne boc quidẽ admodum grauate ferunt, qui in Deo firmati sũt. Vnde ille ditissimus omniũ possessor, quẽ suprà cõmemorauimus, didicisse se cõfitetur, quomodo cõtentus esse etiã in minimis possit. Ego (inquit) didici, in quibus sum sufficiẽs esse. Scio & humiliari, scio & abundare Vbiq;, & in omnibˀ

Psal. 63. 3. Reg. 2. Psal. 118. Psal. 39. Psal. 144. 1. Tim. 6. Ibidem. Phili. 4. 2. Cor. 6. Phili. 4.

C (margin letter beside "simum de laudatione Dei") D (margin letter beside "uis dominus vniuersis")

institutus sum & satiari,& esurire,& abũdare,& penuriã pati. Omnia(inquit)possum in eo qui me
cõfortat. At verò huius sæculi diuites,qui præter falsas istas tẽporarias,alias non nouerũt veras & E
æternas diuitias,ac proinde spem omnem in illis ponunt,& cor totũ ad illas adiiciunt,dũ sine mo
do eas expetunt,nullũ suæ cupiditati cõstituentes terminum,fit,vt post multum laborem,post plu
rima pericula,quãtumuis magnos aceruos congregauerint,nunquàm tamen expleri valeat illorum
inordinata cupiditas:neq; eo deuenire aliquãdo possunt,vt eorum quę desiderant,sat habere se di-
cãt. Quã interminabilem & insatiabilem diuitũ cupiditatẽ, Seuerinus Boetius eximius ille Christia
norũ Philosophus,imò philosophice magis Theologus,in libro philosophico consolatu pulcher-
rime depingit & exprimit metro secundo libri secundi. Quod carmẽ totũ,quoniam lectu & atten-
tione est dignissimum,pariterq; nostro proposito valde accõmodum, icciteo huic loco duximus
inserendum. Sic ergo apud illum canit sacra Philosophia.

Si quantas rapidis flatibus incitus
Pontus versat arenas,
Aut quot stelliferis ædita noctibus
Cælo sydera fulgent,
Tantas fundat opes,nec retrahit manum
Pleno copia cornu:
Humanum miseras haud ideo genus F
Cesset flere querelas.
Quanuis vota libens excipiat Deus,
Multi prodigus auri,
Et claris auidos ornet honoribus:
Nil iam parta videntur,
Sed quæsita vorans sæua rapacitas
Alios pandit hiatus.
Quæ iam præcipitem fræna cupidinem
Certo fine retentent:
Largis cum potius muneribus fluens
Sitis ardescit habendi.
Nunquam diues agit,qui trepidus gemens.
Sese credit egentem.

Cum itaq; sancti Dei homines minimis paucissimisq; plenissime contenti, abundent etiam in te- G
nuissima substãtia: hi vero etiã in amplissimis possessionibus semper adhuc egeãt , semper eis desit
aliquid,ad quod aspirẽt,imò quo amplius eõquirunt,eo & pluribus & maioribus in dies indigeã:
cõstat iuxta veritatẽ(etiam quo ad res temporarias) his esurientibus & defectum patientibus in suis
diuitiis,illos in sua tenuitate,vel etiam penuria abundare. Quis autem dubitet eum qui eget,paupe-
riorem esse secundum veritatem eo qui abundat? Relinquitur itaque tam de spiritualibus,quam de
temporalibus bonis verum esse propositum Prophetæ sermonem.

XXXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus hic viro iusto competit,qui ab aduersariis persequutionem grauẽ patitur ,cũ sit ipse innocẽs,
& illi nullam habeant causã hunc persequẽdi, In quo, De eo more humano loquẽs,quasi viro pugnato-
ri,ipsum aduocat in suum vltorem,defensorem & saluatorẽ:confusionẽ imprecãs ex aduerso suis per-
sequutoribus,quos ait sibi mortis tetẽdisse laqueos,quos secundũ conformitatẽ ordinationis Diuinæ iustitiæ,
vel precatur vt veniãt,vel prædicit vẽturos super authores suos. Ipse verò in Deo suo lætari pmittit,ei-
que vt pauperem liberatori confessionis laudem persoluere. Atque hæc quidem, vsque ad versũ decimũ ter-
tium. Hic verò iterum reuertitur ad commemorandum peruersitatẽ aduersariorũ & suã ex aduerso humili- H
tatem atque charitatem,qua se pro illorum peccatis pœnitentiam egisse,atque humiliter supplicasse profitetur
qua etiam erga illos vt amicos & fratres sese studuit exhibere , ac pro eorũ malis cum luctu dolere:cũ illi e-
contrario non solum non doleant super malis eius , verũetiã studio & consilio mala multa aduersus eum ex-
cogitẽt præ nimia indignatione,& obdurata inuidia : ita vt cũ ille eis quasi amicis placere fraterno affectu
studeat,hi econtrario hostili animo dentibus frendeant in illum. Atque hæc, vsque ad versũ vigesimũ, Dehĩc
tribus versibus subsequentibus liberationem postulat à Deo,pro exauditione gratiarũ actionẽ & laudis con
fessionem promittens. Mox verò versu.24 & .25. aduersariorum duplicitatem & malitiã replicat,vt ad ex
audiendum facilius flectat quem orat. Nam versibus sequentibus,magno affectu à Deo postulat sibi quidem li
berationem & salutem,illis verò confusionem pro meritis dignam,vt exultẽt quibus grata est innocẽtia atq;
iustitia,& ipse per linguam suam liberatori personet confessionem sempiternã. Illud autem in hoc Psalmo ad
uertendum est,quod & in pluribus aliis,posse videlicet eum pene indifferenter referri vel ad personã Chri-
sti domini, vel ad personam Dauid,vel ad vnum quemlibet ex iustis,qui sunt in tribulatione & persequu-
tione ab aduersariis constituti. Nos autem in Elucidatione ita omnia temperabimus , vt cuilibet etiam iusto ap
tari facile possit, ad Dominum secundum hanc formam clamare volenti, aut gratias agere. Siquidem in hoc
Psalmo permixtim,nunc diuini auxilii imploratio,nunc pro exauditione gratiarum actio proponitur. In an-
notationibus autem distinctius quædam vel Christo applicabuntur, vel Dauidi.

A TRIGESIMIQVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Iudica domine nocentes me: ✳ expugna impugnantes me.

2 Apprehende arma & scutum: ✳ & exurge in adiutorium meum.

3 Effunde frameā & conclude aduersus eos qui persequuntur me: ✳ dic animæ meæ, salus tua ego sum.

B *4 Cōfundantur & reuereantur quærentes animam meam.*

5 Auertantur retrorsum, & cōfundantur, cogitantes mihi mala.

6 Fiant tanquam pulvis ante faciem venti: ✳ & angelus domini

C *coartans eos.*

7 Fiant viæ illorum tenebræ & lubricū: ✳ & angelus domini persequens eos.

8 Quoniā gratis abscō derunt mihi interitum laquei sui:

✳ superuacue exprobrauerūt animam meā.

9 Veniat illi laqueus

D *quem ignorat: ✳ & captio quā abscondit apprehendat eum: ✳ & in laqueum cadat in idipsum.*

10 Anima autē mea exultabit in domino: ✳ & delectabitur super salutari suo.

11 Omnia ossa mea dicent: domine, quis similis tibi?

12 Eripiens inopem de

FAc pro me domine iudiciū aduersus eos qui mihi quærūt nocumēta inferre: eósq, propter suā iniquitatē, secundum iustitiam tuam condemna: vt quę quærūt, adimplere non valeāt: ✳ pugna pro me aduersus illos, qui me suis persequutionibus & tentationibus impugnāt .2. Quasi vir pugnator exhibe te mihi, & in pugnā mihi te præpara, quomodo facere solēt homines qui ad pugnam sese accingentes arma arripiunt, quibus hostem feriāt, & scutū quo se ab hostiū ictibus defendāt: ✳ sic (inquā) paratus ad prælium, adueni mihi in adiutoriū cōtra aduersarios meos: qui vt me sunt lōge potentiores, ita tua potentia multo sunt inferiores .3. Insuper (vt humano more amplius tibi loquar Domine De⁹ me⁹) euagina, & velut extra vaginā effunde gladium vltionis tuæ, quem donec dissimulas, donec differs facere iudiciū, quasi cōclusum intra vaginam seruare videris: & cōclude, atq, obsidionē pone per circuitū cōtra eos qui persequuntur me, vt non valeant tuū iudiciū & tuas manus effugere: ✳ mihi verò interius in spiritu loquēs, testificare de salute, quod eam tu mihi sis certò præstiturus, quòd videlicet non sim hostium impugnationibus deuincēdus, sed tua protectione semper secur⁹ ac saluus sim futurus. 4. Illi autē qui animā meam quærebant diripere, qui perdere laborabāt vitam meam, & ad mortem me pertrahere, cōfusionem accipiāt, & erubescentia atque pudore impleantur, cum se viderint suo proposito per tuā protectionem fraudatos. 5. Cogantur tua protectione retrorsū reuerti, id est, à cœpto cordis sui proposito desistere, impediti nimirum obstaculo potētiæ & voluntatis tuæ: & cōfundantur, perficere non valētes cōceptum desideriū, omnes qui cogitabāt contra me mala, qui consilia faciebāt, & in corde versabant, quomodo mihi mala irrogarent. 6. Fiāt huiusmodi, te dissipāte eorum conatus quasi puluis terræ aridus ante cōspectum vēti. vt quēadmodum ob vēti impetum nullam habet puluis soliditatem, neque cōtinnitatē, sed rapitur atque dispergitur à vento quocūque ille proiecerit: ita tu per vim potētiæ tuæ dissipes & dispergas eos, vt non valeāt quod desiderāt: ✳ & angelus tuus, domine, ad auxilium mihi destinatus, sit coartās, persequens, impellens, atque ad fugam cōpellens eos, vt cogantur cœpta relinquere & proposita nequeant perficere. 7. Viæ illorum fiāt obscuræ & tenebricosæ, vt non videāt quo vadāt: fiant etiam lubricæ, vt non valeant commode per eas ambulare, vel effugere: ✳ & sit angelus tuus domine persequēs eos, eósque in fugā compellens, ad faciendum pro me vindictam & iudiciū. 8. Sine causa nanque, & præter meum omne meritum, in abscōdito posuerūt mihi laqueum perditionis, & insidias mortis, per quas me quærebāt in perditionem concludere, & morte illaqueare: ✳ sine causa & absque meo omni demerito, opprobrio affecerūt animam meā, loquutiq; sunt mala contra eam, 9. Veniat illis (quicunque tandem fuerint qui mihi sine causa mala quærunt) laqueus inspetatus, & malum inexpectatū, quod ipsi mihi meditabātur: ✳ aut laqueus damnationis æternæ (qui est laqueus inextricabilis) quem modo ignorāt, quem nūc non attēdunt, qui mala meditātur contra proximos suos: ✳ & rete illud siue laqueus ille ad captionem meam ab illis paratus, quem illi in occulto posuerāt ad me illaqueandū, comprehendat eos, ita vt ipsemet qui aliis insidias posuerāt, incidāt in laqueū, in laqueū (inquam) ipsum eundē quem innocētibus aliis parauerant. Ita enim habet vltio Diuinæ iustitiæ, vt eos qui proximis suis machinātur mala, & mortem meditātur dānationis ęternę, indissolubilibus nexibus inuoluat. 10. Anima autē mea Diuino iudicio liberata, vel de liberatione secura, magnifice gaudebit in domino Deo saluatore suo: ✳ & iucūdabitur de salute sua, quā illi Diuina præstitit benignitas, aut in saluatore suo qui sibi salutē pręstitit, & ab inimicis liberationē .11. Tāta autem erit exultatio animæ meæ, vt ex omnibus viribus te collaudet, ita vt omnes vires quæ in ea & ab ea sunt (quæ sunt veluti ossa in corpore) tanq̄ gestiētes cōfessionē laudis persoluere, dicāt tibi & cōfiteantur quod nemo sit alius similis tibi, sic omnimodis magnus, sic potēs, sic sapiēs, sic bon⁹ ad saluādū humiles. 12 Tu es enim qui liberas eos, quib⁹

manu fortiorum eius:
** egenū & pauperem*
à diripientibus eum.
13 *Surgentes testes ini-*
qui, quæ ignorabā iter-
rogabant me.
14 *Retribuebant mi-*
*hi mala pro bonis: * ste*
rilitatem animæ meæ.

15 *Ego autem, cum*
mihi molesti essent, in-
duebar cilicio.

16 *Humiliabā in ieiu-*
*nio animā meā: * &*
oratio mea in sinu meo
conuertetur.

17 *Quasi proximum*
& quasi fratrem nostrū
*sic cōplacebam: * quasi*
lugens & contristatus,
sic humiliabar.

18 *Et aduersum me læ-*
tati sunt, & cōuenerūt
: congregata sunt su-*
per me flagella, & igno
raui.
19 *Dissipati sunt nec*
*compūcti: * tētauerunt*
me, subsannauerūt me
subsannatione, frendue
runt super me dentibus
suis.
20 *Domine quando*
*respicies: * restitue a-*
nimam meam à mali-
*gnitate eorum: * à leo-*
nibus vnicam meam
21 *Confitebor tibi in*
*Ecclesia magna: * in*
populo graui laudabo
te.

deest humanū auxiliū de potētia & violēta manu potētū seculi, qui E
ipsis sunt diuitus, dignitate, & authoritate potentiores: * qui liberas
egenos & pauperes supplices tuos, tibiq; deuotos, à violētia iniquo-
rū qui eos per vi quærūt opprimere. 13. Volo autē ego ad laudē tuā,
meæ oppressionis & psequutionis exponere grauitatē. Ecce cōsur-
gētes aduersum me falsi testes, obiiciebāt mihi, & proponebāt quasi
reo ea de quibus mihi secūdū veritatē minime erā cōscius, & à quib⁹
me cōsciētia & veritas nouit alienissimū: de illis me accusabant, quę
ego nunquā me vel dixisse vel fecisse cognouerā. 14. Pro bonis quæ
ego illis inpenderā, & impendere non desinebā, reddebant mihi ma
la, afflictiones & persequutiones grauissimas, quas ab illis sustinui: *
ad sterilitatē animæ meæ, ita vt quasi sterilem facerēt animā meā, cui
ptę nimia molestia nihil agere libebat eorū quę vellet: quēadmodū
accidere solet iis qui nimiis premuntur molestiis, vt quasi steriles &
semimortui videantur, dū eis nihil agere libet, vel licet eorum quę vel-
lēt. 15. Ego verò, cū illi sic mihi multis modis essent molesti, non me
cōuerti ad reddēdum malū pro malo, aut vt pro meipso vindictā fa-
cerē: sed magis ad pœnitētiæ lamēta, & ad humilitatis insignia, vt sic
humiliatus & pœnitens tibi cōmēdarem causam animæ meæ, simul F
& pro illis te deprecarer: itaq; ego ad humilitatis & pœnitētiæ pro-
testationē, operiebā meipsum cilicio vel sacco, quæ sunt operimēta
apta pœnitentibus. 16. Humiliabam quoque & affligebam coram te
animā meā in ieiunio, quod ipsum etiā pœnitentibus & sese humiliā
tibus cōuenit: sicq; in hac humilitate tam pro meis quā pro illorum
peccatis orabam: * & oratio mea quam pro illis effudi, licet in illis
propter impedimentū obstinati cordis eorum nō proficeret, nō fru
stra tamē effusa fuit: quia ad me reuertebatur, & ad memetipsum ac
meos redibat copiose fruct⁹ ipsius. 17. Tanquā ad amicos, & amici-
tia singulari velut proximos, imò tanquā erga fratres meos, sic placi
de, māsuete, & benigne in omni gratia cōuersabar ad illos, quātū in
me erat, cū illis pacem & charitatem quærens & tenens, sicq; meā er G
ga illos cōuersationem instituens, vt laborarem eis tanquam amicis
& fratrib⁹ meis cōplacere, si quo modo potuissēt emolliri, & ne quo
modo ego illis causam præstarē mali odii: * & pro illorum obstina-
tione atq; consummata malitia sic humiliabar & affligebar, quemad-
modū solēt qui luctū habēt & degūt in tristitia. Quia enim charitas
faciebat aliena mala quasi propria reputari, nō poteram non contri
stari & lugere super iniustorū insaniā ac peruersitate. 18. Ipsi verò ecō-
trario in malis meis cōtra me gaudebāt, quū mihi mali aliquid vidis-
sent accidere, imò cōuenerunt ipsi pariter aduersum me vt tractarēt
quo modo mihi mala inferrent: * sicq; per illorum conciliabula ini-
qua, accumulata sunt super me mala plurima, cum ego ignorarē cau
sam tātorum malorum, & nullius omnino rei mihi cōscius essē, ob
quam ira contra me impie & crudeliter agerent. 19. Dissipati sunt,
atq; in diuersa suis cogitationibus distracti, quærentes varia consilia
& modos diuersos, quibus me affligerēt: & his omnibus nō sūt con
puncti corde, neq; vlla miseratione cōmoti super innocētia mea, sed
absq; omni misericordia & cōpunctione pergebant nouā contra me H
excogitare malitiā: * multis & variis modis vexauerūt me, irrisioni-
búsq; & illusionibus variis cōtumeliā magnā & multiplicē intulerūt
mihi insuper & fremuerunt contra me, frēduerūntq; dentibus suis
præ indignatione nimia, veluti dolētes ꝙ non possent omnē suā ma-
litiā & crudelitatē sufficiēter effūdere, veluti maiora ac plura adhuc
irrogare cupiētes. 20. Tu verò domine Deus, cui cōmendaui causam
meā, in quo tota mihi spes reposita est, respice tādē oculo misericor
diæ tuæ ad me seruum tuū, & mea hæc omnia mala, que sine causa pa
tior ab iniquis: * & animā meā, quę nūc tātis affligitur malis, in liber
tatē cōstitue, & eripe à peruersitate illorū: * ab illis (inquā) persequu-
torib⁹ meis, in modū leonum ferocissimis, animā meā (quę vt vnica
est mihi charissima) restitue in libertatē, & salua, vt ab illis nō rapiat
in mortē. 21. Pro gratiarū actione ego tibi cōfessionis laudē persol-
uā, in multitudine magna & copiosa fideliū atq; sanctorū tuorū, in
cōspectu oīs Ecclesię sācte tuę: * in populo multo & magno valde
ego laudabo te: & coram oīb⁹ fidelib⁹ tuis, quorū futur⁹ est maxim⁹
numer⁹, laudē tibi ꝓ gratiarū actione reddā, cū me ex illorū manibus

A 22 *Non supergaudeāt
mihi qui aduersantur
mihi inique: * qui ode
runt me gratis, & an-
nuunt oculis.*
23 *Quoniā mihi quidē
pacifice loquebantur:
* & in iracūdia terræ,
loquētes dolos cogitabāt*
24 *Et dilatauerunt su
per me os suum: * dixe
B runt euge euge, vide-
runt oculi nostri.*
25 *Vidisti domine ne
sileas: * domine ne dis
cedas à me.*
26 *Exurge, & intende
iudicio meo: * & Deus
meus & dominus meus
in causam meam.*
27 *Iudica me secundū
iustitiam tuā, domine
C Deus meus: * & non
supergaudeant mihi.*
28 *Nō dicant in cordi
bus suis, euge euge, ani-
mæ nostræ: * nec dicāt,
deuorabimus eum.*
29 *Erubescant & reue
reantur simul qui gratu
lantur malis meis.*
30 *Induātur cōfusione
& reuerētia, qui mali-
D gna loquūtur super me.*
31 *Exultent & læten-
tur qui volunt iustitiā
meam: * & dicant
semper, magnificetur
dominus, qui volunt pa
cem serui eius.*
32 *Et lingua mea medi
tabitur iustitiam tuā:
* tota die laudem tuā.*

saluaueris à morte, & in vitam reduxeris. 22. Non patiaris tu Domine, neque permittas fieri, vt gaudeant super me, & de casu atque perditione mea exultent impii illi, qui contra omnem iustitiam & æquitatem innocentem me persequuntur & tribulant: * qui sine causa (cum ego illis nihil nisi bonum ostenderim) me prosequuntur odio, & nihilominus secundum exteriorum signorum iudicium inimicitias dissimulant, & simulant, fingúntque amicitiam, oculis mihi & nutibus (vt solent amici amicis) annuentes. 23. Nam mihi hi quidem ore pacem monstrabant, & velut amici loquebantur cum pace & reuerentia, ne prauas eorum machinationes aduerterem: * verum intrinsecus in iracundia terrena & pessima inuidia (quam ipsi ex terrenis affectionibus contra me conceperant) dum mihi loquerentur dolos, & malitias pessimas contra me voluebant in cordibus suis, excogitantes quomodo me in mortem & confusionem pertraherent. 24. Et cum ego in malum aliquod venissem, aut aduersi aliquid mihi contigisset, aperiebāt illi in latitudine os suum contra me, ad exprobrandum & illudendum mihi: * resolutíque in cachinum, ad se inuicem contra me dixerunt in magna lætitia, euge euge, iam tandem viderunt oculi nostri quod tamdiu desiderauimus, iam oculis nostris vidimus impletum, vel ex parte aliqua cordis nostri desiderium: sic inuicem se ad congratulationem de meis malis excitantes, & meæ miseriæ insultantes. 25. Non te ista latent Domine, qui vides, & nosti omnia: ac proinde oro, vt motus misericordia non dissimules, neque cesses auxiliari mihi: * Domine Deus ne elonges teipsum à me per subtractionem auxilii & defensionis tuæ. Nam si tu vel paululum abscesseris, facillime illi dominabuntur mihi. 26. Exurge Domine, & quasi de somno excitatus euigila, siq; attentus ad faciendum & exequendum pro me iudicium contra illos persequutores meos: * tu (inquam) qui es Dominus meus & Deus meus, exurge, & intende ad discernendam & iudicandam causam meam, quam tibi commendaui, neque vltra differas iudicium. Tempus est enim, vt illorum malitia confundatur, & serui tui patientia remunerationem accipiat. 27. Fac pro me iudicium, & causam meam iudica contra aduersarios meos, secundum iustitiam & æquitatem tuam: cuius est innocentes liberare, & condemnare noxios: * & non permittas, vt illi de me lætentur, neque patiaris illos sui voti compotes fieri. 28. Non finas eò rem meam deuenire, vt gaudentes de mea perditione, dicant intra se, Lætitia & exultatio sit animæ nostræ: non sinas (inquam) ita illos sese lætificare de meo interitu: quod certe facerent, si sui propositi effectu potiri possent: * neque eò rem deuenire patiaris, vt vere dicere possint, Iam prorsus deuorabimus & absorbebimus eum, iam illum in mortem & perditionem præcipitabimus. 29. Quin potius confusio & erubescentia illis veniat pariter omnibus, quicunque gratulantur & gaudent de malis meis, aut concupiscunt meam perditionem. 30. Confusione & erubescentia inuoluantur, & velut operiantur, quicunque contra me in malum magna & superba loquuti sunt, quicunque in superbia aduersum me præsumptuose egerunt. Confundantur (inquam) videntes tuo auxilio omnia ipsorum contra me consilia esse irrita, & per te malum quod mihi fuerant machinati, esse à me depulsum, & in ipsos potius authores retortum. 31. Illi verò quibus beneplacitum est in iustitia mea, & qui amant innocentiam meam, eámque illæsam cupiūt, & saluam ab iniustis persequutoribus, fac tu Domine, vt exultent & lætentur, congaudentes saluti meæ: * & illi qui desiderant & optant pacem atque salutem meam, cum te viderint secundum iustitiam tuam liberasse meam innocentiam, laudem tibi reddentes, dicant semper, glorificetur Dominus, & benedicant nomini sancto tuo propter misericordiam mihi exhibitam. 32. Sed & lingua mea de gratiarum actione solicita, ex corde meditabundo eloquetur, & laudabit admirabilem iustitiam tuam: * & laudem tuā iugiter omni tempore personare conabitur, neque deficiet laus tua de ore meo in æternum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXIIII.

VErsu.1.2.& 3.Iud.dom.noc.me.Clarum est in his versibus,ex spiritus abundantia,&velut fi- E
denti ac libera familiaritate ad Deum humano more dirigi sermonẽ: id quod & in aliis plu-
ribus locis, maxime in Psalmis , subinde solet occurrere. Consonat autem hæc descriptio
Exo.15. bellica satis cum eo quod in Cantico Moysi dicitur: Dominus quasi vir pugnator,omnipotens no
men eius, Viri enim pugnatoris est, cum prælium fuerit incundum, ad inuasionem hostium arma
apprehendere,ad propriam verò protectionem clypeum assumere, gladium euaginare, & hostem
circuncingere,sicq; eum expugnare atque deuincere. Quod autem in 2.parte tertii versus dicitur,
Psal.84. Dic animæ meæ,salus tua ego sum:illi vtcunq; cõsentit,quod in alio Psalmo ait,Audiã quid loqua
Psal.50. tur,in me dominus Deus,quoniã loquetur pacẽ in plebem suã. Et alibi Auditui meo dabis gaudiũ
Psal. 142 & lætitiam.Rursum alio in loco,Auditam fac mihi mane misericordiam tuam. Tunc enim dicit a-
Psal. 34. nimæ nostræ Deus,Salus tua ego sum: cum eam interius consolando, & timorem hostium repellẽ
do,de liberatione & salute securam reddit,& de victoria facit bene sperantem.Ac tunc sane loqui-
tur dominus pacem in nobis , tunc datur auditui nostro interiori gaudium , tunc audita fit nobis
Dei misericordia. ¶Versu 5.Auertantur retrorsum & confundantur. Auerti retrorsum dicuntur
ex communi loquendi consuetudine,qui impediuntur quoquo modo ab impletione operis quod
proposuerant aut cœperant. Orat ergo vir iustus, vt ii qui aduersus se mala excogitant, auertantur F
retrorsum,id est,vt progredi non possint,neque perficere quod vel cogitarant vel cœperant. Hác
autem auersionem vel prohibitionem in malis (qui Deo cedere nesciunt) e vestigio subsequitur cõ
fusio & erubescentia,eo quod in effectum suas cogitationes perducere sint prohibiti. Nam in viris
bonis,etiam si in re qualibet prohiberi eos Diuina dispositione contingat (quemadmodum in A-
Actu.16. postolicis actibus Paulo factum legimus, cum in Bithyniam proficisci proponens , prohiberetur à
spiritu Iesu)non subsequitur tamen confusio neque deturbatio.Norunt enim Diuinæ dispensatio-
ni cedere , & subiectam illi semper suam voluntatem tenentes, non confunduntur , cum illa aliud
disposuerit:sed gaudent magis , sua voluntate frustrata,superiorem illam,quæ omnibus est præpa-
rãda,impleri. ¶Versu 7. Fiant viæ illorũ tenebræ.Tria simul mala cõiungit,quæ deuictis & fugien-
tibus de prælio(sic enim iam initio Psalmi loqui cœpit Propheta more pugnantium)valde sunt in-
commoda.Primum enim incommodum est,si viam habeant tenebrosam,vt non videant quo fu-
giant.Facile enim tunc vel in foueas, vel in alia loca periculosa incidunt,aut hostibus etiam nesciẽ-
tes fiunt obuii. Quod si etiam lubrica est via,geminum malum est: Si verò & persequutor velox
subsequatur,qui vrgeat fugientem, & talis persequutor qui agilitate & fortitudine superat fugien-
tem (cuiusmodi est angelus domini, cõparatione ad humanam virtutem) vix effugibile malum est. G
Videntur auté ista potissimum ad corporalem confusionem & fugam referri, tametsi valeant &
secundum spiritualem sententiam mystice intelligi. ¶Versu 9.Veniat illi laqueus quem ignorat.
Notandum,ꝙ hæc simul cum præcedentibus quæ per modũ imprecandi ponũtur,recte in Christi
persequutoribus impleta videntur.Pugnauit enim pro ipso aduocatus omnipotens pater eius,&sal
uum fecit à morte,die tertia ad vitam eum resuscitando.Illi verò confusi sunt & impediti ab imple
tione cogitationum suarum,quibus Christum cogitabant morti tradere,&eius gloriam(etiam post
resurrectionem cognitam)obscurare:facti sunt quasi puluis,dispersi in omnes partes mundi ex vl-
tione Dei,quæ per angelos administratur:in tenebris ambulant,& lubrica est via eorũ(qua secun-
dum legis literam currunt) nihil habens solidum,in quo pedem valeant figere:& Diuina vltio vs-
que ad tempus constitutum consummationis sæculi,quasi subsequitur & coangustat illos:denique
laqueus mortis & damnationis,quem Christo tetenderant, apprehendit eos,dum iam propter in-
credulitatem captiui tenentur, & temporali & diabolica captiuitate , post hoc sæculum infœlicius
æternæ mortis vinculis illaqueandi . Ipse verò Christus dominus, & in se,& in membris suis dele-
ctatur in domino, & plenæ laudis ei reddit confessionem . Sed & quæ sequuntur de iniquis testi-
bus.Christo apertissime ex Euangelica historia conueniunt, & quòd mala ei pro bonis impii retri-
buant. Personæ quoque Dauid hæc omnia non incommode applicari facile videt , quisquis histo- H
1.Re.24. riam libri Regum,memoria retinet. Neque enim semel pro illo Deus, aut angelus eius pugnasse le-
gitur, hostésq; in fugam vertisse per vias tenebrosas,& pluuia ac grandine lubricas factas,persequẽ
te eos ad hæc angelo domini nouis terroribus,& laqueum mortis, quem innocenti Dauidi tanto
studio tetenderat Saul iniquus, quomodo idem ipse tandem susceperit, ínque eodem perierit, ma-
nifeste docet præfata historia.Quæ verò de iniquis testibus dicuntur,intelligi possunt de his qui a-
pud Saulem falso accusabant Dauid,in iis in quibus reuera erat innoxius. Fuisse enim eiusmodi ali-
quot,qui apud Saulẽ falso detrahebant Dauidi, ipsius verba satis dilucide monstrant,quæ post Sau
lem egressum è spelunca,abscissa chlamydis ipsius ora, clamauit dicens , Quare audis verba homi-
num loquentium, Dauid quærit malum,aduersum te? ¶Versu 13. Quæ ignorabam,interrogabant
me.Attende nouã acceptionem verbi interrogare,quod hic ponitur pro obiicere. Alioqui,testes
non proprie interrogant quærendo sed asserunt potius testificando.Dicuntur autem testes hic in-
terrogare,forsitan propterea ꝙ sicut is qui interrogat,responsionem expectat ab eo quem interro
gat : ita testes dum suam accusationẽ proponunt,velut responsionẽ expectant eius aduersus quem
obiiciunt,vt vel consentiat, vel abneget accusatus. Vnde cum de saluatore nostro falsi testes dixis-
Matt.26 sent,Hunc audiuimus dicentem,&c. statim adiunxit princeps sacerdotum , Nihil respondes ad ea
Marc.14 quæ isti testificantur aduersum te? ¶Versu decimoquarto,Retribuebant mihi mala pro bonis.Cũ
Mat. 26. Psalmus iste Christo domino accommodabitur,sterilitas hæc animæ referri commode poterit ad

A illum statum in quo erat, cum imminente iam passione pauere inciperet & tædere, cõtristari & mæ Lucæ. 22
stus esse: cum factus in agonia, sanguinis guttas sudaret. Aut intelligatur sterilitas ista animæ, cessa-
tio ipsius ab opere, ad quod missus fuerat. Cõstat enim frequenter Iudæos sua ingratitudine (dum
mala pro bonis nimis ingrate & improbe redderent (Christum ab opere prædicationis & sanatio-
nis cessare fecisse, ita vt aliquando lateret, cedendũ putans malitiæ, & illorum insaniæ locũ dare vo-
lens. Ac tunc velut sterilis videbatur anima & vita eius, cum tamen secundum veritatem nullo vn-
quam momento apud patrem esset nobis sterilis, tametsi foris videretur sterilis, cum nihil exterio-
ris operis ageret. ¶ Versu 15. Induebar cilicio. Quæ hic dicuntur de cilicio & de ieiunio, nõ certo vi
dentur ad literam in scriptura vsquam vel de Christo, vel de Dauid legi: quod videlicet in persequutio-
ne inimicorum ista fecerint. Vnde possumus per ista simpliciter intelligere humiliationem & affli-
ctionem, qua & Christus dominus, & Dauid ipse pro inimicis sese afflixerunt: id quod de vtroq;
est ex scripturis satis manifestum. ¶ Versu 16. Et oratio mea in sinu meo cõuertetur. Oratio dicitur
in sinum orantis conuerti, quando pro aliis effusa, & velut foras emissa, in propriam vtilitatem re-
dit eius à quo fusa est. Ex cõmuni autem loquẽdi consuetudine hic sermo accipitur. Quod enim in
sinu habemus, nõdum periisse dignoscitur. Et quod in sinum nobis reuertitur, nondũ periit fruct⁹
eius. In sinu enim seruabitur. Atq; per hunc modum econtrario dicimus, in ventum, vel in aërem
B abire orationem illorum, qui nec sibi, nec aliis fructum orando faciunt: quemadmodum sunt su-
perborum & impiorum inacceptabiles preces. Quæ enim in ventum effunduntur, pereunt. ¶ Ver-
su 17. Quasi prox. & quasi fra. nost. sic comp. ac deinceps, manifestum ex Euangelica historia, Chri
sto hæc omnia competere. Mansuetissima enim & amicabilissima eius erga omnes conuersatio
fuit: & tamen sæuissima fuit rabies persequutorum eius, tam in cruciatibus & flagellis, quã in irri-
sionibus & opprobriis. Sed & versus 22. manifeste indicat, hunc Psalmum de Christo potissimum
intelligi. Nam apud Ioannem legimus Christum sibiipsi huius scripturæ partem applicasse, cũ post Ioan. 15.
enarratam Iudæorum feritatem conclusit, dicens, Sed vt impleatur sermo qui in lege eorum scri-
ptus est. Quia odio habuerunt me gratis. Versus quoque mox sequentes, Christo optime quadrãt.
Pacifice enim Iudæi loquebantur Christo, vocantes eum magistrum, præceptorem, & à Deo mis-
sum, vt ex diuersis Euangelii locis claresc it: & cætera item quæ sequuntur, ex Euangelica lectione
aperte Christo videntur conuenire. ¶ Versu 21. In popu. gra. laud. te. Populus grauis non significat
grauitatem morum, quam maturitatem possumus nuncupare, vt sit sensus. In populo maturo lau-
dabo te. Tametsi enim hæc sententia habeat veritatem (siquidem in maturis & bene cõpositis lau-
datur Deus, non in iis qui leues sunt & incompositis moribus) non videtur tamen ista hoc in lo-
co esse scripturæ huius intelligentia. Significat autem grauitas ista potius copiosam multitudinem.
C Nam & vulgo, sic loquimur, multitudinem, & magnitudinem admodum copiosam volentes signi
ficare. Veluti cum dicimus, Rex cum exercitu graui inuasit hostes. Congregat imperator aduersum 1 Mach. 1.
Turcas grauem exercitum. Sic primi libri Machabæorum primo capite de Antiocho dicitur, quòd
ingressus est Aegyptum in multitudine graui, id est, in magna exercitus multitudine. Et Esaiæ 21.
cap. dicitur, à facie grauis prælii, pro prælio grandi & magno. Vnde ex Hebræo quidam vertunt, In Esaiæ. 21.
populo multo. Beatus verò Hierony. In populo forti: quod ad eandem potest sententiam reduci.
Populus autem iste multus, est fidelium populus, qui ex Dei gratia mirum in modum auctus est, &
excreuit per vniuersum orbem. in quo sane populo, per vniuersam Ecclesiam, laudat filius patrem,
vt hoc in loco pollicetur. ¶ Versu 23. In iracun. terræ loqn. dolos cogitabant. Iracundia terræ dicitur
mala iracundia, qualis erat iracũdia persequutorum Christi. Exarserunt enim & indignati sunt con-
tra eum, non secundũ Deum, neq; propter Deum (tametsi falso illud suæ impietati prætexerunt)
sed secundum carnem & terrenas affectiones: quoniã videlicet veritatẽ prædicabat, & cælestia an-
nunciabat, vitia autem illorum arguebat, in quibus perstare eligebant. Sed & in illo solemni suo cõ-
silio, quod aduersus Christum põtifices collegerant, quid aiunt? quam proponunt indignationis Ioan. 11.
causam? Si dimittimus eum sic (inquiunt) omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent no
D strum locum, & gentem. Videlicet manifestum est, iracundiam hanc non nisi terrenam fuisse, quo
loquentes dolos aduersus illum cogitabant. ¶ Versu 24. Dilata. sup. me os suum. Dilatare os solent,
qui irrident & exprobant aliis, aut qui contra aliquem gloriantur. Vnde Anna Samuelis mater, in 1. Reg. 2.
Cantico suo dicebat, Dilatatum est os meum super inimicos meos, &c. nimirum significare volẽs,
iam se gloriari posse contra suam æmulam, & habere iam quod illi respondeat, quæ antè ipsam cre
bris exprobationibus solita fuerat affligere. Particula autem, euge euge, partim quidem exprobran-
tis & insultantis esse videtur, quatenus cõtra ipsum dirigitur, super quo profertur: partim verò ex-
hortantis ad gaudiũ, quatenus sibiinuicem loquuntur, qui pariter gloriantur aduersus alium. Et si-
milem fere vim habet cum dicitur, vah vah, quod beatus Hierony. ex Hebræo vertit, pro euge eu-
ge. In Hebræo habetur heach heach: quod est aduerbium gaudendi atque etiam illudendi.

XXXV. PSALMI ARGVMENTVM.

IN profunda meditatione rerũ duarum diuersissimarum, id est, humanæ prauitatis & Diuinæ bonitatis, cõstitutus Propheta, hunc sequentem Psalmum composuit. In quo primis quatuor versibus, hominum in malitia obstinatorum depingit peruersitatem, qui Dei timore obiecto, dolose agunt coram Deo, tam verbis quã operibus, ad omnẽ impietatẽ faciles semperq; parati. Mox verò i 5. & 6. versibus, quasi ab extremo in extremũ aliud subito trãsiẽs, saltu magno, ad diuinæ bonitatis & oĩmodæ pfectiõis cõsideratione trãsilit: misericordia

eius in cælis altitudinem, veritatis ac fidei plenitudinem, iustitiæ firmitatem, & iudiciorum inexhaustá profunditatem considerans. Ac deinde specialius magnificentiam misericordiæ eius prosequitur, per quá etiá infimos, vilissimos peccatores à sua salute Deus non repellit: sub enim alis sperant omnes fideles, de cuius dulcedine reficiũtur atque potantur electi, tanq̃ de fontali origine vitæ & omnis boni. Quá etiá misericordiam simul cũ vera Dei iustitia prætendi & exhiberi fidelibus postulat, suam meditationẽ concludens: & ne impedimentum vllum aut obstaculum inueniat operatio Diuinæ misericordiæ, malum superbiæ deprecatur, per quod cecidisse meminit omnes operatores iniquitatis. Facit autem hanc contemplationem admodum iucundam & delectabilem illa rerum diuersissimarum comparatio (opposita enim sibi inuicem iuxta posita magis elucescunt) dũ primũ profunditatem malitiæ hominum obstinatorũ considerat, mox verò ex opposito Dei omnimodam & sublimissimam perfectionem contemplatur: à qua deinde, ordinato progressu, descendit ad considerationes beatitudinis & fœlicitatis bonorum, qui sperant in illa. E

TRIGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso:*
✳ *non est timor Dei ante oculos eius.*

2 *Quoniam dolose egit in conspectu eius:*
✳ *vt inueniatur iniquitas eius ad odium.*

3 *Verba oris eius, iniquitas & dolus:*
Mat.12. Lucæ. 6. ✳ *noluit intelligere vt bene ageret.*

2.Tim.4 Iob.21.

4 *Iniquitatem meditatus est in cubili suo:*
✳ *astitit omni viæ nõ bonæ:* ✳ *malitiam autem non odit.*

5 *Domine in cælo misericordia tua:*
✳ *& veritas tua vsque ad nubes.*

Psal.144

6 *Iustitia tua sicut mõtes Dei:*
✳ *iudicia tua abyssus multa.*

7 *Homines & iumenta saluabis domine:*

DIxerunt homines impii in cordibus suis intrà semetipsos, & propositũ fecerunt, vt absq; remorsu male agãt: sicq; ex electione & proposito malæ voluntatis præeligunt iniquitatẽ virtuti: • nõ habent Deum præ oculis F neq; timorẽ ei⁹: atq; ita sine fræno, sine retinaculo sese libere dedunt omnibus iniquitatibus, quas cogitauerunt in cordib⁹ suis. 2 Nõ habere autẽ illos timorẽ Dei ante oculos, hinc euidẽs est, quoniá dolose, nequiter, & duplici corde agũt in cõspectu Dei, quasi existiment se posse latere Deũ, vel quasi nõ sit ipse iniquitatũ iudex & vltor futurus: • ita (inquam) dolose & nequiter agũt, vt inueniatur iniquitas eorũ odibilis, detestabilis, & abominabilis Deo, fiántq; ipsi propter suam dolosam malitiá Deo prorsus odibiles & abominabiles, & reprobi à cõspectu ipsius. Qui enim ex infirmitate qualiber peccant, sic tamen vt nõ prorsus timorẽ Dei abiiciant, neq; dolose agunt in cõspectu Dei, in impœnitentia absq; remorsu perseuerádo, quasi ipsum latere possint, aut eius manus effugere, sed post cõmissũ peccatũ ad cor reuertũtur, horũ iniquitas nõ omnino inuenitur ante Deum ad odiũ: neq; ipsi Deo per hoc prorsus odibiles fiũt & reprobi, quemadmodũ illi priores. 3. Verba oris impiorũ illorum quæ G loquuntur, plena sunt malitiæ & fraudis: malitiæ quidẽ contra Deũ, fraudis cõtra proximũ. Ex abundantia enim cordis (quod in proposito malitiæ firmatum est & obduratum) os illorũ similia loquitur: • neglexerunt, imò cõtempserunt & recusauerunt intelligere veritatẽ, & ea cognoscere quæ ad vitá benigne agendá essent necessaria, à veritate auditũ & intelligentiam auertentes, dicẽtes Deo, Recede à nobis, scientiam viarum tuarũ nolumus. 4. Iniquitatem meditantur in cubilibus, in penetralibus cordis sui: atq; etiam in cõclauibus suis, cũ fuerint solitarii, nihil aliud reuoluũt, quá quomodo suas iniquitates valeant perficere: • assistunt iuxta omnes vias malas, prompti eas perãbulare, ad mala quælibet operando faciles atq; parati: • nullam horrescunt impietatẽ, prompti ad exercendá quamliber malitiá, vbi primum sese obtulerit occasio. 5 Verũ his in sua peruersitate relictis, ad te potentissime domine Deus transeo contẽplandũ. Ac primum quidẽ offert sese mihi immensa tua misericordia, quæ tãto mi H hi est admirabilior, quanto illorũ est impietas profundior, quá tu ita benigne sustines, ita toleras patienter. Relucet autẽ eadẽ hæc misericordia tua, potissimum in cęlo, & beatis incolis eius: • veritas autem & fides tua totam replet terram, estq; altissima & excelsa, quasi vsq; ad nubes, quoniá tu veritatem & fidem seruas altissimá atq; certissimam in omnibus inhabitantibus terrá, omnibus verax existẽs, & fidelis in omnibus verbis tuis. 6. Iustitia tua per quam vni cuique reddis secundũ opera, & per quá iudicas omnia, ipsa est alta tumis firmáq; stabilissima & immobilis, ad modum montiũ Dei, id est, altissimorũ & immobilium, quá nemo poterit à rectitudine sua in alteram partẽ deflectere: • iudicia autem tua, quibus omnia dispensas, gubernas, & diiudicas, ꝓfunda sunt & imperuestigabilia, quæ nullus valeat humanus intellectus perscrutando inuenire: quemadmodũ abyssus immẽsa, cuius profunditas cognosci non potest. 7 Tu domine secundum occulta tuá consilia atq; iudicia saluos facere decreuisti, non solũ homines præcipuos, qui secundũ legẽ tuam vel scriptam, vel naturalẽ rationabiliter vt homines viuũt, te colẽtes, & tibi operib⁹ bonis se-

A

✳ quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus.

8 Filii autem hominū in tegmine alarū tuarum sperabunt.

B *9 Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ:*

✳ & torrente voluptatis tuæ potabis eos.

10 Quoniam apud te est fons vitæ:

✳ & in lumine tuo videbimus lumen.

C

11 Prætende misericordiam tuam scientibus te: ✳ & iustitiā tuam his qui recto sunt corde.

12 Non veniat mihi pes superbiæ: ✳ & manus peccatoris non moueat me.

D

13 Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem:

✳ expulsi sunt, nec potuerunt stare.

cundum rationem & legem præscriptā seruientes, verūetiā infimos Psal. 48.
& despectißimos hominum, qui iumenta potius q̃ homines appella Psalm. 31.
ri meruerūt, aßimilat per vitā irrationabilē iumentis irrationabili-
b⁹, similésq; facti equis & mulis, in quibus nō est intellect⁹, cuiusmo-
di: popul⁹ gentiū erat idololatrarū, & peccatorū omnium carnaliū,
quorū bonam partē à suis vitiis & irrationali vita cōuersam tu salua
bis: ⁎ & in hoc mirabili opere misericordiæ tuæ, ò bone Deus, quo-
modo & quantū magnificasti atq; glorificasti sanctam misericordiā
tuam. Nam ꝙ etiā nos infimos & sordißimos peccatores dignatus
es vocare & suscipere ad gratiā atq; salutē, est hoc profecto maxime
& inæstimabilis misericordiæ certum indiciū. 8 Atq; ob hanc tuam
præclaram misericordiā, filii hominum de sua salute soliciti, & tibi
seruire cupientes, spē suā constituent in protectione tua, subq; alas
misericordiæ tuæ velut ad tutißimū refugiū confugiēt, vt sub eis fo
ueantur in profectu spiritualium virtutū, & ꝓtegantur ab aduersita
te persequentiū. Nusquā enim nisi ab his tuis alis tutū est electis re-
fugium. 9 Sub his autē alis tuæ misericordiæ habitātes, copiose pa-
scentur atq; reficiētur de vbertate, de abundantia, de pinguedine do
mus tuæ: ⁎ & tu domine potabis eos, atq; reficies de limpidißimo il-
lo torrēte iucunditatis tuæ: in hac quidē præsenti vita, de pinguedi-
ne & torrēte gratiæ spiritus sancti, qua in Ecclesia sancta reficiūtur,
cōsolantur, & abunde implentur animæ fideliū tuorū: in futura au-
tem patria, de illa abundātißima plenitudine omnis boni, qua satian Psalm. 16
tur omnes beati, cū apparuerit illis gloria tua. 10. Nam apud te, siue
tecum, est fontalis origo omnis vitæ: ésq; ipse tu fontalis vena, à qua
omnis vita effluit, & à qua incessanter & indeficiēter vita ꝓfluit atq;
emanat in omnes in quos volueris, atq; ob hoc, potēs es voluptatē
vitæ æternæ cōmunicare filiis hominū, adhęrētibus tibi, qui es vena
aquarū viuentiū. ⁎ in lumine tuo quod in nobis tu infundis, datur Hiere. 17
nobis videre & cognoscere teipsum, qui es lumen increatū, infini-
tum, & immensum. Nā & nunc in via, quod te vtcunq; cognoscim⁹
per speciē, ex beneficio est tui luminis siue naturalis siue fidei, quod
tu vtrunq; infundis in nobis: In patria autē, cū te facie ad faciem cō- 1. Co. 13.
tuebimur, erit in nobis refulgētia gloriæ & claritatis tuæ, quā in no- 2. Cor. 3.
bis recipiemus tanq̃ in speculo, quando ad imaginē tuā transforma
bimur à claritate vultus tui. 11 Oro autē te domine, cōcludens medi-
tationē hāc meā, vt misericordiam tuā extendas ad illos omnes qui
in te credunt, qui te per fidē cognoscunt & sciūt: ⁎ & iustitiam tuam
exhibe ac prętēde iis qui sunt syncerę & bonę volūtatis, è quorū nu
mero me quoq; ex tua gratia vnū esse cōfido. 12 Ne autē vllum mi-
hi misericordiæ atq; iustitiæ tuæ eueniat impedimentū, obsecro do
mine, vt nō patiaris in mentis elationem me incidere, & superbiā in
me venire, qua præceps ferar in malū, & dimouear à rectitudine sta-
tus mei: ⁎ neq; permittas, vt peccatorū potentia atque potestas (siue
diaboli, qui peccat ab initio, siue hominum malorū, qui imitantur il Ioan. 8.
lū, & sunt ex parte illius) suis tētationibus & persequutionib⁹, extra 1. Ioan. 3.
veritatis viam me pertrahāt in deuia iniquitatis, & à soliditate virtu
tis dimoueat in instabilitatē peccati. 13 Neq; verò sine causa est quod
mihi metuo. Illic enim (id est, in superbia & per superbiā) ceciderunt
omnes operarii iniquitatis: primū quidē spiritus magni, qui per su-
perbiam corruerunt à sublimitate cōditionis suæ in infima baratri:
deinde & oēs qui peccauerūt in hominibus, quoniā initiū oīs pec-
cati superbia est, & per illā apostatare siue auerti à Deo: ⁎ per illā ex- Eccle. 10
pulsi sunt, & eiecti à suis sedibus (quæ illis præparatæ fuerāt, si in su
perbiā non fuissent elati) & nō potuerūt perstare in ea gloria, in qua
cōditi fuerant ab initio, postquā venisset illis pes iste superbiæ: qui si
illis non venisset, nunquā expulsi fuissent, sed perstitissent vsque in
hodierdum diē: & in sæculū sæculi. Atq; hanc ob causam, cupiēs e-
go imperpetū sentire misericordiam tuā, atq; in tua iustitia semper
perstare, merito hoc à te oī instātia postulo, vt ab illo pede superbiæ
pessimo, & peccatorū manibus, me custodias in sempiternū. Amē.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXV.

VErsu primo, Dixit iniustus vt delinquat in semetipso, Iuxta sententiā in Elucidatione explanatā particula, in semetipso, copulari debet cū verbo primo loco posito, ad hunc modū. Di

xit iniustus in semetipso, vt delinquat. Videntur autẽ hoc enunciandi modo significari illi, qui pec- E
cant ex proposito cordis, ex peruersa & obstinata malitia. Nã qui ex infirmitate aut fragilitate pec-
cant (quod est humanum) hi in semetipsis in spiritu, priusquã peccent, dicunt vt bene agant, id est,
proponunt bene agere: tametsi obueniente tentatione, iuxta propositum non agant. Atq; hi sane,
cum vt homines peccent, nõ penitus statim reprobantur à Deo, sed per pœnitentiã redeuntes post
peccatum, recipiuntur & saluantur ab eo. Atq; huiusmodi ex infirmitate, vel etiam ex ignorantia
peccantes, iumenta illa commode intelligi possunt, de quibus fit mentio in versu septimo. Vt enim
priorum illorũ propter obstinationem insanabile peccatum est, & iccirco sub odio Dei sunt & re-
probi: ita horum econtrario propter infirmitatem sanabile malum, neque reprobi sunt à conspectu
Domini, qui non solos agnoscit innocentes, verumetiam suscipit & saluat peccatores pœnitentes.
Psal. 110. ¶ Versu 3. Cum dicitur, Verba oris impii, iniquitas & dolus, similis modus loquẽdi est, quo alibi de
Psal. 118. Deo dicitur, quod opus eius sit confessio & magnificentia, id est, magnificum & cõfessione dignũ.
Et alio in loco, mandata eius dicũtur veritas & æquitas, id est, vera & æqua. Ita sane & hoc in loco,
verba impiorum dicuntur iniquitas & dolus, quoniam iniqua sunt & dolosa, siue fraudulenta, im-
pietate nimirum & fraudulentia plena. In secunda autẽ parte versus, verbum noluit, accipiatur non
vt dicat meram negationẽ, quasi non voluit, sed potius contrarietatem, pro recusauit & voluntatẽ
auertit. Nam obstinati illi in impietate sua (de quibus manifestum est hoc loco fieri sermonem) nõ F
solum non volunt intelligere quæ bona sunt, verumetiã recusant intelligere, & planè sua praua vo
luntate auertunt intellectum. ¶ Versu 5. Dom. in cælo miser. tua. Ne discriminatim & diuisim istas
huius versus partes intelligas, quasi solum in cælo sit Dei misericordia & veritas, solũ vsq; ad nubes.
Actu. 10. Nã & in cælo est veritas, & est in terris vsq; ad nubes misericordia. Illo tamẽ distincto loquendi mo
do vti voluit Propheta, propterea q in cælo specialius relocet dei misericordia, & vbiq; fidem & ve
ritatem ipse custodit omnibus, vbicunque locorum fuerint, absq; personarũ acceptione: quemad-
modum in Apostolicis actibus ait Petrus, In veritate (inquit) cõperi, quia non est personarum ac-
ceptor Deus: sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Potest etiã
per hanc distinctionem sermonis accipi tantum super excellentia Diuinæ misericordiæ, secundum
Psal. 144 manifestationem & apparentiam: eo quòd multo maior appareat erga nos Dei misericordia, quã
Iac. 2. iustitia. Vnde in alio Psalmo dicitur, Miserationes eius super omnia opera eius. Et Iacobus Apo-
stolus in sua Canonica Epistola, Superexaltat (inquit) misericordia iudicium. Hanc autem præcel-
lentiam misericordiæ conuenienter accipimus, in eo quod dicitur, misericordiam esse etiam in cæ-
lo, id est, pertingere vsque in cælum, iustitiam autem vsque ad nubes. Manifestum est enim, nubes
sub cælis esse inferiores. Secundum veritatem tamen, & vsq; in cælum pertingit iustitia, & illic est: G
oportétque eam æqualem esse cum misericordia, cum vtraque infinita sit, & æque immensurabilis:
cum sint iustitia & misericordia Dei, vnus & idem ipse infinitus Deus & incommensurabilis.
¶ Versu 7. Homines & iumenta saluabis domine. In Elucidatione spiritualiter quæ sint iumenta ex-
posuimus. Non enim incongruum est, neque nouum in scripturis, vocari res illorum nominibus
Esaiæ. 53. quibus assimilantur secundum aliquam proprietatem: quando & Christus, propter mansuetudi-
Apoc. 5. nem & tolerantiam passionis, ouis vel agnus: propter fortitudinem atque victoriam, leo: propter
Ibidem. firmitatem, petra inuenitur appellatus. Ita nihil inconueniens, si homines honorem sibi à Deo da-
1. Cor. 10 tum non intelligentes, ac seipsos iumentis insipientibus assimilantes, iumenta etiam appellentur.
Esaiæ. 8. Quod autem etiam iumẽta huiusmodi velit saluare Dei misericordia, apertissime testatur ipsa vox
filii, dicentis in Euangelio, Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitẽtiam. Quid enim hoc
Matt. 9. est aliud, quàm, Non solum homines, verumetiam iumenta veni saluare? Nam publicani & pecca-
tores (de quibus loquebatur dominus) indubie ex his iumentis erant. Verum hinc nemo ansam su-
mat erroris, nemo aliter quàm oportet ea quæ hic dicuntur de saluatione iumentorum intelligat:
quasi dicere velit Propheta, æque omnes à Deo salutem consequuturos, siue bonos siue malos: &
Matt. 23. tam esse vniuersalem Dei misericordiam, vt neminem sit repulsura à salute æterna in damnanoõẽ.
Ioan. 5. Manifeste enim hoc aduersatur Euãgelicæ doctrinæ, quæ bonos in vitã æternã docet ituros in die H
iudicii, malos verò in æternum ignem. Non ergo illa est sententia Prophetæ, quòd vniuersaliter o-
mnes etiam irrationabiliter & male viuentes sit Deus in salutem æternam admissurus, eos qui in
morte & in die iudicii iumenta inuenti fuerint: sed hoc tantum vult sermo propheticus, quòd mul
tos peccatores in suis peccatis sordidos, à peccatis in hac vita saluos facit Deus & mundat: sicque
qui erant iumenta, homines facit, atque in salutem æternam perducit. Possent tamen iumenta ista
intelligi corporaliter irrationales bestiæ: ac tunc verbum, saluabis, non debet accipi, vt solet in scri-
pturis, pro saluatione iustorum, vel à peccatis, vel in vitam æternam, sed referri ad nutritionem, &
sustentationem in sua essentia. Est enim tam magna Dei misericordia, vt nõ solum hominibus quæ
ad vitam sunt necessaria subministret, verũetiam irrationabilibus bestiis, & infimis animalibus, iu-
xta illud alterius Psalmi, Omnia à te expectant, vt des illis escã in tempore opportuno. Et iterum,
Psal. 144 Qui dat escam omni carni. Verum prior intelligentia magis videtur esse ex mente Psalmographi.
Psal. 103. ¶ Versu eodem, Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus. Istud legi potest diui-
Psal. 135. sim, secundum sententiam à priori parte: vt sit admiratio quædam ex consideratione magnæ mise-
ricordiæ Dei. Et hanc sententiã in Elucidatione sequuti sumus. Cui etiam cõsentit beati Hierony-
mi ex Hebræo translatio, quæ sic habet, Quàm pretiosa est misericordia tua, domine, Ad quem mo
dum concorditer vertunt etiã cæteri ex Hebræo interpretes. Posset tamen iuxta nostram lectionẽ
legi coniunctim cum priore parte, ad hunc sensum, Homines & iumenta saluabis domine, secun-

A dum quod, vel iuxta quod multiplicasti seu magnificasti misericordiã tuam: hoc est, secũdũ mul-
titudinẽ, vel potius secunduum magnitudinẽ aut magnificentiam misericordiæ tuæ. ¶ Versu nono
Inebriabuntur ab vbertate domus tuę. Illud mirandũ de libertate sanctarum scripturarũ, q̃ illis e-
tiam vocabulis quæ apud homines vitium sonant & fœditatem, in rebus sacratissimis vtitur. Veluti Psal. 16.
cũ hic inebriari dicuntur sancti ab vbertate domus Dei, & cum alibi satiandũ se dicit Propheta, ap-
parente gloria domini. Manifestũ autem est, in huiusmodi sermonibus omnẽ crassitiem se moueri
debere, nihilq; crassum, corporale, aut fœdum oportere intelligere. Inebriatio enim hoc in loco,
sicut & illic satietas, nõ aliud quã plenitudinẽ & perfectam abundantiam significat: quemadmodũ
apud homines pleni sunt cibo aut potu absq; defectu, qui satiati sunt aut inebriati. Potest verò ista
vbertas domus Dei, vel ad Ecclesiã militantẽ, vel ad triumphantẽ referri, quemadmodũ & sequẽs
particula de torrẽte voluptatis: quãuis magis videatur de Ecclesia triũphante sermo haberi. Quòd
autẽ torrens voluptatis dicitur quo potantur sancti, satis illi cõsonat quod apud Ioannem de aqua Ioan. 4.
spiritualis gratiæ dicitur, Omnis qui biberit ex aqua hac, fiet in eo fons aquæ viuæ salientis in vitam
æternam. Non enim est aqua hæc stagnalis, sed impetu perpetuo illuc recurrit vnde egreditur: iux- Eccle. 1.
ta illud, Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur. Quẽadmodũ enim aqua spiritualis gratię à
throno procedit omnipotentis, ita ad eundem magno impetu redire semper festinat, secũ rapiens
cor humanum, & cogitationes atq; affectus illius: quemadmodũ fluxus aquarum torrentis secũ ra
pit folia, arenã, lapillos, atque alia quælibet, quæ fortsitan fuerint immixta. Sed & in Canticis de his
B aquis dicitur, q̃ impetu fluunt de Libano, quod sanè ad torrentẽ spectat. Et quoniã non dedignan Cant. 4.
tur sacræ literæ in rebus tam maximis, tam vilissimis vti vocabulis, illam æternæ beatitudinis suffi-
cientiã ebrietatis & satietatis, appellationibus significantes, age & nos aliquãtulum illam qualis &
quanta sit futura, ex horũ consuetudine cõsideremus. & quãm seruis Dei sua sit ebrietas & satietas
futura suauior, quã huius sæculi ebriosis aut voratoribus, paululũ degustemus, sine potiꝰ delibemꝰ.
Primũ quidem, illud sibi in magnã fœlicitatis partem reputant voratores & ebriosi huius sæculi, si
plurimũ valeant ingurgitare: & cum ingurgitauerint plurima, si nõ inde grauamen aut nocumen-
tum persentiant: optarentq;, si fieri posset, perpetuo ingurgitare, & nunquam cibum ori abesse, po-
túmq; nunquã deesse gutturi, si capacitas ventris ita permitteret. Hinc & esuriem vehemẽter amãt
& sitim. Imo si forte hæc non adsint pro voto, mille modis sibi procurãt vorandi aut potandi ap-
petitum: nõ certé vt esuriant aut sitiant, sed vt cibum ori, aut potũ gutturi cum delectatione immit-
tere valeant. Dolent quoq; & cõqueruntur, non maiorem sibi ad edendũ & bibendũ esse appetitũ.
Deinde & illud eorum fœlicitatem perficit, si tam sint abundantes, vt quantuncunq; ingurgitent,
C sciant nunquã sese defectum passuros. Alioqui nõ admodũ magnam adferret voluptatẽ hodie ine
briari aut satiari, cras verò penuriã pati. Est autem his cõsiderationibus sanctorum in patria admo-
dum beata futura satietas atq; ebrietas. Semper enim mensæ illi beatissimæ in æternitate assidebũt,
nunquã imperpetuũ recedent à cõuiuio illo delitiosissimo, ad quod semel si fuerint admissi, cõui-
uio opulentissimo, vbi omniũ rerum indeficiens est copia, vbi nihil non erit eorũ quæ desiderari
possunt, & tantũ erit quantum desiderari potest: vbi perpetuo comedentes mel dulcissimum, & vi
num electissimũ mulsũmq; amabilissimum perpetuo bibentes, nullum vnquam grauamẽ sustine-
bunt, nullam sentient aut repletionis aut tædii aut nauseæ molestiã. Neq; metus nobis esse poterit,
ne deficiat aliquando in quo reficiamur, mel videlicet ab ore, aut vinũ à gutture. Erit enim illic o-
mnis boni indeficientia. At verò seculi voratores ac ebriosi, non perpetuo iniicere possunt vel cibũ
vel potũ: sed cessare aliquãdo eos oportet á sua delectatione, eámq; intermittere. Neq; enim per-
petuo comedere valent, vel perpetuo potare. Et quidẽ cum multũ biberint, infirmantur, & magno
dolore nonnunquã torquentur: subinde etiam cum amaritudine eu omere compulsi, quæ cum mo
dica delectatione fuerant ingurgitata: & cum in conuiuio aut cõpotatione ad diẽ sederint, fatiga-
ti coguntur recedere, & somno sese dare: rationéq; ita destituũtur, & eius vsu priuãtur, vt neq; pro-
D ximos sibi, neq; etiam seipsos cognoscant: cũ beati illi semper comedentes, sempérq; bibentes, abs-
que omni intermissione, nullo inde vel minimo incõmodo afficiãtur: ita vt post mille annorũ mi
lia, tam recens & tam plena sit illis futura suę ebrietatis atq; satietatis voluptas, quã primo ipso mo-
mento, quo ad ea perfruendũ fuerãt admissi. Et licet semper ebrii, sempérq; saturi sint futuri, nun
quam tamen impedientur à perfecta cognitione, imò visione aperta Dei, & rerum omnium in eo
contemplatione. Denique illud expende, quã beatũ se putaret ebriosus quispiam, si illi liceret iuxta
vas maximum & indeficiens optimo liquore plenum perpetuò adiacere, absque nocumento, sem
pérq; ex vasis plenitudine in guttur suũ liquor optimus copiose influeret, ipse verò nullũ inde gra-
uamen, nullam molestiã, nullã torquentẽ sentiret repletionẽ. Talis profecto erit beatorum ebrie-
tas, & infinitò quã cogitari possit admirabilior. Hęc de sanctorũ beata fœlicitate, ex vilissima secu-
larium ebrietate, nos quidem prolixius forsitã quã necesse erat deduximus. Te tamẽ quicunq; huic
annotationi lector obtigeris, putamus recte facturum si in istis ruminandis etiã longius diutiusq;
demoreris: vt vel ex parte aliqua, quantum ex humanis rebus possunt capi cælestia, discas, quæ te Psal. 129.
maneant in futuro beata præmia. ¶ Versu decimo, Quoniam apud te est fons vitæ. Apud Deũ es-
se fontem vitę, idem est acsi dicatur, ipse est fons vitę, quẽadmodũ & alibi, Apud dominũ est mise
ricordia, cum ipse sit misericordia. Quod autẽ de lumine dicitur, In lumine tuo videbimus lumen:
pręter eam quę in Elucidatione ponitur intelligentiam, potest etiã ita accipi, vt sit sensus, Teipsum,
in te ipso videbimus te, qui lumen es. videbimus in tuo lumine: in teipso, qui es lumen, aut in tua il-
luminatione. Te enim nos illuminãte, ad tui cognitionẽ perfectã, tunc te videbimus. Sed & alioqui

m

adhuc cõtemplatione, ad patriã & filiũ distincte ista referre possumus. Est enim filius lumen, est lu- E
men & pater, Et quia de lumine quod est pater, procedit lumẽ quod est filius (nimirũ lumen de lu-
mine) iccirco hac ratione filius dici potest lumẽ patris. In tuo ergo consubstãtiali lumine te videbi
Matt.11. mus, ô pater ingenite, ô lumen beatissimũ, in tuo coæterno filio te videbim⁹, æternũ patrem lumi
Lucæ.10. num. Nemo enim nouit te patrẽ, nisi tuus filius, & cui voluerit ille reuelare. Insuper & splendor est
Hebr.1. gloriæ, imago quoq;, figura, & character substantiæ tuæ. Manifestũ est autẽ, in imagine illud videri
cuius est imago: potissimũ in tali imagine, quod eandem habeat cum eo, cuius est imago, substantiam.

XXXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

*Psalmus iste (vt alii nonnulli) secũdum alphabeti Hebraici literas cõtextus est, hac ratione, vt quælibet
litera geminos cõplectatur versus: ita vt primus versus, Noli æmulari, incipiat à litera Aleph: tertius,
Spera in domino, à Beth: quintus, Reuela domino à Daleth, atq;, ita deinceps. Tractat autẽ totus fere
hic Psalmus discretionẽ malorum. (qui plerũque florent temporaliter, sed condẽnabũtur æternaliter) & bono
rum, qui nunc quidem despecti sunt plerunque & egẽtes in hoc tẽpore, sed in venturo sæculo æternæ fœli-
citatis sunt hereditate ditandi. Estq; Psalmus vehementer consolatorius iustis, & impiis terribilis: quẽ quis-
quis legit, & sic legit vt intelligat, mirum, si temporalem prosperitatẽ, non dico, nõ appetat, nõ dico, pro nihi
lo ducat, sed etiamsi non abhorreat quodammodo & abominetur: huius verò tẽporis egestatẽ, paupertatẽ &
patientiã, mirum, non solum si non ferat, sed etiã si nõ desideret potius, & gaudenter amplexari quærat. Tan- F
ta ferè per vniuersum hunc Psalmum dicuntur, & iterũ iterumq; replicantur de cõmutatione admirabili tẽ-
poralis fœlicitatis in æternam miseriam, & temporalis miseriæ in æternam fœlicitatẽ. Suntq; hæc eo magis ter-
ribilia, quod per omnia eis subscribat, eaq; confirmet Euangelicus sermo. Quid enĩ aliud sibi vult, quod saluator no
Lucæ.6. ster tonat in Euangelio, Væ vobis diuitibus, qui habetis cõsolationẽ vestrã. Væ vobis qui saturati estis, quo-
Lucæ.16. niã esurietis. Væ vobis qui ridetis nũc, quia lugebitis & flebitis, Væ cũ benedixerint vobis omnes homines,
Ibidem. &c. Iterum quid aliud sibi vult Euãgelica parabola pauperis Lazari & diuitis epulonis? Quid sibi vult ille
Abrahæ ad diuitem sermo, Fili recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nũc aũt
hic cõsolatur, tu verò cruciaris. Deniq; & illud quod Esaias multo ãte prædixerat, Ecce serui mei comedẽt
Esaiæ.65. & vos esurietis. Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Ecce serui mei lætabuntur, & vos cõfundemini. Ecce
serui mei laudabũt præ exultatione cordis. & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus
vlulabitis, nunquid aliam spectat sententiã, quàm eam quàm totus hic Psalmus clamat, & iterum iterumq; inge
minat? Proinde attente admodũ hic Psalmus legendus est, iis potissimum ad consolationẽ, qui tẽporali egestate
affliguntur: sed & illis ad salutarem timorẽ non minus intime legendus atque intelligendus est, qui sibi vidẽt
sæculi pompas, omnium rerum abundantiam, & temporales omnes prosperitates vndiquaq; affluere. Quoniã G
autem totus penè Psalmus cõtinuato nexu super his atque huiusmodi contextus est, speciali alio vel argumẽto
vel epitome mihi videtur non indigere. Nam attento seipsam clare satis monstrabit consequutio versuum.
Proinde, pro argumento hæc à nobis dicta sint satis. Tu verò nunc prophetæ attende beatis sermonibus, vt
consolationem spiritus aut salutarem cordis timorem, vitæq; institutionem inde percipias.*

TRIGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Noli æmulari in malignantibus: neque zelaueris facientes iniquitatem.

Noli, quisquis iustitiam diligis, æmulationẽ tuam apponere ad malignantes, neq; zelum tuũ apponas ad operarios iniquitatis: noli indignari, noli conturbari, si in hoc mundo eos videas temporali prosperitate, & omnium rerum bono successu florentes, noli illis inuidere temporalem suam fœlicitatem, neq; commouearis intra temetipsũ, vt illos imitari aliquãdo velis, dicens cũ impiis in corde tuo: Ex quo cœpi seruire domino, apprehenderunt me multa mala: volo proinde similis fieri peccatorib⁹, vt H possim cum illis & ipse tẽporalibus frui prosperitatibus. Sed neq; indignatione mouearis, vel contra ipsos impios florẽtes, vel cõtra dominum ita res humanas dispensantẽ. Ne (inquam) hisce modis, æmulatione aut zelo in illorum prosperitatibus cõmouearis .2.

2 Quoniam tanquam fœnum velociter arescẽt:

Verè enim non nisi vanitas est illa apparens eorũ fœlicitas, neq; vllã habet stabilem durationẽ: sed queadmodũ gramen virẽs nõ diu suũ virorẽ obtinet, breui exiccandũ: ita & ipsi qui nunc virere & florere cõspiciuntur, secundũ sæculum mundi huius, breui & citius quàm quis credat suo priuabuntur virore: *

✳ & quemadmodum olera herbarum cito decident.

* & queadmodũ herbę latis foliis pulchrè virentes ad tempus aliquantulũ, breui intereunt, dum aut abscinduntur, aut flaccescunt & arescunt solis defectu, ita illi breui decident ab omni ornatu suo, in quo nũc gloriãt. Quomodo enim exardescẽte sole exarescit gramẽ, & decidit flos ei⁹, ita & diues marcescit in itineribus suis.3.

Iacobi.1. *3 Spera in domino: & fac bonitatem:*
1.Petri.5.

Tu verò qui iustitiam diligis, noli ad illorum attendere temporalẽ fœlicitatem, neq; assimilari cupias illis: sed studiosius esto vt in domino Deo totã spem tuã constituas, inque eũ sollicitudinẽ tuam omnem proiicias: sperans autem in domino, studiose operare opera illius, & quæ bona cognoueris, ea perficere sedulo contendas:

A ✱ *& inhabita terram & pasceris in diuitiis eius.*

4 Delectare ĩ domino:

✱ *& dabit tibi petitiones cordis tui.*

5 Reuela domino viam
B *tuam, & spera in eo:*

✱ *& ipse faciet.*

6 Et educet quasi lumen iustitiam tuam:
✱ *& iudicium tuum tanquam meridiem:*

C

✱ *subditus esto domino, & ora eum.*

7 Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias.
8 Desine ab ira, & derelinque furorem:
D ✱ *noli æmulari vt maligneris.*
9 Quoniam qui malignãtur, exterminabuntur: ✱ *sustinentes autem dominum, ipsi hæreditabũt, terram.*
10 Et adhuc pusillum & non erit peccator.

✱ *quæres locum eius, & non inuenies.*

sic autem in domino sperans, & bonis operibus intentus, inhabita Psal.38.
cum fiducia(vt peregrinus tamen & aduena) super terrã istam, ĩ qua
re dominus posuit, vsq; ad tẽpus translationis tuæ, donec illi erit pla
citum peregrinandi tibi tẽpus concedere: & copiose sustẽtaberis ex
fœcunditate eius & abundantia fructuũ, quos ad sufficientiã produ- Mat,26.
cit omnibus mortalib⁹. Qui enim volucres cęli pascit, ipse etiã te in-
dubie pascet seruientẽ & fidentẽ sibi: licet forsitan nõ ita delicate, vt
impii illi florẽtes in sæculo inebriantur, satiãtur, & delitiantur in vo
luptatibus suis. 4. Sit tibi studium delectari in domino Deo tuo, ipse
si tuum gaudiũ, ipse tuæ delitiæ: vt nunquã in vllare, nisi in eo, & se-
cũdum eũ delecteris, & ipse sit omnis tui gaudii oblectationísq; pri
cipiũ, & regula: ✱ & si autẽ fideliter hoc obseruaueris, quæcunq; pe- Ioan.15.
tieris in nomine ipsius, quæ tibi verè fuerint salutaria atq; vtilia, da- Iacobi.1.
buntur tibi ab eo, qui omnib⁹ in fide firma nihil hæsitando petenti- Thob.4.
bus præbet affluenter, & non improperat. 5. Manifestas fac domino
vias tuas, & corã illo aperi consilia tua omnia, & actiones tuas illi ꝓ-
pone atq; cõmenda, tanq̃ optimo, fidelissimo, & securissimo cõsilia-
rio: & ab eo pete, vt vias tuas dirigat atq; cõsilia tua: nihílq; illum ce-
les omniũ consiliorum tuorũ, quin os eius semper interroges, auxi-
liúmq; implores: quod cũ feceris, esto securus, & fidẽter spera in illũ:
✱ ipse enim pro te, rerũ sibi commissarũ curam soilicitã geret: & ipse
perficiet atq; adimplebit pro te, quæ tu ipse per te nunquã proprio
cõsilio vel ꝓpriæ prudẽtiæ innixus potuisses expectare. Est eni ipse
nobis infinitò & potẽtior, vt valeat, & sapiẽtior vt sciat, & melior vt
velit perficere quæcũq; nobis sunt ad salutẽ necessaria: & (quod sup
omnia est) cum tanta potẽtia & sapiẽtia, nostri etiã est q̃ simus nos-
metipsi multo amãtior: & pro iis quæ nobis salutaria sũt, ipse nobis
est multo sollicitiot. 6. Si verò teipsum ita illi toto corde commẽda-
ueris, ipse suæ gratiæ coopatione exurgere & effulgere faciet iustitiã
tuam, id est, omnis virtutis in te perfectionẽ, quasi lumẽ præclarum:
✱ & iudiciũ tuum, id est, rectitudinẽ & æquitatẽ tuã faciet exoriri &
effulgere. quasi lumẽ meridiei clarissimũ: ita vt non solũ tuipse totus
ab eo illumineris, verumetiã vt luceat lumẽ perfectionis tuę corã ho
minibus, vt videãt bona opera iustitiæ tuæ, & glorificẽt patrem qui Matt.23.
in cælis est: valéantq; & ipsi aliqua ex parte ambulare in lumine tuo,
exemplũ imitãtes tuæ iustitiæ, quomodo in lumine meridiano tutò
solent homines ambulare: ✱ tu verò subde teipsum domino, sub po 1.Petri.5.
tenti manu eius te humiliãs, patiẽtérq; ferẽs quicquid ille immiserit,
& quicquid de te disposuerit, nihil remurmurans: in humilitate hac
tua, instanter eũ orans, vt tecum faciat iuxta sanctissimã voluntatem
suã in omnibus, vtq; te in bono cõfirmet atq; promoueat. 7. Iterũ di
co ac moneo, quisquis iustitiã diligis, ne æmulationẽ tuam apponas
ad homines impios, qui prosperãtur in viis suis malis, in viis hui⁹ sæ-
culi, aduersum hoĩes, qui per opera iniustitię subleuãtur ad florem &
gloriã huius mundi. 8. Caue indigneris aut conturberis super fœlici-
tate tẽporali illorũ, & noli cõtra illos sic de causa exacerbari animo,
aut inuidẽtia stimulari: ✱ noli ad illos sic tuã æmulationẽ apponere,
vt respectu & intuitu tẽporariæ huius & momẽtaneæ prosperitatis
teipsum illis velis assimilari ad malefaciendũ, quo per fas & nefas (vt
illi facinnt) tibi cõparare possis similia: ✱ Neq; ita etiã cõtra illorum
fœlicitatẽ indigneris, vt propter hoc tu male agas, aut Deũ offendas:
quemadmodũ nonnulli faciunt, qui dũ bonos vident affligi & penu-
riam pati, malos autẽ abundare & florere, Deũ quasi rerũ humana-
rum non bonũ dispensatotẽ, blasphemant. 9. Noli (inquam) ita con
turbari ad male agendũ, quoniã omnes male agentes, in perditionẽ
sempiternã condemnabuntur: ✱ Illi autẽ qui in humilitate & patien-
tia dominũ expectant, illius iudicia nõ discernentes, in omnibus be-
ne cõtenti quęcunq; ille disposuerit, illi toto corde fidentes, ipsi sũt Apo.22.
qui hęreditate possidebũt terrã viuentium, eámqne inhabitabunt in
sempiternũ, in qua reges etiã sunt futuri. 10. Vis autem cognoscere,
cuiusmodi sit flos ille ꝓsperitatis impiorũ? Ecce paululũ sustine, ex-
pecta tẽpus modicũ, & videbis ãte oculos tuos, quomodo per mor-
tẽ deperdet peccator omnia, ita vt qui prius in impietate sua florere
videbatur in maxima gloria, per mortẽ velociter, & admodũ cito ad
nõ esse deueniat: ✱ adeò vt si quæsieris locum eius, vbinã sit qui ante

m ij

11 *Mansueti autem hæreditabunt terram:*

Matt.11. *✻ & delectabuntur in multitudine pacis.*

Esaiæ.57. 12 *Obseruabit peccator iustum: ✻ & stridebit super eum dentibus suis.*

Psal.13. 13 *Dominus autem irridebit eum:*

✻ quoniam prospicit, quod veniet dies eius.

14 *Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum.*

15 *Vt decipiant pauperem & inopem: ✻ vt trucident rectos corde.*

16 *Gladius eorum intret in corda ipsorum:*

✻ & arcus eorum cõfringatur.

17 *Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas*

18 *Quoniam brachia peccatorum conterẽtur: ✻ confirmat autem iustos dominus.*

19 *Nouit dominus dies immaculatorum:*

✻ & hæreditas eorum

paululum tam gloriosus extiterat, non queas vltra illũ inuenire, quo E
niam morte absumptus est. 11. Qui verò mites sũt, & humiles corde
in patientia & benefactis Deo cõmendãtes animas suas, ipsi sũt qui
hæreditate posidebũt terrã: & hanc quidem corporalem donec pla
citum erit altisimo, in ea habitãdo, & ex ea quantũ sat erit accipien-
do: pòst verò, terram illã æternaliter viuentium, quam expectãt om
nes animæ iustæ: ✻ & veram accipient delectationẽ in abundãtia pa
cis, in requie & tranquillitate animarũ suarum: quam inueniunt, qui-
cunq; mites sunt, & humiles corde. Iusti enim & in hac vita pacẽ ha
bent cordis, & plus veræ delectationis, q̃ habere possunt ĩpii in om
ni prosperitate sua: cum nõ possit pax esse impiis, neq; proinde vera
vlla ac solida delectatio. 12. Laborant quidem impii modis omni-
bus, vt noceant iustis, & attente obseruant illos: vt occasionẽ captan
tes, & ansam aliquã inuenire desiderantes, ad inferendũ eis nocumẽ
tum: ✻ & præ nimia ira, indignatione, atq; inuidia, etiã dentibus stri-
debunt contra eos, vel in signũ cõsummatæ aduersus illos indigna-
tionis, vel præ cupiditate nocẽdi, eo q̃ pro voto & desiderio suo nõ
satis valeant nocere. 13. Dominus verò, qui de cælo prospicit super F
filios hominum, ipse miseros illos frustra moliẽtes in pernitiem ani-
mæ suæ, pro nihilo ducit, & tanquam irridet vanos conatus eorum.
videns illos tam multum male cupere iustis, & tam minimum posse:
✻ prospicit enim dominus, q̃ ventura sit dies vltionis aduersum il-
los, qui nunc proximis suis cogitãt malum: quãdo in eos omnis hæc
iniqua cogitatio & machinatio retorquebitur, illi aũt aduersus quos
frustra machinati fuerant, absque omni nocumento apparebunt.
14. Parauerũt se quidẽ impii ad oppresionem iustorum, omni vi &
virtute qua potuerũt, arma sumentes ad eam rem accõmoda, gladios
videlicet euaginãtes, & arcus intendentes, tanquã mox ferire parati,
& omnẽ armorum suorum virtutem aduersus iustos apparauerunt.
15. Ad hoc vt humiles spiritu, & sãctos Dei, mũdo despectos (qui o-
mnis auxilii humani ope destituti, in solo Deo habent fiduciam) deci
perent, & in mortẽ caute præcipitarent, prius etiam q̃ ipsi percipiãt.
Nã qui gladium euaginatum tenet, facile simplicẽ etiam ignorãtem G
& inaduertentẽ perimet: ✻ & vt crudeliter per maliciã trucident atq;
perimant innocentes, quibus nulla est in corde iniquitas. 16. Verum
ex diuinæ iustitiæ dispositione eueniet in vltionẽ impietatis eorum,
vt mors illa quam innocẽtibus parauerant, ad ipsosmet voluatur im
pios, qui aliis eam fuerant meditati: imò hoc ipso q̃ in alios gladium
parant, & mortẽ meditantur, seipsos crudeliter in anima perimunt,
prius q̃ reipsa vllum intulerint iustis nocumentum: ✻ & arcus eorũ,
hoc est, omnis eorũ virt⁹ & potestas qua bonis nocere cogitauerãt,
diuinæ iustitiæ dispositione, non habebit fortitudinẽ: euacuabitúrq;
praua eorum machinatio, & Deo impediente ad effectum nõ pertin
get. 17. Illud autẽ certisimum ac verisimũ verbũ est, ac iustis in me-
diocritate vel etiã tenuitate rerum temporaliũ viuentibus admodũ
consolatoriũ, longe melius esse, salubriúsq;, ac beatius homini iusto,
modicũ illud quod ei obtigerit eum iustitia, quantuncunq; tandẽ te
nuisimum vel minimũ fuerit, q̃ sint peccatoribus multæ ac magnæ H
ipsorũ diuitiæ & amplæ possesiones cũ iniquitate coaceruatæ, aut in
peccato possessæ. Lõge nãq; quietius & melius vir iustus sua medio-
critate cõtentus viuit, q̃ peccatores in abundãtia diuitiarũ suarũ. Et
multo præstat, paupere nunc vel mediocrẽ vitam degere in iustitia,
cũ spe futuri regni, q̃ nũc ĩ iniquitate diuitẽ, in expectatione æterni
supplicii. 18. Tametsi enim nunc videãtur ad tempus terribiles in po
tentia diuitiarũ suarum impii: futurum est tamen breui, vt fortitudo
eorũ omnis conteratur & consumat: neq; quod valere modo viden-
tur, valebunt imperpetuũ: ✻ iustos aũt dominus corroborat, confor-
tat, & confirmat ĩ omni bono, vt nunquã à spirituali sua fortitudine
deficiãt. 19. Nouit dominus, & quasi descriptũ habet in sciẽtia præ-
destinationis suæ numerũ dierũ vitæ hominũ bonorũ, qui nũc conuer
santur sine macula: & vniuscuiusq; eorũ dies, quibus victurus est su-
per terrã, omnes apud dominũ numerati sunt: neq; cõstitutũ à Deo
tẽpus vitæ ipsorũ, vlla humana potẽtia poterit anteuertere: atq; ob
hoc, qui in domino sperant, metuere nõ debent impiorum potẽtiã:
✻ hæreditas quoq; illa vẽtura vitæ æternæ in terra viuentiũ, perdura-

A *in æternum erit.*

20 *Non confundentur in tempore malo:*
✻ & in diebus famis saturabuntur:

✻ quia peccatores peribunt.

B 21 *Inimici verò domini mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.*

22 *Mutuabitur peccator: & non soluet:*

✻ iustus autem miseretur, & tribuet.

C

23 *Quia benedicentes ei hæreditabunt terrã:*
✻ maledicentes autem ei disperibunt.

24 *Apud dominum gressus hominis dirigetur:*
D *✻ viam eius volet.*

25 *Cum ceciderit, non collidetur:*
✻ quia dominus supponit manum suam.

26 *Iunior, fui etenim senui: & non vidi iustum derelictum:*

bit illis in sempiternum, nunq̃ ab eis auferenda, vbi semel ad eã pos-
sidendam fuerint admissi. Atq; ob hoc cõturbari nõ debent, si tẽpo
raria prosperitate permittat Deus florere impios, ipsis nunc in hoc
tẽpore egẽtibus. Seruãtur enim ad meliora gaudia, vt illi ad pessima Matt. 25.
supplicia .20. In die iræ, calamitatis, & miseriæ, in tempore quando Sopho. 1.
male erit omnibus operariis iniquitatis, nõ male sentient cũ impiis:
neq; participes erũt cõfusionis illorum: ✻ & in tempore illo quãdo
fame æterna cruciabuntur impii, comedent, & satiabuntur satietate
perpetua sancti. Quapropter æquo animo ferre debẽt iusti, si in ali- Esaiç 95.
quanto honore & qualibuscunq; delitiis nunc florere permittantur
impii, ipsi verò despectiores nunc sint, esuriẽmq; & egestatẽ patiant. Lucç. 16.
Vult enim hoc diuinæ iustitiæ prouida ac iustissima dispensatio, vt ii
qui nũc in vita sua bona recipiunt, in venturo sæculo recipiant mala:
ecõtrario antẽ qui nunc mala, illic bona: ✻ peccatores enim pro mo-
dico flore & breui gaudio, in perditionem eternã condemnabũtur.
21. Ita quidẽ iusti amici & serui Dei honorabuntur & glorificabun-
tur in diebus æternitatis. At verò ex aduerso impii, inimici domini,
& serui diaboli, nõ perstabunt in gloria sua: sed mox vbi honoribus
ac diuitiis exaltati fuerint, post paululũ subito deficient, quemadmo
dum fumus subito euanescit & auolat: neq; relinquẽt vel vllũ suç glo
riæ vestigium, cum prorsus in cinerẽ redigentur & puluerem, & om
nis ornatus auferetur ab eis .22. Et vt etiam, quantum ad huius vitæ
tempus aliquã faciamus comparationem, illud ante oculos quotidie
cernim⁹, homines iustos ĩ sua mediocritate multo magis esse libera-
les, & sibi atq; etiam aliis sufficientes ad benefaciendũ, q̃ sint impii ho
mines in omni abundãtia sua. Vidimus enim nõnunquã peccatores
etiam ea quæ mutuo accipiunt ab aliis, nolle reddere aut persoluere,
propter malitiã & auaritiã, etiamsi plurimũ abundent, & sine incom
modo id possint: sicq; auare nõ solum sua non cõmunicant, sed alie
na insuper per rapinã occupant, frequenter etiã mercedes operatio-
rum suorũ, & deposita pupillorum detinentes: ✻ iustus verò nõ solũ
alienum non retinet, verumetiam de eo quod habet, misericorditer
impartitur iis quos viderit pati egestatẽ, iuxta conditionem faculta- Tob. 4.
tis suæ. Est enim vt potuerit, misericors. Et quidem si abundanter illi
fuerit, tribuit abundãter: si verò exiguum, & hoc ipsum libenter im-
partiri studet. Sed etsi à quopiã ministerii, obsequii, aut cõmodi quic
quam acceperit, pro sua facultate retributionem aliquam facere sata
git. Vsqueadeò ditior est iusti mediocritas, q̃ impii abundãtia: & suf-
ficientius est modicum iusto, q̃ impio sua plurima. 23. Et quidem be-
nedicentes dominũ serui ipsius, qui illũ cordis affectu & ore simul
& opere benedicunt atq; glorificant, hęreditate possidebunt terrã,
de hac crassa ac temporali, ad æternã facturi transitũ, vnde nunquam
expellentur: ✻ impii verò qui affectus sui impietate, oris blasphemia
& conuersationis fœditate maledicunt dominum, ipsi mittentur in
perditionẽ & interitum sempiternum. 24. Gressus viri iusti apud do-
minum diriguntur, & ab eo in via recta bene instituuntur, vt nõ am
bulet per deuia, neq; declinet ad dexteram vel ad sinistram: ✻ & viã Psalm. 1.
eius bonam, per quã ambulat, habebit beneplacitum, complacebitq;
sibi in via eius. Nouit enim dominus, & amat viam hominum iusto-
rum. 25. Si quando contigerit vt ex humana fragilitate ad casum de-
clinet, præseruatus erit ne collidatur siue confringatur, vt non om-
nino cadat ad mortem: atq; etiam si iam cecidisse contigerit, nõ erit
tamen ei ad mortem & læsionẽ irrecuperabilem, sed quantocyus re
stituetur in statum pristinum: ✻ dominus enim illũ præseruat ad mo
dum eius qui manum supponit: vel ei qui iam casurus erat, vt casum
impediat: vel ei qui iã ceciderat, vt ipsum à casu eleuet. Sic enim per
manũ suam benignã, per suam potentã benignissimã, iustos domi
nus, cum in discrimen lapsus veniunt, sustentat gratia sua, ne cadant:
atq; etiãsi cecidisse cõtigerit, ex humana fragilitate vel superueniẽte
abundãtia malitiæ, rursum gratia sua erigit iacẽtes per pœnitentiam.
26. Neq; in spiritualib⁹ solum prouidet suis Deus, verumetiã in cor-
poreis necessitatibus ad sufficiẽtiã: id quod ego per experiẽtiã longã
manifeste didici. Fui enĩ ego puer aliquãdo, & adolescẽs ac iuuenis,
ac nũc in ætate prouecta viuo senex: & nõ vidi ego toto hoc tẽpore
vitç meç virũ iustũ, quẽ De⁹ destituisset omnib⁹ vitç necessariis: cui

✱ nec ſemen eius quæ-
rens panem.
27 Tota die miſeretur
Lucæ.9. *& commodat:*
✱ & ſemen illius in
benedictione erit.
28 Declina à malo,&
fac bonum:
✱ & inhabita in ſæ-
culum ſæculi.
29 Quia dominus a-
mat iudicium:
✱ & non derelinquet
ſanctos ſuos, in æternũ
conſeruabuntur.
Apo.22. *30 Iniuſti punientur:*
✱ & ſemen impiorum
peribit.
Coloſſ.1. *31 Iuſti autem hæredi-*
tabunt terram: ✱ &
inhabitabunt in ſæcu-
lum ſæculi ſuper eam.
Matt,12. Lucæ.6. *32 Os iuſti meditabi-*
tur ſapientiam:
✱ & lingua eius lo-
quetur iudicium.
33 Lex Dei eius ĩ corde
ipſius: ✱ & nõ ſupplan
tabuntur greſſus eius.
34 Conſiderat peccator
iuſtum: ✱ & quærit
mortificare eum.
35 Dominus autem nõ
derelinquet eum in ma
nibus eius:
✱ nec damnabit eum,
cum iudicabitur illi.
36 Expecta dominum,
1.Pet.5. *cuſtodi viam eius:*
✱ & exaltabit te, vt
Lucæ.14. *hæreditate capias ter-*
ram: ✱ cum perierint
peccatores videbis.
37 Vidi impium ſu-

non tãtum ipſe ſubminiſtraret de cibis corporeis, quantũ erat ad vi- B
tam ſuſtentandã neceſſarium: ⁎ neq; filios iuſtorũ vidi prorſus defi-
cientes nutrimento, ſicq; alimenta requirẽtes, vt inuenire nõ poſſẽt
quæ vitę ſuſtentandæ ſufficerent. 27. Imò verò iugiter ad omnẽ oc-
caſionem, vbi poterũt, & quãtũ poterũt, viri iuſti aliorũ quoq; miſe
riis & indigentiis ſtudent ſuccurere, nunc ſua miſericorditer egẽti-
bus impartiendo, nunc iis qui egeſtatẽ patiũtur mutuũ dando abſq;
fœnore, nihil inde ſperando: ⁎ & ſemen ipſorũ, filii ac filiæ, qui iuſti-
tiæ & miſericordiæ paternæ fuerint imitatores, benedicẽtur à domi-
no in benedictionibus gratiæ ſanctæ. 28. Tu quiſquis diligis iuſtitiã
nihil metuas, neq; conturberis de vlla re, neq; metuas quicquã: tan-
tum fuge malitiam, & ſectare bonitatẽ: ⁎ atq; ſecurus inhabitabis a-
pud dominum in domo eius in æternum: primũ hîc quidẽ ſuper ter
ram, donec illi erit placitũ: deinde in ſæculo venturo in terra viuen-
tium. 29. Diligit enim domin⁹ per rectitudinẽ iuſtitiæ: & omnes qui
ſecundum iuſtitiam & æquitatem conuerſantur, cũ iudicio mala de-
clinantes, & faciẽtes bona, ipſe gratos habet & acceptabiles: ⁎ eoſq; F
qui ita ſibi ſeruierint, ipſe nõ derelinquet in finem, tametſi ad tẽpus
nonnunquã videatur illos relinquere: imò in ſempiternũ cuſtodiet,
cõſeruabit, & ſaluabit eos ab omni malo, in regno pacis ſuæ. 30. Ho-
mines impii pœnas luent de ſua impietate in æternis cruciatib⁹: ⁎ fi-
lii quoq; & filiæ eorũ, qui imitatores ſeſe præſtiterint paternæ iniu-
ſtitiæ, ſimili perditionẽ interibunt cũ illis. 31. Iuſti verò cum ſemine
ſuo (quemadmodum ſæpe iã diximus) hæreditate poſsidebunt terrã
⁎ & inhabitabunt ſuper eam in æternitate. Erunt enim reges in terra
viuentiũ, & cum ſuo rege (cui in hac vita ſeruierunt) dominabuntur
ſuper eam in ſæcula. 32. Vir iuſtus meditatur cum ſollicitudine, vt lo-
quatur verba ſapientiæ per os ſuum: curabitq;, vt ſermo quem pro-
fert, ſemper in gratia ſit ſale conditus, vt proſit audientibus: ⁎ & per
linguã ſuam ipſe loquetur quod rectum ac iuſtũ eſt: cum econtrario
impius meditetur inſipientiã & iniquitatem, quæ nihil valent profi-
cere audientibus. 33. Neq; verò in ore ſolum & lingua vir iuſtus quæ
recta ſunt & iuſta loquitur, ſed int⁹ etiã in medio cordis legem Dei G
ſui ſemper portat abſconditam: & ita quicquid foris per linguam elo-
quitur, de bono theſauro qui intus eſt profert: ⁎ & quoniã ſic in cor-
de ſemper legẽ Dei geſtat, ita fiet, vt non valeat ſupplantari, proſter-
ni, & ad caſum inclinari in greſsib⁹ ſuis. Qui enim legem Dei in cor-
de iugiter geſtant abſconditã, illiq; attendunt, & cum illa confabu-
lantur interi⁹, nõ facile poſſunt in lapſum præcipitari: neq; facile vl-
la inimici vel violẽtia vel fraudulẽtia poſſunt à recto dimoueri: quẽ-
admodũ econtrario impii (qui legem Dei in corde non portant, ſed
impia ſua deſideria reuoluũt) in omnes vias malas & omnia peccata
ſunt faciles. 34. Conſiderant & obſeruant impii iuſtos, propter iram,
& inuidiam occaſionẽ quærentes & opportunitatem, vt eis noceãt:
⁎ imò ſiquãdo offeratur opportunitas, conantur etiã morte afficere
innoxios. 35. Dominus tamen (cui cura eſt de iuſtis in ſe ſperanti-
bus) non permittet illis poteſtatem contra ſeruos ſuos faciendi quæ
cogitauerint aut voluerint, ſed per auxilium ſuum ſaluos faciet eos: H
⁎ & cum iudicabitur aduerſus illos impios, cũ à Deo proferetur con
tra illos iudicium vltionis, nõ eandẽ cõdemnationis ſententiam ac-
cipient iuſti, neq; pariter cum illis hos damnabit Deus, ſed aliam lon
ge ſentẽtiam proferet erga eos, pacis & beatitudinis æternæ. 36. Su-
ſtine tu dominum, quiſquis iuſtitiã diligis in humilitate & patientia,
totum te illius voluntati ſubmittẽs & committẽs, quicquid ex illius
voluntate tibi acciderit, patienti ac grato animo ſuſcipiens, nihilque
obmurmurans, & viam mandatorum Dei diligenter obſerua: ⁎ ſi ita
nunc te humiliaueris ſub potẽti manu ei⁹, indubie magnificabit, glo
rificabit, & exaltabit te in die viſitationis & retributionis: ita vt ac-
cipias terrã viuentium in poſſeſsionẽ hæreditariam & ſempiternam,
in qua victurus ſis pariter & regnaturus imperpetuum. Omnis enim
qui ſe nunc humiliat, exaltabit: ⁎ & ſi forte id creditu difficile videa-
tur, propterea ꝙ florere cõſpiciantur impii, deſpectis iuſtis in humi-
litate & patiẽtia ſua: expecta paululum, & crede interim, donec poſt
modicum oculis tuis videas, cum in perditionẽ miſſi fuerint iniqui.
37. Vidi ego nõnunquam in hoc ſæculo, ſupra modum magnificatos

A *perexaltatum:*
✳ & eleuatū sicut cedros libani.
38 Et transiui, & ecce non erat:
✳ quæsiui eum, & nō est inuentus locus eius.

39 Custodi innocentiā, & vide æquitatem:
B *✳ quoniā sunt reliquiæ homini pacifico.*

40 Iniusti autem dispe ribunt:
✳ simul reliquiæ impiorum interibunt.

41 Salus autem iustorū à domino: ✳ & prote-
C *ctor eorum in tempore tribulationis.*

42 Et adiuuabit eos dominus, & liberabit eos, & eruet à peccatoribus: & saluabit eos, quia sperauerunt in eo.

& gloriosos in honorib⁹, diuitiis, fortitudine, & potestate magna, ad quam altitudinē per iniquiquitatē conscenderant: ∗ vidi (inquā) illos non solum re, sed etiā corde vehementer eleuatos, & superbos extento collo in magna pōpa gradientes, ad modū cedrorum Libani, quæ & proceræ sunt, & altissimæ staturæ, pulchriq; viroris.
38. Trāsiui ego, mecū admirans huiuscemodi magnitudinē & celsitudinem: & post paululū vbi transissem, mox disparebat omnis illa pompa & celsitudo, quę prius visa fuerat: neq; iam apparebāt vsquam locorū, qui antè paululū ita magnificos sese exhibuerāt triūphatores: ∗ quęsiui eos, & cōsideraui diligēter, quidnā actum esset de eis, aut vbi remāsissent illi tam floridi, tam gloriosi: & nemo cōmonstrare potuit: sed prorsus vt fumus euanuerāt cum omni gloria sua, quasi nō fuissent, iamq; in perditionem fuerant abiecti, vnde nunquā sunt imperpetuum redituri.
39. Tu itaque horum fœlicitate sic transitoria nihil cōmotus, cura semper quoad potes, vt innocēs sis, immaculatus ante dominum Deum tuum, & attēde ad iustitiæ rectitudinē, vt in ea permaneas, eā in omnib⁹ cogitationibus, affectionibus, sermonibus, & operibus sollicite custodiēs, ne vnquā contra illā agas: ∗ hominibus enim pacificis, qui nunc ita per iustitiam pacē sectātur, erūt reliquiæ pretiosæ: & nouissima eorum erunt optima atq; fœlicissima, tametsi nunc modica admodū videantur prosperitate gaudere, sed magis aduersis affligi.
40. Impii autem post modicum florem, & momentaneum quod delectat, pariter omnes in perditionem mittētur, proiciēturque in ignis æterni cruciatum, nec apparebunt in numero aut præmio sanctorum: ∗ neq; illis tales erunt post mortem reliquiæ quales sunt iustis, neq; erunt nouissima horum illis similia: omnes enim impiorum reliquiæ simul cū ipsis interibūt, id est, ex omni prosperitate qua in hoc mundo freti sunt, nihil eis erit post hanc vitā reliquū; nisi mors tantum & interitus sempiternus: sicq; eorū reliquiæ disperibunt, quia nullæ erunt, quemadmodū iustorum seruabūtur reliquiæ, quoniā præciosæ sunt futuræ.
41. Sal⁹ verò iustorum à domino Deo est, qui eos secundum suam voluntatē saluos facit: & tēporaliter, quando & quātum voluerit de manibus impiorū, & vniuersaliter, à damnatione mortis æternæ: ∗ & ipse est defensor atque propugnator illorum, quoties tribulatio aliqua & persequutio eis obuenerit: quo protegēte, & sua gratia assistēte, seruantur ab omni malo.
42. Ipse eos adiuuabit auxilio suæ ꝓtectionis, & per gratiā suam eos pro suo placito liberabit, eripiétq; eos de manu peccatorum, & saluos eos faciet: quoniam spē suam omnem in ipso fidēti corde collocauerūt, ac proinde (quoniā fidelis est) cōmissos sibi nequaquam patietur in perditionē abire. Quanquam enim sanctorū suorum corpora, & facultates & huiusmodi permittat Deus nonnunquam in potestatē venire impiis, vt ea diripiāt, & interficiāt pro suo placito: animā tamē non illis concedit posse occidere, quæ est hominis pars præcipua: quam ipse suscipit in sinum suum, cū iustorū occiduntur corpora: sed neq; corpus illis annihilare datū est, quod suis seruis iterum restituet in die retributionis in gloria cælesti, Amen. Lucæ.12. Matt.10.

D

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXVI.

VErsu 1. Noli æmulari in malignantibus, neq; zelaueris, &c. In Græco (vnde psalterium nostri vsus translatum est) in priori parte habetur: μὴ παραζήλου quod significat, Ne zelū, ad indignationem, ad iracundiam prouoceris, vel ne irriteris. Nam παραζηλοῦν: significat ad zelū, prouocare, siue irritare, siue excitare, quod vocabulū Paulus Apostolus in Epistola ad Romanos, aliquoties vsurpat, primum quidem. cap.10. allegās illud ex cātico Moysi, Ego ad æmulationē vos adducā in non gentē, &c. Deinde, cap.11. cum ait, Honorificabo ministerium meum, si quo modo tandem ad æmulandum prouocem carnem meam. In vtroque enim horum locorum, supradictū vocabulum in Græcis habetur. Et quia zelus plura significat, hinc fit, vt vtraque huius versiculi pars multiplicē simul includat intelligentiam. Significat enim zelus feruorem iræ vel indignationis vel inuidiæ, vel ardētem affectum ad rem aliquam: quemadmodum cū Apostulus ait: Æmulor enim vos Dei æmulatione: siue ad aliquē diligendum, siue etiā ad imitandum & assimilandum: quæ omnia proposito huic accommoda, breuiter in Elucidatione attacta, per seipsum occasione data sapiens ac prudens lector plenius poterit intelligere. Nos, breuitatis causa, singula persequi omittim⁹. Deut.32. Rom.10. Rom.11. 2.Cor.11.
¶ Versu tertio, Spera in domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & pasceris in diuitiis eius. Frequenter admodum in hoc Psalmo mentio fit de terra à sanctis hæreditanda atque inhabitanda, atque etiam in regnum eis subigenda, cum econtrario dicantur impii eam non possessuri hæ-

reditate,neque inhabitaturi,multo minus super eam regnaturi.Quibus pulchre admodum respõ- E
det,quod à domino in promissione beatitudinũ dicitur,Beati mites,quoniam ipsi possidebũt ter-
ram. Nos in Elucidatione vbiq; terram hanc,partim ad istam corpoream retulimus, in qua sancti,
Heb.13. quandiu placitum est altissimo,in pace cordis viuunt, contenti præsentibus, hoc est victu & tegu-
1.Tim.6. mentis.Quia enim sciunt domini esse terrã & vniuersam eius plenitudinem, eã quasi terrã domini
Psal. 23. & patris sui fidẽter inhabitant: & de iis quæ illa protulerit (quæ hic vocãtur diuitiæ eius) quasi de
próptuario & cellario domini & patris sui viuunt cum fiducia. Præcipue tamen ad illam beatissi-
Psal.26. mam terram viuentium refertur intelligentia,de qua alibi dicit Propheta, Credo videre bona do-
mini in terra viuentiũ. Præter hæc tamen,commode admodum etiam de terra cordis proprii intel
ligi possunt hæc omnia,quemadmodũ & venerãdus pater Augustinus,supra adductũ illud domini
verbum exposuisse inuenitur. Vnicuiq; enim homini Deus cor suum dedit:expurgatione viciorũ
& insertione virtutũ diligenter & fideliter excolendum:sicq; singulos hominum veluti colonos &
agricolas in huiusmodi agro constituit. Atq; hanc quidem terram,& hunc agrũ cordis,omnes ma-
Psal. 32. li æq; atque boni dono acceperunt à Deo,qui finxit sigillatim corda filiorum hominum. Verũ est
mirabilis quædã hac in re distantia inter bonos & malos. Boni enim cupiẽtes ex sibi data terra fru-
ctum bonum accipere, habitationẽ sibi in ea constituunt,& ad seipsos sese conuertunt,vt in illo a- F
gro laborent assidue:quæcunq; pullulare cõspexerint mala zizania,sollicite euellendo: quæcunque
verò bona & salutaria nouerint virtutum semina,in eo seminando. Atq; in hoc sane negotio totã
vitam super terram istam transigunt. Nunquam enim ab hac terra colenda cessare conuenit fideles
operarios virtutis.Sicq; ad modum coloni,hæreditatem suam corporalem incolẽtis,inhabitant bo
ni omnes terram cordis sui,donec viuant super terram.Deus verò qui singulorũ attendit opera,&
1. Co.3. vnicuiq; reddit secundum suũ laborẽ,eos quos sic diligenter conspexerit, non desertam reliquisse
suam terram,sed inhabitasse eam, & fideliter excoluisse: ipse de labore agriculturæ huius transferet
in terram viuentiũ,vbi tũ illos de pinguedine & fructibus terræ suæ absq; labore in æternum iube
bit refici,satiari,& inebriari:hoc est,de dulcedine æternæ fœlicitatis, & plenitudine gaudii sempi-
terni,quod in corde ipsorum erit pro piorum remuneratione laborum. Contra verò,impii datam
sibi terrã nolunt inhabitare, nolunt ad cor cõuerti,nolunt intra se habitare: sed per diuersa deside-
ria sæculi huius,per cõcupiscentias & auaritias foras semper euagãtur,& se intra se continere recu-
sant, atq; ita desertam relinquunt, & proinde incultam terram suam, quam ad excolendam à suo
cõditore acceperant. Ex quo deinde cõsequitur,vt fructum nullum dignum inde recipiãt.Cũ ergo
dominus agri illius viderit colonos istos pessimos infideliter excoluisse,imò penitus incultam reli-
quisse terram,quam illis tradiderat atq; locauerat, putas quid faciet agricolis istis? Iusto suo iudicio
pro negligẽtia & infidelitate eos cõdemnabit, simulq; cum eis terram iam spinis& vepribus plenã- G
nullísque bonis onustam segetibus proiiciet in perditionem, & combustionem camini ignis. Ita
fiet,vt hanc terram non sint hæreditate possessuri impii, quæ simul cum illis in perditionem æter-
nam mittenda veniet.His verò apte admodum & manifeste nimiũ consentiunt,quæ cap.6. Episto
Heb.6. læ ad Hebræos,de terra fructificante ac benedictionẽ accipiẽte, & de terra sterili maledictioni ob-
noxia,scribit beatus Apostolus in hæc verba, Terra enim sæpe venientẽ super se bibẽs imbrem,&
germinans herbam opportunam illis à quibus colitur,accipit benedictionẽ à Deo: proferens autẽ
spinas ac tribulos,reproba est & maledicto proxima,cuius cõsummatio in cõbustionem. ¶ Versu
8. Desine ab ira,& derelinque furorem:noli æmulari vt maligneris. Secunda pars duplicem (vt in
Elucidatione monstratur) recipit intelligentiam. Prior est,Noli sic illorum prosperitatem conside-
rans ad æmulationem prouocari, vt malignari proponas, seu male agere, illísque assimilari in im-
pietate,quo similiter vt illi floreas. Et tales sane nõnullos conspicimus infirmiores,qui cum vident
se,donec in iustitia & innocentia permanent,pauperes & despectos haberi,& ab aliis calumniã &
oppressionem perpeti:iniquos autẽ conspiciunt florere & abundare omnibus,esseq; honorabiles,
& omnibus acceptos,incipiunt dicere sibi in cogitationibus suis, Vt video,nihil proficiam,donec
in hac simplicitate perseuerauero: sed vt sum,ita permanebo pauper & contemptus omnibus. Ibo
ergo,& faciã iniusticiã,fraudabo proximos,mentiar,furabor,opprimã quotquot potero,vt ipse ha H
ctenus oppressionẽ sustinui:peierabo,si lucrum occurrat:fidẽ violabo,adolabor magnatibus,iniu-
sta lucra sectabor,& absque discretione quicquid mihi uel pauxillum lucri adferre quiuerit, aut vl-
lõ adducere fauorẽ,exercebo libere. Atq; his rationibus experiar,an non etiam ego,vt cæteri, ad di
uitias & honores valeã pertingere,atq; ex hac paupertate & despectione emergere. Isti sane sic æ-
mulantur in miseriis miseri,vt malignentur, atq; à iustitia excidãt. Posterior autem intelligẽtia est,
Noli sic ad æmulationem,ad iracundiam,ad indignationem, aut ad stimulantẽ inuidiam prouoca-
ri,vt male agas:idq; vel Deum blasphemando,qui ita dispensat humanarum rerum statum, vel etiã
contra illos nimium & irrationabile atq; iniustum odium gerẽdo in pectore,quemadmodũ non-
nulli inueniuntur rebus pauperes,qui propter hanc inæqualitatẽ vsqueadeo magnum erga diuites
odium cõcipiunt, vt gaudeant si quid illis mali euenerit, doleant verò illis rem bene cedere, & ob-
sunt in quibus possunt: & si opere non possunt,certe corde nocere concupiscunt.Hi verò nõ sunt
ex mãsuetis illis,qui terram inhabitabunt. Sũt enim animo diuites & immites, tametsi rebus foris
appareãt pauperes,& gestibus quandam prætendãt mansuetudinẽ.Prior autem intelligentia versui
mox subsequẽti aptius quadrare videtur. ¶ Versu 13. Dominus autem irridebit eum. Quòd dicitur
dominus irridere impios proximis mala meditãtes,vt more humano dictum accipi oportet: quẽ-
admodum si rex videat quempiam ex ministris suis infimis, callidas insidias excogitare,& iniquas

A machinatiooes struere suorum magnarum alicui, quem ipse vnice diligat, & præ cæteris habeat familiarem, atq; præcipue charum, ridet ille impias machinationes iniqui insidiatoris, differens tamẽ & dissimulans, dooec dies opportunus adueniat, quo innocentẽ à malitia liberet, ipsum verò impiũ dignas iubeat pœnas luere. Sic enim & nunc dominus cũ electis suis agit. Ridet enim peruersorum malitiam, quæ quantum potest oocet, & multũ quidem se nocere putat bonis, cum reuera parum admodũ sit, quod aduersum hos illi valent. Sed veniet, quãdo dominus qui nuoc dissimulat, pro suis faciet aduersum illorum prauã voluntatem vindictam: pro horum autem innocentia, salutem. In secunda autem parte, pronomen eius ancipitem habens relationem, duplicẽ efficit intelligentiam: ita tamen, vt ambæ in vnam coincidant. Potest enim relatiuum eius referri ad dominũ: vt sit sensus, Prospicit dominus venturum esse diem suum, hoc est, diẽ iudicii, quo ipse adducet omnia in iudicium, & quo de impietatibus iniquorũ exquiret vindictã. Diem autem iudicii vocari diem
domini etiã in Apostolo didicimus, qui Thessalonicensibus scribens in prima epistola, Dies domi- 1. Thes. 5.
ni (inquit) sicut fur in nocte, ita veniet. Et apud Prophetã, Donec veniat dies domini magnus & hor- Ioel. 2.
ribilis. Aut referri potest relatiuum eius, ad impium, hoc modo, Dominus irridebit impiũ, quoniã prospicit venturum esse diem ipsius, nẽpe impii, id est, diem quo ipsius malæ impietates, quas nunc meditatur, omnes palàm fient, & iustam suo authori adducent condemnationẽ. Sic enim & vulgò loqui solent homines, Heri dies nostra erat, cras forsitã vestra erit: cũ significare voluerint, idipsum
B miseriæ vel infortunii quod ipsi sustinnerunt priores, proximis suis adhuc esse venturũ. Atq; hanc posteriorem intelligentiam sequuta est Elucidatio. ¶ Versu. 17. Melius est modicum iusto. Tametsi quod hîc dicitur, modicum iustis melius esse, quàm diuitias peccatorum multas, præcipue intelligatur de bonitate & vtilitate spirituali: habet tamen etiã veritatem de vtilitate & bonitate tẽporali.
Nã & tẽporaliter melius plerunq; est iusto ex sua mediocritate, cũ sua sorte cõtentus viuit, in secu- Prou. 15.
ra mente (quæ, iuxta sapientis verbũ, est quasi iuge cõuiuiũ, perpetuam habens oblectationem) cũ impii cupiditate sua insatiabili, etiam maxima abundantia non valeant suos animos quietos reddere, sed perpetua torquentur amplius habendi sollicitudine. De hac autem re plenius diximus in annotationibus Psalmi. 33. ¶ Versu. 26. Iunior fui, etenim senui, &c. Miretur forsitan quispiã, quonam pacto ita fidenter Dauid hoc audeat asserere, quòd vsq; ad senectutem iustũ non viderit derelictũ, aut semen eius quærens panẽ. Certe nos plurimos iustorũ videmus, saltẽ panẽ quærẽtes mẽdicatim, & hostiatim pro colligẽdo pane circũeuntes: imò & derelinqui videntur nõnulli, & deficere iis quæ sustẽtationi sunt necessaria. Neq; enim dubium est quin multos fames passim extinguat: & si non semper subito, ita vt ad oculum appareant exhalare animã, certe paulatim, dum præ defectu cõuenien-
C tis pabuli, destitui incipiunt viribus, sicq; paulatim prorsus intereunt. Pro hac autẽ obiectione dissoluenda, primũ est attendendum, improprie admodum accipi hoc in loco, quærere panem. Non enim panem quærit, qui mendicatim panẽ sibi colligit: sed panem quærere hoc in loco, potius est pane deficere, panem non inuenire, quasi panem requirere siue desiderare secundum eũ ferme modum quo dici solet, in preliis illos desiderari qui interfecti sunt. Vnde hoc loco Psalteriũ Romanũ habet, Nec semen eius egens pane, pro quærens panem. Alioqui quis est ex operariis, qui nõ quærit
panem? Et quomodo non quæret panem homo, cui præceptũ est, in sudore vultus tui vesceris pa-
ne tuo? Cæterum, quod adducitur de multis fame pereuntibus, hoc aduertendum est diligẽter, plu- Gene. 3.
res esse hominum qui derelinquuntur & destituuntur necessariis: verum à seipsis derelinquuntur, nõ à Deo. Et multi fame cõsumuntur, quos nõ dereliquit Deus, sed ipsi sese interimunt. Neq; solũ se, sed & suos liberos multo miserius. Sunt enim nõnulli (quod dolendũ est) crudeles sui suorúmq; interfectores: qui cum honesta & satis diuite sint familia prognati, si ad paupertatẽ deuenerint, malunt extremã pati penuriã, seq; ac suos fame crudeliter & impie perimere, quàm suam paupertatem propalare, & eleemosynæ gratiam verecunde postulare. Et dum foris nonnunquam vestimentorum decore satis splẽdẽt, interius mẽbra corporis tabescere sinunt, & esurire familiam: quo (vt ipsi aiunt) suam non dehonestent progeniem. Hos sane Deus neq; derelinquit neq; perimit, sed po-
D tius ipsa illorũ vana superbia. Atq; huius rei vehementer expedierit eos qui pascendo & erudiendo populo præsunt, illos cõmonefacere: quoniam satis compertum est, multum hominum numerum ita sese perdere. Neq; sua tantum & suorum corpora (quod forsitan vtcunque fuerat tolerandum) verumetiã crudelius proprias suas animas, crudeli homicidio, æternæ dãnationi reddere obnoxias. Quomodo enim sui suorúmq; nõ est crudelis interfector, qui ob humanã verecundiã, imò verò ob vanam superbiam, seipsum & suos domesticos interficit? imò verò nõ vnius est homicidii reus, qui cũ mẽdicando possit alere creditam sibi domum, fame perire sinit. Quid enim refert, siue breui horulæ spatio gladio animã tibi tuísq; eiicias, siue longiore cruciatu necessarii pabuli substractione, cogas emigrare? Hi ergo non vt iusti non derelinquuntur, cum nec iusti sint, qui sunt crudeles homicidæ. Deinde, neq; à Deo, sed à semetipsis derelinquuntur. Si enim media ad hanc rem accommoda quærerent, vel laborantes manibus: vel (si id non valeant, aut si id non sufficiat) verecũde suam necessitatẽ exponẽtes, & eleemosynæ gratiam, quam etiam Dei filius non est dedignatus agnoscere, postulãtes, nequaquam neq; ipsi, neque domus eorum fame deficerent. Quemadmodũ enim (iuxta domini vocẽ) semper pauperes habiturus est mũdus, ita eiusdem ordinatione & dispo
sitione nunquã deficient viri misericordiæ, qui non patientur fame perire iustos. Et si quando om- Mat. 26.
ne humanum subsidium deficeret viro iusto, nihil dubitanti & fidẽter postulanti proculdubio tẽ-
pestiue adesset diuinum: id quod de pluribus sanctorum virorum atq; mulierũ certissime prodide-
runt historiæ. De Helia quidem in torrente à coruo pasto, liber Regum: per quẽ Sareptana quoq; 3. Reg. 17

mulier (cuius oleum iam & farina defecerant) plurimo tẽpore sustentata est, alioqui iamiam cũ fi- E
lio cocto ac vorato vltimo pane, fame moritura. Item & de huius discipulo Elizeo, per quẽ reges
4.Reg.3. tres periclitãtes in solitudine, cũ omnibus exercitibus suis refocillati sunt. De Daniele in lacu leo-
Dani.14. num, liber Danielis refert. De Paulo quoque eremita scribit sacer Hieronymus. Sed & de aliis plurimis in noua lege viris sanctis, dignissimæ fidei hoc ipsum tradunt historiæ.

XXXVII. PSALMI ARGVMENTVM.

*Hic Psalmus (qui in ordine pœnitentialium tertius ponitur) formam conuersionis ad Deum præbet, illis qui de graui iniquitate sese toto corde conuertere volunt ad dominũ. Videturq́ue hominis propter cõmissam iniquitatem supramodum conturbati: qui intra se sentit grauissimã miseriam, diuini scilicet iudicii horrorẽ, & afflictiuos admodum malæ conscientiæ stimulos, mirabilem in corpore indispositionẽ, & cõturbationem, ac motuũ diuersorum tumultũ, quæ sibi ex peccatorũ multiplicatione, aggrauatione, & reiteratione fatetur venisse, propter suam insipientiam: quibus omnibus vehemẽter affligi se dicit & cõtristari, præcipue verò dum à lumbis oriri intra se sentit fœdos cõcupiscentiæ motus, quibus ita premitur, vt totũ corpus fiat mirabili cõfusione prorsus deproportionatum: sicq́ue vehementer afflictus, sentiens manum vltricem domini, gemitus, suspiria, atque etiã clamorem fundit pro miseria ad dominum. Hæc autem omnia, vsque ad versum vndecimum, per ordinem pœnitus confitetur. Dehinc exprimit graue certamẽ, quod sustinet extrinsecus, ab illis qui noti amici & proximi ei fuerant, donec in peccatis illis extitisset socius. Nã hi cum vident pœnitẽ- F
tem velle veteris vitæ viã relinquere, eligere verò arctas vias pœnitentiæ, multis modis aduersantur bona proponenti: partim suasionibus blandis, partim comminationibus asperis infirmum animum, & alioqui mala cõscientia satis onustum, vehementius affligentes. Aduersumq; quos, quo vsus fuerit consilio, exponit versu 14. & deinceps, dicens, aduersus illos suas aures prorsus se obturasse, quasi nihil audiret, nihilq́ue voluisse illis respondere ad consentiendum, tanq̃ si mutus fuisset: posuisse verò in domino spẽ suã, & illum cõtra inimicorũ sæuitiam accepisse defensorem: offerens quidem se ad correctionem & disciplinam domini paratum, propter iniquitatem quam agnoscit: ab inimicis tamen istiusmodi, qui bonitatem sectanti detrahunt & obsistunt, orãs liberari: & contra illorum rabiem, diuinum sibi recte poscit auxilium.*

TRIGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine ne in furore tuo arguas me: * neque in ira tua corripias me.*

DOmine in implicabili illo furore, quẽ exhibebis atque demõstrabis in omnes impios in die iudicii tui. G
à quo nemo saluare impiũ poterit, ne tũ simili cũ illis sentẽtia arguas me: * & in seuera illa vltione tua, in terribili illa vindicta iræ tuę, ne sentiã correptionẽ & formidabilẽ sententiam tuã, quã experientur omnes qui in impietatibus suis perseuerauerunt.

2 *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi:*

2. Idcirco aurẽ irã tuã formido & deprecor domine, quoniã pũcturę tumoris tui iã stimulate cœperunt animã meã, dũ reuoluo peccatorũ meorũ magnitudinem: quemadmodũ sagittæ cum infiguntur in carnẽ, stimulant vehemẽter & affligunt eã:

** & cõfirmasti super me manum tuam.*

* & tu extẽdere iã cœpisti atq; aggrauare super me vltricẽ manũ tuã, ex qua etiã nunc istos male cõscientiæ stimulos atq; torturas graues me sentire percipio: quę si modo ita mihi grauis est, vt affligar vehemẽtissime, quãto erit intolerabilior tũc, cũ in immẽsum vltionẽ facies grauiorẽ? Merito ergo domine irã tuam ego formido, & à facie implacabilis tũ furoris tui, iure ego (dũ tẽpus est miserẽdi) expauesco.

3 *Nõ est sanitas in carne mea, à facie iræ tuæ:*

3. Ecce iã nunc in carne mea, non est sanitas, nihil est integrũ propter iram tuã & indignationem, quã per pecca- H
ta mea scio iuste contra me prouocatam: sed totus quasi lãguidus, & mala distẽperantia animi ægrotans, deficio ita, vt præ dolore & languore, vix mihi libeat vltra viuere:

** non est pax ossibus meis, à facie peccatorũ meorum.*

* nullam pacem habẽt ossa mea, vniuersæ vires corporis & animæ cõmotæ sunt, & conturbatæ propter peccata mea: per quæ eũ me sentiã tuam iram iuste cõmeruisse, nõ possum vllã pręs timore & horrore habere requiẽ: & omnia prorsus quæ intra me sunt, per istam pessimam peccati deordinationem, velut in magna cõturbatione & indispositione sunt cõstituta: & tumultu insolito, atq; inordinatione mirabili voluuntur intra me imaginationes, cogitationes, & affectiones meæ, absq; vllo ordine & cõpositione solita, nullã mihi permittentes pacem cordis mei.

4 *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sũt caput meum:*

4. Ecce enim peccata mea quæ hacten⁹ dissimulaui, quæ hacten⁹ operui aut excusaui, confiteri quoq; & emẽdare neglexi, iam eo excreuerũt, vt etiã supergrediantur caput meum: ita vt iã spiritum habeant (mentem dico & voluntatẽ) pessuodatum, illúmq; velut superauerint, & ad sensualis appetitus cõcupiscentiã inflexerint, imò huius seruituti illum velut subiecerint:

** & sicut onus graue grauatæ sunt super me.*

* & paulatim crescentia, facta sunt super me grauiora & põderosa valde, quemadmodũ onus magnũ dorso alicu

A

5 *Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ: * à facie insipientiæ meæ.*

6 *Miser factus sum, & curuatus sum vsque in finem: * tota die contristatus ingrediebar.*

7 *Quoniã lumbi mei impleti sunt illusionibus: * & non est sanitas in carne mea.*

B

8 *Afflictus sum, & humiliatus sum nimis: * rugiebam à gemitu cordis mei.*

C

9 *Domine ante te omne desiderium meum: * & gemitus meus à te non est absconditus.*

10 *Cor meum cõturbatũ est in me, dereliquit me virtus mea: * & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum.*

D

11 *Amici mei & proximi mei, aduersũ me appropinquauerunt & steterunt.*

12 *Et qui iuxta me erant, de longe steterũt: * & vim faciebant, qui quærebant animã meam.*

13 *Et qui inquirebant mala, mihi loquuti sunt vanitates: * & dolos tota die meditabantur.*

ius aut capiti impositum, ita vt dissimulare vltra non possim, nec ferre vltra valeam .5. Insuper & cicatrices vulnerũ meorum renouatæ sunt, & semel sanatis vulneribus iterũ cœperunt periculosius subtus carnẽ exurgere: hoc est, peccata mea aliquando dimissa, & per pœnitentiã sanata reiteraui, & recidiuo mihi nõ cauens, factus sum quàm antè fueram deterior, & ægrotans periculosiori vulnere: * idq; propter insipientiã meam, quoniam videlicet ita insipienter vulnera illa priora feci recrudescere: & quæ semel planxerã, stultus ego iterũ resumere non metuebam. 6. His modis vsq; ad finem (id est, nimiũ & vehementissime, quantũ ferre poteram) miseriis variis & magnis afflictus fui, & totus incuruatus sub pondere miseriarum, vsq; in finẽ, ita vt mihi viderer amplius ferre non posse: * atq; ita horrore conscientiæ perturbatus, & peccatorum turpitudine cõterritus, iugiter versabar in magna mœstitia & desolatione. 7. Nã lumbi mei (in quibus luxuriosi affectus est sedes) pleni erãt fœdissimis motibus, quib9 mirum in modũ mihi illudebatur: & qui magna me afficiebant ignominia, dum ex eis fœdas, bestiales, & omnino inordinatas cõmotiones exurgẽtes, & tyrãnizantes persentirem in meo corpore: * & plane nõ est sanitas in carne mea, nulla est debita compositio, nulla est rectitudo, nulla rectitudinis proportio: sed distemperata, incõposita, cõfusa & inordinata sunt omnia. Postea enim quàm spiritus me9 eam, quam tecum habebat, ô Domine Deus, rupit cõfœderationẽ, cœperũt non solũ quæ in anima: sed & quæ in corpore omnia cõfundi, suam cõpositionem dissoluere, à sua cõfederatione discedere, tumultibúsq; misceri: quod malũ indies augmentũ sumens, vehementer iam aggrauatum sentio. 8. Ita ego malis multis & magnis afflictus sum, & visione tua Domine in magna humilitate, despectione atq; miseria cõstitutus: * atq; ita vexatione dante intellectũ, recogitãs in
amaritudine animæ meæ peccata quib9 te offendi, in spiritu cõtribu Esaiæ. 28.
lato & corde cõtrito atq; humiliato cœpi edere gemit9 atq; suspiria, Esaię. 38.
ita vt prę gemitu clamorem etiã magnum per os in modum rugitus Psal. 50.
emitterem, affectu maximo te veniam precando peccatorũ meorũ.
9. Domine qui omnia nosti, qui inspicis & probas corda filiorũ ho
minum, qui desiderium pauperũ exaudis: tibi apertũ est omne desi- Prou. 17.
derium cordis mei, quo desidero vitã in peccatis male actã tuæ gra- Esaiæ. 16.
tiæ auxilio corrigere, tibíq; amodo fideliter seruire: * gemitus meus Psalm. 9.
ac crebra suspiria ex imò cordis educta ꝑ peccatis, quib9 te ita multum & multipliciter offendi, non te latẽt, nõ sunt coram te abscõdita: sicut tu ea nosti, ita ea tibi absq; dissimulatione cõfiteor, suppliciter poscẽs veniam .10. Conturbatus est præ horrore in me spiritus meus, & omne robur meum discessit à me, vixq; in me quicquã remansit virium: ablata est à me fortitudo mea ad bene agendũ, & ea quam habere solitus fuerã, & quam habere debuerã: * ipsum quoq; lumen mẽtis meæ, quo videre solebã, & alios etiam illuminare (siue ipsum lumen naturalis iudicii, siue etiam lumen gratiæ tuæ) non vltra in me est sicuti solet: sed magna ex parte per peccatorum fœditatem obscuratum, obnubilatum atq; obtenebratum est: ita vt non solum iam quæ bona sunt non valeã agere, sed vix etiã cognoscere & iudicio discernere. 11. Præter hæc verò, quæ intrinsecus patior, grauia nimium tormẽta, etiam extrinsecus mihi afflictio accedit, cũ me à peccatis voluero ad te cõuertere. Illi enim qui prius me diligebãt, tanquã amici & proximi mei, cum illis essem in peccato socius, vidẽtes quòd me velim à viis ipsorum prauis separare, facti sunt mihi aduersarii, appropinquaueruntq; mihi, & statuerunt se ex aduerso cõtra me, vt obsisterent meo proposito, illúdq; valenter quãtum possent impedirent .12. Et qui prius mihi proximi erant, noti atq; amici, elõgauerunt se à me, & elongati ita steterũt cõtra me: * quærẽtésque animam meam perdere, & in mortẽ me trahere, vim intulerunt mihi, & grauem suscitauerunt persequutionem. 13. Et qui mihi male cupiebant, qui me in peccatis fouere laborabãt, & à proposito bono ex tuæ manus visitatione cõcepto auertere, ipsi proposuerunt & suggesserunt vanitates: iterum mihi proponentes peccata pristina, sæculíq; põpas & delicias: ex aduerso autem, difficultates in Dei seruitute obuẽturas, aggrauantes: * & iugiter tota die dolos & fraudes astutias excogitabãt, quib9 me possent decipere, & à recto dimouere

14 Ego autem tanquã
surdus non audiebam.
✳ & sicut mutus non
aperiens os suum.

15 Et factus sum sicut
homo non audiens, &
non habens in ore suo
redargutiones.
16 Quoniam in te do-
mine speraui: ✳ tu ex-
audies me domine De-
us meus.
17 Quia dixi nequã-
do supergaudeant mi-
hi inimici mei: ✳ dum
cõmouentur pedes mei,
super me magna loquu
ti sunt.
Lucæ. 1. *18 Quoniam ego in fla*
gella paratus sum:
✳ & dolor meus in
conspectu meo semper.

19 Quoniam iniquita
tem meam annuncia-
bo: ✳ & cogitabo pro
peccato meo.
20 Inimici autem mei
viuunt, & confirmati
sunt super me: ✳ &
multiplicati sunt qui o-
derunt me inique.
21 Qui retribuunt ma
la pro bonis, detrahebãt
mihi: ✳ quoniam se-
quebar bonitatem.

22 Ne derelinquas me
domime Deus meus, ne
discesseris à me.
23 Intende in adiuto-
rium meum domine
Deus meus salutis meæ

14 Ego verò (vtpote qui iã tuæ manus visitatione edoctus essem, & E
tuo timore medullitus cõfixus) in proposito pœnitẽtiæ persistẽs, im
mobilis obsurdescebã ad omnia quæ illi proponebãt, & quasi surd⁹
fuissem, ita nihil permotus illorũ dictis, siue blandis, siue cõminato-
riis, qui illos dicere quæcunq; voluissent: ✳ & quemadmodũ mutus
omnino loqui nesciens, ita nihil illis responsi dabã ad vllum cõsen-
sum. Iam enim firmo virtutis & pœnitẽtiæ proposito, animum meũ
contra illorũ impias obiectiones & propositiones penitus obfirma
uerã. 15. Sícq; meipsum feci, propter virtutis propositũ, quasi surdũ
& mutũ: perinde acsi nihil audirem eorũ quæ ipsi proponebant, ni-
hilq; haberem quod illis responderẽ, aut quo illorum vanas propo
sitiones confutarem. 16. Atque hæc quidem idcirco feci Domine,
quoniam in te iam cœperam cõstituere spem meam: propter quod,
ab omibus illorum vanitatibus volebam prorsus auertere animum:
✳ neq; dubito, quin tu misericordiarũ pater, pro tua benignitate sis
exauditurus me pauperem & afflictum seruum tuũ, spiritu contribu
lato ac humili, contritóq; corde tibi supplicantem, & totum se tibi F
plena fiducia committẽtem. 17. Dixi enim in corde meo: volo, dum
tẽpus est, in Domino ponere spem meã, vt per eum possem fieri sal-
uus à rabie inimicorũ meorum, nequãdo ipsi de mea gaudeãt. si mi
hi præualuerint, suámque de me videãt impleri voluntatem: ✳ cum
enim vel modicum incipiũt moueri à recto pedes mei, statim exultã
tes magna & superba loquũtur aduersum me, quasi suo voto potiti:
sed ante victoriam (vt spero) cauentes triumphum. 18. Et quidem,
quod ad te attinet Domine, ego cõscius magnitudinis peccatorum
meorum, paratũ me offero ad disciplinam & correptionem sufferen
dam, prout misericors iustitia tua dictauerit, & expediens cognoue-
rit: non refugio à te, Domine, pro peccatis meis disciplinã suscipere
correptionis, sciens ꝙ grauiter peccauerim in cælum & corã te, vt iã
nõ sim dignus lætari tecũ adhuc vt filius, sed potius flagella sustine-
re vt seruus malus & fugitiuus: ✳ imò & ipse volo propter iniquita-
tes meas dolore iusto & pœnitentia meipsum affligere, & dolorem G
meum seruare volo semper, donec viuã, nunquam prorsus obliuio-
ni daturus iniquitatem meã: volóq; in hoc dolore & afflictione hac
pœnitentiæ persistere, vsquedũ tu me tua consolatione ab eo releua
re dignaberis. 19. Nam iniquitatem meam ego ipse confiteri paratus
sum, & celare non volo, sed meipsum in aperta confessione paratus
sum accusare: ✳ & recogitabo in amaritudine turpitudinem peccati
mei, & pro eo me affligam: ✳ Ero quoq; memor, donec viuam, pec-
cati mei: atque etiam postquã tibi placitum fuerit dimittere, mihi ta
men iustũ erit subinde recordari & recogitare, q̃ à te olim fuerim e-
longatus. 20. Quanquã autem ita per omnia tuę voluntati me subii-
ciam, & à te paratus sim quicquid decreueris correctionis, libenter
suscipere: inimicorum tamen meorum rabiem metuo, & ab illis per
te saluari oro: melius iudicãs in manus tuas incidere, tuáq; manu cor
rigi, quã illorum potestati tradi, vt per eos morte interficiar. Ipsi au-
tem hi inimici mei adhuc supersunt, neq; desistũt me male persequi,
& cõtra me fortitudine & violentia cõfortati sunt atq; corroborati: H
✳ insuper & numero multiplicati sunt qui me falso & sine causa ode-
rũt & persequuntur, malũ quærentes pauperculæ animæ meæ. 21. Ec
ce homines ingrati qui pro bonis mala retribuũt, ipsi mihi aduersati
sunt in pietatis negotio: & cum ego nihil illis nisi bonũ exhibuerim,
nũc vicissim mala mihi repẽdere laborãt, detractionibúsq; & cõtu-
meliis molesti fuerunt mihi: ✳ propterea ꝙ ab illorum prauo cõsor-
tio meipsum segregãs, viam eligerem virtutis, eámque deinceps am-
bulare vellem. 22. Quanto verò illi magis mihi aduersantur, tãto te
piissime Domine Deus meus precor mihi fieri propitium, vt in tã-
tis malis (quæ ego partim intrinsecus fero, partim foris sustineo)
miserum me, & tam multimodis afflictũ nunquã derelinquas: neque
teipsum à me sic elonges, vt absque tuo auxilio in tantis me pericu-
lis relinquas. 23 Quin potius vt tuam misericordiam decet, intentus
esto ad auxiliandum mihi, & cogita de impendendo mihi adiutorio
tuo, Domine deus saluator meus: vt qui mihimetipsi in tantis diffi-
cultatibus prorsus diffido, neq; posse me inde eluctari scio, tua gra-
tia valeam exitum bonum, & finem beatum inuenire. Amen.

A ## ANNOTATIONES IN PSALMVM TRIGESIMVMSEPTIMVM.

NOn ignoramus quosdá totum hunc Psalmũ Christo applicare, in persona generis humani
peccata confitẽti, & miserias, quas pro illis perpessus est (tum ab horrore interius, tum ab
inimicorũ rabie, extrinsecus) proponenti. Quam interpretationẽ nos sane non damnam⁹:
tametsi consideranti singulas huius Psalmi partes quædã occurrãt, quę non recte admodũ Christo
videãtur competere, quibus etiã non optime consonat tota Psalmi cõnexio & cõsequutio. Proin-
de talẽ in Elucidatione mõstrauimus intelligẽtiam, quæ in pœnitẽtiæ statu cõstitutis cõueniat po-
tissimum eũ Ecclesiastica cõsuetudine, & septẽ pœnitẽtialibus vnus iste ponatur. Pœnitentiales au-
tẽ hos Psalmos nominari cõstat, eo ꝙ pœnitentibus aptam præbeãt formam sese cõuertẽdi, & illo-
rũ statum exprimãt. Et quanq̃ illũ Elucidatio accõmodauit iis solũ, qui post diu transactã peccatis
vitã, ad pœnitentiã sese conuertunt: posset tamẽ paucis secundũ intelligentiã immutatis etiã, iustis
accõmodari, qui grauissimis tẽtationibus ad peccata sollicitantur (quemadmodum cum quis iustus
ꝓbationis gratia, aut gratia humilitatis conseruandæ, aut alia quauis de causa) permittitur grauibus
æstibus torqueri malæ concupiscentiæ, & libidinis carnalis ardoribus vehemẽter vri: id quod etiã
sanctis viris legimus nonnunquã Deo permittẽte accidisse. Qui enim in tali statu fuerit, etiam si iu-
B stus sit, præ horrore periculi & abominatione mali peccata sua præterita rememorãs, apte poterit
hunc Psalmũ pronũciare, diuinum iudicium formidãs, & liberari exoptãs. Ac sic quidẽ ira ista Dei,
á facie cuius dicit non esse sanitatẽ in carne sua, intelligẽda est secundũ apparẽtiam. Videtur enim
Deus tunc iratus, & quodãmodo (si ita loqui licet) iratũ ipse se simulat, quãdo à iustis se elongans,
graui⁹ eos tẽtari permittit, maxime fœdioribus eiusmodi & magis abominabilibus tentationibus.
Quoniam verò in hominibus etiã iustis, vbi paululũ se subduxerit præsentia Dei, permissa inimicis
potestate, graues statim incipiunt insurgere motus, qui totum videtur corpus inuadere, & etiã ossa
corripere, recte tales conqueruntur non esse sibi sanitatẽ in carne, neq; pacẽ in ossibus. Et quia pia-
rum mentiũ est, quicquid patiũtur suis peccatis ascribere, iccirco recte pati se hanc miseriam dicũt
à facie peccatorũ suorũ. i. propter peccata sua, quæ deinde etiamsi mundi iam sint à mortalibus, ac-
cusant, vel præterita mortalia rememorando, vel præsentia venialia propter multitudinẽ & quoti
dianã reiterationẽ exaggerando. Atq; ita consequẽter non difficile erit lectori cordato, tali modo
Psalmũ pariter, & Elucidationẽ totã huiusmodi tentatis accõmodare. ¶ Versu. 1. Domine ne in fu-
rore tuo arguas me, &c. Corripit siue arguit De⁹ aliquãdo correptione misericordiæ, aliquãdo cor
reptione iustitiæ. Correptione misericordiæ arguit, siue flagellat nõnunq̃ etiam innocẽtes, tantum
ob probationẽ & meriti accumulationẽ: nonnunq̃ vero propter vltionẽ cõmissę iniquitatis, à quo
C per correctionẽ eiusmodi quærit eũ qui peccauit, sed prædestinatus est, à prauitate retrahere. Vtrũ-
que autẽ hoc flagellũ, misericordię est, & paternę disciplinę. Pater enim nõnunquã seuerius agit cũ
filio, solum vt probet animũ eius, & bonũ faciat meliorẽ, vel certe in virtute custodiat: iuxta illud
Sapiẽtis, Filii tibi sunt, erudi illos, & curua illos à pueritia eorũ. Filiæ tibi sunt, serua corpus illarum, Eccle. 7.
& nõ ostendas hilarẽ faciem tuã ad illas. Nonnunquã verò, vt peccatum filii puniat, & castigatum
emendet. Correptione autẽ iustitiæ arguet Deus in futuro iudicio, & flagellabit impios vniuersos: Eod. 14.
nõnullos verò ex eis, etiã in præsenti tẽpore: quẽadmodum obduratum Pharaonẽ, impium Antio 2. Ma. 9.
chũ, & superbũ Herodẽ. Atq; hoc est argui in ira & furore. Prius autẽ est in misericordia & dulce- Actu. 12.
dine paterna. Nõ ergo simpliciter orat vir iustus omnino nõ argui, omnino nõ corripi. Quis enim Hebr. 12.
filius, vt ait Apostolus, quẽ non corripit pater? Etsi extra disciplinam estis, ergo adulteri & non filii
estis) sed tantum non argui in ira & furore. Argui autẽ in misericordia, etiã optare debemus iuxta
quod in alio Psalmo dicitur, Corripiet me iustus in misericordia, & saluabit me. ¶ Versu. 4. Quo- Psa. 140.
niã iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. Per caput, non insolitum in scripturis, quod in
homine supremũ est intelligi, id est, spiritum siue mentẽ & voluntatem. Tunc ergo iniquitates su-
pergrediũtur caput, quãdo vsqueadeò excrescũt, siue multitudine siue magnitudine, vt spiritũ per-
D fundãt, vt mẽtem obtenebrent, & voluntatem incuruent ad mali consensum. Facit autem hoc non
solũ vnius peccati mortalis grauitas, verumetiã nõnunquam nimium excrescentium quotidiano-
rum multitudo: vbi neglecta vel contẽpta, non fuerint quotidianis lachrymis expurgata. Secundũ
hũc autẽ modũ & in alio Psalmo postulat Propheta, caput suum nõ impinguari peccatoris oleo,
hoc est, adulationis blanditia non pertrahi aut seduci mẽtem & voluntatem in peccati consensum
¶ Versu. 5. Putruerunt & corruptę sunt cicatrices meę. Cicatrix, vulneris pręcedentis sed curati in- Ibidem.
dicium est. Vbi autem cœperit semel curatum vulnus & iam clausum, intus sub pelle reputrescere,
plerunq; maius est periculum, quã fuerit in primo vulnere. Ita secundum similitudinẽ, per cicatri-
ces, putrefactionẽ & corruptionem, peccati dimissi reiteratio (quam recidiuationem nuncupãt) si
gnificatur. Recte autem dicit pœnitens, a facie insipientiæ computruisse cicatrices. Vere enim insi-
piẽtia magna est & aperta stoliditas, quę semel propria voluntate & affectu plãxisti, ea propria ite-
rũ volũtate resumere: quẽadmodum cum reuertitur canis ad vomitũ. ¶ Versu decimo quarto, Ego Pro. 26.
autẽ tanquam surdus non audiebã. Quẽadmodum (iuxta Saluatoris verbum) inueniuntur Eunu- 2. Pet. 2.
chi, qui seipsos castrauerunt propter regnum Dei: ita sunt & surdi, qui seipsos surdos faciunt pro- Mat. 19.
pter regnum Dei, similiter & muti: illi videlicet, qui propter regnum Dei interdixerunt sibi, ne cũ
voluptate & cõsensu audiant vel dicant aliquid eorum quæ contra Dei gloriam faciunt, atq; virtu Iob. 31.
tẽ. Atque hoc modo & cæci inueniuntur propter regnũ Dei, qui pepigerũt fœdus cum oculis suis Matt. 5.
vt nõ videant in quo offendant, sicque oculos sibi eruunt, vnde scandalum paterẽtur, Similiter & &. 18.

claudi,qui pedem ſcandalizantem abſcindunt & proiiciunt propter regnũ Dei.Imò & captiui hoc E
modo inueniũtur,qui ſeipſos cõcluſerunt in carcere:quẽadmodum beatus Hieronymus in Epiſto
la quadã ad Euſtochiũ, ſe fatetur à ſemetipſo propter gehẽnæ metum carcere damnatum,cũ pro-
pter Dei ſeruitutẽ in eremi ſolitudine ſeſe cõcluſiſſet.¶ Verſu eodem, Et ſicut mutus nõ aperiens
os ſuum. Quod in.2.parte dicitur,Factus ſum ſicut mutus non aperiens os ſuũ:& deinde,ſicut ho
mo non habẽs in ore ſuo redargutiones,forſitan mirabitur quiſpiam,quid ſibi velit. Videtur enim
expediẽs interdũ,vt redarguãtur impii, & aperiamus os noſtrũ aduerſus ſtultas impiorum propo
Mat.4. ſitiones:quẽadmodum & Saluatorẽ legimus vana proponẽti diabolo reſpõdiſſe,& redargutioni-
Luc.4. bus aptis confutaſſe.Sed ſciẽdum eſt,ex ſerie Pſalmi totius,loqui hîc eũ qui recẽs eſt in bono pro-
poſito,& adhuc inexercitatus atq; infirmus.Huiuſmodi autẽ præſtat,vt prorſus in ſilentio diſcant
vanã obiiciẽtium inſipiẽtiam cõtemnere, q̃ multis verbis cum illis miſceri in diſputationẽ. Cum
Luc.16. enim illi in ſua prauitate admodum ſint exercitati(quẽadmodum & dominus teſtatur,filios huius
ſæculi prudẽtiores eſſe filiis lucis in generatione ſua)ipſe verò rudis adhuc ſit in eo ꝙ cœpit nego-
tio Dei,tutius eſt nouitio militi obmuteſcẽdo,q̃ hinc inde argumentando & reſpõdẽdo,aduerſus
malos ſuaſores agere,ſi firmus velit in eo ꝙ cœpit vel propoſuit perſtare. Quæ regula,in fidei do-
gmatibus cõtra impiarũ aſſertionũ authores vel propugnatores,ſimplicioribus fideliũ diligentiſsi-
Heb.5. me etiã conſeruãda eſt.Nihil enim periculoſiꝰ eſſe poteſt,q̃ ſimplices (qui nondũ pro cõſuetudine F
exercitatos habẽt ſenſus ad diſcretionẽ boni & mali) cum illis diſputatione contẽdere,qui pro ſui
ingenii prauitate & aſtutia , ſimul & exercitatione longa in ſuis vanitatibus parati ſunt ad impu-
gnandã valide admodũ veritatẽ.Neq, niſi in regula orthodoxæ & catholicæ fidei fundatiſsimis,&
in ſcriptura ſancta exercitatiſsimis viris, tuta eſt huiuſmodi cõgreſsio. ¶ Verſu.19.Et cogitabo pro
peccato meo.Cogitare debemꝰ de peccato multipliciter, De eo quidẽ quod in præſẽti nos adhuc
grauat.vt de ipſo agamus pœnitentiã. De præterito autẽ quod iam dimiſſum cõfidimus,cogitãdũ
nobis eſt nihilominus,vt à recidiuo cauentes,non iterũ in illud ipſum incidamus, vel in aliud ſiue
ſimile,ſiue maius.Nonnunquã etiã de præteritorũ peccatorũ magnitudine,multitudine,& fœdi-
tate non inutiliter cogitamus:vt magnitudinem Diuini beneficii,quo ex illis nos liberati & ſaluati
ſumus,melius valeamus per huiuſmodi conſiderationẽ cognoſcere(Non enim plene cognoſcitur
medici curãtis beneficium,niſi morbus ipſi fuerit ægrotãti bene cognitus) ſicq; ad gratiarũ actio-
nẽ Deo digne perſoluendã excitemur. Atq; hac arte Paulus frequẽter apud ſuos diſcipulos vtitur:
Rom.1. Veluti ad Rom.1.cap.quanta gentiũ facinora cõmemorat:& cap.2.quomodo Iudæorũ male glo-
Rom.2. riantiũ in lege præuaricationẽ exaggerat,vt tãdẽ mõſtraret, omnes peccaſſe,& egere gloria Dei.
Roma.3. Similiter & in Epiſtola ad Corĩthios priore,cap.6. poſt enumerata turpiſsima facinora,ſubdit : Et
1.Co.6. hæc quidẽ fuiſtis aliquãdo:ſed abluti eſtis,ſed ſanctificati eſtis.Et cap.12.Cũ gẽtes eſſetis,ad ſimula- G
1.Cor.12. cbra muta prout ducebamini,eũtes. Ad Epheſios.Eramus natura filii iræ.Et aliàs plurimis in locis,
Ephe.2. quales ante conuerſionẽ fuerint ,eis poſt cõuerſionẽ proponit:idq; facit vt vel gratiarum actionẽ,
vel ad cautelã illos inducat.De futuris verò peccatis,aut etiam poſsibilibus,cogitare oportet non-
Matt.6. nunquam metuẽdo,& pro noſtra ab illis præſeruatione deprecando:quẽadmodũ in oratione do-
minica quotidie facimus cum oramus non induci in tentationem,ſed à malo liberari.

XXXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Poſitus in tribulatione malorum vir iuſtus firmat in animo propoſitum,nolle ſe contra tribulantes os aperire,neq; contramutire,ſed in ſilentio patienter ferre quæcũque placuerit Deo,vt patiatur ab illis, tametſi id graue ſit ac permoleſtũ,nec ſine vehementi æſtu multiplicum cogitationũ facile valeat impleri,vt nõ ſaltem bonis ac rationalibus ſermonibus aduerſariis obſiſtatur iniuſte tribulãtibus. Cõpeſcit tamen ſe hac in parte,Deum habens ante oculos:ad quem mox conuertit ſermonem,à quo etiam numerum dierũ vitæ ſuæ interrogat,velut tædiũ habẽs vitæ præſẽtis,& deſideriũ liberationis ab hac miſeria. Atque hæc quidem.6.primis verſibus.In ſequentibus autem.4.verſibus,hominis vanitatem(partĩ ex nimia naturæ mutabilitate & breui vitæ duratione,partim ex ſtulta & vitioſa actione)proponens,ad dominum ſeſe totũ cõuertit,in illo ſuã omnẽ ſpem,& omnem ſubſtantiam poſitam cõfitendo. Atque hæc,vſque ad verſũ vndecimũ H
Hinc verò conſiderans afflictus omnem ſuam perſequutionẽ,nõ vt ab hominibus,ſed vt à Deo permittẽte & diſponente propter peccata ſuper ſe venientem,eundẽ orat pro peccatorum remiſsione:atque ita cõſequẽter recto ordine,& pro flagelli amotione,attenta & humili oratione ſupplicat , iam defatigatus aſsiduis malis: allegãs etiã, aduenã ſe eſſe & peregrinum ſuper terram,vt hac ratione facilius impetret exhiberi ſibi miſerationem. Aduenis enim & peregrinis debetur vel ex naturali lege commiſeratio.

TRIGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dixi,cuſtodiam vias meas: vt non delinquã in lingua mea.*

2 *Poſui ori meo cuſtodiam.*

PRopoſui in corde meo,& pactũ feci cũ ſpiritu meo ita ſollicite cuſtodire & obſeruare vias meas,ſicque diligenter ad actiones meas omnes attẽdere,vt nec per linguã meam peccatum vllũ committerẽ quicquam vel malum, vel noxium, vel otioſũ loquẽdo quod loqui non cõueniret.2. Atq; vt hoc propoſitum,ſalutare perficerem, os meum ſub diligẽti obſeruatione conſtitui,quaſi ſub clauſura quadam: cauens, ne inde ſermonẽ vllũ, niſi

A ✱ *cum consisteret peccator aduersum me.*

3 Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis:

✱ *& dolor meus renouatus est.*

4 Concaluit cor meum intra me:

B

✱ *& in meditatione mea exardescet ignis.*

5 Loquutus sum in lingua mea:

✱ *notum fac mihi domine finem meum.*
C

6 Et numerum dierum meorum quis est: vt sciam quid desit mihi.

7 Ecce mensurabiles posuisti dies meos:

✱ *& substātia mea tanquam nihilum ante te.*

D *8 Veruntamē vniuersa vanitas omnis homo viuens.*

9 Veruntamen in imagine pertransit homo:

✱ *sed & frustra conturbatur.*

post diligens examen & discußionem naturam pateret egredi: ∗ tūc
etiam cum cootra me starent ex aduerso peccatores, cum illos vide-
rem ante oculos meos iniquitatē aduersum me perficere. Proposui
enim permittere illos pro suo placito agere, nec velle cootradicere,
sed in silētio potius sustinere, dominóq; caosā omnem commēdare
3. Itaq; iuxta hoc cōsiliom atq; propositum cordis mei, cū illi aduer-
sum me stareot ad peragēdum suam malitiam, & mihi persequutio-
nem inferendā, ego obmutescebā & humiliabar, in patientia & hu-
militate sustinendo, quę illi inferebāt mala & opprobria: & tacui etiā
à bonis, ita vt non solum blasphemias, cōuicia & iurgia non repēde-
rē me molestātibus: verū neq, rationabiles sermones vllos, per quos
à proposito malo illos fortsitā potuissem inflectere: ∗ me verò ista a-
gēre, atq; in hoc proposito me exercitāte, sēsi intra me reoouari do-
lorē cordis mei, & velut ingeminari. 4. Cōcalescere eni cœpit intra
me cor meum, & velut feruore qoodam accēdi: partim quidē ab in-
nata humano affectui superbia & impatientia, ob quam difficilimū
est pati iniuriā ab aduersariis, maxime corā stātibus, & eā non saltem
verbo retaliare: partim verò, propter zelū, & consciēnæ testimoniū Prou.15.
quo vrgeri videbar, vt illis saltem rationabilem respōsioocē redderē,
si forte molli respōsione irā frāgere, & à cœpta eos malitia prohibe-
re possem: partim etiam, quòd mea ista nimia patiētia illos videbā in
sua malitia firmiores fieri, eámq; exercere licētius: quæ omnia vehe-
mēter affligebant cor meum: ∗ & in boc sollicita anxiáq; meditatio-
ne posit⁹, sensi velut igne quodā anxiæ sollicitudinis æstuare spiritū
meū, multa atq; ea quidem diuersa & contraria meditaorē: dum me-
cum ipse fluctuarē, vellem ne iuxta propositum prorsus obticere, an
fracto proposito aduersum illorū malioam meipsum defēdere illósque
de sua prauitate saltem verbis bonis arguere. 5. Post multā verò
fluctuatiooē, loqui tādem cœpi etiam in liogua mea: verum non illis
ad satisfaciendū cupiditati vindictæ, sed tibi domine, ad consolandā
cōtra iniurias animam meam, tibíq; dixi, cū ab aduersariis premeret
in oratiooe mea, præ desiderio liberationis à præseoti miseria: ∗ quā
diu adhuc me premet ô domine, ista hominū prauorū malitia? Fac mi
hi domine cogoitū finē vitæ meæ, qua in medio bui⁹ malitiæ sū vi- Iob.10.
ctūrus super terrā. Iā eni tædet animā meā vitę hui⁹, & cupio magis Philip.1.
dissolui, & tecū habitare, vbi nulla esse potest malitia persequētis, at-
que boc sane desiderio, requiro in libertate cordis cognitionē exit⁹
mei. 6. Et nomerū dierū meorum, quibus viuā in medio huius mali-
tię, fac me cognoscere: vt scire valeam, quātum mibi adhuc temporis
superfit in vita transigēdum, & quādiu hic mihi fit in ista peregrina-
tiooe & afflictionibus persequutorum perseuerandum. 7. Ecce enī
certū ego illud babeo, ꝗ dies omnes vitæ meæ tu cōstitueris ac defi-
nieris in certo numero, qui tibi est cognitus: & certā constituisti mi-
hi periodum ac terminō vitę, ante quā vt liberari ab hac miseria non
potero, ita post eā indubie hinc me scio migraturum: ∗ & subsistētia
mea ac vita, qua in boc corpore in terra subsistā & viuā, modicæ ad-
modū & quasi nullius duratioois est in conspectu tuo: cuius duratio
est æterna, principiū oō habēs neq; finē, cū tēporis mei duratio qua-
si herí cœperit, cras finiēda. 8. Imò certe omnis bomo donec in vi-
ta bac corporis viuit, donec in hac tēporis duratione ꝑmanet io hoc
mūdo, nihil aliud quàm vanitas, imò vniuersa & integra vanitas. Est
enim omnis homo ī hac vita viuēs, præ omnibus creaturis, maxime
murabilitati & instabilitati subiect⁹: tā mire instabilis, tam nimis va-
riabilis, per singulas boras & momēta singula immutationibus sub-
iectus, vt merito dici posit ipsum esse vniuersam perfectámq; vani-
tatē. 9 Quī & in vmbra quadā, tāq̄ in imagine, siue ad imaginis mo
dū, pertrāsit bomo per sæculū vitæ ꝓęsētis: ita velociter transiēs, at-
que ita nihil subsistēs, vt trāsit vmbra: quæ & nullā habet solidā sub-
sistntiā, a & facillime citissiméq; diffugit, nullū relinquēs sui vestigiū
∗ ac proinde vaoū est bominē cooturbari aut tumultuari ꝓ vllis re-
bus, tēporariis & trāsitoriis huius mūdi (quib⁹ nulla duratione, nul-
la stabilitate frui posit) sioe quis ea quæ videntur bona auferat, siue
quę vidētur mala inferat. Omnino enī stultū atq; ridiculū est, mul-
tū aīo cōmoueri pro rei cuiuslibet ablatione, quā post breue momē
tū velis nolis necessario es perditurus. Et oihilomin⁹ vanū est, ꝓpter

10 *Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea:*

✳ & nunc quæ est expectatio mea, nõnne dominus? Iob.17.

Psalm.7. *✳ & substantia mea apud te est.*

11 *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me: ✳ opprobrium insipienti dedisti me.*

12 *Obmutui, & nõ aperui os meum, quoniã tu fecisti:*

✳ amoue à me plagas tuas.

13 *A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus:*

✳ propter iniquitatem corripuisti hominem.

14 *Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius: ✳ verũtamẽ vane conturbatur omnis homo.*

15 *Exaudi orationem meam domine, & deprecationem meam:*

✳ auribus percipe lachrymas meas.

16 *Ne sileas: ✳ quo-*

Heb.13. *niam aduena ego sum*

2.Cor.5. *apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei.*

modicum incõmodum vehementer cõturbari, quod mox post mo- E
mentum diffugiet. 10. Inter omnia autẽ quæ vanitatis sunt hominũ,
illa est vel præcipua, vel apertissima, quòd magno studio, cura, labore
sollicitudine thesauros magnos homines cupidissime cõgregãt, i a-
ceruos congerẽtes aurum & argentũ, & cætera huiusmodi (pro qui-
bus & corpora periculis exponunt, & animas suas perditioni ęternę
mãcipare non formidãt) & tamẽ ignorant, quibus ista sic cõgregẽt.
icertum est enim, ad quẽ huiusmodi rerũ sit deuẽtura possessio: ne-
que sciũt homines, ad quẽ sit post mortẽ, suarum rerum vẽturũ do-
miniũ. Et de hærede quidẽ frequẽter omnino ignorãt, dum si cupi-
dissime cõgregant, quisnam ille sit futurus: Aut si personam vtcũq;
sciunt, certe qualis ille sit futurus, & quomodo partis vsurus, igno-
rãt, aut in quos vsus ipse cõgregata sit expẽsurus, aut quo animo (gra
tòne an ingrato) erga eũ qui thesaurizauit futurus. Sic autẽ in incer-
tũ tantos labores pro nihilo, imò in detrimẽtum æternũ insumere,
quis non videat esse vanissimũ? ✳ Quæ verò est, ò piissime De⁹, mea
expectatio? quod est meũ desideriũ? q̃d est quod ego expeto, quod F
quero? Certe nõ aliud, nisi tu ipse dominus & Deus me⁹. Tu enim es
prestolatio mea & patiẽtia mea, quẽ solum expecto cũ desiderio: vt
te aliquãdo possideã, propter quem talia omnia tẽporaria pro nihilo
contẽno, & omnia aduersãtia patiẽter ferre volo: ✳ & substãtia mea
omnis apud te est: id est, meas oẽs diuitias in te vno positas habeo,
téq; reputo oẽs diuitias & totã possessionem meã, in quo vno habe-
re me omnia cõfido. 11. Tu domine, quo te dignus fiam, ab omnibus
peccatis meis me libera: ✳ tu permisisti me fieri opprobrium, & illu-
sionẽ hominib⁹ insipiẽtibus, aduersariis meis, quẽ contẽptũ & affli-
ctionẽ patiẽter fero, modo tu tantũ sic humiliatũ me à peccatis meis
absoluas. 12. Cum autẽ illi mihi illuderẽt, & irrogarent iniurias, ob-
mutescebã ego iuxta quod dixerã ac proposuerã in corde meo, neq;
ad responsionẽ, defensionẽ, aut exprobrationẽ aperui aduersum il-
los os meũ, sinens illos agere cõtra me quicquid esset collibitũ: quo-
niã sic ista accipiebã tãquã à te illata & facta, id est, à tua prouida dis-
positiooe & prudẽti permissione, ꝓpter exercitiũ patiẽtię & purga- G
tionẽ peccati mei: ✳ & quia hæc omnia quæ patior, nõ vt ab insipiẽ-
tib⁹ hominib⁹, sed vt à tua prouida dispositione accipio, iccirco non
illis respõdeo, nõ cum illis cõtendo vt cessent: sed te domine depre-
cor, vt tu à me ista tua verbera, ista tua flagella amoueas, cum tibi ita
placitũ & vtile visum fuerit. Te enim volẽte, cessabũt plagæ aduersa-
riorũ meorum, quorum ministerio ad meam disciplinã vti te cõfide
to. 13. A fortitudine vltricis manus tuæ, quã super me grauiter extẽ-
tã experior, ego quasi defeci in castigationibus & flagellis tuis: & iam
totus videor exhaustus præ grauitate persequutionis & afflictionũ,
quę super me ex tua dispositione venerũt: ✳ tu enĩ domine corripe-
re solitus es homines, arguere & castigare propter iniquitatẽ: quẽad-
modũ pius pater filiũ corripit peccãtem, partim, vt quod per iniqui-
tatẽ iustitiæ subtractum est, per vindictæ pœnalitatẽ restituatur: par-
tim verò vt correptus offendisse se sciat, & quẽ offenderit agnoscat,
agnoscẽs verò emẽdare studeat, ne iterũ vel eadem, vel prioribus pe- H
iora non castigatus committat. 14. Et facis tu domine tabescere ani-
mã meã, atq; in nihilum vitã defluere, ad eũ modum quo aranea ex-
hausta omni vigore & exiccata tabescit: quæ sane correptio & pœna
toti etiã generi hominũ propter originale peccatum infligitur: ✳ ve-
runtamẽ vanũ est hominẽ ꝓ vlla re tẽporaria commoueri animo, &
uel nimia delectatione affici, vel immodico dolore torqueri propter
q̃ mihi cõsulti⁹ videtur in nullo cõturbari, tibíq; in patientia omnia
cõmittere. 15. Tu tantũ domine exaudi orationẽ meam, quam fundo
ante cõspectũ tuũ, & deprecationẽ qua te deprecor pro remissione
peccatorũ: ✳ lachrymosas orationes meas, & preces quas cũ lachry-
mis ex dolore pœnitẽtiæ effundo, aurib⁹ percipe, & clemẽter exaudi.
16. Ne taceas, neq; obsurdescas, sed magis attẽtus esto ad orationem
meã, & benigna exauditione respõde deprecationi meæ: ✳ quoniã e-
go ante te sum quasi aduena, & quasi peregrin⁹ in hoc mũdo, stabilẽ
hic nõ habẽs mansionẽ: quomodo oẽs maiores mei, nõ nisi aduenas
& peregrinos esse se cõfessi sunt sup terrã. Nõ enĩ habem⁹ hic manẽ
tẽ ciuitatẽ, sed futurã inquirim⁹: & donec in corpore viuim⁹, à domi

A 17 *Remitte mihi vt refrigerer, priusquam abeam, & amplius non ero.*

no peregrinamur, per fidem ambulanter, non per speciē. 17. Quoniam ergo aduenis & peregrinis debetur misericordia & cõsolatio, precor te domine, vt remittas aliquantulum super me manum tuā: paululúmque, si ita tuę voluntati placitum & expediens visum fuerit, eā alleuies, & à me subtrahas: vt qui pene mihi videor iā exhaustus, atq; destitutus internis viribus, respirem & refociller aliquantulum, accipiàmq; vel modicam consolationem & requiem, priusquam ab hac terra miseria, & peregrinatione egrediar, quando amplius non ero super terrā, neq; vltra redibo, posteaquam semel abcessero: vt etiam modo in peregrinatione, aliquid illius superplenissimæ consolationis velut pregustare valeā, qua apud te spero ī ęternū frui, Amē.

ANNOTATIONES IN PSALMVM TRIGESIMVMOCTAVVM.

VErsu quinto & sexto, Notum fac mihi domine finē meum. Quod petit Propheta, notū sibi fieri finē suum, & numerum dierū vitæ suæ, non aliud quam exprimit tædium præsentis vitæ, & desiderium futuræ, in qua se liberandū credit ab omnibus malis. Mos enim est, cum ad
B aliquam rem vehementer aspiramus, siue vt finiatur, siue vt inchoetur, vt supputatis diebus expendamus, quādo hæc res desinet, aut illa incipiet. Et aliàs diximus, cum ita loquitur Psalmista: Vsquequo domine obliuisceris me: quousq;, quādiu, aliisq; cõsimilibus modis, nõ aliud indicari nisi magnum desiderium, nullam autē expectari certam respõsionem. Atque ita & in proposito, petēs vir iustus à domino vt notū sibi faciat finem & numerum dierum, neqoaquam respõsionem expectat sed tantum suum desiderium vehemēs, sic loquēdo, insinuat. ¶ Versu sexto, Quid desit mihi, id est, quantum desit mihi temporis vitæ meæ: hoc est, quantum adhuc mihi supersit dierum, aut temporis, quo viuendum mihi est super terram. Illud enim tēporis dicitur nobis deesse, quod nõdum viximus, quod adhuc superest in vita transigendū. Vnde & vulgo loquētes dicere solēt homines, tot annos se habere, quot annos viuēdo transigerunt. Illos enim qui nondum transacti sunt, habere se nõ dicūt. Verbi gratia, qui .30. annos vixit, ex loquendi vulgata consuetudine dicit se .30. annos habere. Eos autem quibus victurus est nõdum se dicit habere. Et secundū hunc modū, ānos residuos qui supersunt transigendi, sibi dicit Propheta deesse: eo quòd nondum eos habeat. Quamuis forsitā secundum aliā cõsiderationem rectius dicere possumus iuxta veritatem, illos ānos habere nos qui adhuc supersint: illos verò iam deesse, iam non haberi, qui præterierunt. Nam secundum veritatem nihil minus habemus, q̄ id quod omnino præteriit, & ita præteriit, vt nullo modo reuocari posit:
C cuiusmodi est tēpus quod iam præteritum est. Illud verò quod adhuc habēdū est, saltem spe habemus, & expectatione possidemus. ¶ Versu .7. Et substātia mea tanquā nihilum ante te. Substātia in hoc Psalmo bis ponitur, & iuxta Elucidationis declarationē, non eodem modo accipitur. Nā prius quidem, pro substantia seu vita ponit. Vnde & ex Hebræo vertit beatus Hieronymus: Et vita mea quasi non sit in cõspectu tuo: pro quo alius vertit tempus, eādem prætendens intelligentiā: videlicet de tēpore vitæ, & subsistendi in hoc corpore. In secundo autē loco, videtur substantia aliud esse quàm subsistentia, vel tempus vitæ: nimirū ipsum in quo omnes suas diuitias, possessionem omnē, atq; omne suum bonum positum indicat. Nam quadrat hæc intelligētia recte ad id quod præcessit de vanitate hominū auarorū. Quasi dicat propheta, Hi quidē thesaurizāt, & ignorant cui congregāt illa tēporaria bona. Mea verò expectatio nõ alia est, q̄ dominus: & substātia mea omnis, meę omnes diuitiæ, & omnes mei thesauri apud te sunt, ita vt cū te vnum habuerim, omnia sim habiturus, quę ego expecto & desidero. Atq; his recte satis Hebræum consentit, quod hoc in loco habet, Præstolatio mea, vel spes meas in te. ¶ Versu octauo, Verūtamē vniuersa vanitas, omnis homo viuēs Hūc versum ita explanat Elucidatio, vt vniuersa & vanitas regimine adiectiui & substātiui copulentur, sitq; sensus, Omnis homo viuens, est vniuersa vanitas. Atq; huic cõstructioni cõsentit Felicis trāslatio ex Hebræo, quæ habet. Certe omnis vanitas, omnis homo permanens, in vita scilicet i-
D sta corporis, Et videtur hæc esse Psalmistæ sētētia, qua omnem hominē, donec hic viuat super terrā, facit esse vniuersam vanitatē: significans nimirum illā maximam & summam mutabilitatē atque instabilitatem, cui præ cæteris omnibus creaturis, donec in corpore degit, amplius subditus est homo. Nā sicut (iuxta beati Gregorii demõstrationē) oīs creaturæ aliquid homo, nimirū esse commune habēs cū inanimatis omnibus, viuere & vegetare cū plantis, sentire cū animalibus, intelligere, & velle cū angelis, ita similiter & omniū creaturarū mutabilitati cõmunicat homo: & est omnis creaturæ mutabilitas in humana specie velut agglomerata. Cū inanimatis enim cõmunicat homo, quātū ad corpus mortale quod modo īhabitat, ī mutabilitate ab esse, ad nõ esse: quoniā corruptioni subiectus est, atq; etiā aliis mutationibus secūdum locum, & secundū varia accidentia corporalia. Cū viuētibus, secundū mutabilitatē augmētationis, diminutionis, nutritionis. Cum sentiētibus, secundum omnes mutationes sensuum & sensualium affectionum atq; passionū. Cum angelis verò secundū volubilitatē cogitationum & volitionū. Quomodo ergo iuxta magni illius Gregorii sententiā, recte omnis creaturæ nomine intelligitur homo, eo q; omnis creaturæ aliquid habet homo; ita & in proposito dicimus hominē recte vniuersā, siue omnē vanitatem nominari, quoniā omnis vanitatis omniū creaturarum aliquid habet homo. Et quæ in aliis sunt dispersa, in hoc vno simul inueniuntur. Nõ fuit autem Prophetæ satis dicere, vniuersa vanitas homo viuens: sed addere voluit etiā secundum vniuersale signum, Omnis homo viuēs. Nā si omisisset signū illud vniuersale, forsi

tan existimaretur de tota specie tantũ loqui, quasi non in singulis indiuiduis speciei humanæ inue- E
nire sit vniuersam vanitatẽ, sed in tota solũ specie, quantũ ad diuersa Indiuidua: vtpote in vno hãc
vanitatis partẽ, in altero alteram. Nunc verò in singulis quoque indiuiduis vniuersa vanitas est, &
perfecta, plenáq; eiusmodi mutabilitas. Atq; iccirco dixit, vniuersa vanitas, omnis homo viuẽs. Vi-
detur autem prima facie huic nostræ expositioni repugnare lectio Græca, quæ ita habet. πλὴν τὰ σύμ
παντα ματαιότης πᾶς ἄνθρωπος ζῶν. hoc est, Veruntamen omnia vanitas omnis homo viuẽs. Atq; huic e-
tiã cõsonat Hieronymi ex Hebræo trãslatio quæ sic habet Omnia enim vanitas, omnis homo stãs
id est, permanẽs in uita: Vnde apparet, quòd non rectè secundum priorẽ expositionem iunxerim⁹
vniuersam vanitatẽ per modum adiectiui & substãtiui, & aliam esse à suprapositia sentẽtiam. Verũ
aduertẽdum est etiam hanc lectionẽ ad supradictum sensum facile posse reduci, tantum præposi-
tione per, aut in Græco κατὰ (id quod apud Græcos non est nouũ) subintellecta, ad hũc modũ, per
omnia vanitas est, omnis homo viuens. Et quid aliud esse potest per omnia vanitas, q̃ vniuersa aut
omnia vanitas? Si autẽ omnino nihil placeat intelligere: quæ nos coniunximus, lege diuisim, & talẽ
accipe sentẽtiam: Veruntamen vniuersa sunt vanitas, omnia sunt vanitas quæ in hoc mundo sunt,
etiã omnis homo viuẽs: vel, præcipue autem omnis homo viuẽs. Verũ prior sentẽtia & cõiunctio
multo cõuenientior est, precipue cũ neq; Græco aut Hebræo repugnet. ¶ Versu. 12. & 13. Ah om-
nibus iniquitatibus meis erue me, &c. Saluberrimũ nobis in tribulatione malorum positis, hoc in F
loco proponitur cõsilium: videlicet cum affligimur, omnia tanquã de manu domini suscipiamus.
Iob. 2. Quẽadmodũ eximium illud ac celeberrimum patientiæ exẽplum sanctus Iob, cum à Satã tãtis af-
fligeretur malis, ad domini manũ respiciens, dicebat, Si bona de manu domini suscepim⁹: mala cur
non sustineamus? Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomẽ Domini benedictũ. Quod consiliũ
si sectemur, & nõ oculos nostros ad hominẽ persequẽtem, atque iniuriam inferentem, sed ad De-
um (cuius permissione & prouida dispositione pro nostra salute id fieri credẽdũ est) intẽderimus,
non faciles erimus ad murmurationẽ aut retaliationem iniuriæ, aut exactionẽ vindictæ, neq, pec-
cabimus in blasphemiis vel maledictionibus: quẽadmodũ de illo legimus, quod in omnib⁹ illis (ma
Iob. 1. ximis indubie) aduersitatibus non peccauit labiis suis, neq; stultum quicquam contra Deũ loqu-
& 2. tus est: Cõtra Satan verò ministrum horum malorum, aut cõtra vllum aliorum hominum, ne ver-
bum quidẽ murmurationis aut iniuriæ emisit de ore suo. Sic & Dauid rex fugiens à facie filii, cum
2. Re. 16. malediceretur ab homine Belial, oblatam de manu Abisai vltionẽ cõpescuit, dicens, Dimitte eum,
vt maledicat. Dominus enĩ præcepit ei, vt malediceret Dauid. Et quis est, qui audeat dicere, quare
sic fecerit? Et rursum, Dimitte eum vt maledicat, iuxta præceptũ domini, si forte respiciat dominus
afflictionẽ meam, & reddat mihi dominus bonum pro maledictione hac hodierna. Illud autẽ nos
prudentiæ cautelã docet, quod oraturus Propheta dominum pro flagellorum amotione, pri⁹ orat G
versu præcedẽte pro omnium peccatorum dimissione. Prius enim dicit, Ab omnibus iniquitatib⁹
meis erue me: ac deinde subiungit versu sequẽti, Amoue à me plagas tuas. Est enim ille ordo rect⁹,
vt prius causa tollatur, ac deinde effectus. Sunt autem plurimi, qui orant quidem Deum labiis pro
afflictionũ amotione, sed ad radicem nõ ponunt securim, neq; prudenter petunt, quia nõ cũrãt de
suorum peccatorũ (in quibus stare eligunt) dimissione. Et cum hæc plerũq; causa sint flagellorum
Dei, stultum est pro affectus amotione orationẽ facere, & de causæ ablatione nihil curare. ¶ Versu
Heb. 13. penultimo, Ne sileas quoniã aduena ego sum apud te & peregrin⁹. Omnes quidem homines, ęque
Actu. 6. boni atq; mali, non aliud in hoc mundo sunt, quàm aduenæ & peregrini: Omnes enim tãtum trã-
situm facimus per viam huius vitæ: neq, habet hìc quisquam hominum manentem ciuitatem, imò
neq; passum pedis proprium & vere hæreditariũ, sic vt perpetuò illum valeat tenere in possessio-
nẽ suam. Verùm est inter bonos & malos differẽtia, quòd boni affectu hic se peregrinos faciunt &
sunt: idq; & ore agnoscunt & confitẽtur: quẽadmodum pulcherrime admodum de sãctis Patriar-
Heb. 11. chis scribit beatus Apostolus, quòd à longe tantum aspicientes & salutantes factas sibi promissio-
nes, cõfitebantur, quòd peregrini essent & hospites super terram repromissionis, tanquam alienã
Philip. 3. inhabitantes in casulis, eo quòd patriam meliorem expectarent, nempe cælestem, & ciuitatem fun H
Coloss. 3. damẽta habentẽ, cuius artifex & conditor Deus. Quia enim affectu & mente non inhærent rebus
Ioan. 17. huius mundi, sed cõuersationem suam in cælis habere student: quia non q[illegible] super terram, sed quę
2. Co. 4. sursum sunt, sapiunt & quærunt: quia in mundo existentes, non sunt de mundo: quia non contem
2. Cor. 5. plantur ea quæ videntur temporaria, sed quæ non vidẽtur, æterna: quia corpore absentes à domi-
Ephes. 2. no, spiritu & desiderio præsentes se ei exhibere & placere cõtendunt. Iccirco hìc quidẽ super ter-
Gen. 47. ram non nisi aduenæ sunt, hospitẽsq; & peregrini, ciues autem sunt sanctorum & domestici Dei.
Vnde & egregius ille Patriarcha Iacob interrogatus à Pharaone, quot essent anni vitę ipsius, Die-
(inquit) peregrinationis vitæ meę, centum triginta annorum, sunt parui & mali: & non peruene
runt vsq; ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt. Impii verò & terreni homines, licet re-
ipsa velint nolint, aliud quàm aduenæ esse non possint, neque aliud quàm peregrini, affectu tamẽ
nihil sunt minus. Ita enim rebus huius mundi inhærent, ac si perpetuo hìc in terra sint permãsuri:
& quidẽ affectu cupiunt, si fieri id posset, perpetuo in terrenis his possessionibus vitam agere, libẽ-
tissime Deo (vt ipsi stulti stultissime effutire solent) sua regna superna concessuri, si pro illis terram
vellet ipsis dare perpetuam. Et cum hinc aduenientẽ statuto tempore, migrare compelluntur, æger-
rime reddunt animam, nimirum hoc ipso monstrantes, quòd affectu super terram nõ aduenę, sed
vere ciues fuerint, & quòd patriam veterem morientes relinquant. non nouam requirant.
¶ Versu vltimo, Amplius non ero. Cũ dicit Propheta. Amplius non ero: nemo hinc ansã accipiat

A male opinandi, quod per mortem prorsus homo intereat, tam secundum corpus, quàm secundum animam., & quod non sit post mortem aliquando futura resurrectio. Nequaquam enim hoc volebat Propheta sanctus, sed tantum de incolatu suo & peregrinatione loquitur: quasi dicat, Sine me peregrinum & aduenam refocillari atque respirare aliquantulum, priusquam abeam hinc ex isto incolatu atque peregrinatione, & vltra hic nō ero in hoc incolatu, in hac vita mortalis corporis, quomodo iam viuo, donec tibi erit placitum finire peregrinationem meam.

XXXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmum istū de Christo intelligendū manifeste docet Paulus Apostolus in Epistola quam scripsit Hebræis, cap. 9. vbi aliquot versus (nonū videlicet, decimū, & vndecimum) ex eodē profert, quos Christo applicat dē legalium consummatione & nouæ hostiæ immolatione loquendi. Videntur tamen prima facie primum & finis Psalmi nō vsqueadeò conuenire Christo: potissimum vbi versus finē peccata sua cōfitetur, & iniquitatū suarum multitudinem, qui Psalmū profert: Christus autē agnus existens sine macula, peccatum omnino nō fecit neque inuentus est vnquam dolus in ore eius. Veruntamen, sic Christum aduertimus pro suis membris confitentē & deprecātem, id est, pro nobis peccatoribus (qui licet eius redempti sanguine, & per I.Petri.1.
B *eum liberati, tamen multipliciter quotidie offendimus) nihil prorsus videbitur absurdum, si ipsum, qui quātum ad suæ personæ singularitatem vere est sine peccato, audimus aliena peccata tanquam sua, confitentem, & pro mēbrorum delictis capitis deuotionē videamus exorātem. Atq; hac de causa in Elucidatione quæ subsequetur, explanando principiū atque finē Psalmi, in quibus loqui videtur in persona mēbrorum suorum, vsi sumus tertia persona, quo clarior esset intelligentia: ita vt ipse intelligatur de nobis loqui, sub persona tertia, cū in Psalmo videatur de se loqui sub primā personam. In medio autem, vbi ad Christi personam quæ dicuntur sunt accōmodanda, primam personā (vt in textu) seruauimus: vt sic manifeste lector hac diuersitate diiudicare valeat, quid ipse secundum personā fidelium, atq; membrorum dicat, quidue secundū personā suam propriā: His itaq; præmissis, ad cōmonitionem legentium, nunc breuiter solito more, Psalmi totius sententiam cōplectamur. Cōmemorat itaq; in primis illud de suis membris Christus dominus, quomodo post longuam & vehementem patrum expectationē, humanum genus tandē respiciens Deus pater omnipotens, de captiuitate mortis, lacu inferni & fœditate peccatorum, tā originalis quàm actualium, saluum fecit, atq; in viam iustitiæ reduxit: vbi gaudentes liberatori suo canunt dulcia gratiarū actionis & læta cantica, ita vt mutuis exēplis multi ad Dei timorem videantur conuerti: cuiusmodi hominū certe & vera asseritur esse beatitudo. Atq; hæc primis sex versibus. Dehinc verò, Christi ad patrē de semetipso sermo dirigitur, enarrātis quæ per ipsum erga genus humanum ille voluit secundū cōsilium sapientiæ suæ mirabiliter operari, quomodo videlicet mirabilia Dei secreta consilia annunciare venerit hominibus, quomodo in carne humana patri factus est obediens vsque ad mortē*
C *vt hostia placabilis fieret pro peccatis hominum, posteaquā alia nulla oblatione aut hostia corporali potuit patris ira placari: quomodo deinde patris voluntatem diligentissime impleuerit, neque ipse solum impleuerit, verum fidelibus vniuersis publice & palàm annunciauerit, nihil celans eorum quæ à patre sibi tradita fuerāt docenda. Atque hæc vsque ad versum. 15. Ab hoc autem versu, vsque ad finem, transitum facit ad deprecandum patrem pro infirmis membris suis, quorum iniquitates & miserias vt proprias reputat, pro illis tanquā pro semetipso patrem rogans, vt illos ab omni malo eripiat, & sic adiuuet per confirmationem gratiæ suæ, vt malis non succumbant: illi vero qui ad ipsorum laborant perniciem, vt confusione æternæ dānationis absorbeantur, vt liberati fideles patrem magnificent, in quo sibi repositum habent omne adiutorium.*

TRGIESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Expectans expectaui dominum:*
✳ & intendit mihi.

D

2 *Et exaudiuit preces meas: ✳ & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis.*

3 *Et statuit supra petram pedes meos: ✳ & direxit gressus meos.*

4 *Et immisit in os meum canticum nouum:*

MAgno & vehementi desiderio, longuáq; expectatione, ante perfectam generis humani redēptionē expectauerant patres ad salutē domini patris mei, vt iuxta consilium & propositū suum æternum ipsos aliquando faceret saluos, ab ea in qua iacebant captiuitate: ✳ & tādem propitius factus pater meus oculos misericordiæ suę posuit super illos, vultúq; placabili misericordia motus aspexit illos .2. Et exaudiuit preces eorum, & clamores multos magnos & lōgos, quibus pro sua liberationo ad ipsum exclamauerunt: ✳ & eduxit eos de profunda fouea inferni, à morte æterna & dānatione illos liberans, cuius per peccata facti fuerant debitores: atq; item à luto cœni, & sorditie à fœditate peccati, tam eius quod ex origine contraxerāt, quàm eorum quæ per propriam voluntatem sibi superiecerāt: saluos eos faciens à peccatis eorum, & à regno mortis transferens ad vitam .3. Eductos autem de lacu & cœnoso luto peccatorum, Ipse constituit super viam bonam mundā & firmam, cuiusmodi sunt vię lapidibus stratæ & petrosæ, id est, in via iustitiæ & virtutis gratia sua confirmauit eos, vt vltra in lutum & fęcem peccati non immergerentur: ✳ ipse director illis ac ductor fuit per viam iustitiæ, operari eos docens iustitiam, & in operando sic dirigens, vt non deflecterent neque ad dexterā neq; ad sinistrā .4. Eductos verò è tantis miseriis dehinc lætificauit interius in vnctione spiritus sui sancti, atque ita canticū nouum

✳ carmen Deo nostro.
5 Videbunt multi, & timebunt: ✳ & sperabunt in domino.
6 Beatus vir cuius est nomē domini spes eius: ✳ & non respexit in vanitates & insanias falsas.

7 Multa fecisti tu domine Deus meus mirabilia tua: ✳ & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.
Ioan. 17. *8 Annunciaui, & loquutus sum:*
✳ multiplicati sunt super numerum.
Hebr. 2.
Marc. 10

9 Sacrificium & oblationem noluisti:

✳ aures autem perfecisti mihi. Philip. 2.

Gene. 3. *10 Holocaustum & pro peccato non postulasti:*
Esaie. 1. Hebr. 10 *✳ tunc dixi, ecce venio.*

11 In capite libri scriptum est, de me vt facerem voluntatem tuam: 1. Cor. 13. Rom. 8.
✳ Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.

dedit in ore eorum: ✳ carmen (inquam) letitiæ & gratiarum actionis E
ad laudē Dei saluatoris sui, quod illos interior exultatio & lętitia spiri
tus docuit decātare liberatori suo. 5. Videbunt multi aliorū exēpla,
& lumen iustitiæ atq; virtutis eorū refulgebit multis proximorum
in exemplū, qui inducēt exēplo bono timorem domini: ✳ discēntq;
ponere in domino spem suam, vt cum proximos suos, tanta vide-
rint à deo misericordia affectos, & tāta cōsolatione repletos, animē-
tur & ipsi spe simili, ad istiusmodi bona cōsequentia. 6. Et verè bea-
tus est homo ille, qui spem habet & fiduciam in nomine domini, qui
dominum Deum ponit spem suā, & omnē fiduciam habet in eo, to
to ei corde & tota mente inhærens: ✳ ad ea verò quæ sunt huius mū
di tēporaria & caduca bona, itēmq; ad vitia & peccata, quib⁹ plenus
est mundus, nō intendit oculis mentis suæ, vt cor suū poneret super
illa, fiduciáq; & amore eis inhæreret: quæ reuera nihil aliud sunt, quā
vanitas, & meræ insaniæ atq; demētię, quibus homo velut demēta-
tur, imò efrenatur, & prors⁹ ab humanę cōditiōis nobilitate elōga-
tur: quæ cum multa polliceantur, & eximiam quandā promittere vi F
deantur fœlicitatē, secundum veritatē tamen nihil præstare possunt
suis amatoribus, eorum quæ pollicebantur: sicq; fallunt plane & de-
cipiunt, apparētia quadā, ostētatione, ac specie boni, amatores suos.
7. Multa admodū sunt opera tua, quæ tu fecisti domine Deus pater
meus, & magna, & admirabilia: partim in rerū omniū potenti crea-
tione, partim in generis humani magnifica redēptione, & electorū
tuorū saluatione: ✳ & nō est quisquā neq; in cælo, neq; in terra, neq;
alicubi gētium, qui similis sit tibi, aut æqualis in cogitationibus tuis:
qui secundum cogitationes atq; cōsilia sapientiæ tuæ valeat tibi cō-
parari. 8. Ego assumpta carne in mundū adueniens, annunciaui &
prædicaui hominibus, ad quos missus fueram, istas mirabiles cogita-
tiones & magnifica consilia tua: omnia quæcunq; à te patre meo au
diui, nota faciens eis, ea potissimū quæ tu de humani generis redem
ptione, electorúmq; glorificatione, & dānatorū reprobatione cogi
taueras, atq; decreueras, & annuncianda mihi cōmiseras: ✳ me autē
super terrā annunciante (partim quidē per memetipsum, partim per G
meos Apostolos, atq; ministros, in orbē vniuersum destinatos) sub-
miserunt se veritati quam plurimū in omnibus gentibus & populis:
sicq; multiplicati sunt vehemēter fideles, qui totā, contēptis omnib⁹
vanitatibus, in te solo ponerent fiduciam. 9. Eorum autē quæ illis ex
tua voluntate annunciaui præcipuum erat, opus miserationis illius,
quod eis per meum in mundum aduentū exhibuisti. Tu enim pater,
sacrificia corporalia, & corporales oblationes, nō propter seipsa re-
quisisti, neq; vnquā vt per se placita, & propter se grata offerri tibi
voluisti, neq; hisce corporalib⁹ rebus placari voluisti iram tuā erga
genus humanum: ✳ sed mihi filio tuo ad operis illius perfectionē, au
res perfecisti, & corpus aptasti, hoc est, corpore me induisti, in quo
perfecta tibi obediētia, etiam vsq; ad probrosissimā mortē obediēs
fierem atq; subiectus, vt sic per summā illam meam obedientiam re-
stituerem, quod per inobedientiā fuerat collapsum genus humanū.
10. Oblationes illæ corporales, siue quę pro peccatis offerebant, siue
pro holocaustis nō tibi fuerūt per se gratæ, neq; tu ea propter seipsa H
requisiuisti de manibus seruientiū tibi, nisi quaten⁹ figuræ & vmbrę
erant venturorū, quæ in carne mea erant adimplenda: ✳ tunc in tem
pore quo illa consummari debebant, & finiri vetera, adueniente tē-
poris ad hoc cōstituti plenitudine, dixi ego tibi, Ecce pater, paratus
sum iuxta æternā prædestinationem tuā venire in carne humana, in
serui forma, vt placitū tibi offerā sacrificium, & hostiam vere placa-
bilem: quo sic adimpleā in memetipso consiliū redemptionis huma
næ, quod illis corporalibus perfici non potuit. 11. In libro enim vitæ
& æternæ prædestinationis tuæ, de me præordinatū est & prædesti
natum, tanquā de primogenito in multis fratribus, tanquā de præci
puo ac primo omniū electorū, in salutis gloriā ex hominibus vētu-
rorū, sicq; in libri illius capite, id est, in primo atq; dignissimo loco:
vt ego volūtatem tuā etiā vsq; ad mortis ignominiā, in perfecta obe
dientia perficerem & adimplerē. Ita enim pater ab æterno disposui-
sti, vt per me tuū filium, in persona serui assumpta, voluntatē tuā de
generis humani reparatione perficeres: ✳ & quia ita à te dispositū co

A 12 *Annũciaui iuſtitiã*
tuã in eccleſia magna:
✳ecce labia mea nõ ꝓ-
hibebo, domĩe tu ſciſti.
13 *Iuſtitiam tuam non*
abſcondi in corde meo:
*✳ veritatem tuam, & *
ſalutare tuum dixi.
14 *Non abſcondi miſe*
ricordiam tuam, & ve
ritatem tuam, à conci-
B *lio multo.*
15 *Tu autem domine,*
ne longe facias miſera-
tiones tuas à me: ✳ mĩa
tua & veritas tua ſem-
per ſuſceperunt me.
16 *Quoniam circunde*
derunt me mala: quorũ
non eſt numerus: ✳ com
prehenderunt me ini-
quitates meæ, & non
C *potui vt viderem.*
17 *Multiplicatæ ſunt*
ſup capillos capitis mei:
✳ cor meum dereliquit
me.
18 *Cõplaceat tibi domi*
ne vt eruas me: ✳ domĩe
ad adiuuãdũ me reſpice
19 *Cõfundãtur & reue*
reãtur ſimul qui q̃runt
aĩam meã, vt auferãt eã.
D 20 *Cõuertantur retror*
ſum, & reuereãtur qui
volunt mihi mala.
21 *Ferant cõfeſtim con*
fuſionem ſuam, qui di-
cunt mihi euge euge.
22 *Exultent & lætẽtur*
ſuper te oẽs quærẽtes te:
✳ & dicãt, ſemper ma
gnificetur dominus, qui
diligũt ſalutare tuum.
23 *Ego autẽ mendicus*

gnoui, iccirco & ego mi pater, voluntatem meã ſanctiſsimæ tuæ vo Ioan. 4.
luntati conformem feci, paratus in omnibus, non meam, ſed tuam 5. & 6.
adimplere voluntatem, & quæ tibi ſunt placita, facere ſemper. ſicq; Ioan. 8.
legem tuam ego accepi, & repoſui in intimo cordis mei, mente pa-
riter & affectu eam diligentiſsime amplexans, vt eam totis viribus
perficiam .12. Iuſtitiam fidei, iuſtitiam veram, quæ coram te iu-
ſtitia eſt: ⁎ atque ipſam etiam tuam iuſtitiam, qua in teipſo iuſtus
es, ego prædicaui: partim per memetipſum, partim per meos diſci-
pulos, in cœtu magno fidelium, in multa ac magna cogregatione
populorum credentium: ⁎ ecce tu noſti domine, quomodo non cõ
tinuerim os meum, neque tacuerim, quin tuam iuſtitiam vbique pa Ioan. 18.
lam & aperte prædicauerim .13. Non celaui, neque occultatam con
tinui in corde meo iuſtitiam tuam, quaſi erubeſcens aut formidans
eam confiteri propter malorum perſequutiones: ⁎ ſed abſque omni Ioan. 17.
metu in te habens fiduciam, tuam veritatem & tuam ſalutem præ-
dicaui in ore meo: ⁎ & præcepta omnia iuſtitiæ tuæ diligenter eis cũ
ſeuera interminatione proponendo: & quam tu eis miſeras per me
ſalutem conſtanter euangelizando .14. Non occultaui, neq; celaui
conſilia miſericordiæ tuæ, & rigorem iuſtitiæ tuæ, à conſilio fre-
quenti: ſed etiam in publicis conſiliis, in conſpectu multorum nihil
reueritus, fidenter confeſſus ſum veritatem, ad quam teſtificandam
ego à te miſſus veni in mundum. 15. Tu verò domine mi pater, poſt-
eaquam ego pro electis, pro fidelibus & membris meis tanta egi di-
ligentia, quæſo, vt miſerationes tuas ab eis nunquam elonges, ſed
ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, & quos tanta humilitate
tantóque pretio redemi: ⁎ & quemadmodum miſericordia tua at-
que veritas, ſiue fidelitas iuſtitiæ tuæ ſemper me ſuſceperunt atque
ſeruauerunt, ita & ipſi per miſericordiam & veritatem tuam ſemper
ſeruentur à malo, vt mihi non pereant electi mei, quos tam chariſ- 1. Ioan. 5.
ſimo pretio mihi comparaui .16. Ecce enim mundus iniquitati-
bus & in omni malitia plenus eſt, totus in maligno poſitus: ita vt
pauperculos fideles meos ex omni parte circundet abundantia mali
tiæ, abſque numero & menſura: ⁎ plurimi quoque ex illis qui in
numero ſunt fidelium, partim ob humanam fragilitatem, & ad ma-
la pronitatem, partim ob tentantium violentiam, partim ab abun-
dantia malitiæ, quæ in mundo eſt, grauantur peccatis & delictis
tam multis, vt nec videri ſingula aut diſpici poſsint .17. Excre-
uit numerus eorum valde, ad modum capillorum qui in capite
ſunt innumerabiles, ita vt vix videatur quomodo poſsint effugere
electi mei: ⁎ pro quibus ego ſumma teneor anxietate, ne conſen-
tiant malo, ne impietate ſeducantur peruerſorum, ne abundante &
excreſcente nimium iniquitate refrigeſcat, aut pereat eorum chari-
tas. 18. Placeat ergo tibi, pater ſancte & domine, vt meos pauper-
culos fideles quos elegi, eruas à periculis tantæ malitiæ, & tua pro-
tectione cuſtodias: ⁎ aſpice ô mi benigniſsime pater in auxilium
membrorum meorum, quos tibi ego perinde atque memetipſum
commendo, cum ſint membra corporis mei .19. Confuſio & eru-
beſcentia ſempiterna apprehendat illos in nouiſsimo die, qui quæ-
runt animas illorum, vt eas perdant & interficiant: qui laborant vt
in mortem pertrahãt animas, quas magno pretio & ſumma mea hu
militate mihi comparaui .20. Cogantur auerti retrorſum, & non
poſsint in effectum perducere praua ſua propoſita atque conſilia:
ſicque confuſione & pudore afficiãtur omnes qui nocere cupiunt,
& mala inferre fidelibus ſeruis meis .21. Accipiant pro præmio
& retributione meritis condigna, cõfuſionem damnationis perpe-
tuæ, omnes qui inſultantes meis fidelibus, aut de eorum malis gau
dentes, dicunt exultando & inſultando euge euge .22. Qui au-
tem de bono & fideli corde requirunt, qui tibi placere cupiunt, ip-
ſi ſuper te exultando gaudeant, & magnifice lætentur, cum ſe vide-
rint tuo auxilio liberatos: ⁎ & qui tuam ſalutem diligunt, eam-
que fide & bona voluntate cum gratitudine acceptant, eiúſque fie-
ri participes contendunt, ipſi tuo nomini iugiter dent gloriam, &
cum lætitia te ſemper magnificent .23. Ipſi autem egeni ſunt &
pauperes, humiles & deſpecti, & tanquam mendici ante conſpe-
ctum tuum, ſuam infirmitatem & impotentiam agnoſcentes & cõ-

ſum & pauper:
✱ dominus ſollicitus eſt mei.
24 Adiutor meus & protector meus tu es:
✱ Deus meus ne tardaueris me.

ſirentes, ſibiipſis nihil fidentes, ſed in te ſpem ſuã omnem collocan- E
tes: quomodo & ego, tanquam pauper eram & meodicus ante con
ſpectum tuum, cum in mundo coouerſarer: • & tu domine de pau-
peribus & humilibus tuis curã geres, quemadmodum & de me ſem
per fuiſti ſollicitus .24. Adiutor eorum & libetator eorum tu es, à
qoo oeceſſe eſt vt veniat illis adiutorium & ſaluatio, & à quo om-
oe ſuum booum ipſi expectant: • Deus meus oe elongaueris ab eis
auxilium tuum, neque nimium differas: ſed tempeſtiue ſuccurrere
iis, qui in tanta iniquitatis abundantia grauiter periclitantur, vt ſic
tuæ gratię auxilio à peccatis ounc præſeruatos, in vitam ſempiternã,
iuxta coosilium tuum æternum introducas, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXIX.

VErſu 1.2.& 3. Expectans expectaui dominum, &c. Nota diligenter ordinẽ ſermonis. Expecta
ui (inquit) & intendit, & exaudiuit preces: Exaodiuit, & eduxit de lacu & de luto, & ſtatuit
ſupra petram pedes: Statuit pedes, & direxit greſſus. Parum enim eſſet de lacu & luto oos fu
iſſe erutos, niſi ſuper viam lapidibus ſtratã ac paratam (id eſt, ſuper viam booam & ſecuram) conſti F
tuereotur pedes ooſtri. Quid enim prodeſſet de luto ſemel fuiſſe erutos, ſi iterum m eodẽ in luto eſſet
volutandum? Deniq; non vſqueadeò multum prodeſſet ſuper viam firmam conſiſtere, niſi eſſet di-
rector & dux viæ, qui vacillãtem & viam ignorantem deduceret. Iam verò qui in via booo comi-
te ſecuti ambulant, ad itineris leuamen, in exaltatione vocis cantare ſolent cantica gaudii: ita vt qui
obuiam proceſſerint canentibus, pariter & ipſi in hilaritate eorum oblectentur. Ita ſanè per omnẽ
modum & nobiſcum agit benignus dominus noſter. Cum enim attento deſyderio & oraoone ex-
audita, nos educit de inferni damnatione & fœditate peccatorum, ſuper viam iuſtitiæ nos conſti-
tuit, vt mundi ambulemus in ea, nec vltra inquinemus vel baptiſmo vel pœnitentia lota veſtimen-
ta ooſtra. Et ne in via aut deficiamus propter infirmitatem, aut aberremus propter ignorantiæ cæ-
citatẽ, donat nobis confirmatorem & directorem ſpiritum ſuũ ſanctum: de quo, quantum ad con-
Pſal. 150. firmationem, pſal. 50. poſtulat Propbeta, Spiritu principali confirma me. Quantum verò ad ducatũ
Pſal. 142. viæ, Pſal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Sic autẽ ambulantes per vias iuſti-
tiæ, ad conſolatiooem laboris, docet oos cantare cantica lætitiæ in iubilo cordis & cõfeſsione oris,
Pſal. 118. iuxta quod Pſalmo 118. dicitur, Cantabiles mihi erant iuſtificationes mæ in loco petegrinatioois
meæ. Videntes autem proximi, qui vel oondum conuerſi ſunt, vel oondum pleoe conuerſi ſunt ad
dominum, ita ſeruos Dei cum iucunditate & alacritate ſeruire domino, animaotur & ipſi ad ſeruiẽ G
dum eidem, & ſeſe illis adiungunt atq; aſſociant: pariter & ipſi cantantes in viis domini, eandem à
domino miſericordiam cõſequuti Iucundiſsima omnino & ſpirituali bomini iſta hic pulcherrime
deſcripta partium conſequutio, ¶ Verſu. 6. Et ooo reſp. in van. & inſ. fal. Adiectiuum falſas, referri
poteſt ſimul ad vtrunq; præcedentium, videlicet ad vanitates & inſanias: vt dicamus falſas vanita-
tes, & falſas inſanias. Dicuntur autem bona temporaria & caduca (cuiuſmodi ſunt diuitiæ, hono-
Eccle. 11. res, pompæ voluptates, & cætera huiuſmodi) vanitates & inſaniæ falſæ, non quòd non verè ſiot va-
nitates (veriſsimè enim nil niſi vanitas ſunt, & vanitas vtiq; vanitatum) ſed falſę ab effectu, quòd fal
lant omnes ſuos amatores, minimè præſtantes quod promittunt. Sunt ergo inſaniæ & vanitates fal
ſæ, id eſt, fallaces & deceptoriæ. Poſſumus aotem etiam vitia & peccata intelligere, quæ multo ma-
gis ſunt vanitates & inſaniæ, quàm temporaria bona. Siquidẽ hæc talia ſunt, vt eis qui bene vti poſ-
ſit, & ad bonum ſibi conuertere, qui oouerit quomodo ſic illis recte vtatur, vt noo ſpem in eis con
ſtituat. Illa autem nihil oiſi mala eſſe poſſunt, neque aliud quicquam niſi vanum hominem reddũt,
Eſaiæ. 55. & animum dementant. ¶ Verſu 7. Et cogitationibus tuis non eſt qui ſimilis ſit tibi. Non eſſe quen-
quam ſimilem Deo in cogitationibus, pulchre declarat Eſaias, dicens, Non enim cogitationes meę,
cogitationes veſtræ: neque viæ meæ, viæ veſtræ, dicit domious. Quia ſicut exaltantur cæli à terra,
ſic exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris, & cogitationes meæ à cogitationibus veſtris. Denique, quis H
non ex homioibus, ſi inobediẽtes fiant ſerui, & io inobediẽtia perſeuerent, vindictam meditabitur
aduerſus illos, & tormenta excogitabit quibus rebelles digne puniat? Deus autem noſter, de nobis
inobientibus, & multimodis ſuo mandato repugnanobus, cogitat nihilominus cogitationes pacis,
Hier. 29. & oon afflictionis, quemadmodum per Hieremiam atteſtatur: Et cum eſſemus natura filii iræ, co-
Epheſ. 2. gitauit de nobis in gratiam reuocandis. Et vbi quæſo inuenietur in bominibus, vt pro liberandis
ſeruis ſua iniquitate carceri adiudicatis, vnicum filium ſuum mittat paterfamilias: vt hic quidẽ mor-
te moriatur, illi autem vitam eius morte accipiant? Attamen iſta fuit vna ex cogitationibus Dei, quã
Roma. 8. opere perfectam denunciat S. Apoſtolus, dicens: Proprio filio ſuo non pepercit Deus, ſed pro no
bis omoibus tradidit illum, In abyſſum deſcendimus, ſi in hæc altius cœperimus ingredi. Tan-
tum dixiſſe ſufficiat, ad indicandum verè dixiſſe ſanctum Prophetam, quòd cogitatiooibus noo
ſit quiſquam ſimilis Deo. Nam & vulgo dici ſolet, Qualis quiſque eſt, talia & cogitat. Proin-
de cum deus reuera ſumme & immenſe bonus ſit, & item ſapientiſsimus atque potentiſsimus,
ita vt oemo in his illi valeat aſsimilari: conſequens eſt, vt & in cogitationibus ſuis talis inuenia-
tur longè omnibus ſuperior. ¶ Verſu octauo, Multiplicati ſunt ſuper numerum. In parte ſecun-
da verſus, quoniam Græcum verbum ἐπληθύνθησαν ambiguom eſt, & ad omne genus indifferens,
maſculinum, fœmininum, atque neutrum: putant oonnulli legendum eſſe potius, Multiplicata

A ſunt ſuper numerum, genere neutro, vt fiat relatio ad mirabilia. Alii malunt genere fœmineo dici,
Multiplicatæ ſunt, videlicet cogitationes Dei mirabiles, ſuper numerum. Vtraq; harū lectionum
bonam quidem habet intelligentiam. Videmus tamen etiam vetuſtiſsimos Latinorum codices cō-
corditer habere genus maſculinum: atque ita potius arbitramur tenēdum, poſteaquā & Græca le-
ctio non repugnat (quæ omne genus patitur) & cōmoda admodū ſententia inueniri poſsit, quē-
admodū monſtrat inſpecta Elucidatio. Neq; enim temere cuiuſlibet iudicio arbitramur eſſe com-
mutanda aut innouanda, quæ ſunt plurimorum ſæculorū vſu confirmata, niſi vbi vel ratio vel au-
thoritas id fieri debere manifeſte edoceat. ¶ Verſu.11. In capite libri ſcriptū eſt de me, &c. Manife-
ſtum eſt ex vſu ſcripturarum, ſanctorū eſſe librum quendā vitæ apud Deū, dicente Moyſe, cū zela
ret pro remiſsiōe culpæ, quā patrauit duræ ceruicis populus, Aut dimitte eis hāc noxā, aut dele me Exod.32
de libro quē ſcripſiſti. Et in Pſalmis orat propheta ſanctus, Deleantur de libro viuentium, & cū iu- Pſal. 68.
ſtis nō ſcribantur. Imò & ipſe dominus in Euāgelio, cum ad gaudendū & exultandū ſuos hortare-
tur, gaudii cauſam proponit inſcriptionē libri: In hoc (inquit) gaudete, ꝙ nomina veſtra ſcripta ſunt Lucæ.10.
in cęlis. Nā qui in terra ſcribuntur (iuxta Hieremiā) impii ſunt, qui receſſerunt à domino. Hic autem Hiere.17
liber vitæ, nihil aliud eſt, q̄ ordo diuinæ diſpoſitionis, & ſcientia prædeſtinationis beatorum om-
B nium, eorū qui ſunt ad vitam æternam præordinati atq; prędeſtinati. Nunc itaq; quia Chriſtus qua-
tenus homo, & ipſe ex illis vnus eſt, qui ſunt ad gloriā aſſumendi, recte & ipſe ſe fatetur in hoc li-
bro ſcriptum. Quia verò ipſe primogenitus eſt fratrum ſuorū, & pręcipuus eorum omnium qui in Roma.8.
illam ſunt gloriam ſublimandi, per quem etiam vt filium naturalē & conſubſtantialem, in gratiam Apoc.1.
eiuſmodi vocati ſumus & ſuſcepti à patre, omnes nos qui ſecundū adoptionē ſumus in ſpe filiorū
Dei: iccirco recte ipſe (iuxta humanum loquendi morem) tanquā dignior & primus omnium, in ca
pite libri, quaſi in primo libri folio, ſcripturis dicitur. Ipſum enim libri caput dignior eſt locus. Non
dicit autē ſimpliciter, In capite libri ſcriptus ſum: ſed de me ſcriptū eſt, vt facerē voluntatem tuam.
Nam omnes qui in libro ad gloriam conſcribuntur poſsidendam, neceſſe eſt mediis cōgruis ad eū
pertingere, adimpletione videlicet diuinæ voluntatis. Vnde ſicut in libro illo ſcriptū eſt, ꝙ ad glo-
riam æternam ſint peruenturi, ita ſimiliter & ꝙ Dei voluntatem implere debeant (per quam ad il-
lam pertingitur fœlicitatem) eodem in libro deſcribitur. Vnde ipſemet Saluator dicebat in via am-
bulantibus diſcipulis, Nónne oportuit Chriſtum pati (quod erat paternæ voluntatis) & ſic introi- Lucę.24
re in gloriam ſuam? Tanquam ſi diceret, De me quidem ſcriptū erat in libro, vt in gloriam introi-
rem: ſed & hoc in eodem ſcriptum erat, ꝙ paſsionem & mortem antè eram paſſurus. Sciendum ta-
men eſt, pleroſq; hunc locum ſimplicius intelligere de principio libri Pſalmorum. In primo enim
Pſalmo, in deſcriptione viri beati dicitur, ꝙ in lege domini debeat eſſe voluntas eius: quem Pſalmū
C nōnulli Chriſto peculiariter accommodant. Atq; etiam ſi ipſi non peculiariter ſoli aptetur, conſtat
tamen ad ipſum vt caput omnium fidelium, & primum beatorum præcipue pertinere. Itaque, cui il
la ſuperior expoſitio forſitan videbitur altior, poterit hac ſimpliciore contentus abſcedere. ¶ Ver-
ſu 12. & 13. Annunciaui iuſtitiam tuā in Eccleſia magna. Ex Paulo manifeſtum eſt, iuſtitiam Dei di-
ci dupliciter. Primum eam qua ipſe in ſe iuſtus eſt, quæ eſt ipſemet Deus iuſtus, quemadmodum &
omnia quæ Deo attribuimus, non aliud ſunt q̄ ipſe Deus, & ſecūdum rem cum eſſentia ipſius ſunt
idem. Alio modo dicitur Dei iuſtitia, vt diſtinguatur contra iuſtitiā quæ ex lege eſt. Atque ita acci-
pitur pro iuſtitia quæ coram Deo eſt, quam paulus etiam appellat iuſtitiam fidei ſiue ex fide, de qua
plurima diſſerit in Epiſtola ad Romanos. Quod ergo hîc dicit Chriſtus, iuſtitiam tuam annuncia- Rom. 13.
ui, iuſtitiam tuam non abſcondi, vel ad priorem, vel ad poſteriorem iuſtitiam referri poteſt. Nam & 4.
iuſtitiam, qua pater iuſtus eſt, annunciauit filius, quando finalem nos retributionem iuſtorum at-
que impiorum, cuique pro meritis venturam edocuit. Iuſtitiam nihilominus fidei etiam docuit, cū
ad credendum ſua prædicatione omnes inuitabat, dicens, Qui credit in me, flumina de ventre eiꝰ
fluent aquæ viuæ. Qui credit in me filium Dei, habet vitam æternam. Qui crediderit, & baptizatus Ioan.7.
fuerit, ſaluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur: & huiuſmodi permulta. Deinde nec Ioan.3.&
hoc abſurdum foret, ſi iuſtitiam Dei intelligeremus præcepta illius, quæ filius aperte propoſuit mū 1. Ioan.5.
D do, & obſeruanda cum diſtrictione, promiſsionibúſq;, & interminationibus tradidit. Illud autem Marc.16.
aduertendum eſt diligenter, quòd non iuſtitiam ſolam, neque miſericordiam ſolam annunciaſſe ſe
dicit Chriſtus, ſed miſericordiam ſemper coniungit cum iuſtitia & veritate: vt quemadmodum ter-
rorem incutiebat, detonando iuſtitiæ rigorem: ita & animos demulceret, ſuauis miſericordiæ Dei,
& æternorum bonorum proponendo conſolationem. Quæ res omnibus veritatis prædicatori-
bus diligenter & ſollicite imitanda eſt, vt neque ſemper blandiantur dulcedine miſericordiæ, ne-
que ſolum fulminent terrore iuſtitiæ: ſed prudenter iſta tanquam boni pharmacopolæ, adinuicem
commiſceant, vt fiat ex hac commixtione audientibus ſalutare antidotum: vbi ſi ſolum præbe-
retur alterutrum, forſitan in nocumentum cederet accipientis.

XL. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus ſequens in Chriſto domino agit, quemadmodum ex Euangelii Ioannis capite.13. fit manifeſtum, vbi partē decimi verſus manifeſte ipſe ſibi dominus accōmodat, ſignificās Iudæ proditionē à Pſalmiſta ꝓphetice prænūciatā. Attamē verſus tres Pſalmi priores nō vidētur à Chriſto pronūciari, ſed potius ab ipſo ꝓpheta, qui in ſpiritu Chriſtū contēplans, de Chriſto loqui incipiat, beatos illos ꝓnuncians, & beatitu

dinem illorum particulatim declarans, qui in Christum egenum & pauperem venturũ essent credituri, ita vt E
ipse quasi à præfatione incipiat. Mox verò, à versu quarto vsq; in finem, personam introducit Christi loquẽ
tis, pro suis membris primum deprecantis, ac deinde aduersantium rabiem, ac maleuolentiam patri aperientis,
& peculiariter Iudæ peruersissimam proditionem. Pòst quæ omnia sic enumerata, patris misericordiam implo
rans, orat non derelinqui, sed à morte resuscitari: de quo certificatus, in Deo patre suo gloriatur.

QVADRAGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

2.Cor.8. 1 *Beatus qui intelligit*
super egenum & pau-
Ioan.1. *perem:*
Philip.2.
Esaiæ.53.
Sapic. 1.

✳ *in die mala liberabit eum dominus.*

2 *Dominus conseruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra:*

✳ *& non tradat eum in animam inimicorũ eius.*

3 *Dominus opem ferat illi super lectum do-*
Esaiæ.53. *loris eius:* ✳ *& vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.*

4 *Ego dixi, domine miserere mei:*

✳ *sana animã meam, quia peccaui tibi.*

5 *Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur & peribit nomen eius?*

6 *Etsi ingrediebatur vt videret, vana loquebatur:*

Lucæ.14

Matt.12. ✳ *cor eius congregauit iniquitatem sibi.*

Beatus atq; fœlix est homo ille, qui intelligit & sentit vt
oportet de paupere illo: qui cũ esset diues, & nulli⁹ rei
indigus, propter nos egen⁹ factus est, vt nos sua inopia
faceret diuites: qui cũ esset excelsus in sinu patris, pau-
per & humilis factus est, exinaniẽdo semetipsũ, accepta
serui forma: in qua tanquã pauperrimus, despectissimus, atq; nouissi
mus hominum videri voluit: qui super hũc (inquam) pauperem in-
telligit, qui de eo sentit in bonitate, creditq; in illũ, & toto affectu ei
adhæret, is vere beatus est futurus: nimirum particeps eius beatitudi F
nis, quã ille humano generi sua miseria volũtarie assumpta parauit:
⁎ hunc enim Deus pater omnipotens liberabit, & saluũ faciet ad vi-
tam æternã in die terribili, in die mortis, in die iudicii & vltiõis, quã-
do male erit omnibus, qui super illũ pauperẽ noluerunt intelligere:
⁎ Insuper in tẽpore quo venerint super ipsum mala, siue peccatorũ
tẽtationes & animæ pericula, siue aduersitates aliæ quælibet etiã cor
porales, dominus eũ faciet sua protectione & consolatione saluũ, &
de omnibus cõstituet sua gratia victorem. 2. Dominus conseruabit
eum, & custodiet ab omni malo, & viuere faciet illũ nunc quidẽ vi
ta gratiæ in hoc tẽpore: pòst verò, vita gloriæ in æternitate: & faciet
eum beatũ in terra, primum quidem in istà crassa atq; corporea ter-
ra secũdum spem & securam expectationẽ, deinde plena atq; perfe-
cta fruitione in terra viuentium, quæ expectatur in possessionẽ à fi-
delibus: ⁎ & non tradet eum volũtati inimicorũ eius, neq; patietur
venire in manus & potestatẽ inimicorũ, vt faciãt ei iuxta suum desy
deriũ, & quicquid voluerint mali adimpleant. 3. Etiã cum morte ap-
propinquante super stratũ doloris sui conscenderit, dominus leniet G
atq; consolabitur dolorẽ infirmitatis cõsolationibus suis: aderítque
laborãti, & velut pro ministro atq; cõsolatore astabit illi: ⁎ & quem-
admodum solet ad infirmorum consolationẽ lectus illorum diligẽ-
ter versari ac reuersari, vt molliter cubẽt, & aliquod habeãt sui dolo-
ris lenimẽtum: ita tu eris huiusmodi homini quasi minister, versans
stratũ ipsius, dum illum in bona cõscientia & lætitiæ interioris cõso
latione facies velut suauiter quiescere. 4 Vox egeni & pauperis, In
afflictione & humiliatione mea positus ego fili⁹ tuus, ô mi pater, pro
iniquitatibus populi mei (quas tu super me posuisti, vt pro eis tibi sa
tisfacerẽ, & quas ego in memetipso libenter accepi ob amorẽ salutis
eorũ) clamaui ad te in oratione mea, dicẽs, Domine pater, miserere
mei atq; meorum: ⁎ sana animas pauperũ meorum, sana animas mẽ
brorum meorum, quoniam agnosco & cõfiteor peccasse eos aduer
sum te: quorũ peccata quo tu facilius remittas, ego in memetipso su
scipiens, vt propria cõfiteor: ⁎ Animam etiã meam & vitam fac saluã H
ab omnibus malis, quæ propter istorũ peccata ex tua volũtate susci-
piam, vt neq; in morte, neq; in inferno permaneã. 5. Ecce aduersarii
mei loquuti sunt aduersum me, mala dixerunt adinuicem, & in cor-
dibus suis cõtra me: Quando ad mortẽ illũ poterimus perducere, &
quomodo nomen eius poterimus delere de terra, & de cordib⁹, atq;
memoria hominũ? Huiuscemodi sermonibus conceptũ atq; firma-
tum cõtra me mortale odium protestantes. 6. Et quidẽ si ad me in-
grediebantur (vt me viderent, vel audirent docentẽ, aut miracula fa
cientẽ, vel aliud quidlibet agentẽ) cõsyderantes me, & diligenter cõ-
tẽplantes in omni cõuersatione & doctrina mea, vt aliquid possent
in calumniam & reprehensionẽ trahere, obseruantes nõnnunquã di
ligẽtissime & callidissime os meũ, vt aliquid ex eo possent rapere in
calumniam: si (inquam) sic ad me ingrediebantur, meam frequẽtan-
tes præsentiam, vana loquebantur, calũnias videlicet & opprobria:
vtpura cũ ante oculos viderent me potẽtissima signa edere, dicebãt,
me ea facere in Beelzebub dæmoniorũ principe: ⁎ cõgreuauerũt &
accumulauerũt sibi in cordibus suis iniquitates, dũ ita per odiũ quo-

A *7 Egrediebatur foras:*
** & loquebatur in idipsum,*
*8 Aduersum me susurrabant omnes inimici mei: * aduersum me cogitabant mala mihi.*
9 Verbum iniquum cõstituerũt aduersum me:
** nunquid qui dormit nõ adiiciet vt resurgat?*

B

10 Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos:

** magnificauit super me supplantationem.*

C *11 Tu antem domine, miserere mei:*
** & resuscita me:*

** & retribuam eis.*

12 In hoc cognoui, quoniam voluisti me: quoniam non gaudebit inimicus meus super me.

D

13 Me autem propter innocentiam suscepisti:

** & confirmasti me in conspectu tuo in æternum.*
14 Benedictus dominus Deus Israel, à seculo & in seculum:
** fiat, fiat.*

tidie excrescerent malitiosę cogitationes eorum .7. Cũ verò foras à
me egrederentur, similia loquebãtur, detractiones & blasphemias ĩ-
pudentissimas: ∗ congregatiq; cũ pariter tractare cœperunt, quomo
do me perderent, quomodo suas de me pessimas volũtates adiplere
possent .8. Aduersum me in meã pernitiem & in malum meũ, in oc-
culto, in cõciliabulis suis tractabãt pariter, quomodo me dolo tene-
rent & interficerent: ∗ cõtra me excogitauerũt mala in cordibꝰ suis. Mat.26.
9. Firmauerunt contra me sermonẽ impium, crudele decretũ, & ini- Mat.14.
quissimam sentẽtiã: certa definitione statuẽtes, me sine causa interfi-
cere: hoc tanquã irreuocabile, & firmiter, quacunq; tãdem via, quo-
cunq; tandem consilio adimplendũ, ita firmauerant. ∗ Sed quid, vos
ò miseri, frustra molimini, quid tũ erit vobis, si hoc vestrum deside-
rium complere vos permittam, & vestram iniquitatem quam cõce-
pistis perficere? Nonne qui sua voluntate ad quietẽ se componit simi
lis mortuo, postquã dormitionis tempus finitũ fuerit, iterũ à somno
resurgit ad opera solita? Quare nõ intelligitis, sic & mihi esse hãc po- Ioan.10.
testatem, ponẽdi ad tẽpus animam meã: & cum voluero, cũ resurre-
ctionis tempus constitutũ aduenerit, iterum resumẽdi eam? Ac tum
quidẽ, cũ à somno mortis resurrexero, videbitis omnes machinatio-
nes vestras iniquas esse frustratas .10. Et certè illud ò mi pater, inter
cætera graue admodũ ad ferendum, & durũ toleratu fuit, ꝙ Iudas il
le vir pacificus mecum, imò domesticus meus familiaris discipulus &
Apostolus, is cui præ cæteris maiora ostẽderã familiaritatis & hono
ris indicia, in quo etiã præ omnibus me fiduciam habere demonstra Ioan.12.
ueram, dum illũ velut dispensatorem mei sodalitii cõstitui, portato-
rémq; & custodem eorum, quæ mihi dabantur in vsus quotidianos
assignaueram: qui mecum panes comedebat in mensa mea, qui de elee
mosynis mihi donatis sustentabatur, mecũ semper accumbens, vt cæ
teri Apostolorum, vbicunq; inuitabar: ∗ ꝙ hic (inquam) contra me
fraudem, deceptionem & malitiam suam magnificauit, hic ita aperte,
ita ignominiose sine causa in me insurrexit, vt in mortẽ me traderet,
venderétq; vili pretio sacerdotibus & principibus populi Iudaici: ꝙ
hic, inquam, leuauit cõtra me calcaneũ & plantã pedis sui, ita contra
me insurgẽdo ferociter ad me supplantandũ, & morte opprimẽdũ.
11. Tu autẽ domine videns omnes meas, quas pro generis humani sa
lute ex tua voluntate suscepi miserias, videns quoque consummatã
& crudelissimam hanc malitiã aduersariorum meorum, age mecum
misericorditer: ∗ & ne permittas me (quod illi sperãt) à morte teneri:
sed post paululũ dormitionis meæ, tua potentia ad vitã fac me redi-
te, atq; à mortuis resurgere: ∗ ac tunc accepta abs te iuxta decretum
voluntatis tuæ potestate iudiciaria, illis aduersariis meis in obstina-
tione sua perdurãtibus ego retributionẽ cõdignã & iusta reddã prę
mia prauitatis suæ .12. In hoc antem ego cognoui ꝙ diligas me, ꝙ ti-
bi sit in me beneplacitum, ꝙ non permittes inimicos meos plena lę-
titia gaudere contra me: ꝙ nõ patieris illos sui voti omnino fieri cõ-
potes. Quanquam enim ad tempus modicum habebũt lętitiam, dum
me viderint morientem: non perdurabit tamẽ, neq; perficietur hęc
eorũ lætitia, sed confundetur, cum me cognouerint à morte resurgẽ
tem. Nam si quidẽ in manus inimicorum me dedisses, & plenũ eis fe
cisses suum gaudium, indicasses vtiq; non fuisse tibi in me benepla-
citum. 13. Nunc verò tu me suscepisti in defensionẽ tuam, non relin-
quendum in manibus illorũ, sed custodiendũ ab inferno, & resuscitã
dum tertia die: idq, propter innocẽtiam meã, quã tu mi pater opti-
me nosti. Nam pro peccatis generis humani sufeci, ꝙ morti memet
ipsum ad tempus subdiderim. Innocẽtia aũt mea hoc apud te ꝓme-
retur, vt à morte propter alienã tantum offẽsam suscepta, tua potẽtia
resusciter: ∗ & tu me cõfirmasti à morte resuscitatũ, ante cõspectum
tuũ, in pręsentia maiestatis tuę in sempiternũ: ita vt vltra nõ moriar, Rom.6.
mihíq; mors nõ dominetur amplius, sed viuã in dextera tua in æternũ
14. Pro tua immẽsa misericordia, quã per me pstitisti generi humano
sis benedictꝰ, sis laudatꝰ & glorificatꝰ in æternũ, ò mi pater, qui es Deꝰ
verus, Deus totiꝰ fidelis populi tui: ∗ ita fiat: ita fiat: ita fieri dignũ &
iustũ est, ab omnibꝰ quicũq; sunt de populo sãcto tuo, & nũc donec
subsistunt in vita præsentis corporis pro modulo eorũ: & post huiꝰ
vitæ terminum, in venturo sæculo, laude perfecta in æternũ, Amen.

o

ANNOTATIONES IN PSALMVM XL.

E

VErsu primo, Beatus qui intelligit super egenum & pauperē. Nota in hoc Psalmo simile aliquid esse, quale & in secūdo prius admonuimus. Primū enim Propheta in spiritu contemplans ea de quibus in posterioribus sermo habēdus est, quasi sub sua persona loquit: ac deinde post tres versus, Christū de quo prius sermonem fecerat, loquentem introducit de semetipso ad patrē quemadmodū in Psalmo. 2. versib' aliquot, ipse Propheta indignabūdus inuehebatur aduersus Christi occisores, & gloriæ eius osores: pòst verò, Christū facit de seipso loquentē suámque gloriā à patre sibi datam magnifice proponentē. Et quemadmodū in psalmo isto secūdo, circa finem, rursum Propheta finitis Christi verbis ad suam personā repetit sermonē, dicēs: Et nūc reges
Matth.5. intelligite, &c. ita posset & in hoc præsenti Psalmo, versus vltimus accipi, quasi à Propheta post finitos Christi sermones pronūciatus: videlicet vt ipse qui initiū Psalmi proposuerat, vltimū quoq; versum, velut cōcludendo, dictis Christi adiiciat: vt cū Christus confiteatur à patre se susceptū & cōfirmatum in æternū, ille quasi aurib' cordis hoc audiens, præ gaudio respōdeat versum benedictionis & gratiarū actionis, dicens: Benedictus dominus Deus Israel, à sæculo & in sæculū: fiat, fiat. Aduertendū tamē est, quārum ad primos versus (quos in Elucidatione peculiariter ad Christū accommodauimus) posse illos etiā generaliter ad omnē pauperē & egenum accōmodari. Eritq; tum sensus, beatū esse omnem illum qui super egenis & pauperibus (quos mundus despectos habet) ita F
intelligit, ita sentit, quíq; ita eis afficitur, vt oportet: vt eorum & miseriis cōdoleat, & egestatē suppleat in, quibus potuerit. Et reuera iis, qui sic intelligunt super egenū & pauperem, eueniēt omnia bona illa quæ in sequentibus duobus versibus describuntur. Nā (iuxta domini vocem) beati misericordes pronunciantur, eo q & ipsi sint misericordiam cōsequuturi. In die enim mala liberabūtur misericordes per misericordiam suā, & conseruabuntur atq; custodientur à malo, nec in man' venient hostiū suorū, & in tempore accipient cōsolationem per eam. Quæ omnia respōdentur ad huius Psalmi particulas pulchre explicat vir ille misericordiarū Tobias, filium suum instruēs, in hunc
Tob.4. modum: Quomodo (inquit) potueris, ita esto misericors. Si multū tibi fuerit, abundāter tribue: si exiguū tibi fuerit, etiam exiguū libenter impertiri stude. Præmiū enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis: quoniā eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat: & nō patietur animā ire in tenebras. Fiducia magna erit corā summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam. Veruntamē propter totius Psalmi cohærentiā, magis congruū videtur, & de paupere & egeno Christo potissimum intelligantur ista priora. ¶Versu .6. Etsi ingrediebatur. Anceps in hoc versu distinctio est. Potest enim particula, cor eius cōiungi vel cum præcedētibus, ad hunc modū, Et si ingrediebatur, vt videret, vana loquebatur cor eius: ac deinde separatim cōgregauit iniquitatē sibi. Aut cum sequē- G
tibus iuxta quod in Elucidatione distinximus, secundum communiorē virorum Ecclesiasticorum vsum. Verū vtro modo distinctio fiat, parum admodū refert: cum sit vtriusq; distinctionis eadē ferè sententia. ¶Versu.8. Aduersum me cogitabant mala mihi. Videtur esse hic manifesta negatio, ac superfluitas vnius pronominis. Sufficiebat enim alterū, vel aduersum me, vel mihi: cum vtrunque idem velit. Sed nihil dubium est, quin propter emphasim non inutiliter facta sit hæc repetitio: quemadmodū & aliàs solet non rarò in scripturis inueniri. Veluti in Psalmo mox præcedenti, Bea
Psal.39. tus vir, cuius est nomen domini spes eius: ¶Versu .10. Etenim homo pacis meæ in quo speraui Iudam Christus vocat hominē pacis suæ, id est, hominem pacifice secum conuersantem, tanquam vnum è familiaribus & discipulis suis, nihílq; verbo vel signo nisi quod pacis erat prætendentē: a-
Matt.29. deò vt ipso traditionis momēto, osculū cum salutatione offerret, dicens: Aue rabbi. Quod autem
Mar. 14. dicit Christus, se sperasse in Iuda, non sic accipiendum est, quasi spē in eo posuerit. (Maledictus e-
Hiere.17. nim homo, qui spem suā ponit in homine) sed intelligi debet, in quo fidebam, & cui confidebam. Planè enim Iudę confidebat domin', cui etiā loculos credidit, in quibus ea portaret quę ex fideliū deuotione Christo offerebantur, Neq; tamen hoc sic intelligendū est, quasi reipsa dominus illum
Ioan. 12. fidelem habuerit, & vt talē reputauerit. Ipse enim multo ante (vt dilectus ait discipulus) noscebat omnes: & nō opus erat, vt quisquā ei indicaret de aliquo, ppterea q sciret ea quæ sūt in homine. H
Neq, dubium erat, quin quod postea apparuit, antè præcognouit dominus: q fur erat & auar' a-
Ioan. 3. nimo. Vnde referēte Ioanne cognouimus, diu ante passionis tempus à Christo Iudæ malitiā in ge
Ioan. 12. nere perstrictam. Cū enim multi verbis domini scandalizati abscessissent retro, loquens discipulis duodecim, ait ad illos, Nonne ego vos duodecim elegi; & vnus ex vobis diabolus est? Quod expo
Ioan. 6. nens Euāgelista Ioannes, secretorū Christi optime cōscius, subiungit, Hoc aūt dicebat de Iuda Simonis Iscariotis. Hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim. Itaq;, non sic in Iuda
Ibidem. sperauit Christus, nō sic illi fuit confisus, vt non præsciret fraudulentum animū: sed fisum illi se dicit, quantum ad exterioris operis exhibitionē. Cui enim præ cæteris credimus rerū nostrarum custodiam, apud nos esse bonā fidem hoc ipso monstramus. Atq; hac parte erat execrabilius Iudę facinus, q sic à domino suo honoratus, accepta rerum omniū cura, talem proditionē excogitauerit. Grauius enim est malum, & toleratu difficilius, cū ii quos beneficio nobis obstrinximus, pro bonis mala referunt. Hinc in lib. Geneseos, ioseph ab vxore domini sui ad concubitū sollicitatus, constā
Gen.39. ter æque ac fideliter respōdit, Ecce domin' meus, omnib' mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua: nec, quicq̄ est quod nō in mea sit potestate, vel nō tradiderit mihi, præter te, quæ vxor ei' es: quō ergo possū hoc malū facere, & peccare ī dominū meū? Recte ergo humano more cōquerēs: illud exaggerat Christ' domin', qd ab hoīe domestico, cui se bene fidere demonstrauerat, quē corā cæteris Apostolis bonæ fidei testimonio honorauerat, talē sit passus pditoriā supplātatio nē.

A

XLI. PSALMI ARGVMENTVM.

Fatigatus qui corpore peregrinatur in terris, spiritu autẽ in cælis habet cõuersationẽ, multiplicibus quæ in hoc mundo occurrunt tẽtationibus, distractionibus, diuisionibus, atque molestiis hoc Psalmo ad cælos, mittit suspiria, fonte perenni refocillari (ad modũ cerui) desiderans, ac diuinis aspectibus quantocyus repræsentari exoptans: desiderium habens dissolui, & esse cũ Christo: quod desiderium donec differẽ pascit interim sese, & consolatur lachrimis: subinde totus in sese effundens animam, vt in cælestia transiens, etiam nunc in terra positus, aliquẽ percipiat gustum illius perfectæ, quam postea consequuturum se sperat fœlicitatis, sicque semetipsum in peregrinatione cõsolatur, animamque aduersum inordinatam tristitiam, & superfluam conturbationem confirmat, propter spem in sæculo futuro repositam. Atque ista quidem, septem versibus primis. Dehinc autem conturbationem quam in hoc mundo patitur, intra angustos limites conclusus ante dominũ (quem ab initio se dixerat sitire) proponit & tribulationes graues pariter & multas, quibus velut abyssis & immensis fluctibus obruuntur non rarò corda fidelium: cõtra quos, remedium est gaudere in domino, & sicut in prosperis, ita & in tristibus æque in domino lætari: specialiter autem orationis studium, quod admodum singulare & promptum valde refugium est aduersus omnia, iis qui sibi illum familiarem student efficere. Quæritur tamen rursum apud dominum de sua derelictione, & debilitatione virium, potissimum inimicis cum gaudio sibi exprobrantibus. Verum contra hanc querimoniam, in spe bona Dei, & salutis expectatione, seipsum confirmat animo, & querulantem tristemque animam consolatione corroborat. Philip.1.

B

QVADRAGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO

1 *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum:*
✳ ita desiderat anima mea ad te Deus.

2 *Sitiuit anima mea ad Deum fõtem viuũ:*

C *✳ quando veniam, & apparebo ante faciem Dei.*

3 *Fuerunt mihi lachrymæ meæ, panes die ac nocte:*
✳ dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus?

4 *Hæc recordatus sum:*

D *✳ & infudi in me animam meam:*
✳ quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei.

5 *In voce exultationis & confessionis, sonus epulantis.*

QVemadmodũ ceruus, cum à venatoribus diu multúmq; agitatus, & canibus insectatus fuerit, vehementi desiderio anhelat ad fontes aquarum, vt in eis se saluet, in eis sese refrigeret, quo ad cursum vires nouas recuperet: ✳ ita anima mea in hoc seculi deserto, tẽtationibus pluribus ac variis fatigata, insectationibúsque multiplicibus (partim à dæmonum atq; hominum peruersorum malitia, parti à carnis praua concupiscentia) molestata, ad te anhelat desiderio, cupiens in te oblectari, consolari, & refocillari. 2. Sitiuit anima mea, & magno affectu anhelauit ad te dominum, qui es fons vitæ æternę. & vena prima oĩs vitalis gratię, de qua hauriunt in gaudio omnes qui pia affectione ad te accesserint: ad te (inquã) sitiuit anima mea, tuis fontalib⁹ & vitalibus aquis gratię spiritalis cupiẽs refocillari & cõfortari: vt nõ in cursu atq; insectatione aduersariorũ deficiam: ô domine, quãdiu in hoc degã exilio, quãdiu hisce fatigabor laborib⁹, quãdo dabitur mihi ad te venire, & exhiberi cõspectui tuo, vt facie ad faciẽ te videam, illícq; satier in aspectu gloriæ tuæ .3. Interim verò donec in peregrinatione ista cõsisto, cõsolor me lachrymis, quas ingiter die ac nocte prę desiderio præsentiæ tuæ, absens tamẽ, effundo: atq; his, nempe lachrymis, suspiriis, singultibus, quibus ad tuã pręsentiã iugiter aspiro, quibus veluti panibus me pasco, me cõsolor, & conforto in spiritu meo ✳ dũ interim dicitur mihi ab exprobrantibus incredulis & peruersis, Vbi est quẽ expectas Deus tuus? quãdo veniet? vbi apparet, ob cuius amorẽ ita te affligis, ita lachrymas fundis? sic mihi exprobrãtes, quasi vana sit expectatio mea, & inane meũ desideriũ, quo te expecto & desidero dominum Deum meũ. 4. Reuolui in memoria, & recogitaui in corde meo ista, quæ ab exprobrantibus per singulos dies me molestantibus, atq; à spe mea auertere cupientibus, audio: atq; ex aduerso illas vẽturas æterni fontis delitias, quas cõcupisco: ✳ & ista sic recogitans, effudi in memetipso affectũ animę meę, velut habenas ei liberas concedens, vbi quãtũ posset ad te currere, plenòq; desiderio memet ipsum excitaui, vt quantũ valerem, memetipso atq; omnibus quæ in hoc mundo sunt tẽporariis relictis, totus in te trãsirem: ✳ Spe enim iam certus, quod transibo ex hoc peregrinationis loco, ex hac valle laboris, in locum illum quietis sempiternæ, in mãsionẽ cælestem, in tabernaculũ nõ manufactũ quod fixit Deus, & nõ homo, tabernaculum verè admirabile perfectis delitiis, & omniũ bonorum abundantia: in domum domini Dei mei. Atq; ob hoc, quoniã illic stabilem & firmã ciuitatẽ me habere cognosco, interim etiã donec in terra peregrinus ago, eã si nõ corpore, certè spiritu & desiderio frequẽtare volo. 5. Ibi sonus auditur dulcissimus & suauissima melodia, in vocibus exultantium atq; collaudantium pariter beatorum, qui in summa illic charitate, & vnitate permaxima, ĩ vno summe bono (quo omnes perfruuntur) cõpaginati & coadunati, pariter exultãt in eo pariterque collaudant, quasi festũ celebrantes perpetuũ, quasi iucundũ cele-

Psalm.35.
Hiere:2.
[illegible]
1.Cor.13.
Hiai.16.
Hebr.8.
2.Cor.5.

6 *Quare triſtis es anima mea: & quare conturbas me?*

7 *Spera in Deo:*

✳ quoniam adhuc confitebor illi, ſalutare vultus mei & Deus meus.

2.Co.13. 1.Ioan.3. Coloſſ.3. 8 *Ad meipſum anima mea conturbata eſt:*

Eccle.1. *✳ propterea memorero tui de terra Iordanis & Hermoniim à monte modico.*

Pſal.68. 9 *Abyſſus abyſſum inuocat:*

✳ in voce cataractarũ tuarum.

10 *Omnia excelſa tua & fluctus tui, ſuper me tranſierunt:*

11 *In die mandauit dominus, miſericordiam ſuam:*

brãtes conuiuiũ. fœlices nimiũ conuiuę: inter quos tanta eſt in exul- E
tatione, confeſsione, & lætitia vnitas, & quaſi vna vox tantũ eſſe vi-
deatur vnius cõuiuæ, mirifice apud ſeſe lætantis, exultãtis, atq; (vt in
iucundis ẽpulis fieri ſolet) in hilaritate gaudioq; canentis. 6. Et tu ô
anima mea, ô mi ſpiritus, qui iſta noſti, qui eandẽ hanc (cui etiã mo-
do datur nonnunquã velut à longe aſsiſtere) expectas lætitiã & fœli
citatem, tu (inquam) mea bona anima: quare nõ in his accipis cõſola
tionem? quare triſtitia grauaris & deprimeris? & quare me variis cõ-
gitationibus, atq; affectionibus ſine ordine diuerſis, cõturbas & con
triſtas? An nõ tibi merito tantorũ bonorum expectatio, & tãtæ pacis
ſecura ſpes, atq; etiã ex parte aliqua in hoc tempore nõnunq̃ deliba-
tio, ſufficere debeant ad conſolationẽ & fiduciã, 7. Noli igitur con
turbari, ô mea anima, ſi te inſectẽt venatores: noli canes rabido ore
inſequẽtes formidare, vt deſperes, ſed ſpem habeto in fonte aquarũ
viuentiũ, in domino Deo tuo in illo refrigerare, quoties fatigaris: in
illũ te immerge, quoties æſtu atq; ſiti torqueris, iſectata à malis vena
toribus: ✳ adhuc enim illi cõfeſsionẽ dabo in iucũditate cordis mei, F
quoniã ipſe eſt ſalus faciei meę, qui meam faciẽ honorabit, ſublima-
bit, glorificabit & beatificabit ãte faciem ſuam, cum meã faciem ſuæ
faciei oppoſuerit, vt à facie eius ſulgeat in meã aperta claritas ſplen-
doris æterni. ſicq; trãsformer in imaginẽ eius, vt ſimilis ei fiam, & ap
paream in ſempiterna gloria, & ipſe eſt Deus ſaluator meus. 8. Quã-
quam autẽ, piiſſime Deus, hiſce modis cõſolari ſtudeã memeipſum,
& quietam reddere deſiderantẽ animam: tamẽ quoties ad memetip-
ſum couuertor, cũ ad meipſum redeo ex cõtemplatione horum cæ-
leſtiũ, quoties ab his auocor (per corporis neceſsitatẽ aut fragilitatẽ,
aut aliter quomodocũq;) mox mihi oritur conturbatio: & quemad
modũ, donec ſic in deſiderio æternorũ defixus perſiſto, vtcũq; cõſo
lationẽ & quietẽ percipio: ita ecõtrario quoties ad me redeo, & ad ea
quæ circũ me ſunt corporea ac tẽporaria, rurſum conturbationẽ, tri
ſtitiã & afflictionẽ inuenit anima mea: quoniã nihil aliud ſũt omnia
quæ ſub ſole ſũt, niſi labor & dolor & afflictio ſpiritus: ✳ ac ꝓpterea
iugiter ego ſtudebo memor eſſe tui de terra iſta corporea, quã nunc G
peregrinus inhabito: quę iuxta Iordanẽ corporalẽ fluuiũ ſita eſt, &
iuxta montẽ Hermonium, qui iuxta adiacet: a monte (inquã) paruulo
& modico qui hîc in Iudæa eſt, in qua ego nunc in dolore peregrina
tionis vt aduena viuo, donec ad illos fluuios æternos paradiſi tui, &
mõtes æternitatis immẽſos perueniã. Nũc enĩ inter Iordanẽ fluuiũ
paruulũ & Hermonium montẽ paruulũ, cõcluſa eſt terra ãguſta ha-
bitationis meæ, dũ interim ſuſpiro ad cæleſtẽ illam tuę domus ãpli-
tudinem. 9. Donec aũt hîc ita in anguſto terræ velut cõcluſus viuo,
multę quotidie tribulationes occurrũt, etiã graues admodũ, & (quan
tum humanitus videtur) impertranſibiles inſuperabiles: à quibus ni
ſi diuino adiutorio liberati, ĩdubie abſorberemur & demergeremur
in ꝓfundũ, quæ ſanẽ tẽtationes grauiſsimæ ꝓfundiſsimæ, tot ſunt,
& ita cõtinue fideles obruũt, ita ſeſe e veſtigio ſubſequũtur, vt videa-
tur alia aliam velut aduocare, adducere, ſiue attrahere poſt ſeſe: ita vt
vel ſimul irruãt plures, vel abeũte vna mox ſuccedebat altera, ita vt
frequẽter ne reſpirare quidẽ liceat: ✳ veniunt aũt ſuper nos hi tẽtatio- H
num abyſsi, quaſi impetu per cataractas tuas, quaſi tu ſuper nos eos ef
fundas per canales tuos, cũ ĩpetu: dũ ex tua diſpoſitione & volũtate
ad noſtrã vtilitatem eas in nos ſinis irruere. 10. Omnes ſublimes tuæ
inundationes, & feri fluctus grauiũ tentationum (quib9 ex tua vltio-
ne pro peccato, & etiam ex tua diſpoſitione, pro ſalutari exercitatio-
ne atq; probatione ſolent homines obrui & grauari) etiam me teti-
gerunt, & tranſierunt velut gurgites aquarũ ſuper caput meum om-
nium vitiorum tentationes, & impetus pulſarũt animũ meum, non-
nũquam etiã in altum ſeſe acçumulantes in modũ diluuii, vt me de-
mergerent in profundũ: neq; tamen me demerſerũt, ſed abſq; nocu
mento tantum tranſierunt. 11. In tempore proſperitatis, quando læ-
ta, iucunda, & ſerena ſunt omnia, cũ præſente in nobis Dei viſitatio-
ne nihil ſentimus tenebroſum, triſte, aut nubilũ: ſed ſũt in corde pa
cata & trãquilla omnia, tunc mãdauit nobis Deus miſericordiã ſuã,
præcepitq; memores eſſe miſericordię ſuę, vt illã tũ maxime collau-
demus, ac pro ſpiritali gaudio illi gratias agamus, quæ nobis ita diem

A *✱ & nocte canticum eius.*

12 Apud me oratio Deo vitæ meæ:

✱ dicam Deo, susceptor meus es.

B *13 Quare oblitus es mei?*

✱ & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

14 Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tribulant me inimici mei.

15 Dum dicunt mihi per singulos dies, vbi est
C *Deus tuus?*

✱ quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?

16 Spera in Deo:

✱ quoniã adhuc confitebor illi:

✱ salutare vultus mei & Deus meus.

in corde facit:✱ in tempore verò aduersitatis & tristitiæ, cũ obruentibus tentationibus cœperit obnubilari atq; obscurari serenitas cordis, tunc mãdauit nobis Deus ad cordis nostri consolationem, orare Iacobi.5.
æquo animo & psallere, hoc est, canere sibi carmina lætitiæ, & cãtica gratiarũ actiõis, quibus nos vult ingruenté tristitiã & nubila depellere, ne tristitia aut acedia absorbeamur, aut nimia cordis obnubilatione obscuretur lumen spiritus nostri .12. Atq; ob hæc semper ego paratam apud me habere volo orationé ad dominum Deum, qui est vita mea: semper in promptu habere volo orationis refugium atq; illius studiũ mihi conabor facere super omnia familiare, vt in omnib⁹ obuenientib⁹ tristibus æque ac lætis, aduersis atq; prosperis, semper ad illam securũ habeam recursum: illa, meæ peregrinationis miseriã studebo mitigare, & per illã interim corpore absens, spiritu me Deo 2.Cor.5.
præsenté sedulo exhibere conabor:✱ dicã in oratione mea, & confitebor domino, ꝙ ipse sit defensor meus atq; protector, ad quem statim per orationis deuotioné confugiam, quã mox affectu apprehendam, quoties vlla mihi difficultas aut aduersitas aduenerit .13. Et cum tu sis domine, qué ego elegi, & habeo in meum protectoré: quid est ô dulcissime defensor, ꝙ ita mei obliuisceris, ꝙ ita nonnunquam te mihi subtrahis, & sic absens (diu nimium iuxta meum desiderium) te abscondis, quasi prorsus mei videaris oblitus?✱ quare me pateris ita afflictum & tristé incedere, dum me tribulant grauiter & affligũt inimici? quare ita permittis me tuum pupillum, tuæ fidei cõmissum, ab illorum prauitate tribulari?14. Cum infringi cœperint atq; deficere ossa mea, dum paulatim quasi flaccescunt vires animæ meæ, spiritu tristi ossa mihi exiccante, statim gaudẽtes & exultãtes insultãt mihi aduersarii, homines carnales & amatores huius sæculi, atq; etiã dæmones peruersi exprobrãdo loquentes contra me superba & inania Prou.17.
15. Exprobrant (inquam) mihi per dies singulos absq; intermissione, cũ me vident in tristitia & afflictione incedẽté, quasi desolatũ, dicentes in modum exprobrantiũ, velut irridentes & insultãtes mihi: Vbi nũc est Deus tuus, in quo habes fiduciã, propter cuius spem refugis nostra cõmercia, propter qué consentire recusas cõsiliis nostris, aut vias nostras sectari? quare nunc ita tristé te videmus icedere & desolatũ? Videsne, quoniã vana est spes & expectatio tua? Hæc certe & alia his maiora, per singulos dies, propter omné tẽtationé, audire me necesse est, ô domine defensor meus, ab insultãtibus:✱ Attamé ô tu mea anima, noli absorberi tristitia, noli conturbatione deiici, noli illorũ terreri vanis exprobrationibus, neq; vel tantillũ commouearis ab eis .16. Quin potius spem tuã figito in domino Deo tuo, sicq; ea tibi velut anchora firma & immobilis, quam nulla tibi neq; serenitas diei, neq; turbulẽta aduersæ noctis auferat:✱ tametsi nũc in peregri- Hebr.6.
natione agamus, elongati ab eo plurimum: veniet tamen, neq; longe abest tempus, in quo laudem plenæ confessionis ei persoluam:✱ ipse est enim salus mea, qui glorificabit sua bonitate vultũ meum: & ipse est Deus meus, cui adhærebo, qué desiderabo donec viuam vsq; dũ me introducat in locum suum sanctum cum gloria cælesti, Amen.

D

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLI.

VErsu primo. Quemadmodũ desiderat ceruus ad fontes aquarum, &c. Nõ est vsitatus loquẽdi modus, vt dicamus desiderare ad fontes, aut sitire ad Deum, cum adiuncta præpositione. Proinde, quod hic dicitur, Ceruus desiderat ad fontes aquarum, & anima mea ad te sitit, atque desiderat: ita accipiendum est, vt sit sensus. Ceruus desiderio fertur, aut trahitur, aut anhelat ad fontes aquarũ. Item anima desiderio & siti fertur ad te, siue desiderãdo & concupiscẽdo tẽdit atq; anhelat ad te. Notandũ verò hoc in loco (quemadmodum & in aliis nonnullis scripturæ locis) per ceruos recte intelligi & figurari homines spirituales, quéadmodũ per equũ & mulũ significari solent homines carnales. Vt enim equos, mulos, & asinos, qui in humana sunt seruitute, & ignobilio- Psalm.31.
ris sũt cõditionis, venatores nõ persequũtur, sed ceruos maxime, qui extra humanã sunt seruitutẽ tanquã libertate à natura donati, nimirũ in spatiositate & virore syluarũ geniti, quorũ etiam caro ad deuorandum est delicatior aliis domesticis & seruilibus mãcipiis: ita similiter sũt inter homines nõnulli, tanquã equi & muli, quos diabol⁹ velut quieta possidet seruitute, homines terreni animales, intricati, & desperati in cõcupiscentiis suis. Atq; hos, quoniã pro sua voluntate secure possidet impius venator, nõ opus habet venatione persequi. Cæterũ qui nobiliori animo ac meliori corde, in libertate sunt progeniti filiorũ Dei, qui sui generis & originis nobilitatem attendẽtes, & liber-

A dere coram illo corda sua. Videtur autẽ duplicis huius sermonis nõ eadem omnino esse sententia.
Tunc enim effundimus intra nos animã nostram, quando (vt ita loquar) plenam nostro desiderio
cõcedimus libertatem, quãdo penitus illi laxamus habenas, ita vt currat, imò volet quantum possit,
illuc quo anhelat. Tunc sane corda nostra effundimus, intra nos quidem, aut ad nos, sed magis ad
Deum: quemadmodum ex aduerso effundi dicimus impiorum hominum corda ad secularia desi-
deria, ad quæ sine retinaculo ardẽtissime anhelant & festinant. Cum verò iubemur siue monemur,
vt libere ante oculos eius cuncta velut profundamus, nihil omnino illum celãtes, sed nos & omnia
nostra, omnem miseriam, angustiam, egestatẽ, & omne nostrum imperfectum, ante conspectum il
lius nude proponentes, & quasi ante pedes illius proiiciẽtes, & pleno cordis affectu illi cõmendan-
tes: quomodo etiã vulgo dicere solemus, amicum effundere coram amico cor suum, quãdo illi om-
nia secretissima quoq; & occultissima denudat, auxilium & consilium poscens, suámq; causam a-
mico amice cõmendãs, Debet ergo vir iustus hoc modo corã Deo cor effundere, debet nihilomi-
nus (iuxta præsentis Psalmi textum) etiam interdum in sese animam suam effundere, atq; liberis da
tis habenis pati, vt tota in cælestẽ transmigret fœlicitatem: vbi tanquã præsentialiter assistens, audi-
diat voces collætantium ciuium supernorũ, vnde cõsolationẽ hauriat animæ suæ, contra voces ex-
probrantium, atq; ad seculi voluptates ipsam sollicitãtium. ¶ Versu 8. Ad meipsum anima mea cõ-
B turbata est. Nota, quòd cum ad Deum sitimus, donec ad illum effundimus animam, donec præ desi
derio lachrymas fundimus, donec cælestibus cõuiuiis spiritu assistimus, non conturbatur anima no
stra, sed consolatur semetipsam, in tantorum cõtemplatione & expectatione bonorum: quæ tanta
vtiq; sunt, vt non tantum in fruitione, verumetiam in expectatione animum fidelem mirifice oble
ctent. Verum cum ab his anima recedens ad semetipsam conuertitur, id est, cum se apud se rursum
inuenit. (Neq; enim diu permittimur corporis fragilitate, & persequentium malitia, talibus interes-
se deliciis) tũ verò tãtò amplius cõturbatur & anxiatur paupercula anima, quanto iam dulcescere ei
cœperant, quibus ad modicã morulam permissum fuerat oblectari. Et quemadmodum qui à som-
nio magnæ fœlicitatis euigilat, turquetur, nihil inueniens eorũ in quibus paulo antè gaudere vide-
batur: ita multo amplius ad solitas miserias relapsa à tam sublimibus anima vehementer conturba-
tur. Non tamen quiescit, sed rursum quoad potest ascendere conatur, vnde cecidit. Et si non sem-
per ita in sublime volare possit, ad illum quem desiderat, vt eius assistat beato conuiuio: memoriã
tamen eius & recordationem nequaquã abiicit. Nouit enim anima, quæ fidelis est Dei amatrix, etiã
in sola Dei memoria semetipsam oblectare: iuxta quod alio in loco in desolatione positus ait: Me- Psal. 76.
mor fui Dei, & delectatus sum. Quid enim? Si ii qui secundũ carnem amore fœdo se diligunt, non
solũ in præsentia mutua delectãtur, sed & in recordatione sciunt inuenire qualécũque oblectatio-
C nẽ, si sic amantibus iucunda est, vel recordatio mutua, vbi non datur frui præsentia: quãto amplius
putamus purissimum illum Dei amorẽ (qui nequaquã secundum carnem est, sed secundum spiritũ)
sufficientẽ ex sui dilecti haurire posse sola recordatione lætitiam, qua se consoletur, ne tentantiũ vo
cibus cõsentiat, aut post alienos amatores proprio relicto discedat? Atq; hanc ob causam ait sitiens
ad Deum, postquã cõturbari sentit animam suam, velle se Dei memorem esse de terra ista miseriæ,
de angustia mundi huius. ¶ Versu eodẽ, Mem. ero tui de ter. Iord. &c. Hoc tametsi habeat mysticas
intelligentias, quas apud alios qui ante nos in Psalmis elucidãdis laborarunt, promptũ fuerit inue-
nire: nos tamẽ maluimus secundum literã intelligere, vt per hoc significetur angustia & vilitas hu-
ius mundi, & terrenæ huius habitationis, quam ille non ignorat cui ad superna nonnunquam con
ceditur accessus. Est autem (vt crasso exemplo manifestam aperiam intelligentiã) talis fere hic Psal-
mistæ in terra promissionis consistentis, atq; eius etiã regna tenentis sermo, tanquam si ego in hoc
Louaniensi solo positus (in quo nunc mihi peregrinationẽ constituit omnipotens) dicam iuxta for
mã huiuscemodi, ad meipsum, Domine, anima mea conturbata est, dum humana audio, humana vi
deo, humana sustineo, dum corporalia sese & crassa ista vbiq; ingerunt: propterea ad consolamen
animæ meæ volo tui iugiter esse memor, de terra hac (in qua mihi dedisti peregrinandi locum) (flu-
uii Diliæ & mõtis Roselani, qui mõs & paruulus & modicus est: id est, de terra angusta quæ fluuio
D Dilia & mõte Roselano (qui modicus admodum est) cõcluditur. Illud verò mirum, Prophetæ cæle
stia desideranti, totam Iudeæ terram videri angustam & modicam, Iordane fluuio & monte Her-
moniim conclusam: cum terrenis & terrena amantibus, etiam pedis vnius spacium tanti æstimetur,
vt pro eo nonnũquã acerrime depugnẽt atq; digladientur, interdum vsque ad vitæ pericula, & ma
xima discrimina. Ita videlicet, qui non nisi terrã norunt, nunquã contemplati superna, mira putant
quæ hic vident omnia. Cõtra verò, quibus familiare est, aut certe quibus nonnunquã conceditur re
lictis his infimis ad superna euolare, quorum pedes in amplissimis illis atriis supernæ Hierusalem
aliquando cõstiterunt, quibus videre datũ est, quàm iuxta Prophetam magna sit domus Dei, & quã Psal. 121.
ingens locus possessionis & regni eius: hi nimirum, etiã regiones & patrias totas reputare norunt Baruch. 3
angustissimas: imò totam mundi quæ videtur latitudinem, non nisi angusti carceris æstimant locũ.
¶ Versu nono, Abyssus abyssum inuocat, &c. Quòd abyssus abyssum inuocet, alii ad duorum testa-
mentorum (quorum vtcunque abyssus est impenetrabilis) consonantiam malunt referre. Alii ab-
yssum vnam dicũt esse, humanæ miseriæ & multiplicis iniquitatis profunditatem interminam: al-
teram verò exaduerso, Dei misericordiã, quæ similiter est abyssus altissima & prorsus inexhausta,
quam tantorum sæculorum decursus neq; adhuc exausit, neque exhaurire poterit vnquam. Huius
autem duplicis abyssi, illa quidem hanc inuocat: prior illa, ad hanc posteriorem clamat (quoni-
am profunditas iniquitatis humanæ, profunditatem inexhaustam postulat Diuinæ misericordiæ)

vt ab hac illa absorbeatur. Neq; enim potest aliũde absorberi abyssus & profunditas humanæ ma- E
litiæ, nisi ab abysso Diuinæ misericordiæ. Nos tamẽ in Elucidatione, quod ad continuationem lite
ræ, & præcedentium atq; sequentiũ consonantiam magis nobis videbatur accommodum expla-
nauimus, per abyssos intellentes tẽtationes profundas, & quarum ex nobis impertransibiles: de
Psal. 123. cuiusmodi in alio Psalmo legimus. Cũ irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset
nos. Torrẽtem pertransiuit anima nostra, forsitã pertransisset anima nostra aquam intolerabilem:
Huiusmodi enim intolerabilẽ, id est, impertransibilem & ineuasibilẽ aquam, nos maluimus in pro-
posito abyssum nuncupare. Verum iuxta hãc sententiã, forsitan difficile videbitur intelligere, cur
de abyssis istis dicatur, quòd adducat siue aduocet alia aliã, in voce cataractarũ Dei. Quæ enim sunt
istæ caractæ Dei, & quę est ista vox cataractarũ? Sed attendendum est sermonem fieri metaphori-
cum, secundum respectũ ad defluxũ aquarum copiosarum in tempore pluuiæ. Cõgregantur enim
pluuiales aquæ, & descendunt per cataractas siue canales, & ita irrunt super trãseuntes, cum conti-
nuo gurgite aquas copiosas cum sono magni impetus effundẽte. Per cataractas itaque Dei, fidelis
sibi venire asserit inundationes aquarum, quas super se venire sentit: quoniã tribulationes atq; ten
tationes quas experitur plurimas, tanquam à Deo desuper missas acceptat, attendens ex ipsius iudi-
cio & dispositione ita hæc sibi euenire, ac velut desuper super se emitti. Quæ enim in nobis in præ-
senti tẽpore perferenda obueniunt, vel à Diuinæ iustitiæ vltione procedunt (veluti cũ in vindictã F
& vltionẽ peccati, Deus famem, pestilentiam, aut bellum, aut etiam alias interiores animæ vltiones
immittit) vel à Diuinæ misericordiæ benignitate, quæ electis suis aggregare volens cumulos meri-
torum, multis illos aduersis & tristibus, tam quoad corpus, q̃ quoad animã exercitari permittit: vt
1. Petri. 1. (iuxta Petrum Apostolũ) probatio fidei & virtutis eorum multo pretiosior inueniatur auro, quod
per ignem probatur: quibus modis, sanctos viros Iob atq; Tobiã etiam legimus exercitatos. Non-
Iob. 1. & nunquam verò desuper nos obruunt tentationum atq; tribulationum gurgites, pariter ab vtroque:
12. id est, simul à misericordiæ benignitate & vindicta iustitiæ. Quẽadmodũ omnia pene corporis in-
Tobiæ. 3. cõmoda & necessitates plurimæ, in pœnam & vindictã primæ inobedientiæ humano generi sunt
Roma. 8. inflicta: ita tamen, vt ex dispositione supernæ clementiæ diligẽtibus Deum cooperentur in bonũ,
qui ea de manu Domini susceperint, atq; pertulerint cum patientia. Recte ergo vir fidelis, tanquã
à Deo cuncta suscipiens quæ patitur, & propter ipsum libenter omnia sustinẽs, dicit abyssos vnam
post aliam super se venire in voce & impetu cataractarum Dei: eo quòd videantur vt à Deo effusa,
cũ impetu decurrere. Quomodo autem viri iusti in omnibus quæ patiuntur malis, semper ad Do-
minum respiciunt, & tanquam ab eo venientia acceptant in annotationibus Psalmi 38. satis aper-
te declarauimus in pertractatione illius sentẽtiæ: Quoniã tu fecisti, amoue à me plagas tuas. ¶ Versu
10. Omnia excelsa tua & fluctus tui, &c. Per excelsa, intelligũtur sublimes & eleuati gurgites, siue al G
tæ aquarum inundationes. Vnde alia translatio habet pro excelsis, suspensiones, id est, aquas altas,
& quasi in alto suspensas. Beatus verò Hieronymus ex Hebræo vertit gurgites: alius autem, inun-
dationes: quæ omnia consensu in Elucidatione explanato, recte consentiunt. Hoc tamen notandũ
est, quòd gurgites isti inũdantium aquarum & fluctuũ, id est, magnarum tribulationum atque ten
tationũ, dicuntur fluctus & excelsa Dei. Sic enim ait, Omnia excelsa tua & fluctus tui. Quod eadem
ratione accipiendum est, quæ iã statim nobis exposita est: quoniam videlicet ab eo descendunt, &
vt ab eo demissa suscipiuntur. Quemadmodum cum dicimus plagas Dei, non intelligimus eas quas
Deus suscipit, sed quas à Deo nos suscipimus, & quæ ab illo super nos veniunt. Quoniã verò hoc
in loco tentationum aduentus per abundantiã aquarum desuper per cataractas aduentantium si-
gnificatur, considerandum est, quod sicut irruentibus huiusmodi aquarum fluctibus quidam tan-
tum abluuntur corporaliter, ita vt transeuntes aquæ nihil afferant corporalis nocumenti, iis super
quos transierint, alii verò in iisdẽ suffocantur: ita & in spiritualibus videmus quosdam quãtumuis
magnis tẽtationum gurgitibus non solum non vitæ detrimentum accipere, verumetiam per ablu-
tionem fieri mundiores, cum alii sub iisdem conspiciantur perire, & si quid habebant vitæ spiritua-
lis deperdere. Nam vt sub canalibus domorũ cum vehemens pluuiæ impetus descenderit, qui ere-
cto cõstiterit corpore, caput verò in partẽ alteram declinãs, aut manibus alióue commodo opercu- H
lo cũmuniens, diligenter custodiat, ita vt omnis aquæ cadẽtis impetus in robustas ad perferendum
scapulas feratur, detrimentum vitæ non accipiet eiusmodi, etiãsi tempestuosa valde & longa fuerit
pluuia (trãsibit enim aqua, & mox vt illum tetigerit, diffluet ab eo) cõtra verò qui sub canali consi-
stens adueniente pluuiæ impetu, motu in terram corruit, necessario suffocabitur ab irruẽte aquarũ
impetu: sic & in tentationũ aduentu, qui forti & inuicto aĩo perstiterint, perseuerãtes in sua recti-
tudine, & infracti corde, ex tentationũ incursu non accipiẽt vllum detrimentũ, sed trãsibunt tenta
tiones: ipsi verò, illis diffluentibus, etiã mundiores apparebunt. Qui verò tentationũ impetu in ter-
rã prosterni se patiuntur, cõtinuo desuper cadentibus aquis necesse erit hos suffocari. Noster autẽ
cælestia sitiens Propheta, fluctus super se quidem confitetur irruisse, sed gaudet trãsisse: quomodo
Abac. 3. etiam Abacuc Propheta, finem considerans persequutionũ populi Dei canebat, transisse aquarum
gurgitem, ¶ Versu. 14. Dum confringuntur ossa mea, &c. Quemadmodum confractis ossibus nihil
est in homine stabilis virtutis, ita vt nec ambulare quicquã valeat (iuxta quod etiam vulgo per iro-
niam dicere solemus, pigros in operibus, aut in gressu tardo sic operari aut ambulare, quasi ossa ha
beãt omnia confracta) ita & spiritualiter dicuntur ossa confringi, cum incipiunt vires ad bene agen
dum deficere. Contingit autem nõnunquam homines etiã iustos, tentationũ vel grauitate, vel ni-
mium morosa prolixitate, adeò vehementer conturbari & frangi, vt videãtur quasi viribus destitu-

A ti,& collabi in nihilum: cum se videlicet sentiunt & grauissimis vrgeri tẽtationibus, & nullo diuinarũ rerũ feruore tangi,ita vt nihil illis ex animo libeat agere,dum nullã percipiunt internã consolatiooẽ. Atq; in hoc statu cum inueoerint impii dæmones, atq; homines sæculi, eũ qni Deo seruire cupit tanquam occasionem bonam nacti,iocipiunt tum exprobrare illi,ac dicere, Quid ita ambulas tristis,desolatus atq; deiectus animo? Vidésoe iam Deo nullam esse tui curam? Necdum percipis frustra te illom expectare? Nónne es ru ex electis illis,quos ad vitã prędestinauit? Illis enim sunt gaudia,tibi verò perpetuus cruciatus. Iam tãtos dies, tantos menses, ecce tristis & desolatus obambulas,& nihil omnino consolationis persentis. Vel hoc ipsum euidẽs est testimonium, quòd Deus (in quo speras,propter quem deliciis huius mundi frui recusas) te abiecerit. Veoi ergo nobiscum, & fruere iis quæ offeruntur,& lætare io diebus vitæ tuæ, ne vtraque pariter consolatione priueris. Hæc (inquã) atq; huiusmodi iustis io illa quã dixi ariditate & deiectione positis,solent inimici proponere,partim quidem ad eorum illusionem,partim verò ad ipsorum in malum sollicitationem. Verũ attendendum est,quid aduersus horum exprobrationes obiecerit consilii Propheta sanctus. Mox enim ad animam suam sese conuerteos, blanda increpatione eam redarguit contristatam, hilarique exhortaoone consolatur eandem, spem firmã bonorum cælestium proponens. Hoc enim
B est,quod post inimicorum exprobrationem statim subiungit, Quare tristis es anima mea,& quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc coofirebor illi, &c.

XLII. PSALMI ARGVMENTVM.

ARgumentum Psalmi sequentis non aliud est: quàm quod habuerit præcedens: éstque velut continuo materiæ Psalmi præcedentis. Vnde & in Hebræo ἀνεπίγραφον est, id est, tituli nullius inscriptionem habens. In illo nãque circa finem dixerat vir spiritualis Deum sitiens, de aduersariis sibi exprobrantibus, seque affligentibus. Contra hos nunc, non mala tantum exprobrãtes, sed dolos etiam meditantes & mala inferentes, Diuinum implorat iudicium, suam derelictionem & desolationem in afflictione ab aduersariis, per querimoniam proponens. Postulat autem aduersus omnia huius vitæ discrimina, de cœlo sibi dimitti lucem & veritatem, quibus comitibus per viam secure deduci se posse confidit, & ad optatum pertingere terminum, vsque ad altare Dei, vsque ad præsentiam Diuinæ maiestatis. Nouissimis autem versibus duobus, in spe beatæ confeßionis & salutis seipsum consolatur atque confirmat.

QVADRAGESIMI SECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

C *1 Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta: ✳ ab homine iniquo & doloso erue me.*

2 Quia tu es deus fortitudo mea: ✳ quare me repulisti, & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

D *3 Emitte lucem tuam & veritatem tuam: ✳ ipsa me deduxerunt & adduxerunt in mõtem sanctum tuum, & in tabernacula tua.*

4 Et introibo ad altare Dei.

✳ ad Deum qui letificat iuuentutem meam.

FAc pro me Deus iudiciũ,discute,discerne diligentérq; cõsidera causam innocẽtię meæ,aduersus populum impiũ, contra turbam malorũ qui me persequũtur: vt pro me,aduersum illos,facias iudiciũ: ✳ ab hominibus iniquis & fraudulẽtis qui impietatem & dolos meditãtur cõtra me in cordibos suis, & exercẽt in operib⁹,tuo iusto iudicio libera me,vt quod desiderãt nõ obtineãt,neq; voto suo valeãt potiri. 2. Tu eoĩ Domine es meũ robur omne,& tota fortitudo mea,io quo possũ quicquid possum, imò in qoo oĩa possum,& sine quo othil possum,atq; ideo Domioe nõ cõfidens nisi in te forti auxiliatore meo,ad te cõfugio: ✳ & cum in te spẽ meã omnẽ cũstituerim,quid est piissime Domine,quod me ita derelinquis, vt quasi repulisse & abiecisse videaris, quasi oulla sit tibi cura mei: cum ab inimicis iniuste me sustines affligi? & quare sic mœstũ atq; desolatũ permittis incedere, affligẽtibus & tribulãtibus me aduersariis meis, qui mihi sunt suis tẽtationib⁹ admodũ molesti & infesti? 3. Respice tandẽ ad me multimodis afflictũ,& demitte mihi de cælis io cor meũ lucem spiritualis gratiæ tuæ,& præclarã veritatẽ tuam: per quam tam credenda quàm agenda valeã cognoscere: ✳ hæc eoim sunt,quæ me inter tot miserias,angustias atq; tẽtationes secure deducent per vias huius vitæ,ducatúmq; certum præstabũt, ne vllum ad patriam tendenti obueniat nocumentũ, & adducent ad optatum terminum,nẽpe in locũ habitationis gloriæ tuæ, qui est vt mons altissimus atq; stabilissimus,ad sanctum & firmissimum habitaculum tuũ,in quo sunt mãsiones plurimę,in quo cũ tuis ministris omnib⁹ inhabitas in tua magnifica gloria. 4. Atq; his ducib⁹, pérq; Ioan. 15.
viã comitibus, introgrediar ante præsentiã Diuinæ maiestatis tuæ, palámq; accedã ante conspectum gloriæ tuæ,vt te facie contempler 1.Cor.13.
ad faciem,vt tibi hostias sempiternas plenæ laudis corã te assistẽs indesinẽter offerã: ✳ ad te inquam mi suauissime Deus, qui meam vetustatẽ consumis & conteris, ac iuuẽtutem restituis: qui renouas vt Psal.102.
aquilæ iuuentutẽ meã,qui me quotiescunq; nuoc per defectum vigoris spiritualis veterasco, benigno aspectu tuo & interioris gratiæ infusione,in pristinũ,imo in meliorem statũ restituis: & cũ per tri-

Phili.4. Ioan.14.

Prou.17. & 25. Psal.50.

5 *Confitebor tibi in cithara, Deus Deus meus:✳ quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?*

6 *Spera in Deo:✳ quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei & Deus meus.*

Psal.149

stitiam ossa cõsumentem, animíq; deiectionẽ ad interitum tẽdo, tu E
mihi lętitiã reddens salutaris tui, & spiritu principali iterũ me confir
mãs, facis velut reiuuenescere: vt non solum non peream, sed etiam
ad virtutũ exercitia alacrior fortiórq; reuertar. 5. Proinde confes-
sionẽ tibi dabo in maxima lætitia cordis mei, etiam in citharis aliísq;
musicis instrumẽtis, ad plenioris gratiarum actionis testimoniũ tibi
laudẽ cãtaturus, tibi (inquã) ô mi Deus, ô mi suauissime Deus: quod
nomẽ, quo frequẽtius replico, eo dulcescit amplius: • tu verò ô mea
bona anima, quur contristaris ista non ignorans, tãtarum rerum spẽ
habẽs, & quare tua tristitia atq; deiectione me conturbas? quur non
in his teipsam potius consolaris? 6. Firma spem tuam in domino, &
in illo temetipsam oblecta, dũ in aliis omnib⁹ nihil nisi vanitatẽ in-
uenis & afflictionẽ spiritus: • adhuc enim illi dabo confessionẽ lau-
dis in gaudio, adhuc illi plenis buccis cõcrepabo, adhuc erunt exul-
tationes & cantica eius in gutture meo: ipse enim est salus & gloria
vultus mei, & Deus meus verus ac viuus, cuius laudẽ nunquam ego F
eripi patiar de ore meo, sed spero mihi fore perpetuã, donec ad locũ
laudis plenissimæ me adducat, ante conspectum suum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXXII.

HVnc Psalmũ habet consuetudo Ecclesiasticorum plurimorum sacerdotum, ante missæ initium, quasi in præparationẽ accessus ad altare sanctum præmittere: nimirum quòd eos qui ad sacrosancta illa mysteria dominici corporis & sanguinis celebranda & percipienda sunt accessuri, non conueniat esse spiritu cõtristatos, aut deiectos animo sed alacres & hilares corde, ob præsentiam Diuinæ maiestatis, ad cuius venerandum altare accedit, qui sacrificiũ Ecclesiæ est oblaturus. Petit itaq; hoc Psalmo præparatorio sacerdos, sancta Domini sacramenta celebraturus, auxilium Diuinæ miserationis, & aduersum contristãtes affligentésq; spiritum suũ, postulat fieri iudicium, lucem quoq; & veritatem desuper mitti, quibus comitatus secure, munde, & digne possit ad Dei altare accedere, fructúmq; sacrificii percipere. Et licet principaliter de altari spirituali intelligatur versus quartus, ad quod videlicet mẽte & affectu introgrediemur, siue in hoc mundo constituti, siue in futuro sæculo (vt pòst dicimus) potest nihilominus cõmode ad hanc intentionem sacerdos Psalmum vsurpãs, per altare dei, ipsum illud materiale altare intelligere, ad quod sacrificii causa parat accedere. Atq; ita sperat lætificari suam iuuentutem, non quidem ab ipso materiali altari, non G
à lapidibus & cæmẽto: sed ab ipso, quem offerre parat, & cui offerre parat, Deo, id est, à patre, verbo, & spiritu sancto, Atq; ideo nõ dicit simpliciter, Introibo ad altare Dei, quòd lætificat iuuentutem meam: sed adiicit dicens, Ad Deum, qui lætificat, Ad Deum autẽ accedit qui sacrificare parat, siue ad totam beatam trinitatem, vt illi sanctissimam saluberrimámq; hostiam offerat & cõsecret, & in eius conspectu oblatam sumat: siue etiam Christum hominem & Deum, vt illum offerat patri, atq; adeò (quatenus secundũ humanitatẽ hostia est) toti superbenedictæ Trinitati. Confidit autem letificari suam iuuentutem, quoniam ex Ecclesiastico dogmate nouit, quisquis sacrificium illud non indigne celebrauerit, & sacramentum non indigne manducauerit, accipere eum per virtutem mortis Christi (cuius est memoriale) spiritualis gratiæ confirmationẽ siue augmentum, & pignus vitæ æternæ, iuxta quod in festo altissimi illius sacramenti, canit sancta Ecclesia, O sacrum conuiuiũ, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur. Et quia in accepto pignore æternæ fœlicitatis non potest non bene sperare & lætari fidelis, idcirco hac spe suam animam tentationibus fatigatam consolatur. Hæc diximus, propter vsum venerabilium dominorũ sacerdotũ: vt sciant quemadmodum hunc Psalmũ præparato-
Apoc.1. & 5. rium sibi debeãt adaptare. Sicut vniuersi Christi fideles (iuxta Apocalypsis testimonium) spirituali-
ter sunt Dei sacerdotes, offerentes per Christũ (iuxta quod Hebræis scribens ait Apostolus) hostias H
Heb.13. laudis semper Deo patri, ita & vnicuiq; potest Christi fidelium spiritualiter etiam secundum hunc vsum cõpetere, cum suũ animum voluerit ad offerenda orationũ laudúmque suarũ sacrificia præparare. ¶ Versu 1. Iudica me Deus, & discerne causam meã. Discernere pro diiudicare positũ est, siue potius attendere. Nam diiudicatio & discretio, comparationem quandam vnius ad alterum, & ex comparatione eiusmodi, cognitionem, secundum propriam acceptionem, videntur significare: quod manifestum est Deo nõ conuenire, qui non per eiusmodi comparationem causæ ad causam, sed absq; omni collatione, sola causæ attẽtione & inspectione cognoscit, cuius sit innocẽtia. Quòd ergo dicit, Discerne causam meam, more hominum iudicum loquitur: quos necesse est causam causæ comparare, atq; ita quis reus, quis innocens, perdiscere. Est autem sententia: Attende ad causam meam, cognosce eam, respice ad eam: videlicet, vt propter innocentiam meã, cum tibi fuerit perspecta & bene cognita, ab aduersantium infestatione me liberes. Quantum verò ad particulam illã, de gente non sancta, aduertendum est, ancipitem eius esse constructionem. Solemus enim vulgatiori vsu eam cõiungere præcedẽtibus, quomodo & in Elucidatione exposuimus, hoc modo: Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta: vt petat sibi fieri iudicium de gente nõ sancta, & quantum ad illos suã causam discerni. Ac deinde subsequitur: Ab homine iniquo & doloso erue me, quasi prioris partis clarior explanatio. Nihil enim aliud, Iudica pro me de gente non sancta, q̃

A ab hominibus iniquis eripe me. Sunt tamen qui particulam supradictam cum sequentibus conne-
ctũt, præcedentia absolute legentes, ad hunc modum, Iudica me Deus, & discerne causam meã. Ac
deinde, De gente nõ sancta, ab homine iniquo, & doloso erue me. Atq; huius quidem lectionis nõ
est difficilis intelligẽtia, cõuenientior tamen videtur prior distinctio, quæ & vsitatior est. ¶ Versu
tertio, Emitte lucem tuam & veritatem tuam, &c. Per lucem & veritatem intelligimus in Elucida-
tione dona, quæ desuper mittit Deus in cordibus nostris per spiritum suum sanctum, qui est spiri-
tus lucis & veritatis, interius nos illuminans, & veritatem docens de omnibus tam credendis, quàm
agẽdis, iuxta quod promisit suis discipulis Dominus Iesus, ipse prima veritas. Recte autẽ dixit Pro- Ioan. 16.
pheta, emitte, quasi desuper de cælo sancto tuo mitte: quoniam (secundum Apostoli Iacobi senten Iacob. 1.
tiam) Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est descendens à patre lumi-
num. Vnde & Sapiens orans Dominum pro sancta sapientia, Tecum (inquibat) est sapientia tua,
quæ nouit opera tua. Mitte illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ. Et forsitan non a- Sapie. 9.
liud est quod hic nunc Propheta postulat q̃ lux & veritas. Ipsa enim cælestis atque diuina sapientia,
vera est lux cordis nostri, & ipsa est veritas. Cui etiam illud quod sequitur aptissime consonat: Ipsa
me deduxerunt & adduxerunt, id est, deducent & adducent (Siquidẽ iuxta non inconsuetum scri-
pturarum morem, præteritum propter euentus certitudinẽ pro futuro proponitur) in montẽ san-
B ctum tuum &c. Vnde in oratione Sapiẽtis suprapofita consequenter adiungitur, Vt mecum sit, & Ibidem.
mecum laboret, & sciã quid acceptum sit apud te. Scit enim illa omnia, & intelligit: & deducet me
in operibus meis sobrie, & custodiet me in sua potentia, & erunt accepta opera mea. Ac post pauca,
Sensum autem tuum quis sciuit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritũ sanctum de altissimis,
& si correctæ sint semitæ eorum qui sunt in terris, & quæ tibi placẽt didicerint homines? Hæc om
nia habet Sapientis oratio: quæ quàm clare cum huius Psalmi postulatione consentiant, est per se
manifestum. Recte ergo lux & veritas desuper nobis missa, nos deducent & adducent in montẽ san
ctum Dei, ad ciuitatem supernam: quæ quam ob causam mons dicatur, supradictũ est Psalmo ter-
tio. Diligenter autem contuenda est differentia inter duo illa verba, deducent & adducent. Magis
enim significatione differunt, quàm vocis sonus præ se ferat: id quod in Græco est aliquanto euidẽ
tius, quàm in idiomate Latino. Vnde in Greco priore loco habetur [illegible] quod verbum ab [illegible]: id
est, via, deriuatum, significat per viam deducere, siue ducatũ præstare: quæ significatio, pulchre ad-
modum expressa est in Sapientis prænarrata oratione, cum diceretur, vt mecum sit, & mecum la-
boret. Atque hoc ipsum vocabulum etiam Psalmo. 142. inuenitur positum, dicente Propheta, Spi- Sapie. 9.
ritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Et Psalmo. 118. Deduc me in semita mãdatorũ tuo- Psal. 142.
rum: atque in aliis plerisque locis, vbique fere tantum valens, quantum, Dux esto mihi per viam, & Psal. 118.
C ducatum presta. Verbum autẽ quod secundo loco ponitur, est [illegible], id est, adduxerũt vel introdu-
xerunt. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, introduxerunt. Inter autem deducere per viã,
& introducere ad terminum, clarum est nonnullam esse differentiam. ¶ Versu quarto, Et introibo Ioan. 14.
ad altare Dei. Introimus etiam nunc, donec in corpore sumus, ad altare Dei (id est, ad præsentiam
diuinæ maiestatis) quoties in spiritu & veritate adorantes, coram illo procidimus, aut sacrificium
facimus. Verum posteaquam ad montem sanctum Dei illum excelsum & cælestem fuerimus addu
cti, tunc ad altare Dei, id est, præsentiam & ante conspectum Diuinæ maiestatis, introgrediemur
perfectius, ita vt nunquam ab eo simus diuellendi neque separandi, Semper enim illi astabimus sa-
crificantes, quod iam per corporis fragilitatem perpetuo facere nõ possumus. Altare autem istud,
idem est de quo Psalmo 50. dicitur, Tunc imponent super altare tuum vitulos. Per altare autẽ Dei Psal. 50.
intelligimus præsentiam & conspectũ diuinæ maiestatis: eo quòd soleamus in materialibus altari-
bus Diuinam præsentiã specialius honorare, sicuti & vere peculiariter ibi honorãda est. Nihil enim
dubium est, specialius illic Deum adesse, & præsentem se facere, vbi colitur, adoratur, inuocatur, &
sacrificia accipit. Possemus tamen altare istud intelligere etiam Christum dominum, qui est altare
nostrum, sacerdos & hostia. De quo Paulus Hebræis scribens ait, Habemus altare de quo potesta- Hebr. 13.
tem non habent edere qui tabernaculo deseruiunt: nimirum Christum Dominum designans, cu-
D ius non sint participes veteres Iudæi. Ad hoc enim altare, & modo per fidem accedimus, vt inno-
uetur iuuentus nostra: & introgrediemur (cũ terminus aduenerit) per speciẽ, vt perficiatur beatitu
do nostra. Versu eodem, Lætificat iuuentutem meam, sic mihi videtur accipiendum, quasi lætifican
do renouat iuuentutem meam: iuxta quod Psalmo 102. dicitur. Renouabitur vt aquilæ iuuentus
tua. Per iuuentutem autem, quum in bonam partem vsurpatur in scriptura sancta significatur ala- Psal. 102.
critas, robur, agilitas & fortitudo, quæ in iuuenibus maxime inueniuntur: sicut per pueritiam cũ in
partem vsurpatur, significari solet innocẽtia & simplicitas, quæ maxime relucet in pueris: & per se-
nectutem maturitas atque reuerentia quæ senibus competit, & mortificatio carnalium concupiscẽ
tiarum. Contrarium autem significant, cum in malam significationem vsurpantur: senectus vide-
licet, desidiam, tarditatem ad bene operandum, defectum quoque ad declinationem in interitum:
iuxta illud, Quod antiquatur & senescit, prope interitum est. Iuuentus, impetum & sequelam cõ Hebr. 8.
cupiscentiarum malarum. Pueritia, ruditatem & ignorantiæ malam simplicitatem. De senectute in Psalm. 31.
malam partem dicitur, in Psalmo. 31. Inueterauerunt ossa mea. Et Psalmo. 6. Inueteraui inter om- Psalm. 6.
nes inimicos meos. De iuuentute monet Apostolus Timotheum, iuuenilia desideria fugere. De 2. Tim. 2.
pueritia idem ipse Corinthios monet, ne pueri efficiantur sensibus. 1. Cor. 14

XLIII. PSALMI ARGVMENTVM. E

IN Psalmo sequenti difficultas occurrit, ex eo q̧ principium atque finis non satis videantur respõdere versibus aliquot mediis, id est. 6. 7. 8. 9. & decimo Hi enim omnino videntur gaudiũ prosperitatis, & pro victoria gratiarũ actiones, præ se ferre: cũ residuũ totius Psalmi in summa afflictione & humiliatione positũ esse videatur. Cum enim dicitur, Tu es ipse rex meus & Deus meus, qui mãdas salutes Iacob. In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgẽtes in nobis. Saluasti nos de affligẽtibus nos, & odientes nos cõfudisti. In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo cõfitebimur in sæcula: hæc sane populi in maxima afflictione positi verba nõ vidẽtur, sed potius in tali prosperitate, qualis erat sub Dauidis & Salomonis regno, cum de hostibus in nomine Domini triumpharẽt. At verò versus mox sequẽtes vsque ad finem manifeste summam designãt miseriam & oppreßionẽ grauißimam: qualis fuit in captiuitate Babylonica, vel in persequutione Antiochi illustris. Hæc autem minime vidẽtur in eodem Psalmo cõsonare. Ad huius ergo dissonãtiæ concordiam mihi viditur necessarium, vt sicut de diuersis tẽporibus duæ illæ partes loquuntur, altera quidẽ de tẽpore prosperitatis gratulatoria, altera verò de tempore aduersitatis quærulatoria: sic & ex populo Domini, pro diuersis tẽporibus loquẽtes diuersi introducãtur, vt videlicet illos versus prosperitatis loqui intelligatur populus Domini sub Dauide & Salomone, aut sub aliis tẽporibus ꝓsperis, aut ipse intelligatur Dauid in persona sui populi prospere agẽtis in omnibus loqui. Quæ verò à versu. 11. sequuntur, ad finem vsque F
populus loquitur sub hostibus in oppreßione degẽs, in maxima miseria, qualis multo post tẽpore Dauidis aut Salomonis fuisse legitur: qui populus afflictus, à principio quoq; Psalmi loqui cœperat. Et videtur totus hic Psalmus à Psalmista cõpositus pro tẽporibus afflictionis & desolationis, vt tunc esset filiis Israel ad Dominũ sese cõuertẽtibus, & misericordiã poscere volẽtibus, debita orationis formula. Satis enim verisimile est, Prophetã sanctũ, illas subsequuturas populi desolationes præuidisse, quẽadmodũ & Moyses populo similia præ-
Deut. 28. dixerat, & Iosue famulus Domini. itaque cum scriberet Psalmista, Nunc autem repulisti & cõfudisti nos, vẽ
Iosue. 23. didisti nos, posuisti nos opprobrium, parabolã, &c. non ad suum tẽpus (in quo ipse cum populo floride regnabat, tametsi multas pateretur molestias) sed ad illa quæ præuidebat, vẽturæ desolationis tẽpora respiciebat, futura, quasi præsentia in Psalmo plãgent. Hæc præmissa omnino oportuit, priusquam tota Psalmi vis & cõnexio sufficienter potuisset intelligi, Nunc ad breuiter summã eius perstringendũ pergamus. Cõuenit itaq; hic Psalmus populo Domini in maxima desolatione posito, qui volẽs ad misericordiã Deũ inflectere, primum antiqua Dei opera, quæ pro patribus suis legerũt, & audierũt ab illo misericorditer exhibita, ꝓponũt: illud nominatim recensentes, de introductione per manũ validã in terram promißionis, & expulsione atque delectione habitatorũ eius: quæ nulla humana virtute, sed sola Diuina potentia facta fuisse confitentur. Atque hæc quidẽ. 5. primis versibus. Dehinc versibus quinque sequẽtibus, Dauid ipse, qui Psalmum cõscripsit, pro vẽturis tẽporibus seipsum cũ populo suo introducit loquentẽ, de prosperitate status sui sæculi fidẽter admodũ in spe Domini, & contẽptim valde cõtra inimicos populi Dei. Mox verò post versum 10. vsque ad finẽ totius Psalmi, cõ- G
tinuat populus afflictus cœptũ ab initio sermonẽ, & ex opposito proponit suæ desolationis miseriã, eandẽ multis verbis & sentẽtiis exaggerãs, & Dominum humiliter orãs, vt misericordiã valeat percipere, & de grauißima tribulatione salutare auxiliũ. Illud autẽ est aduertendũ, Psalmũ præsentẽ cõmodißime posse applicari fidelibus nouæ legis & populo Ecclesiæ sanctæ, quotiescũq; ab alienigenis (vtpote à Turcis, aliis ĩfidelibus) opprimũtur, persequutionẽ patiuntur: in captiuitatẽ ducũtur, & in seruitutẽ subiiciuntur, aut alias quomodocũq; crudeliter & ignominiose tractãtur: quẽadmodũ isto nostro sæculo (hac sane in parte infœlicißime) per singulos annos misere cernimus. Recte enĩ vetera Dei beneficia proponẽtes, quæ patribus nostris filiis Israel (quorum nos Christiani verũ semen & veri filii sumus) Deus exhibuit, nostrã autem oppreßionẽ quærulis affectibus & vocibus aperientes, cũ lacbrymis deposcimus eius misericordiã, in qua sola cõfidimus liberari.

QVADRAGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

VOX FIDELIVM IN TRIBVLATIONE CLAMANTIVM.

1 *Deus auribus nostris audiuimus, patres nostri annunciauerunt nobis.*

2 *Opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.*

3 *Manus tua gẽtes disperdidit.*

POtẽtißime Deus, nos auditu accepimus, auribúsq; nostris tanquam certißima & indubitata audiuimus, nimirum edocti à patribus ac maioribus nostris, qui ea nobis partim verbo, partim scripto, nota fecerũt per succeßionem generationum, prout H
illi quoque à suis maioribus acceperant, vsque ad eos qui ipsimet viderũt ea quę nos audiuim⁹, & in seipsis ea sunt experti reali exhibitione, quæ nos tantũ cognoscimus verbali relatione. 2. Audiuimus (inquam) & annunciauerunt nobis patres nostri opera tua magnifica & mirabilia, quæ operatus es in diebus eorũ in tẽporibus antiquis, & lõge ante multa sæcula præteritis: videlicet in diebus captiuitatis filiorũ Israel in Ægypto, quanta feceris prodigia terribilia atq; gloriosa pro patribus nostris, aduersus Pharaonem & seruos eius: itẽq; in deserto, & in introductione in terrã ꝓmißionis ac deinceps, signa multa & magna. 3. Vt cætera trãseamus, illúdq; solũ loquamur de introductione in terrã promißiõis. Nõne tua potẽtia, & omnipotẽs virtus tua erat, quæ patres nostros filios Israel eductos de Ægypto, introduxit in terrã ꝓmißionis? Ipsa enim omnipo

A

✱ plantaſti eos:

✱ afflixiſti populos, & expuliſti eos.

4 Nec enim in gladio ſuo poſſederunt terram: ✱ & brachium eorum

B *non ſaluauit eos.*

5 Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui: ✱ quoniam conplacuiſti in eis.

6 Tu es ipſe rex meus & Deus meus: ✱ qui mandas ſalutes Iacob.

7 In te inimicos noſtros

C *ventilabimus cornu: ✱ & in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nobis.*

8 Non enim in arcu meo ſperabo: & gladius meus non ſaluabit me.

9 Saluaſti enim nos de affligentibus nos: ✱ &

D *odientes nos confudiſti.*

10 In Deo laudabimur tota die: ✱ & in nomine tuo cõfitebimur in ſæcula:

11 Nunc autem repuliſti & confudiſti nos:

✱ & nõ egredieris Deus in virtutibus noſtris.

tens & validiſsima dextera tua eſt, quæ gentes ſeptẽ peccatrices, quę inhabitabãt promiſsionis terrã, Chananæũ, Euæum, Iebuſæũ, Etheũ Iosu. 14
Amorrhęum, Gergezæũ, ac Phereſæũ, atq; circumiacẽtia loca & regna eiecit, expulit, ac deleuit de terra ſua, vt fierent poſſeſsionem populo tuo: ✱ his autẽ expulſis de terra, patres noſtros tu loca illorum inhabitare feciſti: & quomodo arbor in terra, manu agricolæ in loco alterius infrugiferæ plantatur & radicatur, ita tu eos illic vt in firma & ſtabili mãſione tua manu plãtaſti, & radicare feciſti, ac germinare, filios & filias procreare, iumẽta quoq; educare, vt in firmo propriæ habitationis loco: ✱ grauiter afflixiſti vltrice ac pugnatrice manu tua populos illos terrę promiſsionis, vſq; ad exterminiũ & totalẽ delectionẽ de terra ſua. 4. Et recte quidẽ dico, manu tua hæc omnia perfecta. Nequaquã enim potentes erant patres noſtri, ſua virtute abſq; te, tantã facere victoriã: neq; ipſi per virtutẽ aut experiẽtiam bellicã quæ in ipſis erat, pertigerũt ad poſſeſsionẽ terræ promiſsionis: ✱ neque propria virtus eorũ ad tantæ ſalutis victoriã eos perduxit, vt de tãtis tãmq; fortiſsimis & ditiſsimis gẽtibus poſſẽt reportare triumphũ: imò nunquã manus illorũ euadere potuiſſent, ſua propria tantũ fortitudine ſuffulti. 5. Sed tua fortis dextera, & tuũ validiſsimum brachiũ (, i. omnipotẽs fortitudo tua) & benignus aſpectus vult᷒ tui, quo lucere feciſti & ſplẽdere ſup eos lucẽ miſericordiæ tuæ, ipſa ſũt, quæ patres noſtros introduxerũt in poſſeſsionẽ terrę ſuę: ✱ fuit enim tibi in illis beneplacitũ, & dilexiſti eos: quoniã elegeras eos in tuũ populum, & in peculiũ præ vniuerſis populis atq; iccirco complacuit tibi in eis glorificare nomen tuum. VOX POPVLI DAVIDIS TEMPORE PROSPERE AGENTIS INTERPONITVR. 6. Tu es rex noſter, & dominus De᷒ noſter, & nõ es alius, neq; in vllo mutatus: ✱ qui præcipis etiã nũc de ſalute populi tui fidelis, qui ſaluationes præcipis populi tui: quo iubẽte atq; mandãte, & ex cuius volũtate ſalus eſt populo tuo. 7. In ſpe auxilii tui animati, & tua fortitudine ſuffulti atq; confortati, deiiciemus, humiliabimus, & expugnabimus inimicos noſtros pro libito, eóſq; vẽtilabimus & proſternem᷒ quocũq; voluerimus ad modũ bouis: qui quod cornib᷒ ſuis rapit, in ventũ proiicit & diſsipat, quocunq; voluerit: ✱ & in fiducia atq; inuocatione nominis tui, in confidentia auxilii tui pro nihilo æſtimabimus, imò cõculcabimus & expugnabimus eos qui inſurgũt contra nos, ad nos expugnãdos, quantęcunq; tandẽ fuerit fortitudinis, aut quãtacũq; fuerit eorũ multitudo. 8. Nequaquã enim ſpẽ habere nos volumus in arcubus noſtris, aut reliquis bellicis armis quibuſcũque: & gladius noſter nõ per ſe potẽs eſt abſq; te, ad ſaluãdũ nos de tã potentiſsimis inimicis, & plurimis p circuitũ aduerſariis noſtris: ſed potẽtia virtutis tuæ cũ voluerit aduenire in auxilium, ipſa nobis potẽs erit cõferre ſalutẽ, atq; iccirco non timebimus hoſtiũ multitudinem vel ferocitatẽ, ſciẽtes, quoniã nõ eſt apud te differẽtia ſaluare de manu multorũ ſiue paucorũ. 9. Nõ enim à nobiſipſis ſalus nobis prouenit aut victoria, ſed tu es ꝗ nos feciſti ſaluos & victores de perſequẽrib᷒ nos aduerſariis noſtris per circuitũ: ✱ & eos qui nos oderũt atque perſequuti ſunt, tua potẽtia cõfudiſti, primũ quidẽ eorũ malas cogitationes, quibus nos putabãt opprimere ad nihilũ deducẽs: deinde etiã pro nobis aduerſus eos pugnãs, eóſq; ante nos in fugã cõuertẽs, atq; ſub nobis humiliãs, noſtræq; ditioni ſubiiciẽs. 10. Et pro tantis operibus omnipotẽtiæ tuæ, partim quæ pro patribus noſtris, partim etiã quæ pro nobis operari dignatus es, iugiter volumus in te domino Deo ſaluatore noſtro lætari, & cũ laude in lætitia gloriari: ✱ & in fide atque cultu nominis tui confeſsionem dabimus tibi laudis ſempiternę. CONTINVATVR VOX FIDELIVM DE TRIBVLATIONE CLAMANTIVM. 11. Iſta quidem quę ſuprà iam expreſſa ſunt, audiuimus & cognouimus, patres noſtros in pręteritis ſęculis, tãta & tã mirãda abs te accepiſſe ſuperni tui auxilii beneficia. Nũc verò ĩ noſtro hoc tẽpore miſerię & tribulationis, lõge in diuerſũ cõmutata ſunt omnia. Videris enim nos iã à cura & protectione tua abieciſſe, & nõ vltra ad noſtras afflictiones attẽdere: & ĩ cõfuſionẽ maximã deuenire pmiſiſti nos in ſubiectionẽ hoſtiũ & afflictionẽ magnã, quã ſuſtinem᷒ ab eis: ✱ & videris vltrà nõ velle egredi nobiſcũ in exercitibus noſtris ad auxiliũ. Ipſe enim effectus noſtrę mi-

Deut. 7.

12 Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros: ✳ *& qui oderunt nos, diripiebant sibi.* Deut. 28.

13 Dedisti nos tanquã oues escarum: ✳ *& in gẽtibus dispersisti nos.*

14 Vẽdidisti populum tuum sine precio: ✳ *& non fuit multitudo in commutationibus eorũ.*

15 Posuisti nos opprobriũ vicinis nostris subsannationẽ & derisum his qui ĩ circuitu nostro sunt.

16 Posuisti nos in similitudinẽ gẽtibus: ✳ *commotionẽ capitis ĩ populis.*

17 Tota die verecundia mea contra me est: ✳ *& confusio faciei meæ cooperuit me.*

18 A voce exprobrantis & obloquentis: ✳ *à facie inimici & persequentis.*

19 Hæc omnia venerũt super nos, nec obliti sumus te: ✳ *& inique nõ egimus ĩ testamẽto tuo.*

20 Et non recessit retro cor nostrum: ✳ *& declinasti semitas nostras in via tua.*

21 Quoniã humiliasti nos in loco afflictionis: ✳ *& cooperuit nos vmbra mortis.*

feriæ & expugnationis mõstrare videtur, ꝙ nõ sis nobiscũ in pugna, E
quomodo olĩ soles cũ patribus nostris exire ad pugnã, & pariter cũ
eis pugnare desuper, sicq; victoriam illis parare. 12. Inimicos nostros
priores fecisti nobis, eis cõcedẽs victoriã, & super nos dominationẽ
nos verò per illos deuinci, atq; in fugã verti, & in subiectionẽ venire
illis permisisti: vt simus iam in caudã, quorum patres olim erãt in ca-
put: posteriores, qui olim priores: victi, qui olĩ victores: subiecti, qui
olim dominãtes: ∗ & qui capitali odio semper nos sunt persequuti,
semper nobis bella & persequutionẽ mouere non desinunt, iam tua
permissione potestatẽ acquirũt super nos, & sibi nos atq; liberos no
stros & nostra omnia pro libito diripiunt, faciũtq; de nobis quic-
quid voluerint. 13. Permisisti nos fieri tãquam oues ad occisionẽ &
esum deputatas, quæ gregatim ad vænundandũ ducũtur de loco ad
locum, vel portãtur in humeris: quæ morti sũt proximæ, ita vt qua-
cunq; hora libuerit dominis vel emptoribus: iugulentur: ∗ passus es
nos populũ tuũ abduci captiuos ab infidelibus, & idololatris gẽtiũ
populis, atq; inter eos per miserandam captiuitatem dispergi. 14. Po F
pulum tuum quẽ olim vt peculium tuum, habuisti tibi charissimum,
iam passus es venũdari, quasi pro nihilo & absq; vllo precio: imò tu
ipse videris populũ tuũ alienigenis vendidisse, siue potius pro nihi-
lo dedisse, dum nihil ab eis accipiẽdo nos illis tradis: ∗ & non fuit in
cõmutationibus emptionibúsq; eorũ multitudo precii, sed modico
admodum precio, velut iumenta vilia, vili emebãtur: idque propter
nimiã copiam abductorum in captiuitatẽ, & expositorũ ad venũda
tionẽ nimiam multitudinem. 15. Fecisti nos in opprobrium & con-
tẽptum fieri gentibus alienigenis quæ adiacent nobis, ita vt subsan-
nent & derideant nos omnes populi impii qui habitant per circuitũ
nostrũ. Huc enim res nostras deuenire tu De⁹ permisisti, vt qui pri⁹
eramus omnibus per circuitũ alienigenis gẽtibus terrori & venera-
tioni, iã nos habeãt ludibrio, simúlq, facti eis in despectum & publi-
cam illusionẽ. 16. Permisisti nos fieri alienigenis & incredulis natio-
nibus in parabolã & in prouerbiũ: hoc est, in publicum despectum
ita vt de nobis nostráq; miseria passim omnes publice & priuatĩ lo- G
quantur, iocantes & illudentes: ac velut similitudo & exẽplum sim⁹
positi omnis confusionis: ∗ tãta quoq; est cõfusio & miseria, ad quã
tua permissione deuenimus, vt populi alienigenæ ĩsultãtes & expro
brantes moueant super nos capita sua. 17. Iugiter nunc confusio no-
stra coram nobis est, & non recedit erubescẽtia atq; verecũdia à no-
bis: ∗ & confusio atq; ignominia ista, ad quã deuenimus, operit faciẽ
nostram, ita vt sit plena cõfusio ignominiæ nostræ: propterea quòd
in tãtã subiectionẽ & miseriam maximam venimus, illis fœdissimis
idololatris subiecti. 18. Idq; maxime, propter voces oppressorum no
strorum, qui blasphemias atq; conuicia aduersum nos proferunt, ex
probrãtes nobis derelictionẽ hanc nostram & humiliationem, sic-
que etiam in blasphemiã tui nominis impie prorumpẽtes: ∗ propter
rabiem aduersariorum atq; persequutorum nostrorum, qui dum tã
ta nos humiliatione prostrauerunt, confusione maxima perfuderũt
19. Omnia hæc mala quæ cũ dolore recogitauimus, & enarrauimus H
ante conspectũ tuum, ecce apprehenderũt nos: iam sub his omnibus
tantis malis degimus: noluimus tamẽ obliuisci tui domine, neq; tui
memoriam à nobis abiicere, tuíq; nominis cultum & fidem abnega-
re: ∗ neq; inique agere voluimus contra testamẽtum tuum quod dis-
posuisti nobis, vt recederemus à te, tuóq; cultu derelicto idololatriã
sequeremur, & alias gentiũ coinquinationes. 20. Et non est auersũ,
neq; recessit retrorsum à te cor nostrũ: sed fidẽti corde tibi permane
mus, etiã in tantis difficultatibus adherẽtes, parati etiã in summo di-
scrimine tibi seruire: ∗ E cũ nos ita tibi permaneamus adherẽtes, tu
tamẽ cõtrà videris à nobis auerti, dũ gressus nostros quasi declinare
videris à via præceptorũ tuorũ, ac nos quasi extra viã tuã expellere
& eiicere. Dũ enĩ tã magnis opprobriis ab idololatris nos pateris af
fici, quasi nos à tua seruitute videris velle dimouere. 21 Permisisti e-
nĩ humiliari valde in loco captiuitatis, vbi multipliciter affligimur.
& ĩ magnã obiectionẽ atq; despectũ deuenire: ∗ imò in tãtis terrori-
bus, angustiis, periculis, & persequutionib⁹ egimus, vt nobis videre-
mur sub vmbra mortis detineri: mortíq; proximos nos arbitrãtes, il

A 22 *Si obliti ſumus nomen Dei noſtri: ✻ & ſi expandimus manus noſtras ad Deū alienū.*

23 Nõnne Deus requiret iſta?

✻ ipſe enim nouit abſcondita cordis.

B 24 *Quoniam propter te mortificamur tota die: ✻ æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis.*

25 Exurge, quare obdormis domine?

✻ exurge, & ne repellas in finem.

C

26 Quare faciem tuā auertis? ✻ obliuiſceris inopiæ noſtræ & tribulationis noſtræ?

27 Quoniā humiliata eſt in puluere anima noſtra: ✻ cōglutinatus eſt in terra venter noſter.

D 28 *Exurge domine, adiuua nos: ✻ & redime nos, propter nomē tuum.*

lā,quaſi deſuper venientē aſſidue expectaremus.22.Nos tamē interim,qnanqnā tot malis anguſtiamur, & propter tuum nomē etiā in
mortis periculis ſic ageremus,noluim⁹ obliuiſci,neq; abnegare,aut
relinquere nomē tuum,vt à tuo cultu recederemus: ✻ neq; expādere
voluim⁹ man⁹ noſtras ad deos alienos, ad deos & idola, gētiū, vt ea
adoremus,aut ea te relicto coleremus:quēadmodum faciūt alienigenæ iſti,quos tu paſſus es dominari noſtri:& ne tantis quidē malis vexati,adduci potuimus,vt gentiū abominationibns coinquinaremur
23.Nos enim ſciebamus, quòd tu inſpector eſſes & item iudex omniū,quē latere nō poſſet,ſi quid tale faceremus,& qui iſta ad iudiciū
adduceres,&exquireres ad vltionē æterni ſupplicii:propter quod,etiam ſi videremus nobis tēporaliter poſſe melius eſſe ī abnegatione
tui nominis,& in cultu deorū alienorum:noluim⁹ tamē abs te recedere, ducētes meli⁹ eſſe tēporaliter affligi, q̄ æterna punitione cū in- 2.Mac.7.
fidelibns illis abs te feriri: ✻ tu enim es quem nullū latet ſecretum,ne
abſcōdita quidē & occultiſsima cordis noſtri.24.Ecce enim ob hoc
ſuſtinere malētes quæcunq; obuenerint pro tuo nomine aduerſa,q̄
te relinquere,multis grauibus malis affligimur iugiter abſq; intermiſſione, perſequutoribus noſtris nullā dantibus requiē: ✻ ſumus facti
quaſi oues occiſioni deputatæ, quib⁹ iugiter mors imminet,quęque
de tēpore vitæ nullā habēt ſecuritatem:quę mortē expectant,cū voluerint qui emerunt eas:ſic & nos quaſi morti addicti cōtinuo in periculis mortis agimus,continuo expectantes impetū inimicorum,vt
in nos irruant,nóſq; interficiāt.25. Ecce mala multa & magna,quibus tuus populus affligitur,tibi domine Deus noſter propoſuimus:
quæſumus ergo,vt cōmoueantur viſcera miſericordiæ tuæ ſuper populo tuo,& exurge,acceleránſq; feſtina ad ferēdam opem oppreſsis
tuis.Videris enim dormire populo tuo, dū abſq; vindicta & vltione
tāta mala euenire pateris populo te colēti:dū diſsimulas, dū permittis,qui facillime,ſi velis intēdere,poſsis impedire,ſicuti & olim corā Pſalm.9.
patribus facere es ſolitus: ✻ exurge(inquam)à ſomno iſto,& ne vltra
diſsimules,neq; populum tuū derelinquas pœnitus vſque ad cōſummationē: ſed vel reliquis ſaluandis tandē intēde,ne prorſus deficiāt,
& deleātur de terra cultores tui. Iam enim abūde multa mala perſenſerunt ſerui tui,& iam tēpus videtur,vt eis tuam miſericordiā oſten
das 26.Quare enim tu domine vultū tuum nō cōuertis ad pauperes Pſalm.9.
ſeruos tuos:&quare tāqnā auerſo vultu ab eis,neq; vidēs quę eis in- Tren.5.
ferātur mala,permittis hoſtes nimiū crudeliter ī eos deſæuire? ✻ qua- Iudic.8.
re negligis, & nō attēdis ad inopiā & afflictionē noſtram:ī qua nos
ſumus ſerui tui,omni ope deſtituti,neq; aliud præter te habentes auxiliū,& grauiſsime ab hoſtibns afflicti .27. Iam enim vſq; ad puluerem humiliati ſumus,& ad terrā proiecta eſt vita noſtra,plena laboribus & miſeriis, & conculcatur vita noſtra ab impiis opreſſoribus
✻ & in tātis anguſtiis conſtituti procidimus ſuper terram āte faciem
tuā, humiliantes coram te animas & corpora noſtra, ita vt adhereat
vēter noſter terræ,eíq; velut conglutinetur pręlōgitudine morę ſuper eam:vt per hāc humiliationē tuam, miſericordiā ſupplices inuocarem⁹.28. Euigila domine Deus,ne vltra diſsimules:ſed in adiutoriū populi tui intēde,& ad adiuuandū fideles ſeruos tuos feſtina: ✻ &
ſaluos nos facias de manib⁹ aduerſariorū noſtrorū, ꝓpter inclytū &
glorioſum nomē tuum : propter temetipſum & immenſam miſericordiam tuam : vt quam in omnibus generationibus ita copioſe
ex perti ſunt patres noſtri , nos etiam poſteri iuxta promiſſa tua
aliqua ex parte ſentiamus, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLIII.

VErſu.1.Opus qnod operatus es in dieb⁹ eorū,&c. Poteſt accipi ſingulare pro plurali,opus pro operibus.Neq; enim vnicum opus eſt memoria dignū,quod Deus pro antiquis patribus exhibuit:ſed multa ſunt& magna valde.Neque eſt inconſuetum vſu ſcripturarum,numerum pro numero ponere. Qui tamē ſingulare ſingulariter intelligere maluerit,dicet ſingulariter hic fieri mētionem de illo opere qnod nominatim cōmemorat,introductionis videlicet filiorum Iſrael in terram promiſsionis,& expulſionis inhabitatorum ab ea, Forſitan autē requirat aliquis,qnur hoc opus prę cęteris,& ſolū proponat,uerbiſq; pluribus exaggeret,quur nō potius illas Ægiptiacas plagas, & Pharaonis ſubmerſionem in mari , quę videntur magis nominata prodigia? Qui hæc requirit,ſciat cōuenientius aliud non potuiſſe ad propoſitā rem adduci opus Dei ſpecta-

bile, ex omnib⁹ quę Deus pro populo illo olim exhibuit, quàm sit istud de expulsione inhabitātiū E
terrā promissionis, & introductione patrum. Nam hoc posterorū querimoniā valde rationabilem
& miserabilem reddit, quod ipsi ab alienigenis Diuina permissione sinātur expelli à locis suis, & in ca-
ptiuitatē abduci, cum patres eorum sola diuina virtute, nō propria virtute armorum in ea fuerint
potēter expulsis alienigenis, introducti. Multa siquidē in his differentia est. Nam pro illis Deus for
tissimus plurimas & ditissimas gentes extirpauit suæ deitatis virtute, vt locum eis daret habitatio-
nis: & gētes quæ illis nihil nocuerant, sed nec nocere cupiebant, imò quæ se in seruitutē etiā offer-
re paratę erāt, seuerissimo edicto diuinę voluntatis trucidatæ sunt, vt illi loca eorū inhabitarent, &
acciperēt terram repromissam: quam hi tamen, atq; horum patres, plurimis sæculis anteactis inha-
bitauerāt, vt solū natale. Neq; tot regibus, tantisq; populis & regnis parcitum est, vt vnus populus
filiorum Israel locum amplissimum acciperet. Populus autē iste desolatus & oppressus, cui dixim⁹
hunc Psalmum competere, ab illa terra in quam tam potēter introducti fuerāt patres, expelluntur
Deo permittēte: nōnunquam etiam ad hoc specialiter adiuuāte atque procurāte, idque ab alieni-
genis & infidelibus. Et quos pro patribus expulit Deus .i. infideles, & idolorū cultores, hi nunc vi-
cissim dominātes filiorū, expellunt eos de terra patribus data, iterum introductis gētibus quæ eam
polluant. Ista enim manifestum est in trāsmigratione Babylonica contigisse, atque etiam sub illustri
Antiocho. Et nūc similia quotidie videmus in terris fieri Christianorū, qui de suis locis crudeliter F
abducuntur, & cōmiscētur impiis Mahometicis, & idololatris gētibus. ¶ Versu, 4. Nec enim in gla
dio suo possederunt terrā. Poterat ad illud, quod de patrum suorū introductione in terrā promis-
sionis versu statim præcedēte adduxerāt afflicti filii, ex aduerso obiici: non mirum esse, si illi hoc po-
tuissent propter maximam multitudinē & exercitum earum fortissimum. Nā cum ad ingressū ter-
Nu.26. ræ promissionis pararētur filii Israel (sicut .26. cap. libri Numerorū legimus) summa eorum qui à
viginti annis & supra recēsiti sunt per manum Moysi in cāpestribus Moab super Iordanē, erat sex
cēta milia & mille septingēti triginta: qui omnes erant ad bella apti, exceptis paruulis, qui infra vi-
ginti annos erāt, neque inter prædictos fuerāt cōnumerati. Itaq; videri posset, quòd per hāc nimiā
multitudinē deuicissent gētes, quæ in montanis habitabant. Verum hanc obiectionē dissoluunt &
longe abiiciunt, cum in proposito versu quarto aperte testātur, quòd non suo gladio aut arcu pa-
tres ingressi sint in terrā promissionis, sed operatione diuinæ virtutis quę āntecedebat eos pugnās
pro eis: id quod manifestissimū est ex sacris historiis. Quia ergo hoc certū est, Deū sua virtute pa-
tres introduxisse, gētes vero expulisse: idcirco rationabilis videtur eorū quęrela, cum idem sit nunc
domin⁹ qui etiā ipsos similiter (si vellet) posset de manib⁹ inimicorū liberare: etiāsi ipsi non tn tan-
to sint numero, aut nō ex se tam valētes. Nō enim est Deo differētia, saluare in multis vel in paucis
si modo voluerit. ¶ Versu. 6. Tu es ipse rex meus & Deus meus, &c. Versus iste cū quatuor sequēti- G
2.Re.14. bus (vt in argumēto tactum est) difficultatē facit cōtinuationi huius orationis: propterea quod hic
non vidētur iam loqui qui cœperāt ab initio, & qui sunt finituri orationē afflicti & desolati poste
ri: sed ipse Dauid cum suo populo, sese facit sub sua persona, de suorū tēporum prosperitate bene
fidenter loquentē. Et quidē clarus esset huius orationis processus, si isti versus à supplicātibus mi-
seris ita ponerētur. Tu quoq; qui primos patres in terram introduxisti, ipse idem es, qui post in
subsequētibus generationibus & seculis (vtpote tēpore Iudicum & Regū multorū, maxime Da-
uidis & Salomonis (tāquā Rex & Deus illorum, præcepisti illis fieri, & dedisti salutē: qui illis dedi-
sti inimicos qui per circuitū relicti fuerant, & non pœnitus à principio introductionis expulsi, af-
fligere, vētilare cornu, cōculcare & subiugare: idq; rursum nō per suum arcum & gladium, sed per
tuā misericordiā & potētiam: vnde tibi cōfiteri debēt, & laudem date in secula. Si (inquam) ad hūc
modū ipsos qui cœperant loqui ab initio continuato sermone fecisset Psalmista loqui, de pręteri-
torū tēporum fœlicitate, aptissimo ordine & congruētissima cōnexione sequeretur quærimonia,
Nūc autē repulisti: nec vlla esset difficultas cōtinuationis. Nunc autē dum suum sermonē interpo-
nit Psalmista, vbi prius loquentes introduxerat suos posteros, quos etiā posterius rursum facit lo-
quētes, ista interpositione sic cōfundit vnitatē cōtinuationis. Verū hæc res neminē turbare debet,
quæ & aliâs non raro solet in sacris libris occurrere, videlicet vt cōmutentur personæ loquētium, H
quēadmodum nominatim indicauim⁹ Psalmo secundo & quarto. ¶ Versu decimo, In Deo lauda-
bimur tota die. De verbo laudari, in ea significatione, in qua hic ponitur, require supra, Psalmo tri-
gesimotertio. ¶ Versu. 1. Nunc autē repulisti & cōfudisti nos. In hoc versu, atque item in cōsequē-
tibus, quod dicitur Deus fecisse omnia illa, nēpe repulisse populum, cōfudisse, auertisse retrorsum,
dedisse tanquam oues escarū, dispersisse, vendidisse, posuisse in opprobrium & parabolam, & cæ-
tera: accipi potest dupliciter. Primo secundum permissionē tantum, eo quòd Deo permittēte hæc
omnia euenerīt illis, cum facillime (si modo vellet, & si sic ei esset placitum) prohibere posset: quē-
admodū à patribus antiquis hæc mala, sua dextera & brachio auertit, eo quòd fuisset ei beneplaci-
tū in illis. Et notū est, in scripturis hūc esse sermonis vsum nō infrequētem, vt dicatur fecisse Deus
Roma.1. quod factum est ipso tantum permittēte, non etiam ad rem ipsam cooperāte, Quēdmodum est il-
Exo.10, lud apud Paulum, Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ, in desideria cordis & in sensum re
11.&,14. probum. Itē in Exodo; Obdurauit dominus cor Pharaonis. Altero modo possunt prędicta accipi
nō secundū permissionē tantum, verumetiā secundum efficientia. Quia enim quæcūq; hic ponū
tur, mala sunt non culpæ, sed pœnæ: eiusmodi autē malorū Deus author, & efficiens causa esse po-
test, absurde poterunt etiam secundum efficientiam intelligi, vt Deus ista fecisse dicatur. Et conso
nabit valde hæc intelligētia illi quod in annotationib⁹ Psalmi. 38. prolixe deduximus, circa versum

A duodecimum:quẽadmodum videlicet iusti,dum affliguntur tẽporaliter,& mala sustinent,omnia
illa tanquã à Deo suscipiunt,& ad ipsum vt liberatorẽ in humilitate cõfugiunt. Et plane huic sen-
tẽtiæ astipulantur plurima Prophetarum testimonia,in quibus admodum frequẽter legimus com
minationes de adducẽdis à domino malis,& afflictionibus variis:quẽadmodũ videlicet Hieremię
quarto,ex ore domini dicitur,Malum ego abduco ab Aquilone,& contritionẽ magnam.Et cap.5. Hiere. 4
Ecce ego abducã super vos gentẽ de longinquo,gentẽ robustam, & cætera.Et per Moysen in con Ibidẽ.5.
testationibus,palàm fatetur,omnia hæc mala se operaturum in eis,si ipsum dereliquerint. ¶ Versu Deut.32.
14. Et non fuit multitudo in commutationibus eorum. Sẽsum quem Elucidario mõstrauit,expri-
mit clarius versio beati Hieronymi ex Hebræo,quę habet,Nec grãdis fuit cõmutatio eorum .i. nõ
magno cõmutasti sine vẽdidisti eos,sed quasi pro nihilo.Cui etiam accedit Felicis trãslatio,Et non
multiplicasti in cõmutatione eorum:quod est,non abundasti,nõ factus es ditior in vẽditione eo-
rũ:hoc est,non magno vendidisti.Quæ satis aperte coincidũt in eandem sententiã.Nam ex re quã
non magno vendis,non potes ditari,neq; multum proficere.Potest tamen vulgatę nostræ lectio-
nis accipi etiam alia intelligentia, huiusmodi: Tanta fuit multitudo eorum qui venditi sunt, vt in
cõmutationibus eorum siue vẽditionibus non esset certa multitudo,aut certus numerus: quemad
modum illa quæ vilissimo precio vẽduntur, & quorum plurima ad venundandũ exponuntur di-
B cere solem⁹,sine numero vendi.i.sine certo numero. ¶ Versu.19.&.20.Hæc omnia venerũt super
nos,& cætera.Quæ hic de sua innocentia loquuntur afflicti,supplicãtes pro misericordia,quãtũ ad Danie.1.
bonos intelligi debent,qui ne in tãta quidem desolatione,etiã cum in captiuitatẽ essent abducti,o-
bliti sunt domini Dei sui,Sic enim de Daniele cũ sociis Anania,Azaria,Misaelo legimus,quòd cõ-
stituta de mẽsa regis cibaria optima,& vina,propter cultum Dei respuerint: præeligẽtes legumina Tobiæ.1.
ad vescẽdum,& aquam ad bibẽdum,omnibus cibis regiis.De Tobia quoq; legimus,quòd in capti-
uitate positus,veritatis viã non deseruit ita vt aliis ad vitulos aureos abeuntibus,ipse consortia fu-
geret eorum,cultúmq; domini requireret:& cum omnes ederẽt de cibis gentilium,ipse custodiuit
animam suam,& nunquam contaminatus est in escis eorum.Neq; est ambigẽdum,eiusmodi plures
extitisse tum tẽporis,qui etiam in dispersione sua impollutos se custodierũt ab omni inquinatione
gentium. ¶ Versu.20.Et declinasti semitas nostras à via tua.Secunda pars huius versus,absque ne-
gatione affirmatiue posita videtur:atque ita sensum habes in Elucidatione expressum. Sunt autem
qui repetere malunt negationẽ ex priore parte,ad hunc modum,Et nõ recessit retro cor nostrum,
& non declinasti semitas nostras à via tua. Eritq; tum hæc sententia,Tu nõ fecisti, neque passus es
gressus nostros deuiare à via tua recta.Hoc est,Licet tantis nos tẽporalibus malis afflixeris,non ta-
mẽ permisisti nos à via tua discedere,sed hac in parte nos custodisti.Et huic intelligentiæ consonat
C lectio beati Hieronymi ex Hebræo,Nec declinauerũt gress⁹ nostri à via tua.Sed Felicis trãslatio a-
perte pro vulgata lectione facit.Sic enim absq; negatione vertit, Et declinasti gressus nostros à via Rom.8.
tua.Similiter habet & Chaldaica.Paraphr.Et tu declinasti gress⁹ nostros à recta via tua.¶ Versu.24.
Quoniã propter te mortificamur tota die.Hunc versum beatus Apostol⁹ in octauo capite episto-
læ ad Romanos,applicat etiã nouæ legis sanctis & fidelibus,qui pro Christi nomine patiũtur per-
sequutionẽ,loquẽs de se suisq; similibus,in hunc modum,Quis nos separabit à charitate Christi?tri
bulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum: an persequutio?an gladius?Sicut scriptũ
est,Quoniã propter te mortificamur tota die,estimati sum⁹ sicut oues occisionis, Sed & in cap.4. 1.Cor.4.
prioris Epistolæ ad Corinthios,videtur ad præsentẽ locum respicere,cum ait,Puto autẽ,quòd De-
us nos Apostolos nouissimos ostendit,tanquam morti destinatos:quia spectaculũ facti sumus mũ
do,& angelis & hominibus.Et quæ consequẽter enumerat,magnæ humiliationis opprobria,aper-
tissime quadrant ad omnia quæ hic enumerantur,ad declarationem oppressionis & multiplicis mi
seriæ.Manifestum itaq; est ex Pauli testimonio,Psalmum istum cõmode posse applicari sanctis no
uæ legis,tẽporaliter ab impiis pro Christi nomine patiẽtibus,qui merito conqueri videntur de sua
derelictione, & poscere à Deo auxilium: cùm, patribus illis antiquis Dei cultoribus tanta co-
D gnoscantur exhibita beneficia.

XLIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste qui sequitur,dulce canticum est & suauissimum epithalamium,id est,nuptiale carmẽ.quod diuinus Psaltes dulcissimarum nuptiarum multo ante rei exhibitionem factus cõtemplator, de plenitudine cordis,ad spõsi sponsæq; gloriam eructauit. Canit autem nuptiarum Christi cum Ecclesia iucundissima gaudia,ad fœlicem illam copulã filii Dei cũ humana natura & vniuersa Ecclesia aspirans,simul & exhortans. In primis itaque versibus duobus,quasi præfationẽ præmittit suo carmini:indicãs,quod de inhabitãtis sancti spiritus plenitudine & dono,canticum istud bonum esset decantaturus,per quẽ suã linguam sic asse rit agitari,quomodo calamus in manu velocis scribæ agitat,ita vt à laude sese cõtinere nõ possit,posteaquam ille scribere voluit. Mox verò à versu tertio suum carmen inchoat: primũ quidem sponsi decorem,gratiã,& benedictionem collaudans:eundémque ad prælium cum principe tenebrarum,pro sua spõsa sãcta Ecclesia exhortans,prosperum successum & triumphum in virtute omnipotentis dexteræ promittens:ita vt nationes populorũ,sagittis doctrinæ salutaris salubriter vulneratæ.sub eo casuras,inque eius subiectionẽ venturas pronunciet:regni quoque eius stabilitatem & æquitatem,ac plenitudinis spiritualis præcellentẽ vnctionẽ,atque ob hanc suauissimarum laudum super illum à fidelibus Ecclesiis effusionem,ad sponsi laudem,mira verborũ festiuitate,simul & sententiarum atque comparationum dignitate prædicãs. Atque hæc quidem, vsque ad versum vndecimum, A quo deinde,ad sponsam conuertit suæ laudis canticum,quam à dextris sponsæ aureo vesti-

mento indutam vidit astare: quam suauiter in spiritu alloquẽs, monet propheta, ac velut dulciter instruit, qua ratione suo sponso valeat chara semper permanere, nec repudii debeat metuere periculũ: si videlicet audiat, videat, inclinet aurem, & populum diaboli atque opera eius detestetur. Sic enim futurũ sit, vt ipsius decorẽ amplectatur dominus Deus omnibus adorandus, quoniam ornatum interiorẽ potissimũ diligit & requirit, simul cum exterioris bonæ operationis exemplo, & virtutũ omnium vario ornatu, per quem ornatum futurum dicit, vt multæ filiæ ad sponsum regem cum lætitia post illam currentes, adducãtur in thalamũ eius. Huius autem negotii promotores, sanctos dicit Apostolos futuros: qui loco primorum illorũ patrum & patriarcharũ, Christo nato, principes sunt constituti super oẽs populos vniuersæ terræ: vt per illos sanctæ Ecclesiæ sponsæ Christi decor monstretur, & ad sponsi nuptias per illos virgines adducantur: id est, ad fidẽ & cultũ Christi. Tandem duorum versuum conclusionem ponens, vt præfationem fecerat similiter duorum, se dicit velle in sempiternum memorari nominis domini, & populos laudem sempiternam reddituros prænunciat, pro reuelatis atque exhibendis immensis beneficiis. E

QVADRAGESIMIQVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Eructauit cor meum verbum bonum:*

✳ *dico ego opera mea regi.*

2 *Lingua mea calamus scribæ velociter scribẽtis*

Cã.1.10. 3 *Speciosus forma præ filiis hominum:*

Ioan. 1.
Ioan.3.
Ioan.1.

✳ *diffusa est gratia in labiis tuis.*

Ioan.11.

Ioan .6.

✳ *propterea benedixit te Deus in æternũ.*

4 *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime.*

Ephes.6.
Hebr.4.

5 *Specie tua & pul-*

COnsiderans spiritus meus sponsi cælestis cum sua
sponsa sancta Ecclesia mirãdam copulam, contine- F
re se nequiuit: sed præ plenitudine internæ dulcedi
nis, effundere gestiit verbum cãtici longe optimũ:
& ad nuptiarum huiusmodi congratulationem,
sponsique ac sponsæ laudem, dictauit bonum nup
tiale carmen: ✳ opera mea, & quæcunque siue loquor, siue scribo, si-
ue operor, ecce loquor & profero ante conspectum regis sponsi, cu
ius gloriam specto in omnibus: & cui semper ego dico ac depromo
oĩa mea opera, ei nũc de cordis plenitudine dulce eructabo cãticũ. 2.
Non erit autem hoc mihi verbum à memetipso, neque per semetip-
sam hoc eloquetur lingua mea: sed erit ipsa tantum instrumentum
diuini spiritus, qui eam suauiter mouebit ad decantationem nuptia-
lis huius cantici: eritq; lingua mea velut calamus aut stylus in manu
scriptoris velocis, qui in scribendo peritus est, exercitatus, & expedi-
tus. Quomodo enim non ipse calamus scribit, sed scriba potius per
stylum: ita non ipsa erit balbutiens lingua mea, quæ hoc subsequens
cantabit epithalamium, sed ipse spiritus scriba admodum velox, qui G
eam pro suo placito mouebit, ad canenda tantis nuptiis digna. 3. Tu
ô Christe, rex & spõse suauissime, speciosus es forma, id est, tut⁹ for-
mosus, amabilis, pulcher & decorus, super omnes filios hominũ: tan
tus est decor tuus, & ornatus internæ veræque pulchritudinis tuę vt
nullus ex filiis hominũ tibi valeat cõparari. Es nãq; plenus gratiæ &
veritatis, & nõ ad mẽsuram accepisti spiritũ, qui te facit sine mẽsura
speciosum, ita vt omnes de plenitudine pulchritudinis tuæ oporteat
accipere: ✳ multa gratia, sũt adornata labia tua, suntq; admodũ grata,
iucũda, & accepta. primũ quidẽ tuo patri Deo, cui tam sunt grata ac
placita tua labia, vt quicquid per ea tu pronũcies, ipse ratũ habeat, &
suum cẽseat esse sermonẽ: & quicquid per ea postulaueris, ipse placi
tũ habeat, & velit implere: cuius etiã iram aduersus tuam spõsam hu
manũ genus per tua gratiosa labia placasti, apud illũ loquẽs pro no-
bis bona: sunt etiã labia tua plena gratia in cõspectu sponsæ tuæ Ec-
clesiæ, ex quibus verba vitæ æternæ se nouit haurire, ex quib⁹ gratiã
salutẽ, & omne bonum sibi à Deo patre prouenire agnoscit: ✳ & ob H
hoc, ꝙ ita eximie decorus es, & propter gratiã istam labiorũ tuorũ,
benedixit te De⁹ pater, simúlq; & tuã sponsam & omnia mẽbra tua
benedictione sempiterna, & tibi, & tuis omnib⁹ benedictionẽ cõfe
rens gloriæ sempiternæ. Impetrasti enĩ tuis gratiosis labiis, vniuerso
humano generi pacem & salutẽ æternã: & maledictionẽ quæ super
nos erat, gratia labiorũ tuorum in benedictionem commutasti. 4.
Nunc itaq;, ô potẽtissime spõse, qui saluator es assignatus, liberator
atq; redẽptor sponsæ tuæ, ô gigas fortissime: quasi vir pugnator ac-
cinge gladium super femur tuum, ad pugnam te para, veni ad præliã
dum prælium pro tua spõsa, cõtra oppressores eius malignos, qui eã
sub sua tyrannide crudeliter subiectam detinent: assume tibi corpus,
quo pugnes aduersus principem mundi: ✳ Assume etiam verbum
sanctum tuum quod prædicaturus es mũdo, quod penetrabilius est
omni gladio ancipiti, in quo tanquã in gladio electo caput es ampu
taturus serpẽtis antiqui, qui hactenus tuã spõsam sub vanitate deti-
nuit. 5. In tuo illo plenissimo decore, & tua summa illa omnis gratię
& veritatis perfectione, aggredere rem, attẽta, intende incipe opus

A *chritudine tua, intende: ✻ prospere procede, & regna.*

6 *Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam:*

✻ & deducet te mirabiliter dextera tua.

7 *Sagittæ tuæ acutæ,*
B *populi sub te cadent in corda inimicorū regis.*

8 *Sedes tua Deus in sæculum sæculi:*
✻ virga directionis,
C *virga regni tui.*

9 *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem:*

✻ propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

D

10 *Myrrha, & gutta & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis:*

✻ ex quibus delectauerūt te filiæ regum, in honore tuo.

quod tibi mādauit Deus pater tuus de redemptione spōsæ tuæ: ✻ &
cū aggressus fueris, ne cesses donec perfeceris victoriā, sed perge &
progredere prospere: & iudicato, forásq; eiecto hui⁹ mūdi principe, Ioan. 12.
regnū quod ille sibi iniuste vsurpauerat, tibi vindica: vt pro illo cru- Ioan. 16.
deli tyranno, tu regnes, rex verus & mansuetus, in populo tuo. 6. Fa Zacha. 9.
cies autem hæc per tuā veritatem, mansuetudinem & iustitiam. Tua Matt. 21.
enim veritate, imò quia tuipse es veritas, debellare poteris, deuincere
atq; fugare illum omnis mendacii & vanitatis parentē, mansuetudi- Ioan. 14.
ne tua summa crudelē tyrannum: perfecta autē iustitia furē illum & Ioan. 8.
homicidā, iniustū alieni regni vsorpatorem: ✻ & dedocet te in opere Ibidem.
isto redemptionis & saluationis humanæ, atq; (vt ita dicam) adiuua-
bit, siue potius traducet ad optatum vsq; terminum, tuæ diuinitatis
omnipotentia. Hæc namq; sub tua humanitate abscōdita magnifice,
mirabiliter, & gloriose te faciet de hoste triumphare. Regnabis nāq;
vt homo, sed vinces vt Deus. 7. Eloquia illa veritatis, quæ tu ad pu-
gnandū veniens tecum adferes, verba Euāgelicæ prædicationis, quę
erunt velut acutissimæ sagittæ, dirigentur, iaculabuntur, & infigētur
in corda inimicorum tuorum, ô rex potētissime: ita vt sub te vulne-
rati salubriter cadāt populi, & per pœnitentiā quasi se tibi subiiciant.
Tu enim sicut in gladio pugnabis cōtra principem tenebrarū, vt il-
lum in manu valida suo regno expellas, ita in sagittis pugnabis cōtra
populos illi prius subiectos, id est, eloquiis Euāgelicæ prædicationis,
quæ tu velut sagittas acutas, partim per temetipsum, partim per mis- Hebr. 2.
sos à te pugnatores Apostolos ac pdicatores tuos iaculaberis, & infi-
gi facies in corda eorū, qui prius donec diabolo seruiebāt, inimici ti-
bi fuerāt: vt ita salubriter vulnerati, quasi sub manu tua cadētes, sub
ea se humiliēt, tuæq; fidei, ditioni, & seruituti se libenter subiiciant.
8. O Deus, rex & sponse nimium amabilis, tua regia sedes æterna est,
thronus & soliū regni tui in sempiternum perdurabit. Regnū enim
tuum, regnū æternum erit: neq; superueniēs vnquā fortior quisquā Lucæ. 1.
tibi illud auferre poterit, vt tu superueniēs, à diabolo illud es ablatu- Matth. 3.
rus: ✻ sceptrū quoq; regni tui, sceptrum est rectitudinis, æquitatis, & Lucæ. 11.
iustitiæ: quoniā nō in iniustitia regnabis, vt ille impius homicida mū Hebre. 1.
di rector tenebrarū, harum cui⁹ sceptrū est, sceptrū curuitatis & iniu Ioan. 8.
stitiæ: sed in rectitudine & æquitate, secundū quā vt pater & pastor Ephes. 6.
bonus, diriges & gubernabis in pace subiectos sibi populos. 9. Dile Ioan. 10.
xisti, ô sponse merito amabilis, iustitiā, & odio habuisti iniquitatē,
atq; ob hoc, cordi tibi fuit diabolū, omnis iniquitatis principē & au
thorem, omnis autē virtutis & iustitię osorē, ac pro sua virili oppres
sorē, expugnare: quo sic populos ab iniquitate quā odio habes emū
dares, & in iustitia quā diligis, erudires: ✻ ppter hoc enim, & ad hoc,
nempe vt iustitiā diligeres, & odisses iniquitatē: propterea (inquā)
ô Deus, vnxit te Deus pater tuus oleo lætitię & exultatiōis, vnctiōe
spiritus sancti, sup omnes cōsortes & cohæredes tuos, super omnes
electos, quos tibi placuit habere cohæredes & cōparticipes regni tui.
Quēadmodū enim super omnes homines spiritu sancto te pater vn Rom. 8.
xit non ad mensuram: ita & super omnes te fecit iustitiā diligere, &
iniquitatē odio habere. Atq; ob hoc, dignū duxisti (propter iniqui- Ioan. 3.
tatis subuersionē & iustitiæ promotionem) huiuscemodi inire præ-
liū. 10. Myrrha, & gutta & casia, & omnis generis bene odorifera
aromata atq; vnguenta, à vestimentis tuis defluentiáq; ab eburneis
domibus, à cordibus deuotis fidelium, & conscientiis sanctorū tuo-
rum: quæ sunt velut domus eburneæ bene tersæ, politæ, cādide, mū-
dæ, nitidæ, & pretiosæ, & sunt velut pyxides pretiosorum aromatū,
quæ sunt sanctæ oratiōes, laudes, benedictiōes, & gratiarū actiones,
carnis quoq; pro tuo amore mortificationes, & spirituales exercita-
tiones: quas velut super caput tuū effondent, & quib⁹ tibi caput sua-
uiter deliniēt, ita vt videātur quasi per vestimēta tua decurrere: quē-
admodū cum corporali vnguento quis perfunditur, per vestimēta li
quor decurrit: ✻ ex quibus pretiosis vnguentis te oblectabūt animæ
deuotæ, quibusuis tēporaliū regnorum filiabus nobiliores: nimirū
p principes populorū & reges terræ, sanctos Apostolos tuos, regene
ratæ. Hæ autē talium regū filiæ te oblectabūt illis aromatibus & li-
quoribus odoriferis, tibiq; magnas exhibebunt delitias ad honorē
tuū, ad impendēda tibi honoris obsequia. Valde enim tu oblectabe-

Psal. 112. 11 *Astitit regina à dextris tuis:*

✱ in vestitu deaurato, circundata varietate.

12 *Audi filia:*

✱ & vide, & inclina aurem tuam:

✱ & obliuiscere popu lum tuum, & domum patris tui.

13 *Et concupiscet rex decorem tuum:*

✱ quoniam ipse est dominus Deus tuus & adorabunt eum.

14 *Et filiæ Tyri in muneribus:*

✱ vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.

15 *Omnis gloria eius,* 1. Petr. 3. *filiæ regis abintus:*

✱ in fimbris aureis,

Galat. 5. Matth. 5. *✱ circumamicta varietatibus.*

tris in eiusmodi liquoribus: neq; alius est honor, quo malis honorari. E
11. A dextris autem constituisti tibi sponsam reginã tuam, Ecclesiam
sanctã tuam: quam inopem & pauperẽ de terra & stercore subleua-
re, atq; ad fastigium regni tibi complacuit exaltare, ita vt tecum esset
regni tui æterni particeps: ✱ quã tu quidem sordidis exutã vestibus,
deaurato siue aureo vestimento induisti, circundatã & circũamictã
variis ornatib⁹, vt tãti regis spõsam merito decet. Vestimentũ enim
aureum dedisti ei, fulgentẽ sanctam charitatem tuã, & vario ornatu
omnium cœlestiũ virtutum eam mirifice adornasti. 12. Liceat mihi,
ô spõsa nobilis, & filia altissimi regis, te paululũ alloqui, & admone-
re quomodo placere valeas dilecto & nobili spõso tuo. Primũ qui-
dem auditũ adhibere debes maxime sollicitũ, ad ea quę tibi loquitur
amabilis spõsus tuus, & quid in te loquatur diligẽter attẽdere: ✱ dein
de, tibi sollicite est prouidendũ quod ille dixerit aut iusserit, quomo
do, q̃ integerrime valeas iuxta eius voluntatem & credere & perfice-
re: & ad obediendũ illius voluntati auditum tuum diligenter accom
moda, vt nõ in vanũ transeat vox dilecti sponsi tui siue interius siue F
exterius loquẽtis: ✱ & ne recordatione impediaris vitæ veteris, obli
uisci te oportet populũ, de quo egredi te iussit, cũ te vocaret spõsus
tuus: & domũ atq; cognationẽ prioris patris tui, id est, mundũ vni-
uersum te oportet contẽnere, & omnia quæ in mundo sunt, qui do
mus est diaboli patris omniũ male agentiũ: ita vt nihil vltra quicq̃
desideres aut cõcupiscas eorũ quę sunt in mundo, neq; vltra mãndu
care desideres siliquas porcorũ, quibus te ille pascere solebat, donec
in ei⁹ familia misere viueres: & ne vltra reuerti velis ad populũ tuũ,
vnde diuinæ voci obediens exiisti, id est, ad vitam & cõuersationem
peccatorum. 13. Hæc autẽ si obseruaueris, non est quod timeas vn-
quam te repudiandã à nobili sponso tuo: nõ est quod metuas, ne ali
quando tædere eum incipiat tuæ vilitatis & ignobilitatis: imò oble-
ctabitur ipse in pulchritudine tua, quã ab eo accepisti: eritq; ei in te
beneplacitũ: ✱ iustũ autẽ omnino est vt ita attentissima sis, quomo-
do dixi, ad vocẽ illius, diligẽter audiens & vidẽs, aurẽmq; inclinans,
& aliorũ obliuiscens: quoniã licet te in sponsam sua dignatione ele- G
gerit, tamen meminisse te semper oportet, q̃ sis illi impar, & quanto
te sit nobilior, qui te dignanter elegit: videlicet non mortalis: homo
pur⁹, similis tibi, sed domin⁹ Deus tu⁹, qui te creauit & regenerauit:
vnde & ipsum adorabũt vniuersi fideles & omnes natiões populo-
rum. 14. Adorabunt (inquam) etiã filiæ huius sæculi ditissimæ & no
bilissimæ: cuiusmodi sunt filiæ Tyri, opulentissimæ & nobilissimæ
vrbis: quę cum muneribus magnis & preciosis venient ad adorandũ
dominum Deum tuum, cupientes & ipsæ in sponsas recipi, & cũ eo
nuptiis copulari: ✱ Populi quoq; gentium (inter quas admodum no
minati sunt Tyrii) venient cum muneribus, ad adorandum dominũ
Deum tuũ: ✱ imò propter tui sponsi magnificentiã & præcellentem
gloriã, etiam tuum vultum ô spõsa nobilitata, ô sancta Ecclesia Deo
cõiuncta, deprecabuntur omnes diuites populorũ & gentiũ: magni
etiam & gloriosi in populis procident ante faciẽ tuã, & te depreca-
buntur, vt eos tibi velis adiungere, & in sponsi tui cõmunionẽ tibi
vnitos perducere. Scient enim, quoniã nõ poterunt nisi per te & in H
te tuo spõso copulari: atq; iccirco tibi sese adiungere etiã gemebun-
dis præcibus supplicabunt. 15. Omnis gloria eius, nempe ipsius huius
filiæ altissimi regis, intrinsecus est: omnis ornatus filiæ & sponsæ ma
gni regis, quẽ ipse quærit, quẽ ipse amat, quẽ concupiscit, non exte-
rior est in vestimentis corporalibus multi precii, sed interior: ille vi-
delicet qui intrinsecus latet in corde fideli, aurea charitate pulchre
rutilante, cuius Deus attendit & cõcupiscit pulchritudinẽ: ✱ neq; ta-
men in interiore ornatu sic oblectatur, vt exteriorẽ omnino vel nõ
curet, vel etiã non exquirat. Vult enim & aureas fimbrias (quæ foris
prominent hominũ cõspectibus) habere sponsam suam, & vult eam
circundari quasi vestimẽto variegato, & variis coloribus intertexto,
hoc est, vult interius latentem spiritus ornatũ & charitatis fulgorẽ,
in operibus etiã exteriorib⁹ (quę charitas exigit) apparere. Vult enim
sponsus, vt per dilectionẽ fides spõsæ operetur: & lumẽ in quo ipse
interius oblectatur, foras etiã vult proximis in exẽplum bonum ra-
diare ad suam gloriã: ✱ Circumamiciri quoq; eam vult varietate co-

A

16 *Adducentur regi virgines post eam:*

** proximæ eius afferentur tibi.*

B 17 *Afferentur in lætitia & exultatione:*

** adducentur in templum regis.*

18 *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij:*

** constitues eos principes super omnem terram.* C

19 *Memor ero nominis tui in omni generatione & generationem.*

20 *Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in sæculum sæculi.*

lorum multiplicium, quoniã omnium virtutũ studio suã sponsam
vult honestari: quæ sic sunt charitati interius rutilanti intextæ, quo-
modo in pretiosis operimẽtis diuersos colores filis aureis videm' in- Cant. 6.
tertextos .16. Hanc autẽ spõsam sic caste, mũde, & tamen pulcher-
rime à sponso ornatã videbunt filiæ Sion, virgines, cõplures animæ
deuotæ electorũ, & capientur desiderio pulchritudinis spõsę huius,
cupiẽntq; & ipsæ huius spõsæ fieri pedissequæ: adhærebũntq; & ad-
iungent se illi, illectæ pulchritudine eius. sicq; per illã ad regem spon
sum, quasi post ipsam insequentes, adducentur ad fidẽ & cultũ eius:
vt etiam ipsæ illi iungantur, & ad nuptias similiter recipiãtur: * pro-
ximas multas suo exẽplo prouocatas, & sua gratiosa pulchritudine
attractas, ipsa adferet ò rex, & adducet ad cultum tuũ tuásq; nuptias.
Complures enim fideliũ animæ, quæ prius diabolũ sequebantur pa
trem & amorem suũ, sancto ornatu proximorũ prouocatæ, seipsas
detestari discunt, mundúmq; abnegare, & ad sponsi regis nuptias ꝓ-
perare. 17. Adducentur autem huiusmodi in magna lætitia & mirifi-
ca exultatione, tã ipsius sponsi, qui maxime in earũ aduentu gaudet,
q̃ ipsius spõsę, quæ nescit inuidere quotquot aduenerint: sed eo gau
det amplius, quo magis multæ accesserint: magna insuper lætitia san Lucæ. 17.
ctorũ angelorũ, quibus gaudiũ est super vno peccatore pœnitentiã
agẽte, quiq; ad has procurãdas nuptias perpetua sollicitudine elabo-
rant, & sunt velut paranymphi aut pronubi nuptiarũ istarum: * ad-
ducentur (inquam) in aulam sanctam, & in thalamum siue templum
summi regis: nunc quidẽ, per fidẽ, in Ecclesiæ sanctæ vnitatem, quæ
est templum Dei regis summi: post verò, in cælestem mansionẽ, vbi
cum beatissimis ciuibus suis Deus gloriose inhabitat: vt illic primũ
imperfectius, deinde & hic plenius suo sponso nuptiis indiuiduis co
pulentur. 18. Quòd si requiras, per quos ita post sponsam adducẽtur
regi virgines, ecce loco patrũ illorum primorum atq; Patriarcharũ,
Abraham, Isaac, & Iacob, tibi ò sponse amabilis nascentur filii eorũ
sancti Apostoli, atq; horum etiam loco successores illorũ, viri Apo-
stolici: * hos tu, ò sponse nobilissime, principes cõstitues populorũ
per vniuersum orbẽ terrarũ. Mittes enim illos in virtute tua, & in co Mar. 16.
mitatu atq; operatione spiritus tui sancti, in omnes fines orbis terrę,
vt populos eruant de potestate principis tenebrarũ, & ad tuæ verita
tis regnũ adducant: quos tu velut tuo loco constitues, faciésque esse
perfectos & principes Ecclesiarum, atq; omnium populorum, quos
tibi intra eas cõgregabunt. 19. Memor ero ego, & recordabor nomi
nis tui, ò domine ò sponse nimium amabilis: & memorabile faciã in
canticis nomen tuum, per omnes generationes sęculorum, ita vt nũ
quam tui nominis memoria deficiat de corde meo, neq; posterorũ
meorum. 20. Propter hæc omnia tam magnifica & admiranda (quæ
tibi cecini in iucunditate spiritus mei) populi ipsi quos eliges tibi in-
tra Ecclesiam sanctã sponsam tuam, quósq; tuis nuptiis dignos habe
bis, cõfessione laudis celebrabunt te, laudem sempiternam & perpe-
tuam gratiarum actionem persoluent tibi in sæculũ sæculi, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLIIII.

D VErsu 1. Eru. cor meum ver. bon. Nonnulli ad patrem referunt hoc Psalmi initium, vt ipse pater de æterna verbi à se & ex se generatione loquatur, dicẽs: Eructauit cor meũ verbum bonum; qué sensum hymnus quidã à nõnullis Ecclesiis in natali domini cantari solitus indicat cuius initium, Corde natus ex parentis, ante mundi exordium. Et id quidem admodum recte. Nam pater æternus de corde suo, id est, de sua substantia, gignit de se filium, quasi verbũ eructãs: cui verbo eandem cõmunicat bonitatem, quam & ipse habet, imò quæ est ipsemet Deus. Et hanc quidem sententiam libenter ipsi quoq; sequeremur, si ea quæ mox subiiciuntur, tam consonarent, aptéq; responderent eidem intelligentiæ. Verum hæc magis Prophetæ loquenti videntur competere, q̃ Deo patri: dicere videlicet opera sua regi, linguam ipsius esse calamum scribæ velociter scribentis. Sed & totus Psalmi processus indicat non loqui Deum patrem, sed prophetam spiritualiter nuptias istas contemplantem. Nam de Deo patre sub tertia persona Psalmus loquitur, dicens: Propterea benedixit te Deus in æternum. Et iterum, Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. Nos itaque, quanquam nulli præiudicantes, talem elegimus intelligentiam, quæ ab initio ad finem vsque Prophetali voci conueniat. Notandum verò, in verbo eructauit, indicari similitudinem hominum corporaliter eructantium: quod maxime fieri solet, vel cum nimium pleni sunt, vel cum pinguia nimium manducauerunt. Atq; ita & viri sancti, cum pleni sunt cœlestium mysteriorũ cognitione (quæ pinguia sunt & delicata) eructant de plenitudinis profundo. Sic & alio loco dicitur,

Psal.144 Memoriam abundantiæ suauitatis tuę eructabunt. Et rursum, Eructabo abscondita (dicit filius) à cō E
Psal. 77. stitutione mundi. ¶ Versu eodem, Dico ego opera mea regi. Cauendum, ne quis putet verbum di-
co (id quod prima facie aptius ad intelligentiam videri posset) primæ esse coniugationis, pro dedi-
co aut nuncupo. Nequaquam enim ita accipiendum est, cum Græce sit λέγω, quod dico tertia coniu
gatione significat, similiter & in Hebræo participium est verbi amat loco verbi præsentis positum,
quòd valet dico vel loquor. Est enim sensus, Opera mea ego propono, ego profero regi, tanquam
ad gloriam eius facta. Et loqui intendit potissimum de opere carminis huius, quod nunc canit ad
laudem nuptiarū. ¶ Versu 2. Lingua mea calamus scribæ. Quòd hic de seipso confitetur Propheta,
idem necesse est fateamur & de omnibus quicunque non humana voluntate, sed spiritu sancto in-
spirati quippiam vel loquuti sunt vel descripserūt. Non enim fuerunt scribentes ipsi aut loquentes
nisi sicut calamus siue stylus in manu scriptoris, id est, non nisi instrumenta: ipse verò spiritus san-
ctus, primarius operator, à quo sicut eloquuta aut descripta veritas, sic & authoritas dictorum scri-
2.Petri.1. ptorumq; procedit. Vnde & beatus Petrus Apostolus ait, Non voluntate humana allata est aliquā-
do prophetia, sed spiritu sancto inspirati, loquuti sunt sancti Dei homines. Et quemadmodū de bo
na scriptura per calamum facta, laus præcipua, & prima gloria ipsius est scribæ qui calamum sua peri
tia dirigit, & sua agilitate atque habilitate modo congruo per chartam transuehit: ita si quid recte F
dicunt scribuntúe sancti dei homines, præcipuam laudem & primam gloriam sancto spiritui dire-
ctori concedunt. Nos tamen posteros conuenit, non solum scriptorem habere in veneratione, ve-
rūetiam post scriptorem & calamos, quibus spiritui sancto vti ad ministeriū placuit. In factis enim
insignibus, non solum ipse qui principalis est author, debitam accipit gloriam, verumetiā instru-
1.Reg.17 menta ipsa suum quendam accipiunt honorem. Vnde cum Dauid, caput Philistæi, proprio ipsius
abscissum gladio victor ingrediens in eo gestaret, non solū choros ipse audiuit sibi triūphalia can-
1.Reg.21 tantes carmina, verumetiā gladius iste, in quo abscissum fuerat caput conuitiatoris, debito est ho-
nore in sacris reconditus. Vnde.1.Reg.21.legimus à sacerdote Abimelech eundem Dauidi postulā-
ti exhibitū. Huiusmodi ergo calamos & stylos, qualem hic se confitetur Propheta sanctus, digna ve
neratione iustū est nos honorare: per quos ea nobis sunt descripta, quibus ad perpetuā nostrā sa-
lutē proficimus. Præcipua tamen gloria, Deo & spiritui sancto est debita. Quòd autem spiritus san-
ctus scribæ veloci cōparatur, satis apertum est ob hoc dictum esse, quòd in scribendo, temporis mo-
ra nō indiget: sed mox vbi voluerit, & quantum voluerit, & quomodo voluerit, calamum mouet.
Quemadmodum in sermone quodā de Apostolis beatus Papa Gregorius pulchre attestatur, cum
in multis cōtemplans spiritus huius merito admirandam potentiā, tandem subiungit, Qualis est au-
tem iste artifex? Nulla ad discendum mora agitur in omne quod voluerit: mox vt tetigerit mentē,
docet: solúmq; tetigisse, docuisse est. Nam humanū cor subito illustrat, & immutat. Neque verò il- G
lud est absq; consideratione prætereundum, quòd sicut scriba peritus etiam calamo inepto vti nouit
ad recte scribendum, tametsi plerunque bonis & aptis soleat vti instrumentis: ita spiritus sanctus
quanquam fere soleat tales eligere per quos vel scribit vel loquitur, qui per vitam bonam apti sint
& digni eius directione atq; impletione: nonnunquam tamen etiam per malos & peruersos homi-
Ioan. 11. nes dicit scribitúe quæ voluerit. Vnde & per Caypham, in Iudæorum consilio, apud Ioannem illū
Num.22 legimus loquutū, & per Balaam malum Prophetam magna quædam protulisse. ¶ Versu 3. Specio-
sus forma præ filiis hominum. Quòd hic de speciositate formæ dicitur, nihil dubiū est, quin ad spi-
ritualem pulchritudinem potissimum debeat referri: secundum quam constat, neminem hominū
Christo sponso posse cōparari. Atq; hæc est pulchritudo, de qua toties in Canticis & sponsus de
Canti.5. sponsa, & vicissim de sponso sponsa loqui solent. Dilectus meus (inquit sponsa) cādidus & rubicū-
Cant.4. dus, electus ex milibus. Tota pulchra es (inquit ex aduerso spōsus) & formosa amica mea, & macu-
la nō est in te. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias: & alia huiusmodi multa. Verunta-
men non male etiā ad corporis pulchritudinem poterit præsens versiculus minus principaliter re-
ferri. Verisimile enim est, Christum hominem sicut corpus optime compositum, siue (vt dicere so-
lent) complexionatum & proportionatum assumpserat, ita & colorem & formam & totam corpo
ris habitudinem, electissimā accepisse. Nō tamen accipienda foret hæc pulchritudo, secundū vulgi H
æstimationem, & carnalium hominum iudicium. Solent enim homines, illam formam fere pul-
chram iudicare, quæ facilius ardentiúsq; potens sit commouere libidinem. At verò nequaquam in
hoc speciosa forma consistit, nequaquam ista est recta naturæ pulchritudo. Nam & beatam virgi-
nem, nostri sponsi huius speciosi matrem, ferunt pulcherrimam secundum corpus & speciosissimā
extitisse, sic tamen, vt nemo vnquam hominum per eius pulchritudinem fuerit ad vllum illicitū af-
fectum excitatus siue inflāmatus. Accipienda ergo est vera pulchritudo, secundū proportionē na-
turalem coloris & formæ eius quæ ab interna cōplexione naturali procedit, quæ sese potissimum
monstrat in facie, ex qua proinde pulchritudo ipsa attenditur prouenire. Admodum autem dulcis
sese hic offert contemplatio, dū Absalonis recordamur corporalem pulchritudinem: quam tantā
fuisse legimus, vt etiā capillos cæsariei capitis sui magno venderet, cum semel in anno tonderetur.
2.Re.14. Sic enim legimus in historia libri Regū, quòd eos ponderabat ducentis siclis auri pōdere publico.
Iuxta hoc autem exemplum, secundum mysticam intelligentiam, à nostro isto speciosissimo Daui-
dis filio accipere nos oportet, & emere pulchritudinem, id est, de eius plenitudine accipere, vt nos
quoque ad mensuram speciosi simus, quomodo ipse est sine mensura speciosus. Tondet autem no
ster speciosus non semel in anno tantū, sed quotiescunq; volumus de sua nobis pulcritudine ven-
dit. Vendit autē non pretio ducentorum auri siclorum, sed prece & postulatione sola. Iuxta illud,

A Qui non habetis argentum, venite, & emite absq; vlla commutatione. Omnis enim qui petit, acci- Esaiæ. 55.
pit. ¶ Versu eodem, Dif. est gra. in lab. tu. De diffusione gratiæ in labiis sponsi, multiplex & copiosa Lucæ. 11.
intelligentia in Elucidatione posita est. Et tamen super ea dignum considerare, quanam ratione hic
de speciosio nostro sponso dicatur, quòd diffusa sit gratia in labiis eius, potius quàm in genis, in fronte,
maxillis, barba, oculis, aut palpebris. Solemus autē vulgo dicere, eos qui splendide nouerunt causas
perorare, & efficaciter ipsa vocis aptitudine persuadere, magnam in lingua habere gratiam. Et iux-
ta hunc fere modum hic dicitur, quòd diffusa sit gratia in labiis sponsi. Quomodo enim tantam cau-
sam, ad quam expediendam missus fuit à patre, potuisset peragere, & legationem tam arduam ad-
implere, de sarcienda videlicet inter Deum & humanum genus concordia, de veteri illa & obfir-
mata tot sæculis simultate componenda: quomodo (inquā) Deum patrem, qui tam grauiter & to-
ties hominum malitia offensus fuerat, placare potuisset: quomodo itē hominibus tam in idolorum
cultib⁹ radicatis, & in omnibus vitiis enutritis, persuadere potuisset recedere ab institutis paterna-
rum traditionum, ad cultum veri Dei patris sui: hæc (inquam) tam difficillima, quomodo iuxta æ-
ternum consilium in temporis plenitudine perfecisset, nisi fuisset diffusa gratia in labiis eius? Aduo
catus enim, in cuius labiis & lingua non est gratia, qui linguæ facundiam nō habet, & labiorum gra
tiam, nō est aptus sua aduocatione grauibus rebus transigendis: potissimū antiquis odiis & obfir-
B matis inimicitiis terminandis. Oportet enim, vt suæ linguæ facundia valeat vtriq; parti persuadere
cōditiones pacis, & animos diuisos ad vnum flectere, & in concordiā redigere: quod cū sit admo-
dū difficile, necesse est, vt magnam habeat linguæ gratiam qui hoc sit facturus. Atque ita sanè domi
nus noster Christus, constitutus mediator Dei & hominū, & apud iratum Deū aduocatus pro pec- 1. Tim. 2.
catis generis humani, necesse habuit primū quidē patris sui aduersum nos iram placare, & illius ani 1. Ioan. 2.
mū ad se flectere, ita vt consensum præberet in cōpositionem & pactū, quę ipse cum altera parte cū
humano genere erat initurus. Atq; hoc quàm fuerit difficile, tūc intelligimus, cum Dei iram quàm
iusta, quàm magna, quàm generalis, quàm diuturna fuerit, attentius cōsideramus. Ex altera autē par
te, quasi cum irrationabilibus bestiis illi erat negotiū, erátq; ei hoc in efferatis hominibus laboran-
dum, vt eorum animos obstinatos sua persuasione & prædicatione ad pœnitentiam adduceret, &
cōfessionem peccatorum, ac fructus pœnitentiæ dignos: vt alienatos à Deo, diabolóq; ac mūdo ser
uientes, ad Deum conuerteret, vt à terrenis rebus & vanitatibus (quibus assueti fuerant) eos auerte-
ret. Et hæc, altera ex parte, quantæ difficultatis sint facile cognoscimus, si humanæ naturæ inditam
illam originis peruersitatem, & ad omne malum procliuitatē, contrà verò ad bonū tarditatem, attē
dimus. Hæc itaq; duo, quanquam maxima & difficillima, ita tamen (gratia patri filióq; & sancto spi
ritui) videmus per Christum adimpleta, vt nullū vltra habeat inimicitiam patris maiestas aduersus
C genus nostrum, sitq; oblitus omnis iræ suæ, & veterum inimicitiarum vltra non recordetur: homi-
nes verò nō paucos videamus toto conatu fructus agere pœnitētiæ dignos, seq; ipsos abnegantes
fortissime, & toto corde quomodo Deo placeant intendentes. Quis non dicat, hunc aduocatum
& mediatorem, maximam linguæ habuisse gratiam? quis non dicat, plena fuisse gratia labia eiusmo
di, per quæ, res tantæ intra temporis modicum spacium (id est, annorum. 33.) compositæ sunt? Dica-
mus ergo sponso nostro, quòd verè magna & multa gratia sit diffusa in labiis eius: diffusa vtique, id est,
procedens à patre, à quo habet omnia: dicamus & hoc, quòd per gratiam istam labiorum suorum à
patre benedictionem impetrauerit sempiternam, non sibi tantum (secundum humanitatem) sed
etiam vniuerso semini suo, id est, toti Ecclesiæ & omnibus fidelibus. Nam & ipse pro re bene com
posita à patre accepit glorificationis præmium, à nobis verò laudem & gratiarum actionem: quo-
modo solent mediatores & pacis compositores vtrinque recipire gratiam & præmium: suo semini
autem, quæcunq; voluit, à patre similiter impetrauit. ¶ Versu 4. Accingere gladio tuo super fœ-
mur tuū, potentissime. Christum more humano, Propheta virum pugnatorem alloquitur, postu-
lans vt exurgat, ac cito veniat ad perficiendam generis humani suæ sponsæ liberationem. Cum au-
tem in priori versu tantum de gratia labiorum dixerit & superexcellenti pulchritudine, quòd hic etiā
gladium iubet assumere super fœmur suum, dulcissimum in hoc latet sacramētum. Videlicet, quo-
D niam non solum cum Deo patre & humano genere illi erat pro sua sponsa negotium: sed insuper
& cum principe tenebrarū illi res erat, non alia via quàm ferro (id est, vi gladii, & virtute dexteræ)
peragenda. Neq; enim cum tyranno diabolo suasionibus agendum erat, aut gratia labiorum ad-
uersus illum vti debuit: sed gladii virtute erat ille regno (quod sibi per fraudem vsurpauerat) pellen
dus: & in brachio valido erat sponsa sub tyranni vinculis alligata, liberanda. Cuius rei gratia conse-
quenter subiungitur, Deducet te mirabiliter dextera tua, id est, Diuinitatis tuæ potentia, quæ in te
secundum plenitudinem habitabit, in cuius fortitudine opus tuum quantum ad principem mun-
di mirabiliter & terribiliter perficies, & ad optatum effectū perduces. Hoc enim est, Deducet te
mirabiliter dextera tua, Triūphauit in virtute diuinitatis suæ. ¶ Versu quinto, Intende, prospere,
procede, & regna. Cauendū est, ne (vt ferè fieri solet) aduerbium prospere iūgatur cū priori verbo
intende, sed cum sequenti procede: vt sic legatur, Prospere procede, iuxta intelligentiam in Eluci-
datione positam. Hanc enim distinctionem manifeste demonstrat editio Romana, quæ legit, In-
tende, & prospere procede, & regna. Clarius etiā in græco, vbi præter coniūctionem, verbo vnico
dictum habetur, quod Latine per aduerbium cum verbo redditur. κατευοδοῦ enim Græce est, quòd
valet, prospere procede, habe successum bonum & prosperum, siue prosperare: quod vocabulum
etiam Paulus aliquoties vsurpat, nominatim primo capite Epistolę ad Romanos, Si quo modo Roma. 1.
tandem aliquando prosperum iter habeam veniendi ad vos. Totum enim hoc quod nos per cir-

cum loquutionem dicimus, prosperum iter habere, vnico vocabulo apud Græcos dicitur. ¶ Versu E
6. Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam. Notandũ, ꝙ contrariis modis ad diabolum
Gene. 3. Christus sibi suum regnum vindicauit de manu illius, ad pugnam aduenieus. Diabolus enim per
Philip. 2. mendacium dominatũ acquisierat super hominem: Christus autem per veritatem recuperauit. Dia
bolus per feritatem & crudelitatem, vt tyrannus sub sese captiuum detinebat genus humanum, ad
eum modum quo Pharao filios Israelis in Aegypto: Christus autem mansuetudine, obedientia, &
patientia vicit, factus obediens vsq; ad mortem, & similiter in mansuetudine imperat rex mãsuetis-
simus. Postremo, diabolus per iniustitiam, generis humani vsurpauit possessionem. Neq; enim ipse
hominem condiderat, neque comparauerat sibi vllo pretio, neque vllum habuit ius verum, quo
dominaretur illius. An verò hæc iusta erat possessionis causa, ꝙ hominẽ decepisset? An ob hoc ipse
sibi ius comparauit regni super hominem, ꝙ eum à Deo auertisset? Non vtique quicquam veri iuris
ipse sibi per hoc comparuit, nisi ꝙ diuina permissione, ob culpam, Deus hominem reliquerit in ma
2. Petr. 2. nibus eius, cui male in transgressionem consenserat. Iuxta illud Petri Apostoli, A quo quis supera-
Rom. 6. tus est, huius & seruus efficitur. Et iuxta illud beati Pauli, Cui exhibuistis vos seruos ad obediendũ,
serui estis eius cui obedistis. Atq; ita sanè, quantum ad nos attinet, iuste nos ille occupabat, Verun-
tamen, quantum ex parte Dei, nullũ diabolo super hominem ius erat, nisi solum quòd sua volũtate
permittebat dæmonẽ homini dominari. Possidebat ergo hominẽ secundũ iniustitiã. At verò Chri F
stus, perfectissima, imò (si dici posit) plusquã perfectissima iustitia, hominem sibi restituit. Nã cum
potuisset secundũ absolutã suam potentiã, solo verbo diabolũ abigere, & sibi restituere genus hu-
manũ, quemadmodũ solo verbo illũ condiderat ab initio: voluit tamẽ ad hæc, pretio iusto quasi a-
lienũ populum emere genus humanũ, & pretio vtiq; maximo, & in infinitũ mercis emptæ valorẽ
1. Cor. 6. superexcedente, id est, pretioso sanguine suo. Iuxta illud Apostoli Pauli, Empti estis pretio magno.
1. Petr. 1. Et illud Petri Apostoli, Non enim corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra
cõuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine agni quasi incõtaminati. ¶ Versu. 7. Populi
sub te cadent, &c. Quod dicitur, Populi sub te cadent, videtur interiectũ per modũ parẽthesis, vt
hæc sit sentẽtia, Sagitte tuæ acutæ in corda inimicorum regis. supple infigentur vel trãsibunt: vnde
fiet, vt sub te cadẽt populi. Istas autem sagittas, secundum Elucidationis intelligentiã accipimus pro
eloquiis veritatis, iaculis Euangelicæ prædicationis: quas partim per se ipse, partim per alios sagitta-
rios iaculatus est per vniuersum orbẽ. Misit enim sponsus rex noster in fines orbis terræ viros sagit
tarios, pharetras plenas habentes sagittis acutis, ad vulnerandũ in loco cordis nationes gentium. i.
sanctos Apostolos emisit, aliósq; viros Apostolicos plenos eloquiis veritatis ardẽtibus & acutis, ex
Psal. 119. virtute Dei vnde habebãt, vt penetrarẽt intima cordiũ. Atq; hæ sunt sagittę, quas alibi postulat, qui
Apoc. 6. inter odientes pacẽ, laborat in exilio cõtra linguas dolosas. Has sagittas emittebat ille, qui in Apo- G
calypsi super equũ album sedens, tenebat in manu arcũ, exiitq; vincens vt vinceret. Cuneus enim
prędicatorũ primitiuæ Ecclesiæ (qui per equũ illum candidũ significabatur, Christum sessorẽ por-
tantẽ) per sagittas huiusmodi, quasi ex manu & virtute Dei emissas, gentes & regna sessori suo Chri
sto subiecerũt. Beati verò, quibus istiusmodi sagittis acutissimis cõtigerit vulnerari: & fœlices, qui
sic eis vulnerantur, vt sub regis manibus occisi cadant. Notandum verò, ꝙ sagittæ istæ non in ma-
nũ ferantur, aut caput, aut pedem, sed in corda inimicorum regis: quoniã videlicet quem diuinorũ
eloquiorũ iacula verè contigerint, cui verè infixa fuerint, hunc mori necesse est vitæ veteri & affe-
Rom. 6. ctibus pristinis. i. (vt Apostolus ait) peccato: viuere autẽ Deo, cui prius fuerat mortu⁹. Vnde & qui-
Galat. 2. dam ex his vulneratis, sagitta percussus, dicebat: Christo confixus sum cruci, Viuo autem iam nõ e-
go, quoniam videlicet in corde mihi infixa est sagitta: viuit verò in me Christus, sub quo vulnerat⁹
cecidi, cui meipsum totũ amodo subieci. Sed & illud clarum per se esse potest attendenti, quod di-
citur inimicorum regis, secundum tempus præteritum debere accipi, pro iis qui antequam sagitta
ferirentur, inimici fuerant regis. Dum enim sagittantur, desinunt esse inimici. Vulnerantur enim
inimici, vt vulnerati cadant sub vulnerante, sicq; amici fiãt ex inimicis. ¶ Versu 8. Virga directionis,
virga regni tui. Notanda est secundæ partis constructio: quoniam nõ secundum localem situm, sed
contrario ordine est accipienda, hoc modo: Virga regni tui, est virga directionis: quæ constructio, H
in Græco clare se manifestat, dum posteriori loco articulus apponitur, non priori hoc modo: ῥά-
βδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Pro virga autem directionis, translatio Romana habet, virga
recta: beatus Hieronymus, ex Hebręo, virga æquitatis: quæ omnia eandem volunt sententiã. ¶ Ver-
su nono, Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lętitiæ. Propterea non hic accipiendum videtur,
vt id quod præcessit, innuat causam esse, eius quod subsequitur, vt sit sensus, Christũ propterea vn-
Rom. 5. ctũ esse oleo letitiæ præ participibus, quòd dilexisset iustitiam, & odisset iniquitatem. Non enim
videtur veritatem habere ista sententia: cum certum sit, Christum primo ipso momento sui conce
ptus, fuisse plenum gratiæ, & huius vnctionis spiritus sancti absq; mensura. Ac tunc quidem, non-
dum secundum humanitatem dilexerat iustitiam, neq; iniquitatem oderat, cum antè homo nõ fu-
isset. Sed accipiendum est, propterea (secundum faciliorem intelligentiam) vt significet quasi ratio-
nem finis, vt sit sensus: propter hoc, vt videlicet diligeres iustitiam, & odisses iniquitatem, vnxit te
Deus oleo præ participibus. Habet enim hoc in se istud oleum, id est, charitas Dei per spiritum san-
ctum in cordibus diffusa: vt quisquis eo vnctus fuerit, non posit non diligere iustitiam, neque
Psal. 118. non habere odio iniquitatem. Vnde & Psalmista hic noster, hoc oleo indubie vnctus, aliis in lo-
Psal. 100 cis clamat, iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, Facientes præuaricationes odi. Qui ode-
Psal. 138. runt te domine oderã, & huiusmodi alia multa. Et quo quisq; oleo hoc fuerit magis perunctus (si-

A quidem alius alio magis vngitur) eo magis,feruentiúsq; diligit iustitiam,& exosam habet iniquitatem.Pproptet quod,velut à posteriori,cognoscere nō ita difficulter possumus, an hoc oleo vncti simus.Qui enim inuenit non displicere sibi iniquitatem,sed eā potius diligit,iustitiam autē fugit& horrescit,sciat ille huius vnctionis se esse expertē.Qui verò in se(testimoniū perhibente fideli conscientia in spiritu sancto)senserit contrariū,gaudeat ille in vnctione suā.Oleū enim letitiæ est,nempe charitas Dei in cordibus credentium diffusa,per spiritum sanctum,qui datus est nobis.Refudat autē nobis hoc oleum, & stillat de plenitudine vasis huius,quod hic præ omnibus impletū dicitur id est,de plenitudine Christi filii Dei,qui hic dicitur vnctus præ consortibus suis. ¶ Versu eodem Præ consortibus tuis.Nota præ præpositionē,hic idem valere,quod supra,Præ participibus,id est, supra participes: quemadmodū huius eiusdem Psalmi versu tertio,Speciosus forma pre filiis hominum. sic per contrarium,præpositio à vel ab,pro infra nonnunquā vsurpatur. Vt Psalmo octauo, Minuisti eum paulominus ab angelis,id est,infra ab angelis.Quemadmodum enim præ vsurpatur pro super,ita ab,pro infra accipitur. Participes autem(vt alia habet translatio)hic vocat Propheta, omnes adoptionis filios,quos Christus vt primogenitus sui patris heredes fecit,& sibi cohæredes, iuxta illud Apo.Quòd si filii,&hæredes:heredes qdē Dei,cohæredes autē Christi.Nō sic autē participes nos dicimur Christi,quasi,nos partē simus accepturi regni eius, aut quasi per nos adoptio-

Roma.5.

Rom. 8.

B nis filios,ipse primogenitus & naturalis filius aliquid sit minus habiturus in regno,quā absq; nobis erat habiturus:aut quasi partē aliquam nobis ipse cessur⁹ sit , quemadmodum fieri solet in terrenis regnis,cum primogenito placuerit etiā alios fratres amplitudinis regni sui facere participes . Illic enim nulla omnino futura est partitio,nulla futura regni scissio: sed vnū erit & indiuisum omnium regnū quod omnibus satis erit.In quo tamen Christus regnabit vt primogenitus, præ omnibus eminēter.Dicimur ergo participes,id est,cōsortes cohæredes , & cōmunicātes in adoptione regni. ¶Versu .10. A domibus eburneis.Per domos eburneas. Elucidatio intelligit conscientias sanctorum: qui dū de intimis affectibus Deo laudes & gratiarū actiones,piásque meditationes quaslibet aut affectiones offerunt, quasi pyxides eburneas aperiunt, & super sponsi caput effundunt. Atq; in huiusmodi obsequio,plurimū cōstat oblectari dominū: iuxta illud, Sacrificium laudis honorificabit me.Et iterū,Immola Deo sacrificium laudis.Huiusmodi enim aromatibus vult à nobis teungi, pro suo lætitiæ oleo,quo nos vngit interius .Possent tamen (fere secundū eandem intelligentiam) per eburneas accipi sanctæ particulares Ecclesiæ,per orbem terrarū Christo adueniente ædificatæ, Est enim Ecclesia,Domus Dei: que ex candidissimis & solidissimis lapidibus , fidelibus hominibus ædificatur.Ab his aūt domibus eburneis,sponsus vnus omniū Ecclesiarum suauiter perungitur tu

Psal. 49.
Ibidem.

1 .Tim.3.

C prædictis aromatibus atq; liquoribus:dum illi vbiq; terrarū ab omnibus Ecclesiis canuntur laudes, gratiarū actiones & pia sacrificia offerūtur.In secunda autem parte,tametsi filias regum exposuerimus spiritualiter filias Apostolorū,qui sunt principes terrarum constituti à Deo:possumus,tamen etiā ad literam intelligere de filiabus regū,id est,magnatū,diuitum,atq; nobiliū. Nam & harū non paucæ,ad huius sponsi nostri cultum cōueniunt,ac bonis odoramentis Christū perfundunt.Cæterum,quod in fine versus dicitur,in honore tuo,perinde videtur valere,acsi dicatur,in honorando te,vel ad honorē tuum,vel ad honorandū te: ac si dicatur,Ex quibus te lætificauerunt,honorare te cupientes,& debita honoris obsequia tibi præstare volentes. ¶Versu .11. Astitit regina à dextris tuis.Valde iucundū est,quod hic dicitur,astare reginā à dextris sponsi.Nimirū hoc illud est,quod in carne veniens pollicitus est filius,Vbi sum ego(inquiens)illic & minister meus erit,multo magis ibi erit & sponsa mea.Ipse itaq; quemadmodū à patre Incū accepit in ipsius dextera,sic cōsimili honore & suā sponsam à dextris sibi cōstituet: volens nimirū eadem illam gloria sublimari & lætari, quam ipse à suo patre accepit.Hoc enim est,quod suis quoq; discipulis,iam abscedens,ac testamentum constituens dicebat.Eego dispono vobis,sicut disposuit mihi pater meus,regnum : vt edatis & bibatis super mensam meā in regno patris mei.Et apud Ioannē in oratione nouissima: Pater,volo,vt vbi ego sum,& illi sint mecum: vt videant claritatē meam . Et claritatē quam tu dedisti mihi,

Ioan.12.

Luce.12
Ioan.17.

D dedi eis: vt sint vnum in me,sicut & ego in te. Nō ergo quasi ancillā vilem ad pedes illā constituet spōsus iste generosus,licet nobilissimus: neq; vt ignobilē despiciet, ipse inconparabiliter nobilior: sed cōsidere secum faciet in cælestibus,in maiestate æternæ glorię.Vnde & in Apocalypsi ex spōsi iussione,spirit⁹ præconizat Ecclesiæ.Qui vicerit,dabo ei sedere mecū in throno meo: sicut & ego vici,& sedeo cū patre meo in throno eius.Hanc autem reginę Ecclesię in Christi dextera sublimationem presignabat olim thronus ille Bethsabeæ matris Salomonis,qui illi ad regē filium suū ingressę iussus est collocari,in quo & cōsedit ad dexterā regis. Cęterum, deauratū hic pro aureo dictum videtur.Vnde &.B.Hieronymus ex Hebræo vertit,in diademate aureo:& ali⁹,in massa auri ophir. Qui tamen malet distinctionem inter deauratum & aureū assignare, potest intelligere,secundū hoc quod sponsę ornatus & gloria inferior est gloriæ sponsi.ita vt sponsi aureū, spōsæ vero deauratum vestimentum applicetur.¶Versu .13. Et concupiscet rex decorem tuum. Non est istud sic accipiendum,quasi aliquid in nobis sit quasi ex nobis,in quo oblectari possit spōsus.Quicquid enim in nobis est amabile,siue concupiscibile,ex ipso est: neq; sumus,quantum ex nobis,nisi sordidi,cæci,nudi,& prorsus miserabiles,Proinde quod spōsæ dicitur,Cōcupiscet rex decorē tuū, intelligitur de decore & ornatu quo ipse eā adornat: aut ad hunc sensū,amabit te diliget, vt te decorā faciat, & suis diuitiis adornet.Qui enim se Christo obedienter submiserint,& eius mandata im vna plere sunt solliciti, hos ipse concupiscit suarum gratiarum adornare decore . ¶Versu .14. Et filię Tyri in muneribus. Per filias Tyri intelliguntur, vel conuersi ex gentibus. eo quòd Tyrus

Apoc.3.
3.Reg.2.

2.Cor.3.
Apoc.3.

erat ex nominatioribus & vicinioribus Iudeę,gentiũ ciuitatibus:aut diuites & nobiles,cuiusmodi E
in hac ciuitate cõplures erant.Hi autẽ vtriq; cum muneribus , & spiritualibus & etiã corporalibus
veniunt ad adorandũ dominum.Putant verò quidam, pro numero plurali hic legendum singulare
pro filiæ scilicet,filia.Atque ita sane in Græco legimus, καὶ θυγάτηρ τύρου ἐν δώροις, hoc est,Et filia Tyri
in muneribus.Similiter & beatus Hieronymus ex Hebręo singularem numerũ vertit.Atque hoc
modo eadẽ potest accipi sententia,quæ in Elucidatione ex numero plurali posita est,videlicet ista:
Etiam filia Tyri, id est,populus gentium, in muneribus adorabunt dominum Deũ tuum.Per filiã
enim Tyri(quæ ciuitas est nominata gentium) rectè intellim⁹ populum gentilem : quemadmodũ
per filiam Sion,populum Iudaicum non paucis in locis accipimus.¶Versu .15. Omnis gloria eius
filiæ regis.Difficultatem facit,& multis deceptionem, pronomen eius hoc in loco adiectum præ-
ter sententiæ(vt videtur)necessitatem,atq; etiam commoditatem.Putant enim huius pronominis
occasione plerių; nomen filiæ esse nominatiuũ pluralis numeri,vt sit hic sensus,Omnis gloria eius
scilicet sponsi,sitæ filiæ regis abintus.Scire autẽ oportet,hanc nõ esse veram sententiã.Nam filiæ,
genitiuus singularis est,id quod tam ex Græco,quàm Hebræo est manifestum.Nã Gręce habetur
absq; pronomine,πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, id est,Omnis gloria filiæ regis,abintus. Et simi-
liter beatus Hieronymus vertit , Omnis gloria filiæ regis,intrisecus.Accipiendũ ergo est prono-
men eius,secundũ hanc sententiã,vt simul cum genitiuo filiæ iungatur quasi per appositionẽ:hoc F
modo,Omnis gloria eius,nempe filiæ regis,intrinsecus est,siue abintus est.Hæc aũt sententia,illud
ipsum dicere videtur,quod beatus Petrus in prima sua Canonica Epistola de mulieribus scribit,di
1.Petri.3. cens,Quarũ non sit extrinsecus capillatura,aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorũ cul-
tus:sed qui abscõditus est cordis homo, aut incorruptibilitate quieti & modesti spiritus,qui est in
cõspectu Dei locuples.Ac consequenter exemplũ proponens Saræ,maximũ ornatum mulierũ do
cet esse spem in Deo,& venerationẽ,subiectionẽ atq; obedientiã erga proprios viros.Quod huic
Ibidem. loco accõmodantes dicimus,summũ Ecclesiæ ornatum quem sponsus requirit,esse obediẽtiã & fi
delem subiectionẽ ad ipsum.Vnde nec dicebat Propheta spõsæ,Vestire auro & indumẽtis pretio-
sis,aut stybio depingas faciem tuam,aut similia huiusmodi:sed tantum,audi,vide inclina aurẽ,&o-
bliuiscere domum patris tui,Hæc enim sunt,quæ à sponsa sua requirit dominus Deus,fidẽ scilicet
& obedientiã.¶Versu eodẽ,Circumamicta varietatibus. Varietates istæ quibus circumamicta di-
citur sponsa , intelligantur vestimẽta pretiosa & elegantia , magno artificio & multiplici intertex-
tione,variisque interfertionibus diuersorũ colorum elaborata:quas solent phrygianas vel phrygia
nicas vestes nuncupare.Beatus autem Hierony.ex Hebræo vertit scutulata. Translatio Chaldaica
habet,indumẽta diuersarũ figurarum.In Græco aũt dicitur numero singulari πεποικιλμένη: quod so G
nat,acsi Latine dicas vestem variegatã,vel diuersicolorẽ : quę omnia in eandẽ recidunt sententiã.
Quid autem secundum misticam intelligentiã iste varius ornatus sibi velit,satis monstrat Elucida-
tio.¶Versu.16.Adducentur regi virgines post eam.Quotidie post sponsam sanctam Ecclesiam re
gi Christo adducuntur virgines,quando posteri priorũ fidem & vitam insequentes, ad Christi fi-
dem accedunt,eiq; copulantur nuptiis.Dicuntur quidẽ post sponsam adduci:& tamen intra spon
sã sũt,& pars sponsi, dum adducuntur.Sponsa enim ista ex vniuersis fidelibus tanquam ex mem-
bris cõposita est.Attamen post sponsam adducuntur,quatenus priorũ patrum(qui in Ecclesia pręce-
cesserunt) fidei & morũ regulam insequẽtes,sponso merentur cõiungi.Videmus enim nos poste-
ri pulchritudinem sponsæ, & complacet nobis puritas fidei atq; secundum vitam integritas præde
cessorum in Ecclesia:atq; ita & nos post eam,ad regem sponsum currimus.Sãcti verò Apostoli&
prædicatores,dum plurimos ad fidei veritatẽ & vitæ iustitiam sua prædicatione inducũt,quasi an
se regem virgines & proximas adducunt. Atq; hi sane vsq; ad cõsummationẽ sæculi non deficiẽt,
sed nascentur semper pro patribus filii . Quod autẽ non solũ puellæ dicuntur, quæ adferuntur re-
gi,verumetiã virgines,illi respondet quod ait Apostolus,Despõdi vos vni uiro virginẽ castam ex-
2.Co.11. hibere Christo.Decet enim sponso virgini,sponsas virgines adduci in coniugium.¶Versu.18. Pro
patribus tuis nati sunt tibi filii Notandum,ꝙ sicut in locum Patriarcharum successerũt sancti Apo H
stoli,quos constituit Deus principes super omnem terram:ita &in horum locum succedere faciet
Deus,vsq; in sæculi cõsũmationẽ,viros Apostolicos,per quos Ecclesiæ ornatus promouebitur,
& in suo decore conseruabitur , vsq; dum ipsa transferatur in locum quietis sempiternæ.¶Versu
penultimo,Memor ero nominis tui.Tametsi libri vulgatiores habeãt,Memores erunt,plurali nu-
mero & tertia persona : verior tamẽ lectio Gallicani Psalterii(quod nos sequimur)habet numero
singulari,Memor ero.Nã memores erunt,sũptũ videt̃ ex æditione Romana.Quapropter in textu
primã personam & numerũ singularem(iuxta probatiorum codicum fidem)posuimus.Cũ etiam
Græca cõsentiũt:in quibus habetur μνησθήσομαι,id est,recordabor,memorabor,vel memor ero.Si-
militer & ex Hebræo beatus Hieronymus vertit, Recordabor.Verũtamẽ propter vsum Romanę
Ecclesiæ,nõ est omnino repudianda altera lectio(Habet enim & ipsa facilem & optimã intelligẽ
tiam) sed tantũ dicimus,ipsam nõ esse ex veritate Gallicanę æditionis,quã sequimur,& Elucidan-
dam suscepimus.¶Subiungendum verò in fine huius Psalmi, quod in vsu Ecclesiastici officii mul-
ta ex hoc Psalmo vsurpari solent,atq; decantari in laudem virginũ. Verũ in hoc vsu ,necesse est vt
multa ex iis secundũ longẽ aliam intelligentiã accipiantur, quam supra in Psalmi Elucidatione ex-
pressimus Vt (verbi gratia) cum illud, Diffusa est gratia in labiis tuis,propterea benedixit te Deus
in æternũ,de virgine qualibet canitur, quod in Psalmo manifestũ est de sponso fuisse dictũ: clarũ
est debere aliter in vsu illo accipi,quã suprà fuerit expositum.Sic item & de illo,Specie tua & pul-

A chritudine tua. Et, Propter veritatē. Item, Dilexisti iustitiam. Similiter & in sequenti Psalmo, Deus in medio eius nō commouebitur, adiuuabit eam Deus mane diluculo, vel secundum aliam lectionem, vultu suo, cani solet de vna qualibet sancta virgine: cum secundum intelligentiam Psalmi de tota Ecclesia videatur intelligi. Sed facile est piis animis, ista secundum proportionem ad prędicta, congrua aliqua intelligentia aptare vsui Ecclesiastico, & prærogatiuę virginum: quæ nos tamen, ne vltra modum efficiamur prolixi, particulatim declarare omittimus.

XLV. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, populi fidelis est in, domino Deo spe firmati, inq; eius fiducia nullam pertimescētis cōturbationem. Poterit autem conuenientissime intelligi de illa immani & generali persequutione, quæ in primordiis Ecclesiæ aduersus ipsam iā nasci incipientē, vbique terrarū sæuiebat: in qua psequutione, eminētes quique (vt reges, pontifices, & sapientes) caput erant atque præcipui. Diuina tamē protectione, Ecclesia sancta (quæ ciuitas Dei appellatur, sicuti & vere est) inconcussa permansit, neque quantūuis oppugnata hactenus potuit expugnari. Adeò verò ipsa non angustiabatur Ecclesia, neque opprimebatur, vt etiā interius, profecta virtutum & spiritualium charismatū irrigatione, tantò lætificaretur à Deo vberius, quantò exterius ab aduersantibus sæculi potestatibus persequutiones grauiores sustinebat. Tandem autē, Deo iu-
B *bente, etiam pax reddita est populo Dei, & omnis aduersariorū illa impugnatio, Deo disponēte suppressa est. Sed & ad. Antichristi illā nouissimam persequutionē conuenientissime hic Psalmus aptabitur: quæ tametsi sæuissima erit, ita vt etiam montes deuoret in profundum malitiæ, ita vt vniuersus pene mundus contra Ecclesiam consurgat: tamen in domino fidentes electi non absorbebūtur fluctibus, neque timebūt desperationis terrore, neque sinet Deus commoueri electos suos: sed adiuuabit eos in tempore opportuno, ac tandem etiā pacē restituet, quando palàm Christi nomē in vniuerso orbe prædicabitur, & gloria eius vbique terrarū fiet manifesta. Aduertendum autem est, per vniuersum hunc Psalmum loqui populum fidelem, præterquā in versu penultimo, in quo Deus ipse de sua gloria loquēs introducitur: sed vno tantum hoc breui versiculo. Nā vltimus subsequens, eiusdem est populi qui loquebatur ab initio.*

QVADRAGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Deus noster refugiũ & virtus:
✳ adiutor in tribula-
C *tionibus, quæ inuenerũt nos nimis.*

2 Propterea non timebimus, dum turbabitur terra:
✳ & transferentur montes in cor maris.

3 Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum:
D *✳ conturbati sunt montes in fortitudine eius.*

4 Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei:

✳ sanctificauit taber-

DOminus Deus noster in quem credimus, qui nobiscum est vsq; ad consummationem sæculi, ipse est tutissimum nostrum refugiũ & nostra fortitudo per quem ab obuenientibus quibuscunq; periculis speramus saluari, ipso tanquam asylo nos intra sese cōcludente, & tanquā forti pugnatore pro nobis propugnante: ✳ adiutor est nobis magnus valde, semper paratus & fidelis in omnibus tribulationibus & malis: quæcunque nobis obuenerint, nunquam derelinquens seruos suos in afflictionibus atque periculis .2. Propter fiduciam eius non desperabimus, neque deiiciemur aut consternabimur animo, neque timebimus quicquam, etiam tunc cum vniuersa terra, & terreni atq; peruersi fuerint commoti, atque cōturbati aduersum nos: ✳ neq; cum montes, id est, potentes & eminentes super terrā, absorpti fuerint in profunditate malitiæ sæculi huius: etiam si omnes potentes & eminentes (siue potentia, siue sapientia sæculi) adiungantur infidelium populis ad nos tribulandos non tamen timebimus aut desperabimus, in Deo nostro fidentes. 3. Impetum magnum fecerūt, & conturbatione vehemēti cōturbatę sunt contra populum domini multitudines terrenorū hominum, & ad populi Dei oppressionem vndiquaq; confluxerunt in modum aquarum multarū, vt vno impetu vnanimes irruerēt in populū domini, sicq; eum possent absorbere penitus: ✳ tantus quoq; fuit hic impetus & tanta cōturbatio, vt etiā eminentes quiq; (siue sæculi potētia, siue mundana sapientia) cōturbarentur à fortitudine multitudinis illius, & impetu, ac violētia persequutionis eius grauissimæ. 4. Ciuitas autē Dei ex tanto aquarū impetu adeò nihil accepit nocumenti, adeò opprimi nō potuit, vt etiā magis inde profecerit. Nam impetus ille fluminis & maris (id est, persequutionis grauissimæ in modū maris aut fluminis per circuitum ipsam aggredientis & cōcutientis) etiam lætificat Dei ciuitatē: quæ quo magis exterius affligitur & coangustatur, eo magis intra se reficitur in spirituali consolatione, & dilatatur intra semetipsam. Nouit enim in tribulationibus gaudere & gloriari: sciens, quoniam tribulatio patientiam operatur, & spem inconfusibilem: & quoniam sicut abundāt passiones in eo, sic & per eum pro quo tribulatur, id est, ciuitatis ipsius dominum, abundat consolatio. Nam quò magis exterius quatiunt ciuitatē fluctus maris & alienorum fluminum, eò qui intra ciuitatē sunt fontes, copiosius aquarum viuentiū dulcissimos riuulos effundūt: ✳ ipse enim altissi-

Matt. 28.
Roma. 5.
2. Cor. 1.

naculum ſuum altiſsimus.

5 Deus in medio eius non commouebitur.

✳ adiuuabit eã Deus mane diluculo.

6 Conturbatæ ſunt gentes, & inclinata ſunt regna:

✳ dedit vocem ſuam, mota eſt terra.

7 Dominus virtutum nobiſcum:

✳ ſuſceptor noſter, Deus Iacob.

Mac.16. *8 Venite, & videte opera domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram:*

✳ auferens bella vſque ad finem terræ.

9 Arcum conteret, & confringet arma, & ſcuta comburet igni.

10 Vacate: & videte quoniã ego ſum Deus:

Pſalm.7. •

✳ exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.

11 Dominus virtutum nobiſcum: ſuſceptor noſter, Deus Iacob.

mus & potẽtiſsimus rex regum & dominus dominãnũ, ſuam Eccle E
ſiam (quã in ciuitatis modum ædificauit atq; circummuniuit) etiam
ſanctificauit in firmitate fidei, & ſtabiliuit eam in habitationem ſibi,
quaſi tabernaculũ & caſtrum ſuum: ita vt ipſo protegente, nunquam
valeat hoſtili impetu vel quomodocunq; expugnari. 5. Deus fortiſ-
ſimus eſt in medio ciuitatis & tabernaculi huius, tanq̃ dominus, pro-
uiſor, cuſtos, & protector eam habitans: & iccirco talẽ habẽs prote-
ctorem in medio ſui, ipſa nõ poterit conturbari: quoniã tali ꝓtecto-
re ſe nouit bene ſecuram: • & ſiquãdo videat graue aliquod pericu
lum ei imminere per noctẽ, in tẽpore aduerſitatis & deſolatiõis, ap-
parebit tamẽ opportune, aderitq; tẽpeſtiue dominus cuſtos eius pri
mo mane ãtequam quicquã valeãt hoſtes oppugnãdo efficere: & ab
omni periculo eã ſuo opportuno adiutorio ſaluabit. 6. Vidimus cõ
turbari: & ira inſana nonnunquã cõmoueri cõtra ciuitatẽ Dei, popu-
los multos: vidimus etiã regna ampliſsima & reges fortiſsimos incli-
natos & commotos cum ſuis populis, ad oppugnationẽ ciuitatis Dei
• etiã terra vniuerſa, velut cõiuratione facta & cõſpiratione, concla- F
mauit contra ciuitatẽ Dei, & vno impetu cõmoti ſunt ad oppugna
tionẽ eius. 7. Quid verò valebunt, etiamſi in vnũ fuerit agglomerata
vniuerſa terra, & omnis infideliũ natio? Ecce enim Deus noſter, qui
eſt cæleſtiũ exercituũ dominus, nobiſcum eſt, ac noſtras partes tueri
nobis pollicitus eſt, & noſtrã nobis ciuitatẽ cuſtodire ſecurã: • Deus
verus, fideliũ ipſe eſt defenſor atq; protector noſter, qui nos ſuſcepit
in defẽſionẽ ſuã: cuius vnius virtutem omnibus alienis incurſibus op
ponimus, ſuper quem ciuitas noſtra fundata eſt, & ita firmata, vt nec
portæ inferi aduerſus eã poſſint præualere. 8. Venite ô fideles animę
& cõſyderate opera domini Dei noſtri quę pro ſuo populo exhibu
it ẽſtq; exhibiturus ſuper terrã, in conſpectu omniũ populorũ, quaſi
prodigia, id eſt, magna mirabilia, & vſq, ad miraculũ ſtupenda: • in
eo potiſsimũ, ꝙ ſua voluntate Eccleſiã ciuitatem ſuã (quę prius tãtis
quatiebatur fluctibus perſequutionũ, ita vt vno impetu totus terra-
rum orbis aduerſus eam pugnaret) nõ ſolũ cuſtodierit, ſed etiã in pa- G
ce conſtituerit, & ſecurã ab omnibus oppugnationib⁹ in medio ter-
ræ, ita vt iam ex eius volũtate habeat etiam protectores, quos prius
habuerat acerrimos impugnatores, nimirum montes ſæculi, id eſt
principes & potentes. 9. Arcus contriuit, & confregit arma, & ſcuta
combuſſit igni, id eſt omnia arma, quib⁹ prius oppugnabatur Eccle-
ſia, ipſe contriuit ſua virtute: & cum eſſet ipſi placitũ, ceſſare fecit o-
mnẽ oppugnationẽ populi ſui, eàmq; ab omni fecit perſequutione
quietam. At ita in omni tribulatione, opportuno tempore, poſt pu-
gnam ſolet dare requiẽ. In quo ſane mirabile eſt cõſilium ei⁹, quod
& arma ꝑmittit moueri contra ciuitatẽ ſuam, ad exercitationẽ ciuiũ
ſuorũ, & eadem ſuo tẽpore prohibet, ad cuſtodiã & præſeruationẽ
electorum. 10. VOX DIVINA, VNO HOC VERSV INTER-
PONITVR. Ceſſate ô populi, deſiſtite ab impiis veſtris aduerſũ me
ac populũ meum machinationibus, omnibúſq; vacui prauis affecti-
bus & cogitatibus, emundatis cordibus, videte, conſyderate, & di-
ſcite, ꝙ ego vere ſim Deus & dominus, qui aduerſus omnẽ mundi H
malitiam potens ſum populũ meũ ſeruare: • ego qui olim in Iudæa
tantum notus erã, cũ mihi placitũ erit, magnificabor in populis mul-
tarum gentiũ, & adorabor atq; glorificabor vt Deus per vniuerſam
terrã. RESVMVNT SERMONEM, QVI LOQVEBANTVR AB
INITIO. 11. Concludentes in lætitia illud repetimus, in quo ſummã
noſtri boni conſtitutã arbitramur, ꝙ nobiſcum habemus potentiſ-
ſimum dominum cæleſtium exercituum, ꝙ defenſorem habemus
deũ fortiſsimũ, Deũ Iacob, Deum viuum & verum: in cuius fiducia,
omnem terrenã potentiam, & quantoſcunq; inſultus, nihil pertime
ſcimus, per ipſum in omnibus ſaluari confidentes.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLV.

VErſu primo, Quæ inuenerunt nos nimis. Aduerbiũ nimis, quod in fine ponitur, licet ſecundum ſitum localem videatur pertinere ad verbum inuenerũt, vt ſit ſenſus, Quæ tribulationes inuenerunt nos valde, aut nimis: poſſet tamen non incommode conſtrui etiã cum nomine adiutor vt ſit ſenſus, Nimis adiutor, valde adiutor, hoc eſt, fortis & validus adiutor, in tribulationibus quæ nos inuenerunt. Iuxta hanc enim ſentẽtiam, beatus Hieronymus ex Hebræo ver-

A tit auxilium validum. Atq; hanc intelligentiā vtranq; similiter etiam Greca lectio admittit. ¶ Versu Apoc.17
3. Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum. Aquas istas intelligimus, secundum quod in Apocalypsi
dicitur Aquæ multæ, populi multi. Hæ nanq; aquę sonuerunt propter impetum persequutionis &
turbatæ sunt ira & cæco furore contra populum Christianum: quemadmodum & amplius faciēt
in nouissima Antichristi persequutione, quando omnes gentes pariter cōfluent in modum aqua
rum, & sua multitudine ciuitatem sanctorum circumfluent, suisq; persequutionibus atq; insultib⁹
concutient eam: & erit tunc quidem tantus sonitus harum aquarum, tanta violentia, tam terribilis
impetus & cōmotio, vt plurimos etiā potentes sit illa persequutio absorptura, & demersura in ma
litiæ profundū. Attamen quos elegit Deus, hi in ciuitate munita, quanquā angustiati valde, tamen
nō erunt conturbati: quomodo de Ecclesia primitiua legimus, ꝙ quantūlibet grauibus persequu-
tionum fluctibus qu assaretur, cōmoueri tamen non potuit neq; expugnari. ¶ Versu. 4. Fluminis
impetus lætificat ciuitatem Dei. Flumen istud potest vel in bonam partem accipi, vel in malam, Si-
quidem in malam, idem erit flumen, quod priori versu mare dicebatur, id est, abundantia malitiæ
& persequutionis impiorum, cuius impetus crudelis adeò ciuitatem Dei non conturbat, vt etiam
per occasionem lætificet: dum eo amplius ciuitas Dei interi⁹ spiritualibus bonis reficitur. Vnde & 2.Cor.7.
Paulus in hac ciuitate positus, cum circumquaque fluminis impetus allueret, ita vt intus pugnas, Roma.8.
B foris sentiret timores, ita vt tanquam ouis morti destinata videretur, dicebat tamen in tribulatio- Rom. 5.
ne se gaudere atque etiam gloriari, sciens, quoniam per varias tribulationes oporteret ingredi in Actu.14.
regnum Dei. Si verò in bonā partem accipiatur fluminis istius impetus, ita opponetur maris flucti-
bus, de quibus in præcedenti versu dictum fuit: vt quemadmodū fluctus aquarū maris: conturbat
& affligit exterius, sic fluminis qui intra ciuitatem est dulcis impetus, econtrario eam lætificet. Erit
autem flumen istud lætificans, spiritus ille sanctus, de cuius plenitudine reficiuntur corda fidelium.
Huius fluminis impetus, dulcissimus est ille influxus cœlæstium donorum, & spiritualium charis-
matum, quæ ex eo quasi ex vitali fonte scaturiunt. Et hæ sunt aquæ quæ impetu decurrunt de Ly- Cant.4.
bano: de quibus & Esaias dicit, Haurietis aquas in gaudio, de fontibus Saluatoris. Fontes enim Sal Esaię.12.
uatoris qui ciuitatem nostram inhabitat, septiformis est plenitudo spiritus sancti. ¶ Versu. 5. Deus
in medio eius non commouebitur, Duplex huius versus potest esse sententia. Prior erit, vt post
pronomen eius, fiat per pūctulum diuisio, & verbo substantiuo subaudito diuidatur sententia. At-
que ita sensus erit, Deus est in medio eius, nempe ciuitatis aut tabernaculi Dei: non commouebi-
tur ipsa ciuitas aut tabernaculum: quem sensum expressit Elucidario. Posterior verò sententia erit
si tota hæc oratio absq; diuisione coniunctim sic legatur: vt Deus suppositum sit verbi cōmouebi
C tur, ad hunc sensum, Deus qui in medio ciuitatis inhabitat, ipse non commouebitur. Neque omni
no male proposito conuenit, ꝙ dicitur Deus in medio ciuitatis non commouendus. Bonum enim
ciuitatis quæ vel obsidetur vel oppugnatur, ex eo maxime pendet, cui credita est ipsius cura & pro
tectio, Vnde donec ille peruigil est, & bono animo, atq; ad defensionem sufficiens, non est ciuitati
periculum. Quòd si ille incipiat vel viribus, vel animo deficere, aut consternari animo, siue despe-
ratione tangi, actum erit de ciuitatis salute. Cum itaq; (iuxta hanc sententiam) in proposito loco
dicitur, quòd Deus in medio ciuitatis vt protector & custos inhabitans, est imperturbabilis, quem
terrere aut conturbare non possit quantuscunq; hostium vel numerus vel impetus: quis non videt Psal.120.
recte hoc sermone ipsius ciuitatis firmam custodiam significari? Neq; valde dissimile est huic sen-
tentiæ quod Psalmo.120. ad securitatem populi domini idem scribit Psalmista, Ecce non dormita
bit, neq; dormiet, qui custodit Israel. Dominus custodit te, dominus protectio tua super manū de-
xteram tuam: ac deinceps, Dominus custodit te ab omni malo. ¶ Versu penultimo, Vacate, & vide-
te quoniam ego, &c. Apto admodum ordine dicitur prius, vacate: deīde, videte. Prius enim est, vt
desistamus ab impietatibus, vt per pœnitentiam abiiciamus propositum malum, & expurgemus Matt.5.
omne inquinamentū quod possit oculum mentis à sua cōtēplatione impedire. Vnde & Saluator 1.Ioan.3.
dicebat, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deū videbunt. Et Ioannes in priore Epistola, Qui facit
D iniquitatem, inquit, non cognouit Deum. Donec enim malis actibus pleni sumus, antequam desi
stamus peruerse agere, impeditur oculus mentis, vt Deū quomodo oportet nequeat uidere, Vaca
te (inquit) ergo, & videte, ꝙ ego sim Deus: & quantumuis vos ô rebelles cōtrà nitamini, ego tamē
exaltabor in gentibus, & adorabor in omnibus populis, Valde autem magnam gratiam addit can-
tico, & multam indicat magnificentiam, ꝙ ita subito breui sermone (id est, vnico versu) dominum
ipsum introducit gloriam suam prædicantem, móxq; versu vltimo reuertitur persona populi fi-
delis, qui per vniuersum loquitur Psalmi processum. Hæc autem personæ commutatio, & vocis Di
uinæ interpositio, similis est cum ea quæ in Psalmo secundo annotata fuit.

XLVI, PSALMI ARGVMENTVM,

Psalmus iste populi fidelis est, siue totius Ecclesiæ, alloquentis in spiritu, & exhortantis vniuersas gentes ad lætitiam & laudem in domino. Et plurimum quidem Dei in semetipso sublimitas & magnificentia proponitur, omni dignissima laude: deinde, ipsa eius erga Ecclesiam dignatio, qua nimirum gentes plurimas subiecit, & ipsum in speciosam & amabilem hereditatem elegit. Iterum versu. 6. Christi magnificentiam in gloriosa ascensione in laudis materiam proponens, monet omnes sapienter psallere t..... egi: quem, regno accepto, confitetur residere super sedem sanctam suam: ad quem dicit etiam populorum principes congregari per efficaciam Apostolicæ prædicationis.

QVADRAGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO. E

1 *Omnes gentes plaudite manibus: ✳ iubilate Deo in voce exultationis.*

2 *Quoniam dominus excelsus, terribilis, rex*
Apo.22. *magnus super omnem terram.*

3 *Subiecit populos nobis & gentes sub pedibus nostris.*

Deute.7. 4 *Elegit nobis hæreditatem suam:*
✳ speciem Iacob, quam dilexit.

Ioan.16. 5 *Ascendit Deus in iubilo:*
✳ & dominus in voce tubæ.

6 *Psallite Deo nostro, psallite:*
✳ psallite regi nostro, psallite.

7 *Quoniam rex omnis terræ Deus:*
✳ psallite sapienter.

Esaię.29.
Matt.15.
Titum.1.

8 *Regnabit Deus super gentes: ✳ Deus se-*
Marc.16. Actu.10. Matt.28. *det super sedem sanctã suam.*

9 *Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham:*
✳ quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati sunt.

OMnes gentes, trib⁹, linguæ, & populi vniuersi, in ma
ximi gaudii testimoniũ etiam man⁹ ad plausum cõ-
cutite: ✳ in maxima lætitia cordis vestri canite Deo
per voces exultationis & gaudiosa cantica. Iustum
enim est, vt absq; exceptiõe illũ nunc collaudẽt in
cãticis populi vniuersi, posteaquã ipse omnes absq;
personarũ acceptione participes effecit misericordiæ suæ, 2. Iccirco
autẽ plaudendum, & merito illi est iubilandũ, quoniã dominus De⁹
noster sublimis est & excelsus, tot⁹ quoq; terribilis & venerãdus, o-
mnibúsq, colẽdus & adorãdus: nimirũ rex magn⁹, & imperator po-
tentissim⁹, nõ vnius alicuius partis terrę, sed generali imperio super
vniuersam terrã, rex regũ & dominus dominantiũ: cui proinde vni-
uersæ nationes populorũ vt suo regi, laudẽ offerre debẽt & honorẽ
3. Ipse nobis sua bona volũtate subiectos fecit populos multos, & gẽ
tes multas perfecta obedẽtia nobis fecit subditas: dũ ex omnibus gẽ
tibus, tribubus & linguis, sub fide nominis sui cõgregauit plurimos, F
& sanctæ matri Ecclesiæ pleno corde obediẽtes & fideles filios fecit.
Vnde factũ est, vt non solũ in Iudæa iam notũ sit magnũ nomẽ eius,
verum & in diuersis mũdi partib⁹, quas sub Ecclesiæ suę obedientiã
subegit. 4. Elegit nos in hæreditatem suam, in peculium ex omnibus
infidelibus & omnibus nationibus, in populũ peculiarem quẽ possi
deat, & in quo inhabitet in æternũ: ✳ speciem atq; pulchritudinem Ia
cob, id est, pulchram & speciosam hæreditatẽ fidelis populi sui, quã
ipse singulari amore vnice dilexit: nimirũ pro qua sibi cõparãda, ma
xima omnino & admiranda facere atq; pati elegerit. 5. Ascendit ipse
rex magnus ex mortalitate hęreditatis huius, post exhibita dilectiõis
opera, peractis omnibus quę pro hac hęreditate sua venerat operari
ascendit, inquam, relinquens mundũ, & ad patrẽ tendẽs in magnifica
gloria, magna iubilatione angelorũ sanctorum, qui illũ comitabãtur
ascendentẽ in sublimia: ✳ & dominus noster gloriose ascẽdit, quasi in
voce tubæ, ĩ laude & cõfessione fortissima ãgelorũ sanctorũ, quorũ
laudes & cantica omnẽ tubarũ magnificentiã atq; concentũ supera- G
bant, 6. Vos proinde oẽs qui ex gentibus in illum creditis, in psalmis
& hymnis & cãticis spiritualib⁹ canite laudes ascẽdenti Deo nostro:
✳ regi nostro magno vniuersæ terrę psalmos & laudes ĩdifferẽter cã
tate, corde, ore, & opere. 7. Neq; mirũ, si tam sollicite omnes vos ad
laudes exhorter, quandoquidẽ Deus ipse rex est, & princeps magn⁹
vniuersæ terræ, cui ꝑinde merito oẽs habitatores eius laudẽ debent
& honorẽ: ✳ atq; iccirco moneo, vt illi psallatis apte & sapiẽter, quo
modo tanto regi dignũ est psallere, id est, nõ imprudẽter & insipiẽ-
ter sola voce, quẽadmodũ irrationabilia pecora clamãt: sed cũ itelli
gẽtia & attẽtione animi, vt hoc ipsũ voluatur in corde, qđ sonat in
ore, sitq; etiã operatio & vita cõsona voci. Nã labiis Deũ honorare,
corde autem ab eo longe euagari, aut ore quidem Deum confiteri,
factis autem negare, profecto insipienter psallere est, neque huius-
modi laus est, qua psallere debemus Deo nostro 8. Ecce enim iam
regnum accepit Deus noster super omnes gentes, iam in maiestate H
sua, deuicta humilitate mortis regnat gloriosus: ✳ iam locum habet &
requiem in throno sancto gloriosæ maiestatis suæ, ad dexteram pa-
tris, in cælestibus: tanquam iudex constitutus à patre viuorum atq;
mortuorum, sedet paratus ad iudicandum populos, omni in cælo
& in terra accepta potestate, 9. Iam etiam populorum diuersorum
rectores & præsides, vna cum sibi subiectis populis, congregati sunt
cum Deo vero, quem coluerũt Abraham Isaac & Iacob Patriarchę,
semẽ eorũ: & qui olim ab vna gente colebatur, huic iam se reges &
principes orbis terrarũ adiũgũt, per fidei & cultus eius acceptationẽ
huic se couniũt, atq; cõiungũt, atq; subiiciũt cũ suis populis: ✳ idq; per
hoc quod sancti Apostoli atq; Apostolici viri, ꝓdicatores glorię eius
(qui velut dii fortes terræ positi sunt à Deo, & prĩcipes ac iudices cõ
stituti sunt super omnẽ terram) magnifice ex ipsius virtute exaltati
sunt, & sublimati: mirabili accepta à Deo potestate, in verbo & ĩ ope
re, in efficacia doctrinæ, & virtute signorũ atq; prodigiorũ ex virtu-
te spiritus sancti. Per horũ siquidem magnificã exaltationẽ, etiã prin
cipes orbis terrarũ iugo fidei sese submittentes, cõuenerũt in vnius
Dei cultũ, quem prius cõtempserant, atq; etiam fuerant persequuti,

A ANNOTATIONES IN PSALMVM XLVI.

VErsu 4.Ele.nob.hæred.suam.Iuxta sensum in Elucidatione expressum,videtur in hoc versu
esse incommodum sermonis. Ad efficiendam nanq; illam sententiam,videtur potius debuis
se poni casus accusatiuus, hoc modo,Elegit uos in hæreditatem suam,quẽadmodum habet
Romana editio aliquanto etiam clarius,hoc modo, Elegit nos in hæreditatem sibi. Et ad hanc sen-
tentiam videtur nostra lectio Gallicana accipienda. Neq; magni æstimandum est huiusmodi in ser-
mone incommodum,potisimum cum & in Græco similiter inueniatur. Nam & ipsi datiuum ha-
bent.In secunda autem parte versus,diuersitas lectionis inuenitur. Quidam enim codices masculi-
no genere habent, quẽ dilexit:atque ita relatio fit ad Iacob, quod difficile non est intellectu: quo-
niam Iacob,id est,populum Israel,populum fidelẽ,Deus habet dilectum. Veruntamen fœminino
generi correctiores codices fauẽt: similiter & lectio Græca,quæ habet ἣν ἠγάπησε, id est, quam dile-
xit,genere fœminino. Sed & ex Hebræo beatus Hieronymus legit, gloriam Iacob quam dilexit.
¶ Versu 5.Et Dom.in voce tubæ. Per hanc vocem tubæ,in qua Dominus dicitur ascendisse,præter
magnificam laudem & iubilationem angelorũ cantantium atq; deducentium(quam in Elucidatio-
ne diximus) potest intelligi etiam vox prædicationis Apostolicæ, quæ Christum ascendentem est
prosequuta.Post Christi enim ascensionem, Apostoli voces suas(iuxta Esaię vaticinium)leuauerũt Psal.58.
B quasi tubas,clamaueruntq;,nec cessarunt euangelizantes Sion Ecclesiæ sanctæ,donec in omnẽ ter- Psal.18.
ram exiisset sonus prædicationis eorum,& in omnes fines orbis terræ peruenissent verba doctrinæ
eorũ.Per hui⁹ autem tubæ clamorem atq; concentũ,gloria ascendentis Christi longe lateq; in om-
nibus gentibus manifestata est: quemadmodũ solent principum aduentus, tubarum clangore ma-
nifestari.Veruntamen in hoc differentia apparet, ꝙ sæculi principes,tubæ antecedũt:hunc autẽ no-
strum principẽ & regẽ ascendentẽ,tubæ huiusmodi subsequebãtur. subsequebantur(inquã)corpo
raliter in cælũ ascendentem, præcedebant tamen spiritualiter ad Ecclesiarum inhabitationem adue
nientem.Notandũ tamen est, ꝙ partes istæ duæ huius.5.versus,quas nos ambas exposuimus de glo
ria Christi ascendentis,ad diuersa cõmode possunt applicari:vt in priori parte intelligatur (sicut di-
ximus)ascendentis gloria,in posteriore verò redeuntis ad iudiciũ terror & magnificentia. Atq; ita
secundo loco subintelligi debebit verbum futuri tẽporis,ad hunc modum: Ascẽdit Deus in iubila- Actu.1.
tione,& Dominus iterum veniet,vel apparebit in voce tubæ:iuxta quod in actis Apostolicis ange-
los dixisse legimus spectantibus discipulis, Viri Galilæi,quid statis aspicientes in cælũ?Hic Iesus qui
assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Nam ꝙ
in voce tubæ iudex adueniet,Paulus Apostolus indicat,dicens,Omnes quidem resurgemus,sed nõ 1.Cor.15.
omnes immutabimur.In momẽto,in ictu oculi,in nouissima tuba.Canet enim tuba,& mortui re-
C surgent incorrupti,& nos immutabimur.Et iterũ alio in loco,Ipse Dominus in iussu & in voce ar-
chãgeli,& in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui cum Christo sunt,resurgẽt primi Manife-
ste quoque idipsum sermo Euangelicus testatur,cũ apud Matthæum ex ore Saluatoris dicitur,Mit 1.Thes.4
tet filius hominis angelos suos cum tuba,&c.¶ Versu 7. Psallite sapienter, Psallere sapienter Græce
dicitur συνετῶς quod sonat intelligibiliter,id est,prudenter,cordate,cum intellectu,siue attenta men Mat.24.
te,quod beatus Hieronymus ex Hebræo vertit erudite, quasi cum prudẽtia & bono intellectu. Hu
ic autem opponitur,psallere insipienter,vel imprudenter,vel ineruditè & inattente,absque intelle-
ctu videlicet in attentione eorum quæ canuntur: quemadmodum(proh dolor) passim fieri vide-
mus tam in lectione,q̃ in cantionibus Diuinorum carminũ,in quibus (quantum ad oris operatio-
nem & labiorum motionem)tam legendis q̃ decantandis totos dies insumunt miseri,nihil prorsus
eorum quæ labiis terunt, & toties per linguã vane effundunt,intellectu considerantes. Verè autem
non est hæc laus quæ Deum nostrum decet:non est hæc decora in eius oculis laudatio,qui tota attẽ
tione mentis,optimo iure laudandus venit.Est tamen hoc loco attendendum,posse fieri, vt quis sa
pienter psallat & intelligibiliter,iuxta Psalmi monitionem,qui tamen eorum quæ profert ore,nihil
distinctè intelligat:modo Deum iugiter habeat ante oculos,illiq; tota mentis acie intẽdat. Sit enim
(verbi gratia)simplex aliquis aut idiota,qui Psalmos quidẽ memoriter edidicerit(quemadmodum
D facere solent Ægyptii monachi) vt Diuina carmina, & in quibus maxima contineantur summi Dei
præconia:non intelligit tamen distinctè Psalmorum verba,sed tantum nouit ex doctrina patrũ, hu
iusmodi cantica,altissimas domini laudes & veneranda continere mysteria. Hanc autẽ ob causam,
quoties Deo laudes magnas dicere gestit, cantica ista recitat, sciens quoniam in his laudes magnæ
contineantur ab illuminatissimis Prophetis,& viris Deo plenis cõpositæ: cuiusmodi ipse intellectu
rudis & hebes nunquam posset conficere aut proferre.Qui autem ista sic recitat,& licet quid dicat
distinctè non intelligat,tota tamẽ mente Deum spectat,& quasi ante oculos Diuinæ maiestatis con
sistens,eúmq; spectatorem,& laudum harum acceptatorem cõspiciens,sic illi offert quæ ore pronũ
ciat quasi pretiosissima & ipsi acceptissima dona, hunc nihil dubito ego sapienter psallere. Quòd
enim ore sonat,hoc ipsum in corde habet, nimirum Deum & eius præconia:imò nec hoc dubito,
huiusmodi Psalmorum & canticorum pronunciatores subinde Deo sapientius psallere, q̃ plerq;
faciãt eorum qui singulos pene Psalmorum apices excusserunt & intelligunt. Atq; hæc res magnæ
debet esse consolationi Deo sacratis virginibus, quas ex patrum documentis, & traditione maio-
rum,videmus in sacris conuentibus decantare idiomate Latino Psalmos, & alia omnia quę ad Ec-
clesiasticum spectant officium;cum pleræq; ex eis ne verbulum quidem intelligant eorum quæ le-
gunt ac canunt in templis.Quarum quidẽ virginum deuotum erga Deum obsequium, impudẽtes
nonnulli homines plus sapere volentes,q̃ sapere oporteat,& in iudicando temerarii, velut stultum

& vanũ laborem irridere nõ verentur, neq; quid dicant sciẽtes, neq; quid damnent intellegentes. E
Quod si quis obiiciat, quonam pacto fieri possit, vt huiusmodi sapiẽter siue intelligibiliter psallãt, cum nihil eorum quæ legunt intelligant? Dicimus, vtiq; intelligere eos quod psallunt. Deum enim intelligunt, & in mente habent, cuius laudes se ore proferre cognoscunt, neq; aliud mente tenent, q̃ voces sonant: tametsi non distincte intelligant, quid verba illa sonent quæ proferunt laudantes. Alioqui, quotusquiq; est etiam eorum qui optime latinum idioma callent, qui cum sacros Psalmos & Prophetarũ oracula, aliáq; quæ sunt ex sacris libris Ecclesiastico officio inserta, ex Ecclesiæ præscripto recitat, distincte omnia intelligat? aut quis illud ad prudenter sapienterq; psallendum putet necessariũ? Nam si hoc quis dixerit, nõ video quomodo beatus Antonius, quomodo hoc vestutior senex ille Paulus, quomodo alii sancti eremitæ & anachoritæ sapienter potuerint in Psalmorũ decantatione Deo psallere: quos nequaquã putamus singula penetrasse, quæ sunt in sacris libris mysteria. Huiusmodi enim viros arbitramur magis in primo illo suprapposito sapienter psallendi modo fuisse exercitatos: tametsi non sit dubitandũ, Diuina dignatione plurimos etiam scripturarũ difficiles passus illis fuisse patefactos ad intelligẽtiam, quantũ Domino placuit, & expedire visum fuit. Hæc autem pro simplicium cõsolatione sint dicta: minime tamen ad illorum excusationem qui sola verba recitare contenti, corde diuagantur per castra, ciuitates, & regna, imò & per vniuersi orbis latissima spatia, à Deo quem ore laudant, corde & mente plurimum elõgati. Quibus recte illud cõ- F
Psal. 29. uenit Propheticũ, ex ore Domini: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum lõge est à me.
Matth. 15 ¶ Versu vltimo, Princ. popul. cong. sunt cum Deo Abraham. Huius versus potest, præter eam quæ in Elucidatione posita est, etiam alia dari intelligentia, secundum quam principes populorum intelligantur iidẽ qui mox per Deos fortes, nempe sancti Apostoli: qui (sicut ex præcedenti Psalmo. 44. constat) principes & reges populorũ recte appellãtur, eo q; regendis & moderãdis populis à Deo sint propositi. Hi autem principes populorum, iam congregati, iam simul collecti sunt, cum rege Messia Christo domino iam associati sunt, iam beatitudinis eius intra cælestem patriam sunt facti participes, & illic iam vehementer eleuati sunt, magnifice exaltati cũ eo cuius gloriam in hoc mundo prædicauerunt. Aut ad iudiciariam potestatem, sanctis Apostolis vt principibus populorum cõcessam sermo referatur. Sunt enim Christo domino ad iudicium exercendum associati, & quasi assessores illius facti: quoniam sic mirifice eos ad tam sublimen dignitatem eleuare illi complacuit, vt sicut ipse super sedem sanctam suam residet, ita & illi sedeant super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et est hoc sane vtrunq;, magni gaudii materia, & iusta ratio plaudendi mani-
Matt. 19. bus præ lætitia: siue q; iuxta priorem intelligentiam, iam isti sint introgressi ad Dominum, eique in beatitudinis participatione associati (Spem enim dat nobis, quòd & nos similiter illuc simus cõgregandi, qui obedientes fuerimus doctrinæ eorum: quomodo illi obedierunt doctrinæ Domini, G
& ad ipsum collecti sunt) siue quòd iuxta posteriorem intelligentiam, ipsi Apostoli Domino sint in iudices & assessores sociari, Magnam enim hoc nostræ fragilitati præbet fiduciam, qui in illorum patrocinio confidimus. Cæterum quòd sancti apostoli hic dii appellentur, id non mirum videri debet, cum in lege veteri vel iudices solos inueniamus deos appellatos: & ex ore Domini didicerimus deos appellari, ad quos tantum sermo Dei factus est. Quanto magis ergo hi præcellentes Ecclesiarum principes, ad quos incarnati verbi sermo factus est, quibus in carne Deus ipse ore ad os loquutus est, deorum merebuntur appellatione honorari?

XLVII. PSALMI ARGVMENTVM.

SVblimi cõtemplatione raptus propheta, & illuminatæ mẽtis oculo futura de ædificatiõe Ecclesiæ sanctæ quasi præsentia cõspiciens, in laudem diuinã erumpit, magnum Dominum clamãs, & nimirum laudabilẽ, in ciuitate quã contemplabatur, magna totius orbis terrarũ exultatione ædificari: in cuius ciuitatis domibus ait Deũ cognoscendũ, sic vt etiam reges terræ à persequutione cessantes, imò de ea pœnitentiã agẽtes, sint congregandi pariter in fidem & ciuitatem regis magni, regis regum, & Domini dominantium. Atq; hæc quidẽ sex primis versibus. Hinc verò rursum cõsurgit in Dei confeßionẽ: & quasi iam omnia impleta cõspiciẽs quæ ab antiquis tẽporibus fuerãt patribus repromissa, sic magnifice gratulatur, & cõfitetur misericordias Do- H mini, laudẽq; eius immensam in omnes fines terræ, & iusta iudicia, ob quæ lætari iubet fideles simul & generalẽ ponẽs exhortationẽ ad vniuersos, vt cõfluãt ad sanctæ Ecclesiæ amplexus, eiusq; gloriã prædicent, posteris enarrent vniuersam quæ est de Deo Domino veritatem, & quòd ipse director sit populi sui in æternum.

QVADRAGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Magnus Dominus, & laudabilis nimis.*

**in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius.*

VEre excelsus est Dominus Deus noster, & magnus in omnibus, magnus Dominus, magnus Deus, magnus rex: magnus in potẽtia, magnus in sapientia, magnus in bonitate, magnus in duratione, magnus in gloria, atque ita in cæteris omnibus quæcũque illi possunt attribui: & quemadmodum in omnibus præcellenter magnus est, ita est & in omnibus valde laudabilis: * præcipue autem & singulari quodam modo in ciuitate sua, & in monte suo sancto, nempe fidelium Ecclesia: quæ per ipsum vt architectum est constructa & ædificata, in compaginatione spiritus san-

A

2 Fundatur exultatione vniuersæ terræ:
✳ mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni.

3 Deus in domibus eius cognoſcetur:

B *✳ cum ſuſcipiet eam.*

4 Quoniam ecce reges terræ cōgregati ſunt: cōuenerunt in vnum.
5 Ipſi videntes, ſic admirati ſunt.

C *✳ conturbati ſunt, commoti ſunt, tremor apprehendit eos.*
6 Ibi dolores vt parturientis:
✳ in ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis.

D *7 Sicut audiuimus, ſic vidimus in ciuitate domini virtutum in ciuitate dei noſtri: ✳ Deus fundauit eam in æternum.*

8 Suſcepimus Deus miſericordiam tuam:

✳ in medio templi tui

cti, ex fidelibus hominib⁹, qui ciues ſunt & domeſtici ciuitatis huius:
quę etiam quaſi mons per fidem atq; claritatem altus eſt, firmus & Epheſ. 2.
immobilis .2. Fundatur autem iſta ciuitas, & ædificatur velut à fun-
damentis, cū magno gaudio vniuerſi orbis terrarū: omnibus qui in
illa eruut coædificādi gaudētibus, ꝙ ciues futuri ſint tam glorioſæ ci
uitatis, & ſiquis requirat, vbi hæc ciuitas fundetur, & vnde ædifice-
tur: ecce mōs Siō iunctus cū lateribus Aquilonis: efficiunt ciuitatem
iſtā, quam diximus magni regis, Iudæa & gētilitas, in vnā Chriſti fi-
dem cōuenientes, Eccleſiam ſanctā cōponunt. Ex his enim duobus
populis, in vno angulari lapide Chriſto cōiunctis, & ſuper hunc vt Ibidem.
vnicum fundamentū fundatis, ædificatur ſancta Eccleſia, ciuitas Dei 1. Cor. 3.
viuentis. 3. Et licet olim in mundo exiſtens nō fuiſſet agnitus à mun-
do, nunc tamen in temporis plenitudine agnitus eſt Dominus Deus Ioan. 1.
in domibus ciuitatis huius: in Eccleſiis particularibus (quæ per vni-
uerſum orbē terrarū ædificantur, tanquā domus magnæ ciuitatis .i.
totius vniuerſalis Eccleſiæ) cognitus eſt vt verus Deus & Domin⁹,
atq; vt talis cœpit adorari: ✳ poſteaquam venit plenitudo temporis,
quo ipſi cōplacuit per humanationem ad nos venire, ad ſuſcipien-
dum hanc ciuitatem ſuā quando ei placuit fieri in ſimilitudinem ho
minum, ſicq; Eccleſiā ſanctam ſuſcipere inhabitandam, poſsidendā, Philip. 2.
regendā, defendēdam, promouendā, ad eū modum quo paterfami-
lias in domum ſuam adueniens, digno à familia honore ſuſcipitur,
& rex in ſuo regno agnoſcitur, cū aduenerit ad ſuſcipiendum illud.
4. Ecce enim reges & principes orbis terrarū, vnà cum ſubiectis ſibi
populis, iam cōgregati ſunt vnanimes, iam pariter cōuenerūt & co-
adunati ſunt in vnum, vno corde & animo ſuo, colla ſubmittere pa-
rati iugo fidei, & in Dei noſtri ingredi ciuitatē, Eccleſiaſticęq; vnita-
tis fieri participes. 5. Modus autē conuerſionis eorū hic fuit: quoniā
vidētes ſigna & prodigia mirabilia, quę Domin⁹ per ſuos miniſtros
ſanctos Apoſtolos operabatur, cū illi placeret Eccleſiā ædificare, ſic
mirum in modum admirati ſunt, de rebus tā ſtupēdis & inſolitis, tā
in verbo ꝙ̄ in opere, quæ per homines infirmos fieri videbāt, ſimul
& de mirabilibus illis quæ hi ex ore Dei annunciabant: ✳ & cōtem-
plantes veritatē fidei atq; virtutem Dei, cōturbati ſunt intra ſemet-
ipſos, ꝙ ſanctum Dei nomē ante veritatis agnitionem ita impietatis
viribus oppugnaſſent, ſintq; ad pœnitentiam cōmoti ſalubriter: ita
vt quaſi timor & tremor in eos irruerit, ꝓ horrore patratæ priſtinæ
impietatis ſuæ. 6. Apprehēdit quoq; eos dolor vehemēs cōtritionis
& pœnitentiæ, quaſi admodū parturientis: qui & maximus eſt & ta
men admodū vtilis, vtpote per quem homo in vitam ſpiritualem re
generetur: ✳ in ſpiritu violento & valido tu Domine cōtriuiſti diui-
tias & ſuperbiam gentium atq; populorum: in magna virtute & effi
cacia, illos ab infidelitate & vitiis ſuis auerſos, ad te feciſti conuerti,
eóſq; tibi potenter ſubiugaſti. ✳ Inſuper & gentiū idola ex auro no-
bili (cuiuſmodi à Tharſis per naues afferebātur) facta, itē & auro mul
to ac precioſis ornatibus onuſta, ad modū nauiū ex Tharſis aduehē
tiū multas diuitias tu cōtriuiſti & cōfringi feciſti, per virtutem & ef
ficaciā ſpiritus tui ſancti: qui per os ſanctorum Apoſtolorum tuorū
magno impetu flās, illa de ſua gloria deturbauit, & proſtrauit in ter
rā. 7. Ecce domine iam vidimus impleta omnia, quæcunq; prædicta
audiuimus in lege & prophetis de tēpore aduētus tui & ędificatiōis
nouæ Eccleſiæ tuæ: & ſicut audiuimus ea ventura, ita iā in temporis
hac plenitudine datū eſt nobis ea impleta cōſpicere in Eccleſia ſan-
cta, quæ eſt ciuitas illa quam iā diximus magni regis cæleſtiū exerci-
tuum, & ciuitas Domini Dei ſaluatoris noſtri: ✳ quam ædificauit ve
lut à fundamētis, quàmq; ſtabiliuit, & in ſoliditate ſua cōſtituit ſu-
per firmiſsimā petrā, ipſe Deus & nō homo: ita vt in ſempiternū nō
poſsit cadere neq; deficere (aduerſus quam nec portę inferi poſſent
præualere. 8. Miſericordiā tuam, ô Deus, quam Abrahæ & patribus
certiſsima fide ꝓmiſſā, anteactis ſæculis maximo deſiderio expecta- Matt. 16.
uerāt, & pro qua ita vehemēter ſuſpirauerant patres noſtri, hāc nos
impletā ſuſcepimus, hanc nos reali adimpletione vidimus exhiberi:
✳ in medio Eccleſiæ, quæ eſt ſanctum templū tuum, ita vt iam quaſi
ꝓ medio expoſita ſit omnibus in tua miſericordia, quicūq; per fidē
intra hoc templū fuerint, ſitq; in commune omnibus abſque perſo-

9 Secundum nomē tuū Deus, sic & laus tua in fines terræ:

Psal. 112. *✳ iustitia plena est dextera tua.*

Matt.25. *10 Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ: propter iudicia tua domine.*

1.Cor.3.

11 Circundate Sion, & complectimini eam:

✳ narrate in turribus eius.

12 Ponite corda vestra in virtute eius: ✳ & distribuite domos eius, vt enarretis in progenie altera.

13 Quoniam hic est Deus Deus noster in æternum & in sæculū sæculi: ✳ ipse reget nos in sæcula.

Psal. 99. Psal. 22. Ioan.10.

narum acceptione proposita, quicunq; per fidē eius voluerint parti E
cipes fieri, neq; quisquā excludatur ab ea, nisi qui seipsum excluserit.
9. Et pro tanta tua misericordia sic in medio tēpli tui exhibita, tu es
ô Domine Deus summa & immēsa laude vere dignissimus. Quēad-
modū enim nomē tuū magnū est, gloriosum, incōprehēsibile, & in-
effabile: ita & laus tua ô Deus magna est, & gloriosa nimiū: incōpre-
hēsibilisq; & ineffabilis, per vniuersos fines terræ: quoniā à solis or-
tu vsq; ad occasum, sicut magnū est nomē tuū in omnibus gentib⁹,
ita & laus tua maxima est, quā nullus sufficiat explicare: ✳ specialiter
verò laus tibi cōuenit de tua admirabili & æquissima iustitia, qua ple
na est dextera tua: quoniā videlicet in summa iustitia omnibus facis
remunerationē, ésq; in retribuendo æquissimus, vnicuiq; reddēs se-
cūdū opera sua. 10. Lætetur proinde, & merito gaudeat sancta Eccle
sia, & fideles quiq; qui per confessionē fidei habitāt in ea, propter æ-
quissima & iustissima iudicia tua, quib⁹ tu agis omnia, & iudicas de
omnibus, vnicuiq; reddēs secundū proprium laborē & opera: ita in- F
fallibili æquitate, vt neminē sis pro merito bonis actionibus præmio
fraudaturus, neq; ecōtrario quemquā sis cōtra merita indignū præ-
minaturus. 11. Circundate, ô fideles animæ ciuitatem regis magni istā
beatā, de cuius ædificio multa diximus, & amorosis amplexibus cō-
plectimini eā: nimirum in qua sola, salus esse vobis poterit, & à qua
omne bonū procedit: eiq; sic adhæreatis fidei firmitate & charitatis
dulcedine, vt nūquā vos patiamini ab eius auelli amplexibus: ✳ pro-
clamate quoq;, ô amatores ciuitatis huius, laudes & bona eius palàm
in turribus eius: & super tecta, in propatulo, præconizate eius gloriā,
vt ad eius amorē & amplexus etiā exteros cōuocetis. 12. Firmate cor-
da vestra in spiritu sancto, qui est virtus ciuitatis huius: & in hac ei⁹
fortitudine, secura ponite, & quasi firma collocate corda vestra, sēp
in eius fortitudine & auxilio cōfidētes, in cuius virtute etiā maxima
quæq; poteritis: ✳ & domos eius distribuire, Ecclesias particulares in
populis & gētibus cōstituite, ita vt generationibus sequentibus enar
retis, atq; ita semper cōsequenti ordine de progenie in progeniem,
de generatione in generationē, narrent alii aliis, priores suis poste- G
ris. 13. Quòd hic ipse quē diximus, dominus & rex magnus, ædifica-
tor & susceptor ciuitatis sanctæ, sit vere Deus omnium, & specialiter
Deus noster, Deus fideliū suorū: neq; id solum ad tempus modicū,
quemadmodum reges huius mundi reges sunt temporarii, quorū re
gnum transit & deficit q̃ velocissime, sed Deus æternus in sæcula sæ
culorum, sine fine regnum tenens: ✳ & ipse est, qui nos populum
suum & oues pascuæ suæ (id est, sibi credentes) reget, pascet, deducet,
& diriget, quasi pastor bonus & pater misericors, in sempiternum
nunquam abiecturus à se curam fidelium seruorum suorum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLVII.

VErsu.2. Latera Aquilon. ciuit. reg. mag. Per latera Aquilonis recte intelliguntur populi gen-
tium, qui sunt quasi in circuitu Siō, & velut à lateribus terræ promissionis: quæ in meditul-
lio terræ fertur posita, ac proinde quæ circumiacent necesse est ad latera esse locata. Deinde,
quia à Iudæa cœpit Euangelica prædicatio, per quā Ecclesia sancta fuit ædificata, atq; hinc deriua-
ta est in gētes per circuitū, etiā hac cōsideratione, nō inepte populos gentiū latera appellabimus, cō H
paratione ad Iudæā in qua Sion posita est. Vnde Esaias Propheta alloquēs in spiritu Hierusalē, ait,
Filii tui de lōge venient, & filiæ tuæ de latere surgēt: loquens indubie de cōuersione populi gentiū,
Esaiæ.60 quemadmodum ea quæ antecedunt atq; sequuntur aperte demōstrant. Quod autem latera Aqui-
nis hîc dicantur potius, q̃ orientis aut meridiei, propter frigus iniquitatis & idololatriæ (quod in lo
cis gentiū abundabat plurimum) dictum videtur. Vnde & diabolus per Aquilonaris regionis prin
cipem significatur, de quo apud Esaiam legimus, q̄ sedem suam in Aquilone ponere & in lateribus
Esaiæ.14. Aquilonis sedere elegerit. Sedebo (inquit) in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Et frequen-
Hiere.1. ter de hac Aquilonari parte apud Prophetas mala proferuntur. Cuiusmodi est illud Hieremiæ, Ab
Aquilone pandetur malum: & alia pleráq; huiusmodi. Alioqui non minus ad orientem aut meri-
diem populi gentium idololatriæ dediti erant, quàm ii qui ad Aquilonarem plagam demoraban-
tur, si tantum localem situm attendimus. Necesse est ergo, vt secundum mysticam intelligentiam i-
sta Aquilonis latera prædicto modo accipiamus. Itaq; non solus mons Sion ciuitas est magni re-
gis illa, de qua hîc tam gloriosa loquitur Propheta: sed mons Sion coniunctus cum lateribus A-
quilonis, populus Iudaicus cum in habitatoribus laterum Aquilonis, cum populis, qui prius subdi-
ti fuerant principi Aquilonis, cum populis frigori, idololatriæ & omni malitiæ antè subiectis, pari-
ter ciuitatem magni regis componunt. Et erat quidem ante hanc duorum populorum coædifica-

A tionem cœpta fundari huius ciuitatis pars altera, quę erat Iudęorum Synagoga: verum id exultatio- Psal. 75.
ne tantum erat partis terrę, nempe solius Iudeę. Neq; enim nisi in Iudæa, tum temporis noscebatur
Deus. Postea verò quàm istam vnam ciuitatem sic ex monte Sion pariter cum lateribus Aquilonis
Deo placuit ædicare, factum est hoc exultatione maxima vniuersæ terræ: quoniam iam ad omnes
absq; discretione participatio salutis deriuabatur, Apostolica prædicatione in omnem terrā exeun-
te. ¶ Versu 3. Deus in dom. eius cogn. &c. Quomodo ciuitas quælibet ex pluribus domibus ædifi-
catur, In Ecclesia vniuersali ex particularibus Ecclesiis consurgit atq; componitur: tametsi rectè e-
tiā tota vniuersalis Ecclesia nonnunquam domus Dei appelletur, quemadmodum Paulus ait, do- 1. Tim. 3.
mum Dei esse Ecclesiā. Rectè enim & domus & ciuitas, domus enim patrifamilias cōpetit: Ciuitas,
potius regi: Dominus autem noster, & paterfamilias, & rex solet nominari populi sui. Possent autē
per domos intelligi etiā singulæ fidelium animæ, in quibus Deus quasi in domibus suis inhabitat.
Quòd autem cognoscendus sit Deus cum suscipiet ciuitatem, ideo dictum videtur, quoniam ante-
quam veniret dominus rex noster in ciuitatem hanc suā, antequam veniret eam suscipere, & quasi
in possessionem atq; regnum suum vendicare, nō agnoscebatur in populis, neq; honore debito co-
lebatur: sed blasphemabatur magis per idololatriam, & omnis generis mala, quibus plenus erat mū-
dus, & summe inhonorabatur Deus. Vnde & Ioannes dicit in Euangelio, In mundo erat, & mun- Ioan. 1.
B dus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Verum posteaquā placuit ei venire secun-
dum similitudinem carnis in ciuitatem suā, ad eā suscipiendā, suæ possessioni restituendam, iā agni-
tus est in populis, & debito susceptus honore ab omnibus quotquot ad vitā fuerant præordinati:
de quibus subsequenter Ioannes ait, Quotquot autem receperunt eum (nimirum in propria veni- Ibidem.
entem) dedit eis potestatem filios Dei fieri. Nam quod præcessit, In propria venit, & sui eum nō re
ceperunt, ad eos spectat qui de domo diaboli sunt & Synagoga eius, non de domibus ciuitatis san-
ctæ. Propter quod etiā signanter dictū est, Deus in domibus eius cognoscetur, nempe in domibus
ciuitatis huius regis magni. Habet enim & diabolus domos siue Synagogas suas, sed in illis nō agno
scitur Deus, donec illius domus permanēt. Potest autem ad pleniorem huius versiculi intelligentiā,
regis terreni & ciuitatum quæ sub eo sunt, fieri apta comparatio, ad regem istum cœlestē & sanctam
eius ciuitatem. Nā sicut rex priusquam regnum susceperit iuxta ritum debitum, & iure patria, prius-
quam ciuitates in suam fidem, possessionem, tutelam, defensionē susceperit, non agnoscitur vt rex,
neq; penitus honorem illi regium homines impendunt. Cum verò ille aduenerit cui regnū compe
tit, in ciuitates regni sui, eásq; ingressus susceperit (vt prædictum est) in possessionem, fidem atque
defensionem suā, tum vt rex cognoscitur, tum in honore debito ab omnibus bonæ obediētiæ sub-
ditis agnoscitur. Sic sane dominus rex noster, antequam venisset in mundum, erat quidē vere mūdi
C dominus, & omnium mundi partium rex erat verus & imperator, quoniam per ipsum facta fuerāt Ibidem.
omnia: nō est tamen agnitus vt rex & Deus ab hominibus, qui in mundo inhabitabāt, neq; regium
illi honorē voluerunt impendere: sed inuisibilis imperatoris loco, visibilem & corruptibilem crea-
turā coluerunt cōmutantes (iuxta apostoli verbum) veritatē Dei in mendacium, & gloriam incor- Roma. 1.
ruptibilis Dei in similitudines creaturarum, quibus maluerunt seruire, q̄ creatori, qui est benedict⁹
in sæcula. Verum vbi in carne adueniens similis nobis apparuit, séq; ipsum præsentem in carne mō-
strauit, in similitudinem hominum factus, habitúq; inuentus vt homo, Ecclesiam cōgregans, & æ- Philip. 2.
dificans ex omnibus populis, tū agnitus est vt rex, Dominus, & Deus verus, ab omnibus quotquot
vere sunt de ciuitate & populo eius: etiamsi plurimi adhuc filii Belial, & de ciuitate diaboli recusent
illum vt verum Regem cognoscere, donec manum ejus violentam in sese perferentes, cogantur cō
fiteri nolentes, quod modo cōfiteri renuunt. ¶ Versu 4. Quon. ecce Re. ter. cong. sunt, &c. Nemi-
nem turbet cōfusio temporis, quę in his versibus conspicitur, cum versu secundo dicitur tempore
præsenti, fundantur: deinde versu tertio, cognoscetur tempore futuro: hoc autem quarto versu ac
sequentibus, tēpore præterito, cōgregati sunt, &c. atq; iterū pòst, versu sexto, conteres. Hæc enim
temporum mutatio, ex libertate est in spiritu cōtemplantis, quæ temporis differentias solet plerū-
que confundere. Quæ verò hìc dicuntur de Regum commotione, conturbatione, dolore atq; tre-
D more, tametsi in Elucidatione vertantur ad partem meliorem, ad salutarem videlicet commotio-
nem pœnitentiæ, licebit tamen etiam in malam partem nihilo forte incommodius exponere, de cō
motione scilicet persequutionis maximæ, quam contra Christi nomen præ ira & furore excitaue-
runt in primordiis nascentis Ecclesiæ, rectores populorum: tametsi illorum potestas ac sæua rabies,
tandem spiritus violentia deuicta fuerit atque contrita. ¶ Versu 6. Ibi dolores vt parturientis. Secū-
dum intelligentiam, quæ in Elucidatione ponitur, notandum est, dolorem pœnitentium rectè cō-
parari cum dolore parturientis. Est enim dolor parturientium vehemens quidem vsq; dum fœtus
egressus fuerit, post verò in gaudium commutatur: & cum sit breuis, multam tamen adfert vtilita-
tem, vtpote postquam fœtus viuus egreditur, & per quem inter viuentes proles generatur. Atq; ita
& dolor pœnitentium nunc quidem magnus & vehemens est, & multæ afflictionis, propter quod
alio Psalmo de huiusmodi dicitur, Euntes ibant & flebant: veruntamen breuis est, & fructum mul- Psal. 125.
to maximū parit, vtpote per quem homo regeneratur, & denuo nascitur, ex filio iræ & mortis fa-
ctus filius gratiæ & vitæ, ex filio diaboli filius Dei. Est quidem pœnitentiæ tempus, breue admodū: 2. Cor. 4.
quod verò inde consequitur gaudium, æternū est: iuxta illud Apostoli, Id quod in præsenti est mo
mentaneū, & leue tribulationis nostræ supra modū in sublimitate æternum pondus gloriæ opera-
tur in nobis. Et quomodo (iuxta verbum domini) partus lætitia omnem qui in parturiendo fuerat
dolorē facit obliuisci: sic & consolatio quæ subsequitur, partim quidē in præsenti tempore, maxi-

Ioan.16. me tamẽ in futuro, omnẽ doloris pristini fugabit memoriam. Mulier (inquit Saluator) cum parit, E
tristitiã habet, quia venit hora eius. Cũ autẽ pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter
gaudiũ, quia natus est homo in mundũ. Et vos igitur nũc quidẽ tristitiã habetis. Iterũ autẽ videbo
vos, & gaudebit cor vestrũ, & gaudiũ vestrũ nemo tollet à vobis. ¶ Versu eodẽ, in spiritu vehemen
ti cõteres naues Tharsis. Per naues Tharsis, in Elucidatione indicauimus intelligi vel superbiã gen-
tium, vel vanitatẽ idolorum: quam vtranque, in spiritu vehementi dominum cõstat aduenientem
contriuisse. Quare autem per naues Tharsis intelligamus gentium vel regum gẽtilium superbiam
causa potest assignari, eo quòd penè omnis virtus, & regum & principium terræ in auro & diuitiis,
sita est. Nõ enim in propria sua fortitudine aut corporis robore ipsi possunt quæ possunt, sed diui-
tiis, auro, & pecunia subiectos sibi faciunt homines, & mirãda posse videntur: ita vt ethnicorũ poe-
tarũ quidã cecinerit, reginam rerum esse pecuniam, illíq; obedire omnia. Ex historia verò libri re-
3.Reg.9. gum didicimus, ex Tharsis aurum optimum & diuitias maximas adferri solita. Vnde & de Salomo-
ne & Hirã rege Tyri legimus, quòd classes suas cõiunxerint ad illinc auehendum aurum copiosum:
Atq; hinc sumptum videtur, vt dicantur naues Tharsis pro superbia diuitiarum pro copiosis diui-
tiis auri, argẽti atq, similium. Verum spiritus domini sua vehementia & virtute omnes imperatorũ
& principum simul atque populorum quantumuis ditissimorum diuitias deuicit, omnibúsque se
potẽtiorem monstrauit, dum per homines simplices & pauperes, illorum conatus infregit, atq; etiã F
iugo fidei illos ipsos tandem subiugauit. Hic autem loquendi modus, quo dicimus conteri naues
Tharsis pro diuitiis gentium, fere talis est, quo vulgo dicere solemus, euacuari arcas aut crumenas
diuitum, cum significare volumus, exhauriri & consumi eorum diuitias. Et si quidem in bonã par-
tem hanc contritionẽ exponimus, de salutari constractione & prædicta subiugatione intelligimus.
Si verò in malam partẽ quis malit accipere rebellium principũ frustrationem, & irritos factos eo-
rum conatus, aut etiam eorum iustam diuino iudicio condemnationem intelligat. Cæterũ, idola (iu
xta secundã expositionẽ) naues Tharsis dicimus: primum quidẽ, ratione materiæ, quòd ex auro &
preciosa materia fieri solebãt, cuiusmodi per naues Tharsis (vti diximus) aduehebãtur. Deinde, per
quandã ironiã sic appellari possunt, eo quòd ita multo ornatu essent circundata, & variis rerũ pre-
ciosissimarũ ornamentis ita circumposita & onerata, vt naues quæ ex Tharsis aduehebãtur, precio-
sis rebus erãt onustæ. Qua ratione, etiam reges & principes in nimia pompa & superbia gradiẽtes,
non omnino male nuncupare licebit naues Tharsis: eo ꝙ tantũ videantur gestare diuitiarum, quã-
tum nauis ex Tharsis adueniẽs. Posset etiam ad literã intelligi ista contritio nauium Tharsis, & per
spiritũ vehementem ventus validus: vt significetur, Deum sua potentia per ventorum (quos in ma-
nu sua habet) validitatem, posse gentiũ fiduciam & regum diuitias facile cõterere, eorúmq; diuitias
& potestatem in manu sua habere, & ad nihilum posse cum voluerit redigere. ¶ Versu 8. Sus. Deus G
miser. tuam in medio tem. tui. Quoniam Dei misericordia humano generi exhibita, æquæ vicina
est omnibus, quicunq; habitant in ea, idcirco in medio templi suscepta dicitur. Quòd enim in me-
dio est, omnibus qui in circuitu sunt, æque est proximum: quemadmodũ centrum in circulo, cõpa-
ratione ad omnes partes circunferentiæ per circuitum. Hinc & in alio loco Psalmista dicit, Domin⁹
Psal.73. operatus est salutem in medio terræ. Cui etiam consonat, quod Simeon iustus in manibus tenens,
puerulum illum, in quo omnis misericordia nobis exhibita est, canebat dicens, Viderunt oculi mei
Lucæ.2. salutare tuum, quod parasti ante faciem omniũ populorum. Ante faciem nanq; omnium populo-
rum.i. quod in medio omnium. A quo neq; illud abhorret, quod dilectus discipulus in Epistola de
1.Ioan.2. Christo domino loquens, scribit in hũc modum, Qui est (inquit) propiciatio pro peccatis nostris:
nõ pro nostris autem tãtum, sed & pro totius mundi. Quod autẽ recte sancta Ecclesia templũ Dei
dicitur, nemo dubitare debet: quãdoquidem Paulus etiam singulorum fidelium corpora templa au
1.Cor.6. det nominare, dicens, Nescitis quoniam membra vestra templum sunt spiritus sancti, qui habitat in
vobis? Quanto rectius ergo vniuersam sanctorũ cõgregationem appellabimus templum Dei? Non
1.Cor.1. est enim aliud templum, ꝙ domus Deo sanctificata, ad inhabitationem, & cultum debitũ in ea Deo
exhibendum. Posset tamẽ in hoc versiculo distinctius intelligi per misericordiã ipse Christus domi
nus: qui sicut (Appostolo teste) datus est nobis à patre iustitia & redempio: Ita nihil dubium, quin H
& misericordia, atq; (vt iam mox ex Ioanne citauimus) propiciatio, eo ꝙ per ipsum sim⁹ adepti diu
expectatam & multum expetitã misericordiã. Per medium verò templi accipi potest vel ipsa Iudæa
siue populus Iudaicus, qui recte medium totius Ecclesiæ dici potest, ea ratiõe qua diximus versu se-
cundo, latera Aquilonis significare populum gentium, eo quod salus (iuxta verbum Saluatoris) ex
Iudæis orta sit, & ex eis omnes gentes processerint per circuitum. Vel ipsum etiã materiale templũ
Ioan.4. intelligi potest, quod in Hierosolymis domino sacrum erat. Atq; ad hunc intellectum ex antiqua
institutione, in solemnitate gloriosæ virginalis purificationis versiculus præsens solet pro introitu
Missę decãtari, eo ꝙ tunc memoria agatur illius admirabilis gaudii, ꝙ ea, quam diximus præsens mi
sericordia (id est, verbum factum caro, datum nobis à patre ad misericordiam) in medio templi il-
lius oblata est à parentibus, & suscepta à sene sancto Simeone, & altera veneranda vidua, nomine
Lucę.2. Anna: in quibus tota iam Ecclesia pòst ventura signabatur, & in quibus ipsa Christum iam susci-
piebat suam misericordiam. ¶ Versu nono. Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua. Sicut no-
men Diuinitatis summum est, atq; etiam nomen Iesu nomen est super omne nomen, ita & laus tã
Dei patris, quam Christi filii, summa est, & superat omnem laudem: atque ideo recte dicitur, quod
secundum nomen eius sit & laus eius. Nam & apud homines, secundum nomen vnicuiq; laus & ho
nor cõpetit. Qui enim dominus appellatur & pater, huic ratione huiuscemodi duplicis nominis,

A duplex item honor cōpetit. Propter quod apud Prophetā dominus expostulat, dicēs, Si pater sum
vbi est honor meus? Et si domin⁹, vbi est timor meus? Et verò q dux est, aut rex: aut imperator, aut Ioan.10.
aliud huiusmodi, manifestum est, secūdum hæc nomina laudē & honorē cōpetere. Cum ergo do- Heb.7.
minus noster, per quē nos tantam misericordiam suscepimus, sit nobis pater, dominus, dux pastor, Apo.19.
saluator, defensor, iudex, pontifex in æternū, Rex regū, & dominus dominantiū, & (quod omniū Rom.9.
maximū est) Deus super omnia benedictus, consequitur secundū hæc omnia, ipsum esse in immē
sum laudabilem, neque laudis aut honoris obsequia nos illi posse vllo pacto condigna reddere.
¶ Versu eodem, Iustitia plena est dextera tua. Per dexterā Dei plenam iustitia, intelligit Elucidatio
Dei retributionē, tam erga bonos, quàm erga malos, secundum summam iustitiam vnicuiq; pro o-
peribus mercedem dispensantem. Idque admodum conuenienter, quoniam per dexterā solet fieri
datio & mercedis exhibitio. Quicquid enim damus aut reddimus, aut persoluim⁹, per dexterā ma
nū facim⁹, Et huic expositioni manifeste satis cōsentit, quod sequitur de iudiciis domini, propter
quæ lætari iubētur fideles: Veruntamē posset dextera domini etiam hoc loco accipi, secundū quod
aliàs plerunq; solet, pro Dei potentia & virtute: quæ dicitur esse plena iustitia, quoniā sic Deus po-
tētissimus est, ut tamen sit pariter & iustissimus: quod sane & magnæ laudis materia est, & fidelib⁹
omnibus causa magni gaudii. Nam hominum potentiam fere iniustitia solet coinquinare, dū con-
B tra iustitiam vel innocētes puniunt, vel nocentes absoluūt: sicq; illorum dextera vacua fit iustitia,
& in tyrannidē conuertitur potentia dexteræ eorum. Longissime autē hoc abest à Dei dextera, vt
vlla iniustitia possit in ea contineri. ¶ Versu.10. Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ, Merito
sane lætētur fideles, propter iudicia domini, Verè enim maxima est causa gaudii, omnib⁹, qui piæ ac
bonæ sunt voluntatis, quòd iudicem talem habeant, qui in æquitate & iustitia omnes est iudicatu-
rus, ita vt neminē hominum sit absq; demerito per calumniam cōdemnaturus, neq; ecōtrario quē-
quam sit peruersum impunitum relicturus. Neq; enim tam potens quisquā, tam immobilis aut ter
ribilis possit inueniri, cuius gratia ipse aliter sit iudicaturus, quàm expostulet iustitia: Neque quis-
quā tam prudēs, astutus, aut callidus poterit inueniri, qui illum possit vel falsa persuasione decipe-
re, vel muneribus aut adulationibus peruertere à recto iudicio: vt vel innocēs quisquā ab eo nō ac
cipiat bona præmia, vel noxius non recipiat iusta tormenta. Et licet hanc iudiciorū Dei summam
æquitatē homines impii & peruersi sibi male conscii, faciāt sibi doloris causam (ingemiscūt enim si-
quādo ista attētius recogitant, mallēntq; esse Deum vt hominē, quem vel minis suę potētiæ perter
refacere possent, aut suauiloquētia vel astutia possent decipere, ne recta iudicaret iudicia. Sic enim
spē haberent euadendi æterna supplicia, quæ iam certò expectant, & consequendi bona cęlestia de
C quibus desperāt) filiæ tamē Iudæ, fideles animæ summā in hac æquitate accipiūt consolationem ni-
mirū hac ex re certissimi, quòd suorū laborū præmio non poterunt fraudari, neq; pro vlla re quā
ipsi non cōmiserint, vltionē pati. Nā si non essent iusta Dei iudicia, si nō esset eius dextera plena iu
stitia, sed secundum personarum acceptionē iudicaret, non secundum opera, sed secūdum affectio-
nem, aut quēlibet personę respectum, vt homo, verè misere ageretur nobiscū, & minimū esset pau
perculis nobis fiduciæ: maxime, cum omnibus peractis fideliter, & post constantē perseuerationē
vsq; in finē, necdum certi essemus de beato præmio: exaduerso verò eos qui in perpetuum vacassēt
iniustitiæ, cōtingeret hoc pacto pœnas euadere, & præmia bona cōsequi. Pro hac re, si dexterā ha- Psal.66.
beret Deus cōmixtam cum iniustitia, lætaretur quidem Sinagoga Satanæ, & exultarēt filii Belial.
Mōs autem Sion lætari debet, & exultare oportet filias Iudę, propter iusta iudicia domini. Vnde &
in alio Psalmo, in eandē sententiam dicitur, Confiteantur tibi populi Deus, confiteātur tibi populi
omnes, Lætentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gētes in terra dirigis.
¶ Versu vltimo, Quoniam hic est Deus Deus noster, & cætera. Nota quòd hic versus secundū sen
tētiam coniungi debet immediate cum præcedēti, ad hūc modum, Vt enarretis in progenie altera
quoniam hic est Deus Deus noster, & cætera, Nā, quoniam, non videtur accipi vt dicat causalitatē
sed tantum continuationem, non valens nisi quod continuatiue acceptum: vt indicetur id quod
D sequitur, esse ipsum quod annunciari velit.

XLVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

TOtus moralis est hic psalmus, vanitatem & miseriā peccatorū pulcherrime ponēs ante oculos. In quo præmissa exhortatione, & velut ad concionē conuocatis omnis cōditionis hominibus, & beneuolētia ex dicendorū vtilitate captata, versu quarto proponit quæstionē: quid videlicet sit, propter quod in die mala, in die mortis atque iudicii, debeat homo sibi metuere, quam & stati (licet ænigmatice & obscure satis) dissoluit: sub iniquitate calcanei indicans proximi oppreßionē & supergreßionē (quæ diuitibus sæculi & potentibus plurimum solet esse familiaris) ipsū esse propter quod potißimū in die illa timere debeat homo, & merito sane timere, eo quòd ab ira diei illius, qui hac calcanei iniquitate cōprehēsi fuerint, nullo præcio poterunt redimi, neque vllius auxilio liberari: sed mortem sempiternā sustinebūt, absque vlla spe euasionis aut liberationis suæ. Atque hæc quidem, octo primis versibus. A versu autem nono, vanitatem eiusmodi hominū describit, qui non considerantes ventura æterni interius super se tormēta, insipiētes & stulte sibiipsis per iniustitiā & oppreßionē superinducūt perditionē pro temporariis diuitiis, quas, velīt, nolit, per mortē hic abeūtes relinquere cogūtur aliis, ipsi inhabitaturi in sepulchris & inferni fouea: cū eorū domos, quas magno sumptu sibi extruxerant, de progenie in progeniē transeant ad possessores diuersos, Vbi obiter versu duodecimo, quasi lamētādo deflet, quòd dignitatis suæ obliti homines ita rebus perituris inhiantes, sese iumētis æ-

qui parant: mox ad illorum infœlicitatem & vanitatem rediens defribendam, quos per vias suas malas dicit ad infernum deducendos, & à morte deuorandos, instisque velut scabellum subiiciendos, & omni destruendos auxilio. Versu autem decimo sexto, ab hac miseria se fore liberum confidenter prouũciat, ac de iniq uitate calcanei nihil sibi male conscius: sub sua persona indubie & alios sui similes, id est, fideles & iustos animare volens, ne supra explicita debeãt metuere supplicia, similque exhortationẽ facit iustis omnibus, ne magnifaciant quam vident in impio temporalem prosperitatem, ex consideratione eius, quæ post subsequutura est, æterna egestate & miseria: eo quòd neque secum deferet rerum suarum aliquid, neque lumen sit vltra in sempiternum visurus, coniectus in exteriores tenebas. Rursumque illud quod versu duodecimo de humanæ naturæ indigna à semetipsa vilificatione & conculcatione dixerat, velut rem abominabilem nunquam satis dolendam, replicans, ita terminat Psalmũ optimis cõsiderationibus admodũ fœcundum, modo spiritalẽ cõsequatur lectorẽ. Nã prudẽtibus sæculi, aut mũdi sapiẽtibus, veniæ magis videbuntur, quæ aduersus illorum pessimas affectiones cum grandi terrore proponuntur. E

QVADRAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Audite hæc omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem.*

2 *Quique terrigenæ & filij hominum: simul in vnum diues & pauper.*

3 *Os meum loquetur sapientiam: ✳ & meditatio cordis mei prudentiam.*

Psal.84.

4 *Inclinabo in parabolam aurem meam: ✳ aperiam in psalterio propositionem meam.*

5 *Cur timebo in die mala:*

1.The.4. *✳ iniquitas calcanei circundabit me.*

6 *Qui cõfidũt in virtute sua: ✳ & in multitudine diuitiarũ suarum gloriantur.*

7 *Frater non redimit*

✳ redimet homo:

✳ & non dabit Deo placationem.

HÆc quæ ego loquar: audite vniuersi populi: vniuersi habitatores orbis non solum auribus corporis suscipite, sed etiam cordis auditu interius percipite, F intra pectoris arcana & secreta cordis ea condituri. Erunt enim quę sum dictur⁹, vniuersis ad bene beatéque viuendum, & salubriter moriẽdũ vehemẽter conducentia. 2. Audite (inquam) quicunque ignobiles de terra nati homines, & omnes filii hominum, siue plębei, siue nobiles, pariter absque discretiõe diuites & pauperes, pusilli & magni, & cuiuscunque sitis conditionis. Æque enim que sum dicturus conducẽt omnibus, neque minus sunt vt audiantur, diuiti quàm pauperi, nobili quàm ignobili necessaria. 3. Ecce loquar ego per os meum verba sapientiæ, per quæ in rebus quæ supra hominem sunt instruatur quisquis attenderit: ✳ & ex multa ac profunda meditatione cordis mei ego loquar doctrinam prudentiæ, per quam in agẽdis instruẽtur omnes qui attentis auribus perceperint eam. 4. Quæ autem loquar, non à meipso loquar, sed applicabo prius auditũ cordis interius docenti per ænigmata quasi in parabolis, quasi per velamen: cuiusmodi G est eruditio omnis interior ex Deo, quæ in hac vita mortali suscipitur: ✳ atque vbi ex vnctione interiori accepero, tum demum proponam quod proponẽdum fuerit problema meum, aut ænigma, aut eruditionẽ quam voluero, in cantico Psalmi, quod decanto in instrumento Psalterii. Nam est hæc voluptas cordis mei, in cantico Psalterii apertius proponere vtilitati hominum, quæ ego ex interiori alloquutione quasi parabolas, quasi per speculum in ænigmate, accipio. 5. Propositio antẽ quã propono, hæc est: quidnã sit ipsum, ob quod merito & iusto timore timere debeat homo in die mala, in die mortis atq; iudicii Dei: hãc ꝓpositionẽ, quasi basim & cardinẽ toti⁹ mei cantici propono, circa cuius dissolutionẽ totus mei cãtici discursus versabitur: ✳ cui quidẽ ꝓpositioni respõdere cupiẽs, illud in primis assevero, ꝙ iniquitas qua homo proximũ suum circũuenit & supergreditur, quasi calcaneo ipsum supplãtans, ipsa est quæ hominem circundabit in die mala, & in nouissimo cõprehẽdet, cõstringet, & obligabit in dãnationẽ: ac proinde, eadẽ ipsa est propter quã in die mala H merito debeat homo timere. 6. Huiusmodi autem sunt, qui stultã & vanã fiduciã habent in potentia & fortitudine sua, atq; eorum quos sibi habẽt subiectos: per quam nimiam potẽtiam fit, vt neminẽ metuentes, audacter conculcẽt, opprimãt, & supplantẽt proximos suos ✳ & qui vana exultatione lætãtur, & gloriantur in abũdantia substãtiæ & diuitiarum suarum: per quam vanam confidẽtiam, stulte existimãtes neminem sibi posse resistere aut contradicere, audẽt nequiter pauperes & inferiores suo calcaneo cõterere: hos (inquam) iniquitas calcanei circundabit, & his in die mala est metuẽdum. 7. Huius autẽ rei causam (id est, quare huiusmodi in die mala sit timẽdũ) facile aduertimus, si illius diei districtionẽ diligẽtius cõtẽplemur. Ecce enim in die illa, ne frater quidẽ fratrẽ poterit redimere. & de ãgustiis atq; pœnis maximis (quibus tũ opprimẽt illi, qui nũc alios suo calcaneo cõculcãt) liberare: ✳ & quomodo vllus alius hominũ huiusmodi poterit redimere? Nam cum frater non possit fratrẽ redimere, quis alienus id poterit? ✳ & nõ poterit huiusmodi proximorum supplãtator,

A

8 Et precium redemptionis animæ suæ: ✱ & laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem.

9 Non videbit interitũ B *cum viderit sapientes morientes:*

✱ simul insipiens & stultus peribunt.

10 Et relinquent alienis diuitias suas:

C

✱ & sepulchra eorum domus illorum in æternum.

11 Tabernacula eorum in progenie & progenie:

✱ vocauerunt nomina D *sua in terris suis.*

12 Homo cum in honore esset, non intellexit:

✱ comparatus est iumentis insipiẽtibus, & similis factus est illis.

quantumuis diues aut potẽs, quicquã tunc dare Deo, quo ipsius iram placet, aut manus effugiat: imò neq; frater quicquam inuenire ꝓ eo poterit, neq; vllus hominum, quo tunc ira Dei placetur, & ipse è manibus iudicis tremendi redimatur, in quas incidit mortuus in iniquitate sua. Horrẽdum enim est sic incidere in manus Dei viuẽtis: & his qui sic in eas incidunt, meritò est in die mala timẽdũ. 8. Et non poterit offerre aut dare Deo vllam rẽ, per quam possit redimere animam suam de manibus eius, & de sentẽtia ac pœnis grauissimis, in quas incidit per iniquitatẽ suam: ✱ imò laborabit ferẽtq; grauia, & cruciabitur in sæcula sæculorum absq; cessatione aut fine, in tormentis sempiternis: & quanquam in æternis cruciatibus sic laborabit, non cõsumetur tamen, nec deficiet in sempiternum, neq; mortem quærẽs inueniet eã: sed in sempiternũ permanebit in substãtia, vt imperpetuũ crucietur in pœna: neq; vnquã per cruciatus deficiet à subsistẽtia, vt perpetuo ferre possit tormẽta. 9. Miseri autem huiusmodi supplãtatores non respiciunt neq, attẽdunt ad interitũ istum æternũ, qui eos manet: istã sempiternã mortẽ quam experientur, non habẽt ãte oculos, cum vidẽt etiã sapiẽtes & bonos viros monẽtes. Putant enim, cũ etiam bonos & sapiẽtes conspiciũt morientes, ꝙ omniũ sit æqua cõditio, & æqualis sit mors omniũ: & arbitrãtur hac ratione, quòd nihil amplius sit præmii bonis q̃ malis, eo quòd ad nihil attẽdãt nisi quod vident oculis corporis, neq; sciunt ad ventura respicere, sed tantũ in præsentia defigunt oculos: ✱ scire autẽ hos oportet, quòd pariter & insipiẽtes atq; increduli (qui credunt non esse vitã post hãc vitã, neq; bonis, neq; malis dignam remuneratiõẽ) atq; etiã stulti & vani homines (qui licet credere se dicãt, tamẽ factis negãt, & reipsa ante oculos se nõ habere monstrãt) hi, inquã, pariter in perditionem ibũt per insipientiã & stultitiam suã, cum per mortem à corpore abscessennt. Æqua enim vtriusq; horum erit portio. 10. Ipsi autem in perditionẽ æternã hinc abeũtes, diuitias suas (ꝓpter quas cõquirendas & coaceruandas in perditionẽ & damnationẽ proiecerũt semetipsos) cogẽtur aliis relinquere, à quibus iam per mortẽ sunt prorsus facti alieni: ita vt nullo auxilio, nullo suffragio, ab eis valeãt vltra adiuuari: frequenter etiã prorsus alienis secundũ sanguinẽ & cognationẽ, dum ignoti & extranei eorũ substantiam diripiũt, vbi vel hæredes defuerint, vel defraudari eos contigerit: certè ipsi nũquã vltra post abscessum, coaceruatis fruentur diuitiis: ✱ & non redibũt amplius de sepulchris, in quibus eorum corpora posita fuerint, vt recipiãt relictas diuitias: sed in eis permanebũt quasi in domibus suis & mãsionibus hæreditariis resoluẽdi in cinerem atq; putredinem, donec veniat cõsummatio sæculi, & tẽpus generalis resuscitationis omnium: ✱ loca etiam inferni, in quo sepultæ sunt animæ eorum, domus illorum erũt in sempiternũ, è quibus nunquã emigrabunt. 11. Domus autẽ & habitacula quæ ædificauerant sibi super terrã (quæ tamẽ ipsi non nisi vt tabernacula breui transcursu inhabitare permissi sunt) permanebunt & perstabũt in plures generationes, & inhabitabũt ĩ eis posteri, cũ ipsi qui ea ędificauerunt in sepulchris suis delitescẽt: ✱ nomina sua magna & solemnia facere studuerũt in terris, suorum nominũ appellationes indẽtes ædificiis atq; possessionib⁹ suis: à suis nominib⁹ illa appellantes, vt sic nomẽ suũ immortale redderẽt. 12. Sic misere seipsos miseri homines per sua vitia perdunt & proiiciunt, nõ attẽdentes ad dignitatem cõditionis suæ, sic sibi falsã nobilitatẽ & dignitatẽ quærũt, postquã veram quæ in ipsis est proiecerũt. Cũ enim à Deo in magno honore & magnifica gloria essent creati (nimirũ ad imaginẽ & similitudinẽ dei creatoris sui: similes angelis quantũ ad rationalis animæ, quæ in ipsis à Deo infusa est, dignitatẽ, secundũ quam etiam immortales sunt, & deiformitatis atq; Dei filiationis capaces) nõ intellexerũt honorẽ in quo eos posuit De⁹, neq; cognouerũt gloriã in qua cõditi sunt ab illo: ✱ sicq; obliti suę dignitatis, cõparauerũt, ęquauerũt, & assimilauerũt semetipsos iumẽtis irrationabilib⁹: facti sunt similes equis & mulis in quibus nõ est ratio vel intellectus: dũ non secundũ spiritus ductũ, sed secundũ carnis cõcupiscẽtias bestiarum more, feruntur in sola tẽporaria & terrena: nõ attendentes nisi ad ea quæ sensib⁹ exposita sunt temporaria, æternorum (quòd sensibus non pateant) prorsus nullam habẽtes considerationem: quẽadmodum irrationabilia bru-

Heb. 12. · Titum. 1 · Luce. 16. · Psalm. 31

Ioelis.1.

13 *Hæc via illorum scã dalum ipsis:*

✱ *& postea in ore suo complacebunt.*

14 *Sicut oues in inferno positi sunt:*

Apo.10. 1.Cor.6. ✱ *mors depascet eos.*

Psa.146.

15 *Et dominabuntur eorum iusti in matutino:*

1.Co.4.

✱ *& auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum.*

Iob.17. 16 *Veruntamen Deus redimet animam meã de manu inferni:*

✱ *cum acceperit me.*

17 *Ne timueris, cũ diues factus fuerit homo:*

✱ *& cũ multiplicata fuerit gloria domus eius.*

18 *Quoniam cum interierit non sumet omnia:*

Iob.1. ✱ *neq; descendet cum eo gloria eius.*

19 *Quia anima eius in*

Lucæ.12. *vita ipsius benedicetur*

Lucæ.6.

✱ *confitebitur tibi cum benefeceris ei.*

ta, non nisi in præsentia respiciunt exposita sensibus: ✱ Sunt etiam in E
hoc similes facti iumentis insipiẽtibus, quòd sicut cõputrescũt & fœ
dantur iumẽta in stercore suo, sic & hi infœditate concupiscentiarũ
suarum & sordibus peccatorum semetipsos defœdãt, & cõputrescũt
ac misere cõsumũtur in eis: & quẽadmodũ iumẽta per omnia ductũ
sequũtur sensualis appetitus, vtpote superiorẽ non habẽtes rationẽ:
sic & homines isti carnis affectũ sequũtur, frustra reclamante ratio-
ne, secundum quam, appetitum sensualẽ frænare debuerunt. 13. Hæc
est via, hic est modus operationis & vitę ipsorum, in omni irrationa
litate & sensualitate, pecudũ more, quæ ipsis erit in scãdalũ & ruinã
sempiternã, nimirũ causa iustæ cõdemnationis eorũ, per quã pręcipi
tes dabuntur, & ruẽt in profundum inferni: ✱ & posteaquã ita suam
iniquitatis & ĩiustitiæ viã cucurrerĩt, posteaquã suas prauitates bene
perfecerint, adhuc in ore suo seipsos iactitãt atq; collaudãt, quasi re
bene gesta: propter impœnitẽtiã & obstinationẽ, in malitiis suis glo
riãtes, atq; seinuicẽ etiam in malefactis commendantes. 14. Propter
hoc ĩ infernũ detrudẽtur & cõcludẽtur, vt esca sint diaboli, & ignis F
æterni, quomodo oues occisionis ĩ stabulis ponũtur, & cõclusæ ser-
uantur, vt mactẽtur atq; edantur: ✱ illic autẽ non ipsi pascentur, vt in
mundo pasti fuerãt terrenarũ rerum abundãtia: sed ecõtrario depa-
scẽtur, vorabũtur, & cõsumẽtur à morte sempiterna, comedẽntq; e-
os damnatio, mors & diabolus: morte æterna mordebũtur, atq; cru
ciabũtur in sæcula. 15. Iusti autẽ quos hic suo calcaneo oppresserunt,
accipiẽt sup eos dominiũ & exaltationẽ, etiã iudices constituti ĩpio-
rũ oppressorũ suorũ, habẽtes in manibus suis gladios ancipites, vt fa
ciãt vnà cũ domino suo iudiciũ cõscriptũ in eis: ita (inquã) domina-
bũtur eorũ, tunc cũ exortus fuerit post tenebras huiꝰ tẽporis dies do
mini clarus & lucidꝰ, qui illuminabit abscõdita tenebrarũ, & occul-
ta producet in lucẽ: quẽadmodũ fieri solet, cũ post tenebras, matuti-
no tempore, solis fulgor aduenerit: ✱ & auxilium eorũ omne quod à
gloria sua, potẽtia atq; diuitiis habuerãt super terrã, auferetur, atque
deficiet ab eis ĩ ĩferno positis: neq; vlla res erit, quæ ipsis possit vltra
ferre auxiliũ, vbi semel in hunc lacũ descẽderint, in quo nulla est re- G
dẽptio. 16. Quãquã autẽ ita sciam impios homines in has deuẽturos
esse miserias, spẽ tamen firmã habeo in Dei misericordia, & bonę cõ
sciẽtiæ testimonio securus, ꝙ meã animã liberabit Deꝰ de manu in-
ferni, & saluabit de potestate mortis atq; diaboli: ✱ tũc cum ei placi-
tum erit suscipere me ex hac vita corporis, & accipere à me spiritum
meũ. Firmissime eñi cõfido, ꝙ cum illi placitũ fuerit me trãsferre de
vita hac mortali, non patietur animã serui sui venire in loca tormẽ-
torũ deputata impiis: sed in locum gaudii æterni magis trãsferet ser
uos suos. 17. Te verò moneo, quisquis iustitiã diligis, & oppressiones
forsitã ab impiis sustines, ne timeas, neq; admireris quasi magnũ ali-
quid, neq; cõturberis pro hoc, si videas quẽpiam tẽporaliter diuitem
factũ abundare rebus omnibus tẽporariis: ✱ & ne magni æstimes, cũ
videris gloriã domus eius (id est, diuitias, possessiones, familiã, & ho
nores ipsius) multiplicatam esse, aut creuisse vehemẽter: cũ multis di
uitiis videris abundantẽ, aut multis ornatum honoribus, & aliis hu- H
ius mũdi prosperitatibus affluẽtẽ. 18. Ne magni hæc æstimes (inquã)
quoniã omnia hæc quæ vides, necesse erit illũ velit, nolit, in hoc mũ-
do relinquere, cum per mortẽ emigrabit anima è corpore: neq; pote
rit quicquã eorum secum deferre, quæ hic possidet: sed quẽadmodũ
nudus ex vtero matris egressus est, ita & nudꝰ reuertetur in terrã, de-
scendẽtq; in infernum: ✱ neq; poterit cum eo descendere, siue secun
dum corpus in sepulchrum, siue secũdum animã in infernum gloria
huius sæculi, neq; substãtia, neque possessiones, neque honores, ne-
que fama, neq; potestas, neq; aliud quicquã eorũ in quibus fuerat in
vita sua vane gloriatus. 19. Quoniã quidẽ benedicet animę suę in vi
ta sua, blãdietur animæ suæ, & inuitabit eã, iubebítq; comedere, epu
lari, bibere, atq; deliciari in parta diuitiarũ abundantia: ✱ suscipiet e-
tiã ab aliis sibi similibus benedictiones, id est, adulationes & blandas
assentationes, quẽadmodũ facere solent parasiti diuitibus: & bene-
dicẽt eis omnes homines: ✱ confitebitur tibi, & laudabit te quisquis
es qui illi benefeceris: tãtum laudem & cõmẽdationem, vel solo ver
bo gratiarum actionẽ accipies, quisquis es qui illi vel vllius muneris

A

20 *Introibit vſque in progenies patrum ſuorum:* ✱ *vſque in æternũ non videbit lumen.*

21 *Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.*

B

donatione, vel obſequii exhibitione, impéderis beneficium. Putant
enim ob gloriam diuitiarum ſuarũ, omnia ſibi velut debita eſſe: pro-
pter qnod magnum pntant, ſi vel gratias agãt pro accepro beneficio
20. Licet autem nũc in hac vita ſic floreat impius, veniet tamen tem
pus mortis eius, quãdo apponetur ad patres ſuos, & accedet ad illos
in infernum: quorum in vita imitatus eſt prauitates: ⁎ quando etiam Matt.25.
patri ſuo diabolo & angelis eius in tormentis aſſociabitur: ⁎ ac tunc
quidem in tenebras exteriores coniicietur, in caminum ignis, vbi in-
æternum lnmen non videat gloriæ Dei: ſed in ſempiternis degat te-
nebris atqne horroribus, in damnatione æterna. 21. Concludens hũc Iob.10.
meæ propoſitionis tractatum & Pſalmum, illud gemẽs repeto, quòd
non attendentes homines ad honorem & nobilitatem condirionis
ſuæ, ſeipſos nimium deiiciunt, dum ſe miſere æquiparant, & ſimiles
faciunt beſtiis rationis expertibus, & illis ſe per carnis concupiſcen-
tias & rerum temporalium auiditatem aſſimulant, ſuæ dignitatis nul-
lam habentes rationem. Hæc etenim res eſt, propter quã merito in
die mala timere oporteat. In huius rei cõſideratione, vera eſt ſapie-
entia & prudentia, quam ab initio pollicicitus ſum docere omnes at
tendentes meo cantico.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLVIII.

VErſu ſecundo, Quiq; terrigenæ & filii hominũ. Inter duas illas copulatiua coniunctione iũ
ctas particulas, nẽpe terrigenas & filios hominum, ex Hebræo apparet talem eſſe differẽtiã
vt primũ plębeios deſignet & ignobiles, quos etiam ethnicorũ literæ, terræ filios nõnunq̃
appellare ſolent, quaſi nulla natiuitatis ſuæ origine inſignes: ſecundum verò nobiles & egregios,
inſignibus ortos natalibus. Ant vt primũ ad malos & terrenos homines, ſecundũ verò ab bonos,
& ſecundum rationem bene viuentes referatur. Nam in Hebræo priore loco dicitur, Filii Adã: ſe
cũdo autem filii Iſi. Recte autem ad auditum horum quæ in Pſalmo iſto proferuntur, omnes con
uocat cõcionaturus Propheta. Nemo enim eſt ſiue diues, ſiue pauper, nobilis ſiue ignobilis, ad quẽ
non iſta attineant. ¶ Verſu .4. Inclinabo in parabolam aurem meam. Per parabolã in Elucidatio-
ne intelleximus doctrinã, quam interius magiſterio Dei cordis aure accipimus: quæ propter obſcu 1.Cor.13.
C ritatẽ donec non facie ad faciem contẽplamur quod diſcimus, ſed tantum per ſpeculũ videmus in
ænigmate, non male prouerbiũ, ſimilitudo, aut parabola dicitur: qnanuis alii ob hoc putẽt diuinam 1.Cor.3.
ſapiẽtiam dici parabolam ſiue prouerbium, quod ſapiẽtia Dei eſt ſtultitia huius mundi, Quaſi enim
in prouerbium & io deriſionẽ ſunt carnalibus & mundanis hominibus, quæ docet interior ſpirit⁹ 1.Cor.1.
vnctio: iuxta quod Paulus ait, verbum crucis pereuntibus eſſe ſtultitiã, Iudæis verò etiã ſcandalum
quẽadmodum ecõtrario, ſpiritualibus hominibus ſapiẽtia mundi, parabola, prouerbium, & ſtultitia
eſt. Videtur tamen prior intelligentia commodior, quam & beatus Auguſtinus approbat. ¶ Verſu
eodem, Aperiã in pſalterio propoſitionem meam. In ſecũda parte verſus, quod Latine habemus ꝓ-
poſitionẽ, Græce habetur problema: ex Hebræo autẽ vertunt beatus Hieronymus, atque etiam po
ſteriores ĩterpretes, ænigma. Ex quo videtur hîc ꝓpoſitio vel problema ſignificare quæſtionẽ ob-
ſcuram, & mnltis ad ſoluẽdum difficilẽ, cuiuſmodi eſt ea quę verſu quinro ſtatim ſubiungitur: Cur
timebo in die mala? Omnino enĩ magna & difficilis hæc quæſtio eſt, bene ænigmatica, & obſcuri-
tatẽ magnam habẽs: quam ſapiẽtum huius ſeculi plurimi inuenire neſcierunt, dum alii maxime ti-
mẽdam tradiderunt egeſtatem ciborum, potuum, honorum, poſſeſsionũ, diuitiarum, ſanitatis, atq;
aliarum huiuſmodi rerũ trãſeuntium: in quibus cũ locarint fœlicitatem, recte cõſequutio infertur,
contrariã fœlicitati miſeriam ſiue infœlicitatẽ eos in prædictarũ rerũ defectu cõſtituiſſe. Quid au-
D tem vere ſit timendum, & quid ſit quod ad veram miſeriã, nẽpe æternam, hominẽ perducat, mini
me inuenerunt: atque ita, nec quid vere timendum ſit, cognouerunt. ¶ Verſu .5. Cur timebo in die
mala? De die mala, etiam Pſal. 40. dictum fuit, eum qui ſuper egenum & pauperem intelligit in die
mala liberandum. Dicitur autẽ dies mortis vel potius iudicii, dies mala, non quidem bonis, ſed im
piis, quibus (iuxta Prophetarum oracula) erit dies vltionis dies interfectionis, dies tribulationis, di-
es tenebrarum, dies magnus, terribilis & crudelis, dies furoris, indignationis, & conſummatę iracũ
diæ Dei. His enim atq; aliis huiuſmodi terribilibus nominibus, paſsim diẽ iſtam inuenimus in ſcrip
turis nominari. Quod autẽ queſtionẽ proponit ſub prima perſona, dicẽs, cur timebo in die mala?
& deinde etiã ſolutionem ſimiliter ponit, dicẽs. Iniquitas calcanei mei circundabit me non ita ac-
cipiẽdum eſt, quaſi de ſua ipſius perſona ſpecialiter moueat quæſtionẽ, aut ſubiungat reſponſiuam
enunciationẽ: ſed iuxta modũ cõſuetũ loquẽdi, ſub ſuę perſonę expreſsione generalẽ, intendit ſer-
monẽ: quẽadmodum ſi dicã ego interogans, Quid eſt, quod me poteſt facere abceptũ Deo meo &
Qnid eſt, quod me poteſt facere Deo deteſtabilẽ? ac deinde reſponſionem ſubiungã. Operationis
bonæ ſtudium me cõmendatum faciet Deo, mala autem opera me faciẽt ab illo haberi odio, ſic lo
quens nõ de mea ipſius tãtum perſona intendo, neq; queſtionẽ neque reſponſionem: ſed ſub ex-
preſsione huius meæ perſonæ, ſermonẽ intendo generalem de omnibus hominib⁹. ¶ Verſu eodẽ,
Iniquitas calcanei mei, Iniquitatẽ calcanei in ſecũda parte verſus exponit Elucidatio iniuſtitiam ca-
lũnię ſiue oppreſsionis, aut deceptionis, qua quis (iuxta Apoſtoli dictũ) circumuenit aut ſupgredi-

tur fratrē:eo quòd hoc modo velut opprimatur,cōculcetur,aut supplātetur proxim⁹,& quasi sub E
calcaneo tetatur atq; prematur. Cui intelligētiæ apte videntur sequentia omnia consonare,in quibus de diuitibus huius sæculi fit sermo,quibus hoc viciū admodū est frequens & familiare. Similiter & illud cōsentit,quod apud Ioannē de Iudæ supplantatione loquēs domin⁹ ait, Qui māducat meum panē,leuabit super me,vel cōtra me calcaneum suum:pro quo vulgata Psalmi lectio Gallicana habet,Magnificauit super me supplātionē. Vnde patet,per hanc calcanei leuationem,oppressionē,& deceptionē intelligi. Similiter loquitur in Genesi fraudat⁹ per Iacob benedictione pater-
Psal.40 na Esau,cum se à fratre secundo deceptum atq; circunuentum,significare volēs,eiulando dicebat,
Gen.17. Recte vocatum est nomē Iacob. Supplātauit enim me,en altera vice. Primogenita mea ātè tulit,& nunc secundo surripuit benedictionem meā. Attamen posset generaliter hæc iniquitas calcanei intelligi de omni peccato omniq; malitia cōuersationis humanæ: vt sic dicatur iniquitas calcanei,iniquitas quā operatur homo,& velut per quam ambulat. Omnis enim iniquitas quā calcat homo siue perambulat,circundabit eum,id est,irretiet,& quasi nexibus quibusdam inuoluet ad æternam damnationē. Posset insuper per hanc iniquitatē calcanei intelligi peccatū, in quo quis ad finē vsq; & mortē perseuerat,& in quo quis moritur,eo quòd calcaneū sit vltimum hominis,quo terrā contingimus: quēadmodū dicere solemus interdū,à capite vsq; ad calcem,pro eo quod est,à principio
vsque ad finem. Hæc autē iniquitas calcanei, hæc finalis, & ad finem vsque sine pænitentia in ho- F
mine perseuerans impietas,ipsum in die mala est indubie circundatura. Primā tamen intelligentiā solam,vt potiorem,sequitur Elucidatio. ¶Versu .6. Qui confidunt in virute sua,& cætera. Dum hic statim ad tertiam personā transit,postquam sub prima dixisset, Iniquitas calcanei circundabit me,significat(quod paulo ante diximus) etiam prius sub prima persona generalē se voluisse habere sermonē: cuius rei consideratio absurditatem quoq; tollit malæ cōnexionis, quæ prima facie videtur inter hunc versum & præcedentē. Nam licet secūdum vocem diuersitas videatur esse personæ,cum in quinto versu sit persona prima,in sexto autem tertia,secundū rem tamē patet esse cōuenientiam , quoniam quantum ad sententiā etiā,in quinto verso de omnibus in genere tacite fit sermo sub expresione primæ personæ. Nontandum autē,quod nō dicit simpliciter,qui potētes sunt aut diuitias habēt, seu tātum qui confidunt in virtute sua & in multitudine diuitiarum suarū gloriātur . Non enim omnibus diuitibus aut potentibus iniquitas calcanei cōuenit in cōprehensionē & obligationē, sed illis qui spem suam ponūt in eis, sic vt per suam potentiā atq; diuitias nihil formidēt diuina iudicia,neq; magni æstiment proximis suis iniustitiā & calumniam facere. De huiusmodi enim Psalmus potissimum loquitur. ¶Versu .7. Frater non redimit,redimet homo ? Per fra-
trem intelligunt aliqui peculiariter Christum dominum,qui frater dignatus est fieri totius,generis G
nostri,quando ipsi placuit similem nobis humanitatis formam assumere, atque ita in filios Dei nos promouere. Sic enim frater noster factus est primum quidem,ratione assimilationis suę nobiscū in forma humana. Deīde etiam ratione adoptionis nobis collatæ, & ratione assimilationis nostrę ad ipsum secūdū gloriā diuinitatis. Quādo enim nobis potestatē dabat filios Dei fieri, simul & nobis potestatē dabat fieri fratres ipsius. Nam eiusdem patris filii,fratres sunt. Christus ergo nos sibi fratres fecit,cum eiusdē patris,cuius ipse est filius naturalis,non secundum adoptionē,filios constituit. Propter quod post resurrectionē dicebat mulieribus,Ite,dicite fratribus meis. Et iterum, Ascendo
Psal.21. ad patrē meum & patrem vestrum. Vnde & Paulus Apostolus, Nō cōfunditur(inquit) fratres eos vocare,dicēs, Nuntiabo nomen tuū fratribus meis. De hoc ergo fratre sic intelligūt præsentem locum, Christus dominus qui est frater totius humani generis nostri amātissimus,nec ipse quidē huiusmodi proximorum supplātatores,& charitatis violatores est redempturus à morte aut damnatione. Nō enim illis veniet salus Christi,neq; salutis effectum in illis habebit preciosa mors eius: & quis alius homo poterit illos redimere? Certe nemo,posteaquā frater ille non redimit,qui à morte solus saluare potēs est,& redimere venit vniuersos credentes. ¶Versu eodem, Non dabit Deo placationē suam, In secunda parte versus huius.7.placatio neutraliter accipitur,pro re qua placare vel
placari quis potest. potēstque exponi actiue vel passiue. Actiue sensus erit, Nō poterit homo dare H
Deo quicquā,quo sibi eum placet,aut placatū reddat, Passiue autē sensus erit: Nō dabit Deo quicquā,quo placetur sibi Deus. Similiter & suam relatiuū,facit sensum diuersum. Vel ei refert Deum-vt sit sensus, Nō poterit homo quicquam dare,quo ipse Deus placetur. At sic quidē manifestum est quasi passiue accipi debere placationē. Si verò referat impium,de quo fit sermo,sensus est, Nō dabit quisquā Deo placationē ipsius,siue pro ipso: hoc est,nihil dare poterit homo,per quod ipsi impio(in quo iniquitas calcanei inuenta fuerit) Deus valeat placari. Erit enim erga illum ira Dei omnino implacabilis. Quantum autem ad verbum dabit,potest esse sensus, Frater vel homo nō dabit Deo placationē suā,pro impio videlicet circūdato iniquitate calcanei: vel ipse impius circundatus iniquitate calcanei,non dabit Deo placationem pro semetipso,& cætera. ¶Versu.8. Laborabit impius in æternum: quoniā & hic in vita temporali sollicitudines,labores, molestias, timores,& mille incōmoda sustinet pro rebus tēporalibus,siue acquirēdis, siue augmētandis siue conseruādis, In futuro autē sæculo,tormenta grauissima perferet,& ea quidem nunquam finienda. Notādū enim est,quoniam non solum laborare dicitur homo,cum aliquid difficilis operis fecit , cui sit adiuncta difficultas & molestia siue fatigatio,verumetiam quoties difficilia perpetimur,æque laborare dici-
Eccle.17. mur,etiamsi nihil agamus operis. Secundum quem modū Ecclesiastes se asserebat comperisse, omnia quæ sub sole sunt,laborem esse & afflictionem spiritus: laborem indubie pro molestia,vexatione,& afflictione accipiens. Similiter & Paulus Apostolus, molestias, tribulationes atq; persequu-

A tiones ſuſtinere,frequenter laborare appellat.Itaq;, etiāſi ab omni opere eſſent ocioſi impii in hoc
ſæculo,dicuntur tamen laborare.Et in futuro,cū ab omni opere erunt ocioſi,quia tamen perferē-
dis malis eruor pleni,& ſuperpleni,recte laborabuor io æternum. Et quanquam ſemper laborabūt,
ſemper mala maxima ſuſtinebunt,viuent tamen in ſempiternum: quoniam Dei potētia,ſemper in
vita conſeruabuntur,vt ſemper laborent,vt ſemper crucientur. Erunt enim immortales,& incorru
ptibiles, mali æq; atque boni : & ſicut hi viuent adhuc in finem, in æternum perſtabunt immorta-
les,vt ſemper gaudeant,ſemper cōuinentur in menſa agni: ita illi ſemper viuent,vt ſemper crucien-
tur, & laborent in lacu ſerpentis antiqui. Terribile autem eſt,quod hic de impiis ſupplantatoribus
coniunctim dicitur,quòd in æternum viuent,& in æternum laborabunt. Nā ſi tantum diceretur la
borabunt,& viuent in æternnm,ſpem poſſent audientes,concipere, ꝙ ſolum ad tempus aliquantū
eſſent laboraturi,ac deinde vita ſempiterna abſq; laboribus victuri: quemadmodum nonnulli er-
rorum magiſtri , olim cōmenti ſunt, quos ſatis Euangelicus ſermo redarguit; dicens impios in ſup-
plicium æternum & in caminum ignis inextinguibilis proiiciendos. At ſi tantum diceretur,Labo-
rabunt,& viuent,exiſtimare poſſent,de labore in hac vita fieri ſermonem , nullam autem poſt hāc
vitam,aliam expectandā,in qua labor ipſis eſſet metuendus,quemadmodum brutales homines plu
rimi ſomniant. Atque hinc ſanè parum terrerentur,cū etiam labores illos, quos ſupra diximus,im-
B pii ſibi dulces & ſuaues reputent.Nunc verò,dum vtrobiq; æternitas determinatur,dicitúrq;, & la-
borabunt in æternum,& vinent in æternum,aufertur ſpes omnis, vel per mortem, vel per tēporis
longitudinem effugiendi æterni ſupplicii.Quod ſi interroget quiſpiam: ſi hic impii dicūtur victu-
ri adhuc in finem, id eſt,in æternum,quur ergo bonis peculialiter in præmium addicunt ſacroſan-
cta Euangelia vitam æternam?Quomodo enim bonis in præmiū proponitur, quod ipſis cōmune
aſſeritur cum reprobis? Propter huius quæſtionis ſolutionem , premiſerat propheta, laborabit in
æternum,& viuet adhuc in finem,Laborare autem in æternum & viuere, verius in æternum mori
eſt,q̄ in æternum vinere.Nā & ipſa impiorum vita æterna,mors æterna eſt.Viuent enim in morte:
& ad hoc ſemper viuent corporis & animæ ſubſiſtentia,vt ſemper moriantur dānatione & crucia-
tu.Nunquā eis vita deficiet,vt nunquam derelinquantur à morte:vt mortē nequeant effugere,nun
quam vita diſcedet ab eis.Iuſtorum verò æterna vita ad hoc erit,vt nunquā valeant mori , vtq; in-
perpetuum mors ſit elongata ab eis. Neq; quiſquam eſt fide inſtructus, qui ignoret diſtinctionem
beatæ huius vitæ æternæ bonorum,ab illa infœlici malorum. ¶Verſu 9. Simul inſipiens & ſtultus
peribuot.Ioſipiens & ſtultus in Elucidatione ita diſtingnntur,vt incipiens eū ſignet, qui non ſapit,
neq; ſentit de veritate,de Deo ac diuinis rebus,vt oportet: vt infideles homines , qui non credunt
iuſtitiam Dei:cuiuſmodi ſuot pleriq; diuitum,& potentum ſæculi,qui ſibi perſuadent,oō ſore poſt
C hanc vitam talem inſtitiæ remunerationem , qualem ſacræ literæ teſtantur . Stultus autem dicitur,
quantum ad agenda,qui non agit quæ oportet, etiamſi ſciat & ſentiat vt debet: cuiuſmodi ſunt ple
riq; nomine tantum Chriſtiani,qui cum intellectu veritatem agnoſcāt,opere tamen vanitatem de-
mooſtrant , & vani ſunt : cuiuſmodi etiā erant illi de quibus dicit Apoſtolus , ꝙ cum cognouiſſent Roma.1.
Deum,nō ſicut Deum glorificauerunt,ſed euanuerūt in cogitationibus ſuis. Qui tamē diſtinctio-
nem iſtam vanam eſſe contenderet, & idem aſſereret verbis diuerſis ad exaggerationem rei his po
ſitum,hic poterit propoſitū ſermonem ita accipere,acſi dicatur, inſipiētes & ſtulti omnes peribūt:
hoc eſt (quemadmodū iuxta vulgatum loquendi modum dici ſolet) inſipiens vnus cum alio , ſiue
ſtultus cum ſtulto,pariter omnes peribunt.¶Verſu 10. Et relinquent alienis diuitias ſuas.Quomo-
do alienis relinquant diuitias ſuas impii, ſatis in Elucidaoone monſtratur.In eo autem quod ſequi-
tur,Sepulchra illorū,domus illorum in æternum,notandum eſt,duplicem latere intelligentiā. Aut
enim de ſepulchris terrenis dictum accipimus,quantū ad corpus, aut de māſionibus inferni in qui-
bus ſepeliuntur damnati, iuxta quod in Euangelio de epulone diuite legimus , ꝙ ſepultus fuerit in
inferno. Clarum autem eſt illic ſepulchra impiorum eſſe, vbi fuerint ſepulti. Eſt tamen in duplici i- Lucæ.16.
ſta intelligentia hæc notanda diuerſitas, quòd ſecundum priorem oporteat accipere particulam in
ætenum improprie: nō vt ſignificet perfectam æternitatem, ſed tempus vniuerſum vſque ad con-
D ſummationem ſæculi.Nam ſi perfectam æternitatem ſignificaret,conſequeretur nō eſſe impios de
monumētis prodituros in nouiſſimo die: quod manifeſte aduerſatur verbis domini,dicētis,Amē
dico vobis,quia venit hora , quando omnes qui in monumentis ſunt , audient vocem filii Dei, &
procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ: qui verò mala,in reſurrectionem iudicii. At
verò iuxta alteram intelligentiam,quę de manſionibus loquitur inferni,particula,in æternum per- Ioan.5.
fectam ſignat æternitatem. Manſiones enim infernales,erūt domus & habitacula impiorum in æ-
ternum.¶Verſu 11. Tabernacula eorum in progenie & progenie. Diligenter notandum, ꝙ in prio-
re verſu dixit impiorum ſepulchra eſſe domos illorum,& domos æternas.Hic verò,habitacula quę
ſuper terram extructa poſteris relinquunt,non domos appellat, ſed tabernacula. Non enim vacat
myſterio,iſta in loquendo diſcretio.Rectè enim habitacula,io quibus ſuper terram homines inha-
bitant,tabernacula vocātur:quoniam minimum temporis in eis permittuntur demorari, neque vl
la in eis fixa aut ſtabilis manſio eſt. Frequenter enim cōtingit , vt mox poſtquam ædificata fuerint
diuitum palatia,morte abſorbeātur, imò nōnunquam , & priuſquam ad perfectum ſtructura fue-
rit perducta:coguntúrq;, velint nolint,erecta multis laborib⁹ & ſumptibus palatia poſteris dereliri
quere:neque eis inhabitandi illa facultas,aut tempus conceditur . Et ſi conceditur, certè breue ni-
mium eſt quod conceditur.Plerunq; enim homines ad multam ætatem deueniſſe cernimus,priuſ-
quam erigant ædificia: atq; ita fit, vt mox poſt conſummationem cogantur loco cedere . Deinde,

quoniam impii,velint nolint,aduenas se confiteri debent super terram & peregrinos, non habent E
Hebr. 11. autem aduenæ ciuitatem manentem vbi aduenæ sunt,neq; domum fundamenta habentem.Et ite-
Iob.7. rum, quoniam militia est vita hominis super terram,non habent autem qui in militia degunt fixas
domos,sed in tabernaculis agunt: idcirco rectè impiorum domos,non domos,sed tabernacula se-
cundum veritatem appellabimus. Sepulchra verò illorum,siue terrena, siue infernalia,rectè illorũ
domus dicuntur propter stabilem & longissimam in eis mansionem. Nemini enim regum aut po-
tentum concessum est tanto tempore inhabitare suum palatium , quàm coguntur inhabitare se-
pulchrum,vel infernum. Secunda autem pars huius versus, Vocauerunt nomina sua in terris suis,
secundum eam sententiam accipienda est, quam exprimit aliquanto clarius beati Hieronymi ex
Hebræo versio,habens in hunc modum, Vocauerunt nominibus suis terras suas.Huius autẽ rei pa-
tet exemplum in regibus nonnullis,quorum nominibus etiam ciuitates,& loca insignia legimus ap
pellata:quemadmodum Cæsarea Philippi(de qua fit in Euangelio sermo)in honorem Cæsaris, Cæ
sarea nominata est:ab ipso autem eius ædificatore,siue renouatore,Philippi dicta est.Similiter Ro-
ma,à Romulo.Ita castra & domus quælibet insignes,à suis ædificatoribus plærunque denominan-
tur:quemadmodum apud Louanienses arx Iulii in hodiernum vsque diem , ab ipso ædificatore Iu-
lio,antiquam obtinet appellationem.¶ Versu 12. Et homo cum in honore esset,nõ intellexit. Solet F
versus iste plerunq; ad totius generis humani naturam,eiúsq; lapsum,& à statu innocẽtiæ deiectio-
nem,peculiariter applicari:quoniã videlicet cum in summo honore esset homo,à Deo conditus in
originali iustitia,in omnimoda rectitudine,ab omnibus miseriis corporeis , quibus nũc subiacem⁹,
alienus,non attendit ad dignitatem suã , & ad Dei voluntatem vt permaneret in ea: sed oblitus sui,
cõparatus est iumentis , & illis assimilatus est, eisdem subiectus miseriis, quibus illa subdita cõspici-
mus: factus similiter vt illa,mortalis famelicus,sitibundus,fatigabilis, æstu & gelu passibilis, variísq;
morbis,ac corruptionibus obnoxius : Assimilatus etiam est illis , quantũ ad sensualitatis peruersum
dominiũ , quæ ab ipsa transgressione cœpit suam in hominis corpore exercere tyrannidem , bruta-
les motus frequenter contra rationis imperium in carne exuscitans , & confundens atq; perturbãs
omnia: cum ante præuaricationem summa fuisset & iucundissima omnium virium inferiorũ obedi
entia,sub rationis & voluntatis imperio. Deniq;,cæcus factus est homo per transgressionem,& cæ-
lestibus rebus capiendis per vitiorum turpitudinem minime idoneus , brutorũ more sola spectans
præsentia,non attendens in futura. Et hęc quidem recta & bona sententia est. Veruntamen ad pro-
positum Psalmi,rectius ad singulos impios,Dei imaginem,quã in se gerunt,misere fœdantes,refer-
tur intelligentia,iuxta modum in Elucidatione expressum.¶ Versu 13. In ore suo cõplacebunt. Com
placebunt, videtur improprie accipiendũ,pro Benedicent,quemadmodum habet æditio Romana G
id est,blandientur: & adulationes loquentur: vt cõplacebunt in ore suo,idem valeat quod placen-
tia loquentur,vel ad complacendũ loquentur: quoniam videlicet inuicem adulantur,& ad compla
cendum loquuntur inuicem,postquam male egerint. Vel potius ipsimet sibi in malis complacẽdo,
Prou.2. se iactitant de malefactis: quod consummatæ nequitiæ efficax indiciũ est. De quibus alibi dicit scri-
Psal.51. ptura, Gloriãtur cum malefecerint,& exultant in rebus pessimis. Aduersus quos,alio Psalmo etiam
inuehitur amara quæstione Psalmista , Quid gloriaris,inquiens,in malitia,qui potens es in iniqui-
tate? Versu 15. Et dominabuntur eorũ iusti,&c. Quomodo iusti super impios accepturi sint domi-
nium in die iudicii, manifeste ex pluribus tam veteris quàm noui testamenti locis est manifestum.
Illud tantum hic singulariter commemorabimus,quod de hac re in sacratissima Apocalypsi spirit⁹
loquitur Ecclesiis, Qui vicerit,inquit, & custodierit vsq; in finem opera mea,dabo illi potestatem
Apoc. 2. super Gentes,& reget eas in virga ferrea , & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi
à patre meo,& dabo illi stellam matutinam. In sequenti autẽ parte huius versus, particula illa,à glo-
ria eorum,geminã facit sententiam. Nam si coniungatur cum auxilio,adhunc modum , Auxilium
eorum à gloria eorum, veterascet in inferno,erit sensus qui in elucidatione expressus est, Auxilium
quod à gloria & potentia atq; diuitiis suis habere solebant,deficiet in inferno ab eis. Potest & iux-
ta ordinem localem connecti cum verbo Veterascet, eritq; sensus, Auxilium omne in inferno eis H
deficiet à gloria eorum quoniam à gloria eorum(id est,diuitiis & potentia) non vltra eis veniet au
xilium,vt venire solebat cum agerent in terris: Recte enim deficiet, siue cessabit auxilium à gloria,
dum ab ea vltra non veniet. Prior sensus clarior & conuenientior videtur. Veterascet autem pro
Deficiet , & cunsumetur, siue auferretur dictum est quoniam quod antiquatur , & senescit (vt ait
Paulus) prope interitum est: Et quoniam eius quod in propinquo est parua distantia est, ad illud cui
Hebr. 8. est propinquũ nõ omnino absurde Veterascere,pro Deficere dictum est. ¶ Versu 18. Non sumet
omnia, licet secundum elocutionis vim valeret,quædã non sumet,particulariter,& negatiue enũ-
ciando : videtur tamen accipiendum, tanquam si vniuersale signum præponatur , negatio autem
subsequatur , id est , Omnia non accipiet, hoc est, nulla accipiet. Neque enim hic loquendi mo-
dus scripturis sanctis est infrequens : quemadmodum cum Genesis quarto capitulo de Cain dici-
Gene. 4. tur, Posuit Deus signum in Cain,vt non eum interficeret omnis qui inuenisset eum. Sensus est,vt
Gen. 14. nullus eum interficeret . Et Genesis decimo quarto, cum Abraham dicit se non accepturum ex o-
mnibus quæ de præda & victoria secum tulerat , sentit se ex omnibus non (id est , ex nullis) ac-
cepturum . Aut legere possumus hanc partem cum amara ironia, quasi minimum quidem dicen-
tes,sed maximum significare volentes: sicq; eadem quæ prius dicta est,habetur sententia. ¶ Versu
19. Quia anima eius in vita ipsius benedicetur. Animæ impiorum in vita benedicitur,quoniam &
Lucæ.12. sibiipsis benedicunt,blandiuntur, loquuntur dulcia: quẽadmodum diues ille in Euangelica parabo

A la, cuius ager fructus vberes attulerat, animæ suæ blandiebatur, dicens: Anima mea, habes multa bona in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Verũ quæ post mortem, huiusmodi benedictionẽ sequatur maledictio, subsequẽs Dei ad hunc diuitẽ responsio declarat, Stulte (inquit Deus) hac nocte repetent à te animam tuã: & quæ parasti, cuius erunt? Benedicuntur etiã, & blandas adulatoriásq; laudes accipiunt ab aliis, qui eos beatos prædicant, sed decipiunt. Ait enim sacrũ Euangelium, Væ vobis, cum benedixerint vobis omnes homines. Quantũ verò ad secundã partem, difficul Lucæ. 6.
tas esse videtur propter personæ mutationẽ. Clarius enim fuisset, si subsequenter continuando sub persona tertia diceretur: Cõfitebitur benefacienti sibi, aut cõfitebitur illi qui sibi benefecerit. Nunc verò dũ subito secunda persona interponitur, incertum est ad quẽ sermo dirigatur. Et quidẽ in Elucidatione indicauimus, sermonẽ referri ad eum qui benefaciat impio potenti, qui propter cordis superbiã, magnam rem se facere existimat, cum acceptũ beneficiũ vel verbo agnoscit, & pro eo vel gratias agit. Nõ enim curant referre gratiã, qui etiam mercenariis suis & seruis solent iustã detinere mercedẽ, nec operariorum suorũ labores dignantur persoluere: magnũ putantes si non pro beneficio (quod solent nõ raro) etiam contumeliã reddant. Potest tamen sermo etiam ad Deũ dirigi, vt sit sensus, Impius cõfitebitur tibi, & tunc solũ te laudabit, cũ ei benefeceris, cũ pro voto ei præstiteris
B omnia. Nam si aliter illi q̃ postulat euenerit, statim paratus erit in blasphemiam & conuitia. Verum hæc sententia non vsqueadeò forsitan vt prior arridebit profundius consideranti, quoniam hi impii, & in peruersitate obstinati, neq; cum bona accipiunt, Deo sciunt gratias agere. Non enim attendunt ad illum à quo manãt quę habent omnia: sed quasi à seipsis habeãt vniuersa, sic sibi placent, & stulti stulte sibiipsis benedicunt. ¶ Versu penul. Introi. vsq; in prog. pat. suo. Progenies patrum hic dicit generationes præteritas priorum ac progenitorũ suorum, illorum potissimum quorum imitatores in sua prauitate fuerunt. Malos enim patres sequentur ad pœnã mali filii: & quo illi priores descenderunt, eodẽ isti aduenient posteriores: vt simul cum malis patribus, mali filii in æternis tenebris crucientur. Possunt etiam diaboli per patres istos accipi, qui patres sunt omnium malorum. Nã peccat ab initio diabolus, & imitantur eum omnes qui sunt ex parte illius. Ad hos autem introibũt 1. Ioan. 3.
impii, vt cum eis in æternũ lumen non videant: quoniam Diuina sententia cõpellentur discedere ipsi in exteriores tenebras, & ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Mat. 25.

XLIX. PSALMI ARGVMENTVM.

INitium huius Psalmi de duplici Christi aduentu loquitur: priore videlicet, quo iam venit, & ex omnibus partibus terræ fideles vocauit incipiens à Hierusalem & Iudæa, vnde pulchritudo Euangelii processit: &
C *posteriori, quo venturus est in manifesta gloria, igne & valida tempestate præcedente cõspectum eius venientis ad iudiciũ, ad quod cælũ & terrã (id est, cælestes & terrenos) simul est aduocaturus, & sanctos suos est secũ congregaturus qui annũciauerunt eius aduentũ. Atque hæc 7 primis versibus. A versu autẽ 8, ad finẽ vsque Psalmi, Deus ipse introducitur loquens Israelitico populo suo, siue illi veteri, siue populo nouo, eundem instruens primum de sacrificio acceptabili, quo velit ab ipsis potissimum honorari: videlicet non corporalibus sacrificiis, hircis, vitulis, bobus, ouibus, aut huiusmodi, quorum vsu nec ipse opus habet, neque si opus haberet, necesse foret eum ista ab hominibus accipere (quandoquidem ipse dominus omnium, & abundat in omnibus) sed sacrificio laudis & inuocationis in aduersis, maxime se dicit honorari. Deinde à versu decimoseptimo, ad ministrum infidelem, sermonem conuertit, qui ipse indisciplinatus existens moribus, & ad omnem impietatem perpetrandam effusus, præsumit tamen Dei præcepta ore suo contaminato alios edocere: quem amara & aspera valde increpatione redarguit, prænuncians illi grauem suæ impietatis vltionem vltimo tandem versu, iterum replicans sacrificii acceptabilis propositionem.*

QVADRAGESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Deus deorum Do-*
D *minus loquutus est:*

DEus altissimus super omnes Deos, ipse omnibus superior qui vel secundum hominũ falsam opinionẽ dii existimantur, vel participatione aliqua dii appellantur, qui etiam est vniuersorum dominus: ipse in diebus nouissimis, quando venit plenitudo temporis, adueniens in terras, audiri fecit in mundo Euangelii sui prædicationẽ, per orbem vniuersum ipsam diffundens: * &

** & vocauit terram.*

prædicatione sua vniuersam terrã vocauit ad regni adoptionẽ quã prædicabat, omnésq; fines terræ cõuocauit ad vnius fidei susceptionem vniúsq; corporis & Ecclesiæ compositionẽ: quod cœpit quidẽ in semetipso, peregit autem in apostolis, eorúmque successoribus.

2 *A solis ortu vsque ad occasum:*

a. Vocauit, inquam, terram vniuersam & omnes inhabitatores eius, Hebr. 2.
ex omnibus gentibus & regnis, ab oriente vsque in occidentem, & à septemtrione vsque ad meridiem: per quatuor mundi plagas, vocem suæ prædicationis emittens: *

** ex Sion species decoris eius.*

pulchritudo tamen gloriæ eius & decor honoris eius (diuinitatis scilicet manifestatio, & gloriæ eius prędicatio) ex populo Iudaico processit, quoniã salus ex Iudęis orta est, Ioan. 4.
exiitq; de Sion lex, & verbum domini de Hierusalem: eo quòd in Iu Esaiæ. 2.
dæa primum audita sit vox prædicationis Christi, ac deinde in om-

3 *Deus manifeste venier:*
Apoc.1. Matt.16. Esai.3. Apoc.1. * *Deus noster, & non filebit.*
Esaie.53. Amos.3. Apoc.5.

4 *Ignis in conspectu eius exardescet:*
* *& in circuitu eius tempestas valida.*
5 *Aduocabit cælum desursum:*

* *& terram, discernere populum suum.*

Matth.13 Ibidem. Matt.25.
Mat.24. 6 *Congregate illi sanctos eius:*
1.The.4.
* *qui ordinant testamentum eius super sacrificia.*
1.Reg.15
7 *Et annũciabunt cæli iustitiam eius:*
Ioan.5. Matt.16. * *quoniam Deus iudex est.*

8 *Audi popule meus, & loquar:*
* *Israel & testificabor tibi:*
* *Deus Deus tuus ego sum.*
Exod.19 Deut.7. & 26.
9 *Non in sacrificiis tuis arguam te:*
* *holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.*
10 *Non accipiam de domo tua vitulos:*

nes gentes sit Apostolico ministerio circunquaq; per omnia nunc E
climata deriuata.3.Ipse autem idem Deus noster qui in aduentu suo
hoc quẽ modo diximus priore, occulte venit, & quasi sub silẽtio (ni
mirũ Deus occultus, homo manifestus) idẽ ipse aliàs adueniet mani
feste: quãdo iudicatur⁹ viuos & mortuos, venier cũ nubib⁹ in gloria
& maiestate sua, cũ angelis suis, & cũ senioribus populi sui: ita mani
feste & gloriose, vt eũ videat omnis oculus etiã qui illũ pupugerunt
* adueniet, inquã, ipse dominus & Deus noster, in iudicis forma ma-
nifeste in oculis omniũ, & nequaquã in silentio vel occulto: ac tunc
etiã futurũ est, vt ipse qui olim in aduẽtu priore occulto tacebat co-
ram præside iudicandus, quasi agnus nõ aperiebat os suũ, idem ipse
tũ secundo aduenĩes quasi leo rugiat, & quasi iudex verus ꝓloquatur
pronunciétq; cũ authoritate sententiã. 4. Cum autẽ ita secundò ad-
uenerit, pręcedet ante conspectum eius ignis ille cõflagrationis, quo
purgabitur mũdus, & quicunq; sunt in eo: qui vehemẽtia viriũ sua-
rum fortiter omnia cõflagrabit atq; purgabit, iuxta decretũ diuinæ F
voluntatis: * & erit in circuitu eius cũ adueniet valida tẽpestas, mira-
cõturbatio & cõmotio elementorũ omnium, & omniũ quæ sunt in
mundo mirabilis cõmutatio .5. Sic autẽ adueniens aduocabit desu-
per ex cælis, adducétq; secũ eos qui in cælestibus secũ degũt, nimirũ
angelos ministros suos, cũ quibus vnà veniet tanq̃ rex stipatus infi-
nitis militũ turmis, atq; etiã Apostolos, aliósq; beatos spirit⁹, qui iam
cum ipso in cælo inhabitabãt. Et hos enim aduocabit & adducet, vel
vt simul cũ eo tanq̃ assessores iudicẽt impios, vel vt perfectã in cor-
pore iã accipiant remunerationem: * aduocabit item terrã.i.omnes
terrenos & impios, aut homines vniuersos in suis corporib⁹ de ter-
ra resurgentes: sic, inquã, aduocabit tã desursum cælũ q̃ de deorsum
terrã, vt ita in maiestate sua diiudicet atq; discernat populũ suum: vt
videlicet malos separet de medio iustorũ, paleásq; & zizania igne cõ
burenda, diuidat & distinguat à tritico cõgregando in horrea: hœ-
dos quoq; separet ab ouibus, illis ad sinistrã, his ad dexterã iusta di-
scretione locatis. 6. Vt autẽ hoc perficiat Deus, exite celeres ò mini- G
stri angeli, & congregate illi vestro ministerio electos eius à quatuor
vẽtis terræ, adducite eos resumptis corporib⁹ ante cõspectũ iudicis
gloriosi, vt illi obuiã procedãt in nubib⁹ in aerea, sicq; semper amo-
do sint cũ domino: * qui sancti testamẽtũ & pactũ eius ordinauerũt
ac disposuerũt super sacrificia, qui dei voluntatẽ & impletionẽ testa
menti eius pluris fecerũt, & priorẽ habuerũt q̃ corporalia sacrificia,
qui nõ satis putarũt corporalia offerre sacrificia, sed super omnia stu
duerũt testamentũ Dei obseruare, eiúsq; volũtatẽ perfecte adimple-
re: scientes, obedientiã esse meliorẽ victima & holocaustis arietũ .7.
Et annunciauerũt atq; prædicauerũt cæli.i. sancti Apostoli, aliiq; ho
rũ successores cælestes viri, iustitiã dei, in retributione bonorũ atq;
malorũ: * quoniã ipse est iudex cui datũ est à patre iudiciũ facere, &
cui cõpetit oĩmoda perfectáq; iustitia, ad reddendũ vnicuiq; secun-
dũ opera sua. VOX DOMINI INTRODVCITVR POPVLVM
SVVM INSTRVENTIS DE ACCEPTABILI SACRIFICIO.
8. Prius q̃ autem hæc sese manifestet iustitia, audi nunc popule me⁹ H
quẽ elegi mihi in peculiũ ex omnibus populis, & loquar tibi, instru-
ens te iis quę saluti tuę erunt opportuna: * audi, inquã, ò Israel electa
gens mea, & cũ testificatione ac asseueratione firmissima pronũcia-
bo tibi voluntatem meã, testamentũ & pactum cõstituam inter me
& te, vt scias quomodo mihi debeas gratã impendere seruitutem:
* ecce ego sum Deus omniũ, & specialiter per electionẽ gratuitã sum
etiã Deus tuus, & te elegi mihi in peculiarẽ populum. Sed audi nũc,
quid à te requiram ego dominus Deus tuus. 9. Nõ habeo quur te ar
guam in sacrificiis corporalibus, hircorum, taurorũ, ouium, atq; vi-
tulorum, & cæteris quæ secundum legẽ institutæ sunt oblationib⁹.
Nã, quod ad ista exteriora pertinet, hac sane in parte satis bene obser
uantur hæc in vobis, atq; etiã propter se non ea requiro: * & de ho-
locaustis corporalibus lege institutis, non est quod te arguã, quoniã
rite satis ista obseruas, & proponis ea ante cõspectum meũ semper,
in omni tempore ad hoc à lege determinato .10. Nõ accipiã ego vi-
tulum de domo tua, aut è stabulo tuo, aut de gregibus tuis hircũ, aut
aliud quodlibet animal immolatitiũ, sic quasi ego eo egeã ad esum,

A *✱ neque de gregibus tuis hircos:*

11 Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum: ✱ iumenta in mõtibus & boues.

12 Cognoui omnia volatilia cæli:

B *✱ & pulchritudo agri mecum est.*

13 Si esuriero, non dicam tibi:

✱ meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius.

C

14 Nunquid manducabo carnes taurorum? ✱ aut sanguinem hircorum potabo?

15 Immola Deo sacri-
D *ficium laudis:*

✱ & redde altissimo vota tua.

16 Et inuoca me in die tribulationis:

✱ eruam te:

✱ & honorificabis me.

aut aliũ quẽlibet necessitatis vsum: & si tu nõ offerres, nõ tanti mi-
hi foret eorũ omissio, vt ea raperẽ è stabulis tuis: quãdoquidẽ ipsum
offerẽtis cordialẽ affectũ & deuotionẽ in illis expeto potꝰ, q̃ ipsum
quod offertur corporale sacrificiũ: neq; vllam haberem necessitatẽ
à te accipiendi, si eiusmodi requirerẽ, cum ipse abundẽ in his omni-
bus. 11. Nam omnes feræ quæ in syluis vagantur, meæ sunt, tã crea-
tione q̃ possessione, & libera de eis dispositione: quæ multo præstã-
tiores æstimantur & nobiliores hircis & vitulis: • neq; hæc solũ ani
malia syuestria sub mea sunt possessione, verũ etiã domestica omnia
iumenta, quæ sub hominũ custodia pascuntur in mõtibus, & boues
atq; oues, cęteráq; huiusmodi. Quid ergo à vobis debebo requirere,
posteaquã nihil ipsi habetis, quod non meũ sit, prius etiã q̃ vos mi- 1. Par. 29
hi donetis: neq; potestis priores mihi aliquid dare, neque nisi quę de Rom. 11.
manibus meis accepistis, reddere valetis? 12. Cognoui sigillatim o-
mnia volatilia aeris, & numerum eorũ apud me descriptum habeo,
tanquã quæ subsint omnia ditioni meæ, & quæ singula propriis no
minibus possim aduocare, & dicent, assumus: • & tota agrorũ pul-
chritudo, omnes segeres quę crescũt ac vegetant in agris, ad me per-
tinẽt, & in mea sunt possessione, vt possim de eis quicquid voluero
ꝓ mea volũtate disponere, citra cuiuscunq; iniuriã & fraudem. Ego
enim sum qui terrã creaui, & fœcundã feci, qui semẽ omne dedi, &
pluuiã desuper effundo, vt crescãt segetes: aliisq; vel arantibus tan- 1. Cor. 3.
tum, vel seminantibus, ipse do incrementũ & vitam, faciens de semi-
ne culmos exurgere, & omne frumẽtũ, omnẽmq; fructũ in eis. 13. Et
si tandẽ fieri posset vt esurirem ego aliquãdo, appeterémq; in esum
vllũ animaliũ, vel domesticũ, vel syluestre, vel volatilia, vel frumenta
agri, nõ mihi opꝰ foret à te exposcere quod appeterẽ, neq; tibi expo
nere me oportet desyderiũ meũ, vt ex te impleretur mea egestas: •
totus enim orbis terrarũ meꝰ est, & omnia quæcũq; in eo sunt, à ma
ximo vsq; ad minimum, mea sunt, & plenissimæ ditioni atque pote-
stati meæ subiecta: & haberẽ abunde à memetipso vnde meo deside
rio satisfacerem in omnibus, multó amplius q̃ quiuis hominũ. Nam
homines quidẽ multo pretio vel labore vix sibi sufficientia valẽt cõ
parare. Ego verò solo verbo aduocabo, si voluero, & syluestria & do
mestica & volatilia: & quæcunq; edi possunt, vno verbo aduocabo
semel omnia. 14. Neq; tamen hæc dixerim, quasi his aliquando indi
geam, aut quasi eis vnquam vtar in cibum aut potum. Neq; enim e-
go esurio aliquando, aut sitio, vt carnes taurorũ, vitulorũ aut ouiũ,
aut aliorũ quorumlibet animalium manducem: • neq; sitio vnquã,
vt sanguinẽ hircorum aut aliorum animalium expetam mihi in po-
tum: multo minus etiam frumentũ agri aut vinũ in vite mihi vendi-
co in cibum, neq; ego, neq; ministri mei qui sunt in conspectu vultꝰ
mei. Proinde, ꝙ istorum oblatio grata fuerit mihi suo tempore, nõ
hoc erat ob meã egestatẽ aut vtilitatem, neq; quod per se illa require-
rem: sed magis vt cum his cordis vestri deuotionẽ acciperem, quam
præcipue quærebã, & spectabam in illis: simul etiam, vt in eis vẽtura
in temporis plenitudine acceptissima præsignaretur oblatio. 15. Vis
autem scire, quã oblationẽ ego Deus tuus à te potissimum requirã,
& quid sit quo oblecter maxime? Cõfessio laudis ex corde grato &
fideli oblata laudatio recti cordis, & gratiarũ actio à bona voluntate
pręcedẽs, gratissimũ mihi sacrificiũ est, quod immolari à te mihi o-
pto: • & vt persoluas mihi altissimo Deo tuo vota tua. i. pias affecti-
ones, & sancta desideria, atq; etiã pollicitationes Deo sacratas (quæ
ex amore Deo obtuleris) diligenter adimpleas. • Aut pro acceptis à
me beneficiis, redde mihi tua vota, ex tuo corde pias erga me animi
affectiones, atq; ex eis, vt pro eis laudatiões & gratiarũ actiones, ex
amore & animi gratitudide ꝓficiscentes. 16. Ad hæc, in tẽpore tribu
latiõis, ex corde fideli inuoca me in auxiliũ, & postula in fide nihil hę
sitãs: certissimo persuasum habens, ꝙ ego sum qui tibi possum ferre
auxiliũ, etiã in desperatissimis rebus, & ꝙ bonus sum, qui nõ possim,
aut nolim derelinquere pie clamãtes, aut fideliter postulãtes abiice-
re: • & tu si hoc feceris, si me sic inuocaueris, ego te exaudiã, & eruã
atq; liberabo de tribulatione de qua clamasti ad me, vel tẽporaliter
liberando, vel certe consolationẽ internam & virtutem ad ferendũ
donãdo in cõfortatione spiritus: • & tu me hac in re valde glorifica-

17 *Peccatori autem di*
xit Deus quare tu e-
narras iuſtitias meas?
✳ & aſſumis teſtamen
tum meũ per os tuum?
18 *Tu verò odiſti di-*
ſciplinam:

✳ & proieciſti ſermo-
nes meos retrorſum.
19 *Si videbas furem,*
currebas cum eo:

✳ & cum adulteris por
tionem tuam ponebas.

20 *Os tuum abunda-*
uit malitia:
✳ & lingua tua con-
cinnabat dolos.
21 *Sedens aduerſus fra*
trem tuum loquebaris:
✳ & aduerſus filium
matris tuæ ponebas ſcã
dalum:

✳ hæc feciſti, & ta-
cui.

Deut. 31.

Roma. 2. 22 *Exiſtimaſti inique,*
quòd ero tui ſimilis:

✳ arguam te, & ſta-
tuam contra faciem
tuam.

Eccle. 12.

1. Cor. 4.

bis atq; honorabis, magis q̃ ſi milia hircorum aut vitulorũ mihi ob- E
tuliſſes. Honorem enim permaximum fieri mihi puto, cum in tribu
latione ad me fidẽter & abſq; hæſitatione clamant homines. Nã hoc
ipſo, me & ſumme potentẽ, & ſumme bonũ proteſtãtur. Nõ enim
inuocarent, niſi ſumme potentẽ crederent, qui poſſem ferre auxiliũ,
neq; iterum niſi optimum, qui nõ poſſem iuſta ac pia vota abiicere.
17. Impio autẽ ſuo miniſtro (cuiuſmodi illi ſunt qui corporalibus tã
tum inſiſtũt ſacrificiis conculcantes teſtamentũ Dei, & neglectores
Diuinę voluntatis, ſacerdotes vita & moribus peruerſi) loquitur per
ſeuerã increpationem Deus, in ſpiritu ad hunc modum, Qua frõte,
qua audacia, tu ô præuaricator impie teſtamenti mei qui ordinas ſa-
crificia ſuper teſtamentũ meum, præſumis enarrare præcepta ad iu-
ſtificationes meas? ✳ & qua audacia tu aſſumis teſtamẽtum meum in
os tuũ, vt illud tuo cõtaminato ore, & pollutis labiis alios doceas: cũ
intus tuipſe plenus ſis omni ſpurcitia & immunditia. 18. Quomodo
(inquã) tu iſta audes, cum ipſe rectã diſciplinam. i. bonam vitę ac mo F
rum inſtitutionẽ habeas exoſam, neq; teipſum ſecundum eam ſtu-
dens cõponere, neq; eam in aliis amans, tametſi eã ore ad quęſtũ vel
ad gloriã prædices? ✳ & verba atq; præcepta mea proieciſti poſt ter-
gum tuũ: nõ poſuiſti ea ante oculos vt obſeruares, ſed abieciſti ab o-
culis tuis vt nõ videres, neq; ambulares ſecundũ ea, propter quod &
ego te proiiciam à facie mea, & à cõſpectu meo in æternum. 19. Vbi
furẽ videris aut iniuſtũ quemlibet fraudẽ faciẽtem proximo, curris
cum eo, adiungis te ei, & particeps fieri ſtudes furti ac fraudis illius,
idq; vel cõſenſum prębẽdo iis, quos oportebat ex officio ac miniſte
rio tibi cõmiſſo arguere & prohibere, vel auaritiæ cauſa diſſimulan-
do, aut participando cũ illis, eõſq; in hoc propter quęſtũ inducendo
vel cõfortando: & adulteris aſſimilaſti teipſum, factus es in ſocieta-
te & crimine male particeps: feciſtiq; vt eadem tibi cũ his portio &
& merces debeatur, iuſto meo iudicio. 20. Os tuũ plenũ fuit malitia,
impudenter & abſq; fręno loquens mala plurima, blaſphemias, cõui
tia; fraudes, oppreſſiões, de corde pleno malitiæ huiuſmodi peſſima
eructans: ✳ & lingua tua magno artificio cõponebat atq; coaptabat G
verba doloſa & fraudulẽta, vt per ea deciperes ſimplices, & tuarũ ca-
ptionum inexpertos, per tuam ſuauiloquentiã, & ſubtilem, artificio-
ſamq; dictionem. 21. Sedens quaſi ocioſus ab omni bono opere, cõ-
tra proximum tuũ loquebaris detractionem, falſo aduerſus illũ mala
dicẽdo. Solet enim detractio, ſicut & murmuratio, fere comitari o-
cioſos eiuſmodi ſeſſores: ✳ Aut ſedens quaſi iudex ex officio cũ ſecũ-
dũ legem iuſte debuiſſes iudicare, loquebaris cõtra legẽ aduerſus fra
trem & proximũ falſum iudiciũ: pro quo, ad impẽdendam illi iuſti-
tiã, loqui ex officio debueras: ✳ atq; his modis, qui alios ædificare de-
bueras, ponebas offendiculũ, peſſima tua illa cõuerſatione infirmis
fratribus & proximis tuis, filiis eiuſdem Synagogæ aut Eccleſię, cuiꝰ
te gloriaris membrum & filium eſſe: ✳ hæc omnia, atq; his etiam plu-
ra (quæ omnia difficile foret explicare, quæ ſunt apud me ſignata in
theſauris meis) tu opere nequiter perpetraſti, cũ ore enarrares iuſti-
tias meas, & alios doceres p̃cepta mea: & ego diſſimulaui, qui te age- H
re ꝓ tuo libito, impunitũ hactenus dimiſi te in tua malitia, mea beni
gnitate & lõganimitate te inuitans ad pœnitentiã. 22. Exiſtimaſti im
pie, & peſſime tibi perſuaſiſti, ꝙ forem ego ſimilis tui: ſic permãſiſti
in impœnitentia & obſtinatione tua, nihil horreſcẽs meã vltionẽ,
quaſi pſuaſum haberes, me oblectari in tua malitia, atq; ita quaſi ſi-
milem tibi eſſe iniquitatis amatorẽ, vt es tu amator iniquitatis, eo ꝙ
hactenus tacuerim, ꝙ vltionem mox iam non adduxerim: ✳ Veniet
tamen dies iudicii mei, in qua non amplius tacebo, nõ vltra diſſimu
labo, non feram longius impunitum: quando te aperte increpabo,
& exprobrabo tibi palã omnibus vniuerſam nequitiam tuã, & cõſti
tuam te cõtra faciem tuã: ita te depinguã, ita ſingulis occulta tuę ini
quitatis patefaciam, vt quaſi è regione & ex oppoſito tui conſiſtẽs
cũcta pariter videas per te patrata, aperte & nude omnibꝰ ad tuã cõ
fuſionem reuelata, ita vt videant vniuerſi æque atq; tu, ignominiam
& iuſtam damnationem tuã. Cuncta enim quæ modo peruerſe ope
raris, adducã ego in iudiciũ, & proponam ante oculos tuos: illumi-
nabóq; abſcondita tenebrarum, & manifeſtabo cõſilia cordium: &

A

23 Intelligite hæc qui obliuiſcimini Deum:

✳ nequando rapiat, & non ſit qui eripiat.

24 Sacrificium laudis honorificabit me:

B *✳ & illic iter: quo oſtẽdam illi ſalutare Dei.*

tunc ſicut à me laus erit vnicuiq; iuſto, ita ecõtrario omnibus impiis 1.Cor.4.
exprobratio atq; confuſio. VOX DAVID PROPHETAE, PER
EXHORTATIONEM INTERPONITVR. 23. Hæc intelligere
curate, & in intimis cordis veſtri ſollicite reponite: vos qui dominũ
Deum veſtrum non habetis ante oculos, qui illum contemnitis, &
quaſi poſt tergũ proiicitis ſermones illius, eius mãdata prætergrediẽ
tes: hæc, inquam, quæ vobis per ſpiritũ ſuũ ipſe loquitur ad præmo
nitionẽ, vos cupiẽs reuocare à malitia, modo (dum tempus eſt bene
operandi, & æternã illam confuſionem euadẽdi) cõſiderate & intelli
gite: ✳ ne vos dies vltionis eius comprehendat, neue in die illa in furo Galat.6.
re ſuo ad vos adueniens, per mortẽ ſubito auferat, hincq; abripiat ad
diſtrictum tribunal ſuum, raptóſque condemnationis ſententia pro-
iiciat in caminũ ignis, quando nemo erit qui vos poſſit de manu ei⁹ Matt.13.
eripere, aut ſaluare de lacu iræ eius, in quo nulla eſt redemptio. VOX Iob.10.
DIVINA SERMONEM PROSEQVITVR. 24. Quomodo iam
antè monſtraui: ita & nũc repetens ad concluſionẽ eruditionis meæ
dico, q̃ ſacrificium laudis, & gratiarum actionis eſt, quo ego honora-
rari opto, & quod ego poſtulo à ſeruis meis: ✳ & hæc via eſt, in ſic lau
dando iter eſt, quo peruenitur ad cõſpectum vultus mei, quo pertin 1.Co.15.
gitur ad præmia meæ fœlicitatis, ad ſalutẽ beatitudinis ſanctorũ. Qui
enim nunc iugiter mihi laudes & gratiarum actiones de bono cor-
de obtulerint, perducam illos ad cõſpectum apertũ diuinitatis meę,
vbi me facie ad faciem videntes, collaudabunt & lætabuntur in ſaluta
ri meo, in ſæcula ſæculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLIX.

VErſu. 1. Deus deorum dominus, &c. Genitiuus deorum in medio poſitus, regi poteſt: indifferenter vel à priore nomine Deus, vt ſit ſenſus, Dominus Deus deorum, loquutus eſt vel à poſteriori, vt ſit ſenſus, Deus dominus deorum. Verũ prior connexio videtur rectior quam ſolam ponit Elucidatio. Deos autem hos intelligere poſſumus, eos de quibus Apoſtolus ait: Sunt 1.Cor.8.
qui dicuntur Dii, ſiue in cælo, ſiue in terra. Sunt enim dii multi, & domini multi. Ipſe enim Deus, eſt omnium Deus, id eſt, Deus verus ſuper omnes qui dii appellãtur. Fingũt (verbi gratia) Poëtę de-
C os, Iouem, Saturnum, Dianam aut Solem, Lunam, aliúdue ſiue animatũ corpus, ſiue inanime ſimulachrum: dicunt, illi Deus noſter es, quemadmodum olim vetus ille populus à Deo vero aberrans, de vitulo tranſgreſsionis dicebat, Iſti ſunt dii tui Iſraël, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Nos au- Exo.32.
tem vere dicimus quoniam omnium horum deorum, dominus noſter Deus eſt: quoniam ipſius ſunt creaturę: & ipſe vnus eſt, qui in immenſum ſuperexcedit hęc omnia. Atque hi quidem ſunt ap Exo.22.
pellatione ſola. Sunt verò & alii dii ſecundum participationem, quomodo videlicet in lege ſcribit, Pſal.81.
Diis non detrahes. Et in alio Pſalmo, Ego dixi, Dii eſtis, & filii excelſi omnes. Quem locum tract- Pſal.46.
ans in Euangelio Saluator, ait, Deos eſſe dictos ad quos ſermo Dei factus eſt, nimirum per participationem aliquam ad Deum. Atque hoc pacto, iam ante ſanctos Apoſtolos Deos fortes terræ appellauimus. Sic & ſancti Angeli Dei ſunt & omnes ſæculi potentes ac iudices & præpoſiti, quarenus accepta à Deo primũ poteſtate, aliis vice ipſius præſident. Et horum autem deorum, vniuerſi intelligimus & agnoſcimus dominum eſſe Deum: quoniam (iuxta Apoſtolum) ipſe eſt ſuper om- Ephe.1.
nem principatum & poteſtatem & virtutem, & vniuerſaliter ſuper omnia Deus benedictus in ſę- Roma.9
cula, Amen. ¶ Verſu 4. Ignis in conſpectu eius, &c. Iſte ignis eſt, de quo Petrus Apoſt. in .2. Canonica ſua Epiſt. loquitur, dicens: Adueniet autem dies domini vt fur, in quo cæli magno impetu tranſibũt, elementa vero calore ſoluentur: terra, & omnia quę in ipſa ſunt opera, exurentur. Et poſt pau-
D ca iterum loquens de aduentu diei Domini. Per quem, inquit, cæli ardentes ſoluentur, & elementa ignis ardore tabeſcent. De quo igne, qualis ſit futurus, & quos effectus particulares habiturus, apud Eccleſiaſticos doctores ſolet in .4. Diuinarum ſententiarum lib. plenius determinari. ¶ Verſu .6. Congregate illi ſanctos eius, &c. In priore verſu dicitur etiam de terra, quod aduocata ſit vel aduocanda ad Dei iudicium, vt diſcernatur videlicet, & diiudicetur inter bonos & malos. Verum non niſi de ſanctis dicitur hîc, quod congregantur domino. Non enim impii congregabũtur domino ſed in faſciculos alligabuntur diabolo ad comburendum. Sancti autem domino congregabuntur, vt inferantur quaſi triticum in horrea eius. Iuſsionem autem illam quam ſignat verbũ Cõgrega- Matt.13.
te, ſanctis angelis applicauimus, quoniã ipſorum miniſterio perficienda creditur corporũ reſuſcitatio, quemadmodũ in parabola Euãgelica zizaniorũ agri exponitur, ab ore Saluatoris: qui angelos meſſoribus cõparans, ſubiungit in hæc verba: Mittet filius hominis angelos ſuos, & colligẽt de re- Matt.13.
gno eius omnia ſcãdala, & eos qui faciunt iniquitatẽ, & mittent eos in caminũ ignis. Et iterũ in parabola ſagenæ, Exibũt angeli, & ſeparabũt malos de medio iuſtorũ, & mittent eos in caminũ ignis. Ibidem.
Sic & in alio loco apud eũdẽ Matthæũ dicitur ex ore domini, Mittet filius hominis angelos ſuos Matt.25.
cũ tuba & voce magna, & cõgregabunt electos à quattuor vẽtis, à ſummis cælorũ vſq; ad terminos eorum. Ex quibus verbis apparet reſuſcitationẽ vltimam corporũ angelico miniſterio futuram, & ſanctos reſuſcitandos per miniſteriũ angelicũ, gaudenter diuinis cõſpectibus in ſua nouitate repręſentandos. ¶ Verſu eodem, Qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia. ordinare teſtamentum

domini super sacrificia, sic intelligite, vt in Elucidatione explanatũ est: vt idem sit quod cõstituere E
Dei voluntatẽ super corporales victimas, videlicet vt magis studeat quis Dei testamẽtũ adimplere
& eius voluntatẽ perficere, q̃ corporales tantum hostias immolare. Tametsi enim & hoc facere o
portebat pro tempore veteris legis: illud tamen præcipuũ semper fuit, nempe Dei testamentũ cu-
stodire, & eius voluntatẽ non transgredi. Qui autem sacrificia ordinant super testamentum Dei, ij
sunt qui pluris faciunt exteriores victimas aut corporalia sacrificia, quã adimpletionem Diuinæ vo
2.Re.13. luntatis, & obedientiã testamenti Dei. Ex quorum numero Saulem fuisse legimus, cum post lõguã
Samuelis expectationẽ, tandem quod muneris sacerdotalis erat, sibi cõtra Dei prohibitionẽ assum
psit. Ordinauit certe sacrificia super testamentum Dei: quia ne corporales illas victimas amitteret,
Dei præceptũ transgredi maluit: & potius existimauit non obedire testamento Dei, q̃ holocaustũ
1.Re.13. & pacifica nõ immolare. Samuel autem Propheta domini, testamentũ Dei lõge ordinauit super sa
crificia: & illum male ordinantẽ sacrificia super testamentũ, seuera increpatione redarguit, dicens:
Quid fecisti? Stulte egisti, nec custodisti mãdata domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Nequaquam re
gnum tuum vltra consurget, eo q; non seruaueris quæ præcepit dominus. Iterum in deletione A-
1.Re.15. malech, cũ accepisset Saul præceptũ à Deo per Samuelem, vniuersa illius demoliri, ac prorsus nihil
reseruare ex omnibus bonis illius, ipse quanquam iam ante super hac re reprehẽsus esset, rursum ta
men sacrificia super testamentũ ordinauit, quando Agah regi optimisq; gregibus ouiũ & armento- F
rum pepercit sub prætextu sacrificiorum: quod scilicet (vt ipse dicebat) ea vellet sacrificare domino
Ibidem. in Galgalis. Samuel autẽ sanctus domini qui testamentũ Dei ordinabat super sacrificia, dure admo
dum hunc male ordinantẽ redarguit, dicens: Nunquid vult Deus holocausta & victimas, & nõ po
tius vt obediatur voci domini? Melior est enim obedientia, q̃ victimæ: & auscultare, magis quam
offerre adipem arietum: quoniã quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idulolatriæ
nolle acquiescere. Ac deinceps: Pro eo ergo q̃d abiecisti sermonẽ domini, abiecit te domin⁹ ne sis
rex. Similiter & Esaias, primo suæ Prophetiæ capite, prĩcipes simul & populũ Israel seuerissime re
Esaię.1. darguit, q; sacrificia male ordinarent super testamentum domini. Audite, inquit, verbum domini
principes Sodomorũ, auribus percipite legem Dei vestri popule Gomorrhæ. Quo mihi multitudi
nem victimarũ vestrarum dicit dominus? Plenus sum, holocausta arietũ, & adipẽ pinguium, & san
guinem vitulorũ, & agnorum & hircorum nolui. Cum veniretis ante cospectũ meum, quis quęsi
uit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atriis meis? Ne offeratis vltra sacrificiũ frustra. Incen-
Ibidem. sum abominatio est mihi. Neomænias & festiuitates alias nõ feram, iniqui sunt cœtus vestri. Calen
das vestras & solẽnitates vestras odit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens. Qua-
re autẽ hæc omnia? Quoniã (vt subiungit) manus vestræ sanguine plenæ sunt, id est, quia sacrificia G
ordinatis super testamentũ domini. Mox verò eos instruens, quomodo debeãt testamẽtũ domini
ordinare super sacrificia, subiungit, Lauamini, mundi estote, auferte malũ cogitationũ vestrarũ ab
oculis meis. Quiescite agere peruerse, discite benefacere. Quærite iudiciũ, subuenite oppresso, iudi
care pupillo, defendite viduã: & venire, & arguite me, dicit dominus. Si fuerit peccata vestra quasi
coccinũ, velut nix alba erunt: & si fuerint rubra sicut vermiculus, velut lana alba erunt. Apud Eze-
chielem quoq; similia de hac re legimus, & in aliis plerisq, Prophetarum locis. Sũt autem hæc pro
præsentis loci clariori explanatione sic latius à nobis explicata, propterea q; hunc passum nõ vide-
remus pro sua dignitate à prioribus explicatũ. Nonnulli verò sic crude intelligunt disponere testa
mentum domini super sacrificia, testamẽtũ nouum præponere sacrifici s veteris legis. Verũ prior
sententiã exactius perpendenti mox apparebit commodior. ¶ Versu.8. Audi populus meus, & lo
Gen.25. quar Israel, &c. Solent vulgo hunc versum ita distinguere: Audi populus meus, & loquar Israel, ac
Gene.32. deinde, & testificabor tibi. Verum conuenientior apparet altera distinctio, quam in Elucidatione
expressimus, vt ante Israel fiat distinctio modica, hoc modo, Audi populus meus, & loquar, Israel
& testificabor tibi: vt secundũ idem sit quod primũ, ad efficacius cõmouendum: quoniã videlicet
secundo loco nomen propriũ repetitur. Nomen autem Israelis, nomen electionis est, & magnificẽ
tius, q̃ nomen Iacob. Hoc enim à natiuitatis exordio à parẽtibus accepit: illud, multo post ab ange H
lo, postquã fortem sese contra Deum exhibuisset. Sic enim ait ad eum angelus: Nequaquam Iacob
appellabitur nomen tuũ, sed Israel: quoniam si contra Deũ fortis fuisti, quanto magis cõtra homi
nes præualebis? Hoc ergo nomine dum cõpellat populum Israel, magis honorifice illũ alloquitur,
q̃ si dixisset, Audi Iacob. Erit autẽ secundum hanc posteriorem distinctionem repetendum verbũ
audi, ad hunc modum: Israel audi, & testificabor tibi. Aduertendum autẽ est, q; ab hoc versu vsq;
ad.17. Propheta Deum ex sua persona introducit loquentẽ, & suum populum electum instruentẽ
de oblatione sacrificiorũ corporalium, quomodo non illa acciperet aut requirat propter sese, quasi
ipse eis egeat, aut vlla ratione horum vsum habeat necessarium. Et licet vulgo dici soleat, Deũ hoc
in loco reprobare veteris legis sacrificia? videtur tamen hoc nõ habere plenam veritatẽ. Non enim
hic aliud dominus indicare videtur, nisi (vt dixi) quod nõ ista sola sufficerent corporalia sacrificia,
sed oporteret etiam laudẽ debitam, & adorationis Diuinum honorẽ illi offerre, ac vota reddere: &
quod non propter se illa corporalia requirebat, quasi ipse opus haberet, & per se ea habere nõ pos
set, sed magis vt hæc in laudis protestationẽ & votorũ animi perfectionẽ offerrentur. Vnde quod
dicitur versu nono, Nõ in sacrificiis tuis arguam te, nõ est sic intelligendũ, quasi dicat dominus po
pulo Israelitico, Etiã si omiseris sacrificia in lege prohibita, non peccabis corã me. Sed in hanc po-
tius sententiã venit accipiendum. Quantũ ad exteriora & corporalia sacrificia, non habeo q; te ar
guam: satis illa obseruatis, Cui sentẽtiæ aperte fauet, quod sequit, Holocausta tua in cõspectu meo

A ſunt ſemper. Similiter & illa ex Eſaia ſupra adducta increpatio, quanquã videretur valde contra ſacrificia inuehi: tameo non aliud volebat, quàm ſolã illam corporalium ſacrificiorum obſeruantiam abſque miſericordia & iudicio, eſſe abominationem Deo. ¶ Verſu. 15. Immola Deo ſacrificium laudis, &c. Per ſacrificium laudis intelligimus in Elucidatione ipſam Dei laudatiooem, ſub qua omnia opera huiuſmodi ſpititualia (nempe meditationem Diuioarum rerum, earum prædicatiooẽ & magnificationem, gratiarum actionem, adoratiooem, orationem, atq; huiuſmodi) includimus. Quanquam poſſet generalius per laudis ſacrificiũ intelligi, omne opus iuſtitiæ, quo adimplẽtur mandata Dei, eo ꝙ in illo vere laudetur Deus: ſicq; idem hîc diceretur ſacrificium laudis, quod Pſalmo. 4. ſacrificium iuſtiõæ. In ſecunda autẽ parte verſus, cum de votis dicitur, aduerte, ꝙ votum non ſolum dicitur illud, quod nos vulgo appellamus obligaoonẽ, videlicet qua Deo rem quãlibet prorſus cõſecrauimus, & omnimoda obligarione nos ad eam perſoluendã addiximus, ſed etiã pia deſideria, & ſalutaria propoſita, quæ Deo inſpirante cõcipimus. Tametſi enim illa, ad quæ nos ipſos plena reſignatione volũtatis aſtrinximus, maxime & diligentiſsime adimplere debeam⁹: iuſtũ tamẽ eſt nihilominus, vt etiã pia deſideria & ſancta propoſita, quæcunq; Deo inſpirãte cõcipimus, ad effectũ perducere & Deo perſoluere laboremus. Alioqui, probatur infirmũ & horarium fuiſſe propoſitũ atq; deſiderium, niſi illud homo reddere, & ad effectũ operis, adimpletione, perducere ſtudioſe la-
B boret. Inter hæc tameo vota, illa que ex voluntaria obligatione facta ſunt, quibus noſipſos Deo ſecundum propoſitũ obligationis & neceſsitatis addiximus, ad cuiuſlibet obſequii exhibitiooẽ, ſic ſoluenda ſunt, vt negligere omnino nõ liceat, quin irã Dei promereatur omiſsio. Illa verò quæ tantum ſimplici propoſito aut deſiderio fiunt, manenre libertare faciẽdi vel non faciẽdi quod proponitur, nõ ſic reddenda ſunt neceſſario, vt omiſſio iram Dei inducat. Attamen quantò illud ſic deſiderio vel propoſito cõceptum, fuit ardentius deſideratũ, ſiue firmius propoſitũ, tantò oblata occaſione, ſi negligatur deſiderii vel propoſiti adimpletio, ex maiori imperfectione eſt. Eſt enim quaſi retrocedere, & quaſi aliquo modo addictũ Deo non præſtare: quod ad mẽdaciũ, ſecuodum partẽ aliquam accedit. Quaſi enim ſecũdum aliquem modum Deo quis cõſecrat & addicit, quod firmo propoſito ſe facturũ decernit, etiam ſi nõ omnino ſibi neceſsitatẽ imponat. Ac proinde ſecundum modum aliquẽ & mentitur Deo, qui ſic firmo propoſito Deo addictũ, nõ præſtat. Minus tamẽ eſt nudum deſiderium, q̃ firmum aut forte propoſitũ. ¶ Verſu. 16. Peccatori autẽ dixit Deus, &c. Ab hoc loco vſq; ad finem Deus introducitur iniquo legis, ſiue veteris, ſiue oouæ miniſtro, per increpationẽ loquens: niſi ꝙ verſus penultimus interiicitur atq; interſeritur verbis domini, nouo admodum & iucuodo modo: quẽadmodum ſi paterfamliàs increpante & erudiente ſuam familiã, aſtãs
C patrifamiliàs amicus quiſpiam, ad ipſius verba adiiciat, Audite filii hęc verba patris veſtri, ne ſi nõ audieritis, iuſte ab eo exhæredemini, & proiiciamini de familia & hæreditate eius. Quòd autẽ verſus ille penultimus non proferatur ab ipſo domino, ſatis indicatur ex hoc quòd tertia perſona dicitur, Nequando rapiat, & nõ ſit qui eripiat. Nam ſi vox eſſet Dei, prima perſona potius diceretur, Intelligite hęc qui obliuiſcimini me, nequando rapiam, & nõ ſit qui eripiat. ¶ Verſu. 17. Et inuoca me in die tribulaoonis: eruam te, &c. Valde magnum honorẽ ſibi reputat De⁹, cum quis ſic in illo firmatus eſt, vt in omni occurrente tribulatione mox ad Diuinum cõfugiat auxiliũ: ita ſibi de Dei ſuipotentia perſuaſum habens, quod nulla tã magna tribulatio, aut tanta difficultas vlla obuenire poſsit homini, à quo nõ ſit facillimum Deo liberare in ſe cõfidentem: iterũmq; tam bene fidẽs de Dei ſui booitate, vt iudicet nullã rem eſſe tam magnam (modo ſit ſalutaris) quam nõ libentiſsimo, promptiſsimóq; animo ipſe ſit largiturus ſuppliciter ex corde poſcentibus: imò credens (quod verum eſt) nõ poſſe fieri, vt Deus electorũ preces iuſtas reſpuat, neq; hoc pati eius miſericordiã, neq; iuſtitiam ſuſtinere. Huiuſmodi homo, cum ex tanta fide, tantaq; ſpe, fiducia dominũ inuocat, vere honorem magnum Deo impendit: & omni ſacrificio corporali (hoc faciẽdo) gratiorẽ Deo offert oblationẽ. Quemadmodum ecõtrario, homines illi qui in omnibus neceſsitatibus mox ad humana confugiunt auxilia, confidentes in diuitiis ſuis, aut in principibus, in quibus non eſt ſalus, aut in
D ſua fortitudine corporali, aut eloquentia, os autem domini ounquã interrogant, non illum conſulunt, nõ ſunt memores ad inuocandũ illum: hos conſtat Deum vehemẽter inhoootare, multo magis q̃ ſi ſacrificia quæcunq; corporalia Deo ſubſtrahereot, Si enim filius io vllam neceſſitatẽ, anguſtiam, aut egeſtatẽ veoerit, vt ei ſit vel cõſilio, vel auxilio opus: ad quẽ potius confugiet, q̃ ad patrẽ? præcipue ſi patrẽ habeat bonum atq; rationabilẽ virum, ſimul & potentem, vt filii poſſit abſq; ſuo incõmodo ſubuenire neceſsitatibus. Et ſi filius talem patrẽ habens, eo in occurrentibus neceſsitatibus poſtpoſito aut non requiſito ad alienos, auxilii atq; conſilii petẽdi gratia, recurrat: nónne magnam facit inhonoraoonẽ optimo & potẽtiſsimo & generoſiſsimo patri? Iuſte enim cum illo expoſtulare hic poterit, dicens: Quur me habens potẽoſsimum & optimũ patrẽ (qui tibi ſemper plura q̃ poſtulare auſus fueris, ſoleo impẽdere, qui nunquã tibi petenti quicquã denegaui, ſed affluenter do & nõ impropero) ad aliena confugis auxilia? alios quæris tibi adiutores? qui neq; tam potentes ſunt vt poſſint, neq; tam firmi tibi amici vt velint ferre auxilium: me derelicto, qui & poſſum, volo, ſempérq; paratus exiſto, quotieſcunq; poſtulaueris. Nunquid pro tyranno ego tibi ſum, vt nõ audeas cõparere ante faciem meam? Nunquid tibi inſipiens videor, vt nõ ſufficiam rerum tuarũ conſilio? Aut nunquid pauperẽ me, & rebus tenuem putas, metuiſq; ne dãdo exhaurias meas diuitias, & ad paupertatẽ me redigas? Aut ounquid moroſum me inueniſti in exaudiendo, aut parcum ſiue auarum in largiendo, vt erubeſcas amodo apparere ante faciem meã: vt hac cauſa, poſt aliena,

me relicto,cartas auxilia? An putas tu teipsum saluare absque me,qui teipsum nō potuisti facere fi- E
Matt.5. ne me:sed neque capillum album facere potes aut nigrum,aut ad staturam tuam adiicere cubitum
Lucæ.12 vnum? Ad hūc sane modum,iustissimam querelam proponere potest Deus erga illos qui ad se nō
Matt.6. confugiunt in tribulationibus, sed vel in seipsis fidunt,vel in filiis hominū, aut in principibus siue
mundi huius siue tenebrarum, vt aliuude quàm à Deo petant auxilium. Vnde & in scripturis pro
hac rē grauissimas inuenimus increpationes,per sanctos Prophetas pronunciatas, aduersum illos
qui in tempore tribulationis Deum non inuocantes, sic eum inhonorarunt. Nam quarti Regum
4.Reg.1. primo capite,per Heliam Thesbitem dominus Ochozian acriter valde increpat, qui nuncios mi-
serat ad cōsulendum Beelzebub Deū Accaron. Nunquid non est(inquit Propheta)Deus in Israel
vt eatis ad consulendum Beelzebub Deum Accaron? Quamobrem hæc dicit dominus, De lectulo
super quem ascendisti,non descendes,sed morte morieris. Sed & per Esaiā dominus terribiliter vę
Esaię.30. intonat,dicens: Væ filii desertores,qui ambulatis,vt descendatis in Aegyptum,& os meum non in
terrogastis:sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis,& habentes fiduciam in vmbra Aegypti
& erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, & fiducia vmbræ Aegypti in ignominiā. Et ite
Esaię.31. rum, Væ,qui descendunt in Aegyptum, ad auxilium,in equis sperantes, & habētes fiduciam super
quadrigis,quia multæ sunt,& super equitibus,quia prævalidi nimis: & non sunt confisi super san-
ctum Israël, & Dominum non requisierunt. Sunt & alia huiusmodi innumera. Ex quibus omnib⁹ F
manifeste patet quàm exigat dominus,vt in die tribulationis confugiamus ad eius auxilia. ¶ Versu
19. Si videbas furem,currebas cum eo. Currere cum fure,est ei consentire,sicq; illi communicare in
peccato. Vnde B. Hieronymus ex Hebræo vertit, Si videbas furem,consentiebas ei. Felix autem, Si
vidisti furem, vel complacuisti, vel voluisti cum eo, vel cucurristi cum eo. ¶ Versu .21. Sedens ad-
uersus fratrem tuum loquebaris,&c. Prioris partis in Elucidatione duplex sententia posita est. Pri
or tamen quæ detractionis meminit & murmurationis,magis cōsonat æditioni Romanæ, quæ ha
bet, Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas. Non dicuntur autem detrahere iudices iudicantes
iniqua iudicia. Sed in Græco ponitur verbum καταλαλῶ, quod detraho significat. Veruntamen lect-
io æditionis nostræ Gallicanæ, recte etiam de falso iudicio secundum alteram sententiam exponi
poterit,quemadmodum & Hebræa lectio anceps est,& vtranque prædictarum sententiarum re-
cipit. In Hebræo enim simpliciter Inquit habetur,non detrahere. Loquitur autem contra fratrem
non solum qui detrahit,sed etiam qui falsum aduersus ipsum profert iudicium. In secunda autem
parte versus, tametsi exposuerimus filium matris, mysticè referendo ad eandem Synagogam vel
Ecclesiam,quæ est quasi mater vna singulorū qui de ea sunt:potest tamen intelligi de matre carnis.
Impii enim isti consummati,quales hic describuntur, ne propriis quidem fratribus suis carnalibus G
ex eadem matre progenitis parcunt à calumnia,scandalis,iniuriis, & fraudibus: id quod ad oculum
etiam hodie facillimum est videre. ¶ Versu. 22. Existimasti inique,&c. Dictio inique,neque in He-
bræo,neque in Græco sic inuenitur,neque est in æditione Romana. Vnde incertum est,an debeat
vocatiuo casu accipi vt nomen,an vt aduerbium determinans verbum existimasti. Vtraque enim
sententia bona est. Siue enim dicamus, Existimasti tu ô impie,quod ero tui similis: siue, Tu pecca-
tor existimasti hoc inique, quod ero tui similis, vtraque bona est sententia. Et licet videatur prima
facie magis esse nomē vocatiui casus, in Elucidatione tamen exposuimus potius secundum aduer
bialem significationem,eo quod videatur illa magis cōsonare lectioni Romanæ,simul atq; Gręcę
quæ in hunc habet modum, Existimasti iniquitatē, ꝙ ero similis tui. Cuius lectionis hic est sensus.
Tu persuasisti tibi,& iudicasti de me impietatem hanc: videlicet ꝙ ego tui ero similis. Pene autem
idem,sed clarius exprimit nostra lectio,si tantum aduerbialiter accipiatur inique. ¶ Versu eodem,
Statuam contra faciem tuam. Quod dicitur, Statuam cōtra faciem tuam: idem est, ac si dicatur, Fa
ciam te tibi manifestum,& denudabo tibi tuam turpitudinem: & tūc ostendam tibi,quàm nō sim
tui similis, quàm non mihi placeat tua iniquitas. Modo enim homines peccatores seipsos ponunt
post tergum suum,quia nolunt intendere in turpitudinem suam,nolunt seipsos quales sint cōtem
plari,nolunt peccatorum suorum fœditatem agnoscere. Donec autem sic homines dissimulāt,ma H
nent peccata eorum ante faciem Dei: & ipse in die,quando manifestabuntur consilia cordium,sta
tuet illos ante oculos suos,ac veluti contra faciem suam. Eos autem qui modo seipsos statuunt cō-
Psa.50. tra faciem suam,id est,qui nunc agnoscunt & detestantur peccata sua, dicentes cum Propheta, Ini-
Psal.37. quitatem meam ego cognosco,& peccatum meum contra me est semper. Tibi soli peccaui,& ma-
lum coram te feci, Iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo. Hos non consti
Esaię.38. tuet Deus in nouissimo die ante faciem suam, sed proiecta erunt post tergū ipsius omnia peccata
1.Cor.11. illorum. Si enim nosipsos modo iudicauerimus, non iterum à iusto iudice iudicabimur. Qui autē
seipsos iudicare renuunt, ipsi sentient iudicium domini. ¶ Versu vltimo, Et illic iter quo ostendam
illi salutare Dei. Sententia partis secundæ satis clara est, ꝙ videlicet laudatio Dei, via sit qua perue-
nitur ad beatitudinem, in qua ostenditur homini salutare Dei: quoniam qui nunc sedulo pro sua
virili, & digne pro sua paruitate laudare studuerit, hos Deus ad laudationem sui æternam adducet
inter choros angelorum. Attamen ipse sermo videtur difficilior Illic, iter quo ostendam illi salutare
Dei. Clarius autem lectio habet, quam ponit sanctus pater Augustinus, Et hæc via est, qua ostēdam
illi salutare Dei, id est, hæc via per quam eum deducam, vt videat salutare meum: siue, per quam ip-
se ad talem finem deueniet, nempe vt ostendatur illi salus mea. Et secundum hanc sententiam, ac-
cipere oportet sermonem vulgatæ lectionis nostræ.

A

L. PSALMI ARGVMENTVM.

2.Re.11. 1.Re.12.

EX tituli indicio clarum est, hunc Psalmum à Dauide factum post commissum adulteriũ cũ Bethsabæ & homicidium Vriæ, qñdo à Natã Propheta ex mãdato Domini ad illũ accedente, & increpante, agnouit peccatum suum, & pœnitentiam egit, dicens: Peccaui domino Tunc enim per misericordiam Dei, quasi de pestifero ac mortali somno excitatus, apertis sibi mentis oculis (quos ãte pœnitẽtiã habuerat clausos, & per mortale peccatum modo quodam excæcatos, cõtemplans sui peccati magnitudinẽ, sciens se gratia Dei priuatũ spirituq́; salutari & internis diuitiis destitutum, timens quoque ne abiiceretur imperpetuũ à facie Domini, ad Diuinam (quam frequenter cecinerat, & nedum oblitus fuerat) misericordiã confugit: dimitti sibi peccatũ suppliciter exorans, & sanctum spiritum quem de corde per peccatum effugauerat, sibi reddi, inq́, eo constabiliri, quo resumpto posset (vt antè) Domini laudes decantare. Pro diuinæ autem iustitiæ placatione, suiq́; reatus expiatione, sacrificium offert Deo spiritus per pœnitentiã & contritionem humiliati, in quo est Deo, qui bonorũ nostrorum non indiget, super omnia beneplacitum. Attendamus itaque peccatorem istum fœdissime lapsum, ex amaritudine animi humiliati & contritione spiritus miserabiliter plorantem, ac Diuinæ misericordiæ supplicantem: vt discamus & nos, quemadmodum pro nostris peccatis Deum debeamus deprecari. Psal.15.

B

QVINQVAGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Miserere mei deus:*

✱ secundum magnam misericordiam tuam.

2 *Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.*

C 3 *Amplius laua me ab iniquitate mea:*

✱ & à peccato meo munda me.

4 *Quoniam iniquitatem meã ego cognosco:*

✱ & peccatum meum contra me est semper.

5 *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci:*

D *✱ vt iustificeris in sermonibus tuis:*

✱ & vincas cum iudicaris.

6 *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.*

SI quidem, potentissime Deus, iuxta seueritatem districtionémq; iustitię tuę nunc mihi velles reddere, qui tã fœdissime prolapsus sum, nõ esset reliqua mihi spes vlla salutis. Atque iccirco, ad benignitatem misericordiæ tuæ, subq; eius alas potius cõfugiens, suppliciter te rogo, vt per misericordiam tuam mei nunc misereri, méq; in gratiã receperis: ✱ neq; verò hoc vel impossibile est, vel incongruum misericordiæ tuę, quoniam sicut magna est mea in qua nũc fœteo miseria, ita magna omnino & maxima est misericordia tua: adeò vt nulla sit tam grauis iniquitas & peccati miseria, quam non purgare valeat humiliter implorata tua suauissima, latissima, & potẽtissima misericordia. 2. Quantas verò à patribus nostris audiuimus miserationes tuas & multas & magnas, quibus pepercisti à sæculo humiliter pœnitentibus, adeò vt sint miserationes tuæ super omnia opera tua. Iuxta multitudinem itaq; istarũ miserationum tuarũ nunc hoc vnũ abs te humiliter peto, vt peccata mea nõ recorderis amplius ad iudiciũ vltionis, sed penitus deleantur à cõspectu tuo. 3. Vehementer me polluit & cõmaculauit turpitudo peccatorũ meorũ (primũ quidẽ adulteriũ deinde multo etiã fœdius innocẽtis occisio) & ideo me pluribus rationibus fœdatum, plurimũ ac diligenter laua ab iniquitate mea, ✱ totum me facias mundum in perfecta remissione peccatorum meorũ. 4. Siquidem nollẽ agnoscere, aut dissimulare vellẽ, siue excusare peccatum meũ, iuste nõ inuenirẽ apud te misericordiã. Nũc aũt ecce iniquitatẽ meã nec dissimulo nec excuso, sed agnosco, detego, & accuso ãte faciẽ tuã: ✱ & peccatũ hoc meũ (quod mihi modo ad tẽpus miserabiliter placuit, & ob cuius complacẽtiã tua pręcepta neglexi) ex nũc odio habere & detestari volo, habebóq; odio, & detestabor omni tempore: & quoties recordabor: simul & execrabor illud: ✱ eróq; memor donec viuã, ad mei humiliationẽ, & tui noĩs glorificationẽ. 5. Non est neq; in cælo neq; in terra præter te, ad quẽ spectat iudiciũ de peccato meo: hoc est, remittere vel retinere, ĩdulgere vel punire: sed tibi soli, vt iudici & cognitori omniũ humanarũ actionũ, peccaui & malũ quod feci, corã te feci cognitore & iudice: qui sol⁹, nemine requisito, si velis, potes dimittere: ✱ itaq; miserere mei, & dele iniquitatẽ mihi cõfitenti. Si enĩ feceris quod postulo, cõsequetur exinde gloria tua, vt inueniaris & cõproberis iustus fidelis ac verax in verbis tuis, quib⁹ pollicitus es misericordiã, reuertẽtib⁹ ab iniustitia sua: ✱ vincesq; tu, ac superabis illorũ calũnias, qui te calũniãtur quasi infidelem, iniustũ, aut nimium crudelẽ scelerum vltorem, qui te vt iniustum, infidelẽ, & in promissis vanũ arguerent, si mihi peccatũ nolles dimittere: vincentur autẽ & cõfundẽtur, si postquã mihi iam ita grauiter lapso præstitisti misericordiam, adhuc pergant te vt iniustũ aut nimium crudelem aut non veracem calumniari. 6. Quo verò sit etiã iustitia tua ad miserendũ figmenti nostri, & ad peccatorũ dimissionem facilior, illud precor cõsidera & attende, quẽadmodũ in originali peccato cõcipit͛ homo in vtero matris suę (quæ corruptio humano generi cõgenita iniquitatũ omniũ fomes est, origo & seminarium) atq; ita in peccatis modo quidã cõcipitur & nascitur, eo ꝗ ab

Psa.144.

7 Ecce enim veritatem dilexisti:
✳ incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.

Leui.14.

8 Asperges me domine hyssopo, & mundabor: ✳ lauabis me, & super niuem dealbabor.

9 Auditui meo dabis gaudiũ & lætitiã: ✳ & exultabũt ossa hũiliata.
10 Auerte faciẽ tuam à peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele.
11 Cor mundum crea in me Deus:
✳ & spiritum rectũ innoua in visceribus meis.
12 Ne proiicias me à facie tua:
✳ & spiritum sanctum tuum ne auferas à me.
13 Redde mihi lætitiã salutaris tui:
✳ & spiritu principali confirma me.
14 Doceboiniquos vias tuas: ✳ & impij ad te conuertentur.
15 Libera me de sanguinibus, Deus Deus salutis meæ:
✳ & exultabit lingua mea iustitiam tuam.
16 Domine labia mea aperies: & os meum annunciabit laudem tuã.

Psa.144.
Psal.115.

ipsa cõceptione ĩdita nobis est hæc prauitas, & ad malũ omne pro- E
nitas .7. Rursum verò ex altera parte veritatẽ tibi obiicio, quã & in
te diligis, & in seruis tuis requiris, quę etiã iustitiã tuã modo quodã
compellit, misericordiã nõ denegare suppliciter poscẽtibus, quem-
admodũ habent promissiones tuæ: ✳ tu enim mihi nota fecisti incer
ta, id est, occulta cõsilia, iudicia atq; decreta sapientiæ tuæ, quæ non
sunt passim omnibus certa siue manifesta & cognita. Et ob hoc, licet
peccauerim, non tamen despero: quemadmodũ faciũt, qui ignorant
decreta misericordiæ tuæ. Hæc autẽ quæ olim de misericordia tua te
familiariter reuelãte cognoui, nunc tibi fiducialiter propono (nẽpe
humani generis naturalem infirmitatẽ, & promissionis tuæ infalli-
bilem veritatem) ex duabus hisce rebus fiduciã concipiens remissio-
nis peccatorũ meorum, sicq; tuam potentissimam misericordiam &
veritatem meæ infirmitati patrocinaturam, remedióque futuram.
8. Quomodo aũt iuxta legis ritũ qui à corporali lepra mũdantur, hys-
sopo aspergitur, sic tu me summe sacerdos (ad quem spectat isti⁹ cor
ruptissimæ lepræ, quæ inuasit spiritum meũ, emũdatio) hyssopo tuo F
asperge, id est, sanguine tuo de cruce perfũde, ad emũdationẽ animæ
meæ: ✳ tu me laua à sordibus peccatorum meorũ, & totus efficiar cã
didus, sic quasi nulla in me vnquam fuisset macula: quemadmodũ in
niue candidissima, prorsus nulla nigredinis valet macula conspici. 9.
Fac me audire, quęso te, vocẽ gaudii & lætitiæ, loquere quod oble-
ctet aures animæ meæ: loquere spiritui qui est intra me, & dic illi Di
mittuntur tibi peccata tua, vade in pace. Fides tua te saluũ fecit à pec
catis tuis: ✳ Atq; hoc si misericorditer mihi præstiteris, reuirescẽt, vi-
gorémq; & virtutẽ resument, ex consolatione spiritualis gratiæ, om
nia ossa corporis, & vniuersæ vires animæ meæ, exilientq; prompta
& parata ad laudãdum & seruiẽdum tibi: & quę velut mortua torpe
bant, redeũte spiritus gratia, reuiuiscẽt in gaudio. 10 Noli vltra aspi
cere peccata mea, aut recordari, quasi nõ dimissa, sed prorsus obliui-
scere, & proiice post tergũ tuũ, penitúsq; dimitte omnes iniquitates
meas: quas siue modo recẽter cõmisi, siue olim cõmissas modo per G
occasionẽ recordor. 11. Expulsa verò omni peccatorum malitia, cor
nouum, animã nouam, & spiritum nouũ da mihi Deus, pro immun
do mundũ, pro iniusto iustum: ✳ & animam istam mala peccatorum
vetustare consumptam, ac velut nihil factam, in nouã & per iustitiã
rectam mihi cõmutare digneris in intimis meis: spiritúmque meum,
qui sub pondere peccatorũ, & malæ cõcupiscentiæ tractu atque cõ-
sensu vehementer fuerat incuruatus, ad congruã & tibi placentẽ re-
stitue rectitudinem. 12. Non me permittas, pater piissime, sic iacere.
proiectum à gratia tua, sicq; à te remanere separatum, vt nunc iaceo
retro tergum tuũ, in numero impiorum hominum, quos nõ respicit
benignus aspectus tuus: ✳ & tuũ sanctum spiritum (quo tibi iungi &
gratus esse solebam) ne vltra mihi deesse patiaris: atq; cũ reddideris,
amplius auferri mihi non sinas. 13. Restitue nunc mihi lætitiam illam
salutarẽ spiritus mei, quæ mihi olim iugis erat & indeficiẽs, cum in-
habitaret in me lætificator spiritus tuus: ✳ & munifico illo, ac regio,
potẽtiq;, & super admirabili tuo spiritu, me ita in omnibus vere bo H
nis cõfirma, vt imperpetuũ à te non valeã vltra separari: qui sit mihi
dux & princeps, adiutor, liberator, atq; director in omnib⁹ viis meis.
14. Cum verò mihi misericordiã hanc præstiteris, id quod tibi gra-
tissimum esse cognouero, pro gratitudine sedulo persoluã, tam ver-
bo salutaris correptionis, exhortationis & eruditionis, quàm exẽplo
sanctæ conuersationis docẽdo eos qui inique agunt, viam pręcepto
rum atq; iudiciorum tuorum: ✳ & qui nunc sunt impii, mea erudi-
tione, per gratiã tuam, ab impietate sua auersi, ad tuã seruitutem, tuo
rũmq; mandatorum obseruationem sese conuertent. 15. Libera me
Deus omnium, Deus qui solus me saluare potens es à corruptionib⁹
peccatorũ meorũ quæ in carne & sanguine inhabitant: ✳ & cum fue
ro liberatus ab eis præ abundantia gaudii spiritus mei, exultãdo col-
laudabit etiã lingua mea iustitiã & veritatem tuã: quoniam iustus, fi-
delis es & verax in promissionibus tuis. 16. Nunc quidẽ vinculis pec
catorum conclusa fuerunt labia oris mei, vt nõ valerent tibi cantare
speciosam laudẽ. Sed vbi tu vinculis disruptis, aperueris ea, statĩ gau-
dens os meum pro exhibita misericordia, cãticũ siue psalmũ laudis

A

17 Quoniã si voluisses sacrificium, dedissem vtique: ✳ holocaustis non delectaberis.

18 Sacrificiũ Deo spiritus contribulatus: ✳ cor contritũ & humiliatum Deus non despicies.

B

19 Benigne fac domine in bona voluntate tua, Sion: ✳ vt ædificentur muri Hierusalem.

20 Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta: ✳ tunc imponent super altare tuum vitulos.

C

decantabit tibi. Os eoim quod peccator claudit iniquitatẽ operãdo,
tu peccatorũ remissiooe aperis, vt digne laudetur misericordia tua.
17. Ecce autem paratus sum pro peccatorum expiatione quodcunq;
volneris offerre sacrificiũ. Et quidẽ si corporale sacrificium aliquod
præcepisses aut iniunxisses mihi, aut exegisses à me, sine requisisses, li-
bẽtissimo animo vtiq; obtulissem: ⁎ sed holocausta corporalia non
sunt quæ tu per se requiris, aut in quibus sit tibi per se placitũ, quasi
per virtutem illorum expieotur peccata pœnitenoũ. 18. Verum au-
tem sacrificium, tibiq; per se gratum, qnod pœnitẽs peccator pro re
missione consequẽda offerre possit, & debeat quod semper tibi erit
placitum, anima est pœnitẽs pro cõmissis, dolens & afflicta: ⁎ & licet
in venturo tẽpore gratiæ futurum sit, vt euacuẽtur legis corporalia
sacrificia, nunquã tamen futurum est vt sacrificium spiritus per cõ-
tritionẽ & agnitionem suæ culpæ humiliati abiicias: sed permanebit
hæc tibi semper acceptissima pro peccatis hostia. Atq; hanc ipsam ti-
bi (quandoquidem aliam ooo postulas, offero pro peccatis meis.
19. Cõcepta verò tãdem fiducia de remissione peccatorum meorũ,
etiam generalẽ audeo pro vniuerso populõ, electorũ tuorũ (& qui
nunc est, & quem mihi vẽturum demõstras) deprecationem facere.
Nimirum vt benigne facias ciuitati Sion, id est, secũdum benignita-
tem misericordiæ tuæ, noo secũdum seueritatem iustitiæ agas cũ po
pulo tuo electo & fideli, qui te cognouit aut cogoiturus est, tibíque
seruiturus in hac militante Ecclesia: ⁎ Sic enim ædificabuntur muri
supernæ Hierusalẽ, & cõplebitur cœleste illud ædificium, quod ex vi
uis cõponitur lapidibus, qui hic in misericordia Dei aptãtur, suo tẽ-
pore in muros ciuitatis illius cum cęteris beatis coædificandi. 20. Cũ
verò hoc ædificium cõsummatum fuerit atq; cõpletum, illic sacrifi-
cium acceptissimum iugis gratiarum actionis & laudis indeficientis
ab omoibus cæli ciuibus tibi offeretur sacrificiũ vtiq; iustitiæ, quod
tibi æquum & iustũ est offerri præ omnibus, quod tu acceptabis vt
oblationes & holocausta gratissima: ⁎ tũc veros ibi & delicatissimos Hebr. 13.
illos vitulos labiorum confitẽtium nomini tuo (id est, perpetuã lau-
dem, omnibus vitulis acceptiorem) offerent & præsentabũt super al
tare ante conspectum tuum sine fine, in sæcula sæculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM QVINQVAGESIMVM.

VErsu 1. & 2. Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum mul titudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Magnam misericordiam postulat, qui magnam iniquitatem suam agnoscit: & multas miseratiooes Dei proponit, qui multa vulnera curanda habet, Sciendum autem est, vnam quidem esse Dei misericordiã, sed miserationes multas, si proprie de misericordia & miserationibus loqui velimus. Nam miseratio à misericordia sic differt, quomodo opus iustitiæ ab ipsa iustitia. Est enim miseratio, opus misericordiæ: & tot suot miseratiooes, quot opera misericordiæ. Vna autẽ misericordia est, à qua miserationes omnes quæ fuerunt ab initio, quæq; futuræ sunt vsque ad consummationem sæculi, pariter effluxerũt. Veruntamen contingit oonnunquam, misericordias domini plurali onmero in scripturis inneoiri: actuoc quidem necesse est misericordias accipi loco miserationnm, quemadmodum & miserationẽ
D interdum pro misericordia accipi cootingit. Hoc tamẽ in loco patenter fit distinctio, dum priori versu singulari numero dicitur, apposito signanter adiectiuo magnitudinis: sequenti autẽ per numerum pluralem cum nomine multitudinis: illic proponendo magnã misericordiam, hic autẽ multitudinem miserationũ. Quod autem secundo loco hic dicitur de miserationũ multitudine, secundum duplicem considerationem potest accipi: vel vt innuat petẽs, propter multitudinem peccatorum se egere miserationum mulotudine, qnemadmodũ pluribus eget curatiooibus & cataphlasmatibus qui plura habet vulnera. Dauidis autem peccatum non simplex fuisse cõstat, qui præter adulterium commisit & homicidium. Vel ad miserationes pristinas in tẽporibus pristinis exhibitas refertur ista multitudo. Quasi dicat, In multis. ô misericordiarũ pater, audiuimns, & vidimus opera misericordiæ tuæ: toties experti sunt in præteritis sæculis patres nostri misericordiã tuã, ad dimissionẽ peccati pœnitentibus concedẽdam semper maxime pronam: ita vt semper propitiũ te populo tuo ostenderis, posteaquam suarnm iniquitatum egissent pœnitentiam. Nunc itaq; & mihi hac vice liceat experiri semel istam misericordiã tuam, vt miseratiooe tua mihi totum hoc malũ quod iam cõmisi dimittas, sicq; deleas omnem iniquitatem meam, Quare autem delere iniquitatẽ significet iniquitatẽ penitus dimittere, nõ est difficile aduertere: quoniam scilicet id quod delemus, vltra noo volumus venire nobis in memoriam. Ita cum Deus iniquitatẽ dimittit, vt vltra illius recordari non velit, dicitur peccatum delere. Vnde quodam loco apud Prophetam ex ore domini dicitur, Esaię. 44
Delebo quasi nubem iniquitatem tuã, id est, sic à memoria abiiciam & non recordabor vltra quo- & c. 43.

modo nubes quæ transit ab oculis,& non vltra videtur. Notandum tamen est magnã esse diuersitã E
tem inter delere peccatum & peccatorem: & illam quidem deletionem (peccati videlicet) optimã
esse, summéq; exoptandam. Beati enim, quorum remissæ sunt iniquitates. Deletio verò peccatoris
Psalm.31. de libro viuentium, maxime horrenda est: de qua deletione alio in loco Psalmista loquitur dicens,
Psal. 68. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. ¶ Versu.3. Amplius laua me ab iniqui-
tate mea. Amplius, hoc loco non valet insuper aut præterea, quomodo nonnunquam solet accipi:
sed aduerbium est quantitatis, valens multum, valde, vel plurimum. Id quod manifeste tam ex He-
bræo quàm ex Græco cognoscimus. Nam ex Hebræo beatus Hieronymus vertit, Multũ laua: alii,
plurimum vel admodum laua, aut etiam atq; etiam laua. Græce autem habetur ἐπὶ πλεῖον, quod sonat
adhuc multum: quasi dicat, etiam atq; etiam laua, aut (vt ita loquar) plus & plus laua. Cui aperte cor-
respondet lectio quam beatus Augustinus sequitur, habens, Etiam atq; etiam laua. ¶ Versu 4. Pec.
meũ con. me est sem. Huius versiculi intelligentia multo clarior fiet, si annotationem secundã circa
versum vigesimum secundum, mox præcedentis Psalmi aut regules, aut iã bene lectam reuoces ad
memoriam. Illa enim te docebit, quid sit peccatum esse contra peccatorem, vel contra faciem pec-
catoris. ¶ Versu 5. Tibi soli peccaui, & malum corã te feci: Quæstionem mouere solẽt simpliciores,
quomodo dicere potuerit Propheta pœnitens domino, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, F
An enim non in Vriam grauiter peccauerat, cuius primum sibi vxorem contra iustitiam vsurpauit
ad actum non licitum, & deinde vitã sua iniqua traditione perdidit? Peccauit & in Bethsabæ, quã
ad rem pessimam induxit: & cuius maritum interfici curauit. Quomodo ergo nunc dicit, Tibi soli
peccaui? Pro huius autem quæstionis solutione, aduertenda est differentia sermonis, quoniã videli-
cet non idem valent, Tibi peccaui, & in te peccaui. Longe enim aliud sonat in aliquẽ peccare, q̃ pec
care illi. Peccamus enim in illum, quem nostro peccato offendimus, aut potius cui nostro peccato
damnum aut iniuriã quãlibet inferimus. Peccamus autẽ illi, ad quem spectat peccati punitio & qui
in sua potestate habet vel dimittere peccatum, vel vltionem de eo sumere. Vnde fit, vt non illi sem
per peccetur in quem peccatur. Non enim est cuiuslibet in quem peccatur, sumere pœnas, & face-
Deut. 32. re vindictã in peccantem. Ait enim dominus, Mea est vltio, & ego retribuam. Atq; hac causa vindi
ctam exercere in peccantes, non nisi illis competit, qui à Deo acceperunt potestatẽ: quemadmodũ
Rom.12. sunt principes & iudices, qui (vt ait Apostolus) non sine causa gladiũ portant, sed vt sint terror ma-
Rom. 13. le agentiũ, & pro innocentibus aduersus noxios exerceãt vindictã. Cæterũ, cum aduersus illũ delin
quitur, qui nulla est potestate præditus, in illum quidem, sed non illi, peccatur. Recte itaq; Dauid cũ
rex esset in Israël, omnibus in regno superior, ita vt nullius subiaceret iudicio, neq; quenquã agno-
sceret inter homines, cuius esset sententiæ subditus, nisi Deum solum (cuius potentiam, domina-
tionẽ negare nec poterat, nec volebat) dicere potuit domino, Tibi soli peccaui. Quod autẽ sequit̃, G
Malum coram te feci, expositio est eius quod antecessit. Non enim sic accipiendũ est coram Deo,
quasi solo Deo inspectore & cognitore se fateatur fecisse malũ, quasi præter Deum alius nemo fa-
ctum conspexerit aut cognouerit. Neque enim Bethsabæ latebat adulterium, neq; Ioab principẽ
militiæ (qui literas acceperat proditionis) latebat Vriæ homicidium. Forsitã & ministri qui illam de
domo sua regi adduxerant, non ignorabant adulterium, Similiter Nathan, à domino vtrunq; faci-
nus extitit reuelatum, &c. Sed intelligi debet, Coram te solo, tanquam vindice & iudice, cui com-
petat de his meis iniquitatibus facere vindictã, & pœnas sumere. ¶ Versu eodẽ, Vt iustificeris in ser
monibus tuis. In secunda parte versus, particula, vt diligenter notãda est. Non enim finẽ significat,
vt fere solet, sed tantum consequutionem: in qua significatione & aliàs in scripturis solet vsurpari.
Matth. 1. Veluti cum dicitur Matthæi primo capite, Hoc autẽ totum factũ est, vt impleretur quod dictũ est à
Ioan. 19. domino. Et Ioãnes decimonono, Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur. Simile est & illud Sal
Lucæ.14. uatoris apud Lucam, capitulo decimoquarto, Cum (inquit) inuitatus fueris ad nuptias, vade, recũ-
be in nouissimo loco, vt veniens is qui te inuitauit, dicat tibi, Amice, ascende superius, In his enim
locis non potest particula vt, finẽ significare, quemadmodũ plerunque solet accipi. Non enim ve-
rum est, Christum vel sic agere, vel sic pati voluisse, ad eum finẽ vt scripturam impleret. Non enim
ideo sic agere, vel sic pati voluit, quia sic scriptum fuerat aut prædictum: sed econtrario magis ideo H
sic scripta fuerant, quoniam sic futura erant. Iterũ, non suadet dominus humilẽ locũ ad eum finem
accipere, sic vt eleuetur homo ad altiorẽ, & honorẽ talẽ accipiat. Vana enim est humilitas, quæ or-
dinatur ad superbiam. Oportet ergo particulam vt, consequutionẽ tantũ significare: éstq; præcedẽ
tium propositionum ista sententia: Per hoc quòd hæc aut illa facta sunt, cõsequuta est scripturæ hu-
ius aut illius impletio. Aut quia ista sic facta sunt, idcirco scriptura, quæ hoc prædixerat, impleta est.
Sic & in alio loco Euangelicæ illius exhortationis, sententia verborũ Domini talis est, Recũbe in
nouissimo loco: & sic fiet, vel ita consequetur, vt veniens qui te inuitauit, dicat tibi, Amice ascen-
de superius. Ita & in proposito loco, Dele iniquitatẽ meam, domine laua me ab iniquitate, & à pec-
cato munda me, vt iustificeris, sensus est, Dimitte mihi peccatũ domine: sic fiet, vel ita consequetur,
vt tu iustificeris & vincas, iuxta sententiã in Elucidatione latius explanatam. Hoc tamẽ aduertendũ
est, quòd hæc particula, vt iustificeris, & vincas, &c. non cum eo quod immediate ante, sed cum iis
quæ paulo ante præcedunt, iungẽda videtur, iuxta modum quem iam nunc expressimus. Nam id vi
detur cõnexio sententiæ expostulare. ¶ Versu 6. Et in peccatis concepit me mater mea. Huius ver-
sus partem secundam nonnulli ad ipsum conceptus peccatum referunt: id est, ad libidinem quæ est
in conceptione prolis, dicentes, ob hoc in peccatis concipi hominem, quoniam libido adest quasi
cõmaculans aut vicians conceptum. Verũ non satis apparet, hanc esse sententiam Psalmistæ: quo-

A niam vbi nos habemus, concepit me mater mea. editio Romana habet peperit, & similiter vertit ex
Hebræo sacer Hieronymus. Translatio autem Augustini habet, in vtero me aluit. Hæc autem nul-
lo modo prædictæ expositioni cõsonant. Quomodo enim verum esse potest, quòd in peccatis nos
pariunt matres nostræ, aut in vtero alunt ac fouent, si ad peccatum ipsius matris referatur, id est, ad
libidinẽ? Non enim in pariendo libido est, sed dolor & cruciatus maximus, forsitan & prioris de-
lectationis quædam expiatio. Rectius ergo & hæc particula, vt prior, ad peccatum originale ipsius
concepti vel partus æditi referetur, vt eandem habeat cum priore sententiam. Quomodo autem di
catur numero plurali, in iniquitatibus & in peccatis, cum non nisi vnum sit originale peccatum in
quo concipimur, & quam intelligentiam istud requirat, ex Elucidatione lector attentus facile per
semetipsum aduertet. ¶ Versu 8. Asperges me domine hyssopo, &c. De hyssopo legimus in veteri
testamento, quę ad emundationem ab immunditiis, à Deo instituta erat. Nam capite decimonono li
bri Numerorum, de emundatione eius qui tetigisset cadauer, præcipitur in hunc modum, Tollent Num.19
de cineribus combustionis atque peccati, & mittent in aquas viuas super eos in vas: in quibus cum
homo mundus tinxerit hyssopum, asperget ex eo omne tentorium, & cunctam supellectilem, &
homines huiuscemodi contagione pollutos: atq; hoc modo, mundus lustrabit immundum tertio Exod.14
B & septimo die. Iterum, Exodi decimoquarto capitulo de emũdatione leprosi dicitur, quòd offerre
debebat hyssopum cum duobus passeribus, ligno cedrino & vermiculo, & quòd hyssopum cum al
tero passere viuo ac ligno cedrino & cocco deberet intingere in sanguine alterius passeris immo-
ti. sicq; aspergi deberet effuso sanguine. Secundum mysticã verò considerationem, apta admodũ vi
detur hyssopus ad significandã purificationem. Est enim humilis ac modica, & tamen admodũ pur
gatiua atq; mundificatiua pectoris, præcipue autem pulmonis, & vehementer curatiua: vt per eam
vel humilitas vel pœnitentia apte significetur, qua spiritus & affect⁹ humanus optime curatur, ta-
metsi hominẽ faciat secundum speciem vilem. Notandum quoq;, quòd & aspergi petit & lauari, vt
fiat perfecte mundus, qui sese vehementer agnoscit pollutum. In lege enim veteri, hisce duobus mo
dis legimus solitos purificari immundos, nẽpe aspersione & ablutione. Et de aspersione quidem ex
duobus locis iamiam citatis est conspicuũ. De ablutione quoq; ex libris legis est manifestũ, vbi nũc
vestimenta, nunc locus, nunc totum corpus aqua lauari sæpissime iubentur. Quod autem dicit, su-
per niuem dealbabor, illi respondet quod & apud Esaiam, Lauamini, mundi estote, auferte malum Esaiæ. 1.
cogitationum vestrarum. Si fuerint peccata vestra quasi coccinũ, velut lana alba erunt: & si fuerint
rubra vt vermiculus, velut nix alba erunt. Significat autem ista tanta dealbatio integram & perfectã
ab omni peccati inquinamento emundationẽ. ¶ Versu 9. Auditui meo dabis gaudium & lætitiam,
dictum est: loco huius, Facies me audire gaudium & lætitiam: quemadmodum in alio Psalmo dici-
C tur, Auditã fac mihi mane misericordiã tuam: loco eius, Fac me audire, Fac vt audiam. Secundum
quem modum, hoc etiam in loco Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Auditum mihi facies gau Psal.142.
dium & lætitiam. Nota verò ordinem, qui in hoc versu simul & statim præcedẽte indicatur. Pri-
mũ enim est vt nos aspergat Deus summus sacerdos hyssopo, quasi secundum ritum expiationis
nos purificans: sequitur, vt mundemur, & loti dealbemur. Interius auditur gaudium & lætitia, foris
exultant ossa, prius humiliata. Sic enim ab intimis ad extrema debet procedere perfecta curatio. Si-
mul & hoc notandum est, in duobus istis versibus, quòd vel accipi possunt secundum sententiam
fiducialiter deprecantis: sicq; verba futuri temporis, modi indicatiui, accipi possunt secundũ signi-
ficationem modi imperatiui, siue deprecatiui, vt sit sensus, Asperges me domine, & munder, laua
me, & super niuem dealber. Auditui meo da gaudium, & exultent ossa humiliata. Neq; enim rarum
est, cũ fiducialiter postulamus, & quasi familiariter supplicamus, vti futuro indicatiui modi pro im-
peratiuo aut deprecatiuo. Nam hoc modo indicatiuo postulantes, indicamus, nos non dubitare
quin ita sit futurum vt petimus. Quasi enim humiliter & implicite petimus, cum id quod volu-
mus, confidenter futurum proponimus. Aut accipi potest quasi secundum conditionalem enun-
ciationem, vt sit iste sensus, Si tu me asperseris domine mundabor: & si tu me laueris dealbabor. Si
tu auditui meo gaudium dederis, exultabunt ossa. ¶ Versu 13. Spiritu principali confirma me. Spiri-
D tus principalis Græce habetur ἡγεμονικὸς, id est, ducalis, vel regius, siue principalis. Nam ἡγεμὼν du-
cem vel principem significat. Ducalem ergo siue principalem, siue regalem spiritum vocat, quasi
magnificum, nobilem, munificum & liberalem: diuitem & potentem, vt valeat: bonum, vt velit be
nefacere, & in omni bono hominem firmare quem inhabitauerit. Sic & secundum vulgatum lo-
quendi vsum, solemus eos qui animo regali sunt (id est, munificos, diuites, atque potentes, simúl-
que liberales) nũcupare principes, vel principales siue regales homines. Beatus Hieronymus ex He
bræo vertit, Spiritu potenti. Felix autem, spiritu munifico vel liberali: quæ omnia in eandem cum
nostra lectione recidunt sententiam. Quomodo autem sanctus iste spiritus dicatur, sicque ve-
re principalis, regalis, ducalis, nobilis, potens, munificus, & liberalis, pulcherrime exprimit pro-
sa illa quam in eius solennibus commemorationibus decantare solent fideles, cuius initium, Ve-
ni sancte spiritus, in qua multis pulcherrimis & iucundissimis titulis, honoratur principalis iste
spiritus. Veni (inquit) pater pauperum, dator munerum, lumen cordium. Consolator opti-
me, dulcis hospes animæ, dulce refrigerium: in labore requies, in æstu temperies, in fletu sola-
tium, Sine tuo numine, nihil est in lumine. O lux beatissima, & alia multa nunquam satis frequen-
ter iteranda, neque satis diligenter contemplanda. ¶ Versu 15. Libera me de sanguinibus Deus
Deus salutis meæ: Præter latini sermonis consuetudinem, sanguinibus hoc loco dictum est, nu-
mero plurali. Quia tamen in Græco pluralis numerus positus est, maluit interpres (vt inquit

Augustinus)minus Latine dicere,quàm minus proprie interpretari.Nã & in Græco & in Hebræo E
ita habetur: neq; quisquã interpretum aliter vertit,quàm de sanguinibus. Cur autem sanguines (vt
ita dicam) appellet peccata,in Elucidarione indicatum est, quoniam videlicet à corruptione carnis
& sanguinis peccata procedunt, maxime carnalia,cuiusmodi erat concupiscentia adulterii,quæ ra-
dix fuit omnis peccati Dauid.Præter quam rationem adiici posset etiam altera:quia scilicet per pec-
catum meretur homo mortem,quæ est per sanguinis effusionẽ . Sicq; liberari à sanguinibus, est li-
berari à peccatis,per quæ commeruerat mortẽ.Sed & ad effusionẽ sanguinis innoxii referri posset.
Verùm prima expositio & vulgatior,& solidior est,& verior:quam etiam beatus Augustinus pro-
lixius prosequitur,& Elucidatio solam ponit. Quæ autẽ sequitur replicatio Diuini nominis, cum
ait,Deus Deus salutis meæ,ad magni affectus testimoniũ sic posita est.Valet autẽ Deus salutis meę,
ac si dicas,Deus saluator meus.¶ Versu eodem,Et exul.lin.mea iust.tuam.Exultabit,capiendũ est,vt
plus aliquid significet,q̃ vulgo solet: neq; mere neutralem habet significationem,qualem habet cũ
dicimus, Exultate iusti in domino. Nam propter accusatiuum,qui sequitur,nempe iustitiam tuam,
necesse est aliquid transitiuæ significationis eo verbo includi, vt commode ab eo posit secundum
hanc transitionis vim regi accusatiuus. Valet ergo exultabit, tanquã si dicas, Eultando laudabit,vel
exultando cantabit. Sic & verbum iubilare, quod plane neutrum est, & absq; casu accusatiuo ferè F
Esaię.49 semper positum legimus:inuenitur tamen Esaiæ.49. iunctum habens post se accusatiuum,cum di-
citur,Iubilate montes laudem. quo in loco similiter non secundum neutralem significationem ac-
cipi poterit verbũ iubilandi,sed partim transitiue,vt significet iubilando laudate vel canite, vel de-
promite laudem.Huiusmodi autem verborũ solent & Grammatici tractatores facere mẽtionem,
ex Poetis & oratoribus assignantes exempla. Cuiusmodi est illud Vergilii, Nec vox hominem so-
nat.Sonare enim per se neutrale est,sed hoc loco valet sonando repræsentare. Vanũ autẽ est,quod
quidã emendandam putant eam lectionem, quæ habet Exultabit, putántq; legendũ,magis exalta-
bit viciose factum esse exultabit,propter vicinitatem dictionum. Qui hoc(inquam) sentiunt,vane
iudicant: quoniam in Græco aperte & manifeste non exaltabit habetur, sed exultabit. Est enim
ἀγαλλιάσεται:quod nemo ignorat significare exultabit,ὑψώσει, quod valet,exaltabit. Inter has enim di-
ctiones, apertissima differentia est. Deinde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, laudabit: quod
nostræ lectioni & expositioni est vicinius. Felix etiam vertit iuxta nostram expositionem, Lingua
mea exultando cantabit iustitiam tuam.Versu 16. Domine labia mea aperies.Peccator sibi quasi os
Eccle.15. & labia claudit,quando per peccatum facit, vt digne Deum laudare non posit. Siquidem non est
Psal. 32. speciosa laus in ore peccatoris: sed recti sunt, quos decet laudatio Dei. Et peccatori dixit Deus,
Psal. 49. Quare tu enarras iustitias meas,& assumis testamentum meum per os tuum? Neq; dubium quin G
eadem hæc increpatio,etiam Dei laudem indigne per os acceptam simul includat:Sed & si pecca-
tor os apperiat,vt Deum laudet,non tamẽ illam vt suam laudem Deus acceptat:quando cor per ini
quitatem elongatum est ab eo.Clausum itaque habet peccator os suum,& conclusa labia,donec in
peccato permanet, Deo autem misericorditer peccatum dimittente, reserantur prius conclusa la-
bia,& os aperitur, vt laudem dignam & speciosam Deo posit offerre: dum etiam cor interius so-
lita diuina illuminatione & visitatione iterum ad eius laudes excitatur, & feruore bono extimula-
tur. ¶ Versu 17.Quoniam si voluisses sacrificium,dedissem vtiq;.Huius versus duplex datur constru
ctio.Quidam enim ita ordinant,vt accusatiuus sacrificium regatur à verbo voluisses,aduerbium au
tem vtique iungatur cum verbo dedissem, ad hunc sensum, Si sacrificium voluisses,vtique dedis-
sem:ac deinde diuisim legatur,holocaustis non delectaberis. Atque hanc sententiam manifeste de-
monstrat Græca lectio,quæ sic habet, Ὅτι εἰ ἠθέλησας θυσίαν ἔδωκα ἄν. ὁλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. In qua sen-
tentia.quilibet Græcæ literaturæ vel tenuissime peritus,clare videt particulam ἄν(quæ valet vtique)
non posse nisi cum præcedente copulari. Absurdissimum enim erit,si quis ita velit iungere ἄν ὁλο-
καυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. Non enim potest hæc particula recte poni in principio totius sententiæ, quã
determinabit:neque multo minorem absurditatem faceret apud Græcos, quàm si quis dicat apud
Latinos,Petrúsque Ioannes:cum postponi debeat,dicendo,Petrus Ioannesq;. Itaque,quantum ad H
Græcam lectionem,apparet omnino necessarium esse, vt particula vtique determinet verbum de-
dissem. Atque hanc sententiam,vt potiorem,nos in Elucidatione sequuti sumus& expressimus:po
tissimum cum beatum Augustinum ad eundem modum distinxisse inueniamus.Legunt nihilomi-
nus plurimi secundum aliam constructionem, particulam vtique ad ea quæ sequuntur referentes,
ad hunc modum,Quoniam si voluisses,sacrificium dedissem:ac deinde,Vtique holocaustis nõ de-
lectaberis.Quam distinctionẽ non pauci Latini codices habent.Atq; hæc lectio,neque malam,ne-
que difficilem,imò neque aliam,quàm prædicta habet sententiam.Prior tamen(vt ministratum est)
rectior videtur. Ex Hebraico autem non potest videri vtra sit verior lectio, quoniam in Hebræo
particula ista vtiq; non habetur.Nam beatus Hieronymus ita vertit, Non enim vis vt victimam fe-
riam,nec holocaustum tibi placet: vbi nusquam particula ista vtiq; ponitur,quæ difficultatem facit.
Quod autem dicitur in fine,Holocaustis nõ delectaberis,Græce sonat holocausta no habebis acce
Psal.134. pta aut placita, non cõplacebis tibi in eis: quod Latinus interpres recte expressit, Holocaustis non
delectaberis.¶ Versu penultimo,Benig.fac, Græce vno verbo dicitur ἀγάθυνον, quod verbũ ponitur
etiam in Psalmo.124.vbi habemus,Benefac domine,bonis & rectis corde. Habet autem peculiarẽ
quandam emphasim hoc verbum,quæ nullo Latino vocabulo satis appropriate potest exprimi.Nã
benefacere proprie exprimit Græcam vocem ἀγαθοποιεῖν. Vocabulum autem quod hic ponitur

A & in psalmo. 124. valet acsi efficto vocabulo dicas, benignare, vel benignus, aut bonus esto. Est e-
nim sententia, benignare, vel benignus, aut bonus esto ciuitati sanctę Sion, sanctę Ecclesiæ: hoc est,
benigne age cum ea, bonum & benignum te illi exhibe, sicut exprimit elucidatio. ¶ Versu vltimo,
Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. Pro verbo acceptabis quod hic ponitur, Græce idem est ver-
bum quod paulo ante versu. 17. habebatur pro delectaberis. Vnde acceptalis, valet accepta habe-
bis, possetque verti iuxta priorem modum: Tunc delectaberis sacrificiis iustitiæ, oblationibus & ho
locaustis: quemadmodum & illic verti poterat, Holocausta non acceptabis, Sacrificium autem iu-
stitiæ quod hic dicit Deo futurum acceptum ædificatis muris Hierusalem, laudes sine fine offeren-
das interpretatur Elucidatio: quemadmodum beatus Augustinus quoq; interpretatur. Cum autem
laudis Dei in Hierusalem sacrificium iustitiæ appelletur, ratio est, quia non pro iniquitate ibi sacri-
ficabitur, vbi nulla iniquitatis memoria, sed tantum iustitia: quoniam dignissimum est & iustissimũ
illi summo bono (quod videbũt ciues beatæ illius ciuitatis facie ad faciem) laudem & benedictionẽ
offerre in sæcula sæculorum. Iustum etiam est, vt illi sacrificemus quod habemus in nobis optimũ. Ioan. 4.
Sacrificium autem laudis, adorationisq; in spiritu & veritate, in immẽsum corporalium victimarũ
oblationem præcellit, & iustum est, spirituum patrem (qui & ipse spiritus est) in spiritu magis hono Ibidem.
rari, & immortalibus, atq; incorruptibilibus hostiis coli, quàm corporalibus & mortalibus victi-
B mis. Vituli autẽ isti, quos dicit super altare imponendos, illi sunt, de quibus Propheta Osee loqui- Osee. 13.
tur, dicens, Omnem aufer impietatem, & omne accipe bonum: & vitulos labiorum nostrorum sa-
crificabimus tibi. Quos vitulos labiorum: Paulus Apostolus in ea, quam ad Hebręos scripsit Episto Hebr. 13.
la, fructus labiorum appellat, dicens, Per ipsum ergo (id est, per Christum) offeramus hostiam lau-
dis semper Deo, id est fructũ labiorum cõfitentium nomini eius. Hi sunt ergo vituli labiorum, lau
des, benedictiones, & gratiarum actiones. Per altare autem Dei, vel simpliciter intellige, ante con-
spectum Dei: quoniam altare in conspectu Dei sistitur, & dicimur in altare Dei offerre, quoties co-
ram Deo offerimus. Vel ipsum illud altare, de quo Paulus in loco iamiam citato loquitur, dicens,
Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt, Christum Ibidem.
dominum significans qui est altare nostrum, sacerdos, & hostia. Super hunc enim
vt altare ponemus nostras laudes, in conspectu diuinitatis, cum per il-
lum, vt sacerdotem, & pontificem nostrum æternum, ac-
ceptas laudes diuinitatis, offeremus in sæcu-
la sæculorum, qui in trinitate & vni-
tate perfecta, viuit, regnúmque &
imperium tenet per omnia
sæcula sæculorum,
Amen.

Argumentum in Psalmum E

QVINQVAGESIMVMPRIMVM.

EX titulo historico huic Psalmo præmisso, facile cognoscimus, & quæ fuerit cōponēdi occasio, & quisnā sit aduersus quem tanta seueritate per totū decursum Psalmista inuehitur. Titulus talis est, In finē intellectus Dauid quando venit Doeg Idumæus, & annunciauit Sauli, & dixit, Venit Dauid in domū Achimelech. Historia satis nota est ex libris regnorum: quomodo post consummatā Saulis iram fugiens Dauid, venerit ad Achimelech sacerdotē in nobe, tanquā ex iussione regis aliquò proficiscēs: à quo etiam panes pro-
1.Reg.21 positionis, & gladiū Goliæ accepit. Intus verò in tabernaculo erat Doeg Idumæus, vnus inter primos seruos
Ibidem. Saulis, qui hæc ipsa quæ conspexerat, nequiter & odiose detulit ad Saulē: propter quod sacerdos ipse Achimelech cū omni domo sua à rege vocatus, post accusationem, excusatione nō recepta, crudelissime interficitur per manum eiusdē Doeg Idumæi: simul & tota domus sacerdotalis, octogintaquinq; viri, vestiti ephod lineo: insuper & tota corū ciuitas percussa est in ore gladii, ita vt neque fœminis, neq; paruulis, neq; lactātibus parceretur, ne bobus quidē & ouibus. Inter hæc verò, vnus tantū ex filiis Achimelech effugiēs manus Saulis, Abiathar nomine, hanc cædē crudelissimā renunciauit Dauidi. F Qui tactus dolore cordis intrinsecus, atq; indignatione maxima, tā contra illum impiissimū delatorem Doeg Idumæum, q̄ contra crudelissimum tyrannum & homicidā Saulem, in spiritu dolenti commotus atq; coacitatus, Psalmū præsentē videtur cōposuisse, & cantasse corā domino, in sui doloris lenimentum, impietatis illorum descriptionem, & suæ innocentiæ protestationem. Possumus tamen Psalmum hunc vniuersis Sauli & Doeg similibus, id est, omnibus pauperum & bonorum oppressoribus, generaliter accommodare. Atque ita secundum generalem applicationem procedit Elucidatio.

QVADRAGESIMI PRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Quid gloriaris in malitia: qui potens es in iniquitate?

2 Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua:
✳ sicut nouacula acuta fecisti dolum.

3 Dilexisti malitiam super benignitatem:
✳ iniquitatem magis quàm loqui æquitatem.

4 Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa.

5 Propterea Deus destruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo:
✳ & radicem tuam de terra viuentium.

6 Videbunt iusti, & timebunt:
✳ & super eum ridebunt.

QVid tu, ò impie, in peruersitate tua gaudes, ac gloriaris, qui potens es & validus ad operandū iniquitatem? quid tibi cōplaces, quid teipsum iactas impietatibus tuis (vnde potius erubescere debebas, ac meritò confundi) qui nunc ad tēpus in sęculi huius sublimitate, ac prosperitate cōstitutus, Deo permittente potens es ad perpetrandū iniquitatē tuā? 2. Per omne tempus iugiter cor tuum cogitationes voluit iniustitiæ, & de sua plenitudine similia per linguam eloquitur: dū cū tui G similibus cōciliabula celebrans, de innocentum oppressione pertractas: ✳ facis fraudē, dolósq; & insidias struis innocētibus, vsq; ad nouissimam miseriam, vsq; ad mortem & omnimodam perditionem fraudib⁹ tuis illos cupis adigere: quomodo acuta nouacula nihil relinquit pilorum, sed totū abripit funditus acumine sua. 3. Ex proposito cordis & deliberata volūtate iniustitiam prælegisti bonitati atq; virtuti, iustitiā odio habēs & fugiēs, iniustitiam verò diligens & prosequēs in operibus tuis: magis gaudens in proximorum nocumēto, q̄ in eorundē obsequio: ✳ elegisti quoq; loqui magis falsitatem & iniustitiam q̄ veritatē, atq; iustitiam. Cū enim per veritatem posses tueri bonorum innocentiā, maluisti per iniquitatem oris tui, illos in perditionem & condemnationem iniustam adducere. 4. Cōplacent tibi sermones omnes qui faciūt ad pauperum oppressionē, simpliciúmq; perditionem, supplātationem, & in mortem præcipitationem, quos tu loqueris per linguā tuam dolosam, id est, ad dolos componēdos, & cōcinnandam fraudem, atq; deceptionem bene appositā & instructam. H 5. Nequaquam verò manebit impunita hæc tui cordis & oris adamāta impietas. Iustus enim scelerum vindex Deus, in vltione cōsummatę iniquitatis tuæ, perdet te perditione sempiterna, prorsúsq; te eiiciet quasi radicitus euulsum à statu gloriæ tuæ, in quo nunc habitas, à domo & substātia tua, à sæculo hoc pręsenti, in quo tibi videris pulchre virēs & bene floridus: hincq; te faciet, velis nolis, per mortis sententiā emigrare in regionē ignotam, in locū horroris atq; tenebrarū: ✳ ita (inquam) te prorsus faciet emigrare, & hinc abscedere, vt nihil omnino tui remaneat, vt etiā radix tua auferatur de terra viuētiū: omnis videlicet substātia, omnis gloria, omnes deliciæ, omnis spes, omnis fortitudo, omne auxiliū: quib⁹ reb⁹ sic te stabilitū in hoc sęculo male credis, quēadmodū arbores suis sunt radicibus in terra stabiles. 6. At verò boni & simplices, quorū oppressione & malo nūc gaudes & oblectaris, quos tu nūc cōtēptui habes & ostētui, cū ita te viderint diuina vltione punitū, mirabūtur, & intra sese diuinā reuerebūtur, adorabūtq; & prædicabūt rectitudinē: ✳ & sup te diuina vltione sic miserū factū atq; cōdēnatū, risum faciēt diuinæ iustitiæ re-

A ** & dicēt, ecce homo*
qui non posuit Deum
adiutorem suum.
7 *Sed sperauit in mul-*
titudine diuitiarū sua-
*rum: * & prævaluit in*
vanitate sua.

8 *Ego autem sicut oliua*
fructifera in domo dei:
B

** speraui in misericor-*
dia Dei in æternum &
in sæculum sæculi.
9 *Confitebor tibi in sæ-*
culum, quia fecisti:
** & expectabo nomē*
tuum:
C ** quoniam bonum est,*
In conspectu sanctorum
tuorum.

ctitudini congaudentes atq; applaudentes, ac de sua liberatione ma-
gnifice gloriantes: ∗ & in exprobrationem aduersum te loquentur
, ac dicent, Ecce quomodo deiectus humiliatus atque protestatus est
homo iste qui Deum non habuit præ oculis, qui in illo fidem & sp-
em suam noluit reponere. qui donec vixit, timorē Dei recipere no-
luit .7. Sed timore & fiducia Dei postpositis, spem habuit in abun-
dantia potentiæ atque substantiæ suæ, & in multis diuitiis suis: qui-
bus subnixus, putabat omnia se posse superare: ∗ quin & prævaluit,
ac potens fuit, ad oppresionem bonorum, & perficiendum impie-
tatem, in superbia & vanitate diuinarum suarum, donec deo placi-
tum fuisset illum in sua prosperitate permittere. Ecce (inquient iusti
quo nunc proiectus est, quantum humiliatus & miser factus, qui nos
aliquando in derisum habuit, & in similitudinem improperii: ecce Sapien.5.
quomodo nunc conputatus est inter filios mortis, & inter malignos
dæmones sors illius est. 8. Ego verò testimonio cōscientiæ in spiritu
sciētiæ, in spiritu mihi de bona voluntate bene conscius, nemini mo
liēs, imò nec cupiēs quidē malum aut vllum nocumētum, & in diui-
tiarū vanitate nequaquam cōfidēs, ero in domo Dei, in Ecclesia san
cta, sicut oliua virēs, fœcunda atq; fructificās in operib⁹ virtutū per
charitatis & spiritus pinguedinē, fructus proferēs operationū Deo
placitarum, in Ecclesia quoq; triūphante, perpetua lętitia & satietate
æterna semper virēs, & stabilis in æternū, in plenitudine fœlicitatis il
lius: ∗ spem habui in misericordia & bonitate Dei mei defixā in ęter
num & in perpetuū: plenissime videlicet cōfidens, diuinæ bonitatis
nunquā mihi defuturū auxilium, quæ spes me in perpetuo virore fa
cit, faciētq; persistere in æternū. 9. Laudabo te domine Deus me⁹ in
sempiternū, eo quòd fecisti, eo quòd mihi hoc præstitisti per tuā gra
tiam, vt essem in cōspectu tuo quasi oliua fructifera, qui insuper de-
disti & fecisti in me quicquid est boni, quicquid laudis, quicquid vir
tutis: ∗ & ob hoc cū patiētia sustinebo & expectabo te domine, qui
iuxta nomē tuum optimus es: in tua fiducia perstabo atq; perseuera-
bo vsq; in finē, nunquā in alio, præterquā in te spē meam locaturus,
nūquā alienis occupādus amoribus: ∗ bonum enim est te domine sic
expectare in bona perseuerātia, omnib⁹ seruis & fidelibus tuis. Qui-
cūq; enim te in sanctitate & iustitia viuentes fideliter expectauerint,
nō frustrabūtur ī æternū, neq; ab expectatione sua poterūt cōfundi.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LI

Circa titulum nota, Dauidem non cōposuisse hūc psalmum tunc, quando Doeg venit, & annunciauit Sauli de Achimelech, neq; propter hanc annūciationem nudam tanta amaritudine & increpatione in eum fuisse inuectum (quanquā id secūdum faciem videatur sonare titulus eo quòd dicatur, quando venit Doeg, & annunciauit, & cætera.) sed propter crudelissimā innocētum sacerdotū necem, quando venit ad ipsum Abiathar, qui hāc illi annunciauit. Vnde quòd dicitur, Intellectus Dauid, cum venit Doeg Idumæus, & nūciauit Sauli, sic accipi debet, vt cum potius causam vel occasionē quàm tēpus designet, hoc est, pro eo quòd venit Doeg, & nūciauit Sauli. Hæc enim annuntiatio causam dedit tantæ crudelitati, aduersus quam Psalmus canitur. ¶ Versu. 1. Quid gloriaris in malitia? Quēadmodum in argumēto indicauimus, secundum specialem tituli ap
D plicationē, potest Psalmus ęque proferri cōtra Saulem, vel cōtra Doeg Idumæum, vel potius contra vtrūq;. Magis tamen videtur contra iniquum delatorem, & crudelissimę sententiæ exequutorē Idumęū istum dirigi: aduersus quem merito tam acri obiurgatione Dauid īuehitur, quoniā quum sciret sacerdotē Achimelech innocenter & ignorāter egisse, dando illi panes & gladium Golię, ipse tamē absque excusatione crudelem detulit accusationem ad furiosum regem Saulem. Neq; enim ignorabat Doeg iste simpliciter egisse Achimelech, in eo quòd panes dedit & gladium Dauidi, qui se simulabat proficisci ad negotia regis. Nō enim sciebat Achimelech quicquā grāde vel paruū, de ira Saulis cōtra dauidē, vel de fuga Dauidis à facie Saul: neq; illi quicquā indicauit Dauid fugiens, 1.Re.21.
sed persuadebat se ad negotia regis secreta pergere. Hæc sane Idumæum istū sanguinolentū, (& iuxta nomē suum) sanctorū sanguine rufum, nō latebāt: ob quæ merito accusare non debebat innocentē sacerdotem, qui fauenię partibus Dauidis, aut minimū hāc sacerdotis innocentiam & ignorantiam debuisset accusationi cōiungere. Nunc verò accusationē grauissimā proponens, & factū ipsum vehemēter exaggerans, excusationem silentio premit. Deniq;, etiamsi constitisset sacerdoti Achimelech de fuga Dauidis, cum illi humanitatē impenderet: non debebat tamen hoc iste impius mulatū pastor Idumæus ad regem sæuientē deferre: quādoquidē sacerdotalis officii non est miseros prodere, vt perdātur, sed misericordiā potius exhibere, & pacem facere, tam erga Deum, quam Psal.35.
erga homines. ¶ Versu. 2. Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua. Secundum hunc loquendi Psal.34.
modum in alio Psalmo dicitur, Os iusti meditabitur sapientiam. Et alibi, Lingua mea tota me-

t

ditabitur iustitiã tuam. Quem autem sensum faciat hic loquẽdi modus, mõstrat Elucidatio. Simi- E
lem fere significationẽ intẽdunt vulgo homines, cum de eo qui semper discursib⁹ gaudet, & oble-
ctatur in euagationibus, dicere solent, Huius hominis pedes nihil cogitant, quàm discurrere atq; va
gari, dum sic pedibus secũdum tropum loquẽdi tribuitur, quod cordi de ministerio pedum secun-
dum rei proprietatem conuenit. ¶ Versu eodem, Sicut nocacula acuta fecisti dolum. Nouacula si
bene acuta nõ sit, nequit bene pilorum radices aufferre. Quæ verò optime acuta fuerit, vsq; ad fun
damẽtum pilos radit, & prorsus nihil relinquit aut pertrãsit, quod non secũ abripiat minimo nego
tio, veluti imperceptibiliter. Ob hoc, Doeh iste Idumæus, atq; etiã author malitiæ rex ipse Saul, re-
1.Re.22. cte vterq; acutę nouaculę cõparantur: quoniam vniuersam sacerdotum familiam penitus perdide
runt, & in nullo prorsus illis pepercerunt, etiã fœminas, etiã liberos, etiam iumenta, in ore gladii fe-
riẽtes, mãsionem quoq; ciuitatis eorum subuertentes. Quid enim amplius poterant, aut quomodo
nocere crudelius acutissimæ istæ nouaculæ? Nã quod vnus ille pilus (id est, Abiathar vnus de sacer-
dotibus) effugit harum nouacularũ acutiem, specialis erat muneris Dei: vt haberet apud sese profu-
g⁹ rex Israel Dauid, profugum sacerdotẽ Abiathar. Generaliter quoq; hæc comparatio ad omnes
spectat pauperum & innocẽtum oppressores, qui eos & externis bonis omnibus, atq; etiã vita cor-
poris absq; misericordia spoliant, plus nocituri, si valerent amplius. Potest etiã hæc cõparatio acu-
tæ nouaculæ aliter intelligi: quoniam sicut ipsa hominẽ citissime vulnerat, simul & grauissime, eo F
quòd propter acutiẽ maxime penetrat: sic impii hominũ bonorum oppressores, per suas fraudulẽ-
tas linguas, tanquã per nouaculas acutas, quasi imperceptibiliter lędunt, & grauissime nihilomin⁹
nocẽt. ¶ Versu. 4. Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa. Orationem illam lingua do
losa, quidam in ablatiuo casu accipiunt, vt coniungatur cum præcedentibus: vel subaudiendo ali-
quid, iuxta quod monstrat Elucidatio, vel coniungendo simpliciter cũ illo, verba præcipitationis,
subaudita præpositione in, quemadmodũ habet Psalterium Romanum, In lingua dolosa. Alii acci
piũt prædictam orationẽ in casu vocatiuo, hoc modo, Dilexisti omnia verba pręcipitationis, ô lin
Psal.11. gua dolosa: vt homo ipse fraudulẽtus atq; dolosus, ita per contumeliã vocetur lingua dolosa: quẽ-
admodũ Psalmo.11. in expositione versus illius, Labia dolosa in corde, & corde loquuti sunt, de la
biis dolosis diximus. Alii vero per accusatiuũ casum legũt, linguã dolosam: quomodo habet psalte
riũ, quo vsus est beatus Augustinus, quomodo etiã Hieronymus vertit ex Hebræo. Atq; ita accusa
tiuus iste ad verbum dilexisti, referri debet. ¶ Versu. 5. Euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo
1.Cor.2. Aduerte, emigrabit secundum impropriam significationem positum, pro emigrare faciet, absolu-
tum scilicet verbum pro transitiuo: quomodo apud Paulũ dicitur: Deo autem gratias, qui semper
triumphat nos in Christo, pro triumphare facit. Quod autẽ sequitur, Et radicẽ tuam de terra viuẽ G
tium, subaudiendo auferet, abscindet, siue euellet, pulchre ad Doeg & Saulem potest accommoda
ri, ad exprimendum conditionẽ punitionis eorum. Quemadmodum enim sacerdotẽ Achimelech
prorsus innocẽtem, Saul radicitus (quantum quidẽ in se fuit) euulsit, & ipsum & liberos omnes vs-
que ad lactãtes, & cætera eius omnia interficiens: ita iuxta modũ peccati, aduersus ipsum pœna hic
pronunciatur cõdigna, quòd sit auellenda radix eius de terra viuẽtium. Quam quidem radicem in
Elucidatione interpretati sumus substãtiam, diuitias, & gloriã, ac cætera huiusmodi: quibus veluti
radicib⁹ quibusdã sese fixos putãt impii, & firmos in terra. Posset tamẽ & ad liberos referri, vt prę
dicatur cõtra impium Saulem & Doeg, quòd non ipsi soli, sed etiã eorum semen de terra sint (pro
pter cõmissam in sacerdotes domini crudelitatẽ) auferendi: id quod de Saule aperte indicat regno-
rum historia, & de Doeg verisimili existimatione est credendum. ¶ Versu. 8. Ego autem sicut oliua
fructifera. Non hæc vt iactanter dicta accipi debent, sed vt ad gloriam Dei, in bonæ conscientiæ
testimonio pronunciata. Quę sub persona Dauidis dicta, ad vniuersos generaliter debent accom
modari, qui per innocentiã vitæ atq; iustitiam fructificare student in operibus bonis, quorum spes
& fiducia ĩ domino Deo est. Omnes enim huiusmodi, quasi oliuas virẽtes & semper fructiferas ef
ficit Dei nunquã deficiẽs misericordia. Attendendum verò, hunc Psalmum (qui secundæ quinqua
genæ iuxta Græcorum atq; Latinorum vsitatam distinctionẽ primus est) ordine prorsus cõtrario H
procedere, ad illum qui situ loci primus est in quinquagena priori. In hoc siquidẽ, primum prolixe
describitur viri iusti beatitudo atque fœlicitas, ac posteriori ex aduerso breuiter adiũgitur impiorũ
calamitas. Cõtrario autẽ ordine, Psalmus qui iam in manibus est, prius impii prolixe peruersitatem
& subsequentẽ calamitatem depingit, atq; exaduerso, paucis verbis iustorum perpetuum oppo nit
virorem. Quanquam autem ordo commutatus est, res tamen ipsa quæ tractatur, & Psalmi materia
prorsus eadem est. ¶ Versu. 9. Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti Complenda est ad sensus per
fectionem ista oratio, vel ex eo quod proxime antecedit, Fecisti me sicut oliuam fructiferã in do-
mo tua, & fecisti me sperare in misericordia tua: vel ex iis quæ paulo longius distãt, in hunc modũ,
Quia fecisti vltionẽ & vindictam contra impios, parastiq; eis damnationem suam superius descri-
ptam: sicq; præteritum pro futuro (consuetudo scripturarum more) videremr cõmodius accipien-
dum, vt sit sensus, Cõfitebor tibi, quoniã facies pro iustis vindictam de inimicis & persequutoribus
eorum iuxta modum supradictum, de terra viuentium eos auferendo, eradicãdo, & in confusionẽ
æternam proiiciendo. Atque hoc pacto recte consonabit, quod sequitur, Expectabo nomẽ tuum,
id est, te expectabo cum patiẽtia, donec tibi placitum erit iudicare causam meam, mẽq; de manibus
iniquorum misericorditer liberare, atq; huic posteriori manifeste cõsonat quod habet Paraphra-
sis Chaldęa. Cõfitebor tibi, quoniã operatus es punitionẽ siue vindictam iudicii mei: hoc est, vltio-
nem ad indicandum pro me cõtra aduersarios meos. In eo quoq; quod sequitur. Quoniam bonũ

A est in conspectu sanctorum tuorũ: varia partis illius, in conspectu sanctorũ tuorũ, constructio est, quidam enim referunt ad nomen bonum: vt bonum in conspectu sanctorum ruorum, idem valeat quod, bonũ ipsis sanctis tuis. Quæ sentẽtia, tametsi prima facie non occurrat, videtur tamẽ satis cõmoda, & facilior cæteris. Alii iungunt eam cum verbo cõfitebor, hoc modo, Cõfitebor tibi in conspectu sanctorum tuorũ, hoc est, coram multitudine fideliũ: iuxta quod dicitur in alio Psalmo, Vota mea domino reddã coram omni populo eius. Iũgi etiam potest cum verbo expectabo, vt sit sensus, Expectabo nomen tuũ in conspectu sanctorum tuorum: hoc est, expectabo te corã & simul cũ sanctis tuis: vel, ita vt proximis etiã meis luceat exẽplum patientiæ & perseuerãtiæ meæ. Potest postremo etiam ita intelligi: Expectabo nomen tuum, quoniam hoc ipsum (scilicet expectare cum patientia nomen tuum) bonum est coram omnibus sanctis tuis: id est, te agnoscentibus atque ita credentibus omnibus sanctis. Omnes enim pii hoc norunt. hoc credunt, bonũ esse, præstolari dominum in silentio, & in patientia. Psal. 115. Tren. 3.

LII. PSALMI ARGVMENTVM.

HIc Psalmus abundantiam malitiæ & multitudinem malorum (qui timore Dei postposito operantur
B *quicquid libet) versibus quatuor primis describit. Deinde sub persona domini, per amaram interrogationẽ insinuat, peruersos pauperũ oppressores cognituros aliquãdo Deũ iudicẽ, quem modo cognoscere atque inuocare noluerunt: quando timore horribili conturbabuntur, iustis ab eo timore liberis, propter domini præsentiam in eis habitantis. Atque vltimo tandem versu, fidelium per Christum liberationem, spiritu reuelante, præmonstrat.*

QVINQVAGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Dixit insipiens in corde suo:
✳ non est Deus.

2 Corrupti sunt, & a-
C *bominabiles facti sunt in iniquitatibus:*

✳ non est qui faciat bonum.

3 Deus de cælo prospexit super filios hominũ: ✳ vt videat si est intelligens aut requirens Deum.

D *4 Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: ✳ non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.*

5 Nõnne scient omnes qui operãtur iniquitatem: ✳ qui deuorãt plebem meã vt cibũ panis?

6 Deum non inuocauerunt

DIxerunt filii hominum in quibus non est sciẽtia veritatis neq; sapientia Dei, in cordibus suis, & hanc habent in animo suo erroneam existimationẽ: ✳ quòd non sit secundum veritatem Deus, vt à fidelibus creditur, qui res humanas consideret ac iudicet, qui iustis pro iustitia fœlicitatem, aut malis pro iniquitate reddat damnationẽ: & hac falsissima persuasione blãdiũtur sibi in iniquitatibus suis, quo peccẽt liberius. 2. Hac autẽ falsa existimatione & persuasione iniqua præsupposita, sine timore existẽtes, neq; cuiusquã metuẽtes iudicium, corruperunt ipsi viam suam, & cõputruerunt velut iumẽta in stercore impietatũ suarũ, suntq; facti, propter multitudinẽ & magnitudinem facinorum suorũ, detestabiles & execrabiles ante Deũ & omnes homines pios: per impiissima opera sua & actiones corruptissimas, quibus intendunt: ✳ nõ est ex infidelibus istis qui timorẽ Dei abiecerunt (quorũ est bona, imò maxima pars, in hoc miserabili mundo, qui totus in maligno positus est) cui sit curæ facere quod bonũ ac rectũ est: nõ est ne vnus quidẽ ex eis, qui studeat virtuti, sed à maiori vsq; ad minimum omnes studẽt iniustitiæ. 3. Dominus Deus omnipotens, de sublimitate cælorum, in quibus inhabitat, quasi prouidus & diligẽs humanarum rerum curator, attendit & considerat filios hominũ, & actiones eorũ vniuersas bonas pariter atq; malas, ad reddendam vnicuiq; vẽturo tempore pro operibus cõgruam mercedẽ: ✳ prospexit (inquam) considerans ad eos qui per fidem rectam verè agnoscunt aut ex animo quærunt Deum. 4. Et vidit Deus, quòd maxima pars hominũ, via recta derelicta, ad iniquitatem declinauerũt, suntq; facti ad omne bonũ opus veluti reprobi & inutiles, quasi qui iam dedidicerĩt virtutẽ, nesciẽtes vltra, neq; volẽtes bene agere: ✳ vix inuenitur qui bene agat, vix inuenitur vel vnus. Tãta est enim malorũ copia, vt vix vllus videatur numerus iustorũ, si cum illorũ cõferatur immẽsa multitudine: & ex iis ipsis qui bonũ facere vidẽtur, vix vnus est qui solum ac semper faciat quod bonum est, qui non frequẽter admodum declinet ad malum, qui nõ subinde agat aliquid quod minus rectũ est: quãdoquidem in multis offendimus omnes, & septies in die cadit iustus. 5. Sed nunquid non tãdem cognoscẽt Dei iudicium omnes qui nũc ex prauæ voluntatis studio operãtur malum? ✳ qui populũ domini, hoc est, humiles ac simplices deglutiunt & vorãt ad eũ modũ quo vorari solet panis à comedẽte, sine vlla cibi resistẽtia, sine vlla comedentis misericordia? Certe cognoscẽt dominũ iudicia facietẽ (cuius cognitionẽ & timorem nunc abiiciunt) cũ fuerĩt cõprehensi in operibus manuũ suarum. 6. Cum in hoc mundo agerẽt peruersi isti, in dominũ non crediderunt, neq; eum vt Deũ suum inuocauerunt, neq; in eo spem suam posuerũt, sed

Ioelis. 1. 1. Ioa. 5. Hiere. 6. Titum. 1. Iacobi. 3. Prou. 24. Psam. 6.

✳ illic trepidauerunt timore vbi nõ fuit timor

7 Quoniã Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent:

✳ confusi sunt, quoniã Deus spreuit eos.

Matt.25.

Psal.9.

Psal.145. *8 Quis dabit ex Sion salutare Israel?*

✳ cum conuerterit dominus captiuitatem plæbis suæ:

Matt.1.
Ephe.2.
Ioan.1.

✳ exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

vel in idolis, vel in aliis rebus perituris. in quibus posuerãt fiduciam E
• & iccirco quia nescierunt dominũ, timore magno nõnũquam tre-
pidãt, & vehementer conturbati sunt, quãdo nulla fuisset eis causa iu-
sta timoris, neq; quicquã periculi, si credidissent in dominum Deũ,
eúmq; fideliter inuocassent: quẽadmodum in aduersitatibus tempo-
ralibus, in infirmitatibus corporalibus atq; similibus, vehementer ti-
mere solẽt carnales homines, vbi tamẽ iustis nihil est turbatione aut
timore dignum. 7. Deus enim confringit, & ad nihilũ redigit omnes
vires, omnémq; virtutem eorũ, qui se relicto, ac timore sui abiecto,
in hominibus spem ponunt, hominũ gratiam quærunt, & iis placere
student quasi auxilium ab illis expectantes, vnde habere nõ possunt
ad Deũ autẽ oculos non leuãt: • cõfusione æterna cõfundentur eius-
modi, neq; raro etiam confusione temporali in hoc sæculo: quoniã
Deus omnipotẽs abiecit eos, & à se imperpetuũ separauit, iubẽs eos
vt iniquitatis operarios abscedere in ignẽ ęternũ, cum diabolo & an-
gelis eius, cui in vita seruierũt. Cũ enim solus hic sit adiutor in oppor-
tunitatib' ac tribulationibus, necesse est cõfundatur omnis qui huic F
placere non studet, qui non totis viribus hunc sibi cõtẽdit demereri
sed ad filios hominũ attẽdit, in quibus nõ est salus. 8. Quis verò erit
qui tãtæ poterit mederi maliuę, quæ abũdat in terris? quis de super-
na illa cælestiq; ciuitate (posteaquã hic super terrã declinauerũt om-
nes, & maculati sunt in seipsis) dabit salutẽ & saluationẽ populo Is-
rael, populo fidelium: • indubie nemo, præter dominũ Deum salua-
torẽ nostrũ: qui cum voluerit, & sicuti voluerit, in tẽpore gratiæ, per
filium suum auferet captiuitatẽ illam plæbis suæ, sub qua misere deti-
nebãtur, saluúmq; faciet populũ suum, id est, credituros in se, à pec-
catis ipsorum: dans eis potestatẽ, ex filiis captiuitatis & iræ, filios grã-
tię fieri, & filios Dei: • ac tunc quidem exultabit gaudio spirituali o-
mnis fidelis, credens in dominum, vitia supplantans atque cõculcãs,
& Dei placita perficiens: • Atque iterum, cum dominus fideles suos
ex huius mundi miserãda captiuitate, & ex huius vitæ peregrinatio-
ne, eduxerit in patriam supernam tunc perfecto gaudio gaudebũt fi- G
deles omnes, cunctis iam superatis & prę teritis malis quibus in hoc
mundo iugiter ab iniquis affligebantur.

ANNOTATIONES IN HVNC PSALMVM REQVIRE POST.
Elucidationem Psalmi decimitertii. Omnes enim versus Psalmi præsentis iste com-
positio. ptehendit, septimo tantum excepto, cuius in Elucidatione satis clara ponitur ex-

LIII. PSALMI ARGVMENTVM.

CLamat hoc Psalmo vir iustus in tribulatione positus, ad dominum liberatorem suum, auxilium postulans & saluationem contra sæuissimos hostium insultus, quos sustinet promittẽs liberatori cantica gratitudinis. Valet autem hic Psalmus, tam contra spirituales, quàm contra corporales tribulationes.

LIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Deus in nomine tuo saluum me fac: ✳ & in virtute tua iudica me.

2 Deus exaudi orationem meam auribus percipe verba oris mei,

3 Quoniã alieni insurrexerũt aduersum me. & fortes quæsierunt animam meam: ✳ & nõ proposuerũt Deum ante conspectum suum.

4 Ecce enim Deus ad

DOmine Deus, propter nomen sanctum tuũ, & per virtu- H
tem potẽtissimi nominis tui, salua me ab hostibus meis
qui & numero plurimi sunt, & crudelitate, animóq; no-
cẽdi maxime formidabiles: • & in potentia Diuinitatis
tuę fac ꝓ me iudiciũ & vltionẽ aduersum illos. 2. Exau-
di deus orationẽ meam, quam fundo in cõspectu tuo, pro liberatio-
ne mea: verba deprecationis meæ quæ loquor ex corde pleno amari
tudine & angustia, ingrediãtur, domine mi, in aures dulcissimę mise
ricordiæ tuæ, & ad exauditionem commoueãt viscera misericordię
tuæ, vt nõ frustrer ab expectatione mea. 3. Ecce enim hostes & aduer
sarii, animo prorsus alienato, crudeli & efferato, cõsurrexerũt aduer-
sum me, vt me persequãtur, atq; requirãt ad mortẽ: & ii qui potẽtes
sunt ad nocendum mihi, ad mortẽ me requirunt, méq; vt perdãt, ho
stili animo persequũtur: • nõ habent te domine ante oculos suos, ti
more tuo, & iudiciorũ tuorum nõ auocãtur à proposito malitię suę.
Neq; etiam cõsiderant potẽtiã tuã, quæ mihi potens est cõtra omne
in illorũ virtutẽ sufficiens præbere auxilium. 4. Et quidẽ in his angu-
stiis atq; periculis, tu es domine, omne auxiliũ meum, tu me adiuua-

A *iuuat me: & dominus susceptor est anima mea.*

5 Auerte mala inimicis meis: ✳ & in veritate tua disperde illos.

6 Voluntarie sacrificabo tibi: ✳ & confitebor nomini tuo domine quoniam bonum est:

B *7 Quoniã ex omni tribulatione eripuisti me: ✳ & super inimicos meos despexit oculus meus.*

bis cõtra inimicos meos: te solũ habeo susceptorem animæ meę atq; defensorem vitæ meæ. Tu enim solus mihi abunde sufficis cõtra hostium milia, aduersum omnẽ persequẽtium numerum & apparatũ. 5. Auerte tu domine: & ꝓhibe ne mala mihi veniãt ab inimicis meis tua defensione prohibe, & impedimentum præsta, ne mala quę mihi proposuerunt inimici inferre, super me veniãt: auerte, ne impleatur quod concipiũt ac moliuntur contra me: ⁎ & in veritate iustitię tuæ dissipa virtutẽ illorum, confringe potẽtiam, & robur exercituũ corũ disiice: vt non illis cõcedatur, tua permissione adimplere, quod sua praua voluntate decreuerãt. 6. Ego verò pro accepto liberationis beneficio, vbi tua misericordia id fuero consequutus, ex bono corde & bona ac liberali voluntate sacrificium offeram tibi: hilari & gaudẽti animo, ad præstandam gratitudinẽ, sacrificabo quæ nouero tibi esse Psal. 91.
gratissima: ⁎ & cõfessionem laudis dabo tibi liberatori meo: quoniã bonũ est cõfiteri & psallere nomini tuo amplius, quàm immolatio Psa. 49.
sacrificiorũ quorumlibet corporaliũ. Sacrificium enim laudis te honorificat, & ipsum est quod tibi immolari postulas. 7. Ecce enim ex omni tribulatione tu hactenus liberasti me ex plurimis, iisq; difficillimis periculis tua protectione hactenus saluus euasi, neq; datus sum in man⁹ hostium meorũ: ⁎ & omnes inimicos meos despexit ocul⁹ meus, omnes inimicos in te confidens quasi pro nihilo reputo, nimiũ méq; vltra formido: sciens, te vnum plus omnibus valere, teq; multò ad saluandũ, quàm illos ad perdendum, potentiorẽ atq; validiorem.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LIII.

VErsu .1. Et in virtute tua iudica me. Psalterium Romanum habet, libera me: quod secũdum rem idem valet, quod iudica me. Sic enim tribulatus iudicari petit, id est, iudicium pro se fieri, vt liberetur. In Græco autem habetur κρῖνόν με, hoc est, (vt nostra habet Gallicana lectio) Iudica me. Beatus Hieronymus vertit, In fortitudine tua vlciscere me. Felix, Vindica me. Quę & secundũ vocem, nostræ lectioni quàm Romanæ magis consonant. ¶ Versu. 3. Quoniam alieni insur-
C rexerunt aduersum me. Alieni intelligi possunt, tam quoad Deum, quã quoad hominem iustum. Qui enim aduersum iustos cõsurgunt, à Deo alieni sunt atq; extranei: nimirum Dei osores, hostes cõtradictores, & (quantum quidẽ in ipsis est) oppugnatores: & insuper alieni atq; extranei à iustis, quos opprimunt, & quibus, quantũ præualent, animum hostilem ostendunt. Versu. 5. Auerte mala inimicis meis. Huius partis multiplex dari potest intelligẽtia. Primum illa, quam ponit Elucida- Psal. 34.
tio prohibe, vt ab hostibus mala mihi non veniant: Altera hæc est, Auerte mala à me, in inimicos meos, hoc est, cõuerte malitiã eorũ, & mala quæ mihi machinãtur, retorque & refunde super eos. Ibidem.
Secundũ quem modum alibi dicitur. Veniat illi laqueus quẽ ignorat, & captio quam abscondit apprehẽdat eum, & in laqueum cadat in ipsum. Et iterũ, Gladius eorum intret in corda ipsorum. Et in aliis locis compluribus similiter. Atq; huic expositioni consonat quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Redde malũ insidiatoribus meis. Et Felix in eandẽ sentẽtiã, Redde malũ, vel cõuerte malũ tribulãtibus me. Chaldaica quoq; translatio similiter, Fac reuertatur malum ad eos qui me agitant, vel persequũtur. Potest addi tertia expositio: Auerte mala ab inimicis meis: vt sit perfectæ innocẽ- Lucæ. 23.
tiæ deprecatio pro aduersariorũ salute: quomodo Christ⁹ pro inimicis rogauit dicẽs, Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Ita auerte mala inimicis meis, ab eis mala amoue, malum cor, ma- Psal. 9.
lam animã, mala vitia, vt pro malis cõferas bona. Verũ non satis cõsentit huic expositioni quod e-
D uestigio subsequitur: Et in veritate tua disperde illos: nisi forte & hanc perditionem salutarẽ intelligamus, in partem æquiorẽ, secundũ quem modum alibi dicitur, Increpasti gẽtes, & periit impius. ¶ Versu. 6. Voluntarie sacrificabo tibi. Habet hoc loco, voluntarie sacrificare, peculiarem quandam Psal. 91.
emphasim, quam in Elucidatione vtcunq; indicauimus, quam etiam Felix exprimit, dicens, Cum munificẽtia sacrificabo tibi: vel cũ quadã animi liberalitate offerã. Significat enim dictio Hebraica (vt ipse ait) oblationem spontaneæ mentis. Atque huic simile videtur, quod in alio Psalmo dicitur Ex voluntate mea confitebor illi. ¶ Versu eodem, Cõfitebor nomini tuo domine, quoniam bonũ est, Particula ista vltima, quoniam bonum est, dupliciter intelligitur. Primo, quoniam bonũ est cõfiteri nomini tuo, iuxta illud quod in alio Psalmo dicitur, Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime: quem sensum in Elucidatione expressimus. Vel secundũ alterũ sensum, Cõfitebor nomini tuo, propterea quòd bonum est nomen tuum. Nomen enim domini laudari debet quoniam bonum. Non enim propter vtilitatem aliquam vel commodum, sed maxime quia bonũ. Atq; ita secundum rem idem est, ac si dicas, Confitebor tibi domine, quoniam bonus es.

LIII. PSALMI ARGVMENTVM.

CLamat in hoc Psalmo vir iustus in graui malorum cõturbatione positus, ad auxiliatorẽ dominũ proponens primũ, ex inimicorum persequutione nimiam cõturbationẽ atque desolationẽ animæ suæ postulans sibi ad fugiendum pennas dari columbæ, vt in solitudinem auolans, alicubi requiẽ queat inueni

re. Atq; hæc primis octo versibus. Dehinc orationem fundit contra prauorũ malitiosos conatus & cõtra ciui B
tatem impiorum, cuius prauitatem vsque ad versum. 12. proponit. Vbi dehinc, illud vehemẽter exaggerat & ponderat, quòd etiã ab iis qui proximi & amici videntur, cõtingat persequutionem & afflictiones pati: quod multo est ad tollerãdũ difficilius, quàm si ab extraneo & aperto inimico procederet afflictio: cuiusmodi hominibus dignã mortẽ vel precatur vel prænunciat, ipse in domino spem ponens, & dominum iugiter omni tempore inuocãs liberatorẽ, in quo & sperat ab omnibus tribulãtibus liberari, inimicis in sua impænitẽtia, & iniquitate perseuerantibus, à conspectu præsentiæ Dei per vltricẽ sentẽtiã proiiciendis in puteũ mortis: à qua salui erunt, qui curã suam in dominum proiiciunt. Posset verò hic Psalmus totus in persona Christi satis apte exponi. In Elucidatione tamen, generali expositione viro iusto cuilibet afflictione malorũ tribulato, illũ applicabimus. Post verò in Annotationibus, quomodo nonnulla peculariùs ad Christum valeant aptari, mõstrabimus.

QVINQVAGESIMIQVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Exaudi Deus orationem meam: & ne despexeris deprecationem meam: ✳ intende mihi & exaudi me.*

2 *Contristatus sum in exercitatione mea: ✳ conturbatus sum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris.*

3 *Quoniam declinaue runt in me iniquitates: ✳ & in ira molesti erãt mihi.*

4 *Cor meum conturbatum est in me: ✳ & formido mortis cecidit super me.*

5 *Timor & tremor venerunt super me: ✳ & cõtexerunt me tenebræ.*

6 *Et dixi: quis dabit mihi pennas sicut colũbæ, & volabo & requiescam?*

7 *Ecce elongaui fugiẽs.*

EXaudi Deus precem meam, quam in amaritudine animi mei fundo ad te: & ne amoueas, neq; abiicias eam à conspectu tuo, sic vt eam non sinas ascẽdere ad sacrariũ exauditionis tuæ: ✳ conuerte ad me benignum aspectum misericordiæ tuæ, & dignanter me exaudi, ad te hu- F
militer clamantem. 2. Contristatus sum vehementer in meditatione mea, dum meipsum exercito, meditando & considerando plurima & maxima pericula, in quibus versor, aut quæ mihi imminent per circuitũ: quorum meditatio non modicam mihi incutit tristitiam. in exercitatione quoque qua exerceor, probor & affligor, à multitudine malorum inter quos versor, contristatus sum: ✳ & conturbatus sum atque perterritus à vocibus inimicorum, quibus cõtra me loquuntur in malum, & à tribulationibus atque persequutionibus hominum impiorum. 3. Ipsi enim falsis accusationibus, criminationibus atque detractionibus, proiecerunt super me, & imponunt mihi mala, quorum mihi non sum conscius, de multis me falso accusantes, quasi hæc aut illa mala egerim, quo sic me reum mortis ostendere valeãt aliis, & iuste persequi me videãtur: ✳ & in iracũda sua inuidia quã cõtra me gerũt, mirũ in modũ molesti facti sunt mihi vehemẽter & multipliciter me vexãt ac persequũtur. 4. Adeò verò aggra-
uata est in me tristitia ex consideratione atque exercitatione huius- G
modi, adeò inualuerũt contra me mala, vt conturbetur intra me cor meum, pręnimio timore periculorum & malorum quę sentio: ✳ formido quoque & horror mortis, qualem habere solent quibus mors in proximo est, irruit super me. 5. Timor magnus in intimis, atq; hinc tremor in mẽbris, cecidit super me, apprehendit atq; inuasit me: ✳ & operuit caligo tenebrarũ oculos meos, simul & cor meũ: prorsus obtenebrati sũt præ timore oculi mei, simul & cor meũ, ita vt nec oculi lumen suũ teneant, & vix sibi mẽs cõstet amplius: quẽadmodũ hominibus in maximo metu & proxime ad mortẽ positis, euenire solet vt lumen tã cordis, quàm oculorum incipiat deficere, & velut obtenebrari siue operiri tenebris. 6. Et cum in tãta essem positus ãgustia in medio hominũ iniquorũ affligentiũ animã meam, optaui modũ aliquẽ inuenire, quo effugere possem tantã malitiæ me affligẽtis abũdantiã, dixiq; apud memetipsum, Quis mihi dare possit alas in modũ colũ-
bę, quẽadmodũ habet columba, vt eis suffultus auolare possem in lo- H
cum tutũ, & quietũ, ab hominũ perturbatione extraneũ, vbi requiẽ possit aliquantulã inuenire nimiũ fatigata anima mea? Colũba namque si vllam sentiat perturbationẽ aut strepitũ, mox alis suis suffulta, auolat, quo voluerit, in loca solitaria: ibiq; sese abscõdẽs, in petra aut nido, secura quiescit, solis gemitibus extra omnẽ tumultũ intẽta. Atq; vtinã sic præclare mecum agatur, vtinã similes & mihi alæ donentur quibus de medio impiorũ quotidie excruciãtiũ & affligentiũ animã meam quietẽmq; perturbãtium, valeam auolare, & in locũ solitariũ me abdere: vbi in quiete, absq; tumultibus mundi posita, vni Deo vacare queat anima mea, vniq; ac soli Deo intẽdere. 7. Ecce autẽ, quomodo optaui, ita partim & cõtingit mihi gratia tua, Fugiẽs nãq; elõgaui memetipsum à cũctis mũdi tumultibus, ab vniuersis sæculi huius cõturbationibus memetipsum subduxi: primum quidẽ, quantum potui: loca quærens solitaria amica meditationibus atq; mœroribus, deinde super omnia, cor habere studẽs elõgatũ ab omnibus humanis affectibus & tumultibus, cuncta quæ in mundo nequã sunt magno animo abiiciẽdo atq; abnegãdo, ac veluti subtus me posita despiciẽdo:

A ** & mansi in solitudine.*

8 Expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus & tempestate.

9 Præcipita domine:

**diuide linguas eorum:*

B **quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate.*

10 Die ac nocte circundabit eam super muros eius iniquitas:

** & labor in medio eius, & in iustitia.*

11 Et nõ defecit de plateis eius vsura & dolus.

C *12 Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi sustinuissem vtique.*

13 Et si is qui oderat me super me magna loquutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo.

14 Tu verò homo vnanimis:

** dux meus & notus meus.*

D *15 Qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu.*

16 Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes.

17 Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum in medio eorum.

• atque in hac solitudine tam carnis quàm mentis constanter permansi, quantũ gratia tua potui: in hac meipsum viriliter cõtinere summopere curaui, ne mihi quies deperiret animę meæ, si ad ea, quę ante fugeram, atq; fugiendo reliquerã, rediissem denuo. 8. In hac autẽ quiete & solitudine expectabã eum patientia dominũ, qui me saluum faceret à pusillanimitate spiritus qua tenebar, hoc est, ab illa maxima cõturbatione animi & grauissima tristitia, qua me affecerãt homines peruersi, amatores sæculi huius, & à tẽpestate ac tumultu persequutionis atq; molestationis eorũ. In hac, inquam, quiete, & in hoc silẽtio posit⁹, à te domine expectaui salutẽ, te expectaui, te sustinui, & à te cõsolationẽ quæsiui, ne me vel spiritus mei timiditas, vel tẽpestuosa & turbulẽta hostiũ persequutio absorberet. 9. Oro aũt te domine, iam hic tecũ in solitudine positus, vt pessimos illos sęculi amatores (quorũ est studiũ in hoc mundo iustos affligere) præcipites, atq; deiicias de altitudine, in qua tua permissione cõsistunt: • corũmque linguas quibus semper cõtra iustos mala loquũtur diuidas, & in discordiã mittas, vt ita effectum nõ consequantur praua eorũ consilia: • vidi enim in ciuitate & cõgregatione impiorũ nihil aliud nisi iniquitatem & contradictionem, tam contra veritatem, quàm contra iustitiam. Et ipsi nanq; iniqua agunt, & quantũ in se est resistunt veritati, atq; iustitiæ aduersantur, toto conatu iniquitatẽ promouere & iustitiam atq; veritatem opprimere laborantes. 10. Iugiter die ac nocte per circuitũ eius, vsq; ad muros graditur iniquitas, excelsa est in medio eorum impietas, & quasi per circuitum totam ciuitatẽ hanc super muros circumit: • estq; in medio ciuitatis huius pauperum atq; bonorũ afflictio & iniustitia, hæc in impiorũ cõgregatione regnãt, hæc nusquam non inueniuntur apud impios. 11. Omnis quoq; modus fraudandi decipiendiq; proximũ, siue per vsuram, siuẽ per aliam quamlibet dolosam adinuentionem, vbiq; occurrit in societate prauorum, & velut vbiq; in plateis huiusmodi occurrunt, quoniã vulgatissima hæc sunt inter eos. 12. Et quidem in his omnibus illud toleratu difficillimũ est, quòd videamus nõ raro etiam proximos, vicinos, notos, familiares, ac nonnunquam etiam ad tẽpus singulari innctos amicitia, sibiinuicem fraudẽ facere, & amicos suos supplantare, quomodo & mihi nunc euenisse experior. Nam si quispiã ex iis qui se apertos inimicos demõstrant, & pro aduersariis gerũt, de me mala & indigna fuisset proloquutus, facilius mihi id visum fuisset sustinere & perferre, quàm ab iis qui se amicos simulãt, aut qui lõga mihi amicitia aut familiaritate fuerunt sociati. 13. Et si aliquis eorum qui apertum odium contra me demonstrant, mala magna contra me loquatur, si mihi grauia comminetur, potero eius iram declinare abscõdendo & subtrahendo meipsum à facie eius, sicq; ab eo facile mihi cauere potero, ne nocumentum accipiam. 14. At verò, quod hanc nunc tribulationem contra me suscitat, huiusmodi mala aduersum me loquitur homo olim tam amicus, vt vnius animi esset mecũ, vniúsque affect⁹ ac sententiæ: • homo cui ita fidebã, vt tuto me illi committerem, illiúsq; insequerer consilia, quem habui quasi consiliarium meũ, aut etiam ducem itineris mei, homo, inquam, quondam mihi intimus & familiarissimus. 15. Qui simul mecũ dulcissima ac lætissima solet celebrare conuiuia, qui frequenter dulcis mihi cõuiua fuit, sicut & ego vicissim illi: qui etiã in domo Dei nostri frequenter perãbulauimus, cum magna concordia & iucundo consensu, iuncti lateribus tanquã intimi socii & familiares amici: quod hic, inquã, de quo nihil vnquã sinistre suspicari potui, nũc ita aduersum me mala loquitur vel agit, quod nunc mihi hanc exuscitat cõturbationẽ, id mihi certe toleratu videtur omnium difficilimum, affligitque vehementissime animum meum, quòd ab illis potissimum mala suscipiam, à quibus minime expectabam. 16. Digni sunt huiusmodi, super quos ex vltione tua descendat sententia mortis & condemnationis æternæ, atq; vt in infernum absorbeantur viuẽtes: vt manifesta punitione omnes videãt in eis vltionẽ iustitiæ tuæ, aliis in terrorẽ & exemplũ, quomodo Dathan & Abyron, cunctis aspicientibus, in infernum prolapsi atque demersi sunt. 17. In habitaculis namq; eorum nihil aliud, quàm nequitiæ, astutiæ, fraudulentiæ, atq; alia mala huiusmodi inueniuntur, & huiusmodi in medio eorum sunt, hisce pleni sunt, abundãtes in omni malitia:

18 *Ego autem ad Deum clamaui:*
✳ & dominus saluauit me.
19 *Vespere, & mane, & meridie, narrabo & annunciabo:*
✳ & exaudiet vocem meam.
20 *Redimet in pace animam meã ab his qui appropinquant mihi:*
✳ quoniam inter multos erant mecum.
21 *Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui est ante sæcula.*
22 *Nõ enim est illis cõmutatio, & nõ timuerũt Deum: ✳ extendit manum suã in retribuẽdo.*
23 *Contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira vultus eius: ✳ & appropinquauit cor illius.* Mat. 25.
24 *Molliti sunt sermones eius super oleum:*
✳ ipsi sunt iacula.
25 *Iacta super dominũ curam tuam: ✳ & ipse te enutriet: ✳ non dabit in æternum fluctuationem iusto.*
26 *Tu verò Deus deduces eos in puteũ interitus.*
27 *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos:*
✳ ego autem sperabo in te domine.

neq; aliud volunt in cogitationibus atque affectionibus cordis sui. E
18. Ego verò aduersus illorum execrandam malitiam vnicum habeo
remedium, vnicum refugium: videlicet vt clamẽ ad dominum Deũ
meum, & ab eo de tanta iniquitatis abundantia poscam auxilium: *
& nõ despexit me deprecantem dominus, neque dimisit confusum,
sed benigne & misericorditer me exaudiuit. 19. Quandocunq; opportunũ
fuerit, siue mane, siue vespere, siue in ipso diei medio, siue
aliàs quocunq; opportuno & orationi accõmodo tẽpore, ego narra
bo domino miseriã & angustiam meam, annunciaboq; & proponã
illi conditionem necessitatis meæ: * & hoc de illius bonitate cõfido,
quod clamantem exaudiet, facietq; omnia quæ postulauero ab eo.
20. Ipse me securum faciet ab oppugnationibus, & in pace cõstituet
animam meã, ab his qui me aggrediuntur animo iniquo vt noceant,
ita vt nequaquam illos permittat præualere mihi, & super me acqui
rere dominationem: * quoniã ipsi cum multis mihi appropinquant
simul cum multis me aggrediũtur ad nocendum, & inter multos si- F
múlq; cũ multis mihi se adiungũt, & mihi appropinquãt, vt tam fa
cilius, quàm crudelius valeant nocere. 21. Exaudiet autem me Deus
ad se humiliter clamantem, & humiliabit illos atq; deprimet humi-
liatione maxima, vsque in profundũ inferni: ipse Deus æternus qui
erat ante omnia sæcula, principiũ non habens durationis suæ, quẽad
modum neque finem in omnia sæcula. 22. Non enim commutatio
est illis, de malo in bonũ, nolunt commutari, nolunt cõuerti, nolunt
agere pœnitentiã aut resipiscere de malis viis suis: sed proficiũt ma-
gis in iniquitatibus suis, indies profundius immersi nequitiæ: & non
est timor Dei in eis, quam ob rem & pœnitere nesciũt, aut à malo in
bonum cõmutari: * & quia transferre se nolunt à viis malis, & Deũ
non habent ante oculos, iccirco iam Deus manũ suam extendit, tan
quam paratus ad reddendam vltionem, vt retribuat vindictam & pœ
nam condignam eorum impœnitentiæ, & peruersæ atq; cõsummatæ
nequitiæ. 23. Contaminauerunt nanq; ac polluerunt testamentũ
Dei, eius præcepta præuaricando per inobedientiam: atque ob hoc
proiicientur à conspectu Dei, & in æternum reprobantur, atque pe G
nitus diuidentur ab ira indignationis eius, per sententiã terribilem
intonantem, Discedite à me maledicti in ignem æternum: quæ sane
sentẽtia, ab ira indignationis eius proficiscetur: * neq; lõge adhuc ab-
est hæc vltio, sed appropinquauit ad vltionẽ cor & cogitatio eius,
cogitauit in proximo facere vindictam. 24. Impii illi quo facilius no
ceant, sermones suos lenes, blandos, atq; molles faciunt amplius, quã
vllũ oleum valeat esse molle aut blandum: * & ipsi tamen sunt quasi
sagittæ ac iacula, vt in eis transfigant animas simpliciũ. Tanquã acu-
tissima nanq; iacula sunt verba dolosa impiorũ, quibus vulnerant &
perimunt innoxios. 25. At tu qui horũ cupis malitiã effugere, proiice
curã omnem, omnemq; sollicitudinẽ tuam super dominũ Deum
tuum, & illi te toto corde, plenissima fiducia totũ cõmittas, ac super
illũ securus innitere: * ipse enim te fouebit, custodiet & educabit so-
licite, quasi nutrix puerũ, quasi filiũ mater: * & non patietur iustũ pe
riclitari imperpetuum, nunquã illũ sinet cadere in perditionẽ. 26. At
verò impios illos bonorum perturbatores, tu Deus scelerũ vltor & H
vindex, demerges in lacũ perditionis, in puteum abyssi, in profunda
inferni, vnde egredi nũquam possint, neq; vllam debeant sperare li-
beratiõnẽ. 27. Et quidem in hoc sæculo viri homicidæ sanguinem
sitientes, oppressoresq; bonorũ frequenter non pertingunt ad dimi
dium dierum suorum, quo secundum naturalis cõplexionis cursum
videbantur posse viuere, sed ante tẽpus præmatura morte hinc abri
piuntur, comprehensi in iniquitatibus suis, vel gladio, vel alio quoli-
bet mortis genere ante tempus propter impietatem occumbentes.
* In vniuersum quoq;, homines peccatores pertingere nõ valẽt ad
dimidiũ dierũm quod sibi præstituũt, & quod sibi vt terminum vitæ
suæ præscribunt. Existimant nanq; in æternũ se victuros, sic viuẽtes,
quasi nunquam finiẽda esset vita præsens: & tamẽ post pauculos an-
nos coguntur abscedere, sicq; conceptos dies ne dimidiãt quidem:
* ego verò de tua misericordia cõfidẽs, in te domino Deo meo semper
sperabo, & sub hac tua spe degam securus, donec placitũ tibi erit
de mũdi huius iniquitate educere afflictã pauperculam animã meã.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM LIIII.

VErsu 2. Contristatus sum in exercitatione mea. Exercitationem quidam exponunt medita-
tionem. Alii exponunt probationẽ, qua exercitantur boni à malis. Vtranq; expositionem
in Elucidatione attigimus. Priori tamen magis consonat vocabulum Græcũ ἀδολεσχία. quod
significat cõtemplationem vel meditationem, siue meditatoriam exercitationẽ. Et ex Hebræo ver-
tit Hieronymus, Humiliatus sum in meditatione mea. ¶ Versu 4. & 5. Cor meum conturbatum est Luc. 22.
in me. Hæc verba optime in Christum cõpetunt in agonia illa nouissima positũ, quando tristis fa- Ibidem.
cta est vsq; ad mortem anima eius quando cœpit pauere & tædere, contristari & mœstus esse, ita vt
etiam guttæ sanguinei sudoris præ agoniæ difficultate in terrã deciderent. Quæ autem sequuntur
ver. 6. & 7. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ. Ecce elongaui, fugiens ad Christi latibulum &
absconsionem, in deserto referentur, cum de Christo domino voluerimus Psalmũ exponere. Sal-
uator enim, propter rabiem persequutionis Iudaicæ, volens persequentium improbitati ad temp⁹.
cedere, legitur subinde secessisse in loca deserta cum discipulis suis: vbi à tempestate & persequutio-
nis impetu liber agebat, vt columba gemens pro peccatis generis humani, & meditans de perficien-
da saluatione eius. Quæ verò deinde versu 9. 10. 11. sequuntur de ciuitate peruersa, ad Hierosolymã
videntur referenda, in qua aduersus innocentem dominum plurima celebrabantur quotidiana cõ-
B cilia. in qua auaritia vsqueadeò dominabatur, vt etiam principes sacerdotũ populum docerent pro-
pter auaritiam præcepta Dei humanis traditiunculis postponere, ad auaritiam compositis. Illa verò Matt. 15.
quæ deinde ponuntur versibus 12. 14. 15. de Iuda proditore commodissime videntur intelligi: qui Ioan. 11.
cum procurator esset negotiorum Christi, loculos sibi creditos gestans, eius familiaris conuiua at-
q; Apostolus, cum eo ambulans & comedẽs, dolum tamen pessimum machinatus est aduersus op-
timum præceptorem, cui proinde iustam & condignam mortem denunciat. Versu 13. Quoniam si
inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtiq;. Si ad literam Dauidi applicemus Psalmum, ap-
paret ipso tempore quo cõpositus est, singulare aliquid accidisse Dauidi, de amici cuiuspiam aut ad-
modum familiariter noti infidelitate: vt scilicet persequutionem tunc sustinuisse intelligatur ab ali-
quo, cum quo prius valde familiariter & amice viuebat, quẽ aliquando velut à secretis & omnino
intimum habuerat. Quemadmodum (exempli gratia) cum Doeg Idumæus qui forsitan Dauidi se
familiarem exhibuerat, donec ageret in aula Saulis, post eiectionem, aduersus ipsum crudeli accusa-
tione sæuiebat. Et cum in Absalonis persequutione, Aphitophel ipsius consiliarius contra ipsum
coniurauit. Vnde Chald. Paraph. aperte hoc loco meminit Achitophelis, cũ ait, Tu Achitophæ, ho- 1. Reg. 22
mo secundum ordinem meum, vel similis mihi, præceptor meus, qui me docuisti, & scire fecisti sa- 2. Re. 15.
pientiam. Cum verò Christo domino Psalmus accommodatur, de Iuda para ista (vt suprà diximus)
C exponitur: qui cum vnus esset ex duodecim familiarissimis Christi conuictoribus, tradidit dominũ
suum. Iuxta quem modum, in alio Psalmo dicitur, Homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat pa-
nes meos, magnificauit super me supplantationem. Potest & vnusquisque iustus in querimoniam Psal. 40.
hoc trahere, dum considerat non solum ab extraneis & inimicis tribulationem se perpeti, verume-
tiam ab amicis & familiaribus non esse securum: quod sane vehementer hominem excruciat, nimi-
rum ab iis quos coniunctissimos habere te putas pati calumniam. Modus autem loquendi in his tri-
bus versibus, ex vulgato vsu sumptus videtur. Sic enim loqui solent homines, cum ab iis iniuriam
accipiunt quos minime æquum erat facere iniuriam. ¶ Versu 20. Quon. int. mul. erant me. Clarius
ex Hebræo vertit Hieronymus, Multi enim fuerunt aduersum me. In quem fere sensum accipere
oportet quod habet vulgata lectio, vt intelligamus, Inter multos fuerunt mecum, ad nocendum mi-
hi, vel cum multis: quasi dicatur, Ipsi atque alii similes complures mecum fuerunt mihi appropin-
quauerunt, mihi se adiunxerunt, ex aduerso contra me appropinquauerunt ad nocendum mihi.
¶ Versu 22. Non enim est illis cõmutatio. Exposuimus de cõmutatione in bonum à malitia, quod
clarius aliquanto habet versio Hieronymi, Non enim mutantur, & non timent Deum: hoc est, spes
non est mutationis, vt resipiscant & agant pœnitentiam, sed in eo quòd sunt, obstinati permanent,
id est, in impœnitentia sua. Apertissime consonat his, quod habet Paraph. Chal. Peccatores nõ mu-
D tantur à viis suis pessimis, & non timent ab aspectu Dei. ¶ Versu 24. Molliti sunt sermones eius su-
per oleum, & ipsi sunt iacula. Significat verba impiorum lenia, blanda, & maxime mollia esse (sicut
oleum blandum est lene, ac molle) cum tamen maxime sint noxia, & animam perimant, vt venena-
ta, sed melle tincta iacula. Nonnulli in bonã partem interpretantur, ad hunc modum, sermones eius
(Dei videlicet) molliti sunt super oleum, id est, molliores sunt oleo, lenes sunt, dulces sunt, iucundi
atq; amabiles sunt: attamen ipsi sunt iacula, quibus condemnabuntur & perdẽtur impii, qui inobe-
dientes fuerunt aut increduli sermonibus Dei. Verba enim Dei condẽnabunt impios, iuxta quod
in Euangelio Saluator ipse ait, Sermo quẽ loquutus sum vobis, ipse vos iudicabit in nouissimo die. Ioan. 12.
Alii sic intelligũt: Sermones Dei, secundum impiorum existimationem, molliores sunt oleo, ita vt
nihil formident ab eloquiis Dei: attamen ipsi sunt iacula, quibus perimentur, inq; perditionem cõ-
demnabuntur. Primæ tamen expositioni (quam & solã in Elucidatione constituimus) magis con-
sonat lectio Psalterii Romani, Mollierunt sermones suos super oleum, quod manifeste de ipsis im-
piorum verbis blandiloquis debet intelligi. Similiter quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Mollio-
res sermones eius oleo, cum sint lanceæ. Itẽ quod Felix Leniora fuerunt verba eius supra oleũ, &
ipsa sunt gladii, vel maledictiones, vel prælia, manifeste satis primæ expositioni, astipulatur: maxime
cum in præcedentibus non nisi de impio faciant hi sermonem. ¶ Versu 25. Iacta super dominum cu-
ram tuam, & ipse te enutriet. Psalterium Romanum habet pro cura, cogitatum. Iacta in Deum (in-

quit) cogitatũ tuũ,éstq; eadem vtriusq; lectioois sentẽtia: Si quid tibi curæ est, si quid cogitas quod E
perfectum velis, si tibi pro re qualibet sollicitudo est, Deo cõmeoda oegotiũ, & ipse faciet. Cõsonat
autẽ his pulcherrime, quod princeps Apostolorũ Petrus, suis io exhortationẽ ꝓpooit, dicẽs: Oẽm
1.Petr.5. vestram sollicitudinẽ proiicientes in Deũ, quoniã ipsi cura est de vobis. Versu vltimo, Viri san. &
dol. non dim. di. su. Io Elucidatione duplicẽ huius versiculi moostrauimus intelligentiam. Prior nõ
habet io omnibus generalem veritatem cum videamus plerosq; homines Belial, impios & crude-
les pauperũ oppressores, vsq; in multam caniciem vitã producere, neq; vel quicquã aduersum perpe
ti. Io multis tamen id verum est, ante tẽpus occumbere homines sanguinolẽtos & aliorum oppres-
sores. Plerunq; enim mala morte subito ante tempus maturitatis suæ abripiuntur casu aliquo, Deo
1.Reg.31. sic iusto suo iudicio disponente, vt qui alios vita ante tempus per vim priuare desiderant, ipsi simi-
liter ante tempus eodẽ vlonere cadãt. Exemplũ habemus in Saule, qui optimũ Dauidẽ tã obstioato
animo vsq; in diẽ mortis suæ nõ desiit persequi, ad auferendam animam eius. Ipse verò ante temp⁹
3.Reg.1. sublatus est, in proprio gladio cadeos super mootes Gelboe, pariter cum filiis ac seruis suis. Nam &
hos iste vir sanguinũ impius secũ in hoc pertraxit, vt noo dimidiarent dies suos, quo manifestior es-
set Dei vltio pro saoguine Dauidis, quẽ ille tanta auiditate quæsierat. Dauid autem in multam sene
ctutẽ vixit diuino munere: neq; tantum dimidiauit, sed & prorsus cõpleuit dies vitæ suæ. Possunt
similia exempla plurima ex aliis scripturæ locis paruo negotio huc adferri: veruntamen (vt dixim⁹) F
non est vniuersalis veritatis hæc prior expositio. Posterior autem altera, vniuersalior est. Omnibus
enim impiis, hoc est, cõmune, nõ pertingere ad dimidium dierũ atq; tẽporum quę sibi præstituunt,
aut quæ concupiscunt. Optãt enim semper viuere, vt semper peccare possint, & sua impia semper
adimplere desideria. Et licet secundũ cootemplatiooẽ cognoscaot plurimi, se non posse semper vi-
uere, sed debere aliquando morte deficere: semper tamen diem mortis elongãt à se, & loogissimũ tẽ
pus imaginantur vitæ suæ, sic quasi longissime adhuc absit tempus mortis eorũ, ita vt in multa cani-
tię vix iam de mortis propinquitate valeaot cogitare, sicq; ad dimidium dierũ, quos ipsi somniant,
& quibus se victuros putant, non perueniunt. Cum enim tempus mortis aduenerit, tum iudicãt oõ
nisi horulam sese in vita transegisse. Deniq; sic viuoot homines impii, quibus non est Deus io ocu-
lis, quasi persuasum habeant se imperpetuum victuros, oihil cogitantes neq; de mortis oecessitate,
oeq; de diuini Iudicii districtione, neq; de terribilibus tormẽtis quę illos manẽt in venturo sęculo.
Itaq; fit, cum post paululum abscedere cogũtur, qui sibi æternitatem modo quodam spoodebant,
vt rectè dicamus, illos non ad dimidiũ, imò longe citra dimidiom, ac vix etiã ad principium perdu-
xisse dies suos. At verò homioes iusti, in quorum oculis versatur Deus, hi quandocunq; tandẽ mor
tẽ obieriot, semper dies suos compleuerunt: quoniam nulla sibi vitæ tempora præfigunt, sicq; vi-
uunt semper quasi cras morituri, imò quasi per horas singulas diuino iudicio præsentãdi: neq; diu- G
Philip. 1. tius cupiunt viuere, quàm Deo placitum sit ipsos hinc suscipere. Cupiunt enim dissolui & esse cum
2.Cor.5. Christo, scientes meliorem se expectare mansionẽ, ædificationem ex Deo non manufactam (vt ait
S. Apostolus) & æternã in cælis. Atq; ita fit, vt quacunq; hora Deus illos euocauerit, ipsi compleuis-
se se reputent dies suos: maxime cum de tempore hoc labili transeant ad stabilem æternitatem.

LV. PSALMI ARGVMENTVM.

IN magna persequutione positus fidelis, Deo proponit quærimoniam aduersum tribulantes: ipse tamẽ nequaquam diffidens propter persequutionem, sed fortiter confidens propter spem Dei. Proponit autem inimicorum suorum malitiam & nimiam nocendi cupiditatem: simul adiungens iuxta iniquitatem, eorum vltionem, suamque iuxta Dei promissum facilem & semper promptam exauditionem: pro qua vicißim, in gratitudinis protestationem, laudis vota oferre pollicetur (quantum erit in sese) liberatori & saluatori suo.

QVINQVAGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Miserere mei Deus quoniam cõculcauit me homo: ⁎ tota die impugnans tribulauit me.*
2 *Conculcauerunt me inimici mei tota die, quoniam multi bellantes aduersum me.*
3 *Ab altitudine diei timebo?*
⁎ ego vero in te sperabo
4 *In deo laudabo sermones meos: ⁎ in deo spera*

OStende mihi misericordiam tuã Deus, quoniã op-
primũt me homines maligoi persequutores mei, ac
veluti pedibus me conculcauerunt, & quasi in imũ H
præcipitium deiecerunt, supra modum me humi-
liantes & affligentes: ⁎ ooo cessant persequendo &
oppugnando affligere animam meam, iugiterq; cu
piuot & quærunt oocere mihi. 2. Oppresseruot, & veluti sub calci-
bus protriuerũt me inimini mei iugiter, nõ concedentes mihi à mo
lestüs vllam requiem: valde enim multi sunt qui me persequuotur,
& iofesti sunt mihi. 3. An verò ab altitudine diei ego timebo? nun-
quid à superbia prosperitatis sæculi huius, ab æstu persequutionis ho
manæ, quæ cõtra me grassatur & sæuit, ego expauescã, & animo dei
ciar propter eam? ⁎ Nequaquam: sed magis io Deo ponã fiduciã, io
quo sperans ooo confundar, quicunq; tandem & quanticunq, ad-
uersus me insurrexerint aduersarii. 4. In Deo ad laudem profe-
ram sermones meos, verba mea in Deo ad ipsius laudem compo-
oam: curabóq; in verbis meis laudare dominum Deum meum: ⁎ in
ipso quoque spem meam fixi & immobilem coustitui, ac proin-
de non timebo ab vlla humana potestate, non timebo ab omni eo

A *ui non timebo quid faciat mihi homo.*

5 Tota die verba mea execrabãtur aduerſum me: ⁎ omnes cogitationes eorum in malum.

6 Inhabitabunt & abſcondent: ⁎ ipſi calcaneũ meũ obſeruabunt.

B *7 Sicut ſuſtinuerunt animam meam, pro nihi lo ſaluos facies illos:*

⁎ & in ira populos confringes.

8 Deus vitam meam annunciaui tibi: ⁎ poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo.

9 Sicut & in promiſſione tua:

C *⁎ & tũc cõuertentur inimici mei retrorſum.*

10 In quacunq; die inuocauero te, ecce cognoui quoniã Deus meus es.

11 In Deo laudabo verbum, in domino laudabo ſermonem:

⁎ in Deo ſperaui, nõ timebo quid faciat mihi homo.

D *12 In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi.*

13 Quoniam eripuiſti animam meam de morte:

⁎ & pedes meos de lapſu:

⁎ vt placeam coram Deo, in lumine viuentium.

quod poteſt facere homo: qui nõ niſi infirma caro eſt, & creatura im
becillis atq; paupercula. Scio enim creatorem Deum (qui ſpiritus eſt Ioan. 4.
& ſpirituũ pater) potentiorem eſſe omnibus hominibus, atq; adeò Num. 16
vniuerſa creatura ſua. Propter quod vnũ, hunc habẽs protectorem,
ab omni ſum humano timore ſecurus. 5. Iugiter tota die etiã verba
mea obſeruabant inimici, & cauillabantur atq; execrabantur ea cum
non poſſent inuenire in opere quod reprehẽderent aut calumniarẽ
tur: ⁎ omnes cogitationes eorũ aduerſus me erant in malum; nihil
aliud cogitabant nihil meditabãtur aliud q̃ me perdere, aut quoquo
modo (ſiue in re, ſiue in nomine, ſiue in corpore, ſiue in anima) noce
re. 6. Inhabitabũt mecũ, mecúmq; cõuerſabuntur, & in abſcondito
ſe ponent, vt explorent ad calũniam cuncta verba & opera mea: ab-
ſcondentq; etiam animum nocendi, ſimulantes amicitiam: & inte-
rim ipſi obſeruabunt calcaneum meũ, cõſiderabunt opportunitatẽ
nocendi, inſidiiſq; diſpoſitis captabunt occaſionem præcipitãdi me,
ſupplantandi, atq; perdendi. 7. Tu verò domine, per vltionem iuſti-
tiæ tuæ reddes eis mercedẽ, ſecundum ea quæ ipſi aduerſum me pa-
trarũt. Sicut enim ipſi animam meã expectauerunt & obſeruauerũt
ad auferẽdam eam, méque perdendum, ita tu pro nulla re ſalutẽ da- Pſal. 7.
bis illis, nullo pretio redimentur à perditione, nullũ perſoluere tibi
poterunt pretium redemptionis animæ ſuæ, quo à te valeant ſalutẽ
comparare, aut tuæ vltionis euadere ſententiam: ⁎ ſed in implacabili
ira tua populos in ſuis malitiis obſtinatos, & perſeuerantes in impœ
nitentia ſua cõteres, atq; in æternam perditionẽ proiicies. 8. Ecce e-
go vitam meã iſtam quam dego in afflictione & miſeria, notam feci
tibi cum querimonia: ⁎ & tu fletum lachrymarum mearũ non deſpe
xiſti neq; abieciſti, ſed acceptaſti, gratas habuiſti & repoſuiſti eas an-
te conſpectum tuũ, quæ ego in oratione lachrymas poſtulaui imple
turus in tempore ſuo. 9. Sic, inquam, acceptaſti lachrymas meas, ſi-
cut & erat in promiſſione tua, quẽadmodũ promiſiſti miſereri miſe
ris, miſericordiam tuã præſtare poſtulantibus, auxiliúmq; opportu-
num adferre in tribulationibus: ⁎ ac tunc quidem cũ tibi ſic placitũ
erit acceptare orationem meã, inimici mei erubeſcent confuſi, cogẽ
túrq; magna ſua confuſione à propoſito deſiſtere. 10. Ego verò iam Pſalm. 9.
frequenti experientia edoctus hoc inueni, hoc didici, & firmiſſimũ
habeo, ꝙ in quacũq; die te ex affectu cordis inuocauero, tu mox ad-
ſis mihi, vt Deus meus, mox te mihi Deum & optimũ dominũ oſtẽ
dis, per facilitatẽ tuæ exauditionis, potẽter me liberãdo de periculis
& anguſtiis, è quibus ad te clamauero. 11. Et gratiarum actionẽ, ego
in Deo ad laudem proferã, & componam illi verba mea, quibus eum
laudem atq; magnificem: ad Deũ, inquam, pro laude aptabo & com
ponam ſermonem meum, vt in meis ſermonibus ſemper laudetur
dominus meus: ⁎ atq; ita in Dei laudibus memetipſum oblectans, &
in ipſo ſpẽ figens, non timebo ab omni nocumento humano, quod
mihi poterit obuenire, ſciens fortiorem eſſe ad ſaluandum qui me-
cum eſt omnipotentem dominum, quàm ſit ad nocendum quiuis
inter homines. 12. In me Deus parata ego habeo vota, quæ tibi red-
dam atque perſoluam, nempe laudationes & gratiarum actiones.
Hæc enim laudis ſacrificia, vt tibi acceptiſſima ſunt ſuper omnia ho-
locauſtomata, ita mihi ſunt facillima atq; promptiſſima, vtpote quę
in me habeo, & aliunde adferre non egeo, ſed ex memetipſo, ex pe-
nu grati animi ſemper valeo depromere. 13. Et merito quidem has
laudationes tibi deo ſemper perſoluere. Tu enim es qui ſaluaſti me,
& cuſtodiſti vitam meam, animam meam à morte & perditione ſem
piterna ſaluaſti, ne perderet eam hoſtis impius: ⁎ & pedes meos cu-
ſtodiſti, ne laberentur in profundum peccati & inferni: per tuam
gratiam me à peccatis cuſtodiens, & de periculis plurimis tam corpo
ris quàm animæ fideliſſime liberans: ⁎ vt vel tantis beneficiis à te do
mine prouocatus, merito debeam omni conatu totíſq; viribus con-
tendere, ad complacendum tibi, dignéque & placide conuerſandũ,
in præſentia conſpectus tui: idque in lumine ſancto ſpiritus ſancti,
quod eſt lumen omnium fidelium tuorum, vera vita ex fidei lumi-
ne viuentium: atque ita tandem placere valeam ante conſpectum
vultus tui, in illo perfecto & pleniſſimo lumine glorioſe tecum vi-
uentium in ſæcula ſæculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LV. E

VErsu 3. Ab altitud. diei tim? Videtur hæc pars versus legenda per modum interrogationis siue percunctationis, vt intelligatur responsio negatiua, nequaquam timebo: ac deinde, quasi per cótrarii vehementiorem assertionem subiungatur, Imò verò ego in te semper sperabo, propter quod minime formidabo. Posset tamé legi absq; quæstione ad húc sensum, Ab altitudine quidé & superbia fastus sæculi, quantú ad meam fragilitaté, ego timebo, conscius propriæ fragilitatis & tenuitatis: attamé qui in meipso timeo, in te domine sperabo, & in spe tua cófortabor vehemẽter quantuncunq; tandẽ se eleuet altitudo diei. Intelligimus auté per altitudinem diei, superbiam & fastum prosperitatis huius mundi, quæ profecto simplicibus admodú esset formidabilis, si
Ioan. 16. non in illo spei haberent locatam fortitudinem, qui dixit, Confidite, quoniam ego vici mundum. ¶ Versu 4. In Deo laudabo sermones meos. Iuxta sensum, qué in Elucidatione explanauimus, videtur oratio accipi satis improprie: non ita tamen quin conueniens satis atque probabilis videatur exposita intelligentia. Alii auté sic intelligút, Laudabo & ꝓbabo sermones meos, qui de Deo fuerint. Alii rursum ita accipiunt, Sermones meos in Deo laudabo, hoc est, si quid loquor boni, nõ mihi ipsi ascribam: neq; meipsum pro his laudabo, sed Deú, à quo habeo vt bonú loquar. Sit suú cuique iudicium liberú. Nobis quod in Elucidatione positum est, & proposito & literæ aptius quadrare videtur. F ¶ Versu. 6. Ipsi calcaneum meum obseruabút. Potest hæc obseruatio calcanei dupliciter intelligi. Primo veluti ad apprehendendú, atq; ita in terram proiiciendum, hoc est (vt apertius dicam) ad supplantandú & prorsus humiliandum siue perdendum. Atq; hoc pacto calcaneum obseruant, qui insidias struunt ad supplantationem proximi. Aliter, calcaneum obseruat, qui gressus siue viam cósiderat innocentis, vt videat quomodo illum cõmodius seducat, & vbi facilius valeat nocere: sicq; idem est calcaneú siue plantam obseruare, quod obseruare vestigia. Ambo auté hi modi in idem secundum ré coincidunt. Nocere enim cupit tam is qui ad supplantandum quærit apprehendere calcaneum, q̃ is qui ad seducendum obseruat vestigia simpliciter gradientis. ¶ Versu 9. Sic. in promiss. tua. Videtur hæc particula secundum sententiam coniungenda cum fine versus præcedẽtis, hoc modo: Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, sicut & erat in promissione tua: hoc est, quemadmodum & tu fuisti pollicitus. Quod verò deinde sequitur, Tunc cõuertentur inimici mei retrorsum, diuisim, legi debet, & quasi per se efficere sententiam. Quæ distinctio, in Psalterio Romano manifeste obseruata cóspicitur. ¶ Versu 10. In quacúq; die inuocauero te, ecce cognoui quoniam Deus meus es. Potest hoc primo sic intelligi, Ecce cognoui, ꝙ tu Deus meus sis, in quacunque die te inuocauero, id est, ꝙ vere Deus meus sis, custos, protector, prouisor, & pater optimus, quotiescunq; & quandocunq; te inuocauero. Vel aliter ad hunc sensum: In quacunq; die te inuocauero, ecce cognoscere me satis, & monstras hoc mihi tuo auxilio, ꝙ vere Deus meus sis, Dominúsq; ac pater meus. G ¶ Versu 12. In me sunt Deus vota tua, quæ reddá laudationes tibi. Cóstructio in hoc versu difficilis apparet, propter verborum (vt videtur) perturbatam implicationem: maxime autẽ propter nomen, laudationes, quod non satis videtur cum cæteris cohærere. Proinde hic ordo accipiatur sermonis: In me sunt Deus vota tua, quę reddam tibi, nempe laudationes: vt dictio laudationes, appositiue iungatur cum nomine, vota tua. Psalteriú autem Romanum hoc loco sic habet, In me sunt Deus vota, quæ reddá, laudationis tibi. Cuius lectionis sensus satis planus est, In me sunt vota laudationis, quæ reddam tibi. Beatus auté Hieronymus, omisso relatiuo sic vertit, In me sunt Deus vota tua, reddam gratiarum actiones tibi. ¶ Versu vltimo, Vt placeam coram Deo in lumine viuentium. Ex Hebræo vertit Hieronymus, Vt ambulem coram Deo, atq; ita vertunt & cæteri. Quod magis fauet priori expositioni in Elucidatione positæ, quæ de vita præsenti loquitur in lumine fidei: quàm posteriori, quæ de vita futura in lumine gloriæ. Per fidem enim modo ambulamus, dum ad Deum tendimus. Tunc verò magis requiescemus, & (vt ita dicam) ociabimur in eo.

LVI. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste post magnam tribulationem, atque ab ea factá liberationem, videtur fuisse compositus in cõmemorationem Diuini beneficii, & magnificationem gloriæ Dei. In quo statim post inuocationem de tribulatione, supernum describitur auxilium misericordiæ & veritatis Dei, quibus se de medio catulorú leonum fidelis homo confitetur ereptú. Post hæc, versu 7. in Deum præ nimio gaudio transiliens, breuiterque vno versu commemorata sæuitia hostium, rursum in Deum resilit, paratum cor offerens ad cãtandas Dei laudes, seque ipsum ad idem excitans, & musica instrumenta in spiritus eleuatione quasi rationabilia animantia alloquens atque inuitans, quo laudem personare valeat pleniorem: vult quoque confiteri & Psalmos dicere in omnibus gentibus, propter altissimam eius misericordiam & veritatem, quæ super omnes extenditur: sicque in dulcissimo ad Deum transitu, canticum iucunditatis terminat: maxima spiritus exultatione. H

QVINQVAAGESIMI SEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Miserere mei Deus,
miserere mei, quoniã in
te confidit anima mea.
2 Et in vmbra alarum
tuarum sperabo, donec

Miserere mei Deus piissime, & misericordiá tuam demõstra mihi, tuę opis maxime indigo: quoniá spem meam in te posuit, & fiduciam habet in te spiritus meus, tu inter tot tribulationes quibus premor, vnicú es firmamentum fiduciæ meæ. 2. Et sub custodia protectionis tuæ sub alis potentiæ tuæ fixam habebo fiduciam spei meæ, donec finiatur iniquitas & crudelitas persequutorum meorum, & omniú

A *transeat iniquitas.*

3 Clamabo ad Deū altissimū, Deum qui benefecit mihi.

4 Misit de cælo, & liberauit me: ✳ dedit ī opprobriū conculcātes me.

5 Misit Deus miām suā & veritatē suā: ✳ et eripuit animā meā de
B *medio catulorū leonum: ✳ dormiui cōturbatus.*

6 Filij hoīm dentes eorū arma & sagittæ: & lingua eorum gladius acutus.

7 Exaltare super cælos Deus: & in oēm terram gloria tua.

8 Laqueū parauerūt pe-
C *dibus meis, & incuruauerunt animam meam.*

9 Foderūt ante faciem meam foueā: ✳ & inciderunt in eam.

10 Paratum cor meum Deus, paratū cor meū: cantabo, & psalmum dicam.

11 Exurge gloria mea: ✳ exurge psalterium &
D *cithara:*

✳ exurgam diluculo.

12 Cōfitebor tibi in populis domine: & psalmū dicā tibi in gētibus.

13 Quoniā magnificata est vsq; ad cælos misericordia tua, & vsq; ad nubes veritas tua.

14 Exaltare super cælos Deus:

qui quærunt malum mihi: sub alis tuis requiescam & latitabo, neque egrediar, donec contra me stare video aduersarios meos: qui si vel modicum à te abscederem, mox me quo vellent abriperent, agerentque mecum pro libito.
3. Sub his autem alis protectionis tuæ positus, clamabo ad te Deum altissimum, in oratione mea pro auxilio & liberatione contra omnes hostes meos: ad te, inquam, pientissimum & liberalissimum benefactorem meum, cui ego toties expertus sum beneficia.
4. Me autem clamante & inuocante dominum, misit ipse desuper auxilium mihi, & in virtute potentiæ suæ liberauit me ab omnibus inimicorum periculis: ✳ deditque in opprobrium, & plane confusos effecit eos qui me conculcare volebant, & existimabant prorsus opprimere.
5. Per misericordiam suam & veritatem suā, deus venit in auxilium mihi per misericordiā cuidā iniuste patienti cōpatiens, per veritatē autē & iustitiā, iniuste persequentibus irascens: ✳ sicq; propter misericordiā & veritatem suam eripuit animā meam, & saluauit de hostibus ferocissimis, in modū catulorū leonum, qui me obsidebāt per circuitū: ✳ inter quos etiam dormiui conturbatus, ita vt nullā præ timore habuerim plenam requiem, sed etiam cū timore & conturbatione dormierim, quoties me quieti dedissem. Quomodo enim fieri posset, vt in medio tam rabidissimorū & ferocissimorū hostium, securus absq; conturbatione dormirem?
6. Catuli autem isti leonum quos dico, non illi sunt qui in syluis habitant irrationabiles bestię, sed impii sunt filii hominū qui adeò crudeles sunt, vt videantur dentes eorū arma atq; sagittæ, & lingua acutus gladius, hoc est, prorsus crudelissimi & sæuissimi sunt, maxime cupientes me pauperculum dilaniare, dilacerare & perdere.
7. Tu verò, ô Deus, super cælorum altitudinē magnificare & glorificare, & gloriam potentiæ tuæ demonstra in vniuersa terra: fac vt vniuersi inhabitatores eius gloriā tuam & sublimitatem cognoscant, id quod maxime declaras cum innocentes misericorditer saluas de manibus potentum sæculi iniuste opprimētium, ipsos verò pauperum oppressores iusta sentētia tua mittis in perditionem.
8. Vide domine studium malitiæ inimicorū meorum, vt sis ad miserēdū facilior. Ecce parauerūt pedibꝰ meis laqueos mortis, in insidias struxerūt vt in mortē me capiant, & detrahere quærunt ad nihilū vitam meā præcipitare, atq; deducere laborant animā meam in mortē.
9. Foderūt ante me foueā, vt incaute inciderē in eā, mortisq; callidas insidias struxerūt & machinati sunt mihi: ✳ verū diuino iudicio factum est, vt ipsi inciderint in foueā quā fecerāt, vt in mortē ceciderint quā ipsi parauerāt mihi. Siquidem dominus iudex iustissimus, super impios reuoluit malum impietatis suæ. Psam.7.
10. Propter hoc ô potētissime Deus, paratum est cor meum, & modis omnibus iterum iterúmq; paratū, ad te laudandum te glorificandū tibiq; vt dignū est, per omnia famulandū, cantabo coram te, & laudes dicā tibi, propter maximā gloriam tuam.
11. Exurge mihi alacriter omnis gloria mea, quicquid est ī me roboris, quicquid virtutis, quicquid vigoris, quicquid fortitudinis ingenii, memoriæ, cæterarūq; viriū: exurge mihi, inquā, prōpte & alacriter omnis decor meus & gloria, quę intra me existis, siue secundū corpus, siue secūdū animā aut spiritū, vt ī tota virtute digne psallatur magnificētissimo domino: ✳ & quo sit laus plenior, etiā instrumētis decātata musicis, accedite huc in manus meas psalterium & cithara: venite, vt in vobis Psalmum canam altissimo Domino: ✳ & ego primo mane, admodū diluculo, exurgā de straro quietis meę, vt ī tempore illo quietissimo simul & amœnissimo diuinas laudes cū alacritate valeam decantare.
12. Celebrabo te, laudémq; tibi dicā in gentibus, Domine: & in omnibus per vniuersum orbē terrarū diffusis nationibꝰ populorum te laudabo in Psalmis & canticis.
13. Iustum verò ac rationabile est, vt tibi psallā in omnibus gētibus & nationibus: quoniā misericordia tua magnificata, glorificata, & exaltata est vsque ad cœlos: & veritas tua vsque ad nubes magnificata est, hoc est, vtraque adeò sublimis & excelsa est, vt à nobis cōprehendi nō valeat. Nemo enim sufficit cōprehendere numerū & mensuram magnitudinis misericordiæ & veritatis tuæ.
14. Fac potentissime Deus, vt super cælos cognoscatur maiestas tua, fac per ostensionem potentiæ tuæ cognoscere homines altitudinem gloriæ & sublimitatem altissimæ maiestatis tuæ, quæ celis

** & super omnem terram gloria tua.*

est altior, & nec cælorum amplitudine siue altitudine comprehendi E
tur, sed in immensum superexcedit altius; * & super omnem terram
fac cognosci celsitudinẽ gloriæ tuæ, & in omnibus finibus orbis ter
rarum cognoscaris & habearis is qui vere es potentissimus Deus ac
dominus vniuersæ creaturæ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LVI.

ADuerte, hunc Psalmũ satis cõmode totum exponi posse in persona Christi, de sua liberatio
ne per resurrectionẽ gratias agentis patri. Potest etiã accipi in persona totius Ecclesiæ, gra-
tias agentis Deo pro sua liberatione de manu dæmonũ, hostium ferocissimorũ, eiúsq; glo-
riam magnificari, & nomẽ sanctificari postulantis. In Elucidatione autem, generalem tantũ expo
sitionem dedimus, quę etiã cuilibet iusto pro sua liberatione Deo gratias agẽti cõueniat. ¶ Versu.
5. Misit Deus misericordiam suam & veritatem suam. Duæ res sunt (vt ita loquar secundum huma
num captum) quę Deum faciunt miseris de tribulatione clamantibus ferre auxilium. Misericordia
enim facit, vt super iniuste persequutionẽ patientibus cõmoueantur viscera eius, sicq; ad auxilian-
dum accurrat, maxime aduocatus. Deinde, veritas siue iustitia iram Dei excitat in vltionem, cõtra F
eos qui iniuste affligũt innoxios, atq; ita vltionem prouocat in illos, liberatis de angustia afflictis.
Deinde, veritas siue fidelitas Deũ veluti compellit opem ferre poscentibus miseris. Exigit enim ve-
ritas, vt seruet quę est pollicitus. Propter hoc ergo, quia misericordia & veritas Deũ mouent ad mi
ferendũ clamantibus, secundum nouũ quendam loquendi modum hic dicitur misisse Deus miseri
cordiam suam & veritatem, ad liberationẽ tribulati. Si verò hunc Psalmũ applicare maluerim⁹ toti
Ioan.14. Ecclesiæ, & de salute generis humani accipere præsentẽ versiculum, intelligemus per misericordiã
1.Ionn.1. & veritatẽ Dei Christum dominũ, qui seipsum testatur esse veritatẽ, & quem Ioannes testatur esse
1.Cor.1. propitiationẽ pro peccatis totius mundi. Paulus verò, iustitiã & iustificationem nostrã: per quam
sane Dei misericordiã & veritatem, gen⁹ humanũ vniuersum, ereptum est de medio catulorũ leo
num, inter quos cõturbati dormiebant, id est, de manu, potestate & societate dæmonũ, in quorũ
medio iacebant in idololatriis & peccatis suis. ¶ Versu. 9. Foderũt ante faciem meam foueam. An
te faciem meam, impropriè dictum est, pro ante me. Siquidẽ ante faciẽ, propriè sonat, ante cõspe-
ctum, vel in oculis meis, siue me aspiciente. Quomodo aũt volẽs ponere insidias, eas ponet in ocu
lis meis? Quomodo me aspiciẽte fodiet foueã, qui me velit in eã incidere? Nõne magis occulte fo
diet? Intelligatur ergo, Foderunt ante me foueã, id est, insidias opportunas posuerũt, in quibus me
existimabant cõprehendere. B. Hieronymus vertit, Foderunt ante me foueã. ¶ Versu. 12. Confite- G
bor tibi in populis domine, & psalmũ dicam tibi in gentibus. Possunt hæ duæ particulæ accipi, vt
idem valeant, sicq; propter vehementiã eiusdem sententiæ posita replicatio: id quod frequẽter fie
ri solet. Alii autẽ malunt diuisim intelligere, priorem quidem partem de Iudæis, posteriorẽ de gen
tibus. In vtrisq; enim populis cõfessio datur nomini domini, postquã Deo placuit suã gloriam ma
nifestare mundo. Potest autẽ illud in populis & gentibus, intelligi, inter populos & gentes, vel su-
per populis ac gẽtibus: quoniã videlicet vbiq; gentium suã misericordiam Deus ostendit. Quod au
tem in versu sequenti dicitur, Magnificata est vsq; ad cælos misericordia tua, & vsq; ad nubes veri-
tas tua, satis intelligitur ex iis quæ dicta sunt in annotationibus Psalmi. 35. circa ver. 5. eiusdem Psal-
mi, qui fere idem est cũ huius penultimo. Sic enim illo in loco admirãs exclamat Propheta sanctus,
Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua vsq; ad nubes. Nolum⁹ aũt quæ illo in loco semel
dicta sunt iterare denuo, ne nimia & superflua prolixitate adferamus properanti lectori molestiã.

LVII. PSALMI ARGVMENTVM.

*PSalmus iste qui sequitur, magna & admodum singulari vehementia cõtra impios iniqua cogitantes, lo-
quentes, & operantes, inuehitur. In quo Propheta velut profundum impietatis & cordium latibula cõ* H
*spiciens, amara vel interrogatione impios aggredit, inueteratam ab infantia eorũ malitiã, atque in ma
litia continuum profectum describens: ac deinde etiã obstinationem in impietate, quam pulchre admodum per
cõparationẽ aspidis aures suas obturãtis, vt nõ audiat vocẽ incãtãtis, depingit. Atque hæc vsque ad versum
sextum. A quo deinde, impiorum punitionem multiplici cõparatione describit, per confractionem leoninorum
dentium: per aquæ defluxum, per ceræ liquefactionẽ, per spinarum in ira subitam absorptionem: tandem ver-
sibus duobus nouissimis gaudium subiungens, atque profectum bonorum, in punitione impiorum.*

QVINQVAGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Si vere vtique iustitiam loquimini?
** recte iudicate filij hominum.*
2 Etenim in corde

VOs ô filii hominũ, ô ĩpiorũ cõgregatio, an verè quod
iustũ est loquimini? an vobis vtiq; videmini loqui iu-
stitiam? num iusti & recti vobis videntur sermones ve-
stri? * & æquo libramine iudicate, diligenter trutinate
& expendite, ô filii hominũ, num (vt ĩterrogo) uere lo
quamini iustitiam, ne forte vobisipsis blãdientes, malũ dicatis bonũ,
aut bonũ malum, id est, iustitiã esse persuadeatis quod vere iniustitia
est. 2. Et quomodo hoc vobis persuadere poteritis, cum loquamini in-

A *iniquitates operamini*
in terra: ✳ iniuſtitias
manus veſtræ concin-
nant.
3 *Alienati ſunt pec-*
catores à vulua, errauerunt ab vtero:

✳ loquuti ſunt falſa.

B 4 *Furor illis ſecundum*
ſimilitudinem ſerpẽtis:
✳ ſicut aſpidis ſurdæ
& obturãtis aures ſuas.
5 *Quæ non exaudiet*
vocem incantantium:

✳ & venefici incan-
tantis ſapienter.

C 6 *Deus cõteret dentes*
eorum in ore ipſorum:
✳ molas leonum con-
ſringet dominus.
7 *Ad nihilum deue-*
nient tanquã aqua de-
currens: ✳ intendit ar-
cum ſuum donec infir-
mentur.
8 *Sicut cæra quæ fluit*
D *auferentur: ✳ & ſu-*
percecidit ignis, & non
viderunt ſolem.
9 *Priuſquam intellige-*
rent ſpinæ veſtræ rham
num: ✳ ſicut viuentes,
ſic in ira abſorbet eos.
10 *Lætabitur iuſtus cũ*
viderit vindictam:
✳ manus ſuas lauabit
in ſanguine peccatoris.
11 *Et dicet homo, ſi*

iuſticiã, quãdoquidẽ in corde veſtro iniquitates operamini ſuper terram, in cordibus & cogitationibus veſtris iniquitatẽ voluentes atq; meditantes, quomodo ſcilicet iniquitatẽ faciatis cũ proximis veſtris ✳ & ex cordis plenitudine manus veſtras ad iniuſtitiã faciẽdam componitis, non tantũ corde malitiã concipientes, ſed meditatã etiã opere ſedulo perpetrãtes. Quomodo ergo iuſtitiã loqui poteritis, cũ & cor, & manus plena ſint impietate? 3. Homines impii in iniquitatib' ſuis reprobi, alieni facti ſunt à Deo, ab eo ipſo tẽpore quo egreſſi ſũt de vulua matris ſuę, à tẽpore quo egreſsi ſunt de vtero errauerũt à via iuſtitię: ab infantia ſua, per opera praua ſeſe alienauerũt, & extraneos fecerũt à domino: habẽtes in ſeſe primũ ipſam ab origine inditã carnis corruptionẽ, qua ad omne malũ proni facti ſunt, deinde, parentũ ſui ſimiliũ malã inſtitutionẽ & exẽpla peſsima, quibus corrupti ſunt vt tanquã viperarũ fierent genimina, atq; ita cũ ætate ſemper ꝓficiẽtes in malitia, cõtinuo amplius ſunt elongati à Deo atq; iuſtitia: ✳ loquuti ſunt falſa cõtra proximos ſuos, mẽtientes & detrahẽtes in malum eorũ, ſuis mẽdaciis & falſis accuſationib' etiã innocẽtes in mortis diſcrimẽ adducentes. 4. Obdurata illorũ aduerſus bonos iracundia, inueterataq; & obfirmata inuidia aut indignatio illorũ qua contra bonos agũtur, eſt ad modũ venenati ſerpentis, qui ſuũ virus quęrit in hominẽ (ſiue per impetũ, ſiue p inſidias) effundere, vt noceat. Sic enim & ipſi modis omnib' crudelitatẽ iræ ſuæ cupiũt in innocẽtes, ſiue per vim, ſiue per inſidias oſtẽdere: ✳ ſpecialiter verò ſerpẽti aſpidi cõparantur, qui ſurdũ ſeipſum facit obturando aures ſuas. 5. Qui ſerpẽs ad hoc ſurdũ facit ſeipſum, & aures obturat, vt nõ capiat auribus vocẽ eorum qui per magiæ incãtamenta norunt certis quibuſdã carminib' angues ad mãſuetudinẽ cogere, vt venenũ ponãt: ✳ vt nõ exaudiat, inquã, vocẽ veneficii ac magi, quantũuis ſapiẽter & ſciẽter iuxta artẽ ſuam faciat incãtamenta. Ad hũc namq; modũ & iſti in ſui furoris veneno obſtinati, aures ſuas obturãt, vt nullis monitionibus quantũlibet dulcibus, nullis exhortationib' quantũuis piis atq; efficacibus, valeãt à ꝓpoſito malitiæ ſuæ reuocari, vt venenũ furoris ſui ponãt, & in mãſuetudinẽ redigãtur. 6. Et quoniã ipſi in ſua malitia obſtinati permanẽtes, nullis ſeſe patiũtur modis à ꝓpoſito reuocari iccirco ictu grauiſsimæ puniriõis feriet illos vltor omnis iniquitatis Pſalm. 3.
Deus omnipotẽs, ſicq; eos grauiter in maxillã percutiet, vt dentes cõfrigat, qui ſunt in maxillis oris eorũ: ✳ ferociſsimorũ illorũ leonũ maxillas vel molares dentes, dẽtes robuſtiſsimos cõfringet, hoc eſt, punitione grauiſsima æternę dãnationis feriet illlos (tametſi videantur ſęui & fortiſsimi) qui eſt omnipotẽs. 7. Dilabentur in nihilũ, omni eorũ ablata poteſtate, & omni pereũte eorũ robore, quẽadmodũ aqua quæ decurrit in terrã, & dilapſa abſorbetur ab arente terra: ✳ extendit omnipotens ad vindictã aduerſum illos potentiã ſuã, vt pro remuneratione ſeu præmio malorũ operum, ad ſummã humiliationẽ atque afflictionẽ æternam perducat eos: neq; poterũt euadere in omni virtute ſua extentã manũ ipſius. 8. Auferentur de terra viuentiũ, & in pditionẽ abibũt, ad modũ cæræ liqueſcẽtis à calore ignis nimis. Sic enim & ipſi tabeſiẽt, diſſoluẽtur, & vera perditione cõſumẽtur, à facie caloris iracundiæ Dei: ✳ cecidit ſuper eos ignis furoris & iracundiæ Dei tetigit eos ira Dei, & proiecti ſunt in perditionẽ æternam in tenebras exteriores & ſempiternas, vbi imperpetuũ non videbunt lumen. 9. Priuſquã ſpinæ eorũ peruenirent & creſcerent vſq; ad rham Matt. 22.
nos, antequam eorũ malitia potuit in perfectũ excreſceſe, antequam iuxta propoſitũ ad plenum effectũ perducere potuerunt conceptam malitiã: ✳ ſubito de vita abripiet & abſorbebit illos vltio furoris dei quaſi viuos ꝓiciẽs in infernũ: anteq̃ credãt ipſi, repẽte veniet ſuper eos inexpectata Dei vindicta, quę illos inopinato rapiet, quaſi in tẽpeſtate, de medio viuentiũ, cõiicietq; in lacũ mortis & inferni. 10. Iuſtus verò & innocẽs cũ viderit vltionẽ Dei in impios, ipſe afficietur gaudio: partim quidẽ vt cõgaudẽs diuinæ iuſtitiæ rectitudini, partim verò ſua cauſa, vidẽs ſe Dei miſericordia talẽ dãnationẽ euaſiſſe, inſuper & de condẽnati peccatoris manu liberatũ: ✳ profectũ quoque accipiet ex vltione facta in impiũ, dum ſeipſum ſtudebit magis elongare in omni impietate, & in operibus virtutũ, quibus ſolis illa impiorum pœna effugitur, amplius exercitare. 11. Et cum viderint ho-

vtique est fructus iusto, vtique est Deus iudicans eos in terra.

mines securã impiorũ vltionẽ, dicent adinuicẽ, atq; intra seipsos fi- B
deliter loquẽtes, Profectò vtiq; iustis merces est suæ iustitiæ, ꝓfectò
vtiq; Deus est qui iudiciũ facit in terra inter filios hominũ, discernẽs
iustos ab impiis. Nequaq̃ ita est vt ipũ existimabãt, nõ esse iusto suæ
iustitię remuneratonẽ, neq; impiũ suę impietatis manere vltionem:
sed in veritate est vnicuiq; sua merces reposita, quæ licet ad tẽp⁹ mo
dicũ differatur, suo tamen tempore opportunè reuelabitur: quemad
modũ iam experientia nobis in hac impiorũ punitiooe demonstrat.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LVII,

QVidam ea quæ in hoc Psalmo dicũtur de malitia & punitione impiorũ, peculiariter appli-
caot Iudæis in odio Christi obstinatis: alii cõsiliariis impii Saulis. Nos in Elucidatione ge-
neralẽ tenuimus explanationẽ, neq; ad hos, neq; ad illos restringentes iotelligentiã sic ta-
men vt liberum sit vnicuiq; referre quo voluerit. ¶ Versu.1. Si vere vtique iustitiam loquimini? re-
ctè iudicate filii hominũ. Hunc versum secundũ accẽtum diuersimode licet proferre: In Elucida-
tione Siquidẽ priorem partẽ Secundum interrogationis accẽtũ expoluim⁹, posteriorẽ verò secun
dum exhortationẽ, velut cum increpatiooe & amaritudine prolatam, vt primũ propooatur quæ- F
stio, mòxq; subdatur admonitio, vt de responsiooe bene deliberẽt & diligẽter de eo quod interro
gatur, sese examinẽt. Alii verò totũ absq; interrogatione legunt in hunc sensum, Si vos ò filii homi
nũ loquimini iustitiam, si ea quæ bona sunt loqui nostis, vel naturali lumine vel lege instructi, ne
existimetis id vobis esse satis, sed pergite rectò iudicio iudicare quæ loquimini, vt sic scilicet agere
decernatis in opere, quomodo sermo vester sooat in ore. Nihil eni ꝓdest ore loqui iustitiã, si cor
meditetur, manúsq; opererur iniustitiã. Deĩde rectò ordine cõsequitur, Atqui vos iniquitates ope
amini io corde, & manibus cõponitis iniustitias. Rursum & alia potest dari cõmoda sententia ta-
lis, O filii hominũ, rectò ac vero iudicio iudicate, oũ verè vtiq; loquamini iustitiã, id est, passioni-
bus malis sepositis, rectò iudicio apud vosipsos expendite, an cũ & de proximis vestris loquamini
Matt.12. quæ recta ac iusta siot, & oõ magis qoæ iniqua, quæ impia, quæ proximis noxia. Ecce enim iniqui
tatem cogitat cor vestrũ, & manus operatur iniustitiã: & quomodo poteritis booa loqui, cũ sitis
mali corde & opere? In hac autẽ expositione, cõiunctio etenim in versu sequẽti posita, propriè ac-
cipi poterit, vt causalitatẽ notet, vel occasionẽ precedentis admonitionis. Iuxta verò secundam vi-
detur accipienda magis vt aduersatiuæ significatioois, loco sed, siue veruntamen. ¶ Versu.2. Etenĩ
iniquitates in corde operamini. Operari in corde iniquitates nõ aliud videtur esse, qoã corde vol G
uere & meditari, sicq; modo quodã velut fabricare iniquitates. Malũ enim quod in corde concipi
tur, ac tandẽ de corde per os vel opus ꝓgreditur, rectè dici potest in corde operatũ. ¶ Versu.3. Alie
nati snnt peccatores à vulua, errauerũt ab vtero. Duæ hæ particulæ idẽ valent. Dicuntur autẽ pec-
catores alienati à vulua, & ab vtero errãtes, quia ab egressu ex vulua & vtero, hoc est, statim ab in-
fantia, semper in malitia proficiẽtes: quomodo per contrariũ, quos à puero virtuti deditos noui-
mus: dicimus iã inde ab vtero & à vulua quæsisse dominũ. ¶ Versu.4. Sicut aspidis surdæ & obtu
rantis aures suas. Ferunt, serpẽtes carminibus cogi vt virus ponant, & mãsuescant. Aspidi ergo sur
dæ, id est, obturãti aures suas ne vocẽ audiat incantatoris (qui illi quidẽ nihil nocere cupit, sed tan-
tum ex latibulo eã educere, & veneoo abiectò in mansuetudinẽ redigere) cõparat Psalmista homi-
nes in malitia obstinatos, qui aures claudũt, nequando educãtur de horridis latibulis pessimarum
cõscientiarum suarum, nequãdo resipiscant ad pœnitentiã, aut posita iniquitate ad virtutẽ conuer-
tantur: qui scilicet nec internis Dei inspirationibus, nec externis bonorum exhortationibus, oec vl
Iob.22. lis cõgruis mediis se patiũtur ad virtutẽ adduci: qui dicũt Deo, Recede à oobis, scientiã viarũ tua-
Actu.7. rum nolumus. Tales sese monstrabãt Iudæi, quando Stephano pleno gratia & fortitudine veritatẽ
ipsis annunciante, cõtinuerũt aures suas, ne audirent verbũ salutis: & impetu factò, venenũ effude
runt in sapienter incantantẽ, id est, lapides insaniæ suæ miserũt in virũ sanctum, veritatis doctrinã H
salutarem incantationẽ illis proponentẽ. Nemo verò ex hoc putet, magiã siue artem magicã pro-
bari à scriptura. Non enim hic facit magiæ mentionẽ, vt eam cõmendet, sed tantum ad accipiendã
aptam proposito comparationem. Est enim hæc scripturarum vsitata libertas, vt etiam rebus ma-
lis & turpib⁹ secundum cõparationem bene vtatur. Cæterũ quod de aspide vulgò adducitur, q̃ ad
euadendũ incantationẽ magi, ne audiat incantatoris carmina, alterã aurem terræ adfigat, alteram
cauda obturet: si verũ esset, nõ male, neq; magno oegotio secundũ mysticam intelligentiam propo
sito posset accõmodari. Noo est tamen necesse, ad propositi loci explicaoonẽ, rem illam incertam
adferri: præcipue, cum ii qui ex professione animaliũ naturas speciatim descripserunt probati au-
thores, nihil tale de aspide tradideriot. ¶ Versu.6. Deus cõteret dentes eorum in ore ipsorũ. Quo
modo per deotiũ in ore confractionẽ intelligatur grauis vltio siue percussio, latius diximus in ex-
positione Psalmi tertii, circa versum penultimum, qui sic in Hebræo habetur, Percussisti inimicos
meos in maxilla, deotes impiorũ confregisti. Io secuoda autẽ parte, per molas leonũ intellige mo-
lares, id est, deotes fortissimos & firmissimos, quibus potissimũ molunt ac terũt quod manducãt.
Vnde tam Hieroonymus q̃ Felix, molare verterũt: quanq̃ possunt per molas intelligi & mãdibulæ
siue ipsæ etiã maxillæ, cõtinentes molares dentes. ¶ Versu.7. Intendit arcũ suum, donec iofirmen-
tur. Clarior esset sentẽtia, si loco infirmentur, poneretur cõterantur, quemadmodũ vertit B. Hie-
ronymus, Intendit enim arcũ suũ Deus, id est, vltionẽ dirigit contra impios, donec ad intentionẽ

A & perditionem perducat eos, pro suis meritis. ¶ Versu. 8. Supercedit ignis, & nō viderunt Solem.
Quidā intelligunt de igne malæ cōcupiscentię: quo cadente super impios, & eorū intima occupan
te, Inq; eis acquirente dominiū, obscurantur ne videant solē, illum videlicet de quo in lib. Sapien-
tiæ dicitur, Sol intelligentiæ nō est ortus nobis. Atq; ita sensus erit, Deū cæli, vel lumen celi, lumen Sapien.5.
spirituale nō viderunt, nō in sese susceperunt, quoniā capaces fieri noluerūt. Nos autē in Elucida-
tione ignem infernalē sumus interpretati, & solis priuationē, carentiam luminis æterni, & perpe- Psal. 48.
tuas tenebras: iuxta quod in Psal. 48. de impio dicitur. Introibit vsq; in progenies patrū suorum &
in æternū non videbit lumen. ¶ Versu. 9. Priusquā intelligerent spinę vestrę rhamnū. Nouo loquē
di modo, secundū expositionē in Elucidatione positā, dictum est, Priusquā intelligerēt spinæ rhā
num, loco huius, Priusquā experirentur spinæ rhamnū, hoc est, Priusquā peruenire possent vsque
ad rhamnū, & in rhamnū excrescere, siue ad rhamni perfectionem pertigere. Inter spinas autem &
rhamnos hæc videtur differētia, quod spinę teneriores sunt, & licet pro sua acutie pungētes, tamen pro-
pter teneritudinē fragiles & facile cōfringibiles, neq; vsquoadeò formidabiles. Rhamnus verò ru-
bus est, aculeis acutissimis & admodū duris in rectum extēsis: ferúntq;, vnū esse é generibus sentiū
asperrimū, ac proinde maxime ad dilacerandū validum. Cōstat ergo, secūdū perfectum & imperfe
B ctum accipiendā hanc cōparationē spinarum ad rhamnū. Impii enim priusquā perfectam pro suo 1.Co.10.
placito acquirant nocendi potestatē, quasi spinæ sunt, pungentes quidē semper, & ab initio quan-
tum valent nocēres: verum priusquā in rhamnos excrescant, Dei iusto iudicio (qui pro nobis sem-
per facit cū tentatione prouentū) subito auferuntur de medio viuentiū, & quasi viuentes cōiiciun
tur ante tempus in baratrū mortis: sicq; vsq; ad rhamni mensurā, acutiem & duritiē peruenire non Mat.24.
permittūtur, ne fiant electis intolerabiles. Hinc & de illa pessima spina (quā proferet in sui cōsum
matione sæculū istud nequam, abundante malitia) filio perditionis Antichristo, ex ore domini di- 2.The.2.
ctum audiuimus, quod propter electos succidetur, & priusquā in rhamnū excrescat, subito absorbebit
in ira domini: quādo (vt Paulus Apost. ait) interficiet illū dominus Iesus spiritu oris sui, & destruet
illustratione aduētus sui, Sic & in dignis fide historiis, diuina dispensatione frequenter euenisse le-
gimus pessimis istis spinis, quod cum iam rhamno fierēt proximę, ita ut bonis & electis inciperet fieri
intolerabilis eorū crudelitas, succisi sunt & absorpti, priusquā ad extremū pertingerēt. Quod aūt
in secunda parte dicitur, Sicut viuētes, sicut in ira absorbet eos, secundū eum modū accipiendum Psal.54.
videtur, quo supra dictū est, Descendant in infernū viuentes: ad significandū videlicet subitam & Nu.16.
apertā punitionē: quemadmodū viui leguntur Dathan & Abyron descēdisse in infernū. Inducunt
autē alii alias huius loci expositiones, quas propter confusionē vitandā omittimus. Illud autem dili
C gēter notādum, nō recte quosdā codices habere, Sicut viuētes, sic in ira absorbet eos: priore loco
sicut, posteriore ponēdo, sic. Hæc enim variatio dictionis, prorsus turbat rectā intelligentiā: sed le- Sapie.1.
gēdū est vtrobiq; sicut, hoc modo, Sicut viuētes, sicut in ira absorbet eos. Nā & in Gręco vtrobiq;
eadē dictio ponit: ὡσεὶ ζῶντας, ὡσεὶ ἐν ὀργῇ. Et B. Hieronym⁹ eadē dictione vertit, Quasi viuētes, quasi
in ira, tēpestas rapiet eos. ¶ Versu. 10. Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Quomodo Deo nō
est beneplacitum in morte peccatoris, neq; delectatur ipse in perditione hominum: sic neq; viri iu
sti, qui Deo conformes esse debēt in omnibus, oblectantur in perditione malorū, neq; in ipsa eo-
rum punitione per se gaudiū aut beneplacitum habent. Nō ergo sententia huiusmodi ex versu prę
senti accipi debet, quæ prima facie se offert, sed ea quæ in Elucidatione exposita est, de congratula
tione & applausu rectitudinis iustitiæ Dei, simul & de euasione propria ab horribili illa dānatione,
in qua impios illos sub se positos cōspicient. ¶ Versu vltimo, Et dicet homo, si vtiq; est fructus iu-
sto. Hūc versum in Elucidatione ita explanauim⁹, vt absq; vlla interrogatione cū assertione tot⁹
pronuncietur: secundū quam expositionē, cōiunctio si impropriè accipi debet, vt nō in dubitatio
nem aut conditionē aut interrogationē denotet, sed magis assertionē: secundū quē modū ex He-
bræo vertit Hierony. mere assertiue, Et dicet homo, vere fructus est iusto, verè est Deus iudicās in
terra. Similiter etiam vertit Felix, nec aliud habet Chald. Paraph. Estq; huius lectionis sensus, acsi di
D catur, Conspecta hac impiorū vindicta, vulgo dicent, vel vnusquisq; homo apud se dicet, experiē
tia doctus, Profecto (vt video) fructus est iusto, & vtiq; Deus est iudicās in terra. Cui satis cōsonat
quod habet Paraphra. Chald. Et dicent filii hominis, profecto est præmiū bonū iusto, profecto est
Deus cuius iudicia extenduntur in terra. Alii verò vulgatā nostrā lectionē ita distinguunt, vt illud
si vtiq; est fructus iusto, per modum interrogationis proferant: id verò quod subsequitur, tāquam
responsionē adiungant, in hunc sensum, Quæret igitur nunc homo, post dicta hæc omnia, an verè
merces sit iustis pro sua iustitia. Indubie sciat iusto mercedem expectandam suæ iustitiæ: quoniam
verè est Deus in terra, iudicans inter bonos & malos, iusto & æquo iudicio. Alii verò totam oratio
nem vno cōtextu sic accipiunt, vt conditionalis vel potius causalis sit enunciatio, ad hūc sensum,
Et dicet homo, quoniam vtique est fructus & merces à Deo, iccirco necesse est Deum esse iudicē
impiorum in terra, qui pro iustis contra impios debitam faciat vltionem. Quemadmodum enim
piis bona reddit præmia Deus, sic ex aduerso consentaneum est, malis illum reddere mala.

LIII. PSALMI ARGVMENTVM.

EX tituli indicio claret, hunc Psalmum fuisse à Dauide compositū, postquam Saul missis militibus iussisset 1.Re.19.
custodiri & obsideri domum eius, vt adducerent eum ad interficiēdum, quando per artificium Michol
vxoris pro Dauide statuā in lecto reponētis, atque ægritudinē viri simulātis, fuga euasit manus Saul

& militum eius. Vnde totus hic Psalmus magna vehemētia in impios & crudeles huiusmodi homicidas inuehi E
tur: nunc ipsorum crudelitatem & impietatem, nunc eorundem punitionem condignam describens. Et primum quidem, suam proponens innocentiam, postulat à Deo peculiariter suam liberationē: ac deinde generaliori deprecatione, vniuersarum gentium misericordem visitationem pro omnibus vbique terrarū, simili qualē ipse experiebatur malitia oppreßis, subiungens deinde per versus plures impiorum multiplicem peruersitatē & condignam retributionem, in laudis proposito, cum gaudio spiritus liberatori domino Psalmum claudit.

QVINQVAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Eripe me de inimicis meis Deus meus: & ab insurgentibus in me libera me.*

2 *Eripe me de operantibus iniquitatem: & de viris sanguinum salua me.*

3 *Quia ecce ceperunt animam meam: * irruerūt in me fortes.*

4 *Neq; iniquitas neque peccatū meum domine: * sine iniquitate cucurri & direxi.*

5 *Exurge in occursum meum, & vide: * & tu domine Deus virtutum, Deus Israel.*

6 *Intende ad visitādas omnes gentes: * nō miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.*

7 *Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes: * & circuibunt ciuitatem.*

8 *Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum: * quoniam quis audiuit.*

9 *Et tu domine deridebis eos: * & ad nihilū deduces omnes gentes.*

Psal. 32. 10 *Fortitudinem meā ad te custodiam:*

Salua me Deus saluator meus, de manu aduersariorum
meorū, & ab iis qui in me sæuißima persequutione in-
surgūt libera me, vt cordis sui desideriū in me nequeāt
adimplere, te conatus eorum faciēte irritos. 2. Erue me
ab operariis iniquitatis, ab hominibus peruersis, qui
mala meditantur contra me: & ab omnibus homicidis sanguinē in-
nocētem sitientibus, quærētibus mortem meā, saluum me facito, vt
non oblectari illos permittas in omnimoda perditione mea. 3. Ecce
enim quasi canes rabidi venati sunt, & quasi ceperūt venatione pau F
perculam animā meam, dū permißione visi sunt acquisiße potesta-
tem super me, ad me afficiendum morte: * irruerūt super me valēter
impetu magno, potētes aduersarii, tota virtute & potestate sua quæ-
rentes me perdere. 4. Neq; tamē iniquitas aut peccatū vllum in me
est, propter quod me persequi debeāt: nō est in me offēsa aduersum
illos, propter quā cum ratione me valeant persequi: nihil illis nocui
neq; quicquā peccaui aduersus illos, quemadmodum tu Deus optime
nosti: * Nam absq; iniquitate viam vitæ huius ego perambulaui cum
magna diligentia abstinens ab omni offensa & peccato, & direxi vitā
meam in via innocentiæ, vt nō valeāt habere aduersarii mei causam
rationabilē persequutionis meæ. 5. Tu ergo domine, qui optime no
sti innocētiā meam, exurge mihi in occursum: surge pro me, & veni
ex aduerso, quasi obuius factus mihi, & attēde ad me siue ad causam
meam, ad ferendā opem iniuste patienti, ad faciēdum pro iniuste op
presso iudiciū vltionis: * Et tu ô potentißime Deus, exercituū cœlo-
stium dominus, qui es Deus Israel populi tui. 6. Intende, quæso te, G
& cor appone ad visitādos omnes populos per vniuersum orbē ter-
rarum, & quasi iudex vniuersalis attēdas ad omnes qui vbiq; locorū
ab impiis patiuntur calumniam, & attendēs facias pro eis iudicium.
Neq; enim solus ego sum qui iniuste patior, sed vbiq; gētium video
regnare īprobitatē, & bonos à malis iniuste opprimi: propter quod
generalē peto fieri in omnibus gentibus visitationē tuam: * non mi
serearis, non parcas omnibus qui ex prauitate & malitia animi ope-
rantur aduersum bonos iniustitiā, qui proximos & innocētes oppri
munt per fraudem & malitiā: sed exerce contra illos vltionem & vi-
dictam tuam. 7. Ipsi sera pœnitentia ducentur, cum aduenerit iudi
cium eorū, sicq; velut ad vesperam nimium sero cōuertētur: & quia
nō in tempore opportuno ad veritatē cōuersi nō sunt, perpetuo fa
melici permanebunt, & fame vehementißima ac rabidißima torque
buntur, cuiusmodi est fames canum: * & nō poterunt intrare in ciui
tatem requiei vbi panis est satietas, sed exclusi erunt ab ea: & clausa
ianua, velut per circuitū ambulare, eamq; circuire cogentur, neq; in- H
troire poterūt, vt cū bonis cibū sumāt: sed foris permanebūt, vt per-
petua esurie velut canes rabidi esuriant. 8. Ecce enim nō aliud q̄ ini-
quitatem & iniustitiā loquuntur in ore suo, & quasi gladiū habēt in
labiis suis: dum nihil aliud q̄ de nocendo & perdēdo, de interficiēdo
de opprimendo loquūtur aut cogitant: * idq; faciūt sine timore, tan
quam si nemo audiret eorum praua cōsilia, veluti adinuicē dicentes.
Quis sciet quæ nos agimus & tractamus? quis videre poßit? quis pro
hoc nos poßit arguere? quasi nō sit Deus, qui cūcta eorū secreta con
silia audiat, & reponat in iudiciū. 9. Tu verò domine illorū impios
conatus ridebis, & ridiculas facies cogitationes eorū: dū tua potētia,
vbi volueris, illorū omnia cōsilia & omnes cogitationes potes nullo
negotio infringere: * tibi pro nihilo est fortitudo atq; potentia om
niū populorū, & quasi pro nihilo reputabis, ac velut nihilū superare
potes omnes populos, ita vt dißipare poßis pro tuo placito cōsilia gē
tium, & cogitationes populorū reprobare, atq; in nihilum redigere.
10. Et ego ad te seruabo fortitudinē meam, non deficiā virib⁹, tāetsi

A *✳ quia Deus susceptor*
meus es: ✳ Deus meus,
misericordia eius præ-
ueniet me.
11 *Deus ostendit mihi*
super inimicos meos:
✳ ne occidas eos, ne-
quando obliuiscantur
populi mei.
12 *Disperge illos in vir*
tute tua: ✳ & depone eos:
B *protector meus domine.*
13 *Delictum oris eorũ.*
& sermonem labiorum
ipsorum: ✳ & compre-
hendantur in superbia
sua.
14 *Et de execratione*
& mẽdacio annuncia-
buntur in ira cõsumma
tionis: ✳ & non erunt.
C 15 *Et scient, quia Deus*
dominabitur Iacob, &
finium terræ.
16 *Conuertentur ad ve*
speram: ✳ & famem
patiẽtur vt canes: ✳ &
circuibunt ciuitatem.
17 *Ipsi dispergentur ad*
manducandam: ✳ si
verò nõ fuerunt satura-
ti, & murmurabunt.
D 18 *Ego autem cantabo*
fortitudinem tuã: ✳ &
exaltabo mane miseri-
cordiam tuam.
19 *Quia factus es su-*
sceptor meus & refu-
gium meum, in die tri-
bulationis meæ.
20 *Adiutor meus tibi*
psallam, quia Deus su-
sceptor meus es, Deus

ad tẽpus duret afflictio: sed fortis & inuictus perstabo in perseuerã-
tia virtutis ac fortitudinis meæ: * quoniã scio quòd tu domine susce
ptor atq; defensor meus es, qui nequaquã me derelinques sed in op-
portuno tẽpore auxilium & salutẽ adferes: * Deus meus misericor-
dia tua præueniet me, vt in tẽpore opportuno succurrat mihi labo-
ranti, antequã succumbam, antequã deficiam .11. Non solum autem
misericordia tua mihi aderis, præueniens periculũ, verumetiã indi-
casti mihi de vltione inimicorum meorũ, quid facturus sis eis: * ego
tamẽ oro, ne subito occidas eos, protinus interficias in morte: ne sic
per obliuionẽ & desidiã torpeãt populi mei, ne deficiente exercitio
negligant, & negligenter agant boni serui tui. Bonũ enim est malo-
rum improbitate exerceri seruos tuos, ne mala securitate torpeant,
aut negligẽter siue obliuiose agant, sed iniquitatis potius stimulis ex-
citati vigilanter se gerant in operibus tuis .12. Attamen disperde il-
los domine, & potestatẽ eorũ dissipa, atq; prohibe per fortitudinem
tuã: & humilia eos, ac deiice à proposito malitiæ suæ, & de potestate
sua illos depone, vt non quantum velint valeant nocere, sed quantũ
tu satis esse nosti, ad salutarem exercitionem & bonũ profectum po
pulorum tuorũ.13. Propter delictum oris eorũ, & propter sermonẽ
labiorum ipsorum, quoniam per os suum & labia sua non aliud lo-
quuntur, quàm impietatem & iniustitiã contra proximos suos: quã
vt implere nõ possint, postulo impediri, & dispergi eos potẽtia tua:
* superbia & vanitas cordis eorum sit ipsis in confusionem, & com
prehendat, atq; in laqueũ inducat eos superbia eorum .14. Et pro-
pter abominationem & mendaciũ (quę operantur) accusabuntur, &
tanquam punitione digni numerabuntur in cõsummatione malitię
suæ, postquam fuerit consummata & matura eorum impietas: * siue Matt. 25.
in sæculi consummatione, quãdo non amplius cum tritico permittẽ
tur zizania, sed separabuntur in caminum ignis: * annunciabuntur
(inquã) ita in ira cõsummationis, in tempore quo manifestabitur ira
iudicis terribilis, ad consummationẽ & perditionem impiorum om
nium, electorúmque beatã præmiationem: * ac tũc quidem in per-
ditionem mittentur æternã, & nõ erunt vltra in numero viuentiũ,
sed quasi non sint, in morte æterna erunt.15. Et tũc reipsa cognoscẽt
& videbunt, quòd Deus dominetur populi sui, & seruorum suorum fa
ciat iudicium in vniuersa terra: cũ viderint hos quidem de malo li-
beratos, se verò in perditionem æternam coniectos: cũ viderint hos
ante conspectũ Dei in vitam inductos, se verò à vultu Dei in mortẽ
reprobatos: hoc (inquam) modo cognoscẽt, quòd vere Deus domi-
nus sit & iudex in terra, qui suo tempore, vnicuiq; iustũ adducet iu-
diciũ.16. Tunc verò sera ducti pœnitentia, intra se dolebũt, & angu- Sapie. 5.
stiabuntur præ timore horribili, cum perditionem senserint, dicẽtes
intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gemẽtes, Ecce
quomodo facta sunt nouissima nostra sine honore, & perditio ac
mors in portionẽ venerũt nobis: * & esurie æterna punientur vt ca-
nes rabidi, pro tẽporali affluentia qua in hoc sęculo de pauperũ rapi
na fuerint satiati: * & clausa ianua, ibũt per circuitũ ciuitatis sanctorũ
vbi est copia panis: & non poterũt intrare in terram fertilitatis, in ci
uitatem abundantiæ, in societatem sanctorum Dei.17. Dispergentur
cũ se in die illa cõsummationis egentes inuenerint, & quasi desperati
ti huc illúcq; cursitabũt, sicubi valeant inuenire quod comedant, vo-
lent tunc exire ad emendũ panẽ, & in lampadibus oleũ, sed heu serò Matt. 25.
nimium: * & cum viderint se non posse saturari, cum nõ potuerint
cibum vitæ adipisci, eo quòd nimiũ sero & inopportuno tẽpore quæ-
sierint, loquentur male, & blasphemabunt aduersus iustitiã Dei om-
nipotentis, qui tale contra ipsos protulerit iudicium. 18. Ego autem
simul & omnis iustorum Ecclesia, illis blasphemantibus, cãtabimus
virtutem fortitudinis tuę, quam in impiorũ punitione potissimum
ostẽdis: & exaltabimus opportuno tẽpore, primo diluculo, in tran-
quillitate cordis & corporis, altissimã misericordiam tuã, quã exhi-
bes potissimum in saluatione sanctorũ tuorum .19. Tu enim factus
es defensor noster & refugium nostrũ in tempore tribulationis no-
stræ. tu nos in defensionẽ atq; protectionem suscepisti, vt in tẽpore
tribulationis nos defendas ab insultibus aduersariorum nostrorum.
20. Tibi ego psallã, & laudes cãtabo omnibus diebus vitæ meæ, atq;

meus, misericordia mea. etiam in perpetuis æternitatibus, ô potentissime & fidelissime auxi- E
liator meus: tu enim vere defensor meus es, tu (inquam) domine
Deus meus, qui es tui misericordia mea, qui facis mecum pro tuo bene-
placito misericordiam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LVIII.

TOrum hunc Psalmum expositores quidam catholici non inconuenienter personæ Christi
aplicant, ad patrem pro Iudæorum oppressione clamantis, & per resurrectionem de mani-
bus illorum saluari postulantis. Atq; hi, punitionem quæ in hoc Psalmo describitur, de Iu-
dæis peculiariter interpretantur, idq; satis rationabiliter: quemadmodum in annotationibus conse-
quentibus suo loco monstrabimus. Nos tamen (vt in aliis plerisque Psalmis) totum etiam hunc ge-
nerali expositione in Elucidatione prosequuti sumus, vt siue personæ Christi, siue personæ Daui-
dis, siue alii cuilibet iusto in tribulatione posito possit applicari. ¶ Versu 3. Quia ecce ceperũt animã
meã. In Græco est ἐθήρευσαν, quod sonat, venati sunt, vel venatione ceperunt, quemadmodum feræ ca
pi solent venatione. Vnde lectio beati Augustini habet, venati sunt, loco cœperũt. Beatus verò Hi-
eronymus ex Hebræo vertit, insidiati sunt. Propter quod in Elucidatione exposuimus venatione
ceperunt. Comparantur enim persequutores (propter nimiam importunitatem & crudelitatẽ) ve- F
natoribus, qui nullis parcunt laboribus, vt feram valeant comprehendere. ¶ Versu 4. Sine iniquita-
te cucurri, & direxi. In Elucidarione exposuimus, direxi viam meã. Potest tamen & ad aliorum di-
rectionem referri, vt dicat non solum sese absque iniquitate cucurrisse, sed insuper alios etiam simi-
liter direxisse, quomodo in alio Psalmo aiebat Dauid: Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te con
Psal. 50. uer. ¶ Versu 5. Et tu domine virtutum, Deus Israel. Manifestum est hanc posteriorem partem ver-
sus quinti, debere coniungi secundum sententiæ necessitatem, cum initio versus proximi sequen-
tis, hoc modo, Et tu domine virtutum Deus Israel, intende ad visitandas omnes gentes. Circa hanc
autem visitationem quæ postulatur, notandum est, si Christi personæ Psalmus accommodaretur,
posse eam intelligi de visitatione per Euangelicam prædicationem, & gratiæ ac spiritus communi-
cationem: vt Christus quasi pertæsus nimiæ malitiæ & incredulitatis, qua Iudæos conspiciebat sibi
contradicere, vsque ad supplicium crucis, ac post etiam amplius contradicturos veritati eidem per
Actu. 13. Apostolos prædicandæ, postulet à patre, vt illis iuxta suam ordinationem relictis in obstinatione
Rom. 9. sua (quandoquidem indignos se facerent) ad gentes cõuerteret misericordiam suam, quas vsq; tunc
videbatur ignorasse, & quasi non gentem reputasse: ipsorum verò Iudæorum, qui ex certa malitia
Rom. 11. agnitæ veritati contradicebant, non amplius misereretur, donec in cõsummatione tẽporis, vbi in-
trasset plenitudo gentium, reliquiæ Israel quasi ad vesperam saluæ fierent. Nam secundum hanc ex- G
positionem, admodum recte quadrabit versus septimus, Conuertentur ad vesperam, & famem pa-
rientur vt canes, & circuibunt ciuitatem, ad conuersionem Iudæorum circa finem sæculi, postquã
plenitudo gentium fuerit ingressa. Siquidem ille in fine temporis ad fidem Christi accessus, recte vi
detur conuersio ad vesperam nuncupari. Patientur autem famem tunc vt canes, quoniam maxima
auiditate quærent panem fidei & verbi Dei tanto vtiq; auidius, quanto diutius hoc pane caruerũt:
& ciuitatem circuibũt, Ecclesiam sanctam, diligenter in ea panem prædictũ à viris fidelibus requi-
rentes, quomodo solent, qui vehementer esuriunt, discurrere ad requirendum panem. Aut ista fa-
mes in malam partem accipi poterit, vt sit hic sensus totius versus: Conuertentur quidem ipsi Iudęi
ad vesperam in consummatione temporis, interim tamen (in vltionem crudelitatis & impugna-
tionis veritatis) famem patientur maximam, & summam egestatem veri panis & salutaris doctrinæ:
quemadmodum hoc tempore videmus, eos maxima laborare egestate veri panis & vere scientiæ
Dei, cum nihil eorum quæ in sacris literis tenent, rectè vt oportet intelligunt, nimirum claue abie-
Apoc. 3. cta, id est, Christo domino (qui est clauis Dauid) abnegato. Ciuitatem quoque interim circuibũt in
vltionem: quoniam per mundum vniuersum incertis vagãtur sedibus, tributarii viuentes in disper
Ioan. 11. sionibus suis. Euenit enim eis quod timebant, perdiderũtq; locum & gentem, dispersi per ciuita-
tem, per vniuersam habitabilem terram profugi, & paternis expulsi sedibus, sub captiuitate seruien H
tes, qui veritatem noluerunt recipere, quæ sola illos potuisset liberare. ¶ Versu 9. Ad nihilum dedu
Ioan. 8. ces omnes gentes. In Græco habetur ἐξουδενώσεις: quod aliquando sonat ad nihilum deducere, siue (vt
Psalm. 13. ita dicam) annihilare: quemadmodum & in Psalmo. 13. Ad nihilum deductus est in conspectu eius
Psal. 105. malignus. Aliquando verò accipitur pro nihil facere, vel pro nihilo habere, quemadmodum Psal.
105. dicitur: Pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, vbi in Gręco eadem dictio inuenitur quę
hoc loco posita est. Et secundum hunc sensum habet etiam hoc loco Psalterium Romanum: Pro
nihilo habebis omnes gentes. Cui lectioni satis consonat, quod ex Hebræo vertit Hieronymus:
Subsannabis omnes gentes. Vnde & nos in Elucidatione vulgatam nostram lectionem ad hanc
potissimum sententiam explicauimus. ¶ Versu 10. Fortitudinem meam ad te custodiam. Hunc
versiculum non satis apposite quidam remissioris disciplinæ amatores citare solent in confirmatio-
nem suæ remissionis, quasi ex Prophetæ authoritate formidantes, vel vigiliis, vel ieiuniis, vel aliis
paulo durioribus corpus affligere, ne forte non ad dominum custodiant suam fortitudinem: non
satis attendentes, quòd Paulus Apostolus harum rerum optime expertus, de seipso ait, Cum infir-
2. Co. 12. mor, tunc fortior sum: &, Virtus in infirmitate perficitur. Qui etiam alibi in laboribus, ieiuniis, &
2. Cor. 8. vigiliis, supra modum gloriatur, & castigat corpus suum, atque in seruitutem redigit, ne efficiatur re
& 11. probus: cum hi interim molles pugnatores, Prophetica ista se voce bene munitos existimãt aduer-
1. Cor. 9. sus omne quod arctioris videtur seuerioris'q; disciplinæ. Sciendum autem est, Dauidi talem senten

A tiam nunquam neq; per somnium venisse in animum, neque vlla ratione hoc illum velle quod isti existimãt: sed illud sensit potius, quod explicat Elucidatio, nimirum, velle se ad Deum conseruare spiritus fortitudinem, & nequaquam deficere aut abijcere animum, sed expectare potius & sustinere defensorem dominum. Vel per fortitudinẽ vires omnes siue animæ accipiãtur, quas vir sanctus domino custodire proponit, quoniam non nisi ad gloriam Dei illis bene vti decernit, cuius esse nouit quæ in ipso sunt omnia. ¶ Versu. 11. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei. Si ad Iudæos Christi aduersarios sermo hic referatur, significat Christus dominus sibi ostẽsam à patre vindictã, quam esset facturus aduersum illos: ipse vero orat, non prorsus occidi, neq; prorsus deleri populum Iudaicũ: sed vel reliquias remanere, ne penitus in obliuionem veniat populus eius, & ne in totũ repulisse ac repudiasse videatur populum suum, quẽ olim habuit tam peculiarem: pœnam tamen dispersionis in omnes gẽtes, & humiliationis siue depositionis, in priuatione regni, admittit, in versu sequenti dicẽs, Disperge illos in virtute tua, & depone eos, protector meus domine. Illud quoque breuiter annotandum est, orationem illam, populi mei, ab aliquibus accipi in casu genitiuo, ab alijs verò casu nominatiuo, numero plurali, sicq; diuersam iuxta diuersas istas considerationes facere sententiam. Nostra Elucidatio casum accipit nominatiuum, quo casu etiam Felix vertit, & alii plures ex Hebræo interpretes, numero singulari: Neq̃uando obliuiscatur populus meus. ¶ Versu 13. Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum. Videtur subaudienda præpositio propter, aut similis, hoc sensu: propter delictum oris eorum, & propter sermonem labiorum ipsorum. Cui consonat quod beatus Hieronymus vertit geminata præpositione, dicens: In peccato oris sui, in sermone labiorum suorum. Possent tamen accusatiui isti referri ad verba præcedentia, disperge aut depone, vt sit sensus, Disperge cum illis, simul & depone delictũ oris eorum, & sermonem labiorum ipsorum: nimirum vt nihil eorum quæ illi superbe & impie loquuti sunt, impleatur: sed tua virtute impediantur eorũ iniqua decreta. Psalteriũ verò Romanum per nominatiuum casum habet, Delictum oris eorũ, sermo labiorum ipsorum. Quæ lectio per subauditionẽ verbi substãtiui perfectũ sensum habet. ¶ Versu 7. Si verò non fuerint saturati, & murmurabunt. Si de Iudæis hoc exponatur iuxta modum supradictum sensus erit, Iudæos magna auiditate in consummatione sæculi ad vesperam quæsituros panem doctrinæ veritatis, quo tanto iam tempore fraudantur misere insanientes, vt famelici canes, atque ita auide quæsituros, vt vix possint satiari: vt hoc murmurare, non aliud indicet, quàm dolorem, si non satisfiat desiderio.

LIX. PSALMI ARGVMENTVM.

C *Psalmus iste à Dauide cõpositus videtur, post gloriosas illas victorias, quæ describuntur. 2. Re. 8. cap. postquam videlicet percußit & humiliauit Philisthiim, frænumque tributi tulit de manu eius. Moab quoque percußit, & sub tributo seruire fecit Syriam, item & filios Ammon: quando etiam reuersus à capta Syria, in valle Salinarum nomen sibi fecit, cæsis decem & octo milibus, & in Gebelem ad viginti tria milia: quando etiam vniuersa Idumæa (positis custodibus & præsidio) Dauidis ditioni ad tributum subingata est. Post has ergo victorias tam mirabiles & tam multas, ipsi Dauidi diuinitus præstitas, Psalmum sequẽtem pro gratiarũ actione videtur cecinisse. In quo Psalmo, vt euidentior fiat magnitudo Diuini beneficii oppositis ex aduerso iuxta positis, primum inducit pristinã populi derelictionem, in qua nonnunquã Israelem dominus venire permiserat sub manus hostium: partim propter peccata eorum, partim propter exercitiũ & virtutis custodiam: idq́ue facit versibus quinque primis. Dehinc verò regni sui statum gloriosum, qui tanta gentiũ circunquaq; subiectione insignis erat, sequentibus versibus aperit, similitudinibus variis ad subiectionẽ perfectam designandã vtens: totamq; victoriã omniũ summã nouißimis versibus Deo ascribit, in cuius virtute expugnasse se dicit hostium ciuitates munitas: in quo etiam modo (contempta spe humanæ fortitudinis) viriliter & fortiter se semper acturum confidit. Quidam verò sanctorum patrum totum hunc Psalmum Ecclesiæ accommodare laborant. Quod nos sane libenter sequeremur, si illa quæ de partitione. Sichimæ, mensuratione conuallis tabernaculorum, de possessione Galaad, Manasse, & cætera huiusmodi, Psalmo non fuissent vt præcipua in medio inserta. Nam reliqua satis rectè ad Ecclesiæ tribulationes & postulationẽ auxili superni, possent accomodari. Verum illa quæ in medio interposita sunt, omnino difficile est (nisi admodũ longinqua & difficili expositione, ex ipsa interpretatione nominum accepta) aptare Ecclesiæ. Nos tamen nequaquam illorum pietati, qui mysticas quærunt intelligentias, volumus contradicere: sed sensum eligimus faciliorem, qui & titulo & historiæ apparet consentaneus. Vt in Psalmorũ expositione vitio datur, perpetuo historiis & literæ inhærere, & non magis spectare spiritum: ita profecto non erit laudandum, sic vbique mystica (quocunque tandem modo) quærere, vt nusquam historiam aut literalem sententiam putes acceptandam.* 2. Reg. 8. & 12.

SEXAGESIMI NONI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Deus, repulisti nos, & destruxisti nos: * iratus es, & misertus es nobis.*

Deus, tu nos videbaris abiecisse à te, & dissipaueras nos atque disieceras, iratúsque nobis tradideras nos in manus hostium nostrorum; cum olim propter peccata iustam aduersum nos iram tuam voluisses ostendere: * at tunc vicißim ad misericordiam rediisti, iam placatus iterum colligere & erigere nos incipies.

2 Commouisti terram, & conturbasti eam:

2. Commoueri olim faciebas terram nostram persequutione & oppugnatione aduersariorum, & vehementer eam conturbari tumultibus bellorum permisisti: ita vt necesse haberẽt clamare ad te,

✳ ſana contritiones eius, quia commota eſt.
3 *Oſtendiſti populo tuo dura: ✳ potaſti nos vino compunctionis.*
4 *Dediſti metuentibus te ſignificationẽ, vt fugiant à facie arcus:*

Roma.1. & 2. Pſalm. 7.

5 *Vt liberentur dilecti tui: ✳ ſaluum fac dextera tua, & exaudi me.*

6 *Deus loquutus eſt in ſancto ſuo: ✳ lætabor, & partibor Sichimã: ✳ & conuallem tabernaculorum metibor.*
7 *Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes, & Ephraim fortitudo capitis mei.*
8 *Iuda rex meus: ✳ Moab olla ſpei meæ.*
9 *In Idumæam extendam calciamentũ meũ: ✳ mihi alienigenæ ſubditi ſunt.*
10 *Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me vſque in Idumæam?*
11 *Nónne tu Deus, qui repuliſti nos: & non egredieris Deus in virtutibus noſtris?*
12 *Da nobis auxilium de tribulatione: ✳ quia vana ſalus hominis.*
13 *In deo faciemus virtutem: ✳ & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos.*

& dicere: • medere malis iſtis, & à conturbatione huiuſmodi liberã E
fac terram tuam potentia tua: quoniam verè nimium commota &
conturbata eſt, & agnoſcit fortitudinem manus tuæ. 3. Dura oſten-
diſti, & ad tolerandum grauia propoſuiſti populo tuo: permiſiſti po
pulum tuum grauibus affligi miſeriis: • dediſti nobis bibere vinum
amaritudinis, potum lachrymarum, tribulationis & anguſtiæ, ad cõ-
punctionem & afflictionem animæ noſtræ. 4. Et in his tribulatio-
nibus corporis, aduerſitatibúſq; temporalibus, dediſti ſeruis tuis re
metuentibus veluti ſignum quoddam & indicium venturæ vltionis
tuæ, vt effugiant arcum illum, quem iam tetendit fortiſsimus iudex,
vt vltionis illius venturæ (quæ erit abſque miſericordia) ſagittas eua
dant. Quod enim aduerſitatibus & malis temporalibus tu domine
popnlum tuum nunc affligis, idcirco facis, vt eum à malis reuocan-
do ſalues à ventura diſtrictione nouiſsimæ iræ tuæ, quę parata eſt in
tempore ſuo renelari, quemadmodum arcus iam extentus ad ſagit-
tas iaciendum paratus eſt. 5. Vt ſic (inquam) à facie arcus liberentur F
electi ſerui & amici tui, quos ad ſalutem tuam prædeſtinaſti ante ſæ-
cula, & non ſimul cum reprobis in damnationem inuoluantur: • ſal
ua tu domine populũ tuum per omnipotentiã virtutis tuæ, & hac
in re exaudi me: tu conſiliis quibus bonum videtur in occulis tuis,
ſiue per proſpera, ſiue per aduerſa, age cum populo tuo: hac tantum
vna in re exaudi me, vt dextera tua ſalues electos tuos. 6. Olim qui-
dem iſta quæ commemorauimus, dura ac triſtia pati feciſti populum
tuũ. At verò nunc aliud decreuiſti, & loquutus es, in ſanctuario tuo
• videlicet quòd ego vt rex & princeps populi tui lætabor in trium-
phis victoriæ, ex virtute dexterę tuæ, contra aduerſarios populi tui,
& diuidam terram Sichem, tanquam bello partam, populo meo: • &
vallem illam, quæ Sochor dicitur, id eſt, tabernaculorum, ego deme
tiar tanquam meo dominio & iuri ſubiectam. 7. Populus Galaadites
mihi ſubiectus eſt, ſimiliter & Manaſſe: populus autẽ Ephraim, præ-
cipua & velut capitanea eſt fortitudo mea & quaſi robur ac virtus ca
pitis, id eſt, principatus mei, vtpote aliis tribubus potentior: bellico-
ſior & numeroſior. 8. Tribus Iudæ regnum mihi præſtat, in qua & G
principium fuit regni mei: • populus Moabitarum eſt mihi velut ol
la & lebes oblectationis, vnde haurire poſsim delicias & oblectatio-
nem, eiſq; libere vti iuxta deſiderium. 9. Super filios Edom ex-
tendam calciamentum meum, ſuper illos calcabo tanquam perfecta
ſubiectione pleniſsime ſubiectos mihi: • Philiſthiim, Amalechitæ,
& alienigenæ per circuitum facti ſunt tributarii, & ſubiecti ditioni
meæ. 10. Et quis eſt qui me perduxit vſque in ciuitates munitas, vt
loca etiam munitiſsima obtinerem? quis me deduxit in ciuitates Idu
mæorum, admodum robuſtas & populoſas, vt eas cogerem ſub im-
perium regni Dei? 11. Quis alius præter te domine, qui olim videba
ris abieciſſe nos, ac velut prorſus deſeruiſſe abſq; auxilio: & non vo
lebas cum exercitibus noſtris ad pugnam egredi, nolebas pugnare
cum exercitibus noſtris, nolebas tua præſentia defendere populum
tuum pugnantem, ſed quaſi à prælio abſens permiſiſti vinci exerci-
tus noſtros ab aduerſariis? Profecto tu, qui olim ita repuliſti popu- H
lum tuum, & cum eis nolebas egredi ad pugnam, idem ipſe nunc re
ſpexiſti nos, & egreſſus nobiſcum dediſti nobis præclaras victorias.
12. Tu itaque domine, ſemper præſta nobis de tribulatione auxiliũ:
ſi inſurrexerint aduerſum nos aduerſatũ & tribulatores populi tui,
ſuccurras tu nobis auxilio tuo: • vere enim vana eſt ſalus quæ expe-
ctatur ab homine, & prorſus vaniſsimum eſt, auxilium & ſalutẽ ex-
pectare ab humana potentia, cum tu illam habeas in manu tua. 13. Ex
nobis quidem prorſus imbecilles & impotentes ſumus, magnum a-
liquid efficere: ſed in tuæ virtutis fiducia & auxilio, fortiter agere po
terimus magnæ virtutis opera, agemúſque tua virtute confortati vi-
riliter: • tu quoque facillime deſtrues, & abſque omni labore, ſiue
moleſtia ad nihilum deduces omnipotenti fortitudine tua aduerſa-
rios noſtros, quanticunque tãdem ſiue numero ſiue fortitudine ex-
titerint: propter quod, in te ſemper fiducialiter perſtare volumus, &
tuo ſancto cultui ſemper inhęrere, neque abſcedere abs te imperpe-
tuum.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM LIX.

VErſu 1. Deus repuliſti nos, & deſtruxiſti nos: iratus es, & miſertus es nobis. Tria illa priora,
repuliſti, deſtruxiſti, iratus es, ſimul debent coniungi, tanquã ad idem tempus præteritũ per-
tinentia: deinde, facta diuiſione, ſubiungi debet quaſi oppoſitũ, & miſertus es nobis, vt refe
ratur ad tẽpus ſtatus præſentis, in quo florebat tũ Dauid, cum Pſalmum hunc caneret. ¶ Verſu 2. Sa
na contritiones eius, quia commota eſt. Videtur hæc deprecatio interpoſita tanquam pertinens ad
tempus deſolationis, & debere ſubintelligi aliquid, quemadmodum in Elucidatione indicauimus.
Vnde ex Hebræo quidã ſic vertit, Cura (orabamus) contritiones ſiue cõfractiones eius, quoniã cõ
mota vel inclinata eſt. Aliqui ſimpliciter intelligunt, nullo verbo ſubaudito. Prior autem ſententia
connexioni magis fauet. ¶ Verſu 4. Dediſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiãt à facie arcus, Pſal. 7.
Per arcum Dei ſolet & alias diuina vltio deſignari, vt Pſalmo ſeptimo, Arcum ſuum tetendit, & pa- Gene. 6.
rauit illum: & in eo parauit vaſa mortis, ſagittas ſuas ardẽtibus effecit. Significatio autem datur me- & 8.
tuentibus dominum, vt fugiant à facie arcus, dum diſpenſatione prouida miſericorditer Deus nũc Eſaiæ. 28.
ſuos electos permittit exercitari, interdũ temporalibus aduerſitatibus, vt ſic à vitiis cohibeantur, ad
B quæ prona ſemper eſt humana infirmitas, potiſsimum autem in tempore proſperitatis, quãdo pro
voto ſuccedunt omnia: atq; etiam ſi in peccatis ſint, vt per afflictionem ad Deum ſeſe conuertere
compellãtur, vexatione dante intellectum. Qua de re pulchram admodum poſuit exhortationem
is qui ſanctam Machabeorum conſcripſit hiſtoriam, ad legentium conſolationem poſt multa præ-
miſſa nimium terribilia, ita ſcribens, Obſecro autem eos qui hunc librũ lecturi ſunt, ne abhorreſ- 2. Mac. 6
cant propter aduerſos caſus: ſed reputẽt ea quæ acciderũt, non ad interitum, ſed ad correptionẽ eſſe
generis noſtri. Etenim multo tempore nõ ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltio-
nes adhibere, magni beneficii eſt indicium. Non enim ſicut in aliis nationibus dominus patienter
expectat, vt eas cum iudicii dies aduenerit, in plenitudinẽ peccatorum puniat: ita & in nobis ſtatuit,
vt in peccatis noſtris in finem deuoluti ita demũ in nos vindicet. Propter quod, nunquam quidem
à nobis miſericordiam ſuam amouet: corripiens verò in aduerſis populum ſuum, non derelinquet.
Ex quibus lectu vtiq; & ruminatu digniſsimis verbis, euadit manifeſtum, quomodo hæc per aduer
ſa tribulatio, ſignificatio quædam eſt ſanctis, fugiendi à facie arcus, atque ad ſalutem perueniendi.
¶ Verſu 6. Deus loquutus eſt in ſancto ſuo. Elucidatio interpretatur, In ſanctuario ſuo, in templo
ſuo, id eſt, in cælo definiuit & ſtatuit. Intelligi etiam poteſt, Deus loquutus eſt in ſanctitate ſua: hoc
eſt per ſuam ſanctitatem: quoniam videlicet ſancte firmiterq; ſtatuit & definiuit. Alii verò exponũt
genere maſculino, Deus loquutus eſt per ſanctum ſuum, videlicet Natham Prophetam, per quem
C mihi iſtas victorias prædixit. Expoſitioni noſtræ primæ quam in Elucidatione ſolam poſuimus, fa-
uet quod vertit Hieronymus, In ſanctuario ſuo: & Chald. Paraphraſis, Deus loquutus eſt in domo
ſanctuarii ſui. Felix autem vertit, In ſanctitate ſua. ¶ Verſu 8. Iuda rex meus, Moab olla ſpei meæ. Id- 2. Reg. 2.
circo dicit Iudam regem ſuum, quoniam à Iuda regnum accepit, Statim enim poſt mortem Sau-
lis vnxerunt eum ſeniores Iuda in Hebron, vt regnaret ſuper domum Iuda: ſuper alias tribus regnã
te Iſboſet filio Saul. Nam tum temporis, ſola domus Iuda ſequebatur Dauid. Valde autem noua &
inſolita comparatione dicit, Moab eſſe ollam ſiue lebetem ſpei ſuæ, quoniam videlicet Moabitas in
pleniſsimam ſubiectionem perduxerat. Percutiens enim eos (vt ſacra regnorum teſtatur hiſtoria) 2. Reg. 8.
menſus eſt funiculo, & coæquauit eos terræ: menſuſq; eſt funiculos duos, alterum ad viuificãdum,
alterum ad occidendum, & factus eſt Moab ſeruiens ſub tributo. Quia ergo ita pleniſſima ſubie-
ctione Moab deuicerat, exigere tributi quantum volebat poterat ab eis: & cum eſſet populus po-
tens & abundans valde, quaſi ex olla plena haurire pro ſuo placito libere poterat: quomodo etiam
vulgo dicere ſolent homines, vbi magna eſt abundantia hauriri illic omnia ex ollis plenis, idq; ma
gnis coclearibus. ¶ Verſu 10. Quis deducet me in ciuitatem munitam: Licebit hic facili intelligen-
tia ſingulare accipere pro plurali, vt ſit quæſtionis ſenſus, Quis potens eſſet, aut erit in ciuitates
munitas & fortiſsimas deducere, & de eis mihi dare victoriam? Quis ad victoriam populi Edom 2. Re. 12.
D robuſti & validi admodum, me perducere poterit, niſi tu Deus? &c. Alii verò ſingulariter dictum
accipiunt, de Rabbath ciuitate regia filiorum Ammon munitiſsima, ita vt multũ negotii præberet
Ioab principi militiæ, antequam expugnare poſſet eam: in cuius expugnatione etiam Vrias Ethæus
mortuus eſt cum pleriſq; de populo Dauid. ¶ Verſu 11. Nónne tu Deus, qui repuliſti nos, & non
egredieris Deus in virtutibus noſtris? Nos in Elucidatione ſic interpretati ſumus, quaſi vnica ſit in-
terrogatio. Alii verò quaſi duplicem faciunt interrogationem, hoc modo, Nónne tu Deus dedu-
ces nos, qui olim nos repuliſti? vtique facies. Deinde: & non egredieris deus in virtutibus noſtris?
vt iterum ſubaudiatur noua reſponſio, vtique egredieris.

LX. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iſte oratio eſt & laudatio totius populi fidelis, Deo liberatori ſuo cum gratitudine, pro benigna exauditione & potenti liberatione ſibi cœlitus præſtita, verſibus quinque prioribus confitentis, ac deinde futuræ hæreditatis æternæ expectationem, & meſſiæ regis cum ſuis electis æternum regnum cõmemorantis, veritatem quoque & miſericordiam eius admirantis, votáque laudis æternæ pollicentis.

LX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Exaudi Deus de-
precationem meam, in-
tende orationi meæ.
2 A finibus terræ ad
te clamaui: ✻ dum an-
xiaretur cor meum, in
petra axaltasti me.
3 Deduxisti me, quia
factus es spes mea:
✻ turris fortitudinis à
facie inimici.
4 Inhabitabo in taber-
naculo tuo in sæcula:
✻ protegar in velamen
to alarum tuarum.

5 Quoniam tu Deus
meus exaudisti oratio-
1.Petr.1. *nem meam: ✻ dedisti*
Esaię.64 *hæreditatem timenti-*
1.Cor.2. *bus nomen tuum.*
6 Dies super dies regis
Matt.16. *adiicies: annos eius vs-*
1.Cor.15.
Psalm. 8. *que in diem generatio-*
Matt.28. *nis & generationis.*
7 Permanet in æternũ
in cõspectu Dei: ✻ mi-
sericordiam & veritatẽ
eius quis requiret?
8 Sic Psalmum dicam
nomini tuo in sæculum
sæculi: vt reddam vota
mea de die in diem.

EXaudi Deus deprecationem meã, quã fundo ad te: E
esto intentus ad orationẽ meã, illiq; appone aurem
tuam & cor tuum, vt quod postulo, tua benignitate
impleas. 2. Ab extremis orbis terrarum supplex cla-
mauit ad te populus tuus, cultor nominis tui: ex om
nibus partibus orbis ad te clamant vndiquaq; terra-
rũ serui tui: ✻ tu verò non defuisti seruis tuis te innocãtibus, sed exal
tasti nos in petra, dum à tribulationibus & persequutionibus impie-
tatis anxiaretur cor nostrum, subduxisti nos, & quasi in altum suble
nasti in rupem fortem & validam, in qua ab inimicis securos fecisti
nos. 3. Dux nobis fuisti, protector, atq; defensor, per periculosissima
& multiplici discrimine plena itinera sæculi huius, securos nos dedu
cens atq; tutissimos: propterea ꝙ factus sis spes nostra; quoniam in
te elegimus ponere fiduciã: ✻ quasi turris fortis & arx munitissima fa
ctus es nobis aduersus inimicos nostros, ita vt te nos protegente, il- F
li nobis nocumenti nihil queant inferre. 4. Non deseret autem tuã
protectionem populus tuus, sed concludet se intra te, & quasi habi-
tationem suam in te firmabit, vt in te tanquã in tabernaculo suo in-
habitet in sempiternum: vt nunc quidem vt in tabernaculo militiæ,
post verò in aula triumphali quietis æternæ: ✻ & protegetur, defen-
detúrq; ab omnibus malis populus tuus sub opertione & obumbra-
tione alarum siue scapularum tuarum: hoc est, sub protectione om-
nipotẽtiæ tuæ, & sub expansione atq; communicatione æternæ bo-
nitatis siue misericordiæ tuæ. 5. Tu enim Deus noster exaudisti ora-
tionem seruorum tuorum, qua de huius mundi angustiis vndiquaq;
clamatur ad te: ✻ seruis tuis agnoscentibus & colẽtibus sanctum no-
men tuum, fecisti donationem præclaram hæriditatis regni æterni,
& terræ beatæ viuentium: quam sane hæreditatem incorruptibilem,
immarcessibilem, æternam, conseruatam in cælis, quam nec oculus
vidit, nec auris audiuit, tu firmissima attestatione pollicitus es omni-
bus timentibus nomen tuũ. 6. Ipsi autẽ regi populi tui, Christo filio G
tuo (per quẽ nobis, populo tuo, obtinget hæc beata hæreditas) dabis
annos æternitatis, dabis illi dies super dies, id est, diem æternitatis:
faciésq; illũ corã te in æternũ viuere atq; regnare, & annos eius per-
duces atq; extẽdes vsq; in oẽs generationes, in omnia sæcula sęculo-
rũ. 7. In æternitate stabilis & immutabilis permanet corã Deo patre
suo, sedem habẽs à dextris eius, tanquam is cui pater subiecit omnia
sub pedibus & cui dedit omnẽ potestatẽ in cælo & in terra: ✻ Quis
autem inuestigare posset, & inuestigando pernoscere misericordiã
& veritatem eius, quas in populi sui saluatione monstrauit, & quib9
opus saluationis huiusmodi potenter est operatus? 8. Pro his autem
maximis misericordiæ tuæ beneficiis, ita nos Psalmos canem9, & lau
des dicemus altissimo nomini tuo in æternũ, quãdo in cõspectu tuo
astabimus, possessores facti promissæ hæreditatis nostræ, vt etiã inte
rim, donec in hac paupercula vita degimus, nũquam cessemus à tuis
laudibus, sed ingiter per dies singulos vota nostra reddamus tibi, id
est pia desideria, pias affectiones, pias laudationes, pias gratiarum a- H
ctiones: quibus dignissimũ est nos tãtis beneficiis deuinctos, te quã-
tum possumus celebrare, & nũc, & in omnia sæcula sæculorũ. Amẽ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LX.

VErsu 1. Exaudi Deus deprecationem meam. Aduerte, Psalmum hunc, tametsi exposuerimus eum in persona totius populi fidelis siue Ecclesiæ, posse tamen absq; omni incommodo etiam vnicuiq; iusto singulariter accommodari, idque citra omnem difficultatem quemadmodum per se quisq; facile videt. ¶ Versu 2. A finibus terræ ad te clamaui. In Elucidatione exposuimus in persona Ecclesiæ, ex omnibus partibus orbis terrarum. Si antẽ vni alicui applicetur, rectius tum exponetur, ab infimo vel extremo terræ, quasi ex imò terræ ad te in altissimis habitãtem. Cui cõsonare videtur, quod vertit Hieronymus, De nouissimo terræ ad te clamaui. Exaltationem autẽ in petra, de qua fit in altera parte sermo, Elucidatio interpretatur subductionem & ereptionẽ à periculis, quasi in rupe forti, ad quã non sit accessus inimicis. Per quod intelligitur specialis liberatio ex Dei potẽtia, per quam iusti à periculis malorum salui euadunt. In verbo autẽ exaltasti, potest accipi emphasis, vt dicat rupẽ hanc altiorẽ se fuisse, ita vt eam non potuisset per se ascendere, hoc est, ad talẽ salutẽ se non potuisse suis viribus attingere, nisi per Deum fuisset ad eã exaltatus. Quã emphasim vtcũq; explicat Chald. Paraph. quę sic habet, Cũ triste fuerit cor meum, in arce munita, quę cũstructa est super rupem altiorẽ meipso, deduxisti me. Et ex Hebræo verti potest. In rupẽ quæ ex

A altatur à me, vel super me: id est, quæ altior est, quàm vt in eã per me posim cõscẽdere. Licebit au- 1.Co.10.
tem per hãc petram, etiam Christum dominũ accipere, in quo exaltatur super suos inimicos fidelis
populus, ex gratia & virtute Dei ipsum sic magnificãtis. Nam & Apostolus petrã nouit, & testatur
significari Christum, dicẽs, Bibebãt autem de spiritali cõsequente eos petra, petra autem erat Chri-
stus. ¶ Versu .5. Dedisti hæreditatẽ, timentibus nomen tuum. Hæreditas ista est, de qua in alio lo- Psal.36.
co dicitur, Hæreditas eorum in æternum erit, quam beatus Petrus incorruptam, immarcessibilẽ, & 1.Petri.1
æternã dicit, cõseruatam in cælis, paratam reuelari in tẽpore nouissimo: quæ quidem hæreditas ab
æterno disposita & data est omnibus præordinatis ad vitã, & specialiter per mortẽ & resurrectio- Psa..30.
nem Christi, quasi iterum data est: verum latet adhuc & abscõdita est neq; nobis traditur, donec in
vita hac degimus. Accepturi autem sumus eam, cũ (Deo volẽte) hinc emigrabimus in sinum ipsius
propter quod, in verbo supra allegato dicebat Petrus, cõseruari eam in cælis, tanquam paratã reue-
lari in tẽpore suo. Et in alio Psalmo dicitur multitudo dulcedinis supernæ, quæ ad hanc hereditatẽ
pertinet, abscõdi timẽtibus dominũ. Donata tamen est eis iam hæc hæreditas, & est in Dei secreta-
rio iam signata donatio, vt reuocari seu prohiberi non posit, quin accipiatur ab eis in tẽpore suo.

LXI. PSALMI ARGVMENTVM.

B *Psalmus iste totus moralis est, in quo seipsum vir iustus ad iustam subiectionem & debitam obedientiã Deo præstandam exhortatur: cum in ipso suum omne bonum agnoscat repositum, aduersariis (qui eũ à Deo volant abstrahere) cum increpatione insultans, suã verò animã aduersum illorum malitiosos eo natus fortiter confirmans, propter bonũ omne quod à Deo accipit & expectat. Atque hæc, vsque ad vers. 8. Hic verò animã suam peculiariter alloqui cessat, exhortatione generali transiens ad vniuersos, monẽs eos, in domino spem ponere, & coram illo cor effundere: nequaquam verò vanis filiis hominũ & mẽdacibus assimilari, neque in iniquitate sperare, neque rapinas concupiscere, neque diuitiis cor apponere, proponens in fine Psalmi, ad terrorem malorum & consolationem bonorum, duo illa quæ certissimo nobis sunt ex Dei verbo cognita nempe potentiam Dei, & bonitatem siue misericordiam: secundum quæ redditurus est vnicuique pro operibus condignam mercedem, vt ob hoc merito & iustus debeat in Deo suo consolari, & impius de sua nequitia pertimescere, siue potius ab ea sese ad Deum conuertere.*

SEXAGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Nónne Deo subiecta
C *erit anima mea:*
** ab ipso enim saluta-*
re meum.

CErte Deo subiecta esse debes, ô anima mea, qui te ad imaginem suam nobilem valde creauit, suæ fœlicitatis capacẽ, corporiq; cõiunctã, bonis sempiternis deputauit: Deo certe perfectam omninò debes subiectionem, & plenã obedientiam: * ab ipso nãq; pẽdet salus mea, & meum omne bonũ ex ipso est: ipse me i suã tutelã suscepit, fidelẽmq; protectorẽ se præstiturũ promisit propter quod, iustũ est, te illi esse subditã .2. Ipse (inquã) est dominus Deus me⁹ & saluator meus, ex quo tota spes depẽdet salutis meę, susceptor, defensor, & propugnator meus fidelissimus: * propter quòd nolo ab eo moueri vltra i æternũ, nulla ratione post hac me quisquã amouebit ab obediẽtia & subiectione ei⁹, nemo me à proposito virtutis auocabit, aut ad mala vitia poterit impellere .3. Quousq; igitur tãdẽ vos hostes mei, pessimi dæmones praua suggerẽtes, mũdus nequã offerẽs cõcupiscibilia, molesta caro ad mala semp solicitãs: quandiu tandẽ ĩpetũ facietis, & insultus tẽtationũ vestrarũ aduersum me cõcitabitis? * quasi cõiuratione facta, pariter ad interficiẽdũ cõcurritis & collaboratis, vniuersi aduersarii mei: * quasi cõtra parietẽ inclinatũ ad casum, & contra maceriã iam impulsam minãtẽmq; ruinam: Vos enĩ sic me existimatis, quasi ruinæ proximũ, tãquã si paries sim aut murus iam casui proximus, atq; ob id toto impetu conamini (vt video) me prosternere. Sed frustra omnino laborẽ impẽditis. Sũ enĩ amodo, vt murus ęneus & immobilis: nõ mouebor ampli⁹, cõfirmatus proposito firmissimo in domino Deo meo .4. Quãtũcũq; autẽ ego cõtraluctor & reclamo, illi in hoc absq; fatigatione inuigilant, & sunt ad hoc semp soliciti, vt preciũ & honorẽ meũ mihi auferãt: partim quidẽ, vt honorẽ illũ in quo me Deus cõdidit secũdũ animę nobilitatẽ, per peccati fœditatẽ & vilitatẽ cõculcẽt: deinde vt honorem illũ, ad quẽ me De⁹ exaltare decreuit gloriæ æternæ, per peccati cõsensum mihi surripiant. Est enim hic summ⁹ aduersariorũ meorũ conatus, vt priuare me valeãt honore & dignitate, in qua me De⁹ creauit, & ea itẽ ad quã me idẽ ipse prædestinauit: * ego verò illorum videns malitiosum conatũ, tanto ampli⁹ ad propositũ mihi supernę vocationis brauiũ cucurri, magno desiderio maximóq; ardore festinaui & sectat⁹ sum, vt cõprehendã, nec ꝓhibeat aduersariorũ malitia: * & Philip.3.

2 Nam & ipse Deus
meus & salutaris me-
us, susceptor meus:
** nõ mouebor amplius.*
3 Quousque irruitis
in hominem?
** interficitis vniuersi*
D *vos? * tanquam parie-*
ti inclinato & mace-
riæ depulsæ.

4 Veruntamen preciũ
meum cogitauerunt re-
pellere:

** cucurri in siti.*
** ore suo benedice-*

bāt; & corde suo maledicebant.

5 Veruntamen Deo subiecta esto anima mea: ✳ quoniā ab ipso patientia mea.

1.Co.10. *6 Quia ipse Deus meus & saluator meus: adiutor meus:*

✳ non emigrabo.

7 In Deo salutare meū & gloria mea Deus auxilij mei, & spes mea in Deo est.

8 Sperate in eo omnis congregatio populi:

✳ effundite coram illo corda vestra:

✳ Deus adiutor noster in æternum.

Roma.2. *9 Veruntamen vani filij hominum:*

✳ mendaces filij hominum in stateris:

✳ vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum.

10 Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere.

1.Cor.7. *✳ diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.*

Deut.32. *11 Semel loquutus est Deus: ✳ duo hæc audi*

Hest.13. Iudit.6. *ui, quia potestas Dei est & tibi domine misericordia:*

✳ quia tu reddes vni-

ipsi quo facilius deciperét, blanda quidē ostentabāt in ore, & propo B
nere videbantur placentia, primáq; fronte admodum arridentia: cor
autē eorū ad nocēdum erat, & nouissima atq; intima eorū maledicti
one, execratione, & morte plena erāt. 5. Attamē, ó anima mea, quan-
tūcunq; hi tumultuētur & insaniāt, tu semper permane firma in obe
diētia & subiectione domini dei tui: i ipso te firma, & plenissima sub
iectione te illi cōsecra. Ita enim futurū est, vt illi prorsus nihil tibi no
cere queant, quātuncunq; machinentur male: ✳ ab ipso enim erit tibi
virtus sustinēdi & præstolandi dominū cum patiētia: ipse tibi dabit
vt possis sustinere, & absq; nocumēto euades insultus hostiū. Fidelis
enim est ipse, & cū tētatione faciet prouētū, vt possis sustinere. 6. Et
quidē ipse est Deus saluator, adiutor, protector atq; defensor me⁹: i-
pse vn⁹ est mihi omnia, ita vt extra ipsum nulla re indigeam, ipse mihi
vnus aduersum hostiū mille millia est sufficiētissimus: ✳ propter quod
firmissimo proposito statui nunquam ab eo moueri, nunquam ab eo
me separare in ęternum, sed in eo semper fixus & stabilis permanere. F
7. Neq; verò gratis in ipso permaneo, si fideliter permaneo. In ipso e
nim pariter habeo quę mihi necessaria sunt vniuersa, Siquidē in ipso
tota mea salus est, & vniuersa mea gloria: ipse est De⁹ auxiliator me⁹
qui sol⁹ mihi potest in tribulatione ferre auxiliū, & spes mea tota in
Deo posita est. Ipse enī solus potēs est me saluare, neq; extra ipsum
vlla est vera ac solida gloria, & præter eum non est quisquā potens &
certus auxiliator. 8. Neq; verò sic illū mihi facio peculiarem, vt cæte-
ros generis mei excludā ab eo: imo verò multo magis ad vniuersos
verba faciēs, generali exhortatione omnes populorū cōgregationes
absq; exceptione admoneo, vt in ipso spem suā cōstituāt: ✳ & vt cor
da sua prorsus effundāt ante cōspectum eius, cunctos & cogitatus &
affectus cordis sui aperiētes ante oculos bonitatis eius imò curas o-
mnes & sollicitudinē proiciētes ante pedes maiestatis ipsius, tāquā
corā eo qui possit, & velit cuncta bene adimplere, & omnia in bonū
cōuertere: ✳ securi autē audete, quoniā dominus Deus ipse est adiu-
tor noster in æternū, ipse est absq; discretione omniū sibi subditorū G
auxiliator & consolator, neq; est apud eum personarum acceptio, vt
hunc quidē adiuuet ac cōsoletur, illū verò minime: sed in omni gen-
te & tribu, qui sperat in eo, sentiat bonitatē illius. 9. At verò filii ho-
minum qui spem suā non ponūt in domino, sed in gloria & diuitiis
sæculi huius, ipsi sunt vani, dum vanitatibus per fiduciam inhærent:
✳ mēdaces sunt in stateris suis, mētiuntur absq; rubore, vt se inuicem
fraudēt ac decipiāt: etiā in iis instrumētis quæ ad mēsurandam iusti-
tiam communi iure sunt instituta, fraudē facientes, dolosis videlicet
vtetes stateris: ✳ vt sic de vanitate & propter vanitatem, quę eis pro-
desse nō potest, decipiāt in idipsum, vt pariter se mutuo hic illum, ille
hunc fraudent atq; circunueniāt. 10. Nolite quæso, ô filii hominum
ita agere, nolite vsqueadeò hisce inhęrere vanitatib⁹, vt propter hoc
fraudē vlli hominū, aut dolum faciatis. Nolite in iniquitate spem po
nere, & nolite cōcupiscere quæ per iniustitiā acquirūtur, per dolū &
circumuentionē proximorū: quēadmodum faciūt homines auari &
rapaces, qui per fas & nefas diuitias congregant: ✳ Imò & si vltro ac- H
cedant, affluantq; diuitiæ, si etiam per iustitiā vobis contingat copia
diuitiarū, cauete tamen, ne his reb⁹ cor inhæreat, ne affectum in eis
collocetis: sed habere tanquā non habentes, & possidere tāquam nō
possidētes: sic vt non aliquādo per affectū auaritiæ excæcati, ad iniu-
stitiam, diuitiarum amore declineοs: quēadmodum plerisq; contin-
git: aut in superbiam & ambitionē ex affectu diuitiarū efferamini, aut
quomodocūq; in obliuionē & neglectum Dei veniatis: ne postquā
incrassati fueritis, impinguati, & dilatati, obliuiscamini dominū Deū
vestrum. 11. Verbum Dei vnum est simplicissimum & firmissimum,
semel loquitur, & non repetit iterū, quoniā simplex eius assertio fir
missima & certissima est, nō minus quàm si milies idem replicet: ✳ &
ego ex verbo ei⁹ duo hæc didici, & certo cognoui, quòd ipsi cōueni-
at summa potestas, maximaq; virtus & potētia super omnē creaturā,
ita vt eius potestati nemo valeat resistere: neque tamen potestas sola
sed coniuncta etiam summa bonitas & misericordia, ne sola potētia
à bonitate separata tyrānis existimetur: ✳ & per hæc duo, p potesta-
tem dico & misericordiā, tu domine omniū iudex, reddes vnicuique

A *cuique iuxta opera sua.*

mercedem iuxta meritum operum suorum:iis qui bene egerũt,vitã
æternam,qui verò male æterni ignis incẽdia.Propter quod,vanissi- Matt.16.
mũ omnino est sperare in iniquitatibus,rapinas cõcupiscere,aut di- Ioan.6.
uitiis cor apponere,quæ in illo die causa erunt condemnationis suis
sectatorib⁹:omnino autem saluberrimum sperare in domino,& in
illius obedientia persistere.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXII.

VErsu .1.Nónne Deo subiecta erit anima mea?Hæc interrogatio magnam habet vehementiam: neq; tanquam à dubitãte proponitur sed tanquã ab eo qui velit fortissimam indicare assertionẽ,quemadmodum cum dicit filius matri,Nónne ego te diligã,mea charissima mater?Quasi dicat,Nisi te diligã,ero omnium qui viuunt ingratissimus,& prorsus vita indignus.Nemo enim est cui magis,imo cui æque debeam,vt tibi amoris dilectionẽ.Nos in Elucidatione hanc vehemẽtiã assertionis absq; interrogatione explicare tentauimus,per aduerbiũ affirmationis,certe.
B ¶Versu.3.Quousq; irruitis in hominẽ?interficitis vniuersi vos,tãquam parieti inclinato & maceriæ depulsæ.Hæc inuectio in aduersarios, similis est illi,quod æquali vehemẽtia in Psalmo dicitur, Psal.10.
In domino cõfido,quomodo dicitis animæ meæ,trãsmigra in mõtẽ sicut passer?iuxta expositionẽ
quam premõstrauit Elucidatio. Quasi dicat in spiritu vehementi vir iust⁹,Frustra conamini,in vanũ laboratis & fatigamini,tẽtationibus ac malitiosis conatibus mihi insultantes.Nihil enim proficietis aduersum me,qui iã firmissimo cordis proposito, Deo meo sum adglutinat⁹, ita vt ab eo separari amodo nõ possim: quemadmodũ dicebat beat⁹ Apostolus, Quis nos separabit à charitate Roma.8.
Christi?tribulatio,an angustia,&c?Et deinceps,Cert⁹ sum enim,quia neq; mors,neq; vita,neque angeli,neq; principatus,neq; virtutes,neq; instantia,neque futura,neq; fortitudo,neq; altitudo,neq; profundum,neque creatura alia,poterit nos separare à charitate Dei,quę est in Christo Iesu domino nostro.Quod autẽ dicitur in fine versus:Tanquã parieti inclinato,& maceriæ depulsæ,ratione cõstructionis facit difficultatẽ.Non enim prima frõte apparet cui valeat coniungi. Facilius tamen videtur,vt iungatur cum verbo irruitis,altero illo,interficitis vniuersi vos, per modum parẽthesis interiecto,sicq; sensus iste habebitur,Quousq; ô aduersarii,irruitis in hominẽ tãquam in parietem inclinatũ,& maceriẽ depulsam? quasi dicat,An existimatis me esse similem parieti inclinato,& maceriæ iam minãri ruinã,vt ita spẽ concipiatis,vos facile posse me in terram prosternere? Nam cum
C parietem iam inclinatum vidẽt homines,& velut minitantẽ ruinam, facile appositis humeris sperãt posse illũ in terrã deiicere,vbi alioqui si rectus & fortis perstaret murus,nihil tale quisquã attẽtaret. Similiter & de maceria,quæ iam partim depulsa est,& ad casum tendit.Ad hunc sane modũ & aduersarii nostri,quos vidẽt ad casum & lapsum declinãtes,per cõcupiscẽtiæ curuitatẽ hos audacius & validius oppugnãt,cõcepta spe victoriæ,donec prorsus incuruẽt,& in terram prosternant. Quos verò velut muros validos cõspiciũt,animo forti & inuicto proposito fortiter perstãtes in sua rectitudine,hos non ita libẽter solẽt saltem apertis congressibus oppugnare,veluti pertimescentes illorũ fortitudinẽ:tametsi fere velut latenti oculi per insidias adoriantur huiusmodi,per superbiã, vanam gloriã,contentionẽ,æmulationem,hæresim,atq; id genus alia.Ait ergo vir iustus increpando aduersarios,An me existimatis velut parietẽ iam ruinę proximum,aut maceriam incipientem concidere,vt sic in me irruatis,cõcepta fiducia victoriæ?Lõge certe aberratis, si ita existimatis. Ego enĩ in Deo iam stabilitus sum,vt nullo modo à rectitudine mea patiar me dimoueri donec viuã.¶Verso.8.Effundite coram illo corda vestra,Videtur idem hic dici quod supra Psalmo.30.Reuela domino viam tuam,& spera eum,& ipse faciet.Et iterũ in alio Psalmo,Iacta supra dominum curam tuam, vel cogitatum tuũ,& ipse te enutriet.Tũc enim cor suum effundit homo coram Deo,quando omnia cordis secreta,omnes cogitatus,& affectus denudat ante oculos maiestatis Dei,plenissime eius
D fidei vniuersa cõmittens,& in manus eius cuncta cõmendãs:ita vt quicquid hic egerit,ille sit ęquissimo & grato animo suscepturus.Qui autẽ aliquam partẽ siue cogitationum,siue affectionũ suarũ celare voluerit ante dominũ,quẽadmodum faciunt illi qui dissimulare volunt peccata,aut excusationũ palliis obtegere,itẽ & qui non omnia sua plena resignatione in manus Dei cõmendãt,hi nõ recte effundunt corda sua coram domino: ac proinde eorũ merito frequẽter cõtingit,vt nõ cõsequantur auxilium salutis Dei.¶Versu.10. diuitiæ si affluant,nolite cor apponere. Hoc scilicet est, 1.Tim.6.
quod docet Paulus Apostolus, Timotheo scribẽs,in hunc modum:Diuitibus huius sæculi præcipe,non sublime sapere,nẽ sperare in incerto diuitiarũ.&c. Apponit autẽ cor diuitiis(generali sermone loquẽdo)omnis qui affectu inordinato eis inhæret,ita vt ꝓpter eas vel in superbiã eleuetur, vel in contemptũ aut neglectum Dei perueniat, vel deniq; aliquid agat eorum quæ saluti officiũt, siue eorum quę salutaria sunt aliquid omittat.¶Versu vltimo,Semel loquut⁹ est Deus,duo hęc audiui.Quod Deus semel dicitur loqui,potest referri vel ad firmitatẽ & certitudinem asseuerationis, quoniã illius verbo simplici non minus q̃ frequentissime iterato, ac multiplicibus, iuramentis firmato fides debetur,vel ad vnitatẽ veritatis verbi Dei.Verbum nanq; Dei vnissimũ est,& sibi prorsus maxime consentaneũ,in quo nihil inuenitur repugnãs, nihil contrarium.Et cum ita sit vnissimum,duo tamen hæc quæ vidẽtur repugnãtia,docet conuenire Deo potestatẽ scilicet iustitiæ, & bonitatem misericordiæ,ad reddendum vnicuiq; secũdum opera sua. Omnis enim scriptura,duo ista in Deo coniuncta prædicat,potentiam & bonitatem, iustitiamq; & misericordiam.

LXII. PSALMI ARGVMENTVM. E

Quod huic Psalmo præmittitur, Psalmus Dauid, cũ esset in deserto, siue Idumææ (vt habẽt vulgati codices) siue Iudææ (vt habent Hebræa) manifeste docet, hunc Psalmũ à dauide cõpositumcũ, adhuc in deserto vagaret, exularetq́; à terra israel, & populo Domini, propter persequutionẽ Saulis. In hoc enim exilio, & in hac fuga positus, dum corpore abesset ab hæreditate domini: nec illi liber daretur in corporale templum aut tabernaculũ domini accessus, tanto amplius spiritu se cõtendit Deo exhibere præsentem: ac declarãs initio Psalmi, quomodo & anima & corpore multipliciter ad Deũ vigilet atque sitiat, positus ĩ terra deserta, vnde tamen ad Deũ tota spiritus virtute sedulo conscendit, ad contẽplandum Dei gloriam, inq́ue ea sese oblectãdum: quã etiã labiis laudare, & in vita benedicere, ac corde pleno spiritualis deuotionis adipe pollicetur: insuper & noctibus & matutino tempore iugiter de eo meditari. Versibus autem duobus nouissimis, inimicorum suorum condemnationem, suamq́ue liberationem, fidenti corde, ex Dei auxilio futuram prænunciat: vnde & se, & seruos omnes Dei fideles asserit habituros lætitiam.

LXII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Deus Deus meus ad te de luce vigilo.*

2 *Sitiuit in te anima mea: ✳ quàm multipliciter tibi caro mea.*

3 *In terra deserta inuia & inaquosa sic in sancto apparui tibi: vt viderem virtutem tuam,*
1.Cor.5. *& gloriam tuam.*

4 *Quoniam melior est misericordia tua super vitas: ✳ labia mea laudabunt te.*

5 *Sic benedicam te in vita mea: ✳ & in nomine tuo leuabo manus meas.*

6 *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: ✳ & labiis exultationis laudabit os meum.*

7 *Sic memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te: ✳ quia fuisti adiutor meus.*

8 *Et in velamento ala-*

Vide mi domine Deus (qui & generaliter es omnium & peculiariter secũdum beneplacitum assumptionis tuæ F
meus dominus) quanto ad tuam bonitatem ferar desiderio, quia prima luce, summo mane ad te vigilo: videlicet de te meditãdo, ad te suspirãdo: & modis omnib⁹ in te affectum cordis exercitando sicq́ue me in pressuris mundi hui⁹ tuæ bonitatis contẽplatione cõsolando .2. Anima mea & spiritus ad te ardet ac sitit, tuã mirum in modũ desiderãs præsentiam: atq́; etiam corpus hoc meũ infirmũ & fragile, quod multis iã est obnoxiũ malis, & corruptionibus ac variis subditũ afflictionib⁹, admodũ multis rationibus, vehemẽti ad te fertur desiderio, quasi desiderãs per te de afflictionib⁹ nimiũ magnis, nimiũ multis, nimiũq́; diuturnis, inuenire requiẽ .3. Ecce ego hic positus in terra deserta & inaccessa, derelictãque, & solitaria, vbi non sunt refocillantes aquæ, ita in sanctitate & iustitia meipsum exhibere studui ante conspectũ tuũ, vt contẽplarer potentiã fortitudidis tuæ, & gloriã altissimæ maiestatis tuæ: positus in loco isto peregrinationis, in hoc mũdo (qui vere desertũ est & G
solitudo, qui ex sese verę cõsolationis aquas nõ habet) tametsi corpore peregrinatus fuerim à te, spiritu tamen meipsum contẽdi tibi exhibere præsentẽ, ad contẽplationem maiestatis tuæ .4. Tua nãq́; misericordia, qua consolaris eos qui ad te sitiunt, melior, amabilior, & optabilior est, quàm vita quæcũque aut qualiscunque super terram. Iucundius enim est tuam misericordiam, & bonitatem contemplari, sicq́ue in ea secundum spiritum consolari, quam sit voluptas omnis, quæ in hac vita quantumuis etiam secundum speciem fœlici, possit homini contingere: ✳ quod ego considerans, ex bono corde per labia mea gratias agam altissimæ bonitati tuæ & laudes cãtabo quantas potero .5. Non solum autem labiis te laudabo, sed corde etiam & animo benedicam tibi, donec viuam, & in tota vita mea, quantus quantus sum, & quantum vtique potero: ✳ & in laude nominis tui, siue in oratione mea, ego extollam ad cælum manus meas, vt sic etiã corporis gestu, & cõgruis ex corde ꝓdeũtibus ceremoniis, ostẽdam piã erga te animi mei deuotionẽ: vt suppleãt corporis gestus & H
mẽbra, quod nõ ad plenũ iuxta desideriũ præualet anim⁹. 6. Quo sit autẽ gratius & acceptius tibi sacrificiũ laudationum mearũ, oro, vt spiritũ meũ repleas deliciis spiritus tui, bonis charismatibus, & suauibus visitationibus, quæ sunt spiritui meo quasi adeps & pinguedo, quibus pellatur macies ariditásq́; animæ meę: ✳ vt sic ex abũdãtia internæ deuotionis, ex plenitudine cordis, labiis bene vnctis, labiis gaudiosis, laudare te valeã in laude perfecta per os meũ: ne forte si spiritui desit pinguedo visitationis tuæ, arescant siue marcescãt laudes labiorũ meorũ. 7. Ita ego media nocte memor fui nominis tui, dũ cubarẽ in strato meo: etiã mane primo cũ expergiscerer, statim ad te & in te direxi meditationẽ cordis mei, neq́; noctu, neq́; interdiu à primo mane aliud q̃ te cogitãs, meditans, aut desiderãs: ✳ neq́; verò immerito semper ad te meditor, nõ mirũ si tu mihi semper sis in animo quãdoquidẽ solus tu fuisti adiutor meus in omnib⁹ meis tribulationibus: tu auxiliator vnicus, qui hacten⁹ me saluasti de angustiis omnibus, quẽadmodum & imposterum te facturũ minime ãbigo. 8. Et sub protectione scapularũ tuarũ, sub custodia & defensione potẽtis

A *rum tuarum exultabo: ✱ adhæsit anima mea post te: ✱ me suscepit dextera tua.*

9 *Ipsi verò in vanum quæsierũt animã meã: ✱ introibũt in inferiora terræ: ✱ tradentur in manus gladij: ✱ partes vulpium erunt.*

misericordiæ tuæ ego gaudebo cum exultatione & tripudio cordis mei: tua fideli protectione optime secur⁹: ⁎ propter quod, etiã adhęsit tibi spiritus meus, per amorẽ se tibi adglutinãs & couniens, & per fiduciam plenam tibi indiuulse affixus: ⁎ potentia enim tua Deus suscepit me in protectionẽ & defẽsionẽ suam, veréq; defendit & protexit me à cunctis hostium insidiis & oppugnationibus. 9. Ipsi verò, te conatus eorũ faciente irritos, frustra quæsietũt vitam meam: quoniã quod quæsierunt, te prohibente, nõ sunt cõsequuti, neq; (spero) cõsequuturi sunt aliquando: ⁎ insuper & pœnã reportabunt malitiæ suæ, vt in loca mittãtur obscura inferni, vt ablegẽtur ad mãsiones infernales, vbi in loco vilissimo & omniũ infimo, in sempiternis tenebris degãt atq; pœnis immẽsis: ⁎ dabuntur Diuina iustitia in potestatẽ gladii, in pœnã condẽnabuntur damnationis æternæ: ⁎ erũt portio vulpiũ, proiicientur in partẽ vulpibus, malignis & callidis dęmonibus dabũtur vorãdi atq; cruciandi imperpetuum, quibus donec viuere super terrã, ad exercendã malitiam, suas cõcesserunt volũtates: vt quib⁹ seipsos subiecerãt in culpa, eisdẽ mo diuino iudicio tradãtur in pœnam. 10. Is autẽ quem tu regem fieri & consecrari voluisti, dispersis hostibus suis, ex Dei potẽtia lętabitur magnifice in Deo saluatore suo: ⁎ gloriabũtur quoq; omnes qui tibi domino Deo Diuinum tribuũt honorẽ, & cultum supremum: qui aliud nomẽ non norunt per quod iurẽt, neq; alium dominum in quo iuramẽtum faciãt cum ita res poposcerit: ⁎ iccirco autẽ tam rex quam cæteri veri Dei serui lætabuntur in Deo, quoniã confusos videbunt impios, quoniã obstructa erunt ora eorum qui solẽt loqui impia contra Deũ & proximos suos: sicq; partim de vltione Dei, vt cõgratulantes rectitudini diuinę iustitiæ, partim de sua liberatione & salute, vt extra metum omnem positi, magnifice in Deo lętabũtur & gloriabuntur in sæcula.

B

10 *Rex verò lætabitur in Deo: ✱ laudabuntur omnes qui iurant in eo: ✱ quia obstructum est os loquentium iniqua.*

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXII.

C Versu. 2. Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. Videtur huic contrarium, quod ait Apostolus, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim subinuicem aduersantur. Nam si contraria concupiscunt, quomodo hoc in loco dicitur, & de anima siue spiritu quod concupiscat Deũ: atq; item de carne, quod quàm multipliciter Deũ cõcupiscat? An non hęc manifeste videtur repugnãtia? Verum sciendũ est, quod Paulus ait de cõtrarietate, intelligi debere de carne, secundũ prauam illam corruptionẽ quæ in ipsa inhabitat, ipsiq; radicitus inhæret ex prima vitiosa origine, ratione scilicet fomitis praui, qui semper ad mala sollicitat, cũ spiritus ex aduerso deprecetur ad optima. Hic verò de carne loquitur, vt reformata per exercitiũ spiritus, ipsiq; spiritui subiugata: quæ sane quo maioribus est subiecta miseriis, eo amplius pluribus rationibus ad Deũ sitit, qui (iuxta Apostoli vocem) reformaturus est corpus istud humilitatis nostræ configurãdo ipsum corpori claritatis suæ. Cũ enim vnaquęque res sitiat, & vehemẽter appetat suam perfectionẽ, quomodo non vehemẽter desiderabit misera ista caro (quæ nũc tãtis est miseriis, infirmitatibus, passionibúsq; subiecta) absolui ab his omnibus molestiis, & ad reformationẽ illam gloriosam perduci, quæ ipsam manet in præcellenti gloria? Potest verò istud corporis ad Deum desiderium & aliter intelligi, quoniã videlicet in viris perfectis, propter abũdantiã & plenitudinẽ gratię spiritualis quæ in anima inhabitat, etiã corpus ipsum ad Deo seruiẽdũ, & peragendũ Galat. 5. Philip. 3.

D quę Dei sunt, prõptum sese offert, & quasi exposcit in diuinis sese occupare obsequiis, inq; eis libẽter exercitatur & oblectatur. ¶ Versu. 3. In terra deserta, inuia, & inaquosa. Quidam istud ad literam interpretãtur de locis desertis in quibus vagabatur Dauid, cum hũc Psalmum componeret in persequutione Saulis: Præstat tamẽ spiritualiter sæculũ istud mundi huius intelligere, quod reuera terra deserta aptissime dici potest, & inuia & inaquosa: vbi magna est egestas & raritas nimia bonorũ, vbi vix inuenitur qui faciat bonum, vbi omnia vanitas sunt, labórq; & afflictio spiritus, vbi via veritatis spinis & tribulis, omnibúsq; malis passionibus operta, nõ agnoscitur: vbi aquæ mundæ, aquæ verę cõsolationis non reperiuntur, sed tantũ cisternæ dissipatæ, quæ non habẽt aquas: aut si habẽt, immundas, fœtidas & sordidas habẽt, è quibus neq; libitum neque licitum est bibere iis qui Deum sitiunt. Quod autẽ dicitur, In sancto, aliqui exponũt in sanctitate, quomodo vertit Felix, & interpretatur nostra Elucidatio. Alii intelligunt, in sacrario, vt sit sensus, In hoc mundo deserto positus, licet absens corpore, spiritu tamẽ præsens, quasi in sanctuario tuo apparui corã te. Alii intelligunt, in sancto spiritu, vel in sancto desiderio: id est, per sanctũ spiritũ, vel per sanctum desideriũ. ¶ Versu. 4. Melior est misericordia tua super vitas. Clarius exprimit sensum Hieronymus, melior est misericordia tua, quã vitę. Quanquam autem vitæ numero plurali non multum sit receptum Latinis, propter tamen cõseruandam veritatẽ sermonis Hebraici, numerum interpretes consultò non mutarunt: quẽadmodum & in Psalmo. 50. diximus, in versu illo, Libera me de sanguinibus. In vtroq; enim horum locorum Hebraica lectio similiter & Græca, numerũ pluralẽ posuerunt. Potest autẽ Psal. 13. Eccle. 1. Hiere. 2.

in hoc numero plurali accipi emphasis quædam seotériæ, vt significetur, meliorem esse misericor- E
diam Dei, qualibet, quantumcuoq; secundum speciem fœlici vita huius temporis: quemadmodum
in Elucidatione indicauimus. Chal. Paraph. hanc misericordiam refert ad tempus futuri sæculi. Sic
enim habet, Bona misericordia tua, quam facies iustis in mundo venturo, magis quàm vitæ, quam
dedisti impiis in mundo isto. ¶ Versu. 6. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: & labiis e-
xultationis laudabit os meum. Quidam Deum laudant labiis, sed non labiis exultationis: magis an-
teni labiis torpentibus & frigidis, quoniam non bene peruoctis, idq; ex defectu interioris adipis
siue pinguedinis: quoniam videlicet deest illis pinguedo spiritualis gratiæ: quæ si mentem & affect
um impinguareor spirituali lętitia, non ita torpida pareretur esse, neq; adeò macilenta labiorum cã-
tica. Recte ergo vir sanctus primum adipe & pinguedine repleri animam postulat, vt hinc laudem
gratam Deo decantet in labiis exultationis. Pro labiis autem exultationis, beatus Hieronymus ver-
tit, labiis laudantibus canet os meum. Alii labiis ouantibus, vel laudabundis. ¶ Versu, 9. Partes vul-
pium erunt: Quemadmodum boni & iusti in partem veniunt Christo agno & sanctis angelis eius,
dum eorum animas secũ adducunt io beata gaudia, suis inserendas ordinibus: ita ex aduerso dia-
bolo & angelis eius veniunt in partem ac possessionem impii, quorum animas è corpore emigrã
tes secum arripiunt in profundum baratri. Assigoãt autem alii alias expositiones. Nos ea quam io F
Elucidatione posuimus contenti simus. ¶ Versu vltimo, Rex verò lætabitur in Deo. Loquitur Da-
nid de semetipso, quasi de alio, sub persona tertia: si de persona Dauidis exponatur. Quod si secun-
dum mysticam intelligẽtiam accipiamus, poterit quilibet fidelis qui regnum Dei intra se habet, pa-
ssionibus malis bene imperans, & suas vires omnes recte gubernans, rex appellari: quemadmodũ
& vere est. Qui verò totum hunc Psalmum in persona Christi exponunt, vt positi in deserto, & ad
patrem suum suspirantis ac sitientis, hi regem Messiam in patre lætantem intelligunt.

LXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

*ORat vir iustus hoc Psalmo, contra inimicos: quorum sæuitiam in cupiditate nocendi, & studio struẽda
rum insidiarum præmittẽs, subiũgit deinceps, quomodo irritæ factæ sunt Dei virtute machinationes
& impia cõsilia illorũ: iustus quidẽ de impiorum crudelitate liberatus, impius verò pro sua temerita-
te iusta vltione in terrorẽ omniũ percussus: quod bonis omnibus profunda contemplatione Dei opera cõsiderã
tibus, materiam præstat gaudii, laudis, & gratiarũ actionis, meritòq; prouocat, vt in Deo spem ponãt securi.*

SEXAGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Exaudi Deus ora-
tionem meam, cum de-
precor: à timore inimici
eripe animam meam.*
2 *Protexisti me à cõuẽ-
tu malignãtiũ: à multi-
tudĩe operãtiũ iniqtatẽ.*
3 *Quia exacuerunt ve
gladiũ liguas suas: ✻ in
tẽderũt arcũ rem ama-
ram, vt sagittent in oc-
cultis immaculatum.*
4 *Subito sagittabũt eũ,
& non timebũt: ✻ fir-
mauerunt sibi sermo-
nem nequam.*
5 *Narrauerũt vt abscõ-
derent laqueos: ✻ dixe-
runt quis videbit eos?*
6 *Scrutati sunt iniqui-
tates: ✻ defecerũt scru-
tantes scrutinio.*
7 *Accedet homo ad
cor altum:*

EXaudi domine pater deprecationẽ meam qua oro G
ante faciem tuam: libera aoimam meã à timore ad-
uersariorum qui me persequuntur, & ad mortẽ re-
quirunt. 2. Protexisti & saluum fecisti me à consi-
lio malignantium aduersum me, & impie cõtra me
machinantium, à multitudine eorum qui cõtra me
ad nocendum mihi multo studio magnáq; diligẽtia operãtur impie
tatem. 3. Ipsi enim ad vehementer noeendum studiose aptauerunt
linguas suas, ad eum modum quo solent homines acuere gladios, vt
facilius certiúsque pugnent in eis, & quasi acutum gladium reddide-
runt linguas suas: ✻ quasi arcum tetenderunt, pro sagitis habentes
rem amaram, sermonem amarissimum, verbũ odii & nocumẽti, vt
abscondite, & quasi per insidias sagittare queant innocentem: parant
sese, vt quibus modis valuerint, noceant bonis. 4. Et vt facilius con-
tra iustitiam sua perficiant consilia, subito & quasi ioopinato solent H
sagittas suas aduersus innocentes dirigere, vt sic non præmeditatum
facilius opprimeren, vel præueniendo obruerent: & non timuerũt
neque Deũ neq; homines, in hac impietate sua: ✻ stabili decreto ĩter
sese firmarunt sermonem pessimum, rem pessimam in suis cõsiliis sta
tuerũt, de ionocẽtis videlicet oppressione, cogitantes opprimere &
interficere eum, qui mortem nihil commeruit. 5. Dixerunt adinui-
cem, vt insidias ponerent innocenti, cogitantes & pariter tractan-
tes, qoomodo eum dolo tenerent & occiderent: ✻ persuaserunt
sibi, & ad mutuò sese confortandum dixerunt: quis videbit no-
stras insidias? nemo facinus nostrum cognoscet, absque omni im-
pedimento & rubore voti facile efficiemur compotes. 6. Ipsi
profunda inuestigatione & coosideratione inoma scrutati sunt, &
exquisierunt: iniqua consilia ✻ verumtamen defecerunt in adin-
uentionibus suis, oon potuerunt prænalere in eo quod proposue-
runt, & exqnisitum nequiuerunt iuxta desiderium suum perficere. 7.
Homines vero ista videntes, irritos scilicet fieri conatus & adinuẽ-
tiones astutorum istorũ, ingredientur intra sese in secretum cordis
vt illic attentius cõsiderẽt mirabilem hac in re prouidentiã Dei: quæ

A

** Et exaltabitur Deus.*

8 Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorũ:

** Et infirmatæ sunt cõtra eos linguæ eorum.*

*9 Cõturbati sunt omnes qui videbant eos: * Et timuit omnis homo.*

B *10 Et annunciauerunt opera Dei: * Et facta eius intellexerunt.*

*11 Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo: * Et laudabuntur omnes recti corde.*

& suos nouit in tẽpore opportuno liberare de angustia, & aduersariorũ vires infringere, ne pro libito quantũ voluerint noceant: ∗ & cum ita ad cor profundũ intrauerint boni, exaltabitur, magnificabitúrq; dominus in cordibus eorũ, cum illũ tam pium aduertent erga bonos, tam verò iustum & seuerum scelerum vltorem in impios. 8. Plagæ & verba eorum quibus scilicet affligere & nocere putabãt nobis, factæ sunt quasi paruulorum sagittæ: nullam habuerunt potentiam: nullam ad nocendum fortitudinem: quemadmodum sagittæ puerorum in plateis cursitantium, nullam vim inferunt, nullámque læsionem vel homini, vel volucri, sed tantum laborem & fatigationem faciunt puerulis sagittantibus: ∗ & linguæ eorum quibus iostis nocere laborabant, infirmatæ sunt contra eos: malum linguæ eorum Lucę.19. in ipsos reflexum est, quoniam ex verbis suis iudicatur & condemnatur impius. 9. Cõturbatione magna velut attoniti facti sunt omnes qui viderunt eos in se vltionem Dei portãtes, & suo conatu frustratos: ∗ & præ admiratione maxima subitæ mutationis & grauis Dei vltionis, expauerunt omnes homines qui rem considerauerunt attentius. 10. Et annunciauerunt cum laude fideles homines, in aliis videntes Dei vltionem, mirabilia opera Dei, quæ tam potenter simul atq; sapienter operatur pro liberatione electorum suorum: ∗ & ipsi alieno malo edocti intellexerunt opera mirabilia altissimi, q̃ vere sit liberator & protector seruorum suorum, & impiorum terribilis vindex. 11. Lætabuntur iusti in domino, hanc impiorum vltionẽ conspicientes, & firmabuntur in spe sua: adiiciéntque vt in Domino firment amplius spem suam: ∗ & lætitia magna exultabunt, atq; glorificabuntur omnes qui sibi sunt bene cõscii, in quibus est cor rectum & integrum, nulla curuitate malitiæ distortum: gloriabuntur (inquam) in contẽplatione misericordiæ & iustitiæ domini Dei sui.

ANNOTATIONES IN PSALMUM LXIII.

VErsu 1. Totũ istum Psalmũ aptissime sancti patres applicant Christo domino, aduersus quem tantis conatibus, tótq; consiliis agentes Iudæi, obstinati in infidelitate & odio, nihil profece-
C runt. Quorum etiam punitionem omnes populi gentium iam obstupescunt, mirabilem in iudiciis suis Deum glorificantes. Nos in Elucidatione expositionem vtcunq; generalem dedimus, vt siue Christo proprie, siue iusto cuilibet generali applicatione possit æqualiter competere. ¶ Versu 3. intenderunt arcum, rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum. Interiectio accusatiui illius, rem amaram, orationem reddit aliquantulum difficilem. Hoc enim omisso, si tantum diceretur, Intenderunt arcum, vt sagittent in occultis immaculatum, minor esset obscuritas. Fiet autẽ sententia facilior, si res amara pro amaro verbo accipiatur, sicq; arcum & rẽ amaram simul iungantur ad idem verbũ intenderunt, hoc sensu, Tetenderunt arcum, tetenderũt verbum amarum, quasi sagittam, ad perimendum innoxium. Cui sententiæ fauet, quod ex Hebræo vertit Hieronimus, Tetenderunt sagittã suã, verbum amarissimum, hoc est, Ceu tenso arcu, amara verba pro sagittis emittunt & eiaculantur in innoxios. ¶ Versu. 7. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Qui non attendunt ad opera Dei, neq; considerant profunda mentis contemplatione mirabilia altissimi, in his non magnificatur, nõ exaltatur Dominus. Qui verò ad cor altum, ad cor profundum ingrediuntur, secum diligenter meditantes in omnibus operibus domini, exacta pensiculatione secũ perpendentes miram illam harmoniam & consonantiã misericordiæ & bonitatis Dei in bonorum saluatione, iustitiæq; ac seueritatis in impiorũ condemnatione: hi nimirum Deum magnificant, vt
D in operibus suis vere magnum, vere mirabilem, in huiusmodi hominum cordibus exaltatur mirabilis Deus. Alii verò præsentem versum de Christo Domino sic exponunt: Accedet homo Christus in passione sua ad cor altum, id est, ad perficiendum secretum & abditissimum patris consiliũ, quod cogitatum fuerat, & ab æterno propositũ in secretario Diuinitatis, & exaltabitur Deus: quoniam post passionem apparebit gloria Domini in mundi redemptione, generisq; humani saluatione. & tyranni diaboli potenti deiectione. Iuxta illud quod apud Ioannẽ ex ore suo Dominus pro- Ioan.12.
nunciat, dicens: Ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad meipsum. Et rursum, Cum exaltaue- Ioan.8.
ritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. ¶ Versu 8. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagę eorum. In Elucidatione hunc versum ita sumus interpretati, vt conuerso sermonis ordine nominatiuus posterior plagæ eorum intelligatur suppositum verbi: prior autem sagittę paruulorum, regatur à posteriori parte, ex vi verbi substantiui, ad hunc sensum. Plagæ eorũ factæ sunt sagittæ paruulorum, secundum quẽ ordinem plagæ impiorum dicuntur, non quas ipsi accipiunt, sed quas inferre aliis conantur. Verũtamen etiam si ordinem sequamur, quem habet litera, nihilominus commoda habebitur intelligentia talis, Sagittæ paruulorum, id est, humilium atq; simplicium (vtpote Apostolorum discipulorúmque Domini, ac similium eorum sequentium) prædicationes, quas velut sagittas acutas emiserunt, factæ sunt plagæ impiorum, potentum sæculi. His enim sagittis Apostolorum, vulnerati sunt & interfecti dæmones, estque ad nihilum redacta potestas eorum: vulnerati sunt scribæ & Pharisæi, potentes ac sapientes mundi, quando cruciati sunt inuidi, liuo-

re ac dolore, videntes impleri contraria iis quæ ipsi volebant, videntes Dei & Chisti gloriam efful- E
gere, quam conabantur viribus totis opprimere.

LXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste secundum mysticam intelligentiam expositus, pulchre admodum describit fœlicitatem temporis nouæ legis, & anni gratiæ fœcunditatem. In quo primũ Dei bonitatem nunquam satis laudabilem considerans, & ex aduerso humanam iniquitatem considerans populus Dei, orationem fundit illi quẽ decet semper laudatio: fœlicitatem obiter commemorans illorum, quos iam assumpsit sibi dominus in atria sua: ad quæ licet corpore absens, spiritu tamen iam aspirat, exaudiri postulans ab eo qui summa montium simul & profunda marium in potestate habet. Atque hæc septem primis versibus. Dehinc verò ad describendum fœlicitatem temporis gratiæ procedit, asserens omnes populos ortus & occasus à signis mirabilibus conturbandos, atque etiam lætificandos, propter Dei singularem visitationem, qua in tempore gratiæ dignabitur visitare populum suum, & Ecclesiam suam spiritualibus bonis omnibus ditare: quæ beneficia, populo fideli magnæ erunt laudis materia, vt elamantes hymnum dicant munificentissimo suo Domino.

SEXAGESIMI QVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Te decet hymnus Deus in Sion:*
✳ & tibi reddetur votum in Hierusalem.

Actu.10. Matt.28. Rom.14 2.Cor.5. 2 *Exaudi orationem meam:*
✳ ad te omnis caro veniet.

Iacob.1. Iacobi.3. 3 *Verba iniquorũ præualuerunt super nos:*
✳ & impietatibus nostris tu propitiaberis.

4 *Beatus quem elegisti, & assumpsisti: inhabibit in atriis tuis.*

Psal. 16. 5 *Replebimur in bonis domus tuæ:*
✳ sanctum est templũ tuum, mirabile in æquitate.

Apoc.21

6 *Exaudi nos Deus salutaris noster:*
✳ spes omnium finium terræ, & in mari longe.

7 *Præparans montes in virtute tua accinctus potentia:*
✳ qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius.

TE Deus summe & optime laudatio decet in Sion, ti- F
bi æquũ est offerri laudis cantica in Ecclesia fideliũ
tuorũ, dignus es cui laudẽ cnaat populus tuus: ✳ &
in superna Hierusalẽ vota reddent tibi beati incolę
ciuitatis illius, plenã cordis sui deuotionem reddẽt
tibi in laudatione perpetua, & incessabili voce canti
ci. 2. Exaudi Deus orationem quã ad te fundit populus tuus, hic in
carnis adhuc miseria positus, & præsta quæ petimus dona gratiarum
tuarũ: ✳ tu enim es iudex, omniũ habens potestatẽ, cuius vultui om-
nis caro præsentabitur, ante cuius tribunal omnis homo viuẽs in car
ne manifestabitur, vt referat vnusquisq; prout gessit in corpore, siue
bonũ siue malũ. 3. Verba impiorũ male permisim⁹ præualere nobis,
suggestionibus malis cõsensum dedimus: partim ignorãtia decepti,
partim cõcupiscentia ꝓpria abstracti & illecti, sicq; in multis te lau-
dabilẽ dominũ offendimus: ✳ tu verò es cui soli cõpetit ꝓpitiari ini-
quitatibus nostris, qui solus tã potens es vt valeas peccata dimittere,
tã insuper bon⁹ vt velis, quotiescunq; misericordiã pœnitẽtes posci- G
mus. Propter quod, tuã bonitatẽ contẽplantes, nostrã ex aduerso im
pietatẽ considerantes, merito ad te clamamus, exaudiri postulantes.
4. Illi verò beati sunt, quos tu ab æterno prædestinatos elegisti tibi
in filios adoptionis & regni tui, quósq; iam assumpsisti ex huius sęcu
li miseriis & infirmitatibus carnis, ad fœlicitatem regni tuĩ, & in tuã
perpetuã familiaritatẽ tibi iam associasti, vt amodo securi inhabitent
in aula illa amplissima & speciosissima cœlestis regni tui: quos (in-
quã) ad hanc fœlicitatẽ iam euocasti ex ærumnis corporis huius, me-
rito nos dicimus beatos. 5. Illic enim abundantia erit & perfecta sa-
tietas omnibus incolis beatæ hæreditatis illius, ibi & nos cũ illis qui
priores assumpti sunt, pariter satiabimur in plenitudine bonorũ, quę
præstabis in nobis in ostẽsione gloriæ & aspectu vult⁹ tui: ✳ prorsus
mundũ & sanctum est hoc gloriosum tẽplum tuum, in quo cũ tuis
beatis perpetuo inhabitabis, & est in iustitia, munditia, & puritate
admirabile, ita vt sanctius, mũdius, purius, immaculatius nihil valeat
excogitari. adeò vt nihil coinquinatum in eã valeat introire, nihilque H
vel minima ex parte immundũ in ea possit inueniri. 6. Et hoc proin
de qui adhuc in periculis versamur corporis huius, multis quotidie
delictis obnoxii, absq; cessatiõe te precamur, piissime Deus saluator
noster, vt nostris impietatibus iugiter propitiũ te exhibeas, & pecca-
ta dimittas debitoribus: ne forte impedimẽto fiãt nobis pertingẽdi
ad sanctũ illud tẽplum tuum: ✳ tu, inquã, Saluator noster, qui es spes
& fiducia omniũ inhabitantium super vniuersam terrã, in omnibus
finibus eius, atq; etiã in extremis maris in nouissimis insulis procul
à terra distantibus. 7. Tu qui in fortitudine virtutis tuæ montes ele-
uas in altitudinem suam, eósq; ascendere facis in sublimitatẽ altitu-
dinis suæ, paratus ad opus, & quasi accinctus in potẽtia tua, quę te fa
cit ad omne opus (quantumuis humanis viribus impossibile) sufficiẽ
tem & validum: ✳ & sicut in supremis montium operaris in potẽtia
tua, ita similiter & in profundo maris plenũ habes imperium, & ope
raris pro tuo libito: ipsum conturbans vbi volueris, etiã in profundi
tate sua, nedũ in aquarum superficie, sonũmq; ac tumultum fluctuũ

A

8 *Turbabuntur gẽtes, & timebunt qui habitant terminos à ſignis tuis:*

⁎ exitus matutini & veſpere delectabis.

9 *Viſitaſti terram, & inebriaſti eam:*

B

⁎ multiplicaſti locupletare eam.

10 *Flumen Dei repletum eſt aquis:*

⁎ paraſti cibum illorum, quoniam ita eſt præparatio eius.

11 *Riuos eius inebria, multiplica genimina*

C *eius:*

⁎ in ſtillicidiis eius lætabitur germinans.

12 *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ:*

⁎ & campi tui replebuntur vbertate.

D

13 *Pingueſcent ſpecioſa deſerti:*

⁎ & exultatione colles accingentur.

14 *Induti ſunt arietes ouium:*

⁎ & valles abunda-

ſeſe magno horrore collidentiũ. Tu enim & in altiſsimis montiũ, &
in profundiſsimis mariũ, æquam & eãdem habes poteſtatem. 8. Spe
cialiter verò in plenitudine tẽporis oſtendes admirabilẽ potentiam
tuam, quando p ropter admirabilia ſigna, atq; prodigia inaudita, con
turbabis gẽtes præ admiratiõe, & timere facies omnes populos, etiã
qui habitant in extremis finibus terrę: ⁎ populos exitus matutini ſiue
orientis ſimul & veſpere ſiue occidẽtis, tu delectabis & lætificabis in
mirabilib⁹ prodigiis tuis, quę exhibiturus es humano generi. Vniuer
ſi enim habitatores orbis (etiã qui in extremis orientis, vnde ſol ma
ne egreditur ſuper terram, & in extremis occidẽtis, quo ſol veſpere
reuertitur, habitant) mirum in modum præ admiratione conturba-
buntur & lætificabuntur propter nouitatem ſignorũ quę fient in fi-
ne temporum, & annunciabuntur per orbem vniuerſum. 9. In pleni
tudine enim temporis, quando tibi placuit manifeſtare miſericordiã
tuam, viſitaſti populum tuũ, habitantes ſuper terrã, in dulcedine gra
tiæ tuæ, mittens eis Meſsiam liberatorem & reſtitutorẽ omniũ: per
quẽ copioſe impleſti, abundéq; irrigaſti & fœcundaſti eos aquis ſa-
lutaris doctrinæ, & ſpiritualis gratiæ, quas tũ temporis copioſe feci-
ſti ſuper terrã fluere: ⁎ multipliciter valde ditaſti, & plurimum locu-
pletaſti habitatores terræ, eos qui ante fuerãt pauperes, inopes, fame
lici, & ſiticuloſi, abundanter cunctis implens bonis, ita vt nihil iã eis Lucæ. 1.
deſit in vlla gratia. 10. Impleuit Deus flumen ſuũ aquis, omnipotẽs 1. Cor. 1.
pater Chriſtũ ſuum (per quem mundũ voluit ſaluare & irrigare) im-
pleuit gratiis ſpiritus ſancti; dans ei non ad menſurã ſpiritum, vt ſic Ioan. 3.
de eius plenitudine omnes acciperẽt: ⁎ ſicq; ex plenitudine huius flu Ioan. 1.
minis cibum & potũ illis qui habitant ſuper terram paraſti, ſancte pa
ter omnipotẽs, vt eſuriẽtes paſceres, & potares ſitiẽtes. Ita enim de-
buit fieri præparatio terræ, ita debuit, & ita voluiſti eã viſitari & re-
nouari per aquas fluminis tui, & cibum ſpiritualem, quẽ paraſti eis.
11. Sãctos Apoſtolos diſcipulos atq; prędicatores tuos (in quos Chri
ſti plenitudo deriuata eſt, quẽadmodũ à fluuio in riuulos aqua dedu
citur) copioſe implebis ſpirituali gratia & ſalutari doctrina, ſicq; ex
eorũ abundantia multiplicabuntur nouæ plantationes, & generabũ
tur in te plurimi generatiõe noua quæ ex Deo eſt regenerati: ⁎ læta
bitur ipſa terra germinans in guttulis gratiæ Dei, per riuos defluẽri-
bus atq; ſtillantibus in ipſam deſuper, & profectũ ex deſuper ſtillãte
gratia accipient habitatores eius: quẽadmodũ terra corporalis quo-
dammodo lætatur & gaudet, ſtillantibus ſuper ipſam guttulis pluuię
temporaneæ. 12. Benedices tu Domine toti plenitudini & circulo tẽ
poris illius gratiæ & miſericordiæ, dabis benedictionem, & pones
miſericordiã tuam toti tempori gratiæ (quod ab aduentu Meſsię ad
conſummationem vſq; ſæculi perdurabit) omnibúſq; partibus tẽpo
ris illius benedices, ita vt nunquam claudas miſericordiam tuam, aut
gratiã abſcondas è tuis electis, donec annus iſte, ſiue hoc tempus gra
tiæ durabit, ſed permanebis cum eis vſq; ad conſummationem ſæcu
li: ⁎ & ex gratia tuæ benedictionis, cãpi tui (id eſt, Eccleſiæ tuæ, quas
tibi colis ad ferendum ſpiritualẽ fructum, quemadmodum agricola Matt. 28.
campum colit ad ferendos fructus corporales) replebuntur abundã-
tia omnium bonorum ſpiritualiũ, onuſtiq; erunt bonis fructib⁹ vir-
tutũ & virtuoſarum actionum, cuiuſmodi fructus tu requiris. 13. Ex
eadẽ quoq; benedictionis tuæ gratia pingueſcent & fœcundabũtur
paſcuæ deſerti, quod prius fuerat aridum, ſterile & infœcundum: po
pulus gentium, qui fructum nullum faciens Deo, quaſi deſertum re-
putabatur, cœleſti gratia conuerſus & impinguatus, fœcũdabitur cœ
leſti munere, vt fruct⁹ faciat dignos Deo: ⁎ & qui in populo Dei fue
rint eminentes, more collium, prępoſiti ſimplicibus, peculiari exulta
tione lætabuntur, & veluti accingẽtur, tanquã ad miniſteriũ ſibi cre-
ditum prompti & expediti: cum viderint ſibi cõmiſſos cõtinuo pro-
fectu in Deo creſcere. 14. Ipſi, inquam, præpoſiti & prælati in Eccle
ſiis, qui ante cæteros gradiũtur, verbo & exẽplo ſuis ſubditis ducatũ
viæ præſtantes, eoſdémq; per Euangelium Chriſto gignentes (ad eũ
modũ quo arietes ante oues gradiuntur, iiſdémq; ſunt generationis
principiũ) induti ſunt exultatione & gaudio, cum viderint filios ſuos
in veritate ambulãtes, ditari in omnibus ſpiritualib⁹ bonis, quo ma-
ius nõ poteſt cõtingere gaudiũ ſpiritualibus patribus: ⁎ humiliores

bunt frumento: autē & præpositis subditi in Ecclesia populi, nullius boni defectū pa E
✱ clamabunt, etenim tiētur, sed abundabūt frumento & pabulo spirituali, fructúmq; ferēt
hymnum dicent. copiosum honorum operū: ✱ ac tūc quidē maiores simul atq; mino
res, præpositi vna cū subditis, vna voce clamabūt in voce gratiarum
actionis, & cantabunt laudē tibi beneficētissimo & liberalissimo do
mino, qui præstiteris illis misericordiam tuam in sæculum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXIIII.

VErsu 1. Te decet hymnus Deus in Stō Psalmo 32. dicitur, Rectos decet laudatio. Hic autem,
Deum decet hymnus siue laudatio. Et vtrunq; verè dicitur. Nam rectos decet, hymnum &
laudem offerre Deo: ipsum autem Deum, à rectis decet accipere, Illos decet, vt soluant: hūc,
vt suscipiat. Alteram autē partem versus huius, Tibi reddetur votum in Hierusalem, ita in Elucida-
tione explanauimus, vt diuersam habeat sententiam à Priore. Per Sion enim Ecclesiam istam mili-
tantem, per Hierusalem verò triumphantem intelleximus. Votum autem reddendum diximus in su
perna Hierusalem, quoniā illic Deum pleno corde incessanter laudabimus. Donec enim in hac car-
ne degimus, laudare Deum pro voto non possumus, propter carnis multimodas miserias. Ibi autē, F
Apoc. 4. omni semoto & longissime excluso impedimento, plenam Deo & perpetuam laudē incessanter of
feremus: quomodo de quatuor animalibus in sacra Apocalypsi legitur, ꝙ requiem non habebant
nocte ac die, clamantia atq; dicentia, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus noster omnipotēs
qui est, & qui erat, & qui venturus est. Sicut tamen hæc distinctio non arriserit (maxime ꝙ in He-
bræo non habeatur particula illa, in Hierusalē) poterit has duas partes sub vna cōcludere sententia,
vt idem sit posterior quod prior, sitq; sensus, Te decet laus in Ecclesia, & tibi debet reddi votum, si-
ue pia cordis affectio, laudis, gratiarum actionis, & amoris in populo tuo. ¶ Versu 2. Exaudi oratio-
nem meam: ad te omnis caro veniet. Præter sensum in Elucidatione positum, potest & iste assigna-
ri, Exaudi tu Domine quam ad te fundo orationem, quoniam tu es ad quem venit supplicandi, &
orandi gratia, omnis homo viuens: quoniam ad te venit omnis homo, quicunq; postulare aliquid
voluerit, te debemus in omnibus semper requirere, tibíque de omnibus quæ desiderauerimus sup-
plicare: quandoquidem omnium tu habes potestatem. ¶ Versu 3. Verba iniquorum præualuerunt
Gene. 3. super nos. Quomodo primis nostris parentibus præualuerunt verba impii serpentis, quando illi
consensum præbentes, misere seducti fuere: ita & nos eorum posteri quotidie verbis impiorum se-
ducimur, partim per ignorantiam, quæ nos cæcutire facit, vt malum bonū existimemus, & bonum
malum: maxime vbi suauiloqui alicuius seductoris blanda & elaborata suasio accesserit: partim ve-
Iacob. 1. rò concupiscentia propria abstracti & illecti. Vnusquisq; enim (vt Iacobus sanctus ait) tentatur, à G
propria cōcupiscentia, abstractus & illectus. Facillime enim verba impiorum mala proponentium
nobis præualent, si concupiscentiæ quæ proponuntur arriserint. His ergo modis facile fit, vt quoti
Iacob. 3. tidie in multis omnes offendamus: sed iucundū est quod mox adiungitur, verbum miserationis. Et
iniquitatibus nostris tu propiciaberis. Est enim pulchra admodū sermonis propositi correspponden
tia, in partibus sibiinuicem oppositis, cū prius dicitur, Super nos præualuerunt verba impiorū: mox
verò econtrario subditur, Et iniquitatibus nostris tu propiciaberis. ¶ Versu 4. Beatus quem elegisti
& assumpsisti. Electionem hanc & assumptionem Elucidatio interpretatur, ad patriam cœlestē in-
troductionem: vt sit sermo talis, qualem solent homines in mundo adhuc habitantes, suámq; mul-
tiplicem miseriam & quotidianas offensas recogitantes, loqui in gemitu cordis, dicentes, O quàm
beati sunt ciues illi superni, qui istas iam miserias transierunt, quàm beata est illorum sors qui iam
in pace secura sunt compositi. Attamen qui volet, intelligere poterit etiā de præsenti vita, beatos es-
se secundum spem vitæ æternæ, quos Dominus elegerit ad saluandum, & quos assumpserit ipse
in suam protectionem, curam, custodiam, & in suam familiaritatem sibi adiunxerit: vt eos in huius
mundi tumultibus securos custodiat à malo, sicq; ad beatam vitam tandem bono fine perducat.
¶ Versu 5. Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. Secundum vsitatum loquendi modū H
dicitur templum Dei mirabile in æquitate, id est, plenissimū æquitate, ita vt nihil posset ibi iniqui-
tatis inueniri vel intromitti: quemadmodum cum dicimus hominem diuitiis, sapientia aut poten-
tia admirabilem, significare volentes, eum plenum diuitiis, sapientia, aut potentia. ¶ Versu 7. Præpa
rans montes in virtute tua. Præter expositiosionem quæ in Elucidatione posita est, potest versus i-
ste aliter intelligi, Qui montes ornas, & vestis herbis, graminibus, atq; arboribus, per fortitudinem
tuam. sicq; præparas, vel ornas, vel instruis in virtute tua. Cui expositioni satis fauet, quod habet
Chaldai. Paraph. Qui præparat cibum ibicibus montium, in virtute fortitudinis suæ. Quasi enim
præparantur & ornantur montes, quando arboribus, herbis, atque graminibus vestiuntur & or-
nantur, vt valeant in eis animalia inuenire suum pabulum. Nonnulli verò montes istos Dei virtu-
te præparatos, spiritualiter intelligunt, sanctos Apostolos & Apostolicos viros, quos Deus
præparauit in eximia virtute sua, ad ædificium Ecclesiæ, & fundamentum solidæ veritatis in
æternum stabiliendæ: mystice item intelligentes conturbationem profundi maris, & soni flu-
ctuum eius, commotionem populi gentium, quæ facta est tempore gratiæ ad prædicationē san-
ctorum Apostolorum. ¶ Versu 8. Exitus matutini & vespere delectabis. Magna videtur in hac parte
esse difficultas, quoniam in ea nulla apparet completa sententia. Fiet autem facilior lectio, si aliquid
subaudiatur, iuxta quod in Elucidatione indicauimus, ad hunc modum, Homines exitus matuti-
ni & vespere delectabis, vel habitatores exitus matutini & vespere, capiendo totum illud exitus

A matutini, vt sit genitiui casus, pro oriente, ex quo sol mane egreditur: & vespere pro occidente, ad
quē sol vespere reuertitur, vt intelligantur habitatores orientis & occidentis. Cui sententiæ satis ac-
cedit, quod secundum sententiā quidā vertit ex Hebræo, Facies lætos ouare, qui agunt ad ortum so
lis, quiq; ad occasum: Posset etiam subaudiri ablatiuus, tempore, ad hunc sensum, Timebūt qui habi
tant terminos à signis tuis, lætificabis habitatores orbis, tēpore exitus matutini & vespere, hoc est,
mane & vespere lætos facies eos, vt cantent laudem & hymnū tibi, vel lætificabis, & cantare facies
eos à solis ortu vsq; ad occasum. Atq; huic consonat quod habet Chald. Paraph. Ab ortu matuti-
no & vespere, ordinabis in ore eorum laudē. Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Egressus matu
tini & vesperi laudantes facies, quod eandem habet cum nostra lectione obscuritatem. Quod au-
tem quidam pro delectabis, legunt delectaberis, vitiosum est. Nam & in Græco & in Hebræo & in
correctioribus codicibus Latinis, verbum actiuum ponitur, non passiuum. ¶ Versu 10. Flumen Dei
repletum est aquis. Potest per hoc flumen Dei, præter expositionem in Elucidatione positam, intel
ligi populus fidelis, qui à fonte Christo impletur aquis, dum de eius plenitudine accipiunt omnes Ioan. 1.
credentes. In postrema autē parte, cum dicitur: Quoniam ita est præparatio eius, relatiuum eius, ac-
cipiatur genere fœmineo, referátq; terram de qua in priore versu dictum fuerat, Visitasti terram, &
B inebriasti eam, iuxta sententiam in Elucidatione positā. Alii verò putant referri ad cibum. Neque
sic incōmoda habebitur sententia. Beatus tamen Hieron. in sua versione ex Hebræo priori senten-
tiæ aperte astipulatur, genere fœminino vertens, Quoniam sic fundasti eam: quod manifestū est ad
cibum referri non posse. ¶ Versu 11. Riuos eius inebria, multiplica genimina eius: in stillicidiis eius
lætabitur germinans. Pronomen eius tertio repetitum, vbiq; referre videtur terram: quoniam eo-
dem casu fœmineo, tam in Græco q̃ in Hebræo, quolibet prædictorum locorū ponitur. Riuos au-
tem in Elucidatione diximus sanctos Apostolos, idq; cōparatione (vt arbitror) nō inepta. Est enim
Christi diuinitas, siue ipse Deus pater, quasi fons vnde manat originaliter omnis gratia viuificans:
Christus autē homo, veluti flumen est, quod à fonte prędicto secundū plenitudinē impletur: sancti
Apostoli atq; eorum successores, velut riuuli sunt, per quos aquę fluminis deriuantur in vniuersam
terram. Neq; enim per semetipsum Christus dominus secundū humanitatis formam vbiq; terrarū
prædicauit Euangelicam gratiam, sed missis Apostolis in omnem terram diffudit gratiæ suæ pleni-
tudinē. Quod si cui nō placebit hæc comparatio, potest simpliciter intelligere per riuos, siue sulcos
terræ omnes humiles, & contritos corde, qui se diuinæ gratiæ capaces effecerint per pœnitentiam.
Huiusmodi enim qui corda sua (iuxta Prophetæ monita) sciderint per pœnitentiā, implebuntur & Ioel. 2.
irrigabuntur aquis gratiæ Dei. Siquidem humilibus Deus dat gratiā. ¶ Versu 12. Bened. coron. anni 1. Petr. 5.
benig. tuæ. Annum diuinæ benignitatis, vocat Psalmista tempus nouę legis & gratiæ, quod Paulus
C Apost. ex authoritate Esaiæ Phrophetæ appellat tēpus acceptabile, & diē salutis, cum ait, Ecce nūc
tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Quod tēpus & alibi apud Esaiam cap. 16. annus acceptus Esa. 49.
vocatur, in ea Prophetia quæ de Saluatore Christo loquitur, in hunc modū, Spiritus domini super 2. Co. 6.
me, eo q̃ vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, &c. prædicare annum domini acceptum, & Esaiæ. 61
in diem retributionis. Facit autē difficultatem nōnullā sermonis, quod non dicitur simpliciter Be- Lucę. 4.
nedices anno benignitatis tuæ. (Nam id facilē vtcunq; haberet intelligentiā) sed dicitur, Benedices
coronæ anni benignitatis tuæ. Difficile autem videtur, quid sibi velit corona ista anni benignitatis
Dei. Accipiend⁹ est ergo ꝓpositus sermo, ad hūc sensum, Benedices anno gratiæ per circuitū, pérq;
totū Circulum, & (vt ita dicam) coronam: vt hoc loquēdi modo insinuetur totalitas & plenitudo,
quantū ad temporis gratiæ benedictionē, secundum sententiā in Elucidatione prolixius expositā.

LXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Videtur huic Psalmo dedisse materiam insignis aliqua victoria, aut liberatio magnifica de manu hostiū, sub quibus Israeliticus populus antè graui seruitute fuerat afflictus: pro qua salute gratias agere volens Psalmista, in persona populi totum Psalmum hunc cecisse putatur: in quo, ad Dei laudem conuo-
D *cat vniuersos habitatores terræ, ad considerandum opera admirabilia altißimi, quæ operatur pro filiis homi num, specialiter cōmemorans memorabilem illam maris rubri pro patribus exsiccationem, ac deinde factam populi liberationem (præmissa iterum laudis exhortatione) proponens, q̃ per ignem & aquam eduxerit populū suum Deus in refrigerium. Propter quod, in gratiarum actionem, holocausta omnis generis offerre, & vota in tribulatione promissa persoluere pollicetur, in gratitudinis testimonium. Rursum versu decimoquinto, velut ad concionem conuocans omnes timentes Deum, exponit ad finem vsque Psalmi, quam in oratione à Deo accepit misericordiam, sicque in Dei benedictione (vti incœpit) plenus gaudio Psalmum terminat.*

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXV.

1 Iubilate Deo oīs terra, Psalmum dicite nomini eius: ✳ date gloriam laudi eius.

2 Dicite Deo, quàm terribilia sunt opera tua domine:

IVbilate Deo omnes inhabitatores orbis terræ, psalmos & hymnos canite nomini eius, quod est gloriosum & benedictū in sæcula: ✳ date gloriā, & exhibete omnē honorem laudi eius, ipsúmque super omnia laudabilem vt laudandus est glorificate. 2. Dicite domino in confessione magnitudinis eius, q̃ admirabilis & q̃ stupenda sunt opera tua potētissime Deus, quæ tu ostendisti in creatione, gubernatione, dispositione & instauratione rerum omnium, peculiariter quoq; pro salute Psal. 118.

** in multitudine virtu
tis tuæ mentientur tibi
inimici tui.*

Exod. 8. 9. &. 10. 3 *Omnis terra adoret
te, & psallat tibi: psal-
mum dicat nomini tuo.*
4 *Venite & videte ope
Exod. 14 ra Dei terribilis in con-
siliis sup filios hominũ.*
5 *Qui conuertit mare
in aridam:
* in flumine pertransi
bunt pede, ibi lætabi-
mur in ipso.*
6 *Qui dominatur in
virtute sua in æternum:
* oculi eius super gen-
tes respiciunt:
* qui exasperant, non
exaltẽtur in semetipsis.*
Hebr. 4. 7 *Benedicite gentes
Deum nostrum: & au
ditam facite vocem lau
dis eius.*
8 *Qui posuit animam
meam ad vitam:
* & non dedit in com
motionem pedes meos.*
9 *Quoniam probasti
nos Deus, igne nos exa-
minasti:
* sicut examinatur ar
gentum.*
Esaię. t. 10 *Induxisti nos in la
queũ: * posuisti tribu-
lationes in dorso nostro:
* imposuisti homines
super capita nostra.*
11 *Transiuimus per i-
gnẽ & aquã: * & edu
xisti nos in refrigeriũ.*
12 *Introibo in domum
tuam in holocaustis:*

electorum tuorum: • tam terribilia, inquam, sunt opera tua, vt ob E
magnitudinem potentiæ tuę etiam inimici tui, qui ex corde te non
amant, metu seruili compulsi mentiantur tibi, simulantes seruire tibi
& velle implere voluntatem tuam, cum non ex animo velint: quẽ-
admodum impius Pharao fortitudine manus tuæ compulsus, & pla-
gis perterritus ac fatigatus, plurib⁹ vicibus promisit seruo tuo Moy
si dimittere populũ, quod tamen relaxata manu tua non præstabat.
3. Omnes qui inhabitant terrã, summum tibi impendere debent ho
norem, téq; vt summũ & super omnia excelsum solum verum Deũ
adorare, tibiq; laudem decantare: psallere debent omnes & cantare
dulcia laudis, & gratiarũ actionis cantica, nomini tuo magno & be-
nedicto in secula. 4. Venite vniuersi habitatores orbis, adiungite
vos mihi, mecúmq; pariter attendite, vt profundiori contemplatio-
ne consideretis opera Dei: qui Deus terribilis est, nimiúmque admi-
rabilis ac stupẽdus in cogitationibus suis, quas cogitauit de filiis ho-
minum, in iis quæ voluit operari & facere pro seruis suis vilib⁹ & in-
firmis, de genere mortalium. 5. Qui per virtutẽ suæ potentiæ mare F
rubrum ita exsiccauit, ac si fuisset terra arida, ita vt non solũ transna-
tare, verumetiam per mediũ siccati aluei siccis vestigiis perambulare
re possent patres nostri, filii Israel, fugientes Aegyptios: • & in loco
fluminis, vbi prius aquæ fuærant copiosissimæ, pertransibant pedi-
bus suis patres nostri: ibi lætabantur magnifice in ipso Deo suo, qui
tanta suo populo ostendisset ad salutem suam prodigia. 6. Ipse est
qui in virtute omnipotentiæ suæ dominatur, & imperium tenet vni
uersale super vniuersum orbem, nullo vnquã temporis fine claudẽ-
dum, sed absque termino imperpetuum duraturum: • oculi eius ad
omnes populos respiciunt, contemplatur per suam omniscientiã bo
nos & malos, vt vnicuiq; reddat pro suis operibus congruam mer-
cedem: • atq; ob hoc, homines inobedientes, rebelles, & qui irritant
suis impietatibus Deum, caueant sibi à superbia, non glorientur in
semetipsis, quasi impunè sint euasuri. Non enim effugient manus e-
ius, cuius oculis nuda & aperta sunt omnia, & cui non potestas deest
aut potentia, ad inferendam vindictam. 7. Benedicite omnes popu- G
li, & collaudate dominum Deũ nostrum, & voces laudis eius facite
audiri palam omnibus, ita vt resonent vbiq; voces laudationis eius:
in publico & aperto detis illi confessionem, vt palam exaudiant om-
nes. Dignissimus enim est, cuius laudes resonent per ora omnium su
per vniuersam terram. 8. Ipse enim constituit animas nostras ad
vitam qui ex bonitate electionis suæ nos elegit ad vitam, & à morte
præseruando custodiuit ad vitam: • non permisit commoueri in la-
psum & mortem pedes nostros, non est passus nos mortificari ab ho
stibus nostris. 9. Quanquam enim hactenus nos populum tuum
multis passus es calamitatibus corporalibus affligi ab hostibus, non
id tamen egisti vt nos deleres, vel morti traderes: sed ad nostrum cõ
modum omnia disposuisti, vt nos probares & examinares, vtrum in
lege tua constantes inueniremur: • & quemadmodum in camino i-
gnis examinatur ac purificatur argentum, ita nos in camino tribula-
tionis voluisti probare & mundare, per patientiam ad purum exco-
quendo scoriam, vt essemus coram te velut argẽtum probatissimũ. H
10. Permisisti olim tua voluntate super nos venire, & ad tẽpus per-
manere laqueum captiuitatis, iugum seruitutis sub gentibus alieni-
genis, quæ in circuitu nostro sunt, & principibus eorum: • passus es
graues tribulationes & afflictiones super nos venire, quas portare &
sustinere debuimus, ac velut incuruato dorso gestare: • sub vilissima
seruitute hominum alienigenarũ & infidelium siuisti subiectos nos
fieri, seruitute vtiq; tanta, tam graui & tã contemptibili, vt quasi su-
per capita nostra viderentur ambulare dominatores nostri, qui nos
sibi subiugauerant. 11. Ita nos transiuimus per difficilima & laborio-
sissima discrimina: experti sumus & passi, te permittente, quæ vide-
bantur intolerabilia, quomodo si quis ignem & aquam transeat: •
nunc autem eduxisti nos in refocillationem & requiem qualemcũ-
que, à tantis laboribus, postquam placuit tibi iterum reuerti ad po-
pulum tuum, & præstare nobis de inimicis victoriã, sub quibus an-
tè victi ac prostrati iacebamus. 12. Proinde de tribulatione, tuo mu-
nere liberati, introibimus ante cõspectum tuum, in templũ sanctũ

A **reddā tibi vota mea,*
q̄ distixerūt labia mea.

13 *Et locutū est os meū*
in tribulatione mea.
14 *Holocausta medul-*
lata offerā tibi cum in-
censo arietū: offeram*
tibi boues cum hircis.

B 15 *Venite, audite, & *
narrabo omnes qui ti-
metis Deum, quanta fe
cit animæ meæ.
16 *Ad ipsum ore meo*
clamaui, & exaltaui
sub lingua mea.
17 *Iniquitatē si aspexi*
in corde meo, non exau-
diet dominus.
18 *Propterea exaudi-*
C *uit Deus, & attēdit vo*
ci deprecationis meæ.
19 *Benedictus Deus q̄*
nō amouit orationē meā
& miam suam à me.

tuū, cum holocaustis quæ offerimus corā te, in testimonium gratitu dinis: * persoluemus tibi vota quæcunq; pro nostra saluatione, vel pollicitatione certa tibi consecrauimus: vel etiā proposito bono offerre decreuimus, cum adhuc in tribulatione ageremus, quæ aperue runt vel egressa sunt labia nostra, bne est, quæ per labia nostra polliciti sumus, vel consecrauimus tibi .13. Et quæcunque per os nostrum loquuti sumus, cū adhuc in tribulatione essemus, ea tibi promptissimo animo volumus cuncta persoluere: neque iam extra periculum positi ita infideles erimus, vt obliuiscamur eorum, aut persoluere ea negligamus, quæ in tribulatione nostra polliciti sumus.14. Holocausta electissima, pinguissima, ac delicatissima, medullis & adipe plena, offeremus tibi, simul & arietes quos incendemus in holocaustum coram te: * offeremus tibi boues pariter & hircos, nō viles, neq; minimi pretii hostias, ne de peioribus aut vilioribus tibi faciamus immolationem: & in vniuersum ex omnibus quæ tibi grata esse cognouerimus ad sacrificandum, ea offeremus ante conspectum tuum eaq; & pretiosissima & electissima.15. Accedite verò huc ad me omnes qui timorem habetis domini, & auribus percipite quæ ego vobis dicturus sum & narrabo vobis, quanta fecerit paupercułæ animæ meæ. Nequeo enim celare aut intra me cōtinere Dei beneficia, tam sum gaudio plenus, vt necesse mihi sit in commune effundere omnibus .16. In tribulatione positus ad ipsum ex cordis intimo per os meum clamaui, ipsum in oratione fideliter inuocaui & exaltaui, magnificauiq; eum in lingua mea, ipsum solum Saluatorem cōfitendo, ipsiq; vota tacite faciendo pro consequutione auxilii .17. Veruntamen si iniquitatem vllam aspexissem in corde meo, si vllius mihi peccati fuissem cōscius, profecto non exaudisset me dominus, auertisset à clamore meo aures misericordiæ suæ, donec per pœnitentiam studuissem cor meum ab iniquitate emundare .18. Et quia omni cura studui corde purgato ad illum orationē meā effundere, iccirco exaudiuit me dominus, & aurem suam inclinauit ad exauditionem vocis meæ .19. Et verè benedictus sit atq; laudatus in æternum dominus Deus meus, qui non abiecit orationem serui sui, neq; repulit eā à conspectu suo, sed accedere permisit, & ascēdere fecit vsq; ad thronum gratiæ suæ, vt exauditionem reportaret, neq; item misericordiam amouit aut prohibuit à seruo suo, sed eā vsque ad me venire permisit, mihíque auxilium & salutem ferre præcepit sola bonitate sua: etiamsi ex memetipso tanta gratia minime dignus existam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXV.

VErsu.2. In multitudine virtutis tuæ mentientur inimici tui. In hoc verè maxima declaratur
Dei potentia, quod etiam inimicos compellit interdum sua potestate, ad exhibendum sibi
ficta obsequia: quemadmodum in exemplo Pharaonis, quod proponit Elucidario manife-
stissime apparet: qui cum plagis Dei affligeretur, Moysen petiit apud dominum fieri pro se inter-
cessorem, promittens, populum Dei dimittere: quod tamen à plaga, Moysi oratione liberatus, face
re recusabat, donec adueniens plaga alia rursum mentiri compelleret, iam antè fœdifragum. Simi- Exo.8.9.
D le ferè & de Philistinorū principibus, propter archam Dei fœdissimo vulnere percussis, legimus: &.10.
qui consilio sacerdotum & diuinorum, ad placandum Dei iram, & satisfaciendum pro peccato, q̄ 1.Re.6.
archam Dei infideles apud sese detinuissent, iuxta numerum prouinciarum suarum fecerunt quin-
que anos aureos, & quinque aureos mures: quoniam in his plagis fuerūt percussi, sicque compulsi
gloriam dederunt Deo Israel, vt manum suam releuaret ab eis, & à diis suis, & à terra sua: quando
& plaustro nouo ob reuerentiā imposuerūt archam domini, iungentes in plaustro duas vaccas fœ-
tas, quibus iugum non fuerat impositum: ipsis quoq; satrapis vsque ad terminos Philisthiim inse-
quentibus. Cum hæc, inquam, timore & vltione dira compulsi, facerent alienigenæ Philisthæi, veri
Dei inimici, animo neutiquam recto ad colendum Deum, sed tantum necessitate quadam ad eua-
sionem pœnæ, re ipsa tamen gloriam illi dantes, quem sic similiter timebant: nónne recte dicemus,
q̄ & hic præ multitudine virtutis Dei, mentiti sunt illi inimici eius? Idem omnino de impio Antio
cho dicendum, qui in diebus suis nouissime, morbo fœdissimo à Deo percussus, epistolas scripsit 2.Ma. 9.
ad Iudæos, pietas fictæ, & solis tormentis extortæ pietatis: cū antè obstinatissimo animo aduersus
locum sanctum, & legem Dei sanctam impiissime desæuisset. ¶ Versu .4. Venite, & videte opera
Dei, terribilis in cōsiliis super filios hominum. Secūdum vulgatam lectionem nostram, dictio ter-
ribilis accipi debet casu genitiuo, ac iungi cum genitiuo Dei, vt sit sensus, Videte opera Dei, terri-
bilis in consiliis, id est, Dei qui est terribilis. Psalterium autem Romanum sic habet, videte opera
domini quàm terribilis in consiliis super filios hominum. Iuxta quam lectionem nominatiuo ca-

accipi debet terribilis,quomodo habet etiã lectio Græca ὡς φοβερὸς ἐν βουλαῖς. ¶Versu.5.Qui conuer E
tit mare in aridam , in flumine pertransibunt pede . In Elucidarione vtranque partem de transitu
maris rubri exposuimus. Posset tamen pars prior sola,de maris rubri diuisione intelligi : posterior
autem,de diuisione Iordanis fluuii,qui exiccatus fuit diuina virtute,vt transirent per eum filii Isra-
el ad terram promissionis. Vtrunque enim horum,admirabile & celeberrimum opus fuit.Et huic
expositioni manifestę consonat Chald.Paraphrasis,quæ sic habet,Qui conuertit mare rubrum in
siccum,in flumine Iordanis transierunt filii Israel pedibus suis.In eo autẽ quod sequitur, Ibi læta-
bimur in ipso,videtur temp⁹ futurũ poni pro præterito,& persona prima pro tertia,vt sit sensus,
Ibi lætabuntur,scilicet patres nostri,in ipso Deo Saluatore suo.Vel secundum tempus futurũ,læta
bimur nos etiam posteri in ipso domino,quoties recordabimur ista quæ pro patribus fecit mirabi
lia, confidentes, ꝙ similiter & nos velit ac possit etiã de maximis periculis liberare . Vel secundum
mysticam intelligentiã,nos fideles & Christiani,ibi lætabimur,in ipso Saluatore: quoniam ille ma
ris rubri transitus per quem effugiebant patres Israelitici Pharaonis imperium,signũ erat & figuræ
nostri baptismi,quo diaboli euadimus imperiũ: propter quod, nos ibi lætamur in spiritu,mysticã
intelligentiam & significationem rei gestæ considerantes.¶Versu.8.Qui posuit animam meam ad
vitam:& non dedit in commotionem pedes meos.Pulchre hic versus secundum mysticam intelli- F
gentiam accommodari poterit ad vitam futurã, vt Deus per suam prædestinationem & protectio
nem intelligatur electos suos ponere,siue cõstituere ad vitã sæculi futuri, & non dare in cõmotio-
nem pedes eorum:quoniã pedes eorum in lapsu præseruat,atq; eruit,si in peccatũ inciderint.Con
sentit huic sententiæ quod habet Paraphrasis Chaldaica, Qui connumerauit animã vestram in vi-
tam mundi venturi,& non permisit commoueri pedes nostros.¶Versu .11. Transiuimus per ignẽ
& aquam , & eduxisti nos in refrigerium . Transiisse per ignem & aquam prouerbialiter dicitur,
qui per difficillima quæq; probatus euasit,qui nihilo non est difficiliũ rerum & miseriarum exper
Num.31. tus.Ambo enim hæc elementa,& sola,probant ac purgant.Vnde Nume.31.Eleazar sacerdos, viris
exercitus qui pugnauerant aduersus Madianitas,præscribit,dicens: Aurum & argentũ,& æs,& fer-
rum,& plumbum,&,stannũ,& omne quod potest trãsire per flammas,igne purgabitur : quicquid
autem ignẽ non potest sustinere,aqua expiationis sanctificabitur.Populus itaq; domini,qui plenè
se variis tribulationibus agnoscit probatũ,dicit per ignem& aquã se transiisse.Prouerbialiter quo-
que & illud quod in priori versu dicitur , Imposuisti homines super capita nostra, significat vilem
& ignobilissimã,angustissimámq; seruitutem,sub imperiosis& crudelibus dominatoribus.Cõtem
ptum enim sonat & ignobilem subiectionẽ,quod dicitur,Homines imposuisti super capita nostra.
Iosu.10. Vnde in lib.Iosue,principes Israelitici exercitus,ex iussu ducis Iosue,colla regum quinq; eductorũ G
de spelunca calcauerunt Iosue promittente calcantibus , ꝙ similem victoriã populo suo dominus
esset daturus de vniuersis hostibus suis . ¶Versu .12. Reddam tibi vota mea,quę distinxerunt labia
mea.Clarius Hieronymus ex Hebræo:Quæ promiserunt labia mea. Felix nobiscum habet,Quæ
distinxerunt labia mea,vel quæ aperuerunt, hoc est, quæ egressa sunt super labia mea,quæq; semel
promisi & voui.Quasi enim labia distinguit,diuidit,& aperit ꝓmissum,quod ex ore egreditur,atq;
ita diligenter attendendũ est, quod secundum constructionẽ,quæ relatiuum nominatiui casus,est
verbi suppositũ: & labia mea accusatiuus à verbo transitiuo à posteriori parte rectus. Vota enim la
bia distingunt atq; aperiunt, quoniã per labia egrediuntur:tametsi communius & vulgarius cõtra-
ria accipiatur cõstructio.vt labia intelligãtur distinguere vota,id est,loqui vel promittere.Quãtum
autem ad id quod de votis reddendis hic dicitur,illud aduertendũ est,non satis esse,si homo ea red
dat quæ tanquã vota promittit,cũ obligatione,absq; libertate reuocandi aut omittendi (quę nunc
vsus habet peculiariter vota appellari)sed insuper etiã conuenire & iustũ esse,vt ea quæ firmo pro-
posito tantum decreta sunt , absq; huiusmodi libertatis abdicatione , & necessitatis constructione
Deo post liberationẽ persoluantur.Contingere enim potest,vt absq; vllo speciali tali voto, solum,
propositũ animi bonum,Dei misericordia respiciens, hominẽ liberet de tribulatione, siue corpo-
rali, siue spirituali,pro cuius liberatione clamat ad Dominũ, Quo casu,ingratus proculdubio iudi H
cabitur homo ille,si liberatus bonũ cordis propositũ,quod Deus aspiciebat,nõ studeat adimplere
Queadmodũ(exempli gratia) si quis in infirmitate graui positus,propositũ bonũ faciat,bona cun
cta pauperibus pro Dei amore se distributurũ,si Dei clemẽtia permaneat superstes,Deus aũt pro-
positum bonũ aspiciens,desideriũ impleat ægrotantis,& de lectulo doloris faciat consurgere labo-
rantem:quis nõ huiusmodi hominem vt ingratũ,& male fidum,atq; iniquũ iudicabit, si post recu-
peratam sanitatẽ negligat quæ in tribulatione proposuit?An nõ sic agere, Deo est illudere?Nõ so
lum ego vota illa, quę vulgo vota vocamus, vir iustus de tribulatione liberatus debet reddere ,sed
etiam quæ generaliter vota nuncupantur,pia cordis proposita,& affectiones deuotas, ad exequu-
tionem merito debet deducere,si perfecte iustus & pius velit haberi.Plura super hac re diximus in
annotationibus Psalmi quadragesimi noni,pertractantes versiculum illũ, Immola Deo sacrificiũ
laudis,& redde altissimo vota tua.¶Versu,14. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso a-
rietum: offeram tibi boues cum hircis. Possunt hæc secũdum mysticam intelligentiam pluchre ex-
poni.vt per holocausta medullata intelligatur deuotio cordis , per charitatem ad deum tendentis,
& quæ sub hac comprehenduntur spiritus exercitia , Deo gratissima, velut holocausta medullata:
per incensum arietum,concrematio motuum interiorũ:per ignem charitatis,obsequiũ Dei: per bo
ues,vires omnes tam corporis q̃ animæ,simul & corporis membra,quæ Deo sacrificamus,cum di-
uinis obsequiis,& exequutioni voluntatis eius deputamus ac consecramus : per hircos verò fœdos

A sensuales motus, quos iugiter Deo iugulare & immolare debemus, qui Deo placere volum⁹. ¶ Versu .16. Et exaltaui sub lingua mea. Deprauate hîc nonulli legunt exultaui, pro, exaltaui. Exultaui. Exaltaui enim legendum est, per a, in secunda syllaba, non per u, exultaui: id quod tam ex Græco quã ex Hebræo fit manifestũ, Siquidẽ in Græco habetur ὕψωσα, quod exaltaui significat. Similiter & ei⁹ quod in Hebræo ponitur radix est verbum, quod significat extulit, exaltauit, vel eleuauit. Cõsentit etiam translatio Beati Hieronymi ex Hebræo, quæ habet exaltaui, non exultaui. Alii verò ex Hebræo interpretes vertunt genere passiuo, Exaltatus est sub lingua mea, quod eandem habet sententiam cum lectione nostra. Exaltare autem Deum sub lingua, aliqui dictum putant, pro in lingua, quemadmodum Beatus Hieronymus vertit ex Hebræo, Exaltaui in lingua mea: quemadmodum illud in alio Psalmo, Sub lingua eius labor & dolor, quidam intelligũt idem esse quod in lingua eius. Alii verò proprietatem significationis particulæ sub considerantes, dicunt sub lingua exaltare idem esse quod in corde exaltare, ac velut in occulto silentio. Quoniam enim de cordis profundo ad linguam ascendere debet sermo, ob hóc, quasi sub lingua esse dicitur exaltatio, dũ adhuc in cordis secreto continetur. Secundum quam expositionem, apta valde habebitur sententia. Qui enim ore ad Deum clamat, neque solo ore, sed corde pariter Deum exaltans, ac deinde, omnem iniquitatem, quę impedire posiit exauditionem, abiicit, hunc indubitatum est à Deo exaudiri. Psal. 9.

B

LXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste verfibus breuis, sed affectu maximus, oratio est populi fidelis, Dei fauorem, misericordiã, & benedictionem multa verborum replicatione postulantis, pro omnium populorum illuminatione, & ad vnius veri Dei cultum conuersione.

SEXAGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Deus misereatur nostri & benedicat nobis: ✳ illuminet vultũ suũ super nos, & misereatur nostri.*

C 2 *Vt cognoscamus in terra viam tuam: ✳ in omnibus gentibus salutare tuum.*

3 *Confiteantur tibi populi Deus: ✳ confiteãtur tibi populi omnes.*

4 *Lætentur & exultent gentes, quoniam iu*
D *dicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.*

5 *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes: ✳ terra dedit fructum suum.*

6 *Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus:*

Misereatur populi sui dominus Deus noster, peccata dimittendo debitoribus, & gratiã conferendo pœnitentibus: ac benefaciat nobis, sua benedictione spirituali, nos fœcundando & locupletando in omnibus verè bonis: ✳ illucescere faciat super nos benignũ aspectum vultus sui, ostendátq; nobis placatã faciẽ suam, & faciat nobiscũ misericordiam. 2. Vt à respectu & irradiatione vultus eius illuminati, cognoscere valeamus in terra ista, absq; te domine tenebris & cæcitate plena, viam in qua tu nos ambulare præcepisti, & per quam ad te peruenire valeamus: vt intelligere possimus, viam mandatorũ tuorum, & non ambulemus vias tenebrosas, vias malas peccatorum, quæ perducunt in damnationem: ✳ vtq; à te ô lux prima, illuminati, cognoscamus in omnibus gentibus, tribub⁹, populis: & linguis, salutem tuam, quam voluisti communem esse toti generi humano, vt huius salutis cunctæ nationes quærant fieri participes. 3. Ita fac domine, vt de tua luce illuminati populi te agnoscant, in te credant, tibiq; laudem dent ac confessionem, non alienis diis, quos pleriq; ignorãtes colunt, sed tibi soli vero & viuo Deo: ✳ ita, inquam, fac vt tibi dent confessionẽ vniuersi populi, & vno animo omnes seruiant tibi. Sic enim dignũ & iustum est, vt omnes tibi seruiant & confiteantur, qui omnes æq, solus tua potentia, sapientia, & bonitate condidisti. 4. Fac lætentur in te nationes, & in te summo gaudio spiritus exultent, fide te agnoscentes: quoniã tu vt iudex æquissimus populis pręsides, iudicãs eos in summa iustitia, nemini calumniam faciens, neminẽ per vim opprimens, neminem potestate tyrannica supplantans: sed in summa ęquitate omnia agis & dispensas, & in eadẽ summa æquitate tua populos moderaris atq; gubernas infinita & inæstimabili sapientia: quæ populis merito iusta debet esse lætitiæ & exultationis causa, si tantum tui vultus lumine illustrati, talem te fide cognoscant. 5. Ita fac suauissime Deus, vt tibi confessionẽ & laudẽ persoluãt omnes populi, vt te vna fide & vno animo omnes adorent ac prædicẽt, quẽadmodum dignus es solus ab omnibus confessionem & gloriam accipere: nam & terra fructum suum ex tua benignitate largitur omnibus populis, de cuius diuitiis, tua gratia, vniuersi reficimur & sustentamur: proferẽte ipsa ex virtute benedictionis tuæ cibum cõmodum, ad sufficientiam omnibus populis: vt vel hoc solo merito tibi sint deuicti tuóq; seruitio astricti. 6. Benedictionem suam largiatur omnibus nobis Deus pater omnipotens, increatus, & ingenitus: benedictionem largiatur nobis Deus ingeniti patris vnigenitus filius, verbúmque ipsius consubstantiale, & per omnia coæquale qui pro nobis homo fieri dignatus est in temporis plenitudine benedictionem largiatur

✳ & metuant eum omnes fines terræ.

nobis Deus spiritus sanctus, à patre & filio indifferenter procedens, patrique ac filio consubstantialis, & per omnia coæqualis: hunc, Deum, sic trinum, & tamen substantialiter vnum, trinum in persona, vnum in essentia, timeant, reuereantur, diligant, colant, honorent, & adorent omnes mortales, vbicunque tandem locorum habitantes, etiam qui extrema orbis incolunt, & fines terræ inhabitant. Solus enim ipse Deus trinus & vnus est, qui ab omnibus debet venerari, & super omnia adorari: qui est benedictus in sæcula. Amen. E

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXVI.

VErsu .1. Illuminet vultum super nos. Illuminet positum est pro illustret. Clarior enim & magis propria est oratio, si dicamus, Illustret vultum suum super nos, quomodo vertit Hieronymus, hoc est, Vultum suum lucere faciat super nos, suo vultu nos illustret vel illuminet, lucis suæ radio nos collustret, vt ex eius videlicet aspectu, & ipsi suscepto in nobis radio illuminemur, quemadmodū sol corporeus, cum faciem suam illuminat vel illustrat super homines, sui luminis radio eosdē collustrat & illuminat, vt viderunt qui ante Solem illucescentē degebant in tenebris. F Huic autem quod in proposito ponitur, Deū illuminare vultum suū super homines, cōtrariū est, Deum abscondere faciem suā ab hominibus. Abscondit enim à peccatoribus impœnitentibus Deus vultū suum, sed super homines bonæ voluntatis, aut pœnitentes peccatores, vultū suum illuminat. ¶ Versu. 3. In omnibus gentibus salutare tuū. Hæc est latitudo veræ charitatis, vt omniū salutem totis præcordiis sitiamus, & iugiter apud Deū postulemus. Propter quod in oratione hac saluberrima, nō sat erat dixisse, Vt cognoscamus in terra viam tuā. sed adiicitur quod latius est, & ad omnes se extendit nationes, In omnibus gentibus salutare tuū. Cui etiam secundū cōsimilem generalitatem cōsonant quæ sequuntur, Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. ¶ Versu. 4. Lætentur & exultent gentes, quoniā iudicas populos in æquitate. Verè iusta exultationis materia est populis, ꝙ talem habeant iudicem, qui in æquitate iudicat. Ita enim certò quisq; scire potest se (modò velit) salutem consequuturū, id est, si à malo velit abstinere, & operari bonū. Quòd si iudicē haberemus iniquum, qui non secundum æquitatem faceret iudicium, nemini certa esset spes salutis, quantuncunque diligenter ac sedulò in vita bonis vacasset operibus. Semper enim metueret de iniquitate iudicis: ne forte (vt frequenter solet in humanis rebus fieri) præter meritum omne & omnē culpam posset per iniustitiā, aut per calumniam, falsásue accusationes, in cōdemnationē præcipitari. G Et reuera vt nihil consolabilius est homini in vita hac bene operanti, quā probata & certa æquitas iudicis illius, qui de operibus viuentiū feret iudicium: ita ex aduerso nihil esse posset formidabilius hoc hominibus bonæ voluntatis, qui nō cupiunt nisi quæ recta sunt operari, q̄ si post omnia peracta scirent ad non æquū tribunal suas actiones debere adduci, & corā iudice non iusto examinari. Super hac autē re dictū meminimus in Annotationibus Psalmi. 47. in expositione versiculi illius, Lætetur mōs Sion, & exultent filiæ Iudæ, propter iudicia tua domine. (Psal. 47.) ¶ Versu. 5. Terra dedit fructū suum. Mystice potest hæc terra intelligi, benedicta & immaculata genitrix Dei, Maria: quæ absq; virili suscepto semine, sola sancti spiritus fœcundatione, de sua substantia, de carne sua immaculata, fructum edidit saluberrimum, qui est cibus, pabulum & refectio salutaris animarum: quemadmodum terra, cœlesti in ea virtute operante, fructum progignit de sua materia. In Elucidatione tamen, de terra materiali & fructu eius interpretati sumus. ¶ Versu vltimo, Benedicāt nos Deus, Deus noster: benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. In hac trina deitatis replicatione, iuxta patrum authoritatem, sub mysterio intelligi datur superbenedicta in personis diuinis Trinitas. In eo autem ꝙ relatiuum subiungitur numero singulari, Et metuant eum omnes fines terræ: non autē eos, numero plurali essentialis vnitas designatur: quoniam tres in diuinis personæ, in vnam conueniunt essentiā. H Idipsum a laudatissimis antiquissimísq; patribus, tam Græcis q̄ Latinis annotatū inuenimus in illo cātatissimo vsitatissimóq; trisagio, Sanctus, Sanctus Sanctus, Dominus Deꝰ sabaoth, plena est omnis terra gloria eius: quod astātes Deo Seraphici spiritus, in visione Prophetica, domino decātabant: quod postmodū dilectus etiā domini discipulus in sacra Apocalypsi, ab animalibus quatuor, indeficienti voce, nocte ac die cātari audiuit, pauculis in fine cantici immutatis, ad hūc modū, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus noster omnipotēs qui est, & qui erat, & qui venturus est. (Esaiæ. 6. Apoc. 4.) Dum enim ter sanctus replicatur, mysteriū sup beatę Trinitatis innuitur. Dum verò post ter replicatū sanctus numero singulari subiungitur, dominus Deꝰ exercituum, vel dominus Deus noster omnipotēs, apertè vnitatis veritas designatur. Suaui quoq; contēplatione annotare possumus, nō absq; mysterio, secūdo loco dictū esse Deꝰ noster, quod nec primo, nec tertio loco adiicitur: forsitam ob id, ꝙ persona filii peculiari quodam modo Deus noster sit, Deus (inquam) populi sui, propter specialissimam coiunctionē quam nobiscum habet, humanam habens naturā, & habitu factus est vt homo, verus nihilominus Deus permanens in omnipotentia sua: secundum quam naturā assumptam, etiam frater noster voluit appellari. (Philip. 2.) Non mirum ergo, si filium peculiariter nostrum Deum dicamus, ob eximiam familiaritatem, & societatem singularem, quam nobis ipse apertius monstrauit. Neq; enim pater aliquando similitudinem assumpsit carnis humanæ, neq; item spiritus sanctus: neq; pater aut spiritus sanctus nobiscum visibiliter conuersati sunt, neq; pro nobis passi, aut salutem nostram exterius operati, sed sola persona filii.

A

LXVII. PSALMI ARGVMENTVM.

PSa'mũ qui ſequitur, ex illuminatißimo ſpiritu & corde mirabiliter pleno reuelationibus Dei proceßiße tam ipſa verborum maieſtas, quam ſupereminens dignitas ſententiarum & abſconditorum propoſitio myſteriorum aperte demonſtrant. In quo, contemplans ſpiritu illuminato Propheta venturam in temporis plenitudine humano generi ſalutem, ac principis tenebrarum eiectionem, in vehementia ſpiritus inimicis Dei primum inſultat, & improperat ſuam impotentiam: ſanctos verò inuitat ad laudem reddendam Deo, cuius in ſeipſo ſublimitatẽ & erga genus humanum benignitatem, multis verſibus commemorat. verſu decimo ſpecialius ad beneficia populo nonæ legis in tempore gratiæ exhibita deſcendens, eaq́; ad finem pſalmi proſequens. Inter quæ potißimum mentionem facit de pluuia voluntaria Euangelicæ doctrinæ & gratiæ ſpiritus ſancti, quam Deus ſuper hæreditatem ſuam nouam copioſe effudit idq́ue miniſterio Apoſtolorum & primorum Chriſti diſcipulorum, euangelizantium verbum Dei in virtute, de quibus multa admodum Pſalmus hic loquitur ſub comparationibus diuerſis: quos reges appellat, à Deo conſtitutos ſuper montem pinguẽ & coagulatum, qui eſt Eccleſia. Verſu autem decimooctauo & deinceps, de curru Dei loquitur, qui ex myriadibus angelorum conſtat, de aſcenſu Chriſti ad ſuperos, & ſpiritualium donorum in homines effuſione, incredulorum conſequuta conuerſione, inimicorum graui vltione, gentilis populi (qui per Baſan ſignificatur) conuerſione. Rurſum autem de Apoſtolis & primis Eccleſiæ magiſtris loquitur verſu. 27. quos principes appellat, itẽ & fontes Iſrael, aliquot eorũ ſpecialibus etiã proprietatibus deſcribẽs. Nouißime vero verſu. 31. poſt enarrata plurima beneficia, quæ cœlitus accepit Eccleſia, orat Pſalm⁹, diuina virtute bona hæc cœleſtia in nobis confirmari, vt in omnibus templis in pace munera offerri poßint nomini eius: ſæculi autẽ poteſtates veritati reſiſtentes (quas per feras arundinis intelligit) prohiberi poſtulat & cohiberi virtute Dei, vt non ſint impedimento Eccleſiæ ſanctæ in profectu ſuo: prædicit quoq; futurum, vt ægyptus ſe ſubmittat fidei, & item Aethiopia feſtinet conuertere ſeſe ad dominum Deum ſuum. Propter quæ omnia, deinceps à verſu trigeſimo, ad finem vſque, non niſi ad laudem exhortatur, & gratiarum actionem reddendam, omnia regna, omneſque populos, vt iuxta magnificentiam gloriæ ſuæ, ipſum vniuerſi fideles benedicant in ſæcula.

SEXAGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Exurgat Deus, & diſsipẽtur inimici eius:

C *✻ & fugiant qui oderunt eum à facie eius:*

2 Sicut deficit fumus, deficiant:
✻ ſicut fluit cæra à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie Dei.

D *3 Et iuſti epulentur, & exultent in conſpectu Dei, & delectentur in lætitia.*

4 Cãtate Deo, pſalmũ dicite nomini eius: ✻ iter facite ei qui aſcẽdit ſuper occaſum: ✻ dominus nomen illi.

5 Exultate in conſpectu eius: ✻ turbabun-

EXurgat populo ſuo De⁹, vel tãdem in hora nouiſsima in temporis plenitudine exurgens viſitet mundum quẽ ab initio ſub tyrãno crudeliſsimo, principe tenebrarũ, paſſus eſt detineri: ipſóq; adueniente, iuxta promiſsum, ad ſaluandũ populum ſuũ, mox diſsipabuntur ac diſpergentur velut ad nihilũ redacti, vniuerſi inimici eius, principes tenebrarũ vnà cũ angelis ſuis, cunctíſq; ſibi adhærentibus: ✻ & diffugiẽt quantocyus à cõſpectu præſentiæ eius omnes qui oderunt eũ: cũcti eius aduerſarii, qui ab initio ſuę cõditionis illi cõtumaciter ſeſe oppoſuerũt, ad eum modũ quo raptor aliquis ſola fraude pręter omne ius raptam ciuitatẽ occupans, ciuitatẽ deſerit, & quantocyus fugã adornat, vbi regẽ cuius eſt ciuitas cũ virtute perceperit aduenire, recipiẽdæ ac liberãdæ ciuitatis ſuæ. 2. gratia Deficiẽt & diffugiẽt ad eũ modum quo fumus mox vt exortus fuerit in altũ, euaneſcit ſubito, neq; veſtigiũ vllum derelinquens, ita euaneſcent, ita diſperibunt & aufugient ſubito à præſentia aduenientis domini: ✻ quẽadmodũ cæra ignis virtute liqueſcit, ac liquefacta cõſumitur ab igne: ſic à præſentia diuinitatis (quæ ignis cõſumẽs eſt) cõſumẽtur impii dæmones, & in per Hebr 12.
ditionẽ ignis collabẽtur. Nõ enim poterũt ferre illi tenebrarũ principes, aduenientẽ ad ſalutẽ populi ſui lucis principẽ, luciſq; authorem, & tanq̃ gelida glacies diſſoluẽtur à cõſpectu eius in perditionẽ atq; in nihilũ. 3. Iuſti verò ac fideles, gaudẽtes in Meſsia ſaluatore ſuo, exultabũt, epulabũt, atq; delitiabũtur in gaudio ſpiritus, lætitiáq; magna delectabuntur ante cõſpectum Dei ſui, qui tali eos gaudio intus ac foris lætificabit, propter ſalutẽ & fœlicitatẽ quã allaturus eſt mũdo. 4. Cãtate domino, & Pſalmos, laudúmq; cãtica canite benedicto nomini eius: ✻ in reuerẽtiæ ſignũ, & debiti honoris teſtimoniũ, viam facite illi tã magnifico domino, tã nobiliſsimo principi, tã fortiſsimo pugnatori, tã glorioſiſsimo triũphatori: qui ſuper occaſum tãquam victor aſcendit, qui mortẽ reſurgendo ſuperauit, déq; morte & mortis domino glorioſè triũphauit: propter quòd, illi vt victori & triũphatori proclamamus parari iter, & viã fieri, vt glorioſè tranſeat in pompa ſolennitatis, vt tam glorioſum decet triumphatorẽ: ✻ & ſi nomen eius requiritis, nomẽ habet Deus dominus. Solus enim à ſeipſo eſſe habet, & nõ eſt ab alio, à quo cætera omnia quæ ſunt, eſſe habẽt: quemadmodũ & omnium eſt dominus, omnia cõtinẽs in ſua ditio Apo.19.
ne, rex regũ & dominus dominantiũ. 5. Proinde vos iuſti omnes exultate in conſpectu eius, aduenientẽ cum gaudio ſuſcipite. Venit enim ad vos in pace, vt liberet populũ ſuum: ✻ impiis autem erit for-

tur à facie eius patris or phanorum & iudicis vi duarum.

6 Deus in loco sancto suo: ⁎ Deus qui habitare facit vnius moris in domo.

1.Tim.3.

7 Qui educit vinctos in fortitudine: ⁎ similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris.

8 Deus cum egredereris in conspectu populi tui: ⁎ cum pertransieris in deserto.

9 Terra mota est, etenim, cæli distillauerunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israel.

Exo.19.

10 Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ:

⁎ infirmata est: ⁎ tu verò perfecisti eam

11 Animalia tua habitabunt in ea:

⁎ parasti in dulcedine tua pauperi deus.

midabilis, & inimici eius cõturbabuntur timore horribili in aduen- E
tu eius, & præsentiam eius formidabunt ac fugiẽt: eius (inquam) qui
est pater orphanorũ eorum qui ab hominib⁹ derelicti sunt, paternã
curam & nutritiã solicitudinẽ gerens, quique pro viduis iudicat, eas
quæ humano patrocinio & solatio orbatæ sunt, singulari solicitudi-
ne defendendo, ac pro eis contra oppressores iudicãdo: vt meritò à
facie eius conturbari debeant impii dæmones, qui genus humanum
ante Messiæ aduentum velut patre ac viro destitutum, dissimulante
ac permittente Deo grauiter opprimebãt: quẽadmodum pupillorũ
& viduarũ oppressores cõfunduntur & conturbantur, vbi potẽs ali
quis aduenerit, qui pupillorũ & viduarũ causas tueri voluerit. 6. Ipse
est Deus inhabitans in solio gloriæ suæ, in throno maiestatis, in aula
cælesti, quã sanctificauit sibi in habitationẽ æternã: ⁎ ipse est Deus,
qui homines vni⁹ moris, homines vni⁹ animi, in vna fide, in vna spe,
in vno fideli proposito, habitare facit simul per cõcordem charitatẽ
& fidei vnitatẽ, in Ecclesia sancta, quæ est domus ipsius. Ipse enim ex
diuersis gẽtibus & linguis homines in vnam hanc domũ cõuocat & F
cõgregat, per fidei vnitatẽ, & charitatis cõcordiam: estq; ipsius desy-
deriũ semper cõgregare, & in vnũ colligere, quomodo inimici ipsi⁹
principis tenebrarum, per discordiam & dissidia dispergere semper
atque diuidere. 7. Ipse est, qui vinctos compedibus & vinculis irre-
titos peccatorũ educit in virtute diuinitatis suę, qui cõscientias pec-
catis onustas, & velut in carcere mortis cõclusas dimissis peccatis po
test sua virtute libertati pristinæ restituere: ⁎ animas etiã patrum an-
tiquorũ in lymbo inferni captiuitate detẽtas, confractis inferni clau
stris, fortitudine cunctis dæmonibus tremenda liberauit: ⁎ itẽ & ho-
mines incredulos atq; inobediẽtes, qui Deũ suis peccatis exasperãt,
& qui iam longa peccandi consuetudine velut sepulti sunt in terre-
nis cupiditatibus, potẽs est educere de sordibus peccatorum suorũ,
& in vitam bonam cõstituere. 8. O Deus magne, cum tu olim corã
populo Israelitico egredereris, tãquã ductor eorum & propugnator
tua virtute eos in signis prodigiisq; maximis deducẽs & saluãs: ⁎ cũ
pertransires cũ eis per desertum illud vastissimum, in colũna nubis G
per diem, & in columna ignis per noctẽ: quanta tunc edebas corã pa
tribus nostris mirabilia signa atq; prodigia, quã familiarẽ ac beneuo
lẽ tũc exhibebas teipsũ populo tuo? 9 A præsentia Dei Israel in mõ-
te Sinai legẽ dãtis populo suo, terra tremuit, & moueri visa est, cum
ipse ad ferẽdũ legẽ in magna gloria & maiestate descẽderet, in igne
nube, fulgure, choruscationib⁹, & clãgore buccinæ, ad populi terro-
rẽ, & suæ præsentiæ ostensionem: neque mirũ si terra mota fuit, quã
doquidẽ & cęli desuper iussione Dei mãna ad modũ roris stillauerũt
Quòd si veteri illi populo tanta ostẽdisti beneficia, quãto magis cum
in fine temporum egredieris ante nouum populũ tuũ, & trãsies per
desertũ mundi huius, nõ iam in ostẽsa columna ignis & nubis, sed in
assumpta forma carnis: quãto (inquã) tunc maiora exhibebis benefi-
ciã, quãto magis & tunc cõmouebitur terra, cum nouã legẽ dabis in
amore, qui veterẽ illam tuleras in terrore: & quanto tunc suaui⁹ effi
caciũsq; manna de cælo stillare facies ad ostensionẽ dulcedinis tuæ? H
10. Pluuiã electã & valde singularẽ Euangelicæ doctrinæ, & cum ea
spiritualis gratiæ tuę dabis ac dispẽsabis speciali electione beneplaci
ti tui, nouę hęreditati tuę, Ecclesię sanctæ, in tuo aduentu ędifican-
dę, tibiq; in sempiternam possessionẽ ventur ę: quam pluuiam ex solo
tuo beneplacito, non existens vllius boni debitor, effũdes super hę
reditatẽ tuã, eò quòd tibi sit in ea beneplacitũ: qua etiã pluuia irriga-
bis cõmode, & affatim foecundabis illam: ⁎ fuit tamen hęreditas tua
Deus in suis primordiis, ac deinde etiã in successu tẽporum, admo-
dum afflicta, humiliata atq; infirmata, per oppugnationem prĩcipis
tenebrarũ, satellitũmq; eius sęculi potentũ: ⁎ sed tu omnibus poten-
tior, ita eã fũdasti, ac stabilẽ cõstituisti, ita firmã stare fecisti, vt euer-
ti ac destrui penitus nõ potuerit, quãtumuis videatur aduersis opu-
gnari, aduersariorũmq; oppugnatione infirmari. 11. Habitabunt in
hac hæreditate Ecclesię sanctę, simplices & innocentes fideles, verę
oues pascuę tuę, Inhabitabũt eni ipsi in tua hęreditate, quasi ciues in
ciuitate sua, quasi domestici ac filii ĩ domo sua, quasi oues ĩ ouili suo
⁎ & tu quasi pastor ac pater eorũ parasti pauperib⁹ spiritu, humilib⁹

A

12 Dominus dabit verbum euangelizātibus, virtute multa.

ac mansuetis, cibum tam corporalem q̄ spitualem, & necessariorum
omniū sufficientiā, in dulcedine & benignitate dilectionis tuę: quo-
niam cōplacuisti in eis. 12. Dabit enim Deus omnipotēs sanctis Apo-
stolis ac prædicatoribus gloriæ suæ (quos per vniuersum orbē mit-
tet in temporis plenitudine, prędicare regnum Dei & iustitiam eius)
sermonem efficacem & cōstantem loqui in multa efficacia & virtu-
te, ita vt per suæ prædicationis virtutem operaturi sint mirabilia. Nō Lucę. 12.
enim ipsi erunt qui loquentur, neq; ipsi opus habebūt cogitare quo-
modo, aut quid loquētur: sed spiritus patris erit, qui loquetur in eis,
quíq; in illa hora dabit quid loquātur, etiam coram regibus, præsidi
bus, cūctisq; sæculi potētibus & sapiētibus. Neq; erit verbum prædi 1.Co. 12.
cationis eorum in sublimitate sermonis, aut in persuasibilibus huma
næ sapientiæ verbis, sed in ostēsione spiritus & virtutis, Deo sermo- Matt. 16.
nē cōfirmāte per varia signa atq; prodigia, vt per virtutem prædica-
tionis suæ audeāt resistere vniuersæ mūdanę potestati atq; eruditio-
ni sæculi, plurimósq; & potentum & sapiētum valeant suis sermoni-
bus, simplicibus quidem, sed efficacissimis superare. 13. Dabit (inquā)

B *13 Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus diuidere spolia.*

dominus ille, qui est rex virtutum, rex gloriosus, pater dilecti, imò di
lectissimi filii sui, in quo sibi est beneplacitum, etiam spolia diuidere
suis euangelizatoribus, ad speciem, decorem, pulchritudinem, & or-
natū domus suæ, quę est Ecclesia sancta. Dabit enim Deus pater vni-
geniti dilectissimiq; filii, apostolis suis, per verbum prædicationis ita 1. Thi. 3.
multos vbiq; superare: atq; salubriter quasi iaculis vulnerare, vt sin-
guli pro sua portiōe plurimos sint accepturi in sorte sua, vnde vberē
fructū reportēt: ad modū eorū qui in bello victores fiūt, qui vbi alios
prostrauerint, ad spolia deinde se cōuertunt, & sui laboris atq; victo-
riæ præmia requirunt. Eritq; hęc spoliorū diuisio atq; distributio fi-
deliū per varias partes Ecclesię ad magnā speciem & decorē magnifi
cū domus Dei, quæ in multitudine filiorū & credētium decoratur.

14 Si dormiatis inter medios cleros:

14. Vos verò, ô sancti euāgelizatores ac prædicatores verbi Dei, qui-
bus Ecclesiæ ornatus creditus est, super omnia diligēter curate, vt co
lumbam Dei sanctam Ecclesiā decore suo adornetis. Si enim vos in

C

medio duarum sortium habitare atq; quiescere velitis, si medii inter
cælestem sortem & sortem terrenam habitare eligatis, ita vt terrena
hæreditate prout oportet (id est, nō nisi ad necessitatē corporis) vta
mini, in cælesti autē sorte prout oportet delectemini, id est, toto cor

** pennæ colūbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius pallore auri.*

de ad eam anhelantes properaueritis: * si sic (inquā) inter medias sor
tes dormire elegeritis, erit indubie speciosa & pulchra admodum ad
videndū vnica columba illa altissimi: quemadmodū secundū corpo
ralem pulchritudinē, pulchra est columba, quæ pennas habet velut

15 Dum discernit cælestis reges super eam, niue dealbabuntur in Selmon:

deargētatas, secundum speciem argēti relucentis, & supremum dor-
si ad similitudinem, fului siue pallentis auri. 15. Dum cælestis ille rex
virtutū designabit, deputabit, & constituet reges super hanc domum
suam, super hanc columbam suam, dum super Ecclesiam suam præfe
ctos constituet sanctos Apostolos, eorúmq; successores, vt eā pascāt
ac regant, tum quasi ad modū niuis dealbabuntur habitatores in Sel
mon, quod est, in vmbra vel obscuritate: hoc est, qui prius ante aduē
tum atq; prædicationē Apostolorū, in tenebris errorum viuebant &

D

in vmbra mortis, per Apostolorum prædicationem efficientur albi
& cādentes in decore spiritus, quemadmodū nix corporalis lucet &

** mons Dei, mons pinguis.*

cādet in sua pulchritudine: * & in horū prædicatione mons Dei sur
rexit atq; creuit, sancta Ecclesia, populus fidelium, per fidem in mo-
dum mōtis sublimis & bene stabilis, cōgregatione multorum popu
lorum magnus, lōgus, & latus, qui mōs admodum etiam pinguis est,

16 Mons coagulatus

omnium spiritualium charismatū pinguedine & diuitiis plenissim⁹.
16. Mōs iste est quasi mōs coagulatus siue incaseatus, ad eum modū
quo lac coagulatur & incaseatur. Quēadmodū enim immisso in lac
coagolo, per coaguli virtutē lac cōgregatur, & velut in vnū coit ac
conniscatur, vt fiat partiū adglutinatio & mutua adhæsio: ita in san-
cta Ecclesia, fides est vice coaguli, quæ populos multos in vnum cō
stringit & cogit, atq; adinuicem corda fidelium omnium cōuiscat &
cōglutinat, vt vnū corpus & vnus spiritus fiant: * Et licet coagulatus

** mons pinguis:*

mons sit, est tamen electus admodū, delicatus & pinguis, omnium
spiritualiū charismatū pinguedine refertus: * vt quid verò, ô incre-

** vt quid suspicami-*

duli quicunq; intra hunc montē coagulati non estis, suspicamini &

ni montes coagulatos?

17 *Mons in quo bene*
Matt.28. *placitum est Deo habi*
Ioan.14. *tare in eo: etenim domi*
nus habitabit in finem.
18 *Currus Dei decem*
milibus multiplex:
✻ *milia lætantium:*

Dani.7.

✻ *dominus in eis in*
Sinai, in sancto.

19 *Ascendisti in altū:*

✻ *cepisti captiuitatem:*

✻ *accepisti dona in ho-*
minibus.

1. Cor.12

Ibidem.
20 *Etenim non creden*
tes inhabitare dominū
Deum.

Ioan.14.
21 *Benedictus domi-*
nus die quotidie:
✻ *prosperum iter faciet*
nobis Deus salutarium
nostrorum.

cōfingitis ac persuaderis vobis alios nescio quos mōtes coagulatos? E
vt quid alias vobis cōgregationes diaboli & synagogas Satanæ con-
struere molimini? cum hic vnicus mōs sit vere coagulatus & pinguis
& non extra Ecclesiam hanc vnicam salus: vestri autē mōtes inanes
& macri sunt, pleni mortifero veneno, vt mortis filii sint, quicunq;
coagulentur in eis. 17. Mons iste Dei vnicus est, in quo est Deo patri
& Christo filio eius beneplacitum, vt in eo habitet: neq; solum ad tē
pus aliquantulū, sed prorsus vsque in consummationem sæculi & in
æternum. Erit enim Deus cū suis fidelibus (iuxta promissum) vsq; in
cōsummationē sæculi, & mansionē sibi faciet sempiternam in cordi
bus eorum. 18. Currus autem Dei quo in magnificētia gloriæ suæ ve
hitur, & super quem equitat ipse, nulla quidem necessitate vectorib⁹
opus habens, sed tantum ob magnificentiā gloriȩ ita vehi ac ferri vo
lens, ex multiplicatis decē milibus vehentium componitur, id est, ex
innumerabili vehentium multitudine: ✻ infinita milia sunt cælestiū
spirituū, angelorum sanctorum, super quos residet Deus, tanquā su-
per currum suū, & à quibus vehitur, maxima ipsorum exultatione & F
gaudio inenarrabili, quod ex aspectu habent & præsentia eius quē ve
hunt in gloria sua. Milia enim milium sunt quȩ ei ministrāt, & decies
cētena milia sunt quæ assistunt ei: & hi omnes pro curru sunt illi, co-
mitantes illū semper & vehentes, quocunq; pergere voluerit: in quo
curru semper residet in amplitudine magnificentiæ suæ, neq; vnquā
descēdit ab eo: ✻ & in his ipsis milib⁹ qui pro curru ei sunt olim De⁹
veteri populo apparuit, in mōte Sinai, in loco sancto: quando adue
nit in terrore & ostēsione potētiæ ad ferendā legem populo suo, per
quorum etiam ministerium terribilia circa montē illum tunc opera-
ta fuere, ad præsentiā currus huius & aurigæ demonstrandā. 19. Atq;
hoc ipso curru vectus, post peractū in carne laboriosū certamē, post
mortem morte deuictam, post resurrectionē à mortuis, omni opere
pacto ad quod veneras, redire voluisti tu magnificētissime domine
in propria: ad patris dexterā (vnde exieras) angelico stipatus exercitu
gloriose ascēdisti: ✻ quādo etiā tecum abduxisti pro tuis captiuis pa-
tres illos quos ad inferos descendēs, sub diabolo captiuos inueneras: G
quósq; tua morte & descensu ad inferos de captiuitate illa liberaue-
ras: quando hos (inquā) antè sub diabolo quodāmodo captiuos & in
lymbo in vmbra mortis cōclusos, tecū abduxisti, captos de manu dia
boli, in libertatem gloriæ filiorū Dei, in amplitudinē regni: ✻ simul
& genus humanum vniuersum, quod antè sub principis tenebrarū
imperio detinebatur, cæpisti in manu eius, ac ad cȩlestem hæreditatē
tecum abduxisti, spem firmam tuo proprio ingressu omnib⁹ præbēs
credentibus, & ius introeūdi eis restituens, quod donec sub diaboli
captiuitate vincti tenebātur, nō habuerant: ✻ quando etiam post ascē
sionem hāc tuam in cælum, à patre (à quo tibi sunt omnia) dona ac-
cepisti, siue pro hominibus: quæ videlicet hominibus, quos in mun-
do secundū carnis præsentiā reliqueras, Apostolis ac discipulis tuis,
de cælo mitteres. Accepisti à patre tuo, vt spiritū sanctū (iuxta pro-
missum) cum omnibus donis suis mitteres mūdo, impartiēs illū cre-
dētibus omnibus, vsq; ad consummationē sȩculi: itē & varia spiritus
dona, sapientiam, intelligentiam, scientiam, potestatem miraculorū, H
genera linguarum, interpretationem sermonū, animi fortitudinem,
fidem, spem, charitatem, aliáq; his similia: quæ omnia operatur in ho
mine vnus atq; idem spiritus veritatis. 20. Et quidem hoc insuper as
cendens in altum accepisti à patre tuo, vt illos qui te adhuc in carne
agēte increduli fuerāt (siue ex gentibus idololatræ, siue ex Iudæis in
te impii, tibíq; repugnantes) post tuam ascensionem in cælum iā in-
habitet dominus deus, pater & spiritus sanctus, atq; ita & vt ipse: vt
post ascensionē tu simul cum patre & spiritu sancto, ad eos iam cō-
punctos & pœnitētes per Apostolorum prædicationē, familiari di-
gnatione veniatis, & mansionem apud eos faciatis. 21. Benedictus sit
proinde, ac semper laudatus dominus Deus, tā magnificētissimus er-
ga populū suum de die in diem, hodie, heri, cras & quotidie, sitq; be
nedictus semper & in sæcula: ✻ omnia nobis faciet prospere cedere,
omnia faciet nobis cooperari ad bonū, & recta via in salutem præpa
ratam nos adducet ipse Deus salutis nostræ, omnium saluationū no
strarum author: quo authore, ab omnibus periculis salui fore cōfidi-

A *22 Deus noster, Deus saluos faciendi:*
✳ & domini domini exitus mortis.

23 Veruntamen Deus cõfringet capita inimicorum suorum:
B *✳ verticem capilli perambulantium in delictis suis.*

24 Dixit Dominus, ex Basan conuertam:

✳ conuertã in profundum maris.
25 Vt intinguatur pes tuus in sanguine:
✳ lingua canum tuorũ ex inimicis:
C

✳ ab ipso.
26 Viderunt ingressus tuos Deus:

✳ ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.
D

27 Præuenerunt principes:

✳ coniuncti psallentibus:

✳ in medio iuuencularum tympanistriarum.

mus in æternũ. 2. Deus noster, Deus potẽtissimus est, Deus est ad sal
uãdum, qui solus homines potest facere saluos à peccatis, siue à mor
te, siue ab inferno, siue à diabolo, & ab omni malo, ꝓpter quod etiã Matth. 1.
Iesus siue Saluator, nomẽ est illi: ✳ & solius domini Dei, domini (in-
quã) Dei nostri solius, sunt exitus mortis. Solus enim ipse mortẽ pri
mus pertrãsiit, ille sus, solus à morte teneri non potuit, cũ vere fuisset Apoc. 1.
ad tẽpus mortuus: sed potentia suæ diuinitatis à morte exiit, rediẽs ad Rom. 6.
vitã, & viuus permanẽs in sæcula sæculorũ. Neq; soli sibi exitũ à mor
te inuenit, sed omnib⁹ etiã in se credẽtibus exitũ dabit à morte: quã- Ioan. 13.
doquidem in hoc venit in mũdum, vt omnis qui in ipsum credit, in
morte nõ maneat, sed à morte transeat ad vitã sempiternã. 23. Quã-
quã vero ipsius domini nostri sunt exitus à morte, vt credẽtes in se
quos voluerit faciat exire à morte: il tamẽ qui aduersus ipsum inimi
citias obstinato animo seruãt, qui in ipsum corde obdurato credere
recusauerint, ipsũmq; vt Deũ verũ & summũ nõ voluerint debito a-
gnoscere famulatu, horũ capita ipse potẽter in seueritate iustitiæ suę
cõcutiet, & valde cõquassabit, ita vt cõfringat: ✳ cõfringet (inquã) ver
ticẽ capilli eorũ qui in delictis suis, obstinato animo & mala volun-
tate, per superbiã & inobedientiam perseuerant: verticem capitis ho
rum concutiet & cõminuet, id est, in mortem crudelem æternæ pu-
nitionis vltrice sentẽtia sua, huiusmodi cõdemnabit. 24. Dixit quidẽ
dominus, & ita definiuit, quod ex Basan (quod est cõfusio vel igno-
minia) hoc est, ex populo nationũ, qui prius miser erat, & cõfusione
atq; ignominia, propter idololatriam, & alia fœdissima facinora, ple
nus, cõuersurus esset plurimos ad agnitionem veritatis, & verum cul
tum suum ac filii sui: ✳ dixit quoq; cõuersurũ se multos etiam eorũ
qui habitãt lõge à terris, in insulis maris: proposuit & voluit, pluri-
mos tã ex terra, quàm ex mari Apostolica prædicatione ad suũ cultũ
cõuertere. 25. Illos tamen inimicos qui obstinati elegerunt permane
re in impietatibus suis ita cõfringet & interficiet (vti dictũ est) vt v-
niuscuiusq; pertranseuntis pedes intingi possent in sanguine: ✳ & vt
linguæ canum vniuscuiusq; pertranseuntiũ possint lãbere de sangui-
ne, effluxit ab inimicis: quemadmodũ in prælijs magnis tanta solet
strages hominũ fieri, & in tãta copia sanguis effundi, vt pertrãseun-
tes per riuos sanguinis, ab hostiũ corporibus defluẽtes, debeant san-
guine pedes suos cõmaculare, & canes sanguinem lambant: hoc est,
vltio fiet grauissima, & plaga horribilis, aduersum obstinatos in ma-
litia: idq; ab ipso fiet vltore Deo, qui sicut pœnitentes atq; credentes
suauissimis refocillabit benedictionib⁹, ita inimicos suos grauissima
feriet vindicta. 26. Viderunt fideles tui, ô Deus, ingressus tuos, quib⁹
in mundũ aduenisti, rursũmq; à mundo in cælum rediisti, & incessus
tuos omnes, omnẽmq; cõuersationem, quibus in hoc mũdo cũ ho-
minibus cõuersatus es, & operatus in nobis opera tua, ad quę missus
fueras à patre: ✳ ingressus (inquã) tuos, ô Deus meus, ô rex meus, qui 1. Ioan. 1.
habitas in sancto solio gloriæ tuæ, & in sanctitate tua. Fideles enim
tui viderũt ingressus tuos, nonnulli quidẽ etiã corporali visu, vt pote
sancti discipuli tui, cũ quibus familiarẽ duxisti cõuersationem: qui-
bus datũ fuit oculis te videre, auribus audire, & manibus etiã palpa-
re: cæteri verò oculis mẽtis te cõspexerũt, in lumine sanctę fidei, illo-
rum verbis inhærẽtes qui tuos ingressus oculis cõspexerant. 27. Illi
autẽ qui tuos ingressus videre meruerunt sancti fuerũt Apostoli nu
atq; discipuli, qui cæteros fideles omnes præuenerunt, primi à te di-
gnanter vocati, primiq; te feruenter & obedienter corpore & animo
insequuti: quos tu proinde principes esse fecisti, progenitorésq; & re
ctores: omnium nationũ & Ecclesiarum, quas ipsorum prędicatione
ad fidem tuã vocari voluisti: hi (inquã) principes & primitiui discipu
li, præuenerunt ante omnes: ✳ neq; ipsi tamẽ soli aduenerunt tam-
etsi præuenerunt, sed psallẽtibus fidelibus sua prædicatione cõuersis
comitati & sociati. Mox enim adiũcti sunt illis nõ pauci numero, qui
illorũ prædicatione compuncti, appositi sunt ad illos cũ gaudio & Actu. 2.
lætitia spiritus psallẽtes, & gratias agẽtes Deo, pro vocatione sua san
cta & ineffabilibus beneficiis: ✳ mox verò iuncti sunt prĩcipes isti no
stri in medio iuuẽcularũ tympanistriarũ, in medio Ecclesiarum mul
tarũ nouiter exurgẽtium, ac succrescentiũ nouellarum plãtationum
quæ tanq̃ bonæ tympanistriæ, dulcissimas melodias tã corde, quàm

2.Cor.11. *28 In ecclesiis benedici te Deo Domino:* ✱ *de fontibus Israel.*

Gene.35.

2.Co.12. *29 Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu.*

Galat. 1.

1.Cor.15.

1. Cor. 3.

Gene. 35.

Actu.9.

30 Principes Iuda, duces eorum, principes Zabulon, & principes Neptalim.

31 Manda Deus virtuti tuæ:

✱ *confirma hoc Deus quod operatus es in nobis.*

32 A templo tuo in Hierusalem, tibi offerent reges munera.

33 Increpa feras arundinis.

✱ *congregatio tauro*

ore & opere, atq; etiam musicis instrumẽtis pro tempore adhibitis, E
in gloriam Dei sponsi & patris sui resonabant: in quarũ iuuenculatũ
medio, principes illi à Deo positi sunt, vt hîc quidem plantarẽt, illic
rigarẽt, hic secarent, illic insererẽt, omni solicitudine laborãtes suas
iuuẽculas (quas vni viro Christo virgines exhibere desponderant) &
custodire immaculatas, & in Deo reddere perfectas. 28. Proinde om
nes vos qui in Ecclesiis estis, qui mẽbra estis & filiæ iuuenculatũ ista-
rum tympanistriarum, laudẽ date, & gratias agite Domino Deo ve-
stro: ✱ Idq; de principibus vestris, qui & fontes sunt Israel, quòd vi-
delicet per tales principes ad fidẽ suam & spẽ salutis æternæ vos ad-
duxerit, quòd per fontes istos omnes populos atq; Ecclesias irrigare
sit dignatus, & salutaris doctrinæ fluentis copiose refocillare. Fõtes
enim sunt Apostoli sancti, à Deo primitiis spirit⁹ copiosissime imple
ti, ex quibus orbis vniuersus siti & ariditate iãdiu emortu⁹, humecta
tus est & irrigatus, salutaris Euãgelicæ doctrinæ prædicatione, & spi
ritus sancti charismatúmq; eius liberali communicatione. Et hi sane
fontes Israel fuerũt, quia ex populo Israelitico electi à Deo, qui ex Iu F
dæis salutẽ voluit oriri, & diffundi in omnes nationes. 29. Inter hos
autẽ fontes Israeliticos, qui suis fluẽtis tympanistrias iuuẽculas irri-
garũt & viuificarunt, vnus non infimus fuit de tribu Beniamin, cęte
ris fratribus & Apostolis posterior vocatus (quemadmodũ Bẽiamin
inter fratres suos natu minim⁹ erat) Paulus nomine: qui in extasi mẽ
tis supra se raptus, in paradisum, vsq; in tertiũ cælum, audiuit ibi ar-
cana verba quæ non licet homini loqui, illicq; in mentis excessu hau
sit ac didicit, quod postmodũ iuuenculis de sua plenitudine effunde-
ret: neq; ab homine, neq; per hominẽ, sed per reuelationẽ, in excessu
mẽtis, doctus Euangelium Dei: qui plus omnibus laborauit, iuuẽcu-
lásq; plurimas egregias genuit & educauit, plantauit atque rigauit: vt
merito debeat huius nomen inter fontes cæteros nõ omitti, tametsi
tẽpore aliquanto posterior, & (quomodo Beniamin in senectute pa
tris genitus) post Domini sui ascensionem primũ vocatus. 30. Duces
fidelium & antesignani illi, de quibus iam ante diximus, fuerũt prin
cipes & primi quidã de tribu Iuda & stirpe regia, alii de tribubus Za G
bulon & Neptalim. Ex Israelis enim tribubus eligi debebãt primi sa
lutis prædicatores, & Euãgelicę gratiæ pręcones, vt iuxta promissio-
nes patribus factas, ex Iudæis salus oriretur, atq; ita demũ ad natio-
nes deriuaretur. 31. Nunc verò, Deus piissime, posteaquã tam pluri-
ma, támq; maxima beneficia cõtulisti populo tuo, quæ nisi tua virtu
te & beneficio tuo non poterũt conseruari, ne tãta tua beneficia pe-
reãt, cõmenda Deus, ac præcipe virtuti tuæ (quandoquidẽ humanas
vires excedit negotiũ) tantorũ in nobis bonorum cõseruationẽ: ✱ &
tua ipsius virtute, in qua ea cõtulisti & operatus es, intende ad custo-
diã conseruationẽ & promotionẽ eorũ quę operatus es in nobis: vt
per spiritum tuũ sanctum Ecclesiarũ rectorẽ firma sint & stabilia do
na gratiarũ tuarũ, & opera tua, quæ potẽter & mirabiliter operatus
es in nobis. 32. Fideles autem tui etiam reges & potẽtes, pro gratiarũ
actione offerent tibi deuota munera, per omnes Ecclesias in locis
tuo nomini sacratis, incipiendo à templo illo tuo sancto, quod est in
Hierusalẽ nominatissimũ, & sub tuo nomine apud omnes populos H
gloriosum. Atq; ita & ordine cõsequẽti, per omnes Ecclesias in locis
tuo nomini sacratis, offerẽt tibi nobiles siue potentes cum pusillis &
ignobilibus deuota munera, siue cordis in laude & oratione: siue etiã
corporis in externis quibuscũq; oblationibus, ex abundãtia pii cor-
dis. 33. Veruntamẽ vt nõ opprimantur aliena malitia Ecclesiæ, iussu
tuo ædificatæ, cõpesce (quæsum⁹) & prohibe sęculi potẽtes infideles,
qui tanquam feras se exhibẽt aduersus sanctum nomen tuũ & popu
lum fidelem tuum, animo feroci & crudeli insultantes, v imq; inferẽ-
tes electis, & velut cornupetæ bestiæ, suæ potẽtiæ cornu sanctos in-
terficere cupiẽtes: sed arũdineæ feræ sunt, & nullius solidi roboris, si
ad tuam potentiã cõferantur, ita vt tibi nõ valeant resistere, possisq;
eos ad modum arundinis pro nihilo cõfringere, cum omni sua sæcu
lari potentia: has lascíuas, petulantes, & crudeles feras, quas tibi ita fa
cile sit cõfringere petim⁹, vt tu cõpescas, ne iuxta furorẽ suum queãt
in sanctos agere, & in Ecclesiam pro voto desæuire: ✱ omnis eorum
virtus nõ aliud est quàm cõgregatio, quæ exercitus indomitorũ tau-

A *rum, in vaccis populo-*
rum:
✳ vt excludant eos qui
probati sunt argento.

34 *Dissipa gentes quæ*
bella volunt:
✳ venient legati ex
AEgypto.
✳ AEthiopia præue-
B *niet manus eius Deo.*

35 *Regna terræ cãtate*
Deo, psallite domino.

36 *Psallite Deo quia*
ascendit super cælum
cæli: ✳ ad orientem.
37 *Ecce dabit voci suæ*
vocem virtutis:

C

✳ date gloriam Deo su
per Israel, magnificen-
tia eius & virtus eius
in nubibus.

38 *Mirabilis Deus in*
sanctis suis: ✳ Deus
Israel ipse dabit virtu-
tem & fortitudinem
plebi suæ:
D *✳ benedictus Deus.*

rorũ.i.ducum ferocium & efferatorum, in omne facinus quodcunq; princeps cogitauerit paratorũ, vnà cum multitudine populorum subiectorum, qui sunt quasi vaccæ tauros insequentes, quãdq; suos principes viderint priores facientes, libenter insequentes: ⁎ quorum omnium simul coniunctorum propositum & desideriũ in hoc est, vt excludãt à veritate fidei, & prohibeant, ac cessare faciant ab opere suo & cõmisso sibi officio, sanctos principes tuos, eos qui corã te electi & probati sunt, quasi argentũ, quos tu examinatos & probatos habes, vt etiã cæteros simpliciores excludãt & impediãt à veritate fidei suscipienda, & consequenda salute. 34. Dissipa tu Domine, virtute omnipotẽtiæ tuæ, populos qui bella mouere & persequutiones suscitare moliuntur aduersus Ecclesiam tuam, eorúmq; cõprime potestatem, vt non præualeant populo tuo: ⁎ te verò rebellium & persequẽtium potentiam dissipare & humiliare volente, mox ad pacem cũ uenient regiones populorũ, & legatos mittent pacis nuncios, ad principes & capita fideliũ: specialiter Ægyptus fœdus inire volet cũ Ecclesia tua, sanctámq; fidem suscipere, vt in corpus Ecclesię tuę cõpingatur. ⁎ insuper & Æthiopia festinabit dare manꝰ suas Deo, sese victã humiliter prosternere ante Deum in humilitate gratiã postulans salutis, quæ est in populo sancto tuo. 35. Propter hæc autẽ tã multa, támq; immẽsa toti orbi à Deo pręstita beneficia, cantate Deo omnia regna terræ: quoniã cõmunis salus est, & cõmunia sunt ex æquo omnibus, quæ iam cõmemorauimus, & psalmos canite tam munificẽtissimo Domino. 36. Psalmos canite (inquã) altissimo Deo, qui morte deuicta ascendit super summum cęlorum, in summã altitudinẽ, super omnes cælestes orbes & exercitus beatorum spirituum: ⁎ ad patris dexterã locum nobilissimũ, vbi perpetua processione filius à patre exoritur sicut lumen increatum, & immensum de increato & immenso lumine. 37. Ecce qui secundum assumptã carnis formã ascendit ad patris dexteram, in summũ cęlorum idem ipse sic venturus est, quemadmodum ascendit in cælum in magnifica gloria, cum angelis suis & virtute multa: & tunc quidẽ dabit voci suæ, vt sit vox virtutis & maximæ potentiæ, ita vt omnes qui in monumentis sunt audiãt vocẽ eius, & procedãt in reassumptis corporibus suis, vt recipiãt pro suis operibus condignã mercedẽ: ac tunc quidem consummatio erit & finis omnium quæ ab initio pro electis est operatus, mirabilium: ⁎ proinde gloriam date Deo super mirabilibus quæ operatus est in Israel, populo suo fideli: magnificentia gloriæ eius, virtúsq; potẽtiæ eius in nubibus, & apparuit olim, quando in nube assumptus est in cælum, & apparebit iterum, quando veniet cum nubibus, in potestate multa, cum angelis, in gloria patris sui, & videbit eum omnis oculus in maiestate sua. 38. Verè mirabilis est Deus erga sanctos suos, mirabilia sunt, stupenda vixq; credibilia, quæ ipse pro salute electorum suorum dignatur operari: ⁎ neq; dubito, quin Deus fidelium daturus sit virtutem & fortitudinẽ spiritualem populo suo & omnibus in eum credẽtibus, vt nullis vnquam tentationibus, nullis impulsibꝰ excidant à salute, ad quam Dei gratuita bonitate sunt prædestinati: ⁎ sit benedictus, sitq; laudatus in sempiternum tam admirabilis in omnibus Deus, de quo tam stupenda, longa iam verborum serie cõmemorauimus: laus eius perduret in in sæcula sæculorum, Amen.

Actu. 1.
Matt. 25.
Ioan. 5.
Actuũ. 1.
Apoc. 1.
Math. 25.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXVII.

VErsu 1. Exurgat Deus & dissipẽtur inimici eius. In Elucidatione increpatoriã hanc orationẽ dirigimus peculiariter aduersus principes tenebrarũ, aduersus spiritualia nequitię in cęlestibus, qui se ab initio hostes exhibuerunt diuino nomini. Hos enim quanuis per multa sæcula velut dissimulans permisisset Deus tenere mundi imperium, & dominari in filiis hominum, veniente tamen plenitudine temporis, condemnatos iusto suo iudicio eiecit foras, Deóq; exurgente, dissipati, & dispersi sunt aduersarii nominis eius, qui Deo dissimulante & quasi dormiente, suam in mundo exercebant tyrannidẽ. Posset tamen generaliter ad omnes Dei inimicos hæc oratio dirigi. ¶ Versu 3. Et iusti epulentur & exultent in conspectu Dei. Epulentur positum est, pro iocundentur. Vnde in Græco habetur εὐφρανθήτωσαν. quod significat, iocundentur, vel lætentur. Et ex Hebræo beatus Hieronymus vertit, Iusti autem lætentur, & exultent. ¶ Versu 4. Iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi. In solemnibus (quos vocant) actibus, vbi multa est populorum frequentia, solent ii qui dignitate præeminẽt, sub præconis voce introduci: qui præco tumultuantẽ, & in vnum cõpactam multitudinem iubet sese diuidere, & venienti locum facere: simul

Ephes. 6.
Ioan. 12.

& nomen eius, ac officii appellationem cōmemorans, vt audientes tanto promptius reuerentiúsq; E
iter præbeant,& parent viam transituro.Ita mihi videtur accipiendum,quòd hic dicitur,Iter facite
ei qui ascēdit super occasum: Dominus nomē est illi,vt sit quasi vox præconia,triumphatorē præ-
currens Dominum:quēadmodum & in alio Psalmo diximus,de versibus illis, Attolite portas prin
Psal. 23. cipes vestras,& eleuamini portæ æternales,& introibit rex gloriæ,ac deinde interrogātibus abint⁹,
Quis est iste rex gloriæ? responsio adhibetur,Dominus fortis & potēs, Dominus potēs in prælio.
Dominus virtutum,ipse est rex gloriæ. Si cui tamē hæc sermonis iocunditas non arriserit,accipiat
quod dicitur,vt simplicem exhortationē,qua moueantur fideles Domino viam præparare,per cō-
scientiæ & cordis expurgationem, vt tanto visitatore & inhabitatore digni fieri valeant,qui nomē
habet pro sua dignitate superans omne nomen.Occasus verò super quem Deus ascēdit, præter ex-
Philip. 2. positionē in Elucidatione monstratam, intelligi cōmode posset vitiorū occasus, id est conuersio à
peccatis:super quem occasum Dominus ascēdit,quoniā libenter ad illos aduenit, in quibus occidūt
vitia,& surgunt virtutes,qui derelinquentes malum,bonis se dicant operibus.¶ Versu 8.Deus cum
egredereris in cōspectu populi tui,cum pertransieris in deserto.Quod secundo loco dicitur,iuxta
Latinos codices vulgatos,cum pertransieris,accipiendum videtur, pro sententiæ maiore commo-
ditate,loco pertransires,vt sit conformitas in tempore & modo,cum eo quod præcedit,cum egre F
dereris. In Græco autē,per infinitiuū,vtrūq; horū,effertur,hoc modo, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαί σε, ἐν τῷ διαβαί-
νειν σε. hoc est,ad verbū,in egredi te,& in pertrāsire te.Quidā verò codices,etiam primo loco habent,
Cū egredieris:non cum egredereris. Sententia tamen cōmodior est, si egredereris dicatur,& per-
trāsires.Dicitur autem Deus egressus in conpectu populi sui,non ꝙ locum vllum egredi posāt,se-
cundum suæ substātiæ præsentiam : sed secundum similitudinem ducis egredientis ante populum
suum,cuius dux est,sermo iste venit accipiendus.Erat enim illis Dominus pro ductore,per diem si-
mul atq; per noctem.Posset tamen versus iste totus vnà cum sequenti , accommodari ad populum
nouæ legis,hoc modo , Deus quum tu egressus à patre in mundū venires in cōspectu populi tui,cū
pertransires per desertum mundi huius,cum hominibus,tanquam vnus ex nobis conuersando,tūc
mota est terra per pœnitentiā,ad vocem prædicationis tuæ & mirabilium signorum tuorū.Nam &
cæli Apostoli sancti(qui in aliis locis frequēter cælorum nomine intelliguntur)distillauerunt san-
ctæ Euangelicæ doctrinæ pluuiā:non quidem à seipsis,sed à facie Dei ipsius eiusdē,qui olim legē tu
lit,& terribiliter apparuit in monte Sinai,à præsentia(inquam)Dei Israel.¶ Versu 12.Dominus da-
bit verbum euangelizantibus,virtute multa,Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus diuide-
re spolia. Ablatiuus virtute multa,cōstrui debet non cum participio euangelizantibus,sed cum ver-
bo dabit,vt sit sensus,Dominus euangelizantibus dabit verbum multa virtute: hoc est cū magna ef G
ficacia & fortitudine,vt operetur videlicet sermo eorum mirabilia, vel cum virtute magna,ad faci-
endum signa & prodigia. His enim duabus rationibus verbum Dei cū virtute multa datur à Deo.
Primum,quia verbū quod ex Deo loquebātur sancti Apostoli,ita magnæ virtutis & efficaciæ erat,
vt corda penetraret audientium,multosq; potentum etiam & sapientum sæculi ad Deum cōuerte-
ret à consuetudinibus & erroribus patriis:regna quoq; & imperia ad Christū adduceret. Et licet au
res propter simplicitatē non demulceret eorū sermo,corda tamen propter virtutis efficaciā permo
uebat.Quod autē sequitur,Rex virtutū dilecti dilecti,cū nominatiuo prioris versus,dominus, cō-
iungi debet,quasi secundum appositoriā connexionē,hoc modo,Dominus existens rex virtutum,
dilecti dilecti filii sui,id est dilectissimi filii sui,supple,pater . Siquidē per geminationem hanc,dile-
cti vehementia dilectionis indicatur, quasi dicas,charissimi filii pater. In quo tacite indicatur quur
dominus pater daturus sit euangelizantibus verbū in tanta efficacia:nimirū quia rex virtutum ipse
est & pater charissimi sui filii,cuius gloriam annunciabunt illi euangelizatores.Vnde quia rex virtu
tum est à quo omnis est fortitudo,manifestum est posse ipsum dare verbum virtutis: & quia filii sui
dilectissimi gloria prædicanda est:quomodo non verbo illi daret virtutem, quo erat illa annuncian
da:quam optat super omnia. Quod deinde sequitur, Et speciei domus diuidere spolia,mirabili cō-
structione cum prioribus iungitur,ita vt infinitiu⁹ diuidere,nectatur cū verbo dabit,repetito ex ver H
su priori,hoc sensu, Et dabit Dominus rex virtutum,dilectissimi filii pater,euangelizātibus diuide-
re spolia.Quod autem superest speciei domus,datiui casus est,quēadmodum ex Græco est manife-
stū & valet ad speciē domus,hoc est,ad decorē domus. Et hæc quidē,quantū ad grammaticæ con-
structionis congruitatē. Quantū verò ad sensum,videtur hic sermo respicere consuetudinem præ-
liantium,qui post peractam pugnam,prostratis & interfectis hostibus,ad diuisionem spoliorū dein
de se accigunt,atq; ex reportatis post triumphum spoliis domus suas ornant,in altitudine,suspendē
tes quæ magis electa videntur,in testimonium victoriæ & virtutis quā in bello fecerunt.Sic & A-
postoli, qui quasi viri pugnatores egressi sunt cum verbo Dei , quasi viri sagittarii,sagittis acutis ar-
mati,plurimas nationes & imperia prostrauerūt Christo:accipientésq; singuli sortes suas,quasi spo
lia diuiserunt,ex quibus ædificarent & ornarent domum Dei.Ornamēta enim domus Dei,fructus
est eorum qui ad Deum Euangelica prædicatione fuerint conuersi. ¶ Versu 14. Si dormitatis inter
medios cleros,pennæ columbæ deargētatæ,& posteriora dorsi eius in pallore auri.κλῆροι Græce sor
tem Latine significat.Inter medios autē cleros idem valet,quod in medio clerorū,vel in medio sor
tium.quēadmodum Græce dicitur ἀναμέσον τῶν κλήρων.Sortes autem istę duæ sunt,sors cælestis & ter
renæ.In medio sortium istarum dormire vel requiescere vel excubare prælatos Ecclesię,est affectu,
nec penitus inhærere terrenis plusquam necesse est,neque ita etiam solis velle inhærere cælestibus,
vt cura negligatur subditorum : Sed medio modo quasi inter vtrunque habitare , vt neque om-

A nino occupētur terrenis distractionibus, neq; semper inhęreant cootemplationis solitudini. Colū-
ba autē ista de cuius pennis & dorso hîc dicitur, sancta Ecclesia est, de qua spōsus in cāticis cantico-
rum loquitur, dicens, Vna est columba mea, perfecta mea. Et iterū, Surge, propera, amica mea, colū Cant.6.
ba mea, formosa mea, & veni: columba mea, in foraminib⁹ petræ, in cauerna maceriæ. Ostēde mihi Cant.2.
faciem tuam, sonet vox tua io aurib⁹ meis, Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Quod autē hic
dicitur de colūbæ pēnis deargētatis, & de posteriorib⁹ dorsi io pallore siue in fulgore auri, pulchri-
tudinem exprimit colūbæ. Corporali enim pulchritudine illa columba bene formosa est, cuius pē-
næ quasi deargētatæ, sic niueo cādore resplēdent, supremum verò dorsi quasi auri pallētus, siue ad
viredinē tendētis, habet speciem. Per quam corporalem pulchritudinē columbæ, inelligitur spiri-
tualis pulchritudo interior Ecclesię. Est itaq; totius huius versiculi sensus: Si vos, ô Apostoli, Apo-
stolorumq; locum tenētes, si vos quicunq; propositi estis Ecclesiarū, in medio duarum sortium ex
cubaueritis, atq; requieueritis (vti suprà declaratū est) ita fiet, vt Ecclesia ipsa vobis cōmissa, colūba
Dei formosissima & speciosissima fiat, Quēadmodū ecōtrario si inter medios cleros dormire re-
cusaoeritis, admodum deformem (quaotum quidem in vobis erit) columbam istam reddetis. Cū e-
nim præpositi ac rectores Ecclesiarū bene se gerūt, optime proficit populus, & quasi peculiari pul-
chritudine niter atq; resplēdet Ecclesia: Cū verò oon in sollicitudine debita præsunt gregi pastores
B grex deficit, & Ecclesia plumis suis deformis redditur, pristinúmque perdit nitorē. Cōtingere autē
potest duab⁹ rationib⁹, vt non inter medios cleros, noo in medio sortiū habitātes prępositi Eccle-
siarum, columbæ suum auferāt decorem, Sunt enim quidā sorti inferiori, id est, parti terrenæ peni-
tus vel certe nimiū inhærētes: per gulam, luxuriā, cōmessationes, ebrietates, ambiooem, auaritiam,
aliáue his similia, quæ omnia de mundo suor. Qui per hæc tetra vitia, dum & exemplo male docēt
subditos, & per vitā malam verbo etiam (quod forte prædicant) authoritatē & fidem derogant: oō
mirum si columbæ suæ pulchritudinem vehemēter obscurēt, vt noo appareat peonis deargētatis &
dorso aureo colore fulgēre. Rursum, alii nimium sibi vacare volunt, nimium quieti intēdere, supe-
riori sorti plusquā pastoralis cura permittat immanere volūt, neq; satis circuierunt gregē, ooo sa-
tis attēdunt qui lupi obambulant, quis infirmetur ex grege, quis inficiat cōciues: oegligunt multa,
multa dissimulāt: quooiam molestiam fugiūt & laborē, ne à quiete (vt aiunt) impediātur. Et hi cer-
te quāquam sint priorib⁹ tolerabiliores, tamen magna ex parte frequētet columbæ pulchritudinē
obscurāt, & plumas atras multas succrescere sinunt, quas tēpestiue non euellunt. Qui autem colū-
bam in suo nitore, in quo eam acceperunt à Deo, cōseruare volunt: ita necesse est in medio duarū
harum sortium dormiāt, habitēt atq; excubent, vt neq; nimium terrenis se implicent, neque plus-
C quam necesse est, cootēplationi & quieti insistere veliot. Hoc enim exēplum Saluator (qui hāc for
mosam columbā genuit, & in sui sanguinis balneo tali pulchritudine donauit) Ipse nobis reliquit:
nō perpetuo inter populares turbas agere voluit, sed frequēter in deserta orationis gratia secessit,
semper tamē ad erudiēdos Apostolos ac cæteras turbas opportuno tēpore rediit. Idē & Aposto-
los legimus factitasse eorúmq; legitimos successores. Atq; vtinā nostro quoq; sæculo hæc nō de-
esset fœlicitas. Vtinā nō toti in sorte infima dormirēt pleriq; eorum, quib⁹ hic clamatur, Si dormie
ritis inter medios cleros. Haberemos profecto columbā Iesu Christi oon ita multis atris picelsque
plumis cōmaculatam, haberemus candidā vt olim, splendidā vt olim, alis deargentatis vt olim, dor
so pallente in fulgore auri vt olim. Sed benedictus per omnia De⁹, qui vbi volet, fœliciter restituet
nobis omnia. Nōnulli verò columbæ pēnas deargētatas, & posteriora dorsi in pallore auri, secun-
dum mysticas intelligētias aliter exponunt: quas apud alios prōptum sit innenire, nos propter pro-
lixitatem nimiam vitandam pertransimus. ¶ Versu, 15. Niue dealbabuntur io Selmom. Quod apud
Latinos duabus dictionibus dicitur, niue dealbabuntur, Græce vnico verbo habetur χ[illegible],
quod ad verbum sonat, acsi confictο vocabulo dicamus niuabuntur, vel deniuabuntur, id est, in
modum niuis dealbabuntur, In quo sensο etiam accipieodum est, quod dicitur in vulgata lectiooe
oiue dealbabuotur, hoc est qoasi nix albi fient: quēadmodum sermo Teutonicus dictiooe conpo-
D sita sucuvvit appellat, qui in modum niuis vehemēter sunt albi: atq; ecōtrario peckſvvart, ęos qui
vt pix nigri sunt, vulgari appellatiooe dicuot. Selmon verò, quod secundum Hebraicam orthogra-
phiā scribi deberet Zalmō, significat obscuritatem vel teoebrositatem, aut secundū alios, qui Zale-
moth legunt vmbram mortis. Vtrunq; autē gētili populo cōoenit, imò & Iudaico, qnooiam ante
horum regū (.i. Apostolorum) super orbem constitutionē, ante apostolicā prædicationem: omnes
sub tenebris ignorantiæ & mortis vmbra residebāt: qui Apostolica prædicatione, per pœnitētiam
veram, facti sunt velut nix candidi, dealbati & lucidi. Per montē verò Dei, intelligit Elucidario san
ctam Ecclesiam, quam prius columbā diximus. Posset tamen etiam ipse Christus intelligi, qui mōs
est Dei sublimis, moos pinguissimus plenus spiritu sancto, mons coagulatus: quoniā omnes fideles
ipsi⁹ mēbra sunt, & omnes per fidei coagulū sibi couniros habet, qoi vnus est mons vere coagula-
tus & perfectus, in quo beneplacitū est toti diuinitati, secundum plenitudinem (vt Paulus ait) cor-
poraliter inhabitare. ¶ Versu 18. Currus Dei decem milibus multiplex. In Græco, totom hoc decem
milibus multiplex, dicitur vnica voce μυριοπλάσιον, quod Latine vno verbo reddi commode non po-
test: sed per circunloquutiooem debet explicari, myriadibus multiplex, id est, decem milibus mul-
tiplex, quod est, ex decē milibus multiplicatis ac frequenter replicatis cōpositus. Nā vna myrias con
tinet decem milia. Myriadibus ergo multiplex idem est quod decem milibus multiplex. A ut efficta
voce dici posset, decē millecuplex, si oon inueniretur replicatio myriadum. Hoc enim modo, quē

admodũ millecuplex diceretur curr⁹, qui ex multitudine mille cõstaret vectorũ, ita μυριοπλάσιος, hoc E
est, decẽ millecuplex diceretur, qui ex decem milibus cõponitur. Nã vna myrias (vt iam dictum est)
decẽ milia complectitur. Per hunc autẽ numerum, siue decem milium, siue (iuxta quod verisimili⁹
est) myriadum multiplicatarum, intelligimus innumerabilẽ multitudinem angelorum, qui sunt cur-
rus Dei. Vnde Hieronymus ex Hebræo vertit, Currus Dei, innumeralia milia abundãnum. Atque
ita etiã accipi posset vox Græca suprà posita, myrioplasios, vt valeat infinite multiplicatus hoc est,
ex infinita multitudine cõpositus. Nã μύρια plurali numero, neutro genere, Græci dicũt infinita: my
riadẽ verò, numero singulari, genere fœminco, tantũ decem milia. Quidam verò hunc currũ acci-
piunt populum Dei electos ex hominibus, aut saltẽ hos illis cõiungunt: sed præstat angelorũ exer-
citus intelligere, in quibus etiã vectus apparuit in Sinai mõte sancto. Maxime cum scripturarũ mos
sit iste loquẽdi, vt dicãt Deũ super angelos sedere, vel equitare: quẽadmodũ in Psalmo. 17. Ascendit
Psal. 17. super Cherubim, & volauit. Et alibi. Qui sedes super Cherubim. ¶ Versu 19. Cepisti captiui captiui
Psal. 79. tatem, accepisti dona in hominibus. Captiuitas ista (vt in Elucidarione indicauimus) vel peculiari-
ter ad patres in lymbo detentos refertur, vel generaliter ad vniuersum genus humanum. Omnes
Lucæ. 11. enim sub diaboli manu detinebantur captiui, donec veniret ille fortior qui fortem armatum alliga
sset, & vasa captiuitatis eius diripuisset. Et quidem iuxta textum nostræ lectionis Gallicanæ, nõ ha- F
bet difficultatem quòd dicitur CHRISTVS in altum ascendens cepisse captiuitatem. Quod autẽ
in Psalterio Romano legitur, Captiuam duxisti Captiuitatem (quomodo tam in Hebræo, quam in
Græco aperte conspicimus) videtur maiorem habere difficultatẽ. Nã siue patres intelligas è lym-
bo eductos, siue homines vniuersos è diaboli potẽtia ereptos: quomodo dicetur CHRISTVS eos
quos liberauit captiuos duxisse, An non verius diceretur, Liberã dimisit, vel liberam eduxit capti-
uitatẽ? Attẽdẽdum proinde est, duplicem in his verbis indicari captiuitatem: alteram durã & pes-
simã, qua sub diabolo fuerãt detenti: alteram verò optimã, dulcissimam, & diutissime expectatam,
qua videlicet per CHRISTVM ex priore durissima fuerunt liberati. Ad hoc enim CHRISTVS
ereptos duxit vel cepit captiuos, vt liberos faceret. Qui enim extra captiuitatem abducuntur, ad li-
bertatẽ abducuntur. Quẽadmodum si rex quispiam audiens subditos regni sui á tyranno aduersario
in captiuitatẽ abductos, atq; in carceres immanes retrusos, in potẽtia sui exercitus veniẽs, expugna
to tyranno populũ illum suum de captiuitate mortis excutiat, ac secũ abducat: recte dicemus, illum
captiuã secum abducere captiuitatẽ, non quod ipsos vltra captiuos detinere velit, sed quia de ma-
nu eius qui pri⁹ illos in captiuitatem concluserat, cepit. Captiuitas prior, seruitutis erat: posterior, li
bertatis. Notandũ præterea, cũ dicimus (iuxta secundã expositionẽ) totum genus humanũ CHRI-
STVM ascendentẽ duxisse captiuũ, etiamsi intelligatur quòd secum abduxerit in cælos, nõ debere G
hoc falsum neque absurdum videri: sed ita accipi debebit, quomodo Paulus Apostolus in Epistola
Ephes. 2. ad Ephesios loquitur, dicens, Deus qui diues est in misericordia, propter nimiã charitatẽ suam qua
dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis cõuiuificauit nos in CHRISTO, cuius gratia estis sal-
uati, & cõresuscitauit, & cõsedere fecit in cælestibus, in CHRISTO IESV. Ait nos iam consedere
in cælestibus, in CHRISTO, quę per CHRISTVM: non quòd illic iam agamus, sed quia per ipsum
certam spem & securã habemus expectationem, illum obtinendi. Ita plane omnes nos ascendens
CHRISTVS cepit à diabolo, ac secum abduxit: quoniã de morte nos trãnstulit ad vitã iuxta dictũ
1. Ioa. 3. dilecti discipuli: & mortis imperio exemptis, ad hæreditatem vitæ æternæ nobis restituit accessum
¶ Versu eodem, Accepisti dona in hominibus. Mirabile videtur, quomodo præsentem versum alle
gans Paulus Apostolus, capite quarto Epistolæ ad Ephesios, diuerso modo citauerit, dicens. Ascen
dẽs CHRISTVS in altũ, captiuã duxit captiuitatem dedit dona hominibus: cum hîc dicatur, non
de datis donis, sed de acceptis. Multum enim interesse videtur inter hæc duo, Dedit dona homini-
Ephes. 4. bus, &, Accepit dona in hominibus. Verum si sensum vtriusq; lectionis penitus introspiciamus, cõ
periemus manifesto non magnã inter ea esse diuersitatẽ. Nõ enim potuisset filius dare neq; spiritũ
sanctum, neq; vllum donum hominibus, nisi à patre accepisset, vt dare posset & daret. Quæcũque
enim habet filius, à patre se confitetur habere, dicẽs, Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Ac rur H
Matt. 11. sum, Nõ possum ego à meipso facere quicquã. Et de spiritu veritatis, cũ discipulis eum promitteret
Ioan. 5. dicebat à patre se illis daturum, Cũ venerit (inquit) paracletus quem ego mittam vobis a patre. Et i-
Ioan. 15. terum, Paracletus quem mittet pater in nomine meo. Item, Rogabo patrem, & aliũ paracletũ da-
Ioan. 14. bit vobis, spiritum veritatis. Vt ergo hominibus spiritum ac dona eius filius in altũ scandens daret,
Ibidem. prius oportebat accipere in hominibus, id est, pro hominibus, vel vt in hominib⁹ diffunderet. Vn-
de videtur Paulus idẽ clarius & apertius dixisse, mutata verborũ forma, quod obscurius cõtinet le
ctio Psalmi: quẽadmodum & in aliis aliquot locis scripturarũ citandis fecisse cognoscitur. Alii ve-
rò præsentem particulam, Accepisti dona in hominibus, sic intelligunt, Accepisti tu ô CHRISTE,
postquã victor ascẽdisti in cælũ, dona in hominibus: id est, ex hominibus, ex genere humano, quã-
do scilicet prædicãtibus Apostolis tuis in terra vicariis, multa hominũ milia & innumerabiles po-
Psalm. 2. puli tuæ ditioni sunt subacti & subiugati: quãdo (iuxta Psalmi alterius Prophetiã) datæ sunt tibi gẽ-
tes in hæreditatẽ, & termini orbis terræ in possessionem, Ecclesia sancta tua per orbem Apostolica
prædicatione dilatata. Secundũ quam expositionẽ Pauli allegatio ita deberet cõcordari, quia pri⁹
erat, vt Christus sua dona daret hominibus, vt spiritũ mitteret in corda Apostolorum, quàm pos-
set ex hominibus accipere dona, id est, populos suo imperio acquirere subiectos. Nunquam enim
orbis terrarũ ita se Christo subiecisset, nisi de cęlo demisisset suum spiritum, qui Apostolos ad tem

A tantam sufficientes fecit, cuiúsq; virtute sancti Apostoli cuncta mirabilia fuerunt operati. ¶ Versu
20. Etenim non credentes inhabitare dominum Deum. Dependet hic versus secundum constru-
ctionem à priore: quoniã totum hoc, Nõ credẽtes inhabitare dominũ Deũ, verbo accepisti debet
coniungi: Idque fieri poterit secundum duplicem constructionem. Primo, vt accusatiu⁹ posterior
dominum Deum, ab anteriori parte verbi inhabitare regatur: prior autem nõ credẽtes, à parte po-
steriori: totũ verò hoc, dominum Deum inhabitare non credẽtes, si pro accusatiuo vno qui regatur
à verbo trãsitiuo, accepisti, hoc sensu, Etenim accepisti dominũ Deum, inhabitare non credentes:
hoc est. Accepisti vt dominus Deus inhabitet nõ credẽtes, eos videlicet qui antè non credebãt, qui
olim increduli fuerãt, vt illos Deus pater, & tota diuinitas iam inhabitet per gratiã, postquã de cæ-
lo misisti tui spiritus dona. Spiritus sanctus enim de cælo demissus, corda idololatrarũ & infideliũ
quæ inuenit habitacula dæmonũ, consecrauit in tẽpla Christi & Dei patris. Altera constructio est,
secundum quã accusatiuus, non credẽtes, regitur immediate à verbo accepisti: infinitiuus autẽ qui
sequitur, Græcorũ more, pro gerũdio accipitur, ad hunc sensum, Etenim accepisti non credẽtes, ad
inhabitandũ dominũ Deũ in ipsis: hoc est, Eos qui antè increduli fuerant, à patre tuo post spiritus
sancti missionem accepisti dono, vt ipse dominus Deus habitaret in ipsis. Et harum constructio-
num vtranq; rectè patitur etiam versio Hieronymi ex Hebræo, quæ eadem est cũ vulgata lectione
B nisi quòd loco, etenim, ponit insuper &, hoc modo, insuper & nõ credẽtes ĩhabitare dominũ Deũ.
Sciendum tamen est, quòd in Græcis exemplaribus, item & in Romano Psalterio alia habetur di-
stinctio. Finiunt enim versum in infinitiuo inhabitare, ac deinde à casu nominatiuo, dominus, ver
sus alterius initium sumũt. Nam Græci libri sic habẽt, καὶ γὰρ ἀπειθοῦντας τοῦ κατασκηνῶσαι ac deinde κύριος
ὁ θεὸς εὐλογητός: hoc est (vt Romanũ habet Psalteriũ) Etenim qui non credũt (id est incredulos) inhabi
tare, Dominus Deus benedictus, & cætera. Quæ lectio Græca, nõ nisi posteriorem patitur cõstru-
ctionem, vt sit hæc sentẽtia, Etenim accepisti non credẽtes ad inhabitãdum, vt scilicet eos inhabi-
tares, quos, antè inhabitat diabolus. Verum lectio vulgata, Hebræo originali magis aptè respõdet.
¶ Versu .21. Benedictus dominus die quotidie, prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostro
rum. Cum dicit Latina translatio, die quotidie, conata est exprimere figuram sermonis Græci, qui Psa.144.
habet ἡμέραν καὶ ἡμέραν, quod sonat ac si dicas, die & die: hoc est, per singulos dies, vel quotidie, vel Lucæ.1.
semper. Solet enim illa replicatio vniuersalitatem significare, quemadmodum cum dicitur, Gene-
ratio & generatio laudabit opera tua. i. omnes generationes. Item, à progenie in progenies. i. in om
nes progenies siue generationes. Figuram sermonis Græci conatur etiã exprimere lectio Romani
Psalterii, quæ habet, Benedictus domin⁹ de die in diem. Quod autẽ sequitur, Prosperum iter faciet
C nobis Deus, intelligi debet ex cõmuni modo hominum, secundum spem bonam fidenter loquẽtiũ
qui etiam solent dicere, Deo donante, Bene cedent omnia, Fortunabit omnia De⁹, Dabit omnipo
tens prosperum exitum nostris negotiis, Dominus omnipotens rem nostram diriget, & prosperũ
faciet negotium in manibus nostris. Illud tamẽ sciendum est, in sermone Græco, pro toto illo, pro
sperum iter faciet, poni vnicũ verbũ κατευοδώσει, quod significat, faciat prosperè cedere, vel prospe-
rum iter faciat. Idem vocabulũ & Paulus vsurpat, primo cap. Epistolæ ad Romanos, vbi Latina le-
ctio habet, Si quo modo tandẽ aliquãdo prosperũ iter habeã in volũtate Dei, veniẽdi ad vos. ¶ Ver Roma.1.
su .22. Deus noster, Deus saluos faciendi: & domini domini, exitus mortis, Græce est, ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ θεὸς
τοῦ σώζειν καὶ τοῦ κυρίου κυρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου: hoc est, Deus noster, Deus ad saluandum, & ipsius domi-
ni domini sunt egressus aut transitus mortis, quod aliquanto clarius est quàm habet nostra lectio
vulgata. Et manifestũ est domini domini, esse casus genitiui: exitus autem, casus est nominatiuus,
numeri pluralis. Istos autẽ exitus mortis, præter expositionem in Elucidatione positam, exponunt
alii exitus ad mortẽ, vt duæ partes versus cõtraria proponãt. Prior enim dicit, Domini esse saluare:
posterior verò, Domini esse perducere ad mortẽ, & ad mortis exitũ perducere quos voluerit, vt si
gnificetur vno versu isto, tam vitæ quàm mortis Deus habere æqualem potestatẽ, quẽadmodũ ex
ore domini dicitur, Ego percutiam & sanabo, occidam & viuere faciam. ¶ Versu .23. Veruntamen
D Deus cõfringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantiũ in delictis suis. Quòd Deut.32.
hic dicitur de confringendis capitibus inimicorum, & de confringendo vertice perambulantium
in delictis suis, secundum metaphoram significat vltionem grauissimam & seuerissimam iustitiæ
Dei, in impios obstinatos exercendã: quæ huiusmodi metaphorica loquutione in scripturis ferè so
let significari. Quẽadmodum Psalmo.3. Percussisti omnes aduersantes mihi sine causa dẽtes pecca- Psalm.3.
torũ contriuisti: vbi per maxillæ percussionem (quomodo in Hebraico habetur) & dentium cõtri
tionẽ, similiter hæc vltio damnationis impiorum significatur, quemadmodum illo in loco apertius
declarauimus. Similiter & illud quod dicitur versu secundo, loco post hunc sequẽte: Vt intingatur
pes tuus in sanguine, lingua canum tuorũ ex inimicis ab ipso, secundum translationẽ accipi debet,
ex cõsuetudine præliorum, in quibus sanguinis copiosissima fit effusio, viderúrq; (quãtũ ad sentẽ-
tiæ cõuenientiam) rectius versus ille. 25. debere immediate huic. 23. copulari, accipiendo cum qui in
terponitur. 24. quasi per parenthesim interiectum: quanquã & aliæ dari possint expositiones, secũ
dum quas nõ foret necesse ita accipere, quas tamẽ breuitatis studio omittimus. Circa versum autẽ
vigesimum, nota illud, in profundũ maris, accipiendũ pro de profundo, vel ex vel in profundo ma
ris, id est, de insulis longinquis à terra, in mari lõge sitis, Atq; ita vertit beatus Hieronymus ex He
bræo: de profundo maris. In versu verò vigesimo quinto, cũ dicitur, Pes tuus & canũ tuorum, ser-
mo videtur fieri non determinatè ad aliquem, neq; ad Deum, neque ad hominẽ aliquem determi-

nate,sed in genere ad vnumquenq; qui prælio interfit. Sic enim persona secunda nonnũquã vti so E
lemus. Vt(verbi gartia)cum dicimus, Videas plerósq; omissa via recta,sectari deuia, tantundem est,
acsi dicamus: Videre quilibet facile potest,& cætera. Deniq;,illud ab ipso,in versu.25.quod in Elu-
cidatione exposuimus, A Deo vltore,alii intelligũt secundum numerũ pluralẽ, Ab ipsis inimicis: vt
sit(iuxta scripturę vsitatum morẽ)perissologia,eiusdémque rei inculcatio:alii, Ab ipso prĩcipe ini-
micorum:alii, Ab ipso sanguine ex inimicis effluente.¶ Versu.27. Præuenerunt principes coniun-
cti psallentibus,in medio iuuencularum tympanistriarum. Totum hunc versum in Elucidatione se
cundum intelligentiam mysticam enarrauimus. Poterit tamen & ad literam intelligi,secundum or
dinem qui fit in solemnibus gratiarum actionibus, vbi præueniunt,seu antecedunt principes, idq;
intelligendo potius de præfectis seu principibus cantorũ,quàm de principibus populi: hos deinde
subsequebãtur cãtores,psallẽtes & cõfitentes Domino quoniã bonus,quoniam in sæculum miseri
cordia eius: quibus cõiungebantur iuuẽculæ in tympanis tympanisantes,& choros ducentes cum
gaudio. Atq; hunc sensum clarius explicat,quod habet versio Hieronymi ex Hebręo, Præcesserũt
cantatores eos qui post tergum psallebant,in medio puellarum tympanistriarum.¶ Versu.28. In E
eclesiis benedicite deo domino,de fontibus Israel. Elucidatio interpretatur de fontibus, vt signifi-
cetur quasi materia benedictionis,ad quam fit exhortatio,quasi dicatur, Benedicite Deo super fon
tibus Israel. Aliter verò intelligi poterit, Benedicite in Ecclesiis domino, Vos qui estis de fontibus F
Israel geniti,id est,per sanctos Apostolos(qui fontes sunt regenerationis)ex Israel regenerati. Quo
magis videtur quadrare ad versionẽ Hieronymi ex Hebræo, quæ habet numero singulari de fon-
Gen.49. te Israel,vel(vt alii vertunt)de vena Israel,siue de scaturigine Israel,quod Hebræi quidam exponũt
Quicunque estis de semine vel progenie Israel: quanquam & hæc intelligi possint de fonte siue ve
na,siue scaturigine Euangelicæ prædicationis,quæ ex Israel in mũdum defluxit vniuersum per om
nes populos nationum.¶ Versu.29. Ibi Beniamin adolescẽtulus,in mentis excessu. Quod hunc ver
sum de beato Paulo exponimus, primum non absque grauissimorum virorum authoritate faci-
mus,deinde nec præter rationem nec præter similitudinis conuenientiam Nam beatus Augustin⁹
nõ solum quod hîc scribitur, verumetiã quod in Genesi in prophetia Iacob de Beniamin dicitur,
Bẽiamin lupus rapax,mane rapiet prędam, & vespere diuidet escas,putat de Apostolo Paulo intel
Philp.3. ligẽdum. Paulum quoq; de tribu Beniamin fuisse,ipsiusmet comprobatur testimonio,capite tertio
Epistolæ ad Philippẽses,ita de se loquẽtis, Siquis alius videtur cõfidere in carne,ego magis,circun-
cisus octauo die, ex genere Israel,de tribu Bẽiamin, Hebræus ex Hebræis.& cætera. De extasi autẽ
Actu.6. in qua fuit Paulus,legimus Actuum nono capitulo,quomodo in profectione ad Damascũ,luce cę
lesti tactus desuper,& voce Dei audita,postquã ad manus deductus fuisset in ciuitatẽ à comitibus, G
tribus diebus permãserit non vidẽs,neq; manducans,neq; bibens,in oratione, per excessum(vt vi-
detur)totus eleuatus. Id quod loquẽs ad Ananiã dominus,indicabat,dicẽs, Surge,& quære Saulũ
nomine Tharsensem: Ecce enim orat. Vbi cũ ait dominus, Ecce enim orat,indicat Paulum triduo
illo,dum ita à cibo potúq; abstineret,item & visu non vteretur,non mente alienatum fuisse,sed cũ
Deo prorsus occupatum. Et verisimile est:tũc in mẽtis excessu ipsum fuisse,& à Deo didicisse quæ
statim post receptũ visum audacter & fiducialiter De Christo,etiã in Synagogis,& palam omnib⁹
gẽtibus atque Iudæis cœpit prædicare: maxime cum ipse aperte testetur,humano magisterin se nõ
didicisse mysteriũ fidei Christianæ,sed per immediatam reuelationẽ Dei. Sic enim Galatis scribit,
Galat.1. Notum vobis facio fratres, Euangelium quod Euangelizatum est à me,quia nõ est secundum bo
minẽ. Neque enim ego ab homine accepi illud,neq; didici,sed per reuelationẽ Iesu Christi. Et ve-
risimile est,idẽ fuisse hoc tempus in quo illi datum est in tertium cælum scãdere,& ineffabilia ver-
1.Co.12. ba audire, de qua rescribit in Epistola posteriore ad Corĩthios,ĩ hæc verba, Scio hominẽ in Chri
sto ante annos quatuordecim(siue in corpore,siue extra corpus,nescio, De⁹ scit)raptũ huiusmodi
vsq; ad tertium cælũ. Et scio huiusmodi hominem(siue in corpore,siue extra corpus,nescio, Deus
scit)quoniã raptus est in paradisum,& audiuit arcana verba quæ non licet homini loqui. Hæc ergo
extasis est adolescẽtuli nostri & paruuli Beniamin. Nunc verò & congruentiã videamus compara H
tionis, Beniamin inter omnes fratres suos natu minimus fuit,&fratrum vltimus:quẽ pater in sene
ctute genuit,ac tenerrime dilexit. Ita Paulus, Apostolorum omniũ vltimus,vocatus est,quasi in se-
nectute patris:quoniã post Christi ascẽsionẽ in cælos. Vnde de seipso cõfitetur scribẽs Corinthiis
quòd nouissime omniũ,post Apostolos omnes viderit dominũ,quasi abortiuus, addẽs & causam,
2.Co.15. Ego (inquit) sum minimus Apostolorũ,qui nõ sum dignus vocari Apostolus,quoniã persequutus
sum Ecclesiã Dei. Audis Beniamĩ fratrem minimum,in senectute Christo genitum. Vis autem au
dire,quare ita tenere pater (tametsi minimum & in senectute genitũ)hũc dilexit? Lege quod sequi
Ibidem. tur, Gratia Dei sum id quod sum,& gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnib⁹
laboraui. Non ego autẽ,sed gratia Dei mecũ. Ad hæc Beniamin matris suæ Rachelis(vt ita loquar)
interfector fuit. Siquidẽ in partu mater mortua est,&sepulta in via quæ ducit Bethleem. Egrediẽte
Gene.35. quoq; anima præ dolore,mater appellauit illũ Bennoni,id est,filium doloris mei:pater verò nomẽ
cõmutauit,appellans illum Beniamin,id est,filium dextræ,sicuti manifeste docet historia Genesis.
Hæc autẽ omnia aptissime secundum mysticam intelligentiam Paulo accommodãtur gẽtium A-
postolo. Dũ enim ita fortiter per omnes epistolas suas monstrare conatur legis veteris abrogatio
nem,dum vbiq; contra Iudæos mordicus tenere volẽtes,sua legalia cõstanter agit pro Euangelica
libertate:nónne tibi Synagogæ matris suę,in qua educat⁹ & edoct⁹ fuit,& veteris legis in qua geni

A tus, quasi interfector quidã fuisse videtur? Nónne rectè tibi videtur Sinagoga vetus hunc posse ap-
pellare Bennoni, id est, doloris mei filium, qui matrẽ à qua educatus & institutus fuit deficere fecit
& (vt ita loquar) voluit interire? Quis enim Apostolorũ omniũ ita legalium euacuationem docet,
quis ita pro Euãgelicę gratiæ libertate dimicat, vsq; ad sanguinem, vt hic adolescentulus Beniamin?
Et licet Synagoga mater videns se præ dolore expirare animã ac deficere, vocet illũ doloris sui filiũ
licet illũ crudelissimo odio prosequeretur ipsius popul⁹: pater tamẽ Beniamin illũ appellauit. Deus
pater nõ patitur filium doloris nuncupari, sed commutato nomine Beniamin appellat, id est, filiũ Actu. 9.
dextrę. Quid autem est, quòd à Deo filius dextrę vocatur? Nempe id quod ad Ananiã dicebat, Vas
electionis est mihi, vt portet nomẽ meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israel, Ego enim ostẽ
dam illi, quanta eum oporteat pro nomine meo pati. Quis igitur miretur, si in hoc Psalmo, vbi co-
piosissimus sermo habetur de nouæ Ecclesiæ ædificatione, quæ ex gẽtibus potissimum cõstat, de
hoc Paulo gentium primo Apostolo peculiaris fiat mẽtio? si etiam priori loco ante alios exprima-
tur sub figura Beniamin? ¶ Versu. 30. Principes Iuda, duces eorum, principes zabulon, & principes Matt. 4.
Neptalim, Fuerunt Apostolorum aliqui electi ex tribu Iuda, vt Iacobus & Ioannes filii zebedæi: Ioan. 1.
itẽ Iacobus minor, Iudas & Simon fratres, ac inter discipulos Ioseph iustus, qui omnes filii erant so
B roris matris domini, Porro zabulon & Neptalim, in Galilæa sitæ sunt. vnde dominus Petrũ, & An
dream assumpsit: & Philippum, qui & ipse à Bethsaida Galilææ erat, & Nathanaelem discipulum, &
alios plerósq; ex Galilææ partibus: quẽadmodum primo capite Actuum Apostorum testantur stu- Actu. 2.
pentes linguarum miraculum, cum admiratione dicẽtes. Nónne ecce omnes isti qui loquuntur, Ga
lilæi sunt? Et angeli ascendente domino, Viri Galilæi, quid statis aspiciẽtes in cęlum? ¶ Versu. 32. A Ibidem.
templo tuo in Hierusalem, tibi offerent reges munera. Quidam huius versus principium coniun-
gunt fini pręcedentis, hoc modo, Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis, à templo tuo in
Hierusalem: id est, quod in Ecclesia tua operat⁹ es, incipiendo à templo sancto tuo, quod est in Hie
rusalem, quia illic primum cœpit Euãgelium prædicari, & Ecclesia ædificari. Aut, Confirma hoc à
templo sancto tuo, id est, virtute desuper missa, & spiritu sancto de cælo demisso, de sanctuario tuo
quod est in superna Hierusalẽ. quod vbi feceris, in gratiarum actionem offerẽt tibi reges munera,
per vniuersum orbem terrarum. ¶ Versu. 33. Increpa feras arundinis, cõgregatio taurorum in vaccis
populorum, vt excludant eos qui probati sunt argento. Per feras arundinis, in Elucidatione princi-
pes sæculi intelligimus, Euangelio repugnantes: per tauros, illorum duces & præfectos: per vaccas,
vulgus ipsum in malo consentiens. Aut per feras arundinis, intellige hæreticos vel sapientes sæculi
contra Christum & Ecclesiam inani timore superbiæ & simulatione falsa scientiæ insurgentes: per
C cõgregationem taurorum, exercitus principum & potẽtum quos contra fidẽ mouent, vt persequu
tionẽ faciant Ecclesię. Aut per feras arundinis, malignos & sæuos spiritus erroris accipe: deĩde, per
tauros sæculi potẽtes & sapientes, quos feræ illæ exagitãt, & quorũ vtuntur ministerio, ad perficiẽ- Psa. 21.
dum concupitam sibi malitiã. Quod autẽ per tauros, potẽtes significantur atq; maiores: per vaccas
minores & vulgus hominum qui alios sequuntur, docet etiam Psalmus vigesimusprimus vbi dici
tur, Circundederunt me vituli multi (quod ad ministros & vulgus refertur Christum cõprehendẽ
tium) tauri pingues obsederunt me, quod ad Pharisæos & primos Iudæorũ spectare dignoscitur.
Quod autem in fine dicitur, Vt excludant eos qui probati sunt argento, intelligitur, probati sicut ar
gẽtum: quẽadmodum supra, Niue dealbabuntur, id est, quasi nix dealbabuntur, Alii verò per argẽ-
tum intelligunt verbum Dei, optime sonorum, quẽadmodũ est argentum bene tiniẽs, Sicq; sen-
sus talis est, Vt excludant & impediant eos qui probati sunt & instructi verbo Dei, id est, prædica-
tores & Apostolos Christi. ¶ Versu. 34. Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præueniet manus e- Philo.
ius Deo. Videntur hæc completa tempore Apostolorum, quando in Alexandria Ægipti (vt Phi-
lo Iudæorum disertissimus testatur) schola erat celeberrima Christianorum, ad formam Ecclesiæ
Hierosolymitanæ cõmuniter viuentium, sub Marco Euangelista, primo Alexãdrię Episcopo: quo
rum vitæ ordinem summa cõmendatione idem hic Philo late in libris suis prosequitur. In Antio-
D chia verò primum cognominatos fuisse discipulos Christianos, discimus ex capitulo. 11. Actuũ A- Actu. 11.
postolorũ, vbi & Ecclesiarum in principio nascẽtis fidei erat cõgregatio. Post verò, Matthæ⁹ Apo
stolus atq; Euãgelista, eandem in suæ prædicationis sortem fertur accepisse, populósq; plurimos ad
fidem conuertisse. Quod autem dicitur: venient legati ex Ægypto, secundum traslationem dicitur
sumptum ab ĩs qui pacem quærunt: quorum cõsuetudo est, legatos mittere, qui de pace simul cũ
hostibus tractẽt. Neq; aliud per horum legatorum aduentũ significatur, quam ipsorum pax cũ Ec-
clesia & populo Dei, per susceptionem fidei. Similiter de Æthiopia, quod præueniet vel festinabit
dare manus Deo, secundum metaphoram dicitur, cõparatione sumpta ab iis qui in bello se victos
dedunt. Hi enim dare manus dicuntur, nimirum supplicandi gratia, itémq; vt vinciantur, effician-
turq; captiui, si placitum fuerit hostibus, ne vitam perdant, rem omnibus rebus magis optatam.

LXVIII. PSALMI ARGVMENTVM. E

QVemadmodum ex sacris Euangeliis & Apostolorum scriptis edocemur, necesse est hũc Psalmũ Chri
sto domino applicari. Pleraq; enim eorum quæ hic Psalmus continet, tam in sacris Euangeliis, quàm I
aliis Apostolicis scriptis, de Christo scripta perhibeẽt. Cuiusmodi est illud versu quinto, Oderũt me
Ioan.15. *gratis quod apud Ioannem dominus de se dictum testatur, cum ait, Sed vt impleatur sermo qui in lege eorũ scri*
ptus est, quia odio habuerũt me gratis. Item & illud versu. 12. Zelus domus tuæ comedit me, apud Ioãnẽ A-
Ionn.2. *postoli recordati sunt de Christo scriptum fuisse, postquam flagello vendentes columbas eiecisset de tẽplo. Al*
teram verò partem versus eiusdem, Opprobria exprobrantium. ibi ceciderunt super me. Paul⁹ Apostol⁹ cap
14. epistolæ ad Roma. ad Christum accommodat, eius humilitatem in exemplum adducẽs, vt discãt nõ super-
Ro.14. *be sapere, Idem cap. 11. versu. 27. & 28. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueũ. Obscurentur oculi eorũ,*
&c. de vindicta contra Iudæos Christi inimicos, manifestissime exponit. Petrus verò in actibus Apostolorũ,
Ro.12. *primo cap. de Iuda proditore coram fratribus verba faciens, & alterius substitutione, versum trigesimũ (Fiat*
habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet) de Iuda proditore & eius cõplicib⁹
Actu.1. *testatur à spiritu sancto per os Dauidis prolatũ. Illud quoque quod habet versu. 26. de felle & aceto, Dede*
runt in escam meã fel, & in siti mea potauerũt me aceto: nõnne luce clarius ad historiã pertinet dominicæ pas F
sionis? Negari igitur à fidelibus non potest Psalmũ istum ad personã Christi pertinere: tametsi forsitan & Da
uid, quatenus Christi typus erat, secundum literam possit applicari in tribulationibus grauissimis constitutũ,
Ioa.19. *atq; etiam ad fideliũ singulos, quatenus Christi mẽbra sunt & quatenus eius passioni in varijs tribulationibus*
conformantur. Clamat itaque in hoc Psalmo ad patrem Christus, in passionum angustia positus, secundũ simili
tudinẽ hominis in aquis periclitantis, pedes lutosos cœno infixos habẽtis: qui vsque ad rauim exclamãs pro au
xilio, & vsque ad oculorum defectum, huc illucque respiciens, nullum percipit liberatorem: quam metaphorã
mox versu quinto, ac deinceps aperte exponit, suorum persequutorũ multitudinem & ferocitatẽ multis ver
sibus, multaq; verborũ inculcatione manifestans, causam suæ persequutionis, dicẽs, Zelum esse domus Dei: ex
quo, cum increparet superbos increpationis impatiẽtes, in tantã venit miseriã, A versu autẽ. 16. & deinceps
magna vehemẽtia auxiliũ patris inuocat contra aduersarios, suãq; innocẽtiã, & exaduerso maximã miseriã
proponit, vsque ad versũ. 27. Hinc verò vsque ad versũ. 34. de sua tacẽs miseria, eã quæ super inimicos secũ
dum ordinem paternæ iustitiæ ventura erat vltionem & pessimã retributionẽ, quasi per imprecationis modũ
secundum conformitatem Diuinæ voluntatis, prædicit. Nouissime verò, à versu, 34. ad finẽ vsque, suã à pas
sione & morte salutẽ, ac resurrectionis victoriã proponens, laudẽque patri promittens super omnia vetera
sacrificia gratissimã, vniuersum fidelium cœtum ad cõsiderandũ & magnificandũ opera dei mirabilia exhor
tatur: Imò in spiritus plenitudine, cælum, terrã, mare, & quæ in eis sunt, omnia ad laudem Dei cõuocat & in- G
uitat, propter ædificationem Ecclesiæ sanctæ, eiusque constabilitionem, vsque in consummationem sæculi.

SEXAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Saluum me fac Deus ✳ quoniam intrauerũt aquæ vsque od animã meam.*

SAlua tu me Deus saluator meus, ad quem solum ab omnibus derelictus clamito, & quantocyus grauissime periclitanti per opem: • quoniam tribulationes plurimæ & angustię intolerabiles me affligunt, & iam occupauerunt vniuersum cor meum, tanquam si aquæ per os copiose ingrediantur ad suffocandũ cor, & extinguendum animam. Et plane in tantis his tribulationibus sic consisto, quomodo is quis in profundo aquarum vsque ad os ascendentium consistit, periclitatur de vita corporis, nisi accurrat auxiliator .2. Ad modum eius qui secundum corpus in limoso luto in fixus est, in profundo aquarum (ita vt mouere se nõ possit, aut enatando periculũ euadere) ita nũc ego in profundo tribulationum hæreo infixus, ita vt per me non videam euadendi viam: & non est mihi vlla firma subsistentia, nihil est H solidum vbi subsistam, non est vbi firmum possim ponere vestigium pedis mei, sed cõtinuo immergor profundius: quóque amplius laboro, eó infigor altius: sicut is qui in limoso profundo consistit, quo plus laborat corpore, vt se extricet, eo magis ac magis cœno infigitur. 3. Deueni iam vsque in profunditatem maris totus immersus vndis tribulationũ, vt vix videas mihi posse mergi profundi⁹: • & tribulationũ impet⁹, atq; tumultus in modũ tempestatis, quasi fluctus sæui maris tumultuantis atq; feruẽtis, penitus obruerũt me atque absorbuerũt, ita vt ex me prorsus desperẽ posse euadere. 4. In tãtis autẽ ãgustiis posit⁹, clamaui voce excelsa inuocãs auxiliũ, & clamãdo vim magnã mihi feci, & laborẽ exhibui, vt clamarẽ efficaci⁹, & pręclamore nimio quasi raucę factę sunt fauces meę, vt iã clamare vix vltra possim. Maximo enĩ desiderio & affectu profũdissimo, de tãtis tribulationib⁹ inuocaui auxiliũ: • caligauerũt oculi mei pręnimia obseruatione liberationis, dũ iã diu intẽtos teneo oculos ad dominũ deũ saluatorẽ meũ, in quẽ spero, & quẽ inuoco: nimiũ expectat, nimium differt exaudire, vt nõ sufficiãt ad eũ vltra aspicere p̃ defectu oculi mei.

2 *Infixus sum in limo profundi: ✳ & nõ est substantia.*

3 *Veni in altitudinem maris: ✳ & tempestas demersit me.*

4 *Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ: ✳ defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum.*

A *5 Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.*
6 Confortati sunt qui persequuti sunt me inimici mei iniuste:
✳ quæ non rapui tunc exoluebam.

7 Deus, tu scis insipien-
B *tiam meam:*
✳ & delicta mea à te non sunt abscondita.

8 Nõ erubescant in me qui expectãt te domine, domine virtutum.
9 Non confundantur super me qui quærunt te, Deus Israel.

C

10 Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam.

11 Extraneus factus sũ fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.
D
12 Quoniam zelus domus tuæ comedit me:

✳ & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.
13 Et operui in ieiunio animam meam:

5. Crescit indies numerus inimicorum meorũ, & maximo numero
iam multiplicati sunt qui me absq; causa præter omnẽ rationem, cõ-
tra omnẽ æquitatẽ, odio habent & prosequuntur, ita vt præ multitu
dine iã vel dinumerari vel dignosci omnes nõ possint: quẽadmodũ
capilli capitis mei præ multitudine nõ valẽt dignosci, neq; dinume-
rari. 6. Non solum autem secundum numerũ multiplicati sunt sed
etiam viribus inualuerunt, & sæuitia aduersus me aggrauati sunt ad-
uersarii mei, qui me iniuste præter omnẽ æquitatẽ persequũtur: cũ
ego illis mali nihil fecerim, neq; occasionem vllã huius malitiæ con-
tra me præstiterim: ✳ illis autẽ contra me præualentibus & ira sic ex-
ardescẽtibus, ego exoluere debui quę nõ rapui: passiones & afflictio-
nes sustinere coactus fui, tanquã malefactor, quas non cõmerui: pœ
nam sustinui pro culpa, quam non admisi, & cuius mihi non erã cõ-
scius: quemadmodum cum quis à furto innocẽs, cogitur quasi furti
reus exoluere & pœnam pati. 7. O Deus, cuius oculis nuda & aperta Hebr. 4.
sunt omnia, tu nosti insipientiã meam & malitiã meam: tu scis, an in
me sit insipientia illa & malitia, quã mihi obiiciunt, dicẽtes me blas- Ioan. 7.
phemum, seductorẽ, seditiosum, & huiusmodi multa: ✳ & tibi occul Lucæ. 23.
tum non est, an peccata cõmiserim, ob quæ has miserias sustineo: tu
optimè nosti, nũ verè mihi insint peccata quæ isti per calumniã mi-
hi impingunt, obiiciunt, & testificãtur aduersum me. Tu enim nosti
meã innocentiã atq; iustitiã, & quòd hæc omnia quę fero, absq; mea cul
pa sustineo. 8. Ne patiaris, ô domine cœlestiũ exercituũ, eos, qui te
expectant, & à te salutem cõsequi desiderant, cõfundi propter mise-
riam passionũ istarum mearũ: totũ genus humanũ, quod à te salutẽ
expectat, non cõfundatur in me, non propter istam meã humilitatẽ
& miseriam passionis frustretur expectatione sua. 9. Non patiaris
(inquã) ô Deus Israel, confundi & frustrari spem fideliũ tuorũ, qui
seruiunt tibi, & expectant à te salutem atq; redemptionẽ: sed ab hac
tribulationum mearũ miseria me liberatũ, fac à morte resurgere, vt
sic populo tuo diu expectata salus, per mortis victoriã possit cõtin-
gere: ✳ Atq; ita fac per subsequentis resurrectionis gloriam, vt non
sit fidelibus meis in opprobrium & confusionẽ humilitas passionis
meæ: sed magis gloria sit illis opprobrium crucis, vbi per eã talis prę
stita fuerit salus & victoria. 10. Quod enim nũc opprobria sustineo Mat. 26.
maxima, ab aduersariis mihi illudentibus, me velantibus, cõspuenti- Lucę. 22.
bus, ridentibus, verbis ridiculis atq; gestibus fœdis subsannantibus:
itẽ & quod nũc sustineo quæ ignominiosa sunt & cõfusione plena,
de quibus solent homines maxime erubescere, publicã cõfusionẽ &
publica opprobria tu nosti pater sancte, quòd non propter mea peccata
ea sustineam, sed propter tuam voluntatem: quoniã tu me hæc tãta
pro hominum salute voluisti perferre, vt pro eorũ peccatis tuę iusti-
tiæ satisfacerem, neque nisi ex obedientia à te missus ad hanc deueni
humilitatem. 11. Etiam fratribus meis, cognatis, vicinis, & conci-
uibus factus sum extraneus: & filiis matris meæ, filiis synagogæ, filiis
populi mei, factus sum quasi peregrinus & extraneus: etiã qui mihi
proximi erant & amicissimi, prę miseria me nolunt agnoscere, quasi
extraneos se gerunt, & quasi me nunquã cognouerint fugiunt à me,
propter confusionis opprobriũ. 12. Omnium autem tribulationum
mearum origo hinc est, quia zelus & ardens æmulatio siue desideriũ
pro gloria domus tuæ, siue populi tui, totũ possedit & absorbuit atq;
quæ deuorauit me: propter quẽ zelũ, dũ ferre nõ potui (vt nec debui)
abominationes & impietates quas videbã inter eos, pro tui nominis
gloria confidenter illis restiti, illósq; priuatim & palam redargui, vn-
de primũ aduersum me odiũ conceperunt, quod me tandem in istã
pertraxit miseriã. Item & cum populum docerem, quæ tu mihi præ-
cepisti docere, propter zelum salutis populi tui & gloriæ tuæ, cúmq;
miracula ederẽ, illi aduersum me indignabantur, & per indignatio-
nem atq; inuidiã huc tandem me adduxerunt: ✳ & opprobria eorũ
qui per suas prauitates tibi exprobrabãt, super me ceciderũt, ego tan-
quam proprias cõtumelias reputaui, imò maioris existimaui quàm pro-
prias: propter quod, illas ferre nec volens nec potens, fiducialiter illis Ioan. 8.
contradicebam, eósq; arguebam pro iis in quibus tuæ gloriæ (quam
semper quæsiui) derogabant. 13. Ego verò non reddebam illis malũ
pro malo, neque pro odio odium, cũ mihi exprobrarẽt & maledice-

✱ & factum eſt in op probrium mihi.

14 *Et poſui veſtimentũ meum cilicium:*

✱ & factus ſum illis in parabolam.

15 *Aduerſum me loquebantur qui ſedebãt in porta: ✱ & in me pſallebant qui bibebãt vinum.*

16 *Ego verò orationem*

Pſal.39. *meam ad te domine:*

✱ tempus beneplaciti Deus.

17 *In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me: ✱ in veritate ſalutis tuæ.*

18 *Eripe me de luto, vt nõ infigar: ✱ libera me ab his qui oderũt me, & de profundis aquarum.*

19 *Nõ me demergat tẽpeſtas aquæ, neq; abſorbeat me profundum:*

✱ neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum.

20 *Exaudi me domi-*

Pſalm.15. *ne, quoniam benigna eſt miſericordia tua:*

✱ ſecundum multitudinem miſerationũ tuarum reſpice in me.

21 *Et ne auertas faciem tuam à puero tuo:*

✱ quoniam tribulor, velociter exaudi me.

22 *Intẽde animæ meæ, & libera eã: ✱ propter inimicos meos eripe me.*

23 *Tu ſcis improperiũ meum & confuſionem*

rent: ſed meipſum afflixi io ieiunio & oratione pro inimicis meis, tã E
propter tui nominis contemptum, quàm propter illorum impœnitentiam, vt pro malo redderem bonum: & hoc ipſum vbi perceperunt, mihi verterunt in opprobriũ, ob hoc me deridẽtes, ampliúſq; velut vanum & ridiculum hominem contemnentes. 14. Et vt perfectior eſſet acceptabiliórq; pro inimicis meis pœnitentia, etiam veſtitu lugubri incedebã, ſacco & cilicio, hoc eſt, triſtus & mœrens, mœrore etiam foras ſe prodente exteriori habitu, tum propter tuam inhonorationem, quòd in eis nihil proficerem, tum quòd illos ita videbam & dolebam in ſua obſtinatos ioalitia: ✱ & factum eſt hoc mihi, ꝙ ita mœrens & lugens inceſsi in deriſionem, quaſi in prouerbiũ, parabolam, atq; iocum publicum, vulgatum per ora hominum. 15. Aduerſum me loquebantur palàm qui io publicis conuenoculis reſidebant, vtpote qui in porta ſedebant, vbi publicus erat hominũ plurimorum conueotus, & cononuus multorũ tranſitus, homines ditiores & poteodiores qui illic reſidebant: ✱ & io opprobrium meũ carmina ſua cantabant bibentes vinum in conuiuiis publicis: in meum F
contemptum, cantica vulgaria de me compoſuerunt, quæ decantarent aduerſum me potores vini, in cõuiuiis & comeſſationibus ſuis. 16. Ego verò inter hæc omnia orationem meã dirigebam ad te domine, coram te (qui ſolus eras tota ſpes & conſolatio mea) effundebam precem meam, ſicq; ibi colloquendo meipſum conſolabar aduerſum improperia illorum: ✱ veniat tandem, ô Deus, tempus beneplaciti tui, tempus beneuolentiæ, in quo complacitum ſit tibi eruere miſerum de tantis anguſtiis: complaceat tibi tandem vt eruas me, & reſpice ad adiuuandum me. 17. Secundum multitudinem atque magnitudinem miſericordiæ tuę exaudi me, miſericordiarũ pater, piiſsime Deus, qui nunquam ſoles derelinquere ad te clamantes de tribulationibus: ✱ exaudi me, inquam, in veritate ſalutis tuæ, quam pollicitus es exhibere & præſtare omnibus qui te fiducialiter inuocant in neceſsitatibus: propter veritatem tuam, qua ſaluare pollicitus es fideotes tibi, exaudi & ſalua me. 18. Eripe me de anguſtia tribulationum cui hęreo infixus, quaſi in luto, vt non in illis permaneam, noo G
illis abſorbear: ✱ ſaluum me fac ab aduerſariis & oſoribus meis, qui mala quærunt aduerſum me, & de magnis tribulationibus quibus immergor & obruor, quaſi in profunditate aquarum multarum. 19. Non me pœnitus demergat magnitudo tribulationis, in modũ tempeſtatis aquarum ſeſe accumulantis & aggrauantis ſuper me, neque in profundum abſorberi me patiaris, vt non rurſum emergam: ſed à grauiſsimis iſtis tribulationibus quibus nunc premor, & penè ſuffocor, per reſurrectionem à morte, iube me emergere: ✱ neq; permittas puteum inferni ſuper me claudere oſtium ſuum, non derelinquas animã meã in inferno, neq; corpus in ſepulchro: nõ permittas detineri animam meam in lymbo inferni, cum illuc ad liberandũ captiuos patres deſcenderit: ſed exitum dabis illi, vt ad corpus redeat, vitámque corpori reſtituat. 20. Exaudi me pater domine, quoniam miſericordia tua ineffabilis erga omnes omnino homines, ſuauis & benigna eſt, & exaudire auxiliarique parata omnibus inuocantibus: ✱ ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, quibus à ſæculo H
miſertus es humiliter te inuocantibus, etiam ad me reſpice benigno aſpectu fauoris tui, vt de anguſtiis afflictum liberes tuum vnigenitũ. Neq; enim tuum vnigenitũ filium debes deſpicere, qui etiam ſeruulos clamantes non dedignaris exaudire. 21. Neque auertere velis faciem tuam à me puero tuo, noli quaſi iratus vultu auerſo orationem repellere, quam offero tibi: ✱ exaudi me quantocyus, & ne diſtuleris auxilium, quoniam vehemẽs eſt afflictio mea, & continuo profecto incrementum accipiens. 22. Aſpice benigno aſpectu fauoris tui in animam meam, vt ſaluam facias eam: ✱ libera me propter inimicos meos, propter inimicorum meorũ rabiem, quoniam nõ ceſſant affligere animam meã, & creſcit continuo eorum aduerſum me ſæua crudelitas: vt quanto illi aduerſum me crudelius ſæuiunt, tanto mihi tu fias ad auxiliandum atque ſaluandum propinquior: ✱ Inſuper & propter confuſionem inimicorum meorum ſaluum me fac, vt confundantur & fruſtrentur ab iniquis cogitationibus ſuis. 23. Tu tumque optime noſti improperia & contumelias, quibus me affecerunt

A *meam, & reuerentiam.*

24 In conspectu tuo sũt omnes qui tribulant me: ✻ improperium expectauit cor meum & miseriam.

25 Et sustinui qui simul
B *contristaretur, & non fuit: ✻ & qui consolaretur, & non inueni.*

26 Et dederunt in escã meã fel, & in siti mea potauerunt me aceto.

27 Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones:

C

✻ & in scandalum.

28 Obscurentur oculi eorum, ne videant. ✻ & dorsum eorum semper incurua.

D *29 Effunde super eos iram tuam: ✻ & furor iræ tuæ comprehendat eos.*

30 Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.

31 Quoniam quem tu percussisti, persequuti sunt:

aduersatiũ, confusiooem quoq; & erubescẽtiam meam: quàm multa, q̃ fœda, q̃ ignominiosa ab eis perpessus fuerim, quomodo mihi illuserint, quomodo de loco in locũ cum igoominia publica traxeriot, quomodo diffamaueriot, quomodo accusauerint falso testimonio, & omnino quantas cõtumelias, tam publicè q̃ priuatim mihi irrogauerint. 24. Corã oculis tuis sunt, neq; latere te possũnt (quẽ nollum latet occultum) omnes aduersarii mei: tu eorum & numerum & malitiam & corda habes optime cognita, neq; ignoras quo animo, & q̃ inique contra omnem iustitiam mihi aduersantur: ✻ ego verò parat᷒ sum ad omnia quæcunq; tu permiseris, & in quantiscunq; potestatẽ dederis eis: adeòq; non abhorreo ab his quas fero passionibus, vt etiam spiritus desiderio expectauerim improperia illusionum & passionum miserias. Desiderio enim desideraui, secundum spiritus desi- Ioan. 18.
derium, calicem honc bibere, quem tu cœlestis pater dedisti mihi. 25. Et consideraui, an esset aliquis qui in tantis tribulationibus mihi ostenderet compassionis signũ, nec inueni: sed vniuersa turba hominum, odio potentum atq; principum excitata, simul omnis aduersum me clamitabat, etiã tunc cum me io maxima cõspiceret miseria:
✻ & expectãdo cõsideraui, si fortè aliquis mihi veniret consolator, & Ioan. 19.
nõ potui quenquã aduertere, qui mihi in tantis angustiis ferret solatium. Derelictus enim eram ab bominibus, & propter miseriã à me vniuersi aufugerant. 26. Quódq; omnium immanissimũ & crudelissimum erat, in nouissima angustia, accepta iam crucis sententia, vbi peruenissem ad locum supplicii, cũ misericordia erga reos vti homines solent, & ad cordis confortationem dulce præbere poculum, crudelissimi isti & passionibus meis iosatiabiles hostes, dederunt mihi bibere acetũ & vinum felle mixtũ, ne in tãta quidem mea miseria
vlla tacti misericordia. 27. Propter hãc autem tam inauditam & im- Ioan. 19.
maoem crudelitatem, quam contra me principes Iudæorũ Scribę atque Pharisæi cum senioribus exercuerunt absq; misericordia, secundum ordinẽ atq; definitam sententiã iustitiæ tuæ, grauissima vltione punies eos pro impietate sua. Apparatus nanq; promissionũ temporalium, in quas semper intentos habẽt mentis suæ oculos, erit illis in occasionẽ mortis, tanquam laqueus quò irretiantur ad perditionẽ, & in retributionem finalẽ atq; oouissimam, post quam noo sperent neq; expecteot aliam: ✻ item & in offendiculum, quod illos faciet ab æterna salute cadere: quia temporalibus inhærentes promissis, cœlestia & sempiterna longè potiora negligent. Nam propter temporalium promissionum respectum, in quas ex legalis literæ consuetudine intendunt semper oculos, Christum absq; illis venientem contẽpsetunt, sicq; ab æterna retributione ceciderunt, & de peccato in peccatũ male scandalizati corruerunt. 28. Obscurabitur quoq; acies mẽtis eorum, sic vt veritatem fidei & Euangelicæ veritatis videre nequeant. Excæcabit enim eos odium & malitiosa inuidia, vt non attẽdant sermonibus veritatis, sed magis resistant, omni sua virtute: ✻ & semper ipsi in ima respiciẽt, qoomodo solẽt qui dorso incuruato inceduot. Idq; vel tẽporalia semper bona respiciẽdo, vel sub põdere & seruitute legis grauiter sudando. Ipsi nanq; qui illuminari potuerant oculis, si veritati voluissent acquiescere magis quàm repugnare, atq; per libertatẽ Euangelicam potuerant exonerari à legis onere, in sua cæcitate obstioati eligẽt permanere obscurati mẽtis oculis, & dorso incuruato sub pondere legis sudabunt. 29. Effuodes tu sancte pater, super eos vindictã iræ tuæ: in abundãtia iracundiæ, iusto tuo iudicio exercebis in eos vindictã magnã: ✻ & indignatio tua magna, ad quã te prouocauerũt, cõprehendet eos, puniet eos, vltionémq; de eis accipiet grauissimam. 30. Loca habitationis ipsorum, tuo iudicio fient deserta ab habitatoribus suis: & in ciuitatibus ac domibus eorũ non erit ex eis, neq; de semine eorũ inhabitator. Eiiciẽtur enim ipsi à ciuitatibus domibus suis, & occupabunt alieni terrã eorum: eueniétq; illis quod timere se simulauerãt, vt locum suum & gentem simul perdant: qui autem residui fuerint, captiui ducẽtur in omnes gẽtes & in regiones exteras, absq; spe redeundi in loca sua patria. 31. Quoniam quẽ tu propter scelus populi tui ad verbera & passionẽ voluisti mit-
tere, me filiũ tuum, ipsi odio crudeli, & irrationabili ira atq; inuidia Ioan. 15.
grauissime persequuti sunt, semper cõtradicentes tam verbis quàm Luc. 23.

** & super dolorē vulne*
rum meorū addiderūt.
32 *Appone iniquitatē*
super iniquitatē eorum:
Abac. 2. Rom. 1. ** & non intrent in iu*
stitiam tuam.
33 *Deleantur de libro*
viuentium: & cum iu-
stis non scribantur.

34 *Ego sum pauper &*
Psal. 21. *dolens:*
Esaie. 53. ** salus tua Deus susce*
pit me.
35 *Laudabo nomē Dei*
cum cantico, & magni
ficabo eum in laude.
36 *Et placebit Deo su-*
per vitulum nouellum,
cornua producentem &
vngulas.

37 *Videant pauperes,*
& lætentur:

** quærite Deum, &*
viuet anima vestra.
38 *Quoniam exaudi-*
uit pauperes dominus:
** & vinctos suos non*
despexit.

39 *Laudent illum cæli*
& terra: mare & om-
nia reptilia in eis.

40 *Quoniā Deus sal-*
uam faciet Sion:
** & ædificabuntur ci*
uitates Iudæ.
41 *Et inhabitabūt ibi:*
** & hæreditate ac-*
Ephes. 2. *quirent eam:*
Rom. 8. 42 *Et semen seruorum*

factis meis: * & propter insatiabile odiū quod contra me gerebant, B
dolorem super dolorem addiderunt mihi: nō potuerunt satiari affli-
ctionibus & miseriis meis: quæcunq; excogitare potuerunt, crudeli-
ter operati sunt in me. 32. Ita & tu in vltionem appones eis iniquita-
tem aliam super aliam, sines illos de iniquitate ruere in iniquitatē, de
peccato in peccatū cadere patieris illos: * & non ingredientur in iu-
stitiam fidei quam oppugnauerunt, quæ est vera corā te iustitia: hęre
bunt enim in legali sua iustitia vsque in finē sæculi, & nolent recipe-
re iustitiam fidei, in qua iustus saluatur & viuit. 33. Delebuntur de li-
bro viuentiū, id est, cum iustis non inuenientur scripti in libro vitæ.
De numero enim nō erunt eorū qui vitam æternā percepturi sunt,
tametsi falso sibi iustitiam & sanctimoniam persuadeāt, sicq; deletos
se inueniēt in nouissimo: quia vbi scriptos sese putabant, nō sese scri
ptos inuenient, & salutē perdent de qua securos se existimauerāt. In-
ueniēt autem sese in libro mortis, sub reprobatione Dei, & simul cū
filiis damnationis conscriptos. 34. Ego verò secundum hanc infir-
mitatem passionis, ad quam me perduxit illorū malitiosa rabies, vilis F
& pauperculus sum, vermis & non homo, opprobrium hominū &
abiectio plebis, nouissimus virorū, vir dolorū & sciens infirmitates:
* scio autem & firmissime confido, q me defendet atq; suscipiet sal⁹
tua, quæ nō me derelinquet in passionib⁹ meis, sed à morte resuscita
tū saluum faciet. 35. Ac pro mea quidem liberatione & salute lauda-
bo, mi pater, nomen tuum cum psalmis & cāticis, prædicabo & exal
tabo te in laudibus & iubilo, & ego & cuncti fideles fratres mei, vni-
uersa quæ per meā resurrectionem & salutem ædificabitur Ecclesia.
36. Eritq; tibi hæc benedictio laudis & gratiarū actionis multo acce
ptior & gratior, quàm oblatio vituli nouelli ac teneri anni vnius, cui
cornua iam pro ratione ætatis enasci incipiunt, & indurari vngulæ:
cuiusmodi oblatio acceptissima & cōmodissima esse solet in veteri-
bus sacrificiis. Magis enim optas & diligis sacrificium laudis, à fideli-
bus tuis, quàm vel electissimas & delicatissimas corporales hostias.
37. Videant omnes humiles, mansueti, pauperes atq; fideles, quomo-
do me de passione liberauit pater resuscitatū: videant, quā mihi fecit G
pater meus misericordiā, & quātam erga me fecerit cōmutationem:
tam misere tractatum ac mortuū, ita gloriose resuscitando ad vitam:
& merito lætentur in tanto Dei beneficio. Nō enim mihi passus siue
mortuus fui, neq; item mihi, sed vobis omnibus ad salutem resurre-
xi, vt merito vos hinc gaudere deceat & lætari: * in synceritate fidei
& puritate vitæ quærite dominū Deum vestrum, qui vos per gratiā
suam à morte redimit ad vitam, & vitā habebūt ex eo animæ vestrę.
Ipse enim est, qui vitā veram & spiritualem dat omnibus in se credē
tibus, qua carent increduli atq; peruersi omnes. 38. Exaudiuit enim
dominus pauperes & humiles fideles suos, qui multis iam sæculis pro
salute generis humani ad ipsum clamare nō desierunt: & genus hu-
manum vniuersum, quod vinctum erat atq; ligatum peccatorū vin-
culis, in carcere mortis, sub tyrannide principis tenebrarum, ipse nō
despexit, nō neglexit, non est oblitus in finē: sed misericorditer respi
ciens, saluatorem misit illis in opportuno tempore. * Eos etiam qui
in lymbo inferni vincti atq; capti detinebantur, quasi in vmbra mor H
tis spiritus dilectorū suorū, non despexit neq; neglexit, sed dulci visi
tatione, per me filiū suū de captiuitate eduxit. 39. Laudent illum & ce
lebrent pro tātis beneficiis humano generi exhibitis omnia quę crea
ta sunt, cæli, terra, maria, & omnia quę in eis sunt. Dignū enim est, vt
pro tāto beneficio ab omni creatura laudetur munificētissim⁹ domi
nus, quoniā laudabilis est nimirū, nec laudari sufficit, q & cōdidit &
reparauit oīa. 40. Quoniā dn̄s populū suū fidelē quē elegit, saluū fa
ciet à peccatis, à dānatione mortis, atq; tyrannide diaboli: * & per o-
perationē gratiæ eius ædificabunt ciuitates Iudæ, Ecclesiæ fidelium
credentiū & confitentiū nomini eius erigētur & confirmabunt, post
Christi ascēsionem, prædicātibus Apostolis. 41. Et in ciuitatibus istis
inhabitabunt fideles, tanquā domestici in domibus suis, tanquā con
ciues in ciuitatibus suis, tanquā oues in ouilibus suis: * hæreditate
possidebunt eas, in eis habitantes, non tanquam hospites & aduenæ,
sed tanquam filii & hæredes, ciues facti sanctorum & domestici Dei.
42. Posteri quoque & nepotes fidelium patrum fidem insequentes,

A *eius poßidebit eam: & qui diligunt nomen eius inhabitabunt in ea.*

vſque in finem ſæculi poſsidebunt ſanctã Eccleſiam, quaſi hæreditatem ſuam: & amatores nominis tui vſq; ad conſummationem ſæculi habitabũt in ea, tanquam in domo ſua. Nunquã enim deſtituetur inhabitatoribus fidelibus Eccleſia Dei, qui pro patribus naſci ſemper faciet filios, parentum fideliũ imitatores fideles, quos conſtituat in- Pſal. 44.
habitatores & poſſeſſores domus ſuæ vſque in ſæculum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXVIII.

VErſu 1. Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſq; ad animam meam. Manifeſtũ eſt, in quatuor primis verſibus, metaphoricã eſſe loquutionem. Aſsimilat enim ſe Chriſtus in paſsionum amaritudine, mortiſq; periculo poſitus, homini cõſiſtenti in profundo aquarum: qui cum totus iam ſit immerſus, ita vt aqua ingrediatur per cunctos corporis meatus & iã interiora omnia occupet, adhuc tamen periculum patitur ex immerſione in molle & viſcoſum lutum, quod in fundo ſub pedibus eius eſt, cui continuo altius infigitur: & quanto magis ſeſe eximere laborat, tanto infigitur profundius: qui in tanto diſcrimine vitæ ſe conſpiciens, vocem eleuat, & vſque ad raucedinem quantum præualet clamat, vndiq; circunſpiciens, ſi vſquam forte videat, cuius
B poſsit inuocare auxiliũ. Qua conſiderata metaphora, facile erit verſus quatuor priores intelligere. Quod autẽ verſu ſecundo dicitur, Nõ eſt ſubſtantia, Græce eſt οὐκ ἔστιν ὑπόστασις: quod verti poteſt: Nõ eſt ſubſiſtentia. Quod clarius vertit ex Hebræo Hieronymus, Non poſſum conſiſtere. Felix, Nõ eſt ſtabile. Verſu 5. Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei. Hyperbolica loquutio eſt, qua ſignificatur innumerabilis & magna valde multitudo, iuxta vulgatam loquendi conſuetudinem. Poſſet tamen ſubtiliori conſideratione exponi, ſecundũ proſequutionem metaphorę in prioribus verſibus habitę, vt inimici iſti intelligantur in modum aquarum inundantium adeò excreuiſſe, vt capillos ac verticem capitis iã videantur ſupergredi: quemadmodũ deſperata penè res eſt poſtquam ſuper verticem capitis aqua aſcendit, maxime vbi limo infixus inhæſerit, ne poſsit enatare. Sed prior expoſitio ſecundũ hyperbolen, ita ſe manifeſte offert, vt vix ſecundæ huic probabilitas relicta videatur. ¶ Verſu 6. Quæ non rapui, tunc exoluebam. Prouerbialis & hic ſermo videtur, quo vtimur, quoties ſignificare volumus, quempiam pro facinore quod non patrauit immeritas pœnas pendere: veluti cum quis furti pœnas luit aut homicidii, vel alterius cuiuslibet malæ rei, cum ſit à facinore alienus & innocens. Sic ſane Chriſtus dominus, tanquã latro, tanquam ſeductor, tanquam blaſphemus, tãquam ſeditionum author, tanquam rebellis Cæſari, crudeliter morte punitur, ipſe innocẽtiſsimus, & ab omni peccato alieniſsimus exiſtens. Pro alienis autem peccatis, id eſt, noſtris, punitus eſt: quẽ
C admodum apud Eſaiam patris voce dicitur, Propter ſcelus populi mei percuſsi eum. Et rurſum ex perſona generis humani, Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſq; in viam ſuam declinauit: & Eſaiæ. 53.
dominus poſuit in eo iniquitates, omnium noſtrum. Tanquam ouis ad occiſionẽ ductus eſt, &c. Ibidem.
Poſt hunc, idem teſtatur & Petrus Apoſtolus, dicens: Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis. Ac rurſum, Qui peccata noſtra in corpore ſuo pertulit ſuper lignum, Quid multa? 1. Petr. 3.
Vniuerſa tam veteris quàm noui teſtamenti ſacra pagina, non aliud figurat, non aliud loquitur, non 1. Petri. 2.
aliud ſignat, nõ aliud clamat, quàm agnum immaculatũ pro humani generis tranſgreſsione in temporis plenitudine oblatam. ¶ Verſu 7. Deus tu ſcis inſipientiam meã, & delicta mea à te non ſunt abſcondita. Hunc verſum quidam ita exponunt, Deus, tu vides, quomodo vt fatuus atq; inſipiens peccator nunc reputor ab hominibus: & delicta aliena humani generis, quæ ego aſſumpſi perſoluẽda, tu cognouiſti ea. Senſus tamen quem in Elucidatione expreſsimus, magis conueniens videtur, tanquam ſi dicat Chriſtus in proteſtationem ſuæ innocentiæ, Deus tu ſcis, ſi aliquid inſipienter & inique egi, quo hanc pœnam commeruerim: neq; te latet, ſi delictum vllum habeo. Sic enim loqui ſolent homines in animi amaritudine poſiti, cum falſo accuſantur, neq; excuſantibus creditur, Nouit Deus iniquitatẽ meam Nouit Deus, ſi hoc illũdue egerim. Veluti ſi in anguſtia poſita Suſanna exclamans, dixiſſet ad Dominum, Domine tu noſti adulteriũ hoc meum, cuius me iſti ſeniores accu-
D ſant: nemo aliter intelligeret, quàm ſi dixiſſet, Deus tu noſti, ſi commiſerim adulterium de quo accuſor: tu noſti aliter rem habere, quàm contra me iſti teſtificantur. Verſu 8. Non erubeſcant in me, qui expectant te domine, domine virtutum, Si Chriſtus in paſsionibus permanſiſſet à morte detẽtus, nec per reſurrectionem fuiſſet liberatus, profecto crux eius cõfuſio & erubeſcentia diſcipulorum permanſiſſet, viſũmq; fuiſſet hominibus ſtultum & prorſus vanum, in hominem qui tam miſerè periiſſet credere, & pro Deo huiuſmodi colere, qui tam vilem mortẽ obiiſſet, ac poſt mortẽ nullum maieſtatis ſignum dediſſet. Verum cum per reſurrectionẽ fortiter mortem deuicit & glorioſe triumphauit, ſic factũ eſt, vt nequaquam erubeſcant in cruce & paſsionibus domini ſui Chriſtiani, quærentes dominũ. Imò nolunt in alio gloriari, qui perfecti ſunt, niſi in cruce domini ſui Ieſu Chriſti: neq; aliud ſe ſcire iudicant, etiã qui ſcientia non ſunt imperiti, niſi Ieſum, & hunc crucifixum: verbũque crucis, quod increduli propter paſsionis infirmitatem ſtultitiam reputant, ipſi propter re- Galat. 6.
ſurrectionis potentiam, Dei virtutem confitentur. Dum ergo Chriſtus orat, non confundi, neque 1. Cor. 2.
erubeſcere in ſe vel ſuper ſe pios & fideles: quid aliud orat, quàm in illa paſsionis humilitate nõ de- 2. Cor. 11.
relinqui, ſed potenter reſuſcitari, vt non fruſtra in ipſum ſperare liceat cunctis fidelibus? ¶ Verſu 1. Cor. 1.
10. Propter te ſuſtinui opprobrium. Propter te, id eſt, propter tuam iuſsionem, propter tuam volũtatem, propter obedientiam meam erga te, ex qua in mundum veni. Vnde propter tuum honorẽ, propter zelum gloriæ tuæ: quoniam videlicet tuam doctrinam prædicans, offenſam tui honoris

non ferens, atq; ob hoc etiam principes & sapiętes increpans, veni in odium & in opprobrium ho E
minum: qui si loqui voluissem illis placentia, veritate relicta, etiam honore magno ab eis fuissem af-
fectus. ¶ Versu 11. Extraneus factus sum fratribus meis. Quomodo Christus etiam fratribus suis fue
Ioan. 7. rit extraneus, monstrat Euangelista Ioannes, septimo capite sui Euangelii, ita scribēs, Erat in pro-
ximo dies festus Iudæorum, Scenopegia. Dixerunt autem ad eum fratres eius, Transi hinc, & vade
in Iudæā, vt & discipuli tui videant opera tua quę facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quę-
Matt. 28. rit ipse. Si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Neq; enim fratres eius credebant in eum. Fratribus
Mat. 26. etiam suis Apostolis (quos tanquam fratres habuit, fratrésq; iniuriæ immemor etiam post resurre-
ctionem appellauit) factus fuit in passione extraneus, quando relicto eo omnes fugerunt, princeps
insuper illorum trina negatione abiurauit. Filios autem matris suæ, manifestum est secundum car-
nem non debere intelligi. Maria enim mater ipsius, vt virgo in partu, sic & post partum inuiolata
permansit, solius primogeniti sui mater benedicta: sed secundum mysticam intelligentiam, filios Sy
nagogæ, vel filios populi sui, oportet intelligere. Vnde Paraph. Chald. sic habet, Et velut filius gen-
tium siue alienigenarum factus sum filiis populi mei. Aut figurate filios matris suæ dicit coniunctis-
simos cognatione & sanguine. ¶ Versu 12. Zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobran-
Ioan. 2. tium tibi ceciderunt super me. Huius verbi (quemadmodū ex secundo capitulo Euangelii Ioannis
discimus) recordati sunt Apostoli, cum Christum vidissent facto flagello de funiculis eiicere ven- F
dentes & ementes de tēplo, mensas nummulariorū euertere, æsq; illorū effundere. Recordati sunt,
inquit, discipuli, quia scriptum est, Zelus domus tuæ comedit me. Loquitur autem illo in loco de
domo & templo materiali, cuius munditiam & reuerentiam magno zelo Christus ardebat, quòd
locus ille patri suo fuisset deputatus ad cultum specialem. Multo verò magis zelus domus Dei spi-
ritualis (quæ est Ecclesia sancta, ex viuis ædificata lapidibus) Christum comedit, ac totum possedit,
quanto signum melius est signato, & res ipsa figura præstantior est. Templum enim illud mate-
riale, Ecclesiæ spiritualis templi, figura fuit: quemadmodum & cultus exterior, qui in illo exhi-
bebatur, interioris cultus, quo in spiritu seruitur Deo in Ecclesia, signum tantum & figura exti-
tit. Merito proinde sibi metuant, ac dum tempus est miserendi prospiciant per pœnitentiam, qui
domum hanc spiritualem Dei, speluncam efficiunt latronum: qui Ecclesiam sanctam suis doctri-
nis siue exemplis pessimis scandalizant atque defœdant. Veniet, veniet, quando non iam in fla-
Apoc. 1. gello de funiculis, sed in romphæa sua ex vtraque parte acuta, pugnabit aduersum huiusmodi in
gladio oris sui, quando non iam cathedras euertet & mensas, non æs in terram effundet, sed animas
Matt. 13. simul & corpora in ira implacabili perdet, mittétque in caminum ignis inextinguibilis. ¶ Secun-
dam autem partem huius versus, quam Paulus allegat capite decimoquinto Epistolæ ad Roma-
nos, alii sic intelligunt, opprobria quibus tibi contemptum & vilipensionem fecerunt peccatores, G
ita cordi accepi, ita mihi ad ferendum grauia fuerunt, acsi illata fuissent mihi: imò magis me presse-
runt, atque ad tolerandum grauiora mihi fuerunt, quàm si mihi irrogata fuissent: sicq; dissimulare
nolui, neque silere, quin illos pro tua gloria redarguerem. Atque ita solent homines quasi sibi factū
reputare, quod aduersum illos fit, erga quos optimum affectum gerunt: vt si quis exprobrat patri,
cadit hoc ipsum super filium, si recte patri afficitur: neque minus dolet hoc filio, quàm si in perso-
nam suam accepisset contumeliam, neque (si potest) feret patris contumeliam. Et hæc quidem sen-
tentia huic loco admodum conueniens est, præcedentíque particulæ, Zelus domus tuæ comedit
me, valde consona, eámque solam in Elucidatione expressimus. Alii tamen malunt sic intelligere,
Peccata & mala hominum, quibus exprobrant tibi, super me ceciderunt: quoniā quicquid illi pecca
bant, super me veniebat: meum erat dependere & pœnas luere, quoniam in me suscepi persoluen-
da passionibus meis quæcunq; illi contra te nequiter egissent. Alii rursum sic intelligunt, Peccata
omnia quibus tibi exprobrauerunt homines, ego tanquam mea suscepi, sic tanquam propria defle
ui, ac pro eis dolui: tantum cor meum vulnerabant atque affligebant, acsi propria fuissent peccata,
propter zelum honoris tui. Et hæc sanè ad propositū Apostoli apte quadrare videntur, qui ex hoc
scripturæ loco docere conatur, Christi exemplo, firmiores fidelium non debere cæteros ob imper
fectionem spernere, sed magis eorum defectus & peccata sustinere. Etenim Christus, inquit, nō sibi H
Rom. 15. placuit, sed (quemadmodum scriptum est) improperia improperantium tibi, ceciderunt super me.
¶ Versu 13. Et operui in ieiunio animam meam: & factum est in opprobrium mihi. Quid est in ieiu
nio operire animam? quomodo potest cooperiri anima, maxime autem ieiunio: Cooperire dictum
videtur pro abscondere, id est, humiliare: vt sit sensus, Humiliaui in ieiunio animam meam. Et intel
ligitur hæc afflictio pœnitentiæ, vel propter zelum honoris Dei, vel propter illorum prauitatem ex
compassione peccantium, vel potius ob vtrunque. Ad misericordem enim, horum vtrunque spe-
ctat: nimirum cum peccantes videt, vt de illorum peccato intima cordis compassione doleat, am-
plius tamen super Dei per peccatum inhonoratione atque contemptu cōmoueatur. Magis enim
debet nos commouere Dei contemptus, quàm proximi malum, quatenus proximi ipsius est. Forsi-
tan autem interroget hic aliquis quid sibi velit, quod hîc dicitur de ieiunio, atque in versu sequen-
Math. 4. ti de cilicio. Non enim videntur ista secundum scripturam Christo recte conuenire. Nam de ieiu-
nio Saluatoris, nihil peculiariter legimus, nisi de diebus illis quibus in deserto ieiunauit: quod sanè
ieiunium pro exprobrantibus inimicis nō suscepit: quoniam nondū opprobria sustinuerat: neque
factum fuit ei ieiunium illud in opprobrium, quoniam apud homines ignotum fuit. De alio autem
ieiunio nihil peculiare legimus, nisi quòd aliquando (iuxta hominum necessitatem) esuriit. De
cilicio verò omnino nihil tradunt scripturæ, neq; quòd ob hoc factus sit cuiquam in derisionem.

A Hanc quæstionem breui responsione dissoluimus in enarratione Psalmi.34. pertractátes versus.15. Psal.34.
ac.16. qui propositis non admodum sunt dissimiles. Sic enim ibi legimus, Ego autē, cum mihi mo-
lesti essent, induebar cilicio. Humiliabā in ieiunio animam meam. Diximus autē, accipi hæc posse,
vt tantum significent luctum & afflictionē, quibus vel Christus dominus, vel alius quilibet verè fi
delis, pro Dei bonore contempto, & proximi malo affligitur. ¶ Versu.24. Improperium expecta-
uit cor meum & miseriam. Præter intelligentiam quæ posita est in Elucidatione, de prompta vo-
luntate Christi patientis, exponi etiam aliter potest hoc modo, Non erat finis improperiorū, neq;
miseriarum quibus me afficiebant inimici, sed improperiū super improperium expectabā, & affli-
ctionem super afflictionem, ita vt continuo plura atq; maiora cor meum expectaret, sicq; afflictus
tolerantia malorum præsentium, cruciabar simul etiam cōsideratione imminentium, vt duplici a-
fflictione cruciaretur cor meum. ¶ Versu.26. Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaue-
runt me aceto. Ad hanc scripturam respiciebat Euangelista Ioannes, cum narrans Christi passionē Ioan.19.
ita scriberet, Sciens Iesus quia omnia consummata sunt, vt impleretur scriptura, dixit, Sitio, Vas er-
go erat positum aceto plenum, Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtu-
lerunt ori eius. Quam autem scripturarum assignare poterimus tunc euidētius manifestiúsq;, vel ad
B sensum impletam, q̄ istam quæ modo proposita est, In siti mea potauerunt me aceto? Matthæus ve
rò distinctè exprimu, q̄ dabant ei bibere acetū felle mixtum: quod cum gustasset, noluit bibere. Sed Matt.27.
quomodo dici potest, q̄ in escam dederunt illi fel, cum dicat Matthæus, q̄ acetum mixtum felle da
bant illi, nō manducare, sed bibere? Forsitan ideo, quia fel crassius est quàm acetum, & per se magis
cibi q̄ potus vice esse videtur. Sed neq; opus est tam exacte verba pen sitare, vbi sentētia manifesta
habetur. ¶ Versu .27. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum. Hanc mensam, alii interpretantur
scripturam sacram, quæ est mensa refectionis animarum: quoniam non in solo pane viuit homo, Deut.8.
sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Facta est autem hæc mensa Iudæis in laqueū, quan- Marci.4.
do per infidelitatem suam, iusto Dei iudicio excæcati, literæ tantum inhærentes, perdiderunt veri-
tatem: & inde sibi sumere iam conantur fomenta atque alimenta sui erroris, vnde si credere vo
luissent, salutarem accepissent veritatis cognitionē: sicq; laqueus illis factus est scriptura sacra, quò
irretiti teneantur in infidelitate atq; peruersitate sua, donec ad retributionem finalis damnationis
perueniant. ¶ Versu 31. Quoniam quem tu percussisti, persequuti sunt. Nota quod pater filium per-
cussit, non autem est persequutus. Iudæi verò non percusserunt tantum, sed etiam sunt persequuti.
percussio nanq; ad disciplinam pertinet, persequutio ad odium & crudelitatem. Cū enim pater ad
emendationem castigat filiū quem diligit, percutit quidem eum, sed minime persequitur. Ita & pa-
C ter cœlestis filium suum, tametsi charissimū, percussit tamen, & disciplinā voluit esse super eum. Sic
enim per Esaiā pater cælestis de filio loquitur, Propter scelus populi mei percussi eum. Percussi (in Esaiæ.53.
quit) non persequutus sum, quoniā propter scelus non propriū, sed alienum. Et ex persona generis Ibidem.
humani, eodem in loco dicitur, Disciplina pacis nostræ super eū, hoc est, disciplina, correctio, atq;
punitio pro peccatis nostris debita, per quā patri reconciliari, inq; eius gratiam redire debebamus.
super ipsum venit, super ipsum imposita fuit: quoniam voluit pater, vt ipse percuteretur, atq; (vt ita
dicam) disciplinaretur pro omnib⁹ nobis, vt nos per eius disciplinā, pacem haberemus apud patrē. Roma.5.
Impij autē Iudæi, quem De⁹ percussum volebat, odio crudeli & immani crudelitate, inimicissimo
animo persequuti sunt: nō quasi patris ministri, sed tanquā suæ propriæ peruersissimæ impietatis,
propria autboritate & voluntate exequutores. ¶ Quod autē sequitur, Et super dolorem vulnerū
meorum addiderūt: præter expositionē in Elucidatione positam, potest etiam sic intelligi. Addide
runt etiam ignominiā & opprobria verborum, ac gesticulationum super dolorem, quē ex inflictis
corporis grauissimis vulneribus patiebar. Admodū verò festiua est collusio illa, quæ est versus sta-
tim sequentis, Appone iniquitatem super iniquitatē eorū, ad partem iam antè tractatā, Super dolo
rem vulnerū meorum addiderunt. Indicatur enim hac allusione, correspondentia pœnæ ad culpā,
tanquā si dicat, Illi sine conpassione, crudeli animo vulnera vulneribus, plagas plagis apposuerunt,
D ad vulnera quoque & passiones corporis etiā cōtumelias, & opprobria adiecerūt: tu ex aduerso in
vltionē appones iniquitatem super iniquitatem eorū, sines eos de peccato ruere in peccatū, absque
retinaculo. Iudicium enim sine misericordia debetur illis, qui non fecerūt misericordiam. Cum au Iacob.2.
tem in secunda parte versus dicitur, Et non intrent in iustitiā tuam: aduerte, signanter dictum esse,
in iustitiam tuam. Hæc enim est illa iustitia Dei, iustitia fidei, iustitia vera, quæ (vt Paulus Apost. ait) Rom.3.
per fidem est Iesu Christi, in omnes, & super omnes qui credunt in eum, quā idē Apostolus toties
à iustitia Iudaica siue legali distinguit, in ea potissimū Epistola quam Romanis scripsit: apertissime
verò capitulo.10. vbi sic ait, Ignorantes enim (Iudæi) iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iu- Ro.10.
stitiæ Dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus, ad iustitiā, omni credenti. In hanc ergo iu-
stitiam dicit nō ingressuros illos, super quos veniet hæc diuina vltio. Cū tamen plenitudo gentium
intrauerit, tunc & reliquiæ ex Israel (iuxta Apostoli vocē) introibunt in hanc iustitiā, & salue fient. Rom.11.
¶ Versu.33. Deleantur de libro viuentium. Notus est ex scriptura liber vite Dei, vel Moyse dicente, Exod.32.
Si non dimittis populo hanc noxam, dele me de libro quem scripsisti. Hic liber non aliud est, quā
Dei præscientia & prædestinatio, qua electos ad salutem ab æterno vēturos cognouit, atq; vt per- Roma.8
uenirent prædestinauit: de quo libro & iis qui in eo scripti sunt, frequens in sacra Apocalypsi ser- Ephes.1.
mo habetur. De hoc libro, si (vt fere solet) hic passus exponatur, quæstio suboritur, quomodo pos- Apoc.2.
sit deleri aliquis de libro vitæ: cū fieri non possit, vt qui semel prædestinatus est, à prędestinatione &.21.
cadat: vtq; is, quē Deus ab æterno præuidit saluandum, salutem nō consequatur. Erit autem faci-

A

lis solutio obiectionis, si dicamus impropriè accipi in hoc loco verbū deleri, nō vt significet semel inscriptum eradi. Sic enim impossibile est, semel vere scriptū in libro vitæ deleri: sed accipi impropriè, pro nō scribi in libro, vt impios de libro viuentiū deleri, nō aliud sit, q̄ impios in eo nō adscribi simul cum iustis. Atq; ita pars sequens, Et cū iustis non scribantur, prioris erit explanatio: quod in scripturis Propheticis maxime aūt in Psalmis, non est infrequens. Subtiliori verò cōsideratione referre possumus hāc deletionē in generali ad ipsam gentem Iudaicam, facta consideratione ad patres eorum. Ante enim Christi aduentū, videbatur sola gens Iudaica huoc librū occupare, quoniā propter electionem (vt ait Apostolus) charissimi erant, & soli populus Dei peculiaris, gen' electū, gens sancta, cæteris interim populis sub ira Dei cōclusis, atq; ita vt filiis mortis in mortis libro descriptis. Post Christi autē passionem, & in cælos ascensionē, Iudæis oolentibus oblatam gratiā recipere, gentibus autem econtrario ambabus (quod aiunt) manibus Dei gratiā excipientibus, mirabilis facta est cōmutatio: meritoq; deleta est Iudaica gens de libro vitæ, in quo patres eorum vt populus dilectus scripti fuerant, fuerantq; & ipsi nō delendi, si nō seipsos indignos præstitissent: populus autem nationum, in librum vitæ meruit sua crudelitate ex Dei munere inscribi. Atq; ita quidem in generali, populi totius reprobatio designatur: nō quidem ira, vt ex eis nemo possit salutē consequi aut quasi singuli fuerint exclusi, sed quia nō amplius tota gens illa, vt olim, in electione & peculio Dei (vt ita loquar) permansit. Poterit tertio hic locus rectè intelligi aliter, q̄ de libro vitæ Dei, vt de libro viuētium deleri à memoria hominum. Memoria enim hominum, quasi eorum liber est, Atque ita sensus erit, Deleantur de memoria hominū, quantum ad fœlicitatem & gloriam, in qua antè fuerunt, hoc est, ita eos fac humiles, abiectos & miseros in exilio suo, vt iam nulla sit pristinæ fœlicitatis memoria, vt protsus quasi oō sint, & nullius habeantur momenti in sæculo. Atq; hanc intellıgentiā prætendere videtur, quod habet Paraphrasis Chald. Deleantur de libro memoriæ viuorū, & nō mereantur intrare in Ecclesiam iustorū tuorum. Attamen hæc expositio, cæteris minus probabilis videtur. Tametsi enim frequētius in scriptura inueniatur, deleri nomē alicuius, pro eo quod est, perire de memoria hominum, oon arbitror tamen, quod hic dicitur, de libro deleri, vspiam in tali significatiooe reperiri. ¶ Versu. 36. Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornu producentem & vngulas: per vitulum nouellum, id est, magis quam vitulus nouellus cornua producens & vngulas, hoc est, magis q̄ vitulus nouellus, cornutus, & vngulatus: ad significandū videlicet ætatem sufficientē, & satis maturam ad offerendum. Et sub hoc intelligimus omne sacrificiū legis veteris. Gratior enim est Deo confessio laudis. q̄ veteris legis quodcunq; sacrificiū. Alii putant additionem illam de cornubus & vngulis, ad ridiculā appensionē hostiarum veterū addi, quasi diceretur, Placebit Deo confessio laudis meç, magis q̄ vitulus cornutus & vngulatus, ac proinde irrationale animal. Laus enī Dei rationalis, quæ de corde & intellectu procedit, multo acceptior est Deo, quàm creatura irrationabilis, in sacrificio. Noooulli verò intelligunt, super vitulum oouellum, id est, de vitulo nouello, dicentes Deo esse beneplacitum in vel de nouello, ad mysticas intelligentias recurrentes. Quod autem priori loco dictum est, lōge videtur probabilius. ¶ Versu. 40. Quoniam Deus saluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ. Quod per Sion intelligatur præsens Ecclesia, ex plurimis Psalmorum locis in prioribus fecimus manifestum. Vnde Psal. 2. dicebat filius, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Et Psal. 48. Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ. Quæ tamen hic dicuntur ædificandæ ciuitates Iudæ, eædem sunt, quæ illo in loco dicūtur filiæ Iudæ, particulares videlicet Ecclesiæ, in quibus est cōfessio nominis Christi: quæ omnes tamen vbicunque terrarum consistant, Sion vnam habent matrem, vnam scilicet vniuersalem Ecclesiam, quæ omoium est particularium mater. Non enim plures sponsas aut vxores patitur sponsus sanguinum, quç non in vnam conueniant, & non ex vna sint matre progenitæ & si plures recipit vxores, eas necesse est ex vna matre esse sorores.

Rom. 10. Deute. 7. Psalm. 2. Psal. 47.

E F G H

LXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, oratio est hominis in grauibus tentationibus, siue spiritualibus, siue corporalibus positi, postulantis Dei auxilium, inimicorum (à quibus tentatur, & periculum patitur) confusionem atque cessationem, ac demum piorum de sua liberatione exultationem. Manifestum est autem, totū penè hunc Psalmum in Psa'mo trigesimonono superius exposito esse inclusum, & huius Psalmi singulos versus in illo inueniri. Quapropter, non opus est vt hoc loco singula tractentur exactius.

SEXAGESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Deus in adiutorium meum intende:
✳ domine ad adiuuandum me festina.

2 Confundantur, & revereantur, qui quæ-

Deus meus, mea omnis spes & fiducia, intentus esto ad auxilium meum contra hostes meos: qui nisi tuo iuuer auxilio, facile mihi præualuerint sua fortitudine: re autē auxilium ferente, nihil quicquam poterunt, & quia vrget me vehementer aduersantium improbitas, neq; fatigantur in tentando siue oppugnando, circumeuntes die ac nocte ad perdendum me, iccirco festinato opus est: • neq; moreris quęso aut differas amplius ferre opem periclitanti in dilatione auxilii. 2. Fac tuę virtutis auxilio coofusione & erubescentia perfundant omnes aduersarii mei, qui tollere quęrūt animam meā, qui insidiantur vitę

A *runt animam meam.*
3 Aduertantur retror-
sum, & erubescant, qui
volunt mihi mala.
4 Auertantur statim
erubescētes, qui dicunt
mihi euge euge.
5 Exultent & letentur
in te omnes qui quærūt
te:
✳ Et dicant semper ma
B *gnificetur dominus, qui*
diligunt salutare tuum.
6 Ego verò egenus &
pauper sum:
✳ Deus adiuua me.

7 Adiutor meus &
liberator meus es tu:
✳ domine ne moreris.

meę, & in mortem cu piunt pręcipitare pauperculam animam meā:
quorū studium atq; desideriū in hoc est, vt vitam auferant mihi infe
rántq; mortē. 3. Fac retrorsum abeant, & cōfusione atq; pudore affi-
ciantur omnes qui moliūtur aduersum me mala, qui mihi nocere cu
piunt, qui vel insidias mihi struunt vt occultè noceant, vel etiā aper-
to odio me oppugnant vt interficiant. 4. Fac retrorsum conuertan-
tur cū confusione & reuerentia, qui mihi vel insultātes & exprobrā
tes, vel de malo gaudentes atq; plaudētes, dicunt, euge euge, siue vah
vah, si viderint aliquid mihi aduersum contingere. Hos insultatores
meos, gaudētes de malo alieno, coge tu à cœpto desistere suę malitię
proposito: fac illos suo intēto frustrari, & quod conātur minime cō
sequi. 5. Illi verò qui te ex animo & fideli corde querūt, qui tibi pla-
cere, & tibi amicitia iungi desiderant, atq; ad hoc conantur iugiter,
gaudeāt huiusmodi & lætētur, cum me viderint de impiorū manib⁹
tuo auxilio liberatū: ⁎ & qui tuam salutem diligunt, eámq; omnibus
cōmunem fieri, & ad omnes pertingere gaudēt (cuiusmodi sunt om
nes verè pii) dicāt pro gratiarū actione, semper magnificetur domi- 1.Co.19.
nus, sit semper & in sæcula Deus noster benedict⁹, qui pios nouit de Psām.9.
tētatione eripere, & cū tētatione semper prouentū facere, vt valeāt
serui eius sustinere, neq; vnquam reliquit in se sperātes. 6. Ego verò
ante oculos tuos, ô domine, sum non aliud q̄ pauper & mendic⁹, ex
memetipso nihil nisi miserias & infirmitatē habens, plenus egestate
absq; omni bono, nisi tu donaueris: qui necesse habeo à te omnia
mēdicando & postulādo accipere: ⁎ tu proinde, Deus piissime, qui Ibidem.
pauperes exaudire soles, & pauperū atq; humiliū curā gerere singula
rem, adiuua me, tuum auxiliū humiliter implorantem contra aduer
sarios meos. 7. Tu es quē ego elegi auxiliatorem meū, & quem spe-
ro saluatorem atq; liberatorem: ⁎ ô domine, ne morā facias, ne vltra
differas ferre mihi opem contra importunos hostiū insultus, sed in
tempore adueni, priusquam mihi præualeant qui oppugnant, vt tua
ope liberatus, tibi gratias agam in sæcula sæculorum, Amen.

C

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXIX.

VErsu. 1. Deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandum me festina. Oratione ista maxime opus habent, eiusdémq; frequentissima & indeficienti replicatione, qui perpetuum cum hostibus nō desidibus aut somnolentis, sed peruigilibus vtiq; & alacribus certamen habent. Quapropter rectè Ecclesiastica institutione hic versus singulis canonicis horis præmittitur, atq; in ipso iam initio solenni voce concinitur, antequam ad Psalmos canendos, siue aliud quicquā decantandum procedatur. Primū enim est, vt hostiū insultū postulemus reprimi, quo sic quietius atq; securius, Diuinis deinde laudibus possimus vacare. Sed & antiqui illi eremi apud Aegyptū incolæ, discipulos, maxime nouitios, docebant, verbū istud frequenti iteratione etiā in mediis occupationib⁹ & exercitiis corporalibus, ardenti affectu in Deū velut eiaculari. Nouellis enim tyronibus Dei contra aduersarios auxilio maxime est opus. ¶ Versu. 5. Et dicant, semper magnificetur dominus, qui diligūt salutare tuum. Aduerbium semper in medio positum, poterit vel cum sequenti construi, hoc modo, Et dicant, semper magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum: vel cum præcedenti, hoc modo, Et dicant, semper magnificetur dominus, &c. Prior autem constru
D ctio magis videtur conuenire, quam & in Elucidatione solam expressimus.

LXX. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste eiusdem ferè argumēti est cum Psal. 30. in quo etiam aliquot versus priores ad verbū ferè positi sunt, & expositi. Exercitat in eo vir iustus spem suam in domino, eum asserens suum protectorē munitionem atque refugium, in quo speraverit à iuuente, ex matris utero, eundemq; multa verborum replicatione, contra aduersariorū insultus, ita precatur habere perpetuū protectorē atq; saluatorē, ut ab eo nunquā, ne in ultima quidē senectute derelinquatur: sciēs, quàm facile in prædā & subiectionē ueniret effe ratißimis hostibus, si uel ad tempus modicū à Deo derelinqueretur suis viribus. Pollicetur autē pro gratiarū actione, magnificā laudē & perpetuam prædicationem iustitiæ atque veritatis Dei, quam cunctis etiam post venturis generationibus promittit (iuxta quod à Deo non per humanā sapientiā edoctus fuit) facere manifestam: in conclusione tandem Psalmi versu. 22. peculiariter cōmemorans mirabilē Dei erga suos electos dispensationē, in eo quòd grauißimis illos nonnunquē permittit affligi tribulationibus, eosdemq; vbi placitum sibi fuerit liberatos, quasi ab inferis ad vitam reducit: qua in re, duo simul, electis suis Deus commonstrat, nēpe īfinitam suam potentiam, qua de tentatione quantūuis maxima, & humanis viribus insuperabili, nouit suos electos eripere, simul & maximā ineffabilémque suam misericordiā, qua nunc nec in desperatißimis & difficilibus rebus deserit in se sperantes. Propter quæ, tam fidelißimo liberatori laudem promittens, in musicis instrumentis, in lingua & labiis, ex corde depromendam, ita terminat salutarem exercitationem.

SEPTVAGESIMI PSALMI ELVCIDATIO. E

1 In te domine speraui, non confundar in æternum:

Psal.144. Psal.90. *✻ in iustitia tua libera me, & eripe me.*

2 Inclina ad me aurem tuam: ✻ & salua me.

3 Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum: vt saluum me facias.

4 Quoniam firmamentum meum & refugium meum es tu.

5 Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui.

6 Quoniã tu es patientia mea, domine:

✻ domine spes mea à iuuentute mea.

7 In te cõfirmatus sum ex vtero:

✻ de ventre matris meæ tu es protector meus.

8 In te cantatio mea semper: ✻ & tanquam prodigium factus sum multis:

✻ & tu adiutor fortis.

9 Repleatur os meum laude:

✻ vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam.

10 Ne proiicias me in tempore senectutis:

✻ cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me

IN te domine Deus meus spem meã omnẽ constitui,
non me patiaris vnquã cõfundi, neq; in confusionẽ
æternã venire permittas: • sed propter iustitiã, veri-
tatem, & fidelitatẽ tuã, libera me ab omni periculo &
confusione, quẽadmodũ in te speraui. Exposcit enim
hoc tua iustitia, quod verax es, quòd fidelis in promis-
sionibus, vt (sicuti pollicitus es) tuo auxilio nõ destituas i te sperãtes
.2. Inclina Deus auditum tuũ ad precẽ meã, & dignãrer attẽde ora-
tioni meæ: • festina, ne tardaueris, vt eruas ac liberes animam meam
de periculis, angustiis, & necessitatibus, siue spiritualibus, siue cor-
poralibus, in quibus versor .3. Talem te mihi exhibe domine Deus,
vt sis mihi defensor atq; propugnator, pariter & asylum, siue tutus
refugii locus, vt ita me facias saluum ab inimicis meis: quatenus pro-
tector, pro me tua potentia contra aduersarios meos dimicans ac pu
gnãs, quasi asylum verò atq; tutus locus refugii, me ad te confugien- F
tem veluti abscondens, concludens, atq; diligenter custodiẽs, vt ac-
cessum ad me habere non valeant nocere parati .4. Tu enim domi-
ne es mea omnis fortitudo, & in te est robur meũ omne, per cuius
propugnationẽ spero ab inimicis fieri saluus, & tu es meũ tutissimũ
refugiũ, ad quem semper in omnibus periculis confugiens, spero ini
micorum rabiem effugere .5. Deus meus, tota fiducia mea, salua tu
me de manu peccatorũ, in quibus nullus inest timor tuus, & de manu
hominũ cõtra legem tuã agentium, & iniquorũ, qui ex peruersitate
cordis sui absq; timore & pudore operãtur contra æquissimas leges
tuas atq; pręcepta, quicquid eis fuerit collibitũ: de manu & potestate
istorũ salua me, non me permittas istis venire in potestatem, vt mihi
vnquam præualeant, aut me in consensum aliquando pertrahãt suæ
malitiæ .6. Tu enim es patientia, sustinenti, spes & expectatio mea,
propter quem ego cunctas impiorũ suasiones & propositiones abiu
raui, & etiamnũ abiuro, tuam solius consolationẽ & salutẽ deside-
rãs atq; expectans: tu solus es quẽ sustineo, quem in perseuerantia & G
potentia expecto, consolatorẽ & saluatorem meũ: • ô domine spes
mea & tota fiducia fuisti ab ineunte ætate mea, ab ipsis incunabulis&
statim vt cœpi ratione vti, in te spem meam constitui .7. In te ego
sum firmatus, & fiducia spei velut defixus, ab eo penè tempore quo
egressus sum de vtero matris meę, vsq; in ætatem istam in qua viuo:
ab eo tẽpore semper in te hæsit, & ĩfixa fuit, atq; firmata fiducia spei
meæ: • ab eo tẽpore quo de matris meæ vtero egressus sum, te semp
& habui & sensi protectorẽ atq; saluatorem, qui me pauisti à primo
die egressus materni vteri, insuper à periculis plurimis & grauissimis
seruasti, & in omnibus tua protectione saluũ me custodisti. 8. Tu mi
hi semper fuisti laudis materia, de te semper fuerunt mea cantica: &
quicquid cantabã vel dicebam, tui nominis gloriã & laudem cõtine-
bat: • & ego factus sum multis tanquã prodigium, quasi spectaculũ
factus sum orbi, coniectis omniũ oculis in me, & admirãtibus velut
rem supra naturã, quod de tot ac tantis malis saluus euasissem, existi-
mantibus id (sicut nec reuera erat) humana via non fuisse possibile: H
• sed tu mihi fuisti validus & præpotens adiutor, qui in omnibus his
semper mihi adfuisti, & non es passus venire me in manus quærentiũ
animam meam: In te nanque, manus hostiũ etiam potẽtissimorũ &
plurimorũ potui euadere, quæ propriis meis viribus minime potuissem.
9. Vt autem gratus tibi esse valeã pro tanta tua erga me sollicitudine
peto, vt os meũ repleas laude, tu me doceas per illuminationẽ & eru
ditionem internã spiritus tui, quomodo te digne laudare queã: • vt
cantare possim magnificentiã gloriæ tuæ, & iugiter omnibus diebus
vitæ meæ canticis & psalmis, valeam celebrare magnitudinẽ tuam,
secundũ quam per omnia verè es maximus. 10. Et postquã à puero,
mei semper sollicitissimã gessisti curã, noli quæso pati, vt in ætate ple
niori, aut etiã iam deficienti, à te aberrẽ, & à tua gratia excidã: • qui
me semper in tuo seruitio cõfortasti, cũ essem valido & vegeto cor-
pore, ne patiaris me (quæso) à te aberrare, aut te relinquere in tempo
re senectutis, quando deficere incipiet virtus mea. Esset enim id pror
sus abominabile, si ego (quem semper à puero tãta cura in tua serui-
tute custodisti) in ætate tandẽ deficienti delirare incipiens, à tua ser-

A

11 *Quia dixerunt inimici mei mihi:*

✳ & qui custodiebant
B *animam meam, concilium fecerunt in vnum.*

12 *Dicentes Deus dereliquit eum:*

✳ persequimini, & comprehendite eum, quia non est qui eripiat.

13 *Deus ne elongeris à me:*

C

✳ Deus meus in auxilium meum respice.

14 *Confundantur & deficiant detrahentes animæ meæ:*

✳ operiantur confusione & pudore qui quærunt mala mihi.

15 *Ego autẽ semper sperabo: ✳ & adiiciam super*
D *omnem laudem tuã.*

16 *Os meum annunciabit iustitiam tuã: ✳ tota die salutare tuum.*

17 *Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias domini.*

✳ domine, memorabor iustitiæ tuæ solius.

virtute me separarẽ, sicq; à te & tua gratia derelinquerer: ⁕ insuper
si quãdo aduenerit in anima mea temp⁹ senectutis, id est, tepor de-
uotionis, & declinatio à feruore charitatis pristinæ, ita vt contingat
aliquando refrigescere in me charitatem, sicq; ad nihilũ incipiat ten-
dere vita spiritus mei (quemadmodũ senectute temporali corpus fri
gescit, depereunte colore, & vita ad occasum declinat) vt tũ me non
sustineas in totũ frigifieri, & prorsus vitã spiritus perdere: sed si for
te, quacũq; occasione, in eiusmodi statũ deuenero, tempestiuè me-
mẽto mei, & reuoca ad te, atq; ad charitatis pristinę feruorẽ tua be-
nignitate restitue, priusquã totus frigescam, & vitã perdam fundit⁹.
11. Neq; verò immerito de futuro tẽpore sollicitus, nunc oro (donec
mihi sum bene cõscius) pro iis quæ obuenire aliquãdo possunt. Scio
nanq; meorũ hostium, qui me ad mortẽ quęrunt, insatigabiles cona
tus, & propriã meã fragilitatem nõ habeo incognitã. Ecce enim ad-
uersarii mei, vbi vel modicũ viderĩt me refrigescere siue flacescere
in tuo seruitio, mox contra me loquuntur: ⁕ & ipsi qui semper obser
uãt animã meã, nocte ac die circũeuntes, siquà tãdẽ valeãt inuenire
aditũ expugnandi, aut siqua tandem occasione possint ad nocendũ
mihi pertingere, ipsi mox iunctis capitibus, concilium pariter ineũt
tractãtes quomodo facilius suã de me voluntatẽ adimplere possint,
quomodo in mortis laqueũ certius præcipitent .12. Dicunt adinui-
cem sese exhortantes, ecce iam senescere incipit, iam non qualia solet
operatur, feruor abcessit, non apparet solitæ charitatis in eo ardor:
nũc ecce opportunũ tentationi tẽpus est, quod tam diu quęsiuim⁹:
apparet illũ iam à Deo derelictũ, quo protectore hacten⁹ pręualere
nequiuim⁹: ⁕ nũc aũt sic derelictũ audacter persequamur, modo nõ
cessemus ab oppugnatione. Spes enim est proposita victorię, vbi ab
auxilio se subduxit ille, per quẽ cõtigit huic semper victoria. Ecce iã
non habet, qui eũ de manib⁹ nostris saluet, facile iã illi in virtute no-
stra præualebimus .13. Ita profecto loquũtur aduers⁹ me hostes mei
insatigabiles: si vnquã vllo signo vel indicio percipere sibi videãtur,
me abs te derelictũ, tuóq; destitutum auxilio: quod quia non ignoro
merito de futuro vitæ meæ tẽpore sollicitus, supplex oro, ne vnquã
imperpetuũ teipsum à me elõges, ne me imperpetuũ derelíquas, sed
ego semper tecũ in vltimã vsq; ætatẽ in omnib⁹, dieb⁹ vitę meę per-
maneã, & tu vicissim me nũquã deseras: ⁕ semper, ô Deus: tota mea
fiducia, ad me aspicias, nunquã benignos tuos oculos à me auertas &
in auxilium mihi opportune semper accurras. 14. Ita tuo auxilio fac
cõfusione & pudore operiãtur hostes mei, & cessare atq; desistere cō
gantur à sua prauitate omnes qui mala loquũtur & perniciosa cõtra
animã meã: ⁕ fac penitus erubescẽtia & pudore perfundãtur, omnes
qui siue per isidias siue per apertã oppugnationẽ quęrũt mala aduer
sum me, quicunq; cõtra me machinantur impia .15. Ego verò in tua
protectione optime securus, nunquã desinam sperare in auxilio tuo
⁕ & pro gratitudine adiiciã super omnẽ laudem tuã: cõtinuo laudes
laudibus accumulabo, de die in diẽ ampli⁹ me exercebo in laude tua
& super omnẽ laudẽ, quam tibi cecini à pueritia mea, anteponã etiã
laudare te vsq; in ætatem nouissimã. 16. Et quo alios quoque attrahã
ad tui nominis laudem, annunciabo ego, & prædicabo palam omni
bus, vbicunq; opportunũ fuerit, iustitiã, sanctitatẽ, veritatẽ, & fideli-
tatem tuã: vt etiã proximos inuitẽ ad ponendã in te spem & fiduciã
cum te iustũ, ita veracem atq; fidelem cognouerint: ⁕ iugiter omni-
bus diebus prædicabo salutem tuam, semqer expositã & paratã cun-
ctis in te sperantibus, quam nunquã pateris deesse iis qui seruiunt, &
fidunt tibi corde perfecto. 17. Quoniam etsi literaturam non cogno
ui, tametsi ex literis & doctrina scholari siue humana, neq; per audi-
tum neq; per lectionẽ didici ea quæ ad laudem tuam faciunt, tametsi
scientia humana instructus à præceptoribus atq; doctorib⁹ minime
fuerim: ĩtroibo tamẽ ĩ potẽtias domini, ingrediar tamẽ ducatu spũs
tui & magisterio interiori illuminationis tuæ, vsque ad cognoscẽdas
virtutes tuas & mirabilia opera potẽtiæ tuæ, quæ operaris in hoĩbus
quæ meli⁹ me docet interius tua illuminatio, q̃ omnis possit exterior
vocis aut literarũ instructio: ⁕ sicq; à te edoctus, nõ ab humana scien
tia, solus tuæ iustitię memor ero, semper de tua sanctitate, veritate &
fidelitate cogitare volo, semp illã ruminare memoria, semper de ea

Psal.50. 18 *Deus, docuisti me à iuuentute mea:*
✱ *& vsque nunc pronũciabo mirabilia tua.*
19 *& vsq; in senectam & senium:*

✱ *Deus ne derelinquas me.*

20 *Donec annunciem brachium tuum generationi omni quæ venturae st.*

21 *Potentiam tuam & iustitiam tuam Deus vsque in altißima quæ fecisti magnalia:*
✱ *Deus quis similis tibi?*

22 *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas:*

✱ *Et conuersus viuificasti me, & de abyßis terræ iterum reduxisti.*

23 *Multiplicasti magnificentiam tuam: & consolatus es me.*

24 *Nam & ego confitebor tibi in vasa psalmi, veritatem tuam*
Psal.44. *Deus:*

loqui:illã palam omnib⁹ annũciare & prædicare, vt ne inanis & sine E
fructu sit cognitio incertorũ & occultorũ sapiẽtię tuę, quę manifesta
sti mihi.18.Deus piissime, iaminde à puero, ex quo vti cœpi ratione,
semper tu me illustratione tua interius docuisti, cognoscere temetip
sum & mirabilia opera tua, quæ solo humano nunq̃ didicissem magi
sterio: ✱ & vsq; modo nõ cesso prædicare mirabilia opera potẽtiæ, sa
pientiæ atq; bonitatis tuę, quę mihi dedisti cõsiderare & cognoscere
etiamnũ in his prædicandis, & collaudãdis perseuero.19.Et vsque in
senectã meã iugiter perseuerabo in prædicatione tuorũ mirabilium
etiã vsq; ad vltimũ seniũ, vsq; ad canissimos canos, & ætatẽ decrepi-
tã nõ cessabo à tuis laudibus: nec ætas illa summe imbecillis (quę ho
mines solet pigros ac desides efficere, & ad ea quib⁹ in ætate minori
fuerãt oblectati, fastidiosos reddere ac nauseabũdos) me poterit cõ
perducere, vt cessem à tuis mirabilibus laudandis atq; decantãdis : ✱
tu vicissi, Deus optime, me ita optima proponentẽ, me sic tibi tuisq;
laudibus imperpetuũ memetipsum dedicantẽ, ne vllo vnquã tempo F
re derelinquas, me vnquã à te aberrare, aut à te separari (vel demonũ
vel hominũ quantumuis ex crescẽte malitia) permittas: vt quomodo
ego tibi fidelẽ memetipsum propono famulum, sic tu mihi te fidelẽ
perpetuo exhibeas custodẽ & dominũ.20.Non me, inquam, dereli-
quas, nec in ætate vltima, donec ego (quantũ, quidem in me erit) prę
dicẽ omnibus generationibus quæ venturæ sunt vsq; in cõsumma-
tionẽ sæculi, fortissimũ brachiũ tuũ, & omnipotentẽ virtutẽ fortitu
dinis tuæ, donec ego per meos psalmos & cantica, tuũ nomẽ celebre
reddidero & manifestũ, pro generationibus omnib⁹ quæ pòst vẽtu
rę sunt. Ita enim ego te, donec viuã, semper, & vbiq, prędicare nõ de
sinã, vt quãtũ in me fuerit, tui nominis & gloriæ memoriã in omni-
bus generationibus derelinquã.21.Brachiũ, inquam, tuũ, id est, for-
tissimã potentiã virtutis tuę, & certissimã veritatẽ atq; fidelitatẽ tuę
iustitię: donec prædicẽ, & efferã eas vsq; ad altissima magnalia quę in
eis operatus es mirabilia opera tua, quæ tu pro omnibus es operatus
in maxima potẽtia & veritate, secundũ suam dignitatẽ & superemi- G
nentiã digne magnificãdo, iustisq; laudibus ac præconiis efferendo:
✱ ô De⁹, quis tibi Poterit secundũ vllum modũ aut gradũ digne cõ-
parari? Nemo profecto, neq; in cælis, neq; ĩ terris. In cõparatione e-
nim tui creatura omnis est tanq̃ fumus euanidus, & tanquã nihilum
reputatur corã te. Tã es maximus, tam es summus, tam es perfectissi-
mus, vt tibi nemo secundũ vllã rationẽ digne queat conferri.22.Vel
in me solo, q̃ magnifica sæpe, & q̃ mirabilia ostẽdisti opera tua. Ecce
enim interdũ me fecisti in tribulationes plurimas & maximas incide
re, pericula simul multa & grauia experiri fecisti me, & tua permissio-
ne super me venerunt, adeò vt prorsus nõ viderem exitũ, desperarẽ
penitus posse me euadere: ✱ verũ vbi placuisset ad me iterũ cõuerte-
re benignũ aspectum vultus tui, iam pene mortuũ, & de vita desperã
tem rursum, ad vitam tuo auxilio restituisti, & quasi de infimis terrę
quasi de portis inferni atq; mortis reduxisti me morti proximũ, imò
(vt dicam ver⁹) nihil à morte distantem .23. Atq; in hoc ipso multi-
plicasti, siue magnificasti gloriã magnificentię tuę, q; post tantas mi- H
serias & tribulationes, in quib⁹ penitus res desperata videbatur, ite-
rũ cõuersus, iterũmq; ad me respiciẽs, liberaueris me à miseria, & cõ
solatione tua lætificaueris, reddiderisq; securum, vt ante. Sic enim tu
Deus, ad ostensionẽ tuæ magnificentissimæ potentiæ, nõnũquã ele
ctos tuos pateris venire ĩ grauissima discrimina, siue corporalia, siue
spiritualia, è quibus nullus videatur exitus humana via residuus, vbi
spes omnis secũdũ humanũ iudicium ablata videatur: quos tamẽ sic
in angustũ conclusos, & de seipsis penit⁹ desperantes, potẽter simul
& misericorditer, cum tibi opportunũ videtur, liberas, ab omni peri
culo faciens saluos, & in plena securitate cõstituens partim consola-
tos. Idq; facis, partim vt illorũ in te spem probatam facias: partim vt
tuã potentiã manifestius euidentiúsq; cõmonstres .24. Itaq, & ego
vicissim, pro tuis maximis beneficiis, dabo tibi confessionẽ & laudẽ
in instrumentis psalmorũ, cum instrumentis musicis, in quibus psal-
mos & cantica laudis decantabo tibi, confitebor, inquam, & prędi
cabo, ô Deus, speciali laude veritatem fidelitatis tuæ, quòd fidelis sis
& verax in omnibus verbis tuis, erga eos qui in te fidunt, & qui-

A *✱ psallā tibi in cithara sanctus Israel.*
25 *Exultabunt labia mea cum cātauero tibi: ✱ & anima mea quā redemisti.*
26 *Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam: ✱ cū cōfusi & reueriti fuerint qui quærūt mala mihi.*
B

bus pollicitus es tuæ salutis auxilium: ⁎ Psalmus & cātica laudis in citharis, in suauissima qua potero melodia, & psalteriis, aliisq; musicis instrumētis, decātabo tibi, ô sancte Deus pupuli tui, Deus fidelis seruorum tuorum fidelium .25. Non solum autem exteriori corporis motu in externis musicis instrumentis tibi psallā, sed labia mea exultabunt, & magnifice gestient, atque lætitiam monstrabunt in laudatione tua, cum tibi laudem cecinero: ⁎ maxime autem anima mea, quam tu saluam fecisti ex tantis periculis, in tua laude oblectabitur & exultabit. Erit enim mea in te exultatio, non exterior tantum, sed & in intimis cordis, ex omni virtute animæ meæ .26. Lingua quoq; mea iugiter eloqui conabitur & prædicare iustitiam, veritatem atque fidelitatem tuam, quam semper custodis erga seruos tuos in te sperantes: ⁎ cum confusi fuerint, pudoréque ac reuerentia affecti aduersarii mei, quærentes aduersum me mala: cum horum manus euasero, te liberante, & illi suo conatu frustrati abscesserint, nihil præter confusionem & ignominiam reportantes.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXX.

VErsu .3. Esto mihi in deum protectorem, & in locum munitum. In Psalmo trigesimo, versus tertius huic respondens pro loco munito, habet, domum refugii: & eadem sententia est. Locus enim bene munitus, recte domus vel habitaculum siue locus refugii dicitur, quoniam talis est, ad quem pro securitate possint homines confugere, & in quo saluare se queant. Talem autem se nobis exhibet benignissimus dominus Deus noster, quēadmodū Psalmo .33. latius declarauim⁹.
¶ Versu 8. Tanquam prodigium factus sum multis. Si de Christo Psalmum hunc peculiariter exponamus ad patrem loquente (quemadmodum quidam recte exponunt) apte hoc verbum cū illo Si-
meonis conueniret, Ecce positus est hic in signū, cui contradicetur. Vere enim Christus multis ad- Ioan. 2.
modum quasi prodigiū factus fuit, quando stupebāt omnes, & mirabantur de doctrinæ efficacia, & Lucæ. 4.
operibus miraculorū, quæ ipse palàm toti mundo exhibuit: id quod ex Euangelicę historiæ contextu est euidentissimum. Fuit etiam in prodigium præ miseria, in tempore passionis: quando vermis apparuit & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis ita vt (iuxta Esaiæ vaticinium) nō
esset ei species neq; decor. Recte tamen etiam Dauidi, vel alii cuilibet iustorum in Deo pleno cor- Psal. 21.
C de à puero fidentium, comperit fieri & esse prodigiū hominibus sæculi huius: quandoquidem Pau- Esaię. 53.
lus Apostolus, de se ac suis similibus, ait, Spectaculum facti sumus mundo, angelis, & hominibus Peculiariter autem in persona Dauid, stupendum erat, neq; paruum miraculum de tantis periculis, in
tam diuturna persequutione, tam fortissimi aduersarii Saulis, potuisse effugere, & tāto tēpore quæ- 1. Cor. 4.
situm, regis tanti potentia non potuisse cōprehendi. Erat etiam prodigium, videre hominem tanta aduersa, tanta patientia sufferentem, & tā longanimi sustinentia in Dei seruitute & spiritus gaudio indesinēter perseuerantem. Ita generaliter pleriq; iustorum hominū, maxime eorum qui toto corde Deo fidunt, eiq; fidelissimo animo adhærēt, tanquā prodigium sunt hominibus huius sæculi, dū conspiciuntur magna animi alacritate, cuncta mundi huius fallacia bona abiiciētes, victu tantum & vestitu cōtenti viuere, semper nihilominus tam corpore, quàm animo lætari, etiam in frigore, nuditate, fame, laboribus, & tribulationibus, propter Christum, semper gaudētes, semper gratias agētes. Dum hæc conspiciūt homines sæculi, mirantur attoniti: & quasi pro miraculo stupent, prodigium & portentū se videre existimant: eo q̀ supra naturam esse videatur quod cernunt. Verum hi fortē illum adiutorem non attendunt, de quo mox subditur, Et tu adiutor fortis, in quo sancti omnia se
posse cognoscunt. ¶ Versu 10. Ne proiicias me in tempore senectutis. Elucidario duplicem indicat Philip. 4.
intelligentiam: priorem, de senectute corporali: posteriorem, de senectute spirituali. Secundum v-
D tranq; verò admodum necessaria est hæc oratio, & digna quæ fræquētissime à nobis replicetur, ef-
fundatúrq; ante dominum. Quia enim (iuxta Sapientis verbum) in die bonorum memores nos cō- Ecce. 11.
uenit esse malorū, idcirco prudentis & timorati hominis fuerit, dum sibi testimonium bonū adhuc perhibet cōscientia, ventura tempora interdum considerare, & pro eis metuere, ne forte (vt est mūdus plenus inquinante & seducente malitia) vllo vnquam vēturo tēpore contingat à via recta sedu
ci, aut in errores, & peccati itinera abduci. Et dum hoc metuit, sibi adhuc non male conscius, atten- 1. Ioan. 5.
ta mente & pleno cordis desiderio dominum deprecabitur, postulans pro futuris temporibus, perpetuam & indeficientem sui in diuina seruitute custodiam. Merito verò nos mouere debet, vt etiā tunc cum bona sumus consciētia, de futuris metuamus, vt ob Salomonis ipsius horrendum exemplum: qui cum in ætate tenella miram ostendisset cordis sui erga Deum deuotionem, postmodū in
ætate grandiori, abduci permisit cor suū per alienigenas mulieres, ad deos alienos. Et Dauid, quàm 3. Re. 11.
fœde, neque semel, lapsus fuerit post vitā diu bene actam, nemo ignorat. Sed & ante oculos nostros quantos quotidie cernimus, qui post pueritiam atq; adolescentiam, siue etiam virilem ætaté, in Dei seruitute transactā, vbi ad grandioré ætatem ascenderint tum demum quasi domini Dei sui obliti, incipiunt currere post deos alienos, sectātes quæ sunt sæculi huius, vel diuitias, vel delicias, vel ambitiones, vel honores, siue ad alia huiusmodi quæ habet mūdus, prorsus effusi. Quoniam ergo multos experientia quotidiana discimus in huiusmodi periculū incidere, cōsultum fuerit & necessariū,

vt ſancto timore nobiſipſis metuamus, nō quidem vt de Dei auxilio deſperantes, ſed vt nobiſipſis E
peſsime fidētes,nimirū qui frequenter Deum non relicti relinquimus,noo repulſi auerſamur,non
Matt.6. fugati fugimus,imò reuocantem & vltro beneficiis inſequentem ſpernimus atq; repellimus. ſtātem
quoq; & pulſantem ad oſtium,nō iotromittimus,ſed foris ſtare cōpellimus. Merito ergo ſemper
ſolliciti oremus,dicētes,Ne proiicias nos Domine in tempore ſenectutis,cum defecerit virtus no-
ſtra,ne derelinquas nos. Et quid aliud eſt,ꝙ nos ſaluator orare docuit, Ne nos inducas in tentatio-
nem,ſed libera nos à malo:non vtiq; præterito tantum neq; tantum præſenti, ſed indubie etiam fu-
turo,aut quodcunq; poſsit occurrere. Secundum verò poſteriorem intelligentiam(quę eſt myſti-
ca)notandū eſt,animam habere ſuam quandā iuuentutē,ſimiliter & ſenectutem. Quando enim a-
nima adhuc feruet & calet,per feruorē deuotionis in ea exiſtentis,ēſtq; hilaris,valida,robuſta & a-
lacris,ac parata ad peragendū omnia quæ Dei ſunt,tunc velut in iuuentute eſt poſita. De qua iuuē
tute in alio pſalmo dicitur, Introibo ad altare Dei,ad Deum qui lætificat iuuentutem meā. Et alibi,
Pſal.102. Renouabitur vt aquilæ iuuentus mea. Quando verò repeſcere incipit deuotionis priſtinæ feruor,
& charitate reſi igeſcente voluntas tædiū acquirit, & velut nauſeam eorū quæ Dei ſunt operatio-
num:cōtra verò incipit in ea locum habere mundus,aut eorū aliquid quæ in mundo ſunt,profecto
ſenectus apprehendit animam. Pro hac autē ſenectute, iuſtum eſt metuere omnes eos qui firmi in F
Dei amore cupiunt perſtare. Cum enim huiuſmodi ſenectus animam apprehenderit io graui peri-
culo laborat anima,ne à Deo excidat. Nā & grauiorē tunc pugnam ſuſcitāt ſpirituales aduerſarii ve
lut tempus opportunum nacti tentationis,& ſpē habentes conſequēdæ victoriæ propter tepo-
rem & defectum quē in homine ita ſeneſcēte, callidiſsimi obſeruatores cōſiderant. Deinde ad re-
ſiſtendum minor virtus eſt,poſtquā tepuit anima:& refrixit charitas, vt merito ſibi homo pro hu-
iuſmodi defectionis ſtatu debeat metuere,niſi ſingulari Dei reſpectu foueatur in bono,& cuſtodia-
tur à malo. Orabimus ergo,donec in iuuētute feruemus,vt ſi forte aliquādo in huiuſmodi ſenectu-
tem venire nos contingat, nō nos ibi deſerat ſecundū iuſtitiā ſuam Deus, non nos in deterius labi
permittat,ſed benigne velit aſpicere collabentes,atq; ad ſtatū priſtini feruoris dignanter reſtituere.
Si verò vt Chriſti vocē accipimus,quod prædictum eſt,intelligēda erit hæc oratio, nō quaſi pro ſe
eam Chriſtus effuderit,qui ad ſenium non peruenturum ſe cognouit,vtpote qui in validiſsimo ro-
bore vitæ ſuæ affigendus erat crucis patibulo,ſed pro corpore ſuo quod eſt Eccleſia,ne in nouiſsi-
Mat.24. mis diebus,in quibus(iuxta Saluatoris verbū) abūdante iniquitate refrigeſcet charitas,deſeratur pa
terno auxilio,ne vnquam deficiat fides eius:quemadmodū Petro Saluator ipſe dicebat. Ego pro te
Luc.22. rogaui Petre vt non deficiat fides tua. Tunc enim in nouiſsimo tempore,grauiſsima erit Eccleſiæ &
fidelium in ea exiſtentium perſequutio,qualis non fuit à principio,ita vt in errorē inducātur (ſi fie-
ri poſsit) etiā electi,vt merito pro his Chriſtus orandū duxerit. ¶ Verſu 14. Cōfundantur & deficiāt G
Mat.24. detrahētes animæ meæ. Detrahere nō hic ſimpliciter accipitur, vt ſolet, vt idē ſit quod de alio ma-
lum, vel male loqui,& quaſi famam bonam commaculare: ſed amplius aliquid ſignificat, videlicet
calumnias loqui,& mala ac pernicioſa aduerſus alterum,quibus ad malum adducatur: quomodo ii
quæ de innocentis morte pariter loquuntur,illi detrahūt contra quem loquuntur. Ita hoc loco ac-
cipitur iſta detractio. Vnde in Græco dicitur διαβάλλοντες τὴν ψυχήν μου, id eſt, calumniantes animam
meā,vel aduerſantes animæ meæ. Et beatus Hieronymus ex Hebræo vertit,aduerſarii animæ meę.
¶ Verſu 15. Adiiciam ſuper omnem laudē tuam, Vel intelligitur de laude poſteriore ſemper ad prio
rēm adiicienda,vt ſit vox proponētis ſemper magis laudare,& maiori laude celebrare,quomodo in
Elucidatione explanauimus. Vel intelligitur comparatione ad alios Deum laudantes,vt ſit ſenſus,
Adiiciam ego laudem ſuper omnem laudem,quam tibi alii quicunq; obtulerunt,vel quæ tibi obla-
ta eſt:hoc eſt,ego conabor tuam laudam magnificare,& adiicere aliquid tuis laudibus,ſuper omnes
aliorum laudationes. Quidam exponunt, Adiiciam ego, & creſcere faciam laudem ſuper omnem
laudem tuam:ego nitar in laudando excellere omnes laudantes. Sed priora magis quadrant propo
ſito,& humilitati canētis. ¶ Verſu.17. Quoniā non cognoui literaturam,introibo in potentiās Do-
mini, Hoc loco multum diſſonat lectio Romana à noſtra,quæ pro literatura habet negotiationem
vel negotiationes. Quæ diſſonantia eueniſſe videtur ex vicinitate duarum Græcarum dictionum, H
videlicet πραγματείας,& γραμματείας quarum prior à πρᾶγμα(quod ſignificat negotium)formata,ſigni-
ficat negociationem:poſterior verò à γράμμα (quod ſignificat literam) deriuata,literaturam ſonet.
Videntur itaq; Græci codices (vnde verſiones Gallicana atq; Romana deſumptæ ſunt) in his dua-
bus dictionibus variaſſe, quibuſdā dictionē priorem,aliis poſteriorem habentibus. Exemplaria ta-
men Græca,quæ nunc in manibus ſunt γραμματείας habent,quod ſignificat literaturam,iuxta quod
noſtra habet lectio Gallicana. Vtraq; autem lectio congruam habet intelligentiam. Noſtra quidem
Gallicana in Elucidatione explanata eſt ſufficienter,niſi forte illud inſuper admonendū videatur,ꝙ
particula quoniam,non accipitur ſecundum propriam ſuam cōſignationem,pure cauſaliter,ſed tā-
tum continuatiue: acſi dicatur. Et quidē ego non cognoui literaturam,non didici,neq; ſcio literas,
quemadmodum ii qui in ſcholis inſtruuntur per humanam ſapientiam, introibo tamen abſque li-
teratura,in Dei bona gratia, in potentias Domini Dei, vt abſcondita eius cognoſcam. Altera au-
tem lectio Romana hunc ſenſum habet, Quoniam non habui prudentiam huius ſæculi,quoniam
non meipſum inuolui negotiationibus,atque huiuſmodi exterioribus diſtractionibus,quæ & men
tem à diuinorum conſideratione abſtrahunt, & affectum ad auaritiam ſiue iniuſtitiam frequenter
pertrahūt: qui (inquam) ſic me ab huius mūdi tumultibus & ſæcularibus negotiis expediui,amore
tuæ cæleſtis ſapientiæ,ob hoc ingrediar in potētias domini,& cætera. Qui enim à tumultibus,huiꝰ

A ſæculi ſeſe ſegregãt, hi diuinam merentur eruditionem quemadmodum econtrario, qui ſemper ſæ-
culi inuoluntur diſtractionibus, interiorem Dei inſtructionem non multũ percipiunt. ¶ Verſu. 19.
Et vſque in ſenectam & ſeniũ, Deus ne derelinquas me. In Græco diuerſa habentur vocabula, prò
ſenecta & ſenio. Sic enim habetur ἕως γήρως καὶ πρεσβείου: quorum prius, nempe γῆρας significat ſimplici-
ter ſenectutem: alterum, nempe πρεσβεῖον, honorabile ſenium, vel dignitatem, ſiue reuerentiam ſeni-
lem: quomodo etiam ex vſu communi plus aliquid ſonat dignitatis vel honoris, cum presbyterum
dicimus, quàm ſimpliciter ſenem. Vult ergo ſignificare Pſalmiſta, ſe laudaturum Deum vſq; ad ſene
ctutem, imò vſq; ad nouiſsimam caniciem, & ætatem vltimam, maxime honorabilem. Vnde ex He
bræo beatus Hieronimus ac cæteri interpretes vertunt, vſq; ad ſenectutem, & canos: vel caniciem.
Sciendum eſt autem, hanc partem ſupradictam diuerſis modis à diuerſis coniungi. Quidam enim
cum verſu præcedenti connectunt, hoc ſenſu, Vſq; nunc pronunciabo mirabilia tua: neque ſolum
vſque nunc, ſed etiam vſque in ſenectutem & caniciem pronunciare non deſinam. Ac deinde ſe-
paratim legunt, Deus ne derelinquas me, donec annunciem brachium tuum omni generationi,
&c. Atq; hanc connexionem in Elucidatione, vt magis congruam ſequuti ſumus. Alii à principio
huius nouam faciunt ſententiam, ſecundam partem cum priore copulantes, hoc modo, Vſq; nunc
pronunciabo mirabilia tua: ac deinde, Et ô Deus ne me derelinquas vſq; in ſenectutem & ſenium,
B donec annunciem: &c. Habet quidem & hæc lectio facilem ſenſum, ſed prior & vehementior vide-
tur, & magis commoda, vt prius proponat, ac velut polliceatur annunciare vſq; in ſenectam & ca-
niciem Dei mirabilia móxque ſubiungat, quaſi viciſsitudinem poſtulans, vt non derelinquatur ali-
quando, donec, &c. In eo autem quod dicitur, Non me derelinquas, donec annunciem brachium
tuum omni generationi, attende (quod & alibi nõ raro occurrit) non proprie accipi particulam do-
nec, vt importet excluſionem, quaſi re iſta peracta (id eſt, potentia Dei omni generationi annũcia-
ta) iam cõtentus ſit à Deo relinqui. Nunquam enim abſolute vir iuſtus à Deo vult derelinqui: ſed
ita accipi debet, quomodo apud Matthæum de Ioſeph dicitur, quòd Mariam nõ cognouit, donec
peperit filium ſuum primogenitum. Et in Pſalmo. 109. Dixit Dominus domino meo, ſede à dextris Mat. 1.
meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorũ. Quo in loco, plenius huius particulæ Pſal. 109.
vim à nobis expoſitam inuenies, ſi tibi libebit requirere. ¶ Verſu 21. Potentiam tuam & iuſtitiam
Deus vſque in altiſsima quæ feciſti magnalia. Duo iſti accuſatiui videntur ſecundum appoſitoriam
conſtructionem iungi cum accuſatiuo, brachium tuum, qui eſt in verſu pręcedenti, hoc modo, Do
nec annunciem omni generationi quæ ventura eſt, brachium tuum, nempe potentiam tuam & iu-
ſtitiam tuam, vt per additionem horum accuſatiuorum explicetur, quodnã illud ſit Dei brachium,
quod vult in altiſsima prædicare. Siquidem hoc Dei brachium eſt, eius infinita potentia & iuſtitia,
C ſiue veritas, per quam operatur mirabilia, immenſis laudibus ad cælum vſque efferenda. ¶ Verſu 22.
Quantas oſtendiſti mihi tribulationes multas & malas. Quemadmodum neſcit dulcedinem epula
rum, qui famem non eſt expertus, neque potus refocillationem qui non antè expertus eſt ſitim, &
quemadmodũ neſcit ſufficientiæ rerum temporalium externam commoditatem qui non aliquan-
do paſſus eſt earum magnam indigentiam: ita non ſatis agnoſcerent electi magnitudinem diuini
beneficii, in cõſolatione interna quam iugiter habent in cordibus ſuis ex ſpiritu Dei, ſi non aliquã-
do diſpenſatione & conſilio Dei permitterentur in graues incidere afflictiones, ſiue mentis, ſiue
corporis: è quibus dum rurſum Dei benignitate educuntur, tanto amplius iam in Dei exardeſcunt
amorem precioſum & reputant beneficiũ diuinæ præſentiæ, quanto prius abſque illo ſenſerint gra
uiſsime periclitatos. Atq; hoc eſt, quod verſu iſto vir iuſtus Domino per admirationem proponit.
Aduerte autẽ, cum tribulationes dicit multas & malas, non dici tribulationes malas, quomodo pec-
cata dicuntur mala, quaſi ſimpliciter & vere mala ſit tribulatio, per quam Deo diſpenſante, proba-
mur, & meliores redimur: quoniam (vt Paulus ait) tribulatio patientiam operatur, patientia proba- Roma. 5.
tionem, probatio ſpem: ſpes autem non confundit. Itaque non poteſt tribulatio in ſeſe conſidera-
ta, ſimpliciter & vere dici mala: ſed mala dicitur, quatenus pœnalis & afflictiua: cuiuſmodi malum
vulgo malum pœnæ appellamus. Quod autem in verſu ſequenti dicitur, de reductione ex abyſsis
D terræ, ſecundum eum modum dicitur, quod in Pſalmo. 9. Qui exaltas me de portis mortis, vt annũ Pſalm. 9.
ciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion: Has enim profundiſsimas & maximas tribulatio-
nes, abyſsis terræ comparat, vt illic portis mortis comparabat. ¶ Verſu 24. Nam & ego confitebor
tibi in pſalmis veritatem tuam Deus. Primum aduerte, coniunctionem nam, hoc loco cauſalem nõ
eſſe, ſed pro continuante poſitam, pro autem, ſiue verò, ad hunc ſenſum, Ego verò, vel ego autem
confitebor tibi, Atque ita ex Hebræo vertit Hieronymus, Ego autem confitebor tibi in vaſis pſal-
terii. Deinde, vaſa intellige Hebraico more dici inſtrumenta, & ſpecialiter vaſa Pſalmi, inſtrumenta
illa in quibus Pſalmi erant decantari ſoliti. Accuſatiuus autem ille ſequens, veritatem tuam, vel vni-
co contextu regitur à verbo confitebor, ad hunc ſenſum, Ego autem in vaſis Pſalmi confitebor ti-
bi veritatem tuam, id eſt, ad laudem tuam prædicabo & decantabo tuam veritatem. Aut repetendo
verbum, hoc modo, Ego autem dabo tibi confeſsionem in vaſis Pſalmi, confitebor ſcilicet, vel fa-
tebor ſpecialiter veritatem tuam ô Deus. In eo autem quod ſequitur, Confitebor tibi in cithara, ſan
ctus Iſrael, more Gręcorũ, caſus nominatiuus pro vocatiuo ponitur. Familiare enim eſt illis pro ὦ,
quod eſt vocandi ſignum, ponere articulum caſus nominatiui. Secundum autem Latinæ loqu-
tionis normam, aptius diceretur, Confitebor tibi in cithara, ſancte Iſrael.

LXXI. PSALMI ARGVMENTVM. E

IVcundißimo vaticinio hic Psalmus regis nostri Meßiæ gloriam & magnificentiã, amplitudinemq́ue regni eius describit, quasi sub typo regni Salomonis, quod cæteris omnibus augustius, quietius, magnificẽtiúsque extitit, & peculiariter regni Christi veri Salomonis typum gerit. Incipit ergo à præcatione Psalmus, postulãs Christo domino dari iudicium & iustitiæ exequutionem, ad faciendũ pro pauperibus terræ, & pro humano genere misere captiuato æquitatis iudiciũ mõtesq́ue, sanctos Apostolos, precatur suscipere pacis Euãgelium annunciandum populis, & iustitiam fidei per Apostolicam prædicationẽ super populos descẽdere. Atq; hæc, trib⁹ primis versibus. Hinc verò generis humani liberationẽ, & calũniatoris dæmonis humiliationẽ, Christi domini æternitatẽ, mirabilẽ eius descẽsum in virginis matris vterũ, iustitiæ in mundũ, pacisq́; aduentũ, describit: simul & latitudinẽ regni eius à mari vsque ad mare, & ab oriẽte, vsq; in occidentẽ, ita vt populi antè inimici & alieni à Deo veniãt ad adorandũ cũ muneribus, voluntariæ subiectos se mõstrantes eius imperio, eo q̀ à potenti diabolo liberasset genus humanũ, cũ quo misericorditer aget, humilibus omnibus misericordiã largiturus atque salutẽ: quorum plurimos ex maximis quoque & fœdissimis peccatis ad pœnitentiã vocabit, & nihilominus in magno pretio atque honore habebit, à pristinis vitiis ad veritatẽ cõuersos. Post hoc verò à versu 15. Christi perpetuã gloriam, & mirabilẽ Euangelicæ veritatis in Ecclesia fructũ, describit: & quomodo in Christo omnes gentes sint consequuturæ benedictionẽ. Pro quibus omnibus, corde pleno exultationis, Psalmista ipsum & sanctum eius nomen optat votis omnibus benedici, & gloriosum fieri in omnia sæcula. F

SEPTVAGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

Psalm. t. 1 *Deus, iudicium tuum regi da,*
✳ & iustitiam tuam filio regis.

Luc. 1.
Rom. 1. 2 *Iudicare populum tuum in iustitia & pauperes tuos in iudicio.*
Ioan. 12.

Roma. 5. 3 *Suscipiant montes pacem populo:*
✳ & colles iustitiam.

4 *Iudicabit pauperes populi:*
✳ & saluos faciet filios pauperum:

✳ & humiliabit calumniatorem.

Ioan. 12.

Ioan. 1.
Apoc. 5. 5 *Et permanebit cum sole & ante lunam, in generatione & generationem.*

Dani. 7. 6 *Descendet sicut pluuia in vellus:*

COmmitte, De⁹ pater, iudiciũ tuũ regi Meßiæ, Christo domino, quẽ vnges & constitues regẽ super Siõ mõtem sanctum tuum: trade illi potestatem facere iudicium pro populo tuo, aduersum principẽ mortis: ✳ & iustitiæ tuæ exequutionẽ cõmoda ac trade in manus Meßiæ, filii tui, ô rex regũ Deus potẽtißime: ✳ qui etiã filius erit regis Dauid, ex cuius semine secundũ carnem est nasciturus. 2. Vt iudicet ipse populũ tuũ, genus humanũ, electos tuos in iustitia: & pauperes tuos, fideles, humiles, tibi credẽtes atq; obedientes, in verò iudicio & æquitate: nimirũ vt secũdũ iustitiã & æquitatẽ suã, mũdi faciat iudiciũ, ac pro electis sentẽtiã ferat aduersus principẽ mundi huius: eo verò cõdemnato, ac foras eiecto, genus humanũ antè sub misera captiuitate oppressum, respiret iam in libertate & spe filiorũ Dei. 3. Veniat tẽpus in quo mõtes excelsi Apostoli tui atq; Apostolici viri, fidei plenitudine & primitiis spirit⁹ sublimes, à te pacẽ suscipiãt pro populo tuo, quo Euangeliũ veræ pacis à te accipiãt annũciandum toti orbi terrarũ: ✳ quo etiã Ecclesiæ omnes in altitudine fidei ad modum collium fundatæ, sub Apostolicis mõtibus, per horum prædicationẽ suscipiãt verã quę ex fide est iustitiam, non Iudæis peculiarem, sed toti orbi cõmunem. 4. Neq; verò mirũ, si tãtopere desideremus tui Meßię aduentũ. Ipse enim cũ aduenerit, iudiciũ faciet pro pauperibus populi, id est, pro humilibus simplicibus & mãsuetis, quos diabolicæ auferet potestati: ✳ filios quoq; pauperum, id est, filios hominũ qui suã egestatem, paupertatem, & nuditatem humiliter agnoscere voluerint, ipse faciet saluos de manibus inimicorum, sub quibus tyrãnide magna premebantur, liberabit eos ✳ calumniatorem autem eorum, siue oppressorem atq; etiã accusatorem diabolũ, sua virtute humiliabit. Hunc siquidem tyrannũ, qui per calumniã, & violentiã sibi nos subiecerat, debellabit, & deuincet rex pius & innocens, virtute sua: condemnatúmq; illum ac iudicatũ, foras eiiciet, atque de sui regni fastigio iniuste vsurpato deturbabit. ✳ Insuper & peccatũ, & mortem, & omne quod accusare poterat, aut ius aliquod pretendere aduersum genus humanum, ipse humiliabit, auferet, ad nihilum rediget, tanquã agnus peccatum auferẽdo, & tãquam leo mortem superando. 5. Ipse verò in regno suo absque defectu permanebit, quandiu sol iste perstabit in sua subsistentia, simul & coram luna, vel in conspectu lunæ: hoc est, cum luna, & quãdiu luna erit, in omnes generationes pòst vẽturas, in omnia sæcula sæculorũ. Nunquam enim neq; ipse, neq; regnũ eius deficiet, neq; aliquando ab alio superueniẽte superabitur, aut alteri cedet imperpetuũ: sed erit potestas eius potestas æterna, quæ nunquã auferetur, & regnũ ei⁹ regnũ stabile, quod imperpetuũ neq; deficiet, neq; commutabitur, neque deuoluetur ad regem alium. 6. Aduentus autẽ eius ad homines nequaquam erit vt cęterorum hominum, sed nouus admodũ & mirabilis, sic tamen vt priorum patrum gestis præfiguratus. Descen- G H

A

✳ & sicut stillicidia stillantia super terram.

7 Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna.

B

8 Et dominabitur à mari vsque ad mare:
✳ & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum.

C

9 Coram illo procident Æthiopes:
✳ & inimici eius terram lingent.
10 Reges Tharsis & insulæ munera offerent:
✳ reges Arabum & Saba dona adducent.

11 Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei.

D

12 Quia liberabit pauperem à potente:

✳ & pauperem cui non erat adiutor.

det siquidem de patris sinu in vterum matris, ad eum modũ quo ros
siue pluuia in vellus descẽdit: vt quẽadmodum absq; omni nocumẽ
to vellus implet, & rursum absq; oocumẽto inde egreditur aut expri
mitur: sic & ipse in benedictæ suæ genitricis vterum (per quem mũ-
do prodibit) absq; vllo virginitatis nocumento, absq; vlla virginalis
claustri læsione, oõ viciato pudore virgineo, spiritus sancti dulcissi-
ma irroratione & efficacissima operatione illabetur: ac rursum, vbi
partus adueoerit, absq; læsione itẽ egredietur, & prodibit in mundũ
id quod olim per Gedeoois vellus pluuia superna miraculose imple Iudic. 6.
tũ, cognouimus præfiguratum: ✳ & quẽadmodũ guttulæ pluuiales su
per terrã stillantes, ingrediuntur eam & replẽt, absque vlla tamẽ ter
ræ diuisiooe vel scissione, ita & ipse desuper veniet (operante spiritu
sancto) in virgineũ vterũ, nihil illaturus violentiæ pudori virgineo,
neq; virginalibus claustris quicquam nociturus .7. In diebus autem
aduẽtus & regni eius exorietur iustitia per vniuersum orbẽ, simul &
pax copiosa: neq; deficiẽt donec perstabit luna, sed in æternum per-
manebunt à tẽpore aduentus eius. Adueniẽte siquidẽ Christo, iusti- Psal. 75.
tia vera (quę vix nisi apud paucissimos antè inueniebatur in toto mũ
do, quãdo solũ in Iudæa notus erat Deus, cæteris gentibus idolola-
triæ atq; aliis immanibus viciis miserrime seruiẽtibus) Apostolorum
prædicatiooe publice anonnciabitur per orbẽ voiuersum, & efficiẽ-
tur fideles ac iusti innumeri vera iustitia quæ corã Deo est, in fide Ie Rom. 3.
su Christi: quã iustitiã necessario cõsequitur pax copiosa, non quidẽ
illa quam mundus pacem iudicat, sed pax vera quã mundus dare oõ
potest, solus autem suis fidelibus eam Deus donat. atque hæc iustitia
simul & pax permanebũt in populo fideli, in sancta Ecclesia, vsq; ad Ioan. 14.
consummatiooẽ sæculi. Nunquã enim vel fidei iustitia, vel pax Chri
sti ab Ecclesia in finem vsq; penitus deficiet .8. Dominium autem &
imperium eius erit latissimum. Extendetur siquidem à mari magno,
vsq; ad mare magoũ ex altera parte oppositũ, per omnia regna mũdi
intra boc spaciũ cõprehensa: ✳ & à flumine magno Euphratis quod
in oriente est, vsq; ad terminos orbis terrarum: hoc est, ab oriente in
occidentẽ, & per vniuersum mũdum. Neq; enim iam tũc (vt olim) so
lum Iudeæ regnum Deũ suum reputabit, sed cunctas gentes suo re
gno conoinebit .9. Populi Æthiopum, qui longe in oriente habitãt,
eius regno & imperio se submittẽtes, venient, & adorabunt eũ pro-
cidẽtes in terrã: ✳ & qui antè inimici fuerãt, increduli atq; inobediẽ-
tes, iam corã ipso in maximæ humilitatis protestationẽ, etiam terrã
deosculabuntur, cadẽt in facies suas super terram, vt videantur quasi
terrã lingere, ad exhibendũ illi maximã quam possunt reuerentiam.
Qui enim antè increduli & inimici fuerant, post conuersionẽ deuo
tione maxima adhærebunt illi .10. Reges etiam regionum & ciuitatũ
opulentissimarũ (cuiusmodi erat Tharsis) simul & insulæ ditissimæ,
in quibus est auri & cæterarũ preciosarum rerum copia, offerẽt mu
nera regi Messiæ: ✳ reges eoã Arabiæ & Saba, locorum opulentissi-
morum dona adferẽt Christo domino, in protestationẽ subiectio-
nis & deuotionis erga ipsum: quomodo subditi dona, munera, atq; e-
tiã annua tributa offerũt iis quibus se agnoscũt subiectos .11. Deniq;
seruiẽt illi omoes reges orbis terrarũ vnà cum populis suis: & omnes
gentes libenter se submittent eius imperio. Exeuntibus siquidẽ Apo
stolis in omnem terram, & verbum salutis prædicantibus vsq; ad ex-
tremũ orbis terrarum, fides Christi per omnia regna dilatata est, plu
rimiq; reges & potẽtes ad Christũ sunt conuersi cũ suis populis. Om Psalm. 18.
nes autẽ (etiam qui increduli & rebelles permanserũt) patris autho-
ritate Christo sunt, etiã secundum humanitatem, subiecti: vtpote cui
pater omnem dedit potestatẽ in cælo & in terra .12. Idcirco autem
cuncti ei libẽter seruiẽt, & eius submittent imperio, quoniam genus
humanũ, quod in magna paupertate atq; inopia premebat iugo dia
bolicæ seruitutis, ab huius potẽtis tyrãnide & crudelissimo imperio Matt. 28.
liberauit, confringẽs iugum seruitutis eius, & genus humanum in li-
bertate constituẽs: ✳ pauperẽ (inquã) talem liberauit, cui nullus erat
præter Deũ adiutor, cui alius nemo in hac liberatiooe auxiliũ ferre
poterat, nisi solus ipse Messias. Neq; enim quisquã erat hominum tã
fortis, neque vlla aliarum creaturarũ, quæ hominẽ potuisset de ma-
nibus principis tenebrarum eripere, nisi solus iste Messias noster: qui

Lucæ. 11. 13 *Parcet pauperi & inopi:*

✳ & animas pauperum saluas faciet.

Lucæ. 1. 14 *Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum:*

Matt. 9.
Math. 2.
Lucæ. 19. *✳ & honorabile no-*
Lucæ. 7. *men eorum coram illo.*
Lucæ. 8.

Rom. 8.

15 *Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ ✳ & adorabunt de*
Ioan. 4. *ipso semper, tota die benedicent ei.*

16 *Erit firmamentum in terra in summus montium:*
✳ superextolletur super Libanum fructus eius:
✳ & florebũt de ciuitate sicut fœnum terræ.

17 *Sit nomen eius benedictum in sæcula:*
✳ ante solem permanet nomen eius.

Ioan. 1. 18 *Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ:*
✳ omnes gentes magnificabunt eum.

19 *Benedictus dominus Deus Israel, qui facis mirabilia solus.*

20 *Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum.*

adueniens in hunc mundum, fortem armatũ diabolum, suum atriũ E
custodiẽtem, fortior ipse superueniens alligauit, sicq; vasa captiuitatis illi diripuit .13. Neq; verò cum iam suæ ditioni subiecerit genus humanũ, & à diaboli manu eripuerit, ipse crudeliter aget cum populo suo, aut tyrannidẽ in eos exercebit: sed mãsuete aget cum omnib⁹ pauperibus, & humilibus qui suam paupertatem & inopiã in humilitate voluerint cõfiteri: gratiose eũ illis aget, debita relaxando, & bonorum omnium abundantiã eis misericorditer largiendo, ita vt illis nihil desit: ✳ animas pauperum atq; humilium faciet saluas ab omni malo & peccato, à morte, à dioboli potestate, in vitã æternam, superbos tamẽ, & eos qui se diuites existimãt, relicturus in sua miseria vacuos à salute. 14. Horum autem pauperum & humilium animas plerásq; liberabit ex peccatis patẽtibus & manifestis, velut ab vsura & aliis varis vitiis. Ex sordibus enim peccatorum, per pœnitentiã plurimos perducet ad iustitiam: quemadmodũ telonarium Matthæũ, & publicanum Zachæum, peccatricémq; illam famosam, atque consimiles, Siquidẽ nõ veniet vocare iustos, sed peccatores ad pœnitẽ- F
tiam: ✳ & postquã illos iustos fecerit per pœnitentiam ad se cõuerti, nõ eos habebit quasi vilia mancipia, non cõtemnet, non paruipẽdet eos, quẽadmodum solent homines cõtemnere eos quos de captiuitate emerunt: sed erit nomẽ eorum honorabile coram illo, erũt ipsi sic conuersi Christo admodũ chari & specialiter dilecti, & erũt apud eũ magno & honorabili loco, erũt in bona æstimatione, & in multo precio in cõspectu eius. Siquidem vt filios habiturus est eos, atq; vt fratres & cohæredes, suæque mensæ conuiuas, & sui regni cõsortes. 15. Et viuet ipse in æternum, virebitq; in flore regni sui, & offerẽtur ei huius mundi preciosissima quæq;, nimirũ aurum Arabiæ nobilissimũ, & quicquid est electum, illi tanquam summo & supremo omnium domino offeretur: ✳ & adorabũt ipsum omni tẽpore cultores eius, in spiritu & veritate: iugiter illi dabunt laudẽ & confessionẽ in sempiternum. 16. Eritq; tum tẽporis, regnante Messia, super terram firmamentũ, solidúmq; sustentamentũ Euãgelicæ doctrinæ & spiritualis gratiæ, in summis montiũ, in altissimis mõtibus, quos Messias G
illuminabit ad eum modũ quo sol corporalis illuminare solet vertices montiũ: id est, in summis illis viris sanctis Apostolis, eorúmq; veris ex Deo successoribus, quorũ mẽtes suæ illustrationis radio illuminabit, vt sufficiãt toti orbi illuminãdo & erudiẽdo. In his erit soliditas salutaris doctrinæ, super quã firmi & immobiles stare debebũt omnes fideles, & in qua cõfirmabũtur, atq; solidabũtur, vt nõ deficiãt: ✳ huius autẽ salutaris firmamẽti fructus quẽ proferet, maximus erit, & superexcrescet, atq; superefferetur quasi super altitudinẽ Libani, altior Libano fruct⁹ erit quẽ proferet. Maxime enim fructificabit in fidelib⁹ verbũ Dei, & mirabiliter magnificabitur atq; exaltabitur. neque poterit tã electas & excelsas cedros proferre Libanus, q̃ montes isti sublimẽ proferent fructũ, verbo Euãgelii: ✳ & ex fœcunditate eius eflorebũt in fide & virtutib⁹ fideles plurimi de ciuitate, de populo Dei in Ecclesia sancta, quẽadmodũ virescit gramẽ super terrã: ✳ In tãta quoq; multitudine (vt ita loquamur) exurgent & reuiuiscent per fidẽ, qui antè non erant per infidelitatem: quomodo gramen è terra, H
infinita multitudine exoritur, & in vitã cõsurgit, de terra. 17. Nomẽ huius gloriosi regis nostri Messiæ, sit benedictũ, atq; laudetur in omnia sæcula: ✳ neque enim recens ipse est Deus, neque esse tum primũ incipiet, cum in mundũ saluator nobis aduenerit: sed in principio erat apud Deũ, ab æterno erat apud patrẽ, Deus in Deo, Dei filius antequã sol aut luna aut cælum aut vlla creatura fuisset condita. 18. Et cõsequẽtur in ipso benedictionem optimam hæreditatis cælestis, vitæ æternæ, omnes populi gentium: absq; personarũ acceptione, per eum accipiẽt salutem omnes quicunq; in ipsum crediderint: ✳ & pro tanto tàmq; vniuersali, mundo toti allato beneficio, omnes populi glorificabunt & laudabunt eum in sæcula. 19. Benedicatur, laudetur, glorificetur Dominus Deus populi sui fidelis, qui solus Diuina sua omnipotentia facit opera vere miranda, qui pro electo populo suo, sicut ab æterno præordinauit, ita in tempore perfecit incõprehẽsibilia salutis opera. 20. Et nomen gloriæ eius plenum maiestate & reuerentia, omnibus tremendum atq; adorandum, sit benedi-

A ** & replebitur maiestate eius omnis terra: fiat fiat.*

ctum in sæcula: & replebitur maiestate atque magnificentia gloriæ eius vniuersus orbis terrarum, & omnes habitantes in eo : ita fiat, ita fiat: ita cupimus euenire, votis omnibus ista impleri optamus: quãdo quidem hic est totius nostri desiderii finis, tota est summa salutis nostræ, quam desideramus, quam expectauerunt omnes patres nostri, & nos totis viribus concupiscimus.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXI.

DIcendum priore loco occurrit, quid sibi velit quod in titulo huic Psalmo, præter aliorũ cõ
suetudinẽ præmittitur, In Salomonẽ: in fine verò Psalmi ascribitur, Defecerũt laudes siue
hymni Dauid filii Iesse, aut (vt ex Hebræo vertit Hieronymus) Cõpletæ sunt orationes Da
uid filii Iesse. Quantũ quidẽ ad prius attinet, de titulo in Salomonẽ, videtur Dauid pater hunc Psal
mũ cõposuisse, futurum prosperum statum regni Salomonis filii sui Prophetico spiritu præuidẽs,
atq; etiam (quod maioris erat illuminationis) venturum Christi regnum, eiúsq; magnificentiã, spi-
ritu sancto illustrãte præcognoscẽs. Contemplabatur enim in regno Salomonis regnũ Christi, tã-
B quã in signo signatũ, tanquam in typo veritatem, atque in vmbra imaginẽ : quẽadmodum reuera Esaiæ.9.
nõ aliud regnũ Salomonis fuit, quã vmbra & typus regni veri illius regis pacifici, quem Esaias prin
cipẽ pacis appellauit. In Salomonẽ ergo typicũ & figurale regnũ eius, hic Psalmus minus principa-
liter respicit: & vidẽtur nõnulla eorum quę in hoc Psalmo dicuntur, in hunc Salomonem cõpetere
cuiusmodi est illud versu septimo, Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Itẽ de mune-
ribus à gẽtibus & regibus opulẽtis allatis. In verum autẽ Salomonem (qui est Christus Iesus) & in
ęternum regnum eius, primario atq; finaliter tẽdunt quę in hoc Psalmo dicuntur omnia. Neq; cũ
veritate fieri potest, vt tẽporali Salomoni omnia huius Psalmi applicentur. Quomodo enim verũ
erit de Salomone priore illo typico, quod quinto versu dicitur, Et permanebit cũ sole: & ante lunã
in generatione & generationẽ? Nõnne mortuus est ipse, sicut omnes patres eius? Itẽ quod versu.7.
dicitur, Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, cum adiectione, donec auferatur luna,
quomodo verum est? Nõnne simul cum ipso pax interiit, cum statim sub Roboan eius filio se sepa 3.Re.11.
rarẽt decem tribus à domo Dauid, sequẽtes Hieroboam? Imo viuẽte adhuc Salomone, pax eius tẽ-
poralis non minimũ conturbata est, Suscitauit enim illi dominus in senectute per mulieres alieni
genas deprauato, atq; in idololatriã pertracto, aduersarios plures: Adad videlicet Idumęũ, de semi-
C ne regio, & Razon filiũ Eliada, ac Hieroboan Euphratæũ filiũ Nabat. Quomodo ergo permansit Ibidem.
pacis abũdãtia sub Salomone, donec auferetur luna? Rursum & illa quæ dicuntur versu .17. & .18.
Ante solẽ permanet nomẽ eius, vel (vt ex Hebræo vertit Hieronymus) vltra solẽ permanet nomẽ
eius, Et benedicẽtur in ipso omnes tribus terræ, quomodo nõ manifestissime ad Christũ pertinẽt
in quo (vt Apostolus ait) benedictio data est omnibus gẽtibus? Recte ergo in Salomonem hic Psal Galat.3.
mus inscribitur, sed principaliter in verum Salomonẽ, Messiam dominũ. Beatus vero Hieronym⁹
ex Hebræo nõ vertit, in Salomonem, sed simpliciter, Salomoni, quomodo in aliis psalmis pręponi
solet Dauidi. Quãobrem arbitrantur nõnulli hũc Psalmum à Salomone fuisse cõpositũ pro seipso
deprecãte, & de seipso vaticinante, simul & de gloria, Messiæ, cuius intellexit suũ regnũ esse typum
& figuram. Nihil tamen obest, quin illud, Salomoni, ita accipiamus, vt valeat in Salomonẽ, vel de
Salomone, vel pro Salomone. Neque ob hoc necessarium fuerit fateri, ipsum Salomonẽ esse Psal-
mi authorẽ. Quantum verò ad id quod post huius Psalmi finem subiicitur, Defecerunt Psalmi vel
hymni Dauid filii Iesse, manifestum est, non hoc ita debere accipi, quasi nulli omnino Psalmi post
hũc secundũ ordinẽ positi sint attribuẽdi Dauidi, Siquidẽ apertũ est, multos adhuc Psalmos in se- Psa.109.
quẽtibus poni, quos nemo negare poterit esse Dauidis: cuiusmodi est Psalmus.109. quẽ in Euãge-
lio Christus domin⁹ affirmat esse Dauidis: cum apud Matthæum Pharisæis loquẽs, ait, Nõnne Da-
D uid in spiritu vocat Christũ dominũ, dicens, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, do-
nec ponã inimicos tuos, scabellum pedum tuorũ? Non ergo ita hæc clausula accipiẽda est, quasi in-
ter Psalmos Dauid hic vltimus sit: sed quia (iuxta quorundã sententiã) aliquot post sequuturi, ipsius
Dauid non sunt. Plures enim eorũ qui sequuntur, inscribuntur ipsi Asaph, neq; id quidẽ simul cũ
nomine Dauid, vt in aliis quibusdã, vt cũ diceretur, Psalmus Dauid, in finẽ, pro filiis Core, vel abs-
que nomine Dauidis, In finẽ pro filiis Core, sed simpliciter absq; additamẽto, Psalm⁹ Asaph : quos
sane Psalmos ita inscriptos alieno nomine arbitrantur quidã nõ esse Dauidis: atq; ideo dictum hic
esse, quòd defecerunt laudes Dauid, quoniã aliquot sequẽtes cõtinuo ordine illius nõ sint. Alii ve-
rò, & nostro iudicio rectius ita accipiunt, quòd materia huius Psalmi, finis sit quẽ in omnibus suis
Psalmis Dauid cõcupierat. Omniũ enim Psalmorum ipsius finis erat Messias, & regnũ eius: quẽad Ro.10.
modũ Paulus Apostolus ait, Finis legis Christ⁹, ad iustitiam omni credẽti. In hoc ergo Psalmo de-
fecerunt Psalmi Dauid, quoniã totã summam Psalmorum hic aperte complexus fuerat, & finẽ o-
mnium proposuerat, apertissime & gloriosissime descripto rege Messia, & regno eius. Omnes enĩ
Psalmi Dauidis, hoc vnico quasi complentur, absoluuntur, finiuntur. Tendũt enim ad Christũ hîc
clarissime descriptum, secundũ ea, propter quæ expectabatur. Atq; ad hanc sententiam, aliquanto
aptius quadraret, quod ex Hebræo vertit Hieronym⁹, Completi sunt, vel finiti sunt hymni Dauid
quoniã totã plenitudinem & finem iam enarrauerat. Atque hanc sentẽtiam in annotatione, Felix

ita exponit, Quomodo (inquit) finitæ sunt orationes Dauid, si corporis redemptionem, non au- E
tem animæ, dum hæc diceret, præuidebat? videbat enim venturum Messiam, redempturúmque
omnes animas, atque eiecturum dæmonem extra hunc orbem, & ianuam cælorũ aperturum, cu-
ius orationes nil aliud postulabant. Hæc Felix. Forsitan verò etiam sic responderi posset, Psalmum
hunc vltimum fuisse eorum quos Dauid composuit, tametsi secundum ordinem localem non in-
ueniatur vltimus: ita confectus senio dauid hunc cecinisse dicatur in diebus nouissimæ senectutis,
& forte filio suo Salomone iam in regnum introducto: quemadmodum legimus primo cap. 3. lib.
3.Reg.1. Regum, vt tunc intelligatur hanc habuisse reuelationem: partim quidẽ de pace & gloria regni filii
sui, iam in regnum introducti, potissimum verò de futuro rege Messia & glorioso regno eius.
Quod autem secundo loco dictum est, ampliorem habet certitudinem, vel certe verisimilitudinẽ.
¶ Versu. 2. Deus iudicium tuum regi da. & iustitiam tuam filio regis. Idem est, qui rex vocatur, &
qui regis filius, siue Salomonem typicum, siue Salomonem verum spectemus. Nam prior Dauid is
regis filius & in regno successor fuit, Christus verò dominus, patris sui regis æterni fili⁹, & rex ipse
fuit. Vnde in Apocalypsi Ioannes in eius fœmore scriptum legit, Rex Regum, & dominus domi-
Apo.19. nantium. Sic enim rex est & regis filius, quomodo & Deus est & Dei filius, Dominus & domini
filius. Et insuper filius regis Dauid quatenus (iuxta Apostolum) de semine Dauid secundum carnẽ
factus est. ¶ Versu. 3. Suscipiant montes pacem populo. Montes, Apostolos & Apostolicos viros F
Roma.1. intelleximus, quorum cacumina & montes sua illustratione primum Deus illuminat, vt deinde lu-
men ad alios humiliores fundant: quemadmodum sol cum exoritur, primum sui luminis radios in
vertices montium effundit, à quibus mox in colles & valles resilit suscepti luminis splendor. Ita fa-
tie montes isti pacem susceperunt à Christo, qui illis prædicãdum dedit Euangelium pacis, sed nõ
sibi tantum susceperunt (quãquam sibi primum, ipso dicente, Pacem relinquo vobis, pacem meam
do vobis: &, In me pacem habebitis) verumetiam vniuerso orbi. Atque hoc est quod non simpli-
Ioan.14. citer dicitur, Suscipiant montes pacem: sed adiicitur, ipsi populo, Nam populo casus datiui est, se-
Ioan.16. cundum acquisitionis vim, tectus à verbo suscipiant: quoniam vtilitas significatur toti populo. Id
quod etiam angelus dominicæ natiuitatis nocte pastoribus apparens, suo beato nuntio prædicauit
dicẽs, Euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie sal-
Lucæ.2. uator. Colles autẽ recte Ecclesias intelligimus, Apostolica prædicatione fundatas, altas quidem &
sublimes fide suscepta ab Apostolis, qui tamẽ vt mõtes supereminẽt, præcellentia authoritatis &
dignitatis, tanquã Ecclesiarum post Christum progenitores & capita, quomodo mõtes subiacẽtib⁹
collibus præeminent. ¶ Versu. 4. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & hu-
Esaiç.11. miliabit calumniatorem. De iudicio pauperũ, plurib⁹ in locis prophetauit Esaias: nominatim capi- G
tulo vndecimo, vbi sic ait, Iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ.
Esaiç.14. Quod autẽ sequitur, Et percutiet terrã virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impi-
Rom.8. um: illi respõdet quod in præsenti loco mox subditur, Et humiliabit calumniatorem. Et cap. 14. sic
habet, Pascentur primogeniti pauperũ (sancti videlicet Apostoli, primitias spiritus habẽtes, & qua-
si inter cęteros Christi fideles primogeniti) & pauperes fiducialiter requiescent, cæteri videlicet
omnes priorũ prædicatione fideles facti, De calumniatore autem subditur, Et interire faciam in fa-
me radicem tuã, & reliquias tuas interficiam, Licet autẽ calumniatorẽ peculiariter exposuerimus
diabolum (Nemo siquidem generi humano tam calumniator & malignator est) potest tamẽ etiam
ad omnes impios extẽdi, quales fuere potentes atq; sapiẽtes sæculi: quos humiliabit Deus, quando
iuxta verbũ Prophetæ, perdet sapiẽtiam sapientum, & prudentiam prudẽtum reprobabit: & quã-
1.Cor.1. do potentes (vt Sapiens ait) potenter tormẽta patientur. Verũ hi, vt membra in corpore, siue sub
Sapie.6. capite, facile in diabolo comprehenduntur. ¶ Versu. 5. Et permanebit cum sole, & ante lunam, in ge-
neratione & generationẽ. Græce est συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, id est (vt ita dicam) compermanebit soli,
hoc est, simul manebit cum sole. Quod secundum literam intellectum de sole corporali, significat
æternitatem & indeficientiam regis Messiæ. Illud verò, ante lunam, in Elucidatione exposuim⁹, in
cõspectu lunæ, vel corã luna, vel dũ perseuerabit luna, quẽadmodũ ex Hebræo vertit Felix. Quod H
si præpositio acciperetur, vt nota prioritatis & præexistẽtiæ Christi ante lunã, significaretur Chri-
sti à parte priori æternitas: sicut eandẽ à parte posteriori, per illam priorem particulam permanebit
cũ sole, dixim⁹ significari: esset enim hic sensus, Permanebit Messias cum sole, quẽadmodum & fuit
ante lunã, atq; omnem creaturam, ab æterno à patre secundũ diuinitatẽ procedens. Et huic sensui
magis fauere videtur Græca lectio quę habet πρὸ τῆς σελήνης, id est, ante lunã: nõ, in conspectu lunæ.
Nam in cõspectu apud Græcos dici solet ἐνώπιον vel ἔμπροσθεν vel ἐν προσώπῳ, quorũ nullũ hic habetur
sed simplex prępositio significans ante: nisi etiã ipsam accipiamus improprie, pro coram. Sic enim
idem esset, quod in conspectu lunæ. Alii verò prædictum versum exponunt secundũ mysticã intel
ligentiã, Permanebit Christus, humiliato calumniatore & superato diabolo, cum patre suo in dexte
ra eius residẽs. Ipse autẽ est verus sol, perpetuum splendorẽ de se diffundens, radium videlicet con-
substantialẽ, qui est filius: & ardorem, qui est spiritus sanctus. Permanebit quoque ante lunã. i. ante
Ecclesiam, tãquam caput, rector & viuificator ipsius: quẽadmodũ Paul⁹ ad Ephesios scribit, quòd
Ephes.1. ipsum Deus pater caput dederit super omnem Ecclesiam, quę est corpus eius. ¶ Versu. 6. Descen-
det sicut pluuia in vell⁹. De humanatione Christi intra virgineum vterum, In Elucidatione hic ver
Iudit.6. sus expositus est, De vellere autẽ cum dicit, videtur ad illud Gedeonis vellus nõ absq; mysterio re-
spexisse, quod in futuræ signũ victoriæ primum quidẽ rore impletum fuit, tota terra per circuitũ
manente arida: sed deĩde cõuerso ordine, tota terra per circuitũ fuit humectata, solo vellere in sua

A ſiccitate permanente.In quo,per myſteriũ intelligunt quidã, id quod multopoſt in aduentu Chri-
ſti impletũ fuit,quandò primum in virginis vterum deſcendẽs, atq; ita mundo prodiens, ad ſolos
Iudęos venit,eiſq; ſalutis verbum prædicauit, cæteris per orbẽ nationibus in ariditate relictis,quàn
do dicebat,Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierũt,domus Iſrael.Et apoſtolis præcipiebat,ne in
viam gentium abirẽt.Poſtmodũ verò,vbi aſcendiſſet in cælum, deſcendit ſecundo per ſpiritus ſui Matt.15.
miſsionem,in modum guttularum ſtillãtium ſuper terram,per infuſionẽ gratiæ ſuæ in corda fide- Matt.10.
lium,ac tum quidẽ omnis terrarũ orbis pluuiæ huius ſalutaris factus eſt particeps, ſola Iudæa rema
nẽte arida,& obſtinata in incredulitate ſua.Noſtræ autẽ expoſitioni in elucidatione poſitæ,de de-
ſcẽſu Chriſti in vterũ virginis,aperte ſuffragatur dulciſsima antiphona illa,quæ in die ſacræ circũ-
ciſionis ſuauiſsime canitur, Quãdo natus es ineffabiliter ex virgine,tunc implete ſunt ſcripturę:ſi-
cut pluuia in vellus deſcẽdiſti,vt ſaluũ faceres genus humanum,te laudamus Deus noſter. ¶ Verſu
7. Orietur in diebus eius iuſtitia & abuodantia pacis , donec auferatur luna . Quomodo in diebus
Meſsiæ orta ſit iuſtiria, oemini incogoitum eſt, & in Elucidatione ſatis aperte monſtratur. De pa- Ibidem.
cis autẽ abũdãtia,forte quis dubitet, ex eo qnod Saluator ipſe ait ĩ Euãgelio, Nolite arbitrari,quia
pacẽ venerim mittere in terrã,Nõ enim veni pacẽ mittere,ſed gladiũ.Sed manifeſtum eſt, aliã eſſe
B pacem quæ abundanter in diebus Meſsiæ exorta eſt,ab ea quã idem ſe dicit auferre.Hæc enim tẽ-
poralis eſt,& pax mũdi.Illa verò pax eſt cordis,pax cæleſtis,pax Dei. Inter quam duplicem pacem,
manifeſtam ponit diſtinctionẽ Saluator, cum in cœna nouiſsima ait iamiam relinquẽdis diſcipulis
atq; in eis poſteris omoibus per eos credituris.Pacẽ(inquit)relinquo vobis,pacem meam do vobis. Ion.14.
Nõ quomodo mundns dat, ego do vobis. Et iterũ,Hæc loquutus ſum vobis,vt in me pacẽ habea Ioan.16.
tis.In mundo preſſurã habebitis,ſed cõfidite,ego vici mundũ.Hæc autem eſt pax bona,de qua Pau
lus loquitur,dicens,Et pax Dei,quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra & intelligen
tias veſtras,in Chriſto Ieſu.Et Propheta alius,Non eſt pax impüs,dicit dominus.Licet autem verũ Phili.4.
ſit, fuiſſe in tẽpore natiuitatis Chriſti abundaotiam pacis temporalis, orbe toto ſub imperio Octa-
uiani Auguſti à præliorum ſtrepitu quieſcente,manifeſtum eſt tamen in textu de hoc non fieri ſer-
monẽ:oiſi fortè aliquo modo,quatenus pax iſta temporalis in qua naſcebatur Chriſtus, ſignũ erat Eſai.48.
veræ pacis, quam ipſe afferebat mundo. De tẽporali autẽ pace principaliter non fieri mentionem, Eſaię.57.
eſt manifeſtum,primũ,qnia pax illa in diebus Chriſti non eſt exorta,ſed annis aliquot ante Chriſti
aduentũ cœperat. Incœpit enim circa finẽ imperii Iulii Cęſaris, poſt quem in pace multa regnauit
Octauian⁹ Auguſt⁹, cuius anno decimo octauo nat⁹ eſt Chriſtus. Deinde, neq; ſtabilis iſta pax fuit
neq; perdurat donec auferatur luna: quandoquidẽ paulo poſt Chriſti mortem pax illa temporalis
C grauiſsime turbari cœpit Euidens ergo & certum eſt, de pace altera vera, fieri ſermonem. Et rectè
quidẽ,de hac pace loquẽs præmittit iuſtitiam,bono ordine demum ſubiungẽs pacem, Orietur (in-
quit)in diebus eius inſtitia,& abundantia pacis: vt hoc ordine,quaſi radicẽ inſinuet veræ pacis,quę
nimirum eſt iuſtitia.Quẽadmodum enim nemini impio pax iſta eſſe poteſt, ita profecto nõ poteſt Eſai.48.
eadẽ non eſſe homioi cuilibet iuſto.Cõſequitur enim iuſtitiam.Vnde & Paulus Apoſtolus in exor &.57.
dio epiſtolarum penè omnium hoc deprehenditur obſeruaſſe,vt diſcipnlis gratiam & pacme ante
omnia fuerit precatus:iuxta prædictum ordinem ſemper gratiam præmittens, per quam eſt homi-
oi à Deo ſua iuſtitia,ac deinde pacem ſuboectẽs.Hanc autẽ iuſtitiam & abundantiã pacis, in electis
& in Eccleſia ſancta permanſurã vſq; in finẽ ſæculi,nemo verè fidelis dubitat,nec in illa quidẽ vlti-
ma & grauiſsima Antichriſti perſequutione, quæ nec ipſa pacẽ à Deo relictã firmatis fidelibus po-
terit eripere,quàtumuis mundus omnia miſcuerit inauditis tumultibus.¶ Sed quærat aliquis, quid
ſibi vult qnod dicitur,Donec auferatur luna? Ao luna aliquãdo auferetur? Imo potius in æternum
perſtitura creditur,neq; aliquãdo auferenda.Sed intelligendũ eſt hoc ſecũdum eum ſtatum in quo
nũc eſt,mutabili videlicet & imperfecto lumine.Nũc enim donec ſeruit homioi, varium habet &
inſtabile lumẽ,nunc plena,nuoc dimidia,nunc creſcẽs,nunc decreſcẽs,nunc hac parte tantũ,nunc
illa tantũ lumen à ſole ſuſcipiẽs ,iuxta quod variis modis ſoli obücitur: interdũ verò penitus lumi-
D nis eclypſim ſiue defectum patiens.Io reſurrectione autẽ & cõſummatione ſæculi,quando ceſſabit
homini miniſtrare, quaſi pro mercede laboris accipiet nouam gloriã,& io meli⁹ reformabitur, ab
omni motu & inſtabilitate Dei voluntate liberãda.Ac tunc quidẽ auferetur,oon ſecundũ ſubſiſtẽ
tiam,ſed ſecundum inperfectionẽ:quomodo cælum & terra(iuxta Saluatoris verba) tranſibũt,nõ
ſecuodum ſubſtantiam,ſed ſecũdũ qualitatẽ: quoniam ad ſtatum perfectiorem redigentur. Erit e- Lucæ.1.
nim tũc luna tota plene illuminata à ſole ex omnibus partibuſidq; lumine multo lucidiore : & ſuã
hanc plenitudinẽ ita ſeruabit abſq; mutatione imperpetuũ . De cuiuſmodi luna in alio Pſalmo di- Pſal.88.
citur,Sicut luna perfecta in æternũ. Dooec ergo auferatur luna, id eſt, vſq; in ſæculi cõſummatio-
nem, quãdo ſecũdum prędictum modum auferetur mutabilis luna. Aut intelligatur ſecũdum ne-
gationẽ dictum eſſe,donec auferatur luoa:quia nunquã eſt auferẽda, & ideo imperpetuum eſt pax
illa permãſura.Quẽadmodũ ſi quis dicat, Non excidẽt ſancti Dei à gloria,donec deficiat ipſe De⁹,
noo aliud ſibi hęc volet oratio,quàm ſanctos nonquã priuãdos gloria , vt Deus nunqam deficiet à
ſua ſubſiſtẽtia. ¶ Verſu .8. Et dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos
orbis terrarum , In Elucidatinoe generaliter expoſuimus, à mari vſque ad mare oppoſitum,ad ſi-
gnificandum vniuerſale dominiũ Chriſti ſuper omnẽ terrã intra terminos iſtos cõtentã:quod ali-
qui ſpecialius exponunt,à mari Indico vſq; ad Gaditanum,Hæc enim ſibi ex oppoſito ſunt. Alii in
telligũt à mari rubro vſq; ad mare Paleſtinæ. Alii dicũt, à mari ſalſo vſq; ad mare magnum. Atque

ita solum intelligũt hac prima parte versus totam terrã Iudæorum, quę his terminis comprehendi- E
tur. In altera autẽ parte, scilicet à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum, intelligunt totã terram
gẽtium, à flumine scilicet Euphratis, vsq; ad terminos orbis. Quanquam hoc flumen, alii Iordanẽ
intelligunt, alii Nilum. In omnibus autẽ his conueniẽtia est, quod significatur vniuersalitas domi-
nii Christi, qui morte deuicta, etiã secũdum humanitatẽ factus est dominator super omnẽm terrã
Iudæorũ pariter & gentiũ. Paraph. Chald. sic habet, Et dominabitur ab angulo maris magni & Eu-
phrate vsq; ad fines terræ. Quod nostræ expositioni in Elucidatione positæ aptè quadrat. ¶ Versu.
15. Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper. Difficultatẽ nonnullam fa-
cit additio particulæ huius, de ipso: quam in Elucidatione visi sumus præterire. Simplicissimũ erit,
si improprio loquendi modo accipiatur, Adorabunt de ipso, pro adorabunt ipsum. Alii verò sic in
telligũt, De ipso auro Arabię adorabunt semper, quia cum illo adorabũt, vel in oblatione pretio-
si muneris adorabũt. Nõ enim adorabũt vacui, cum adorabũt dominũ: neq; de nihilo, vel sine vllo
munere adorabunt, sed cum pretioso munere, siue corporali, siue potius spirituali. Nam cordis de-
uotio, & pia erga Deum affectio, aurum est longe optimũ, de quo Deus vult adorari. Alii probabi
lius arbitrantur, relatiuum ipso referre Christũ dominũ, hoc modo, Et viuet Messias, & adorabũt
Ioan.4. de ipso rege Messia semper, Dicunt autẽ fideles adorare de ipso semper, vel quia ab eo habẽt quod
Deũ adorare sciunt in spiritu & veritate. Ipse enim nos & orare & adorare docuit, & debito cultu F
Deum venerari, suóq; exẽplo nos hac in re informauit. Vnde & forma orationis dominicæ, quę in
Matt.6. ore est omniũ fidelium, de ipsius est magisterio: quẽadmodum sacra testãtur Matthęi & Lucę Euã
Lucæ.11. gelia, Propter quod, in Missæ sanctissimo sacrificio, orationem hãc Deo prolaturus Sacerdos, prę-
mittit, dicẽs: Præceptis salutaribus muniti, & Diuina institutione formati, audem⁹ dicere. Vel quia
ipse dat, vt oremus. Siquidem fides, & quicquid ex fide operamur, illius sunt dona. Ipse quoq; spi-
Rom.8. ritus qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilib⁹, ipsius est donum. Vel de ipso, quia per ipsum.
Vnde quoties patrem cælestẽ accedimus, adorãdi gratia, per ipsum accedimus. Nã (vt Paulus Apo-
Ephes.2. stolus ait) per ipsum habemus accessum ad patrẽ. Ex Hebræo vertit Hieronymus, Orabũt de eo iu-
giter. Quod sic potest ĩtelligi, Fideles iugiter de eo adorabunt, vt possint ipsius esse, & ipsi incorpo
rari, ipsúmque semper & habere & tenere, & in eo permanere. Ad eãdem sententiã reduci potest,
quod vertunt alii, Orabunt pro eo. Alii dicunt orari de Christo, vel pro Christo, cum pro ipsius
mẽbris qui sunt fideles, aut corpore quod est Ecclesia, fit oratio. Sunt qui vertunt, Orabunt per eũ
iugiter: quod faciũt fideles, dum per Christum patri suplicant, iuxta illud, Si quid petieritis patrem
Ioan.15. in nomine meo, hoc faciam. Alii, Orabũt coram eo, vel ante eum iugiter. Et hoc manifestũ est. Ex
&.16. omnibus his eligat quisq;, quod sibi maximę arridebit. Nã in Elucidarione nullius horum memi- G
nimus. ¶ Versu. 16. Erit firmamẽtum in terra, in summis montium. Firmamentum istud Elucida-
Titum.1. rio dicit soliditatem Euangelicæ doctrinæ, quæ firmissima fundatissima atq; certissima est, nimirũ
Psa.104. à prima veritate (quæ mentiri non potest) deriuata. Potest etiam accipi firmamentũ pro pane, quo-
Psal.103. modo in Psalmo dicitur, Et omne firmamentum panis contriuit: eo quòd panis (iuxta alteri⁹ Psal-
mi sententiam) confirmat cor hominis. Atq; ita per firmamentum istud panis, intelligimus panem
verbi Dei, idem videlicet quod suprà per firmamentũ. Euangelica nãq; doctrina verbũ Dei est, &
panis animarum, quo reficiuntur, nutriuntur, confirmantur, atq; solidantur in bono corda fideliũ.
De hoc autẽ versu annotationem notabilẽ require in annotationibus ex Hebręo. Itẽ & circa ver-
sum sequentem, Ante solem permanet nomen eius.

LXXII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste argumentum habet satis conueniẽs cum Psalmo trigesimo sexto, cuius initiũ est, noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatẽ. Vterque enim multa loquitur de prosperitate impiorum & aduersitate bonorũ in sæculo præsenti: econtrario verò de fœlicitate bonorum & miseria malorũ in sæculo venturo, vbi mirabiliter commutabuntur omnia, In hoc tamẽ est differentia, quod in Psalmo illo, Propheta in sua persona loquens, quasi perfectus, nõ ipse cõqueritur, sed imperfectos in via Dei (quos prosperitas impiorũ forsitan commouere posset) alloquens, eosdem contrà tentationem huiusmodi confirmat: per varias comparationes ostendens & demonstrans, prosperitatis illorũ non durabilem statũ: cõtra verò, bonorum fœlicitatem æternã. In hoc autẽ, quasi infirmorum & querulantium personam suscipiens, zelantium ratiocinationes & querelas ipse proponit, donec tandẽ circiter finem Psalmi, ad personam propriam rediens, sapienter murmurationẽ & tentationem infirmorũ, Perfectionis responso, ex sua sentẽtia dissoluit. H *Nõ enim arbitrandũ est, Psalmistã in sua propria persona murmurationes eiusmodi, quales in hoc Psalmo apparent proferre: sed tandẽ velut ratiocinando obiicit, ex aliena sententia, vt postmodum ex propria dissoluat quẽadmodũ facere solent, qui quæstiones disputabiles tractant. In hoc ergo Psalmo, proposita initio firma conclusione, de bonitate Dei erga suos electos, mox imperfectorũ personã assumens, hanc propositam conclusionẽ multis versibus impugnat: quorum omniũ in hoc summa est, quòd impii in hoc mundo florere, dominari, & absque vlla aduersitate in cunctis videãtur prospere agere: dũ pii interim variis tribulationibus diuexãtur. id quod cũ Dei erga res humanas prouidentia, non satis videtur secundum humanum tenue iudiciũ consistere. Et hæc quidem vsque ad versum decimũquintum. Vbi rursum ad oppositam partem pro veritate argumẽtans, prædictas ratiocinationes imperfectorum elidit: absurdum reputans, si vniuersa natio electorũ cõdemnetur, & velut stulta ac vana iudicetur: quod sanè incõueniẽs statim consequitur eũ qui se frustra & vane Deo seruire dixerit, eo quod tẽporalia mala sustinet. Est enim hoc omnibus electis commune, vt persequutionem patiãtur*

A *pro iustitia: & in hoc est eorũ gloria. Deinde, cõsiderare volens & perquirere hæc Dei occulta iudicia, videt se in sua consideratione deficere, nec posse huius occulti diuini consilii secretum cõprehendere, donec ad sanctuarium Dei tandẽ pertingat, vbi nouissima tam iustorum quàm impiorum cõsiderans, intelliget mirabili dispositione factũ esse, vt impii in hoc sæculo bona, iusti verò mala reciperent. Vbi versibus duobus, impiorum damnationẽ & è pristina fœlicitate deiectionẽ describens, ac velut seipsum pro murmuratione & æmulatione ex imperfectorum forma assumpta increpans, amodo vt iumentũ absque ratione existens, & suo domino absque iudicio in cunctis obediens, domino se submittit, vt eius manu deducatur, & in finem gloriosum tãdem perducatur. Post hæc verò totus supra se raptus, & quasi in extasi positus, qui hactenus quasi conqueri visus fuit, ex alienæ personæ insipientia, propria iam sapientia totus in Deum transit, illum solum desidrans & præter illum aliud nihil siue in cælo siue in terra expectãs: cui (mortis interitu comminato desertoribus) bonum iudicat, & decernit perpetuo adhærere, & spem totam in eo firmare, laudesque eius palàm omnibus celebrare, Sic qui per Psalmi decursum, quasi insipiens loqui visus fuerat, ad primi versus cõclusionem rediẽs, sapientissima conclusione Psalmum finit, vt vix inueniatur Psalmus alius, qui tam ardenti charitatis flammis abrumpitur magis quàm finitur.*

SEPTVAGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

B

1 *Quàm bonus Israel Deus: * his qui recto sunt corde.*

2 *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei.*

3 *Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.*
C

4 *Quia non est respectus morti eorum:*

** & firmamentum in plaga eorum.*

D

5 *In labore hominum non sunt;*

** & cum hominibus non flagellabuntur.*

6 *Ideo tenuit eos superbia:*

** operti sunt iniquitate & impietate sua.*

VEre bon⁹, suauis, dulcis, benignus, misericors, & beneficus est dominus Deus noster erga Israel populum suum erga, fideles atq; electos suos: * erga eos nimirum qui sunt recto corde, qui sunt verus Israel Rom.9.
secundum spiritum, qui affectu syncero & puro corde super omnia Deo placere, & ipsius voluntatẽ implere satagunt, cunctas autem errorum & vitiorum tortuosas vias & curuitates studiose declinant. 2. Attamen euenit nonnunquam hoc mihi, secundum sensus imperfectum iudicium iudicare volenti, vt penè à via recta mouerẽtur pedes mei, vt penè sese effunderẽt gressus mei ad recedendum à domino, & ambulandum vias peccatorum cõtigit aliquando, vt vacillare inciperẽ quantum ad inferiorem partem animæ, secundũ carnis affectum, ac hæsitare, vellẽmne in via angusta permanere iustitię, aut in spaciosam impiorũ abscedere. 3. Causa autẽ huius hæsitationis mihi vt sic imperfecto erat, ex eo quòd videns homines huius sæculi impios Deũ non timẽtes, pacem temporalem habere, & omnibus bonis in hoc mũdo affluere, nihilq; aduersum habere, sed epulari, deliciari, & pro libito omnia agere, zelo cõmotus fui aduersum illos, intra memetipsum super hoc turbat⁹ fui, velut indignans de eorum fœlicitate & pace tẽporali: cũ ego in Dei seruitute, plurima mihi aduersa conspicerẽ euenire: atq; ita commotus, secũdũ sensuale iudicium, quodãmodo trahebat desiderio æmulandi illorũ vias, vt simili fruerer fœlicitate. 4. Quoniam quidẽ non habent respectũ siue consideratione in diem nouissimũ mortis suæ, nõ recogitant de mortis exitu, nõ respiciũt, neq; ante oculos ponũt finem exitus sui, quẽadmodum faciunt studẽtes iustitiæ: atq; ita absque omni metu & timore liberè faciũt quicquid fuerit collibitũ sensui, & sine timore deliciis perfruuntur, quantũ valuerint: * & nõ est firmamentũ, non est stabilitas in afflictione siue aduersitate eorũ: & siquid aliquando illis occurrat afflictionis, non est stabilitas mali illius, statim possunt depellere suis diuitiis, sua potentia, sua malitia, siue astutia, mox sciunt quomodo se liberent & expediãt ab afflictio- 1 Tim.3.
ne. 5. In laboribus & molestiis quales perpeti solent homines iusti, Act.14.
non inueniuntur, sed extra omnem laborem & molestiam in quiete atq; delitiis otiose vitã degunt: * neq; flagella aduersitatum & tribulationũ sustinẽt, quẽadmodum cæteri homines piè volentes in Deo viuere, quos oportet per multas tribulationes transire, & persequutionum flagella frequenter tolerare. Tam enim sunt feroces isti hui⁹ sæculi impii homines, tam sunt timore Dei postposito furibundi, vt nemo illis audeat sese opponere, nemo illos audeat cõtingere, vt omnibus sunt formidini, sicq; nemo illis quicquã audeat mali iferre: cũ e contrario boni & pii passim opprimãtur, derideantur, decipiantur & variis modis affligantur à malis. 6. Et quoniã sic in perpetua prosperitate vidẽt se vitam ducere, nihilque sibi aduersum obuenire ob hoc superbia intumescunt & efferuntur intra sese, volũntq; omnib⁹ se præponere: * circumdederunt se, & quasi vestimẽto operuerũt se iniquitate & impietate sua: quasi pro lorica induerũt, & pro armis assumpserũt sibi iniquitatẽ & impietatẽ suã. Est enim impiorum ini

7 *Prodit quaſi ex adipe iniquitas eorum:*

✳ *tranſierunt in affectum cordis.*

8 *Cogitauerunt & loquuti ſunt nequitiam:* ✳ *iniquitatem in excelſo loquuti ſunt.*

9 *Poſuerunt in cælum os ſuum:* ✳ *& lingua eorũ trãſiuit in terra.*

10 *Ideo conuertetur populus meus hic:*

✳ *& dies pleni inuenientur in eis.*

11 *Et dixerunt, quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo?*

Iob.21. 12 *Ecce ipſi peccatores & abundantes in ſæculo, obtinuerunt diuitias.*

13 *Et dixi, ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meũ:* ✳ *& laui inter innocentes manus meas.*

14 *Et fui flagellatus tota die:*

quitas, quaſi pro munimẽto illis, dum propter ferocitatẽ nemo illis E
audet reſiſtere, & ipſi propter carentiã timoris Dei quidlibet alijs au
dẽt inferre, neq; Deum timentes, neque hominem .7. Iniquitas quã
ipſi operãtur, prodit in op⁹ exteri⁹, quaſi ex adipe & pinguedine, ex
craſſa & impinguata in corde eorũ malitia: foris operantur malum,
quaſi ex delectatione & propoſito peccãtes, & in peccatis dulcedinẽ
atq; delectationem captantes: ✳ eo tandem pertingunt, vt quicquid
deſiderare poſsint, aut corde cõcipere ſiue proponere, id audeãt ope
re patrare, nulla habita ratione, ſiue virtutis ſiue honeſtatis: ſolis ſuis
affectibus ſeruiũt, his tantũ obſequũtur, nihil cõſiderãtes aliud quo-
quid corde cõcipiunt, quicquid mẽte diſponunt, audacter patrantes
8. In cordibus iugiter verſant nequitiam & malitiã, nouis adinuẽtio-
nibus apud ſeſe ingenioſe ac ſolicite exquirẽtes, quomodo iuſtis no-
cere valeant: eandémq; vt concipiunt corde, ita efferunt ore, cũ ſui
ſimilibus de huiuſmodi ſedulo pertractãtes in ſuis cõciliabulis: ✳ ne-
que verò cõtra homines proximos ſuos tantum loquuntur iniquita F
tẽ, ſed etiam in cælũ extendũt linguas ſuas, blaſphemiam & impieta
tẽ cõtra Deũ loqui nõ formidãtes, eo quòd nec homines, nec deũ ti
meãt. 9. Audent aduerſus cæli habitatorẽ opponere os ſuũ: & in ſan
ctitatẽ eius tremendã non verẽtur ſoluere impias linguas ſuas, impie
ac infideliter de Deo loquẽtes, aut aduerſus deũ, ſi quid nõ iuxta illo
rũ animũ cõtingit, blaſphemãtes: ✳ & quẽadmodũ cõtra Deũ male
loquũtur in cælo reſidentẽ, ſic multo facilius linguã ſuã laxant in ha
bitãtes ſuper terrã, vt aduerſus illos iniquitatẽ loquãtur, mẽdacia, ca
lumnias, detractiones, cõuicia, fraudes, hiſq; maiora. Qui enim Deũ
cęli potentiſsimũ non metuũt, vt in illũ audeãt aperire ora impudẽ-
tia: quomodo nõ imbecilles proximos, quibus ſunt potentia ſæculi
ſuperiores, audebũt impias ſoluere linguas? 10. Propter iſta populus
pi⁹ (de quorũ numero & ego eſſe cupio, atq; ob hoc me illis cõnume
ro) hic cõuertetur: ĩ hac cõſideratione ſiſtet gradũ, & quaſi vacillare
incipiet, & quodãmodo moueri à propoſito iuſtitiæ: in harũ ſcilicet
rerũ cõſideratione ſiſtunt gradũ, quaſi cũ admiratione, tantã impio- G
rũ fœlicitatẽ fixius cõtemplãtes, & velut cum quadã dubitatione hę-
ſitãtes, num in via iuſtitię pergere debeãt, an illis ſeſe velint aſsimila-
re: ✳ & cũ ſe cõuertet popul⁹ pius, aliud etiã conſiderat quod grauat
afflictionẽ nempe ꝙ dies pleni ĩueniũtur in impijs, & impiorũ pro-
ſperitate ꝙ vidẽt impios vitam lõgam in ſua proſperitate ducere, &
vſq; in multã ſenectã viuere, nihílq; aduerſum perpeti. Quod quidẽ
mirum in modum prædictã aggrauat piorũ tentationem. 11. Et dixe
rũt intra ſeſe, hanc tãtam fœlicitatẽ malorũ conſiderãtes boni velut
in vacillatione & quodã ſcãdalo poſiti, apud ſeſe ratiocinantes ac ſi-
bi obijciẽtes, Quomodo fieri poteſt aut credi, vt De⁹ ſcientiã habeat
earum rerũ quæ hîc aguntur in terris? & quomodo poteſt eſſe apud
Deum, qui in excelſo habitat, cognitio harum rerũ quæ hîc in terris
agũtur? Quomodo nõ magis videtur, Deũ res noſtras vel ignorare,
vel nõ curare? Quomodo nõ magis videtur ipſe circa cæli perambu
lare cardines, nec noſtra cõſiderare? Nõ enim ſecũdũ humanam æ-
ſtimationẽ videtur veriſimile, Deũ iſta ſic permiſſurũ, ſi ei⁹ ſeſe pro- H
uidentia ad nos vſq; extẽderet. 12. Quomodo enim eius prouidentia
hoc pateretur, vt impij homines huius ſæculi abundent, & diuitias
poſsideãt, omnibúſque diuitijs, delicijs, & quibuſlibet tẽporarijs bo
nis affluãt, pius interim in egeſtate & paupertate multa vitam degẽti
bus? Nónne ſi mundũ regit, & humana curat Dei prouidẽtia, æquũ
magis videt & rationabile, vt ſeruos ſuos nutriat, eiſq; bona ſua tri
buat, quàm alienis & perfidis cõtẽptoribus? Quomodo ergo cũ hac
impiorũ proſperitate, & bonorũ aduerſitate, ſtat Dei erga res huma
nas prouidẽtia? 13 Et dixi, horũ aſſumpta perſona, in hac æmulatio-
ne, tẽtatione, atq; argumẽtatione progrediẽs, Si bonis male eſt, & ma
lis ecõtrario bene, vanus ergo & ſtult⁹ ego ſum, qui ſtudui cor meũ
iuſtũ exhibere corã Deo, & in iuſtitia ac ſanctitate vitã ducere mala
cuncta fugiendo: & bona ſedulo operãdo: idq; magno labore & ſtu
dio: ✳ itemque fruſtra conuerſationem meam inſtitui apud iuſtos
& innocentes, illis me aſsimilando, illíſque me iungendo, & impi-
orum prauam ſocietatem fugiendo .14. Fruſtra etiam & abſq; vti
litate iugiter afflictiones & flagella pertuli, partim quidem quæ

A

ab aliis illata, ꝓpter iustitiã patienter sustitiui, partim verò quæ amo-
re iustitiæ ad propriæ carnis dominationẽ, & malarum affectionũ re
presionẽ ipse suscepi, canstigans corpus meũ, & in seruitutem redi- 1.Cor.9.
gẽs, ne à iustitia reprobus efficerer: * & frustra meipsum primo dilu-
culo ante solis exortũ examinaui, diiudicaui, argui, reprehendi & ca-

** & castigatio mea in matutinis.*

stigaui: vane vtiq; & frustra egissem, sic diiudicando meipsum, & cor
ripiẽdo per rigidam examinationem, cunctas operationes vitæ meę,
próq; commissis malis meipsum puniendo & affligendo per pœnitẽ
tiam, quoties errata deprehendissem: hæc, inquam, & similia, quibus
sese occupant homines iusti, frustra & absq; vtilitate videbor fecisse.
Nã si boni recipiunt mala, econtrario verò mali bona: quomodo nõ
maiori vtilitate vacassem iniquitati, & impiis fuissem assimilatus, vi-
xissémq; in delitiis, absq; omni timore & castigatione? Nã si quidem
bona recepissem, cum iustitiæ multo labore & afflictione inseruiens
accipiam mala. 15. Cum verò ista sic mecũ animo voluerẽ, ex altera

15 Si, dicebam, narrabo sic:

B

parte intra memeipsum, velut prędictis cogitationibus & ratiocina
tionibus respondeos, dicebã, Si sic narrauero, si ita dixero, vt iã antè
ex imperfectorum murmurantiũ consuetudine, velut cõquerendo
de Dei iudiciis obieci, si eiusmodi ex corde meo ꝓtulero, si talia ex
animi sententia pronũciauero: * ecce incõueniens offert se ex altera

** ecce nationem filiorum tuorum reprobaui.*

parte, maximũ, nimirũ talib⁹ dictis reprobat, & velut cõdẽnatur vni-
uersa generatio filiorũ Dei: ecce qui talib⁹ quærimoniis ex animi sen
tentia vtitur, hoc ipso vniuersum populum electorũ Dei despicit, &
velut stultum ac vanè agentem iudicat & condemnat. Cũ enim om-
nes qui piè volunt viuere Deo, persequutionem patiantur, & mala 2. Thi. 3.
in præsenti multa suscipiãt, per quæ illos oportet in regnum Dei in- Actu. 14.
trare, in patientia possidentes animas suas, & gloriãtes in tribulatio- Lucę. 21.
nibus, atq; in huius mundi malis gaudentes: nónne manifeste vt stul Roma. 5.
tos & vanè ista ferentes damnat & reprobat electos, qui se frustra pu
tauerit aut dixerit seruire Deo, eo ꝙ in præsenti mala recipiat? Est
enim hoc illi cõmune cũ omnib⁹ electis Dei. Absurdissimũ autẽ fue
rit, totam filiorũ Dei nationem reprobare. 16. Itaq; inter vtrunque

C *16 Existimabam vt cognoscerem.*

velut hæsitabundus consistens, habui consiliũ, vt ista Dei iudicia dili
genter conspicerẽ: & sperabam diligenti cõsideratione posse assequi
intelligentiã huius rei, quid videlicet sibi vellet, & quãobrẽ ita Deus
disponeret, vt in hoc sæculo mali bona recipiãt, boni verò ex oppo
sito mala, cum id minime videatur secundũ humanam rationẽ cõue

** hoc labor est ante me.*

nire: * sed cum ad inuestigandũ hæc Dei iudicia apponerẽ conside-
rationẽ, inueni difficillimũ hoc esse, & nimis laboriosum, nec homi-
ni possibile, altitudinem diuitiarum sapientię & scientiæ Dei, & incõ
prehensibilia eius iudicia inuestigabiléq; vias cõprehendere, aut sen

17 Donec intrem in sanctuarium Dei:

sum mentémue domini cognoscere. 17. Est quidẽ hoc admodũ diffi
cile, imò impossibile mihi, vsq; dum hac carne fragili & obscura gra Rom. 11.
uabor, neq; pertingere ad eiusmodi cognitionẽ potero, donec à cor
poreis his sensibus & corporali crassitie liber, ingrediar in sanctuariũ
domini, in conspectu tuæ diuinitatis, vt te facie ad faciẽ contuear, il-
licq; in te quasi in speculo lucidissimo, omnium rationes cõspiciam.
Tunc enim facillimum cuncta erit videre, quæ nunc difficillimũ fo- 1.Cor.13.

D ** & intelligam in nouissimis eorum.*

ret cognoscere: * ac tunc intelligam, vt videam nouissima impiorũ,
cum mihi demonstrabitur æterna eorũ mors & perditio, cõtra verò
vita & gloria sempiterna iustorum. Nam tunc quidem cũ nouissima
illorum viderimus, nõ mirabimur, si eos quos tanta támq; diuturna
(nimirũ infinita & æterna) tormenta manebant, omniũ pręscia æter
na sapiẽtia permiserit in hoc sæculo tẽporalibus modicũ florere de-
litiis: quemadmodũ neq; ex aduerso mirũ videbitur, si eos quos im-
mensis & sempiternis bonis destinauit, voluerit tẽporalibus nũc ad
tempus modicum affligi malis, vt per mala hæc trãsitoria pararẽtur
ad bona perpetua. 18. Quanquam autẽ iuxta supradictas ratiocina-

18 Veruntamen propter dolos posuisti eis:

tiones, sub imperfectorum persona ita fuerim querulat⁹, illud tamẽ
de impiorũ nouissimis certissimo cognoui, ꝙ propter dolos & frau
des & innumera eorũ mala quæ operãtur in hoc sæculo, iam illis re
posuisti apud te tormẽta & supplicia ęterna, quæ tu nunc illis seruas,

** deiecisti eos, dum alleuarentur.*

& quę illis es redditurus in tẽpore suo, digna operibus malis pessima
præmia: * & hoc scio, ꝙ dum maxime eleuati & exaltati fuerint, ab il
la sua gloria deiicientur & demergentur in profundũ barathri, de sum

Pſalm. 9. 19 *Quomodo facti ſunt*
Apoc. 8. *in deſolationem:*
** ſubito defecerunt, pe rierunt propter iniqui- tatem ſuam.*
20 *Velut ſomnium ſur gentium:*

** domine in ciuitate tua imaginem ipſorum ad nihilum rediges.*

21 *Quia inflammatũ eſt cor meum, & renes mei commutati ſunt:*

** & ego ad nihilum re dactus ſum, & neſciui.*

22 *Vt iumẽtum factus ſum apud te:*

** & ego ſemper tecũ.*

23 *Tenuiſti manum dexteram meam:*

** & in voluntate tua deduxiſti me:*
** & cum gloria ſuſce*
Matt. 25. *piſti me.*

ma gloria ad infirmam miſeriã, de nimis gaudiis ad importabilia ſup E
plicia, & quaſi in ipſa ſua exaltatione decident in profundum. Tãto
enim erit caſus grauior, quantò in altion gradu ſplendidius florebãt.
19. Quàm mirabili cõmutatione, quàm miſerè proiicientur in deua-
ſtationẽ, deſtructionem, deſolationẽ, & perditionem æternã: * quo
modo defecerũt ſubito, & repente ad nihilũ redacti ſunt, perierunt,
quaſi cũ ſonitu, impetu magno ꝓſtrati in dãnationẽ: quomodo ſi la
pis molaris magno impetu ꝓiiciatur in profundũ maris: idq; ꝓpter
ſuã iniquitatẽ, mercedẽ accipiẽtes ſuis condignã operibus. Nec enim
talia opera peſsima, melior alia merces decebat. 20. Ad modũ ſom-
nii quod dũ expergiſcitur homo, aufugit & perit, ita euanuerũt ſubi
to tanquã ſi non fuiſſent: * Ita quoq; per mortem defecit, & aufugit
ab eis omnis fœlicitas eorũ. Nam vt euigilans à ſomno eorũ quę per
ſomnium imaginabatur, nihil inuenit ita eſſe, vt per ſomniũ appare-
bat: & quemadmodũ pauper aliquis fœlici ſomnio illuſus, diuitiis &
delitiis pluſquã regiis abundare ſeſe imaginatus, vbi euigilauerit, nõ-
dum ſe inuenit, vt antè, nihilq; eorum verũ eſſe cõperit, quibus antè F
per ſomniũ gloriabatur: * ita tu domine, in ciuitate tua cæleſti, in ſu-
perna beatorum ſocietate, illorum fœlicitatem tantũ imaginariã &
vmbratilem ad nihilum rediges, annihilabis, nihil eſſe demõſtrabis,
facies vt manifeſte appareat, nihil eos veræ fœlicitatis habuiſſe, quẽ-
admodũ ſibi dum viuerent dulciter, ſomniãdo perſuaſerant. Peribit
enim per mortẽ ab eis omnis imaginaria fœlicitas, ſicut ab expergi-
ſcente fugit ſomniũ: atq; ita illis extra ciuitatem tuã excluſis, ad nihi-
lum deducetur, & nihil fuiſſe reipſa cõprobatur eorũ imago, id eſt i-
maginaria ſimulata tantũ fœlicitas. 21. Et quidem donec ita priori-
bus meis cogitationibus inuoluebar, ſuper impiorum proſperitate
volens Dei iudicia diſcutere, inflãmabatur intra me, & exæſtuabat ve
lut præ indignatione & æmulatione cor meũ: & affectus mei corpo
rales immutati ſunt, & velut indiſpoſiti ad operãdũ bene, æmulatio-
ne hac ſiue indignatione à corde in mẽbra cætera ac vires inferiores
ſe diffundẽte: * & ego huiuſmodi æmulatione memetipſum grauãs,
quaſi ad nihilũ redigebar, penè virtutẽ & promptitudinẽ ad operan G
dum iuſtitiã perdiderã, flacceſcere incipiebã in propoſito iuſtitiæ: &
ego nõ aduertebã ſic me imminui, ita occulte eneruabat me ſpiritua
libus viribus iſta tentatio, vt vix ipſe aduerterẽ debilitationẽ & defe
ctum ſpiritus mei. 22. Propterea volens amodo omnem huiuſmodi
tentationẽ ſeponere (vbi illam mihi ſic impedimento eſſe cernerem
in progreſſu viæ tuæ) nihilq; tale vltra permittere in meum animũ,
hoc habui conſiliũ, vt tanquã iumẽtum reputarẽ memetipſum ante
cõſpectum tuũ: vt quemadmodũ iumentũ irrationale ſui domini im
perio ſubiicitur, nihil inquirens eorũ quæ dominus agit, neq; ratio-
nem poſtulans eorum quæ iubet, ſed per omnia ducitur & trahitur,
ſic mouetur, ſic agit, nihil perquirẽs, nihil cõtra murmurans, rationẽ
non diſcutiens, cur iam hoc opus iniungitur, aut cur hoc tẽpore, aut
cur nõ magis illud opus, aut alia huiuſmodi: ſic & ego erga te domi-
num meũ ſum quaſi brutũ, rationẽ non habens, nihil perquirens de
tuis iudiciis, quur hoc ſic agas, aut illud quur ita, aut quare iuſtis ma
la, malis bona diſpenſas: * ita in ſimplicitate & humilitate obediẽtiæ H
meæ ego ſemper tecũ permanere diſpono, in omnib⁹ te ſequi quo-
cunq; traxeris, omnia operari quæ tu iuſſeris, omnia pati quæ tu per-
miſeris, in nullo cõtra murmurando aut rationẽ inquirendo. Sufficit
enim mihi poſthac voluntas tua, & incõprehenſibile conſiliũ ſapien
tiæ tuæ, neq; quæram rationem alteram. 23. Cum autem ego me to-
tum ita diſpoſitioni tuæ reſignatione pleniſsima cõmitterem, tu me
nequaquam abiecisti, neq; aberrare permiſiſti, quemadmodum neq;
dominus iumentũ, quod ſe illius ductui credit, aberrare patitur: ſed
apprehendiſti manum dexterã meam, ad eum modũ quo ſolent ma
tres apprehendere dexterã manum paruuli ſui, ad deducendum per
viam, partim vt viam bonam ambulent, partim ne fatigati deficiant:
* atq; ita velut apprehenſa manu, in tua benigna volũtate, in tuo be-
neplacito, factus es mihi ductor per viã vitæ huius, & viam mihi bo-
nam tuo ducatu cõmonſtrans, vt nõ deuiem, & imbecillitatẽ meam
ſuſtentans atq; confirmans, vt in via non deficiam: * ac tandem poſt
peractã huius vitæ viam, poſt peractum itineris huius curſum, cũ ma

A

24 Quid enim mihi est in cælo: & à te quid volui super terram?

goifica gloria apud te me recipies, dictur', Euge serue bone & fidelis,
intra in gaudiũ domini tui. 24. O Deus optime & pater piissime, qui
tam paternũ mihi affectum exhibes, totus in te trãsit affectus cordis
mei, & ipsum nimio tui amoris igne liquescens, totũ in te resoluitur,
adeò vt nihil prorsus sit in vniuersa cęlorũ amplitudine, quod ipsum
possit oblectare vel reficere, nisi to, quẽ solum cõcupiscit: neq; super
terrã sit omnino quicquã pręter te, quod desideret, quod cõcupiscat
quod à te postulet, nisi tantũ te vnicum habere, tenere, possidere, te
frui, te oblectari, te videre, tibi colloqui, tecũ conuiuari, tecũ delitiari
io te habitare, in tuis hortis deãbulare, in tuo lecto cubare, in tua se-
de residere, in tuo foco calefacere, in te suauiter requiescere: denique
prorsus in te transire, & absorberi, vt vnũ fieri tecũ, vt viuã iam non

25 Defecit caro mea & cor meum:

B *✱ Deus cordis mei & pars mea, Deus in æternum.*

ego, sed tu viuas in me. 25. Præ amore languet corpus & cor meũ, ac Ioan. 17.
prę oimio tui desiderio deficit, tibi beata voione copulari desiderãs, Galat. 2.
tibiq; viuere, & te in se viuere, ipsum verò io sese mortuũ esse cõcupi
scẽs: ✱ tu es Deus cordis mei, desiderat' animę meę, hæreditaria mea
portio, & hæreditas mea æterna: quã voã habere postulo, abiectis &
abnegatis omnib', quæcũq; vel in cęlo vel in terra possint cõtingere,
quæ omnia libẽter diuendo & abnego, vt te abscõditũ thesaurum,
te margaritã pretiosam, tuiq; possessionẽ veram & solidam mihi va-
leam cõparare. Quęcunq; enim in mundo sunt, propter te reputo vt
stercora, vt vnicum te mihi lucrifaciã. Tu enim es totum meũ deside Philip. 3.
riũ, tota mea spes & expectatio & merces magna nimis. Neq; iã exi-
stimare volo, siue aduersa siue prospera, siue lęta siue tristia: modo te
mihi possim demereri, & in meam portioõẽ te valeã lucrifacere. Si-
quidem in te vno me arbitror habere & posse omnia: nihilq; mihi re

26 Quia ecce qui elongant se à te, peribunt:

✱ perdidisti omnes qui fornicantur abs te.

C

putabo deesse, si tu modo adfueris. 26. Ecce enim qui se faciunt per
transgressioõẽ tuorum pręceptorum à te alienos, qui per peccata se
diuidunt ac separant à te, qoi per alienos amores rerum mundanarũ
mox pereuntium, suũ affectum à te auellunt, tibi amore nõ adhęrẽt,
hos certa manet perditio & æternus interitus: ✱ in perditioõẽ æternã
mittes omoes eos, qui fornicatiõe pessima adulterãtes, te relinquũt,
cui voi iungi debebant, & alienos sequũtur amatores, quibus amorẽ
oullum debent: ad modũ mulieris adulteræ, quæ relicto amore & so
cietate viri legitimi, cui despõsata est, & matrimooio iuncta, adhęret
per amorẽ meretricium alieoo viro, cui nõ est sociata matrimonio.

27 Mihi autem adhærere Deo, bonum est:

✱ ponere in Domino Deo spem meam.

28 Vt annunciem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion.

D

27. Mihi verò optimũ est, indissolubili charitatis vinculo adhærere
domino Deo meo, vt sponso legitimo (cui vni & soli totũ meũ amo
rem debeo, & plusquã possim debeo) sicq; cũ illo fieri vnum spiritũ,
ex qua vnioõe omniũ mihi spiritualiũ bonorũ procedit abundantia:
✱ & ita quidẽ illi adhærere, vt totã spem meã atq; fiduciam ponam in 1. Cor. 6.
Deo meo, non cõfidã neq; in diuitiarũ gloria, neq; in delitiarum vo-
luptate, oeq; in sęcularis sapientiæ pompa, neq; in vlla prorsus re, ni-
si in te solo domino Deo meo: vt nõ in alio sciã aut velim, præter-
quam in te vno gloriari. 28. Ita, inquam, tibi adhærere & in te spera-
re, vt palàm te pędicem, & omnes laudes tuas enarrẽ atq; enunciẽ,
& cuncta quæ tu iusseris fideliter anunciem, nõ in angulo, nõ in cu 2. Co. 10.
biculis, quasi erubescens de prædicatione operũ tuorũ: sed in portis Galat. 6.
Ecclesiæ tuæ sanctæ, hoc est, palam omnibus tuis fidelibus, in Eccle-
sia sancta fide vera & corde illuminato agnoscentibus, ac tandem e-
tiam in portis superoæ Hierusalẽ vbi non deficiet oeque per diem
neq; per noctem de ore nostro laus beata in sæcula sæculorũ, Amẽ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXII.

VErsu 1. Quàm bonus Israel Deus iis qui recto sunt corde. Quomodo apud eos qui scholasticas quæstiones tractant, conclusio firma, cuius veritas asseritur, præponi solet, ac deinde cõtra eam adhiberi rationes quæ videntur contradicere: ita in præsenti Psalmo, primũ firmissima ista & verissima ponitur assertio, contra quam in sequentibus obiiciendæ sunt infirmorum tentationes potius quàm ratiooes: quibus nonnunquã vel scandalizantur, vel certe diuexantur iofirmę conscientiæ, hunc zelum siue æmulatiooem istam oon facile superare potentes, oeque ex animo abiicere. Notandum autem, quod Israel in hoc versu casus datiui est, id quod ex Græco patet, vbi articulus additur τῷ casus datiui, similiter io Hebræo Lamed adiicitur, sicut & ad datiuum posteriorẽ. Est ergo sensus, Quàm bonus est Deus Israeli, nimirum iis qui recto sunt corde: vt per sequentem partem, iis qui recto sunt corde, exponatur, quid per Israelem debeat intelligi. Simul & hoc diligenter attende, quòd dicitur Deus bonus non simpliciter omnibus, sed Israeli, sed populo suo, sed iis

qui rectò sunt corde. Nō ergo Amalech, non Philisthiim, non alienigenis, qui de populo ipsi⁹ non B
sunt, nō ûs qui in mundo & per terrenas cupiditates incuruato sunt corde. Sic enim & angelus Io-
Matth. 1. seph loquēs, Israelē istum respiciens, dicebat de Iesu, ꝙ saluū facturus esset populū suū à peccatis ip-
sorum, omnes videlicet qui crediuuri erant in eū. ¶ Versu 4. Quia nō est respectus morti eorū, hoc
est, nō est ipsis impiis respectus in mortē, vel cōsideratio de morte: quod clarius vertit Hieronym⁹
ex Hebræo, secundū eandē tamen sententiā, hoc modo, Quod non recogitauerit de morte sua. Et
Chald. Paraph. Nō terrentur, neq; cōturbantur propter diē mortis suæ. Et quidē si de tēporali fœ-
licitate loquamur, magnū est tēporale gaudiū, nullo mortis timore affici: quemadmodū afflictio
corporis magna est diem mortis iugiter ante mentis oculos habere propositū. In secunda autē par-
te huius versus, Et firmamentū in plaga eorū: nota duplicē intelligentiam secundū quod vel reperi
tur negatio, quæ erat apertè posita in parte priori, vt sit sensus, Non est respectus morti eorum, &
non est firmamentū in plaga eorum. Atq; ita habet manifestè lectio Romani psalterii, dicens, Nec
firmamentū in plaga eorum. Et nos in Elucidatione secundū huiusmodi negationis repetitionem,
partē istam explicauimus, nimirū ꝙ stabilitas & duratio non sit in plagis impiorum, ꝙ non diu du
ret eorū afflictio, si in quam inciderint. Mox enim norunt sese extricare, & consolationē inuenire,
qua pellant incidentem tristitiam. Exēpli gratia, Diues huius sæculi frigore incipit torqueri: extru- F.
cto statim igne copioso, medetur afflictioni frigoris, & nō est stabilitas, nō est duratio in plaga ista
si vel paululum sitiat, mox adferri iubet vini aut alterius delicati potus copiam: si esurit, delitias ha-
bet epularum, quibus esuriem pellat: si grauis melancholia animum incipiat affligere, habet amœ-
nos hortos, prata virentia, in quibus obambulando animum releuet, habet musica instrumenta, ac-
cedit solo nutu aduocata læta societas, pellitur afflictio: si quis aduersarius est, si quis nocuit, si quis
conuiciatus est, si à quopiam offensum aut contēptum se putat, in illum mox vindictā parat, quan-
ta potest damna infert illi à quo hæc accepit. (Deum enim nihil metuit) sicq; facta vltione, lenit pla-
cátque animum aliena miseria. Denique, & in aliis ipsum facile quilibet considerabit. Posset verò &
affirmatiue legi prædictus versus, non repetita negatione, hoc modo, Non est respectus morti eo-
rum, & firmamentum est in plaga eorum. Quod hanc habet sententiam, Firmamentum & solida
stabilitas potentiæ est in plaga eorum, hoc est, si quem velint plagis afficere, si cui velint facere affli-
ctionē & exitum malum, fortiter & potenter id possunt. Potentes enim sunt vt faciant male: par-
tim quidem, ꝙ potentiam habeant & diuitias huius mundi, maxime verò quia Deum nun metuūt
sicq; nullū habent retinaculum à nocumento proximi. In quem sensum ferè conuenit, quod habet
Chald. Paraphrasis, Efferuntur cogitatus eorum, & pingue ac forte est cor eorū. Sic & ex Hebræo
verti potest, Et viuidum vel forte est robur eorū, videlicet ad sese defendendum, ne à quoquam no
cumentum patiantur, ad alios quoq; oppugnandum vbi voluerint. ¶ Versu 5. In labore hominum G
non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Homines pii duplicem habent in hac vita mole-
stiam, priorem quidem in operando opere virtutis, quæ sanè difficilia sunt: eo quòd (iuxta verbum
Aristotelis) ars & virtus versentur circa difficile, idque propter carnis nostræ corruptionem, vnde
magis ad malum omne proni sumus, quàm ad bene agēdum: quemadmodum Apostolus dicebat
Rom. 7. Romanis scribēs, Scio, inquit, quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Nam velle ad-
iacet mihi, perficere autē non inuenio. Et iterū, Inuenio igitur legē, volenti mihi facere bonū, quo-
niam mihi malum adiacet. Et video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ,
&c. Hinc ergo habet magnum laborem, qui operari studet quæ sunt virtutis, & Deo placita: quem
profecto laborem & molestiam euadit, qui legi carnis totum se obedientem præstans, de perficien
dis operibus Dei nihil cogitat. Posterior bonorū molestia est, ex iis quæ in vita ista occurrunt per-
ferendi, siue ex propria carnis miseria, siue ex hominum peruersorū malitia, idq; Dei prouida dispē
satione, qui his modis electos suos exerceri vult, & velut parari ad salutem nouissimam. Vnde suis
Lucæ. 6. discipulis Saluator dicebat, Beati eritis, cū maledixerint vobis homines, & separauerint vos, & ex-
probrauerint nomen vestrū tanquam malū, propter filiū hominis. Gaudete in illa die, & exultate,
2. Tim. 3. quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Et Paulus Apostolus, Omnes, inquit, qui piè volunt vi
Actu. 14. uere in Christo Iesu, persequutionē patientur. Et in Actis Apostolicis, Per varias tribulationes o- H
Hebr. 12. portet nos intrare in regnū Dei. Estq; hæc illa disciplina, de qua ad Hebræos scribit, eos qui extra
illam sunt, adulteros, non filios esse. Ab hac autem afflictione iccirco liberi sunt impii, quoniam ad-
ulteri sunt, & non filii. Si enim filii essent, patris disciplinam sentirent. Atque hoc est quod in secun
da parte dicitur, Et cum hominibus non flagellabuntur, id est, cum filiis disciplinam non sentient:
sed cum nothis erunt extra disciplinam. Hanc etiam dictionem pulchre admodū innuit Paraphra-
sis Chaldaica, quæ sic habet, In labore virorum laborantium, in lege non loquuntur, vel non cēsen
tur, vel non computantur: & cum hominibus iustis qui patiuntur martyria, non vulnerantur, vel
flagellantur. ¶ Versu 7. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis. Hu-
iusmodi non sunt illi qui tantū ex infirmitate peccant, à propria concupiscentia, vel aliorū persua-
sione obstricti & illecti in malum, aut qui ex errore & ignorantia delinquunt, qui cum timore &
remorsu peccant, aut certè non peccarent, si malum agnoscerent, neque isti adhuc in affectum cor
dis transierunt: sed illi qui sunt obstinati in sua impietate, & ex peruersa malitia ac scientia operan-
tur quod malum est, absque timore & pudore, tali animi statu compositi, vt quicquid affectus car-
nis suggesserit, audacter audeant patrare: de quibus scribit Apostolus, dicens: Qui desperantes
siue (vt Hieronymus transferendum potius censet) indolentes: hoc est, absque dolore & remorsu
Ephes. 4. peccantes, tradiderunt semetipsos impudicitiæ, in operationem omnis immunditiæ. ¶ Versu 8.

A Iniquitatem in excelso loquuti sunt. Videtur in excelso accipiendum, pro in excelsum, tũ propter
Græcam literam quæ habet εἰς ὕψος, id est, in excelsum, casu accusatiuo, quomodo etiam habet le-
ctio Romana: tum propter sententiam. Videtur enim sensus esse quasi in sublime, contra cælũ & re
sidentem in cælo, ita vt significetur blasphemia eorum in altum conscendere, ad sedentem in cælũ,
quemadmodũ statim sequens indicat versiculus. Nisi fortè intelligatur, in excelso, pro in sublimi,
vel superbo corde, vel quasi de excelso: quemadmodũ superbi quasi de excelso loquũtur, sese om-
nibus altiores æstimantes, & præ sese cunctos despicientes. Cui expositioni consonat quod habet
Paraphrasis Chald. Ad violẽtiam de celsitudine cordis loquuntur. ¶ Versu 9. Posuerunt in cælũ os
suum. In Elucidatione solum de blasphemia in Deum sumus interpretati. Verum sub blasphemia
in Deũ, comprehendi debent etiã conuitia & maledictiones in ministros ac sanctos eius. Vnde Pa
raphrasis Chald. habet, Posuerunt in sanctis cælorum os suũ, quod nostris hisce infœlicibus tempo
ribus egregie impleri cernimus ab iis, quorũ dentibus non sufficiunt Ecclesiæ huius militantis vni-
uersa membra & capita, nisi & linguis suis venenati sanctos cæli cõspuant. Sed est qui videt omnia
Deus, qui viperis venena sibilantibus linguas quandoq; præscindet, easq; ferrea claudet muscipula
(æternum dico infernalis carceris claustrum) vt virus suum vltra nequeãt nisi in sese euomere. Pro-
B eo quoque quod in secunda parte dicitur, Et lingua eorum transiuit in terra, pulchre eadem Para-
phrasis habet, Et lingua eorum inflammauit vel afflixit vel vssit iustos terræ. Sunt enim molestæ lin
guæ istæ viperinæ omnibus hominibus, & parcunt nemini, adeò vt cuiquam deferre turpissimum
sibi putent. ¶ Versu 10. Ideò conuertetur populus meus hic: & dies pleni inuenientur in eis. Ma-
nifestum est ex Græco, dictionem hic non esse pronomen, sed aduerbium. Intelligunt autem qui-
dam passum istum hoc modo, Propter prædicta, populus sanctorum Dei: vel populus fidelis in hac
tentatiooe auertetur à Deo suo, & cõuertetur ad vias impiorum: & tempus plenorũ dierum, id est,
multum tempus inuenietur in eis, sic malorũ viam sequentibus, multò scilicet tempore permane-
bunt in scandalo illo, in assimilatione impiorum ex prædicto scandalo, sic tamen vt qui electi sunt,
tandẽ redeant ad dominũ. Hanc verò intelligentiã probet qui volet. Nos in Elucidaoone aliã dedi-
mus, quã putamus sequẽtibus magis consonare. ¶ Versu 14. Et fui flagellatus tota die, & castigatio
mea in matutinis. Hæc sunt quæ iustus quilibet in sese habere debet: primum quidem flagellare,
quod est (iuxta Apostoli verbum) castigare corpus, & in seruiturẽ redigere, carnẽmq; cum vitiis &
concupiscentiis crucifigere, varia quoque pro iustitiæ amore obtingentia mala ferre cum patiẽtia. 1. Cor. 6.
Deinde, castigationẽ habeat necesse est in matutinis. Quid autem sibi vult ista in matutinis castiga- Galat. 5.
tio? Nimirum vt discutiat homo matutino tempore, primo diluculo, quando tranquilla sunt om-
nia, statum vitæ suæ, atq; ad examen reuocet cunctas suas cogitationes, affectiones, loquooones, o-
C perationes: & si quid inuenerit quod Deo non placeat, vt seuera districtione id cõdemnet ac pu-
niat, firmato proposito idipsum nunquam resumendi. Atq; hæc castigatio siue examinatio in ma-
tutinis, tunc fit commodissime, quando nullis passionum nebulis mens est obscurata, quando nul
lis tumultibus conturbata, nullis distractionibus est impedita, vt absq; nocumento limpidius possit
etiam minima quæq; discernere, & seuerè omnia diiudicare, iuxta consilium beati Apostoli dicen-
tis, Si nosipsos diiudicaremus, non vtiq; à domino iudicaremur. Illud enim experientia certa in se-
ipso discit, quisquis huic castigationi secundũ timorem Dei dat operam, frequenter euenire, vt ea 1. Cor. 11.
quæ vespertino tempore post multas occupationes ac passiooes iudicium habens impeditum, ab-
sq; vllo conscientiæ remorsu, absq; omni dolore vel agit vel loquitur, eadem tempore matutino, cũ
in memoriam reuocauerit pridie dicta siue facta, grauissime illi displicere incipiant, ac pro eis sibiip-
si plurimum indignetur, seq; vehementer increpet & castiget, quòd eiusmodi sic vel egerit vel dixe-
rit. Et fit quidem non raro, vt per diem hilarior quis factus excedat, siue in cibis ac potibus, siue in io
cis & multiloquio, siue in mala temporis insumptione, quæ tamen ob gaudium quod possidet, sua-
uiter dissimulat, diẽmq; peragit in lætitia. At verò vbi post noctem mane aduenerit, & passio om-
nis diurna abscesserit, tum demum cum dolore sese offerunt quæ pridie in suauitate & dulcedine
gesta præterierunt: & fit tunc quidẽ antè gestarum rerum memoria tanto amarior, quanto dulcior
D fuit earum præsentia. Qui autem hanc in se castigaoonem non experitur, qui æque & mane & ves
pere absq; remorsu, absque suiipsius reprehensione ac diiudicatione perseuerat, merito sibi metuat
huiusmodi. Domus enim absque custodia, familia absque rectore est, domus illius: & male metuen
dum est, ne tenebrarum dominus cor illius possideat, mentem obscurans caligine, vt patrata vitia
nolit agnoscere. ¶ Versu 15. Si, dicebam, narrabo sic, ecce nationem filiorum tuorum reprobaui.
Quantum ad vim sententiæ, satis planè arbitror in Elucidatione omnia explanata. Verum ordo ip-
se verborum videtur difficultatem secum adferre. Et quidem si coniunctione conditionali postpo
sita, ita haberet oratio, Dicebam, si narrabo sic, non magna foret difficultas. Nunc autem turbat in-
telligentiam, quod mutato ordine ita dicitur, Si dicebã, narrabo sic. Mihi videtur facile omne incom-
modum posse euadi, si tantum verbũ illud, dicebã, per parenthesim accipiamus interiectũ, hoc mo-
do, Si (dicebam) narrabo sic, ecce reprobaui nationẽ filiorũ tuorum, Sic enim sensus idem erit, ac si
coniunctio post poneretur, hoc modo, Dicebã, si narrabo sic. Atq; ad hunc modũ fecisse videmus
beatũ Hieronymũ in sua versione ex Hebræo, quæ sic habet, Dixi, si narrauero sic, ecce, & cætera.
cum tamen in Hebræo manifeste ponatur cõiunctio in ipso versus initio. Illud autẽ reprobaui, hoc
loco valet, condemnaui. vel iniurius fui, vel iniuriã feci, male videlicet de illis sentiendo & male lo-
quẽdo. Indubie enim multũ iniurius fuerit electis Dei, qui frustra illos & vanè dixerit seruire Deo,

¶ Versu .17. Donec intrem in sanctuarium Dei. In Elucidatione exposuimus de beato ingres- E
su ante conspectum diuinitatis in ventura. Attamen generalius potest intelligi ingressus iste in san-
ctuarium Dei, quoties quis mentem à temporalib⁹ subleuans, spiritu sese Deo præsentem exhibe-
re satagit, & transitoria ista transcendens ad contemplanda per fidem æterna animū transfert, sicq;
à Deo illuminari meretur & erudiri, quantum quidē pro hac via contingit homini, Nam sic tēplum
Dei quotidie visitare possumus, quotidie introire sanctuarium, ac nouissima tam iustorum quàm
impiorum à longe in ænigmate considerare. Quod vbi facimus, diuina eruditione instructi, facile
impiis suū hunc temporalem florem concedimus: nec eis inuidebimus, imò compatiemur magis
& miserebimur illorum, qui pro tam immensis gaudiis & æternis, hæc acceptant temporaria, nulla
ex parte illis conferenda. Chaldaica tamen translatio magis respondet expositioni alteræ. Sic enim
habet, Vsque ad tempus redemptionis, quo veniam ad sanctuaria Dei, & intelligam finem eorum.
Hoc autem tempus redemptionis, intelligere videtur, à corpore mortis huius in vitam æternam: &
sanctuaria Dei, beatam eius præsentiam. ¶ Versu 18. Veruntamen propter dolos posuisti eis. Vide-
tur notio defectum pati, & subaudiendum accusatiuum, mala, quin in Græco item & in Psalterio
Romano exprimitur. Sic enim Græce legitur: ἔθου αὐτοῖς κακά, id est, posuisti eis mala, quomodo habet
etiā Romanum Psalterium. In altera autem parte huius versus, Deiecisti eos dum alleuarentur, Græ-
ce est ἐν τῷ ἐπαρθῆναι, hoc est, in alleuando, vel potius in eleuando, id est, dum eleuarentur vel in altū F
ferrentur, aut hoc ipso quod efferebantur aut eleuabantur per suam superbiam. Alleuatio enim siue
elatio, occasionem præstat, & causam præbet grauissimi casus. Quanto enim gradus altior, tāto ca-
sus grauior. Et dum seipsos omnibus præponere, omnibus anteferre laborant, sibi causa fiunt vt in
ima ruant, & infra omnes infimos locū accipiant in pœna, qui hic supra omnes sese eleuare conati
sunt in temporali gloria. ¶ Versu 20. Velut somniū surgentium, domine in ciuitate tua imaginem
ipsorū ad nihilum rediges. Vocatiuus, domine, aptius posterioribus q̄ prioribus coniungitur. Illud
verò, ad nihilum rediges, in Græco vno vocabulo dicitur ἐξουδενώσεις, quo verbo dici posset annihi-
Psal. 58. labis: quod alicubi vertitur, ad nihilū rediges: alicubi, pro nihilo reputabis: quemadmodum circa il-
lud Psalmi. 58. diximus, Ad nihilum deduces omnes gentes. Potest ergo & hic intelligi, Domine in
ciuitate tua superna, pro nihilo reputabis, & nihil esse demōstrabis imaginem illorū, id est, imagina-
riam fœlicitatem eorum. Illic enim vbi veram præbet fœlicitatem, omnibus modis impiorum tem
porali prosperitati incōparabilem manifestat reipsa, nihil esse quod illi in vita acceperant, neq; fuis-
se nisi imaginem & somnium quoddam fœlicitatis: tametsi illi mire placerent sua illa vmbratili fœ-
licitate, æternam nescientes: quemadmodum is qui in dulci somnio iocundatur, nō minus se putat
fœlicem, donec in ipsō perseuerat somnium, q̄ is cui verè id contingit, quod iste sibi somniat. Pos-
set quoq; per imaginem impiorū intelligi eorū memoria, quā verè Deus in ciuitate sua ad nihilum G
rediget: quoniam omnē impiorū memoriā delebit, nec in ecclesia sanctorū perdurabit. ¶ Versu 22.
Vt iumentū factus sum apud te, & ego semper tecū. Hucusq; visus est Psalmista, in sipientiū siue im
perfectorum in tentatione loquentium gessisse personā. Versu autē mox præcedenti, cœpit prudē
tis verba proferre, eáq; in finem vsq; prosequitur. Verè enim sapit, qui hoc intelligit, quod huiusmo
di querimoniis (quales per totū psalmum propositæ sunt) ratiocinari & disquirere velle cū murmu
re, Dei iudicia, nihil aliud q̄ affligit cor hominis atq; cōsumit, vt nihil agere libeat boni, & torpidū
sese ac desidē prorsus inueniat homo ad omne opus bonum: propter quod melius indicat huiusmo
di omnes tentationes seponere, & tanquā iumentum Deo sese plenè submittere, quemadmodum
in sequentibus subiungitur, quo sic à Deo per viam huius vitę perduci mereatur in gloriā vitæ quę
ventura est. ¶ Versu 23. Et in voluntate tua deduxisti me. Illud, in volūtate tua, in Elucidatione expo
suimus, in tuo beneplacito, in tua bona voluntate, quasi in benignitate tua: quoniam scilicet volui-
sti. Potest tamen aliter intelligi: Deduxisti me secundū voluntatē, tuā, id est, quocunq; voluisti, me
videlicet iam absq; ratione & perquisitione te libenter insequente ad omnia neq; in vllo remurmu
rante, posteaquā vt brutum factus sum apud te In Græco habetur ἐν τῇ βουλῇ, quod rectè verti pote-
rat, In consilio. Atq; ita sensus erit, tuo consilio, vel per tuū consilium deduxisti me, interna scilicet
tua inspiratione, per spiritū consilii, viam in agendis omnibus demonstrando. Atq; huic consonat, H
quod pulchre habet Chald. Paraph. In consilio tuo deduc me in mūdo isto: & postquam cōpleue-
ris gloriam, quam dixisti venturam super me, suscipies me, hoc est, donec in mūdo fuero, dux mihi
eris per consiliū tuum: & in venturo sæculo suscipies me in gloriam, quam es pollicitus seruis tuis.
¶ Versu 24. Et à te quid volui super terram? Potest intelligi, quid abs te volui, quid à te postulaui,
pro qua re rogaui, ex omnibus quæ sunt super terram? Melius tamen accipiendū videtur vt impro-
prie dictum, loco præter te, vt sit sensus, Quid à te aliud, quid præter te, quid nisi te, quid extra te
volui super terrā? Nam & in Græco habetur præpositio, non ἐπί, sed παρά, quę huic sententiæ recte
fauet. Deinde & sententia videtur commodior. Et consonat aptius lectioni Hebraicæ, quæ habet,
Quid tecum volui in terra? Idem enim est, nihil velle habere aliud simul cū Deo, & nihil velle aliud
præter Deum. Manifestius etiam habet Chaldaica Paraphrasis, Tecū socium non volui in terra, id
est, quod simul tecū amarem vel haberem, sed te solum volui. Cæterum, quomodo Deus pars no-
Psalm. 15. stra in sequenti versu dicatur, ex iis quæ dicta sunt in expositione Psalmi. 15. in versum illum, Domi
nus pars hæreditatis meæ & calicis mei, plenius poteris cognoscere: quemadmodū & illud versus
Psalm. 9. vltimi, In portis filiæ Sion, manifestum relinquimus ex Psalmi. 9. enarratione, vbi de eisdē his por-
tis dicitur, Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciē omnes laudationes tuas in portis filiæ Siō

A LXXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, populi fidelis est in maxima desolatione & oppreßione positi: qui recte veteri illi populo Iudæorũ in Babylonica captiuitate posito Posset aptari. Nos tamẽ maluim⁹ ad nostra referre tẽpora: in quibus (prob dolor) videmus per singulos fere annos, immanißimos Agarenos (qui sibi Saracenorũ nomen falso vendicant) iuratos & obfirmatißimos hostes Christiani nominis, vi armorum loca occupare populi Christiani, sancta prophanantes, Christi tẽpla & sacramenta Ecclesiastica temerantes: denique & populũ fideliũ sub tributa redigẽtes, imò exquisitis supplicijs crudelißima, morte perimẽtes: id quod proximo quoq; elapso anno maximo mœrore, per Christianißimũ Hũgarorum regnum factum audiuimus. Recte ergo nunc huius Psalmi vsus nobis conuenit, cũ pro fidelium populorũ desolatione, contra immanißimos hostes, Deo nostro supplicare voluerimus. In quo, primũ querimonia cũ postulatione Deo proponitur, vt in hæreditatẽ suã oculos flectere dignetur: atq; vt facilior fiat exauditio, crudelitas & superbia hostiũ, tam in populũ quàm in sancta dei cõmemoratː ac deinde versu .11. & .12. rursum querela proponit, quod nũc Deus ita suos deserat, quũ olim pro patrib⁹ mirabilia signa ediderit corã omnibus gẽtibus, in maris rubri diuisione, in Pharaonis submersione, in Iordanis exciccatione, quũ etiã potentia illi nulla desit, vtpote qui dominus sit omniũ temporũ & omnium finiũ terræ, omnium plenam habens potestatẽ: vt manifestũ sit, non deesse illi potentiã saluandi suum po-
B *pulũ, si tantũ velit. Propter quod, versu. 19. ac deinceps, ad finẽ vsq; multis verbis exaggerãdo postulat vt ad miseriã populi & inimicorũ crudelem superbiã aspiciens, suos pauperes non relinquat in manibus truculẽtißimarũ beluarum. Ac tandẽ, si forte nihil humana Deũ moneat miseria & populi afflictio, vt vel sui nominis contemptum & blaspbemiam, quæ in ipsum iugiter ab infidelibus conijciuntur, aspiciat, vt vel hac de causa vltionem in reprobos exerceat, superbia tumidos, Deoq́ue superbe & bonis omnibus aduersantes.*

SEPTVAGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Vt quid Deus repulisti in finem: ✱ iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ?*

2 *Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio.*

C 3 *Redemisti virgã hæreditatis tuæ: ✱ mons Sion, in quo habitasti in eo.*

4 *Leua manus tuas in superbias eorum in finẽ: ✱ quanta malignatus est inimicus in sancto.*

D 5 *Et gloriati sunt qui oderunt te: ✱ in medio solennitatis tuæ.*

6 *Posuerunt signa sua signa, & non cognouerunt, sicut in exitu super summum.*

7 *Quasi in sylua lignorum, securibus exciderunt ianuas eius in idipsum: ✱ in securi &*

IC quare ô Deus noster, nos populum tuum, ita penit⁹ tradis & derelinquis in manus hostium tuorum, perĩde ac si nos à te in totũ repuleris, & nulla prorsus tibi amodo cura sit de nobis: ✱ & quare furorẽ tuę iracundię ita ostendis aduersus populum tuum, qui sunt oues sanctę pascuæ tuæ, quorũ tu rector & pastor es, defẽsórq; & propugnator populũ Ecclesiæ sanctæ tuę .2. Memor esto Ecclesiæ tuæ sanctę, vt eã ita in hostiũ manibus nõ derelinquas, sed tua potẽtia liberes, quã ex antiquis diebus possedisti, quã in patribus primum ex Aegypto ĩ manu potenti eduxisti, vt esses dux eius: ac deinde tui etiã sanguinis pretio tibi emisti, & redemisti in possessionem sempiternam. 3. Redemisti (primũ quidẽ in brachio valido, de manu Pharaonis & Aegypto, deinde sanguinis tui maximo pretio, de potestate diaboli & damnatione mortis) funiculũ hæreditatis tuę, id est, populum tuum quem in hæreditariã possessionem tibi elegisti: ✱ ipse est mons Sion, Ecclesia tua, fidei cõtemplatione exaltata atq; firmata, in qua habitationem tibi constituisti & confirmasti in sæculũ, quam elegisti vt habitares in ea, tanquã in domo & familia tua. 4. Extende manũ tuam, & ad vindicandum leua brachiũ tuum, aduersus superbiã inimicorũ nostrorum: noli vltra permittere, vt suam contra nos impietatẽ possint perficere, non abeant impuniti, sed redde illis iuxta merita sua: ✱ quanta enim sunt, q̃ multa, q̃ grauia, q̃ immania, q̃ truculẽta, q̃ inaudita, quæ populus hostium maligne egit aduersus populum sanctum tuum: vt merito non videantur vltra tolerãdi, neq; à misericordia tua, qua semper tuis soles in opportunitatibus misereri, neq; à potentia, per quam hostium soles furorẽ comprimerę. 5. & in his malis, quæ contra tuum populũ peregerunt, gloriati sunt aduersarii nostri & tui, quasi contra te etiã pręualuerint, quasi tu nõ potueris nos saluare de manu ipsorũ. Suæ eni potẽtiæ, nõ tuæ permissioni omnẽ ascribunt victoriã: ✱ gloriati sunt, inquam, & victoriæ signa ostẽderunt, in medio solennitatũ tuarum: in ipsis festiuitatibus, in quib⁹ te solet colere populus tuus, isti suas glorias & pompas exhibuerũt, vt nõ liceret nobis sanctificare tuũ nomen in solennitatibus tuis. 6. Et exerunt vexilla sua & trophæa in signa victoriæ, sicut in exitib⁹ ciuitatum, in portis, super eminentissima vrbis loca, quasi gloriantes plurimum de victoria, contra populum Dei. & non cognouerũt, ꝙ nõ ipsi sua virtute, sed tua magis permissione propter peccata nostra cõsequuti sint hanc de nobis victoriam. 7. Quemadmodum in sylua lignorum cæsores absq; timore feriunt in ligna securibus suis, & præcidunt ea: sic isti nullum dantes locis sanctificatis honorem, ianuas, templorum tuorũ, pariter iunctis virib⁹, vnanimes in malitia & crudelitate exciderunt: ✱ instrumentis quibus ad eam rem vti solent in syluis (cuiusmodi sunt securis & bipennis) vsi sunt ad deijciẽdas val

ascia deiecerunt eam.
8 *Incenderunt igni san ctuariũ tuum in terra:*
✱ *polluerunt tabernaculum nominis tui.*
9 *Dixerũt in corde suo, cognatio eorum simul: quiescere faciamus omnes dies festos* Dei *à terra.*
10 *Signa nostra non vidimus:*
✱ *& iam non est Propheta:*

✱ *& nos non cognoscet amplius.*

11 *Vsquequo Deus improperabit inimicus:*
✱ *irritat aduersarius nomen tuum in finem?*
12 *Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?*
13 *Deus autem rex noster ante secula, operatus est salutem:*
✱ *in medio terræ.*

Esaię.59. 14 *Tu confirmasti in virtute tua mare:*
Exo.14. ✱ *contribulasti capita draconum in aquis.*
Ibidem.

Eze.29. 15 *Tu confregisti capita draconis*

uas templorum, & ad excidendũ atq; destruẽdum hæreditatẽ tuam, B
ædificationes populi tui. 8. Igni incenderunt non tantũ domos pro-
phanas sed loca etiã tuo consecrata cultui, tuo honori nihil deferen
tes: ✱ polluerunt & contaminauerunt tabernaculũ dicatum nomini
tuo, templa sancta in quibus inuocabatur nomen tuũ, agẽdo in illis
quæ nequaquã erant licita, & omnia quæ in ipsis erant ad cultũ tuũ
deputata (vt vestimenta & vasa sacra) cõfringentes, & cõuertẽtes in
vsum suum. 9. Dixerũt, tota ista generatio praua & peruersa impio-
rum, pariter vnanimes, & cõspirauerunt conuenerũntq; in hoc pari
ter, vt oẽs dies festos Dei facerẽt cessare ĩ populo fideli, quo sic me-
moria cultus Dei facilius è cordibus hominũ excideret: ꝓposuerunt
prohibere celebrationẽ omnium solennitatũ & festiuitatũ, quas ha-
bebat in reuerentiã memoriæ Dei fidelis populus, vt sic facilius ani-
mum nostrũ abs te alienũ redderent. 10. Et iterim quidẽ, dum ista
tã abominabilia patitur populus tuus absque auxilio, non desunt qui
cõmoueri incipiunt atq; vacillare imperfecti, qui querulãtes dicunt, F
Ecce signa nobis fieri nulla videmus, quomodo olim fieri solẽt pro
patribus nostris, nullũ prodigium pro nostra liberatione videmus,
quemadmodũ solent olim experiri patres nostri: ✱ insuper neq; Pro
pheta quisquã, aut vir magnę sanctitatis apparet, qui potens sit in mi
raculis & sermone, qui nobis loquatur ex ore domini, vel qui nos cõ
soletur in his omnibus tribulationibus nostris, aut qui nos iubeat es
se bono animo, quiq; nobis indicet quandiu sit duratura hęc desola
tio: ✱ & ita satis apparet, ꝙ nos Deus iam prorsus abiecerit, ꝙ nullã
vltra curã habeat nostri, vt olĩ habuit patrũ nostrorũ. Si enim adhuc
nos respiceret, & nostri gereret curam, aut via aliqua nos liberaret,
vt olim patres per signa maxima saluauit: aut certe Prophetã aliquẽ
mitteret, qui populũ vel consolaretur vel instrueret, quemadmodũ
olim fuerũt patribus nostris qui populũ monebant pœnitentiã age-
re, & viã docebãt qua Deũ sibi possent placatũ reddere. Cũ ergo ni
hil horũ nunc faciat, videtur nos non amplius pro suo populo agno
scere, videtur nos quasi alienos habere. 11. At tu domine Deus, quan G
diu patieris aduersarios nostros improperare nobis ac tibi, dicentes,
ꝙ tu Deus noster potens nõ sis ad saluandũ nos, & male de te loqui
✱ quandiu tandẽ te permittente, irritabunt nomen tuũ aduersarii no
stri, quãdiu impune in te iacient blasphemias & cõuitia? 12. Et qua-
re in finẽ vsq; tandiu auertis à nobis benignũ aspectum vultus tui, vt
nõ ostendas nobis tuã fortẽ potentiã? & quare in finẽ tandiu auer-
tis siue desinis aut cessas extrahere manũ dexterã tuã de medio sinu
tuo? quare tandiu cõtines manum tuã in sinu, sic omnia illos impune
permittis agere, nec illis resistis, quemadmodũ homo qui in sinu ma
num cõtinet otiosus? Extrahe illã potius de sinu, exere, & ostende po
tentiã tuam: sentiãt illi vltricẽ, & nos adiutricẽ manum tuã, vt illos
digna vltione ferias, nos verò benigna liberatione defendas. 13. Nos
enim cognouimus & scimus, nõ deesse tibi potẽtiã, si modo velis eã
ad nostrã salutem cõuertere. Tu siquidẽ qui es domin⁹ De⁹ noster,
ab æterno in te ipso perfectissimus, ab initio mũdi creatiõis, omnib⁹
diebus patrũ nostrorũ operatus es pro patrib⁹ nostris in magnitũdi- H
ne omnipotẽtis dexteræ tuæ salutẽ: in signis atq; prodigiis magnis
quasi in medio terræ, corã vniuersis populis & regnis & nationibus
per circuitũ: atq; ita glorificare teipsum soles atq; sanctificare in cõ-
spectu gentiũ per circuitum, simul & populũ tuum magnificare. Sci-
mus autẽ manum tuam: quam olim extendisti, nõ esse abbreuiatã: ea
dẽmq; omnia quæ olim potuisti, etiamnũc posse, si tantũ velis in op⁹
extẽdere nunc ociosam. 14. Tu in virtute omnipotentiæ tuæ, olim
pro liberatione patrũ nostrorũ filiorũ Israel, cõsolidasti mare rubrũ
firmũmq; ac solidum fecisti, vt in modũ muri staret transeuntibus à
dextris & à sinistris: ✱ ac post transitũ electorũ, tuorũ feroces, Aegy-
ptios (qui ĩ modũ draconum populũ tuum hostili animo deuorare
quærebant & interficere) insequi volẽtes electorũ tuorũ vestigia, tu
operuisti aquis, & demersisti in ꝓfundũ, ita vt nec vn⁹ illorũ euade-
ret, An nõ hoc maximũ potẽtię tuę signũ erat? An nõ & nũc similia
possis pro populi tui salute si tantum velis? 15. Contriuisti illic caput
Pharaonis illius magni draconis, & superbi Leuiathan, qui cubabat
in medio fluminũ Aegypti, qui sese ausus fuit opponere tibi: ipsum

A *✳ dedisti eum escam po*
pulis Aethiopum.
16 *Tu disrupisti fon-*
tes & torrentes:
✳ tu siccasti fluuios
Ethan.

17 *Tuus est dies, &*
tua est nox:
✳ tu fabricatus es au-
B *roram & solem.*

18 *Tu fecisti omnes ter*
minos terræ:
✳ æstatem & ver tu
plasmasti ea.
19 *Memor esto huius:*

✳ inimicus impropera
C *uit domino, & populus*
insipiens incitauit no-
men tuum.
20 *Ne tradas bestiis*
animas confitentes tibi:
✳ & animas pauperũ
tuorum ne obliuiscaris
in finem.
21 *Respice in testamen*
tum tuum:

D *✳ quia repleti sunt qui*
obscurati sunt terræ, do
mibus iniquitatum.
22 *Ne auertatur hu-*
milis factus confusus:
✳ pauper & inops lau
dabunt nomen tuum.
23 *Exurge Deus, iudi*
ca causam tuam:

interfecisti inuoluens fluctibus cũ omni apparatu suo: ✳ eúmq; de-
mersum cũ suis omnibus dedisti in escam Aetiopibus, proiecisti eos
in escã & cibũ atrorũ dæmonũ, in portionẽ eorũ proiecisti eos, in la
cum damnationis æternæ: quod quidẽ multo grauius fuit corporali
illa demersione aquarũ .16. Post hæc, eidem populo tuo per disru-
ptionem petræ dedisti fontes ita copiosos, vt torrẽtes & fluuii ex a-
quis prodeuntibus decurrerẽt: illis vbi antea nũquam aqua fuerat: a-
quam de petra in maxima abundantia dedisti eis: ✳ insuper & fluuios
Ethan, id est, flumina fortia tu exiccasti: quemadmodũ flumẽ Iorda Iosuæ.3.
nis, quod erat rapidũ & forte flumẽ, siccũ fecisti, vt per ipsum transi
re possent filii Israel, ad terrã promissam sibi ac patribus suis. Si ergo
nunc pro populo tuo liberãdo aliquod virtutis signũ ostẽderes, nõ
hoc nouũ tibi foret, neq; tuo populo insolitum. 17. Insuper tempora
omnia, & temporũ vicissitudines in manu tua sunt, dies & nox secũ
dum vicissitudinẽ inuicẽ sibi iugiter succedũt tuo imperio: ✳ neque
id mirum, quandoquidẽ tu es qui condidisti omne lumẽ, siue minus
quẽadmodũ est lumen auroræ: siue maius, cuiusmodi est lumẽ solis. Gene.1.
Tu enim fecisti omnia luminaria, luminare maius quod præsit diei,
& luminare minus quod præsit nocti, & stellas quę lucẽt in firmamẽ
to. 18. Tu fecisti omnes terminos orbis terræ, orientem scilicet, occi-
dentẽ, aquilonẽ, & meridiẽ, & cuncta quæ sunt in omnib9 finib9 ter
rę simul fecisti, & omniũ quę in eis cõtinẽtur, plenã habes potestatẽ:
✳ diuersorũ quoq; tẽporum anni vicissitudines, ac secundũ diuersas
qualitates variabilitatẽ, tu similiter disposuisti: diuidens scilicet annũ
in partes quatuor, nẽpe, in ver, æstatẽ, autumnũ, hyemẽ, singulásq;
harũ partiũ suis propriis qualitatibus determinans .19. Tu ergo, po-
tentissime Deus, quẽ constat & tẽporũ, & quæ in eis sunt, omniũ ha
bere potestatẽ, qui tantã olim ostendisti potentiã, vt prænarrata po-
tueris præstare ꝓdigia: esto etiã huius memor iniuriæ, hanc etiã attẽ-
de impietatẽ, qua nunc tuũ nomen blasphematur, & tuus popul9 af
fligitur: ✳ quod scilicet inimici nostri blasphemauerunt te dominũ
Deũ nostrũ, & populus iste stult9 & infidelis hominũ alienigenarũ
in te nõ credentium exacerbauit & irritauit nomẽ tuũ, tuo nomini
sese opposuit, vt ipsum deleret, ipsiúsq; cultũ exterminaret de terra.
20. Ne permittas fideles tuos te agnoscẽtes, & tuo nomini ex fide pu
ra cõfitentes, ita misere venire in manus infideliũ, qui sunt velut be-
luę immanes, quasi absq; intellectu te Deum nõ agnoscẽtes, & absq;
misericordia, innocẽtes fideles tuos absq; omni compassione crude-
lissime interficiẽtes: ✳ & pauperes simplices ac humiles fideles tuos,
ne obliuiscaris inæternum, neq; eos perpetuo in potestate impiorũ
istorum permittas, vt eos perimãt & trucidẽt pro suo libito, sed tãdẽ
aliquando respice ad auxilium eorũ qui in te credunt, & cõfidũt ĩ sa
lute tua. 21. Respice & attende ad testamẽtum pactũmue tuũ quod
fecisti cũ electis, memor esto ꝓmissionis & pollicitationis eis factæ
ꝙ non esses derelicturus qui tribulato sunt corde, humiles autẽ spiri
tu saluares: fac, tuo testamẽto satis facias, vt verax cõproberis erga fi- Psalm.33.
deles tuos: ✳ nam obscurati terræ, illi qui super terrã obscurati sunt,
infideles isti & alienigenæ pleni tenebris infidelitatis & errorum, ex-
cæcatum & obscuratum cor habẽtes, ipsi sunt repleti domib9 iniqui
tatum, cõscientiis inquinatissimis, & omni abominatiõe plenis, qui-
bus valde indignum videtur & durũ tradi sanctos tuos in potestatẽ
vt illis subiiciãtur, & illorum debeãt parere imperio .22. Non auer-
tas, neq; à te cõfusum abiicias populum tuum valde humiliatũ & ni
mium afflictum, oppressũmq; ab aduersariis, nõ repellas inexauditũ
cum cõfusione populum tuum qui se in cõspectu tuo humiliat, tuã
opẽ ex tota pectoris fiducia postulãs: ✳ pauperes & inopes fideles tui
cõfitebuntur tibi, & laudẽ dicent nomini tuo, cum eis bene feceris,
cum eos pro tua benignitate exaudieris .23. Noli ampli9 dissimula-
re, ne vltra distuleris vindictã, sed exurge ad faciẽdum iudicium pro
populo tuo. Atq; etiamsi nos ꝓpter nostra peccata digni sim9 mala
tanta perferre: attamen dignum nõ est, vt tuo nomini talia inferãtur
opprobria. Propter quod etiã si ex nostra parte nõ cõmoueteris, vt
te nostra nihil cõmoueat afflictio, certe pro tui nominis honore ze-
lare debes, & vindicare opprobrium nominis tui, quo affect9 es ab
impiissimis istis alienigenis: dum & sancta tua ꝓphanarunt, & nomẽ

✱ memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.

24 Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorũ: ✱ superbia eorum qui te oderunt ascendit semper. Hebr. 4.

tuum blasphemarunt, tuúmq; cultum, quãtum in ipsis fuit, extirpare conati sunt: ⁎ attende ad improperia & cõuitiatorias blasphemias quæ iugiter tibi inferuntur à populo infideli & peruerso, qui tuũ nomen absq; timore blasphemant, eo q; se videãt nullam inde vltionẽ percipere. 24. Noli dissimulare, neq; quasi nõ aduertens inultas relinquere impias voces aduersariorũ tuorũ, qui & tibi & nobis propter te obfirmato odio aduersantur: ⁎ ecce eorũ superbia & præsumptio infidelium istorum qui te oderũt, & te in tuis cultoribus persequuntur, nunquã quiescit, sed ascendit iugiter, assidue machinantur aliquid aduersus nomen tuum, aut populum tuum: id quod te latere nõ potest, cuius oculis omnia nuda sunt & aperta, Propter quod, cõcludentes, tam ob tuæ gloriæ cõtemptum, quàm ob nostræ afflictionis miseriam, postulamus mitti nobis desuper contra inimicos nostros auxilium, vt de manibus sæuissimorum hostium eruti, quietã & tranquillam in sancto tuo seruitio vitam ducamus. E

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXIII. F

VErsu. 1. Vt quid Deus repulisti in finem? Plurimum habet conuenientiæ hic Psalmus cum eo qui est in ordine quadragesimus tertius, & est vtriusq; pene eadem materia, desolatio scilicet populi Dei sub oppressione hostium ĩfideliũ: à qua postulatur diuina liberatio. Veterq; allegat quæ prius Deus veteri populo exhibuit mirabilia beneficia, & quàm mirabiliter priores illi patres Dei manu sint proiecti commemorat, vt facilius impetretur misericordia. ¶ Versu. 2. Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Si ad populum veterem Hebræorum hoc referatur, possedit istos Deus ab initio, ex quo eos de Aegypto eduxit. Si verò ad populũ nouæ legis, possedit eos Deus ab initio, ex quo placuit ei in sanguine suo emere genus humanum à patre, de manu diaboli, & per Apostolos ædificare Ecclesiã. Ab eo siquidẽ tempore, nõ desiit Christus dominus possidere suam Ecclesiam, nunquã eam dereliquit, quemadmodum neq; derelinquet in finem. Eundẽ hunc populum fidelẽ in versu sequenti vocat virgã hæreditatis, id est, virgam hæreditariã, hoc est,
Deut. 32. hæreditariã possessionem. Videtur enim virga hæreditatis, idem hîc esse, quod alibi dicitur funiculus hæreditatis, dicente Moyse, Pars autem domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. Estq; ratio eadẽ, cur hæreditas domini virga dicatur & funiculus, quoniã scilicet mensoriis & funi-
Psa. 167. culis terra diuidebatur. De mõte autẽ isto, in quo habitat Deus, supra dictum fuit. Psal. 67. Mons G
in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, etenim dominus habitabit in finem. ¶ Versu. 6. Posuerunt signa sua signa, hoc est, signa vexillorum suorum posuerunt pro trophæis, erexerunt in signa victoriæ. Vnde B. Hieronymus vertit, Posuerũt signa sua trophæa. Videtur autẽ quod sequitur, Et non cognouerunt, per parẽthesim esse interiectum, vt quod proxime sequitur: sicut in exitu super summũ, iungatur prioribus, ad hunc sensum, Posuerũt vexilla sua pro trophæis & signis victoriæ, quasi in exitibus, in portis, super loca altissima, quemadmodũ fieri solet à gloriantibus de victoria. Vnde in libro Iudith legimus, victricis mulieris consilio, caput Holofernis in muro suspensum. Si-
Iudi. 14. militer & corpora Saul ac filiorũ eius in muro Bethsan à Philistæis fuere suspensa in victoriæ signũ.
x. Reg. 1. Illud autẽ, Et non cognouerunt, separatim legendũ videtur, indicãs, hostes nõ agnouisse quid agerent, & vnde sibi victoria proueniret, &c. quemadmodũ in Elucidatione explanauimus. ¶ Versu. 7. In securi & ascia deiecerũt eam. Psalterium Romanum habet ea, vt referat sancta & ostia templi. Rectius autem habet nostra lectio genere fœmineo eã, vt referat hæreditatem, velut etiã in priori parte, ianuas eius accipimus, ianuas hæreditatis Dei, Itaq; sensus erit, In securi & bipenni subuerterunt & destruxerũt hæreditatẽ tuam, omnia cõfregerunt & cõminuerunt ausu temerario hostes insanientes. Fit autẽ hoc ex Græca lectione manifestius, vbi tam genitiuus eius, quàm accusatiuus eam genere fœminco manifeste cernitur haberi. ¶ Versu. 10. Signa nostra non vidimus. Manifestum est H
hanc vocem non esse illorum qui in versu mox præcedenti dicebant, Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra, sed esse vocẽ populi Dei cõquerentis, inter hæc tanta grauamina, & tã summas miserias, nulla apparere Dei testimonia, nulla signa, nullas Prophetias: vt ex his videri possit, Deũ prorsus abiecisse populũ suum, nec vltra ad eum in bonum aspicere. Solet enim Deus afflicto populo saltẽ Prophetas mittere, qui ipsum in tribulatione cõsoletur, quemadmodum olim Iudæis in Babylonica captiuitate, Hieremiã, Ezechielem, atq; alios plures. Et forsitan hoc sibi vult versus iste quod in nouissimæ persequutionis miserandis illis tẽporibus futurum dicunt quidã sanctorũ, vt prorsus cessent in Ecclesia Christi ad tempus miracula, cum etiam aduersarii falsa edẽt prodigia. ¶ Versu. 12. Vt quid auertis manum tuã & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? Videtur defectiua esse oratio, verbi adiectione complẽda: quod dupliciter fieri poterit, vel vt infinitiuus subaudiatur cõnexus verbo auertis, hoc modo: Vt quid auertis extrahere dexteram tuam de sinu tuo. vel vt imperatiuus subaudiatur, hoc modo, Et dexteram tuam aufer, vel extrahe de medio sinu tuo.
Prou. 19. Manifestum est autem, sermonem istũ iuxta humanũ morem sic ad Deum dirigi, quasi otiosum & manum in sinu gestantẽ absconditam. Nã absconsio manus in sinu vel sub ascella (vt ait Sapiens) ad otiosum pertinet. Exerimus autẽ de sinu, quãdo ea percutere volumus, aut agere quippiam operis Chal. translatio verbũ supplet, & sententiã complet hoc modo, Quare cõuertes manum tuã? dexteram autem tuam de medio bonitatis tuæ exere, vel extrahe. & cõtere qui præbent molestias tibi.

A ¶Versu.13. Deus autē rex noster ante sæcula. Versum istum vnà cū sequentibus aliquot, possumus
exponere secundum literā primum, ac deinde secundum sensum mysticum, iuxta quod figurę illæ
quæ exponuntur, significant. Vnde hanc salutē, quam in medio terræ Deus est operatus pro patri-
bus, primum ad literā interpretamur de liberatione populi Israelitici à seruitute Pharaonis: quę in
medio terræ facta est, dum corā omnibus populis gesta, ad omniū aures fama peruenit. Quia verò
ista liberatio Israelitici populi sub Pharaone rege Aegypti, figura erat liberationis populi fidelis
per Christū à diabolo, tenebrarū principe, iccirco hanc salutē secundum mysticū sensum interpre
tamur, illā quę per Christum in carne propria pro nobis facta est in tēporis plenitudine. Quæ qui-
dem salus rectissime in medio terræ facta dicitur, quoniā pro omnium omnino populorū & gētiū
vtilitate in vno Iudææ loco facta fuit. Omnium enim cōmunis erat hæc salus: omnibus æque pro-
pinqua, equæ vicina omnibus Aut (vt quidā aiunt) in medio terræ, quia in Iudæa, quæ habitabilis
terræ mediū est. Deinde, quod versu.14. &.15. proxime sequitur, de maris transitu & capitib⁹ draco
num cōtribulatis in aquis, primum quidē secundum literā de transitu filiorum Israel per mare ru-
brū, & submersione Aegyptiorū exponitur, quēadmodum manifeste idicat Chald. Parap. quę sic
habet, De⁹ meus cuius diuinitas sancta, ab æterno operatus est redemptionē in medio terrę. Tu di
B uisisti in fortitudine tua aquas maris, tu cōtriuisti capita draconū, & mersisti Aegyptios in mare.
Tu cōfregisti capita procerū Pharaonis, dedisti eos ad destructionē populo domus Israel, corpora
verò eorū draconibus, id est, piscibus magnis, & cetis maris. Secundū verò mysticam intelligentiā,
manifestum est, illud de institutione baptismalis sacramenti exponi: in quo diabolus quasi submer
gitur & cōteritur, dum ei potestas aufertur: populus aūt domini saluatur, dum ab ei⁹ manu à mor-
te saluus euadit per baptisma. Similiter & de eo dicendū quod sequitur, de fontiū & torrentiū da-
tione in deserto, & fluminum exiccatione, quæ secundum mysticam intelligentiā facile possunt ex
poni, quia in deserto gentium vbi antè nō fuerant aquæ spiritualis doctrinæ vel spiritualis gratiæ,
ibi post Christi passionē fluxerunt fontes saluberrimæ doctrinæ Euāgelicæ, fontes viuentiū aqua-
rum, qui quasi in torrētes excreuerunt, quādo mira celeritate per vniuersum orbē transierūt. Exic-
cata autē sunt flumina fortia ad transitum filiorum Israel, quoniam potentia potentum sæculi, & sa
pientia sapientū euacuata atq; humiliata est: vt non noceant veris Israelitis, in terram promissionis
volentibus ingredi. Omnia ergo ista sic mystice poterunt apte interpretari, neq; incōmode ad ne-
gotium propositū, vt per cōmemorationem Deo velut in memoriā reducamus, quāta populo suo
nouo olim dum in carne nobiscū ageret, exhibuit beneficia: ꝓpter quod, nos populum suū merito
nō debet nunc in fine temporū abiicere, quem olim ita clarum habuit, & tantis affecit spiritualibus
C bonis. Attamē expositio illa quę ad literā historialia facta intelligit, ad propositū videtur quadran-
tior, q̄ illa quæ secundū mysticos sensus incedit. ¶Versu.15. Dedisti eum escam populis Aethiopū.
Populos Aethiopū nos in Elucidatione īterpretamur mystice, denigratos & teterrimos dęmones
quibus dati sunt in escam impii illi & infideles Aegyptii, Pharao cum exercitibus suis. Iuxta quod
in alio Psalmo de impiis persequutoribus iustorū dicitur, Introibunt in inferiora terræ, tradentur Psal.62.
in manus gladii, partes vulpiū erunt, id est, malignorū & astutissimorum dæmonū. Et iterum, Mit- Psa.147.
tit cristallum suā (id est, homines induratos & obstinatos in sua malitia, cuiusmodi erant hi Aegy-
ptii, post tot visa signa, nihil adhuc Deum metuentes) sicut bucellam, in escam scilicet diaboli eos
proiiciens, quomodo bucella proiici solet ante faciem canis vt voretur. Alii verò dicunt illos da-
tos in escam populis Aethiopū, quoniā arma illorū & ornatus atq; diuitiæ ad littora Aethiopum
applicabant, atq; ita eorum spolia accipiebant. Qui autē ex Hebræo vertunt, Dedisti eum in escam
populis deserti, pro populis Aethiopum: exponunt de filiis Israel, qui in desertis tum morabantur:
quibus quasi in escam dati fuerunt Aepyptii, quando à facie eorū ex Dei virtute sic contriti sunt &
deuorati, quomodo esca absq; molestia cōteritur. ¶Versu.16. Tu disrupisti fontes & torrentes Nō
est sensus, Diuisisti fontes & torrentes, quasi in partes secando, quomodo mare rubrū fuit diuisum
sed tantundē est ac si diceretur, Per disruptionem dedisti, vel per diuisionē aut scissionem fluere fe
D cisti fontes & torrentes: per disruptionē, inquam, vel diuisionem nō ipsorum fontium, aut torren-
tium, sed petræ vnde effluxerunt. Valet ergo disrupisti, idem quod disrumpendo vel scindendo de
disti, aut fluere fecisti, quemadmodū per contrarium, cōfirmasti mare, in versu 14. non aliud est, q̄
per confirmationē & consolidationē vtrarunq; partium cōtinuisti ne flueret, sed transitum daret.
Atq; huic sententiæ aperte subscribit quod habet Chald. Parap. Tu confregisti fontem de rupe, &
factus est in flumen. In eo quoq; quod sequitur, Tu siccasti fluuios Ethā: quidam per fluuios Ethā
intelligunt mare rubrū, quod vicinum fuisse loco vocato Ethan, manifestū est ex cap.13. Exod. si- Exod.13.
quidē populus Israel egressus Aegyptum, castrametat⁹ est in Ethan, quod est in extremis finibus so
litudinis, iuxta quē pene locum inuenerunt illos Aegyptii, cum ad persequendū eos fuissent egres-
si. Vnde putant iterū hic significari diuisionē maris rubri. Verum quia hoc iam supradictū fuerat,
magis videtur de Iordane sermo fieri, atq; ita illud Ethan suam interpretationem accipiet. Sonat e-
nim fortia Vnde B. Hieronymus vertit ex Hebræo, Tu exiccasti flumina fortia. Apparet autē, rapi
dum fluuiū & violentum fuisse Iordanē. Quam sentētiā manifeste approbat Paraph. Chald, sic ba
bens, Tu siccasti flumina Arnon, & decursum ei⁹ rapidissimū, & Iordanem insuper validū, vbi ma
nifestum est, de fluminibus fortibus & rapidis fieri sermonem. ¶Versu.20. Ne tradas bestiis ani-
mas cōfitentes tibi. Bestias secundum similitudinē vocat infideles hostes, vel propter ignorantiam
Dei, vel propter crudelitatē & immanitatem, omnisq; misericordiæ & cōpassionis defectum: dum
ita crudelissime solius Dei odio sæuiunt in pupulū, qui nihil sibi nocuit. Pauperes autem, fideles &

humiles vocat. Pulchre verò hunc versum Chald.translatio exponit sic habens, Ne tradas populis E
similibus animalibus syluestribus animas discētium legem tuam, vel eruditas in lege tua, quomodo
etiā ex Hebræo vertit Hierony. Felix autē pulchra admodum ex vtraq; parte respondente cōpara-
tione, ita vertit, Ne des feræ vel bestiæ animā turturis tuæ, id est, populi tui in lege tua meditantis,
& tui desiderio gementis assidue, quod est turturis officium. ¶ Versu.21. Repleti sunt, qui obscurati
sunt terræ, domibus iniquitatū. Latina lectio hoc loco aliquanto obscurior & inuolutior est Græ-
ca, quæ sic habet, ἐπληρώθησαν οἱ ἐσκοτισμένοι τῆς γῆς οἴκων ἀνομιῶν, hoc est, obscurati terræ repleti sunt domi
bus iniquitatum. Nam genitiuus terræ, iungi debet cum illo, qui obscurati sunt, & ablatiuus domi
bus iniquitatū, à verbo repleti sunt, regi. Quem autē sensum hæc lectio habeat, indicat Elucidatio.
Posset tamē & aliter exponi, hoc modo, Obscurati terræ, homines impii super terrā obtenebrati,
& in sua infidelitate obstinati, repleti sunt domibus iniquitatū, hoc est, abundāt domibus & exer
citibus impiis, in quibus cōfidunt, & in quibus valent quicquid audent, vbi tu deus non miseris tuis
adiutorium. ¶ Versu.22. Ne auertatur humilis factus confusus. Participium factus in medio positū
non satis constat, an ad præcedens debeat an ad sequens referri. Aptius tamen videtur, vt cum se-
quenti iungatur, hoc sensu, Ne humilis auertatur factus confusus, id est, populus afflictus & humi-
liatus nō auertatur cum confusione. Quam sententiā satis manifeste continere videtur versio Fe-
licis ex Hebræo, Ne reuertatur contritus, confusus: aut, Ne reuertatur miser & pauper confusus. F

LXXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Psalmo Christus introducitur loquens ad patrē, initio quidē simul cum suis fidelibus, dicens se vna cum illis patri confeßionē laudis daturū, & cuncta eius mirabilia annunciaturum: mox verò in medio versus secūdi, ipse solus in persona propria singulariter loquitur de extremi iudicii die, deque mundi perditi reparatione & instauratione, de Euangelica prædicatione, & impiorum à superba mente ad pœnitentiā reuocatione, eo quòd iudex omnium sit Deus, & de calice indignationis pleno fæcibus, de quo prædicit bibituros omnes peccatores terræ. Nouißimis autem duobus versibus, iterum replicat, se velle semper cantare domino: & in nouißimo die, superbis humiliatis iustos prædicit exaltandos.

SEPTVAGESIMIQVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Confitebimur tibi Deus, confitebimur, & inuocabimus nomē tuū.*

Apoc.4. & .5.
2 *Narrabimus mirabilia tua:*

Ioan.5. Actu.10.
✳ cum accepero tempus ego iustitias iudicabo.

Mat.24. Mat.28. Ioan.5.
3 *Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea:*

✳ ego confirmaui columnas eius.

4 *Dixi iniquis, nolite inique agere:*

COnfessione & laude te celebrabim⁹. ego tuus vnige-
nitus simul & fratres mei populus credentiū tibi, si-
cut dignus es accipere omnē laudē, omnem bono
rem, & omnem benedictionē cōfessione & prędica G
tione gloriæ tuæ te celebrabimus atq; magnificabi-
mus: & laudātes, ea corde fideli affectúq; pleno fidu
ciæ, inuocabimus auxiliū sancti nominis tui. 2. In confitendo autem,
enarrabimus pro nostra virili cuncta magnalia tua, & opera magnifi
ca, quæ pro tuo populo operari voluisti ab initio: eorúmq; virtutē &
magnificentiā, quantū in nobis erit, prædicabimus, & notā faciemus
vniuersis: ✳ ego autē vnigenitus filius tuus, cui dedisti potestatē iudi
cium facere, quē iudicem constituisti viuorū atq; mortuorum, cum
tempus aduenerit à te cōstitutū nouissimo examini cum dies illa &
hora, quā nemo nouit nisi tu, dies, inquam, suprema illa & vltima ho
ra omniū humanorum actuū discutioni & retributioni assignata ad-
fuerit, tum ego potestate vtar quā dedisti mihi, iuste iudicādo, de sin
gulis hominū operibus, redditurus vnicuiq; secundum opera sua iis
qui bona egerunt vitā æternam: illis autē qui mala patrarunt, æterni
ignis tormenta. 3. Liquefacta, dissipata, & prorsus resoluta, siue vsq; H
ad nihilū redacta fuerat terra, cū omnibus inhabitatoribus suis: quā-
do ante meum aduentum, sub principatu diaboli (qui tum erat hui⁹
mundi princeps) regnāte impietate, & cōcupiscēna domināte, om-
nes declinauerāt, vixq; supererat operās bonū: cum plenus esset mū-
dus errorū tenebris, & omnia idololatria ac aliis vitiis enormib⁹ es-
sent fœdata atq; dissipata: ✳ ego verò repestine in hunc mundū adue
niens, terrā iamiam velut ruiturā & dispeziturā in nihilū, salutari re-
medio prędicationis ac doctrinæ Euāgelicę seruaui, ac velut colum-
natū firmitate suffulciui, atq; constabiliui: ne prorsus deficeret: quē-
admodū cum dom⁹ ruinæ pxima, suppositis colūnis, aut iis quę co-
lumnarū vice sint, subiectis, sustētatur ne cadat. Ita plane orbē perdi
tum, & iam proximū vt in nihilū collaberetur (vtpote nimia malitia
deuastāte omnia) ego adueniēs, salutari doctrina euangelii, velut fir-
mamēto colūnæ sustētaui, & cōstabiliui, vt nō penitus collabat vsq;
in consummationē sæculi. 4. Reuocaui impios ab impietate sua, di-
xiq; illis in terrore cōminationis meæ, nolite pgere in vestris iniqui
tatibus, neq; addatis vltra præuaricationē ad ea quę hactenus egistis.

A

** & delinquentibus, nolite exaltare cornu.*

5 *Nolite extollere in altum cornu vestrum:*

** nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.*

6 *Qui neque ab oriente, neque ab occidente, neque desertis monti-*

B *bus:*

** quoniam Deus iudex est.*

7 *Hunc humiliat, & hunc exaltat.*

** quia calix in manu domini vini meri, plenus mixto.*

C

8 *Et inclinauit ex hoc in hoc,*

** veruntamẽ fæx eius non est exinanita:*

** bibent omnes pecca-*

D *tores.*

9 *Ego autem annunciabo in sæculum:*

** cantabo Deo Iacob.*

10 *Et omnia cornua peccatorum confringã:*

** & exaltabunt cornua iusti.*

sed pœnitentiã agite præteritorũ facinorum, & iustitiæ amodo va-
cate: * & iis qui in delictis & impietatibus versantur denunciaui cũ
terrore cõminationũ mearũ, ne cornua sua erigerent, ne superbe &
præsumptuose agere pseuerarẽt, ne in superbia sese exaltarẽt, ob suã
temporalem potentiam atq; diuitias sæculi .5. Nolite (inquibam ego
illis) erigere vestra cornua in excelsum, nolite de vestra potentia glo-
riari contra Deũ, neq; in vestris temporalibus gloriis præsumatis, vt
quicquã audeatis aduersus illum agere impietatis: * cauete, ne cõtra
Deũ extẽto collo in superbia & abusione loquamini, quę blasphema
sunt & impia, ne de illo blasphemando aliter loquamini q̃ deceat,
néve cõtra illum proponatis agere, quæ non cõueniant præuarican- Psalm. 2.
do, sed potiꝰ seruite illi vt Domino Deo vestro, in timore, & exulta-
te ei cũ tremore. 6. Merito sane cauẽdũ est omnibꝰ, ne aduersus Deũ
erigãt cornu, quoniã ipse est Deus vnus ac solus iudex, neq; est præ-
ter eum alius, neq; ab oriẽte, neq; ab occidente, neq; à mõtosis locis
deserti, qui ad meridiem sunt, neq; item ab aquilone, neq; ab vlla o-
mnino parte alius potest venire Deus: * quoniã Deus vnus & solus
iudex est, potestatẽ habens facere iudiciũ omnium in terra, qui vnus Ioan. 5.
omniũ & bene & male facta examinabit atq; remunerabit ꝓ merito
cuius tribunali sisti & cuius iudicio præsentari suo tẽpore debebunt, Rom. 14
velint, nolint, vniuersi: illi etiã qui in hoc sęculo superbe sese exaltãt, 2. Cor. 5.
& cornua erigũt aduersus ipsum. Siquidẽ illius vnius iudicio omnes
necesse est præsentari: neq; quisquã erit vel tã potens, vel tam sapiẽs,
qui eius possit iudiciũ effugere. 7. Ipse autẽ iudex vnus secundũ iu-
stitiæ suæ æquitatẽ, ꝓ cuiusq; merito faciet remunerationẽ, hos qui-
dẽ humiliando, & in ima inferni cõdemnationis sententia demergẽ-
do, cũ eis inquiet, Discedite à me maledicti in ignẽ æternum, qui pa-
ratus est diabolo & angelis eius: illos autẽ exaltãdo in vitam æternã
pro studio bonarũ operationũ, cũ eis inquiet, Venite benedicti pa-
tris mei, possidete paratũ vobis regnũ ab origine mundi: * Est enim Matt. 25.
in manu iudicis huiꝰ dispẽsatio cõdignæ retributionis & distributio
promeritæ mercedis, tanquã calix in manu hominis alicuius, tanquã Ibidem.
calix (inquã) vini fortissimi & impotabilis, plenus cõmixtione fæcũ
& sordium, totúsq; turbulẽtus, & fæculentus, vt horror sit ex illo bi-
bere, illũmve gustare. Est enim hic calix irę & indignationis Dei om Apoc. 16
nipotẽtis, qui cõtinet vltionẽ amarissimã, & importabile iudicium,
quod est tanquã vinum meracissimum, fortissimum, durissimum, &
prorsus fæculentũ, quod sit impotabile. 8. Et inclinauit Deus hunc
calicem quẽ in manu tenet, ex parte vna in aliã, quẽadmodum fieri
solet cum diuersis ex eodẽ calice datur bibere: ex eodem hoc poculo
potũ propinat omnibus impiis, quos omnes simili iudicio cõdẽnat,
eodémq; condẽnationis poculo potat: * veruntamẽ quãticunq; pec
catores ex hoc calice bibãt, adhuc nõ est fęx eiꝰ prorsus exhausta, ne-
que vnquã exhaurietur, adhuc eadẽ seruatur dãnatio impiis pòst ven
turis, & de hoc calice bibituris: semper irã & indignationẽ Dei bibẽt
& sentẽtia mortis amarissima potabũtur quicũq; id suis malis operi-
bus cõmeruerint. Infernus enim & perditio nunquã replentur, nun-
quam dicũt, sufficit: * bibẽt ex hoc calice iræ & indignationis Dei o- Prou. 27.
mnes qui super terrã mala patrarũt, & peccatis se cõmaculauerũt nec
egerunt pœnitentiã. Huiusmodi omnes bibẽt amarissimas fæces ca-
licis huius, horum ne vnus quidem effugiet mortis iudicium. 9. Ego
autẽ pariter cũ meis fidelibus annunciabo in æternum mirabilia Dei
patris mei, misericordiã erga bonos, & erga impios iustitiã: * cãtabo
in Psalmis & hymnis, laudémq; & honorẽ dicã, in testimonium gra
tiarũ actionis, Deo patri meo, qui est Deus populi sui. 10. Et in tẽpo
re iudicii illius, de quo iam antè dixi, ego cõteram atq; comminuam
omnia cornua impiorum, omnẽ superbiã & celsitudinem prauorũ
ego deprimã & humiliabo, deponámq; omnes potẽtes de sede, & di
uites faciã vacuos: * iustorum autem humilitatem ego sublevabo, & Lucæ. 1.
eorũ potentiã glorificabo: quãdo exultationes meas & patris mei da
bo in guttur eorũ, & gladios ancipites in manibus: quando in capite
eorum ponam diadema gloriæ meæ, & sceptrum regni mei dabo in Psal. 149.
manibus eorum. Erit enim tunc & manifeste apparebit omnibus mi
rabilis illa mutatio, qua omnes qui se in mundo exaltauerant humi-
liabuntur, contra verò exaltabuntur qui se humiliauerant. Lucę. 14.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXIIII. E

VErsu 1. Cōfitebimur tibi Deus, cōfitebimur, & inuocabimus nomen tuum: Recto ordine cō-
fessio præmittitur: succedit inuocatio. Sunt enim, qui solo timore nonnunquam inuocant,
quando non merentur exaudiri, iuxta illud, Tūc inuocabunt, & nō exaudiam. Et vt fatuis vir
Miche. 3. ginibus clauso ostio clamantibus dicetur. Nescio vos, discedite omnes operarii iniquitatis. Qui au-
Matt. 25. tem confitentur Deo, vt oportet, corde videlicet, ore & opere, (Nam ore ac verbis cōfiteri, factis
Titum. 1. autē negare, nihil aliud quàm irrisio est & simulata hypocrisis) hi sunt qui fiducialiter inuocare pos
sunt nomen Domini. ¶Versu 2. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Accepit quidem iā
Christus potestatem faciendi iudicium, iuxta quod apud Ioannē dicitur, Potestatem dedit filio pa-
ter iudicium facere, quia filius hominis est. Et apud Matthæum, Data est mihi omnis potestas in cę
Ioan. 5. lo & in terra. Et in Actibus Apostolorum, Hunc cōstituit Deus iudicem viuorum & mortuorum.
Matt. 28. Nondum tamen accepit tempus, in quo suum debeat cōplere iudicium, quia nōdum tempus illud
Actu. 10. aduenit iudicandi, quòd à patre ab æterno est prædefinitum. Cū ergo tempus hoc acceperit Chri-
stus, tum iudicabit iustitias. Iudicare autem iustitias, accipiendū videtur, vt idem sit quod iudicare iu
sta, quomodo ex Hebræo vertit Hieronimus, Ego recta iudicabo. Nam iuxta communem loquen
di consuetudinem scripturarum, facere bonitatem, poni solet pro facere bonum: facere iustitiā, pro
iuste agere: facere iniquitatem, pro facere quod iniquū & malū est, atq; ita in aliis. Aut intelligatur. F
Christus iudicaturus iustitias, quoniā iustitias hominū examinabit, & de iustitiis iudicabit: ita vt in
quibus eas inuenerit, pro iustitiæ qualitate reddat beata præmia: in quibus autem abesse compere-
rit, illis reddat æterna tormenta, eo quidem maiora, quo lōgius ab illa abfuerint. Attamen prior in-
Ioan. 12. telligentia, secundū consuetudinem scripturarum videtur prior. Posset verò hoc iudicium Christi
intelligi iudicium prius, quod iam impletum est in primo ipsius aduētu, quo videlicet pro humano
genere in tēporis plenitudine iudicauit, dum huius mundi principem foras eiiciens, condemnauit,
humanum autē genus de captiuitate miseria & grauissima tyrannide misericorditer liberauit. Cum
enim tempus accepit Christus, quo hoc iudicium fieri debebat, vbi aduenit tēporis plenitudo, ma-
gnificā rem cōpleuit in potentia virtutis suæ, mortem simul ac mortis autorem sua morte interfi-
ciēs. Huic autem sensui non inepte consonat versus qui subsequitur, de constabilitione terræ, iuxta
expositionem à nobis in Elucidatione positam. ¶Versu 3. Liquefacta est terra, & omnes qui habi-
tant in ea, ego cōfirmaui columnas eius. In Elucidatione versum istum de constabilitione & restau-
ratione mundi, per Euāgelicæ doctrinæ prædicationē, & sancti spiritus desuper missionem, sumus
interpretati. Iuxta quam expositionem, manifestum est secundū metaphoricam loquutionem acci-
piendum, quod dicitur de cōfirmatione columnarum terræ. Quemadmodū enim ædificium quod
minatur ruinā, & casui proximum est, columnis subiectis fulcitur, & stabile redditur, vt iam casum G
non metuat: ita mundus qui ante Christi aduentum videbatur pene in extremas fæces deuenisse, vt
vix vltra pietatis quicquam esset reliquum, stabilitate doctrinæ ipsius Euangelicæ velut confirmat⁹
est atq; stabilitus, ita vt iam imperpetuum fide & pietate penitus nequeat deficere. Semper enim ver
bum Dei cōseruabit electos. Potest etiam intelligi de futura mundi purgatione, hoc modo, Ante-
quam adueniam ego in iudicium, liquefiet terra, & igne cōflagrationis purgabitur, cū omnibus in-
habitantibus. Neq; mirum si liquefiet, si comburetur terra à facie mea: quandoquidem ego ab ini-
Psal. 103. tio stabiliui & fundaui eam, cōstituendo eam super stabilitatē suā, vt non moueatur neq; cadat in
sæculū, atq; ita velut posui, & firma locaui fundamēta eius: quemadmodum illa quæ firma & immo
bilia volumus cōsistere, solemus super cōfirmatas columnas ędificare. Ipse enim Deus est, qui terrā
fundauit, stabilémq; posuit, nec aliud habet fundamentum vel columnam stabilitatis suæ, nisi Dei
verbum. ¶Versu. 4. Nolite exaltare cornu. Exaltatio cornuum quæ in hoc Psalmò frequenti admo-
dum iteratione replicatur, superba elatio intelligitur. Vnde & vulgo dicimus, quempiā erigere vel
extollere cornua, vbi sese per superbiam magnificare & exaltare aduersus alios cœperit. Vnde Ho-
ratius de vini virtute, carmine ludens, pauperem dicit haustu vino sumere cornua. Et vulgo homi-
nes, vbi quempiam viderint ferociam, superbiam, aut proteruiam relinquere, dicunt illum cornua
ponere, aut perdidisse cornua. Item & cum significare volumus, nos quempiam humiliaturos, & su H
perbiam proteruiámq; deducturos, dicimus nos illi attrituros siue detrituros cornua, quæ gerit su-
perbiens atque proteruiens. Sumpta est metaphora à tauris feris, qui gloriantur cornuum potētia:
quomodo peruersi homines eleuantur suis temporalibus dignitatibus, potentiis atque diuitiis.
¶Versu 6. Quia neq; ab oriente, neque ab occidente, neq; à desertis mōtibus. Manifestum est, hūc
sermonem pati defectum. potéstq; variis subaudirionibus compleri. Vel sic, Neq; ab oriente, neque
ab occidente, neque desertis montibus, alius est Deus vel iudex, quoniam vnus Deus, vnus ipse est
iudex omnium. Vel sic, Neq; ab oriente neque ab occidente, &c. veniet liberatio, vel saluatio, vel ef-
fugium cuiquam hominum, in die nouissimi examinis, quoniam Deus est iudex vniuersalis omniū,
cuius potentiæ nemo potest resistere, cuius imperium & iudicium nemo poterit effugere, eo quòd
in omni loco ipse habeat plenum & perfectum dominium. Nemini enim spes esse debet contra
Christi Dei nostri iudicium posse quenquam habere auxiliatorem aut defensorem, per quem illam
possit seueritatem impune euadere, si actionibus malis in vita corporis eā promeruerit. Vel sic, Ne-
que ab oriente, neq; ab occidente, &c. cuiquam venire potest vera exaltatio, nisi à Deo, neq; cuiquā
potest cōtingere, nisi cui Deus donauerit. Is nāq; solus exaltatus vere est & magn⁹, nō qui se exaltat,
sed quē exaltat Deus: quēadmodum non est probatus qui seipsum cōmendat, sed quem commen-
2. Co. 10. dat Deus. Atq; ita apte etiam consonat quod sequitur, quoniam Deus iudex est, cuius nimirum so-

A lius est exaltare exaltatione certa ac solida. Vnde mox subditur: Hunc humiliat, & hũc exaltat. Atq;
hanc sententiam aperte exprimit versio Felicis, quæ hoc loco sic habet. Quoniam neq; ab oriente,
neque ab occidente, neq; à deserto exaltatatio. Primæ autem expositioni (quam & in Elucidatione
solã sequimur) cõsonat Chald. Paraph. sic habens, Quoniam non est alius præter me, ab oriente vs-
q; in occidentem : & à septentrione domus desertæ, & ab austro vsq; ad loca mõtosa, Cæterum, il-
lud quod dicitur, à desertis mũtibus, plagã meridionalem significat. Nam desertum magnũ (in quo
& montes erant) Iudææ à meridie est, quẽadmodum mare Iudæis est ab occidente. ¶ Versu. 7. Ca-
lix in manu domini vini meri, plenus mixto. In Elucidatione hunc calicem interpretati sumus, dis-
pensationem iustæ vltionis & condemnationis quàm Deus propinabit impiis. De quo calice, & a- Psalm. 10
liàs in scriptura frequens fit mentio, vt Psalmo decimo, Ignis, grãdo, nix, glacies, spiritus procella- Apoc. 14
rum, pars calicis impiorum. Et in Apocalypsi. Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, &c. hic
bibet de vino iræ Dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in Esaiæ. 51.
conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni Item Esaiæ quinquagesimoprimo, Ele
uare, eleuare, consurge Hierusalem, quæ bibisti de manu domini calicem iræ eius: vsque ad fundum
calicis soporis bibisti, & potasti vsque ad fæces. Quibus verbis exprimitur vehemens vltio & grauis
vindicta Dei super populum Israeliticum. Et quidem interdum temporalis punitio, interdum verò
B sempiterna indicatur, velut in loco proposito. Quòd autẽ calix iste dicitur plenus vini meri, signifi-
cat fortitudinem, duritiem, & grauitatem vltionis, quod ipsum magis exprimit plenitudo commix-
tionis, & turbulentia quæ subiungitur. Duo enim sunt quæ maxime vinum faciunt impotabile, pri
mum quidem si nimium sit austerum, rigidum, forte, violentum, nec bene attemperatum debilita
ti humanæ complexionis : deinde, si turbulentum sit, & fæcum commixtione amarum redditum.
Dum ergo duo hæc ad calicem adiicit, eius impotabilitatem significat. Impotabilitas autem (vt ita
loquamur) calicis, signat importabilitatem diuini iudicii, quod super impios veniet in die nouissi-
mo. Vnde Petrus Apostolus in epistola secunda, loquens de malis angelis, dicit, eos nõ portare ad- 2. Petri. 2
uersum se execrabile Dei iudicium, id est, importabile eis esse, terribile & horribile Dei iudicium.
Posset tamen calix iste prædictus generalius intelligi, vt includat retributionem vtranque, tam bo-
norum quàm malorum. Atq; ita quidem calix iste intelligetur dispensatio iustitiæ Dei, secundum
quam vnicuique congruam pro meritis tribuet mercedem, bonis salutem malis damnationem. Cũ
enim Deus per eandẽ suã iustitiam, his quidẽ vitã, illis autem damnationem æternã retribuit, quasi
ex eodem calice iustos simul & impios potat. Verum iuxta hanc expositionem, per vinum merum
conuenientius intelligenda videtur fœlicitas & iocunditas vitæ æternæ. Nam vinum lætificat cor
hominis. Licet autem in hoc tempore nonnunquam gustare & bibere detur electis de vino isto, ta
C men iam non merum est, non purum est, non ita præstans & electum, quemadmodum tunc erit, Psal. 103.
quando absque omni commixtione tristitiæ solidum & plenissimum erit gaudium. Tali ergo vino
mero, tali vino præstãtissimo & amabilissimo plenus est calix ille Dei, vt inde reficiantur & inebri-
entur sancti. Siquidẽ hi inebriabuntur ab vbertate domus Dei. Et calix iste sic inebrians, quàm præ Psalm. 35.
clarus est. Non tamen solum inest vinum istud merum, sed propter impios plenus est mixto, ple- Psal. 22.
nus est fæcibus commixtis, plenus est felle & absinthio, quæ ex eodẽ calice potabunt omnes impii.
Ex eodem calice bibent pii vinum merum, & impii fæces amarissimas. Atq; ita quod in versu sequẽ
ti subnectitur. Et inclinauit ex hoc in hoc, pulchre admodum intelligitur, ex dextra in sinistram: iis
quidem qui ad dexteram sunt ouiculis inclinando, vinum purissimum præbens, illis autem qui ad
sinistram, ex eodem fæces amarissimas & turbulentissimum potum administrans. Vtraque autem
harum expositionum bene apta videtur: neque satis apparet, vtra vtri sit præferenda, nisi quòd nõ
multum in scriptura soleat calix complecti vtramque retributionem, videlicet piorum & impiorũ
pariter, sed diuisim, vel solam retributionem fœlicitatis, vel solam damnationis, iuxta exigentiam
materiæ de qua sermo habetur. Hebræa quoq; lectio non videtur ferre nisi calicem impiorum. Sic
enim iuxta Hieronymi versionem legimus, Calix in manu Domini est, vino meraco vsq; ad plenũ
mixtus, & propinabit ex eo: vbi duorum contentorum non potest accipi distinctio, sed vnius tan-
D tum ad summum vsq; impletio, quod vtique videtur in malum accipi, tum propter præcedentia,
in quibus terror iudicis significatur, tum propter consequentia, in quibus secum fit mentio, quas v-
tique in electorum non erit inuenire. Consonat & Chaldai. Paraphrasis quæ calicem hunc vocat
calicem maledictionis, plenum vino mero, & temperamento amaritudinis.

LXXV. PSALMI ARGVMENTVM.

PRophetat in hoc Psalmo Propheta, de cultu, vnius Dei Christi Iesu in Ecclesia sancta, quæ est Iudæa, Israel, Hierusalem, & Sion vera, deque mirabili Christi victoria contra inimicum generis humani, & pace vera mundo allata, de mundi admirabili illuminatione per sanctos Apostolos, vnde facta est infidelium conturbatio: qui in somno infidelitatis suæ permanentes, nec ad Euangeliũ lucem volentes exurgere, vacui permanserunt ab omni bono: quorum erit terribilis vltio in nouissimo iudicii magni die, cuius terrorẽ versu. 7. 8. & 9. describit. Versibus autem tribus nouissimis, ex pia magnaliũ Dei consideratione, monet laudẽ optimo Deo reddere, & deuotionis munera persoluere, illi qui vnus est etiam regibus terræ formidabilis.

SEPTVAGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO. E

1 *Notus in Iudæa deus ✳ in Israel magnum nomen eius:*

Roma.1.
Rom.10.

Ioan.4.

2 *Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.*

3 *Ibi confregit potentias: ✳ arcum, scutum, gladium, & bellum.*

4 *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis:*

Hebr.1.
Actu.1.
Ioan.16.

✳ turbati sunt omnes insipientes corde.

5 *Dormierunt somnũ suum: ✳ & nihil inuenerũt omnes viri diuitiarum in manibus suis.*

Hebr.11. *6 Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitauerunt qui ascenderunt equos.*

CElebris fama & optime cognit⁹ est Deus in Ecclesia
sancta sua, quæ est Iudæa vera, confessionẽ bonã illi
ex corde fideli persoluẽs: ✳ in populo fideli (qui est
Israel verus secundũ spiritum, fide videns & cogno
scẽs Deũ) magnũ, preciosum, honorabile & glorio-
sum est nomẽ eius. Quẽadmodũ enim olim in par-
uula Iudæę terra solũ notus fuit Deus, & in solo semine Israelis secũ
dũ carnẽ notitia erat nominis & cultus Dei, ita nunc & in tempore
gratiæ, & Ecclesia & populo fideli, cognitio abundat, & cultus viget
vnius veri Dei. dum interim cæteri omnes qui extra Ecclesiam sunt
Deum ignorantes, vel sua idola colentes, euanescunt in cogitationi-
bus suis, vt gentiles idololatræ: vel Deo contradicentes, suam iusti-
tiam quætũt cõstituere, vt carnales Iudæi. In loco pacis, in Hierusa-
lẽ vera factus est locus & mansio eius. & in Sion vera elegit sibi ha-
bitationem perpetuam. Siquidẽ in Ecclesia, quæ est vera Siõ & Hie-
rusalem (nimirũ fidei cõtemplatione sublimata & pace Christi, quã F
mundus dare nequit firmata) elegit sibi Deus mansionẽ & locum ha
bitationis, vt habitet & permaneat in ea vsq; ad cõsummationẽ sęcu
li: quẽadmodum olim ad tẽpus aliquantũ in Siõ & Hierusalẽ corpo
rali secundũ figurã inhabitauit. 3. In hac autẽ sua Ecclesia, in hac Iu-
dea, in hoc Israele, in hac Hierusalẽ, in hac Siõ, mirabilia ostẽdit ope
ra omnipotẽtię suę, cõfringẽs, cõterẽs, & ad nihilum redigẽs omnes
inimicorũ virtutes, omnẽmq; aduersariã potentiam: ✳ arcus scilicet,
scuta, gladios, cæteráq; instrumẽta bellica aduersariorũ cõfringẽs &
superãs, ac bella auferẽs, hoc est populũ suum ab omni malo saluum
faciẽs, & ab omni hostium oppugnatione securũ, ita vt illis nec gla-
dius nec arcus nec scutũ nec vllũ corporale bellum possit suã pacem
verã auferre, aut quicquã veri inferre nocumẽti. 4. Hãc autẽ salutem
& securitatẽ populi tui fecisti modo admodũ mirabili, illuminãdo à
mõtib⁹ æternis radios superni luminis tui mũdo tenebris obcęcato,
& sub hostiũ tyrãnide velut in obscuro carcere cõcluso per viros al-
tissimos ad hoc ab ęterno pręparatos effundẽdo .i. per sanctos Apo- G
stolos tuos, quos primũ tuo radio illuminare voluisti (partim tuiipsi⁹
magisterio, quo illos corã ore ad os loquẽs in humanitatis forma eru
diuisti, partim spiritus tui sancti interna vnctione, quẽ in cælũ scan-
dẽs eisdẽ misisti, ad perfectã de reb⁹ omnibus eruditionẽ) vt deinde
per hos sic illuminatos mõtes, vniuersam terram illuminates: quem-
admodum sol corporalis primum in mõtes suum mittit lumẽ, vt in-
de in humiliora loca splendor luminis refulgeat: ✳ quod dũ faceres,
turbati sunt omnes increduli & insipiẽtes corde: cõmoti sunt & con
turbati omnes terreni & infideles homines, qui noluerunt gratiã dei
recipere, tã Iudæi carnales, qui horum montium splendorẽ, nimium
sibi placẽtes, ferre nõ potuerunt q̃ gentium populi, qui grauissimas
etiã oppugnationes & persequutiones suscitauerunt superno lumi-
ni, Euangelii lucẽ qua potuerunt virtute oppugnantes. 5. Dormierũt
ipsi somniũ infidelitatis suæ, permanserunt sua voluntaria electione
stertẽtes, & dormientes in infidelitate ac pristinis vitiis & cõcupiscẽ
tiis suis, similes hominib⁹ dormiẽtibus media die, qui ad lucẽ nolũt H
expergisci, qui se nõ patiuntur excitari à lumine diei. Ita noluerũt
ad lumen supernũ mundo infusum expergisci, noluerunt aperire o-
culos vt lumen reciperent, recusauerũt suscipere veritatis doctrinã,
elegerũntq; magis permanere in cæcitate ignorãtiæ suæ: ✳ atq; ita va
cui permãserunt isti viri diuitiarũ, homines terreni in potẽtia & diui
tiis gloriãtes, ab omni opere bono, & nihil veri boni inuenire potue
rũ in manibus suis, qui diuitiis terrenis & potẽtia sæculi excæcati cõ-
tradixerũt lumini sancto Euãgelicæ veritatis & fidei, sine qua impos
sibile est placere Deo, aut boni operis quippiã facere vnde possit spe
rari beata remuneratio. 6. Vbi verò tibi placitum fuit horum sæculi
potentum, & veritatis persequutorũ superare potentiam, verbo tuo
increpasti atq; prohibuisti illos, & ab increpatione tua à voce iussionis
tuæ, omnes illi magni atq; potentes ascensores equorum similes fa-
cti sunt dormitãtibus: qui prius gloriabantur in potentia sua, & con
fidebant in æquis & curribus, aduersus populum domini, facti sunt
quasi dormientes, prorsus impotentes ad perficiendum sui cordis

A

7 *Tu terribilis es: & quis resistet tibi?*

✳ extunc ira tua.

B 8 *De cælo auditum fecisti iudicium:*

✳ terra tremuit:

✳ & quieuit.

C

9 *Cum exurgeret in iudicium Deus:*

✳ vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.

10 *Quoniam cogitatio hominis cõfitebitur tibi:*

D

✳ & reliquiæ cogitationis diem festum agẽt tibi.

11 *Vouete & reddite domino Deo vestro:*

propositũ:quomodo homines somno depressi nihil valẽt agere vita
lis operis, quãtumlibet sint fortissimi: * Ab increpatione quoq; tua
somno mortis correpti sunt, & perierunt ascẽsores equorũ, cõfiden
tes in potẽtia & diuitiis suis: voce ac iussione tua pleriq; interempti
perierunt, vt cordis sui propositum nõ possent perficere tua increpa
tione, vltione, siue prohibitiõe impediti. 7. Tu profecto terribilis es
ac merito formidabilis vniuersis, quãtumuis iuxta sæculũ potẽtibus,
quãtocunq; armorũ apparatu, quodlibet milium copiis instructis:
atq; vbi tu ostẽdere volueris terrorem potentiæ tuæ, non est rex, nõ
est princeps, non est exercitus, non est vlla virtus, neq; potestas quę
tuæ potẽtiæ valeat resistere: nõ est vlla creatura, quæ cõtra stare pos-
sit in cõspectu tuo: * & quanquã nũc dissimulas, multa lõganimita-
te agas etiã cum hostibus tuis: veniet tamẽ, quãdo terrorẽ tuæ potẽ-
tiæ manifeste demonstrabis: & extunc, illo in momento, cũ dies illa
aduenerit, tum apparebit furor iræ tuæ, tunc palã apparebit omni-
bus terribilis indignatio tua, quę in punitione reproborum mõstra-
bitur in die nouissimo. Tunc enim loqueris ad impios in ira tua, & in Rom. 2.
furore tuo cõturbabis eos: eritq; dies illa, dies calamitatis & miseriæ, Psal. 2.
dies terroris & iudicii, dies fletus & luctus omnibus impiis. 8. Ante- Sopho. 1.
quã verò hæc ira cõpleatur, tu Deus de cælo auditũ facies iudicium:
voce desuper missa proclamari facies venturum tuum iudicium, quã-
do mortui audient vocem filii Dei, & procedent ad remuneratione:
quãdo tuba canet, & mortui resurgent incorrupti: quando descẽdet Ioan. 5.
iudex de cælo in voce archãgeli, dicẽtis, Surgite mortui, venite ad iu 1. Cor. 15.
dicium: quando missi angeli colligẽt electos à quatuor angulis terrę, 1. The. 4.
vt sistantur tribunali tuo: * ac mox vbi proclamatum & auditũ fue- Matt. 27.
rit hoc nuncium iudicii tui, simul eodẽ momẽto, in ictu oculi, terra
vniuersa cõtremiscet, & dabit mortuos suos: cõtremiscẽntq; tũc om
nes à facie iudicis tam gloriosi tãmq; terribilis: boni quidẽ cũ reuerẽ
tia, mali verò cũ seruili pœnarũ terrore, & malæ cõscientiæ erubescẽ
tia: * & quiescent omnes atq; silebunt, eritq; silentium magnum ex-
pectantibus singulis sententiã iudicii sui, quãdo nemo mutire aude-
bit, aut os aperire, vel ad excusationem, vel ad accusationem, vel ad
probationem, aut propositionẽ suorum negotiorũ, aut etiã ad mur- Hier. 29.
murationẽ & cõuicium: sed omnia solius iudicis (qui simul & iudex
erit & testis) arbitrio & cognitione transigẽtur. Eritq; ibi magnũ si-
lentium, quomodo fieri solet, cum in scholã magister virgã tenens in
ira & terrore ingreditur: dum quisq; sibi metuit, & rei exitũ discipuli
tacite cõsiderãtes, in quos grassatura sit punitio, attẽdunt cum silen
tio, ne mutire quidem aut verbum vllum facere audentes. 9. Contre
miscet (inquã) & silebit terra, tunc, cum adueniet Deus in iudicium,
cum post longã dissimulationẽ ad faciendum iudicium & exercen-
dam vltionẽ consurget, ad motũ hominis qui à torpido somno eui-
gilãs post cessationẽ opus aggreditur: * vt suo iudicio saluos faciat
omnes fideles, pios, humiles, atq; obediẽtes terræ: vt remunerationẽ
bonã tribuat omnibus electis, qui super terram vixerunt in mansue-
tudine, humilitate, & obediẽtia præceptorum ipsius: vt hos videlicet Matt. 25.
ab impiis segreget, & in regnum patris sui ab æterno illis præparatũ
inducat, impiis exaduerso in abyssum protrusis. 10. Et quidem cum
hæc omnia (piis certe admodum iucunda & grata) profunda cõtem-
planone meditabitur homo, dabit confessionem & laudem tibi: nõ
se cõtinebit à laude & cõfessione nominis tui, qui ista cõsideratione
profunda cõtemplabitur: * & post huiusmodi cõsiderationem pro-
fundam, atq; intimam contemplationem tantorum mirabilium, quę
pro suis electis operatur piissimus Deus, tanta lætitia mentis atq; pie
tatis affectus (quæ velut reliquiæ sunt talis intimæ cõsiderationis, vt-
pote quæ ex ea solẽt in homine generari, & in aïa etiã post actualem
speculationẽ relinqui) hominẽ obtinebunt, vt videatur in eis anima
velut magnũ festum celebrare. Præstat siquidẽ hoc fidelibus profun
da & attẽta meditatio diuinorũ mirabiliũ, vt ab omni grauitate & tri
stitia facti alieni, Deo suo quasi perpetuũ festum, in mentis quiete &
animi alacritate, celebrare videantur. 11. Pro gratiarum actione autẽ
ô fideles omnes, ad animi gratitudinẽ demonstrandã vota facite do-
mino deo vestro, affectiões sanctas, pia desideria, salutaria proposita
illi offerte, atq; etiam firmate, sanctásq; oblationes illi addicite & cõ-

✳ omnes qui in circuitu eius affertis munera.

12 Terribili: & ei qui aufert spiritum princi-
Matt.10. Lucæ.12. *pum, terribili apud reges terræ.*

secrare: atq; vbi proposita siue firmata fuerint, Deóq; cõsecrata, cura E
te quę Deo sunt addicta reddere, fideliterq; persoluere. Nõ enim vo
uere tantũ sufficit, nisi & reddantur quæ vota sunt domino: ✳omnes
absq; delectu, quicunq; estis in circuitu eius, quicũq; de populo eius
esse & haberi vultis, quicũq; illi adhæretis, vt Deo vestro ac domino
afferre illi debetis deuota laudũ, orationũ, piarum affectionum, & sa
lutarium desideriorũ grauissima munera, siue etiam exteriora quæli
bet, quæ cordis deuotio suggesserit, vt offeratis & cõsecretis ea domi
no. 12. Ei (inquã) reddatis & offeratis, qui solus verè terribilis est, &
meritò omnibus metuẽdus: vtpote qui solus potestatem habet aufe
rendi animã principibus sæculi vbi voluerit: qui solus in manu habet
vitas quãtumuis potentum atq; magnorum super terram, vt quãdo
voluerit, & sicut voluerit, eos possit solo verbo vita priuare, habétq;
potestatem simul & corpus & animã mittere in gehennã: atq; idcir-
co merito etiã potentissimis terrę regibus est metuẽdus ac formida-
bilis: quantò magis & cæteris omnibus qui sunt super faciem terræ? F

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXV.

VErsu 1. Notus in Iudæa Deus. Quidã hunc Psalmũ totũ exponunt de tẽporali aliqua insigni
liberatione populi Israelitici ab hostibus, velut de liberatione à Sennacherib, aut alia priori
consimili: cuiusmodi in regnorum libris plures factas legimus, beneficio Dei. Multis siquidẽ
præclaris gestis huiusmodi, fuit in populo Israelitico, in terra Iudææ nobilis Deus, & ex iis quæ in
populo illo gessit, omnibus per circuitũ gentibus notus, in eo ꝙ pro filiis Israel, pugnans potentiã
aduersariorũ, & eorũ omnẽ apparatũ sua virtute contriuit, mirabiliter apparẽs cũ terrore desuper è
cælis, quasi ex montibus quibusdam ab initio fundatis, vnde increduli turbati sunt, nihil inuenien-
tes roboris in manibus suis, diuina virtute superati: neq; auxiliũ habuerũt in equis in quibus spera-
uerant. Atq; ita illud iudiciũ de quo fit mentio in versibus octauo & nono, non intelligetur extre-
mum, sed tẽporale, quo iudicauit Deus pro populo suo Israelitico, cõtra aduersarios: quos tremor
& silentiũ corripuit, Deo exurgente ad iuũ huiusmodi iudiciũ. Huic expositioni nõ dissonat, quod
pro titulo in codicibus quibusdã Græcis atq; Latinis ponitur Psalmus Asaph, contra Assyrios, vel
ad Assyrios. Nos tamen maluimus Ecclesiæ & victoriæ illi, quæ in Ecclesia per Christum facta est,
1. Co. 10. psalmi processum applicare. Nã vt prior ille sensus secundum historiam & figuram non sit incom-
modus, certè is quem dedimus, secundum rẽ signatã videtur conuenientior. Cũ enim omnia in fi- G
gura (iuxta Apostoli verbũ) illis cõtingebant carnalibus Iudæis, manifestum est victorias omnes in
populo Israelitico factas, in figurã præcessisse illius summæ & gloriosissimæ victoriæ, qua de hoste
humani generis Christus triũphauit. ¶ Versu. 2. Et factus est in pace locus eius. In Hebræo Salem
ponitur, quod putãt pro Hierusalẽ positũ esse, dicẽtes locum eundẽ qui pòst appellatus est Hieru-
salẽ, prius vocatũ fuisse Salẽ: vt quatuor simul cõmemoret Propheta, scilicet Iudæam, Israel, Salẽ
vel Hierusalẽ, & Siõ: diuersis quatuor nominibus, rem vnã eandémq; designans. Quod manifeste
indicat Chal. Paraph. habẽs in hunc modũ, Notus est in domo Iuda Deus, in domo Israelis magnũ
nomẽ eius. Et fuit in Hierusalẽ domus sanctuarii eius, & habitaculum domus diuinitatis sanctæ e-
ius in Sion: quãdo fecit domus Israel voluntatẽ eius, habitauit diuinitas eius inter eos. Hæc autem
Paraph. quanquã expositionẽ illã iam antè breuiter tactã de mirabilibus in populo Israelitico sequi-
tur: nos tamen in spiritualẽ domũ Iuda, domũ Israelis, Hierusalem & Siõ, conueniẽter sensum sub-
ducimus, vti in Elucidatione est manifestũ. Rectè autẽ factus est locus Dei in pace, in vnitate Eccle
1. Cor. 14 siæ, in qua vera est pax Christi in cordibus fideliũ, in quib9 regnat pax eius: quoniã ipse (vt ait Apo-
2. Cor. 13. stolus) Deus non est dissensionis, sed pacis. Propter quod, plerisq; in locis Christum appellat idem
1. Thes. 3. Apostolus Deum pacis. Quod autẽ in versu sequẽn dicitur, Ibi cõfregit potentias, arcũ, scutũ, gla-
2. Thes. 3. dium & bellũ, significat perfectã populi Christiani pacẽ & victoriã per Christum, & hostiũ potesta H
tẽ contritam. Quasi enim cõfracta & cõminuta est potentia arcus, scutum gladius, & bellum prin-
cipis tenebrarũ, quando per Christum ita deuictus est, vt nihil iam damnationis sit his qui in Chri-
Rom. 8. sto Iesu, vt nihil illis nisi propria sua voluntate nocere possit, aut vllũ in eos habere imperiũ. Potest
& ad pacem tẽporalẽ mirabiliter tandẽ Ecclesiæ redditã, referri. Diuina enim virtute factum est, vt
Ecclesia prius grauissimis conquassata persequutionibus, postmodum secura quieuerit, velut belli-
Psal. 45. cis omnibus instrumentis cõfractis. De quo in alio Psalmo dicitur, Venite & videte opera domini,
quæ posuit prodigia super terrã, auferens bella vsq; ad finem terræ. Arcum conteret, & confringet
arma, & scuta comburet igni. ¶ Versu. 4. Illuminans tu mirabiliter, à montibus æternis. Iam sæpenu
mero admonuimus, per montes in scripturis intelligi Apostolos sanctos, quemadmodum suprà
Psal. 71. Psalmo. 71. Suscipiant montes pacem populo. Cæterum, æterni dicuntur hi montes, non ꝙ ab æter
no fuerint, sed quia ab æterno ad hanc rem sunt præordinati & prædestinati à Deo, peculiari dispo
sitione, vt in temporis plenitudine per eos illuminaretur mundus. Profectò autem mirabiliter De-
us mundum illuminauit per hos æternos montes. Erant enim ipsi in sese orbi illuminando minime
idonei, vtpote homines omnis disciplinæ ignari, homines piscatores & telonearii, ex infima penè
vulgi sorte electi, sermone atque scientia imperiti. Quapropter, non absq; maximo miraculo fieri
potuit, vt per indoctos istos ac prorsus rudes homines, tenebrę depellerẽtur, quę totũ mundũ ob-

A sederāt,& lucis fulgor per orbem vniuersum emicaret. Notandum autē, quòd non dicit Propheta
ipsos mōtes illuminare mirabiliter, sed Deo cōfitetur, quòd mirabiliter à mōob⁹ æternis illuminet.
Scilicet hoc illud est, quòd quidā ex his mōnbus ad mensurā sapiens vt oportet, ingenue cōfitetur,
dicēs, Non enim sufficiētes sumus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficiētia nostra ex
Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamēti, nō litera, sed spiritu. Et alibi, Nō ego au 2.Cor.3.
tē, sed gratia Dei mecū. Ac rursum, Deus qui dixit de tenebris lumē splendescere, ipse illuxit in cor 1.Cor.15.
dibus nostris, ad illuminationē scientiæ claritatis Dei. Nō enim sibi, sed Deo bonorum omnium au 2.Cor.4.
thori dant gloriā serui fideles. De illa autem conturbatione quæ exorta est, interim dum hi montes
suū lumē inciperēt diffundere (quæ cōsequēter in altera versus parte innuitur) dictum fuit in Psal.
46. Quoniā ecce reges cōgregati sunt, cōuenerunt in vnū. Ipsi vidētes sic admirati sunt, cōturbati
sunt, cōmoti sunt, tremor apprehendit eos: quod quidē partim de salubriter conturbatis ad pœni-
tentiam, partim de malitiose conturbatis ad persequutionem intelligitur. ¶ Versu.7. Extunc ira tua,
Videtur esse demōstratio tantum ad intellectū, similis illi qua vsus est Aposto. ad Timoth. ita scri- 2.Thi.4.
bēs, De cætero reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illū diem iustus iu-
dex: demonstrās videlicet iudicii diem, cuius tamē antè non meminerat, sed ipse eam per oculis ha-
bebat, & intellectu cōtemplabatur, quam demōstrabat. Ita & in proposito diem illū terribilē men
B te tenēs Propheta, dicebat, Extunc ira tua. Quæ autem sequuntur versu.8.&.6. enunciata tempore
præterito, videntur accipienda magis, vt dicta secundum tēpus futurum, ad hunc sensum, De cælo
auditū facies vel annūciabis iudicium, terra timebit, & quiescet, cū exurrexerit in iudicium Deus, vt
saluos faciat omnes mansuetos terræ. Atq; ita per futurum vertit ex Hebræo Hierony. Sciendū est,
quòd recte possent ista intelligi etiā de iudicio primo, quo iam saluator perfecit iudiciū mundi cō
tra principē tenebrarum, quādo desuper missa est sub Euāgelicæ prædicationis, qua præconizatum
est iudiciū mundi, & principis tenebrarum cōdemnatio: omnisq; terra, quantum ad incredulos: &
quieuit, quātum ad fideles, exurgente Deo in salutem electorum suorum. ¶ Versu.10. Quoniā cogi
tatio hominis cōfitebitur tibi, & reliquiæ cogitationis diem festū agent tibi. Aduerte, coniunctio-
nem quoniam, hoc in loco non causam dicere, sed tantum continuationem ad præcedētia: quod ī
Elucidatione nos explanauimus, eius loco cōstituentes, & quidem Cæterū pro cogitatione in Græ
co vtroq; loco ponitur ἐνθύμιον, quod à verbo ἐνθυμέομαι descēdit. Valet autem hoc verbum idē quod
animaduerto, perpendo, considero, cogito, recordor, & quasi in corde verso, ac teneo, Vnde enthy
mion significat animaduersionē, considerationem, pēsiculationē, recordationem, diligētem animi
ad rem aliquā attētionem. Huiusmodi autem hominis cogitatio dicitur confiteri domino, quoniā
C ipsa homines facit confiteri, & laudē dare Deo. Qui considerāt profunda mentis cōtēplatione o-
pera Dei, ipsi sunt qui Dei gloriā prædicant: quēadmodum ecōtrario defectus laudis diuinæ in plu
rimis est, ex eo quod non recogitant mirabilia Dei opera: & erga genus humanum immēsa benefi-
cia. Quæ autē sunt reliquiæ huius cogitationis, & quomodo diem festum agāt domino, in Elucida
tione sufficienter est declaratū. ¶ Versu.11. Vouete & reddite domino Deo vestro, omnes qui in cir
cuitu eius offertis munera. Græci codices habent tertia persona οἴσουσι, hoc est, offerent: faciūtq; di-
stinctionē aliam quàm nostra habeat lectio, hoc modo, Vouete & reddite domino Deo vestro, o
mnes qui in circuitu eius (subaudi sunt) offerent munera. Atque ita vertit Hieronymus ex Hebræo
Omnes qui in circuitu eius sunt, offerēt dona. Eādem sententiā habet Felicis versio, & manifestissi
me Paraph. Chald. ita habēs, Omnes qui habitāt in circuitu sanctuarii, offerāt sacrificia domui san-
ctuarii in timore. Ferunt quoq; Gallicanā lectionem ita habere: per tertiam personam & tēpus fu-
turum: habētq; similiter lectio quā beatus Augustinus explanat, tametsi vulgo in Ecclesiastico of-
ficio secus legatur, id quod ex commixtione Romanæ lectionis verisimile est euenisse, eo quod pri-
ma facie videretur secunda persona magis conuenire cū præcedentibus imperatiuis, vouete & red
dite. Nos autem in Elucidatione iam dictam lectionem vt veriorem explanauim⁹: potēstq; nostra
lectio in eandem reduci sententiam, si tantum pro affertis legatur afferte vel afferetis. Nos tamē in
D textu nihil immutauimus. Cęterum de votis reddendis, diximus in Psalmum quadragesimū nonū,
in annotatione versus illius, Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua.

LXXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Psalmo vir spiritualis totum se in oratione ad Deum eleuās, & cūcta quæ in mūdo sunt transcēdēs omnemq; mundi consolationē respuens, in memoria Dei etiam noctis tempore sese oblectat, & in consideratione mirabilium operū eius exercitat: simul quoque suum spiritum discutiens, ventilans & examinans, ne sit in eo aliquid quod tātæ maiestatis oculos offendat. Sibi nāque persuadēs, quòd impoßibile sit obliuisci Deū misericordiæ suæ, adeò nō cessat à bona sui ad Deū exercitatione, vt etiam propositum innouet, velut de integro Dei seruitutem incipiens, in cōfidētia virtutis Dei, quæ semper adest meliora proponētibus. In cōsideratione autē operū Dei amodo se exercitare proponens, specialiter illud ponit ante oculos, quòd est super omnia quondā populo Israelitico exhibita, singulariter memorabile: quomodo videlicet populum illum de manu Pharaonis atque AEgyptiorū, in manu valida & extento potentique brachio liberauit, vniuersum populū Israel quasi oues sub ducatu Moysi & Aarō deducendo, & pro eis contra hostes pugnando vsque ad internicionē. Quod miraculum sicut figura & typus fuit eius quæ post sequutura erat salutionis generis humani, ita rectè in eo secundum mysticam intelligentiam potest intelligi: tametsi ea quæ in vltimis versibus dicuntur, secundum literam manifeste satis sonent temporalem illam Israelitarum redemptionem.

D

1 *Voce mea ad dominũ clamaui: voce mea ad Deum: & intendit mihi.*

2 *In die tribulationis meæ Deum exquisiui, manibus meis nocte cõtra eum: ✻ & non sum deceptus.*

3 *Renuit consolari anima mea:*

✻ memor fui Dei:

✻ & delectatus sum:

✻ & exercitatus sum, & defecit spiritus meus.

4 *Anticipauerunt vigilias oculi mei:*

✻ turbatus sum, & nõ sum locutus.

5 *Cogitaui dies antiquos:*

✻ & annos æternos in mente habui.

6 *Et meditatus sum nocte cum corde meo:*

✻ & exercitabar: & scopebã spiritum meũ.

1.Cor.11 7 *Nunquid inæternũ proiiciet Deus:*

VOce orationis meę exclamaui affectu magno ad dominum, spem omnẽ salutis meæ: voce (inquã) mea ad Deũ clamaui, & nõ repulit clamorem orationis meę benigna aure accepit, & exaudiuit eã .2. In die afflictionis & tribulationis meę toto cordis affectu Deum exquisiui, magno desiderio suspiriisq; ac gemitibus ad illũ conscẽdẽs in orationem: manibúsq; meis noctis tẽpore ex opposito iacui expansis in oratione, expãdi per noctẽ in oratione manus ad illũ, tanquam si stetisset ex aduerso coram me: ✻ atq; hęc faciẽs nõ erraui, non stulte egi, non laboraui frustra. Scio enim ante quẽ effudi precem meam, & coram quo expandi in oratione manus meas: & certus sum, quia potẽs est ferre mihi auxiliũ, nec derelinquet in se sperantẽ .3. Abnegauit spiritus meus & abominatus est, propter Dei amorẽ, omnem terrenam & trãsitoriam mundi huius cõsolationem, in nulla tẽporali delectatione voluit, neq; potuit quiescere ardẽs in te spiritus meus, nec propter quãcunq; tẽporalem consolationem patiebatur se ab æternorum desiderio auelli: maluitq; tuam dulcedinẽ cum afflictione esurire solo desiderio, quàm omnibus mũdi oblectamentis cum abundãtia perfrui: ✻ abstract⁹ autẽ ab omni cõsolatione aliena, in mente habui dominum Deũ, in illum defixi mentis oculos: illum contẽplabar, meditabar, & circa illũ appositi omnẽ cogitatũ cordis mei: neq; absq; delectatione multa & magno gaudio fuit ista meditatio mea: Siquidẽ ipsa sola Dei memoria nõ potest nõ gaudium magnum afferre piis animis: ✻ atque hac consolatione cõfortatus, exercitabam memetipsum: piis affectibus atq; suspiriis tendens in Deum meũ, & præ nimio desiderio atque cõsideratione defecit intra me spiritus mentis meæ tãquam victus magnitudine Dei succubuit: quasi fatigatus, attenuatus & exhaustus est, præ nimia eius cõsideratione: dum eo minus sibi videtur agnoscere, quo ampli⁹ in ipsum fuerit defixus .4. Non cessaui tamen à contemplatione Dei, G sed primo mane exurrexi ante cæteros, præuenerúntq; oculi mei vigilias consuetas hominũ, somno mane excusso ex oculis, dum adhuc cæteros premeret sopor grauis, vt ita in tranquillitate opportunissimo tempore cõtemplationi totus intenderem: ✻ sic autẽ meipsum exercitãdo, & in meditatione totum occupãdo; præ nimia contẽplatione & admiratione cõturbat⁹ sum super magnitudine operũ Dei, & imẽsa eius bonitate velut obstupescẽs: & quasi in extasi supra me raptus, quia voce destitutus, vocem non edebam in hac conturbatione positus. Non enim inueniebam quid dicerẽ, neque proloqui valebam quippiam dignũ: quemadmodum accidere solet obstupefactis admiratione hominibus, dum velut elingues ac muti cõsistũt attoniti .5. Proposui ante oculos cordis, & mente cõsideraui tempora pręterita ab initio, quæ in eis facta fuerũt, mirabilia Dei opera reuocãdo ad memoriã, vt in eis contẽplarer magnitudinem Dei, & pręcipue maximã bonitatẽ, qua semper egit erga genus humanũ: ✻ & annos æternos, tẽpus æternitatis, quod absq; finis termino subsequuturum est, ego reuolui ante mentis oculos, simul & reuoluẽdo retributionem bonorum atq; malorum, vtranq; ex æquo æternã: vt huiusmodi cõsideratione in bono memetipsum firmarem, & ab omni malo cauerem sollicitus .6. Et meditatus sum nocte in corde meo, in noctis silentio colloquendo cũ corde meo, diligentérq; rimãdo, & sollicite perquirendo cordis abscõdita: ✻ & exercitabam memetipsum propriæ vitæ & actionum vniuersarum sollicita exactáq; discussione limabam, expurgabam atq; emundabam spiritum meum, eundémq; etiã vẽtilabam, profundéque fodiebam, & perscrutabar vsque ad occulta latibula, etiam cordis intima diligẽtissime peruestigando sicq; emundãdo & expugnando ab omni inquinamẽto, etiam occultissima quæq; cordis latibula: nequid vsquam latere posset, quod tã magnum dominum iuste posset offendere, aut in annis ęternitatis iusta vindicta puniri: sciẽs quòd ii qui seipsos diiudicãt, à domino nõ iudicabuntur .7. Dixi autem in corde meo, Nunquid poterit Deus hominem inæternum à se proiicere, ita vt nequaquam vltra flecti se patiatur ad misericordiam: etsi forsitan ad tẽpus aliquantũ videtur ho-

A

** aut non apponet vt complacitior sit adhuc?*

8 Aut in finem misericordiam suam abscidet à generatione in generationem?

9 Aut obliuiscetur misereri Deus:

B ** aut continebit in ira sua misericordias suas.*

10 Et dixi, nunc cœpi,

** hæc mutatio dexteræ excelsi.*

C

11 Memor fui operum domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.

12 Et meditabor in omnibus operibus tuis: & in adinuentionibus tuis exercebor.

13 Deus in sancto via
D *tua:*

** quis Deus magnus sicut Deus noster?*

** tu es Deus qui facis mirabilia.*

*14 Notam fecisti in populis virtutem tuam: * redemisti in brachio tuo populum tuum filios Iacob & Ioseph.*

minẽ à se repellere, ac vt in tribulationes & tẽtationes varias incidat permittere, in æternum negliget? an non iterum aduocatus miserebitur, & præstabit clamãti de tẽtatinne auxiliũ: * aut nõ adiiciet Deus vt fiat adhuc placidior, vt postquã iracundiã ostẽderit, benigniotem se & placidiorem iterum placatus exhibeat: & si fortè iratum se aliquando nobis ostendat, nonne rursum humilitate placari pntetit, vt misertus afflictorum, iterum cõuertat ad nos benignum ac amabilẽ aspectũ vultus sui? 8. An credi hoc potest de Deo, quòd prorsus in finẽ absciderit, & abstulerit ab hominib⁹ suam misericordiã in omnes generationes, ita vt nulli hominum in quacũq; generatione posthac velit ostendere misericnrdiam suam, nec vltra cuiusquam misereri? 9. Aut credi hoc potest de Deo, quòd prors⁹ obliuisci possit suę misericordię, vt immisericors fiat, & misericordia nõ vltra flexibilis vllis precibus: * aut tãta, siue talis potest esse ei⁹ iracundia, vt per eã omnino cõtineat omnes miseratinnes suas, vt implacabilis ira nõ vltra patiatur Deũ homini exhibere opus vllũ misericordiæ suæ? Itane inique, ita ĩpie, ita crudeliter de deo nostro sentire poterim⁹? Absit. Magis autẽ credamus, quoniã etsi ad tẽp⁹ proiecisse videatur, aut ad tẽpus iram ostẽdere, opportuno tamen tempnre rursus blandus illucescet mortalibus, sua iucũda præsentia opportunum afflictis allaturus auxiliũ: faciẽs interim cum tẽtatione prnuentũ, vt possit is qui tẽ 1.Cor.10
tatur sustinere. 10. Et quia hæc suprà quasi per querimoniam proposita, omnino absurda sunt & impossibilia, dixi ĩ corde meo, ecce nequaquã desperabo, nequaquã cessare volo ab expectatione, à desiderio Dei mei: nõ desinã quasi fatigat⁹ in eo meditari & exercitare spiritũ meũ: quin potius resumpto spiritu, & innouata fiducia cõsequẽdæ misericordiæ, ecce nunc incipio, quod vsq; nunc factum est repu Philip.3.
tans quasi nihilum, in interiora autẽ meipsum extendens: & amplius quàm hactenus vnquã fecerim, nũc meipsum volo exercitare ĩ Deo: * hãc autem bonam cõmutationem nõ propriis meis virib⁹ tribuo, nõ me cõfido posse virtute proptia pficere: sed omnipotẽtis dexteræ altissimi tribuo virtuti, quę me pntẽs est in omni bono confirmare atque ptnmouere: in cuius cõspectu facile est ditare ac honestare 1.Reg.2.
panperẽ, & in seipso imbecillem atque innalidum, ad omne op⁹ bonum sua virtute corroborare. 11. Itaq; vt proposito satisfacerem, & Deo me totũ dedicarẽ, occupaui & exercitaui memetipsum in meditatione mirabilium operum altissimi: qnoniã ad memoriã reuocare volo omnia magnalia Dei, quæ pro suo populo fecit in præteritis tẽporibus, quæq; ab initio patribns pollicitus est sese præstaturũ in fine tẽporum. In horum nanq; diuinorum operum attẽta consideratione & fideli cõtemplatione, optima est piĩ cordis exercitatio. 12: Et meditari volo de omnibus operibus tuis, & exerceri mẽte pariter & affectu in cũctis exquisitissimis tuis operib⁹, quæ adinnenisti seu excogitasti secundum occultã sapientiã tuam, vt faceres: horum cnnsideratione volo inhærere iugiter, vt considerẽ in eis magnitudinẽ potentiæ, sapiẽtiæ, bonitatis & misericordiæ tuæ, sicque ex operum cõsideratione in tui reuerentiã prouocer & amorẽ. 13. O maxime De⁹, via tua in sanctitate est, tu in sanctitate & iustitia ãbulas, & cũcta quæ agis, in sanctitate atq; iustitia agis: neq; est iniquitas aut iniustitia in omnib⁹ viis & operationib⁹ tuis: * Est etiã in sanctitate via tua quoniã per sanctitatẽ ad homines venis, ad eos qui in sanctitate & iustitia cõuersari studẽt, libẽter accedẽs, vt ponas in eis mansionem: * Ecquis est, vel vbi est Deus aliquis, inter omnes qui dicuntur vel existimantur dii, verè magnus in omnibus, sicut tu es verè in omnibus magnus, domine Dens noster, magnns in potẽtia, magnns sapiẽtia, magnus bonitate, magnus misericordia, magn⁹ in iustitia, magn⁹ in duratione, magnns in imperio, & in omnibus sic magnus vt maximus: * tu es domine, qui solns tuę virtutis potẽtia operaris opera verè mirãda, quæ omnẽ excedunt humanã virtutẽ, ac totius naturæ superãt facultatẽ. 14. Inter cętera autem quę fecisti mirabilia, coram patribus nostris filiis Israel, vnum hoc admodũ spectabile est, & sempiterna memoria recolendũ, in quo manifestasti corã omnibus populis virtutem omnipotẽtiæ tuæ: * quãdo in manu valida & in brachio extẽ
to, & in fortissima õipotẽtia tua, redemisti de seruitute Ægyptiorũ Exo.19.
manu violẽta populũ quẽ elegeras tibi in peculium ex omnibus gẽ-

Exo.14.

15 Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ & timuerunt:

** & turbatæ sunt abyßi.*

16 Multitudo sonitus aquarum:

** vocem dederunt nubes.*

*17 Etenim sagittæ tuæ transeunt: * vox tonitrui tui in rota.*

Ibidem.

18 Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ:

** commota est, & contremuit terra.*

19 In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis:

** & vestigia tua non cognoscentur:*

20 Deduxisti sicut oues populum tuum, in manu Moysi & Aaron.

tibus, něpe filios Israel, à patre Iacob progenitos, & ob gratiã Ioseph E
in Ægyptum, vt incolæ terræ fierent, & inibi pascerentur, ingressos.
15. Cum autẽ istos in manu valida de seruitute velles redimere, quàm
mirabile erat quod pro eis dignat⁹ es operari, Ecce enim quasi te vi
dissent aquę maris rubri, ita ad imperiũ iussionis tuę fugerunt, ac ve
lut timere à verbo tuo se indicabant, cũ ob tuæ iussionis imperium,
naturalẽ suũ fluxũ relinquentes, cõstringerentur, atq; solidarẽtur in
modum muri vtrinq; cõsistentes, alueúmq; siccum cõtra naturę suę
instituta relinquẽtes, vt transitum securũ præberẽt populo tuo, quẽ
ita per aquã saluare voluisti: & profunditates aquarum visæ sunt co-
turbari, dum sese in altũ magno impetu celeriter accumulauerunt ex
imperio tuo, vt alueũ siccum facerẽt & pertransibilẽ populo. 16. Vbi
autẽ populus tuus pertrãsisset, insequẽtibus illum hostibus, cum fra-
gore magno & impetu redierũt aquæ, te iubẽte, in statum pristinũ:
& factus est sonitus magnus aquarũ impetu suo recurrẽtium, vt op-
primerent atq; obruerent hostes populi tui, occurrérũtque mugitu
magno Ægyptiis persequẽtibus dissolutæ aquæ, & inuoluerunt illos F
in impetu fluctuum suorum: * insuper & de nubibus sonitũ terribi-
lis tonitrui fecisti procedere in terrorẽ & conturbationẽ persequen
tiũ. 17. Nã & fulgurationes, quas tu eiaculabaris è nubibus, tanquam
sagittæ ignitæ trãsierunt per medium eorum, cũ terrore maximo ap
paruerúntq; fulgura terribilia, & coruscationes horribiles: * sonitus
terribilis tonitrui in rotis curruũ Ægyptiorũ apparuit: dum per to-
nitrui tui impetũ rotę curruũ illorum submersæ sunt, vt per pręceps
ferrentur in profundum rubri maris. Siquidẽ respiciens domin⁹ per
columnam ignis & nubis super castra Ægyptiorũ, interfecit exerci-
tum eorum, subuertítq; rotas curruũ, & ferebãtur ĩ profundum, ita
vt conterriti Ægyptii dicerent adinuicem, Fugiamus Israelem, quia
dominus pugnat pro eis cõtra nos. 18. Illuxerunt & apparuerunt co-
ruscationes atq; fulgurationes tuæ super orbem terræ aduersum Æ-
gyptios: & ipsi terreni impii & infideles existẽtes, cõmoti sunt, cõtur
bari, & tremefacti à terrore pręsentię tuæ: * Insuper & ĩ vniuersis gẽ G
tibus per orbẽ terrarum, vbicunq; res ista audita fuit, commoti sunt
homines & cõturbati, prę magnitudine tã stupẽdi & merito admirã
di miraculi. 19. Tu etiam in mari habes viam tuã, æque maria ac ter-
ras perambulas, æquale vtrobiq; imperium tenẽs: & vię tuę in aqua
rum copiis & congregationibus sunt, neq; vllæ sunt tam multę, tam
que magnæ aquarum aut marium congregationes, in quibus nõ ta
æque atq; per terrã obambules: * imò peruolas potius quàm peram-
bulas, ita vt vestigia gradiẽtis non possint videri. Nõ enim quemad
modum homo dum locum quẽpiã calcat, ob molis corporeæ pond⁹
vestigium relinquit in signum conculcationis, sic Deus vestigia relin
quere putãdus est, ad modum ambulãtis hominis. Nulũ enim habet
pondus grauitatis, vt sub eo debeat cedere terra vel aqua, nullos ha-
bet pedes corporis, nullis graditur corporis passibus, vt terræ aut a-
quæ debeat pedes infigere, aut infixi pedis signum post se relinquere
20. Ac tum quidẽ in tãto hoc miraculo, deduxisti populum tuum If-
raeliticũ, sub ducatu Moysi & Aaron, quos constitueras principes & H
duces toti⁹ multitudinis, per quorum etiam ministerium cõpleuisti
miraculũ istud diuisionis aquarũ, & reuersionis super Ægyptios: de-
duxisti (inquã) illos sub manu istorũ, quẽadmodum deducuntur oues
sub manu pastorum suorum, per quos defendũtur ab iis qui nocere
volunt, absque suo labore, absque vlla sua molestia. Ita enim quiete,
ita tranquille, ac velut otiose liberasti filios Israel, pro eis pugnans
omnẽmq; inimicorum virtutẽ solus cõterẽs, absq; vlla eorũ mole-
stia: ita vt tantũ spectatores ipsi essent interfectionis hostium suorũ,
quos omnes perire videbãt ante oculos suos, cũ ipsi ne manũ quidẽ
ad prælium iuberẽtur extendere, Moyse tantum clamãte ad te, & vir
gam super aquas extendente, te autem mirabiliter operante omnia.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXVI.

VErsu .2. In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Quidam ita versum diuidunt, In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis: ac deinde, nocte cõtra eũ, & non sum deceptus. Melior autẽ & vulgatior cõnexio est, si totum hoc, nocte contra eum, iungatur absque distinctione præcedẽtibus, ad hunc modũ

A In tẽpore quo mihi obuenit quęlibet tribulatio, ego exquisiui Deum, manib⁹ meis nocte cõtra eũ
expãsis, vel nocte cõtra eum illas expandẽdo in oratione, ac deinde sequitur quod ad totum pręce
dẽs refertur, Et non sum deceptus, in eo scilicet, quòd in die tribulationis Deũ exquisiui, nocte ma
nibus versus ipsum protẽsis, &c. Quod autẽ dicitur, contra eum, nõ sonat in malum, quomodo ho
stis contra hostẽ manus extẽdit, sed tantum valet quantum ex opposito eius, vel corã eo. Est enĩ ta
lis loquutio, secundum modum imaginationis humanæ. Quẽadmodũ enim homines cũ alicui sup
plicãt, ex opposito se prosternunt, illiq; quẽ rogant velut exaduerso manus protendunt supplica-
trices, ita in oratione Deum quoq; nobis velut cõtrapositum, & è regione contrastantẽ imagina-
mur: atq; ita contra eum dicimur manus extẽdere, id est, ex opposito illius, vel ante cõspectũ eius.
Illud verò, non sum deceptus, Græce est οὐκ ἠπατήθην, quod propriè sonat, nõ sum deductus, nõ sum
male suasus, non erraui hoc faciẽs, nõ sum errore deceptus. Quasi dicat, Hac in parte prudẽter egi,
nec erraui, Deum meum solum requirẽs in tribulationibus solatium. Et reuera non errãt, nõ male
suasi sunt, nec male sibi cõsulunt, qui ita agunt. Qui verò Deo relicto ad homines cõfugiũt, aliunde
quærẽtes auxiliũ vel solatiũ, hi uerè in errore sunt, seducti sunt, male suasi sunt, pessime illis est con-
sultũ. ¶ Versu. 3. Renuit cõsolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum. Attẽde, quæso, pul-
B cherrimum ordinem. Primum enim est, vt quis consolationẽ externam omnem propter Deũ re- Exod. 20
spuat. Zelotes enim est Deus, nec alienos secum patitur amores, alienis cõsolationibus occupatos,
suæ cõsolationis ac visitationis nõ dignatur beneficio. Abnegata verò aliena consolatione, nequa-
quã animus permanere debet otiosus, sed Dei bonæ memoriæ vacare, & diuinis meditationibus ĩ- Mat. 12.
sistere. Siquidẽ, domum scopis mundatã, & post emundationẽ male vacantẽ, ex Euãgelica parabo Esaię. 45.
la didicimus fieri dæmoniorũ habitaculum. Vnde & in Psalmo dicitur, Vacate, & videte, quoniam
ego sum Deus: quasi dicat, Ad hoc vacate, vt videatis. Ita sanè in proposito loco, vir spiritualis indi-
cat ob hoc se respuisse alienã consolationẽ, vt iis quæ Dei sunt memorãdis tota possit mẽte inhæ-
rere atq; inde solida certaq; delectatione perfrui. Fieri enim nõ potest, quin sancta & pura Dei hęc
recordatio delectationẽ pariat in animo memorãtis: quẽadmodũ nõ potest sano palato nõ inferre
dulcedinẽ, degustatus mellis fau⁹. Demum, hæc quæ est ex Dei memoria delectatio, in exercitio spi
rituali hominẽ confirmat, & infatigabilem custodit, atq; etiam prouehit, vt cõtinuo amplius diui-
nis intẽdat, vsq; dum præ nimia exercitatione obstupescat, & velut in sese deficiat. Aduersus hunc
autẽ pulcherrimum ordinem magno suo dispendio peccant, qui tametsi nonnunquam iis quę Dei
sunt recogitandis intẽdunt animũ, nolunt tamen abiicere amores alienos: consolationes extraneas
à mundo, à carne oblatas, nimium libenter amplexantur, nõ renuit cõsolari anima eorum: propter
C quod, nõ merẽtur suauitatem diuinæ delectationis gustu mentis percipere, quoniã etsi Deo videã-
tur præbere mentem, seruant tamen alienis consolationibus affectum, vt in eum sese gustus super-
næ dulcedinis nõ possit instillare. Itaq; fit, vt sua culpa Diuinam dulcedinem ignorãtes, tepescãt in Mat. 13.
opere Dei, móxq; in tẽpore tentationis recedant, nec vnquã prouehũtur ad eum perfectionis gra-
dum, vt spiritus eorum in Deo deficiat. Omnino enim bonam intelligimus hãc defectionẽ, de qua Psa. 118.
spiritualis vir loquitur, dicẽs, Exercitatus sum, & defecit spiritus meus: quẽadmodũ in alio Psalmo Psam. 72.
dicitur, Defecit in salutare tuum anima mea. Et iterum: Defecit caro mea & cor meũ, Deus cordis
mei, & pars mea, Deus in æternum. ¶ Versu. 5. Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mẽte ha
bui. In Elucidatione per dies antiquos, vt aliàs frequenter, præterita tempora intelligimus: per an-
nos autem æternos, tempus æternitatis, quod expectamus indeficiens & imperpetuum duraturũ.
Admodum autẽ pulchre, tẽpora præterita dies, futura autem, annos nuncupat: rursúmque illa, dies
antiquos tantũ, hæc verò, annos æternos: quoniã videlicet omne tempus quod pręteritum est, qua Psa. 89.
si dies pauculæ cõputantur. Mille enim anni, sicut dies hesterna quæ pręteriit. Antiqui autem dies
dicuntur, quoniã pręcesserunt iam olim in sęculis patrum nostrorum. Tẽpus verò quod subseque-
tur absque durationis termino, anni dicuntur & anni ęterni, quoniam non deficient imperpetuũ, Psal. 101.
quomodo in alio Psalmo de ęternitate Dei dicitur, quòd anni ei⁹ nõ deficiẽt. Duo autem hic pro-
D ponũtur nobis frequẽter cogitanda. Primum quidem ea quæ in pręteritis sæculis trãsierunt, vt eo-
rum quæ prius gesta sunt consideratione vel instruamur, vel corroboremur, vel consolemur, vel
quomodocunq; in Dei seruitute stabiliamur. Nã (vt sanctus Apostolus ait) quæcũq; scripta sunt, ad Rom. 15.
nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & cõsolationem scripturarum spem habeamus. 1. Cor. 10
Et omnia patribus nostris contingebãt in figura nostri, in quos fines sæculorum deuenerunt. Quã
obrẽ ea quæ olim ab initio gesta sunt, & quomodo Deus siue cum iustis, siue cũ impiis semper ege
rit, non absq; fructu subinde reuocãda sunt ad memoriam. Specialiter etiam illa quæ nostris tẽpo-
ribus iam elapsis, à nobis male patrata sunt, cum dolore sunt recogitãda, quẽadmodũ Ezechias ait
in suo cãtico, Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Secundo autẽ loco Esaię. 38.
iugiter in mẽte habenda sunt vẽtura æternitatis tempora, ad quorum considerationem nos multis
in locis Saluator inducit. dũ nobis æterna præmia subinde replicat, nunc vitæ æternæ propositione
adblandiẽs, nunc suppliciis ęternis cõminando perterrefaciens. Sic & per Moysen, optãdo simul & Deut. 32.
exhortando dicitur, Vtinã saperent & intelligerẽt, ac nouissima prouiderent. Et Paulus Apostol⁹
cõtra præsentes afflictiones, ex ęternitate vẽtura nusquam non profert consolationem. Id quod in 1. Cor. 4.
pręsenti est (inquit quodã loco) momẽtaneum & leue tribulationis nostrę, supra modum in subli- 2. Cor. 5.
mitate ęternum pondus gloriæ operatur in nobis. Et iterum, Scimus quoniam si terrestris dom⁹ no
stra huius habitationis dissoluatur, ędificationem habeamus ex Deo domum non manu factã ęter-
nam in cęlis. Et alibi, Nõ sunt cõdignę passiones huius temporis ad futuram gloriam, quę reuela- Roma. 8.

Eccle.7. pitur, in nobis: item & in aliis locis quã plurimis. Idem faciunt & alii Apostoli atq; discipuli domi- E
ni, & sancti Ecclesię doctores. Vnde per Sapiẽtẽ dicitur, In omnib⁹ operib⁹ tuis memorare nouis-
sima tua, & in æternũ non peccabis. Recte ergo vir spiritualis hoc duplici exercitio se dicit salubri-
ter exercitatum, nẽpe præteritorum cõmemoratione, & æternorũ venturorum cõsideratione. Ne-
que nos aberrabimus, si propositum exemplum imitãres, per omnem vitam iugiter ista cõsiderabi-
mus. ¶ Versu 6. Et scobebam spiritum meum. Vulgo codices Latini habent scopebam, per p. Appa-
ret autẽ mutari debere p in b, aut certè e in a, vt dicam⁹ scobebam, vel scopabam. Quorum prius,
scilicet scobebam, deriuatur à nomine scobs, scobis, quod significat puluisculum, qui abraditur a
ferro, vel alia qualibet materia. Vnde verbum ab hoc nomine deriuatum, scobo, is, ere, significabit
scobẽ abradere vel abstergere, velut limando & abstergendo. Atq; hoc modo scobere spiritum nõ
aliud est quàm limare, & diligẽter ab omni macula expurgare, atq; vt niteat efficere, quẽadmodum
facere solent qui limando, scobem faciunt decidere. Neq; male cõsonat huic, quod habet Psalteriũ
Romanum. Vẽtilabam spiritum meum: hoc est, ventilando emũdabam & purgabam, vt nihil pul-
uerulentum, nihil alienum in eo remaneret. Si verò scopare legamus, per a & p, à scopa verbum de
ducitur, & eadem rursum quæ ex prioribus habetur intelligentia. Non enim aliud est spiritum sco-
pare, quàm velut scopa emundare, & purgare à sordibus atq; omni immunditia. Lectio quam expo-
nit beatus Augustinus habet, Scrutabar spiritum meum. Græca verò habent ἔσκαλλε, id est, fodiebat F
ad hunc sensum: Fodiebat spiritus meus. Nam σκάλλω, significat fodio. Neq; hæc diuersam à supradi-
ctis habent intelligentiam. Qui enim emundare vult conscientiam, & ab omni inquinamento pur-
re, scrutatur eam. & fodit, penetrando intima & abscõdita latibula cogitationum atque affectio-
num suarum, vt perquirat & dispiciat, si fortè fœdum aliquid in occulto lateat. Fodere spiritum aut
scrutari spiritum, idem est quod emũdare, quod scobere, quod ventilare, quod scopare: estq; in his
omnibus manifesta secundum sensum cõsonãtia. Forsitan autem in Græco scriptum fuit ἔσκυλλε, so-
lũ mutato a in y: quę mutatio facillime fieri potest, neq; raro solet scriptorũ vitio cõtingere. Atque
ita sensus esset, Exercitabar, & vexabar se spiritus meus. Nã σκύλλω, vexo significat. Recte autẽ spiritũ
suum vexat, qui illũ emũdare curat. Aut rectè se vexat spiritus, qui seipsum expurgare satagit. Quẽ-
admodum enim dicitur ferrum secũdum modum aliquem vexare, qui vt illud nitidum faciat, sco-
1.Cor.11. bem abradit ab eo: sic quodammodo spiritum vexant spirituales homines, qui semper existẽtes pa-
uidi, iugiter conscientiam examinant, ac perpetua inquisitione (vt ita loquar) diuexant atq; excru-
ciant: quanquam salubris est ista vexatio, qua nunc se diiudicãt, ne in futurũ iudicio vexẽtur æter-
no. ¶ Versu. 14. Notam fecisti in populis virtutem tuam: redemisti in brachio tuo populum tuum,
filios Iacob & Ioseph. Quę ab hoc versu dicuntur vsque ad finem Psalmi, in Elucidatione exposui- G
mus de redemptione temporali filiorum Israel ex Ægypto: cui expositioni nimis manifeste totus
textus suffragatur. Possunt tamen mystice intelligi de liberatione tẽpore gratiæ facta de manu dia-
boli, & de mirabilibus per Christum in tempore gratiæ ad Ecclesiæ ædificationem exhibitis: sicq;
aquæ istæ, accipientur populi multi: aquarum abyssi conturbatæ, corda profunda iniquitatibus,
commota ad pœnitẽtiam, vox nubium, vox Apostolorum: sagittæ Dei, verba efficacia prædicatio-
nis Apostolicæ: vox tonitrui in rota eadem vox euangelicæ prædicationis, per orbis circuitum di-
scurrens: choruscationes, miracula quibus Euangelica doctrina fuit confirmata, atque ita conse-
quenter aptando cætera.

LXXVII. PSALMI *ARGVMENTVM.*

*IN hoc Psalmo admodum prolixo, commemoratio fit veterum beneficiorũ quæ Deus ab initio liberationis fi-
liorũ Israel de AEgypto, illis exhibuit, & ex aduerso Iudæorum inobedientia atque incredulitas, qua per-
petuo Deũ exacerbabant, atque ad iracundiam prouocabant, quotlibet signis visis, & quamlibet magnis,
nunquam tamen diffidere, tentare, murmurare desistentes. Incipit autem à cõmemoratione Israelitici populi, o-
stendẽs quomodo cũcta prius gesta, voluit Deus posteris nota fieri, & ad nepotũ trãsmitti memoriã, vt per
recordationẽ diuinæ magnitudinis, cauerent similes fieri prauis progenitoribus, sed Deũ magis metuerẽt, &* H
*famulatu debito colerent, qui pro patribus tam stupenda edidisset miracula. Enumerat autem particulati penè
omnia, quæ in eductione filiorum Israel ex AEgypto gesta fuere, vel in deserto post eductionem, vel in AE-
gypto in plagis variis ante eductionem: ac etiam post introductionem in terram promissionis, sub temporibus
Iudicum interponens cum magna exaggeratione Iudæorum ingratitudinem & perpetuam rebellionem, tandẽ
in erectionem Dauidis faciens psalmi consummationem.*

SEPTVAGESIMISEPTIMI PSLAMI ELVCIDATIO.

Exod.20 1 *Attẽdite popule me-
us legem meam:
✳ inclinate aurem ve-
stram in verba oris mei*

2 *Aperiam in para-
bolis os meum: ✳ lo-*

ATtendite popule meus, quem elegi mihi in peculiũ ex
omnibus gẽtibus, ad legem meam, quam ego pro bene-
ficio speciali donaui patribus vestris: ⁎ autem vestram
accommodate ad verba quæ ego loquutus sum, aut lo-
quor, aut loquar per os meum, aut per os Prophetarũ
seruorum meorum: aurem præbete, & obedientiã præstate meis ser-
monibus. 2. Aperiam os meum, & loquar in parabolis doctrinam sa-
lutis ego per mysteria verborum proponã, ita quidem in parabolis
veritatem tegendo, vt indigni excludantur & exerceãtur boni: ⁎ lo-

A *quar propositiones ab initio.*

3 *Quanta audiuimus, & cognouimus ea:*

✳ & patres nostri narrauerunt nobis.

4 *Non sunt occultata à filiis eorum in generatione altera.*

5 *Narrantes laudes domini & virtutes eius,*

B *& mirabilia eius quæ fecit.*

6 *Et suscitauit testimonium in Iacob: & legem posuit in Israel.*

7 *Quanta mandauit patribus nostris, nota facere ea filiis suis: vt cognoscat generatio altera.*

8 *Filij qui nascentur*

C *& exurgent, & narrabunt filiis suis.*

9 *Vt ponant in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Dei:*

✳ & mandata eius exquirant.

10 *Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua & exasperans.*

D 11 *Generatio quæ non direxit cor suum:*

✳ & non est creditus cum Deo spiritus eius.

12 *Filij Ephren intendentes & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli.*

quar vobis propositiones & enigmata de iis quæ præcesserũt in die-
bus antiquis, quę in sęculis præteritis peracta memorārũt. Vox pro-
phetæ. 3. Quã multa sunt, & q̃ magna quæ nos auditu fide digno ac-
cepimus, & ex relatu cognouimus. * maiores nostri fide digna narra
tione manifestauerunt nobis posteris suis. 4. Non voluerunt ea es-
se celata & occultata posteris suis, in generationibus quæ post ipsos
venturæ erant: sed de generatione in generationem, ac de progenie
in progeniem semper patres ea filiis manifestauerunt, atq; vicissim
hi suis filiis, donec tandem ad nos vsq; perlata sunt. 5. Narrauerunt,
inquã, nobis patres nostri, narrando laudem domini & mirabilem
potentiã eius, hoc est, laudabilia & potẽtissima opera eius, ad gloriã
& laudem domini Dei sui, mirabilia scilicet signa atq; prodigia quæ
fecit pro salute populi sui. 6. Et imprimis quidem illud ad laudem
Dei memorandum est, ꝙ populo suo Israelitico dare voluit legem
præclaram, æquissimam atq; iustissimam, in testimonium illis, secun
dum quam scilicet vitam ducerent, & gratam sibi exhiberent serui-
tutem: in qua scilicet contestatus est eos de sua voluntate, & de om-
nibus pręceptis atq; iustificationibus suis, vt scirẽt quomodo ambu-
larent in conspectu eius: hoc, inquam, testimoniũ, hanc testificantẽ
legem, ipse suscitauit, erexit, dedit, stabiliuit, atq; constituit in suo po
pulo Israelitico, quod nulli alteri fecit nationi. 7. Quàm multa sunt, Psal. 147.
& q̃ magna, quæ ipse voluit per patres nota fieri, & manifestari filiis,
quæ voluit per maiorum narrationem tradi memoriæ posterorum:
vt generationes pòst venturæ vsq; in consummationẽ sæculi agnos-
cerent mirabilia opera domini & laudes eius, neq; deficeret laus Dei
in æternũ ab omni posteritate eorũ. Quæ enim in initio electionis
populi fecerat Deus, ꝓ populo Israelitico, ea voluit palã fieri, per nar
rationem maiorũ, in omnibus pòst venturis generationibus. 8. Vt
filii, inquam, qui adhuc nascentur in futuris generationibus, & ad vi
tam prodibunt de maternis vteris, cognoscant ea ex suorum patrũ
narratione: qui etiam ipsi vicissim à se progignendis narrabunt eadẽ
quæ à suis acceperunt, erúntq; solliciti suis posteris annunciare mira
bilia altissimi, quomodo ipsis sunt annũciata à patribus eorũ. 9. Ad
hoc autẽ, annunciãda erunt posteris studiose quæ in sæculis præteri-
tis peregit Deus, vt posteri ipsi his auditis discant sperare in domino
Deo patrũ suorum: confidentes, eum pro patribus tam stupẽda per-
egisse cognouerũt, nec sibi denegaturũ auxilium, si fideles fuerint in
cultu & lege eius: * vtq; per memoriam operũ potentiæ eius perma
neant in timore Dei, & in obseruatione præceptorũ eius: partim alle
cti blandimentis triumphaliũ signorum, quę pro patribus obediẽti-
bus facta cognouerint, partim territi horrẽdis ac ꝓdigiosis punitio-
nibus incredulorum atq; rebellium. 10. Vt priorũ exemplis territi,
& alieno periculo præmoniti, non fiant similes patribus suis incre-
dulis & inobediẽtibus, qui fuerũt generatio praua, & ad iracũdiã ꝓ-
uocans dominum suũ, qui suis tẽtationibus, murmurationib⁹, dissen
sionibus, seditionib⁹, idololatriis, & aliis multis peccatis inobediẽtiæ
atq; incredulitatis, semper Deo restiterunt, dura ceruice, & ad amari
tudinẽ iracundiæ concitantes mansuetussimum dominum. 11. Gene
ratio, inquam, quæ non studuit cor suum dirigere ad Deum factorẽ
suum, quæ nõ præparauit domino cor suũ vt rectum faceret in ocu-
lis eius, sed sequuta est vias curuas & malas, derelinquens Deum suũ:
* & non est fidelis inuentus cum Deo spiritus eorũ, nõ credidit ani
ma eorum Deo, non credidit spiritus eorum ad Deũ, non adhęserũt
per fidẽ ex corde illi, quantũlibet foris ore & signis id fingerẽt. Orẽ Esaię. 29.
namq; & labiis Deo se fingebant seruire velle, cor autem eorum lõge
erat ab eo, nec fuit fidele & rectũ in oculis illius. 12. Filii Israel mali
& inobediẽtes, similes fecerũt seipsos temerariis & gloriosulis, & ta
men timidis bellatoribus: qui antequã tempus belli adueniat, mira vi
dentur agere, intẽdentes arcus suos, & mittẽtes sagittas suas ad signa,
quasi prælndia quædã pugnæ sic exhibentes, itémque gladiis adinui-
cem dimicantes, & hastas vibrantes, in pugnæ præludiũ, quasi miran
da sint acturi, verũ vbi tempus pugnæ aduenerit, & adfuerit ipse arti
culus congressionis, cõuertuntur in fugam, & nihil cõprobatur fuis-
se omnis illa vana audacia quã ostẽtauerãt, & tantũ temeritas quędã
ac vanitas fuisse cõprobatur. Ita enim increduli isti Israelitæ, cũ vide-

13 Nō custodierunt te-
stamentū dei: & in lege
Exod.24 *eius noluerūt ambulare*
14 Et obliti sūt benefa
*ctorū eius: * & mirabi*
lium eius quæ ostēdit eis
15 Corā patribus eorum
fecit mirabilia in terra
Aegypti ī cāpo Taneos
16 Interrupit mare, &
perduxit eos: & statuit
aquas quasi in vtre.
17 Et deduxit eos ī nu-
be diei, & tota nocte
in illuminatione ignis.
Exod.14 *18 Interrupit petrā ī ere*
*mo: * & adaquauit eos*
Exod. 13. *velut in abysso multa.*
19 Et eduxit aquam de
petra, & eduxit tan-
Num.20 *quam flumina aquas.*
20 Et apposuerunt ad-
huc peccare ei: & in irā
excitauerunt excelsum
in aquoso.
21 Et tētauerūt Deū in
cordibus suis, vt peterēt
escas animabus suis.
22 Et male locuti sunt
Num. 11. & 21. *de Deo: * dixerunt, nū*
quid poterit Deus para
Num. 14 *re mensam in deserto?*
23 Quoniā percussit pe
trā, & fluxerūt aquæ:
& torrētes inūdauerūt.
24 Nunquid & panē
poterit dare, aut parare
mensam populo suo?
25 Ideò audiuit domi-
*nus, & distulit: * &*
ignis accensus in Ia-
cob, & ira ascendit in
Israel.

tent ante oculos pro se miranda signa fieri, acclamabant laudem do B
mino, vsq; ad sydera præ gaudio vociferabantur, prædicabant Moy-
sen, & fidem atq; obedientiam amodo magnis clamoribus promitte
bant: item & loquente ad eos domino, mirabilia spondebant, dicen
tes, Omnia quæcunq; mādauerit dominus, faciemus, & erimus obe-
dientes. Verū in tempore tētationis statim discedebant ad increduli
tatem, mox exclamabant contra Moysen, murmurabant contra do-
minum, & cuncta quæ prius proposuerant, fuerántq; polliciti, indo
mita ceruice confringebant. 13. Non obseruauerunt testamentum
domini Dei sui, hoc est, noluerunt obedire legi eius, præceptis videli
cet & iudiciis quæ disposuerat eis. 14. Et oblin sunt beneficiorum
quæ illis iam antè Deus exhibuerat: * hoc est, mirabilium signorum
atque prodigiorum quæ operatus fuerat in conspectu eorum, in
tempore tentationis non aduerterunt ad omnia præcedentia signa,
æque increduli, æque murmuratores, acsi nihil eorum conspexis-
sent, cum debuissent merito ex præcedentium memoria cautiores
fieri in futuris temporibus. 15. Non recogitauerunt maxima illa F
prodigia, quæ coram & pro patribus eorum fecit Deus in terra Ae-
gypti, quæ appellabatur campus Taneos, vel regio Taneos, à ciuita-
te dicta Tanis, quæ insignissima, nominatissima, & maxima Aegypti
ciuitas fuit in ostio Tanitico. 16. Inter cætera autem illud maxime
memorabile est, quòd aquas maris rubri diuisit pro eis, ita vt per me-
diū sicci aluei deduxerit filios Israel, & diuisas aquas ex vtraque par-
te constituerit quasi in vtre, vt essent transeuntibus ex vtraque par-
te velut murus solidus. 17. Et ducatum illis præstitit per diem
in columna nubis, quæ per diem apparuit illis ad viam monstran-
dam, & tota nocte præcessit illos in columna ignis lucentis per no-
ctem, vt die simul ac nocte cœlesti ducatu non destituerentur.
18. Insuper in deserto, cum deficerent aquæ, adfuit dominus sitienti
& periclitanti populo suo, rupē scindens & rumpens, hoc est, iubens
è rupe aquas effluere: * & copiose potum illis dedit, ita vt biberent
ad sufficientiam de abundantia aquarum è petra exilientium, tan-
quam in maxima profunditate aquarum. 19. Fecitque de petra a- G
quas effluere populo sitienti, Moyse tantum virga percutiente sili-
cem, & prosilire fecit aquas copiosissimas in maxima abundantia, vt
deriuari viderentur quasi in flumina aquæ que eruperant. 20. Ne-
que hæc tamen tanta beneficia, tam inaudita prodigia stabilire po-
tuerunt fidem populi illius, nec propterea cessauerunt à peccatis su-
is: sed post hæc omnia, nouum peccatum adiecerunt prioribus:
* ad iracundiam prouocauerunt altissimum in deserto, quod est lo-
cus absque aqua. 21. Et tentauerunt Deum in cordibus suis, si-
gna potentiæ eius, & præsentiæ intempestiue, importune, & infide-
liter poposcerunt ab eo, cum murmuratione & iurgio petentes ci-
bos secundum desideria sua, fastidientes cœlestem panem, atque di-
centes, Anima nostra arida est, nihil aliud vident oculi nostri nisi
man, & alia huiusmodi. 22. Et male loquuti sunt de Deo, contra
eum murmurantes & blasphemantes, cum dicerent, Vtinam mor-
tui essemus in Ægypto, quando sedebamus super ollas carnium, aliá-
que his deteriora: * & dixerunt maleuoli adinuicem, murmuran- H
tes, Nunquid potens est Deus nobis cibos diuersos præbere, iuxta
desiderium animæ nostræ, quomodo fieri solet in apparatu mensa-
rum, in quibus varia ciborum genera proponuntur. 23. Nam de
petra quidē vidimus, quòd solum virga percussa dedit aquas, easq;
ita copiose & superabundanter, vt in modum torrentium magno im
petu egredientes aquæ sese accumulauerint, & quasi torrentes rapi-
di de petra prosilierint. 24. Sed nunquid idem ipse poterit no-
bis dare apparatum cibi humani in hac solitudine, aut mensam variis
onustam cibariis parare, quibus solebamus in Ægypto saturari: pis-
cibus videlicet & carnibus, cucumeribus & peponibus, porrisq; &
aliis, quibus vescebamur in Ægypto? 25. Iccirco (quia hæc dixe-
runt murmurantes) audiuit ista dominus, & ad cunctas eorum mur
murationes attendit: distulit tamen aliquantulum punitionem,
quam eis pro murmuratione volebat inferre, volens prius implere
de quo murmurando ipsum tentauerunt, q̄ eos puniret: * & ira Dei
in modum ignis accensa est, atq; efferbuit contra populū Israeliticū

A

26 Quia non crediderunt in Deo: nec sperauerunt in salutari eius.

27 Et mandauit nubibus desuper: & ianuas cæli aperuit.

28 Et pluit illis manna ad manducandum:

B

✳ & panem cæli dedit eis.

29 Panem angelorum manducauit homo: ✳ cibaria misit eis in abundantia.

C

30 Transtulit Austrũ de cælo: ✳ & induxit in virtute sua Africũ.

31 Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata.

32 Et ceciderũt in medio castrorum eorũ, circa tabernacula eorum.

D

33 Et mãducauerũt & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis: ✳ nõ sunt fraudati à desiderio suo.

34 Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos.

35 Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit.

murmurantem,& furor magnus Dei exortus est contra populum.
26.Propterea ꝙ visis etiam tot miraculis, non crediderunt in dominum Deum suum,à quo tãta iam perceperãt beneficia, nec spem habuerunt in saluatione eius,in salute quã eis præstitit de manu inimicorum,nõ sperauerunt,ꝙ ipse qui eos saluauit, etiã nutrire esset potens:adeóq; ex præcedẽtibus signis nõ sunt in fide aut spe cõfirmati, vt magis ex acceptis beneficiis,prioribus sua ꝓcacitate mouerentur ad nouas murmurationes & tẽtationes,quẽadmodũ ex præcepta refectione aquæ de petra moti fuerunt, vt ciborũ peterent apparatũ.
27. Et videte quanta fuit ingratitudo, quanta impietas contra Deũ, pro carnium & Aegyptiorum ciborũ apparatu murmurare cõtra dominum,vbi cælestem panem haberent ex Dei dono ad abundantiã. Ecce enim multò antè q̃ ita murmurando carnes petissent,præceperat dominus nubibus quæ sursum sunt, vt in eis Dei virtute generatum mãna super terras demitterẽt,&velut portas cæli aperuit.28. Et pluit desuper panẽ qui naturę lege ex terra nõ solet ꝓgigni, hoc est, pluit illis desuper,&copiose demisit cibũ diuinitus præparatũ:quem
velut pluẽdo demisit,quoniã simul cũ rore descẽdebat desuper. De- Exo. 16.
scendẽte enim rore nocte super castra,descẽdebat pariter & man: ✳ pa Num. 11.
nem desuper missum qui non de terra iuxta naturã generatus fuerat,
sed in superiorib⁹ fuit diuina virtute format⁹, dederat eis dominus: Num. 16.
quo & cibauit eos annis quadraginta in solitudine,donec attingerẽt terrã habitabilem. 29. Panẽ ministerio angelico in supernis formatum,aut certe panẽ nõ humanum,nec naturali via de terra enatum, dederat Deus mãducare populo huic: ✳ cibos misit eis absq; omni labore suo & solicitudine,pręparatos in magna copia,ita vt quisq; q̃tũ posset edere,colligeret.Tali,inquam,miraculo iam illis panẽ dederat cælestem,ita mirabiliter,ita copiose, cũ pòst adhuc nauseantes peterẽt sibi mensam parari,& Aegyptios cibos exposcerẽt,panẽ suauissimũ de cælo demissum abiicientes,ad iniuriã diuini beneficii,cibũ leuissimũ illum appellantes,& animã suam aridam dicentes,ꝙ nihil e-
derent nisi manna.Quapropter nec mirũ fuit,si furor domini cõtra Num. 21.
ingratissimum populum efferbuit. 30. Voluit nihilominus implere desiderium murmurantium,priusquam exerceret in eos vindictam. Vnde ventũ australem qui antè iam flauerat de cælo,violenta sua ius-
sione transtulit,silere fecit atq; compescuit: ✳ & in virtute potentiæ Num. 11.
suæ(cui & venti & mare obediunt)adduxit Africum ventũ:qui egre Exod. 16.
diens à domino,arreptas trans mare coturnices detulit,&demisit in castra. 31. Et misit eis in maxima abundantia carnes coturnicũ, quẽadmodum puluis abundat super terrã : ita vt quomodo pluuia terrã operit guttis aquæ,sic visa fuerint castra Israelitarũ plena coturnicib⁹,& aues istas adduxit in maxima copia,quasi arenã quæ est in littore maris innumerabilis. 32. Et vt nulla esset difficultas populo,vtq; eorũ desideriis plenissime satis fieret,fecit Deus vt caderent coturnices istæ in medio castrorũ eorum,circa ipsa eorũ tabernacula, ne vllum in colligendo laborẽ insumerent. Volabant enim in aere duob⁹
cubitis altitudine super terrã ex omni parte castrorũ , itinere quan- Num. 11.
tum vno die potest confici:ita vt surgens populus toto die illo & nocte ac die altero,congregauerit coturnicũ maximam multitudinem: qui pariunt, decem coros, & siccauerunt eas per gyrum castrorum. 33. Et manducauerunt carnes iuxta concupiscentiã cordis sui,& saturati sunt valde,súntq; copiose satiati cibo cõcupiscentiæ suæ : attulit illis Deus quæ desiderauerãt & cõcupierant,murmurãtes: ✳ nõ sunt
passi defectum eius quod cõcupierant,datũ est illis abundanter quã- Ibidem.
tum vtiq; desiderare potuissent:non quidem propter hoc vt illorum expleretur desiderium,sed vt reipsa mõstraretur Dei omnipotẽtia, simúlq; ostẽderetur,male incredulos illos de Deo dubitasse. 34. Vbi autẽ ad ostensionẽ suæ potentiæ murmuratorũ satisfecisset desiderio,tũ voluit hacten⁹ dilatã iram aduersus impios manifestare. Itaq; cum adhuc escæ istæ carniũ essent in dentibus ipsorum , neq; adhuc defecisset cibus eiusmodi de ore eorũ,ecce furor domini concitatus est aduersus impios murmuratores,percussitque eos plagã magna.
35. Et interfecit in ira sua dominus pingues populi Israel, & electos ac superbiores ex populo ipse impediuit per mortẽ,& interfectione ꝓhibuit ne ingrederẽtur in terrã promissam patrib⁹ eorũ: impediuit

Ibidem.

36 In omnibus his pecca uerunt adhuc:
** & non crediderunt in mirabilibus eius.*

Hebre. 3. *37 Et defecerunt in va nitate dies eorũ: * & anni eorum cum festi natione.*

Num. 1.

*38 Cum occideret eos quærebant eum, & re uertebantur: * & di luculo veniebant ad eũ.*

Esaię. 28. *39 Et rememorati sunt, quia Deus adiutor est eorum: * & Deus ex celsus redemptor eorum est.*

40 Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua, mentiti sunt ei.

*41 Cor autem eorũ non erat rectum cũ eo: * nec fideles habiti sunt in testamento eius.*

42 Ipse autem est mise ricors, & propitius fiet peccatis eorum:
** & nõ disperdet eos.*

43 Et abundauit vt a uerteret iram suam:
** & non accendit om nem iram suam.*

44 Et recordatus est quia caro sunt:

quoq; à profectione, ne vltra possent proficisci cũ populo Dei, quo- E
niam prostrati fuerũt illic in deserto. Pingues enim, id est, dinites de
licatiores, & minus patiẽtes, qui ad murmura solẽt esse magis proni,
& electi atq; teneriores, qui hu' murmurationis potissimũ causa fue
re, à Deo iusta punitione interfecti sunt, propter peccatũ murmura-
tioois eorum, adeò vt ex horũ interfectione locus ille vocatus sit, se-
pulchra concupisceotiæ. 36. Io omnibus mirabilibus his & maximis
beneficiis, quibus illos Deus affecit, itémq; terribilib' prodigiis quæ
in eis ostendit, oõ suot cõuersi pleoo corde ad dominum, nec defic-
ruot à prauitate sua, sed adiecerũt peccatis prioribus alia posteriora
atq; peiora: * & post tot ac tanta mirabilia, quæ Deus pro illis exhi-
buit, oõ sunt firmati in fide & fiducia domini Dei sui, sed permãserũt
vt antè rebelles semper & increduli. 37. Et quooiã iocreduli fuerũt,
iusta dei punitiooe omnes prostrati sunt in deserto, intra tẽpus bre
ue quadraginta anoorum, propter vaoitatẽ, falsitatem, malitiã, & in-
credulitatem cordis sui: * & anni vitæ eorum cũ festinatione transie
rũt, intra tempus modicũ corpora murmurarorum omnium in de- F
serto prostrata sunt, ita vt ex infinita illa multitudine, quæ numerata
fuit per Moysen & Aaroo in deserto Sioai, nullus inueniretur in tẽ-
pore ingressus in terrã ꝓmissionis, nisi Iosue & Caleb: cæteris omni
bus (iuxta verbom domini) in deserto intra quadraginta annorũ spa
tium prostratis. 38. Similes erant peruersis pueris, qui donec virga
cæduotur, magna promittũt, & mores malos iurãt cõmutare in me-
lius: sed vbi cessauerit virga, ad ingeniũ redeuot, & solita mala studia.
Ita eoim & ipsi dum à Deo occiderentur, cõfugiebant ad Moysen &
Aaron, petẽtes pro se supplicari domino, tum cõfitebantur peccasse
se domino, nimirũ mortis timore perterriti, videbãtúrq; tunc ad ho
ram conuerti ad Deũ: * & quasi festinabãt studiose ad eũ, primo di-
luculo cõsurgentes: quemadmodũ solẽt qui in re qualibet soliciti &
diligẽtes existunt, primo mane cõsurgere. 39. Ac tum quidẽ, vexatio-
oe dante intellectum, didiceruot, ꝙ Deus solus esset qui eis posset in
malis omnibus ferre auxilium, quiq; paratus esset semper ad adiuuã-
dum potius q̃ ad perdendũ, si modo ipsi non se redderent indignos: G
* & cognouerunt experieotia docti, ꝙ altissimus dominus Deus eo-
rum verus esset redemptor & saluator, qui semper paratum sese mõ
strabat ad suscipiendum pœnitentes. 40. Et simulauerunt ore dilige
re se Deum, & illi velle de cætero, cultu debito famulari, atq; obedi-
eotiam & fidem præstare, & lingua sua falsa ac mendaci multa ꝓlli-
cebantur, quæ ex vero corde nõ procedebant. Timore eoim cõpul-
si, & ad euasionem periculi, nihil nõ promittebant. 41. Et quanquã
ore multa promittebant, nõ fuit tamẽ cor eorũ rectum ad Deũ, nec
fuit eorum voluntas syncera erga illum, neq; ex animo proponebãt
pristinam malitiã & infidelitatem relinquere: id quod subsequẽs sem
per resumpta murmuratio, vel inobediẽna aperte monstrabat: * oec
sunt inuenti fideles io testamẽto domini Dei sui, mẽdaces cõproba-
ti sunt in lege eius propter multiplices transgressiones suas. Nõ enim
obseruabant legem Dei, quã susceperant, & obseruare promiserant.
42. Qoantus autẽ huius populi tãta tamq; obfirmata fuerit malitia,
ipse tamen domious nõ obliuiscebatur suæ misericordiæ, seruabátq; H
illis quantũuis frequẽter lapsis ac relapsis, suam misericordiam: quẽ-
admodum ipse in se semper est misericors: & propitiũ se semper exhi
bebat peccatis eorũ, paratus illis dimittere peccatũ, quoties egissent
pœnitentiam: * & nõ penitus illos voluit disperdere, nõ illos omni-
no voluit exterminare, sed patribus incredulis in deserto ꝓstratis, fi-
lios fecit in illorum locũ exurgere, io quibus promissiones factas pa-
tribus adimpleret. 43. Et abundaoti ac superfluenti sua misericordia
fecit, vt auerteret iram suam à populo, vt nõ penitus vsq; ad interni-
tiooem vel deletionem populi desæuiret indignatio: * & nõ permi-
sit exæstuare vsq; ad perfectũ aut superexcessum furorẽ indignatio-
nis suæ, sed etiã repressit, ne in filios murmuratorũ grassaretur, vtq;
cõsisteret in punitione patrum: oeq; ipsis etiam patribus totam infe
rens vindictam, quam sua impietate nimia, nimirum rebelles comme
ruerant. 44. Habénsque se Deus in modum recordantis, attendit ad
fragilitatem naturæ & conditionis humanæ, ꝙ scilicet non pure es-
sent homines spiritualis naturæ, aut angelis similes, sed ꝙ carnem

A

** ſpiritus vadens & non rediens.*

45 *Quoties exacerbauerunt eum in deſerto, in iram concitauerunt eum in aquoſo.*

46 *Et conuerſi ſunt, & tentauerunt Deum:*

B ** & ſanctum Iſrael exacerbauerunt.*

47 *Non ſunt recordati manus eius, die qua redemit eoſde manu tribulantis.*

48 *Sicut poſuit in Aegypto ſigna ſua: & prodigia ſua in cāpo Thaneos.*

49 *Et conuertit in ſanguinem flumina eorū:* C *& imbres eorum ne biberent.*

50 *Miſit in eos cynomyam, & comedit eos: * ranam & diſperdidit eos.*

51 *Et dedit ærugini fructus eorum: * & labores eorum locuſtæ.*

52 *Et occidit in grandine vineas eorum:* D

** & moros eorum in pruina.*

53 *Et tradidit grandini iumenta:*

** & poſſeßionem eorum igni.*

54 *Miſit in eos irā indignationis ſuæ: indignationē & iram & tribulationē immißiones per angelos malos.*

geſtarēt in qua habitat ex correptione originali fomes prau⁹, lex pec
cati, praua ſenſualitas, vnde ad omne malū proni ſunt hoīes ab adole
ſcentia ſua, vnde habent vt ab omni virtute alieni, & ad omne bonū Rom. 7.
difficiles, ecōtrario in omne malū ſint proni ac faciles: quæ certe na- Gene. 6.
turalis ad malum inclinatio, non nulla eſt occaſio cōpatiendi & miſe & 8.
rendi, neq; iuxta extremam iuſtitiæ ſeueritatē vindictam exigendi à
natura fragili: * attēdit inſuper Deus, ꝙ homo res caduca & fragilis
ſit, ac modici temporis: cuius ſpiritus cum egreſſus fuerit à corpore,
non iterū poteſt reuerti per ſemetipſum, ſed mortuus ſemel homo
manet mortu⁹, donec virtute diuina reſuſcitabitur in nouiſsimo: ꝓ-
pter quod, non ita paratus eſt Deus mortē etiā tēporalē inferre pec-
cantibus, ſed frequenter diſsimulat, malēs diſsimulando tempus illis
cōcedere pœnitentiæ, ꝙ̄ ſubito opprimendo æternę perditionis eos
ſubmittere ſententiæ: * Vadens etiam eſt homo & non rediens, quo-
niam per ſe quidem à Deo poteſt recedere, & in malum ire: verū per
ſeipſum à malo ad bonū redire nō poteſt, niſi adiutus ſpeciali Dei au
xilio. Ex ſe enim habet, vt peccare poſsit: vt autē bene agere, non niſi
ex Deo. 45. Quàm multis vicibus legimus illos Deum ad iracundiā
ꝓuocaſſe in deſerto, per annos quadraginta: quoties ad indignatio-
nem cōmouerunt Deū in deſerto illo arido ac ſiticulo abſq; aquis,
vbi nō erant aquarum flumina. 46. Et cōuerſi ſunt ſemper ad malū,
poſtquā ſemel bene propoſuerant, pactū infringentes quod cū Deo
pœnitētes in afflictione inierant, & iterū tentauerūt, murmurantes,
ac ſigna intēpeſtiue pro ſua cupiditate fieri poſtulantes: * & Deum
ſanctum Abrahā Iſaac & Iacob patrū ſuorum, ad amaritudinem ſiue
iracundiā prouocauerūt, cui fideliſsimo corde adhæſerāt patres eo-
rum. 47. Nō ſunt recordati potētiæ eius, quam in ſignis admirandis
& inauditis prodigiis oſtenderat, in tempore quo eduxit patres eo-
rū de Aegypto, de poteſtate Pharaonis & ſeruorū eius, à quibus cru-
deliter affligebātur, & oneribus grauiſsimis opprimebātur. 48. Non
ſunt, inquā, recordati manuū Dei, quomodo exhibuit in cāpo Tha-
neos, in terra Aegypti, potētiſsima ſigna atq; prodigia, Pharaonem
& ſeruos eius decem plagis grauiſsimis percutiens, propterea ꝙ nō
vellet iuxta vocem domini dimittere populum eius. 49. Ipſe enim Exod. 7.
omnes aquas Aegyptiorum per manum Moyſi & Aarō, ſolius virgę
ictu, conuertit in ſanguinē, factūmq; eſt, vt omnes fluuii eorū & ri-
ui, paludes etiā & ſtagna ac lac⁹, in quib⁹ aqua pluuialis, vel alia quæ-
libet erat collecta, verterentur in ſanguinē, & cruor eſſet pro aqua in
omni terra Aegypti, vt nō poſſent Aegyptii bibere aquam fluminis.
50 Miſit inſuper in eos cōmixtionem muſcarum, & impleta eſt vni
uerſa terra Aegypti muſcis omnis generis, quibus terra vniuerſa cor Exod. 8.
rupta eſt, ac velut deuorata atq; conſumpta, afflictáq; vehementiſsi-
me: * fecit quoq; fluuios ebullire ranas, occupantes domos & omnia
penetralia Aegyptiorū, quibus grauiſsime fuerūt afflicti, aſcendenti- Ibidem.
bus illis in domum in cubiculū lecti, & ſuper ſtrata hominū, & in reli
quias ciborum. 51. Et dedit ærugini ſiue rubigini cōſumenti fructus
eorum, ſuſcitans corruptionem deuaſtantē, quæ abſumeret terræ na
ſcentia, ne haberent Aegyptii quæ ipſi ederent, vel iumēta eorū: * fe Exod. 10.
cit inſuper ſurgere locuſtas quæ operuerūt ſuperficiē terræ, & come
derūt in agris omnia in quibus laborē impenderant, corroſerúntq;
omnia ligna in agris, & impleuerūt habitationes Aegyptiorū. 52. Et
deſtruxit, ac infrugiferas reddidit vineas Aegypti, in grandine quam Exod. 9.
pluit Deus ſuper Aegyptum, per quā & percuſſa ſunt quæcunq; fue
rūt in agris, ab homine vſq; ad iumentū, & omnis herba agri percuſ
ſa eſt, & omnia ligna regionis cōfracta: * & arbores eorū fructiferas
ipſe mortificauit, & ſteriles reddidit per pruinam nocturnam prauæ
qualitatis, congelantem & corrumpentē ligna qualitate noxia. 53. Et
tradidit iumēta Aegyptiorū grandini, ad interfectionem: fecit eorū
iumēta omnia quæ in agris fuere inuenta, perire grādine: * & poſſeſ Ibidem.
ſiones eorū datæ ſunt igni deuorādæ. agri videlicet eorum, & omnia
quæ in agris inuenta ſunt. Siquidē grādo & ignis pariter mixta fere-
bantur circa terram diſcutientia fulgura, quibus tacta & conſumpta
ſunt quæ in agris erant. 54. Exercuit in illos iram indignationis ſuæ,
ipſo videlicet multiplicis punitionis effectu, patēter demōſtrans ſuā
aduerſum illos indignationem & iracundiā ſuam: * miſit quoq; eis

55 Viam fecit semitæ i-
ræ suæ, & non pepercit
à morte animarum eo-
rum, & iumenta eorũ
in morte conclusit.
Exod. 11. & 12. *56 Et percussit omne*
primogenitum in terra
AEgypti: ✱ primitias
omniũ laboris eorũ in ta
bernaculis Cham.
57 Abstulit sicut oues
populum suum: ✱ &
perduxit eos tanquam
gregem in deserto,
58 Et deduxit eos in
spe, & non timuerunt:
✱ & inimicos eorum
operuit mare.
Psal. 43. *59 Et induxit eos in*
mõtem sanctificationis
suæ: ✱ montẽ quẽ acqui
siuit dextera eius.
60 Et eiecit à facie eo-
rũ gentes: ✱ & sorte di
Gene. 12. & 15. *uisit eis terram, in funi-*
culo distributionis.
61 Et habitare fecit in
tabernaculis eorum tri-
bus Israel.

62 Et tentauerunt &
exacerbauerũt Deũ ex
celsum: & testimonia e-
ius non custodierunt.

63 Et auerterũt se, &
nõ seruauerũt pactum:
Iudic. 2. *✱ queadmodum pa-*
tres eorum cõuersi sunt
in arcum prauum.

immißiones & morsus punitionũ, per ministerium angelorũ, quo- E
rũ ministerio in huiusmodi inferẽdis De⁹ uti solet, & cuiusmodi ipsi
se libẽter immiscere solẽt, nihil tum cupientes q̃ hominibus nocere,
vel in spiritualibus vel in corporalib⁹ rebus: ✱ Terrores quoq; & in-
cursus horribiles misit in eos, per ministeriũ angelorũ malorum, vt
eos vehemẽter perterrefacerent. 55. Fecit viam semitæ iræ suæ, dire-
xit semitã indignationis suæ, viã rectam præparauit furori suo, nimi-
rum vt recta transiret furor, atq; indignatio eius penitus complere-
tur, nec cohiberetur amplius, ita vt etiã ab interfectione non absti-
nuerit, sed morte eos, & iumenta eorum peste crudeli feriens, inter-
fecit. 56. Et post plagas plures præuias, nouissimam superaddidit,
eámque grauissimam, qua percussit omne primogenitũ in terra Æ-
gypti, à primogenito Pharaonis vsq; ad primogenitum nouissimæ
humillimæq; ancillulæ, & omnia primogenita iumentorũ, ita vt nõ
esset domus in qua non iaceret mortuus: ✱ primitias omnis laboris
eorũ, primitias part⁹, primogenita quæ laboriosissimis partubus fue
rant enixa, percussit in tabernaculis Cham, id est, in domibus Ægy- F
ptiorum, quorũ Cham pater & principium extitit. 57. Et post hanc
plagã, eduxit dominus in manu valida & forti populũ suum, sicut pa
stor educit oues, absq; vllo eorum labore, absque pugna, absq; om-
ni molestia: ✱ & perduxit eos in desertum, extra captiuitatẽ Ægypti,
quomodo pastor gregem oniũ educit de stabulis in pascua. 58. Et de-
duxit eos in fortitudine sua, antecedens eos per columnã ignis & nu
bis, in bona spe & cõfidentia & gaudio: & non timuerunt egredien-
tes, protectorẽ & propugnatorem habentes tam potentissimum do
minum: ✱ & eorũ aduersarios Ægyptios, cum obstinato animo inse
quuti fuissent ad se reuocandũ, Deus miraculo stupẽdo inuoluit flu-
ctibus maris, demergi fecit in profundum. 59. Et post annos mul-
tos, introduxit populum suum istum in terrã quam promiserat pa-
tribus eorũ, in loca mõtosa quę ipse sibi sanctificare voluit, & suo po
pulo dare ad habitationẽ: ✱ loca (inquã) mõtosa, quæ acquisiuit dex-
tera eius, quæ ipse tanquã victor & triumphator manu potẽti quasi
iure belli obtinuit, & tradidit populo suo. Nec enim filii Israel in gla G
dio vel arcu suo possederunt terrã promißionis: sed dextera Dei pu
gnãte pro eis, gẽtes robustissimæ de terra deletæ sunt, in quorũ locũ
ipsi introducti sunt. 60. Eiecit nanq; Deus in fortitudine manus suæ
pugnans pro populo Israel, gẽtes multas & fortissimas, deleuítq; eos
& consumpsit de terra, videntibus illis: ✱ & in sortẽ atq; hæreditatẽ
diuisit eã populo suo: iuxta quod promiserat patribus, dicens, Vobis
& semini vestro dabo terrã hãc: diuisit, inquam, filiis Israel, per Iosue
filiũ, Nũ, in funiculo diuisionis, quomodo solẽt terræ mẽsurari, vni-
cuiq; tribui suam sortem secundum funiculum aßignando. 61. Fe-
citq; dominus in habitationibus eiectarum gentiũ, in illarum ciuita
tibus & locis, habitare duodecim tribus Israeliticas, plantauítq; eas
ibi, & instituit in locum illorum veros terræ possessores & dominos,
vt ibi firmam suã mansionem ponerent, domósq; ædificarent, & fi-
lios ac filias procrearent, tanquã in terra sua: quomodo solet arbor in
terra, in qua plãtata est, sese firmare radicitus, quasi in loco proprio.
62. Verũ quemadmodum ab initio semper se peruersos & inobediẽ H
tes exhibuerunt, ita & tum non cessauerunt à sua impietate: sed iux-
ta malitiam antiquam tentauerunt dominum Deum suum, nondum
in Deo post tanta percepta beneficia confidentes, nondum fide ple-
na illi adhærentes: & ad iracundiam prouocauerũt Deum altissimũ,
à quo tanta iam perceperãt bona, & de quo tam multa audierãt à pa
tribus signa narrata: & legem eius nõ custodierunt, pactũ Dei quod
pepigit cum eis, nõ obseruauerunt. 63. Et auerterunt se, post mortẽ
Iosue ac seniorum, nouis exurgẽtibus qui nõ cognoscebãt dominũ,
nec viderant opera eius, & nõ seruauerũt pactum quod patres eorũ
pepigerant cum Deo, polliciti semper illius cultum & obedientiam
custodire: ✱ quemadmodum fecerunt patres eorũ, ita & filii cõuersi
sunt in arcum prauum, exhibuerunt seipsos tanquam arcum malũ &
inutilẽ, facti sunt serui praui, rebelles & inutiles: ita vt quemadmodũ
malus arcus sagittanti non seruit ad libitum, quantũuis sit artis peri-
tus, nec sagittam mittit quo ille destinauerit: sic nec illi fideles seruos
se exhibuerunt optimo domino, neq; quę ipse vellet perficiebãt, sed

A *64 In iram concitaue-*
runt eũ in collibus suis:

✱ & in sculptilibus suis
ad æmulationem eum
prouocarunt.
65 Audiuit Deus &
spreuit, & ad nihilum
redegit valde Israel.

66 Et repulit taberna-
B *culum Silo: ✱ taberna-*
culum suum vbi habita
uit in hominibus.
67 Et tradidit in capti
uitatẽ virtutem eorum:
✱ & pulchritudinem
eorũ in manus inimici.
68 Et conclusit in gla-
dio populum suum:
✱ & hæreditatem su-
C *am spreuit.*

69 Iuuenes eorum come
dit ignis: ✱ & virgines
eorum non sunt lamen
tatæ

70 Sacerdotes eorũ in
gladio ceciderunt:
✱ & viduæ eorum nõ
D *plorabantur.*

71 Et excitatus est tan
quam dormiens domi-
nus: ✱ tanquam potens
crapulatus à vino.

72 Et percussit inimi-
cos suos in posteriora:
✱ opprobrium sempi-
ternum dedit illis.

quod eorum eligeret voluntas praua .64. Ad iracundiam concita-
uerunt Deum in extructione excelsorum, nonum cultum instituen
tes secundum similitudinem gẽtium idololatrarum, quem Deus nõ
pręceperat: qui ob hoc tabernaculum fieri pręceperat, ne loca alie-
na extruerent, essẽtque vnus omnibus orationis locus ad tabernacu
lum, vt vnus erat omnium dominus: ⁎ quódq; grauiꝰ erat, etiam ido
la sculptilia vel fusilia artificis manu fabricata, coluerunt, iuxta ri-
tus gentium, vnius Dei cultu postposito: sicq̃ue ad indignationem
Deum mansuetissimum superabundanti sua impietate prouocarũt.
65. Attendit deus ad opera eorũ pessima, & ascenderunt mala hęc o-
mnia in aures eius, tanquam vindictam clamantia aduersum illos: &
per vindictam iustitię suę spreuit, cõtempsit, abiecit, ignobiles reddi
dit, & cõculcari permisit eos: populúmq; suum Israeliticũ quem antè
ita magnifice glorificauerat, valde humiliauit atq; annihilauit, dans
illos in manus alienigenarum per circuitũ, faciẽsq; eos tributarios,
& grauissima seruitute sinens opprimi. 66. Locũ quoq; tabernaculi
qui à tempore Iosue fuerat in Silo, in sorte Ephraim ipse abiecit: nec Iosue.18.
vltra in Silo voluit cõmorari, vt non esset amplius locus orationis &
sacrificii in Silo: ⁎ locum, inquam, sui tabernaculi, vbi inter homines
habitauit, in quo elegerat mansionẽ suam, & specialẽ exhibuerat suĩ
præsentiã, vt illic adoraretur, inde loqueretur, vota quoq; & sacrifi-
cia illic acciperet à populo suo. 67. Et permisit in captiuitatem veni-
re arcã sanctam, quæ erat spes & fortitudo populi Israelitici, in qua
maxime cõfidebãt, & per quã sperabãt cõtra inimicos assequi victo
riam: ⁎ atq; hanc arcam (quæ erat populi Israelitici decor pulchritu- 1.Reg.4.
do, ornatus, & gloria) propter pręsentiã diuinitatis in ea sese exhibẽ-
tis populo, permisit capi in bello à Philistæis alienigenis, & abduci in
regionem Philistæorũ .68. Neq; hoc solum, verumetiã de populo Ibidem.
plurimi gladio interfecti sunt: Nam vna illa vice, quãdo arca domini Exo.10.
capta fuit, plaga magna facta est in populo, cecidertúntq; triginta mi-
lia peditum: ⁎ & hęreditatẽ suam, populũ quem in peculium suũ ele-
gerat, valde abiecit atq; humiliauit sub manibus inimicorũ suorum.
69. Iuuenes eorũ fortes & robusti, ferro & igni absumpti sunt, & in
exardescẽte igne hostilis iracundię interfecti sunt: ⁎ & virgines eorũ
interfectas nõ vacabat nec libebat iuxta consuetudinẽ lamentari, nõ
præstabãtur mortuis virginibus solitæ funeris põpæ, tũ propter ni-
miam populi consternationẽ, tum propter nimiam multitudinẽ abs
que misericordia interfectarum, tum propter metũ maioris mali in-
stantis, adornante vnoquoq; fugam pro salute sua: dum quisque ma
gnum putauit, si suæ possẽt vitæ consulere: nec erat otium, neq; ani-
mus lamẽtationibus vacare, aut defunctis solita funeris præstare ob-
sequia. 70 Sacerdotes eorũ gladio interfecti sunt, quemadmodũ vi- 1.Reg.4.
delicet Ophni & Phinees, ambo filii Heli sacerdotis, ceciderunt die
vna, capta arca domini: ⁎ & viduæ defunctorũ virorũ in prælio non
plorabantur, nõ deflebãtur, vti solet fieri. Nimius enim terror om-
nes inuaserat, & tãta erat vnicuiq; suæ formidinis miseria, vt nemini
liberet aut etiã vacaret alterũ quantumuis proximũ plangere: quem-
admodũ fieri solet in rebus desperatissimis & summa miseria, quãdo
tanta est vnicuiq; sua miseria, vt nec frater fratris, nec filius patris ha
beat rationẽ aut sollicitudinem .71. Attamen non imperpetuũ hæc
ira permãsit super populũ domini, neq; diu hostes passus est gloriari
de victoria, neq; inultos permisit: sed post tempus modicũ, is qui an
tè dormire visus fuerat, & nihil agere pro sua gloria, cœpit suas vires
ostendere, quemadmodũ cũ homo exurgẽs à somno, ad solita redit
opera: ⁎ factus est tanquã homo fortis, postquã abscessit crapula vi-
ni, qui ad tempus crapula vini oppressus grauissimum somnum dor
miẽs nihil agebat, sed vino edormito, atq; digestione cõsumpta, ex-
urgit potẽtior, vino scilicet instauratus & calefactꝰ. Ita se Deus post-
quam ad tempus modicum dissimulauerat, distuleràtq; vindictam in
impios hostes populi sui, fortior apparuit ad vltionẽ .72. Et percus-
sit inimicos suos Philistæos plaga pessima, in secretiori parte natiũ, 1. Reg.5.
ita vt cõputrescerent prominẽtes extales eorũ, pręter quod innume
ram multitudinem hominũ in singulis ciuitatibus interfecit, dũ cir-
cunduceretur arca eius: ⁎ opprobrio sempiterno, ĩ hac punitione tã
fœda & abominabili plaga affecit eos. Merito enim hoc in perpetuũ

73 *Et repulit taberna-*
Iosue.18. *culum Ioseph, & tribũ*
Ephraim non elegit.

74 *Sed elegit tribum*
Iuda:
✳ montem Sion quem
dilexit.
75 *Et ædificauit ſicut*
vnicornium ſanctificiũ
ſuum:

✳ in terra quam fun-
dauit in ſæcula.
Rom.11.

76 *Et elegit Dauid ſer*
uum ſuum:
1.Reg.6. *✳ & ſuſtulit eum de*
gregibus ouium, & de
poſt fœtantes accepit e-
um.
77 *Paſcere Iacob ſer-*
Exo.20. *uum ſuum, & Iſrael*
hæreditatem ſuum.
78 *Et pauit eos in inno*
centia cordis ſui:
✳ & intellectibus ma-
nuum ſuarum deduxit
eos.

illorum ceſsit ruborem atq; confuſionem ſempiternam, ꝙ ita miſe E
randa plaga cæſi fuiſſent à Deo Iſrael, quem ſpernebant, & cuius po-
pulum oppugnabant aſsidue .73. Repulit tamen tabernaculum Io-
ſeph, id eſt, tribum Ephraim filii Ioſeph nõ elegit, vt habitaret in ea,
& manſionẽ figeret in ea tabernaculi ſui. Nã licet primum tempore
Ioſue locus tabernaculi fuiſſet in Silo, in ſorte Ephraim filii Ioſeph,
nõ voluit tamẽ dominus illic habitationẽ ſibi conſtitui, nec ſtabilem
templi locum: neque etiam illic voluit ſtabile perdurare regnum, v-
bi tamen prius regnauerant Saul & Hieroboam .74. Sed tribum
Iuda elegit, vt in ea templũ ędificaretur nomini ſuo, eſsétq; in ea prĩ-
cipatus regni: ✳ maxime autem Hieruſalem, vbi erat mõs Siõ, quem
dilexit, & quem elegit vt in eo templum ſibi ædificaret, illícq; adora
tionis locum conſtitueret, vtq; eam faceret ciuitatem regiam & præ
cipuam populi Iſraelitici.75. Et ædificauit in terra Iuda ſanctuarium
ſuum, templũ ſanctum ſuum, in quo ſibi offerrentur ſacrificia legiti-
ma: ad modũ vnicornium zelans pro puritate & ſolitudine habitatio
nis ſuæ, nolẽs aliũ Deum præter ſe, in hoc templo quod ſibi ędifica F
rat, coli vel adorari, neq; plures ſibi habitationes permittẽs cõſtrui,
ſed vnicam iſtam chariſsimam habens, neq; trãſiens de loco ad locũ,
ſed ſtabiliter ſemel electũ templi, & cultus ſui locũ abſq; mutatione
cuſtodiens: ✳ idque fecit in terra Iuda, quã fundauit, ac ſtabiliuit pro
cultu ſuo in æternum, vbi perpetuo coleretur atq; adoraretur (quan
tum quidem ex ipſis erat electione, cuius ſine pœnitẽtia & retracta-
tione dona ſunt atq; electio) ſi nõ illorum impediſſet male grata infi
delitas: ✳ Fundauit inſuper eam in ſæcula pro habitatione ſua, quate
nus figura erat Eccleſiæ ſanctę, in qua habitationẽ ſuam perpetuã ha
biturus eſt Deus vſq; in conſummationem ſæculi: ✳ Aut quia donec
vetus illa Synagoga perſtaret cum ſuæ legis ritibus & veteri taberna
culo, non alius erat locus deputandus diuino cultui.76 Ex hac quo-
que tribu Iuda, ex omnibus filiis Iſrael elegit Dauid ſeruũ ſuum quẽ
per Samuelẽ vnxit in regẽ populi ſui, reprobato Saule, de tribu Ben-
iamin: ✳ quem & tulit è paſcuis paſcentem greges ouium patris ſui, à G
pecorum cura ad populi regimen eum ſublimando: accepítq; eum &
aſſumpſit ad regiam dignitatẽ, ab ouium fœtarum cura, quas ſeque-
batur, atq; tanta humilitate ad tam magnificã euexit regalis faſtigii
dignitatem, 77. Ad hoc, inquam, aſſumpſit eum ab ouium cura, vt in
modum paſtoris regeret & gubernaret Iſraelem, populum domini,
quem in hæreditatẽ & peculium ſibi modo mirabili elegerat ex om
nibus gentibus: vt qui prius patris ſui paucarũ ouium in humilitate
extiterat paſtor, iam innumerabilis populi in regia maieſtate glorio-
ſus fieret moderator.78. Ipſe verò innocens à domino & ſimplex vo
catus, qualis vocatus erat talis permanens, pauit, rexit, ac gubernauit
ſubditos ſibi populos in ſimplicitate & innocẽtia cordis ſui, in pace
& cultu Dei, quanta potuit diligentia, fideliter illos gubernans: ✳ &
in prudentia operũ ſuorum dux illis fuit, ducatũ illis bonum præſti-
tit in cultu Dei, ſapienter omnia agens, & in omnibus prudẽter ſe ge
rens, ex Dei gratia, ad quæcunque pro ſalute populi fuiſſet egreſſus.
H

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXVII.

VErſu.1. Attendite popule meus. Duo verſus primi, quaſi pro introductione Pſalmi ſunt poſiti, tanquam ex ore domini loquentis, cum verſus omnes ad finem vſq; ſubſequentes non ſint vox domini, ſed Prophetæ ipſius, ab ore domini inchoatũ ſermonem proſequentis. Mirum autem videtur, ꝙ hic dicat dominus ſe aperturum os in parabolis, & loquuturũ propoſitiones ſiue ænigmata, cum Pſalmus totus pene omni difficultate careat, & nuda tantũ proponatur rerum geſtarũ hiſtoria abſque vlla difficilium ſenſuum verborũ inuolutione. Poteſt verò huic quæſtioni pluribus rationibus ſatis fieri. Primo, ſi dicamus omnem ſermonem Dei quantumuis lucidũ & clarum, eſſe tamen parabolã & ænigma, mundo & iis qui ſunt in mundo incredulis, quoniã videlicet
1.Cor.2. animalis homo nõ percipit quæ ſunt ſpiritus Dei, & neſcit intelligere: quoniã ſpiritualiter examinari debent quę ſpiritualia ſunt: ipſe verò caro eſt, & nõ ſpiritus. Amplius verò, quę in hoc Pſalmo dicuntur, tametſi in ſe ſecundũ ſuperficiem cõſiderata facilia videantur, & obſcuritate carentia: tamen ſi ad rationẽ diuinæ prouidentiæ atq; prædeſtinationis referãtur, vere maxima ſunt ænigmata, mirandæ parabolæ, quæ hoc Pſalmo ꝓponuntur. Si enim preſsius intueamur, profundiúſq; cõſideremus, populũ hunc Iſraeliticum ſecundũ carnem, tam ſemper rebellem & inobedientẽ permãſiſſe in dura ſua ceruice, à primo die quo cœpit illis loqui Moyſes, vſq; dum in eis habitauit domi-

A nus voluisse tamen Deum hunc tam pertinacē,& durissimum populū præ omnibus gētibus ita pe
culiari electione seligere,& tam gloriosis portentis in eo clarificare suam dexteram, nec tot offen-
sis,tot murmurationib^9 adduci potuisse,vt penitus populum illū deleret, adeò vt post innumeras
rebelliones etiam florido regno,sub Dauidis manu, illos adornaret:huius, inquam rei cōsideratio
nem quis non dicet ænigmaticā? quis non obscuritate plenā? quis lucide rationem eius capere po-
terit?Item ꝙ solam tribū Iuda elegit,tabernaculi prioris loco repulso,Silo videlicet reiecto,& ele-
cta Hierusalē pro ædificatione templi, atq; constabilitione regni , non sunt hæc absq; obscuritate.
Item,ꝙ dauid minimū ,de post fœtantes ad regnum elegit,præteritis principibus & potentibus po
puli,& alia huiusmodi multa. Denique,quoniā proponuntur veteris historiæ gesta, nō propter hi
storicæ narrationis literā,sed ad posterorum cōmotionem & instructionem,vt ex iis quæ patribus
cōtigerant,discant posteri,quomodo timeant dominū,& recedant à malo:&quoniam hæc omnia 1.Cor.10
(iuxta Apostoli testimoniū)in figura facta sunt nostri,recte parabolæ ista dicuntur: quoniā simili-
tudines proponuntur & figuræ veteris historiæ,quæ posteris vt typus & figura præcesserūt,in qui
bus veritas debeat cōpleri . Erat quoq; perpetua illa rebellio populi Israelitici contra dominum in
deserto,signū ac typus eius quod postmodū incarnato domino in propria venienti cōtigit,vt à suis
nō reciperetur,sed pateretur cōtradictionē grauissimam, vsq; ad ignominiosissimæ mortis oppro
B brium . Quod autē in secūdo versu habetur,Loquar propositiones ab initio:in Græco pro propo Hebr.12.
sitionibus,habetur προβλήματα,quod proprie significat quæstiones difficiles & dubitabiles,de quib^9
potest disputari:& capitur nonnunquā vt sit sermo quilibet habens obscuritatem,difficultatem la
tentem,& occultā considerationē veritatis. Vnde.B.Hieronymus ex Hebræo vertit, ænigmata an
tiqua,& sanctus Euangelista Matthæus præsentem locum adducens, habet , Eructabo abscōdita à
constitutione mundi.¶ Versu.5.Narrātes laudes domini. Participium istud narrantes, cum iis quæ
sequuntur,cōtinuari debet ad finē versus tertii præcedentis,hoc modo, Patres nostri narrauerunt
nobis narrantes laudes domini,&c . Versus autē quartus, veluti per parenthesim accipitur interie-
ctus, ¶ Versu .7. Vt cognoscat generatio altera. Elucidatio interpretatur in generationibus subse-
quentibus,vt significetur,Deum mandasse Israelitis,docere filios suos,vt cognoscerent generatio- Psal.21.
nes subsequentes edoctæ à patribus,opera magna Dei. Altiori tamē intellectu,recte populus Chri
stianus intelligi potest ista generatio altera,de qua in Psal.21.Legimus Annunciabitur domino ge-
neratio ventura,& annunciabunt cœli iustitiam eius populo qui nascetur,quem fecit dominus.Pro
hac autem generatione scripta sunt gesta omnia veteris testamēti , quemadmodum aperte testatur Roma.15
Paulus Apost.dicens,Quæcunq; enim scripta sunt,ꝓpter nostram doctrinā scripta sunt,vt per pa 1.Cor.12.
C tientiā & cōsolationem scripturarū spem habeamus.Item in alia Epistola,Omnia in figura cōtin-
gebant illis(patribus videlicet antiquæ generationis)scripta sunt autem ad correptionem nostram,
in quos fines sæculorū deuenerunt.Cui expositioni satis fauet,quod ex Hebræo vertit Felix,vt co- 1.Ioan.2
gnoscat generatio nouissima.Recte enim generatio nouissima dicitur populus in plenitudine tem 1.Cor.10
poris,in ætate vltima(quę nouissima hora est,quasi occidēte mundo)genitus,qui est populus Chri
sti fideliū,in quem fines sæculorū deuenerunt,quósq; nouissima occupauit hora quotidie præsto-
lantes aduentum domini.¶ Versu.11. Et non est creditus cum Deo spiritus eius.Non est hic sermo
secundum Latinitatis vsum admodum proprius : tamen interpres reddidit,vt in Græco legitur οὐκ
ἐπιστώθη μετὰ τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ : quod ad verbū redditur,Nō creditus est cū Deo spiritus eius,hoc est,
nō est fidelis inuentus cū Deo spiritus eius, vel fidelis probatus. Clarius autē ex Hebræo vertit Hie
ronymus,Et nō credidit Deo spiritus eius. Et Felix,Et nō fuit fidelis cum Deo spiritus ei^9.¶ Versu
12.Filii Ephrem,intendentes & mittentes arcum,conuersi sunt in die belli. Versum istum in Eluci
datione secundū prouerbialem & similitudinariam loquutionem intelleximus, sumpta compara-
tione à temerariis & gloriosis pugnatoribus, per filios Ephrem generaliter accipiētes filios Israel,
eo quod in tribu Ephraim primū omnium locus fuerat diuino cultui deputatus, à duce populi san
cto Iosue,fixo tabernaculo domini in Silo: qui locus est in sorte Ephraim, vbi & permāsit vsq; ad
D mortem Heli sacerdotis,quādo capta fuit arca domini. Sed & Saul de tribu Beniamin,rex prim^9 fi Iosue.18.
liorum Israel,ibidem legitur regnasse in Galgala:& post diuisionē regni Salomonis:insuper Hiero 1.Reg.4.
boam in Sichem,in monte Ephraim . Vnde nō immerito ob hanc precellentiā,potest tot^9 popul^9 1.Reg.10
filiorū Israel nuncupari ab illis sic præeminētibus: maxime cum in malā partem,inq; contemptū & 3.Reg.12.
reprehensionē rédit sermo (quēadmodum fit hoc in loco) eo ꝙ omnis illa dignitas & primitas sit
à Deo abiecta. Vnde & locus tabernaculi in Silo desertus fuit post tēpora Heli sacerdotis,& regnū
Saulis reprobatū fuit,Regnum quoq; Hieroboam,qui idololatria fœde cōtaminauerat Israelē,per 3.Reg.15.
duos quos erexit vitulos,post mortē filii penitus euersum legimus,ita vt nec anima,remaneret de
semine eius.Propter quas causas,etiā in fine Psalmi dicitur, Tribum Ephraim nō elegit,sed tribum
Iuda.Sic itaq; cōuenienter totus Israeliticus populus per Ephraim intelligitur. Verū quod nos ex-
posuimus secundū similitudinem & comparationem,alii exponunt secūdū sensum historialem, di
centes in hoc versu significari,ꝙ filii Israel,ob suam prauitatem , quantumlibet essent armati & pe-
riti rei bellicæ, terga tamen hostibus dederunt, & in prælio fuerūt superati,quoties per infidelita-
tem deserebant dominū. Verum ista sentētia nō satis huic loco videtur opportuna, nisi forte dica
mus,quod postea prolixius dicturus est iam obiter præiudicasse. Alii verò cladem illam intelligunt
qua percussi sunt filii Israel,cum contra Dei mandatū post murmurationē ascenderūt ad populum
terræ promissionis,dicente Moyse,& cōtestante eos,Nolite ascendere,quoniā non est domin^9 vo Num.14
biscum, ne corruatis corā inimicis vestris : propter quod, nec hi obedientes voci domini,cæsi sunt

ab Amalechite & Chananæo,& in fugam turpiter conuersi.¶ Versu.15.In campo Taneos. Primũ E
illud est in hoc Psalmo aduertendum,quod frequens admodum est eiusdem in eodem versu repe-
titio, ita vt pars secunda, expositio sit partis prioris : quod licet in aliis Psalmis frequens sit, in hoc
tamen specialius atq; frequentius vsuuenit,item & in aliis fere historialibus,qui posterius suo loco
exponentur.Cõsidera in hoc Psalmo,in ipso statim ingressu versum primũ, Attendite popule me⁹
legem meã,quod est pars prima:&,Inclinate aurẽ vestram in verba oris mei,quod est pars secũda:
quantum abinuicẽ differunt?Minimũ. Item versu sexto, Et suscitauit testimoniũ in Iacob,& legẽ
posuit in Israel:vtraq; pars eandẽ habet sententiam.Iterúmq; versu.13 Non custodierunt testamen
tum Dei,& in lege eius noluerũt ambulare. Ac rursum versu.31.Et pluit super eos sicut puluerẽ car
nes,& sicut arenam maris volatilia pẽnata. Atq; ita per temetipsum cõsiderare poteris in reliquis.
Ita ergo & in proposito versu,idem esse dicimus,quod priori loco dicit terrã Aegypti,ac posterio
ri campũ Thaneos,Tanis enim(teste Strabone lib.17.)maxima in ostio, quod Tanniticũ vocatur,
ciuitas fuit , cuius etiã meminerunt Ptolomæus & reliqui Geographi,fuitq; ciuitas regia Aegypti.
Esaie.19. Vnde apud Esa.cap.19. principes Aegyptiorũ appellantur principes Taneos. Stulti facti sunt prin
cipes Taneos,sapientes cõsiliarii Pharaonis,dederunt consiliũ insipiens. Et iterum,Stulti facti sunt
principes Taneos:ab hac ergo ciuitate regia,nobili & insigni, tota Aegypt⁹ accipit appellationem.
Quod autẽ terra Aegypti campus dicitur, puto propter fœcunditatẽ & pulchritudinem terræ, sic F
Gene.13. eam fuisse appellatã, Vnde Gene.13. vbi de separatione agitur Abrahæ & Loth, data optione Loth
ab Abraham,legimus, ꝙ eleuatis oculis viderit omnẽ circa regionem Iordanis, quæ vniuersa irri-
gabatur antequã subuerteret dominus Sodomã & Gomorrhã,sicut paradisus domini, & sicut Ae
gyptus venientibus in Segor: vbi manifeste cernitur quàm amœna terra habita fuerit Aegyptus,vt
simul etiã cum paradiso mereatur in cõparationem adduci , secundũ speciẽ pulchritudinis & fœ-
cunditatis: id quod ex Nili habebat irrigatione,quemadmodũ paradisus ex fonte qui ebulliebat in
Gene.2. medio eius.¶ Versu.27.28.& 29 Et mandauit nubibus desuper, &c. Et pluit illis manna, &c. Panẽ
angelorum,&c. Hic interponitur miraculum mannæ, quasi simul factum cum miraculo datarum
Num.11. carniũ,cum tamen ex historia libri Numerorũ manifestissime cõstet,multo antè filios Israel man-
na vsos fuisse,q̃ tentatio ista & murmuratio pro carnibus fuisset exorta,imò occasionẽ sibi sume-
bant murmurationis ex ipso manna,dicentes.Nihil aliud vident oculi nostri,nisi man. Anima no-
stra nauseat super cibo isto leuissimo . Quod ergo hic in narratione murmuris pro carnibus inter-
ponitur datio mannæ,nõ ita accipiendũ est,quasi eodem tempore hęc cõgerint: sed quasi ad ex-
aggerationem malitię & peccati murmurantiũ,interponitur insigne beneficiũ quod antè iam acce
perant: quoniam videlicet tali pane accepto de cælis,absq; suo labore & molestia,speciali miraculo G
angelorũ ministerio formato, adhuc pro corruptilibus vilibúsq; carnibus murmur excitarent con
tra dominũ.¶ Notandum autẽ pro versu.29.quod vbi nos habemus, Panem angelorum manduca
uit homo, Chald.translatio habet, Cibum qui descendit de habitaculo angelorũ, comederunt ho-
mines. Ex quo alia potest accipi intelligentia, præter eam quæ in Elucidatione posita est, de pane an
gelico ministerio formato. Quæ tamen expositio satis est verisimilis, eo ꝙ soleat Deus huiusmodi
miracula per angelorũ ministeria perficere. Vnde nõ est dissimile vero , in hoc tam præclaro mira-
culo adfuisse ministeriũ angelicum. Paraph.autem Chald.ideo angelorum indicat appellari cibum,
quia nõ de terra, sed desuper descendit in terrã: quam etiam expositionẽ paucis in Elucidatione in
dicauimus, tametsi priorẽ vt præcipuam præeligimus, ¶ Versu 47. Nõ sunt recordati manus eius,
die qua redemit eos. Ad complendum sentẽtiam nostræ huius lectionis, videtur necessario subau-
diendum verbum aliquod, cum quo ablatiuus die, iungatur, hoc modo, Non sunt recordati manus
eius, quem ostendit vel exhibuit die qua redemit, id est: tempore liberationis eorum. Ex lectione ta
men Græca similiter atq; Hebraica, posset per genitiuũ verti, absq; vllius verbi subauditione, hoc
modo, Non sunt recordati manus eius, diei qua redemit eos. Nam hoc pacto, non nisi repetendũ
foret ex parte priori verbum recordati sunt. Atque ita sane ex Hebræo verterunt Hieronymus ac
Felix. ¶ Versu 50. Misit in eos cynomyiam, & comedit eos. Beat⁹ Hierony. locum præsentẽ tractãs H
in Epistola ad Suniam & Fretelam, scribit in hunc modum, Cœnomya, non, vt Latini interpretati
sunt, musca canina dicitur, per y Græcam literam κυνόμυια, sed iuxta Hebraicã intelligentiam per œ
diphthongum debet scribi, vt sit κοινόμυια, id est, omne genus muscarum: sed Aquila πάμμυιαν, id est,
omnimodam muscam interpretatus est. Hæc Hieronymus, Veruntamen Græci codices omnes
constantissime & maxima consonantia etiã nũc cernuntur habere, κυνόμυιαν, per y Gręcũ, nõ per œ
diphtongum. Et lectio Psalterii Romani aperte habet muscã caninam. Quantum verò ad dictio-
nem Hebraicam quæ hoc loco ponitur, arob, sciendũ est ꝙ à diuersis diuersimode redditur. Beatus
enim Hieronymus, & hoc in loco: & in Exodi historia, sæpius vertit omne genus muscarũ, vel mu
scam omnis generis. Felix in textu simpliciter muscam vertit: ad marginẽ autem dicit, omne genus
muscarũ & volatilium pessimorum commixtum. Alius, turbam insectorũ reddidit, alius mixtionẽ
ferarum syluestriũ, Alii verò muscam, venenatã dicunt significari. Alii verò dicunt, vocabulũ He-
braicum prædictum significare mixtionẽ . Vnde ereb zere in prima , & segol in secunda significat
diuersorum populorum commixtionem, vt Exod.12. Sed & vulgus promiscuũ innumerabile des-
cendit cum eis. Omnes omnium sententias recensuimus, vt videat lector, neutram lectionem esse
prorsus contemnendam : tametsi quod dicit Hieronymus de omnimoda musca , videatur pro-
babilius, quàm de musca canina, quantum ad Hebraicam attinet veritatem. ¶ Versu .55. Viam fecit
semitæ iræ suæ. In Græco clarius aliquanto dicitur, ὡδοποίησε τρίβον τῇ ὀργῇ αὐτοῦ : vbi quod apud nos

A dicitur per orationē, viam fecit, in Greco simplici vocabulo dicitur ὡδοποίησεν, quod significat viam
facere, vel viam parare: estq; sensus, Viam pręparauit, viā fecit semitę iræ suę, vt sit semitę casus da-
tiui: quod clarius vertit Felix ex Hebræo, Direxit semitam iræ suæ. Beatus autē Hieronymus vertit
Muniuit semitam furori suo, videlicet vt nō cessaret, nec declinaret ira ipsius, sed pergeret desæuire
vsq; ad internitionem & mortē, qui hactenus tantum plagis citra mortem Aegyptius aflixerat. Sic
autem dicitur homo parare viam suæ iracundiæ, & semitam eius rectam facere atq; dirigere, quādo
illam decreuit ad plenū effundere, nec vltra cohibere: quēadmodum econtrario, quoties ira cōpe-
scitur, dicere commode possumus, viam illi vel illius semitæ seu cursui esse obstructam & impeditā
videlicet vt transire ad plenū non posit. Quod autē in fine versus dicitur, Et iumenta eorū in mor
te conlusit: exponi potest de plaga pestilentiæ, qua (vt scribitur Exodi nono capite) mortua fuerunt Exod. 9.
animantia Aegypti: peste à Deo immissa. Cui apte concordat, quod ex Hebræo vertit Hieronym⁹,
Animantia eorum pesti tradidit. Et Felix, Iumenta eorum in pestem conclusit. ¶ Versu 56. Et per-
cussit omne primogenitum in terra Aegypti, primitias omnis laboris eorum. Expositioni nostræ,
quam in Elucidatione dedimus, per primitias laboris intelligentes primogenitos partu laboriosis-
simo editos, & primitias partus in quo est dolor maximus, attestatur versio Hieronymi ex Hebręo
quæ sic habet, Percussit omne primogenitum in terra Aegypti, principium partus in tabernaculis
B Cham. Cæterum, ꝙ habitationes Aegyptiorum, tabernacula Cham appellantur, inde est, quoniā
filius Cham fuit, Mezraim (vt legitur decimo capitulo Genesis) à quo Aegyptii & nomen, secun- Gene. 10.
dum Hebręorum appellationem, & originē duxit. Nam Aegyptus, Hebręis appellatur Mezraim.
¶ Versu. 61. Et excitatus est tanquam dormiens dominus, tanquam potens crapulatus à vino. Hu-
ius lectionis assignatur duplex intelligentia. Secundum priorem, comparatur Deus homini à som-
no exurgenti, qui prius crapula vini fuerat obrutus, omníque virtute priuatus, & in somnum gra-
uem vini violentia præcipitatus: quemadmodū accidere solet iis qui nimio vino sese ingurgitarūt;
qui postquā vino edormito, atq; per somnum digesto euigilant, iterum viribus resumptis valentes
fiunt. Quam expositionē indicat Elucidatio, & cōfirmat versio beati Hiero, ex Hebræo quę sic ha
bet, Et euigilauit quasi dormiens dominus, quasi fortis post crapulā vini: quod alius quidam para-
phrastice ita ex Hebræo explicauit, tanquā vir qui excusso sopore vini vociferatur. Secundū verò
intelligentiam alterā, comparationem facimus cū homine vino inebriato: verū non ita vt ei vires
ob hoc deficiant, sed potius vt ei vires accrescant & animus. Frequenter enim euenit, imò familiare
est, vt ii qui ante gustatū vinum sobrii existentes patientiā monstrant, mox vbi vino fuerint accen-
si, exurgant ad vindictā. Nam (vt scite quidam gentiliū dixit) vina parant animos, ac pauperum etiā
C faciunt cornua sumere. Atq; huic intelligentiæ cōsonat, quod habet versio Felicis, Et excitatus est,
vel surrexit, tanquā dormiens dominus, velut potens exultans præ vino, aut exultās à vino, vel qua
dam exultatione cantans vel vociferās. ¶ Versu 62. Et percussit inimicos suos in posteriora. Chald.
Para. sic habet, Et percussit infestos eis vel molestantes eos, hæmorrhoidibus, in posteriora. Hi-
storia verò ex primo lib. Regum est manifestissima de plaga Philistinorum in secretiori parte na-
tium, & quomodo ad euasionem pœnæ, anos aureos ex diuinorum consilio fecerūt, gratia placan 1. Reg. 5.
di dominum: quod certe in maximam illis incredulis cessit confusionem. Alioqui nisi tam esset ma 1. Reg. 6.
nifesta historia, potuisset sermo secundum similitudinem accipi, vt in posteriora percutere idem
intelligeretur, quod vltione aliqua & punitione castigare, maxime cum confusione & opprobrio:
sumpta à pueris cōparatione, qui cum praue quid egerint, in posteriora cæduntur, quod illis in ma
gnam apud coætaneos cedit confusionē. Posset itaq; cōmode per hanc in posteriora percussionē,
ignominiosa illa Dei punitio significari. ¶ Versu. 75. In terra quam fundauit in sæcula. Elucidatio
triplicem indicat intelligentiā. Quod autem secundo loco dicitur, de firmitate & stabilitate Eccle
się, quæ est vera Iudæa, verisimilius videtur, maximéq; ex intentione Prophetę: qui semper in finē
Christū respiciebat, quoties de venturis faceret sermonē. ¶ Versu. 76. De post fœtantes accepit eū.
Sermo iste, Latinis admodū infrequēs est, videlicet cōiungēdo duas præpositiones adinuicē, absq;
D cōiunctione media, Interpres tamē proprietatē sermonis (quæ & in Hebræo & in Græco sic repe-
ritur) maluit similiter retinere, quàm sermonis formā mutando, à proprietate originalis lectionis
abscedere. Beatus tamen Hierony. ex Hebræo vertens, mutat hanc loquendi formā. Sic enim legit
Tulit eum de gregibus ouium, sequentē fœtas adduxit eum. Et Felix, Ab insequendo effœtas addu
xit illum: vel de post fœtantes adduxit. Sententia difficultatē nullam habet, nisi forte quis interro-
get, quur specialiter dicatur de post fœtantes acceptus. Nōnne enim æque sequebatur post ouicu-
las omnes, totius pastor gregis, etiā eas quæ fœtæ nō erāt? Facile verò per se quilibet intelligit, hoc
ideo dictum fuisse, ꝙ fœtarum ouium specialem curā gerant pastores, ne quid aduersi eis accidat,
vtq; partū obseruent, si nondū pepererunt: aut si partu sunt liberæ, vt agniculis teneris impendant
solicitudinem. Vnde & apud Esaiam, vbi de Christi (vt ita loquar) pastoratu fit mentio, singularis Esaię. 40
etiam fœtarum cura exprimitur. Sic enim legimus, Leuabit agnos in sinu suo, fœtas ipse portabit.

LXXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

*Psalmus iste lamētatio est fidelis populi, in maxima desolatione & dissipatione cōstituti, veluti in eo sta
tu, in quo erant sub illustri Antiocho. Vnde primi Machabeorū septimo, huius Psalmi versus tertius
adducitur, tāquam in illo tempore impletus. Et omnibus historiā Machabæorū memoria tenētibus per-
spicuum est, si vnquam aliàs, tūc maxime fuisse omnia quæ in Psalmo isto dicuntur impleta. Itaque, secundum*

histori alem hanc sententiam, querimoniam proponit populus domini in angustia huiusmodi positus, aduersum E
gentium nationes, à quibus patiebatur grauia, quorũ & crudelitatẽ ipso statim Psalmi initio cõmemorat vsq;
ad versum quintum, vnde Deũ precatur finem facere iracundiæ aduersus populũ suum, eámq; potius in alie
nigenas & incredulas nationes sanctorum impios oppressores effundere, orans Deum non recordari peccata
populi sui præterita, sed afflictis nimium, largiri potius misericordiam, & in misericordia opportunum au-
xilium, ipsis suis persequutoribus reddita vltione, pro gloria nominis sui, vt desinant blasphemare Deum, &
populum eius conculcare, promittens Deo liberatori populi sui pro gratiarũ actione, confeßionem laudis æter
nam. Aptißime autem hic Psalmus applicari poterit fideli populo sub lege noua, ab exteris nationibus patiẽti
grauia: quẽadmodum nostris temporibus, per singulos fere annos solet accidere. Plenißime autem adimplebũ-
tur hæc omnia tempore persequutionis illius grauißimæ, quam Antichristus ille impius suscitabit aduersus
Ecclesiam Dei, & omnes electos eius.

SEPTVAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam:
✱ & polluerunt templũ sanctum tuum:

✱ posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam.

Esaiæ.1. *2 Posuerunt morticina seruorum tuorum escas volatilibus cæli:*

Threno.4. *✱ carnes sanctorũ tuorum bestiis terræ.*

3 Effuderunt sanguinẽ ipsorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem:

✱ & non erat qui sepeliret.

4 Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio & illusio iis qui in circuitu nostro sunt.

5 Vsquequo domine irasceris in finem?
✱ accendetur velut ignis zelus tuus.

6 Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt:
✱ & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt.

7 Quia comederunt

DEus, gẽtes idololatræ, nationes barbaræ & incredulæ, in
quibus nõ est fides, neque scientia nominis tui, animo
hostili venerunt in hæreditatem tuam, armorum virtu F
te obtinuerunt populum tuũ, & ciuitates nostras vt vi
ctores occupauerunt: ✱ templum sanctum tuũ, quod in
nobis erat tuo cultui deputatum, ipsi coinquinauerunt abominatio-
nibus suis, quas fecerunt in eo, item & vasa omnia quę in ministeriũ
templi & sacrificiorum exhibitionem fuerant Deo consecrata, pol-
luerunt, vsibus prophanis ea deputantes, aut certe idolorũ cultibus:
✱ denique ciuitatẽ tuam electam Hierusalẽ (quam elegisti tibi ex om
nibus locis ad inhabitationẽ) similem fecerunt tugurio extructo ad
pomorũ custodiã: sicut vmbraculũ in vinea, aut tuguriũ in cucume-
rario, quæ post fructus decerptos deserunt, aut deserta per semetipsa
collabuntur. Ita enim pene deserta facta est ciuitas tua sancta, multis
interfectis, plurimísq; in captiuitatẽ abductis, sedétq; iã sola, & quasi
vidua ac derelicta secundũ comparationẽ multitudinis eorũ à quib⁹
antè fuit inhabitata. 2. Tantã autem in populũ tuũ exercuerũt tyran-
nidẽ, vt nec sepulturæ tradere voluerĩt, nec tradi permiserint corpo
ra interfectorũ: sed morticina siue cadauera eorũ dederunt in cibum G
auibus quæ volitãt in aere: ✱ corpora seruorũ tuorũ posuerũt in escã
bestiis terrę, insepulta & inhumata relinquẽtes in plateis atq; in agris
corpora eorũ, ita vt venientes aues cæli & bestiæ terræ, eorũ carnes
mãducarẽt, 3. Effuderũt sanguinẽ seruorũ tuorũ vndique per circui-
tum ciuitatis tuę Hierusalem, tanq̃ aquam, in abundantia maxima vt
flueret tanq̃ riui sanguis, nec ampliori tangebantur misericordia sæ-
uißimi hostes super effusione sanguinis, q̃ si effudissẽt aquã pro san
guine: ✱ & nõ erat qui interfectis sepulturæ impẽderet obsequiũ, tũ
ꝓpter nimiã interfectorũ multitudinẽ & remanentiũ paucitatẽ, tum
ꝓpter hostiũ metũ, qui nõ patiebant sepulturæ tradi peremptorũ ca
dauera: sed in plateis ea iacere voluerũt, & in agris, ad terrorẽ cętero
rum, & suæ gloriæ ostentationẽ. 4. Facti sumus in opprobriũ & irri-
sionẽ vicinis nostris, ita vt nos subsannẽt, irrideãt, cõtemnãt, atq; lu
dibrio habeãt alienigenæ nationes, quæ in circuitu nostro habitant,
gaudẽtes in afflictionibus nostris, & cũ gaudio nobis exprobrantes. H
5. Tu verò domine (à cuius volũtate toti pẽdemus, de cui⁹ manu om
nem hanc punitionẽ suscepimus, sciẽtes ꝙ nõ nisi tua ꝓuida permis
sione ista nobis eueniãt) quousq; tandẽ iram hãc tuã sines perdurare
aduersum nos? ✱ quandiu patieris indignationem hanc exæstuare &
flagrare cõtra nos, ad modũ ignis cõtinuo gliscentis, vorantísq; om
nia, ac sese cõtinua voratione augmentantis? 6. Vtinã piißime pater,
vel nunc tandem relaxares à nobis vltricem manum tuã, & ꝓpiti⁹
factus populo tuo in illas potius gẽtes vim brachii tui extẽderes, quę
te nõ agnoscunt, quæ tibi nõ credunt: ✱ & in regna incredula, barba-
rásq; nationes, in quibus idololatria viget, & nulla est cognitio nomi
nis tui, quæ te nõ adorant, nõ colunt, non inuocant: vtinã aduersum
huiusmodi magis cõuertas potentiam tuam, & manum tuã super il-
los aggraues, quemadmodũ olim fecisse te cognouimus: populũ au-
tem te agnoscentem, te vnicum colentẽ, solita benignitate aspicias.
7. Admodũ verò iuste hæc illis præstare poterit vltio tua, propterea
ꝙ populum tuum Israeliticũ, quem tu tibi in peculium elegisti ex o-
mnibus gentibus, ipsi penitus consumpserunt, & velut exossauerunt

A *✳ & locum eius desolauerunt.*

8 Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum: ✳ cito anticipent nos misericordiæ tuæ: ✳ quia pauperes facti sumus nimis.

9 Adiuua nos Deus
B *salutaris noster, & propter gloriã nominis tui Domine libera nos: ✳ & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.*

10 Ne forte dicant in gentibus, vbi est Deus eorum? ✳ & innotescat in nationibus corã oculis nostris.

C *11 Vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est: ✳ introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.*

12 Secundũ magnitudinem brachij tui posside filios mortificatorum.

D

13 Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum:

✳ improperium ipsorum quod exprobrauerunt tibi Domine.

14 Nos autem populus tuus & oues pascuæ tuæ, confitebi-

atque commanducaueruot: ⁎ & locũ habitationis eius desolatũ fecerunt absque omni gloria, absq; omni gaudio, absqoe habitatorum multitudioe: aliis gladio & igni trucidatis: aliis io captiuitatẽ abductis, omnibus verò spoliatis & miserè conturbatis, ac cõsternatis animo. 8. Ne aspicias Domine ad peccata nostra antiqua, quibus in generationibus præcedẽobus à dieb⁹ antiquis te frequẽter nimiũ irritauerũt & exacerbaueruot patres nostri, quorũ nũc iniquitates, tuo iusto, licet occulto, judicio portamus: neq; etiã proprias oostras iniquitates, quas in prioribus annis à te declinãtes cõmisimus, aspicias: ⁎ potius autẽ nos præueoiant magnæ & multæ miserationes tuę, potius memor esto solitę misericordiæ tuæ, vt per eã nobis parcas, quibus per iustitiã non aliud competit q̃ vindicta: ⁎ verè enim iam humiliati sumus, afflicti, & attenuati valde, nimiúmq; cõtempti, abiecti & miseri facti somus, ita vt in exẽplum simus & in opprobriũ cunctis nationibus. 9. Mitte verò in tanta humilitate positis nobis auxilium de tribulatiooe, ô Deus saluator noster, nostra salus vnica, & libera nos de manibus inimicorũ nostrorũ propter honorẽ & gloriã nominis tui: ⁎ & peccatis nostris patrúmq; oostrorũ exhibeto te propitium, vt vltionẽ misericorditer remittas, secundum iustitiam debitã, propter tui oominis gloriã. Erit enim magna in hoc tui nominis & tuæ potẽtiæ glorificatio, si populum tuum de inimicorum opprimentium manibus liberaueris, ipsos autẽ oppressores iusto tuo iudicio, digna vltiõe fueris psequutus. 10. Ita fac nobiscum Domine misericorditer, vt non dicãt in nationibus incredulis, vbi est Deus illorũ? quur illos oon saluat de manibus oostris? quare nõ defendit (si potẽs est vt prædicatur) populũ suum, à qoo colitur? vt non sic blasphemetur propter nos nomen sanctũ tuũ: ⁎ potius verò innotescat, manifesta fiat, & palàm se exhibeat inter nationes iocredulas, nobis aspicientibus, vltio tua. 11. Vltio, inquam, & vindicta sanguinis seruorũ tuorũ, qui crudelissimè ab hostib⁹ illis absq; omni misericordia effusus est: manifesta (inquã) fiat hæc vltio contra inimicos coram oculis nostris, nobis vidẽtibus, itémq; & cunctis per circuitum nationibus, vt desinant blasphemare, cũ manifestam conspexerint vltiooem manus tuæ, neque vltra dicant irrideores, vbi est Deus eorũ? cũ te in pondere vindictæ tuæ præsentem persenserint: ⁎ ad quam tẽ vt flectaris facilius, attẽde, obsecrám⁹, pio oculo ad gemitus eorũ qui adhuc fortè relicti sunt de tanta clade populi, qui nũc in grauissima captiuitate ex intimis cordis affectibus ad te emittũt gemitus atq; suspiria: ne hunc gemitũ repellas, ne auerseris, ne abiicias ignita & doloris plena suspiria, quin potius ita ad te introeant, ita à te excipiantur, vt ab illis flecti te patiaris. 12. Et licet iã patres gladio assumpti sint, nec de his ad vitã reuocãdis spes aliqua oobis sit, vsq; in diẽ resuscitatioois nouissimæ: attamen, pro reliquiis populi tui, pro filiis ioterfectorum, & morte crudeli in manu hostiũ absumptorum, te deprecamur, vt secũdum magnitudinem brachii tui, secuodum infinitã potentiæ tuæ magnitudinẽ, adiicias animum ad possidendum reliquias istas pauculas filios interfectorũ illorũ, oos pauperes seruos tuos, qui too munere de tãta clade sumus superstites, & reliquiæ pauculæ de tã ingenti populo residuæ: ⁎ Attẽde quoq; ad orphanos & pupillos relictos in populo tuo, ex parentum nece, & solita tua miseratione patrem te illis exhibe: quoniã pater es orphanorum, & pupillorũ adiutor. 13. Vicinis autem nostris, id est, gẽtibus idololatris, quæ sunt in circuitu nostro, quæ nobis omnis nostræ calamitatis fuerunt authores, secundũ iustitiæ tuæ æquitatẽ & ordinatiooẽ, redde punitionem condignam & vltiooẽ perfectam (cuiusmodi est septupla punitio) io sinu eorũ, in retributiooẽ videlicet & præmium eorum quæ crudeliter egerũt in populum tuum, & in sanctum oomẽ tuum: ⁎ redde (inquam) illis secundũ vel propter improperia ipsorũ, quibus exprobrauerũt tibi Domine propter cootẽptum, ignominiã & opprobria, quibus (partim verbis, te blasphemando, partim factis, tua sancta conculcãdo, & omnia prophanaodo) tibi fuerũt iniurii & contumeliosi. 14. Nos autẽ, qui sum⁹ populus tuus & oues pascuæ tuæ, qui aliũ præter te Deũ nõ colimus, qui aliũ præter te pastorẽ & rectorẽ ignoramus, qui nostram omnem spem & solicitudinem in te proiicimus, & à te pasci semper, regi, & gubernari optamus, dabimus tibi cõfessionẽ laudis &

Psal. 67.
Psalm. 9.

mur tibi in sæculum.

15 *In generatione & generationem, annunciabimus laudem tuam.*

gratiarũ actionis, in sempiternum. 15. Annunciabimúsq; & prædica- E
bimus laudes tuas in omnes generationes, & in omnia sæcula imper
petuũ, cum tu nobis liberationis postulatæ ꝓ tua bona volũtate præ
ſtiteris beneficium. In aduersis quoque & prosperis, quicquid tan-
dem tibi de nobis placitum fuerit disponere, semper læti seruiemus
tibi, & in gratiarum actione perseuerabimus semper, in patientia
præstolantes salutare tuum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXVIII.

VErsu 1. Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam. Cum Psalmum hunc volumus nobis o-
rationis formam efficere contra insultus Turcarum, aliarúmq; infidelium nationum, non a-
lia re opus est, q̃ vt per Hierusalem, hæreditatem domini, & populum eius intelligamus san-
ctam Ecclesiam, quæ est Hierusalẽ vera, vtpote cuius prior illa erat tantum figura. Habet autẽ Psal-
mus iste ferè argumentum commune cum Psalmo. 63. maxime quantum ad initiũ. Vterque enim à
querimonia incipit, & hostium crudelitatem depingit. Attamen in hoc Psalmo nulla fit prærerito-
rum Dei beneficiorum specialis commemoratio, sed in supplicatione & gratiarum actione finitur.
Ille verò, circiter mediũ, aliquot Dei beneficia populo olim exhibita singulariter narrat, ac deinde F
orando & gratias agendo, vt hic præsens, concludit. Videtur insuper præsens hic Psalmus maioris
calamitatis, q̃ prior ille, facere mentionem: vt ille magis videatur tempori captiuitatis Babylonicæ
conuenire, hic verò potius persequutioni sæuissimæ illustris Antiochi. ¶ Versu eodẽ, Posuerunt Hi
erusalem in pomorum custodiam: Significatur non aliud, q̃ desolatio ciuitatis olim celeberrimæ.
Dicitur enim pomorum custodia, tugurium vel domuncula ad custodiã pomorũ extructa quem-
Esaiæ.1. admodum in vineis fieri solet: quæ vel destruitur, vel deperit atq; collabi permittitur, facta absque
habitatore, vbi fructus fuerint collecti. Eodem hoc modo loquendi vsus est Esaias, primo capite
suæ Prophetiæ, in prædicendo desolationem populi. Sic enim ait, Terra vestra deserta, ciuitates ve-
stræ succensæ sunt igni, Regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur sicut in va
stitate hostili. Et derelinquetur filia Siõ, vt vmbraculum in vinea, & sicut tuguriũ in cucumerario,
& sicut ciuitas quæ vastatur. ¶ Versu 8. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Expo-
suimus in Elucidatione principaliter de peccatis patrum, qui præcesserunt. Cui consentit quod ha-
bet Chald. Parap. Nec cõmemores nobis iniquitates nostras, quibus deliquimus à principio. Vnde
Thre. 5. & Hieremias in Threnis plorãs, ait, Recordare domine, quid acciderit nobis Patres nostri peccaue
Iob. 3. rũt, & nõ sunt: & nos iniquitates eorũ portauimus. Et sanctus Tobias, Et nunc domine (inquit) me-
mor esto mei, & ne vindictã sumas de peccatis meis, neque reminiscaris delicta mea, vel parentum G
meorum. Nam pro parentum peccatis puniri filios, manifestum est ex plerisq; scripturarum locis,
id quod aperte ipsemet dominus cõtestatur legẽ ferens (ego inquit) sum domin⁹ Deus tu⁹ fortis ze-
Exod.20 lotes, visitans iniquitates patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderũt
me: & faciens misericordiam in milia, his qui diligunt me, & custodiunt mandata mea. Veruntamẽ
sub iniquitatibus antiquis possumus intelligere etiam peccata propria, ætate minori patrata, delicta
Psal. 23. videlicet adolescentiæ, de quibus in alio Psalmo dicitur, Delicta iuuentutis meæ & ignorantias me-
as ne memineris. Pro eo autem quod habet nostra lectio, Cito anticipent nos misericordiæ tuæ:
beatus Hieronymus vertit, Cito occupent nos misericordiæ tuæ, quia attenuati sumus nimis. Et
Felix, Festina, præueniant nos miserationes tuæ, quoniam pauperes vel attenuati sumus nimis:
quæ eandem habent intelligentiam. ¶ Versu 10. Et innotescat in nationibus, coram oculis nostris.
Quomodo in aliis aliquot locis, ita & hoc in loco faciendum est, videlicet vt finem huius versus
cum principio sequentis connectamus, ad complendum sententiam, hoc modo, Et innotescat in
nationibus coram oculis nostris vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est. Nomen enim vl
tio, quod ponitur in versu vndecimo, suppositum esse debet verbi innotescat, quod in præcedenti
versu locum habet. Quam connexionem manifeste cernuntur habere exemplaria Græca, itémq;
versio Hieronymi ex Hebræo, quæ sic habet, Nota fiat in gentibus ante oculos nostros vltio san- H
guinis seruorum tuorum, qui effusus est. Sic & Paraphrasis Chal. Manifestetur in populis, vt videa-
mus ipsi vltionem sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est.

LXXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus hic eiusdẽ ferè argumenti est cũ præcedenti. Postulatur namque in eo omnipotẽtis Dei auxiliũ cõtra aduersantiũ nimias oppressiones: & vt efficacior sit postulãtiũ oratio, vetus Dei beneficiũ erga populũ suum proponit: sub vineæ similitudine exprimẽs, quomodo olim gloriose eductũ de AEgypto transtulerit in promissionis terrã, ibiq; multiplicauerit & glorificauerit super omnes per circuitũ nationes: cui nũc in prædam fiat omnibus hostibus per circuitum, quemadmodum vinea, vbi diruta fuerit maceria, ab omnibus transeuntibus cõculcatur, atque etiam à bestiis agrorum & syluarum effoditur, dissipatur, atque exterminatur. Propter quod, versu decimoquinto, ac deinceps, Deus oratur, ne vineam suam tam gloriose olim plantatã, prorsus deserat: sed vt conuersus perficiat quod cœpit in vinea sua: inimicis fugatis, atque ad nihilũ redactis. Vbi ex temporali saluatione & reparatione hæreditatis (vt alias frequẽter solent sancti Prophetæ) trãsiens Psalmista ad spiritualem generis humani liberationẽ, Messiæ meminit, & aduẽtus eius, quem virum dexteræ Dei, & filium hominis appellat, nimirum secundum diuinam naturam, verum & consubstantialem

A patri Deum, & secundũ humanã, verum hominẽ natum de homine: postulant, vt per hunc restituãtur in suo tẽpore omnia, & salus veniat humano generi, vt per eum fideles instructi & saluati, imperpetuum in eius cultu in sancta Ecclesia persistant. Itaq; Psalmus iste, qui secundum suum initium atque etiam consequentẽ decursum, non videtur nisi temporalem liberationem postulare, in fine tandem spiritualem spectat, veràque & potissimam liberationem, sine qua nihil est omnis salus in tẽporalis. Neque verò hoc videri poterit inconueniẽs, illis qui in sacris Prophetarum vaticiniis vel sobriè sunt versati. Est enim iste à tẽporalibus ad spiritualia, à singularibus ad vera trãsitus, in illis frequentissimus. Atque hac etiã de causa arbitror ego, in titulo huius Psalmi præscriptũ esse (iuxta cõmunem Græcorum atque Latinorum lectionem) in finem pro iis qui commutabuntur, quos in Psalmo. 44. diximus esse populũ fidelem nouæ legis. Ad hos enim finis psalmi & præcipua spectat intentio. Aut (iuxta Hebraicã lectionem) pro liliis, quod diximus in eandem cõuenienter intelligi significationẽ. Sũt enĩ lilia, animæ fideliũ in sancta Ecclesia, quos huius Psalmi finis & nouissima intẽtio (vt diximus) respicit.

SEPTVAGESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Qui regis Israel intẽde: ✳ qui deducis velut
B *ouem Ioseph.*

2 Qui sedes super Cherubim:

✳ manifestare coram Ephraim, Bẽiamin & Manasse.

3 Excita potentiam tuam, & veni: vt saluos facias nos.
C
4 Deus, conuerte nos: ✳ & ostẽde faciẽ tuã, & salui erimus.

5 Domine Deus virtutum quousque irasceris super orationem serui tui?

6 Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachry-
D *mis, in mensura.*

7 Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris: ✳ & inimici nostri subsannauerũt nos.

8 Deus virtutum conuerte nos: ✳ & ostende faciem tuam, & salui erimus:

MAgne Deus, pastor, gubernator, & rector fidelis populi tui, attẽde ad gemitus & orationes nostras, quas fundimus ante conspectũ tuũ: ⁎ tu qui in bonitate tua ducẽ te præbes populo tuo, quẽadmodũ pastor deducit oues, ante eas gradiẽs, ad ducatũ itineris, eisq; defensionẽ præbens ab omnibus nocere volẽtibus, & salutaria vitæ pascua cõmonstrans, quẽadmodum pastor ante oues graditur, defenditq; eas, & bona deducit in pascua. 2. Tu domine qui in maiestate tua secundũ magnificentiam gloriæ tuæ sedem habes in summis beatorum spirituũ in cuius signum & testimonium veritatis, super propiciatoriũ quondã elegisti sedẽ tuam, inter duo Cherubim, alis suis obumbrãtia propiciatoriũ archæ, vnde respõsa dabas, teq; populo tuo præsentẽ mõstrabas: ⁎ veni (inquã) de sublimi sede tua, & manifestũ te fac, præsentemq; exhibe, in ostẽsione gloriæ tuę, in cõspectu omnis populi tui, coram omnibus te colentibus. Ephraim videlicet, Bẽiamin & Manasse, vbicunq; locorum, & in quacunq; tandem sorte consistant. 3. In suscitatione potẽtiæ tuæ, in ostensione omnipotẽtis virtutis tuæ veni & accede ad nos, vt de malis maximis & pessima inimicorum tyrãnide quibus premimur, saluos facias nos. Tu enim vnus es, qui nos possis omnipotẽti tua virtute saluos facere ab omnib⁹ malis nostris, nec præter te est siue in cælo siue in terra alius. 4. Tu nos domine, ad te cõuerte, vt totam mentẽ, totúmq; affectum, & quicquid in nobis est, ad te valeamus cõuertere, quo ad percipiẽda tua beneficia simus idonei. Si enim tu cõuertas nos, cõuertemur ad te: ⁎ vultúmq; tuum benignum & amicum aspectũ, quo in filios tui soles aspicere, cõuerte ad nos, & ostẽde nobis te placabilẽ iterũ conuersus ad nos: & te respiciẽte, te miserẽte, salui erimus. Solus enim respectus misericordiæ tuæ, salutẽ præstat miseris, quacunq; oppressis calamitate. 5. Quousq; verò tu, ô domine Deus angelicorum exercituum, & omniũ virtutum, omnísq; fortitudinis dominator, quasi iratum te demõstrabis precibus seruorum tuorum? quousq; vultũ auertes: quãdiu velut obsurdesces ad clamorem nostrũ? quãdiu exaudire differes, nec imples quæ postulamus? Ecce multum iam tẽpus est, quod in afflictione humilitatis nostræ perseueramus ꝙ perstamus in orationibus, clamantes ad te, nec sentimus auxiliũ. 6. Comedere nos facis in dolore & lachrymis panẽ nostrum, & potũ misces nobis cum dolore ac lachrymis, in mẽsura maxima, & nimium abundanter. Nam propter nimiã miseriam, quæ tua permissione super nos venit, etiã ipsa corporis refectio (quæ solet oblectationem adferre) dolorẽ habet atq; tristitiã: nec vlla omnino res est corporalis, in qua nobis vlla possit esse oblectatio. 7. Permisisti nos fieri gẽtibus quæ sunt per circuitum nostrũ, in cõtradictionem atq; cõtentionẽ, ita vt de nobis inter sese ipsi certarẽt & cõtenderent adinuicem, singulis nos sibi in seruitutem rapere festinantib⁹: ita vt nũc hic populus, nũc ille, nostri occuparet dominiũ: ⁎ & aduersarii nostri infideles habitãtes per circuitũ, vidẽtes nos ita à te derelinqui, ita in prædã hostibus dari, turpiter cõtẽpserunt & irriserũt nos. 8. Tu verò domine De⁹ cælestiũ exercituũ, & omnis virtutis atq; fortitudinis author, gratiæ tuæ operatione nos ad te cõuerte: ⁎ faciẽ tuã benignus exhibe nobis, ꝙ nũc videris à nobis tenere auersam: iterũ nos tuo placabili vultu ad cõmiserationem aspicias, & salui fiemus ab omnibus angustiis & necessitatib⁹ nostris. Quo enim tu benigne aspicis, & faciẽ dirigis, nõ potest illuc non venire salus &

Threo. 5.

9 *Vineam de Ægypto transtulisti:*

Deut. 4.

✱ *eiecisti gentes, & plantasti eam.*

10 *Dux itineris fuisti in conspectu eius:*

Exod. 13. Exod. 23. & 33.

✱ *& plantasti radices eius, & impleuit terrã.*

2. Reg. 17. 3. Reg. 4.

11 *Operuit montes vmbra eius:*

✱ *& arbusta eius cedros Dei.*

12 *Extendit palmites suos vsque ad mare: & vsq; ad flumen propagines eius.*

13 *Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam?*

14 *Exterminauit eam aper de sylua:*

✱ *& singularis ferus depastus est eam.*

15 *Deus virtutum conuertere: respice de cælo, & vide:*

✱ *& visita vineã istã.*

omne bonũ: quemadmodum vbi corporeus sol aspectũ sui luminis B
dirigit, mortua viuificantur omnia. 9. Quo verò sis ad miserendum
pronior, faciliúsq; tuam potentiã nostra flectat oratio, recordare do
mine, quãta olim gloria & dignitate tuũ populũ præeminere fecisti
omnibus, quãdo patres nostros filios Israel, populũ illũ Israeliticum
eduxisti de Ægypto, de domo seruitutis & fornace ferrea, ad modũ
agricolæ qui vineam de loco incommodo transfert sua diligẽtia ad
locum alium cõmodiorem, quẽ voluerit. Ita enim tu velut agricola
bonus, populũ illum (qui in modũ vineæ, late alteq; suos ramos emi
serat, & in maximã moltitudinẽ excreuerat) De Aegypto, loco affli-
ctionis & laboris voluisti trãsferre: ✱ atq; vt hãc de terra Ægypti euul
sam vineã in loco plãtares lacte & melle manãte, in terra cõmodissi-
ma atq; delicatissima, pro qua iuraueras patribus eorũ, eiecisti gẽtes
septẽ fortissimas ante cõspectum eorum, Euæũ, Iebusæũ, Gergezeũ,
Æthæũ, Amorrhæũ, Chananæum, & Pherezæum: illisq; tua poten-
tia eiectis, in loco illorum firmiter radices agere & secure habitare
fecisti populũ tuum, atq; in eo filios ac filias progignere, & animalia F
nutrire, domos habitationésq; ædificare. 10. Exhibuisti te ducẽ itine
ris ante faciẽ populi tui, & cum de Ægypto eos educeres in mirabi-
libus ostentis tuis, & tũ in deserto in columna nubis per diem, & co
lũna ignis per noctẽ, gradereris ante eos, ac postremo cum præmit
teres ante eos angelum tuũ in terrã, quam dare volebas eis, vt gentes
fortissimas terram incolentes eiiceret ante faciem eorum, vt absq; la
bore acciperẽt repromissam terram: ✱ túq; ipse plãtasti, & firmasti ra-
dices eius, dãs ei firmam & securã habitationem in terra illa: & vinea
ista impleuit terram vniuersam, quam accepit in possessionẽ. Creuit
enim populus valde, & inhabitauerũt terrã in multitudine maxima,
à Dan vsq; Bersabee, sicut arena quæ est in littore maris. 11. Ad tan-
tam autẽ excreuit celsitudinem, tam in sublime ascendit vinea ista, vt
sub vmbra eius requiescerent & abscõderentur etiã mõtes excelsi, ita
vt multis regnis & principatibus per circuitũ imperaret, emineretq;
gloriosior, omnibus per circuitum munera offerẽtibus, & amicitiã
ac fœdera postulãtibus: ✱ & palmites eius ac germina, quæ de hac vi- G
nea exorta sunt, gloriosa facta sunt & alta nimis, sup cedros electissi-
mas & altissimas: cuiusmodi nimirũ fuerũt Dauid, Salomõ, Ezechias,
& alii nonnulli, qui tam sanctitate q̃ potentia & gloria regni, cũctis
præeminebãt regnis per circuitum. 12. Dilata quoq; est vinea ista, &
palmites suos extendit, vsq; ad mediterraneum mare Philistinorum
ex parte vna: & vsq; ad fluuium Euphratem, ex parte altera extendit
suas propagines. Creuit enim popul' iste vehemẽter ex tuo munere
& dilatauit terminos suos, donec tu cũ eo esses: & dominabatur om-
nibus per circuitũ, nec erat ex omnibus regnis illis, quod super hanc
vineã posset cõscendere, vt ipsam opprimeret. 13. Tunc quidẽ ita flo-
ruit, ita dilatata fuit, ita præcelluit vinea tua. Nunc verò ecce tota de-
solata & miserabilis apparet, similis facta vineæ cuius diruta est & de-
iecta maceria, ita vt omnes pertrãseuntes per viã pro suo libito absq;
obstaculo & resistẽtia possint in eã ingredi, & ex ea decerpere, eám-
q; cõfringere ac destruere, quisq; pro suo placito, nullo prohibente,
nullo reclamãte. Ita profecto factus est nunc popul' tuus, posteaquã H
tuę protectionis custodia (quę illi pro muro semp fuit) substracta est
omnium qui cõmorantur per circuitũ inimicorum direptioni expo
situs, neq; est qui excludat illorum impetũ atq; potẽtiam, posteaquã
tu manum abstrahis à protectione. 14. Quẽadmodum vineam mace
ria diruta omnibus patentẽ, apri syluestres de syluis egredientes, & fe
ræ aliæ quælibet demoliuntur & dissipant: ita nos quoq; populum
tuũ beneficio tuæ protectiõis priuatos, infideles & incredulæ natio-
nes per circuitũ (tanquã syuestres apri sordidi & immũdi, in cõcupi
scẽtiis suis, & propter vagum infidelitatis errorẽ quasi in sylua vaga
bũdi) exterminãt & opprimũt grauissime: ✱ & iidẽ ipsi sicut feræ de-
serti, sicut bestiæ solitariæ, feræ solitudinis, alieni à domo Dei (quæ
est ecclesia) depascuntur & cũsumunt nos. 15. O potẽtissime domine
Deus virtutum, cõuertere iterum ad nos, qui nũc auersus videris, &
benignos tuæ misericordiæ oculos rursum ad nos conuerte: & vide
pro cõpassionis affectu, vt opẽ feras, præbeásq; auxilium: ✱ & veni ad
visitandũ vineam tuam istã, vt quam olim tanta diligentia, plantasti.

A

atq; in tãta exaltasti gloria, non ita nunc sinas ab hostibus cõculcari,
sed eam de manibus cõculcantiũ & diripentiũ potius excutias, & tuę
protectionis maceria, vt olim, circundes atq; custodias.

16 Et perfice eam quã plantauit dextera tua:
**: & super filium hominis, quem confirmasti tibi.*

16. Et quam
olim tua omnipotens dextera plãtauit de Ægypto translatã, eã nunc
quoq; dignãter promoue, benigne dirige, guberna, tuere, defende, &
perfectã reddet ∗ cõnertere quoq;, respice, & vide sup filiũ hominis,
super Mesiiã tuum, attende in faciem Christi tui, quẽ de homine hu
manã facies assumere naturam, quem tibi cõfirmasti, quẽ firmißimo
cõsilio prædestinasti, & decreuisti de hac vinea nasciturũ: ∗ quẽ etiam
constabiliuisti vt corã te vnà cũ suis viuat, ac regnet in æternũ: ∗ quẽ
etiã plenitudine spirit' tui corroborabis absq; mẽsura, & fortẽ facies
ad debellandũ diabolũ, & subuertendũ regnum eius: vt vel propter
hunc, qui de vinea ista nasciturus est, populũ tuũ non prorsus deleas,
non penitus cõculcari permittas, sed vel reliquiæ saluæ fiãt de quib'
ille procedat.

17 Incensa igni & suffossa:
B
** ab increpatione vultus tui peribunt:*

17. Est quidẽ iam igni succẽsa & subuersa vinea ista tua,
est quidem nunc miserè dilaniata, fœdè cõculcata, & ferè ad nihilum
redacta, hostili sæuitia: ∗ veruntamẽ si tu cõuersus iterum nos volue-
ris aspicere, si tibi visum fuerit conuertere ad nos benignũ vultũ tuũ,
nobisq; ferre subsidiũ, mox illi ab ostensione iræ tuę peribunt quasi
nihilũ, ad nihilum redigetur vltione iracũdiæ tuę omnis virtus & po
testas eorũ: tibi facillimũ & quasi pro nihilo erit, omnem illorum vir
tutẽ confringere, nósq; in statum pristinum restituere.

18 Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ.

18. Fiat, obse-
cramus, manus tua super Mesiiam Christũ tuũ, qui de semine vineæ
huius nasciturus est, qui erit vir dexteræ tuæ, per quẽ videlicet tu o-
peraberis opera fortitudinis tuæ, quiq; tibi erit secundũ virtutẽ coę-
qualis, eiusdẽ dexteræ, eiúsdẽq; potentiæ: mitte illũ quẽ expectamus
saluatorem & liberatorem nostrũ, & in illo cõstitue plenitudinẽ po-
tentiæ atq; virtutis tuæ, vt per eum salutẽ opereris toti orbi desidera
tã, iuxta promißiones factas patribus nostris:

** & super filium hominis quem confirmasti tibi.*

∗ super virum (inquã)
hunc Mesiiam nostrum, quẽ tu cõfirmasti tibi, quẽ firmißime decre Roma.5.
uisti, præordinasti, & definiuisti mittendũ ex semine Israel secun- Rom. 9.
dũ carnem, ad salutem humani generis: ∗ quémq; etiam promißio-
nibus & prophetiis multo ante factis firmiter sanxisti venturũ: ∗ quẽ
etiam fortitudine diuinitatis tuæ adimplebis & corroborabis, & suf
ficiens sit ac validus ad regnum mundi & principis eius destruendũ,
ac pro eo regnũ Dei erigendum.

C
19 Et non discedimus à te:

19. Et nos, ô piißime Deus, quan-
tumuis grauibus affligamur molestiis, quãtiscunq; opprimamur affli
ctionibus, quãtumlibet diu distuleris auxilium tuũ, nolumus tamen
vnquã à te decidere, nolumus per impatientiam tuũ cultum desere-
re, aut proiicere quam in te habemus spem nostram, imò constantes
permanere volumus, & perseuerãtes vsq; ad mortẽ in cultu tuo: & si
morã feceris, neq; statim impleueris quæ postulamus, expectabimus

** viuificabis nos:*

te, & in silẽtio ac spe præstolabimur salutare tuũ: ∗ hoc certißimo sci Thren. 3.
entes, & firmißimè sperãtes, quod non imperpetuũ nos sis abiecturus,
neq; derelicturus, quasi penitus desperatos: sed in tẽpore beneplaciti
tui, cũ tibi optimum videbitur, misereberis nostri, & vitã adferes no
bis per filium hominis illum virum dexteræ tuæ, vitã dabis nobis, re
stituésq; nobis omnia, & ab omnibus inimicis facies saluos:

** & nomen tuum in-*
D *uocabimus.*

∗ & nos
tuũ nomẽ quod colim', deuote inuocabim': nos interim donec tibi
placitũ erit nostri misereri, nõ cessabimus ab inuocatione tui nomi-
nis. Prestolãtes enim inuocabimus, & inuocãdo præstolabimur. Tũc
quoq; cũ vitã per tuũ Mesiiã populo tuo attuleris, toto ex corde in-
uocabimus nomẽ tuũ, omnes qui credituri sum' in nomine eius, &
inuocãtes cõsequemur salutẽ.

20 Domine Deus virtutum conuerte nos:
** & ostende faciem tuam, & salui erimus.*

20. Tu ergo domine Deus supernarũ
virtutũ, & cælestium exercituum, cõuerte nos ad te, vt toto corde, to
tãq; mẽte, & omnibus viribus tibi adhæreamus, tuóq; instemus cul-
tui, vt nõ indigni habeamur in cõspectu tuo, quibus tua impẽdas be-
neficia: ∗ ostẽde nobis benignũ vultum tuum, benignitatem exerce
& fac benignè nobiscum, iuxta dulcedinẽ misericordiæ tuæ, & salui
erimus ab omni malo. Solus nanque benignus aspectus tuus, ad pel-
lendum omne malum & omne bonum conferendum, sufficit.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXIX.

VErsu primo, Qui regis Israel intende, qui deducis velut ouem Ioseph. In Græco est partici-
pium ποιμαίνων, quod significat pascentem, vel (vt plenius exprimamus) pastoraliter regen-
tem: quemadmodum suprà etiam admonuimus in Psalmo secundo, circa versum illum, Re- Psalm. 2.

ges eos in virga ferrea. Et in Psal.22. in versu primo, Dominus regit me, & nihil mihi deerit. In his E
Psal. 22. enim locis, eadem in Græco dictio ponitur. Sed & in aliis quibusdã Psalmorum locis, eandẽ hãc di
ctionem Græcam interpretes Latini verterũt, pascere. Nam suprà Psalmo.77. vbi in fine Psalmi de
Psal. 77. Dauide dicitur, Pascere Iacob seruum suum. Ac rursum, Pauit eos in innocẽtia cordis sui: in Græco
idẽ verbum ponitur quod supra diximus. Vnde manifestum est, pascere & regere pro eodẽ debere
accipi. Insuper & in Hebræo hoc loco participiũ ponitur, significans pascentẽ. Quod autem sequi-
tur, Qui deducit velut ouẽ Ioseph, à quibusdam exponitur de ipsa persona Ioseph, quem Deus sibi
fidentẽ & seruientẽ deduxit velut ouẽ, qui semper vt ouis & innocẽs mansuetũ se gessit in omni-
bus, tam apud patrẽ in terra Chanaan, q̃ apud extraneos in Ægypto: & Dominus illum semper vt
pastor bonus comitabatur, in omnibus seruãs eum à fratrũ nece, suáq; prouidentia ad principatũ
Ægypti prouehẽs. Cui expositioni cõsonat Chal. Paraphrasis sic legẽs, Qui deducis velut ouem pa
trem nostrum Ioseph. Atq; ita quod præcedit, Qui regis vel pascis Israel, simili ratione de perso-
Gen. 48. na Israelis posset intelligi, iuxta illud quod Israel ipse pueris Ioseph benedicens, ait, Deus qui me
pascit à iuuente mea, &c. Nos tamen in Elucidatione maluimus ad totum populum Israeliticum re
ferre sermonem, Cui sententiæ magis fauet quod ex Hebræo secũdo loco vertit Hieronymus, Qui
deducis velut gregẽ Ioseph. Et Felix per numerum pluralem vertit, velut oues. Id enim ad populũ
totum magis spectat. ¶ Versu 2. Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Bẽiamin F
& Manasse. Hanc manifestationem coram Ephraim, Beniamin & Manasse, in Elucidatione gene-
raliter sumus interpretati, de apparitione corã populo domini. Potest tamen specialis assignari ra-
tio, quare de his tribubus specialis fiat mẽtio, non autem de tribubus aliis. Arca nanque Domini,
vbi suprà propiciatorium inter Duo Cherubim locum sibi elegerat, in medio erat multitudinis fi-
liorum Israel: omnes autem tribus.12. erant per circuitũ: ab oriente quidẽ erant Iudas, Issachar &
Zabulon: à meridie, Ruben, Simeon & Gad. Et hi præibant, cum esset proficiscendum. Ab occi-
dente verò erant castra Ephraim, Beniamin & Manasse: & ab Aquilone, Dan, Aser & Nepthalim.
Itaq; erat præsentia Domini peculiariter ante Ephraim, Beniamin, & Manasse, qui in postrema
parte erant ad occidentem. Nihil ergo aliud sibi vult hæc postulatio, q̃ vt præsentiã suam Deus po
pulo exhibeat, vt ad propiciatorium suum velit descendere, & se populo toti exhibere præsentem.
Sic enim quoties Deus manifestatur ante tres illas tribus, intelligitur toti populo sese exhibere præ-
sentem. Cum enim Deus populum suũ derelinquebat in manus hostiũ, & duris afflictionibus sub-
iacere patiebatur, quasi absens, propiciatorio derelicto, reputabatur, eo q͛ defensione solita nõ mõ-
straret suã præsentiam. Orant proinde vt appareat, & ad propiciatorium redeat. ¶ Versu.3. Excita
potentiam tuam, & veni, vt saluos facias nos. Nonnulli hîc intelligũt postulari aduentum Christi
in carnem, ad humani generis salutem. Quod quidem secundum intelligentiam mysticam rectè ac- G
cipitur, quemadmodum & Psalmus totus hic proposito de Christi Incarnatione non incommode
posset applicari. Videtur tamen ex Psalmi deductione, de aduentu in auxilium fieri sermo, quemad-
modum monstrant querimoniæ quæ mox enarrantur, præsentiúmq; miseriam simul & beneficio-
rum corporalium patribus olim exhibitorum propositio. ¶ Versu 6. Cibabis nos pane lachryma-
rum, & potum dabis nobis in lachrymis, in mensura. Panis lachrymarum est, qui in dolore, & cum
Psal.101. lachrymis à lugentibus sumitur. Simile est de potu in lachrymis. Sic & in alio Psalmo dicitur, Cine-
rem tanquam panem manducabam & potum meum cum fletu miscebam. Illud autem, in mẽsura,
quod ad arctitudinem & tenuitatem cibi ac potus referunt, nos in Elucidatione exposuimus, maxi
mam abundantiam lachrymarũ atque doloris. Cui consonat quod Felix vertit ex Hebræo, Fecisti
illos (scilicet de populo tuo) comedere panem lachrymarũ, & fecisti illos bibere lachrimas in maxi-
ma mẽsura. Nec dissonat quod habet Paraphrasis Chaldaica, Cibasti eos panibus intinctis lachry-
mis, & bibere fecisti eos vinum lachrymis affluens. Neq; aliud velle videtur quod Hieronymus ac
cæteri vertũt, Potasti nos in lachrymis tripliciter, de quo in annotationibus ex Hebræo nõnihil di-
cemus. ¶ Versu 7. Posuisti nos in contradictionẽ vicinis nostris. Habet hæc enunciatio duplicem
intelligentiam. Prior est, quam in elucidatione explanauimus, de hostium adinuicem contentione
pro direptione populi fidelium. Quando enim populus fidelis ita ex omni parte ab hostibus per cir H
cuitum opprimitur, vt nunc ab illis vim patiatur, rectè quasi in contradictionem & contentionem
positus dicitur, vtpote pro quo hostes adinuicem contendunt, quis illum possideat, quis in illũ vsur
pet dominum, quis illum affligat miseriis: quomodo ager quilibet in contentionem vel contradi-
ctionem poni intelligitur, cum de eo, in cuius possessionem veniat, contenditur. Hæc autẽ diuerso-
rum pro eiusdem afflictione, contẽtione, exprimit magnã patientis, pro quo contenditur, miseriã:
dum scilicet quisq; pro viribus molestare & affligere nititur miserum. Et plane quomodo de Sino
ne capto ait Vergilius, dicens, Certántque illudere capto, ita Israelitis quoque legimus accidisse, vt
certarent adinuicem hostes populũ istum opprimere, affligere, atq; cõterere: quod ex sacris histo-
riis fit manifestum, in quibus q̃ sæpe legimus populum Israeliticum, Deo permittente, nunc ab As
syriis, nunc ab Ægyptiis, nunc ab aliis per circuitum nationibus spoliatum, ac grauia passum. Poste-
rior intelligentia est, Posuisti nos in cõtradictionem oppugnationem hostium, id est, fecisti nobis
contradictiones, contentiones, oppugnationes, & prælia suscitari, ab aduersariis vicinis nostris. Se-
cundum quam intelligitur contradictio ista siue contentio aduersariorum non adinuicem, sed con
tra populum Israeliticum: quomodo & de Saluatore nostro Christo Hebræis scribens ait san-
ctus Apostolus, quòd passus sit aduersus semetipsum cõtradictionem. Recogitate (inquit) eum qui
Hebr.12. talem sustinuit pro nobis aduersus semetipsum contradictionem. vt non fatigemini animis vestris

A deficiētes.¶ Versu.8. Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus. Versus
iste tertio in hoc Psalmo repetitur. Est enim versus quartus & octauus, est & nouissimus, totiúsq;
orationis clausula. Quæ trina repetitio, ad sanctæ ac superbenedictæ Trinitatis inuocationē rectè
intelligitur pertinere. Dignus autē versu est versiculus iste, qui non dico tertio repetatur, sed perpe
tuo in ore vestro versetur. Vt vide, quæso te, q̄ apto ordine procedat hæc postulatio. Primū enim
oramus à Deo cōuerti, ac deīde mōstrari nobis faciem domini, sicq; salutem percipere. Prius enim
est, vt iracundiæ causa tollatur, ac deinde vt placidus redeat vultus eius qui iracundiā posuit. Quid
autē est in nobis, quo Deū cogimus à nobis vultum suum auertere? Quid, nisi quia nos prius auer-
timur ab eo? Semper enim oculi domini super iustos, & metuentes eum, sunt in bonum. Itaq;, nisi Psal.22.
nos priores auertamur ab eo, nunquā ille faciē suam auertet à nobis. Aptissime ergo qui faciē Dei Psal.23.
placidā sibi cupit restitui, prius se postulat ad dominum cōuerti. Quis autem ex aduersis faciat con- Hiere.31.
uersos, nisi solus ipse cui in oratione loquit Propheta, dicēs, Conuerte nos domine, & cōuertemur Thre.5.
ad te? Scio enim (inquit idē Propheta) quoniā non est hominis via eius, nec viri est, vt dirigat gres- Hiere.10
sus suos. Est enim homo spiritus vadēs, & non rediēs: à Deo per suam maliciā recedēs, ad Deum au Psal.102.
tem per suam propriā solam virtutem redire non potens, Ergo tu domine virtutū (cui nihil impos
sibile neq; difficile est) cōuerte nos, ac deinde conuersus, faciem ostende placabilem, qui auersis iu-
B ste auertisti vultū iratum. Si autem faciem tuā nobis ostēderis, si nobis solita miserationis placidi-
tate illuxeris, non poterit nō ex hac tuæ faciei cōuersione & vultus illuminatione, salus nobis pro-
cedere. Vnde quasi hac de re certus, neq; quicquā dubitās, ait, Ostende faciem tuam, & salui erimus Psa.66.
Sic & in alio Psalmo dicitur, Deus misereatur nostri, & benedicat nobis: illuminet vultū suum sup
nos, & misereatur nostri. Est autem notatu digna hoc in loco Chald. Paraphra. pulchrè admodum
præsentē versiculum exponēs, in hunc modum, Deus exercituum, cōuerte nos de captiuitate, illu-
mina splendorē iocunditatis faciei tuę super nos, & salui erimus. Illam autem captiuitatē: pręcipue
intellige captiuitatē peccati & mortis, deinde eriā eam quæ temporaliter premit populum. Ex pri-
ore nanque posterior proficiscitur.¶ Versu.9. Vineam de Ægypto transtulisti. Populum Israeliti-
cum hoc in loco intelligendum monstrat Chaldaica Paraphrasis, quæ sic habet, Domum Israelis
quæ assimilatur vineæ, de Ægypto trāstulisti. Et pro eo quod in sequēti versu habemus, Dux itine Esaię.6.
ris fuisti in conspectu eius: eadē Paraph. habet, Expulisti à facie eius Chananæos. Et aliâs in scriptu- Mat.21.
ra legimus, hunc populū vineæ assimilatum, & vineā domini nuncupatum, veluti apud Esaiā cap.6
Vinea facta est dilecto meo, ī cornu filio olei. Ac post pauca, Vinea enim domini exercituū, dom⁹
Israel est, & viri Iuda germē delectabile eius. Et de eadē Saluator ait in Euangelio, Vineam pastina
C uit homo, & sepē circundedit, & fodit in ea torcular, & locauit eā agricolis, & cætera. Pulchre verò
in metaphora persistēs Propheta, populi istius de Ægypto eductionē, vocat translationem vineæ,
ipsiúsq; populi in terra promissa firmationē appellat vineæ trāslatæ plantationem, ac deinde eius
populi exaltationem, & multiplicationē describit per similitudinē vineæ in altum cōscendentis su
pra sublimitatē montium, & in latum sese expandentis vsq; ad mare. Demum vbi querimonia pro-
ponitur desolati populi, continuata vineæ metaphora, dicitur maceria eius diruta, ipsa verò omniū
vindemiationi, deprædationi atq; rapinæ exposita, ita vt feris syluarū & bestiis agri liber pateat in-
troitus ad conculcandū & eradicādū omnia. Ita cōsideratione aptissima, quęcunq; de populo hoc
proponuntur, siue ad cōmemorationē prioris beneficii, siue ad querelam præsentis miseriæ, sub vi
tieę cōparatione, metaphorę semel assumpta continua prosequutione, pulchrè admodum explicā-
tur. Si verò secundum mysticam intelligentiam, vineam istam intelligamus spiritualem & verā do- 1.Tim.3.
mum Israel, quę est Ecclesia fideliū, domus Dei, aptissime hęc omnia in nos competent, quoties in
prędam & in direptionē infidelibus damur: queādmodum ex iis quę frequenter supra dicta sunt, fa
cile per se intelligens quisq; poterit animaduertere. ¶ Versu.10. Dux itineris fuisti in conspectu e-
ius. Intellige, viam prȩparasti, & viam fecisti ante eā. In Gręco enim vno verbo dicitur ὡδοποίησας,
quod est viam fecisti, quomodo etiam habet Psalterium Romanū. Et Felix ex Hebręo, Prȩparasti
D viam vel semitam in cōspectu eius. In sequēti autem versu, per arbusta, intellige propagines vel ra- Psal.35.
mos: & per cedros Dei, cedros electissimas: atq; altissimas queādmodū Psalmo.35. per montes Dei
intelligimus montes altissimos, Iustitia tua sicut mōtes Dei. Hęc autem de exaltatione vineę & di-
latatione, si iuxta mysticam intelligentiam ad populum fidelē in Ecclesia noua referātur, aptissime
intelligi poterūt de Ecclesię exaltatione, dilatatione, & profectu. Operuit enim mōtes Ecclesiæ vm
bra, quando sub fide & vnitate Ecclesię, principes orbis & regna gentium elegerunt requiescere: ar
busta autē eius cedros Dei operuerunt, quādo filii Ecclesię omnē mundi sapientiam & sublimitatē
superantes, omnem altitudinem & omnem sublimitatem aduersantē scientię Dei nouerūt in capti 1.Cor.13.
uitatem redigere, potentissimorúmq; principum sęcularem potentiam, & sapiētissimorum homi-
num sęcularem sapientiam, suæ fidei stabilitate destruere. Vsq; ad mare verò palmites extēdit, & vs-
que ad flumen misit germina, quādo missis per orbem terrarum Apostolis aliisq; veritatis pręedica Psal.18.
toribus, in omnem terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę peruenerūt verba eorum, sicq;
per orbem dilatata est fides catholica. Cui mysticę expositioni non dissonat q̄ habet Parap. Chald.
Expandit ramos suos, misisti discipulos eius vsque ad mare magnum, & vsq; ad flumen Euphraten
germina eius.¶ Versu.14. Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Po-
test singulare accipi pro plurali secundum communem loquendi consuetudinem, vt significetur,
apros de sylua & feras solitarias, vel feras deserti demolitas esse vineam domini. Aut sub numero
singulari (quod in idem redit) intellige populū gētilem, qui est velut aper de sylua egrediens, idém-

que velut singularis ferus. Est enim loquutio à similitudine vineæ sumpta, quã collapsa maceria be- E
stiæ huiusmodi solẽt demoliri. Vigilanter autem attende, quomodo homines infideles apris cõpa-
rãtur, quos etiam dominus in Euãgelio interdũ porcos, interdum verò canes appellat. Veluti cum
Matt.7. discipulis ait, Nolite dare sanctũ canibus: neq; mittatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè cõ-
Matt.25. culcent eas pedibus suis, & canes conuersi disrumpant vos. Alibi verò etiam hœdis comparat, di-
cens, Cum venerit filius hominis in maiestate sua, tunc congregabuntur ante eum omnes gẽtes, &
1.Tim.3. separabit eos abinuicem, sicut segregat pastor oues ab hœdis. Sed & hoc notãdum diligenter, quòd
apri isti non de domo exeunt, sed de sylua. Domus enim Dei (teste magno gẽtiũ Apostolo) sancta
Ecclesia est. Infidelitatis autẽ & peruersitatis natio, sylua est, quia à Deo deserta: & quicũq; in ea in-
habitãt, à domo Dei sunt alieni, syluestres sunt, nõ ciues sanctorũ, & domestici Dei. Vbi autẽ nos
habemus singularẽ ferũ, Græce habetur μονιὸς ἄγριος: hoc est, solitarius ferus vel singularis agrestis
sifera deserti. Nõ enim ita accipi debet quod dicitur, singularis ferus, vt idem valeat quod singula-
riter vel eximiè ferus. Nõ enĩ significatur ista superexcellẽtia quẽadmodum Græci sermonis ꝓprie
tas manifestius indicat: sed singularis potius vnicum vel solitarium significat. Inuenimus autem &
Marc.4. in sacris literis vocabulũ istud singularis, in hac significatione vsurpatum, velut Marci.4. Et factum
est, cum esset singularis, interrogauerunt eum discipuli, hoc est, cũ esset solitarius, & extra multitu-
dinẽ. In Hebræo autem, vnica dictio ponitur ziz, quam interpretes admodũ diuersimode reddũt. F
Hieronym⁹ vertit Omnes bestiæ agri depastę sunt eam: intelligẽs scilicet per ziz, generaliter omnẽ
bestiã agri. Felix etiam vertit, Fera agri depasta est eam, asserẽs, hac dictione significari omne genus
animalis syluestris. Atq; horum versiones magis nostræ lectioni consentiunt. Plura de hac eadẽ di-
ctione Hebraica diximus in annotationibus ex Hebræo Psal.49 pertractãtes partem illam, Et pul-
chritudo agri mecum est, vbi in Hebræo eadẽ dictio ponitur. ¶ Versu.16. Et super filium hominis,
quem confirmasti tibi. Hoc loco quidam codices Latini non habent additum genitiuum hominis,
sed habent tãtum, Super filium quem confirmasti tibi, qua in parte Hebraicæ consentiunt lectioni
quæ genitiuũ hoc loco non habet. Græci tamen codices atq; etiam pleriq; Latinorum addunt, ęq;
atq; in versu.18. Intelligunt autem quidã per hunc filium, non messiam, sed ipsum populum Israe-
liticum, qui per vineam hactenus significabatur. Tanquã filium nanque Deus habuit populũ Israe-
Exod.4. liticum, iuxta quod in Exodo legimus, Filius meus primogenit⁹ Israel. Ac rursum ex voce domini
Ibidem. per Moysen, ad Pharaonem, Dixi tibi, dimitte filium meum, vt sacrificet mihi: eundẽmq; populum
intelligũt in versu sequẽti, per virum dexteræ Dei: quoniã scilicet dextera sua illum Deus solitus e-
rat protegere. Verũ quod sequitur in versu.18. Et super filium hominis quem cõfirmasti tibi, nõ sa-
tis cõmodè videtur posse alio, quàm ad Messiã accõmodari, illic enim, & in Hebręis & in Gręcis & G
in Latinis exẽplaribus legitur, filius Adam vel hominis. Nusquam autem in scriptura legimus totũ
populum Israeliticũ filium hominis, vel filium Adam appellatum. At verò Messiam nostrum filiũ
hominis fuisse etiam peculiariter appellatum, ex Euangelica historia nimis est manifestum, eum &
Psal.109. seipsum plerunq; hoc nomine appellauerit. Nos itaq; hunc filium hominis, in Elucidatione sumus
interpretati Messiã Christum. Cui expositioni aperte subscribit Chald. Paraph. quæ sic habet: Et su
per regẽ Messiam, quem confirmasti tibi. Et in versu.18. Sit manus super virum cui iurasti in manu
dextera, quod rectè in Messiam cõpetit, cui vt in alio loco dicitur) iurauit dominus, & non pœnite
bit eum. ¶ Versu.17. Incensa igni & suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt. Quidam versum
præsentem sic accipiunt, quasi incensa & suffosa nominatiui casus existant, in neutro genere, & sup
ponantur verbo, peribunt, vt sit sensus, Incensa igni & suffossa peribũt ab increpatione vultus tui.
Verum hanc constructionẽ manifeste cõdemnat lectio Græca, quæ nominatiuos habet singulares
genere fœmineo, hoc modo: ἐμπεπυρισμένη πυρὶ καὶ ἀνεσκαμμένη. Recti⁹ ergo diuisim ita accipiemus sentẽ
tiam, Vinea succẽsa est igni, & suffossa: ab increpatione tamen vultus tui, hostes incensores & effos
sores peribunt, & reuertetur vinea tua in statum pristinum. Iuxta quam sententiam ita vertit Felix
verbo substantiuo suppleto, Conbusta est igne, excisa est: ab increpatione vultus tui peribunt. H

LXXX. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste octuagesimus, exhortatio videtur esse veteris populi, ad celebrandũ in lætitia festiuitates domini Dei sui, maxime illã quæ in mensis septimi principio tubis clangẽtibus erat celebranda, simulq; rememoratio veterũ beneficiorum populo exhibitorũ, & commonitio contestatioq́ue domini ad populum, de fideli cultu & pura seruitute, quã sibi vult impendi, & quam serio exigit à seruis suis, non compatiẽs secũ deos alienos: vbi accepta occasione, cõmode exprobratur populo, post tot accepta beneficia, & proposita promissa amplissima, pertinax ipsius incredulitas, cuius etiam pœnã tam tẽporalẽ, quàm æternam describit. Nos verò ad spiritualem exhortationem, siue admonitionem, ad spiritualiter Deo festa dignè celebranda, ipsique cultu debito famulandum, præsentis Psalmi textum commodè poterimus referre.

LXXX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Exultate Deo adiutori nostro: * iubilate Deo Iacob.*

2 *Sumite Psalmum,*

CVm exultatione laudare fideles vniuersi dominũ Deum fortissimũ, fidelissimúmque adiutorem nostrum: * cum iubilis & laudibus celebrate Deum Israel, Deũ fidelis populi sui. 2. Assumite Psalmos ad illi canendũ in gaudio & exhibete tympana, vt personetur in eis sonitus lętitię: * psalterium, iocũdum simul exhibete cũ citharis, & omnis generis mu-

A *& date tympanum:*
✳ psalterium iocūdum
cum cithara.
3 Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestræ.
4 Quia præceptum in Israel est, & iudicium Deo Iacob.
5 Testimonium in Ioseph posuit illud, cum
B *exiret de terra Aegypti: ✳ linguam quam non nouerat, audiuit.*
6 Diuertit ab oneribus dorsum eius: ✳ manus eius in cophino seruierunt.
7 In tribulatione inuocasti me, & liberaui te: ✳ exaudiui te in ab
C *scondito tempestatis:*

✳ probaui te apud aquam contradictionis.

8 Audi populus meus & cōtestabor te: ✳ Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens,
D *neque adorabis Deum alienum.*
9 Ego enim sum dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti: ✳ dilata os tuum, & implebo illud.

10 Et non audiuit populus meus vocem meam: ✳ & Israel non intendit mihi.

sica instrumenta proferte domino, vt in eis laus plenior resonet, nō
solum voce oris deprompta, sed & foris per artis instrumēta sese ef-
fundens. 3 Clangite tuba in nouilunio, in ipsis Calendis, & prima die
mēsis septimi: quę dies est vobis solēnis, & īsigniter celebris ex prę-
cepto domini, vt omne opus seruile nō faciatis in ea, quotuā dies clā Num.29
goris est & tubarum. 4. Quia de hac solennitate celebranda præce-
ptum accepit populus Israel, & decretū est, siue lex à Deo Israel cō-
stituta populo suo. Voluit enī ipse, & præcipiēdo decreuit, vt prima Ibidem.
dies mēsis septimi esset filiis Israel sabbathum memoriale, clāgētibus
tubis, quod vocaretur sanctū, in quo nullum facerēt seruile op⁹, sed
constitutum offerrēt sacrificium, parātes se ad solennitatem alteram Ibidem.
decima die eiusdē mēsis, suo ordine sequuturā: ad expiationē publicā
ac deinde etiā ad festiuitatē tabernaculorū, quę erat die decimaquin-
ta mēsis eiusdē. 5. Posuit autē Deus præceptum illud in testimonium
& memoriale in populo Isael, cū educeret eum de terra Ægypti: hoc
præceptum illi cōstituit in cōmemorationē beneficii eductionis de
Ægypto, atq; cæterorum post exhibitorum omnium beneficiorum:
✳ in qua terra Ægypti aduena fuerat, & sub iugo ac seruitute barba-
ræ & incognitæ gentis seruierat, cuius linguam non intelligebat, sub
Ægyptiorum seruitute, quorum lingua illi fuit peregrina. 6. Verum
Deus ipse ab oneribus grauissimis luti & lateris, sub quibus miserri-
me seruiebāt, liberauit eos, ne dorsa amplius deberēt eiusmodi one-
ribus subdere, ipse eos de grauissima hac seruitute qua prēmebantur
redemit: ✳ siquidē manus eorum seruiebant in cophinis, ad colligen-
dū paleas, ad portandū lutum & lateres, iuxta numerum præfixū sibi
vsq; ad amaritudinem animæ suæ. 7. Vox domini, Ecce popule me⁹
cum in tribulatione esses, cū Ægyptii perducerent ad amaritudinem
vitam vestrā, grauissimis oneribus luti & lateris clamastis ad me do-
minū Deum patrum vestrorum: & ego nō obsurdui ad clamores ve
stros, sed iuxta petitionē vestrā liberaui vos de fornace ferrea Ægy-
pti: ✳ exaudiui te in occulto tēpestatis & tonitrui, cum ego sub colū Exo.14.
na nubis latens, tonitrui tēpestate concitata, Ægyptiorum currus in
profundū maris rubri subuersis rotis agitarē, sicq; illos in mediū flu-
ctuū iniicerē: ita pro vobis mirabiliter pugnādo, vt nō euaderet nec
vnus ex eis, cum tamen ego velut ex abscōdito pugnarē, nec exteri⁹
in pugnatoris forma me ostēderē: ✳ post hoc autē tātum tuæ libera-
tionis beneficiū, & alia huiusmodi plura, probaui ego te apud aquas Num.20
quę ex murmuratione vestra nomē acceperūt, vt cōtradictionis ap-
pellētur: ibi te probaui cū esset aquæ defect⁹, vt viderē an fidelis esses
tot acceptis beneficiis, an non: & ostēdisti te, post tot accepta benefi
cia, & tam patētissima cōspecta prodigia, adhuc infidelē murmorato
rē & cōtradictorē. 8. Audi proinde popule me⁹, & ego serio loquar
tibi, & cū obtestatione aperiā tibi voluntatē meā, vt scias quēadmo-
dū corā me debeas ambulare, ne tibi dicas nō prædictū, aut ne excu-
ses per ignorātiā: ✳ ecce Israel popule meus, si me audire velis, & mi
hi verè esse obediēs, hoc ante omnia prouidebis, vt nō sit in te Deus
aliquis nouus & extraneus, quē non coluerūt patres vestri, vt nō vo
bisipsis aliquod idolum fabricetis, neq; vllā speciē cuiusq; rei quam
pro Deo colatis: neq; vllū omnino Deū alium pręter me adorabitis,
sed mihi vni & soli cultum diuinitatis impendetis. 9. Ego enim solus
sum verus dominus & Deus vester, qui vos in potentia virtutis meę
eduxi de terra Ægypti, quique & ante eductionē hāc stupēda pro-
digia exercui in pharaonem & seruos eius, vestri causa: item & post
eductionē in deserto, mirabilia corā oculis vestris exhibui: ✳ & nūc
latè aperi os tuum, postula quęcunque volueris, & quantacūque vo-
lueris, & ego quæcunque postulaueris, abundanter tribuā tibi iuxta
desiderium cordis tui: tantum postula, tantum quid velis indica, imò
& quicquid volueris pete, & ego absque tuo labore abundantissime
tuis votis satisfaciam, si te modo in veritate fidelem inueniam. Vnde
nihil opus habes, ad alienos deos confugere, posteaquam per me om
nia consequeris. 10. Quanquam autem ita blāda promissa proposu-
erim populo meo, noluit tamē obedire voci meæ, nec tam blādis
propositis conditionibus suscipere voluit obedientiam præceptorū
meorum: ✳ populus Israeliticus, cui tanta præstiteram beneficia, cui
tam egregias offerebam pollicitationes, non acquieuit sermonibus

11 *Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum:*
✳ ibunt in adinuentionibus suis.

12 *Si populus meus audisset me: ✳ Israel si in viis meis ambulasset.*

13 *Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem: ✳ & super tribulantes eos misissem manum meam.*

14 *Inimici domini mētiti sunt ei:*

✳ & erit tempus eorū in sæcula.

15 *Et cibauit eos ex adipe frumenti:*
✳ & de petra melle saturauit eos.

meis,nō credidit,neque adhærere voluit mihi.11. Et quoniam me e- E
ligentem,vocantem,& benefacere volentē spreuerunt & abiecerūt
semper inobediētes voci meę:idcirco & ego vicissim abieci illos ꝓ-
pter suam ingratitudinem & inobediētiam,& permisi illos duci pra
uis concupiscentiis cordis sui, dimisi illos sequi prauitatem & praua
desideria peruersi affectus sui:* ambulabunt à me dimissi secundum
prauas adinuentiones suas,secundum malas cogitationes & pessima
consilia carnalis cordis sui, perficiēt quæcunque illis suggesserit ma-
ligna sua cogitatio.12. At verò si populus quem elegeram, gratum se
delectatione atque vocatione præstitisset debitam mihi præstās obe
dientiam:* si Israeliticus populus ambulasset in præceptis atque iu-
stificationib⁹ meis quæ illi proposueram vt ambularet in eis .13. Pro
nihilo vtiq; inimicos eorū humiliassem , pro minimo sanè imo pro
nihilo mihi fuisset,eorū aduersarios omnes expugnare, ipsosq; sub-
iugare,& ante faciem eorū conterere:minimo vtiq; negotio,& nul
lo penitus labore ab omnibus aduersariis illos seruassem securos:* &
super aduersarios eorum volentes eos affligere, ego aggrauassem vl-
tricem manum meam,potētiam vltionis meæ exercuissem aduersus
omnes qui voluissent nocere populo meo: quemadmodū abunde sa
tis re ipsa ostenderam in contritione terribili Ægyptiorum,& Cha-
nanæorū eiectione valida.14. At verò isti rebelles semper & incredu
li,semper aduersantes & repugnātes domino,obstinati in dura ceruí
ce infidelitatis suę,mētiti sunt aduersus dominū,nihil eorū obseruā
tes opere quę ore polliciti fuerāt,egerūtq; mēdaciter cōtra dominū
*& erit tēpus punitionis eorū in æternum,punitione ęterna vltio su
metur de ipsorum tanta ingratitudine,infidelitate,& inobediētia. Si
quidem ignis æternus deuorabit inobediētes huiusmodi & incredu
los: vt qui in hoc tēpore tot beneficiis suauissime inuitantem,perui-
caciter nimium contēpserunt,in futuro vltionis tēpore durissima si
ne fine sustineāt tormēta.15. Attamē De⁹ gentē illam repugnantem
& inobediētem cibauit ex pinguedine frumēti,ex medulla tritici, id
est,pane electissimo & delicatissimo:* & comedere dedit eis ad abū G
dantiā mel,quod de petris colligebāt,vbi absq; hominū studio vltro
apes mellificabāt: dedit eis terrā lacte & melle manātem,proferentē
fructus pinguissimos,& electissimum triticū,vbi & tanta mellis erat
copia,vt de petris abundāter mel possent colligere,quod sanè bene-
ficiū valde illorum impietatē exaggerat, qui nec sic emolliri potue-
runt,aut in Dei seruitutem saltem beneficiorum dulcedine inescati.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXX.

VErsu.3.Buccinate in neomenia tuba. De festo tubarum,quod initio mensis septimi celebra-
batur,legimus Numeri.29. Dicunt autē quidā, clāgorem istum tubarum fuisse in tubis cor
neis,propter memoriam oblationis Isaac, pro quo fuit oblatus aries cornibus hærens inter
Gene.22. veptes:qua in re typum gessit pòst immolandi agni,pro peccatis mundi. Alii,in rememorationem
acceptæ legis Dei. Cum enim legem daret dominus,audita fuit vox buccinæ terribiliter buccinan-
Exo.20. tis,& cōcrepātis admodum terribili sonitu. Pro quo facit,quod in hoc Psalmo principaliter sermo
fiat de obediētia legis Dei,& de trāsgressionis querimonia,cum dicitur, Audi popule meus,& cō-
testabor te,& cætera. Ego sum dominus Deus tu⁹,& cætera. Si populus me⁹ audisset me,& cętera. H
¶ Versu.5. Testimoniū in Ioseph,posuit illud. Ioseph,hîc accipitur pro populo Israelitico,qui nō-
nunquam à Ioseph (propter eminētiam ipsius in Ægypto) nominatur: quemadmodum supra Psal.
Psal.79. 76. Redemisti in brachio tuo filios Iacob & Ioseph. Et Psal. proxime hunc pręcedente, Qui regis
Psal.79. Israel intēde,qui deducis velut ouem Ioseph. Fieri autē de ipso toto populo sermonē,manifeste sa
tis indicāt verba textus. Nō enim Ioseph ipse egressus aliquādo fuit de terra Ægypti,neque in suo
egressu huius festiuitatis præceptū vllum accepit: sed populus vniuersus,post liberationē in deser-
to,loquēte domino in mōte Sinai,mādatum huiusmodi de festo tubarum ac cęteris celebrādis ac-
cepit. Quod autē sequitur. Linguā quam non nouerat audiuit,nos in Elucidatione exposuimus de
lingua Ægyptiorū,quæ filiis Israel erat peregrina,cum primum in Ægyptum descēderent, In quo
significatur,ipsos in Ægypto aduenas fuisse & peregrinos: ac proinde cū educerētur, de gente bar
bara,& sibi peregrina fuisse eductos. Alii verò intelligunt de loquela domini,in legis donatione in
deserto. Nō enim soliti fuerāt: donec in Ægypto manerēt audire vocē tonantis domini,quā in de-
serto in datione legis audierunt cum maximo terrore,vt tanto fixius proposita inhærerēt cordibus
audientium. ¶ Versu .6. Manus eius in cophino seruierunt. In cophino seruierunt manus populi
Israelitici,quoniā in corbibus portare debebāt lutum & lateres,ac paleas colligere per totam terrā.
Quod autem ex Hebræo vertit Hieronym⁹, Manus ei⁹ à cophino recesserūt: significat liberationē
ab huiusmodi seruitute,quēadmodum id quod statim antecedit, Diuertit ab onerib⁹ dorsum eius

A Eandem etiã habet sententiã, quod vertunt alii, Manus eius ab olla recesserunt, vel transierunt, hoc
est, ab ollis cõficiendis liberati sunt. Nõ enim solum ad lateres coquendos cogebã ur filii Israel, sed
& ad alia opera fictilia, quæcũq; ex luto erãt facienda. Vnde legimus Exod.1.cap. quòd Ægyptii ad
amaritudinẽ perducebãt vitam eorum, seruitute dura in luto & lateribus ac omni opere. Consentit
& quod Chad. habet Paraph. in hunc modũ, Manus eius à ferendo ad ollas luto transierũt. Idẽ etiã
vult, quod alii vertunt, Manus eius à fumo vel à furno recesserũt. In omnibus enim his, nõ aliud si-
gnificatur, quàm populi de grauissima seruitute liberatio. Et per contrarium idem erit, siue dicamus
in cophino seruierũt, siue in ollis seruierũt, siue in furno, vel ad fumum seruierũt. ¶ Versu.7. Exau-
diui te in abscondito tempestatis, Istud, in abscondito tempestatis, diuersi diuersimode intelligũt.
Elucidatio exponit, In occulto columnæ nubis, vbi velut occultabatur præsentia deitatis pro filiis
Israel, tẽpestate horribili tonitrui & fulminis terribiliter pugnantis. Cui expositioni satis consonat Exod.14
modus ipse loquẽdi, quo in Exod. historia factũ istud memorabile describitur. Sic enim legimus ꝙ
respiciẽs dominus per columnã nubis interfecit exercitum Ægyptiorũ, & subuertit rotas curruũ.
In hoc autẽ quod dicit, per columnã nubis respexisse dominũ, significat, quasi de occulto suo lati-
bulo super hostes eum prospexisse: quẽadmodum solẽt, qui è turri aut munitione qualibet mittũt
in hostes iacula. Nec dissonat ab hac expositione Para. Chal. quę sic habet, Exaudiui te, vel respon-
B di tibi in loco occulto, domo diuinitatis meæ, vbi ardebãt coram me rotæ ignis. Nam hoc vltimũ
tẽpestatẽ significat. Alii verò quasi per antiphrasim dictum accipiũt istud absconditum tempesta-
tis sioe tonitrui, quoniã minime in abscõdito perfecta fuit hæc liberatio, sed palã & manifestè corã
oculis omniũ, dũ horribili tonitruo & terrificis coruscationib⁹ rotas curruum subuerteret, & cur-
rus ipsos ageret in profundũ. Alii intelligũt, in occulta & abscõdita tribulatione tua: cum grauissi-
me scilicet affligereris & opprimereris vehemẽtissime, tamẽ silere cogebaris, & palàm nõ audebas
exclamare ad me propter duritiem præfectorũ, sed quasi in silẽtio & in abscõdito. ¶ Versu.8. Israel
si audieris me, non erit in te Deus recens, Dii recentes sunt, quicunq; artificis manu de nouo fiunt, Exod.32.
cuiusmodi erat vitulus ille quem ad petitionem populi opere fusorio formauerat Aaron, item & 3.Reg.12
vituli duo quos ædificauit Hieroboam: aut omne quod humano ingenio cœpit tãquam numẽ ha
beri, & vt Deus coli: quẽadmodũ gentiles, Iouem, Belum, & huiusmodi, vt deos coluerũt. Deos au
tem alienos siue peregrinos vocat Deos aliarum gentium, vt non exemplo aliarum gẽtium per cir
cuitum traherentur ad idololatriam. ¶ Versu.10. Dilata os tuum, & implebo illud. In ista oris dila-
tatione & adimpletione duo accipimus. Primo facilitatẽ qua domin⁹ pollicetur populo suo bono-
rum impetrationẽ, si fidelẽ sibi præstiterint seruitutẽ. Quid enim facilius, quàm os aperire: quid fa
C cilius, quàm os dilatare? Secũdo intelligimus abundantiã omnis boni, quam seruis fidelib⁹ promit-
tit domin⁹, Ego, inquit, implebo illud. Quid amplius potest quàm implere? Mira verò est in hoc ser
mone emphasis. Non enim dicitur, Extẽde ad opus manus tuas, & ego implebo eas, sed dilata tãtũ
os tuum. Neq; rursum dicitur, Aperi os tuũ, & ego in illud iniiciam aliquid, vel non sinam illud va-
cuum: sed ait, Dilata. id est, late aperi, & ego totum implebo, quantũcũq; tu dilataueris. Iuxta com-
munem autem modũ loquendi dicuntur dilatare homines os suũ, quãdo magnũ aliquid, & quasi
incredibile proferũt. Veluti si quis historiã aliquam narrãs, loquatur aliquid incredibile, aut quod
nõ videatur verisimile, dicimus illũ dilatare os suum, id est, late aperire. Ita in oratione postulando,
dilatat os suum, qui magnum aliquid, & quod secundũ humanum iudicium non ita videatur impe
trabile, postulat. Vult ergo domini sentẽtia, Popule meus, tantũ fidelis esto: & ego quicquid postu-
laueris, quantumuis magnum, quãtumuis videatur humanam facultatẽ excedere, opportuno tẽpo
re præstabo tibi. Siquidẽ apud me nõ est impossibile, neq; difficile omne verbum. Implebo autem
ist est, copiosissime & abũdanter supra quàm petere possis, faciã. Cui consonat quod Paulus Apo- Lucæ.1.
stolus ait, Ei autem qui potens est omnia facere superabundãter, quàm petimus, aut quàm intelligi Gene.18.
mus, & cætera. Quod autẽ in hoc Psalmo per Prophetam Deus loquitur veteri populo, idẽ in tẽ- Ephes.3.
pore gratiæ, omnissime loquutus est nobis per filium suum in Euãgelio clamantẽ & dicentẽ, Si quid Ioan.14
D petieritis patrẽ in nomine meo, hoc faciã. Petite, & accipietis. Et iterum, Omniaquæcũq; petieritis Lucæ.11.
in oratione, credite quia accipietis, & euenient vobis. Quid sunt hæc aliud, quàm late aperi os tuũ Marc.11.
& implebo illud? ¶ Versu.13. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem. Aduerbiũ illud for
sitan, non in Deo significat dubitationem aut mutabilitatem, aut vacillationem, quasi ignoret De⁹
quid facturus fuisset, si obedientẽ se præstitisset populus, sed vel libertatem tantum indicat volun-
tatis diuinę, vel etiam iuxta communem modum loquẽtium accipitur, vt quãdam sermonis ostet
modestiam, cum tamẽ firma intendatur asseueratio. Veluti cũ pater dicit rebelli filio, Si obediẽtem
te præstitisses meis consiliis, forsitan ditiorem te & gloriosiorem reddidissem, quàm nunc sis, signi
ficat hoc sermone, filium indubie futurum fuisse fœliciorem, si suis obtemperasset consiliis. Ita cum
dominus loquitur seruo, Si mihi fideliter inseruieris, forsitã non dãoũ inde referes, sic modeste lo
quẽdo, multum insinuat: simul & ĩdicat sibi liberũ esse facere quod velit, & tamẽ volũtarie se mul
ta facturũ. Sic & in alio Psalmo dicitur, Nisi quia dominus erat in nobis. Cũ exurgerẽt homines in
nos, forte viuos deglutissent nos, Cũ irasceretur furor eorum in nos, forsitã aqua absorbuisset nos Psal.123.
vbi nulla indicatur dubitatio asseuerãtis. In Græco verò etiam manifestius est, nullã indicari dubi-
tationẽ. Nã particula ἂν ponitur, quæ significat potius vtique, vt ita legatur, Pro nihilo vtiq; inimi-
cos eorũ humiliassem. Quod autẽ dicitur pro nihilo, Græce est ἐν μηδὲν, hoc est in nihilo, Quod in
telligi potest, tanquã pro nihilo, minimo labore, nullo negooo, quẽadmodum in Elucidatione ex-
plicauimus: vel quasi nihilũ sic eos humiliassem. i. vsq; ad nihilum redegissem eos, vel pro nihilo &

gratis,nulla cõductus mercede.Iuxta quam intelligentiã respicere,videtur hic sermo illud quod in E
historiis sacris legimus,filios Israel magno nonnunquã ære,multisq; auri & argẽti & diuersorum
ornamentorũ sumptibus cõduxisse auxilia regum ac principum, cõtra insurgentes quos metuebãt
aduersarios:quos Deus gratis & pro nihilo,nulla cõductus mercede,sola oratione postulat⁹, citis-
sime abegisset & contriuisset, si iustã ei pręstitissent obediẽtiam.¶ Versu vltimo, Et cibauit eos ex
adipe frumẽti,& de petra melle saturauit eos. Significatur hoc modo loquẽdi maxima fœcunditas
& amœnitas terræ promissionis,suppeditantis abundãter,non solũ quæ ad victum sunt necessaria
quæ in frumẽti adipe intelliguntur: verumetiã quæcũq; ad oblectationẽ & delicias pertinẽt,quę in
mellis dulcedine accipim⁹.Hãc ob causam frequẽter in scripturis dicitur terra ista manare siue flue-
re lacte & melle.Quãtum verò ad mel,dicit,in terra illa apes mellificare in petris, sicque magnam
3.Reg.14 ibi vltro se offerre mellis copiã,id quod ex historia libri Regũ possumus cognoscere,vbi Ionathas
filius Saul in agro mel reperit, in quod virgæ summitatẽ intinxit. Quid verò per istũ frumẽti adi-
pem,& petram mellis,debeat mystice intelligi,non magnã habet difficultatem.Adipe enim frumẽ
ti in ecclesia nos dominus cibat,dum preciosissimi corporis & sanguinis sacramẽto,frumento ele-
ctissimo,medulla tritici vtiq; pinguissima,& placẽtula tritici delicatissima nos pascit,vitam veram
prębẽs,eãmq; sempiternã.De petra autem melle nos satiat,quando suauibus,& plusquam melleis
de petra Christo fluentibus Euangelicis doctrinis, animas nostras reficit, aut cum spiritualiũ gra- F
Ioan.1. tiarum dulcissimis charismatibus,de plenitudine Christi effluentibus,mentes implet fidelium.

LXXXI. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Psalmo,dura & terribilis fit increpatio eorũ qui potestate iudiciaria à Deo accepta,nõ recte vtũtur ad iustũ iudiciũ,sed per iniquitatẽ illud peruertunt. In primo versu Propheta loquitur, itẽ & in vltimo. Cætera omnia intermedia,tãquã ex ore domini accipim⁹,cũ terrore & authoritate pronũciata. Propheta ergo nõ nisi præfatur,vt dominũ introducat loquẽtẽ. & oratione cõcludit,postulãs Deũ aduenire iudicẽ,postquam in terris corruptũ est omne iudicium. In aliis autẽ versibus,Deus vt iudex primus malos & iniquos iudices seuera increpatione redarguit,& quid ab illis velit fieri proponit,ac tãdẽ vltionẽ æternã male administrãtibus cũ terrore denũciat,tũc vtiq; manifestãdã,quãdo per mortẽ omnis ab eis auferetur potestas.

LXXXI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Deus stetit in Sinagoga deorum:*

* *in medio autem de-*
Rom.13. *os diiudicat.*

2 *Vsquequo iudicatis iniquitatem?*

* *& facies peccatorũ*
Leuit.19. *sumitis?*
Leuit,14.
Leuit.19.

3 *Iudicate egeno & pupillo:*

* *humilem & pauperem iustificate.*

4 *Eripite pauperem,*

DOminus Deus omnipotens stat in medio congrega
tionis deorum, id est iudicum & principũ, qui eius G
vicem & locum in terra gerentes,eius iudicium tan
quam vicarii Dei exercent, propter quod etiam dii
merẽtur appellari:in horum (inquam) deorum cœ-
tu deus stat,tãquam omnibus præsidens , tanquam
iudex primus , cuius cæteri omnes ministri sunt atque vicarii : ∗ sic
autem in medio eorum consistens,diiudicat eos, diligenter attendit
quis potestate sibi cõmissa,& gladio quẽ portat recte vtatur,ad vin-
dictã malefactorum,laudẽ verò & defensionem bonorum: aut quis
ecõtrario potestate sibi tradita,& cõmisso gladio abutatur in bono-
rum oppressionem,malorum verò exaltationem:ita hos tantũ vica-
rios ille prim⁹ & verus iudex,à quo est omnis potestas,cõsiderat,cõ-
spicit,diiudicat,vt si quidẽ probe cõmisso sibi fungũtur officio,bea-
tam illis donet pro fideli seruitute mercedem:sin ad tyrannidem ver
terint suum principatum,aut per auaritiam eo abusi fuerint ad iniu-
stitiam,vt pœnas de illis sumat in tormentis æternis .2. VOX DO-
MINI CONSISTENTIS IN IVDICVM MEDIO, Quan- H
diu tandem vos iudices terræ, quibus vicem meam cõmisi in terris,
abutentes tradita vobis potestate,peruertitis iudicium,non quod ę-
quũ & iustũ est,sed iniqua & iniusta iudicia iudicãtes? ∗ & quousque
tandẽ vos praui iudices accipietis personã in iudicio? quousq; consi-
derabitis & accipietis personã impiorum diuitũ & potentũ huius se
culi, propter illorũ vel gratiã vel metum peruertẽtes iudicium? cum
tamen ego vobis mãdauerim,iustum iudicare iudicium,& vultũ nõ
respicere potentũ,nec cuiuscũq; in iudicio accipere personam.3. Fa-
cite iudicium iustũ pauperculis & orphanis,& viduis: quibus nõ est
inter homines aliud auxiliũ præter æquitatẽ iustitiæ,cum oppriman
tur ab impiis omnibus: ∗ humilib⁹,vilibus & pauperculis,ęque atque
magis potẽtibus & diuitibus facite iustitiã,absq; personarũ respectu
omnibus cõmuniter ex æquo administrantes iustũ iudiciũ,nec reue
reamini vultũ potẽtis,vt propterea nolitis pauperũ suscipere iudicia
nec ad illorũ attẽdatis fauorẽ,vt eius gratia aduersum pauperes pro-
feratis pro potentibus falsam sententiam. 4. Pauperes,& egenos,or-
phanos, & viduas,& derelictos (quib⁹ nõ est aliud humanũ auxiliũ.

A *& egenum de manu peccatoris liberate.*

præter æquitatem iustitiæ) eripite & saluate de potestate peccatorũ
diuitum atq; potentum, volentium illos opprimere: cõmissa vobis
authoritate & potestate iudiciaria, hos compescite ab iniuria, à ca-
lumnia, à rapina, & qualiber oppreßione: illos autẽ, paterno affectu,
vt commissos vestræ tutelæ filios, defendite ab iniuria. Ad hoc enim
potestatem vobis contuli, propter hoc gladium portatis, vt sitis mi-
nistri mei, vindices in iram male agẽtibus, bonis autem in defensio-

5 Nescierunt neq; intellexerunt:

nem atq; tutelam .5. Verum hi excæcati muneribus, corrupti affe- Rom. 13.
ctu prauo, nõ scierunt neq; intellexerunt iudicium & æquitatem: no
luerunt attendere, quid ęquum, quid iustum, non intelligunt, meum
esse iudicium non attendunt, ꝙ ego in medio ęorum cõsistam, iudi-
caturus de singulis eorum iudiciis: non considerant, ꝙ corã meo tri-
bunali sint rationem redditur suę administrationis, non habent an-

✳ in tenebris ambulãt:

te oculos districtum iudicium meum: ✳ & in hac sua cæcitate cuncta
agunt, non secundum æquitatem, sed pro libito, quasi non alium ha-
beant superiorem iudicem, quasi potestatem omnẽ à seipsis habeãt, Aggæi. 1.

B *✳ mouebuntur omnia fundamenta terræ.*

nec ab alio acceperint: ✳ veruntamen post paululum veniet tempus, Apoc. 20
quando à fundamentis commouebitur terra: adhuc modicũ, & ego
commouebo cælum & terram: veniet hora iudicii mei, quãdo terra
à fundamentis cõmouebitur, & dabit mortuos suos: quando de om-
nibus eis vna hora faciã iudicium, cuiq; pro merito suæ administra-
tionis: quando simul ipsi cum pauperibus vno momento resurgẽt,
simúlq; accipient iustum super se iudicium. 6. Ego quidem mirifice

6 Ego dixi, dij estis,

vos exaltaui, vobis in terra committens meam potestatem, meámq;
authoritatem, ad exequendum iudicium: dans vobis super alios pro-
ximos generis vestri potestatem & imperium, etiam vitæ ac mortis:
sicq; vos loco meo positos feci tales, vt merito appellemini dii, quo-

✳ & filij excelsi omnes.

niam Dei estis vicarii: ✳ & estis omnes vos (ratione huius exaltatio-
nis super cæteros confratres vestros, eiusdémque naturæ consortes)
quasi filii Dei altißimi, qui vos loco sui constituit administratores in
stitiæ: estisq; nunc super terram, ratione commissę potestatis, admo
dum præcellentes, magnificati vehemẽter, & gloriosi, ac Deo proxi

C *7 Vos autem sicut homines moriemini:*

mi. 7. Veruntamen non hoc vos eleuet, non securos reddat, vt pro-
pterea negligatis iustitiám: quoniam quidem vt homines (iuxta com
munem omnium legem) aliquando moriemini, ac tunc quidem aufe
retur à vobis omnis potestas & præcellentia vestra, succedentibus
aliis in locum dignitatis vestræ: nec erit tunc vlla, quãtum ad vos ac
cæteros pauperes, hac in parte differẽtia: neq; tunc, nisi de bona ad-
ministratione, fiet inquisitio. Statutum nanque est hominibus semel
mori, & post hoc iudicium, neque hanc legem generalem vlla pote- Hebr. 9.

✳ & sicut vnus de principibus cadetis.

stas potest effugere: ✳ & sicut vnus quilibet de principibus cadere so
let in pręlio, subito omni gloria, omni honore, omni potestate priua
tus, qui ante erat gloriosißimis in equis, & in militũ milibus, móxq;
in eius locum & hæreditatem succedit alius: ita & vos ad meæ iußio-
nis imperium, cum mihi placuerit, singuli per mortem cadetis & in-
teribitis, neq; vllius vestrum erit potestas æterna: sed interire vos fa-
ciam subito, omnémq; gloriam potestatis vestræ auferam à vobis, &

D

dabo alteri cuicunq; voluero: ✳ Et quomodo ceciderunt nobiles illi Lucæ. 10.
spiritus de cælo, quomodo Satanas de cælo cecidit tanquam fulgur,
propter superbiam: ita & vos tanquã vnus aliquis ex illis (licet nunc
multum vobis videamini exaltati) subito in profundum damnatio-

8 Surge Deus, iudica terram:

nis cadetis, qui nunc per superbiam contemnitis Deum, cuius vices Esaiæ. 1.
geritis. 8. Vox prophetæ: Quia verò in terris vix inuenitur iustum
iudicium, quoniam omnes sequuntur munera, & accipiunt personã,
nec est pauperibus & orphanis ex iudiciaria potestate auxilium, tu 2. Par. 19.
Deus (cui competit iudicare, cuius est iudicium) exurge ad iudican- Psalm. 7.
dum populos, consurge vt iudices pro iis qui opprimuntur in terra,

✳ quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

aduersum illos qui dißipant & dilacerant, ac misere defœdant sua a-
uaritia & iniustitia hæreditatem tuam: ✳ tu enim es dominus omniũ
populorum, tibi competit omnium gentium verum dominium, ac
proinde tuum est facere pro eis iudicium & administrare iustitiam,
quam posteaquam negligunt & peruertunt, imò opprimunt tui vica
rii, ad te confugere cogimur primariũ dominũ & iudicem: vt quod
illi sua malitia non præstant, tua bonitas & misericordia aliquando
restituat.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXI. E

VErsu 1. Deus stetit in synagoga Deorum. Quemadmodum vulgo is qui vice fungitur præ-
fecti, appellari consueuit præfectus, maxime vbi in eodem loco non cõmoratur is cuius vicẽ
gerit: ita iudices terre, quia vice Dei funguntur, & locũ eius tenent, iccirco in scripturis me-
Exod.22 rentur elohin & elim, id est, dii appellari. Vnde Exod.22. dicitur, Si quis cõmendauerit amico pecu-
niam, aut vas in custodiã: & ab eo qui susceperat furto, ablata fuerint, &c. si latet fur, dominus do-
mus applicabitur ad deos, & iurabit, quod non extenderit manũ in rem proximi sui. Et post pauca, Ad
deos vtriusq; causa perueniet, hoc est, ad iudices. At rursum eodẽ in loco, Diis non detrahes, id est,
iudicibus & principibus populi. Manifestũ tamen est, quicquid præter vnum verũ Deum nomine
Dei appellatur, analogice dici nec posse secundum vnam rationem & propriam suam significatio-
nem, nisi de vno dici. Cæteri enim per participationem vel assimilationem quandã dicuntur dii, aut
1.Cor.8. etiam secundum opinionem, vel appelationem tantum: quemadmodũ Paulus Apostolus ait, Deos
multos esse, videlicet qui dii appellantur in cælo & in terra. At verò Deus noster non secundũ par-
ticipationem hoc nomen habet, sed secundum suam propriã substantiam, secundũ suam propriam
essentiam Deus est, videlicet ens summum & primũ, quo nihil potest cogitari maius aut melius, &
summum quod cogitari potest. ¶ Quod autem iudices super terram sint Dei tantũ vicem gerẽtes, F
in credita sibi potestate, ex verbis Iosaphat regis Israel discimus, cuius in secundo libro Paralipo-
2. Par.19 menon talem legimus ad constitutos iudices exhortationem. Videte (ait) quid faciatis: Non enim
hominis exercetis iudiciũ, sed domini: & quodcunq; iudicaueritis, in vos redundabit. Sit timor do-
mini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Non est enim apud dominum Deũ nostrum iniqui
tas, neq; personarum acceptio, neque cupido munerum. Et eodem in loco subditur, In Hierusalem
quoq; constituit Iosaphat Leuitas & sacerdotes & principes familiarum ex Israel, vt iudicium &
causam domini iudicarent habitatoribus eius. In quibus verbis, iudicium quod iudicibus cõmitti-
tur, audimus iudicium domini & causam domini appellari. Nec minus clare Paulus Apostolus mul
Rom.13. tis verbis hoc ipsum testatur, cap.13. Epistolæ ad Romanos, in hæc verba, Omnis anima potestati-
bus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi à Deo, Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ
sunt. Itaq; qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: Qui autem resistunt, ipsi damnationem ac-
quirunt. Et post pauca, Nõ sine causa (potestas) gladiũ portat: Dei enim minister est, vindex in iram
ei qui male operatur, & alia huiusmodi plura ibidem commemorat. ¶ Versu 2. Vsquequo iudicatis
iniquitatem, & facies peccatorum sumitis? Iudicare iniquitatem, positũ est pro iudicare quod ini-
quum est, vel iudicare iniuste: quemadmodum facere iniquitatem vel bonitatem, ex scripturarum
consuetudine dici solet, pro bene vel male facere. In secunda autem parte pro faciebus Græce est
πρόσωπα: quod ambiguum est, & verti potest indifferenter facies siue personas. Siquidem πρόσωπον & G
faciem & personam significat. Eadem autem videtur esse sententia, siue dicamus, sumere facies, siue
personas sumere. Qui enim non ipsam in se causæ iustitiam attendit, sed aliud aliquid considerat
causæ extraneũ, propter quod vel fauore attractus, vel odio aduersus, vel timore perterritus, cõtra
æquitatem iudicat, hic faciem sumit, & personam accipit. Quidam verò præsentem locum sic intel
ligunt, Quousq; similes vos facitis peccatoribus? quousq; vestro iniquo iudicio efficitis, vt pecca-
tores appareatis & iniqui iudices? Verum prior sententia videtur verior, magisq; probanda. ¶ Ver-
su 3. & 4. Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificate. Eripite pauperem, & egenũ
de manu peccatoris liberate. Hæc sunt, in quibus Deus iudices vult sui potissimum similes fieri:
Psal.67. & dum hoc fideliter agunt, deorum appellatione dignos se faciunt. Quemadmodum enim primò
Psal.9. est Deo cura eorum qui humana sunt ope destituti, quibus non est consilium, non est auxilium ab
homine, cuiusmodi sunt orphani, viduæ, pauperes & abiecti, adeò vt peculiari etiam appellatione
voluerit in sacra scriptura pater orphanorum, adiutor pupillorum, iudex viduarum, refugium pau-
perum, saluator rectorum & humilium, nuncupari: ita nihil æque à iudicibus Deus exposcit, quàm
vt huiusmodi hominum curam gerant, vt pro his iudicent contra aduersantes aut opprimere mo-
lientes iusta iudicia. Neque in aliqua re tam possunt assimilari Deo iudices quàm in hac pauperum H
defensione. Plane enim diuinum quiddam est, & supra hominem, saluare, defendere, eripere
vindicare, tutari. Et plane tyrannicum, imò diabolicum est, pauperem iniuste opprimere tuæ com-
missum fidei, aut in manus opprimentium derelinquere, cũ ex officio possis & debeas, vel omniũ
bonorum atq; etiam tuæ vitæ impendio, liberare. Quapropter, nunquam minus dignum aliquid fa
ciunt iudices suo vocabulo, quàm quoties personam accipientes, contra Dei præceptum, huiusmo-
di miserorum curam & iudicium postponunt. Hinc apud Prophetas huius rei tam frequens inueni
tur admonitio, tam multa passim eius cõmemoratio, vt vix aliud quicquam ita inuenias replicatũ
atque inculcatum. Considerent ista, quibus est iudiciaria potestas cõmissa: attendant etiam illi, qui
vel procuratoris vel aduocati (vt vocant) officia exercent: attendãt qui Canonibus & legibus dant
operã, & intelligãt, quid sit in quo maxime gratificari possint domino Deo suo, cuius sunt iustitiæ
administratores, & cui in suis administrationibus seruiunt. Discant, nusquã sibi quæstum esse vbe-
riorem, quàm in pauperum tutela, & orphanorum procuratione vel aduocatione. Sciant, non aliunde
sibi prouentus ampliores, neq; lucrum cumulatius posse accedere, quàm ex miserorum patrocinio:
neque Deo vllum se posse gratius præstare obsequium. Tametsi enim non habeant ipsi quod retri-
buant in præsenti tempore, habent tamen in cælis curatorem ditissimum, qui pro eis beatam merce
Lucæ.14. dem in æternitate ventura persoluet, qui (ne quicquam dubitemus) ipsemet voce aperta attestatus
Matt.25. est, se quicquid vni ex minimis factũ fuerit in suo nomine, tanquam sibi factum habere. Et ipse est

A Samaritanus ille, qui pro vulnerato illo Euangelico stabulario spondens, ait, Curam illius habe, & Lucæ.10.
quæcunq; supererogaueris, ego cum rediero, reddam tibi. Ipse est insuper, qui in sancto Euangelio
docet, ad prandiũ aut cœnam non esse vocandos diuites, amicos, cognatos, aut huiusmodi, qui ha- Lucæ.14
bent vnde retribuant: sed potius cæcos, debiles, claudos ac pauperes: & eos qui huiusmodi inuita-
uerint, pronunciat beatos, eo ꝙ non habeant isti quod retribuant, ac proinde seruatur benefacien-
ti retributio in resurrectione iustorum. Ita sane multo beatior est, qui orphano, viduæ, pauperi pa
trocinium impendit iustitiæ, multo suis rebus melius cõsulit, vere pinguiorẽ nactus est venationẽ,
eo qui diuitis aut potentis retribuere causam agit. Sed (quod eũ maximo animi dolore proferimus)
obtenebrati sunt mortalium plurimorũ oculi, execranda auaritia ac philargyriæ pessima cupidita-
te, excæcatæ sunt eorũ mens & conscientia, vt in futuram retributionem minime intendentes, solis
intenti tẽporariis mercedibus, nullis minus libenter, minus fideliter, minus alacriter administrent
iustitiam, q̃ iis quibus maxime debuerant, & quibus Deus potissimum impendi volebat, id est, pau
peribus non habentibus retributionem. Ita sunt plerique auribus corrupti, vt libentius nummuli
vnius impræsentiarum tinnientis sonitum exaudiant, quàm cælestium retributionum suauissimas
promissiones: suam quoq; operam & studium libentius vilissimo obulo diuendant, quàm pro am
B plissimo æternæ hæreditatis præmio collocent. Qui vtinam saperent, vtinam intelligerent, & no-
uissima prouiderent, quando de cõtemptis ac neglectis misericordiæ operibus, gloriosus ille pupil- Deut.32.
lorum pater, & viduarũ iudex, in maiestate sua, de supernis progrediens sedibus, districtam exqui-
ret rationem, & horribilẽ exercebit vltionem. Si enim veterem illum Iudaicum populũ toties au- Matt.25.
dimus per Prophetas reprehensum acerrime, ꝙ pupillis non iudicarent, quòd causa viduæ nõ in-
grederetur ad eos, & alia huiusmodi: quid arbitramur Christianis illis euenturũ, qui diuitum perso- Esaiæ.1.
nas venerantes & mirantes (iuxta Apostoli vocem) quæstus gratia, pauperibus vel iudiciũ vel pa- Iudas.
trocinium denegant: aut si non plane denegant, certe nimiũ frigide & oscitanter, ac nihil minus, q̃ Iacob.2.
ex animo agunt, protrahentes ad annos multos iudicii sententiam, & vanis verbis inanibúsq; spe-
bus misere miseros lactãtes, donec omnes illorum pilos vsq; ad nouissimum abraserint, & ex mise-
ris effecerint miserrimos? An putamus Deũ, qui olim sanguinis Abel de terra clamorẽ audiuit, non
iam exaudire pauperum gemitus, cum quibus ita iam in terris agitur vt libet hominibus, non vt vo Gene.4.
luit Deus? Cum ergo venerit pater pauperum istorum, pater orphanorum, & iudex viduarũ, susce-
ptor humiliũ, putas quid faciet suis istis vicariis? Quæ illos manet, putamus, pro sui officii tali exe- Psal.67.
quutione retributio? Malos male perdet, & infideles seruos, per quos blasphematur nomen eius in-
ter gentes, proiiciet in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. Cũ autem interierint,
C non ferent secum munera quæ à diuitibus corraserunt, peruertentes iudicium, neq; descendet cum Matt.22.
eis gloria eorum quam sibi parauerant in abusu potestatis suæ. Si quis autem fidelis inuẽtus fuerit in Psal.48.
eis, omnia quæcunque pauperibus impendit, accipiet secum: & non apparebit vacuus aut nudus in
die illa coram domino. Vtinam hæc in re sapiant, quorum oculos plus fulgor oblectat argẽti, quàm
spes omnis promissionũ Dei. Ista forsitan tibi, lector bone, dicta videbuntur tam vehementiùs, q̃
etiã prolixius. Nos tamen nostro dolori nondum satisfecimus. Qui potẽs est in omnibus Deus, ipse
pro sua bona voluntate cuncta restituat. ¶ Versu 5. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris am-
bulant, mouebuntur omnia fundamenta terræ. Chald. Paraph. hoc loco sic habet, Nescierunt bo-
num operari, & non intellexerunt legem, in tenebris ambulant. Quod accipi potest, vt nostræ le-
ctionis vulgatæ cõplexio. Quod autem sequitur, Mouebuntur omnia fundamenta terræ: præter ex- 1.Ioan.5.
positionem suprapositã de terrore diei nouissimi, potest etiam exponi continue ad præcedentia,
in hunc sensum, Iudices ipsi nõ intelligunt, neq; sciunt quæ Dei sunt, in tenebris ambulant, peruer
tentes iudicia, nec secundũ legem Dei iudicantes aut dirigentes populum: & ob hoc omnia contur
bantur, ob hoc totus mundus in maligno positus est, omnia sursum ac deorsum voluuntur, peruer
tuntur & euertuntur omnia, neq; quicquam est integrum. Sic enim exprimere solemus grauẽ con
turbationem & inordinationem, cum dicimus, vsq; in fundamenta aliquid commoueri. Secundũ
D quem modum in Psalmo.74. dicitur, Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea, iuxta exposi
tionem quã in Elucidatione suprà assignauimus. Cũ enim Deus cõfirmasse se dicit terræ liquefactę
columnas, profecto monstrat eas fuisse commotas, præ abundante videlicet malitia, quæ columnas
conturbauerat, atq; à sua stabilitate dimouerat. ¶ Versu 6. Ego dixi, dii estis, & filii excelsi omnes. Ioan.10.
Hunc versum Saluator, Ioannis 10. cap. adducens contra Pharisæos, ex eo conuincit, non male se
fuisse loquutum, cum Deum aut filiũ Dei dixisset. Sic enim Iudæis lapidare ipsum vt blasphemum
volentibus, respondit, Nõnne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos,
ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura: quem pater sanctificauit, & misit in mũ
dum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi, filius Dei sum? Est autem talis eius argumentatio: Deus
homines alloquens, ipsemet deos illos appellat: non ergo ob hoc blasphemum me potestis osten-
dere, ꝙ dixerim, me esse filium Dei. Nã si Deus homines etiam deos appellat, quur blasphemia re-
putatur, si homo dicatur filius Dei? maxime vbi quod verbo dicitur, operibus cõfirmatur? Propter
quod & subiungit. Si nõ facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autẽ facio opera patris mei, Ibidem.
etsi mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis & credatis, quia pater in me est, & ego
in patre. ¶ Versu vltimo, Surge Deus, iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.
Potest istud accipi, vt prophetia & postulatio de aduentu regis Messiæ, ad quem spectat omniũ gẽ
tium hæreditas, & ipse tanquã iudex aduenit in terram facere iudicium mundi, & principem mundi
condemnare. Veruntamen altera expositio, quã in Elucidatione dedimus, Deũ postulans superin-

tendere rebus humanis,& iusta ferre iudicia,posteaquam apud homines omnia sunt peruersa,toti E
processui Psalmi videtur magis quadrare. Atq; in hanc sententiam etiam illud suprà exposuimus,
quod Psalmo septimo dicitur,Exurge domine Deus in præcepto quod mãdasti,& synagoga popu
Psalm. 7. lorum circundabit te. Et propter hanc in altum regredere,dominus iudicat populos.

LXXXII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste oratio est veteris populi Israëlitici,deprecantis Deũ pro vltione contra insurgentes aduersarios:quorum primũ quidem,malignum propositum,& copiosam multitudinẽ congregatarum gentium domino proponit. ac deinde exempla aliquot insignia diuinæ vltionis,præteritis sæculis corã patribus eorũ,iudicũ tempore exhibita cõmemorat,postulans similẽ nunc cõtra insurgentes aduersarios fieri vindictã maxime aduersum principes hostilium exercituũ,vt manifesta Dei vltione conuicti cognoscant magnitudinẽ diuinæ potẽtiæ,q solus Ipse sit dominus Deus super oĩa altissimus,cui nemo possit cõparari.Poterit nihilominus fidelis Ecclesia accõmodatissime hoc Psalmo vti pro supplicatiõe ad Deũ,quoties idololatrarũ obruitur impetu, aut infideliũ nationum crudelitate opprimitur. Neq; quicquam obstat,modo sub illis gentiũ nominibus quæ in Psalmo exprimũtur,Idumæis videlicet & Ismaelitis,Moabitis,Agarenis,Gebalitis,Ammonitis,Amalecbitis,Philisthæis,Tyriis,& Aßyriis,generali acceptione intelligantur infideles quælibet nationes contra F
Christi fidem & Christianũ populum consurgentes.Siquidem illi olim oppugnantes Synagogam,figura erãt immanißimorum hostium,qui nunc Ecclesiam non cessant iugiter bellis atque omni armorum vi oppugnare.

OCTVAGESIMI SECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Deus quis similis erit tibi?*

✳ *ne taceas,neq; compescaris* Deus.

2 *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt:*

✳ *& qui oderunt te, extulerunt caput.*

3 *Super populum tuum malignauerũt consiliũ:*

✳ *& cogitauerunt aduersus sanctos tuos.*

4 *Dixerunt,venite, & disperdamus eos de gẽte:*

✳ *& non memoretur nomen Israel vltra.*

5 *Quoniam cogitauerunt vnanimiter:*

✳ *simul aduersum te testamentũ disposuerũt:*

✳ *tabernacula Idumæorum & Ismaelitæ.*

6 *Moab & Agareni,Gebal & Ammõ,*

OMnipotens Deus,tu ita es sublimis&excelsus super
omnia , vt nemo posit inueniri similis tui , qui tibi
posit cõparari,vel in potentia, vel in sapientia, vel
in alia qualibet perfectione : ✳ proinde nunc,ò potentissime Deus, quãdo opportunitas maxima se offert demõstrandi tuã istam magnitudinẽ , & nostra
ex parte suprema occurrit necessitas,ne sileas,ne quiesquas,ne cesses
ne dissimules,ne nos populũ tuum in manus persequentium derelin
quas: sed extende potius manum tuam contra illos, & te nobis ostẽ
de placabilem, & exhibe defensorem. 2. Ecce enim opportuna sese
offert occasio,& nostra ex parte magna occurrit necessitas , quoniã
infideles nationes per circuitũ,aduersarii nominis,fidei&cultus tui, G
tumores suscitant bellorũ , magno fragore & strepitu ad bella se parantes,& in finibus nostris suæ præsentiæ sonitũ exhibẽtes: ✳ & qui
tuum cultũ oderunt impii idololatræ,caput suũ eleuauerunt per superbiam,erigunt cornua sua,superbia efferuntur,& eleuantur cõtra
te & populum tuum,sperãtes posse præualere nobis, & tui nominis
cultũ extirpare .3. Contra populum sanctum tuum,pium,iustum,&
innocentẽ,malitiose tractauerunt,& nequiter excogitauerunt consi
lium: ✳ & secundũ astutiam sæcularis prudentiæ suę cogitauerũt cõtra fideles tuos,quibus modis illos possent opprimere,& vel prorsus
delere, vel in suam subiectionẽ perducere .4. Dixerunt seinuicẽ excitando & cohortando ad oppugnationẽ nostri: Venite,pariter iun
gamus vim exercituũ nostrorum, sicq; iunctis copiis coadunati illos
inuadẽtes disperdamus illos ex gentibus & populis,vt amplius nõ sit
populus:neq; cessemus,donec ita deleamus totũ hunc populũ,vt ex
populo fiat nõ populus,& ex gente non gens: ✳ deleamus memoriã
gentis huius,adeò vt nõ vltra nominetur gens vlla ab Israelis nomi- H
ne,cum ea,quæ hoc nomẽ iam tenet,prorsus fuerit deleta,& vsq; ad
radices extirpata .5. Quoniam cogitauerunt vnanimiter,consilium
fecerunt vnanimes,vno consensu,vna mẽte vno proposito, vna vo
luntate: ✳ pariter inierunt pactum,& fœdus pepigerunt contra te,vt
tuum populũ delerent,& cultum tuum annihilarent:in hoc proposi
to malitiæ,contra te & populũ tuũ pene omnes gentiũ nationes per
circuitum conspirauerunt,& velut pariter cõiurauerunt: ✳ videlicet
Idumæi & Ismaelitæ,primi& inquietissimi hostes nostri,qui sic nos
modo sine causa persequuntur à Iacob & Isaac patribus progenitos,
quomodo olim patres eorũ Edom siue Esau, & Ismael filius ancillæ
Agar,persequebantur innocentes fratres suos,Iacob & Isaac, patres
nostros,absq; omni iusta causa,cum magis vt fratres diligere eos de-
buissent:hoc scilicet vetus odiũ contra nos innoxios,absq; omni cau
sa,etiamnũ isti exercent malorũ patrum mali filii,cum magis diligere
nos & adiuuare debuissent , ratione cognationis progenitorum nostrorum .6. Insuper & Moabitæ,& filii Agar, Gebalitæ quoque,&
Ammonitæ,&Amalechitæ,qui primi oppugnauerũt patres egressos

A *& Amalech alienigenæ cum habitātibus Tyrum.*

7 *Etenim Assur venit cum illis:*

✱ facti sunt in adiutorium filiis Loth.

8 *Fac illis sicut Madian:*

B

✱ & Sisaræ sicut Iabin, in torrente Cyson.

9 *Disperierunt in Endor, facti sunt vt stercus terræ.*

C 10 *Pone principes eorum sicut* Oreb & Zeb, *& Zebee & Salmana.*

11 *Omnes principes eorum qui dixerunt:*

✱ hæreditate possideamus sanctuarium Dei.

12 *Deus meus, pone illos vt rotam:*

✱ & sicut stipulam ante faciem venti.

D

13 *Sicut ignis qui comburit syluam:*

✱ & sicut flamma cōburens montes.

14 *Ita persequeris illos in tempestate tua:*

✱ & in ira tua turbabis eos.

de Ægypto, ipsi nec læsi, nec prouocati: alienigenæ quoq; Philisthæi,
qui nobis per multa tempora maximū exhibuerunt negotiū, insuper
etiam Tyrii, qui licet aliquando tēpore Hiram regis, amici fuerint cū
Salomone & populo eius, postmodū tamen cū cæteris versi sunt ad
inimicitias. 7. Neq; verò isti solum viciniores contra nos coniuraue-
runt in malum, sed etiam qui longius distant, Assyrii illi sunt associa-
ti, pariterq; cum illis venerunt cōtra nos: ✱ nimirū aduocati & con-
ducti in auxilium à filiis Loth, in subsidiū & adiutorium Ammonita
rum & Moabitarum: qui, vt certior esset faciliórq; eorū victoria, As
syriorum etiam virtutem studuerunt sibi coniungere. Omnes hæ
gentes, vniuersi populi isti, quanquā inter sese maxime discrepantes
quāquā sibiinuicē alias aduersarii, in nostri tamen oppugnatione cō
uenerunt vnanimes, & socii facti sunt, isto cōtra nos pariter fœdere
quasi testamēto disposito, & pacto firmato de pditione nostra. 8. Ve
runtamen tu (qui es cunctis nationib⁹ longe fortior, cuius potētiæ
nemo potest resistere, eo q̄ non sit similis tui) age cum illis per vir-
tutem tuæ fortitudinis, quemadmodū egisti olim cū Madianitis, tē- Iudic. 7.
pore Gedeonis, qui per annos septem grauiter oppressorant Israelē:
✱ & sicut tēpore Delboræ prophetissæ, per Barach fecisti Sisaræ prin Iudic. 4.
cipi exercitus Chanaanitarū: & sicut Iabin regi Chanaā, qui per an-
nos viginti vehementer oppresserat filios Israel, habēs iam nominatū
Sisaram ducē exercitus sui, qui apud torrētem Cyson, per manū Ba-
rach, tua virtute ita sunt cōtriti, vt ipse Sisara dux exercitus de curru
coactus fuerit desilire, ac pedes ad latibulum cōfugere, vbi à muliere
quadā susceptus, clauo per tempora percussus interiit, & omnis exer
citus eius ad internitionem vsq; percussus interiit. 9. Disperierunt
omnes isti, & ad nihilū redacti sunt in Endor, loco vicino iuxta tor-
rentem Cyson: facti sunt quasi stercus & fimus super faciē terræ, dū
præ multitudine, insepulta eorū corpora remanserunt, & cōputrue-
runt in fœtore stercoreo: sic etiā conculcati sunt, & pro nihilo cōtri
ti atq; prostrati, quasi stercus fuissent terræ vilissimi atque impoten-
tissimi. 10. Ita fac cū principibus & ducibus istorum hostiū nostro-
rum, qui nunc contra nos in pugnā veniūt, sicut quondā fecisti prin-
cipibus Madianitarū, Oreb & Zeb: quos fugientes à facie Gedeonis Ibidem.
& filiorum Israel, comprehenderūt & interfecerūt filii Ephraim, ca
pitibus eorum missis ad Gedeonem Zebee quoq; & Salmana regib⁹
Madianitarum, quos Gedeō persequutus proprio interfecit gladio,
omni eorum exercitu interfecto, circiter centū triginta milia. 11. Ta-
les, inquam, pone omnes principes, ita age cum omnibus principib⁹
eorū qui in superbia & malitia cordis sui mutuo sese in malū exhor-
tantes & cōfortantes, dixerunt: ✱ hæreditate possideamus terrā filio-
rum Israel, in qua est tabernaculū Dei, venite subiiciamus illā ditioni
nostræ, vendicemus eā nobis, vt de ea faciamus quicquid libuerit, &
vel deleam⁹ ꝓ libito nostro, vel seruituti nostræ subiiciam⁹. 12. Deus
noster, vltor & defensor noster, fac illos similes rotis quæ voluūtur
in orbē, fac agitentur spiritu vertiginis in modū rotarū, ita volue ac
reuolue eos tua virtute, quēadmodū rota minimo negotio in curru
vel alibi vertentis manu voluitur atq; reuoluitur: ✱ Fac etiā eos in-
stabiles & mutabūdos, in omnib⁹ cōsiliis & cogitationibus suis: ✱ &
quemadmodum stipula abripitur flatu validi venti, sic à facie iræ tuæ
illi dispergantur, & omnis eorū fortitudo dissipetur, redigatúrq; ad
nihilum. 13. Sicut ignis corripiens & inflammans syluā aliquam, ma-
gno impetu & stridore ligna consumit; & licet ob viriditatē multū
repugnent, præualet tamē ignis, & deuorat vniuersa magno stridore
& terribili tonitru: ✱ & sicut flamma cum mōtes sulphureos forte cō
prehēderit, grauissime sæuit ac grassatur vehementissime in materiā
illam montis, quem inuaserit, vt no sit qui possit ignis grassantis im-
petum extinguere, aut vel cōpescere, cū nec à lōge accedere quisquā
audeat. 14. Ita tu domine pro nobis egrediens ad pugnā & vltionē,
persequeris inimicos nostros vehemēti indignatiōe tua, quasi ad mo
dum tēpestatis vehementissime perterrefaciētis & cōturbantis ad-
uersarios: ✱ sic tu in furore iræ & indignatione cōturbabis eos, & gra
uissima feries vltiōe. Erit nanq; eis ira indignationis tuæ, quasi ignis
rapidissim⁹, qui eos in ipetu magno cōsumet, cui nemo vel audebit
vel poterit resistere, multo minus quisquam eā poterit extinguere.

15 *Imple facies eorum ignominia:* ✳ *& quærent nomen tuum Domine.*

16 *Erubescant & conturbentur in sæculum sæculi:* ✳ *& confundantur, & pereant.*

Apoc.19 Psal. 94. Psal. 112. 17 *Et cognoscant quia nomen tibi Dominus, tu solus altißimus in omni terra.*

15. Ita tu domine pro nobis iudicans, reple facies eorum confusione E
& ignominia, fac tua manifesta punitione turpiter percußi confundantur & erubescant corã omnibus gentibus: ∗ vt sic humiliati quos ex eis forte elegeris ad sanam menté, vexatione dante intellectũ conuertantur, téque incipiant cognoscere, quem tam manifestißimis signis vident prædicari: & qui prius tuum nomen oppugnauerant increduli & idololatræ, tuæ potẽtiæ conuicti testimoniis, ipsum iã fidenti corde inuocent facti fideles. 16. Erubescant tua vltione, & conturbentur cõfusione sempiterna, qui post conspecta tã euidentia tuę virtutis testimonia obstinati permãserunt in incredulitate & duritia cordis sui: ∗ cõfusio sempiterna & interitus ęternus portio eorũ erũt in profundo abyßi. 17. Et cognoscãt omnes gentes (euidentißimis & quibus contradici nõ poßit, efficacißimis signis conuicti) quia tu es verus Deus, cui soli secũdum veritatem competit nomé domini, qui solus es verus dominus, & ꝙ tu solus excelsus sis & altißimus, super omnes qui sunt in terra, ꝙ tu sis rex omniũ regum & omniũ do F
minantium dominus, magnus dominus & rex magnus super omnes deos, super omnes gẽtes excelsus, & cui prorsus nemo potest vel in cælo vel in terra comparari: vt sic nomen tuum cum gloria & honore magnificetur super omnem orbem terrarum, quemadmodum dignum est laudari & benedici in sæcula sæculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXII.

VErsu 1. Ne taceas, neq; compescaris Deus. Ne compescaris, dictum est, pro nõ quiescas, quomodo ex Hebręo vertit Hieronimus. Reputatur auté Deus velut compesci, id est, quiescere vel desistere ab vltione, cum dissimulat, cũ fert patienter (absq; præsenti vltione) malorum impietatem. Versu 2. Quoniam ecce inimici tui sonnerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput. Sonitus iste, apparatus bellici est non incognitus. Non enim possunt multa milia hominum galeis, loricis, aliisq; id genus armis bellicis armatorum & accinctorum coire in vnum absq; fragore & strepitu maximo. Dum ergo inimicos dicunt sonuisse, significant eos sibi bellum intentasse. Illa quoq; capitis elatio, de qua secundo loco dicitur, manifestum est ꝙ secundum prouerbialem consuetudinem intelligatur, iuxta quã dicunt homines efferre illos caput, qui superbe se eleuant, quod alibi di- G
Psal.74. citur exaltare cornua: vt Psalmo 74. ex voce domini, Nolite inique agere, nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum. Et alterius caput dicitur exaltare vel extollere, qui magnifi-
4.Re.25. cat alterum, quemadmodum vltimo capite. 4. libri Regum legimus, Euilmerodach regem Babylonis subleuasse caput Ioachim regis Iuda de carcere, quando benigne ei loquutus est, & tronum
Eccle. 11. eius posuit super thronos regum qui secum erant in Babylone. Sic per sapientem dicitur, Sapientia humiliati exaltabit caput illius. Et in alio Psalmo is qui super inimicos victor per Deum euasit.
Psal. 26. Et nunc, inquit, exaltauit caput meum super inimicos meos. Per contrarium verò, caput deprimere, vel demittere, vel humiliare, significat submissum esse, ac humilem esse atq; subiectũ, quomodo
Eccle. 7. in Ecclesiastico dicitur, Magnati humilia caput tuũ. In sequenti autem versu, malignauerunt, intellige nequiter tractauerunt, quemadmodum ex Hebræo vertit Hieronymus, atq; etiam Felix. ¶ Versu 5. Quoniam cogitauerunt vnanimiter, simul aduersum te testamentum disposuerunt &c. Aduerbia illa vnanimiter & simul, quidam pariter annectunt eidem verbo cogitauerunt, ad hunc sensum: Cogitauerunt vnanimes pariter: ac deinde separatim legunt, Aduersum testamentum disposuerunt. Cui distinctioni non male consonat lectio Græca, quæ sic habet ὅτι ἐβουλεύσαντο ἐν ὁμονοίᾳ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ σοῦ διαθήκην διέθεντο, hoc est, Quoniã cogitauerũt in vna mente, vel in vno corde, vel in vnanimitate in idipsum, contra te testamentum disposuerunt: vbi in idipsum aptius videtur cũ præ- H
cedentibus iungi. Manifestius verò eandem connexionem monstrat Chaldaica Paraphrasis quæ ita legit, Quoniam cogitauerunt in toto corde aduersum te pariter, & propterea aduersum te pactum pepigerunt. Communius tamen solent prædicta aduerbia abinuicem separari, hoc modo, Quoniam cogitauerunt vnanimiter, simul aduersum te testamentum disposuerunt, quomodo nos in Elucidatione explicauimus. Hebraica autem lectio ambigua est. Cæterum, tabernacula Idumæorum dicit, vel quia de bellum parantibus & terrã alienam inuadentibus loquitur, qui in tabernaculis & tentoriis habitare solent, vel quia populi illi orientales magna ex parte (vt ferunt) in tabernaculis inhabitant. ¶ Versu 6. Moab, & Agareni, Gebal, & Ammon, & Amalech, alienigenæ cum habitantibus Tyrum. De istis in Agarenis dubium est, an à præcedentibus differant, scilicet Ismaelitis. Nam Ismael filius fuit Agar, à qua Agareni. Videbuntur ergo idem esse Ismaelitæ, qui & Agareni. Forsitan autem præter Ismaelem habuit Agar & alios filios, à quibus descendentes populi, Agareni vocentur: qui verò ab Ismaele, specialiter appellantur Ismaelitæ, Et sunt qui dicunt, Agar ean-
Gene.20 dem esse quæ alio nomine appellatur Cethura, quam post mortem Saræ (vt legimus Genesis. 20. capitulo) Abraham duxit vxorem, procreauitq; ex ea filios plures, quos omnes separauit ab Isaac electo filio suo, ad orientalem plagam, Populi autem isti qui hic cõmemorantur, orientales sunt populo Israelitico. De populo autem Gebalitarum, nihil vsquam peculiare in scripturis possumus inuenire, qualis aut quantus fuerit, aut quid contra Israel, aut quantum egerit. Alienigenas autem sin

A gulariter intelligi debere Philistæos, ex Hebræo est manifestũ. Pro alienigenis nanq; singulari nu-
mero habet Philistæum, quomodo Hieronymus & Felix ac cæteri interpretes vertũt. Quod autẽ
habitatores Tyri inimici fuerint & aduersarii populi Israel vt cæteri, vel ex Esaię Prophetia cogno
scimus, qui cõtra omnes gentes per circuitũ prophetans, Israeli fuerant aliquando molesti, & suum
cuiq; onus prædicens, nouissime omniũ & Tyro suum onus denũciat, quemadmodum videre po
tes Esaię vigesimo tertio. ¶ Versu.7. Etenim Assur venit cũ illis, facti sunt in adiutorium filiis Loth. Esaię.23.
In historia Genesis legimus, quemadmodum Loth per filias inebriatus, ex coitu cum filia maiori, Gene.16
nocte prima, genuit Moab: altera autem nocte, ex filia minore, genuit Ammon. De Moab verò di
cit eadem historia, ꝙ ipse pater sit Moabitarum vsq; in præsentem diem, & de Ammon, ꝙ pater sit
Ammonitarum vsq; hodie. Moabitæ ergo & Ammonitæ, generali appellatione nominantur filii
Loth. De hoc autẽ adiutorio ab Assyriis impenso filiis Loth, id est, Ammonitis, particulare quod-
dam factum legimus, secundi libri Regum.10.capite: quando nuncius regis Dauid per rationẽ dimĩ 2.Reg.10
diæ barbæ & vestium precisionẽ vsq; ad nates illusis, & turpiter valde confusis, ab Anon rege filio
rum Ammon, conscii sceleris, & vltionẽ Dauid meruentes Ammonitæ, propter illatam iniuriã, mi
serunt, & mercede conduxerunt Syrum Roab, & Syrũ Soba, viginti milia peditũ: qui fugati sunt à
facie Ioab. Rursum tamen miserunt & adduxerũt Syros qui erant trans flumẽ, in multitudine ma-
B gna, ita vt ex eis percusserit Dauid septingentos currus, & quadraginta milia equitum. ¶ Versu.8.
Fac illis sicut Madian & Sisaræ, sicut Iabin in torrente Cyson. Vltio illa Madianitarum, quam vni-
co verbo attingit in principio sermonis, dicens, sicut Madian, non eadem est cum ea quæ statim se
quitur contra Sisaram & Iabin. sed tempore fuit posterior, quemadmodũ ex libro Iudicum est ma
nifestũ. Quarto enim & quinto capitibus eius libri, vltio describitur cõtra Iabin regem Chanaan,
qui per viginti annos vehementer Israelẽ oppresserat, & Sisaram principem militiæ eius, atq; vni-
uersum exercitum eius. Idq; factum fuit sub Delbora propherissa, & Barach filio Abinoẽ. De affli-
ctione autem qua Israelitæ à Madianitis fuerunt oppressi, & de victoria per Gedeonẽ cõtra Madia
nitas mirabiliter obtẽta, & vltione in eos grauissima, tractatur per capita tria sequẽtia, fluxerũtq;
inter victoriam Barach & Madianitarũ oppressionem, anni quadraginta. Post nanq; victoriam Ba-
rach contra Sisaram, quieuit terra per annos quadraginta, ac tunc demũ filii Israel malum facientes Iudic.41.
in cõspectu domini, traditi sunt in manu Madian septẽ annos. Itaq; ordo ille, Sicut Madian & Sisa
rę, nequaquã secundum historiæ veritatẽ, & rei gestæ seriem intelligitur, sed quod posterius est (vt
frequenter in narrationibus fieri solet) breuiter ante prius gesti narrationẽ perstringitur, postmo-
dum verò versu.10. latius explicatur: vbi principes Madianitarum propriis suis explicantur nomi-
C nibus, Oreb videlicet & Zeb, Zebee & Salmana. Notandũ verò, ꝙ hic dicitur de Iabin, Fac illis si-
cut Iabin in torrẽte Cyson, non intelligendũ secundum personã ipsius Iabin. Nam Iudicũ historia
non meminit, nisi de duce exercitus eius Sisara clauo percusso, & contrito exercitu: Ipsum antẽ re-
gem nõ legimus fuisse in prælio, neq; ipsius personæ mali aliquid accidisse. Nihil autẽ dubium est,
quin regi factũ dicitur, quicquid eius duci & exercitui cognoscitur euenisse. Idẽ de Endor, in histo
ria Iudicũ nulla fit mentio. Ex libro autẽ Iosue cognoscimus, locũ esse in tribu Manasse: quẽ locum
credendũ est propinquum esse torrenti Cyson. Cuius etiam loci fit mentio primi libri Regum cap
a 8. de muliere Phytonissa, quæ habitabat in Endor. Chald. trãslatio per Endor fontẽ intelligit. Sic Iosue.17.
enim habet, Dispersi fuerunt ad fontẽ Dor. Ex loco autẽ iam citato libri Regum, magis apparet ci
uitas vel viculus aliquis fuisse. Stercus autẽ terræ facti intelliguntur percussi aduersarii, secundum
duplicẽ similitudinem: vel quoniã tanquam fimus facti sunt, cõputrescentes, & dispersi super faciẽ
terræ: vel quoniã sic conculcati sunt absq; resistentia virtute Dei, quomodo stercus calcatur in pla-
teis. Cui posteriori expositioni consonat quod Chald. Para. habet, Facti sunt sicut stercus cõculca-
tum in terra. ¶ Versu.12. Deus meus, pone illos rotam. Pro rota in Hebræo habetur galgal, quod si
gnificat sphæram, circulum, rotã, & quodlibet rotundum ac volubile, propter volubilitatẽ & gira-
tionem. Nam verbũ radicale galgal, idem est quod girauit, mouit, voluit, rotauit. Vnde in Gręco ha
D betur τρόχος, quod manifeste est significationis. Est ergo sensus, Ita illos tuo terrore conturbatos
volue, quomodo voluitur rota, vt nõ sint apud sese prę miseria: sic illos torque, quomodo solet tro
chus torqueri à pueris, aut quomodo solet sphæra aut globus rotari atq; iactari super terrã. Vulgo
autẽ dicere solent homines, de eo quem pro libito tractant absq; resistẽtia, ꝙ quasi sphæram eius-
modi possint voluere, & quod tanquã trochum possint circungirare, aut tanquã rotam circunuol- Esaię.19.
uere. Videtur autẽ in hoc sermone, de illo spiritu vertiginis fieri sermo, de quo apud Esaiã legimus
cap.19. in hæc verba, Dominꝰ miscuit in medio eius (scilicet Aegypti) spiritum vertiginis, & errare
fecerũt Aegyptũ in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomẽs. Vnde & aliter præsens locus po-
test intelligi, sumpta metaphora ab iis qui in capite patiũtur vertiginẽ. Nesciunt enim quid agant,
aut quo vadant, quasi priuati sensibus. Ita hoc loco intelligi potest postulatio fieri, pro eo vt mit-
tatur in principes aduersariorũ talis pauor ac tremor, vt præ pauore nesciant quid agant, fiantque
sine omni cõsilio. Et quemadmodũ facillimum est vertigine capitis laborãtes in terrã prosternere,
vt sic illi quoq; absq; resistentia, terrore Dei cõturbati, possint prosterni atq; deuinci. Sunt tamen,
qui dictionẽ Hebræam hic positã putant significare carduũ talem, qui facit lanuginem quandã de-
super, quæ ad modicũ venti flatum dissipatur & fugit. Quę expositio est Rabbi Salomonis. Verũ
doctiores & potiores, nostræ potius fauent versioni. Vnde. B. Hieronymus & Felix non aliud quã
rotam verterunt, neq; alii vlli ex Hebræo interpretes, quos mihi cõtigit videre, aliud quàm rotam,
verterunt. Sed & Chald. Paraph. manifestissime rotã intelligit, Sic enim habet, Pone eos sicut rotã,

quę voluitur & mouetur, & nō consistit in decliui. Si cui tamē placeat illam Rabbi Salomonis sententiam sequi, poterit etiam in cōmuni lectione eam accipere, si rotam secundum similitudinē accipiat. Lanugo enim illa quæ super herbas quasdam post florem apparet in modū rotæ curr⁹ disposita videbitur, si quis contempletur exactius. ¶ Versu 15. Imple facies eorum ignominia, & quęrent nomen tuum domine. In Elucidatione ita explanauimus, Quærent ipsi impleti ignominia nomen tuum. Tametsi enim maior pars populi infidelis peruersa remanserit, quanōscunq; signis conspectis: non tamen dubitandū est, multos ex gentibus, visis tamen manifestissimis diuine virtutis indiciis, Deo dedisse gloriam. Vnde in libro Iudith, Achior dux filiorum Ammon corā Holoferne manifestissime de Deo populi Israelitici loquebatur, attestans, quod si non in populo peccatū inueniretur, nequaquā vllius quantacunq; virtute possent deuinci, talem habētes protectorē. Et quomodo de isto legimus, quod postmodum cum omni sua gente, conspecta virtute per Iudith contra Holofernem facta, se adiunxerit populo Dei, & Deum Israel coluerit: non dubium est, multos alios extitisse, qui similibus diuinę virtutis signis credentes, ad fidem Dei veri fuerunt conuersi. Posset tamē aliter prędictus versus intelligi hoc modo, Imple hostium facies ignominia: & pii serui tui, cum illi confusi fuerint, quęrent nomen tuum, id est, fidelius & perfectius tibi adhęrebunt, & seruiēt: iuxta quem fere modum, vltimum Psalmi versum explanauimus.

Iudith.5.

LXXXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

IDem argumentū habet præsens hic Psalmus cum eo qui ordine est. 41. Quemadmodum desiderat, &c. vehemens scilicet æternorū desideriū hominis cuncta ista temporalia fastidientis, & ad cælestia nō peritura toto cordis affectu transeuntis. Mox enim in principio desideriū ardentissimum profert tabernaculorū cælestium, adducens auicularū passeris & turturis exemplū, ad sui desiderii confortationē: vt quomodo irrationales illæ habitationes suas quærunt & inueniunt, sic & ipse homo spiritualis æternā mansionē quærere nō desinat, donec inueniat, propter quod, magna admiratione ad illa superna altaria suspirēt, eorū qui in domo illa iā cōmorantur, beatitudinē prædicat. Et quia nondū hanc sibi videt posse contingere, ad id quod proximū est, nēpe spē bonam, se cōuertens, illos quoque secundū spem beatos nunc cōmemorat, qui meliora in dies proponētes atq; in via Dei semper progredi satagētes, Dei benedictionibus corroborati, cōtinuis gressibus ad illā primā beatitudinē pergūt. In quorū numero vt ipse quoq; possit inueniri, versu, 8. precatur suā orationē à Deo exaudiri: & quo magis ad misericordiā Deū flectet, nomen benedicti Messiæ interponit, iterū replicās cælestis mansionis quā tantopere concupiscit præcellentiā: ac tandē versibus duobus vltimis, in Dei misericordia & veritate seipsum cōsolando, fiducia sancta cōfirmat, solicitamque animam spe bonæ quietis in pace componit. F

OCTVAGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO. G

1 *Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutum:*

Matt.8.

* *concupiscit & deficit anima mea in atria domini.*

QVàm sunt amabilia, quàm desiderabilia illa superna tua tabernacula, ô exercituum cælestium dominator Deus quàm iocundæ & expetibiles sunt paternę mansiones illæ domus tuæ, in quibus commorantur tui exercitus, in quibus tui inhabitant domestici, qui coram te sunt omni tempore: • profecto tam sunt amabilia amplissima illa atria tua, tam sunt illæ mansiones expetēdæ, vt iam in corpore adhuc mea anima inhabitans, vehementissimo illorum teneatur desiderio, ac velut moræ impatiens deficiat, prę nimio desiderii ardore.

2 *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.*

2. Neq; verò solum anima mea mansionum harum cælestiū æstuat desiderio, sed & omne quod intra me est, cor meū, & corpus hoc meū, & cunctę corporis vires (quasi diffundente ac spargente sese desiderio superabundanti animæ) cū exultatione oblectātur in te domino Deo meo, qui es Deus vous, viuus & verus: tantus est affect⁹ animæ, vt & in corporis quoq; membra redundans, in te ea faciat velut exultantia præ lætitia. H

3 *Etenim passer inuenit sibi domum:*

* *& turtur nidum, vbi reponat pullos suos.*

3. Ecce enim passerculi, irrationalia animacula, & quibus nulla est spes immortalitalitatis, naturali ducti instictu, solo sensus ac naturæ impulsu, quærunt & inueniunt sibi domos, loca iuxta suæ naturæ conditionē apta ad inhabitandum: • & turtures similiter, naturæ ac sensus tantum ductu, possunt inuenire sibi nidos in quibus habitent, progignántq;, & enutriant pullos suos. Ita, inquam, animalia rationis expertia, solo prædita sensu, immortalitatis spem minime habentia, cōgrua suæ naturę loca quærunt & inueniunt: & nō quęram ego, creatura rationalis, certam habens spem immortalitatis, habitationes tuas æternas, solas mihi iuxta naturæ meæ conditionē conuenientes, vt mortales illi passeres ac turtres quærūt ac inueniunt temporales sibi congruas?

4 *Altaria tua domine virtutum:*

4. Mansiones autem istæ quas desidero, ad quas suspiro, illa sunt tua sacrosancta altaria, ô fortissime Deus exercituum, quæ sunt in conspectu præsentiæ diuinitatis tuę, in quibus sacrificium perfectæ laudis iugiter & incessanter tibi offertur, vbi requiem nō habēt sacrificantes nocte ac die, dicētes. Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus noster omnipotēs, qui est, qui erat, & qui vē

Apoc.4.

A *✳ rex meus & Deus meus.*
5 *Beati qui habitant in domo tua domine:*
✳ in sæcula sæculorum laudabunt te.
6 *Beatus vir, cuius est auxilium abs te:*
B
✳ ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum:
✳ in loco quem posuit.
7 *Etenim benedictionem dabit legislator:* C
✳ ibunt de virtute in virtutem.
✳ videbitur Deus deorum in Sion.
8 *Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Iacob.* D
9 *Protector noster aspice Deus:*
✳ & respice in faciem Christi tui.
10 *Quia melior est*

turus est: ✳ hæc, inquã, sunt illa tabernacula, ô rex meus & De⁹ meus, ad quę suspirat gemens anima mea in quibus quærit mansionem sibi vt & ipsa his aliquando assistere, & in eis iuge sacrificium laudis incessabilis tibi possit offerre .5. Verè beati sunt, & non solum terque quaterq; beati, sed in infinitum beati, qui iam inhabitant illam amplissimam iocundissimámq; domum tuam, à qua ego adhuc peregrinans in corpore longè absum, tametsi illuc contendam spiritu: verè beati illi sunt, quibus iam concessum est stare coram te omni tempore, dulcissimúmq; vultum tuum contueri: beati, qui iam panem manducant in regno tuo, facti conuiuæ mẽsæ tuę: ✳ hi profectò à laudibus tuis nunquam cessabunt, & indeficienti cantico te collaudabũt in perpetuis æternitatibus: ab his æternæ laudis perpetuũ accipies sacrificium .6. Nihilominus & illi aliqua in parte secundum spem bonam sunt beati, quantum beatus esse potest adhuc in mortali degens corpore, qui licet nõdum ante conspectum vultus tui sunt admissi, tamen in hac sua peregrinatione omni studio adnituntur, dignam tibiq; placitam ducere vitam, omnem suam spem in te habentes repositam, omne suum auxiliũ à tua misericordissima bonitate sperantes: non vane sibiipsis fidentes, sed solidam in te spem suam cõstituentes ✳ quiq; ita in tuo auxilio sperantes: indies meliora proponunt, pedẽ non referũt, neq; progredi cessant in viis tuis, neq; manum retrahũt semel missam ad aratrũ, sed ad anteriora extendunt semetipsos, & altiora continuo meditantur: semper videlicet soliciti, quomodo magis ac magis placeant tibi suo domino, vt abundent magis: qui sic, inquam, ascensiones disponũt in cordibus suis, interim dũ in hac valle lachrimarũ degunt, in hoc loco exilii & ploratus, vbi multo vtili⁹ est sanctis lachrymis rigari, quam inepta lætitia dissolui. ✳ in loco isto quem posuit atq; constituit eis dominus in loco exilii, cui diuina sententia sunt addicti, vt in eo pœnitentiã agentes, & vitam Deo dignã ducentes, possint tandem aliquãdo post peractum suæ peregrinationis cursum, ad illas beatas pertingere mansiones .7. Hi sane spe beati sunt, qui se tales in hoc exilio præstiterint. Nam is qui legem tulit Deus benedictus, qui mandata atq; præcepta hominibus dedit, idem ipse benedictionẽ gratiæ suæ paratus est omnibus qui bonæ sunt voluntatis cõferre: vt qui legem tulit, idem ipse ad legẽ suam implendã adiuuet eos qui bonæ fuerint volũtatis, cognoscẽs figmentũ nostrũ & nostram ex nobisipsis infirmitatẽ, vtpote ꝙ sine ipso nihil possumus: ✳ ipsi verò ex legislatoris suauissimis benedictionibus cõtinuũ accipient in spiritu profectũ, efficientúrq; in dies robustiores seipsis progredientur de fortitudine in fortitudinẽ, adiicietur robori robur corde dilatato perambulabũt, imò percurrent, imò peruolabunt viã mandatorũ Dei: volabunt, & non deficient: ✳ donec tandem pertingant illuc quo peruenire omnib⁹ votis desiderant, videlicet ad vidẽdũ domin Deũ, qui est rex magnus super omnes Deos, in superna patria, in Sion cælesti, vbi est cõtemplatio aperta vultus Dei facie ad faciem: veniéntq; tandem à labore itineris ad requiem æternitatis, à desiderio fidei & expectatione spei, ad conspectionẽ beatæ faciei, & plenissimam fruitionem rei semper desyderatæ .8. O domine Deus cælestium exercituũ, potẽtissime & gloriosissime princeps, exercitibus mille milium semper stipatus atq; circundatus, exaudi (quęso) orationem meam, & ad aures benignitatis tuæ. ô Deus Iacob, introire permittas, vt fiat exaudibilis, quam ego ex hac valle lachrymarũ ex intimo affectu effundo, toto desiderio anhelãs atq; suspirans ad æterna illa tabernacula .9. Protector, defensor, adiutor, & ꝓpugnator noster ô Deus, aspice ad miseriã paupertatis & infirmitatis nostrę aspice ad locũ exilii huius in quo nihil est nisi fletus, nihil nisi miseriæ: vt tua benedictione abundantius cõferas, quod ex nobis penitus abest: ✳ attende etiam ad faciem Messiæ Christi tui, quem vnxisti in salutẽ generis nostri: in eius nomine petimus, vt tua nos misericordia aspicias, vt qui ex nobis fortè beneficio indigni sumus, eius nomine, qui tibi nõ potest nõ esse acceptissimus, impetrem⁹ quę nobis in hac misera vita sunt necessaria, vt tandem aliquando ad illa amabilissima tabernacula peruenire mereamur, & nõ frustra sit omne nostrũ suspirium .10. Ecce enim hoc certo scio, ꝙ dies vna in tuis mansionibus melior sit, q̃ multa dierum milia in hac valle miseriæ: longe magis o-

2.Cor.5. Lucæ.4. Philip.3. Philip.1. Psal.102. Ioan.15. Psal.118. Esa.40. Psal.94. 1.Cor.13.

dies vna in atriis tuis, super milia.

11 *Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quàm habitare in*
Matt.11. *tabernaculis peccato-*
Lucæ.7. *rum.*

12 *Quia misericordiã & veritatem diligit Deus:*

* *gratiam & gloriam dabit dominus.*

13 *Non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia:*

* *Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.*

ptandũ est, vel vnius diei spatio inhabitare in mansionibus tuis am- E
plissimis atq; iocũdissimis, vbi est omnis boni plenitudo, q̃ mille annos, imò multa annorum milia in hac valle miseriæ habitare, vbi omnis est boni egestas. 11. Optarem magis ego quidẽ esse infimus seruulus abiectissimus custos ostii, & omniũ nouissim⁹, in domo domini Dei mei, in supernis illis mansionibus beatissimis, q̃ habitare in hac vita in habitationibus peccatorũ, q̃ hic inter peccatores vitam ducere, etiãsi primatũ hic gererem, & omniũ essem primus. Qui enim minim⁹ est in regno cælorũ, maior est, & infinito fœlicior eo qui in terris videtur maximus, & omniũ primus. 12. Et quidẽ dominus Deus misericordiam diligit, & veritatẽ, ea diligentissime seruans in cũctis operibus suis, misericordissimus pariter &, veracissimus: vt nõ potẽs non misereri, ita nõ potẽs fallere: propter quod, optime cõfido, iuxta ꝓmissum, ad illa, ad quæ nunc suspiro ęterna tabernacula aliquando me peruenturũ: ⁎ ipse est qui nobis (iuxta promissum) si bonę voluntatis fuerim⁹, gratiã dabit suæ benedictionis, per quã in omni bono cõfirmati, tandẽ aliquando ad æternam illam gloriã adducamur. F
A quo enim nunc benedictionẽ gratiæ misericorditer suscepim⁹, ab eodem perfecto cursu peregrinationis nostrę, supernę glorię brauiũ & beatę retributionis coronã pręstolamur. 13. Illud enim certissimũ habeo, ꝙ, eis qui nunc iustitiæ student ambulantibus in simplicitate & innocentia, neq; aduersus Deum impium aliquid, neque aduersus proximum iniustum quid meditantibus, huiusmodi, inquam, nõ sit Deus negaturus sua bona, neq; in hac vita, neque in futura: sed dabit illis nunc in præsenti gratiã, & in futuro cõsummatam gloriam: ⁎ ac proinde cõcludẽs dico, verè beatum esse hominẽ illum pro statu huius vitæ, vtpote de futura beatitudine securũ, qui in te, ô domine supernorum exercituũ, habet rectam ac bonã fiduciam: videlicet qui ob spem tuarum promissionũ, & bonorum quę à te expectat in venturo sæculo, cuncta huius mundi blandimenta despiciens, vni tibi placere totis viribus studet.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXIII. G

VErsu. 1. Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutum. Hunc Psalmum quidam, maxime Hebræi, intelligunt literaliter nimiũ de absentia Dauidis à tabernaculo domini, cũ videlicet in persequutione aliqua degens, nõ permitteretur adesse tabernaculo domini: vt totũ istud desiderium ad præsentiã materialis tabernaculi domini referatur. Verũ multo est sensus fœcũdior & spiritualior, ac spirituali Psalmista dignior, vt de absentia ab illis cęlestibus mãsionibus, ad quas subinde solebat in extasi spiritus hinc comigrare, déq; ipsius ardentissimo ad has mãsiones desiderio, omnia exponamus. Sed quare tabernacula appellat cælestes mãsiones? Tabernacula enim, militantiũ sunt, triumphantibus nõ videntur conuenire. Quur ergo nõ potius dixit palatia, aut certè atria, vt statim subiungit? Nam hæc magis triumphantibus in gloria cõgruunt. Sed attende qui ista quæris, cælestes illas myriades supernorũ ciuium, in sancta scriptura exercitus appellari. Sæpissime enim legim⁹ Deũ appellari Deũ sabaoth, id est, Deum exercituũ. Et quoties in Græco habetur θεὸς δυνάμεων, hoc est, Deus virtutũ: in Hebraico ponitur, Deus sabaoth, id est, Deus exercituum: vt satis probabile sit, per virtutes in his locis exercitus illos fortissimos intelligi, qui semper astant in circuitu regis sui, vt in numero inæstimabili, ita in inconparabili fortitudine. Atqui, ad exercitus spectãt tabernacula, Militantium enim dicuntur exercitus. In nouo quoque testamento, angelorum multi- H
tudinem vocari inuenimus nomine militiæ, cum apud Lucam de angelorũ multitudine in Christi
Lucæ.2. ortu apparentiũ, ita scribitur, Facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, vbi in Græco στρατιᾶς ponitur, quod propriissima significatione valet militiam. Quis autem ignorat, ad militiam spectare tentoriorũ atq; tabernaculorũ inhabitationem? Ergo cælestes istas mansiones tabernacula appellat Propheta, non tanquam peregrinantiũ instabilem, & cito transeuntem incolatum: sed tanquã cælestis militiæ semper stabilem, & imperpetũ duraturam habitationem. ¶ Aduertendum quoque est, pro eo quod nostra habet lectio, Quàm dilecta tabernacula, in Gręco haberi ἀγαπητὰ, quod sæpe verti solet, charissima: vt sit sensus, Quàm amabilia, quàm desiderabilia, quàm summo expetenda. Charissimum enim dicimus, quod nobis est maxime amabile, & desiderabile. Atque ita legit Romanum Psalterium, Quàm amabilia tabernacula tua. ¶ Versu eodem, Concupiscit & deficit anima mea in atria domini. Quòd eædem illæ cælestes mansiones, quæ paulo antè appellatæ sunt tabernacula, iam appellentur atria, diuersa fit consideratione: videlicet ob significandam gloriosam amplitudinem, quam alius quidam in spiritu Propheta contemplans, exclamando dicebat,
Baruch.3 O Israel, quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis ei⁹. Solẽt enim atria magnę esse amplitudinis & capacitatis, amplius quàm interiora cubicula, aut partes alię domus interiores. Secundum quam amplitudinis considerationẽ, optimo vtiq; iure superna mansio, atriorũ appellatio

A nem meretur. in quam tam infinitus mille miliũ numer⁹,absq; vlla coartatione susceptus est initio:
suscipitur etiã nunc, & suscipietur vsq; in finem sæculi, ita vt posterius aduenientes prius ingressis
nullam faciant angustiæ compressionem: & cum tam multa miliũ milia iam illi accumbant mensæ,
etiam ex plateis & vicis,imò & à viis ac sepibus collectis omnibus, quantũuis miseris, renuncietur
nihilominus, ꝙ adhuc locus sit. Denique,vbi magnum quodlibet festum,videlicet nuptiarum, aut
aliud cõsimile fuerit celebrandum,aut triumphus aliquis exhibendus,ad atria cubilibus neglectis
confugitur. Secundum quam considerationem,in atriorũ appellatione(qua frequenter apud hũc
Psalmistam inuenimus diuinas mansiones nuncupari) præter amplitudinẽ supradictam,etiã gaudii
festiq; nuptialis,quod illic perpetuo celebratur, possumus intelligere indeficientem iucunditatem.
Mirũmne igitur nobis videbitur,si ad hæc tam amabilia atria desiderãdo deficiat fidelis anima? Nã
si operarii serui perpetuo grauem in agris colendis,aut alio quodlibet graui opere,ferentes laborẽ
magna anhelatione festos expectant dies,aut nuptiarũ celebritatem,quo vel paululum requiescant
à laboribus: quomodo nõ multo magis fidelis anima cognoscens illic paratã sibi,non diei vnius requiem
nõ paucularum horarũ tenue gaudium,sed indeficientis æternitatis suauissimã quietem,&
infinitorũ sæculorum interminabilem lætitiã, summo desiderio ad hæc tanta sibi reposita anhelabit
gaudia? ¶ Versu. 2. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Huic satis consonat, Psal.62.
B quod Psalmo. 62. dicitur, Sitiuit in te anima mea,quàm multipliciter tibi caro mea: de quo iam supra
tractauimus in annotationibus. Nisi fortè aliud singulare videatur, quod hîc dicit,cor & carnẽ
exultare in Deũ viuum,illic verò sitire Deum, Non sunt tamen ista ab inuicẽ multũ diuersa. Quo
modo enim cor & caro exultet in Deo,quin simul etiã sitiat ad Deum? atq; econtrario, si in Deũ
sitit caro,vtiq; & exultat in eum,quoties illum fideliter cum affectu mens recogitauerit. ¶ Versu. 3. Prou.6.
Etenim passer inuenit sibi domum,& turtur nidum, Vade ad formicam (inquit Sapiẽs quodam lo
cõ ad pigrum)& disce sapientiam. Hic verò Psalmista noster, etiam ad passeres & turtures nidificantes 1.Cor.2.
suam dirigit consideratiõnẽ,& nostram reuocat attentionem. Ita sanè vir Deo deditus,& vitæ
spirituali totus intentus, in omnib⁹ vel minimis animaculis inuenit, vnde boni aliquid discat:
discit,vnde seipso melior euadat: cum ecõtrario,animalis homo nõ sapiens neq; intelligẽs quæ dei
sunt,ac minus etiã qui secundum carnem omnia iudicant bestiales homines,nullam omnino recipiant
ex rebus quantũuis maximis bonã eruditionem. Quid autem est,quod hic Propheta sanctus
in passerculis considerauit: quid vidit in turture,quod sit memoratu dignũ? Vtiq; multa & magna,
quæ spiritualem hominẽ valeant ædificare, si iuxta suæ modum naturæ satageret animalcula illa in
naturalibus conditionibus imitari. Præcipuum tamen ob quod nunc auicularum istarũ introducit
C consideratiõnẽ,videtur esse,vt seipsum hortetur ad quærendum congruam sibi domum,neq; cessandum,
donec illam assequatur: simul vt seipsum bona spe confirmet,quod diligenter quæsitã aliquando
sit inuenturus. Quemadmodũ enim auiculæ istæ habitationis loca apta sibi quærũt,passer
quidẽ in tectis,turtur autẽ in locis maximè solitariis, vtraq; iuxta conditionẽ suæ naturæ (quoniã
illud gregale satis & sociale animal est, hoc solitudinis amantius) nullo verò modo contenta sunt
hæc animalcula loco oblato,vt puta ramusculo cui casu insiderint,nisi domũ alicubi propriam habeant
quam norunt,& ad quã confugiunt,in qua generationi & nutritioni insistunt.& ad quã semper
post multam euagationem redeunt: ita & homo spiritualis, diuina atq; cælestis creatura,ad Dei
imaginẽ & immortalitatis bonũ singulari priuilegio creata, iuxta hanc suæ naturæ conditionem,
congruã domum sibi debet quęrere, nec vlla ratione à quęrendo desistere,donec inuenerit. Neq;
cõtentus esse debet casulis istis & antris huius mundi,quoniam nulla est hîc stabilitas,nulla securitas:
neq; multũ diu hic licebit persistere. Cito enim adueniet qui te conturbabit, faciétq; auolare,
vbicunq; tandẽ resederis,etiamsi in altissima arbore aut in summis montiũ fastigiis. Veniet(dico)
veniet, qui te auolare faciet,neq; securus vsquã locorum esse poteris, nisi nidũ tibi congruũ elegeris,
nisi habitationẽ propriam iuxta tuę naturę exigentiã adinuenias. Vbi verò nidus iste erit,& quę
hæc domus,quæ homini quęrẽda est ad securitatẽ? Nimirum cælestes illę mãsiones, ad quas possidendas
D creati sumus. Quicquid enim corporale est,quicquid temporariũ,quicquid periturum, nõ
potest esse creaturę rationali & immortali cõgrua domus. Et cum in his homo affectu insederit,similis
est auiculę ramo cuilibet extra propriũ nidum insidenti,cui donec insidet,proculdubio periculo
nõ caret. Quòd nec ipsæ ignorantes,ad leuissimũ quẽmq; transeuntiũ ramusculũ magna celeritate
auolantes,ad locũ refugii sese cõferunt,id est,ad nidũ & habitationem propriã. Ita videlicet
nostram tarditatẽ admonentes,vbicunq; tandẽ animus noster conquieuerit, nõ fore absq; periculo
vitam nostrã,nisi quantocyus in propriam habitationẽ,in nidum refugii,studeamus auolare. Videlicet
in hoc nido iam delitescebat ille minimus apostolorũ,& peccatorum omniũ primus,humilis
passerculus, cũ diceret, Nostra autẽ conuersatio in cælis est. Ad eundẽ hunc nidum volabat ille, 1.Cor.15.
cuius in alio Psalmo vox est, Ecce elongaui fugiens,& mansi in solitudine, Expectabã eũ qui saluũ Philip.3.
me fecit à pusillanimitate spiritus & tempestate. Quò enim elongasset fugiens,qui sibi metuebat de Psal.54.
periculo malitiæ,nisi ad nidũ propriũ? Quare in solitudine mansit, nisi quia illic nidũ suũ habuit?
Atq; hæc quæ hactenus dicta sunt,nihil adhuc peculiare, quantũ ad speciem hic expressarũ auium
aperuerunt,sed tantũ generalis auium conditionis faciunt mentionem. Neq; opus est ad speciales
earũ conditiones,pro textus sententia,singularius descẽdere. Nam si quem dubitatio moueat, quur
duarum istarum specierũ tantum fiat mentio: huic responderi potest, vt magis notas magisq; familiares
duas istas species pro toto genere positas. Fuisse enim aues huiusmodi in maxima abundantia
in terra illa promissionis, ex Mosaica lege & Euangelica historia ostenditur. Nam pauperũ oblatio Leuit.5.

Matt.10. erat par turturũ, videlicet ꝙ ob multam copiam vili emerentur pretio. De passeribus quoq; Salua- E
Lucæ.12. tor testatur, passeres duos asse vẽdi, & quinq; dipõdio. Sic ergo duas has species, vt in genere auiũ
notissimas & vulgarissimas posuit, significare volens, etiam infimas & vilissimas auiculas hanc ex
natura habere prudentiã, quam debeant spirituales homines imitari. Forsitan & duas istas species
expressit, vna nõ contentus, propter conditionẽ diuersam. Nam passer, auis est admodũ garrula,
audax & temeraria, non multum metuẽs humana cõsortia, etiã in tectis, & proxime ad fenestras ni
dificans. Turtur verò admodum quieta est, & meditabunda, nõ garrula sed gemebũda, meticulosa
magis & solitaria: vt his diuersarum conditionũ speciebus duabus totam comprehendat auium ge
neralitatem, significãs, omnes auiculas cuiuscũq; sint cõditionis, tam eas quæ frequentiam amant
hominum, q̃ eas quæ solitudinem quærunt, habere hanc naturalem prudẽtiam, vt locum aliquem
tutum firmæ habitationis sibi quærant. Quòd si descendere nobis liberet ad peculiares cõditiones
hisce auiculis secũdum speciem conuenientes, easq; liceret per atramentum & calamum latè de-
pingere, ac spiritualibus hominibus spiritualiter applicare, multæ paginæ nequirent cõprehende-
re quæ super his in spiritus dulcedine posset pius animus meditari, Quapropter nimiã effugere cu-
pientes prolixitatẽ, quæ dicta sunt, arbitrantes sufficere, generali expositione contenti, specialibus
quæ dici poterant supersedemus, atq; ad sequentia pergemus. ¶ Versu. 4. Altaria tua domine virtu-
tutum. Quidam hunc versum secundum sententiam cum præcedentibus cõnectũt, hoc modo, Pas F
ser inuenit sibi domum, & turtur nidũ, vbi reponat pullos suos, nempe altaria tua ô domine virtu-
tum: significando videlicet, aues istas interdum habitationes sibi eligere, & nidos cõstruere circiter
altaria in templis, quemadmodum nonnũquã videmus, columbas in templi parte aliqua nidifica-
re: vt sic moneat etiã se spiritualis homo, circa altaria Dei nidum facere, & habitationẽ firmare. Ve
rum id, quantum ad turtures, non satis probabile est, cum sint animalia solitudinis amantiora, q̃ vt
circa altaria in templis (vbi quotidie fidelium sit conuentus & tumultus plurimus) velint nidifica-
re. Quapropter nobis cõuenientius visum fuit, hanc partem separatim legere, quasi cũ resumptio-
ne suspirii: vt sit oratio incompleta, defectum patiens propter desiderii vehementiã exprimendam
suspirio videlicet cõplementum deuorante: quemadmodũ accidere solet hominibus profunda su
spiria emittentibus, aut ex magno affectus desiderio sermonem proferentibus. ¶ Versu. 5. & sexto,
Beati, qui habitant in domo tua domine, in sæcula sæculorum laudabũt te. Beatus vir cuius est auxi
lium abs te. Quidam vtrunq; versum referunt ad incolas militantis Ecclesiæ, quæ apud Aposto-
1. Tim. 2. lum appellatur domus Dei. Neq; mala sententia est, eos qui nunc Ecclesiam sanæ fidei & bonæ cõ-
uersationis merito inhabitant, dignè ambulantes secundum vocationem in qua vocati sunt, lauda-
turos Deum in sæcula sæculorũ. Qui enim in finem vsque perseuerauerint, & in finem opera Dei G
Matt.10. custodierint (iuxta veritatis promissionẽ) salutis æternæ fient participes, vbi laus diuina nunquam
non dico deficiet, sed nunquã intermissa cessabit. Nobis tamẽ in Elucidatione placuit versum quin
tum ad beatitudinẽ rei, sextum autem ad beatitudinem spei accommodare. Pro quo vtcunq; facit,
quod in quinto mentio fit de vnico illo opere quod est in beata patria præcipuũ, Deum videlicet
indefessis laudib⁹ celebrare: in sexto verò, illa exprimũtur opera quæ miseris peregrinis cõueniunt
expectare scilicet à Deo auxilium, ascensiones in corde disponere, per vallem lachrymarũ transire,
de virtute in virtutem procedere. ¶ Versu. 6. Beatus vir, cuius est auxilium abs te, ascẽsiones in cor
de suo disposuit. Nota eorum quæ hîc dicuntur pulcherrimum ordinem: quem vt in se habeat spi-
Matt.19. ritualis quilibet, summo studio conari debet. Primum enim, quia via mandatorum Dei angusta est,
& ascensus ad Deum vsq; homini mortali crasso isto corpore circundato difficilis, admodũ stoli-
dus sit necesse est, qui se putet suis viribus posse viam istam percurrere, & terminũ præfinitũ attin
gere. Oportebat enim illud attendere quod ait in Euãgelio Saluator, Sine me nihil potestis facere.
Ioan.15. & quod ait Apostolus, Nõ sufficientes sumus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficien
2. Cor. 3. tia nostra ex Deo est. Atq; ob hoc, qui ad patriam vult proficisci, primũ omnium sibiipsi pœnitus
diffidens, totam suam spem fiduciámq; in Deo constituat, quomodo sanctus Petrus nos monet di
cens, Omnem vestram solicitudinem proiicientes in eum, quoniã ipsi cura est de vobis. Absq; hoc H
fundamento, vt nihil sunt omnia quæcunq; proponit homo ita eo firmiter iacto, quantũuis homi
num iudicio impossibilia, imbecillibus etiam hominibus fiunt possibilia, imo facilia, imò iucunda
& desiderabilia. Absq; hoc fundamento, vt quidã iuxta humanum iudiciũ fortes & validi magna
conati turpiter lapsi sunt de sublimi, quo iam conscendisse videbantur: ita in huius fundamenti sta-
bilitate, multos cõperimus secũdũ hominẽ, infirmissimos, nimis excelsa periuisse, & fœliciter obti
Ibidem. nuisse. Ita sanè Apostolorũ ille minimus, qui ex se neq; cogitare aliquid sufficiebat, in eo qui se cõ
Philip. 3. fortat omnia posse magno animo confidit, & confidenter iactat. Apud Esaiam quoq;, huius funda
Esai. 40. mẽti efficacia pulcherrime describitur, his verbis, Qui sperant in domino, mutabũt fortitudinem,
assument pennas sicut aquilæ, current & nõ laborabũt, ambulabunt & non deficient. Iacto autem
fundamẽto hoc stabili, pergat deinde ascensiones in corde disponere, in omni sanctitate & iustitia
domino Deo suo instituat seruire, de die in diem studeat proficere, ac suo domino magis magísq;
placere. Consideret, quæ illius maxime placita sunt voluntati, atque ea potissimum sectetur (vt mi
Lucæ. 1. les fidelis) quibus maxime se commendari nouerit suo domino, cui se probauit atque adiũxit in
2. Tim. 2. militiam. Vbi vigilãter intendendum est, quod non dixit Propheta, beatum illum qui semper
Iacob. 3. ascendit, sed qui ascensiones disposuit in corde. Semper enim ascendere, paucissimis datur: cum
Prou. 24 (iuxta Iacobi Apostoli vocem) in multis offendamus omnes, & (iuxta Sapientis testimonium)
1. Ioan. 1. septies in die cadit iustus. Insuper (quemadmodum dilectus ait Christi discipulus) si dixerimus

A quia peccatũ non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis nõ est. Si ergo solus ille spe bea
tus pronunciaretur, qui ascendet semper opere, quæ foret spes toties à disposita ascẽsione labenti-
bus? Mitius ergo dixit, qui ascẽsiones in corde suo disposuit. Videlicet hoc illud est, quod in nouis Lucæ. 2.
Dominici natalis gaudiis, angeli gloriam Deo personantes, simul pacẽ nunciant hominibus bonæ
voluntatis, iuxta Latinæ Ecclesiæ receptissimã lectionem. In terra, inquiunt, pax hominibus volun
tatis. Qui autem bonæ sunt voluntatis, ipsi sunt & qui ascensiones in corde disponunt: qui quoties
cunq; quacunq; tandem occasione lapsi fuerint, non in sordibus permanent iacentes, vt sordescant
amplius, sed quantocyus à casu student exurgere, rursúmq; ascensiones à quibus ceciderũt erigere.
Tam enim miseri sumus, tam in bono impotẽtes, & nimium instabiles, vt vix inueniatur qui in eo-
dem iustitiæ statu, non dico perpetuo, sed diu permaneat, qui non sæpe vel carnis propriæ fragilita
te, vel suggestione dæmonis occulta, vel malis proximorum exemplis, aut mundi huius blandimen
tis, aut alio quolibet modo tepescat à bono proposito, sicq; abscẽtionibus quas disposuerat decide-
re incipiat. Nõ ergo beatus ille solus, qui semper ascendit, & ab ascentionibus nunquam decidit, sed
qui ascensiones in corde disponit, qui semper proponit meliora: & licet non semper assequatur
quod optat, neq; quæ proponit, semper inuiolata custodiat, propositũ tamẽ bonum nunquam abii
cit nunquã despondet animum, donec in hac vita volui se conspexerit. Denique, ascensiones dixit 1. Tim. 1.
B in corde disponendas, videlicet quoniam finis præcepti est charitas, & quoniam super omnia Deus Prou. 23.
cor hominis sibi dari postulat, & corda multo magis quàm manus intuetur. Nã in exteriori opere
potest quis multũ feruidus cito eousq; conscendere, vt vlteriorẽ nõ possit ascensum disponere. In
corde verò quantũcunq; ascenderis, semper altior vlteriórq; ascensus relinquitur. Potest quis (ver-
bi gratia) tantam eleemosynam exteriori dispẽsatione largiri pauperibus, vt vltra non possit ascen-
dere, vt ampliora dare non possit. Potest item quis tandiu pauperibus ministrare, infirmos visitare,
vt non possit amplius orationem adeò potest protrahere, vt non possit diutius: similiter & ieiuniũ
in summum facile potest adducere, & quicquid est corporalis exercitii, suum habet terminum. Est
enim modus in eiusmodi rebus omnibus, sunt certi deniq; fines, quos vltra citraque nequit cõsiste-
re rectum. Verum in cordis ascensione nullus est definitus terminus. Deũ amandi (quod ad cordis
voluntatisq; affectum pertinet) nullus est finis: via est latissima, quam penitus percurrere, quãtum-
uis velocissimus cursor nunquã poterit. Vnde & in alio loco idem hic Propheta velut præ admira-
tione exclamans, ait, Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis. ¶ Interim Psal. 118.
verò, dum hæc agit homo, Deũ videlicet ponens suum adiutorium, ac deinde super hoc fundamẽ-
to innixus, ascẽsiones in corde disponens, quid ex parte altera agat benignus Dominus (qui piis nũ
quam deest hominum conatibus) versu subsequẽti nobis explicat diuinorũ secretorum optime cõ
C scius Propheta, dicens, legislatorem illis sic conãtibus daturum benedictionem, vt eant de fortitu-
dine in fortitudinẽ, donec tandem perueniant ad videndũ Deum facie ad faciem. O mira Dei be-
nignitas. O nimia piissimi patris facilitas. Quàm minimũ est, quòd à nobis exigit. Quàm maximum
verò, quod ipse præstiturum se promittit. Tantum duo sunt, quæ à nobis exiguntur, auxilium vide
licet nostrũ in Deo cõstituere, ac deinde in eius fiducia ascẽsiones in corde disponere. Quibus duo
bus quid potest esse facilius? Quid enim facilius, quàm in tam piissimo patre ponere fiduciam? quid
lenius, quã ascẽsiones corde saltem & voluntate disponere? Atq; hæc tantum sunt, quæ nostra ex
parte postulãtur. Quicquid superest, ipse se cuncta præstiturũ promittit. Nos illi fidamus, & melio- Philip. 2.
ra semper proponamus. Cæterũ, ab ipso qui dedit velle expectandũ est vt det etiam perficere, pro
sua bona voluntate: quemadmodũ ait sanctus Apostolus. Idem enim est quod ipse bonam appellat
Dei voluntatem, & quod noster hic Psalmista appellat benedictionem. A Dei nanque bona volun
tate, vt ait Apostol⁹, siue à legislatoris benedictone, vt loquitur Psalmista, expectanda nobis est om-
nis boni propositi adimpletio, quomodo pulchrè alio quoq; in loco idem hic Psalmista ait, reue-
la domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet. Quàm optime nobiscum agitur, qui tam mitem Psal. 36.
atq; suauem habemus legislatorem, tã suauia nobis suis legibus proponẽtem, vt verè dicere possit,
Iugum meum suaue est, & onus meũ leue. Et nihilominus eundem tam fidelem, tam suauem, tã for
D tem experimur adiutorem, vt sua propria virtute, quicquid nobis præceperit, ipse in nobis, aut (vt
verius dicam) ipse nobiscum velit operari, quemadmodum beatus ait Apostolus, Nõ ego autẽ, sed 1. Cor. 15.
gratia Dei mecum. Et hæc quidẽ, quantum ad generalem sententiam duorum horum versuum, la-
tius diximus. ¶ Sunt tamen, quantum ad particulas horum versuum, quædam adiicienda. Nã circa
illud quod dicitur versu sexto, Ascẽsiones in corde suo disposuit in valle lachrymarũ, in loco quem
posuit. Notandũ, quod verbo posuit diuersi diuersa assignant supposita. Nos in Elucidatione expo
suimus, In loco quem posuit homini Deus. In hac enim valle lachrymarum nos Deus posuit, post
primi parẽtis peccatum è paradyso eiectos: quemadmodum Genesi. 3. cap. legimus, in hæc verba, E- Gene. 3.
misit eum (videlicet Adam) dominus de paradyso voluptatis, vt operaretur terram de qua sumpt⁹
est. Alii verò intelligunt, in loco quem posuit sibi homo: eadem videlicet ratione: quoniã per pro-
priam culpam, primus parens à paradyso in hanc miseriæ vallem eiectus fuit, sicq; modo quodam
sibiipsi locum hunc miseriæ posuit, quem sua propria culpa promeruit, cum illi Deus locum cõsti-
tuisset longè alium, ac iam in illum instituisset. Iam enim tulerat Adam Deus, posuerátque in para-
dyso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illũ. Ipse verò inobediens factus, inde se eiecit, quo fue-
rat per Deum introductus. ¶ In versu quoq; sequẽti, caue, ne id quod dicitur de virtute in virtutẽ,
intelligas de moralibus aut Theologicis virtutibus: humilitate videlicet, castitate, iustitia, & simi-
libus. Virtus enim hic pro robore & fortitudine sumitur, quod in Græco manifestum est, vbi non

ἀρετὴ ponitur, quod virtutē (à qua boni dicimur) significat, sed δύναμις, quod significat virtutem potētiæ, siue robur fortitudinis, Vnde & beatus Hieronym⁹ ex Hebręo vertit, Ibūt de fortitudine in fortitudinē. Hoc autem quid sit, satis in Elucidutione explicatum meminimus. ¶ Versu. 9. Respice in faciem Christi tui. De messia peculiariter exponit Elucidatio, cui aperte consonat Chal. Paraph. quæ hoc loco sic habet, Meritum patrum nostrorū respice Deus, & attende faciem Messiæ, Posset verò intelligi Dauid de sua ipsius persona loquēs, vt sui faciens peculiarem apud Deum memoriā. Quod si ab alio vel aliis hic Psalmus factus asseratur, accipere possumus, ipsos voluisse regis Israelitici (qui ab vnctione Christus domini appellabatur) specialem facere memoriā. Potest etiam fidelis quilibet se spiritu sancto vnctum confidens, vnctione interna, versiculum istum cū timore & verecundia sancta sibimetipsi applicare (postulando videlicet à Deo) vt quē spiritu suo sancto voluit vngere, quémq; tanto est beneficio dignatus, velit benigno semper fauore aspicere, & in omni bono ad finem vsq; constabilire, donec ad finem desideratum pertingat. E

LXXXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

MYsteriū omne redemptionis humanæ, apertè satis hic Psalmus videtur explicare, statim in ipso exordio, pro maledictione collatam benedictionē, pro captiuitate libertatem, pro culpa veniā, pro ira reconciliationem, in temporis plenitudine per Christum Saluatorem factam, iucūdo versuum processu commemorans, e vestigio subiungens orationem, qua Dei misericordiam populo petit ostendi, & omnē auerti iracundiam. Moxque finita oratione, Propheta se ad audiendum vocē interius loquentis spiritus sancti conuertens, pacem & salutem audit sibi denunciari, super omnes qui essent credituri in venturum Messiam. In cuius aduentu, mirabili modo dicit obuiam sibi processisse misericordiam & veritatem, iustitiamque & pacē siue misericordiam redactas esse in osculi concordiam, posteaquam ipse Dei filius prima veritas in terra voluit incarnari, & de cælo ipse, vera iustitia, in hæc infima descendere: idque modo supernaturali, vt in terris sine patre de virginis matris vtero, sancto spiritu desuper fœcundato, procederet: quomodo è terra germen, desuper veniente fœcunditate, generatur. Ante cuius Messiæ aduentum, vēturum prophetat præcursorem, iustitiæ præconem: cuius deinde serui vestigia, statim desyderatus cunctis gentibus Messias subsequatur. F

LXXXIIII PSALMI ELVCIDATIO.

1 Benedixisti domine terram tuam.

** auertisti captiuitatem Iacob.*

2 Remisisti iniquitatem plebis tuæ:

** operuisti omnia peccata eorum.*

3 Mitigasti omnem iram tuam:

** auertisti ab ira indignationis tuæ.*

4 Conuerte nos Deus salutaris noster:

Conuersus tādem in temporis plenitudine abstulisti, piissime deus, maledictionē, sub qua vsq; tūc fuerāt detenti homines habitantes in terra, & pro maledictione contulisti benedictionem: tādem tibi cōplacuit misereri humani generis, atq; dilectionis, cōplacentiæ, & miserationis signa ostendere: * captiuitatē illam durissimā, cui populus tuus ab initio per primi parentis transgressionem factus fuerat subiectus, in illius manib⁹ cui seipsum subiecerat per cōsensum in malū: hanc captiuitatē populi tui, tam miserandā, tam diutinā, placuit tibi tandē definito ad hoc tēpore, auferre atque auertere à nobis: vt ex seruitute, imò tyrānide grauissima, nos restitueres ad libertatē gloriæ filiorum Dei, & ex filiis miserādæ captiuitatis, filios faceres beatæ libertatis. 2. Et quoniā nos ex nobisipsis omnino soluēdo nō fuimus, neq; vlla ratione potētes ad satisfaciendū pro peccatis nostris, tibi placuit, liberaliter dimittere iniquitates nostras: * neq; tantū vnā aliquā iniquitatē, sed omnia in vniuersum peccata, quibuscūq; te quomodocūq; offendimus, ita voluisti velare & operire à cōspectu tuo, sicq; penitus dimittere, vt nō ea nobis amplius velis imputare, neq; vltra ad vltionē ante oculos tuos adducere, H sed perinde quasi nunquā gesta fuissent habere. 3. Omnis illa ira & indignatio tua, qua ante tēpus illud aduent⁹ benedicti filii tui indignabaris humano generi, in ipsi⁹ aduētu sedata atq; mitigata est, & quasi secūdū modū aliquē extincta siue sopita: quēadmodū cū homo iracūdia exardescēs aduersus alterū, occurrēte amico ac loquente pro eo, aduersus quē fertur indignatio, statim furorē ponit, & iracundiā mitigat, velut flāma aquæ superfusione extincta, aut certè mitigata: * auertisti te atq; cessasti ab ira illa indignationis tuę, desiisti indignari aduersus genus humanum, & factus es nobis placabilis. 4. Veruntamē quid nobis proderit, te primā illam posuisse semel iracundiam, cū per filium tuum genus redimeres humanū: si nos in nostra vel infidelitate, vel vitiorū quorumlibet prauitate remanentes, iustam super nos iram tuam non amoueamus, sed magis etiā duplicemus? Idcirco te oramus, domine, iā factum nobis placabilē, Deū salutis nostrę, te Deum salutarē ac saluatorē nostrum, vt nos ad te ex toto corde conuertas. Cū enim ex nobisipsis vt oportet cōuerti sufficienter haudquaquam valeamus, ad te cōfugimus: vt postquā tu conuersus es ad

A ✳ *& auerte irā tuam à nobis.*

5 Nūquid in æternum irasceris nobis?

✳ aut extendes iram tuam à generatione in generationem?

6 Deus tu conuersus viuificabis nos:

B

✳ & plebs tua lætabitur in te:

7 Ostende nobis domine misericordiam tuā:

✳ & salutare tuum da nobis.

8 Audiā quid loquatur in me dominus Deus:

✳ quoniā loquetur pacem in plebem suam.

C

9 Et super sanctos suos:

✳ & in eos qui conuertuntur ad cor.

10 Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius:

✳ vt inhabitet gloria in terra nostra.

D *11 Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: ✳ iustitia & pax osculatæ sunt.*

nos, nos etiam facias conuerti ad te: ✳ sicq; tuam irā penitus auferas à nobis, quam certe non euaderemus, si te cōuerso nos adhuc permaneremus auersi: imò verò iram tuā ita super nos aggrauaremus, quēadmodum faciunt omnes qui hoc tempore gratiæ te facto placabili, adhuc veteres tenēt inimicitias in suis iniquitatibus vt ante, permanētes, nec ad lucē diuinarum miserationum respiciētes. 5. Scio enim quòd non patiatur hoc tua infinita misericordia atq; benignitas immēsa, vt ppetua permanere posset tua illa aduersum nos indignatio: ✳ neq; poterat hoc ferre tua immensa misericordia, vt protēderetur ira tua in omnes generationes: sed in tēpore placito, in tempore definito, debuit ira tua cōmutari in mansuetudinē, & debuisti redire placatus nostro generi. Alioqui vbi nobis apparuisset tua misericordia, in qua gloriaris corā filiis hominū, si nunquā cessatura fuisset illa seueritas iustitiæ? 6. Proinde tu Deus piíssime (qui olim auersus à nobis per tēpus iracūdiæ permittebas nos detineri sub mortis imperio) cōuersus nunc ad nos, iterúmq; ad nos rediens, per placationem tuę gratiæ, ad vitam nos restitues, déq; morte ad vitam reduces, ex filiis mortis & damnationis faciens filios vitæ atq; salutis æternæ: ✳ populus autem tuus, tanto per te accepto beneficio, gratum erga te animū gerētes, lætabuntur ex toto cordis affectu, & exultabūt in bonis tuis. 7. Ostende nobis tu domine, & palàm exhibe misericordiam tuā, innotescat corā omnib⁹ tam suauissima misericordia tua. ✳ & salutem tuā illam ad quam nos præordinasti, ipsúmq; illum saluatorē, quem nobis ab æterno prædestinasti dare in tēpore suo, da nobis in cūctis populis, vt in ipsum credētes, per eum salui fiamus ab ira in vitā sempiternam. 8. VOX PROPHETICA, Volo ergo aurē cordis mei adhibere ad arcanū diuinæ alloquutionis, vt audiā in silentio quid intra me loquuturus sit dominus de venturæ redemptionis mysterio, & de vēturæ salutis ordine ac tēpore scrutabor, in quod, vel in quale tempus spiritus prædicat futurum illud iucundissimum, & optatissimum humanę redemptionis beneficiū, quibúsq; rationibus id sit adimplendū: ✳ id enim certo iam percepi, ꝙ loquetur dominus verbū pacis & propitiationis super populum suum, super genus hominū, aduersus quem olim verbum indignationis protulit & maledictionis. 9. Super populū suum (inquā) hoc est, super omnes electos suos & fideles, qui credituri sunt in eum, quicunque oblatam sibi gratiam nō respuerint, pręeligētes in suis pristinis remanere impudicitiis: ✳ & super eos qui conuertuntur ad cor, quicunq; suorum peccatorū cōsiderata turpitudine, in semetipsis ad cor redeūtes meliora proposuerint, veram agentes pœnitentiam, dignósq; facientes pœnitentiæ fructus. 10. Et (vt generaliter dicam) salus ipsius prope erit omnibus timētibus eū, offeretur salus ista omnibus qui ipsum suscipiēt cū timore & reuerētia, quiq; verbis illius credulos se & obediētes pręstabūt, neq; quisquā omnino hominum excludetur ab ea: ✳ vt magnificētia gloriæ ei⁹ reueletur atq; inhabitet in ista terra nostra, ita vt gloria diuinitatis inhabitet in loco isto miseriæ, quando ex filiis mortis & dānationis efficiētur filii vitæ & gloriæ sempiternę. 11. In hac autem generis humani amabilissima reconciliatione, misericordia & iustitia modo mirabili occurrerunt sibi, & velut obuiā processerūt in amplexus mutuos: ✳ iustitia (inquā) & pax seinuicē amplexatæ atq; osculatę sunt, in amicitiæ & cōcordiæ signū, Siquidem in hoc tēpore reconciliationis & gratiæ, misericordia & veritas siue iustitia & pax in vnitatē & concordiam mirabiliter tandē redactæ sunt, quæ ab initio velut ex aduerso videbātur cōtendere, & vsq; tunc modo quodā dissentiētes, videbantur non posse in eandem conuenire sententiā. Exigebat enim seueram nimium satisfactionē iustitia, pro offensa humani generis, cum homo ipse nequaquam haberet quod pro recōciliatione persolueret: ecōtrario autem misericordia infinita remissionē quærebat liberalē, neq; exigendam putabat districtam talē solutionem, maxime cum is à quo exigēda erat nequaquā esset soluēdo imò, pauper esset, miser, & miserabilis, quo etiā amplius illi videbatur exhibenda miserationis liberalitas. Ad hunc ergo modū videbātur ab initio cōtendere misericordia atq; iustitia, & iustitia paci se videbatur ex aduerso opponere. Pacē enim hominis erga Deū iustitię seueritas prohibebat, recōciliationis precium exposcens, nec aliter pacem volens

2. Petr. 1.

Apoc. 5.

tribuere, quantũuis misero. Attamẽ in tẽporis plenitudine, cũ Deo E
placeret terrã misericorditer respicere, & generis humani salutẽ ope
rari, modo mirabili in cõcordiã redactę sunt iustitia & misericordia,
vtraq; in parte aliqua cedẽs alteri, vtraq; alteri secundũ aliquid con-
descendẽs, vt sic redigi possent in cõcordiam. Tali enim medio pro-
uisum est, vt & iustitiæ satisfieret & misericordiæ, ita vt neutra iure
posset cõqueri. Et tamẽ neutra totũ quòd à principio videbatur po-
stulare, accepit. Atq; huiusmodi facta cõpositione, in diuinitatis se-
creto concilio, quæ vsq; dum dissenserant, redactæ sunt in amicitiã,
sũtq; inuicem se in testimonium pacis (vt ita loquamur) amplexatę
& deosculatæ. Quemadmodũ facere solẽt qui à veteri inimicitia re-
uertũtur ad cõcordiã. 12. Quòd si quis interroget quomodo id fieri
potuerit, ecce in hoc totũ est mysteriũ ei⁹ quod sub parabola verbo
rum dicitur, quod verbũ caro factum est, quod filius Dei æterna veritas
ipse carnẽ assumere, & de homine homo fieri est dignatus: ita de pu
rissimo ac sanctissimo virgineo vtero absque virtute virilis seminis F
sola operatione spiritus sancti, procedens, quomodo de terra gramẽ
exurgit, à fœcunditate quæ illi inest ex diuino munere: • & in eo quod
ipse, qui est vera iustitia, de cælo voluit prospicere, atq; ad nostra exi
re, nostram assumere carnem, résq; nostras omnes & cuncta dissidia
cõponere. Quid verò nõ possit ipse, qui veritas est atq; iustitia? Quo-
modo non sibiipsi posset satisfacere iustitia, posteaquam id quod ab
homine exegit, per semetipsam voluit persoluere? 13. Et hoc quomo
do intelligi possit, si dubitas, apertius audi, non humanũ, sed pure di
uinum esse huius operis mysteriũ. Dominus enim Deus omnipotẽs
desuper dedit benignitatẽ gratię suæ, omnium artifice spiritu sancto
misso de cælo: cuius mirabili operatione fœcũdata terra illa superbe
nedicta virginei vteri, protulit nobis fructum salutis, filiũ Dei bene-
dictũ, per quẽ salus venit mundo. Spiritus sanctus enim superueniet
in terram vteri virginei, & virtus noua altissimi obũbrabit illi: ideó-
q; & quod ex ea natum est, sanctum vocatum est, filius Dei. 14. Prius
autẽ q̃ hic veniret humani generis redemptor atque saluator, cõpla- G
cuit patri mittere angelum siue nuntium, qui præpararet viam ante
eum: præcursorem seruum voluit præmittere, iustitiæ præconẽ, Io-
annem Baptistam, qui pœnitentiam prædicando, & ad iustitiam ho-
mines erudiendo, plebẽ Israeliticam pararet venturo domino: • cu-
ius peracto cursu, posuit deinde dominus ipse pedes suos in via, ad
veniendum post illum præcursorem suum: postquam ille suum prę-
cursionis officium peregisset, successit e vestigio dominus, ante cuius
faciem præcurrerat ille seruus, vt regnũ cælorum euangelizaret pau
peribus, & sua doctrina illuminaret mundum, operaretúrq; omnia
ad quæ missus fuerat à benedicto patre suo, cum quo viuit in vnita-
te spiritus sancti Deus in omnia sæcula benedictus, Amen.

12 Veritas de terra orta est:

Ioan. 1.

✻ & iustitia de cælo prospexit.

Lucæ. 1.
Matt. 1.

13 Etenim dominus dabit benignitatẽ, & terra nostra dabit fructum suum.

Ioan. 41.

Lucæ. 1.

14 Iustitia ante eum ambulabit:

Malac. 3.

✻ & ponet in via gressus suos.

Lucæ. 1.
Matt. 3.

Esię. 49
Lucæ. 3.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXIIII.

VErsu 4. quinto, sexto, & septimo, Conuerte nos Deus salutaris noster, &c. Ita exposuimus in
Elucidatione hos versus, vt sint oratio populi fidelis, facta iam generi; humani redẽptione,
postulantis conuerti ad Deum, iram auferri, & misericordiam ostendi, ne perfecta per Mes-
siam salute frustrentur. Non enim omnino ad omnes homines hæc salus ita se extendet, vt eam o- H
mnes assequantur. Plurimi enim seipsos facient oblata salute indignos, eo quòd non cõuertantur
ad Deum salutis authorẽ. Propter hoc videlicet, populus domini petit à Deo conuerti. Scit enim
Hier. 31. non posse nos cõuerti ad dominum, nisi ille nos ad se cõuertat. Id quod Hieremias Propheta aper-
Hiere. 10 tè satis indicat, cũ orando dicit, Conuerte nos domine, & cõuertemur ad te. Et iterum, Scio, quo-
niam non est in manu hominis via eius, nec viri est vt dirigat gressus suos. Possent tamen isti versus
accipi vt prophetica oratio, in spiritu facta, pro adimpletione eorum quæ iam tribus primis versi-
bus commemorauerat, id est, pro generis humani redemptione: vt eo quod venturum erat per mo
dũ præteriti proposito, ad illius eiusdẽ vt nondum exhibiti considerationem Propheta transiens,
oret ipsum adimpleri in tẽpore suo. Cũ quo rectè etiam cõcordat, quod versu octauo, ac deinceps,
accepta reuelatione interna de futura humani generis restitutione, pulcherrimo canit vaticinio.
¶ Versu 6. Deus, tu conuersus viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te. Psalterium Romanũ pro
passiuo conuersus, legit actiuum, conuertens, hoc modo, Deus, tu conuertens viuificabis nos. Et
habet quidem lectio ista sensum bonum & commodũ, Tu Deus conuertẽdo nos ad te, facies nos
viuere. In hoc enim est hominis vita, si ad dominum Deum suum fuerit conuersus, quemadmodũ
ecõtrario mortuus est omnis qui à Deo est auersus. Veritas tamen lectionis huius habet, cõuersus.
Nam in Græco habetur ἐπιστρέψας, quod significat cõuersus vel reuersus. In Hebræo quoq; passiuũ

A ponitur, hoc modo, Nónne tu côuerteris, viuificabis nos? vel, Certè tu côuerteris, siue reuerteris, viuificabis nos. Quod nostra quidem lectio verbo priori commutato in participiû, pulchrè secundû eandem sententiá dixit Deus, Tu côuersus viuificabis nos. Quod autē beatus Hieronymus vertit, Deus tu reuertens viuificabis nos, quãuis secundum terminationem videatur magis côuenire cum participio côuertens, tamen secundum rem & significationem idem est quod conuersus, Côuertitur enim Deus ad hominem, dû ad ipsum reuertitur: & auertitur ab homine, quoties ab homine recedit. Quantum verò ad sententiam, notandum, quòd sicut sole côuerso ad terram, atq; ex latibulo hyemis, verno tempore ad terram redeunte, omnia lætificantur, resumúntq; vigorem, quæ eius autumnali hyemalíque absentia fuerant velut emortua, omníque destituta virore: sic hominû corda Dei abscessu & auersione omnino sterilia & infœcûda, omníq; virore virtutû & vigore gratiæ destituta, Deo côuerso per gratiæ suæ placationem, viuificantur iterum, & accipiunt vigorē atque virorem admirabilem in omni ornamento, spiritualiû virtutum. ¶ Versu. 8. 9. & 10. Quoniam loquetur pacem in plebem suam, Et super sanctos suos, &c. Videntur hæc sic per coniunctiones adinuicē iuncta, non diuersis modis esse exponenda, sed pro eodem accipienda, vt sequentia exponāt præcedentia, quomodo frequēter fieri solet. Plebs enim Domini qui sunt, nisi sancti eius? & sancti domi-
B ni qui sunt, nisi qui conuertuntur ad cor? & agētes pœnitentiam mali præteriti, credunt & obediūt Deo. Et hi ipsi sunt qui verè cēsentur timere dominum, quibus salus est propinqua. Vnde illud veruntamē, versu decimo, non significat aduersationem, sed prius dictorum potius completionē vel explanationem. Valet enim illud veruntamen, ac si dicas, quinetiam: vt sit sensus, Quin prope timētes eum: vel, Imò verò prope timentes eum, salutare ipsius. Nonnulli tamen particulas istas omnes distingunt, dicentes, per sanctos intelligi perfectos: per eos qui conuertuntur ad cor, pœnitentes & imperfectos. Per timentes autem, Iudæos timore pœnarū seruientes, prope quos fuit salus, quoniā salus ex Iudæis orta est, iuxta Saluatoris testimonium, Prior tamē expositio videtur côuenientior. Neque scripturis est infrequens, ita rem eandem pluribus dictionibus explicare. ¶ Versu 11. Misericordia & veritas obuiauerūt sibi. Prouerbialis vsus loquēdi habet, vt qui mutuo sibi aliqua in parte cedendo, in vnitatem pacis atq; concordiæ conueniunt, dicantur sibi inuicem occurrere vel ire obuiā, quod est obuiare: quomodo vulgo dicimus, virum vt perfectiorē, debere subinde mulieri obuiam ire, & mulierem & subiectam & inferiorem debere frequenter suo marito ire obuiam. Nā inter coniuges sibi mutuo obuiare nescientes aut nolentes, rara admodum pax esse poterit. Quoniam videlicet non semper extremum iustitiæ rigorem mordicus tenere debent côiuges pacē quærentes, sed frequenter inuicem donare & condescēdere debent, & suo iuri frequenter cedere, ac dis- Ioan. 4.
C simulare aliquid & tolerare, pacis gratia: id est, non semper expostulare, neque semper iurgia côcitare ad omnem occasionem, Ac iuxta hanc loquendi consuetudinem, in Elucidatione obuiationē istam sumus interpretati, insequētes hac in parte melliflui Bernardi sententiam, qui ad eundē modum pulcherrimè dulcissiméque præsentem locum enarrat in sermone de annunciatione: vbi prolixis dissertationibus introducit loquentem misericordiam pro hominis redemptione, iustitiā verò exaduerso pro hominis condemnatione, eásque facit velut exaduerso causam dicere coram tribunali & côsistorio beatissimæ Trinitatis: atq; post multa, iudicis sententiam proponit, dissidentes (vt videbatur) concordantem in eo scilicet quòd beata Trinitas, pro homine redimendo, filiū in diuinis voluit carnem assumere & humanari, vt homo factus ipse manens verus Deus, pro omnium hominum peccatis moriens, iustitiæ satisfaceret vindictam exposcenti, nec absque condigna satisfactione volenti peccatum dimittere: & nihilominus satisfieret misericordiæ, pro humani generis recôciliatione sollicitissime agenti: ita tamen, vt neque hæc, neque illa totū quod videbatur postulare obtinerent. Misericordia enim voluisset gratis statim peccatum omne & debitū vniuersum dimitti. Iustitia verò voluisset illum ipsum qui peccatum cômiserat satisfactionem dare, & reconciliationis de semetipso persoluere preciū. Neutra verò totum hoc quod postulare videbatur planè accepit, sed vtraq; aliqua in parte rigori suæ exactionis debuit cedere. Iustitia enim non potuit
D summū ius persequi, neq; consequuta est. Misericordia etiā non totū potuit gratuita donatione impetrare. Per mediatorē tamen Christū, iustitiæ satis est factum, vt nō habeat quod côqueratur, pro homine puro volūtarie ex charitate summa illo mortuo, qui homo simul & deus erat. Misericordia quoq; licet cum multa difficultate, ac tandem post multa tempora, obtinuit tamen, vel tandē, quod voluit, nempe hominis reconciliationem: ac proinde non est in totum frustrata. Hæc omnia mellifluus ille Bernardus, loco suprà allegato, diffusius & dulcissime prosequitur. Alii verò hác obuiationē intelligunt côcursum & coniunctionem. Concurrerūt enim, & pariter conuenerunt, atque côiunctæ sunt misericordia & iustitia in redemptione generis humani. Neque enim solius misericordiæ hoc opus erat, quæ sola maluisset hominem simpliciter absq; satisfactione recipere in gratiam. Neq; solius erat opus iustitiæ, quæ sola nunquam Deum innocētem fecisset pro homine impio ad tam vilia descendere. Sed misericordia & iustitia simul conuenerunt, hócque admirabile effecerūt consiliū. Quanquam possit per veritatem etiā aliud intelligi, nempe fidelitas & veritas promissionum Dei. Misericordia enim & veritas simul adfuerunt in Christi incarnatione, & humana reconciliatione. Dei misericordia, id est manifestū. Erat enim hoc opus maximæ profundissimæq; miserationis. Veritas autem & fidelitas non defuit. Quia enim mentiri Deus aut fallere nō nouit, promissiones patribus factas in tempore suo debuit implere. Vnde & aliàs in sacris literis hæc duo, videlicet misericordiam & veritatē, coniuncta inuenimus, cum humanæ reconciliationis faciunt mentionē. Beata namq; virgo Maria, in suo gratulatorio cātico mysterium humanæ reconciliationis pandēs,

Luc.1. ita cecinit, Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ: Sicut loquutus est ad patres E
nostros, Abraham, & semini eius in sæcula, Vbi dū priore loco dicit, Recordatus misericordiæ suę:
Ibidem. aperte misericordiā exprimit. In eo autē quod sequitur, Sicut loquutus est ad patres nostros, Abra-
ham, & semini eius, tacitè, veritas atq; fidelitas indicatur. Zacharias autem & ipse plenus spiritu san-
cto, licet priore loco veritatem proponat, dicēs, Sicut loquutus est per os sanctorum, &c. Iusiuran-
dū quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis, &c. ante tamen cōclusionem can
tici, apertissime meminit misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto, &c. ¶ Versu
eodem, Iustitia & pax osculatæ sunt. Quāquam hæc pars conformiter ad præcedentem rationabi-
lius videatur intelligenda de reconciliatione iustitiæ & pacis, quæ ante Christi incarnationē adin-
uicē videbātur repugnare (quoniam iustitia pacē super humanū genus prohibere videbatur) Chri-
sto autem humano amicitia sunt coniunctæ, & admisit iustitia pacem, nec vltra prohibuit: attamen
posset etiam aliter intelligi, de iustitia non ipsius Dei sed hominis, qua corā Deo iustus est, & quæ à
Deo homini procedit, deq; pace non totius generis humani, sed qua anima iusta pacem habet cum
Deo. Hoc enim modo iustitia & pax in tēpore gratiæ se osculātur, quoniā adinuicem coniūguntur
& counjuntur nexu admirabili, ita vt non sit vnum absq; altero. In quocūq; enim est iustitia, in eo-
Esaiæ.57. dē & pax est erga Deum: & qui iustitiam non habet, pacem non habet erga Deū. Per iustitiam enim F
veram, quæ coram Deo est, pacem quoq; veram habemus. Non enim (iuxta prophetæ testimoniū)
pax est impiis. Hoc ergo modo secūdum metaphoram, iustitia & pax se osculantur, siue amplexan-
tur, sibiq; inuicem cohærēt, & mutuo se comitantur. ¶ Versu.12. Veritas de terra orta est, & iustitia
de cælo prospexit. Nos in Elucidatione illā intelligimus veritatem, quæ de semetipsa in sacro Euan-
Ioan.14. gelio loquitur, dicens, Ego sum via, veritas & vita: itémque iustitiam illam de qua Paulus scribit A-
1.Cor.1. postolus, Qui factus est nobis (inquiens) sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio.
Hæc enim veritas de terra orta est, siue de terra germinauit aut pullulauit, quando de virgine be-
nedicta Maria carne assumpta, Dei fili⁹ nasci dignatus est. Prospexit nihilomin⁹ de cęlo hæc ipsa no-
Ioan.16. stra iustitia & veritas, quoniam exiuit à patre, & venit in mundū, vt res humanas restitueret. Prospi
cere autem istud intelligere possumus, vel deorsum aspicere, vt significetur, iustitiam quæ vsque ad
tēporis plenitudinem auersa videbatur à nostro genere, iam tandem caput extulisse ad prospicien-
dum super nos, & ad cōponendum nostrū miserabile negotium: quomodo & in alio Psalmo scri
Psal.101. bitur, Quia prospexit de excelso sancto suo, dominus de cælo in terram aspexit: vt audiret gemit⁹
compeditorum, vt solueret filios interemptorū. Vel prospicere istud intelligatur prodire, siue exire
& descēdere, vt iustitiam prospexisse de cælo sit, Dei filiū de patris sinu prodiisse, & exiisse de sum-
mo cælorum ad ima mundi, Quanuis posset hæc iustitia rectè intelligi ipsa quæ in animabus no- G
stris à Deo gratuito ipsius munere infunditur. Incarnato nanque Dei filio, & veritate de terra exor
Rom.3. ta iustitia simul & pax vera de cælo manauit in corda nostra, ita vt clamaret Apostolus ac diceret,
Roma.5. Iustitia Dei per fidē & ex fide, in omnes qui credunt in eū. Et rursum, charitas Dei diffusa est in cor-
dibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Quidam etiam veritatis de terra ortum siue
germinationem secundū metaphoram exponunt, dicētes, per veritatis germinationem de terra, &
iustitiæ prospectum vel emanationem de cælo, non aliud significari quàm fœcunditatem spiritua-
lium charismatū, & omnis verè boni abundantiam, in tempore gratiæ: quasi dicat Propheta, Tan-
ta erit in tempore gratiæ spiritualium bonorum abundantia, vt terra non aliud videatur quàm veri
tatem germinare, neque cælum aliud quàm iustitiam depluere. Cum enim quid desuper simul & de
subtus prouenit, non potest non esse illius rei maxima abundantia: quemadmodum in diluuio illo
Gene.7. celeberrimo quod per arcam euasit Noe, desuper veniēre pluuia per dies plurimos absq; cessatione
& ruptis abyssi fontibus à subtus ascendentibus, aquas copiosissimas legimus excreuisse. Atque ita
etiam quod sequitur. Etenim dominus dabit benignitatē, & terra nostra dabit fructum suum, expo
nunt non de fœcundato virgineo vtero, nec de spiritus sancti super illam obumbratione, sed de ir-
rigatione spirituali animarum fidelium, totiúsq; Ecclesiæ. Dat nanq; dominus, & mittit desuper be
nignitatem beneplaciti sui, benedictionémq; gratiæ suæ, & terra cordis nostri huiusmodi salutari H
imbre irrigata profert fructum suum. Deus enim (iuxta Apostoli sancti testimonium) est qui opera-
Philip.2. tur in nobis velle & perficere pro sua bona voluntate: quiq; nobiscum, & in nobis operatur omne
1.Co.15. bonum: quemadmodum idem ille testatur, dicēs, Non ego, sed gratia Dei mecū. Itaque, terram in-
telligunt, vel ipsam fidelium Ecclesiam: quam rectè terram nostram appellamus, quicunq; in Chri-
stum credimus: vel ipsa singulorum fidelium corda, quæ singuli velut singulos agros suscepimus co
lendos de manu Domini. Conformiter quoq; & nouissimum illum versum, Iustitia ante eū ambu
labit, & ponet in via gressus suos, exponunt non de præcursore, iustitiæ præcone, vt nos exposuim⁹,
sed de iustitia in cordibus fideliū: quam ante Deum quodammodo ambulare dicunt, quatenus ha-
bitaculum Deo in cordibus fidelium præparat, videlicet quia non nisi ad illos Deus accedit, neque
nisi in illis habitare dignatur, qui pœnitentiā agunt veterum delictorū, & in sanctitate iustitiáque
Deo placere student. Quę expositio licet nequaquā videatur improbanda nos tamē in Elucidatio-
ne maluimus versus quatuor istos nouissimos de mysterio incarnationis Christi, & humanæ recō
ciliationis apertius interpretari. Omnino enim singularia quædā in hoc Psalmo sacer vates sibi in-
dicat reuelata, cū ante horum descriptionem speciali modo præmittit, Audiā quid loquatur in me
dominus Deus. Propter quod omnia ista ad mysterium incarnationis, & modum humanæ reconci
liationis specialiter accommodauimus, vti mōstrat aperte satis Elucidatio. Et ne quis arbitretur hāc
expositionē nos de capite nostro confingere, & in fauorem sacratissimæ nostræ fidei, sciendū est,

A præter antiquorũ patrum Latinorũ expositiones, etiã veteres Hebręorum Rabbinos ad singularē
Messiæ natiuitatem ista retulisse, quæ hîc de ortu veritatis è terra dicuntur. Nam Rabbi Moses, in
annotationibus super hũc locum, Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit, ita scripsit.
Et quur dixit, crescet, siue orietur, siue pullulabit, & non dixit, nascetur? Quoniam nimirum gene-
ratio, siue natiuitas eius, non erit similis generationi siue natiuitati creaturarũ quæ sunt in mundo
imò diuersa & distãs erit absq; socio & cõiunctione. Et hic erit saluator noster & iustus noster quē
mittet Deus. Et hoc est quod dicit, Vtriq; Deus dabit bonum vel benignitatem, & terra nostra dabit
fructum suum Hæc ille. In qua expositione manifeste cernimus, indicari virginitatē matris Messiæ
nostri, quæ dicitur absq; socio & coniugatione fructũ editura, & nouo generationis modo pręter
naturam paritura. ¶ Versu penultimo, Etenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit
fructum suum. Cum de beata virgine præsentē versum exponimus, hanc benignitatem referre pos
sumus non solũ ad ipsam vteri eius fœcunditatem, verumetiam ad animæ eius in omnibus spiritua-
libus bonis copiosum ornatum. Prius enim Dei Benignitas copiosissime impleuit eius mentem q̃
vẽtrem, prius animam omnibus ornauit preciosissimis donis, quàm vterum grauidauit puerilibus
membris: pri⁹ arcam omni ornatu fecit expolitam, quàm cæleste manna in ea reposuit. Et in vtro-
B que horum domin⁹ suam dedit benignitatē, vt digna fieret hęc nostra terra talē nobis dare fructũ,
vt de tam sancta terra tam sanct⁹ procederet fructus, vt esset sancta delibatio sicut & massa: esset ra-
dix sancta, vt erat ramus ille sanctus à principio, qui in tẽpore ex ea erat processurus; esset denique
virga sancta de radice Iesse, vnde flos ille Nazareus debuit ascẽdere, in quo erat accepturus requiē
spiritus domini. Cęterũ, quomodo hęc virgo beatissima simul & fœcũdissima, terra nostra dicatur, Rom.11.
fideli cuilibet non est obscurum. Quomodo enim nõ nostra terra est, quæ nobis ab ęterno ordina
ta atq; præparata est, & in tempore nata, in tẽpore sanctificata, in tempore spiritu sancto fœcunda Esaię.11.
ta, vt nobis fructum proferret nostræ salutis æternæ? Nõnne enim terram nostram iuste appellabi
mus, quæ nobis suum progignit fructum, vnde pascimur, nutrimur, & viuimus? ¶ Versu vltimo, Iu
stitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos. Partem istã in Elucidatione exposuimus de
præcursione Ioannis Baptistæ, qui præco fuit iustitiæ, quẽadmodum ex sacris Euãgeliis manifestis- Lucæ.3.
sime cognoscimus. Quicquid enim docuit, iustitia erat. Docuit enim homines agere pœnitentiã, & Matth.3.
quid iustius? Docuit pœnitẽtię fructus dignos facere, & quid iustius? Turbas docuit mutuo sibi suc Ibidem.
currere alimẽta & vestimenta impartiẽdo non habentibus: & quid iustius? Milites docuit neminē Lucæ.3.
cõcutere, nemini calumniam facere: publicanos monuit nõ amplius, quàm quod cõstitutũ est, exi-
gere: & hæc nõnne ad iustitiam spectãt? Deniq; quod Herodem arguit propter vxorē Philippi fra-
C tris sui Herodiadem, dicẽs, Non licet tibi habere eam, nõnne & hoc palàm ad iustitiam attinet? Me
rito ergo iustitiæ præco speciali appellatione nuncupari potest Ioannes, qui tandem pro iustitia,
vltra omnem exhortationem, etiam vitam impẽdit, & seipsum superimpendit. Quòd autem Pro-
phetæ occultum non fuerit mysterium præcursionis hui⁹, etiam ex alio Psalmo aperte satis cognò
scimus, cum in fine Psalmi.31. de populo fideli loquens, ita ait, Illuc producam cornu Dauid, para-
ui lucernã Christo meo. Quo in loco per cornu Dauid, Christus Domin⁹: per lucernã verò ipsius
Christi præcursor Baptista intelligitur, quẽadmodum in expositione eius Psalmi prolixi⁹ tractatũ
videre licet. In sequẽti autem parte, Et ponet in via gressus suos, satis ambiguũ & incertũ videtur,
quid debeat subaudiri pro supposito verbi, ponet. Quidã pro supposito intelligunt iustitiã, ad hunc
sensum, Iustitia ponet in via gressus suos, quod ita intelligũt. Iustitia disponet suos gressus ad viã,
quia videlicet iustitia facit hominē non stare, non quiescere, sed ambulare de bono in melius, facit
que homines perambulare vias rectas & bonas. Alii iustitiam pro supposito accipiũt, sed pro suos
legũt eius, vt sit sensus, Iustitia ponet gressus Domini in via, id est, facit dominum aduenire in cor-
da fidelium. Facilius tamē est & melius, vt pro supposito verbi ponatur ipse domin⁹, iuxta sensum
in Elucidatione expositũ, Iustitia ante eum ambulabit, & ipse ponet gressus suos in via, id est, præ-
curret Christum iustitiæ præco, & ipse deinde subsequetur e vestigio Dominus, ante quē seruus il-
D le fuit præmissus Cui cõsonat quod turbis prædicans Ioannes, dicebat, Veniet fortior me post me, Ioan.1.
cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamentorum eius. Est hæc cõstructio omnium aptis-
sima. Nam qui iustitiam pro supposito ponunt, & gressus suos proprie accipiunt, his lectio Græca
reclamat, quæ relatiuum habet masculini generis, hoc modo, καὶ θήσει εἰς ὁδὸν τὰ διαβήματα αὐτοῦ. Qui ve
rò iustitiam pro supposito ponunt, & gressus suos exponunt gressus domini, his proprietas relatiui
suos, obsistit. Iuxta nostram autem suprapositam expositionem, nullum est incommodum, neque
in sermone neque in veritate.

LXXXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Forma orandi est hic Psalmus, quẽadmodũ & titulus indicat: in quo considerans homo suã ex semetipso imperfectionem & indigentiã, a Deo postulat custodiã & misericordiam, cuius bonitatē & potentiã miris extolit modis, vsque ad versum decimũ: vbi deĩde à Deo in via bona dirigi, & in spiritu lætifi cari deposcit, promittens confessionem laudis Deo misericordi suo liberatori, per quem se agnoscit ab inferni profundo liberatum, per quem & in posterum orat ab inimicis insurgentibus liberari, sibique in bonum fieri signum salutis. vt confusis impiis persequutoribus, ipse lætetur in domino. Quidam hanc orationem peculia- riter Christo attribuunt, illum introducentes loquentem ad patrem pro se ac suis fidelibus. Nos autem in Elu cidatione maluimus generali expositione ad quemlibet fidelem Psalmum accommodari.

 E

Psal.144. Psal.9. 1 *Inclina domine aurem tuam, & exaudi*
Apoc.3. *me: ✱ quoniam inops & pauper sum ego.*

2 *Custodi animā meā quoniam sanctus sum:*

Psal.9. *✱ saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te.*

3 *Miserere mei domine, quoniam ad te clamaui tota die: ✱ lætifica animā serui tui, quoniam ad te domine animam meam leuaui.*

4 *Quoniam tu domine suauis & mitis, & multæ misericordiæ: ✱ omnibus inuocantibus te.*

5 *Auribus percipe domine orationem meam, & intende voci deprecationis meæ.*

6 *In die tribulationis meæ clamaui ad te: ✱ quia exaudisti me.*

7 *Non est similis tui in diis domine:*

✱ & non est secundum opera tua.

8 *Omnes gentes quascunque fecisti venient,*

DEus piissime, qui propè ades omnib⁹ inuocantibus
te in veritate, qui adiutor es í tribulatione, & in op
portunitatibus, inflecte núc aures misericordiæ tuæ
ad precem meam, & benignum mihi præbe auditū
orantémq; exaudi pro tua misericordia: ego enim
qui coram te nunc fundo precem meā, verè egenus
sum & pauper, à memetipso nihil habens, nisi quæ tua liberalitate
accipio: qui absq; te sum cæcus, nudus, pauper, miser, & miserabilis:
propter quod meam paupertatem agnoscens, ad te ditissimum dominū
confugio, vt de de tua liberali abundantia nimiæ meæ succurratur i-
nopiæ. 2. Conserua me domine in vita, protectione custodię tu me
custodi, vt non morte efficiar, & non mihi auferatur vita animæ ab
aduersariis meis, quorum est hoc summū studium: sum enim sancti-
ficatus munere spiritus sancti tui, tu sanctificasti animam meam tibi F
in habitationem, & in templum me consecrasti, per vnctionē spiri-
tus tui: propter quod, me consecratum tibi ac dedicatum, oro, dili-
genter fideliterq; custodias, ne fortè pollui me cōtingat ab hostibus
id super omnia quærentibus: ita domine saluum fac me pauperculum famulum tuum, ex bonæ voluntatis desiderio tibi seruire cupiē
tem, ab omnibus periculis in quibus versatur anima mea: maximè cū
ego omnem habeam in te repositam fiduciā, & de tua bonitate tuó-
que auxilio confidam plenissime, qui nunquam derelinquis sperātes
in te. 3. Ostende mihi misericordiam tuam, miserator Deus, quam iu-
giter continuis precibus clamans ex toto cordis affectu postulo, pro
qua consequenda tota die clamo ad te: lætam fac animam serui tui
benigna exauditione tua, quoniam toto conatu cor meū in oratio-
ne ad te eleuaui, quoniam ab omnibus quæ sunt in mundo visibilib⁹
atque delectabilibus auulsi mētem meam & desiderium meum, vt ti
bi pura mente & mundo corde totus intenderē, sicq; fieret mea ora
tio tibi magis accepta & exaudibilis. 4. Cognoui enim, & certe mihi G
persuasum habeo de te, quòd nō sis tu (vt vulgo sunt potentes inter
homines) durus, morosus, & crudelis, sed magis benignus, placid⁹ &
dulcis, quē facile sit prece flectere: mitis quoque & propitiabilis, ad
dimittendum pœnitentibus pronus ac facilis: itē quòd sis magnę &
infinitæ misericordiæ, ad concedendum postulata humiliter petē ti-
bus: idq; non erga vnum tantum aut alterum, non erga hanc gen-
tem solam aut solam illam, sed erga omnes indifferenter, absq; per-
sonarum acceptione, quicūque ex fideli corde te inuocāt in verita-
te, ad eum modum quo tu vis & nos decet te inuocare. 5. Qua cōsi-
deratione ego animatus, spe exauditionis cōcepta, fidenter ad te fun
do orationem meam, petēs, vt aures tuæ misericordię ad eam dignā
ter accomodes, vtique voci deprecationis meæ benignus intendas:
vt si iustum & bonū inueneris quod propono, benigne illud adim-
pleas. 6. Hoc enim mihi consuetudinarium est hoc vetus ac solitum
mihi est refugiū, in omni mihi obueniēte tribulatione, vt ad te leuē
vocē clamoris mei, vt ad te clamās, & orans cōfugiā: quoniā te do H
mine fidelē semp inueni auxiliatorē, nō soles repellere humiliter de-
precantem, sed benigne potius exaudire & opportunū ferre auxiliū
pro tuo beneplacito. Propter quod, olim nō semel tui auxilii fidē ex-
pertus, semper in angustiis ad te volo confugere. 7. Et quem aliū pos
sem ego cōmodiorem inuocare auxiliatorem, aut ad quem cōfugere
protectorē meliorē, quàm ad te domine Deus meus? Nō est enim in
omnibus diis, qui sit tibi similis: non est in omnibus potentibus, siue
angelorū bonorū vel malorū exercitib⁹, siue in sæculi potētib⁹ quis-
quam, qui tibi valeat cōparari: siue potentiam spectemus, siue verita-
tem & fidelitatem, siue etiam bonitatem & misericordiam: neq; in
omnib⁹ diis gentiū qui falsa appellatione dii nominātur, quisquā po-
test inueniri similis tui, qui sic possit subuenire inuocātibus: & non
est quisquam similis tui in operibus, qui possit operari similia eorūm
quę tu facis, opera tantę potētiæ & virtutis, cuiusmodi tu mōstras in
omnibus. 8. Propter quam super omnes præcellētiā, cūctæ nationes
populorū, quas tu tam secūdum animā, q̄ secundum corpus creasti
venient ante conspectum tuum, tèq; adorabunt, ô rex regū & domi-

A *& adorabunt coram te domine:*
** & glorificabunt nomen tuum.*

*9 Quoniam magnus es tu, & faciẽs mirabilia: * tu es Deus solus.*
10 Deduc me domine in via tua, & ingrediar in veritate tua:
B ** lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.*

11 Cõfitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo: & glorificabo nomen tuum in æternum.
*12 Quia misericordia tua magna est super me * & eruisti animam*
C *meam ex inferno inferiori.*
*13 Deus iniqui insurrexerũt super me, & Synagoga potẽtium quæsierunt animam meam: * & nõ proposuerunt te in conspectu suo.*
*14 Et tu domine Deus miserator & misericors: * patiens, & multæ*
D *misericordiæ & verax.*

*15 Respice in me, & miserere mei: * da imperium tuum puero tuo:*

** & saluum fac filiũ ancillæ tuæ.*

ne dominantiũ: * dabũtq; gloriam, & honorem exhibebũt magno Rom.6.
nomini tuo. Veniet enim tẽpus, quãdo tibi flectetur omne genu cæ Philip.2.
lestium terrestriũ, atq; infernorũ: quando ante te cõgregabũtur om- Matt.13.
nes gentes, quãdo omnes manifestabũtur & exhibebũtur ante tribu 1.Cor.5.
nal tuum, vt referat vnusquisq; prout gessit in corpore, siue bonũ, si
ue malũ: quãdo, velint, nolint, cogentur omnes tuę maiestatis super-
excellẽtiam agnoscere, teq; solũ vt verum Deum & supremum iudi-
cem adorare, ac tuę obedire sententiæ. 9. Et id quidem optimo iure.
Tu enĩ verè es in omnib⁹, & per omnia magn⁹, id quod & in opere
potẽter ostendis, dum operaris pro tuo placito admirabilia quæcũq;
volueris: * profecto tu solus es Deus viuus & ver⁹, & nõ est extra te
alius. 10. Vt autem tibi sicut iustum est syncera valeam seruitute pla-
cere, quæso, sis tu mihi ductor atq; director in via præceptorũ tuo-
rum, per quã tu nos ambulare voluisti, nequãdo aberrem à via recta
aut declinem, siue ad dexterã, siue ad sinistram: & tuo ducatu direct⁹
ambulẽ in veritate & æquitate iustitię tuæ, alienus ab omni iniquita
te & iniustitia: * fac lætari in re sancta lætitia cor meũ, fac me sancto
gaudere gaudio ĩ dulcedine spirit⁹ tui, vt debito timore & amore te
verear nomẽ tuũ, vt gustata paternæ suauitatis dulcedine cor meum
in hilaritate te discat revereri, ad eũ modũ quo filium decet timere
atq; revereri nomen paternũ. 11. Confessione laudis ego te celebra-
bo domine Deus meus, ex toto affectu cordis mei: & nomẽ tuũ san
ctum atq; in sæcula benedictũ ego laudabo & glorificabo, donec vi
uam in perpetuis æternitatibus, ita vt in perpetuũ nunquam pœnit⁹
deficiat laus tua ab ore meo. 12. Neq; illud quidẽ immerito, quoniã
quidẽ misericordia tua erga me magna est nimis, quoniã misericor-
diã maximam mihi demonstrasti, egistiq; mecũ misericorditer valde
supra quàm explicare aut etiam cogitare possim: * & tu saluasti ani-
mam meã à profundo lacu inferni, tu me tua benignissima custodia
præseruasti & custodisti à damnatione mortis & inferni, in quo pau Psal.93.
lomin⁹ habitasset anima mea, nisi tu Domine me adiuuisses. 13. Ecce & 85.
enim, Deus piissime, impii dæmones, eorúmq; ministri & membra,
homines peruersi, feroci animo & crudeli ꝓposito insurrexerũt ad-
uersum me: & cõgregatio fortiũ, qui me (quantũ ex memetipso) mul
to sunt potẽtiores, conãtur me perdere, & morte afficere: * & nõ ha-
bẽt te dominũ Deum ante oculos, non te metuũt, non est timor tui
ante oculos eorũ, vt desistant à suo peruerso proposito, à perditione
innocentis: * Nõ etiã attendunt te, neq; considerant, quod tu sis mi
hi auxiliator: atq; idcirco tantum me in memetipso cõsiderantes, &
meam debilitatẽ cum sua fortitudine conferentes, ita confidũt se mi
hi posse prævalere, nec verẽtur oppugnare seruum tuum. 14. Ego ve
rò nequaquã in memetipso cõfido, neq; ĩ propria virtute spẽ habeo
sed in te domine De⁹ meus, qui semper tuis supplicib⁹ misereri es so Psal.24.
litus, & cuius sunt miserationes à sęculo super omnia opera tua, quẽ
admodũ & es natura misericors, imo ipsa immẽsa & inexhausta mi-
sericordia: * qui es insuper lõganimis & patiẽs in dissimulando pec-
cata hominũ & differẽdo vindictã, quo sic per longanimitatẽ pecca
tores inuites ad pœnitentiã: multæ quoq; misericordiæ, nimirum in
finitæ & inexhaustæ, per quam semper es paratus redeũtes per pœni Rom.2.
tiam recipere in gratiã, & nihilominus verax, iustissimus videlicet re
munerator omniũ humanarũ actionum, & fidelis in omnibus ver-
bis ac promissionibus tuis. 15. In te (inquã) est spes mea omnis & tota Psal.144.
fiducia, tu benignis misericordię tuę oculis in me seruum tuũ aspice
& misericordiã tuam ostende mihi: dũ illi ecõtrario, omni studio &
toto conatu mihi machinãtur mala, vt tua misericordia adiutus illo-
rũ possim feritatẽ effugere, ne mihi iuxta desideriũ suum preualeant
* da mihi seruo tuo ex bona volũtate tibi famulari cupiẽti, imperiũ,
dominiũ, & victoriã super inimicos meos: da mihi fortitudinem per
quã illos possim superare atq; subiicere mihi, per quã exaltari valeã,
super illos, illísq; euadere superior: * ab omnibus inimicis saluum fac
me, qui sum fili⁹ ancillæ tuæ, Ecclesiæ sanctæ ancillę tuæ, quę me tibi
per fidem & verbum tuum in spiritu sancto genuit: * qui etiam sum
pauperculæ matris meæ, humilis tuæ ancillæ filius. Sũ enim ego ser-
uus tuus & filius ancillæ tuę, quoniã & ego seruus tuus sum, & mater
mea tua est vernacula atq; ancilla: quoniã ęque & ego & omnes pro-

16 Fac mecū signum in bono : ✳ *vt videant qui oderunt me & confundātur, quoniam domine adiuuisti me & consolatus es me.*

genitores mei, serui tui sum*.16. Ostende erga me signū aliquod mi- E
sericordiæ & beneplaciti tui, quo possint cognoscere aduersarii mei
quod te habeam mihi propicium & protectorem: demōstra indicio ali-
quo liberationis gratuitæ, quòd tibi sit in me beneplacitum: ⁂ vt ho
stes mei qui me implacabili odio persequuntur: id vidētes, cōfundā-
tur & erubescant, eum viderint me tuo auxilio defensum atq; muni
tum, & tua consolatione sancta corroboratum, vt nulla illis spes esse
possit de me obtinendi impium suum desiderium & iniquū propo-
situm.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXV.

VErsu.2. Custodi animam meā, quoniā sanctus sum. Si de Christo domino singulariter Psal-
mus exponatur, nullum est dubium, quomodo sanctū ipse se iuste possit asserere, cū sit san
ctus sanctorum, sanctificans omnia: qui non ad mensuram accepit spiritum, vt esset absque
mensura sanctus. Si verò ad vnumquenque fidelem dicamus pertinere Psalmum (iuxta Elucidatio
Ioan.3. nis processum) nec sic quidē difficile est intelligere, quomodo fidelis ex testimonio bonæ conscien
tię se dicat sanctum, videlicet participatione plenitudinis Christi. Nam vt ille per spiritum acceptū F
Ioan.1. non ad mensuram, sanctus est non ad mensuram: ita singuli nos de eius plenitudine accipiētes, san-
2.Cor.6. ctificamur in spiritu eius, efficimúrq; ad mēsuram sancti. Vnde Paulus Apostolus ab idololatria ad
Christum conuersis Corinthiis, Et hæc (inquit) aliquādo quidem fuistis, id est, idolis & peccatis ser
uientes, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Chri-
sti, & in spiritu Dei nostri. In eodē quoq; capitulo, etiam mēbra & corpora nostra quomodo san-
cta sint, declarat, dicēs, Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Et iterum, An nesci
tis quia membra vestra tēplum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & nō estis
vestri? Sanctificamur ergo quicunque spiritum Christi accipimus, primum quidē in mēbra Chri-
sti, vt illius sancti sanctorum membra simus, sitq; ille caput nostrum. Deinde, vt templum simus spi
Psal.126. ritus sancti, atq; adeò totius superbenedictæ Trinitatis. Merito proīde incessanter clamemus ad do
minum, dicentes, Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Nisi enim dominus custodierit ci
uitatem, frustra vigilant custodes. Attamen omni diligentia curandum nobis est, vt in quo sanctifi
cati sumus, in eo permaneamus: ne semel facti membra Christi, iterum efficiamur membra diaboli
& ne semel facti templum spiritus sancti, iterum efficiamur mancipia & habitaculum spiritus ma
ligni. Non est enim æquum tollere membra Christi, & facere membra diaboli: neque iustū est cō- G
spurcare tēplum Christi, & facere habitaculum diaboli. ¶ Versu.3. Lætifica animam serui tui, quo-
niam ad te domine animam meam leuaui. Diligenter nota, quod addit, Quoniā ad te domine ani-
mam meam leuaui. Hic enim ordo seruandus est, vt qui lætificari quærunt à domino Deo suo, qui
diuinis refici exoptant cōsolationibus, ad Deū studeant toto conamine leuare suas animas, Quę e-
nim in imis huius mundi, in fæcibus & cœno temporalium voluptatum adhuc immersę iacent, ca-
paces non sunt cælestis illius & diuinæ lætitiæ. Quę antē semetipsas ex lutoso illo cœno tempora-
lium extricantes, ad ęterna erigunt, ad Deum se leuant, temporalem & vanam lętitiam abnegantes
iuxta quod in alio Psalmo spiritualis homo loquitur, dicens, Renuit consolari anima mea. Huius-
modi merebuntur diuinis cōsolationibus & castissima spiritus iocunditate visitari & oblectari, Sed
& in aliis cōpluribus locis, quoties Propheta magnum aliquid à Deo postulat, hoc inuenimus spe-
cialiter ipsum pręmittere, quòd animam suam eleuauerit ad dominū. Veluti Psalmo.24. Ad te do-
Psal.76. mine (inquit) leuaui animā meā, Deus meus in te confido, non erubescā, Neque irrideant me ini-
mici mei. Et Psalmo.142. Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam:
Eripe me de inimicis meis, domine ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam. Videlicet hoc
Psal.24. modo orandi significare volēs, frustra nos quę sunt Dei expectare aut postulare, nisi ad illum sata
gamus leuare animas. ¶ Versu.4. Quoniam tu domine suauis & mitis, & multę misericordię om- H
Psal.142. nibus inuocantibus te. Datiuus ille nouissimo loco positus, omnibus inuocantibus te, refertur ad
singula pręcedentium trium, hoc modo, Tu Domine suauis es omnibus te inuocantibus, tu mitis es
omnibus te inuocantibus, tu es multæ misericordiæ omnibus inuocantibus, id est, erga omnes in-
uocantes es copiosus in misericordia & multum misericors. Potest autem inter hæc tria apta quæ-
dā poni distinctio. Est enim Deus suauis, id est, benignus & dulcis. Nam in Græco ponitur χρηστὸς,
quod significat benignum, & in Hebræo tos, quod significat simpliciter bonum. Est enim Deus be
nignus omnino & bonus, benigne & dulciter agēs cum seruis suis, pauca ab illis & factu facilia exi
gens, neque nisi quæ illis vtilia sunt, insuper etiam ad perficiendum illos fideliter adiuuans. Secun-
do autem loco in Græco habetur ἐπιεικὴς, id est, modestus & mitis, videlicet qui non à pœnitentibus
peccatoribus extremum exigit, neque extremum sequitur iustitiæ rigorem, summum ius exigendo
extremámve solutionem exposcendo, sed facile placari permittit, facile recipit in gratiam redeun-
tes. Nam hæc est virtus iustitiæ, non extremum sequi iuris rigorem, sed dispensare ac dissimulare
nosse pro loco & tempore, conditione personarum expensa. Et hanc significationem habet etiam
vox Hebraica hoc loco posita, quæ venit à verbo salach, quod significat dimisit vel propiciatus est.
Vnde dictio hoc loco posita valet fere idem quod propiciabilis, vel facilis ad dimittendū: quem-
admodum & beatus Hieronymus vertit, bonus & propiciabilis. Felix adiicit, vel parcens, id est, ad
parcendū facilis. Apertius etiam hoc ipsum indicat Chalda. Paraphrasis, quæ sic habet, Quoniam

A tu Deus bonus es, iustus, & remittis iis qui conuertuntur ad legem. Inueniũtur autẽ duo hæc, quæ
Psalmista hic connectit, etiã Paulus quodam in loco coniunxisse, vbi Corinthios obsecrat per mã- 2.Cor.10
suetudinem & modestiã Christi. Quod enim mãsuetudinẽ dicit, ad suauitatẽ pertinet: quod verò
modestiã, ad istam mititatẽ. Nam pro modestia idem vocabulũ ponitur iustitia, cuius hic ponitur
adiectiuũ. Quod autem tertio loco ponitur multæ misericordiæ, siue copiosus misericordia, id ge- Esai.45.
nerale est tam ad peccatorum dimissionẽ, q̃ ad beneficiorũ exhibitionẽ spectãs. ¶ Versu.8. Omnes Rom.14
gẽtes quascunq; fecisti, veniẽt, & adorabunt corã te domine. In Elucidatione hũc versum exposui- Psal.18.
mus de nouissimo iudicii magni die, quãdo omnes exhibebũtur ante tribunal iudicis: & palã om-
nes boni atq; mali corã eo astabũt iudicãdi, iuxta illud Propheticũ, Viuo ego, dicit domin⁹, quoniã
mihi flectetur omne genu. Potest tamen intelligi de cõuersione populorũ in tẽpore gratię, quãdo
exeũte sono prædicationis Apostolicæ in omnes fines orbis terrarũ, ex omnibus gẽtib⁹ aliqui cõ-
uersi sunt ad fidẽ Christi, qui ipsum adorauerũt & glorificauerunt, vt summũ & verum Deũ. ¶ Ver-
su.10. Deduc me domine in via tua, & ingrediar in veritate tua. Ingrediar potest accipi, vt sit impe-
ratiui siue deprecatiui modi, sicut quod præcedit verbũ, deduc, & quod subsequitur, lętetur, sicut cõ-
sonat quod ex Hebræo vertit beatus Hierony. Deduc me domine in via tua, vt ambulẽ in veritate
tua: secundũ quem modũ & nos in Elucidatione exposuimus. Vel potest accipi vt indicatiui modi
B futuri tẽporis: eritq; sensus, Tu esto mihi ductor, & ego ambulabo, te ductore, ĩ veritate tua. ¶ Ver-
su.12. Eruisti animã meã ex inferno inferiori. Si Christo applicetur Psalmus, intelligẽda erit hęc li-
beratio animæ ipsius ex inferno inferiori, secundũ id quod in alio Psalmo ex persona eiusdẽ domi- Psal.15.
ni nostri ad patrẽ dicitur, Quoniã non derelinques animã meã in inferno, quoniã videlicet animã
Christi omnipotẽs pater non permisit descẽdere in damnationẽ inferni cum reprobis, qui infern⁹
merito dicitur infernus inferior, pro quo beat⁹ Hierony. vertit infernũ extremũ. Imò neq; in lym-
bo patrũ (qui superior quidã infernus merito appellari potest, respectu loci damnatorũ) detineri a-
nimã eius permisit, sed loco illo tantũ visitato, patribúsq; de captiuitate liberatis, fecit eam in cor-
pus reuerti, atq; ita in cælum vnà cum resuscitato & glorificato corpore gloriose coascẽdere. Cum
verò generaliter fideli cuilibet Psalmus applicatur, accipitur versus iste vt gratiarum actio pro libe-
ratione ab inferno, videlicet quoniã per Dei magnã misericordiam agnoscit se à mortalibus pec-
catis (in quæ ceciderat, & pro quibus inferioris inferni damnationẽ cõmeruerat) liberatũ, ex mise-
ricordia & liberali peccatorũ dimissione. Vel quia agnoscit Dei esse beneficiũ, q̃ nõ in peccata ta-
lia ceciderit, & q̃ non filius sit mortis effectus. Id enim quotquot omnes fateamur necesse est, Dei
gratiã & munus esse, siue q̃ à peccatis nostris pœnitẽtiã agentes reuertimur, siue quòd in eiusmodi
C peccata nõ cecidimus, pro quibus mortis dãnationẽ fuissemus cõmeriti: vt tã immaculata sanctitas
q̃ pœnitẽtiæ veritas, Deo referatur accepta, & pro vtraq; merito illi agãtur debitæ gratiæ. Verũta-
mẽ posset infernus iste inferior rectè etiã intelligi carcer malæ & desperatæ conscientiæ. Vere enĩ
infernus est, & inferior atq; extremus infernus est, carnificina malæ & desperatæ cõscientiæ. Et erit
hic infernus multo damnatis intolerabilior, q̃ ipse ille corporalis locus horroris, quẽ illis Deus de-
putauit, vt in eo cũ angelis malis in æternum puniãtur. Ab hoc autẽ inferiori inferno subinde Deus
homines in hac vita degẽtes liberat, & velut à morte ad vitã reducit, atq; ex profundo horroris pu
teo in claritatẽ auræ supernæ educit: qui proĩde, agnito Dei beneficio, tãto post maiore affectu suo Lucæ.1.
liberatore afficiuntur, agẽdisq; gratiis tanto affectuosius insistunt, quanto maioris miserationis cir-
ca se perfectũ opus, reuelato mẽtis oculo, cõspiciunt. ¶ Versu.15. Da imperium tuũ puero tuo. Græ-
ca dictio quæ respõdet imperio, nẽpe κράτος, ambiguæ est significationis. Interdũ enĩ significat po-
tentiam, vt apud Lucã in cãtico beatæ Mariæ virginis, Fecit potẽtiã in brachio suo, vbi Græce legi-
tur ἐποίησε κράτος. Hinc Græco vocabulo Deum appellam⁹ παντοκράτορα, id est, omnipotentẽ. Interdũ
vero significat imperium vel potestatẽ, qualem habet superior super inferiorẽ. Vnde Deũ vocam⁹
κοσμοκράτορα, id est, mundo imperantem, vel mundi dominantem, id est, super omnia quæ in mũdo
sunt potestatẽ atq; imperium habentem. Neq; sunt iuxta veritatem hæ duæ significationes abinui-
D cem diuersæ, si potentiã intelligamus imperialẽ & potestatiuã (vt ita loquar) per quam quis super
alium obtinet imperium. Non enim nisi per imperialem suam potentiã Deus omnium dominatur
neq; aliter super cuncta habet imperiũ, nisi quia ipse est omnipotẽs. Secũdũ hæc ergo diuersimode
locus præsens à diuersis inuenitur trãslatus. Nã lectio Psalterii Romani pro imperio habet potesta
tem. Da potestatẽ (inquit) puero tuo. Hieronymus autẽ legit fortitudinẽ. Quæ lectiones facile redi
guntur in concordiã, si intelligamus talẽ postulari à Deo fortitudinem, qua inimicis persequẽtibus
possumus euadere superiores, vt nõ nos illis veniam⁹ in subiectionẽ, sed ipsi ecõtrario nobis in po
testatẽ veniãt, & subiiciantur confusi atq; deuicti. Talis est fortitudo, quam à Deo petimus, talis po
testas, tale imperiũ, quod postulat in persequutione positus homo spiritualis. Illi tamen qui Psalmũ
peculiariter accõmodant Christo, imperiũ istud poterũt exponere absq; incõmodo, potestatẽ illã Psal.2.
quam ipse accepit à patre post resurrectionem, de qua in Psal.2. ex patris persona dicitur, Postula à
me, & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã, & possessionẽ tuã terminos terræ: & de qua ipsemet Christ⁹ Psal.28.
à discipulis abscedens loquitur in Euangelio, dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo & in ter
ra. De qua etiã potestate, multis in locis multa loquitur sanctus Apostolus. At tũc quidem ancillam
illã, cuius se filium Christus loquitur, manifestum est debere intelligi illã benedictã terram de qua Lucæ.1.
in Psalmo pręcedenti fecimus mentionẽ, Deiparam virginem Mariã: quę etiã seipsam ancillã Dei
in suo iucundo cãtico humiliter nũcupauit, vt nũc à filio hic loquẽte eam audimus nũcupari. Con-
formiter quoq; in versu sequẽti illud signum in bono quod secum fieri optat, intelligeretur Christi

resuscitatio,& in cælum assumptio. Nam hoc signum fuit, quod omnipotens pater cum Christo fe E
cit quod erga ipsum demonstrauit in bonum, quo, se ostendit illum diligere, sibique in illo esse
Matt.28. beneplacitum: in quo etiam signo, euidentissime omnium aduersariorum Christi apparuit con-
fusio, ita vt mẽdacio & pecunia cogerẽtur ruborem suæ verecundiæ palliare, quando custodibus
data copiosa pecunia, vt veritatem tacerent, mendacibus linguis rumorem falsum sparserunt in po
pulu, dicentes, q custodibus dormientibus fuissent illum suffurati discipuli. Quidã etiã per sonę Da
uid applicant Psalmum, neque omnino incommode. Iuxta quam applicationem, Dauid in persequu
tionibus positus postulat, cælitus sibi dari contra hostes fortitudinem, qua possit illorum superare
persequutionem, petítq; liberationis signum & salutis erga se à Deo monstrari, vt cõfusi hostes ab-
scedant, desistántq; à proposita malitia, cum dominum viderint pro seruo suo dimicantem, quem-
admodum non semel in sacris regnorum historiis legimus accidisse. Vsqueadeò enim nouis admi-
rabilibúsq; modis subinde Deus suum Dauid liberauit de manibus Saulis, vt nemini non esset per-
1.Reg.24 &.26. spicuum, solius Dei fuisse talem liberationem, ita vt nimia coactus euidentia ipsemet Saul licet ob-
stinatissimo animo esset cõtra Dauid, aliquoties legatur à persequutione populũ reduxisse in pro-
pria. Quòd si etiam Dauid introducamus postulantem dari sibi imperium, & regnum super popu
lum domini, non ambitionem aut superbiam illi impingimus. Poterat enim is qui regem se à Deo
vnctum sciebat, postulare, vt Dei in se propositum adimpleretur. Illa tamen sententia, quã in Eluci- F
datione explanauimus, potior videtur. ¶ Versu eodẽ, Saluum fac filium ancillę tuę, In Elucidatione
duplex est mõstrata intelligẽtia, secundum quarũ vtranq; singulis fidelibus versus iste possit con-
uenire. Secũdum priorem nanq; intelligẽtiã, ancilla ista accipitur Ecclesia, quæ dicitur ancilla Dei,
ipsi videlicet seruiẽs deuotione fidei & operib⁹ placitis. Posterior autẽ magis videtur probãda, qua
ad maiorẽ perfectiorémq; humiliationẽ seipsum nominat non solum seruum Dei, sed etiam ancil-
læ eius filiũ. Pro cuius intelligentia nota, quosdã esse seruos qui casu aliquo vel euentu in seruitutem
venerũt suis dominis, vt qui sunt quidẽ liberi natiuitate, sed bello superati, in captiuitatémq; abdu-
cti & venũdati in seruos, tali sic euẽtu ex libertate veniunt in cõditionẽ seruilẽ. Idipsum & aliis va-
riis modis cõtingit. Et qui sic facti sunt serui, licet dominos appellent illos quib⁹ venerũt in subie-
ctionẽ, non tamen matres illorum ancillę fuerũt eorundẽ dominorũ. Nã ex progenitoribus liberę
sunt conditionis, tantũ ex euentu facti serui. Sunt verò alii, qui ex ipsa sua origine sunt serui, vtpo-
te q in seruitute sunt geniti, quorũ patres matrésq; in seruitute domini alicuius tales proles genue-
rũt. Atq; hi longe magis sunt viles & humiles prioribus, éstq; maioris humilitatis sic ex ꝓgenie na-
tũ esse seruũ, q̃ ex accidente seruũ tantum fieri. Volẽs ergo significare seruus Dei maximã suã erga
Deũ subiectionẽ, & summam humilitatẽ indicare, non tantum se fatetur seruum Dei sed & matrẽ G
suam fatetur eiusdẽ ancillã, cum se nominat filiũ ancillæ eius. Aperto enim cõsequio elicitur, meam
matrẽ esse ancillam Dei, si ego me fatear esse filium ancillæ eius. Intelligit autem in matre totã pro-
geniẽ, patrem, auum, atauum, tritauum, & vniuersum gen⁹ vsq; ad primum parẽtem. Omnes enim
progenitores nostri, vilissimi serui & ancillę Dei fuerũt. Secundum hũc quoq; modũ in Psalmo 115
Psal.115 positus in extasi vir fidelis, magno deuotionis affectu loquitur, dicens, O domine, quia ego seruus
tuus, ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ. ¶ Versu vltimo, Fac mecũ signum in bonũ. Nos simplici
ter interpretati sumus, Demõstra erga me indiciũ aliquod bonitatis tuæ & beneplaciti, atq; amoris
erga me, vt vidẽtes inimici tuo me fultum auxilio, cõfundantur. Potest etiã sic intelligi. Exhibe cir-
ca me signum & prodigiũ in bonũ, id est, prodigioso aliquo signo me libera ab inimicis, vt aper-
te vidẽtes inimici tuo me iuuari auxilio, cõfundãtur. Vnde quidã ex Hebręo sensum hũc magis q̃
textus verba sequutus, ita vertit, Insigniter benefac mihi, &c. Optime autẽ hanc postulationẽ im-
pletã cognouimus, tã in persona Christi (in cui⁹ resurrectione signũ Ionæ Prophetæ, & prodigiũ
maximũ fuit exhibitum) q̃ in persona Dauid, qui non sine maximo miraculo de summa miseria in
Lucæ.11. qua erat, cum fugitiuus ageret in desertis & mõtibus, ad gloriosi regni magnificentiam tandẽ fuit
subuectus. Vere enim prodigium magnum erat, videre iam super omnẽ Israelẽ longe latéq; domi-
nantem, cui pridem vix pro corporis salute tutũ erat angustæ alicuius speluncæ latibulum. Cum H
omnib⁹ quoque fidelibus signum faciet Deus in bonũ, & prodigiosum aliquid erga eos operabi-
tur, quando eos tam ex se imbecilles & miseros, de tãtorũ hostium, támque fortium & crudelium
potestate liberatos: sublimabit in gloriam fœlicitatis æternæ, impiis ad suam perpetuam confusio-
nem, id cum dolore dentiúmq; stridore cernentibus.
Psal.111.

LXXXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

*Ex abundantia cordis in hoc Psalmo, verborũ quidem numero modico, sed maiestate sensus multum dissi-
mili, prorumpit Psalmista in laudes Ecclesiæ, quam dicit in montibus fundatam, portas habentẽ Deo su-
per omnia tabernacula Iacob dilectas, de qua gloriosa dicit esse prædicta. Cuius etiã versu tertio &
quarto mirã describit amplitudinẽ, vtpote quæ intra sese concludat cũctarũ gentium quondam à Deo aliena-
rũ nationes. Versu autẽ quinto admirabilem eius depingit gloriam, quòd in ea natus sit qui ipsam fundauit &
cõdidit quòd in ea Deus homo factus sit quemadmodum in scripturis prædictum id fuerat & præsignatũ, ad
instructionem populorũ: nouissimo tandem versu, huius ciuitatis & omnium in ea habitantiũ perfficiẽs præ-
nuncians q; lætitiam. Parum autẽ refert, an de Ecclesia militãte, an de triũphante, Psalmũ intelligamus, vtriq;
enim recte omnia conueniunt, sed huic perfectius, illi secundũ suum modũ imperfectius. Præstat autem, vt si-
mul de vtraque Ecclesia Psalmus intelligatur. Ad vnum namque spectant, & est vnus vtriusque Dominus:
ciues quoque iidem sunt qui ab vna transeunt in alteram, quasi ab anteriori atrio ad interiorem thalamum.*

A

LXXXVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Fundamenta eius in montibus sanctis:

CIuitatis illius quã mente contẽplor in tempore gratiæ
per Meßiã ædificandã, Ecclesię illi⁹ sanctæ quã sibi in
domũ&ciuitatẽ ędificabit rex magn⁹in plenitudine tẽ
poris aduẽturus,hui⁹,inquã,ciuitatis,domus&ædificii
fundamẽta erũt in sublimibus illis mõtibus, Apostolis
atq; Apostolicis viris, quos sui spirit⁹ primitiis copiose sanctificabit Roma.8.
ædificator huius ædificii Deus,faciétq; in veritate sublimes &immo
biles.Quieũq; enim in hoc ædificio coædificabũtur in habitaculum 1.Petri.2.
Dei,tanquã lapides viui, superædificari eos necessum erit super fun- Ephes.2.
damentũ Apostolorum & Prophetarũ : quemadmodũ & ipse cõse- 1.Cor.10
quenti ordine super Petrã Christũ,& super fundamentũ illud pręter 1. Cor. 3.
quod nemo potest aliud ponere(quod est Christus Iesus)erũt firmi

✳ diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.

B

ter ædificati: • neq; mirum, si super talia tãmq; pretiosa & sublimia
fundamenta ædificabitur ciuitas illa,spiritualiter dicta Sion(propter
lucentis in ea fidei speculationem , atq; etiam propter singularẽ Dei
electionem) quoniamquidem diligit dominus eam multo amplius,
quàm veterem illam Synagogam, imò ipsas portas,ipsum tãtum in-
troitum huius Ecclesiæ nouę,quam in spiritu præuideo ædificandã,
magis diligit, quàm omnia tabernacula, omnes habitationes veteris
illius Israelitici populi , adeò vt præ nimio illius amore videri posset
hunc populum non amasse: • Ipsam etiam stabilitatem Ecclesię no-
uæ,quam sibi mansionem stabilem & nunquam commutandam ele
git,diligit multo amplius, quàm Synagogam veterem,quam ad tem

2 Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

pus tantum inhabitare voluit,magis vt in tabernaculis q̃ vt in domo
& ciuitate stabili. 2. O ciuitas nobilis magni Dei , quæ artificem &
conditorem es habitura,non Beseliel,non Moysen, nõ alium quẽli-
bet hominẽ,sed Dei filium,quámq; Deus ipse vt domũ suam inhabi
tabit:q̃ gloriosa,q̃ magnifica,q̃ eximia sunt,quæ de te per sanctos pa
tres &prophetas sunt pręd icta: • quæq; de te sunt in secreto diuinita

C

tis cõcilio definita,& ab æterno ordinata:quàm magna sunt,quæ in
te implebũtur in tempore suo , iuxta quod à Deo præordinata sunt,
atq; per viros sanctos prępnnciata.Talia profecto sunt& tãta,vt eo-
rum comparatione nihil videri posint, quęcunq; olim veteri illi Iu

3 Memor ero Raab & Babylonis scientiũ me.

daico populo fuere exhibita. 3. Vox domini. Intra hanc ciuitatem
non solum vnam aliquam gẽtem concludã,aut vnius generis popu-
lum,quemadmodum olim synagogã mihi ex sola natione Israelitarũ
segregaueram:sed ex omnibus gentibus,populis &linguis,ex omni-
bus nationibus quæ sub cęlo sunt: ædificabo eã. In ædificando enim
ciuitatem istam,etiam Aegypti & Babylonis ero memor,etiã Aegy-
ptios & Babylonios qui ante fuerant idololatræ & alieni à me , ego
tum agnoscam,eos videlicet qui ad Apostolorum prædicationẽ mo

4 Ecce alienigenæ & Tyrus & populus Aethiopum hi fuerũt illic.

voluerint agnoscere,quicunq; sunt ex eis me per fidem cognituri,&
in nomine meo credituri. 4.Imò verò Philistęi alienigenæ, qui antè
fuerant à me alienisimi, imò populi mei aduersisimi hostes , Tyrii
quoq; &Sidonii,quique longe habitãt in extremo terrę Aethiopes,
ecce omnes hi illic erunt in ædificio ciuitatis illius,hi oẽs inuenien-

D

tur.Ex omnibus enim gẽtibus,populis,tribubus,&linguis,ex omni-
bus finibus orbis terrę cõgregabo mihi electos meos , quos oẽs vno
eodémq; spiritu regeneratos in vnam Ecclesiã coędificabo , tanquã 1.Cor.11.
lapides viuos,in habitaculum meum in spiritu sancto.Neq; omnino 1.Petri.2.
quisquã excludetur à ciuitatis illius glorioso ædificio : sed absq; per- Ephes. 2.
sonarũ acceptiõe,in omni gẽte,qui crediderint in nomine filii mei, Actu.10.
cúmq; aduenientẽ receperint,coędificabit eos in habitaculum Dei, Ioan. 1.
facietq; filios Dei illos fieri, qui vsq; tũ alienisimi fuerant à Deo, &

5 Nunquid Sion dicet homo? & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altißimus.

testamento promisionum mearum. 5. Vox prohetæ. Illud quoque
summe admirabile mysteriũ,nũquid homo dicet aut explicabit Siõ?
nunquid explicare vllus homo,aut persuadere ipsi Sion poterit hoc
mysteriũ & ænigma quod ꝓponitur?videlicet ꝙ in ea esset homo&
vir quidem temporali natiuitate nasciturus,qui tamen idem ipse se-
cũdum veritatem omnibus excelsior & maior,eam fundaturus esset
atq; ædificatur⁹:quomodo mysteriũ hoc vllus hominũ posset dicere
& explicare Ecclesię,quod ipse huius ciuitatis ędificator,in ipsa,quã
ipse erat ædificaturus,ciuitate nasceretur ? Nõne gloriosum,hoc est,
&inauditũ,humanóq; ingenio incomprehensibile?Et hoc tamen ita

in te futurũ est, ô ciuitas Dei, cũ Dei filius ex virgine fidelissima & im E
maculatissima carnẽ assumens veneri in mundũ, ad te ex omnib⁹ gẽ
tibus (vti iam vox domini protestata est) ædificandã. 6. Et quoniam

6 Dominus narrabit in scripturis populorum & principum horum qui fuerunt in ea.

id prorsus foret incredibile humano ingenio, ne ob nostri sens⁹ crassitiem nõ acceptaretur Dei veritas, voluit Deus mysteriũ illud in scripturis sanctis patefacere, vt per fidẽ fieret credibile quod per ingeniũ humanũ non potuisset comprehendi: quæ sane scripturę sunt fideliũ populorum, & principũ atq; rectorum, isti fuerũt, vel futuri sunt in ea ciuitate principes. Sacte enim scripturæ à Deo datæ sunt Ecclesię sanctæ, in maximũ beneficium, ad ædificationem & instructionẽ populorum, quandoquidẽ omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendũ, ad arguẽdum, ad corripiendũ, ad erudiendũ in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonũ instruct⁹. Sũt quoq; scripturæ istæ principũ & rectorum qui in ecclesia fuerunt vel futuri sunt, vel quoniã per ipsos sunt descriptæ ex inspiratione Dei. Nam spiritu sancto inspirati, loquuti sunt atq; descripserũt eas sancti Dei homines. Vel quia ipsi ex his hauriunt quę populis effundant, veritatẽ omnem ex eis quasi ex ore Dei addiscẽtes, qua cõmissos sibi populos pascunt. F

2. Thi. 3.

2. Petri. 1.

7 Sicut lætantium omnium habitatio est in te.

Ephe. 2. Ioan. 16.

7. Sed quid multa de te ô gloriosa Dei ciuitas, tentamus dicere? Magna quidẽ & multa sunt, sed adhuc abscõdita quæ de te dicta sunt, & in te implebũtur in tẽpore suo. Neq; ego nunc plura adiiciam, nisi hoc tãtum, ꝙ propter abundantiã bonorum quæ in te erunt in lætitia vera & sempiterna viuent omnes habitatores tui, in habitatio omniũ qui intra te erũt, erit sicut magnifice lætantiũ, exultantium, atq; tripudiantiũ: quicunq; intra portas tuas habitabunt, ciues sanctorũ & domestici Dei, in maximo vtiq; gaudio (quod nemo ab eis auferre poterit) & in maxima pace cordis (quam illis Deus dabit, & mundus vt non dare, ita nec auferre poterit) illic habitabunt.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXVI.

Versu 1. Fundamenta eius in mõtibus sanctis. Quomodo Euangelico amore ardens illa peccatrix fœmina, perditũ medici corpus, ab eo quẽ ortulanũ existimabat requirens, ex cordis abũ
Ioan. 20. dantia prorumpens in verba dicebat, Domine, si tu sustulisti eũ, dicito mihi, & ego illum tol- G
lam: cum nihil in sermone præmisisset, quod in pronomine illo posset accipi: ita & in ꝓposito sermone, ex magna affectus abundãtia, qui secum longa meditatione multa voluerat cordis sui tacita cogitatione, tandẽ spiritus feruore impulsus in verba prorumpens, ita loquitur acsi omnibus quid ipse mente gestat foret notum, neq; aliter q̃ si antẽ de illo verba multa fecisset quod sola cogitatione apud sese reuoluit. Vnde patet, paucula hæc verba & pauculas syllabas, quibus constat hic Psalmus, ex profunda mentis cõsideratione, & abundanti spiritus dulcedine procedere: quam ob causam, multa etiã in eis inuenitur difficultas & obscuritas. Nam sic fere obscurioribus sermonibus solent Prophetæ depromere sacra mysteria, cum in ea totus animus taperetur profundius. De fundamentis autẽ istis, in Elucidatione satis indicauimus quæ potissimum debeant intelligi, nimirum A-
Psal. 71. postoli sancti, quos & aliàs diximus montiũ nomine significari, vt Psal. 71. Suscipiant montes pacẽ
Psal. 75. populo. Et alibi, Illuminans tu mirabiliter à mõtibus æternis. In his autem montibus esse fundamẽta ciuitatis Dei, nihil aliud sibi vult, q̃ montes istos eius esse fundamenta. Quod autem montes isti
Ephe. 2. fundamẽta sunt Ecclesiæ Dei, Paulus apostolus manifeste indicat, cũ Ephesiis scribens, ita ait, Itaque iã non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei, superædificati su-
1. Cor. 3. per fundamentum Apostolorum & Prophetarum, Quis verò melius nouit ædificii cuiuslibet fun-
1. Cor. 15. damenta, q̃ architectus ipse ædificii? Paulo ergo credamus necesse est, qui (quod ad hoc ædificium H
attinet) sapientem se architectum alio in loco, epistolarum suarum appellat. Neq; verò hic solus A-
Apoc. 21. postolorum minimus & abortiuus fœtus fundamẽta appellat sanctos Apostolos, verumetiam singulari priuilegio dilectus ille discipulus, in sua sancta Apocalypsi, ciuitatẽ quam cõspexit, vidit habere fundamenta duodecim: in quo non dubium est, sanctum duodecim Apostolorum cœtum intelligi. Nam duodecim Apostolorũ nomina, simul & agni, illis fundamentis duodecim vidit inscripta. Notandum verò ꝙ vtrobiq; pluralem numerum ponens, fundamenta ciuitatis dicit esse in sanctis montibus: videlicet magna illuminatione numerum singularem illi fundamento & illi monti
1. Cor. 3. seruans, qui est fundamentum fundamentorum, & mons montium. Quod vnum fundamentũ ille iam antè citatus architectus respiciebat, cum diceret, Fundamentũ aliud nemo potest ponere, præter id quod positũ est, quod est Christus Iesus. Cui etiã fundamento vnico, priora illa plura funda-
Ephe. 2. menta initi, & in quo vno multa illa contineri & firmari insinuat, cum post fundamentum Apostorum & Prophetarum, subiungit, dicens, Ipso summo angulari lapide Christo Iesu: in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctũ, in domino. Quod & in prædicta Apocalypsi alter
Apoc. 21. ille discipulus indicat, cum duodecim Apostolorum nomina dicit duodecim fundamentis inscripta, adiiciens, & agni: quasi significare volens multorum fundamentorum vnum hoc præcipuum. Hunc eundem montem vnicum super omnes eleuatũ, alius Propheta in spiritu cõspiciebat, cum in

A ventura tēpora eminus prospiciens, clamaret, Erit, inquiens, in nouissimis diebus præparatus mōs
domus domini, in vertice montiū, & eleuabitur super colles: & fluent ad eū omes gentes, & ibunt
populi multi. Sic ergo in sanctis montibus sunt ciuitatis huius fundamenta, vt hæc vlterius funda-
menta vnum habeant fundamentum primū, in monte illo qui est sanctus sanctorum, altior omni-
bus. Aduerte autem ꝙ non solum Apostolos, verumetiam Prophetas & Patriarchas dicere possu-
mus nouæ Ecclesiæ fundamenta, quatenus eadem est fides Patriarcharum & Prophetarū, qua ante
Christi aduentū cuncta fidei nostræ mysteria credebant, & prædicabant, præsignabántq; implen-
da, & qua sancti Apostoli post Christi aduentum cuncta salutis nostræ mysteria crediderunt, & do
cuerunt impleta. Prædictæ expositioni nō male consonat, quod habet Chaldaica Paraphrasis: Fun-
damentū eius super ore patrū qui fuerunt à principio. ¶ Versu eodē, Diligit Dominus portas Sion,
super omnia tabernacula Iacob. Vide comparationem. Non dicit, Diligit dominus Sion, plusquā
Iacob. Non dicit, Diligit dominus portas Sion, super portas Iacob. Non dicit, Diligit tabernacula
Sion, super tabernacula Iacob: sed portas tribuens Sion, & tabernacula Iacob, hoc asserit, ꝙ portas
Sion diligat dominus super tabernacula Iacob. Qua in re illud primum euadit manifestum, distin-
ctionem hic poni inter Sion & Iacob, neque per duo hæc idem intelligi. Vnde Sion recte putamꝰ
B nouam Ecclesiam significari, Iacob verò synagogam veterem, Israeliticam plebem. Quid verò est,
quòd portas tribuit Sion, id est, Ecclesiæ: Iacob verò, id est, Sinagogæ veteri, tabernacula? Si tu me-
lius aliud non habes, puto ego in hoc stabilitatem Ecclesiæ nouæ designari, & Synagogæ repudia-
tionem. Portæ enim nō nisi munitorum locorū sunt, & fundamenta ac munitiones firmitatémq;
& stabilitatem habentium ciuitatum, Tabernacula verò non habent stabilitatem neq; firmitatē.
Et quidem donec in Synagoga Iudæorum tantum Deus habitabat, quasi in tabernaculo potius ꝙ
in domo: in castris siue in tentorio, potius quàm in ciuitate habitabat, nimirum vnde post modicū
erat emigraturus. In noua autem Ecclesia stabilem sibi posuit mansionē, non eam relicturus vsque
in consummationē sæculi. Nisi forte mentiri ipse potest, ex cuius ore audiuimus, Ecce ego vobiscū Matt. 28.
sum vsq; ad consummationem sæculi. Atq; hanc sententiam in Elucidatione posteriori loco indi-
cauimus. Propter quam, alteram loco priori, nec illam quidē incommodam locauimus: vt secundū
vulgatum loquendi modum significetur, longe maiorem & longe alium esse amorē Dei erga Eccle
siam, quàm erga Synagogā: quod significari videtur, cum portas ipsius Sion dicit esse Deo magis di
lectas, quàm ipsa Synagogæ tabernacula. Velut si dicam ego ad præferendum ciuitatē alteram alte-
ri, huius solum introitum esse meliorē vniuersis illius plateis & habitationibus. Alii verò per portas
Sion intelligunt sacramenta nouæ Ecclesiæ, per quæ est in hanc ciuitatē ingressus, sicuti per por-
tam est in ciuitatē ingressus. Per tabernacula autē Iacob intelligunt vmbras illas quas lex habebat,
C & in quibus sub lege Iudæi habitabant, in illis & sub illis ad tempus conclusi, vt coercerentur à gra
uioribus malis, sed in temporis plenitudine amouendis & abrogandis, vbi aduenisset lex libertatis:
¶ Versu 3. Memor ero Raab & Babylonis, scientium me. Per Raab, Latinorum plærique intelligunt Galat. 3.
mulierē illam quæ in Hiericho exploratores suscepit hospitio, & saluauit. Atque ita per Raab, quæ
meretrix fuisse dicitur, & Babylonem, per quam solet peccatorum congregatio designari, intelligi-
mus peccatores nominatissimos: quorum Deus memor fuit in tempore ædificationis Ecclesiæ, Iosue. 2.
quando illorū plurimos fecit pœnitentiā agere vitę prioris, & veteri exuto homine in nouitate vitę
diligentissime ambulare, iuxta quod & Saluator ait in Euangelio, loquens Pharisæis, Publicani &
meretrices præcedent vos in regno Dei. Et alio in loco, Multi, inquit, venient ab oriente & occidē Matt. 21.
te: & recumbent cum Abraham Isaac & Iacob in regno cælorum: filii autem regni eiicientur in te- Marc. 8.
nebras exteriores. Apte verò iuxta hanc expositionē, Raab fit specialis mētio, quæ nuncios missos
à Iosue suscipiens saluata est ab internicione & populo Dei adiuncta est, videlicet ad significandū
in tempore gratiæ peccatores omnes Apostolica prædicatione conuersos, qui per fidem & obedi-
entiam ad Deum cōuersi, salutē sunt ex nunciis Dei consequuti per Christum. In Babylone quoq;
eatinit Niniue, quam post tempora Dauid ad prædicationē Ionæ missi à domino & ex ore domini Ionæ. 3.
pœnam prædicantis, insignem legimus egisse pœnitentiam, adeò vt eam Saluator dignam duxerit Lucæ. 11.
D proponere in exemplum, ad perfidæ Iudaicæ ceruicis confusionem. Secundum hanc ergo intelli-
gentiam, significatur peccatorum vilissimorum tempore gratiæ conuersio, & in Ecclesiam cū cæte-
ris coædificatio, omniū eorum qui veram egerunt pœnitentiam: vt deinde in versu sequenti, spe-
cialiter gentium intelligatur poni conuersio ad Ecclesiam. Si tamen Hebræum consulamus, videbi
tur nō hic nomen haberi mulieris illius supra nominatæ quæ Rachab per heth in medio scribitur,
cum hoc in loco per he medio Rahab legatur. Propter quod in Elucidatione aliorū sequimur sen-
tentiam, qui per Rahab dicunt significari Aegyptum, cuius sententiæ plures sunt Hebraicarū lite-
rarum periti: vt sit sensus, Memor ero Aegypti & Babylonis. Cuius etiā sententiæ fuisse Chaldaica
Paraphrasis authorē, manifeste conspicimus, qui pro Rahab posuit Mezraim, quod Hebræis vbiq;
significat Aegyptum, à Mezraim filio Cham: à quo vt originem, ita & nomen acceperūt Aegyptii,
quemadmodum diximus in annotatione versus. 56. Psalmi. 77. Quidam etiam illud Esaiæ 51. Nun Psal. 77.
quid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? de Aegypto dicunt intelligendum, sicque
transferendum, Nunquid nō tu percussisti Aegyptum, vulnerasti dracone? id est, caput Aegyptio-
rum Pharaonem? Et in hoc loco penitus eadem dictio inuenitur in Hebræo, quæ in præsenti versu
est posita, Rahab, per he in medio dictionis. Beatus quoq; Hieronymus non videtur illorum acce-
dere sententiæ, qui Rahab hîc intelligunt meretricem. Nā in sua versione ex Hebræo, nō vt nomē
proprium, sed vt appellatiuū transtulit, dicens, Cōmemorabor superbiæ & Babylonis scientiū me.

Nam Rahab per he in medio significat etiã superbum vel superbiã, à verbo Rahab, quod significat E
excellit vel superbiuit. Et fieri potuit, imò verisimile est sic factum esse, vt à superbia siue excellen-
tia Aegyptus tali denominatione fuerit appellata, ꝗ insignis eorũ fuerit semper superbia siue excel
lentia & gloria, propter omniũ rerum abundantiam & potentiæ sublimitatem. Notandũ quoq; est
vbi iam vulgo legimus per genitiuũ scientium me, in Græco haberi datiuũ, sciẽtibus me, quomodo
etiam Psalteriũ Gallicanum dicunt habere. Nam quod nos vulgo legimus per genitiuũ, videtur ex
Romana lectione mutuatũ. Facit autem casus datiuus aliam q̃ genitiuus sententiã, videlicet istam,
Memor ero Rahab & Babylonis cognoscentibus me, hoc est, memoriam faciã apud cognoscẽtes
me Rahab & Babylonis, memorabor istorũ apud fideles meos, de eis loquar, & eos intra numerũ
fidelium meorũ cõputabo, cæterisq; me agnoscentibus adnumerabo. In quẽ sensum quidã ex He-
bræo, licet sententiã potius q̃ verba sequutus, sic vertit, Adnumerabo cognoscentibus me Rahab
& Babylonẽ. ¶ Versu 4. Ecce alienigenæ. Per alienigenas intelligi Philisthæos (quẽadmodũ in Elu-
cidatione indicauimus) manifeste demonstrat lectio Hebraica, quæ pro alienigenis habet nomen
Palestinæ. Vnde Hieronymus ex Hebræo vertit, Ecce Palestina & Tyrus, &c. Idipsum admonui-
mus & in annotationibus Psal. 82. in versu. 6. ¶ Versu 5. Nunquid Sion dicet homo: & homo natus
est in ea, & ipse fundauit eã altissimus? Ex Hebræo patet, Sion esse casus datiui. Propter quod ita in F
Elucidatione exposuimus, Nunquid homo dicet ipsi Siõ, hoc est, nunquid aliquis hominũ hoc suf
ficiet ipsi Sion exponere, enarrare, & explicare, quod sequitur, videlicet, ꝗ homo sit natus in Sion,
qui idem ipse fundauit eam? Neq; enim secundum humanum ingenium id credibile aut persuasi-
bile videtur quod in ciuitate aliqua esset nasciturus infans, qui illam ædificauit. Videtur enim inclu-
di in hoc repugnantia. Si enim ciuitatem hanc iste ædicauit, fuit ergo antequam ædificaretur ciui-
tas. Est enim efficiens causa, prior effectu: & artifex opus suum tempore antecedit, velut fabricator
domũ. Et si in ea hic natus est, fuit ergo illa (vt videtur) ante hunc qui in ea natus est. Locus enim in
quo quis nascitur, præfuit ante eum qui in illo nascitur. Sed licet hoc mysteriũ ipsi Sion homo dice
re non potuit, licet nõ homo id persuadere & credibile efficere potuerit, Deus tamen reuelans my
steria, fecit nobis id esse credibile. Propter quod subiungitur, versu sequenti, Dominus narrabit in
scripturis populorum. Et hæc quidẽ sententia iam assignata facilior est aliis quibusdam, quas in hoc
loco ponunt cõmentatores. Veruntamen si ad originalem lectionẽ respiciamus Hebræam, profe-
cto non magnam inuenimus cum prædicta expositione consonantiã, neq; in hoc versu, neq; in se-
quentibus. Propter quod, in annotationibus ex Hebræo aliam præter suprapositam dabimus huius
loci intelligentiam, Hebraicæ lectioni magis conformem: quam tamen hoc in loco effugiendã cõ-
fusionem noluimus constituere. Illuc te mitto, si tibi non satisfaciunt hic proposita. G

LXXXVII. PSALMI ARGVMENTVM.

IN toto Psalmorum libro, vix est inuenire alium sequenti huic Psalmo similem. Alii enim Psalmi qui à tristitia incipiunt, tandem in lætitia finem accipiunt: & plerunq; tanto maiori finiuntur gaudio, quanto à grauiori inceperunt ploratu, id quod in Psalmo tertio & sexto, atq; aliis plurimis apertissime quilibet videre poterit. Hic verò sicut in luctu incipit, ita & finit, non lenito dolore, non reddito gaudio, animo prorsus in nullo releuato. Est itaque oratio pauperis penitus derelicti in grauissimis afflictionibus & tribulationibus, siue corporis, siue animi, vel potius vtriusque: in qua pauper & afflictus multis verbis suam proponens miseriã affectu maximo postulat misericordiam. Potest verò Psalmus totus rectè admodum Christo domino applicari, de passionis afflictione ad patrem clamanti, quemadmodum in annotationibus monstrabimus. Nos tamen in Elucidatione ita omnia temperauimus, vt vnicuique grauiter tribulato possit apta esse forma clamandi ad dominum, ita tamen, vt Christum clamantem nequaquam excludamus.

OCTVAGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine Deus salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te.*
2 *Intret in conspectu tuo oratio mea: ✳ inclina aurem tuam ad precem meam.*
3 *Quia repleta est malis anima mea:*
✳ & vita mea inferno appropinquauit.
4 *Aestimatus sum cum descendentibus*

DOmine Deus saluator meus, in quo omnis est spes salutis
meæ, cuius solius est saluare, à quo vno salus vera est ex- H
pectãda, eleuata voce orationis meæ, magno affectu, cla
maui ad te per diẽ atq; noctẽ, in oratione iugiter perse
uerans ante conspectũ tuũ, non abiiciens fiduciã, ora-
tionẽ non remittens, quo vel sic assidua te prece & clamore importu
no flecterẽ. 2. Ingrediatur ꝓinde ante conspectum tuũ deprecatio
mea, non illã repellas, nõ abiicias, sed dignãter ante misericordiæ tuę
sacrariũ ascendere permittas: ✳ & ad exaudiendũ quod postulat mea
oratio, benignè inflecte, & accõmoda auditũ tuũ. 3. Neq; verò absq;
causa est quod oro, non frustra clamo ad te, domine Deus meus. Ecce
enim iã plena est malis anima mea, in grauissimis animæ & corporis
versor angustiis & tribulationibus permaximis, ita vt plenum sit cor
meum amaritudine atq; dolore: ✳ & vita mea penè ad nihilum dedu
cta est: iam inferno mihi & morti videor proximus, tædet animam
meam vitæ huius: tristis est ad mortem vsq; anima mea, præ horrore
& pauore nimio, & iam in portis inferni mihi videor constitutus.
4. Deputatus sum cum iis qui iam descenderunt in foueã sepulchri,
atq; in lacum profundum inferni: cum illis iam computatus sum, &

A *in lacum: ✳ factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.*

5 *Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor*

B *amplius:*

✳ & ipsi de manu tua repulsi sunt.

6 *Posuerunt me in lacu inferiori:*

✳ in tenebrosis & in vmbra mortis.

7 *Super me confirmatus est furor tuus:*

C

✳ & omnes fluctus tuos induxisti super me.

8 *Longe fecisti notos meos à me:*

✳ posuerunt me abominationem sibi.

9 *Traditus sum, & non ingrediebar:*

D

✳ oculi mei languerunt præ inopia.

10 *Clamaui ad te, domine:*

✳ tota die expandi ad te manus meas.

11 *Nunquid mortuis facies mirabilia?*

✳ aut medici suscita-

nihil vel parum admodũ ab illis videor abesse, quandoquidẽ præ nimia afflictionis & tribulationis angustia nihil inter me & illos distare videtur, neq; multo melior est hæc mea vita tot plena doloribus, q̃ sit mortuorũ illorum conditio, iámq; cum illis penitus videor deputatus, vt qui tantiam illis sim adnumerãdus, nisi tuæ cõsolationis ope subleuer: ✳ fact⁹ sum quasi homo vacuus & destitutus omni auxilio, quasi desperatus, cui nulla sit spes euasionis, quasi derelict⁹ inter mortuos, de quo vltra erigẽdo nemo cogitat quẽadmodũ solent qui inter mortuos derelicti sunt à nullo vltra curari. Sic enim & mihi nũc vsu uenire video, & de me erigendo, liberando, cõsolando nemo cogitet, nulla ex parte vllum percipiam consolationis leuamen. Maneo totus aridus, desolatus, afflictus, plenus angustiis: & quaotumuis clamem, nõ sentio subleuantem. 5. Quemadmodũ interfectis cõtingit qui iam in sepulchris mortui quiescũt, & manẽt in morte, quorũ nõ ampli⁹ memor videris vt eos ad vitã reducas, sed eos relinquis in puluere suo donec resuscitationis dies vltima aduenerit: ✳ & ipsi repulsi abiectiq; videntur de manu tua, videris illos abiecisse à cura tua, vt potè quos ita relinquas in puluere suo, nec manũ apponis vt ad vitã resuscites eos: ita planè & mihi nũc videor à te penitus inter mortuos cõputari, & tanquã vnus aliquis ex illis prorsus videor de manu tua repulsus, quoniam quidẽ manum tuam non vltra ad meã protectionem aut consolationem extẽdis, sed penitus me absq; omni consolatione relinquis. 6. Tribulatores & persequutores mei sua afflictione nimia cõstituerũt me velut in profundo inferni, doloribus maximis (cuiusmodi in inferno sunt) implẽtes animam meã, exterius interiúsq; grauissime me affligentes: ✳ posuerũt me in locis tenebrosis inferni, & quasi in vmbra mortis, ita vt super me videretur se mors ipsa expandere, & totũ me obumbrare. Dolores enim mortis circũdederunt me, & inuenerunt me inferni pericula, vt iam in inferni profundo, & sub mortis miseria mihi videar vitã agere. 7. Omnis autẽ hæc mea miseria inde mihi processit, quoniã tuæ misericordiæ solitũ nõ persentio influxum, consuetæ tuæ cõsolationis non percipio visitationem: clausisse mihi videris misericordię puteũ, fontem cõsolationis tuæ, & omnino apparet confirmata esse aduersum me ira tua, dũ afflictio super afflictionẽ venit, nec percipitur cõsolatio: ✳ & omnes tribulationũ afflictionúmq; inundationes tu venire permisisti super me, quibus velut aquarũ fluctibus obruor, & vehementissime timeo mergi in eis, vt non videã quid vltra ad afflictionẽ meã possit adiici. 8. In tantam abominationẽ, afflictionem & miseriã venire me permisisti, vt etiã noti mei, cõsanguinei, affines, vicini, & quõdã familiares mei, fugiant à me: ✳ posuerũt me sibi quasi abominationẽ, ita me existimauerũt quasi abominabilẽ, ita vt illos mei pudeat, erubescãtq; vel me alloqui, tam despectũ & contẽptibilẽ, vel mecũ vllam habere familiarẽ cõuersationẽ: ✳ Insuper & præ timore me fugiũt, quasi abominationẽ, ne fortè ex mea familiaritate, si vllũ amicitiæ mihi signũ ostẽdant, & ipsi veniãt in periculũ à meis persequutorib⁹: qui ita me persequũt crudeliter, vt oẽm mihi propitiũ habeãt exosum. 9. Veni in manus hostiũ meorũ, permissus sum & traditus in potestatẽ persequutorũ, venit hora & tenebrarũ potestas, vt operentur in me persequutores mei tua permissione quæ voluerint & non datur mihi exitus, non apparet liberatio, nõ video vsquam mihi patere exitum, nõ video malũ leuari, sed cõtinuo aggrauari magis & cõcludi me ab hostibus: ✳ atq; hoc, oculi mei huc & illuc cõsiderantes ac perspectantes ad auxiliũ, præ inopia & defectu vigoris languescunt ac deficiũt. 10. Et ego in tanta positus aduersitate, in tanta desolatione constitutus, necdum tamen spem tuæ misericordiæ abiiciẽs, neq; in tam desperatis rebus desperans, fidenter ad te in oratione mea clamaui: ✳ iugiter per totam diem in oratione extẽdi ad te manus meas, absq; intermissione toto cordis affectu, insuper & corporis gestib⁹ orãs à te postulaui misericordiã: hoc sciens, q nec in rebus desperatissimis tibi sit difficile succurrere periclitantibus, téq; vnum esse sciens, qui in tanta necessitate mihi possis ferre suppetias. 11. Clamabam autem in hunc modũ, dicẽs, Nunquid tu domine in illis qui iam morte perierunt, ostẽdis tua mirabilia, & nõ magis in viuis exhibes tua magnalia, & in illis glorificare soles potẽtiam tuã qui adhuc in viuis agũt: ✳ &

bunt, & confitebuntur tibi?

Psal. 113.

12 *Nunquid narrabit*
Matt. 8. & 13. *aliquis in sepulchro mi sericordiam tuam?*
✱ & veritatem tuam in perditione?

13 *Nunquid cognoscen tur in tenebris mirabilia tua?*

✱ & iustitia tua in terra obliuionis?

14 *Et ego ad te domine clamaui: ✱ & mane oratio mea præueniet te.*

15 *Vt quid domine repellis orationem meam? ✱ auertis faciem tuam à me.*

16 *Pauper sum ego & in laboribus à iuuentute mea: ✱ exaltatus autem humiliatus sum & conturbatus.*

17 *In me transierunt iræ tuæ:*

✱ & terrores tui conturbauerunt me.

18 *Circundederunt me sicut aqua tota die:*

cum homo morte absumptus fuerit, nō est vlla virtus humana, nulla B
medicorum industria, quæ possit mortuū ad vitā reducere, vt resu
scitatus det cōfessiooem & laudem tuo oomini. Nō enim mortui vl
tra laudabunt te domine, in vita corporis: neq; semel mortu⁹ reduci
potest humana virtute, vt redeat ad iterū laudandū te in vita corpo-
ris. Proinde oūc, ô suauissime Deus, donec adhuc in viuis ago, lætifi-
ca animā meam & spiritum meum, vt te donec fuero laudem in lęti
tia: quandoquidē tempus breue est quo te laudare possum in vita ista
corporis, oec erit semel egresso reditus. 12. Nūquid aliquis ex iis qui
iam mortui sunt, iámq; secundum corpus in sepulchro cōditi enarra
bit vltra, aut eloquetur per os suum opera misericordiæ tuæ, ad lau-
dem tibi dandum in eis & gloriam? ✱ & iustitia tua atque veritas oe-
quaquam ad laudem tuam narrabitur in dānatione & morte inferni,
sed erunt illic potius omnia lamentis & fletibus, dentiúmq; stridori-
bus plena: nec audietur ibi vox laudis aut gratiarū actionis, vbi nō ni
si fletus audietur & stridor dentiū. Nos itaq; qui viuimus, fac io spiri F
tus gaudio benedicere sancto tuo nomimi, & ne illis nos similes fieri
patiaris derelictiooe nimia. 13. Profecto in loco illo horroris, in ex-
terioribus illis tenebris nō agnoscentur ad laudē, aut vllam gratiarū
actionem, nec cōmemorabuntur aut resensebuntur mirabilia opera
tua: ✱ & iustitia tua nequaquā agnoscetur ad laudem, nō commemo
rabitur ad gratiarū actionē, in terra illa obliuionis, in qua nulla erit
tui vel tuorum beneficiorū grata recordatio, in qua nullius est bonę
aut lætæ rei memoria. in qua nulla est rerum præteritarū læta aut cō-
solatoria recordatio: ✱ quam etiā tu prorsus oblinioni dedisti, & ab-
iecisti penitus à facie tua, vt non eorū miserearis imperpetuū, nullāq;
ei mittas in æternum redemptiooē. Quapropter, ad tui nominis glo
riā te rogo, donec adhuc in loco isto peregrinatioois dego, donec à
miseriordia tua nō sum abalienatus, vt mihi tempestiue succuras: ne
in locum illum tenebrarū & obliuionis descendam, sed tua gratia &
cōsolatione sustentatus, in tua semper laude permaneam. 14. Et ego,
piissime domine, illorum considerans sortem miserandā, & meū at-
tendens maximū periculū, ego magis ad te exaltaui clamorē oratio- G
nis meę: ✱ adeò vt summo mane exurgēs de strato lecti mei, spreto cu
bili requiei, prænenirem ante conspectum tuum, antequā exoriretur
dies, & dooec adhuc molliter cubarēt in stratis suis cęteri homines,
vt vel tanta diligenoa & importunitate quasi extorquerē à te quā pe-
rebam misericordiā. 15. Et quid est, piissime Deus, ꝙ oratiooem meā
ooo admittis ante conspectum tuum, quòd non exaudis tam solicite,
támq; assidue & importune clamantem? ✱ & quare auertis à me beni
gnum aspectum fanoris tui? quare nō acquiescis clamanti? qnomodo
ita permanes obfirmatus, neq; flecti te sustines? Nō enim soles humi
lium & supplicum vota aspernari, neq; obiicere humiliter & fidēter
tuam faciem orātes. 16. Ecce ego (quemadmodum optime tu nosti)
pauper sum, & in laborib⁹ ac malis plnrimis versatus sum per omnē
decursum vitæ meæ, ab infantia mea vsq; nuoc multas ærumnas, cala
mitates atq; miserias sustinui in diuersis ætatibus, priusqnā in hanc
vsq; ætatē peruenerim: ✱ ouoc autem tandē, cum videar ex tua ordi- H
oatione ad aliquā cooscendisse celsitudinem, cū ad ętatem grandiorē
perueniens viderer, vel tēporalibus boois exterius, vel spiritualibus
interius sublimatus, iam vel maxime humilior, deiicior, atq; contur-
bor, adeò vt quicquid laborū in prioribus ætaobus (quando humilis
erā & abiectus) pertuli, uihil videri possit, præ malis istis quæ oūc mi
hi in ætate grandiori & statu altiori (quantū videtur) cōstituto exur
gunt. 17. In me nūc transire videntur omnes iræ tuæ, videtur super
me & adoersum me nūc irruere pfecta & obfirinata iracūdia furoris
tui: tot mihi simul mala ex omoi parte interi⁹ exteriúsq; immittis, vt
non videā quid vltra possit mali accedere, nisi viuēs mergar in infer
num: ✱ & præter hęc ipsa quæ nūc iam sustineo, etiā terrores tui qui-
bus de subsequuturis æternæ dānationis angustiis cōscientia vexāte
metuo, valde cōturbabāt anxiā, scrupulosam, & in pusillanimitate cō
stitutā animā meā. 18. Ex omni parte me circūdederūt tam punitio-
oes iræ tuæ, q̄ terrores illi, ad modū aquę vndiquaq; circūdantes ani
mā, oullā relinquētes partē corporis vel aoimę quā nō affligāt, quam
non cōtingant: quomodo aqua cum circundederit quempiā, nullam

✳ circundederunt me simul.

19 *Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria.*

A partem nõ contingit,ita vt vehemẽter mihi metuam ne obruar aut
immergar in illis:queãdmodũ in maximo est mortis discrimine,qui
ex omni parte aquis cõsistit circũdatus,maxime si cõtinuò increscãt
aquæ,& nulla videatur imminutio:✳ pariter in vnũ agglomeratæ af
flictiones præsentes,& terrores malorũ ĩminentiũ,ex omni me par
te circũdãt,vt nullũ videatur effugiũ:quemadmodũ cũ ex omni par
te se aquarum fluctus agglomerant,vt nõ posit qui in aqua consistit
euadere .19. Et foret id quidẽ vtcunq; tolerabile,atq; ad ferendum
leuius,si in tãtis malis adesset aliquis qui mihi tam afflicto assisteret,
qui compassionis affectu commot⁹, vllũ mihi siue verbo siue facto
præberet cõsolationis leuamen.Nũc verò,ad cumulũ toti⁹ meę mi-
serię, omni à me amicorũ,proximorũ,& familiariũ elongata cõso-
latione,prę nimia miseria:dum illi propter nimiã meã humiliationẽ
vel de me erubescũt,vel assistere mihi metuũt,ne & ipsi per me ĩ pe
riculũ veniãt.In tantis malis,ecce domine quomodo derelinquis ser Thren.3.
uum tuũ,jugiter tamen ad te clamantẽ, & hactenus non est exaudi- Lucæ.21.
B tio. Expectabo tamẽ in silẽtio salutare tuũ domine,& possidebo in
patiẽtia animam meam,donec tu quem expecto liberator aduenias.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXVII.

VErsu .3. Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit. Per meta-
phoram dicitur quis appropinquare inferno,quando tantos sustinet cruciatus, vt videatur
sibi existentibus in inferno similis,aut ab illis non multũ abesse. Vel inferno appropinqua-
re accipiatur,pro,appropinquare morti. Secundum quem modum dicere solemus,eos qui morti
corporis sunt propinqui, iam alterum pedem habere in sepulchro. Applicando autem Psalmum Matt.26.
hunc peculiariter Christo domino, intelligendus est hic versus secundum id quod Apostolis di-
cebat ipse,agoniam illam grauissimam ingrediens, Tristis est anima mea vsq; ad mortem,quando Lucę.22.
cœpit pauere & tædere,constristari & mœstus esse: quando in agonia positus, guttas sanguinis in
terram decurrentis sudabit. Verè tunc oportuit repletam esse malis animã eius,tunc (vt ita loqua-
mur) via eius inferno erat vicina. Quomodo etiam Dauid nonnunquam in tanta angustia extite-
rit,vt esset anima ipsius plena malis,& vita inferno proxima,nemo ignorat,nisi cui nõ est nota per-
sequutionum impii Saulis sæua & insignis crudelitas. Idipsum quoq; subinde experiuntur, qui piè
C volunt in Deo viuere,dum ad tempus,Dei dispensatione,ad suam probationem,à suo cõsolatore 2.Cor.1.
videntur derelicti:quomodo de seipso satis apertè testatur gentium Apostolus, in Epistola secũda
ad Corinthios ita scribens, Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra quæ
facta est in Asia,quoniam supra modum grauati sumus supra virtutem,ita vt tæderet nos etiam vi
uere: sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in
Deo qui suscitat mortuos.¶ Versu,4. Aestimatus sum cum descendentibus in lacum. Potest hoc in
telligi, Assimilatus sum mortuis atque damnatis,& illis factus sum similis. Vel sic, Aestimatus sum
ab inimicis cum descendentibus in lacum,hoc est,inimici me æstimauerunt & reputauerunt quasi
vnum ex illis qui descendunt in lacum. Secundum quem modum intelligi etiam potest quod se-
quitur versu quinto & sexto. Omnia enim ista exponi possunt de æstimatione inimicorum,qui e-
xistimabãt non posse illum quem persequebantur infernum & mortem effugere, & iam quasi in-
ter mortuos atq; habitatores inferni computabant,quem morti apud se destinauerant,definito cõ-
silio. Atq; id si Christo aptauerimus,optime in eum quadrabit,aduersus quem mortis definita sen-
tentia non semel fuit à publico inimicorum concilio:quemadmodum apud Ioãnem legimus. Ab
illo ergo die cogitabãt Iudęi interficere eum. Et alibi, Reus,inquiũt,est mortis. Opinati etiam sunt Ioan.11.
D nullam fore curam Deo,de Christo resuscitando ad vitam, si eum potuissent semel interficere,sic- Matt.26.
que de eo censebant quemadmodum de cæteris, qui vulnerati & interfecti cadunt in ore gladii,
quos nemo conspicit ad vitam redire,sed dormientes manere in suo puluere. Sic enim censebãt &
de Christo futurũ,si tantum ad mortem semel illum potuissent deducere. Nequaquã enim resusci Lucæ.23.
tandum illum credebant. Item quasi vnum ex damnandis in inferno illum reputauerunt,quoniam Matt.11.
ab eis quasi blasphemus, quasi seductor populi, quasi seditiosus aduersus potestates ac principes,
quasi potator vini & homo vorator,judicabatur:cuiusmodi hominibus scimus esse deputatum la- 1.Petri.5.
cum inferni,loca tenebrosa,& mortis vmbrã. Ad eundẽ modum & de nobis existimant nostri ini
mici dæmones peruersi,semper nos circũeũtes vt deuorẽt, cũ fortè nos viderint à Deo derelictos
ac deiectos animo, viribúsq; deficientes. Nos tamen in Elucidatione ista omnia non secũdũ inimi
corum opinionẽ vel existimationẽ exposuimus,sed de ipsis afflictionibus & miseriis quarũ ratio-
ne assimilari videtur homo desolatus iis,qui in morte sunt vel in inferno. ¶ Versu eodẽ Fact⁹ sum
sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Hæc pars nonnullã videtur habere difficultatẽ, ex
nomine,liber,In Elucidatione exposuimus per vacuũ vel derelictũ:vt sit sensus, Factus sum sicut
homo sine adiutorio,derelictus ab omnibus,vel vacuus absq; omni adiutorio. Potéstq; secundum
hunc sensum duplex haberi costructio. Potest enim dictio, liber,cõiungi cum illo quod præcedit,
sine adiutorio,vt sit sensus, Aestimatus sum sicut homo liber sine adiutorio,inter mortuos,id est,
destitutus & vacuus sine adiutorio,secundũ quem modũ loquẽdi interdũ dicunt homines,se esse

nudos absq; vestimento, pauperes absq; pecunia. Potest etiã nomẽ liber copulari immediate cum E
illo, inter mortuos, ac tunc sonat derelictũ, éstq; tunc sensus: Derelictus inter mortuos, vt ad quẽ
nemo vltra respiciat. Atq; horũ sensuum vtrunq; nos in Elucidatione paucis indicauimus. Secun-
dum verò priorẽ sensum illum de vacuitate siue destitutione & carentia, ferè etiã Paulus Apostol⁹
Rom.6. eodem vocabulo vsus inuenitur. cap.6. Epist. ad Romanos, ita scribens, Cũ serui essetis peccati, li-
beri fuistis iustitiæ, id est, à iustitia vacui, nudi, iustitia destituti, iustitia carẽtes. Quidam intelligunt,
liberi à rebus huius vitæ: vt exprimatur mortuorũ conditio, qui hac vita defuncti, à rebus huius vi
tæ sunt liberi. Si verò hunc versum peculiariter personæ Christi voluerimus accommodare, preter
expositionẽ supradictam alia admodũ digna & iocunda pro illius gloria in hoc versu accipi pote-
rit intelligentia, sed erit alia accipienda cõstructio. Nam illud quod nouissimo loco ponitur, inter
mortuos liber, debebit secundum constructionẽ verbo factus sum præponi, & à parte suppositi cõ
stitui, ad hunc modũ, Ego qui sum inter mortuos liber, factus sum sicut homo sine adiutorio. Nã
in passionis humilitate, Christus dominus qui solus est inter mortuos liber, factus fuit sicut homo
omni destitutus adiutorio, patris ac sua voluntate in tantã destitutionem derelictus, vt secundum
Psal.21. serui formã clamaret, dicens, Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Rectissime verò Chri
stus domin⁹ se dicit inter mortuos liberũ, & hoc illi peculiariter in omnib⁹ mortuis cõpetit. Neq;
aliorum hominũ quisquam se poterit inter mortuos appellare liberũ, præter vnum Christũ domi- F
num. Idcirco autẽ inter mortuos liber est, quoniã non aliqua necessitate mortẽ sustinuit, quasi fur
aut latro, aut cæteri homines, quibus volẽtibus nolentibus vis inferri potest vt mori cogantur, sed
propria sua voluntate, quãdo voluit, & sicut voluit, mortẽ suscepit: neq; potuisset, nisi propriæ vo-
luntatis permissione & acceptatione, à morte apprehendi. Deinde, cum ad triduũ in morte ex sua
propria voluntate permaneret, iuxta patris voluntatẽ, & iuxta quod ipse prędixerat, non habuit ne
tunc quidẽ mors potestatem illũ detinendi: sed liberrime quãdo voluit exurrexit, & morte relicta
ac superata, iterũ ad viuos rediit: factúsq; est viuus post paululum qui fuerat mortuus, vt vltra mors
Rom.6. illi nõ dominaretur in æternũ, & amodo viueret in sæcula sæculorũ: quẽadmodũ ipse in Apocaly-
Apoc.1 psi apparens dilecto suo discipulo loquitur. Pulcherrime verò hanc suam libertatẽ ante passionem
Ioan.10. expressit, corã turbis & discipulis ita loquens, Potestatẽ habeo ponendi animã meam, & potestatẽ
habeo iterũ sumendi eã. Et iterũ, Nemo tollet eam à me sed ego pono eam à meipso. Qui enim sic
talem habet potestatẽ, & animam ponendi, & iterũ pro placito resumẽdi: nihil dubiũ, quin huius-
modi sit liber etiã inter mortuos. Hoc ergo cõqueritur (secundum hãc applicationẽ) Christus, ꝙ ip
se Dei filius etiã inter mortuos liber, factus sit quasi homo impotens absq; adiutorio, vt existimetur
nõ posse de manibus inimicorũ sese defendere. Verũ ista intelligentia nõ videtur quadrare, nisi cũ
ad Christũ Psalmus peculiariter applicatur. Etsi Hebręam respiciamus lectionẽ, obsistit huic quoq; G
intelligentiæ, ꝙ illud inter mortuos liber ita distinguatur, vt sit pricipium versus sequentis, vt vi-
deatur non connectendũ cum præcedentibus, ac proĩde sensum prædictũ non satis cõmode posse
haberi. Sic enim distingunt, Factus sum sicut homo sine adiutorio. Ac deinde, Inter mortuos liber
sicut vulnerati. &c. Cũ verò generaliter applicare voluerimus Psalmũ, accipienda est altera illarum
expositionũ, quæ in Elucidatione indicatæ sunt, & in annotationib⁹ priori loco expositæ, quę etiã
originali lectioni Hebraicæ magis consonant. ¶ Versu. 8. Longe fecisti notos meos à me, posuerunt
me abominationem sibi. Hoc ipsum vt magnũ miseriæ suæ grauamen repetit versu vltimo, dicens,
Elongasti à me amicũ & proximum & notos meos à miseria. Experitur enim hoc in se quilibet, q̃
graue sit, ab iis quos prius amicos habuit, in tempore aduersitatis derelinqui. Quomodo autẽ istud
rã in Christo domino, q̃ in persona Dauid valde fuerit impletũ, manifeste docent sacræ historię: de
illo quidẽ noui, de hoc autẽ, veteris testamenti, & nos in Annotatione vers. 14. 15. & 16. Psal. 30. la-
tius deduximus. ¶ Versu. 13. Et iustitia tua in terra obliuionis, Terra obliuionis dicitur locus dam-
natorũ duplici ratione: videlicet quia nõ sunt vltra memores Dei in bonũ qui illic sunt, neq; etiam
memoriã vllam habent priorũ, quæ ipsis in aliquam esset consolationẽ. Omnium enim pomparum
delitiarũ, voluptatum, quibus in hoc mũdo vacabant, iam nõ est illis ad consolationẽ quamcunque H
vlla memoria: sed prætereunt omnia, acsi nunquam fuissent. Secũdo terra obliuionis est, quia à Deo
obliuioni data, sic vt nunquã qui in ea degunt inde sint diberandi. Siquidẽ in inferno nulla est re-
demptio. Neq; verò solus Deus obliuioni dat terrã illam, verumetiã sancti angeli & super terrã vi-
uentes. Nec enim sancti angeli vllam de illis adiuuandis curã gerunt, scientes definitam Dei senten-
tiam: neq; qui super terrã sunt, illorum vltra recordantur, vt quicquã eis impendant vel solatii vel
auxilii. Atq; hanc posteriorẽ intelligentiam indicat versio Hieronymi ex Hebræo, quæ sic habet, In
terra quæ obliuioni tradita est. Neq; male cõsonat quod habet Felix, In terra desolatiõis, vel in ter-
ra desolata & deuastata. ¶ Versu. 16. Pauper sum ego; & in laboribus à iuuentute mea. Quod istud
quidam ad laborẽ manuũ referunt, dicentes intelligi, ꝙ Christus simul cum nutritio Ioseph in exer
cendo fabrilẽ artem laborauerit, propter pauperiem, id huic loco non admodũ videtur conuenire,
etiamsi de Christo totus Psalmus peculiariter exponeretur. Labor enim in scriptura plerunq; pro
afflictione quã quis sustinet accipitur, & pro difficultatibus quas perpetimur: quemadmodũ ex plu
rimis locis facile posset declarari, si nõ vt rem certam & notã præsupponeremus. Vnde & hoc in lo
co B. Hieronymus vertit, Pauper ego & ærumnosus ab adolescentia mea. Neq; ego nunc dissero, an
nõ verum sit aliquando manibus Christum laborasse: sed hoc tantũ dico, huic scripturæ non esse il
lud accõmodum, neq; de tali labore intelligendum, sed de ærumnis, afflictionibus, & miseriis multi-
modis, quas ipse pro nobis in sua tenera carne Dei filius portauit à principio suæ natiuitatis: quan-

A do in loco extraneo, in parẽtum peregrinatione nasci voluit, in loco ad puerperiũ inepto & impa-
rato, minimeq; idoneo, nempe in stabulo, vbi pro lecto erat durum præsepiũ: mox verò in fuga ad
Aegyptũ à facie regis Herodis, ac deinceps vsq; ad horã mortis. Admodum verò pulchrè subiũgit,
Exaltatus autẽ, humiliatus sum & cõturbatus. Nã ea quæ Christ⁹ pertulit pro nobis, donec latebat
abscõditus, donec vt infans, vt puer, vt adolescens viueret mũdo incognitus, vtcunq; leuia erant,
neq; ita ad tolerandũ grauia. At verò posteaquã tricesimo ætatis suæ anno, patris voce desuper in-
tonante, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui, ipsum audite: sic magnifice exaltatus & Matt. 3.
mirabiliter glorificatus est, cœpit iam multo grauioribus laboribus obrui, multo pluribus iisque
difficilioribus molestiis grauari: vt priores ætates dulces videri potuerint præ huius status amari-
tudine. Ab eo enim tẽpore quo ita exaltatus fuit, ex quo cœpit patris iussione prædicando Euange
lio intendere, extunc cõcitati sunt aduersus eum Scribarũ & Pharisæorũ animi, qui ipsum odio im
placabili per totũ prædicationis tempus obseruabant amaro inuidóq; animo, & persequebantur:
qui multas illi exhibuerunt molestias & cõturbationes secundum hominẽ, donec tandẽ in mortẽ
crucis ignominiosissimã illum adegissent. Peculiariter etiam ex illa exaltatione maxima, qua paulo
ante suam passionẽ in Hierosolimã introiuit cũ summa gloria, ipse in asino sedens, turbis illi pium Matt. 21.
Osanna acclamãtibus, & Benedictus qui venit in nomine domini, eleuata voce canentibus, in sum
B mam post paululũ venit humiliationẽ & conturbationẽ. Extunc enim cõsummatus fuit Iudæorũ
furor, vt illum irreuocabili sententia, quocunq; tandẽ mortis genere auferrẽt de medio: quomodo
& post paululũ, vbi aduenisset statuta hora, in manus illorũ traditus, verè multum cõturbatus fuit Matt. 26.
vt diceret, Tristis est anima mea vsq; ad mortẽ, & humiliatus valde, nimirũ (iuxta Apostoli vocem) Philip. 2.
vsq; ad mortẽ crucis. Atq; ita quidem Christo domino ista peculiariter rectè accõmodam⁹, Neq;
minus cõmode ipsi quoq; Dauidi hæc valebunt applicari: qui licet ab adolescẽtia gregẽ patris pa-
scens, & post fœtantes incedens, multos fuisset perpessus labores. (Nõ enim parui laboris erat ma- Gene. 1.
gnos greges pascere, quẽadmodum Iacob corã vxoribus suis de patre illarum cõquerens, satis luculenter exponit) multo tamen maiora, & his nequaquã cõferenda sustinere debuit, post immanẽ il-
lum gigantẽ blasphemum Goliath gloriose deuictum, quãdo triumpho illo tam magnifico ita sub-
limatus est, vt ab eo penderent oculi omnium, essetq; ipse dux populi ante illos ingrediens & egre
diẽs, velut locũ regis tenẽs, factus populi dux & gener regis. Post hãc enim exaltationem, in quan-
tũ venerit laborẽ, ex Saulis persequutione, nemini est incognitũ. Idipsum & in nobisipsis passim
experimur, quo altius euehimur & subleuamur, eo maiores nobis cõtinuò labores superaddi: vt il-
los quos vulgus putat propter gloriæ sublimitatẽ beatos, prudentes viri iudicent omniũ hominũ
C ærumnosissimos, ac laborũ præ cunctis mortalib⁹ plenissimos, si modo sibi cõmissa potestate pro
dignitate & iustitia rectè fungi velint. Spiritualiter verò hoc ipsum subinde solet accidere, vt post
summã exaltationem veniãt spirituales viri in maximã humiliationem atq; cõturbationem. Inter-
dum enim Deus abundanti cõsolatione suæ præsentię atq; visitationis, adeò lætificat corda seruo-
rum suorũ, vt sibi videantur in maximo gaudio ac summa lætitia & libertate vitã ducere, vt sibi vi-
deantur intra cælestes agere ciues. Vicissim verò nonnunquã prorsus se elongans Deus, & inimicis
ad tentandũ concedens aditum, eum quẽ prius tanta cõsolatione sic exaltauerat, vt in cælo sibi vi
deretur degere, ita permittit grauissime interius exteriúsq; affligi, ita permittit conturbari illum &
cõsternari, vt sibi videatur in inferno vitã ducere, & iam se morti iudicet proximũ: dum continuò Psal. 29.
accrescente afflictione, nullã alicunde percipit consolationem releuantem. Tale aliquid in Psal. 29.
Psalmista indicauit, dicens, Ego autẽ dixi in abũdantia mea, nõ mouebor in æternũ: Domine, in vo
luntate tua præstitisti decori meo virtutẽ. Hic certè exaltatio est Sed audi quod sequitur, & videbis
conturbationẽ. Auertisti, inquit, faciem tuã à me, & factus sum cõturbatus. Videlicet manifesta est
hæc cõmutatio, quã etiam prolixa sequitur lamẽtatio. Ad te domine, inquit, clamabo, & ad Deum
meum deprecabor. Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Nunquid cõfi
tebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatẽ tuam? Vide fletum cõturbati, vide gemitũ hominis ter-
D roribus diuinis cõterriti. Ita sanè dispensatione occulta sapientissimus Deus electos suos nunc hu-
miliat, nunc exaltat, nunc subleuat, nunc deprimit pro suo beneplacito: omnia verò propter illorũ
probationem & lucrum salutis, vt ab ea quã tenent, non cadant iustitia, & ad altiora Dei munere, cũ Iob. 22.
probati fuerint, mereãtur promoueri, donisq; maioribus cumulari, quemadmodum de beato vi-
ro Iob in exemplum legimus, quod post probatam patientiam, reddita sint illi cuncta duplicia.

LXXXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

PRophetat in hoc Psalmo sacer vates sub typo Dauid, de regno regis Meßiæ, in cuius typũ ille præcesſit: prius tamẽ versibus aliquot in præconio multiplicis Dei laudis occupat⁹, videlicet in efferẽdo Dei veritatẽ, magnificentiæ & gloriæ incomparabilem sublimitatem, summam potestatem, qua etiam mari imperat, quáque superbos omnes & inimicos cõterit: dominii latitudinẽ, quod se latißime spargit in cælũ vsq; & in omnes partes terræ: iustitiam quoque & iudicium, misericordiam & veritatẽ, in quibus est præparatio sedis Dei: iustis rationibus beatum prædicans populum, qui nouit iubilare suo domino, quòd illa à domino fuit futura protectio, & mirabilis danda sublimatio. Atq; hæc vsque ad versum decimumnonũ. Hinc verò Deus pater introducitur, magnifica promißa Dauidi etiam iuramẽto cõfirmans, de seminis sui perpetua cõseruatione, de throni regii æterna sublimatione, de misericordia inperpetuũ semini ipsius seruanda, & alia huiusmodi multa quæ omnia ad Dauid quidẽ vtcunque pertinent, & ad semen eius, secundum temporalem quandã fæ-

licitatem ipsius ac filii Salomonis post eũ præcipua tamen intentione, verum illum Meßiam (cuius typum gesfit filius Isai) spectant, ad quem præcipua & primaria referenda est intelligentia omniũ eorum quæ de æterna illa fœlicitate multis versibus describuntur, vsque ad versum. 37. Post hæc verò ad finem vsque Psalmi grauis proponitur querimonia, super fidelis populi derelictione & afflictione, cui tã magnifica sunt in Dauide & Christo promissa: quorũ etiam commemoratio Deo qui promisit obiicitur, vt vel sic ad miserendum cogatur. qui cum sit veracißimus, non potest non implere promissa. Nouißime verò circa finem Psalmi graue opprobrium proponitur Deo ante oculos, quo ab impiis populus fidelis afficitur, imò ipsum Dei nomẽ blasphematur, quo vel sic Dei misericordia ad subueniendum inflectatur. E.

OCTVAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Misericordias domini in æternum cantabo.*

Psa.144. 2 *In generatione & generationem, annunciabo veritatem tuam in ore meo.*

3 *Quoniam dixisti in æternum misericordia ædificabitur in cælis, præparabitur veritas tua in eis.*

4 *Disposui testamentum electis meis:*

✻ iuraui Dauid seruo meo, vsque in æternum præparabo semẽ tuum.

5 *Et ædificabo in generatione & generationẽ, sedem tuam.*

Luc.1. 6 *Confitebuntur cæli mirabilia tua domine:*

✻ etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.

7 *Quoniam quis in nubibus æquabitur domino?*

✻ similis erit Deo in filiis Dei?

8 *Deus qui glorificatur in consilio sanctorum.*

MIsericordiam domini maximam & multiplicẽ, quã semper erga humanum genus monstrauit ab initio, & quã exhibere erga electos nunquã desinet, ego, vt dignũ ac iustum est, perpetuis celebrabo canticis, vt sempiternæ misericordiæ perẽniter respõdeat laus, & carmẽ æternũ.
2. Veritatem quoque & fidelitatem tuam, qua verax es in cũctis ser- F
monibus, & fidelis in promissionibus tuis, ego prædicabo & celebrabo, notámq; faciã per mea cantica in subsequuturis ad cõsummationem vsq; sæculi cunctis generationibus, per Psalmos & cantica, quæ super his dictabo, & canam per os meum, ad tuam sempiternam gloriam. 3. Tu enim dixisti, tu ita apud te statuisti ac definiuisti, quod in cælis sempiternam ædificares ac præparares misericordiã tuam, quódq; veritatem & fidẽ tuam præparares & ædificares sempiternam in cælis: Ita tibi placuit ab æterno prædestinare & definire apud temetipsum in cælis, quomodo in temporis plenitudine præordinatã ab æterno misericordiam & veritatem opere exhiberes in tempore suo
4. Vox domini. Patribus priorib⁹, quos elegi & segregaui mihi de coinquinatione sæcularis malitiæ, ego disposui, ordinauiq; testamentũ, percussi cum illis fœdus, feci promissionẽ illis de exhibenda in temporis plenitudine misericordia semini eorũ, cũ Abraham videlicet,
Isaac & Iacob atq; horum similibus, primis illis Patriarchis: ✻ pecu- G
liariter verò in posteris generationibus pollicitationem stabilem, sic quasi iuramento firmatã feci seruo meo Dauid, quẽ inueni hominẽ secundum cor meum, promittens illi, quod in æternũ essem conseruaturus & stabiliturus posteritatem & semen ipsius. 5. Quódq; thronum regni eius ita stabilirem in omnes generationes, vt esset de semine eius qui regnaret in domo Iacob super populum Dei in æternũ, & cuius regni non esset finis. Huic enim Dauidi cũ iuramento firmaui, quod de semine eius nasciturus esset in temporis plenitudine Messias filius meus, qui regnaturus esset super populũ meum, cui ego darem sedẽ Dauid patris ipsius secũdum carnem, vt regnaret in domo Iacob, in populo fidelium, in sancta Ecclesia in æternũ, & cuius regni nõ foret finis imperpetuum. 6. Vox Prophetæ. Mirabilia ista quæ tu domine decreuisti & cogitasti, ac ab æterno præparasti exhibere generi hominũ, in tempore suo, cõfitebũtur & prædicabũt sancti tui Apostoli viri planè cælestes: ✻ & quidem veritatẽ tuam ac fidem qua fidelis-
sime seruas promissa & imples, ipsi annunciabunt, prædicabunt, & di- H
uulgabunt per orbem vniuersum in congregationibus sanctorũ, per vniuersam Ecclesiam sanctam tuam: insuper & veritatẽ tuam omnẽ quam notam facies eis, & quam illos docueris per spiritum veritatis, ipsi diligentissime annunciabunt per vniuersam Ecclesiam. 7. Nec immerito te cæli prædicabunt vbiq; terrarũ, quoniamquidẽ tu omnibus es excelsior, & dignus qui efferaris, quiq; prædiceris super omnia. Nemo enim vel in nubib⁹ desuper, nemo in supernis cælorũ habitaculis inueniri potest, qui æquetur tibi, qui possit aut debeat æstimari æqualis tibi, ô altissime: ✻ nemo vel in filiis Dei, in sublimibus illis angelicis spiritibus, qui in cõspectu tuo sunt, assignari poterit similis tui, qui tecum in vllo valeat conferri. Quanto minus hic in terra, aut subtus terrã in inferno poterit inueniri aliquis, qui tibi possit secundum aliquã æqualitatẽ vel similitudinem cõparari? 8. Tu Deus es qui glorificaris, qui magnificaris, & gloriosus redderis in beata cõgregatione sanctorum tuorum, cui⁹ maiestas summa relucet, ac sese monstrat siue ostentat im medio angelorum sanctorũ, sanctorúmq; patrum, in quorũ medio habitas: sicut glorificatur regia maiestas in-

A

✳ magnus & terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt.

9 Domine Deus virtutum, quis similis tibi? ✳ potens es domine, & veritas tua in circuitu tuo.

B *10 Tu dominaris potestati maris: motum autem fluctuũ eius tu mitigas.*

11 Tu humiliasti sicut vulneratum superbum: ✳ in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.

C *12 Tui sunt cæli, & tua est terra:*

✳ orbem terræ & plenitudinem eius tu fundasti:

✳ Aquilonem & mare tu creasti.

13 Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt:

D

✳ tuum brachium cum potentia.

14 Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua:

✳ iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ.

medio siue in cõcilio magnatũ suorum, cum in eorũ medio secũdũ
magnificentiam suam regalibus indumẽtis adornatus residet: ✳ verè
magnus in omnibus tu es, & terribilis ac metuẽdus, præ omnib⁹ qui
sunt in circuitu tuo: tu omniũ ministrorum tuorũ gloriam tua præ-
cellentia offuscas & obscuras, vt in immensum tuæ maiestatis resplẽ
dentia illos superans. 9. O magne & verè maxime domine De⁹ cele-
stiũ illorũ & inuictorũ exercituũ, qui corã te sunt omni tẽpore, quis
posset vel in cęlis desuper, vel ĩ terra deorsum, aut in extremis maris
inueniri tui similis, qui ex aduerso tibi posit opponi, quasi tibi æqua
lis, aut tui secundũ omnimodã perfectionis nobilitatẽ similis? ✳ tu e
nim domine potẽtissim⁹ es, & ita potẽs, vt nihil tibi sit difficile, neq; Gene.18.
sit apud te impossibile omne verbũ: insuper & veritas tua est in cir- Luc.1.
cuitu tuo, ipsa te ex omni parte circũdat: quicquid in circuitu tuo est,
fides est & veritas: inseparabilis est à te veritas & fides, vt nõ possis
nõ adimplere quę es pollicitus, vt nõ possis obliuisci ꝓmissionũ tua-
rũ, vt mentiri nõ valeas in æternũ, neq; aliud ꝙ quod fides & veritas
exposcit præstare. 10. Tu imperiũ habes & dominiũ non solum lon-
gè ac latè super vniuersam terrã, verumetiã super maris superbiã atq;
sæuitiã: & tu potestatẽ habes mitigandi atq; sedandi feritatẽ, elatio-
nẽmq; fluctuũ eius pro tuo libito, vt nõ se altius ꝙ oporteat eleuent
& ad tuæ iussionis mandatũ statim cõquiescãt: quod certè nemo po
test ex omnibus regibus aut principibus, qui super terrã sunt. 11. Tu
in virtute terribilis potẽtiæ tuæ humiliasti ac deiecisti superbũ illum
principẽ exercitus angelorũ malorum: tibi se volentẽ æquare Lucife
rum, humiliasti atq; deposuisti de sede gloriæ suæ, in mortẽ eum cõ
iiciens, sicut hominẽ interfectum gladio: ✳ in extẽto brachio glorio-
sæ tuæ fortitudinis omnes cõplices eius tuæ glorię detrahẽtes deieci
sti, & deturbasti potẽtes illos de sedibus suis, ac rudẽtibus inferni de-
tractos de cælo in profundũ abyssi demersisti eos: ✳ Superbã quoq;
Aegyptum tu humiliasti, & interfecisti in plagis tuis pluribus: & re- Ibidem.
bellantẽ tibi Pharaonem cũ vniuerso populo suo demersisti in pro- 2.Petri.2
fundũ maris, & morte eos perire fecisti, quomodo solent qui iugulã
tur & interficiuntur gladio. 12. Tua sunt quæcunq; creata subsistunt,
suprema & infima, cælestia atq; terrestria: tu omnipotẽti verbo ius-
sionis tuæ suscitasti de nihilo, propter quod & ad te vt verum domi
num spectãt vniuersa, ita vt solus potestatẽ habeas de eis agẽdi quic
quid libuerit: ✳ vniuersum orbẽ terrarũ, & quicquid in eo contine-
tur, tam animatum quàm inanime, tam sensibile quàm insensibile, tam
rationalia quàm rationis expertia, omnia tu potẽti verbo tuo creasti
de nihilo: ✳ vniuersas quoque orbis partes cum omnibus quæ in eis
sunt, partem videlicet Aquilonarẽ, quę est ad sinistram, & partẽ me-
ridionalem, quæ est ad dexteram, & ad quam sitũ est mare, æque tu
creasti, cum omnibus quæ continentur in eis. 13. Plaga occidentalis
in qua situs est mons Thabor, consideratione ad alterã Israel, & pla
ga orientalis ad quam situs est mõs Hermon (qui sunt duo præcipui
mõtes terræ Israel) exultabũt in nomine tuo: omnes habitatores ter-
ræ populi tui, siue qui ad orientẽ habitant, siue qui ad occidentẽ, in
te domino Deo creatore suo lætabũtur, cũ exultatione magna, quã-
do tibi placitum erit respicere & visitare populũ tuum: ✳ tuum bra-
chium nequaquã impotens est, vt est omne humanum brachiũ: tua
potentia minime debilis aut infirma est, sed est tuum brachiũ præua
lidum, & tua potẽtia est robustissima, ita vt nihil tibi sit impossibile,
neque difficile: neq; quisquã illi possit resistere, aut impedimẽtũ præ Gene.18.
bere in omni eo quod agere tibi libuerit. 14. Et quidẽ de fortitudine Lucę.1.
tui brachii, de tua præualida potẽtia omnino nihil hæsitam⁹, nihil
diffidim⁹, Tantũ oram⁹, vt man⁹ tua ista cõfirmetur super nos in bo
nũ, ad protectionẽ, defensionẽ, & custodiã nostri, neq; robustissimã
istam dexterã tuam nõ sinas in tuo sinu marcescere, & ociosam esse:
sed ad operationem mirabilem extẽdas eã, vt in ea pro tui populi sa-
lute operari velis mirabilia opera potentiæ tuæ, sicq; exaltetur ipsa
& glorificetur in mirabilibus tuis: ✳ iustitia & iudiciũ sunt, quæ tibi
præparant sedem tuã, thronus tuus in ęquitate & rectitudine cõstitu
tus est, fundatus & cõstabilitus, vt non possis tu nisi quod iustũ & æ-
quum est peragere: ac proinde nullũ est bonis & rectis periculum à
tua potẽtia: neq; est quod metuam⁹, ne tu in nos tyrannidẽ exerceas

15 *Misericordia & ve*
Psa.24. *ritas præcedent faciem*
tuam.

* *beatus populus, qui*
scit iubilationem.

16 *Domine in lumine*
vultus tui ambulabunt:

Ioan.16.

Ioan.14. * *& in nomine tuo ex-*
Philip.4. *ultabunt tota die:*

* *& in iustitia tua ex-*
Ioan.1. *altabuntur.*
17 *Quoniã gloria vir-*
tutis eorum tu es:
2.Cor.3.
Ioan.15.

Philip.2.
Esaiç.26.
2.Cor.3. * *& in beneplacito tuo*
exaltabitur cornu no-
strum.
18 *Quia domini est as*
sumptio nostra, & san
cti Israel regis nostri.

19 *Tunc locutus es in*
visione sanctis tuis, &
dixisti:
* *posui adiutorium in*
potente, & exaltaui e-
lectum de plebe mea.

20 *Inueni Dauid ser-*
uum meum:
* *oleo sancto meo vnxi*
1.Reg.16 *eum.*

(quæ ferè apud mortales magnã & eximiã solet consequi potẽtiam, E
cum vnum aliquẽ fuerit combusta) eo ꝙ stabilitũ habeas tuum thro
num regiũ & iudiciariam sedem in iustitia & iudicio, neq; possis ni-
si quod iustum est & æquũ iudicare vel agere.15. Misericordia & ve-
ritas antecedũt faciem tuam, nusquam à te absunt misericordia & iu
stitia, aut misericordia & fides siue fidelitas: semper his comitatus in-
cedis, súntq; tibi velut indiuidui comites & cõciliarii, neq; omnino
quicquã agis absq; horum pręsentia simul & consilio: quoniãquidẽ
vniuersæ viæ tuæ sunt misericordia & veritas, & hæc duo monstrãt
vbiq; in cunctis operib⁹ tuis: * Beati proinde sunt illi, qui cognoscen
tes fide dominũ Deum suum, quantum habeant & qualem, q̃ iustũ,
quàm veracem, quàm misericordem, quàm fidelem, qui hæc, inquã,
fide recta cognoscẽtes, norũt iubilare atque lætari in domino Deo
suo, qui spem habẽtes in domino Deo suo, omni ꝓcul pulsa tristitia
gaudere norunt in illo, in pace Dei exultantes in cordibus suis, ꝙ ta-
lem se cognoscãt habere dominũ. 16. Domine, huiusmodi qui recta
te sic fide cognouerint, ambulabũt in directione atq; ducatu cælestis F
& spiritualis luminis, quod à vultu tuo radiare facies, ac resplendere
in cordibus eorũ: à resplendentia lucis tuæ facies in mentibus illorũ
lucere claritatẽ spiritualis luminis, per missionẽ & vnctionem inter-
nam spiritus tui, in cuius ducatu ambulabũt atq; proficiẽt de virtute
in virtutẽ, & nequaquam torpidi iacebunt aut quiescent: * sic autem
ambulantes in lumine tuo nequaquã degent in tristitia, sed erunt in
cõtinuo gaudio, quod nemo tollet ab eis, erúntq; semper in te gaudẽ
tes, vtpote in cordibus suis tuã pacem habentes, quã mũd⁹ vt nõ da-
re, ita nec auferre potest: sed quã tu dabis, & relinques eis, quæ omnẽ
lõge sensum exuperat: * & in tua iustitia vera, quã dabis illis, magni-
fice exaltabũtur, Per iustitiam enim fidei, qua à te iustificabuntur cre
dentes in nomine tuo, potestatẽ accipient, vt fiãt ex filiis diaboli filii
Dei, quę sanè exaltatio est omniũ maxima. 17. Tu enim es gloria for-
titudinis omniũ seruorum tuorũ, vniuersi populi tui gloria tu es, nõ
est quod gloriemur in nobis, cũ non simus sufficiẽtes ex nobis quasi
ex nobis, vel cogitare aliquid, neq; sine te quicquam possum⁹ facere, G
absq; te nulla prorsus sit virtus nostra, nisi nobiscum operetur gratia
tua, quę iustificat animas nostras: propter quod, oportet nos nõ ĩ no
bisipsis gloriari, nõ fidere in ꝓpria fortitudine, sed ĩ te domino Deo
nostro, qui operaris in nobis & velle & perficere pro tua bona volũ
tate, qui omnia opera nostra in nobis, & nobiscũ operaris, à quo de-
nique est omnis nostra sufficiẽtia: * & in tua bona atq; benigna vo-
lũtate magnifice sublimabitur atq; eleuabitur fortitudo & virtus no-
stra: cum tibi fuerit in nobis placitũ, vt tua nos adiuues gratia, & fa-
uore tuo benigno ꝓsequaris, tunc subleuabimur & exaltabimur sup
omnes inimicos nostros. 18. Ad te enim domine spectat susceptio no
stra, à te esse debet, & est nostra defensio, ꝓtectio, liberatióq; populi
tui, ab omnib⁹ inimicis nostris, & ad te solũ id spectat, à te vno id ex-
pectam⁹, ô sancte Israel rex noster, qui sanctificaris in populo tuo, &
solus verè regnas in eo, vt in electo regno tuo. Nõ enim est nobis su-
sceptor alius, nõ alius ꝓtector, defensor, aut liberator: tu solus es qui H
nobis potes, vbi fuerit tibi beneplacitũ de inimicis nostris dare salu-
tem. 19. Illo in tẽpore, quando tibi placuit respicere & assumere tuũ
populũ, eúmq; ab inimicis & omnib⁹ qui eũ oderant & oppresserãt
liberare, tunc per spiritũ in visione interius reuelasti aurem sanctorũ
tuorũ, indicasti sanctis Prophetis tuis, Samueli, Nathã, Gad, & si qui
alii erant horum similes, consiliũ beneplaciti tui, dixistíq; eis: * Vox
domini. Elegi mihi virum secundũ cor meum, quẽ ego meo adiuto
rio faciam potentẽ, ad liberandum populum meum & saluandũ de
manib⁹ inimicorũ, & de populo meo ego elegi quem volo exaltare
& vngere in regem, vt regnet super populum meum, eúmq; defẽdat
20. Hic quem loquor Dauid est, filius Isai, quẽ ego inueni virum se-
cũdum cor meũ, quem ego aptaui mihi seruum meum fidelem, quẽ
ego talibus ornaui dotib⁹ & bonis, vt sit mihi bene in illo complaci
tum: * hũc ego per Samuelem Prophetam meum volui sancto cõse
crationis oleo vngere in medio fratrum suorum, atq; hac consecra-
tione regẽ populi mei, Saule abiecto, cõstituere: * Simul verò in hoc
Dauide temporaliter regnãte super Israeliticũ populum secundum

A

21 Manus enim mea auxiliabitur ei: ✱ & brachiũ meum confortabit eum.

22 Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.

B

23 Et concidam à facie ipsius inimicos eius.

C

✱ & odientes eum in fugam conuertam.

24 Et veritas mea & misericordia mea cum ipso:

✱ & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

25 Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexterã eius.

D

26 Ipse inuocauit me pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ.

carnem, præcipuum aliũ specto verũ Dauid & Mesſiam, in cuius ty-
pum prior ille præcesſit, vt typicus Dauid in figura veri Dauidis, in
quo cum aduenerit in tẽporis plenitudine, ponam ego præualidum
adiutorium meũ, quẽ oleo lætitiæ & spiritus mei præ omnibus parti Psal. 44.
cipibus & consortibus ipsius vnguã, non ad mensuram positurus in Ioan. 3.
eo spiritũ meũ, vt regnet in domo Iacob, in Ecclesia mea in æternũ. Lucæ. 1.
21. Et quidem fortitudo manus meę adiuuabit tam illum typicum, q̃
hunc verum Dauidem: ✱ & præualidum brachium meum cõfortabit
eum & corroborabit: typicũ quidem illũ, vt tẽporaliter sufficiat de
corporalibus hostibus per circuitum liberare populum, qui secundũ
carnẽ Israeliticus dicitur, sibiq; armorũ vi omnes per circuitũ posſit
subiugare nationes, vt reddere tributarias: hunc autẽ verũ Dauidẽ,
vt posſit Israelem secundum spiritũ, fidelem populum meũ, saluare
à peccatis eorũ, & de crudeli tyrãnide principis tenebrarum. 22. Ni- Matt. 1.
hil poterũt aduersus eũ omnes inimici eius, nõ illi aliquo modo prę-
ualere, sed neq; resistere poterũt: iniqui & mendaces non apponẽt vt
noceãt illi, nõ ad hoc pertingere poterũt, vt quicquã illi inferãt no-
cumenti. Nam illũ quidem typicũ Dauidẽ ita ego mea protectione
defendam, simul & regnum eius, vt nullus inimicorũ illi posſit præ-
ualere, imò neq; resistere neque filii Belial alienigenarũ nationũ quæ
sunt in circuitu eius aduersus illũ quicquã promouere, sed ecõtrario
omnes subiugabũtur ipsius imperio, reddamq; illi cũctas percircui-
tum nationes tributarias. Huncautẽ verum Dauidẽ ita exaltabo su-
per omnes inimicos populi sui, super etiã spiritalis nequitiæ dæmo-
nes peruersos (qui sunt veri iniquitatis filii, omnis iniquitatis inuẽto-
res, suasores & promotores) atq; adeò sup ipsum principẽ tenebra-
rũ, & principẽ huius mũdi, ita vt aduersus ipsum nihil habere valeãt,
quinimo omnibus his cõdemnatis & foras eiectis, absq; resistẽtia &
nocumento eripiat de manu illorũ populũ suũ, & de captiuitate du-
rissima in gratissimã restituat libertatẽ filiorũ Dei. 23. Atq; ad hunc
modũ ego percutiã & interficiã coram eo inimicos ipsius, per virtu
tẽ omnipotentię meę: & tẽporales illius hostes, & huius spirituales (q
populũ ipsius tyrannide iniusta oppresserant) ego confringam, com
minuam atq; humiliabo: ✱ & omnes qui eum oderunt, ego cõfusos
reddam, & in fugam cõuertã, disperdam, ad nihilũ redigam, faciámq;
nihil eorum quæ moliuntur obtinere. 24. Eritq; cũ eo semper veri-
tas siue fidelitas mea & misericordia mea, quæ illũ defendet ad quęcũ
q; pertexerit, & prosperari faciet in omnibus quęcunq; fuerit opera-
tus, per quã in omnibus semper tutus ipse erit & securus, etiã in me-
dio vmbræ mortis, & ad omnia quęcunq; voluerit, forte habebit au-
xiliũ: ✱ & in nomine meo sublimabitur cornu illius, ex virtute quam
ego ostendã per illũ aduersum inimicos glorificabitur virtus eius, &
extolletur caput eius, imperiúmq; & gloria efferetur per vniuersum
orbẽ terrarũ, vbicũq; fuerit audita fama virtutũ gloriæ eius, quas per
illũ ego fuero operatus. 25. Tam latè autẽ regni illius protendã termi
nos, vt nõ solum intra montana habeat suę dominationis imperiũ,
neq; in terra solum Iudææ, verumetiã in insulis maris obtineat prin-
cipatũ, & in regionibus lõginquis (quæ per flumina varia diuidũtur
abinuicẽ) habeat principatum & imperium, vt illas habeat suæ subie-
ctas dexteræ. Nã & typici mei Dauidis imperiũ latè admodum propa 2. Reg. 8.
gabo, ita vt agnoscãt aliquãdo eius imperiũ cuncti Syrii vsq; ad Eu-
phratẽ, totáq; Mesopotamia dicta Syria fluminum, item & Palestini,
qui ad mare habitãt. Ammonitæ quoq;, Moabitæ, Edomitæ, & aliæ
gẽtes per circuitũ. Mesſię autem mei imperium per orbẽ vniuersum
mirabiliter dilatabo in plenitudine temporis, quando illi dabo om- Matt. 28.
nem potestatẽ in cælo & in terra, quando illi dabo gentes in hæredi- Psal. 2.
tatẽ, & terminos terræ in posſesſionẽ, quandõ ex omnibus gentibus
& populis (tam qui in terra habitant, quàm qui in maris insulis) faciã
cõuerti ad verum cultũ nominis eius. 26. Ipse corde fideli me inuo-
cabit vt patrẽ suum, dicẽtq; mihi filiali affectu, pater meus es tu, Deus
meus es tu, & defensor salutis meæ: solus tu saluator me⁹, imò tota sa
lus mea: affectu prorsus filiali ita erga me affect⁹ erit, quomodo erga
patrẽ fili⁹ afficitur, agnoscẽs corde grato verè paterna mea beneficia,
& in me quomodo pater in filio omnẽ collocatam habebit fiduciã.
Ille quidem typicus patrem me appellabit secundum specialem cura Psal. 17.

Psal.109.
Psalm. 2.

27 *Et ego primogenitum ponam illum:*

* *excelsum præ regibus terræ.*

Psal. 8.
1.Cor.15.
Philip. 2.
Roma.8.

28 *In æternum seruabo illi misericordiam*
Apoc.1.
Apoc.19 *meam:* * *& testamētum meum fidele ipsi.*

29 *Et ponā in sæculū sæculi semen eius, & thronus eius sicut dies cæli.*

Rom. 1. 30 *Si autem dereliquerint*
Lucæ.1.
Ioan. 3. *filii eius legem meā & in iudiciis meis non*
Matt.28. *ambulauerint.*

31 *Si iustitias meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint.*

32 *Visitabo in virga*
Esaiæ. 28 *iniquitates eorū, & in verberibus peccata eorum.*

33 *Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.*

Psal. 10. 34 *Neque prophana-*
Titum.1. *bo testamētum meum:*
* *& quæ procedunt de labiis meis, non fa-*

tionem: hic autē verus, verum secundum naturā agnoscet me, & ap- E
pellabit patrē, vtpote qui mecum sit vnū, sitq; consubstantialis meus filius, quē ego ante luciferū ex vtero & substantia mea ab æterno genui. 27. Et ego vt primogenitū illum constituam, & sicut vnicè dilectū præ omnibus quæ sunt in terra, eleuabo super omnes, quēadmodum solet primogenitus gloria & dignitate exaltari super omnes posterius genitos, soletq; poni velut Dominus & princeps cęterorū fratrū suorum: ⁘ excelsum illū ponā super omnes reges qui sunt in terra: gloria regni & diuitiis, latitudineq; imperii illum faciam sublimiorem omnibus regibus qui regnant in terra. Illū quidem typicum sublimabo, per temporalis regni sublimen gloriam, dando illi potentiā nimiam & gloriosissimas victorias, quot, quales, & quantas nunquā quisquam legitur principum huius mūdi obtinuisse. Hunc autē verū gloria & bonore coronabo, & super cūcta opera manuū mearū cōstituā, subiiciámq; omnia sub pedibus eius, nomen illi daturus quod sit super omne nomē, vt in nomine ei⁹ omne genu flectatur, cælestiū F.
terrestrium: & infernorum: eritq; ipse velut primogenitus in multis fratribus, Dominus omniū fratrum suorum, etiā princeps & iudex regum terræ, rex regū & Dominus dominantium. 28. Imperpetuū seruabo erga illū ac semē eius misericordiam meam, semper erga ipsum ac ipsius filios meæ miseratuonis demōstrabo effectū: ⁘ & testamentū quod illi disposui, siue promissionis fœdus quod cū illo pepigi, erit illi fidele, firmum ac stabile, quod nunquā rūpetur, nūquam euacuabitur. 29. Videlicet semē eius iuxta promissum meum faciam in sempiternū permanere stabile & indeficiēs: & thronū regni eius firmabo & stabiliam, vt perduret imperpetuum iuxta dies cæli secūdum durationem cælorum, donec cælum perstabit in sæculum sæculi. Quā sanè promissionē, in typico Dauide implebo, primū quidem secundū partem aliquā, in filiis post ipsum aliquādiu regnantibus: sed plenissime in filio meo, qui de eius semine secundū carnē nascetur, regnabitq; in domo Iacob in æternū, & regni eius nō erit finis. Messiæ autē meo semē dabo sempiternū, electos fideles, quod sibi & mihi ex a- G
qua & spiritu sancto regenerabit in filios Dei, quibus vsq; in cōsummationē sæculi, vt nō ipse deficiet, ita nec ego deero, nunquā ab electis ablaturus directionem spiritus mei, neq; super eis clausurus misericordiæ viscera. 30. Quòd si filios illius cōtingat abscedere à lege mea: & dimissis viis iudiciorum atq; præceptorum meorū ambulare per deuia, declinare siue ad dexteram siue ad sinistrā, relicta via, quā ego illis mōstraui, vt ambularent in ea. 31. Si iusta mandata mea, quæ ego in iustitia & æquitate fundaui, impia sua præuaricatione prophanauerint, coinquinauerint, atq; cōtaminauerint per inobedientiā, & quæ mādaui non obseruauerint. 32. Si sic (inquā) inobedientes se mihi præstiterint, non diu morabitur vltio mea, non in longiuquū differam punitionē, quemadmodū agere soleo cum iis, quos in damnationem grauiorē seruo reprobatos: sed quātocyus adero illis in virga disciplinæ meæ, puniturus illos pro impietatibus suis, peste, fame, gladio, opprobrio, captiuitate, exilio atq; id genus aliis afflictionib⁹ corporalibus: vt his modis, vexatione dāte intellectū resipiscāt, & pœni- H
tētes ad me reuertantur in toto corde suo: quomodo solēt boni patres suorū filiorū nō dissimulare errata, neq; indulgētia mala permittere illos in suis iniquitatibus, donec tandē adigātur in crucē, sed virga & verberibus corrigūt, mox vbi errātes viderint: ne dilata correctione, in peiora prolapsi, tandem pereāt incorrigibiles. 33. Affectum tamē atq; etiam effectū miserationis meæ nunquam auferā à semine eius, nunquam desinam semini eius benefacere propter ipsum cuius est semen, sicq; misericorditer cum illo agam in veritate & fide mea: nō pmittet mea veritas & fides promissionis meæ aliter me agere, q̄ iuraui cum semine illius, neq; potero cum electis populis eius nō agere benigne & misericorditer secūdum promissionem iuramēti mei. 34. Neq; ego fœdus quod pepigi cum illo prophanare vel infringere vnquā potero, neq; violare promissum: ⁘ & quæ pmisi per os meū, quæ in verbis meis sum pollicitus, non faciā irrita, nō patiar fieri vana, qui sum Deus verax, & De⁹ vocor veritatis: qui neq; mētiri noui, neq; fallere. Propter quod, iuxta promissum meū, nunquam penitus misericordiā amouebo à semine Christi mei, vsq; in consummatio-

A *ciam irrita.*

35 *Semel iuraui in sancto meo, Si Dauid mētiar: semeneius in aeternum manebit.*

36 *Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in aeternum:*

B *✳ & testis in caelo fidelis.*

37 *Tu verò repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum.*

38 *Auertisti testamentum serui tui: ✳ prophanasti in terra sanctuarium eius.*

C

39 *Destruxisti omnes sepes eius:*
✳ posuisti firmamentum eius fortitudinem.

D 40 *Diripuerunt eum omnes transeuntes viā:*
✳ factus est opprobriū vicinis suis.

41 *Exaltasti dexterā deprimentiū eū: ✳ Laetificasti omnes inimicos eius.*

42 *Auertisti adiutorium gladij eius:*

niem saeculi, nō claudā electis & fidelibus viscera misericordiae meę,
neq; thronū gratiae meae illis vnquam praecludā, sed patere illis sem-
per volo fontē misericordiae & throoū gratiae meae, vt liceat omni- Hebr. 4.
bus qui voluerint cōfidenter accedere atq; inde aquas haurire in gau Esaiae.12.
dio, de salutis fontibus, & auxilium reportare in opportuno tēpore.
35. Semel ego hoc illi promissiōe firmissima, & foedere certissimo cū
iuramenti cōfirmatione pollicitus sum, in sanctitate mea: oeq; men-
tiar illi, sed implebo plenissime quae fuero pollicitus, videlicet quòd
semē eius coram me permanebit io aeternū. 36. Quòdq; (vt iam an-
tè dixi) thronus eios & solium regoi eius sit permāsurum coram mē
in maxima gloria & splēdore, ad modum gloriose fulgētis Solis glo-
riosissimū: item & ad similitudinē Lnoae absq; mutabilitatis defectu
in aeternum perstātis in perpetua plenitudine. Regnum nanque Mes
siae mei, in quo Dauidis promissioni satisfaciam, absque omni defe-
ctu, & motabilitate integerrimū semper & gloriosissimū perdurabit
imperpetuū: neq; regni eius vllos erit finis: ✳ & ne forte vanae existi-
metur bae promissiones Dauidi factae, ecce est in caelis testis fidelis & Lucae. 1.
verax, qui nouit & testatur, quòd hę promissiones factae sint Dauidi:
hoc est, ego ipse testis simul & promissor existo, quēadmodū testis
idem ipse & iudex, teste nō indigēs alio, neq; admittēs aliū, in omni-
bus quęcunq; decreuero, vel egero. Testis sum ego ipse, quòd promi
serim, testis sum fidelis qui noo negabo quod scio: sed curabo fideli-
ter, vt secundū veritatē cuncta impleaotur in tempore suo. 37. VOX Hiere.39
PROPHETAE. Ista quidē tunc dixisti, haec tū loquebaris, cum tibi
fuisset placitū respicere & visitare populum tuū, Nūc verò merito la
mētari & querulari nos possumus in tēpore isto infoelicitatis & mise
rię: quādo tāta est in populo tuo afflictio, vt prorsus videaris Christi
tui & promissionū ex ore tuo factarū oblitus. Videris eoim nūc repu
lisse, contempsisse, & elongasse, atq; remouisse longe à cōspectu tuo
Dauid, item & Messiā tuum, cui tanta promiseras, dum fideles, illorū
semen, in tantis derelinquis angustiis, ita miseris modis sinis affligi.
38. Videris abiecisse pactū quod cum seruo tuo Dauid atq; Messia &
semine eius pepigeras: promissi videris fact⁹ immemor, quod illi fue
ras pollicitus: ✳ cōtaminari permisisti io terra populū tuū, in quo vt
in sanctuario, & in tēplo erat tibi firma habitatio: hunc populū tuū
permisisti prophanari, faciēs gētes alienas dominari eorū, ac sup eos
gerere principatū, itē permittēs diuersis vitiorū generibus conspur-
cari populū, qui olim sanctus erat & mūdus, charitatem refrigescere
sinēs, & excrescere iniquitatē, mala quoq; plurima & afflictiones eue
nire inter eos, vt merito velut prophanat⁹ nūc cēseatur, qui olim san
ctus fuerat & quasi saoctuariū tuum. 39. Exposuisti populum tuom
praedae in man⁹ hostiū, muoimēto tuę solitae ꝓtectionis ablato: quē-
admodū cum à vinea sepes aufertur, patet ipsa direptioni & concul-
cationi omniū qui trāsierint per viā: ✳ etiā munitiones & fortia licia
eorum posuisti in formidinem atq; pauorem: nusquam iā est nobis
securitas, ne in ipsis quidē munitiooibus & fortaliciis, sed omnia pa-
uor & formido occupat. Dissolutae sunt manus omniū, & nō est vir
tus, non est animus, sed resistendom hostibus. 40. Quēadmodum vi
nea, confracta sepe & diruta maceria, cōculcatur & diripitur ab om-
nibus per viā transeūtibus: ita populus tuus, cōsuetae defensionis tuae
munitione priuat⁹, passim opprimitur & spoliatur, nūc ab hoc popu
lo, oonc ab illo, quaecunque cōtigerit ad oppugnationem ascendere:
✳ & omnino factus est populus tuus in opprobriū gētibus omnibus
quę sunt in circuitu eorū: illi quibus olim in magna gloria & in ma-
gno terrore imperabam⁹, nūc sibi ludū & iocū faciūt de nobis, quos
olim venerabātur, ou nc etiā nos oppugnare, molestare, & sibi subiu
gare tentant: & praeualent, qui olim te nos protegente nec aodebant
aduersum nos hiscere. 41. Exaltasti super populum tuum, dexteram
inimicorum qui eum quaerūt deprimere: sibiq; subiicere fecisti illos
nobis praeualere, & dominari nostri: ✳ laetari fecisti omnes inimicos
populi tui, propterea quòd ad tātam miseriam eū permiseris deueni
re: & gloriari suos pro victoria, quam te permittēte, obtinuerūt super
illū. 42. Abstulisti adiutorium gladii eius, auxilium quod illis in gla-
dio pugnātibus soles impēdere iam aufers ab eis, imò eorum gladios
auertis, vt nec secundum suam fortitudinē inimicis valeāt resistere,

✱ & non es auxiliatus ei in bello.

43 Destruxisti eum ab Psal.88. *emundatione:*

✱ & sedem eius in terra collisisti.

44 Minorasti dies tẽporis eius:

✱ perfudisti eum confusione.

45 Vsquequo domine auertis in finem?

✱ exardescet sicut ignis ira tua?

46 Memorare, quæ mea substantia:

✱ nunquid enim vane constituisti omnes filios hominum?

47 Quis est homo qui viuet, & non videbit Eccl. 40. *mortem, eruet animam* Hebr.9. *suam de manu inferi?*

Roma.8. *48 Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine?*

✱ sicut iurasti Dauid in veritate tua?

49 Memor esto do-

& velut tetundis aciẽ gladii eorum, & ictum deflectis, ne feriant ho- E
stes suos & vincant: quandoquidẽ ita decreuisti, vt hostes reportent
victoriã, & tuus populus victus succũbat: ✱ & nullũ prorsus auxiliũ
eis adfers in prælio, non vltra egrederis ad pugnam cũ exercitibus
nostris, nõ amplius pugnas pro nobis, sed prorsus videris reliquisse
nos. 43. Destruxisti & dissoluisti populũ tuũ ab emundationẽ in qua
solet gloriari, auferri permisisti & violari munditiã eius, & omnino
pristinus ille splendor mũditiæ & sanctitatis dissipatus est, & nusquã
apparet, suntq; omnia cõspurcata iã & plena immũditiæ: ✱ & thro-
num regni, dignitatem regiã, ad terram siuisti prosterni: regni gloriã,
ad summam humilitatem & subiectionẽ venire fecisti. 44. Minuisti
atq; abbreuiasti dies tẽporum eius, fecisti illos ad modicam temporis
durationẽ subsistere, morte præmatura ante tẽpus occũbere fecisti
plurimos præ nimia miseria & afflictione: ✱ & omnino magna cõfu
sione atq; ignominia affecisti illos, ac velut indumẽto ex omni parte
operuisti. Est enim illorũ tanto nunc maior confusio, quãto prius gẽ F
tibus omnibus lõge lateq; imperauerãt gloriosius. Et qui solent in te
gloriari vt victores, præ omnibus iã summa operiuntur cõfusione,
dum se vinci cernunt ab omnibus, etiã infimis gẽtibus, maxime à fœ
dissimis illis idololatris, canibus & porcis verius, quàm hominibus
quibus subiici nõ minus est miserũ, q̃ irrationabilibus subiici bestiis.
45. Sed quãdiu tandem, piissime Deus, dissimulabis, & non attendes
ad tantã istam populi tui miseriam? quãdiu tãdem vultu permanebis
auerso, vt non aspicias ad omnẽ hanc nostram calamitatem? ✱ quan-
diu hic in nos furor iracundiæ tuæ desæuiet ad modũ ignis sæuiẽtis
& corripiẽtis, ac deuastãtis omnia vsq; ad puluerem? Vel nunc tandẽ
conuertere Domine, & benigno tuo vultu aspice in nos, atq; ad om
nẽ miseriam nostram, cui viuimus subiecti: factúsq; placabilis super
malitia nostra, qua tuã iram prouocauim⁹, cessare iube furorẽ iracũ-
diæ tuę, mitiga irã tuæ indignationis, & reddere nobis placatus ac pla
cidus. 46. Aspice Domine, & attẽde ad breuitatẽ vitæ huius: cõside
ra, quæ sit nostra subsistẽtia, q̃ sit breue tẽpus vitæ & subsistẽtiæ no- G
stræ, quo subsistimus hic super terrã: attẽde quàm breuis sit morula
vitæ huius, & æui quod hic ducim⁹, vt cito flectaris ad misericordiã:
neq; nobis hanc ipsam breuẽ periodum abbreuies, vt nõ subito pre-
occupemur à morte, sed tẽpore pœnitentiæ nobis cõcesso, antequã
hinc emigremus, te recipiamus placatum, qui per nostras iniquitates
tuã prouocaueramus iustitiã: ✱ Quid enim? An tu vane, & ad nullã
vtilitatẽ creasti omnes filios hominum? Quis fructus erit, quęve vti-
litas tibi ex nobis, si ita nos in tuo furore vniuersos pergas absumere,
quemadmodũ iam pleriq; absumpti sunt? An nõ hoc præstat, vt no
bis parcendo & indulgẽdo exhibeas misericordiam, & nos in gratia
tua viuẽtes laudemus & celebremus miserationes tuas? 47. Nemo e-
nim hominum est qui vitã sibi possit seruare perpetuã, & qui nõ tã-
dẽ per mortem hinc debeat exire, moriéq; vitã finire: nemo est qui
suam animam poterit custodire, vt nõ veniat sub imperium inferni,
id est, in mortẽ & interitum. Hæc est enim lex super omnes filios A-
dã, lex est vniuersæ carnis. Et est omnibus hominibus semel mori sta H
tutum, vt nemo possit mortẽ euadere. Atq; ideo interim dũ adhuc
viuimus in isto corpore, aspice ad nos per tuã misericordiam, ante-
quam nos dies illa mortis præoccupet, aut imparatos opprimat: ✱ A
morte quoq; æterna & damnatione inferni, nemo se suis propriis vi
ribus potest saluare, nisi tu Domine solus, qui tua gratia potes effice-
re, vt nihil sit damnationis iis qui in te credunt. Propter quod, in te
vnum respicientes, tuã salutem supplices deposcimus. 48. Vbi nunc
sunt illæ miserationes tuæ, quas exhibuisti in prioribus sæculis, cum
tã manifeste ostenderes illis præsentiã bonitatis tuæ: quando popul⁹
tu⁹, te ductore & directore, in omni virtute & iustitia fulgebat, lęto
corde tibi seruiẽs, toto pectore ĩ te cõfidẽs, toto animo tibi adhęrẽs:
quãdo tam in tẽporalibus q̃ in spiritualibus omnibus abũdare facie-
bas populũ tuum? ✱ iuxta quod in veritate & fide tua pollicitus fue-
ras ipsi Dauidi & Messiæ tuo, videlicet misericordiã tuam facere cũ
ipso, & posteris eius vsq; in æternum: cum nunc longe aliter habeãt
omnia, tuo populo pene ad summã redacto miseriã. 49. Attẽde vel
nũc tandem ad opprobriũ & confusionem qua serui tui afficiuntur

A *mine opprobrii seruorum tuorum quod continui in sinu meo multarum gentium.*

50 *Quod exprobrauerunt inimici tui, domine: ✳ quòd exprobrauerũt commutationem Christi tui.*

51 *Benedictus dominus* B *in æternum:*

✳ fiat fiat.

ab infidelibus & idololatris, quibus cõceditur à te victoria: quod opprobriũ à multis gentibus alienigenis nos suscipimus & continem⁹ quasi intra sinũ nostrũ, quod nos gemẽtes & dolentes accipimus & ferimus ab impiissimis illis oppressoribus nostris, tam inuisibilibus quàm visibilibus inimicis. 50. Quo opprobrio nõ nobis Domine solum exprobrauerũt, verumetiam tibi & tuo sancto nomini, dicẽtes, non te esse potentẽ qui saluares nos de eorũ manibus, sibi hanc omnem ascribẽtes victoriam non tuę permissioni: sicque nõ nos solum blasphemant, quòd gementes vtcunq; ferremus, sed insuper etiã sanctum nomẽ tuum, quod nequaquã ferendũ est nobis: ∗ quo (inquã) opprobrio exprobrauerũt cõmutationem Christi tui, dicẽtes, quòd cõmutatus sit, & auersus à nobis atq; elongatus is quem tu nobis vnxisti in saluatorem. Ita enim exprobrantes dicunt nobis: Vbi est rex vester, vbi saluator vester, in quo soletis gloriari & habere fiduciam? Quare nõ iam vos saluat, quare non adiuuat? 51. Quicquid tamen de nobis cõtingat, quicquid tandẽ de nobis, siue ad prosperitatem, siue ad aduersitatẽ tu disponas & facias in vero iudicio tuo, tu nihilominus omni semper laude & benedictione dign⁹ es: nostrũ semper est, in Sapie.12. laude & gratiarum actione permanere, & dicere, Sicut Domino pla- Iob. 1. cuit, ita factũ est, sit nomẽ Domini benedictũ: & tibi domino Deo nostro semp benedictio, claritas, honor, & gratiarũ actio debetur, in sęcula sæculorũ: ∗ atq; ita optamus, vt etiã atq; etiã fiat, vt etiam atque Apoc. 7. etiã detur tibi laus & benedictio per omnia sæcula sæculorũ, Amẽ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXVIII.

VErsu 4. Iuraui Dauid seruo meo, vsque in æternum præparabo semen tuum. Abrahæ quidẽ Dominus iurasse legitur de semine, cum post summam obedientiam illam animo impletã, de vnigeniti immolatione, ita illum desuper secundo vocatum alloqueretur, dicẽs, Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicã tibi, &c. Et post pauca. Et benedicẽtur in semine tuo omnes gẽtes terræ. Hoc autẽ semẽ Apostolus Paulus in Epistola ad Galatas Christũ interpretatur, cum ait, Abrahæ dictæ sunt promissio- Gene. 22 nes, & semini eius. Nõ dicit seminib⁹, quasi in multis, sed quasi in vno. Et semini tuo, quod est Chri- Gene. 3.
C stus. Cæterum, ad Dauid nusquã legimus expressum tale fieri iuramentum, sed tantũ promissionẽ & firmam pollicitationem. Quamobrem, iurare hic videtur accipiendum pro firmiter & irreuocabiliter promittere. Fit enim iuramentũ, ad promissi confirmationem atq; firmitatem. Dei autem quãtumuis simplex promissio, omnino firmissima est, nec minus certa, quàm si multiplici foret iuramento firmata. De promissione autem hac Dauidi facta, per Nathã Prophetam ex ore Domini legimus. 2. Reg. 7. & 1. Paral. 17. vbi eadem fere dicta habentur ex ore Nathan, quæ hîc per Psalmistã commemorantur. Et licet in illa sacra historia Dominus videatur prima facie Salomonem respicere, cum loquitur de templo ædificando, & de regni eius pace & gloria, manifestũ est tamen diligentius considerantibus, in omnibus illis præcipue Christum Dominum spectari, in quo solo perfecte impletæ sunt promissiones illæ factæ Dauidi, nequaquam enim thronus Salomonis stabilis fuit in perpetuum, & iamdiu per multa sæcula ipsius atq; etiam posterorum eius secundum carnẽ cessauit imperiũ: Christi verò regnũ manet in æternũ, iuxta quod angelus ad matrẽ virginẽ loquitur, dicẽs, Dabit illi dominus Deus sedẽ Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternũ: & regni ei⁹ non erit finis. Aduerte autẽ, ꝙ præparabo, hîc valet stabiliã, vel confirmabo. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Vsque in æternum stabiliam semen tuum. Versu. 7. Quis in nubibus æ- Lucæ. 1.
D quabitur Domino? similis erit Deo in filiis Dei? In nubib⁹ dictũ est, pro in cælis, quòd nubes supernè locum habeant: sicut econtrario frequenter locus nubium, vel etiam locus superior appellatur cælum: vt cũ volucres cæli subinde appellãtur in sacris Euãgeliis aues quæ volitant in aere. Filii autem Dei intelliguntur sancti angeli. Vnde Chaldai. translatio habet, Inter choros angelorum. Itidem Felix vertit, Inter ordines angelorum. ¶ Versu. 10. Tu dominaris potestati maris, motum autẽ Matt. 13. fluctuum eius tu mitigas. Significatur hoc versu, potestatem habere Deus ad compescendam maris Lucæ. 8. superbiam atq; elationem, in quo magna valde ostẽditur Dei potentia. Nã quia & vulgo homines agnoscunt terribilẽ maris feritatẽ, quam nemo possit domare, cum posset ignis facile aqua extingui, idcirco magis glorificatur in hoc Dei potentia, ꝙ etiam maris superbiæ & elationibus possit imperare. Hinc & in alio Psalmo dicitur, Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. In Hebræo autẽ, loco potestatis, superbia ponitur, ad hunc sensum, Tu dominaris superbiæ maris, & Psal. 92. elationes gurgitum eius tu cõprimis. Potest verò istud de superbi maris repressione, etiã spiritualiter intelligi de superbia huius sæculi, cuius habet ipse dominium: quoniã omnem sæculi superbiam atq; potentiam sua potest virtute deprimere & superare, & omnes superbi huius sæculi fluctus, elationes & commotiones potest, cum serenus illuxerit, mitigare. ¶ Versu 12. decimotertio, decimoquarto, decimoquinto, & decimosexto, Tui sunt cæli, & tua est terra, &c. Aliquanto aptius hi versus distinguerentur, si finis præcedentis cum initio sequentis semper iungeretur, iuxta hunc modum: Tui sunt cæli, & tua est terra: orbem terræ & plenitudinẽ eius tu fundasti. Aquilonem & ma

re tu creasti, Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt. Tuũ brachium cum potentia firmetur E
manus tua,& exaltetur dextera tua. Iustitia & iudiciũ præparatio sedis tuæ : misericordia & veritas
præcedent faciẽ tuam. Beatus populus qui scit iubilationẽ. Domine, in lumine vultus tui ambula-
bunt,&c. Quam distinctionẽ, ita per omnia in sua versione Felix obseruat. Notandum autẽ, quòd
per quatuor illa, aquilonem, mare, Thabor & Hermõ, iuxta faciliorem & verisimiliorem expositio-
nẽ, intelligi debeant quatuor partes mundi, videlicet septẽtrio, meridies, occidens & oriẽs. Vnde in
Hebræo pro mari habetur dextrum. Sic enim vertit Hieronymus, Aquilonẽ & dextrum tu creasti.
Per dextrum autem significari dicunt meridiem, qui est quasi dextra pars mundi, vt plaga pręcipua,
ad latus orientis: septentrio verò quasi sinistra, vt plaga minus digna, ad latus similiter orientis po-
sita. Vnde Felix meridiem vertit pro eo quod Hieronymus verterat dextrum. Thabor verò montẽ
terræ Iudææ dicunt esse ab occidente, quemadmodum Hermon ab oriente: vt manifestũ sit, qua-
tuor his appellationibus omnes plagas orbis terræ & mundũ vniuersum in sua amplitudine signifi
cari. Cui expositioni pulchre admodũ & aperte cõsonat Paraph. Chald. quæ sic habet, Desertum a-
quilonis habitatorésq; austri, tu creasti: Thabor ab occidẽte, & Hermon ab oriente in nomine tuo
laudes dicunt. Possent verò ista separatim accipi, vt per aquilonẽ & mare, siue sinistrum & dextrũ
intelligatur tota mundi latitudo : quẽadmodum cum subinde in scriptura ab oriente vsq; ad occi- F
dentẽ, vel ab ortu vsq; ad occasum ponitur, ad significandum totam mundi amplitudinem, vt illic,
Psal. 114. Ab ortu solis vsq; ad occasum, laudabile nomẽ domini. Per exultationem verò Thabor & Hermõ,
qui sunt montes in partibus Galilææ volunt quidã intelligi priuilegiũ singulare virtutum & mira-
culorum Christi in tẽpore gratiæ, quæ primitus in Galilææ partibus maxime claruerunt, vbi pluri-
ma Christus ex Euangeliis & docuisse & fecisse legitur. Alii insuper mysticas alias intelligentias ex
aquilonis & maris proprietatibus, item ex interpretatione nominum Thabor & Hermon adinue-
niunt, quas nos prolixitatis vitandæ gratia omittimus. ¶ Versu. 13. Tuum brachium cum potentia.
Potest hoc duplicem suscipere constructionem. Primo hanc, Tuum brachium est cum potẽtia: id
est, brachiũ quod tu habes, non est impotens, sed cum summa potentia. Secundo hanc: Tuũ est bra
chium cum potẽtia, siue Tibi est brachiũ cum potẽtia, quomodo vertit Felix: hoc est, tu habes for-
tissimum brachiũ, quod possit miranda. Est autem sententia penitus eadem in vtraque constructio-
ne. Quomodo autẽ peculiariter id Deo attribuatur, quòd habeat brachium cũ potentia, euidenter
cognosci poterit ex collatione nostri nimiũ infirmi & imbecillis brachii, cum illius potẽtissimo &
Lucæ. 1. robustissimo, de quo in suo cãtico humilis illa mater virgo cecinit, dicens, Fecit potẽtiam in bra-
chio suo, dispersit superbos mẽte cordis sui: Deposuit potẽtes de sede, & exaltauit humiles. Verè e-
nim prævalidum sit brachium necesse est, per quod tanta fieri debebat cõmutatio, per quod tam po G
Lucæ. 11. tens erat expugnandus inimicus, tam fortis vincendus & alligandus armatus, suum atriũ custodiẽs.
¶ Versu. 18. Quia domini est assumptio nostra. Assumptionem interpretati sumus protectionẽ at-
que defensionẽ. Vnde Hieronymus ex Hebræo ita vertit, Quia à domino est protectio nostra, & à
sancto Israel rege nostro. In Græco etiã habetur ἀντίληψις, id est, susceptio siue defensio, aut ꝓtectio:
quemadmodũ sæpissime ἀντιλήπτωρ ponitur, pro susceptore, defensore, aut protectore. ¶ Versu. 19.
Tunc loquutus es in visione sanctis tuis: & dixisti, posui adiutoriũ &c. Hic propheta personã Dei
patris loquentem facit, de promissionibus Dauidi & Christo factis, vsq; ad versum trigesimumse-
primum. Quæ omnia nos in Elucidatione satis clare tam Dauidi filio Isai, quàm Christo filio Dei
(ad quem hæc omnia principaliter diximus spectare) accommodauimus, vt opus nõ sit pro his ver-
Prou. 13. sibus prolixiora annotamenta frustra adiicere. ¶ Versu. 32. Visitabo in virga iniquitates eorum. Per
Eccle. 30. virgam, in scriptura, disciplina paterna intelligitur: quemadmodum per gladium, vltio iudicis. Vn-
Psalm. 7. de de paterna disciplina Sapiens ait, Qui parcit virgæ, odit filium. Et iterũ, Qui diligit filium, assi-
duat illi flagella. De gladio autẽ dicitur Psalmo septimo, Nisi cõuersi fueritis, gladium suum vibra-
Apoc. 2. uit, id est, iudiciariam vltionem iam habet paratã, qua se de vobis vlciscatur. Et in sacra Apocalypsi,
suum terribilem aduentum sub comminatione proponens, ait, Si non pœnitentiam egeris, veni-
Psalm. 22 am, & pugnabo tecum in gladio oris mei. Qua de re, nonnihil etiam diximus in annotationibus H
Psalmi vigesimisecundi, circa illum versum, Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Est
autem differentia inter hanc virgam & gladium, quòd gladius quidem non statim adest peccanti,
sed differtur plerunq; in longum ictus gladii, quoniam non vult Deus mortem peccatoris, nec de-
Sapien. 1. lectatur in perditione viuorum: sed magis vult eos conuerti & viuere, omnes cupiens fieri saluos:
1. Tim. 2. atque ob hoc, plerunque terribilem illum damnationis æternæ gladium diu vibrat & ostentat, an-
Psal. 59. tequam feriat, cupiens videlicet terrore suo feriendos à malo auellere, vt gladii ictum valeant ef-
Rom. 2. fugere. Vnde de eodem hoc gladio, sub arcus extenti similitudine loquens alibi Propheta, sic ait,
Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus. Quod ipsum Paulus quoque A-
postolus testatur, cum benignitatem & longanimitatem Dei asserit peccatorem adducere siue
inuitare ad pœnitentiam, & longanimitatem Dei illos dicit contemnere, qui diu patienter to-
Ibidem. lerati, absque vltione, recusant pœnitentiam agere. Quanto verò diutius gladii ictus differtur, &
quanto magis feriendus expectatur à Deo, vt effugiat & non feriatur, tanto est ictus grauior &
importabilior, cum desuper aduenerit. Propter quod, eodem in loco Apostolus ait, illos sibi iram
thesaurizare, in diem reuelationis iusti iudicii Dei, qui secundum duritiam cordis impœnitentis,
longanimi Dei expectatione non emolliuntur ad pœnitentiam. Virga verò econtrario, statim qui-
dem aderit peccanti, si electus fuerit qui delinquit, nec diu differetur, imò quo magis fuerit dile-
ctus & electus qui offendit, eo minus differtur virgæ punitio, eo celerius delinquens ictum per-

A sentiet:sed multo est ictus virgæ leuior quàm gladii(neq; durat imperpetuum,sed ad momētū, vel 2.Reg.11
breuem morulā,& fit percussi emendatio,ipsiúsq; ad corripientem patrem reconciliatio. Id mani Ibidem.
feste etiā in Dauide ipso, nobis mōstrat sancta historia: qui vbi per malam cōcupiscētiam deliquis-
set cū Bethsabee,ac pòst iniquitatē iniquitati adiiciens, Vriā innoxium dolo perire fecisset non diu
in errore permissus est:sed quātocyus ad eum Propheta Nathan missus est, qui illum dura increpa 2.Reg.12
tione cōfundens,& pœnam statim denuociās,quasi virga percussit. Et licet nō statim grauis aliqua
vltio super Dauid venerit:nihil tamē dubium,quin regi sic increpari,& peccatum quod occultū & Ibidem.
latēs credebat iam reuelatum sensisse,virga aspera fuit:insuper & prolis mortē,pro cuius vita impe
tranda tantum faciebat luctum,debuit sustinere,& alia in postetum expectare,quę suo tēpore susti 2.Re.24
neret.Ita cū aliàs in dinumeratione populi male suggerēti consensisset Satanæ,statim re peracta per
cussit illum cor suū,quasi virgæ verbere: simul & Gad vidēs ad eū missus est,qui illi gladiū,famen,
& pestilentiā proposuit,vt ex tribus vnum quod vellet eligeret. Vides,quomodo nō in longū pec-
cā is dilata punitio est,sed quasi e uestigio est cōmissum peccatum subsequuta. Idem quoq; in Salo-
mone & aliis plerisq; qui post ipsum regnauerunt,ex sacra historia est manifestum. Hinc ille histo- 2.Mac.6
riarum Iudaicæ miseriæ sub Antiocho descriptor,in secūdo Machabæorū libro,cū horrenda quæ-
dam descripsisset,ab illo impio impie in Israelitas operata, ad suæ gentis cōsolationem, atq; legen-
B rium cōmotionem,dignissimā sentētiā de hac punitione virgæ proloquitur: quā hîc quoq; ad ver
bū describere non duxi inutile, Obsecro autē eos(inquit)qui hunc librum lecturi sunt,ne abhorre-
scāt propter aduersos casus,sed reputēt ea quæ acciderint,nō ad interitum, sed ad correptionē esse
generis nostri. Etenim multo tēpore non sinere peccatoribus ex sentētia agere,sed statim vltiones
adhibere,magni beneficii est indiciū. Non enim sicut in nationibus dominus patienter expectat,vt
eas,cū iudicii dies aduenerit,in plenitudine peccatorū puniat:ita & in nobis statuit,vt peccatis no-
stris in finē deuolutis,ita demum in nos vindicet. Propter quod,nunquā quidem à nobis miserico
diā suam amouet, corripiēs verò in aduersis populum suum non derelinquit. Quæ profecto sentē
tia optime cum iis quæ hoc in loco ex ore domini proferuntur consentiunt,& confirmāt ea vsq; in
multas generationes recte fuisse impleta in veteri illo populo Israelitico,donec Synagogę perdura-
ret electio. Nūc autē illa reprobata in populo Christiano cōsiderāda hęc punitio est,quā etiam mo-
do ad oculū cernimus,dū quotidianis plagis & nouis signis ciuitates omnes pene per totum Chri-
stianorū imperium experimur affligi,multo amplius quàm infideles & obstinatos idololatras,qui-
bus iudicium reseruatur importabile,& vltio grauissima in extremum diem,suo tēpore reuelanda.
Vnde quę in præcædētibus ad consolationem Iudaicę gentis descripta proposuimus,nostra tempe
C state,Christiani nos, rectissime ad nostram cōmotionē & cōsolationem poterimus accōmodare:
ne cum nouas semper & insolitas punitiones de anno in annū aduersum nos immitti viderim⁹, cō
turbemur,quasi populum suum Deus in totū abiecerit. Donec enim id cernim⁹,magis indiciū ha-
bemus dilectionis Dei. Quādiu enim patris virgā sentit filius,certo colligit argumento,nondum se Psal.22.
à suo patre repudiatū, Propter quod Psalmo vigesimo secundo hoc intelligēs spiritualis homo,di- Psal.17.
cebat, Virga tua & baculus tuus,ipsa me cōsolata sunt. Et Psal. decimoseptimo: Disciplina tua cor-
rexit me in finem,& disciplina tua ipsa me docebit. ¶ Versu. 43. Destruxisti eum ab emundatione.
Clarius secundum expositionem in Elucidatione positam vertit ex Hebræo Hieronymus, Quie-
scere fecisti munditiam eius:accipiendo quiescere,pro cessare:quemadmodū alibi, Quiescere faci- Psal.73.
amus omnes dies festos Dei à terra. Verti etiam potest ex Hebræo, Retrocedere fecisti eum à mun
dicia vel puritate,aut deleuisti mundiciam eius,vel destruxisti splendorem eius. Quæ omnia clari-
us quam nostra lectio eandem habent sententiam. ¶ Versu. 46. Memorare quę mea substantia. Sub
stantia hoc loco videtur non accipi debere pro ipso quod subsistit,vel ex quo homo subsistit,vide-
licet pro materia & forma,ex quibus homo composit⁹ subsistit, sed pro subsistētia potius vita aut
duratione. Est enim sensus, Memorare quę sit mea vita,quæ sit mea subsistentia: id est,quàm modi-
ca sit duratio vitæ meæ,qua ego subsistam in terra. Vnde ex Hebræo vertit Felix, Memor esto quā
D ti temporis,vel quàm breuis momenti sim ego. Alii vertunt, Quòd subitaneus sim ego,id est,subi-
to & cito admodum absumendus per mortem,quòd cito præcipitabor,& non diu durabo. Et se-
cundum hunc modū indicauimus subsistētiam accipi etiam Psalmo trigesimo octauo,cum dicitur
Ecce mēsurabiles posuisti dies meos,& substātia mea tāquam nihilū ante te: quemadmodum vide- Psal.38.
re poteris in Elucidatione & in vtrisq; annotationibus super eo loco. Poterit tamen præsens locus
non male intelligi de ipsa substātia,siue materia & cōpositione,vnde corpus hoc corruptibile com
positum subsistit. Atq; ita sensus erit, Memēto domine,quòd de luto & de limo terræ me cōposui Gene.3.
sti,propter quod necesse habeo quantocyus redire in puluerem,iuxta quod tua vox ad primum pa-
rentem meum loquuta est,dicēs, Puluis es,& in puluerem reuerteris. Sicque eadem erit hæc queri-
monia,cum illa quā apertius proponit sanctus Iob,cum ait, Memēto,quæso quòd sicut lutum fece Iob.10.
ris me,& in puluerem reduces me. Atq; huic expositioni cōsonat manifeste Paraph. Chald. quę sic
habet, Recordare,quòd creatus sum de puluere. Versio tamē beati Hieronymi,nec huic nec priori
nostrę fauet intelligentiæ. Sic enim diuersa ab vtraque lectione sententia ille vertit, Memento mei
de profundo: id est,de imo miseriarum quibus iaceo immersus. ¶ Versu. 94. Memor esto domine
opprobrii seruorum tuorum, quod continui in sinu meo, multarum gentium. Aliter dicitur op-
probrium seruorum Dei,aliter gentium. Seruorum enim Dei dicitur opprobriū passiue,quateo⁹
ipsi hoc sustinent. Gentium autem actiue,quatenus ab eis infertur populo domini. Clarius autem
hęc sententia efferretur,si vltim⁹ ille genitiuus poneretur in ablatiuo ad hunc modū, Memor esto

opprobrii seruorum tuorum, quod continui in sinu meo à multis gentibus. ¶Versu penultimo E
Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerũt commutationem Christi tui. Po
test quòd, accipi coniunctionaliter, loco quoniam: vt sit sensus, Memor esto, & cætera. Quoniam
exprobrauerunt tibi domine, & cætera. Atq; hęc cõstructio dificultatem non habet. Verum lectio
tam Græca, quàm Hebræa magis declarat, quod relatiue accipiẽdum. Nam & in Hebręo & in Grę
co relatiuum habetur, atque ita conuenientior esset eloquutio per ablatiuum casum, iuxta quod ex
Hebręo vertit beatus Hieronymus, & nos in Elucidatione similiter explanauim⁹: cum & in Grę
co sit ὧν casus genitiui, qui apud Latinos reddi solet per ablatiuum.

LXXXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

*HVmanæ vitæ breuitatem & multiplicem miseriam Psalmus iste corã Deo sub orationis forma propo
nit, ostendens totum hoc tempus vitæ nostræ, etiamsi mille foret annorum, non nisi vnius diei spatiũ cõ
putari, nec diu in eodem statu posse hominem secundum corpus perdurare, sed debere cõtinuo trãsmu-
tari & transire ad finem, mox vt exordiũ cœperit, donec per senectutem tandem penitus deficiat, redeatq; in
puluerem, iuxta legem omnibus filiis Adam ex ira Dei constitutam. Deinde, etiam aliam afflictionẽ cõmemorat
versu septimo, & deinceps, quæ homini est ex timore diuini furoris atque districti iudicii, quod post hui⁹ vi
tæ finem expectatur, quãdo seuere nostra omnia diiudicabuntur, quæ nũc Deus ante oculos considerat vt tũc F
adducat in iudicium, ad quod iudiciũ nostræ vitæ decursus quantocyus properat, continuo fini accedens vici-
nius: quæ vita & labore afflictioneq; spiritus plena est (propter quod, aranei cõparatur exercitationi frustra
sese fatigantis & exhaurientis) & nimia breuitate deficiens: vtpote quæ non nisi. 70. aut in maximũ. 80. an
nos habet durationis in bona qualicunq; valetudine, vt quicquid super fuerit, ad laborẽ & dolorẽ pertineat.
Deo sic in mansuetudinẽ ad præteritorũ delictorum expiationem in ætate nouissima corripiente hominem, vt
venturam iamque de proximo imminentẽ iudicii iram paterna correctione emendatus possit effugere: quæ tam
est terribilis, vt nemo hominũ satis possit illius terrorem comprehendere, propter quod postulat, paternam sibi
dexteram notam fieri, & ex disciplina paterna erudiri corde in sapientia. Atque hæc ad versum vsque deci-
mumquintum. Vbi ad Deum orationem dirigens, se consolatur in misericordia Dei, qua repleri confidit omni-
bus bonis, exultareq́ue & lætari pro afflictionibus præteritis: quæ licet futura, sub tempore tamen præterito
quasi iam accepta significat. Duobus autem versibus nouissimis, perpetuam Dei directionem & illuminatio-
nem postulans, ita Psal. terminum humanæ miseriæ contemplator imponit.*

LXXXIX PSALMI ELVCIDATIO.

1 Domine refugium factus es nobis, à generatione in generationem: 2 Priusquam montes fierent, aut formaretur terra & orbis, à sæculo & in sæculum tu es Deus.

3 Ne auertas hominem in humilitatem:

✻ Et dixisti, conuertimini filij hominum.

4 Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquã dies hesterna quæ præteriit:

DOmine Deus, tu exhibuisti te nobis refugiũ in om- G
nibus generationib⁹ ab initio, ꝓtectoré, defensorẽ
susceptorem & auxiliatorẽ semper te prętitisti no-
bis atq; patribus nostris in omnibus generationib⁹
quæ præcesserunt ab initio. 2. Tu verò, qui factus es
nobis refugium in tẽpore, absq; nobis sempiternũ
ꝑstitis, neq; nobiscũ cœpisti habere vitæ principiũ. Siquidẽ ante om-
nem creaturã tu eras, antequã fierent mõtes, antequã altissimę illę &
nobilissimæ angelicæ mẽtes crearentur: sic & priusquã crearẽtur or-
bis terrarũ, cũ omnibus quæ sunt in ipso: ante omnia sæcula in æter-
nitate tu vetus eras Deus, & subsistebas in temetipso perfectissim⁹
omniũ bonorũ aggregatione ꝑfectissimáq; possessione plene beat⁹.
Vnde cognoscimus, quòd nobis vt te refugiũ exhibeas, nõ hoc vlli⁹
esse tui cõmodi gratia, qui ante omnẽ creaturã cũcta in te plenissime
possederis, vt non possis à quoquã quicquã suscipere, sed nostri cõ-
modi & boni gratia id facis. 3. Hinc nos ꝑpul⁹ tuus sumpta fiducia H
bonitatis tuæ, oramus, vt non sinas humanũ gen⁹ penit⁹ auerti in hu
militatem: ne nos patiaris, neq; nunc declinare in vilitatem peccati,
neq; post huius vitæ exitum in illam infimam & extremam vilitatẽ
dãnationis inferni, quæ verè vltima & extrema abiectio siue vilitas
est: ✻ quoniã tu dixisti, ita definiuisti de omnibus filiis hominũ, quòd
reuerti debeant secundum corpus, per mortẽ in terram vnde forma
ti sunt: generali sententia & lege voluisti, vt omnes mortales sicut de
puluere facti sunt, ita quoq; per mortem redirent in puluerem: quã
sententiã tuam nemo poterit effugere. Quapropter, pro hui⁹ humi-
litatis (quæ tantum secundum corpus est) auersione, nequaquã volu
mus deprecationẽ facere, sed pro illa vltima & pessima quæ ad ani-
mam attinet, oramus, vt non in illam nos auertas, nunquam ad illam
nos abiicias, sed misericorditer ab ea custodias. 4. Ecce enim mille an
ni cũ iam præterierint, ante oculos tuos sunt quasi dies vna videlicet
hesterna, quæ iam præteriit, & nihil eius superest. Idem enim erit de
mille annorum spatio & duratione, cum illi iam euoluti siue trãsacti
fuerit, vt nihil illius durationis supersit. Vnde quãuis enĩ hominẽ ali

A

5 Et custodia in nocte:

✳ quæ pro nihilo habentur, eorũ anni erunt.

6 Mane sicut herba transeat:

B

✳ mane floreat, & trã-seat:

✳ vespere decidat, induret, & arescat.

7 Quia defecimus in ira tua:

C

✳ & in furore tuo cõturbati sumus.

8 Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo:

D *✳ sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.*

9 Quoniã omnes dies nostri defecerunt:
✳ & in ira tua defecimus.

quẽ cõtingeret mille annos viuere (quod omnino nemini datur) & huius tamen vita non nisi tanquam diei vnius reputaretur, neq; coram te ęstimaretur diuturnior mille annorum, quàm vnius diei duratio, neq; quenquã potest longa vita ab illa tua generali sententia excipere, etiam si daretur illi mille annorum duratio. 5. Erítque illa mille annorũ duratio non nisi sicut vigilia noctis, quæ cito trãsit, & succedit ipsa abeũte adueniẽs altera posterior, quomodo & ipsa priorẽ alteram abeuntem subsequuta fuit, ab eius termino sumendo initiũ ⁎ anni filiorum hominũ quibus super terram viuũt, sunt ex numero eorum quę pro nihilo habẽtur, id est, quasi nihil existimãtur dies humanę vitę, duratio mortalium pro nihilo cõputatur, propter successionem perpetuã defectum continuum, siue continuam ad finem tẽdentiam, & celerrimum transitum. 6. Mane transibit quasi herba in ortus sui initio transibit homo, & permutabitur cõtinuo per augmẽtationem & & profectum ad perfectionẽ iustam cõsequendã: quẽadmodum mane exoriẽte sole gramẽ proficit, & transit per augmentationẽ ad perfectiorẽ valetudinẽ, augmentatúrq; mole, & perficitur conuenientibus qualitatibus: ⁎ in ætate prima florebit & vigebit secundum corpus, & proficiet in augmentatione atq; perfectione corporis, donec in virile robur euaserit: quasi in meridiẽ & vitæ mediũ, sicut herba floret & transit continua augmentatione proficiens, donec perueniat ad staturam perfectam: ⁎ sed ad vesperam, cum diei finis, id est, vitæ termin⁹, siue senectus ipsa aduenerit, deficere incipiet vigor eius, & deperibit, imminuetúrq; cõtinuo defectu à statu perfectionis & vigoris pristini: & exaustus vigore humoréq; naturali indurescet cõuiscato corpore, vt solẽt indurari senum corpora: & prorsus exiccabitur, humido naturali magna ex parte consumpto, nec vltra sufficiẽti ad reparationẽ corporis & sustentationẽ caloris vitalis, sicq; tandẽ redibit in puluerẽ. 7. Hanc enim defectionẽ, hanc mortis necessitatẽ, nõ in bona volũtate tua ordinasti in nobis, sed ex ira tua in vindictã inobediẽtię nostræ nobis imposuisti. Tu enĩ ab initio rectũ feceras hominẽ, & sic cõstitueras ĩmortalẽ, vt potuisset si voluisset nõ mori, neq; ab initio ista lex mortis incũbebat nobis: sed propter inobedientiã offensus, in ira tua protulisti aduersus nos duram istam sententiã, vt iam nõ liceat cuiquã mortis statũ effugere: simúsque non tua bona voluntate, sed nostra culpa, huic legi mortis subiecti: ⁎ Et forsitã parum id videretur huic necessitati corporalis mortis subiacere, tolerãda vtcunq; foret pœnalis illa, sed temporalis, afflictio. Nũc verò (quod miseriã nostram in hac vita valde aggrauat) ex alia parte, cõsideratione eorum quæ post mortẽ imminẽt iudiciorũ tuorum valde cõturbamur, à facie furoris tui, quem credimus aduersus omnes impios te ostẽsurum in die illa tremenda, merito cõtremiscimus & expauescimus, ne forte post huius vitę miseriam tẽporalẽ, tuo furore illo, proiiciamur cum reprobis in sempiternã. 8. Et merito quidẽ cõturbati debemus in hoc tuo furore, in cõsideratione terribilis iudicii tui, quoniã credimus te omnes nostras iniquitates, quibus nũc tuæ volũtati cõtrariamur exactissime cognoscere, & habere ante conspectum tuum, eáq; omnia quæ nunc agimus mala nõ te latere, sed habere ante oculos: ⁎ totum etiam decursum vitæ credimus te habere ante oculos, atque in lumine siue cognitione vultus tui, ita vt omnes nostras operationes pręteritas, pręsentes atq; futuras (quas per omnẽ decursum sęculi nostri siue durationis vitæ nostrę operati sum⁹, vel operabimur sup terram) tu habeas lucidissime cognitas, quẽadmodũ id quod nos ante oculos nostros positũ in medio diei lumine clarissime cõspicimus: neq; quicquã eorũ quæ nos hîc agim⁹ in obscuritate positũ est tibi, quasi absconditũ ab oculis tuis: vt merito cõturbati debeam⁹ in cõsideratione vẽturi illi⁹ furoris tui, ob cõsciẽtiã plurimorũ malorũ quę in te cõmisimus, & quotidie cõmittimus: cũ sciamus, districtissimã de cunctis operibus nostris à te exquirendã rationẽ. 9. Quid enim nõ timeamus venturum illũ furoris & iudicii diẽ? Ecce ex sentẽtia iræ tuæ, quæ super nos irreuocabiliter prolata est, defectionis & mortis nobis incũbit necessitas, nec est via effugiẽdi, nõ est fortitudo, nõ est cõsilium nõ est sapiẽtia contra hoc decretũ tuũ: ⁎ trãsierúntq; omnes dies & anni nostri: totum tempus vitæ nostræ cõtinuo fluxu ad finẽ proxime accedit, necesse nobis erit

E

2.Cor.5.

velimus nolimus, ante tuũ cõſpectum exhiberi, vt referat vnuſquiſque ꝓpria corporis prout geſsit, ſiue bonũ, ſiue malũ. Nõnne igitur ſtolidiſsimi fuerimus, id ſciẽtes, nõ poſſe nos euadere: ſi nõ modo ſtudeamus à cõſideratione furoris illius ſic ſalubriter cõturbari, vt pœnitẽtiam agẽtes, illius tunc mereamur terribilem vltionem euadere?

10 Anni noſtri ſicut aranea meditabantur.

10. In omnibus annis & toto tempore vitæ noſtræ, nos plerią; mortaliũ meditamur & exercemur multo labore & ſollicitudine, ſicut araneus: in multo & ſuperfluo labore & afflictione trãſigimus annos vitæ noſtræ ad ſimilitudinẽ aranei, Quẽadmodũ enĩ araneus magna ſollicitudine diſcurrit, & multa inſtantia laborat in texendo telã, ad cõponẽdum opus ſuum, & ob hoc ſeipſum euiſcerat & exhaurit, vt citius ante tẽpus deficiat exhauſtus: ẽ qua tamẽ tela, modicũ admodũ habet fructum, tenuem ſcilicet victum in ea ſibi venãdo, neqne poſt omnem laborem habet aliud: & frequẽter poſt omnem laborẽ, poſt perfectã telam, ipſe qui texuit, fugatur è ſuo ædificio, aut ſcopa circũducta per parietem abripit ſimul in momento temporis & araneũ & telam eius, atq; in ignem cõiicit, ſicq; omnis perditur labor & qui laborat in eo: ita & homines ſup terrã in annis vitæ ſuæ frequẽter multis exercẽtur inutilibus laboribus, quos impendunt rebus tẽporariis, maxima ſollicitudine & ſedulitate operantes, in illis ſeipſos exhaurientes, euiſcerãtes, atq; mirum in modum excruciãtes, cum nõ poſsint ex omnibus, niſi tenuẽ ſibi victũ & veſtitũ accipere: & nõ raro poſt omnes labores peractos, ſubito homo vita priuatur, & cogitur relinquere quæ cõgregauit omnia, vel ipſum etiã opus ſubito deſtruitur ac perit abſq; vtilitate aliqua. Atq; ita manifeſtum eſt, totũ hoc tempus noſtræ vitę, non eſſe niſi laborẽ, dolorẽ & afflictionẽ ſpiritus, cuiuſmodi eſt araneorum vita: ✱ Eſt præterea humana vita etiam durationis permodicæ.

F

Eccle.1.

✱ dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni.

Dies enim annorum hominis, duratio vitæ humanæ qua poteſt homo vt plurimum ſecũdum cõſuetũ naturæ curſum in ſanitate & bona valetudine viuere, ſunt anni ſeptuaginta aut circiter, vel paulo inſra, vel paulo ſupra, Iuxta cõplexionis fortitudinẽ & bonã proportionẽ hominis.

11 Si autem in potentatibus, octoginta anni:

11. Si verò in magnis viribus, ſiue (vt ita dicam) robuſticitatibus, multáque cõplexionis fortitudine, aliquibus detur octoginta annos viuere, in bona valetudine qualicunq; robore, profecto id quàm paucisſimis cõtigit, & optimæ robuſtiſsimæq; compoſitionis talis eſſe deberet, qui ad tãtum terminũ in bono corporis robore poſſet pertingere: ✱

G

✱ & amplius eorum labor & dolor.

quod verò vltra hos terminos eſt reliquum vitæ, in afflictione eſt atq; dolore, propter defectum cõtinuum. Reſiduũ tẽpus vitæ humanæ quod in plurimis ſecundũ communẽ humanæ cõplexionis curſum vltra ſeptuaginta annos viuitur, vel in paucisſimis illis & fortiſsima complexione præditis vltra octoginta annos, id plenũ eſt dolore & afflictione: eóq; magis, quo lõgiꝰ vltra terminum illum trãſitur, & fini acceditur vicinius. Omnibus enim viribus deſtituuntur, neq; membris corporis ſui vltra valent vti pro libito, propter caloris naturalis & ſpirituũ defectũ, morbiſq; variis implẽtur & pœnalitatibus: cũ etiamſi aliud nihil mali illis contingeret, ſenectus ipſa per ſe morbus dicatur, ſicuti & vere morbus eſt.

H

12 Quoniam ſuperuenit mãſuetudo, & corripiemur.

12. Tũc enim in ſenectute venit ſuper nos mãſueta diſciplina tua, per quam corripimur variis malis, & erudimur in mãſuetudine tua. Afflictio enim illa ſenectutis, prouide ſic à tua benignitate humano generi inducitur & imponitur, in expiationẽ erratorũ vitæ priſtinæ, vt ꝓ delictis iuuẽtutis (quę donec ſenſus carnis ĩ nobis viguit cõtraximꝰ) deficiens, iámq; ad finem vergens vltima illa ætas, carne conſumpta velut ſatisfaciat: puniátq; illa vitæ ætas nouiſsima iudicio proxima quod in prioribus delictum eſt, antequã hinc abſcedere per mortẽ, homo cogatur, diſtrictóq; tribunali aſsiſtere: ✱ Superuenit quoq; nobis in ſenectute quædã remiſsio & defectus quidã vigoris atq; feruoris, corporis viribus omnibus deficiẽtibus, & mẽbris flacceſcẽtibus, per quam remiſsionem & deficiẽtiã corripimur & affligimur, eſtq; ipſa nobis pro correptione & diſciplina, ꝓ punitione erratorũ ætatis prioris, in qua per inordinatũ carnis feruorẽ mala multa cõmiſimus.

13 Quis nouit poteſtatem iræ tuæ, & præ-

13. Quis ex hominibus nouit poteſtatẽ & fortitudinẽ iræ tuæ? & quis nouit dinumerare, mẽſurare, cõprehẽdere irã tuã, præ timore tuo, ſecũdũ timorẽ tuũ, ſecũdũ quod merito es timẽdus & formidabilis. Profecto nemo cõprehẽdere poteſt, nemo valet ĩtelligere, q̃

A *timore tuo iram tuam dinumerare.*

14 *Dexteram tuam sic notam fac:*

✳ & eruditos corde in sapientia.

B

15 *Conuertere domine vsquequo: ✳ & deprecabilis esto super seruos tuos.*

16 *Repleti sumus mane misericordia tua:*

✳ & exultauimus & delectati sumus in omnibus diebus nostris.

C 17 *Letati sumus pro diebus quibus nos humiliasti: ✳ annis quibus vidimus mala.*

18 *Respice in seruos tuos, & in opera tua:*

D

✳ & dirige filios eorum.

19 *Et sit splendor domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos & opus manuum nostrarum dirige.*

potens, quàm terribilis, quã formidabilis vltio illa iræ tuæ sit futura
cum sese manifestauerit: atq; ob hnc parũ nobis videri debet, imò ni
hil, imò gratũ nobis esse debet, quicquid in hoc mundo pro peccato
rũ nostrorũ expiatione, in mãsueta Dei correprione ex ipsius ordi-
natione sustinem⁹. Paululũ enim est nunc quod in præsenti cruciat: 2.Cor.4.
& id quod in præsenti est momentaneũ & leue correprionis pater-
næ, ab illo põdere grauissimę iræ, quæ tũc reuelabitur, animã alleuiat.
14 Ita pater sic nos affligendo disciplina tua, notifica nobis paternã
dexterã tuam: fac nos tuam disciplinã qua nos percutis agnoscere, vt
agnoscentes à te nobis has obuenire afflictiones, & patris nostri esse
hæc verbera, patiẽter ea cũ gratiarũ actione sustineamus, sitq; no-
bis in purgationẽ peccatorum nostrorũ, & in euasionẽ venturæ il-
lius iracundię, quã tunc sentient qui nũc extra disciplinã sunt, aut qui
non cũ patientia tuam correptionẽ suscipiũt: ✳ & fac nos sicut cor-
pore exterius afflictos, ita corde interius eruditos per sanctã sapiẽtiã
tuã: vt dum exteri⁹ nos cædis virga tuæ correptionis, interius nos e-
rudias institutione sanctę vnctionis: & vexatiõne dãte intellectũ, ad
te penitus cõuertas, atq; in tua sapiẽtia perfectos facias: ne si foris tã-
tam manum sentiamus verberantẽ, interiori eruditione deficiẽte, ni
hil nobis tua disciplina proficiat. 15. Quoniã itaque sic se habent res
humanæ, quoniã omnia nostra plena sunt afflictione & dolore, tãdẽ
aliquãdo Deus piissime ad nos cõuertere benigno aspectu tuo: ✳ mi
temque, placidũ, benignũ & exorabilẽ te ostẽde erga seruos tuos, vt
flectere te possint ad misericordiã. Tota enim vitæ nostræ quam iã
exposuimus miseria, nõ aliud clamat, q̃ medicinalem tuam misericor
diam. 16. Te verò ad nos cõuertente benignum aspectum tuũ, te ad
nos redeunte in fauore gratiæ tuæ, quasi in matutino tẽpore (quãdo
festinus sol exoriẽs lætificat orbẽ) abunde implebimur omnib⁹ bo-
nis, ex diuitiis thesauri inexhaustæ misericordiæ tuæ: ✳ & nos in hac
abundãtia bonorũ tuorum magno gaudio exultabim⁹ atq; delecta-
bimur, omnibus diebus quibus viuemus ante conspectũ tuũ, in per-
petuis æternitatibus. 17. Tũc lætabimur pro temporibus præteritis;
in vita ista corporis trãsactis, in quibus afflixisti nos, & disciplina tua
correxisti: quando fructum illum pacatissimum recipiemus patiẽtiæ Heb.12.
& hæreditatem regni, quod comparatur, patientia: ✳ letabimus su-
per diebus & temporibus quibus experti sumus & sustinuim⁹ mala:
quemadmodum ecõtrario veniet aliquãdo tempus vt tristentur im
pii qui in bonis duxerunt dies suos, pro diebus quibus fuerunt incũ-
dati, & ꝓ annis quibus viderũt bona. Erit enim in futuro retributio-
nis tẽpore mirãda cõmutatio, vt ii qui in hac vita corporis bona re-
ceperunt, mala tunc accipiãt: qui verò nunc mala, tũ bona suscipiant,
vt qui in vita luxerint, tum rideant: & qui in vita riserint, tum lugeãt. Lucę.16.
Quam cõmutationem dum mentis oculis attendim⁹, vtique modis Matt.5
omnibus parati sumus, animo patiẽti, grato & hilari, tuæ correptio-
nis semper disciplinã suscipere. 18. Vt autẽ ad illam omnis boni abun-
dantiã, & satietatem pertingere aliquando valeamus, oramus, vt nos
seruos tuos & opera manum tuarum, paterno semper aspectu respi-
cias, semper ad nos paternum oculum solicitudinis, curæ & prouidẽ
tiæ dirigas, curã verè paternã de nobis gerens: vt nos qui sum⁹ serui
tui & opera manuũ tuarũ, quæ tuis manibus fecisti & plasmasti, sem
per in tuo seruitio stabiles permaneamus: ✳ neq; verò pro nobis tan-
tũ, sed & pro filiis ac posteris nostris hoc ipsum postulamus, vt sem
per te eis directorẽ & ducem in omni bono ad cõsummationẽ vsq;
sæculi, exhibeas, & quasi pastor bon⁹ baculo tuo eos dirigas, etiã ne-
cessariam correptionem & disciplinam nunquam abstrahens ab eis,
vt nõ aliquãdo à te aberrent. 19. Et sit splendor tuus, ô domine Deus
noster, super nos: tu desuper refulge, & resplende in mẽtibus nostris
sancta illuminatione tua, per quam dirigamur in cunctis operib⁹ no
stris, & in cũctis operibus manuũ nostrarũ: in omnibus nostris actio
nibus dirigamur, gubernemur, firmemur, & cũstabiliamur, vt sanctę
tuę illuminationis ductu, in omnibus tuam sanctissimam voluntatẽ
adimplẽtes, ad perpetuæ tuæ beatitudinis nimis amabile consortiũ,
fœliciter aliquando pertingere valeamus, ac post miseræ, laboriosæ,
atq; ærumnosæ huius vitæ laborem, in quietissimæ tuæ & beatissi-
mæ mansionis requiem introire. Amen.

VErsu.2. Priusquam montes fierent. Elucidatio montes interpretatur angelos, quomodo &
aliâs nonnunquam, vt Psalmo.124. Montes in circuitu eius, iuxta vulgatiorem expositionẽ
Psal.124. vt significetur fuisse ab æterno Deum, ante constitutionem omnis creaturæ, tam spiritualis
quàm temporalis. Potest tamen simpliciter intelligi de montibus corporalibus, qui sunt terra: quos
fecit Deus in initio conditionis rerum tunc (vt verisimilius creditur) quum aquis terram ex parte
discooperuit. ¶ Versu.3. Ne auertas hominem in humilitatem, Potest intelligi, in vilitatem peccati
atque damnationis, vt vides in Elucidatione: vel ad humilia ista & vilia huius mundi visibilia bona:
vt sit sensus, Non patiaris nos declinare, affectiue incuruari, ad humilia & vilia sæculi bona. Quod
etiam sequitur, Et dixisti, conuertimini filii hominũ: recipit hoc quoque duplicem intelligentiam.
Prior in Elucidatione posita est, de sententia domini post peccatum super Adam prolata, Puluis
es, & in puluerem reuerteris: vt accipiatur conuertimini, pro reuertimini. Posterior conuersionem
istam proprie intelligit, secundum hunc sensum, Tu dixisti, ac præcepisti filiis hominum, vt se con
uerterent ab amore harum rerum humilium, ad amorem bonorum æternorum & inuisibilium. Se
cundum vtranque autem expositionem, aptè hæc pars cum precedenti connectitur. Meritò enim
postulamus, non auerti in humilitatem rerum temporalium, eo quòd nobis præceperit Deus cõuer F
ti ad æterna, & ab illis auerti. Merito etiam postulamus non auerti in humilitatẽ peccati & damna-
tionis æternę, eo quòd nobis iuxta sententiam Dei sit quantocyus secundum corpus moriendũ, ne
ex vtraque parte mors nos apprehendat, vt saltem spiritus saluus fiat, dum corpus ex statuto quod
effugere nõ potest, reuertetur in terram suam, & in puluerem terræ, de qua formatũ est. Cõiunctio
autẽ ista, &, in medio versus posita, videtur accipienda pro quia, vel cum: vt sit sensus, cum tu dixe-
ris, Conuertimini filii hominum. ¶ Versu.5. Et custodia in nocte: quæ pro nihilo habentur, eorum
anni erunt. Principium huius versus secundum sententiã iũgi debet cum fine præcedentis, hoc mo-
do, Quoniam mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesterna quæ præteriit, & custodia in nocte: ac
deinde, Quæ pro nihilo habẽtur, eorum anni erunt, qualem distinctionem habet lectio Hebraica.
Apte autem tempus vniuersum vitæ nostræ, imò annorum mille duratio cõparatur non tẽpori no
ctis, sed custodiæ siue vigiliæ nocturnæ, quę tribus tantum aut quatuor constat horulis, & cõtinuò
vna succedit alteri, suntq; singulæ durationis minimæ. Siquidem totum noctis tẽpus, in quatuor di
uidebatur vigilias. Vigiliæ quoq; ad militiam spectant, qua etiam ratione non male nostrę vitæ hoc
Ioh.7. tẽpus vigiliæ comparatur, quoniamquidem militia est vita hominis super terram. Neque verò cuili-
bet vigiliæ comparatur, sed nocturnæ, quoniam omnia hic tenebris & obscuritate sunt plena. No- G
cturnã enim vigiliã custodimus, quicunq; in hac vita & in sęculo isto tenebroso subsistim⁹. ¶ Ver-
su.6. Mane sicut herba transeat, Facilius est, vt verba incipiãtur, secundum indicatiuum modũ, hoc
sensu, Mane sicut herba trãsibit, mane florebit, & trãsibit vespere decidet, indurabit, & arescet. Nisi
velimus hæc, subito commutata persona, vt ex ore domini sententiam suam pronunciantis accipe-
re, vel secundum optationem Prophetę, optãtis conformiter ad diuinę voluntatis sentẽtiã. Quod
priori tamẽ loco dicitur, & simplicius & facilius est, Trãsitus autem ille qui hîc geminatur, idẽ est:
& videtur transitus esse ad statum perfectiorem, id quod satis indicat adiectum verbum floreat. In
prĩcipio enim vitę proficit homo & perficitur, ad modũ herbę florẽtis. Sed quomodo herba, post-
quam mane floruit, ad vesperam deficit, & vigorẽ perdit: ita & homo postquam floruerit, & per-
fectionem iustam adeptus fuerit in vitæ medio, statim ad defectionem tendit, efficitúrque arid⁹ &
senio cõtabescens, vti nos docet experientia. Trãsitum autem illum in priori parte versus intelligi
ad perfectionem, etiam Paraphrasis Chaldaica indicat, sic legens, Similes sunt operationes eorũ her
bæ quæ de mane floret & augetur, vesperi autem decidit & siccatur propter æstum. Nota etiã hoc,
quòd distincte tria hic de hominis defectione dicuntur. Primo enim loco dicitur, decidat: secundo
induret: tertio, arescat. Quæ tria, ordinate in hominis defectione sic ad oculum conspicimus. Pri-
mũ enim collabi incipit illud robur virile, & perfectio vigoris imminui deficiente calore naturali, H
& ad defectionẽ tendente corpore: sentitq; homo, seorsim viribus corporis se destitui, & mẽbrorũ
solito vsu priuari. Statim verò cõsequitur corporis induratio, dũ corporis partes caloris naturalis
actione deperditæ & assumptæ nequeũt reparari: sicq; cõrugantur senũ corpora & indurantur, suc
co exhausto, quomodo lutũ induratur ad solẽ, si nõ superfundatur humor cõtinuus. Postremò, cũ
iam ad vltimũ defectionis statũ res deuenerit, exiccatur penitus, & arescit, redigitúrq; in puluerẽ.
Quomodo autẽ hæc naturaliter in hominis corpore sic ꝓueniãt, qualiter homo secũdũ naturales
causas à prima ætate vsq; ad mediã proficiat, augmẽtúmq; sumat, qualiter ad vesperã senectutis de-
cidat, qualiter induréscat & deficiat in puluerem, hęc (inquã) omnia, plenius exactiúsq; tractauimus
in libris de consideratione rerum naturalium, libro.8. per plura capitula. De conuiscatione verò &
induratione seniliũ corporum, libro quinto, capitulo quinto. ¶ Versu.7. Quia defecim⁹ in ira tua,
& in furore tuo turbati sumus. Possent quidẽ duę istę partes ad idẽ referri, & posset nõ male poste
rior accipi, vt secundũ sententiam eãdẽ cum priori. Nobis tamẽ videtur cõuenientius, vt priorẽ de
defectione corporali, quã in pręsenti vita ex sentẽtia vindictę irę Dei experimur: intelligam⁹ poste
riorẽ de cõturbatione quę in cõsciẽtia nostra oritur, ex cõsideratione venturi furoris Dei, cuius ira
ista, quam nunc experimur in defectu & afflictione corporis, tãtum indicium est & signũ pręuiũ.
Nam afflictio ista quam propter primi parẽtis peccatũ modo in corpore sustinemus, & defectionis
necessitas, manifeste nos docet, quàm terribilis vltio sit exercẽda in reprobos, pro peccatis ipsorũ

A propriis, cum in furore suo iudex aducnerit, Meritò proinde, cũ ex ira Dei semel (mansuetè tamen)
irascentis, talem in nobis defectionẽ experimur, salubriter conturbemur à facie furoris illius quem
venturum scimus: vt dum tempus est ab illo declinare, illum effugere satagamus. ¶ Versu. 8. Sæcu-
lum nostrum io illuminatione vultus tui. Sæculum nostrum appellat, totum decursum & totã du-
rationem vniuscuiusque viuentium. Nam & hoc vulgò appellamus nostrum sæculum, tempus ip-
sum durationis nostræ, quo super terram viuimus: quemadmodũ sæculum futurũ appellamus, to-
tam illam æternitatis durationẽ, in qua sine fine viuemus. Hoc autem nostrum sæculũ Deus ponit
in illuminatione siue in luce, quia ante suos oculos constituit, & suæ limpidissimæ cognitionis lumi
ne percipit, vt nihil eorũ quæ nos hîc agimus, cogitamus aut dicimus, illum possit latere. Notandũ
verò, ꝙ non dicit tantum, sæculum nostrum tu conspicis aut vides: sed dicit, sæculum nostrum po-
suisti in illuminatione vultus tui. Sic enim est diuinus intellectus in cognitione rerum omnium,
quomodo si oculus humanus de seipso diffunderet lumẽ, per quod rem exterius positã sibi faceret
perceptibilẽ. Nam vt oculus talis opus non haberet ad colorum distinctionem qualibet alia re illu
minante, neq; illius obstaret perceptioni, ꝙ res in tenebris essent positæ, quoniamquidẽ ipsemet in
suo lumine rem sibi faceret visibilem, nec egeret alieno lumine, nec impediretur tenebris: ita & di Eccle. 23.
B uina mens superbenedicta, nullo indiget lumine alieno, vt nostrum sæculũ conspiciat, vt nos & no
cta quæ hîc agimus discernat: nõ opus habet aliqua illuminatione vel solis, vel lucernæ ardẽtis: sed
ipsamet lux limpidissima, in qua cernit omnia: vt merito dicatur ipsemet ponere sæculum nostrum
in illuminatione vultus sui. Vnde per quendam Sapientem rectissime dicitur; Oculi domini luci-
diores sole. Nisi enim quod prædictũ est respiceret, non diceret oculos esse sole lucidiores, sed ocu
los eius diceret ad videndum clarissimos, supra visum omnium oculorum. Dicens autem oculos
sole lucidiores, significat, ipsam mentem diuinã sua propria illuminatione omnia cognoscere, mul-
to melius q̃ ea quæ corporeo visui obiecta sunt, in lumine solis discernantur. Vnde & in alio loco Psal. 138.
Psalmista, Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delitiis meis. Quia
tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ eius, ita & lumen e-
ius. Cuius intellectum difficilem quidẽ, sed prædictis bene conformem (si libet) suo loco require.
¶ Versu 10. Anni nostri sicut aranea meditabuntur. Mirum est, quòd dicat annos nostros meditari,
siue exerceri, vt araneum. Non enim ipsi tempori vitæ nostræ cõuenit meditatio vel exercitatio i-
sta, secundum aranei similitudinem. Accipienda ergo est eloquutio illa improprie, vt idem valeat
quod, Nos in annis nostris meditamur, exercemur, sicut araneus: pleriq; nostrũ operationes simi-
les exercent, quales exercet araneus. De hac autẽ cõparatione, multa satis in Elucidatione breuiter
C indicauimus, quæ si quis dilatare velit (id quod vnicuiq; vel paululum mentis habenti factu perfa-
facile fuerit) inueniet, comparatione aptissima operationi aranei vitam humanam assimilari. Qui-
bus etiam potest adiici, ꝙ araneus omnem suum laborem videtur impendere ad hoc, vt animalcu-
la innoxia prædetur & interimat. Opus enim eius cum perfectũ fuerit, nõ aliud q̃ laqueus est, rete
quo muscæ, ac huiusmodi capiantur. Et cum venatione muscã cœperit, statim accurrit, vt exugat
sanguinẽ. Ita plærique mortalium, impii videlicet & iniusti homines, omnem impendunt sollicitu-
dinem & diligentiam ad decipiendum seducendúmq; & opprimendum innoxios. Videmus & hoc
araneum multo minus liberum ac tutum esse, & magis coangustatum facilius posse comprehendi
atq; necari, post opus telæ perfectũ, post domum consummatam, q̃ ante poterit. Nam ante ædifi-
catam domũ, mox vbi vel flatum leuem persenserit, magna celeritate longe aufugit, & euadit peri
culum. Cum verò intra domũ ædificatam fixerit iam habitationẽ, non nouit nisi in cubiculum inte
rius se subducere è propatulo: in quo, dũ non conspicitur, securũ se putans, plærunq; simul cũ sua
aranea araneus inuoluitur, atq; in terrã prostratus calcatur, vt eiiciat venenosa viscera, ac pereat, qui
donec viueret, innoxia oppressit, interemitq; animalcula. Ita & auari homines, huius sæculi filii, mul
to minus tuti sunt, liberi, & securi, post suas ædificatas telas, post sua ædificia magna & alia, con-
summata, q̃ fuerant antequam quicquã omnino ædificassent aut possedissent. Diligunt enim telas
D suas: & quantũuis metus magnus ingruerit, nõ volunt relinquere telas quas ædificarũt, sed abscon-
dunt sese in diuitiis quas congesserunt, & in operibus quæ extruxerunt, fiduciã habentes, ꝙ saluari
possint in eis, donec tandẽ veniat qui ipsos latitantes, & videri se non putãtes, humiliet vsq; ad ter-
ram, & pedibus cõculcatos, in infernum tremendũ proiiciat, perpetuo torquẽdos: sicut & ipsi dum
viuerent in telis suis, tortores fuerant simpliciũ. Verum hæc impiis peculiaria sunt, illa autẽ quæ in
Elucidatione posita sunt, generaliter plærisq; mortalium conueniunt, etiã iis qui absq; iniustitia &
fraudibus viuunt. Potest etiã meditatio aranei accõmodari ad solicitudinẽ humanæ vitæ in qua vi-
uimus. Araneos enim experimur, præ cæteris animalib⁹ maxime solicitos & timentes. Dũ enim re-
sident in arce sui cubilis, plærunq; dimidio corpore in foramen cõclauis absconditi, ita quasi excu-
bias videntur agere: vt q̃ plurimũ vel leuiter tela contacta fuerit, cernantur ad interiorem suã muni
tionem sese retrahere, atq; illic sese abscõdere, donec ad experiendũ, verúmne periculũ sit an non,
iterũ caput efferant. Sic in perpetua videntur agere solicitudine. Nec aliter se habet omnis vita ho-
minũ, quæ in magna solicitudine ducitur: dum ad quẽlibet leuem timorem homo metuit frequẽter
vbi nullus est timor. Nec illud pro simplicioribus inutile fuerit annotare, ꝙ aranea apud ꝓbatio-
res authores linguæ Latinæ telam ipsam potius, q̃ animal inuenitur significare: animal autẽ ipsum
quod telam texit, genere masculino, araneus appellatur. In præsenti tamẽ loco, araneã genere fœmi
neo, vulgata lectio ponit pro animali texẽte, nõ pro tela quæ texitur: quomodo etiã subinde apud
Poetas, atq; adeò apud ethnicorũ Poetarum principem Virgiliũ, aliquando inuenitur vsurpatum.

¶ Versu eodem, Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Facilior esset sermo, si tantum E
diceretur, In diebus annorum nostrorum septuaginta anni, aut dies annorũ nostrorum septuagin-
ta continent annos, aut septuaginta annis constant. Cum verò præmittitur dies annorũ, ac deinde
replicatur, in ipsis, ita difficilior redditur oratio, nominatiuo illo primo absq; rectore propter alte-
rum interpositum relicto. Verum id non est scripturarum vsui infrequẽs, & aliàs nõ semel similia
admonuimus, velut Psalmo decimo, Dominus in cælo sedes eius. Et alibi, Dominus ipse est Deus.
Quantum verò ad sententiam, nota ordinem huius partis ad præcedentem: quoniam in parte prio
ri fiebat mẽtio de afflictione & labore qui est in vita hominis, hic autẽ de eius breuitate. Duo enim
hæc sunt, quæ præsentem vitam faciunt contemptibilem, & aliquo modo vilem ac miseram: videli
Eccl. 1. cet ꝙ vita sit plena laboribus, iuxta quod Sapiẽs ille dicebat, Omnia quæ fiunt sub sole non esse nisi
vanitatem, laborem, & afflictionem spiritus: deinde, ꝙ tantæ sit breuitatis, tantæ celeritatis, vt non
nisi pro vno die, imò non nisi pro noctis vna vigilia mereatur computari. Duo hæc in libro quoq;
Sapiẽ. 2. Sapientiæ coniungunt impii, ad impietatem sese exhortantes, Exiguum, inquiunt, & cum tædio est
tempus vitæ nostræ. Vbi dum exiguũ dicunt, posterius notatur eorum quæ diximus: dum verò ad-
iicitur, & cum tædio, prius indicatur, videlicet quæ est in vita præsenti afflictio spiritus. ¶ Versu 11.
Si autem in potentatibus, &c. Ad perfectum sensum eliciendum expediret hunc versum coniungi F
cum præcedenti, ipsúmque hoc principium legi vt quandam parenthesim, ad hunc modum, Dies
annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni (si autem in potentatibus, octoginta anni) & amplius
eorum labor & dolor: vt sit hic sensus, Duratio vitæ humanæ annos complectitur septuaginta (aut
forte in validissimis & robustissimis quibusdã, octoginta) quod verò vltra hunc terminum est, re-
liquum vitæ eorũ, certè labor & dolor est. Valet enim hoc, in potẽtatibus, acsi dicamus, in robusti-
citatibus, in iis qui singulariter forti & robusta sunt cõplexione præ cæteris. Debet antẽ terminus
iste humanæ vitæ hic assignatus sic accipi, vt ad quẽ possint homines sani & benè valentes, cũ bo-
no robore, absq; dolore & afflictione pertingere: secundum communẽ videlicet cursum, vsque ad
annos septuaginta: ex maxima autem complexionis fortitudine, vsq; ad octoginta. Quod satis a-
pertè in Paraphrasi Chal: innuitur, quæ septuaginta annos dicit fortitudinis, Dies, inquit, annorum
nostrorum septuaginta anni fortitudinis. Vnde patet, periodum siue durationẽ humanæ vitæ mul
tum esse imminutam citra tempus Moysi, si hic (iuxta tituli prænotationẽ) dicatur Psalmi author,
vel citra tempus Dauid, si ipse Psalmũ dicatur conscripsisse. Quapropter, male ex hoc loco arguunt
quidam, periodum & durationem humanæ vitæ iam eandem & æqualem habere speciem huma-
nam, quantam habebat tempore Moysi, eo ꝙ etiam nũc multos videamus viuere vsq; ad annos se-
ptuaginta, paucos quosdam (secundum comparationem loquẽdo) ad annos octoginta, imò nõnul G
los, sed paucissimos, ad annos nonaginta, ad centum. Sed decipiuntur qui istud asserere conantur,
non rectè intelligentes quod hic de numero annorum vitæ humanæ dicitur. Non enim ipsa extre-
ma duratio humanæ vitæ assignatur à Moyse vel à Dauide, aut quam posset humana vita perduci,
etiã cum dolore & afflictione: sed illud tẽpus, quo in vigore potest homo permanere & bona qua-
licunq; valetudine absq; vitæ tædio, cũ vsu bono sensuum & membrorum persistere. Nam Moyses
cui hunc Psalmum plerique Hebræorum ascribunt, aut saltem, cuius tempus propter inscriptionẽ
Deut. 34. tituli videtur cõsiderari debere, centũ & viginti annis vixisse inuenitur. Vnde post annũ septuage-
Iosue. 14 simum vixit annos quinquaginta. Iosue quoq; mortu⁹ est, centũ & decẽ annorũ. Sed & ex naturali
ratione pulchrè id demonstrari potest, nõ posse fieri secundum naturam, vt eadẽ nunc sit humanæ
speciei periodus, quã tunc describitur habuisse, ꝙ nimia temporũ mora intercesserit. Nos rem istã
totam cũ declaratione loci ex Psalmo ꝓpositi, ex ipsa radice plenissime tractauimus in libris de con
sideratione rerum naturalium, capitulo 22. lib. 8. vbi ostendimus, quid sit in causa, quur id diuersis
mundi ætatibus periodus humanæ vitæ cõtinuo deficiat, deficiétq; donec perstabit cursus iste tem-
porum, tam ex authoritate scripturæ sanctæ, q̃ ex demonstratione rationis naturalis, ac naturalis
Philosophiæ principiis. ¶ Versu eodem, Et amplius eorũ labor & dolor. Verior sententia ista esse vi
detur: Quod superest, vel quod residuũ vltra septuaginta annos, vel in fortissimis vltra octoginta, H
afflictione & dolore est plenum: & vix intra vitæ terminũ meretur computari, cum post terminum
illum vita sit quasi nõ vita, éstq; ille quotidianus defectus corruptionis mors potius dicenda q̃ vi-
ta, & verius mortis protractio siue expectatio, q̃ prolongatio vitæ. Secundũ quam intelligentiam
amplius eorũ, valet, amplius vltra illos annos, id est, quod vltra hos annos est. Quidã tamen sic in-
telligunt, Maior pars annorũ vitæ nostræ est labor & dolor, quoniã maiorem partem temporis no-
stri in labore & dolore cõsumimus, variis obnoxii corporis necessitatibus, in fame, siti, frigore, op
probriis, curis, molestiis, extrinsecus & intrinsecus obuenientibus, & aliis mille malis. Quam sen-
tentiam videtur habere lectio Psalterii Romani, quod loco amplius, habet Plurimũ, inquiens, eorũ
labor & dolor, hoc est, potior pars annorum nostrorũ labor est & dolor. Græca antẽ lectio vtranq;
patitur expositionẽ, quemadmodum & lectio nostra vulgata Gallicani Psalterii. Nam si hanc velis
secundum intelligentiam, tantum, amplius eorum, accipe, vt valeat, potius eorum, vel maior pars.

XC. PSALMI ARGVMENTVM.

SEcuritatem hominis in Deo habentis fiduciam, mira iucunditate hic psalmus depingit, ostendẽs eum qui in adiutorio omnipotẽtis per bonã spẽ inhabitat, & in protectione altissimi cõmoratur, dominũ in protectorẽ atq; refugiũ suum eligẽdo, ab omnibus insidiatorũ laqueis & mortis amaritudine per Deũ liberari, sub eius scapulis & alis, quomodo solent pulli sub alis maternis tutari, veritate Dei vt scuto circũd ri, vt

A *nullum debeat periculum metuere, neq; per noctem, neq; per diem, neq; ex insidiis, neq; in aperto, neq; à quantolibet hostium numero, de quibus omnibus ex Dei munere talem in Deo speranti promittit victoriam, hinc inde cadant hostes deuicti, & ipse saluus absque omni nocumento euadat gloriosior: adiiciens etiam hoc, quod oculis propriis aliquando sit punitionem inimicorũ suorũ conspecturus. Quæ omnia illi hinc dicit prouenire (quẽadmodum ab initio indicauerat) quod dominum Deum altissimum posuerit suum refugium, vnde fit, vt nullum malum ipsum possit accedere. Peculiariter etiam ex singulari angelorum auxilio, quibus Deus præceptum dedit super electis omnibus in se confidentibus, quòd eis debeant in omnibus vitæ huius viis, alioqui vix pertrãsibilibus absque summo discrimine, assistere, ne vllum aliquando patiantur scandalum, & in mortem corruãt filii regni, quos ad vitam Deus prædestinauit, Insuper & hoc pollicetur versu decimotertio, omne serpentũ genus, & omnem inimici rabiem atque astutiam, nihil illi nocitura qui erga Deum corde fuerit bene fidenti. A versu autem decimoquarto vsque ad finem, Deus ipse bene sperantem alloquens introducitur, quæcunque sub Prophetæ persona iam prædicta fuerant, sui verbi indubitata assertione corroborans atq; confirmans, vitæ etiam æternæ beatitudinem post liberationem ab omnibus periculis fideliter promittens.*

NONAGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

B

1 *Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.*

QVi suam habitationem & mansionẽ elegerit in auxilio omnipotentis Dei, nõ cõfidens in propriis virib9, neq; spem ponẽs in homine, aut in diuitiis, aut in potestate, aut sæculi prudẽtia, aut alia quacunq; huiusmodi vanitate, sed totã suam spẽ cõstituit in domino, huiusmodi homo pmanebit & cõmorabitur in defensione Dei altissimi, regnãtis in cęlis: huic velut pro habitaculo firmo & secura mãsione erit benigna omnipotẽtis Dei ,ptectio, à qua diuinæ ,ptectionis securitate excludũtur, qui alibi q̃ in adiutorio altissimi eligunt suam habitationem.

2 *Dicet domino, susceptor meus es tu, & refugium meum:*

2. Qui huiusmodi fuerit, cum multa fiducia dicet domino, Tu es defensor meus, cuius ,ptectioni in cunctis mihi obueniẽtibus malis volo inniti: tu quoq; meũ es securum refugiũ, & quasi arx valida, quasi locus munitus, ad quẽ semper in omnibus periculis volo cõfugere, quasi ad asylum & salutis locum:

✻ Deus meus sperabo in eum.

✻ denique tu es Deus meus, & mea omnia, & in te totam cordis mei ponam fiduciam.

C

3 *Quoniam ipse liberauit me de laqueo venãtium:*

3. Tu nanq; es qui me tibi fidentẽ hactenus liberasti, & liberabis (vti nõ dubito) etiam imposterũ, de laqueis & insidiis omnium inimicorum meorũ, qui ad modum venatorũ pauperculam animam meã summo studio & sedulitate maxima persequuntur, vt eam interimant: ponũtq; laqueos multiplices & varias insidias, vt illaqueatã in eis animã meam morte afficiãt: quomodo solẽt venatores maximis laborib9 persequi innoxia animalcula, & laqueos ponere, foueas effodere, aliásq; insidias struere, tantũ vt illa possint cõprehendere, & vita priuare:

✻ & à verbo aspero.

✻ liberasti tu quoq; me hactenus, & liberabis (vti confido) imposterũ, à verbo illo aspero, ab illa terribili sententia dãnationis æternæ, quæ super omnes illos aliquãdo est proferenda, quos illi venatores suis laqueis apprehenderint, qua cuncti iniquitatis operarii in ignem æternũ iubebuntur abscedere cum suis venatoribus, à quibus illaqueari se permiserint, id est, cum diabolo & angelis eius, à quo se præter necessitatem superari permiserũt, cũ in auxilia Dei potuissent superare omnes illorum laqueos. (Matt. 25.) Quod sanè verbũ erit nimium asperũ, nimiũ terribile, penetrabili9 omni gladio ancipiti, pertingẽs vsq; ad internecionem & perditionem, nõ corporis modo, verumetiam spiritus & animæ. (Hebr. 4.) Ab hoc enim aspero verbo me liberasti, dũ in laqueos venatorũ non peruenire, aut certè in eis non permanere mihi dedisti.

D

4 *Scapulis suis obumbrabit tibi:*

4. Vox Prophetæ ad eũ qui habitat in adiutorio altissimi. O tu quisquis es, qui sic, vt modo dictum est, tali cõfidentia habitas in adiutorio altissimi, quàm bene tibi erit, & quàm eris securus in tua ista fiducia. Ecce Deus ipse in quo habes fiduciã, suæ potentiæ fortitudine tibi obumbrabit, quasi scapulas suas super te expandet, suum auxiliũ super te faciet apparere, vt nocumẽti nihil ad te possit pertigere: quomodo cũ pater scapulas suas & humeros obiicit pro filio, vt is qui paruulo nocere cupit, nõ possit, obstaculum præbẽtibus latis obumbratis patris scapulis:

✻ & sub pennis eius sperabis.

✻ & sub expansis alis misericordiæ ac bonitatis eius securus ages, & confidendo tutus eris ab omni aduersariorum nocumento: quomodo pulli gallinæ sub alis & pennis maternis agunt securi, qui cum extra alas euagantur, accipitris, aliarúmq; rapaciũ auium parent vnguibus, súntq; direptioni & morti expositi.

5 *Scuto circundabit te veritas eius.*

5. Quasi scuto circundabit te veritas & fides ei9, sic te eius certissima veritas ex omni parte

✱ non timebis à timore nocturno.

6 A sagitta volante in die:

✱ à negotio perambulante in tenebris:

✱ ab incursu & dæmonio meridiano.

7 Cadent à latere tuo mille, & decem milia à dextris tuis:

✱ ad te autem non appropinquabit:

8 Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorũ videbis.

9 Quoniam tu es domine spes mea: ✱ altissimum posuisti refugiũ tuum.

10 Non accedet ad te malum:

✱ & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

11 Quoniam angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis.

securum custodiet, quomodo is qui scuto vndiquaq; circũdatur, nul E
la ex parte vulnerari potest: ✱ nõ erit timor tibi, neq; periculũ, sed in
securitate deges, quęcunq; tandem tentatio obuenerit: & primũ qui-
dem nõ timebis ab omni terrore qui per noctẽ potest occurrere, nul
la tibi tẽtatio occulta, quasi per noctis tẽpus ex occulto & ex latebris
prouenięns, poterit pręualere: ab omnibus nocturnis huiusmodi ter
roribus atq; periculis eris securus, vt nõ te superent in domiuo confi
dentem. In aduersissimis quoque casibus nullum patieris nocumen-
tum, Deo tibi assistente in omnibus. 6. Aeque etiã non timebis à pe
riculis quæ per diẽ possint obuenire, nihil tibi nocere poterit malo-
rum quæ per diẽ obuenerint in aperto, etiamsi sagitta aduersum te ia
ctetur, nõ tibi infigetur, nou ea vulneraberis: si tẽtatio aliqua manife
sta, sed lenis tibi aduenìat, nõ te feriet mortali vulnere: ✱ In prospero
quoq; rerum statu, quando nihil apparebit nubilum, sed videbũtur
serena tibi & pacata omnia. Dei custodia similiter tut⁹ perstabis, qui
& iu prosperis & in aduersis tibi adferet auxiliũ: ✱ item illæsum te ser F
uabit ab omni malo quod in tenebrarũ latibulis obambulat, à tenta-
tione graui molesta & diururna, quæ te multũ, & diu quasi circũeun
do & circumambulando molestat, vt tãdem vel importunitate vin
cat, aut ex occulto tandem aliquando te opprimat, si quãdo te videat
minus paratum: ✱ taodem etiã ab omnibus insultibus apertis & ma-
nifestis oppugnationib⁹ eris saluus, cuiusmodi suot quę per vim fiũt,
claro tẽpore meridiei: & ab inimicis huiusmodi sic apertè per vim tẽ
tationũ oppugnantibus æque saluaberis in diuino auxilio, vt ab illis
negoriis tenebrarum, hoc est, nũ tibi poterunt aduersarii dæmones
præualere, propter diuinã custodiam, quoscunq; tãdem modos ad-
inueniant, quamcunq; tãdem viam experiantur, siue occulte nocere
cupiant, quasi in occulto tenebrarum, absque oppugnatione aperta,
sub latibulo aliquo, siue etiã apertam persequutionẽ aut tentationẽ,
omni sibi cõcessa virtute aduersus te exuscitent: etiãsi in omni sua vir
tute aduersum te conentur, & aperte te oppugnẽt, nihil patieris incõ
modi. 7. Pugnante pro te Deo tuo protectore, prosternentur in ter G
ram, & ad nihilũ redigẽtur omnes aduersarii tui, qui tibi nocere quę-
sierint, cõcidẽntq; superati ab vtroque latere tuo in maximo nume-
ro: ab hoc quidẽ latere, nempe sinistro, mille, & ab altero latere dexte
ro (quæ est pars fortior) decẽ milia, id est, absq; numero cadẽt ex om
ni parte, ex qua te oppugnauerint, siue à dextris, siue à sinistris, & ho
stium cuneos ita penetrabis securus, sicut cũ bellator robustus & præ
ualidus, dextera læuáq; multos ꝓsternens, ictu sui gladii, hostiũ agmi
na perrũpit & pertrãsit illæsus: ✱ tibi verò nõ poterit ad nocendũ ap-
propinquare ne vnus quidẽ aduersariorũ tuorũ, nullus omnino ex
omnibus oppugnantibus ita tibi poterit approximare, vt expugnet,
vt præualeat, vt quod molitur obtineat. 8. Quod verò amplius est, e-
tiã tuis oculis aliquãdo cernes, & videbis dignã impiorũ, qui te mo-
do persequũtur, punitionẽ: videbis hisce tuis oculis, illorũ ex Dei iu
dicio condẽnationem in tẽpore illo vltionis, in nouissimo die, quã-
do sentẽtiã mortis & dãnationis æternæ videbis aduersum illos pro-
ferri, & exequutionẽ terribilem accipere. 9. Omnia autem hæc tam H
singularia diuinæ protectionis beneficia inde tibi procedunt, quoniã
dominum Deum posuisti spem tuam, & fiduciã habuisti in domino
Deo tuo: ✱ quoniã non in caducis & inferioribus his constituisti fi-
duciam, sed ipsum omnipotentẽ, & omnium altissimum dominũ tu
elegisti in refugium tuum, ab illo postulans & sperans optime ꝓtegi
atq; tutari. 10. Et quoniã ipsum, qui est altissimus, dominum Deum
posuisti tuum refugium, iccirco nõ poterit tibi vllum malum appro-
pinquare, nullũ te malum valebit apprehendere, vt nocumenti quic-
quam inde sustineas: ✱ & nullum flagellum, nulla pestis, nullum verò
malũ poterit ad domum mansionis tuæ intrare: eris in tuo illo taber
naculo (quod in altissimo tibi posuisti) ab omni malo, & ab omni pe
ste malitiæ securus. Is enim, in quo refugiũ tuum posuisti, altissimus,
te sibi fidentẽ, ab omni malo seruabit, & noxia omnia lõgè profliga-
bit. 11. Ipse enim tui solicitã curam gerens, mandatum præceptúmq;
dedit angelicis spiritib⁹ ministris suis, de tua diligenti & firma custo-
dia: videlicet vt te diligẽter custodiant atq; obseruent in omnib⁹ viis
tuis, quocunq; perrexeris, vt in omnibus actionib⁹, ad quas volueris

A

12 *In manibus portabunt te:*

✳ ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

B 13 *Super aspidem & basiliscum ambulabis:*
✳ & conculcabis leonem & draconem.

14 *Quoniam in me sperauit, liberabo eum:*
C *✳ protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.*

15 *Clamauit ad me, & ego exaudiam eum:*
✳ cum ipso sum in tribulatione:
✳ eripiam eum, & glorificabo eum.

D

16 *Longitudine dierum replebo eum:*
✳ & ostendam illi salutare meum.

manũ extendere assistant tibi, téq; ita obseruent, & illuminãdo perficiendóq; dirigãt, vt in nullo à via recta deuies, neq; ad dexterã, neq;
ad sinistram declinans, neq; ab vlla aduersariorum potestate te pati- Hebr. 1.
antur nocumentũ accipere: ita videlicet angelicos suos ministros tibi administratorios & custodes cõstituens, quomodo solet pater filio vnicè dilecto assignare custodes, suísq; ministris solicitissime mãdare de filii obseruatione atq; custodia. 12. Atq; hi administratorii spiritus, accepto hoc dei mandato solicitissime perfectissiméq, iussã complere satagent, téq; fidelissime omni cura & studio custodiẽt: ita vt quasi in manibus te portent per viam quam ambulare volueris, in cunctis actionibus tuis ita tibi suo adiutorio assistendo, ita manifestũ præstando auxilium, vt in vlnis te gestare videantur: ✳ ne quo modo cõtingat alicubi te pedem offendere ad lapidem, vel aliud quodlibet viæ offendiculũ, ne vllum vsquam scandalum patiaris, ne vsquã quicquam accipias nocumenti in via quã ambulas diuinorum præceptorum, sitq; tibi adamanti legem domini pax multa & nullum scanda-
lum. 13. Denique, nec vniuersum serpentum genus tibi quicquã no- Psal. 118.
cere poterit: sed absq; læsionis nocumento, perambulabis super aspi Lucæ. 10.
dem & basiliscum, similiter & super aliarum specierum serpentes, cu Ioan. 12.
iuscunq; tandẽ malitiæ aut infectionis fuerint, nihil tibi mali illorũ & 16.
venenum inferet: ✳ imò neq; leonem neq; draconem in via timebis, sed securus & imperterritus in via tua cõculcabis eorũ capita, tametsi leo ferocissimũ sit animal, draco astutissimum: tu tamẽ & illius ferocem fortitudinẽ, & huius nociuam astutiam æque victor calcabis atque superabis: hoc est, nulla virtus inimicorum, siue infirmorũ, siue fortiorum, siue magnorũ, siue paruorum, tibi nocere poterit aut præualere. Ecce enim altissimus quem posuisti refugium & spem tuã, dedit tibi potestatẽ calcandi super omnes serpentes & scorpiones, & super omnem virtutẽ inimici: & sicut ipse prior vicit malignum, iudicatum, cõdemnatũ, ac foras eiectũ: ita & tibi dedit potestatẽ, hunc quoque vincendi malignũ. 14. Vox domini. Istum cui hactenus te meũ Prophetã audio loquentem, & cui te audio magna fuisse pollicitum, ego (iuxta verum verbum tuum) liberabo, & saluũ faciã ab omni malo, propter quod in me spem & fiduciã constituerit, secundum fidem ipsius faciam illi, & nõ eũ frustrabor, neq; confundã ab expectatione sua, quoniã non noui ego in me sperãtes derelinquere: ✳ ego eũ defendã ab omnibus aduersariis & omni malitia, eo quod nomen meũ cognouit, eo quod in me credidit & sperauit, atq; vt patrẽ dominũ, protectorem, & saluatorem inuocauit. 15. Ipse ad me ex corde fideli nihil hæsitãs clamauit, cõfidens de exauditione, quod postulata esset accepturus: & ego nequaquam illũ frustrabor, sed quod postulauit concedã,
eiúsq; supplicationi benignus annuam: ✳ adero illi in tribulationibus Psalm. 53.
& angustiis, quoniã propè sum iis qui tribulato sunt corde, & omni- Psal. 144.
bus me in veritate inuocãtibus: ✳ adero, inquam, vt fiã ei adiutor in Psalm. 4.
opportunitatibus in tribulatione, vt cum de tentatione & periculo
eripiam, vt eum liberẽ à malo: & mea singulari protectione glorifica- Psal. 26.
bo eum, exaltabo caput eius super omnes inimicos eius, donãdo illi gloriosam de cunctis hostibus victoriã: ✳ Ereptum etiã de tentationibus omnibus huius malitiæ super terrã, saluum faciã, & magnifice sublimabo in regno meo & gloria cælesti. 16. Adimplebo illum de laboribus & periculis huius vitæ translatũ, dierum longitudine: perducam illum ad tẽpora æternitatis, quorũ erit sine fine in immẽsum longa duratio, viuere illum faciam in perpetuis æternitatibus: ✳ faciámq; illum meæ salutis participẽ, meam salutẽ illum videre, gustare, experiri, & possidere faciã, & meam gloriã, meam diuinitatẽ (quæ est salus & vita omniũ beatorum) ego illi ostendam, ita vt facie me contueatur ad faciem, quomodo videt homo facie ad faciem amicũ
& proximum suum, vt qui in hoc tempore in me sperauit, quem nõ 1. Cor. 13.
videbat, in æternitate perpetua meæ diuinitatis visione atq; perfecta fruitione mecum lætetur, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XC.

Versu 1. Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Secunda pars huius versus, quantũ ex ipso modo Latinæ eloquutionis, in certũ est, an simul debeat iungi cũ præcedenti absq; sententiæ cõplemento, vt debeat ad cõplendum sententiã adiũgi

proxime ſequens verſiculus,an ita ſeparatim, vt cõpleat ſententiam abſque illius annexione. Iuxta B
priorem illum modũ hæc foret ſententia, Qui in adiutorio altiſsimi habitat, & qui cõmorabitur in
protectione altiſsimi,hic dicet domino,ſuſceptor meus es tu,&c. Iuxta poſteriorem modum,hæc
eſt ſententia, Qui io adiutorio altiſsimi habitat, hic cõmorabitur,& ſecurus deget in protectione
Dei cæli.Ac deinde diuiſim ſubditur:Huiuſmodi dicet domino,ſuſceptor meus es tu. Quã conoe
xionem nos in Elucidatione ſolam expreſsimus,ꝙ hæc ſit veriſimilior:id quod tã ex Hebræo,q̃ ex
Græco eſt manifeſtum.Vtrobiq; enim ponitur nudum participiũ,loco huius,qui habitat, ad hunc
modum,Habitans in adiutorio altiſsimi,in protectiooe Dei cæli cõmorabitur:vbi apertum eſt nõ
niſi primam ſententiã poſſe accipi.Poſito enim participio,ceſſat illa ſupra poſita ambiguitas.Dein-
de,in Hebræo verbũ initio ſequentis verſus poſitum,primæ perſonæ eſt,nõ tertiæ.Sic enim legĩr,
Dicam Deo,&c.Propter quod,nõ poteſt verſus præcedẽs,qui habet verbum perſonæ tertiæ,aptè
coniungi ſequenti,habenti verbum perſonæ primæ. ¶Verſu 3.Quoniã ipſe liberauit me de laqueo
venantium.Venatores iſtos quos poterimus cõmodius intelligere,q̃ ipſos illos obfirmatiſsimos&
vigilantiſsimos hoſtes noſtros,malignos dæmones?Optime enim illis venatorũ conditiones coo-
ueniunt. Nam ſicut venatores ſumma diligentia & aſsiduitate feram ſectantur, interdum per plu-
res dies neq; cibum neq; ſomoum vllum commode capientes,frigora& calores patienter toleran- F
tes, inſuper currendo cornu ſonando,& canes inſequendo, mirum in modũ ſeſe fatigantes, nullis
parcentes laboribus,nõ à curſu & perſequutione ceſſantes, donec vlla eſt feræ adipiſcendæ ſpes re-
liqua:ita per omnia noſtri iſti aduerſarii,ſumma diligentia & vigilantia noſtrarũ animarũ quæruot
perditionem,nihil æque optantes ac perimere noſtras animas:cuius etiam gratia (vt Petrus apoſto
1.Petri.5. lus ait) tanquam leones rugientes perpetuò nos circumeuntes,quærent quem deuorent. Neque cã
Epheſ.6. ro & ſanguis ipſi ſunt,cum quibus eſt nobis colluctatio,vt ait alter ille gentiũ Apoſtolus:ſed ſpirita
lia nequitiæ in cæleſtibus, mundi rectores tenebrarum harum, qui eo ꝙ carnẽ & ſanguinem non
habent,nulla cibi neceſsitate,nulla ſomni indigẽtia,à tentatione & perſequutione auelluntur:ſed in
ſua malitia æque ſemper vigiles & alacres perſiſtunt. Inſuper venatores videmus nõ tam ipſa carne
delectari ferarum quas perſequuntur,neq; tam pretium requirere, q̃ ipſam animantiũ interfectio-
nem (neq; enim multum ſolent venatores auari inueniri,neque multum in eſu ferinarum carnium
cõſueuerunt oblectari) ſed præcipuum gaudiũ quod ex venatione accipiunt,tum habent, cum ha-
ſta ſua venatoria datum fuerit beſtiã confodere,Ibi videlicet ſerio triumphant,ibi voluptas eſt præ-
cipua,quam requirunt.Et cum feram cõtigerit ſua velocitate illorum manus effugere, vehementiſ-
ſime ſibi indignantur, nõ ꝙ pellem,aut carnem perdiderint, non cauſa cibi aut lucri perditi:ſed ob
hanc tantum,ꝙ beſtiam non peremerint:quæ illis nihil nocuit. Hac enim cauſa etiam nobiles prin
cipes,quoties magnificè animum releuare voluerint, ad ſyluas cõſueuerunt venatum egredi(quod G
indubitatum eſt) neq; cibum,neq; lucrum quærentes,ſed gaudium illud quod ex innoxiorum ani-
malium timida fuga, ac deinde violenta interfectione concipiunt. Atq; ita profecto noſtri iſti ho-
ſtes peruerſiſsimi,non aliud quærunt, q̃ noſtram perditionem.Neque enim ſuum bonum quęrũt,
dum nos perſequuntur, ſed tantũ noſtrum malum : neq; vllum ipſi lucrũ ex noſtra interfectione
oorunt,ſed noſtra ipſa mors, quanquã nullum inde conſequantur commodum, eſt tamen illis vo-
luptati,& mirum in modum ad hoc anhelant,vt nos valeant morte perimere. Neq; id ſanè mirum.
Cum enim cõtrarii ſint hi impiiſsimi diaboli optimo & clementiſsimo domino Deo noſtro,cõſe-
quitur,vt quomodo ipſe noſtri eſt amantiſsimus,&nihil æque optat ac noſtram ſalutem & vitam,
omnino nolens mortẽ peccatoris,neq; delectationem accipiens in perditione viuorum: ita illi no-
Ezec. 33. bis inimiciſsimi nihil æque concupiſcunt,q̃ perditionem & mortem animarum noſtrarum: neque
Sapien.1. maior illis poteſt cõtingere voluptas, q̃ in morte hominum & perditione viuorũ. De his venato-
ribus meminimus dixiſſe nos quædam etiã in Annotationibus Pſalmi quadrageſimiprimi,in enar-
ratione verſus primi, Quemadmodũ deſiderat ceruus ad fontes aquarũ, ita deſiderat anima mea ad
te Deus.¶Verſu eodẽ,Et à verbo aſpero.Verbum hoc aſperum,in Elucidatione ſumus interpreta-
ti, mortis atq; condemnationis æternæ terribilem ſententiã:à quo verbo per Deum liberatur,quiſ- H
quis à peccato ſeruatur. Poteſt enim verbum aſperum, intelligi maligna perſuaſio,aut vana ſugge-
ſtio peruerſorũ,aut praua impiorũ doctrina:quæ bonis verè aſperum,verè amarum verbum eſt,ta-
metſi aliter peruerſis videat. Ab hoc autẽ aſpero verbo electos liberat Deus, cũ eos mala ſuggeſtio-
ne aut peſtifera impiorum doctrina ſeduci nõ patitur.Poteſt etiã verbum accipi pro re, vt ſit ſenſus
Ab omni re praua & noxia.¶Verſu 4.Scapulis ſuis obumbrabit tibi. Vertit hic Propheta ſermonẽ
ad ipſum qui cõfidit in domino, de quo hactenus ſub perſona tertia, per tres verſus loquutus fue-
rat:incipitq; iam illum alloqui ſub perſona ſecunda,dicens, Scapulis ſuis obumbrabit tibi, &c. vſq;
ad verſum decimumquartum,vbi dominus ipſe introducitur loquens,& confirmans ea quæ prius
per Prophetã à Prophetico ſpiritu fuerant prædicta.Notandum verò,ꝙ per ſcapulas rectè intelligi
mus Dei fortitudinẽ,ſub qua proteguntur fideles ſperantes in domino. Homines enim latas habẽ-
tes ſcapulas,robuſtos dicimus,vt merito in ſcapulis fortitudo intelligatur,Vnde obũbratio iſta ſca-
pularum,rectè accipitur protectio fidelium,Ex Dei potenti adiutorio.Nihil enim aliud eſt,Scapu-
lis ſuis obumbrabit tibi, quàm,ſcapulis ſuis operiet te,ſub ſcapulis ſuis te occultabit proteget. Spe-
rabis autẽ in ſecunda parte,idem videtur valere quod confides vel confidenter ages,id eſt, ſecurus
eris,vel tutus ages:vt ſit ſenſus, Sub pennis eius ages ſecurus. Confidenter enim interdum valet ſe-
Hiere.23. cure,quemadmodum cum apud Prophetã dicitur, Iſrael habitabit confidenter,id eſt,ſecure. Pul-
chrè totum hunc verſum explicat Chald.Paraphraſis,hoc pacto, Vmbra diuinitatis eius obumbra-

A bit tibi,& ſub vmbra gloriæ eius ſecurus cõſiſtes. Manifeſtum eſt autem, ſumi hîc comparationẽ à
pulis gallinarũ qui ſub matrum alis degunt ſecuri, nec rapacitatem metuũt accipitrum. Secundum Pſal.16.
quam cõparationem & in alio Pſalmo dicitur, Sub vmbra alarum tuarũ protege me, à facie impio
rum qui me afflixerunt.¶ Verſu.5.Scuto circũdabit te veritas eius.Scuto cirdundabit,id eſt,ad mo
dum ſcuti circundabit,tanquam ſcuto ex omni parte communiet, faciétq; ſecurum: vt eſt bene ſe-
cutus,qui validiſsimo ſcuto eſt circundatus.Quę autem ſequuntur de timore nocturno,ſagitta vo
lante in die,negotio in tenebris perambulãte,& dæmonio meridiano,à diuerſis diuerſimode expo
nuntur.Simpliciter ita poſſunt intelligi,Veritate Dei te protegente,eris ab omni nocumento ſecu-
rꝰ,ſiue quod per noctẽ obuenire poterit,ſiue quod per diẽ,ſiue quod ex occulto , ſiue quod in ma Iudic.7.
nifeſto.Nã his quatuor modis ſolent homines pati periculũ.Quidam enim nocturnis inſidiis vin
cũtur,aut fugãtur terroribꝰ,quemadmodũ timore nocturno Gedeon Madianitarũ vicit exercitũ.
Quidã clara luce,arcu,haſta,aut gladio feriuntur. In horũ enim vſu,diei lumine eſt opus . Interdũ
ex occulto,& quaſi in tenebris ex improuiſo homo ab hoſte opprimitur.Interdũ violento incurſu
manu valida: qui modꝰ eſt maxime fortiũ ſiue audaciũ. Quomodocunq; ergo te hoſtes tui oppu-
gnare tentauerint,nõ poterunt tibi ſcuto optime circũdato quicquã nocere. Alii timorẽ nocturnũ
ad aduerſitatis tẽpus referũt:ſagittam in die volantẽ, ad tempus proſperitatis:negotium perambu-
B lans in tenebris intelligentes tentationem grauẽ & moleſtam multo tẽpore velut obambulantẽ & Pſal.10.
circumeuntẽ hominem,nõ ſub aperta inimicitia,ſed quaſi ſub boni ſpecie , vt ex abſcondito capta Pſal.63.
opportunitate noceat: quemadmodũ in alio Pſalmo dicitur, Parauerunt ſagittas ſuas,in Pharetra 2.Cor.11
vt ſagittent in obſcuro rectos corde. Et ſagittent in occultis immaculatum.De quibus negotiis in te
nebris perambulãtibus,etiã Paulus ſcribit Corinthiis,dicens, Ipſe Satanas transfigurat ſe in angelũ
lucis . Incurſum autẽ & dæmonium meridianũ , accipiunt tentatationẽ apertam & violentã, velut
ſub meridiei tẽpus in ciuitatẽ aut arcem aliquam incurſus ſiue inſultus fit ab hoſtibus violentus. cũ
Vel per timorẽ nocturnum intelligatur tentatio occulta,& leuiter tranſiens,nõ omnino importu
na , quomodo cõtingit timor nocturnus,qui ex occulto eſt,& non multũ durat. Mox enĩ oblato
lumine aufugit,aut clareſcẽte die.Per ſagittã volantem in die, intellige tentationẽ manifeſtam, ſed
celerè & velociter antequã penitus præuiſa fuerit ferientẽ : quemadmodum ſagitta licet manifeſtè
veniat, tamẽ celeriter in carnẽ infigitur,& vulnerat hominẽ:attamen ſi mox extrahatur,& ſalubre
medicamentũ adhibeatur , modicum eſt à vulnere periculũ.Huiuſmodi ſunt tentationes carnales
quæ quaſi ſagittæ celeriter in animũ hominis immittuntur,& antequã penitus præuiſæ fuerint,vt-
cunq; vulnerant.Nã aliqua in parte animã lædunt.Verũ ſi mox extrahantur hæ ſagittæ,& nõ per-
C mittantur malo cõſenſu intra affectũ habitare, non erit vulnus mortiferũ. Per negotiũ verò perã
bulans in tenebris,accipiatur tentatio importuna,quę licet nõ omnino ſubito hominẽ oppugnet,
vel ſubito cõturbet,tamen prolixa mora eſt mirabiliter homini moleſta:& quãuis repellatur, nõn
abſcedit,nec ſemel repulſa deſinit,ſed obambulat quaſi per circuitũ,opportunitatẽ quærens ad re-
ditum. Per meridianũ autem dæmoniũ & incurſum,intelligatur ſubita grauis oppugnatio cuiuſli-
bet tentationis aut perſequutionis,ſiue corporalis,ſiue ſpiritualis. Hanc autem quadruplicis tenta-
tionis diſtinctionẽ inuenimꝰ virum illum humana quidẽ literatura ſimplicẽ,ſed diuina ſentẽtia mi- 2.Cor.11
nime vacuũ,& cum beato Paulo licet ſermone,nequaquã tamen ſcientia imperitũ,beatum Franci
ſcum,in egregia illa dominicæ orationis expoſitione,quã ſolet Eccleſiaſticis horis præmittere, bre
uibus aptè admodũ expreſsiſſe:cum orans nõ induci in tentationẽ,ita diceret,Et ne nos inducas in
tentationẽ,occultam vel manifeſtã,ſubitam vel importunã. Ecce quomodo ſingulis verbis ſingu-
las expreſsit tẽtationes.Quomodo autẽ omnibus his tentationũ mille modis diabolus artifex vta-
tur ad deceptionẽ humani generis,hominibꝰ ſpiritualibus nõ eſt incognitũ: qui in ſeipſis,cõmuta-
tis vicibus,nunc hanc,nunc illã experiuntur. Vtuntur nanq; inimici noſtri nõ eadem aduerſus om-
nes,tẽtationis ſpecie:ſed aduerſus quoſdã hac,aduerſus alios alia,iuxta quod ſperant faciliorem,ſed
hoc aut illo modo poſſe parare ſibi victoriã. Quoſdam enim melius timoribꝰ nocturnis cõcutiũt,
D & à bono ceſſare faciũt,ac in puſillanimitatẽ pertrahunt : alios,ſagittis per diem volãtibus vulnera
re ſatagunt:alios,obambulant quaſi in tenebris,vt nõ percipiãtur eorum fraudes, & incautos habi
ta opportunitate ꝓſternãt,illos maxime quos aperte nõ audent inuadere. Alios etiã aperto inſultu
grauiſsime oppugnãt.Duæ autẽ hæ tẽtationes vltimæ,validiores ſunt:priores,minus graues viden
tur. Alii alias adhuc ponunt expoſitiones. Nobis iſta impræſentiarũ ſufficiant,ne nimia expoſitio-
num abũdãtia faciat,vt nulla placeat: id quod fere ſolet euenire, vbi nimia interpretationum con-
geries fuerit coaceruata.¶ Verſu.7. Cadent à latere tuo mille,& decẽ milia à dextris tuis. Ex ſimili-
tudine eorũ qui in pugnis viriliter agentes, vtraq; ex parte plurimos ꝓſternunt,tam ad ſiniſtram q̃
ad dexterã,ſumpta videtur iſta eloquutio. Propter quod, etiã talis fit diſtinctio, vt à latere ſiniſtro
cadẽtibus mille,à dextero dicãtur cadere decẽ milia:quoniã multo plures ſolẽt pugnatores ex par-
te dextera,q̃ ex ſiniſtra proſternere,eo ꝙ ictus gladii & vis brachii magis feratur ad dexterã,& vali
dius illic operetur. Iuxta hãc verò expoſitionẽ, eſt manifeſtum,fieri de curſu proſtratorũ aduerſa-
riorum hoc loco ſermonem. Alii verò ſic malunt intelligere. Aliis qui in domino nõ habent fidu-
ciam hinc inde pereuntibus,potiſsimũ quatuor prędictis ſpeciebus nocẽdi, ita vt à ſiniſtris tuis in-
terfecti cadãt,mille,& à dextris tuis decẽ milia:tu nihilominus in Deo firmatus,ſpei tuę fiducia tu-
tus & illæſus permanebis,& ab omni huiuſmodi periculo ſecurus : ſolúſq; vel mille milibus pereun
tibus,nihil perſentiens nocumenti,ad te vnum nullũ malum appropinquabit, vt noceat. Et hæc ex-
poſitio nõ minus cõmoda eſt,quàm præcedens. Quidã, duo iſta latera myſtice, exponũt,per dexte

L

ram intelligentes prosperitatẽ, per sinistram verò aduersitatẽ, dicentes, signanter dictum esse, ꝙ à E
sinistra cadentibus mille, à dextris cadant decem milia: quoniã multo plures rebus prosperis, q̃ ad-
uersis corruunt & perduntur. In tẽporali namq; prosperitate, omnia velut inuitant ad malũ, mun-
dus ad se allicit in otio prosperè agentẽ, diabolus facilius persuadet quæ vult, & caro ipsa quæ con-
cupiscit, leuiter impetrat. In aduersis verò casibus, ipsa aduersitas velut constringit hominẽ, & auo
cat animũ dolentẽ ab omni ordinata voluptate. Quæ quidẽ expositio nõ omnino male loco præ
senti quadraret, si quod dicitur à latere tuo & dextris tuis, intelligeretur de sinistra & dextera Dei.
Nã ita in Deo vtcunq; intelligere possumus diuersitatẽ dispensationis, qua quibusdã prospera, aliis
Matt. 25. aduersa in præsenti vita dispensat, quemadmodũ & illam vltimæ retributionis inæqualitatem, per
dexterã & sinistram, ipsemet dominus in Euãgelio significauit, cũ dixit, oues à dextris, hœdos à si-
nistris, in illo discretionis die collandos. Verum quia in omnibus his versibus sermo dirigitur non
ad Deũ, sed ad ipsum in Deo confidentẽ, ob hoc non satis cõueniens videtur illa expositio: quoniã
nusquam legimus, per dexterã hominis significari ipsius statum prosperũ aut per ipsius sinistrã, sta
tum aduersitatis. Aduertẽdũ etiam est, ꝙ in Græco nominatiui habentur singulares, vbi non habe
mus plurales. Nã pro mille ponitur χιλιὰς, quod sonat acsi dicamus, millenarius, pro decem milibus
autẽ ponitur μυριὰς, quod significat numerũ decem milium. Propter quod, in secunda parte versus
illud, Ad te aũt nõ appropinquabit, potest exponi, ablato supposito ex parte priori. Ad te nec chi- F
liàs nec myrias appropinquabit, id est, neq; numerus mille hostiũ, neq; numerus decem miliũ, ad te
poterit appropinquare, hoc est, quanticunque fuerint numero, æque nihil efficient: secundũ quam
intelligentiã verti potuisset, Ad te autẽ non appropinquabũt, videlicet nec mille, nec decem milia.
In Elucidatione nos exposuimus, Ad te nõ appropinquabit vllus ex eis, videlicet ex tãto numero
nec vnus. Secundũ verò aliam expositionẽ suprapositam, quę dicit cadẽtibus ex omni parte iis qui
in Deo nõ sperant, ipsum fidelẽ permansurum illęsum, ita debebit intelligi, Ad te nõ appropinqua
bit vllum malũ, videlicet neq; timor nocturnus, neq; sagitta in die volans, neq; negotiũ in tenebris
perambulans, neq; incursus, aut dæmoniũ meridianum. ¶ Versu. 9. Quoniam tu es domine spes
mea, altissimum posuisti refugium tuum. Prima ista pars versus videtur cũ toto cõtextu versuũ præ
cedentiũ atq; sequentium male cohærere, quoniã tam in præcedentibus, q̃ in sequẽtib⁹ verba sunt
Prophetæ, alloquentis sperãtẽ in domino. Hæc autẽ vox ex ipsius in domino sperantis, sic tamen
vt statim cõtinuetur sermo Prophetæ, ad ipsum in domino sperantem. Oportet ergo hoc accipere
quasi breuiter ex affectu ipsius sperantis in domino interiectũ: vt tam magna audiens sibi polliceri,
quasi exultans in spe sua, illo adhuc loquente sermonẽ aliquantulum interrumpat, dicens, Quoniã
tu es domine spes mea. Quasi dicat domino, Quicquid mihi boni pollicetur spirit⁹, totum mihi ex
recta erga te fiducia, ꝓcedit. In Elucidatione verò, ob claritatem continuationis huius partis prio- G
ris. Quoniã tu es domine spes mea, sententiã tanquam ex ore Prophetę alloquentis in domino spe-
rantẽ explicauimus sub persona secunda, cũ textus habeat primã. Mox verò Propheta ipse, siue in
Propheta Propheticus spiritus, sermonẽ prosequitur, dicens, Altissimũ posuisti refugium tuum. In
quo notandum, ꝙ altissimũ generis est masculini, vt sit sensus, Dominum Deum omnipotẽtẽ, qui
est altissimus, tu posuisti tuum refugiũ. Id enim manifeste ex Græco apparet, vbi articulus additur
generis masculini τὸν ὕψιστον, hoc est, ipsum altissimũ, genere masculino. Vnde quod quidã exponunt
sermonẽ ad Deum dirigentes, hoc modo, Tu Deus posuisti tuũ refugiũ altissimum: ac deinde, Ad
te Deum nõ accedet malum, & tuo tabernaculo nõ appropinquabit flagellũ: tametsi possit tolera-
ri, & habeat veritatẽ, non videtur tamen hæc esse vera præsentis loci intelligẽtia: tum (vt diximus)
ꝙ Græca obstet lectio, tum ꝙ sequentia manifestũ est non ad Deum, sed fidelẽ esse referẽda, cũ di
citur, Quoniam angelis suis mandauit de te, vt custodiant te. &c. ¶ Versu. 11. Quoniam angelis suis
Matt. 25. mandadauit de te, Hunc versum vnà cum sequente, ex Euangeliis cognouimus, tentatorem diabo-
lum Christo obiecisse, ad persuadendum illi de templi pinaculo præcipitium. Sed peruersè ille hãc
scripturam citauit, & scripturæ se prauum interpretem atq; applicatorem ostendit, pluribus de cau
sis. Primum quidẽ, ratione prauæ intentionis: quoniam ad malum, scripturæ vsum quærebat, vide H
licet vt ad vanã gloriam (iuxta sanctorũ Theologorum sententiã) Christum hominẽ alliceret, aut
etiã Dei faceret tẽtatorẽ. Secũdo, quia nõ secundum spiritualem sensum, vt debuit, scripturam ac-
cõmodauit: cum debeat hæc scriptura non secũdum verborũ superficiẽ intelligi de custodia, & ge
statione manuũ corporali, sed potius de secura angelorũ protectione atq; custodia, qua angeli ele-
ctis superintẽdunt ex mandato Dei. Manifestissimũ enim est, nõ debere corporaliter ista intelligi,
vel ex eo ꝙ nullę sunt angelis corporeæ manus. Quidam etiã hinc diabolum, id est, calumniatorẽ
malum nõ male calũniantur, id est, iuste arguunt, ꝙ ea adduxerit quæ pro sua parte facere videban-
tur, eo tacito quod aduersum se faceret. Vnde quod sequitur. Super aspidẽ & basiliscum ambulabis
&c. (quod de diaboli ꝓstratione & cõculcatione intelligitur) subticuit: quemadmodũ hęretici hac
in parte suum patrẽ, mendacii omnis parentem, mendaces filii insequentes, scripturas citare sunt so-
liti: desumentes ex eis particulas aliquas, quę secundum aliquam apparentiam pro illorum errorib⁹
facere videntur, dissimulãtes & nolentes attendere quæ antecedunt, & quæ cõsequũtur, ne eliciãt
rectam sententiã, & veritatem inueniant. Est enim his propriũ, truncatè scripturas adducere: & ve
ritatem, si quando citent, proponunt dimidiã. Insuper & hoc reprehendunt in citatione diaboli ꝙ
ea quæ generaliter de quolibet fideli in Deo sperante scripta sunt, vt peculiariter De filio Dei scri-
pta adduxerit. Sic enim ait, Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptũ est enim, Quoniã angelis suis
mandauit de te. &c. Cum enim præmittit, Si filius Dei es, mitte te deorsum ac deinde ad hoc ꝓpo-

A fitum subiungit, Scriptum est, &c. indicat ista de filio Dei singulariter dicta, quæ scripta sunt vniuersaliter de quolibet in Deo bonam habente fiduciam. In omnibus autem his modis, inuenimus etiam hodie plurimos sacris scripturis turpiter in suam pernitiem & confusionẽ æternam abutentes, quemadmodum & ille ex sua peruersa scripturæ citatione nihil præter cõfusionẽ reportauit. ¶ Versu. 15. Super aspidẽ & basiliscum ambulabis. Possent hoc loco multa de ꝓprietatibus aspidis, basilisci, leonis, & draconis adduci, & dæmonibus variis modis suũ venenũ fundentibus, aut ferocem maliciã exercentibus applicari. Nos tamen simpliciter putamus (vt in Elucidatione indicauimus) his quatuor nominibus totam dæmonum cohortẽ, cum omnibus suis artibus, omnibúsq; viribus intelligi: ꝙ nihil aduersæ potestatis nocere valeat electo, in domino habenti fiduciã. Cui con- Lucę.10.
sonat quod in Euangelio Saluator discipulis loquitur, dicens, Ecce dedi vobis potestatem caleandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebunt.

XCI. PSALMI ARGVMENTVM.

Exhortatio est Psalmus iste fidelium ad laudem Dei, bonum dicens esse laudare dominum per diem ac noctem, pro misericordia & veritate ipsius, in canticis & instrumentis musicis, ex consideratione mirabilium & imperuestigabilium operũ eius, in quibus homines fideles quæ Dei sunt sapientes norũt oble-
B *ctari, insipientes autem & peruersi ea non attẽdunt: quorum damnatio versu septimo, octauo, & nono describitur, ac deinceps iustorum per Deum exaltatio, viror atque fœcunditas commemorantur.*

NONAGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altißime.*

2 *Ad annunciandum mane misericordiam*
C *tuam, & veritatem tuam per noctem.*

3 *In decachordo psalterio, cum cantico, in cithara.*

4 *Quia delectasti me domine in factura tua:*
D *& in operibus manuũ tuarum exaltabo.*

5 *Quàm magnificata sunt opera tua domine: ✱ nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.*

Bonum est, ô altissime Deus, nos humiles tuos seruulos cõfessione laudis tuã celsitudinẽ cõcelebrare, & tuo ma-
gno nomini, quod est ab ortu solis vsq; ad occasũ ma- Mala.1.
gnũ & laudabile, iugiter laudis decãtare carmina. Cum Psal.112.
enim tu vnus & solus sis verè bon⁹, imò bonitas vniuersa, & cum à te vt omnis boni fõtali principio cũcta nobis bona pro- Iacobi.1.
cedant (quoniã omne datum optimum, & omne donum perfectũ à te luminũ patre est descendens desuper) optimũ dignissimúmq; & æ- Psal.118.
quissimũ est, vt quantumcunq; valuerimus, dignis te celebremus lau- Psal.32.
dibus. 2. Bonum est ita te laudare, ita tibi confiteri, vt annunciemus Sapien.1.
mane primo diluculo misericordiã tuam, qua plena est omnis terra, Eccle.18.
qua misereris omniũ, quæq; super omnẽ carnẽ expanditur: & etiam Psa.144.
per noctẽ, fidem atq; veritatẽ tuam, qua fidelis es & verax in omnib⁹ Titum.1.
verbis tuis, per quã nec mentiri potes nec fallere, vt ita tuã misericordiam & veritatem summa diligẽtia & alacritate primo mane vigiles decantemus: insuper & mediis noctibus cõsurgamus, aut vigiles excubemus, ad celebrandũ te condignis laudibus. Dign⁹ enim es, in cuius laudibus vniuersum diei noctisq; tẽpus expẽdamus. Vt etiã specialiter certis horis ac statutis temporibus misericordiã & veritatem tuam laudemus, cuiusmodi sunt tempus matutinũ & tẽpus vespertinum, dum vel à somno alacres resurgimus, vel ad quietẽ corp⁹ cõponimus. 3. Laus autẽ ista & cõfessio quo sit plenior, bonũ fuerit etiam instrumẽta adhibere musica, per quæ canamus cãtica domini, videlicet per psalteriũ tensis decẽ chordis cõpositũ, cum apto ad personãdum in illo cãtico, & per suauiter sonantẽ citharã, ad melodiã domini aptissimã. 4. Omnino autem bonũ est & iustũ sic nos tibi canere, quoniã tu domine lætificasti me, & gaudio refecisti spiritũ meũ in facturis, figmẽtis, siue creaturis tuis: & magno me gaudio perfundis in cõsideratione mirabiliũ operũ tuorũ, quæ operatur manus tuę, quę tu operaris in potẽtia, sapientia, & bonitate tua. Summã enim mihi adfert voluptatẽ, tuarũ creaturarũ attẽta cõsideratio: & quãto ꝓfundius pressiúsq; contẽplor, tanto maiori gaudio reficitur intra me spiritus meus, in singulis tuę infinitę perfectionis agnoscẽs vestigiũ etiã in creatutula omniũ minima & vilissima cõsiderãdo immẽsam potentiã, sapientiã, & bonitatẽ tuã. 5. O q̃ magna facta sunt opera tua, potẽtissime, sapientissime, & perfectissime De⁹, in quãta perfectione & nobilitate à te cõdita sunt, q̃ magna potentia & sapiẽtia abs te fabricata. Nõ est enim vlla creatura, in qua non tu & potentiæ, & sapientiæ, & bonitatis tuæ infinitatem demonstraueris: ✱ cogitationes tuæ & tua cõsilia nimis ꝓfunda sunt & imperuestigabilia, omnẽ humani ingenii excedũt facultatẽ, ita vt tuũ sensum, aut tuos cõceptus, cogitatus siue cõsilia nemo hominũ possit cognoscere siue comprehẽdere: nemo est qui ad ea possit pertigere, quãtũuis benè ingeniosus, quãtũuis in apprehendendo celer, & in diiudicando extiterit a-
cerrimus. Sunt enim iudicia tua incõprehensibilia, & inuestigabiles Rom.11.

6 *Vir insipiens non cognoscet: & stultus non intelliget hæc.* 1.Cor.2.

7 *Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem.*

8 *Vt intereant in sæculum sæculi:*

✻ tu autem altißimus inæternum domine.

9 *Quoniam ecce inimici tui, domine, quoniam ecce inimici tui peribūt:* Roma.6

✻ & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

10 *Exaltabitur sicut vnicornis cornu meum:*

✻ & senectus mea in misericordia vberi.

11 *Et despexit oculus meus inimicos meos:*

✻ & ab insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.

Psal.90. 12 *Iustus vt palma florebit:*

✻ sicut cedrus libani multiplicabitur.

viæ tuæ: neq; cognouit aliquis sensum tuum, aut tibi fuit cōsiliarius, B
vt ea posit cognoscere. 6. Homo carnalis aut animalis, qui non per-
cipit quę Dei sunt, neq; in cōsideratione tuorum mirabiliū se exerci-
tat, sed vel in desideriis carnis suæ perficiendis, vel adinuentionibus
ingenii sui secundum humanā sapientiam siue prudentiam occupat
animum: huiusmodi, inquam, verè insipiēs nō intelligit pulchritudi
nem & magnitudinē istam operum domini: & stult⁹ huiusmodi nō
cognoscet ea quę dixim⁹, vt sciat io operib⁹ domini delectari, & pro
eis laudē Deo persoluere. Nō enim oonit oblectari nisi in desideriis
animæ suæ, vel io cogitationib⁹ cordis sui: & est ab eo aliena omnis ī
Deo voluptas, quæ tamen sola casta & munda est, sanctū huiusmodi
& castum gaudium ille omnino non nouit. 7. Impii homines Deum
nō habentes ante oculos, neq; respicientes in opera ei⁹, cum ipsi per
cogitationes cordis sui cœperit exurgere, & velut enasci de terra ad
aliquam altitudinē, siue in diuitiis, siue in honoribus, siue in delitiis,
vel aliis huiusmodi temporalibus rebus: cum ita, inquā, de terra ena-
ti fuerint, quasi gramen de terra, quod continuo augmento acquirit F
pulchritudinē viroris, donec ad staturā perfectam attingat, cum ipsi
operarii iniquitatis quasi florētes mūdo se ostētauerint, & quasi ma
gnum aliquid facti iam apparuerint, cœperintq; eminere in tempora
li prosperitate, cui peoitus intēderunt oculis cordis, relicta cōsidera-
tiooe mirabiliū Dei. 8. Accipiant ipsi exitū huius suæ gloriæ in sumo-
ma miseria, finietur flos iste & exaltatio in maxima ignominia, volu-
ptas modica in pœna infinita, parua atq; horaria delectatio & gloria
in immensa perpetuáq; afflictione & ignominia. Morte nanq; & dā
natione æterna punięntur in sæculū, qui in hoc mūdo Deo neglecto va
nitatib⁹ totos se dederint: ✻ tu verò domine Deus, istis io perditione
abeūtibus, permanes altißimus, super omnes gloriosus, idē qui eras
ab initio io omnia sæcula, neq; (vt illi) vnquam viuere desinēs. 9. Ita
enim habet decretū æternæ iustitię tuę, vt peccatores inimici tui qui
te cōtempserunt, tuo cultui donec viuerent noluerūt intendere, qui
de acceptis beneficiis ingrati cōtra tuā voluntatē, in sola terrena defi- G
xos habuerunt mentis oculos, oegligētes & præuaricātes æquißima
præcepta tua; vt isti, inquā, inimici stipendiū peccati accipiāt mortē,
vt in perditionē mittātur æternā: ✻ & dispergētur, dißipabūtur, atq;
ad nihilū redigent omnes illi operarii iniquitatis, qui æquißimis tuis
præceptis fuerunt inobediētes. 10. Et exaltabitur vehementer pote-
stas ac fortitudo & gloria mea, omniūq; qui in te habuerunt fiduciā,
qui tuis semper vacarunt laudib⁹, ad modū cornu monocerotis siue
vnicornis, cuius est prę cęteris animalibus cornu admodum eleuatū
✻ & licet multis fuerim in vita ista fatigatus laborib⁹, finietur tamen
senectus mea tādē in copiosa misericordia: finē bonū ego accipiā ex
dooo Dei in cōsideratione abūdanti gratiæ quæ meā senectā cōsola-
bitur, & faciet quasi iuuenescētē ac validā. Et cū videbor ego secūdū
corpus seoio deficere, nequaquā vt illi ad perditionē ibo, sed copio-
siorē tūc sentiā & pinguiorē Dei misericordiā: quæ tāto mihi erit a-
bundātior & pinguior, quanto ad illā subsequuturā retributionis fœ
licitatē accedam vicinius. 11. Veniet quoq; tēpus, quando ego despi H
ciā, & pro nihilo æstimabo omnes inimicos meos, quādo mihi vltra
nocere nihil poterunt, quando etiā oculis meis illorū punitionē vi-
debo: ✻ & de maligne agentibus contra me aduersariis, qui aduersum
me persequutiones suscitāt, audient aures meæ iustā vltionis senten
tiā. Oculis meis cōsiderabo, & videbo retributionē peccatorū, & au-
ribus meis audiā sententiā proferri in aduersarios meos. 12. Iusti ve-
rò opera domini cōsiderantes, & diuino cultui intendentes, nō pdē
tur cū impiis, sed virebūt virore perpetuo, & flores pducēt hoesta
tis, bonarū virtutum operationes, à virēdo atq; florēdo oeq; hyeme
neq; æstate cessantes, neq; in prosperis neq; in aduersis omittētes be
nefacere, quēadmodū palma ī suo semper viroris flore persistit: ✻ oo-
que solū ipsi in semetipsis virebūt, verumetiā in fœcunditate multa
(partim verbo salutaris doctrinę, partim luce bonę cōuersatiōis, par
tim feruore asiduę orationis) plurimos ad iustitiā conuertent, suiq;
similes faciēt, operāte in eis & per eos gratia Dei, ad proximorū cō-
uersionē, quemadmodū cedri qui in libano sunt, magna fœcūditate
vehemēter multiplicātur. ✻ Insuper multiplicant, id est, proficiūt vi-

A

13 *Plantati in domo do mini, in atriis domus Dei nostri florebunt.*

14 *Adhuc multiplica buntur in senecta vberi: * & bene patientes erunt, vt annuncient.*

B 15 *Quoniam rectus do minus noster, & non est iniquitas in eo.*

ribus,& augmentũ sumunt atq; corroborant in bono,quẽadmodũ cedri in libano quotidianis ꝓficiunt incremẽtis vsq; ad naturã per- maximã.13 Iusti isti plãtati in domo domini,insiti Christo,in Eccle- sia sancta (quę est dom⁹ Dei)in atriis & mãsionib⁹ dom⁹ Dei nostri florebunt,ibi Christo veræ viti vt palmites insiti,flores & fructũ da bunt in tẽpore suo:quoniã qui in hac vite mãserit,in hoc solo plãta- tus pstiterit,fructũ multũ afferet:quẽadmodũ ecõtrario fructũ nul- lum potest facere qui in illo nõ manserit.14. Adhuc multiplicabunt & fructificabũt pingui senectute,etiã in vltima ętate,deficiẽte corpo re,multiplicabunt in operibus bonis, & augmẽtũ sumẽt ꝓfectus ex copiosa vnctione misericordię Dei,senectutẽ eorũ velut perungẽte sua gratia: * & bene patiẽtes erunt,bona multa & magna patientur, multis & magnis à Deo bonis afficiẽtur: vt cũ tantis fuerit affecti ab eo beneficiis, susceptã gratiam nõ dissimulent neq; sileãt, sed palàm annuncient & cõfiteantur.15. Annunciẽt,inquam,& confiteantur, ꝙ rectus,æquus,iust⁹,& verax sit dominus Deus noster,& nõ est in eo vlla iniquitas aut infidelitas, qui suis seruis ipsum ex corde confi- tentibus omnium bonorum tribuit abundantiam,impiis autem cõ- temptoribus iustam infert condemnationis sempiternæ vindictam. 1.Tim.3. Ioan.15. Psalm.1. Ioan.15.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCI.

VErsu.2. Ad annunciandum mane misericordiã tuam, & veritatem tuam per noctem. Pos- sunt ista distincte exponi, vt mane laudanda dicatur potissimũ Dei misericordia,per noctẽ autem veritas:intelligẽdo per mane,tẽpus prosperitatis:per noctem,temp⁹ aduersitatis. In prosperitate enim spirituali,& in alacritate animi cõstituti, Dei benignam misericordiã collauda- mus:in aduersitate aũt & tristitia aut tribulatione spirituali positi, veritatẽ & fidem Dei canimus, eam inuocãtes vt adueniat ad liberandũ. eámq; laudantes,ꝙ nunquam nos destituerit, vt neq; nũc deserat.Nos in Elucidatione,absq; huiusmodi distinctione tempus vtrunq;, id est,diem & noctẽ, applicauimus & misericordiæ & veritati: vt intelligatur & mane & per noctẽ annuncianda miseri- cordia, itémq; & mane & per noctem annuncianda veritas.Sub altero enim alterũ intelligim⁹.Si- mile quid diximus in Psalmũ.35.super.ver.5.Domine in cælo misericordia tua,& vsq; ad nubes ve Psal.35.
C ritas tua.¶ Versu.6. Vir insipiens non cognoscet,& stultus non intelliget hæc. Duæ istæ partes se- cundum faciliorem intelligentiã ita sumuntur,vt eandem habeant sententiam.Si tamen Hebræam respiciamus lectionẽ, ex vi vocabuli aliquid diuersitatis inuenimus inter eum qui priori loco dici- tur insipiens,& posteriori stultus.Vox enim baar priore loco posita,significat stupidũ vel bestialẽ: posita autẽ loco posteriore chesil, significat praue stultum,vel animi prauitate desipientẽ. Ex quo talem possumus sumere distinctionẽ,vt priore loco significentur homines prorsus carnales & om nino sensui dediti,qui potius à cõcupiscentia deuicti vel ignorantia obtenebrati peccant,q̃ ex men tis peruersitate:quales illi fuerãt de quibus scribit Apostolus,Scitis,quoniam cum gentes essetis,ad 1.Cor.12 simulachra muta prout ducebamini euntes:quales fuerant,inquam,sed esse iam desierãt.Posterio- re verò loco vt illi significentur,qui nõ ex ignorantia neq; ex mera infirmitate,sed ex animi peruer sitate negligunt quæ sunt Dei: cuiusmodi erant scribæ illi & Pharisæi,qui agnitã veritatem peruer- sa mente impugnabant, quos proinde obiurgationibus sæuerissimis pius medicus Saluator noster toties redarguit,vt stultos reduceret ad sapientiã.Hoc ergo modo duas hominũ species indicat hic versus,qui Dei opera nõ considerant.De hac autẽ damnatione impiorũ qui opera domini nõ stu- dent intelligere,alio Psalmo ita dicit propheta.Quoniã non intellexerunt opera domini,& in ope Psal.27. ra manuum eius destrues illos,& nõ ædificabis eos.¶ Versu.7.Cum exorti fuerint peccatores quasi
D fœnum,& apparuerint omnes qui operantur iniquitatem.Ex Hebræo aliquanto clarius sic legitur, Cum germinauerint impii quasi fœnum vel herba, & floruerint omnes qui operantur iniquitatẽ. Vnde patet,illud apparere,quod habet nostra lectio,accipiendum pro caput efferre siue eleuari vel exaltari,quod est florere in hoc mundo.Quantũ autem ad continuationẽ huius versus cum sequẽ tibus,videtur difficultas: quoniã non apparet vlla cõnexio, nisi aliquid vsquam in supplementum adiiciatur. Sciendum aũt est, eandem hanc dificultatẽ & in Hebræo & in Græco occurrere. Nus- quam enim apparet bona cõnexio absq; supplemento. Hieronymus vt habeat connexionẽ,omittit particulã cum,sic legens,Germinauerunt impii quasi fœnum,& floruerũt omnes qui operãtur ini quitatẽ, vt conterantur vsq; in sempiternum. Atq; hic quidem cõmoda sententia est,sed particula cum omittitur,quę tamen manifeste in Hebræa lectione ponitur. Felix in sua versione vt sentẽtiã integram acquirat,ita vertit,Dũ germinabunt siue florescẽt impii sicut fœnũ, & florescent omnes operantes iniquitatẽ,destruentur vsq; in æternum.Sed hic iam alteram omittit particulam,videli- cet,vt,quę etiã in Hebræo ponitur,hoc modo: Vt intereant vel conterãtur.Duos ergo modos assi gnabimus,quibus absq; omissione vllius particulæ accipi poterit bona connexio. Prior est,ante il- lud vt intereant,subaudiendo,futurũ est,ad hunc sensum: Cũ exorti fuerint peccatores sicut fœnũ & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem,tum futurum est, vt intereant in sæculũ sæculi: vt significetur,quãta calamitas modicam fœlicitatem quantocyus sit subsequutura. Quam connexio- nem aperte monstrat Chald,Parap.quæ sic legit,Quando germinabunt impii sicut herba,& flore-

bunt omnes operarii falsitatis, futurum est q; destruat eos Deus vsq; in æternum. Alius modus est, E
coniungendo illud quod sequitur, Tu autem altissimus in æternum domine, cum præcedētibus, ad
hunc modum, Cum exorti fuerint peccatores, &c. vt intereant in sæculū sæculi, tu qui es altissimus
omnium, nequaquā tum peribis cum illis: sed in æternum permanebis illis pereuntibus. Quæ cōne-
xio satis esset commoda, si nō obstaret coniunctio, autem, quæ connexionē istam nō satis recte fer
re videtur. Ea autē dissimulata, aut secundū Emphasim intellecta, nihil erit in connexione incōmo
di. Aliqui cum præcedentibus quærūt connexionē, hoc modo, Vir insipiens nō cognoscet, & stul-
tus nō intelliget: quid? hoc videlicet, q; cum exorti fuerint peccatores, &c. futurum sit vt intereant
in sæculum sæculi, vt sit sensus, Homines stolidi, carnales, & animales nō hoc intelligunt, q; modi-
cam fœlicitatem istam horariam tanta sequetur æterna calamitas. ¶ Versu. 9. Et dispergentur om-
nes qui operātur iniquitatem. Dispergentur, potest exponi, disperdentur, ad nihilum redigentur: id
est, in perditionē æternam abiicientur, quomodo videlicet perire solent quæ dispersa sunt. Atq; ita
nos in Elucidatione interpretati sumus. Potest etiā accipi pro separabuntur, vt sit sensus. Abiicien-
tur aut separabūtur à conspectu suo, vel à consortio beatorū. Vnde Chald Parap. sic habet, Separa
buntur à cōgregatione iustorum omnes qui operantur iniquitatē. Hieronymus autē legit, dissipa-
buntur, quod priori sententiæ magis fauet. ¶ Versu. 10. Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meum
Monoceros siue vnicornis præ omnibus animalibus altum habet cornu, & in sublime protensum. F
Propter quod, cōmode per ipsius cornu exprimitur magna exaltatio. In secūda autē parte, Et sene
ctus mea in misericordia vberi, pro misericordia in Hebræo est oleū. Vnde Hierony. vertit, In oleo
vberi: Et Felix, oleo viridi. Chald. Paraph. habet oleū recens oliuæ frondosæ. Quod oleū accipi po-
test lætitia spiritualis, qua mens ex Dei gratia vngitur, aut ipsamet gratia Dei, per quā homo vngi-
Psal. 44. tur, de quo alibi, Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. Nostra autē lectio quæ pro oleo habet mise
ricordiam, ad eandem sententiā facile reducitur. Potest etiā per hanc senectutē intelligi senect⁹ spi-
Psal. 70. ritualis, id est, quidā in bono tepor & refrigescentia, de quali senectute diximus in Psal. 70. in per-
tractione versus illi⁹, Ne proiicias me in tempore senectutis meæ, cum defecerit virtus mea ne de-
relinquas me, Talis enim senectus siquādo homini aduenerit, ex ꝓpriæ infirmitatis defectibilitate,
expellitur vetustas illa per vberem Dei gratiā atq; misericordiā, per quam renouatur vt aquilæ no-
stra iuuentus, restituimúrq; ad alacritatem & fortitudinem debitam. ¶ Versu. 11. Et despexit oculus
Psal. 52. meus inimicos meos. Sic & alibi dicit, Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimi
Psal. 111. cos meos despexit oculus meus. Atq; iterum, Non commouebitur iust⁹, donec despiciat inimicos
suos. Illos enim despicimus, quos vltra non metuimus, neq; magnifacimus. Editio autem Romana
habet, respexit, quomodo etiā in Hebræo legitur. Atq; ita est sensus, Respiciet oculus meus inimi- G
cos meos, subaudiendo in punitione debita, videlicet cū voluptate cōtemplando eorū iustam dā-
nationem. Quod illi cōsonat subsequenti particulæ, Et ab insurgentibus in me malignātibus audiet
auris mea, id est, de iis qui cōsurgunt aduersum me (vt vertit Hieronymus) vel super eos audiet au-
ris mea sententiā diuinæ vltionis. In quam sententiā manifeste interpretatur Paraphrasis Chalda.
sic habens, Vidit oculus meus interitum molestantiū me, qui insurgunt cōtra me vt malignentur,
audient aures meæ vocem confractionū eorum, id est, vocem perditionis eorū, vtpote qua ipsi cō
fringentur, atq; redigentur ad nihilum. Quidam ad perfectius exprimendum sententiam, supplent
grata, desiderata, vel optata, hoc modo, Videbit grata, vel optata oculus meus de inimicis meis, &
de insurgētibus in me malignātibus grata vel optata audiet auris mea. ¶ Versu. 12. Iustus vt palma
florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur. Palmæ cōparatur iustus, vel propter perpetuum viro-
Psalm. 1. rem, quem neq; hyeme neque æstate perdit, iuxta illud primi Psalmi, Et folium eius nō defluet. Vel
propter fructus suauitatē. Est enim fructus palmæ suauissimus. Forsitan etiā ob illam nobilē condi
tionem, quam dicunt palmā habere, nempe q; oneribus impositis nō cedat neq; demittatur in ter-
ram, sed magis contranititur: quomodo vir iustus tentationū pondere nequaquam deprimitur, sed
Rom. 8. magis victor euadet: quemadmodū nobis quędam palma pateno voce clamat, dicens, In his omni-
2. Cor. 4. bus superamur, ꝓpter eum qui dilexit nos. Et alio in loco, In omnib⁹, inquit, tribulationē patimur, H
sed nō angustiamur: aperimur, sed nō destituimur: persequutionē patimur, sed non derelinquimur
humiliamur, sed nō cōfundimur, deiicimur sed nō perimus. In secunda autem parte, multiplicatio
illa cedri potest vel ad multitudinem & pluralitatem referri, quomodo multiplicari dicitur homo
multa prole, & arbor dicitur multiplicari, cum ab ea multæ arbores enascuntur. Vel multiplicatio
ista intelligitur de augmento, robore & perfectione quātitatis, vt sit multiplicabitur dictū, pro ma
gnificabitur vel corroborabitur, aut perficietur. Vnde quidā vertunt ex Hebræo, Sicut cedrus liba-
ni magnificabitur, vel crescet, aut pollebit viribus, id est, roboris sumet augmentū. Manifestum est
autē, iustos vtroq; modo in Dei gratia fœliciter multiplicari, Robore enim multiplicantur, quan-
Matt. 5. do de virtute in virtutē quotidianis gressibus pergunt. Numero verò, dum sic lumē suum lucere fa
2. Cor. 4. ciunt corā proximis, vt glorificent patrem in cælis, dum per Euangeliū Christo gignunt animas ꝓ-
ximorum, dum sanctis precibus sedulo Deum pro omniū salute deprecantur, peccatores velut par
Galat. 4. turientes, & iterum parturientes, donec formetur in eis Christus. Nam his tribus modis multipli-
cantur cedri nostræ, de quibus loquimur. ¶ Versu. 13. Plantati in domo domini, in atriis domus
Dei nostri florebunt. Per domum domini & atria Dei, in Elucidatione idem intelligimus vide-
1. Tim. 3. licet sanctam Ecclesiam, quæ (secundum Apostolum) est domus Dei. In sancta enim Ecclesia
plantati iusti, florent & fructificant in ea. Altiori tamen contemplatione possent hæc duo distin-
gui, ita vt prius de Ecclesia militante, posterius de triumphāte intelligeretur, ad hunc sensum, Iusti

A qui nunc plantati fuerint, radicésq; acceperint bene firmatas in hac militãte ecclesia, hi florebũt in illis amplißimis atriis domini, ibi apparebunt florẽtes & pulchri, ibi magnificati erunt & sublimes in gloria superna. Modo enim illorũ flos latet, modo videtur aridi, & iudicantur quasi steriles. Illic autem apparebit flos & decor eorum. Prior tamẽ expositio videtur simplicior, vt per domũ & atria idẽ intelligamus. Non enim est hoc scripturis infrequẽs ita eandem rem diuersis appellare nominibus: imò est hæc non minima sanctorũ eloquiorũ festiuitas, eadem subinde repetere, vel sub diuersis vocabulis, vel etiam sub iisdem. Veluti illud quod in eodem Psalmo antecedit, Quoniã ecce inimici tui, domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, quãtam habet gratiam, quod ita voculas easdem replicando dicitur? ¶ Versu. 14. Adhuc multiplicabũtur in senecta vberi, & bene patiẽtes erũt, vt annuncient. Quod versu duodecimo, de hoc verbo multiplicari diximus, idem hic quoq; dicendum, posse videlicet ipsum accipi vt dicat multiplicationem secundũ numerũ, vel secundũ virtutẽ & vigorem. Vtroq; enim modo, etiam in sua senectute, iusti multiplicantur, dum neq; à benefaciẽdo vnquam cessant, neq; ab aliorum (quantum in ipsis est) ad virtutem institutione desistũt. Quãquam enim grandior ętas corpus infirmum reddat, vt ad opera difficilia fiat homo impos, manet tamen vigor mentis, & accedit per ætatem authoritas, vt tum monendo, tum cõsulendo, abũde pos-
B sint etiam in decrepita ætate proximis proficere. Hieronymus verò, pro multiplicabuntur, vertit, fructificabunt. & Felix, germinabunt: quorum vtrũq;, vtriq; prædictarum expositionum facile potest aptari. In senecta autẽ vberi, intelligi debet in senecta pingui, id est, copiosa Dei gratia & misericordia quasi peruncta. Nam quòd quidam per vberem senectutem, intelligãt magnam senectutẽ, vel etiam æternitatem (quę copiosa senecta non male posset appellari, sicut Psalmo præcedẽti dicta est longitudo dierũ) Grecæ lectioni nõ respõdet, quæ habet ἐν γήρει πίονι: hoc est, in senectute pingui. In vberi ergo senectute intelligi debet in senectute pingui, quomodo superius in misericordia vberi, dictũ est, pro pingui misericordia. In eo autẽ quod sequitur, Et bene patientes erunt, notãda est nouitas illius dictionis bene patiẽtes, ne (iuxta quorundã expositionẽ) existimetur significare bonã patientiã, vt sit sensus, Bonam habebunt patientiam. Græci enim εὐπαθοῦντας dicunt eos qui afficiuntur beneficio. Vt enim in alios beneficia cõferentes appropriato vocabulo εὐεργετοῦντας, id est, bene facientes: ita eos qui ab aliis accipiunt beneficia εὐπαθοῦντας, id est, bene patientes appellat. Benepatiẽtes ergo hõc loco idem valet, quod affecti beneficiis. Vnde in Hebręo huius loco dicitur, Frondẽtes siue frõdosi, aut virides aut viuidi erunt. Cæterum, quod secundum distinctionẽ nostræ lectionis in eodem versu continue sequitur, vt annuncient: melius in versus sequentis caput separaretur: hoc modo, Vt annuncient, quoniam, &c. quam distinctionem habet lectio Hebræa, & nos in Elucida-
C tione indicauimus, ad caput vltimi versus verbum præcedens replicando.

XCII. PSALMI ARGVMENTVM.

PRophetat Psalmus iste de gloria regni Christi, quod accepit passione consummata rediens ad patrem vnde exierat: deq; edificatione sanctæ ecclesiæ, quæ post Christi ascensionem per apostolorum prædicationem ædificata est, nihil obstantibus grauissimis persequutionibus & insanis tumultibus, quos cõtra Psal. 92.
Apostolicam prædicationem excitauit mare mundi huius efferuescens, id est, potentes & sapientes sæculi, cũ sibi adhærentibus populis, contra veritatem pessima iracundia exardescentibus: quos Deus in altis admirabilis, testimoniis efficacißimis cõuicit, vt in omni sua virtute & sapientia neque contradicere, neque resistere potuerint: fitque ex firmitate verborum & signorum quæ pro veritate monstrata sunt, Ecclesia in sempiternum in sua sanctificatione permansura, vsque in consummationem sæculi, & vltra.

XCII PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dominus regnauit:*

D *✱ decorem indutus est:*

✱ indutus est dominus fortitudinem:

✱ & præcinxit se.

2 *Etenim firmauit orbẽ terræ, qui non commouebitur.*

CHristus Domin9 morte deuicta, cui se sua volũtate subiecerat, iam regnum habet, & imperiũ tenet in 1.Cor.15.
dextera patris, omnia habẽs subiecta sub pedib9 suis Matt.20.
omni accepta potestate in cælo & in terra: ✱ depo- Psal. 8.
sitóq; habitu serui, in quo ab hominibus visus, & cũ Psal. 29.
hominibus cõuersatus fuerat, iam gloria & honore circumamict9 est: saccóq; humanę mortalitatis cõscisso, stola gloriosæ resurrectionis & perpetuæ immortalitatis est vestit9: ✱ abiit iã ab eo procul omnis infirmitas, induítq; pro infirmitate fortitudinẽ: fortẽ nunc Deũ sese mõstrans in cælis, qui olim se hominẽ infirmũ exhibuerat in terris: quẽadmodũ vir pugnator sese accingit gladio, vt aduersus hostẽ dimicet: ita Christ9 rex, dux, & saluator populi sui, acci- Psal. 44.
ctus est gladio sup fœmur suũ, ita se aptauit ad salutẽ populi sui, ad eiiciendũ è mundo suũ aduersariũ, principẽ tenebrarũ, & electorũ numerũ de eius tyrannide per virtutẽ Euangelicæ prędicationis liberandũ. 2. Ipse enim est, qui orbẽ terræ stabiliuit atq; firmauit, qui Ecclesiã suam sanctã in firmitate fidei super petrã firmißimã fundauit, vt nõ poßit cõmoueri in sæculũ sæculi, aduersus quam nec portę in- Matt.16.
feri poßint præualere. Ipse post resurrectionẽ & gloriosam ascẽsionẽ, missis in omnẽ terrã Apostolis, ædificauit fundauítq; in fidei fir-

3 Parata sedes tua ex-tunc:

Psal.109.
Marc.16.
Actu.10.
Psalm.2.

✳ *à saeculo tu es.*

4 Eleuauerunt flumi-na, domine, eleuauerũt flumina vocem suam.

Esaię 58.
Psalm.18

5 Eleuauerunt flumina fluctus suos:

✳ *à vocibus aquarum multarum.*

Lucæ.1.

6 Mirabiles elationes maris:

1.Ioan.1.

✳ *mirabilis in altis dominus.*

7 Testimonia tua cre-dibilia facta sunt ni-mis:

✳ *domum tuam decet sanctitudo domine in longitudinem dierum.*

mitate Ecclesiam sanctã, velut nouum orbem terrarum, quæ vsq; in E
consummationẽ sęculi nunquã deficiet: quemadmodũ in initio crea
tionis rerum materialem orbẽ terrarũ fecit, qui perstabit in sæcula.
3. Ex eo autem tempore, quãdo tu ò rex præclare, regnum accepisti,
morte deuicta, quando decorem, gloriã & fortitudinem induisti, hu
militate, ignobilitate, & infirmitate deposita, paratũ est tibi soliũ glo
riæ, thronus regius & iudiciarius tibi secundũ humanitatis formã in
cælum redeunti cum victoria ad patris dexterã es constitutus, vt tã-
quã patri coæqualis sederes in ipsius dextera: extũc dixit tibi Deus pa-
ter tuus, sede à dextris meis: extũc fecit te cõsidere ad dexteram suã,
iudicem te constituens viuorum atq; mortuorum, dans tibi gẽtes in
hæreditatem, & in possessionem terminos terræ: ✳ neq; mirum si ad
tantã sis prouectus dignitatem, quoniã quidẽ patri tuo es secundũ di
uinam naturã coæternus, ab initio & ante sęcula cum ipso permanẽs,
ante omnẽ creaturam. 4. Cum autem propositum tuum de princi-
pis tenebrarum expulsione velles perficere, atq; ad salutẽ p te opera- F
tã tuos electos aduocare, misisti tu domine per vniuersum orbẽ ter-
rarũ sanctos Apostolos tuos prædicatores veritatis: quos sic impleui
sti aquis salutaris sapientiæ, & scientia Euangelicæ doctrinæ, quẽad-
modum flumina aquis sunt salutaribus plena: quæ quidẽ flumina in
altum leuauerunt vocẽ suam, exaltauerunt quasi tuba vocem prædi-
cationis suæ, ita vt in omnẽ terrã exiret sonus prędicationis eorũ, &
in fines orbis terræ perueniret sonus vocis eorum. 5. Eleuauerũt di-
co, hæc tua flumina alte resonãtes doctrinas suas, quasi gurgites quos
dã & fluctus mundãres, quibus totũ orbem implerent, & velut cõcu
terent orbem ad conuersionem fidei: ✳ ita eleuauerunt vocẽ & flu-
ctus suos, præ vocibus aquarum multarũ, supra & contra voces mul
torum populorum contra clamantium & repugnãtium priorũ illo-
rum fluminum prædicationi. Vicit enim illa potens vox fluminũ, ita
vt non potuerit resistere cõtradictio multorum infideliũ populorũ.
Tale enim os & talis sapiẽtia illis data fuit, tam efficax fuit vox soni-
tus eorũ, vt non potuerint resistere neq; cõtradicere, multo verò mi G
nus præualere omnes eorũ aduersarii. 6. Interim enim dum hæc tua
flumina, flumina vtiq; paradisi & gratiæ, eleuarent vocem suam, mũ
dus totus in maligno positus, hoc mare magnũ, spaciosum, & plenũ
insanis tumultibus, mirabiliter cõmotũ est, mirabiliter efferbuit, séq;
in altum nimis extulit: principes, potẽtes, & sapiẽtes sæculi huius cũ
sibi adhærẽtibus, grauissimos persequutionũ tumultus suscitauerũt
fidelibus prędicatoribus veritatis: & mirabiliter se aduersus tua mitia
flumina extulit hoc mare superbum & semper inquietũ: ✳ sed est in
excelso cælorũ habitaculo mirabilis dominus, qui maris illius quatũ-
uis mirabiles elationes sua potest virtute mitigare compescere, atque
etiã in totũ sedare, pro suo beneplacito: qui in hoc se mirabiliter o-
stendit mirabilẽ, quòd illis talibus maris elationibus possit pro sua volũ
tate imperare. 7. Testimonia ipsa quibus fluminum tuorum vocem,
Apostolicam prædicationẽ cõfirmasti, signa & prodigia admirabilia
in virtute spiritus tui per sanctos tuos prædicatores exhibita, in cõ-
firmationem Euãgelicę doctrinæ, per quæ tu illis cooperabaris prę- H
dicantibus, eorúmq; sermonẽ confirmabas, facta sunt admodũ per-
suasibilia, valde ad persuadendum efficacia, vt quamuis etiam inuitũ
(modo ratione vtentẽ, & non e obstinata non insaniẽtem) possint
inducere, imò cogere quodã modo & cõpellere ad credendũ verita
ti mundo annunciatæ: ita vt per ea etiã barbaræ nationes plurimæ ad
fidem sint persuasæ siue inductæ, plærique etiam potentia & sapiẽtia
in mari sæculi huius admodum pollentes: ✳ Et quoniam tu domine
pro tua sancta Ecclesia ędificãda, tam mirabilia operari dignatus es,
domum tuam istam, quam tibi per Apostolicæ prædicationis mini-
sterium ædificasti, decet sanctitas atq; munditia, tam interior quàm exte
rior, vsq; in cõsummationem sæculi: & imperpetuum decens est, vt
domus illa, quam sic tibi tam mirabiliter ædificasti & cõparasti, non
polluatur in æternũ, neq; deficiat vnquã in ea sanctificatio fidei tuæ:
sed iustum est, eam sic à te fundatã, in cõsummationem vsque sæcu-
li semper in veritate persistere, & nullam vnquam malitiam pror-
sus illi dominari, donec secundum plenitudinem gloriæ tuæ eam ple
nissime inhabites in æternum, Amen.

A

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCII.

VErsu 1. Dominus regnauit, decorē indutus est. Regnauit, nū debet exponi, rex fuit, quasi significetur regni trāsitus: sed regnū accepit, vt significetur iam illum accepisse sibi regnum & imperium: quomodo ipse de se ad patrem redeunte, post resurrectionē, aiebat, Data est mi-
hi omnis potestas in cælo & in terra. Quod autem dicitur, Induit decorem, induit fortitudinem, Matt.28.
vel significat ornatum quo se Christus ornauit decore & fortitudine: vel assumptionē qua assum-
psit ea: vel plenitudinē designat. Ita enim abundātiam & plenitudinem, sacræ literæ solent nō rarò Psal. 108.
per induitionem significare. Velut cum in alio Psalmo dicitur, Induātur quasi diploide confusio- Psal. 34.
ne sua. Et iterum, Induantur cōfusione & reuerentia, qui quærūt mala mihi. Item, Et induet maledi Psal.108.
ctionem quasi vestimentum. Sic & in bonam partem Psalmo. 131. Sacerdotes tui induātur iustitiā. Psal.131.
Sacerdotes eius induam salutari. Et in actis Apostolicis, Donec induamini virtute ex alto: & in aliis Psalm. 1.
plus mille locis. Præcinctio verò illa, cuius meminit finis versus, intelligitur præparatio ad prælium cōtra principem tenebrarum, Christi aduersarium, in salutem electorum. Atq; hæc est ista præcinctio, ad quam in alio Psalmo Propheta dulce sponso canēs epithalamium, eundē adhortatur, dicēs,
Accingere gladio tuo super fœmur tuū, potētissime: Specie tua & pulchritudine tua, intende, pro- Psal. 44.
B spere procede, & regna. Propter veritatem & māsuetudinem & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, &c. Quod illic (inquā) in spiritus desiderio postulatur, vt veniat id iam hoc Psalmo, quasi peractum decantatur. Cōparatur ergo Christus, iam in patris dextera sedens, duci siue regi pugnatori, ad pugnam se pro liberatione sui populi apparantis. Posset tamen ista præcinctio considerari secundum consuetudinem eorum qui operari aliquid volunt, qui se præcingendo componunt, vt expediri possint esse ad laborem, nec patantur impedimentum. Præcinctos enim esse oportet eos qui magni operis quippiā volunt agere. Atque ita per Christi hanc præcinctionem intelligeretur ipsius velut præparatio ad ædificationū Ecclesiæ, & nbui orbis terrarum constitutionem. ¶ Versu 2. Etenim firmauit orbem terræ. Nos in Elucidatione orbē terrarū spiritualem exposuimus Ecclesiam sanctam, velut nouum mundum & nouum orbē: quæ non commouebitur; fundata supra firmam petram, quemadmodum ipse in Euangelio Saluator Petro ait, Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. De orbe autem terrarum materiali, quomodo firmatus sit, vt nō cōmoueatur, vt non pereat, stabilisq; præstat, est manifestum. Notandum tamen est, cum de orbe terrarum vniuersali exponitur Psalmus, præcinctionem istam, de qua fit in præcedenti versu sermo cōuenientius tum intelligi de præparatione ad opus: Cum enim ab æterno Deus decore suo & fortitudine fuis-
C set indutus, voluit tamen in tempore ad opus se præcingere, vt orbem terrarū in sua stabilitate perpetuo mansurum conderet. Atque ita quod sequitur, Parata est sedes tua Deus extunc, intelligi debet, quòd à principio creationis rerū steterit regnum eius, & quòd thronus regni eius paratus fuerit ab initio: id est, quod ab initio omnium creaturarum rex & dominus fuerit. Nos tamē omnia ad Christi glorificati regnum & thronum retulimus. ¶ Versu. 4. Eleuauerunt flumina domine; &c. Mira est sermonis festiuitas & magnificentia in trina ista replicatione, cum dicitur primum, Eleuauerunt flumina domine: deinde subditur, Eleuauerunt flumina vocem suam: atq; iterum, Eleuauerūt flumina fluctus suos. Est enim quasi gradatio quædam verborum, dum in posteriori semper plus dicitur, quàm in priori, quemadmodum Psalmo. 28. Afferte domino filii Dei, afferte domino filios a-
rietum, afferte domino gloriā & honorem. Et alibi, Afferte domino patriæ gentium, afferte domi- Psal.28.
no gloriam & honorem, afferte domino gloriam nomini eius. Quod autē per flumina intelligim⁹ Ibidem.
sanctos Apostolos, id nos rectè fecisse arbitramur: quoniam sicut flumina à fonte accipiūt in sui aluei capacitate abundantiam aquarum, perpetuò è fonte currentium: ita & hi in capacitate credulorum cordium suorum aquas vitales ad abundantiam capiētes, implebantur ex plenitudine sui fon-
tis, id est, Christi domini, apud quem (vt in alio Psalmo dicitur) est fons vitæ, quiq; (iuxta Hieremiā) Psal. 35.
vena est aquarum viuentium. Neq; verò mirū videri debet, si ipsos prædicatores fidei nos flumina Hiere.17
D appellauerimus: quandoquidem Dominus non eos tantum flumina appellauit qui in ipsum credūt sed flumina etiam dixit de eis effluere: iuxta quod apud Ioānem in templo clamat publica voce, di-
cens, Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Non solum er- Ioan.7.
go flumina dicit credentes, sed fluminum velut quosdam fontes, quatenus ex eorum vētre effluūt
flumina: qua etiam consideratione, fontes appellari diximus fideles Apostolos, Psalmo. 67. cum di- Psal. 67.
citur, In Ecclesiis benedicite Deo domino de fontibus Israel. ¶ Versu. 5. Eleuauerunt flumina fluct⁹ suos. Quidam hæc flumina intelligunt opposita & contraria prioribus. Illa enim flumina Dei & agni erant flumina paradisi & vitæ. Hæc verò intelligunt flumina Satanæ, flumina mortis & inferni. Quæ flumina tum intellige sæcularem potentiam & sapientiam, quæ se cōtra Apostolos erexerūt. Secundum quam sententiam, notanda est diligenter sermonis huius proprietas. Dicuntur enim flumina ista posteriora eleuasse fluctus suos, cum illa priora dicantur eleuasse vocem suam: vt significetur, aduersus vocem Apostolicam homines mundi huius eleuasse non vocē, sed fluctus suos. Videlicet, quoniam illi efficacia verbi pollebāt, isti persequutionis insania sæuiebant, neq; vocem voci opponebant. Non enim poterant voce. id est, rationabili respōsione cōtradicere, nō poterāt (quo-
modo de beato Stephano in Actis Apostolicis scribitur) resistere sapientiæ & spiritui qui loqueba- Actu. 6.
tur. Promissum enim Saluatoris nostri irritum non cecidit, quo suis electis testificat⁹ est, dicēs, Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarii vestri. Quia ergo ori os
non potuerūt sæcularia flumina opponere, quia nō vocem voce repellere, ad fluctuum impetū & Lucæ.21.

gurgitũ ſæuas cõcuſsiones cõfugerunt, vt quibus ratione contradicere non poterãt, eos violentia E
perſequutionũ deſtruerent, Vbi etiam hoc notãdum, quòd flumina priora vocẽ dicuntur eleuare
ſingulari numero, nõ plurali: quoniã videlicet quaſi ex vno ore loquebãtur omnes, idipſum docen
1.Cor.11. res & prædicãtes, iuxta quod ab vno magiſtro Chriſto & doctore eodẽ ſpiritu ſancto acceperãt; qui
nõ eſt magiſter neq; Deus diſſenſionis, ſed pacis. Flumina autẽ poſteriora fluctus eleuauerunt, quo-
niã multas & frequẽtes perſequutiones excitauerũt aduerſus populũ fideliũ. Quod autẽ ſequitur,
A vocibus aquarum multarũ, ſecundum prædictã expoſitionẽ ita intellige: Sæculi potẽtes & ſapiẽ-
tes ſuperbe excitauerunt perſequutiones graues, contra Apoſtolicã doctrinam, à vocibus aquarum
multarũ, id eſt, ab inſanis clamoribus & contradictionibus multorũ populorum veritati recuſantiũ
acquieſcere, & ſuorum principũ atq; ſapientũ infidelitati adhærentium. Sæculi enim potẽtes & ſa-
piẽtes, tantũ ex fiducia in multitudine populorũ ſibi adhærentiũ & ſubiectorũ, auſi ſunt obſiſtere
fluminibus Dei, ſuam aquam ſalutarẽ effundentibus, nõ autẽ ex vllo interno bonæ cõſcientiæ teſti-
monio, aut vlla rationabili perſuaſione ad hoc inducti. Verũ iuxta expoſitionẽ noſtrã, quã in Elu-
cidatione aſsignauimus, à vocibus, idẽ valet quod, pro vocibus, vel ſuper voces, id eſt, pluſquam vo-
ces aquarũ multarum. Altior enim fuit vox prædicationis Euangelicæ omnibus vocibus aquarum
multarũ, id eſt, populorum obmurmurantium. Vicit enim veritas: & nihil obſtãtibus incredulorum F
turmis, numero plurimis, fœliciter triũphauit, vt vſq; hodie non defecerit eius regnum in Eccleſia,
quemadmodum neq; deficiet vſq; in conſummationẽ ſæculi. ¶ Verſu. 6. Mirabiles elationes maris,
mirabilis in altis dominus. Nota pulcherrimã partium harum adinuicem correſpondentiã. Nõ ne-
go (inquit) elationes maris fuiſſe mirabiles, tales profecto, vt ſecundum hominẽ ſpes non videretur
poſſe eas ſupprimi. Verum hoc aduerti & ſciri debet, eſſe in cælis admirabilẽ dominum, qui iſtas ela
tiones maris, quantumuis mirabiles, & ſi millecuplo magis mirabiles, ſolo poteſt verbo cõpeſcere.
Quod etiam de elationibus maris corporei veritatem habet. Mirabilẽ enim ſe Deus oſtendit quòd
mirabilibus huius maris elationibus, cum plena poteſtate & authoritate imperat, iuxta quod in a-
Pſal.88. lio Pſalmo dicitur, Tu dominaris poteſtati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas.

XCIII. PSALMI ARGVMENTVM.

ADuerſus impios bonorum oppreſſores Pſalmus iſte dirigitur, poſtulans ſimul & prædicens Dei aduerſum illos iuſta venire iudicia, quorum impietatem pluribus verſibus deſcribit, in oppreſsione maxime illorũ qui humana carent defenſione: ac deinde eorum inſipientiam, putantium Deum ſua latere facinora: qua de re illos arguit & cõuincit, impoſsibile eſſe oſtendens, vt Deus oculorum & aurium fictor, largiẽs omnibus videre & audire, ipſe non cognoſcat quæ agunt homines, dicens, etiam cogitationes hominum ſingulas Deo eſſe cognitas, & omnem illarum vanitatem non latere Deum. Quorũ impietate confutata, verſu duodecimo beatũ pronunciat, quem Deus in ſua lege erudit, illiq; bene futurum dicit in nouiſsimo, quando peccatoribus fodietur fouea, & iuſtitia exercebit vltionis iudicium. Verſu autem. 16. ſpiritu feruens aduerſus malitiæ deſtructionẽ optat ſibi ad id perficiendum auxilium: ſed abſq; Deo nihil fieri poſſe ipſe in ſe expertus, confitetur dicens, quòd niſi per Deum fuiſſet adiutus, in inferno iam haberet manſionem & diuinæ aſſcribit miſericordiæ, quòd non fuerit in infernum collapſus, à qua etiam conſolationem abundantem iuxta afflictionis proportionẽ, ſe confitetur ſemper percepiſſe vt nõ deficeret. Qua de re, verſu vigeſimo, acri obiurgatione in illos ſubitaneo ſpiritus motu inuehitur, qui præcepta Dei vt grauia & obſeruatu impoſsibilia calumniantes, ſic loquuntur, & ſic agunt, acſi non aliter quàm male poſſent viuere: contra quorum prauitatem & fraudem, ipſe ſe in domino tutum cõfidit habere refugium, illis ſuo tempore iuſta condemnatione pro ſua impietate puniendis. G

XCIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Deus vltionũ dominus, Deus vltionum libere egit.* (Pſal. 50. Matt. 22.)

DEus potentiſsimus, cuius eſt vltionem facere aduerſus omnem impietatem & iniuſtitiam, ad quem ſpectat vltio & retributio vindictæ, vt iudicem verũ & primum, cui ſoli peccant homines, ipſe Deus ſcelerum vltor, libere & confidenter egit, ſempérq; agit confidenter & libere, in cunctis vltionibus quas ſecundum ſuam iuſtitiam peragit. Non enim reſpicit cuiuſquã perſonam, neq; metuit vultum potentis, neque defert vllius dignitati aut gloriæ, neque concedit prudentiæ aut ſcientiæ: ſed libere abſque omni perſonarum reſpectu vltionem in omnes exercet impios, ſiue magnos, ſiue puſillos. H

2 *Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem ſuperbis.*

2. Tu itaque ſcelerum vltor, qui ſemper libere agis in impiorum punitione, tu qui terram iudicas, qui iudex es hominum, ad quem ſpectat cũctarum humanarũ actionum diſcuſſio atq; remuneratio, oſtende nunc gloriam potentiæ tuæ: & ſuperbis impiis iſtis qui nunc in mũdo dominantur, & opprimunt bonos, redde viciſsitudinẽ, debita ſceleribus præmia.

3 *Vſquequo peccatores domine, vſquequo peccatores gloriabuntur?*

3. Quàmdiu enim tu iudex cõfidentiſsime atq; liberrime, patieris homines impios, qui te nõ agnoſcunt, neque tibi ſeruiunt: quàmdiu (inquã) patieris iſtos impune euadere, atque etiam gloriari in ſua malitia, degentes in multa ſecuritate & voluptate, abſq; timore iudiciorũ tuorũ, eo quòd ſe videant

A *4 Effabuntur & loquentur iniquitatẽ, loquẽtur omnes qui operantur iniuſtitiam?*

5 Populum tuum domine humiliauerũt, & hæreditatem tuam vexauerunt.

6 Viduam & aduenã interfecerunt, & pupil- B *los occiderunt.*

7 Et dixerunt, non videbit dominus:

✱ nec intelliget Deus Iacob.

8 Intelligite inſipientes C *in populo:*

✱ & ſtulti aliquando ſapite.

9 Qui plantauit aurẽ, non audiet?

✱ aut qui finxit oculũ non conſiderat?

D

10 Qui corripit gentes non arguet?

✱ qui docet hominem ſcientiam?

11 Dominus ſcit co-

ita lõganimiter à te tolerari, & omnino nihil ſuſtinere mali. 4. Quã-
diu patieris impune, vt effutiãt, & eloquantur quæ ſunt iniqua & no
xia, & contra te blaſphemias, & contra proximos, dolos atq; iniuſti-
tiam: vt talia proponant in cordibus, & loquantur in ore, atque etiã
opere exerceant operarii iniquitatis: quãdiu diſsimulabis, & feres im-
piorum iſtam malitiã impunitã? Exurge quantocyus, & oſtende vl-
tionem tuã, vt bonis tuo iudicio ereptis de tentatione, impii illi iuſtã
accipiant operũ ſuorum mercedem. 5. Ecce enim Domine afflixerũt
populum tuum, humiles & pauperes tuos ſeruos humiliauerunt, po-
pulum humilem & ſimplicẽ, quem tu velut tuã peculiarem hęredi-
tatẽ habes & reputas, ipſi tuo timore popoſito erudeliter oppreſſe-
runt, & multis modis per ſuam potentiam atq; aſtutiam vexauerũt.
6. Homines pauperes & derelictos deſtitutóſq; humano auxilio, cu-
iuſmodi ſunt viduæ, orphani, pupilli, & aduenę, & huiuſmodi, nõ ha
bẽtes inter homines auxiliũ vel conſilium, in hos crudelius ſuã mali
tiam exercuerunt impii, non ſolũ bonis illos ſpoliantes, verumetiam
vitam eis auferẽtes ſine cauſa: vel propter bonorum acquirendã poſ
ſeſsionẽ, mortis falſas cauſas cõminiſcendo, vel bonorũ iniuſta abla
tione & graui oppreſsione eorũ vitam in dolore ad mortem deducẽ
do, præ nimia animi amaritudine. 7. Iſta autẽ omnia ſic libere agunt Iob. 21.
pro ſua mala voluntate, quoniã perſuaſum habent, Deum non atten
dere ad res humanas, dicẽtes, eum perãbulare circa cardines cęli, neq;
noſtra cõſiderare, vt pro operibus reddat aliquãdo cõdigna pręmia:
dicúntq; in cordibus ſuis, nõ videbit dominus quæ nos agimus: ✱ &
non intelliget Deus Iſrael, Deus cæli nõ attẽdet, non cõſiderabit ea Pſal. 13.
quæ nos hîc in terris agimus, ſic vt ea aliquando adducat in iudiciũ.
Atq; ita hac perſuaſiõe faciũt, vt nõ ſit timor Dei ante oculos eorũ: Pſal. 110.
propter quod, abſq; omni retinaculo ferũtur in omne malũ præcipi Eccle. 1.
tes, abiecto timore tuo, per quẽ declinat omnis à malo, quiq; ſapiẽtię
eſt initiũ, & ſine quo nemo poteſt iuſtificari. 8. Vos verò, ò inſipiẽtes
in populis, qui nõ ſapitis quæ Dei ſunt, ſed terrena ſolũ, ponite iſtã
veſtrã inſipientiam, quæ vos excæcat, & rationis veſtræ lumẽ quòd
vobis à Deo inditũ eſt, conuertite ad conſiderandũ & intelligendũ
id quod verum eſt: ✱ & ò ſtulti, ac ſtolidi homines, qui vobis huiuſ-
modi tam ſtolide perſuadetis, quæ nullã habẽt veriſimilitudinẽ, quę
etiam ratio naturalis mõſtrat eſſe falſa & vana, tandẽ aliquando ſape
re curate, & attente cõſiderate quod verũ eſt, vt non in veſtra inſi-
pientia atq; ſtultitia pereatis. 9. Vos ipſi quæ dico iudicate, veſtram
ipſorũ rationẽ conſtituo iudicẽ. An fieri poteſt, vt ille qui aures fin-
xit, dedítq; hominibus, à quo omnes homines auditum habẽt, & au
diendi ad hoc aptũ organũ, qui dat omnibus vt audiant, hic ipſe non
poſsit audire ſiue pcipere oĩa quæ vos ſuperba & impia loquimini?
✱ & qui mirabili artificio hominis oculos finxit, taliſq; virtute forma-
uit, vt poſsit p eos videre, & quæ foris ſunt, obiecta aprehẽdere, ipſe
non poterit videre, non poterit cõſiderare, atq; percipere ea quæ vos
pro veſtra mala voluntate uſſe in terris agitis? An hoc perſuadere vo
bis ipſis poteſtis? poteſt hoc veſtro inſidere animo? patitur lumẽ natu
rale quod vobis ineſt, vt ita ſentiatis, Deũ qui dat hominib9 vt audiãt
& videãt, non audire neq; videre, & nõ percipere quæ dicuntur & a-
guntur à vobis? Eſt hoc profecto omni rationi cõtrariũ, neq; quic-
quam habet apparentiæ talis exiſtimatio. 10. Deniq; ipſe qui corri-
pit & caſtigat populos, qui vltionem facit de peccatis gentium, exiſti
matis hunc nõ argutūrum ſuo tẽpore & punitūrũ veſtra ſcelera? pu-
tatis illum latere veſtra dicta, aut facta, vt exiſtimare poſsitis, nõ vos
ab eo pro illis eſſe corrigẽdos? ✱ ipſe qui docet hominẽ ſciẽtiã, à quo
eſt omnis ſciẽtia & omnis veritas, qui cũcta manifeſtat hominib9, &
cognoſcere facit ea quidẽ quæ ad corpus per naturale lumẽ quod ſi-
gnauit in nobis: ea verò quæ ad animæ ſalutẽ per internã ſpiritus ſui
inſtructionẽ, atq; etiam per dictamen naturalis luminis: ſcilicet iſte à
quo ſic eſt omnis veritatis cognitio, ſola veſtra nõ videbit opera? ſci-
licet hunc veſtra dicta factáq; ſola latebunt? Quam mirandũ eſt, vos
iſta tam irrationabilia, tam nõ cohærentia, tam diſſona rationi, tã ni-
hil apparẽtiæ probabilitatisve habentia poſſe inducere in animum,
ſicq; agere & viuere, quaſi hæc vera eſſe credatis. 11. Vt autem planam
vobis enunciem veritatẽ, & veſtra confundatur inſipiens iſta perſua-

gitationes hominũ: quoniam vanæ sunt.

12 Beatus homo quem tu erudieris domine:

✳ & de lege sua docueris eum.

13 Vt mitiges ei à diebus malis, donec fodiatur peccatori fouea.

Matt. 25.

14 Quia non repellet dominus plebem suam: & hæreditatem suam

Esaię. 40 *non derelinquet.*

Ephes. 2. *15 Quoadusq; iustitia*

Rom. 2. *conuertatur in iudiciũ:*

✳ & qui iuxta illam, omnes qui recto sunt corde.

16 Quis consurget mihi aduersus malignantes? ✳ aut quis stabit mecũ aduersus operantes iniquitatem?

17 Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitaßet in inferno anima mea.

sio, hoc scitote, dominum Deum nõ solũ dicta audire & facta cõspi- B
cere, verumetiam latẽtes in occulto cordis cogitationes & proposita
omnium hominũ: & hoc cognoscit, ꝙ hominũ cogitationes vanæ
sint ac futiles, ꝙ homines terrena sapiẽtes (quãtum ex semetipsis) va
na & inutilia cogitant, & omnem vanitatem cogitationum nostra-
rũ ipse cõspicit: propter quod, nõ solũ à dictis & ab operib⁹ malis, ve
rumetiã à malis, vanisq; cogitationibus solicitissime districtissiméq;
abstinere nos conuenit. 12. Et quoniã homo, quãtum ex semetipso,
mẽdax ac vanus est, vt de terra natus, & de nihilo factus: ita plerũque
de terra & de vanitate, siue de nihilo cogitãs, idcirco illum ego iudi-
co fœlicem quẽ tu domine erudieris, quẽ tu interna tua vnctione in-
struxeris, vt sciat cogitare quæ bona sunt & salutaria, eáq; loqui & a-
gere: ✳ & quẽ tu instruxeris in lege tua, cui tu intelligentiam dederis
præceptorũ atq; mandatorũ tuorũ eorũ, secundũ quę tu nos vitã in-
stituere p̃cepisti, vt illa intimo cordis affectu pcipiat, ita vt illi sapiat
doctrina æquissimæ legis tuæ, & in ea oblectet ac meditetur iugiter. F
13. Huic enim, quẽ tu sic erudieris & instruxeris, tu mitigabis à dieb⁹
malis, huic facies bene esse in tẽpore angustię, in diebus in quib⁹ ma-
le erit omnibus impiis, quibus per sententiã districti iudicii fodietur
& aperietur fouea inferni, dum iubebũtur discedere in ignẽ æternũ:
quando his (inquã) impiis ita male erit, quãdo cum eis ita terribiliter
agetur, vt cũ sordidis hircis: tu mitigabis iusto, tu illi molliter & be-
ne esse facies, cũ illo benigne ages, vt cũ tua ouicula, nimirũ locatur⁹
illum ad dexteram tuam, atq; proloquuturus super illum æternæ bea
titudinis vocem suauissimam. Et cum impiis fodietur in inferno fo
uea, quãdo in inferno sepeliẽtur reprobi, iusto in supernis cęlorũ mã
sionib⁹ gloriosa sedes exaltabitur, in qua cũ suo domino fœliciter re
gnabit & triumphabit imperpetuum. 14. Non enim à se abiiciet do-
minus populum suum, & illos quos ipse vt suam hęreditatẽ possidet
quos ipse vt suas oues agnoscit, in suam possessionẽ cõputat, nõ eos
derelinquet imperpetuũ, sed custodiet ab omni malo, & faciet saluos
in regnum suum cæleste: nõ eos abiiciet vt reprobos in sepulchra in- G
ferni, sed colliget eos in sinum suum, & cõsidere faciet eos secũ in cę
lestibus. 15. Futurũ est enim, vt iustitia Dei, quæ ad tẽpus dissimulat,
differtq; vindictã, velut expectans peccatorem ad misericordiam, &
velut inuitans ad pœnitentiam, tandem aliquando reueletur, & con-
uertatur ad vltionis iudicium: futurũ est, vt iustitia exequutionẽ ac-
cipiat, atq; in opus procedat, ad reddendũ vnicuiq; secundum opera
debitam mercedem, ad faciendam in impios vindictam de omnib⁹
quæ sunt operati malis: ✳ & qui tunc inuenientur iuxta illã, qui tunc
adiuncti erũt iustitiæ Dei, omnes illi & soli erũt, qui nũc recto sunt
corde: qui corã iustitia Dei stabunt atq; cõsistẽt absq; repulsa, erũt iu-
sti, fideles, & recti corde. Nã impii qui prauo sunt corde, tunc nequa-
quã inueniẽtur iuxta illã Dei iustitiã, non poterunt in conspectu iu-
stitiæ illius iudiciũ exercentis consistere, sed repulsam quãtocyus pa-
tientur, & lõgè proiicientur ab ea in profundum inferni, in ignẽ æter
num, elongari à Dei cõspectu in ęternũ. Tolletur enim impius, vt nõ
videat gloriam Dei: ✳ Erunt etiam omnes recti corde iuxta illũ Dei H
iustitiam iudicantẽ, quando sancti omnes quasi assessores astabũt, vel
assidebũnt, vel assentientur iustitiæ iudicanti, approbabũntq; iudicii
sententiã. 16. Cum verò tanta sit hominum impiorum in hoc sæculo
prauitas, vbi potero ego reperire aliquem, qui pro me velit ac possit
exurgere contra maligne agẽtes, & malum quærentes innoxiis? ✳ aut
vbi inueniam, qui pro me ex mea parte velit ac possit stare cõtra ope
rarios iniquitatis, ad illos expugnãdum & prohibendum, ne sua per-
uersa implere possint cõsilia? O vtinã tale possem alicubi reperire ad-
iutoriũ, quo omnia impiorũ machinamẽta (quod vehementissime
desidero) possem dissoluere atq; dissipare, eorũq; pessimis conatibus
obsistere. 17. Sed nõ inuenio in hominibus potentiã huiusmodi, quę
mihi id possit præstare, neq; hominis hoc est opus, tã abundantẽ mũ
di malitiã effugere vel destruere, nisi quẽ tua domine misericordia ad
iuuerit. Vnde de meipso hoc expertus loquor, ꝙ nisi tu domine mi-
sericorditer adiuuisses me, periculũ mihi fuisset maximũ, ne iã mor-
te absorptus inhabitarẽ lacũ inferni, iam malitia nimia deuictus suc-
cubuissem tẽtationi, nõ potuissem inuenire malorũ exitum: atq; id-

A

18 *Si dicebam, motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me.*

19 *Secundum multitudinem dolorum meorũ in corde meo, cõsolationes tuæ lætificauerunt*
B *animam meam.*

20 *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?*

C

21 *Captabunt in animã iusti: ✻ & sanguinem innocentem condemnabunt.*

22 *Et factus est mihi dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium spei meæ.*

23 *Et reddet illis iniquitatem ipsorum, &*
D *in malitia eorum disperdet eos, disperdet illos Dominus Deus noster.*

circo ꝙ nunc saluus adhuc in vita cõsisto, nõ meis nudis viribus, sed
tuę potissimũ gratiæ debeo. 18. Si existimabã ego in corde meo, mo-
tus est pes meus, si mihi videbar venisse in lapsus periculũ, quotiescũ
que in tale discrimẽ me contingeret incidisse, vt mihi viderer nõ diu
posse cõsistere, iámq; in tẽtationẽ induci incipere, tu domine quãto- 1.Cor.10
cyus præsentẽ te mihi exhibebas in auxilio tuæ gratię, per misericor
diam tuã opportunũ mihi mittebas adiutoriũ, non panẽs tentari me
supra vires, faciẽnsq; cũ tentatione prouentũ, vt possem sustinere &
inuenire exitũ, misericorditérq; me liberasti ab omni lapsus pericu-
lo, vel lapsum quãtocyus erigẽdo, vel labi incipiẽtẽ à casu præseruan
do. 19. Neq; solum à casu me custodiuit misericordia tua, sed abũdã
ter insuper adimpleuit cõsolationibus. Secundum enim multitudinẽ
dolorum & afflictionũ, quib⁹ affligebatur cor meũ, ex proportionis 2.Cor.1,
æqualitate, tuæ suauissimæ cõsolationes ex altera parte lætificanerũt
animã meam: ita facis semper cũ tentatione prouẽtũ, vt quẽadmodũ
abundãt passiones & afflictiones, ita & abũdet per te cõsolatio mea
ne sub põdere tribulationũ deficiã, victúsq; succumbã, si nõ tuis sua-
uissimis cõsolationibus iuxta mensurã tribulationũ sufficienter exi-
stã confortatus. 20. Et cum ego ipse tantam sim expertus in memet-
ipso Diuinæ miserationis dulcedinẽ, etiam in afflictionib⁹ maximis
nũquã me deserẽtem: quare vos ô peruersi, falsas excusationes quæ-
ritis, dicentes, præcepta Dei nimiũ grauia esse, & obseruatu difficili-
ma, nõ posse vos peccata derelinquere, & Deo seruire? Nũquid vo-
bis qui sic fingitis laborẽ, difficultatẽ, & velut impossibilitatẽ quãdã
in æquissimis præceptis Dei, nũquid vobis (inquã) adhæret sedes ini
quitatis, vt nõ possitis iniqtatẽ deserere? an vlla vobis est adglutina-
ta peccãdi maléq; viuẽdi necessitas? vt nõ possitis ex iniquitatis sede
in qua nũc quiescitis exurgere, eámq; surgendo relinquere? Si hęc di
citis, mentimini, & blasphematis dulcedinẽ miserationis Dei, quę (vt
ego certissima didici experientia) parata semper est vobis auxiliũ fer
re, vt à malitia vestra, in qua turpiter sedetis & requiescitis, valeatis re
surgere, si vos tãtum vobisipsis nõ defueritis. Neq; verũ est quod fin
gitis, in eius præceptis esse laborem, difficultatẽ, & velut impossibili- 1.Ioã.15.
tatem. Mãdata enim eius grauia nõ sunt, éstq; iugũ eius suaue, & o- Matth.11.
nus leue, & amanti nihil est difficile. 21. Impii isti persequutionẽ ex-
citabunt, & quasi venationem instituent aduersus animas iustorum,
cupientes eos in laqueum & perditionẽ inducere: ✻ & homines in-
nocẽtes ipsi, si poterũt, ad mortẽ deducẽt absq; tuo timore, occasio
nes quærent, vt innocentes possint de vita tollere. 22. Verum aduer-
sus omnem impiorum malitiam, contra omnem impietatẽ, dolos &
machinamẽta prauorum, factus est mihi dominus Deus in refugiũ,
tanquam arx munita, ad quam semper ego confugiã, & in qua ab o-
mnibus malorum periculis tutus abscondar: & Deus meus factus est
mihi in auxilium fiduciæ meæ, in adiutorium, in quo ego spero om-
nia malorum superare pericula. In ipsi⁹ enim refugio & protectione
ero ab omni malo securus. 23. Illis autem impiis retribuet mercedẽ
debitam impietatibus eorum: propter malitiam eorum cõdemnabit
& perdet eos dominus Deus noster, Deus vltionũ qui semper agit
libere, ipse perditione sempiterna condemnabit illos, proiiciétque &
separabit à facie sua in æternum, pro omnibus iniquitatibus, quas
sunt operati, redditurus illis mortem, peccati totum stipẽdium, à qua
suos electos omnes, qui bonitatem sedulò sunt sectati, faciet saluos
in vitam æternam, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCIII.

VErsu. 1. Deus vltionum libere egit. Apud homines, qui iudicum funguntur officio, frequen
ter non possunt, vt volunt, exercere in maleficos vindictã, vel quòd nõ satis potẽtes sint ad
exequendum vltionẽ, vel quòd prę timore, aut spe lucri, vel alicuius accipiendi beneficii nõ
audeãt, vel quia potestatẽ habent restrictam, atque limitatam, ab eo qui est potestate & authoritate
superior. Atq; ita fit vt vltores & iudices in terris, qui loco Dei super terram sunt vltionũ domini,
ad quos ex commisso officio spectat vindicta malorum, frequẽter non libere agant, non secure, nõ
confidenter, nõ pro volũtate, neq; pro ęquitate: dum vel spe, vel timore, vel superiori authoritate,
ita eorũ brachium constringitur, vt non quãtum debeãt, velint, aut certè non valeant, quãtum ve-
lint. Deus verò, quoniam est omnipotẽs, cui nihil est impossibile, neq; difficile, qui omnia quęcũ Gene.17.
que vult facit, sub cuius ditione cuncta sunt posita, vt non inueniatur qui possit resistere eius volũ- Luc.1.
tati: ditissimus item & sibi sufficiẽtissimus, vt bonorum nostrorum non indigeat, neq; à quoquam Psal.113.

Hest.13. quicquã debeat expectare:supremus omniũ dominus,rex magnus super omnes reges,vt nõ possit E
Psal.15. vlla superiori authoritate prohiberi:quoniã talis (inquam) est dominus Deus vltionum,iccirco li-
Psal.94. bere semper & confidenter agit,in exequutione suæ iustitiæ.¶ Versu .10 .Qui corripit gentes,non
arguet?qui docet hominem scientiam? Ad vltimam partem hanc, Qui docet hominem scientiam,
repeti debet illud ex parte præcedenti,non arguet hoc modo. Qui docet hominem scientiã,nõ ar-
guet?Quare in eundem sensum sic dici poterat absq; repetitione,Qui corripit gẽtes,qui docet ho-
minem scientiam,non arguet?Cum autẽ dicitur, Qui corripit gẽtes, videtur respicere celebriores
punitiones factas in priorib⁹ sęculis super totas gentes,cuiusmodi erat punitio diluuii super totum
Gene.7. orbem,& ignis sulphuris super Sodomam & Gomorrham,plagarũ per Moisen super terram Ægy
Gene.19. pti,aliárumq; his similium. Est ergo sensus, Is qui totas gentes corripit pro suis sceleribus,vos im-
Exod.7. pios non arguet pro vestris impietatibus?Si totæ gentes non possunt illius effugere vltionem, vos
&.8. effugietis?Si non parcit nec populis,vos impunè peccabitis,quasi ignoret Deus quæ agitis?¶ Versu
13.Vt mitigetis ei à diebus malis,donec fodiatur peccatori fouea. Clarius ex Hebræo vertit Hiero-
nymus,Vt quiescat à diebus afflictionis:& Felix, Vt præstes quietẽ illi à diebus malis:hoc est,vt il-
lum custodias à diebus malis,ne dies malos sentiat,túncq; illum facias habere requiem,quando im
piis erũt dies mali & dies afflictionis, In eo etiam quod sequitur, Donec fodiatur peccatori fouea,
particula donec improprie sumi videtur: & facilior appareret sententia,si ita diceretur, Vt mitiges F
ei à diebus malis,quando fodietur peccatori fouea. Potest tamen etiam improprie accipi hæc parti-
cula,& talem efficiet sententiã,Beatus quem tu erudieris,& cætera,vt bene illi esse facias,& quietẽ
præstes per patientiæ tuæ doctrinam,à diebus afflictionis in quibus nunc agit,pressus nimia pecca-
torum malitia:vt interim ex institutione tuæ legis consoletur in aduersis,perferátq; in patientia &
dulcedine spiritus impiorum malitiam,donec tandem aduersum impios persequutores videat fieri
vltionem in nouissimo,quando illis fodietur fouea, id est, reuelabitur interitus atq; perditio mor-
Lucę.16. tis ęternæ, vt cum diuite illo epulone sepeliantur in inferno. Atq; ita per dies malos, intelliguntur
dies afflictionis & tribulationis in præsenti tempore.Iuxta priorem verò sententiam,intelliguntur
tempora æternitatis,quibus impii in tormentis detinebuntur.¶ Versu .15. Quoadusq; iustitia con-
uertatur in iudiciũ, Manifestum est, particulã quoadusq; nõ accipi vt denotet exclusionẽ, quasi si-
gnificetur, interim non derelinquẽdos sanctos donec iustitia conuertatur in iudicium, ac tum san-
ctos derelinquẽdos,quando iustitia cõuertetur in iudicium:sed accipitur vt significet consequutio
nem eius,quod posterius futurum est,secũdum temporis ordinem: quemadmodũ in Euangelio de
Matt.1. Ioseph dicitur, quòd desponsatam sibi vxorem Mariam non cognouit, donec peperit filium suum
Psal.109. primogenitum. Et in psalmo.109. Sede à dextris meis,donec ponam inimicos tuos,& cætera.Iusti- G
tiam autem cõuerti in iudicium,intelligunt duobus modis, videlicet vel de iustitia Dei,vel de iusti-
tia sanctorum.Iuxta priorem modum in Elucidatione diximus,iustitiam Dei conuertendam in iu-
dicium,quia ipsa quæ nũc dissimulat & differt punitionem impiorum, & velut otiosa cessare vide
tur,tandem ad vltionis iudicium procedet. Sicut enim nũc à iudicio cessare videtur,ita tum mani-
festè conuertetur ad iudicium. Alii de iustitia sanctorũ interpretantes,dicũt,iustitiam sanctorum,
quæ nunc contemnitur,deridetur,& persequutionem sustinet,aliquando venturã in iudiciũ,quã-
do corã omnibus reuelabitur, & quanti sit precii mõstrabitur,pro qua gloriosam accipient stolam
incorruptionis.Nũc enim quasi absq; iudicio,absq; æstimatione,& velut nullius precii habetur iu-
stitia:sed veniet tẽpus,quando in iudiciũ conuertetur,quãdo præ subitatione insperatæ salutis con
Sapien.5. turbati impii dicent. Ecce quos aliquãdo habuimus in derisum & in similitudinẽ improperii. Ecce,
quomodo computati sunt inter filios Dei,& inter sanctos sors illorum est. ¶ Versu eodem, Et qui
iuxta illam,omnes qui recto sunt corde Pleriq; id legunt accentu quæstionis ac subnexę responsio
nis,hoc modo, Et qui iuxta illã? omnes qui recto sunt corde. Verum si originalẽ Græcam lectionẽ
respiciamus, videbimus manifeste,nequaquam hanc esse rectam lectionem, In Græco enim sic legi
tur καὶ ἐχόμενοι αὐτῆς πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Vbi manifestũ est,nullum poni signum quęsitiuum: potest
que sic verti, Et existẽtes iuxta illam, omnes recti corde,subaudiendo verbum substantiuum,sunt. H
Vnde patet, qui,in nostra lectione non esse signum quæsitiuũ,sed indefinite positum,vt hũc faciat
sensum,Et omnes qui recto sunt corde,sunt illi qui sunt iuxta eam. Forétq; sermo aliquãto facilior
si ita legeretur,Et iuxta illam omnes recti corde.Cæterum quod ad sententiã pertinet huius lectio
nis,nos in Elucidatione duplicem indicauimus.Priorem de bonis in diè iudicii, absq; cõfusione a-
stituris iustitiæ Dei,quando tolletur impius,ne videat gloriam Dei: posteriorem de approbatione
diuinæ sententiæ,quemadmodum assessores iuxta iudicis iustitiã iudicantem assistũt per circuitum.
In lectione autẽ Græca,relatiuum posset referre iudicium æque atq; iustitiam: quoniam in eo idio
mate vtrunque est generis fœminini. Vnde legi potest, Et qui iuxta illud,oẽs recti corde. Quod ad
eundẽ modum potest exponi.Sancti enim iuxta iudiciũ Dei erunt,quoniam ei adhęrebũt,ipsũmq;
approbabunt,tanquam assessores. Beatus Hieronimus vertit ex Hebræo, Et sequẽtur illud omnes
recti corde,quod in eandem sententiam recte potest interpretari. Dicũtur enim assessores sequi iu
dicium iudicis. Ad quem modum exponi potest etiam lectio nostra vulgata,per sequelam iustitiæ,
intelligendo eius approbationem. ¶ Versu. 16. Quis consurget mihi aduersus malignantes, aut
quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem? Intelligitur hæc interrogatio pronunciari,
vel ex metu periculi,propter mala & pericula quibus plenus est mundus,vel ex feruore indignatio
nis bonæ secundũ Deum,propter desiderium dissipandi improborũ malitiam. Priori satis consonat
quod mox sequitur, Nisi quia dominus adiuuit me,paulomin⁹ habitasset in inferno anima mea,Po

A ſteriorem tamen ſententiam explicat Elucidatio, & connexionem cum verſu ſequenti nõ ineptã demonſtrat. ¶ Verſu. 20. Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto? Nos in Elucidatione hũc verſum ſumus interpretati, quaſi interiectum ad obiurgationem impii in peccatis permanere eligentis, prætextu difficultatis, quam fingit eſſe in obſeruatione mandatorum Dei. Atq; ita pronomen, tibi, demonſtrat ipſummet impium, ad quem dicitur fieri ſermo: qua autẽ occaſione hic ad peccatorẽ dicamus verti ſermonem, ſatis id monſtrat continuatio Elucidationis. Et hoc incognitũ non eſt, quomodo impii laborem fingunt in præceptis Dei, quomodo difficultatem cauſantur, & queruntur de labore atq; dolore, quem dicunt eſſe in obſeruatione diuini mandati: cum ſecundum veritatẽ, impiorum viæ ſint multo magis difficiles, & plenæ laboribus, quẽadmodũ in lib. Sapiẽ. ſero pœnitentes impii atteſtantur, dicentes, Laſſati ſumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. Et in Pſal. 13. de viis impiorum dicitur, Contritio & infœlicitas in viis eorum. Hos autẽ qui ſic fingũt in præcepto laborem, vbi verè labor non eſt, amara obiurgatione ferit Propheta, cum ait. Nunquid tibi, qui ſic fingis in præcepto laborẽ, adhæret ſedes iniquitatis? Solẽt enim dicere, non poſſe ſe vitam malam deſerere, debere ſe hoc pacto. i. male in peccato quopiã viuere, non poſſe aliter agere, vitium non poſſe deſerere, de quo fortè commouentur: atq; ita ſibi di- Sapien. 5. Pſal. 13.

B cunt ſedẽ iniquitatis adhærere, vt non poſsint ab ea, in qua ſedent, iniquitatis ſede exurgere, vt non poſsint prauitatẽ ſuam, in qua firmati ſunt, derelinquere. Dicunt quoq; à natura ſe habere vt ſic viuant, contrarium eſſe ſuæ naturæ non ſic viuere vt viuunt, atq; etiã hoc pacto ſedem iniquitatis ſibi dicunt adhærere. Contrariũ tamen indicat Prophetæ hæc obiurgatoria interrogatio, cũ ait, Nũquid tibi adhæret ſedes iniquitatis, qui fingis in præcepto laborẽ? quaſi dicat, Nequaquam adhęret, vt tu impie & obſtinate fingis. Quacunq; enim hora pœnitentiam agere volueris, poteris aſsiſtẽte Dei gratia, à tua malitia exurgere. Alii verò ſermonẽ dirigũt ad Deum, ad quem ſermo fit in verſu mox præcedẽti, hoc modo, Nũquid tibi ô Deꝰ, adhæret ſedes iniquitatis? vt ſignificetur nequaquã Deo adhærere eos qui in iniquitatibus ſedent, quoniã (vt in alio Pſalmo dicitur) non habitabit iuxta eum malignus neque permanebũt iniuſti ante oculos eius. Quod autem ſequitur aliqui legunt per verbum perſonę ſecũdę hoc modo, Qui fingis laborẽ in pręcepto: vt, qui, referat Deũ. Fingit enim Deus in pręcepto laborem quia pręcepta nobis talia poſuit, quę in obſeruatione ſua propter carnis noſtræ ad mala pronitatem, habent quandã difficultatẽ: verum id propter noſtrã fecit vtilitatẽ, vt tãto fiat nobis remuneratio glorioſior. Et iuxta hãc ſententiã præſens verſus cum præcedẽti ſermone hoc pacto poterit cõtinuari, Quãdo ego in periculis eram, & ad caſum tendebã, tua miſericordia domine adiuuabat me: & ſecundũ multitudinẽ dolorum, in corde meo, lætificatus ſum -Pſalm. 5.

C conſolationibus tuis. Tibi enim nequaquã adhęret ſedes iniquitatis, tu in iniquitate nõ reſides, qui laborẽ formas, & ponis nobis in præcepto. Et licet laborẽ poſueris in præcepto quod dediſti nobis minimè tamen id feciſti, quòd iniquitatẽ diligas, vt labore deterriti præceptum violaremus: quandoquidẽ ita nobis ſemper paratus aſsiſtis tuis conſolationibus, ne frãgamur laboribus. Alii legunt per tertiã perſonã, Qui fingit laborẽ in præcepto. Nam in Græco relatiuum nullum eſt, ſed tantum participiũ πλάσσων, id eſt, formans, quod iungunt cum nomine θρόνος, hoc modo, Nunquid adhæret tibi thronus iniquitatis, qui fingit laborem in præcepto? Eſtque ſenſus, Nequaquam tibi domine adhærẽt throni iudicum & hominum impiorum, qui throni (id eſt, iudices & principes ipſi in eis reſidentes) fingunt laborem in præcepto, præcipiunt grauia, dificillima, & ferè impoſsibilia aliis, vt cũ non pro voto ſatisfecerint, iuſtam inueniſſe videãtur anſam ad perdendũ innoxios. Nequaquã Deo tales throni iniquitatis adhærẽt, nequaquã ad ipſum tales iniquitatis ſedes pertinẽt. Noſtra tamẽ lectio, quę habet perſonã ſecundã, fingis, rectè etiã ex Gręco accipit, nec aliter vertit ex Hebręo Hieronymus. ¶ Verſu. 21. Captabunt in animam iuſti. In Græco eſt θηρεύσουσι, id eſt, venabuntur, vel venationem inſtituent aduerſus animam iuſti, vel ſuper animam iuſti: videlicet vt eam comprehẽdant, & morte illaqueent. Idem valet captabunt, id eſt, capere, ſiue comprehendere ſtudebũt & co-

D nabuntur. Eſt enim hoc captare, quaſi cum obſeruatione diligenter venari & ſedulò quærere.

XCIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

INuitatio eſt hic Pſalmus fidelium ad laudem Dei, propterea quòd ipſe rex & dominus ſit omnium ſupremus, qui omnia fecit, & vbique tam in terra quam in mari plenum & perfectum tenet imperium, qui eſt omnium ſuorum fidelium paſtor & curator benigniſsimus. Dehinc à verſu octauo ad finem vſque, exhortatio ponitur fidelis populi, ad credendum & obediendum illi potentiſsimo domino, ad cuius laudem iam antè inuitauerat, proponens exemplũ veteris illius populi Iudaici, inobedientis & murmuratoris, ne, vt illi vltione Dei in terram promiſsionis propter ſuam impietatem non fuerunt introducti, ita & nos contingat à terra quietis æternæ nobis promiſſa excidere, ſi voci domini fuerimus inobedientes.

XCIIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Venite exultemus domino, iubilemus Deo ſalutari noſtro.*

2 *Præoccupemus fa-*

VEnite pariter omnes qui timetis dominũ, vt vnà lętemur & exultemꝰ ĩ domino Deo noſtro, laudéſq; in iubilo alacriter cantemus Saluatori noſtro, qui nos à morte ſaluos facit, & vita donat ſempiterna. 2. Maturemus, feſtinemus, quaſi præuenientes & pręoccupantes ante conſpectũ vultus eius, laudibuſq;

ciem eius in cõfeßione:
✳ & in psalmis iubi-
lemus ei.
3 Quoniam Deus ma-
Apoc.19 *gnus dominus, & rex*
magnus super omnes
Deos: ✳ quoniã nõ re-
pellet dominus plebem
suam.
4 Quia in manu eius
sunt omnes fines terræ:

✳ & altitudines mõ-
tium ipsius sunt.
5 Quoniam ipsius est
mare, ✳ ipse fecit illud:
✳ & siccam manus e-
ius formauerunt.

6 Venite, adoremus, &
procidamus:

✳ & ploremus ante do-
minum,

✳ qui fecit nos, quia i-
pse est dominus Deus
noster.

Gene.48 *7 Et nos populus pascuæ*
eius:

✳ & oues manus eius.

Hiere.33 *8 Hodie si vocem eius*
Esaiç.49 *audieritis, nolite obdu-*
2.Cor.6 *rare corda vestra.*

& actionibus gratiarum accedere eius præsentiam festinemus, velot E
contendentes quis prior sit aduẽturus: neq; tamen appareamus ante
cõspectum ei⁹ vacui, sed laudis & actionis gratiarum adferam⁹ corã
eo munera: • & in psalmis, hymnis, atq; canticis spiritualibus ei Sal-
uatori nostro. 3. Quoniam Deus noster est magnus dominus, & rex
magnus, præ omnibus qui dii nominantur vel existimantur in cælo
aut in terra. Ipse enim est rex regum & dominus dominãtiũ, qui do
minatur super omnes habentes potestatem vel imperium in terris &
ipsi ocmo dominatᶜ superior. Omnes quoq; qui dii nominãtur, huic
sunt vt primo & soli vero Deo subiecti, quomodo serui erga domi-
nũ suũ: • & ipse dominus non abiiciet in sempiternũ populũ suum,
nunquam derelinquet sibi seruiẽtes, & in se habẽtes fiduciam. 4. Est
profecto Deus noster magn⁹ dominus, & rex magnus super omnes
deos, quoniã plenissimo imperio dominatur & imperat omnib⁹ fi-
nibus terræ: tota latitudo terræ ab oriẽte vsq; ad occidẽtem, & à se-
ptentrione vsque ad meridiem ei⁹ est ditioni plenissimè subiecta: & F
quæcunq; tota hac terræ latitudine continentur, ipse habet quasi in
manu sua, vt de eis possit agere & constituere quicquid libuerit, &
quęcũq; voluerit facere: cũ cæteri interim domini vel dii, nõ nisi in
aliqua terrę angusta particula suę habeant dominationis imperiũ, an
gustis valde terminis cõclusũ: & illo ipso in loco vbi dominãtur, nõ
omnia possunt agere, ac disponere pro sua volũtate, neq; omnia age
re illic valent, quę volũt, vt merito horum cõparatione, Deus noster
magnus dominus, & rex magnus debeat nuncupari: • imò & altissi-
ma montiũ, summos vertices montiũ ipse possidet: adeò nihil est in
vniuersa terra ipsius imperio non subditum, vt loca etiam altissima
& hominibus inaccessa, in sua habeat possessione. 5. Neq; verò solũ
in terra suum habet imperium, verum æque etiã in amplitudine ma
ris. Ipse enim est, qui mare in principio creationis rerũ de nihilo con
didit, propter quod iure ipsi quoq; ascribi debet in dominiũ: • sicu
ti & terram (quæ propter naturalem suam siccitatẽ arida siccáq; me-
rito nuncupatur) ipse formauit suis manibus, hoc est, virtute suæ po G
tentiæ & sapiẽtiæ ipsius industria: quomodo artifex manib⁹ suis for
mat opus de luto, ita ipse sua potentia de nihilo. 6. Venite vnà mecũ
vt summo illi regi, & domino summũ exhibeamus honorem, ado-
rantes illum in spiritu & veritate, vt primum & supremũ dominato-
rem, & coram eo in profundissima cordis humilitate procidẽtes, si-
mul & corda & corpora nostra, hoc est, totos nos sub illius potẽtis-
sima manu humiliantes: • insuper & lachrymas fundamus coram eo
tum ad obtinẽdam peccatorum veniã, quibus ipsius magnificentiã
vehementer, multipliciter, & frequẽter offendimus, tum ad impetrã
da sancta dona salutaris gratiæ eius: • & merito coram illo procide-
re atq; flere debem⁹. quoniã ipse est qui nos de nihilo creauit, & ra-
tionales creaturas esse fecit, cum nihil fuissemus, & ipse est dominus
Deus noster, cui totos nosipsos debemus quãti quanti sumus, cui de
bemus hoc ipsum quod sumus, & quòd homines sum⁹, & cui insup
omnia quæ sunt in nobis debem⁹ referre accepta, omnémq; dare glo H
riã, honorem, benedictionem, & gratiarum actionẽ. 7. Nos verò su-
mus populus pascuæ eius, sumus quasi grex ouiũ, quas ipse vt pastor
bonus regit & pascit ab infantia nostra: q secundũ corpus in hoc mũ
do nos pascit abundanter, omnibus quæ sunt ad corporis sustẽtatio
nem necessaria, faciens terram germinare herbã, & fructus humano
vsui aptos, terrámq; fœcundans & irrigans desuper, ad subministrã-
dũ nobis commoda cibaria: secũdũ spiritũ verò, intra suam Ecclesiã
ornatissimã nos pascit viuificis doctrinis atq; sacramentis, donãs a-
bunde nobis omnia quæ ad salutẽ sunt necessaria, ita vt nõ deficiam⁹
in vllo bono siue gratia: • & sumus nos quasi oues sub manu ei⁹, sub
ei⁹ cura viuẽtes, sub ei⁹ ductu, protectione & custodia securi quo-
modo oues sunt sub manu pastoris, q nos etiã facit numerãdo trãsi
re p manũ suã, siue sub manu sua, quomodo greges ouiũ trãseũt sub
manu numerãtis, per omnia fidelissimi pastoris erga nos exercẽs offi
ciũ. 8. Proinde vos, quicũq; Deo placere cupitis, si in hoc die salutis,
in hoc acceptabili tẽpore gratię, vocẽ audieritis domini Dei vestri
ad vos loquẽtis, siue p exteriorẽ sermonẽ, siue p internã alloquutio-
nẽ, siue per aliũ quẽlibet vocationis modũ, cauete ne obduretis cor-

A

da vestra, ne vestrę volũtatis arbitriũ liberũ obfirmetis aduersus vo-
cẽ domini vocantis, vt nolitis vocantẽ sequi, nolitis monentem au-
dire obedire præcipiẽti: sed mitia & mollia illi exhibete corda vestra

9 Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto.

obedientes estote vocanti, monẽti, præcipienti. 9. Nolite (inquam)
in hoc die vestra corda obdurare, sicut olim patres vestri, illa vetus
Iudæorũ synagoga, populus duræ ceruicis & cordis lapidei, obdura
uit cor suum aduersus dominum in tempore illo quando irritauit,
exacerbauit, & ad itacũdiam, siue ad amaritudioem prouocauit do-
minum per infidelitatem in tempore teotationis, in deserto. 10. Io

10 Vbi tentauerunt me patres vestri:

** probauerunt, & viderunt opera mea.*

quo deserto patres vestri, illi duræ ceruicis Iudæi, me tentauerunt
multis vicibus, non credentes, neque obedieotes voci meæ, qui illis
per Moysen & Aaton seruos meos loquebar, & operabar pro eis
mirabilia: * ipsi experimentum quæsierunt potentiæ meæ, perpetuo
diffidentes, oon credentes, & murmurantes, & viderunt opera mi-
rabilia quæ ego coram eis, licet incredulis & murmurantibus, exhi-

B

11 Quadraginta annis offensus fui generationi illi:

bui: & ne sic quidem ab infidelitate & murmure eos potui prohibe-
re. 11. Et propter haoc illorum infidelitatem, diffidentiam, atq; mur-
muraoonem, per annos quadraginta offensus fui veteri populo illi,
generationi peruersæ incredulorum & tentatorum: circumduxi eos Psal. 94.
in indignatione mea per annos quadraginta per desertum, quod iter
iotra quadraginta dierum spatium perfecissent, si voci meę credi-
dissent, fuisséotq; obedientes: * & dixi (videns illorum obstinatam

** & dixi, semper hi errant corde.*

malitiam, quòd malum super malum adderent, quódq; nec mirabili-
bus beneficiis, nec terribilibus vltionib⁹ possent à sua prauitate auer
ti) populus iste semper errat corde, perpetuò murmurãt, diffidũt, nõ
credunt, tẽtant, & me ad iracundiam proooãt: quomodocũq; ego
eñ illis agã, siue beneficia cooferendo, siue terrores ostendẽdo, nihil
proficio, perseuerãt illi in sua malitia, nihil aliud quàm tẽtãt & mur-
murant, neq; beneficiis emolliri, neque terroribus cõpelli possunt ad
obedientiam. 12. Et ipsi oon cognouerunt vias meas, meam iustitiã,

C

12 Et isti non cognouerunt vias meas:

** vt iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.*

meam misericordiã, meam veritatem, meã fidem, quibus ego ambu-
lo & incedo in omnibus actionibus meis, nõ crediderũt mihi, nec io
me coofisi sunt, vti faciunt quibus cognitæ sunt viæ meæ: * propter
quod ego illis iuraui in iracũdia mea, propter quã infidelitatẽ atque
malitiam firmissimo decreto statui, & tanquam irreuocabilem sen-
tẽtiam protuli, quod nõ essent ingressuri in terram quietis, quã pro-
miseram patribus eorum, & in qoã eos introduxissẽ io, si debitã mihi
præstitissent obedientiam. Propter quod, omni attentione solicitissi
me cauendum est in bac die, in hoc tempore gratiæ, ne illorum culpa
& in obediẽtia similes inuẽti, digni efficiamur consimili pœna: ne vi-
delicet ob iocredulitatem & inobedientiam excludamur ab illa cœli
ci repromissionis terra, quam expectant & desiderant omnes electi,
vt io ea habitent, & regnent in sæcula sæculorum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCIIII.

D

VErsu. 1. Venite exultemus domioo. Valde iucundum est, quod in boc Psalmo, quoties fit in-
uitario vel ad Deum laudandum, vel ad Deum adorandum, nõ dicit Propbeta per secũdam
tantum personã, Venite, exultate domino, iubilate Deo salutari nostro, pręoccupem⁹ faciẽ
eius, &c. sed prima persona dicit, Adoremus, exultem⁹, procidamus, plorem⁹. Nõ enim est hic Pro-
pheta ex illorum numero qui alios docẽtes, & ad bonum exhortantes, ipsi nihil agũt eorum, ad quę
adhortantur alios: qui ad fortiter bellandum cõtra bostẽ classicum canunt, tubã suæ vocis exaltan-
tes, ipsi interim viuẽtes io otio, ac sub bostili tyrãnide miserè seruire pręeligẽtes. Sanè qui huiusmo
di sunt, ita dicunt, Venite, exultate, iubilate, procidite, plorate: sed prima persooa negligunt seipsos
includere cum iis quos adhortãtur. Videlicet tales erant illi de quibus Saluator terribiliter in Euan
gelio loquitur, dicens, Super catbedrã Moysi sederunt scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæ dixerĩt Matt. 23.
vobis, seruate & facite: secundum opera autẽ eorum nolite facere. Dicũt enim, & non faciunt. Alli
gant autẽ onera grauia & importabilia in bumeros bominum, digito autem suo nolũt ea mouere.
Horũ verò longe dissimilis est, qui proximis dicẽs venite, statim illis se adiungens, subiicit, exulte-
mus, iubilemus, procidamus, ploremus, &c. Sic & apud Esaiã seiouicẽ adhortantes fideles populi, Esaię. 2.
dicunt, Venite, asceodamus ad montem domini, & ad domũ Dei Iacob, & docebit nos vias suas, &
ambulabimus in semitis eius. ¶ Versu. 2. Præoccupemus, faciem eius in cõfessione. Præoccupemus
idem est quod præueniamus, quemadmodum vertit Felix, siue maturemus, aut festinemus: hoc
est, tempestiuè veniamus, dum tempus est laudandi, quẽadmodum alibi dicitur, Anticipauerũt vi-
gilias oculi mei. Et rursum Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua. Potest Psal. 76.
etiam ista præoccupatio indicare quãdam contẽtionem & vebemẽs studium, quo sancti Dei serui Psal. 118.

quasi cõtendere vidētur adinuicem, præueniendum in Dei laudibus, dum sancta quadā æmulatio E
ne vnusquisq; suum proximū conatur superare: vt sit sensus, Quasi inuicē præoccupādo siue præ-
ueniēdo, festinem⁹ venire ante cōspectū domini Dei nostri: Cōfeßio autem in qua monemur pre-
occupare faciem domini, intelligitur confeßio laudis & actionis gratiarum. Vnde Hieronymus sic
vertit, Præoccupemus vultū eius in actione gratiarū. Et Felix, Preueniamus faciē eius in cōfeßione
celebratione, vel laude. ¶ Versu. 3. Quoniā non repellet dominus plebem suam. Hanc particulā, quę
secūdum vsum Romani Psalterii in tēplis canitur, non habet lectio Hebræa, neque aliquid ei⁹ loco
Et dicūt, Gallicanum Psalteriū ipsam similiter non habere, quāuis cōmuniter in libris habeatur in-
serta ex Psalterio Romano. Neq; habet hoc loco satis aptā cōnexionē, quæ melior esset, si illo omis-
so ita legeretur, Quoniā Deus magnus domin⁹, & rex magnus super omnes deos: Quia in manu e-
ius sunt omnes fines terræ, & altitudines montiū ipsius sunt. Sic enim versus subsequēs manifeste
causam reddit eius quod dicit præcedens. Ratio enim magnitudinis regni & dominii Dei nostri, re
ctè ex hoc sumitur, quia in manu sua habet omnes fines terræ, & quoniā altitudines mōtium ipsi⁹
sunt. Propter quod in Elucidatione licet particulam illam, Quoniam nō repellet dominus plebem
suā adiecerimus & explicauerimus, sic tamē eam posuimus quasi impertinentē, & velut exabūdāti
interiectam. Illud autē quod sequitur, Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, &c. iunximus cū F
præcedēti illo, Quoniā Deus magnus dominus & rex magn⁹. Vbi notandū, quòd regnū atq; domi-
niū domini nostri in duobus hîc cōmendatur, & vt magnū eleuatur. Primū quidē in hoc quod la-
tißime expanditur, quoniā videlicet non in vna aliqua terræ parte, nō in Europa sola, neq; tantū in
Asia, neq; in Aphrica tantū: quēadmodum qui inter homines dominātur, nemo prorsus inuenitur
ex illis, qui vniuersale habeat toti⁹ terræ dominiū: sed vel vnius tantū plagæ in terra, vel minimę a-
licuius particulę, quæ cōparatione facta ad totius terræ magnitudinē, non nisi punctulus venit æsti
manda. Dominus autē Deus noster in omnibus finib⁹ terræ imperium tenet, imò & altißima mō-
tiū loca hominibus inaccessa, imò incognita poßidet. Secundo cōmēdatur dominiū Dei nostri in
perfectione imperii & perfecta subiectione, cū dicūtur fines terræ esse in manu ei⁹. Quod enim in
manu quis habet, plenißime illud suæ habet volūtati subiectū, vt poßit agere de eo quicquid libue-
rit: quēadmodum etiā vulgo dicere solemus, illud nos habere in manu, quod in plena est nostra po
testate, vt agere de eo poßimus pro nostro placito. Nō sic enim alii qui dominantur super terrā, in
manu habēt terras, quarū sunt domini: neq; eos omnino in manu habēt quibus dominātur, neq; a-
gere semper possunt quodcunq; voluerint, nisi & ipsi velint aliquando pati quodcunq; subditis pla
cuerit. ¶ Versu. 5. Quoniā ipsius est mare, & ipse fecit illud. Illud posterius, Et ipse fecit illud, accipi
potest, vt exprimatur in eo causa dicti prioris. Ratio enim quare domini sit mare, est, quia ipse fecit G
illud. Vnde Hieronymus in sua versione cōiunctionē causalem pro copulatiua ponit in hūc modū,
Quoniā ipsius est mare, ipse enim fecit illud. Quod si quis obiiciat, artifices pleraq; ædificia facere,
& domos cōstruere, quorū tamen ob hoc ipsi non sunt domini: Manifesta obiectionis hui⁹ est so-
lutio, quoniā artifices illi tantum in construendo ministri sunt ex aliena materia, ex precio & lucro
alieno ædificantes, neq; sibi, sed illi qui eos conducit precio, ædificāt. Deus autē cęlum, terrā, & om
nia quæ cōdidit, non vt minister fecit cōductitius, nō ex aliena materia, quam sibi alius quisquā sup
peditasset, nō ab aliquo mercede cōductus, nō operās sub lucro, non etiam vtens cuiuscūq; adiuto
rio: sed de nihilo, propter semetipsum & p semetipsum omnia creauit: propter quod, merito om-
niū dominus habetur, & vt talis colitur atq; adoratur, ab omnibus qui incolūt locum dominatio-
nis eius. Per siccā autē siue aridā, quam in parte posteriori dicuntur formasse manus domini, mani
festū est intelligi terrā, quę sic appellatur à qualitate prima in ea prędomināte. Vnumquodq; enim
elemētum, vnā ex quatuor primis qualitatibus in se habet excellentē & prędominātē, vtpote ignis
dominantem, habet caliditatē: aer, humiditatē, aqua, frigiditatē: terra, siccitatem. Qua de re latius ex
proposito egimus in libris de cōsideratione rerū naturalium, libro. 5. quem inscripsimus de genera-
tione & corruptione rerū naturaliū. A prædomināte ergo siccitate, terra in scripturis appellatur a- H
rida vel sicca, quēadmodum Genesis primo dicitur, Cōgregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locū
Gene. 1. vnū, & appareat arida. Et iterum, Et vocauit aridā terram. ¶ Versu. 7. Oues manus eius, Oues man⁹
domini, intelligi possunt, quas creauit & fecit. Melius tamē videtur, vt intelligantur oues sub manu
eius, vel sub cura eius, quēadmodum in Elucidatione exposuim⁹. Sub manu enim pastoris dicūtur
oues pasci, sub cuius cura & defensione pascūtur. Pascua autē ista, cuius nos dicimur esse populus,
altera corporalis est mūdi hui⁹, de qua pascua in alio Psalmo dicitur, Spera in domino, & inhabita
Psal. 36. terram, & pasceris in diuitiis eius: vel spiritualis, de qua iterum in alio Psalmo, Domin⁹ regit me &
Psal. 22. nihil mihi deerit, in loco pascuę ibi me collocauit. Et ipse pastor in Euāgelio, Per me siquis introie
Ioan. 10. rit, saluabit, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet: nihil dubium, quin spiritualia pascua
significare volens. ¶ Versu. 8. ac deinceps, Hodie si vocem eius audieritis. &c. Totum hunc locum
ad finē Psalmi prolixè tractat Paulus Apostolus, tertio & quarto capitulis Epistolæ ad Hebræos: p
hodie istud, cuius fit hîc mentio, intelligendo tēpus istud gratiæ & salutis, de quo in alia Epistola
2. Cor. 6. Corinthiis scribens, ait, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nūc dies salutis. Monemur autem exē-
plo veteris illius increduli populi, non obdurare corda nostra ad vocem Domini, ne simili pœna
pereamus. ne quomodo illi in deserto prostrati non potuerūt introire in requiem, ita & nos cōtin
gat à requie æterna fieri alienos: ne patrum imitatores facti in culpa, similes efficiamur etiā in pœ-
na. Fœlix enim quem faciunt aliena pericula cautum. ¶ Versu. 11. Quadraginta annis offensus fui
generationi illi. Psalterium Romanum hoc loco legit. Quadraginta annis proximus fui genera-

A rioni huic, quomodo etiam in Ecclesiastico recitatur officio, in horarum matutinarũ inuitatorio:
de cuius lectionis veritate nõ magna est difficultas, si intelligamus, Deum illis fuisse proximum in
beneficiorũ collatione & mirabili prouisione, qui & manna illos per annos quadraginta pauit, &
vestimenta eorũ custodiuit vt nõ detererẽtur, & in omnibus eos protexit atq; seruauit à nocumẽ-
to bestiarum & hostium, sempérq; præsentem se exhibuit in tabernaculo, loquens Moysi & Aarõ.
Attamen lectio Hebraica nõ habet, proximus fui, neq; etiam lectio Græca: sed vtraq; habet offen-
sus fui. Vnde ex Hebræo vertit Hieronymus, Quadraginta annis displicuit mihi generatio illa. Fe-
lix autem, Teduit me generationis huius, vel fastidium perpessus sum de generatione hac, aut mo-
lestia sum affectus. Alius vertit, Iurgatus sum cũ generatione hac: quæ omnia satis cũ nostra lectio-
ne conueniunt. Cum enim offensi sumus, illius nos solet tędere, ab illo perpetimur molestiã, cum il
lo iurgamur. Posset verò etiã illa lectio Romani Psalterii ad hanc reduci sententiã, si intelligamus,
Deum illi generationi quadraginta annis fuisse proximum ad vltionem & castigationẽ, quomodo
præceptor se proximum semper exhibet discipulo commisso suæ fidei, quem perpetuò obseruat, vt
mox vbi deliquerit castiget, nec impunè patiatur delinquere. ¶ Versu vltimo, Vt iuraui in ira mea, si
introibunt in requiem meam. Lectio Romana pro vt, habet, quibus, hoc modo, Quibus iuraui in
B ira mea. Et est sententia aliquanto clarior, quàm sit in lectione nostra vulgata. In Græco tamen ha-
betur ὡς ὤμοσα, hoc est, vt iuraui, quomodo habet nostra lectio Gallicana: vbi, vt, videtur accipiendũ
loco quamobrẽ, vt sit sensus, Quamobrem, vel propter quod, iuraui in ira mea. Ex Hebraico autẽ
quidam vertunt, Quibus iuraui: alii, propter quod, vel quamobrẽ iuraui. In eo autem quod sequi-
tur, Si introibunt in requiem meam, nota modum huius enunciationis, quę ex consuetudine homi
num in ira loquentium defectum patitur, & negationem firmissimam, absq; tamen vllius negatio-
nis expressione, significat. Exprimit enim dominus in huiusmodi loquutionibus modum hominũ
iracundia inflammatorum, qui talibus solent eclypticis siue deficientibus vti sermonibus, velut ira
supprimente orationis complementum. Quod autẽ quidam dicunt, in huiusmodi orationibus, si, i-
dem valere quod non, non videtur aptè dici. Sic enim nõ esset oratio deficiens, sed perfecta, si idem
valeret, si, quod nõ. Qui enim dicit, Non introibunt in requiem meam: manifestum est, eum facere
orationem completam. Hoc tamen verum est, vbi sic ponitur si cõiunctio tali modo quo hîc poni-
tur in imperfectione sermonis, per modum iuramenti vel protestationis, illic negationẽ fortem &
vehementem indicari ex ipso modo loquẽdi, nõ tamen ex vi significationis ipsius dictionis, si quæ
hîc non aliter quàm solet, accipitur. Et notandum, ꝙ cum absq; negatione si ponitur, tunc negatio
vehemens indicatur. Quando autem negatio apponitur, tunc per contrarium vehemens affirma-
C tio insinuatur. Secundum affirmationem dicitur in Psalmo, Semel iuraui in sancto meo, si Dauid Psal. 88.
mentiar, hoc est, nequaquam ei mentiar. Sic Esaiæ 22. Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec mo- Esaiæ.22.
riamini, dicit dominus Deus exercituum. Atq; hîc manifestum est indicari vehementem negatio-
nem, quasi dicat, Nequaquam mentiar, nequaquã dimittetur. Secundũ negationem verò, apud Hie
remiam dominus loquitur, dicens, Galaad tu mihi caput libani, si non posuero te solitudinẽ, & vr- Hier. 22.
bes inhabitabiles, hoc est, vtiq; ponam te in solitudinẽ, & vrbes tuas inhabitabiles. Et apud Esaiam, Esaię.14.
Iurauit dominus exercituum, dicens, Si non, vt putaui, ita erit, & quomodo mente tractaui, sic eue- 3.Reg.21
niet: quasi dicat, omnino vt putaui erit, & quomodo mente tractaui eueniet. Item in libris Regũ, de
Achab homicida innocentis Naboth interfectore, Si nõ pro sanguine Naboth, & pro sanguine fi-
liorum eius quem vidi heri, ait dominus, reddam tibi in agro isto, dicit dominus, hoc est, indubiè
reddam. In omnibus his manifestum est addita negatione indicari affirmationem, absente autẽ ne-
gatione indicari negationem. Et interdum quidem in scripturis inuenimus completam hanc iura-
menti formam, interdum incompletam. Incompletam audiuimus in exemplis iam citatis. Alibi ta-
men nõ rarò hanc formam iurandi vel promittendi completam legimus. Veluti cum Sauli interro
ganti de Dauid post cæsum Goliath de qua stirpe esset. Ioab interrogat⁹, respondit, Viuit anima tua 1.Reg.17
rex, si noui. Et vbi Saul lugens super morte Abner populo cõuenienti ad sumendum cibum, respõ 2. Reg. 3.
D dit, Hæc mihi faciet Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem, vel aliud quicquã.
Sic Helias ad Achab loquitur ex ore domini, Viuit dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto, si 3.Reg.17
erit annis his ros vel pluuia, nisi iuxta oris mei verba: Ita rex Israel, nimia commotus inediæ mise- 4.Reg.6
ria, aduersus Helizeum loquebatur, dicens, Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si steterit caput He-
lizei filii Saphat super ipsum hodie. Possunt huiusmodi ex scripturis plura adduci, sed quæ modo
citata sunt, abundè sufficiunt. Est tamen & hoc aduertendũ, maxime illa iuramenta incõpleto ser-
mone pronunciari, quę à domino, vel per Prophetas ex ore domini proferuntur: quẽadmodum in
exemplis illis primis omnibus manifestum est videre. Quæ autẽ iam citata sunt, hominum erant iu-
ramenta, & illa quidem completa. Cuius differentiæ causa ista videtur, quia homines maiorẽ sui ha
bent per quem possint iurare, & cuius in iuramento possint nomen interponere. Deus autẽ maio Hebr. 6.
rem se nõ habet, per quem possit iurare: & ipsius vel solum verbum debet propter infallibilis veri-
tatis certitudinẽ, merito sufficere ad faciendã fidem. Et licet aliquando inueniatur per semetipsum
iurasse (vt cũ ad Abraham de seminis promissione loqueretur, dicens, Per memetipsum iuraui, &c. Gene. 22
de quo iuramento tractat etiam Paulus Apostolus in Epistola ad Hebræos, dicens, Deũ quia maio Hebr. 6.
rem per quem posset iurare non habuit, iccirco iurasse per semetipsum) id tamen non passim, neq;
nisi in rebus maximis facit, vt suum nomen sanctificet ipse qui nobis suum nomen sanctificare &
non in vanum assumere præcepit. Tanta enim debet esse verbi eius authoritas, vt etiamsi nõ inter-
ponat eius nomen per quem iurat, ipse iurandi modus sufficere debeat, ac pro firmo iuramento re-

putari. Hæc de modo iuramenti semel prolixius diximus, ne sæpius eadem ista opus haberemus cũ E
minore fructu frustatim & particulatim proponere. Præstat enim, rem semel iu sua plenitudine
ad integrum, quantum iustum est, pertractare, quàm per multa loca dispergere, particulatimq; diui-
dere, & nusquam pro dignitate tractari.

XCV. PSALMI ARGVMENTVM.

*INuitantur in hoc Psalmo omnes fines terræ, nõ soli Iudæi, sed vniuersæ quoque quæ procul sunt nationes,
ad cantica, laudes, & prædicationem gloriæ magni Dei, cuius magnitudini atque sublimitati (qua omnes
Deos immenso interuallo superexcedit) mouentur patriæ gentium gloriam & honorem afferre, eumq; cum
hostiarum muneribus in atrio sancto adorare. Versu autem decimo, prædicari iubet Christi gloriosum regnũ,
& orbis correctionem siue reparationem, id est, humani generis redemptionẽ, & Ecclesiæ sanctæ ædificatio-
nem. Ad cuius tanti gaudii congratulationem, in ebrietate spiritus Propheta omnem creaturam superiorẽ pari-
ter atque inferiorẽ exhortatur, dicens, Lætentur cæli, & exultet terra, &c. ita vt nec ligna nemorum omit-
tat inuitare. Gaudii autem huius materiam duobus vltimis versibus apertius exprimit, videlicet quoniã esset
venturus dominus iudex & vindex populi, qui pro orbe terrarũ in sua æquitate esset facturus iudiciũ, & po
pulos iuxta fidem & veritatem suam redempturus. Nihil autem dubium videtur, quin hunc Psalmum Prophe
ta composuit, illam tunc venturam, iam verò factam humani generis per Christum liberationem, in spiritu F
præuiderit, de qua totum hoc tam iucundum, tam gaudio plenum cecinit exhortatorium canticũ. Aeque non du
bium, quin gentium futuram cõuersionem, spiritu monstrante, præcognouit, qui eisdem tam solicite totum ve
ritatis mysterium prædicare satagit, & vniuersos multa verborum replicatione ad gloriam, honorem, &
hostias offerendum, atque in domini atria ingrediendum, studiosissime exhortatur.*

NONAGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Cantate domino canticum nouum: cantate domino omnis terra.*

Mala.1. Psalm.12 2 *Cantate domino, & benedicite nomini eius:*

✳ annunciate de die in diem salutare eius.

3 *Annunciate inter gẽtes gloriam eius:*

✳ in omnibus populis mirabilia eius.

Psal.88. 4 *Quoniã magnus dominus:*

✳ & laudabilis nimis:

✳ terribilis est super omnes deos.

5 *Quoniam omnes dij gentium dæmonia:*

✳ dominus autem cælos fecit. 1.Cor.10

6 *Confessio & pulchritudo in conspectu eius:*

✳ sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius.

CAntate domino noua cãtica in alacritate cordis vestri,
ex animo hilari & gaudẽti depromite cãtica oẽs inha-
bitatores terræ, quicunq; siue orientẽ siue occidentẽ
siue meridiẽ siue septẽtrionẽ inhabitatis, pariter absq;
exceptione vniuersi carmina laudũ cõcinite domino.
2. Cãtate domino, & laudẽ dicite nomini eius, quod ab ortu solis vs-
q; ad occasum est magnũ in gẽtibus, ẽstq; ab ortu solis vsq; ad occa-
sum laudabile: ✳ de die in diẽ annũciate, iugiter prædicate, & pclama G
te incessanter salutẽ, quã ipse venit adferre populo suo. Nequaquam
enim tãta salus premi debet silẽtio. 3. Neq; verò in Iudæa tantũ, at in
alia qualibet vnica regione, sed & in omnib⁹ gẽtibus atq; nationibus
per vniuersum orbẽ terrarũ dispersis, prædicate magnificentiã gloriæ
eius: ✳ & in omnibus populis, tribubus, ac linguis, absq; personarum
acceptione, sine vllius gẽtis exceptione, annũciate mirabilia eius, quę
cogitauit ab æterno, & in tẽpore suo exhibuit, ad ostensionẽ magni-
ficẽtissimæ gloriæ suæ. 4. Et est quidẽ dignissimus ipse, cuius gloria
sic prędicetur in vniuersis gẽtibus: quoniã dominus est verè & plenè
magnus in omnibus, magnus potẽtia, magnus sapiẽtia, magn⁹ boni-
tate, magnus imperio, magnus duratione, magnus in iustitia, magnus
in misericordia deniq; perfectè magnus per omnia: ✳ & secundũ hãc
suam perfectã in omnibus magnitudinẽ, qua excedit omnia, est etiã
multũ laudabilis: vt omnibus incõparabiliter maior, ita laude omni-
bus in immẽsum superior: ✳ & est ipse terribilis, honorabilis, atq; me
tuendus, super omnes qui dii nominãtur in cælo vel in terra. Nõ enĩ H
est similis ei in diis, & nõ est secundũ opera eius quisquã alius. 5. Om
nes enim dii gentiũ, quos idololatrę gẽtes pro diis colunt, omnia ido
la nationũ quæ pro diis adorãt, quibus vt diis sacrificãt, & per omnia
vt diis famulãtur, nõ sunt veri dii, sed dæmonia, quę in huiusmodi i-
dolis colũtur. Quæ enim ipsi immolãt, dęmoniis immolãt, nõ Deo:
& in omni suo cultu dæmoniis seruiũt, nõ Deo: ✳ domin⁹ autẽ Deus
& saluator noster, ipse est verus Deus, qui creauit cælos & terrã, & o-
mnia quæ in eis sunt: qui suam diuinitatẽ operibus patentissime cõ-
probat, quod illi facere minime possunt. 6. Ante faciem eius nihil a-
liud est quàm cõfessio & pulchritudo, nihil aliud quàm gloria & de-
cor: omnia in conspectu eius sunt plena cõfessione & pulchritudine,
omnia ante oculos maiestatis eius sunt cõfitenda, celebrãda, magnifi
canda, decora atq; nitidissima: nihil coinquinatũ ipse patitur in con-
spectu præsentiæ suæ, nihil fœdum, nihil sordidum, nihil turpe, nihil
indecens, aut indecorũ potest esse ante oculos eius. Ab his enim ipse
auertit oculos: ✳ in sanctificatiõe vel sanctuario eius, in tẽplo qđ ipse
sibi ad inhabitationẽ sanctificauit, nihil esse potest nisi sãctimonia &

A

7 Afferte domino patriæ gentium, afferte domino gloriam & honorem, afferte domino gloriam nomini eius.

8 Tollite hostias, & introite in atria eius:

B

✳ adorate dominum in atrio sancto eius.

9 Commoueatur à facie eius vniuersa terra: ✳ dicite in gentibus, quia dominus regnauit.

C

10 Etenim correxit orbem terræ qui non commouebitur: ✳ iudicabit populos in æquitate.

11 Lætentur cæli & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo eius:

D

✳ gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sũt. 12 Tunc exultabunt omnia ligna syluarum: ✳ à facie domini: quia venit, quoniam venit iudicare terram.

13 Iudicabit orbem terre in æquitate: ✳ & populos in veritate sua.

magnificentia, debent illic omnia esse sancta, mũda, nitida, preciosa,
& magnifica. Nihil enim illic immundũ, pollutũ, aut sordidũ potest
inesse: sed debẽt omnia pro dignitate tãti regis esse sancta, magnifice
ornatá, pollita, atq; fulgida, ita vt præ decore illic cũcta resplẽdeant.
7. Huic proinde tam magnifico domino, cũctæ patriæ & familiæ gẽ-
tium, omnes tribus nationũ adferte & offerte quasi pro munere & sa
crificio, nõ dico vitulos & hircos, oues & boues, aut alia huiusmodi,
sed gloriam & honorem: adferte, inquã, & offerte domino & nomi-
ni eius gloriam in laude & debita actione gratiarum, Hoc est enim sa
crificiũ quod super omnia postulat dominus Deus noster, videlicet
immolari sibi sacrificiũ laudis, quod omnibus corporalibus oblatio-
nibus habet gratius. Nõ enim ipse nostrorũ bonorũ indiget, vt expe
ctare à nobis quicquã debeat: attamen quia dominus & pater noster Psalm. 15.
est, paternũ honorẽ à filiis requirit, nóbisq; seruos & creaturas æquis-
simum est domino & creatori nostro dare gloriam. 8. Accipite ho-
stias, quas illũ nostis habere acceptissimas, hostias videlicet laudis &
gratiarum actionis: & cum hostiis istis confidenter ingredimini etiã
vos gentiũ nationes in atriũ eius. Ne appareatis ante conspectũ do- Exod. 23.
mini Dei vestri vacui, assumite vobis hostias laudis, sicq; confidenter & 34.
introite in aulam eius, in sanctam Ecclesiã, in qua tanquã in aula sua
residet atque inhabitat: ✳ non vos alienos putate, ô patriæ & familiæ Ephes. 2.
gentium, tametsi olim longe fuistis à domino Deo, sed accedite nũc Ioan. 4.
confidenter, & adorate illum in spiritu & veritate: qui non Iudęorũ Rom. 3.
est Deus tantũ, sed etiam gentium, atq; adeò vniuersæ terræ, & om-
nium finium eius. 9. A facie eius cõmoueatur vniuersa terra, ipso ad-
ueniente à cõspectu eius salubriter cõmoueantur omnes inhabitato
res vniuersæ terræ, salubritérq; cõmoueantur & cõturbentur ad pœ
nitentiam veteris idololatriæ & paternæ malitiæ: ✳ & hoc in omni- Ioan. 12.
bus gentibus prædicetur atq; proclametur, quod dominus verus mundi & 16.
huius iniquo principe condemnato ac foras eiecto, regnum iam sibi
accepit, & imperat in omnibus populis: quòd morte deuicta regnũ
mundi huius de principis tenebrarum tyrãnide per filium suum vin-
dicauit, atque in se, ipsũmque suũ filium suo iure transtulit, omnib⁹ 1. Cor. 15.
subiectis sub pedibus eius, omníq; illi potestate tradita in cælo & in Matt. 28.
terra. 10. Etenim ipse rectificauit, ad rectitudinẽ restituit, reparauit,
& velut innouauit orbem terrarũ, qui in æternũ iam ab illa restaura-
tione & innouatione nõ mutabitur, aduersus quẽ vltra nec portæ in- Matt. 16.
feri præualebunt: per filii mortẽ & Euangelicam prædicationẽ mun
dum perditum reparauit, Ecclesiámq; sanctam fundauit, quę in æter
num non cõmouebitur, neque deficiet: ✳ & ipse dominus facit iudi-
cium pro populis in æquitate iustitiæ suæ, iudicabit pro gentibus cõ
tra principem tenebrarum, hunc cõdemnando, illos saluando & eri-
piendo de illius tyrannide. 11. Et quoniam tã immensa est hæc læti-
tia, quia tam magnũ est huius salutis beneficium, ad congratulationẽ
super tãtis bonis debet inuitari vniuersus creaturarum superiorũ si-
mul atq; inferiorum ordo. Cęli proinde lætentur, & terra exultet ad
cõgratulationem: mare quoq; velut plaudendo, suis fluctibus cõmo-
ueatur, ad ostendendũ exultationis signũ: & omne quod in ipso est,
simul plaudat & commoueatur: ✳ camporum quoq; planities & om-
nia quæ sunt in eis, agri & omnes segetes fructúsque crescẽtes in eis,
lætentur & exultent, vnà cum creaturis cæteris. 12. Neq; erunt ne-
mora expertia exultationis huius, sed debebunt etiã ipsa exultando
cõgratulari, vnà cum arboribus, quæ nascuntur in ipsis. Dignũ est e-
nim, vt omnis omnino creatura hominis reparationi cõgratuletur &
cõgaudeat, propter quẽ facta sunt omnia: ✳ exultatio autẽ ista & cõ-
gratulatio, ad quam omnem modò inuitauimus creaturã, erit à con-
spectu domini, propter præsentiã aduẽtus domini: videlicet quoniã
venit facere iudiciũ pro terra & habitatoribus eius, iudicare contra Matt. 1.
principẽ tenebrarũ pro orbe terrarum: ad saluum faciendum popu- Lucæ. 1.
lum suum, eúmq; de potestate tenebrarum eripiendum, & transferẽ Colloss. 1.
dum in regnum lucis suæ. 13. Ipse iudicabit pro orbe terrarũ in æqui-
tate, iustè cõdemnato impio tyrãno, & liberato humano genere: ✳ &
populos vniuersos, qui omnes detinebantur sub morte, & erãt natu Ephe. 2.
ra filii iræ, ipse vt iudex ac vindex liberauit in veritate & fide sua: quã- Lucæ. 1.
do visitauit & fecit redemptionẽ plebis suę, sicut loquutus fuerat ad

patres nostros, & per os sanctorum Prophetarum suorum à seculo B
Olim etiam in consummatione sæculi adueniet in iudicis forma, in
Matt. 25. gloria patris sui, cum angelis suis: & tunc reddet vnicuiq; secundum
2. Cor. 5. opera sua, iudicabítque viuos & mortuos in æquitate & veritate.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCV.

VErsu 5. Quoniam omnes dii gentium dæmonia. Quomodo hic dicuntur omnes dii gentiũ
esse dæmonia, cum sint dii gentium simulacra, vel sculptilia, vel fusilia, artificis manufacta;
Psal. 113. quemadmodum in alio Psalmo dicitur, Simulacra gentium, argentum & aurum, opera ma
nuum hominum. Hæc autem dæmonia non sunt, quæ nulla artificis manu, non ex vlla præiacente
materia facta sunt, sed de nihilo, sola diuinæ potentiæ virtute creata ab initio. Sed aduertendũ est,
ꝙ gentiles idololatræ in simulacris illis suis manufactis & arte fabricatis, adorabant spiritus illuso-
res, qui illudẽtes miseris, simulabant aliquid numinis inesse lignis illis & lapidibus, & diuinitatem il
lis inesse fingebant, dantes responsa, & signa quædam edentes permissione Dei veri, per quæ sedu-
cebant populum, vt coram illis sua vota & sacrificia offerrent, sicq; debitum Deo summo hono-
rem sibi vsurparent serui profugi & infidelissimi. Vnde manifestum est, in idolis gentes non coluis- F
se ligna & lapides, sed magis ipsa illa dæmonia, quæ in illis venerabãtur, quasi numina Deitatis, cum
non essent nisi figmenta vanitatis & effictores illusionis. In Hebræo autem hoc loco non habetur,
dæmonia, sed sculptilia, vt vertit Hieronymus: aut vanitates, & nihil, quomodo ad marginẽ ponit
Felix, vt iuxta Hebraicam veritatem sic legatur, Omnes dii gentium sunt sculptilia, aut sunt vanita-
tes, & nihilum. ¶ Versu 6. Cõfessio & pulchritudo in conspectu eius. Accipiendum hoc est secun-
Psal. 110. dum eum modum, quo dicitur in Psalmo centesimo decimo, Confessio & magnificentia opus ẽ-
ius, hoc est, omne opus eius est confessione vel laude dignum, & plenum magnificẽtia; omne opus
eius est laudabile & magnificum. Ita propositi sermonis hic sensus est, Quicquid in conspectu Dei
est, confessione dignũ est, & plenum pulchritudine, summe laudãdum est, & maxime decorũ. Atq;
ita & in eo quod proxime sequitur, Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius, dicendũ.
Vbi sanctificatio accipienda videtur pro sanctuario, quemadmodum ex Hebræo vertunt Hierony-
mus, Felix, & cæteri ex Hebræo interpretes. Nam & aliàs sanctificatio inuenitur posita in scripturis
Hiere. 51. pro sanctuario, vt apud Hieremiam, Venerunt alieni super sanctificationem domus domini. Et pri
1. Mac. 1. mo Machabæorum, de Antiocho dicitur, ꝙ intrauit in sanctificationem cum superbia magna. Ac
1. Mac. 4. rursum quarto capite, Iudas debellato hoste cum suis ad templũ ascendens, dicitur sanctificationẽ
Psal. 77. vidisse desertam, hoc est, desertum templum & sanctuariũ. Psalmo autẽ septuagesimo septimo, san G
ctuarium, quod hic dicitur sanctificatio, etiam sanctificiũ inuenitur appellatum, cum iuxta nostram
lectionem dicitur. Et ædificauit sicut vnicornis sanctificiũ suum, in terra quam fundauit in sæcula.
Per hanc autẽ sanctificationem siue hoc sanctuariũ, in Elucidatione intelligimus sanctam Ecclesiã,
quam etiã postmodum per atrium siue aulam domini accipimus. Potest tamen similiter & ad vnius
cuiusq; fidelis mundum & sanctificatum cor intelligentia accõmodari, quatenus omnes sanctifica
tio & sanctum templum Dei sumus, quicunq; spiritũ Christi habemus inhabitantẽ in nobis: quẽ-
1. Cor. 3. admodum sanctus ait Apostolus, Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et iterum, Vos estis tẽ
2. Cor. 6. plum Dei. In hoc autẽ templo cordis nostri oportet sanctimoniam esse & magnificentiã, oportet
omnia sancta esse, ornata, nitida, siue magnifica, & velut splendore quodã refulgẽtia. Hinc idẽ Apo
1. Cor. 3. stolus ait, Nescitis quia templũ Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Siquis autem tẽplum Dei
1. Cor. 6. violauerit, disperdet illum Deus. Et rursum, An nescitis quia membra vestra templum sunt spiritus
sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? videlicet vt nõ liceat vobis contami
nare vosipsos pro vestro libito, sed sanctimoniæ insẽdere debeatis propter honorẽ eius, qui vos si-
2. Cor. 6. bi in sanctificationem & templum elegit. Et iterum, Quis consensus templo Dei cũ idolis? Vos e-
Leuit. 26 nim estis templum Dei viui, sicut dicit dominus, Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo in-
Esaię. 52. ter eos, & ero illorũ Deus, & ipsi erunt mihi populus. Propter quod, exite de medio eorũ, & separa H
mini, dicit dominus. In his omnibus manifeste cernim⁹, quomodo nos Apostolus moneat & iu-
beat sanctimoniam & magnificentiã spiritualẽ sectari, ex eo ꝙ corda nostra sunt sanctificatio Dei.
Omnino enim iustum est, vt ille qui est sanctus sanctorũ, magnificus super omnes, habeat etiã san-
ctum & magnificum habitaculũ. Non enim cõuenit, sanctum dominum, pollutũ inhabitare taber
Leui. 19. naculum, neq; magnificum regem vile habere habitaculum. Propter quod, ipsa etiam voce domini
Lucæ. 6. non semel admonemur, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et in Euangelio, Estote misericor
Matth. 5. des, sicut & pater vester cœlestis misericors est. Estote vos perfecti, sicut pater vester cœlestis perfe
ctus est. ¶ Versu 7. Afferte domino patriæ gentium. In Hebræo est familiæ gentium, vel populo-
rum. Atq; ita etiam vox Græca sonat, πατριά. Significat etiam familiam vel cognationem. Et verisi-
mile est, quod nos modò patriã, totos alicuius regionis incolas appellamus, ab illa significatiõe pri-
ma sic denominari, ꝙ in numero populorum sint quasi vna πατριά siue familia vna, ortum trahens,
vim, genúsq; ducens ab eodem patre. Neq; secundum vim significationis aliud esse videtur patria
vna, quàm familia, siue stirps vna, aut vnum genus: tota videlicet aliqua collectio magna ab eodem
patre originem longã trahentium. In postrema autem parte, cum dicitur, Afferte domino gloriam
nomini eius: nota, præter consuetudinem duos datiuos absq; coniunctione eidem verbo, ex abun-
dantia spiritus, appositos, videlicet domino & nomini. Cuius effugiendi incommodi gratia, quidã
subintelligunt dignum, hoc modo, Afferte domino gloriam, digna nomini eius. Verum id non

A admodum videtur probandũ. ¶ Versu 8. Tollite hostias, & introite in atria eius: adorate dominum
in atrio sancto eius. Tollite hostias, id est, accipite hostias, vel (vt ex Hebræo vertit Hieronymus) le
uate munera. Atria autem dixit pluraliter, pro atrio. ¶ Versu 9. Commoueatur à facie eius vniuersa
terra. Commotio ista non mala, sed bona intelligitur, videlicet qua quis per timorem iustum salu- Psal. 66.
briter cõmouetur. Idem enim est cum eo, quod in alio Psalmo dicitur, Metuant eum omnes fines Psal. 32.
terræ. Et alibi, Timeat dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes or
bem. Vnde ex Hebræo hoc loco vertit Hieronymus, Paueat à facie eius omnis terra: hoc est, ti-
meat dominum omnis terra. Quod exponit Paraph. Chald. dicens, Contremiscite vel expauescite
à conspectu eius omnes inhabitatores terræ. ¶ Versu eodem, Dicite in gentibus, quia dominus re-
gnauit. In Psalterio Romano, ad finem huius versus additur, à ligno, Sic enim habet, Dicite in na-
tionibus, quia dominus regnauit à ligno. Atq; ita per tempus illud quod inter octauam Paschæ &
Pentecosten interiacet, in cõmemoratione victoriæ crucis Christi, pro versiculo cantatur, secundũ
ordinem Ecclesiæ Romanæ, in matutinis atq; vespertinis horis. Quam etiam lectionem sequutus
est, qui crucis triumphalẽ hymnum composuit, cuius est initium, Vexilla regis prodeunt. Nam ver
su tertio ita canitur, Impleta sunt quæ cecinit Dauid fidelis carmine, dicens, In nationibus regnauit
B à ligno Deus. Neque difficile est intelligere, quomodo dicatur dominus regnasse à ligno: videlicet
quia per lignum crucis de diabolo triumphauit, mundúmque de potestate illius exemit, & sibi in re
gnum comparauit, maximo vtique sui sanguinis pretio. A ligno ergo regnauit, quia per lignum sic
sibi regnum istud comparauit, in illo persoluens pretium redemptionis nostræ, id est, sacratissimũ
sanguinem fundens, pro salute mundi. Veruntamen additamentum istud à ligno, neque in Hebrai-
cis, neq; in Græcis codicibus inuenitur, neq; in Psalterio Gallicano. De correctione autem siue cõ-
firmatione orbis terræ, cuius fit mentio versu sequenti, & quomodo non commouebitur, dictum
fuit etiam Psalmo nonagesimo secundo, in versu secundo, Etenim firmauit orbẽ terræ, qui non cõ Psal. 29.
mouebitur. Potest enim vel de prima rerum creatione, uel potius de ipsa mundi restitutione expo-
ni: quemadmodum illud iudicium, de quo subsequenter fit sermo, potest vel nouissimum quod ex-
pectatur, vel primum quod iam perfectum creditur, intelligi. ¶ Versu 11. Lætentur cæli, & exultet
terra, &c. Quidam ista omnia, videlicet cælos, terram, mare, campos, & syluarum ligna, exponunt
mystice. Nobis videbatur secundum modum Propheticum conuenientius, vt absque mystico sen-
su intelligamus secundum literam, inuitari hic omnem creaturam ad laudem Dei: quomodo solent
facere Prophetæ, quando singulari aliqua illuminatione super venturis mirabilibus humanæ re-
demptionis mysteriis visitabantur, vt inuitarent montes & colles, cælos & terram, mare & aridam,
C campos & syluas, & omnia quæ in eis sunt. Tam pleni enim sunt gaudio, vt ferre in seipsis totum
non possint, quin effundant, quin & alias omnes creaturas faciãt participes. Si tamen per cælos in-
telligamus angelos, & per terrã homines inhabitantes eam, nihil erit insolitum. Vnde & Chal. Pará.
sic exponit, Lætentur exercitus cælorum, & exultent iusti terræ. Maris autẽ cõmotionem quæ sub-
iungitur, quidam intelligunt sæculi huius ad prædicationem Euangelicam malitiosam commotio-
nem siue persequutionem: & item quæ sequuntur de camporũ gaudio, & lignorum syluestriũ ex-
ultatione, mysticis exponunt sensibus. sed magis (vt dixi) Propheticæ exultationi videtur conueni-
ens, vt secundum literam intelligatur, tali inanimatarum creaturarũ alloquutione vniuersitas crea-
turarum ad congratulationem inuitari. Atque ita commotio maris intelligitur fluctuum concus-
sio, siue fluctuum eius resonatio, In quẽ sensum vertit Hieronymus, Tonet mare & plenitudo eius.
¶ Versu 12. & 13. Quoniam venit iudicare terram, Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos
in veritate sua. Possunt hæc intelligi vel de iudicio, quo in primo aduentu dominus iudicauit mũ-
dum, id est, pro mundo, aduersus principem tenebrarum: vel de iudicio nouissimo, quod expe-
ctatur futurũ in aduentu secundo, quando orbem iudicabit, id est, habitatores orbis: quãdo de ip-
sis ipsorúmq; operibus faciet iustum iudiciũ. Vtrunque autem hoc iudicium in æquitate & iustitia Ioan. 16.
est, quoniã in illo priori iustè princeps mundi condemnatus est, & è regno mundi foras eiectus: in Ioan. 12.
D hoc autem posteriori iustè iudicabitur de singulis orbis habitatoribus, quando recipiet vnusquisq;
prout gessit in corpore, siue bonum siue malum: quando vnusquisq; metet quę in corpore semina-
uit. Vtranq; autẽ prædictarum intelligentiarum nos in Elucidatione indicauimus. Iuxta priorẽ, iu- 2. Cor. 5.
dicare terram, est iuditium facere terræ, siue pro terra: iuxta posteriorem, est facere siue exercere iu Galat. 6.
dicium de terra, id est, de habitantibus in ea. Super hæc verò, iudicare terrã, accipi potest vt valeat,
agere iudicem terræ, vel regnare aut imperare super terram: quemadmodum dicitur in libris Iudi-
cum & Regum, quod hic iudex aut ille iudicabat populum, id est, iudicem populi agebat, & quodam-
modo principem agebat. Ita & venit in hunc mundum dominus iudicem agere, & regnare in ter-
ra, mundóque imperare, illo iniquitatis iudice principe tenebrarum deuicto, foráśque expulso.

XCVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste de Christi regno & gloria canit, orbemq́; terrarum vocat ad lætitiam, enarrans domini magnificentiam & ex aduerso idolorum vanitatem atque confusionem, vsq; ad versum octauum: vbi angelos hortatur adorare dominum, & sanctam Ecclesiam dicit in eo oblectatam, propter nimiam ipsius super omnes deos exaltationem. Versu autem vndecimo, monet seruos domini iniquitatem habere odio, quòd iustitiæ studentes, & odientes iniquitatem ipse custodiat, luce quoque sua illustret, & recreet cordis lætitia: in exhortatione ad Dei laudem canticum finiens, vt cœpit in lætitia.

Marc. 16 Matt. 28. Actu. 10. 1 *Dominus regnauit:*

✳ exultet terra, lætentur insulæ multæ.

2 *Nubes. & caligo in circuitu eius:*

Ioan. 1. Apoc. 1. Actu. 1.

✳ iustitia & iudicium correctio sedis eius.

3 *Ignis ante ipsum præcedet:*

✳ & inflammabit in circuitu inimicos eius.

Lucæ. 12. Lucæ. 21.

Ibidem. 4 *Alluxerunt fulgura eius orbi terræ:*

✳ vidit, & commota est terra.

5 *Montes sicut cera fluxerunt à facie domini:*

✳ à facie domini omnis terra.

Lucæ. 12.

6 *Annunciauerunt cæli iustitiam eius:*

Mat. 24. Ibidem.

✳ & viderunt omnes populi gloriam eius.

Matt. 25. Apoc. 1. Zach. 12. 7 *Confundãtur omnes qui adorant sculptilia,*

CHristus dominus morte deuicta regnũ accipit, & imperiũ tenet, sedens ad dexterá patris, potestatem habens omniũ quæ in cælo & quæ in terra, cõstitutus iudex viuorum atq; mortuorũ: • proptet quod, lętari atq; exultare debẽt omnes habitatores terræ, simul & illi qui in insulis procul habitãt, ená in nouissimis maris: omnes de Christi domini hoc imperio, hácq; sublimatione, gaudere debebũt. 2. Nube & caligine circũdatus est, in nube & caligine habitat, quem secundũ diuinitatem nemo hominum vidit, cuius maiestaté nemo perscrutari sufficit. Nube quoq; & caligine terribiliter circundatus veniet ad indiciũ, quãdo veniet cum nubibus in gloria patris sui: & sicut à nube ex hoc mundo ad patrem ascendens fuit assumptus in cælum, quæ eum ascendenté accepit, & abscondit ab oculis spectantium, ita in nube veniet, & in nube reuelabitur mundo, cũ ad iudicandũ aduenerit: • iustitia & iudiciũ sunt præparatio, firmatio, & rectificatio sedis ei⁹: F
thronus ipsius in æquitate & iudicio situs, ꝑparatus, firmatus est atq; rectè dispositus: imperat & iudicat in iustitia & iudicio, vt nõ possit apud eum inueniri iniquitas aut iudiciũ iniustitiæ. 3. Cum verò aduenerit rex iste ad exercendum iudiciũ, vltrix flamma corã facie eius præibit, vel ignis ille conflagrationis, qui aduentũ præcedet iudicis: vel ignis illę æternus, quo quodãmodo ante faciẽ domini præcedet quasi vltionis minister, quatenus à iudice prolata sententia: ignis hic statim cõdemnatos vorabit: • & exuret atq; cõsumet hostes ipsi⁹ per circuitũ, inuoluet ignis ille, & cõburet omnes iniquitatis operarios, qui dũ viuerent, inobedientes se atq; rebelles exhibuerunt mandatis iudicis. Præcessit quoq; iamdiu ignis ille, quem venit ipse homo factus mittere in terrã, & quem voluit ardere ac vehemẽter incẽdi, id est, ignitum eloquiũ Euangelicæ prædicationis, & vorans flãma spiritus sancti: quo duplici igne, hostes domini sunt inflãmati atq; consumpti: hi quidem salubriter, zelo bono per pœnitentiam: illi verò in suum malum, per iracundiam & contradictionem. 4. Terribilia ful- G
gura eius illucescent & apparebunt toti orbi terrarũ, antequam adueniet ad iudicium: demonstrabuntur terrores mirabiles, & erũt signa in sole & luna terribilia: • quibus visis, vniuersi habitatores terrę cõturbabũtur timore horribili, ita vt arescant & dissoluantur præ expectatione eorũ quæ superueniẽt vniuerso orbi, & præ terrore nimio prodigiorum terribilium. Iã quoq; fulgura diuinorum eloquiorum, micantium ad modum coruscationis desuper veniẽtis, orbi apparuerunt: iam agnouit omnis terra, & salubriter cõmota est, quantum ad fideles, sicut quantũ ad incredulos malitiose conturbata. 5. Montes liquescent, diffluent, & resoluentur, ad modũ liquescentis & diffluentis ceræ, ante conspectũ domini: cum ita in terrore suo aduenerit, videbuntur ardere mõtes, & diffluere per ignis vorantis impetum, ad eum modum quo cera liquescit igni admota vel iniecta: • à pręsentia Domini sic terribiliter aduenientis liquescet & cõmouebitur omnis terra, cum omnibus suis inhabitatoribus. Iam quoq; in tempore isto Christi præcedente iudicium, per Euangelicæ prædicationis & spiri- H
tus sancti gratiam, altissimi montes sæculi huius, sublimes potentia, ac sapientia gloriosi, emolliti, & humiliati sunt à facie domini, per ignem quem venit mittere in terrã: & omnis terra vim persensit ignis huius cõflagrantis. 6. Annunciabunt & manifestabunt cæli desuper aduenienté in terrore iustitiã iudicis cæli illũ gloriosum demittent, & demõstrabunt venientẽ mundo in gloria patris sui: item & angeli cælorũ habitatores prædicabunt iustitiã venientis iudicis, qui mittẽtur ante filium hominis, cum tuba & voce magna, vt prædicent iudicium venturum, & cõgregent omnes electos à quatuor ventis terræ: • & omnes populi, tribus ac linguæ, videbunt eum venientem in gloria sua, & patris, & sanctorum angelorum: & videbit eum omnis oculus, etiam qui eum pupugerũt, vt videant in quem confixerunt. Iam quoq; in tempore isto annunciauerũt Apostoli regnum Dei & iustitiam eius, iustitiã veram quæ ex fide est: & cognouerũt omnes populi gloriam domini, illorum prædicatione edocti. 7. Confundentur in illo terribili vltionis tẽpore omnes qui adorant idola, sculptilia, siue fusilia, quę quomodocunq; aliter artificis manu facta: & oẽs qui glo-

A *& qui gloriantur in simulachris suis,*

8 *Adorate eum omnes angeli eius:*

✳ *audiuit, & lætata est Sion.*

B

9 *Et exultauerunt filiæ Iudæ, propter iudicia tua domine.*

10 *Quoniam tu dominus altißimus super omnem terram:*

✳ *nimis exaltatus es super omnes deos.*

C 11 *Qui diligitis dominum, odite malum:*

✳ *custodit dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos.*

12 *Lux orta est iusto:*

✳ *& rectis corde lætitia.*

D

13 *Lætamini iusti in domino:*

✳ *& confitemini memoriæ sanctificationis eius.*

riantur, spémq; & fiduciam ponunt in idolis suis, quæ nõ sunt dii ve
ri, sed vanitas sunt & mendacium quemadmodum & cõfundi cœpe
runt ad prædicationem Euangelicã, quando passim homines, abiuta
tis & confractis idolis, se cõuertebant ad seruiendum Deo viuẽti, & Psal.93.
gloriandum atq; sperandum in Deo viuo & vero .8. Hic dominus Psal.113.
est, quem adorare debet etiã vniuersitas angelorũ. Non sunt adoran
da idola gentium, quæ non nisi dæmonia sunt, siue argentũ & aurũ,
opera manuum hominum: sed iste noster dominus, qui mũdũ salua
uit, regnũ accepit, & vt iudex suo tempore cum terrore reuelabitur,
ipse est ab omnibus adorandus, etiã ab angelicis exercitib⁹, id est, ab
iis qui sunt inter omnes creaturas præcellẽtißimi & nobilißimi: quã
to magis à nobis hominibus adorari debet, qui illis multo sumus se-
cundũ naturæ dignitatem inferiores & ignobiliores? ✳ audiuit hoc
Sion, audiuit sancta Ecclesia hanc Christi prædicationẽ, hanc annũ
ciationem, q̃ Christus dominus sit adorãdus solus, vtpote solus ver⁹
Deus & dominus, & contemnenda esse idola gentium, nimirũ vana
hæcq; audiens, & corde fideli suscipiẽs, læta est in Christo salutari
suo, læta est super Christi gloria & eiectione idolorum atq; dæmo-
num. Audiens etiam sancta Ecclesia de ipsius aduentu ad iustum iu-
dicium, gauisa est in spe bonæ retributionis. 9. Et exultauerunt om-
nes animæ fideles, omnes filii fidei & cõfeßionis magna sũt affecti læ
titia, ꝓpter tua æquißima iudicia, quibus tu iustißime domine decre
uisti agere cum humano genere, tam propter iudicia iusta, quibus in
nouißimo die redditurus es vnicuiq; secũdum opera sua: quàm pro-
pter iudicia, quibus iam pro mũdo iudicasti aduersus tyrannum dia-
bolum .10. Et merito sane te adorent angeli, merito in tuis iudiciis
exultare debẽt homines fideles: quoniã tu es dominus excelsus & al-
tißimus super omnẽ terrã, tu es eleuatus & sublimis super omnes ha
bitatores terræ: ✳ valde tu exaltatus es super omnes qui vel sola ho-
minũ imaginatione & appellatione dii æstimantur, vel etiã qui secũ-
dum participationẽ vere dii nuncupãtur: hos omnes tu immẽso in-
teruallo superas, nec est in diis similis tui domine .11. Vos proinde Psal.81.
quicũq; vere in dominũ creditis, eúmq; vere diligitis, qui sol⁹ est bo
nus & infinite bon⁹, odio habere malitiã, & omnem execramini im-
pietatẽ. Cum enim ipse perfecte bonus existens, imò ipsa infinita bo
nitas, ex diametro pugnet cum malitia, oportet, si illũ velitis diligere,
odio habere iniquitatẽ. Nõ enĩ potestis simul & ipsum amare, & ma
la diligere: ✳ eorũ enim qui sic malũ odiunt & fugiũt, ipse misericor
diter & fideliter custodit animas, animas piorũ atq; sanctorum ipse
saluat à malo, & custodit in vitã æternã, & de potestate omniũ impi
orũ eos liberabit: nõ sinet eos venire in man⁹ peccatorum qui ipsis
quærũt malũ, sed ab omni malo saluos faciet in suum regnũ cæleste. Prou.15.
12. Iustis quoq; peculiariter lux oritur, singulari illuminatione Dei
donãtur & visitantur qui studẽt iustitiæ, diligentes dominũ, & odiẽ
tes iniquitatẽ: ✳ & rectis ac mũdis corde, quibus est affectus syncer⁹
& cor purũ ab omni malitia, oritur lætitia, ex testimonio bonæ con-
scientiæ & securæ mẽtis, quæ est quasi iuge cõuiuiũ, & super omnia
ex cõtinua Dei præsentia & inhabitatione. Beati enim mũdi & recti
corde, quoniã ipsi Deum videbunt. Nõ possunt autẽ nõ plurimũ læ
tari, qui sic mundo corde Deũ iugiter conspiciunt .13. Exultate, ꝓin- Philip.4
de & lætamini in domino Deo vestro, quicũq; diligitis iustitiã, & o-
dio habetis iniquitatẽ, gaudete in domino semper, iterum dico gau
dete: ✳ & date confeßionẽ ac laudẽ memoriæ sanctificationis vel san
ctitatis eius: confitemini illi, rememorantes sanctitatẽ eius, qua ipse
sol⁹ est sanct⁹ in semetipso, super omnes deos, atq; etiã sanctificatio
nem, qua suos electos sanctificauit & sanctificat. Est enĩ in vtroq; val
de laudabilis, & quia ipse ĩ se sanct⁹ est, & quia sãctificator est fideliũ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVI.

VErsu.2. Iustitia & iudicium correctio sedis eius. Si correctionẽ acciperemus quomodo vulgo solet apud Latinos accipi, videlicet pro reductione ad rectitudinẽ, posset præsens locus sic intelligi, Omnis correctio quæ à sede eius procedit, iustitia est & iudiciũ, id est, secundũ iustitiã & in iudicio. Sed ex Hebræo cognoscimus, correctionẽ isto in loco idem valere quod præparationẽ vel fundationem, aut stabilitionẽ aut ædificationem, siue in rectitudine fundationẽ aut rectam constitutionẽ. Vnde correctio sedis eius hîc intelligẽda est, ipsa fundatio aut recta situatio

siue cõstitutio regalis solli: vt quod hic dicitur correctionẽ sedis eius esse iustitiã & iudicium, idem E
Psal.9. sit cum eo quod in alio Psalmo dicitur, Parauit in iudicio thronũ suum, & ipse iudicabit orbem ter
ræ in æquitate. Iuxta quam sententiã, ex Hebræo vertit Hieronymus, Iustitia & iudiciũ firmamen-
tum solii eius. Felix, Iustitia & iudicium, habitatio sedis eius, vel bases sedis eius. Quod autẽ nos de
sede domini iudiciaria exposuimus in Elucidatione, posset etiã ad eam, quam in se habet quęlibet
fidelis anima, sedẽ Dei referri. Iustitia enim & iudicio pręparatur in homine locus & sedes Dei. Nõ
Sapien.1. enim intrabit Deus, neq; spiritus eius in maliuolam animam, in qua non est iustitia & iudicium: sed
Esaię.66. requiescit super mitem & trementẽ sermones suos, id est, super eum in quo est iustitia & iudicium.
Sed illa expositio quæ in Elucidatione est posita, magis videtur facere ad propositum. ¶ Versu .3.
Ignis ante ipsum præcedet. Hic versus cum aliquot sequentibus, æque commode possent exponi,
vel de terrore eorum quæ futura sunt ante aduentũ, siue in aduentu iudicis, vel de iucũditate eorũ
quæ facta sunt post Christi resurrectionẽ, vbi ascendisset ad patris dexteram, accipere sibi regnum
& imperium super orbem. Atq; ob hoc, in Elucidatione per plures versus geminam constituimus
intelligentiam, consueto duplicis intelligentię signo adiecto. Quòd si tertius hic versus de igne in-
telligatur terribili aduentus secundi, iterũ ostendimus duplicem intelligentiã. Prior est de igne cõ
flagrationis, per quam sancti Theologi in aduentu iudicis mundũ dicunt purgandum: quemadmo
2.Petri.3. dum Petrus Apostolus in posteriori sua Epistola indicat, dicens, Adueniet autẽ dies domini vt fur F
in quo cæli magno impetu transient, elementa vero calore soluentur: terra autẽ, & quæ in ipsa sunt
Psal.49. opera, exurentur. De quo igne etiã in alio Psalmo dicitur, Ignis in cõspectu eius exardescet, & in cir
cuitu eius tẽpestas valida. Hic autẽ non videtur esse ille ignis æternus, de quo subinde loquitur Sal-
uator in Euangelio. Non enim ille ad purgatiõnẽ cælis aut elementis, sed ad punitionem & crucia-
tus diabolo & angelis eius, præparatus est: quemadmodũ in sententia domini dicitur, Discedite à
Matt.25. me maledicti in ignem æternũ, qui paratus est diabolo & angelis ei⁹. De hoc ergo igne cõflagratio
nis & purgationis prior est intelligentia. Posterior verò est de igne illo cõdemnationis æterno, qui
(vt etiam dixim⁹) diabolo & angelis eius paratus est, qui ante faciẽ iudicis pręcedere dicitur, non quòd
prius tempore realiter debeat præcedere aduentũ iudicis in mundũ, sed quomodo minister vel in
strumentũ exequendæ iustitiæ præcedere dicitur ante iudicem, quomodo gladius solet iudicẽ prę-
cedere, vt ministeriale instrumentum exequutionis iustitiæ. Quia enim ignis ille infernalis mox ad
pronunciationẽ iudicialis sententię corripiet impios: & in eos ipso momento desæuiet iccirco re-
2.Thes.1. ctè quasi cum iudice veniente iudicẽ aduenisse dici potest. Et iuxta hunc modũ videtur etiã intelli-
gendum, quod in Epistola posteriore ad Thessalonicẽses scribit apostolus Paulus, in hunc modũ,
Si tamen iustum est apud Deum retribuere retributionẽ iis qui vos tribulant, & vobis qui tribula G
mini, requiẽ nobiscum, in reuelatione domini Iesu de cælo, cũ angelis virtutis ei⁹, & in flãma ignis
danos vindictã iis qui nõ nouerunt Deum, & qui non obediunt Euãgelio. Nam si participiũ illud
dantis iungatur cum genitiuo proxime præcedenti ignis (quę connexio prima facie apparet cõmo
dior) videtur per ignem istum dantẽ vindictam intelligi ignis infernalis, per quẽ proprie vltio con
digna exercebitur in reprobos. Nã ignis cõflagrationis, etiam si corpora impiorũ possit breui mo
mẽto interimere, animam tamen impiam non potest æterna punitione (quæ illam decet) affligere.
Quare per ignem dantem vindictam, intelligendus videtur in citato iam Pauli loco ignis æternus,
vt dicat Paulus, reuelandum dominum Iesum cum angelis virtutis ei⁹, & cum flamma ignis æterni
vindicis. ¶ Versu .8. Adorate eum omnes angeli eius. Hunc locum Paulus Apostolus allegat, capi-
tulo primo Epistolæ ad Hebræos, ad probandum Christum filium Dei esse angelis maiorem, ex eo
Hebr.1. quòd illum iubeantur adorare. Non adorat enim nisi minor maiorem. Adducens autem Paulus hunc
locum, sic ait, Et cum iterum ĩtroducit (videlicet pater) primogenitũ in orbem terræ, dicit, Et ado-
rent eum omnes angeli eius. Ex qua citatione difficultas est, quid sibi velit quod ait, Et cum iterum
introducit pater primogenitũ in orbem terræ. Dicendum est, quòd iccirco hoc dicitur, quoniam in il
lo Psalmo mentio fit de regno Christi quod ei datũ est à patre, morte deuicta, Vnde & initiũ Psal-
mi sic habet, Dominus regnauit, exultet terra. Quod si prędicta in versib⁹ prioribus exponãtur de H
terribili aduẽtu domini ad iudicium, rectè dicitur Iesum introduci à patre in orbem terrarum ad
ipsum iudicandum: quoniã venturus est in gloria patris sui iudicium exequuturus, per potestatem
Ioan.5. à patre sibi datam, quemadmodũ apud Ioannem dicitur, Pater diligit filium, & omnia dedit in ma
Ibidem. nu eius: & potestatẽ dedit ei iudicium facere, quià filius hominis est. Si verò prędicta intelligantur
tantum de conuersione populorum per Euangelicã prędicationem, dicitur introduci filius à patre
in orbem terrarum, quatenus ita Christ⁹ regnum recuperauit in populis, vbi prius idola coleban-
tur, & ipse ignorabatur. Quid autẽ per Sion & per filias Iudæ intelligatur, ex Elucidatione patet &
plenius diximus in Psalmo quadragesimoseptimo circa versum illũ, Lætetur mons Siõ, & exultent
filiæ Iudę, propter iudicia tua domine: vbi etiã prolixius ostendimus, quare gaudendũ sit mõti Siõ
& filiis Iudę propter hęc domini iudicia. ¶ Versu.12. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Nos
in Elucidatione lucem illam, quę intra mentes iustorum oritur, indicauimus accipiendam, consimi
lemque in posteriori parte lętitiam. Posset verò & de futura illa plenitudine lucis ac gaudii exponi,
pręteritum accipiendo pro futuro, vt sit sensus, Lux æterna lucebit, & orietur iusto, & rectis corde
Esaię.35. orietur sempiterna & inęstimabilis lętitia quemadmodum in alio loco dicitur, Lux perpetua luce-
&.51. bit sanctis tuis domine. Et iterum, Lętitia sempiterna super capita eorum, gaudium & exultationẽ
obtinebunt. Ad quem sensum rectè quadraret quod ex Hebręo vertit Felix, & alii quidã, Lux Sata
vel seminata est iusto, & rectis corde lætitia. Nunc enim iusto lux illa seritur, nunc seminatur, quia

A nondum iustus eam metit, nondũ ea perfruitur, sed ad eam aliquando suscipiendã & acquirendam præparatur, & modo quodam nũc illi seritur, & seminatur vt suo tempore metatur tam lux plena, quàm perfecta lætitia. Quemadmodũ enim quod seminatum est, in occulto latet, & nondum appa ret quid futurũ sit, postmodum verò in tempore suo caput effert, seq; manifestat: ita nunc lux & læ titia beatorũ seminatur & occultatur, vt aliquando lucis plenæ & perfectæ lætitię fructus inde me tatur. De qua re, pulchre dilectus discipulus ita loquitur discipulis, Charissimi, nunc filii Dei sumus & nondum apparuit quid erimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbim⁹ eum sicuti est. Quasi dicat, Mira quidem gloria vobis iam seminata est, sed nondum enata est, nondum apparuit. Neq; male consonat huic expositioni quod in Chald. Parap. dicitur, Lux quiescit, & reposita est iustis, quo modo beatus Petrus hæreditatem illam incorruptibilem, incontaminatam, & immarcessibilem, dicit conseruatam in cęlis, & salutem ait paratam reuelari tempore nouissimo 1. Ioan. 3. 1. Petri. 1.

XCVII. PSALMI ARGVMENTVM.

Habet Psalmus iste argumentum idem cum præcedentibus. Est nanque inuitatio ad laudem Dei pro mi rabilibus per eum patratis mundoq; exhibitis: inter quæ, præcipua est salus illa quã Deus per suæ di uinitatis dexteram voluit operari, & in conspectu omnium gentiũ manifestari, propter misericordiã B *& veritatẽ suam. Post quæ paucis enarrata, à versu sexto vsque ad finem, nihil aliud quàm inuitatio ad laudem, ad iubilationem, ad cantica ponitur, non hominum tantum, verumetiam maris, & omnium quæ in eo sunt, terræ & omnium quæ in ea fluminum & montium, propterea quòd ipse venit iudicare terram.*

NONAGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Cantate domino canticum nouum:*
✱ *quia mirabilia fecit.*
2 *Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.*

Cantate domino in alacritate cordis carmen nouum nouæ laudis & insoliti gaudii canticum illi depromite de plenitudine interni gaudii: ✱ fecit enim miranda, & quæ nouis peculiaribusq; canticis decantentur dignissima .2. Et licet multa admodum sint Dei opera miranda, quæ ipse patrauit ab initio sæcu li in rerum omnium creatione & sapiẽtissima admi nistratione siue gubernatione, peculiariter etiam in admirabilis generis humani directione ab initio sæculi: illud tamẽ omnia superat, & quasi obscurat quod in nouissimis dieb⁹ in temporis plenitudine C operari dignat⁹ est, in redemptione humani generis: quando omnipotens dextera eius, pro sua voluntate salutẽ est operata, & sanctum brachiũ eius fecit salutem magnã in populo & pro populo suo, quãdo per suam potẽtiã genus humanũ de captiuitate & seruitute durissima redemit. 3. Hanc aũt salutem sic sua dextera perfectã, Dominus voluit reuelare, & notã facere, ac prædicare in omnibus populis: ipsum quoq; salutare, ipsum Saluatorẽ Christum filiũ suum, per quem tantam fecit salutẽ, mũdo voluit notũ facere: ✱ iustitiã suam prædicari fecit, & notificari in cõspectu omniũ populorum, iustitiam suã, iustitiam quæ est ex fide, & per fidẽ in Christo filio eius, sanctos Apostolos suos prædicare fecit, & notificari in omnib⁹ populis. ✱ Notũ etiã fecit salutare suũ & auxilium suũ, in exhibitione salutis quã contulit mundo: & in hoc aperte monstrauit suam iustitiã, per quã gen⁹ humanum redemit de manu & tyrannide iniuste ipsum opprimẽtis Roma. 3.

3 *Notum fecit dominus salutare suum:*
✱ *in conspectu gentium reuelauit iustitiã suam.*

4 *Recordatus est misericordiæ suæ & veritatis suæ domus Israel.*

4. Recordat⁹ est domin⁹ misericordię & fidei sine veritatis suę: ipse qui per multa anteacta sęcula oblitus videbat misericordię, obfirma tam habens iram suã aduersus genus humanũ: & qui suã fidẽ videba tur negligere aut violare, non exhibendo quondã promissa patribus D Abrahã, Isaac, & Iacob, ipse tandem in temporis plenitudine curauit suæ misericordię satisfacere, & suã fidẽ liberare, seq; veracẽ & fidelẽ in promissis, operis exhibitione demonstrare: sicq; velut recordatus est misericordiæ & veritatis suæ erga domum Israel, super populum fidelẽ, verũ ex fide semen Patriarcharũ, quibus fuerat facta repromissio .5. Neq; verò hęc salus intra Iudeæ angustos limites delituit, neq; intra tam angusta spatia fuit occultata, licet in Iudęa fuerit orta & perfecta: sed nota facta est & diuulgata per Apostolorum prædicationẽ, hæc salus simul, & ipse Saluator qui eã operatus est, in vniuersos terminos terrę, ab oriente vsq; ad occidentẽ, & à septẽtrione vsq; ad meridiem. Siquidẽ in omnem terram exiuit salutis huius pręd icatio, & vbiq; terrarum salus hęc agnita fuit. 6. Proinde omnes qui inhabitatis terram, Deo (qui tam miranda pro vobis in temporis plenitu dine operari dignatus est) in cordis vestri lætitia iubilate: ✱ cordis quoq; lætitiam vocalibus canticis declarate, exultantes insuper gesti-

5 *Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.*

6 *Iubilate Deo omnis terra:*
✱ *cantate, & exultate & psallite.*

7 Psallite domino in cithara:
✻ in cithara & voce psalmi:
✻ in tubis ductilibus
Apoc.19 *& voce tubæ corneæ.*
8 Iubilate in conspectu regis domini:
✻ moueatur mare & plenitudo eius orbis terrarum, & qui habitant in eo.

9 Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu do
Ioan.12. *mini:*
Lucæ.1. *✻ quoniam venit iudicare terram.*
10 Iudicabit orbem ter
Lucæ.8. Ephe.6. *rarum in iustitia, & populos in æquitate.*

bus etiam corporis lætitiã exhibere & psalmos illi de mirabilib' edi- E
tis facinorib' componite & canite. Omnium enim est hoc cõmune
gaudium, vniuersalis est omniũ hæc lætitia & exultatio, quoniã om
nibus salus ista facta & annunciata est .7. Imperfectum verò gaudii
testimonium, etiã musica adhibete vestris laudibus instrumenta, cõ
cinite illi in citharis, nablis, & aliis ad eam rem aptis musicis instru-
mentis: ✻ in citharis simul adiuncta voce cantici, sic vt manu contin-
gente musicũ instrumentum lingua nõ cesset à laudibus, sed modula
tionem aptam simul decãtet, quę sono instrumẽti suaui melodia re-
spondeat: ✻ in tubis quoq; ductilibus, ad concinendum in vocis for-
titudine, & in clangore cõcrepantis buccinæ, siue tubæ corneæ, cui'
est sonus fortis ac pręualidus. 8. Iubilate in conspectu regis nostri do
mini, qui videlicet rex noster & dominus est rex regũ & domin' do
minantiũ: iubilate coram eo, laudes cõcinite, vt dignum est tanto ac
tali domino iubilari à nobis, qui eius sumus plusquã seruissimi serui:
✻ & quoniã non est vniuersa terrarum habitatio, neq; tota rationalis
creatura sufficiens ad dignę laudis persolutionem, atq; iterum quia F
omnis creatura vna cũ homine merito debet collætari & cõgaudere
idcirco & cæteras creaturas omnes iustũ est pro suo modulo laudare
dominũ. Itaq; mare suorum collisione siue collusione fluctuũ soni-
tum edat, & tonet, pro suo modo sic collaudãs dominũ, simul & om
nia quæ in ipso sunt: vniuersus quoq; orbis terrarũ cum omnib' suis
inhabitatoribus, cum omnibus quę in eo sunt, pro suo vnumquodq;
modo laudem canat domino. 9. Flumina quoq; exultabunt, & quasi
plaudent manibus in dulci allusione fluctuũ: simul etiã montes quasi
exiliẽt & exultabũt à præsentia domini, denique cæli & terra & om-
nia quæ in eis sunt, omnia præ gaudio gestient, à præsentia aduenien
tis domini: ✻ quoniam ad hoc veniet in tẽporis plenitudine, vt iudi-
cet terram, vt faciat iudiciũ mundi, vt principe mũdi diabolo eiecto,
ipse regnet in domo Iacob in populo suo in æternũ, eósq; regat, pa-
scat, & iudicet imperpetuũ. 10. Iudicabit pro orbe terrarum, & reget
eum in iustitia, & populos omnes in æquitate. Nõ enim regnabit in G
tyrannide & iniustitia, vt ille pater mẽdaciũ, mundi rector tenebrarũ
harũ, sed in omnimoda æquitate regnabit super populũ suũ: ✻ In iu-
stitia quoq; faciet pro orbe terrarũ iudicium, aduersus iniquũ mũdi
prĩcipẽ, & liberabit populos in ęquitate sua: de oppressione iniqua.
✻ Denique & in nouissimo die, in iustitia iudicabit totũ orbem terra
rum, redditurus vnicuiq; pro operibus condignam retributionem.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVII.

VErsu. 2. Saluauit sibi dextera eius. Datiuus ille sibi, facit difficultatem in oratione. Nos in Elucidatione indicauimus, sibi positum esse, acsi diceretur, iuxta suum placitũ, vel iuxta quod voluit: saluauit autẽ, pro salutẽ fecit, vel salutem operatus est: vt sit sensus. Dextera eius iuxta suum bene placitũ, salutem est operata. Alii verò putant, vulgatam lectionẽ male habere casum datiuum: pro datiuo aũt constituendum accusatiuum, ad hunc modum, Saluauit eum dextera eius quo modo habet Romanum Psalterium, sicut in Græco legitur, ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, hoc est, Saluauit ipsum dextera eius. Cuius lectionis sensus est, Dextera Christi, id est, diuinitas Christi, saluauit ipsum, hoc est, à morte fecit saluum, & ad vitam resurgere, & brachium sanctum eius saluauit ip- H
sum. Beatus tamen Hieronymus ita vertit, vt habet nostra lectio Gallicana, De hoc quoq; nõnihil dicemus in annotationibus ex Hebræo. ¶ Versu. 3. In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Potest intelligi iustitia, qua ipse Deus in se iustus est: quam in conspectu gentium reuelauit, quando principem tenebrarum iuste condemnauit, & sibi regnum resumpsit orbis terrarum. Iterum, suam iustitiam, qua in se iustus est, reuelauit in conspectu gentium, quando per Apostolicam prædicationem omnibus hominibus per vniuersum orbem eam fecit notam. Potest aliter intelligi iustitia Dei non illa qua in se ipse iustus, sed illa qua homo coram Deo iustus est, de qua Paulus ait, Nunc autẽ
Roma.3. iustitia Dei manifestata est, testificata à lege & Prophetis. Et iterum, Iustitia Dei per fidẽ Iesu Christi, in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. Atque hanc iustitiam adueniẽs dominus per Apostolicam prędicationem reuelauit in conspectu omniũ gentium, quando Apostolos suos fecit, prædicare ac dicere, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. ¶ Versu. 4. Recordatus est mise-
Marc.16. ricordiæ suæ, & veritatis suæ domui Israel, Quòd dominus dicitur recordari, manifestum est hoc ita dici secundum similitudinem humanæ recordationis, sicut per oppositum interdum dicitur obliuisci, quando ad modũ obliuiscentis se habet. Cum enim promissa dissimulat, multúmq; tardat persoluere, iustitiæ & fidei suę videtur oblitus: & cũ misericordiã non exhibet, videtur oblitus misericordię. At verò vbi misereri cœperit, & promissis facere satis, dicimus eũ recordari misericordiæ & veritatis, quomodo etiã in cantico virginis matris dicitur Suscepit Israel puerũ suum, recorda-

A tus misericordiæ suæ:vbi & recordatio veritatis innititur,cum subsequenter adiungitur, Sicut loquutus est ad patres nostros, Abraham,& semini eius in sæcula. Et in suo eantieo Zacharias, Deū parentem in filio suo saluté mundo,hoc agere dicit, ad faciendam misericordiam cum patribus nostris,& ad memorandū testamenti sui sancti,quod iurauit ad Abrahā patrem nostrum daturum se nobis.Ita ergo recordatus est dominus in hac hora nouissima misericordiæ & veritatis suæ.Ille autem datiuus,domui Israel,secundū commodiorem constructioné iungatur cum verbo recordatus est,ad hunc sensum,Recordatus est misericordiæ suæ & veritatis suę erga domū Israel,siue(vt vertit Felix) pro domo Israel,id est,ad faciendum misericordiā & veritatem cum domo Israel. Posset etiam intelligi pmissam domui Israel : sed absq; aliqua subanditione , sensus prior apparet melior. ¶Versu.9.Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt. Aduerbium simul ab aliquibus iungitur cum pręcedentibus,hoc modoFlumina plaudét manu simul:ac deinde, montes exultabunt. Nos in Elucidatione innximus cum sequentibus,hoc modo distinguétes, Flumina plandét manu simul montes exultabunt. Quam distinctionem etiam sequitur versio Felicis , Flumina plaudent palma,sicut montes exultent.Hebraica lectio ad vtranq; connexionem est indifferens. Lucę. 1. Ibidem.

XCVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

B *IN hoc etiam Psalmo,vt in præcedentibus,exhortatio ponitur ad reuerentiā Dei sedētis super Cherubim & laudem magni nominis eius,cuius honor diligit iudicium,qui parat directiones populo suo,cuius etiam scabellum pedum vt sanctificatum ab eo qui illud calcat,dicitur adorandum. Versu autem sexto,patrum quorundam exempla proponit, nominatim mentionem faciens Moysi Aaron,& Samuel: qui quoniam dominū fideliter inuocabant, eiusque præcepta diligenter obseruabant icciroo familiari Dei etiā alloquutione digni sunt habiti,fueruntque exauditi in precibus suis,& iram potuerunt Dei aduersus populū suum irati mitigare,vt leui disciplina paterna peccatū populi tantum puniēs,non penitus reprobarentur: quemadmodum aliis solet gentibus contingere , qui in suis admonentionibus impune permanere & pergere finuntur, iusto Dei iudicio,vsque in diem extremæ vltionis,Vltimo autem versu iterum laudis replicat exhortationem.*

NONAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dominus regnauit, irascantur populi:*

C **qui sedes super Cherubim, moueatur terra.*

2 *Dominus in Sion magnus & excelsus super omnes populos.*

3 *Confiteantur nomini*

D *tuo magno, quoniā terribile & sanctum est.*

** & honor regis iudicium diligit.*

4 *Tu parasti directiones:*

** iudicium & iustitiā in Iacob tu fecisti.*

5 *Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedū eius,quoniā sanctū est.*

DOminus Deus noster regnum & imperiū tenet:irascātur,indignentur,& cōmoueantur vt voluerint incredulæ nationes,velint nolint,ferre debent eius imperiū,& regem debent eum atq; dominū agnoscere , quantūuis reluctentur & contradicere videantur:*qui sedes super Cherubim,qui pręsides angelicis exercitibus, & cęlestes illos spirit° habes velut sedem,super quā requiescit gloriæ tuę maiestas:qui etiā in veteri illa atca tabernaculi, super propitiatoriū inter duo Cherubim locū visibilem tibi olim delegisti, ad signū eius sedis quā habes gloriosam inter cælestes exercitus in cęlis: à facie tua commoueatur omnis terra, æquum est vt te omnes reuereātur & timeant qui terrā inhabitant.2.Dominus qui est in Sion,in populo fideli ipsum agnoscite , qui in Ecclesia sancta inhabitat, ipse per omnia magnus est & excelsus super oēs populos , ita vt in omnibus gētibus nemo sit qui illi possit eōparari,estq; excelsior & sublimior omnib°,sicut rex omnibus est celsior in regno suo .3. Quapropter tuo magno nomini,ô rex altissime, cōfiteri debét omnes populi tuo subiecti imperio:quoniam nomen tuū sanctum est atq; modis omnib° venerabile, nomé est super omne nomé,in quo flecti debet omne genu cælestiū,terrestriū & infernorū: quódq; ab omni creatura debet immensis efferri præconiis,vtpote ab ortu solis vsq; ad occasum laudabile & benedictū in sæcula: * & honor regis nostri, regia dignitas,& imperatoria maiestas eius, qua præeminet omnib°, diligit indiciū, exposcit & exigit hoc à nobis,vt in indicio & iustitia illi seruiam°, quomodo ęquū est.Vult enim tātus rex iusta & mūda seruitia exhiberi sibi,& seruos iustos requirit,quomodo ipse iust° est,& omnia quæ facit,in vero facit iudicio .4. Et quia diligis tu domine iudiciū icciroo parasti populo tuo directiones,dedisti seruis tuis præcepta atq; mandata tua quibus in iudicio atq; iustitia dirigantur : * tu fecisti in Iacob,in populo tuo,iudiciū & iustitiā,tu ipse cū eis iuste in omnibus egisti in iudicio & iustitia:& vt similiter agerēt ip si,tam erga te q̄ erga proximos, voluisti,atq; mandasti .5. Exaltate,ô populi omnes,& magnificate dominū Deum nostrū,& procidite ante thronū gratię eius, humiliātes vos corā scabello pedū eius,quasi prostrati ante pedes eius:quoniam sanctū & honorādū est quicquid ad ipsum attinet, etiā si infimū fuerit,quemadmodū est pedum scabellū. Tam enim sanctus est domin° vt quicquid ad ipsum spectat,sanctū sit,adorandūmq; & venerandū Philip.2. Psal.112.

6 Moyses & Aaron, in sacerdotibus eius:
** & Samuel inter eos*
1.Reg.3. *qui inuocant nomen eius.*
7 Inuocabant dominū, & ipse exaudiebat eos:
Exod.33. Num.12. ** & in columna nubis loquebatur ad eos.*
8 Custodiebant testimonia eius, & præceptum quod dedit illis.
Psal.17. Psal.144 *9 Domine Deus noster tu exaudiebas eos:*

** Deus tu propitius fuisti eis:*

Exod.32. Num.16. ** & vlciscens in omnes adinuentiones eorū.*

10 Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate in monte sancto eius:
** quoniam sanctus dominus Deus noster.*

etiam quod infimum reputatum fuerit: quemadmodū regis magnifi E
ci non solum corona, quam in capite gestat, honoratur non solū pal
lium quo est circumamictus, verumetiā calciamēta pedum eius, imò
scabellum throni eius .6. Moyses & Aarō erant de numero sacerdo
tū eius: qui colebant eū, erant specialiter Deo sacri: ille quidē à Deo
specialiter consecratus, vt legislator fieret & ordinator atq; minister
legalis sacerdotii: hic verò vnctus à fratre suo Moyse: ex ore domini
etiā visibiliter, & sacerdotalibus adornatus vestibus: * & Samuel ꝓ-
pheta domini, erat de numero fideliū seruorum, qui cognoscunt per
fidem & inuocant ex fide & cōscientia bona nomē domini, Samuel
fidelis minister corā fuit domino.7. Isti patres nostri, egregia virtutū
exempla, inuocabant dominū, orātes tam pro se quàm pro cōmisso
sibi populo: & dominus benignū se illis exhibuit, exaudiens oratio-
nes eorum & postulata concedēs: * imò etiā familiarem suam socie
tatem ad illos ostendit, loquens ad illos (Moysen & Aarō) de colūna
nubis, quæ apparebat super tabernaculū, sic illos suo speciali collo-
quio singulariter honorans, corā populo suo .8. Ratio autem quare F
sic ipsi exaudiebātur orantes, & quare sic diuino honorarētur collo
quio hæc erat, quia obediētes fuerūt præceptis dominicis. Custodie
bant enim testimonia eius quibus cōtestatus fuerat populū, id est le-
gē & omnia præcepta quę illis obseruanda tradidit .9. Et quoniam
sic obedientes & fideles fuerūt in adimpletione tuæ voluntatis, iccir
co vicissim te illis benignū exhibuisti dominum, qui cū sancto san-
ctus es, & cum innocēte innocēs, & cum electo elect᷒, qui volunta-
tem facis te timētium. Iccirco, inquam, tu domine Deus noster illos
benignè exaudiebas in omnibus quę à te postulabant, siue pro sua, si
ue pro populi sui salute: * ostendisti quoq; te illis benignū & propi-
tiū, dimittens propter illorū precem peccata populi: siquādo te offē-
disset populus, illis pro eo orantibus, tu flexus fuisti ad misericordiā,
dimisistiq; illis peccatū, quemadmodū orāte Moyse populus quem
delere voluisti saluatus fuit, & Aaron offerente thus in thuribulo pla
ga incendii cessauit: * & in singulare beneficium, hoc eis cōtulisti, ꝙ G
populum eorum pro quo supplicabant, nō permittebas diu impunè
agere in peccatis, vt tandē in die iudicii super eos adduceres eū dāna
tionis sententiā, quomodo cum reprobis gentibus agis quæ te igno-
rant: sed in omnia opera eorum mala, quę ipsi secundū malitiam cor
dis sui adinuenerunt, vt te offenderent, te exhibuisti seuerū vltorem
& vindicē, vt cogerentur vltionis tuę pręsentia, quantocyus ab exco
gitatis vel cœptis desistere.10. Exaltate & magnificate dominū Deū
nostrum, & adorate eū in mōte sancto eius in quo habitat, in Eccle-
sia: siue hac militante, per fidem excelsa, & per spem atq; charitatem
firma & immobili: siue illa triumphanti, per apertam Dei visionē &
perfectam fruitionem altissime sublimata, & immobiliter firmata:
* quoniā dominus Deus noster sanctus est, & super oēs solus sanct᷒
ac summe metuēd᷒: ꝓpter quod, omni laudis & honoris exaltatione
semper est dignissim᷒, neq; pro dignitate satis vnquā potest exaltari.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVIII. H

VErsu.1. Qui sedes super Cherubim, moueatur terra, Quomodo dicatur Deus sedere super
Psal.79. Cherubim, diximus in Psal.79. in versu illo, Qui sedes super Cherubim manifestare coram
Ephraim, Beniamin & Manasse. Quidam autem hoc loco pro secunda persona, ponūt ter
tiam, legentes, qui sedet: coniungentes istud, qui sedet, ad principiū versus, hoc modo, Domin᷒ qui
sedet super Cherubim, regnauit, irascantur populi, moueatur terra. Alii repetunt verbū regnauit,
hoc modo, Dominus regnauit, irascātur populi: qui sedet super Cherubim regnauit, moueatur ter-
ra. Nos sub secunda persona absq; repetitione ista cōiunximus, ad hūc modū, Qui sedes super Che
rubim, ô magne Deus, à facie tua moueat̃ terra. In Hebræo, similiter & in Græco, participiū est, acsi
dicatur iuxta Hebræum, sessor Cherubim, vel insidēs Cherubim: aut iuxta Græcū, sedens super vel
in Cherubim.¶ Versu.2. Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos. Duplici di-
stinctinctione hoc legi potest. Primò, ad hunc sensum, Dominus qui est vel habitat, vel colitur in
Sion, à populo suo fideli, ipse est magnus & excelsus super omnes populos. hoc est. Deus Israel, est
rex magnus super omnem terrā. Secundo ita distingui potest, Dominus est in Sion magnus, & ex-
celsus est super omnes populos vt domin᷒ Deus dicatur magnus esse & laudabilis valde in suo po-
pulo, & nihilominus super omnes populos excelsus. In Sion enim magnus est, dū se gloriose in suo
Psal.94. populo magnificat, in mirabilibus quæ pro eo potenter & magnifice operat̃. Excelsus verò est etiā
super omnes populos, quoniā in manu eius sunt omnes fines terrę & ipse pleno imperio dominat̃

A omnium. ¶Versu 3. Et honor regis iudicium diligit. Istud iudicium quod diligit Deus, intelligerē
possumus in nobisipsis, vel in Deo. Honor regis diligit in nobis iudicium, quia dignitas & maiestas
Dei nostri exigit à nobis & in nobis seruis suis iudicium, videlicet vt in iudicio illi seruiamus. Iustū
enim est, vt tā magnifici domini & tam summi regis ministri, in iustitia & iudicio satagāt perficere
suum ministerium. Vnde illud toties veteri illi populo in legislatione replicatū, Ego dominus. San-
cti estote, quoniā ego sanctus sum. Et in lege gratiæ, nouo populo nouus præceptor Christus domi Leui. 11.
nus, Estote (inquit) misericordes, sicut & pater vester cælestis misericors est. Estote vos perfecti, sicut & 19.
pater vester cælestis perfectus est. Iterum verò secundum hanc intelligentiam, iudiciū accipi potest Lucæ. 6.
pro æquitate & rectitudine iustitiæ, vt iam expositum est: vel etiā pro iudicio quod discretionē so- Matth. 5.
lemus appellare. Exigit enim honor magnificentissimi & regis nostri, vt illi cum magno iudicio, cum
magna discretione & attētione seruiamus, non quomodo vili alicui aut plebeio domino seruiri so-
let, sed cum magno timore & tremore, cū magna alacritate, diligentia, solicitudine, & reuerētia, tā-
quā illi qui est omnium rex supremus, & quo est nemo celsior: vt ob hoc merito summo cū hono-
re illi debeat seruiri. In quem ferè sensum scribens Corinthiis Paulus, vult sanctissima mysteria cor
poris & sanguinis domini sumentes, cum iudicio mādUcare, dum ait, Quicunque manducauerit pa 1. Cor. 11.
nem, vel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini, non diiudicās cor-
B pus domini: quia scilicet non cum iudicio debito accedit ad sumenda tā sacro sancta mysteria, tam
sacrum panem, tā sacrum vinum: panem non panem, sed corpus filii Dei: vinum non vinū, sed san-
guinem vnigeniti patris. Idcirco enim nō diiudicat sufficienter qui indignè accedit, quia absq; de-
bito iudicio, non discernens hunc panē tam sanctum à pane cibario & crasso, quem in publicis cō-
uiuiis vulgo manducāt homines: nec illum sanctissimum sanguinem aliter sumit, quàm vinū quod
è penu depromitur. Atq; ita sanè perquamplurimi inueniuntur, qui seruiunt quidē Deo, quantum
exterius videri potest: sed absq; debito iudicio, absq; necessaria discretione. Non enim qua oportet
reuerentia, non qua oportet alacritate & promptitudine bonæ voluntatis, non qua oportet integri-
tate bonæ intentionis, non qua oportet sedulitate bonæ operationis: sed cum pigritia, torpore, fasti-
dio, simulatione, tanquam si alicui tēporali domino ad mercedem pauculam inseruirent: imo (quod
nullis vnquā lachrymis satis defleri potest) multo etiā minori fidelitate & sedulitate, quàm huius-
modi mercenarii dominis: à quibus vili tantū sunt mercede cōducti, nullo autem vinculo alio obli-
gati. Veros autē Dei seruos oportet cum magno iudicio, suæ seruitutis obsequia præstare, vigilan-
tissime scilicet discernentes & diiudicantes attentissime, quāto hic dominus omnibus tēporalibus
dominis supereminear, quāto hic rex omnibus sit regibus terræ excelsior, quāto hic Deus super om
nes deos sit in immensum eleuatus, quanto sit omnibus potentibus potentior, quāto omnibus terri-
C bilibus potestatibus terribilior, quanto deniq; amabilibus omnibus ipse in immensum amabilior:
ne satis putēt, vt plebeio alicui terreno, corruptibili vel tēporali domino, ita huic cælesti immortali
& æterno seruire. Omnino enim hoc iudiciū requirit à nobis Dei honor & magnificentia, quomo
do & sanctus homo Dei Moyses sibi cōmissum populū adhortabatur, dicēs, Non est alia natio tam Deut. 4.
grādis, quæ habeat deos appropinquātes sibi, sicut Deus noster adest nobis: sic videlicet ex honore
regis, illos exhortando ad iudiciū. Potest verò (vt ab initio annotationis cœpimus dicere) iudicium
istud intelligi in ipsomet Deo, ad hūc sensum, Honor regis amat iudicium, maiestas Dei amat iusti-
tiam, & omnia vult agere in iudicio, amplexatur iudicium, gaudet iustitia, nihil potest agere absque
iudicio, sine cōtra iustitiam. ¶Versu 4. Tu parasti directiones. Psalterium Romanum habet pro di-
rectionibus, æquitatem, Tu parasti æquitatē. Idem autem per vtrunq; intelligitur, videlicet mādata
domini: quæ æquitas dicūtur, quoniam in æquitate & iustitia fundātur, & quia non nisi quod æquū
& iustum est præscribunt. Propter quod, Psal. 118. dicitur, Omnia mandata tua æquitas, Et rursum, Psal. 118.
Æquitas testimonia tua in æternum. Directiones verò appellantur, quia hominem ad Deum diri-
gunt, & in agendis ducatum præstant, quemadmodū Psalmo suprà citato dicitur, Lucerna pedibus
meis verbum tuum, & lumē semitis meis. Pro eodem etiam accipi potest iudicium & iustitia, in par
te sequenti, cum dicitur, Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Vel sic intellige, Præcepisti fieri iu-
D dicium & iustitiam in Iacob. Vel sic, Tu ipse fecisti in populo tuo iudicium & iustitiam. Sed priora
videntur magis conuenientia, & melius cum præcedentibus cohærent. Quòd enim honor regis di
ligat iudicium, inde manifeste apparet, quod ipse fundauerit æquitates, quòd legem dederit suo po
pulo, & quòd præceperit fieri iudicium & iustitiā in populo suo. Nisi enim honor regis diligeret iu
dicium, non præcepisset iudicium & iustitiam fieri, neque legem tulisset, quę monstrat quid iustum
atq; iniustum. ¶Versu 5. Et adorate scabellum pedum eius. Præter expositionem in Elucidatione po
sitam, per scabellum pedum domini intelligi etiam potest arca fœderis, Quia enim super propicia-
torum quod erat operculum arcæ, inter duo Cherubim, sedem habere & habitare dicebatur domi
nus, rectè proculdubio dici potest arca, scabellum pedū eius. Erat enim quasi sub sede Dei. Atq; hęc
arca sancta erat, nimirum à Deo specialiter sanctificata, & adeò sancta, vt eam tangens Oza morte
fuerit percussus: & qui eam nudam conspexissent, morte punirētur subitanea. Attamen cum ipsa a- 2. Reg. 6.
dorari iubetur, non debet intelligi propriè dicta adoratio, quæ non nisi Deo debet attribui, vtpote Num. 4.
enti primo & supremo domino: sed adoratio impropriè debet accipi, pro specialis honoris exhibitio-
ne, quomodo frequēter in sacris historiis inuenimus homines adorare seinuicem, quod nō nisi cu-
iusdam reuerentiæ magnæ significat exhibitionem. Quidam verò, adorate scabellum, accipiūt loco
huius, adorare ad scabellum, vel ante scabellum, vel corā scabello eius, vt intelligatur adoratio pro-
priè dicta ipsius Dei, nō arcæ tamen adoratio, sed Dei super arcā sedentis: quemadmodū nos Chri

quaſi cõtendere videtur adinuicem, præueniendum in Dei laudibus, dum ſancta quadã æmulatio E
ne vnuſquiſq; ſuum proximũ conatur ſuperare: vt ſit ſenſus, Quaſi inuicẽ præoccupãdo ſiue præ-
ueniẽdo, feſtinem⁹ venire ante cõſpectũ domini Dei noſtri: Cõfeſſio autem in qua monemur prę-
occupare faciem domini, intelligitur confeſſio laudis & actionis gratiarum. Vnde Hieronymus ſic
vertit, Præoccupemus vultũ eius in actione gratiarũ. Et Felix, Pręueniamus faciẽ eius in cõfeſſione
celebratione, vel laude. ¶ Verſu.3. Quoniã non repellet dominus plębem ſuam. Hanc particulã, quę
ſecũdum vſum Romani Pſalterii in tẽplis canitur, non habet lectio Hebræa, neque aliquid ei⁹ loco
Et dicũt, Gallicanum Pſalteriũ ipſam ſimiliter non habere, quãuis cõmuniter in libris habeatur in-
ſerta ex Pſalterio Romano. Neq; habet hoc loco ſatis aptã cõnexionẽ, quæ melior eſſet, ſi illo omiſ
ſo ita legeretur, Quoniã Deus magnus domin⁹, & rex magnus ſuper omnes deos: Quia in manu e-
ius ſunt omnes fines terræ, & altitudines montiũ ipſius ſunt. Sic enim verſus ſubſequẽs manifeſte
cauſam reddit eius quod dicit præcedens. Ratio enim magnitudinis regni & dominii Dei noſtri, re
ctè ex hoc ſumitur, quia in manu ſua habet omnes fines terræ, & quoniã altitudines mõtium ipſi⁹
ſunt. Propter quod in Elucidatione licet particulam illam, Quoniam nõ repellet dominus plebem
ſuã adiecerimus & explicauerimus, ſic tamẽ eam poſuimus quaſi impertinentẽ, & velut exabũdãti
interiectam. Illud autẽ quod ſequitur, Quia in manu eius ſunt omnes fines terræ, &c. iunximus cũ F
præcedẽti illo, Quoniã Deus magnus dominus & rex magn⁹. Vbi notandũ, quòd regnũ atq; domi
niũ domini noſtri in duobus hîc cõmendatur, & vt magnũ eleuatur. Primũ quidẽ in hoc quod la-
tiſsime expanditur, quoniã videlicet non in vna aliqua terræ parte, nõ in Europa ſola, neq; tantũ in
Aſia, neq; in Aphrica tantũ: quẽadmodum qui inter homines dominãtur, nemo prorſus inuenitur
ex illis, qui vniuerſale habeat toti⁹ terræ dominiũ: ſed vel vnius tantũ plagæ in terra, vel minimę a-
licuius particulę, quæ cõparatione facta ad totius terræ magnitudinẽ, non niſi punctulus venit æſti
manda. Dominus autẽ Deus noſter in omnibus finib⁹ terræ imperium tenet, imò & altiſsima mõ-
tiũ loca hominibus inacceſſa, imò incognita poſsidet. Secondo cõmẽdatur dominiũ Dei noſtri in
perfectione imperii & perfecta ſubiectione, cũ dicũtur fines terræ eſſe in manu ei⁹. Quod enim in
manu quis habet, pleniſsime illud ſuæ habet volũtati ſubiectũ, vt poſsit agere de eo quicquid libue
rit: quẽadmodum etiã vulgo dicere ſolemus, illud nos habere in manu, quod in plena eſt noſtra po
teſtate, vt agere de eo poſsimus pro noſtro placito. Nõ ſic enim alii qui dominantur ſuper terrã, in
manu habẽt terras, quarũ ſunt domini: neq; eos omnino in manu habẽt quibus dominãtur, neq; a-
gere ſemper poſſunt quodcunq; voluerint, niſi & ipſi velint aliquando pati quodcunq; ſubditis pla
cuerit. ¶ Verſu.5. Quoniã ipſius eſt mare, & ipſe fecit illud. Illud poſterius, Et ipſe fecit illud, accipi
poteſt, vt exprimatur in eo cauſa dicti prioris. Ratio enim quare domini ſit mare, eſt, quia ipſe fecit G
illud. Vnde Hieronymus in ſua verſione cõiunctionẽ cauſalem pro copulatiua ponit in hũc modũ,
Quoniã ipſius eſt mare, ipſe enim fecit illud. Quod ſi quis obiiciat, artifices plæraq; ædificia facere,
& domos cõſtruere, quorũ tamen ob hoc ipſi non ſunt domini: Manifeſta obiectionis hui⁹ eſt ſo-
lutio, quoniã artifices illi tantum in conſtruendo miniſtri ſunt ex aliena materia, ex precio & lucro
alieno ædificantes, neq; ſibi, ſed illi qui eos conducit precio, ædificãt. Deus autẽ cęlum, terrã, & om
nia quæ cõdidit, non vt miniſter fecit cõductitius, nõ ex aliena materia, quam ſibi alius quiſquã ſup
peditaſſet, nõ ab aliquo mercede cõductus, nõ operãs ſub lucro, non etiam vtens cuiuſcũq; adiuto
rio: ſed de nihilo, propter ſemetipſum & p ſemetipſum omnia creauit: propter quod, merito om-
niũ dominus habetur, & vt talis colitur atq; adoratur, ab omnibus qui incolũt locum dominatio-
nis eius. Per ſiccã autẽ ſiue aridã, quam in parte poſteriori dicuntur formaſſe manus domini, mani
feſtũ eſt intelligi terrã, quę ſic appellatur à qualitate prima in ea prędominãte. Vnumquodq; enim
elemẽtum, vnã ex quatuor primis qualitatibus in ſe habet excellentẽ & prędominãtẽ, vtpote ignis
dominantem, habet caliditatẽ: aer, humiditatẽ, aqua, frigiditatẽ: terra, ſiccitatem. Qua de re latius ex
propoſito egimus in libris de cõſideratione rerũ naturalium, libro.5. quem inſcripſimus de genera-
tione & corruptione rerũ naturaliũ. A prædominãte ergo ſiccitate, terra in ſcripturis appellatur a- H
Gene.1. rida vel ſicca, quẽadmodum Geneſis primo dicitur, Cõgregentur aquæ quæ ſub cælo ſunt in locũ
vnũ, & appareat arida. Et iterum, Et vocauit aridã terram. ¶ Verſo.7. Oues manus eius, Oues man⁹
domini, intelligi poſſunt, quas creauit & fecit. Melius tamẽ videtur, vt intelligantur oues ſub manu
eius, vel ſub cura eius, quẽadmodum in Elucidatione expoſuim⁹. Sub manu enim paſtoris dicũtur
oues paſci, ſub cuius cura & defenſione paſcũtur. Paſcua autẽ iſta, cuius nos dicimur eſſe populus,
Pſal.36. altera corporalis eſt mũdi hui⁹, de qua paſcua in alio Pſalmo dicitur, Spera in domino, & inhabita
Pſal.22. terram, & paſceris in diuitiis eius: vel ſpiritualis, de qua iterum in alio Pſalmo, Domin⁹ regit me &
Ioan.10. nihil mihi deerit, in loco paſcuę ibi me collocauit. Et ipſe paſtor in Euãgelio, Per me ſiquis introie
rit, ſaluabit, & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet: nihil dubium, quin ſpiritualia paſcua
ſignificare volens. ¶ Verſu.8. ac deinceps, Hodie ſi vocem eius audieritis. &c. Totum hunc locum
ad finẽ Pſalmi prolixè tractat Paulus Apoſtolus, tertio & quarto capitulis Epiſtolæ ad Hebræos: p
hodie iſtud, cuius fit hîc mentio, intelligendo tẽpus iſtud gratiæ & ſalutis, de quo in alia Epiſtola
2.Cor.6. Corinthiis ſcribens, ait, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nũc dies ſalutis. Monemur autem exẽ-
plo veteris illius increduli populi, non obdurare corda noſtra ad vocem Domini, ne ſimili pœna
pereamus. ne quomodo illi in deſerto proſtrati non potuerũt introire in requiem, ita & nos cõtin
gat à requie æterna fieri alienos: ne patrum imitatores facti in culpa, ſimiles efficiamur etiã in pœ-
na. Fœlix enim quem faciunt aliena pericula cautum. ¶ Verſu.10. Quadraginta annis offenſus fui
generationi illi. Pſalterium Romanum hoc loco legit. Quadraginta annis proximus fui genera-

A tioni huic, quomodo etiam in Ecclesiastico recitatur officio, in horarum matutinarũ inuitatorio:
de cuius lectionis veritate nõ magna est difficultas, si intelligamus, Deum illis fuisse proximum in
beneficiorũ collatione & mirabili prouisione, qui & manna illos per annos quadraginta pauit, &
vestimenta eorũ custodiuit vt nõ deterererẽtur, & in omnibus eos protexit atq; seruauit à nocumẽ-
to bestiarum & hostium, sempérq; præsentem se exhibuit in tabernaculo, loquens Moysi & Aarõ.
Attamen lectio Hebraica nõ habet, proximus fui, neq; etiam lectio Græca: sed vtraq; habet offen-
sus fui. Vnde ex Hebræo vertit Hieronymus, Quadraginta annis displicuit mihi generatio illa. Fe-
lix autem, Taeduit me generationis huius, vel fastidium perpessus sum de generatione hac, aut mo-
lestia sum affectus. Alius vertit, Iurgatus sum cũ generatione hac: quæ omnia satis cũ nostra lectio-
ne conueniunt. Cum enim offensi sumus, illius nos solet tędere, ab illo perpetimur molestiã, cum il
lo iurgamur. Posset verò etiã illa lectio Romani Psalterii ad hanc reduci sententiã, si intelligamus,
Deum illi generationi quadraginta annis fuisse proximum ad vltionem & castigationẽ, quomodo
præceptor se proximum semper exhibet discipulo commisso suæ fidei, quem perpetuò obseruat, vt
mox vbi deliquerit castiget, nec impunè patiatur delinquere. ¶ Versu vltimo, Vt iuraui in ira mea, si
introibunt in requiem meam. Lectio Romana pro vt, habet, quibus, hoc modo, Quibus iuraui in
B ira mea. Et est sententia aliquanto clarior, quàm sit in lectione nostra vulgata. In Græco tamen ha-
betur ὡς ὤμοσα, hoc est, vt iuraui, quomodo habet nostra lectio Gallicana: vbi, vt, videtur accipiendũ
loco quamobrẽ, vt sit sensus, Quamobrem, vel propter quod, iuraui in ira mea. Ex Hebraico autẽ
quidam vertunt, Quibus iuraui: alii, propter quod, vel quamobrẽ iuraui. In eo autem quod sequi-
tur, Si introibunt in requiem meam, nota modum huius enunciationis, quę ex consuetudine homi
num in ira loquentium defectum patitur, & negationem firmissimam, absq; tamen vllius negatio-
nis expressione, significat. Exprimit enim dominus in huiusmodi loquutionibus modum hominũ
iracundia inflammatorum, qui talibus solent eclypticis siue deficientibus vti sermonibus, velut ira
supprimente orationis complementum. Quod autẽ quidam dicunt, in huiusmodi orationibus, si, i-
dem valere quod non, non videtur aptè dici. Sic enim nõ esset oratio deficiens, sed perfecta, si idem
valeret, si, quod nõ. Qui enim dicit, Non introibunt in requiem meam: manifestum est, eum facere
orationem completam. Hoc tamen verum est, vbi sic ponitur si cõiunctio tali modo quo hîc poni-
tur in imperfectione sermonis, per modum iuramenti vel protestationis, illic negationẽ fortem &
vehementem indicari ex ipso modo loquẽdi, nõ tamen ex vi significationis ipsius dictionis, si quæ
hîc non aliter quàm solet, accipitur. Et notandum, ꝙ cum absq; negatione si ponitur, tunc negatio
vehemens indicatur. Quando autem negatio apponitur, tunc per contrarium vehemens affirma-
C tio insinuatur. Secundum affirmationem dicitur in Psalmo, Semel iuraui in sancto meo, si Dauid Psal. 88.
mentiar, hoc est, nequaquam ei mentiar. Sic Esaiæ 32. Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec mo- Esaiæ.32.
riamini, dicit dominus Deus exercituum. Atq; hîc manifestum est indicari vehementem negatio-
nem, quasi dicat, Nequaquam mentiar, nequaquã dimittetur. Secundũ negationem verò, apud Hie
remiam dominus loquitur, dicens, Galaad tu mihi caput libani, si non posuero te solitudinẽ, & vr- Hier. 22.
bes inhabitabiles, hoc est, vtiq; ponam te in solitudinẽ, & vrbes tuas inhabitabiles. Et apud Esaiam, Esaię.14.
Iurauit dominus exercituum, dicens, Si non, vt putaui, ita erit, & quomodo mente tractaui, sic eue- 3.Reg.21
niet: quasi dicat, omnino vt putaui erit, & quomodo mente tractaui eueniet. Item in libris Regũ, de
Achab homicida innocentis Naboth interfectore, Si nõ pro sanguine Naboth, & pro sanguine fi-
liorum eius quem vidi heri, ait dominus, reddam tibi in agro isto, dicit dominus, hoc est, indubiè
reddam. In omnibus his manifestum est addita negatione indicari affirmationem, absente autẽ ne-
gatione indicari negationem. Et interdum quidem in scripturis inuenimus completam hanc iura-
menti formam, interdum incompletam. Incompletam audiuimus in exemplis iam citatis. Alibi ta-
men nõ rarò hanc formam iurandi vel promittendi completam legimus. Veluti cum Sauli interro
ganti de Dauid post cæsum Goliath de qua stirpe esset. Inab interrogatꝰ, respondit, Viuit anima tua 2.Reg.17
rex, si noui. Et vbi Saul lugens super morte Abner populo cõuenienti ad sumendum cibum, respõ 2. Reg. 3.
D dit, Hæc mihi faciet Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem, vel aliud quicquã.
Sic Helias ad Achab loquitur ex ore domini, Viuit dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto, si 3.Reg.17
erit annis his ros vel pluuia, nisi iuxta oris mei verba: Ita rex Israel, nimia commotus inediæ mise- 4.Reg.6
ria, aduersus Helizeum loquebatur, dicens, Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si steterit caput He-
lizei filii Saphat super ipsum hodie. Possunt huiusmodi ex scripturis plura adduci, sed quæ modo
citata sunt, abundè sufficiunt. Est tamen & hoc aduertendũ, maxime illa iuramenta incõpleto ser-
mone pronunciari, quę à domino, vel per Prophetas ex ore domini proferuntur: quẽadmodum in
exemplis illis primis omnibus manifestum est videre. Quæ antẽ iam citata sunt, hominum erant iu-
ramenta, & illa quidem completa. Cuius differentiæ causa ista videtur, quia homines maiorẽ sui ha
bent per quem possint iurare, & cuius in iuramento possint nomen interponere. Deus autẽ maio Hebr. 6.
rem se nõ habet, per quem possit iurare: & ipsius vel solum verbum debet propter infallibilis veri-
tatis certitudinẽ, merito sufficere ad faciendã fidem. Et licet aliquando inueniatur per semetipsum
iurasse (vt cũ ad Abraham de seminis promissione loqueretur, dicens, Per memetipsum iuraui, &c. Gene. 22
de quo iuramento tractat etiam Paulus Apostolus in Epistola ad Hebræos, dicens, Deũ quia maio Hebr. 6.
rem per quem posset iurare non habuit, iccirco iurasse per semetipsum) id tamen non passim, neq;
nisi in rebus maximis facit, vt suum nomen sanctificet ipse qui nobis suum nomen sanctificare &
non in vanum assumere præcepit. Tanta enim debet esse verbi eius authoritas, vt etiam si nõ inter-
ponat eius nomen per quem iurat, ipse iurandi modus sufficere debeat, ac pro firmo iuramento te-

putari. Hæc de modo iuramenti semel prolixins diximus, ne sæpius eadem ista opus haberemus cũ E
minore fructu frustatim & particulatim proponere. Præstat enim, tem semel in sua plenitudine
ad integtum, quanrum iustum est, perttactare, quàm per multa loca dispergere, particulatimq; diui-
dere, & nusquam pro dignitate tractari.

XCV. PSALMI ARGVMENTVM.

INuitantur in hoc Psalmo omnes fines terræ, nõ soli Iudæi, sed vniuersæ quoque quæ procul sunt nationes, ad cantica, laudes, & prædicationem gloriæ magni Dei, cuius magnitudini atque sublimitati (qua omnes Deos immenso interuallo superexcedit) monentur patriæ gentium gloriam & honorem afferre, eumq; cum hostiarum muneribus in atrio sancto adorare. Versu autem decimo, prædicari iubet Christi gloriosum regnũ, & orbis correctionem siue reparationem, id est, humani generis redemptionẽ, & Ecclesiæ sanctæ ædificationem. Ad cuius tanti gaudii congratulationem, in ebrietate spiritus Propheta omnem creaturam superiorẽ pariter atque inferiorẽ exhortatur, dicens, Lætentur cæli, & exultet terra, &c. ita vt nec ligna nemorum omittat inuitare. Gaudii autem huius materiam duobus vltimis versibus apertius exprimit, videlicet quoniã esset venturus dominus iudex & vindex populi, qui pro orbe terrarũm sua æquitate esset facturus iudiciũ, & populos iuxta fidem & veritatem suam redempturus. Nihil autem dubium videtur, quin hunc Psalmum Propheta componens, illam tunc venturam, iam verò factam humani generis per Christum liberationem, in spiritu F *præuiderit, de qua totum hoc tam iucundum, tam gaudio plenum cecinit exhortatorium canticũ. Atque non dubium, quin gentium futuram cõuersionem, spiritu monstrante, præcognouit, qui eisdem tam solicite totum veritatis mysterium prædicare satagit, & vniuersos multa verborum replicatione ad gloriam, honorem, & hostias offerendum, atque in domus atria ingrediendum, studiosissime exhortatur.*

NONAGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Cantate domino canticum nouum: cantate domino omnis terra.*
Mala.1. Psalm.12 2 *Cantate domino, & benedicite nomini eius:*
✱ annunciate de die in diem salutare eius.
3 *Annunciate inter gẽtes gloriam eius:*
✱ in omnibus populis mirabilia eius. Psal.88.
4 *Quoniã magnus dominus:*
✱ & laudabilis nimis:
✱ terribilis est super omnes deos.
5 *Quoniam omnes dij gentium dæmonia:*
✱ dominus autem cælos fecit. 1.Cor.10
6 *Confeßio & pulchritudo in conspectu eius:*
✱ sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius.

CAntate domino noua cãtica in alacritate cordis vestri,
ex animo hilari & gaudẽti depromite cãtica oẽs inhabitatores terræ, quicunq; siue orientẽ siue occidentẽ
siue meridiẽ siue septẽtrionẽ inhabitatis, pariter absq;
exceptione vniuersi carmina laudũ cõcinite domino.
2. Catate domino, & laudẽ dicite nomini eius, quod ab ortu solis vsq; ad occasum est magnũ in gẽtibus, ẽstq; ab ortu solis vsq; ad occa-
sum laudabile: ✱ de die in diẽ annũciate, iugiter prædicate, & ꝓclama
te incessanter salutẽ, quã ipse venit adferre populo suo. Nequaquam G
enim tãta salus premi debet silẽtio. 3. Neq; verò in Iudæa tantũ, at in
alia qualibet vnica regione, sed & in omnib⁹ gẽtibus atq; nationibus
per vniuersum orbẽ terrarũ dispersis, prædicate magnificentiã glorię
eius: ✱ & in omnibus populis, tribubus, ac linguis, absq; personarum
acceptione, sine vllius gẽtis exceptione, annũciate mirabilia eius, quę
cogitauit ab æterno, & in tẽpore suo exhibuit, ad ostensionẽ magni-
ficẽtissimæ gloriæ suæ. 4. Et est quidẽ dignissimus ipse, cuius gloria
sic prędicetur in vniuersis gẽtibus: quoniã dominus est verè & plenè
magnus in omnibus, magnus potẽtia, magnus sapiẽtia, magn⁹ boni-
tate, magnus imperio, magnus duratione, magnus in iustitia, magnus
in misericordia deniq; perfectè magnus per omnia: ✱ & secundũ hãc
suam perfectã in omnibus magnitudinẽ, qua excedit omnia, est etiã
multũ laudabilis: vt omnibus incõparabiliter maior, ita laude omni-
bus in immẽsum superior: ✱ & est ipse terribilis, honorabilis, atq; me
tuendus, super omnes qui dii nominãtur in cælo vel in terra. Nõ enĩ
est similis ei in diis, & nõ est secundũ opera eius quisquã alius. 5. Om H
nes enim dii gentiũ, quos idololatrę gẽtes pro diis colunt, omnia ido
la nationũ quæ pro diis adorãt, quibus vt diis sacrificãt, & per omnia
vt diis famulãtur, nõ sunt veri dii, sed dæmonia, quę in huiusmodi i-
dolis colũtur. Quæ enim ipsi immolãt, dęmoniis immolãt, nõ Deo:
& in omni suo cultu dæmoniis seruiũt, nõ Deo: ✱ domin⁹ autẽ Deus
& saluator noster, ipse est verus Deus, qui creauit cælos & terrã, & o-
mnia quæ in eis sunt: qui suam diuinitatẽ operibus patentissime cõ-
probat, quod illi facere minime possunt. 6. Ante faciem eius nihil a-
liud est quàm cõfessio & pulchritudo, nihil aliud quàm gloria & de-
cor: omnia in conspectu eius sunt plena cõfessione & pulchritudine,
omnia ante oculos maiestatis eius sunt cõfitenda, celebrãda, magnifi
canda, decora atq; nitidissima: nihil coinquinatũ ipse patitur in con-
spectu præsentiæ suæ, nihil fœdum, nihil sordidum, nihil turpe, nihil
indecens, aut indecorũ potest esse ante oculos eius. Ab his enim ipse
auertit oculos: ✱ in sanctificatiõe vel sanctuario eius, in tẽplo qđ ipse
sibi ad inhabitationẽ sanctificauit, nihil esse potest nisi sãctimonia &

A

7 Afferte domino patriæ gentium, afferte domino gloriam & honorem, afferte domino gloriam nomini eius.

8 Tollite hostias, & introite in atria eius:

B

✳ adorate dominum in atrio sancto eius.

9 Commoueatur à facie eius vniuersa terra: ✳ dicite in gentibus, quia dominus regnauit.

C

10 Etenim correxit orbem terræ qui non commouebitur: ✳ iudicabit populos in æquitate.

11 Lætentur cæli & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo eius:

D *✳ gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sūt.*

12 Tunc exultabunt omnia ligna syluarum: ✳ à facie domini: quia venit, quoniam venit iudicare terram.

13 Iudicabit orbem terre in æquitate: ✳ & populos in veritate sua.

magnificentia, debent illic omnia esse sancta, mūda, nitida, pretiosa,
& magnifica. Nihil enim illic immundū, pollutū, aut sordidū potest
inesse: sed debēt omnia pro dignitate tāti regis esse sancta, magnifice
ornatā, pollita, atq; fulgida, ita vt præ decore illic cūcta resplēdeant.
7. Huic proinde tam magnifico domino, cūctæ patriæ & familiæ gē-
tium, omnes tribus nationū adferte & offerte quasi pro munere & sa
crificio, nō dico vitulos & hircos, oues & boues, aut alia huiusmodi,
sed gloriam & honorem: adferte, inquā, & offerte domino & nomi-
ni eius gloriam in laude & debita actione gratiarum, Hoc est enim sa
crificiū quod super omnia postulat dominus Deus noster, videlicet
immolari sibi sacrificiū laudis, quod omnibus corporalibus oblatio-
nibus habet gratius. Nō enim ipse nostrorū bonorū indiget, vt expe Psalm.15.
ctare à nobis quicquā debeat: attamen quia dominus & pater noster
est, paternū honorē à filiis requirit, nósq; seruos & creaturas æquis-
simum est domino & creatori nostro dare gloriam. 8. Accipite ho-
stias, quas illū nostis habere acceptissimas, hostias videlicet laudis &
gratiarum actionis: & cum hostiis istis confidenter ingredimini etiā
vos gentiū nationes in atriū eius. Ne appareatis ante conspectū do- Exod.23.
mini Dei vestri vacui, assumite vobis hostias laudis, sicq; confidenter & 34.
introite in aulam eius, in sanctam Ecclesiā, in qua tanquā in aula sua
resider atque inhabitat: ✳ non vos alienos putate, ô patriæ & familiæ Ephes.2.
gentium, tametsi olim longe fuistis à domino Deo, sed accedite nūc Ioan.4.
confidenter, & adorate illum in spiritu & veritate: qui non Iudęorū Rom. 3.
est Deus tantū, sed etiam gentium, atq; adeò vniuersæ terræ, & om-
nium finium eius. 9. A facie eius cōmoueatur vniuersa terra, ipso ad-
ueniente à cōspectu eius salubriter cōmoueantur omnes inhabitato
res vniuersæ terræ, salubriterq; cōmoueantur & côturbentur ad pœ
nitentiam veteris idololatriæ & paternæ malitiæ: ✳ & hoc in omni- Ioan.12.
bus gentibus prædicetur atq; proclametur, quod dominus verus mundi & 16.
huius iniquo principe condemnato ac foras eiecto, regnum iam sibi
accepit, & imperat in omnibus populis: quòd morte deuicta regnū
mundi huius de principis tenebrarum tyrānide per filium suum vin-
dicauit, atque in se, ipsūmque suū filium suo iure transtulit, omnib⁹ 1.Cor.15.
subiectis sub pedibus eius, omníq; illi potestate tradita in cælo & in Matt.28.
terra. 10. Etenim ipse rectificauit, ad rectitudinē restituit, reparauit,
& velut innouauit orbem terrarū, qui in æternū iam ab illa restaura-
tione & innouatione nō mutabitur, aduersus quē vltra nec portæ in- Matt.16.
feri præualebunt: per filii mortē & Euangelicam prædicationē mun
dum perditum reparauit, Ecclesiámq; sanctam fundauit, quę in æter
num non cōmouebitur, neque deficiet: ✳ & ipse dominus facit iudi-
cium pro populis in æquitate iustitiæ suæ, iudicabit pro gentibus cū
tra principem tenebrarum, hunc cōdemnando, illos saluando & eri-
piendo de illius tyrannide. 11. Et quoniam tā immensa est hæc læti-
tia, quia tam magnū est huius salutis beneficium, ad congratulationē
super tātis bonis debet inuitari vniuersus creaturarum superiorū si-
mul atq; inferiorum ordo. Cęli proinde lætentur, & terra exultet ad
cōgratulationem: mare quoq; velut plaudendo, suis fluctibus cōmo-
ueatur, ad ostendendū exultationis signū: & omne quod in ipso est,
simul plaudat & commoueatur: ✳ camporum quoq; planities & om-
nia quæ sunt in eis, agri & omnes segetes fructúsque crescētes in eis,
lætentur & exultent, vnà cum creaturis cæteris. 12. Neq; erunt ne-
mora expertia exultationis huius, sed debebunt etiā ipsa exultando
cōgratulari, vnà cum arboribus, quæ nascuntur in ipsis. Dignū est e-
nim, vt omnis omnino creatura hominis reparationi cōgratuletur &
cōgaudeat, propter quē facta sunt omnia: ✳ exultatio autē ista & cō-
gratulatio, ad quam omnem modò inuitauimus creaturā, erit à con-
spectu domini, propter præsentiā aduētus domini: videlicet quoniā
venit facere iudiciū pro terra & habitatoribus eius, iudicare contra Matt.1.
principē tenebrarū pro orbe terrarum: ad saluum faciendum popu- Lucæ.1.
lum suum, eúmq; de potestate tenebrarum eripiendum, & transferē Collos.1.
dum in regnum lucis suæ. 13. Ipse iudicabit pro orbe terrarū in æqui-
tate, iustè cōdemnato impio tyrāno, & liberato humano genere: ✳ &
populos vniuersos, qui omnes detinebantur sub morte, & erāt natu Ephe.2.
ra filii iræ, ipse vt iudex ac vindex liberauit in veritate & fide sua: quā- Lucæ.1.
do visitauit & fecit redemptionē plebis suę, sicut loquutus fuerat ad

patres nostros, & per os sanctorum Prophetarum suorum à seculo B
Olim etiam in consummatione sæculi adueniet in iudicis forma, in
Matt. 25. gloria patris sui, cum angelis suis: & tunc reddet vnicuiq; secundum
2. Cor. 5. opera sua, iudicabítque viuos & mortuos in æquitate & veritate.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCV.

VErsu 5. Quoniam omnes dii gentium dæmonia. Quomodo hic dicuntur omnes dii gentiũ esse dæmonia, cum sint dii gentium simulacra, vel sculptilia, vel fusilia, artificis manufacta:
Psal. 113. quemadmodum in alio Psalmo dicitur, Simulacra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. Hæc autem dæmonia non sunt, quæ nulla artificis manu, non ex vlla præiacente materia facta sunt, sed de nihilo, sola diuinæ potentiæ virtute creata ab initio. Sed aduertendũ est, quod gentiles idololatræ in simulacris illis suis manufactis & arte fabricatis, adorabant spiritus illusores, qui illudẽtes miseris, simulabant aliquid numinis inesse lignis illis & lapidibus, & diuinitatem illis inesse fingebant, dantes responsa, & signa quædam edentes permissione Dei veri, per quæ seducebant populum, vt coram illis sua vota & sacrificia offerrent, sicq; debitum Deo summo honorem sibi vsurparent serui profugi & infidelissimi. Vnde manifestum est, in idolis gentes non coluisse ligna & lapides, sed magis ipsa illa dæmonia, quæ in illis venerabãtur, quasi numina Deitatis, cum non essent nisi figmenta vanitatis & effictores illusionis. In Hebræo autem hoc loco non habetur, dæmonia, sed sculptilia, vt vertit Hieronymus: aut vanitates, & nihil, quomodo ad marginẽ ponit Felix, vt iuxta Hebraicam veritatem sic legatur, Omnes dii gentium sunt sculptilia, aut sunt vanitates, & nihilum. ¶ Versu 6. Cõfessio & pulchritudo in conspectu eius. Accipiendum hoc est secun- F
Psal. 110. dum eum modum, quo dicitur in Psalmo centesimo decimo, Confessio & magnificentia opus ẽius, hoc est, omne opus eius est confessione vel laude dignum, & plenum magnificẽtia: omne opus eius est laudabile & magnificum. Ita propositi sermonis hic sensus est, Quicquid in conspectu Dei est, confessione dignũ est, & plenum pulchritudine, summe laudãdum est, & maxime decorũ. Atq; ita & in eo quod proxime sequitur, Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius, dicendũ. Vbi sanctificatio accipienda videtur pro sanctuario, quemadmodum ex Hebręo vertunt Hieronymus, Felix, & cæteri ex Hebræo interpretes. Nam & aliàs sanctificatio inuenitur posita in scripturis
Hiere. 51. pro sanctuario, vt apud Hieremiam, Venerunt alieni super sanctificationem domus domini. Et primo
1. Mac. 1. Machabæorum, de Antiocho dicitur, quod intrauit in sanctificationem cum superbia magna. Ac
1. Mac. 4. rursum quarto capite, Iudas debellato hoste cum suis ad templũ ascendens, dicitur sanctificationẽ
Psal. 77. vidisse desertam, hoc est, desertum templum & sanctuariũ. Psalmo autẽ septuagesimo septimo, sanctuarium, quod hic dicitur sanctificatio, etiam sanctificiũ inuenitur appellatum, cum iuxta nostram G lectionem dicitur. Et ædificauit sicut vnicornis sanctificiũ suum, in terra quam fundauit in sæcula. Per hanc autẽ sanctificationem siue hoc sanctuariũ, in Elucidatione intelligimus sanctam Ecclesiã, quam etiã postmodum per atrium siue aulam domini accipimus. Potest tamen similiter & ad vniuscuiusq; fidelis mundum & sanctificatum cor intelligentia accõmodari, quatenus omnes sanctificatio & sanctum templum Dei sumus, quicunq; spiritũ Christi habemus inhabitantẽ in nobis: quẽ-
1. Cor. 3. admodum sanctus ait Apostolus, Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et iterum, Vos estis tẽ-
2. Cor. 6. plum Dei. In hoc autẽ templo cordis nostri oportet sanctimoniam esse & magnificentiã, oportet omnia sancta esse, ornata, nitida, siue magnifica, & velut splendore quodã refulgẽtia. Hinc idẽ Apo-
1. Cor. 3. stolus ait, Nescitis quia templũ Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Siquis autem tẽplum Dei
1. Cor. 6. violauerit, disperdet illum Deus. Et rursum, An nescitis quia membra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? videlicet vt nõ liceat vobis contaminare vosipsos pro vestro libito, sed sanctimoniæ intẽdere debeatis propter honorẽ eius, qui vos si-
2. Cor. 6. bi in sanctificationem & templum elegit. Et iterum, Quis consensus templo Dei cũ idolis? Vos e-
Leuit. 26 nim estis templum Dei viui, sicut dicit dominus, Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo in-
Esaię. 52. ter eos, & ero illorũ Deus, & ipsi erunt mihi populus. Propter quod, exite de medio eorũ, & separamini, dicit dominus. In his omnibus manifeste cernim*, quomodo nos Apostolus moneat & iu- H beat sanctimoniam & magnificentiã spiritualẽ sectari, ex eo quod corda nostra sunt sanctificatio Dei. Omnino enim iustum est, vt ille qui est sanctus sanctorũ, magnificus super omnes, habeat etiã sanctum & magnificum habitaculũ. Non enim cõuenit, sanctum dominum, pollutũ inhabitare taber-
Leui. 19. naculum, neq; magnificum regem vile habere habitaculum. Propter quod, ipsa etiam voce domini
Lucæ. 6. non semel admonemur, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et in Euangelio, Estote miserico-
Matth. 5. des, sicut & pater vester cœlestis misericors est. Estote vos perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est. ¶ Versu 7. Afferte domino patriæ gentium. In Hebræo est familiæ gentium, vel populorum. Atq; ita etiam vox Græca sonat, πατριά. Significat etiam familiam vel cognationem. Et verisimile est, quod nos modò patriã, totos alicuius regionis incolas appellamus, ab illa significatiõe prima sic denominati, quod in numero populorum sint quasi vna πατριά siue familia vna, ortum trahens, vim, genúsq; ducens ab eodem patre. Neq; secundum vim significationis aliud esse videtur patria vna, quàm familia, siue stirps vna, aut vnum genus: tota videlicet aliqua collectio magna ab eodem patre originem longã trahentium. In postrema autem parte, cum dicitur, Afferte domino gloriam nomini eius: nota, præter consuetudinem duos datiuos absq; coniunctione eidem verbo, ex abundantia spiritus, appositos, videlicet domino & nomini. Cuius effugiendi incommodi gratia, quidã subintelligunt dignum, hoc modo, Afferte domino gloriam, digna nomini eius. Verum id non

A admodum videtur probandũ.¶ Versu 8. Tollite hostias, & introite in atria eius: adorate dominum
in atrio sancto eius. Tollite hostias, id est, accipite hostias, vel (vt ea Hebræo vertit Hieronymus) le
uate munera. Atria autem dixit pluraliter, pro atrio.¶ Versu 9. Commoueatur à facie eius vniuersa
terra. Commotio ista non mala, sed bona intelligitur, videlicet qua quis per timorem iustum salu- Psal. 66.
briter cõmouetur. Idem enim est cum eo, quod in alio Psalmo dicitur, Metuant eum omnes fines Psal. 32.
terræ. Et alibi, Timeat dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes or
bem. Vnde ea Hebræo hoc loco vertit Hieronymus, Paueat à facie eius omnis terra: hoc est, ti-
meat dominum omnis terra. Quod exponit Paraph. Chald. dicens, Contremiscite vel expauescite
à conspectu eius omnes inhabitatores terræ.¶ Versu eodem, Dicite in gentibus, quia dominus re-
gnauit. In Psalterio Romano, ad finem huius versus additur, à ligno, Sic enim habet, Dicite in na-
tionibus, quia dominus regnauit à ligno. Atq; ita per tempus illud quod inter octauam Paschæ &
Pentecosten interiacet, in cõmemoratione victoriæ crucis Christi, pro versiculo cantatur, secundũ
ordinem Ecclesiæ Romanæ, in matutinis atq; vespertinis horis. Quam etiam lectionem sequutus
est, qui crucis triumphalẽ hymnum composuit, cuius est initium, Vexilla regis prodeunt. Nam ver
su tertio ita canitur, Impleta sunt quæ cecinit Dauid fidelis carmine, dicens, In nationibus regnauit
B à ligno Deus. Neque difficile est intelligere, quomodo dicatur dominus regnasse à ligno: videlicet
quia per lignum crucis de diabolo triumphauit, mundúmque de potestate illius exemit, & sibi in re
gnum comparauit, maximo vtique sui sanguinis pretio. A ligno ergo regnauit, quia per lignum sic
sibi regnum istud comparauit, in illo persoluens pretium redemptionis nostræ, id est, sacratissimũ
sanguinem fundens, pro salute mundi. Veruntamen additamentum istud à ligno, neque in Hebrai-
cis, neq; in Græcis codicibus inuenitur, neq; in Psalterio Gallicano. De correctione autem siue cõ-
firmatione orbis terræ, cuius fit mentio versu sequenti, & quomodo non commouebitur, dictum
fuit etiam Psalmo nonagesimosecundo, in versu secundo, Etenim firmauit orbẽ terræ, qui non cõ Psal. 19.
mouebitur. Potest enim vel de prima rerum creatione, uel potius de ipsa mundi restitutione expo-
ni: quemadmodum illud iudicium, de quo subsequenter fit sermo, potest vel nouissimum quod ex-
pectatur, vel primum quod iam perfectum creditur, intelligi. ¶ Versu 11. Lætentur cæli, & exultet
terra, &c. Quidam ista omnia, videlicet cælos, terram, mare, campos, & syluarum ligna, exponunt
mystice. Nobis videbatur secundum modum Propheticum conuenientius, vt absque mystico sen-
su intelligamus secundum literam, inuitari hic omnem creaturam ad laudem Dei: quomodo solent
facere Prophetæ, quando singulari aliqua illuminatione super venturis mirabilibus humanæ re-
demptionis mysteriis visitabantur, vt inuitarent montes & colles, cælos & terram, mare & aridam,
C campos & syluas, & omnia quæ in eis sunt. Tam pleni enim sunt gaudio, vt ferre in seipsis totum
non possint, quin effundant, quin & alias omnes creaturas faciãt participes. Si tamen per cælos in-
telligamus angelos, & per terrã homines inhabitantes eam, nihil erit insolitum. Vnde & Chal. Pará.
sic exponit, Lætentur exercitus cælorum, & exultent iusti terræ. Maris autẽ cõmotionem quæ sub-
iungitur, quidam intelligunt sæculi huius ad prædicationem Euangelicam malitiosam commotio-
nem siue persequutionem: & item quæ sequuntur de camporũ gaudio, & lignorum syluestriũ ex-
ultatione, mysticis exponunt sensibus. sed magis (vt dixi) Propheticæ exultationi videtur conueni-
ens, vt secundum literam intelligatur, tali inanimatarum creaturarũ alloquutione vniuersitas crea-
turarum ad congratulationem inuitari. Atque ita commotio maris intelligitur fluctuum concus-
sio, siue fluctuum eius resonatio, In quẽ sensum vertit Hieronymus, Tonet mare & plenitudo eius.
¶ Versu 12. & 13. Quoniam venit iudicare terram, Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos
in veritate sua. Possunt hæc intelligi vel de iudicio, quo in primo aduentu dominus iudicauit mũ-
dum, id est, pro mundo, aduersus principem tenebrarum: vel de iudicio nouissimo, quod expe-
ctatur futurũ in aduentu secundo, quando orbem iudicabit, id est, habitatores orbis: quãdo de ip-
sis ipsorúmq; operibus faciet iustum iudiciũ. Vtrunque autem hoc iudicium in æquitate & iustitia Ioan. 16.
est, quoniã in illo priori iustè princeps mundi condemnatus est, & è regno mundi foras eiectus: in Ioan. 12.
D hoc autem posteriori iustè iudicabitur de singulis orbis habitatoribus, quando recipiet vnusquisq;
prout gessit in corpore, siue bonum siue malum: quando vnusquisq; metet quę in corpore semina-
uit. Vtranq; autẽ prædictarum intelligentiarum nos in Elucidatione indicauimus. Iuxta priorẽ, iu- 2. Cor. 5.
dicare terram, est iudicium facere terræ, siue pro terra: iuxta posteriorem, est facere siue exercere iu Galat. 6.
dicium de terra, id est, de habitantibus in ea. Super hæc verò, iudicare terrã, accipi potest vt valeat,
agere iudicem terræ, vel regnare aut imperare super terram: quemadmodum dicitur in libris Iudi-
cum & Regum, ꝙ hic iudex aut ille iudicabat populum, id est, iudicem populi agebat, & quodam-
modo principem agebat. Ita & venit in hunc mundum dominus iudicem agere, & regnare in ter-
ra, mundóque imperare, illo iniquitatis iudice principe tenebrarum deuicto, foráſque expulso.

XCVI. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste de Christi regno & gloria canit, orbemq́, terrarum vocat ad lætitiam, enarrans domini magnificentiam & ex aduerso idolorum vanitatem atque confusionem, vsq; ad versum octauum: vbi angelos hortatur adorare dominum, & sanctam Ecclesiam dicit in eo oblectatam, propter nimiam ipsius super omnes deos exaltationem. Versu autem vndecimo, monet seruos domini iniquitatem habere odio, quòd iustitiæ studentes, & odientes iniquitatem ipse custodiat, luce quoque sua illustret, & recreet cordis lætitia: in exhortatione ad Dei laudem canticum finiens, vt cœpit in lætitia.

Marc. 16. Matt. 28. Actu. 10. *1 Dominus regnauit:*

✳ exultet terra, lætentur insulæ multæ.

2 Nubes & caligo in circuitu eius:

Ioan. 1.

Apoc. 1.

Actu. 1.

✳ iustitia & iudicium correctio sedis eius.

3 Ignis ante ipsum præcedet:

✳ & inflammabit in circuitu inimicos eius.

Lucæ. 12.

Lucæ. 21.

Ibidem. *4 Alluxerunt fulgura eius orbi terræ:*

✳ vidit, & commota est terra.

5 Montes sicut cera fluxerunt à facie domini:

✳ à facie domini omnis terra.

Lucæ. 12.

6 Annunciauerunt cæli iustitiam eius:

Mat. 24. Ibidem.

✳ & viderunt omnes populi gloriam eius.

Matt. 25. Apoc. 1. Zach. 12. *7 Confundantur omnes qui adorant sculptilia,*

CHristus dominus morte deuicta regnũ accipit, & imperiũ tenet, sedens ad dexterã patris, potestatem habens omniũ quæ in cælo & quæ in terra, cõstitutus iudex viuorum atq; mortuorũ: ✳ propter quod, lętari atq; exultare debẽt omnes habitatores terræ, simul & illi qui in insulis procul habitãt, etiã in nouissimis maris: omnes de Christi domini hoc imperio, háčq; sublimatione, gaudere debebũt. 2. Nube & caligine circũdatus est, in nube & caligine habitat, quem secundũ diuinitatem nemo hominum vidit, cuius maiestatẽ nemo perscrutari sufficit. Nube quoq; & caligine terribiliter circundatus veniet ad iudiciũ, quãdo veniet cum nubibus in gloria patris sui: & sicut à nube ex hoc mundo ad patrem ascendens fuit assumptus in cælum, quæ eum ascendentẽ accepit, & abscondit ab oculis spectantium, ita in nube veniet, & in nube reuelabitur mundo, cũ ad iudicandũ aduenerit: ✳ iustitia & iudiciũ sunt præparatio, firmatio, & rectificatio sedis ei⁹: F
thronus ipsius in æquitate & iudicio situs, p̃paratus, firmatus est atq; rectè dispositus: imperat & iudicat in iustitia & iudicio, vt nõ possit apud eum inueniri iniquitas aut iudiciũ iniustitiæ. 3. Cum verò aduenerit rex iste ad exercendum iudiciũ, vltrix flamma corã facie eius præibit, vel ignis ille conflagrationis, qui aduentũ præcedet iudicis: vel ignis ille æternus, quo quodãmodo ante faciẽ domini præcedet quasi vltionis minister, quatenus à iudice prolata sententia: ignis hic statim cõdemnatos vorabit: ✳ & exuret atq; cõsumet hostes ipsi⁹ per circuitũ, inuoluet ignis ille, & cõburet omnes iniquitatis operarios, qui dũ viuerent, inobedientes se atq; rebelles exhibuerunt mandatis iudicis. Præcessit quoq; iamdiu ignis ille, quem venit ipse homo factus mittere in terrã, & quem voluit ardere ac vehemẽter incẽdi, id est, ignitum eloquiũ Euangelicæ prædicationis, & vorans flãma spiritus sancti: quo duplici igne, hostes domini sunt inflãmati atq; consumpti: hi quidem salubriter, zelo bono per pœnitentiam: illi verò in suum malum, per iracundiam & contradictionem. 4. Terribilia fulgura eius illucescent & apparebunt toti orbi terrarũ, antequam adue- G
niet ad iudicium: demonstrabuntur terrores mirabiles, & erũt signa in sole & luna terribilia: ✳ quibus visis, vniuersi habitatores terrę cõturbabũtur timore horribili, ita vt arescant & dissoluantur præ expectatione eorũ quæ superueniẽt vniuerso orbi, & præ terrore nimio prodigiorum terribilium. Iã quoq; fulgura diuinorum eloquiorum, micantium ad modum coruscationis desuper veniẽtis, orbi apparuerunt: iam agnouit omnis terra, & salubriter cõmota est, quantum ad fideles, sicut quantũ ad incredulos malitiose conturbata. 5. Montes liquescent, diffluent, & resoluentur, ad modũ liquescentis & diffluentis ceræ, ante conspectũ domini: cum ita in terrore suo aduenerit, videbuntur ardere mõtes, & diffluere per ignis vorantis impetum, ad eum modum quo cera liquescit igni admota vel iniecta: ✳ à pręsentia Domini sic terribiliter aduenientis liquescet & cõmouebitur omnis terra, cum omnibus suis inhabitatoribus. Iam quoq; in tempore isto Christi præcedente iudicium, per Euangelicæ prædicationis & spiri- H
tus sancti gratiam, altissimi montes sæculi huius, sublimes potentia, ac sapientia gloriosi, emolliti, & humiliati sunt à facie domini, per ignem quem venit mittere in terrã: & omnis terra vim persensit ignis huius cõflagrantis. 6. Annunciabunt & manifestabunt cæli desuper aduenientẽ in terrore iustitiã iudicis cæli illũ gloriosum demittent, & demõstrabunt venientẽ mundo in gloria patris sui: item & angeli cælorũ habitatores prædicabunt iustitiã venientis iudicis, qui mittẽtur ante filium hominis, cum tuba & voce magna, vt prædicent iudicium venturum, & cõgregent omnes electos à quatuor ventis terræ: ✳ & omnes populi, tribus ac linguæ, videbunt eum venientem in gloria sua, & patris, & sanctorum angelorum: & videbit eum omnis oculus, etiam qui eum pupugerũt, vt videant in quem confixerunt. Iam quoq; in tempore isto annunciauerũt Apostoli regnum Dei & iustitiam eius, iustitiã veram quæ ex fide est: & cognouerũt omnes populi gloriam domini, illorum prædicatione edocti. 7. Confundentur in illo terribili vltionis tẽpore omnes qui adorant idola, sculptilia, siue fusilia, quæ quomodocunq; aliter artificis manu facta: & oẽs qui glo-

A *& qui gloriantur in simulachris suis,*

8 *Adorate eum omnes angeli eius:*

✳ audiuit, & lætata est Sion.

B

9 *Et exultauerunt filiæ Iudæ, propter iudicia tua domine.*

10 *Quoniam tu dominus altißimus super omnem terram:*

✳ nimis exaltatus es super omnes deos.

C 11 *Qui diligitis dominum, odite malum:*

✳ custodit dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos.

12 *Lux orta est iusto:*

✳ & rectis corde lætitia.

D

13 *Lætamini iusti in domino:*

✳ & confitemini memoriæ sanctificationis eius.

riantur, spémq; & fiduciam ponunt in idolis suis, quæ nõ sunt dii ve
ri, sed vanitas sunt & mendacium quemadmodum & cõfundi cœpe
runt ad prædicationem Euangelicã, quando pasim homines, abiura
tis & confractis idolis, se cõuertebant ad seruiendum Deo viuẽti, & Psal.93.
gloriandum atq; sperandum in Deo viuo & vero .8. Hic dominus Psal.113.
est, quem adorare debet etiã vniuersitas angelorũ. Non sunt adoran
da idola gentium, quæ non nisi dæmonia sunt, siue argentũ & aurũ,
opera manuum hominum: sed iste noster dominus, qui mũdũ salua-
uit, regnũ accepit, & vt iudex suo tempore cum terrore reuelabitur,
ipse est ab omnibus adorandus, etiã ab angelicis exercitib⁹, id est, ab
iis qui sunt inter omnes creaturas præcellẽtissimi & nobilissimi: quã-
to magis à nobis hominibus adorari debet, qui illis multo sumus se-
cundũ naturæ dignitatem inferiores & ignobiliores? ✳ audiuit hoc
Sion, audiuit sancta Ecclesia hanc Christi prædicationẽ, hanc annũ
ciationem, quod Christus dominus sit adorãdus solus, vtpote solus ver⁹
Deus & dominus, & contemnenda esse idola gentium, nimirũ vana
hæcq; audiens, & corde fideli suscipiẽs, lætata est in Christo salutari
suo, lætata est super Christi gloria & eiectione idolorum atq; dæmo-
num. Audiens etiam sancta Ecclesia de ipsius aduentu ad iustum iu-
dicium, gauisa est in spe bonæ retributionis .9. Et exultauerunt om-
nes animæ fideles, omnes filii fidei & cõfessionis magna sũt affecti læ
titia, propter tua æquissima iudicia, quibus tu iustissime domine decre
nisti agere cum humano genere, tam propter iudicia iusta, quibus in
nouissimo die redditurus es vnicuiq; secũdum opera sua: quàm pro-
pter iudicia, quibus iam pro mũdo iudicasti aduersus tyrannum dia-
bolum .10. Et merito sane te adorent angeli, merito in tuis iudiciis
exultare debẽt homines fideles: quoniã tu es dominus excelsus & al-
tissimus super omnẽ terrã, tu es eleuatus & sublimis super omnes ha
bitatores terræ: ✳ valde tu exaltatus es super omnes qui vel sola ho-
minũ imaginatione & appellatione dii æstimantur, vel etiã qui secũ-
dum participationẽ vere dii nuncupãtur: hos omnes tu immẽso in-
teruallo superas, nec est in diis similis tui domine .11. Vos proinde Psal.81.
quicũq; vere in dominũ creditis, eúmq; vere diligitis, qui sol⁹ est bo
nus & infinite bon⁹, odio habete malitiã, & omnem execramini im-
pietatẽ. Cum enim ipse perfecte bonus existens, imò ipsa infinita bo
nitas, ex diametro pugnet cum malitia, oportet, si illũ velitis diligere,
odio habere iniquitatẽ. Nõ enĩ potestis simul & ipsum amare, & ma
la diligere: ✳ eorũ enim qui sic malũ odiunt & fugiũt, ipse misericor
diter & fideliter custodit animas, animas piorũ atq; sanctorum ipse
saluat à malo, & custodit in vitã æternã, & de potestate omniũ impi
orũ eos liberabit: nõ finet eos venire in man⁹ peccatorum qui ipsis
quærũt malũ, sed ab omni malo saluos faciet in suum regnũ cæleste. Prou.15.
12. Iustis quoq; peculiariter lux oritur, singulari illuminatione Dei
donãtur & visitantur qui studẽt iustitiæ, diligentes dominũ, & odiẽ
tes iniquitatẽ: ✳ & rectis ac mũdis corde, quibus est affectus syncer⁹
& cor purũ ab omni malitia, oritur lætitia, ex testimonio bonæ con-
scientiæ & securæ mẽtis, quæ est quasi iuge cõuiuiũ, & super omnia
ex cõtinua Dei præsentia & inhabitatione. Beati enim mũdi & recti
corde, quoniã ipsi Deum videbunt. Nõ possunt autẽ nõ plurimũ læ
tari, qui sic mundo corde Deũ iugiter conspiciunt .13. Exultate proin- Philip.4
de & lætamini in domino Deo vestro, quicũq; diligitis iustitiã, & o-
dio habetis iniquitatẽ, gaudete in domino semper, iterum dico gau
dete: ✳ & date confesionẽ ac laudẽ memoriæ sanctificationis vel san
ctitatis eius: confitemini illi, rememorantes sanctitatẽ eius, qua ipse
sol⁹ est sanct⁹ in semetipso, super omnes deos, atq; etiã sanctificatio
nem, qua suos electos sanctificauit & sanctificat. Est enĩ in vtroq; val
de laudabilis, & quia ipse ĩ se sanct⁹ est, & quia sãctificator est fideliũ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVI.

VErsu.2. Iustitia & iudicium correctio sedis eius. Si correctionẽ acciperemus quomodo vul go solet apud Latinos accipi, videlicet pro reductione ad rectitudinẽ, posset præsens locus sic intelligi, Omnis correctio quæ à sede eius procedit, iustitia est & iudiciũ, id est, secundũ iustitiã & in iudicio. Sed ex Hebræo cognoscimus, correctionẽ isto in loco idem valere quod præ parationẽ vel fundationem, aut stabilitionẽ aut ædificationem, siue in rectitudine fundationẽ aut rectam constitutionẽ. Vnde correctio sedis eius hîc intelligẽda est, ipsa fundatio aut recta sit ratio

siue cõstitutio regalis solij: vt quod hîc dicitur correctionẽ sedis eius esse iustitiã & iudicium, idem E
Psal.9. sit cum eo quod in alio Psalmo dicitur, Parauit in iudicio thronũ suum, & ipse iudicabit orbem ter
ræ in æquitate. Iuxta quam sententiã, ex Hebræo vertit Hieronymus, Iustitia & iudiciũ firmamen
tum solij eius. Felix, Iustitia & iudicium, habitatio sedis eius, vel bases sedis eius. Quod autẽ nos de
sede domini iudiciaria exposuimus in Elucidatione, posset etiã ad eam, quam in se habet quęlibet
fidelis anima, sedẽ Dei referri. Iustitia enim & iudicio pręparatur in homine locus & sedes Dei. Nõ
Sapien.1. enim intrabit Deus, neq; spiritus eius in maliuolam animam, in qua non est iustitia & iudicium: sed
Esaię.66. requiescit super mitem & trementẽ sermones suos, id est, super eum in quo est iustitia & iudicium.
Sed illa expositio quæ in Elucidatione est posita, magis videtur facere ad propositum. ¶ Versu.3.
Ignis ante ipsum præcedet. Hic versus cum aliquot sequentibus, æque commode possent exponi,
vel de terrore eorum quæ futura sunt ante aduentũ, siue in aduentu iudicis, vel de iucũditate eorũ
quæ facta sunt post Christi resurrectionẽ, vbi ascendisset ad patris dexteram, accipere sibi regnum
& imperium super orbem. Atq; ob hoc, in Elucidatione per plures versus geminam constituimus
intelligentiam, consueto duplicis intelligentię signo adiecto. Quòd si tertius hic versus de igne in-
telligatur terribili aduentus secundi, iterũ ostendimus duplicem intelligentiã. Prior est de igne cõ
flagrationis, per quam sancti Theologi in aduentu iudicis mundũ dicunt purgandum: quemadmo
a.Petri.3. dum Petrus Apostolus in posteriori sua Epistola indicat, dicens, Adueniet autẽ dies domini vt fur F
in quo cæli magno impetu transient, elementa vero calore soluentur: terra autẽ, & quæ in ipsa sunt
Psal.49. opera, exurentur. De quo igne etiã in alio Psalmo dicitur, Ignis in cõspectu eius exardescet, & in cir
cuitu eius tẽpestas valida. Hic autẽ non videtur esse ille ignis æternus, de quo subinde loquitur Sal-
uator in Euangelio. Non enim ille ad purgationẽ cælis aut elementis, sed ad punitionem & crucia-
tus diabolo & angelis eius, præparatus est: quemadmodũ in sententia domini dicitur, Discedite à
Matt.25. me maledicti in ignem æternũ, qui paratus est diabolo & angelis ei⁹. De hoc ergo igne cõflagratio
nis & purgationis prior est intelligentia. Posterior verò est de igne illo cõdemnationis æterno, qui
(vt etiam diximus) diabolo & angelis eius paratus est, qui ante faciẽ iudicis pręcedere dicitur, non quod
prius tempore realiter debeat præcedere aduentũ iudicis in mundũ, sed quomodo minister vel in
strumentũ exequendæ iustitiæ præcedere dicitur ante iudicem, quomodo gladius solet iudicẽ pre-
cedere, vt ministeriale instrumentum exequutionis iustitiæ. Quia enim ignis ille infernalis mox ad
pronunciationẽ iudicialis sententię corripiet impios: & in eos ipso momento desæuiet iccirco re-
ctè quasi cum iudice veniente iudicẽ aduenisse dici potest. Et iuxta hunc modũ videtur etiã intelli-
a.Thess.1. gendum, quod in Epistola posteriore ad Thessalonicẽses scribit apostolus Paulus, in hunc modũ,
Si tamen iustum est apud Deum retribuere retributionẽ iis qui vos tribulant, & vobis qui tribula G
mini, requiẽ nobiscum, in reuelatione domini Iesu de cælo, cũ angelis virtutis ei⁹, & in flãma ignis
dantis vindictã iis qui nõ nouerunt Deum, & qui non obediunt Euãgelio. Nam si participiũ illud
dantis iungatur cum genitiuo proxime præcedenti ignis (quę connexio prima facie apparet cõmo
dior) videtur per ignem istum dantẽ vindictam intelligi ignis infernalis, per quẽ proprie vltio con
digna exercebitur in reprobos. Nã ignis cõflagrationis, etiam si corpora impiorũ possit breui mo
mẽto interimere, animam tamen impiam non potest æterna punitione (quæ illam decet) affligere.
Quare per ignem dantem vindictam, intelligendus videtur in citato iam Pauli loco ignis æternus,
vt dicat Paulus, reuelandum dominum Iesum cum angelis virtutis ei⁹, & cum flamma ignis æterni
vindicis. ¶ Versu.8. Adorate eum omnes angeli eius. Hunc locum Paulus Apostolus allegat, capi-
tulo primo Epistolæ ad Hebræos, ad probandum Christum filium Dei esse angelis maiorem, ex eo
Hebr.1. quod illum iubeantur adorare. Non adorat enim nisi minor maiorem. Adducens autem Paulus hunc
locum, sic ait, Et cum iterum introducit (videlicet pater) primogenitũ in orbem terræ, dicit, Et ado-
rent eum omnes angeli eius. Ex qua citatione difficultas est, quid sibi velit quod ait, Et cum iterum
introducit pater primogenitũ in orbem terræ. Dicendum est, quod iccirco hoc dicitur, quoniam in il
lo Psalmo mentio fit de regno Christi quod ei datũ est à patre, morte deuicta, Vnde & initiũ Psal-
mi sic habet, Dominus regnauit, exultet terra. Quod si prędicta in versib⁹ prioribus exponãtur de H
terribili aduẽtu domini ad iudicium, rectè dicitur iterum introduci à patre in orbem terrarum ad
ipsum iudicandum: quoniã venturus est in gloria patris sui iudicium exequuturus, per potestatem
Ioan.5. à patre sibi datam, quemadmodũ apud Ioannem dicitur, Pater diligit filium, & omnia dedit in ma
Ibidem. nu eius: & potestatẽ dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Si verò prędicta intelligantur
tantum de conuersione populorum per Euangelicã prędicationem, dicitur introduci filius à patre
in orbem terrarum, quatenus ita Christ⁹ regnum recuperauit in populis, vbi prius idola coleban-
tur, & ipse ignorabatur. Quid autẽ per Sion & per filias Iudæ intelligatur, ex Elucidatione patet &
plenius diximus in Psalmo quadragesimoseptimo circa versum illũ, Lætetur mons Siõ, & exultent
filiæ Iudę, propter iudicia tua domine: vbi etiã prolixius ostendimus, quare gaudendũ sit mõti Siõ
& filiis Iudę propter hęc domini iudicia. ¶ Versu.12. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Nos
in Elucidatione lucem illam, quę intra mentes iustorum oritur, indicauimus accipiendam, consimi
lemque in posteriori parte lętitiam. Posset verò & de futura illa plenitudine lucis ac gaudij exponi,
pręteritum accipiendo pro futuro, vt sit sensus, Lux æterna lucebit, & orietur iusto, & rectis corde
Esaię.35. orietur sempiterna & inęstimabilis lętitia quemadmodum in alio loco dicitur, Lux perpetua luce-
&.51. bit sanctis tuis domine. Et iterum, Lętitia sempiterna super capita eorum, gaudium & exultationẽ
obtinebunt. Ad quem sensum rectè quadraret quod ex Hebręo vertit Felix, & alij quidã, Lux Sata
vel seminata est iusto, & rectis corde lætitia. Nunc enim iusto lux illa seritur, nunc seminatur, quia

A nondum iustus eam metit, nondũ ea perfruitur, sed ad eam aliquando suscipiendã & acquirendam
præparatur, & modo quodam nũc illi seritur, & seminatur vt suo tempore metatur tam lux plena,
quàm perfecta lætitia. Quemadmodũ enim quod seminatum est, in occulto latet, & nondum appa
ret quid futurũ sit, postmodum verò in tempore suo caput effert, séq; manifestat: ita nunc lux & læ
titia beatorũ seminatur & occultatur, vt aliquando lucis plenæ & perfectæ lætitię fructus inde me
tatur. De qua re, pulchre dilectus discipulus ita loquitur discipulis, Charissimi, nunc filii Dei sumus
& nondum apparuit quid erimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbim^9
eum sicuti est. Quasi dicat, Mira quidem gloria vobis iam seminata est, sed nondum enata est, non- 1.Ioan.3.
dum apparuit, Neq; male consonat huic expositioni quod in Chald. Parap. dicitur, Lux quiescit, &
reposita est iustis, quo modo beatus Petrus hæreditatem illam incorruptibilem, incontaminatam,
& immarcessibilem, dicit conseruatam in cęlis, & salutem ait paratam reuelari tempore nouissimo 1.Petri.1.

XCVII. PSALMI ARGVMENTVM.

Habet Psalmus iste argumentum idem cum præcedentibus. Est nanque inuitatio ad laudem Dei pro mirabilibus per eum patratis mundoq; exhibitis: inter quæ, præcipua est salus illa quã Deus per suæ diuinitatis dexteram voluit operari, & in conspectu omnium gentiũ manifestari, propter misericordiã
B *& veritatẽ suam. Post quæ paucis enarrata, à versu sexto vsque ad finem, nihil aliud quàm inuitatio ad laudem, ad iubilationem, ad cantica ponitur, non hominum tantum, verumetiam maris, & omnium quæ in eo sunt, terræ & omnium quæ in ea fluminum & montium, propterea quòd ipse venit iudicare terram.*

NONAGESIMI SEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Cantate domino canticum nouum:*
✳ quia mirabilia fecit.
2 *Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.*

C

3 *Notum fecit dominus salutare suum:*
✳ in conspectu gentium reuelauit iustitiã suam.

4 *Recordatus est misericordiæ suæ & veritatis suæ domui Israel.*
D

5 *Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.*

6 *Iubilate Deo omnis terra:*
✳ cantate, & exultate & psallite.

Cantate domino in alacritate cordis carmen nouum nouæ laudis & insoliti gaudii canticum illi depromite de plenitudine interni gaudii: • fecit enim miranda, & quæ nouis peculiaribúsq; canticis decantentur dignissima .2. Et licet multa admodum sint Dei opera miranda, quæ ipse patrauit ab initio sæculi in rerum omnium creatione & sapiẽtissima administratione siue gubernatione, peculiariter etiam in admirabilis generis humani directione ab initio sæculi: illud tamẽ omnia superat, & quasi obscurat quod in nouissimis dieb^9 in temporis plenitudine operari dignat^9 est, in redemptione humani generis: quando omnipotens dextera eius, pro sua voluntate salutẽ est operata, & sanctum brachiũ eius fecit salutem magnã in populo & pro populo suo, quãdo per suam potẽtiã genus humanũ de captiuitate & seruitute durissima redemit. 3. Hanc aũt salutem sic sua dextera perfectã, Dominus voluit reuelare, & notã facere, ac prædicare in omnibus populis: ipsum quoq; salutare, ipsum Saluatorẽ Christum filiũ suum, per quem tantam fecit salutẽ, mũdo voluit notũ facere: • iustitiã suam prædicari fecit, & notificari in cõspectu omniũ populorum, iustitiam suã, iustitiam quæ est ex fide, & per fidẽ in Christo filio eius, sanctos Apostolos suos prædicare fecit, & notificari in omnib^9 populis. • Notũ etiã fecit salutare suũ & auxilium suũ, in exhibitione salutis quã contulit mundo: & in hoc aperte monstrauit suam iustitiã, per quã gen^9 humanum redemit de manu & tyrannide iniuste ipsum opprimẽtis. 4. Recordat^9 est domin^9 misericordię & fidei siue veritatis suę: ipse qui per multa anteacta sęcula oblitus videbat^r misericordię, obfirmatam habens iram suã aduersus genus humanũ: & qui suã fidẽ videbatur negligere aut violare, non exhibendo quondã promissa patribus Abrahã, Isaac, & Iacob, ipse tandem in temporis plenitudine curauit suæ misericordię satisfacere, & suã fidẽ liberare, séq; veraeẽ & fidelẽ in promissis, operis exhibitione demonstrare: sicq; velut recordatus est misericordiæ & veritatis suæ erga domum Israel, super populum fidelẽ, verũ ex fide semen Patriarcharũ, quibus fuerat facta repromissio. 5. Neq; verò hęc salus intra Iudęæ angustos limites delituit, neq; intra tam angusta spatia fuit occultata, licet in Iudęa fuerit orta & pfecta: sed nota facta est & diuulgata per Apostolorum prædicationẽ, hæc salus simul, & ipse Saluator qui eã operatus est, in vniuersos terminos terrę, ab oriente vsq; ad occidentẽ, & à septẽtrione vsq; ad meridiem. Siquidẽ in omnem terram exiuit salutis huius prędicatio, & vbiq; terrarum salus hęc agnita fuit. 6. Proinde omnes qui inhabitatis terram, Deo (qui tam miranda pro vobis in temporis plenitudine operari dignatus est) in cordis vestri lætitia iubilate: • cordis quoq; lætitiam vocalibus canticis declarate, exultantes insuper gesti- Roma.3.

7 Psallite domino in cithara:
✳ in cithara & voce psalmi:
✳ in tubis ductilibus
Apoc.19 *& voce tubæ corneæ.*
8 Iubilate in conspectu regis domini:
✳ moueatur mare & plenitudo eius orbis terrarum, & qui habitant in eo.

9 Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu do
Ioan.12. *mini:*
Lucæ.1. *✳ quoniam venit iudicare terram.*
10 Iudicabit orbem ter
Luce.8. *rarum in iustitia, &*
Ephe.6. *populos in æquitate.*

bus etiam corporis lætitiã exhibete & psalmos illi de mirabilib⁹ edi- E
tis facinorib⁹ componite & canite. Omnium enim est hoc cõmune
gaudium, vniuersalis est omniũ hæc lætitia & exultatio, quoniã om
nibus salus ista facta & annunciata est .7. Imperfectum verò gaudii
testimonium, etiã musica adhibete vestris laudibus instrumenta, cõ
cinite illi in citharis, nablis, & aliis ad eam rem aptis musicis instru-
mentis: ⁘ in citharis simul adiuncta voce cantici, sic vt manu contin-
gente musicũ instrumentum lingua nõ cesset à laudibus, sed modula
tionem aptam simul decãtet, quę sono instrumẽti suaui melodia re-
spondeat: ⁘ in tubis quoq; ductilibus, ad concinendum in vocis for-
titudine, & in clangore cõcrepantis buccinæ, siue tubæ corneæ, cui⁹
est sonus fortis ac pręualidus. 8. Iubilate in conspectu regis nostri do
mini, qui videlicet rex noster & dominus est rex regũ & domin⁹ do
minantiũ: iubilate coram eo, laudes cõcinite, vt dignum est tanto ac
tali domino iubilari à nobis, qui eius sumus plusquã seruißimi serui:
⁘ & quoniã non est vniuersa terrarum habitatio, neq; tota rationalis
creatura sufficiens ad dignę laudis persolutionem, atq; iterùm quia F
omnis creatura vna cũ homine merito debet collætari & cõgaudere
iccirco & cæteras creaturas omnes iustũ est pro suo modulo laudare
dominũ. Itaq; mare suorum collisione siue collusione fluctuũ soni-
tum edat, & tonet, pro suo modo sic collaudãs dominũ, simul & om
nia quæ in ipso sunt: vniuersus quoq; orbis terrarũ cum omnib⁹ suis
inhabitatoribus, cum omnibus quę in eo sunt, pro suo vnusquodq;
modo laudem canat domino. 9. Flumina quoq; exultabunt, & quasi
plaudent manibus in dulci allusione fluctuũ: simul etiã montes quasi
exiliẽt & exultabũt à præsentia domini, denique cæli & terra & om-
nia quæ in eis sunt, omnia præ gaudio gestient, à præsentia aduenien
tis domini: ⁘ quoniam ad hoc veniet in tẽporis plenitudine, vt iudi-
cet terram, vt faciat iudiciũ mundi, vt principe mũdi diabolo eiecto,
ipse regnet in domo Iacob in populo suo in æternũ, colat, regat, pa-
scat, & iudicet imperpetuũ. 10. Iudicabit pro orbe terrarum, & reget
eum in iustitia, & populos omnes in æquitate. Nõ enim regnabit in G
tyrannide & iniustitia, vt ille pater mẽdacii, mundi rector tenebrarũ
harũ, sed in omnimoda æquitate regnabit super populũ suũ: ⁘ In iu-
stitia quoq; faciet pro orbe terrarũ iudicium, aduersus iniquũ mũdi
pricipẽ, & liberabit populos in ęquitate sua: de oppreßione iniqua.
⁘ Denique & in nouißimo die, in iustitia iudicabit totũ orbem terra
rum, redditurus vnicuiq; pro operibus condignam retributionem.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVII.

VErsu. 2. Saluauit sibi dextera eius. Datiuus ille sibi, facit difficultatem in oratione. Nos in Elucidatione indicauimus, sibi positum esse, acsi diceretur, iuxta suum placitũ, vel iuxta quod voluit: saluauit autẽ, pro salutẽ fecit, vel salutem operatus est: vt sit sensus. Dextera eius iuxta suum bene placitũ, salutem est operatã. Alii verò putant, vulgatam lectionẽ male habere casum datiuum: pro datiuo autẽ constituendum accusatiuum, ad hunc modum, Saluauit eum dextera eius quo modo habet Romanum Psalterium, sicut in Græco legitur, ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, hoc est, Saluauit ipsum dextera eius. Cuius lectionis sensus est, Dextera Christi, id est, diuinitas Christi, saluauit
ipsum, hoc est, à morte fecit saluum, & ad vitam resurgere, & brachium sanctum eius saluauit ip- H
sum. Beatus tamen Hieronymus ita vertit, vt habet nostra lectio Gallicana, De hoc quoq; nõnihil dicemus in annotationibus ex Hebræo. ¶ Versu. 3. In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Potest intelligi iustitia, qua ipse Deus in se iustus est: quam in conspectu gentium reuelauit, quando principem tenebrarum iuste condemnauit, & sibi regnum resumpsit orbis terrarum. Iterum, suam iustitiam, qua in se iustus est, reuelauit in conspectu gentium, quando per Apostolicam prædicationem omnibus hominibus per vniuersum orbem eam fecit notam. Potest aliter intelligi iustitia Dei non illa qua in se ipse iustus, sed illa qua homo coram Deo iustus est, de qua Paulus ait, Nunc autẽ
Roma.3. iustitia Dei manifestata est, testificata à lege & Prophetis. Et iterum, Iustitia Dei per fidẽ Iesu Christi, in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. Atque hanc iustitiam adueniẽs dominus per Apostolicam pręedicationem reuelauit in conspectu omniũ gentium, quando Apostolos suos fecit, prædicare ac dicere, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. ¶ Versu. 4. Recordatus est mise-
Marc.16. ricordiæ suæ, & veritatis suæ domui Israel, Quòd dominus dicitur recordari, manifestum est hoc ita dici secundum similitudinem humanæ recordationis, sicut per oppositum interdum dicitur obliuisci, quando ad modũ obliuiscentis se habet. Cum enim promissa dissimulat, multúmq; tardat persoluere, iustitiæ & fidei suę videtur oblitus: & cũ misericordiã non exhibet, videtur oblitus misericordię. At verò vbi misereri cœperit, & promissis facere satis, dicimus eũ recordari misericordiæ & veritatis, quomodo etiã in cantico virginis matris dicitur Suscepit Israel puerũ suum, recorda-

A tus misericordiæ suæ: vbi & recordatio veritatis innuitur, cum subsequenter adiungitur, Sicut loquutus est ad patres nostros, Abrabam, & semini eins io sæcula. Et in suo cantico Zacharias, Deũ parentem in filio suo saluté mundo, hoc agere dicit, ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & ad memorandũ testamenti sui sancti, quod iurauit ad Abrahã patrem nostrum daturum se nobis. Ita ergo recordatus est dominus in hac hora nouissima misericordiæ & veritatis suæ. Ille autem datiuus, domui Israel, secundũ commodiorem constructioné iungatur cum verbo recordatus est, ad hunc sensum, Recordatus est misericordiæ suæ & veritatis suę erga domũ Israel, siue (vt vertit Felix) pro domo Israel, id est, ad faciendum misericordiã & veritatem cum domo Israel. Posset etiam intelligi ꝓmissam domui Israel: sed absq; aliqua subauditione, sensus prior apparet melior. Lucę. 1. Ibidem.

¶Versu. 9. Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt. Aduerbium simul ab aliquibus iungitur cum pręcedentibus, hoc modo Flumina plaudẽt manu simul: ac deinde, montes exultabunt. Nos in Elucidatione iunximus cum sequentibus, hoc modo distinguẽtes, Flumina plaudẽt manu simul montes exultabunt. Quam distinctionem etiam sequitur versio Felicis, Flumina plaudent palma, sicut montes exultent. Hebraica lectio ad vtranq; connexionem est indifferens.

XCVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

B *IN hoc etiam Psalmo, vt in præcedentibus, exhortatio ponitur ad reuerentiã Dei sedẽtis super Cherubim & laudem magni nominis eius, cuius honor diligit iudicium, qui parat directiones populo suo, cuius etiam scabellum pedum vt sanctificatum ab eo qui illud calcat, dicitur adorandum. Versu autem sexto, patrum quorundam exempla proponit, nominatim mentionem faciens Moysi Aaron, & Samuel: qui quoniam dominũ fideliter inuocabant, eiusque præcepta diligenter obseruabant iccirco familiari Dei etiã alloquutione digni sunt habiti, fueruntque exauditi in precibus suis, & iram potuerunt Dei aduersus populũ suum irati mitigare, vt leui disciplina paterna peccatis populi tantum punitis, non penitus reprobarentur: quemadmodum aliis solet gentibus contingere, qui in suis adinuentionibus impune permanere & pergere sinuntur, iusto Dei iudicio, vsque in diem extremæ vltionis, Vltimo autem versu iterum laudis replicat exhortationem.*

NONAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dominus regnauit, irascantur populi:*

C

✱ qui sedes super Cherubim, moueatur terra.

2 *Dominus in Sion magnus & excelsus super omnes populos.*

3 *Confiteantur nomini*

D *tuo magno, quoniã terribile & sanctum est.*

✱ & honor regis iudicium diligit.

4 *Tu parasti directiones:*

✱ iudicium & iustitiã in Iacob tu fecisti.

5 *Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedũ eius, quoniã sanctũ est.*

DOminus Deus noster regnum & imperiũ tenet: irascãtur, indignentur, & cõmoueantur vt voluerint incredulæ nationes, velint nolint, ferre debent eius imperiũ, & regem debent eum atq; dominũ agnoscere, quantũuis reluctentur & contradicere videantur: ✱ qui sedes super Cherubim, qui pręsides angelicis exercitibus, & cęlestes illos spirit⁹ habes velut sedem, super quã requiescit gloriæ tuę maiestas: qui etiã in veteri illa arca tabernaculi, super propitiatoriũ inter duo Cherubim locũ visibilem tibi olim delegisti, ad signũ eius sedis quã habes gloriosam inter cælestes exercitus in cęlis: à facie tua commoueatur omnis terra, æquum est vt te omnes reuereãtur & timeant qui terrã inhabitant. 2. Dominus qui est in Sion, in populo fideli ipsum agnoscite, qui in Ecclesia sancta inhabitat, ipse per omnia magnus est & excelsus super oẽs populos, ita vt in omnibus gẽtibus nemo sit qui illi possit cõparari, estq; excelsior & sublimior omnib⁹, sicut rex omnibus est celsior in regno suo. 3. Quapropter tuo magno nomini, ô rex altissime, cõfiteri debẽt omnes populi tuo subiecti imperio: quoniam nomen tuũ sanctum est atq; modis omnib⁹ venerabile, nomẽ est super omne nomẽ, in quo flecti debet omne genu cælestiũ, terrestriũ & infernorũ: quódq; ab omni creatura debet immensis efferri præconiis, vtpote ab ortu solis vsq; ad occasum laudabile & benedictũ in sæcula: ✱ & honor regis nostri, regia dignitas, & imperatoria maiestas eius, qua præeminet omnib⁹, diligit iudiciũ, exposcit & exigit hoc à nobis, vt in iudicio & iustitia illi seruiam⁹, quomodo ęquũ est. Vult enim tãtus rex iusta & mũda seruitia exhiberi sibi, & seruos iustos requirit, quomodo ipse iust⁹ est, & omnia quæ facit, in vero facit iudicio. 4. Et quia diligis tu domine iudiciũ icctrco parasti populo tuo directiones, dedisti seruis tuis præcepta atq; mandata tua quibus in iudicio atq; iustitia dirigantur: ✱ tu fecisti in Iacob, in populo tuo, iudiciũ & iustitiã, tu ipse cũ eis iuste in omnibus egisti in iudicio & iustitia: & vt similiter agerẽt ipsi, tam erga te q̃ erga proximos, voluisti, atq; mandasti. 5. Exaltate, ô populi omnes, & magnificate dominũ Deum nostrũ, & procidite ante thronũ gratię eius, humiliãtes vos corã scabello pedũ eius, quasi prostrati ante pedes eius: quoniam sanctũ & honorãdũ est quicquid ad ipsum attinet, etiã si infimũ fuerit, quemadmodũ est pedum scabellũ. Tam enim sanctus est domin⁹ vt quicquid ad ipsum spectat, sanctũ sit, adorandúmq; & venerandũ

Philip. 2.
Psal. 112.

6 Moyses & Aaron, in sacerdotibus eius:
✱ & Samuel inter eos
1.Reg.3. *qui inuocant nomen eius.*
7 Inuocabant dominũ, & ipse exaudiebat eos:
Exod.33. Num.12. *✱ & in columna nubis loquebatur ad eos.*
8 Custodiebant testimonia eius, & præceptum quod dedit illis.
Psal.17. Psal.144 *9 Domine Deus noster tu exaudiebas eos:*

✱ Deus tu propitius fuisti eis:

Exod.32. Num.16.

✱ & vlciscens in omnes adinuentiones eorũ.

10 Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate in monte sancto eius:
✱ quoniam sanctus dominus Deus noster.

etiam quod infimnm reputatum fuerit: quemadmodũ regis magnifi E
ci non solnm corona, quam in capite gestat, honoratur non solũ pal
lium quo est circumamictus, verumetiã calciaméta pedum eius, imò
scabellum throni eius. 6. Moyses & Aarõ erant de nnmero sacerdo
tũ eius: qui colebant eũ, erant specialiter Deo sacri: ille quidẽ à Deo
specialiter consecratus, vt legislatot fieret & ordinator atq; minister
legalis sacerdotii: hic verò vnctus à fratre suo Moyse: ex ore domini
etiã visibiliter, & sacerdotalibus adornatus vestibns: ✱ & Samuel ꝓ-
pheta domini, erat de numero fideliũ seruorum, qui cognoscunt per
fidem & inuocant ex fide & cõscientia bona nomẽ domini, Samuel
fidelis minister corã fuit domino. 7. Isti patres nostri, egregia virtutũ
exempla, inuocabant dominũ, orãtes tam pro se quàm pro cõmisso
sibi populo: & dominus benignũ se illis exhibuit, exaudiens oratio-
nes eorum & postulata concedẽs: ✱ imò etiã familiarem suam socie
tatem ad illos ostendit, loquens ad illos (Moysen & Aarõ) de colũna
nubis, qnæ apparebat super tabernaculũ, sic illos sno speciali collo-
quio singulariter honorans, corã populo suo. 8. Ratio autem quare F
sic ipsi exaudiebãtur orantes, & quare sic diuino honoratẽtur collo
quio hæc erat, quia obediẽtes fuerũt præceptis dominicis. Custodie
bant enim testimonia eius quibus cõtestatus fuerat popnlũ, id est le-
gẽ & omnia præcepta quę illis obseruanda tradidit. 9. Et quoniam
sic obedientes & fideles fuerũt in adimpletione tuæ voluntatis, iccir
co vicissim te illis benignũ exhibuisti dominum, qui cũ sancto san-
ctus es, & cum innocẽte innocẽs, & cum electo elect⁹, qui volunta-
tem facis te timẽtium. Iccirco, inquam, tu domine Deus noster illos
benignè exaudiebas in omnibus quę à te postulabant, siue pro sua, si
ue pro populi sui salute: ✱ ostendisti quoq; te illis benignũ & propi-
tiũ, dimittens propter illorũ precem peccata populi: siquãdo te offẽ-
disset populus, illis pro eo orantibus, tu flexus fuisti ad misericordiã,
dimisistiq; illis peccatũ, quemadmodũ orãte Moyse populus quem
delere voluisti saluatus fuit, & Aaron offerente thus in thuribulo pla
ga incendii cessauit: ✱ & in singulare beneficium, hoc eis cõtulisti, ꝙ G
populum eorum pro quo supplicabant, nõ permittebas diu impunè
agere in peccatis, vt tandẽ in die iudicii super eos adduceres cõdẽna
tionis sententiã, quomodo cum reprobis gentibus agis quæ te igno-
rant: sed in omnia opera eorum mala, quę ipsi secundũ malitiam cor
dis sui adinuenerunt, vt te offenderent, te exhibuisti seuerũ vltorem
& vindicẽ, vt cogerentur vltionis tuę pręsentia, quantocyus ab exco
gitatis vel cœptis desistere. 10. Exaltate & magnificare dominũ Deũ
nostrum, & adorate eũ in mõte sancto eius in quo habitat, in Eccle-
sia: siue hac militante, per fidem excelsa, & per spem atq; charitatem
firma & immobili: siue illa triumphanti, per apertam Dei visionẽ &
perfectam fruitionem altissime sublimata, & immobiliter firmata:
✱ qnoniã dominus Deus noster sanctus est, & super oẽs solus sanct⁹
ac summe metuẽd⁹: ꝓpter quod, omni laudis & honoris exaltatione
semper est dignissim⁹, neq; pro dignitate satis vnquã potest exaltari.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVIII. H

Versu. 1. Qui sedes super Cherubim, moueatur terra, Quomodo dicatur Deus sedere super
Psal.79. Cherubun, diximus in Psal. 79. in versu illo, Qui sedes super Cherubim manifestare coram
Ephraim, Beniamin & Manasse. Quidam autem hoc loco pro secunda persona, ponũt ter
tiam, legentes, qui sedet: coniungentes istud, qui sedet, ad principiũ versus, hoc modo, Domin⁹ qui
sedet super Cherubim, regnauit, irascantur populi, moueatur terra. Alii repetunt verbũ regnauit,
hoc modo, Dominus regnauit, irascãtur populi: qui sedet super Cheruhim regnauit, moueatur ter-
ra. Nos sub secunda persona absq; repetitione ista cõiunximus, ad hũc modũ, Qui sedes super Che
rubim, ô magne Deus, à facie tua moueat terra. In Hebræo, similiter & in Græco, participiũ est, acsi
dicatur iuxta Hebræum, sessor Cherubim, vel insidẽs Cherubim: aut iuxta Græcũ, sedens super vel
in Cherubim. ¶ Versu. 2. Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos. Duplici di-
stinctinctione hoc legi potest. Primò, ad hunc sensum, Dominus qui est vel habitat, vel colitur in
Sion, à populo suo fideli, ipse est magnus & excelsus super omnes populos. hoc est. Deus Israel, est
rex magnus super omnem terrã. Secundo ita distingui potest, Dominus est in Sion magnus, & ex-
celsus est super omnes populos vt domin⁹ Deus dicatur magnus esse & laudabilis valde in suo po-
pulo, & nihilominus super omnes populos excelsus. In Sion enim magnus est, dũ se gloriose in suo
Psal.94. populo magnificat, in mirabilibus quæ pro eo potenter & magnifice operat. Excellus verò est etiã
super omnes populos, quoniã in manu eius sunt omnes fines terrę & ipse pleno imperio dominat

A omnium. ¶Versu 3. Et honor regis iudicium diligit. Istud iudicium quod diligit Deus, intelligere
possumus in nobisipsis, vel in Deo. Honor regis diligit in nobis iudicium, quia dignitas & maiestas
Dei nostri exigit à nobis & in oobis seruis suis iudicium, videlicet vt in iudicio illi seruiamus. Iustū
enim est, vt tā magnifici domini & tam summi regis ministri, in iustitia & iudicio satagāt perficere
snnm ministerium. Vnde illud toties veteri illi populo in legislatione replicatū, Ego dominus. San-
cti estore, quoniā ego saoctus sum. Et in lege gratiæ, oouo populo nonus præceptor Christus domi Leui. 11.
nus, Estote (inquit) misericordes, sicut & pater vester cælestis misericors est. Estote vos perfecti, sicut & 19.
pater vester cælestis perfectus est, Iterum verò secundum hanc intelligentiam, iudiciū accipi potest Lucæ. 6.
pro æquitate & rectitudine iustitiæ, vt iam expositum est: vel etiā pro iudicio qnod discretionē so- Matth. 5.
lemus appellare. Exigit enim honor magnificētissimi & regis nostri, vt illi cum magno iudicio, cum
magna discretione & attētione seruiamus, non quomodo vili alicui aut plebeio domino seruiri so-
let, sed cum magno timore & tremore, cū magna alacritate, diligentia, solicitudine, & reuerētia, tā-
quā illi qui est omnium rex supremus, & quo est nemo celsior: vt ob hoc merito summo cū hono-
re illi debeat seruiri. In quem ferè sensum scribens Corinthiis Paulus, vult sanctissima mysteria cor
poris & sanguinis domini sumentes, cum iudicio mādducare, dum ait, Quicunque manducauerit pa 1. Cor. 11.
B nem, vel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini, non diiudicās cor-
pus domini: quia scilicet non cum iudicio debito accedit ad sumenda tā sacro sancta mysteria, tam
sacrum panem, tā sacrum vinum: panem noo panem, sed corpus filii Dei: vinum non vinū, sed san-
guinem vnigeniti patris. Idcirco enim nō diiudicat sufficienter qui indignè accedit, quia absq; de-
bito iudicio, non discernens hunc panē tam sanctum à pane cibario & crasso, quem in publicis cō-
uiuiis vulgo manducāt homines: nec illum sanctissimum sanguinem aliter sumit, quàm vinū quod
è penu depromitur. Atq; ita sanè perquamplurimi inueniuntur, qui seruiunt quidē Deo, quantum
exterius videri potest: sed absq; debito iudicio, absq; necessaria discretione. Non enim qua oportet
reuerentia, non qna oportet alacritate & prōptitudine bonæ voluntatis, non qua oportet integri-
tate bonæ intētionis, non qua oportet sedulitate bonæ operationis: sed cum pigritia, torpore, fasti-
dio, simulatione, tanquam si alicui tēporali domino ad mercedem pauculam inseruirent: imo (qnod
nullis vnquā lachrymis satis defleri potest) molto etiā minori fidelitate & sedulitate, quàm huius-
modi mercenarii dominis: à quibus vili tantū sunt mercede cōducti, nullo autem vinculo alio obli-
gati. Veros autē Dei seruos oportet cum magno iudicio, suæ seruitutis obsequia præstare, vigilan-
tissime scilicet discernentes & diiudicantes attentissime, quāto hic dominus omnibus tēporalibus
dominis superemineat, quāto hic rex omnibus sit regibus terrę excelsior, quāto hic Deus super om
nes deos sit in immensum eleuatus, qoanto sit omoibus potentibus potētior, qnāto omnibus terri-
C bilibus potestatibus terribilior, qoanto deniq; amabilibus omnibus ipse in immensum amabilior:
ne satis putēt, vt plebeio alicui terreno, corruptibili vel tēporali domino, ita huic cælesti immortali
& æterno seruire. Omnino enim hoc iudiciū requirit à nobis Dei honor & magnificentia, quomo
do & sanctus homo Dei Moyses sibi cōmissum populū adhortabatur, dicēs, Non est alia natio tam Deut. 4.
grādis, quæ habeat deos appropinquātes sibi, sicut Deus noster adest nobis: sic videlicet ex honore
regis, illos exhortando ad iudiciū. Potest verò (vt ab initio annotationis cœpimus dicere) iudicium
istud intelligi in ipsomet Deo, ad hūc sensum, Honor regis amat iudicium, maiestas Dei amat iusti-
tiam, & omnia vult agere in iudicio, amplexatur iudicium, gaudet iustitia, nihil potest agere absque
iudicio, sine cōtra iustitiam. ¶Versu 4. Tu parasti directiones. Psalterium Romanum habet pro di-
rectionibus, æqnitatem, Tu parasti æquitatē. Idem autem per vtrunq; intelligitur, videlicet mādata
domini: quæ æquitas dicuntur, quoniam in æquitate & iustitia fundātur, & quia non nisi quod æquū
& iustum est præscribunt. Propter quod, Psal. 118. dicitur, Omnia mandata tua æquitas, Et rursum, Psal. 118.
Æquitas testimonia tua in æternum. Directiones verò appellantur, quia hominem ad Deum diri-
gunt, & in agendis ducatum præstant, quemadmodū Psalmo suprà citato dicitur, Lucerna pedibus
meis verbum tuum, & lumē semitis meis. Pro eodem etiam accipi potest iudicium & iustitia, in par
te sequenti, cum dicitur, Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Vel sic intellige, Præcepisti fieri iu-
D dicium & iustitiam in Iacob. Vel sic, Tu ipse fecisti in populo tuo iudicium & iustitiam. Sed priora
videntur magis conuenientia, & melius cum præcedentibus cohærent. Quòd enim honor regis di
ligat iudicium, inde manifeste apparet, quod ipse fundauerit æquitates, quòd legem dederit suo po
pulo, & quòd præceperit fieri iudicium & iustitiā in populo suo. Nisi enim honor regis diligeret iu
dicium, non præcepisset iudicium & iustitiam fieri, neque legem tulisset, quę monstrat quid iustum
atq; iniustum. ¶Versu 5. Et adorate scabellum pedum eius. Præter expositionem in Elucidatione po
sitam, per scabellum pedum domini intelligi etiam potest arca fœderis, Quia enim super propicia-
torum quod erat operculum arcæ, inter duo Cherubim, sedem habere & habitare dicebatur domi
nus, rectè proculdubio dici potest arca, scabellum pedū eius. Erat enim quasi sub sede Dei. Atq; hęc
arca sancta erat, nimirum à Deo specialiter sanctificata, & adeò sancta, vt eam tangens Oza morte
fuerit percussus: & qui eam nudam conspexissent, morte punirētur subitanea. Attamen cum ipsa a- 2. Reg. 6.
dorari iubetur, non debet intelligi propriè dicta adoratio, quæ non nisi Deo debet attribui, vtpote Num. 4.
enti primo & supremo domino: sed adoratio impropriè debet accipi, pro specialis honoris exhibitio-
ne, quomodo frequēter in sacris historiis inuenimus homines adorare seinuicem, quod nō nisi cu-
iusdam reuerentiæ magnæ significat exhibitionem. Quidam verò, adorate scabellum, accipiūt loco
huius, adorare ad scabellum, vel ante scabellum, vel corā scabello eius, vt intelligatur adoratio pro-
priè dicta ipsius Dei, nō arcæ tamen adoratio, sed Dei super arcā sedentis: quemadmodū nos Chri

ſtiani, Deum ſub admirabili ſacramento latentē adoramus, & ad locum vel ante locum, vel verſus E
locum illum in quo ſanctiſsima illa myſteria conſeruantur, adorationis exhibemus reuerentiā: non
ipſum tamē locum adorantes, id eſt, ligna, lapides, aut clauſtra, ſed ipſum quem illo in loco pro ſua
altiſsima bonitate credimus ſeruari. Secundum hāc verò intelligentiam, myſtice per aram accipere
nobis licebit Eccleſiam ſanctam militantem, quæ eſt velut ſcabellum pedum domini: vt cæleſtis illa
Eccleſia triumphās, hac ratione eius ſedes poteſt appellari, quòd huic illa ſit ſubiecta, quaſi inferior
ſuperiori, quemadmodū ſcabellum ſubiectum eſt ſedi. Vel intelligi poteſt ipſa Chriſti humanitas
quæ eſt ſcabellum pedum inhabitantis diuinitatis: in qua videlicet inhabitat & requieſcit diuinitas.
Nos in Elucidatione nullum horum ſequimur, ſed ſecundum conſiderationē ſimilitudinis, dicim⁹
ſignificari maximam reuerentiam, vt ſummo domino exhibēdam, cum præcipitur etiā ſcabellū pe
dum eius eſſe adorandum & honorandū, quemadmodum ſatis dilucide illic oſtēdimus. ¶ Verſu pe
nultimo, Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorū. Nos in Elucidatio-
ne iſta ad populum retulimus, cui illi præerant ſacerdotes, de quibus prius factus eſt ſermo, quēad-
modum & Chaldæa indicat Paraph. cum ait, Deus, tu propitius fuiſti populo, propter eos. Atq; ita
iſtud, Propitius fuiſti eis, valet, Propitius fuiſti populo propter illos. Nam de Moyſe manifeſtū eſt,
quomodo frequenter iram à populo auerterit ſuis precibus, neq; ſemel parcitū ſit multitudini ipſo
Num. 16 deprecante pro illa. De Aaron autē Num. 16. legitur, quòd plagā incendii, incenſi oblatione & pre- F
cibus ceſſare fecerit. De Samuele verò, quòd ad Dei placandam iram multum potēs fuerit, vel illud
Hiere. 15. indicat, quod apud Hieremiā ex ore domini dicitur, Si ſteterint corā me Moyſes & Samuel, nō erit
anima mea ad populum iſtū. Quod autem ſequitur, Et vlciſcens in omnes adinuētiones eorū, ſimi-
liter ad populum referimus, idq; ſecundum duplicem intelligentiam. Quarū prior in Elucidatione
exprimitur, ꝙ in magnum beneficium Deus populi peccantis peccata ad præces Sanctorum tātum
diſciplina paterna puniuit, vt cauerent impoſterum, & non impuniti peccarēt licentius, ne ita in to
rum eos abiiceret. Altera verò eſt, ſecundum quam per adinuentiones iſtas populi intelligimus ope
ra mala, quæ cōtra ſanctos à Deo ſibi præfectos, Moyſen, Aarō, & Samuel, excogitauerūt, videlicet
rebelliones & ſeditiones cōtra ipſos excitatas: quemadmodum Chore, Dathan, & Abyron ſeditioſi
Num. 16 contra Moyſen & Aaron, miſere perditi ſunt, cū tabernaculis ſuis, viui abſorpti à terra. Deinde du-
centi & quinquagintaquinque offerentes incenſum, igne conſumpti. Dehinc & illa. 14. milia, quæ
Ibidem. contra Moyſen & Aarō, propter prædictorum mortem, ſeditionem excitauerant. Atq; ita adinuen
tiones eorum intelliguntur adinuentiones contra illos, id eſt, mala conſilia excogitata contra ſan-
ctos domini. Sicut enim fuit dominus populo propitius propter orationes ſanctorū, ita & ira com
mouebatur aduerſus illum, quādo contra ſanctos ipſius ſeditionibus atq; murmurationibus inſur- G
gebant. Quidam tamen iſta intelligūt de propitiatione & punitione propriorū peccatorum ipſius
Moyſi, Aaron, & Samuelis. Moyſes enim peccauit ad aquas contradictionis, non ſanctificando do
minum corā filiis Iſrael. Aaron præter hoc, etiam in conflando vitulum. Samuelē verò dicunt pec-
caſſe in hoc, quòd non ſufficienter filios peccantes corripuerit. Atq; ira Dei ſignificatur diſtrictum
iudicium, quo etiam ſanctis ſuis ab vltione non pepercit, ſi quando aduerſus ipſum deliquiſſent.

XCIX. PSALMI ARGVMENTVM.

EXhortatio eſt Pſalmus iſte, vniuerſos terræ habitatores conuocans ad lætandum & exultandum in cō feßione domini, qui eſt omnium creator vnus & conditor, cuius miſericordia nunquam deficiet, neque veritas vſque in conſummationem ſæculi.

XCIX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Iubilate Deo omnis terra, ſeruite domino in lætitia.*

2 *Introite in conſpectu eius in exultatione.*

3 *Scitote, quoniam dominus ipſe eſt Deus:*

* *ipſe fecit nos, & nō ipſi nos.*

CVm iubilo cordis laudate dominum vniuerſi habitatores terræ, & ſeruite illi in cordis lætitia. Non exigit à ſeruis ſuis vt in triſtitia aut ſeruili terrore ſibi ſeruiant, ſed populum amat qui nouit iubilationē, qui ſcit exultare ſemper in nomine eius, & alacrem de hilari corde præſtare ſeruitutem. 2. Venite, accedite ad eum in cordis deuotione, & introgrediamini ante conſpectum eius: non quaſi ante moroſum & difficilem dominū, trepidi & anxii ſerui in triſtitia & ſeruili ſolicitudine, ſed cum exultatione liberæ conſcientiæ, tanquam filii ante patrem piíſsimum, paſtorémq; benigniſsimum. 3. Illud enim vobis ſciendum eſt, & etiam atq; etiam profunda mente recogitandum, ꝙ dominus, ad cuius confeſsionem nunc vos exhortor, ipſe eſt ſolus verus Deus, & præter eū nō eſt alius: ipſe eſt, quo nihil eſt maius, nihil prius, nihil dignius poteſt cogitari: * ipſe nos fecit de nihilo, vt eſſemus aliquid: & totum hoc eſſe quod in nobis eſt, & tā nobile eſſe, quo cæteris omnib⁹ ſupereminemus corporeis creaturis, ipſe donauit nobis: & nequaquā noſmetipſos fecimus, neq; à nobiſipſis habemus quicquam, ſed ab illo vno omnia: propter quod, iuſtiſsimū eſt, vt illi à quo ita nos cuncta accepiſſe cognouimus, corde lætiſsimo iubilemus & ſeruiam⁹, quantū va H

A *4 Populus eius, & oues pascuæ eius, introite portas eius in confessione:*

luerimus. 4. Specialiter verò, ô vos omnes qui estis de populo eius, qui de numero estis electorum eius, qui estis quasi oues pascuæ eius, quos ipse quasi pastor bonus, tam secũdum corpus in hoc corporeo mundo, quàm secundum animã, in sancta Ecclesia pascit, & ab omni malo defendit: vos (inquã) peculiari exhortatione admoneo, vt portas eius ingrediamini, vt introeatis ante faciem eius in confessione laudis & gratiarũ actionis:

✱ atria eius in hymnis: ✱ confitemini illi.

✱ vt atria eius ingrediamini cum hymnis, psalmis, & laudibus: domum cultus eius, vel sanctam Ecclesiam, vel materiale templum, sic introite cum hymnis & laudibus: ✱ vos (inquam) date confessionem illi.

5 Laudate nomen eius, quoniam suauis est dominus: ✱ in æternum misericordia eius: ✱ & vsq; in generatione & generationẽ veritas eius

5. Et laudem dicite benedicto in secula nomini eius, quoniam ipse dominus erga seruos suos nõ est crudelis, non morosus, non difficilis, sed mitis, benignus, mansuetus, bon facilis, dulcis, & pius: ✱ misericordia eius in sempiternum non deficiet, semper erit exposita petentibus eam vsque in consummationẽ seculi: ✱ item & veritas siue fides eius atque iustitia, in omnes generationes perdurabit, non poterit vnquã mentiri neque fallere: sed quæcunq; pollicitus est, seruabit electis suis, donec perstabit seculũ.

B

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCIX.

VErsu 4. Introite portas eius in cõfessione, atria eius in hymnis: confitemini illi. Debet versus iste ita distingui, vt in confessione iungatur cũ præcedenti verbo, hoc modo, Introite portas eius in confessione: deinde repetatur introite, ad regendum accusatiuum atria, adiuncto eo quod sequitur, in hymnis, hoc modo, Introite atria eius in hymnis: vt deinde diuisim sequatur, Confitemini illi: quod rectius in principium versus sequentis referretur, iuxta quod in Hebræo legitur. Sic enim clarius vertit Hieronymus, Ingredimini portas eius in gratiarum actione, atria eius in laude. Confitemini ei, benedicite nomini eius, quia bonus dominus. Eandem etiã Distinctionem habet lectio Græca.

C. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste centesimus formam videtur describere, & officium designare hominis iusti, maxime autem principis: quem licet quidam interpretentur singulariter de Christo domino, quòd vix alius inueniatur cui omnia hic posita perfecte conueniant: melius tamen apparet ipsum in persona Dauid pronũciari de
C *se omnia illa non ad iactantiam, sed ad laudem & gratiarum actionem recitãtis: quod videlicet in innocẽtia ambulauerit in medio domus suæ, quod malum non proposuit ante oculos, quòd odio habuerit impios, eorumque fuerit consortia auersatus, fideles autem & iustos sibi adiunxerit & exaltauerit, superbis humiliatis, & peccatoribus punitione debita peremptis. Hæc enim sunt officia regis, neque regis solum, verumetiam cuiuslibet patrisfamilias in sua domo, aut cuiuslibet præsidentis in ea communitate cui præsidet.*

C PSALMI ELVCIDATIO.

1 Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

DE misericordia simul & iudicio atq; iustitia cantabo tibi domine: videlicet ꝙ misericors simul & iustus sis tu domine in cũctis operibus tuis: ita semper misericors, vt nihilominus iustus: ac rursum ita iustus, vt nihilominus misericors: ita super his duobus semper & vbiq, coniunctis tibi cantabo.

2 Psallam & intelligã in via immaculata: ✱ quãdo venies ad me?

D

2. Super his tibi psalmos dicam & canam, cantánsq; & psallens tibi, ego erudiar in via innocẽtiæ: discam, intelligã, & instructus à te sciam ambulare viã immaculatã mãdatorũ tuorũ. Qui enim in viis immunditię psallunt, horũ non est speciosa laus in conspectu tuo: ✱ ô vtinam tu mihi cito aduenias, ô si iam nunc ad me venias, vt ignorantẽ instruas & illumines in via mandatorũ tuorũ, vt tibi queã digne psallere, Hoc enim totũ est quod cupio, te videlicet meis cãticis inuitare, te ad me aduocare: nihil est quod æque atq; tuum aduentũ desiderem.

3 Perambulabã in innocentia cordis mei in medio domus meæ.

3. Volo autem quod ex tuo munere in me est boni propositi, tibi ad gloriã, & proximis subditisq; ad exemplũ, hoc cantico proponere, ex bonæ cõscientiæ testimonio: vt exprimã qualis esse debeã, si in via immaculata psallere voluero. Ecce ego ex munere gratiæ tuæ studebam cõuersari in medio familiæ meæ, cũ innocẽtia, iustitia, & simplicitate, quasi pater in medio filiorũ, quasi domin⁹ in medio seruorũ, quasi pastor in medio ouiũ, singulos attendẽs & cõsiderans, singulis prospiciens domesticis meis, singulisq; superintendens, quantũ opus erat: vt sua quisq; administratione iustè fungeretur, neq; malum vllũ notabile pateret in domo ac familia mea, pro quo nõ emẽdando gererẽ solicitudinẽ.

4 Non proponebam ante oculos meos rem

4. Caui mihi sedulo, ne rem iniustã sine vllã iniustitiam menti meæ proponerẽ, ad eam perficiendã opere, ne de vlla cogitarẽ perficienda (siue aduersus Deum, siue aduersus hominẽ) iniquitate aut iniustitia:

*iniustam: * facientes præuaricationes odiui.*

5 Non adhæsit mihi cor prauum: declinantē à me malignum non cognoscebam.

6 Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.

7 Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam.

8 Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecū:

** ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.*

9 Nō habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam:

** qui loquitur iniqua, nō direxit in conspectu oculorum meorum.*

10 In matutino interficiebam omnes peccatores terræ:

** vt disperderē de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.*

• neq; solū ipse non volui mala facere, verumetiā in aliis odiebā pec- B
catū, vt transgressores legis Dei mei odio habui: nō quidē ipsam il-
lorū personā, sed præuaricātiū vitia: ita vt quantū in me esset, illis ob-
sisterē mala agētibus, & impedirē mala eorum proposita, ne possent
ea perficere, ꝙ mea autē virili ad bonū inducerē. 5. Et quoniā ita me
iniquitatis aduersariū præstiti, elōgati sunt à me omnes qui prauo sūt
corde, nō adhæserūt, non associati sunt, non se cōiunxerūt mihi qui
malæ sunt volūtatis & prauo corde, amatores iniustitiæ: • malignos
à me abscedentes, meā vel societatem vel seruitutē deserētes, propter
malitiā, ꝙ viderent se non posse apud me suā impietatē iuxta deside-
rium perficere, qui ob hoc à me declinabant, recedebāt, siue meam
amicitiā atq; societatem, siue meā seruitutem derelinquētes, hos ego
nihili feci, quasi nūquā cognouissem eos, sic ab illis me alienaui, quā-
tumuis alioqui illorū amicitia grata aut seruitus cōmoda fuisset: qui
propter iniustitiæ amorem odiúmq; bonitatis, ita me deserebāt, illos
prorsus contempsi, & permisi separari à me pro suo placito, lōgè ma F
lēs illos à me abscedere, quicūq; tandē aut quāticunq; fuissent, ꝗ vt à
me in sua impietate fouerentur aut tolerarētur. 6. Si quem videbam
ad detractiones pronum, qui promptus esset ad detrahendum secre
to proximo suo, ad male loquendū in occulto de fratre, ad auferen-
dum vel imminuendum bonū nomen proximi, hūc ego redarguebā
acriter, & seuere corripiebā, hunc ego toruo aspectu atq; etiā increpa
toriis verbis cum authoritate compescui: nō arridebam detrahenti,
non dissimulabā, nō fouebam illum in detractionis malo, sed cōtra-
dicēdo resistebam, & seuere increpando compescebam. 7. Quos ego
aduertebam esse superba & elata mēte, monstrante sese foris per ocu-
los, mētis interiori elatione, & quos cōperiebā esse corde insatiabili,
siue diuitiis per auaritiā, siue honoribus per ambitionē, ad huiusmo-
di me abstraxi, cum his nō duxi familiarē vitam, hos nolui habere fa-
miliares siue domesticos, aut etiā cum his nulla volui familiari iungi
societate siue amicitia, vt vel cū illis inuitatus familiariter cōuiuarer
vel ipsi mecū à me inuitati. 8. Sed si quē in terra, vbicūq; tandē loco- G
rū, aut quocūq; tandē genere natū, viderem fidelē, iustum & bonū,
benè, iustè, simpliciter, & fideliter ex corde syncero cōmissa sibi per-
agentē officia, in hoc fuit mihi beneplacitum, ad eiusmodi homines
oculū & respectum habebā, vt tales exaltarem, & mecū considere fa
cerē, mecúmq; demorari, & ad mēsam meā vt domesticos & amicos
accūbere: • quos cōperiebam benè, iustè, & fideliter cōuersari, huius-
modi elegi ad ministeriū meū, huiusmodi ego exaltaui ad officia re-
gni, & domus meæ talibus ministris cōmittebā quæ vel in regno vel
domo mea erāt agēda, talibus credebam rerū omnium agendarū ad-
ministrationem. 9. Qui autē in factis suis superbiā vllam aut dolum
ostēdunt, per superbiā alios iniuste calumniari, molestare aut oppri-
mere volētes, eiusmodi non habitabunt cōtā me in tota domo mea
quos tales esse cognouero, nequaquā illos intra domū meam recipiā,
vt mihi in vllo seruiāt ministerio: atq; etiamsi intra domum meā ha-
bitauerint, vbi tales deprehēdero, expellam atq; eiiciam eos, neq; pa-
tiar tales impietatis amatores permanere ante oculos meos: • qui lo H
quuntur iniqua, non prosperātur, non prospere agunt apud me, nū-
quam illis bene erit, nunquā inuenient gratiam in oculis meis, vt eos
eueham, foueā aut promoueam: nō erit ad tales anim⁹ meus, sed ad-
uersabor illis, & durum me illis ostendam, donec ab impietate huius
modi desināt. 10. In primo mane, admodum mature, quantum in me
erat, ego omnes malefactores in terra mihi subiecta puniebam & au
ferebā de medio: mox vbi persensissem malum contagiosum alicubi
exurgere, curaui, vt quantocyus malū illud supprimeretur vel aufer-
retur, ipsos mali authores rigidè puniēdo, aut etiam si malitia id exi-
geret, morte mulctando: • vt sic disperderem de populo domini, de
Ecclesia fideliū omnes iniquitatis operarios, quantū mihi foret pos-
sibile: ne si impunitum aliquādiu malum permisissem, in peius excre
sceret, sicq; abundantia malitiæ inficeretur terra & ciuitas domini, i-
psius cultui deputata & sanctificata. Malum enim nisi quantocyus ri
gida punitione extinguatur, celeriter increscit, & serpit latissime ab
vno in plurimos: propter quod, eum qui populo domini præsidet, si
Deo placere velit, huic rei vigilantissime necesse est intendere.

A ## ANNOTATIONES IN PSALMVM CENTESIMVM.

CVm psalmum istum iuxta modũ in Elucidatione expositũ, ipsi Dauid applicamus, in seipso
iusti viri & boni principis exemplum describenti, non sic ista accipienda sunt, quasi omnia
perfectè Dauidi cõueniant, quasi semper in innocentia perãbulauerit in medio domus suę,
quasi nunquã ante oculos proposuerit rem malam, quasi semper oculi eius fuerint ad fideles terræ. 2.Reg.11
Profecto non ambulauit in medio domus suæ in innocentia, quãdo de fenestra vidẽs Bethsabee la-
uantem, concupiuit alienam in corde suo, & ad malam cõcupiscentiam implendam nũcios misit,
operéq; impleuit, quod male concupierat: profecto non erat hoc in innocentia cordis ambulare in
medio domus suæ. Et neq; hoc erat, non proponere ante oculos rem iniustã. Et cum adiiciẽs malũ
malo, Vriam fidelissimum comprobatum, fecit dolo & fraude, traditis illi proditoriis literis, occũ-
bere: nunquid tum erant oculi eius ad fideles terræ, vt sederent cum eo, aut habitarent cũ eo, & nõ
magis contra fidelissimũ seruum, vt innocentem impiè sine causa auferret de medio? Non ergo ista
sic accipiẽda sunt, quasi per omnem vitam Dauid ea obseruauerit, quasi nunquã fuerit transgressor:
sed accipienda sunt, vt ab eo pronunciata, cum in bono esset proposito & bona conscientia, quãdo
B nulli⁹ sibi erat facinoris cõscius, Aut sic accipitur totus Psalmus, vt poti⁹ qualis esse debeat, seipsum
Dauid admoneat, q̃ qualis sit, aliis prædicet. Versu.1. Misericordiã & iudicium cantabo tibi domine.
Cantare debemus Deo non misericordiam solam, non iudicium solum: quoniam neq; misericors
solum est: neq; solum iustus dominus noster, sed misericordiam simul & iudicium: quia simul mise
ricors & iustus est. Iustum est enim sic illum cantari, vt est in semetipso: propter quod, misericordiã
simul & iudiciũ (vt simul misericors & iustus est) cantare illi debemus. Nam si solã cantemus miseri
cordiam, periculum est, ne nimium remisse, nimiúmq; secure agamus, absq; timore & debita solici-
tudine. Solius enim misericordiæ recordatio ad remissionẽ inuitat, & minus cautum ac timoratum
reddit. Qui verò solum recogitant & cantant iudicium, his est ex altera parte graue periculũ, ne vel
deiiciantur animo, vel timore potius q̃ amore agantur: dum in misericordiam blandientem, nun-
quam leuantes oculos, solius intuentur iudicii terrorem. Bene autem psallunt, & bene sibi consulũt,
qui neq; misericordiam obliuiscuntur, neq; iudicium, sed adinuicem ista sapienter coniungunt. Qui
enim sic psallunt, in via immaculata redduntur intelligentes, & instituuntur in via iustitiæ, vt habet
versus proxime sequens. ¶ Versu 2. Quando venies ad me. Conuenientius est vt accipiatur hoc se-
cundum modum optandi, vt sit sensus, O quando venies ad me, ô vtinam quantocyus aduenias, vt
in Elucidatione explicauimus. Posset tamen quãdo accipi temporaliter, intelligam in via immacu-
C ta, tunc quando tu venies ad me scilicet, vt me in via immaculata & in lege tua instruas, quando ad
me quasi doctor ad discipulum aduenies. ¶ Versu.3. Perambulabam in innocẽtia cordis mei, in me-
dio domus meæ. Diligenter notandum, quod dicitur, In medio domus meæ, Oportet nanq; eum
qui præsidet, siue regno, siue communitati, siue domui, aut cuilibet tandem congregationi, non in
angulo aliquo domus desidere, non in abdito cubilis semper latere conclusum, non in molli strato
otiosum stertere, non ad opiparam mensam in cœnaculo amœno accumbentem deliciari, cutémq;
sic in deliciis curare: sed in medio sibi creditæ domus perambulare, tanquam qui sit rationem red-
diturus de omnibus quæ in domo illa sibi credita aguntur. Propter quod, ab Apostolo dictũ est, eũ Rom.12.
qui præest, præesse debere in solicitudine: & aptissimo vocabulo Ecclesiastici patres, eos, qui domi
nico gregi perficiuntur, Episcopos duxerũt nominãdos, videlicet vt ex ipsa sui nominis appellatio-
ne incumbens, sibi solicitudinis onus agnoscerent, eiúsq; sedulo admonerentur. Siquidem ἐπίσκοπος
Græce, Latinis significat superintendentem vel supercontemplantem aut superconsiderantẽ: quod
eius sit intendere, & inuigilare gregi commisso, & diligenter considerare, ne quid ipsorum culpa a-
licubi depereat, quomodo pastoris est officium, seruare ouiculas ne pereant. Intendere autẽ debẽt
tanto solicitius, quanto non corporum, sed animarum positi sunt custodes. Vnde per eundem A-
postolum subiectis ouibus dicitur, Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilãt, Heb.13.
D quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Admodum autem pulchrè dicitur, Perambulabam
in medio domus meæ. Enim qui præest, in medio domus oportet perambulare. Omniũ enim gerat
curam, necesse est: & diligenter peruidendum est illi, ne vlla vsquam ouis, vel ex hac parte, vel ex il-
la parte depereat. Propter quod, in medio illum oportet ambulare vt æque propinqu⁹ æque expo-
situs sit omnibus, vt ex æquo omnibus absque personarum acceptione inuigilet, non solos curet di
uites, non solum intendat iis qui sunt in Ecclesia siue familia præcipui, sed infimis etiam atque vi-
lissimis. Æque enim pauperis & diuitis, nobilis & ignobilis anima requiretur ab eo, cum in iudiciũ
aduenerit iudex iustus, qui æquali potentia, sapientia, & bonitate singulorum animas condidit, cui
omnes ęque sunt magni pręcii, vtpote qui finxit sigillatim corda filiorum hominum. Notandũ etiã Psal.32.
hoc, q̃ pastor in medio domus perambulare dicitur, aduersarius autem per domus circuitum, quẽ-
admodum Petrus Apostolus ait, Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærẽs 1.Petri.5.
quem deuoret. Et alibi, In circuitu impii ambulant. Diabolus ergo, & qui ex parte eius sunt, in cir- Psalm.11.
cuitu gregis circumambulant, vt noceant: bonus autem pastor, in medio gregis & domus peram-
bulat, vt ex omni parte circumeuntes aduersarios repellat, & nullibi illis, quantum quidem in ipso
fuerit, nocendi concedat aditum. Atq; vtinam hac nostra tempestate, istud tam præclarum Prophe
tæ exemplum imitarentur principes populorum, maxime autem Ecclesiarũ prælati. Vtinam magis
assuescerent ad perambulandum in medio domus suæ, vtinam à perequitãdis campis, & syluis per-
currendis prorsus abstinerent, vtinam non in angulis, in cubilibus otiosi desiderent, magis autẽ in

debita ſolicitudine medium domus ſuæ, imò Dei (quemadmodum ex officio illis incumbit) peram B
bularét. Proculdubio non ita multæ paſsim animæ miſerè deperirent, quot nunc cernimus ante o-
culos maximo perdi numero: dum ex omni parte circuiens hoſtis, ad nocendum ſemper vigilat: bo
na autem pars eorum, quorum erat lupis obſiſtere, ſomnum grauem in cubilium penetralibus dor-
miunt, nihil minus quàm de commiſſa ſibi domo ſoliciti. ¶ Verſu 4. Nō proponebam ante oculos
meos rem iniuſtam, facientes præuaricationes odiui. Expoſtulat hoc perfecta iuſtitia, primum vt
ante oculos tuos non proponas impium aut iniuſtum aliquid, vt nullam tibi impietatem proponas
in animo ad implendum eam. Eſt enim hoc proponere ante oculos, rei intendere ad aſſequendum
eam. Deinde, vt ſicut iniquitatem in teipſo odis, atque ideo ante oculos tuos non proponis: ita &
in proximis habeas exoſam, & operarios impietatis, vt huiuſmodi ſunt, perſequaris, ad illos humi-
liandos, atq; illorum conatus malos infringendos. Hinc in Alio Pſalmo noſter Propheta loquitur,
Pſal. 138. dicens, Nónne qui oderunt te domine oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Perfecto odio
oderam illos, inimici facti ſunt mihi. Alibi verò etiam fleuiſſe ſe dicit, & vehementer admodum fu-
iſſe conturbatum, propter impiorum tranſgreſsiones. Sic enim Pſalmo. 118. ait, Exitus aquarum de-
Pſal. 118. duxerunt oculi mei, quia nō cuſtodierunt legem tuam. Mei oculi (inquit) exitus aquarum deduxe-
Ibidem. runt, quia illi impii non cuſtodierunt legem tuam. Et iterum, Defectio tenuit me, pro peccatoribus F
Pſal. 14. derelinquentibus legem tuam. Secundum eandem conſiderationem iterum in alio Pſalmo deſcri-
bens quiſnam ſit inhabitaturus tabernaculū domini, aut in monte ſancto accepturus requiem, pri-
us dicit, Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam: qui loquitur veritatem in corde ſuo, qui
non egit dolum in lingua ſua ac deinde ſubiungit, Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius mali-
gnus, hoc eſt, qui pro nihilo reputat, qui penitus contemnit, & peſsime odit malignos, conatúrque
illos, quantum in ſe fuerit, humiliare, & conatibus eorum improbis obſiſtere. ¶ Verſu 5. Non adhæ
ſit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non cognoſcebam. Ea eſt vis probitatis, vt fuget
atq; elonget à ſe omnem malignum. Quomodo enim luminis fulgentem claritatem tenebræ non
ferunt, & ante illam hæ aufugiunt, item & cum tenebris omnes tenebrarū amatores, ita à facie vir-
tutis ſiue probitatis omnis fugit improbitas: atq; hinc fit, vt improbi vehementer exhorreant bono-
rum conſortia, quéadmodum econtrario ſocietatem cum ſui ſimilibus vehementer exquirunt. Ita
cum is qui regno aut familiæ præſidet, bonus ac iuſtus fuerit, adiungūtur illi veri, boni, & recti cor
de: qui autem prauo ſunt corde, fugiunt ab illius probitate, & declinant ab eo. Hinc in præſenti lo-
co cum dixiſſet. Non proponebam ante oculos meos rem iniuſtam, facientes præuaricationes ódi-
ui: mox ſubiungit, Non adhęſit mihi cor prauum, Quaſi dicat, Quoniam virtutem ſectatus ſum, &
odiui impietatem, tam in memetipſo quàm aliis proximis & ſubditis meis, idcirco non adhæſerunt
mihi homines prauo corde, non ſe adiunxerunt mihi, ſed magis ſe elongauerunt à me. Iuſtus verò G
cum viderit ita à ſe elōgari & declinari impios, nunquid dolet, nunquid illos ad ſe conatur allicere,
nunquid blandimētis ad ſe inuitat declinantes? Nequaquam. Sic enim ait Propheta, Declinantem à
Pſal. 118. me malignum non cognoſcebam. Nam iuſtorum ſocietatem ſicut ſemper iuſtus optat, iuxta illud
quod in alio Pſalmo dicitur, Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerūt teſtimonia tua: ita pec-
catorum conſortium vel amicitiam omnino nihili pendi, & à ſe propter impietatis amorem decli-
nantes adeò reputat extraneos, vt nolit vel agnoſcere. ¶ Verſu vltimo, In matutino interficiebam o-
mnes peccatores terræ, vt diſperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. Secun-
dum myſticam intelligentiam exponitur hoc aliquando de terra cordis noſtri, cuius terrę peccato-
res in matutino interficimus, quando in tranquillitate mentis poſiti (quod maxime eſt tempore ma
tutino) omnes cogitationes & affectiones malas, quas inuenerimus in corde, ſtudem⁹ perimere &
prorſus eiicere, vt mundemus animas noſtras (quæ ſunt ciuitates Domini) ab omnibus huiuſmodi
operariis iniquitatis, id eſt, ab huiuſmodi impietatibus, vel certè peccatorum initiis: quibus ad con-
ſummatam iniquitatem perducimur ſi conſenſerimus, & non quantocyus interfecerimus, alliden-
tes eas ad petram. Vel in matutino intelligitur, mane & mature, quam primum ſenſerimus cogita-
tiones tales aut affectiones in nobis exurgere, Mature enim antequam increſcant, mox debent ſu-
primi & interfici. Quòd autem in Elucidatione expoſitum eſt, magis ad propoſitum Pſalmi fecit H
de peccatoribus puniendis, ſicq; ſupprimenda malitia.

A Argumentum in pſalmum

CENTESIMVMPRIMVM.

PSalmus iſte ſecundum Eccleſiaſticā conſuetudinē inter pœnitentiales Pſalmosquinto loco ponitur: qui cū aliis eiuſdem nominationis in hoc optime cõuenit, quòd à luctu & fletu magno initium ſumit ex propriæ miſeriæ conſideratione: finitur autē in multo gaudio & cõſolatione, ex contēplatione Diuinæ magnitudinis, bonitatis & æternitatis. Primū itaque, in afflictione & anguſtia multa cõſtitutus poſtulat à Deo, ſuam orationē exaudiri, proponēs ſub ſimilitudine fumi euaneſcētis, arefacti cremii, & fœni ſolis æſtu percuſſi, vitæ huius corporalis vanitatē: ſe verò, ob afflictionem & deſolationē ſuam, comparat pelicano ſolitudinis, nycticoraci in domicilio, & ſolitario paſſeri: his cõparationibus ſignificare intēdēs, quomodo præ dolore ſocietatem omnem cæterorum hominum fugerit, propter quod etiā exprobrationes & conſpirationes ab aduerſariis quos fugiebat perpetitur: iterūq; verſu decimo, ſui doloris magnitudinē repetit, ob quem ipſum quoque cibū & potū ſibi dicit fuiſſe inſipidum propter vehementem humiliationem & colliſionem, qua ſe à Deo
B *cognoſcit percuſſum. Verſu autē. 13. triſtia iſta relinquens de ſui doloris pondere tranſit ad latam cõſiderationem diuinitatis: cuius primo ſtabilē æternitatem ſibi proponit ob oculos, deinde compatiētē miſericordiā, qua in tempore gratiæ ſalutē eſt operatus generis humani, nouámque fideliū Eccleſiam per ſeruos ſuos Apoſtolos ædificauit, precibus ſupplicū inflexus, & eorū qui ſub captiuitate grauiſsima tenebãtur longo gemitu tandē exoratus, propter laudem ſui nominis. De quibus omnibus partim ſub tēpore præterito partim in tēpore futuro, promiſcuè canit, quòd ad horum temporū Propheticæ ſpiritus non attendat differentiam. Verſibus autē. 24. & . 25. deſiderium & oratio fidelium conuerſorum pro dierum ſuorum plenitudine orantium interponitur, vt non ante tempus ſuæ perfectionis auferantur de medio. Atque hinc iterum verſu 26. totus in conſiderationem Diuinæ ſtabilitatis tranſiens, cælos (qui tamen videntur inter res creatas magis ſtabiles) comparatione facta ad Deum prorſus immutabilem oſtendens admodum eſſe mutabiles, vtpote qui ſunt immutandi aliquando & innouandi, cum Deus ſemper idem, idem ipſe permaneat: ſemen tamen fidelium, id eſt, electos, verſu vltimo ſemper dicit coram Deo habitaturos, & in conſpectu ipſius dirigendos.*

CI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine exaudi orationem meam:*
C *✱ & clamor meus ad te veniat.*
2 *Non auertas faciem tuam à me:*
✱ in quacunq; die tribulor, inclina ad me aurem tuam.
3 *In quacunq; die inuocauero te, velociter exaudi me:*
D 4 *Quia defecerunt ſicut fumus dies mei:*
✱ & oſſa mea ſicut cremium aruerunt.
5 *Percuſſus ſum vt fœnum:*

DOmine Deus meus cui⁹ miſericordia ſemp miſeris & afflictis eſt refugium quæſo, vt orationē meā iſtā qua nūc oro ante cõſpectum tuum in amaritudine afflicti & contribulati ſpiritus, digneris exaudias: ✱ vtq; me⁹ iſte clamor, quo ex cordis magno affectu ad te in oratione clamito, introgrediatur vſq; ad lacrariū exauditionis tuę, ne fruſtra illū ego emiſerim, ſed quę poſtulo impetrata referat. 2. Noli auertere à me afflicto benignū aſpectū tuū noli abſcõdere à me placidum vultū tuum, vt nolis ad orationē meā attendere: ✱ magis autem in quacūq; die tribulationem paſſus fuero ac de tribulatione ad te clamauero, prõptū te exhibeas ad orationē meam, & aures pias auditúmq; benignum accõmodes meis precib⁹. 3. Quacunq; (inquam) die, quocunque tempore, quacunque hora, cõtigerit me afflictū & orātē ex cordis bono affectu te inuocare, quęſo ne moreris reſpicere, ne differas exaudire: ſed quantocyus orātē reſpicere, & ſubueni poſtulātis deſiderio. Tā enim ſum ex memetipſo miſer, vt longam moram nõ patiatur mea (quæ ferè ad extremū vſq; gradum deuenit) miſeria, vt ſit vel in morula modica non modicum mihi periculum. 4. Ecce enim dies, anni & tempora mea conſumpta ſunt, præterierunt, tranſierunt, & euanuerūt ad modum fumi qui ſubito euaneſcit atq; reſoluitur, nec vllam habet conſiſtentiæ firmitatem: ita vt poſtquam euanuerit, nihil videatur illius ſupereſſe. Ita planè tranſierunt cuncti dies vitæ meæ, & iam nihil illorum ſupereſt, effectúſq; ego cõſumptis illis, termino vitæ huius in dies propinquior ✱ & oſſa continuò areſiunt, exiccantur, ſuóque robore deſtituuntur, & omni exhauriuntur vigore, ad modū cremii quod in ſartagine per ſubiecti ignis actionem torretur vehementiſsime, vt eliquetur ex eo omnis pinguedo. Oſſa quidem corporis ita areſcūt ob nimiam afflictionem triſtitię, quoniā ſpiritus triſtis exiccat oſſa. Oſſa quoque animæ meæ, id eſt, virtutes omnes, atque potētiæ quæ in ea ſunt aruerunt, languerūt, & penitus defecerunt pręinopia, velut facta impotētia atq; inualida ad omne bonū, & ad quæcunq; aduerſa ſufferendū imbecillia, dum in tā lõga afflictione, abſq; vlla conſolatione permaneo, dúmq; ipſe ille vehemens ignis praui ſenſualis affectus, velut depaſcit, conſumit, & in bono languere facit omnem animę virtutem. Prou.17.
5. Quomodo gramē virēs ab æſtu ſolis percutitur, lęditur, cogitúrq;

✱ & aruit cor meum:

✱ quia oblitus sum co-
Psal.103. *medere panem meum.*

Ioan.9.

6 A voce gemitus mei adhæsit ós meum carni mea.

7 Similis factus sum pelicano solitudinis:

✱ factus sum sicut nycticorax in domicilio.

Psal.54. Thren.3. Esaiæ.38. *8 Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.*

9 Tota die exprobrabant mihi inimici mei:

✱ & qui laudabant me aduersum me iurabát.

10 Quia cinerem tanquam panem manducabam:

arescere, virore deperdito:ita ego percussum me sentio, siue ab æstu E
indignationis & irę tuæ, quam sẽno desuper, siue ab æstu malę cócu
piscétię, quam ab infra crudeliter sæuienté experior:✱ & arefactũ est
cor meũ, spiritus me⁹ omni virore atq; vigore destituitur, vt nihil vl
tra videatur in me superesse vigoris siue virtutis, ad bene agendum:
✱ quę quidé debilitatio, & cordis arefactio, inde mihi etiã ꝓueniebat
ꝙ prę nimio cordis dolore neglexi sumere cibũ, per qué ex tua insti
tutione debet cõfirmari cor hominis. Dũ enim præ nimio dolore &
tristitia, immoderato ieiunio me exhaurio, propter cibi defectũ mé-
bris cõtabescétibus, perit corporis vigor, ob continuã actioné natu-
ralis caloris, qui corporis insitus est, perpetuóq; edit siue absumit ali-
quid: vt si nó cõtinuò per cibũ fiat deperditi reparatio, necessariũ sit
corporis vigoré deficere. Cibũ verò spirit⁹ dũ obliuiscor comedere,
pané verbi Dei (quod est spiritus & vita, in quo meli⁹, q̃ in corpora-
li pane viuit homo) dũ neglexi comedere, deglutire, ruminare, atq; i
tra spiritus intimũ traiicere, merito infirmatus est, merito exaruit in
tra me spiritus meus, videlicet necessario destitutus pabulo. Siquidé F
vt corporis vigor corporali pane sustentatur atq; fouetur, ita vigor
spirit⁹ pane indiget spiritali, neq; sine eo potest anima in suo robore
firma cõsistere. 6. Propter vocé gemitus mei, propter doloré nimiũ,
qué suspiriis, gemitibus, & fletib⁹ testabar, ita exiccata sunt ossa mea,
vt omni carne cõsumpta adhæserint ossa cuti, quẽadmodũ illi q mul
to tẽpore cibum nó sumpserunt, sola ossa habere vidẽtur, cute & pel
le obtecta. 7. Assimilatus sum pelicano, solitudinariæ aui, quæ sicut
diligit solitudiné, & moratur in solitudine siue in deserto, ita & ego
ꝓpter nimiũ animi mœroré quo pœnités angor, hominũ fugio cõ
sortia, publicũ fugio, & loca secreta quærito, amica mœrorib⁹: ✱ fa-
ctus sum quasi coruus nocturn⁹, quasi noctua, aut bubo habitãs in se
creto & tenebroso aliquo angulo domicilii, qui lucé fugit atq; cõspe
ctũ hominũ, noctibus auté vigilat, & grauiter cantat velut canticum
lugubre. Sic enim & ego lucé & cõspectũ hominũ fugiés, per noctẽ
vaco fletibus, & lugubres edo gemitus. 8. Ita vigilaui, in prolixã vsque G
noctẽ seruãs vigilias, ablato præ nimio dolore somno ab oculis meis
& assimilatus sum passeri solitario, habitãs in tecto ędificii, qui alio-
rũ fugiés cõsortiũ, cõtinuo clamore, & eo quidé vnico atq; inuariato
clamat fortiter, sed tamé absq; omni modulationis dulcedine. Ita e-
nim & ego elõgaui fugiés, & mãsi in solitudine, expectans eũ qui sal
uum me faceret: ita ego sedẽs solitarius, & leuãs me supra me, vel cõ-
uertés me ad me, recogitaui omnes annos meos in amaritudine ani-
mæ meæ, fortiq; & cõtinuo clamore asperũ pœnitentiæ cantum in-
clamaui coram te, nihil aliud clamans, quàm peccaui, peccaui, iniuste
egi, iniquitaté feci, Deus propici⁹ esto mihi peccatori: Miserere mei
Deus, miserere mei: Parce domine, parce, dimitte, dimitte: respice,
respice, atq; his similia aspera cantica. 9. Super hæc auté mala quę ego
abintus grauissima pertuli, accesserũt etiam ea quæ extrinsec⁹ ab ad
uersariis mei suscepi. Cum enim sic in afflictione & luctu pœnitétiæ
persisteré, aduersarii mei ita me lugentem cõspicientes, iugiter pro-
bra & conuicia iactabãt in me, & verbis in me scõmata iacientes, & H
factis vt poterãt turpiter mihi illudéres: ✱ & qui prius, donec essem
eis in peccato socius, me laudabãt, mihi adulabantur, mihi applaude-
bant, hi postquã ab ipsorũ coinquinatione & viis malis me subduxis
sem, iam coniurauerunt aduersum me, vt omnibus modis quib⁹ pos
sent, mihi illuderent mihiq; in proposito pœnitentiæ obsisterét: ✱ il-
li etiã qui mihi blandiebantur, amicitiam verbis simulabant, & cõfi-
ctis adulationibus exteri⁹ applaudere, ac amicitiam ostẽdere videbã-
tur, aduersum me cõiurabant, in meum malum definito consilio cõ-
ueniebant, vt sub specie amicitiæ incautũ in mortẽ traherét. 10. Ego
autem in nimio dolore positus, panem & cibum (quem ad vitę sustẽ
tationem accepi) comedi quasi cinerem, acsi cinis fuisset, absque om
ni delectatione & refectione: ita insipid⁹ fuit mihi, propter animi do
loré, omnis cibus corporis, nec erat mihi inter panem & cineré dif-
ferẽtia: neq; delectationis multo amplius ex panis esu accepi, q̃ si ꝓ
pané sumpsissem cineré: ✱ Aut cineré manducabã tãquam pané, ci-
neré acsi panis fuisset comedi. pané simul comedi cũ cinere qui adhę
serat, nó curãs quid ederem præ dolore, vt solẽt homines plurimum

A

✱ & poculum meum cum fletu miscebam.

11 A facie iræ indignationis tuæ:

✱ quia eleuans allisisti me.

12 Dies mei sicut vmbra declinauerunt:

B

✱ & ego sicut fœnum arui.

13 Tu autem domine in æternum permanes:

✱ & memoriale tuum in generatione & generationem.

14 Tu exurgens domine misereberis Sion:

C

✱ quia tempus miserendi eius:

✱ quia venit tempus.

15 Quoniã placuerunt seruis tuis lapides eius:

D *✱ & terræ eius miserebuntur.*

16 Et timebunt gentes nomen tuum domine:

✱ & omnes reges terræ gloriam tuam.

17 Quia ædificauit dominus Sion:

& videbitur in gloria sua.

afflicti nnn curiose perspicere quid edãt, aut quàm sit mũdum quod comednnt: ✱ sed neq; potus ipse vllam mihi attulit delectationẽ aut voluptatem: qnoniã hibendo à lachrymis nõ abstinui, sed tã eas abũdãter effudi, vt simul enm potu qui erat in poculo, cõmixte fuerint. In summa, tantus fuit mœror animi, tanta spiritus angustia, vt ne illa quidẽ, quæ summã bominibus solent adferre voluptatẽ, vllam mihi potuerint adferre consolationẽ. 11. Omnem autem hanc afflictionẽ ego accepi à conspectu iræ indignationis tuæ, eo quòd indignationẽ tuã aduersum me ostenderis, te mihi demonstrare volueris offensum ✱ quoniã tu vehemẽter me humiliasti & afflixisti, quasi collisione valida me allidẽs ad terrã: quẽadmodũ solẽt homines, cũ fortiter quippiã volnerint collidere in terrã, illnd prius in altum eleuare, ac deinde toto conatu & pleno impetu ad terram proĩcere: vt tãtn sit casus & collisio grauior, quanto est magis in altum facta eius qund pritur eleuatio. 12. Dies mei abscesserunt & transierunt ad modum vmbrę, quę nullã habet solditatẽ subsistẽtiæ: & cõtinuo imminuti sunt, breuioresq; facti quãto lõgius in viuẽdo progredior: quẽadmodum vmbra cotinuò minor apparet, quãto magis ad ipsum corpus luminosum vnde venit vmbra, accedatur: ✱ & ego cõtinuò defectu sic ad mortẽ tendens, ad modum herbæ exarui, vitore cõsumpto, & exhausto vigore deficiens. 13. Tu verò domine, nequaquam nostri similis, nullum defectum pateris, vigore & fortitudine nõ imminueris, neq; ad terminũ durationis tuæ appropinquas: sed in perpetua æternitate stabilis & immntabilis perseueras, idem ipse nũc existẽs qui eras ante mundi principiũ, & ante omne tẽpus, atq; idem permansurus omnia post vẽtura sæcula: ✱ & tui memoria tecum permaner æterna, in omnes generationes pòst vẽturas celebris futura vt fuit in priorib' generationib'. Indeficiẽti enim fortitudine tua & bonitate inexhausta ostẽdis in omnibus generationibus tam admiranda opera, vt nũquã possit tui memoria deficere de hominũ cordib'. 14. Tu domine qui in prioribus generationib' visus es hominib' dormire, quasi de somno exurgẽs, respiciẽs tandem aliquando ad Siõ: & populi tui misereberis, venieśq; in tẽpore cõstituto, vt saluum facias populum tuum à peccatis eorum, & in libertatẽ restituas: ✱ veniet enim tempus gratię & miserationis ab æterno definitum & pręordinatũ, quo decreuisti cum illo facere misericordiam, tempus illud gratiæ & reconciliationis, tẽpus illud acceptabile & dies salutis adueniet: ✱ illud (inquam) tempus adueniet, neq; imperpetuum durabit hoc tẽpus irę, sub quo fuerunt patres nostri in præteritis generationibus. 15. Quoniam seruis tuis, quos mittes in tẽpore illo ad ædificãdum Sion, sanctã suam Ecclesiam, cõplacebunt lapides eius, Apostoli atq; Apostolici viri, fideles artifices & sapiẽtes architecti operis tui, diligẽt homines fidem suscipiẽtes, tanquã lapides viuos: & quẽadmodum artifex complacẽtiam & gratiam habet in lapidibus ad ædificium quod intẽdit cõuenientibus, ita illi per quos tu Sion ædificare volueris, gratiã & cõplacentiã magnam habebunt in fidelibus hominib', qui per fidem apti erũt, vt tanquã lapides viui coædificẽtur in habitaculũ Dei, vt superædificentur summo angulari lapidi: ✱ & misericordia cõmouebũtur super terram, cinerẽ, & puluerem ipsius Sion, id est, etiam super infimos & vilissimos peccatorũ esistẽtium vt puluis terræ qui crediderint prædicationi eorum: faciẽntq; illos ex puluere mortuo fieri lapides viuos, ex peccatoribus iustos, ex infidelibus fideles, vt apti fiãt ad ædificiũ Ecclesiæ domus Dei, & corporis Christi. 16. Et in tempore illo, cum tibi ita placuerit per abundantẽ tuam misericordiam ędificare Ecclesiã, populi, trib', & lĩguæ ac nationes alienigenæ, quę prius te ignorauerant, agnoscent te, & reuerebũtur, atq; adorabunt inclytum nomẽ tuum: ✱ & per vniuersum orbem plurimi reges terrarum agnoscentes magnificentiã gloriæ tuæ, venerabuntur te, & colent vt supremũ dominum, agnoscẽtes te regem esse regum, & dominantiũ cunctorum dominum. 17. Quia dominus ipse in tẽpore placiti ædificabit sibi Ecclesiam suam ex lapidib' viuis, ex multitudine populorum fidelium: ✱ & in ea ipse apparebit in gloria sua manifestabitur palam omnibus in filio suo, quem mittet in carne factũ visibilẽ: ✱ In gloria quoq; signorũ & prodigiorum admirabilium, quæ illo in tempore per ædificatores Siõ gloriose operabit', agnoscetur ipse & ma-

Matt. 1.
Esaię.46
2.Cor.6.

Ephes.2.

18 *Respexit in oratio-nem humilium:*

✱ & non spreuit pre-cem eorum.

19 *Scribantur hæc in generatione altera:*

Ioan.3. *✱ & populus qui crea-bitur, laudabit domi-num.*

Psal.47. 20 *Quia prospexit de excelso sancto suo:*

✱ dominus de cælo in terram aspexit.

21 *Vt audiret gemitus compeditorum:*

✱ vt solueret filios inte-remptorum.

22 *Vt annuntient in Sion nomen domini:*

✱ & laudem eius in Hierusalem.

Ioan.8. 23 *In conueniendo po-pulos in vnum & reges vt seruiant domino.*

24 *Respondit ei in via virtutis suæ:*

✱ paucitatem dierum meorum nuncia mihi.

25 *Ne reuoces me in dimidio dierum meorũ:*

nifestabitur mundo, ostendétq; suam fidelibus præsentiam. 18. Iccirco autem ædificabit Sion, & manifestabit gloriã suam in ea, quoniã misericordia commouebitur dominus, & ad miserẽdum inflectetur precibus humilium miserorum & afflictorũ, qui ad ipsum de sua miseria pro salute ingiter exclamant: ✱ nequaquam abuciet aut repellet orationes eorum qui ad ipsum de tribulatione & afflictione clamauerint, in humilitate supplicantes. Videns enim videbit afflictionem populi sui clamãtis ad se de angustia veniétq; vt saluet & liberet eum ab inimicorum tyrannide. 19. Scribenda sunt hæc, & digna vtique quæ scribãt᷑ in generationibus posteriorib', vt omnis generatio quę pòst ventura est vsq; ad cõsummationẽ sæculi, misericordiam istam maximã nõ ignoret, neq; obliuiscatur imperpetuum: ✱ Maxime etiã hæc signãda & scribenda sunt pro generatione illa ventura, pro populo qui nascetur in plenitudine temporis, pro nouo illo populo, qui spirituali natiuitate ex aqua & spiritu sancto generabit᷑ domino, in Ecclesia noua: ✱ Et populus ille qui creabitur hæc legẽs & cognoscẽs collaudabit dominũ: generationes pòst venturę, quę in posterioribus sæculis nascituræ sunt, agnoscentes hanc olim in temporis plenitudine exhibitã sibi misericordiam, cum gratiarum actione in cordis lętitia collaudabũt dominũ, pro accepto verè summo beneficio: ✱ Itẽ & populus iste nouus, qui in noua Ecclesia generabitur domino, qui hãc (de qua nunc vt futura loquimur) misericordiã suscipiet in medio tẽpli sui, ea suscepta, quàm maxime laudauit dominum eũ viderint implesse omnia Deum quæ olim promiserat. 20. Videlicet hæc scribantur & signentur in generatione altera, quòd in temporis plenitudine Deus pater omnipotẽs de altissimo tabernaculo & sancto tẽplo ac throno suo, quod inhabitat gloriosus, benigno aspectu desuper respexit: ✱ quòd dominus (inquã) ipse summ' de summo celorũ, vbi residet, in magnificẽtiæ gloriæ suæ oculos suę misericordię benignúmq; aspectum suum dignat' sit inflectere ad hæc infima nostra, ad eos qui in terra ista habitant mortales & ignobiles. 21. Neque verò ad hoc aspexit in hæc infima nostra, vt veniret, & iudicaret, ac pderet mundũ pro iniquitatib', per suę rigorẽ iustitię, sed ad miserẽdum potius miseris & afflictis, qui hîc super terram iacebãt in captiuitate durissima, sub principe tenebrarũ, violentissimo & crudelissimo tyrãno, vĩculis peccatorũ & mortis irretiti: qui vt gemere potuissent, certè liberare se non potuerũt: vt horum gemitum exaudiret, & gemẽtes de tam dura captiuitate, sua misericordia faceret saluos, disruptis vinculis & tyrãno deuicto: ✱ atq; vt filios hominũ, qui omnes per illũ impiũ ab initio homicidã interfecti fuerãt, & morte damnati, à mortis iugo absolueret, & morti destinatus à morte faceret saluos. 22. Vt ipsi à vinculis peccati ac mortis & diaboli seruitute liberati, in sancta Ecclesia prædicarẽt cum gratiarũ actione, & decãtarẽt eũ laude nomẽ domini, annũciarẽt etiam & prædicarẽt aliis qui adhuc captiui detinerẽtur oblatam salutis gratiam: ✱ vtq; laudem eius annunciarẽt & proclamarent in Hierusalẽ ciuitate sancta, in Ecclesia, quæ est veræ pacis locus & habitatio. Propter nanq; suam gloriã & sui nominis laudẽ, ipse hanc fecit misericordiam cũ genere hominum. 23. Vt annunciarẽt (inquam) laudem domini in Sion, tunc cum in vnum conuenturi essent populi simul & reges, vt seruirẽt domino in tempore scilicet gratię & die salutis, quando plurimi populi simul conuersi, & in vnitatem fidei congregati, vnã costituẽt cõponẽntq; Ecclesiam, simul & reges ac duces populorũ cũ ipsis, vt in vnitate & concordia vno cultu omnes vni famulentur domino. 24. Et ipse populus fidelis, populus Sion & Hierusalem, respondit liberatori ac saluatori domino in via fortitudinis suæ, viam fidei ac mandatorũ eius fortiter perambulãs, & percurrens alacriter: sic (inquam) respõdit, & sic illi loquutus est, dicẽs: ✱ Nuncia mihi, indica mihi breuitatẽ tẽporis mei, fac me cognoscere quàm sit breuis & modica vitæ meę duratio, vt tanto diligentius atq; feruentius, dum temp' est, semper ad te festinẽ, neq; cessem à cursu, donec ad te perueniã. 24. Ne tamẽ me ex hac vita reuoces, ne me auferas à vita in dimidio temporis mei, antequã cõstituta dies adueniat, sine implere me numerũ dierũ quos cõstituisti mihi, vt non ante tẽpus in ira tua subito me succidas, sine me ad iustã peruenire ætatem: id est, ad debitam virtutum perfectionem

A

* *in generatione & generationem anni tui.*

*26 Initio tu domine terram fundasti: * & opera manuum tuarum sunt cæli.*

B

*27 Ipsi peribunt, tu autem permanes: * & omnes sicut vestimentum veterascent.*

*28 Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: * tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient:*

C

29 Filij seruorum tuorum habitabunt:

* *& semen eorum in sæculum dirigetur.*

attingere, & in virum perfectum excrescere, fierIq; cõsummatum in
booo, vt dignè valeã tibi occurrere: & oon dooce puer adhuc sum,
nec adhuc in imperfectione viuo, ante tẽpus maturitatis, me succi-
das, sed facias pro tua volũtate in virtutibus cõsummatũ, plenos ha-
bere dies, antequam hinc me auferas, aut migrare iubeas: * & merito
quidẽ ego perfectionẽ durationis meæ postulo, tua enĩ duratio om
nimodis iotegra & perfecta est absq; omni defectu, ĩ omnes genera-
tiones & priores & posteriores sese extendens, imò oẽs generatio-
nes io immensum excedens, vt initium nullum habens ita nec finem
26. Et tu quidem, domine, in principio tẽporis creasti terram, eámq;
in sua firmitate fundasti & cõstituisti solidã: * & amplissimi illi cæ-
lorum orbes sunt opera manuum tuarum, opera potentiæ, sapientię
atque virtutis tuæ, quæ tu potenter solo verbo creasti de nihilo.
27. Ipsi quidem à suo statu in quo nunc sunt recedẽt, neq; in ea sem-
per dispositiooe in qua nunc cernuntur remanebũt: sed tu in æternũ
permanes idẽ ipse, omnino inuariat⁹ & prorsus immutabilis, vtpote
qui nec acquirere aliquid possis in teipso, quod nõ habeas, aut eorũ
quæ habueris, quicquã deperdere: * & omnes illi veterascẽt, siue an-
tiquabuntur ad modum vestimẽti, quod cum per vetustatẽ ad extre
mum deuenerit statũ suę durationis, inoouari debet. Sic enim & cęli
cum ad finem vsq; status huius deuenerint, in quo nunc sunt, immu
tabuntur ad nouitatem maioris gloriæ. 28. Et sicut mutari solet ope-
rimentũ aut indumentũ, assumẽdo nouũ pro veteri, ita mutabis illos
& innouabis mutatione gloriosa: & ipsi immutabũtur, sic inoouati,
cũ liberabũtur à seruitute & vanitate, cui nũc propter hominẽ sunt
subiecti: * at tu domine prorsus idẽ ipse semper inuariatus & immu
tabilis persistis, nullã omnino vel acquirendo vel deperdendo muta-
tionẽ in teipso admittẽs, nec est apud te vlla transmutatio, aut vicis-
situdinis obumbratio: & tua duratio (quæ est æternitas) nũquã finẽ
accipiet. Est enim æternitas duratio infinita, neq; initiantem neq; fi- Iacobi.1.
nientem habẽs terminum. 29. Et licet tibi soli hæc æternitatis dura-
tio à temetipso cõueniat, facies tamẽ ex bonitate tua etiã electos tu-
os huius tuæ durationis secundum partem aliquam participes. Nã fi
lios seruorũ tuorum: quos tibi per Euangeliũ genuerint sancti Apo
stoli tui & doctores, facies habitare atq; permanere coram te in sem
piternum: * & semẽ eorum, quod post se reliquerint, posteritas eorũ
filii quos spirituali generatione in te per Euangeliũ genuerint, in sem
piternum coram te dirigentur, ut non deficiant à conspectu tuo im-
perpetuum. Nam & in hac militante Ecclesia nũquã fidelibus aberis
vsque in consummationem sæculi: & in ventura illa triumphante so
cietate beatorum, perpetuò inhabitabis in medio eorum, et ũtque
ipsi ante conspectum tuum in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CI.

D VErsu.1. Domine exaudi orationem meam. Hunc Psalmum, tametsi vnus quilibet fideliũ in pœnitentia sua dolens, & in Dei misericordia respirans, ac seipsum cõsolãs, in dono gratiæ eius aptè possit proferre: videtur tamẽ nõ minus cõgruum futurum, si in persona totius humani generis, vt in ea miseria positi, qua ante Christi erat aduentũ, in illa tanta captiuitate & ariditate pronũcietur. Secundum quem modum, nõnulli ad populum illum veteris Synagogæ accõmodare nitũtur deprecationem: quæ in Psalmi principio ponitur: quod autẽ circa medium dicitur, de exhibita misericordia, benigno respectu Dei, ædificatione Sion, & alia quæ sequuntur, ad tẽporalẽ illam liberationem de Babylonica captiuitate, quæ ex Dei misericordia post exactum septuaginta annorũ spatiũ afflicto populo, & de afflictione humiliter clamãti fuit concessa. Vnde illud quod dicitur, Venit tẽpus miserẽdi eius, quia venit tẽpus, de illo definito tẽpore septuaginta annorũ, quod fuerat per Hieremiã prædictum, exponunt. Quæ expositio, nostræ nihil præiudicat: cum illa tẽporalis liberatio de Babylonica captiuitate, signum & typ⁹ fuerit veræ liberationis per Christũ, in tẽpore gratiæ perfectæ, de qua Psalmum nos sumus interpretati. Siue autem vnum aliquẽ accipiam⁹ in hoc Psalmo orantem, siue populum vniuersum gementẽ pro liberatione, rectè quadrat applicationi titulus, qui sic habet, Oratio pauperis, cũ anxiat⁹ fuerit, & corã domino effuderit precem suã. Nã sub huius pauperis nomine, indifferẽter vel vnus quilibet spiritu tribulato & cõtrito corde, vel similiter affectus totus populus fidelis potest intelligi. ¶ Versu. 4. Quia defecerunt sicut fumus dies mei. Generaliter id quidẽ de omnibus hac vita corporis viuentibus veritatem habet, omnium hominum qui viuunt super terram in hoc mortali corpore dies velut fumum deficere siue euanescere, quatenus vniuscuiusque vita celerrime aufugit, & quantocyus pertransit, vt postquam transacti

fuerint anni multi, sic videatur tota illa duratio præteriisse, acsi nihil fuerit, Vnde Psalmo .89. mille E
anni dicuntur esse sicut dies hesterna quæ præteriit: & anni humanæ durationis, inibi computantur
inter ea quæ pro nihilo habêtur. Diligenter autem notandum, quòd nô dicit, dies suos defecisse ve
lut lignum quod igne cõsumitur, aut velut stipulam quæ subito ardore multo corripitur, sed fumo
suæ vitæ duratione facit similem. Nam cum lignum aut stipula comburitur, aliquid videtur coram
oculis relinqui, nêpe cineres aut carbones. Similiter & cũ aliud quippiam solidum corrumpitur, re
manere aliquid cernimus ante oculos, quod post corruptionẽ rei illi' superest. Verum fum' nobis
prorsus videtur euanescere, ac penitus in nihilum diffluere, quãtum ad iudicium pertinet oculorũ:
nisi quòd ratio nos docet, non posse in nihilũ quicquã secundum naturam resolui. Ac secundũ hoc
totalis illa nostræ durationis deficiẽtia, per cõparationem fumi multo aptius, quàm per aliud quid-
libet exprimitur. Quod autem iam dictum est, diebus malorum atq; bonorum æque cõuenit. Om
nium enim dies, quasi fumus deficiunt & pertranseunt, & ad mortẽ æque sapiẽs & insipiẽs, iustus
& impius, cõtinuò tendũt. Speciali tamẽ modo de peccatorum diebus dicere possumus, quod ipso
rum dies quasi fumus deficiant, quomodo non deficiunt dies iustorum: videlicet quatenus impii tẽ
pus istud sibi à Deo benignissimo donatum ad bene operandũ, male expẽdunt, seruientes vanitati
in desideriis & malis cõcupiscentiis suis, neq; donec lucri & negociationis tẽpus est, in Dei præce- F
ptis student se exercitare. Propter quod cũ nihil in diebus vitæ suæ lucrati fuerint, nisi perditionẽ &
mortem, neq; vllum fructum fecerint, recte speciali modo dicũtur illorũ dies velut fumus defecis-
se: non solum quia ipsum illud tẽpus huius vitæ secundum suã substantiam & suum esse pertransiit
verumetiã qui ex tempore illo nihil boni fructus impiis remãsit. Iustorum autem dies, licet & ipsi
secundum durationẽ transeant, tamen quodammodo in æternum permanent, nimirum secũdum
fructum æternum quem in vita labili bonis actionibus studuerũt apud Dei misericordiã promere
ri. Quomodo enim omnino tempus illud periisse dicemus, quod abscedens, tempus sine tẽpore, id
est, æternitatem vitæ reliquit? Cum enim vitæ huius abscedẽris terminus, initium præbeat alterius
vitæ nunquã finiendæ, nequaquã dicere nobis licebit, quod sicut fumus dies illi omnino deficiãt.
Secundum quam cõsiderationẽ, etiam vulgo tempora illa, aut dies illos nõ dicimus periisse, quæ in
bonis operationibus vtiliter & cum fructu expendimus. Quæ autẽ sine bono fructu, periisse nobis
(& id quidem iustissime) fatemur. Non enim perditur tempus, non euanescit vt fumus quod tã so
lida vitæ beatæ æternitate cõmutatur. Omnino autẽ periit tempus: quod cũ euanuerit, terminũm-
que ceperit, nihil vltra vitæ reliquit, nisi perditionẽ & mortem æternã. Hinc & in alio Psalmo di-
Psal.36. citur, Nouit dominus dies imaculatorũ. Quæ autẽ nouit Deus, & quæ ipse ponit ante oculos suos
profecto non omnino euanuerunt vt fumus, cuius nulla est memoria cum disparuerit. Manifestũ G
est itaque, locũ propositum de dierũ huius vitæ defectu, posse duobus modis intelligi, siue genera-
liter ad omnes bonos atq; malos, siue specialiter ad malos: quomodo recte accipi potest, cum à pœ
nitẽte Psalmus pronunciatur, qui confitetur in vanitate se consumpsisse dies suos. ¶ Versu eodem,
Ossa mea sicut cremiũ aruerũt. Pro cremio in Græco ponitur φρύγιον: pro aruerunt verò, συνεφρύγησαν.
Significat autẽ phrygion, aliquid quod frigitur. Vnde ad verbum verti posset, Ossa mea quasi frixũ
aliquid confrixa sunt. Secundum quem fere modum habet Psalterium Romanũ, Ossa mea sicut in
frixorio (id est, in patella frixoria) confrixa sunt. Nostra autem lectio, pulchre aptéq; eandem expri-
mit sententiã, pro eo quod frigitur, ponẽs cremium. Nihil enim est quod sic igne solet frigi, vt cre-
mium. Tam diu enim in frixorio torreri permittitur, donec vel minimũ aliquid pinguedinis in eo
fuerit reliquum. Quin & ferreo instrumẽto solet ad patellæ latera igne velut candentia fortiter cõ
primi, vt omnis ex eo per vim ignis extorqueatur pinguedo. Pulchre quoq; eandem sententiam ex
pressit Hieronymus, dicens, Ossa mea quasi frixa contabuerunt. Ossa autem ista, in Elucidatione in
dicauimus intelligi posse, vel corporis ossa, vel spiritus: & hanc confrixionem siue arefactionẽ, pos-
se item de corporali vel spirituali defectu intelligi. Qui enim in multo dolore est positus, spiritu tri
Prou.17. sti (iuxta verbum Sapientis) exiccante ossa medullis consumptis, vehementer deficit, solitóq; priua H
tur corporis robore. Frequenter etiam animæ ossa, id est, vires & potentię exhauriuntur, flaccescũt,
deficiunt, ac velut eneruantur, fiũtque omnia torpida, & ad bonum pigra, cum nimia fuerit & ni
mium prolixa tribulatio. Tristitia enim per se vires animæ dissoluit, & torpidas facit, vt nihil boni
agere libeat. Specialiter etiam confrixantur & exhauriũtur ossa animę, quasi cremium, per feruen-
tem malę concupiscentię ignem: qui ignis vbi sęuire permittitur, mirum in modum cũctas exhau-
rit & eneruat animę vires, vt ad omne bonum fiant impotentes. Vnde cum pœnitens hunc Psalmũ
pronunciat, recte de tali arefactione poterit partem istam intelligere. ¶ Versu .5. Percussus sum vt
fœnum, & aruit cor meum. Sol dicitur percutere herbam, vel gramen, vel aliud quippiam, cum suo
vehementi ardoris ęstu flagrans, nocumentum infert virori illius: vt flaccescere, arescere, languere,
vel exiccari ipsum faciat, eo quòd sui ardoris vehementia super ipsum ceciderit. Æstus autem iste
vel ex dolore afflictionis intelligitur, qua Dei permissione affligi homo sinitur, vel ex feruore (quẽ
tam diximus) malæ concupiscentię. Ab vtroque enim æstu contingit percuti hominem vt arescat.
In parte autem secũda, quod dicitur de pane quem oblitus est comedere, id similiter vt priora, vel
Deut.8. de corporali, vel de spirituali pane, potest exponi, quemadmodum in Elucidatione indicauimus.
Matt.4. Quomodo autem panis aliquis sit spiritualis, Saluator monstrat in Euangelio, cum tentatori re-
Lucæ.4. spondens ait, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Et ite-
Ioan.4. rum ad discipulos, Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me. Hunc autem obliuiscũ-
Ioan.6. tur manducare, qui mandata & verba Dei negligunt meditari, atque intra cordis intima traiicere,

A vt inde pascantur: quoniam spiritus & vita sunt. Cuiusmodi neglectores impossibile est non conti
nuò in spiritu deficere. Vt enim in corpore est calor corporalis, qui cõtinua sua actione aliquid de-
perdit humoris siue vigoris corporalis, nisi per alimentũ prospiciatur, vt cõtinua fiat deperditi re-
paratio: sic est in homine ignis cõcupiscentiæ carnalis, qui semper ad malũ solicitans atq; ab omni
bono auocans, sic continuò velut hauriat animã suo vigore, quantum ad bonum virtutis, eámq; in
bono debilem & infirmã reddit, nisi per continuam meditationẽ diuinorum eloquiorum & iugẽ
ruminationem diuinæ legis, animæ prospiciatur aduersus illius mali æstus prauam actionem. Ac de
pane isto spirituali manifeste exponit Paraph. Chald. quæ hoc loco habet, Oblitus sum legem do-
ctrinæ meæ, id est, legem quã sum edoctus, quam didici à Deo. ¶ Versu sexto, Adhæsit os meum car
ni meæ. Caro videtur pro cute posita. Vnde Threnorũ quarto, vbi translatio nostra habet, Adhæsit Thre. 4.
cutis eorum ossibus, aruit & facta est quasi lignum, in Hebræo habetur vocabulum significans car-
nem, sed pro cute ponitur. Econtrario verò interdũ cutis pro carne ponitur. Sunt enim hæc sibiin-
uicem proxima, vt facile accipi possit alterum pro altero. ¶ Versu 7. Similis factus sum pelicano so-
litudinis. Per comparationem harum auium quæ hic exprimuntur, præcipue suam quærit exprime-
re desolationẽ. Pelicanus solitudinis siue deserti dicitur, quod solitudinem siue desertum quærat, pu
blicum fugiens, vt solent homines amaro & afflicto animo, quibus est grauis atq; molestus omnis
B tumultus multitudinis. Nycticorax autẽ in domicilio, auem significat lucifugã & quærentem tene-
bras, quæ cõparatio rectè etiam animo contribulato competit, quærenti tenebrarũ latibula. Est au-
tem nycticorax Græca vox secundum suam compositionem significans nocturnum coruum. Si-
quidem Græcis νὺξ significat noctem. κόραξ verò coruum. Vnde νυκτικόραξ, noctis coruum vel noctur-
num coruum valet. Et putant quidem significari vespertilionem, quæ nocte volitat: sed melius no-
ctuam intelligimus siue bubonem. Nam beatus Hieronymus, pro nycticorace in domicilio, vertit,
bubonem solitudinum. Felix, nocticoracẽ vel bubonem deuastationum, vertit: id est, habitantẽ in
loco deuastato, derelicto, & solitario. Pro pelicano aũt, priore loco quidam vertunt onocrotalum
vel monedulã. Hieronimus autem nobiscum vertit pelicanũ. Perparum autem refert, quid legatur:
quoniam non tã auium proprietates vllæ speciales quæruntur, quàm ipsa solitudinis desolatio. Et
ipsi quoq; Hebræi non consentiunt in huiusmodi auium cæterarúmq; specierum animalium no-
minationibus, plurimúmq; abinuicem in his dissentiunt. ¶ Versu 9. Qui laudabant me, aduersum
me iurabant. Laudãtes istos in Elucidatione exposuimus eos qui olim ante conuersionẽ nos lauda-
bant, cum essemus ipsis peccatorum socii: qui postmodum pœnitentiæ propositũ sectari volentes
persequuntur, ad pristinã vitam mala sua vexatione pertrahere molientes. Cui consonat, quod in
tertio pœnitentiali Psalmo pluribus verbis dicitur, Amici mei & proximi mei, aduersum me appro-
C pinquauerunt & steterunt. Et qui iuxta me erant, de longe steterunt, & vim faciebant qui quære- Psal. 37.
bant animam meã. Secunda quoq; interpretatione indicauimus significari eos, qui verbis simulato-
riis & fictis adulãtur, vt sub specie amicitiæ siue boni facilius noceant. Possumus tamen his tertiã ad-
iicere intelligentiam, vt laudantes accipiamus per contrarium, pro deridentibus siue deludentibus.
Solemus enim effictis laudibus deludere. Atq; ita sensus erit, Deludentes vel deridentes me aduer-
sum me iurabant. Pro quo facit, quod vertit Felix, Deludentes me, vel dicẽtes me stultum, vel deri-
dentes me, in me iurauerunt. Nec dissonat quod habet Chal. Paraph. Blasphemãtes siue conuician
tes verbis, iurantésq; in vanum. Ad quem etiã sensum reduci potest quod vertit Hieronymus, Exul
tantes per me iurabant. Exultant enim in illusione, qui derident. ¶ Versu 10. Quia cinerem tanquam
panem manducabam. Potest hæc oratio accipi secundum transpositionem verborum, ad hunc sen-
sum, Panem sicut cinerem comedi, secundum quem ferè modum apud Poetam dicitur, Perflantie
fistula buccas, loco huius, Perflarunt buccæ fistulam. Atq; ita significat dolens, panem sibi non ma-
gis quàm cinerem fuisse sapidum, & absq; omni delectatione se cibum manducasse, æque ac si man-
ducasset cinerem, in cuius esu manifestum est nõ esse voluptatẽ. Secundo accipitur hæc oratio se-
cundum proprium situm partium, vt sit sensus, Comedi cinerem loco panis. Perinde mihi fuit, siue
panem siue cinerem manducaram. Iuxta quam sententiam quidam ex Hebræo vertunt, Cinerem
D loco panis comedi, vel comedi cinerẽ simul cum pane, quasi non discernens inter panem & cine-
rem, nec curans à pane abstergere adhærentem, vel abscindere coctione adglutinatum cinerem.
Atque ita vertit Felix, Quia cinerem vnà cum pane comedi. ¶ Versu 11. Quia eleuans allisisti me.
Hoc sermone significare videtur grauem collisionem, & vehementem contritionem. Quæ enim
in altum eleuata in terram proiicimus, fortius alliduntur, & vehementius conteruntur. Iuxta quem
modum, in Elucidatione nos sumus interpretati. Potest tamen etiam aliter intelligi, secundũ quod
in alio Psalmo dicitur, Exaltatus autem, humiliatus sum, & cõturbatus. Quosdam enim Deus post
magnam exaltationem humiliat, quorũ tanto est casus grauior, quanto erat gradus altior, ad quem
fuerant sublimati. Quod de toto genere humano facile est intelligere. In sublimi siquidem nobili- Psal. 87.
tatis gradu Deus hominem constituerat ab initio: vnde illum in lapsum miserandum permisit cor-
ruere. Specialiter etiam singularibus hominibus id frequenter accidit, vt post magnã exaltationẽ in
graues tentationes permittantur ex Dei dispensatione incidere. De qua re, præsentem versum non
incongrue licebit accipere. ¶ Versu 14. Quia tempus miserendi eius, quia venit tempus. Tempus mi
serendi eius, valet, vt, vel quo miserearis eius. Vnde Hieronymus ex Hebræo sic vertit, Quia tempus
est, vt miserearis eius. Secundo autem loco, cum iterũ dicitur, quia venit tempus, in Hebræo alia di-
ctio est, quàm in loco priore. Hic enim simpliciter tempus ponitur. Dictio autem quæ secundo lo-
co habetur, non significat simpliciter tempus, sed quasi tempus definitum, siue ex pacto atque con

dicto constitutum. Propter quod explicandum beatus Hieronymus in sua versione & tẽpus & pa E
ctum constituit, hoc modo, Quoniã venit tempus, quoniam venit pactũ: quod vno sermone dice
re potuisset, Tempus pacti vel tempus condicti, siue tempus condictum & constitutũ, videlicet ad
miserẽdũ: quod aliqui (ve iam antè diximus) exponunt de impletione .70. annorum nos verò de tẽ-
poris plenitudine, de tẽpore acceptabili, & die salutis, cuius meminit ex Esaia Propheta Paulus apo
Esaię. 49 stolus capitulo sexto Epistolæ posterioris ad Corinthios. ¶ Versu 15. Quoniam placuerunt seruis
2. Cor. 6. tuis lapides eius. Quomodo lapides, ex quib⁹ Sion ædificata est, cõplacuerint seruis Dei architectis
illis & ædificatoribus sanctis Apostolis, per quorũ ministerium ædificata est, ex ipsorũ scriptis, ge-
stis & passionibus euidentissime cognoscimus. Quid enim aliud omnia Apostolorũ scripta testan-
1. Cor. 4. tur, quàm immensum quendã summæ charitatis affectum, quo fideles suos, lapides Sion, diligebãt:
2. Cor. 12 quos vt filios charissimos, affectu plusquam paterno siue materno complexabantur, vt cuperẽt &
sua omnia impendere, & seipsos superimpendere pro animabus illorum: Quid aliud sibi volunt tan
ti illi labores, quos causa horum lapidum in vnũ hoc ædificium pariter colligendorum, subierunt?
Quid aliud denique insignes illi martyriorũ agones, quibus tam viriliter pro nostræ salutaris fidei
cõfirmatione decertarunt? Verè ergo placuerunt seruis tuis lapides Sion, id est, dilexerũt eos, & be-
neplaceores habuerunt. Terrã autem in secunda parte versus accipe pro puluere. Nam ita sonat di-
ctio Græca χοῦν, hoc loco posita. Vertit etiã ita Hieronymus, & cæteri ex Hebræo interpretes, Pul F
ueri eius miserebuntur, Per puluerẽ autem conuenienter intelligimus vilissimos filiorum hominũ,
qui erant velut cõculcatio pedum, quibus etiam Deus in tempore gratiæ misericordiã contulit. Nõ
enim tantum ad lapides vsq;, non solum vsq; ad eos, qui aliquid esse videbantur, verumetiam ad in-
fimum vsq; puluerem saluandum se humiliauit, qui nostrum puluerem in sese assumere est digna-
tus Iesus Christus dominus noster in sæcula benedictus, Amen. ¶ Versu 19. Scribantur hæc in gene
ratione altera, &c. Intelligi potest, in generationibus aliis posterioribus, vel specialiter de genera-
Psal. 21. tione noua quæ erat ventura in tempore gratiæ, de qua dicitur Psal. 21. Annunciabitur domino ge
neratio ventura. Pro quo etiam facit, quod in Hebræo habetur, generatio nouissima, quemadmodũ
legit Hieronymus ac cæteri ex Hebræo interpretes. Quanuis & hoc conuenienter sic posset intelli
gi, Scribentur hæc etiam in generatione vel pro generatione nouissima, id est ita vt etiã vltima ge-
neratio cognoscat & intelligat: vt significetur, in æternũ misericordiæ Dei nõ futuram obliuionẽ.
Præpositio autẽ in, cum dicitur, In generatione altera, videtur posita loco pro, vel ad: vt sit sensus,
Scribentur hæc pro generatione altera, vel ad generationẽ alteram: vel per datiuũ, ipsi generationi
alteri. ¶ Versu 21. Vt solueret filios interemptorum. Facilius est quod in Hebræo ponitur, Vt solue-
ret filios mortis, hoc est, morti deuotos, destinatos siue addictos, cuiusmodi erant omnes filii humi
num. Iuxta quam sententiam habet Chal. Parap. Vt solueret eos qui morti traditi siue addicti sunt. G
Et Felix, Appropinquantes morti, vel iudicatos ad mortẽ interpretatur. In quam fere sententiam
etiam nostra lectio reduci potest, vt in Elucidatione mõstrauimus. ¶ Versu 23. In cõueniendo popu
los in vnum & reges, vt seruiant domino. Clarius hoc ita legit Hieronymus, Cũ cõgregati fuerint
populi simul & regna, vt seruiant domino. Cum antẽ loco regum ponit regna, hoc ipso indicat, sub
regibus debere populos simul quibus præsunt cõprehendi. ¶ Versu 24. Respondit ei in via virtutis
suæ. Per virtutẽ, hoc loco non accipias bonitatem. Significat enim virtus hic non aliud, q̃ robur aut
fortitudinẽ, id quod tam ex Hebræo, q̃ ex Græco est euidens. Vnde non ad intentionem Psalmi lo
quuntur, qui viam virtutis suæ exponunt, viã bonitatis & æquitatis Dei: sed via fortitudinis debet
intelligi. Sciendũ tamen ꝙ hunc locũ diuersi diuersimode exponũt. Alii enim pro supposito verbi
respondit, cõstituunt Deum, & eundẽ pro antecedente relatiui suæ asignant, ad hunc sensum, Re-
spondit dominus populo suo in via fortitudinis suæ. Cuius lectionis potest hic accipi sensus, Cum
cõgregarentur populi in vnũ, & reges vt seruiant domino, nõ defuit suo populo Deus, sed ipse be-
neficio gratiæ suæ illis respondit, illis satisfecit (vt ita loquamur) illorum bonam voluntatẽ & pium
desiderium sua gratia adimplens: sic, inquam, eis respondit in via suæ fortitudinis, id est, iuxta viam
suæ fortitudinis, iuxta quod potens est in auxiliãdo, & fortis vt auxiliũ præbeat popolo suo, Quod
autẽ deinde subsequitur, Paucitatẽ dierum meorũ nuncia mihi, &c. Vox est populi alloquẽtis adiu- H
torem dominũ, In Elucidatione verò pro supposito verbi respõdit, accepimus populũ, itẽmq; pro
antecedente relatiui suæ, ad hunc sensum, Populus domini, Sion & Hierusalem, respõdit ei suo do
mino in via suæ fortitudinis, id est, alloquutus est dominum in via, per quã in fortitudine currebat
post ipsum, dicens, Paucitatẽ dierũ meorum, &c. Quam interpretationẽ in Elucidatione semel po-
sitam nõ replicamus. Hebraica tamẽ lectio cum neutra iam dictarũ expositionum cõsentit, de quo
videre poteris in annotationibus ex Hebręo. ¶ Versu 25. Ne reuoces me in dimidio dierum meorũ.
Inuenimus in scripturis dierũ plenitudinẽ, inuenimus & dimidium. Atq; hæc non secundũ tempo
ris mensuram simpliciter accipiuntur, sed potius secundum perfectionem virtutũ. Vnde de anno-
Sapiẽ. 4. rum plenitudine apud Sapientem ita legimus, Consummatus in breui, expleuit tempora multa. Et
iterum, Senectus venerabilis est, nõ diuturna, neq; annorum numero cõputata. Cani enim sensus
hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Et hæc est illa ætatis perfectio, de qua Paulus apud E-
Ephe. 4. phesios loquitur, dicens, Donec occurramus omnes in virum perfectũ, in mensuram ætatis pleni-
tudinis Christi. Nam in cõsummatione fidei atq; virtutũ, vult fideles fieri perfectos viros, & iustam
quantitatẽ siue mensurã ætatis accipere, vt digni sint Christo, & in illo pleni inueniant. Per oppo-
situm verò, dimidium dierum tantum habent, qui nondum in Christo iustam & sufficientẽ perfe-
ctionem habent, qui cõsummati nondũ in Deo sunt, minus habentes q̃ habere oporteat, siue quã

A requirat Deus. Hinc etiã pueros centũ annorum nonit scriptura, qui nondũ ad dimidium dierum peruenerunt, annũ agentes centesimũ, cum adhuc pueri occupantur. Et puer ceotum annorũ (inquit Esaias) maledictus erit. Et in alio Psalmo scribitur, Viri sanguioum & dolosi nõ dimidiabunt dies suos. quod cõuenienter ad propositam sententiã potest exponi. Et frequẽter Paulus apostolus pueros vocat, quamuis secundum ætatẽ viros, eos qui nondũ in fide & virtutibus perfecti sunt. Merito ergo oramos, oõ auferri in dimidio dierum, sed magis petimus plenitudinem dierũ donari nobis. i. cõsummari fieri in fide, virtutibus atq; operibus bonis, antequã hinc auferamur: videlicet metuentes, ne illud audire oos cootingat, quod in Apocalypsi cum increpatiooe dicitur, Nõ inuenio opera tua plena corã Deo, & ne cum fatuis virginibus in dimidio dierũ subito præoccupati, tantũ lampades inueniamor manibus teoere, destituti oleo. Quidã verò dimidium illud dierũ accipiunt secundũ literam, de medio tempore ætatis humanæ. Videtur enim tempus hoc, quo homo viuit in medio vitæ, esse minus ad mortẽ commodum: quooiã tunc solent vt plurimũ homines esse minus boni. Optima verò mors est, quæ in optimo statu homioẽ inuenit. Vode ad oculũ cernimus, quosdam eorũ qui in ætate puerili atq; etiam in adolescentia, qualemcunq; vitam duxerunt, fuerúntque studiosi vtcunq; virtutũ & bonarum actionũ, vbi ad ætatem virilem peruenerint, ad vitæ suæ dimidium, Deum derelinquere, & penitus se vel impudicitiæ tradere, vel auaritiæ mancipare, aut ambitioni ioseruire, atq; ita prorsus Deum negligere: vt multo huiusmodi melius fuisset in ætate minori tolli de medio, q̃ io vitæ suæ dimidio. In senectute verò (quæ est dierũ hominis vltimum) nõ raro fit, vt appropinquante fine, & deficiente corporis robore, plærique agant pœnitentiã vitæ prioris, passionibus quæ vigebant io ætate priori in vitæ dimidio, iam vel in totũ cessantibus, vel vt minimum aliqua ex parte sedatis. Et castigantur tum ipsi de manu domini, variis morbis & miseriis, qoibus ætatis prioris delicta purgantur, cũ vt de manu domini, cũ patientia & gratitudine fuerunt suscepta. Vnde multo est salubrior mors istorũ, in dierum vltimo, q̃ fuisset in dierũ dimidio. Adde, ꝙ io pueritia siue adolescentia, priusquã rebus huius mundi impliciti sunt homines, & malitiã sæculi experti, parũ sibi metuentes, propter qualemcunq; innocentiã, & oon ita multũ vitæ huius rebus impliciti, facile se ad mortẽ domino vocante resignant, & libẽter pulsanti domino aperiunt ostiũ. Necdum enim penitus illis viget mũdus, neq; curis vxorum, filiorũ, familiæ, aut aliarum similium rerum sunt impliciti, neq; habent quæ illos multum remorentur. Senes quoq;, corpore penitus deficiente, morte iam multo antè expectata, & ipsi plærioque facilios se dedunt in manus domini, & venienti occurrere soleot, si est in illis quicquã veræ sapientiæ. In medio autem dierũ, quando maxime homini floret mundus, quando iam diuitias, honores, gloriam incipit possidere, lætari in vxore & liberis, in familia, prædiis, aliisq; huiusmodi, ô q̃ es amara mors eiusmodi hominibus, q̃ reluctãtes tu huiusmodi prosternis, siqñado in illos venenato tuo telo desæuire tẽ cõtigerit. Solent enim huiusmodi ægerrime reddere animã, & vix induci possunt, vt ad mortẽ se dignam Deo præparent, non credentes io medio suo robore, ita se posse morbo superari: & tam ardẽs est adhuc affectus erga eam in qua demorantur substantiã, vt non nisi maxima difficultate ab ea possint auelli. Propter quod, per Sapientem rectè dicitur, O mors, q̃ amara est memoria tua homini habenti pacẽ in substantiis suis, viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum. Hac ergo consideratiooe, secundum formam præsentis versiculi, quidam sic merito existimant orandũ, vt ooo reuocet nos Deus in dierum nostrorum dimidio. Altera autem sentẽtia illa prior magis est spiritualis, & spiritualiter oranti magis congruit. Non est enim hominis, Deo præscribere tempus, quãdo auferri velit de medio. Hoc tantũ oret, vt mortẽ bonam coosequatur: cæterum, quando, vbi aut quomodo, in Dei manu relioquat, cui ꝓ nostra vtilitate nouit cuncta sapienter administrare.

Esaię. 65.
Psal. 54.
Apoc. 3.
B
C
Eccle. 41

CII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste exhortationẽ continet ad laudem Dei, pro immensis & innumeris eius beneficiis, quæ misericorditer præstitit humano generi: peccata dimittens pœnitentibus, infirmitates sanans, a morte redimens, in misericordia coronans, desiderium adimplens bonis, iuuentutẽ renouans, misericordiã & iudi-
D *cium faciẽs oppreßis, legẽ directricem ferens populo, propter nimiã misericordiam nõ irascens imperpetuũ, neq; seuere agens cũ suis, etiã peccantes electos non pro exigentia & condignitate demeriti puniens, sed paterna disciplina ad emendationem potius corripiens, propter misericordiam super omnes electos confirmatam, qua etiã longißime à pœnitentibus abiicit peccata, affectu pluſquã paterno erga nos affectus, cognoscẽt quale simus figmentum, quódq; non aliud quàm puluis & terra simus, & durationis permodicæ, ad modum graminis virentis, & floris exorientis, quorum est viror & pulchritudo nimium instabilis. Atq; hæc omnia vsq; ad versum decimum sextum. Vbi deinde, Dei misericordiam simul & iustitiam, siue veritatem prædicat erga omnes fideles seruos, qui soliciti sunt obseruare mandata domini. Versu autem decimonono, eius gloriosa in cælis sede & imperio vniuersali prædicatis, sequentibus deinde versibus, angelicos exercitus ad collaudandum inuitat, simul & vniuersa opera altißimi, vt omnis creatura in laude versetur creatoris.*

CENTESIMI SECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 ***Benedic anima mea domino:***

O Mea anima, creatura nobilis, & dignitate nimiom excelsa, te hortor ad laudem domini Dei, qui io sua natura condidit omnia, ac te peculiariter rationalem esse fecit, vt illum posses agnoscere, agnitum laudare: insuper & imaginem suam in te impreßit siue inspirauit, suique fecit capacem,

✳ & omnia quæ intra me ſunt, nomini ſancto eius.

Pſal. 112. 2 *Benedic anima mea domino:*

✳ & noli obliuiſci omnes retributiones eius.

3 *Qui ꝓpitiatur omnibus iniquitatibus tuis:*

✳ qui ſanat omnes infirmitates tuas.

Pſalm. 9. 1. Cor. 10 4 *Qui redemit de interitu vitam tuam:*

✳ qui coronat te in miſericordia & miſerationibus. Pſal. 32. Pſal. 118. Pſal. 144 1. Cor. 1.

Iacob. 1. Lucæ. 1. 5 *Qui replet in bonis deſiderium tuum:*

✳ renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.

6 *Faciens miſericordias dominus & iudicium omnibus iniuriã patientibus.*

7 *Notas fecit vias ſuas Moyſi:*

✳ filiis Iſrael voluntates ſuas.

Pſal. 147. 8 *Miſerator & miſe-*

vt eo tu in ęternum perfruereris: ✳ quęcunq; intra me ſunt, etiam in- E
tima mihi, omnia mẽbra, omnes vires, ſiue ex parte corporis, ſiue ex
parte animæ mihi inexiſtẽtes, omnia hęc interiora mea, vos ego inui
to & exhortor ad dandã laudem & confeſsionẽ ſancto nomini eius,
quod eſt benedictũ in omnia ſæcula. 2. Iterũ tibi dico, ô mea anima,
rurſum te exhortor creatura nobilis & excelſa, dominũ Deũ creatorẽ
tuũ celebra, laude qua poteris, tam pro temetipſa, ꝗ̃ pro vniuerſis mi
rabilibus operib⁹ eius: ✳ & caue diligẽtiſsime, ne ingrata inueniaris
beneficẽtiſsimo creatori tuo, caue negligas, vel obliuiſcaris beneficia
Dei tui, tãta & tam multa, quæ tibi præſtitit, de nihilo te creando, ſua
imagine atq; ſimilitudine te inſigniẽdo, cęteris omnibus ſecundũ no
bilitatẽ auferendo, & ad ventura inæſtimabilia bona præparãdo: ca-
uendũ vtiq; tibi eſt, ne poſt tanta accepta beneficia, ô anima mea, ta-
ceas à laude talis benefactoris tui, quaſi vel nõ acceperis, vel nõ atten
das beneficia eius. 3. Vt enim illa taceã maxima, quæ ad naturalem di-
gnitatẽ & ſublimitatẽ attinent, & illa quæ gratiæ ſunt cõmemorem:
ecce ipſe eſt, qui ſolus dimittit tibi peccata, qui ſolus te poteſt ſaluam F
facere ab omnibus tuis iniquitatibus, quantũcunq; magnis, quantũ-
libet multis, quocunq; tandẽ modo, ſiue cogitatione, ſiue loquutiõe,
ſiue opere patratis: qui tã pôtens eſt, vt poſsit te à peccatis emundare
& tã bonus atq; miſericors vt velit, quotieſcũq; ex vero corde iniqui
tatis tuę egeris pœnitentiã: ✳ ipſe ſolus tuus eſt medicus, qui te poteſt
& vult curare ab omnibus vulneribus, ſanare ab omnibus infirmita-
tibus .i. ab omnibus defectibus atq; miſeriis facere liberã, & in bona
ſpiritus valetudine cõfirmare: quomodo medic⁹ corporalis corpora-
lia ſanat vulnera. 4. Ipſe eſt qui tuã vitã redemit à morte, qui te à mor
te cuſtodit vel liberat, qui etiam in grauiſsimis periculis te præſeruat
ne abſorbearis à morte: ſicq; à portis mortis te exaltat, faciens cũ ten
tatione prouentũ, vt ſuſtinere poſsis, atq; etiã, ſi in mortẽ te contige-
rit incidiſſe, ipſe eſt qui te poteſt de faucibus mortis eripere, mortis
cõdemnationem auferre, & in ſpem vitæ æternæ reſtituere: ſicq; de
ventre inferni reducere: quomodo genus humanũ ſub morte cõclu
ſum, ſaluauit à perditione interitus, & ad ſpem vitæ reparauit: ✳ ipſe G
eſt qui te coronat & circũcingit miſericordia ſua inexhauſta, qua ple
na eſt terra, & indeficiẽtibus miſerationibus, quæ ſunt ſuper oĩa ope
ra eius: qui ex omni parte abundantiſsime tibi ꝓuidet, & cumulatiſsi
me te adornat, ne quicquã tibi deſit in vlla gratia, donec tandẽ omnis
boni accumulatione perfecte te fœlicem reddat. 5. Ipſe eſt qui tuum
deſideriũ adimplet in omnibus verè bonis, qui ſolus potẽs eſt huma-
num adimplere deſiderium, qui tibi dat petitiones cordis tui, qui tibi
omnia quæ petieris, abundãter tribuit, & nõ improperat, eſurientẽq;
adimplet bonis: ✳ per quem iuuentus tua renouatur ad modum reiu
ueneſcentis aquilæ, qui te à corpore & defectu malæ ſenectutis ſpiri
tualis poteſt ad vigorem debitũ & fortitudinẽ bonã reſtaurare, ſicq;
velut à ſenectute ad iuuentutem reparare, etiamſi ad maximã vſq; ſe-
nectutem deueniſſes, cuiuſmodi eſt aquilarũ ſenectus. Et cum te à ſe-
nectute ad iuuentutẽ reparauerit, erit iſta tua iuuentus, quaſi iuuẽtus
aquilæ, viuaciſsima ſcilicet, & ad excelſa petendũ cæleſtiáq; contem-
plandũ validiſsima: quomodo aquila in iuuẽtute ſua viuaciſsima eſt, H
& ad volandum in excelſum præualida, inſuper & ad contuendũ So
lis rotã irreuerberatis oculis ſufficiens. 6. Ipſe eſt qui miſericordiam
& iudicium facit cũ omnibus patientibus iniuriã, per miſericordiam
illis ſubueniẽdo, vel de tentatione & oppreſsione eripiat patiẽtes, vel
in tentatione cõfirmet ſua gratia: per iudiciũ verò, oppreſſos liberan
do, & opprimentes iuſta vltione puniendo. 7. Ipſe notas fecit Mòyſi
patri noſtro vias ſuas: præcepta, mandata, & iuſtificationes, in quibus
ambulare & viuere voluit populũ ſuum, Moyſi ipſe omnia reuelauit:
✳ ac per hunc deinde omnes filios Iſrael cognoſcere fecit voluntatẽ
ſuam, cuncta videlicet quæ ab illis voluiſſet obſeruari. Per hunc enim
dominus legẽ dedit populo ſuo, qua ſignificatur & exprimitur volũ
tas legem dãtis: quod indubie magnum eſt beneficiũ; ſic lege cæleſtiꝰ
data eſt in denſiſsimis huius mundi tenebris Dei voluntatem reuelã-
ri, tanquam ſi per tenebroſam viam in multo periculo ambulantib⁹,
ſubito quis claritatẽ lucis attulerit. Neque taliter omni nationi fecit
dominus, neq; iudicia ſua omnibus ſic manifeſtauit. 8. Ipſe eſt cui

A *ricors dominus:*

✱ longanimis:

✱ & multum miseri-
cors.

9 *Non imperpetuum*
irascetur:

✱ neq; in æternum cõ-
B *minabitur:*

10 *Non secundum pec*
cata nostra fecit nobis:
neque secundum iniqui
tates nostras retribuit
nobis.

11 *Quoniã secundum*
C *altitudinem cæli à ter-*
ra corroborauit miseri-
cordiam suam super ti-
mentes se.
12 *Quantum distat or*
tus ab occidente, longe
fecit à nobis iniquitates
nostras.

13 *Quomodo miseretur*
pater filiorum, misertus
D *est dominus timentibus*
se.

✱ quoniam ipse cogno-
uit figmẽtum nostrum.

propriũ est misereri & parcere, semp misereri solitus omnibus mise-
ricordiã postulantibus, vt est natura clemẽs atq; misericors, imò ipsa
misericordia: • est lõganimis & patiens, nõ statim vindictam inferẽs
peccãtibus, nõ continuò in peccatorẽ condẽnationis sententiã pro-
nunciãs, sed longanimitate sua & patiẽtia inuitans peccatorẽ ad pœ- Rom. 2.
nitentiã, ita vt quodãmodo stet expectans, donec misereatur nostri: Esaiæ. 30
• & est in omnibus supra modũ misericors: præ oĩbus quæ in eo prę
dicantur, effulget & eminet misericordia, qua plena est terra, quę est
super omnẽ carnẽ, quæ superexaltat iudiciũ, quę est à ꝓgenie in pro- Psal. 32.
genies omnibus timentibus eum. 9. Et quia sic clemens est, & multũ Psal. 118.
misericors, fieri non poterit, vt nihil nisi irascatur, & in finẽ penitus Iacob. 5.
irascatur aduersus genus humanũ, ita vt nũquã se placari permittat: Lucæ. 1.
sed postquã aliquandiu iratũ se monstrauerit ꝓpter iustitiã, superuin
cet misericordia, & ea flectetur ad miserẽdũ atq; parcẽdũ infirmo ge-
neri: • & licet aliquãdiu videatur cõminari, videat dura loqui, minas
intentare, ostẽtare terrores, vel in verbis increpatoriis per ora ꝓphe
tarũ aut scripturæ sanctæ, vel etiã in plagis & afflictionibus tẽporali-
bus, nõ id tamen perpetuò durabit, sed opportuno tẽpore recordabi
tur misericordię suę, & vultũ benignũ demõstrabit pœnitẽti populo,
& blãdius cũ eo aget conuersо, cũ quo durius antè egerat, vt ad pœni
tentiã adduceret delinquentes. 10. Et licet subinde ad correptionem
delinquentiũ, terribiles plagas immittat in populũ suũ, semper tamẽ
superuincit misericordia, in eo quod lõge infra condignitatẽ sceleris
punit peccatũ, neq; secundũ proportionẽ ad patratam malitiã suffi-
cientet dignã infert peccãtibus pœnã, nõ satis pro demerito puniẽn-
do delicta, si rigorẽ spectemus iustitiæ ac iusti iudicii eius. Nos enim Iacob. 3.
quotidie offendimus in multis, & grauiter nimiũ subinde offendimꝰ:
ipse tamen nõ statim, neq; semper adhibet vltionẽ. Et cũ subinde ad
vindictã extẽdit manũ suã, non iuxta cõdignitatẽ demeriti, extremo
rigore punit seruos delinquẽtes, sed paterna correctione siue discipli
na vtiliter corripit: non vt dãnet, sed vt saluet electos, & vt nõ in ęter
num pereant, si impuniti permaneãt in impietatibus suis. 11. Nã se-
cundũ altitudinẽ cæli à terra, quantũ altius est cælũ à terra, ita domi-
nus corroborauit, cõfortauit, præualere fecit, & superexaltauit suam
misericordiã super oẽs qui timent eũ: longe superat misericordia eiꝰ
omnẽ nostram malitiã, neq; fieri potest, vt aliquãdo exhauriatur vel
destruatur Dei misericordia nostra quantacũq;, & quãlibet multipli-
cata malitia: nõ potest esse tãta nostra iniquitas, cui non possit ꝓpitia
ri illius misericordia, si in vero corde egerimus pœnitentiã. 12. Ipse
est qui à nobis pœnitentibus lõgissime ꝓfligauit & elongauit iniqui-
tates nostras secũdũ maximã distantiã, cuiusmodi est distãtia oriẽtis
ab occidẽte, hoc est, purissimos nos fecit à peccatis nostris, & plenissi
me abstulit, amouit, & separauit à nobis pœnitẽtibus peccata nostra,
tanq̃ si nunq̃ fuissẽt in nobis, nec facile possint ipsa ad nos aut nos ad
ea redire: quẽadmodũ id quod in occidẽte est, lõgissime abest ab eo
quod in oriẽte est situm, nec possunt ista facile adinuicem accidere.
13. Neq; mirũ, si tã benigne nobis Deus noster misereat, & iniquita-
tes auferat. Est enim affectu verè paterno, imò plusquã paterno, erga
omnes metuẽtes eũ: & sic miseretur nostri, siquãdo cõtingat nos offẽ
dere, vt nõ statim prõnciat in mortẽ, quõ pater miseretur filii errãtis,
nõ statim illũ à se repellẽs, ac penitus abiiciens, vbi in aliquo offende
rit, sed potius corripiẽs verbo ac verbere, vt ad bonã viã reducat er-
rantẽ, omniq; solicitudine laborans emendare illũ, vt nõ pereat: pœ
nitenti verò libẽtissime indulgens, & condonans omnia scelera, sup
perditi filii reditu festũ & gaudiũ magnũ faciẽs, quoniã perierat ille,
& inuẽtus est, mortuus fuerat & reuixit: • Quare autẽ ad miserendũ Lucæ. 15.
humano generi sit Dei misericordia ita prompta, sempẽrq; parata, ra
tio est, quoniã ipse cognouit cõditionem figmẽti nostri, ipse optime
nouit, q̃ vile figmentũ, q̃ pauperculę creaturę nos simus, qui de limo Gene. 6.
terræ sumus formati, & carne cõstamus, atq; sanguine, in quibꝰ ex vi- & 8.
tiata natura correptio praua pronitásq; ad omne malũ inhabitat, ita
vt sensus hoĩs & cuncta cogitatio humani cordis intẽta sint ad malũ
omni tẽpore, ab adolescẽtia sua: cuius nostræ infirmitatis cõsideratio
cõmouet illũ ad sic miseris miserendũ, quomodo solẽt etiã homines
illis faciliꝰ cõdonare, quos vidẽt naturali inclinatiõe vehemẽtissime

14 *Recordatus est quoniam puluis sumus:*
Gene.3. ✱ *homo sicut fœnum dies eius:*
Matt.6. Lucæ.12. ✱ *tanquam flos agri sic efflorebit.*
15 *Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet: & non*
Psal.145. *cognoscet amplius locũ suum.*

16 *Misericordia autẽ domini ab æterno & vsque in æternum, super timentes eum.*
17 *Et iustitia illius in filios filiorum, his qui seruant testamentum eius.*
18 *Et memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.*
19 *Dominus in cælo parauit sedem suam:*
✱ *& regnum ipsius omnibus dominabitur.*
20 *Benedicite domino omnes angeli eius:*
Hebr.1. ✱ *potentes virtute:*
✱ *facientes verbum illius, ad audiendum vocem sermonum eius.*

21 *Benedicite domino omnes virtutes eius ministri eius, qui facitis voluntatem eius.*
22 *Benedicite domino omnia opera eius,*

ad mala solicitari,& fortissime velut impelli ad inhabitante prauo fo- E
mite.14.Attendit& cõsiderat dominus,ꝙ puluis & terra simus,facti
atq; plasmati de luto & limo terræ,sicut de terra figulus fingit vas fi-
ctile,atq; in terrã & cinerẽ iterũ redituri, cõmuni lege & necessitate
omnium filiorũ Adam:• homo dies suos habet ad modũ fœni,homi
nis duratio ad modũ graminis est, homo in dieb⁹ suis & in duratiõe
vitæ suę gramini assimilatur,quod hodie floret& cras in clibanũ mit
titur: quod mane pulchre viret,& vespere decidit exiccatũ: • homo
ipse sic floret& viret,quõ flos agri,qui ad modicũ tẽpus admodũ spe
ciosus,lætus & festiu⁹ apparet,sed nimiũ cito exiccatus arescit, ac de-
cidit,omni spoliatus ornatu.15. Nã statim vt flatus venti super illum
fortiter vtcunq; vel paruo impetu flauerit, abripitur flatu vẽti,& nõ
habet firmã consistentiã,nõ potest resistere aduersus venti flantis im
petũ,sed ab eo ꝓsternitur & deficit:& nõ amplius poterit cognosci,
inueniri,aut demõstrari locus eius:sic est acsi nunquã fuisset,nusquã
apparet illius vestigiũ: • Spiritus quoq; humanus& rationalis anima
pertrãsit in homine,quatenus ad modicã durationẽ in corpore inha- F
bitat,ipsúmq; viuificat,& nõ habet vllam firmã in eo subsistentiã siue
durationem,cogitúrq; nimiũ cito emigrare,quãtocyus exit à corpo-
re spiritus,& reuertitur homo in terrã suam,& post modicũ nullũ re
manet defuncti vestigiũ,corpore abdito in terrã,& anima in occultũ
locũ sub Dei manu recepta: efficitúrq; ita alienus à loco habitationis
suę,acsi nunquã ibi habuisset mansionẽ: prorsus auferetur de terra vi
uentiũ,eritq; mundo ipse incognitus,& ipsi vicissim erit incognitus
mundus.16.At verò domini misericordia nunquã arescit, nunquam
deficit,sed in æternũ stabilis permanet in omnia sæcula,nullo vnquã
tẽpore absumẽda aut exaurienda, q̃ in perpetuis æternitatib⁹ super-
plenissime sentiẽt electi eius,omnes qui nunc timẽt,adorãt,& colũt
dominũ,quibus tã in vita ista corporis, q̃ in vita illa æternitatis,mi-
sericordia eius nunquã deficiet. 17. Et iustitiã, fidem,atq; veritatem
suam ipse seruabit atq; implebit erga filios filiorũ, erga vniuersum se
mẽ electorum suorũ,erga omnes quicunq; patrum fideliũ fideles se
præstiterint imitatores,iis videlicet qui obseruãt & diligenter custo- G
diunt præcepta eius.18. Quíq; non obliuiscuntur,non negligunt,nõ
transgrediuntur præcepta domini,sed ea iugiter habent ante mentis
oculos, cũ bona voluntate adimplendi ea, qui in lege domini habẽt
voluntatẽ,& in lege eius meditantur die ac nocte, vt ambulẽt in ea,
perficiántq; diligenter quæcunq; illa facienda præceperit,& solicite
caueant ac fugiant quæcunq; vt fugienda prohibuerit. 19. Ipse autẽ
hic dominus noster qui nobis misero pulueri hîc in terris degenti sic
miseretur,ipse sibi magnifice thronum regium præparauit, sedẽ ma-
iestatis & gloriosam habitationẽ sibi in excelso cælo cõstituit,vbi cũ
angelorũ milibus regnat in maiestate:• & ipsius regnũ latissime pa-
tet , ipsius imperiũ se spargit ac fundit longe ac late in omnes angu-
los orbis terrarũ,& in omnes partes mũdi: omnia subiiciũtur eius di-
tioni,potestati atq; imperio, vt nihil vsquam locorũ sit quod nõ ha-
beat ipse sibi subditum.20.Vos verò,ô angelicæ mentes,nobilissimi
spiritus,in quorũ medio habitat excelsus noster dominus,vos maxi
me decet voce incessabili semper laudare dominũ,cui semp ministra H
tis & assistitis:• vos qui estis virtute & fortitudine prævalidi,quorũ
est virtus nostræ imbecillitati incõparabilis,qui robore ac virtute hu-
manum genus immenso superatis interuallo,nimirũ spiritus immate
riales & incorporei,infirmũ limum & fragile lutum: • vos qui estis
exequutores voluntatis ei⁹,administratorii spiritus,ministrãtes ei in
mille milibus,promptissime pergentes ad omnia ad quæ ille vos suo
præcepto destinauerit,& omnia potẽtissime adimplẽtes,quæ implẽ-
da commiserit: sic vt in omnibus obediẽtes vos præstetis voci sermo
nũ eius,iussioni & imperio eius per omnia absq; dilatione,tædio,fa-
stidio,contramurmuratione,parentes & satisfacientes.21.Benedicite
domino omnes cœlestes exercit⁹,immẽsę virtutis & fortitudinis,qui
illi ministratis singuli in ordinibus vestris,& in omnib⁹ eius adimple
tis voluntatẽ, per omnia eius paretis imperio , summáq; cum alacri-
tate & ineffabili gaudio eius iussa perficere satagitis. 22. Benedicite
& collaudate dominũ simul omnia opera ei⁹, in omni loco domina
tionis & imperii eius:opera omnia eius, vbicunq; tandem cõsistant,

A *in omni loco dominationis eius:*

quorumcunq; in loco dominationis eius maneant, laudẽ confiteant creatori, conseruatori, & gubernatori suo. Nihil enim est operũ eius quantumcũq; hominibus æstimetur minimũ, vbicunq; tãdem locorum delitescat, in quo non infinita reluceat eius potentia, sapientia, bonitas, atq; omnimoda perfectio: & habet omnis creatura, siue in cęlo, siue in terra, siue in mari existens, laudẽ copiosam, qua possit celebrare omnipotẽtẽ omnium conditorem Deum:

* *benedic anima mea domino.*

* proinde etiam nunc, ô mea anima, te adhortor (quomodo in huius hymni faciebã initio) ad debitas domino laudes persoluẽdas: nõ desino monere te, & exhortari, vt à creatoris omniũ laude nũquã cesses, sed quantũ potes, quantum vales, illum exaltes, & magnifices in sæcula sæculorum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CII.

Versu.3. Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Duæ
B istæ partes in eandem possunt accipi sententiam, vt idem sit infirmitates sanare, quod propiciari iniquitatibus. Siquidem iniquitas, vere morbus est, languor est, infirmitas est animi, videlicet animũ pessime disponens, & innoxia inordinatione cõstituẽs: quomodo morbus siue infirmitas corporalis corpus male disponit, iustũ temperamentũ (in quo consistit sanitas) dissoluens.
Sed & alibi in scripturis peccata infirmitates appellãtur, siue languores, vt in illo est Esaiæ de Chri- Esaię.53.
sto vaticinantis, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Quod licet ad
beneficium corporalis sanationis populis exhibitum, Euangelista alicubi abducat, principali tamen Matt.8.
intẽtione de spiritualium languorum ablatione videtur intelligendũ. Possumus tamẽ aliter per infirmitates, accipere malas inclinationes & pronitates ad quælibet vitia. Tot enim morbis, tot languoribus, tot infirmitatibus laborat anima, quot est malis subdita inclinationibus, quot pronitatibus ad mala vitia versus interitũ tendit. Nulla autem tanta est huiusmodi infirmitas, nullus adeò magnus talis languor, quem nõ sanet sua medicinali gratia dominus, optimus medicus, si humiliter &
instanter (vt decet) ab ægrotãtibus fuerit postulatus, quemadmodum in alio Psalmo audiuimus cla- Psal.6.
mantem, Miserere mei domine, quoniã infirmus sum: sana me domine, quoniã cõturbata sunt ossa mea, & anima mea turbata est valde. ¶ Versu.4. Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Coronare accipimus pro, ex omni parte circundare, vel vndiq; cumulare. vt non aliud sit coronari
C in misericordia & miserationibus, q̃ Dei miserationibus omni ex parte circundari & cumulari, co- Psal.5.
piosissimẽq; impleri. Secũdũ quẽ fere modũ, & in alio Psalmo dicitur, Domine, vt scuto bonę voluntatis tuæ coronasti nos, hoc est, benigna voluntate tua ex omni parte circũdas, & circuncingis nos, quasi scuto, Si tamẽ coronare hic accipiatur, vt significet retributionem vitæ æternæ donare pro bonis operibus, nõ erit incõmoda sententia. Quicunq; enim coronã illam beatæ retributionis suscipient de manu domini, nihil dubiũ est, quin à misericordia & miserationibus domini illã consequantur. Misericordiæ enim domini, quia nõ sumus consumpti, & miserationis altissimi est quic
quid boni agimus. Nam sine illo misericorditer adiuuante, nihil possumus. Deus erga suos electos Thren.3.
& nunc coronat in miserationibus, dũ in eis suarum gratiarum dona accumulat, & in sęculo venturo coronabit in ornatu gloriæ. ¶ Versu.5. Qui replet in bonis desideriũ tuũ. Scilicet hoc est, quod Ioan.15.
in suo cantico Maria canit, esurientes à Deo impleri bonis. Nam esuries ista, desideriũ est. Et quod
aliquanto apertius apud Iacobũ dicitur, Qui dat omnibus affluenter, & nõ improperat: intelligens Lucæ.1.
de esurientibus atq; desiderantibus, id est, de recte fideliterq; postulantibus, Et notandũ, quòd nõ Iacobi.1.
simpliciter dicitur. Qui replet in bonis vacuitatẽ tuam. Non enim omnes vacui implentur bonis. sunt enim vacui, qui se plenos putant: & quia vacuitatẽ suam ignorant, non desiderant: & hi iusto
D Dei iudicio relinquũtur inanes. De cuiusmodi in Apocalypsi ex ore domini dicitur, Dicis, quia di- Apoca.3.
ues sum, & nullius egeo, cũ sis pauper, cæcus, nudus, miser & miserabilis. Audis verè vacuũ. sed nõ desiderantẽ, & ideo inanem ac vacuũ permanentem, non impleri bonis. Subdit autẽ ex eiusdẽ ore
sanum consilium, vt bonis vacuus iste possit impleri. Suadeo tibi (inquit dominus) à me emere au- Ibidem.
rum ignitũ, probatum, vt locuples fias. Quid autem est hoc emere, nisi per desiderium quærere? Sic
enim emitur à domino, quicquid emitur, absq; argento & auro & omni commutatione, quẽadmo- Esaię.55.
dum per Esaiam ex ore domini dicitur, Omnes sitientes, venite ad aquas: & qui nõ habetis argẽtũ, properate, emite, & comedite. Venite, emite absq; argento, & absq; vlla commutatione, vinum & lac, id est, optima quæq;, & maxime vitæ spirituali necessaria, tantũ desiderantes & postulantes accipite. Recte ergo dicitur Deus non quamlibet implere vacuitatem, sed desiderium tantũ. Nã vbi vacuitas est absq; desiderio, aut etiam fastidio & contemptu deficientis boni, ibique est, permanet vacuitas, quemadmodum ait Maria diuites dimitti à Deo inanes. ¶ Versu eodem, Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. De hac renouatione iuuentæ aquilarum, diuersi diuersa tradunt. Quidam dicunt aquilam vbi senuerit pennis grauari, & oculorũ aciem fieri obtusam, vt neq; alta volatu petere queat, vt assolet, neq; solare lumen ita ex directo aspicere. Quod vbi persentit, in illis, in quibus maxime solet præualere, se iam deficere, fontem quærit, in quẽ trina immersione se immergẽs pristino dicitur vigori restitui, vt superuacaneis excidẽtibus plumis residuę erigantur, & in iustã leuitatem reparentur, redeátq; oculis suus ad conspiciendum vigor, sicque iuuentutem recuperet. Quidam scribunt, aquilã quolibet decennio, donec ad centũ annos perueniat, ignem petere elementa

A dum conſcendere,& Deo proximi fieri per cordis puritatem,mentis contemplationẽ, & vitę integritatem,quò nequaquam peruenire poſſunt qui in ſemetipſis, inq; propriis ſuis viribus habent fiduciam.Hoc enim indicat quod ſequitur,Volabunt,& non deficient.¶ Verſu.9.Neq; in æternum comminabitur.Comminabitur poſitum eſt,pro,iraſcetur,vel indignabitur. Vnde Pſalterium Romanum habet,Non in finẽ iraſcetur,neq; in æternũ indignabitur.Et Hieronymus ex Hebræo pro comminabitur,vertit,iraſcetur.Felix,Nõ in æternum ſeruabit odium.Omnia verò eandem habent ſententiam.¶ Verſu.11. Quoniam ſecundum altitudinem cæli à terra corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe. Aliquanto clarius ex Hebræo ſic vertit Hieronymus. Quantum enim excelſius eſt cælum terra, tantum confirmata eſt miſericordia eius ſuper timentes eum. ¶ Verſu.13. Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum.Recordatus eſt quoniam puluis ſumus, &c. Idcirco dicit noſtri deum miſertum, quia cognouit figmentum noſtrum ſiue plaſmationem noſtram, vt vertit Hieronymus:hoc eſt,quid ſimus,& vnde formati, quàm viles ſcilicet, & modicæ ſubſiſtentiæ,ſecundum corporis plaſmationem. Nemo enim meli⁹ nouit operis figmentum ſiue plaſmationem(videlicet vnde factum ſit opus,& quàm vile ſit vel nobile,quantiq; momenti,pretii,vel durationis)quàm figulus ipſe qui finxit opus.Habet autem ſe erga Deum vniuerſum genus humanũ, Pſal.118.
B ſicut opus ad figulum & factorem ſuum, quemadmodum in Pſalmo dicitur, Manus tuæ fecerunt me,& plaſmauerunt me.Et in eandem ſententiam Iob ſanctus,Manus tuæ,inquit, fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu.Ac deinde, Memento(quæſo) ꝙ ſicut lutum feceris me,& in puluerem reduces me.Nónne ſicut lac mulſiſti me,& ſicut caſeum me coagulaſti?Pelle & carne veſtiſti me,oſsibus & neruis compegiſti me.Tale videlicet eſt figmentum noſtrũ,hæc noſtra eſt plaſmatio,quã attendens Deus noſtri miſeretur. Eſt enim inſita & ingenita magnificis animis erga miſeros quædam naturalis commiſeratio, quẽadmodum erga ſuperbos quædam deteſtatio. Vnde & illud Poetæ,Parcere ſubiectis,& debellare ſuperbos. Deus ergo cum ſit ſuper omnes magn⁹ dominus & magnificentiſsimus,ſumméq;(vt ita dicam)magnanimus,tanto magis erga nos mouetur affectu miſericordiæ,quanto magis viles nos attendit,magiſq; cõſpicit humiles: modo tales apud noſmetipſos nos comprobet in corde,quales eſſe videt in corpore.Non tamen ſolum intelligendũ eſt iſtud quod hîc dicitur,Deum cognoſcere figmentum noſtrum, de vilitate materiæ ex qua conditi ſumus,ſed magis etiã de prauitate fomitis,qui eſt in corrupta hac carne noſtra, & in miſerabili iſto puluere inhabitat quemadmodum in Elucidatione apertius explicauimus.Nam id maxime Dei cõmouet erga nos miſericordiam, ꝙ nos videt ſic eſſe corruptos ac miſeros, talem in nobis habẽtes ab origine vitioſam corruptionem, quam ex ipſa natiuitatis atq; conceptionis origine à parẽtibus Pſal.50.
C per traducem accipimus.Propter quod,lapſus aliquando in turpia facinora,ille cui incerta & occulta ſapientiæ ſuæ reuelauerat Deus,cum pœnitentiam agens, ſuæ impietatis poſtularet à Deo remiſſionem,ſui figmenti conditionem ſignanter Deo ponit ob oculos,dicens,Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum,& in peccatis concepit me mater mea: hac ratione facilius ſe putans Deum poſſe ad miſericordiã flectere,ſi vitiatæ naturæ corruptionem (ex qua ad omne malum eſt homo facilis) illius conſiderationi obiiceret. Atq; huic intelligentiæ de prauo fomite, manifeſtiſsime conſentit Chaldaica Paraphraſis,quæ pulchrè hoc loco ſic habet, Quoniam ipſe nouit fomitem prauũ, Ibidem.
qui peccatum ſuggerit: in memoriã venit corã,eo quòd ex puluere ſumus nos.Nec deſunt,qui pro figmento ex Hebræo vertunt fomitem.¶ Verſu.14. Homo ſicut fœnum dies eius,tanquam flos agri ſic efflorebit. Diuerſimode hic verſus diſtinguitur. Quod enim in medio ponitur,dies,ad priora referri poteſt,ad hunc modum:Homo ſicut fœnum dies eius:ac deinde,tanquam flos agri ſic efflorebit, quam diſtinctionem habet Elucidatio. Eſtque hæc loquutio penitus ſimilis illi, qua dicitur in Pſalmo decimo,Dominus in cælo ſedes eius: vbi ſicut nominatiuus,dominus,ponitur abſq; Pſal.10
rectore,ſic & in propoſito nominatiuus homo rectore caret,propter ſuperuenientem alium nempe dies, qui ſe ſupponit verbo in oratione appoſito,ſicq; priori nominatiuo ſuo aduentu quaſi ſuripit verbum regens. Secundum rectam autem Grammaticæ formam, aptius diceretur, Dies ho-
D minis ſunt ſicut fœnum, vel homo habet dies ſuos quaſi fœnum, ad modum fœni. Alii tamen iungunt cum ſequenti, ad hunc modum, Dies eius tanquam flos agri, ſic efflorebit. Verum hæc diſtinctio non eſt conueniens, quoniam ex Græca lectione manifeſte cognoſcimus nominatiuum dies eſſe numeri pluralis, non ſingularis. Sic enim Græca habet lectio: ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ οὕτως ἐξανθήσει. ¶ Verſu.15.Quoniam ſpiritus pertranſibit in illo,& non ſubſiſtet. Quemadmodum ex Elucidatione liquet, indifferenter hoc poteſt intelligi, vel de flore vel de homine. Conuenientius tamen videtur de flore accipiendum, in quem flando pertranſit ventus,flatúſq; deiicitur, vt non appareat locus eius. Nam ſecundum hunc modum & apud Eſaiam dicitur, Omnis caro fœnum,& omnis gloria eius quaſi flos agri.Exaruit fœnum,& cecidit flos,quia ſpiri- Eſai. 40.
tus domini ſufflauit in illud,id eſt,ventus vrens(qui à domino egreditur atque emittitur)in vtrunque,id eſt,in fœnum atq; in florem ſufflat, vt illud areſcat,hic decidat.Cui expoſitioni fauet quod habet Chaldaica Paraphraſis.Quia flatus ſiue ventus ſpirauit in eum,& non ſubſiſtit amplius.Nec male conſonat quòd vertit Hieronymus,Quoniã ſpiritus pertranſibit eum,& non ſubſiſtet.Si verò de homine intelligatur, ſpiritus iſte intelligi poterit anima hominis, quæ in corpore pertranſit non habens hîc manentem ciuitatem,ſed futuram inquirens,& in corpore quaſi peregre agẽs,donec in eo eſt ſecundum hanc mortalitatis conditionem,Mox autem vbi pertranſierit anima,& abſceſſerit à corpore,nequit vltra homo ſubſiſtere,quoniam animam perdidit totius vitæ, & omnis vitalis operationis principium.Vel proprius ad floris ſimilitudinem, intelligi poteſt ſpiritus aut fla Hebr.13. 2.Cor.5.

tus indignationis Dei. Nam exardeſcens furor Dei, non inconuenienter per ſpiritum, flatum, aut E
ventum vrentem ſignificatur. Atq; ita aperta eſt hominis cum flore cōparatio. Sicut enim flos vbi
perflauerit, ipſum vrens ventus, conſumptus deficit: ita homo cum in ipſum pertranſit flatus iræ
atq; vindictæ Dei, morte abſumptus, non ſubſiſtit amplius. Hoc verò non de illo tum tantum mor
te intelligendum venit, qui ſubita aliqua & inſolita punitione propter enormia facinora auferun-
tur de medio, ſed generaliter de omnib⁹ hominibus. Omnes enim ex ſentētia iræ Dei abſumimur
per legem mortis, propter inobedientiam primi parentis, ſemel in ira Dei aduerſum omnes filios
Adam prolatam, atq; etiamnū ſuper genus noſtrum vniuerſum permanentē irreuocabilem, quem
Pſal.89. admodum Pſal.89. ex perſona totius humani generis dicitur, Quia defecim⁹ in ira tua, & in furore
tuo conturbati ſum⁹. Et iterum, Quia omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus. In eo
autem quod ſequitur, Et nō cognoſcet amplius locum ſuum, accipi poteſt pro ſuppoſito indefini
tum aliquid, ad hunc modum, Et nō cognoſcet quis amplius locum ſuum, id eſt, nemo amplius co-
gnoſcet locum eius, hoc eſt, non vltra cognoſcetur locus eius, non videbitur vllum vitæ eius veſti-
gium, non erit eius vlla memoria, tanquā ſi nunquam fuiſſet: quemadmodū in alio Pſalmo dicitur,
Pſal.36. Tranſiui, & non erat peccator: quæſiui eum, & non eſt inuētus locus eius. Vel intellige, Nō cogno
ſcet homo ipſe amplius locum ſuum, non erit vltra illi quicquam commercii, cum iis quæ reliquit
in mundo: relinquet omnia aliis, & nihil ipſe poſthac cognoſcet quid agatur de habitationibus & F
omni gloria eius. ¶ Verſu, 19, Regnum ipſius omnibus dominabitur. Poteſt, omnibus, accipi ſubſtā-
tiue, vt ſit ſenſus, Regnum ipſius dominatur, aut ſuper omnia, vel omnia ſubiecta ſunt eius regno,
ditioni, & imperio. Vel adiectiue, intelligendo omnibus regnis: vt ſignificetur ipſius regnum eſſe
Pſalm.93 ſuperius atq; excelſius omnibus regnis, quoniam ipſe eſt rex magnus ſuper omnes deos, rex regum
Apoc.9. & dominus dominantium. Eandem ambiguitatem habet vtraq; originalis lectio, & Græca, & He-
bræā, item & Chaldaica. ¶ Verſu vltimo, Benedicite domino omnia opera eius, in omni loco domi
nationis eius, benedic anima mea domino. Quod hic in medio ponitur, in omni loco dominatio-
nis eius, ambiguæ eſt conſtructionis. Vel enim cum præcedenti iungitur, hoc modo, Benedicite do
mino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius: vt deinde diuiſim pro Pſalmi concluſio-
ne conſtituatur illud à quo ſumpſit exordium, Benedic anima mea domino. Quam diſtinctionem
nos in Elucidatione ſequimur. Vel cum ſequenti iungi poteſt, ad hunc modum, In omni loco do-
minationis ei⁹ benedic anima mea domino, vt moneatur anima laudare dominum in omni loco,
quomodo ipſe in omni loco eſt dominus. Decens enim eſt, vt in omni loco benedicat anima no-
ſtra Deo, qui dominatur in omni loco: quemadmodum in omni tempore laudari idem ipſe debet,
q̄ ſit omnium temporum dominus. Vel laudare monetur anima dominum in omni loco domina G
tionis eius, quoniam in omnibus creaturis, quæcunq;, vbicunque tandem locorum reperiantur, ſiue
in cælo ſurſum, ſiue in terra deorſum, ſiue in latitudine & profunditate maris, debet celebrare do-
minum, ſolum in omnibus verè magnum & admirabilem.

CIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Pvlcherrima in ſequenti Pſalmo ponitur conſideratio Diuinæ prouidentiæ & ſapientiæ, ex contempla
tione ordinationis & diſpoſitionis prouidiſſimæ, qua mirabiliter omnia a Deo ſunt condita, atq; diſpoſi-
ta ab initio, atque etiamnum ſimiliter gubernantur. Et primum quidem Dei in ſemetipſo magnitudinem
proponit, lucem eum dicens habitare inacceſſibilem. deinde ad creaturā tranſit, oſtēdēs, quomodo cæli ampli-
tudinem diſtenderit ad gloriā ſuam, quomodo nubibus & ventis vtatur quaſi pro vehiculis, quomodo nobiliſ
ſimos ſpiritus habeat pro miniſtris, quomodo terram fundauerit immobilē, quā à principio aquis operuit quaſi
veſtimento: poſt verò aliqua ex parte nudam fecit, cuius etiam partes quaſdam eleuatiores in montes poſuit,
quaſdam demiſſiores in valles: ſic tamen & montium altitudini, & maris amplitudini terminos ponēs, vt ter-
ram in totum non obruant: quomodo in conuallibus ex radice montium fontes oriantur, è quibus decurrētia flu
mina potant beſtias agrorum atque ſyluarum, ſupernè volucribus cæli dulciter cantillantibus: quomodo deſu- H
per Deus pluuiam donat, qua etiam montes poſſint irrigari: quomodo Deus terram ſatiat, & abūdatiſſime re-
plet variis terrænaſcētibus, quæ omnia ipſe naſci facit: videlicet herbam producens pro cibo pecorū, panem,
vinum & oleum pro neceſſitate & exhilaratione hominis, etiam arbores ſyluarum atque camporum non ne-
gligens, quas pabulo conuenienti ſuſtentat. quomodo in arboribus ex Dei ordinatione aues ſibi nidos ſtruunt,
quædam altius, quedam humilius: item diuerſa loca quærunt diuerſa animalia, vt ceruí altitudines montium,
herinacii anguſtias & cauernas petrarū: quomodo lunā in ſua mutabilitate poſuit Deus, in diſtinctionem tem
porum, ſol quoque ſui occaſus habet tempus determinatum, vnde nox ſuper terram venit, in qua feræ omnes
quæ venatione viuunt, ad venationem diſcurrunt, ſicuti rugientes leones, quæ ſole redeunte terris ad ſua re
deunt latibula, vt ſecurè poſſit homo foris in agris ac ſyluis in operibus neceſſariis diuerſari. In mari quoq; va
ſto & continentiæ ampliſſimæ miranda omnis generis animalia conſiderantur, quædam maiora, quædam mino-
ra, quædam maxima: in quo etiam dignum ſpectatu cernitur miraculum nauigationis humanæ. Omnia autem
hæc, ſiue quæ in aere, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in mari viuunt, ab vno Deo omnium benigniſſimo prouiſo-
re neceſſe eſt ali & educari: qui vbi cibum præbet manducant & viuunt iſta: vbi autem ille manum ſubtra
hit, coguntur iſta deficere: qui pro viuentium ſuſtentamento quotannis terram perflat ſua bonitate & creantur
tur terrenaſcentia, innouaturque facies terræ. Poſt quorum omnium profundam conſiderationem, ſigno ter-
roris Diuini in terræ tremore, & mōtium fumatione interpoſito, Pſalmiſta iactat, perpetuis laudibus ſe velle
tam magnificum ſemper dominum celebrare.

A
CENTESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Benedic anima mea domino, domine Deus meus magnificatus es vehementer.*

2 *Confeßionem & decorem induisti:*

* *amictus lumine sicut* B *vestimento.*

3 *Extendens cælum sicut pellem:*

* *qui tegis aquis superiora eius.*

4 *Qui ponis nubem ascensum tuum:*

C * *qui ambulas super pennas ventorum.*

5 *Qui facis angelos tuos spiritus:*

* *& ministros tuos ignem vrentem.*

D 6 *Qui fundasti terram super stabilitatem suã, & non inclinabitur in sæculum sæculi.*

7 *Abyssus sicut vestimentum amictus eius:*

* *super montes stabunt aquæ.*

LAuda dominũ ô anima mea, in tota virtute qua potue-
ris: vtiq; enĩ tu domine omni es laude & benedictione
dign⁹, qui magnificaris, & gloriose exaltaris mirum in
modum, super magna & excelsa omnia: qui vt es in te-
meipso per omnia glorios⁹, ita te magnũ valde demõ-
stras, in potenti rerum omnium creatione, earumdémq; sapientissi-
ma simul & benignissima dispositione, gubernatione & prouisione.
2. Confessio & decor sunt indumentũ tuũ, laus & pulchritudo sunt
tibi quasi pro vestimento, confessio & pulchritudo sunt in cõspectu
tuo, his ex omni parte circundaris, quomodo circumamicitur homo
vestiméto suo: quęcunq; apud te sunt digna cõfessione, decora sunt,
pulchra sunt, magnifica sunt, totus es laudabilis in præcellentissimo 1.Tim.6.
decore tuo: * amictus lumine quasi vestiméto, lucẽ habitãs inaccessi
bilẽ, in claritate inæstimabili fulgens in medio angelorũ tuorũ: ita vt
de tuæ lucis claritate, totã illã innumerabiliũ angelorũ multitudinẽ
illumines & lætifices. 3. Qui totã cælestem machinã ita extendisti in
amplissima latitudine absq; vlla ruga, in summa vtique planitie & æ-
qualitate, ad eũ modũ quo extẽdit homo pellẽ, tanta facilitate, tã mi-
nimo negotio totam illam machinã cęlestiũ orbium sic in sua ãplitu
dine distẽdens: extẽdis quoq; eã velut cortinã aut operculũ quoddã
super vniuersũ orbẽ, quomodo artifex domũ tecto cooperit: * & in
superiorib⁹ partib⁹ cęlestis machinę aquas cõstituis: supra firmamẽ-
tũ posuisti cęlũ aqueũ siue cristallinũ, quod est quodammodo aqueę
naturæ. Cælũ enim firmamẽti aqueo cęlo operit ac regitur, vt sphæ-
ra inferior superiori: & has aquas supernas, firmamentum ab aquis Gene.1.
quę infernè sunt diuidit. 4. Qui nubibus vteris pro vehiculo, cõscẽ-
dis sup nubes quasi super equos aut currus, videris nubibus vti pro cur
ru siue pro equis, dum appares in fragorẽ nubiũ, adueniens cõtra ini
micos tuos, quemadmodũ aduenire solent reges hui⁹ mũdi in equis
& curribus: * tanta autem velocitate tu aduenis, vt videaris nõ equis
vehi aut curribus, sed magis pennis siue alis ventorũ aduolare: tanta
pernicitate, tanta celeritate aduenis vbi volueris, vt vento puteris ve
hi magis, q̃ curru vel equis: & soles plerunq; in magna tempestate vẽ
ti apparere, vt ob hoc quasi aduectus vento puteris. 5. Qui spiritus
facis angelos tuos, nuncios tuos facis esse nobilissimos illos spiritus:
non corporeos habes aut tardos nũcios, cuiusmodi sũt homines: sed
nobilissimas illas creaturas spiritualis naturæ, nobilitate hoĩes mul-
to sublimiores, facis esse angelos & nũcios tuos, qui sunt potẽtes vir
tute ad celerrimè perficiendũ verbum tuum, ad perficiendũ quęcun
que tu iusseris: * & nobilissimos etiam cælestes spiritus eos, qui sunt
quasi flãma & globus ignis, semper ardẽtes perfecto charitatis amo
re, tu facis esse tuos ministros: qui tanquã ministri coram domino as Danie.7.
sistunt tibi omni tempore, cum omni laude & reuerẽtia, Millia miliũ
facis tibi ministrare, & decies centena milia tibi assistere: in quorũ o-
mniũ medio tu gloriosissimus resides, quasi rex & triũphator glorio
sus in maiestate tua. 6. Qui fundasti atq; firmasti, id est, firmiter &
immobiliter collocasti globũ terræ in sua perpetua stabilitate, sic vt
non possit imperpetuum nutare, moueri vel inclinari, vt se vertat de
parte vna in alterã, neq; de loco possit in locum moueri, quomodo
cætera omnia elementa, aqua, aer, & ignis mouẽtur continuò: qui sic
admirabili potentia & sapientia in medio totius mundialis machinę
cõstituisti super aquas tantũ pondus terrę, quasi centrũ immobile: ita
vt iacens super aquas elementũ maxime fluidum & instabile, nũquã
tamẽ subsidat, neq; immergatur in aquas, neq; se vertat aliquãdo de-
parte vna in alteram, quomodo aqua hac illácq; fluit & refluit: Idq;
sic prouidissime disposuisti, vt esset terra apta habitationi hominũ, cæ-
terorúmq; animalium. 7. Elementum aquæ maximæ quantitatis &
profunditatis, ad modum abyssi, est amictus terræ sicut vestimentũ
terra cooperit abysso aquarũ, sicut homo operitur vestimẽto: à prin
cipio quidẽ creationis, omnino per circuitũ aquis circũcincta, post-
modũ vero iussione Dei in partib⁹ aliquot discooperta, quõ etiã ve-
stimentũ non totũ operit corpus, sed partes aliquot relinquit nudas:
* & est quidẽ aquarũ, quę sunt in abysso elementa, tãta copia, tãta a-
bundãtia, vt nisi diuina cohiberẽtur voluntate, facile omniũ mõtiũ

Gene.7.

ſuperarent cacumina,faciléq; altiſſima terræ occuparent:quomodo E
olim in diluuio illo celeberrimo, tépore Noe, ſuper omniũ montiũ altitudinẽ aquæ fuerunt voluntate Dei eleuatę: neq; etiá nunc vniuerſa montiũ altitudo poſſet impedire,quin terra tota aquis eſſet ex omni parte operta,niſi eſſet voluntas tua,quę illas intra ſuos limites

Gene.1. *8 Ab increpatione tua fugient:*

cõcluderet.8.Verũ ab increpatione tua fugiunt aquæ,te ſeriò iubente & præcipiente aquis,vt cõgregarentur in locũ vnum,appareretq; arida,ſtatim dicto audiens creatura creatori obediuit,& congregatę ſunt verbo Dei aquæ,quæ ſub cælo erant in locum vnũ:quæ aquarũ cõgregationes appellatæ ſunt maria, quo in ſtatu etiá nũc aquę permanent:

✳ à voce tonitrui tui formidabunt.

✳ à voce ſeueræ & potẽtis iuſsionis tuæ,quę eſt quaſi vox tonitrui,vox fortis,præceptũ validum(quod nõ poteſt non audiri,etiá ab omni creatura,quemadmodũ non poteſt tonitruũ ab homine nõ audiri)aquæ quaſi formidinẽ & timorem oſtenderunt,dũ ſtatim ad vocis illius prolationẽ naturalem ſitum relinquentes, in vnum locũ ſegregatæ terram apparere fecerunt.

9 Aſcendunt montes & deſcendunt campi:

9. Spectabili quoque miraculo F
hoc ordinaſti,vt terræ quædam partes eleuarentur in altum,ſecũdũ humanum iudicium vſq; ad nubes & ſydera:aliæ verò partes locum acciperent demiſsiorem,vt quędam partes eminerent,quędam eſſẽt demiſsiores:videlicet vt ſic cõuenientius producerẽtur omnia quęcunq; ad hominũ vitam ſunt opportuna vel neceſſaria, dum quędá fœlicius in mõtibus,alia cõmodius naſcuntur in vallibus: illis ſolare lumẽ directi⁹ requirẽtibus, his reflexo lumine & modetatiori meli⁹ habentibus:

✳ in locum quem fundaſti eis.

✳ factę ſunt aũt montium iſtæ eleuationes,& camporũ planities ex imperio voluntatis tuæ,iuxta ordinationẽ ſapientię tuę, ſecundũ loca quæ definiuiſti eis.

10 Terminum poſuiſti quem nõ trãſgredietur:

10.Poſuiſti terminũ vtriſq;, & abyſſo videlicet aquarũ & altitudini montiũ, quem non poſsint trãſgredi,certis illa limitibus cõcluſiſti,per hoc quod ea cohibes & cõtines:

✳ neque conuertentur operire terram.

✳ vt non poſsint reuerti & immittere ſe ſuper terram,ſicq; eam cum inhabitãtibus omnibus opprimere.Niſi enim tua Diuina potentia& ſapientia maria & montes cõtineres,impoſsibile eſſet ab impetu fluctuum intumeſcentis maris,& ab altitudine montium vſq; ad ſydera G
tendentium,non opprimi & operiri vniuerſam terram.

11 Qui emittis fontes in conuallibus:

11.Tu es qui in locis humilioribus ad montium radices mirabiliter facis ſcaturire fontes, qui ſuas venas habẽt ex mõtibus, meatúſq; mirabiles in locis ſubterraneis per quos perpetuò defluẽtes & cõcurrẽtes aquę guttulæ in vnũ confluunt,& fluxũ indeficientem efficiũt, vt nõ ceſſet neque æſtate neq; hyeme:

✳ inter mediũ montiũ pertranſibunt aquæ.

✳ atq; ex his fontibus cõgregatæ aquæ,fluũt inter mõtes,è quibus ortũ trahunt,exoriũtúrq; flumina maiora ſiue minora,iuxta proportionem ſuæ originis,ad cõmoditatem hominũ in ciuitatibus ſecundum ciuilem congregationem viuentium.

12 Potabunt omnes beſtiæ agri:

12. Ex his aquis refocillantur,porúmq; accipiunt omnes beſtiæ agri & feræ deſerti, ad has aquas naturæ ductu cõueniunt ſitiẽtes beſtiæ cauſa ſumendi potus:

✳ expectabunt onagri in ſiti ſua.

✳ ſylueſtres aſini in ſiti ſua anhelabunt & feſtinabũt ad eiuſmodi aquas, vt extinguant ſitim qua cruciantur plurimũ:cũ magna expectatione & anhelatione properabũt ſitiẽtes onagri, vt ſitim ſedent,ſéque refrigerent.

13 Super ea volucres cæli habitabunt:

13. Super iſta autem,nempe ſuper fontes & H
fluuios iſtos,in arboribus iuxta poſitis,nidificant volucres cęli,habitationes ſuas illic cõſtituunt iuxta aquarum fluenta, & in altitudine montiũ, atq; etiam ſuper beſtias agri & onagros & alia iumẽta, quæ infernè locũ habent in terra,cum aues supernè in arborib⁹ & rupib⁹ conſideant:

✳ de medio petrarum dabunt voces.

✳ de medio rupium atq; frondium in quibus vel habitãt vel reſident,dulciter cãtilant,voces edunt ſuauis melodiæ iuxta conditionem ſuæ naturæ,vnaquæq; ſuam cantilenam fortiter canẽs, ad magnificam ſui creatoris laudẽ: vt infernè dulci ſuſurro currentibus vndis limpidiſsimis, ſupernè verò concẽtu ſuaui variũ generis auiculis reſonãtibus,iucundiſsimũ pertranſeũtibus exhibeatur naturæ ſpectaculũ:quod in amorẽ tam ſapientiſsimi gubernatoris,meritò quemlibet debeat animaduertentem cõmouere.

14 Rigans montes de ſuperioribus ſuis:

14. Qui ſicut valles humectas fontibus,ex mõtibus originẽ trahẽtibus, ita montes(vbi deſunt fontes)rigas de ſuperioribus tuis,id eſt,de locis nubiũ, quæ ſunt mõtibus ſuperiores,aquis videlicet pluuialib⁹ quę deſcendũt de nubibus vt primũ montes irrigẽt, ac deindè in valles defluẽtes eas adimpleãt copioſius,augmentẽntq; ex montibus effluentia flumina:

✳ de fructu operũ tuorum ſatiabitur terra.

✳ vniuerſa quoq; terra ſatiatur,& abũde impletur atq; adornat̃ de fructu operũ

A

15 Producens fœnum iumentis: & herbā seruituti hominum.

16 Vt educas panem de terra:

✱ & vinum lætificet cor hominis.

17 Exhilaret faciem

B *in oleo:*

✱ & panis cor hominis confirmet.

18 Saturabuntur ligna campi:

C

✱ & Cedri Libani quas plantauit:

✱ illic passeres nidificabunt.

19 Erodij domus dux est eorum:

✱ montes excelsi ceruis, petra refugium herinaciis.

D

19 Fecit lunam in tempora:

✱ sol cognouit occasum suum.

20 Posuisti tenebras, & facta est nox:

tuorū de fructibus omnis generis quos tu facis de terra exurgere atque enasci. 15. Qui producis iumentis fœnum, qui facis terrā producere gramina virētia, ad esum iumētorum, & herbam virentē īseruitu ti hominū, id est, iumentis quæ sunt subiecta seruituti hominū, vt iumēta quæ ad inseruiendum à Deo subiecta sunt homini, inde pascantur, viuant atq; corroborētur, vt sufficiant homini suū exhibere ministerium. 16. Ita (inquā) satiabitur terra de fructu operum tuorum, vt quomodo iumētis è terra præbes herbā & gramina, sic hominibus de terra facias nasci frumentum & triticum, ex quibus panis cōficitur & coquitur, optimum hominis sustentamentum: ✱ & vinū facias de terra nasci in vitibus, cuius sobrio ac moderato vsu exhilarētur corda hominū, & perfundātur honesta lætitia, aduersus deprimentē tristitiā, aut socordiam grauantē, augentémve timorē: dum eius singulari virtute reparātur vitales spiritus, membrísq; innouatur vigor, & occulta quadā efficacia omnia in homine redduntur viuaciora. 17. Super hæc quæ ad victum & potum faciūt, etiā oleum præbes quo exhilaret homo faciē suam, oleum præbes vnde vnguenta conficiātur, quibus inūcti homines secundum mediocrem vsum, ad membrorū lassorum defatigationem, & contra sudorum aliarúmq; exhalationū fœtorē, exhilarātur vultu, & recreātur corpore toto: vt non solū de iis quæ ad vitæ sustentationē, verumetiā de iis quæ ad castam faciunt voluptatē, honestámq; delectationem, abundè sit prouisum homini: ✱ omnium tamen hoc est potissimum, & maxime spectandū beneficium, quod frumentū ac triticum de terra nasci facis, vnde panis conficitur, quo sustētatur vita hominis, quo vigor corporis totius conseruatur, vt nō depereat: quo cor cōfirmatur & alitur, vt sufficiat ad viuificationē corporis, quēadmodum illius defectu penitus collabitur vigor cordis, neque vltra vitam sufficit in membra cætera influere. 18. Neq; verò solum ad bruta vsque enutrienda, neque ad solos enutriendos homines se extendit tua prouidētia, sed etiam vsq; ad vegetabiles plantas tuo pabulo enutriendas. Nam & arbores quæ in cāpis & syluis desertę crescunt, à te abūdè enutriūtur, copioso è terra & pluuia præbito pabulo: quas arbores manifestū est sic à te nutriri, cū nemo illud cōspiciatur hominū ad eas enutriēdas accedere, aut vel manum apponere: ✱ atq; illæ etiam altissimæ cedri, cuiusmodi sunt quę crescūt in Libanō, nisi à te saturātur, & abundè pascuntur, vt possint in tam altā excrescere staturā: quas sicut tu solus absq; hominis manu plantasti, absque auxilio humano illic faciens per virtutē generatiuam pullulare nouas è veteribus: ita & solus eas nutris ac pascis tua latissima prouidentia: ✱ atque illic in lignis camporum atque cedris aues nidos suos cōstruunt, aliæ quidē in altioribus arboribus, aliæ in humilioribus, iuxta quod vnicuique natura indidit, & naturę author instituit. 19. Præ cæteris autē, nidus erodii dux est, ac velut princeps aliarum auium, eo quod amplior & altior sit nidus eius nidis auium cęterarū: quoniā præ cæteris altius ædificat erodius siue ardea, in magna altitudine simul & in magna amplitudine, supra multas auiū species, ponit nidū suū: vt merito nidus eius dicatur præcellere vel anteire cæteras aues, nimirū amplior & excelsior: ✱ ordinata quoq; sunt à Deo diuersis animaliū speciebus diuersa confugia, in quibus saluētur à periculis: dum alia sua celeritate alta petendo se saluāt à persequēntibus, quēadmodum cerui cum persequutionē sentiūt, celeri cursu ad montes cōfugiunt: alia, intra loca arcta & inaccessibilia suā tutātur salutē vitámque custodiunt, quemadmodum herinacii siue hericii in angustis petrarū latibulis se occultant, quoties periculum metuūt quod fuga celeri sibi non possint cōsulere. 19. Lunam insuper fecit Deus & posuit in cælo, vt sua mutabilitate & varietate tēpora distingueret per menses, nouilunia atq; plenilunia ac festiuitatū celebrandarum tempora, ex eius vicissitudine aduerterētur: ✱ sol verò adeò determinate, adeò definite suum semper cursum retinet, mane oriēs & ad vesperū occidēs, vt quasi per intellectū cognoscere videatur tēpus occasus sui nunc citius, nūc serius, oriens & occidens mūdo, iuxta certissimā definitionem & legem sibi præstitutam, quam nunquam transgreditur. 20. Occidēte autē sole, tu facis esse tenebras, quæ sunt luminis super terrā priuatio: ablato à terris sole, qui est luminis author, tūc nox venit terris (quando omnia in tenebris & in silentio degunt) ad quietē

✻ in ipsa pertrãsibunt omnes bestiæ syluæ.

21 *Catuli leonum rugientes, vt rapiant:*
✻ & quærant à Deo escam sibi.

22 *Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubiculis suis collocabuntur.*

23 *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsq; ad vesperam.*

Gene. 3. 24 *Quam magnificata sunt opera tua domine: ✻ omnia in sapiētia fecisti: ✻ impleta est terra possessione tua.*

25 *Hoc mare magnum & spaciosum manibus: ✻ illic reptilia quorum non est numerus.*

26 *Animalia pusilla cum magnis:*
✻ illic naues pertransibunt.

27 *Draco iste quem formasti ad illudēdum ei:*

✻ omnia à te expectāt, vt des illis escam in tēpore.

28 *Dante te illis, colligent:*

à te ordinata, vt per diem fatigata corpora, per noctis tēpus requiem E
accipiāt, & ad opera subsequuturæ diei reddantur alacriora: ✻ in ipsa
nocte pertransibunt omnes bestiæ syluæ, feræ bestiæ tum perābulāt
syluas & agros, ad quærendum sibi victum. Est enim tēpus noctis ad
rapinam commodius, dum à longe nequit raptor videri. 21. Ac tunc
quidem leones vt nacti cōmodissimum tempus ad venationē, pro-
cedunt vt prædā agant de animalibus, rugitū emittētes, quo perter
refaciāt in vicino existētia animalcula, quo sic facilius ea rapiāt timo-
re obstupefacta, ne possint effugere: ✻ vt sic quærant sibi escā à Deo,
vt sic iuxta Dei ordinationē de esca commoda suæ naturæ sibi proui
deant per venationem. Quomodo enim Deus iumētis naturā dedit
vt pasci debeant herbis, sic leonibus naturā dedit vt nutriantur non
graminib⁹ aut pane, sed animaliū cæterorū carnibus. Propter quod,
vt illa priora herbam à Deo requirūt in cibū, sic ista per venationem
carnes aliorum animaliū. 22. Sole verò oriente, cum iam terris cœ-
perit dies restitui, rapacia illa animalia, quæ per noctē prædas agebāt,
cōgregantur in antra sua, séque recipiunt in sua latibula, vt accubent F
atque quiescant, venatione & cursu nocturnis fatigata, prædámq; cō
dant & diuidant. 23. Et prouidè id quidem Deus ita disposuit, vt ani-
malia huiusmodi rapacia, ex venatione viuētia, per noctē discursent
gratia quæritādi pabuli: vt possit absq; timore homo per diē in agro
operari, iuxta institutionē Dei pro vitæ necessariis, vt possit homo se-
cure exire in agrum aut syluam causa operis necessarii, & ad exercen-
dam operationē suam, videlicet ad agrū arandū, seminandū, meten-
dum, ad cędenda ligna in syluis, aut alia huiusmodi: idq; à mane ad ve
sperā. Sic enim voluit Deus, hominē in sudore vultus pane suo vesci,
in operando terrā. Qua in re impediretur plurimū, si per diem feræ
huiusmodi discursarēt ad venationem. 24. O magne Deus, quā magna
sunt, quā eximia omnia opera tua, ô vtinā pro dignitate ea contempla-
ri aut enarrare sufficerem: ✻ omnia fecisti in maxima sapiētia in om-
nibus, etiā in iis quæ vulgo nō animaduertūt homines, & quę quasi
quotidiana non attendunt neq; considerant: relucet illa tua incōpre
hensibilis sapientia, qua cūcta ab initio condidisti & instituisti atque G
etiamnum in eadem institutione custodis atq; gubernas: ✻ vniuersus
orbis terrarum impletus est diuitiis tuis, vbiq; locorum inueniuntur
creaturæ quas tu creasti & possides: quicquid vbiq; locorū est, tuum
est, quoniam tu creasti & possides omnia. 25. Neque verò terra sola
plena est bonis tuis, verumetiā mare istud maximum & latissimū ma
nibus, id est, spacio, continentia atq; comprehēsione amplissimum:
✻ in illo enim sunt natatilia absq; numero, innumeræ in eo inueniū-
tur animalium species, absq; cōparatione multo plures & magis ad-
mirabiles, quam super terram. 26. Illic sunt animalia quædam maio-
ra, quædam minora, quædam admodum modicæ quantitatis, quędā
mediocris, quædam permaximæ, quantę nō inuenitur vllū animal in
terra: ✻ illic nouum videtur miraculum de trāsfretatione per nauium
vsum, quod sanè admodū mirabile est, homines per fragilis ligni op⁹
talem abyssum audere ingredi, & posse per eius mediū, tantis vndarū
tumultibus nihil obstātibus, cum salute transuehi. 27. Illic etiā dra-
cones illi insignes sunt & cete grandia, supra quàm credi possit molis H
immensę, quos formasti ad ludendū in eo, vt in illo amplissimo mari
sese natando voluant atq; reuoluant, velut ludendo: quomodo vidē
tur in minoribus fluminibus parui pisciculi iucūdo motu atq; discur
su ludere: ✻ vt etiam in eo ludant & iucundentur, faciendo quicquid
eis libitum fuerit, cū sint totius maris & omnium aliorum piscjū do
mini, & propter nimiā fortitudinē nulla alia pisciū species illis possit
resistere, quin de eis agāt vt voluerint, plane in mari regnātes, & quę-
cunq; voluerint agētes, ob præcellentem suam fortitudinem: ✻ Sic
omnia, tam quę in aere volitāt, quàm ea quæ super terrā gradiūtur, quā
etiā quæ in aquis natāt, à te expectant vt des illis cibum, iuxta naturę
suę conuenientiā, in opportuno tempore: cum esurierint, omnia à te
quærunt cibū, omnia ex tua prouidentia pendent & nutriūtur, tu es
qui omnibus cibū debes præbere, & nemo alius. 28. Cum tu illis de-
deris cibum, ipsa colligent, accipiéntq; vt māducent: te producēte dē
terra herbā, carpunt eam iumēta atq; manducāt: te afferēte prędam,
leones rapiunt eam & comedunt: te educēte de terra frumentū, triti-

A *✳ aperiente te manum tuam, omnia implebũtur bonitate.*

29 *Auertente autem te faciem, turbabuntur: ✳ auferes ſpiritum eorum & deficiẽt, & in puluerem ſuum reuertentur.*

30 *Emitte ſpiritum tuũ*
B *& creabuntur: & renouabis faciem terræ.*

31 *Sit gloria domini in ſæculum: ✳ lætabitur dominus in operibus ſuis.*

32 *Qui reſpicit terrã, & facit eam tremere:*

C. *✳ qui tangit montes, & fumigant.*

33 *Cantabo domino in vita mea, pſallam Deo meo quàm diu ſum.*

34 *Iocundum ſit ei eloquium meum: ✳ ego verò delectabor in domino.*

35 *Deficiant peccatores à terra, & iniqui*
D *ita vt non ſint: ✳ benedic anima mea domino.*

cum, & vinũ, accipiũt ea homines, & cibũ potũmq; hinc colligunt: neq; poteſt vllum animalium ſibiipſi de terra cibum educere, ſed tantum à te eductum colligere: ⁎ cũ tu aperueris manum tuam, cũ liberalem manum tuam volueris extendere atq; aperire, ad dandum liberaliter, tum vidẽtur omnia bonitate adimpleri, tum quę bona ſuot & commoda ſiue ſalutaria accipiũt, nulliúſq; neceſſarię rei patiũtur defectom. 29. At verò vbi tu auerteris faciem tuam, vbi tu maoũ ſubtraxeris, vbi tu deſieris illis dare, turbabuotur miſerè, nõ habẽtes qoò cõfugiaot pabuli cõquirendi gratia, cum nõ oiſi à te poſsint illud expectare, & neceſſe erit deficiẽte pabulo ea infirmari atq; deficere: ⁎ & prę defectu cibi viribus nmnibus deſtituta cogẽtur exhalare animã, non poterit anima diutius ſeruari in corpore, quod cõtinua per cibũ eget reparatiooe, ſicq; in terram cogentur redire, de qua formata fuerant: cum poſsibile noo ſit, vllum animalium abſq; coouenientis cibi ſumptiooe vitã hãc viuere. Ita tibi pro oihilo fuerit, vniuerſum genus ſuper terram viuentium, ſola cibi ſubtractione interimere. 30. Cum verò tibi placuerit ſuper terrã emittere ſpiritum bonæ ioſsionis tuę, cũ bona volũtate tua terrã fœcundare & vegetare volueris, tũ creabuntur io ea quæcuoq; erunt oeceſſaria vel commoda: ⁎ & innouabitur nooitate terræ oaſcentiũ tota ſuperficies terræ, quẽadmodũ per tẽpus veris cõſpicimos, ex virtute operationis Diuinæ omnia reuirere, & terram quaſi oouam faciem iuuentutis iodurere. 31. Sit ſtabilis, ac firma perſiſtat in æternum inæſtimabilis iſta gloria domini, quę relucet io omoibus operibus eius: benedicta ſit gloria eius io ęternũ & vltra: ⁎ lætabitur dominus ipſe in omnibus operibus ſuis, cõplacet ſibi
in iis quæ fecit booa, bona valde. Videt omnia quæ fecit, quoniã bo Gene. 1.
na ſunt valde, & oblectatur io operibus manuũ ſuarũ: quemadmodũ
& omnis qui ex Deo eſt, in factura Dei debet oblectari. 32. Qoi tam Pſal. 46.
eſt terribilis ac metuẽdus, támq; ſumme potens & præualidus, vt ſo & 95.
lo ſuo aſpectu toti terræ poſsit tremorẽ incutere: qui ſi toruo tantũ vultu in indignatione terram aſpiciat, cõmooebitur & cootremiſcet ab iracundo aſpectu eius, quomodo paterfamiliâs aliquis magnæ authoritatis in domo ſua, aut rex terribilis in regno ſuo, ſolo aſpectu toruo voltúq; iracundo totam perterrefacit familiam, facitq; pauere omnes & cõtremiſcere: ⁎ qui in oſtenſionẽ terroris ſui cõtingẽs mõtes pręſentia ſua, incẽdit eos, facitq; ardere & flãmas vomere, fumũq; graodem in fornacis modũ exhalare terribili ſpecie, vt ſuæ potentiæ mortalibus oſtentet terrorem. 33. Pro omnibus his tam admirabilibus, pro omoi potẽtia, ſapientia & bonitate, quę in cunctis eius operibus cõſpicio, cãtare volo laudem domino Deo meo, donec viuam: canam illi pſalmos & laudum cãtica, donec ero, & hîc ſuper terram in ſæculo iſto pręſeoti, pro mea virili, & in ſęculo vẽturo gutture pleno
exultationibus Dei, & laude indeficieoti, in omoia ſæcula. 34. O pro Pſal. 148.
& oro, domine, vt ſit tibi eloquiũ laudationis meæ iucundũ, quęſo vt accepta fiat coram te laudatio mea: cantica laudis quę ego tibi cano, deſidero placita fieri ante conſpectũ tuum: ⁎ ego certe in te oblectabor perpetuò: mihi abſit gloriari, gaudere, iucũdari, niſi in te, in quo tam copioſiſsimam inuenio oblectatioois gaudiſq; puriſsimi & ſoli-
diſsimi materiam. 35. Peccatores à terra deficieot, ita vt non ſiot, qui Pſalm. 72.
elõgeot ſe à te, téque relicto adhæreãt & inhæreant vanitatibus, peri Matt. 25.
bũt, de terra auferentur, & in ignem conĳcientur æternũ: qui te abĳ- 1. Reg. 2.
ciunt, erunt ignobiles & miſeri, erúntq; quaſi oon ſint, mittendi ſcilicet in perditionẽ mortis æternæ: ⁎ tu verò ô anima mea, cui incerta & occulta ſapientiæ Dei ſunt reuelata, nequaquam horum efficiaris ſimilis: ſed in tota virtute tua, ſemper laudem da illi in cunctis operibus ſuis: per omnes creaturas tu diſcurſa ſollicite, cunctáq; regerens in gloriam factoris, ita teipſum in eius nunc laude confirma, vt in vẽturo ſæculo (quando impĳ in perditione vlulabunt) tu cum beatis in voce exultationis & confeſsionis viuas, & iucunderis coram eo in ſęcula ſæculorum. Ameo.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CENTESIMVMTERTIVM.

VErſu 3. Extẽdens cælum ſicut pellem. Quæcunq; in boc Pſalmo dicũtur, nos in Elucidatione ooo niſi ad literam, ſecundum naturalem cõſiderationem explicauimus. Patrũ tamẽ diligẽtia, hæc omnia naturalia ſecundũ myſticos ſenſus pie fideliterq; interpretãtur, quotũ in-

terptetationẽ quanquã non ponimus,nequaquã tamẽ damnamus. Nimiã prolixitatẽ pertimescim⁹ E
maxime ꝙ mystica eiusmodi,si cum breuitate perstringãtur,nullam vel peipaucam habeant gratiã.
Quare potius nohis visum fuit in totũ ea omittere, & ad aliorum Cõmenrarios remittere eos qui
talia requisierint, q̃ vel obiter transcurrendo negotio non satisfacere , vel commentationes lon-
gas super singulis texendo,nimia prolixitate lectori fastidium ingerere. ¶ Versu. 4. Qui ponis nu-
bem ascensum tuum,qui ambulas super pennas ventorũ . A scensum intellige vehiculum siue cur-
rũ, quomodo habetur in Hebræo. Vritur enim Deus quasi pro curru nubibus,quãdo aduenit ad
pugnandum cõtra impios,siue ad se manifestãdum populo suo: quemadmodum in nube apparuit
Exod.14. coram filiis Israel,quando interfecit Ægyptios, ex qua nube eiaculabantur quasi ex arce quadã flu-
Exod.19. mina & tonitrua.Iterum,in nube ignis apparuit in mõte Sinai.Sic & alibi nubes apparuit super ta-
Exod. 33. bernaculum,& caligo impleuit templũ domini, Salomone orante in eo.Sic & in alio Psalmo dici-
3.Reg.8. tur, Posuit tenebras latibulum suum,in circuitu eius tabernaculum eius, tenebrosa aqua in nubib⁹
Psal. 17. aeris.Alii tamen istum ascensum super nubem ad literam intelligũt, de nube in qua ad cælum Chri
stus assumptus est.¶ Versu 5. Qui facis angelos tuos spiritus,& ministros tuos ignem vrẽtem. Istud
nos ordine conuerso explanauimus,ad hunc sensum,Qui facis spiritus angelos tuos,& ignem vrẽ-
tem ministros tuos : ad quem modum etiã in Elucidatione Apostolicarũ Epistolarum, hoc ipsum
sumus interpretati,in capite primo Epistolæ ad Hebræos,vbi locum præsentẽ citat Paulus,ad mõ- F
strandum Christi super angelos præcellentiam. Atq; ita loquutio similis erit illi,qua antè dictũ est,
Virga directionis,virga regni tui:hoc est,virga regni tui,est virga directionis.Et in alio Psalmo,Ci
Psal. 44. nerem tanquam panem manducabam,loco huius,Manducabam panem tanquam cinerẽ.Potest ta
Psal. 101. men intelligi secundum proprium ordinem & situm partiũ,hoc modo,Qui facis vt tui angeli sine
spiritus, qui hoc fecisti atq; curasti, vt pro angelis tuis haberes non carnem & sanguinem,sed spiri-
tuales creaturas:& vt ministros tuos habeas flammam vrentem,id est,non frigidos,non tepidos in
seruitute,sed perpetui amoris viuacissimo igne flagrantes: vel ignem vrentem,id est, fortissimos &
validissimos ad perficiendum vltionẽ Dei,vt nemo possit resistere: quemadmodum est ignis maxi
4.Re.19. me in agendo violentus. Sic enim ignis vrens fuit ille angelus , qui in castris Sennacherib interfecit
nocte vna centum octogintaquinque milia hominum,corpora omnia in cinerem redigens.Quidã
verò, spiritus hìc intelligunt ventos & turbines,quibus Deus quasi nunciis vti videtur, quum ante
Gene.19 se eiusmodi præmittit ad prænunciandum aduentum suum: & flammã ignis siue ignem vrentem,
4.Reg.1. intelligunt ignem materialem,punientem malos,cuius subinde Deus legitur vsus ministerio: velut
cum de cælo ignem & sulphur pluit,ad deletionẽ Sodomæ & Gomorrhæ,item super quinquagena
rios venientes ad adducendum Heliam.Sed Pauli authoritas in capite primo Epistolæ ad Hebræos,
Hebr. 1. manifestissime ostẽdit,de angelicis spiritibus istud intelligendum:cum ex hoc loco ostendere cone G
tur, quanto sit differentius nomen quod hæreditauit Christus, præ nomine angelicorum spirituũ,
Quòd si locus iste de flatibus ventorũ intelligeretur,& de igne consumẽte,quorsum illi proposito
conduceret? ¶ Versu 7. Super montes stabunt aquæ. Alii hoc intelligunt de aquis pluuialibus,quæ
cũ pendeant in nubibus,super montes quodammodo consistunt.Sed mihi videtur, quod sequitur
de fuga ad increpationem domini,non satis conuenire cum illa expositione, Nos ad magnitudinẽ
elementi aquæ istud retulimus,quod tantum est,vt possit vniuersos etiam montes operire, nisi Di-
uina iussione & increpatione fugientes aquæ compulsæ fuissent terram aliqua ex parte nudam re-
linquere , pro terræ fructificatione & animantium inhabitatione. Rectè autem increpatio dicitur
fuisse præceptum illud,quo coactæ sunt relinquere situm naturalẽ, secũdum quem totam ambibãt
terrã,& in vnum locum se cõgregare,vbi & continentur sola iussione Dei,ne se penitus super terrã
effundant,eámq; opprimant, Videtur enim aquarũ increpatio esse, quãdo cum imperio sic iubẽtur
quæ obtinent relinquere,&ab oppressione terræ recedere.De hac autẽ terræ discoopertione,quo-
modo facta sit voce Dei,& quomodo vsque nunc conseruetur, à proposito plenissime tractauim⁹
in libris de consideratione rerum naturalium,libro septimo,qui inscribitur de cælo & mundo,ca-
pite tertio.Propter quod,pluribus de eadem re hoc in loco agere non curamus. Similiter & de mõ
tium altitudine,valliúmque humilitate in terra, ad quam vtilitatem à Deo facta sit, eodem in libro H
ex intentione tractauimus,capite sexto,¶ Versu 12. Expectabunt onagri in siti sua. Quidã secundũ
faciem istud accipientes, huius dicti causa putant onagros esse sitis admodum patiẽtes, atq; ob hoc
non statim vbi sitiunt pergere ad potum, quomodo cætera animalia: & hoc esse quod hìc dicitur,
Expectare onagros in siti sua. Alii dicunt,onagros vehementes esse sitibundos,sed tamen non libẽ
ter in aquam,vel pedes vel os intingere.Quæ si ita se habent,facile in lectione Latina intelligitur sin
gularis natura onagrorum,qui sitientes non statim festinent ad potum,cum alia animalia contrariũ
faciant statim ad potum recurrentes,vbi sitierint . Huiusmodi tamen incerta non est necesse com-
mentari, pro expositione loci præsentis , maxime si originalem consulamus Hebræam lectionem,
ex qua Hieronymus sic vertit, Reficiet onager sitim suam,&Felix,Extinguent vel frangent onagri
sitim suam. Quibus aptando nostræ lectionis intelligentiam,dicimus onagros expectare in siti sua:
id est,cum sitierint,festinare vel vehementer anhelare,& expectatione cruciari, donec illud perue-
niant, vt sitim sedent. ¶ Versu 14. Rigans montes de superioribus suis . De superioribus suis in-
tellige , non de superioribus montium, sed de superioribus ipsius rigantis Dei: hoc est, de excelsis,
vel de sublimibus Dei,id est, de nubibus. Vnde Felix vertit, Irrigans montes de excelsis, vel de nu
bibus suis,vel de æthere suo. Hieronymus per secundam personam, Qui irrigas montes de cœna-
culis tuis.& Paraphrasis Chaldaica, Qui irrigas montes de domo thesauri excelsi tui. ¶ Versu. 18.

A Hoc mare magnum & ſpacioſum manibus. Manus poſitæ ſunt pro cōtinentia & amplitudine, qua
mare velut amplexatur & continet quæcunq; in ipſo ſunt, Vnde Chaldaica trāſlatio habet, ſpacio-
ſum terminis. Intra nanq; terminorum ſuorum amplitudinem, omnia illa continet. Alii vertunt, la-
tum ſpaciis. ¶ Verſu 28. Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei. Deberet ſecundum ſententiam
pars iſta coniungi cū præcedentibus, hoc modo, Illic reptilia, quorū nō eſt numerus. Animalia pu
ſilla cum magnis, Draco iſte quē formaſti ad illudendum ei: ac deinde ſeparatim eſt legendum, Om
nia à te expectant, vt des illis eſcam in tēpore, &c. Dracones autem iſti videntur eſſe cete grandia, de
quibus fit ſermo in 1. cap. Geneſis. Nam ſingulare poſitū videtur pro plurali. Circa illud autē quod Gene. 1.
dicitur, Quem formaſti ad illudendum ei, nota, dictū eſſe illudēdum ei, pro ludere in eo: quomodo
dicimus incidere equo, pro ſedere in equo, inſtare operi, pro ſtare ſiue perſiſtere cū diligētia in ope
re: relatiuum autem ei non refert draconem, ſed mare. Eſt enim ſenſus, Vt illuderet mari, ſiue vt lu-
deret in mari. Quā ſententiā nos in Elucidatione prolixius explicauimus. Atq; huic expoſitioni ma
nifeſte cōſonat quod vertit Felix, Leuiathan quem formaſti, vt rideat in ipſo, videlicet mari, id eſt,
vt gaudeat in mari, quoniam (vt aiunt) dominus eſt aliorum piſcium. Et in eandem ſententiam ali*
quidam ſic vertit, Et certe illa quæ finxiſti, vt ibi luderent. Hieronymus verò ſic vertit, Leuiathan
iſtum plaſmaſti, vt illuderet ei. Quod videtur in eandē ſententiam intelligendum. Cum enim dicit,
B vt illuderet ei, non videtur poſſe hoc cōmode aliter intelligi, quàm vt ipſe Leuiathan illuderet ma-
ri, hoc eſt, luderet in mari. Et in Hebræo expreſſe habetur, in eo. Vulgo tamē ita ſolet hic ſermo ac-
cipi, vt illudere ſignificet deludere vel decipere: ei verò putāt referre ipſum draconem, húncq; ſen-
ſum accipiunt, Draco iſte quem formaſti vt illudatur ei, vel vt illudāt ei, videlicet piſces minores a-
lii. Quod intelligunt, ratione magnæ molis ipſius. Cum enim cibi gratia piſces alios vorare volue-
rit, aufugiunt ab eo, & verſus littus natitāt, vbi viderint eſſe arenam & profunditatem minorē: quo
cum ille cibi auidus cum impetu aquam ſecum adducens fugiētes fuerit inſequutus, defluente quā-
tocyus aqua, ille ob corporis molem deſtitutus aquæ ſufficientia, nequit ſe mouere, ſicq; ſua vena-
tione deluditur & interdum in captiuitatem nautis venit. Atq; ita dicunt factum eſſe hunc draco-
nem, vt ſic illudatur ei, non quidem particula, vt, ſignificāte finalem cauſam, ſed cōſequutionem tā-
tum. Ex eo nanq; quod tanta mole ipſum Deus condidit, huic quodāmodo illuſioni eundē ſubie-
cit, eo quòd corporis nimia moles huic illuſioni det occaſionē: quomodo homines nimia lōgitudi
ne frequenter aliis fiunt in deriſum, dū ſua capita nō rarò allidunt, vbi abſq; nocumēto cæteri me-
diocris ſtaturæ pertrāſeunt. Hoc modo exponunt, qui (ſicut dictum eſt) illuſionem intelligūt dece
ptionem vel deluſionem. Quanquā autem prior expoſitio magis vera videatur, magíſq; conſona li-
teræ Hebraicæ, attamen hæc ſecunda rectè etiā poterit ex Hebræo accipi. In Hebræo enim ad verbū
C ſic habetur, Ad ridendum in ipſo, quod ſic intelligatur, Vt rideant de ipſo, vel in ipſo dracone, ſiue
propter ipſum draconem, idem eſt ſenſus, ac ſi dicatur, ad deludendum eum, vel deridendum eum,
ſiue ad illudendum ei, vt illuſio ſignificet deriſionem vel deluſionem. ¶ Verſu penultimo, Iucun-
dum ſit ei eloquium meum. Hieronymus, Placeat ei eloquium meum, Felix, Dulceſcat, vel ſuaue ſit
ei eloquium meum. Pſalterium Romanum, Suauis ſit ei laudatio mea.

CIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Pſalmus iſte, quemadmodum, & ſequentes duo, exhortatio eſt populi Dei ad laudem eius, & commemora tio beneficiorum olim exhibitorum patribus, tam Patriarchis illis primis Abrahā, Iſaac & Iacob, quàm poſteris eorum in AEgypto oppreſſis: pro quibus AEgyptus plagis terribilibus percuſſa fuit, ipſi verò in manu valida liberati fuerunt, & introducti in terram patribus eorum repromiſſam. Pſalmus totus ſatis eſt facilis, & ex hiſtoria Geneſis atque Exodi eius cognoſcitur ſententia.

CIIII PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Confitemini domino,*
D *& inuocate nomē eius:*
✱ annunciate inter gē-
tes opera eius.
2 *Cantate ei, & pſalli-*
te ei, narrate omnia mi
rabilia eius.
3 *Laudamini in nomi-*
ne ſancto eius: ✱ lete-
tur cor quærentium do-
minum.
4 *Quærite dominum,*

Confeſsiōe laudis celebrate dominū, & ex corde bo
no cū fiducia inuocate nomen eius. Sic enim maxi
me honorari putat, cum à fidelibus ſuis ſine hæſita-
tione inuocatur in die tribulationis: • opera ei⁹ mi- Pſal. 49.
rabilia & magna quæ fecit vobiſcum & cū patribus
veſtris, narrate & prædicate omnibus populis, pro-
clamate ea in aures omnium nationum. 2. Cantate illi laudē, & can-
ticis pſalmorum laudate eum, enarrantes in pſalmis laudatoriis &
gratulatoriis canticis vniuerſa mirabilia eius, quorum ad vos perue-
nit memoria, quæ & cum patribus veſtris fecit in ſæculis præteritis,
atque etiamnum erga vos non ceſſat operari. 3. Exultate laudando,
& magnifice lætamini, lætandóq; gloriamini in nomine ſancto eius,
ſancto gaudio & exultatiōe gloriamini in eo. Eſt enim eius in ſæcula
benedictum nomē iuſtiſsima gaudii atque gloriationis materia, om-
nibus qui ipſum cognoſcunt & credunt in illud: • lætentur ſpiri-
tus, & affectus boni omnium eorum qui requirunt dominū, agāt in
gaudio corda omniū credentiū in dominum, illiq; fideliter ſeruien-
tiū. 4. Quærite dominum ex toto corde veſtro, omni ſtudio cōtē-
dite placere illi, gratámq; præſtare ſeruitutem, & cōfortentur corda

Galat.6. *& confirmamini:*
Psal.26. ** quærite faciem eius*
semper.
2.Cor.6. 5 *Mementote mirabi-*
1.Cor.10 *liũ eius quæ fecit prodi*
Colloſ.3.
Hier.20. *gia eius, & iudicia oris*
eius.
6 Semen Abrahã ser-
Malac.1.
Rom.9. *ui eius, filii Iacob electi*
eius.

7 Ipse dominus Deus
*noster: * in vniuersa*
terra iudicia eius.

8 Memor fuit in sæcu-
lum testamenti sui, ver-
bi quod mãdauit in mil
le generationes.
9 Quod disposuit ad
*Abraham: * & iu-*
ramenti sui ad Isaac.

10 Et statuit illud Ia-
cob in præceptum:
** & Israel in testa-*
mentum æternum.
11 Dicens, Tibi dabo
terrã Chanaã, funicu-
lum hæreditatis vestræ.

12 Cum essent numero
breui, paucissimi, &
incolæ eius.

13 Et pertransierunt de
Heb.11. *gente in gentem, & de*
regno ad populum al-
terum.
Gen.49.
Gene.12. *14 Non reliquit ho-*
Gene.20 *minem nocere eis:*
** & corripit pro eis*
reges.

vestra in eo: bonũ facientes ne deficite, ne flaccessite, sed viriliter agi E
te, & cõfortentur corda vestra, in fiducia omnipotẽtis Dei: * quærite
semper faciẽ eius, nunquã ab eo auertite oculos, sed corã eo semper
ambulate, ei semper spiritu præsentes vos exhibere cõtẽdite, tametsi
corpore absentes, vt placeatis in oculis eius: quicquid agitis, semper
in nomine eius facite, tanquam ipso inspectore, teste, & iudice. 5. Ad
memoriã reuocate, memoriq; mẽte & animo grato reuoluite mirabi
lia illa opera quæ fecit in pristinis generationibus, corã patribus ve-
stris, illa stupẽda atq; inaudita ꝓdigia, & iudicia illa terribilia qui per
sententiã oris sui ex iussione præcepti sui exercuit ꝓ populo suo ad-
uersum inimicos. 6. Vos (inquã) horum mementote, qui estis verũ se
men Abrahã fidelis serui domini: vos ista ad laudem commemorate,
qui secundum fidei imitationẽ potiusquã secundum carnis originẽ
illius estis vera progenies, quiq; estis veri secundum spiritũ & repro
missionẽ filii Iacob electi eius, quẽ singulari electione dominus dile-
xit & elegit, fratrem primogenitum Esau odio habens & reprobans.
7. Ipse est dominus Deus noster viuꝰ & verus, Deus patrũ nostrorũ, F
Abrahã, Isaac, & Iacob, & præter eũ non est alius: opera eius mirabi-
lia & terribilia quæ fecit cõtra aduersarios populi sui, pro his iudican
do, palàm toti mundo sunt exhibita: tam gloriosa fuerũt, vt eorũ fa-
ma vniuersum pertransierit habitabilem orbem: * Est quoq; iudex
& iudicia exercens super vniuersam terram, non solũ in Iudæa, neq;
solum in finibus eius habẽs imperiũ, sed longè ac latè per vniuersam
orbẽ terrarum. 8. Non est oblitus pacti sui in æternum facti, quod fe
cit vt in æternum perduret & nunquam fiat irritũ: recordatus est (in-
quã) verbi illius, promissi, testamẽti, siue pacti, quod firmauit non so
lũ pro patriarchis illis primis patribus nostris, neq; pro proximis ge-
nerationibꝰ per aliquot sæcula de ipsis nascituris, sed prorsus pro o-
mnibus generationibus vsq; ad cõsummationem sæculi: quod pactũ
secundum veritatem voluit firmum habere robur, vsq; dum hic mũ
dus perstabit in omnes generationes. 9. Quod testamentũ disposuit
primum omnium ipsi Abrahã seruo suo, expressa pollicitatione sua
promittens illi sui seminis multiplicationẽ, & in terrã promissionis G
introductionẽ: * memor fuit promissionis iuramento firmatæ, quã
sicut fecerat primũ Abrahæ, ita fecit & filiu Isaac. 10. Et statuit illud,
firmitérq; constituit ipsi Iacob pro æterno præcepto, tam ipsi Iacob
Patriarchæ, q̃ toti populo, volens firmissime credi promissioni suæ:
* & eidem ipsi alio nomine dicto Israel, firmauit promissionem illã
in pactum æternũ, tam ipsi patriarchæ, q̃ omni semini eius, vt imple
retur quidem illa promissio in semine corporali corporaliter, & spi
rituali autem semine spiritualiter. 11. Dicẽs ad patres nostros, Abra-
ham, Isaac, & Iacob, Tibi & semini tuo post te, dabo terram Chanaã
in sortẽ, diuisionem, & portionẽ hæreditatis vestræ: terram Chanaã
pinguissimã & optimam, lacte & melle manantẽ, vobis & semini ve
stro dabo in hæreditariã possessionem: semini quidẽ corporali, suo
in tẽpore crassam, & corpoream hæreditatem: vero autẽ semini se-
cundum spiritum, hæreditatẽ illam preciosam, & omnibus verè bo-
nis fœcundissimam, terram viuentium. 12. Et quanquam in longum
distulit dominus implere promissum suũ, semper tamẽ ex quo elegit H
patres nostros, & testamentum illis disposuit, singularẽ gessit illorũ
curã, & peculiari eos respectu fouit. Nã & in principio, cum essent a-
dhuc in modico numero, cũ angusta esset adhuc eorum familia, cũ
essent paucissimi numero, & tantum vt aduenæ incolerẽt terrã pro-
missionis, tanquã peregrini & aduenæ in tabernaculis demorãtes in
ea. 13. Et cum famis inedia compulsi, cum omni familia sua & gregi-
bus transirẽt de gẽte vna ad aliam, & de populo siue regno altero ad
alterum, vt peregrinarẽtur illuc vbi audirẽt annonam esse copiosio-
rẽ, veluti nũc peregrè discedentes in Ægyptum in regnum Pharao-
nis, nunc in Palestinam in regnũ Abimelech. 14. Cum ita vt aduenæ
& peregrini transirent de loco ad locũ, semper illis sua singulari pro
tectione & custodia adfuit Deus, vt non permiserit illos ab vllo vn-
quam vim pati, aut nocumentum accipere, sed protector illorum &
custos fuit in omnibus quocũq; pergebãt: * quin & reges magnos ꝓ
eis corripuit, & tã verbo increpationis quàm pœna vltionis arguit,
propterea quòd ipsis fecissent iniuriam. Quemadmodũ Pharao rex

A

15 *Nolite tangere christos meos:*
✱ *& in Prophetis meis nolite malignari.*

16 *Et vocauit famen super terram:*
✱ *& omne firmamentum panis contriuit.*

B

17 *Misit ante eos virum:*

✱ *in seruum vænundatus est Ioseph.*

18 *Humiliauerunt in compedibus pedes eius:*
✱ *ferrum pertransit animam eius:* ✱ *donec veniret verbum eius.*

C

19 *Eloquium domini inflãmauit eũ:* ✱ *misit rex, & soluit eum:*
✱ *princeps populorum, & dimisit eum.*

20 *Constituit eum dominum domus suæ:*
✱ *& principem omnis possessionis suæ.*

D 21 *Vt erudiret principes eius sicut semetipsu & senes eius prudentiam doceret.*

22 *Et intrauit Israel in Ægyptum: & Iacob accola fuit in terra Cham.*

23 *Et auxit populum suum vehementer.*
✱ *& firmauit eum super inimicos eius.*

Ægypti, vbi Saram sustulisset in domũ suã, flagellatus est à Deo pla- Gene. 20
gis maximis cum omni domo sua, donec restituisset illi vxorẽ suam.
Atq; iterũ Abimelech rex Geraræ, cũ tulisset Sarã, apparuit ei domi-
nus per somnium nocte, mortémque ei est cõminat⁹, nisi restituisset,
quam tulerat viro suo .15. Nolite (inquiebat dominus effectu huius-
modi correptionũ) cõtingere sanctos & electos, quos ego mihi spe-
cialiter elegi, & vnctione mea sanctificaui, ac sanctificatione vnxi: no
lite eos, aut eorũ quicquã contingere, vt noceatis eis: ✱ & cõtra san-
ctos meos, cõtra prophetas istos meos, quib⁹ ego manifesto meipsũ,
quibuscum familiariter ego loquor & versor, nolite mali quicquam
attentare. Alioqui morte moriemini, & ego pugnabo ꝓ eis, si vel in
minimo quicquam eorum cõtigeritis .19. Et post tempus aliquantũ
iussit dominus famen magnam venire super terram Chanaan, & su-
per omnem terram, sterilitatem magnam annorum septem induxit,
ita vt vbiq; locorum maxima esset frumentorum inopia: ✱ & defice
re fecit omne firmamẽtum panis, omne frumentum ex quo confici Psal. 103.
tur panis, confirmans cor hominis, absumptum est, neque vsquã po- Gene. 41
tuit inueniri frumenti copia vel sufficientia, nisi tantum in terra Æ- &. 42.
gypti, vbi per singularẽ Dei prouidẽtiam abundantia frumentorum
fuerat cõseruata. 17. Et hic, ne paterentur defectum Iacob & domus
eius, mirabili dispositione à Deo prouisum est, dũ ex eius dispositio
ne, antequam tempus hoc famis veniret, Ioseph filius Iacob in Ægy Gene. 37.
ptum ductus est, qui postmodum & Iacob patrẽ cum familia & to- Gene. 39
tam terram cibaret sua prouidentia: ✱ Ioseph filius minor & vnicè
dilectus patri Iacob, & fratribus suis, per odium & inuidiam vendit⁹
est in seruum Ismaelitis, ac deinde ab his Putiphari Ægyptio. 18. Hic
ab vxore domini sui iniuste accusatus propter iustitiam, quasi qui vo
luisset heram opprimere, à domino suo in carcerem remissus est, vin
ctúsq; & afflictus compedibus, vt solent vinciri malefactores: ✱ fer-
reę illę compedes dolore afflixerũt, & cruciauerunt animam eius, in
dolore & afflictione vixit positus in captiuitate, innocens inter no-
xios: ✱ vsquedum veniret verbum eius, & enarratio somnũ, qua præ
dixerat duobus cõcaptiuis quæ ipsis essent ventura, donec illa enarra
tio compleretur in opere, hacque occasione tãdem fuisset educt⁹ de
iniusta captiuitate carceris .19. Eloquium domini in eo viguit, spi-
ritus Prophetiæ ipsi à deo dat⁹ fuit, per quẽ sapiẽtissime potuit con- Gene. 41
iicere somnia, & futura occultáq; cognoscere: ✱ Pharao rex Ægypti
audita à pincerna suo sapientia eius, & diuinandi peritia, misit qui e-
um à captiuitate liberarent, & adornatum decenti habitu coram se
adducerẽt, ad coniiciendum & enarrandum somnia, quę viderat, &
diuinorum nemo poterat exponere: ✱ misit (inquã) princeps iste ma
gn⁹ multorum populorum Pharao gloriosus, atq; è captiuitate edo-
xit Ioseph, libertatéque donauit. 20. Cõprobata in eo sapiẽtia Dei,
quòd prudentissime simul & vtilissime exposuisset somnia, cõstituit
eum Pharao dispensatorem & procuratorem domus regiæ, illũ sibi
faciens dignitate proximum, ita vt vno tantum regni solio illum an-
tecederet: ✱ & principem illum fecit super omnem possessionẽ suã, Ibidem.
dans illi potestatem super omnem terram Ægypti, ita vt absque eius
imperio non moueretur manus in vniuersa terra Ægypti, & ad eius
nutum agerentur omnia. 21. Vt per abundantem sapiẽtiam Dei quæ
in ipso erat, principes & nobiles Pharaonis erudiret, sicut & ipse à
Deo eruditus fuerat, & vt presbyteros, illos etiã qui propter seniũ &
sapientiã magnæ authoritatis & existimationis erant in populo Æ-
gypti, doceret prudentiam: vt ipse totum regnum in sapientia insti-
tueret, & ex eius coram toto populo ingressu atq; gubernatione di-
scerent prudentiam .22. Et factum est, vbi nunciantibus filiis audis- Gene. 45
set Iacob viuere adhuc filium suum, quem iam diu mortuum, & à be
stia voratum existimauerat, ipsũmque præesse toti terræ Ægypti, &
peculiariter distributioni frumentorum, quorum erat in terra vni-
uersa maxima penuria, venit ad Ioseph filium suum in Ægyptum, vt
ibi ab eo pasceretur ipse & omnis domus eius, fuitq; ibi accola & in-
habitator cum filiis suis, in terra Ægypti. 23, Fecitque ibi crescere po-
pulum electum suum & multiplicari semen Iacob vehementissime, Gen. 46.
vt qui in animabus septuaginta ingressi fuerant Ægiptum, non post
ita multũ temporis in maximã multitudinem excreuissent: ✱ fecitque

Exod.1. *24 Conuertit cor eorum vt odirēt populum eius:*

Ibidem. Ibidem. ** & dolum facerent in seruos eius:*

Exod.4. Exod.7. *25 Misit Moysen seruum suum, Aaron quē elegit ipsum:*

Exod.10 *26 Posuisti in eis verba signorum suorum & prodigiorum in terra Chā.*

*27 Misit tenebras & obscurauit: * non exacerbauit sermones suos.*

Exod.7. *28 Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum.*

Exod.8. *29 Et dedit terra eorum ranas, in penetralibus regum ipsorum.*

Ibidem. *30 Dixit & venit cœnomya & cynifes, omnibus finibus eorum.*

31 Posuit pluuias eorum grandinem, ignem comburētem in terra ipsorū.

Exod.9. *32 Et percussit vineas eorum: & ficulneas eorum, & contriuit lignū finium eorum.*

Ibidem. *33 Dixit, & venit locusta & brucus, cuius non erat numerus.*

Exod.10 *34 Et comedit omne fœnum in terra eorum, & comedit omnem fructū terræ eorum.*

eum multiplicatione nimia ita forté ac validum, vt sibi metuere in- E
ciperét Ægyptii, odiétes eos propter odiū atq; inuidiam, vt iam ho-
stibus suis inciperent fieri fortiores atque etiam formidabiles. 24. Et
permisit dominus corda Ægyptiorū conuerti in odium contra po-
pulum Israeliticū: post mortem Ioseph surrexit rex nouus & popul⁹
nouus, qui nō cognouerūt Ioseph & quæ dominus per eū Ægypto
fecerat, qui odio moti sunt cōtra filios Israel, inuidentes & dolētes de
multiplicatione eorū: ⁎ egerúntq; aduersum seruos Dei maliciose &
nequiter cōpellētes illos proiicere in flumē filios suos, grauissimaq;
seruitute opprimentes, ita vt ad amaritudinē perducerent vitam eo-
rum, in seruitute grauissima luti & lateris, & in flagellis quibus affli-
gebantur ab exactoribus regis. 25. Vidénsq; tandem afflictionem po
puli sui Deus, & misereri volēs iuxta promissum iam nimium fatiga-
ti populi, misit ad filios Israel & Pharaonē & seruos eius, Moysen fa
mulum suum, de stirpe Israelitica, adiungens ei fratrem suum Aaron
ipsum quem elegit, vt esset os & propheta fratris sui Moysi, vt loque
retur corā Pharaone, vtque postmodū sacerdotio fungeretur ipse & F
omnis posteritas eius. 26. Posuit in eis verba signorum suorū, dedit
eis mandata de operādis supernaturali virtute mirabilib⁹ signis, quę
corā Pharaone & seruis eius ostenderent, & prodigiorū stupēdorū
qualia nūquā ab initio fuerāt visa, vt ea exhiberēt in terra Mezraim
filii Cham in terra Ægyptiorum. 27. Percussit Ægyptum horribili
plaga tenebrarum densissimarum, quæ factæ fuerunt per vniuersam
terram Ægypti, ita vt tribus diebus & noctibus nemo posset videre
proximum suum, neque quisquam è loco se moueret, cū apud filios
Israel esset lux clara: ⁎ & non irritauit, non irritos fecit dominus ser-
mones suos: sicut prædixerat comminādo Pharaoni, per Moysen &
Aaron, ita factum fuit: ⁎ Pharao etiam videns tantum miraculū non
exacerbauit verba sua, non amara, neque blasphema loqnut⁹ est: sed
veniam quæsiuit, & accersito Moyse, à plaga petiit liberari. 28. Aquas
eorum, virga percutiente Moyse, conuertit in sanguinem omnes vi-
delicet fluuios, paludes, riuos & lacus aquarum commutando in san G
guinem, ita vt nō possent bibere Ægyptii aquā fluminis, quæ cōpu-
truerat in sanguinem: & mortui sunt pisces qui erāt in flumine pro-
pter aquæ putrefactionem, quam ferre non potuerunt. 29. Ebulliuit
insuper terra eorū ranas, Moyse extendente manum super aquas Æ
gypti, ascenderunt ranæ in maxima abundantia, & operuerūt omnē
terrā Ægypti, ingredientes etiā domū Pharaonis & principum eius
& in cubiculū lecti, & in domos, & in furnos, & in reliquias ciborū:
nec quicquā erat ab harū ranarum vexatione liberū, vt nec penitissi-
ma cubilia sua, rex atq; principes eius potuerint seruare immunia, vt
nō omnia ranis implerētur. 30. Iterū iussit venire muscā omnis gene
ris, muscā grauissimā, omne genus muscarū, ita vt implerētur muscis
venenatis omnes Ægyptiorū dom⁹: percussoque terræ puluere facti
sunt cynifes tam in hominib⁹ quàm in iumētis, in vniuersis terminis
Ægypti, vt omnis puluis terræ Ægypti versus videretur in cynifes.
31. Super hæc, Pharaone indurante cor suum, nec volente acquiescere
verbis Moysi & Aaron, & addidit dominus plagam aliā grādinis per H
maximā, quā sicut pluuiā copiosissimā misit sup vniuersam Ægyptū
super homines & super iumēta, & super omnē herbā agri, mittēs si-
mul ignem cōburentem & discurrētia fulgura, vt grando & ignis pa
riter mixta ferrentur super vniuersam terram eorū 32. Et per gran-
dinē hanc maximā, qualis nūquā antè fuerat, percussæ sunt omnes
vineæ fines eorū, omnesq; arbores quæ erāt in vniuersa terra Ægy
pti. Percussit enim cūcta quę fuerūt in agris, ab homine vsq; ad iumē
tū, cūctáq; herbā agri percussit grādo, & omne lignū regionis cōfre
git. 33. Cúmq; nec sic Pharao dimitteret populū, sed augeret pecca-
tū, & obduraret magis cor suū, præcepit dominus vēto vrenti, vt fla
ret tota die illa & nocte: qui mane facto leuauit & adduxit locustas
cōmixtas cū brucis, quæ ascēderunt super vniuersā terrā Ægypti, in
multitudine innumerabili, & operuerunt vniuersam superficiē ter
ræ vastātes oīa. 34. Per quas locustas & brucos innumerabiles come-
stū atq; consumptū est omne gramen & omne viride in terra Ægyp-
tiorum: & quicquid fructuū erat in arboribus residuum à grandine,
per locustas deuastatum est. Deuorata námq; est ab eis herba terræ

A

35 Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.

36 Et eduxit eos cum argento & auro:
✱ & non erat in tribubus eorum infirmus.

37 Lætata est AEgyptus in profectione eorum: ✱ quia incubuit timor eorum super eos.
B

38 Expandit nubem in protectione eorum, & ignem vt luceret eis per noctem.

C *39 Petierunt, & venit coturnix: ✱ & pane cœli saturauit eos.*

40 Dirupit petram, & fluxerunt aquæ:
✱ & abierunt in sicco flumina.

41 Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.
D

42 Et eduxit populum suum in exultatione:
✱ & electos suos in lætitia:

43 Et dedit illis regiones gentium:
✱ & labores populorum possederunt.

44 Vt custodiat iustificationes eius, & legem eius requirant.

& qnicquid pomorũ in arboribus fuit, quæ grando dimiserat. Nihil
quoq; virés relictũ est in lignis & herbis terræ, in cuncta AEgypto.
35. Nouissime verò omniũ plaga grauissima dominus percussit AE-
gyptũ, interficiens in terra eorum omne primogenitum, & primitias Exod.12.
omnis doloris siue part⁹ eorũ: à primogenito Pharaonis qui in solio
eius sedebat vsq; ad primogenitũ captiuæ quę erat in carcere, & om
ne primogenitum iumẽtorum, vt non esset domus in qua nõ iaceret
mortuus. 36. Et post hęc omnia ostenta atque prodigia in Pharaonẽ Ibidem.
& seruos eius exhibita, eduxit dominus populum suũ in manu vali-
da & brachio extẽto, ditatos multis vasis aureis & argẽteis & precio
sis vestimẽtis, quæ ex domini pręcepto, cõmodato acceperãt ab AE
gyptiis, vt spoliarẽt eos: ∗ nõ erat in omnibus tribubus eorum infir- Ibidem.
mus, omnes fortes ac robusti erãt, atq; gaudentes pro liberatione sua
domino eos confirmãte in bona sospitate, vel ad vnũ vsq; omnes e-
duceret. 37. Et factũ est mirabiliter, vt AEgyptii qui prius nequaquã
voluerant populum dimittere iam etiam cõpellerent & rogarẽt eos
vt egrederentur: & lætati sunt, cum filios Israel viderent egrediẽtes:
∗ cõspecta enim tam horrenda interfectione primogenitorũ suorũ,
timuerũt, ne & ipsi morte absumerẽtur, timebántq; vltra apud se de
∗ tinere populũ domini, imò vrgebant eos de terra sua exire velociter
dicẽtes, Omnes moriemur. 38. Cum autem proficiscerẽtur filii Israel Exod.13.
expãdit domin⁹ nubẽ super eos in ꝓtectionẽ, ipse eis comes & dux
viæ fuit, per columnã nubis in die, & per noctẽ in columna ignis. Do
minus enim præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem in co-
lumna nubis, & per noctẽ in colũna ignis, vt dux esset itineris vtro-
que tẽpore. In protectionẽ quoq; specialiter nubes ista populo fuit,
quando persequẽtibus AEgyptiis, angelus domini, qui eos præcede
bat, abiit post eos, simul & cum eo columna nubis priora dimittens,
post tergum stetit inter castra AEgyptiorũ & filios Israel, vt nõ pos-
sent AEgyptii ad filios Israel per totam noctem accedere: facta verò
vigilia matutina, respiciens dominus super castra AEgyptiorum, per
columnam ignis & nubis, interfecit exercitum eorum. 39. Filiis autẽ Exo.16.
Israel in deserto iam agentibus, cum petiissent carnes à domino, da-
ta est eis coturnicum maxima abundantia, vt iuxta desiderium suum
carnes manducarent, vel vsq; ad nauseam: ∗ pane non humana arte
aut naturali virtute de terra formato, sed supernaturali dono desup
dato, pauit eos annos multos in deserto, absq; suo labore omni & so
licitudine. 40. Et cum sitirent in deserto, aperuit dominus rupẽ pro
eis, vt aquæ fluerent in abũdantia, quas biberet populus & omnia iu
menta eorum: ∗ eruperunt ex petra ad iussionẽ domini tantæ aqua-
rum inundationes, vt in loco deserto, sicco, & arido facerẽt velut flu
mina, illic vbi antea non fuerant aquæ. 41. Ita magnifice, ita mirabi-
liter, & gloriose semper & in omnib⁹ egit dominus cum populo suo
propter testamẽtum quod pepigerat cum patribus eorum, Abrahã, Roma.11
Isaac, & Iacob: quoniam secundum electionem ei erãt dilecti & cha
rissimi, propter patres eorũ, quoniã memor fuit promissi firmi sui,
quod pollicitus fuerat Abrahã seruo suo: cui ꝓmisso, vt satisfaceret
ita magnifice omnia hæc pro populo electo voluit agere: 42. Et glo
riose eduxit populũ suũ de domo seruitutis, de fornace ferrea AEgy
pti, in magna exultatione: suos electos eduxit in magna lætitia, quo Hiere.11
rum erat tãto ex liberatione maior lætitia & exultatio, quãto fuerat
sub seruitutis põdere grauior afflictio. 43. Eductósq; de terra capti-
uitatis filios Israel, introduxit in terram promissionis, in regiones a-
lienigenarum gentium, expellens ac delẽs pro eis gentes quæ inhabi
tauerãt terrã Chanaã, Amorrhæos, Chananæos, Euæos, Ethęos, Ie
busæos, Gergezeos, & Pherezæos: vt filiis Israel traderet possidẽdas
terras eorum: ∗ & possederunt filii Israel ex domini mandato labo-
res populorum illorum, agros quos illi coluerant, & vineas quas illi
plantauerant, vrbésq;, & ciuitates quas illi ædificauerant. 44. Fecit au-
tem hæc omnia Deus, ob gloriã sui magni nominis, vt tantis benefi-
ciis populum sibi deuinciret, suæq; obstrĩgeret seruituti, vt tãtis affe- Num.16
cti à Deo beneficiis, & completis promissionibus eorum patrib⁹ fa-
ctis, ipsi filii custodirent præcepta atq; cæremonias eius, & legẽ quã
eis dedit in toto corde suo studerẽt perficere: sicq; in obediẽtia legis
& præceptorum cum gratitudine famularentur domino Deo suo.

1.Petri.5. PSalmo huic præmittitur tituli vice, nihil aliud q̃ Hallelu-ia, quod significat, laudate dominũ
videlicet quoniã totus Psalmus ad confessionem & laudem exhortatur, & quæcũq; propo-
nit veterũ illorum facinorum olim per Deum pro electis suis patratorum, ob hoc cõmemo
rat, vt laudetur in eis Deus, qui semper tam prouidam curam & benignam custodiam suis impẽdit
electis.¶ Versu.3. Laudamini in nomine sancto eius. De verbo laudari, quomodo significet interdũ
gloriari, vel lætari quasi cum laude, diximus in Psalmum.33. circa versum illum, In domino lauda-
Psal.33. bitur anima mea. Vnde hoc loco vertit Hieronym⁹, Exultate in nomine sancto ei⁹. Felix, Laudami
ni vel laudate. Intelligi etiam potest, Cõplacete vobisipsis in nomine sancto eius, gaudiũ habete in
vobis super nomine sancto eius: in eo gloriemini: videlicet quòd ipsius talis ac tãti Dei serui sitis, &
2.Cor.10 ipsius populus. Apostolus namq; ait, Qui gloriatur, in domino glorietur. Merito enim in hoc glo-
Deut.4. riari possumus, quoniã (vt ait sanctus Moyses) nõ est alia natio tam grãdis, quæ habeat deos appro
Psal.85. pinquãtes sibi, sicut Deus noster adest nobis: neque est Deo nostro similis in omnibus diis, neq; est
alius secundum opera eius.¶ Versu.5. Prodigia & iudicia oris eius. Nos idẽ per prodigia & iudicia
intelleximus, appellãtes illa mirabilia signa prodigia oris Dei, eo quòd ex iussione & præcepto Dei
sic facta fuerint: iudicia verò, quatenus contra reprobos edita ex sentẽtia oris domini. Possemus ta F
men hęc non incommode distinguere, vt exhortatio fiat ad recordandũ Dei prodigia, simul & prę
cepta quæ per os suum dedit, id est, legem quam tulit & dedit. Solent enim nõ rarò ista Dei præce-
pta appellari iudicia. Melior tamen videtur prior expositio, quoniam in versu sepumo cum dicitur,
In vniuersa terra iudicia eius: iterum de illis prodigiis videtur sermo fieri, non autem de præceptis
legis, quæ peculiaris fuit populo Israelitico.¶ Versu.18. Donec veniret verbum ei⁹. Nos in Elucida-
Gene.41. tione istud exposuimus de verbo Iosepb, eiúsq; coniecturæ impletione, post quam opportuno tẽ-
pore recordatus pincerna sui coniectoris, curauit apud Pharaonem de iniusto carcere illum educi.
Alii intelligunt, non verbũ Ioseph, sed verbum domini, ad hunc sensum, Tandiu Iosepb in carcere
mansit cõclusus, donec veniret verbum dumini, donec tẽpus veniret quod cõstitutum & definitũ
fuit à Deo, vt exaltaretur Ioseph bumiliatus. Illud quoq; quod sequitur, Eloquium domini inflam
mauit eum, quod nos exposuimus de verbo sapientiæ Dei, quo illum Deus induit & donauit, vt sa
pienter posset futura præuidere. Alii sic intelligunt, Verbum domini velut igne examinauit & pro
Rom.5. bauit eum, voluntas domini quæ erat, vt sic Iosepb humiliaretur, per patientiam, quasi igne exami-
nauit eum, probauit eum, exercitauit & quasi repurgauit eũ, vt ex bono fieret probatior, dignúsq;
fieret fidelis & probatus inuenis, ampliori prophetiæ munere: vt significetur illa captiuitas à Deo G
permissa, ad ipsius Ioseph probationem, vt (iuxta beati Pauli sententiam) tribulatio patientiam ope-
raretur, patientia probationem.¶ Versu.21. Vt erudiret principes eius, sicut semetipsum. Illa oratio
sicut semetipsum, facit nonnullam difficultatem. Nos in Elucidatione sumus interpretati, sicut ipse
met edoctus fuit à Deo, quamuis secundum eum sensum non admodum propria sit per accusatiuũ
eloquutio, nisi sic intelligeretur: Sicut semetipsum cognouit à Deo eruditũ. Posset verò etiã aliter
intelligi: vt erudiret principes Pharaonis: eósq; regeret, gubernaret, moderaretur, & institueret, le-
gibúsq; vinciret pro sua voluntate, quomodocũq; voluisset: tanta vtiq; erga illos libertate potens
vti, quãta erga semetipsum. Cui satis cõsonat quod ex Hebręo vertit Hieronymus, vt erudiret prin
cipes eius secundũ voluntatem suã. Loco illius námq;, quod nos habemus, sicut semetipsum, in He
bræo, est, in anima sua, vel secundum animam suam, hoc est, iuxta suam voluntatem, aut suum desi
derium.¶ Versu.26. Et prodigiorum suorum in terra Cham. Quare AEgyptus terra Cham vocet,
diximus in Psalmum.77. ¶ Versu.27. Et nõ exacerbauit sermones suos. Lectio vulgata nostri Gal-
licani Psalterij hoc loco, neq; cum Gręco, neq; cum Hebręo cõsonat, neq; cum Psalterio Romano
Sic enim in Græco legitur: ὅτι παρεπίκραναν τοὺς λόγους αὐτοῦ. Atq; ita habet lectio Romana, Quoniã ex-
cerbauerunt sermones eius: hoc est, quia verbo domini restiterunt & contradixerunt, nec fuerunt
obedientes iis quæ per Moysen & Aarõ dominus illis dixerat de populi dimissione. In Hebręo au H
tem sic legitur, Hieronymo interprete, Et non fuerunt increduli verbis eius. Quod intelligi potest
Exod.5. de populo ipso Israelitico, qui pro se tanta signa fieri videns, solósq; AEgyptios talibus plagis gra-
uari: se autẽ immunes viuere cõfisi sunt de verbis domini, quibus tamẽ ob amaritudinẽ animi prius
Exod.9. ægre voluerãt acquiescere, dicentes Moysi, Fecisti fœtere odorem nostrũ corã Pharaone & seruis
eius, & alia huiusmodi. Vel de Pharaone & AEgyptiis, qui manifeste comprobãtes diuinã virtutẽ,
non male loquuti sunt, neq; blasphemauerunt, sed agnoscẽtes peccatum suum, Moyse & Aarõ vo
catis, petierunt à se illorum precibus reuelari manum domini. Nostra autem lectio vulgata, neq; cũ
hac lectione Hebraica, neq; cum Græca videtur consentire. Habet tamẽ & ipsa commodam intelli
gentiã, quemadmodum duplici interpretatione in Elucidatione ostendimus.¶ Versu.29. Et dedit
terra eorum ranas. Quod vulgo legitur in nostris codicibus, Et dedit, legendum videtur vno ver-
bo, edidit. Neq; enim in Hebręo, neque in Græco pręponitur cõiunctio, sed à verbo tali incipitur
oratio, ꝙ significat edidit, vel emisit, vel produxit. Vnde ex Hebręo Hieronymus vertit, ebulliuit
pro edidit: Felix produxit. Quod autẽ quidam libri habent terram in accusatiuo, Et dedit terrã eo-
rum ranas, est etiam hoc deprauatum. Per nominatiuũ enim legendũ est, quomodo Græca habent
& correctiores Latini codices, quomodo etiã ex Hebræo concorditer vertũt interpretes. De cyno
mya autem in versu sequenti, an legendum sit cœnomya per œ diphthõgum, vt significet muscam
omnis generis, an cynomya per y, dixim⁹ in annotationibus Psalmi .77. vbi eadem dictio ponitur.

A

CV. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Psalmo, vt in præcedẽti, commemoratio ponitur mirabilium Dei veteri olim populo exhibitorum, atque hinc ad laudem exhortatio. Est tamẽ in his Psalmis duobus notanda diuersitas, quòd præcedẽs nõ meminit malorum, quæ filii Israel egerunt contra dominum: sed tantũ illa proponit stupenda prodigia & admiranda beneficia, quæ pro illis maxime cõtra inimicos & hostes eorum, fecisset dominus. In hoc autẽ Psalmo commemorantur potissimum mala filiorum Israel, quibus impie egerũt contra dominũ, & eorũ punitiones, quibus ob suas impietates à domino fuerunt afflicti: quæ tamen ob hoc cõmemorãtur, vt manifestior fiat Dei erga populum suum inæstimabilis & inexhausta misericordia: qui toties grauissime delinqẽtibus semper misertus fuit, quotiescunque egissent pœnitentiam, recordatus misericordiæ suæ & veritatis, quã promiserat patribus eorũ. Tanto enim spectabilior, & maiori digna laude relucet misericordia domini & veritas eius, quãto frequentissime lapsis atque relapsis nunquã viscera claudit, neque promissiones implere desinit factas patribus.

CV. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Confitemini domino quoniam bonus:*

B *✱ quoniam in sæculum misericordia eius.*

2 *Quis loquetur potentias domini? ✱ auditas faciet omnes laudes eius?*

3 *Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tẽpore.*

C 4 *Memento nostri domine in beneplacito populi tui:*

✱ visita nos in salutari nostro.

5 *Ad vidẽdum in bonitate electorum tuorũ, ad lætandum in lætitia gentis tuæ:*

✱ vt lauderis cum hæreditate tua.

D 6 *Peccauimus cũ patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus.*

7 *Patres nostri in AEgypto nõ intellexerunt mirabilia tua:*

✱ non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

8 *Et irritauerunt ascendentes in mare, mare rubrum.*

CONfessione laudis celebrate dominũ omnes serui ei⁹,
quoniam vnus & solus ipse est vere bon⁹: & sicut so⁹
per se vere bo⁹, ita solus vere laude dignus: ✱ quoniã
misericordia eius pdurat in sæculũ, in æternũ nõ defi
ciet, psentiẽtq; eã omnes generationes venturę vsq;
in consummationẽ sæculi, quẽadmodũ & persensetũt quæcũq; prę
cesserunt ab initio. 2. Et quis eloqui ad plenum valeret omnia illa o-
pera admirandæ potẽtiæ atq; fortitudinis domini? quis ea pro digni
tate posset explicare? ✱ quis pro dignitate prædicare poterit omnes
laudes eius? quis illum sicuti dign⁹ est laudare sufficiet? Est enim ipse
magnus valde, nimiúmque laudabilis: opera verò illa potentiæ ei⁹, &
nimiũ multa sunt, vt nemo ea omnia possit enumerare, & nimiũ ma
gna, vt nec vnum pro dignitate quisquã hominũ sufficiat explicare. Psal.64.
3. Illi beati sunt, illi sibi bene consulunt atque prospiciunt saluti suę,
illos Deus gratos habet, qui custodiunt iudicium, id est qui, faciũt iu
stitiã in omni tẽpore: qui ea quæ recta & iusta sunt, operantur omni
tempore, qui nunquam quicquam iniustum aut impium agunt, con
tra Deum vel proximos suos. Qui enim huiusmodi fuerit, misericor
diam Dei persentiẽt. 4. Memẽto nostri in bonum domine, in bene-
placito erga populum tuũ, in bona volũtate qua afficeris erga popu-
lum, secundũ benignitatẽ quam exhibes & ostẽdis seruis tuis nomen
tuũ timẽtibus: ✱ visita nos in salute tua, adfer nobis salutẽ quã opta
m⁹ de inimicis nostris, & de manu omniũ qui nos oderũt: visita nos
nõ quomodo iratus iudex reos visitat in tormẽtis & dãnatione, sed
vt pius pater filios benigna tua visitatione, libertatẽ adferẽdo capti- Luc.1.
uis, ægris medicinã, vitã mortuis. 5. Vt videamus in bonitate electo
rũ tuorũ, vt experiamur bona dilectorũ seruorũ tuorũ, bona illa æter
na quæ promisisti & præparasti diligentibus te, quæ non vidit ocul⁹,
audiuit auris, & quæ non ascẽderunt in cor hominis, vt pariter læte-
mur in lætitia gentis tuæ, vt participes efficiamur lætitiæ populi tui,
gaudii ꝙ præparasti electis tuis: ✱ vt lauderis à nobis pariter cum hæ- Esaię.64
reditate tua, vt à nobis simul cũ populo electorũ tuorum, quẽ tibi in 1.Cor.2.
hæreditatẽ redemisti, lauderis, & glorificeris imperpetuũ, cũ nos bo-
norum illorũ, quæ præparasti te diligẽtibus, effeceris participes. 6. Et
merito nos quidẽ tuam debemus implorare misericordiã. Nos enim
parentũ præuaricatorũ præuaricatores filii effecti, peccauimus, iniu
ste egimus, & iniquitatẽ cõmisim⁹ aduersum te, sicut & patres nostri
in generationibus suis peccauerũt in omnẽ iustitiã tuam. 7. Iam inde
ab initio, quãdo cœpisti liberare populũ tuũ de manu opprimentiũ,
patres nostri in AEgypto agẽtes, nõ cognouerũt recta fidei scientia
mirabilia opera tua, nõ ea cõsiderauerũt, nõ æstimauerũt pro digni-
tate: ✱ nõ fuerũt memores multarũ miserationũ, quas tu domine ex-
hibueras patrib⁹ eorũ electis tuis, Abraham, Isaac, Iacob & Ioseph,
quos semp misericorditer custodisti & ꝓtexisti mirabiliter: neq; fue-
rũt memores multæ & magnæ misericordiæ, quã fueras tu domine
pollicit⁹ facere cũ vniuerso semine illorũ, vt sic ex fide discerẽt in te
habere fiduciã. 8. Imò iã corã eorũ oculis, insignibus ꝓdigiis sup vni
sã terrã AEgypti editis, non sunt edocti ad credendũ & sperandũ in
domino. Postq̃; multa gloriosa ostẽta in Pharaonẽ & seruos eius
exhibita, cũ eduxisset eos dominus in manu valida & brachio extẽto
ascendẽtes de AEgypto, eámq; egressi, vsq; ad locũ maris rubri, illic
positi cũ vidissent venientes ad se psequẽdũ AEgyptios, nõ habuerũt

9 *Et saluauit eos propter nomẽ suum, vt notam faceret potentiam suam.*

10 *Et increpuit mare rubrũ, & exiccatũ est:* ⁎ *& deduxit eos in abyssu, sicut in deserto.*

11 *Et saluauit eos de manu odientium, & redemit eos de manu inimici.*

12 *Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.*

Exod.14 13 *Et crediderũt verbis eius, & laudauerunt laudem eius.*

Exod.15.

14 *Cito fecerunt, obliti sunt operum eius:* ⁎ *& non sustinuerunt consilium eius.*

15 *Et concupierunt cõcupiscentiã in deserto, & tentauerunt Deum in inaquoso.*

16 *Et dedit eis petitionem ipsorum, & misit saturitatem in animas eorum.*

Num.16 17 *Et irritauerũt Moysen in castris Aaron sanctum domini.*

18 *Aperta est terra & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abyron.*

Ibiedm. Ibidem. 19 *Et exarsit ignis in Synagoga eorum, flamma cõbussit peccatores.*

fiduciã in auxilio domini, cuius potentiã tot támq; euidẽtissimis ar- E
gumẽtis iam conspexerãt: sed quasi diffidentes & desperãtes murmu
rauerunt contra Moysen, & dominũ ad iracundiã prouocauerũt, in
murmuratione & diffidẽtia sua. 9. Attamen murmurãtibus parcens,
de manu persequentiũ Ægyptiorũ saluos eos fecit, nõ illorũ aspiciẽs
demerita, sed ob nominis sui gloriã, vt in Ægyptiorum submersione
glorificaret potentiã suam. Nã si illorũ respiciamus diffidentiã, mere
bantur ipsi magis diuino auxilio destitui, imò seuera vltione puniri:
verum propter suam virtutẽ manifestandam, dissimulãs Deus illorũ
peccata, indignis salutem immeritam contulit. 10. Et increpauit do-
minus mare rubrum, & ad increpationẽ eius exiccatũ est suo præce-
pto, cõtra naturę instituta alueũ maris rubri exiccauit, aquas stare fa-
ciens ab vtraq; parte quasi murum: ⁎ sicq; spectando miraculo tran-
sitũ fecit filiis Israel per locũ profundi maris, per alueũ profundissi-
mũ quem replere solet copia aquarũ multarum, vt absq; nocumẽto
& periculo sic trãsire possẽt per mediũ maris rubri, sicut per viã de-
serti siccissimi. 11. Atq; ita inaudito prodigio saluos eos fecit de po- F
testate Ægyptiorũ, qui eos oderãt, eósq; ad interfectionem require-
bãt, & de manibus inimicorũ nouo prodigio ita liberauit eos. Solus
enim ipse pugnabat pro populo suo cõtra Ægyptios, filii autẽ Israel
tãtum stabant & videbant perdi hostes suos. 12. Et posteaquã trans-
issent filii Israel, volẽtes eos sequi Ægyptii, ad persequendũ & com-
prehendendũ, iussu Dei redierunt aquæ in locũ suũ, iterúmque con-
clusæ sunt, vt antè fuerãt: sicq; totus exercitus Ægyptiorũ persequẽ-
tiũ filios Israel, aquis rursum conuenientibus obrutus & oppressus est
ita vt ex infinita multitudine nõ effugeret nec vnus, qui renũciare po
tuisset quod cõtigerat. 13. Tunc verò ad horam, cum ante oculos vi-
derẽt pro se tantũ à Deo fieri ꝓdigiũ, támq; nouo modo sibi pręsti-
tam salutẽ & inimicos perditos, crediderunt verbis domini, & bene
fideles atq; bene fidẽtes se tũ demonstrauerunt: id quod ostẽderunt
in eo quod cecinerũt pro gratiarũ actione laudis canticum, dicentes,
Cãtemus domino: gloriose enĩ honorificatus est, equũ & ascensorẽ G
proiecit in mare. 14. Sed non ad multũ tẽpus hæc fidei illorum per-
stitit deuotio. Nam cito fecerunt, id est accelerauerunt & properaue
runt ad obliuiscendũ opera domini, non diu memores fuerũt illorũ
quę viderũt, nimiũ cito, nimiũ properè obliti sunt operum illorum
quæ pro se facta viderãt: ⁎ vbi aduenit vllũ discrimen, nõ expectaue-
runt cũ fiducia consilium domini, non sustinuerunt cũ patientia vo-
lũtatẽ Dei: sed mox, vbi non pro voto omnia succederẽt, impatiẽtes
facti murmurabant & clamitabant cõtra Moysen & Aaron, tẽtãtes
dominum. 15. Id satis ostenderunt: quãdo contra dominũ murmura-
uerunt in deserto, in cõcupiscentia carniũ, quãdo recordari ciborum
Ægypti, murmurabant propter defectũ carniũ, cum alioqui magni-
ficè à Deo cęlesti pane pascerentur, & absq; omni necessitate tẽtaue-
rũt Deum in solitudine, petẽtes dari sibi carnes, vbi pabuli cęlestis a-
bunde multũ acciperent, quantũ manducare poterant. 16. Et hic do-
minus irã differẽs, fecit eis iuxta quod petierant, mittens eis carnes in
abundantia, vt colligerent & manducarẽt quantũ voluissent, vsq; ad H
nauseã: & dedit illis, vt satiari possẽt carnib⁹ quas cõcupierãt. 17. Ite-
rũ alia murmuratione cõtra Moysen in castris male loquuti sunt, &
cõtra Aarõ, quẽ sibi per Moysen domin⁹ iã in sacerdotẽ vnxerat, at-
que sanctificauerat in suũ ministeriũ: seditionẽ suscitauerunt contra
Moysẽ & Aarõ, quasi ipsi sibi vsurparẽt dominiũ ĩ populũ domini.
18. In vltionẽ autẽ hui⁹ transgressionis, terra nouo miraculo apta est,
absorbuitq; Dathã huius seditionis præcipuũ authorẽ, itẽ & Abyrõ
cõplicẽ cũ omnibus sibi adhærẽtib⁹ absorbuit: & sup istos sic absor-
ptor clausit os suũ. Dirupta nãq; fuit terra sub pedib⁹ eorum, & ape-
riẽs os suum deuorauit eos cũ tabernaculis suis, & vniuersa substãtia
sua. Descẽderúntq; viui in infernũ operti humo. 19. Insuper & ignis
à domino egressus exarsit in synagoga ĩpiorũ, in cõgregatione mur-
murãtiũ, percussitq; ac vorauit flãma ei⁹ peccatores: primũ videlicet
ducẽtos illos & quinquaginta viros proceres Synagogæ tenẽtes thu
ribula, & offerẽtes incẽsum, cõsentientes seditioni priorũ quos terra
absorbuerat: deinde alia quatuordecim milia & septingẽtos è vulgo
murmurãtes ob interfectionẽ priorũ, percussit Deus plaga incẽdii,

A 20 *Et fecerunt vitulũ in Oreb:*

✱ & adorauerunt sculptile.

21 *Et mutauerunt gloriam suam, in similitudinem vituli comedentis fœnum.*

22 *Obliti sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto,* B *mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.*

23 *Et dixit vt disperderet eos:*

✱ si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius.

24 *Vt auerteret iram eius, ne disperderet eos:* C

✱ & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.

25 *Non crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis:*

✱ non exaudierunt vocem domini.

D 26 *Et leuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto.*

27 *Et vt deiiceret semẽ eorũ in nationibus, & disperderet eos in regionibus.*

28 *Et initiati sunt Beelphegor: ✱ & comederũt sacrificia mortuorum.*

20. Post hæc, malũ malo accumulantes, iuxta montẽ Oreb, qui est Si-
nai, facti impatientes moræ, quã Moyses faciebat in mõte apud domi-
nũ accipiens legẽ, extorserũt ab Aaron, vt sibi faceret vitulum quem Exod. 32.
pro Deo colerẽt, petentes sibi deos fieri qui eos præcederẽt perinde
quasi Deũ in se nondum sensissent, quem tã multis, tãmq; euidentis-
simis indiciis iam in se inhabitare compererant: • factóq; & conflato
vitulo aureo, adorauerunt illum, festum & gaudium magnũ fecerũt,
choreásq; duxerunt coram illo, dicentes, Isti sunt dii tui Israel, qui te
eduxerunt de terra Ægypti. 21. Atq; ita suam gloriã, Deum verum
qui erat illorũ honor & gloria, commutauerunt in similitudinẽ vitu-
li, quod animal est irrationale, mãducans herbã terræ: cultũ soli Deo
debitũ exhibuerunt imagini bruti animalis, in quo nõ est intellectus:
talem videlicet vilem creaturã dixerunt esse Deum suum. 22. Obliti
sunt illius tã potentissimi Dei, qui tanta eis ostẽderat sua magnalia,
qui eos in stupendis signis atq; prodigiis saluauerat de manu Ægy-
ptiorũ, qui tam mirabilia atq; omnibus sæculis inaudita pro ipsis ege-
rat in terra Aegypti, anteq̃ inde eos educeret, ac deinde horribilia in
mari rubro, quãdo ipsis astãtibus & videntibus, omnẽ persequutorũ
exercitũ ad vltimum vsq; virũ aquis oppressit. 23. Et dixit dominus
ad Moysen, tanta exacerbatus ingratitudine, se deleturũ populum il-
lum, & penitus disperditurũ: Moysen verò facturũ in gentem alterã
maiorem & potentiorẽ, q̃ erat populus ille: • verũ Moyses famulus
domini pro cõmisso sibi populo paterno affectu solicitus, oratione
sua se opposuit furori domini, vt irã eius constringeret atq; placaret,
orans pro populo, ac dicens, Dimitte eis hãc noxã, aut dele me de li-
bro quẽ scripsisti. 24. Ita Moyses Deũ sua oratione placauit, vt auer- Exod. 32.
teret à populo indignationẽ domini, ne disperderẽtur subito, & peni-
tus delerentur: • sed neq; hic finẽ accepit malitia. Rursum enim post
missos exploratores ad terrã promissionis, eorúmq; à terra illa reditũ
despexerunt, cõtempserunt, & pro nihilo habuerunt terram illã pro-
missionis lacte & melle manantẽ: sic pro nihilo habuerunt, vt oblatã
& promissam sibi ex verbo domini, nequaq̃ vellent ingredi, cũ (iuxta
pollicitationẽ domini) absq; suo periculo & labore potuissent eam
accipere, quod certe est pro nihilo habere, nihilq; æstimare, nolle vi-
delicet rem sic absq; labore ad possidendũ oblatã suscipere, nolle ad
possidendũ accedere. 25. Nõ crediderũt verbo domini, quo illis pro-
miserat & patribus eorũ, promissionis terrã accipere: nõ sunt confisi
domino, q̃ terram illam esset sibi daturus: factiq; increduli & diffidẽ-
tes murmurauerunt in tabernaculis suis, moti voce exploratorum,
qui dixerunt, terrã esse plenam fortissimis inhabitatoribus, nec posse
expugnari: ꝓpter quod, diffidẽs de auxilio & promisso domini popu-
lus incredulus, murmurauit cõtra dominum, insurrexitq; aduersum
Moysen & Aaron, item & cõtra Iosue atq; Caleb terrã cõmendãtes, Num. 14
ita vt eos vellẽt opprimere lapidibus: • & in omnibus his nõ exaudie-
runt vocẽ domini, nõ crediderũt verbo Dei, quo illis promiserat suo
adiutorio in terrã introducere lacte & melle manantẽ: pluris æstima-
uerunt verba exploratorũ, terræ detrahentiũ, q̃ verbũ domini polli-
centis eam. 26. Et eleuauit dominus ad vltionẽ brachium suũ, po-
tentiã virtutis suæ eleuauit super illos murmuratores in vltionem, vt
cadauera omniũ eorum qui huic murmurationi cõsenserãt, in deser-
to ꝓsterneret: in vltionẽ huius murmurationis, per quadraginta an-
nos dominus populũ circũduxit per desertũ, donec omnis illa gene-
ratio murmurãtiũ defecisset, essétq; cõsumpta, iudicio domini, Iosue
tãtũ & Caleb exceptis, qui eo q̃ bene loquuti fuissent de terra ad quã
cum reliquis explorandã missi fuerant, digni habiti sunt ꝓmissionis
terrã ingredi & possidere. 27. Neq; solum ipsi patres murmurantes
in sua meruerũt persona puniri, verũetiã in posteris: quos Deus, pro-
pter vltionẽ sceleris, permisit deiici & humiliari in gẽtib', quos per-
misit subinde vinci ab alienigenis: atq; sub eis interdum seruire, quos
Deus ad vnũ oẽs à facie eorũ cõtriuisset atq; subiugasset perfecta vi-
ctoria, si nõ aliud promeruisset murmuratoria semp eorũ increduli-
tas. 28. Et post hæc initiati sunt, consecrati sunt, addicti sunt idolo
Moabitarũ, noĩe Beelphegor: adiunxerũt se illi, vt ipsum ꝓ Deo gẽti-
li ritu colerent, illiq; sacrificarent, inuitati à filiabus Moab, adorna-
tis iuxta consilium maligni Balaam: • & inuitati ab istis, comederunt Num. 26

29 Et irritauerunt eum
Num.25. *in adinuentionibus suis:*
** & multiplicata est in eis ruina:*

30 Et stetit Phinees:
Ibidem. ** & placauit, & cessauit quassatio.*

31 Et reputatum est ei ad iustitiam, in generatione
Ibidem. *& generationem, vsq; in sempiternum.*

32 Et irritauerunt eum
Num.20 *ad aquas contradictionis:*
** & vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius.*

33 Et distinxit in labiis suis:
Num.16 ** non disperdiderunt gentes quas dixit dominus illis.*

34 Et commixti sunt
Deute.7. *inter gentes:*
** & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum:*
** & factum est illis in scandalum.*

35 Et immolauerunt filios
Ibidem. *suos & filias suas dæmoniis.*

36 Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quas sacrifi-

de sacrificiis idolorum, in quibus nō est vita, & proinde neque verū E
Diuinitatis numen:manducauerūt de idololhytis,quod illis Diuina
fuerat lege prohibitum. 29. Et irritauerunt dominū in adinuentio-
nibus suis,in excogitatis nequissimis consiliis praui cordis sui,quibus
egerunt contra dominū: • & facta est in eis grauis vltio,cæsis de po-
pulo vigintiquatuor milibus,& principibus populi suspēdi iussis cō-
tra solē in patibulis. 30. Et stetit Phinees,filius Eleazari, filii Aaron,
stetit viriliter,virū se præstitit in vltione huius impietatis:qui cernēs
vnum de principibus filiorū Israel, videntib⁹ fratribus suis, intrantē
ad scortū Madianitidem,sequutus illum pugione perfodit ambos si-
mul in locis genitalibus: • hócq; facto ex zelo magno honoris Dei,
placauit ille furorē domini:& cessauit plaga in populo,neq; vltra plu
res voluit percuti dominus,cæsis vigintiquatuor milibus:adeò gratū
fuit domino,quod ille in zelo Dei,ad vltionē impietatis,sic audacter
peregerat. 31. Et reputatū est hoc ipsi Phinei ad iustitiā,placuit do-
mino opus hoc tanti feruoris,adeóq; factum illud vitio nō dedit,au-
thori,vt etiam ad iustitiam ei asscripserit,plurimúmq; inde commen F
darit,imò & pactum æterni sacerdotii illi statuerit in omnes genera-
tiones,vsque in sempiternū,iuxta verbū domini dicētis ad Moysen,
Ecce do ei pacē fœderis mei,tam ipsi quàm semini eius,pactum sacer
dotii sempiternū ,quia zelatus est pro Deo suo, & expiauit scelus fi-
liorum Israel,auertit iram meam à filiis Israel, quia zelo meo cōmo-
tus est contra eos,vt nō ipse eos delerem in zelo meo.32.Rursum cū
venissent filii Israel in desertum Sin, & aquæ paterentur penuriā, in
loco qui pòst ab euentu miraculoso nomen accepit aquarū contra-
dictionis,ibi ad iracundiā(vt antè frequenter) iterum prouocauerūt
dominū: • & vexatus,plurimúmq; afflictus fuit Moyses propter eos,
quoniā ipsi sui murmuratione toties repetita,& impatientia assidua,
ad amaritudinē prouocauerunt spiritum eius. Siquidem egestatem a-
quæ patientes conuenerunt pariter,&in seditionem versi sunt cōtra
Moysen & Aaron,multáq; illis probra dixerunt,& blasphemias con
tra dominū, quibus grauissime fuit cōturbatus spiritus Moysi, ita vt
dimissa multitudine,ad tabernaculū fœderis cōfugiens,pronus ibi in G
terram corrueret,prostratúsq; iacens oraret dominum. 33. Et pro-
pter hæc omnia toties repetita infidelitatis ac diffidentiæ murmura,
propter omnes istas irritationes, quibus prouocauerūt dominū,ipse
loquutus est per labia sua,protulit in hos vltricem sentētiam: • ꝙ nō
essent disperdituri penitus, funditusq; deleturi gentes illas,de quibus
eis domin⁹ loquutus fuerat, quásq; ante peccatū penitus de terra de-
lere promiserat:& penitus vtiq; deleuisset,ita vt nullā vnquam ex eis
Israelitæ sensissent molestiā,si non eorū id culpa prohibuisset. Quia
enim toties contra Deū insurrexerunt adhuc in solitudine,voluit nō
statim ad interitū eorum delere penitus omnes habitatores terræ il-
lius,sed relinqui voluit ex eis multos, ad exercitium illorum,vt in eis
probaret Israelē,atq; etiam erudiret & castigaret,si quando offende-
rent. 34. Et cōmixti sunt ipsi simul cū gentibus, pacta & amicitiam
cū illis ineūtes , imò etiā matrimonia adinuicem celebrantes, contra
domini præceptū,qui illos nolebat cū gentibus inire cōiugia aut fœ-
dera: • & ex hac commixtione didicerūt opera gentilium,assimilati H
sunt gentibus in cultu & sacrificiis, vt adorarēt idola fusilia atq; scul-
ptilia gentium illarū, quibus erant commixti: • & facta est illis com-
mixtio hæc in scandalum & occasionē ruinæ, ista cōtra domini præ-
ceptum cōiunctio cum alienigenis,occasio illis facta est idololatrādi,
& recedendi à cultu domini . Nā & ob hoc illis præceperat dominus
non inire huiusmodi cōiunctiones,ne animi filiorū Israel per alieni-
genas vxores auerterentur ab eo, & inclinarentur ad cultū idolorū,
quomodo per mulieres Moabitidas illis antè euenerat. 35. Ac pòst,
eo etiā deuenerūt,vt prorsus abominādos imitarētur ritus gentiliū,
ita vt crudelissimo sacrificio filios suos & filias suas immolarēt ido-
lis,& dæmoniis quæ colebātur in idolis:eo dementiæ ꝓcesserūt,vt fi-
lios suos&filias domino sacratos,vt domino viuerēt, ipsi interficerēt
dæmonibus.36 . Et hoc pacto effunderunt impii isti homicidę sangui
nem innoxium ,interfectores cōtra naturā crudeles facti filiorū suo-
rum & filiarū suarū,quos immolauerūt idolis terræ Chanaan, idolis
gentium relictarū in terra ꝓmissionis:sicq; eadē illa,ob quę domin⁹

A *cauerunt sculptilibus Chanaan.*

37 Et infecta est terra in sanguinibus & contaminata est in operibus eorum:

✳ & fornicati sunt in adinuentionibus suis.

38 Et iratus est furore dominus in populum suũ, & abominatus est

B *hæreditatem suam.*

39 Et tradidit eos in manus gentium:

✳ & dominati sunt eorum qui oderunt eos.

40 Et tribulauerunt eos inimici eorum:

✳ humiliati sunt sub manibus eorum:

✳ & sæpe liberauit eos.

C

41 Ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo:

✳ & humiliati sunt in iniquitatibus suis.

42 Et vidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum.

43 Et memor fuit testa

D *menti sui:*

✳ & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.

44 Et dedit eos in misericordias, in con-

deleuerat populum, terrę abominanda facinora commiserunt, cõtra præceptũ & voluntatem domini, multo grauius in eis offendẽtes dominum, post susceptam ab eo legem talia admittentes, q̃ illi vnquam offenderant absq; scripta lege peccantes. 37. Sicq; factum est, vt terra illa promisionis, propter quã sanctificandã voluerat dominus interficere omnes inhabitatores eius, rursum amplius pollueretur & cõtaminaretur in effusione sanguinis innoxii, inq; huiusmodi operibus impiissimis, quæ gentili ritu perficiebant: ita factum est, vt terra ista, pro cuius expiatione & sanctificatione dominus idololatrarũ inhabitantium noxium sanguinem voluit effundi, semel mũdata, iterũ turpius coinquinaretur, effusione sanguinis innoxii: ✳ fornicati sunt à Deo suo, in puersis studiis suis, recesserunt à cultu domini dei sui, cui se astrinxerãt per legis susceptionẽ, & adiunxerũt se diis alienis, vt illos adorarẽt & colerẽt. 38. Propter hæc iratus est domin⁹ cõtra populum suũ ira graui, & quasi abominari visus est populũ illum, quẽ antè vt hæreditatẽ suam sibi elegerat, & in peculium ex omnibus gẽtibus: indignatione grauissima fuit cõmotus & conturbatus cõtra populũ suum, ita fœdis idololatriæ ritibus cõtra tam districtissima præcepta se coinquinantem. 39. Hanc quoq; iram magnam ostendit opere dominus, tradens eos in potestatem nationum idololatrarum quæ erãt per circuitum, faciens nationes illas potestatẽ acquirere super filios Israel, & hos permittens illis venire in subiectionẽ: ✳ & nationes per circuitũ, quę crudeli semper odio oderãt filios Israel, ab initio ex quo interfectis habitatoribus ingressi sunt terrã promissionis, acquisierũt dominationẽ in eos, seruitute graui eos opprimentes. 40. Et tribulationibus afflictionibúsq; grauibus afflixerunt eos inimici eorum, tyrannidem magnã exercentes in eos: ✳ & humiliati afflictiq; sunt sub potestate & dominatione illorũ, Deo hoc permittẽte & disponẽte, ad iustã punitionem peccatorũ, simul vt vexatione dante intellectũ, agnoscerent suum scelus, & quàm impie suum reliquissent dominũ, cui si obedienter permansissent, subditi in seruitutẽ nõ venissent hostibus, sed ipsi magis dominati fuissent eorum: ✳ non sic tamen iratus fuit illis, vt in totũ à se repelleret, & penitus obliuisceretur eorũ, sed per multas vices misericordia motus liberauit eos de manu opprimẽtium, quotiescunq; videlicet suæ impietatis agentes pœnitentiã, exclamassent ad dominum. 41. Ipsi verò, post liberationis acceptũ beneficiũ, rursum ad ingeniũ redibant, iterum ad pristina mala reuersi sunt: sicut canis reuertitur ad vomitum, & sus lota ad volutabrũ luti redit, ita ipsi nõ diu memores accepti beneficii, rursum se dederũt idololatrię, aliisq; malis pristinis, ob quę antè traditi fuerãt in captiuitatem: ✳ & cũ ipsi post liberationem iterarent priora mala, mox illis aduenit vltio Dei, qui eos iterum tradidit in captiuitatẽ & seruitutem hostibus per circuitũ, vt ab illis opprimerẽtur & affligerẽtur propter peccata sua. 42. Cúmq; tribularentur & affligerentur sub oppressione inimicorũ, afflictiq; agnoscerent peccatũ suum, & agerent pœnitentiã de malo suo, aspexit dominus oculo misericordiæ suæ ad afflictionem eorũ, & exaudiuit clamorẽ orationis, qua de tribulatione clamabant ad ipsum, confitentes peccata sua, Deiq; misericordiam in spiritu contribulato & cõtrito corde suppliciter inuocantes. 43. Et licet eorũ iam toties repetita infidelitas, secundũ iustitiæ rigorẽ hoc promeruisset, vt nõ vltra eorum misereretur dominus, vt merito nõ exaudiret inuocãtes de afflictionibus: attamẽ voluit ipse magis aspicere ad testamentũ & pactũ quod pepigerat cum patribus eorum, ad promissionẽ factam patribus: vt propter suam veritatem glorificandam, faceret cum illis misericordiam: ✳ & propter multitudinẽ misericordiæ suæ pœnituit eũ mali quod super illos induxerat, ꝑpter inexhaustam suam misericordiã cogitauit de malo quod induxerat auferẽdo, dẽq; illis liberandis è manu hostiũ: quemadmodũ homo pœnitẽs de dicto aut facto aliquo, super illius cõmutatione solet cogitare, & ad reuocationẽ commutationémq; eius quod dixit aut fecit adhibere operam, vt si quidẽ nondum factum fuerit, prohibeat vt infectum maneat: si autẽ iam perfectũ fuerit, vt in statum pristinũ, quantum fieri possit, rem restituat. 44. Agénsque pœnitentiam Deus de malo quod induxerat super populũ suũ, fecit eos inuenire misericordiam coram illis qui eos sibi subiugauerant, vel vt penitus ab eorũ li-

ſpectu omnium qui ce-
perant eos.
45 Saluos fac nos domi
ne Deus noſter:
✳ & congrega nos de
nationibus.
46 Vt confiteamur no-
Luc.1. *mini ſancto tuo?*
2. Mac.1. *✳ & gloriemur in lau*
de tua.
47 Benedictus domi-
nus Deus Iſrael à ſæcu
lo & vſque in ſæculū:
✳ & dicet omnis popu
lus, fiat fiat.

berarētur ſeruitute, vel certe vt mitius ab illis tractarentur efficiēdo: E
interdum quidē penitus eos liberauit de hoſtiū manu,& vicisſim cō
ſtituit hoſtiū dominos, vt prius illis ipſi fuerant ſubiecti: interdū ve-
rò tantum hoſtiū repreſsit tyrannidem, & ſeruitutē effecit tolerabi-
liorem, etiamſi non penitus eam auferret. 45. Et nunc domine Deus
noſter, ſecundum magnā miſericordiam tuam, & ſecundum multitu
dinem miſerationū tuarum, nos ad te de tribulatiōe & afflictione bo
ſtili ex corde humiliato clamātes, ſaluos fac ab omnibus inimicis no-
ſtris: ✳ & cōgrega nos ex omnibus nationib⁹, in quas diſperſus eſt po
pulus tuus: vt quos tu peccantes dediſti in captiuitatē atq; diſperſio-
nem, nunc pœnitentes reſtituas in libertatē, & in vnitatem colligas.
46. Vt in pace & ſecuritate, ab omni malo liberi, cōfiteamur ſancto
nomini tuo: vt ſalutē conſequuti ab inimicis noſtris, in ſanctitate &
iuſtitia ſeruiamus tibi, omnibus dieb⁹ noſtris, déq; magnis periculis
à te liberari, magnifice gratias agamus tibi: ✳ & vt gloriemur atq; ex-
ultemus in cōfeſsionibus laudis tuæ. 47. Sis tu domine benedictus,
ſis laudatus, ſis honoratus & glorioſus, domine Deus Iſrael, Deus po F
puli tui: laus tua in æternum perduret, & imperpetuum nō deficiat:
✳ & omnis populus tuus, conſideratione tantorū tuorum mirabiliū
incitatus, in laude conſentiat, tuíſq; laudibus faueat, dicens: fiat fiat,
ſit ſemper in omnibus benedictus Deus in omnia ſæcula, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CV.

PRiori Pſalmo vnicū tantum Halleluia præmittitur, huic verò præmittitur duplicatum iuxta cōmunem diſtinctionem Latinorum exemplarium: forſitan ob hoc, quod in priori Pſalmo tātū fiebat cōmemoratio beneficiorū Dei, & ob hoc ſimplex laudatio. Hic verò & beneficiorum Dei fit commendatio, & præterea propriæ malitiæ aperta confeſsio: ſicq; velut geminata ponitur Dei laudatio. Alii tamen duo iſta Halleluia abinuicem ſeparant, prius referentes in finem Pſalmi præcedentis, vt ſit eius concluſio in exhortatione diuinæ laudis, quale fuerat & principium. ¶ Verſu 10. Et increpuit mare rubrum, & exiccatum eſt. Increpatio dicitur iuſsio Dei, illa qua præce
pit aquis, quod contra ipſarum erat naturam. Increpando enim ſolemus prohibere homines ab iis,
Pſal. 103. ad quæ ex ſe proni ſunt ac faciles. Simili modo in Pſal. 103. de aquis dicitur, Super montes ſtabunt
aquæ. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt. Secundum quā fere metapho G
Pſal. 76. rā in Alio Pſalmo dicitur, Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt, & turbatæ ſunt
abyſsi, Timore enim maxime conſtringitur & compeſcitur homo, ab eo ad quod ex ſe eſt propenſus. ¶ Verſu 14. Cito fecerunt, obliti ſunt operum eius, In Græco, loco illius, cito fecerunt: vnicum eſt verbum ἐτάχυναν, quod verti poſſet, accelerauerunt, aut feſtinauerunt, vel properauerunt: in quē ſenſum videtur accipiendum, quod habet lectio vulgata, cito fecerunt, quemadmodum in Elucidatione explicauimus. Eſſet autē ſermo facilior, & non incompletior ſententia, ſi tantum aduerbium poneretur omiſſo verbo fecerunt, in hunc modum, Cito obliti ſunt operum eius, quomodo vertunt ex Hebræo Hieronymus & Felix, Cum feſtinatione obliti ſunt, vel accelerauerūt, obliti ſunt, &c. Et habet vulgata lectio eandem hanc ſententiam, ſi exponatur ad hunc modum, Cito fecerūt, vt obliuiſcerentur operū domini, id eſt, feſtinauerunt obliuiſci, quod eſt, non diu recordati ſunt. Poſſet tamen illud cito fecerunt vel accelerauerunt, referri ad ſubitaneam illam lætitiam & concentum quē fecerunt in ſubmerſione Aegyptiorū, pro ſua liberatione. Omnia enim ſua faciebant Iudæi quadam velocitate & quodam impetu, nō maturē perpendentes rei pondus: quemadmodum cum illis Moyſes loqueretur, tum clamabāt ſubito, ſe velle obſeruare omnia, & obedientiam vociferabantur magnis clamoribus: ſed nihil eorum quæ loquebantur, ex ſtabili radice proueniebat, neq; grauiter ſatis iſta agebant bona, quæ aliquando videbātur ſubita aliqua paſsione commoti agere. H
Huiuſmodi autē quæ ſic ſubito fiunt, cum impetu magis quàm cum iudicio, etiam ſi ſecundum ſpeciem bona ſint, nullam tamen habent firmitatem. Ad tempus enim credunt, & in tēpore tentationis ſtatim recedunt. Poteſt etiā aliter iſta acceleratio in vitium referri, intelligendo accelerationem
Eſaię. 38. illam quæ apud Eſaiam prohibetur, Qui crediderit, inquit, nō feſtinet. Oportet enim eum qui credit, ſuſtinere cum patientia, & expectare conſilium domini: quemadmodum Abraham poſt acce-
Rōm. 4. ptam promiſsionem non feſtinauit, non accelerauit, non (vt iuxta modum noſtræ lectionis loquar) cito fecit, ſed longanimiter expectauit etiam contra ſpem in ſpem, credens. Increduli autem nolunt expectare conſilium domini, nolunt ſuſtinere, donec pro ſuo placito ipſe agat quę ſibi bona videntur, ſed mox impleri volunt ſua deſideria, aut ſi nō quantocyus ſatisfiat, murmurant. Cui ſententiæ conſonat quod dicitur in vltima parte verſus, Et non ſuſtinuerunt conſiliū eius. ¶ Verſu 26. Et leuauit manum ſuā ſuper eos, vt proſterneret eos. Manus leuationē, In Elucidatione expoſuimus extenſionem potentiæ Dei ad vindictā, ſumpta metaphora ex cōſuetudine eorum qui graui verbere cædere volunt. Hi enim manum eleuant, vt fortiter feriant. Ita Deus ſuper populum manū ſuam leuauit, quando eam extendit ad feriendū valide, ad vniuerſos illos murmuratores proſternendos in ſolitudine, vt nec vnus quidem ex eis ingrederetur terram promiſsionis. Et ſecundū hanc ſignifica-
Pſal. 137. tionem in alio Pſalmo populus afflictus dominum precatur, vltionem facere de aduerſariis, dicens,

A Leuá manus tuas in superbias eorũ in finem, quanta malignatus est inimicus in sancto. Potest tamẽ & aliter ista manus leuatio accipi, vt significet formã iurandi. Solent enim qui iuramentũ faciunt, Deut.32.
in altum leuare manum iurantes. Vnde in Cantico Moysi Dominus loquitur, dicẽs, Leuabo ad cælum manum meam, & dicam, Viuo ego in æternum. Si acuero vt fulgur gladium meũ, & arripuerit indicium manus mea, reddam vltionẽ hostibus meis, &c. Vbi manifestũ est, manus eleuationem ad formam iurandi pertinere. Et Genesis.14. rogatus Abrahã à rege Sodomorũ, accipere omnia præ- Gen.14.
ter animas, respondit, Leuo manum meam ad dominum Deum excelsum, possessorem cęli & terrę, &c. Secundum hanc ergo metaphoram, rectè intelligimus dominũ leuasse manũ suam, vt eos prosterneret, id est, iuramento firmasse, quasi irreuocabilem sententiam & irreuocabile promissum, quod eos omnes esset prostraturus in deserto. Atq; huic sententiæ manifestè subscribit Parap. Chald. quę sic habet, Et leuauit manum suam, & iurauit in illos, quod daret eos internitioni in deserto. ¶ Versu.37. Et infecta est terra in sanguinibus. Hoc loco quædam exemplaria Latina habent interfecta est: cui certe Græca lectio consentit, habens ἐφονοκτονήθη, quod significat interfecta est. Siquidem φόνος, à quo verbum illud descendit, significat homicidium vel interfectionem. Significat autem hæc lectio, multos è terra innocentes esse interfectos in sanguinibus, id est, in effusionibus sanguinis, vel in sceleribus & impietatibus. Omnino tamen simplicior & verior videtur esse litera quæ habet infecta
B est, quam etiã lectionem antiqua & correctiora habent exẽplaria. Cui & Hebraica lectio manifestè cõsentit. Hierony. enim vertit, Polluta est terra sanguinibus. Felix similiter, Polluta est, vel infecta.

CVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste totus in confeßione est misericordiæ Dei, non quidẽ specialiter de beneficiis exhibitis populo Iudaico, quales erant psalmi præcedentes: sed de iis quæ in totum contulit genus humanum. In quo frequenter admodum replicatur exhortatio ad confeßionem laudis, multiplexq; describitur humani generis miseria: vt post morbum, cõgruo ordine, e vestigio subiungatur ratio medicinæ, & deinde medici sanãtis laudatio. Ex morbi enim qualitate & quantitate, sanantis medici est cõmendatio, ponitur autẽ in hoc Psalmo totus pene proceßus, quo cum genere humano egit Deus ab initio conditionis & lapsus sui, vsque ad cõsummationem sæculi. Nam in ipso statim initio, redemptos fideles exhortans ad laudem, humanæ miseriæ calamitatem, qua ante Christi aduentum premebatur, commemorat, eamq; multis versibus describit: subinde laudis exhortationem replicans, & auxilium atq; liberationem Dei, donec tandem versu vigesimo apertam faciat mẽtionem mißi verbi, per quod instaurata sunt omnia: post quod deinde, statim Ecclesiæ sub apostolorũ prædicatione depingit, quæ in grauium persequutionũ fuit tumultu, donec placuit Deo quietẽ restituere Ecclesiæ, magna exultatione fidelium. Deinde, à versu trigesimotertio, mirabilem exprimit cõmutationem quæ facta est in
C *populo Iudæorũ & gentium, priore illo reprobato, posteriore electo ad constitutionem Ecclesiæ nouæ: in qua gentes mirum in modum Dei gratia fœcunditate fructificant, tam merito quàm numero proficientes. Pestis tamen magna in populo Ecclesiæ nouæ frequenter grassatur, & multorum perditio bonorum copiã vehemẽter imminuens, quæ à magistris errorum hæreticis ortũ trahit: qui studio contentionis ipsi primum aberrãtes, post sua figmenta, alios deinde simpliciores post se trahunt in deuia & praue perditionis itinera: attamen pauperes & simplices electos suos semper Deus adiuuat, & custodit ab impiorum seductione: in quorum consideratione, solidum est piis & sapientibus gaudium, quæ versibus canuntur nouißimis.*

CENTESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Confitemini domino quoniam bonus, quoniã in sæculum misericordia eius.*
D 2 *Dicant nunc qui redempti sunt à domino: ✻ quos redemit de manu inimici, de regionibus congregauit eos.*
3 *A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.*
4 *Errauerunt in solitudine in inaquoso:*

Confessione laudis, vt dignũ est, celebrate dominũ omnes serui eius, quoniã ipse bonus est, atque ob hoc laude & celebratione dignus, quoniã in sempiternum perdurat misericordia eius. 2. Illi loquantur, illi dicant laudem & confiteantur domino, qui ab eo se redẽptos cognoscunt, qui experti sunt beneficium redemptionis eius, ad eos maxime spectat non tacere laudes sui redemptoris: ✻ illi quos de potestate liberauit inimicorum, à quibus opprimebantur seruitute graui, quósq; de dispersione qua dispersi erant in regionibus mortis, sub vitiis atq; peccatis variis degentes, longinqui à Deo, sua bonitate congregare dignatus est, & in vnũ fecit habitare. 3. Quos vocauit ex omnibus mundi partibus, ab oriente, occidente, aquilone & meridie, ex omnibus gentibus, tribubus, Psal.67.
populis, & linguis: quos vndecunq; collectos, in vnam congregauit 1. Tim.3.
Ecclesiam, tam diuersarum nationum, diuersorúmq; locorum homi Psal. 132.
nes faciens habitare vnanimes in domo sua, quæ est Ecclesia, & cum magna iucunditate quasi fratres habitare in vnum. 4. Prius enim quàm dignaretur Deus ad humanũ genus misericordiæ oculo respicere, post lapsum primi parentis, & ex eo inductã mundo corruptionem, homines absq; lege scripta viuentes in hoc mundo, errabant, naturæ corruptæ praua insequentes desideria: sicq; mirum in modũ erroribus & peccatis inuoluebantur in hoc mũdo, qui erat quasi desertum & locus inuius, absque vllius viæ indicio, dum lex omnis scripta

✱ viam ciuitatis habi taculi non inuenerunt.

Heb.13. 5 *Esurientes & sitientes: anima eorum in ipsis defecit.*

Psalm.4. 6 *Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur:*
✱ & de necessitatibus eorum eripuit eos.
7 *Et deduxit eos in viam rectam:*

Gene. 6.

✱ Vt irent in ciuitatem habitationis.

Psal.135. 8 *Confiteãtur domino misericordiæ eius:*
✱ & mirabilia eius filiis hominum.
9 *Quia satiauit animam inanem, & animam esurientem satiauit bonis.*
10 *Sedentes in tenebris & vmbra mortis:*
✱ vinctos in mendicitate & ferro.

Roma.5. 11 *Quia exacerbauerunt eloquia Dei, & consilium altißimi irritauerunt.*

defuit,& lex naturæ ab initio hominũ insculpta mẽtibus, nimiũ erat E
ex corruptione naturæ obducta spinis & vepribus, id est, corruptis
passionibus& prauis inclinationibus: erátq; etiã locus inaquosus, vbi
erant omnia arida & siticulosa, nõ erant sacramenta viuificantia, nõ
erant fontes doctrinæ veritatis, quibus potuissent irrigari: ✱ atq; in
hac solitudine positi, nõ inuenerunt viã qua potuissent & debuissent
recta pergere ad ciuitatẽ habitaculi, ad ciuitatem habitationis beato-
rum, quã beati inhabitãt, & ad quã inhabitandã omnes creati sumus:
in deserto isto positi, sequentes deuia vitiorũ, quę cæco mõstrãt: aber
rauerunt à via virtutis, per quã viam perueniri debet ad illam manen
tem ciuitatẽ, quam futuram debemus inquirere: quoniã ad eam inha
bitandam sumus conditi. 5. Positi verò sic in huius mundi deserto ho
mines, in corruptione illa & miseria absque adiutorio, pessime habe
bant, egestatémq; patiebãtur omnis boni: fame & siti grauissima pe
riclitabantur, ita vt deficeret in eis anima & vita: non vtiq; fame aut
siti corporali panis aut potus huius corporei, sed fame verbi Dei, &
siti gratiæ eius, in quibus viuit homo veri⁹, q̃ in pane aut aqua corpo F
rea. 6. In tanta autẽ egestate, & tam manifesto discrimine positi, ne-
scientes quo cõfugerent pro auxilio, ducatu luminis naturalis (quod
super hominẽ signatum est) simul adiuti per illuminationẽ gratię dei
cõuerterunt se ad dominũ in tribulatione sua, vt ab illo postularent
auxiliũ, confidentes ꝙ is qui figmentum fecerat, posset iam deficien-
ti quoq; ne periret succurrere, lapsũmq; instaurare: ✱ & de necessita-
tibus eorum, de omnibus miseriis, de periculis, de angustiis in quibus
versabantur, ipse suo benigno respectu liberauit eos, ipse etiã tum ad
se clamantes non despexit, sed supplicantibus sibi adfuit. 7. Et quan-
quam mũdus totus versaretur tum in ignorantię tenebris, essétq; pas
sim incognita via virtutis, hominibus per carnis desideria ad malum
(quo proni feruntur ab infantia sua omni tẽpore) tendentib⁹, illis ta-
men qui ipsum inuocabant, doctorẽ & ductorẽ se exhibuit, interius
illos sua gratia illuminãs, nõnullos etiã exterius docens viã virtutis:
✱ vt per eã recta pergerent ad illã manentẽ ciuitatẽ, ad quã possiden-
dam & inhabitandã sumus conditi, ad ciuitatem & patriam supernã, G
quæ sola homini immortali debet esse ciuitas & patria: cũ sint omnes
huius mundi habitationes corruptibiles, incorruptibili homini non
aliud quàm tuguriola & casulæ peregrinationis absq; fundamẽtis &
firmitate habitationis. 8. Cõfiteantur proinde domino miserationes
eius, quæ sunt multę & magnæ nimis, ipsæ dẽt confessionẽ domino,
& celebretur dominus in eis, narrentúrq; ipsæ, prædicentur, & cele-
brentur ad gloriam eius: ✱ & mirabilia eius quæ exhibuit filiis homi-
num, confiteantur domino, celebrentur & cõmemorentur ad gloriã
domini, qui facit solus mirabilia. 9. Ipse enim animas hominũ ina-
nes & vacuas, omni bono copiose adimpleuit, & animas esuriẽtes co
piose bonis repleuit. Homines enim secundũ animã prorsus vacuos,
originali iustitia priuatos, & omnis boni ex se egestate laborantes, o-
mni virtutũ ornatu destitutos, & veritatis salutari doctrina carentes,
omnibus ad salutẽ necessariis copiose donauit, modo suã egestatem
voluissent agnoscere, ipsiúsq; auxiliũ tantum inuocare. 10. Satiauit
dico illos qui sedebãt in horridis tenebris, nõ vtiq; tenebris oculorũ, H
sed tenebris mentiũ, lumine gratiæ priuati, obscuratũ cor habentes,
& sub vmbra mortis, positi sub damnatione mortis: ✱ qui erãt vincti,
& iam in captiuitatẽ conclusi, libertate perdita, in magna egestate, &
in durissimis cõpedibus captiuitate molestissima summe afflictiua &
validissima, vt difficillimum foret captiuitatem illam tam tolerare q̃
effugere: quemadmodũ is qui in egestate vincti sunt, difficilẽ habent
captiuitatẽ, vt difficile sit eam tolerare: quoniam captiuitas cum ege
state, duplex est miseria, & qui in ferro vincti sunt, firmã habent diu-
tinámq; captiuitatem, vt non possint facile effugere. 11. Omnis au-
tem hæc miseria super homines ex inobediẽtia venit, quoniã præua-
ricati sunt præceptũ Dei, & voluntatẽ altissimi transgressi sunt: quo-
niam in vno omnes peccauerũt, in cuius lumbis erant: qui dũ præce-
ptum Dei transgressus est, omnem hãc miseriã suæ toti posteritati su
perinduxit, spernénsq; consilium Dei (in quo si permansisset, mortẽ
& omnẽ miseriam non vidisset) in omnia hæc mala nepotes vniuer-
sos coniecit, in has tenebras, in hanc vmbrã mortis, in hãc mendici-

A 12 *Et humiliatum est in laboribus cor eorum, & infirmati sunt:*

✱ nec fuit qui adiuuaret:

13 *Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur:*

✱ & de necessitatibus eorum liberauit eos.

B 14 *Et eduxit eos de tenebris & vmbra mortis:*

✱ & vincula eorum disrupit.

15 *Confiteantur domino misericordiæ eius:*

✱ & mirabilia eius filiis hominum.

16 *Quia contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit.*

C

17 *Suscepit eos de via iniquitatis eorum:*

✱ propter iniustitias enim suas humiliati sūt.

18 *Omnem escam abominata est anima eorū:*

✱ & appropinquauerunt D *vsq; ad portas mortis.*

19 *Et clamauerunt ad dominum, cum tribularentur:*

✱ & de necessitatibus eorum leberauit eos.

20 *Misit verbum suū, & sanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.*

tatem in hanc captiuitatem ferream.12.Et in peccati pœnā,& ex Dei
sententia, humiliata atq; afflicta sunt corda hominū in laborib⁹ mul
tis & magnis,tam externis q̄ internis, tam corporalibus quàm spiri-
tualibus,dicente domino,In sudore vultus tui vesceris pane tuo, do Gene.3.
nec reuertaris in terrā de qua sumptus es: & infirmati, humiliati atq;
depressi sunt valde in laboribus huiusmodi,grauiter sudauerūt & de
bilitati sunt in incūbentibus laboribus: ✱ nec potuerunt in suis istis
miseriis quenquā inuenire qui ferre auxiliū,qui humanū gen⁹ ab ista
miseria absolueret. Omnes enim toti⁹ humani generis, cōsimili erāt
subiecti miseriæ, neq; propriā suā hominū potuit depellere miseriā:
quanto minus auxiliū aliis ferre valuisset?13.Positi verò in hac tribu-
latione,leuauerunt oculos ad dominū,adiutorem fortissimū,suppli-
cibus vocibus ab eo postulātes auxilium: ✱ de omnibus periculis,an-
gustiis atque miseriis saluos fecit eos.14. Eduxitque eos de tenebris
ignorantiæ & malorum errorum,quibus erant obuoluti atq; obtene
brati,& de vmbra mortis,quę super illos incūbebat, salutari sua do-
ctrina & gratia illuminans eos atq; viuificans, sicque luminis & vitæ
beneficio à tenebris & morte eos liberans: ✱ & vincula illa infidelita
tis,errorū atq; vitiorum,quibus in carcere malæ cōscientiæ sub expe
ctatione certę dānationis seruabantur conclusi,cōminuit,confregit,
atq; dissoluit:ex captiuis filiis iræ(quales natura erant)faciens liberos Ephe.2.
filios Dei per gratiam .15. Narrētur domino ad laudē & confessio-
nem miserationes eius multæ & magnæ,ex ipsis Dei miserationibus
detur ei laudis cōfessio: ✱ & mirabilia eius quę ostēdit erga filios ho-
minū,confiteantur domino,recēseantur, & cōmemorētur ad laudē
Dei,qui solus facit huiusmodi mirabilia. 16. Ipse enim populū suum
de captiuitate pessima liberauit, vndē impossibile fuisset hominē sua
virtute euadere è carcere fortissimo,velut habēte portas ferreas siue
æneas,eásq; cōfirmatas ferreis vectibus , populū suum eduxit,portis
illis cōtritis & vectibus confractis.Quemadmodū enim captiuus car
cere portas æreas & ferreos vectes habēte cōclusus,seipsū nō potest
è tali captiuitate liberare,neq; spem habet eiusmodi per se effugiendi
ex hoc carcere: ita erat genus humanum absq; Deo in captiuitate for
tissima, quam per se nūquā potuisset effugere. Et quemadmodum si
quis præpotens,tali munitissimo carcere cōclusum sua virtute libera
ret,cōtrita ferrea porta & vectibus ferreis, liberatori tali sic liberat⁹,
maximā haberet gratiam , eiusq; fortitudinem plurimum collauda-
ret :ita æquum est,vt genus humanum,portis æreis cōtritis,& cōmi
nutis ferreis vectibus suo liberatori(qui hęc in magnifica virtute ope
ratus est)permaximas agat gratias .17. Suscepit populū suum de ini-
quitatibus eorum:per pœnitētiam redeuntes ab impietatibus,recepit
in gratiā: non eos mundos inuenit,cum eos susciperet in gratiā, sed
cum adhuc peccatores essemus & inimici,misertus est nostri De⁹,vt Roma.5.
recordatus misericordiæ suæ,susciperet Israel puerū suum: ✱ nā pro- Lucæ.1.
pter iniustitiam suam,propter transgressiones suas,& illam primam
inobediētiam primi pręuaricatoris,& alias insuper iniquitates,quas
sibi quisq; per propriam malitiam superiecit, humiliati fuerant, & in
talem duram captiuitatem,in tam obfirmatum carcerem coniecti.Si
quidem sola transgressio , in captiuitatem istam pessimam humanū
genus induxerat.18. Eo miseriæ tandem deuenerūt homines, vt om
nis doctrina virtutis & veritatis,qua potuisset cor hominis cōfirma
ri aut in vita sustētari, abominationi fieret:vt omnis cib⁹ veritatis es-
set & mortalibus insipidus, cū omnia plena essent doctrinis mēdacii
& doctrinis dæmoniorū: ✱ atq; ita pręnimio defectu veri cibi in mū
do totum ferè humanum genus ꝓximū videbatur internitioni,nihil
nisi mors videbatur imminere,filii mortis erāt vniuersi,& filii dāna-
tionis,nisi aduenisset Deus auxiliator.19.Positi verò in tanta miseria
leuauerūt oculos ad dominum deum patrū suorum, cúmq; supplici-
bus precib⁹ inuocauerunt de tribulationib⁹ suis: ✱ & de angustiis, mi
seriis , atq; necessitatib⁹ omnib⁹ per eum sunt modo mirabili saluati.
20. Vidēs namq; Deus in tāta egestate inq; miseria positum gen⁹ hu
manum,sicq; omnia morti esse ꝓxima, misericordia mot⁹,vbi venit
plenitudo tēporis,misit deus pater filium suū sibi coæternū & coæ- Galat.4.
qualem verbū suum quod erat in principio apud patrē,vt per ipsum Ioan.1.
sanaret genus humanū,atq; restitueret,quomodo per ipsum è prici-

A

29 Et statuit procellam eius in auram:
✱ & siluerunt fluctus eius.
30 Et læti sunt, quia siluerunt:
✱ & deduxit eos in portũ voluntatis eorum.

B *31 Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum.*
32 Et exaltent eum in Ecclesia plebis:
✱ & in cathedra seniorum laudent eum.
33 Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim.

C

34 Terram fructiferã in salsuginem.
✱ à malitia inhabitantium in ea.

D

35 Posuit desertum in stagna aquarũ, & terram sine aqua in exitus aquarum.

periculis eos liberans, faciendo cum tẽpestate tentationis ꝓuentum
vt possent nauigãtes & operãtes in mari sustinere: & secundũ mẽsu- 1.Cor.10
ram passionũ, multiplicando in eis cõsolationes, deniq; patientiã in 2.Cor.1.
aduersis donando, & in agendis omnibus spiritus sui prudentiam.
29. Quando aũt voluit Deus, tempestatẽ illã omnẽ & persequutio-
nem (quã in primordiis Ecclesiæ initio euãgelicę prędicatiõis permi
serat exurgere) ipse sedauit, & procellã siue tempestatem cõuertit in
tranquillã & quietam aurã: ⁎ & fluctus maris siluerũt, ꝑsequutiones
& commotiones cessauerunt, mala quæ contra prædicatores Euãgelii
sese extulerant, mitigata fuerunt atq; sedata. 30. Et videntes Ecclesiæ, Psal.75.
earúmq; prælatis redditã sibi pacem & quietẽ à persequutionib⁹, ga
uisi sunt in domino, propterea ꝙ in suo beneplacito cessare fecisset
Deus tumultus illos & fluctus sæuarũ persequutionũ: & in portum
optatũ deduxit illos, in requiẽ diu optatam, multisq; precibus postu-
latam, tandẽ illos perduxit: desiderabilem & beneplacentem requiẽ
tandẽ eis largitus est, nõ permittẽs fluctus maris sęuire imperpetuũ.
31. Meritò proinde cõfiteãtur domino, & ad laudem cõmemorẽtur.
miserationes eius, & mirabilia illa quæ exhibuit filiis hominũ. 32. Et
exaltent eum in cõgregatione sancta fidelis populi, populus omnis fi
delis beneficio ipsius liberatus à morte, & in pace iam cõfirmatus, in
Ecclesia sancta, dignis suum liberatorẽ pacis largitorem efferat præ-
coniis: ⁎ etiã in cathedris seniorũ laudetur: nõ solũ à vulgo & humi-
li populo laudatus est, nõ tantum vulgares in celebrando dominum
decet esse intentos, verumetiã qui in cathedris presbyterorũ residẽt
maiores in Ecclesia, qui præsũt dominico gregi, qui super cęteros e-
minent, in suo venerando cõcessu debẽt exaltare dominũ, cuius ipsi
vicem gerunt, & cuius locum tenent in terris pręfecti super populũ
domini. 33. Quam verò admirabilẽ commutationẽ fecit Deus in tẽ-
poris plenitudine, post Euangelicæ statim prędicationis initium. Ad
prædicationẽ nanq; Apostolorũ, talem fecit Deus omnipotẽs in ter
ris cõmutationem, vt flumina fierent quasi desertum, vt loc⁹ ille qui
antè fuerat plenus aquarũ abundantia, fieret quasi desertum aridum
& inaquosum: & illic vbi prius exibant aquæ in abũdantia, defectus
aquę ueniret, & magna valde ariditas, hoc est, vt terra Iudeę, quę pri⁹
lege Dei, itémq; eius scientia & cultu sola videbatur aquis irrigata, in
qua sola notus erat Deus, in quã fontes omnis boni emanabãt ex be
neficiis Dei, vt hæc Iudæa facta sit quasi solitudo, & quasi desertum
absq; aqua: dum repellentes Euangelicæ gratiæ prædicationem, eiq;
cõtradicentes, & ea se indignos faciẽtes, iusto Dei iudicio bonis om-
nibus sunt priuati, vt viuant nunc in maxima ariditate absque vera
scientia Dei & legis, id est, absq; humore omnis gratiæ, vt summa iã
siti veri potus priuentur. 34. Terram istam, quæ olim admodum e-
rat fructifera, quæ olim in cultu Dei vberes fructus afferebat, in qua
sola agnoscebatur & colebatur De⁹, cõuertit in terrã sterilem & in-
fœcundam: in terrã salsuginosam, quasi esset sale vel salsugine perfu-
sa, vt amplius fructum non posset producere: ⁎ idq; nõ propter Dei
mutabilitatem, quasi is absq; horum demerito pro sua tãtum muta-
bilitate sic voluisset eos relinquere (sine pœnitẽtia enim sunt dona Rom.11.
Dei atq; vocatio eius) sed propter demeritum & malitiam eorũ qui
habitabant in terra illa, propter Iudæorum nimiam impietatem atq;
consummatam tãdem malitiam: qui sicut à principio eductionis de
Aegypto semper fuerunt rebelles & murmuratores, ac post etiã Pro Matt.23.
phetarum interfectores, ita tãdẽ in temporis plenitudine Propheta Lucæ.11.
rum dominum interfecerunt, & plerósq; seruorũ eius, vt adimplerẽt
mẽsuram patrum suorum: & veritati Euangelicæ, quam Deus voluit
mundo prædicari, pertinacissime restiterũt, vt meritò super eos veni
ret omnis sanguis interfectorũ, & vltio de eis perfecta sumeretur, in
eorum reprobatione & totali abiectione. 35. Econtrario verò, loca
deserta & inaquosa, in quibus antè nulla fuerat aqua, cõmutauit De⁹
in stagna aquarũ: maximam illic copiam præbuit aquarum, vbi prius
nullæ fuerant, & terram quæ prius fuerat sine aqua, cõmutauit in fõ
tes aquarum, dedit ibi scaturigines, vnde copiosę effluerẽt aquę, hoc
est, gentilitatẽ siue populũ gentiũ (qui prius quasi non gens & non
populus æstimat⁹, totus erat aridus & omni humore bono destitut⁹ Deut.32.
non habens scientiam Dei, neq; legis, neque Prophetarũ, in summa Rom.10.

1.Cor.1. 36 *Et collocauit illic e-*
surientes:

Lucæ.1. * *& constituerunt ciui*
Ephe.4. *tatem habitationis.*

Matt.16. 37 *Et seminauerunt a-*
Matt.28. *gros & plantauerunt*
vineas:

* *& fecerunt fructum*
natiuitatis.

1.Cor.3.

38 *Et benedixit eis, &*
multiplicati sunt nimis:
* *& iumenta eorum*
non minorauit.

39 *Et pauci facti sunt:*

* *& vexati sunt:*
* *à tribulatione malo-*
2.Tim.3. *rum & dolore.*
2.Petri.2
1.Ioan.1.

Matt.24 40 *Effusa est contentio super principes.*

viuens ariditate)per apostolicam prædicationem Deus abuode riga E
uit,scieotia fidei donauit,spiritu sancto suo fœcundauit, & omnibus
bonis copiose adimpleuit,ita vt nihil desit illis ĩ vlla gratia .36.Et col
locauit illic Deus in populo gẽtium pauperes & famelicos,quos om
nes ibi collocauit & congregauit, tanquã io ouili suo, vt illic esuri-
entes pasceret & impleret bonis, diuitibus illis & fastidiosis Iudæis
in vacuitate sua relictis: * & congregati gentiũ populi in voa fide,in
vna spe vocationis suę,in vna doctrina veritatis,in vno baptismo,in
voo domino,in vno spiritu,cõstituerunt ciuitatẽ Dei,quę est sancta
Ecclesia,vt inhabitarẽt in ea,tãquã in domo domini Dei sui:quomo
do olim populus ille Iudaicus Synagogã cõstituerat, ita hac abiecta,
succedens in electiooe & verò cultu Dei gentiũ populus,nouã com
posuit Ecclesiã, quæ supra firmam petrã fundata, & per architectos
peritissimos constructa, voluntate Dei nõ deficiet vsq; in cõsumma
tiooem sæculi.37.Et qui hanc ciuitatem inhabitant, qui priores io e-
am fuerant ingressi, soliciti atq; diligentes fuerunt de proximorum
salute,in opere Dei se fideles ac strennuos exhibuerunt,oequaquam F
otiosi defecerũt,sed viriliter & fortiter egerunt,solicitii io vicinis lo-
cis & regionibus seminare verbum Dei,aliásq; particulares Ecclesias
fundare,quasi vineas domini sabbaoth electas:alius seminabat, alius
plãtabat, alins rigabat,alius quasi sapiẽs architectus fundabat: * neq;
frustrati suot labore suo, nõ fuit absq; fructu & vtilitate labor eorũ.
Deo enim incrementum dante,& interius efficaciter illis cooperãte
fructum bonum protulerunt agri & vineę,in quibus colẽdis laborẽ
insumpserant, & fecerunt fructum natiuitatis,fructũ bonũ & natu-
ralem: * Ipsi quoq; singuli fideles inhabitantes Ecclesiam,corda sua
cũ magno studio præparantes,tales agros seminabãt, & tales vineas
plantabant,semen verbi Dei in illa studiose recondentes, vt mortuũ
faceret fructũ plurimũ,virtutúmq; germina solicite inserẽtes,vt ĩde
cresceret vinum salutis: & fecerunt ipsi fructum bonũ,prouẽtus am
plissimos,operum bonorum multam abundantiam,in fructum vitę
æternæ.38. Adfuit illis desuper benedictio Dei, & beneuoleotia gra- G
tiæ eius, per quam abundãter multiplicati sunt fideles & excreuerũt
in magnũ numerum multorum miliũ,qui antè pauculi erãt,& in nu
mero admodũ modico:* & iumenta inhabitanoũ Ecclesiam oõ mi
norauit,id est,fideles simplices,qui tanquã iumenta in sua simplicita
te sub obedientia maiorũ viuunt,nõ paucos esse fecit,sed plurimos
valde,in abundãtia maxima.Copiosa enim Dei benedictio, Ecclesiã
adimpleuit fidelibus:qui licet simplices sint,& nõ multum alta erudi
tione,in recta tamẽ fide & bona obedientia Ecclesiæ subdiõ, sicut iu
menta suis dominis diriguntur à præpositis in via salutis.39.Verun-
tamen in posteriorib' tẽporibus,& maxime circa tẽpora nouissima,
magna illa simpliciũ fidelium atq; etiã fidelium præpositorũ multitu
do ad paucitatem redacta est:* insuper & à tranquillitate illa pacis,in
qua viuũt homines,donec in simplicitate sua permanẽt,turbati sunt
& in vexationẽ cooscientiarũ inducti:* idq; à tribulatione,angustia,
& dolore malorũ multorum,exurgentiũ temporis processu in Eccle
sia.In nouissimis namq; tẽporibus,veniẽtibus illusoribus & falsis ma H
gistris plurimis,& Antichristis multis vnũ nouissimum pręcurrenti
bus,per diuersa tẽpora multi seducti sunt,in maximo subinde nume
ro:dum iumeota illa absq; debita discretione magistros mẽdaciũ in-
sequentia,abduci se permiserũt in vanos errores & prauas vanitates,
multisq; vicibus ex huiusmodi hæreócorũ tumultibus atq; schisma-
tibus mira vexatio & persequutio,interdum etiã exterior in corpore
& corporalibus bonis,semper autẽ interior in cõscientia,exorta est:
& mala plurimis ex horũ nequitia,simplicibus in Ecclesia ꝓcesserũt
quæ etiã plenius implebunť in nouissima Antichristi persequutione
quando in errorẽ ioducerentur(si fieri potest)etiã electi.40.Cõten-
tio se effudit super principes, studiũ cõtẽtionis inuasit plerośque ex
iis qui io Ecclesia,nõ vt iumenta,sed tanquam principes habebãtur,
ingenio,scientia,eloquentia pręcellẽtes:inuasit istorũ plerosq; ex am
bitiosa & superba mente,ꝓcedens cõtentio,pro defensandis suis sen
tentiis,cum animi elatione & pertinacia:coofidẽtes in ingeniis suis,
aut eruditione eloqnẽtiáue sęculi,ausi sunt cõtentiões suscitare,schi-
smata erigere, hæreses cõfringere,atq; io his suis placitis defeosandis

A ** & errare fecit eos in inuio, & non in via.*

41 *Et adiuuit pauperem de inopia:*

** & posuit sicut oues familias.*

42 *Videbunt recti, & lætabuntur:*

** & omnis iniquitas oppilabit os suum.*

C

43 *Quis sapiens & custodiet hæc, & intelliget misericordias domini?*

omne studiũ omnẽmq; conatũ adhibere: ⁎ & hoc cõtẽtionis studiũ
quod oẽs possidet hæreticos, errare facit plerosq; maiorum in inuio
falsitatis & mendacii, & nõ in via veritatis, videlicet vt recta & regia
via catholicæ veritatis relicta, sequãtur deuia & falsa, sectantes suorũ
ingeniorum adinuẽtiones & somnia, quę ipsi nec de fidei regula, nec
de scripturarũ authoritate sumpserũt: neq; ipsi solũ authores hęresi-
archæ abducti sunt in deuia, sed (quod magis dolendũ est) secũ iumẽ
torum illorũ suppplíciũ plurimam multitudinem abduxerũt & ab-
ducunt in perditionis itinera .41. Deus tamen (qui suorum semper
pauperum & humilium curam gerit) auxilium præbet, & per gratiã
suam assistit humilibus & pauperibus spiritu, qui nõ sibi videntur sa-
piẽtes, nõ sunt prudẽtes apud semetipsos, qui in simplicitate sua fun- Rom.12.
datæ catholicæ fidei inhærent, & rectam fidei regulam ab illis primis
operariis (qui primũ operationẽ fecerunt in aquis multis, id est, à san
ctis Apostolis Apostolicisq; viris) traditam cũ humilitate tenẽt, nec
B sequuntur noua hominũ vanorum cõmenta, quantũuis loqui videã 1.Ioan.4
tur placẽtia: hos sanè pauperes & simplices adiuuat Deus & custodit,
ne seducantur à magistris errorũ: hos illuminat, vt lupos discernant
à pastoribus: hos probare docet spiritus, vtrũ ex Deo sint: hos sibi ser
uat & custodit, vt nõ seducantur: quomodo etiã in illa nouissima &
grauissima persequutione vltimi Antichristi, semper aliquot sibi est
seruaturus electos: ⁎ & posuit familias botũ pauperũ, sicut oues, si-
cut gregẽ suũ faciet simplices istos: ita eos fundabit & custodiet, quo
modo pastor gregem suũ custodit, ita se erga generationes pauperũ
habebit & geret, quomodo pastor erga oues suas .42. Videbunt ista
qui sunt recto corde, cõsiderabũt istam dei erga suos electos firmatã 2.Tim.2.
bonitatẽ (qua semper cognoscit qui sunt eius, & facit vt ab iniquita-
te discedant) & lætabũtur in hac Dei inæstimabili bonitate & electo
rũ salute: ⁎ & omnis impietas cõfundet, aduersus electos & sanctos
Dei nihil poterit omnis impietas, nõ poterũt aduersus bonos pręua
lere portæ inferi: omnes hæreses, omnes impietates cõprimentur, cõ Matt.16.
ticescent & cõfundentur, & erunt quasi obturato ore vt nõ possint
persuadere malum electis Dei, & confundentur omnes errorũ magi
stri, inuẽtores mendacii, omnes in nouissimo redarguentur, iuenien
túrque confusi .43. Hæc autem quæ iam diximus, quisquis sapiens
est, diligenter custodiet, sollicitéq; obseruabit: & omnis verè sapiens
in istis meditabitur, tota mentis attẽtione cõsiderabit misericordias
domini, quas iam multa verborũ replicatione eccinimus, neq; tamẽ
pro dignitate quicquã diximus. Abyssus nanq; inexhausta est profun
ditas misericordiæ Dei, neq; ab homine, quantumuis eam consideret
diligenter aut contempletur, peruestigari potest.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CVI.

PSalmum istum quidã conantur literali intelligẽtia exponere de variis casibus qui obuenerunt olim veteri populo, quemadmodũ Chaldęa Paraphrasis multa in hoc Psalmo de Sedechia & principibus eius loquitur, de Ezechia ægrotãte & sanato, de Iona misso in mare & tempestate D sedata, & de caristia tempore Iobel, aliáq; huiusmodi. Alii de iis intelligunt Psalmũ, quę generaliter secundum corpus solent euenire mortalibus. Nam principiũ Psalmi, in quo mentio fit erroris & reductionis ab errore, exponunt de iis quos cõtingit à recti itineris tramite deuiare, in loca deserta & inuia: vbi periculis maximis tum propter defectũ cibi & potus, tũ propter metũ ferarum syluestriũ & viam incognitã, expositi, clamant ad dominum, hunc vnicum reputantes suũ fidele refugium: à quo & exaudiuntur, cum soleat ipse in rebus desperatis libenter inuocatus succurrere, & reducuntur ipso duce ad viam rectam, ad loca habitata & frequẽtata hominibus. Quod deinde, sequitur de esuriẽtibus & siti deficiẽtibus, vinctísq; in mẽdicitate & ferro, exponũt de vinctis corporaliter, qui graui fame & siti in duro carcere affliguntur: qui licet ob suas impietates pleriq; sic puniantur, si tamen fideli corde dominũ inuocauerint, nõ raro sentiunt liberationẽ, vt de tetro & tenebroso carcere educantur ad exoptatã lucem. Quæ etiam de mare ingredientibus dicuntur, exponunt de periculis eorum qui naufragiũ patiuntur, qui in rebus desperatis inuocantes cum fiducia dominũ, non raro sentiũt Dei sibi adesse auxiliũ. Quod deinde à versu trigesimotertio dicitur, de cõmutatione deserti in stagna aquarum, & econtrario, exponunt de potenti commutatione qua Deus loca commutat pro suo placito, vt vbi nunc nulla est aqua, post annos aliquot aquarum fluat abundãtia: & ecõtrario, vbi nunc est aquarũ copia, ibi post ariditas maxima inueniatur. Ast hunc, inquã, modũ, alii secundum literalem quandã & historialem intelligentiam, præsentem Psalmum totum tentant exponere. Nobis tamen magis videbatur cõuenire, vt ad spiritũ omnia illa referrẽtur. Et profecto

vnicuiq; attentius consideráti, facile liquebit, Psalmum istum spiritualem intellectum magis quàm E
historialem præ se ferre. Pro quo etiá facit (meo quidem iudicio) quòd toties replicatur exhortatio
laudis, toties Dei inculcátur mirabilia, versu eiusmodi, Confiteantur domino misericordiæ eius,
& mirabilia eius filiis hominũ. Proinde nos in expositione, de errore spirituali, captiuitate spiritua-
li, egestate, fame & siti spiritualibus, mari spirituali, tempestate spirituali, tranquillitate spirituali, con
mutatione spirituali, benedictione & fructificatione spirituali, totũ Psalmi processum (quantum po
tuimus) rationabiliter & lucidè conati sum⁹ interpretari. Nos tamen absq; præiudicio ita nostra at-
tulimus, vt neminem diuersa ponentem per nos velimus repudiari. ¶ Versu. 8. Confiteantur domi-
no misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum. Confiteantur, videtur accipi improprie, se-
cundũ significationẽ passiuam: vt tantũdem valeat, quantũ confessione cũmemorentur, vel laudan
do cõmemorentur. Beatus Hieronymus ex Hebræo vertens, verbũ cõfiteantur, accipit in significa
tione actiua: sed accusatiuũ adiungit, nõ nominatiuum, ad hunc modum, Cõfiteantur domino mi-
sericordiam eius, & mirabilia eius in filios hominũ. Sic & Felix, manifestent vel celebrent domino
misericordiã eius, & mirabilia eius filiis hominum. Atq; ita sensus idem est huius lectionis, accepto
verbo in significatione actiua, qui est lectionis vulgatæ, accepto verbo in significatione passiua. Si-
ue enim dicas, cõfiteãtur homines misericordias domini, & mirabilia eius: siue ita dicas, Cõfessione
laudis celebrentur ab hominibus misericordiæ domini, & mirabilia eius, eadẽ proculdubio senten F
tia est. In eo quoq; quod sequitur, Et mirabilia eius filiis hominũ, filiis hominum, casus est datiui,
subaudiẽdo participium facta vel exhibita, vt sit sensus, Mirabilia exhibita vel facta filiis hominum.
Cui consonat quod (vt iam auditum est) vertit Hieronymus, Mirabilia eius in filios hominum.
¶ Versu. 26. Ascendunt vsq; ad cælos, & descendunt vsque ad abyssos. Intelligi possunt pro suppo-
sito, ipsi qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis, vel etiam flu
ctus maris. Et eadem fere est sententia, siue intelligas fluctus maris ascendere & descendere, siue ip-
sos nauigantes. Nã fluctibus maris iactantur sursum ac deorsum qui nauigant. Nauem enim fluct⁹
propellunt, & inflati ipsi nauem eleuant in aera: cõcidentes verò nauem quoq; faciunt in ima cõci
dere. Quomodo autẽ secundum mysticam intelligentiã Apostolis Dei operatorib⁹ illud cõueniat,
Anima eorum in malis tabescebat: item & quod sequitur, Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius, &
2. Cor. 1. omnis sapientia eorũ deuorata est, facile ex illo discimus verbo apostoli Pauli (qui vn⁹ fuit ex ipsis
facientibus operationẽ in aquis multis, imò plus omnibus in aquis istis laborauit) quod in secunda
Epistola suis scribit Corinthiis, Nolo, inquit, vos ignorare fratres, de tribulatione nostra quę facta
est in Asia, quoniã supra modum grauati sumus supra virtutẽ, ita vt tæderet nos etiã viuere, vel (vt
ex Græco etiã verti potest) vt desperaremus de vita. Sed ipsi in nobismetipsis respõsum mortis ha- G
buimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitat mortuos qui de tantis periculis nos
eripuit & eruit. ¶ Versu. 29. Et statuit procellam eius in auram. Clarius in eandem sententiam Hie-
ronymus, Statuet turbinem in tranquillitatem. Item pro eo quod sequitur. Et deduxit eos in por-
tum voluntatis eorũ: sic habet, Et deducet eos ad portum quem voluerunt. Et loco eius quod ver-
su trigesimo nono habemus, Constituerunt illic ciuitatem habitationis. Hieronimus clarius dixit,
Formabunt vrbem ad habitandũ. Vrbs autem ista, nihil dubium quin illa sit ciuitas regis magni, ci
Psal. 47. uitas Dei nostri, quã alio in loco idem Psalmista cecinit, dicens, Magnus dominus & laudabilis ni-
mis in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius, Fundatur exultatione vniuersæ terræ, mons Siõ al-
tera Aquilonis, ciuitas regis magni. Et in Psalmo alio, Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei.

CVII. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste cõtexitur ex Psalmo quinquagesimo sexto & quinquagesimonono. Nã quinq; priores ver sus huius Psalmi, vsque ad locum illum, Vt liberẽtur dilecti tui, habet finis Psalmi quinquagesimi sexti, vix in vllo facta mutatione, nisi quòd illic gloria mea iungitur, cũ sequẽti, dicẽdo, Exurge gloria mea exurge Psalterium & cithara, cũ hic iungatur præcedẽti, hoc modo, Cantabo, & psallã tibi in gloria mea: ac deinde diuisim legatur, Exurge Psalterium, &c. Et in versu quarto, cũ hic dicitur, Magna est super cælos, il- H lic dicebatur, vsque ad cælos. Versus autẽ reliqui, post quintum ad finem vsque, omnes inueniuntur in Psalmo quinquagesimonono. Quæ omnia, quia semel exposita sunt, non iterum hic prolixius à nobis explicabitur: Argumentum (quod est gratiarum actionis, pro victoriis habitis) require ante Psalmum quinquagesimum nonũ. Annotationes quoque suis locis, si libet, require: Elucidationem tamẽ non grauabimur iterare, quæ prius dicta sunt, etiam huc reuocantes, eo quòd Prophetam non piguit diuersis locis eadem canere.

CENTESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Paratum cor meum Deus, paratũ cor meũ:*

✱cantabo, & psallam in gloria mea.

PRo tuis erga me innumeris & inæstimabilib⁹ beneficiis ô potentissime Deus, paratũ est cor meum, & modis omnib⁹ iterum iterũmq; paratũ, id est, quam paratissimum, ad te laudandũ, te glorificandum, tibiq; vt dignũ est per omnia & spiritu & corpore famulandum: ✱ cantabo coram te, & psalmos dictabo atque cãtabo tibi, in omni gloria mea: ita vt quicquid in me gloriæ fuerit, quicquid virtutis, quicquid vigoris, quicquid fortitudinis, ingenii, memorię affectus, cæterarũq; viriũ, omnis me⁹ decor & gloria siue quę in corpore, siue quę in anima mihi inexistit, totũ velim in tuã laudẽ impẽdere, vt in tota gloria

A
2 Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara: ✻ exurgam diluculo.

3 Confitebor tibi in populis domine, & psallam tibi in nationibus.

4 Quia magna est super cælos misericordia tua, & vsque ad nubes
B *veritas tua.*

5 Exaltare super cælos Deus: ✻ & super omnem terram gloria tua: ✻ vt liberentur dilecti tui.

6 Saluum fac dextera tua, & exaudi me: ✻ Deus loquutus est in sancto suo.

7 Exultabo, & diuidã
C *Sichimam: ✻ & conuallẽ tabernaculorum ego dimetiar.*

8 Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim susceptio capitis mei.

9 Iuda rex meus: ✻ Moab lebes spei meæ.

10 In Idumæã extendã
D *calciamentum meum: ✻ mihi alienigenæ amici facti sunt.*

11 Quis deducet me in ciuitatem munitam? ✻ quis deducet me vsq; in Idumæam?

12 Nonne tu Deus? qui repulisti nos, & nõ exibis Deus in virtutibus nostris.

13 Da nobis auxilium

& virtute, pro mea virili digne tibi psallam, tam magnificentissimo domino. 2. Et quo sit laus plenior, etiam instrumentis decãtata musicis, accedite huc in manus meas psalterium & cithara, venite, vt in vobis psalmum canam altissimo domino: • & ego primo mane, admodum diluculo, exurgam de strato quietis meæ, vt in tempore illo quietissimo, simul & amœnissimo, diuinas laudes cum alacritate valeam decantare. 3. Celebrabo te, laudémq; tibi dicã in gentibus, domine, & in omnibus per vniuersum orbẽ terrarum diffusus nationibus populorum, te laudabo in psalmis & canticis. 4. Iustum verò, ac rationabile est, vt tibi psallatur in omnibus gẽtibus, & nationibus, quoniam misericordia tua magnificata, glorificata, & exaltata est vsque ad cælos, imò & super cælorum altitudinem: & veritas tua vsq; ad nubes magnificata est, hoc est, vtraq; adeò sublimis, & excelsa est, vt à nobis comprehendi non valeat. Nemo enim sufficit comprehẽdere numerum & mensuram magnitudinis misericordię & veritatis tuæ. 5. Fac, ò potentissime Deus, vt super cælos cognoscatur maiestas tua, fac per ostensionem potentiæ tuæ cognoscere homines altitudinem gloriæ, & sublimitatem altissimæ maiestatis tuæ, quæ cælis est altior, & nec cælorum amplitudine, siue altitudine comprehenditur, sed in immensum superexcedit altius: • & super omnem terram fac cognosci celsitudinem gloriæ tuæ, vt in omnibus finibus orbis terrarum cognoscaris, & habearis is qui verè es, potentissimus Deus, ac dominus vniuersæ creaturæ: • ita (inquam) tu Deus potentissime exalteris, & glorificeris, vt electi tui, quos ad vitam ab æterno prædestinasti, liberentur, fiántque salui ab omni malo. In illorum namque liberatione & saluatione, tuam simul misericordiam & veritatem singulariter glorificas. 6. Et quoniam hominis opus non est liberare & saluare, tua ad id peragendum opus est dextera, vt per tuam præualidam omnipotentiam salutem consequantur electi tui, quàm à seipsis, vel ab hominibus quibuscumque habere non possunt: & hac in re exaudi me, vt dextera tua salues electos, populúmque tuum de hostium manu liberes: • sic enim tu Deus loquutus es in sanctuario tuo, ita definiuisti apud te in sancto & secreto habitaculo tuo. 7. Videlicet quòd ego Dauid, vt rex & princeps electi populi tui, lætabor in triumphis victoriæ, ex virtute dexteræ tuæ contra aduersarios populi tui, & diuidam terram Sichem, tanquam bello partam populo meo: • & vallem illam, quæ Sochor dicitur, id est, tabernaculorum, ego dimetiar, tanquam meo dominio & iuri subiectam. 8. Populus Galaadites mihi subiectus est, similiter & Manasse: populus autem Ephraim, præcipua & velut capitanea est fortitudo mea, & quasi robur ac virtus capitis, id est, principatus mei, vtpote aliis tribubus potentior, bellicosior, & numerosior.

9. Tribus Iudæ mihi regnum præstat, in qua & principium fuit regni mei: • populus Moabitarum est mihi velut olla & lebes oblectationis, vnde haurire possem delicias & oblectationem, eísque libere vti iuxta desiderium. 10. Super filios Edom extendam calciamentum meum, super illos calcabo, tãquam perfecta subiectione plenissime subiectos mihi: • Philisthiim, Amelechitæ, & alienigenæ per circuitum, facti sunt mihi tributarii, & subiecti ditioni meæ.

11. Et quis est, qui me perduxit vsque in ciuitates munitas, vt loca etiam munitissima obtinerẽ? • quis me deduxit in ciuitates Idumæorum, admodum robustas & populosas, vt eas cogerem sub imperiũ regni Dei? 12. Quis alius præter te domine? qui olim videbaris abiecisse nos, ac velut prorsus deseruisse absq; auxilio, & non volebas cũ exercitibus nostris ad pugnam egredi, nolebas pugnare cum exercitibus nostris, nolebas tua præsentia defendere populum tuum pugnãtẽ, sed quasi à prælio absens permisisti vinci exercitus nostros ab aduersariis. Profectò tu qui olim ita repulisti populum tuum, & cũ eis nolebas egredi ad pugnam, idem ipse nunc respexisti nos, & egressus nobiscum dedisti nobis præclaras victorias. 13. Tu itaque domine, semper præsta nobis de tribulatione auxiliũ: si insurrexerint aduersum nos aduersarii, & tribulatores populi tui, succurres tu nobis auxilio tuo: • verè enim vana est salus, quæ expectatur ab homine, & prorsus vanissimum est, auxilium & salutem expectare ab humana potentia, cum tu illam habeas in manu tua. 14. Ex nobis qui-

de tribulatione: ✳ quia vana salus hominis.

14 In Deo faciemus virtutem: ✳ & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

dem protsus imbecilles&impotétes sumus magnum aliquid efficere E
sed in tuæ virtutis fiducia& auxilio fortiter agere poterimus magnæ
virtutis opera, agemúsq; tua virtute confortati viriliter: * tu quoq;
facillime destrues, & absq; omni labote siue molestia ad nihilum de-
duces,omnipotenti fortitudine tua,aduersarios nostros, quanticúq;
tandem sine numero,siue fortitudine extiterint,propter quod,in te
sempet fiducialiter perstare volumus,&tuo sancto cultui semper in-
hætere, neque abscedere abs te imperpetuum.

CVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste videtur maledictiones cōtinere aduersum hostes prolatas. Personæ autē Christi applicari eū contra suos hostes & interfectores Iudæos, & singulariter etiā cōtra Iudā proditorē, qui illorū vnus erat, vel ex hoc fit manifestum q. Petrus Apostolus in primo cap. Actuū Apostolicorū, de Iuda proditore verba faciēs, partē huius Psalmi in eo dicit fuisse impletā, illud videlicet quod habet versus septimus, Episcopatum eius accipiat alter. Quamuis ergo secundū substratū literæ sensum, possit accipi vt à Dauide cōtra suos hostes, Doeg Idumæū, & alios huius similes prolatus, qui ipsi innocenti apud Saulem detrahebant, & F
alioqui satis ad malū Dauidis propensum magis exasperabant, secundum tamen veritatem & intellectū præcipuū, ipsius Christi est oratio, in qua patrem alloquens, & inuocans iudicē, hostium suorū proposita malitia, & sua è regione innocentia, dignā deinde vltionem peruersorū describit, tam in personis propriis, quàm in relictis liberis, vxoribus & bonis omnibus. Idque facit multis versibus, in quibus ea quæ impiis veritatis cōtradictoribus ventura erant ex Dei iudicio, vt præuidebat, ita exprimit, & secundū diuinæ iustitiæ cōformitatem eadem etiam præcari videtur. A versu autem vigesimo ad finem vsque suam paupertatem & afflictionē exponens, à Deo salutare postulat auxilium, in conclusione tandem liberatori promittens laudis cantica.

CVIII PSALMI ELVCIDATIO.

Heb.4. *1 Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est.*

DOmine deus pater me⁹,cuius oculis nuda& aperta sunt
oīa, qui omnia nosti vt in veritate se habent,tu ne tacu
eris laudē: quoniā ecce ora peccatorū, & hominū ne-
quā cōtra me aperta sunt, ad blasphemiā atq; conuicia,
vt dum illi cōtra me blasphemantes impia falso loquun
tut,tu econtrario meā laudē prædices,& prędicari facias,meámq; in- G
nocentiā manifestā facias,tuū mihi impēdendo auxiliū:dū illi impro
peria,cōnicia,& blasphemias aduersum me effutiūt, tu ecōtrario me
apud tuos prædices,meum nomē mundo clarifices,sicut ego te mū-
do clarificaui : qua etiā causa potissimū isti impii nunc aduersum me
impudētia ora sua aperiūt. 2. Loquuti sunt aduersum me linguis mē

2 Loquuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odii circundederunt me:

Ioan. 7.
Matt. 11.
Ioan. 9.
Lucæ. 5.
Lucæ. 11.

✳ & expugnauerunt me gratis.

Lucæ. 20
Ibidem.
Mat. 29.

dacibus atq; fraudulentis mihi detrahētes méq; calumniantes absque
causa,ꝑpter suā peruersam nequitiā: & sermonibus odii ex omni par
te me circūdederunt,odiosis verbis omni ex parte me aggressi sunt,
verbis duris & grauibus,aut etiā verbis detractoriis & diffamatoriis,
quibus me conati sunt omnib⁹ reddere odiosum: appellātes me sedu
ctorē populi, vini potorē, voratorē,publicanorum amicū, sabbathi
violatorē,Dei blasphematorē,aduersum principes seditiosum,cū dę
monibus pacta habentē,aliáq; huiusmodi: * absq; omni rationabili
causa impugnauerūt me,omni qua voluerint virtute,mihi machinā-
tes mala,conciliū faciētes,nūc quomodo mihi os obstruerēt,&cōfu
sum me redderēt,īposito silētio,quomodo aliquid ex ore meo rape- H
rēt in calūniā,nūc quomodo me perderēt,aut dolo tenerēt,&inter-
ficerēt:atq; hęc omnia absq; vlla causa,absq; vllo meo merito, cū ni-
hil aduers⁹ illos egerim, ob quod iuste talia aduersum me debuerint,
aut potuerint machinari. 3. Imò verò loco eius quod me diligerē de-

3 Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi:

✳ ego autem orabam.

bebāt,ꝓ dilectione quā mihi debebāt,vt benefactori,ipsi malū reddi
derūt,& detraxerūt mihi:cū diligere me ꝓ acceptis beneficiis debuis
sent,nō solum nō dilexerunt,verumetiā hostiliter mecū egerunt, cō
tra me mala loqnētes, mihiq, vbicunq; poterant, tā in nomine; q̄ in
vita,aduersantes:* ego verò non sum cōmotus ad impatientiam,pa-
tienter tuli illorum improbitatem,non reddidi malū pro malo, non
maledicebam maledicētibus: sed orabam ad te domine, cōmendans
tibi causam animę meę,ad te oratione leuaui spiritum meum, vt tibi
vindictam committerem,& ipse non offenderem in te per impatien
tiam: * Orabam etiam pro illis mihi detrahentibus, & aduersanti-
bus,vt ignosceres eis,& parceres,donec viderentur nescire quid face
rent,donec nō ex obstinatione eorū peruersitas cerneretur procede
re,donec spes apparebat vlla cōuersionis eorum. 4. Et ipsi omnis be

4 Et posuerunt aduer-

A *sum me mala pro bonis.*

✱ & odium pro dilectione mea.

5 *Constitue super eum peccatorem:*

B

✱ & diabolus stet à dextris eius.

6 *Cũ iudicatur, exeat condemnatus:*

C *✱ & oratio eius fiat in peccatum.*

7 *Fiant dies eius pauci:*

✱ & episcopatum eius accipiat alter.

D

8 *Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.*

9 *Nutantes transferãtur filij eius, & mẽdicent: ✱ & eiiciãtur de habitationibus suis.*

neficii immemores, prorsúsq; ingrati in omnibus, mea mãsuetudine
nihil emolliti, mea potẽtia nihil emendati, apponebãt beneficiis maleficia,
pro bonis repẽdebant mala: ✱ & pro dilectione mea, quã ego
illos dilexi, itẽ & pro dilectiõe mea, qua mei ipsi debuissent meritò diligere,
reddiderunt mihi odium: cum ego illos amarem, neq; sólũ lingua
diligerem, sed opere & veritate dilectionem abunde ostenderẽ, Matt. 8.
eorum lãguidos curando, eósq; veritatis Euangelicæ doctrina pascẽdo,
insuper & peccata tollendo, languores auferẽdo, & dolores portando,
ac proinde meritò me prius amantem & benefacientem saltẽ
redamare debuissent, ipsi non solum non amorẽ rependerũt, sed in- Heb. 12.
super odiũ crudele, quod & opere testati sunt, grauissimã aduersum
me contradictionem suscitantes, vsque ad ignominiæ opprobrium.
5. Et quoniam tanta est, támq; peruersa & obstinata illorum impietas,
iuste tu sancte pater, iudex animę, & defensor causæ meæ, cui causam
meam cõmendaui secundum tuam iustitiam, rigidũ, & seuerum
in illos exercebis iudicium: quod sicut tu ex ordinatione tuæ iustitię
illis superinducere decreuisti, ita ego meã voluntatẽ tuę conformãs,
precor illis euenire, ad tuæ iustitiæ glorificationẽ, & iustam tantę impietatis
vltionem. Itaq; tu constitues super eum peccatorẽ, super populũ
illũ impium, & omnes illos iniquos aduersarios meos, tu iudex
iuste dominari facies impium: primum quidem, tradẽdo illum in ma- Iob. 41.
nus crudelis illius tyrãni & exactoris diaboli, qui est rex super omnes Ioan. 8.
filios superbiæ, primus impietatis author & pater mendacii, ex cuius
parte sunt omnes qui imitãtur illum: deinde etiã hominibus impiis,
& crudelibus tyrãnis eos subiiciendo, vt ab illis digna afflictione puniti,
suæ perfidiæ debitas pœnas luãt: ✱ & diabolus ille malignus stabit
à dextris illorum, semper illis aderit, & velut obseruabit, tanquam
captiuos eos tenens laqueis suis, vt ad omne malum instiget suę tradi- 2. Thi. 2.
tos potestati, ac pòst in damnationẽ secum abducat æternam. 6. Cũ
iudicium fiet de eis, non inuenietur excusatio, nõ absoluentur liberi,
sed condẽnati exibunt, referent sententiã condẽnationis, quia mortis
damnatione sunt digni: ✱ imò & oratio eorum reputabitur immũda
& sordida, quasi peccatũ: etiam cum ore videbũtur clamare, & in
hypocrisi sua se orare simulauerint, labiis tantum orantes, quasi sordida
oratio eorũ repelletur, nõ erit exaudibilis: quia cor lõge est à domino,
quod impietate plenũ est: imò erit oratio illa execrabilis, quoniã
cum irreuerẽtia & hypocrisi orantes quodãmodo tẽtare Deũ videntur.
7. Dies illorum pauci fient & modici, abreuiabitur duratio
vitæ eorũ, morte præmatura & intẽpestiua morientur, sicut & ipsi innocenti
mortem iniustam sunt meditati: ✱ & eorum episcopatũ, eorum
munus, quo à Deo honorati sunt atque sublimati, alii accipient:
quẽadmodum pontificũ & scribarum synagogæ dignitas, ad apostolos,
eorúmq; successores trãslata est: & impius ille traditor Iudas, dux
omniũ interfectorũ innocẽtis domini sui, apostolat⁹ munere priuat⁹
est, laqueo sibi animam ante tẽpus extorquẽs, & in locũ eius suffect⁹
est atq; substitutus alius. Imò & totus ille Iudæorũ populus, qui præ Matt. 27.
omnibus populis speciali sua sanctificatiõe præeminebat, existẽs gẽs Actu. 1.
sancta, populus peculiaris ex omnibus gẽtibus, & regnũ sacerdotale
siue sacerdotiũ regale, perdidit omnem hanc præeminentiam, & suc Exod. 19
cessit illi populus alter ex gẽtibus, qui iam genus electum appellatur,
gẽs sancta, populus peculiaris, & regale sacerdotiũ. 8. Fient filii eorũ 1. Petri. 2.
orphani, & vxores eorũ fient viduæ. Ipsis enim hostium manu cadẽtibus,
relinquentur eorum liberi absq; patre, & erunt orphani, vxor
autẽ viro destituta erit vidua: quod certe nõ modica est morienti afflictio,
videlicet præter omnem dolorem vulneris, relinquere matrẽ
pauperẽ superstitẽ, multis onustam prolibus, & proles multas in paupertate
superstites, vt nõ habeant vltra qui ipsis de vitæ necessariis prospiciat.
9. Filii eorum nutantes & instabiles, de loco ad locum (iuxta
morẽ nutãtium) se transferent, vel ab hostibus transferẽtur de loco
ad locum: & in tanta egestate atq; penuria expulsi patriis sedibus viuent,
vt mẽdicatim sibi victum cogãtur quæritare: & eiicientur de patriis
sedibus, de habitationibus quas inhabitauerant patres eorũ: non
permittẽtur inhabitare terrã quam patribus eorũ Deus singulari miraculo
donauerat, sed dispergẽtur, & captiui ducẽtur in omnes gẽtes,
& erunt exules per orbẽ vniuersum, seruiẽtes sub tributis, in seruitu- Lucæ. 21.

10 *Scrutetur fœnerator omnem ſubſtantiã eius:*

✱ & diripiant alieni labores eius.

11 *Non ſit illi adiutor:*
✱ nec ſit qui miſereatur pupillis eius.

12 *Fiant nati eius in interitum:*
✱ in generatione vna deleatur nomen eius.

Matt. 23. 13 *In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conſpectu domini:*

✱ & peccatum matris eius non deleatur.

Rom. 11. 14 *Fiant contra dominum ſemper:*
✱ & diſpereat de terra memoria eorum:

✱ pro eo quod non eſt recordatus facere miſericordiam.

Iacobi. 2. 15 *Et perſequutus eſt*
Eſaię. 53. *hominẽ inopem & mẽ-*
Pſalm. 21 *dicum & cumpunctũ*
Eſaiæ. 53. *corde mortificare.*

Mat. 27.

Eſaiæ. 53.

Ioan. 19. 16 *Et dilexit maledictionem, & veniet ei, & noluit benedictionẽ & elongabitur ab eo.*

te & deſpectione maxima. 10. Scrutabuntur fœneratores omnẽ ſub- B
ſtãtiam eorum, exactores quibus officiũ commiſſum fuerit ſpoliãdi
deuictas & bello captas ciuitates, penitus nihil relinquẽt, quin omnia
prædẽtur & auferãt: vt de patriis bonis, illis fugiẽtibus, aut in capti-
uitatẽ vel diſperſionẽ abeũtibus, nihil liceat ſecũ auferre: ✱ & alieni,
id eſt, hoſtes prorſus extranei, imò aduerſarii, diripient labores eorũ:
quæcunq; illi collegerãt & theſaurizauerant in vſus ſuorum filiorũ
atq; hæredum, nõ ad filios aut hæredes legitimos peruenient, ſed ra-
pientur ab hoſtibus, etiã vſq; ad occultiſsima, & minima quęq; om-
nia prædaturis. 11. Nõ erit qui illis in tanta oppreſsione poſitis poſsit
vllo, vel cõſilio vel auxilio, ferre ſuppetias: ✱ neq; ſolum ipſis nõ erit
auxilium, ſed neq; filiis eorũ, quos orphanos relinquent, vllus cõtin-
get miſerator, neq; cum pupillis eorum quiſquam aget miſericordi-
ter. Nam abſque miſericordia plerique cadent, interfecti hoſtium gla
diis, alii patriis eiicientur habitationibus, & bonis omnibus ſpoliabun-
tur, quæ ſibi theſaurizauerãt patres eorum, ducẽturque ſic nudi & mi F
ſeri in omnes gẽtes captiui, in afflictione nimia. 12. Imò & in perdi-
tionẽ dabuntur filii eorum, plurimorum filii ſimul cum parentibus,
imò in oculis parẽtum interficientur ad maiorem parẽtum afflictio-
nem: ✱ neq; pauci erunt, quorum progenies hoſtium gladio maxime
infirmata ac pene extincta, licet ad modicũ poſt mortẽ parentũ ſub-
ſiſtet, mox tamẽ vnica abſumpta generatione deficiet. Nã quod pene
extinctum eſt, ſi non reparetur, cito prorſus deficiet. 13. Ante ocu-
los domini redibit ad conſiderationem iniquitas parentum eorũ, vt
adducatur ſuper eos vltio grauiſsima, quaſi pro omniũ parentũ ſuo-
rum delictis, vt inquiratur ab iſtis homicidis, qui adimpleuerũt mẽſu
rã patrum ſuorum, ſanguis omniũ iuſtorum & Prophetarũ, qui effu-
ſus eſt ab origine mũdi, ita ſcilicet, vt grauiſsima de eis ſumatur vltio:
✱ & peccatũ matris eorum non erit in obliuione, quantũ ad punitio-
nẽ eorum, vt etiã pro illo adducatur ſuper illos vltio: hoc eſt, vltione
tam graui, tam manifeſta, tam horribili videbũtur puniri, vt appareat
Deum, quicquid vnquã peccati admiſerũt parentes, ſuper hos eorũ G
poſteros impoſuiſſe, & ad horum punitionẽ, grauiorẽ reuocaſſe ad
memoriã. 14. Derelicti quoq; & reprobati à deo, ita efficientur obſti
nati in ſua malitia, vt ſint perpetuò contra dominum, nunquã redeãt
in gratiam, donec venerit conſummatio ſæculi, quando eorum reli-
quiæ ſaluæ fiẽt: ✱ & prorſus de terra viuentium, de ſancta Eccleſia &
militante triumphante, peribit eorũ memoria, erunt quaſi incogniti
extranei à veris Eccleſiæ fidelibus, & erit execrabilis ac deteſtabilis eo-
rum memoria, vſq; dum venerit tẽpus conſtitutũ cõuerſionis eorũ,
quo conuerſi recipiantur in gratiam: ✱ propterea quòd nõ cogitaue-
runt facere miſericordiam, propterea quòd crudeliter nimium ſem-
per egit iſta generatio, non ſolũ cũ ſeruis Dei & prophetis, quos per-
cuſſerunt & interfecerunt, verumetiã cũ Prophetarum domino, quẽ
crucifixerũt. Propter quod merito iudiciũ illis fiet ſine miſericordia,
qui non fecerunt miſericordiã. 15. Et perſequuti ſunt filiũ hominis,
pauperẽ, humilem, manſuetum & egenum, qui erat virorum nouiſsi-
mus, imò vermis & non homo, hominẽ dolentẽ corde, virũ dolorũ H
& ſcientem infirmitates, qui totam vitam in multa auſteritate tranſ-
egit atq; doloribus multis: vt hunc (inquam) filiũ hominis ſic paupe-
rem & afflictum morti traderẽt. Non enim ſatis illis erat videre filiũ
hominis miſeris modis tractatum, flagellatum, ſpinis coronatum, ve-
ſte regia & arũdine illuſum: nõ (inquã) ſatis illis erat videre innocẽtẽ
filiũ hominis, quaſi leproſum & quaſi nouiſsimũ virorũ, abſq; deco-
re & ſpecie, vt merito debuiſſent intima illorũ cõmoueri viſcera ſu-
per tanta innocẽtis miſeria: verum inſuper ad mortẽ illum popoſce-
runt, vocibus fortiſsimis inclamãtes, Tolle, tolle, crucifige eum. Pro-
pter quod, nõ mirum ſi iuſta Dei vltio nõ vna aliqua modica pœna
cõtenta quieſcat, ſed punitione multiplici penitus eos velit diſperde-
re. Iuſtũ eſt enim, vt pœna culpæ reſpõdeat. 16. Dilexerunt maledi-
ctionem, quęſierũtq; eam in praua ſua nequitia, & inuenerũt eam: be-
nedictionem verò odio habuerunt, atq; à ſe abegerunt, & nõ veniet
eis. Non eſt quod conquerãtur impii iſti, male & inique ſecum agi in
his punitionibus. Accipiũt enim quod ſemper quæſierunt & dilexe-
runt, & eo priuãtur quod ſemper fugerũt. Omnibus nãq; cogitatio-

A

17 *Et induit maledi-*
ctionē sicut vestimentū:
✱ & intrauit sicut a-
quā ī interiora eius, &
sicut oleū ī ossibus eius.
B 18 *Fiat ei sicut vesti-*
mentum quo operitur:
& sicut zona qua sem
per præcingitur.
19 *Hoc opus eorum*
qui detrahunt mihi a-
pud dominū: ✱ & qui
loquuntur mala aduer
sus animam meam.
20 *Et tu domine do-*
mine fac mecum pro-
C *pter nomen tuum:*
✱ quoniam suauis est
misericordia tua.
21 *Libera me, quia e-*
genus & pauper ego
sum: ✱ & cor meū con
turbatum est intra me.
22 *Sicut vmbra cum*
declinat, ablatus sum:
✱ & excussus sicut lo-
custa.
D 23 *Genua mea infir-*
mata sunt à ieiunio:
✱ & caro mea immu-
tata est propter oleum.
24 *Et ego factus sum*
opprobrium illis, vide-
runt me, & mouerunt
capita sua.
25 *Adiuua me domi-*
ne Deus meus:

nibus cordis, sermonibus oris, & operib⁹ manuū suarum impietate
plenis, nihil aliud visi sunt quærere, q̄ maledictionem mortis & per-
ditionis æternæ: benedictionē autē & salutē visi sunt quàm maxime
fugere, dum nihil ea dignū voluerunt operari: & quomodo quæsie- Rom. 6.
runt perditionem, sic eueniet eis (Accipiēt enim mortem peccati sti-
pendiū) vt benedictionē à qua semper abhorrere visi sunt, à qua sem
per se elongauerunt, studio prauæ voluntatis, nequaquā percipiēt fi-
lii maledictionis atq; perditionis æternæ: quomodo ecōtrario, iustis
ac timētibus benedictio, quā semper quæsierūt, veniet, & maledictio
quam oderunt, elōgabitur ab eis. 17. Induētur impii isti maledictio-
ne sicut vestimēto, ex omni pte illos circūdabit maledictio, operiétq;
perditio, quomodo vestimentū ex omni parte circundabit hominē:
✱ imò in ipsos intrabit, quomodo aqua quę bibitur intrat in interio-
ra hominis, imò vsq; ad penitissima eorū penetrabit, ad modū olei,
cuius virtus etiam vsq; ad ossa penetrat, & intra ossa se porrigit. Est e-
nim sicut oleum maxime penetratiuum, ita & impiorum maledictio.
18. Fiet (inquam) illis maledictio quasi vestimētum, quo operiūtur
homines, vt sic penitus maledictione circundētur, & ad modū zonę,
qua homo per mediū sui per totū corpus cingitur, vt quomodo to-
tū corpus zona cingit & semper cingit, ita maledictio impios illos pe
nitus circundet: hoc est, maledictio & perditio totos ipsos peruadat
tam secundum corpus quàm secundū animam, semélq; correptos &
peruasos imperpetuum affligat. 19. Hoc erit eorum qui detrahūt mi
hi opus ante dominū, hæc punitio illis qui mihi aduersantur eueniet
à domino: sic illis fiet, talis vltio exercebitur ex iusto iudicio Dei ad-
uersum illos qui me gratis persequuti sunt: ✱ & talis manet vltio eos
qui mala loquūtur aduersus animam meam, qui insidiātur vitę meæ,
qui aduersum me consiliū faciunt, & dolosis adinuētionibus cogitāt
quomodo me interficiāt, & veritatē Euangelii opprimant. 20. Et tu
pater, domine sancte, age mecū benigne pro tua misericordia: ꝓpter
gloriam nominis tui, misericorditer fac mecum, & cū omnibus meis
fidelibus qui futuri sunt vsq; in cōsummationem sæculi, in bona vo-
luntate tua: ✱ tua namq; misericordia suauis est, dulcis & benigna, ita
exposcit tua misericordia, vt cum me misero agas, nō vt illi impii cru
deliter, sed tanto magis misericorditer, quanto illi magis crudeliter.
21. Libera me domine, quoniā ego pauper & egenus sum, humilis &
despectus, vir dolorum in multis tribulationibus degens, opprobriū
hominum, & abiectio plebis: ✱ & præ nimia afflictionū miseria, cor Psal. 21.
meum cōturbatur intra me. 22. Ad nihilum deuenit vita mea, abstu-
lerunt me de vita isti impii, & finē meum appropinquare fecerūt, ad
eum modum quo vmbra continuò ad nihilum tendit, postquā decli
nat, quando iam est sol occasui proximus: ✱ & quēadmodum locusta
nusquā habet, fixā sedem, sed vbicunq; repetitur, abigitur, loco pelli-
tur, & velut excutitur: ita de hoc mundo ego sum excussus, nimiæ p-
sequutionis tumultu siue impetu, nec permittunt inimici in hac vita
me habere requiē: ✱ Itē quomodo locustæ tanquā noxiæ, corroden-
tes terræ nascētia, abigūtur & excutiuntur, vbi earum fuerit copia, sic
& ego ab inimicis meis, tanquā noxius & pestifer homo, tanquā sedu
ctor & corruptor hominū, tollor de medio. 23. Vixi inter eos in ma-
gna sobrietate & tenuitate, continuò ferè ieiunans, & frequenter ine
diam patiens: tam eram occupatus in iis quæ erant patris mei, in illis
docēdis atq; erudiendis, vt ita nōnunquam præ virium defectu nuta
rent & vacillarēt genua mea, nec valerē supra pedes firmus cōsistere:
✱ & caro mea immutata est, facta velut marcida atq; exustione con-
sumpta, propter defectum olei: quoniā multo tēpore absq; vnctio-
ne fui, quicquid ad corporis curā attinebat negligēs, propter oratio-
nis & prædicationis studiū, ita vt propter cibi neglectum, viribus de-
stituerer interius, & ob neglectam vnctionem (qua pro carnis repara
tione aduersum nimium calorē & exhalationū fœtorē homines vti
solent) visa fuerit caro mea velut arefacta, & mirum in modū immu
tata. 24. Et ego in omnibus quæ agebam, factus sum illis in derisum,
atq; in opprobrium, & quasi ludum & iocum me sibi fecerunt: cōsi
derauerunt me, & in derisionis signū mouerūt super me capita sua.
25. Verum contra horum prauam malitiam, præbe tu mihi auxilium,
ô domine deus meus: illis me irridētibus atque subsanantibus, tu me

*✱ ſaluum me fac ſecũ-
dum miſericordiã tuã.*
Hebr.10. *26 Et ſcient quia ma-
nus tua hæc: ✱ & tu
domine feciſti eam.*

*27 Maledicẽt illi, &
tu benedices:*

✱ qui inſurgunt in me,
Hier. 25. Pſal. 48. *confundantur, ſeruus
autem tuus lætabitur.
28 Induantur qui de-
trahunt mihi pudore,
& operiantur ſicut di-
ploide confuſione ſua.
29 Confitebor domino
nimis in ore meo:
✱ & in medio multo-
rum laudabo eum.
30 Qui aſtitit à dextris*
Ioan. 8. *pauperis: ✱ vt ſaluam
faceret à perſequẽtibus
animam meam.*

adiuua miſericorditer: ✱ de manu illorũ perſequutorũ meorũ ſalua B
me propter tuam miſericordiã, cuius eſt ſemper miſeris miſereri, af-
flictiſq; in opportunitate adferre auxiliũ. 26. Et fac illos experiri, ꝙ
hæc vltio tua ſit, ꝙ punitio iſta quã in ſe perſentiẽt, tua ſit, ꝙ à te pro-
cedat: talem ſentiant vindictam ab vltrice manu tua, vt cognoſcant
diuinum ſibi ſuperueniſſe iudiciũ, vt cognoſcãt in man⁹ tuas ſe inci-
diſſe, in quas eſt horrẽdum incidere: ✱ & ꝙ tu domine iſtam omnẽ
punitionẽ, & omnia mala iſta in tua præualida potentia feceris, indu
xeriſq; ſuper eos: ipſo vltionis põdere cognoſcãt, nõ humanum, ſed
diuinum eſſe iudicium, quo obteruntur. 27. Maledicẽt quidẽ illi mi-
hi ſeruo tuo, ſed maledictio eorũ apud te cõuertetur in benedictio-
nẽ: illi blaſphemabũt, mala imprecabũtur, mala loquẽtur cõtra ſeruũ
tuum, cogitabunt afflictionẽ & perditionẽ: & tu ecõtrario cogitabis
ſuper ſeruo tuo cogitationes pacis & nõ afflictionis, ſalutis nõ perdi-
tionis: loqueris pacẽ erga ſeruum tuum, & bene itẽ facies illi in bona
voluntate tua: ✱ qui contra me hoſtiliter inſurgunt, vt aduerſentur
mihi, vt me oppugnẽt, mihi noceãt, tua benedictione mihi præbente F
auxiliũ, cõfundẽtur, cum nõ potuerint ſui cordis impia perficere de-
ſideria, & ego ſeruus tuus cũ mihi adhærentibus, in te lætabimur ad-
iutore, & ſaluatore noſtro. 28. Qui detrahunt mihi, qui cõtra me lo
quuntur mala, ipſi induuntur cõfuſione & pudore, & operiẽtur con
feſsiõe ſua ſicut indumẽto: ſic eis adhæreat cõfuſio, ſic eos totos ope
riat, ſic penitus circumueſtiat, ſic eã vbiq; circũferant, quomodo di-
plois ſiue veſtimentũ adhæret corpori, & ipſum operit. 29. Ego verò
illis datis in confuſionẽ & opprobrium ſempiternũ, collaudabo do
minum vehemẽter, & q̃ magnificentiſsime potero, per hos meum &
labia mea, canẽdo illi cãtica laudis & actionis gratiarũ: ✱ & in medio
multorum, corã multis fidelibus, in medio Eccleſiæ ſanctæ, palam o-
mnibus laudes canã tibi ego, & quicũq; mihi adhæſerint fideles mei.
30. Quoniã dominus Deus pater meus aſtitit mihi pauperi, cum in
afflictione eſſem, à dextris, tanquã paratus ferre afflicto auxilium, tã-
quam intendens mihi, atq; ſaluti meæ proſpiciẽs, non me reliquit ſo-
lum, ſed mecum adfuit in tribulatione: ✱ ad hoc (inquã) mihi à dex- G
tris ſic aſtitit, vt non fineret animam meam venire hoſtibus in per-
ditionem, vt non eam permitteret in mortẽ æternam dari, aut in in-
ferno permanere, ſed de manibus perſequentium eam faceret ſaluã
in vitam ęternã, quemadmodum & omnes qui ex mea parte ſunt, ab
omni malo ſaluos faciet in regnum ſuum cæleſte & vitam æternam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CVIII.

VErſu. 3. Pro eo vt me diligerẽt, detrahebãt mihi. In Græco eſt ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με, quod ad verbũ ſonat, Pro diligere me: quod Latini interpretes recte expreſſerunt circumloquendo, Pro eo, vt me diligerent, hoc eſt, loco eius quod me diligere debuerant, vt ſit ſenſus, Cum me debuiſſent diligere, detrahebant mihi. Verũtamen Græca illa lectio, Pro diligere me, poſſet etiam aliter intelligi, ad hunc ſenſum, Pro eo quod ego dilexi eos, detrahebãt mihi: hoc eſt, pro dilectione qua ego illos dilexi, vel propterea ꝙ ego illos dilexi, & propter opera dilectionis quæ illis oſtendi, ipſi mihi reddiderunt mala, detrahentes mihi. Cui ſententiæ conſonat quod vertit Hieronymus, Pro eo quod eos diligebam, aduerſabantur mihi. Alii ex Hebræo vertunt, Pro dilectione mea, quod v-
tramq; ſententiam patitur. Poteſt enim hoc vel actiue vel paſsiue exponi, pro dilectione mea, vide- H
licet qua ego diligo illos: vel pro dilectione qua ego diligi deberem ab illis, quemadmodũ in verſu quarto, cum dicitur, Odium pro dilectione mea. ¶ Verſu eodem, Ego autem orabam. Exemplũ hîc accipe, quomodo nõ ſtatim ad blaſphemias cõuerti debeas, vbi hominũ in quos beneficia colloca-
Matth. 5. ſti, ſenſeris ingratitudinẽ, quomodo non ſtatim furere & exclamare debeas, vbi malũ acceperis pro bono, quemadmodũ pleriq; faciunt, nõ recte inſtituti in patiẽtia & lõganimitate Dei, qui ſolẽ ſuum ſemper oriri facit ſuper bonos & malos, gratos & ingratos: magis verò ad Deũ nos debemus cõuertere, vbi hominum perſenſerimus ingratitudinẽ. Idq; duplici ratione. Primum quidem, vt noſipſos conſolemur in domino, ne in impatientiã corruentes, meritum perdamus operis boni, quod proximo, licet ingrato impendimus. Cogitare enim debemus, ꝙ ad domini gloriã, ex bono corde & ſyncera voluntate, hoc aut illud fecimus: tametſi ille cui factum eſt non eo animo id acceperit, tametſi pro bono malum reddat: atq; ita, cum ab homine nullam viderimus redire gratiam, ad Deum tãto affectuoſius conuerſi, ipſum orabimus noſtra quę ingratis impendimus aſpicere, acceptáq; & grata habere, vt pro factis ipſe nobis retribuat, ob cuius honorẽ ea fecimus. Secundo, pro illis ingratis ad
Lucæ. 23. Deum orabimus, vt beneficium, beneficio cumulemus, quemadmodũ in cruce Saluator faciebat,
Actu. 7. & Stephanus optimi magiſtri bonus diſcipulus, inter volitantes lapides. ¶ Verſu 7. Et epiſcopatum eius accipiat alter. Beatus Petrus Apoſtolus, in primo capite actuum Apoſtolicorum verba fa-

A ciens corã fratribus,hanc partem peculiariter ad Iudam proditorem refert,cum ita ait,Viri fratres, Actu.1.
oportet impleri scripturã,quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Inda,qui fuit dux eorum
qui cõprehenderunt Iesum,qui connumeratus erat nobis, & sortitus erat sortem ministerii huius. Ibidem.
Et post pauca.Scriptum est in libro Psalmorum,Fiat cõmoratio eorum deserta,&nõ sit qui inhabi Psal.108.
tet in ea: Et episcopatum eius accipiat alter. Et quidẽ de Inda,qnomodo præsens locus sit impletus
notisimũ est,Aduertẽdum tamẽ,quòd nõ omnino singulariter Psalmus intelligatur de Iuda pro-
ditore & duce eorum qui cõprehenderunt dominum,verumetiam de omnibus quorum cõsilio &
auxilio ille suam proditionem exercuit,& quorum consensu Christus interfectus fuit. In hoc autẽ
nnmero fuerũt primi,Scribæ,Pharisęi,& seniores populi,deinde & populus vniuersus,qui corã Pi Matt.27.
lato clamauit,dicẽs,Sanguis eius super nos,& super filios nostros.Propter quod,nos in Elucidatio
ne ostẽdimus, quomodo etiã de his pręsens particula intelligatur, quomodo videlicet Scribarũ &
Pharisæorum episcopatũ alii acceperunt,similiter & episcopatum totius Iudaici populi populus al-
ter.Cęterũ,quòd ante hũc versum septimum in Psalterio Romano ponitur versus alius,qui nõ est
in Hebræo,neq; in Gręco,neque in Psalterio Gallicano,videlicet iste, Fiat habitatio eiꝰ deserta,&
non sit qui inhabitet in ea,videtur hoc factũ esse ex eo quod Beatꝰ Petrus hos duos versus in supra
B citato loco pariter iũctos adducit,vt videri posit,ex Psalmo vno duos illos versus fuisse à Petro ci
taros.Verũ nõ ita res habet.Nã versus ille,Fiat habitatio,&c.ex psalmo sexagesimooctauo,adduci-
tur,qui sicut & iste,malas imprecationes videtur continere.¶ Versu.9.Nutantes transferantur filii
eius.Clarius ex Hebræo legunt Hieronymus & Felix,instabiles vagentur filii eius.Nutantes enim,
valet,instabiles.Qui enim nutant,firmi non sunt, neqne bene stabiles,dum hac & illac mouentur.
¶Versu.10.Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius. Potest illud dupliciter intelligi. Primo,
secundum violentiam,accipiendo fœneratorem pro exactore : quomodo fieri solet in ciuitatibus
bello captis,& hostibus superatis,vt ab iis qui rei illi præfecti sunt,diligenter perqnirãtur omnia,&
abripiantur,auehantúrq; ab hostibus,quam sentẽtiam non in Elucidatione expresimus. Neq; ma
le consonat quod vertit Hieronymus,Scrutetur exactor vniuersa quæ habet:similiter Felix,perdat
vel illaqueat exactor vniuersa quæ habet:& Chald. Paraph. Colligat fiscus omnia quæ ipsius sunt.
Consonat & quod mox subditur,Et diripiãt alieni labores eius.Potest etiã intelligi, ratione nimiæ
indigẽtię & inopiæ,vt significetur summa inopia,ita vt præ nimio defectu omnia quæcunq; habun
rint,veniãt in manus & potestatem fœneratoris,accipiẽdo fœneratorem proprie pro vsurario,vel
pro eo qui dat mutuum.Ita enim frequẽter contingit,homines tantis obstringi debitis,vt soluẽdo
non sint:ac tunc fœnerator siue creditor vniuersa illorum bona(vt dicere solẽt)cõfiscat & obstrin
C git,vt ex illis posit solutionẽ accipere debitorum. Atq; ita,summæ egestatis & extremæ inopiæ est
hæc imprecatio.¶Versu.13.In memoriam redeat iniquitas patrum in cunspectu domini.Quod hîc Matt.23.
dicitur de rememorandis parentum iniquitatibus,in punitione filiorum,in eandem sententiam vi
detur accipiendum esse,qua in Euangelio Saluator impiorum Iudæorum prædicens pœnam,dicit
sanguinem omnium Prophetarum ab Abel vsque ad Zachariam requirendum esse ab illa genera-
tione,Ita(inquit)dico vobis,requiretur à generatione hac, Cuius verbi sententia talis esse videtur,
Tam grauis vltio , & tam diuturna punitio Dei iudicio ventura est super hanc generationem(quę
patrum mensurã impleuit,Prophetarum dominum Dei filium persequendo & interficiẽdo,cũ pa
tres non nisi seruos Prophetas persequuti fuerunt) vt videatur vltio fieri super istos præ effusione
sanguinis omnium prophetarũ,qui fuerunt à principio interfecti:tam ipsi grauiter & seuere puniẽ
tur,acsi pro omnibus illis suorum peccatis punirentur. Atque in hunc modum conuenientius vi-
detur,præsentem passum intelligi,Quanuis posit aliter exponi dicendo,Quòd filii tẽporaliter pu-
niuntur pro peccatis parẽtum.Sed quia peccatum eorum qui interfecerunt dominum,vt Iudę pro-
ditoris,Scribarum & Pharisæorum, per se nimium graue fuit,& tam enorme,vt illius cõparatione
peccata patrum videri posint admodum modica & ipsum eorum ꝓprium peccatum omnem hãc
D punitionẽ abundè fuit promeritum,atq; etiam longe maiora:iccirco nobis uidetur conuenientius,
iuxta priorẽ expositionẽ præsentẽ locũ enarrari,& nõ de punitione eorũ propter peccata parentũ
quasi proprium eorum peccatum non satis dignum fuerit tanta vltione , nisi adiungatur & aliena.
¶Versu.16.Et dilexit maledictionẽ,& veniet ei:& noluit benedictionẽ,& elongabitur ab eo.Quo
modo verum hoc est,impios diligere maledictionẽ & nolle benedictionẽ?cum videamus etiã pes-
simos homines,si interrogentur,benedictionẽ malint an maledictionem,respõdere,vtiq; benedi-
ctionem,nõ maledictionẽ. Sciẽdum ergo,quòd nõ ipsam maledictionem secundum propriam ra-
tionem,vel secundum considerationem maledictionis,diligunt impii neque amant,neq; volunt ne
que quærunt:ob hoc tamen dicuntur maledictionem diligere,quoniam ea diligunt & cõcupiscũt,
illis intẽdunt,& illa agunt,ad quæ per se consequitur ex decreto iustitiæ Dei æterna maledictio : &
ecõtrario benedictionẽ nolũt, auersantur, & fugiũt,quatenus illa fugiunt,& auersantur,ex quibus
secundum decretum Dei,cõsequerẽtur benedictionẽ æternæ hæreditatis,id est, quatenus virtutes
auersantur,& sequuntur uitia.Secundum quẽ modum, de iis qui faciles sunt ad percutiendum gla
dio,siue ad dimicãdum cum sociis,cum fortè quẽpiam interfecerint,vel ipsi ab alio fuerint interfe-
cti,dicere solent homines,inuenisse eos tandẽ quod multo tempore quæsierant:& cum qui multũ
tempus vixit prodigè , cum tandem ad paupertatem deuenerit , dicunt vulgo homines , inuenisse
quod quæsiuit. ¶Versu.19. Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud dominum, Particula apud
dominum,iungenda est,non cum verbo detrahunt,vt sit sensus,Qui detrahũt mihi apud dominũ,

ſed cum prioribus,ad huoc ſenſum,Hoc erit apud dominũ,opus eorum qui mihi detrahũt. Nouè E
autẽ hic dicitur,opus eorum,pro punitiooe,retriburione,vel mereede eorum. Nõ enim eſt ſenſus
qui prima facie ſe offert,Hoc eſt,vel erit opus,quod operantur illi qui mihi detrahunt,ſed opus eo
rum paſsiue exponi debet pro opere quod eis fiet, vt ſit ſenſus, Ita apud dominũ, vel à domino cũ
eis agetur,ſic à domioo fiet illis,ſic tractabuotur,ſic punientur à domino,qui mihi detrahũt.Quam
ſenteotiam clarius exprimit Hieronymus,his verbis.Hæc eſt retributio iis qui aduerſantur mihi, à
domino, ¶Verſu. 23. Et caro mea immutata eſt propter oleum. Quidam hoc intelligunt pro-
pter vſum olei eſſe immutatam carnem. Verum id noo videtur origioali lectiooi Hebraicæ bene
cooſonare,neq; etiam ratiooi.Hieronymus enim vertit,Caro mea immutata eſt abſq; oleo: hoc eſt
propter defectum olei.In quem ſenſum nos in Elucidatiooe ſumus interpretati vulgatam lectiooẽ
propter oleum exponẽtes,propter defectum olei.Quod licet impropriè dictum videatur,tamẽ ad
ſentenoiã magis quadrat,quàm ſi exponamus,propter vſum olei.Nam olei vſu nõ immutatur caro
Pſal.103. in peius,ſed magis in melius,ſicut in alio Pſalmo dicitur,Vt exhilaret faciem in oleo.Et Saluator in
Matt.6. Euangelio,volens ieiuoantes docere exteriorem lætitiam,vult caput inungi oleo,& lauari faciem.
Vnde ſicut apud nos,illota manere facie ad triſtitiã ſpectat,ſic apud veteres i triſtitia promiſsionis,
oon vngi oleo vel vnguento,ad triſtitiam & luctum pertinebat,quemadmodum ex multis veteris F
ſcripturæ locis eſt manifeſtum.¶Verſu vltimo, Qui aſtitit à dextris pauperis,vt ſaluã faceret à per-
ſequentibus animam meam. Eſſe à dextris, vel ſtare,ſiue ſtare à dextris,aliquando in bonam partẽ
Pſal.15. ſumitur, veluti Pſalmo .15. Prouidebem dominum in conſpectu meo ſemper, quooiam à dex-
tris eſt mihi, ne commouear.A dextris enim eſt Deꝰ illi,cui ſemper in auxilium eſt paratꝰ:in quem
fere ſenſum & illud videtur accipiendum, quod dicitur in Pſalmo, Dominus protectio tua ſuper
manum dexteram tuam. Aliquando autem ſtare à dextris accipitur in malam partem, velut in hoc
Pſal.120. ipſo Pſalmo, qui iam in manibus,cum dicitur, Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolns ſtet
à dextris eius.Sic autem ad dexteram ſtare in malum,eſt aſsiſtere ad tribulandum,ad vexandum,&
quaſi captiuum in poteſtate renere, ac trahere, & agere quo voluerit ille qui ſic ad dexteram aſtat,
quemadmodum ex Elucidatiooe eſt manifeſtum.

CIX. PSALMI ARGVMENTVM.

*Peculiari quadam illuminatione illuſtratus Pſalmiſta,ſequẽtem cecinit Pſalmũ,Chriſti hominis exalta
tionem potiſſimum deſcribens in patris dextera,ac ſuper inimicos perfectam victoriam, cũ pleno do
minio:quod per reſurrectionẽ quidem & aſcenſionem inceptũ eſt,perfectè uſque implebitur in cõſum
matione ſæculi, iuxta quod Apoſtolus Paulus capite decimoquinto prioris epiſtolæ ad Corinthios declarat.* G
*Chriſti quoque ortum, temporalem ex Iudæis ſecundum humanitatem,ex patris autem ſubſtantia proceſsio-
nem æternam conſequenter deſcribit, & ſempiternum à patre ſibi datum ſacerdotium, Ac deinde ſpecialiius
atque diſtinctius victoriæ prius in generalitate prædictæ modum,& ipſius exultationis cauſam manifeſtans
ita terminat Pſalmum,verbis quidem parcum,ſed myſteriorum plenitudine copioſiſſimum.*

CIX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dixit dominus domino meo:ſede à dextris meis.*

DEus pater omniporens,omniũ dominator, Chriſto filio ſuo, tooiúſque humaoi generis ſaluatori iuſsit, morte deuicta & operelaborioſiſsimo redẽprionis humanæ, ad quod exierat conſummaro, in dextera ſua cõſidere,atque io æqualitatẽ paternæ gloriæ cõſcendere:dans illi poteſtatem ſuper omnia quę in cęlo & quę in terra,iudicémque eum conſtitueos viuorum & mortuorum .2. Quio & futurum eſt,vt ſuo tempore pater filio ſubiiciat om

Matt.28.
Actu.10. 2 *Donec ponam inimicos tuos:*
✳ ſcabellum pedum tuorum.

nes aduerſarios eius, & inuiſibiles malignos ſpiritus, & homines in- H
fideles ſiue inobedientes,ſubiectione adeò plena atq; perfecta: ✳ quo modo ſcabellum ſub pedibus eſt eius cui ſupponitur, quod humillime vtique, & viliſsime conſtat ſub alio proſtratum atque ſubiectum eſſe, & io plena eſſe calcantis voluntate, vt pro ſuo libito illud voluere poſsit atque reuoluere.Et huiuſmodi profecto erit poſt iudiciũ dæmooum atque malorum hominũ ſub Chriſto miſera,vilis,& pleniſsima ſubiectio: oeceſsitatis dico, non bonæ voluntaris .3. Omni-

3 *Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion:*
✳ dominare in medio inimicorum tuorum.

potẽs pater ex Iudæorum populo ſuſcitabit,ſurgeréque faciet & naſci baculum, in quo tu Chriſte fili Dei ſaluator mundi demouſtraturus es & perfecturus fortitudinem tuam : hoc eſt,carnẽ te aſſumere faciet,atque humanitatem accipere,per quam velut inſtrunentũ potentiſsimæ diuinitatis tuæ,fortiſsimum humanæ redemprionis opus perficies: ✳ atque ita comparabis tibi dominium & principatum ſuper omnes inimicos & aduerſarios tuos per circuitum, & plenius atq; perfectius es accepturus in oouiſsimo vẽturo examioe .4. Neque verò mirum id videri debet,quòd tantam per infirmum corpus

4 *Tecum principium,*

A

✱ in die virtutis tuæ,
✱ in splendoribus sanctorum:

✱ ex vtero ante luciferum genui te.

5 Iurauit dominus, &
B *non penitebit eum, tu es sacerdos in æternum,*

✱ secundum ordinem Melchisedech.

6 Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ reges.

C

7 Iudicabit in nationibus, implebit ruinas:

✱ conquassabit capita in terra multorum.

8 De torrente in via bibet:
D

✱ propterea exaltabit caput.

humanum assumptum feceris victoriam, quoniam secundum diuinitatem tuam coætern⁹ es tuo principio, id est, tuo patri, à quo æterno coæternus procedis, & ipse semper est tecum, & tu semper cũ illo & apud illũ es: ✱ in die æternitatis tuæ, duratione sempiterna, quæ nũquam defluit, nunquã labitur, nunquã deficit: ✱ In hac (inquam) die tecum est pater tuus, & es tu cum patre tuo, nõ quemadmodũ inter homines ad tẽpus apparuisti in infirmitate & vilitate, sed in splendore & claritate paternæ gloriæ, qua splẽdẽt omnes sancti, patri tuo vt in duratione coæternus, ita in gloria coæqualis existẽs: ✱ Neq; id mirũ. quandoquidẽ ipsemet pater de te testificatur, quòd ab æterno ante omnẽ creaturã tam inuisibilem quàm visibilem, te genuerit, & gignat semper: ex vtero, id est, sua naturali fœcũditate, de propria substãtia atq; essentia, sibiq; consubstantialẽ, ac proinde p omnia æqualem. 5. Omnipotens pater quasi iuramento confirmatum firmissime statuit & ordinauit, neq; vnquã retractabit, te fore sacerdotem sacerdotio sempiterno, quòd nunquã mutabitur, siue per alterius superuenientis sacerdotii innouationẽ, siue per alterius sacerdotis hæreditariam, vel aliam quamlibet successionem: quẽadmodum de veteris legis Aaronico sacerdotio factum cõstat: ✱ sacerdotio (inquã) secundũ similitudinẽ Melchisedech, qui tui sempiterni sacerdotii typum gessit, panẽ offerens & vinũ, sine patre in scripturarum narratione inuẽtus ac sine matre, & prorsus absq; genealogia, finẽ dierum ac principium non habens, secundum nomen rex pacis atq; iustitiæ, non autẽ secundum similitudinẽ Aarõ, qui corporales hostias legitur immolasse, cuiúsq; sacerdotii initium in scriptura aperte describitur, atque item hæreditaria filiorum successio. 6. En Deus pater omnipotẽs, totáq; adeò diuinitas, quæ tibi Christo homini semp à dextris præsens astat in auxilium, quæ solum te nunquã relinquit, ipsa per instrumẽtum tuę humanitatis, in tẽpore vltionis, quando iram suam aduersus oppressores & iniustos possessores generis humani voluit ostendere quam vsque tunc videbatur propter patiẽtiam & dissimulationẽ cõtinuisse. In die (inquam) suæ huius iræ, eos qui per tyrãnidem regnũ huius mundi occupabant, ipse confregit, humiliauit, atq; eorũ virtutem imminuit: quãdo huius mundi princeps & mundi rectores tenebrarum harum, per Christi mortem iudicati sunt, atque foras eiecti. 7. Tunc vtiq; iudicium fecit pro miseris misere oppressis gentiũ populis, eos de manu oppressorum per te Christum liberãdo: ✱ eorum quoq; ruinas & casus miserandos impleuit, quos olim ab angelorum bonorum consortio proiecit, nunc etiã à suo regno & principatu foras eiiciẽs, quos tandẽ quoque omnes est in abyssi profundũ demersurus: ✱ Sed & plurimorum super terram commorantium infideliũ atq; peruersorum hominum, qui mẽbra sunt & filii diaboli, comminuet capita, eósq; morte feriet sempiterna. Siquidẽ cum peruerso diabolo condemnabũtur, qui ex parte illius sunt, infideles atq; peruersi homines, qui nunc assistunt contra dominum & Christum eius.

8. Quod si quis forte requirat, vnde Christo homini tãta prouenerit gloria in patris dextera? Certe in via mortalitatis huius, siq; hac peregrinatione, turbidissimas atq; amarissimas gustauit, & abunde bibit sæculi hui⁹ passiones atque miserias: quoniam vsque ad mortem crucis humiliauit semetipsum: ✱ Atq; ob hoc exaltatũ est caput eius super omnia quæ sunt in cælo & in terris, hoc est, exaltat⁹ est & sublimatus creaturis omnibus altius, in dextera Dei, in gloria patris sui, quando datum est illi nomen à patre, quod est super omne nomẽ, ita vt in eius nomine omne flectatur genu, eiq; omnis lingua confiteatur quòd sit in gloria dei patris. Amen.

Heb.7.
Psal.15.
Ioan.8.
Philip.2.
Ibidem.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CENTESIMVMNONVM.

PRæsentem Psalmũ de Christo intelligẽdum, ipsemet in Euãgelio testatur, eum Scribas atq; Pharisæos tẽtans interrogat de Christo, cuius filius sit: vbi adducẽs hanc Psalmi authoritatẽ Dauidẽ ita scribentẽ, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, ait Christũ appellare suum dominum. Quomodo (inquit) eum Dauid appellat dominũ, si filius eius est? Ipsi quoq; Scribæ & Pharisæi interrogati, dum silent, neq; propositam quæstionem valent dissoluere, ostendũt similiter de Christo, se hunc Psalmum intelligere. Alioqui statim fuisset illis in promptu quod respõderent dicendo, non loqui illic Dauidẽ de Christo, sed de alio aliquo. Insuper Paulus Apostol⁹ primo capite epistolæ ad Hebræos, cõparationem faciẽs Christi ad angelos, secundũ superexcellentiã,

Matt.22.
Ibidem.
Heb.1.

præſentem locum adducit, vt de Chriſto dictũ. Ad quem (inquit) angelorum aliquando dictũ eſt, E
Sede à dextris meis, quoadusq; ponam inimicos tuos ſcabellumpedũ tuorũ? Quaſi dicat, Ad Chri-
ſtum legimus hoc dictum apud Pſalmiſtã: ad angelos, aut angelorum aliquẽ non legimus. Quapro
pter manifeſte vani ſunt, qui poſt tam euidẽtia teſtimonia ſubterfugere volẽtes, Pſalmum hũc co-
nantur interpretari de Dauide, quaſi eum Dauid de ſe cõpoſuerit, vt de ſui regni præcellẽtia, & ſpi
rituali ſacerdotio, ac perfecta ſuper inimicos victoria, proferẽdum & decantandum à ſuo populo.
Horũ (inquã) conatus manifeſte vanus oſtẽditur, dũ & Chriſti & Apoſtoli teſtimonio, de Chriſto
domino comprobatur Pſalmum eſſe intelligendum. ¶ Verſu .1. Sede à dextris meis. Non fecit pa-
ter conſidere filium à ſiniſtris, ne ſignificetur patre minor, qui eſt vnum cum patre: non rurſum fe
cit illum ſedere ſuper caput, ne ſignificetur ſuperioritas filii: ſed à dextris vt ſederet dixit, ad ſignifi-
candum æqualitatẽ regni & imperii. Sed hic forte obiicias, Si ad dextram ſedet filius, pater ergo ad
ſiniſtrã reſidet, & ſignificatur filio inferior. Dicẽdũ, quòd in diuinis, cũ more humano loquimur, ad
ſignificandũ cõceptam veritatem, quã non aliter niſi humano more eloqui ſufficimus, oportet im-
perfectiones ſecludere, & tãtum id quod perfectũ eſt intelligere. Vnde licet in rebus humanis, qui
alium ad dexterã collocat, ipſe ſedeat ad ſiniſtrã illius qui ei eſt ad dexteram: in diuina tamẽ ſeſſio-
ne, dextera abſq; ſiniſtra debet intelligi. Non enim ibi ſiniſtra intelligitur, vbi non eſt inæqualitas.
Nec ideo pater ad ſiniſtram ſedet filii, quia filiũ habet ſibi ad dexterã reſidẽtem: ſicut non eſt filio F
minor, patet, quia coæqualem ſibi habet filium. ¶ Verſu. 2. Donec ponam inimicos tuos ſcabellum
pedum tuorum. Operæprecium eſt, aduertere vim & ſignificationem particulæ donec, quàm in
vſu habet ſcriptura. Pleriſq; enim in locis exceptionem & excluſionem non deſignat, quemad-
modum ex vulgari vſu ſolet accipi, ſed conſequutionẽ & quaſi expectationem alicuius quod futu-
rum eſt. Vnde in propoſito loco nõ volebat per excluſionẽ Propheta aſſerere, Chriſtum ſeſſurum
in patris dextera, vſquedum ponãtur inimici ſub pedibus eius: quaſi tunc à patris dextera illi foret
emigrandum, vbi illud eſſet impletũ quod prædicit futurum: interim verò donec illud impleatur
inibi reſideat: ſed tantum ſignificatur, Chriſto iam reſidẽte ad patris dexterã, hoc inſuper expectari
Pſal. 111. reſtare & ſupereſſe, implẽdũmq; adhuc & ſequuturũ, vt ita ſubigantur illi omnes inimici, quomo-
do ſcabellum ſubiicitur pedibus. Ita cum in Pſalmo mox ſequenti. 111. de iuſto dicitur, quòd non ſit
cõmouendus donec deſpiciat inimicos ſuos, nõ ita ſecundum excluſionẽ intelligit Propheta, qua-
ſi tunc ſit iuſtus cõturbandus, cum eo peruenerit vt inimicos deſpiciat, interim verò ſine cõturba-
Matth. 1. tione exiſtat (eſt enim id prorſus abſurdiſſimum) ſed hoc tantum ſignificare volebat, iuſtũ nunquã
cõmouendum, imò ſequuturum adhuc & implendum aliquando, vt non ſolum nõ cõturbetur ab
inimicis, ſed etiã pro nihilo eos deſpiciat. Item cũ Matthæi primo dicitur, Ioſeph Mariã nõ cogno- G
uiſſe, donec ipſa peperit filiũ ſuum primogenitum, ſenſus non eſt per excluſionẽ accipiendus, quaſi
vſq; ad tempus partus, Ioſeph à Maria abſtinuerit, pòſt verò eam cognouerit (eſt enim hoc ſanę fi-
dei repugnãs) ſed mera ſignificatur cõſequutio, acſi dicatur, Nõ cognouit eam Ioſeph, & factũ eſt,
ſequutum eſt deinde, & ſuo tẽpore impletum eſt, vt pareret filium ſuum. Huius particulæ ita ſemel
Rom. 8. latius explicatę declaratio ſufficiat & pro cæteris locis, vbi forte eandẽ in conſimili acceptione po-
ni cõtigerit. ¶ Verſu eodem, Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Nota differẽ-
tem ſubiectionem inimicorum Chriſti, à ſubiectione amicorum & electorum eius. Erũt enim & a-
mici ſiue electi Chriſti ei ſubiecti, & ſũme ſubiecti, ſubiectione ꝑpetua: ſed quomodo filii ſubiecti
ſunt patri, dulci, voluntaria & nobili ſubiectione, quomodo filii regis regi ſubiecti ſunt, & quomo
do primogenito in multis fratribus fratres cæteri nõ primogeniti, quomodo primo hæredi facti co
hæredes, ſicut naturali filio adoptione tantũ facti filii. Nequaquã autẽ de his amicis Chriſti dicitur,
Apoc. 1. quòd ponẽtur quaſi ſcabellum ſub pedibus eius. Nã longe aliter ipſe de eis Chriſtus loquitur, dum
Ibidem. in ſacra Apocalypſi ſic ait, Qui vicerit, dabo illi ſedere mecũ in throno meo, ſicut & ego vici, & ſe-
Pſal. 2. di cum patre meo in throno ei⁹. Et iterũ, Qui vicerit & cuſtodierit vſque in finẽ opera mea, dabo
Lucę. 2. illi poteſtatẽ ſuper gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquã vas figuli confringentur, ſicut & e- H
go accepi à patre meo, & dabo illi ſtellã matutinã. Et in Euangelio ſuis fidelibus amicis magna diſ-
ponit, dicẽs, Vos eſtis qui permãſiſtis mecum in tẽtationibus meis: Et ego diſpono vobis, ſicut diſ
poſuit mihi pater meus, regnũ, vt edatis & bibatis ſuper mẽſam meam in regno patris mei. Iſta quę
amicis Chriſti promittuntur quàm lõge abſunt ab eo quod nũc de inimicis dicitur, ꝙ ſint ponẽdi
quaſi ſcabellum pedum ei⁹: vt ſignificetur horum extrema futura deſpectio, quomodo illorũ erit
ſumma exaltatio. ¶ Verſu. 3. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Per virgam virtutis in
Elucidatione intelligimus corpus Chriſti, ſiue humanitatem aſſumptam, quæ fuit ei quaſi baculus
fortitudinis, in qua fortiter egit, & fortitudinem ſuã demõſtrauit. Ita enim in generis humani ſal-
uatione & inimici cõtritione ſe habuit Chriſti humanitas, ſicut ſe habet virga, baculus aut gladius,
quo quis ad percutiendũ vtitur. Quemadmodum enim virga, baculus, aut gladius per ſe nõ inimi-
cum interficeret, neq; innocẽtem liberaret, niſi ipſum dextera fortis viri dirigat & impellat, niſi eo
vt inſtrumẽto percutiẽs aut pugnans vtatur: ſic corpus Chriſti aſſumptum, aſſumptáq; humanitas,
per ſe nunquam generis humani inimicum cõtriuiſſet, nunquam liberaſſet humanum genus, ſi nõ
adiuncta fuiſſet virtus diuinitatis, quæ per aſſumptã humanitatem, vt per inſtrumentum cõueniẽs
potẽter fuiſſet operata. Quomodo autem Chriſti humanitas in opere humanæ redẽptionis fuerit
quaſi inſtrumẽtum, ipſa autem virtus diuinitatis principale efficiens, apud ſacros Theologos tertio
ſententiarum Theologicarum libro plenius tractatur. Poteſt tamen non minus cõmode, per virgã
virtutis intelligi verbũ fidei & prædicationis Euãgelicæ: quod ideo Deus emiſiſſe dicitur ex Sion

A quia ex Iudæa, in qua per seipsum Christ⁹ prędicauit, in omnes deinde fines orbis terrarũ, per Apo
stolorum prædicationẽ, ipsum Deus fecit diuulgari, iuxta illud Esaiæ Prophetæ vaticiniũ, De Siõ Esaię.2.
exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Hoc autem verbum Euangelicæ prædicationis, vtiq;
virga virtutis & fortitudinis est magnæ, qua percussi sunt principes tenebrarũ, & infideles gentiũ
populi salubriter sunt cõuersi. De qua virga illud etiã potest intelligi quod de Christo apud Esaiã
legitur, Percutiet terram virga oris sui: atq; etiam illud quod in Psalmo secundo dicitur, Reges eos Esaiæ.11.
in virga ferrea, quemadmodum in annotatione hui⁹ versus latius & plenius declarauimus. Iterum Psal.2.
per hanc virgam virtutis accipere possumus ipsum Christi imperium siue regnum quẽadmodũ di-
citur in alio Psalmo, Virga directionis, virga regni tui, hoc est, sceptrũ regni tui, est sceptrũ rectitu- Psal.44.
dinis, id est regnum & imperium tuũ est in iustitia & rectitudine. Atque hæc etiam virga virtutis,
hoc sceptrum virtutis: hoc regnum Christi forte & præualidum emissum est ex Siõ, quia in Iudæa
cœpit Christiána fides, & regnum Ecclesiæ, atque à Iudæa in gente sese dilatauit. ¶ Cæterum, domi
nium illud in medio inimicorum (cuius in secunda parte fit mentio) intelligi potest in bonam par-
tẽ vel in malam, id est, vel de dominatione qua gẽtibus factis per Apostolicã prædicationem fide-
libus nunc dominatur per totam Ecclesiã, qui prius fuerant increduli & inimici dei: vt qui prius ab
ipso fuerant alieni & sine Deo, nunc in illorum medio habitet Deus, & inambulet inter illos, sitq;
B illorum Deus, & ipsi populus eius. Vel de dominatione, qua omnibus generaliter dominat', etiã iis
qui sanctum nomen eius blasphemant, impugnant, & oppugnant. In medio autem inimicorum do Esaiæ.52.
minatio, significat dominationem omnium qui sunt in circuitu, ab omni parte, vbicũque locorum 2.Cor.6.
consistant, nullis exceptis. Quod enim in medio est, omnibus extremis æque est proximũ. Si prio-
ri modo intelligas, inimicos accipe secũdum præteritum tẽpus, videlicet qui aliquando inimici fue-
runt. Si posteriori, secundum tempus præsens, qui adhuc inimici existunt. Nam & ii qui peruersa
adhuc volũtate Christo sunt inimici, coguntur nihilomin⁹ velint nolint eius ditioni esse subiecti,
nec est effugere eius dominium, in cuius ditione cũcta sunt posita, & cuius pedibus à patre subiecta
sunt omnia. ¶ Versu .4. Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum. Loco Psal.8.
principii in Græco nomen ἀρχὴ, quod indifferenter significat principium vel principatum. Vnde 1.Cor.15.
quidam putant ex Græco vertendum fuisse, Tecum principatus in die virtutis tuæ, hanc assignãtes
intelligentiam, Tecum est principat⁹ regnum & imperium in hoc tẽpore virtutis & gloriæ, in quo
nunc post resurrectionẽ à mortuis regnas in splendoribus sanctorum, in gloria beatorum, tanquã
primogenitus, post transactum in hoc mundo diem infirmitatis, tẽpus passionis & miseriæ, cui ad
tẽpus voluisti te subdere causa salutis humanæ. Et hæc quidẽ lectio non incommodam habet sen-
C tentiam. Veruntamen, vtraq; trãslatio Psalterii, tam Romana quàm Gallicana, non principatum ha
bet, sed principium quomodo nos in Elucidatione sumus interpretati, per principium intelligẽtes
patrẽ, qui est principium sibi, id est, à quo semper gignitur, sempérq; procedit filius, quemadmodũ
pater & filius indifferẽs sunt principium spiritus sancti. Hoc autem principium, cum Christo fuit,
& est in die virtutis, per quam nos intelligim⁹ durationem æternitatis: diem videlicet illam quę in-
dicatur Psalmo secundo, cum ex ore patris dicitur, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Christus Psal.2.
enim homo simul & Deus existens, non solum diem habuit infirmitatis durationem vitæ huius tẽ
poralis, verumetiam diem æternitatis, quæ est dies virtutis, non infirmitatis: illam quidem secũdũ
humanitatem adhuc mortalem, hanc vero secundum diuinitatem immortalem. Est autem in hac
die virtutis cum filio principium eius, id est, pater in sanctorum splendoribus: quia in æternitate si-
mul viuunt in magnifico splendore & immensa gloria, vnde sanctis omnibus tam angelis quàm ho
minibus sua procedit gloria. Omnis enim gloria sanctorum, quædam est refulgẽtia & imago, quę-
dam illius immensæ claritatis & gloriæ, qua in æternitate pater & filius gloriantur atque refulgent.
Aut diem istam virtutis intelligere possumus tempus illud, in quo post passionẽ & resurrectionẽ
iam regnat gloriosus. Nam hoc tempus rectè dies virtutis dicitur, quia (iuxta Apostolum) & si olim 2.Cor.13
semel passus sit ex infirmitate, nunc tamen viuit & regnat ex virtute Dei, iudex constitutus viuorũ Actu.10.
D & mortuorum, sedénsque ad dexteram Dei. In hoc autẽ die, quomodo cum ipso sit principium in Mar.19.
splendoribus sanctorum, per se quisque ex prædictis intelligit. Veruntamen præter prædictas ex-
positiones, potest etiam aliter, & pene contrario modo dies ista virtutis intelligi, ipsum tẽpus pas-
sionis & mortis, quo agnus Dei tulit peccata mũdi, quo moriens Christus operatus est salutem in Ioan.1.
medio terræ. Quæ sane dies, tametsi infirmitatis videretur & miseriæ, quantum ad humanum iudi Psal.73.
cium, ratione passionis & mortis, quam secundum humanitatem ille pro nobis ferebat, tanquam
agnus immolatitius: vere tamẽ dies erat virtutis & fortitudinis, quando virtutem magnam fecit a-
gnus, opus redemptionis humanæ, quod non nisi maximæ virtutis atque potentiæ erat: quando vi
cit leo de tribu Iuda, radix Dauid: quando agnus qui occisus est redemit nos Deo in sanguine suo, Apoc.5.
ex omni tribu & lingua & populo & natione, & fecit nos Deo regnũ & sacerdotes. Quis enim du Apoc.1.
bitet, diem hanc appellare diem virtutis, in qua tantæ fortitudinis opus peractum est? In hac autem &.5.
die non abfuit CHRISTO principium suum, id est, pater, neque illum reliquit solum. Non enim
humanitas diuinitate erat destituta, sed fuit cum illo & in illo principium, pater, vt per filium suum
opus perficeret redemptionis humanæ. Non enim potuit coæternum sibi & coæqualem filiũ, quẽ Ioan.8.
gignit ex vtero ante Luciferum, in passionis tempore derelinquere, qui pauperibus est adiutor in
opportunitatibus in tribulatione. Erat ergo cum Christo suum principium in die virtutis, & erat
cum eo in splendoribus sanctorum: hoc est, vt sanctis suus cõpararetur splendor, vt electi suam no- Psal.9.

Lucę.24 ciperent gloriam,ad quam ab æterno fuerant prædestinati. Ita enim oportuit Christum pati:& sic E
Heb.2. introire in gloriam patris,sicque & electis suam gloriam communicare:& (vt Apostolus ait)autho
rem salutis sanctorum per passionem consummari decebat.¶ Versu eodem,Ex vtero ante luciferũ
genui te.Hæc particula,vt ex ore patris ad filium pronunciata debet accipi:potéstque vel de gene-
ratione Christi æterna, secundum diuinitatem, vel de temporali secundum humanitatem exponi.
Verum in vtraque expositione,nonnihil prima fronte apparet difficultatis. Sic enim de æterna ge-
neratione exponas,quomodo ex vtero pater filium sic genuit,qui non habet vterum,neque vllam
habet coæternam cõiugem,ex qua more generationis humanæ æternum filium æternaliter gigne-
ret? Secundum generationem nanque æternam,Christus matrem nescit,quomodo secũdum tẽpo
ralem natiuitatem patrem temporalem nõ habet.Quomodo ergo dicere potest pater,quòd ex vte
Galat.4. ro ante Luciferũ gignat filium, eũ nec ex vtero proprio nec ex vtero alieno? Si verò de natiuitate
temporali exponas,quomodo hac generatione filium pater genuit ante Luciferum? Nónne (iuxta
Apostolum)quando venit plenitudo temporis, tum misit suum filium Deus in mũdum natum ex
muliere,factum sub lege,& cætera? Quòd si in temporis plenitudine ex vtero mulieris illũ genuit
quomodo ante Luciferum id fecit? Ostendendum est ergo,quomodo vtrũque hoc incõmodũ de
beat dissolui. Et quidem quod ad priorem expositionem attinet, omne incõmodũ euadis,si meta-
phorice generationem ex vtero intelligas.Quomodo enim in scripturis Deo,manus,caput,pedes, F
aures,oculos,legimus attribui,cum ipse horum membrorum nullum secundum veritatem habeat:
sic & vterum in illo possumus designare, ratione naturalis suæ perfectissimæ fœcunditatis : qua tã
est fœcundus,támque efficacis in generando virtutis,vt absque coniuge,de suaipsius substãtia,pos
sit gignere filium, nõ solum sibi secundum speciem similem, verumetiam sibi consubstantialem,
vnius eiusdémq; substantiæ,vt sint pater & filius vna substantia & essentia vna. Nulla autẽ creatu-
ra,quantumuis pręcellens,quantumuis nobilis,secũdum genus suum, proprie dici potest genita ex
vtero Dei.Omnia nanque creata fecit Deus quasi artifex,creator & conditor,secundum beneplaci
tum voluntatis suæ,& iuxta ideas siue formas quæ sunt in mente diuina:nõ quasi pater genuit,na-
turali fœcunditate,sed sua substantia.Quantum verò ad secundam expositionem,effugitur incom
modum,secundum prædestinationem æternam sermonem intelligendo,vt sit sensus, Ante omnẽ
creaturam,ante mundi constitutionem,ego proposui,præordinaui,prædefiniui,per solius spiritus
Eccle.24 sancti fœcundationem te ex vtero virgineo immaculato immaculatum gignere in temporis pleni-
tudine,ad perficiẽdum opus redemptionis humanę,Quẽadmodum cũ Ecclesia,illa quæ apud Sa-
pientẽ dicuntur de æterna sapiẽtia,Ab initio & ante sæcula creata sum.Ante omnes montes & col
les ego parturiebam,& similia secundum piam deuotionem accommodat Deiparę Marię,manife G
stum est ea debere accipi secũdum prædestinationem & præuisionem Dei.Et illud quoque intelli-
gendum,quòd per Luciferum æque intelligi possit siue spiritualis siue corporalis creatura.Angeli-
ca enim natura rectè dicitur Lucifer, quatenus limpiditate naturalium donorum relucens, ex sua
naturali conditione absque omni commixtione est tenebrarum & corporeæ obscuritatis, & absq;
Esaię.14. omni malitiæ caligine. Vnde & cõmuniter sacri doctores illud Esaiæ, quomodo cecidisti de cælo
Lucifer,qui mane oriebaris:quod de rege Babylonis secundum literam dicitur,exponũt de illo an-
gelorum primo,qui se contra Deum erexit per superbiam.Quod si Lucifer materialis stella accipia
tur, debet sub particulari stella tota multitudo stellarum intelligi:vt sit sensus,Ante omnium stella-
rum conditionem,antequam stellæ essent creatæ, id est, antequam quicquam esset corporale crea-
Heb.7. tum. ¶ Versu .5. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech . Hunc locum tra-
ctans Paulus Apostolus septimo capite Epistolæ ad Hebræos,multis rationibus ostendit Melchise
dech sacerdotem typum fuisse & figuram summi sacerdotis Christi.Et primũ quidẽ nominis inter-
pretationem applicat Christo,quoniam Melchisedech secundum vim Hebræi idiomatis significat
regem iustitiæ.Appellatio quoque loci, in quo regnabat ille, Christo conuenit : quoniam rex erat
salem,id est,rex pacis.Insup & hoc notat Apostolus,quòd ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ, idest,sine patre & sine
matre fuerit,& omnino sine genealogia:quod non ita est intelligendum,quasi ipse nullum habue- H
rit patrem,aut nullam matrem,aut quasi nullam habuerit genealogiam : sed quia in scripturis, neq;
patrem, aut nullam matrem, aut quasi nullam habuerit genealogiam : sed quia in scripturis, neque
qui secundum generationem diuinam æternitatis est ἀμήτωρ,id est,sine matre:secundum tempora-
lem verò natiuitatem,ἀπάτωρ,id est,sine patre:quoniam ex immaculata virgine Maria,sine virili co-
Esaię.53. operatione , in terris fuit conceptus & natus . Genealogia quoque Christi secundum diuinitatem
nulla extitit,quoniam generationẽ eius quis enarrabit? neq; etiam genealogiam secũdum humanã
natiuitatem habet,talem qualem habẽt cæteri puri homines,ex vtroque patẽte. Ad hæc quòd neq;
initium vitę,neq; finis dierũ Melchisedech in scripturis legitur,significat Christi ęternitatẽ,qui erat
in principio apud Deũ patrẽ.Decimas insuper accepit Melchisedech ab Abrahã,qui omniũ extitit
Ioan.1. pater Israelitarũ,ipsius etiã leui & Aaron,qui tum adhuc in lumbis patris erant:& benedixit Abra-
Gene.41 hæ Melchisedech,tanquã maior minori.In quo significatur, Christi sacerdotiũ vere præstãtius esse
Aaronico:quandoquidẽ Melchisedech,vt typus Christi,benedixit Abrahæ omnium sacerdotũ ve
teris legis progenitori,atq; ab eo decimas accepit.Neque de Melchisedech legitur,quòd eo mortuo
successerit alius in locum eius,vt significetur sempiternum fore Christi sacerdotiũ,quod nullo alio
vnquam cõmutabitur.Hic enim sacerdos,eo quòd maneat in ęternũ,sempiternũ habet sacerdotiũ.
Hæc omnia Paulus Apostolus,loco suprà citato diligenter cõmemorat,declarans rectè in proposi

A to Psalmo appellatum esse Christum sacerdotem, secundũ ordinem Melchisedech. Superaddũt po-
steriores & aliam conuenientiam, quasi præcipuam, prædictisq; omnibus maiorẽ, de oblatione pa-
nis & vini, dicentes, in hoc vel maximè Melchisedech typum gessisse Christi domini, ꝙ panẽ & vi-
num obtulit, in signũ eius oblationis quam instituturus erat Christus, nempe corporis sui & sangui-
nis, sub specie panis & vini: quam similitudinem respexisse videtur celebris ecclesiæ doctor, Tho-
mas Aquinas, in ecclesiastico officio, quod in honorem sanctissimi eucharistię sacramenti (iubente
Vrbano papa) composuit, cum in prima priorum vesperarum antiphona, ita canit: Sacerdos in æ-
ternum Christus dominus secundum ordinem Melchisedech, panem & vinũ obtulit. Verùm hoc
loco nouelle quidam nostræ tẽpestatis hæreseon authores, siue fautores, admodũ acriter insurgũt
aduersus piam prædictorum patrum sententiam, dicentes nusquam in scriptura inueniri, ꝙ Melchi
sedech Deo obtulerit panem & vinum: sed hoc tantum, ꝙ Abrahæ & sociis redeuntibus de cæde re-
gum & fatigatis, protulerit panem & vinum, eisq; benedixerit. Qua etiam ratione, sacrum ecclesia-
sticum canonem, quo in missarum celebratione Ecclesia sacerdotes vti sanciuit, multis sæculis in
summa reuerentia habitum, impudenter quidam audent mordere, ꝙ in oratione post calicis eleua-
tionem, sacrificii Melchisedech cum sacrificio Abel & Abrahæ faciat mentionem: in quo videtur
B ad corporalem oblationẽ panis & vini respicere, sicut sacrificiũ corporale fuit quod obtulit Abel, Gene. 4.
& quod obtulit Abraham, qui frequenter legitur ædificato altari obtulisse holocaustũ domino, pa Gene. 12.
ratus etiã immolare vnigenitũ. Cum enim de oblatione Melchisedech prorsus nihil legatur in scri- Gen. 22.
ptura, putant illos qui canonem hunc composuerunt ecclesiasticos patres, ad hoc sacrificium panis
& vini respexisse, istámque intendisse oblationem, cum dicunt, Sacrificium quod tibi obtulit sum-
mus sacerdos tuus Melchisedech. Hæretici ergo qui dolent missam sacrificium appellari, & contra
ecclesiasticam determinationem contrariũ astruere contendunt, ignorantiæ & inaduertentiæ præ
dictos arguunt, ꝙ Melchisedech dicant obtulisse Deo panem & vinum, cum nihil aliud legant de
eo, nisi quòd (vt dictum est) Abrahæ redeunti illa protulerit. Horum autem quæstioni, quod qui-
dem ad canonem attinet, duplici ratione nos satisfecimus in tractatu quem edidimus de expositio-
ne sacri canonis, circiter finem distinctionis tertiæ. Quod autem ad piam prædictorum patrum in
præsenti loco interpretationem pertinet, dicimus, nihil contra pietatem illos dicere, neque contra
sacram scripturam, qui Melchisedech obtulisse dicunt Deo panẽ & vinum. Nam licet in scriptura
non expresse dicatur, nisi ꝙ panem & vinum protulit Abrahæ, piè tamen creditur & absque omni
impietate sentitur, ipsum Melchisedech vt sacerdotem Dei excelsi, primũ ea obtulisse domino, quæ
protulit voluitq; proponere populo domini: quemadmodum & sacerdotes veteris legis prius ho-
stiam offerebant domino, q̃ de ea manducarent ipsi, aut manducandam darent populo: & nunc
C in Christi fidelium Ecclesia sanctissima mysteria dominici corporis & sanguinis, prius à sacerdote
offeruntur domino, quàm populo præbeantur sumenda: licet diuersum morem sequẽtes sui cordis
adinuentiones obseruent. Sinagogæ Satanæ, quæ se dicunt Christi esse, & non sunt: quoniam vni- Apoc. 2.
tatem Christianæ fidei disrumpunt. Quorum irrationabiles cõtra patrum orthodoxorum pietatẽ
latratus, quoniã à viris grauissimis editis iustis libris egregiè confutati sunt, nihil opus est nos pro
ea re prolixius agere, vt neq; patitur ipsa rei magnitudo annotationem breuitate sed pro dignitate
tractari. Illud certè negare nõ possunt, quin ex authoritate sacræ scripturæ hanc admittant compa-
rationem, Melchisedech in hoc typum gessisse Christi, ꝙ sicut ille Abrahæ redeunti à cæde tyran-
norum protulit panem & vinum, addens benedictionem: ita hic omnibus in fide & in Ecclesia mi
litantibus, ac contra tyrannum principem tenebrarum dimicantibus, quicunque in fide vicerunt
mundum & malignum, profert præbétq; sui corporis & sanguinis sub specie panis & vini sacratis-
sima mysteria, quibus confirmentur corda pugnantium, vt non deficiant: quibus lassi reficiuntur &
confirmantur in vita spiritus, vt non succumbãt. Hanc profectò comparationem, velint nolint, cõ-
guntur illi admittere. ¶ Versu penultimo, Implebit ruinas, Nos in Elucidatione intelligimus hanc
impletionem in malam partẽ, vt impletio ruinarũ significet, ruinas futuras pleniores & perfectio-
D res. Ruina enim grauis fuit dæmonum, quando corruerũt de summo cælorum, vel in tartara, vel in
caliginosum hunc aerem. Ruina plenior fuit, quando per euangelicam prædicationem post mortẽ
Christi, etiã è sede regni, quo dominabantur super gentes, proiecti sunt, iudicatiq; principes mun-
di, & foras eiecti, quibus verbis ad Ioannem Christus vtitur. Et quidem grauis admodum fuit hæc Ioan. 12.
ruina superbis dæmonibus, qui ægerrimè tulerunt sibi auferri suũ principatum, quo dominabãtur & 16.
mundo fortes armati, custodientes atriũ suum, grauiter acceperũt à superueniente fortiori vinci se
atq; ligari, & omnia sua spoliari, diripi. Perfectissimè autem implebit Deus illorum ruinam, quan-
do in extremo iudicio, ad pronunciationem terribilis sententiæ eius, omnes in Barathri profundum Lucæ. 11.
perpetuò illic permansuri proiicientur, absq; spe redeũdi in auras superas. Potest tamen ista ruina-
rum impletio, etiam in bonum accipi. Christo enim iudicante in nationib⁹, restituta sunt & erecta
quæ fuerant collapsa, quæ periere restaurata sunt. In secunda autem parte versus, cum dicitur, Con
quassabit capita in terra multorũ: conquassatio capitis intelligitur grauissima percussio diuinæ sen-
tentiæ, quæ super impios cadens desuper, à seueritate diuinæ iustitiæ, morte æterna eos afficiet: ad
eum modum, quo lapis grauis deorsum cadens super caput transeuntis, confracto & cõminuto ca-
pite ipsum morte opprimit. Vnde patet, idem nunc per capitis conquassationem intelligi, quod su-
prà Psalmo tertio per confractionem dentium, & iuxta Hebræam literam per maxillæ percussionẽ,
significabatur, dicẽte Propheta, Tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccato-
rum contriuisti: & iuxta Hebraicam veritatem, Tu percussisti omnium inimicorum meorum ma-

xillam, dentes peccatorũ confregisti. ¶ Versu vltimo, de torrente in via bibit. Nota duplicem torren B
Psal. 35. tem in scripturis. Est enim quidem torrens voluptatis, de quo in alio psalmo dicitur, Inebriabuntur ab vbertate domus Dei, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Longè verò diuersus est hic torrens, quem bibiturus nunc prædicatur Christus dominus. Est enim torrẽs iste nõ voluptatis, sed amaritudinis: nequaq̃ limpidus, sed totus turbulentus. Cuiusmodi torrens in alio psalmo innuitur,
Psal. 123. cũ à fidelibus dicitur, Torrentẽ pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquã intolerabilem. Sic & duplex calix in scripturis legitur, quidã voluptans, de quo in psalmo 22. Et ca-
Psal. 22. lix meus inebrians, q̃ præclarus est: alius amaritudinis, de quo Saluator discipulos ambiẽtes prima-
Matt. 20. rũ interrogat, Potestis bibere calicẽ quẽ ego bibiturus sum? Nota insuper, ꝙ particula, in via, iungi
Marc. 10. potest cum verbo bibit, vt sit sensus, In via huius vitæ bibit Christus dominus de torrente. Atq; hęc cõnexio conuenientior est, quã & solam in Elucidatione sequimur. Posset tamen subtiliori cõsideratione etiã coniungi cum nomine torrentis, vt cõiunctim legatur, Bibet dominus de torrente in via, id est, de torrente turbulẽto, pleno luto & sordibus, cuiusmodi sunt torrẽtes illi qui impetu currunt in viis publicis, vbi plerunq; plus est immunditiarũ. ¶ Versu eodem, Propterea exaltabit caput. Intelligi potest, Deus pater exaltabit caput Christi, vel ipse Christus exaltabit caput suum: ipse vt Deus, seipsum glorificabit vt hominẽ. Vel quasi absolutè accipi potest, exaltabit caput, id est, caput F
ipsius exaltabitur. Per exaltationem autem capitis, in scripturis intelligitur exaltatio & glorificatio
Psalm. 3. post humiliationẽ. Vnde in psalmo tertio, ad patrem filius loquitur, dicens, Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meũ, id est, me glorificans & sublimans. Et iterum in
Psal. 26. alio psalmo, In petra exaltauit me, & tunc exaltauit caput meum super inimicos meos. Sic & in Ec-
Eccle. 11. clesiastico scribitur, Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatum considere illum faciet. Et in capitulo vltimo quarti libri Regum, de Euilmerodach rege Babylonis legimus, ꝙ
4. Reg. 5. in initio regni sui subleuauit caput Ioachim regis Iuda de carcere: quãdo ei benigne loquutus est, & thronũ eius posuit super thronos regũ, qui cum eo erant in Babilone. Idem alibi per exaltationem
Psal. 74. cornu vel cornuum intelligitur, vt psalmo septuagesimoquarto, Exaltabuntur cornua iusti.

CX. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste qui sequitur, quemadmodum & præcedens, de beneficiis & admirandis operibus nouæ legis tractat. In quo propheta ex animo confitetur domino, super magnis ipsius & electis operibus, & sempiterna iustitia: diuersa deinde nouæ legis beneficia per Christum fidelibus præstita enarrans, nempe, sanctissimæ eucharistiæ institutionem, noui testamenti nunquam commutandi constabilitionẽ, & apostolicã de opere redemptionis humanæ prædicationẽ, æternæ hæreditatis donationem, mãdatorum quæ seruis suis iniunxit fidelem dispositionem in firmitate, æquitate & veritate, salutis per Christum factæ à Deo missionẽ. G
Post quæ omnia, versibus duobus nouissimis, sanctum domini timorem commendat, & bonum intellectum laudat eius qui facit opere quod intelligit. Peculiariter verò aduertendum est, psalmum hũc vnà cũ eo qui in ordine subsequitur, in Hebræo singulari quadã ratione esse dictatum, iuxta alphabeticas literas: ita vt per singula hemistychia, id est, versus dimidios, suo ordine præponãtur singulæ literæ alphabeti Hebraici: ita vt prior particula primi versus habeat Aleph, posterior Beth, secundi versus prior, Gimel posterior Daleth, atq; ita in consequentibus vsque in finem: ita vt vltima psalmi clausula, Laudatio eius manet in sæculum sæculi, à Tau sumat initium. Similiter & in sequenti psalmo erit considerandum. Verùm ista distinctio in translatione neque apud Græcos, neque apud Latinos inuenitur, eo quòd commodè seruari non possit.

CX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Confitebor tibi domine in toto corde meo: in concilio iustorum & congregatione.*

2 *Magna opera domini: * exquisita in om-*
Psal. 113. *nes voluntates eius:*
Dani. 4. Gene. 1. 3 *Confessio & magnificentia opus eius:*

** & iustitia eius manet in sæculum sæculi.*

4 *Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors & misera-*

Tibi domine volo laudis & gratiarũ actionis dare cõfessionem, ex plena deuotione affectus mei, éxq; omnibus viribus animæ meæ: neq; in occulto solum, quasi erubescens de tua confessione, sed palàm etiã in Ecclesia sancta, inq; concilio & congregatione iustorum, ad aliorum ædificationem, & H
in tuũ amorem prouocationem. 2. Et es tu sanè cõfessione dignus, quoniã magna sunt, stupenda & admiranda, quæcunq; tu operaris, potentissime Deus: siue creationẽ rerum atq; gubernationem generaliter attendamus, siue humani generis peculiariter regenerationẽ: * singularia vtiq; eximia, præclara, electa, & exquisita sunt, iuxta omnes voluntates tuas: quoniam omnia quæcunq; voluisti, tu fecisti, in cęlo & in terra: & sicut voluisti, ita fecisti, & propter tuã voluntatem & secundum tuam voluntatẽ, facta sunt omnia bona valde. 3. Tuum opus omne quod operaris, celebre est siue confitendũ, & magnificũ siue magnificandum: quodcunq; tu facis, tale facis, vt confessione dignũ inueniatur, & magnificentia plenũ: * tua quoq; iustitia, tua sanctitas, tua perfectio, tua veritas & fidelitas nunquã deficiet, sed permanebit tecum sempiterna. 4. Multa quidẽ sunt & stupenda beneficia tua, quæ olim exhibuisti, tam in rerum creatione & gubernatione, q̃ in mirabili Israelitici populi deductione: verùm omnia priora superat: quod sequitur, Tu enim domine qui natura misericors es si-

A *tor dominus:*
✳ escam dedit timentibus se.

5 *Memor erit in sæculum testamenti sui:*
✳ virtutem operũ suorum annunciabit populo suo.
6 *Vt det illis hæreditatem gentium.* B
✳ opera manuum eius veritas & iudicium.
7 *Fidelia omnia mandata eius, & confirmata in sæculum sæculi:*
✳ facta in veritate & æquitate.

8 *Redemptionem misit dominus populo suo:* C
✳ mandauit in æternũ testamentum suum.
9 *Sanctum & terribile nomen eius:*
✳ initium sapientiæ timor domini.
10 *Intellectus bonus omnibus facientibus eum:*
✳ laudatio eius manet in sæculum sæculi.
D

uc benignus, & misereri semper solitus, omnium mirabilium tuorũ
velut memoriale nobis veniẽs in carne dedisti: ⁎ quãdo fidelibus tuis
tuum ipsius corpus in escam & cibum spiritualem atq; sacramenta-
lem, itemq; sanguinem in potum instituisti. Siquidem hanc escam re
liquisti fidelibus in memoriã passionis, & cæterorum omnium mira
bilium, quæ in tua humanitate nobis exhibuisti: & in hoc cibo dum
præsentẽ te corporaliter habent fideles, per dignã confessionẽ reme
morantur vniuersa mirabilia tua. 5. Testamenti quoq; tui noui, quod
nouæ Ecclesię abscedẽs disposuisti, & in tuo sanguine moriens cõfir
masti, memor eris in sempiternũ: nunquã ipsum abliturus, nunquã
antiquaturus, sed ratum semper ac gratũ habiturus: ⁎ vim etiã & ef-
ficatiam mirabilium operũ tuorum, quæ pro generis humani redem
ptione visum tibi fuit operari, fecisti annunciari atq; prædicari fide-
libus tuis, quos in Ecclesiam cõgregare voluisti, vt credentes fructũ
possent ex eis cõsequi salutis æternæ. 6. Ad hoc, inquam, annũciari Gene. 15.
fecisti, vt illis credentibus dares cælestis regni hæreditatem, omnib⁹ Galat. 3.
gentibus in Christo (iuxta ꝓmissiones Abrahæ factas) repromissam:
⁎ Et sunt profectò omnia quæ tu in potẽtia, sapiẽtia ac bonitate tua,
veluti per manus tuas operaris, in veritate & iudicia disposita, suntq;
vera & iusta, nihil habẽtia vanitatis, nihil mendacii, nihilq; iniquita-
tis prorsus aut iniustitiæ, quibus plena sunt opera filiorum hominũ.
7. Mãdata insuper & pręcepta quę nobis in testamẽto tuo nouo ob-
seruanda tradidisti, omnia sunt fidelia valde, id est, firma atq; stabilia,
æqua, & obseruatu dignissima: ⁎ vtpote quæ sint cõfirmata in sempi
ternum, nunquam in consummationẽ vsq; sæculi cõmutanda: quẽ-
admodũ veteris testamenti erant multa suo tẽpore antiquanda: ⁎ di-
sposita quoq; & ordinata in omnimoda veritate & æquitate, nihil va
num, nihil iniquũ præcipientia aut suadentia, quod nõ rarò faciunt
hominũ siue stulta, siue impia mandata. Omnia siquidẽ mandata tua Rom. 13.
ad dilectionem reducuntur, & est ipsa charitas omnium præceptorũ 1. Tim. 1.
eius radix: qua nihil æquius, nihil iustius, imò nihil rectitudini & ve
ritati æque cõsonum. 8. Saluationẽ ac liberationẽ dedisti Deus, atq;
operatus es per mirabilia opera tua, humano generi fidelibus tuis:
⁎ mandasti quoq; in sempiternum vsq; in consummationẽ sæculi, ab
eis obseruari testamentũ tuũ nouum, quod disposuisti eis. 9. Nomẽ
tuum gloriosum sanctum est, & omni reuerẽtia venerandũ, hoc est,
tu ipse iuxta nomen tuum (quoniam Deus, dominus ac redẽptor ve
rè nominaris, & es) omni honore es dignus: ⁎ ac proinde timor tuus,
ô domine, principiũ quoddam est veræ sapientiæ, quæ secundũ Deũ
est, hoc est, spiritualis, cælestis, atq; diuinæ: adeò vt qui nondũ timere
te nouit, necdum initium habeat veræ sapientiæ, quantumuis homi
nibus sapere videatur. 10. Bene autem intelligit, & sapit vtiliter atq;
salubriter, quicunq; opere adimplet, & facto demonstrat quod sapit,
atq; intelligit: ⁎ & talis viri laus solida permanebit apud dominũ ac
sempiterna: quemadmodum ecõtrario male intelligit, miniméq; vti-
liter aut salubriter sapit, qui ea quorum accepit intelligentiam opere
non demõstrat. Seruus enim intelligens voluntatem domini sui, & Lucæ. 12.
non faciens, plagis vapulabit multis. Qui autem intelligit voluntatẽ
domini, & fecerit eam, hic laudem habet ante illum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CX.

VErsu 1. In concilio iustorum & congregatione. Quidam per s, legunt, In consilio iustorum, hoc est, in secreto & cogitatione sanctorum. Sententiæ tamen magis conuenit concilium per c, pro cœtu & societate iustorũ, quomodo nos in Elucidatione interpretati sumus. ¶ Versu 2. Exquisita in omnes voluntates eius, hoc est, eximia & singularia valde, electáque & Psal. 113. exquisita, ad, siue iuxta omnes voluntates eius. Eadem est sententia, cum eo quod pòst in Psalm. 113. Gene. 18. dicitur, Deus autẽ noster in cælo, omnia quæcunq; voluit fecit. Nihil enim quantumuis magnum, Lucæ. 1. est apud Deum difficile vel impossibile. ¶ Versu 3. Confessio & magnificentia opus eius. Nouus est loquendi modus, tantumdem valens, ac si dicas, Opus Dei est celebre & magnificum, vel confessione dignum & magnificentia plenũ. Secundum eundem modum, versu 6. dicitur, Opera manuũ eius, veritas & iudicium, hoc est, opera eius sunt vera & iusta, facta scilicet in veritate & iustitia, quia non agit Deus iniquè, neque mendaciter. Ita in Psalmo 118. dicuntur omnia mandata Dei esse veritas, id est, vera, & in veritate disposita. Ad eundem modum Sapiens asserit, quæcunque fiunt Psal. 118. sub sole non esse nisi laborem & afflictionem spiritus, id est, laboriosa & affligentia spiritum, Eccle. 1. aut labore & afflictione spiritus plena. ¶ Versu 4. Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & a,

& miſerator dominus,eſcam dedit timentibus te. Ex traditione patrum cõſueuerunt religioſi viri, E
poſt cœnã aut prandium peracta, in gratiarum actionẽ pro perceptis donis, hunc proferre verſicu
lum.Neq; id quidem male. Quamuis enim paruulũ valde videatur hoc beneficiũ corporalis paſtus,
ſi conferatur cum ſpiritualibus beneficiis maximis , quibus nos Deus donauit : tale tamen eſt, quo
merito debeat homo excitari ad cõmemorationem omniũ Dei mirabilium . Sic enim ſolet gratus
animus,quũ beneficio aliquo paruulo actuali exhibitione afficitur , ab eo à quo aliàs plura & maio-
ra ſe cognoſcit accepiſſe, in paruuli illius beneficii actuali ſuſceptione nõ ſolum præſens agnoſcere
beneficiolum,verumetiam priorũ illorum multo maiorũ & plurium recordari. Nam gratus & fide
lis animus,facile vel minimo beneficio ad ſuſceptorũ antè beneficiorum rememorationem excita-
tur. Atq; ita viri ſpirituales, ſoliciti ſemper quomodo grati eſſe valeãt ſuo ſibi beneficentiſſimo do-
mino,cũ ſe corporali paſtu iam frugaliter ex Dei munere refectos attendunt,corporeiſq; viribus ſe
ſentiunt confortatos , tranſeunt in commemorationem omnium beneficiorũ Dei, quæ ab illo ſu-
ſceperunt tam in ſemetipſis,quàm in toto humano genere. Veruntamen nõ eſt iſta de corporali ci
bo,præcipua huius loci intelligentia : ſed principaliter de illa ſpirituali eſca,quæ in ſacratiſſimo eu-
chariſtiæ ſacramento,ex inſtitutione Dei ſumitur à fidelibus,à timentibus dominũ. Ab his enim ſo
1.Cor.11. lis,digne,& vtiliter ſumitur. Nam qui manducat panẽ domini, vel calicem eius biberit indignè, iu- F
Ioan. 6. dicium vtique ſibi manducat & bibit,non diiudicãs corpus domini. Qui autẽ dignè manducauerit
ex hoc pane,viuet in æternũ. Hæc enim eſca illa eſt, de qua ipſemet dominus in euangelio ait, Caro
Ibidem. mea verè eſt cibus,& ſanguis meus verè eſt potus: qui manducat meam carnẽ,& bibit meũ ſangui-
nem,in me manet,& ego in eo,& alia huiuſmodi multa. In huius autẽ eſcæ ſpiritualis perceptione,
ſatis manifeſtum eſt,quomodo omniũ mirabilium ſuorũ miſericors & miſerator dominus memo
riam fecerit,id eſt,quaſi mnemoſynon & memoriale reliquerit , in quo omnia ipſius mirabilia pro
humani generis ſalute exhibita,reuocarentur ad memoriã à fidelibus, vſq; in conſummationẽ ſæcu
li. Eſt enim hoc dominici corporis & ſanguinis ſacramentũ,à Chriſto in memoriã paſſionis & mor
Lucæ.22 tis eius inſtitutum: quemadmodum ipſe dominus ait, Hoc facite in meam commemorationem. Et
1.Cor.11. apud Paulum apoſtolum: Hoc facite,quotieſcunq; biberitis,in meam commemorationem, Specia-
liter verò in memoriam paſſionis & mortis Chriſti , quemadmodum ſubſequenter Apoſtolus ait,
Quotieſcunq, enim manducabitis panem hunc,& calicem bibetis,mortem domini annunciabitis
donec veniat, In commemoratione autem mortis Chriſti, & natiuitas,& conuerſatio, & glorioſa
reſurrectio, ac cæterorũ omnium mirabium quæ fecit ipſe nobiſcum & docuit , fit rememoratio.
Quam rem nos à propoſito plenius tractauimus, & dilucidius ex ipſa radice explanauimus, in præfa
tione præmiſſa tractatui,quem ferè ante triennium de myſteriorum miſſæ ac ſacri canonis expoſi- G
tione edidimus. Verſu eodem, Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator domi
nus. Cum in ſcripturis hæc duo iunguntur, miſericors & miſerator,id quod frequentiſſimum con
ſpicimus, licebit harum duarum vocũ ſignificationem ita diſtinguere, vt prior ad naturã referatur
& eſſentiam,altera ad miſerationũ propẽſionem ſiue effectus. Et enim Deus natura ſecundum ſuã
eſſentiam miſericors,cui proprium eſt miſereri ſemper & parcere. Quanto enim quiſque magis eſt
verè magnanimus,& magis bonus,eo ad miſeris miſerendum eſt pronior: iuxta illud, Parcere ſubie
ctis,& debellare ſuperbos. Vnde cum Deus natura ſua,& ſecundum ſubſtantiam atq; eſſentiam ſuã
ſit ſummè bonus,& veriſſime magnanimus,conſequitur item ſummè ipſum eſſe miſericordẽ. Mi-
ſerator verò eſt,quia ſemper miſereri ſolitus,& quia cõſueuit ſemper agnoſcentibus miſeriam & pe
Pſal. 50. tentibus miſericordiam,eius effectum præſtare. Vnde Dauid Pſal. 50. ſecundum multitudinẽ miſe-
rationum orat deleri iniquitatem ſuã. Hæc autem miſerationum antiquarũ & præſentium multitu
do facit, vt Deum miſeratorẽ appellemus: vtpote qui miſereri ſciat ac ſoleat, & (vt humanũ aliquid
loquamur) habitũ habeat,atq; ſcientiã miſerendi,poſt tot miſerationũ actus exhibitos. Solẽt enim
apud Latinos nomina terminationis cõſimilis in or, habitum ſignificare, ſiue conſuetudinem, ſiue
ſcientiã: quemadmodũ ædificator, piſtor, paſtor, atq; in aliis huiuſmodi. ¶ Verſu 6. Vt det illis hæ-
reditatem gentiũ. Poſſemus hoc loco per gentes (quod deſpectũ ſolet eſſe vocabulũ) intelligere dæ- H
monum peruerſas nationes: quemadmodũ aliquando eoſdem etiã hominis vel viri nomine in ſcri
ptura accipimus. Ac tunc quidẽ erit ſententia, Deum voluiſſe dare ſuo populo hæreditatẽ cæleſtis
regni,quæ illorũ fuerat, hoc eſt,ad quã ipſi ab initio fuerant creari,& cuius futuri fuerant poſſeſſo
res æterni,ſi non per ſuperbiam ea ſeſe indignos præſtitiſſent ¶ Verſu 8. Mandauit in æternũ teſta
mentum ſuum. Aduerte ꝙ quemadmodum olim in veteri teſtamento erant promiſſa,præcepta, &
ſacramẽta: ita ſunt & in nouo,de quo hic Pſalmus canit. Et de quolibet horum verũ eſt quod dici-
tur, Deum mandaſſe in æternũ teſtamentũ ſuum. Nam quantum ad promiſſiones,quas habet teſta-
mentũ nouum,mandauit eas expectari, & deſiderari à fidelibus ſuis: quantum ad præcepta quæ cõ-
tinet,mãdauit ea obſeruari,ne obſeruantes ſtatuta præcepta, perdant ꝓpoſita promiſſa : quantum
ad ſacramenta quæ in ipſo ordinata ſunt,in conſummationem vſq; ſæculi ea frequentari mandauit,
negligentes medicinam nõ conſequantur ſanitatẽ. ¶ Verſu 9. Initiũ ſapientiæ timor domini. Nota
eſt diſtinctio duplicis timoris, nempe ſeruilis & filialis. Horum vterq; initium eſt ſapientiæ, verum
diuerſa cõſideratione. Nam ſeruilis timor eſt initium extrinſecum, modo quodam ad verã ſapien-
1. Ioã. 4. tiam diſponens & præparans,cũ ea tamen ſimul nõ potens exiſtere: quoniã vt perfecta charitas,ita
vera etiam ſapientia,timorẽ huiuſmodi pellit foras. Filialis verò timor initiũ eſt intrinſecum,eiuſq;
velut particula quædam, eo ꝙ filialẽ reuerentiam cæleſtis ſapientia non expellat, imò eam ſuadeat,
efficiat,& conſeruet. Non poteſt enim eſſe in eo ſapiẽtia vera,in quo nõ eſt ſanctus timor domini.

A

CXI. PSALMI ARGVMENTVM.

IN Psalmo sequenti, vir beatus describitur, qui dominũ timet, eiusq́ue mandata diligit: cuius semẽ spirituale, & beata generatio cõmendantur, gloria item & diuitiæ internæ, perfectaq; iustitia quæ omnia, ab exorta sunt lumine diuini in anima iusti. Atq; hæc primis quatuor versibus. Opera deinde viri iusti enarrantur misereri, cõmodare, & in iudicio cuncta disponere: quæ lætam atque dulcem pariunt conscientiã, & ab omni reddunt perturbatione atque timore securam, propter cordis in Deo stabilitatem, & eam quam habet in domino ex bonæ conscientiæ testimonio, confidentiam. Gloriosus deniq; viri iusti finis proponitur, fructusq́; iustitiæ, ab inimicorum metu atque insultibus securitas, pro misericordiæ operibus sempiterna eius apud Deũ memoria, & gloriosa exaltatio fœlicitatis æternæ. Quibus exaduerso opponitur impiorum finalis miseria, ira & inuidia contra iustorum gloriam, desideriique illorum frustratio, perpetuo deploranda.

CENTESIMIVNDECIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Beatus vir qui timet dominum:
B *✳ in mandatis eius volet nimis.*
2 Potens in terra erit semen eius:
✳ generatio rectorum benedicetur.
3 Gloria & diuitiæ in domo eius:
C *✳ iustitia eius manet in sæculum sæculi.*
4 Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors & miserator & iustus.
5 Iucundus homo qui miseretur & commodat:
✳ disponit sermones suos in iudicio:
D *✳ quia in æternum non commouebitur.*
6 In memoria æterna erit iustus:
✳ ab auditione mala non timebit.
7 Paratum cor eius sperare in domino: confirmatum est cor eius: non commouebitur.
✳ donec despiciat inimicos suos.

VErè beatus est vir ille, nũc quidem certa spe & expecta-
tione, postmodũ verò reali atq; secura possessione, qui
donec in hoc agit corpore, reueretur, amátq; dominũ
Deũ suum: * qui totũ suum desideriũ, omnẽq; volũ-
tatem applicat mãdatis illius, semper solicitus ad obser-
uandũ ea. 2. Talis siquidẽ viri semen atq; posteritas, vehemẽter mul Esaiæ. 53.
tiplicabitur, etiã super terrã: quoniã partim verbis ædificatoriis, par-
tim exemplis bonis, partim humilibus precib⁹, plurimos sibi filios a-
pud Deum cõparabit, Christo sic eos gignens atq; parturiẽs, etiamsi
iuxta carnem videatur sterilis: * ne quis huiusmodi generationẽ pro
nihilo pendat, sciendũ est, hanc spiritualem generationẽ, qua sancti
de Deo filios in spiritu generant multò amplius q̃ carnalem, Deo esse
placitam, & à Deo accipere benedictionem ampliorem, nempe æter
næ retributionis mercedem: quemadmodum econtrario, eorum qui
in luxuria filios procreant secundũ carnem, maledictionem accipere
æternæ cõdemnationis. 3. In huiusmodi viri domo interna, quam in-
habitat, hoc est, in eius spiritu & conscientia, vera est gloria, magnus
ornatus, & spiritualiũ affluentia bonorum: quẽadmodum in eorũ do
mibus materialibus qui sæculo diuites sunt, externus plerũq; relucet
ornatus, & temporales abundant diuitiæ: * Iustitia quoq; eius & san
ctitas, omnimoda vitæ perfectio, ipsũmq; iustitiæ eius meritũ in sem
piternum permanebit ante dominũ, & ante cõspectum eius semper
gloriosum faciet illum. 4. Si requiras timenti dominum, vnde tanta
gloria, en præclarũ illud lumẽ, sol iustitiæ, quod est dominus ipse, na Lucæ. 1.
tura misericors existẽs, & misereri solitus, ac nihilominus iustus, exo
ritur iis qui recto sunt corde in mentibus eorum, ex sese alioqui tene
brosis: atq; ex huius luminis eximio atq; præclaro splendore, in con-
scientiis illorũ tantus fulget gloriæ interioris ornatus, tantæq; afflu-
unt diuitiæ. 5. Benignus verò, suauis, & amabilis est, tam apud Deũ,
quàm apud proximos, homo ille, qui misericordiæ vacat operibus:
primũ quidẽ suiipsius misertus, deinde & aliorum: quiq; paratus est
indigentibus cõmodare sua, atq; etiã largiri, vbi congruum viderit,
vel necessarium, de iis quę accepit à domino paratus proximorũ sub-
leuare inopiã: * qui deinde sermones suos vniuersos, atq; operatiões
omnes ita gubernat, ita dispẽsat, ita dirigit in iustitia & æquitate siue
ad examẽ atq; iudiciũ, vt nõ loquatur, aut agat, nisi quæ iusta & ęqua
sunt atq; vtilia, & de quibus se putet coram iusto iudice posse bonam
reddere rationem: * talis profectò in sempiternũ non conturbabitur
à sententia æternæ damnationis, aut pœnis inferni, neq; etiam in pręsenti sæculo cõturbatione deiicietur. 6. Vir ille iustus, de quo suprà
diximus, in obliuionem nõ veniet apud Dominũ, sed in æterna erit
domini præsentia: * neq; conturbabitur ab auditu siue rumore ma-
lo: quemadmodũ impii mox conturbantur & angustiantur animo,
vbi aduersum aliquid, siue rumorẽ quemlibet malũ audierint, vtpo-
te de peste, de hostiũ aduentu, déq; aliis imminentibus aduersitatib⁹
corporalibus. 7. Iccirco antẽ commoueri & conturbari nescit, quo-
niam animũ habet exercitatum in domini cõfidentia, & in spe bona
constabilitum atq; corroboratum, vt conturbari nõ possit despera-
tione, aut timore deiiciente, neq; in præsenti neq; in futuro: * quin
& hoc futurũ est, vt eos quos nunc obseruare habet iustus, & à quib⁹
sibi nũc cautè debet prospicere, tandẽ omnino despiciat, cõtemnat,
prorsúsq; nihili pẽdat, quãdo nocere vltra nõ poterunt. Veniet enim
post huius peregrinationis cursum, quãdo nõ erit vltra iustus formi

danda siue astutia, siue malitia malignorũ, quam nunc solicite time- B
re,& caurè declinare debemus,si in iustitia perseuerare volumus.

8 Dispersit, dedit pauperibus:
** iustitia eius manet in sæculum sæculi:*
** cornu eius exaltabitur in gloria.*

8. Vir iustus nõ thesaurizat sibi thesauros in terris, sed ea quæ accepit à domino, misericordiæ operibus impẽdens, distrahit in subuẽtionẽ miserorum, eisq; sua liberaliter elargitur: * atq, huius iustitiæ virtutísque meritum permanebit in sempiternom ante dominũ. Tametsi enim contingat dispergendo,& elargiendo cessare nonnunquã externus miserendi opus, vtpote cum facultates nõ vltra soppetunt· meritum tamen virtutis,& operationom præcedentium semper iusto manoet, dum pro eis æternã accipit à Deo bonam remuneratonẽ: quẽadmodum econtrario impiorum iniustitia sempet apud dominũ manoet, ratione punitionis sempiternæ, etiãsi actiones ipsæ in sese trãsierint: * sublimabitur quoq, potestas,& fortitudo viri iusti in magnifica gloria, quando ad dignitatem euectus fuerit gloriæ filiorum Dei.

9 Peccator videbit, & irascetur dentibus suis fremet & tabescet:
** desiderium peccatorum peribit.*

9. Impii verò & inuidi, tam dæmones quàm homines, iustorum hãc exaltationem videntes, ira & iouidia cruciabuntur super fœlicitate F
aliena, qua seipsos fecerunt indignos, à Deo vt dentibus præ iracuodia frendeant, atq; in sese propter inuidiã velut consumantur, liquefiant, arescant, atq; tabefiant: * Impiorum tamẽ desideriũ nequaquã implebitur, neq; quoad seipsos, neq; qooad iustos. Nam quãtum ad se, optauerant semper in peccatis suis viuere, in quibus oblectabãtur. Iustos verò, tam suasionibus, quàm exẽplis pestiferis, ab æternis gaudiis desiderant auocare: sed videbunt in nouissimo, horũ vtroq; miserè se frustratos.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXI.

VErsu 1. Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis. Nõ dicit beatũ qoi abũdat auro, argẽto, pretiosis lapidibus, qui præcellit ingenio, eruditione, arte, scientia, qui præeminet potestate, authoritate, qui dignitate excellit: sed illũ asserit beatus propheta beatum, qui timet dominũ, haud dubium quin filiali & amicabili timore, quiq; sic timet dominũ, vt in mandatis eius velit, cupiátq; nimis, hoc est, vt ea vehementer amet,& cupidissime exquirat, totus illis implendis intentat, vt summũ sit illi studium quæ Deus præcepit perficere, quæ prohibuit vitare, in omnibus cogitationibus, dictis ac factis semper cauens, oequando iniquũ aliquid aut cogitet, aut cõ- G
cupiscat, aut discat, aut faciat. Deniq; idem est quod hic nunc dicitur, In mandatis eius volet nimis, cum eo quod psalmo primo aliis verbis dicitur, In lege domini voluntas eius,& in lege eius medi-
Psalm. 1. tabitur die ac nocte. ¶ Versu 2. Potens in terra erit semen eius, generatio rectorũ benedicetur. Quidã istud ad literam interpretantur de posteritate carnali. Item quod in sequenti versu dicitur. Gloria & diuitiæ in domo eius, de gloria & diuitiis temporalibus exponunt. Ita enim quosdam patrum veteris testamenti (cuiusmodi erant Abrahã, Isaac,& Iacob) legimus in sacris historiis, speciali priuilegio fuisse donatos copioso & benedicto semine, gloria quoq; & diuitiis tẽporalibus adornatos. Verũ quia perpaucis iustis ista cõueniunt, maximè in tempore hoc nouæ legis,& quoniam frequẽter admodũ bonos parentes legimus nõ bonos habuisse liberos, imò insigniter malos, quod etiam bodie videmus in non paucis: quoniã etiam in lege veteri multi iusti in magna fuerunt egestate, atq; penuria rerum temporaliũ, in noua autem lege, omnes sanctitate præcipui secundum sæculũ pau-
1.Cor.4. peres fuerunt atq; cõtempti, ita vt ille insignis Christi præco Paulus apostolus, se, sulq; similes, mũdi purgamenta,& omniũ peripsema appellaret, nouissimósq; omnium tanquã morti destinatos: ad
Matt. 5. hæc quoniam beati diuina voce nunc prædicantur pauperes, lugentes, esurientes: quoniam euange-
Luc.10. lico cõsilio suadetur nunc hominibus, tẽporalia vendere,& distribuere in vsus pauperũ, atq; in nu- H
ditate sequi Christum: ob horũ scilicet consideratonẽ nobis videbatur cõmodius, ac magis cõueniens, ista de seminis potentia & benedictione, itémq; de gloria & diuitiis, interpretari spiritualiter, quemadmodũ legis in Elucidatione: vt per semen iusti, intelligamus ipsos quos vel verbo sanæ doctrinæ, vel bonæ conuersationis exẽplo, vel sanctæ orationis feruore, Deo genuerit: de quali semi-
1.Cor.4. ne loquebatur Apostolus, cũ diceret Corinthiis, In Christo Iesu, per Euãgelium ego vos genui. Et
Galat. 4. Galatis qui iam mortui perierãt, Filioli mei, inquit, qoos iterũ parturio, donec formetur Christus in vobis. Posset tamen & aliter semen istud intelligi, operationes bonæ, quæ duplici ratione potẽs semen dici possunt. Primo, quia semen valde multiplicatũ. Qui enim timorẽ domini habet,& in lege eius vult nimis, totus intentus est perficiẽdæ legi Dei, hic bonarum operationũ cumulos proferet
Galat. 6. abundãter. Dum tẽpus enim habet (iuxta Apostoli monitionẽ) bonum operabitur erga omnes,& bonũ faciens non deficiet, sciens quod suo tempore metet nõ deficiens. Secundo, potens est semen iusti, ratione validę fructificationis, quoniam semen operationis bonæ, ex Dei gratia, fructũ mirabilẽ
Psal. 125. & pretiosum nimis proferet in tempore suo, vitæ æternæ. Vnde Psal. 125. de iustis dicitur, Euntes, ibant,& flebant, mittentes semina sua. Venientes autẽ venient com exultatione, portantes manipulos suos, quod de operibus bonis manifestum est debere intelligi. Per rectorum autem generationẽ secundũ hũc intellectũ accipietur fructificatio bonorũ operum. Opera enim Deo placita quæ operatur iustus ex gratia Dei, sunt eius semen, filii,& sancta generatio, quã ex bona voluntate,& Dei d

A more producit. Hæc autem rectorũ generatio benedicitur, vel quãdo pro fructificatione bonorũ
operum Deus in præsenti sæculo addit gratiã gratiæ, vel quãdo in venturo sæculo operibus bonis
bonam retribuit mercedem. ¶ Versu. 4. Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors & misera-
tor & iustus. Lumen istud est lux illa vera, de qua Ioannes scribit, quòd illuminet omnem homi- Ioan. 1.
nem venientem in hunc mundum. Hoc lumen exoritur rectis, in tenebris, vel quia in hoc mundo
(vbi omnia absq; beneficio diuinæ illuminationis sunt plena tenebris ignorantiæ & cæcitate spiri-
tuali, vbi deest cognitio veritatis, & abundat nescientia boni) visitatione sua, iustitiæ studentes illu-
minat, vt ipsi videant quæ sint credenda, quæ sperãda, & quę agenda. Vel quia in cordibus hominũ
iustorũ, ex sese non nisi ignorãtia & cæcitate plenis, radiis illis suæ beatæ lucis irradiat, quemadmo 2. Cor. 4
dum Paulus apostolus ait, Deus qui dixit de tenebris lumen splẽdescere, ipse illuxit in cordibus no
stris, ad illuminationẽ scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Iesu. Omnes enim ex nobisipsis nil a-
liud q̃ cæci sumus, quantumuis nobis videntes videamur, quemadmodũ in sacra Apocolypsi spiri- Apoca. 3.
tus quibusdã improperat, dicẽs, Dicis, quia diues sum & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia
tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus, ¶ Versu. 5. Iucundus homo, qui miseretur &
commodat. Iucundus hîc non proprie lætum significat, quomodo solet accipi. Nam in Hebræo
B est nomen tob, significans bonum: & in Græco χρηστὸς, quod significat benignum, dulcem vel suauẽ
quemadmodũ alibi vertitur. Suauis dominus vniuersis, & miserationes eı⁹ super omnia opera eı⁹.
Et rursum, Quia tu domine suauis & mitis. Iucundus ergo homo hic ponitur pro homine suaui, be Psal. 44.
nigno, amabili, quomodo nos in Elucidatione expressimus. Verbum autem comodare, non hic si- Psal. 85.
gnificat commodum præstare, quemadmodũ illi dicimur, commodare, cui vllum pręstamus cõmo
dum, sed accipitur pro dare cõmodato, siue mutuare, quod aliquãdo dicim⁹ fœnerari, quãdo vsu-
rę prauitatem à verbo secludimus. Id manifeste patet tam ex Hebræo quàm ex Græco. Nam ex He
bræo vertit Hieronymus: Bonus vir & (clemens supple erit) & fœnerans. Fœnerari autem in bonã
partem sonat, cõmodato dare vel mutuare, quemadmodũ Lucæ sexto capitulo, Peccatores peccato Lucæ. 6.
ribus fœnerantur, id est, mutuo dant. Et iterũ, Duo debitores erant cuidam fœneratori, vbi fœnera Lucæ. 7.
tor pro creditore ponitur. In Gręco verò est participiũ κιχρῶν, quod significat cõmodato dantem,
quod vocabulũ apud Septuaginta in eadem significatione ponitur, primo capitulo primi libri Re-
gum, vbi, de Samuele loquens mater eius, coram Heli, sic ait: κἀγὼ κιχρῶ αὐτὸν τῷ κυρίῳ πάσας τὰς ἡμέρας,
hoc est, Et ego commodo vel cõmodato do eum domino omnibus diebus. In hoc autẽ quod dicit
iustum cõmodato dare vel mutuare, intelligit etiam dare & distribuere pro loco & tẽpore, vbi ne-
cessitas se vel occasio obtulerit, & facultas adfuerit. ¶ Versu eodem, Disponet sermones suos in iu-
C dicio. Notum est, sermones non solũ verba, sed etiã opera in scripturis significare. Vnde sensus est,
Disponet res suas & sua omnia opera in iudicio. Quanquã potest & peculiariter de verbis que per
os homo loquitur, intelligi. Nam qui non offendit in lingua, hic perfectus est vir, vt Iacobus san- Iacobi. 3.
ctus ait: & qui custodit os suum (iuxta Sapiẽtis verbum) custodit animam suam. Dispositio autem Prou. 21.
hęc in iudicio intelligitur dupliciter, Primo, disponere, secundum iudicium & æquitatẽ, secundum
regulam pręceptorum Dei, & dictamen rectæ rationis. Secundo, disponere ad iudiciũ, id est, sic age
re & sic moderari, tanquam qui sis de singulis redditurus rationem. Cum enim (iuxta Sapiẽtis ver- Eccle. 12.
bum) omnia quęcunq; faciunt homines, Deus sit adducturus in iudiciũ: & cum (iuxta domini indu
bitatum sermonem) de omni verbo otioso quodcunq; loquuti fuerint homines, reddent rationẽ Matt. 12.
in nouissimo die, proculdubio sapientis hominis & timentis Deum est, etiã nũc disponere sua om
nia ad iudicium, omnia sic agere, quomodo apud iustum iudicem cõfidit se posse reddere rationẽ.
Hinc iterum per sapientiã dicitur, In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternũ
non peccabis. Sunt autẽ hęc quasi adinuicem subordinata. Nam qui omnia sua nunc disponit in æ Eccle. 7.
quitate, & curat omnia secundũ regulam pręceptorum Dei, rectéq; rationis dictamen peragere, cõ
sequens est, hunc disponere omnia ad venturũ domini iudiciũ, quo iudicabitur in ęquitate. Quàm
verò pulchrè de huiusmodi homine, miserẽte, cõmodante, ac sermones suos in iudicio disponente
D subiungitur, ꝙ ipse in æternum nõ sit commouendus, ꝙ in memoria æterna sit futurus, ꝙ ab audi-
tu vel rumore malo non commouebitur, ꝙ paratum sit cor eius sperare in domino, ꝙ cõfirmatum
est cor eius, quòd non commouebitur, imò despiciet omnes inimicos suos. O quanta sunt hæc ho-
minis iusti & misericordis commoda, quàm sunt hęc magna pręconia, quàm pretiosa nimirũ bona
nunq̃ commoueri, in æterna fore memoria, non timere ab auditione mala, paratum habere cor ad
sperandum in domino, confirmatum esse corde in domino, non vnquam cõmoueri, imó inimicos
despicere. Quomodo autem (quæso te) posset conturbari homo misericors? quãdoquidem Diuinæ
promissionis oraculo certus est, misericordiam consequuturos eos qui faciunt misericordiã. Quo- Matt. 5.
modo is qui omnia disponit in iudicio, posset conturbari? cum nihil habeat pro quo debeat cõtur-
bari, sciens iustum se habere iudicem, qui in iudicio & æquitate iudicat. Quomodo non in æterna Psalm. 7.
erit memoria iustus, cum eius iustitia sit permansura in sęculũ sęculi? Nunquid poterit iustitia per-
manere, & perire memoria iusti, cuius ipsa est iustitia? Quomodo ab auditione mala posset timere, 2. Cor. 1.
qui in bonę conscientiæ testimonio gloriatur, cuius mens secura quasi iuge conuiuiũ, exhilarat eũ Prou. 15.
qui sibi nullius mali est conscius, ob quod debeat metuere? Nam si principes terrent (iuxta Pauli vo Roma. 13.
cem) nõ sunt timori boni operis, sed mali, & si non nisi propter vindictam malorũ portant ipsi gla
dium: multo magis ille qui est primus omniũ princeps & iudex, nõ est metuẽdus, nisi iis qui sibi ma
le conscii sunt, neq; ad bonorũ punitionem, gladium portat. Quomodo insuper non paratum erit
cor eius sperare in domino, & confirmatum erit in illo cor eius, cum dicat Tobias, eleemosynã esse Tob. 4.

fiduciam magnam apud altifsimũ omnibus facientibus eam,quæ etiã ab omni peccato, & à morte E
liberat,& nõ patietur animam ire in tenebras?Quomodo ergo commoueri poterit?quomodo nõ
despiciet omnes inimicos suos? At verò contra,ii qui nõ miserentur neq; cõmodant,qui proximis
misericordiã non exhibuerunt dum possent,meritò hi conturbabuntur timore horribili:quoniam
Iacob.5. quidem(Iacobo teste) iudicium fine misericordia fiet illis qui nõ fecerunt misericordiã. Hi in me-
Psal.87. moria æterna nõ erunt, quoniã proiicientur in terram obliuionis, & in generatione vna delebitur
Psal.108. nomen eorum,pro eo quod nõ sunt recordati facere misericordiã: hi merito ab auditione mala ti-
mebunt, cum rumor malus siue pestilẽtiæ siue prælii,siue alterius mali insonuerit,statim hi timore
graui corripiuntur & conturbantur: tum quia perdere timent,quæ hîc cum amore possidẽt,tẽpo-
ralia bona,tum quia inuenire formidant quæ oderunt & quæ cõmeruerunt mala æterna.Quare au-
tem sic ab auditione mala timent?quia non est paratum cor eorum sperare in domino,neq; est in il-
lo confirmatum cor eorum. Quomodo enim in illo sperarẽt quẽ ignorant, quem cõtemnunt at-
Sapien.5. que repellunt?Inimicos autem suos ipsi nunquã despicient,sed magis suspicient:quando(iuxta Sa-
pientis testimoniũ) dicent intra se,pœnitentiã agentes, Hi sunt quos aliquando habuimus in deri-
sum,& in similitudinem improperii.Nos insensati vitam illorum æstimabamus insanã,& finem il-
lorum sine honore.Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei,& inter sanctos sors illorũ est.
Hi certè nõ inimicos suos despiciunt impii, verum seipsos despicientes, suscipiunt eos quos in vita F
habuerant inimicos.Vides hac comparatione, quàm sit diuersa sors immisericordium à misericor-
Psal.74. dibus,iustorum ab impiis.Cęterum,de particula donec,quę est in versu septimo,suprà iam dictum
Ibidem. est,in versum secundum Psalmi.109.¶Versu.8.Cornu eius exaltabitur in gloria.Per exaltare cornu
1.Reg.2. in scripturis significatur exaltatio & glorificatio. Vnde in alio loco Psalmista monet, iniquos non
exaltare,neq; in altum tollere cornu,id est,non seipsos superbe magnificare aut exaltare contra De
um : iustorum autem cornua dicit exaltanda.Exaltabuntur,inquit,cornua iusti. Et Anna Samuelis
mater,cum iam esset fœcunditate sibi data cælitus,super æmulã suam magnificata,& prole glorifi-
cata,canebat, exaltatũ esse cornu suũ in Deo salutari suo. Quomodo enim vulgata loquendi con-
suetudine dicere solent homines,superbis deteri aut abradi aut cõfringi cornua, cum per cõfusio-
nis ignominiã aut aduersitatem quamlibet grauem didicerint humiliari (secundum quem modum
in Psalmo iam suprà citato dicuntur cõfringenda à Deo cornua peccatorũ)sic per contrariũ in bo
num cornua iustorum bene dicuntur exaltari,quoniam à Deo ad magnificam gloriã ab humilitate
sublimabuntur.De hac re nonnihil diximus in Psal.74. Ferè autem idem videtur esse hęc exaltatio
cornu,ꝙ exaltatio capitis illa,de quo in vltimo versu Psalm.109,fit mentio.

CXII. PSALMI ARGVMENTVM. G

SEruos ac pueros Dei, ad laudem sui domini monet hic Psalmus, cuius benedictum nomen semper est & vbique laudandum,eo quòd omnibus sit ipse sublimior,& nulla ei valeat creatura, neque terrena neq; cælestis præ sublimitate suæ gloriæ,comparari. Attamen humilitatem semper diligit in omnibus,paupe res spiritu & humiles,tametsi viles carne ac sordidos,in sublimitatem suæ gloriæ dignanter exaltat.qui de sua sterilitate dolentes & afflictos,donata eis fœcunditate,facit lætantes,& peculiariter eam,quæ olim steri lis erat,gentium nationem,in tempore gratiæ,fœcundam Ecclesiam pro suo placito constituit.

CENTESIMIDVODECIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Laudate pueri domi-*
Philip.2. *num laudate nomen do*
mini.

2 *Sit nomen domini be-*
Psal.144 *nedictum , ex hoc nunc*
& vsque in sæculum.
3 *A solis ortu vsque ad*
occasum, laudabile no-
men domini.

SEruí domini,laudem & cõfefsionem date omnipotẽti,
laudem inquam, date sancto nomini eius, quod est su-
per omne nomen.Hoc siquidẽ est tributũ hoc debitũ,
quod à suis seruis exposcit domin⁹,nempe laudis & gra
tiarũ actionis sacrificiũ, quod nos illi iustũ est, si fideles H
esse volumus,persoluere,potius quàm aurum,vel argentum,vel cor
porales quaslibet victimas.2.Laudetur sanctum illud & tremendum
domini nomen,sitque iuxta suũ nomen dominus ipse benedictus,à
modo & vsq; in sempiternum:quoniam laudis eius nõ est finis,neq;
digne satis laudari poterit vnquam .3. Et dignum vtique est sanctis-
simum illud atq; gloriosifsimũ nomen domini,vt per vniuersum or
bem terrarum,ab oriente vsq; in occidentem,ab aquilone vsq; ad se
ptentrionem, laudetur & glorificetur pura fidei cõfefsione,ab om-
nibus nationibus & populis,vbicunque terrarum habitantibus,siue
in mari: ✦ Et dignum est item,vt à mane,quo sol exoritur, vsque ad
vesperum quo sol occidit,confefsio detur nomini superbenedicto:
imò vt nullo vnquam tẽpore ab eius laude & benedictione cesserur.

4 *Excelsus super om-*
nes gentes dominus,&
super cælos gloria eius.

4.Est enim domin⁹ natura sua & gloria magnus,eleuatus,gloriosus
& excelsus,super omnes gentes,& super omnia quæ ipse creauit: ita
vt etiam cælorum atque angelorum vincat gloriam,infinito interual-
lo post se relinquens omnia potentia & bonitate atque omnimo-
da perfectione, in immensum superans vniuersa, adeò vt nulla sit

A

5 *Quis sicut dominus Deus noster:*
✳ qui in altis habitat, & humilia respicit, in cælo & in terra?

6 Suscitans à terra inopem:
✳ & de stercore erigens pauperem.

B *7 Vt collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.*

8 Qui habitare facit sterilem in domo, matrẽ filiorum lætantem.

creatura tam excelsa, quæ creatori omnium dignè valeat conferri. 5. Neque enim alicubi siue in cælo siue in terra reperiri poterit qui ex æquo cum domino Deo nostro possit conferri, ac velut ei coæqualis comparari: ⁎ qui cum mansionem suam & habitationem regiam in altissimis habeat cælorum, longe cælis omnibus altior, & super omnem in infinitum transcendens creaturã, dignatur nihilominus ipse in tam sublimi residens demittere sese ad ea quę inferne gerũtur, sua nihilominus prouidentia ad inferiora dignatur attendere, quæ aguntur siue in cælis siue in terris. Omnia enim eius subiiciuntur prouidẽtiæ, quamuis in immensum omnibus emineat superior. 6. Ipse humiles spiritu & sibiipsis præ humilitate diffidẽtes, neque nisi in Deo auxilium habentes erigit, suæ gratiæ auxilio, de puluere terrenarum rerum: ⁎ & spiritu pauperes eleuat atq; extrahit de stercoribus mundanarum cupiditatum, quę velut stercora fœtent ante oculos domini: ⁎ & de vili isto atq; stercoreo sordidæ carnis habitaculo, educendo exaltat. 7. Subleuat, inquam, & erigit pauperes dominus, non vt eos viles iterum seruos faciat, aut laboribus subdat, sed ad magnificã nimis gloriam, nempe vt eis sedem & locum tribuat in mẽte sua, inter gloriosissimos illos cælestes principes, ciues angelicos, atq; inter principes populi sui, patres præcellentes atq; Patriarchas, Abrahã, Isaac, Iacob, Samuel, Dauid, sanctósq; Apostolos, & cæteros tam veteris q̃ nouæ legis patres, qui sunt ante dominum: nimirum vt cum his in regno Dei in vna mensa pariter accumbant, eadémq; fruantur gloria. Lucę.22.
8 Ipse cum vult, eam quæ prius vt sterilis & infœcũda erat despecta fœcundam facit, & in domo in medio filiorum multorum, quasi familiæ matrem, facit habitare cum gaudio: lætantem videlicet super filiis diu concupitis, ac tandem Dei dono assequutis, quẽadmodum antè in sterilitate sua, solitaria ac desolata vixerat: ⁎ Qui etiam in tẽporis plenitudine gentilitatem quæ sterilis quondam fuerat, Deo nõ pariens liberos, iam fecit inhabitare sanctam Ecclesiam (quæ est domus eius) in magna fœcunditate, multorum filiorum matrem, quos Deo progignit. Esa.49.

C

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXII.

VErsu. 1. Laudate pueri dominum. Pueri ponitur pro seruis, quomodo seruum in Euangelio appellat Centurio puerum. Vnde Hieronymus & Felix vertunt, Laudate serui Dominum. Lucæ 7.
In secundo autem versu, cum dicitur, Ex hoc nunc & vsq; in sæculũ: ex hoc nũc, valet à modò vel ex nunc. Nã quod hoc interiicitur, fieri puto ad exprimẽdũ articulũ Grecũ, vel Græcè enim habetur ἀπὸ τοῦ νῦν, hoc est, ab ipso nunc, vel ab hoc modò, accipiendo modò aduerbialiter: vel etiam causa explicandæ emphasis, quæ latet in articulo. ¶ Versu. 3. A solis ortu vsq; ad occasum laudabile nomen domini. In Elucidatione indicauimus duplicem intelligentiam. priorẽ, de loco, vt significetur nomen domini esse laudandum in omnibus partibus orbis terrarũ, quemadmodum apud Prophetam alium dicitur: Ab ortu solis vsq; ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus. Posterior intelligẽtia est de tempore, vt significetur, à mane vsq; ad vesperam esse laudãdus Deus. Prior tamen intelligentia videtur magis cõueniẽs: quoniã de omni tempore sermo factus est in versu statim præcedenti cum dicitur, Sit nomen domini benedictũ, ex hoc nũc & vsq; in sæculum: propter quod, conuenientius erit hoc versu loci generalitatem significari. ¶ Versu. 5. Quis sicut dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra? Quidam olim antiquorum, Dei nimis excelsam habitationem cõsiderantes, senserunt, Deum non ea quæ aguntur in terris attendere. Ex quorũ persona, in Libro Iob dicitur, Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat. Veritas autẽ per fidem simul & per rationem monstrat contrarium, videlicet ob exaltatam habitationẽ & sedem Dei nihil ipsum minus quæ inferne aguntur attendere. Quod hic nũc significari videtur, cũ dicitur, Humilia respicit. Humilia enim appellantur inferiora: quę infernè aguntur circa creaturas. Et cum additur, Humilia in cęlo & in terra, significatur, etiã quę in cęlo sunt humilia esse diuino prospectui: quandoquidẽ sedes altitudinis eius in infinitũ transcendit, omnibus cęlestibus altior, licet secundũ piam dignationem suam, in illis suam sedem beatis angelis atq; hominibus demõstret. Atq; ita hoc in loco exprimitur vniuersalitas prouidentię Dei, ad omnia sese extendentis, & quæ in terra. Potest tamen hic passus aliter exponi, ad hunc modũ. Quanquã sic in sublimi sede gloriæ suæ super omnia eleuatus Deus residet, semper tamẽ ad humilia attẽdit, id est, ad humiles respicit: & vbicunq; humilem aliquem conspicit aut pauperẽ spiritu, super eum ponit boni sui fauoris oculos, videlicet vt eum in tempore visitationis (iuxta apostoli Petri verbum) exaltet & in tempore tribulationis adiuuet. Hic enim est Dei erga humiles respectus in bonum. Atque ita eadem ferè huius loci erit sententia, cum eo quod in Psalmo decimo scribitur Dominus in templo sancto suo, dominus in cælo sedes eius. Oculi in pauperem eius respiciunt, quasi dicat, Quanquã in

Mala.1. Iob.22. 1.Petri.5. Psal.10.

D

templo ſancto ſuo in cælo habeat ſedem, in pauperes tamen ſpiritu ſemper benigno aſpectu inten- E
dit, paternam illorum gerens curam. Atque huic expoſitioni ſatis conſonant quę ſubſequuntur, de
exaltatione pauperum & inopum glorificatione, deq; ſterilis fœcundatione. Cõſonat etiam quod
Pſal.137. in alio pſalmo ſimilibus ferè verbis dicitur, Excelſus domin⁹ & humilia reſpicit, & alta à lõge co-
gnoſcit: vbi per vltimæ huius particulæ additionem, manifeſtè indicatur, priorem de humilibus
corde intelligendam. Sed videtur reclamare, quod dicitur: Humilia in cælo & in terra. Nã in cælo
quomodo peculiariter humilia reſpicit, vbi nihil niſi ſumma humilitas eſt, & ſumma erga Deum
mentis & cordis ſubiectio, tam in angelis, quàm in beatis hominibus? Huic autẽ dupliciter reſpon-
deri poteſt. Vel enim, ad angelos hoc dictum referri poteſt, qui ab initio per humilitatem ab inuicẽ
diſcreti fuerunt. Nam in principio conditionis angelicæ naturæ, eos qui per humilitatem gloriam
dabant ſuo conditori, Deus ipſe peculiariter reſpexit, vt eos confirmaret in gratia & gloria, face-
rètq; ſibi miniſtros & conuiuas perpetuos, in beatitudine æterna: ecõtrario autem illos ſuperbos,
qui per elationem intumuerunt contra ac ſupra creatorẽ, deſpexit & reprobatos abiecit, rudenti
2.Petri.2 búſq; inferni de cælo detractos (vt ſanctus Petrus ait) tradidit in tartarum cruciandos, ac reſeruan-
dos in nouiſſimum iudicii magni diem. Deinde, etiã nunc in cælis, eo quiſq; hominum glorificato
rum plenius Dei gloria ſatiatur, eo maior eſt vniuſcuiuſque fœlicitas, eo magis à Deo reſpicitur, F
diuínóq; fauore repletur abundãtius, quo magis, dum viueret in terris, ſe humilem erga Deum ex-
hibuit: vt vel hac potiſſimum ratione, ſanctorum patrum ſententia, Deiparam virginem Mariam,
omnibus cæleſtibus ciuibus vniuerſiſq; angelorum ordinibus aſſerat celſiorem, & Dei filio proxi-
mam, ꝙ præ omnib⁹, dũ in terris eſſet, infime ſeſe humiliaſſet. Denique in æternitate in cæleſti bea
titudine, ita perpetuò beatorum ſtatus habet, vt quanto Deo proximus quiſq; fuerit, & in regno il
lo ſublimior, tanto verò cordis humilitas in eodem abundantior effulgeat. Hoc enim veridica ra-
tione perſuaſum merito ſentimus, virginem benedictam Mariam, vt iuxta ſanctorum patrum ſen
tentiam omnibus & angelis & hominibus in gloria præeminet, ac Deo accedit proxime, ita vt hu-
militate altiſſima, nũc & in perpetuum, infra omnes angelos & homines, ex corde profundiſſimo,
eſſe & fore diuinitati maxime ſubiectã. Cũ enim vera humilitas oriatur ex cognitione Dei & ſui-
ipſius, duo autem hæc optime præſtet illuminatio diuina, conſequitur, eam quæ à diuino radio ſu
per omnes illuminatur, ſicut omnibus clarius Deum cognoſcit & ſemetipſam, ita omnibus pręſtan
tiorem & profundiorẽ habere humilitatem: quæ ſic in perpetuum perdurabit, quomodo nunquã
deſinet, neq; Dei celſitudinem, neq; ſuipſius in ſeſe contueri vtilitatem. ¶ Verſu. 6. Suſcitans à ter-
ra inopem, & de ſtercore erigens pauperem, vt collocet eum cum principibus, &c. Nonnunquam
iſtud videmus Dei ordinatione ad literam etiam temporaliter impleri, vt humiles & deſpecti eue- G
hantur ad ſublimia: quemadmodum populus Iſraeliticus qui erat numero modicus & incognitus
poſtmodum factus eſt in cunctis populis glorioſus: & Saul cum eſſet paruus in oculis ſuis, de tribu
1.Reg.15 & familia non maxima caput in Iſrael factus eſt. Dauid item de gregibus ouium, & de poſt fœtãtes
Pſal.77. (vt in alio Pſalmo dicitur) ad regnum aſſumptus eſt Iſraeliticum. Sic & poſtmodum frequẽter cõ
tigit, ad dignitates magnas & præfecturas, ob virtutem atq; probitatem exaltari humiles. Ita quoq;
in ſpiritualibus, ſancti Apoſtoli & eorum ſucceſſores pleriq; homines humiles & ex infima plebe,
Pſal.44. ad Eccleſiarum gubernacula, Diuina electione, ſunt aſſumpti, principéſq; conſtituti ſuper omnem
Pſal.46. terram & quaſi dii fortes terrę vehementer exaltati. Puto tamẽ principaliter hîc pſalmiſtam loqui,
de humilium exaltatione ad gloriam, quomodo in Elucidatione indicauimus. Ac iuxta hanc expo
ſitionem, licebit partes ambas accipere in eandem ſententiã, vt idem ſit ſuſcitare de terra vel pulue
re, quod de ſtercore erigere, id eſt, de humilitate exaltare. Vel diſtincte interpretari poſſumus, vt de
Gene.3. terra vel puluere ſonet humilitatẽ naturæ ſiue materiæ. Nam (iuxta verbũ domini) puluis & cinis
eſt homo, & in puluerem reuertetur: quod ſequitur autem de ſtercore, ſonat vilitatem & ſordes vi
tiorum. Terra enim & puluis, licet vilis & deſpectus ſit, non tamen fœtet neq; ſordet. Stercus autẽ
præter infimam vilitatem, abominandũ quoq; habet fœtorem. Atq; ita homo ratione ſuæ materię
ex qua factus eſt, licet vilis ſit & humilis, eo ꝙ puluis & cinis, tamen non eſt hac ratione ſordidus, H
neq; fœtidus in naribus domini Sabbaoth: ratione autẽ vitii, non tantum amplius vileſcit, verum-
etiam maxime ſordet, fœtet, efficitúrq; execrabilis. Deus autem, ſua immenſa bonitate & inæſtima
bili miſericordia, non ſolum de terra ſuſcitabit, vel exaltabit inopem, non ſolum nos qui puluis &
cinis ſumus, exaltabit ad gloriã & immortalitatem: ſed ad eandem ſublimitatem euehet etiã fœdiſ-
ſimis inquinatos ſordibus vitiorum, ſi modo in humilitate ſpiritu contribulato & corde contrito
agant pœnitentiã. Quod autem ſequitur, Vt collocet eum cum principibus, cum principib⁹ popu-
li ſui, illic reſpõdet quod in Euãgelio ait dominus: Dico vobis ꝙ multi venient ab oriente & ab oc
cidente, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob, in regno cælorum. ¶ Verſu vltimo, Qui habi
1.Reg.1. tare facit ſterilem in domo. Quod dicitur de ſterili fœcundata, vt ſit mater filiorum in gaudio, vi-
Lucæ.1. demus ad ocularem experientiam frequenter humilibus accidere: quẽadmodũ Annæ Samuelis, &
Elizabeth pręcurſoris matri. Secundum myſticam verò ſublimiorem intelligentiam, gentium com
petit Eccleſiæ, quæ prius ſterilis erat, Deo liberos non gignens, ſed idolis ac dæmonib⁹: poſtmodũ
tamen ex dei gratia fœcũdata plurimis filiis, quaſi magnæ familiæ mater, Chriſti domum nunc in-
habitat, imò eſt ipſa domus Dei: quemadmodum multo antè prophetauit Eſaias, cum in ſpiritu al-
loquens Eccleſiam gentium, dicebat, Lauda ſterilis quæ non paris, decanta laudem, & hinni quæ
Eſaiæ.54 non pariebas: quia multi filii deſertæ magis, quàm eius quæ habebat virum, dicit Dominus, id eſt,
multo plures erunt filii Eccleſiæ gentium, quàm Synagogæ Iudæorum.

A

CXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Pſalmus iſte, cum exultatione veteris Iſraelitici populi beneficia, dignanter illi à domino exhibita, recenſet. Et primum quidem liberatio eius de ſeruitute Aegyptiaca proponit, in qua mare rubrũ duce Moyſe diuiſum conſtat: deinde introductio in promiſsionis terrã in qua Iordanis legitur fuiſſe ſiccatus, aquis ſeſe in modum montium agglomerantibus, & modo quodam per incrementum continuũ ſubſilientibus. Inſuper quod aquã de petra dedit ſitientibus, ſub quibus particulatim enumeratis, cætera veniũt in generalitate intelligenda. In quibus omnibus, non ſuam populus domini gloriã quærit, ſed domini Dei ſui, quo ſic veritas & miſericordia eius fiant manifeſtæ, & blaſphemantiũ idololatrarũ ora obſtruantur. Vbi, occaſione accepta, idolorum graphice depingit vilitatem: in quibus neq; vita, neq; ſenſus neq; motus vllus eũ, quemadmodũ iuxta veritatem, neq; in illis qui ea colunt. Ex aduerſo autẽ, Dei veri cultorum deſcribitur ſupernum auxiliũ, protectio atq; benedictio, ſiue perſonarum acceptione, indifferenter omniũ. Nouiſsime verò, ſuper populũ domini ponitur bona precatio: & reiectis à Dei laude mortuis atq; damnatis, viuentiũ atque ſaluandorum perpetua aſſeritur eſſe laudatio.

CENTESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

B 1 *In exitu Iſrael de Ae-*
gypto, domus Iacob de
populo barbaro.
2 *Facta eſt Iudæa ſan-*
ctificatio eius: ✻ Iſrael
poteſtas eius.
3 *Mare vidit & fugit:*
✻ Iordanis conuerſus eſt
retrorſum.
4 *Montes exultauerũt*
vt arietes: ✻ & colles
C *ſicut agni ouium.*
5 *Quid eſt tibi mare*
quod fugiſti? ✻ & tu
Iordanis quia conuerſus
es retrorſum?
6 *Montes exultaſtis ſi-*
cut arietes:
✻ & colles ſicut agni
ouium?
7 *A facie domini mo-*
ta eſt terra:
D *✻ à facie Dei Iacob.*
8 *Qui conuertit petram*
in ſtagna aquarum:
✻ & rupem in fontes
aquarum.
9 *Non nobis domine,*
non nobis: ſed nomini
tuo da gloriam.
10 *Super miſericordia*
tua & veritate tua:
✻ nequãdo dicant gen-
tes, vbi eſt Deus eorũ?

CVm exiret populus Iſraeliticus de terra Aegypti, cũ egrederẽtur filii Iſrael, familia Iacob, de populo illo Aegyptiaco, populo linguæ peregrinæ, populo itẽ ſcelerato & idololatra, crudeli atq; immani, ſuos aduenas ſęue nimis atq; barbare, & prorſus inhumaniter tractãte. 2. Tunc factus eſt populus Iudæ ſiue Iſrael ſanctificatio domini Dei ſui: ✻ tũc factus eſt populus Iſraeliticus peculiare dominiũ, peculiaris hæreditas, peculiaris populus, & ſingularis poſſeſſio domini, præ cæteris gẽtibus. 3. Mare rubrum in exitu filiorũ Iſrael de Aegypto, proinde quaſi vidiſſet aut cognouiſſet domini voluntatẽ, & Iſraelitici populi per ipſum tranſituri aduẽtũ, diuiſum eſt in diuiſiones & ſolitũ fluxum neglexit, ſteterũtq; aquæ hinc & inde pro muro, vt tranſitũ præberent fugienti Iſraeli: ✻ ſimiliter & Iordanis fluuius, cũ poſt multos annos tranſituri eſſent de deſerto in terrã promiſsionis, duce Ioſue, poſt mortẽ Moyſi, ſiccatus eſt, iubente Domino, redeuntibus aquis ad locũ originis ſuæ, neq; ſolito fluxu fluẽtibus. 4. Intumuerũt fluere prohibitę aquę, & accumulatę ſunt in molẽ vnã, ita vt procul in montiũ morẽ apparerent: viſiq; ſunt montes iſti, per continuũ aquarũ aduentũ increſcentes & intumeſcentes, velut ſubſilire atq; exultare, ad eũ modũ quo ſaltare ſolent ludentes arietes: ✻ & minores eleuationes ſuo etiã modo ſubſilierunt, intumuerũntq;, quaſi agni gregis, ſaltum arietũ duorũ ducũ imitantes atq; inſequentes. 5. Sed dic, quęſo te, ô mare, quid tibi cauſæ erat, aut hoc tibi vnde proueniebat, vt præter naturã ſiccum relinqueres, pedibúſq; pertrãſibilem tuum alueum? ✻ & tu dic, Iordanis, vnde hoc tibi, vt fluxum tuum ſolitũ nõ proſequereris tranſeunte Iſraelitico populo? 6. Vos quoq; ex intumeſcentibus aquis agglomerati montes, dicite, cur in altum ſubſiliiſtis, velut exultantes in morem arietum ſaltantium, & non magis plane iuxta veſtræ naturæ cõditionem, & morem ſolitũ decurriſtis: ✻ & minores aquarum eleuationes, quare item ſubſiliiſtis in modum agnellorum gregis? Proculdubio, non ex natura hoc erat, neq; tibi, ô mare rubrum, neq; tibi, ô Iordanis, neque ex humana vlla virtute, ſed plane ſupernaturali ordine atq; diuina virtute, vt iter fieret electo & ſanctificato populo domini ad gloriã nominis eius. 7. Et quidem Deo nihil eſt vel impoſsibile, vel difficile, à cuius facie, volũtate & iuſsione cõmouetur etiam terra, & contremiſcit: ✻ à cõſpectu, inquam, præſentia & voluntate domini Dei Iſrael. 8. Ipſe enim eſt, qui de petra, in deſerto, ſitiẽti populo dedit aquas copioſiſsimas, ita vt in magnas congregationes ſtaret aqua, biberétq; populus & iumẽta eorũ: ✻ & de ſilice duriſsimo, percutiente Moyſe virga, effluere fecit aquarum velut copioſiſsimos fontes ac fluuios. 9. Et quidem in omnibus his magnalibus, quæ tu pro nobis exhibuiſti, nobis ſufficiat miſericordia ac gratia tua: tibi autẽ & glorioſo nomini tuo ſit honor & gloria, in omnibus populis, qui te iſta audierint pro tuis electis patraſſe mirabilia: abſit verò, vt nobis ipſis pro his demus gloriam, qui ſumus vel minimo tuo beneficio ex nobis prorſus indigni. 10. Tui, inquam, nominis gloriã ſic manifeſtam facias, pro declaranda miſericordia tua erga ſeruos tuos, & veritate, in fideli adimpletione promiſsionum tuarum, quas feciſti patribus noſtris & ſemini eorũ: ✻ vt non valeant iuſta cauſa nobis obiicere gentes idololatræ, per expro-

Exod. 14

Gene. 1.

Lucæ. 1.

Num. 20

11 *Deus autem noster in cælo:*
✳ & omnia quæcunq; voluit fecit.
12 *Simulachra gentium argentum & aurum:*
✳ opera manuum hominum.
13 *Os habent, & non loquentur:*
✳ oculos habent & non videbunt.
14 *Aures habent, & non audient:*
✳ nares habent, & nõ odorabunt.

15 *Manus habent, & non palpabunt:*
✳ pedes habent, & nõ ambulabunt:
✳ non clamabunt in gutture suo.

16 *Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes*
Ioan.14. *qui confidunt in eis.*
17 *Domus Israel sperauit in domino:*
✳ adiutor eorum, & protector eorum est.
18 *Domus Aaron sperauit in domino:*
✳ adiutor eorum, & protector eorum est.

19 *Qui timent dominũ sperauerunt in domino:*
✳ adiutor eorum, & protector eorum est.
20 *Dominus memor*

brationem, dicentes: Quis est Deus Israel? aut vbi est? aut quid opera E
tur in eis? vt habeamus quę respondeamus idololatris istis exprobrã tibus nobis, adducẽdo mirabilia quę tu operatus es pro nobis, in terra atq; in mari. 11. Si ita requiritis idololatræ gentes, vbinam sit Deus noster qui facit hæc mirabilia, ecce Deus noster in cælorum sublimi velut in palatio gloriæ, inter angelicos ciues inhabitat: * tam virtute potens, vt quęcunque voluerit sine contradictione possit opere perficere, siue in cęlo, siue in terra. 12. Gentium autem idola quę colunt, quod ad materiã attinet, vel argentea sunt, vel aurea, vel ænea, vel alterius cuiuslibet crassæ materiæ: * artificum manibus siue sculpta, siue fusa: & eo sane viliora, quod non naturæ sunt opera, sed mera artis figmenta, ad naturalium rerum similitudinem secundum externã apparentiam efficta: iuxta naturæ autẽ veritatem nequaquã assimilata. 13. Oris quidem habent figuram quandã & similitudinem, ad modũ oris exterius depictam & sculptam, & quandã labiorum habẽt appa-
rentiam: verum per illud apparens os suum nullam possunt vocẽ e- F
dere, simulacbra muta sunt, nihil interogantibus loqui per os suũ valentia: * sic & oculos quosdam videntur habere, per quos tamen videre nihil possunt, neq; colorem vllum discernere, aut lumen cęli cõ tueri .14. Sic aurium habent sibi per artis industriam effictam similitudinem, artificialibus instrumentis sic accurate elaboratam: verum nõ est auribus illis virtus audiendi quippiã, neq; voces exaudire possunt, aut sonos discernere: * insuper & narium habent effictam similitudinem, quibus tamen odorari nil valent, quibus odorem nullum possunt sentire, neq; gratum, neq; ingratum. Atq; ita manifestum est omni sensu illos secũdum veritatẽ carere, ac proinde minus q̃ bruta esse, brutisq; longe inferiora, quæ his sensitiuis organis ad conuenientes sibi naturales operationes vti possunt: cum hęc idola, illis, quę videntur habere, organis sensuum prorsus ad nullum sentiendi actum vti possint, non amplius quàm trunci rudes, in quibus talia nulla apparent organa .15. Insuper & manus habent similitudinarias, ad si-
militudinem hominũ digitalibus & articularibus distioctionib⁹ sub- G
tiliter formatas: verum his suis manibus palpare nihil possunt, cõtrectare aut tangere, vt tangendo palpandoúe discernant: * pedes item simili artificio formatos habent, & instrumenta ad ambulandum apta videntur habere: non tamen pedibus illis fictis valent vel ad passum vnũ ambulare, aut vllo modo de loco se ad locũ mouere, súntq; vt rudes & informes, trunci æque immobiles: * Neq; per fictũ guttur suum, quod habere vidẽtur, vocem clamoris possunt edere, quicquid tandem illis contigerit: etiam si exurantur, etiã si omnibus pretiosis monilibus spolientur, non valent exclamando incensorem aut prædatorem prodere. 16. Qui idola sibi faciunt ad colẽdum ea, similes efficientur illis, & vniuersi idolorum cultores, qui spem suam ponunt in eis quasi in veris diis. Quemadmodum enim supradictũ est, idolis, tametsi organa videantur sensum habere, nullam tamẽ inesse vitæ, sensus, aut motus operationem: ita qui idola colunt, vita prima (quæ Deus est) carentes, secundum veritatem neque vident mentis
oculis, neq; quæ Dei sunt audiunt, neque gustant bonum Dei ver- H
bum, neque palpant de verbo vitæ, neque Dei bonum odorem olfaciunt, neque operationem aliquam vitæ interioris demonstrare possunt: sed prorsus existunt mortui & insensibiles, vt non aliud videantur quàm ligna & lapides, qui ligna & lapides adorant. 17. At verò Israelitica familia reputans idolorum vanitatẽ, dominũ elegit Deum suum, & spem suam in eo constituit: * & ipse vicissim factus est eis adiutor atq; protector, in omnibus necessitatibus eorum. 18. Peculiariter quoque Aaronica sacerdotalis familia, spem suam fixit in domino, pro eo quòd eam singulari sacerdotii sui honore decorauit, vt tãto illi hærerent fixius, quanto eos sibi iunxisset vicinius: * ipse vero peculiaris adiutor atque protector factus est eis .19. In vniuersum denique omnes, quotquot ex corde diligunt, ac reuerentur dominum, spem suam habent repositam atque defixam in eo: * & ipse neminem repellens, omnibus præbet gratiæ suæ, ad declinanda peccata, virtutésque sectandas, auxilium. & aduersum hostium insultus protectionis suæ impendit beneficium, ita neminem sua destituens gratia .20. Non est oblitus dominus nostri, neque obliuisci potuit,

A *fuit nostri: ✳ & bene-*
dixit nobis.
21 . *Benedixit domui*
Israel: benedixit domui
Aaron.
22 *Benedixit omnibus*
qui timēt dominū, pu-
sillu cum maioribus.
23 *Adiiciat dominus*
super vos: super vos, &
super filios vestros.
B 24 *Benedicti vos à do*
mino: qui fecit cælū &
terram.
25 *Cælum cæli domino:*
✳ terram autem dedit
filiis hominum.
26 *Nō mortui lauda-*
bunt te domine: ✳ neq;
omnes qui descendunt
in infernum.
27 *Sed nos qui viuimus*
C *benedicimus domino:*
ex hoc nunc & vsque
in sæculum.

sed memor fuit seruorum suorum in bonum, cogitauit de nobis ad
vtilitatem nostram: ∗ & sicut sperauimus, ita benedictionem san-
ctam suā nobis largitus est, & benefecit nobis, Omnibus nos bonis
sua benignitate adimplens. 21. Benedixit benedictione sua sancta in
cælestibus donis populo Israelitico, quem sanctificauit sibi, peculia-
riter quoque Aaronicæ familiæ, quam fecit sacerdotalem. 22. Ne- Coloss. 3.
que his tamen solis, verum in vniuersum omnibus qui eum reueren Ephe. 6.
tur & colunt, sine personatum acceptione, paruis æquè atq; magnis, Actu. 10
pauperibus atque diuitibus. In veritate enim personarum acceptio Ro. 2. 6.
non est apud Deum, neque videt ipse ea quæ foris patent, sed intue- 1. Reg. 16.
tur cor: & quicunque eum honorificauerit, glorificabit illum, siue 1. Reg. 2.
pusillus fuerit, siue magnus, diues aut pauper. 23. Adaugeat popu-
lum suum dominus, multiplicetque, & crescere faciat, tam numero
quā profectu virtutum: eos dico qui nunc sunt, & qui post vos ven-
turi sunt, posteros vestros. 24. Sitis benedicti à domino, & ipse vo-
bis benefaciat, qui creauit cælū & terram, & omnia quæ in eis sunt,
ac proinde potens est quibus velit benedicere siue benefacere.
25. Supremum cælorum, id est, præclarum illud empyreum cælum,
domino est deputatum in aulam regiam, & in palatium gloriæ suæ,
vbi cum ministris suis secundum plenitudinem gloriæ suæ inhabi-
tet: ∗ terram verò dedit ipse inhabitandam hominibus in statu
mortalitatis perdurantibus, donec post labores tempus adueniat
translationis eorum. 26. Eia dulcis domine, qui in peccatis mortui
iacent desperati, atque à te in sempiternum proiecti, non ipsi lau-
dem dabunt tibi: ∗ neque quicunque in infernum sunt demersi, lau-
dem dabunt tibi, sed blasphemabunt magis sanctum nomen tuum.
Atque ob hoc, in vita ista corporis, donec tibi erit placitum, & po-
tissimum animæ, custodi nos, vt vel à nobis viuentibus laus detur
tuo nomini, quod blasphematur ab impiis coram te mortuis.
27. Nos enim qui in salutari tua gratia viuimus, laudem placitam
damus tibi, quam vt modo in gratia canimus, ita speramus in sempi-
ternum nos cantaturos ante conspectum gloriæ tuæ sempiternæ, in
quam, iuxta pollicitationem, introduces populum tuum, quem rede-
misti propter gloriam magnifici nominis tui, quod est benedictū in
sæcula, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXIII.

Versu 1. In exitu Israel de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro. Israel & domus casu datiuo debent accipi: quemadmodum Græca lectio mōstrat, & sensus ratio exposcit. Populū autem barbarum intellige, ratione linguæ peregrinæ. Ille enim mihi est barbarus, qui in loquēdo tali vtitur idiomate, quod ego non intelligo, quódq; mihi est incognitum: quemadmodum ait Paulus Apostolus capitulo decimoquarto epistolæ prioris ad Corinthios, Si nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar barbarus: & qui loquitur mihi, barbarus. AEgyptiorum autem idioma, diuersum erat ab idiomate Israelitarum. Vnde in alio psalmo dicitur de Ioseph, vel genere Israelitarum: Linguam quam non nouerat audiuit. Quod si quis interroget, quomodo filiis Israel tunc cū exirent de terra Ægypti potuerint ipsi Ægyptii esse populus barbarus, cum verisimile sit, in tanto tempore, quo in terra habitauerant, didicisse Israelitas linguā Ægyptiorum? Respondemus, fieri potuisse, cum in terra Gessen habitauerint filii Israel, separati ab Ægyptiis, vt vulgus Israelitarum linguam Ægyptiorum nunquam addidicerit, quod perparum haberent, aut omnino nihil cum AEgyptiis negocii. Aut si huc non libet recurrere, ideo dicas barbarum populum dici, qui à principio cū intraret Israel in AEgyptum, incognita & omnino peregrina erat illi lingua AEgyptiaca, etiam si pòst facta fuisset illi familiarior. Vel Populum barbarum, intellige populum inhumanum & crudelem, non se erga populum domini ciuiliter, vt eiusdem terræ incolas decebat, & præstita eis per Ioseph beneficia exposcebant, gerentem, sed quasi erga aduersarios hostes, omnem crudelitatē (naturali quæ his debetur commiseratione seposita) in aduenas & peregrinos exercentem: quemadmodum nimis manifestè per plura capita monstrat principium Exodi. ¶ Versu 2. Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius: Iudæam in fœmineo genere, præter consuetudinem ponit hîc pro tribu, sub vna tamen tribu præcipua intelligendo populum vniuersum: quemadmodum alibi sub nomine Ephraim totū intelligit populum, vt psalmo septuagesimoseptimo, Filii Ephrem, siue Ephraim, intendentes, & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli. Intelligitur autem Iudæa, vel populus Iudaicus factus sanctificatio domini, quia sic in eo fuit dominus sanctificatus, magnificatus, & glorificatus, in magnis videlicet prodigiis & ostentis vsque tunc inauditis; quæ pro populo illo tum exhibebat palàm toto mundo. Vel quia tunc populum istum sanctificauit, quia tunc sanctum esse sibi, & (ratione promissionis factæ patribus) electum, in oculis omniū demonstrauit

Margin: 1. Co. 14. — Psal. 83. — D (beside "tuisse, cum in terra Gessen") — Psal. 77.

vtpore cuius gratia tá ſtupenda ederet portenta, vt etiam maris pro illorum tráſitu ſiccaret alueum. B
Factus eſt populus ille ſanctificatio domini, quia oſtenſus eſt popul° ſanct° eſſe domini. Vel ideo fa
ctus eſt domini ſanctificatio, quia ſanctificatus tūc quaſi denuo, ſiue de nouo fuit domino Deo ſuo.
Vſq; tunc enim commixtus fuerat inter idololatras Ægypuos, & quaſi gens non ſancta, quaſi po-
2.Cor.6. pulus non electus habebatur, cum pro eo nihil ageret Deus, imò in oppreſsione multa relinqueret.
Verùm in illa mirabili eductione, quaſi peculiariter ſanctū & electum populū ſegregauit ſibi, vt ei
benefaceret eximie, & ſpeciali ratiōe habitaret in medio eius, quaſi pater in medio familiæ ſuæ, qua-
ſi rex in medio regni ſui. In ſecunda autē parte cū dicitur: Iſrael poteſtas eius, poteſtas accipitur ꝓ
dominio vel imperio: éſtque ſenſus, Iſrael factus eſt populus in quo peculiariter imperaret, domina
retur, & regnaret dominus: vt poteſtas Dei accipiatur, pro eo in quo poteſtatē ipſe exercet & prin-
cipatum tenet: quemadmodū regnū aliquando appellatur vniuerſus ipſe populus terræ, quibus rex
imperat. Vnde paraphraſticè ſic verti poterat: Iſrael factus eſt in quo Deus principē ageret, aut tene
ret imperium. Quantū tamen ad priorē partem: Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius: quidā Hebræo-
rum dicunt, viros tribus Iuda primos fuiſſe anſos in fiducia verbi domini deſcēdere in maris alueū,
atq; ita ſpecialiter illam tribum dicunt hac in re factam eſſe ſanctificationem domini, quoniam ſan
ctificauerunt dominum, ſic fideliter agentes, & fratres ſuos tribus reliquas ad fiduciam ſuo exēplo
inuitantes. Nec enim melius ſanctificatur à nobis Deus, quàm obedientia verbi, & fiducia promiſsi F
eius. Verùm id quia certum non eſt, neque authoritate ſufficienti firmatum, præcedentia vt magis
certa præferenda videntur: vt non de tribu vna, ſed de toto populo accipiatur intellectus. ¶ Verſu
3. Mare vidit, & fugit, Iordanis cōuerſus eſt retrorſum. Hîc proſopopœia eſt. Fit enim ſermo de in-
animatis atq; inſenſibilibus, quaſi ſi ſenſum haberēt, cū dicitur mare videre & ſugere. Secundū quē
Pſal.76. modum & alibi dicitur, Viderūt te aquę, Deus viderūt te aquæ, & timuerūt, & turbatæ ſunt abyſsi.
Cum verò dicitur mare vidiſſe, ſubaudi Deum, quēadmodum illo in loco dicitur, Viderūt te aquæ
Deus, & timuerunt, vel populum domini, angelo ipſius & duce Moyſe comitatum. ¶ Verſu 4. Mō
tes exultauerunt vt arietes, & colles ſicut agni ouium. Diuerſimode hunc verſum diuerſi interpre-
tantur. Quidam exponunt de deſcenſu domini ſuper montē Sinai, quando mons ille adueniēte do
mino cōtremiſcens, quaſi ſubſilire videbatur, quemadmodum cū fit terræmotus, videtur ad modū
arietū & agnorū terra ſubſilire, ita vt ſimul cum ea etiā cuncta ſubſiliāt, quæ ſuper eam continētur,
etiā homines cubantes in lectulis ſuis, & vtenſilia quæcunq; ſunt in domibus cōmoueantur pariter.
Et huic expoſitioni rectè cōſonat quod mox ſubiūgitur, A facie domini mota eſt terra, à facie Dei
Iacob. Verùm hoc exaduerſo videtur obſiſtere, quod plurali numero dicitur, Mōtes exultauerūt, &
de collibus numero itē plurali adiungitur. Mōs autem Sinai, ſupra quem deſcendit dominus legem
prolaturus, mōs vnicus eſt. Verùm huic obiectioni facilè poteſt ſatisfieri, dicēdo totum illum mō- G
tem plures in ſe mōtes partiales cōtinere & colles diuerſos, vt ferè ſolent magni mōtes eſſe diuiſi in
mōtes plures partiales, & multas habere collium eleuationes: quæ omnia ſimul adueniēte domino
commota fuere: Vel intelligantur cum, Sinai, montes circūiacentes ſimul fuiſſe moti, & omnia mō
tana in circuitu ſubſiliiſſe in aduentu domini. Alii exponunt de ſcopulis torrētis Arnon, qui (vt a-
iunt) quaſi exultantes, & ſaliētes demiſerunt ſe in torrentem, vt tranſiret Iſrael. Quod eliciūt ex eo
Num.21. quod Numeri vigeſimoprimo citatur ex libro bellorū domini: in hæc verba, Sicut fecit in mari ru-
bro, ſic faciet in torrētibus Arnon. Scopuli torrentiū inclinati ſunt requieſcerent in Arnon, & re-
cūberent in finibus Moabitarum. Alii de ſcopulis fluminis, quod tranſibant filii Iſrael, id eſt, eleua-
tionibus quæ erāt in Iordane exponunt, qui ſcopuli, deficiēte aqua ex parte inferiori, apparere in-
cipiebāt, & cōtinuò magis magiſq; ſeſe oſtentantes, velut ſubſilire videbantur. Alii ſecundū exceſ-
ſum quendam dictum accipiunt, propter miraculi iucunditatem. Tam enim erat ſtupendū miracu-
lū illa Iordanis exſiccatio, & maris ſimiliter rubri, vt montes omnes in circuitu id proſpicientes (vt
ita per proſopopœiam loquamur) meritò exultarent, & tripudiarent, partim ob tam noui miraculi
iucunditatē, partim ob congratulationē populi domini. Alii myſtice intelligunt, per montes, ſubli-
miores in Iudaico populo: per colles, inferiores: qui omnes pariter cōſpecto miraculo exultauerūt, H
chorósq; eduxerunt. Nos in Elucidatione nihil horum poſuimus, ſed mōtes interpretati ſumus a-
Ioſue.3. quarum ſeſe agglomerantiū cumulos, in modum mōtium eleuatos. Sic enim Ioſue tertio capite le
gimus, tranſeunte populo Domini per Iordanē, aquas ſuperiores quæ deſcēdebant, ſtetiſſe in loco
vno, & inſtar montis intumeſcentes apparuiſſe procul ab vrbe quæ vocatur Edō, vſque ad locū Sar
than. Hos autem montes exultare dicimus, ratione continui augmenti, aduenientibus ex loco ori-
ginis, cōtinuò aquis nouis maiorem eleuationem facientibus. Res autem quę continuo eleuatur in-
altum, quaſi ſubſilire iudicatur. Ex omnibus his propoſitis eligat ſibi lector quodcunque ma luerit.
¶ Verſu 6. Montes exultaſtis ſicut arietes. Debent hæc intra quæſtionem includi, & cū ſigno quæ-
ſitiuo in verſu priori poſito legi, adhunc modum, Montes quare exultaſtis? Vel, Quid eſt vobis mō
tes, quòd exultaſtis ſicut arietes, &c. Verſus autem ſequens, A facie domini, mota eſt terra, accipitur
quaſi in reſponſionem, aut certè taciti reſponſi confirmationem. Interrogatio nanque petit, vn-
de mari ſua fuga, Iordani ſua reuerſio, montibus ſua exultatio procederet. Hîc autem, tacitam, reſpō
ſionem habes, horum omnium effectorem fuiſſe illum, cui nihil eſt difficile, qui etiam cum volu-
erit, terram facit contremiſcere, quòd certè non niſi maximæ & diuinæ eſt potentiæ, cum ſit illa
Pſal. 103. fundata ſuper ſtabilitatem ſuam, vt non inclinetur in ſæculum ſæculi: Propter quod, etiam alte-
rum ſubauditur miraculum eductionis aquarum de petra, vt ſic oſtendatur, ab eo fuiſſe illa præce-
dentia, cuius ſunt hæc ſubſequentia. Poteſt tamen illud de terræ motione à facie Dei, peculiariter

A intelligi de aduētu domini super montem Sinai, quando mons ille mouebatur. ¶ Versu. 8. Qui conuertit petrā in stagna aquarum. Conuersio illa petræ in stagna vel paludes aquarum, non sic est accipiēda, vt significetur ipsam petræ substantiā versam esse in substantiā aquæ: sed improprie hoc dictū est, eo quòd diuina operatione ex petra & rupe durissima effluxerūt aquæ, vt stagna & paludes ex effluentis aquæ abundātia implerētur. In secunda tamē parte cōuersio proprie potest accipi. Rupes enim conuersa fuit in fontem aquarum, quia diuina virtute, rupes quæ prius aquā nō habuerat nec dederat, iam aquarum fundebat abundantiā. ¶ Versu 10. Nequando dicant gentes, vbi est Deus eorum? Dolet hoc maximè sanctis, quòd Deum vident blasphemari ab infidelibus: & spiritualibus viris multò magis graue est sustinere infidelium in Deum blasphemias, quàm proprias miserias. Vnde & Moysen legimus irato domino hac ratione occurrere solitū, vt cum propter peccatū vituli, populū vellet vniuersum delere, Sic enim ille talia proponēti domino respōdebat: Ne quæso dicāt Ægyptii, callidè eduxit eos, vt interficeret eos in mōtibus, & deleret è terra, quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. ¶ Versu 13. & deinceps, Os habent, & non loquentur. Cum idola dicuntur habere os, nares, oculos, manus, pedes, guttur, & huiusmodi, non sunt hæc ꝓpriè accipienda, quomodo imago hominis non propriè homo dicitur, sed cum diminuente particula pictus homo, vel quidam homo, id est, hominis viui similitudo. Nam propriè os, nares, oculi, &c. nō sunt nisi membra illa, in quibus actu inest anima sensitiua, certáq; dispositio qualitatiua in talibus mēbris requisita. Vnde in cadauere, vbi anima abscesserit, quomodo iam vltra homo non est, ita neque oculus, neq; auris, neque manus, nisi (vt dictum est) improprie sumatur appellatio huiusmodi mēbrorum. Causa autem quare idola per huiusmodi similitudinaria mēbra non sentiāt manifesta est, quia videlicet non sunt informata anima sensitiua: quæ (vt Aristoteles ait) principium est, sicut viuendi, ita & sentiendi. Neque etiam in organis illis similitudinariis sunt potentiæ illæ naturales, mediantibus quibus anima operatur animali cōuenientes operationes, vt in oculis nō est potētia visiua, in auribus nulla est potentia auditiua, in pedibus non est vis ambulatiua, atq; ita in cæteris. Ad hoc autem vt membra exerceant suas operationes, oportet in eis esse conuenientes potentias naturales, mediantibus quibus, vt causis secundariis, anima operari habet animales operationes. Qua de re plene & à proposito tractauimus in libris de consideratione rerum naturalium, lib. 8. ¶ Versu. 25. Cælum cæli domino. Quidam ita distingunt: Cœlum, domino cæli, vt genitiuus regatur à domino, non à nominatiuo cælum: vt significetur, cælum esse deputatum illi, ad gloriosam inhabitationē, qui est cæli dominus. Nos in Elucidatione exponimus cælum cæli, quasi per excellentiam dictū, pro summo cælorum: quemadmodum in alio psalmo dicitur, Psallite domino qui ascendit super cælum cæli, ad Orientem, id est, super summum cælorum, ad patris dexteram.

Exod. 32.

B

Psal. 67.

C

CXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste forma est, qua se vir iustus atque fidelis in Dei amore exercitat: ex beneficiis diuinæ exauditionis sibi in maximis periculis, & rebus alioqui desperatis, frequenter exhibitis, seipsum excitando ad spem atque dilectionem conuertendam in dominum, qui & custos est humilium, & requies est ac benefactor eorum, qui se conuertunt in illum: ad quem proinde noster debet conatus dirigi, vt illi placeamus.

CXIIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dilexi quoniā exaudiet dominus, vocē orationis meæ.*

2 *Quia inclinauit aurem suam mihi:*

D

** & in diebus meis inuocabo.*

3 *Circundederunt me dolores mortis: & pericula inferni inuenerunt me.*

4 *Tribulationē & dolorem inueni: * & nomen domini inuocaui.*

5 *O domine libera animā meam: * miseri-*

Dilexi dominum, eúq; præ omnibus per amorē inhærere elegi, quoniam ipse est qui me exaudire poterit, & volet, quoties ad eum de quacunq; necessitate in oratione clamauero. 2. Quoniam quidem benignum auditum suū clemēter ad audiendū orationem meam demisit, id est, me licet auditione indignum, dignatus tamen exaudiuit: * & idcirco omnibus diebus vitæ meæ, tam potentissimum ac benignissimū exauditorem volo semper inuocare, ad auxilium atque protectionē meam, neq; ad aliud humanum volo respicere vanum auxiliū. 3. Cū me circundarent vndiquaque tētationes validissimæ, vsque ad mortem affligentes pauperculum spiritum meum, & velut vsq; ad mortē terrentes & conturbantes: * & cum me apprehendissent tanta tentationum atque persequutionum pericula, quæ iam nunc videbātur in infernum, ac mortem deductura animam meam. 4. Deniq;, quoties afflictio qualibet & anxietas, siue corporalis, siue spiritualis, ab inimicis mihi exorta fuisset: * ego in omnibus te potentissimum atque clementissimum exauditorem meum, tuúmque sanctum nomē semper inuocaui, loquens, & clamans in hunc modum. 5. O domine, esto liberator pauperculæ animæ meæ, eam de doloribus mortis, de periculis inferni, déque omni tribulatione & angustia, per tuam misericordiam, saluans in regnum tuum cæleste: * meritò verò ad te semper clamabimus, quia misericors tu es domine simul & iustus atque idcirco tu, Deus noster semper misereris, neq; potes nō misereri

cors dominus, & iu-
stus, & Deus noster
miseretur.
6 *Custodiens paruulos*
dominus: ✳ humilia
tus sum, & liberauit
me.
7 *Conuertere anima*
mea in requiem tuam:
✳ quia dominus bene-
fecit tibi.
8 *Quia eripuit animã*
meam de morte: ✳ ocu
los meos à lachrymis:
✳ pedes meos à lapsu.
9 *Placebo domino in*
regione viuorum.

omniũ te ex puro corde inuocantiũ. Facit enim misericordia tua, vt E
miseriis nostris flecti debeas: & veritas facit atq; iustitia, vt quod to-
ties nobis à te misericorditer promissum est, ocmini omnino negare
valeas. 6. Tu domine humilium, simpliciũ, atq; pauperum spiritus es
custos, protector, curator, pastor, superbos despiciẽs ac reprobãs: ∗ quã
ob rem & ego despiciẽs superbiã, sub potenti manu tua humiliaui a-
nimã meam, corde humili tuum nomen adorans & inuocãs: & sact⁹
es etiã custos & liberator animæ meæ. 7. Amodo ergo, ô anima mea
ô spiritus mi, noli auerti à domino Deo tuo, neque post huius sæculi
vanitates vltra abeas (eris enim inquieta, donec ista sectaris) sed abdi
catis sæcularibus omnibus cupiditatibus, & carnalibus affectibus, to-
tam cõuerte teipsam, mẽte pariter atq; affectu, in dominũ Deũ tuũ,
in quo solo erit tibi, cum ad ipsum perueneris, vera requies: ∗ & me-
ritò sanè ad eũ tum cognoscẽdum, tum amandũ, debes cõuerti: quo-
niã ipse est qui maxima iuxta veritatem tibi cõtulit beneficia, tam in
creatione, q̃ in regeneratiõe, imò à quo omne bonũ est tibi, & à quo F
expectas adhuc maxima. 8. Ipse (inquã) est, ô aĩa mea, qui te eripuit
de interitu sempiterno, liberãs te à peccatis, per quæ illuc fueras alio-
qui deducẽda. ∗ oculos meos seruauit à fletib⁹ sempiternis, & lachry
mis gehẽnæ incõsolabilibus: ∗ gressus quoq; præseruauit ne in foueã
caderem infernalẽ, id est, conuersationẽ vitæ meæ ita direxit, vt per
eã nõ fuerim deductus in infernũ. 9. Volo ergo ex toto affectu cor-
dis mei ad hoc conari, & studere sedulò, per adiutoriũ gratiæ tuæ, vt
tibi valeã placere, & hic in terra viuentium, in numero fideliũ seruo-
rũ tuorũ, & in futura patria sine termino. Ita enim iustũ est & æquis-
simũ, vt tibi tã optimo tãmq; beneficẽtissimo domino, omni conatu
placere studeamus, qui viuis & regnas in sæcula benedictus, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXIIII.

VErsu 1. Dilexi, quoniã exaudiet dominus vocẽ orationis meæ. Nouo modo poni hic in prin cipio videtur verbũ dilexi, absq; accusatiuo significãte ipsum in quo fertur dilectio. Nos in Elucidatione subaudimus dominũ, ipsum qui mox in casu nominatiuo exprimitur, ad hunc G sensum, Dilexi dominũ, quoniã ipse exaudiet orationem meã. Vbi nota, quòd dilexi, accipi debet, vt valeas, affectũ dilectionis & amoris dedi, vel collocaui, in hunc sensum, vt dicat fidelis: Affectum amoris mei iam dedi domino, iam in illum collocaui, siue defixi amorẽ meum, quoniã ipse est qui exaudiet vocẽ orationis meæ. Quomodo si dicat virgo de electo sponso suo, Dilexi hunc spõsum, id est, amorem meũ in hunc collocaui, quoniã ipse abundanter mihi præstabit quæcunq; postulauero. Atq; hanc sententiam ordine sermonis Hebraici aliquantulũ immutato ex Hebræo quidam sic legi, Diligo dominum quoniã exaudiet vocem deprecationum mearum. Alii verò nihil supplẽt: & totum hoc, quoniam exaudiet dominus, loco accusatiui accipiunt, dilexi autẽ accipiũt, pro desideraui, vel cõcupiui, ad hunc sensum, Dilexi, concupiui, desideraui, vel gratum habui, q̃ dominus exaudiet vocem orationis meæ. Quasi dicat, Hoc mihi valde placet, hoc mihi valde optatum, desideratum, & gratum est, quòd exaudiet dominus orationem meam. Si verò exaudiet pro exaudiat acciperetur, hæc haberetur sententia: Concupiui quòd dominus exaudiat oratiõnẽ meam: quomodo ad marginẽ vertit felix, Desideraui, vel cõcupiui, quòd exaudiat dominus. ¶ Versu 3. Circundederunt me dolores mortis, &c. Non videtur cõpleta esse sentẽtia, nisi in fine versus sequentis, cũ dicitur, Et nomẽ domini inuocaui, & quasi cõditionalis aut tẽporalis secundũ sententiam videtur esse enunciatio, ad hunc sensum, Cũ circũdedissent me dolores mortis, & pericula inferni me inuenissent, cũ tribulationẽ & dolorẽ inuenissem, ego nomẽ tuũ inuocaui: ac deinde ponitur inuocãdi modus cõueniẽs, cũ subditur versu. 5. O domine libera animã meã. ¶ Versu 5. O domine, libera animã meam, misericors domin⁹, & iustus, & Deus noster miseretur. Aptior videretur esse cõnexio, si principiũ huius versus cũ fine præcedentis iungeretur, ad hunc modum, Et nomen domini inuocaui, ô domine libera animã meã: ac deinde diuisim, Misericors domin⁹ & iustus, & De⁹ noster miseretur: H cuiusmodi distinctionẽ Felix in sua versione sequitur, eadẽmq; & in Hebræo & in Chaldæo inuenitur. ¶ Versu 6. Humiliatus sum, & liberauit me, Humiliatus in Elucidatione interpretamur de humilitate cordis. Nã de ea hic cõuenit facere sermonẽ, quoniã statim antecessit, Custodiẽs paruulos dominus. Alii, Humiliatus sum, exponũt, Afflictus sum, vel tribulatus sum. Quod tamẽ, si intelligatur nõ sola afflictio exterior, sed simul etiã afflictio spiritus, videlicet spiritus contribulatus, cõrque cõtritum & humiliatũ, penè in idẽ recidit. Propè enim est dominus iis qui tribulato sunt corde, &
Psal. 33. humiles spiritu saluabit. Hieronymus vertit, Attenuatus sum. Felix adiicit, vel pauper factus sum. Quæ vtrunq; patiuntur intellectum. ¶ Versu 8. Quia eripuit animam meam de morte, &c. Mutatur persona de secunda in tertiam. In priore nãque versu animam alloquebatur, dicens, Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi, atque ita consequenter dicendum videretur, Quia eripuit te de morte, oculos à lachrymis, pedes à lapsu. Triplex autem hic enumerat

A magnum beneficium, quemadmodum tria opposita pessima sunt. Nam animæ nihil tam aduersum quàm mors: oculis nihil molestius fletu, & pedibus offensio siue lapsus nocet. Quod autē in sequēti vltimo versu dicitur, Placebo domino, intelligi debet, conabor placere, studebo vt placeā: cui respondet quod in Hebræo dicitur, Ambulabo coram domino in terris viuentium.

CXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste apud Hebræos cum præcedēti connectitur: vnumque duo hi psalmū efficiunt. Quamobrē, Psalmi præsentis sententia, rectè cum præcedentis materia potest connecti. Vir itaq; iustus, qui ex cōsideratione diuinorū beneficiorum paulo ante seipsum cōuertere studebat ad Dei amorem, spē, atq; cōfidentiā, benefico suo domino modis omnibus placere desiderās atq; hoc ipsum proponens, nūc in processu exercitationis suæ pergens, eousque deuenit, vt propter rectæ fidei confessionē, mortis quoque & persecutionum calicem gaudenti velit animo, in qualemcunque gratiarum actionē suscipere: ore quoque & opere, nō in occulto modo, verùm etiā palā iuxta pia cordis vota, fideliter illi deseruire: quem & suum dominum secundū creationem agnoscit, & à mortis vinculis liberatorem. Hic itaque vir iustus, qui iam Deo suo velle placere proposuit, sciens, quoniam sine fide impoßibile est placere Deo, neque tamen cordis fidem sufficere, sed oris etiam cō- Heb. 11.
B *feßionem esse necessariam, simul & ad maiora animi promptitudinem ita loquitur in exercitatione sua.* Rom. 10

CXV. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Credidi, propter quod locutus sum:*

✳ *ego autem humiliatus sum nimis:*

2 *Ego dixi in excessu meo: omnis homo mendax.*

C

3 *Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?*

4 *Calicem salutaris accipiam:*

✳ *& nomen domini inuocabo.*

5 *Vota mea domino reddam, coram omni populo eius:*

D ✳ *preciosa in conspectu domini, mors sanctorum eius.*

6 *O domine, quia ego seruus tuus: ✳ ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.*

7 *Dirupisti vincula mea: ✳ tibi sacrificabo hostiā laudis, & nomē domini inuocabo.*

PRopter fidem rectā qua in te credo, domine Deus, cōstanter quę sunt veritatis, loqui nō erubui, neque formidaui: ad tui nominis glorificationē, fidei sanctę confirmationē, & proximorū ædificationē atq; corroborationē, audacter cōfessus, quod corde credidi. Siquidē vt corde creditur ad iustitiā, ita ore fit cōfessio ad salutem: ✳ ego autem quæ sunt veritatis fidei constanter profitens, persecutionē & afflictionē grauem inueni, atq; sustinui ab aduersariis veritatis, siue visibilibus, siue inuisibilibus: quemadmodū semper qui piè viuere volunt, & pro veritate zelāt, persecutiones su-
stinēt. 2. Ego autē in quodam stupore & cōsternatione positus in tā- Rom. 10
tis malis, hoc sensi, & protuli apud me talem sententiam, quòd nō sit ve- 2. Tim. 3.
ritas in hominibus: sed quantū ex sese vani sunt omnes filii hominū
atq; mēdaces, non est qui ex se diligat veritatem, & pro ea zelet, nō Psal. 61.
est vsq; ad vnum, nisi à te desuper fuerit edoctus. Atq; idcirco consolabor memetipsum, etiāsi videam bonā partem hominū veritati aduersari, neq; post plurimorū abire volo sententias, sed tuę magis fideli vnctioni, atq; doctrinæ tuæ illuminationi inhærere. 3. Dic verò mihi, ô anima mea, si quid habes quod domino Deo tuo possis offerre, ad qualēcumq; retributionem, siue gratiarū actionem, pro vniuersis maximis illis corporalibus atq; spiritualib⁹ beneficiis, quæ prior ipse mihi donauit immerito. 4. Sanè dignā retributionem, aut plenam compēsationem minime inuenio; veruntamen ad qualemcunq; gratiarum actionem, ecce calicem amaritudinum atq; passionum, quē prior bibisti, domine, pro tuo amore acceptare atque bibere paratus sum: propter veritatis confessionē, etiam mortis amaritudinē libenti animo suscepturus: ✳ idq; faciā cum aperta confessione & inuocatione nominis tui: cuius gratia & saluberrimū est, & omnino gloriosissimum, passiones atq; etiam mortē tolerare. 5. Cordis mei deuotionem ac pium propositū, & sancta pro tuo amore cōcepta frequenter desideria, ego persoluam, oréque & opere demōstrabo atq; perficiā vbicunque se obtulerit opportunitas. nō in occulto solum, quasi de tuis erubescens operibus, sed palàm in conspectu fidelium tuorū ad tui nominis gloriā, & proximorum meorum ædificationem: ✳ neq; mihi formidandum est, mori pro tuo nomine: quoniā gloriosa mors est & magni precii, optimęq; remunerationis, ante oculos patris tui, eorum qui pro tuo nomine & amore occumbunt: quemadmodū e-
contrario, mors peccatorum pessima est. 6. Eià obsecro, mi amabilis Psal. 33.
domine, quidni pro te moriar? quidni te ego & ore & opere cōfitear? cum sis tu meus verus ac solus, secundū corpus & animam, domin⁹, & ego tuū mancipiū seruissimū: ✳ neq; solùm ego, sed & mater quæ me genuit, serua itē est tibi: atq; item pater, & auus, & progenitores mei vniuersi, serui tui erant, & tu es omniū dominus. 7. Insuper vincula & obligationes mortis atq; damnationis æternæ, seruitutis diabolicæ, & tyrannidis peccati, tu per tuam misericordiam potēter dissoluisti, atque tulisti ab anima mea: ✳ atq; ob hoc, pro sacrificio tibi

8 *Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius: ✳ inatriis domus domini, in medio tui Hierusalem.*

Psal. 48.

offerre volo, quod tibi noui super omnia placitissimum, nẽpe laudẽ & gratiarum actionẽ pro acceptis beneficiis, simul ex corde fideli tui nominis quoque implorãdo auxilium, in omnibus periculis meis atque necessitatib⁹. Huiusmodi enim sacrificio à nobis tu vis honorari, magis quàm hircorum aut vitulorum sanguine. 8. Insuper pia affectus mei frequenter concepta desideria, vbicunq; occasionẽ nact⁹ fuero, tã ore quàm opere palàm curabo exhibere coram seruis tuis: ✳ nunc quidem in latitudine ista, atque in propatulo militantis huius ecclesiæ: ac deinde plenè perfectéq; in medio beatissimæ illius ciuitatis triumphãtis Hierusalem, in medio sanctorum tuorum, qui te sine fine & termino laudant in sæcula sæculorum. Amen. E

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXV.

VErsu 1. Credidi, propter quod loquutus sum. Hic credidi, ita exponendum est, quomodo in principio psalmi præcedentis dilexi, vt sit sensus, Fidẽ habeo firmatam, & fide certus factus sum, de bonitate scilicet & veritate Dei. Citat autẽ hunc locum Paulus Apostolus in epistola. 2. ad Corin. Cum ita ait, Habentes autẽ eundem spiritum fidei, sicut scriptũ est, Credidi propter F
2. Cor. 4.
Rom. 10 quod loquutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Huic etiã cõsonat quod ad Rom. scribit cap. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. In eo autẽ quod sequitur, Ego autem humiliatus sum nimis, humiliatus videtur accipiendum pro afflictus, vt significetur persequutionũ afflictio, quæ solet fidelibus accidere. Maximè autẽ hic psalmus cõuenit exercitationi martyrum eorum qui se ad passiones, aut etiã mortis martyriũ pro veritate aut iustitia, ex fide & deuotione erga Deum voluerint exercitare: propter quod etiã ea institutione ecclesiastica hic psalmus in martyrũ festis peculiariter canitur, itémq; in festis apostolorum, quandoquidẽ ipsi vel primi sunt inter martyres. ¶ Versu. 2. Ego dixi in excessu meo. Excessus iste potest accipi ꝓ quodam stupore & pauore, quo subitò corripitur homo, ea omni parte sibi vidẽs imminere persequutionem. Vnde fit, vt in quandã admirationem magnã adducatur, & velut in quendam stuporẽ, præ admiratione. Cui fauet quod Hieronym⁹ vertit, Ego autẽ dixi in stupore meo, omnis homo mẽdacium. Et Felix, In præcipitatione mea, vel in festinatione mea. Quidam Hebræi intelligunt, cũ præceps fugerẽ, vel fugiendo festinarem, interpretãtes de persona Dauid, quòd cũ festinanter fugeret à facie Saulis, proditus ab iis, à quibus nõ sperabat, dixerit hanc sententiam, Omnis homo mendax, volẽs nemini tutò fidendum, nusquã esse (quod dici solet) tutam fidem in hominibus. Potest tamẽ excessus iste, siue ista ectasis accipi pro raptu mẽtis, vt significetur, tanta afflictione pro veritate humiliatum, in mentis eleuatione positum, ac diuinæ illuminationis radio peculiariter illustratũ, hoc considerasse, quòd sit omnis homo ex sese vanus ac mendax in quam ectasim, & singularem mẽtis eleuationem solet Deus suos electos in grauibus malis positos adducere, vt eos cõsoletur, atq; cõfirmet in aduersitatibus. Quod autẽ hîc dicitur, Omnis homo mendax, non peculiariter intelligẽdum videtur de mendacio falsitatis, quod ab ore egreditur, verùm generaliter de mẽdacio vanitatis, G
Gene. 6. quod est in omni vita & cõuersatione hominis. Est enim homo sicut ad omnem falsitatem, ita ad
& 8. omnem prauitatẽ ex vitiatæ naturæ miseria pronus, ab adolescentia: ex qua etiam radice procedit,
Rom. 11. vt certæ veritati paucissimi adhæreant: cõtra verò hæresibus, erroribus, & impietatibus, q̃ plurimi: virtutem item, & quæ virtutis sunt, perquam paucissimi sectẽtur, malitiam penè omnes. ¶ Versu 3. Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Retribuere non eodẽ modo, priore loco atq; posteriori accipitur. Nam priori loco propriè accipitur, pro reddere, quomodo ratione cõpositionis verbum illud sonat, quasi iterum dare, siue reddere: hoc est, pro prius dato dare. In posteriori verò impropriè accipitur retribuere, non pro reddere, sed vt valeat, simpliciter dare. Retribuere nãque propriè sumptum, præsupponit donationem priorem eius cui fit retributio, ac proinde Deus nihil homini retribuit, quoniam prior illi homo donare non potest, quemadmodũ apud Paulum dicitur, Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Resumit autẽ in hoc versu animum fidelis, qui in priore versu se dixit in quendã stuporem fuisse adductum, vt iam se cõfortans aduersum omnia mala, sibi suadeat nihil metuere, sed magis in suis passionibus aliquam Deo retributionem & gratiarum actionẽ, pro beneficiis acceptis, inquirere: debétq; interrogatio ista dirigi, vel ad semetipsum, vel ad suamipsius animã. Sonat autẽ, quid retribuã, ac si dicas, Quidnã possim retribuere? éstne aliquid in quo possim qualẽcunq; facere retributionẽ domino, &c. ¶ Versu 4. Calicem salutaris accipiam. Calicem illum intelligimus, de quo saluator ipse ait in euangelio, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Et iterum, Si fieri potest, transeat à me calix iste. Ac rursum, Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illũ? Hunc calicẽ prior accepit, & prior bibit, imò ad fæces vsq; exhausit, nostri causa, noster dominus, quando pro nobis factus est obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Et nos eunde hunc calicẽ accipimus, quando nos tali obedientia Deo subiicimus, & sic in medullatum holocaustum Deo offerimus, vt de eius manu parati simus suscipere, quicquid tandem illi placitum fuerit nobis immittere, pro eius amore quælibet sustinere aduersa, ferre etiam quantumuis grauia, etiam vsque ad mortis discrimina, atque adeò ipsam etiam mortem, quantumuis probrosam, quantumuis humano iudicio miseram. Nec est in quo magis congruè Deo nostro beneficẽtissimo possimus referre gratiam, si tamen vel hoc referre gatiam dici potest, & non magis persoluere debitum. Est autem differẽtia, inter calicem accipe- H
Mat. 20.
Mat. 26.
Ioan. 18.
Philip. 2.

A re,& calicẽ libere. Omnes enim fideles Dei seruos, iustum est hũc calicem accipere, siue leuare: hoc
est, dignũ est vt quilibet Christianus talem animum offerat domino suo, prius sui causa passo, qui
sit ad quælibet pro ipsius nomine perferẽda paratus. Non omnib⁹ autem datur martirii gloria co-
ronari, sed quibus hoc ita conceditur ex Dei munere. Nam cõplures sanctorum patrum legimus ve
bementer sitiuisse, vt hunc aliquando calicem biberẽt: & sumebant quidẽ illum quotidie in mani-
bus, vt biberent, dum per quotidianas orationes suum spiritum Domino ad omnia offerebãt para-
tissimũ: quibus tamen non est concessum aliquando, vt eum biberent, martyrii gloriam cõsequi nõ
potuerunt, sed in pace dormierunt, sic volẽte domino. Et licet penè omnibus fidelibus calix iste gu
stari permittatur, non sic tamẽ omnibus conceditur illum ebibere. Vix enim reperiũtur, qui pie vo 2. Tim.3.
lunt viuere in Christo, quin aliquam sustineant persequutionem. Non omnibus tamen vsq; ad san
guinem datur resistere quẽadmodum suis Hebręis iam bonorum direptionem passis ait Apostol⁹,
Nondum vsque ad sanguinem restitistis. Nouit enim Deus infirmos esse quosdam, qui licet sint ro Heb.12.
busti satis vt gustent, non tamen sufficientes sunt vt ebibant illum amarum calicem: qui tam est a-
marus carni, vt secũdum eam partem ipse etiam Saluator, omnium atletarum robustissimus, ab eo Mat.26.
adhorreret, cũ in illa grauissima lucta patri diceret, Pater, si fieri potest, trãseat à me calix iste. Atque Lucę.14.
B idcirco consulens Deus plurimorum infirmitati, non omnibus præcipit calicẽ ebibere. Omnes ta-
men vult illum accipere, dum ad turbas vniuersas exclamãs, ait, Si quis venit ad me, & non odit pa-
trem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autẽ & animã suam, nõ po
test meus esse discipulus. Et qui nõ baiulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse di
scipulus. Calix autem iste, calix salutaris, vel salutis, vel saluationis appellatur. Christo quidem quo-
niam (vt ipsemet post resurrectionem hæsitãtibus ait discipulis) sic oportebat Christum pati, & ita Lucę 24
intrare in gloriam patris. Nobis verò, quoniam (vt ipsius ait Apostol⁹) per varias tribulationes nos Actu.14.
oportet introire in regnum Dei. Quod autem in sancto Missæ sacrificio accipientes sacerdotes bi-
bendum sacrum calicem, hoc versus proferant, dicentes. Quid retribuã domino, pro omnibus quę
retribuit mihi? ac deinde, Calicem salutaris accipiam, & nomẽ domini inuocabo: hoc non cogit de
sacro isto calice nos intelligere præsentem Psalmum. Nam id Ecclesiastico vsui frequens est verbis
illis quæ in scripturis inueniuntur, pro deuotione fidelium in sensum aliquem pium vti, qui tamen
non est ex præcipua intentione loci vnde verba illa sunt desumpta. ¶ Versu.5. Preciosa in cõspectu
Domini mors sanctorum eius. Quidam intelligunt mortem sanctorum esse preciosam in cõspectu
Domini, eo quòd non facile Deus suos permittit venire in mortem, secundum desideria impio-
rum, sed multa diligẽtia eos protegit, & in vita sua protectione custodit, donec ipsi fuerit placitum.
C Nos verò ideo preciosam dicimus, quia magni valde precii est apud Deum, vt pro ea sanctis red-
dat magnificam retributionẽ vitæ æternæ. Omnino enim preciosa sit in oculis Domini mors illa
necesse est, quam ipse tãta retributione coronat. Contra verò in Psalmo .33. de reproborum morte Psal.33.
scribitur, Mors peccatorum pessima. In sequenti autem versu, pro ô domine, in Hebræo est anah,
quod sonat obsecro. Est enim sermo blandientis, Obsecro Domine, quia ego seruus tuus, &c. De
eo autem quod hic dicitur, Ego seruus tuus, & filius ancillę mæ, diximus in annotationibus Psalmi. Psal.85.
85. in versum illum, Saluum fac filium ancillæ tuæ.

CXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

ILluminatus spiritu Propheta, de gẽtium ad fidem vocatione, deque misericordiæ patribus Iudæorum promissæ in gentes dilatatione & communicatione, eosdem in spiritu alacriter exhortatur ad laudem domini qui misericordiæ huius facere ipsos dignatus est participes per gratiam suam, & veritatem promissionum suarum ipsis æque atque Iudæis dignanter constabiliuit. Atque in hunc sensum beatissimus Apostolus Paulus, capite decimoquarto Epistolæ ad Romanos, priorem psalmi huius versum adducit.

D

CXVI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Laudate dominum omnes gentes:*
✳ laudate eum omnes populi.

2 *Quoniam cõfirmata est super nos misericordia eius:*
✳ & veritas domini manet in æternum.

OVos omnes gentiũ nationes, quæ olim lõge eratis à Deo, idolis atque dæmoniis seruientes, Deúmq; verum ignorantes, nunc laudem dare & gloriam Deo Domino, in quẽ apostolica edocti prędicatione credidistis: ✳ Neq; solus de cætero Iudæorum populus Deũ laudet, verum absq; discretione omnes populorum nationes, vbiuis terrarum constitutę, pariter collaudate dominum Deum. 2. Iam enim in tempore isto gratiæ, nobis omnibus credentibus impleta est, & opere exhibita misericordia, patribus olim promissa, hoc est, generis humani per Christum redemptio: éstq; misericordia domini (à qua olim longe eramus, quando eramus natura filii iræ) iam super nos credentes corroborata atque stabilita, ita vt nunquã auferri possit à nobis credentibus in eum: ✳ & veritas promissionum eius nõ fallet nos in sempiternum, sed quæ promisit infallibili veritate custodiet credentibus: quæ sane duplex ratio, maximi gaudii cunctis credentibus debet esse materia. Ephes.2.

CXVII. PSALMI ARGVMENTVM. E

Psalmus hic magna exultatione totus penè tripudiat, liberationem diuinã à maximis fortiũ aduersariorũ periculis, cũ liberatoris laude & gratiarũ actione proponens. Poteſtque cõmodius accipi, vt vox ſit totius Eccleſiæ, ſua pericula & exaduerſo miraculo ſam liberationẽ enarrãtis, aut etiã viri cuiuſlibet iuſti: qui primũ ſibi peculiariter exhibita enarrat beneficia, deinde ad cõmunẽ per Chriſtũ factam ſalutẽ tranſit cũ de angulari lapide canit, reprobato, ſed facto in anguli caput. Ab eo enim loco manifeſtũ eſt, ad cõmunẽ ſalutem & cõmunia Eccleſiæ impẽſa beneficia, debere omnia referri. Eſt autẽ in hoc Pſalmo peculiariter aduertendũ, fieri aliquoties loquẽtis perſonæ mutationẽ. Cũ cui ab initio loqui cœperit, ſiue Eccleſia, ſiue iuſt⁹ quilibet, ſuã liberationẽ ꝓponẽs, verſu tamẽ. 19. Aperite mihi portas iuſtitiæ, videtur ſermo eſſe popularis atq; inferiorũ, ſibi portas ad Deũ per eos qui clauẽ habẽt aperiri poſcentiũ: & qui eſt in ordine. 25. Benediximus vobis de domo Domini, peculiariter maioribus videtur & i Eccleſia præpoſitis, cõpetere: quorũ eſt in quibus præpoſiti ſunt ſpiritualiter benedicere. Quẽadmodũ in ſequenti Pſalmi huius Elucidatione euadet manifeſtũ.

CXVII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Confitemini domino quoniam bonus: * quoniã in ſæculum miſericordia eius.*

2 *Dicat nunc Iſrael, quoniam bonus, quoniã in ſæculum miſericordia eius.*

3 *Dicat nunc domus Aaron, quoniã in ſæculum miſericordia eius.*

4 *Dicãt nũc qui timẽt dominũ, quoniã in ſæculum miſericordia eius.*

5 *De tribulatione inuocaui dominum: * & exaudiuit me in latitudine dominus.*

6 *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.*

7 *Dominus mihi adiutor, & ego deſpiciam omnes inimicos meos.*

8 *Bonum eſt confidere in domino, quàm confidere in homine.*

9 *Bonum eſt ſperare in domino, quàm ſperare in principibus.*

10 *Omnes gentes circuierunt me: * & in nomine domini, quia vltus ſum in eos.*

Date cõfeſsionem & laudem domino quicũq; percepiſtis beneficia eius, ſerui fideles, eáq; in vobis experti eſtis confitẽtes, & ſuper omnia immenſam bonitatẽ eius: • quódq; miſericordia eius erga nos ſit permãſura in ſempiternum, neq; vnquam deficiet. F 2. Narret iſta, confiteatur & prædicet omnis popul⁹ Iſraeliticus, quòd bonus ſit ipſe, & quód ſit in ſempiternum permanſura ſuper nos miſericordia eius. 3. Peculiariter verò id cõfiteatur & prędicet familia Aaronica, quę ſacerdotii priuilegio ſingulariter domino eſt ſanctificata, vt diuinis iugiter vacet laudibus atq; ſacrificiis. 4. Denique, ſine exceptione omnes ſerui domini, qui colitis atq; diligitis dominum, confiteamini atque narrate quòd ipſe ſit ſolus verè eſſentialiter atque perfectè bonus, imò ipſa infinita perfectáq; bonitas, quòd in ſempiternum ſit permãſura, neque finẽ aliquando habitura miſericordia eius. Qui enim nunc domino Deo ſeruiũt, eius in ſe miſericordiam ac bonitatem experientur in æternum. 5. Loquar ego ſane, ad gloriam illius, quę in memetipſo expert⁹ perſenſi. Cõſtitut⁹ in graui afflictione, ſiue corporis ſiue ſpiritus, ex corde ſyncero clamaui ad dominum: • ipſe clamantem me exaudiuit, deque anguſtia & tribulatione liberatum ſaluauit, & in libertatem cordiſque latitudinem eduxit. 6. Ecce dominum ego elegi meum protectorem, adiutorem, atque defenſorem, cui⁹ auxilio fiſus, nullam humanã potẽtiam, imò nullam omnino creatam virtutẽ atque poteſtatem pertimeſco: cuius etiam auxilio fiſus, pro nihilo pendo aduerſariorum meorum omnium tam viſibilium, quàm inuiſibilium potẽtiam ſiue inſultum. 7. Dominum Deum meum habeo fortiſsimum fideliſsimúmque auxiliatorem, cuius fiducię innixus, nihili faciam omnẽ potẽtiam, ferociam atq; inſaniam inimicorum meorum, ita vt propter impetum perſequutionis eorum nequaquã vltra velim anxie cõturbari, aut deiici timore, quemadmodum ii faciunt, qui Dominum nõ ponũt adiutorem ſuum, quos leuis quilibet rumuſculus grauiter ſtatim conturbat. 8. Præſtantius longè eſt & vtilius, atque conſultius, H ſpem omnem atq; cõfidentiam in domino Deo cõſtituere, q̃ in vllo hominum, quantumuis potente, ſapiente, aut glorioſo. 9. Melius itẽ eſt, ſpẽ ponere in domino, q̃ in ſæculi principib⁹, id eſt, viris eximiis & quomodo libet iuxta ſæculum præcellentibus, ſiue potẽtia, ſiue ſapientia, ſiue, authoritate, aliíſve ſimilibus modis. Siquidem non eſt alius æque atq; Deus ad ſaluandum potẽs, neque alius eſt æque verax cui ſic tuto fidi poſſet: neque eſt alius æque bonus, & ad exauditionẽ ſemper paratus. Dæmones, enim, nunquam nihil niſi fallere intẽdũt & perdere. Homines verò ſaluare non ſufficiunt, neque etiã in iis ad quę ſufficiunt, parati ſemper poſcentibus exiſtunt: nonnunquã etiã quod promiſerũt, propter infidelitatẽ, neglıgẽtes: quæ omnia à Deo quam longiſsime abſunt. 10. Ex omni parte me circuierunt peruerſi atq; maligni, & dæmones, & homines infideles, variis me oppugnationibus laborãtes opprimere, & iuſtitiam mihi auferre diuerſis modis atque conſiliis me aggreſsi, nunc hac via, nunc alia: • ſed benedictus ſit dominus adiutor meus, quoniam triumphare me fecit ſuper eos, & cõtra eos ex diuina protectione prępualui, eòſque ita deuici &

A 11 *Circundantes circũdederũt me: ✳ & in nomine domini, quia vltus sum in eos.*

12 *Circũdederũt me sicut apes: ✳ & exarserũt sicut ignis in spinis: ✳ & in nomine domini quia vltus sum in eos.*

B 13 *Impulsus euersus sum, vt caderem: ✳ & dominus suscepit me.*

14 *Fortitudo mea, & laus mea dominus: ✳ & factus est mihi in salutem.*

15 *Vox exultationis & salutis, in tabernaculis iustorum.*

C 16 *Dextera domini fecit virtutem: ✳ dextera domini exaltauit me: ✳ dextera domini fecit virtutem.*

17 *Nõ moriar, sed viuã: ✳ & narrabo opera domini.*

18 *Castigans castigauit me dominus: ✳ & morti non tradidit me.*

D 19 *Aperite mihi portas iustitiæ: ✳ ingressus in eas cõfitebor domino: ✳ hæc porta domini, iusti intrabunt in eam.*

20 *Cõfitebor tibi quoniam exaudisti me & factus es mihi in salutẽ.*

21 *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.*

22 *A domino factum*

superaui.11. Circũdãtes, in magna multitudine & tẽporis longitudi-
ne obsederunt me, si quo modo vel numero vincerent, vel tędio pu
gnæ fatigarẽt: ✳ & benedictum sit nomen domini, ad cuius inuoca-
tionẽ superaui malitiã inimicorum meorum, neq; pręualuerũt mihi:
12. Cum fremitu magno & stridore, præ iracũdia, velut stridentes a-
pes volitauerunt circum animam meam: ✳ & ira atque furore exar-
serũt, cum magno stridore atq; crepitu, quomodo solet stridere ignis
spinas adurens: ✳ sed benedictum sit atque laudatum nomen excel-
sum Domini, ad cuius inuocationẽ non præualuerũt mihi. Imò quẽ-
admodum non perdurat ignis ille in spinis crepitãs, ita horum furor
exardescentiũ, Diuina protectione, facile & cito extinctus est: neq;
circumuolitantes illas licet furibundas apes, diuina protectio permi-
sit aculeis peccatorum lędere animam meam: sed visitatione spiritus
sui, quasi flagello, quantocyus abegit eas. 13. Siquando animum vehe-
mentia aut diuturnitas, aut multitudo tentationum atque persequu-
tionũ impellere videbatur, & quodãmodo à stabilitate euertere ad
casum, ita vt aliquo modo acquiescere inciperet voluntas prauis im- Psal.3.
pulsibus: ✳ mox aderat dominus, supponens manum suam, atq; ita
me collapsurum, alioqui sustẽtans, ne laberer: protexitq; me, ne no- Ioan.5.
cumentum paterer ab hostibus. 14. Ob hoc confiteor, quòd Domi-
nus ipse sit fortitudo & virtus mea, in quo possum quicquid possum
& sine quo nec minimũ aliquid valeo: & ipse est laus mea, id est, quẽ
laudare atq; prędicare volo semper & debeo: ✳ Ipse enim se mihi ex-
hibuit, præstititq; saluatorem animæ meæ. 15. Pro communi verò &
vniuersali generis humani liberatione, resonet, audiatúrque vox gau
dii, vox cantici & tripudii, de salute per Dei filium communiter om-
nibus perfecta & oblata, in domibus & Ecclesiis fidelium: vt quibus
vna est salus, eadémq; salutis vtilitas, cõmunis sit etiam exultationis
lætitia. 16. Gaudii verò nostri iusta hæc est ratio, quoniã diuina po-
tentia per Christum brachium suum potẽter admodum atque vali
de egit, magnæq; potẽtiæ & virtutis opera exhibuit, pro nostra ope-
randa salute: ✳ omnipotens brachium Domini, à portis mortis nos
exaltauit in vitam, à damnatione ad salutem: ✳ brachium (inquam)
omnipotentis Domini, non infirma manus nostra, pro nostra salute
fortiter egit. 17. Redempti verò semel ita de morte, per Christi po-
tẽtiam, absit, vt iterum cadamus in mortis captiuitatem, qui in Chri-
stum credimus: sed vita fidei viuemus, inq; ea perstare volumus: ✳ cõ
fitentes semper atque prędicantes mirabilia opera Domini, quę no-
stri gratia dignanter exhibuit. 18. Atque etiamsi permittat nonnun-
quam dominus ad tempus nos tẽtationibus vexari, aut persequutio-
nibus siue corporalibus siue spiritualib⁹ affligi, hoc agit, vt nos quasi
per disciplinam erudiat atque castiget: ✳ non autem vt morti nos tra
dat iterum: à qua semel nos sua morte ipse liberauit. 19. VOX MINO
RVM in ecclesia, Aperite nobis, populo Domini, ô sancti Apostoli
atque doctores, qui clauem à Deo accepistis scientiæ salutaris, ape- Rom.5.
rite nobis portas iustitiæ, id est, fidei rectitudinem nobis prædicate,
& Euangelium veritatem nobis facite manifestam, vt per eam ad iu-
stitiam fidei (quæ coram Deo iustitia vera est) introire, ac verè iusti-
ficari ante Deum valeamus: ✳ & cum in has portas introducti fueri
mus, inq; fidei rectitudine bene instructi, tunc confessionẽ veritatis
persoluemus Domino, illi de corde fideli gratas laudes personabi-
mus: ✳ siquidem fidei rectitudo, ipsa est porta, initium atque introi-
tus, per quem accessum habemus ad Deum: & quotquot verè ante
Deum iusti sunt, per hanc debent ad illum introire. 20. Confiteri
volumus tibi nos fideles tui, qui tuæ saluationis beneficia persensi-
mus, quòd exaudieris nos inuocantes, sisque nobis factus redem-
ptor atque saluator. 21. Christus Dei filius in carne veniens à Syna-
gogæ principibus, scribis atque senioribus (qui Synagogam ædifica- Lucæ.23.
re debuerant) quasi peccator homo populique subuersor & seduc- Matt.27.
tor reputatus, condemnatus atque interfectus, Diuina tamen ordina Ioan.7.
tione & patris sui operatione fact⁹ est in ædificatione nostræ Ecclesię
lapis summangularis, summitatem anguli continens, id est, duos pa-
rietes ad hoc ædificium simul concurrentes, nempe populũ Iudaicũ
& populum gentium, simul coaptãs, pariter continens, in vno ædi-
ficio. 22. Est autem opus istud communis vtriusque populi salua-

est istud: ✳ & est mira bile in oculis nostris.

23 Hæc est dies quã fecit dominus: exultemus & lætemur in ea.

24 O domine saluum fac, ô domine bene prosperare: ✳ benedictus qui venit in nomine domini.

1.Tim.3. *25 Benediximus vobis de domo domini:*

1.Cor.3. *✳ Deus dominus: ✳ illuxit nobis.*

26 Constituite diem solennem in cõdensis, vsque ad cornu altaris.

27 Deus meus es tu & confitebor tibi, & Deus meus es tu, exaltabo te.

28 Confitebor tibi quoniã exaudisti me, & factus es mihi in salutẽ.

29 Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.

tionis, ex diuinæ bonitatis dispensatiooe atq; ordinatiooe perfectũ, E
vt Iudæorum principibus Christum reprobantibus, gẽoum populus ad fidei vocationem, & Ecclesiæ nouæ ædificationem cõgregaretur: sicque non Iudæis solis, sed & gentibus salus fieret: ⁎ & est opus istud diuioæ dispensationis verè mirandum io cõsideratione mentis omni vtique attentione & consideratione dignissimum. 23. In hoc igitur tempore gratiæ, quo nobis ex gentibus cõuersis sol iustitię, depulsis errorum paternorum tenebris, illuxit, salutémque operari dignatus est, exultemus in gaudio spiritus, & lætemur in domino: quóniam hunc diem salutis, hoc gratiæ tẽpus, peculiariter nobis ad gaudium & lætitiam fecit atq; sanctificauit altissimus. 24. Eia obsecro Domine, sic tu nostram operare salutem, eia obsecro dulcis domine, sic nobis fac nunc prosperè cedere istam quam tu es operatus salutẽ, vt per fidem rectam & conuersatioñe dignam, eius efficiamur participes: ⁎ sit benedictus Dei filius Christus dominus, sit laudatus laude sempiterna, qui ad nos venit carne indutus, à Deo patre missus,
ad humani generis operãdam in carne salutẽ. 25. VOX MAIORVM F
in Ecclesia. Nos Apostoli, sacerdotes, põtifices atq; doctores quos sibi vicarios ad euangelicam prædicationem & salutarem sacramentorum administrationẽ saluator dereliquit, quósq; suæ domus dispẽsatores constituit, vobis minoribus (qui aperiri vobis paulo ante petebatis iustitiæ portas) bona precati sumus, de diuitiis Ecclesię sanctę quæ est domus Dei: & per sacræ catholicæ doctrinæ sacramẽtorũq; legis Euangelicæ (quæ sunt diuitiæ domus Dei) fidelẽ dispensationẽ spiritualibus vos beneficiis atque benedictionibus, quãtũ ex nostro potuimus ministerio, impleuimus: ⁎ Imò verò Deus dominus, ipse per nostrum ministerium benedixit vobis: cuius nos tãtum ministri sumus, adiutores & cooperatores infirmi: ⁎ & ipse nobis apparuit carne visibilis, nósq; per suam doctrinam & spirit⁹ donationem illuminauit, déq; necessariis omnibus sufficienter edocuit. 26. In testimoniũ autẽ lætitiæ & spiritualis gaudii, pro exhibita per Christum angularem lapidem salute, celebrabitis per singula annorũ curricula
solẽnes atq; festiuos aliquot dies, quib⁹ exhibita rememoremini be- G
neficia, eósq; celebretis in magnis turmarum aduẽtantiũ cõfrequẽtationibus, ad solenoitatem confluẽtibus, quomodo in maximis solet celebritatibus fieri: ita vt ad omnia vsque altaris (in quo offertur solenne sacrificium) plena sint cornua turmis ad festiuitatẽ cõfluentibus: ⁎ Atq; etiam in condensis arborũ siue ramorũ, vsq; ad altaris cornua, ramis atq; arboribus, in lætitiæ protestationẽ & solennitatis ornatum, ritè dispositis, quẽadmodum in gaudiosis solet solennitatibus obseruari. 27. Ecce tu es Deus noster omniúmq; fideliũ, in quẽ credimus, quem solũ adoramus & colimus: & idcirco te laudabim⁹, te celebrabimus: tu (inquã) Deus noster es, & nos te magnificabimus. 28. Celebrabo te Domine, & collaudabo donec viuã, eo quòd exaudieris me, sisq; mihi, atq; adeò vniuerso hominum generi, factus saluator. 29. Confitentes Domino dicite, quòd ipse sit bonus, quòd sempiterna sit permãsura super electos eius misericordia. Bonitas si-
quidem immensa Dei, & indeficiens eius misericordia, fidelibus co- H
piosissima & paratissima sunt materia laudis.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXVII.

VErsu.1 Coofitemini Domino, quoniam bon⁹, Particula quoniam, accipi posset in hoc versu causaliter, vt sit sensus, Date confessionem & laudem domino, quoniã ipse est bonus. In sequẽti tamen versu, cum dicitur, Dicat nunc Israel quoniam bonus, quoniam, non accipi potest causaliter, sed tantum pro ꝙ cõtinuatiua particula, vt sit sensus, Israel hoc dicat, quòd Deus bonus sit, & quòd perdurabit in sæculum misericordia eius. Propter ꝙ, videtur conuenientius, vt hoc modo etiam in primo versu ista particula accipiatur. Illud autẽ nunc, quod in secũdo & tertio versibus ponitur, Dicat nunc Israel, dicant nũc qui timent dominum, quamuis posset accipi in significatione temporis, vt indicet tempus gratiæ, sitq; sensus, Dicat in hoc tempore gratiæ, in hac die salutis, &c. melius tamẽ accipitur vt nullũ tẽpus importet, sed tantũ sit per modũ exhortationis adiunctũ. Ita enim solemus exhortãtes dicere, Age, nũc virũ te præbe. Videam⁹ iam quid hac in re valeas. Vel per modũ blandiẽtis, vt nũc pro obsecro sit positũ, in hũc sensum, Dicat obsecro Israel, dicãt quæso timẽtes Dominũ, &c. ¶ Versu.5. Exaudiuit me in latitudine Domin⁹. Sicut is qui in afflictione est posit⁹, dicitur in angusto esse vel in angustia (sunt enim tribulatio & angustia cõnexa ad-

A inuicem)ita per cõtrariũ is qui à tribulationibus liber agit,rectè dicitur esse in latitudine,vel ambulare in latitudine:& qui de tribulatione accipit requiem,recte dicitur ab angustia eductus in latitudinẽ.Secundum quam significationẽ in alio Psalmo dicitur,Eduxit me in latitudinẽ,saluũ me fecit Psal.17.
quoniam voluit me.Secũdum idem potest etiam intelligi quod dicitur Psalmo.118.Et ambulabam Psal.118.
in latitudine,quia mãdata tua exquisiui.Item & in Psalmo quarto quod dicitur, in tribulatione di- Psal.4.
latasti mihi,exponi potest,in tribulatione dedisti mihi latitudinẽ : hoc est,de angustia inuocatus liberasti. Secundum eundem ergo modum,& hic dicitur de tribulatione inuocatus,in latitutine exaudisse inuocantẽ,quoniam exaudiendo ipsum inuocantẽ,de angustia ereptum,constituit in latitudine,atq; exaudiendo dedit inuocanti latitudinẽ. Alii tamẽ in latitudine exaudire,intelligunt,multa & ampla benignitate exaudire.¶ Versu.6.&.7.Non timebo quid faciat mihi homo.Et ego despiciam inimicos meos.Intellige,non timebo timore deiiciente aut conturbante,non autem omnino nõ timebo,aut penitus despiciam. Donec enim agimus in hac corporis vita (quæ secũdum beatum Iob.7.
Iob,nõ nisi militia est vel tentatio) semper res salutaris & necessaria nobis est timor. Beatus enim Prou.28.
homo qui semper est pauidus.Et qui sine timore est,nõ poterit iustificari.Neq; poterit homo prorsus ita despicere inimicos, vt negligenter agat , vt non inuigilet super custodiam , sed quasi securus Eccle.1.
B dormiat in vtranque aurem.Sic enim absque timore esse in hoc mũdo,vbi aduersarius diabolus tanquam leo rugiens circuit,quærens quem deuoret:sic inimicos despicere , cum adhuc sis nocumẽti 1.Petri.5.
capax,nec omnino,de finali victoria secur⁹,res est maximi periculi. Nihil enim periculosius,quàm si inimicum sic cõtemnas,sic negligas,sic vilipendas,vt solicitus non sis ab illo tibi cauere. Vt enim hostis vel prępotẽs,si caueris,difficile tibi nocere valebit:ita neglectus vel minimus & impotẽtissimus,facilè magnum tibi malum adferet.¶ Versu.8.&.9.Bonum est cõfidere in Domino,quàm cõfidere in homine.Positiuus hoc in loco pro cõparatiuo positus videtur,bonũ pro melius. Est enim 2.Co.14.
sensus,Melius est cõfidere in Domino,quàm in homine, Sic & Paulus Apostolus, Volo quinque verba in sensu meo proferre , quàm decem milia verborum in lingua , id est, malo vel magis volo, Mala.18.
&c. Sic & in Euangeliis dicitur, Bonum est tibi debilem aut claudum in vitam intrare, quàm duas manus, aut duos pedes habentem,mitti in gehẽnam,& alia huiusmodi,id est,magis bonum.Cæterum , quod ad sententiæ veritatem attinet , quare confidere in Domino præster & in eo sperare, Psal.145. Psal.3.
quàm in homine confidere, aut sperare in principibus, in manifesto est ratio : quoniam (vt in alio Psalmo dicitur)non est salus in filiis hominum.Domini vero est salus,& super populum eius(id est credentes & fidẽtes ei)est benedictio ipsius.¶ Versu.10.11.12. Et in nomine Domini,quia vltus sum in eos. Nos in Elucidatione istud,in nomine domini,accipimus vt positum loco,benedictus Deus, vel benedictum sit nomẽ domini.Psalterium autẽ Romanum absque dictione quia,sic legit, Et in
C nomine domini vlt⁹ sum in eos, quomodo etiam habet Græca lectio.Atq; hęc lectio sic potest exponi,In fiducia nominis domini,vel in virtute nominis domini, vltus sum in aduersarios meos.In Hebræo tamẽ iuxta modũ nostræ lectionis interponitur quia,vel quoniã. Vnde Felix ex Hebræo sic vertit,In nomine domini, quoniam perimam illas,scilicet gentes . Aliqui putant subintelligendum verbum,ad complendum sententiam,hoc pacto,Et in nomine domini confido, quoniã perimam illos.Vnde Paraphrasis Chaldaica quibusdam additis, sic perficit sententiã , In nomine verbi Dei confisus sum , ideo abscindam vel perimam illas . Alii intelligunt verbum dicebam , vel dixi, ad hũc sensum,Omnes gẽtes circuierũt me,&(dicebam)in nomine domini quia vltus sum in eos: vbi in nomine domini,idem valere videtur,quod suprà diximus,videlicet benedictũ nomen domini.¶ Versu.16. Dextera domini fecit virtutem, &c. Poterit hic versus continuari cum præcedenti, ita vt hic versus ipsa sit vox exultationis & salutis, quæ resonat in tabernaculis iustorũ,ad hunc sensum.Vox exultationis & salutis resonat in tabernaculis iustorum,canticum iucũditatis de salute allata, quæ quidem vox, siue quod canticum, istud est quod proxime subsequitur, Dextera domini 1.Ioan.3.
fecit virtutem,dextera domini exaltauit me,dextera domini fecit virtutem.Hæc enim vox, vtique Mat.1.
vox exultationis est, quoniam digna quæ summma exultatione canatur à fidelibus, item & vox sa-
D lutis:quoniam illam præclaram canit salutem,à qua Iesus,id est,saluator, appellatus est is qui ad hoc natus est, vt opera diaboli aduersatii nostri dissolueret , ipsum verò suum populum saluum facerer à peccatis eorum. Potest etiam hic versus diuisim à præcedenti legi, vt causam indicet eius quod in priori significatur,& exultationis exprimat materiã,de qua ĩ versu præcedẽti fit sermo.Causa enim quare in tabernaculis iustorũ debeat resonare vox exultationis & salutis,ex eo est, quia dextera domini fecit virtutem,&c. Atque ita nos in Elucidatione duos hos versus coniunximus. Cæterũ,per dexteram domini,vel generaliter intellige potentiã,siue robur Diuinitatis,per quam gen⁹ humanũ fortiter & valenter saluatum est,vel etiã singulariter ipsam filii personam:quoniam non est scripturis infrequẽs,per Dei dexterã siue brachium,filium significari , eo ꝙ per filium omnia faciat pater, quomodo homo per suam dexterã operatur opera quæ voluerit,quomodo in principio sui Euan- Ioan.1.
lii Ioannes ait,Omnia per ipsum facta sunt,Et licet ab opere redẽptionis humanæ nulla triũ personarum abfuerit (Tota enim trinitas opus illud est operata) peculiariter tamẽ filio dicere possumus, quòd ipse vt dextera patris,fecerit virtutem,quódque nos exaltauit:quoniam ad hoc ipse peculiari Psal.36.
modo missus fuit,vt in assumpta fragili humanitate opus illud perficeret.Iterum nota, quòd facere Psal.118.
virtutẽ:iuxta modũ scripturæ,positum est,pro fortiter agere:quẽadmodũ facere bonitatẽ,frequẽ- Psal.14.
ter in scriptura vsurpatur ꝓ facere bene, vt in alio Psalmo, Spera in domino,& fac bonitatẽ. Et iterũ,Bonitatẽ fecisti cũ seruo tuo, Sic facere iustitiam pro facere iuste,vt Psalmo.14.Qui operatur iu

Psal.118. stitiam. Et iterum, Feci iudicium & iustitiam. Repetitio antem illa quę in hoc versu canitur, admo- E
dum festiua est, & magnifici gaudii iucundum exprimit affectum. ¶ Versu .21. Lapidem quem re-
probauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Narratur vulgò, istud secundum historiam
contigisse in ædificatione tēpli Salomonis, vt lapis quidā prius ad omnia ęstimatus inutilis, tandem
ad consummationem ædificii, duorúmq; angulorum conclusionem in vnum, admodum iudicare-
tur accommodus. Verum id ex scripturis certā nō habet authoritatem. Ad præsentem locum satis
est, id aliquando vsuuenire ædificantibus, vt lapis qui antè nulli loco videtur idoneus, tandem ad
summam eis proficiat vtilitatem: quemadmodum lapis angularis ædificio vel maxime pręomnibus
est vtilis, quoniamquidem non locum solum implet suum, vt cęteri lapides, sed pariter duos parie-
tes coniungit & continet. Est autem caput anguli, summitas duorum parietum in vnum conueniē
tiom. Nam vbi duo parietes conueniunt, illic angulus est. Et in horum angulorum summitate, loca
ri solent lapides magni & graues, per quos duo parietes adinuicem iungantur & continuētur pari-
ter. Hunc autem locum de Christo exponēdum, ex Euangeliis manifeste discimus: in quibus idē ip
se, vt de se dictum, & de se intelligendum, coram aduersarius suis, Scribis atq; Pharisæis, adducit, in-
nuere volens & quid illi essent post modicum acturi, quādu morte turpissima eum erant cōdemna
Actu.4. turi, & quid de ipso post passionem ex Dei patris volnntate esset futurum, quādo in ipso cōstructa F
staret Ecclesia fidelium. Citat quoq; de Christo præsentē locum petrus Apostolus, Actnum cap.4.
vbi in concilio Iudæorum super benefacto sanati claudi, quasi reus interrogatus, vn⁹ pro omnibus
coostanter ita respōdit, Notum sit omnibus vobis, & omni plebi Israel, quia in nomine domini Ie-
su Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitauit à mortuis, in hoc iste astat coram
vobis sanus. Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificātibus, qui factus est in caput anguli: & nō
1.Petri.2. est in alio aliquo salus. Et rursum idē petrus in priore sua epistola.cap.2. suos fideles ita alloquitur,
Ephes.x. Vobis igitur honor, credentibus: non credentibus autem, lapis quem reprobauerūt ædificātes, hic
factus est in caput anguli. Super hęc, beatus Paulus gentiū Apost. eiusdē lapidis huius sumamangu-
laris meminit, cū Ephesus scribēs, ita ait, Iam nō estis hospites & aduenę, sed ciues sanctorū & do-
mestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorū & Prophetarū, ipso summo angulari
lapide Christo Iesu, in quo omnis ædificatio constructa, crescit in tēplum sanctū in domino. Qua-
liter autē lapis iste fact⁹ sit in caput anguli, paulo antè diligenter exponit, cū ait, Ipse (nēpe Christus)
Ibidem. est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum, & mediū parietem maceriæ soluēs, inimicitias in carne sua, le-
gem mādatorū decretis euacuās, vt duos cōdat in semetipso, in vno nouo homine faciēs pacē, vt
reconciliet ambos in vno corpore Deo, per crucē interficiēs inimicitias in semetipso. Quibus ver-
bis illud significatur, quomodo Christ⁹ duos parietes, id est, duos populos: nēpe Iudaicū & gentilē G
in vnū cōiunxit, sicut lapis angularis duos parietes ex se diuersos pariter iungit & continet. ¶ Versu.
Esaię.49 23. Hæc est dies quam fecit domin⁹. Hæc est dies illa, de qua fit sermo apud Esaiā, dicentē, in tēpore
2.Cor.6. accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Quod verbū tractās Apost. 2. Corinth. 6. ita subiūgit,
Rom.13. Ecce nūc tēp⁹ acceptabile, ecce nūc dies salutis. De qua etiā die, Romanis ita scribit, Nox præcessit
dies autē appropinquauit, Abiiciamus ergo opera tenebrarū, & induamur arma lucis, sic vt in die
honestè ambulemus. Hāc autē diem specialiter Deus fecit, quoniā tēpus hoc gratiæ singulari bene
ficio nobis cōtulit, vt in eo gaudeam⁹ & exultemus semp, quomodo nos monet sanctus Apost. di-
Philip.4. cēs, Gaudete in domino semper, iterū dico gaudete. Et saluator in euāgelio. Gaudete & exultate,
Lucę.10. quia nomina vestra scripta sunt in cælis. ¶ Versu.24. O domine saluū fac, ô domine bene ꝓsperare:
benedict⁹, qui venit in nomine domini. Cōtinet in hoc versu illa festiua acclamatio Hebræorū pue
rorū, qua super asinā sedēti, ac Hierosolymā ingredienti domino, Hebræorū pueri acclamabāt, di-
cētes, Hosiahna, benedictus qui venit in nomine domini. Pro eo enim quod nos habem⁹, saluū fac,
in Hebræo habetur hosiah na (pro quo vulgo nos legimus Osanna) quod significat, salua obsecro.
Nā hosiah, significat salua vel saluū fac, & na, interiectio est blādientis. Quod autē quidā legunt, O
domine saluū me fac, male legitur. Neq; enī lectio Hebræa illud pronomē habet, neq; Græca, neq;
etiā Latina exēplaria Psalterii Gallicani correctiora. Simpliciter verò legēdū est, O domine saluū H
fac id est, salua nūc, salutē confer, perfice salutē humani generis, tandiu à patribus nostris expectatā,
libera populum tuum de captiuitate, & perfice opus ad quod missus es à patre. Est enim vox populi
in spiritu Christo acclamātis, vt opus perficiat redēptionis humanæ, ad quod à patre missus fuerat.
Illud autē quod secundo loco dicitur, O domine bene prosperare: nos in Elucidatione exposuim⁹
ferè secundum actiuā & transitiuā significationē, ad hunc sensum, Fac nos prosperari in salute per
te collata, vel fac nobis prosperè cedere hāc salutē per te operatā siue operandā. Cui cōsentit quod
Psal.44. vertit ad marginē Felix, Da prosperitatē. Potest tamē propriè accipi, in hūc sensum, Obsecro domi
ne, prosperū habe successum, & (quomodo in alio Psalmo dicit) Prospere procede, in operatione
huius salutis, nobis tantopere desideratæ, & tā vehemēti desiderio expectatæ. In eo verò quod se-
quitur, Benedictus &c. legendū est, Benedictus qui venit in nomine domini, in tēpore pręsenti: nō
qui venturus es, vt quidā habēt codices. ¶ Versu.25. Benedeximus vobis de domo domini. Videtur
esse vox maiorum in Ecclesia ad minores, & prælatorum erga subiectos: quemadmodum illa su-
praposita, Aperite mihi portas iustitię, inferiorum iudicatur esse maiores alloquentium. In eo au-
tem quod sequitur, Deus Dominus, & illuxit nobis, difficultas quędam sententię est, propter
orationis (vt videtur) imperfectionem. Nos in Elucidatione pręcedenti parte, verbum benedicen-
di replicauimus, ad hunc modum, Benediximus vobis de domo Domini, imò Deus Domi-

A nus vobis benedixit, qui & illuxit nobis. Poteſt etiam verbum ſubſtantiuum ſubintelligi, hoc ſenſu, Deus eſt dominus, & illuxit nobis. Vel, Deus dominus, ſecundum cõſtructionem ordinari poteſt poſt copulam, & hoc ſenſu, Et Deus illuxit nobis. ¶ Verſu 26. Conſtituite diem ſolennem in condenſis. In condenſis, intelligitur dupliciter, vel in condenſis ramorum & frondium, quibus ſolent in ſolennitatibus præcipuis templa & loca ſacra decorari. Cui ſententiæ conſonat quod vertit Hieronymus, Frequentate ſolennitatem in frondoſis. Vel in condenſis, id eſt, in frequentibus turbis, in magna multitudine ad ſolennitates conuenientium. Cui conſentit lectio Romani pſalterii, quæ habet, in frequentationibus, quomodo etiam legit beatus Auguſtinus.

CXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iſte qui ſequitur, iuxta numerum literarum alphabeti Hebraici (quæ ſunt duæ & viginti) in totidem diuiſiones ſecatur, quarum quælibet continet verſus octo ab eadẽ litera in Hebræo incipientes. Vnde totus hic pſalmus octonariis duobus & viginti diuiditur: eſtque in omnibus eadem pene materia nempe ſpiritualis meditatio & exercitatio, qua vir iuſtus qui ad perfectionem aſpirat, ſeſe exercitat, ſuumq; affectũ in Deo variè formare ſtudet: nunc ad mandatorum Dei obſeruationẽ, nunc ad peccatorum deteſtatio-
B *nem, nunc ad perſecutionũ atque periculorum ſuorum enarrationem, nunc ad auxilii implorationem, nunc ad gratiæ & miſericordiæ ſupplicem poſtulationem, nunc ad ſuæ voluntatis ac deſiderii pii commemorationẽ, nunc ſalubriter metuens, nunc fiduciam reſumens, nunc hoſtium ac perſequentiũ crudelitatem & impietatem deflens, nunc ex aduerſo in domino confidenter animum erigens, nunc iuſtorum beatitudinem, nunc impiorum infœlicitatem & venturum ſuper eos iuſtũ iudicium conſiderans: atque ita per cætera omnia in quibus ſe vir ſpiritualis exercitare debet ac ſolet, diſcurrens, formã nobis tradit optimæ & longè vtiliſſimæ exercitationis. Cui potiſſimum intentos eſſe conuenit eos, qui ad ſingularem Dei cultum præ cæteris peculiariter in ſortẽ domini ſunt aſſumpti. Ob quòd eccleſiaſtica etiam inſtitutio, per ſingulos dies pſalmũ hunc in officii diuini laudibus tradit iuxta ſuas diuiſiones decantandum. ¶ Aduertendum verò eſt, in pſalmo iſto paſſim occurrere vocabula quædã idem penè ſignificantia, nempe lex, mandata, præcepta, teſtimonia, via, ſemita, iuſtificationes iudicia, iuſtitia, ſermones, eloquia. Siquidem hæc omnia legem domini ſignificãt, Deique voluntatem & beneplacitum: in quibus comminationes quoq; & promiſſiones, exhortationes item ad bonum, & auocationes à malo, cõcludi videntur. Et quidẽ quare illa lex, mandata, præcepta, eloquia, ſermones, verba dicantur, ſatis per ſe claret. Cæterum, iuſtificationes eadem dicuntur, quoniam obſeruantes iuſtos faciunt, & in eorum obſeruatione iuſtificantur homines. Viæ autem & ſemitæ ſunt, quoniam ipſa ſunt per quæ rectà ad Deum tendere oportet, nõ declinando vel in dexteram vel in ſiniſtram. Teſtimonia ſunt, vel quatenus cum conteſtatione & cõminatione*
C *inſtituta ſunt, vel quatenus teſtimoniũ perhibendo, monſtrant quid agendum, quid non agendum. Iudicia verò & iuſtitia, quia in iudicio ſiue rectitudine atq; iuſtitia diſpoſita ſunt, vel quia ſecundum ea quilibet iuſtificari debet, atque iudicari. Nõnunquam tamẽ in propria ac vulgata ſignificatione accipi poterit iuſtitia pro æquitate, & iudicium pro ordinatione ac diſpoſitione diuinæ voluntatis.*

CENTESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Beati immaculati in via: * qui ambulant in lege domini.*

2 *Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius: * in toto*
D *to corde exquirũt eum.*

3 *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.*

4 *Tu mãdaſti mandata tua cuſtodiri nimis.*

5 *Vtinam dirigantur viæ meæ, ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas.*

6 *Tunc nõ confundar, cum perſpexero in omnibus mandatis tuis.*

BEati ſunt nunc ſecũdum expectationem bonæ ſpei, & in futuro ſecundum poſſeſsionem rei, qui huius peregrinationis viam (per quam ad patriam pergunt) ſine macula peccati perambulare ſtudent, quiq; vitam hanc ſine crimine viuere ſatagunt: * qui nunc conuerſantur ac viuunt ſecundum legem omnipotentis, eã ponentes in omnibus regulam actionum ſuarum. 2. Beati ſunt, inquam, qui domini ſui legem diligenter perſcrutantur, attentéque & ſollicite conſiderant, Pſalm. 1.
ad obſeruandum eam, qui in lege domini & teſtimoniis eius meditãtur die ac nocte: * qui ex pleno & vero affectu cordis deſiderãt, atq; conantur placere illi. 3. Qui enim inique adhuc agunt, homines peccatores, nequaquam dicendi ſunt aut exiſtimandi ambulare vias domini, hoc eſt, ſecundum eius præcepta viuere: ſed magis viam iniquitatis, itinera diaboli, mundi & carnis perambulare dicuntur, quorum deſideria perficiunt. 4. Sanè tu domine diſtrictè admodũ præcepiſti nobis ſeruis tuis, præcepta tua obſeruari, atque diligentiſsime & ſolicitiſsime impleri: idque diſtrictè admodum exacturus es à nobis. 5. Proinde vehementer opto, domine Deus meus, ſimul & poſtulo, vt te rectore atque ductore, dirigantur actiones meæ in obſeruatione præceptorum tuorum: neq; greſſus meos per deuia ſinas aberrare. 6. Scio quidem, donec diligenter reſpexero, attentéq; conſiderauero ad omnia quæ à te ſunt præcepta, omnib⁹ actionib⁹ meis quaſi regulam ea applicando, nunquam mihi veram apud te confuſionem poſſe contingere: atque vnico hoc medio, confuſionẽ æternam ſpero me poſſe euadere, quam inuenient omnes qui ad mandata tua non reſpiciunt, aut etiam ſi ad aliqua, nõ ad omnia, quædam

*7 Confitebor tibi in directione cordis: * in eo quod didici iudicia iustitiæ tuæ.*
*8 Iustificationes tuas custodiam: * non me derelinquas vsquequaque*

neglig̃etes. Qui enim legem obseruauerit, offenderit autem in vno, E
factus est omnium reus. 7. Laudabo te domine in rectitudine cordis mei, cum rectum fuerit tecum cor meum, & directus ad te spirit⁹ meus: * pro eo ꝙ tua interna vnctione instructus, didici legem, quã in iustitia tua dedisti nobis, eiúsq; ex tua illuminatione accepi intelligentiã. 8. Tua præcepta, ex quibus nos decreuisti domine iustificari, ego ex voluntatis meæ proposito custodire desidero, & cum tuo auxilio firmiter obseruare propono: * tu verò bonum hoc propositũ adiuua, vt in effectum deueniat: neq; me auxilio gratię tuæ valdę aut diu nimium destituas, sic vt in lapsum veniam. Non est enim hoc tuum potentissime Deus, vt eos qui bonæ sunt voluntatis, in finem derelinquas.

*1 In quo corrigit adolescentior viã suã: * in custodiẽdo sermones tuos.*
*2 In toto corde meo exquisiui te: * ne repellas me à mandatis tuis.*
3 In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.
4 Benedictus es dñe: doce me iustificatiões tuas.
5 In labiis meis ꝓnũciaui oĩa iudicia oris tui.
6 In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnib⁹ diuitiis.
7 In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.
8 In iustificationib⁹ tuis meditabor: non obliuiscar sermones tuos.

ELVCIDATIO II OCTONARII.

IS qui moribus adolescentulus est, in pueri morem cupiditatibus adhuc obsequens, in quo poterit conuersationem suam illam minus probatã corrigere, & per quid poterit ad profectũ ac perfectũ F
peruenire? * ad hanc rem indubie nihil posset esse magis opportunum, quàm legis diuinæ custodia: cuius obseruatione proficiunt, atq; in viros perfectos euadere possunt, imperfecti. 2. Ex integro atq; syncero cordis mei affectu quæsiui placere tibi: * ne me permittas, quæso te pastor bone errare atq; discedere ab obseruatione mandatorum tuorum. 3. In intimis cordis mei, quasi thesaurum aliquẽ preciosum reposui, atque portaui eloquia legis tuę, præcepta atque promissa tua, ea diligenter considerando, vt sic à peccatis mihi cauerem, & tuam offensam deuitarem. 4. Benedicendus tu es atque laudandus, ô domine: instrue me in præceptis tuis, docens me ea, & intelligere & amare, & opere adimplere. 5. Iudicia atque præcepta, quę tu loqnutus es, & per os tuum proposuisti nobis, digna mihi visa sunt, quæ ego per labia mea & os meum apertè narrarem, ad tuam gloriã, & proximorum cęterorum eruditionem, meíq; tædü consolationẽ. 6. Et in obseruatione præceptorum talem ego delectationem, volu ptatem atque lætitiam persensi, qualem huius sæculi homines & aua G
ri, ab omnibus suis diuitiis solent accipere: imò ampliorem multo, q̃ illæ suis possint amatoribus præstare. 7. Proinde exercitare meipsum volo atq; propono, in obseruatione & adimpletione præceptorum tuorum, tam corpore quàm spiritu: diligenter quoq; attẽdere ad præcepta tua, secundum quæ tu mihi ambulandum præcepisti. 8. Volo insuper cum solicitudine atq; diligentia meditari in præceptis tuis, studiosus adimplendi ea, neq; in sempiternum vltra obliuisci, seu transgredi pręcepta tua. Est enim iustũ hoc, potentissime De⁹, vt quæ mihi tu obseruanda tradidisti, nunquam ea mihi patiar excidere, nunquam ea à mente abscedant, nunquam ea præuaricando transgrediar.

1 Retribue seruo tuo, viuifica me, & custodiam sermones tuos.
*2 Reuela oculos meos: * & considerabo mirabilia de lege tua.*
*3 Incola ego sum in terra: * non abscondas à me mandata tua.*
4 Concupiuit aĩa mea desiderare iustificationes tuas in omni tẽpore.
Esaię.14. *5 Increpasti superbos:*

ELVCIDATIO III. OCTONARII.

TV domine mihi seruire tibi cupienti benigne tribue, ac liberaliter dona quod postulo: vitam veram per salutarem gratiã H
spiritus tui, da in corde meo: & ego sic in te viuificatus & confortatus, custodiã præcepta tua. 2. Aperi domine, mentis meæ oculos, & illuminando da mihi intelligentiam: * & cõsiderabo sic per te illuminatus miranda & magnifica in lege tua, quantum ad præcepta æquissima & suauissima, quantũ ad proposita obseruantibus magnifica præmia, quantum ad cõminata præuaricantibus æterna supplicia: quæ omnia in tua lege cernũt, qui ex tuo munere illuminatos habẽt mentis oculos. 3. Ecce incola sum ego & peregrinus hîc in terra inhabitans, in loco tenebroso & vmbra mortis, vbi tenebris plena sunt omnia: * quapropter te oro datorem luminũ, vt nõ patiaris mihi occultam fieri & à me abscondi legem tuã, sed eam mihi aperias faciásque manifestã. 4. Spiritus meus cõcupiscendo desiderauit, id est, vehementer atque ardenter concupiuit legem tuam, eius obseruationem super omnia quę in mundo sunt exoptans: & tale profectò desiderium per omne tempus iugiter inhæsit animæ meæ. 5. Ab initio tu in superbos sese contra te efferentes, tibique obedientiam negantes, seueram ac metuendam protulisti sententiam: elatum Lu-

A ✱ *maledicti qui declinant à mandatis tuis.*
6 *Aufer à me opprobrium & contemptum:* ✱ *quia testimonia tua exquisiui.*
7 *Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur:* ✱ *seruus aũt tuus exercebatur in iustificationibus tuis.*
B 8 *Nam & testimonia tua meditatio mea est:* ✱ *& consilium meum iustificationes tuæ.*

ciferum vnà cum complicibus de cælo detrudens, prothoparentem
inobedientẽ è paradiso eiiciens, superbũ Saulẽ regno priuans, atq; 2.Petri.2.
ita in cæteris scripturæ exemplis: ✱ sunt proinde maledictioni, con- Gene.3.
demnationi, & sempiternæ cõfusioni obnoxii, qui per superbiã dere 1.Reg.15.
linquunt ac trangrediuntur præcepta tua. 6. Huiusmodi autem maledictionis æternæ opprobrium, & contemptum hunc pessimũ, domine, tu longe fac à me, vt super me nũquam cõfusionem illam atq; contemptum venire permittas: ✱ nam tuã legem, piissime Deus, cordis mei desiderio ad custodiendum exquisiui. 7. Et quidem potentes tenebrarum principes, siue eorum ministri homines peruersi, simul consederunt velut concilium ineuntes, & cõtra me loquebantur, pariter tractantes: quemadmodum mihi valeant nocere, velut facta conspiratione ad opprimendum innocentẽ: ✱ ego verò interim, vt pericula effugerem, & mala quæ illi machinabantur, exercitabam meipsum in tuis mandatis, mente ea considerando, voluntatem in illis confirmando, & opere ea adimplendo. 8. Sunt enim præcepta tua mihi iugis meditatio, in quibus meditor atque oblector: ✱ & præcepta tua ex quibus procedit iustificatio, in omnibus semper agendis mihi sunt à consilio, & velut consiliarii boni, qui mihi indicent quid agendum, quid fugiendum, quid præstantius, quidque minus bonũ. Tales enim habens consiliarios, piissime domine, facile euadam peruersorum omnes machinationes iniquas.

1 *Adhæsit pauimento anima mea:* ✱ *viuifica me secundum verbum tuum.*
2 *Vias meas enunciaui,*
C *& exaudisti me:* ✱ *doce me iustificationes tuas.*
3 *Viam iustificationũ tuarum instrue me:* ✱ *& exercebor in mirabilibus tuis.*
4 *Dormitauit anima mea præ tædio:* ✱ *confirma me in verbis tuis.*
5 *Viam iniquitatis amoue à me:*
D ✱ *& de lege tua miserere mei.*
6 *Viam veritatis elegi:* ✱ *iudicia tua non sum oblitus.*
7 *Adhæsi testimoniis tuis domine, noli me confundere.*
8 *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.*

ELVCIDATIO QVARTI OCTONARII.

ADglutinata est pulueri in pauimẽto anima mea, siue propter humilitatem, dum iaceo ante te, ex corde prostratus atq; humiliatus in terra, siue propter concupiscentiæ pronitatẽ, quæ animam nonnunquam ad corporis pertrahit malum affectum: ✱ tu verò me coram te humiliatũ, siue terræ sic aliqua ex parte adhærentẽ, salutari gratia tua interius viuifica, iuxta verbum promissionis tuæ, quo semper laborantibus téque inuocantibus polliceris assistere. 2. Vitam meam & actiones meas nõ occultaui, non tacui ante te, sed aperui tibi: & tu confitentem me exaudisti, de præteritis quidẽ ignoscere, de futuris autẽ præseruare paratus: ✱ doce me præceptor bone intelligere: & viuendo obseruare præcepta tua. 3. Instrue me, & fac intelligere præcepta tua, per quæ mihi est ambulandum, & in quibus conuersandũ atq; viuendum: ✱ & ego cum hæc mihi præstiteris, cũ me interno tuo magisterio salubriter instruxeris, exercitabo meipsũ in præceptis atque promissis tuis, quæ stupenda sunt atque miranda. 4. Si quando (vt solet) dormitare cœperit, flaccescere atq; tepescere voluntas bona, propter tædium, afflictionem atq; laborem tentationis, siue nimis diuturnæ, siue nimium vehementis, siue nimium multiplicatæ: ✱ tu me, ô sustentator optime, confirma quæso, & corrobora in verbis tuis, & quæ in lege tua loquutus es, & quæ interius in corde intra me es loquututus. Nihil enim est, quod æque me possit atq; tuus prævalidus sermo, in omni bono corroborare. 5. Longe semper fac à me vias malas, itinera hominum impiorum, & ne me patiaris in vitam atq; actiones illorum aliquando deuenire, vt ambulem cum illis: ✱ sed misericorditer fac mecum, quantum ad legem tuam, vt semper in illa permaneam. 6. Ex bono voluntatis proposito ego elegi viã rectitudinis atq; iustitiæ, quæ est lex tua: quę mihi est grata & placita, & per quam ambulare desidero, magis quàm per itinera impiorum: ✱ tua præcepta ego nolo vnquam obliuisci, neq; trangredi vnquam: ac proinde in via hac quã elegi, tu me semper custodi. 7. Ecce præceptis tuis per bonam voluntatẽ & bonum desiderium adhæsi domine, & permansi in eis: non me permittas, quæso te, in confusionem peccati, aut ęternæ damnationis incidere: neq; me frustrari patiaris spe mea, qua fido tibi. 8. Cum tu mihi, domine, per gratiam visitationis tuæ & infusionem gratiarum, spiritum subinde soles implere, ac tuo amore cor dilatare, currebã tunc ego alacriter viam mãdatorum tuorum, & secundũ ea cum gaudio & alacritate conuersabar absq; fastidio. Atq; hoc est, quod abs te domine peto semper, vt corde per spiritus tui gratiam dilatato, me facias mandatorum tuorum viam alacriter semper & libenter percurrere, nec vllis vel tentationibus vel molestiis me frangi patiaris.

1 Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum: ✳ & exquiram eam semper.
2 Da mihi intellectum: ✳ & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto code meo.
3 Deduc me domine in semitam mandatorum: ✳ quia ipsam volui.
4 Inclina cor meum in testimonia tua: ✳ & nō in auaritiam.
5 Aduerte oculos, ne videant vanitatem: ✳ ī via tua viuifica me.
6 Statue seruo tuo eloquium tuum: ✳ in timore tuo.
Prou. 15. *7 Amputa opprobriū*
Eccle. 27 *meum, quod suspicatus sum: ✳ quia iudicia tua iocunda.*
8 Ecce concupiui mandata tua: ✳ in æquitate tua viuifica me.

ELVCIDATIO QVINTI OCTONARII. B

Viam præceptorum tuorū, per quā ambulare debeo, pone mi-
hi pro lege in corde meo, & describe eā mihi, statue, ac firma
in intelligentia mentis meæ eam, tu me doce & instrue in ea:
✳ & ego sic iusttuctus atq; institutus in via iustificationū tuarū, eam
ex animo semper inqoiram atq; custodiā, in ea semper ambulare co-
nabor omnibus diebus vitę præsentis quibus peregrinabor super ter
ram. 2. Tu me tuo interno magisterio fac intelligere legem sanctam
tuam, quantum ad præcepta & promissa, cæteráq; quæ in ea insunt:
✳ & ego à te iostructus apponam animum meum ad scrutandum &
meditandum in ea, & syncero cordis affectu obseruare conabor eā.
3. Perduc me domine, & ambulare fac viam mandatorum tuorū, &
iu hac via esto mihi dux itineris ne ab ea deuiem: ✳ quoniam ex affe-
ctu bouo hanc viam, tanqoā mihi super omnia impietatis itinera pla-
citam, elegi & concupiui. 4. Tu domine, qui in manu tua habes cor-
da filiorum hominum, & qoocunque volueris iuflectis ea, per flatū F
spiritus sancti tui inflecte cor meum ad amorem & obseruationē prę
ceptorum tuorum: ✳ oequaquā verò in amorem rerum quarumcuu-
que temporalium, quæ ab obseruatione præceptorum tuorum so-
lēt homines abducere, quę ego omuia pro nihilo reputo vt stercora.
5. Oculos quoq; meos, tam exteriores corporis, quā interiores meu-
tis, operi, claude, & præserua, vt nou videudo vllam hauriant vanita-
tem, ad inordinate concupiscendum eam, per quam commaculetur
puritas cordis mei, atq; item cæteros corporis sensus & animæ vires:
✳ sed in obseruatione præceptorum tuorū salutari gratia tua interius
me viuifica atq; corrobora, vt nullo extrinsecus oblato valeam coin
quinari. Qui enim iuteri⁹ gratia Dei viuificati sunt, nulla possunt ex-
trinsecus oblata pollui vanitate, custoditi à morte, per eā quæ to eis
inhabitat spiritus vitam. 6. Confirma, & velut firmiter statue mibi
seruo tuo legem tuā, eam mihi iu intimis cordis digito tuo insculpē
do, méq; in illa penitus confirmaodo: ✳ idque per salutarem, ac san-
ctum timorem tuū, per quem declinat omois homo à malo, & sine G
quo facile etiam iustus cadit à iustitia sua, & cito domus eius subuer-
titur. 7. Opprobrium verò illud & confusionem sempiternam pec-
cati atque condemnationis, quod timui nōnunquam, ac formidaui,
conscius fragilitatis meæ, quæso te, transire fac à me, & ne vnquā su-
per me veniat tu præcaue, tuáque custodia à me auerte: ✳ tua enim
pręcepta fuerūt mihi grata ac placita, & obseruatione dulcia visa suot
mihi. 8. Tu nosti domine, & vides: quemadmodum ex desiderio cō-
cupiuerim obseruare præcepta tua: ✳ proinde tu, propter iustitiam
tuā, adiuuaus imperfectum meū, vitam mihi dona spiritus mei, vt ex
te valeam, quod me vtcunq; desiderare cognouisti. Tu enim es, qui
imperfectum oostrū adiuuas, & omne desiderium bonū adimples.

1 Et veniat super me misericordia tua domine, salutare tuū, secundum eloquium tuum.
2 Et respondebo exprobrantibus mihi verbū: ✳ quia speraui in sermonibus tuis.
3 Et ne auferas de ore meo verbū veritatis vsquequaq;: ✳ quia in iudiciis tuis supersperaui.
4 Et custodiam legem tuam semper: in seculū & in sæculum sæculi.
5 Et ambulabā in lati-

ELVCIDATIO SEXTI OCTONARII.

SVper me veniāt, & in me demōstrentur effectus misericordiæ
tuæ, misericordissime Deus, salus tua atque saluatio à te veniat
mihi, secundum verbū promissi tui, quo misericordiam & sa- H
lutem promisisti omnibus eam postulantibus. 2. Expertus autē mi-
sericordiam & salutē tuam, habebo sermonē legis tuæ, quem respou
deā tentatoribus atq; persequutoribus meis, qui mihi indigna pro-
ponunt, ad res turpissimas & indignas me sollicitantes, id est, dæmo-
nibus ac peruersis hominibus prauissima & indigna nobis suggeren
tib⁹, quod vir quilibet iustus pro exprobratione debet reputare: ✳ re
spoodebo autem illis, & eos refellam per sermonem legis tuæ, eo q
spem magnam habeam io verbis legis tuæ, sciens ad refelleodum ma
liguorum suggestiones nihil æquè conducere. 3. Et oe permittas
vnquam ab ore meo verbum rectum ac bonū legis tuæ prorsus ex-
cidere, ita vt eo obiecto io verbis mendacii & iniquitatis, cum pecca
toribus incipiam oblectari: ✳ quoniam in præceptis tuis spem meam
omnem valde defixi atque constitui, & velut firmiter solidéque col-
locaui. 4. Et ex bono proposito cordis mei volo semper obseruare
legem tuam, omoibus diebus quibus vixero super terram, & in sem-
piternum vltra ooo transgredi. 5. Et cum me putarent sæculi ho-

A *tudine:* ✳ *quia mandata tua exquisiui.*

6 Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum: ✳ *& non confundebar.*

7 Et meditabar in mãdatis tuis: quæ dilexi.

8 Et leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi:

B ✳ *& exercebor in iustificationibus tuis.*

mines ambulare in multa afflictione vias difficiles & angustas, in Dei seruitute, secundum veritatem magis ambulabam vias latas, in liber- Rom. 5.
tate & hilaritate spiritus: • eo quòd præcepta tua obseruare conabar, idque propter charitatem per spiritum sanctum in corde diffusam, quæ legis tuæ obseruatorum corda dilatat, sicque viam alioqui propter malitiam carnis angustam & difficilem dilatat, & facilem reddit. 6. Neque verò ipse tantum præcepta tua opere obseruare volui, sed confidẽter etiam atque liberè, vbi occasio aderat, coram potẽtibus & magnis ausus fui ea proloqui, & palàm proponere, neque publicum erubescens, neque potentiam mundi pertimescens: & nequaquam in his erubui, quæ mihi etiam ad magnam gloriam deputaui. 7. Et soliciiè mecum ipse ac diligenter cum gaudio & multa delectatione meditabar in præceptis tuis, tũ ad rectè intelligendum, tũ ad bene implendum ea quæ præ omnibus rebus temporariis dilexi. 8. Neque verò nuda illis ac sola animi meditatione inhæsi, verumetiam ad operandum & exercitandum in eis meipsum, manus extendi, & velut cum conatu magno eleuaui, ad implendum ea quæ vt mihi beneplacita dilexi & elegi: • & omnino cunctis diebus quibus viuam, exerceri volo in præceptis tuis, quæ sola me poterunt iustificare obseruantem ea.

ELVCIDATIO VII. OCTONARII.

1 Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.

2 Hæc me consolata est in humilitate mea: quia eloquium tuum viuificauit me. C

3 Superbi iniquè agebant vsquequaque:

✳ *à lege autem tua nõ declinaui.*

4 Memor fui iudiciorũ tuorũ à sæculo domine:

✳ *& consolatus sum.*

5 Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuã.

D *6 Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ.*

7 Memor fui nocte nominis tui domine:

✳ *& custodiui legem tuam.*

8 Hæc facta est mihi:

✳ *quia iustificationes tuas exquisiui.*

ESto in bonum memor, ô domine, sermonis atq; promissionis tuæ, quantũ ad me seruum tuum, quo sermone tu me sperare fecisti, atq; confidere, nimirũ vt iuxta promissum, misericordiam facias postulanti, tibiq; seruire cupienti. 2. Spes ista quam habeo in verbis promissionum tuarum, tota est consolatio mea, in afflictionibus atque persequutionibus meis quibuscunq; obueniẽtibus: quoniam ex verbo tuo mihi vita procedit, cum verba quæ tu loque-
ris, spiritus sint & vita. 3. Superbi dæmones, hominesq; iniquitate Ioan. 6.
potentes, & peruersi, aduersum me vehemẽter iniquè agebãt, multis me afficientes molestiis, & variis modis ad malũ pertrahere cupientes: • ego autem à tua lege nolui discedere, sed in ea firmo & infracto animo perstiti, super te firmissimam petram fundatus. 4. In memoria habui, & mente consideraui iudicia tuá, quibus ab initio iudicasti semper iuste & in æquitate summa, bonis bonam, malis malam retribuens mercedem: bonos de angustia & tentatione opportuno tẽpore liberans, malos autem in impietate sua morte condemnans: • & magnam atq; multimodam in eis consolationem contra malignantiũ insultus inueni. 5. Pro impiis autem & peccatoribus, qui legem tuã tam multis & tam execrandis modis transgredi non verentur, horror magnus & error, horripilatio quoq; & penè defectio animæ inuadit me, quoties rei indignitatem attentus ipse considero, quàm sine freno, quàm pro nihilo, quàm variis modis, q̃ indignè tua deus præcepta æquissima præuaricentur Exigit enim hoc tua vera iustitia, vt nõ sua tantum quis propria, sed etiam aliena doleat & defleat peccata. 6. Mihi verò, piissimè Deus, ex munere gratiæ tuæ, quasi cantica, & carmina facta sunt verba præceptorum atque promissorum tuorũ, dum in hoc mundo peregrinus ago, ad eam quæ mihi promissa est patriam tendens. Quemadmodum enim iis qui secundum humanũ morem peregrinationis viam ambulant, ad sui laboris depellendum fastidium, cantica solent per viam decantare, eáq; siue carnalia, siue bellica, siue mundana, iuxta viatoris affectum, ita mihi in hac peregrinatione ambulanti, ad exilii & laboris lenimentũ, tui sermones sunt pro cantilena, in qua meipsum oblecto. 7. Etiam nocte, cum tranquilla sunt & pacata omnia, in mente habui te, domine, & sanctum nomẽ tuum, solicitus quomodo tibi placitam exhiberem seruitutẽ: • & solicitus fui custodire, tam in memoria quàm in operatione, semper legem sanctam tuam. 8. Hæc autem nominis tui iugis etiam per noctem memoria, siue legis diuinæ perpetua custodia, inde mihi à te data est: • quoniam præcepta tua ex bono cordis proposito exquisiui, desiderium habens tam intelligendi, quàm obseruãdi ea. Sic enim es tu benignus semper & misericors, vt iis qui bonæ sunt volũtatis, ad perficiendum libenter præbeas adiumentum.

ELVCIDATIO VIII. OCTONARII. E

1 Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam.

2 Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: ✳ miserere mei, secundũ eloquium tuum.

3 Cogitaui vias meas: ✳ & cõuerti pedes meos in testimonia tua.

4 Paratus sum, & nõ sum turbatus: ✳ vt custodiam mandata tua.

5 Funes peccatorum circumplexi sunt me: ✳ & legem tuam non sum oblitus.

6 Media nocte surgebam: ✳ ad confitendũ tibi super iudicia iustificationis tuæ.

7 Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

8 Misericordia tua domine plena est terra: ✳ iustificationes tuas doce me.

PRæ magno desiderio legis diuinæ ego corã te in cordis mei
electione optãdo, dixi, O domine, portio mea sit, & hęc pars
ex tuo munere mihi cõtingat, vt custodiã semper atq; obseruẽ legem tuã. Hæc enim est pars, portio, sors atq; hæreditas, quã super omnia desiderare debet omnis fidelis seruus tuus. 2. Pro hac autem portione deprecatus sum te, & oraui ante conspectũ tuũ ex syncero ac pleno affectu cordis mei: ✳ quæso te, hac in re mecũ facias misericordiã iuxta verbũ promissionis tuæ. Salutare est enim quod postulo, & salutaria postulantibus exauditionẽ semper polliceris. 3. Vt autem ad tuæ legis custodiam peruenirẽ, quam peto super omnia, recogitaui ego omnes actiones vitę meæ, & pręteritas & pręsentes: ✳ & disposui actiones meas secundum rectitudinem præceptorũ tuorũ, vt in illis ambularem & viuerem. 4. Et ecce sto vsq; modo constans & perseuerãs, paratus ad impletionem mandatorũ cælestium, animo infracto, firmo vsq; imperturbato, nõ pertimescẽs vllam aduersariã
potestatem: ✳ ad custodiendum & opere implendum præcepta tua. F
5. Peccatores & impii dæmones, atque homines maligni, colligati & coadunati in malitiæ suæ consensu, quasi catenæ & funes circũuoluerunt me, quærentes pertrahere animã meam in prædam suam & perditionem: congregationes & cateruæ impiorum circundederũt me ad deprædandum atq; perdendũ: ✳ ego verò legem tuã non sui oblitus, neq; transgressus, atq; ita vniuersas eorum colligationes dissipaui: quoniã tuæ legis custodia, funes omnes & colligationes impiorũ quasi araneæ telam dissipat atq; disrumpit, vt eis innodari legis tuæ obseruator non queat. 6. Dilatatus amore præceptorũ tuorum, frequenter etiã nocte media, quando pacata & quieta sunt omnia, exurgebam à strato requiei corporis mei: ✳ ad hoc vt laudem dicerẽ tibi, secundum temporis opportunitatẽ, super iudiciis tuæ iustificationis siue iustitiæ, hoc est, super præceptis tuis æquissimis & suauissimis, in quibus nos iustificare decreuisti, aut super iudiciis tuis & ordinationibus dispositionibúsq; diuinæ voluntatis tuæ, quibus ab æterno se-
cundum tuam iustitiam disposuisti de nobis, déq; bonorum retribu- G
tione, & malorum condemnatione. 7. Socius ego sum, & cõfrater, & in omnibus bonis cõparticeps, cũ omnibus te diligentibus, tibiq; seruientib⁹, & custodiẽdibus mandata tua. Est enim inter omnes sanctos seruos tuos sancta quædã fraternitas, & vera societas, ac spiritualis comparticipatio, tam fidei q̃ operum cæterorum, in quam societatem etiam me tibi seruire cupientẽ spero iam adscriptũ esse, vt quasi vnus ex illorum numero habear ante conspectum tuũ. 8. Potentissime Deus, vbiq; terrarũ patẽt effectus misericordiæ tuæ, nec est locus quisquam, vel in vltimis terræ finibus, in quo nõ parata sit clamãtes exaudire misericordia tua: ✳ hanc vnam mihi quoq; misericordiam exhibe, vt me doceas & intelligere, & diligere, & opere adimplere sanctissima præcepta tua. Hæc enim est misericordia, quã præ omnibus mihi fieri exopto, & quã possum humillima supplicatione deposco.

ELVCIDATIO NONI OCTONARII. H

1 Bonitatem fecisti cũ seruo tuo domine secundum verbum tuum.

2 Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me: ✳ quia mandatis tuis credidi.

3 Priusquã humiliarer ego deliqui: ✳ propterea eloquiũ tuum custodiui.

4 Bonus es tu: ✳ & in

COnfiteor hoc tibi domine ad gratiarũ actionem, quod mihi seruo tuo bona multa supra meritũ feceris, iuxta verba pollicitationis tuæ. 2. Sed perge obsecro, mihi benefacere, & doce me vt benignus sim atq; suauis affectu, tibiq; & proximis omnibus quomodo oportet affectus: vt sim insuper intelligens & instructus in lege tua, & scientiam habeam agendorum omnium: ✳ atq; hæc meritò mihi præstari peto, quoniam mandatis tuis acquieui, adhæsi, cor apposui, éaque obseruanda libens acceptaui. 3. Priusquam tu me aduersitatibus, disciplina tua salutari humiliasses, ego tibi inobediens in peccatis viuebam: ✳ Aut priusquam sub obedientia præceptorum tuorum humiliter meipsum subiicerem, & donec collo extento gradiebar, iugum tuũ recipere recusans, tam diu mihi dominabatur iniquitas: ✳ propterea nunc illam cupiens effugere atq; relinquere, pręceptorum tuorum obseruationi me submittere volui. 4. Tu domine bonus es, imò ipsa secundum tuam essentiam perfecta & infinita bonitas, à qua fluit omnis creata bonitas: ✳ oro te, doce me, & intelli-

A *bonitate tua doce me iu*
stificationes tuas.
5 Multiplicata est super
me iniquitas superborũ:
✳ ego verò in toto corde
scrutabor mãdata tua.
6 Coagulatum est sicut
lac cor eorum:
✳ ego verò legem tuam
meditatus sum.
7 Bonũ mihi, quia hu-
B *miliasti me: ✳ vt discã*
iustificationes tuas.
8 Bonum mihi lex oris
tui, super milia auri &
argenti.
1 Manus tuæ domine fe
cerũt me, & plasmaue-
rũt me: ✳ da mihi intel
lectum vt discam man-
data tua.
2 Qui timẽt te, videbũt
C *me, & lætabũtur: ✳ qa*
ĩ verba tua sup̃ speraui.
3 Cognoui domine quia
æquitas iudicia tua:
✳ & in veritate tua
humiliasti me.
4 Fiat misericordia tua
vt cõsoletur me, secundũ
eloquiũ tuum seruo tuo.
5 Veniãt mihi miseratio
nes tuæ, & viuam: ✳
D *quia lex tua meditatio*
mea est.
6 Confundantur super
bi: ✳ quia iniuste ini-
quitatem fecerũt in me:
✳ ego autem exercebor
in mandatis tuis.
7 Conuertantur mihi ti
mentes te, & qui noue-
runt testimonia tua.
8 Fiat cor meũ immacu
latũ in iustificationibus

gere opere obseruare propter bonitatem tuam, præcepta tua in qui-
bus valeam iustificari. 5. Vehementer aggrauata est, & multipliciter
increuit cõtra me superborũ dæmonũ atq; sæculi potentũ iniquitas,
dum me molestiis plurimis & grauibus persequutionibus multiplici-
citer diuexant: ✳ ego vero vt ea quę mihi sunt ab illis euadam pericu-
la, ex pleoo cordis mei affectu meditari volo, & diligẽtissime cõside-
rare mandata tua. Neq; enim aliud noui ad superanda cuocta super-
borũ tentamenta, & euincendã omnem sæculi malitiã, efficacius re-
medium. 6. Impiorum illorum corda, propter frigus iniquitatis, qua
pleni sunt, & corruptionem odii quo erga bonos pessime afficiũtur,
condensata sunt, congelata, incaseata, cõstricta, coarctata io modum
lactis, quod per frigus & corruptionẽ coaguli cõdensatur: quẽadmo
dum econtrario, iustorum corda, propter charitatis inexisteotis fer-
uorem dilatantur, & veluti rarescunt, eleuantúrq; & expandũtur ad
amorem Dei & proximi: Ego autem legem tuam sum diligenter me
ditatus, ne similis inuenirer illis, corde coagulato. Hanc enim cor-
dis malam coagulationẽ, diuinę legis meditatio prohibet ac dissipat.
7. Booũ est mihi, quod disciplina tua me afflixeris ad erudiotionẽ, atq; ita
humiliaueris: ✳ confert enim valde afflictio disciplinæ tuæ ad custo-
diam præceptorũ tuorum: cum non raro per disciplinã aduersitatis,
ad obedientiã redeant, qui in prosperitate per inobedientiam à te re
cesserant. 8. Melior mihi est intelligentia, custodia atq; obseruaoo le-
gis, quam tu dedisti, & pręcepisti nobis: quàm possessiones omnium
diuitiarum auri & argenti, & omnium quæ mundus habet pretiosa.
Hæc enim saluare neminem possunt, illa potest & facit.

ELVCIDATIO DECIMI OCTONARII.

Qvemadmodũ artifex solet opus suũ facere manibus, & secũ-
dum artẽ illud iuxta formam quam velit fingere atq; forma-
re, ita tu per omnipotentiã, sapiẽtiam atq; bonitatem tuam,
me secũdum animam creasti, & de limo terræ secundũ corpus finxi-
sti: ✳ Cum ergo tuũ opus sim ego & factura tua, instrue etiã me & do Gene.1.
ce intelligere atq; perficere pręcepta tua, quemadmodũ iustũ est fac-
turam, præcepto factoris obedire. 2. Qui te diligunt considerantes
conuersationẽ & vitam meã, secuodũ præcepta tua lætabũtur in gau
dio spiritus, super profectu meo & bono spiritali, eo quod charitas pro-
ximorũ bonis congaudere facit, quæ nõ gaudet super iniquitate, con
gaudet aũt veritati: ✳ cum viderint spe omni tuis verbis me inhærere, 1.Cor.13.
& totũ animum ad pręceptorũ obseruationem apposuisse. 3. Intelle-
xi, domine, tuo magisterio, quod ęquissima sint atq; rectissima pręcepta
tua, & dispositiones omnes sanctissimæ voluntatis tuæ, quod æquissimę
omnino sint atq; iustissimæ: ✳ & tu me secũdum iustitiam & æquita
tem tuã, per correptioois disciplinam, afflixisti me, pro tuo benepla-
cito. 4. Fiat, obsecro, mihi ad consolationem misericordia tua, iuxta
verbum promissionis tuę quod fecisti seruo tuo: vt quẽadmodũ per
iustitiam humiliasti peccantẽ, ita per misericordiam exaduerso con-
soleris pœnitentẽ, ne forte nimia cõtingat afflictione spiritũ defice-
re, aut tristitia absorberi. 5. Demonstrent se mihi affectus misericor-
diæ tuæ, in peccatorum remissione & gratiæ tuæ collatione, atq; à pe
riculis liberatione: atq; ita ex munere gratiæ tuę viuet spiritus meus:
✳ quoniã legem tuã ego elegi, ac posui meditationẽ delectationémq;
meam, in cuius intelligẽtia perscrutatione & obseruatione meditari
volo atq; exercitare meipsum. 6. Superbi dæmones, eorúmq; mini-
stri, homines peruersi, non pręualeant in superbia sua, in malo quod
quætũt mihi, sed suo proposito frustrati erubescãt: ✳ eo quod iniuste si-
ne causa, & sine meo merito inique egerunt aduersum me machinan
tes mihi mala, cum ego illis nihil nocuerim, neq; mali quicquam intu
lerim: ✳ ego autẽ vt illorum euadam machioationes, exerceri interim
volo in obseruatione pręceptorũ tuorum. 7. Nõ curo si fugiant atq;
auersentur me superbi isti legis tuę transgressores: sed opto magis vt
ii qui te diligunt: & qui vere intelligunt, hoc est, obseruant pręcepta
tua, sese mihi adiungant, & me conuertantur, méque nõ auersentur.
Melior est enim societas viri vnius te diligẽtis, quàm multorum miliũ le
gem tuã pręuaricantium. 8. Fac tu domine per sanctã tuã custodiam
cor meum & spiritũ permanere in tuis pręceptis immaculatũ, sic vt

tuis: ✳ vt nō confundar.

nullius vnquam transgreſsionis conſenſu commaculetur: • vtante B
conſpectum diuinę maieſtatis tuæ nunquam confundar, neq; in hac
vita per lapſum mortali peccati, neq; in nouiſsimo confuſione ſem-
piterna, quam ſentient tunc omnes qui cor ſuum, dum viuerent, in
Dei præceptis non ſtuduerunt cuſtodire immaculatum.

1 Defecit ī ſalutare tuū anima mea: ✳ & in verbum tuū ſuperſperaui.
2 Defecerunt oculi mei in eloquium: ✳ dicētes, quādo conſolaberis me?
3 Quia factus ſum ſicut vter in pruina: ✳ iuſtificationes tuas non ſum oblitus.
4 Quot ſunt dies ſerui tui, quādo facies de perſequentibus me iudiciū?
5 Narrauerūt mihi iniqui fabulationes, ſed nō vt lex tua.
6 Omnia mandata tua veritas: ✳ iniqui pſequuti ſunt me, adiuua me.
7 Paulominus conſummauerunt me in terra: ✳ ego autem nō dereliqui mandata tua.
8 Secundum miſericordiam tuā viuifica me, & cuſtodiam teſtimonia oris tui.

ELVCIDATIO VNDECIMI OCTONARII.

ANima mea vehemēti ac nimio deſiderio expectauit atq; an-
helauit, & pręexpectatione nimis anxia veluti defecit, ad cō-
ſequendam ſalutē & ſaluationem tuam, à malis omnibus vo-
hementer cupiens tuo dono fieri ſalua: • & in præceptis atq; promi
ſis tuis ſpem meā omnem poſui, eiſq; animum totum dedi. 2. Oculi
interni animæ, atq; etiā modo quodam per redundantiā externi cor-
poris, præ nimia anhelatione veluti defecerunt, intendētes in verbū
promiſsionis tuæ & impletionē eius: • cū dicerem intra me, de mo-
ta nimia veluti conquerēdo, Quare domine tandiu differs me cōſo- F
lari, & quando tandem implebis effectum promiſsi tui? 3. Ecce enim
factus ſum ego, & ęſtimatus ſum quaſi ſaccus coriaceus, pruina con-
gelatus corruptus atq; corrugatus, & quaſi ſaccus ſumo denigratus:
ſic vilis, aſper & horridus (propter miſeriam peregrinationis meæ, &
abſentiam cōſolationis tuæ) apparens ſæculi hominibus: • præcepta
autem tua nō ſum oblitus, quamtumuis fuerim ſecundū hominis iu-
dicium miſer atque contemptibilis. 4. Noli domine tardare nimiū,
neq; nimis elongari, ſed quantocyus adueni, vt facias pro me iudiciū
aduerſus eos qui me perſequūtur, me eripiendo de afflictionibus &
perſequutionibus eorū. 5. Impii dæmones & homines peruerſi, ſug-
geſtionibus ſuis malignis, proposuerunt mihi nugas & inanes fabu-
las, imò deliramenta pura & meras inſanias, de ſæculi voluptatibus,
atq; id genus aliis: ſed quæ iſti mihi narrabant, nequaquā erant com-
paranda iis quæ proponit lex tua. Nihil enim aliud ſunt illa niſi me-
ræ nugæ, fabulæ vanæ, & veluti deliramēta amentiū: legis autem tuę
eloquia, veritate, æquitate, atq; ſoliditate ſunt plena. 6. Quæcunque
tu mandaſti, in æquitate atque iuſtitia ſunt diſpoſita, vera ſunt, æqua G
ſunt, iuſtiſsima ſunt: • iniqui autem me tuis mandatis obedire cupiē-
tem ſine cauſa affecerūt tentationibus atq; moleſtiis, & tu aduerſum
illos eſto mihi adiutor, vt non præualeant. 7. Pene me conſumpſe-
rant ſuper terram: & quātum ad humanæ virtutis reſiſtētiam, pro-
pter perſequutionis immanitatem, non multum abeſſe videbar à la-
pſu: • ego tamen cæleſti tua gratia confortatus, non conſenſi tenta-
mentis eorū, neq; dereliqui æquiſsima mandata tua. 8. Propter tuā,
Deus miſericordiam & benignitatem redde cordi meo vigorē atq;
virtutem, vt quaſi reuiuiſcat anima, dona in me ſpiritum vitę, in quo
confortatus polliceor, propono & ſpero cūctis diebus vitę meę ob-
ſeruare diligenter præcepta quæ tu propoſuiſti nobis.

1 In æternū domine verbū tuū permanet ī cælo.
2 In generatione & generationem veritas tua: ✳ fundaſti terram, & permanet.
Pſal.133.
3 Ordinatione tua perſeuerat dies: ✳ quoniā omnia ſeruiunt tibi.
4 Niſi ꝙ lex tua meditatio mea eſt, tunc forte periiſſem in humilitate mea.

ELVCIDATIO XII. OCTONARII.

ECce in cælis firmū permanet & cuſtoditur dilıgētiſsime pręce
ptum tuum, ipſis cælorū orbibus aſtriſq;, quę in eo ſunt in ſuo
curſu & actione tuum verbū ac iuſſum quod eis ab initio dedi H
ſti, nunquā prætereūtibus: ipſis quoq; cæli incolis, angelis ſanctis, &
beatorū ſpiritibus, tuum præceptū nec in minimo vnquam tranſgre
dientibus. 2. Veritas quoq; tua, fides & iuſtitia permanet tecum per
omnes generationes, & in omnibus ſæculis ſempiterna exiſtens: • ter
ra quoq; in ea ſtabilitate, ſuper quā ſemel à te fundata eſt, firma & im
mota perſeuerat, vt nō moueatur in ſæculum. 3. Inſuper diſpoſitio-
ne diuinæ voluntatis tuę, perſeuerant in ſuo curſu dies, poſt noctem
quotidianis regreſsionibus iuxta anni tempora redeuntes: • quoniā
omnia quæ creata ſunt, tibi ſunt ſeruituti ſubiecta, & optimo iure ti
bi ſubiectiſsime famulātia. Atq; proinde iuſtū omnino eſt, & ratio-
ni maxime cōſentaneum, vt & nos humanū genus, multo nobiliori
ſtatu abs te cōditi, debitū tibi exhibeamus in omnibus ſemper famu-
latum. 4. Niſi legem tuā domine poſuiſſem meditationē meam, niſi
ad eam attēdiſſem, veriſimile erat meam humiliationē & afflictionē
quam tu ad vtilitatē ſuper me venire permiſiſti, mihi ad perditionē
fuiſſe venturā. Qui enim ad legem Dei nō reſpiciunt, neq; in ea ſe cō
ſolantur, frequenter in afflictionibus effecti murmuratores, aut que

A *5 In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.*

6 Tuus sum ego:

✳ saluum me fac quoniã iustificationes tuas exquisiui.

7 Me expectauerunt peccatores vt perderent

B *me: ✳ testimonia tua intellexi.*

8 Omnis cõsummationis vidi finem:

✳ latum mandatum tuum nimis.

1 Quomodo dilexi legẽ tuam domine, tota die meditatio mea est.

2 Super inimicos meos

C *prudentem me fecisti mandato tuo: ✳ quia in æternum mihi est.*

3 Super omnes docentes me intellexi:

✳ quia testimonia tua meditatio mea est.

4 Super senes intellexi: ✳ quia mandata tua quæsiui.

5 Ab omni via mala

D *prohibui pedes meos, vt custodiam verba tua.*

6 A iudiciis tuis non declinaui: ✳ quia tu legem posuisti mihi.

7 Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua:

✳ super mel ori meo.

8 A mandatis tuis intellexi: ✳ propterea odiui omnem viam iniquitatis.

rulosi, aut desperati, corruunt in perditionẽ: sicq; eis hoc cedit ex eorum negligẽtia in detrimentũ, quod ex meditatione diuinæ legis accepta cõsolatione, cumulũ protulisset bonorũ meritorum. 5. Proinde in sempiternũ cũctis dieb⁹ vitæ meæ obliuisci nolo, aut ab animo eiicere præcepta tua, sciens, ex illis vitã procedere animæ meæ. 6. Eo tuus sum ego, domine: creatione primũ, quia factura tua: deinde voluntaria donatione & liberali oblatione, quoniã ex bona voluntate tibi cupiens seruire: ⁎ atq; ob hoc mihi intende, vt saluum me facias, quoniã præcepta tua ex cordis desiderio exquisiui, & obseruare concupiui. 7. Impii dęmones atq; peruersi eorũ ministri, cũ desiderio me expectauerunt ad perdendũ: diúq; ac multũ solicitantes sustinuerũt, vt me vel tandẽ in perditionẽ pertraherent: ⁎ ego autẽ per intelligentiam bonã & obseruationẽ præceptorũ tuorũ expectatione sua fraudaui illos. 8. Omnis humanæ cõsummationis atq; perfectionis cõsideraui finem, ad quem nimirũ omnis sciẽtia humana, omne humanũ studium omnis conatus tendere debeat: ⁎ ipse est obseruatio mandati tui, quod omniũ actionum humanarũ atq; conatuum debet esse finis in hoc mundo: quod sanè mandatũ tuum est admodũ latũ, eo ꝙ dilectio (de qua est primũ & magnũ mandatum diuinũ) sese extẽdat & ad Deũ & ad homines, & inter homines rursum ad inimicos atq; amicos, cõciues & peregrinos, notos & extraneos, & omnino erga omnes: ⁎ Est etiam sic latum, vt nunquã in huius vitæ via penit⁹ percurri possit, id est omnino impleri, eo ꝙ diligendi nullus debet esse terminus, & semper maior potest haberi dilectio.

ELVCIDATIO XIII. OCTONARII.

VAlde ego ac multũ amaui atq; concupiui obseruare legẽ tuã, iugiter ego meditor, oblector, & exercitor in illa. 2. Instruxisti me, & intelligẽtem fecisti in pręceptis tuis, amplius quàm aduersarios meos, sęculi sapientes, qui se sapientes iactãtes stulti facti sunt: ⁎ propterea, inquam, hanc mihi prę illis intelligentiam ampliorem dedisti in præceptis tuis, quoniã in æternũ ego elegi ea, & imperpetuũ obseruãdo nunquã transgredi volo, sicq; eligẽdo ad perpetuã obseruationẽ, quasi in æternum mea feci. 3. Tu mihi tuo interno magisterio intelligentiam ampliorẽ donasti in lege tua, q̃ ab omnib⁹ potuerim exterius siue verbo siue scripto docentibus, consequi: ⁎ propterea ꝙ in ea iugiter fuerim meditatus, eámq; semper in mẽte portauerim. 4. Ex singulari quoq; munere gratiæ tuæ, intelligentia mihi legis tuæ ampliorẽ dedisti: q̃ plerique habeant multorũ annorum: ⁎ propterea ꝙ præcepta tua ex bono affectu cordis exquisierim. Plus enim illuminatur homo ex iugi meditatione & desiderio legis tuæ, quantũ ad ea quæ salutis sunt, q̃ exteriori quocũq; magisterio: & nũ raro illuc pertingit bona volũtas piáq; affectio, quo cani & multorũ annorũ experientia nequeunt peruenire: & intrat illa plerũq;, vbi foris hæc stare cõpellitur. 5. Custodiui gressus meos magna cũ diligentia, & velut in arctũ cõclusi, constrinxi atq; cohibui, ne in vias peccatorum & itinera impietatis declinarẽt ad hoc vt nõ trãsgrederer tua præcepta. Affectiones enim quib⁹ feruntur homines, cohibere oportet, & sub districta custodia cõstringere eũ, qui in obseruatione velit permanere præceptorũ cælestium. 6. A pręceptis tuis diligenter caui mihi, ne discederẽ: eo ꝙ tu qui es creator dominus atq; saluator me⁹, legem hanc posueris mihi, propter quod nequaq̃ dignum est vt eam derelinquã: ⁎ & quia tu domine me instruxisti in tua lege, eiúsq; mihi pręstitisti intellellectũ. 7. Suauissima omnino & delectabilia valde sunt in faucib⁹ spiritalib⁹ animę meę eloquia pręceptorũ atq; promissorum tuorũ, cum ea spiritaliter mãduco, mastico, rumino, atq; interius deglutio: ⁎ dulciora certè sunt animæ, q̃ mel corporale sit in ore ipsum mãducantis. Lõge enim antecellit spiritualis voluptas omnes corporis delitias. 8. A mãdatorum tuorũ iugi meditatione, piáq; affectione & studiosã obseruatiõe, accepi verã & rectã legis tuę intelligentiã: mãdata tua in quibus versor iugiter, prudentẽ me faciũt & instructũ in cognatiõe tui: ⁎ ꝓpter hoc detestat⁹ sum & execror oĩa itinera impietatis, omniáq; vitiorũ & peccatorũ genera, in quib⁹ ambulant impii pęccatores. Quo enim qui tuã legem recte intellexerit, nõ detestabit̃ itinera impietatis, quæ ex diametro nouit cũ illa pugnare? Rom. 1.

Ioan.11. 1 *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.*

2 *Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.*

3 *Humiliatus sum vsquequaque domine, viuifica me secundum verbum tuum.*

4 *Voluntaria oris mei beneplacita fac domine: * & iudicia tua doce me.*

5 *Anima mea in manibus meis semper: * legem tuam non sum oblitus.*

6 *Posuerunt peccatores laqueum mihi: * & de mandatis tuis non erraui.*

7 *Hæreditate acquisiui testimonia tua inæternum: * quia exultatio cordis mei sunt.*

8 *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas inæternum:*

Ioan.14. ** propter retributionẽ.*

Gene.15. 1 *Iniquos odio habui: * & legem tuã dilexi.*

2 *Adiutor & susceptor meus es tu: * & in verbum tuũ supersperaui.*

3 Declinate à me maligni: * & scrutabor mandata Dei mei.

4 *Suscipe me secundum eloquium tuum, & viuam: * & non confundas me ab expectatione mea.*

ELVCIDATIO XIIII OCTONARII. E

LEx tua domine gressibus meis est, quasi lucens candela, & est
quasi lumen vias atq; actiones meas illuminans, iuxta quam in
agendis omnibus sic me gero, sic viuo, vt sine offensioue pcur
ram viam mãdatorũ tuorum, & ad optatum finem pertingam. Qui
enim in lumine ambulat, nõ offendit: quemadmodũ illi faciunt, qui
bus pro lucerna nõ est verbũ tuũ, qui in tenebris ambulant, nescien-
tes omnino quo vadant. 2. Irreuocabiliter mecum proposui, & fir-
missime in animo statui, obseruare imperpetuum, & nunquam vltra
transgredi pręcepta tua, iustissima sane atq; æquissima. 3. Videns au-
tem infirmitatẽ & lubricitatem carnis meę, simul & mundi fallaciã,
& dæmonum machinamenta (quæ omnia mea tã salutari proposito
indesinenter quærũt auertere) afflictus sum valde, & profundissima
humilitate subieci meipsum, & cõmendaui tibi, mihiipsi diffidens in
tantis difficultatibus: & iccirco tu, qui solus potestatem habes secun-
dum verbum tuũ promissionis tuæ, vitam mihi verã spiritus largire F
& custodi, fortémq; me fac & validũ, vt quod propono, adimplere
sufficiam. 4. Habe accepta, Deus piissime, & fac tibi sint grata ac pla-
cita, quæ ego ex hilari corde & animo liberali offero, etiã per os meũ
laudis, confessionis, orationis, & gratiarum actionis munera ac sacri
ficia: • & instrue me in intelligentia atq; obseruatione præceptorum
tuorum. 5. Anima quam in me ad imaginem & similitudinem tuam
creasti, pretiosa est mihi, eiúsq; custodia super omnia (quasi thesauri
pretiosissimi) curæ & cordi est mihi: & iecirco porto eam semper in
manibus meis, vt furto insidiantium qui illam mihi rapere quærunt,
nõ eam perdam: • & legem tuã quæ est cordis mei custodiã, nõ abie
ci de corde meo, per cuius attentionem custodia tuta ac firma adhi-
betur animæ. 6. Impii dæmones & peruersa eorum mẽbra homines
maligni, insidias posuerunt animæ meæ, quærentes me occultis suis
fraudibus ad peccatum detrahere: • & ego rectum tenens iter præce
ptorum tuorum, nõ declinans ad dexteram neq; ad sinistrã, ita eua-
si laqueos eorum. Nõ enim possunt nisi secus viam laqueos suos ex- G
tendere quos euadunt, qui non declinantes in partem alteram, recta
gradiuntur, per viam mandatorum tuorum. 7. Pro hæreditate ego
habeo, & possessionem ac portionem meam hęreditariam elegi, ob-
seruationem præceptorum tuorum, in qua semper permanere pro-
pono: • quoniam ipsa sunt in quibus gaudet & exultat spiritus me9:
siue cum testimonio bonæ cõscientię ea se custodisse cognoscit, siue
cum ex eorum iugi contemplatione cælesti suauitate se perfundi per
cipit. 8. Per gratiam tuam in me habitantem, dedi animum meum, &
cor apposui, affectúmque inclinaui, ad perficienda opera atq; adim-
plenda pręcepta tua in sempiternũ, ita vt in finem vsq; sine transgres
sione in eis cupiam ac velim perseuerare: • neq; enim sine retributio
ne id faciam, sed subsequetur mihi beata omnis retributio, quę es ipse
tu domine Deus meus, qui vita es æterna, & merces ipsa magna ni-
mis, omnium tua nunc in finem vsq; custodientium.

ELVCIDATIO XV OCTONARII. H

INiquitatem & impietatẽ omnem odio habui, & peccatores ipsos
quatenus eiusmodi detestatus fui: • legẽ autem tuam & obserua-
tores illius corde syncero dilexi. 2. Te dominũ ego habeo in adiu
torem meum atq; defensorẽ, qui infirmitati meæ succurrẽdo præbes
adiumentum, & ab inimicorum impetu atque molestiis defensionẽ:
• & ego spem meam omnẽ & cor omne verbis præceptorũ atq; pro
missorum tuorum apposui. 3. Discedite procul à me, & fugite partes
aduersæ, quæ malũ quæritis animæ meę: & omnes prauorũ hominũ
atq; dęmonũ suggestiones atq; societates longe fient à me. Frustra e-
nim à me consensum expectatis in maliciã, quam modis omnibus de
testor: • vt in tranquillitate & pace intendere valeã pręceptis altissi-
mi domini mei. 4. E quoniam à malignorum societate meipsum ob
tuum amorẽ domine segregaui, tu me suscipe in tuam custodiã, tute
lam, defensionẽ, quasi pater pius, pastor bon9, defensor fidelis, sustẽ
tator firmus, præceptor mãsuetus, iuxta eloquium promissionis tuę,
quo pollicitus es eos qui ad te confugiunt ad refocillationẽ suscipe-
re: • neq; me patiaris confusibiliter frustrari expectatione atq; desi-

A 5 *Adiuua me, & saluus ero: ✳ & meditabor in iustificationibus tuis semper.*

6 Spreuisti omnes discedentes à iustitiis tuis: ✳ quia iniusta cogitatio eorum.

7 Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ: ✳ ideo dilexi testimonia tua.
B

8 Cōfige timore tuo carnes meas: ✳ à iudiciis enim tuis timui.

derio meo, quo te semper expectaui atq; desideraui. 5. Adiuua tu me domine, confirma atq; sustenta in omni bono, qui ex meipso nimiū sum fragilis & lubricus, atque ita ex tuo munere salutem consequar, quam ex mea propria virtute spes nō erat consequendi: • & ego tuo adiutorio corroboratus, iugiter meditabor in intelligentia atq; obseruatione mandarorū tuorum. 6. Scio domine, q̧ spernas tu, & pro nihilo pendas, & quasi nihilū repures omnes qui per transgressionē discedunt á præceptis tuis: quoniam omnis cogitatio eorum, & omne consilium istud quo ea quæ tuæ legi contraria sunt cogitaot & eligunt, iniqua & impia est, cōtra omnem prorsus æquitatē & naturæ & rationis: propter quod, meritò sunt ab omnibus spernendi. 7. Et ego quoq; omnes super terram inhabitantes peccatores, vt præuaricatores tuæ legis æquissimę, similiter reputaui pro nihilo: • atque ob hoc, ne illis forte similis inuenirer spernique atque abiici dignus, dilexi præcepta tua, & ad obseruandū ea conuersus sum. 8. Quoniam vero impedimentū mihi magnum pręstat carnis lasciuia, oro te, vt sagittis sancti timoris tui salubriter eam transfigas atq; perfodias, vt tuo vulnere bene sauciata sibi intereat caro, & tibi viuat, vnà cum spiritu: quod fiet, si timore tuo sancto īmisso in cor meū, carnis sic reprimatur lasciuia: • hoc autē peto, quooiā præcepta tua ego timui & transgredi sum veritus. Nihil enim æque formido, domine, atq; tuā legē aliquādo trāsgredi: • Timui quoq; à iudiciis tuis illis, quibus tuæ legi inobediētes iudicasti ad sempiternā miseriam condemnare, & à te in perpetuū repellere, qua re mihi nihil potest formidabili' cogitari.

ELVCIDATIO XVI OCTONARII.

1 Feci iudicium & iustitiam: ✳ nō tradas me calumniantibus me.

2 Suscipe seruum tuum
C *in bonū: ✳ non calumnientur me superbi.*

3 Oculi mei defecerunt in salutare tuum: ✳ & in eloquium iustitiæ tuæ.

4 Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam: ✳ & iustificationes tuas doce me.

5 Seruus tuus sum ego:
D *✳ da mihi intellectum, vt sciā testimonia tua.*

6 Tempus faciendi domine: ✳ dissipauerunt legem tuam.

7 Ideo dilexi mandata tua, super aurum & topazion.

8 Propterea ad omnia mādata tua dirigebar: ✳ omnem viam iniquā odio habui.

CVm auxilio gratiæ tuæ ego feci quod æquum est & iustū, iā quoad obseruationē legis tuæ, quàm in cōuersatione ad proximos meos: • propter hoc, obsecro te, ne permittas mihi dominari & præualere eos qui me persequuntur & affligūt, vt impleatur de me mala voluntas eorum. 2. Quin potius tu me seruire tibi cupiētem, in defensionē contra aduersarios meos suscipe, ad bonū & ad salutem meam: • neque permittas superbos legis tuę osores me affligere, opprimere, mihi vim inferre, sic vt præualeant, aut dominentur mei. 3. Oculi mentis interiores, atque etiam exteriores corporis desiderio magno intenti fuerunt, & expectauerunt ad salutem tuam, illam super omnia desiderādo & expectando: • & ad pręcepta iustitię tuę, propter solicitudinem ad obseruandum ea. 4. Exhibe te mihi, nō seuerum modo iudicem, sed misericordem ac pium patrem: neque secuodum districtionem iustitiæ tuæ agas mecum, sed secundun benignitatem misericordiæ tuę: • & instrue me intelligentia atque obseruatione præceptorum tuorū. 5. Ecce ego seruus tuus sum domine, & creationis iure, & bonæ voluntatis proposito, tibi cupiens in veritate seruire: • tu me adiuua, vt possim quod desidero: & instrue me, vt discam & sciam quæ placita sint tibi, & mihi vt tibi placeā exequenda. 6. Tempus est nunc, vt faciam domine legem & voluntatem tuam: & tempus est nunc, vt tu facias mihi seruo tuo postulatam misericordiam, nūc, inquam, tempus est donec in via sumus & loco peregrinationis, donec per opera bona tibi placere valemus & iram tuam effugere, quandiu clausa non est vlli petenti misericordia tua. Veniet enim noctis tēpus, in quo operari nemo poterit, & laborare Ioan. 9.
non proderit, & in quo misericordia tua clausa atq; obfirmata erit: • & eo magis nunc tempus est faciendi, q̧ impii tanto numero, & tā grauiter trāsgredi nō verētur præcepta tua, vt ob hoc magis promptus debere esse videaris erga eos qui tibi desiderant famulari. 7. Et quia tam paucos vidi pręceptorum tuorum obseruatores, tam raros pretiosissimi huius thesauri amatores, idcirco illorum vidēs insaniā & cæcitatem admirās, magis ego me dedi ad tam pretiosissimę rei amorem, dilexique præcepta tua amplius, quàm aurum purissimū, & omnem lapidem pretiosum, & amplius, quàm auarus quisquam illa amare possit. Superexcedit enim charitatis tuæ sancta dilectio omnē carnis aut mundi conspurcatum amorem. 8. Et vt dilectionem hanc meam opere demonstrarem, direxi, dedíq; me ad plenam omnium mandatorum tuorum obseruationem: • & omnia itinera impietatis vitia & peccata per quæ ambulāt peruersi, ego ex animo sum detesta

A 5 *Adoleſcẽtulus ſum ego, & contemptus: * iuſtificationes tuas non ſum oblitus.*

*6 Iuſtitia tua, iuſtitia in æternum: * & lex tua veritas.*

7 Tribulatio & anguſtia inuenerunt me: mãdata tua meditatio mea eſt.

B *8 Æquitas teſtimonia tua in æternum: intellectum da mihi, & viuam.*

1 Clamaui in toto corde, exaudi me domine: iuſtificationes tuas requiram.

*2 Clamaui ad te ſaluũ me fac: * vt cuſtodiã mandata tua.*

C *3 Præueni in maturitate, & clamaui quia in verba tua ſuperſperaui.*

*4 Præuenerunt oculi mei ad te diluculo: * vt meditarer eloquia tua.*

5 Vocem meã audi ſecundum miſericordiam tuã, & ſecundum iudicium tuum viuifica me.

6 Appropinquauerunt
D *perſequentes me iniquitati: * à lege autem tua longe facti ſunt.*

7 Propè es tu domine, & omnes viæ tuæ veritas.

*8 Initio cognoui de teſtimoniis tuis: * quia in æternum fundaſti ea.*

1 Vide humilitatẽ meã, & eripe me, quia legẽ tuam non ſum oblitus.

tuus, & cor meum appoſui ad illorum cuſtodiam. 5. Sum ego ſanè modicus ſiue ætate, ſiue ſapientia, ſiue meritis, ſiue hominũ æſtimatione, ſiue in oculis meis: ſiue ante conſpectum tuum, & ſum ex memetipſo planè vilis & contemptibilis: * attamen tua præcepta, ſuauiſsime Deus, non abieci ab animo, & ne tranſgrederer ea caui mihi ſolicitus. 6. Iuſtitia tua temporaria non eſt, neque durationis modicæ, cuiuſmodi eſt non raro humana iuſtitia, ſed æterna iuſtitia eſt deficere neſcia: * & lex tua omnino vera eſt, nihil neque falſum, neque vanum, neque iniquũ continens. 7. Afflictio quælibet & anguſtia, cũ fortè alicunde obuenerint mihi, meditor ego & exercitor in præceptis tuis, ex quorum meditatione & obſeruatione abũde mihi & patientia & conſolatio procedit. Ob hoc etiam meditor in anguſtiis mandata tua, vt non aduerſorum caſuum impulſibus à recto dimouear. 8. Præcepta tua ſunt diſpoſita in iuſtitia & æquitate ſempiterna: fac me ea vt oportet intelligere cum effectu operationis, & vera vita viuam in eis. Ex illorum namque obſeruatione vera vita viuit humanus ſpiritus.

ELVCIDATIO XIX. OCTONARII.

CLamaui ex pleno affectu, & ſyncera deuotione cordis mei, dicens: Exaudi me domine, & fac quod poſtulo. pręcepta enim tua exquirere volo, & cuſtodire propono. 2. Ex affectu cordis clamaui ad te, vt ſaluum me faceres ab iis qui me perſequuntur, atque ſuis moleſtiſsimis tentationibus diuexant: * non vtique eo fine, vt ocio vacem, aut in inertiam reſoluar, ſed vt ab imminentib' periculis liberatus, ſecuro & libero animo ſcrutari, & cuſtodire valeã præcepta tua. 3. Matutino tempore diluculum anteuerti, clamans ad te in oratione mea: anticipauerunt vigilias oculi mei, ſummo mane primo diluculo obtuli me ad orationem ante conſpectum tuum: quoniã in verbis tam præceptorum, quàm promiſſorum tuorum ſuſtinui, & expectaui, ſpémq; meã omnem in eis collocaui. 4. Primo diluculo euigilauerunt ad te oculi mei, & ſolis ortum diligentia atq; ſolicitudine præueni: * vt meditarer, atque recogitarem in tranquilitate, iuxta temporis opportunitatem, præcepta tua: de quibus tanto clarius tunc illuminantur homines, quanto à diei tumultibus & æſtibus ſunt liberiores, ſenſibúſq; ſomno recreatis meditationi aptiores, intellectu quoq; & memoria, perturbationibus ſomno ſedatis, limpidiores. 5. Exaudi orationem meam domine, quia ſic diligẽter & ſolicite te ſum deprecatus, propter miſericordiam tuam: & ſecundum diſpoſitionem, ac beneplacitum ſanctiſsimæ volũtatis tuæ, vitã ſpiritus, pro qua te ſum precatus, benigne cõcedas mihi. 6. Perſecutores mei quærentes malũ animæ meæ, proximos ſe fecerunt impietatibus, ſeſe applicuerunt, adiunxerunt, dederũt, & addixerũt iniuſtitiæ, & affectu cordis illi adglutinati ſunt: * & quanto propinquiores facti ſunt iniquitati, tanto à lege tua elõgauerunt ſemeipſos, cum ſint iniquitas & lex tua ex aduerſo pugnantia. 7. Tu autem domine propè es in auxilium & protectionẽ omnibus te inuocãtibus: & omnia pręcepta tua per quę nos vis ambulare, ſunt ęquiſsima, ſimiliter & omnia iudicia tua, & diſpoſitiones tuæ, quibus agis nobiſcũ, ſunt item veritate & æquitate plena. 8. Iam olim ab initio, ac velut inter prima hoc ego intellexi de præceptis tuis, cũ ad eorum meditationem & obſeruationem me dare cœpiſſem: * quòd in æternum ea firmaueris, nunquam quaſſanda, nunquã euacuãda, ſed perpetuò ſtabilia permanſura, adeò vt etiam cælo & terra trãſeuntibus, verba tua nunquam ſint tranſitura. Hoc enim attendentibus, meditãtibus, & obſeruantibus facile monſtrat ſumma illa æquitas atque iuſtitia, quæ in eis apertiſsime conſpicitur. Pſal. 76.

ELVCIDATIO XX. OCTONARII.

ASpice benignus, & miſericors in afflictionem, & humiliationem meam, qua me premunt aduerſarii mei, afflictorum & humilium cõſolator domine: & libera me de aduerſantibus mihi, quoniam legem tuam non abieci, neque ſum tranſgreſſus: legem tuam in corde geſto abſconditam, vt eam non aliquando tranſ-

2 Iudica iudiciū meū,
& redime me: ꝓpter elo
quium tuū viuifica me.
3 Longe à peccatoribus
ſalus: quia iuſtificatio-
nes tuas nō exquiſierūt.
4 Miſericordiæ tuæ
multæ domine: ſecundū
iudiciū tuū viuifica me.
5 Multi qui perſequun-
tur me & tribulant:
✳ à teſtimoniis tuis non
declinaui.
6 Vidi præuaricantes,
& tabeſcebam:
✳ quia eloquia tua nō
Galat. 2. *cuſtodierunt.*
7 Vide, quoniam man
data tua dilexi, domi-
ne: in miſericordia tua
viuifica me.
8 Principium verborū
tuorum veritas: ✳ in-
æternum omnia iudicia
iuſtitiæ tuæ.
1 Principes perſecuti
ſunt me gratis: ✳ & à
verbis tuis formidauit
cor meum.
2 Lætabor ego ſuper e-
Actuū.5. *loquia tua, ſicut qui in-*
uenit ſpolia multa.
3 Iniquitatē odio habui
& abominatus ſum:
✳ legē autē tuā dilexi.
4 Septies in die laudē
dixi tibi: ✳ ſuper iudi-
cia iuſtitiæ tuæ.
Ioan. 14. *5 Pax multa diligen-*
tibus legem tuam:
Rom. 8. *✳ & non eſt illis ſcan-*
dalum.
6 Expectabā ſalutare
tuum domine: & man-
data tua dilexi.

grediar. 2. Iudica pro me iudicium contra aduerſantes, & libera E
me de iis quæ machinantur aduerſum me: propter verbū firmiſsimę
promiſsionis tuæ, da, & cuſtodi vitam animæ meæ. 3. Peccatores
à ſalute Dei elongati ſunt ſua praua voluntate, & non conſequentur
ipſi ſalutem: eo quòd non exquiſierunt ad intelligentiā & cuſtodiam
præcepta tua: quia ſemetipſos oblata ſalute fecerunt indignos, per
impiam tranſgreſsionem, nunquam ad illam valebunt pertingere.
4. Plurimæ ſunt miſerationes tuæ quibus erga nos agis miſericor-
diter: fac etiam hanc mihi miſericordiam, vt ſecundum beneplaci-
tum ſanctiſsimæ voluntatis tuæ me viuifices. 5. Tametſi multi ſint
aduerſarii mei qui me perſecutionibus ſuis affligunt, & tentationi-
bus atque vexationibus moleſtant: alii viſibiliter, alii inuiſibiliter, a-
lii ſecundum corpus, alii ſecundum animam: • ego tamen immo-
bilis perſtiti in obſeruatione præceptorum tuorū, hactenus tua me
ſuſtētante gratia, non me paſſus ſum ab æquitate præceptorum tuo-
rum dimoueri. 6. Conſiderabam peccatores tranſgredientes legem F
tuam, & zelo honoris tui atque ſalutis eorum indignabar, & affige-
bar intra me, ac præ triſtitia & dolore veluti conſumebar: • quia
videbam eos negligere & prætergredi præcepta tua, ſicq; & tuum no
men inhonorare, & ſuas animas miſerè perdere. 7. Attēde domi-
ne, & conſidera ad retribuendū mihi, quòd præcepta tua ex animo
dilexerim, atq; exquiſierim: ſecundum miſericordiam tuam, miſeri-
cordiarum pater (quæſo te) facias me tibi viuere, vt mūdo mortuus,
tibi viuam: imò viuam, iam non ego, ſed tu in me viuas. 8. Omniū
præceptorum atque promiſſorum tuorum veritas æterna & immu-
tabilis eſt principium: quoniam à prima illa & ſumma veritate æter-
náque Dei iuſtitia originaliter & primitus procedunt omnia præce-
pta & promiſſa Dei: • & omnia iudicia iuſtitiæ tuæ, id eſt, præce-
pta quæ iuſtitia tua præſtitit nobis; ſiue etiam diſpoſitiones omnes
iuſtæ diuinæ voluntatis tuę, æternam habent ſtabilitatem: fundata ac
ſtabilita in ſempiternum in Dei iuſtitia & veritate, ex qua proce-
dunt. Atque ob hoc, impoſsibile fuerit, verba Dei vel eius iudicia G
vnquam deficere.

ELVCIDATIO. XXI. OCTONARII.

PRincipes illi tenebrarum principes, & ſuperbi ſæculi, malum
quæſierunt mihi ſine cauſa, præter meum meritum, cum nihil
ipſe eis nocuerim, vel malefecerī, ob quod aduerſum me de-
beant malignari: • cor autem meum & ſpiritus meus timuit præ-
cepta tua, eáque tranſgredi aut relinquere non audebat: etiamſi illi
inſanirent aduerſum me, permanebam ego in timore ſermonū tuo-
rum, cogitans oportere Deo magis, quàm principibus obedire.
2. Quomodo gaudere ſolent victores inuētis opimis ſpoliis, ita e-
go oblectari & iucundari volo in præceptis tuis, quæ velut theſau-
rus precioſiſsimus ſunt mihi, quæ ego dilexi ſuper aurum & topa-
zion. 3. Iniquitatem omnē odiui ex affectu cordis mei: in meipſo
primùm, deinde & in cæteris, eámq; modis omnibus ſemper deteſta H
tus ſum: • legem autem tuam & obſeruationem eius exaduerſo di-
lexi, & ipſe obſeruare eam cupiens, & obſeruantes omnes iuſto pro-
ſequens amore. 4. Per diem congruis atque ſtatutis horis ſeptem vi-
cibus, te peculiari laudis munere honoraui: • aut ſepties, id eſt, iugi-
ter & inceſſanter cunctis diebus vitæ meæ conatus ſum te collauda-
re: • de iudiciis iuſtitiæ tuæ, ſiue de præceptis tuis ęquiſsimis, leuiſsi
mis, & fœcundiſsimis, ſiue pro diſpoſitionibus atq; ordinationibus
diuinæ volūtatis tuæ, quibus mirabiliter & miſericorditer agis nobi-
ſcum. 5. Pacem cordis veram, quam mundus dare non poteſt, cō-
fert tuæ legis dilectio ſiue obſeruatio atq; cuſtodia: • & non eſt illis
ruina aut lapſus, aut offenſio, in via quam ambulant. Nam Deum &
legem eius diligentibus, omnia cooperantur in bonum. Qui enim
vera dilectione ſtudioſe inhæret tuæ legis meditatiōi & obſeruatio-
ni, facilè ſcandala omnia declinabit atque euadet, in quibus corruūt
illi qui non ſunt fixi in amore legis tuæ. 6. Deſiderio magno de-
ſideraui ſalutem tuam domine, eámque expectaui ſolicitus: ad quam
vt pertingerem, præceptis tuis per veram dilectionem & obſerua-

A *7 Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer.*
8 Seruaui mãdata tua & testimonia tua: quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

tionem inhæsi. 7. Solicita fuit anima mea, vt custodiret & impleret omnia præcepta tua, & ea corde syncero multũ dilexit. 8. Studiosus fui ad obseruandũ omnia pręcepta atq; mandata tua, quia omnes vias meas & actiones direxi ante conspectum tuum, & secundum placitum tuum diligenter studui conuersari: simul etiam quia omnes actiones meas, omnémq; meam conuersationem scio tuis oculis patere: quemadmodum tuis oculis nuda & aperta sunt omnia. Heb. 4.

ELVCIDATIO XXII. OCTONARII.

1 Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine: iuxta
B *eloquium tuum da mihi intellectum.*
2 Intret postulatio mea in conspectu tuo, secundum eloquium tuum eripe me.
3 Eructabũt labia mea hymnum, cum docueris me iustificationes tuas.
4 Pronunciabit lingua mea eloquium tuum:
C ** quia omnia mandata tua æquitas.*
5 Fiat manus tua vt saluet me, quoniam mãdata tua elegi.
6 Concupiui salutare tuum domine, & lex tua meditatio mea est.
7 Viuet anima mea, & laudabit te: & iudicia tua adiuuabũt me.
D *8 Erraui sicut ouis quæ periit: * quære seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.*

NE repellas domine orationem meam, qua deprecatus sum faciem tuam, pro spiritualium bonorum abundantia: sed admitte eam ante sacrarium exaudirionis tuæ, & iuxta verbum promissi tui instrue me in præceptis tuis 2. Fac vt præsententur tibi, & intromittantur postulationes meæ ante faciem tuam: domine ne repellas orationem suppliciter obsecrantis seruuli tui: quin potius secundum verbum promissionis tuæ, quam fecisti omnibus in te cõfidentibus, téque suppliciter inuocantibus, libera me de iis in quibus versor periculis, & malis imminentibus, quæ metuo. 3. Cum verò mihi contigerit tuo magisterio intelligentia & custodia præceptorum tuorum, tum ad gratiarum actionem & testimonium gratitudinis, ex pleno cordis affectu effundam tibi hymnum laudis, & cãtabo etiam per os meum, & labia mea: cum tu mihi postulata concesseris, ex corde hilari & alacri animo depromam tibi cantica gratitudinis. 4. Pronunciabo quoque per os meum præcepta ac promissa tua, ad ædificationem proximorum meorum: neq; tacebo ea, ex quibus mihi vitam sensi procedere: * pronunciabo vtique constanter, & confitebor fidenter, quoniam omnia præcepta tua sunt æquissima, & iniquitas nulla est in eis. 5. Fiat, sitque dextera tua siue potentia tua mihi ad salutẽ, quoniam præcepta tua ex bono cordis affectu & proposito elegi, vt obseruem & custodiã ea: ac proinde iustum est, vt mihi bona molienti, sed absque te nihil valenti, subsidio veniat potentissima manus tua, vt quod in me non valeo, in te perficiam. 6. Desideraui domine, & expetiui salutem tuam: & vt illa dignus fierem, posui præcepta tua meditationem atq; exercitationem meã, vt ea intelligerem, & intellecta perficerem. 7. Viuit ex munere gratiæ spiritus meus, & viuens ipse laudẽ placitam dicet tibi. Non enim mortui laudabũt te domine, sed viuentes benedicent tibi: & tua pręcepta ad vitam requirendam perducent me, cũ obseruauero ea: quoniam qui fecerit ea, viuet in eis: suntque verba tua, spiritus & vita. Leuit. 18.
8. Errauit vniuersum genus humanum à prima illa & natiua in qua creatum erat rectitudine, quasi ouis perdita: & erraui peculiariter etiam ipse, multis modis & variis imperfectionibus, frequenter viã rectam derelinquẽs, tanquam ouis quæ sui pastoris oblita, per deuia aberrat: * tu require, pastor bone, me perditam ouem tuam: & quoties forsitan iniquitate dominante errare contigerit, ne derelinquas me in deuiis, sed per gratiã visitationis tuæ requiras, modis tibi placitis, siue per internam visitationem, siue per externam correptionem, siue aliter quomodocunque tibi id fuerit placitum: require (inquam) me seruum tuum, & ne deseras vnquam, quoniam in memoria habeo, neque abiicere volo, neque transgredi vnquam sanctissima & æquissima præcepta tua. Rom. 10. Ioan. 6.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXVIII.

PRIMVM OCTONARIVM.

VErsu 1. Beati immaculati in via. Viam istam possumus intelligere vitam præsentem. Donec enim in corpore mortis huius viuimus, quasi in via sumus: quoniam (vt Apostolus ait) donec sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino: neque habem⁹ hîc manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, & ad terminum festinamus, videlicet vt ad dominum præsentes efficiamur, illicque satiemur in aspectu gloriæ eius. Aut viam istam, intellige legem Dei, quæ est homini à Deo tanquam via bona & recta præstituta, vt ambulet in ea, neque declinet ad dexteram vel 2. Cor. 5. Heb. 13.

ad ſiniſtram. Vtroq; autem modo congrua eſt ſententia. Beati enim ſunt, qui in via hac mortalitatis B
Pſalm. 5. poſiti, immaculatos ſe cuſtodiũt: & beati ſunt qui in lege domini immaculatos ſe ſeruãt, abſq; tranſ
greſsione. Via enim nonnunquã ſignificat cõuerſationem, vt in verſu 1. ſequentis octonarii. In quo
corrigit adoleſcẽtior viam ſuam? id eſt, vitam vel conuerſationẽ. Et alibi, Dirige in conſpectu tuo
viam meã. In plurali autem numero, viæ hominis dicuntur ipſius actiones: vt verſu 5. Vtinam diri-
gantur vię meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas. ¶ Verſu 2. Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius,
in toto corde ea quirunt eum. Vbique hoc penè obſeruat propheta. In beati hominis deſcriptio-
ne non ſolam ponit ſcrutationem vel meditationem præceptorum Dei, ſed adĩcit quod neceſſa-
rium eſt, etiam bonam voluntatem. Sic & in primo pſalmo deſcribens beatum hominem, non di-
cit ſolum, Qui in lege eius ſcrutabitur, aut meditabitur die ac nocte: ſed præmittit, In lege domini
volũtas eius, ac deinde ſubiũgit, Et in lege eius meditabitur. Sic & hoc in loco, cũ dixiſſet, Beati qui
ſcrutãtur teſtimonia eius: ſtatim adiungit, In toto corde exquirunt eum. Neq; enim ſolum hoc ſuf-
ficit ſcrutari. Sunt enim qui teſtimonia Dei & legem eius diligẽter ſcrutantur, ac etiam perſcrutan-
tur: qui tamen à propoſita beatitudine ſunt alieni, quia nõ in toto corde, nõ in tota volũtate exqui
runt eum, cuius ſcrutantur teſtimonia, ſed ſeipſos magis exquirunt: quẽadmodum in annotationi-
bus pſalmi primi latius diximus. Notandũ etiam, quod ſecundum rectum ordinẽ, pars ſecunda con
uenictius præponeretur hoc modo, Beati qui in toto corde exquirũt eũ, ſcrutãtur teſtimonia eius. F
Prius enim eſt, Deum exquirere, & deſiderare vt ei placeamus: atq; hinc proficiſcitur, vt ad id obti-
nendum diligenter ſcrutemur mãdata ipſius, vt diligens mandatorũ perſcrutatio debeat proficiſci
à bono erga Deum affectu. ¶ Verſu 4. Tu mandaſti mãdata tua cuſtodiri nimis. Aduerbium Nimis,
quod pro Valde ea ſcripturarum conſuetudine ponitur, indifferẽter coniungi poteſt, ſiue cũ præ-
terito Mandaſti, ſiue cum infinitiuo Cuſtodiri. Deus enim valde mãdauit, id eſt, diſtrictè admodũ
ſub magnis teſtificationibus & comminationibus præcepit, ſua mandata cuſtodiri. Mãdauit item ea
valde & diligentiſsime cuſtodire, ita vt quiſquis aliquid eorum quæ præcepit obſeruari, trãſgreſſus
fuerit, illi efficiatur ad pœnã ferendã obnoxius. Poſterior autem hæc coniunctio videtur literæ eſſe
magis conueniens. ¶ Verſu 6. Tũc non confundar, cum perſpeaero in omnibus mandatis tuis. At-
tende quod dicitur, Cum perſpeaero in omnibus mandatis tuis. Neq; enim ſufficit, quibuſdã mãda
tis Dei intẽdere, aliis neglectis, ſed ad omnia ſimul oportet attendere eum qui ante Deum velit cõ-
fuſionem euadere, & ſpe ſalutis nõ fruſtrari. Videretur autẽ aptior eſſe oratio, ſi per accuſatiuũ di-
ceretur, Dum reſpexero in vel ad omnia mãdata tua: quemadmodum vertit Hieronymus. ¶ Verſu
8. Iuſtificationes tuas cuſtodiam. Verbum Cuſtodiam, futuri temporis eſt, & indicantis modi. Eſt e-
nim Græcè φυλάξω futuri temporis indicatiui modi. Illud autem operæ precium fuerit ſemel admo-
nere, pro huius pſalmi vſu quotidiano, quòd quoties per vniuerſum hunc Pſalmum de futuris lo- G
quimur, tales orationes accipi debeant & intelligi, nõ quaſi indicare velimus per eas, quid omnino
futurũ ſit, aut quid certo ſit nobis euenturum, ſed tantum noſtrũ bonæ voluntatis propoſitũ. Exẽ-
pli gratia, cum in ſequẽtibus dicitur, In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas, &c. Cuſtodiam
legẽ tuam ſemper, non ita ſermo iſte accipiẽdus venit, quaſi ſic certo futurum pronũciemus, velut
prophetãtes de futuris contingẽtibus. Quis enim, quantumuis hodie iuſtus, nouit, quid illi craſtina
dies ſit adductura? Sed propoſitum tãtum indicamus voluntatis noſtræ, & bonum deſideriũ, quod
etiam ſperamus Dei gratia aſsiſtẽte, in effectũ & impletionẽ operis ſedulò nos perducturos. Sed &
de iis quæ per præteritum tempus efferuntur in hoc pſalmo, quiſquam addubitare poſsit, quonam
pacto intelligi debeant. Veluti cũ dicitur, In toto corde meo exquiſiui te, Iudicia tua non ſum obli-
tus, A iudiciis tuis non declinaui, & id genus alia, quæ vix ab vllo hominũ videntur cũ veritate poſ
ſe proferri. Quis enim audeat dicere, quòd iudicia Dei non vnquã fuerit oblitus? Quis non aliquando
declinauit à iudicis eius? Vidẽtur autẽ hæc dici ab eo qui de peccatorum ſuorum remiſsione nihil
hæſitans, teſtimonium habet bonæ conſcientiæ, quòd dimiſſa ſint ei peccata, quòd proiecerit ea omnia
Deus poſt tergum ſuum: atq; ita nec ipſe vltra memor vult eſſe eorum: ſicq; ſermo accipi debet ſe-
cundum eum ſtatum in quo ſe iam fidelis agnoſcit, poſt liberationem à peccato. Ab iis autem qui H
non omnino bene ſibi conſcii ſunt, cum iſta proferuntur, debent eiuſmodi cum formidine & dolo
re pœnitentiæ iſta pronunciare, ſaltem optantes & deſiderantes illam, quam per os ſuum efferunt
perfectionem & integritatem, in ſe aliquando inueniri, quam nunc ea teſtimonio non optimæ cõ
ſcientiæ ſibi ſentiunt deeſſe. Ita fiet, vt non ad mendacium, neque ad vanitatem, neque ad hypocri-
ſim hæc imputentur imperfectis, ſi ea ſic in ſpiritu humiliato, & corde contrito pronunciauerint.

IN II. OCTONARIVM.

VErſu 1. In quo corrigit adoleſcẽtior viam ſuam? Adoleſcentiorem, ſiue adoleſcentẽ, aut pue-
rum hîc vocat, eum qui adhuc ea ignorãtia vel infirmitate, à concupiſcentia propria abſtra-
ctus & illectus, nõ ad integrum Dei mãdata perficit, plus æquo indulgens carnis prauæ con
Iacobi. 1. cupiſcentię. Qui enim talis fuerit, etiam ſi ad annos octuaginta peruenerit, adoleſcens aut puer me-
retur appellari. Vnde apud Eſaiam, puer aliquis centum annorum commemoratur. Pueri autem ta-
Eſaię. 65. les appellantur, ſi non ætate, certe moribus: quam diſtinctionem in libris Ethicorum poſuit Ariſto
teles, pueros dicens ineptos auditores moralis diſciplinæ, pueros ſcilicet moribus, non ætate. De hu
iuſmodi ergo imperfectis & concupiſcentiæ ſuæ nimium indulgennbus, quæritur, quo remedio
potiſsimum ab illa poſsint infirmitate curari. Mox verò in eodem verſu parata ſubiungitur reſpon-

A ſio, In cuſtodiendo ſermones tuos. Neq; enim efficacius poteſt illi morbo adhiberi remediũ. Atq;
ita quidẽ in Elucidatione explanauimus hunc verſum, vt pars poſterior ſit prioris reſpõſio, & velut
ſatisfactio quæſtionis. Cui expoſitioni ſatis manifeſte cõſentit Hieronymus, ita legens, In quo corri-
git iuuenis ſemitam ſuam? cũ cuſtodierit verba tua. Alii tamen malunt totum verſum legere per in-
terrogationem, ad hunc ſenſum, In quo corrigit adoleſcens viam ſuã, vt cuſtodiat ſermones tuos?
Atq; ita hac interrogatione dicunt ſignificari non aliud q̃ difficultatem ad obſeruandum præcepta
Dei: quod melius tamẽ quadraret, ſi per futurum diceretur, In quo corriget adoleſcentior, q̃ per tẽ-
pus præſens. ¶ Verſu 2. Ne repellas me à mandatis tuis. Hieronym⁹ ex Hebræo, Ne errare me facias
à mãdatis tuis: hoc eſt, ne errare me permittas, in quo explicatur quod habet noſtra lectio, ne repellas.

IN III. OCTONARIVM.

VErſu 1. Retribue ſeruo tuo. Quod ſuprà diximus in verſum tertium pſalmi. 115. de verbo
retribuere, id huic loco etiam deſeruit rectius intelligendo, videlicet vt intelligatur dictum
eſſe retribue, pro tribue, ſiue dona liberaliter. Ita enim diximus, retribuere aliquãdo ſignifi-
B care non amplius q̃ tribuere, quomodo retributiones aliquando vocãtur ipſa etiã beneficia quæ dã
tur non in viciſsitudinem aliorum præcedentiũ. Atq; ad hunc modum vertit ex Hebræo Hierony
mus, Tribue ſeruo tuo. Alii iuxta ſententiam vertunt, Benefac ſeruo tuo. ¶ Verſu 3. Incola ego ſum
in terra. Incola hic, pro aduena vel peregrino accipitur. Vnde Hieronym⁹, Aduena ego ſum in terra.
Alii legunt peregrinũ, alii inquilinum, id eſt, incolã vel aduenam. ¶ Verſu 4. Concupiuit anima mea
deſiderare iuſtificationes tuas. Quidam ita intelligunt, Concupiuit deſiderare iuſtificationes, vt mi-
nus ſit q̃ ſimpliciter deſiderare iuſtificationes. Qui enim cõcupiſcit deſiderare Deum, vel quæ Dei
ſunt: nondũ eò peruenit quò is qui iam deſiderat: ſicq; adiecta particula, omni tẽpore: commoda e-
rit ſentẽtia talis, Quanuis propter infirmitatem & fragilitatem carnis à bono abſtrahentis, non ſem
per actuali deſiderio fieri queam ad tua præcepta: concupiſcit hoc tamen ſpiritus meus, qui prõptus
eſt ad tuum ſeruitium, vt omni tempore queat deſiderare præcepta tua. Nos tamen in Elucidatio-
ne duplicationem iſtam concupiuit deſiderare, retulimus ad vehementiam deſiderii: tanquã ſi dice Matt. 26
retur: Cõcupiſcendo deſiderauit, vel concupiuit deſiderando. Atq; huic ſententiæ cõformiter ver-
tit Felix, Confracta vel cõtrita eſt anima mea præ deſiderio erga iudicia tua, in omni tempore: hoc
eſt, ſic iugiter & vehementer ſpiritus meus intentus eſt deſiderio iudiciorum tuorum, vt conſumi
videatur atque deficere, præ nimio deſiderio. ¶ Verſu 8. Conſilium meum iuſtificationes tuæ. Præ-
cepta Dei dicuntur viri iuſti cõſilium, ad eum modum quo amicum aliquem prudentem in agen-
C dis rebus, appellamus omne noſtrum cõſilium, id eſt, noſtrum conſultorem, abſque cuius conſilio
nihil agimus: & cuius conſilium ſemper in cunctis occurrentibus negotiis requirimus. Ita enim
in omnibus occurrentibus negotiis ſemper nos decet ad diuina mandata attendere, & conſidera-
re, quid illa nobis conſulant agendum vel non agendum.

IN IIII. OCTONARIVM.

VErſu 1. Adhæſit pauimẽto anima mea. Adhæſio iſta animæ ad pauimẽtũ ſiue ad puluerẽ, in-
telligi poteſt variis modis. In Elucidatione duplicem indicauimus intellectum. Priorem hũc,
Præ humilitate ego adhæſi pauimẽto, iacui proſtratus in terra, quomodo ſolent ii qui ſuam
agnoſcentes miſeriam, cæleſtẽ depoſcunt miſericordiam. In hac autẽ ſententia, adhæſio indicat cõ
tinuitatem humiliationis: animæ autẽ adhæſio, ſignificat non tantum corporalem atq; externam fu
iſſe humilitatem, ſed etiam veram & internam. Poſterior intellectus hic eſt, Anima mea & ſpiritus
meus terreno pulueri adhæret plus iuſto, agglutinatur affectus meus terræ, rebúſq; terrenis: prõptus
ad bona ſpiritus, caro in bono infirma, & fortis in malum, ad ſe ſecundum partem aliquã inclinat &
inflectit. Tu verò per tuã gratiam confirma mihi vitam in ſpiritu meo, ne deficiã. Poteſt & ſimpli-
D citer iſta adhæſio animę ad pauimentũ intelligi, inhabitatio animæ in corpore. Propter colligationẽ
nanq; animæ cũ corpore pro ſtatu huius vitæ, rectè quaſi pauimẽto illi adhærere dici poteſt. Ex hac Matt. 26
autẽ adhæſione animæ, tam nobilis ſpiritus, cũ corpore tam ſordido pauimẽto, tam vili puluere, ori
tur animæ difficultas magna ad operandum bene: quemadmodũ ipſe ait Saluator, Spiritus quidem
prõptus eſt, caro autem infirma. Atq; ob hoc, rectè poſtulat qui ſibi à carne fragili metuit, Viuifica
me ſecundũ verbum tuũ. Iterum iſta adhæſio animæ ad pauimentũ, intelligi poteſt proſtratio, vt cõ
querendo dicat vir boni deſiderii, vexatione ſe iã quaſi proſtratum in terrã, & velut iacẽtem in pul-
uere, & quantũ in ſeſe deſperantem de ſuperandis tantis malis. propter quod, ad Deũ leuans oculos, pe
tit viuificari ab eo qui ſemper manet inuictus, imò ſemper inuincibilis. ¶ Verſu 2. Vias meas enũcia-
ui, & exaudiſti me. Hic iam in ſe fatetur impletum, quod in Pſalmo alio tanquã conſiliarius bonus
bene monet dicens, Reuela domino viam tuã, & ſpera in eo, & ipſe faciet. Id nunc ſe expertũ in ſe-
metipſo cõfitetur, dicens domino, Vias meas enũciaui, & exaudiſti me. Pro Enunciaui autẽ beatus Pſal. 36.
Hieronymus legit Expoſui. ¶ Verſu 3. Viã iuſtificationum tuarum inſtrue me. Pro inſtrue, Hiero-
nymus vertit, Fac me intelligere. Pſalterium Romanum habet, Inſinua mihi. ¶ Verſu 4. Dormitauit
anima mea præ tædio, cõfirma me in verbis tuis. Sicut corpus aliquando deficere & collabi incipit,
ita vt pedes ipſum corpus non rectè ferre valeant, neque debite incedere, cui debilitato non eſt me-
dicina præſentior, quàm panis confirmans cor hominis, & vires reparans: ita cum aliquando con-
tingit flacceſcere, ac velut seneſcere ſpiritus internum robur, præſentius remedium adferri non po Pſal. 103.

rest,q̄ sermo Dei ille viuus & efficax,in quo vt procedente ex ore Dei,secundum spiritum fœlicissi E
Heb. 4. me viuit & nutritur homo. Verba autē ista Dei accipim⁹,& quæ exterius loquitur in scripturis san-
Deut. 8. ctis,& quæ interius in nobisipsis per suā inspirationem dulciter infundit. Illud tamē,in verbis tuis,
Matt. 4. potest accipi in aliam sententiā, vt valeat secundum,aut iuxta verba tua: in quam sententiam vertit
Hieronym⁹,Serua me iuxta eloquiū tuū. Similiter & Felix,Cōfirma me iuxta verbū tuū. ¶ Versu 5.
Et de lege tua miserere mei. Nouè hoc dictū est,Miserere mei de lege tua,in hūc sensum, Miserere
mei quantū ad legem tuam,vel per legem tuam: hoc est,sic mei miserere,vt ex tua misericordia mi
hi illa possit contingere,vt illam & illius intellectum atq; obseruationem mihi ex tua misericordia
acquiram. In quam sententiam aliquantulū à litera Hebraica abscedens Hieronymus,vertit,Legem
tuam dona mihi: cum ad verbum ex Hebræo legēdum sit,Lege tua,vel de lege tua miserere mei,aut
gratiosus esto mihi. Verti etiam posset,Lege tua gratiose dignare me. ¶ Versu 8. Viam mandatorum
tuorum cucurri,cum dilatasti cor meum. Interdum iusti viam mandatorum Dei currunt,interdū
eunt ac vadunt,interdum vix serpunt ac repunt. Currunt quidem,dum in magna alacritate, corde
in spiritus sancti gratia dilatato,quæ Dei sunt,& facillime & libentissime perficiunt. De his curren-
Esai. 40. tibus,etiam apud Esaiam scribitur,in hæc verba, Qui autem sperant in domino, mutabunt fortitu-
dinem,assument pennas sicut aquilæ,current,& non laborabunt. De ambulantibus autē in via mā-
Psal. 125. datorum,in alio psalmo legimus,Euntes ibant,& flebant,mittentes semina sua. Et iterum, Benedi- F
Psal. 84. ctionē dabit legislator,ibunt de virtute in virtutem,videbitur Deus deorum in Sion. Nōnunquam
verò serpere tantum videntur aut repere,quando ad tempus præsentia cōfortantis & accedētis gra
tiæ spiritualis destituti,sibimetipsis relicti, ægrè admodum & multa difficultate quæ Dei sunt pera-
gunt. Qui verò in via mandatorum Dei nullo horum modorū progrediuntur, vt neq; currant,ne-
que ambulent,neque vel repant,sed pertæsi laboris declinant ab ea,vel retrogrediuntur,in morem
cancri, ad ea quæ semel reliquerunt vana sæculi desideria, aut pristinas concupiscentias carnis cor-
de reuertentes,ii à via Dei in vias diaboli,mundi,& carnis deflectunt: quod à iustis omnibus debet
abesse. Nemo tamen conturbari debet,si non semper viam se videat posse percurrere. Nam currere
viam, nō datur, nisi cum à Deo cor in nobis dilatatur: quæ sanè cordis dilatatio non est in hac via
cōstitutis certa hæreditas,sed Dei est singularis visitatio,qua dignatur ipse hominē quando & quā-
tum voluerit. Si currere tibi non datur, solicitus esto quomodo vel ambules: si nec ambulare suffi-
cis,vt minimum repas: tantum ne declina à via recta,viam mandatorum Dei non deseras,quantū-
uis etiam paululum tibi promouere videaris,quantacunq; tibi in ambulādo, siue rependo oboria-
tur difficultas. Ita commutatis vicibus,nunc currendo,nunc ambulando,nunc rependo,tādem ad
optatum pertingemus nostri cursus terminum,ad beatā Dei nostri visionem,vbi corde semper di-
latatissimo , non iā repemus vltra,non ambulabimus,non curremus: imò non volabimus,sed per- G
petuo in aspectu gloriæ eius,in perpetuis æternitatibus requiescemur,in domino Deo nostro.

IN V. OCTONARIVM.

VErsu 1. Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarū. Nota quòd in Psalmis vbicū-
que inuenies Legem pone,In Græco vnica dictio est νομοθέτησον,quæ secundū rationē suę cō
positionis significat legem pone·in Hebræo autem ponitur imperatiuū verbi horach,quod
significat docere,instruere, aut ostendere,quomodo præceptor ostēdit discipulo. Vnde vbicunq;
nos habemus iuxta vulgatā lectionem Legē ponere,beatus Hieronymus ex Hebræo vertit docere,
Psal. 24. vel ostendere. Vt in psalmo 24. Legem dabit delinquentibus in via. Hieronymus vertit, Docebit
Psal. 26. peccatores in via. Et in eodem psalmo,Legem statuit ei in via quam elegit. Hieronymus vertit,Do
cebit eum, &c. Iterum psalmo 27. Legem pone mihi domine in via tua: vertit ille, Ostende mi-
hi domine viam tuam. Ita & in proposito,loco huius, Legem pone mihi domine viam iustificatio-
num tuarum: vertit ille,Ostende mihi domine viam præceptorum. Vnde non potest facilius expo
ni legem ponere,quàm per docere vel instruere. Quod ergo hic dicitur,Legem pone mihi domi- H
ne viam iustificationum tuarum , tantundem valet acsi dicas, Viam iustificationum tuarum doce
me,vel ostende mihi,vt legem ponere idem sit quod pro lege ponere,& tanquam legem ostende-
re. Ex quo deinde fit manifestum,relatiuum,eam referre,nō legem,sed viam,id quod in Græco at
que Hebræo euidenter cognoscitur,tametsi in Latino indifferēs videatur. ¶ Versu 3. Deduc me in
semita mandatorum tuorum. Quidam per accusatiuum legunt,in semitam: sed melius per ablati-
uum legitur, in semita,quomodo habent correctiora exemplaria Gallicani psalterii: cui etiam cō-
sonat Græca lectio: ὁδήγησόν με ἐν τῇ τρίβῳ &c. id est, Deduc me,vel, Dux esto mihi in via,vel per viam
mādatorum tuorū. Atq; ita etiam per ablatiuum legit Hieronymus. Non habet tamen incommo-
dam sententiam,si per accusatiuum legatur, in semitam. A Deo nanque postulare debemus, vt in
semitā mandatorum suorum nos inducat,& constituat in ea pedes nostros, vtque nos in viam in-
ductos,in via etiam deducat,séque ducē præbeat in via iam ambulantibus. ¶ Versu. 5. Auerte ocu-
los meos, ne videāt vanitatem. Quomodo hic postulat auerti sibi oculos ne vanitatē videat, cū o-
mnia quæ sunt sub sole (iuxta sapientis Ecclesiastici verbū) vanitas sint,& vanitas vanitatū? An erui
Eccle. 1. sibi petit oculos? an sibi donari cæcitatem,vt omnino nihil eorū quæ sunt sub sole videat? Ita profe
ctò qui ad perfectionem aspirat,vt facit qui in hoc psalmo loquitur,penitus auerti sibi postulat ocu
los,ne omne quod vanitas est videat: non quidē vt simpliciter nō cernat oculis carnis,sed ne sic vi-
deat,vt inordinato aliquo amore illis turpiter adhęreat. Est enim quoddā videre male cōcupiscēdo,

A quẽadmodum saluator ait in Euangelio, Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, mœchat⁹
est iã in corde suo. Sic qui rem proximi videt ad cõcupiscendũ, delinquit in eo quod viderit vani-
tatem. Ita qui rem quancunq; temporalem, caducam & trãsitoriam videt, ad illi inordinato amore
adhærẽdum, delinquit in eo: vt merito postulare debeat homo, auerti sibi oculos ab omni creatura
quæ vanitas est, mundo verò magis ab omni impietate, quæ minus q̃ vanitas est, nẽpe insania & ni
hilũ, ne horum quicquã male videat. Quod autem hic de oculis postulat, idẽ & de membris aliis est
intelligẽdum. Sub vno enim sensu quo magis solet homo periclitari, cõpræhẽdit & cæteros. Sicut
enim, per vnumquenq; exteriorum sensuum ad animã intus potest mors ingredi, iuxta illud, Mors Hiere. 9.
intrauit per fenestras nostras: ita necessariũ est pro singulis orare dominum, vt claudãtur ab eo, & a
uertantur à noxiis. Auertit autem Deus oculos ne videant vanitatem, similiter aures, ne vanitatem
audiãt: non quidẽ prohibẽdo ne obiectum visui oblatum non naturaliter percipiatur ab oculo, aut
sonus vocis oblatus auribus non percipiatur ab auditu, sed per gratiã suam ipsum videntem vel au-
dientem præseruãdo, vt ex visis vel auditis in consensum vel amorem prauũ non conueniat. Atq;
ob hoc, vbi postulasset auerti oculos sibi ne videret vanitatem, absq; mora subiũgere voluit, In via
tua viuifica me. ¶ Versu. 7. Amputa opprobriũ meũ quod suspicatus sum. Clarius & sentẽtię in Elu
B cidatione explanatæ conuenientius legit Hieronymus, Auerte opprobrium meum quod reueritus
sum. Et Felix, Fac transire opprobrium meum quod timui. Significatur opprobrium nõ temporale
sed magis spirituale. Opprobrium enim verum homo iustus reputat venire in cõsensum peccati, ab
hoste tentante superari, mortis reum & gehennæ filium cõstitui: super omnia autem, ab optimo pa
tre Deo se elongari atq; reprobari. Et hoc est opprobrium verum quod metuit iustus, quódq; à se
amputari, à se auerti, & longe à se fieri precatur, de quo etiam in Octonario tertio orabat, dicẽs, Au
fer à me opprobrium & cõtemptum, quia testimonia tua exquisiui. Cæterum, opprobriũ hominũ
qui perfectioni intẽdit, non admodum metuit, imò improperium expectat cor eorum & miseriã, Psal. 167.
dum paratos se offerunt ad perferenda pro iustitiæ amore quæuis opprobrium, quem admodũ de Actu. 5.
Apostolis legimus, quòd ibant gaudentes à conspectu cõcilii, quoniam digni habiti fuerãt pro no- Rom. 5.
mine Iesu cõtumeliam pati. Et paulus gloriari se dicebat in tribulationibus. Atque alibi Iacobus fra Iacobi. 1.
tres monet, debere eos omne gaudium existimare, cum in varias incidissent tentationes.

IN VI. OCTONARIVM.

VErsu. 2. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, Exprobrãres in Elucidatione spiritua
liter sumus interpretati aduersarios, nobis indigna & turpia proponẽtes. Quomodo enim
C grauiter exprobrat nobili principi, qui illi proponit vile scortũ, suadẽs accipere illud in con-
iugẽ: ita vere exprobrãt nobis aduersatu nostri, dæmon, caro, mũdus, cum nobis proponũt impie-
tatem & carnalia desideria. Quid enim sordidius, quid vilius posit proponi rationali animę, iã no-
bili creaturæ, de excelso cælo prognatæ, q̃ vt sese subdat rebus transitoriis & momentaneis, aut cõ
cupiscẽtię seruiat, ipse tam nobilis Dei progago vilissimę meretricule? Huiusmodi ergo exprobrã-
tibus respõdere potest verbũ, qui sperat in verbis Domini. quomodo Saluator noster Christus do
minus, ad eruditionem nostram exprobranti sibi maligno spiritui, & indigna proponẽti, nẽpe quæ Matt. 4.
carnis & seculi, erãt, respondit verbum efficax, dicens Vade Satana: Nõ in solo pane viuit homo: & Lucæ. 4.
alia quæ Matthæus & Lucas pulchè describunt. Poterit etiã exprobratio ista aliter intelligi, secun- Psal. 41.
dum id quod in alio Psalmo dicitur, Fuerũt mihi lacbrymę meę panes die ac nocte, dũ dicitur mihi
quotidie, vbi est Deus tuus? Et iterum, Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tri
bulant me inimici mei, dum dicunt mihi per singulos dies, vbi es Deus tuus? ¶ Versu. 5. Et ambula-
bam in latitudine, quia mãdata tua exquisiui. Profecto verbum verũ est in latitudine ambulare eos
qui mandata Dei exquirunt. Est enim (vt in alio Octonario dicitur) mandatum Dei latum nimis: &
in conscientiæ magna libertate atq; iucunditate ambulãt, quicunq; in Dei seruitute præceptis eius 1. Tim. 2.
D incumbunt. Impii verò, qui obediunt concupiscentiis prauę carnis suæ, qui captiui tenentur diabo-
li laqueis, ducuntur siue aguntur ad eius voluntatẽ, ipsi sunt qui ambulant in angustia & arctitudi- Psal. 13.
ne, iuxta quod in alio Psalmo scribitur, Contritio & infœlicitas in viis impiorum. Et in persona re- Sapien. 5
proborum dicitur in libro Sapiẽtiæ, Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. Matt. 7.
Quod autẽ Saluator in Euangelio dicit, angustam esse portam, & arctam viam quæ ducit ad vitam: Lucæ. 13.
contra verò latam esse & spaciosam viam atq; portam, per quam intratur in perditionẽ: ob hoc di-
citur, quia perpauci sunt qui viam vitę perambulant, & per portam vitę ingrediuntur: plurimi verò
vias mortis percurrũt, & ingrediũtur, portas damnationis. Quod si via vitę angusta propter diffi-
cultatem dicatur, intelligi debet illa difficultas ex parte malitię carnis. Gratia verò spiritus sancti, an-
gustiam aufert, & viam dilatat, atq; amœnam reddit, quæ carni videtur horrida. ¶ Versu vltimo, Et
leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Postquã in prioribus versibus dixerat, Loquebar de
testimoniis tuis in conspectu regum: ac deinde, Et meditabar in mandatis tuis, ad cõplemẽtum per-
fectionis adiicere curauit hoc nouissimũ, Et leuaui manus meas ad mãdata tua, quę dilexi. Inueniũ-
tur enim nonnulli, forsitan & non pauci, qui de testimoniis Domini nũquã ferè non loquũtur e-
tiam coram regibus & populis, & non confunduntur: imò hoc ipso sibi gloriam aucupantur, nõ ra
rò & auaritię quęstum: item & meditantur subinde in mandatis Domini, quomodo illa eloquãtur:
sed vsque ad nouissimũ hoc non perueniunt, vt manus leuent ad mandata, quę dilexerunt ad predi
candum, aliisq; proponendũ. Attamen nisi & hoc adsit pręcedentibus, non est perfecta Christiani

hominis gloria. Non enim in sermone(vt Apostolus ait)est regnũ Dei,sed in virtute, Leuare autẽ B manus ad mãdata Dei,vel simpliciter accipe,pro extẽdere manus,& opere perficere: vel,si velis,peculiarem accipe emphasim in eo quòd non simpliciter dicit,Extẽdi manus meas,sed leuaui. Qui enim manus leuat,cũ conatu aliquo,ad id quod modo quodã supra ipsum est,manus porrigit in altum. Atq; ita mãdata Dei quia modo quodam supra hominẽ sunt, ita vt ab homine ob carnis, grauedinem sine difficultate nequeãt impleri,rectè dum ad impletionem mãdatorum conamur,quasi leuare manus ad mandata dicimur.

IN VIII. OCTONARIVM.

VErsu.1.Memor esto verbi tui,seruo tuo. Clarior fiet oratio,si pro datiuo illo seruo tuo, ponatur accusatiuus cum præpositione cõuenienti,hoc modo. Memor esto verbi tui erga seruum tuum,vt scilicet illi impleas verbũ tuum. Vel sic intellige. Memor esto verbi tui,ad seruum tuum.id est quod loquutus es seruo tuo, interna scilicet loquutione,vel etiã in scripturis sanctis de auxilio & consolatione gratiæ tuæ.¶Versu.2.Hæc me consolata est in humilitate mea. Humilitas(vt frequenter aliàs)pro afflictione accipitur. Vnde ex Hebræo vertunt Hieronymus & Felix,Hæc est cõsolatio mea in afflictione mea.¶Versu,4. Memor fui iudiciorum tuorũ à sæculo domine.Quanquam in hoc Psalmo frequenter admodum iudicia accipimus pro præceptis, hoc tamẽ F in loco,propter additionem illius partis, à sæculo, magis conueniens videtur intelligere de iudiciis illis quæ à sæculo Deus exercuit,in bonorum saluatione,& condemnatione prauorum. ¶Versu .5. Defectio tenuit me.Pro defectione in Græco est ἀθυμία,quod significat defectionẽ cordis,vel destitutionem animi.quemadmodũ habet Romanum Psalteriũ, Defectio animi tenuit me,&c Ex Hebræo autẽ Hieronymus legit,Horror obtinuit me.Similiter Felix, Horror vel timor vel cõbustio apprehendit me,ab impiis,&c.id est,pro impiis,vel ꝓpter impios.In versu autem sequẽti,vbi nos habemus,Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ,Hieronymus vertit,Carmina erãt mihi pręcepta tua,& Felix, Cantica mihi erant statuta tua.¶Versu.8.Hæc facta est mihi Hæc referre potest siue demonstrare legem,Ipsa lex facta est mihi,contigit mihi, sum ego assequutus illam, quia iustificationes tuas exquisiui, Illis enim contingit assequi legẽ Dei,qui in toto corde pręcepta eius exquirunt.Vel potest referre siue demõstrare ipsam memoriam siue recordationẽ nominis Domini per noctẽ, de qua fit sermo in versu præcedenti.Nam & hæc ex eo homini cõtingit: quòd solicitus est in toto corde adimplere mandata.Beatus Hieronymus vertit per genus neutrum,dicens,Hoc factũ est mihi,id est,quòd memor fui nocte,& quòd custodiui legem Dei.Atq;ita etiam potest accipi in lectione vulgata genus fœmininum pro neutro,hæc scilicet pro hoc,quemadmodũ alibi. Vnã pe-
Psal.26. tii à domino:loco huius,Vnum petii à domino. G

IN VIII. OCTONARIVM.

VErsu.1.Portio mea domine,dixi,custodire legem tuam.Potest hoc per optãtis siue deprecãtis modum legi,ad hunc sensum,Portio mea,ó domine,hæc sit, vt custodire valeam legem tuã:tu hoc mihi in partẽ meam dona,vt custodiam illam: vnam hanc peto à te domine, hãc requiro,vt in tua semper obediẽtia permaneam:hæc est portio quam abs te in hac vita postulo.Vel per modũ indicandi,vt significet bonũ cordis propositũ,ad hunc sensum,Ego dixi,ô domine portio mea hæc est,vel erit:hoc in portionem vel partem meam reputo,custodire legem tuam.Habeãt alii alias partes:hæc vna est,quam ego elegi,& in qua est mihi beneplacitum.¶Versu.5.Funes peccatorum circumplexi sunt me.Peccatorum in tertia declinatione accipiendum est,non in secunda,id quod tam ex Græco quàm ex Hebræo est euidens.Nã in Hebræo est dictio reschaim in Gręco ἁμαρτωλῶν,quorum vtrunq; significat peccatores vel impios. Dicuntur autem funes impiorum,ipsę cõgregationes,societates & colligationes eorum.Vnde ex Hebræo prò funibus peccatorum,quidam societates vel congregationes impiorum legunt.¶Versu .6. Media nocte surgebam ad confitendũ tibi.Pręter intelligentiam in Elucidatione positam,potest versus iste secundum mysticum sensum, etiam ad hunc modum intelligi.In mediis tribulationibus atque aduersitatibus,non destiti à laude H tua & gratiarum actione,sed exurgebam constanti & forti animo,non fractus neq; deiectus aduersis,ad confitendum tibi super ęquissimis iudiciis tuis. ¶Versu vltimo, Misericordia Domini plena est terra,Quòd terra plena dicitur esse misericordia domini, potest ad vniuersitatem crĕaturę corporalis referri. Vbique enim terrarum atque locorum relucet Dei immensa bonitas atque lęnissima misericordia,etiam in illis creaturis quę rationis sunt expertes: vel ad ipsos terrę inhabitatores,creaturas rationales quibus in omni loco prompta est Dei misericordia, vbicunque terrarum siue locorum fuerint inuocata.

IN IX. OCTONARIVM.

VErsu .2. Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me. In Græco est χρηστότητα,primo loco, quòd significat benignitatem vel suauitatem:propter quod,bonitatem istam interpretati sumus affectum benignum & suauem, erga Deum & proximũ quod iustũ esse decet.Simpliciter tamen bonitas pro bono potest accipi , vt sit sensus, Doce me bonum . ¶Versu .7. Bonum mihi,quia humiliasti me. Humiliatio ista, significat afflictionẽ, Valde enim vtile est sanctis, subinde à Deo humiliari,& aduersis casibus quasi disciplina paterna corripi,quemadmodum pulchrè & prolixè declarat Apostolus, cap. 11. Epistolę ad Hebræos , adeò vt dicat adulterinos ac nothos & non filios esse eos,qui extra disciplinam sunt.Huic autem expositioni consonat aperte versio Hieronymi.Bonum mihi,quia afflictus sum.

A

IN X. OCTONARIVM.

VErſu.1. Manus tuę fecerũt me,& plaſmauerũt me. Manus Dei intellige metaphorice,ſi velis
admodum artificis opus ſuum facientis manibus: vel interpretare potentiã,ſapientiã,& bo-
nitatem,quæ etiã digiti aliquando appellantur,quemadmodum diximus in Annotationib⁹
Pſalmi octaui,in verſum illum, Videbo cęlos tuos,opera digitorum tuorũ. Inter duo autẽ illa ver-
ba fecerunt & plaſmauerunt,talis poteſt aſsignari diſtinctio,vt prius ad animæ creationẽ,poſterius
ad corporis formationem referatur,quẽadmodum in Elucidatione indicauimus. Vnde ſecundũ a-
nimã,quæ penitus de nouo creatur,potius Deus facit hominẽ vel creat,q̃ plaſmat. Secundum cor-
pus verò,quod de limo à Deo formatur,nõ de nihilo creatur,rectius diximus Deum plaſmare q̃
facere hominẽ. Nam plaſmare ſignificat fingere ſiue formare,ad eum modũ quo figulus de luto fin
git opus. Pulchrè autẽ volens poſtulare Dei inſtructionẽ, præmittit opus illius ſe eſſe,vt quaſi de-
bitã ſibi ſignificat exauditionẽ. iuſtum enim eſt,vt opifex ſuum opus quod formauit exornet orna
tu congruo,atque cuſtodiat. ¶ Verſu.2. Qui timent te,videbunt me,& lætabũtur. Poteſt hoc intel-
ligi tam de angelis,q̃ de hominibus iuſtis. Nam angeli ſicut gaudent ſuper vno peccatore agẽte pœ Lucę.15.
nitẽtiam,ita proculdubio gaudent in bono & ſalute iuſtorum: homines quoque iuſti de proximo-
B rum bono gaudẽt propter charitatem,quæ facit bonum vnius eſſe alterius, atque omnia cõmunia
quæ ad ſalutẽ ſpectant: quæ nõ æmulatur, non inuidet,non gaudet ſuper iniquitate (vt Apoſt.ait) 1.Co.13.
ſed congaudet veritati, gaudere etiam facit cum gaudentibus. ¶ Verſu.4. Fiat miſericordia tua vt Roma.12
cõſoletur me. Clarius ita dici poteſt, Sit miſericordia tua mihi ad cõſolationem,accipiam meã cõ-
ſolationem ex tua miſericordia,tua miſericordia mihi conſolationẽ præſtet. In quam ſententiam le-
git Felix,Sit,obſecro,miſericordia tua ad conſolendũ me. vel,Sit nũc miſericordia tua vt cõſoletur
me. Hieronymus,Sit obſecro miſericordia tua in conſolatione mea. In ſecunda autẽ parte,vbi dici-
tur,Secundũ eloquiũ tuũ ſeruo tuo: ſubaudiri oportet quod loquutus es,ad hũc ſenſum,Secũdum
verbum tuũ quod loquutus es ſeruo tuo: quod paucis verbis clarius expreſsit Hieronymus, Sicut
loquutus es ſeruo tuo. ¶ Verſu.7. Conuertantur mihi timentes te. Conuertantur mihi, poſitũ eſt,
pro,cõuertãtur ad me,quomodo habet Pſalterium Romanũ,& Hieronymus,Reuertãtur ad me.

IN XI. OCTONARIVM.

VErſu.2. Defecerunt oculi mei in eloquiũ tuum,dicẽtes,quando cõſolaberis me? Nouo mo-
do hîc dicitur oculi dicentes, cum oculi nihil loqui poſsint aut dicere, ſed hæc eſt accipien-
da ſententia, Defecerunt oculi mei in eloquiũ tuũ,me dicente,quando,&c. Vel ſic. Dixique
quando,&c. ¶ Verſu.4. Quot ſunt dies ſerui tui,quando facies de perſequentibus me iudicium? Hic
C verſus poteſt accipi vt vnicã continens interrogationẽ,in hunc ſenſum, Quot dies ſunt,quibus ex-
pectare debebit ſeruus tuus,antequã facies iudicium,&c. vel ſic, Quantũ tẽpus expectare debet ſer
uus tuus,priuſquã facies ei iudiciũ contra perſequẽtes? Atq; ita dies ſerui dicuntur,dies expectatio
nis ante liberationẽ. Poteſt verò totus verſus ęque cõuenienter diuidi in duas partes,in hũc modũ.
Quot ſunt dies ſerui tui,quibus ſcilicet in iſta permanebit afflictione,deſolatione,& expectatione?
& Quãdo facies de perſequentibus me iudicium? ¶ Verſu.6. Omnia mãdata tua veritas. Veritas ſunt
mandata Dei,id eſt,vera & maxime iuſta: quomodo alibi Pſalmo.110. dicitur,opus Dei eſſe confeſ- Pſal.110.
ſio & magnificentia,id eſt,confitendum & magnificum: atq; iterum, Opera manuum eius dicuntur
eſſe veritas & iudicium,id eſt,vera & iuſta. In ſequenti autem verſu, Paulominus conſummauerũt,
idem ualet quod,ferè conſumpſerunt,vel ferè ad nihilum redegerunt.

IN XII OCTONARIVM. Pſal.148.

VErſu.1. In æternum domine,verbũ tuum permanet in cælo. Poteſt intelligi hoc,vel de ipſis
cæleſtibus corporibus,de quibus in alio loco dicitur, Statuit ea in ſęculum & in ſæculũ ſę-
culi,præceptum poſuit, & non præteribit. Legẽ enim ſibi à Deo præſcriptã ab initio,obſer
uatione inuiolabili cuſtodiũt. Vel de angelis,qui in cælo ſemper Dei voluntatem abſq; trãſgreſsio-
ne cuſtodiunt: propter quod,noſter nos Saluator ita docuit orare,ac dicere, Fiat volũtas tua,ſicut in Matt.6.
D cælo,& in terra. Primæ intelligẽtiæ ſatis fauet lectio Hebraica,in verſu tertio. Nã in loco eius quod
nos habemus, Ordinatione tua perſeuerat dies, in Hebręo eſt, Iudiciis tuis permãſerũt vel ſteterũt
hodie,hoc eſt,permãſerunt & perſtant vſq; hodie tuis ordinationibus,vt indicetur,cælos,Dei ve-
ritatem,& terram, Diuina ordinatione perſtitiſſe ab initio. ¶ Verſu.4. Niſi quòd lex tua meditatio Pſal.93.
mea eſt. Clarius abſque quòd efferetur,hoc modo, Niſi lex tua fuiſſet meditatio mea,tunc fortè pe
riiſſem in humilitate mea. Quemadmodum id quod in alio Pſalmo dicitur, Niſi quia domin⁹ adiu Pſal.123.
uit me,paulominus habitaſſet in inferno anima mea: clarius ſic diceretur, Niſi dominus adiuuiſſet
me,&c. ſimiliter & illud quod in Pſalmo.123. Niſi quia dominus erat in nobis,cũ exurgerẽt homi-
nes in nos,fortè viuos deglutiſſent nos. Quantũ verò ad ſententiã huius verſus,diligẽter nota, opti
mam eſſe conſolationem in aduerſis,meditationem Diuinæ legis: cui quiſquis aſſueuerit,nihil adeò
poteſt obuenire durum ſiue toleratu difficile, quod non ſic theologice philoſophãdo æquanimiter
ferat. Humilitas autẽ hoc in loco,quomodo aliàs admodũ frequẽter,pro afflictione ſumitur. Vnde
Hieronymus vertit, Fortè periiſſem in preſſura mea. & Felix, In afflictione mea. ¶ Verſu vltimo, O
mnis cõſummationis vidi finẽ,latum mandatũ tuum nimis. Hũc verſum in Elucidatione nos ſum⁹
interpretati ſecundũ connexionẽ partis poſterioris cũ priore ad hũc modũ, Vidi finẽ omnis cõſũ-
mationis,nẽpe mandatũ tuũ latũ nimis,vel,qui finis eſt mãdatũ tuũ,&c. Poteſt tamẽ & intelligi,ſe-
cundũ diuiſionẽ partiũ,ad hũc ſenſum, Omnis cõſũmationis, omnis rei finitæ & cõſummatę ſiue
creatæ vidi finẽ,ſed tuum mandatum eſt nimis latũ,finem eius nequeo cõprehendere. Atq; ita con

A reditate elegi:quod vltimũ proposito melius conueniret,ad hũc sensum, Ego elegi proportione &
hæreditate mea,nõ aurum,argentũ,aut sæculi põpas,sed tua testimonia, in quibus exultat cor meũ
sicut in omnibus diuitiis,magis quàm in auro & topazio.Hieronymus sic legit. Hæreditas testimo-
nia tua in æternum,hoc est,testimonia tua sunt hereditas mea in æternum. ¶Versu.8.Inclinaui cor
meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum,propter retributionẽ.Dixit dominus ad Abra- Gene.15.
ham. Noli timere Abrahã, Ego protector tuus,& merces tua magna nimis.Et in Euangelio disci Ioan.14.
pulis loquitur,dicens,Ego sum via,veritas,& vita:vita autẽ proculdubio æterna,quæ est eterna san
ctorum retributio.Secundum quam cõsiderationem,rectè vir iustus dicit se inclinasse cor suum ad
iustificationes Dei faciendas,propter illam mercedem,propter illam retributionem,id est,propter
ipsum Deum,vt illum mereatur aliquando consequi in præmium,illíque perpetua beatitudine co-
pulari. Si verò retributionem consideremus vt bonũ & commodum ipsius hominis, ita Propter,
non debet significare causam finalem præcipuam,quasi velit indicare iustus,sed mercenario amore
diligere dominum,qui propter semetipsum potissimum est diligendus.Debet autẽ præpositio pro
pter, accipi tantum vt denotet finem minus principalem siue occasionalem , & finẽ potius quendã
ex fine præcipuo consequentem,quàm ex agentis intentione spectatũ. Iustus enim in omni opera-
B tione sua bona,præcipua intentione Deum spectat,quem propter se diligit,cui propter semetipsum
placere desiderat & conatur.Merces verò & retributio fœlicitatis eternę,ex Dei bonitate cõsequi-
tur,& contingit omnibus qui Deũ sibi fide & bonis actionibus demeruerint.Nos istud in Elucida
tione expressimus,ita dicentes,Neque id sine retributione.loco eius quod est in textu,Propter re-
tributionem.

IN XV. OCTONARIVM.

VErsu.4.Suscipe me secundum eloquium tuũ. Potest hic accipi suscipe, pro defende vel sus-
tenta: quẽadmodum solet frequẽter accipi susceptor,pro defensore vel sustẽtatore. Cui cõ
sonat quod vertit Hieronymus:Cõfirma me secundum verbũ tuum.Felix similiter,Confir
ma vel sustenta me.¶Versu.7.Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. Videtur mihi Pro-
pheta hoc loco indicare velle vtilitatem peccatoris,secundum quam pro nihilo venit æstimandus:
vt hic sit ordo,Omnes peccatores terræ ego reputaui præuaricantes,id est,vt mendaces,vt infide-
les transgressores pro nihilo cõputaui. Neq; male huic cõsonat quod ex Hebręo legit Hieronym⁹,
Velut scoriam computasti omnes peccatores terræ,vbi ad Deum sermo dirigitur,id est,tanquã ni
hilum, & rem nullius precũ reputasti omnes peccatores terræ.

IN XVI. OCTONARIVM.

C VErsu. 6. Tempus faciendi, domine. Gerundium illud faciendi, duplicem facit sententiam,
secundum quod duobus modis potest resolui. Primum quidẽ,ad hũc modũ.Tempus est vt
ego faciam,suple legem tuam.Nã alii eam dissipant & præuaricantur, Et vtique iam tempus
est, quo iusti faciant legem Dei . Nunc enim si præcepta Dei custodiant , beatam retributionẽ vitæ
æternę proculdubio consequentur de manu domini. Altera intelligẽtia hęc est, Tẽpus est vt facias
tu domine,id est,vt impleas quę postulo,vt me adiuues, vt mihi facias misericordiã, vt mihi des ĩ-
tellectum,& cætera,quæ in versibus præcedentibus sunt postulata.Atque hunc posteriorẽ sensum
manifeste sequitur versio Hieronymi,quæ sic habet,Tẽpus est vt facias domine. Priori vero ma-
gis consonat quod habet Paraphrasis Chaldaica,Tempus est faciendi voluntatem Dei.

IN XVII. OCTONARIVM.

VErsu. 3. Os meum aperui,& attraxi spiritum.Spiritus capitur pro vitali aura,siue flatu cor-
poreo,qui attrahit̃ respirãdo. Vnde Hieronymus vertit,Os meũ aperui & respiraui.Quod
autẽ in sequenti versu dicitur, Secundum iudicium diligentium nomẽ tuum, potest exponi
dupliciter : Vel secundum iudiciũ quo iudicas de diligentibus nomen tuum,id est,secundũ eũ mo-
dum quo ex iudicio tuo agis cum seruis tuis qui te diligunt.Aliter ad hũc modum.Aspice in me &
miserere mei,secundum quod iudicant & volunt illi qui diligunt nomen tuum,hoc est,secundum
D quod bonum iudicabunt, & bonum videbitur illis qui zelant tuam gloriam, non secundũ iudiciũ
& voluntatem illorum qui suam quærunt gloriam,qui meam perditionem magis optant quàm sa-
lutem.¶Versu. 8. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. Exitus, id est, emanationes vel riuos siue
fluenta lachrymarum.Vnde Hieronymus,Riui aquarum fluebant de oculis meis. & Felix, Riui a-
quarum emanauerunt ab oculis meis . Vel sic, Riuos aquarum produxerunt oculi mei. In secunda
autem parte, cum dicitur, Quia non custodierunt legem tuam, suppositum non exprimitur , sed
debet intelligi,peccatores.Oculi enim viri iusti deducunt lachrymas,propter transgressiones impi- 1.Reg.15.
orum:quomodo de Samuele legimus,quòd lugebat Saul. Ille enim exitus deducebat aquarum, eo 1.Cor.13.
quòd hic non custodisset legẽ domini.Charitas enim(vt ait Apostolus)non gaudet super iniquita
te,sed deflet magis: quemadmodum super veritate non dolet,sed congaudet eidem: & quomodo
falsa iustitia habet seueritatem condemnationis, ita vera iustitia benignitatem habet compassionis.

IN XVIII. OCTONARIVM.

VErsu.2. Mandasti iustitiam testimonia tua & veritatem tuam , nimis . Orationem istam ad
hunc modum cõstrue, vt accusatiuus ille,testimonia tua, cum aliis duobus, iustitiam & ve-
ritatem,coniungatur per appositionem,hoc ordine, Tu mandasti nimis testimonia tua,iu-
stitiam & veritatem : hoc est, quæ testimonia sunt iustitia & veritas . Vel mandasti nimis iustitiam
& veritatem tuam,testimonia tua,hoc est,quæ iustitia & veritas est testimonia tua.Quam constru-

ctionem aliquanto etiam commodius suscipiet oratio, si pronomen, tuam, secundo loco omittatur E
quod neque in Hebræo, neque in Græco legitur. Quod autem in versu sequenti subiungitur, Tabe
scere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei, illi consonat quod supra dictum
Psal. 138. est, Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Et iterũ in alio Psal-
mo, Nonne qui oderũt te domine oderã: & super inimicos tuos tabescebam? Profecto odio oderã
illos, inimici facti sunt mihi. ¶ Versu. 4. Ignitum eloquium tuum vehemẽter, id est, igne examinatũ
Psal. 11. vel probatũ. Græce enim est πεπυρωμένον, quod alibi vertitur, igne examinatum, vt Psalmo. 11. Eloquia
Psal. 16. domini casta, argentũ igne examinatum: vbi eadẽ dictio ponitur. Et in Psalmo. 16. Igne me examina
sti, verbum correspõdens ponitur. Atq; in hũc sensum vertit Hieronymus, Probatus sermo tuus ni-
mis, & Felix, Examinatum eloquium, tuum nimis. In versu autẽ sequenti, pro adolescentulo Hiero
nymus & Felix vertunt paruulum, quod in idem recidit. Vtrunq; enim, humilitatem significat.

IN XIX. OCTONARIVM.

VErsu. 3. Præueni in maturitate. Felix, Præueni crepusculum, id est, primum mane anteuerti.
Hieronymus à verbis aliquantulũ recedens, sententiam ita expressit, Surgebam adhuc in te-
nebris. ¶ Versu. 7. Omnes viæ tuæ veritas. Melius est, vt viæ Dei intelligantur præcepta. Vnde F
ex Hebræo Hieronymus & Felix vertunt, Omnia mandata tua veritas, & similiter habet Psalteriũ
Romanum. Versum autem sequentem, Initio cognoui de testimoniis tuis, quia in æternũ fundasti
ea. Clarius aliquanto legit ex Hebræo Hieronimus, A principio noui de testimonis tuis, quod in æ-
ternum fundaueris ea. Valet autem illud à principio, ac si dicas, Primum omnium, ante omnia, vel
im primis hoc cognoui, quasi maxime obuium, & cognitu facillimum.

IN XX. OCTONARIVM.

VErsu. 1. Vide humilitatem meã. Humilitatem pro afflictione accipit versio Hieronymi, quæ
pro humilitate habet afflictionem. In sequenti autem versu, quod nostra lectio habet, Iudi-
ca iudiciũ meum, clarius vertit idem, Iudica causam meam. Hoc enim est iudicare iudicium,
causam absoluere. ¶ Versu. 8. Principium verborum tuorum veritas. In Hebræo est, caput verborũ
Eccle. 32. tuorum: & eadem est sententia, quãdoquidem pro principio caput ponimus, quẽadmodum à capi
te ad calcem vsque dicimus, id est à principio ad finem vsq;. Et apud Sapientem dicitur, Adolescẽs
si interrogatus fueris, habeas caput responsum tuum, id est principium tibi congruum & ordinatũ
sermonis tui constitue, vt non præcipites sermonem, quasi temulentus vel temerarius, nesciens vn-
de sumas exordium, sed quicquid in buccam venerit, absque præuia meditatione proferent. Intelli- G
gitur autem hæc oratio, Principium siue caput verborum tuorum veritas, variis modis. In Elucida
tione ita sumus interpretati, Omnium verborũ Dei, veritas prima est principium, est origo & fons,
quoniã à veritate Dei procedunt cũcti sermones eius: estq; ipsa increata veritas, omnium sermonũ
Dei caput, atq; fontale principium. Alii sic interpretantur, A capite & initio rerum, vsq; in sæculum
omnia dicta, & facta & iussa tua sunt veritas. Alii sic, Caput statim & initiũ omnium verborũ tuo-
rum, dictorum atque factorum, veritas atque iustitia est.

IN XXI. OCTONARIVM.

VErsu. 4. Septies in die laudem dixi tibi. Septenarius in scriptura ponitur pro pleno numero,
vt quod septies factum dicitur, perfecte & integre factum significetur. Veluti cum in Psal-
Psal. 11. mo alio dicit, Eloquia domini eloquia casta, argentũ igne examinatũ, probatũ terræ, pur-
gatum septuplum, siue septẽ vicibus: id est, plenè & perfecte purgatum, quantum purgari potest. Et
Psal. 78. rursum redde vicinis nostris septuplum, in sinu eorum, id est, perfectam illis da retributionẽ, & suis
demeritis bene condignam. Ita & hic septies dicere laudem, significat perfectam, integram, & cõti- H
nuam siue perpetuam laudẽ dicere, vel laudẽ multiplicem & copiosam. Iudicia autẽ iustitiæ, indif-
ferenter accipi possunt, vel præcepta ipsa quæ in iustitia disposuit, vel dispositiones diuinæ volun-
tatis, secundum quas iuste operatur omnia. Vtraque enim sunt copiosa laudis materia ¶ Versu. 5.
Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Quomodo pax multa sit iis qui dili
gunt Deum, & legem eius (Non est enim amor alterius sine altero) & quomodo nullum sit illis scã
Matt. 7. dalũ, in Euangelica parabola dominus declarat, dicẽs, Omnis qui audit verba mea & facit, assimi-
labitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram, & descẽdit pluuia, & venerunt flu
mina, & flauerunt venti, & irruerunt in domũ illã, & nõ cecidit. Fundamẽta enim erat supra petrã.
Hic scilicet est, pacem multam & securitatem habere diligẽtes legẽ domini, & nullũ esse illis scan-
dalum, ex nulla parte esse illis ruinam, quantæcũque tandẽ commotiones exsurrexerint. Facit enim
amor legis Dei, hominem in bono fixum: & sic humanũ spiritum Deo adglutinat, vt nulla vi pos-
sit ab illo diuelli. Propter quod clamabat sanctus Apostolus, Quis nos separabit à Charitate Christi?
Rom. 8. tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas, &c. ac deinde, Certus sum enim, quia neq; mors, neq;
vita, &c. poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.

IN XXII. OCTONARIVM.

VErsu. 3. Eructabunt labia mea hymnum: id est loquentur labia mea laudem, vel effundent
siue effluẽt laudẽ. Quod autẽ sequitur, Cum docueris me iustificationes tuas, potest accipi

A ſecundum cauſalitatem,vt ſit ſenſus,Quia tu docuiſti me mandata tua. In quam ſententiã habet lectio Hieronymi, Fundent labia mea hymnum,docebis enim me præcepta tua. ¶ Verſu 5. Fiat manus tua,vt ſaluet mè.Clarius id legit Hieronymus,ſecundum eandem ſententiam,Sit manus tua auxiliatrix mea. Et Felix, Sit vel fiat manus tua vt auxilietur mihi. ¶ Verſu 7. Iudicia tua adiuuabunt me.Verum,hoc eſt,ſiue de præceptis intelligas,vt exponit Elucidatio, ſiue de diſpoſitionibus diuinæ voluntatis.Iudiciorum enim Dei attenta conſideratio confortat& conſolationem præbet iuſtis. Oblectat enim pios animos conſideratio illius ſummæ & admirabilis æquitatis, quàm in cunctis Dei præceptis aduertunt. In ſequenti autem vltimo verſu,ouem quæ periit, intellige ouem perditam, quomodo vertunt Hieronymus ac Felix.

CXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Pſalmo vir iuſtus peruerſorum ſuggeſtiones formidat,à domino(à quo & aliàs ſe meminit exauditum)poſcit auxiliũ:& interrogatus quid ſibi in remedium dari poſtulet,ſagittas poſcit atque carbones vaſtoriot,quibus contra linguas iniquas & doloſas ſeſe poßit defendere,& ea quæ forſitan ab illis ſuperſeminari contigerit malarum cogitationum atque affectionum zizania, carbonum igne adurere atque deuaſtando conſumere.Poſt quod,ſuam prolixam peregrinationem & longam deflet incolatum in medio prauorum: qui
B *pacis veræ oſores, iuſtum etiam ea quæ pacis ſunt quærentem, multipliciter ſine cauſa oppugnant.*

CENTESIMIDECIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Ad dominum cum tribularer clamaui:*
✳ & exaudiuit me.
2 *Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua doloſa.*
3 *Quid detur tibi, aut*
C *quid apponatur tibi,ad linguam doloſam?*
4 *Sagittæ potentis acutæ:*
✳ cum carbonibus deſolatoriis.
5 *Heu mihi,quia incolatus meus prolongatus*
D *eſt, habitaui cum habitantibus Cedar:*
✳ multum incola fuit anima mea.
6 *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus:*
✳ cum loquebar illis, impugnabãt me gratis.

POſitus in afflictionibus & perſecutionibus,ſiue corporalibus ſiue ſpiritualibus,ex corde inuocaui dominũ in auxiliatorem meum:• & ipſe nõ deſpexit ad ſe clamantẽ, ſed pro ſua benignitate ſalubriter magis exaudiuit. 2. Confiſus verò in ſolita tua miſericordia,quã frequẽter fui expertus,etiã nunc ad te clamo, domine, deprecãs vt pauperculam meam animam non patiaris ſeduci,aut in conſenſum pertrahi malitiæ,ab iis qui praua & iniqua,aut etiam fraudulenta in dolo mihi loquuntur,proponunt,ſuadent,& ſuggerũt:hoc eſt,ab impiis dæmonibus & peruerſis hominibus,qui meam animam ſuis doloſis lin Rom. 1.
guis conantur perimere. VOX INTERROGANTIS. 3. Quid verò eſt,ô homo,ô anima meticuloſa,quod tibi dari poſsit,aut quid tibi dari optas? & quid eſt quod tibi exhiberi aut præſtari poſsit, veluti in præſeruationem contra doloſas malignorũ ſuggeſtiones? VOX RESPONDENTIS. 4. Opportunum remedium mihi videntur diuini ſermonis eloquia,ſiue per internã inſpirationem efficaciter immiſſa,ſiue per ſcripturas ſanctas , aut homines diuinos per adhortationẽ,ſeu cõmonitionem externã fideliter propoſita:quæ ſunt veluti ſagittæ viri potẽtis nimiũ acutæ,penetrantes intima cordiũ (eſt e- Pſal. 44.
nim ſermo Dei viuus & efficax,& penetrabilior omni gladio ancipi Heb. 4.
ti)quibus anima ſalubriter transfixa cõſentire non poteſt iniquis ſuggeſtionibus,& quas iaculãdo in hoſtes facili opera eos valemus perimere,deq; eis victoriã reportare: • quæ diuini ſermonis eloquia etiã ſunt velut carbones igniti,facile deuaſtare,exurere, & cõſumere potẽtes de cordibus fideliũ ſpinas omnes & tribulos,& omne loliũ malarum ſuggeſtionũ atq; prauarũ affectionum, quas eis terra ipſorum germinauerit, ſiue quas illi ſuggeſſerint atq; immiſerint. 5. Afflictio & dolor eſt mihi,ꝙ peregrinatio iſta vitæ meæ ſuper terrã nimiũ ſit protõgata atq; protracta,propter deſideriũ eius patriæ,quã expecto poſt finẽ huius miſeriæ:habitatio mea in hoc mũdo,in medio peccatorũ eſt,quia ſunt habitatores Cedar,id eſt,viuẽtes in nigredine,obſcuritate,& tenebris infidelitatis,ac peccatorũ cæterorum: • atq; inter hos multũ ac diu pdurauit vita mea,viſa eſt animæ meæ admodũ ꝓlixa hæc peregrinatio. 6. In medio eorũ qui veræ pacis(quam ſola parit iuſtitia)ſe mõſtrabant oſores,quiq; malitiis, iniuſtitiis & contẽtionibus oblectabãtur, ego ſtudebã pacificum exhibere meipſum, cum omnibus hominibus (quantũ quidem in me erat) pacẽ habere Rom.12.
cupiens:• & cum illis loquerer quæ pacis & iuſtitiæ erant,pro bono malum reddentes,mihi loquebãtur male, & pugnam,cõtumelias ac perſecutiones parabãt mihi, ſine cauſa iuſta, abſq; vllo meo merito.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXIX.

VErſu 3.& 4. Quid detur tibi,aut quid apponatur tibi,ad linguã doloſam? Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus deſolatoriis. Duo iſti verſus à diuerſis diuerſimode exponuntur.Quidã enim in bonum intelligunt,vt verſus tertius ſit verbũ interrogantis,vtpote vel

Dei ad hominem, vel hominis ad suam ipsius animã: versus autem quartus sit responsio de tribula- E
tione clamantis ad Deum, pro auxilio. Iuxta quem modum, nos in Elucidatione præsentem locum
enarrauimus: per sagittas potentis, intelligentes eloquia Dei, de quibus & in alio psalmo dicitur,
Psal. 44. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda inimicorũ regis: quæ eadem similiter appellari in-
dicauimus carbones desolatorios, ꝙ (iuxta alium prophetam) verba Dei sint quasi ignis, quibus ni-
Hier. 23. mirum absumuntur mala omnia, purgantúrq; & perficiuntur corda filiorum hominũ: quemadmo
dum ignis metalla purgat, & omnem scoriam omnémq; rubiginẽ absumit. Poterimus tamen nõ pa
rum cõmodè per carbones desolatorios intelligere honesta sanctorum exẽpla, quibus veluti ignitis
carbonibus, sanctæ æmulationis feruor in proximis ea cõsiderantibus succenditur, vt absumatur à
corde omnis vitiorũ rubigo. Atq; ita in hoc vno versu, duplex cõtra linguas dolosas postulatur re-
medium, nempe diuinorum eloquiorum ignitæ sagittæ, & bonorũ honesta exẽpla zelo sancto fer-
uentia: quibus duobus nihil inueniri potest efficacius cõtra lingas dolosas, ad effugiendas scilicet at-
que depellendas cunctas prauorũ malas suggestiones, aut retundendas doctrinas pestiferas. Alii ve-
rò duos istos versus in malum exponũt, vt versus tertius sit vox hominis per querimoniã seipsum
vel suam animã alloquentis in hunc sensum, O anima mea, quid tibi dari possit, vel apponi, ad lin-
guam dolosam? quid adhuc mali posset superaddi? quid tibi ad hanc pestem aliud mali posset adiici? F
quasi dicat, Nihil magis pestiferũ, nihil magis noxium tibi, ô anima mea possit occurrere. Nam lin-
gua dolosa siue (vt in Hebræo est) lingua fraudis & mendacii, pessimũ malũ est. Ac iuxta hunc sen-
sum, versus qui e vestigio subiungitur de lingua fraudis vel lingua dolosa, debet secundũ consequẽ-
tiam intelligi, in hunc modum, Lingua illa dolosa est sicut sagittæ potentis acutæ, & sicut carbones
desolatorii. Nam quomodo sagittæ acutæ cũ à potente & valido homine iaciũtur, infiguntur pro-
fundissime, & ad intima vsq; penetrant: sic lingua dolosa sæuit valde, & lædit vsq; ad intima homi-
nem, cui infixa fuerit, id est, cui præualuerit. Ac rursum, quomodo carbones vehemẽter accensi, in-
timéq; igniti, fortiter adurunt vel leuiter cõtingentes: sic lingua dolosa facile magnũ gignit incen-
dium in iis quos sua prauitate contigerit. Quibus nõ male consonat, quod de lingua praua sanctus
Iacobi. 3. Iacobus pulchrè scribit in epistola sua canonica: Lingua, inquit, modicũ quidem membrũ est, & ma
gna exaltat. Ecce quantus ignis, ꝗ magnam syluã incendit. Et lingua ignis est, vniuersitas iniquita-
tis Lingua cõstituitur in mẽbris nostris, quæ maculat totũ corpus, & inflãmat rotam natiuitatis no-
stræ, inflammata à gehenna. Omnis enim natura bestiarũ & volucrum, & serpentũ, cæterorum, do
mantur, & domita sunt, à natura humana: linguã autem nullus hominũ domare potest: inquietatũ
malum plena mortifero veneno. Hæc de mala lingua sanctus Iacobus Apostolos. ¶ Versu penulti-
mo, Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est, Circa id quod ait vir iustus suũ incolatum esse
prolongatũ, & multũ incolam fuisse animam eius, aduerte, ꝙ dies huius vitæ, quibus viuimus super G
terram, tametsi breues sint iuxta veritatẽ, & numero paucissimi: iis tamen qui suam hoc in mundo
peregrinationẽ intelligunt, longi ac multi nimis videntur, propter tædiũ præsentis malitiæ, & desi-
derii patriæ cælestis, ad quã pergere se cognoscunt. Quemadmodũ enim peruersis, omnis duratio
vitæ humanæ quantumuis sit diuturna nimium breuis æstimatur, propterea ꝙ in malitia & delitiis
huius sæculi oblectantur & gloriantur, spémq; omnem in hoc mundo habent repositã: ita iis qui-
bus præsentia vilescunt, & æterna sunt in desiderio, omnis duratio vitæ huius prolixa reputatur.

CXX. PSALMI ARGVMENTVM.

*QVi in priori Psalmo iniqua timebat labia, suumq; deflebat incolatũ, nunc ad Deum cæli oculos leuat,
pro cælesti impetrando auxilio: moxq́, à versu tertio se in spiritu conuertens ad eum qui huiusmodi
fuerit, securitatem diuinæ promittit custodiæ, qua & in die & in nocte, ingrediẽs & egrediens, erit
ab omni malo præseruatus quisquis ad Deum plena fiducia leuat oculos. Aut possunt omnia quæ post secundũ
versum sequuntur vsque in finem, accipi tanquam dicta à spiritu sancto, vt postquam de sua spe homo loqui cœ
perit duobus versibus, mox responsionem audiat spiritus sancti interim loquentis, tutamq́ue custodiã & firmã* H
Ioan. 16. *in omnibus protectionem in se sperãtibus pollicentis, aut etiã pro eisdem postulantis. Siquidem spiritus sanctus*
Rom. 8. *in fidelium suorum cordibus non solum quæ ventura sunt annũciat, sed etiam pro sanctis postulat secundum
Deum, & gemitibus inenarrabilibus interpellat pro eis. Vel intelligatur iustus ipse vt sibiipsi loquens, bonaq;
& prædicens & imprecans. Est enim hoc in psalmis non infrequens, vt homo vel suam animam vel seipsum
alloquatur. Ad animam quidem sexagesimoprimo, Veruntamẽ Deo subiecta esto anima mea. Et alibi, Quare tri
stis es anima mea? Spera in Deo, &c. Conuertere anima in requiem tuam. Ad seipsum verò psalmo centesimo-
decimoquinto, Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et iterum, Expecta dominum, virili-
ter age, &c.*

CENTESIMIVIGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Leuaui oculos meos in montes:*

✱ vnde veniet auxiliũ mihi.

CVm me in peregrinatione hac, in medio genera-
tionis prauæ adhuc positum, peruersorum homi-
num presserit malitia, hæc mihi est vnica conso-
latio, attollere ad cælum oculos mentis meæ, il-
lucque ad montes æternos (in quibus diuina in-
habitat maiestas) spem omnem & orationem diri
gere: ✱ inde enim scio mihi certissimum atq; secu-

A *2 Auxilium meum à domino, qui fecit cælum & terram.*
3 Non det in commotionem pedem tuum: ✳ neque dormiet qui custodit te.
4 Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.
5 Dominus custodit te:
B *✳ dominus protectio tua super manum dexteram tuam.*

6 Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.

7 Dominus custodit te ab omni malo:
✳ custodiat animam
C *tuam dominus.*
8 Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & vsque in sæculum.

rum dari posse auxilium: quẽadmodum & dandum spero, & aliũde venire non posse credo. 2. Auxilium meum omne quod expecto, ab illo expecto, & ab illo venturum spero potentissimo domino, qui cęlum & terrã solo verbo cõdidit, & quæ in eis sunt vniuersa. propter quod, nihil dubito, quin & mihi possit, ac etiam velit postulanti, libens præbere gratiæ suæ auxilium. 3. Et tu quisquis es, qui sic in plena fiducia cælestis auxilii ad dominum leuas oculos, confidito atque securus esto. Nõ enim patietur ipse in quo habes fiduciam, commoueri aut labi gressus tuos in mortem aut mortale peccatum, sic vt ab eo iterum non resurgas: ✳ & is qui te in suam custodiam suscepit, in quo confidis omnipotens Deus, nõ erit in tui custodia negligẽs, admodum hominum dormitantium, sicq; suam custodiam nõ debitè obseruantium. 4. Nequaquam enim ad modum pigrorum hominũ aut fatigatorum ipse dormitabit, neq; vel leuissimo ad tempus occupabitur somno, ipse qui est custos populi sui, omnium qui viri sunt Israelitæ, veríq; fideles, sed omnis inertię, somni, aut fatigationis expers, in tua custodia peruigil semper & attentus: propter quod, formidare non debes de eius custodia. 5. Quòd si de potentia quæris tui, en dominus est cæli & terræ, creator potentissimus, qui te custodit: ✳ ipse tibi pugnanti contra aduersarios est veluti scutum, protectio atq; obumbratio, super dexteram manum tuam, sic te sua protectione custodiens, vt nocumentum ab hoste accipere non queas. 6. Ita autem diligens & assiduus erit custos tui, vt neque per diem te permissurus sit à solis æstu exuri, neq; per noctẽ à lunæ algoribus affligi: ita vt nec in prosperitatis tempore, in quo vt in die serena videntur omnia, tibi nocere valeant hominum laus & honorificentia, cæteráq; huiusmodi, neq; item in aduersitatis tempore (quãdo vt in nocte luna dominante, tristia ac nubila sunt omnia) paupertas, egestas, afflictio, contẽptus, conuitia, cæteráque huiusmodi, quæ in aduersis obuenire solent. 7. Quid multis est opus? Dominus ipse te custodiet in vniuersum ab omnibus malis, sicq; præseruabit, vt nihil tibi verè malum contingat: ✳ spiritum tuum & vitam animæ tuæ ipse diligentissime fidelissiméq;, vt rem pretiosissimam, & sibi multo charissimã, custodiet: vt eam & à peccatorum morbis, & in sempiternum à morte damnationis saluet in vitam æternam. 8. Precor magnum & omnipotentem dominum, vt omnes quicunq; sunt veri fideles sperãtes in eum, quasi pater & pastor custodire ac pręseruare dignetur ab omnibus verè noxiis, introeũtes & exeuntes, hoc est, in omnibus actionibus siue interioribus siue exterioribus quocunque se verterint, à modo vsq; in sempiternum, ita vt diuina eos protegente gratia, nihil eis mali cõtingat in perpetuum, sicq; tandem ad plenitudinem pertingat bonorum omnium in gloria cælesti, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXX.

VErsu 1. Leuaui oculos meos in montes. Per montes rectè etiã intelligi possent sancti angeli, cæteríq; beati spiritus, qui sunt in conspectu Dei, ad quod tanquam ad aduocatos quosdã generis humani amantissimos, pro patrocinio recurrunt qui Deum quærunt protectorem: Psal. 3.
D non quasi per seipsi salutem dare aut auxilium possent (siquidem domini est salus, & sine eo nemo Ioan. 15.
quicquam potest efficere) sed vt illorum precibus commendati, & adiuti suffragiis, facilius diuinam valeamus protectionem impetrare: atq; hoc modo in illis expectare venturum auxilium. Cæterũ is à quo, vt primario authore & datore, munus cælestis auxilii debet expectari, Deus est cæli & terræ creator omnipotens. Propter quod non in illis montibus quiescit, sed quantocyus subiungit, dicens, Auxilium meum à domino, qui fecit cælum & terram. Sic in Psalmo 124. postquam de montibus dixisset, Montes in circuitu eius, e vestigio annectit, Et dominus in circuitu populi sui. ¶ Versu 3. & vltimo, Non det in commotionem pedem tuum. Quæ hîc per modum precandi dicuntur aut optandi, quantum ex Hebræi sermonis virtute, possent similiter vt alia inibi posita verba in futuro tempore indicantis modi legi, Non dabit neque dormitabit, dominus custodiet. Et plenius est, quantum ad sententiam, vt quæcunque à versu tertio in finem vsque dicuntur, sic accipiantur, vt simul & precando & prenunciando dicta. Nam sancti spiritus aut etiam viri iusti per spiritum bona precatio, parum abest à prænunciatione: & sic precari, penè prædicere est, propter rectitudinem diuinæ exauditionis, in iis quæ secundum Deum à spiritu postulantur. ¶ Versu 6. Neque luna per noctem. Non debet repeti Vret ex præcedenti particula, Luna enim neminem vrit: sed intelligi debet Percutiet, affliget, aut nocebit, aut simile quippiam. Felix in sua versione pro Vret ponit Percutiet, quod verbum vtrique parti conuenit.

CXXI. PSALMI ARGVMENTVM. E

Psalmus iste viri iusti ad cælestem Hierusalem exprimit desideriũ, cuius vel solo auditu priusquã quid sit detur percipere, fidelis animus lætatur, piæ affectionis pedibus subinde illuc ascẽdẽs, quo secundũ carnis corpulentiam nondum datur mortali pertingere. Ad Hierusalem verò se conuertens, Versu tertio, modum ædificationis eius, & ineffabilem illam quæ inter beatissimos ciues est mutuam cõmunionem describit: suæ spei deinde rationem reddens, propter eos qui iam illuc priores in testificationem subsecuturorũ sunt ingreßi, quorum nonnullos (nempe apostolos) etiam iudiciariæ sedis gloria est dignatus, super domũ Dauid iudices eos constituẽs. Post hæc, versu sexto, & septimo, ponitur eius qui adhuc peregrinatur supplicatio ad cælestis patriæ ciues, vt quæ verè sunt bona, & quæ ad pacem faciunt, à Deo postulent pro sanctis. Cui humili supplicationi versibus duobus nouißimis benignus adhibetur responsio, à cæli ciuibus, ad ea quæ bona sunt pro militantibus postulanda sese iusta ratione paratos asserentibus.

CENTESIMIVIGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi:*

✳ *in domum domini ibimus.*

1.Co.13. Psal.145. 2 *Stantes erant pedes nostri:*

✳ *in atriis tuis Hierusalem.*

3 *Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas:*

1.Cor.3.

✳ *cuius participatio eius in idipsum.*

4 *Illuc enim ascenderunt tribus tribus do-*

Apoc. 7. *mini:*

✳ *testimonium Israel:*

✳ *ad confitendum nomini domini.*

Apoc.4. 5 *Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid.*

GAudio magno gauisus est spiritus me⁹, propter gau
diosissima illa nuncia, quæ mihi partim exteriori
Christi, apostolorũ, aliorúmq; fideliũ veritatis præ- F
dicatorũ magisterio sunt annũciata, partim interna
spiritus vnctione facta sunt credibilia: ✳ nimirum quod
in domũ domini, in supernã illã ac multo beatissi-
mã Hierusalẽ (à qua multis annorũ sæculis exultauit, propter præua-
ricationẽ, genus nostrum) aperta per Christũ porta, simus ingressuri,
quicunq; credituri sumus in nomine eius, beatissimisq; angelicis spi-
ritibus illic cõiungendi. Nunquid nõ hæc iustissima nobis esse debet
lætitiæ causa? 2. Præ nimio desiderio quo à te ferimur, ô præcellen-
tissima domus domini, etiã nũc, donec hîc in terra quasi in exilio &
peregrinatione consistimus, leuamus nonnunquã in cęlestes mãsiones
vires spiritus nostri: & licet carne in terra positi, mente tamen & affe
ctu volũtatis terras relinquim⁹, subinde & in cælos ascẽdimus: ✳ sicq;
velut in atria tua, inq; anteriora tua pertingimus, ô ciuitas sancta Hie
rusalem, veluti per rimulas quasdã, & per ænigmata cõtemplantes ea
quę gerũtur in te: sed in interiora inq; cubilia ipsa (in quibus exultãt
sancti ciues tui, qui iam intra te recepti sunt) nequaquã adhuc perueni- G
re possum⁹. Imò neq; in ipsis tuis atriis sedere nobis aut habitare per-
mittit carnis nostræ fragilitas, sed tantũ stare & permanere aliquantu
lum, veluti mox aliò auocãdis siue potius abstrahendis. 3. Hierusalẽ
illa quã loquor, ad quam suspiro, ipsa est illa superna beatorũ omniũ
mansio, quæ in modũ ciuitatis in cælis cõstruitur ex viuis lapidibus,
optime politis, & prorsus immaculatis, qui sibi per spiritum sanctũ
coædificantur, & cõglutinantur, cõnexione indissolubili, & semper
duratura, cuius ædificii architectus est Deus, ministri verò operis &
coadiutores, sancti angeli, apostoli, prophetæ, atq; doctores, & alii in
hominibus præcipui, quos Deo cõplacuit sibi assumere in adiutores
operis sui: ✳ huius autem ciuitatis maxima omnino est & ineffabilis
vnitas, quoniã est ipsi⁹ participatio siue cõmunio simul cũ seipsa: hoc
est, ipsa cõiuncta est sibiipsi simul: quoniã in ea ciues omnes omnib⁹
& singuli singulis, ineffabili charitatis cõpagine coniuncti sunt pari-
ter atq; conglutinati inuicem. 4. Si quis verò me roget, vnde spem
istam cõceperim ingrediendi in beatissimã illam domũ Dei, ecce iã H
illuc ingressi sunt priores, iámq; illuc ascenderũt (vt credimus diuinis
edocti oraculis) plurimi, quos dinumerare nemo possit, ex omnibus
tribubus, ex omnibus gẽtibus, linguis & populis, stãtes ante thronũ
Dei: ✳ qui sunt Israeli (id est, fideliũ populo qui adhuc per fidem Deũ
hic speculatur) in testimoniũ, quod etiam ipsi per fidẽ in qua sunt, & fi-
delem Dei seruitutẽ, qua nunc ei placere curant, illuc sint secuturi &
peruenturi, quo iam priores illi accepta à laboribus requie sunt intro
ducti: ✳ ascenderunt, inquam, ad dãdam gloriã & honorẽ & benedi-
ctionem omnipotẽti Deo, in sæcula sæculorũ: quod illorũ erit opus
idem & sempiternũ, à quo non habebũt requiem neque nocte neq;
die, sine fatigatione semper collaudantes dominum. 5. Et (quod am
plius est, firmiorémq; fidem electis facit) sunt iam in ciuitate illa ex
fratrib⁹ generis nostri, ex hominibus cõstituti iudices, ad iudicandũ
domũ Dauid: hoc est, duodecim trib⁹ Israel: quib⁹ iam iudicariæ se-
des positæ atq; paratæ sunt, in quibus ipsi tanquã seniores & pręfecti
populi domini cũ ipso domino venturi sunt ad iudiciũ, hoc est, qui-
bus data est à primo iudice Christo domino potestas iudiciaria & au

A

thoritas assessoria, vt in die regenerationis, cũ eo veniãt cui dedit pater indiciũ facere, sedeántq; super thronos suos iudicãtes duodecim tribus Israel, tanq̃ primi iudicis assessores, & approbatores sententiæ illius. Quòd si ex hominibus, illuc assumpti sunt etiã iudices, qui hic perfecerunt voluntatem domini, & perseuerantes sese exhibuerũt in tẽtationibus: neq; regnum modo æternũ, sed insuper etiam potestatem hanc tã singularẽ accipere meruerunt: quomodo nõ speremus etiã nos illuc vel vt ouiculæ simplices ingredi, facientes voluntatẽ illius? Matt. 15, Ioan. 5.

6 Rogate quæ ad pacem sunt, Hierusalem:

VOX MILITANTIVM AD CIVES CAELESTIS HIERVSALEM. 6. O vos modo ciues cælestis Hierusalẽ, qui beatissimam illam mansioņẽ inhabitatis, rogate, petite, & postulate nobis in corpore isto adhuc militãtibus, atq; peregrinantibus, qui adhuc in mille periculis versamur, postulate, inquã, nobis ab illo cuius vultui præsentes iam astatis, cuius societate atq; cõspectu familiarissime perfruimini, ea quæ ad verã cordis nostri pacẽ faciunt, id est, salutarẽ gratiã Dei, & spiritualia bona, per quæ sola pax vera est in cordibus fideliũ:

B *✻ & abundantia diligentibus te.*

7 Fiat pax in virtute tua:

✻ & veniat adiutorio intercessionis vestræ à domino omniũ verè bonorum fœcũditas, vbertas, & abundãtia, in iis qui te vero amore diligunt, te verè desiderãt, ad te ex animo suspirãt, id est, qui dignos se exhibere student, vt tuis ordinib⁹ aliquãdo inserãtur. 7. Veniat pax nobis in hoc turbulẽto sæculo adbuc militantibus, qui sumus virtus tua, siue exercitus tuus, ad te spectãs, & tibi pertinẽs: veniat, inquã, in nobis exercitu tuo vestris orationib⁹ à Deo nostro pax vera: quãdoquidem pacẽ hanc quam petimus, mundus dare non potest: propter quòd, à superna virtute (quæ etiã vos in pace firmat) illam expectare habemus necessariũ:

✻ & abundantia in turribus tuis.

✻ & abundãtia bonorũ omnium spiritualiúmq; charismatũ veniat (obsecro) in iis, qui se velut ꝓpugnacula exhibent militantis Ecclesiæ & exercitus duces. Tales enim à quibus inferiorũ aliorũ magna ex parte bonũ dependet, sicuti præ cæteris fortitudine opus habet ad rectã dom⁹ Dei defensionẽ, ita pro eis specialiter etiã postulamus, vt repleãtur omnibus spiritualibus virtutibus, vt suo exercitui, id est, cõmisso sibi populo propugnando, gubernãdòq; sufficiant.

C

8 Propter fratres meos, & proximos meos, loquebar pacem de te.

CIVIVM SVPERNORVM RESPONSIO. 8. Propterea q̃ fratres nostri, ac proximi sitis vos, licet in corpore militantes, qui eãdem quã nos iã peregimus militiam adhuc militatis, ad eandẽ quoq; in qua nos viuimus vitam & gloriam prædestinati, omnino libentissimo animo loqui volumus semper bona pro vobis apud dominũ Deum nostrum, postulando vt impleat de vobis bonã voluntatem suã, adimpleátq; prędestinationem vestrã: & hoc ipsum agimus semper, & iã agebamus, eramúsq; facturi, etiãsi nõ ita humiliter nos fuissetis deprecati.

9 Propter domum domini Dei nostri, quæsiui bona tibi.

9. Propter domũ Dei, & ciuitatẽ istã, in qua nos iam ædificati sumus, & in quã vos quoq; coędificandi estis, cõplendã atq; perficiendã, quã scimus ex electis Ecclesiæ militantis cõpleri debere, prõptissimi atq; ardentissimi sumus, ad postulandũ vobis à domino quæcunq; verè bona sunt, & salutaria: vt hac ratiõe citius perficiatur nostræ ciuitatis cõsummatio, quam ipsi quoq; summè desideramus.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXI.

D VErsu 3. Cuius participatio eius in idipsum. In idipsum accipiatur, vt valeat Simul, aut Pariter: quoniã dictio Hebræa quæ hic ponitur, Ita significat: quomodo etiã psal. 4. dicitur, In pace in idipsum, id est, Simul vel Pariter. Pro intellectu autẽ eius quod dicitur, participationem ciuitatis Hierusalem esse in idipsum, non diuersitatem inter ædificationem ædificiorũ corporalium & huius spiritualis ædificationis. In ædificiis enim corporalibus, hic lapis cũ illo proximo sibi contiguo lapide tantũ coniunctus est, non autẽ cum cæteris, licet in eodem ędificio simul compactis. Lõgè verò aliter est in ædificio illo cęlesti, vbi ineffabili modo singuli singulis ꝓximi sunt, singuli cohęrent, atq; cõglutinati sunt singulis, qui in eodẽ ædificio sunt coædificati, & habent singuli cũ omnibus ineffabilẽ & incomprehensibilem communionem atq; participationem, idq; per vnum illud summè bonum, cum quo singuli perfectè sunt vnum, & in quo ratione consequenti omnes sunt vnum. Est etiã cõmunio & societas ciuium cælestiũ adinuicẽ, quatenus in vno omnes cõueniunt, quatenus vnũ, idẽ, indiuisum & inuariatũ est bonũ omniũ, quod simul omnes possidẽt, quo simul omnes fruũtur, vna est beatitudo omniũ, vna æternitas, vnum regnũ, vnus panis, vnus rex, vnũ cõuiuiũ, vna satietas, vna ebrietas, vna omnis boni plenitudo: & omnino omnia ibi sunt vnũ, vbi vnũ est quod sufficit omnib⁹, cũ hic inter mortales (vbi nihil est quod omnibus sufficiat) diuisa sint oĩa. ¶Versu 4. Illuc enim ascenderũt tribus, &c. Israel datiui casus est, quemadmodum monstrat litera Lamed in Hebræo adiuncta, quæ solet esse nota casus datiui, valétq; oratio, acsi dicas, Testimoniũ

ipsi Israeli. Et debet illud iuxta suprapositam enarrationẽ accipi, quasi per parenthesim interiectũ, B
boc modo. Illuc ascenderunt tribus tribus domini (testimoniũ Israel) ad confitendũ nomini domi-
ni: essétq; oratio clarior, mutato ordine verborũ, illuc ascenderunt ad confitendũ nomini domini
tribus tribus domini, testimoniũ Israel. Quod autem dicitur per repetitionẽ, tribus tribus domini,
videtur solito scripturarũ more vniuersalitatem indicare: quasi dicatur, oẽs tribus, siue ex omnibus
tribub⁹ aliqui, quemadmodũ generatio & generatio, progenies & progenies, pro omni generatio-
ne, & omni progenie: & sæculũ sæculi, pro omnibus sæculis, in scripturis solent accipi. Quãuis pos
set & aliter istud intelligi, vt causa distinctionis electorum à reprobis, post primum tribus, iterũ ad-
iiciatur cũ determinatione, tribus domini: ad hunc modũ, Illuc enim ascenderunt tribus, non quæ-
libet tamen tribus, sed tribus domini, qui sunt electi Dei. ¶ Versu 5. Quia illic sederunt sedes in iudi
cio. Quòd sedes sedere dicantur, mirũ forsitan videbitur. Quomodo enim sedẽt sedes? Soluitur au
tem duplici via hoc incommodũ. Primum quidem, si verbum Sederũt accipiamus impropriè: vt va
leat, Ad sedendũ constitutæ vel positæ sunt, situatæ sunt: aut (vt barbarè ita rem exprimamus) sedes
sedeatę sunt. Aliter sederunt sedes, quoniã ipsi apostoli, qui sedent super sedes duodecim, secundũ
eam qua acceperunt specialem à Christo authoritatẽ, ipsi simul etiã sedes sunt, in quibus nimirum
Psal. 99. secundum gloriã suam ipse residebit, quãdo ad iudiciũ veniet gloriosus: quomodo super cherubin
sedere dicitur, & inter ordines angelorum throni distinguuntur. ¶ Versu 8. & 9. Propter fratres F
meos & proximos meos, loquebar pacẽ de te. Propter domũ domini Dei nostri, quæsiui bona tibi.
Vulgo hos versus sic accipiunt, vt cõtinent sermonẽ ciues militantis Ecclesiæ, quibus versus duo
præcedentes cõueniunt. Nos autẽ in Elucidatione exponimus, vt responsionẽ supernæ Hierusalem,
ad deprecationẽ duobus prioribus versibus à militãtibus propositam, Cui nostræ sententiæ nõ pa
rum fauere videbitur originalis lectio Hebræa, si eã diligentius penitiúsq; introspexerimus. Primũ
enim, quæ vulgata lectio habet per tempus præteritum, illa habet per futurũ & verba illa Hebræa:
signanter in fœmineo ponuntur genere, adiecta & particula blandientis, sermonémq; facientis dul
cescere: ad hunc modũ, Propter fratres meos, & amicos, vel socios meos, loquebar nũc pacẽ de te,
vel præcabor certe siue vtique pacem tibi, siue pro te. Propter domũ domini Dei nostri quærã vel
precabor bona tibi. Quòd autem verba illa (quemadmodum Hebræum inspiciẽtibus est manifestissi
mum) adiecta in fine he litera, in genere fœmineo signanter ponuntur, ansam nobis præbent & au-
daciam, vt præter aliorum interpretationes, hos duos versus, tanquam ab ipsa ciuitate Hierusalem
pronũciatos, accipiamus, & exponamus: vt sub genere fœmineo, illam quæ sursum est Hierusalem
Galat. 4. matrem nostram, sponsam agni, accipiamus, suis filiis adhuc in militia & antemurali degentibus,
Apoc. 21 suauis eloquii blanditiis acclamantem, eorúmq; promissæ orationi dulciter respondentem. G

CXXII. PSALMI ARGVMENTVM.

Posit⁹ in afflictione atq; persecutione impiorũ seru⁹ fidelis, ad dominũ leuat oculos, cuius se seruũ agnoscit, adq; illius adiutricẽ & liberatricẽ manum aspicit, & ab eo misericordiã instanter postulat, vt de iniquis manib⁹ diuitũ atq; superborũ sæculi (qui amaritudine replẽt animã ei⁹) Dei iudicio liberetur.

CENTESIMIVICESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Ad te leuaui oculos meos, qui habitas ĩ cælis.
2 Ecce sicut oculi seruorum, in manibus dominorum suorum.
3 Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.
4 Miserere nostri domine, miserere nostri:
✻ quia multum repleti sumus despectione.
5 Quia multum repleta est anima nostra:
✻ opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

AD te, domine Deus omnipotẽs, cælorum inhabitator, leuaui oculos cordis, atq; etiam corporis mei, tanquam ad eũ in quo spes mea omnis posita est, & à quo expecto auxilium, simul atq; protectionẽ, & omne omnino bonum, tam corporis quàm animæ meæ. 2. Ecce quẽadmodum oculi temporalium seruorũ semper ad manus dominorum suorum respiciunt. 3 Et quemadmodum oculi seruarum ad manus respiciunt dominatum suarum, ad eundem modum & nos serui tui oculis nostris ad tuas manus semper aspicimus, vt misericordiã H tuam consequamur, nempe vt tu pro nobis facias contra opprimentes iudicium: & quæcũque nobis salutaria cognoueris, dones liberaliter: quemadmodũ seruos suos defendere solent ab iniuriãtibus domini, & in necessariis omnibus sustentare. 4. Misericordiam tuam Deus monstra nobis: iterũ clamo (quo amplius tibi affectum animi mei geminato clamore tester) fac misericorditer nobiscũ Deus: ✻ vehemẽter enim nobis opus est misericordia, qui valde oppleti sumus, & quasi plus quàm ferre commodè possimus, grauati sumus despectione, iniuria, & opprobrio, quod ab inimicis & oppressoribus nostris, tam dæmonibus inuisibilibus, quàm aliis visibilibus hostibus patimur. 5. Verè plurimum grauati sumus despectione, oppressione, & persecutione inimicorũ nostrorũ, ita vt penetrauerint modo quodã in interiora, vsq; ad cordis dolorẽ, & vsq; ad animã nostram: ✻ diuitibus huius sæculi (qui tẽporalibus abundant bonis) fuimus opprobrium atque irrisio, & superbis huius sæculi fuimus ludibrio, nósque sibi veluti ludũ faciunt, dum pro suo libito sine misericordia nostra tractant modis indignis, tuũ timorem nõ habentes ante oculos.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXII.

VErsu.2.&.3. Ecce sicut oculi seruorũ,&c.Pro intellectu cõparationis illius,quæ est téporalium seruorum ad temporales dominos,& seruorum Dei ad ipsum cæleſtẽ dominũ,nota, ꝙ triplici ratione sumi potest hæc similitudo comparationis. Quemadmodũ enim serui,si quam patiantur iniuriã aut oppreſsionem,non seipsos vindicare debent,neq; seipsos liberare sufficiunt de opprimentiũ potestate,sed vindictam dominis suis cõmittunt, eámq; à manibus dominorum expectant,vt pro eis faciant iudicium, eósq; liberẽt de manibus affligentiũ:ita & nos cum affligimur,& iniuste premimur,domino Deo nostro(cuius est vltio)cõmittimus iudiciũ,& ad manꝰ Deut.32. Rom.12.
eius respiciunt oculi nostri,vt nostri misertus nos liberet,faciátq; pro nobis ipse,nõ ipsi pro nobis iudicium. Rursum,quemadmodũ serui à liberalitate dominorũ petunt & expectant quęcunq; eis sunt necessaria,ita & nos ad liberalem Dei nostri manum semper respicimus,quacunq; re nos indigere contigerit,scientes,quoniã inde omne datum optimum & donũ perfectũ descendere debeat. Iacobi.1.
Denique,quando propter delictũ à domino seruus flagris cęditur,quemadmodũ inter verbera ad manus dominorũ cædentium serui respiciunt,expectantes nimirũ vt à verbere cesset manus serientis:ita quũ nostris exigentibus culpis iuste à Deo,siue in spiritu,siue secundum corpus affligi permit-
B timur ,ad illius vltrices manus,quibus nos puniri attẽdimus,mentis oculis aspicimus, placationem diuinę irę expectãtes & expetãtes vt cesset plaga,desinátq; à nobis vltrix manus eius.¶ Notandum insuper,ꝙ distincte dicuntur oculi seruorũ esse in manibus dominorũ suorum,& oculi ancillæ siue seruæ in manibus dominę suę,propterea ꝙ vbi ordinata est familia & recte disposita, quẽadmodũ super seruos immediatũ habet herus dominiũ, & eorũ gerit curã immediatã vir super viros: ita hera super ancillas siue seruas immediatũ habet dominiũ,& immediatã gerit earum curã,nimirũ fœmina super fœmininas. Vbi autẽ id nõ seruatur,cõfusus est ordo familiæ.¶ Sed & illud nõ indignũ est notatu,quemadmodũ oculi seruorũ in manibus dominorũ dicantur,quia videlicet manus eorũ aspiciunt,suntq; ad illas intenti,iuxta eum loquendi modũ quo sapiens quidam vtitur dicens, Oculi stultorũ in finibus terræ: quo verbo significat, oculos stultorum quasi instabiles & vagabundos quoquouersum aspicere,ad omnia attẽdere,& nihil nõ perlustratũ relinquere. Quod autẽ in versu sequenti, anima repleta dicitur despectione & contemptu improborũ, significat grauiſsima opprobria quibus ab impiis afficiuntur sancti: quomodo alibi volens grauiſsimam significare tribula- Psal.78.
tionem exclamat, Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquę vsq; ad animam meam.

CXXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

C *VOx est totius Ecclesiæ,totius populi fidelis, Dei benignitati atque custodiæ suã salutẽ omnẽ ascribẽtis,proque sua liberatione saluatorem dominum ex affectu collaudãtis. Potest etiam vnus quilibet de fidelium populo congrue eandem hanc vocem sibi assumere,agnoscens specialem erga se Dei liberationem de periculis eiusmodi,quæ sua virtute non existimat se potuisse effugere.*

CENTESIMIVIGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel: ✳ nisi quia dominus erat in nobis.

2 Cum exurgerent homines in nos,forte viuos deglutiſſent nos.

NIsi fuiſſet nobiscũ dominus Deus noster, & nisi in medio nostrum ipse adfuiſſet quasi adiutor:iure optimo fidenter hoc agnoscere,ac profiteri ingenue potest & debet populꝰ omnis fidelis, & vnusquisq; ex numero seruorum Dei:✳ nisi,inquam,dominꝰ in adiutoriũ adfuiſſet nobis seruis suis.2.In die persequutionis aut tentationis,quando insurrexiſſent in nos dæmones aut homines maligni, ad tentandum nos siue persequendũ,satis verisimile est,aut potius vix dubitandum illos facile nobis fuiſſe præualituros, & quasi pro nihilo nos assumpturos: quomodo solent maiora animalia fera, animalcula minora
D etiam viuentia,quasi pro nihilo deglutire.Non enim est potestas su- Iob.41.
per terram quæ cõparetur violentiæ dęmonis,qui tam in se quàm in Lucę.22.
peruersis hominibus semper infestꝰ est seruis Dei, qui etiam primos illos & ęlectiſsimos apostolos expetiuit vt cribraret sicut triticum.

3 Cum irasceretur furor eorum in nos,forsitan aqua absorbuiſſet nos.

3.In die belli & tentationis,quando iram furoris sui demonstrabant aduersum nos,omnibus modis nocere nobis cupientes,satis est verisimile,imò vix dubitãdũ,ab immanitate persequutionis & grauitate tribulationis,quã super nos accumulabãt,nos fuiſſe obruẽdos & demergendos in cõsensum peccatorũ & profundũ inferni,quomodo solent ab inundantium aquarum magnitudine homines absorberi.

4 Torrentem pertransiuit anima nostra: ✳ forsitan pertransiiſſet anima nostra aquam intolerabilem.

4. Nunc quidẽ Dei gratia & auxilio sancta Ecclesia cum suis mẽbris persequutionem grauiſsimã,in magni torrentis modum, cũ impetu maximo,& per vniuersum orbẽ rapidiſsime sæuiẽtẽ,euasit, nõ submersa impetu neq; obruta fluctibꝰ:✳ verũ nisi dominus fuiſſet cũ ea,indubie experta fuiſſet aquam impertransibilẽ, nec vnquã tã sæuiſsimas pſecutiones salua potuiſſet euadere. Ita & nos singuli, qui sumꝰ Ecclesiæ membra, frequẽter nos validas tentationes meminimꝰ effu

5 *Benedictus dominus qui non dedit nos in captionē dentibus eorum.*
6 *Anima nostra sicut*
Psal.115. *passer erepta est de laqueo venantium.*
1.Ioan.3. 7 *Laqueus cōtritus est:*
✱ & nos liberati sumus
8 *Adiutoriū nostrum in nomine domini:*
✱ qui fecit cælum & terram.

gisse, & euasisse liberos, quas sine Dei auxilio speciali scimus plane E
fuisse nobis, vel difficillimū, vel omnino impossibile, vt effugerem⁹.
5. Sit proinde laudatus domin⁹ Deus liberationis nostræ author, qui
non permisit nos venire in prædam, qui nō est passus capi nos ab ad-
uersariis nostris, eósq; nobis præualere malitiosa & inuida potentia
sua, qua nos cupiebant discerpere, dilacerare, & ad mortē vsq; nos p-
dere. 6. Quemadmodum passer aut auis quælibet quę rete effugit au
cupis, euolat libera: ita nos de laqueis & insidiis dæmonum (qui ad-
modum venatorum longo & maximo labore ad mortem persequuti
sunt animas nostras) Dei gratia liberi euasimus, salui futuri, (quēad-
modum in spe filiorum Dei confidimus) in vitam æternā. 7. Laqueus
mortis, in quo per peccata tenebamur implicitі atq; captiui, per Chri
stum dominum contritus atq; confractus est, suntq; peccatorū vin-
cula per eundem disrupta: • & nos quicunq; in Christum liberatorē
credimus, saluati ac liberati sumus de nexib⁹ mortis, à morte trāslati
ad vitam: & quum nobis frequenter insidias ponunt, ac laqueos ten- F
dunt tentatores maligni, cōterit Deus laqueos illos, nósq; liberat, vt
nō illaqueemur, neq; implicemur in eis, dum per gratiam suam illos
nobis latentes demonstrat, sicq; suo ducatu pedes nostros dirigit, vt
nō inuoluamur in eis. 8. Proinde quemadmodū hactenus omne au-
xiliū expectauimus non à nobisipsis, non in potentia, sapientia, aut
virtute nostra, sed à Deo omnipotente, ita etiam amodo omne adiu
torium nostrum in illo constituere, ab illo volumus expectare: • qui
est omnipotens, cæli, terræ & omniū quæ in eis sunt creator, sol⁹ ad
prebendum adiutorium miseris, & potentissimus & benignissimus.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXIII.

VErsu.1. Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis.
Magnam gratiam habet illa repetitio verbi in quo pondus est, eius videlicet. Nisi quia do-
minus erat in nobis, & illa interpositio exhortationis, dicat nunc Israel: quemadmodū & in
Psal.128. alio psalmo dicitur, Sæpe expugnauerūt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel, sæpe expugnauerūt
me, à iuuentute mea, &c. Illud autē nunc, tempus nō significat, sed interiectio quędam est: sermoni G
dans aliquā plenitudinis emphasim, in hūc sensum, Dicat certe hoc Israel, vel merito vtique hoc
fateatur Israel, quod nisi dominus fuisset in nobis, &c. Enunciatio autē illa, Nisi quia dominus erat in
nobis, secūdum figuram est Gręcanici sermonis. Sic enim in Gręco legitur ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν. Secū
dum proprietatē autem sermonis Hebręi, oratio hęc ita efferretur, Nisi dominus qui erat in nobis,
vel nisi dominus qui fuit in nobis, siue pro nobis. Secundū verò formā Latinę eloquutionis, ita cla
rius dicitur, Nisi dominus fuisset in nobis (quomodo in sua versione legit Hieronymus, item & Fe
Psal.93. lix) forma sermonis Hebraica cōmutata ad formam linguæ Latinæ. Formā autem illā Gręci sermo-
Psal.118. nis, & aliis aliquot psalmorū locis inuenimus: vt psalmo nonagesimo tertio, Nisi quia dominus ad-
iuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea, & psal.118, Nisi quod lex tua meditatio mea est,
tunc forte periissem in humilitate mea. Quę iuxta formā sermonis Latini clarius ita efferrentur, Ni-
si dominus adiuuisset me. Et, Nisi lex tua meditatio mea esset, vel fuisset, &c. ¶ Versu.2. Forte viuos
deglutissent nos. Cum forte audis, non ita accipias, quasi cum dubitatione fidelis profetat quod di-
cit de sua liberatione. Nequaquam enim dubitando, sed vt certissima constanter pronunciando, lo
qui illa debemus. Habet enim gratiā oratio, & aliquid singularis emphasis, cū sermonis vtimur mo-
destia, animo tamen veritatē rei certam tenemus atq; indubitatam: quemadmodū econtrario, tur-
pe est & hominis parū pudentis, constanter sine formidine pronunciare, in re quam vel ignores vel H
nō satis scias. Simili loquendi modo, in alio psalmo dicitur, ex ore domini: Israel si in viis meis am-
bulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem. ¶ Versu.2. tertio, & quarto. Cum exurge-
rent homines in nos, forte viuos deglutissent nos. Verissimum est quod dicitur, sine peculiari Dei
auxilio fidelibus futurā fuisse intolerabilem persequutionē, & quasi nimiis aquarum inundantium
fluctibus, Ecclesiam obruendam. Nunquam enim sancta Ecclesia in tantis persecutionum fluctibus
quas partim à sæculi potentibus, partim à mundi sapientibus, partim ab hæresiarchis, partim ab ae-
ris potestatibus, & in primordiis sustinuit nimium graues, & in nouissimo sentiet grauissimas stabi
lis perstare potuisset aut poterit, nisi specialissimo Dei profecta auxilio: neq; item serui Dei in suis
tentationibus, quæ subinde videntur intolerabiles, perstare, possent, nisi superno fulti auxilio.

CXXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Deut.32. *TRactat Psalmus iste de stabilitate & securitate eorum qui confidunt in domino, qui veluti in medio montium securi positi, Deum insuper habent ex omni parte custodem atque protectorem, qui virgam impietatis super suam sortem, id est, super seruos suos (Pars enim domini populus eius) requiescere nō patitur, sed benefacit eisdem, & cum impios in peccata declinantes in iudicium adducat condemnationis, pacem ex opposito donat omnibus qui recto sunt corde.*

A

CXXIIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Qui confidunt in domino, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem.

2 Montes in circuitu eius:

✳ & dominus in circuitu populi sui, ex hoc nũc & vsque in sæculum.

B *3 Quia non derelinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum:*

✳ vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

4 Benefac domine, bonis & rectis corde.

C

5 Declinantes autem in obligationes, adducet dominus cum operantibus iniquitatem:

✳ pax super Israel.

QVi spem suam omnẽ atq; fiduciam in domino Deo con
stituũt, qui nunc mente atq; affectu sursum habitant in
superna Hierusalẽ, qui cõtemptis temporariis quę vidẽ
tur, ad ea quæ nõ videntur æterna aspiciunt: huiusmodi
ad modum mõtis Sion (qui immobilis est & cõturbari
nescit) non cõmouebuntur, neq; perturbationem vllam sentient ma
lam in sempiternũ: sed erunt stabiliti atque firmati, in eo in quo fixe-
runt spei suæ fiduciam. 2. Erunt huiusmodi quasi montibus circum-
cĩcti ex omni parte securi, quomodo secura est ciuitas in medio mõ-
tium posita: ✳ & dominus Deus ipse potenter ac diligenter custodit
per circuitũ ex omni parte seruos suos, ita vt ex nulla parte quicquã
eis possit obuenire mali, neq; in vita ista pręsenti malũ vllum peccati
neq; in futuro mortis aut damnationis æternæ. 3. Et quidem licet in
pręsenti forsitan virga paterna & disciplina emẽdationis suos domi
nus subinde corripiat, nequaquã tamen faciet vel patietur venire ac
permanere super populũ iustorum, super seruos suos, virgã punitio-
nis hominum impiorũ: qua nimirum impios est nõ ad emendationẽ
sed ad cõdemnationẽ, in die vltionis percussurus. Neq; etiã permissu-
rus est dominus, vt impii potestatẽ obtineãt super viros iustitię, ne-
que illos patietur his præualere: & quanquam ad tempus aliquãtum
subinde videãtur impii præualere bonis, nõ diu tamen hæc durabit
eorum potestas: ✳ vt non æmulẽtur iusti peccatorũ impietates, neq;
vlli se malo operi more peccatorũ dedant. Si enim eadẽ esset vẽtura
indignationis & cõdẽnationis virga super iustos & iniustos, nõ vide
retur, quorsum iusto pdesset sua iustitia: & si dominus impios virga
potestatis suę pręualere sineret bonis, nõ esset qui eos à malo seruare
posset. 4. Tu aũt ô domine (qui discernis inter iustos ac iniustos, red-
diturus & iustis secundũ iustitiam, & iniustis secundũ iniustitiã suã)
benefac semp iustis tuis, & benigne age cũ iis qui erga te recto sunt
corde, quorũ corda nulla peccati curuitate aut tortuositate á tuorũ
pręceptorũ dissentiũt rectitudine, eisq; pręsta liberaliter beneficia &
benedictiões tuas: nũc quidẽ spiritalis gratię, postverò ęternę glorię.
5. Eos autẽ qui derelicta rectitudine, se dant curuitatibus atque tor-
tuositatibus iniquitatũ, per quas (cum sint stipendia peccati mors) ad Rom. 6.
mortẽ sese obligant, seq; ipsos veluti morti adiudicant: hos dominus
in venturo examine cõstituet ad sinistrã cum hœdis, cũ operatiis ini Matt. 25.
quitatis, diabolo & angelis eius, cęterisq; iam olim in hoc iudiciũ p-
scriptis ministris eius, similẽ cum his super eos perpetuæ dãnationis Galat. 6.
sententiã prolaturus, in ignem ęternũ pariter eos iussurus discedere.
✳ Super vniuersam autẽ sortem iustorum, super populum fidelem &
super Israel dei, pax & misericordia eius requiescet sempiterna, ad quã
nos tua ineffabili pietate Iesu bone perducere digneris, qui cum tuo
patre & spiritu sancto viuis in omnia semp sæcula benedictus, Amẽ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXIIII.

D VErsu. 1. Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non cõmouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. Incommodum esse videtur orationis & nonnulla sententiæ difficultas propter numeri diuersitatẽ, qui à plurali mox transit ad singularẽ. Pro huius ergo difficultatis expeditione, notandum est, triplicem versus propositi dari posse connexionẽ & intelligentiã, iuxta diuersam partium adinuicem cõbinationem vel distinctionem. Prima est, partem extremam copulãdo cum prima, ad eum modũ quo in Elucidatione explicatum cõspicitur, vt sit sensus, Qui confidunt in domino qui habitat in Hierusalẽ, non commouebitur in ęternum, sicut mõs Siõ qui firmus & stabilis moueri non potest. Neq; verò nouum est in scripturis, subitã fieri numeri mutationem, quẽadmodum etiam personæ aut generis non raro solet fieri subita cõmutatio. Altera est particulã vltimã, qui habitat, adiungẽdo ad id quod vicinius præcedit secundum ordinem literæ, id est, ad montẽ Sion, vt sit sensus: Eos qui in domino confidunt non esse cõmouendos in æternũ sicut mons Sion qui in Hierusalẽ habitat (id est, situs, firmatus siue stabilitus est) commoueri nõ potest. Potest tertio versus iste ita distingui, Qui cõfidunt in domino, sicut mons Sion, supplẽdo erũt vel simile aliquot verbum, quod sententiam cõpleat. Ac deinde, Non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. Supleto enim verbo facilis erit intelligẽtia, eos qui confidunt in domino esse sicut montem Sion: & oratio quæ sequitur, Non commouebitur in ęternũ qui habitat in Hierusalem, quædam est expositio & declaratio partis mox præeuntis. Pene enim idem indicant.

¶Versu.2.Montes in circuitu eius. Montes illi qui in circuitu iustorum sunt commode referri pos- E
sunt ad angelicam custodiam, qua nos muniri & ab aduersariis, quasi montib⁹ per circuitum adia-
Psal.33. centibus tutari, docet catholicę fidei rectũ dogma. Vnde in alio Psalmo dicitur, Immittet angelus
domini in circuitu timentiũ eum, & eripiet eos: vel in Hebræo est castrametat᷑ aut moratur per cir-
Heb.1. cuitum scilicet ad defendendũ ab hostibus, Et quia parum forsitan videri posset angelorũ (qui sunt
administratorii tantũ spiritus) custodia, nisi adesset & dominus, iccirco additur, Et dominus in cir-
cuitu populi sui. Quemadmodum supra psal.120. cum dixisset, Leuaui oculos meos in mõtes: mox
adiecit, Auxiliũ meum à domino. ¶Versu vltimo, Declinantes autem in obligationes. In nõnullis
exemplaribus vetustioribus repertũ est haberi, pro obligationes, obliquationes: quod proposito lo
co recte admodũ conuenit, iuxta quod in Elucidatione est manifestum. Neq; dissonat quod ex He
bræo legitur, prauitates, vt vertit Hieronymus, aut peruersa vt Felix. Alii aũt obliquitates vel tor-
tuositates vertunt, quæ omnia pro obliquationibus faciunt. Habet nihilominus vocabulũ obliga-
tiones rectã & cõmodam intelligentiam. Nam præter eam quę in Elucidatione monstrata est, pos-
sunt obligationes accipi pro peccatis, quibus anima obuoluitur, obligatur, innodatur & vincitur,
Psal.115. vt eædem hic dicantur obligationes, quæ supradicta sunt vincula, psal.115. Dirupisti vincula mea.

F

CXXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste de liberatione tractat quæ per Christum venit humano generi, ob quam à captiuitate miseranda diaboli, peccati & mortis, liberati fideles exultant in spiritu, & diuinum sua exultatione (licet inuidentibus & mirantibus inimicis) profitentur beneficium: posteriter versu quinto vinifico spiritu sancti flatu de captiuitate ad libertatem reduci eos qui adhuc per infidelitatem in captiuitate, sua propria voluntate detinentur. Deinde versu sexto vsque in finem, de passionibus huius temporis, quæ pro iustitia iis qui pie
volunt viuere in fidei veritate obueniunt, sese consolantur, spe æternæ retributionis attendentes, quòd vnus-
Galat.6. *quisque quæ seminauerit, hæc & metet: & quoniam (iuxta domini promissum) beati erunt ac consolati in fu-*
Matt.5. *turo retributionis tempore, qui nunc in luctu & patientia perseuerauerint.*

CENTESIMIVIGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *In conuertendo dominus captiuitatem Sion: ✳ facti sumus sicut consolati.*

2 *Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.*

3 *Tunc dicent inter gentes: ✳ magnificauit dominus facere cum eis.*

4 *Magnificauit dominus facere nobiscum:*
Rom.6. *✳ facti sumus lætantes.*
Roma.5. 5 *Conuertere domine captiuitatem nostram:*

✳ sicut torrens in austro.

6 *Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.*

Cum cõuerteret atq; auferret misericordiarum pater, & Deus totius cõsolationis captiuitatem populi sui, sub qua ante Christi aduẽtum, vniuersum premebatur genus humanum: ✳ tunc quicunq; in Chri- G
stum credimus, quicunque sumus de populo eius, summam accepimus cõsolationem, & facti sumus ex hoc gaudio spiritali vere gaudentes .2. Tantum autem fuit ex hoc nostrum gaudium, vt ipsum corde celare totũ nõ potuerimus, sed plena facta sint, ex abundantia cordis etiam ora nostra gaudiosis canticis & linguis nostris laudes confessionis atq; exultationis cecinimus liberatori nostro .3. Tunc inuidi dæmones tantam Dei dignationem admirantes, & præ inuidia dolentes, inter sese mussitantes, item & infideles idololatræ admirantes dixerunt ad inuicem: ✳ Ecce quàm magnifice fecit cum electis suis, cum genere hominum Deus omnipotens, quos tam dignanter, tam mirifice, à captiuitate & grauissima & maxime diuturna tandem absoluit. 4. Et vere ita est vt vos, licet per inuidiam, asseritis: & hoc ipsum quod vos dolẽtes fateri debetis, nos quoque gaudẽtes agnoscimus. Vere enim magnifice valde, & supra quàm dicere sufficiamus magnifice, egit no-
biscum dominus Deus noster: ✳ & in hoc liberati à peccato, serui au- H
tem facti Deo, exultamus atq; gloriamus in spe glorię, & in libertate filiorũ Dei. 5. Tu domine, qui de captiuitate misera genus humanum fecisti liberum, perge quæso cœptum op⁹ implere: & captiuitatẽ humani generis cõuerte, id est, eos qui adhuc in sua captiuitate detinentur, propter infidelitatẽ, aut cætera peccata, in quib⁹ per suæ proprię voluntatis prauitatẽ adhuc permanent sub seruitute pristina mortis, peccati, atq; diaboli: hos tu dignanter conuerte, & reduc eos de omnibus finibus orbis terrarũ, ad libertatem quam parasti atq; donasti omnibus credentibus sancto nomini tuo: ✳ conuerte, inquam, vt ad te vndiquaq; confluant, quasi aqua inundans: quemadmodũ torrẽs rapidus, qui ardente sole siccatus fluere cessat, flante australi vento, qui humectus est. & pluuias adducẽs, iterũ suum fluxũ atq; rapidum cursum resumit, confluente ex omni parte aquarũ copia. Et quomodo torrẽtes per austrum tepidum ventum niuibus calore solutis augentur & fluunt fortius .6. Neque verò gaudium liberationis nostræ de captiuitate misera prohibere debent, aut vllo modo etiã per

A

7 Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua.

*8 Venientes autem venient cum exultatione: * portantes manipulos suos.*

B

turbare pasiones buins temporis,momentaneæ & leues,quas in via
iustitiæ sustinent qui pie volunt viuere:quandoquidem certissimum
est,eos qui nunc luctu in pœnitentiæ opera Deo digna studiose ope
rantur, in tempore retributionis suorũ operum mercedem beatissi- Matt.5.
mam cum inæstimabili gaudio recepturos. Sic enim ꝓmisit veritas,
cõsolationem & mercedem copiosam accepturos,foreq; beatos,eos
qui nunc lugent, atq; in lachrymis seminant .7. Eunt quidem nunc
per viam huius vitę,per viam arctam mandatorũ Dei ambulãt, atq;
procedunt de virtute in virtutem, tanquam flentes,lugentes,miseri
atque despecti,quãtum attinet ad corporis speciem: operantes quæ
bona sunt & recta,& persequntiones atq; miserias vitæ præsentis li
benter sustinẽtes, quæ illis sunt veluti semina,ex quibus expectãt in
suo tẽpore fructum retributionis ęternę.8. Cum aũt ii qui nunc per
arctam viam ambulãt redeũtes à peregrinatione & à via vitę pręsen-
tis,ad patriã reuersi fuerint,ad quam suspirauerant , ad quam perge-
bant,tunc apparebũt intus ac foris pleni exultatione & gaudio: * ha Rom.6.
bituri finem suæ iustitiæ(in qua seminauerũt) vitam æternam,repor 1.Petri.1.
tantes fructum fidei ac patientiæ suę salutẽ animarum suarum: sicut
qui lætantur in messe, cum de suis laboribus quos in seminando im-
penderunt, plenas tenent frugibus atq; segetibus manus suas.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXV.

POsset psalmi istius intelligentia non inepte referri ad illam perfectam lætitiam,quę ciuiũ cę-
lestium erit,cum post transitum huius vitæ(quæ cõparatione futuræ,captiuitas quædã est &
exiliũ)ad perfectam libertatẽ peruenerint.Donec enim corpori huic mortali pręsentes,per- 2.Cor.5.
egrinamur adhuc à domino,de perfecta libertate nondũ gloriari possumus.Cũ verò captiuitas ista
auferetur penitus,tunc dabitur nobis plena cõsolatio,tunc exultabunt sancti in gloria, tunc reple- Psa.149.
buntur laudibus fauces nostræ,tunc qui in malitiis suis damnati sunt,cum viderint insperatam bo-
norum gloriam,turbati timore horribili dicẽt intra se, Ecce quomodo computati sunt inter filios Sapien.5
Dei,& inter sanctos sors illorum est:& nos lętabimur in magnifica salute domini Dei nostri.Iuxta
hanc autem intelligentiam, oratio quæ fit versu quinto,filiorum est captiuitatis qui in Ecclesia hac
degunt militante,petentiũ à sua captiuitate conuerti in patriam, per flatum viuifici spiritus,ad mo-
C dum torrentis qui flatu australi venti colligitur . Neq; refert iuxta hanc intelligentiam, siue in hoc
psalmo loqui faciamus eos qui iam in Ecclesia triumphãte gloriantur , siue eos quia adhuc in cap-
tiuitate suspirant ad libertatẽ. Hoc tantum obseruandum est, si triumphantibus aptetur, vt oratio
illa versus quinti,tametsi à triumphantibus,pro militantibus tamen fieri intelligatur,ab illis postu-
lantibus impleri numerũ fratrum suorũ. Si verò militanti applicetur Ecclesiæ, hoc est aduertendũ,
vt quæ initio psalmi præterito tempore dicuntur,per futurũ intelligantur,iuxta modum scripturis
nequaquam insolitum.¶ Versu.6. Mittentes semina sua.Per seminare,intelligitur operari:& semi-
na mittere,est opera facere,suntq; ipsa opera semina,ex quibus modo in carne(dum tempus est)o-
peratis,fructus expectatur vitæ æternæ.Sic enim & Paulus loquitur Galatis scribens,Quæ,inquit, Ibidem.
seminauerit homo,hęc & metet. Quoniã qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem. Galat.6.
Qui autem seminat in spiritu , de spiritu metet vitam ęternam. Et veluti declarãs quid p seminare
intelligat,statim subiungit,Bonũ autem faciẽtes,nõ deficiamus:tẽpore enim suo metemus nõ defi-
cientes. Ad intelligendũ autem clarius ea quę hic de seminantibus in iustitia dicuntur,cõsideranda
est cõditio seminantiũ corporale semen.Quemadmodũ enim agricola quãdo seminat, nullã pręię Iacobi.5
dit lætitiam dũ à terra adeò nihil recipit , vt etiam semina bona in terram mittat corrumpenda,in- Hebr.11.
tus tamẽ gaudet & cõsolatus est animo spe venturæ messis,preciosum fructum terrę patiẽter expe Coloss.3.
D ctãs:ita fideles qui pie viuere volunt,nõ prætendũt in hoc tẽpore foris signa vlla lætitiæ,sed tristes Ephes.4.
videntur,afflicti,egẽtes,angustiati: dum mẽbra ac corpora sua mortificare super terram,dum vete- Galat.5.
rẽ hominem,cũ actibus suis deponere,& carnem cum vitiis & concupiscentiis crucifigere sollicite
studẽt,dum aduersus mundũ ac mundi principẽ viriliter pugnant, dũ arctam vitę viam perseueranã-
ter retinere satagũt: verũ intus,animo semper sunt gaudẽtes,propter spem beatæ remunerationis.

CXXI. PSALMI ARGVMENTVM.

VIdetur psalmus iste ad præcedentem pene cõtinuari.Quẽadmodum enim ille de fidelium liberatione & captiuitatis dissolutione loquitur:ita hic de ædificatione dom⁹ Dei,quæ est ecclesia,& ex fidelibus cõ ponitur per Christum liberatis. Ac primũ quidem ædificii huius Deum asserit primarium esse authorẽ & architectũ,imò & custodem atque conseruatorem,sine quo nihil in hac re facit humana omnis potentia siue industria:surgere tamẽ uersu.3. monet eos qui adhuc in captiuitate resident,& in luce miserationũ Dei sese à peccatis erigere:deinde,quam magnificet Deus electos,ex quibus domũ suam cõponit,ex futuro retributionis tempore patefacit,quãdo manifeste in hæreditatẽ domini cernũtur ascripti.& fructui ventris Christo veluti in mercedem asignati:qui postquã semel diuinit⁹ fuerint liberati,sic amodo sunt in manu Dei,quomodo in manu robustorũ sagittæ,ex quibus quisquis institutionem bonã susceperit,suam omnem uoluntatẽ illũ confor mãdo,confusionẽ non inueniet in nouissimo die,quando in porta exhibebitur iudicii ante tribunal Christi.

 B

1.Tim.3. *1 Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.*

1.Cor.3.
Philip.2.

2 Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eã.

Esaię.62.
Hiere.6.
Ezech.3.

3 Vanum est vobis ante lucem surgere:

✱ surgite postquam sederitis qui manducatis panem doloris.

2.Cor.3.
Ioan.15.
2.Cor.3.
Philip.4. *4 Cum dederit dilectis suis somnum:*

✱ ecce hæreditas domini filij:

Ioan.1.
Rom.8.

✱ merces fructus ventris.

5 Sicut sagittæ in manu potentu:

Qvemadmodũ captiuitatem illam miserãdã generis hu-
mani pręter Deũ auferre nemo potuit, ita quoq; ædifici
ũ Ecclesię sanctę (quæ est dom⁹ Dei, & ex fidelibus libe
ratis cõponitur) sine Deo suscitari aut fieri non poterit,
adeò vt nisi domin⁹ ipse domũ hãc ædificare voluerit,
frustra laborẽt, quicunq; sine eo quamlibet magnũ conatum ad eius
ædificationẽ adhibuerint: & quantũuis magnũ insumpserint laborẽ
non efficient quicquã absq; Dei (qui in hoc opere architect⁹ esse de-
bet) volũtare & auxilio: quanquã vt cooperatores & adiutores Dei,
nonnihil possint in hac re homines, ad peccatorũ cõuersionẽ verbo
& opere plurimũ laborantes, & scientia Dei ad alios erudiendũ præ
ualentes, alius plantando, alius rigando, modo adsit eorũ operi De⁹
architectus, qui incrementũ prębeat: qui operetur in nobis tam velle
quàm perficere, pro sua bona voluntate. 2. Deinde vt etiam extructa
fuerit sancta Dei Ecclesia in modũ ciuitatis firmæ, in qua singulę Ec F
clesię domus sunt atq; familię, cuius ciuitatis singuli fideles qui de ca
ptiuitate exierunt, ciues sunt & domestici: vt, inquam, si extructa fue
rit ista ciuitas, nõ poterit tamen absq; Deo custodiri, atq; in sua dis-
positione rectè cõsistere, adeò vt nisi ille ad custodiã eius vigilauerit,
fueritq; ad eam intentus in omni bono promouendam & à malo cu
stodiendã, frustra sit conatus omnis ac diligentia hominis cuiuscun-
que, qui illam suis viribus, potẽtia, sapiẽtia, aut industria humana cu-
stodire conatus fuerit: quanquã vt cooperatores & ministri Dei, nõ
nihil neq; parum hac in re possunt homines, in quibus est zelus do-
mus Dei, quos super muros & super speculã ipse custodes posuit vi
neæ, & speculatores domus ac ciuitatis suæ. 3. Atque etiam si mane
primo diluculo exurgatis, quomodo solent qui ad rem quãlibet per
ficiendam sunt ardentissimi, summámq; diligentiam & conatum ex
tremũ adhibeatis, nihil proficietis, nihil efficietis, vanus erit labor ve
ster: si absq; Deo tem aritentatis, si in vobis hac in re fiditis, si antequã
lux diuinę gratiæ atq; visitationis exurgat, rẽ efficere conamini: ✱ vos
tamen ô captiuitatis filii, qui de captiuitate cupiẽtes effugere, peccata G
vestra recogitatis in amaritudine pœnitentiæ, sicq; panem vestrũ in
salutari dolore mãducatis, nolite quasi re desperata permanere iacen
tes supini in miseriis vestris, sed ad lucem miserationis ac visitationis
Dei expergiscimini: euigilate & exurgite, postquã diu iã satis, & heu
nimiũ diu, sedistis, imò iacuistis, & sorduistis in peccatis vestris, neq;
apponatis amplius in illis permanere. Tametsi enim ea vobis tanquã
ex vobis sufficientes non sitis ad exurgẽdum absq; Deo, sine quo ni
hil potestis facere: sufficientia tamen virtutis ex ipso est, in quo vos
cõfortãte, poteritis omnia. 4. Neq; verò mirũ videri debet, si dictũ
est à domino & ædificari & custodiri debere domũ ac ciuitatẽ suam
& sine eo nihil fieri posse quod ad salutem pertineat electorum suo
rum. Ecce enim cum dominus ipse electis & prædestinatis seruis suis
requiem dederit beatitudinis æternæ, eósq; in cubiculũ suum intro-
duxerit: ✱ tunc apparebit, & tũc videbitur hæreditas eius & tota pos
sessio, in qua inhabitabit & gloriabitur, nẽpe electi fideles quos in fi H
lios Deus adoptauit, & quibus per gratiã suam potestatẽ dedit filios
Dei fieri, ac cõformes imaginis filii sui primogeniti. Hęc eñi erit hæ
reditas, in qua inhabitabit & gloriabitur Deus, nõ fertiles campi, nõ
densæ syluæ, nõ prata virentia, nõ montes aurei, sed filii gratię & glo
rię, quos habebit sibi in hęreditatẽ præclarã & pretiosam: ✱ qui sane
filii erunt merces & premiũ Christi, qui fruct⁹ est virginalis vteri, in
ventre virginis absq; virili semine sola sancti spiritus operatione con
ceptus atq; formatus. Cũ ergo electos suos tanti faciat Deus, vt eos
præ hęreditate sua reputet, & mercedẽ Christi sui, mirúmne, id est, si
hominis sola virtus ad huius domus Dei ædificationẽ, ad electorum
salutẽ promouẽdã, per se nisi deo principaliter operãte nihil possit?
Nõ enim patitur neq; vult suã sibi domũ, hæreditatẽ & mercedẽ, ab
alienis tantum parari, sed ipse sibi eam vult & ædificare & custodire.
5 Imò verò quo magis pateat q̃ charos ac p̃tiosos habeat suos elect-
os Deus, illud dico, quoniã sicut in manu hoĩs validi ac robusti sunt
sagittę, quę donec ab eo tenẽt̃, difficile illi extorquẽtur è manib⁹; cũ
verò aduersũ inimicũ iaciunt̃, potẽtes valde & efficaces sũt ad vulne

A ** ita filij excussorum.*

6 Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis:

** non confundetur cũ loquetur inimicis suis in portu.*

randũ: * ita sunt in manib⁹ Dei, filii illi & electi, qui excussi sunt, siue de numero excussorum, à captiuitate per ipsum potẽter liberati: neq; ipsi tantũ primi illi apostoli atq; discipuli, quos per se veritas ipsa excusit, verumetiã illorum filii, quos per euangeliũ genuerunt, omnes qui per verbũ eorum crediderunt veritati. 6. Et beatus erit qui desiderium & cor suum omne impleuerit talium doctrinis, monitis atq; exẽplis, qui secundũ salutarem doctrinam ipsorum & vitæ ac cõuersationis exempla, sic ex ipsis omnẽ voluntatis suæ affectum formare studuerint, vt ea amẽt quæ illi amanda verbo & exemplo docuerũt, nẽpe cælestia, econtrario autẽ fugiant, contemnant quæ illi fugienda atq; spernenda monstrarunt, nempe hæc transitoria: virtutes sectentur, detestantur vitia, quẽadmodum priores illi docuerunt: * qui enim tales sese præstiterint, non erunt confusi in nouissimo die, quãdo exhibebuntur ante Christi tribunal: quando de omnibus cogitationibus, affectionibus, operibus, imò & verbis accusantibus inimicis, erit iusto iudici reddẽda ratio palam omnibus. Qui enim illis
B sese per omnia diligenter (quantum fragilitas humana patitur) conformauerit, habebit quod inimicis accusantibus & expostulantibus exactoribus, coram iudice iusto respondeat, neq; suscipiet confusionẽ in sententia damnationis, sed gloriã magis accipiet æternæ saluationis. Ad quam nos ædificator ecclesiæ sanctæ, fidelium iustificator & custos, Christe Iesu perducere digneris, qui cum patre & spiritu sancto in æternitate regnas benedictus, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXVI.

VErsu 4. Merces fructus ventris. Fructus vẽtris dicitur Christus dominus: quẽadmodum propheta fructũ terræ eum appellat, Et erit (inquiens) fructus terræ sublimis. Et in psalmo dici- Esaiæ. 4.
tur, Et enim dominus dabit benignitatẽ & terra nostra dabit fructũ suum, quod de fœcũdi- Psal. 84.
tate virginis matris piè supra diximus intelligendum. Et notandum, ꝙ huius fructus virginei vteri merces ac præmium sunt filii adoptionis, quoniã à patre ei dati sunt in portionem, hæreditatem, & possessionem, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus, pro quibus ipse, & ventris fructus, & ho-
C stia placationis, & mediator reconciliationis fieri voluit. Quòd enim verbũ caro factum est, ꝙ incar Rom. 8.
natum vsq; ad mortem voluit humiliari, ꝙ sepeliri, ꝙ resurgere: deniq; quæcunq; pro nostra libera- Ioan. 1.
tione fecit, aut pertulit, omnia propter electos, vt ipsi liberationẽ & salutẽ consequerẽtur. Estq; tan- Philip. 2.
torum laborum præmium & merces, & electorum salus. Quanquam enim suæ humilitatis passionibus, Christus vt homo promeruerit suæ humanitatis exaltationem & glorificationẽ, sicq; modo quodam etiam hæc glorificatio & exaltatio merces videri possit & præmium fructus illius: illud tamen ex sacris scripturis constat, non ad hoc principaliter descendisse de cælis verbum patris, vt gloriam sibi cõpararet aut acquireret (satis enim illi erat bene, imò optime, cum ab æterno Deus esset altissimus, etiamsi homo non esset tẽporaliter exaltatus) sed principaliter atq; primario nostri gratia, id est, propter electos, descendit, & factus est vteri fructus inter homines homo, vt fieret ipse primogenitus in multis fratribus. Itaq; præcipuum præmiũ merces primaria, quam ille veniebat quærere, fideles erant quibus potestatem cõparauit, & dedit filios Dei fieri, per assumptionem humanæ Rom. 8.
naturæ in vtero virginis. Vnde in Psalmo 2. à patre ad filium dictũ legimus, Postula à me, & dabo ti- Ioan. 1. Psalm. 2.
bi gẽtes in hæreditatem tuã, & possessionẽ tuam terminos terræ. Offert enim pater filio in præmiũ & mercedem, quod illum nouit præ omnib⁹ quærere & quæsisse, nimirũ hæreditatem & possessionem filiorum gratiæ. Quidam autem hanc assignant intelligentiam, ecce hæreditas domini sunt fi-
D lii, filii .s. adoptionis sunt hæreditas Christi: & merces ac præmiũ domini sunt, fructus vẽtris, id est illi qui ex vtero gignũtur ecclesiæ, filii regenerationis & gratiæ, qui de vtero ecclesiæ ex aqua & spiritu sancto fuerint regenerati. Estq; iã nomen fructus, casus nominatiui, & idem sibi volẽt ambæ illæ partes, hæreditas domini sunt filii, & merces domini sunt fructus ventris: vt qui in priori parte appellantur hæreditas, in posteriori dicantur merces: & qui in priori filii, in posteriori dicãtur fructus vẽtris. Posset tamẽ iuxta hanc constructionẽ alia dari intelligẽtia, vt non eundẽ duæ partes istæ haberent sensum, in hunc modũ: Ecce hæreditas domini sunt filii, & vicissim merces vel præmiũ, & hæreditas illorũ filiorũ est fructus ventris, id est, Christus dominus: hoc est, Christus dominus pro hæreditate & præmio habebit filios gratiæ, & vicissim ipsi filii gratiæ pro hæreditate sua & præmio habebunt Christũ dominum. Atq; in hũc sensum respicere videtur celebris ecclesiæ doctor Thomas Aquinas, in antiphona illa quæ huic psalmo in vesperis altissimi sacræ eucharistiæ sacramenti præcinitur in hunc modum, Fructus ventris virginalis, est hæreditas sanctorũ, adimplens bonorũ desiderium. Atque harũ quidem sententiarum vtraque ex Hebræo recte potest accipi, cum in Hebræo fructus possit accipi in quolibet casu, eo quod nullum sit adiectum signum certum casum determinans. Græca tamen lectio neutram prædictarum intelligentiarum patitur, quæ sic habet: ἰδοὺ ἡ κληρονομία κυρίου υἱοί, ὁ μισθὸς τοῦ καρποῦ τῆς γαστρός. vbi manifestum est, tum ex articulo addito, tum ex ipsa terminatione fructus esse casus genitiui, & regi à nomine merces, vt sit sensus, merces eius qui est fru-

ctus ventris. Propter quod, illa sententia quæ in Elucidatione explicatur, magis videtur côueniens. E
¶ Versu penultimo, Ita filii excussorum. Cum dicitur, filii excussorum, genitiuus excussorũ passiue capitur, pro iis qui excussi sunt ac liberati de iugo miseræ seruitutis. Et potest accipi oratio hæc impropriè, in eo sensu ac si dicatur: Filii de numero excussorum: vel secundũ proprietatẽ sermonis dicantur filii excussorũ, ii qui secundum fidẽ per euangelium geniti sunt ab illis primis filiis liberatis, sanctis apostolis atq; discipulis domini. Omnes enim hi sic in manib⁹ Dei sunt, quomodo in manu potẽns sagittæ: primum quidẽ, quia eos quos Deus liberauit, ac iustificauit, nemo potest cõdemnare, vt sanctus apostolus ait: & nemo poterit electos rapere de manu pastoris, quomodo ipse ait in Euangelio. Item & cum illos emiserit in virtute spiritus, quasi sagittas suas, ad depugnandũ per veritatis prædicationẽ aduersarias potestates & inimicos veritatis infideles, & peccatores salubriter vulnerandos, ac perimẽdos cõpunctione pœnitentiæ, vim & efficaciam magnam habebunt in virtute spiritus, ad perficiendũ omnia ad quæ missi fuerint: quemadmodũ in primi fidei prædicatorib⁹ sanctis apostolis manifeste patuit, & quotidiana monstrat experientia in amicis Dei, quos ipse destinat quasi sagittas ad peccatorũ conuersionẽ, & in virtute spiritus facit viriliter cõtra diabolũ & omnem falsitatẽ atq; vanitatem operari. Poterunt etiã aliter sancti apostoli noui filii, intelligi filii excussorum: id est, eorum qui à Deo excussi siue abiecti sunt, vtpote secundum carnẽ existentes filii Iudæorum, quorum gentẽ pro maxima parte sub tẽpore gratiæ velut excussit Deus, quando illis sese indignos facientibus ad gentes côuerti iussit apostolos: quemadmodũ in Actis testatur Paulus apostolus. F
¶ Versu vltimo, Non confundetur, cum loqueretur inimicis suis in porta. Per id quod dicitur loqui inimicis in porta, intelligi rectissime videtur examen iudicii, quod in porta antiquitus solebat fieri palã omnibus: quemadmodũ etiamnum cõsuetudo est quibusdã. Vnde in alio psalmo dicitur, Aduersum me loquebãtur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebãt vinum: per quos, iudices populi & potẽtes ac diuites intelligi videntur. Idipsum ex libri Ruth. 4. capite satis fit manifestum. Nõ est autem sic accipiendum, ꝙ dicimur loquuturi inimicis nostris, quasi in Dei iudicio prolixis contentionibus aut altercationibus cum inimicis nostris simus acturi causam nostrã, ad eũ modũ quo iudicia exercentur humana: sed more hominum dictum illud accipi debet, ad significandum exactionẽ & expostulationem inimicorũ, qui nostram damnationem requirent. Posset tamẽ & ad exitum à corpore referri. Tunc enim quodãmodo inimicis nostris in porta loquemur, quãdo in egressu de corpore mortis huius, iudici Christo præsentati, accusantibus inimicis, nostráq; mala proponentibus, respondere debebimus, & rationem pro omnibus ante iustum iudicem reddere.

Rom. 8. Ioan. 10. Actu. 13. Psal. 68. Ruth. 4.

CXXVII. PSALMI ARGVMENTVM.

Describitur beatus qui nũc timet dominũ, eiusq; mãdata custodit, eo ꝙ pro operibus quæ in corpore est operatus, bonæ retributionis accipiet mercedẽ, qui etiam si secũdum carnem sterilis videatur, secundum spiritum tamen vxorem quã sibi elegit cælestem, sapientiam habet fœcundissimam, ex qua proles accipit & multas & laudabiles, optimas, ac Deo placitas actiones: quæ illi omni ex cælesti procedunt benedictione. Tandem verò ad illos se in spiritu conuertens propheta, aut vir quilibet iustus, cælestem eis benedictionem precatur à domino, bona videlicet cælestis Hierusalem, filiorum filios & pacem electorum Dei: quæ quisquis acceperit, non deerit in omne bonum. G

CXXVII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Beati omnes qui timent dominũ, qui ambulant in viis eius.*

2 *Labores manuũ tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.* (Pro. 31.)

3 *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.* (1. Cor. 3. Galat. 6.)

4 *Filij tui sicut nouellæ oliuarum, in cir-*

Beatus est nunc expectatione certa, pòst quoq; item beatus futurus possessione secura, qui timet, reueretur, diligitq; dominum Deũ suum, qui in viis mãdatorũ eius studiose cõuersatur: diligẽter attendẽs, vt ab iis quæ illi displicuerint, abstineat: quæ verò placita esse illi nouit, sedulò perficiat. 2. Gaude, & lætare in spiritu quisquis talẽ te (perhibẽte testimonium tibi consciẽtia tua in spiritu sancto) agnoscis. Verè enim etiam nunc beatus ac fœlix es firmissima expectatiõe, & bona accipies reali fruitione, in retributiõe æternitatis: quia dabitur tibi de fructu manuũ tuarũ, comedésq; de operibus quę operatę sunt manus tuæ: hoc est, ꝓ operib⁹ tuis quę in timore domini in carne es operatus, merces tibi dabitur æternę retributionis, in qua satietas est omniũ bonorũ. Vnusquisq; enim mercedẽ accipiet secundum suũ laborem. 3. Neq; verò in futuro tantum sęculo futurus es beatus, aut bona percipies, verumetiã aliqua ex parte in præsenti tẽpore. Cælestis enim sapiẽtia, quã tibi in vxorem adamasti, atq; despõsasti, nequaquã erit sterilis tibi & infœcunda, sed fructum operũ bonorum copiosissimũ proferet tibi, ad modũ vitis fœcũdæ, quæ per latera domus latè expansa, botros profert & plurimos & pinguissimos. Sic enim per omnẽ modũ, qui cæleste sibi sapientiã desponsarunt, & cum illa conuiuunt assiduè, optimarum operationum pinguissimos botros copiose progignunt ex ea. 4. Cogitationes quoq; & affectiones pię, quas tibi quasi filios quosdã pariet vxor tua, sic erunt quasi per circuitum, & ex omni parte, in secura consciẽ H

A *cuitu mensæ tuæ.*

5 Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum.

6 Benedicat tibi dominus ex Sion: & videas bona Hierusalem, omnibus diebus vitæ tuæ.

B

7 Et videas filios filiorum tuorum:

✳ pacem super Israel.

tia tua salubriter lætãte, & quasi iugiter cõuiuante, sicuti nouellę plãtariones oliuarũ plenę virote atq; pinguedine, fragrantia sui odoris totam conscientiæ tuæ domũ replentes, Deúmq; & angelos lætificãtes: • Insuper filii quos tu & verbo & exemplo Deo gignes, sicut germina oliuarum erunt circũ te, tanquã à te salutaris doctrinæ pinguediuem sumẽtes, & quasi pabulum spiritale à te accipiẽtes, quomodo solent de mensa parentum sumere cibum filii. 5. Ecce ad eũ modũ quo suprà iam descripsimus, replebuntur benedictionibus, quicunq; sancto timore reuerentur, ac diligunt dominum Deum suum, eiúsq; mãdata sollicite custodiunt, talibus bonis, tali gloria, tali ornatu ornabũtur ex benedictione & beneficio altissimi. 6. Ego quoq; in spiritu super huiusmodi gaudẽs atq; exultans, tibi quisquis es qui times Psal.3.
dominũ, fœlicia prosperáq; oĩa ex cordis desiderio exopto, & Deũ precor, cuiusest benedictio super populum suũ, vt de ciuitate sua sancta, de cælesti Siõ, in qua inhabitat, vbi eũ contẽplantur beati omnes facie ad faciẽ, benedicat tibi benedictione sua sancta, in cęlestibus donis suis. détq; tibi, posteaquam tempus hinc emigrandi aduenerit, videre in teipso, recipere atq; experiri vsq; in æternum sine fine bonũ illud vnicum & summũ (in quo sunt simul omnia) ciuitatis supernæ Esaię.64
Hierusalem, quod nec oculus vidit, neq; auris audiuit, neq; in cor ho 1.Cor.2.
minis ascẽdit. 7. Fœcundet te quoq; Deus spiritali sua fœcunditate in omnibus virtutibus, ita vt de virtute semper in virtutẽ proficiẽs, & ex vna in alterã semper ꝓcedens, sic quasi filios accipias filiorũ tuorũ: • Rursum itaquoq; te fœcundet virtutibus, vt in longas ac multas generationes permaneãt tibi filii, quos Deo, siue verbo doctrinę, siue exemplo vitæ genuisti: quemadmodũ solet virorum iustorũ semen spiritale in multas generationes permanere, impiorum carnali pereunte semine: • det quoq; tibi videre pacem veram super omnẽ populum fidelem, & super omnes electos: pacem (inquã) Dei super Israel, vt vnà cum electis omnibus pace fruaris sempiterna, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXVII.

C

VErsu 3. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Per vxorem istam, intelligi etiã potest conuenienter affectus sensitiuus, qui in carne inhabitat, quem solemus nominare sensualitatẽ. Quemadmodũ enim vxor ex Dei institutione subiecta est dominio viri, dicẽte domino, Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui: ita hæc sensualitas, rationis debet imperio regi. Et quemadmodũ vxor si recte regatur à viro, fructum plurimum & commodum parit in fa Gene.3.
milia: cõtrà verò si indomita fuerit, & in malis vir ei nimiũ indulgere cœperit, mala plurima & damna committit in familia rebúsq; domesticis, etiam ea quæ viri diligentia atq; industria fortè lucrata fuerit, non rarò male absumens atq; dilapidans. Ita affectum sensitiuum istũ quisquis bene secundũ rationis imperium gubernauerit, & quisquis rectè illum sub habenis rectæ rationis cõtinuerit, quasi sub viri potestate, fructũ plurimũ ex eo percipiet, & opera plurima bona proferre poterit, vbi ad virtutẽ assuefactus fuerit. Contra verò, si permittatur super rationẽ præualere, & quasi supercrescere super eam, spinas & tribulos & mala plurima proferet, & suffocabit etiam atq; absumet, si quæ bona ratio atque voluntas videantur nonnunquam operari: dum bona desideria ac sancta proposita sua lasciuia opprimit atq; disperdit, vt in effectum non perueniant. Et huic vxori recte comparatio vitis applicatur. Vitis enim non nisi maximo labore, diligentia atque impensa adhibiris, fructificare potest, neq; quisquã ex ea fructum percipit otiosus. Ita sanè & sensualitas, nisi diligẽtissime cola-
D tur, & plurimum fodiatur, euulsis sedulò malarũ passionũ radicibus, & bonis insitis surculis, per cõtinuã ad virtutes assuefactionẽ, fructum bonæ operationis proferre poterit nunquã. Ac iuxta hãc intelligentiã, per filios conuenienter intelligi possent omnes vires aliæ corporales, quæ omnes (sola sensualitate bene recta & exculta) facile pinguescunt, & virẽt in operibus bonis. Quidã verò omnia ista, de filiis & vxore & manducatione laboris manuum, exponunt de tẽporalibus diuitiis, vxore & liberis: verùm quoniã (vt suprà in annotationibus psalmi cẽtesimiundecimi dixim⁹) perpaucis Deũ timentibus ista sic cõpetunt: quemadmodum neque Christo, neque apostolis, neque plurimis post ipsos sanctissimis viris, commodius nobis videtur secundum spiritualem intelligentiam ista spiritualiter dicta intelligere, ita vt generaliter piis omnibus Deum timentibus conueniant.

CXXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

NArrat in spiritu lætitia vir iustus, quẽadmodum frequẽtissimis insultibus aduersariorum suorũ oppugnatus, ab initio conuersionis suæ ad Deum, nondum tamen succubuerit, tametsi grauia multa ab importunitate & sæuitia aduersantium perpessum se fateatur. Quorum deinde pœnam, confusionem & reprobationem æternam, siue prædicendo iuxta conformitatem diuinæ iustitiæ optat, siue optando prænunciat tectorum fœno eos comparans à quibus (cum sint maledictionis filii) longe est omnis benedictio.

1 Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea:

✳ dicat nunc Israel.

2\. Tim. 3. *2 Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: ✳ etenim non potuerunt mihi.*

Psal. 118.

3 Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores: ✳ prolongauerunt
Psalm. 7. *iniquitatem suam.*

4 Dominus iustus concidet ceruices peccatorum: ✳ confundantur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

5 Fiant sicut fænum tectorum, quod priusquã euellatur exaruit.

6 De quo non implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.

Matt. 13. & 24.

7 Et non dixerunt qui præteribant, benedictio domini super vos:

✳ benediximus vobis in nomine domini.

A Tempore quo vetustate deposita, renouata est mihi iu
uentus mea, ex quo abdicatis vitiis seruire cœpi domi-
no Deo meo, frequenter admodum insultum in me se
cerunt, méque oppugnauerunt dæmones atq; maligni
eorum ministri, cupientes à rectitudine animum meũ
depellere, castúmque animæ meæ deuincere: ✳ merito hoc ipsum
dicere debet, & fidenter fateri, omnis qui Deo credens, piè in ipso vi
uere studuerit. Neq; enim mihi secundum personam hoc est peculia
te, sed omnibus qui piè viuere volunt commune, vt persecutionem
multiplicem patiantur. a. Ego tamen de meipso singulatiter loquẽs,
hoc fateor, & dico libere, quòd à tempore iuuentutis meę frequẽter
admodum me oppugnauerunt, & expugnare conati sunt persequu-
tores mei: ✳ verum tamẽ diuina assistẽte gratia, hactenus aduersus me
non potuerunt, hactenus mihi non pręualuerunt, neque potestatem F
plenam adhuc super me obtinuerunt, sic vt eorum potestatẽ nõ po-
tuissem euadere, sed persto (gratia Deo) etiamnum in bona volunta-
te, paratus & non turbatus, vt custodiam mandata Dei mei. 3. Multa
quidem (fateor) & grauia & molesta, ab illorum importunitate & cru
delitate perpessus sum, ita vt quasi supra dorsum meũ fabricauerint
grauissimis me affligentes molestiis: ✳ multiplicauerunt aduersus
me omnem malitiam suam, omnem suam quam poterant prauitatẽ
aduersus me machinantes, & nihil eorũ in quibus nocere potuissent
omittentes. 4. Verum dominus Deus, qui est iustus iudex, & vltor
pauperum seruorũ suorum, ipse pro me retribuet eis, ipse faciet vin
dictã interfecturus eos gladio oris sui, & sentẽtia condẽnationis ęter
nę, ad eum modũ quo materiali gladio solent incidi ceruices, & am-
putari capita maleficiorum: ✳ confusio sempiterna & erubescentia
horribilis apprehendet in nouissimo omnes qui odiõ habẽt populũ
domini, ecclesiam sanctam, bonos atq; fideles Dei seruos: tu quoq;
Deus in machinationibus quas contra tuũ populũ meditantur, fac G
non præualere eos nobis: sed cõfundantur, & à cœpto turpiter desi-
stere cogantur, tanquam non potentes, te prohibẽte, quę cogitabant
perficere. 5. Similes erũt huiusmodi fœno quod super tecta domo-
rum crescit, quod in alto quidẽ consistit, sed radicem ac stabilitatem
non habet, neque vllius est pretii, quòdque in se quantocyus arescit,
pòst computrescit & perit, nullo euellente. Sic enim dæmones & ho
mines mundi huius, in alto quidem positi vidẽtur, dum principari in
mundo, & potestatem sæculi obtinere vidẽtur: verùm nulla est in eis
stabilitas, sed à uirore suo quantocyus transibunt, tabescentes in ma
litia sua, & cõputrescentes in corruptione mortis æternæ. 6. De quo
fœno in tecto enascente, nemo messorum ad demetendũ implet ma
num suam, neque illi qui à messoribus pręcisa in manipulos colligũt,
sinum suum aut brachia sua implebunt fœno isto: tanti enim nõ est,
neque quisquã tanti facit fœnum hoc, vt demetendi illius gratia ve-
lit supra domorum tecta ascẽdere: quemadmodũ demetitur quod in
pratis super terrã exoritur: & omnino nulli est vsui, sed prorsus de- H
relinquitur, arescitque & cõputrescit in semetipso. Et sic sanè dæmo
nes ac cæteri reprobi, prorsus à Deo sunt derelicti, qui in cõsumma-
tione sæculi, quando exibunt messores angeli, non colligabuntur cũ
iustis in manipulos, vt inferantur in horreum vitæ æternę: sed magis
separabuntur de medio iustorum, & alligabuntur in fasciculos, vt in
ignem vorandi proiiciantur: quomodo ea quæ nulli bono vsui vltra
esse possunt, in ignem solent proiici. 7. Et quemadmodum fœno illi
tectorum, eo quòd nullius sit vtilitatis, nemo prętereuntium benedi
cit aut bene precatur, ad eum modum quo solent bonis segetibus &
virentibus pascuis pertrãseuntes bene precari: ita super impios istos
derelictos & reprobatos à deo, nulla veniet benedictio, nulla preca-
tio bona. Neque dicetur vel ab angelis sanctis, vel à iustis hominibus
super eos, Benedicat aut benefaciat vobis Deus: ✳ neque dicetur eis,
Benediximus vobis, aut bona precati sumus à domino Deo nostro,
quoniam condemnati sunt, & ab omni bono reprobati, obdurati in
malitia: neq; benedictionis capaces esse valent, filii existentes maledi-
ctionis, quos possidet æterna maledictio.

A
ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXVIII.

VErsu 1. Sæpe expugnauerunt me à iuuẽtute mea,&c.Similis hic est in sermone alacritas,ea-
démq; locutionis festiuitas, qualis in psalmo 123. cum dicitur, Nisi quia dominus erat in no-
bis,dicat nunc Israel,nisi quia dominus erat in nobis,&c.Expugnauerunt autem nota accipi
improprie, pro Oppugnauerunt, vel impugnauerunt,siue tribulauerũt: vel loco huius,expugnare
conati sunt.Nã proprie loquẽdo,non expugnatur nisi ꝙ oppugnando deuincitur.Vnde si proprie
acciperetur Expugnare,non sibi constarent partes duæ vnius versus,cũ in altera parte dicatur, Ete-
nim non potuerunt mihi: id est,nihil potuerunt aduersum me,non mihi potuerunt præualere, nõ
me valuerunt expugnare.Quanquã secundum aliquam considerationem,cõmoda adhuc posset ac-
cipi sentẽtia, si hoc dicamus fidelẽ sermone isto velle indicare, ꝙ cum sæpius fuerit ab adolescentia
sua expugnatus atq; deuictus,sæpiúsq; inimicorum tentationibus succubuerit,semper tamen à pec-
cato resurrexit, vt inimici plena potestate sibi hactenus non præualuerint,cum per pœnitentiam re
surgendo à malo potestas effugiatur diaboli. Cæterum,iuuentutẽ istam intelligere possumus tẽpo-
ralem vel spiritualẽ: & vtroq; modo bona est sententia.Itẽ & de inimicis corporalibus vel spiritua-
libus interpretari. ¶Versu 3. Supra dorsum meũ fabricauerunt peccatores,prolongauerunt iniqui-
B tatẽ suam.Per istud fabricare supra dorsum,quod prouerbialiter dictum est, intellige grauem & lõ
gam vexationẽ atq; afflictionem,qua iis qui piè volunt viuere secundũ Deum,iugiter molesti sunt
impii. Dorsum enim est,quo feruntur onera: & cum alicui administratio rei cuiuslibet difficilis in-
iungitur,dicimus prouerbiali sermone,illius dorso vel humeris esse iniectum graue onus: & cũ qui
ampla est sustinẽtia siue magna patientia,vt facile posit ferre obtrectationes, siue alias iniurias, aut
cõtumelias, huiusmodi homines latũ habere dorsum dicimus. Tũc ergo supra dorsum iusti impius
quasi fabricat, quando magna illum vexatione affligit,& quasi portãda multa imponit, quando illũ
facit portare grauia,& quæ sunt portatu difficilia.Quãtumcunque autẽ fabricauerint peccatores su 1.Cor.10.
per dorsum iusti,non succũbet iustus:quoniam non patitur Deus amplius dorso eius imponi,ꝗ ip-
se valeat ferre.Fidelis enim est Deus (vt sanctus ait apostolus) qui non patietur tentari vos supra id
quod potestis,sed faciet cum tentatione prouentũ,vt possitis sustinere,& ipse qui dorsum nostrum
ita corroborat,secundum suum beneplacitum, vt nullo pondere deprimi posit, vt sub nullo subsi-
damus onere,Non enim solum fidelis est vt patiatur nobis imponi onus supra quàm possumus: ve-
rumetiam oneratos & laborantes sub onere paratos est reficere: quemadmodum in Euangelio aper
ta voce clamat dicens, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Matt. 11.
¶Versu 4. Dominus iustus concidit ceruices peccatorum. Idem hîc intelligitur per ceruicum con-
cisionem,quod in alio psalmo per capitis confractionem:cum dicitur,Veruntamen Deus confrin-
C get capita inimicorum suorũ,verticẽ capilli perambulãtium in delictis suis.Et in alio psalmo per cõ Psal. 67.
fractionẽ cornuũ,cum dicitur, Omnia cornua peccatorum confringã, Alibi quoque per dentium Psal. 74.
confractionem & maxillæ percussionem: vt psalmo tertio, Tu percussisti omnes aduersantes mihi
sine causa(pro quo in Hebræo est,Tu percussisti omnium inimicorum meorum maxillam)dentes Psal. 3.
peccatorum cõtriuisti.Et alibi,Dominus cõfringet dentes eorũ in ore ipsorum, molas leonum cõ- Psal. 57.
fringet dominus. Quòd autẽ omnia ista significent grauẽ persecutionem, qua Deus in sentẽtia sua
feriet impios, suis in locis manifestum est. ¶Versu 7. Et non dixerunt qui præteribant benedictio
domini super vos,benediximus vobis in nomine domini.Quidã intelligũt,Nõ dixerunt prætercũ
tes ad messores qui tentauerint colligere fœnum illud tectorum,& laborem in illo impendere, vt il
lis frustra & in re inutili laborãtibus præterẽutes non dicãt, Benedictio domini super vos: quomo
do scilicet vulgo solent homines transeuntes per viam bene precari iis, qui in agris metendo labo-
rant,dicendo,Prosit,benedicat vobis Deus,aut dominus vobiscũ,quomodo suis messoribus dice-
bat Booz.Nobis in Elucidatione fuit visum cõueniẽtius, vt benedictionem illã præterẽuntiũ intel Ruth. 2.
ligamus referri ad ipsas fruges quæ in agris sunt. Ita enim solent homines,cum per viam transeunt,
& agrum bona segete adornatum conspiciunt, bene precari agro illi, & segeti quæ in eo est.

D
CXXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

DE profundis peccatorũ,tentationum,atque periculorũ,siue de intimis cordis clamat qui ope eget,ad dominum,petens exaudiri in oratione sua,& iniquitates suas,ne fortè obsint exauditioni, refugiẽs obseruari. Deinde versu quarto,in Dei propitiatione & in obedientia legis Dei spem erigit, & animã suam rectè sperare facit: vniuersum insuper populum Dei ad eandem spem fiducialiter inuitat,& eo quòd domini sit misericordia,& salus,& liberatio ab iniquitatibus.

CENTESIMIVIGESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *De profundis clama-*
ui ad te domine: ✳ *do-*
mine exaudi vocẽ meã.
2 *Fiãt aures tuæ inten-*
dentes, in vocem de-

CLamaui domine ad te de ꝓfundis tẽtationũ, de ꝓ-
fundis periculorũ,quibus penè immersus fuit spiri
tus me*,de profundis etiã cordis mei & intimis præ-
cordiis meis, de corde cõtrito & spiritu humiliato:
* tu verò me clamantẽ ne despicias, sed clamãtis vo
cẽ exaudi. 2. Ne auertas ab oratiõe mea aures tuas,
sed benignus auditus tuus ad exauditionẽ sit intẽtus voci meæ, qua

præcationis meæ.
3 Si iniquitates obser-
uaueris domine:

Pro. 24.
Iacob. 3.

Gene. 6.
& 8. *✱ domine quis sustine*
bit?
Psal. 142.

4 Quia apud te pro-
pitiatio est:

✱ propter legem tuam
sustinui te domine.

5 Sustinuit anima mea
Psal. 144 *in verbo eius:*
Ioan. 14. *✱ sperauit anima mea*
in domino.
6 A custodia matuti-
na vsque ad noctem,
speret Israel in domino.

Sapiē. 11. *7 Quia apud dominū*
Psal. 76. *misericordia: ✱ & co-*
piosa apud eum redem
ptio.

Matth. 1. *8 Et ipse redimet If-*
rael, ex omnibus ini-
quitatibus eius.

oro ante conspectum tuum. 3. Neq; verò io memoriā reuoces pecca E
ta mea præterita, vt propterea clamantē despicias, atq; etiā si adhuc
maculæ quædā læuiorum peccatorū io me resideant, ooo ob hoc sta
tim (quæso) repellas oratiooem meā. Nam si tu iniquitates hominū
obseruare velles, vel antiqua semel remissa (quod frequeoter faciunt
homines) in memoriā reuocando, vt propterea recōciliatis minus es
ses ad exauditionē facilis, vel quotidiana delicta & lapsus (quibus in
die septies cadit iustus, & per quæ in multis offendimus omnes) secū
dum seuerum rigorem & rigidam districtionē iustitiæ tuæ expēdere
atq; diiudicare: si (inquam) ita tu oostras iniquitates districte attēde-
res atq; obseruares: ✱ quis esset inter mortales (qui ab infantia sua ad
malum ptooi sunt omni tempore) qui ferre posset tuam hanc distri-
ctiooē, tuam hanc iustitiæ seueritatem sustinere? Quis stare posset co
ram te, aut quis iustificari posset in conspectu tuo hic viuēs super ter-
ram? aut quis iam cōfideret orationē suā apud te posse exaudiri? quā-
doquidem penè omnes & præteritorum grauium peccatorū, & plu- F
rimorū insuper lapsum quotidianorum, sibi sunt conscii. 4. Absit
verò, piissime Deus, vt ita obserues iniquitates oostras, quoniā tecū
est propitiaoo, & propriū est tibi misereri, propiciari ac parcere: pro
pter quod misericorditer magis agere debes nobiscum, neq; districtè
sic omnia exigere, vt dissimules peccata hominum propter pœniten
tiam: ✱ & propter legem sanctam tuam, quam obseruandā præcepisti
oobis, ego pro mea paruitate cū adiutorio gratiæ tuæ perseueraui in
te, neq; à te per transgressionē volui abscedere, téq; in obediētia legis
tuæ perseuerādo sustinui, ꝓpter quod te mihi (quæso) exhibeas beni
goū. 5. Anima mea & spiritus meus fiducialiter sustinuit atq; expe-
ctauit longanimiter in verbis promissionū tuarum, quib⁹ misericor-
diam pollicitus es postulantibus: ✱ anima mea fiduciā & spem secu-
rā habuit in domino Deo suo, qui cū sit fid[illegible] in omnibus verbis, &
iustus in omoibus viis suis, imò ipsa veritas atq; iustioa, neque fallere
neq; frustrare potest rectè in se sperantes. 6. Et quidē fiducialiter si-
ne hęsitatione atq; omni metu spem coniiciamus in domioū Deum G
quicunq; verè fideles & de populo Dei esse volumus: idq; iugiter &
p omoe tempus, à vigilia matutina vsq; ad profuodam ooctem .i. ab
ætate prima vsq; in vltimā, omnibus diebus vitæ nostræ: aut tā in ad-
uersis q̃ prosperis. Semper enim ipse adest in se sperantibus, & oullo
vnquam tēpore eos est relicturus. 7. Sperēt dico, fideles omoes fi-
deoter, quoniā cū domino est misericordia, éstq; ipsius misereri om-
oium quæ fecit: neq; obliuiscetur aliquādo misereri, neq; prorsus cō
tioebit in ira miserationes suas: ✱ & copiosa, plena, mulóplex, ac libe-
ralis redemptio atq; saluatio est apud illum, redemptio (inquam) si-
ue saluatio à morte, à pecatis, ab aduersariis, à tētationibus, à peri-
culis, à malis plurimis, quibus subditū est genus humanū vniuersum.
8. Et ipse redimet seruos suos in se credētes, ab omnibus eorū iniqui
tatibus, saluúmq; faciet populum suum à peccatis eorum: à pręteritis
quidem & præsentibus, per remissionē eos expurgando: à futuris ve
rò ac possibilibus, per præseruationē custodiendo. Nemo enim pec-
cata potēs est dimittere, oisi tu solus, Deus piissime: à quo & nos mi H
seri qui in profundis iacemus malarū concupiscentiarum nostrarū,
fidēter speramus, & profunda humilitate supplicamus, gratis libera-
ri, propter gloriā nominis tui, quod est benedictum in sæcula, Amē.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXIX.

HOc psalmo ex ecclesiastica institutione & cōsuetudine, pro defunctis orātes vti solemus: ꝓpterea q̄ in eo multa fiat mentio, & frequēs replicatio misericordiæ Dei, cui maxime cupimus illos esse cōmēdatos, vtpote ea maxime indigētes, si adhuc à Dei cōspectu demorantur illos è corpore egressos in corpore cōmissa delicta. Nam (vt sanctorum definiuit authoritas) in locis purgatoriis detinentur, quos sic in carne commissa, ac non penitus expiata delicta demorātur ab ingressu beatæ requiei, vt ibi secundum Dei iustitiam, per afflictiuam punitionem, omnis abstergatur scoria, omoe debitum ad oouissimum vsq; quadrantem persoluatur, priusquam illud ingredi possint, quo nihil potest intrare coinquinatum, vt ait in sacra sua Apocalypsi dilectus domini di-
Apo. 21. scipulus. Et qnoniam illi tali in statu positi, id est, extra tempus vitæ præsentis io hoc sæculo, iam non vllis operibus valent sese redimere, quoniam merendi spatium illis iam expirauit, & tempus operandi pertrāsiit, vnica spes est, & pro illis Dei misericordiam oos qui adhuc in corpote agimus,

A supplicitet inuocemus, videlicet vt ipsa liberaliter debitum velit relaxare, pro quo detinẽtur & remorantur à gloria. Non sic tamen peculiaris oratio defunctorũ est hic Psalmus, quin optime etiã viuo cuilibet in tribulationibus posito, atq; in Dei misericordia respiranti conueniat, vt in illo ad Deum clamet. ¶ Versu. 1. De profundis clamaui. Intelligi potest, de profundis tentationum siue tribulationũ, id est quasi de imo tribulationum quibus obruor & quib⁹ infigor, quemadmodum alibi dicitur, Infixus sum in limo profundi. Et iterum, Veni in altitudinẽ, id est profunditatẽ maris, & tẽpestas demersit me. Vel de profundis cordis, id est, ex imo cordis, ex spiritu cõtribulato & corde cõtrito. Sunt enim quidã clamantes, sed nõ nisi de superficie oris exterius, videlicet de quibus ait per Prophetã dominus, Populus hic labiis me honorat, cor autem eius longe est à me. Recte autem clamant, qui de profundo clamãt, id est, ex corde fideli & recto spiritu. De cuiusmodi sic clamãtibus in alio Psalmo dicit̃ ex ore domini, Clamauit ad me, & ego exaudiam eũ. Quomodo autẽ in sequẽti versu aures Deo attribuantur secundum similitudinẽ hominis, non est difficile cuiquam intelligere: præsertim cum eiusmodi passim in scripturis occurrãt, vt Deo os, manus, pedes, nares, oculos aures, aliáq; huiusmodi attribuamus, quum ille nihil horum vere habeat. ¶ Versu. 7. Quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eũ redemptio. Apud dominũ esse misericordiam, est ipsum esse misericordem, ipsius esse misericordiam, imò ipsummet esse misericordiã & misericordię fontem, quomodo in alio Psalmo dicitur, Apud te est fons vitæ, id est, tu ipse es fons vitæ. Si verò misericordia pro miseratione, id est, pro exhibitione misericordię acciperetur, posset illud quod dicit̃, esse misericordiã apud dominum, aliter intelligi, quatenus promptus semper & parat⁹ est dominus ad miserationem, quemadmodum in versu quarto dicitur esse apud Deum propitiatio, eo quòd sit pronus & propinquus semper ad propitiandũ pœnitentibus. Apud nos enim esse dicimus, quę vicina & quasi ad manũ siue in promptu sunt nobis. Notandũ quoq;, quòd in versibus quinto, sexto & septimo, alia posset sumi distinctio versuum, quàm vulgata habeat lectio, in hunc modum, Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in domino, à custodia matutina vsque ad noctẽ. Speret Israel in domino, quia apud dominum misericordia & copiosa apud eum redemptio. Quã distinctionem, in Hebræa etiam lectione videmus obseruari. Nostra tamen distinctio cõmodũ similiter sensum habet.

Psal. 68.
Esaię. 29
Matt. 15.
Psal. 90.
B
Psal. 35.

CXXX. PSALMI ARGVMENTVM.

IN bonæ conscientiæ testimonio humilitatem suam via iustus commendat domino, superbiam animi, extollentiam oculorum, omnemque ambitionem ab se abnegans, atque etiam cum mala quadam precatione detestans, ablactato autem puero sese comparans, ac deinde ad sperandum in domino fideles omnes versu vltimo nouis
C *simo exhortans, cuius se in humilitate persensisse nouit beneficia.*

CXXX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 ***Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.***

DOmine Deus, tu vides humilitatem cordis mei, quoniã non est eleuatus neque inflatus intra me spiritus meus, neq; oculorum elatione superbiam ullam aut ambitionem cordis demõstraui, neque altus fui in oculis meis, vt mihiipsi plus æquo placerem, de me ampli⁹ quàm in me erat sentirem, altáq; saperem: sed humilis ac paruulus fui in oculis meis, propter considerationem potissimum magnitudinis tuæ & vilitatis meæ. 2. Neq; meipsum extendi ad ea quæ me erant maiora, Rom. 12

2 ***Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.***

neque attentaui similia, quasi plus sapere volens quàm oporteret, neque mirabilia quę supra meam erant facultatem sectatus fui, aut tentaui, aut etiam ea iactaui, mihíque ipsi ascripsi, quemadmodũ faciunt illi qui extra suam regulam in aliorum laboribus vel bonis, aut in iis 2. Co. 10.
etiam quæ non habẽt, gloriari solent: sed timens semper in mea par Rom. 12
uitate permansi, non alta sapiens, sed humilibus consentiẽs: nõ in a- Deut. 13.
lio, nisi tantum in domino gloriam habens. 3. Si non humiliter sen-

D
3 ***Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam:***

tiebam, ô Deus de meipso, seu magis exaltaui animã meam, ac superbiui in corde meo, non tibi sed mihiipsi dans gloriam, cũ econtrario Galat. 6.
nõ nobis debeat̃, sed tibi: si videbar mihi esse aliquid, cum nihil sim, si aliter quàm in te gloriabar, si non ad mẽsuram sapiebam: si (inquã) talem me vides, aut talem agnoscis, certè dignus fuero, qui à te puniar & priuer omni bono, qui cum superbis abs te despiciar atq; repellar.
Verum tu, qui omnia nosti, qui probas corda & renes, lõge aliter (vti Actu. 1.
confido testimonium mihi perhibente conscientia mea) rem habere vides, humilitatémq; meam benigne (vt spero) respicis. 4. Ecce enim

4 ***Sicut ablactatus est super matre sua.***

domine, quemadmodum filius qui matris lacte primũ, ac deinde alimento extraneo, matris tamen semper cura est educatus in iustã ætatem atque staturã, erga matrem suam est, & quomodo se habet erga matrem omne corporis robur illi acceptum referẽs, ingenuéque agnoscens, hanc ipsam in quam perductus est ætatem, staturam atque fortitudinẽ, à matre sese accepisse, cui⁹ labore, sollicitudine & innu-

meris molestiis se nouit educatum: * ita erga te ô De⁹, in anima mea E
est retributio gratiarum actionis, ita spiritus meus omne bonũ non

***ita retributio in anima mea.**

corporis modo, sed quicquid etiã io ipso est, tibi vni refert acceptũ:
agnoscens omne bonũ & omne datum optimũ desursum à te patre
luminum descendere, qui cum des omnibus omnia, nihil à quoquã

Iacobi.1.

recipis ipse. Et quẽadmodum ingratissimus forei, qui matris obliui-
sceretur, cuius lacte est alitus: ita ingratissima foret anima mea, & o-
mni punitione dignissima, si te negligens (à quo se nouit omnia acce
pisse) in se gloriam conuerteret tibi debitam. 5. Et quoniam hanc in

5 Speret Israel in domino, ex hoc nunc & vsque in sæculum.

meipso Dei misericordiã sum expertus, ad eãdem ego omnibus ex-
positã misericordiã, proximos quoque meos adducere cupiens, hor
tor ac moneo fideles omnes, & qui de populo Dei esse desiderãt, vt
cũ humilitate spẽ suã omnẽ ponant in domino, amodo vsq; in sem-

1.Petri.5.

piternum: omnem sollicitudinem suam proiicientes in eum, quoniã

Psal.9.

ipsi est cura de omnib⁹ filiis suis, neque vnquam derelinquere potest

Esai.49.

in se sperantes: quemadmodum non potest obliuisci nutrix paruulũ
suum alumnum, neque mater filium vteri sui. F

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXX.

VErsu.3. & 4. Si non humiliter sentiebã, &c, Sicut ablactatus est, &c. In intelligẽtia manifestè patet, quẽadmodum diuisim hi duo versus intelligi atq; exponi valeãt, vt sit in priori versu sermo deficiẽs, ad quem cõplendũ oporteat nonnihil subaudiri. Sic enim solet in scripturis frequẽtius vsitari coniunctio si, vt sit nota & signum iurãdi, aliquando quidẽ iuramẽto cõpleto, a-

Psal.88.

liquando iuramẽto incõpleto, veluti cũ dicitur in Psalmo.88. Semel iuraui in sancto meo si Dauid

Psal.94.

mentiar. Et iterũ in alio Psalmo, Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiẽ meã. Illud enim absq; negatione sic dictum, ratione eius quod subauditur, secundum virtutem tantundẽ est acsi diceretur. Nequaquam ingressuri sunt in requiẽ meam. Et in Psalmo proxime subsequuturo, cũ dicitur, per similem loquutionis modum, Si introiero, si ascendero, si dedero somnum oculis meis, &c, tantundem est, ac si dicas, Nequaquam introibo, nequaquam ascendam, non dabo somnum oculis meis, donec, &c. Vbi notandum est, quòd sicut enunciationes istæ quæ sine negatione fiunt ratione supplementi, valent vehementem negationem: ita econtrario, cum per negationem fiunt,

Psal.136.

vehementem valent affirmationem. Quemadmodum cum dicitur in Psalmo .136. Si non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ, perinde est acsi dicas, Proponam vtique Hierusalem in G
principio lætitiæ meæ. Qua de re latius pleniúsq; tractatũ inuenies in Annotationibus Psalmi.88. Atque ita sanè in proposita loquutione, cum partim negatione sermo fiat, dicendo, Si non humiliter sentiebam: partim affirmatione, dicendo, Sed exaltaui animam meam: oportet totum hoc pronunciatum ratione supplementi modo contrario exponi. Valet enim acsi dicatur, Vtiq; te teste Deus humiliter ego sentiebam coram te, & animam meam neutiquam exaltaui. Alii malunt duos hos versus, quos nostra Elucidatio diuisim exponit, in vnam sententiam componere. Atque id quidem rursum dupliciter, Primo, per modum imprecationis, ad hunc sensum, Si nõ humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam, fiat retributio & vindicta tua aduersum me animam meam, vt subtrahatur mihi cõsolatio gratiæ tuæ qua pascor, lactor, & nutrior, ad modum pueruli qui à lacte materno ante tempus auellitur. Vel per modum simplicis enunciationis, ad hunc sensum, Si quãdo forte humanum aliquid passus incipiebam humilitatem deserere, & exaltari cœpit intra me anima mea, tu vicissim, vt me mihi ostenderes, quàm sine te nihil essem, quàm miser & miserabilis, subtrahebas mihi lac tuæ visitationis & consolationis, sicque fiebat retributio à te in anima mea & iusta vindicta, quemadmodum cum puerulus à lacte matris auellitur, vt consolationis lacte ita subtracto, cogerer de meipso desperans, ad te rursum per fletus & gemitus conuerti.

CXXXI. PSALMI ARGVMENTVM. H

PSalmũ istũ, qui de ædificanda habitatione domino, deq́, promissionibus Dauidis & electione sanctæ Ecclesiæ loquitur, quidã authorũ malunt in totũ mystico sensu ad Christũ referre: etiam id quod in principio eius dicitur de voto Dauid, ad Christũ dicẽtes pertinere, quatenus ipse Deo patri suo requiẽ parare voluit in populo fideliũ, cui⁹ gratia in mundũ venit: similiter quoque & illud, Surge domine in requiẽ tuã, de requie in Ecclesia sancta accipiunt: per arcã sanctificationis Christi corpus benedictũ intelligẽtes. Cui sanè interpretationi, cũ pia sit, fidelis, & bene mistica, nequaquam volumus obsistere. Veruntamen, si primũ sensum qui literæ est quærimus, omnino apparet initiũ Psalmi ad Dauid regem tẽporalẽ pertinere: & ea quæ sequũtur, de loco domini, de tabernaculo, de arca sanctificationis, & quod postuletur Da⁹ in requiẽ præparatã surgere, cũ arca sanctificationis suæ, respicere tẽplũ à Salomone Dauidis filio ædificatũ, vt in eo poneretur arca fœderis domini. Sic & illud. Non auertas faciẽ Christi tui, quod alii exponũt de nõ differẽdo Messiæ aduẽtu, ad Salomonẽ filiũ, iuxta literæ intelligentiã spectat: vt eius deuotionẽ, & ex deuotione domũ ædificatã nõ despiciat, sed suscipiat De⁹. Atq; id quidẽ dubitare nemo poterit, qui finẽ sexti capitis secũdi Libri Paralipomenõ diligẽter inspexerit, vbi posita ĩ tẽplo arca domini, verba penè eadẽ quæ hoc loco habẽtur à Salomone prolata legimus, cũ de tẽplo illo & arca materiali ipse verba faceret. Quanquã & hoc verũ est, spiritũ sanctũ per omnia illa quæ tũ agebantur temporaliter præsignare voluisse ea quæ per Christum verum Salomonẽ & ve

A *rum Dauidis semen, erant futura in Ecclesiæ nouæ ædificatione, propter quod, absurdũ nõ fuerit, ea quæ illis de tẽplo materiali & arca dicũtur, hoc loco secundũ mysticã intelligentiã ad tẽplũ Dei spiritale (quod est Ecclesia) referri. Veruntamẽ circa finẽ Psalmi, vbi promißio narratur Dauidi facta, nihil dubiũ est, ad Christũ vt verũ eius semen (in quo illi ꝓmißio facta fuerat) principaliter omnia referri, & de Ecclesia quã ipse erat ædificaturus, in qua se pater dicit requiescere, & mãsionẽ fixisse. Quãuis & hæc modo quodã aptari poßint ipsi Salomoni secundũ tẽporalem prosperitatẽ & abundantiã, quæ ipso regnante fuit in populo. Huius autem Psalmi quis author sit, videtur dubium. Forsitan enĩ Salomonis videbitur esse oratio, siue cũ ponenda esset, siue cũ iã posita esset ab eo arca domini in tẽplo per se ædificato: in qua ipse cũ vniuerso suo coadunato populo, merita Dauid serui Dei cõmemorant, eiusque bonum desiderium erga ædificationẽ domus Dei, ob cuius merita petunt, vt aperiantur oculi eius ad locũ illum habitationis eius, vbi etiã promißiones allegant Dauidi factas de semine eius in throno post ipsum stabiliendo: ac tandem versu decimoquinto, Deus introducit loquens, qui respiciens præparatam requiẽ, acceptat eandẽ, & sibi dicit beneplacitã, eamque omnibus bonis & salute vera implere pollicet in vltimis duobus versibus, signanter Meßiæ sui aduentũ promittens, & præcursoris antecessionem, Christi quoque gloriam & inimicorum eius confusionem prædicens. Salomonis verò hũc esse Psalmũ, per orationis modũ ita compositum, suadere videnẽ verba illa quæ in loco supra citato libri Paralipomenon, à Salomone dicta legimus, eadẽ pene quæ hoc in loco habentur. Quanquam fieri potest, neque prorsus vero est dißimile, hanc orandi formã per modum Psalmi ab ipso Dauid fuisse cõpositam, & filio traditam, vt introductione arcæ tẽplũ solenniter decantaretur ab omni Ecclesia cõgregata, aut à filio singulariter proferretur coram domino. Quemadmodũ enim legimus, impensas omnes diligẽtißime illum multo ante præparasse, & filio reliquisse, insuper & descriptionẽ omniũ diligẽtißime eidẽ tradidisse, sicut à domino ei fuerat demõstratum, iuxta quod ad filiũ suũ capite vigesimooctauo primi libri Pararalipomenõ eũ dixisse legimus, Omnia (inquit) venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris: ita absurdum nõ videbitur, si dicamus etiam Psalmum & orationem hanc illius templi futuri dedicationi siue arcæ in eo introductioni conuenientem, à domino eidem fuisse demonstratum: quem cõpositum filio suo, in consummatione templi ab ipso proferendum, & à sacerdotibus decantandum tradidisset*

CXXXI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Memento domine Dauid:*

✱ & omnis mansuetudinis eius.

C 2 *Sicut iurauit domino, votum voui Deo Iacob.*

5 *Si introiero in tabernaculum domus meæ: si ascendero in lectũ strati mei.*

4 *Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem.*

D 5 *Et requiẽ temporibus meis donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob.*

6 *Ecce audiuimus eam in Ephrata: ✱ inuenimus eam in cãpis syluæ.*

7 *Introibimus in tabernaculum eius: ✱ ado-*

MEmor esto domine serui tui Dauid, qui vir erat secũdũ cor tuum, & qui rectum fecit coram te in toto corde suo: ✱ & memor esto omnis mãsuetudinis illius, patientiæ, & longanimitatis quam in persequutionibus & plurimis & grauißimis semper exhibuit atq; monstrauit. 2. Memor esto (inquam) voti illius ac sancti propositi, quo priusquam per Prophetam Natham super hac re tuam didicisset voluntatem, desiderauit domum ædificare magno nomini tuo, quemadmodum & perfecturus fuerat, nisi tuo oraculo fuisset prohibitus. Cum enim 2.Reg.7.
vidisset iam sibi firmatum à domino regnum, dolens arcam domini 1.Par.17.
non habere fixum requiei locum, firmo cordis sui proposito decernens illi ędificare templum, ita modo quodam iuramentum fecit domino, & votum vouit, firmum suum propositũ offerens Deo patrũ suorũ, Abrahã, Isaac & Iacob, siue Deo vero populi Israelitici, iurãs ac vouẽs in hunc modũ. 3. Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si cũ quiete cordis mei introiero in palatiũ dom⁹ meę, quã mihi ędificauit domin⁹: & si cũ plena quete in lectũ siue stratũ me cõposuero. 4. Si somnũ quietum & liberũ permisero venire ĩ oculos meos, & palpebras meas permisero claudi quieta dormitatione. 5. Et si reclinauero ad somnũ capiẽdũ caput meũ, ita vt requies somni ascẽdat per tẽpora mea: si (inquã) huiusmodi quietẽ ac requiẽ plenã mihi dedero, vsquequo locũ aptũ inueniã cultui domini Dei mei, ad ędificãdũ domũ ac tẽplũ, vbi adoreť atq; inuoceť nomẽ Dei Iacob. Tu enim nosti domine, quẽadmodũ ipse seruus tuus, cũ accepisset auxilio protectionis tuæ requiẽ ab omnibus persequutoribus suis & inimicis ꝑ circuitũ, cogitauerit corde fideli & proposito firmo se non habiturũ requiẽ, neq; cessaturũ, donec templũ ædificasset nomini tuo: quod licet illi prohiberetur tuo oraculo, nõ tamen destitit quæcunq; necessaria & opportuna erãt, ad ædificationẽ hanc pręparare, tradẽs insu- 1.Par.22.
per filio omniũ quę erãt ędificãda descriptionẽ, quẽadmodũ ei à do &.28.
mino fuerant demõstrata. 6. Ecce spiritu reuelãte, ipso Dauid ex domini iudicio declarante, audiuimus locũ ipsum siue domũ quietis electã esso à domino, & designatã in tribu Bẽiamin, vbi sita est Ephrata, in mõte Hierusalẽ, quẽ locum descripsit Dauid, vt ibi ędificareť domus domini: ✱ accepimus atq; didicimus domũ habitationis Dei fore in campis syluestrib⁹, id est ĩ loco nemoroso, in planitie syluestris mõtis, arboribus cõsita, nẽpe in mõte Moria. 7. Introibim⁹ in domũ domini cũ gaudio, postquã ipsa quã Dauid ædificare cupiebat, fuerit

rabimus in loco vbi ste-terunt pedes eius.

8 Surge domine in requiem tuā: ✳ tu & arca sanctificationis tuæ.

9 Sacerdotes tui induātur iustitiam: ✳ & sancti tui exultent.

10 Propter Dauid seruum tuum: ✳ nō auertas faciem Christi tui.

11 Iurauit dominus Dauid veritatem: ✳ & non frustrabitur eum: ✳ de fructu ventris tui ponā super sedem tuam.

12 Si custodierint filij tui testamentum meū: ✳ & testimonia mea hæc quæ docebo eos. 1.Par.22.

13 Et filij eorum vsque in sæculum sedebūt super sedem tuam. Ibidem.

14 Quoniam elegit dominus Sion: ✳ elegit eā in habitationem sibi. Matt.28.

15 Hæc requies mea in sæculum sæculi: ✳ hic habitabo:

✳ quoniam elegi eam. 1.Cor.6. Leuit.26

16 Viduam eius benedicens benedicam:

✳ pauperes eius saturabo panibus.

per filiū cōsummata: ✳ adorātes incuruabimus nos ante arcā Dei, su- B
pra quam īter duo Cherubim est sedes Dei, & ipsum arcę operculū
quodāmodo scabellū est pedum Dei, super ipsum iuxta humanā cō-
ceptionē sedētis. 8. Nūc præparata à semine Dauidis domo nomini
tuo, orat te omnis multitudo tui populi à maximo vsq; ad minimū
ad deducendā arcā tuā congregata, vt venire tibi placeat & acceptare
locū præparatum: ✳ surgat quoq; & veniat nobiscū, & deduci se pa-
tiatur arca quam sanctificasti tibi, & in qua sanctificaris, atq; honora
ris, & sup quā resides ac pręsentē te exhibes populo tuo: surge, & ve-
ni in locū requiei tibi præparatū, & arca tua quæ hactenus fuit in ta-
bernaculis, fixū non habēs habitationis locū, ipsa iam in templo prę-
parato stabilē accipiat mansionē. 9. Sacerdotes tui, vt dignè tibi va-
leāt ministrare, per te cōsummatione induantur omnium virtutū, &
perfecta adornetur iustitia: ✳ & populus tuus omnis, qui est multitu-
do sanctorum, corde fideli tibi adhærēs, vera exultatione semp in te
lętetur, vt in domino Deo suo. 10. Propter Dauid seruum tuum qui
vir fuit secundū cor tuum, quærēs quod bonum est in cōspectu tuo: F
propter deuotionē cordis eius & bonū desideriū, quod erga hui⁹ tē-
pli habebat ędificationē. propter quoq; factā illi promissionē: ✳ ne re
pellas, ne abiicias, neq; cōfundas faciem Salomonis Christi tui regis
tui qui ex tuo imperio vnus è fratribus suis vnctus fuit in regē populi
tui. Eius faciē nō cōfundas, sed veni benigne, & oculos benigni aspe
ctu⁹ tui cōuerte in locū istū, quē ex patris sui imperio ac descriptione
parauit tibi: quoniam ipsi Dauid promisisti habitare in loco isto, quē
ædificaturus esset filius eius. 11. Tu enim domine pollicitus es patri
meo Dauidi, & tanquā iuramēto firmissime promisisti rem verā, quā
etiam suo tēpore verissime implere cogitasti: & ab ea veritate quā ꝓ
misisti nunquā auerteris, neq; fiet aliquādo vt obliuiscaris siue omit
tas eā: neq; ab ipso etiā Dauid sic vnquā auerteris, vt promissum illi
nō impleas: ✳ Iuramētum autem & promissum quod fecisti ipsi Da-
uid, tale erat, Filium qui de lumbis tuis egredietur, faciā regnare post
te in regno tuo omnibus diebus vitæ suę, qui vir quietissimus erit, &
ædificabit mihi domum. 12. Quòd si obseruauerīt filii tui præcepta G
mea ambulando coram me in corde perfecto, sicut tu ambulasti: ✳ &
si iudicia mea atq; ceremonias quę eos docui & docebo; custodire
voluerint, nō recedētes post deos alienos, neque trāsgredientes prę-
cepta atq; iudicia mea. 13. Si (inquā) hæc ita obseruauerint, polliceor
tibi, quod etiam filii filiorū tuorū, donec sic in iustitia perstiterint, in
sempiternū sedebūt in throno regni domini, sup Israel: neq; defici-
et vir ex semine tuo, qui sedeat super sedē tuā. Sin autē dereliquerint
dominū Deum suum proiiciam eos, vt non regnēt in sempiternum
in regno meo. 14. Et quidē elegit dominus ciuitatem sanctam Sion,
locū Hierusalem Ecclesiæ sanctæ typum atq; figuram: ✳ Desiderauit
eam, & habere voluit in habitationem suam, complacuitq; ipsi habi-
tare, & stabilem mansionem accipere in ea, dum in illa quidem mate
riali Hierusalem, tēpli locum designauit: in hac autem sancta Ecclesia
permanere decreuit vnà cum suis fidelibus, vsq; in consummationē
sæculi. 15. VOX DEI PATRIS, De ædificio & electione sanctæ
Ecclesiæ. Hæc Sion, hæc sancta ciuitas, Ecclesia sancta, locus est quē
mihi ad quietam & iocundam habitationem elegi, in quo colitur & H
inuocabitur nomen meum: ✳ in hac ciuitate ego habitabo, in me-
dio fidelium, permansurus in ea vsque ad sęculi cōsummationem, tā-
quam pater familiâs in domo sua: & ambulabo inter illos, tanquā in
medio filiorum meorum, ad illis protectionem, liberationem, & op
portuna omnia impendenda beneficia: idq; faciam propter bo-
nam voluntatem meam, quoniam complacuit mihi in ea, & quoniā
sic placitum fuit ante me. 16. Ego autem in ciuitate hac inhabitans,
viduas quæ in ea veræ viduæ fuerīt (omnem animam dico non fidē-
tem in humano vllo auxilio, neque in seipsa; sed spem omnem cōsti-
tuētem in domino Deo suo, cui⁹ solius castas optat nuptias) cop io-
se benedicam, & multiplicibus atq; fœcundissimis implebo spiritua-
libus benedictionibus: ✳ eos quoque qui in ea pauperes spiritu sunt
& humiles corde, ego nō sinā deficere omni bono, sed copiose ad sa
tietatem vsque implebo spiritali pane verbi Dei, & fortitudinis
gratiæ spiritus sancti: vt corroborentur, oblectentur, & impin-

A 17 *Sacerdotes eius induam salutari:*
** & sancti eius exultatione exultabunt.*
18 Illic producam cornu Dauid:
** paraui lucernam Christo meo.*
B
16 Inimicos eius induã confusione:
** super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.*

guẽtur in ipsis corda eorum,& crescãt conualescántq; robore spiri-
tali in viros perfectos.17.Sacerdotes quoq; meos fideles,quib⁹ cor-
di fuerit cõmissum sibi ministerium rectè administrare,omnib⁹ ador
nabo virtutib⁹: & vestimẽto salutis(quod est perfecta iustitia)induã
eos,vt dignè queãt assistere conspectui meo: ∗ & fideles omnes faciã
spiritali gaudio lætari, meúmq; nomen in gaudio & exultatione col
laudare .18. Illic in populo meo oriri atq; exurgere faciã ipsi Dauid,
in plenitudine tẽporis,nasciq; iubebo de semine ei⁹ cornu potẽtię &
magnæ fortitudinis,Christum saluatorẽ.Hoc cornu salutis erigã,su-
blimitérq; ac mirabiliter supra humanæ naturæ virtutẽ nasci faciam
in domo Dauid pueri mei,in sancta fidelium Ecclesia, ad salutẽ faciẽ Lucæ.1.
dam populo Dauid,populo electorum meorũ, ab inimicis eorũ, &
de manu omniũ qui oderunt eos,& ad implendas patrũ promissio-
nes: ∗ huic autem cornu, huic Messię meo, quẽ decreui opportuno
tẽpore mittere in mundũ,ego lucẽtem candelam præordinaui,& in
mentis prædestinatione iam quasi paraui,quam mittã ante illũ:præ- Ioan.5.
cursorem videlicet Ioannem,qui erit lucerna ardens,& lucens, testi Ioan.1.
moniũ perhibitur⁹ Christo meo. Hũc enim hominẽ mittã ego, qui
veniet ĩ testimoniũ, vt testimoniũ perhibeat de Christo: vt sciatur ip
se atq; cognoscatur, ex illius testimonio, esse verus saluator mundi.
19. Et sunt quidẽ futuri plurimi,qui Messiam meũ venientẽ nolẽt re
cipere, neq; agnoscere saluatorẽ: qui etiã concilia & conspirationes
faciẽt aduersus eum. Verũ omnes eius aduersarios,qui eũ non rece-
perint,neq; crediderint in nomine eius,interficiã eos,& operiã cõfu Esaię.61.
sione sempiternæ damnationis: ∗ super ipsum verò Messiam meum Ioan.3.
electũ meum quẽ elegi,ponã non ad mẽsurã spiritũ meũ, & florere
faciam,gloriosámq; ostendam in eo sanctificationẽ meã,& sanctifi-
cabo in eo ac demonstrabo gloriam meam: aduersarios omnes con-
demnãdo,ipsum vero cum suis omnibus in dexterã meã sublimãdo

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXI.

C VErsu.6.ac deinceps, Ecce audiuimus eam in Ephrata, &c. Cum Dauid figura fuerit Christi & ædificatio templi ipsi quidẽ prohibita, sed per filium eius Salomonẽ ex Dei mandato cõpleta, figura fuerit ædificationis Ecclesiæ sanctæ, quæ in plenitudine temporis erat perficienda,non per alium quàm per Christum de semine eius nasciturum,qui verus Salomon, id est, verè rex pacificus,amabilis domino patri,rex potentissimus atq; gloriosissimus fuit in Israel, in populo filiorum Dei. Rursum,cum promissiones Dauidi factæ de semine suo in æternũ regnaturo, potissimum & principaliter ad Christum referãtur, quanuis etiam ad literam & secundum historiam impletæ sint in Salomone temporaliter. Hinc fit,vt quęcunque dicuntur in hoc Psalmo de domo, habitatione & requie Dei,siue de ædificatione ipsius, sicut iuxta historiam Salomonis templo aptantur, ipsique Salomoni : ita secundum mysticam intelligentiam aptari possunt ædificationi dom⁹ 1.Tim.3. Dei,quæ est Ecclesia & Christo domino: vt secundum hanc intelligentiam Psalmus iste vox sit populi fidelis, petentis Deo acceptam fieri Ecclesiam nouam, quam ipsi ædificauit filius eius. Neque difficile est ei qui illuminatos habet mentis oculos,consequentia Psalmi huius ad Christum referre quod nos prolixitatis nimiæ vitandæ gratia, per singula explanare omittimus . Sed & si quid desideretur ex Elucidatione Psalmi.88.facilè & copiosè suppleri potest.¶ Versu.12. & .13. Promissio hæc facta Dauidi de semine eius in sempiternum regnaturo, tametsi eos qui de lumbis Dauid secundum carnem orti sint,prima facie respicere videatur,iuxta tamen veritatem potissimum spectat ad Christum,qui ex semine Dauid erat nasciturus,futurus rex pacificus,amabilis,filius altissimi,
D & omnino quietissimus, accepturus sedem Dauid patris sui & regnum æternum super populum Lucę.3. Dei,cuius erat regnum Dauid temporale signum tantũ atq; figura,qui etiã domũ ædificauit domino,Ecclesiã sanctam vtramq;,& militantẽ,& triumphantẽ: in qua diuinitas inhabitat. Respicit insu Apoc.1. per & Christi fideles omnes,Non enim solus ipse Christus regnabit,verũetiã per eũ reges cõstituẽ Apo.22. tur,quicũq; in Dei præceptis fideles sese exhibuerit,& regnabũt cũ Christo in sęcula sęculorũ. Promissio autẽ ista in Psalmo ad hoc adducitur,vt inclinetur Deus ad perficiendũ promissum suum vt cõfirmaretur videlicet regnũ Dauid,& interi semper essent oculi domini in locũ habitationis suæ, quod nos spirituali postulatione æque ad Ecclesiã,& ad filios Dauid secundum spiritum possum⁹ aptare.¶ Versu penultimo, Illuc producam cornu Dauid. Nota,quòd Christus rectè dicitur cornu, quoniam sicut animalia cornibus se solent ab aduersantibus defendere, atq; vindictam facere, inimica lædere,atq; etiã perimere: prius autẽ quàm excreuerint cornua, nec lædere valent,neq; sese defendere: ita cum in Ecclesia sancta de semine Dauid hunc Christum suum Deus fecit exurgere,quẽ per sublimitatem omnis plenitudinis veluti in capite constituit totius Ecclesiæ (qui solet esse locus ipsius cornu) tunc iudicium factum est populi domini: & hoc cornu peremptus est antiqu⁹ ille humani generis hostis,qui donec cornu hoc mirabiliter enatum apparuisset,libere dominabatur, nec erat qui contra eum posset vltionis exercere iudiciũ,aut foras eum proiicere à suo tyrãnyco domi

natu: iugúmq; captiuitatis miseræ excutere potuisset à domo Dei: ne ipse quidē (quāquam robustis- B
simus) Dauid, neque ante eum: vel post eum aliorum quisquam. Secūdum hūc modum apud Lucā
Lucæ.1. canit Zacharias, de cornu hoc iamiam enasciturο: Erexit (inquit) Deus Israel cornu salutis nobis, in
domo Dauid pueri sui, Salutē ex inimicis nostris, & de manu omniū qui oderūt nos, & cetera quæ
inibi sequuntur. Neque ignoramus, per cornu in scriptura frequenter fortitudinem vel potentiā re
gni significari, iuxta quem modum etiam hoc in loco plures expositores intelligūt producendum
regnum potens & præualidum in Hierusalē vel in Ecclesia: nobis tamē videtur quod iam dictū est
mysterio veritatis admodum rectè competere, & nihil irrationabile cōtinere. Neq; enī est necesse,
vt idem sermo per omnem scripturam consimilem accipiat interpretationem. ¶ Versu eodē, Para-
ui lucernam Christo meo. Quod dicitur de lucerna ad Ioannē præcursorem relatū, per omnia cō-
Ioan.1. sonat Euāgelicis testimoniis. Sed dubitare quis posit, cum Christus ipse lux vera sit illuminās om-
nem hominem venientē in mundum: quid est, quod illi lucerna paratur? Nunquid lucerna eget sol,
vt videatur? Aduertendū proinde est, quòd tametsi lux fuerit Christus dominus, quia tamen ventu
rus erat carnis testa obuolutus, nimirum ex semine Dauid secūdum carnē: iccirco lucernā illi præ-
ordinauit Deus pater, quę illūm monstraret ignorātiæ hominum: quomodo candela ardēs & lucēs
solet ea quæ latēt & occulta sunt facere manifesta. Et quomodo post rem demonstratam atq; inuē
Ioan.3. tam, non vltrà vsus est candelę, sed extinguitur: ita postquam Christus hominibus Ioannis indicio F
factus est manifestus, quasi extincta est lucerna, clausúsq; est Ioannes in carcerem, & occisus, vt im-
pleretur illud quod dixerat, Illum oportet crescere, me autē minui. Quasi dicat, Lucere me quidē
oportebit, donec ille cuius gratia veni ad perhibēdum ipsi testimoniū, per meum indicium & testi
monium, fuerit factus manifest⁹. Illo autē manifestato & cognito, me oportebit extingui, illum ve-
rò gloria crescere, & magnalibus virtutū clarescere atq; effulgere, ad demōstrationē diuinitatis fuę.

CXXXII. PSALMI ARGVMENTVM.

Describitur laus atq; vtilitas fraternæ charitatis, eleoq; odorifero sanctæ vnctionis cōparat, quo ca pita vngebātur summorū sacerdotū, similiter & rori impinguāti, quo mōtes Hermō & Sion desuper impinguātur: per quā insuper De⁹ benedictionē & vitā donat illis, p quos eā inuenerit bene vnitos.

CXXXII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Ecce quam bonum & quàm iocundum, habitare fratres in vnum.

Quàm pretiosa, & multo optima atque amœnissima res est, fraterna charitas, & proximorū dilectio, qua fideles pariter habitantes in vna Ecclesia sancta per illam quasi per glutinum adinuicem conpaginati, & quasi perfectionis vinculo simul in vna spe vocationis, in vno domino, in eadem fide, & in eadem sententia cōiuncti, ac dulciter colligati. Et ex aduerso, quam praua res est, & quàm iucunda atque detestabilis, cum hi qui vnanimes in pace viuere deberent in domo Dei, Christi fideles, abinuicem dissidere animis & odiosis vacare dissensionibus. G

2 Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbā barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius.

1.Cor.13.

2. Verè res optima est illa vnanimitas fraternæ charitatis, & multo iucundissima, quemadmodum sacerdotalis vnctionis oleum illud optimum & optime odoriferum quo caput Aaron, id est summi sacerdotis vngitur, quod deinde de capite per genas, aut tempora descendit, vsque in barbam eiusdem sacerdotis summi, ac deinde vsq; ad summitatem vestimenti eius de barba, ita vt summa vestis eius ora perfundatur eodem, sic gratissimum odorē de sese diffudēs, & bona fragrātia sui odoris prę sentes omnes oblectās atq; reficiēs.

3 Sicut ros Hermon qui descendit in montem Sion.

3. Est insuper res fœcūdissima, & ad fructū faciēdum bonorum operū opportunissima, sicuti ros qui descēdens in montē Hermō, de cęlo fœcunditatē eidē donat maximā: & sicut ros mōtis Siō, qui super ipsum de cęlo datur, vt inde fœ- H cunditatē accipiat ad fructū proferendū. Sic enim in quib⁹ est charitas illa fraterna, fœcūdati sunt optima hac pinguedine, ad fructificandū in omni opere bono. Siquidē charitas patiēs est, benigna est, facit non æmulari, nō quærere quæ nostra sunt, sed quę Dei sunt, & quę etiā aliorū: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, & omnia omnino bona operat in nobis.

4 Quoniam illic mandauit dominus benedictionem:

4. Vere dico, bonū esse & iucundū sic habitare fratres in vnum, quoniā domin⁹ Deus (qui in fideliū suorū cōcordia maxime oblectatur) ipse illic, id est, in vnanimi fratrūcohabitatione, vbicunque conspexerit in vera charitate fideles suos cohabitare, dare disposuit, & super illos uenire pręcepit rorē benedictionis suæ sanctæ, per quam fœcundabuntur ad omne opus bonū:

✱ vitam vsque in sæculum.

Matt.18.

✱ & vitam dabit eisdē, nunc quidē in gratia, ac pòst in gloria perfecta. Vbicūque enim duo vel tres fuerint cōgregati in nomine ei⁹, illic ipse adest in medio eorū. Cōtra verò, vbi odium est & dissensio, mādauit De⁹ illic maledictionē, vt steriles sint ab oī opere vere bono (siquidē

A absque charitate ad salutem nihil prosint omnia) simul & mortem sempiternam: quoniã omnis qui fratrem suũ odit, manet in morte. 1. Ioan. 3.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXII.

VErsu 2. Sicut vnguentum in capite. De oleo hoc effuso vel superlito super caput summi sacerdotis, hic loquitur ad eum modum quo in cæteris liquoribus capiti superfusis fieri conspicimus: quomodo cum aqua quælibet preciosa super capita effunditur discumbentium, solent guttulæ à capite in barbã, ac deinde à barba atque etiam à genis descendere in summã oram vestimentorum. Estque in hoc propositi vnguenti cõparatio, quòd sicut vnguentũ illud de se gratissimum fundit odoré, sic & charitatis fraternæ illa vnanimitas, odorem frangrantissimũ effundit in naribus domini: éstq; gratissima Deo & sanctis angelis, ac iustis omnibus plurimũ amabilis: quẽadmodũ econtrario, illa animorum dissensio, & fraternum oleum, in modũ stercoris fœtidissimi, suo fœtore est tam Deo, quàm angelis & bonis omnibus abominabile. Spiritualiter verò per istud vnguentũ siue oleum optimũ (vt in Hebræo legitur) intelligitur gratia euangelicæ doctrinæ, quæ optimi existens odoris, à capite Christo defluit in barbam Aaron: id est, eiusdem summi sacerdotis:
B hoc est, in primos apostolos & apostolicos viros, qui capiti Christo fuerunt adiuncti, quique illi adhæserunt, vt barba capiti: à quibus deinde hoc oleum ad oram vsq; vestimenti defluxit, id est, ad infimos & nouissimos in ecclesia, quæ est quasi vestimentũ Christi, cuius infimi in ecclesia sunt velut ora infima. Verùm prior sententia videtur esse de intentione prophetæ. ¶ Versu 3. Quod descendit in oram &c. Initium huius versus ad finem præcedentis secundũ sententiã venit adiungendum. In sequenti autẽ particula, cum dicitur, Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion: attende diligenter, ne sensum accipias qui prima facie se offert, quasi idem ros sit qui descendat in montem Hermon, & in montem Sion, imò ad hunc per illum, eo quòd dicitur, ros Hermon, qui descendit in montem Sion. Non enim ita esse potest, cum mons Hermon & mons Sion ab inuicem sint disiuncti, vt non possit fieri descensus ab altero in alterum. Atque ob hoc, relatiuum qui non refert secundum numerum, sed secundum speciem, vt sit sententia psalmistæ, Sicut ros qui descendit in montem Hermon, & sicut ros qui descẽdit in montem Sion: hoc est, qualis etiam descendit in mõtem Sion. Vterque enim montium istorum rore cæli impinguatus, profertet fructum copiosum. Est autem Hermon, mõs situs trans Iordanem, vbi dominabatur Og quemadmodum legimus Iosue duodecimo. Per Sion autem montem, intelligit montana Iudææ.

CXXXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

C *PRopheta in spiritu, siue spiritus per prophetam seruos Dei, peculiariter autem quorum est versari in domo domini, ad laudem inuitat, atque etiam in noctibus manus ad illum fidenter leuare: inuitati verò ad benedicendum, qui acquieuerint exhortationi, accipiant benedictionem.*

CIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Ecce nunc benedicite domino, omnes serui domini.*

2 *Qui statis in domo domini in atriis domus*
D *Dei nostri.*

3 *In noctibus extollite manus vestras in sancta: * & benedicite domino.*

4 *Benedicat te dominus ex Sion: * qui fecit cælum & terram.*

COnsiderans, quoniã magnus dominus est, & laudabilis nimis, hortor, ac moneo vos, quicunque serui estis domini Dei, quicunque in illum creditis, & seruire atq; obsequium impendere eidem desideratis, vt illi incessanter laudibus, atque gratiarum actione benedicere studeatis. Hoc enim est sacrificiũ, quo honorificatur ipse à seruis suis & ipsum est, quod sibi immolari postulat. 2. Peculiariter verò vos moneo, ô sacerdotes Dei & ministri templi, qui sacrario operamini, & quorum est diuinis insistere ministeriis, qui in domo domini permanetis, & habitatis in atriis ei⁹, quibus cura commissa est vigilandi in domo domini. Vos enim tanto specialius decet laudare dominum, quanto illi estis cæteris peculiarius addicti, per commissa vobis ministeria. 3. Etiam in noctibus leuate manus vestras ad sancta, ad sanctuariũ eius, ad cælos, ad sanctum templũ eius: * & laudes dicite domino, qui habitat in cęlo, in templo sancto suo. Dico nõ per diem solũ, verũetiam per noctẽ, quãdo tranquilla & pacata magis sunt omnia, q̃ in diei tumultibus. Itẽ & in nocte aduersitatis, cum seruitudinẽ fugauerit obscuritas tribulationũ, æquè atq; in die siue in prosperitatis tempore, manus vestras ad Deũ leuate, ab illo poscentes auxilium: & in omnibus semper illi benedicite, qui cuncta pro suorum vtilitate nouit dispensare. 4. Et quicũque sanctam hanc exhortationem susceperint, benedicat atque benefaciat illis dominus Deus de cælo sancto suo, implẽs eos cælestib⁹ donis & bonis: * ipse (inquam) qui est cæli & terræ, & omnium quę in eis sunt potentissimus creator, ac proinde ad benefaciendum præ omnibus potentissimus æquè atque benignissimus, cũ omnia hæc propter suam bonitatem potenter ipse creauerit ex nihilo.

Psal. 47.

Psal. 49.

Psal. 10.

CXXXIIII. PSALMI ARGVMENTVM. E

Psalmus iste exhortatio est seruorum Dei ad laudem eius, propter magnitudinem potẽtiæ & bonitatis eius, qua antecellit Deus verus omnes deos. Et primum quidem monstratur hæc præcellentia potẽtiæ ex operibus quæ fiunt in vniuerso mundo generaliter, in nubium videlicet cõgregatione, in fulguris atq; ventorum productione. Deinde à versu octauo specialiter ex magnalibus illis quæ pro populo Israelitico, tũ in Aegypto, tum in terra Chanaan, in veteribus sacris historiis legitur operatus. Post quæ, versu decimoquinto idolorum vanitatem & impotentiam monstrans, in exhortatione diuinæ laudis (vbi cœperat) concludit.

CXXXIIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Laudate nomẽ domini: laudate serui dominum.*

2 *Qui statis in domo domini, in atriis domus Dei nostri.*

3 *Laudate dominum, quia bonus dominus:*

✻ psallite nomini eius, quoniam suaue est.

4 *Quoniam Iacob elegit sibi dominus:*

✻ Israel in possessionẽ sibi.

5 *Quia ego cognoui, quòd magnus est dominus: ✻ & deus noster*

Psal.144 *præ omnibus diis.*

6 *Omnia quæcunque voluit dominus fecit:*

Luc.1.
Gen.8.
Hester.13 *✻ in cælo & in terra, in mari, & omnibus abyssis.*

Hier.10. 7 *Educens nubes ab extremo terræ:*

✻ fulgur in pluuiam fecit.

8 *Qui producit ventos de thesauris suis:*

✻ qui percussit primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus.

Celebrate laudibus benedictũ, & nunquã satis laudabile
nomen domini: quicunq; illi seruitutis obsequia præsta
re vultis, laudibus efferre eum quantũ potestis. 2. Pecu
liariter verò vos decet laudatio, ô sacerdotes & ministri
tẽpli domini, qui versamini ad perficiendũ vestra mini-
steria in domo domini, & in atriis eius: qui diuinis obsequiis estis præ
cæteris specialibus deputati: • Vniuersi quoq; qui per fidem statis in F
Ecclesia sancta, quæ est domus Dei, & qui in eis amplitudine demo-
ramini, laudate dominũ Deum vestrũ cui creditis. 3. Et est sanè vt
laudetis dominũ æquissimum omnino atq; iustissimum: quoniã ip-
se solus verè essentia sua bonus est, imò purissima immensaq; boni-
tas, à qua bonitatẽ suam participare debet quicquid in creatis bonũ
dicitur. Est ergo dominus, quomodo solus summe perfecte atq; es-
sentialiter bonus, ita solus summe laudãdus: • psalmos & iucũda læ-
titiæ cantica canite nomini eius, quoniam verè suaue est, & omnino
iucundissimum. Semper enim iucunda est memoria nominis eorũ,
qui boni sunt & benefici. Vnde cũ dominus noster & summe bonus
sit, & summe beneficus omnibus seruis suis, debet indubie suauissi-
ma quoq; esse memoria nominis eius. 4. Si requiritis, in quo boni-
tatem hanc ostẽdit, ecce in hoc eius apparet erga seruos suos boni-
tas atque suauitas, quòd ipse cum sit gloriosissimus, ac potentissimus æ-
ternitatis dominus, nullius egens ministerio, neq; bonorũ nostrorũ
indigens: propter tamen bonitatem suam in nos effundendã & glo-
riam cõmunicandam, elegit populum fidelium: • & hos qui credũt G
nomini eius, ipse in peculiarem hæreditatẽ sibi assumpsit, vt in eis in-
habitet, eósq; custodiat, & ditet in omnibus bonis. 5. Et quidem per
fidẽ certissimo certius ego noui, & sciunt mecum quicunque fidem
rectam habent, quòd dominus noster verè & simpliciter infinitéq; ma-
gnus sit: ita vt magnitudinis eius non sit finis, cum sit infinitus & im-
mẽsus in maiestate sua: • & Deus noster ipse magnus est super omnes,
vel qui dicuntur, vel qui æstimãtur dii, in cælo & in terra: & ita in im
mensum omnes antecellit, vt nulla parte cum illo valeant cõparari.
6. Si requiritur in quo demonstret ipse magnitudinem suã, opus cõ-
sideremus magnificẽtiæ eius. Tãta est enim eius potẽtia, vt quæcũq;
velit fieri, mox fiant ita vt voluit. Neq; mora est inter eius velle & fie
ri, neq; est apud eũ impossibile omne verbũ, imò nec difficile quic-
quã. Sunt enim in eius ditione cuncta posita, & nõ est qui possit eius
resistere voluntati: • neq; verò hanc potestatis plenitudinẽ in cælis
tantum habet, verũetiam in terris, in mari, imò & in profundissimis
profunditatibus atq; voraginibus abditissimis, ita vt omnino nullus H
locus subtractus sit eius imperio, in quo nõ possit quicquid voluerit.
Vnde cũ omnes, siue qui æstimantur, siue qui nominãtur dii, alicubi
horum locorum cõsistere debeant, si in rerum natura existãt, cõstat,
omnes sub Dei nostri ditione atq; imperio, vt creaturas sub creatore
ac domino cõtineri. 7. Ipse est qui leuat sua virtute in aera, & ascen
dere facit à summitate terræ, atq; etiam ab vltimo terræ, à mari ocea-
no (quod est terræ terminus) exhalationes atq; vapores, ex quibus in
aeris regione nubes generãtur, vt inde cõsequenti ordine, pluuia, ros
grando, nix, atq; cætera generentur: • ipse est & qui fulgura quodã-
modo resoluit in pluuiã, & post fulgura subsequi faciẽs pluuiã, & ful
gura per pluuiã quodãmodo sedari. Solent enim post fulgura & ve-
nire pluuiæ abundantiores: & his aduenientibus, illa cessare, atq; ita
fulgura in pluuias finiri, siue terminari. 8. Ipse est qui ventos susci-
tat, eósq; cũ voluerit, facit procedere de occultis terræ visceribus, de
locis nobis prorsus incognitis, vt nesciamus vnde veniãt, aut quò va
dant, quasi de occultis cellariis: • ipse est qui in vltionẽ rebellionis re
gis Pharaonis, qua filios Israel nolebat dimittere, iuxta verbũ domi

A *9 Et misit signa & prodigia in medio tui Aegypte in Pharaonem, & in omnes seruos eius.*

10 Qui percussit gentes multas:

✻ & occidit reges fortes.

B

11 Seon regem Amorrhaeorum:

✻ & Og regē Basan,

✻ & omnia regna Chanaan.

C *12 Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.*

13 Domine nomen tuū in æternum:

✻ domine memoriale tuum in generatione & generationem.

14 *Quia iudicabit dominus populum suum:*

D *& in seruis suis deprecabitur.*

15 Simulachra gentium argentum & aurum:

✻ opera manuum hominum.

16 Os habent, & non loquentur:

✻ oculos habent, & non videbunt.

ni, vna nocte interfecit omnia primogenita Aegyptiorum, tā in hominibus, q̄ in pecoribus. 9. Multa quoq; ante hanc potissimam plagam, alia priora mirabilia signa atq; portenta, tam in iis quæ ad naturam attinent, q̄ in iis quæ extra naturam sunt, exhibuit in medio Ae-
gypti, quæ viderunt atque senserunt omnes Aegyptii, Pharao rex & Exo. 8. 9.
omnes ei subditi, cum filii Israel in terra sua nihil malorum horum & 10.
persentirent, illisq; multipliciter afflictis, hi nihil eiusmodi experirētur. 10. Ipse est qui volens populum suum iam traductum per mare rubrum atq; per desertum, introducere in terram promissionis, quā promiserat patribus eorum, interfecit pro eis populos terram illam inhabitantes: qui & numero erant plurimi, & robore, armis, diuitiis, atque munitionibus potentissimi, nempe Chananęos, eueos, Iebuzeos, Gergezæos, ac cæteros: ✻ reges eorum potentissimos ipse tra-
didit in manus illorum, & interfecit pro illis. 11. Nominatim Seon Num. 21.
regem Amorrhæorum, qui postulatus transitum concedere filiis Is- Iosue. 6.
rael pacificum, non solum non concessit, verumetiam exercitu ma- & 7.
gno occurrit eis in prælium: quem tradidit dominus in manu Iosue Ibidē. 10
serui sui, percussusque est ab eo in ore gladii, & inhabitata sunt omnia loca eius à populo domini: ✻ Deinde etiam regem Basan, potentem valde, nomine Og: qui & ipse cum omni populo suo filiis Israel occurrit in præliū, & traditus est à domino in manus Iosue, factúmq; est illi sicut priori factum fuerat: ✻ multos insuper reges alios terræ Chanaan cum populo & ciuitatibus suis, regem Hierico, regem Hai, & alios reges v. regem Hierusalem, regem Hebrō, regem Hierimoth, regem Lachis, & regem Eglon, cum exercitibus suis: quos cōturbauit dominus à facie Israel, contriuítq; plaga magna, super quos etiam lapides magnos grandinis misit dominus de cælo, & propter quos solē stare fecit ad orationem Iosue, aliosq; reges plures omnes qui inhabitant in terra Chanaan, cum exercitibus eorum, quorum omnium domino pro ipsis pugnante, facti sunt filii Israel victores. 12. Horum autem omniū terram ac possessionē, illis propter peccata sua iam vsq; ad plenum consummata interfectis, atq; euulsis de terra sua, dedit in possessionem atq; hæreditatem populo suo Israel, iuxta quod promiserat patribus eorū. 13. Maxime deorū Deus, tu in æternum permanes, & gloriosum nomē tuū tecum permanet in æternū, quod in obliuionē nunquam venire poterit seruis tuis: ✻ memoriā sempiternā fecisti nomini gloriæ tuæ, dū talia támq; præclara edidisti pro seruis tuis signa atq; prodigia, neque in vllis vnquam generationibus auferetur memoria magnificæ omnipotētiæ tuæ. 14. Quoniā tu domine, sicut olim fecisti cū filiis Israel, pro quibus iuxta promissum in terram illā introducentis interfecisti impios terræ inhabitatores, ita semper iudiciū facies pro populo tuo, & pro omnib⁹ qui in te fideliter credūt, eorū aduersarios pro eis expugnando: ✻ & erga seruos tuos te exhibebis deprecabilē atq; placabilē, téq; ab eis deprecari, placari, atq; exorari facilè sustinebis, etiam si quando in vllo offenderint: tametsi aduersum peccatores illos obstinatos, ita seuerū te & implacabiliter furibundum exhibueris: ✻ Insuper etiam in seruis tuis consolaberis, atq; oblectaberis, efficierisq; erga illos placabilis, posteaquam ad tempus tuam indignationem ostenderis, tametsi istos obstinatos & consummatos peccatores ita fueris abominatus. 15. Hactenus quidē opera potentiæ & virtutis Dei narrauimus: quibus patet quàm sit ipse magnus, q̄ potens, q̄ bonus erga seruos suos, atq; proinde q̄ sit verè ab omnibus laudandus. Nunc verò gentium deos, libet quid sint aut quāti expēdere, vt videamus verū esse, q magnus sit Deus noster præ omnibus diis. Sūt aūt simulachra quę gētes colūt in deos suos, vel argētea, vel aurea, vel ærea: neq; secundū materiā, ex qua cōstant, aliud sunt q̄ argentū, vel aurū, vel similis alia quęlibet pretiosa materia, nulla anima viuificante animata: súntq; operæ facta per manus artificū, qui ea vel opere sculptili, vel fusili effigiant, siue efformant, & multo labore atq; impensis in eā figuram, pulchritudinem atq; nitorē, in quibus conspiciuntur, perducunt. 16. Videntur quidem secundū externam apparentiā ratione figuræ, habere os, quemadmodū ea quæ viuūt: verùm suo hoc ore quod vidētur habere, non valent sermonem edere: ✻ oculos vidētur habere propter effigiatam similitudinem, verùm per hos oculos videre nihil poterunt

17 *Aures habent & non audient: ✳ neque enim est spiritus in ore ipsorum.*
18 *Similes illis fiãt qui faciant ea, & omnes qui confidunt in eis.*

19 *Domus Israel benedicite domino:*
✳ domus Aaron benedicite domino.
20 *Domus Leui benedicite domino:*
✳ qui timetis dominum benedicite domino.
21 *Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.*

17. Aures item habere videntur, neque tamen per eos audire valẽt: E
• neq; id sanè mirum, quandoquidem ne respirare quidem possunt:
quę res indicio est, spiritum vitæ in eis nullum esse, qui tamẽ necessa-
rio ad loquendum, audiendũ, videndúmq;, cęterosq; sensuales actus
perficiendos est necessarius, tanquam eorum omnium efficiens prin
cipale. 18. Qui ea sibi fieri iubent ad colendum, & omnes qui fidu-
ciam suam ponunt in eis, quasi in veris diis, ipsi similes fiẽt illis, nem-
pe sine sensu & ratione homines: qui veritatẽ Dei cõmutant in mẽ-
dacium, & gloriam creatoris tribuunt creaturæ, operibus hominum
sese submittentes, qui eos iuuare non possunt, & quibus ipsi potius
benefacere possunt, quàm ab eis accipere quicquã beneficii: quę o-
mnia, nemo nisi irrationabilis & lapidei cordis, ac sine ratione bestia,
admittere poterit. 19. Cum itaque nullam hi falsi dii potẽtiam ha-
beant, ne ad actus quidem vitales corporis, qui omnibus tamen con
ueniunt animalibus, quomodo non sine cõparatione infinito ma-
ior est Deus verus quẽ colimus? Proinde huic nostro domino vero F
Deo benedicant omnis populus Israel, omnes qui credunt in eum:
• specialiter tamen Aaronica familia benedicat dominum, quæ sin-
gulari electione sacerdotio summo donata est. 20. Leuitarum etiam
vniuersa familia, pro sua singulari electione, ad ministeria diuersa do
mus domini deputata, benedicat domino: • deniq; in vniuersum o-
mnes qui diligitis dominum, benedicite illi, vnusquisque in eo gradu
in quo à domino positus est. 21. Sit semper laudatus dominus Deus
verus, qui est Deus Sion, Deus cæli, Deus populi sui, Deus Ecclesiæ
sanctę, qui in Hierusalem inhabitat in medio populi sui. Atque ô vti
nam sic digne nunc tuas laudes inchoare valeamus, potentissime
Deus, vt in æternis canticis te olim cum sanctis tuis omnibus col-
laudare mereamur, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXIIII.

VErsu 7. Educens nubes ab extremo terræ. Potest istud intelligi dupliciter. Vel de mari, quod
est quasi terminus terræ, vt quidam exponunt, eo quòd illinc copiosius extrahantur vapo- G
res. Vel de superficie terræ, cui consonat quod habet versio Hieronymi: Leuans nubes de
summitatibus terræ. Quidã ab extremo terræ accipiunt, loco huius, ab extrema terra, id est, à terra,
quæ est nouissimum & vltimum locum habens inter elementa. A tota enim terra exhalationes &
vapores eleuantur. Atque ita verti potest ex Hebræo, Subleuans nubes ab extrema vel infima ter-
ra. Quod etiam sequitur in eodem versu, Fulgura in pluuiam fecit, variis modis exponitur. In Elu-
cidarione sic exponitur, Fulgura fecit in pluuias desinere, & quasi post fulgura pluuias dare consue-
uit: præmittens videlicet terrorem fulgurum, vt postmodum sequeretur pluuialis fœcunditas. At-
que huic intelligentiæ satis fauet in Græco atq; Latino accusatiuus: & in Hebraico articulus Lamed
præpositus pluuiæ, vt videatur significari, ipsi pluuiæ, vel ad pluuiam, vel pro pluuia, vt dicamus, Ful
gura ipsi pluuiæ fecit, vel ad pluuiam, vel pro pluuia, videlicet vt post fulguris terrorem subsequa-
tur fœcunditas pluuiæ. Potest etiam sic intelligi, Fulgura simul cum pluuia fecit, vt proponatur
quoddam miraculum, in eo quòd hæc duo (quæ videntur naturæ contrariæ) nempe pluuia & ful-
gura, simul fieri cernantur. Et hanc sententiam velle videtur versio Felicis, quæ per ablatiuum ha-
bet, Fulgura in pluuia fecit. ¶ Versu 14. Et in seruis suis deprecabitur, Hoc loco deprecabitur
accipi debet secundum significationem passiuam, licet verbum sit deponens, & secundum Latinæ H
linguæ vsum significet magis actiue. Valet autem Deprecabitur, idem quòd Exorabitur, vel Placa-
bitur, aut Deprecabilem se reddet, propitium atque exorabilem. Vnde Hieronymus, Et in seruos
suos erit placabilis. Simile quid suprà dictum est in psalmo septuagesimoseptimo cum dicitur. Vir-
Psal. 77. gines eorum non sunt lamentatæ: vbi lamentor diximus poni in significatione passiua cum ex vsu
Latini sermonis significet magis actiue, nec sit nisi deponens verbum. Psalterium autem Roma-
nũ, pro Deprecabitur: quod prouenit ex ambiguitate & æquiuocatione verbi Græci, quod hîc po-
nitur παρακληθήσεται, quod significat & consolari, & deprecari (vt suprà acceptum est) in significatio-
ne passiua. ¶ Versu 16. Aures habent, & non audient, neque enim est spiritus in ore ipsorum. Pul-
chrè hîc redditur causa, quare idola gentium illo suo ore quod videntur habere, non possint lo-
qui, & quare suis illis quos videntur habere oculis non videant, denique cur & cæteris suis illis effi-
ctis membris non valeant vti ad vitales operationes: videlicet quoniam non est spiritus in ore ip-
sorum, quoniam nõ est in eis flatus inspirationis vel respirationis, quæ res indicio est, spiritum vitæ
non esse in eis, neque vllam animam viuificantem, De vita loquimur animi. Cum ergo omnis ope-
ratio vitalis: primario à spiritu vitæ, id est, ab anima inhabitante corpus, debeat procedere, impos-
sibile est illa, in quibus non est anima viuificans, vitalem operationem vllam posse exercere. Qua de
re etiam suprà diximus, in annotationibus psalmi centesimi decimitertii, vbi iidem hi versus posi-
siti sunt, quos hîc habemus præ manibus.

A
CXXXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Argumentum psalmi huius penè idem est quòd mox præcedentis. Est enim exhortatio fidelium ad Dei laudem ex magnitudine eius: quæ primum ex operibus creationis, deinde ex mirabilibus pro Israelitico populo specialiter exhibitis consideratur.

CENTESIMITRIGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Confitemini domino quoniam bonus:*
✳ quoniam in sæculum misericordia eius.
2 *Confitemini Deo*
B *deorum.*
3 *Confitemini domino dominorum.*
4 *Qui facit mirabilia magna solus.*
5 *Qui fecit cælos in intellectu.*
6 *Qui firmauit terram super aquas.*
C
7 *Qui fecit luminaria magna.*
8 *Solem in potestatem diei.*
D 9 *Lunam & stellas in potestatem noctis.*
10 *Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum.*
11 *Qui eduxit Israel de medio eorum.*
12 *In manu potenti, & brachio excelso.*
13 *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.*

LAudē dicite, & confessionē date domino Deo omnes
serui eius, quoniam solus ipse verè substātia sua est bo-
nus, ac proinde solus laudabilis: ✳ neq; solum in seipso
bonus est, verumetiam maxime beneficus, ita vt in sem
piternum perduratura sit super seruos ipsius misericor
dia eius: atq; ob hoc etiam maxime est dignum, vt laudibus illum ce
lebremus, cuius sempiterna gaudemus misericordia. 2. Laudes di-
cite Deo vni viuo & vero, qui est super omnes deos, sine vlla compa
ratione omnibus in immensum excelsior. 3. Laudes dicite ipsi, qui
est rex regum & dominus dominantiū, super omnes qui domini no-
minātur, aut etiam quadam participatione existunt. Cæteri enim dii
sunt aut domini, vel nominatione sola, vel etiā participatione. Deus
autem noster non sic, sed verè ei competit, vt omnium creatori atq;
possessori, super omnia imperium, neque ab alio quoquam regni sui
accipit potestatem. Atq; ob hæc, solus ipse super omnes est laudibus
celebrandus. 4. Ipse est qui solus per virtutem propriam omnipo-
tentiæ suæ, potestatem habet operandi mirabilia quæcunq;, & quo-
modocunq; placitū fuerit ei. Nam & si alius quilibet, siue angelus, si-
ue homo, siue dæmō, videatur mirāda facere, cōstat id nō esse à pro-
pria virtute, sed quatenus vt hoc possint, virtutē acceperūt à domino
Deo nostro. 5. Si audire gestis, quæ fecerit mirabilia: ecce cælos in
principio creauit, in sapiētia sua corpora amplissima, solidissima, no
bilissima, indissolubilia, & imperpetuum duratura. 6. Ipse elementū
terræ stabiliuit & firmiter statuit super aquas, vt quasi in aqua requiē Psal. 103.
haberet, nec subsideret, haberétq; stabilitatē, nec inclinaretur in secu
lum sæculi. Ipse enim est qui à principio terræ elementū in aquis po-
suit, & super aquas firmamētum (vt nō inclinetur, commoueatur, aut
subsidat) in sui loci stabilitate custodit. 7. Ipse quarto die distinctio-
nis rerū post lucē creatā, post firmamēto diuisas aquas ab aquis, post Gene. 1.
terram discoopertā: & fœcunditate fructificationis donatam, fecit in
cælo duo luminaria, præ cæteris (quantum ad humani visus iudiciū
magna) nēpe solem & lunam, quæ humano sensui, propter maiorē
propinquitatē & vicinitatem, maiora videntur aliis luminaribus, id
est, stellis quæ sunt in firmamento: quæ etiam luminaria ob hoc dicū
tur magna, ꝙ lumen maius præbeant super terrā, quàm ea quę sunt
in firmamento, etiam si quantitate, multa horum illis sint maiora.
8. Inter hæc duo luminaria, quæ fecit ad lucendū in firmamento &
illuminandum terram, vnum fecit maius in quantitate molis & vir-
tute lucis, nempe solem, vt præesset, potestatémque ac dominiū ha-
beret per diem super terram, eam tunc suis radiis illuminando atque
visitando. 9. Alterū verò fecit luminare, & quantitate molis & vir-
tute illuminationis minus, nempe lunam, atq; etiam alias infiniti nu-
meri stellas, plurimas in firmamento fixas, nonnullas autem sed pau-
cissimas in orbibus inferioribus errātes. Atq; hæc luminaria ob hoc
fecit, vt simul cum luna præessent nocti, potestatémque ac dominiū
haberent super terrā, ad eam illuminandū per noctem, in solis absen
tia. 10. Ipse est qui plagis maximis Aegytum percussit atque affli- Exod. 12.
xit, inter quas illa erat præcipua, ꝙ vna nocte omnia eorū primoge-
nita per manum angeli trāseuntis interfecit, tam in hominibus, q̄ in
iumentis. 11. Ipse eduxit populū Israel de medio Aegyptiorū, inter
quos habitabat sub seruitute durissima. 12. Idq; fecit Deus per ma-
num omnipotētis virtutis suæ, in magnifica & gloriosa fortitudine.
Postquam enim plagā hanc nouissimā in primogenitis conspexerūt
Aegiptii timore perterriti, compulerunt exire à se filios Israel, quos
prius rogati, atq; etiam in Dei mandato iussi demittere noluerāt. Et
ipse eos egredientes sua potētia seruauit, vt nemo Aegyptiorū quicquā
illis auderet inferre nocumēti. 13. Ipse est qui ad populi sui clamorē Exod. 15.

14 *Et eduxit Israel per medium eius.*

15. *Et excußit Pharaonem & virtutẽ eius in mari rubro.*

16 *Qui transduxit populum per desertum.*

17 *Qui percußit reges magnos.*

18 *Et occidit reges fortes.*

19 *Et Og regẽ Amorrhæorum.*

20 *Et Og regẽ Basan.*

21 *Et dedit terrã eorum* Num.21.
hæreditatem.

Ibidem. 22 *Hæreditatẽ Israel* Iosue.6 & 8.
seruo suo.

23 *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.*

24 *Et redemit nos ab inimicis nostris.*

25 *Qui dat escam omni carni.*

26 *Cõfitemini deo cæli.*

27 *Confitemini domino dominorum, quoniã in æternum misericordia eius.*

& orationẽ Moysi serui sui, mare rubrũ diuisit in duas partes, ita vt E
aquæ quasi murus starẽt ex vtraq; parte, cum persequeretur Pharao cum exercitu suo filios Israel. 14. Ipse transire fecit populum Israel per medium sicci maris, aquis sese pro muro, hinc inde præbentibus. 15. Pharaonem verò cum omni exercitu suo, ingressos post filios Israel, per eandem viam transire volentes, ipse violenter oppreßit in mari rubro, dum per columnam ignis & nubis interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum, ita vt ferrentur in profundum: fugere autem volentes, mari redeunte in locum suum, & aquis illis occurrentibus, demersit in profundum. 16. Ipse deinde populum ita mirabiliter saluatum ab Aegyptiis, transduxit per desertum quadraginta annis, multa eis ibi beneficia prius inaudita præstans. 17. Post annos autem quadraginta, vt in promissam terram eos introduceret deuicit, expugnauit, & interfecit pro eis reges magnos, qui terram illam filiis Israel promissam poßidebant. 18. Et occidit, pro eis pugnando sua diuina virtute, reges virtute atque diuitiis admodum for F
tes, quibus nunquam potuissent virtute humana filii Israel præualere: ipsos tamẽ interfecit, data eis de cœlo victoria, & eorũ munitiones ac regna occupauit. 19. Ex horum numero erat Seon ille rex Amorrhæorum, qui filiis Israel humiliter petentibus, contumaciter negauit transitum: quẽ tradidit Deus in manus populi sui. 20. Item & Og regẽ Basan, qui & ipse occurrebat populo domini in præliũ, factúmque est illi à domino sicut priori: sed & alios plurimos trans Iordanẽ tradidit dominus in manus filiorum Israel. 21. Et tradidit terram illorum quos interfecerat propter peccata eorum, in hæreditariam possessionem aliis melioribus quibus volebat. 22. Tradidit, inquam, populo quem elegerat sibi in peculiũ, populo Israel, in possessionem & hæreditatem. 23. Fecit autem hæc omnia pro populo suo tam magnifica & stupenda, eo quòd viderat afflictionẽ & tribulationem, qua humiliabantur & opprimebantur ab Aegyptiis seruiture intolerabili: & clamorem eorum qui de angustia operis clamabant ad dominum, ipse attẽdit, memórque fuit populi sui, G
& promißionum quas fecerat patribus eorum. 24. Et propter hoc apposuit cor suum vt liberaret populum suũ ab inimicis & oppressoribus eorum. 25. Neque verò soli populo Israel exhibet beneficentiam suam, verumetiam erga omnes omnino quicunque viuunt super terram, dans omnibus escam & pabulum, vnicuique iuxta conditionem & proprietatem naturæ suæ, in qua condita sunt ab initio. 26. Concludens resumo quam initio proposui exhortationem, vt confeßione laudis Deum verum qui in cælo habitat, non in manufactis celebretis. 27. Celebretis, inquam, dominum omnium dominantium, & regem regum: quoniam in sempiternum permanebit super omnes seruos eius misericordia ipsius, & vsque in cõsummationem sæculorum quisquis quæsierit in omni progenie, inueniet eam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXV.

VErsu 5. Qui fecit cælos in intellectu. Græcè est ἐν συνέσει, id est, in intellectu, quod valet, in sapientia: quemadmodum in Psalmo quadragesimo sexto, psallere συνετῶς, vertitur, psallere sapienter, quod verti potuisset, Psallite intelligibiliter, vel cum intellectu: quemadmodum & hic H
Psal. 46. pro eo quod nos habemus, Qui fecit cælos in intellectu. Clarius dici potuisset, Qui cælos fecit sapienter. Atque ita Hieronymus vertit, Qui fecit cælos in sapientia. Felix, In intelligentia, siue prudentia. ¶ Versu 7. Qui fecit luminaria magna. Luminaria ista duo, quorum in duobus sequentibus versibus fit mentio, nempe sol & luna, peculiariter magna hic appellantur, sicut & in principio libri
Gene.1. Genesis. Quod non ita est accipiendum, quasi secundum molis quantitatem omnibus stellis quę sunt in firmamento sint sol & luna maiores. Nam de luna ex astronomorum demonstratione constat eam esse quantitatem multo minorem omnibus, etiam minimis stellis quæ videri possunt in firmamento. Minima enim stellarum visibilium firmamenti, vt Alphraganus astronomus asserit, tota terra est maior. Luna verò minor est terra, ac proinde omnibus stellis quæ in firmamento videri possunt quantumuis minimis. Imò verò stellas esse tradunt astronomi in firmamento tam miræ magnitudinis, vt totam terræ quantitatem quælibet earum contineat centies & septies, alias quæ eam contineat nonagies, alias septuagies & bis, alias quinquagies & quater, alias trigesies & quinquies, alias decies & octies: quemadmodum suo loco ostendimus in 7. libro de consideratione rerum naturalium, cui titulus est De cælo & mundo. Quomodo ergo, si de quãtitate molis sermonem faciamus, luna ipsa (quæ tota terra est minor) verè dici poterit luminare maius, comparatione ad eiusmodi stellas firmamenti tanto terra maiores? Sed & sol secundum molem licet luna sit lõge

A amplior,tamen multis stellis firmamẽti est minor. Oportet ego hanc peculiarẽ appellationem qua
nuncupatur sol & luna,duo magna luminaria,accipi secundũ præcellentiã luminis,& excellentiam
ministerii,quo suæ lucis beneficio eximie inseruinnt mortalibus,præ oĩbus aliis luminaribus lucem
abundantiorẽ terris infundendo,& operationes exercẽdo magis validas, magisq; manifestas. Quę
enim stella firmamenti sic sentitur in terris,secundũ operationẽ sui effectus,vt eius aduẽtu omnia
vireatit,eius abcessu omnia flaceescant & emoriãtur? Quæ stella vel maxima firmamenti, ita mani-
feste totũ hominis corpus disponit, vt ipsas quoq; medullas sua varietate augeat & minuat? Atta-
men istas solis & lunæ esse operationes,manifestissima certissimáq; experiẽtia cognoscimus. Et no
tandum,quòd non dicuntur hæc duo sol & luna peculiariter magna corpora , aut magna astra sed
tantum magna luminaria,videlicet vt indicetur illuminationis super terram pręcellentia. Denique,
magna singulariter dici possũt secundũ ęstimationẽ mortaliũ. Secundũ nanq; humanũ iudicium,
euidẽtissimum est,lunã & solem indicari maiores omnibns stellis quæ sunt in firmamento. Quod
autem in versibus duobus sequẽtibus dicitur solẽ esse factũ in potestatẽ diei,siue (vt Felix vertit)in Gene.1.
dominium diei,& lunã in potestatẽ vel dominiũ noctis, cum stellis, illud est quod in primo capite
Genesis,in horum luminariũ creatione die quarto,sic dicitur, Feciq; Deus duo luminaria magna,
luminare maius vt præesset diei, & luminare minus vt præesset nocti & stellis . Et posuit eas in fir-
B mamento cæli,vt lucerent super terram,& præessent diei ae nocti,& diuiderent lucem ac tenebras.

CXXXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste populi veteris est Iudæorum suam deflẽtis captiuitatem. Et primum quidem sui cordis amaritudinem testantur, dum terræ suæ sanctæ à qua translati sunt recordantur, propter quod organa suspendũt, signa nulla exhibere volẽtes vllius lætitiæ, neque cantica iucunditatis canere, in terra captiuitatis, etiam si ad hoc ab iis qui illos in captiuitatem ducebant, inuitarentur: præcipue ob recordationem ciuitatis, sanctæ illius Hierusalem cuius se memoriam atque desiderium protestantur nunquam inperpetuũ velle e corde abiicere, adeò vt etiã mala sibiipsis imprecentur, si id vnquam contingat. Deinde vers. 9. per modum imprecandi pœnam prædicit Idumæorum, qui in destructione Hierusalem Chaldæis admixti, crudelissimos se se hostes exhibuerunt Iudæis, ab omnimodam & perfectam destructionem vsque ad fundamenta, illos suis exhortationibus animando. Nouissimis verò, duobus versibus, Babyloniorum pœnam, ex diuinæ iustitiæ statuto eis venturam, prænunciat.

CXXXVI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Super flumina Babylonis, illic sedimus &
C *fleuimus:*
** dum recordaremur tui Sion.*

2 In salicibus in medio eius, suspendimus organa nostra.
3 Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos
D *duxerunt nos, verba cantionum.*
*4 Et qui adduxerunt nos: * hymnum cantate nobis de cãticis Sion.*
5 Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?
6 Si oblitus fuero tui

CVm abduceremur captiui in Babylonem à terra patrum nostrorum , in itinere adhuc constituti transmigrationis, resedimus atque demorati sumus iuxta fluenta Babylonis, vbi ad demorandum locus aptior videbatur: illicque sedentes, atque demorantes, lugubres fletus edidimus : * cum nobis in mentem veniret consolatio ciuitatis sanctæ Hierusalem, & terrę illius sanctę miseranda dissipatio, & quomodo templum quod in eo erat solenne domino, igne combustum sit, & vasa sancta prophana ta, aliaque indigna plurima in loco sancto commissa : simul etiam dolentes nos à loco illo sancto, quem sibi dominus sic elegerat, per transmigrationem hanc & captiuitatem elongari. Quis enim ista consideraos, lachrymas valeat cõtinere? 2. Ingressi in Babylonicã terrã, & iam velut in medio eius positi, vidẽtes, quòd esset locus hic à terra nostra alienns, instrumẽta lętitiæ quæ attuleramus nobiscũ, in quib⁹ cãtare eramus soliti, suspendimus ad salices, quatũ erat iuxta fluẽta vbi demorabamut magnns numerus: vtpote quib⁹ nõ liberet instrumẽtis vti lętitię, sed potius flere & eiulare in tristitia pro misera trãslatione & captiuitate nostra. 3. Et quidem (quod nostrum dolorem etiam augmentabat) ii qui nobis pręfecti erant in hac translatione , quos rex Babyloniorum ad nos transferendos constituerat, postulauerũt à nobis verba canticorum & cantica lętitiæ nos exhortabantut canere. 4. Et qui nos de natali sancto loco nostro adduxerunt captiuos, in terram ignotam, alienam & idololatria contaminatam, postulauerunt nos , & exigere videbantur à nobis: * dicentes , vt cantica aliqua lętitię caneremus de iis quę canere solebamus in instrumentis nostris musicis, cum essemus in terra nostra Hierusalem. Atque hęc dicebant, vel p irrisionem, ad nostri doloris aggrauationẽ vel per cõpassiohem, ad tristitiæ qua nos opressos conspiciebant lenimentum. 5. Nos verò, vt pote homines amaro animo, & quib⁹ nõ libebat signa vlla ostendere lętitię, respõdebamus illi dicentes. Quonãmodo cãtare poterimus cãtica domino cõsecrata, cãtica diuino cultui deputata in terra hac aliena atq; pphana, in qua oĩs viget idololatria, vbi prorsus ignorat⁹ Dei reuerẽtia? 6. O Hierusalem ciuitas sancta, ô terra deo sacrata, quomodo signa poterim⁹ ostẽdere vlla lętitię, donec desola-

Hierusalem, obliuioni detur dextera mea.

tionis illi' quę in te facta est nobis hęret memoria? Ecce eni firmißi E
mo proposito illud statuo, nūquā tui memoriā de corde deponere,
sed quantūuis diu hæc nostra protrahat captiuitas, tuā desolationē
deflebo, & ad reparationē reditúmq; suspirabo, adeò vt fidenter au-
deam mihipsi etiam cōminari ac dicere: si vnquam in loco isto capti
uitatis posit', memoria atq; desideriū tui ô Hierusalem è corde abie-
cero, oblectatus in terra ista aliena, aut in Babylonicis siue diuitiis, si-
ue deliciis, in vltionē hæc mihi pœna eueniat, vt nō vltra memor sis
dexteræ meæ, nō mihi veniat à te vllum auxiliū, sed derelinquar à te

7 Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.

atq; proiiciar. 7. Arescat quoq; in me omnis vigor meus, & interius
humore omni atq; virtute destituar, ita vt præ siccitate lingua veluti
adhæreat gutturi. Hæc (inquam) mihi faciat Deus & hæc addat, si tui
memoriam abiecero de corde meo. 8. Si non te, ô ciuitas sancta, ca-

8 Si non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ.

put semper & principium lætitiæ meæ, omnib' desiderabilib' & de-
lectabilibus quæ mihi obuenire poßint præposuero, si non te semp
in animo præ omnibus gestauero, si non tuum bonum & tuā restitu
tionem omnib' semper antepofuero, quęcūq; mihi possent lęta aut F
prospera obtingere, si non in omni lætitia quæ mihi quomodocūq;
contigerit, tui primum memor existam. Et omnino nunquā in terra
hac captiuitatis constitutus ita me vlla sinā capi aut detineri oblecta-
tione, vt prorsus tui fiā immemor. Ita mihi cordi est, quę in te facta
est desolatio, & ita mihi in desiderio est, tua quam spero futuram ali-

9 Memor esto domine filiorum Edom in die Hierusalem.

quando reparatio. 9. Domine Deus, tu vides, quanta in nos mala ex
ercuerunt inimici nostri Babylonii, quibus iuncti fuerūt ii qui terræ
nostræ erāt vicini Idumęi, qui se illis cōmiscuerūt, vt nos iuxta quod
semper optauerāt, nacta opportunitate, per exercitus potentioris vir
tutem destruerent. Horum, tu domine, Idumæorū malitiā attēde &
ad vltionem memor esto malitiæ & crudelitatis quam exercuerūt in
nos in die visitationis, & in tēpore destructionis ciuitatis tuę sanctæ

10 Qui dicunt, exinanite exinanite vsq; ad fundamentum in ea.

Hierusalem. 10 Qui Chaldeos, licet ex seipsis nimiū crudeles, adhor
tantes ad maiorem crudelitatē, dicebant, Euacuate, & ad fundamēta
vsq; prorsus demoliamini, cūcta destruite, igniq; absumite, prorsus
nihil relinquentes, neq; lapidē in fundamēto, neque vllum omnino G
vestigium: ita vt in sempiternum vltra non valeat reædificari, neque
vltra sit memoria eius super terrā. Huius crudelitatis tu domine me-
mor eris, vt eis iuxta malitiam suam reddas vindictā: cum debuissent
iure fraternitatis nobis ipsi potius in protectionem atque auxilium
extitisse, aut vt minimum cōpaßionis nobis affectum exhibuisse. 11.

*11 Filia Babylonis misera: * beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis.*

Populus autem Babylonicus, gens Chaldęa, qui desolationis factę in
ciuitate tua præcipui authores & crudelißimi exequutores fuerunt,
ipsi erūt miseri, & ex decreto iustitiæ tuæ sentiēt miseriā in die, cum
retribueris eis pro sua malitia: * & beatum nos prædicabim' populū
illo, qui ex decreto diuinæ sentētiæ retribuet illis iuxta meritū digna
pręmia, ita in illos agente crudeliter, vt sine misericordia ipsi crude-

12 Beatus, qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram.

lißime egerunt aduersus locum sanctū tuum. 12. Beatos illos prædi-
cabimus, & laudibus magnis celebrabimus illos diuinæ iustitiæ mini
stros, qui ex sententia iustitiæ Dei eandē ostēdent in vos crudelitatis
sæuitiam, quā mōstrastis & exercuistis aduersum nos, ita vt etiā par-
uulis vestris infantibus atque lactantibus non parcant, sed crudeliter
eos apprehendant, allidántque sine misericordia ad petras, & sagittis H
Esaię.13. perimāt: quomodo paruulos nostros petris illisos, & sagittis perfos-
sos, nephādißime interemistis. Sic enim à domino decretū & statu-
tum est, vt iuxta omnem malitiam, quam in nos exercuistis, ô cru-
deles Babylonii, suo tempore reddatur in caput vestrum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXVI.

MAnifestū per se est, hunc Psalmum ad literā cōuenire filiis Israel in transmigratione Baby
lonica deflētibus suę captiuitatis miseriam & loci sancti desolationem, suis autē hostibus
pœnā & vltionē vel prædicētibus vel imprecātibus. Secundum autē mysticā intelligen-
tiā, facile aptare poterimus Psalmum istum populo fidelium, in hoc mundo tanquam in exilio de-
gēti, vbi longe sumus ab illa terra sancta, à loco illo paradysi, vbi erat summa quies atque tranquil-
litas, vbi erat perpetuum sabbathū in perfecta innocētia: cum nūc in medio Babyloniorū, id est, in
2.Petri.2 maxima cōfusione, in perturbatißimo hoc mundo, vitā ducamus in medio derisorum & iniquorū
qui de die in diem (vt de Loth ait sanctus Petrus) affligunt animas iustorum. Ipsi verò sancti iugiter
memores sui exilii, & agnoscētes trāsmigrationis locum, sciētes vnde abducti sunt, atq; in patriam

A suam tandem aliquando reditum sperantes organa suspendunt in salicibus, omnia huius mundi
gaudia, delicias omnes & voluptates abiiciũt & abiurãt, semper ad patriam illam vnde abducti sunt
aspirantes, in omnibus quæcunque in terra captiuitatis blandiuntur renuentes coosolari, atque in
sola spe sui ad patriam reditus oblectari proponentes. Vltio autem illa quæ in fine Psalmi ponitur,
significat grauissimam illam desolatiooem & damnationem, quam iusto Dei iudicio experientur
vniuersi impii, & dæmones peruersi, & illis adhęrentes maligni homiues, qui in hoc mundo iusto-
rum fuerunt irrisores quique filiorum Dei in hoc exilio, quantum potuetunt, captiuitatem aggra-
uare non desierunt. ¶ Versu. 1. Super flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus. Potest ista sessio
super flumina intelligi, in via, cum essent adhuc in transmigratione. Solent enim magoi exercit⁹ li- I. Esdr. 8.
benter iuxta loca, vbi sunt aquæ, figere tentoria, ob vsum aquæ in cunctis necessarium: quemadmo
dum in primo lib. Esdræ legimus, quod Esdra ipso cum magna populi multitudine ascendente de
captiuitate Babylonica, congregatus sit omnis populus ad flumen, qui decurrit ad Ahaua, ibique
mãsit tribus diebus. Vel intelligi potest sessio ista, de habitatione in terra Babylonis, quam plurima
irrigabant flumina, vti Strabo refert libro .16. quorum maxima erant Tygris & Euphrates. Nam
& vulgo sic dicimus, ciuitatem illam esse sitam super hoc aut illud flumen, id est, iuxta flumen, vide-
licet vt ex eo ciuitas ipsa sua commoda in rebus necessariis accipiat. Quod autem dicit populus, se-
B cũdo in versu in salicibus se suspendisse organa, indicat magnam ibi fuisse salicum copiam, quę iux-
ta flumina solent io locis humidioribus libenter nasci, quemadmodum econtratio myricæ in locis
arentibus. ¶ Versu. 3. Quia illic interrogauerunt oos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum.
Iotelligi potest quod hic dicitur de Babyloniis postulãtibus cantica à filiis Israel, tripliciter. Primo,
vt ironice accipiamus hos illos dixisse, deridendo populum Domini: quasi dicant, Cantate nunc,
cantica quę canere soletis, quare nõ canitis? quare non gaudetis? quemadmodum per ironiam sub-
inde afflictis loqui solent illudentes alii, qui malis afflictorum congratulantur, maxime illis qui pri-
us in excedenti erãt gaudio, antequam subita illa occurreret tribulatio. Atque huic intellectui con-
sonat quod vertit Felix, Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantici:
& deridentes nos lætitiam (supple interrogauerunt nos, dicendo) Cantate nobis de cantico Sion.
Neque dissonat quod habet Paraphrasis Chaldaica Ibi, interrogauerunt nos Babylonii qui capti-
uos abduxerunt nos, vt diceremus verba cantilenarum: & raptores nostri lętitia affecti dicebant.
Psallite nobis cantica quę dicebatis in Sion. Secundo accipi potest hęc postulatio vt seria, & non i-
ronica, vt videlicet exegerint Babylonii serio ab ipsis, cantare carmina consueta laudis Dei ad eorũ
irrisionem, vel ob oimiam superbiam ad suam ostẽtationem quemadmodũ rex Baltbasar, ex ingen Danie. 5.
ti superbia & nimio cordis fastu, sacra vasa iam temulentus iussit ad mensas suas adferri, vt biberent
C ex eis ipse & optimates eius, laudantes deos suos aureos & argenteos, quasi dignum se iudicans qui
iisdem vteretur vasis cum domino Deo Israel, in quibus ille olim acceperat ministerium. Ita intelli
gi potest, Babylonios ob superbiam voluisse coram se decantari illa carmina, & suas aures iisdem o-
blectari, quibus solent in terra Israel soli cantare domino. Tertio, potest accipi hęc postulatio, vt
ex cõpassione prolata. Quanquam enim Babylonii, in ipsa ciuitatis destructione & inuasione cru-
delissime egissent: fieri tamen potuit, vt post vltionem consummatam, & iam omnia demolita, ad
qualeincumque mansuetudinem eorum animi flecterentur erga eos qui relicti erant superstites,
quemadmodum fere solent post omnia vastata & impetum expugnationis transactum, animi vi-
ctorum erga reliquias deuictorum mollescere. Atq; ita fieri potuit, vt Babylonii illi, quibus erant
admixti filii Israel, videntes magnam tristitiam quam fletibus & querimoniis grauiter protestaban-
tur, misericordia commouerentur super illorum desolatione, ac proinde hortarentur illos ad sese
consolãdum patriis canticis, quibus populum Israel cognouerant plurimũ assuefactum, videlicet
potestatem illis concedentes (ad consolaudum animi mœrorem) canendi cantica domini. Est au-
tem primus horum modorum communior, & magis verisimilis. ¶ Versu .5. Quomodo cantabi-
mus canticum domini in terra aliena? Terrã alienã intellige, non solum populo domini alienam &
peregrinã siue incognitã, sed alienam etiam à Deo, vtpote in qua agnoscebat', neque celebrabatur
Deus. ¶ Versu. 9. Memor esto domine filiorum Edom, in die Hierusalem. Oratio est eclyptica, id
D est, defectum patiens, cuiusmodi esse solent orationes imprecatoriæ: vt ipsa etiam loquendi forma
animi indignatio & rei indignitas, pro qua fit imprecatio, ostendantur. Completur autem versus,
hoc modo, Memor esto domine filiorum Edom, secundũ ea quæ fecerũt contra populum tuũ in
die Hierusalẽ, vel quanta aut qualia fecerunt aduersum nos in die Hierusalem. Diem autem Hieru
salem, vocat tempus vastationis & desolationis ipsius quo modo loquendi etiã in vulgato sermone
subinde vtimur, dicẽtes, Hodie dies mea est, cras forsitã tua, volẽtes indicare, vt mihi hodie est affli-
ctio, infirmitas, aut quodlibet malũ, ita tibi cras forsitã euẽtura similia: quẽadmodũ de morte apud
Sapientẽ breui verbo dicitur, Mihi heri, tibi hodie. Sic in Psalmo trigesimosexto, de die impii dici- Eccle. 38.
tur, Dominus autẽ irridebit eũ (impium) quoniam prospicit quòd veniet dies eius, nempe impii, id Psal. 36.
est, dies quo pœnas dabit, & subibit æterna supplicia. Quo etiam modo videtur intelligendũ, quod
Hieremias dicit, Diem hominis non desideraui, tu scis: hoc est, ego nemini malum optaui, aut ma- Hier. 17.
lum quæsiui, sed in vera charitate omnibus bene volui. De Idumæis autem pœna quæ hic prædici-
tur, eandem latius atque apertius apud Prophetam Abdiam explicatur, cum ad Edom ita vaticina- Abdias.
tur, Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, &
peribit in æternum. In die cum stares aduersus eum, quando capiebant alieni exercitum eius, & ex
tranei ingrediebantur portas eius, & super Hierusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi

vnus ex eis. Ac post pauca, Sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam conuertet in caput tuum. E
¶ Versu.11. Filia Babylonis misera. Possumus accipere constructionem transitiuam, pro non transeunte, vt filia Babylonis dictum sit, pro filia Babylon. Sic enim solent ciuitates in scripturis appellari
Matt.21. filiæ quemadmodum alibi, Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit, &c. Possumus autem secundum
Esaiç.62 constructionem transitiuam proprie accipere filiam Babylonis, pro gente & populo qui est in ipsa. Est enim ciuitas, principium & quædam mater omnium qui in ea nati sunt: quomodo dicimus filios Hierusalem, filios Ecclesiæ, id est, natos in Hierusalé, renatos in Ecclesia, atque ita in cæteris. Cû autem in eodem versu subnectitur, Beatus qui retribuet tibi retributionem quam retribuisti nobis
Psal.1. non idem valet, beatus, quod in principio libri Psalmorû, cum dicitur, Beatus vir qui non abiit in
Psal.111. consilio impiorum: aut in Psal.111. Beatus vir qui timet dominum, atque in aliis consimilibus locis. Non enim fit hîc de tali beatitudine métio, neque talis beatitudo promittitur iis qui interfecturi erant Babylonios, eorúmq; pueros allisuri ad petram. Sonat ergo hic, beatus, laudabilis & prædicandus. Hunc enim sensum volût, Populus ille qui tibi retribuet, &c. hac in re benefaciet, rem bonam & laude dignam (nimirum Diuinæ iustitiæ executionem) faciet, laudémq; & commendationê ex ipso facto commerebitur. Et hoc quidé ita verum est, si rem ipsam, ipsúmque factum in semetipso consideres. Bonum enim est dignum laude iustitiam exequi, & Diuinæ voluntatis peragere sententiam. ¶ Versu vltimo, Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram. Vulgo hic legunt F
per pronomen tertiæ persone, Beatus, qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram, quod etiam mystice exponunt, illum vere beatum prædicantes secundû Deum, qui cogitationes & affectiones
1.Cor.1. prauas, antequam ad perfectum consensum perueniant, supprimit & allidit ad Christum, quem petram esse interpretatur sanctus Apostolus. verum hæc sententia, licet admodum arrideat, cum versiculus iste per se fuerit enarratus, vbi tamen ad præcedentia & cum toto decursu Psalmi confertur vel modica est, vel nulla cohærentia. Neq; legendum est per tertiam personam suos, sed per secundam, paruulos tuos. Dirigitur enim sermo ad ipsam Babylonem, quomodo & in versu præcedenti. Atque ita per secundę personę pronomen manifestissime fit sermo in Hebręo, Chaldęo, & Gręco item & antiquioribus atq; correctioribus Latinis exemplaribus, tam Gallicani quàm Romani Psalterii. Quod si quis mordicus velit tenere pronomen suos, accipiat improprie pro eorum, nempe
Esai.13. Babyloniorum: & eandem habebit sententiam. Hanc autem pœnam quam hîc Babyloniis imprecatur populus domini, latius prænunciatam legimus per prophetam Esaiam, capite decimotertio, in hęc verba, Omnis qui inuentus fuerit, occidetur: & omnis qui superuenerit, cadet in gladio. Infantes eorum allidentur in oculis eorum, diripientur domus eorum, & vxores eorum violabuntur. Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint, sed sagittis paruulos interficient, & lactentibus vteri non miserebuntur, & super filios non parcet oculus eorum. G

CXXXVII. PSALMI ARGVMENTVM.

Confitetur fidelis domino in conspectu angelorum sanctorû, super misericordia & veritate, & exaltatione nominis eius, atque etiam promptissima Dei benignitate, quæ petentibus semper auget fortitudinem. Cui etiam versu quinto, optat ab omnibus regibus & regnis terræ confessionem & laudê propter magnitudinem gloriæ eius: quæ in hoc peculiariter est spectabilis, quòd ipse excelsus, humiles tamen diligit, & excelsos corde superbos odit. Propter quod, corde humili in domino fidens, etiam inter medias tribulationes nihil metuit, securus in Dei protectione & custodia, qui opera manuum suarum non despicit.

CXXXVII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Confitebor tibi domine in toto corde meo: quoniam audisti omnia verba oris mei.*
2 *In conspectu angelorû psallâ tibi: ✱ adorabo ad templû sanctû tuû: ✱ & côfitebor nõi tuo.*
3 *Sup misericordia tua & veritate tua: ✱ quoniâ magnificasti super omne nomê sanctû tuû.*
4 *In quacûque die in-*

COnfessione laudis celebrabo te domine ex pleno affectu cordis mei, mête pura & voluntate bona: quoniam secundum benignitatem tuam, misericorditer exaudisti omnia verba deprecationis meæ, quibus oraui ante conspectum tuum. 2. In spiritu quoque mentis meæ eleuatus ad te, tanquam in medio angelorum tuorum constitutus, psalmum laudis tibi cantabo: ✱ adorabo ad thronum sublimis glorię tuę, ad sanctam cælestem habitationem tuam, in qua vt in templo tuo sancto gloriosus inhabitas: ✱ atque illic spiritus mentis constitutus, quasi ante præsentiam maiestatis tuæ, confessionem laudis cantabo tibi, tametsi carne adhuc positus in terris. 3. Quanquam autem infinita mihi sit confessionis materia, de duobus tamen potissimum confitebor tibi, nempe super misericordia atque veritate siue fidelitate tua, quas in omnibus operibus tuis coniunctas inuenio, & in iis quæ erga humanum genus agis operibus præcipue lucere conspicio: ✱ quoniam super omne quod est in cælo & in terra, tu superextulisti magnificentiam sancti nominis tui: & tuam sanctam maiestatem demonstrasti super omnia gloriosam, atque præcellentem. 4. Tu verò, domine, secundum hanc mise-

A *uocauero te, exaudi me*
✳ multiplicabis in ani-
ma mea virtutem.
5 *Confiteantur tibi do-*
mine omnes reges terræ:
✳ quia audierunt om-
nia verba oris tui.

B 6 *Et cantent in viis do-*
mini: ✳ quoniã magna
est gloria domini.
7 *Quoniam excelsus*
dominus, & humilia
respicit: ✳ & alta à lõ-
ge cognoscit.
8 *Si ambulauero in*
medio tribulationis: vi-
uificabis me: ✳ & su-
per iram inimicorum
meorum extendisti ma
C *num tuam: ✳ & saluum*
me fecit dextera tua.
9 *Dominus retribuet*
pro me: ✳ domine mise-
ricordia tua in seculũ:
✳ opera manuum tua-
rum ne despicias.

ricordiã tuam, atq; veritatẽ, in quocũque tempore te corde fideli in-
uocauero, exaudies me: • & augebis in spiritu meo fortitudinẽ & vir
tute interna me confortabis, ita vt à te nunquam discessurus sim va-
cuus, sed aliquid semper spiritualis gratiæ atque fortitudinis internæ
adiicies mihi, quotiescunq; ad te effudero orationem meam: vt sic de
virtute semper in virtutem progrediar. 5. Et non solum dignũ est vt
ego tibi homo pauper & modicus confitear, verumetiam tanquã di-
gnum & iustum opto, peto, & futurum spero, vt cõfiteãtur tibi om-
nes reges orbis terrarũ, cum regnis ac populis sibi subiectis, ita vt tibi
famuletur totus orbis: • quoniã iam in omnes fines orbis terræ annũ
ciata sunt atq; audita, ex Apostolica prædicatiõe, omnia verba sancti
Euangelii, præcepta atque promissa omnia quęcunque per os tuum
præcepisti aut docuisti: vnde factũ est, vt in omnibus partibus orbis
terræ plurimi ex populis, multi etiã reges ac principes se submiserint
confessioni Christianæ fidei. 6. Et quanquam apud homines magni Apo.19.
æstimatur dignitas regia, iustum tamen est, vt superiorem agnoscen-
tes dominum in cęlis, in canticis laudis & gratiarũ actionis, etiam re-
ges ipsi & principes terrarum, vnà cum subiectis sibi populis, in viis
præceptorum tuorũ ambulantes, confiteantur tibi: • quòd magna sit
super omnem gloriã terrenam, gloria magnificentiæ tuæ. Iustum e-
nim est, vt se humilient huius mũdi principes ante conspectũ tuum,
qui es rex regum & dominus dominantium. 7. Et in hoc quidem pe
culiariter valde miranda est & magnificanda gloria tua, quòd cum i-
pse excelsus sis, super omnes altissimus, & in omnibus præcellentissi
mus, semper tamen ad humiles respicis & attendis, & eos exaltas: • su
perbos verò & eos qui seipsos exaltant, tu despicis, cõtemnis, & tan-
quam elongatos à conspectu tuo pro nihilo reputas. 8. Et ego si hu-
miliatus fuero, tèque humiliter inuocauero, confido quòd etiam si
inter grauissimas ex omni parte tribulationes & tẽtationes versatus
fuero, tu me sis liberaturus, & in vita spiritus seruaturus, atque etiam
corroboraturus: • imò contra iram, inuidiam, & malitiam eorum
qui me persecuti fuerint demonstrabis potentiam virtutis tuę, eorũ Deut.32.
videlicet malitiã tua potentia prohibendo & superãdo: • & dextera Rom.12
omnipotentiæ tuæ saluabit me ab insania & furore inimicorũ meo-
rum. 9. Insuper tu domine retribues etiam, & vindictã facies in illos
pro me. Tua enim est vltio, & tu retribues impiis iuxta malitiã suam:
• O domine, misericordia tua sempiterna est, quam ab initio cogno-
uimus semper erga seruos tuos fidelem extitisse, neque dubitam' in
finem vsque in perpetuum permansuram: • propter quam misericor
diam, te precor piissime Deus, vt nos qui sumus opera atq; figmenta
manuum tuarum, quos formasti atq; finxisti ad imaginem & simili-
tudinem tuam, in potentia, sapiẽtia, & bonitate tua nunquã abiicias
aut negligas: neque vnquam nos in perditionem venire permittas,
propter gloriam nominis tui, quod est benedictum in secula. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXVII.

D VErsu .2. In conspectu angelorum psallam tibi. Hinc manifeste cognoscito, etiam spiritum habere pedes suos, quibus proficisci posit cum voluerit, vel vsq; ad angelicorum agminum consortia, corporis pedibus interim super terrã suam perstãtibus. Nisi fortè magis velimus alas dare spiritui, quibus volet, quàm pedes quib' ambulet vel currat. Sic enim ille eximius Theologus Boetius alas maluit quàm pedes dare humano spiritui, cũ de se ita caneret, Sunt etenim pennę volucres mihi, Quę celsa cõscendant poli. Quas sibi cum velox mẽs induit Terras perosas despicit: Aeris immensi superat globũ, Nubésq; post tergum videt: Quiq; motu agili calet ætheris, Transcendit ignis verticẽ, Donec i astriferas surgat domos, &c. His ergo siue pedibus, siue alis, cõfidit vir sanctus, & proponit in cõspectũ angelorũ ascẽdere, aut potius subuolare, illiq; Deo psallere, & adorare ad templum sanctum eius. Sine his enim nunquam ad tantæ posset celsitudinis sublimitatem conscendere. Tũc verò in cõspectu angelorũ Deo psallimus, quãdo mẽte & affectu Deo præsentes nos facimus, & quasi in circuitu throni eius nosipsos cõstituimus. Vel dũ in profundissima cordis humilitate, cum summa reuerentia coram Deo procidimus, vt in medio angelicorũ agminum gloriosissime regnante, quando sic corã throno gloriæ eius procidimus: attendentes quanta reuerẽtia illi ministrent milia miliũ, & assistant decies centena milia. Potest etiam illud, In conspectu angelorum, aliter exponi, vt significetur, quasi sub illorũ patrocinio. Quomodo enĩ is qui prę humilitate nimia erubescit coram rege magno solus loqui, fidẽrius loqui audebit, si assistant quos sperat causę suæ habiturũ se patronos: ita & nos meritis nimiũ exigui in conspectu angelorum psallere & orare debemus, vt vel per illos nostræ laudes Deo præsentatæ fiant acceptæ, & exaudiantur orationes.

¶Versu.3.Magnificasti super omne,nomen sanctum tuum.Ne putes omne nomen,esse oratioοem E
adiectiui & substantiui, sed diuisim lege, & omne numeri siogularis intellige positum pro plurali,
omnia, in hunc sensum, Magnificasti super omnia nomen sanctum tuum. Quàm verò dulce est,
quod in versu sequenti vir sanctus quotiescunq; ad dominum clamat,non solum exaudiri, verum-
tiam adiici sibi virtutem,& multiplicari semper fortitudinem,confidentes pronunciat, de Dei bo-
Psal.83. nitate & fide nihil hęsitans. Cui non male consonat,quod alio in loco dicitur, Beatus vir, cuius est
auxilium abs te,ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum, &c. Etenim benedictio-
nem dabit legislator,ibunt de virtute io virtutem. Illi enim quorum auxilium à Deo est,& qui ascē
siones in corde suo disponunt,ipsi sunt & qui clamando inuocant dominum:atque hi exaudiun-
tur à domino, & ex benedictione eius pergunt de fortitudine in fortitudinem, multiplicaturque
Titum.1. virtus in animabus eorum.¶Versu.6.Et canten in viis domini,quoniam magna est gloria domini.
Esaię.29 Cātāt quidē,sed nō in viis domini,qui(iuxta Apostolū)ore quidē Deū laudāt aut deū se nosse cō-
Matt.15. fitentur,sed factis negant, qui labiis Deum hooorant,corde autē & moribus elongantur ab eo. In
viis autem domini cantare monemus,vt Dei præcepta custodientes laudemus. Qui enim cantant
Eccle.15. & non in viis domini,peccatores,horum(teste Sapiente)non est laus speciosa. Rectos verò(vt no
Psal.32. ster ait Psalmista)decet laudatio.In secuoda autem parte dictio qnoniam, accipi potest vt dicat can F
salitatem,in hunc sensum,Cantent fideles reges in viis domini, propterea quòd gloria domini ma-
gna est. Magnitudo nanque gloriæ Dei,ratio est,quare laudandus sit, & nos illū in viis ipsius canta-
re debeamus. Vel accipi potest pro ꝙ,vt significetur quid debeat cantari,in hunc sensum.Fideles in
viis domini,hoc cantent,quòd magna sit gloria eius:id est,de hoc cum cāticis laudent,quòd sit ma-
gnus & gloriosus super omoes.

CXXXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc psalmo multiplex ponitur consideratio Diuinæ magnificentiæ,ex qua consurgitur ad laudem Dei. Et primū quidem ipsius omni scientia proponitur,quæ se etiam vsque ad singulas humanas actiones,cogitationes,atque loqutiones,ad præterita insuper & futura extendit: ita vt futurorum etiam priusquam sint habeat præscientiam:propter quod, mirabilis est & supra imbecillem humani ingenii captum,Dei omnis scientia. Deinde versu sexto,ad Dei omni præsentiam(vt ita rei exprimendæ gratia loquamur)transit,ostendens per inductionem, nusquam locorum posse quenquam effugere præsentiam domini,qui est & in cælo & in terra,& in nouissimis maris. Versu autem.11. soluitur erronea persuasio,qua se quidā putāt tenebris à Dei conspectu atque præsentia occultari.& declaratur,quemadmodum Deus perinde die ac nocte,& in luce & in tenebris,omnia habeat præsentia,& patientia suo conspectui:neque adiuuetur luce diei,neque impediatur tenebris noctium: cuius adiungitur causa,quoniam omnibus ipse est præsentissimus semper & intimus, ita vt intima nostra possideat,habeatque in sua potestate,quos à matris vtero formare cœpit.Propter quod,ex mirabilium operum contemplatione,in spiritu consurgit ad laudem & confessionem eius,cuius oculis etiam ossa nostra quamuis pelle & carne occultata,nuda tamen sunt & aperta:qui etiam substantiam corporis nostri cognoscebat adhuc in terræ visceribus dispersam, priusquam in corporis compaginationem vniretur: qui deinde corpus ipsum nostrum in matris vtero vidit imperfectum,nondum membris omnibus absolutum, neque rationali anima adhuc formatū:in cuius præscientiæ libro vniuersi scripti seruant,etiā illi qui in pòst venturis diebus formandi sunt,nondum in rerum natura subsistentes, Atque hæc quidem, vsque ad versum decimum sextum. Ab hoc autem,consequenti ordine,relicta contemplatione operum creationis & mirabilium prædictorū, transit ad considerationem Diuinæ bonitatis atque dignationis,quam erga electos suos demonstrat,quos bono re maximo honorificauit,& principatu sempiterno dotauit.neque eos paucos,sed in multitudine innumerabili,multos valde, quos nemo dinumerare possit hominum: ad quorum societatem aspirans,se dicit exurgere & erigere spem atque conatum,& cum Deo intra illorum numerum velle semper permanere.Peccatores autem & viros sanguinum sciens esse sub odio illius,& ab illo esse mortis sententia interficiendos,etiam ipse á se abigit vir iustus: propterea quòd vanam sentiant esse spem electorum,cælestes mansiones(quas expectant fideles)commentitias & vanas existimantes,promissis Dei credere recusantes. Atque hos,quatenus Deo sunt inimici,etiam ipse inimicos habet,& odio perfecto exosos. Vltimis tandem duobus versibus se ad Deum post omnia conuertens,ipsum interrogat suæ conscientiæ testem & iudicem:& bene confidens de cordis sui rectitudine,probari ipsum petit à Deo,atque ita in æternæ vitæ via eundem habere ductorem,ne vsquam fortè aberret.

G (margin, beside "intenebris … impediatur"); H (margin, beside "de lei commentitias … Deo sunt")

CXXXVIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine probasti me & cognouisti me:*

✱ tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam.

MAgna est & mirabilis,domine,latitudo scientię tuę, qua omnia nosti,etiam particulares quasque actiones hominum. Ecce enim domine,tu me totū intus & in cute perscrutaris, inuestigas,atq; perquiris, & quasi probatum diligentes atque peruestigatum optime nouisti: ✱ siue sedeam,siue surgam,siue stem, siue iaceam,& omnino quicquid egero,tu exacte nouisti singula: & nihil te potest latere eorum quæ ago: ✱ Denique, siue sedeam in quiete contemplationis & meditationis legis tuæ, siue exurgam à quiete contemplationis, ad negotia qualibet aut labores actionis,tu omnia attendis, & nosti vniuersa quæcunque ago, tu habes explorata.

A *2 Intellexisti cogitationes meas de longe: ✳ semitam meã & funiculum meum inuestigasti.*

3 Et omnes vias meas præuidisti:

B

✳ quia non est sermo in lingua mea.

4 Ecce domine, tu cognouisti omnia nouissima & antiqua:

✳ tu formasti me:

C *✳ & posuisti super me manum tuam.*

5 Mirabilis facta est scientia tua ex me:

✳ confortata est, & non potero ad eam.

D *6 Quò ibo à spiritu tuo? aut quò à facie tua fugiam?*

7 Si ascendero in cælum, tu illic es:

✳ Si descendero ad infernum ades.

8 Si sumpsero pennas

2. Neq; verò solas actiones externas, verumetiam cogitationes quæ
mihi sunt intimæ, tu cognoscis à longe, hoc est, prius etiam q̃ intra
me sint per tuam præsentiam: ✳ aut de longinquo, cũ tu in cælo habi
tes, nos hic in terra versemur, neque obstat tibi spatii intermedii vel
maxima distantia, vt confundantur qui te putant, ꝙ circa cardines cę Iob. 22.
li perambules, nostra ob hoc nihil considerare: ✳ viã vitæ meæ, quã
ambulo, & conuersationem meam, simul & funiculum viæ meæ, id
est, intentionem mearũ omnium actionum, tu optime habes cogni-
ta. Tu enim nosti viam bonam, an malam ambulẽ coram te: & singu
larum actionum intentionem tu iudicas. 3. Neque verò tunc vias
meas & actiones scire incipis, cum me vides in eis ambulare, quasi ex
mea actione tu haurias tuam scientiam, quemadmodum homines fa
ciunt, qui per sensus exteriores cognitionem hauriunt eorum quæ
intellectu cognoscunt: sed ab æterno secundum æternam tuã pręsciẽ
tiã prænouisti omnes vias vitæ meæ, quas in hoc mundo erã peram
bulaturus: ✳ & omnino nullus est sermo in ore meo, quẽ tu nõ noue
ris, etiã priusquam edatur per os meum, & donec sub lingua mea ad
huc volutatur nondum expressus: ✳ Neq; sermo vllus est in lingua
mea, quo tibi aliquid valeã patefacere, quod nõ antè in cogitatione
mẽtis meæ æque clarissime conspexisses: neq; sermone vti debeo per
linguam meam, ad tibi rem quamlibet insinuandã, sed sola tibi cogi-
tatio sufficit, vt tibi sola cogitatio hominis loquitur. 4. Et quid mul-
tis est opus? Ecce enim in vniuersum omnia, & quę vltima sunt nouis
simis ventura tẽporibus, & quæ antiqua sunt, quæ olim præcesserũt
in prioribus generationibus, sicut præsentia æq; omnia nouisti. Tua
enim sciẽtia & præterita, & præsentia, & futura, æquè cõplectitur, ra
tione æternitatis tuæ, in qua pręteritum & futurũ non sunt, sed totũ
præsens est: in qua tibi sunt præsentia, quæ hominibus in tẽpore isto
viuentibus, aut præterita sunt, aut futura: ✳ neq; verò tantũ spectãda
occurrit mirabilis latitudo cognitionis tuę, verumetiã ineffabilis po
tentia virtutis. Tu enim creasti me, & secundum animam tuę imagini
me assimilans, & secundũ corpus de limo terræ me fingens: ✳ neque
postquam creasti me, statim abstraxisti manum tuã à me, neque mox
cessauit erga me operatio virtutis tuæ, sed manum potẽtiæ tuæ, sicut
adhibuisti mihi, cum me creares, ita eandem super me confirmasti: vt
quẽm creasti, quandiu tibi fuerit placitum conserues. Nõ enim es tu
domine vt corporales sunt artifices, qui postquã op⁹ quodlibet per-
fecerint, conseruare ipsum opus non habent, manũ abstrahũt, & per
manet nihilominus opus quod effectum est. Omnia si quidẽ quę à te
creata sunt, perpetua egent manutẽtione, & sustẽtatione tua: ita vt si
semel manus tuæ tẽtionem subtraxeris creaturis, vniuersæ simul col
labantur in nihilum. 5. Verè mirabilis facta est tua scientia atq; sapien
tia à me, extra me, supra me, mihi nimium videtur mirabilis. extra ca-
ptum meum est, supra intelligentiam meã: ✳ valde cõfortata est, val-
de robusta, valde valida est, nimiúmque exaltata, & non potero præ
ualere vt cõprehendam eã, nimis excelsa est, & eleuata lõge supra vim
ingenii mei, vt nequaquam spes sit mihi posse eã vt est cõprehende-
re. Excedit enim miranda tua sapientia, quã in rerum tam creatione,
quam sustentatione monstras, omnem humani ingenii facultatẽ: ne-
que ad eius sublimitatẽ pertingere valet nostra crassities. 6. Et quẽ-
admodũ in omni scientia tua atque omnipotentia, sic & in omni prę
sentia tua spectandus es atque mirabilis, ꝙ videlicet in omnibus locis
vnus ipse pręsens adsis. Neq; enim vllus est locus in cælo sursum, aut
in terra deorsum, ad quem possit homo accedere, ad abscondendũ
se à te domine, qui spiritus es, & non caro: neq; est quo possit homo Ioan. 4.
confugere, ad occultandũ se à conspectu præsentiæ tuæ, id quod per
singula inducendo facile sit manifestum. 7. Si enim etiam vsq; ad cæ
li altitudinẽ quis conscenderit, putans illic se à te occultare, errat gra
uiter ille. Te enim illic maxime præsentem inueniet, quãdoquidẽ cæ Esaię. 66
lum tibi sedes est, & mansio habitationis tuæ, cælúmq; & terram ad- Hiere. 23.
imples: ✳ si verò in oppositam partẽ abscedens, etiam vsq; ad profun
da inferni descenderit, sperans vel ibi non ad futurũ dominum, errat
iterum. Tu enim illic ades secundum potentiam & seueritatẽ tuę iu-
stitiæ, quasi iudex & vltor in loco carceris, ad perpetuã impiorũ, qui
illic vincti detinentur, vltionem. 8. Quòd si illi possibile foret etiam

meas diluculo, & habitauero in extremis maris.

9 Etenim illuc manus tua deducet me:

Hier. 23. Heb. 4. 1.Ioan. 1. *✱ & tenebit me dextera tua.*

10 Et dixi, forsitan tenebræ conculcabũt me:

✱ & non illuminatio mea in deliciis meis.

11 Quia tenebræ non obscurabuntur à te:

✱ & nox sicut dies illuminabitur:

✱ sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.

12 Quia tu possedisti renes meos:

✱ suscepisti me de vtero matris meæ.

13 Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es:

✱ mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.

14 Non est occultatũ os meum à te quod fecisti in occulto:

✱ & substantia mea in inferioribus terræ.

15 Imperfectum meum viderunt oculi tui:

alas sibi assumere primo diluculo, & celerrimo volatu puolare vastis- E
sima maria, ita vt perueniat vsq; ad longissime distátes partes maris.
9. Ne sic quidem euaserit ille præsentiam tuá. Siquidem illuc eũ de-
ducere debebit manus tua omnipotés, neq; sine tuo ducatu illuc per-
tingere poterit: & eris ei quasi dux per omné viá, neq; vnquá vsquá
vel ad momentum aberis ab eo: ✱ & dextera omnipotentię tuę inue-
niet illũ, tenebit quasi apprehensum, aut tenebit ne cadat in profun-
dum & pereat. Patet ergo, quéadmodũ nec in cælo sursum, nec in in-
ferno deorsum, nec in vltimis maris, ac ꝓinde nec in alio quolibet lo-
co possit esse abscõsio à præsentia vultus tui: quandoquidé cælum &
terram tu imples, sũtq; omnia nuda & aperta oculis tuis. 10. Quòd
si quis dixerit, & reputauerit secum in corde suo, lux est Deus, & in lu-
ce videt omnia. Forsitan verò fieri potest, vt tenebræ occultét homi-
né, à cognitione & pręsentia Dei, & quasi abscõdant, cõculcent, atq;
supprimant, ita vt non videat existétes in tenebris per nocté, vel etiá
per diem in locis obscuris: quemadmodũ homines etiã quę ante ocu-
los sunt, nõ possunt videre, quando lumé abest. Forsitã ita & cũ Deo F
res habet: ✱ Sed hoc omnino vanissimum est. Nam quantũ ad ocu-
los diuinæ cognitionis, etiá nox me illuminat, & lumé super me præ-
bet Deo æque atq; dies, ad me contuendũ: si me abscondero ad per-
fruendum deliciis meis, ad explendas conceptas voluptates & pec-
candum liberius. Solent enim homines suas concupiscentias explere
cupiétes, fugere lucé, & tenebras exquirere, perinde quasi ita tuos o-
culos possint effugere. Verũ falluntur miseri, nesciétes, quoniá æquè
die & nocte illuminata sunt omnia tibi ad perspiciendum. 11. Quia
tenebræ quas homines reputant tenebras & obscuritates, apud te nõ
sunt tenebrę, nec obscuritates reputátur à te, siue ante te, ita vt valeát
quicquá omnino corá te obscurare, aut occultare quod non videas:
✱ nox quoq; (quæ maximè hominibus obscura videtur) ante te repu-
tatur quasi illuminata, ita vt nõ minus per nocté cuncta videas, quàm
per diem: neq; minus tibi pateát omnia in densissimis tenebris, q̃ in
clarissima luce: ✱ sicut tenebræ ipsius noctis, sic lumé ipsius diei ante
te: & sunt coram te lux diei & tenebræ noctis æquales, propterea ꝙ G
sicut illa non indiges, ita his nõ impediris. Neq; enim lux corporalis
diei quicquá te adiuuat, vt videas etiam corporalia: neq; tenebræ cor-
poreæ vllum tibi ne videas præstant impedimẽtum: ita fit, vt ante te
lux & tenebræ sint æquales. 12. Neque verò mirum, si mihi tu vbiq;
præsens adsis, & semper me atq; mea omnia cognoscas, quãdoquidé
in intimis meis tu inhabitas, & intimus es mihi, ita vt etiam renes qui
intra me sunt occultissimi & bene abscõditi, possideas, eos in tua ple-
nissima habens potestate: ✱ suscepisti quoq; me faciendum & perfi-
ciendum ex vtero matris meæ, in quo me primũ plasmare cœpisti,
omnibus membris necessaris cõponens: vt deinde post egressum ex
materno vtero, téporis processu, in iustam quátitatis & roboris per-
fectionem adduceres: suscepisti, etiam me à matris vtero, in tuá pro-
tectionem, curam atque custodiam. 13. Cõfessione laudis prædicabo
te, domine, pro eo ꝙ mirabiliter valde magnificatus sis, mirabilém-
q; te demõstraueris in omnibus operibus tuis, potissimum autem in
mirabili creatione figmenti nostri: ✱ verè mirãda sunt atq; stupenda
opera tua, omnia quæ facis: & ita sunt mirãda, vt anima mea nunquá H
satis valeat illis cognoscendis intendere, nũquam ea sufficienter pos-
sit contéplari, & quantumuis contempletur spiritus meus, quantũ-
uis consideret, non satiabitur præ admiratione. Neque enim inter o-
mnes tuas creatũras est vel vna, quam dignè homo admirari, vel suf-
ficienter & plenè (quantum ad potentiam, sapientiam atq; bonitaté
infinitam, quæ in eis lucet ex tui participatione) possit contemplari.
14. Non sunt occultata à te ossa mea, quæ tamé fecisti in occulto, pel-
le & carne vestita: neq; per hanc operationé abscondi possunt à con-
spectu tuo: ✱ & substantia mea, siue materia de qua erá secundũ cor-
pus formãdus, non erat occultata à te, cũ adhuc esset in visceribus ter-
ræ, priusquam in materiam disponeretur corporis mei, aut priusquá
in eam anima esset introducta. 15. Informe meũ, meam informitaté,
id est, me adhuc informé & imperfectũ in matris vtero viderunt ocu-
li tui: priusquam formam vltimã & perfectioné corporis acciperem,
cũ adhuc rudis, & impolita massa essem in matris vtero, siue forma

A

✳ & in libro tuo omnes scribentur.

✳ dies formabuntur, & nemo in eis.

16 *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus:*

oaturæ humaoæ, priusquã forma vltima perficeretur ante rationalis animæ iofusionẽ: & omnes omnino quotquot creati sunt, vel creabũtur boni atq; mali, in libro præscientiæ tuæ erunt scripti, & in mẽte tua quasi in libro seruabitur omoiũ memoria, illi etiã qui non dũ perfecti suot, adhuc informes, imò prorsus adhuc in nihilo delitescẽtes: ✳ adhuc tẽpora decurrẽt, & formabuntur in eis multi, etiã adhuc geoerabũtur homines, & oõ est iam vnus, neq; subsistit adhuc vnus ex illis omoibus, qui in diebus illis vẽturis generabuntur: & tamen iã scripti sunt vniuersi in libro præscientiæ tuæ, & non est vnus ex omnibus illis tibi incognitus, non mious q̃ si in diebus præteritis iã pręfuissent. 16. Et hacteous quidem magnificentiam maiestatis tuæ in teipso atq; in tuis mirabilibus operibus consideraui vt potui. Libet nunc ad tuam gloriã etiam illud attendere, qualẽ te erga tuos seruos exhibeas. Et mihi quidẽ hæc considerare volenti, videntur tui electi quos tu amicos habes, & nominas, à te honore permaximo plurimũ

B

honorificati: pro quibus talia ac tam stupenda peregisti mirabilia, ꝓpriũ filium tuum carne vestitum pro eorum salute tradeodo in mortem, spiritũ paraclitũ illis mitteodo, & vitæ æternæ promissa magna & preciosa dooando: quæ sanè omnia propter electos facta, maximę erga illos dignationis sunt indicia:

✳ nimis confortatus est principatus eorum.

✳ eorũ quoq; imperiũ & regnum quod disposuisti illis, valde cõfortatum, corroboratũ, atq; coofirmatũ est. Regoũ enim quod disposuisti eis, sempiternũ est: & regnabũt tecũ amici tui in sæcula sæculorũ. Regnum quoq; eorum valde coofortatũ est, dũ ipsi ex paucissimis facti sunt plurimi, & io maximũ excreuerunt numerũ, adeò vt iã dilatasse se videatur principatus & dominiũ amicorũ Dei in omnes fines orbis terrarũ.

17 *Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur.*

17. Si enim velim eos dinumerare, & cœpero oumerũ cõsiderare electorũ tuorũ, inueoio esse inoumerabiles, quẽadmodũ sunt arene in litiore maris: nimirũ ex omoibus gẽtibus, tribubus, linguis, populis & nationib⁹ collectos, turbã magnam nimis, quã præ multitudine nemo dinumerare posset, tametsi tibi sit cognitus tuorũ electorũ numer⁹: Apo. 7.

C *✳ exurrexi, & adhuc sum tecum.*

✳ & ego quoq; cupiens & sperans in horũ numerum cõputari, & asscribi catalogo amieorũ tuorum spe concepta ex tanto electorũ numero & multitudine tã innumerabili, simul & accẽso desiderio ex tãto amicorũ tuorum honore, à peccatis meis in quibus iacere cœperam erexi me, sicq; exurrexi. & adhuc tecum permaneo, adhuc (vt cõfido, testimoniũ mihi perhibente conscientia) in cõspectu tuo ioter amicos tuos persisto, persistãmq; tuæ gratiæ auxilio, dum viuam, & imperpetuũ tecũ eligo permanere, ita vt nulla me posit quantũuis abundans malitia à te abstrahere.

18 *Si occideris Deus peccatores:*

18. Atq; ita quidem hooorificati sunt apud te sancti & electi tui. Cæterũ, quãtum ad homines reprobos lõge aliud cõsidero, quos nõ saluationis honor, sed poti⁹ mortis ęternę manet decretũ. Et quidẽ si tu domine decreuisti, imò quia omoino decreuisti & firmiter statuisti illos damnatioois gladio ferire, quia tu eos in mortẽ æternã daturus es pręcipites: idcirco neq; ego eos vllo dignabor honore, quẽadmodũ electos tuos, neq; cõmunicare cũ eis volo, aut quicquã habere cõmercii:

✳ viri sanguinum declinate à me.

D

✳ sed aduersum ipsos qui sunt viri saoguinũ, homines iniusti, peccatis dediti, & effusiõis innoxii sanguinis cupidi, exclamabo vt fugiãt atq; discedant à me in hoc tẽpore: quẽadmodũ tu illos in nouissimo die iubebis à te discedere: iubebo (inquã) declinare à me, exibóq; & separabo me de medio eorũ, ne cõmunicẽ cum operibus eorũ tenebrosis & infructuosis, ne particeps factus immunditiæ, inuoluar io peccatis ipsorum. 2.Cor.6. Ephe. 5.

16 *Quia dicitis in cogitatione:*

✳ accipiant in vanitate ciuitates suas.

19. Occidet autem vos Deus, ô peccatores impii, & ego vos à me abigo, quoniã falsis persuasionibus dicitis in cogitatioobus cordis vestri, quasi ad irrisionẽ electorũ Dei: ✳ oos muodo hoc & iis quæ in eo sunt perfruamur pro libito. Istis autẽ relinquimus ciuitates & mãsiones cælestes, eas quas sibi imaginãtur atq; pollicentur. Accipiant illas, & regnẽt io eis, quas ipsi se cõsecuturos sperãt. Accipiãt eas (dicitis) in vanitate, quasi non vera, sed vana sit spes electorũ Dei. Hæc enim dicũt apud se impii homines carnales, cogitatiooes oõ rectè existimãtes, falsam & vanam esse expectatiooẽ iustorum: suas autẽ voluptates, qoibus io sęculo perfruuntur, veras ac summas esse delicias: atque ita ob hanc falsam persuasionẽ, increduli & ioobedientes, ab eo quidem interficientur, omnibus autem iustis debent esse abominabiles.

20 *Nónne qui oderũt*

20. Teipsum ioterro-

Actu. 1.

te domine oderam?
✳ & super inimicos
tuos tabescebam?

21 Perfecto odio oderã
illos, inimici facti sunt
mihi.
22 Proba me Deus, &
scito cor meũ: ✳ inter-
roga me, & cognosce se-
mitas meas.
23 Et vide si via ini-
quitatis in me est: ✳ &
deduc me ĩ via æterna.

go Deus, qui corda omniũ nosti, tuipse iudex esto, an nõ mihi facti E
sunt abominabiles, & sũmo odio detestabiles peccatores obstinati,
qui te habẽt odio, tibi increduli atq; rebelles mãdatis tuis? ⁎ & an nõ
summa indignatione & ira aduersum inimicos nominis tui affectus
fui, ita vt præ ira & indignatione veluti consumerer, atq; tabescerẽ in
memetipso, ad eum modũ quo solent graui qualibet indignatione af
fecti deficere, deperire, ac veluti resolui per indignationis feruorem?
21. Domine, tu vides quemadmodum odio consummato & integro
ex toto cordis affectu illos habuerim exosos, & quemadmodũ eos vt
maxime inimicos habuerim: non quidẽ eorum substantiã quam crea
sti, odiendo, sed maliciam, & obstinatã nequitiam, secundum quam
inimici tui existunt. 22. Quæ loquor, domine Deus, coram te, & se-
cundum te, ex synceritate, & in veritate cordis mei loquor, nõ aliud
corde tenẽs, quàm verbis exprimam: ⁎ Tu inuestiga, & examina me,
& cõsidera intẽtionem cordis, vt scias cor meum: tu cognosce, & at-
tende ad vias meas, quas ambulare studeo coram te, iuxta gratiã tuã, F
in corde recto & bona voluntate. 23. Et attẽde domine, num in me
vlla iniquitas inhabitet, aut si via illa quam ambulo iniqua sit, si vlla a-
ctio siue operatio quam ago sit praua: ⁎ & ab omni via iniqua elon-
gatum, quæso, deducas in via æternitatis, in via præceptorum tuorũ
quæ ad æternitatem perducit. In hac enim via vitæ æternæ te peto-
ducem habere & directorem, Deus piissime, vt à te Deo creatore &
saluatore meo non aberrem in sempiternum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXVIII.

VErsu 1. Domine probasti me, & cognouisti me, Totum hũc psalmum, vt à Christo prolatũ, conãtur Latini cõmentatores exponere. Vnde in sancto die Paschæ pro introitu ad missam vsus ecclesiasticus accipit illud quod est in huius psalmi versu. 17. Exurrexi, vel (vt habet lectio psalterii Romani) resurrexi, & adhuc sum tecum: pro versu autem ad introitum accipit initiũ huius psalmi, Domine probasti me, & cognouisti me, tu cognouisti sessionẽ meam & resurrectionem meam: videlicet intelligẽdo per sessionem, ipsam passionis humilitatem, aut in sepulchro quietem: resurrectionem autem, à morte & sepulchro. Cui interpretationi vt nõ obsistimus, ita in Elucidatione nostra non accedimus, sed generali applicatione psalmum totũ, Dei omni scientiæ, omni præsentiæ, atque omnipotentiæ applicamus, considerantes in eo mirabilem Dei erga vniuersa scientiã, præsentiam, & prouidentiam. Iam enim suprà diximus in Annotationibus psalmi 115. non esse necessariũ, siquando versiculo aliquo ecclesiastica consuetudo vtatur ad talẽ aut talẽ sensum, vt hoc cogamur ad eum sensum psalmum totum pertrahere. Illam enim dedimus libertatem ecclesiastico vsui, vt ex scripturis particulas accommodatas sibi possit assumere, suóque proposito applicare, etiam si principalis scripturæ talis intentio illuc non tendat. Nos ergo diligentissime expensa tota psalmi consequentia, quæ nobis videbantur magis consentanea, magisq; germanam intelligentiam tangentia diximus, nemini præiudicantes, qui aliter quomodocunq; (modo fideliter) enarrauit. Et haud scio, num in vniuerso libro psalmorum alius sit huic similis, qui tam in Hebræo quã in Græco, Latino, ita variæ est intelligentiæ, cuiúsq; partes tam variis modis possunt & transferri & exponi, quemadmodum partim in his præcipuis, partim in alteris posterius annexis patebit annotationibus. Quid autẽ nos per sessionem & resurrectionem intelligamus, gemina interpretatione aperuit Elucidatio, quarum prior est, tu me cognouisti, siue sedentem in quiete, siue exurgentem ad opus: siue ociosus degam, siue operis aliquid agam, vbique & semper me conspicis: nimirũ vbiq;
Thre. 3. & semper præsens. Posterior intelligentia, per sessionem intelligit contemplationem in quiete, quã præbet sessio, iuxta illud Hieremiæ, Bonum est homini cum portauerit iugum tuum domine, ab adolescentia sua. Sedebit solitarius, & leuabit se supra se. Post resurrectionem verò à contemplatione quieta exitus ad laboriosam & distrahentẽ exteriorem actionẽ. Cui posteriori intelligentiæ consonat quod habet Paraphrasis Chaldaica, Coram te nota est sessio mea, ad studendum legi: & resurrectio mea, ad eundũ in præliũ. ¶ Versu 2. Intellexisti cogitationes meas de longe. Longinquitas ista (vt in Elucidatione indicatur) accipi potest vel secundum temporis distantiam, quoniam multo ante q̃ cogitationes sint in homine, Deus eas cognoscit, atque ita ideo quasi à longe videt, dum id quod longe abest, quod adhuc in longinquo est, cognoscit. Vel secundum distantiam localem, quoniam excelsus dominus, & in altis habitans, ista quæ hîc infernè cogitamus non ignorat. In secunda autem parte, cum dicitur, Semitam meam & funiculum meum inuestigasti, nos per semitam intelligimus rationem viuendi atque conuersandi: per funiculum autem, intentionem, eo quòd sicut per funiculum siue perpendiculum solent ædificantes in rectitudine ædificium disponere, atque etiam in mensurandis terris per funiculum æqualitas & proportio sortium acquiritur: ita per intentionem tota vita hominis, vel in rectitudine, vel in curuitate disponitur, ipsúmq; totum corpus omnium actionum & totius conuersationis, ex ea accipit suam rectitudinem, si ipsa recta fuerit: quem-
Lucæ. 11. Matt. 6. admodum apud Lucam pulchrè Saluator loquitur, dicens, Lucerna corporis tui est oculus tuus, Si oculus tuus lucidus fuerit, totum corpus tuum lucidum erit, &c. quem passum, non male sancti

A doctores de intẽtione bona omnia rectificante exponunt. Vnde breui,sed erudito verbo dixit quidã,Intentio operi tuo nomen imponit.Ob hanc scilicet causam,nos funiculum sumus interpretati Deut.32.
intentionẽ. Aliter verò hæreditatẽ intelligimus,quemadmodũ & alibi dicitur, Pars autem domini Psal. 15.
populus eius,funiculus hereditatis eius.Et iterum, Funes ceciderunt mihi in præclaris,eo quòd per
funiculos fiat diuisio. Secundũ hunc ergo modũ,ita intellige quod hîc dicitur, Tu inuestigasti ambulationẽ meã per viam,cũ foris essem in negotiis:& quietẽ meam,cũ essem in funiculo meo,siue
in hæreditate & habitatione mea: hoc est, siue foris peregrinabar,& domo aberã peregre profect⁹
ad negotia, siue in habitatione sortis meæ & hæreditatis demorabar,vbiq; me cõsiderabas, & mea
omnia peruestigabas.Cui expositioni satis aptè cõsentit quod ex Hebræo pro funiculo Hieronim⁹
ac Felix vertunt, Accubitum vel accubationem,vt significetur quies in loco& sorte hæreditatis.Itẽ
& quod Chald.habet parapha.Sed & quando ambulauero in via,aut quando accubuero ad studendum legi,&c. ¶ Versu 3. Quia non est sermo in lingua mea.In latina lectione videtur hæc pars esse
incõpleta,quam in elucidatione duabus rationibus compleuimus,nonnulla subaudientes.Posset tamen absq; subauditione aliqua perfecta haberi sententia, si finem istũ tertũ versus connecteremus
principio versus quarti sequẽtis,in hũc modum,Nõ est sermo in lingua mea,& ecce domine tu co
B gnouisti omnia nouissima & antiqua:hoc est, etiamsi tibi nihil indicemus per linguã & os nostrũ,
attamẽ omnia tu habes cognita,& quæ olim præcesserũt,& quæ fient in futuris temporib⁹. ¶ Versu
4. Tu formasti me,& posuisti super me manum tuam. In libris de consideratione rerum naturaliũ
ostendimus, inter efficientes causas,quasdam esse sui effectus causas tantum secundũ fieri, sine quibus videlicet effectus non posset produci:attamen cũ semel productus fuerit,nihil vltrà indiget eadẽ causa ad sui permanentiam:neq; opus habet causa quicquã agere ad illius producti effectus conseruationem:quẽadmodum videlicet artifex statuam facit aut domum,opereq; absoluto manet domus, mortuo artifice qui fabricauit illam. Sic patre (qui est causa filii vt fiat) mortuo,nihilominus
is quẽ genuit filius in robore permanet. Sunt proinde causæ istæ suorũ effectuũ tãtum secundum
fieri,non etiam secundum esse. Sunt verò causæ aliæ quæ non solum causa sunt vt res fiant,verumetiam vt sint: ita vt non solum non fieri posit effectus absq; causæ efficiẽtia, sed neq; posit absque
eius causalitate vllo modo subsistere,quo modo corpus lucidum causa est sui luminis, eo q lumẽ à
luce depẽdeat:neque omnino posset vel ad momentum lumen subtracta luce permanere: quemadmodum ex ipso momento quo solare corpus auferretur vel lux eius,necessarium foret simul omne
lumen quod est ab eo deficere. Hoc modo etiã cælestia corpora dicunt in omnib⁹ his inferioribus
habere causalitatẽ vel efficientiã. Super omnia verò Deus optimus maximus,super omnia benedictus causa talis est,à qua omnes omnino effectus secundũ suũ esse dependẽt,vt sicut absq; eius effi-
C ciencia nihil potest fieri,ita nec permanere iam productum neq; vel ad momentũ subsistere,nisi cõtinuò sua infinita virtute ipse adesset,qui illud velut manu teneret. Atq; hanc manutentionem,siue
sustentationem indicat Elucidatio intelligendã,cum non contentus psalmista dixisset,Tu formasti
me:adiecit quãtotyus,Et posuisti super me manum tuã, ab eo videlicet momento quo me sustentare & manutenere cœpisti. Quemadmodum enim cũ opus aliquod primũ efficimus, dicimur admoliri manum operi,vel manũ applicare ad opus.ita per manus positionẽ super ipsum opus, rectè
accipimus ipsam sustentationẽ atq; conseruationẽ. Alii verò hæc duo,formasti me, & posuisti manum super me, pro eodem accipiunt,vt ponere Deũ super nos manum,sit idem quod formare, nẽpe manũ ad nostrum opificiũ applicare.Potest etiã in hac manus superpositione intelligi singularis
protectio,cura atq; defensio qua nos Deus ab infantia mirabiliter curat,,ptegit, & defendit,quasi iugiter super nos extẽto brachio eius. Alii intelligunt de afflictione & correctione: Tu formasti me,
& formatum multis miseriis afflixisti, aggrauasti vltricẽ & verberatricem manũ tuam super me. In
quem sensum,scripturæ dicunt manum domini aggrauari super eum,aduersus quẽ disciplina seuerior missa fuerit.quemadmodũ in psalmo 31.ex persona pœnitentis dicitur, Aggrauata est super me Psal.31.
manus tua,conuersus sum in ærumna mea,&c. Sic interdum leuare manum dicitur Deus,quando
ad grauem vltionem separat: vt psalmo 105. Et leuauit manum suam super eos,vt prosterneret eos Psal.73.
D in deserto. Et alibi, Leua manus tuas in superbias eorũ in finem. Atq; huic expositioni fauet,quod
Felix ait,hoc in loco ex Hebræo verti posse,Posuisti super me plagam tuam. Et Chaldaica Paraph.
Concitasti super me percussionem manuum tuarũ.¶ Versu 5. Mirabilis facta est scientia tua ex me.
Particulã illam,ex me,nos accipimus in Elucidatione,loco à me,vel supra me, vel vltra me, vel extra me:cui non malè consonat versio Hieronymi,Super me est scientia,& excelsior est,non potero ad eam. Potest tamen particula, Ex,accipi propriè, vel loco De,in hunc sensum, Scientia tua ex
me,de me,quam videlicet ostendis in me,vel erga me,vel circa me,est mirabilis,& ita excelsa, vt ego non possim eam comprehendere. Atq; ita sanè res habet. Dei enim scientia,vel sapientia,vel illa solum quam circa hominem monstrat,& quæ de homine est,tam est mirabilis, tam est excelsa,vt
nõ possimus nosipsi comprehendere,quomodo tam sapiẽter,tam mirabiliter,nos formare, & nobiscum agere possit. ¶ Versu 10. Et dixi,forsitan tenebræ conculcabunt me.In psalmis hoc consuetum est,cum quippiam proponitur per modum obiectionis, præmittere particulã talem,& dixi. Quemadmodum in psalmo septuagesimosecundo.Et dixi,ego sine causa iustificaui cor meum, Psal. 72.
& laui inter innocentes manus meas,&c.Et iterum in eodẽ psalmo,Et dixerunt(impii)si est Deus, Ibidem.
& si est scientia in excelso. Rursum in alio psalmo,Et dicet homo,si vtique est fructus iusto?Sic e- Psal. 57.
nim per interrogationem cõuenienter hoc legi potest,vt suo loco declarauimus.Ita ergo & hoc in

loco quod sequitur pòst,& dixi,nempe: Forsitã tenebræ cõculcabunt me,per modum obiectionis, E
siue dubitationis,dubiæque propositionis considerandum offertur,& discutiendum atq; dissoluẽ-
dũ proponitur. Quod verò mox subsequitur, Et nox illuminatio mea, ꝓpositi est determinatio se-
cundum partẽ negatiuam,ostendẽs,nequaquam tenebras posse hominẽ conculcare,siue obtegere,
ne à Deo conspiciatur. In hunc enim sensum accipi debet Cõculcare,hoc in loco,pro Operire,siue
Occultare,eo quòd ab oculis quodammodo subtrahitur quod in terra pedibus calcatur. Vnde Hie
ronymus clarius vertit, Forsitan tenebræ operient me. Similiter Felix, Operient vel obtenebrabũt.
In eo autem quod sequitur ad dissolutionẽ propositi, Et nox illuminatio mea in delitiis meis,con-
iunctionem ET pro ETIAM accipe, vt hunc faciat sensum, Nequaquam fieri potest, vt tenebræ
operiãt & abscondãt me,imò etiam nox ipsa illuminatio mea est,vt tam in nocte,q̃ in die me Deus
videat:hoc est,apud te nox quoq; lucida est:vel(vt Hieronym⁹ vertit) Nox quoq; lux erit circa me.
Quod autẽ in Græcis & Latinis codicibus habetur, In deliciis meis,nõ habetur in Hebræo. Habet
autem duplicẽ intellectum. Priorem in Elucidatione expressimus. Alter est, Nox quoq; erit illumi-
natio mea ad meum gaudium,ad meum cõmodum,ad meas delitias. Vir enim iustus adeò nõ cupit
posse latere Deum,vt etiam in magnum gaudium hoc sibi reputet,quòd semper & vbique etiam in
densissimis tenebris,etiã in tenebrosissimis locis, pateat oculis Dei benignissimi curatoris & prote F
ctoris sui. Est ergo etiam nox circa me lucida in deliciis meis, ad meas delicias, ad meum gaudium.
Atq; hæc sentẽtia posset vtcũque accipi ex Hebræo. Verti enim potest, Nox erit lux vel lucida,vel il
luminata pro me. Quod simpliciter quidẽ intelligitur,pro me cognoscẽdo aut vidẽdo: id est,vt me
Deus videat etiã in nocte. Veruntamẽ potest etiam aliter exponi pro me,in meum commodum,ad
meum gaudium,quod est,in deliciis meis. ¶ Versu 11. Quia tenebræ nõ obscurabuntur à te,& nox
sicut dies illuminabitur:sicut tenebræ eius,ita & lumẽ eius. Pars prima & vltima, in nostra lectio-
ne atque etiam in Græco,difficilem habet intelligentiam, Eandem autem sententiã ex Hebræo cla-
rius ita vertit Hieronymus, Nec tenebræ habẽt tenebras apud te,& nox quasi dies lucet:similes sunt
tenebræ & lux. In eandem quoque sententiam,nec minus clare Felix, Etiam tenebræ nõ habent te-
nebras apud te,& nox sicut dies illuminabitur: similes sunt tenebræ luci. Ex quib⁹ disce in nostra le
ctione quod dicitur,tenebras non obscurari à Deo,idem esse,ꝙ tenebras apud Deum non reputa-
ri tenebras,vel non esse obscuras. Nam hoc est quod Hieronymus dicit,tenebras non habere tene
bras apud Deum. Disce item,in vltima parte cum dicitur, Sicut tenebræ eius,ita & lumẽ eius,pro-
nomina illa,eius & eius,non idẽ referre:sed primũ relatiuum noctem refert, secundum diẽ:ad hũc
sensum,Sicut tenebræ noctis,sic lumẽ diei,intellige:& ecõtrario,sicut lumẽ diei,ita tenebræ noctis.
Quare clarius sic dici posset, Sicut tenebræ illius,ita & lumẽ hui⁹:hoc est,diei lux & noctis tenebræ, G
æquales & similes sunt apud Deum,vt æquè in nocte tenebrosa videat omnia atque in clara die,dũ
neque diei corporale lumen quicquam Deo confert,vt videat,aut meli⁹ videat,exactiúsve rem per-
noscat.neq; noctis tenebræ impediũt,quominus videat,aut quomin⁹ exactè rem perspiciat. Vt au
tem intelligas,quomodo Deus omnia tã in luce, q̃ in tenebris videat, & nihil illi possit esse occul-
tũ,nec in dẽsissimis tenebris,quod hoc Psalmo frequẽter inculcatur, finge tibi oculum aliquẽ,qui
ex semetipso lucẽ habet indeficientẽ, in qua videat quicquid voluerit, qui item omniũ rerum spe-
cies habeat sibi congenitas, talis oculus neque lumine extrinseco indigebit, vt rem quãlibet videat,
eo ꝙ ipse lucem habeat sibi intrinsecã, in qua possit omnia contueri, neque vllis tenebris extrinse-
cis impediri poterit à rebus visibilibus percipiendis, Atq; à tali oculo nulla res poterit abscondi,cu-
ius in se habeat congenitã similitudinẽ, quin semper eam videat, & quasi præsentem habeat atque
intueatur. Ita diuinã mentẽ nos intelligimus,velut mentalem quendam & spiritualem oculũ:id est,
Ioan. 1. intellectum purũ,qui semetipso lucem habeat intrinsecam, imò qui est ipsemet lux vera & incom-
Rom. 11. prehensibilis,& tenebræ in eo non sunt vllæ,in qua luce illuminantur illi omnia,vt nihil apud illum
possit latere quasi occultatũ in tenebris: propter quod, tenebris extrinsecis nec adiuuatur,nec im-
peditur. Iterũ,quia in ipso sunt omnia,& vt in radice,omnia quæ fuerũt,sunt,erũt vel esse possunt,
cõprehẽduntur,& quia in sua essentia,vt in quodã speculo & quadam similitudine,siue imagine o- H
mnes creaturas cognoscit,fieri non potest,vt quicquã ei abscõdatur,& occultetur,quòd non,quã-
tumuis intra intima terræ deffossum viscera,præsenti oculo intueatur. Eandem hãc rem pulchrè &
plene,quantũ potuimus,à proposito tractauimus in libris de consideratione rerum naturaliũ,cap.
22.lib 11. ¶ Versu 12. Suscepisti me de vtero matris meæ. Magis obuius videtur hic sensus: Suscepisti
me defendendum & educandũ ex vtero matris meæ,id est,fuisti mihi semper adiutor & auxiliator:
quẽ sensum breuibus in Elucidatione loco posteriori tantũ indicauimus. Verũ ipsa originalis He-
bræa lectio suadet aliter intelligendũ, Suscepisti me formandũ & fingendum de vtero matris meæ.
hoc est, incœpisti me facere & formare in vtero matris. Sic enim ex Hebræo vertit Hieronymus,
Orsúsq; es me in vtero matris meæ. Similiter Felix, Orditus es me in vtero matris meæ. Vulgò autẽ
dicere solemus,cũ artifex quispiã opus aliquod incœperit,quod multum tẽpus ad perfectionem re
quirat,suscepisse illum hoc opus: & si hodie incœperit opus,dicitur illud suscepisse hodie,videlicet
suo tẽpore perficiendũ. Iustum enim est,vt quod cœpit artifex, perficiat. Ita intelligimus Deũ nos
suscepisse de materno vtero,quoniã iam tum formare nos cœpit,neq; subtrahet manum,donec o-
pus perfecerit quod cœpit in vtero. Neque enim diei vnius opus est homo,sed opus est multi tẽpo
ris. Pulchrè quoque huic expositioni consonat quod in Chald. Parap. dicitur, Fundasti mihi,vel fun
damẽtum posuisti,siue iecisti mihi,in ventre matris meæ. ¶ Versu 14. Non est occultatum os meũ

A à te Cane, os hîc accipias pro ore. Nam os quod genitiuum ossis format debes accipere: quod beat⁹
pater Augustinus quo facilius intelligeretur, dicebat ossum meum, loco os meũ, melius dicens vt re
prehẽdant Grammatici, quàm non intelligant populi. Id tam ex Hebræo quam ex Græco est euidẽ
tissimum. Vnde ad discretionem, Hieronymus per numerum pluralem vertit, Nõ sunt occultata à
te ossa mea. Ossa autem signanter dicit non esse occultata Deo, vt significet, etiam illa quæ intima
sunt, esse Deo aperta & nuda, posteaquam ossa & pelle & carne diligenter tecta, non sunt illi abscõ
dita. ¶ Versu .15. Imperfectum meum viderunt oculi tui. Imperfectum meum dicitur, pro imper
fectum me: quemadmodum frequenter dicimus, Aspice paupertatem meam, vide afflictionem me
am, id est, vide me pauperem, me afflictum, & cętera. Imperfectio autem ista intelligitur, secundum
formationem corporis, quod in principio admodum rude est & inabsolutum in matris vtero, & tẽ
poris successu paulatim perficitur, Vnde Hieronymus vertit, Informem adhuc me viderunt oculi
tui, & Felix, Informe meum vel imperfectum meum, id est, corpus meum nondum formatum nec
organizatum, maceriam rudem & incultam atq; indigestam. Illud autem quod sequitur. Dies forma
buntur, & nemo in eis, sic intellige, Dies formabuntur, & decurrent adhuc tempora, & nemo in il-
lis venturis diebus formabitur vel erit, qui non sit scriptus in libro tuo. Vel sic, Adhuc formabitur
B dies, & nemo illorum qui in diebus venturis nascituri sunt in illis adhuc est diebus: quoniam videli
cet nondum sunt dies illi & ob hoc nondum sunt illis qui tunc nascituri sunt subaudi: & om-
nes illi tamen in libro tuo etiam descripti sunt. Vel sic Nemo in eis, id est, ex eis qui in diebus for-
mandis sunt nascituri, est adhuc in rerum natura: vel nemo ex eis est quem non habeas scriptum
in libro tuo. In Græco autem sic legitur, ἡμέρας πλασθήσονται καὶ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς, vbi dies in genitiuo casu
ponitur, vel in accusatiuo plurali videturque sic vertẽda hæc lectio, Per dies formabuntur, scilicet
homines post nascituri, & nemo in eis, hoc est, Adhuc per singulos dies noui homines formandi
sunt, & ex eis nemo est qui non scriptus contineatur in libro tuo. Atque eundem sensum habebit
nostra lectio, si dies accipiatur vt accusatiuus pluralis numeri, rectus à subintellecta prępositione
per, hoc modo. Per dies formabuntur, & cætera. Alii nemo accipiunt impropriè, vt valeat nullus
vel nulla, quemadmodum in Gręco sonat οὐδεὶς, id est, nec vnus, sicque intelligũt. Dies formabũtur
& non est iam vnus ex illis venturis diebus, subaudi, & tamen iam omnes illi, simul & omnes qui
in eis nascentur, & quæcunque in eis fient, tuo iam libro sunt inscripta. Et ad hanc intelligentiam sa
tis accedit quod vertit Hieronymus, Dies formati sunt, & non est vna in eis. ¶ Versu .16. Mihi au
tem nimis honorificati sunt amici tui Deus, Mihi honorificati, intellige meo iudicio, secundum me
am existimationem, vt sit sensus, Mihi consideranti videntur amici tui valde honorificati, & man-
C gnificati à te. Vel sic intellige, A me valde honorificati sunt, & magni admodum reputati, ego illos
maximi feci, & in magno honore habui: quemadmodum de viro iusto in alio psalmo dicitur. Ad .Psal.14.
nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timentes autem dominum glorificat. Est enim
hoc pii hominis, quos deus amat magnificare, & qui Deum habent odio, vicissimque odiuntur à
Deo, habere contemptos. ¶ Versu.17. Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur, Id nos,
partibus ambabus simul iunctis, ita in Elucidatione exponimus. Si dinumerare eos voluero, inue-
nio multos sicut arenam, Alii diuisim legunt, prius referentes ad initium Ecclesię nouę, quãdo ad-
modum pauci numero erant fideles veri, posterius ad profectum eiusdem quando iam mirum in
modum creuit fidelium numerus, per vniuersum orbem illato euangelio. Atque ad hunc sensum,
pręsentem locum ita exponunt, Prius quidem illi amici tui admodum erant pauci ita vt facillime
potuissent dinumerari, ac nullo negotio cogi in certum aliquem numerum, quemadmodum vide-
licet in actis Apostolicis, eos qui simul in Hierusalem erant congregati fideles. Ecclesiæ nouæ initi-
um, legimus certo comprehensos numero, atque ante spiritus sancti missionem ferè etiam nomi- Actu.1.
natim designatos. Verum postmodum spiritu sancto demisso de cælo, & beatis Apostolis in om- Actuũ.2.
nem terram exeuntibus, tanta facta est credentium multitudo, vt quasi arena maris fierent innume
rabiles, Pars illa autem quæ sequitur, Exurrexi, & adhuc sum tecum, multipliciter exponitur. Qui-
dam de Christo peculiariter intelligunt, Surrexi, ô pater, à mortuis ego filius tuus, & adhuc tecum
D sum, permaneo viuus in sæcula sæculorum, nunquam vltra post mortem vna morte mea deuictam
moriturus. Hac autem occasione dicunt resurrectionis Christi fieri mentionem, quoniam mox Apoc.1.
sermo præcesserat de multiplicatione fidelium, quæ tum primum facta est, cũ à mortuis surrexisset Rom.6.
Christus dominus ad patris gloriam. Ita enim definitum fuerat, vt non prius in gentibus prędicare
tur Euangelium, vnde illa innumerabilis arena confluxit in Ecclesiam, sed tantum intra fines Iudeę
(quemadmodum indicabat Chananeę mulierculę Saluator dicẽs, Nõ sum missus nisi ad oues quæ
perierunt domus Israel: & cum discipulos vetuit nõ abire in viam gentiũ, neque in ciuitates Sama- Matt.15.
ritanorum introire) donec exaltatus à terra, iuxta quod ipse prędixerat, omnia ad se attraheret, &
donec semen cadens in terrã bene mortuũ, fructum proferret plurimum. Verum quia in toto hoc Matt.10.
Psalmo singularem nusquam fecimus Christi mentionẽ in Elucidatione neque hîc voluimus Chri Ioan.12.
sti peculiariter meminisse, vt esset Psalmi cõnexio cõmodior, Exponit autẽ sic Elucidatio, Exurre- Ibidem.
xi a peccatis, tantum videns tuorum amicorum honorem, tantam gloriam, & tantam multitudinẽ,
videlicet allectus illorum gloria, confortatus illorum copioso numero, vt spẽ haberẽ posse me fieri
sicut vnum ex illis. Sic enim & ille prodigus filius perditionis, cum exurgere, & ad patrẽ vnde fuge Lucæ.15.
rat reuerti proponeret, apud sese dicebat, Quanti mercennarii in domo patris mei abundant pani-
bus, ego autem fame hîc pereo? Surgã & ibo ad patrẽ meum, & dicã ei. Pater peccaui, & cętera, fac
me sicut vnum ex mercenariis tuis. Cum ait. Quãti mercennarii, vides ipsum multitudinis seruorũ

patris mentionem facere, cum addit, abũdant panibus, recordatur, quam illis bene sit, quam beate, E
qui in patris domo versantur. Atque harum rerum duarũ consideratione seipsum cõfirmat, & eri
git animum, vt in sancta concepta fiducia dicat. Surgam et ibo. Nouissime verò cũ ait, Fac me sicut
vnum ex mercenariis tuis: quid hoc aliud est, quàm, vt ego semper sim tecum? Ecquis tandem tam
obstinati cordis fuerit, quis tam in vitiis profunde immersus, qui harũ duarũ rerum consideratio-
ne non exurgat per spem veniæ, & sese erigat à sua prauitate, in qua iacuerat? Vbi nanque mentis
consideratione perpenderis, quàm multi sint in sancta Ecclesia adoptione filiorum Dei donati: si
Apoc.7. turbam illam magnã attendas, quam in sacra Apocalypsi dilectus domini discipulus se vidisse testa-
tur, ex omnibus gentibus, tribubus, linguis, populis, & omni natione, stantes ante thronũ in cõspe-
ctu Dei & agni, & palmas habentes in manibus, quomodo nõ & tu vnus miser & pauperculus spe
rabis posse te in eadem societate loculum vel nouissimũ obtinere, si in corde cõtrito & spiritu hu-
miliato postulaueris? Rursum, si cõsideres, ad quantã dignitatẽ euecti sint illi amici Dei, in quàm
Apoc.5. sublimi gloria & plenissima fœlicitate positi, quẽadmodum in eadem Apocalypsi vigintiquatuor
seniores, omnium (vt arbitror) fideliũ nomine canunt, Redemisti nos domine Deus noster in san-
1.Ioan.3. guine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & fecisti nos Deo nostro regnũ & sacerdotes, & re-
gnabimus super terram: si prætérea attendas quod aiunt sancti Apostoli domini, Ioannes & Pau.⁹. F
Coloss.3. Ille quidem, Charissimi, nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quoniã cũ
apparuerit, similes erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Hic vero, cum Christus apparuerit
Ioan.12. vita vestra, tũc & vos apparebitis cum illo in gloria. Sed quid discipulos nominam⁹? Ipse magister
Luce.22. omnium ait, Vbi ego sum, illic erit & minister meus. Et rursum, Dispono vobis, sicut disposuit mihi
Ioan.17. pater me⁹, regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam, in regno patris mei. Iterum ad patrẽ,
Et ego charitatem quam tu dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Hæc (in-
quam) omnia quæ ad honorem & gloriam pertinent amicorũ Dei, quisquis attẽta mente conside
rauerit, quomodo fieri poterit, vt non accensus tantorũ propositione bonorum, vt nõ tantis tám-
que amplissimis spebus prouocatus, erigat sese, atque exurgat è luto in quo iacuerat, vt non vltra
2.Cor.5. velit peregrinari à patre tam benefico, sed amodo eum esse, & perpetuo cũ eo permanere, vt cũ A-
postolo, siue absens, siue præsens corpore, semper contẽdat placere Deo? In hoc autẽ sensu, posset
dictio, adhuc, accipi ꝓ semper, vt sit sensus, Exurrexi, & vsq; vel semp sum tecũ: id est, ꝑpetuo tecũ
eligo permanere, & nunquam à te separari, quantacunq; malitia occurrerit. Quidã sic intelligunt,
Exurrexi summo mane, vt dinumerarem electos tuos, & adhuc sto corã te ad dinumerandũ & cõ
siderandum, & nequaquam possum comprehẽdere tuorum amicorum numerũ, tam sunt insuper
excedenti numero. Atque ita nihil hic nisi nimia electorum multiplicatio innuitur. Verũ omnibus G
mature pensatis, & excussa diligenter psalmi consequentia, arbitror, inter cætera non pessimum esse
quod in Elucidatione expressimus, & in hac iam annotatione latius declarauimus. Attamẽ in tã va
rus enarrationibus, nostrum non est, cuiquam quid teneat præscribere. ¶ Versũ.19. Quia dicitis in
cogitatione, accipiant in vanitate ciuitates suas. Præter intelligentiam positam in Elucidatione, po-
test altera assignari. Vos impii dicitis in cogitatione vestra, ꝙ peccatores in vanitate sua, in peccatis
suis viuentes, accipient ciuitates suas, id est, mansiones cęlestes: dicitis & persuadetis vobis, eandem
retributionem cælestium habitationum venturam illis qui viuunt in vanitatibus, atque illis qui cõ-
uersantur & viuunt in veritate: atque ob hoc, dum non metuitis æterna supplicia, nec dissimilem
metuitis retributionem, agitis quæcunque vultis. Quidam putant legendũ per pronomen secũdæ
personæ, pro suas, tuas, quomodo habent Gręce atq; Hebraicæ lectiones. Siue autem legamus suas
siue tuas, eadem facile accipietur sententia. In expositionibus autẽ prædictis, semper illud, Accipiãt
& cætera, iunximus cũ verbo dicitis, in hũc sensum, Dicitis in cogitatione hoc quod sequitur, Acci
piãt & cętera. Verũ poterunt hęc etiam ab inuicem diuidi & disiungi secundum sententiam, si tan-
tum subaudiatur accusatiuus mala, in hũc sensum, Ideo vos viri sanguinũ declinate á me, quia dici-
tis mala in cogitationibus vestris: id est, cogitatis abominãda & non nominanda. Ac deinde, Ipsi hi
impii, ô domine, tuas ciuitates accipiẽt inuanum: id est ipsi sublimabuntur & pręficiẽtur populis &
exaltabuntur (vt non raro fieri solet) accipiéntque populorum, ciuitatũ, aut regionum regimẽ, sed H
inuanum, id est frustra & ad nullam vtilitatẽ. Quomodo enim vtiliter præesse possent populis & ci
uitatum regimini, qui ipsi pleni sunt impietatibus, & nihil nisi talia cogitãt? Quomodo aliis poterit
vtiliter præesse, & ꝓ salute ac vera vtilitate alios regere, qui sibiipsi nescit dominari, imò cui domi-
natur iniquitas & impietas? Et siquidem temporale administrant dominiũ, tyranni sunt & oppres-
Ioan.10. sores bonorum. Si verò ad spiritualem prouehũtur dignitatem, hoc sunt, quod asinus ad lirã, imò
fures sunt & latrones, qui plerunque non intrant per ostiũ, sed ascendunt aliunde: & ad hoc ascen
dunt, vt furentur, mactent & perdant. Ergo ciuitates tuas, ô Deus, inuanũ accipiẽt: & suas ciuitates
quas ipsi occupauerint, vel in quas sublimati fuerint, accipiãt in vanitate. i. absq; vtilitate. Nõ enim
prodesse quærunt, sed tantũ præesse. Huic autem sensui melius conuenit futurum indicatiui, acci-
pient, quàm optatiui, accipiant. Hebraica autẽ lectio, hoc loco multum diuersa est quemadmodum
suo loco fiet manifestum. ¶ Versũ.21. Perfecto odio oderam illos. Quidam subtiliter interpretan-
tur, odium perfectum esse quo sic mali odiuntur, vt tãtum odiatur vitium, ametur autem persona.
Non erit autem odium perfectum, si simul cum vitio odio habeatur & persona, Est enim hoc odi-
um malum, & vere charitati cõtrarium. Hæc autem sententia licet pia sit, & certam habeat verita-
tem, non videtur tamen hoc modo in præsenti loco accipi perfectũ odiũ, sed pro odio cõsumma
to.

A to & odio vehementi aduersus impietatem. Sunt enim quidam, qui vtcunque odio habent malum sed non quantū oportet, non sicut oportet: nō est consummatū, non perfectum, non integrum odium. Habeo (exempli causa) filium quem videbo male agere: displicet quidem mihi malitia, & molestum est mihi malum quod agit filius: non adeò tamen malitiæ indignor, non tantum est odium mali eius, vt illum velim arguere, & quomodo istum est corripere, profecto non est hoc perfectum odium, non est odium integrum siue consummatum. Atque hoc odio imperfecto multi homines vitia odiunt, in quibus tamen & ipsi permanent, & alios quos possunt & deberent eripere, permanere dimittunt. Perfectum autem odium mali est, quo sic homo auersatur malitiam & execratur, vt eam pro sua virili à se quam longissime propellat, & in aliis destruere conetur, vt pro sua facultate, verbo, exemplo, authoritate, potestate auferat malum de medio populi sui, ac primum omnium à seipso, & obsistat malo vbicunque potuerit, quemadmodum in alio psalmo propheta & rex noster ait, Psal.100. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam, facientes præuaricationes odiui. Non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non congnoscebam. Detrahētem secretò proximo suo, hunc persequebar. Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc nō edebam. Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam, qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum. B In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem. Hoc videlicet est perfectum iniquitatis odium, quod omnium maxime in principe debet relucere, & in omni eo qui præpositus est populo domini.

CXXXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

IN psalmo isto .239. vir iustus à Deo poscit salutem & auxilium contra malitiam & insidias multiplices, paratosque laqueos aduersantium: post quæ vsque ad versum septimum enarrata, in dominum suum iactat fiduciam quam & aliàs nonnunquam expertus est propugnatorem, simul postulaut, neque futuro vnquam tempore tradi in manus inimicorum. Post hæc autē à versu decimo ad finem vsque, impiorum pœnam describit atque vindictam Dei, quam pro suis pauperibus aduersus impios est demonstraturus, quādo iustos recipiet in habitationem suam, ante conspectum vultus sui, in confessione sempiterna.

CXXXIX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Eripe me domine ab
C *homine malo, à viro ini*
quo eripe.

2 Qui cogitauerunt ini
quitates in corde:
** tota die constitue-*
bant prælia.
3 Acuerunt linguas su-
as sicut serpentes:
** venenum aspidum*
sub labiis eorum.
4 Custodi me domine
D *de manu peccatoris:*
** ab hominibus iniquis*
eripe me.
5 Qui cogitauerunt sup
plantare gressus meos:
** absconderunt super-*
bi laqueum mihi.

6 Et funes extenderunt
in laqueum:

DOmine Deus spes mea vnica atque refugium tutissimum, in omnibus aduersitatibus meis te precor vt me eripias ab hominibus peruersis, qui mala mihi meditantur, vtque me illæsum tu custodias ab iniquis & impiis tam dęmonibus quàm hominibus, ita vt non patiaris aliquando illos mihi præualere. 2. Ipsi enim aduersus seruos tuos mala cogitant animo, & corde versant semper, quomodo seruis tuis valeāt inferre mala: * iugiter quasi tota die meditantur atq; parant pugnā aduersus seruos tuos, perpetuo eos circumeuntes, oppugnantes, debellantes, vt vel tandem aliquando deuorent, expugnent, siue deuincant. 3. Linguas suas acutas reddunt, & subtilibus verbis adornant ad fraudem, deceptionem atque oppressionem bonorum, vt noceant sicut serpentes iniecto veneno: * pestiferos sermones, ad modum veneni efficacissimi maxime noxios sub labiis suis gestant, & in ore paratos habent, vt opportuno tempore virus illud suum effundant, idque siue per dogmata praua mendacii, siue persuasiones malas veritatis atque peccati. Duplex enim hoc est virus, quod impii dæmones eorúmque ministri bonis semper ad nocendū quęrunt infundere. 4. Custodi me, domine, & per protectionis tuæ gratiā me serua, ne veniā in manib⁹ impiorum in potestatem, ditionem atque subiectionem inimicorū animę meę: * vt non pręualeant homines impii, neque etiam dæmones, tuā supplex imploro liberationem atque custodiam. 5. Valde enim magna & multum pertimescenda est istorum peruersitas. Cogitauerunt nāque & firmo proposito decreuerūt, quantum quidem in ipsis foret, conari ad infringendum gressum meum quo ambulo in via tua, méque, in lege tua gradientem in terram prosternere: quemadmodū solent per insidias nonnunquam homines inter ambulandum prosterni, sicque pedibus calcari: * atque hoc vt perficerent impii, per occultas tentationum suarum versutias, insidias posuerunt mihi, & quasi laqueum absconderunt, quo me sperabant in captiuitatem sibi attrahere. 6. Et quemadmodum solent nonnunquam homines in obscuris tenebris funem extēdere, de parte vna in alteram quasi pro laqueo, vt in fune hærens viator cadat, qui transire existimabat: ita

✱ iuxta iter scandalum posuerunt mihi.

7 *Dixi domino, Deus meus es tu:*
✱ exaudi domine vocē deprecationis meæ.

Philip. 4 Ioan. 15. 8 *Domine domine virtus salutis meæ:*
✱ obumbrasti super caput meum in die belli.

9 *Non tradas me domine à desiderio meo peccatori:*
✱ cogitauerūt contra me ne derelinquas me:
✱ ne forte exaltentur.

10 *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet eos.*

11 *Cadent super eos carbones:* Matt. 25. *✱ in ignem deiicies eos: ✱ in miseriis nō subsistent.*

Apo. 9. Lucæ. 23. 12 *Vir linguosus non dirigetur in terra:*
✱ virum iniustum mala capient in interitu:
13 *Cognoui quia faciet dominus iudicium inopis: ✱ & vindictam pauperum.*
14 *Veruntamen iusti-*

mihi occultas insidias studiosissime tetenderunt: • posuerunt mihi E
offendicula iuxta viam præceptorum tuorum, quam ambulabam, ita
vt si paululum declinauero, vel ad dexteram, vel ad sinistrā, mox in
terram prosternar à rectitudine & statu bono animi, in profuoditatē
vitiorum casurus. Nonnunquam etiam nobis iuxta iter rectum scan
dala ponunt, dū mala quasi bona sub aliqua virtutis specie suadēt at-
que proponunt. Atque iterum, dum, ex vere bonis actionibus, occa
sionem sibi sumere conantur, nos in lapsum præcipitandi, vtpote cū
ex operibus iustitiæ nos quærunt ad vanā gloriam impellere. 7. Ego
autem attendens istorū tantam malitiā, támque callidas insidias, mi-
biipsi plane diffidens, ad te ô domine recurrebā, dicebámque tibi io
oratione mea: Ecce Deus meus es tu, creator meus & saluator me⁹:
• exaudi orationem serui tui, tantam malitiā & tales insidias non in-
iuria metuentis, téque pro liberatione sollicite deprecantis. 8. Tu ve-
rò, ô domine, domine (inquā) qui es fortitudo & robur omne saluati
onis meę, per quem, & in quo possum omnia, & sine quo valeo nihil: F
• tu (inquā) aduocatus & inuocatus non defuisti seruo tuo, sed ad ꝓ
tectionem aduenisti mihi in tempore pugnæ: cū me oppugnarēt ho
stes mei, tu mihi fuisti quasi galea, caput operiēs, & quasi vmbraculū
atque clypeus super caput meum, ita vt tua protectione munitus, ho
stiū impugnationes saluus euaserim, & ab eorum ignitis iaculis illæ-
sus: quem absque tua protectione, facillimo negoóo cōfodissent vs-
que ad mortem. Obumbrasti etiā, ac veluti in vmbra luminis appa-
ruisti super caput meum, quasi propugnator, pro me debellaturus at
que fugaturus aduersarios meos. 9. Hoc ipsum autem protectionis
atque propugnationis tuæ beneficium, vt in pręteritis sensi pericu-
lis, ita in posterum oro mihi semper adesse. Neque patiaris vnquā tra
di me, aut quomodocūque venire ipsis peccatoribus in subiectionē
& potestatem præter & contra desideriū meum, ac voluntatē bonā,
qua semper cupio tibi adhærere, & ab illis prorsus esse alienissimus:
• consilia fecerunt & firmo cordis proposito statuerunt mihi noce-
re: atque ob hoc precor, vt nunquā me derelinquat protectio gratiæ
tuæ, ne te absente ego (qui sine te nihil possum) deuīcar & ipsi glori- G
entur, exultēt, & extollātur de casu meo, quasi victores capta pręda,
& sicut auceps in laqueum tractis auibus. 10. Neque verò sine vltio-
ne euadent aduersarii iustorum. Nā caput ac summa circuitus eorū,
nempe labor labiorum ipsorū, operiet eos cōfusione in die nouissi-
mo. Siquidē deceptorii eorum sermones quos ad decipiendū bonos
elaboratos reddiderunt, & modis omnibus quibus poterāt vt effica
ces essent ad male suadendum adornauerunt, erunt impiis causa dā-
nationis & confusionis in die nouissimo. Atq; hi elaborati cōptiq;
ac molliti sermones, caput sunt, summa atq; præcipuū, quo impii bo
nos circumeunt atq; circūdant, vt per eos decipiāt, & in peccatū tra-
hant. 11. Super eos proferetur à iusto iudice sentētia gehēnę & ignis
æterni, & quēadmodū cū desuper cadunt carbones ignei, sic inflā-
mabūtur & ardebūt succēsi igne gehēnę quasi camin⁹ ignis flagrātis:
• ꝓiicies eos à facie tua, à cōspectu pręsētię tuę eos iubebis discedere
in ignē æternū, qui paratus est diabolo & angelis ei⁹: • perfectā infœ-
licitatem sentient & omnimodā miseriā, quę eis erit intolerabilis, in H
qua prę acerbitate pœnarū perdurare non poterunt, & quā oīs sum
ma miseria portare non valebunt: ferent tamē diuina cogente sentē
tia, velint nolint, ita vt quęrant mortē & nō inueniāt, dicántq; mōti
bus, cadite sup nos, & collib⁹ operite nos, & nō obtinebūt. 12. Homi
nes qui linguis suis male vtūtur ad ꝓximorū deceptionē, & seducti-
onē simpliciū, ad loquēda mēdacia, ad seminādos errores, ad peierā-
dum, ad tractāda de proximis mala, atq; ita in aliis quę per linguā cō-
mitti possunt malis, huiusmodi nō erūt firmi, stabiles, recti, aut solida
ti nō prosperabūtur, neq; hîc in terra inter iustos, neq; in terra viuē-
tiū in numero beatorū: • homines iniustos mala apprehendent in tē
pore mortis cū interierint, mala pœnę sentiēt æternę in interitu sem
piterno. 13. Fide teneo indubitatū, & firmissime credo, ꝙ facturus sit
domin⁹ iudiciū pro pauperib⁹ aduersus opprimētes eos: • & vindictā
atq; vltionē retribuet illis, qui nūc premūt inopes, tametsi in hoc tē-
pore dissimulet De⁹, & illi videātur euadere impuniti. 14. At verò iu
sti & pii serui tui collaudabūt nomē tuū, cū viderit tuā erga se miseri

A *confitebuntur nomini tuo: ✳ & habitabunt recti cum vultu tuo.*

cordiam,& contra aduersarios iustitiam: laudabúntq; te vltorem & vindicem suum in sæcula sæculorum: ∗ & qui recto sunt corde, bona & pura voluntate, nulli vitiorum curuitati aut tortuositati subiecti, ipsi tecum habitabunt, erúntq; tecum in mensa tua, sicut filii coram patre suo per omnia sæcula. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXIX.

VErsu.1. Eripe me domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me. Attende, quod nonnun-
quam in psalmis etiam dæmon sub hominis aut viri nomine accipitur, potissimum cum in
malum fit sermo. Vnde potest hic psalmus contra dæmones dirigi, & (vt videtur) conueni-
entius quam contra homines malos tantum, tametsi in principio statim de homine dicat malo &
viro iniquo. Est enim conuenientia diabolo cum homine in eo quod est pręcipuum hominis, nem
pe in parte rationali & spiritu, tametsi corpus non circunferat. Similitudo quoque est in turpitudi-
ne peccati & consensu prauitatis: éstque dæmon caput impiorum hominum, & ipsi membra eius.
¶ Versu.6. Iuxta iter scandalum posuérunt mihi. Iuxta iter dicitur scandalum poni. Nō enim in vi-
a recta præceptorum Dei scandalum esse potest, quoniam pax multa est diligentibus legem ipsius Psal.11.8
B & non est illis scandalum. Tametsi enim ex operibus omnino bonis nonnunquam exoriri contin-
gat, quasi per occasionem, alterius generis vllum vitium (quemadmodum ex operibus pręclaris oc
casionem contingit prestari vanæ gloriæ) nunquam tamē in via recta scandalum esse potest, sed
iuxta viam sunt scandala posita: quia donec in via iustitiæ quis permanet, offendere non potest. Si
verò vel paululum cœperit deflectere, timendum est lapsus periculum. ¶ Versu.10. Caput circuitus
eorum, labor &c. Huius versus multiplex dari posset & intelligentia & partium ordinatio. Secun-
dum autem modum qui in Elucidatione indicatur, accipiantur illi duo nominatiui, caput & labor,
vt appositorie sibiinuicem coniuncti, ad hunc modum, Caput circuitus eorum, qui est labor labio-
rum ipsorum, operiet eos. Hæc enim constructio, & facilis est, & rectam facilémque habet intelli-
gentiam. Constructio quidem ex Græco sermone accipitur, vbi caput in nominatiuo casu, & cir-
cuitus in genitiuo ponitur, ad hunc modum ἡ κεφαλὴ τοῦ κυκλώματος, & cætera: hoc est, Caput circuitus
vel circuitionis ipsorum. Sententia autem apta est, accipiendo caput pro summa vel præcipuo, talis
Summa & ipsum præcipuum circuitionis eorum, id est quo impii circueunt pios, nempe labor la-
biorum ipsorum operiet eos, & in confessionem mittet præcipites. Non enim aliud possunt dæ-
mones neque ministri eorum, nisi sermonibus atque suggestionibus mala suadere, & artificiosis su
is suasionibus, atque miro modo elaboratis mala proponere: & hoc ipsum caput est atque præcipu
C um, quo circundare, tentare, vexare possunt bonos. Non possunt autem sic bonos circuire, vt vlla
violentia eorum corda ac voluntatem in peccata queant pertrahere. Vnde fit, vt cum per arbitrii
sui libertatem, iusti gratia Dei confortati, illorum elaboratos & mollificatos sermones reiecerint, in
veritate solidati, confusio illos operiat & ignominia. ¶ Versu.11. Damnari in miseriis nō subsistent.
Non ita hoc accipiatur, quasi secundum suam substantiam impii perituri sint, & imperpetuum sub
stantialiter victuri (Viuent enim semper, & semper mortem ferent, iuxta id quod in alio Psalmo de Psal.48.
impio dicitur, Et laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem) sed iuxta communem loquen-
di modum accipi debet, vt significetur importabilitas tantum & infinita magnitudo miseriæ eo-
rum. Sic enim etiam vulgo dicere solent homines, se non posse perdurare, vel sustinere in iis quæ
nimium eis videntur dura, & ad tolerandum grauia, quéque sine vehemētissimo dolore & magno
incommodo ferre non possunt: & non rarò dicunt ferre se aliqua, aut in eis perdurare, aut subsiste
re non posse, quæ velint nolint ferre coguntur: quo loquendi modo vtitur sanctus Petrus, cum an
gelos malos dicit non portare aduersum se execrabile iudicium.

CXL PSALMI ARGVMENTVM.

CLamat in hoc Psalmo pro suis mēbris Ecclesia militans, congregatio iustorū, orationem suam gratā fie 2.Petr.2.
ri & exauditionē exoptans: specialiter vero cōtra linguæ lapsum, & potissimū contra excusatorios
D *sermones, ad peccatorū defensionē, quibus vti solent peccatores in suis malitiis perseuerare volētes*
à quibus alienos esse oportet qui sunt de congregatione sanctorū & Ecclesia dei. Hos enim decet ad correptio
nē suscipiendū esse paratos, si quando in vlla re peccauerint, & excusationes non prætendere: peccatorum au
tem adulationes detestari, ne per eas in malitiis foueantur, cōtra quas oratione iugiter debēt fideles militare, at
que hoc quidē vsque ad medium versus septimi. Post hoc vero iudiciū, quod à Christo factū est contra prin
cipes errorū, malignas videlicet potestates, tyrannos, mundi sapientes & hæresiarchas describit: quib⁹ iudi
cio Dei absorptis, audit⁹ præbetur verbis veracium atque fidelium, quæ sancti apostoli prædicauerunt, &
quotidie prædicant in ecclesia sancta ministri fideles: ex qua verborum veritatis prædicatione, tametsi perse
quutio immanissima exorta fuerit in primitiua Ecclesia sitque etiam post exoritura, ita vsque ad ossa dissipen
tur confessores veritatis: quia tamen semper in domino Deo spes eorum erit ab omnibus malis, quod ad animam
attinet, salui euadent electi Dei. Quod ipsum versu penultimo iterum sollicita deprecatur Ecclesia, ne in la-
queos mortis cadant eius filii, & vt Dei protectione custodiantur à scandalis peruersorum, quos dicit in rete
diaboli concludendos electis singulari Dei custodia, & electione ab illorum impietate seruatis, donec de sæcu
li huius malitia in vitam transeant sempiternam. Aduertendum tamen, psalmum hunc etiam cuilibet fideli (qui
membrum est Ecclesiæ) rectè conuenire: quemadmodum fere vbique, quod Ecclesiæ conuenit, vt corpori, fide
libus aptari potest, vt corporis illius membris. Videtur tamen octauus & nonus versus ipsi magis fidelium cō
gregationi, quàm vni cuilibet illius congregationis particulæ competere.

1 *Domine clamaui ad te, exaudi me:* ✳ *intende voci meæ, cum clamauero ad te.*

2 *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo:*

✳ *eleuatio manuū mea rum sacrificium vespertinum.*

3 *Pone domine custodiam ori meo:*

✳ *& ostium circūstantiæ labiis meis.*

4 *Non declines cor meum in verba malitiæ:*

✳ *ad excusandas excusationes in peccatis.*

5 *Cum hominibus operantibus iniquitatem:*

✳ *& non communicabo cum electis eorum.*

6 *Corripiet me iustus in misericordia: & increpabit me:*

✳ *oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

7 *Quoniam adhuc, & oratio mea in beneplacitis eorum.*

8 *Absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum:*

1.Co.1.

Ioan.21.

CXL. PSALMI ELVCIDATIO.

Domine De⁹ me⁹, ecce in oratione ego clamorē & desi E
derium bonū cordis mei leuaui ad te, tibi aperui, tibi ob
tuli orationem meā, tu me clamātem benignus exaudi:
✳ ne auertaris, sed attēdas ad vocem orationis meę, cum
ad te orauero, vt impleas prestésq; misericorditer quid
postulo. 2. Non inueniat obstaculum aliquod oratio mea in ascensu
suo, quēadmodum oratio impiorum, quam iniquitatis nubes deor-
sum pellit, nec sursum sinit scādere: sed dirigatur via recta vsque an-
te conspectū tuū, pertingátq; ad sacrariū exauditionis tuæ grata tibi
& accepta, ad eum modū quod thus aut aliud quodlibet suffimentū
igni impositū solet fumū sursum recta mittere absque obstaculo, si-
mul cum bona fragrantia, & odore grato in naribus olfacientiū: ✳ cū
in oratione man⁹ meas ad te leuauero, sit tibi deuotio cordis mei ob
latio grata & accepta, quemadmodum sacrificiū vespertinum, quod
ex legis statuto offerebat per singulos dies, ad honorē nominis tui, F
in signum eius hostiæ quæ in plenitudine temporis pro omnium sa
lute erat immolanda. 3. Et quoniam facillime in lingua video labi
homines, & raros admodum esse qui in lingua nō offendant: idcirco
peculiariter hoc abs te postulo, vt os meū tua custodia ita obserues,
ne quid per os meum loquar, siue mendaciū, siue vanū, siue otiosum
quod non deceat: ✳ sicq; labiis meis ostiū ponas quod ipsa circūstet
& custodiat per circuitū, vt nihil p ipsa possit egredi, quod prestitis-
set nō egressū fuisse, hoc est, dona mihi gratiā tuā ad obseruandū, re-
frenādū atq; edomandū linguā, vt ea nō peccē. 4. Nō sinas cor meū
sese dare ad ferēdos sermones malos, siue ad veritatis blasphemiā, si-
ue ad proximorū seductionē aut deceptionē: ✳ potissimū autē patia-
ris inclinari, aut eo vsque moueri cor meū, vt excusationes quęrat in
peccatis cōmissis, quib⁹ ea defēdere siue excusare laboret: sed magis
cor penitēs & spiritū cōtritū da mihi, ad cōfitendū tibi iniustitiā me
am, pro peccati remissione cōsequenda. 5. Non loquar (inquam) ego
verba malitiæ, neque excusationes quęram in peccatis, iuxta quod fa
ciunt homines illi qui ex affectu prauo & voluntate peruersa sunt o- G
perarii iniquitatis: ✳ & nō communicem, non fiam particeps eorum
quæ ipsi electa reputant, & in quibus ipsi suas cōstituunt delicias. Nō
enim peto huius sæculi voluptatibus & deliciis frui quibus fruuntur
ipsi: in quarum rerū perfruitione (vtpote in cōuiuiis & compotatio
nibus) solet multipliciter labi hominis lingua: sed malo in silētio vti
iis etiā quæ illi vilissima reputant, vtpote panis bucella tantū, aut es-
ca qualibet mediocri. 6. Si quando me contigerit per fragilitatem &
infirmitatem in vllo deficere, paratus sum correptionem (vel tuā, do
mine, vel hominis iusti timētis te) suscipere, & misericorditer atq; hu
maniter, salubritérque monentē, vel etiam acriter obiurgantem pati
enter audire: sciēs, quoniā correptio hęc tametsi seueritatē prętēdat,
est tamen misericordię & benignitatis, ad emendationē peccati mei:
✳ adulatorum antē blanditię, quibus demulcent peccantiū corda, eós
que in malis fouēt atq; enutriunt, non oblectent animum meū, neq;
foueant me in peccatis meis. Melius enim est, lixiuio corripientis ca
put ablui & mundari, quā oleo adulantiū, vt fiat immūdius oblinire H
atq; impinguari. 7. Neq; mirū, si ab illorum malitiis cupio mund⁹ in
ueniri: quandoquidē adhuc futurum est, vt oratio mea dirigatur cō-
tra illorū malitias in quibus cōplacent sibi & oblectantur, contra hęc
orationē fūdere nō cessabo, donec viuā: primū quidē, vt ab illis sem-
per ego mūdus seruer & incōtaminatus. Deinde, vt ii etiam qui in il
lis adhuc agūt aliquādo aduertātur ab eiusmodi, relictísq; vitiis & cō-
cupiscētiis, discant odio iā habere, quę antè habuerāt beneplacita, &
in quibus ante fuerāt oblectati. 8. Principes malorū, qui velut capita
erant & duces inter eos errorū atq; vitiorum, vias aliis demonstrātes
& in illis hoīnes dirigētes, hi petrę Christo applicati, perierūt, absor
pti sunt atq; vorati à facie præsentiæ eius, postquā aduenisset in mun
dū ad faciēdū iudiciū eius. Nā & dęmones, qui erāt velut mūdi recto
res, firmissimę illi petre Christo iūcti, deuicti sūt, iudicati forásq; mis
si in abyssum. Iudices etiā & principes terræ, item & mundi sapiētes
qui populo duces erant (illi quidem per vim, isti, per apparentē sapiē
tiam) omnis erroris, Christo iuncti, ad Christū comparati, absorpti

A

** audient verba mea:*

** quoniam potuerunt.*

9 Sicut crassitudo terra erupta est super terram, dissipata sunt ossa nostra secus infernum.

B

10 Quia ad te domine oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam.

C

11 Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi:

** & à scandalis operantium iniquitatem.*

12 Cadent in retiaculo eius peccatores:

** singulariter sum ego donec transeam.*

D

videntur: quando eorũ & potentiam & sapientiã omnem ipse dissipauit, virtus & sapientia patris. Sunt quoque contriti, & perierunt, attriti ad Christum durissimam petram, quem debellare tentabant. Sunt insuper in abyssum damnationis missi iudices illi terrarum, postq̃ exhibiti sunt, & applicati ante tribunal summi iudicis Christi: * hoc autem contra principes magistrósque errorum facto iudicio, populi qui illorum detinebantur erroribus, pœnitentiam agẽtes, audierunt atque etiam audient verba veritatis, quæ ego fidelis Ecclesia loquar illis: obedientes sese præstabunt doctrinæ meæ, suscipiéntq; gaudentes doctrinam veritatis: * neq; id sanè mirum, quandoquidẽ verba prædicationis & doctrinæ, quę ego ex Dei doctrinatione doceo, & trado, potẽtia admodũ sunt & valida, eloquia casta sunt & examinata, potentia sicut ignis, & quasi malleus cõterens petrã: súntq; decora admodum, iucunda & amabilia, fide & omni acceptatione dignissima. 9. Iri annunciando autem hæc veritatis & sanctæ fidei verba, grauissima nobis tribulatio atq; persecutio exurrexit in primordiis nascentis ecclesiæ, & exurget crudelior in nouissimis tẽporibus Antichristi, ita vt non solum nos interficerent, verumetiam in ossa quantum possent desæuirent, ea dissipãdo, in cinerem adurendo & dispergendo, iuxta infernũ siue foueam sepulchri: nolentes propter sæuitiã, vel ossibus fideliũ in sepulchris requiem dare, cadauera nostra feris & bestiis exponendo, & ossa tanquã sepultura indigna per superficiẽ terræ in locis abominabilibus dispergendo, ad eũ modum quo terræ crassitudines: id est, crassæ glebæ terræ (agricola terram aratro scindente) erumpunt per scissionem aratri, & magna violentia a loco suo, in quo cõpactæ iacebant, disperguntur super superficiem terræ. 10. Veruntamen licet grauissima & fuerit in initio Ecclesiæ, & erit in fine persecutio nostra: quia tamen semper respiciunt oculi nostri ad te domine saluator & liberator fidelium tuorũ, quia in te sperant serui tui, & tuo innituntur auxilio: idcirco tu perire non sines animas nostras, sed conseruabis semper tibi tuos electos, quos nullis persequutionibus patieris à veritate excidere, in quorũ corpora tametsi patiaris impios peruersam exercere potestatem, animas tamẽ eorum auferri, aut perdi nõ sines. 11. Verũtamen quia video excrescere & abundare in terris, impiorum malitiam clamare adhuc cogor infirmis mẽbris meis, ac dicere, Custodi eos domine, & præserua semper ab insidiis tentationum malarũ, quas ponunt & occultant aduersarii bonorum seruis tuis: * & ab offendiculis quæ prebẽt bonis operarii iniquitatis, illos conserua, vt nunquam in laqueum incidant, neq; impingentes aut offendentes cadant in peccatũ. 12. In te rete & laqueũ eius, nẽpe diaboli & impiorũ seductorum, qui sunt ex parte eius, in laqueum & in vincula mortis æternæ, cadent ii qui in peccatis suis permanent obstinati, & moriuntur in eis: huiusmodi sunt, quos ipse cum sibi adhærentibus capiunt, quos laqueo suo in damnationẽ abducunt: * ego verò congregatio iustorũ & nos serui atque electi tui, velut separatim atque singulariter subsistimus per tuæ electionis gratiam, ab illis meritò separati, & quasi in partẽ sepositi, vt in nullo communicantes eorum infidelitati, aut infructuosis operibus tenebrarum: ita nec damnationi pœnarum, donec tandem post hanc exactã malitiam, transitus nobis præstetur ex præsentis sæculi malis, ad requiem sempiternam, quam in te præstolamur. Amen.

Psal. 17. Hier. 23. Lucæ. 15. Ephes. 5.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXL.

VErsu 2. Dirigatur oratio mea, &c. Quemadmodum (teste Sapiente) oratio humiliantis se nubes penetrat, & ad Deum pro exauditione transcẽdit: ita impiorum oratio est execrabilis, & obstaculũ habens repellitur, ne ad exauditionem ante Deũ introgrediatur. Bonorum autem oratio recta sursum scandit, in modum thuris cremati, estq; Deo gratissima. Oratio autem impiorũ ad modũ nebulæ dispergitur, & in naribus Dei fœtida est atq; abominabilis. Ob hoc petit fidelis orationẽ suam dirigi in cõspectu Dei sicut incensum. ¶ Versu 3. Pone domine custodiam ori meo. Quomodo in domum cui nulla est custodia adhibita, quæ porta aut ostio nõ est conclusa, sine delectu quilibet ingreditur atque egreditur, facillimeque ventus quilibet introgreditur & efflat: ita stulti & peruersi, quibus non est linguæ custodia, neque ostium labia circumstans, sine delectu atque iudicio proferunt quicquid in buccã venerit, & quicquid libuerit. Et quomodo ciuitatem aut

Eccle. 35.

domū, quæ custodia adhibita seruatur, ostio quoq; & porta concluditur, nisi cum discretione & iu E
dicio egredi vel introire nemo potest: ita per os bonorū nō egrediuntur, nisi quæ secundū iudiciū
& rationis examen, vera, bona, atq; vtilia probata fuerint. Vnde & vulgo dici solent homines, Ori
frenū imponere, aut serā adhibere, quū non nisi probos & bene meditatos sermones loqui propo
nunt, neq; sine delectu inutilia quælibet indiscriminatim profundere. ¶ Versu 4. Non declinet cor
meū in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Admodum necessaria est hæc oratio,
omnibus qui cupiunt in æternum non proiici, nō derelinqui in perpetuum à domino. Nam pecca-
re humanum est, & à peccato potes resurgere, si lapsus fueris, modo humiliter tuum peccatū agno-
Psal. 131. scas, & confitearis, iuxta quod in alio psalmo dicitur, Dixi, cōfitebor aduersum me iniustitiā meam
domino, & tu remisisti impietatē peccati mei. Hinc in alio iterū psalmo cū de grauibus fœdi adul-
Psal. 50. terii, & impii homicidii sceleribus veniā quæreret olim propheta domini, tūc factus seruus diaboli,
precando remissionem confitetur culpam, dicens, Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato
2. Reg. 12 meo munda me: Quoniam iniquitatem meā agnosco, & peccatum meum cōtra me est semper. Ti-
bi soli peccaui, & malum corā te feci, vt iustificeris, &c. Sic veniente ad ipsum propheta domini Na
Ibidem. than, de perpetrata impietate redargutus, non quæsiuit excusationes in peccatis, sed ingenue reatū
confessus est, dicens, Peccaui domino. Quā ob causam, diuinæ consolationis verbū meruit audire,
dicente Nathan, Dominus quoq; transtulit à te peccatum tuum, non morieris. Illi autem qui post F
commissum peccatum excusationes quærunt sui peccati, qui redarguūtur, vel interius obmurmurā
te conscientia, domino in ea loquente, vel exterius bonorū verborū, siue exemplorum exhortatio-
nibus, non solum non agnoscunt iniquitatē, non solū non dicūt, Peccaui domino, sed aliquod insu
per suo peccato pallium quærunt, quo operiant, quo tegant, quo excusent cōmissam iniquitatem:
quomodo remissionē huiusmodi promerebūtur accipere? Sic sanè primus ille parens noster Adā,
malum exēplum reliquit posteris, simul & coniunx eius: quod nimiū libenter imitātur filii Adam,
quicunq; ex tali patre & tali matre sunt progeniti. Sic enī in Genesis exordio legimus, post Dei præ
ceptum serpentis seductione præuaricatū, domino requirente Adam, & interrogante, quamobrē
præceptum fuisset transgressus: respondisse illum, nō verbū humilis confessionis, sed vanæ excusa-
Gene. 3. tionis. Mulier (inquit) quā dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Itē & coniunx inter-
rogata, cur id fecisset, verbū vanę excusationis respōdit, dicens, Serpens decepit me, & comedi. Nus
quā hîc audis vocē filii Isai, nusquā hic audis, Peccaui domino, sed excusationes tantū in peccatis,
Illa decepit me, ille decepit me. Propter quod non meruerūt ipsi parentes primis à domino audire.
quod filius Isai à propheta domini Nathan audiuit, videlicet vt transferetur peccatum eorum, sed
quantocyus in eos vltionis sententia prolata est. Huius exempli mali primum imitatorem legimus,
Illum primum homicidā Cain, qui post patratū crudele fratricidiū, domino misericorditer requi-
Gene. 4. rente, Vbi est Abel frater tuus? nō respōdit, Peccaui domino, sed frōte superba & ceruice elata excu G
sationē quæsiuit: Nunquid (inquiens) custos fratris mei sum ego? Quā ob causam, euestigio diuinæ
vltionis sententia aduersus illū prolata est. Vix autem aliū inuenimus tam pertinacē excusatorem,
vt illum prius humilē, pòst nimium superbum Saulem. Sic enim vbi pręter suū officium holocausta
1. Reg. 15. obtulisset, atq; ob hoc à Samuele fuisset correptus, prolixā excusationē proponēs, etiam necessita-
tem prætendit, dicens, Necessitate compulsus, obtuli holocaustum domino. Nónne violenta est ex-
1. Reg. 15. cusatio, quæ necessitatē prætendit (vt dici solet) lege carentē? Ita in captione Amalech, quem peni-
tus deleri mandauerat dominus, cum aduersum domini mandatū optimis quibúsq; seruatis à Samu
ele fuisset admonitus, interrogante, quænā esset vox gregū sequentium, &c. Ille superba excusatio-
ne respondit, De amalech adduxerunt ea. Pepercit enim populus melioribus ouibus & armētis, vt
immolarētur domino Deo tuo, reliqua verò occidimus. Vide (quæso te) superbā excusationē. Pri-
mum, non ait, De Amalech adduxi ea, Peperci melioribus, vt immolarē, &c. sed à se peccatū abiicit
in populum, dicens persona tertia, adduxerūt, pepercit populus. Deinde etiam laudē excusatio ista
videtur postulare pro reprehēsione, cum pietatē prætendit, dicens, Vt immolarētur domino. Et esi
iterum à Samuele acrius obiurgaretur dicente, Quare ergo non audisti vocē domini, sed versus ad
Ibidem. prædā es, & fecisti malū in oculis domini? Ille perfricta frōte excusationē excusationi adiecit, Imò H
(inquiens) audiui vocē domini, & ambulaui in via per quam misit me dominus, & adduxi Agag re-
gem Amalech viuum. Tulit autē de præda populus oues, & boues primitias eorū quæ cæsa sunt, vt
immolet domino Deo suo in Galgalis. Nunquid hic audit, peccaui domino? Se enim dicit obedisse
domino, & per viā bonā ambulasse: populo verò imponit, quod adducta sit præda, & hoc ipsum quan-
tum valet excusans quod ad immolandū essent adducta. ¶ Versu 5. Et nō communicabo cū electis eo-
rum. Potest accipi, electis, in genere masculino: vt sit sensus, Non habebo societatē, neq; cum iis qui
inter operarios iniquitatis sunt primi. Melius tamē accipitur in genere neutro, quomodo in Eluci-
datione à nobis expositū est, cui cōsonat quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Neq; comedere in
deliciis eorum, Et Felix, Ne comedam ex iocundis eorum. ¶ Versu 7. Quoniam adhuc & oratio
mea in beneplacitis eorum. Beneplacita impiorum, quid melius intelligimus, quàm vitia atque pec-
cata, in quibus illi eligunt permanere & requiescere? Est ergo sensus, Adhuc oratio mea est, & erit
in eorum malitiis: vel potius in malitias, cōtra vitia & peccata eorum: siue pro malitiis eorum, vide-
licet vt ipsi ab illis conuertantur, donec tempus est, & ego illis nunquam coinquiner. Atque huic
expositioni consonat, quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Quia adhuc oratio mea pro malitiis
eorum: item & quod Chal. habet paraphrasis, Adhuc oratio mea ordinata est cōtra malitias eorum

A Aliī ſic intelligunt, Ego orabo pro eis, dū ipſi manebunt in ſuis vitiis, quæ ſunt eis beneplacita. Cui
ſenſui videtur fauere quod vertit Felix, Adhuc oratio mea inter mala eorū. ¶ Verſu eodē, Abſorpti
ſunt, iuncti petræ iudices eorum. Clarior eſſet intelligentia, ſi ab hac parte, verſus nonus inchoare-
tur, vt ſimul cum principio verſus ſequentis cōponeret verſum octauū: ac deinde ſecunda pars ver-
ſus octaui cum principio noni cōponeret verſum nonum, ad eum modū quo nos in Elucidatione
diſtinximus: vt aliqua fieret per talem diſtinctionem commodiorē alleuiatio difficultatis, quæ eſt in
his verbis non modica. Huius autē verſus intelligentiā prolixe indicauimus in Elucidatione, per iu-
dices intelligēdo principes & capita errorū, id eſt, duces, magiſtros, & quomodocunq; authores
errorū, non obedientes veritati, ſed potius repugnantes ei, & cōtradicentes. Hi enim impiorū prin
cipes iuncti petræ Chriſto, abſorpti ſunt, conſumpti ſunt, iudicium ſuum acceperūt: & illis inter-
fectis, Dei iudicio, audierūt ſimplices prius ſeducti per principes illos, verba Dei, quoniā potuerūt
ſupple, verba Dei, id eſt, potētia & prævalida fuerūt. Sic enim in præſenti loco, potuerūt, accipi de-
bet, vt valeat potentia fuerunt, prævalida fuerunt. Ex Hebræo Hieronymus legit, Audient verba
mea, quoniam decora ſunt. Felix, Iocunda: alii, Suauia, vel dulcia. Quidā Hebræorum expoſitores
interpretantur hunc locum de peccato Moyſi & Aaron iuxta petram. Ipſi enim iuncti petræ, id eſt,
prope petram, vel iuxta petrā poſiti, ſublati ſunt, & abſorpti ſunt, quatenus hoc ibi promeruerunt,
B vt morte interirent vterq; ante ingreſſum terræ promiſſionis: ac deinde audierunt verba domini,
quoniam potentia fuerunt ad educendum aquam de petra. Verum huic ſenſui non bene conſonāt
neq; præcedentia; neq; ſequentia. Neq; ſatis videtur, quorſum huc pertineat eius rei facere men-
tionem, maxime cum mox ſubdatur, Sicut craſsitudo terræ, &c. Quod non videtur vllo modo cō
præcedentibus cohærere. ¶ Verſu 9. Sicut craſsitudo terræ erupta eſt ſuper terram, diſsipata ſunt
oſſa noſtra ſecus infernum. Hunc verſum clarius aliquanto ſic legit ex Hebræo Hieronymus, Sicut
agricola cū ſcindit terrā, ſic diſsipata ſunt oſſa noſtra in ore inferni. & Felix, Velut ſcindens, & fin-
dens terram, diſperſa ſunt oſſa noſtra ſecus foueā, vel in ore inferni. Quod in Elucidatione ſatis lu
cide expoſitū eſt. Illud autē ſecus infernū, exponi poteſt, iuxta ſepulchrum, quoniā videlicet iuxta
ſepulcri foueā, interfectorum martyrum cadauera proiiciebantur, & oſſa diſpergebantur inhuma-
ta iacentia. Pro quo facit quod vertit Felix, Secus foueam. Solet enim nonnunquam per foueā in-
telligi ſepulchrū. Vel intellige: Sic diſsipata ſunt oſſa noſtra, vires noſtræ ita cōfractæ ſunt, in tanta
nos adduxerunt diſcrimina, vt viſi nobis fuerimus eſſe in portis inferni, & inferno iā proximi, quē-
admodū de homine proximo morituro dicimus, ꝙ eſt prope ſepulchrum, vel prope infernum, aut
ꝙ alterum pedē habeat in ſepulchro, vel in cymba Charontis. ¶ Verſu vltimo, Cadent in retiacu-
lo eius peccatores, Quanquā nihil præceſsit ſecundum numerum ſingularem, ꝙ videatur eius poſ
ſe referre, eo ꝙ præcedentia omnia per numerum pluralem ſint dicta, poteſt tamen referre ipſum
C caput impiorum diabolū, aut ſimul totū corpus diaboli, Ipſum enim ſeducit, & in laqueos trahit,
dum ſeducti mali ſeducunt alios, quemadmodū Paulus dicit, errantes & in errorem mittētes quo-
modo per contrarium corpus Chriſti ſe à laqueis ſtudet eximere, dum qui audit (iuxta illud Apoca 2. Tim. 3.
lipſis) dicit, Veni, & vnuſquiſq; per Deum liberatus, rationem ſalutis habet proximorum ſuorum. Apo. 22.
Vel ſingulare accipe pro plurali, in retiaculo eius, id eſt, eorū, quēadmodū in Græco habetur αὐτοῦ.
Intelligi etiam poſſet, in retiaculo impietatis, cuius in fine verſus præcedentis fit mentio. Illud quo-
que, in retiaculo, diuerſum ſenſum patitur. Nā ſi ablatiuus pro accuſatiuo ponitur, in retiaculo pro
in retiaculū, quomodo habet lectio Romana: ſenſus eſt, In rete diaboli vel impiorū, vel impietatis
cadent peccatores. Si verò in retiaculo valeat, per retiaculū, ſenſus eſt. Per retiaculū cadent in mor-
tem, & præcipites corruent in infernum. Quomodo autem iuſtorum congregatio ſingulariter ſit,
donec tranſeat id quod in fine pſalmi dicitur, docet nos Chriſtus dominus huius beatæ ſocietatis
caput & princeps, cū ſuis ait Apoſtolis, Nō vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi, & poſui vos, vt eatis, Ioan. 15.
& fructū afferatis, & fructus veſter maneat. Et infrà. Si de mūdo fuiſſetis, mūdus quod ſuū erat di-
ligeret: quia verò de mundo nō eſtis, ſed ego elegi vos de mūdo, propterea odit vos mūdus. Ac rur Ioan. 17.
ſum ad patrē loquēs, ait, Ego pro eis rogo, nō pro mūdo rogo, ſed pro his quos dediſti mihi, quia
tui ſunt. Ego dedi eis ſermonem tuū, & mundus eos odio habuit, quia non ſunt de mūdo, ſicut &
D ego nō ſum de mundo. Vides, quomodo ſunt ſingulariter ſancti, donec tranſeūt. Trāſitus autē hic
idem eſt, de quo apud Ioannē ſcribitur: Ante diē feſtum paſchæ, ſciens Ieſus quia venit hora eius
vt tranſeat ex hoc mundo ad patrē, &c. tranſitus videlicet per corporis mortē, à vita temporali ad Ioan. 13.
æternam, ab exilio ad patriā, à valle lachrymarū ad paradiſum æterni gaudii, à corruptione ad incor-
ruptionē, à mortalitate ad immortalitem, deniq; à morte ad vitam ſempiternam. De particula quo-
que Donec, hic notanda ſunt quæ diximus in verſum ſecundum pſalmi centeſimi & noui. Nā poſt
hunc tranſitum, tunc vel maxime ſingulariter erunt iuſti, tanquā oues ſeparatæ ab hœdis, ſicut dile-
cti pueri in cubili parentis ſegregati à maleficis vinctis in ſempiterno carcere, deniq; ſicut perpetuò Matt. 25.
beati, à perpetuò miſeris. Atq; ita quidē in perſona totius eccleſiæ, ſiue totius cōgregationis iuſtorū
exponitur hæc particula: quemadmodum in pſalmo illa videtur loqui. Si autem in hoc verſiculo
accipere voluerimus ipſum caput noſtrum, in ſua tantum perſona loquens, & orationem corpo-
ris finiens, admodum ſuauem habebit hæc clauſula intelligentiam, nimirum hanc; O cæleſtis pa-
ter, ego filius tuus, totius caput eccleſiæ (quæ hactenus ad te clamauit) ſum quaſi ſingularis, quaſi
ſolitarius, & vnicus tuus filius, donec ex hoc mundo ad te tranſeam, donec ad te redeā vnde egreſ- Pſal. 140
ſus fueram. Tunc enim nequaquam ſingularis ero, non amplius ſolitarius, non vltrà vnicus filius Ephe. 4.

Heb. 2. rus. sed ascendens in altum, captiuam ducam captiuitatem, multos filios tibi adducam in salutem & B
Rom. 8. gloriam: etóque extunc quasi primogenitus in multis fratribus, qui antè fueram quasi solitarius.

CXLI. PSALMI ARGVMENTVM.

EX titulo palàm est, Dauid prophetã psalmũ istum, post consummatã Saulis aduersus se iram, in fuga cecinisse suam miseriam & animi angustiam partim ex grauissima aduersantium persecutione partim ex amicorum omnium atque notorum derelictione, domino commendando, atque ab eo (postquam humanitus nullum erat) superum poscendo auxilium. Veruntamen quia Dauid figura erat Christi, totus iste psalmus cõmode admodũ Christo domino peculiariter aptari potest. Ipse enim in grauissima persecutione Iudæorum positus, ita vt omnibus amicis, notis, apostolis, atque discipulis derelinqueretur, ad patrẽ clamauit, ab ipso salutẽ deposcens, in cuius etiam manus spiritum suum moriens commendauit, à quo orauit de carcere inferni saluari, & à corpore mortis expediri, ad satisfaciendum expectationi iustorum, qui ante eius resurrectionem in suam quam expectabant retributionem pertingere, absque illo nõ poterant. Iterum autem sicut psalmus iste Christo domino peculiariter aptari potest, ita cuilibet fideli (qui membrum est eius) formam præbet ad Deum orandi in afflictionibus & persecutionibus, cum humanum sibi vel deesse, vel sufficient non adesse conspexerit auxilium. nos Elucidationem ita moderati sumus, vt facile, siue Christo capiti, siue fidelibus membris eius, ab attento animo æque valeat aptari. F

CXLI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Voce mea ad dominũ clamaui, voce mea ad dominum deprecatus sum.*

2 *Effundo in conspectu eius orationẽ meã: ✱ & tribulationẽ meam ante ipsum pronuncio.*

3 *In deficiendo ex me spiritũ meum: & tu cognouisti semitas meas.*

4 *In via hac qua ambulabam, absconderũt laqueum mihi.*

5 *Cõsiderabã ad dexterã & videbã: ✱ non erat qui cognosceret me.*

6 *Periit fuga à me: ✱ & non est qui requirat animam meam.*

7 *Clamaui ad te domine: ✱ dixi: tu es spes mea: ✱ portio mea in terra viuentium.*

8 *Intende ad deprecationem meã: ✱ quia humiliatus sum nimis.*

9 *Libera me à persequẽtibus me: ✱ quia cõfortati sunt super me.*

VOcem orationis meæ ad dominum leuaui, & ex cordis affectu ad illum direxi clamorem deprecationis meæ, qui solus ab omni malo & periculo me possit saluum facere. 2. Ante conspectum eius penitus mihiipsi diffidens effundo, veluti ex pleno affectu cum syncera fiducia orationem meam: • tribulationem omnem quam patior, siue corporis, siue animi, manifestã facio ante præsentiam illius, & illi angustias meas omnes propono, vtpote quem scio mihi de tribulatione & posse & velle dare auxilium. 3. Cum deficeret in me spiritus meus, & præ nimia angustia vix vltrà intra me posset contineri, cogeretúrque velut excedere è corpore, ego semper ad te clamabam, & tribulationem omnem tibi aperiebam: neque enim alius est cui rectius mea omnia possim, aut debeam committere, quandoquidem tu cognouisti omnes vias meas, G
quibus ambulaui coram te corde perfecto & bona voluntate, & omnis ratio vitæ meæ nulli melius est quàm tibi cognita. 4. Iuxta viã istam veritatis atque iustitiæ per quam ambulaui, insidias posuerunt mihi aduersarii mei, cupiẽtes me in mortẽ siue animæ siue corporis præcipitare, propter iustitiam quam tenui, ad mortem vsq; me persequentes. 5. Istis autem sic insidiantibus, aspiciebam ex omni parte, si ex hominibus nullũ mihi adueniret adiutorium: & attendebam si nemo adesset à dextris, paratus ferre auxilium mihi, inimicorum insidiis circundato, & diligenter attendebam, ad modum eius qui ardenter expectat liberatorem: • verum neminem omnino cõspexi, neminẽ inueni: ex omnibus notis, cognatis & amicis, qui me agnosceret: sic vt pro mea liberatione quicquam auderet agere, aut ferre tribulato auxilium: imò qui erãt noti & proximi mei, sibi timentes fugerũt à me, relinquerunt me, atque etiam abnegauerunt. 6. Quod si meipsum fuga saluare voluissem, non erat quò, aut ad quẽ confugerẽ, vbi ab hostibus meis saluari possem: • omnes me reliquerũt, neq; est ex H
notis & amicis quisquam, qui animam meã requirat ad saluandũ eã, cui cordi sit saluare vitam meam: sed in manibus hostium absq; vlla requisitione me dimiserunt, neq; pro mea innocẽtia propter timorẽ humanum, vel loqui vel agere sunt ausi. 7. Cum ergo viderẽ apud homines nusquã mihi esse auxiliũ, nullam esse spẽ liberationis meæ ab hominibus, leuaui ad te domine vocẽ meã deprecatoriam: • tibiq; dixi in confessione orationis meæ, Spes mea in te omnis est, vtpote quem scio & potentissimũ vt valeas, & optimum vt velis salutẽ dare animæ meæ: • tu quoq; pars es & hæreditas mea omnis, quã expecto possidere, & qua spero frui in cælesti illa patria semper ac beatè vinẽriũ. 8. Proinde, obsecro te, ò spes & hæreditas mea, vt intentũ te exhibeas ad orationẽ meam, qua te deprecor pro salute mea exaudiásq; deprecantem: quoniã afflixerunt & angustiauerunt me valdè inimici mei, ita vt ex mea virtute, nisi tu adiuues, nõ videã quomodo illorũ manus effugiam. 9. Tu me libera, qui solus potes, ab iis qui me ad mortẽ vsq; insanabili odio persequuntur: • iam enim tẽpus est vt fe-

A

10 *Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo:*

✱ me expectant iusti, donec retribuas mihi.

stines, quoniam valde inualuerunt in me, & sæuierũt cõtra me, & pe
nè præualuisse videotur mihi: libera (inquam) vt in manibus illorum
nou pereat anima mea, sed in manibus tuis custodita saluetur. 10.
Educ domine, ad laudem & confeſsioné nominis tui, animã meã de
custodia & obsidione qua me obsidẽt inimici mei, perdere quærẽtes
eam, vt saluã educas liberatione tua: ✱ Iiẽ & de custodia siue carcere
inferni & mortis libera animã meam, ne per fraudes atq; insidias ad-
uersantium vnquã illuc ingrediar: ✱ Insuper & de custodia carnis hu
ius mortalis, in qua vt in carcere multis pleno miseriis spiritus inha-
bitat, educas illũ, cũ tibi placitũ fuerit. Inquieta est enim anima mea,
donec veniat ad te: ✱ me expectant iusti omnes, qui priores ad te in-
gresſi sunt, cũ expectatiõe & desiderio multo, donec à te accipiã retri
butionem fœlicitatis meę, vehemẽter cupientes impleri numerũ fra
trum suorum, facturi festũ magnum & gaudiũ super saluatione mea,
qui gaudium habent etiam super peccatore pœnitentiam agente. Lucæ. 15.

B. ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLI.

VErsu 1. Voce mea ad dominum clamaui. Præmittitur huic psalmo titulus, Intellectus Dauid
cum esset in spelunca, oratio. Qui titulus indicat extremam illam angustiam in qua erat Da-
uid, cum cogeretur in speluncis sese occultare, occasioné dedisse Dauidi, hunc psalmum per
orationis modũ componendi. Non tamen ob hoc necesse est, totum psalmũ peculiariter de illa an-
gustia tẽporali profugi Dauidis exponi: quemadmodũ post psalmi tertii annotationes diximus: sed
verisimile est, præcipuã intelligentiam Christo accommodandã esse, vt de suæ pasſionis angustia ad
patrem pro liberatione & resuscitatione clamanti. Tituli enim huiusmodi, nõ tam materiam, q̃ oc-
casionem psalmi, plerunq; exprimunt: quemadmodũ illo in loco plenius prolixiúsq; per plura ex-
empla deduximus. Optime itaq; hic psalmus conueniet Christo domino, de extrema illa angustia,
in qua erat, cum iam esset traditus in manus hostium, cum illũ vituli multi circundedissent, & tauri
pingues obsedissent, ad patrẽ, totam suæ salutis anchorã exclamantẽ, illiq; suum spiritum lamenta- Psal. 21.
biliter commendantem. Quomodo autẽ in psalmo tertio diximus, ꝙ secundum literam ad tempo
ralẽ angustiã Dauidis in illa persecutione (cuius fit mẽtio in titulo) positi, posset etiam referri, & sic
de hoc dicendũ erit. Magis tamen vtiliter ad vnumquenque iustum pasſionibus Christi configura-
tum, in grauibus angustiis positum, secundum spiritualẽ expositionem accommodabitur. Et præ-
cipue ex hoc mundo abscedentibus in Dei gratia cõueniet: quemadmodum sanctũ hominẽ Dei,
C beatum Franciscum, in suprema vitæ hora, iamiam Deo redditurum omnibus virtutibus bene fra-
grantem spiritũ legimus, totum eum à capite ad calcem vsq; perlegisse, atq; ita in voce vltima dicen
tem: Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo, me expectant iusti donec retri-
buas mihi, beatam animam in patris sinum exhalasse. Applicando itaq; psalmum hunc Christo, prin
cipium in cruce pendenti rectè cõpetit. Illic enim voce sua ad dominum clamauit, voce sua ad patrẽ
deprecatus est, effudit in conspectu eius orationẽ suam, & tribulationem suam annunciauit, defici- Matt. 27.
ente ex eo spiritu suo: quando (vt ex euangeliis discimus) in cruce pẽdens exclamauit: Deꝰ meus, Ibidem.
Deus meus, quare me dereliquisti? Quando tandẽ cum clamore valido exclamans: Pater, in manus Hebre. 5.
tuas cõmendo spiritum meum: beatam posuit animam, quando (vt Apostolus ait) preces supplica-
tionésq; ad eum qui posset se saluũ facere à morte cum clamore valido & lachrymis obtulit. Atque
ita defectio illa spiritus ex ipso (de qua in versu tertio) intelligitur emigratio animæ à corpore. Defe
cit enim in mortis articulo ex eo spiritus eius. Verùm si ad vnũ quẽlibet de angustia corporali aut
spirituali clamantem referamus intelligentiam, per defectionem illam, nõ aliud q̃ grauis angustia &
nimia anxietas accipitur. Iuxta enim vulgatam loquendi consuetudinẽ, dicimus, in nobis vel ex no
bis deficere spiritum, aut à nobis abscedere, nos spiritu priuari, siue destitui cum in rem arduã, per-
plexam, aut penè desperatã inciderimus, vnde spes nobis non videatur emergendi. Atq; in hanc sen
D tentiã vertit Hieronymus. Quum anxius fuerit in me spiritus meus: & Felix, Dũ mœrore operitur
in me spiritus meus, vel dum anxietate inuoluetur. Versu 5. Respiciebã ad dexteram, & videbam.
Ex scripturarum consuetudine, à dextris esse dicimus, quasi ad auxilium paratum asſistere: vt psal-
mo 15. Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne com-
mouear. Et psalmo 108. Qui astitit à dextris pauperis, vt saluam faceret à persequentibus animam Psalm. 15.
meam. Cum ergo hic dicit in angustia positus, se respexisse ad dexteram, significat ad auxilium Psal. 108.
se respexisse, an nullus ferret suppetias, nemo subueniret iniuste oppresso innocenti, an non alicun
dè veniret sic vallato subsidium. Et quod iterum addit, & videbam, significat diligenter, & quasi
cum obseruatione attendebam: quemadmodum solent in graui metu positi attentiſsima obserua-
tione ad auxilium aspicere, an non alicunde quicquam adueniat. Quo tamen loquendi modo, nõ
intelligamus Christũ anxie quæsisse auxiliũ. An enim putamus, quia nõ poterat ille rogare patrem,
& dedisset ei plus quàm duodecim legiones angelorum, siue in præsidiũ, siue in subsidium? Non er Mat. 26.
go ista dicit, quasi anxiè quærens auxilium, & inuenire non potens, sed ad significandum hoc lo-
quendi modo suã extremam derelictionẽ & destitutionẽ: quando relicto eo (vt scriptum est in Euã
geliis) omnes fugerũt, & nemo pro illo iã tradito, vel verbo vel opere quicquã auderet agere. Qui- Ibidem.
dam sic exponunt, Considerabã ad dexteram, & videbam, supplentes, ad sinistram, id est, ad omnẽ

partẽ direxi aciem oculorũ meorũ, & nulla ex parte apparuit qui cognosceret me. Verũ quod prio E
riloco diximus, videtur potius. Quod autẽ in versu sequenti dicitur, Periit fuga à me, tatundem va
let atq;, Non patebat mihi effugium, nõ erat quò fugerem, nullus erat rectus effugiendi locus, dum
ita eram vndiquaq; circuncinctus hostibus, omni ex parte tentus atq; vallatus angustiis vt nescirem
quò me verterem. A Christo verò peculiariter fuga in passione periit, nõ quia nõ potuisset effugere,
Lucę.22. sed quia iam hora venerat & potestas tenebrarum, quando à patre decretũ fuerat, vt non effugeret:
& quomodo decretum fuit, ita & ille adimplere cuncta voluit: quemadmodũ in alio psalmo dici-
Psal. 87. tur, Traditus sum & nõ egrediebar, videlicet quoniã nolebam egredi, eo ꝙ patris esset voluntas, vt
impleretur eorum, qui me obsederunt, malitia. Requirere quoq; animã longe aliter hic accipiatur,
q̃ in aliquot scripturæ locis significat quærere animam. Animam enim quærere, plerunq; significat
Exod. 4. quærere ad perditionẽ, vel ad interitum: velut Exodi quarto, Mortui sunt omnes qui quærebant
1.Re.20. animam Moysi: id est, qui quærebant interficere. Et 1. Reg.10. conqueritur Saul de filio suo Iona-
Psal.39. tha, ꝙ quærat patris animã. Et in psal. 36. Confundantur, & reuereantur omnes, qui quærunt ani-
Psal.62. mam meam, vt auferant eam. Et iterũ, Ipsi verò in vanum quæsierunt animam meã. Et apud Mat-
Matt. 2. thæum angelus Ioseph alloquitur, dicens, Vade in terram Israel: defuncti sunt qui quærebant ani-
mam pueri. Requirere autem animam, hoc loco per contrarium intelligitur, ad seruandum, quo-
modo dicitur pastor ouem perditam quærere siue requirere, vt perditam inueniat, ac seruet ne pe- F
reat. ¶ Versu 10. Educ de custodia animã meam. Cũ versum istum vt à Christo prolatũ accipimus,
intelligere licet custodiam siue carcerem mortalis corporis, vel custodiam siue obsidionem inimi-
corum persequentium: vel custodiam siue carcerem inferni aut lymbi. Primò modo hic est sensus,
Educ pater cœlestis animam meã de corpore isto pleno doloribus, & agoniæ grauissimæ finem im
Psal. 15. pone, iube exire spiritum meum, & in manus tuas euolare, Secundo modo hic est sensus, Libera do
mine animam meam de ista obsidione, qua obsident me diligentissime hostes mei, vt non in illorũ
manibus me derelinquas, tanquam vnũ è mortuis ceciderunt gladio: sed tertia die resuscitatũ, fac il-
lorum manus euadere. Tertio modo hanc habes sententiã: Libera domine animam meam de custo-
dia lymbi, vbi tanquam in carcere vincti custodiuntur, & à gloria detinentur electi: nõ derelinquas
animam meam in inferno, sed visitatis captiuis, fac etiã in corpus redire, & ad te vnà cum illo assu-
mi in gloriam. Illud quoq; quod adiungitur. Ad confitendum nomini tuo, expone, vel ego libera-
tus confitear nomini tuo, vel vt iusti de mea liberatione confiteantur tuo nomini. Quanquam in
idem hæc duo conueniunt, quoniam quidem confessio fidelium eadem & Christi est atq; econ-
trario, quæ Christi, & membrorum eius. Vltima quoque clausula psalmi, Me expectant iusti do-
nec retribuas mihi: de Christo sic exponitur, O pater, festina me educere de corpore mortis, de ob-
sidione inimicorũ, de custodia inferni. Nam iusti omnes meam præstolantur liberationem & salu- G
Heb. 2. tem, vtpote non potentes sine me consummari, me præstolantur, vt authorẽ & causam salutis suæ,
absq; quo diu expectatam & multũ desideratã salutem non possint consequi, & per quam sciant se
illam accepturos, simúlq; mecum in beatam requiem ingressuros ante conspectum tuum. Me ex-
pectant, donec mihi retribuas, quoniam sciunt non prius se accepturos suam retributionẽ, nisi vbi
ego meam accepero. Ego nanq; vt primogenitus in multis fratribus, vt primogenitus mortuorum,
Rom. 9. & primitiæ dormientium, primam debeo beatæ remunerationis hæreditatem accipere: ac deinde
Apoc.1. per me vt primogenitum & consubstantialem, illi vt adoptiui, nam singuli sunt accepturi gloriam.
1.Cor.15. Si verò ad fidelem quenque psalmus applicetur, habes in Elucidatione multiplicem intelligentiam.

CXLII. PSALMI ARGVMENTVM.

QVod hactenus in psalmis illis, qui pœnitentiales nominantur, notauimus: idem in hoc quoque eius ap-
pellationis secundum ordinem nouissimo, quàm apertissime cernitur. A luctu enim graui incipit, &
in securo gaudio finit, vt in illo manifestè videre liceat, quod in alio psalmo legimus: Quoniam secũ
dum multitudinem dolorum, cõsolationes Dei lætificant animas iustorum: & quod Paulus apostolus ait. Quo-
Psal. 93. *niam sicut abundant passiones Christi in nobis, sic & per Christum abundat consolatio nostra. Itaque pressus*
2. Cor.1. *graui mole tentationũ seruus Dei, qui cupit retinere iustitiam, ad dominũ clamat pro exauditione: quã vt im-*
petret suæ iustitiæ parum fidens, districtum iustitiæ iudicium non audet suscipere, cõscius infirmitatis & mi H
seriæ suæ, sed misericordiam magis exoptat: quam vt obtineat, mala quæ ab inimicis patitur, sollicite diligen
terq́ue commemorat, & insolitæ miserationis pristinorum temporum opera mentis oculis intendit. Ex quo-
rum consideratione, versu sexto, spem erigens, concepta fiducia, manus fidenter expandit, & celerem postulat
succursum, iamiam deficiens, priusquam in perditionem descendat per peccati consensum: vocem miserationis
diuinæ audiri intra se deposcit, viã quoque vitæ sibi monstrari, & in omnibus quæ sunt salutaria spiritu du-
ctore regi atque deduci. In cuius auxilio plenissime fidens, versibus duobus vltimis quasi securus de victo-
ria & salute, omnes inimicos suos fugandos atque etiam perdendos audacter denuntiat.

CXLII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine exaudi ora-*
tionem meam, auribus
percipe obsecrationem
*meam: * in veritate*

DOmine Deus, orationem quam fundo ante conspectũ
tuũ benignus exaudi, & aures tuas (vt humanũ aliquid
loquar) fac intendas deprecationi meæ, benignúmque
illi auditum præbe: * secundum veritatẽ promissionũ
tuarũ, secundũ æquitatẽ iustitię tuę, exaudi me, tibi cor
de humili supplicantẽ. Exigit enĩ hoc tua veritas & iustitiæ æquitas,
vt iuxta ꝓmissum pœnitẽtię peccatori misericordiã nõ deneges. Ne

A *tua exaudi me, in tua*
iustitia.
2 *Et non intres in iudi-*
cium cum seruo tuo:
✳ quia non iustificabi-
tur in conspectu tuo om
nis viuens.
3 *Quia psecutus est ini*
micus aiam meã, humi
liauit in terra vitã meã.
B 4 *Collocauit me in ob-*
scuris sicut mortuos sæ-
culi: ✳ & anxiatus est
sup me spiritus meus, in
me turbatũ est cor meũ.
5 *Memor fui dierũ an-*
tiquorũ meditatus sum
ĩ omnibus operibus tuis:
✳ & in factis manuum
tuarum meditabar.
6 *Expãdi manus meas*
ad te: ✳ aĩa mea sicut
C *terra sine aqua tibi.*

7 *Velociter exaudi me*
domine: ✳ defecit spiri-
tus meus.
8 *Non auertas faciem*
tuam à me: ✳ & similis
ero descendentibus in
lacum.

9 *Auditam fac mihi*
D *mane misericordiã tuã:*
✳ quia in te speraui.

10 *Notam fac mihi*
viam in qua ambulem:
✳ quia ad te leuaui a-
nimam meam.
11 *Eripe me de inimicis*
meis: ✳ domine ad te cõ
fugi: ✳ doce me facere
voluntatem tuam:

que enim iustitiæ est, neque veritatis tuę, promissum denegare postulanti humiliter. 2. Neque verò me, Deus piissime, adducere velis in districtum tuum iudicium, vt secundũ districtionem seueræ iustitię tuæ mihi retribuas, sed ad thronum misericordiæ tuæ confugio, & misericorditer mecum agi cupio: ∗ Nam secũdum districtionem & seueritatem iustitiæ tuæ, seposita misericordia, vix quisquam viuentium super terrã, iustus per omnia ante cõspectum tuum comperietur, qui non vlla vnquam macula peccati vel fuerit vel sit coinquinatus. Neque quisquam soli iustitiæ, nõ presupposita misericordia, innitens, se poterit iustum comprobare ante districtum eiusmodi iudicium eius. Quanto minus ego peccator miserabilis, qui multorũ malorum mihi sum conscius, tui audebo iudicii districtionẽ prouocare, vel expectare? 3. Ecce enim persequuti sunt me ad mortẽ aduersarii, & perdere quæsierũt aĩam meam, eã in mortẽ præcipitare querẽtes: & reuera vitã animæ meæ valde afflixerunt, depresserũt, & cõtriuerunt vsq; in terrã, in interitũ penè & infernum. 4. Constituerunt me & habitare fecerũt in obscuritatib⁹, tenebris & horroribus internis, tentationũ multitudine & grauitate cõscientiã velut obtenebrantes & spiritus lumẽ obnubilãtes, ad eũ modũ quo peccatores huius mũdi, qui in perfectis & ppetuis degunt obscuritatibus: ∗ Vel sicut eos qui olim mortui sunt qui iam in tenebris degũt: ∗ vel sicut eos qui in hoc mundo morti addicti sunt, quos tenebrosi seruant carceres: ∗ spiritus autem meus intra me factus est timore anxius, sibi metuẽs, ne fortè obscuritatibus eiusmodi inuolutus pereat in mortem, & huiusmodi metu turbata sit intra me anima mea. 5. Cum verò ita me conturbarent cogitationes meæ, nõ desperabã tamen, sed in memoriã reduxi sęcula præterita, quæ ab initio mũdi fluxerũt, & cõsideraui diligenter ad omnia opera tua, quę fecisti in tẽporibus & generationib⁹ prętęritis, quomodo semper humilib⁹ & pœnitẽtibus propitius miserator, impiis verò seuerus vltor extiteris: ∗ & in iis quę fecerũt manus tuę, quę tu fecisti in omnipotentia tua, diligentẽ apposui considerationem. 6. Ex his verò spe misericordiæ tuę & liberationis meę concepta, expandere cœpi fiducialiter brachia ad te Deum meum, qui me possis à morte & ab omni malo facere saluum: ∗ anima mea tibi est, ad te sitit, te desiderat, & modo quodam præ ariditate tibi est aperta, aquis gratię & consolationis tuæ percupiens humectari atq; refocillari: quomodo terra arida & sicca, nõ habens aquæ humorem præ siti & ariditate fissa, aperitur sititque & anhelat ad pluuiæ irrigationem, vt potetur & humectetur ab ea. 7. Festina domine ad seruũ tuum, ne tardes amplius: sed exaudi me quantocyus, & velociter pręsta auxilium: ∗ iam enim in proximo est vt deficiat spiritus meus, longa & graui nimiũ inimicorũ prauitate cõfractus, nisi pręsentissimum adsit tuum mihi auxilium: nec video quemadmodũ ex meipso vltrà valeant tantæ malitiæ resistere, cum penè nihil remãserit in me viriũ. 8. Nequaquam vltrà differas ad me conuertere benignum aspectum tuum, neque exaudire distuleris orationem meam: ∗ alioqui etiam si vel modicum adhuc auerteris aspectum tuum, iam similis ero iis qui in lacum mortis & inferni demersi sunt, & vnus ero de numero illorũ, eritque cũ illis portio & mansio mea. 9. Mane diluculo, in serenitate & tranquillitate interiori, per tuum aduẽtum in anima mea immissa, te post noctẽ tribulationis exoriente ad visitationem & consolationẽ in spiritu meo: atq; etiam matutino tẽpore, cũ ad te attẽti⁹ orauero, tũc quęso fac me audire vocẽ miserationis, fac vt à me audiatur vox tuæ consolationis, fac vt sentiã intra me dulciorẽ aduenientis misericordiæ tuæ: ∗ Ecce enim spem meã omnem & fiduciã plenam in te reposui. 10. Demõstra mihi viam bonam, per quam ambulare debeã coram te, vt placeam tibi, & instrue me, ac dirige per viã præceptorum tuorum: ∗ quoniã ad te Deus leuaui pauperculã & cæcutientem animam meam, vt à te lumen accipiat & eruditionẽ atq; ducatum bonũ. 11. Libera me domine ab aduersariis & persequutoribus meis, qui malum quærunt animæ meæ, vt præualeant mihi: ∗ tu es ô domine tutissimum meum refugiũ, ad quem in omnibus obuenientibus mihi periculis fiducialiter confugio, tanquã ad patrem dominũ & patronũ meũ, & à quo securitatẽ semper expecto: ∗ proinde tu me doce interno tuo magisterio, & spiritus tui illuminatione

✱quia deus meus es tu.
12 *Spiritus tuus bonus deducet me ĩ terrã rectã*
✱ propter nomen tuum domine viuificabis me, in æquitate tua.
13 *Educes de tribulatione animam meã: ✱ & ĩ misericordia disperdes omnes inimicos meos.*
14 *Et perdes omnes qui tribulãt animã meam: ✱ quoniam seruus tuus ego sum.*

salutari, obseruare præcepta tua, & in omnibus tuæ sanctissimæ vuluntati fieri obedientem: tu enim es dominus meus & Deus meus, E
cui me parere in omnib⁹ æquissimum est, quique solus me potes de omnibus quæ veritati sunt edocere.12.Sanctus tuus spiritus, qui est ipsa essentialis bonitas, à quo omnis bonitas in omnibus per cõmunicationem procedit ac deriuatur, ipse mihi dux erit (vti postulo & confido) prestabitque ducatum, lumine gratiæ suæ & directione sua sancta, per viam rectam & bonam, per viam pręceptorum tuorum: ✱ propter gloriam magni nominis tui, & propter temetipsum, non propter mea De⁹ merita, viuifico spiritu tuo vitã dabis animę meę, & in ea vita in finem vsque seruabis, propter iustitiam & fidelitatem tuam.13.Liberam ac saluam facies animam meã de omnibus tribulationibus & angustiis suis, quibus premitur ab aduersantibus: ✱ & propter misericordiam tuam, cum tibi placuerit oculis tuæ misericordię meam afflictionem respicere, disperdes, dissipabis, fugabisq; omnes
qui mihi quærebant mala.14. Et in perditionem atq; damnationem F
mittes, per seueram vltionem iustitiæ tuæ, omnes qui tunc tribulant & affligunt spiritum meũ: ✱ quoniam seruus tuus ego sum, bona voluntate tibi desiderãs seruire: & tu vicissim meus es dominus, qui me seruum tuum & nunc in hoc tempore consolationibus destitui non patieris, & in venturo sæculo vnà cum omnibus sanctis tuis plena sanetate lætificabis in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLII.

VErsu.4. Sicut mortuos sæculi. Per mortuos sæculi possunt intelligi peccatores huius mundi, iuxta quod in Elucidatione expressimus. Aut intelligi possunt mortui, à sæculo, qui olim in præteritis generationibus quasi á sęculo & mundi initio sunt mortui, quorum non est vlla amplius memoria. Et huic sensui consonat beati Hieronymi ex Hebręo versio, quæ habet: mortuos antiquos, id est, olim mortuos. Aut per sęculum intelligatur infœlix illud damnatorum habitaculũ, loc⁹ inferni, in quo omnes qui mortui sunt, ad vitam nõ resurgẽt ampli⁹. Vel mortuos sęculi accipe eos qui secundum iudicium huius mundi condemnati in obscuris locis seruantur ad mortem.
¶ Versu.8. Et assimilabor descendentibus in lacum, Noua videtur eloquutio, & noua admodum G
coniunctionis copulatiuæ acceptio, cum ita dicitur, Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum. Ad intelligentiam enim & sermonis claritatem aptius dicendum videretur, Alioquin similis ero: aut ita, Si enim auertas adhuc faciem tuam à me, similis ero descendentibus in lacum. Et ad hanc sententiam accipi debet proposita enunciatio. Similis acceptio cõiunctionis, &, inuenitur Psalmo.27. cum versu.1. dicitur, Ad te domine clamabo, Deus meus ne sileas à me, nequando taceas à me, & assimilabor descendentibus in lacum. Aliquando verò eadem coniũctio pro causali ponitur, vt Psalmo.59. Da nobis auxilium de tribulatione. & vana salus hominis, hoc est, quia vana salus hominis, quo ferè modo etiam hic potest accipi, in hunc sensum, Non auertas, &c. nam si adhuc auerteris, assimilabor ego, vel sine te ego assimilabor, &c. ¶ Versu.9. Auditam fac mihi mane misericordiã tuã, id est, fac vt à me audiatᷣ, fac me audire, fac me pcipere ac persentire intra me misericordiam tuã. Et potest audit⁹ accipi specialiter, sed spiritualiter, vt postuletᷣ homo afflictus vocem Diuinæ consolationis & miserationis Dei interius loquentis, auribus spiritualibus
Psal.53. exaudire: iuxta illud, Audiam quid loquatur in me dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Postulat enim vt dicatᷣ sibi à domino, Dimissa sunt tibi peccata tua, Vade in pace, Fides tua te saluam fecit, Dimissus es ab infirmitate tua, Fiat tibi sicut petisti, & alia huiusmodi Diuinæ cõ
solationis verba: quæ sicut olim in carne loquutus legitur Christus dominus, peccatorum dimissor H
& infirmitatum curator, ita etiam nunc in cordibus pœnitentium & humilium loquitur per singulos dies. Aut generaliter accipi poterit audire, pro percipere vel cognoscere vel intelligere, quemadmodum frequenter, & videre solet accipi: sicque postulat afflictus cognoscere, sentire, experiri & percipere Dei misericordiam, quam omnibus rebus anteponit. ¶ Versu.12. Spiritus tuus bonus deducet me in terram. Per terram rectam faciliori intelligentia accipe viam rectam & bonam, eo quòd super terram sit via quam calcat & ambulat homo. Vnde Psalterium Romanum pro terra recta habet viam rectam. Tametsi posset & ad Ecclesiam sanctam, potissimum triumphantem, congrue re-
Apo.21. ferri: quæ est, propter æternitatis stabilitatem. recta verò propter perfectam iustitiam, quoniam nihil est in ea coinquinatum, curuum aut tortuosum, sed omnia in rectitudine sunt stabilita.

CXLIII PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmum hunc Dauid composuisse videtur, recogitãs plurimas sibi à domino Deo cõcessas victorias. Et licet ex titulo vtcunque videri possit, compositum esse ante tempus regni ipsius Dauid, eoquòd inscriptionem habeat aduersus Goliath, magis tamẽ apparet ex Psalmi verbis, tempore regni fuisse decãtatum in rememorationem priorũ victoriarum: inter quas quia omnia prima, atque adeò præcipua fuisset gigantis illius Goliath prostratio, idcirco non immerito titulum ab ipso sortitur particularem, cum tamen simul con-

A tra omnes aduersarios dirigatur. Itaque statim in ipso Psalmi initio, Diuino muneri non sibiipsi asscribit omnem victoriam eumque susceptorem, protectorem, & saluatorem agnoscit, per quē populos sibi agnoscit factos esse, fieriq́ue & permanere subiectos. Vbi obiter Dei magnificentiam considerans, & hominis vilitatē admiratur tantam Dei erga genus humanum dignationem: moxq́ue relicta admiratione, versu sexto, orationem dirigit contra aduersarios suos, & de manibus alienigenarum & hominum peccatorum postulat liberari, qui ad agendum malè exercitam habent dexteram, pro gratiarum actione canticum nouum liberatori promittens. Postq́ue versu. 13. hominum peccatorum in hoc mundo prosperitatem, in qua plerunque florere conspiciuntur enarrat: primum in prolis fœcunditate, deinde in diuitiarum copia & multitudine gregum, in omnimoda tranquillitate & securitate, in qua degere videntur huius sæculi potentes, in quibus mundus fœlicitatem sitam male iudicat: contra quos vltimo Psalmi hæmistichio sententiam fidelissimam omnino atque verissimam pronunciat, in Deo solo astruens sitam esse veræ beatitudinis fœlicitatem.

CXLIIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Benedictus dominus*
B *Deus meus, qui docet*
manus meas ad præliū,
& digitos meos ad bel
lum.

2 *Misericordia mea &*
refugium meum:
** susceptor meus &*
liberator meus.
3 *Protector meus & in*
*ipso speraui: * q subdit*
C *populum meū sub me.*
4 *Domine quid est ho-*
*mo quia innotuisti ei? **
aut filius hominis, quia
reputas eum?

5 *Homo vanitati simi-*
lis factus est:
** dies eius sicut vmbra*
prætereunt.
6 *Domine inclina cælos*
tuos & descende:
D
** tange montes & fu-*
migabunt.

7 *Fulgura coruscatio-*
mem, & dissipabis eos:
** emitte sagittas tuas,*
& conturbabis eos.

8 *Emitte manum tuam*
de alto:

SIt benedictus, sit laudatus & glorificatus dominus De⁹ me⁹, qui me docet pugnare & prçliari aduersum hostes meos, qui mihi manus roborat & digitos aptat ad dimicandum aduersum illos, ad resistendū iis qui me querūt interficere, dās mihi virtutē & agilitaē vt me defendere valeā ab inimicis meis, eósq; in fugam vertere. Quo enim modo doceri solent tyrunculi ad præliandū corporaliter, quomodo videlicet manibus gladium siue hastā gestare, eisq; vti debeant, quomodo itē digitos debeant versare, agilitérque mouere, iuxta ictum aduersarii ferientis, sic per omnia exactissime & solicite Deus suos pugnatores instituit, vt prçlia domini, aduersum tā visibiles quàm inuisibiles hostes, valeant prçliari. 2. Ipse est à quo omnis mihi procedit miseratio, ipse meum est tutissimum refugium, ad quem in omnibus mihi obuenientibus periculis cōfugio, in quo vt in arce munitissima securus semper existo: * ipse est defensor me⁹, qui me suscepit in defensionē contra omnes me oppugnātes, & liberator me⁹, de omnib⁹ periculis saluum me facturus in vitam æternam. 3. Protector meus est, & in ipso salutis meæ summam spémq; omnem cōstitui: * ipse est qui sua diuina mihi assistenti virtute, populos subiicit ditioni meæ, cuius virtute barbaras subigo nationes per circuitum. 4. Cōsiderans verò tam beneficam erga nos homines magnificētiam tuam, obstupesco Deus, & admirās optimo iure clamito, Magne De⁹, quç est humana natura, & quid in vniuerso hominū genere est, ob quod tā peculiari & familiari dignatione teipsum sic nobis exhibes? cur tā familiariter manifestas homini teipsum, & tātis illi beneficiis innotescere tibi cōplacuit? * & quid sumus nos filii hominum homines de hominibus, de mortalib⁹ mortales geniti, caro de carne, puluis de puluere, quòd tam singulari dignatione tua tāti nos facias, támq; dignārer teipsum exhibeas nobis mortalibus? 5. Ecce enim homo vanitati subiectus est atq; assimilatus, & quasi vanitas quçdā est omnis homo super terram viuens: qui ad modicū quidē apparet, mox autē abscedit, & in puluerem redit, quasi flos agri, perinde acsi nō fuerit: * dies tēporis & anni durationis vitç ipsius breues sunt, & pauci admodū, & cito nimis pertranseūt: ad eum modū quo vmbra pertrāsit, nullā habēs durationis subsistētiā, quç postq̄ ablata fuerit, sic est quasi nusquā fuerit. 6. Sed desino mirari, & admirationis hui⁹ abyssum relinquēs, ad solitū tuū deposcendū auxiliū animi intentionē conuerto. Tu domine qui cçli es inhabitator, solita tua miseratione descēde de sublimi solio, vt venias mihi in auxiliū, & modo quodā cælos tuos sic inclina, vt ad me descēdas, in terris aduersum inimicos dimicantē, mecúmq; prælieris cōtra illos: * & veni ī terrore tuo cōtra īimicos meos, mōtes cōtingēs in ira tua, ad ostēsionē terribilis præsentiæ tuæ: & mōtes ipsi, te iubēte, ad manifestādū prçsentiā iræ tuç, velut ignes ardētes fumū dabūt: * Itē superbos sçculi principes, qui se veluti montes eleuant super populum tange per vltionē iustitiæ tuç: & ipsi prç ira, furore & insania veluti fumum spirabūt, & quasi ignem voment. 7. Fulmina fulmina tua, id est, fulminādo emitte fulmina siue fulgura tua, ad ostēsionem terribilis præsentiæ tuæ: & ipsi cū conspexerint te ꝓ me desuper pugnantē, in fugam vertentur confusi, & huc illucq; diffugient: * cū fulmina illa tua quasi sagittas terribiliter emiseris, cōturbabuntur vehementissime, & dissoluētur corda eorū præ timore. 8. Extende manū tuā de excelso cælorū habitaculo in quo inhabitas, & brachiū omni-

Psal. 38.
Psal. 102.

✱ eripe me & libera me de aquis multis,
✱ & de manu filiorum alienorum.

9 Quorum os locutum est vanitatem:
✱ & dextera eorum dextera iniquitatis.
10 Deus canticum nouum cantabo tibi:
✱ & in psalterio decachordo psallam tibi.

11 Qui das salutem regibus: ✱ & qui redemisti Dauid seruũ tuũ de gladio maligno.
12 Eripe me, & erue me de manu filiorum alienorum, quorũ os loquutum est vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis.
13 Quorum filii sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua.
14 Filiæ eorum compositæ: ✱ circunornatæ vt similitudo templi.
15 Promptuaria eorum plena: ✱ eructantia ex hoc in illud.
16 Oues eorum fœtosæ abundãtes in gressibus suis: ✱ boues eorum crassæ.
17 Non est ruina maceriæ, neque transitus:

✱ neque clamor in plateis eorum.

potẽtię tuę fac manifestum in terra: ⁎ eripe me de populis multis & E
multitudine aduersantiũ, qui in modũ aquarũ magnarũ & vehemẽ-
tium me quęrunt opprimere & suffocare animã meam: ⁎ aut de mul
tis & magnis periculis, in quibus infixus sum, & penè immersus: ⁎ de
manu (inquam) & potestate alienigenarũ, hominũ idololatrarũ, qui
te non nouerunt, & nomen tuũ inuocare nescierunt, nõ tui, sed ido-
lorum cultores: propter quod filii sunt alieni. De manu etiam prauo
rum dæmonum & aliorũ peruersorũ, qui omnes à te sunt alieni, me
libera, vt nõ mihi vnquam præualeãt. 9. Qui alieni filii per os suum
loquuntur quæ falsa sunt, quæ vana, quę inutilia, quę noxia, quę veri
tatis & virtutis sunt loqui nescientes: ⁎ & dextera eorũ nõ nisi ad ini
quitatem potens est, & malitiã omnimodam perpetrandã. Sũt enim
viri fortes atq; potentes ad faciendũ male, impotentes autẽ ad bene
agendum: & in summa, quicquid meditantur, siue ore, siue opere, ac
multo magis etiã cogitatione, vanitas est atq; malitia: propter quod
eripi postulo de manibus illorum. 10. Et cum tu mihi liberationem F
iuxta votum præstiteris, ego tibi pro gratiarũ actione, in cordis mei
lętitia, canticũ nouitatis & iucunditatis decãtabo: ⁎ & psalmos canã
tibi in psalterio decẽ chordarũ, instrumento ad laudem & gratiarum
actionẽ accõmodatissimo. 11. Siquidẽ tu es cuius munere & auxilio
victoria & salus contingit non solum in infimæ sortis hominibus,
verumetiam potentissimis principibus terræ & regib⁹, magis quàm
ex armorum potẽtia. In manibus enim tuis salus est atq; victoria, &
cui volueris das ea: ⁎ tu es qui me Dauid seruũ tuũ redemisti de om-
nibus periculis, angustiis & necessitatibus meis, & in hanc vsque ho
ram saluum custodisti, specialiter ab illo pessimo & omnibus agmini
bus Israel formidabili gladio Goliæ atq; etiam Saulis mihi diu mole-
stissimo. 12. Et quomodo hacten⁹ semper me custodisti, ita precor vt
perpetuus fias mihi protector, vt de potestate hominum prauorum
qui à te sunt alieni, semper me saluum facias, neque illos vnquam do-
minari mihi aut præualere permittas: qui filii alieni nisi vana, falsa &
praua loquuntur, estq; eorum dextera ad omne malum facilis & vali
da, sicut ad omne bonum tarda & impotens: potẽtes sunt ad male fa G
ciendum, bene autẽ facere nesciunt. 13. Qui filii alieni, homines mũ-
dani & peccatores, in omni temporali prosperitate abundantes atq;
florentes, filios habent pulchros atq; decoros, in adolescentia sua cre
scentes, & augmentum tam quantitatis quam roboris cõtinuum su-
mentes, ad modum nouellarũ plantationũ, tenellos atq; delicatos,
& omnibus deliciis copiose pastos atq; impinguatos. 14. Filias habẽt
multo ornatu & habitu decẽter compositas & coaptatas, corporisq;
proceritate & coloris viuacitate atque omni externa pulchritudine
veluti pictas, ita vt statuæ magis artificiosissimæ pictæ, quam homi-
nes naturaliter progenitæ videri possint: ⁎ & super hæc, variis moni-
libus, torquibus, annulis, zonis, aliisq; preciosis eiusmodi ornamẽtis
ita sunt circũpositæ, ita sunt circundatæ, illis hincinde ex omni partę
dependẽtibus, vt quasi tẽpla videre te putes, aut in tẽplis statuas, quę
solent ad hunc modũ preciosis donariis, & exquisita arte fabrefactis
plurimum adornari. 15. Neq; verò prole tantum sunt fœcundi, ve-
rumetiã diuitiis & omnibus temporariis rebus abundantes, arcas, ce- H
laria, penaria, & repositoria omnia, omnib⁹ reb⁹ necessariis plena ha-
bentes: ⁎ tam vtiq; copiose, vt diuersorum generum & cibos & potus
& alia humanis vsibus necessaria, abunde & diuiter valeant submini-
strare, vt quasi de genere vno in aliud genus de vna, specie in aliã, prę
nimia plenitudine eructent effundántque largiter. 16. Oues suas ha-
bent admodũ fœcundas, abundantes in partub⁹ suis, & in multo nu
mero parientes agniculos, vnde augmentantur greges illorũ: ⁎ boues
habent pinguissimos, & velut pinguedine onustos, siue ad faciendũ
opera crassos, fortes, atq; robustos. 17. Et cum tanta ipsi vbiq; com-
moda percipiant, nihil vel minimũ damni patiuntur, neque quicquã
sentiunt aduersum, ita vt neq; maceria illis corruat, neque quisquam
illis vel maceriã circum agros aut vineas diruat, ad faciendũ sibi tran
situm per agros aut vineas eorũ, eo ꝙ reuereãtur omnes potentiã &
diuitias illorũ, propter quod nec in minimo quisquã illis nocere au-
det: ⁎ neq; vlla vox mali rumoris aut vllius tumult⁹ auditur in plateis
eorũ, aut circũ locũ habitationis eorũ: sed in summa degũt trãquilli-

A

18 *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt: ✳ beatus populus, cuius dominus Deus eius.*

rate, securitate & gloria: neq; quisquam vel hiscere præsumit aduersum illos, neq; nisi prospera audiunt & læta. 18. Huiusmodi populum cui hæc adsunt temporaria, dicunt sęculi homines (in quibus non est scientia Dei) beatum, & in his ipsi beatitudinem summàmq; fœlicitatem constituunt, errantes, & in errorē mittentes: ✳ verum nequaquā ita rès habet, neq; hac in parte ego cum illis sentio: verū iuxta meam sententiam & sęcundū veritatē, beatus est populus ille, qui est cultor domini Dei sui, & cui⁹ vicissim protector atq; saluator est domin⁹, qui ipsum agnoscit & habet Deum suum, qui illum colit & qui illū habet adiutorem ac protectorem suūm. 1. Tim. 3.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLIII.

VErsu. 3. Qui subdit populum meum sub me. Quidam libri habent subdis, sed commodior est persona tertia, & magis cum pręcedentibus conuenit, atq; ita habent exēplaria emendatiora, Qui subdit populum meum sub me. Ideo autē Dauid asserit dominū sibi subdere populum suum, quia ex ipsius voluntate, electione & virtute, regnū obtinuerat super Israel & Iuda, &
B super plurimas per circuitū nationes. Generaliter etiā intelligi potest hoc de omnib⁹ regibus, quatenus per ipsum (vt à Sapiente dicitur) reges regnāt, quaten⁹ ipse rex primus est à quo omne regnū Prou. 8.
& omnis potestas, quemadmodum Paulus ait, Nō est potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt à Deo,
ordinatę sunt. Itaq; sic generaliter loquendo, verum est, Deum omnem populum suo principi subdere. Est tamen indubitatum, speciale aliquid voluisse Dauidē. Agnoscens enim paruitatē suam & Rom. 13.
progeniem humilē, agnoscebat impossibile hoc esse, vt sua aut suorū virtute ad iam gloriosum regii culminis fastigiū cōscēdisset, nisi singulari Dei electione atq; promotione eò fuisset subuectus, quomodo secundi libri Regum capite. 7. post susceptum regnum stabile, legimus eum in cordis humilitatem potestatē, quando post auditos sermones Nathan, ingressus est, & sedit corā domino dixitq;, Quis ego sum domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusq;? Sed & hoc parum visum est in cōspectu tuo, domine Deus, nisi loquereris etiā de domo serui tui in longinquū. Si cui verò hunc Psalmū spiritualiter pronunciare corā Deo libuerit, pro victoriis sibi frequenter de immani Goliath, (id est, aduersario diabolo, mundo etiā & propria carne) reportatis ex Dei auxilio, poterit ille populū hunc intelligere cogitationes omnes & affectiones, & vniuersas operationes, quæ multæ valde sunt in homine, & sunt quasi popul⁹, & quoddā vulgus ex sese tumultuosum atque seditiosum, plerunq; murmure & rebellione: quem sanè populum, nisi auxilietur gratia Dei nunquā tibi subdere potens. Nam hic erat populus ille quē etiam vas electionis expauescebat, cum
C velut territ⁹ nimio eius īpetu, exclamaret, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis Rom. 7.
huius? quasi dicat. O me miserum, & quantum me infœlicem, nisi aduersus seditiosam turbam quę intra meam hanc carnē inhabitat, contingat mihi auxilium. Cum verò euestigio subiungit, Gratia Dei per Iesum Christum dominū nostrum, quid hoc est aliud, quàm, tu meum populū subdes sub me, tuæ gratiæ auxilio tumultuosam hanc turbā compescere & subigere valebo? Impii verò qui Dei nesciunt auxiliū, vel qui in suis propriis fidunt viribus, hunc populum nunquā sibi habebunt subditum, Est enim hoc inter iustos & impios discrimen, quòd boni hunc populum sibi habent subiectum, quòd suis dominātur passionibus, & affectibus prauis imperant, eos sub rationis cōstringētes imperio: in malis verò econtrario, populus iste dominatur, sibiq; sceptrum vsurpat, rectam Dei institutionem & naturæ ordinem peruertens. ¶ Versu. 5. Homo vanitati similis factus ęst. In alio Psalmo dicitur non solum quòd vanitati sit assimilatus, verum quòd ipsa sit vanitas, imó vanitas vniuersa. Veruntamē (inquit) vniuersa vanitas, omnis homo viuens: quod quomodo intelligendum Psal. 38.
sit, suo loco plenius declaratū est. De inclinatione autē cęlorum, quæ in sexto versu ponitur, mentio etiam fit Psalmo. 17. vbi hoc vt præteritum enuntiatur, quod hîc per modū deprecatorium postulatur. Inclinauit (inquit) cælos, & descēdit, & caligo sub pedibus eius. Rursum de montiū contactu & fumigatione, Psalmo. 103. dicitur, Qui respicit terrā, & facit eam tremere, qui tangit montes
D & fumigant. Quę iterū sequuntur, versibus septimo & octauo, per modum deprecatorium, eadem Psalmo supracitato. 17. per modū indicatiuū vt preterita enunciantur, his verbis, Misit sagittas suas, & dissipauit eos: fulgura multiplicauit & cōturbauit eos. Misit de summo & accepit me, & assumpsit me de aquis multis, & eripuit me de inimicis meis fortissimis, &c. ¶ Versu. 9. Dextera eorū, dextera iniquitatis. Per dexterā, solet in scripturis non raro significari virtus siue potentia ad agendum Psal. 17. Ibidem.
vel operandum aliquid. Vnde in Psalmis frequenter dextera domini & brachium domini, pro virtute Dei ponitur, vt: Dextera domini fecit virtutem, dextera domini exaltauit me. Et iterum, Non Psal. 117. Psal. 43.
enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me, sed dextera tua & brachium tuum. Ac rursum, In brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. Sic & impiorum dextera vel brachium intelligitur ipsa eorū potestas, potentia & virtus, siue per se, siue per suos, quod voluerint operādi. Psal. 9.
Vnde in Psalmo. 9. orat iustus conteri brachium peccatoris & maligni. Habēt ergo & impii dexteram, non sunt absq; brachio impii, & non raro præualidum videtur brachium illorum: sed dextera iniquitatis est, non dextera iustitiæ, quoniam totam suam potestatem atque fortitudinem impendunt iniustitiæ. Iustorum autem dextera est, dextera æquitatis & iustitiæ, quoniam in ea iustitiæ seruiunt ad defensionem bonorum, vindictam autem malorum. ¶ Versu. 12. & 13. De gladio maligno eripe me, Et erue me de manu filiorum alienorum, &c. Secundum hanc distinctionem Rom. 13.

vulgo legimus iuxta vsum Gallicani Psalterii, vt particula illa Eripe me, iungatur cum præcedenti, E
De gladio maligno. Verum multo videretur distinctio aptior, si in caput versus sequentis seiunge-
retur: illud autẽ de gladio maligno, connecteretur statim præcedentibus, hoc modo. Qui das salutẽ
regibus, qui redemisti Dauid seruũ tuũ de gladio maligno: ac deinde diuisim, Eripe me, & erue me
de manu filiorum alienorum, &c. quam distinctionem habet Psalterium Romanum, habent item
manifestissime Græca, Hebræa, atq; Chaldæa exemplaria. Insuper & sensus est multo conueniẽtior.
Illud autem gladium malignum, cuius specialiter facit mentionem, intellige gladium Saulis, qui illi
insigniter fuit molestus, & nimium diu: vel gladium Goliç, qui terribilis fuerat omnibus agminib⁹
Israel. Cui manifeste fauet quod habet Paraphrasis Chaldaica, Liberasti Dauid seruũ tuũ à gladio
prauo Goliæ. Propter quod nos in Elucidatione distinctionẽ Psalterii Romani sequuti sumus, ma
xime cum non in vocabulo vllo, sed in sola distinctione sit differentia. Neque raro hoc occurrit, vt
finis versus præcedentis debeat referri ad caput sequentis. ¶ Versu .13. Quorum filii sicut nouellæ
plantationes. Nos hęc & quæ sequuntur omnia, exponimus de temporali fœlicitate & abundantia
impiorum, qua illos suo occulto iudicio Deus patitur in hoc mundo gloriari, quibus non est spes
futurę salutis. Alii tamen sanctis & iustis malunt applicare, eo quòd non pauci iustorum non solum
in spiritualibus, verumetiam in temporalibus acceperint rerum omnium abundantiam, quemad-
modum Abraham, Isaac & Iacob, & horum complures similes: neque pauci eiusmodi inueniunt, F
etiam sub tempore nouæ legis, qui in iustitia perseuerantes, multis etiã temporibus bonis à Deo do
nantur. Prior autem expositio, quã in Elucidatione ponim⁹, aptius quadrat Græcæ lectioni, & no-
stræ vulgatæ Latinę, eo quòd vbiq; sub tertia persona sermo fiat, quorum filii, oues eorum, filiæ eo
rum, prõptuaria eorum, in plateis eorum, & postremo, beatum dixerunt populum: qui sane loquen
di modus, satis indicat, nõ ad iustos qui loquũtur, sed ad impios de quibus iustus loquitur, pertinere
hæc omnia, vsq; ad vltimam Psalmi clausulam, Beatus populus, &c. quæ est vox iusti contradicen-
tis impiorum sententiæ. Sic econtrario lectio Hebræa magis fauere videtur posteriori expositioni
vt omnia ad personam referantur iustorum, eo quò in Hebręo omnia dicãtur sub prima persona,
hoc modo, Filii nostri, filiæ nostræ oues nostrę. In vltimo autẽ versu non est verbũ tertiæ personæ
dixerunt, sed tantũ legitur, Beatus populus cui sic est, vel beatus populus cuius talia sunt, vt deinde
quod sequitur, Beatus populus cuius est dominus Deus eius, nõ sit cõtradictio, sed quasi prioris cõ
plementũ. Non enim qui hæc habet, ideo beat⁹ est, quia hæc habet, sed quia est dominus Deus eius
in hoc est ipsius solida fœlicitas. Et quidẽ manifestum est, secundum sententiã beati Hieronymi in
sua versione ex Hebræo, totam hanc Psalmi partẽ ad iustorum fœlicitatẽ referri. Sic enim hunc ver
sum cum præcedentibus continuat, Libera me, & erue me de manu filiorum alienorũ, &c. vt sint fi
lii nostri quasi plãtatio crescens in adolescẽtia sua, Filiæ nostræ, &c. Similiter intelligere Chaldęum
Paraphrasten, ex adiectis aliquot verbis sit manifestum. Sic enim habet, Quòd filii nostri sint sicut G
plantationes dactylorum in doctrina legis nutriti à iuuentute sua, filiæ nostræ splendidæ & acceptę
sacerdotibus, qui ministrant in medio templi, quod de filiis alienis nequaquã potest intelligi. Hoc
tamen sciendum est, quòd nostra lectio & interpretatio cõuenienter ex Hebręo accipi potest, neq;
obstabit quod ita dicitur, filii nostri, filiæ nostræ, &c. si tantum accipiamus versus omnes vsq; ad
vltimum, tãquam verba probata prolata ab ipsis impiis. Nam in versu præmissum est, Quorum os
loquutum est vanitatẽ, vt si quæras, quam vanitatẽ? habeas hîc ad oculum vanissimum sermonem
sese de temporali sua fœlicitate iactantiũ, quo quid vanius potest dici? Tã enim vanũ est in huius-
modi gloriari, ac semetipsum iactitare, quàm est illorum duratio momẽtanea & minime stabilis.
Et hac consideratione arbitror eos, qui ex Hebręo in Grçcã versionem fecerũt, vbiq; commutasse
personam, pro prima ponẽdo tertiã, vt ambiguitatẽ tollerent, & manifestum facerent, de tẽporali
prosperitate impiorum, non autem iustorum debere omnia intelligi. ¶ Versu. 16. Oues eorum fœ-
tosæ, abundantes in egressibus suis. Egressus nos sumus interpretati partus, vt oues esse abundãtes
in suis egressibus, sit, eas fœcundas esse partubus, vt scilicet vno quolibet partu multos effundant
fœtus, quo sic crescant greges. Nam hac via maxime fit speciei multiplicatio. Quidam autem pu-
tant legendum, In egressibus suis, quod si exponatur in itineribus, satis rectè consentit Hebræo, H
quod habet, in compitis vel in vicis nostris. Similiter & Romanę lectioni, quę habet in itineribus,
Græcę autem lectioni non quadrat, quæ habet ἐν ἐξόδοις, quod manifestè sonat, in exitibus vel egres-
sibus eorum. Eandem tamen sententiam cum Hebræo habebis, si egressus accipias pro gressib⁹ vel
itineribus, eritq; sensus, Cum gradientur oues per iter, erunt numero plurimæ.

CXLIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus qui sequitur, forma est fidelib⁹ aptissima, qua se in Dei laudes excitare, & in eis sese exercitare valeant. In quo multiplex Diuinæ laudis materia exprimitur, nẽpe magnitudo eius immensa, infinita potentia, magnifica gloria, sanctitas gloriosa, opera mirabilia, suauitas atque bonitas inæstimabilis quam eructant qui eam percipiũt, lõganimitas & misericordia, quæ generalis est super vniuersa opera eius, magnificentia & æternitas regni eius, dominationis perpetua stabilitas, veritas quoque Dei in promissis, sanctitas in omnibus operibus, miseratio in erectione collapsorum & peccatorum iustificatione, liberalis omnium viuentium educatio, facilitas exauditionis bonorum, saluatio iustorum, & impiorum perditio. Pro quibus omnibus, concludens laudem illi pollicetur sempiternam, & ad eandem omnem carnem exhortatur: hoc ipso patenter indicans, laudis illius posse quidem facile reperiri introitum, finem verò nequaquam.

CXLIIII. PSALMI ELVCIDATIO.

A *1 Exaltabo te Deus meus rex: ✳ & benedicã nomini tuo in sæculũ & in sæculum sæculi.*

2 Per singulos dies benedicam tibi: ✳ & laudabo nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.

3 Magnus dominus, & laudabilis nimis: ✳ &
B *magnitudinis eius non est finis.*

4 Generatio & generatio laudabit opera tua: ✳ & potentiã tuã pronunciabunt.

5 Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur: ✳ & mirabilia tua narrabunt.

6 Et virtutẽ terribilium
C *tuorũ dicẽt, & magnitudinem tuã narrabunt.*

7 Memoriã abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt: ✳ & iustitia tua exultabunt.

8 Miserator & misericors dominus: ✳ patiens, & multum misericors.

9 Suauis dominus vniuersis: ✳ & miseratio-
D *nes eius super omnia opera eius.*

10 Confiteãtur tibi domine omnia opera tua: ✳ & sancti tui benedicant tibi.

11 Gloriam regni tui

GLorificare te volo, & magnificè prædicare, ô Deus creator meus, qui es etiã rex & possessor me⁹: ⁎ & nomen tuũ gloriosum laudare, prędicare, atq; benedicere volo in sempiternũ. 2. Nolo vllo vnquã tẽpore cessare, neq; aliquando fatigari, sed per dies singulos recẽs, semper inueniri volo in tuis laudibus, per singulos dies statutis horis tibi laudes canã, tẽq; prędicabo vt potero ⁎ & benedictũ nomẽ tuũ laudibus efferã in sempiternũ, donec ab huius vitæ imperfecta laudatione, ad perfectissimã illã transferar venturi sæculi, vbi nõ erit à tua laude vlla requies, nulla cessatio, neq; per diẽ neq; per noctẽ. 3. Et est mihi quidem te laudare volenti laudis copiosissima materia. Nã magnus omnino super omnes tu es domine, tam secundum substantiæ naturam, q̃ secundum præcellentiam mirabilium operũ tuorum: & iuxta tuæ magnitudinis præcellentiã, es super omnes etiã laudandus: ⁎ & magnitudo tua finẽ non habet neq; mensurã, infinita est, immensa est, inæstimabilis & imperuestigabilis. 4. Generatio præcedens, & generatio subsequens: id est, in omnibus generationibus serui & fideles tui, laudib⁹ celebrabũt, & prædicabunt magnifica atq; miranda opera tua: ⁎ & gloriosam potentiam virtutis tuæ, quam monstras in illis, enarrabunt atque prædicabunt. 5. Magnificam illã gloriam tuæ sanctitatis, tuæ iustitiæ & omnimodę perfectionis (qua in teipso sanctus es, simul etiã sanctificans omnia) fidei cõfessione apertẽ cõfitebuntur: ⁎ & mirabilia quæ tu facis nequaquã tacebunt, sed per os suũ eloquentur ea, & prædicabũt palã omnibus. 6. Fortitudinem mirabilium atq; stupendorum operũ tuorũ proloquentur, & tuam illam infinitam magnitudinẽ enunciabunt: ibi quidẽ ad laudem & gratiarum actionem, posteris verò & filiis suis ad eruditionem & fidelẽ instructionem, sibiinuicem quoq, ad mutuam exhortationem & consolationẽ. 7. Ipsi tanquam pleni & velut satiati tuæ summę bonitatis copiosissimis beneficiis, eloquẽtur quam senserunt abundantiã bonitatis atque suauitatis tuæ, quam sensisse se meminerũt, quámq; in se sunt optime experti, quo sic & tibi dignas gratiarum actiones persoluãt, & item proximos ad eiusdẽ desiderium accendãt: ⁎ & in iustitia, veritate atq; fidelitate tua, quam præstas seruis tuis, magnifice lætabuntur, & exultabũt, non frustrati spe & expectatione sua. Si requiris, quæ sit hæc abũdantia bonitatis eius, quæque hæc sit erga seruos eius fidelitas, ecce dominus ipse est misericors natura, & misereri sciẽs, sempérq; misericordiã præstare solitus ab initio: ⁎ longanimis & patiens, nõ statim ostẽdens irã, neque exercens vindictã, sed patienter expectãs peccatores, vt conuertantur ad pœnitentiã: & sicut ad iram longus ac tardus est: ita est ecõuerso multũ misericors, ad miserendum semper prõptissimus, quacunq; hora conuertit se quis ab iniustitia sua, quantumuis etiã fuerit illa magna. 9. Nequaquã morosus, durus, intractabilis, aut difficilis est dominus, sed benignus est, bonus, dulcis, mitis, atq; suauis, neque id quidem cum personarum acceptione, quibusdam tantum, aliis autem non, sed sine discretione aut personę respectu, omnino erga omnes requirunt bonitatẽ eius: ⁎ & misericordia eius non particularis est, vt ad pauculos aliquot tantũ se extendat, sed effunditur tanquam generalissima & vniuersalissima super omnia opera quę fecit ipse. Est enim terra plena misericordia eius, & miseretur omnium quæ fecit éstq; misericordia eius super omnem carnem. Omnia siquidẽ opera quæ fecit Deus, miserationes Dei suscipiũt, & veluti in se persentiũt. 10. Proinde, cum nulla creatura expers sit miserationis tuæ, iustũ est vt tibi dent laudis cõfessionem omnia opera tua: id quod faciũt, dũ in suæ naturæ subsistentia, tuam infinitam potentiã, sapientiã atque bonitatem demõstrant: ⁎ peculiariter verò sancti & fideles tui, quos per fidem & spiritum tuum sanctificasti, debent laudem tibi & cõfessionem, vtpote qui non per substantiam suæ naturæ, verũetiam intellectu & affectu te laudare debent, atq; etiam ore & opere sine vita confiteri. 11. Gloriã & magnificentiam regni, domini atq; potestatis tuę proloquentur, qua nimirũ tam gloriose regnas super omnia quę in cælo sunt, & in terris potestatẽ obtinẽs æternam, non vtiq; ab aliquo cõmunicatam siue acceptam, sed à temetipso eã habens æterna-

Psal. 32. Sapiẽ. 11. Eccle. 18.

Apo.19. *dicent:* ✳ *& potentiam*
tuam loquentur.
12 *Vt notã faciant filii*
hominũ potentiã tuam,
& gloriam magnificẽ-
tiæ regni tui.
13 *Regnum tuũ regnum*
omnium sæculorum:
✳ *& dominatio tua in*
omni generatione & ge
nerationem.
14 *Fidelis dominus in*
omnibus verbis suis:
✳ *sanctus in omnibus*
operibus suis.
15 *Alleuat dominus*
omnes qui corruunt: ✳
& erigit omnes elisos.
16 *Oculi omnium in te*
sperãt domine: ✳ *& tu*
das escam illorum in tẽ
pore opportuno.
17 *Aperis tu manũ tu-*
am: ✳ *& imples omne*
animal benedictione.
18 *Iustus dominus in*
oĩbus viis suis, & san-
ctus in oĩbus opib⁹ suis.
19 *Propè est dominus*
omnibus inuocantibus
eum, omnibus inuocan
tibus eum in veritate.
20 *Volũtatẽ timẽtiũ se*
faciet: ✳ *& deprecatio*
nem eorum exaudiet:
✳ *& saluos faciet eos.*
21 *Custodit dominus*
omnes diligentes se:
✳ *& omnes peccatores*
disperdet.
22 *Laudationem domi*
ni loquetur os meum:

✳ *& benedicat omnis*

liter, rex regum existens, & dominus dominãtium: ⁎ & potentiã vir E
tutis tuæ admirabilẽ, cui nemo potest resistere, pronũciabũt. 12. Idq;
facient ad instructionẽ & erudinonem posteriorũ suorum, vt gene-
rationibus posterioribus sua cõfessione faciant notã potentiã tuam,
& magnificam illam gloriam regni tui: quemadmodum & ipsis est à
te siue à suis maiorib⁹, manifestata. 13. Magne de⁹, de tuo regno quid
dicam? Ecce enim regnum est nequaquã horarium aut temporariũ,
sed sempiternũ, ac per omnia semper secula ęternaliter duraturũ, ne-
que temporis plenitudine aliquando defecturum, vel ętiã imminuen
dum: ⁎ & potẽtatus dominationis tuæ, qua dominaris super omnia,
in omnibus generationibus sine fine perdurat in sempiternum: quę
omnia longè sunt à regnis huius sæculi, quæ tẽporaria sunt, neq; per-
durant nisi ad dies vel annos modicos, & subinde vel deseruntur om
nino, vel transferuntur atque mutãtur. Regnum autẽ tuum, semper
stabile manet, & indeficiẽs. 14. Fidelis ac verax est Deus in omnibus
verbis suis, nihil promittens quod non fidelissime adimpleat in tẽpo F
te suo, neq; falsum quicquã aut vanum loquens, quod à veritate alie-
num: ⁎ & sanctus est, immaculatus atq; irreprehensibilis, in omnibus
operibus, ita vt de omnibus operibus quæcunq; operatus est ab ini-
tio, nemo iure illũ possit arguere, aut vel in vno reprehẽdere, dicẽs,
cur hoc ita fecisti? aut illud quamobrem sic nõ fecisti? 15. Ipse est qui
peccatores in peccata collapsos, quãtum quidẽ ex se est, vniuersos, à
suo lapsu facit resurgere: ⁎ & omnes qui collidẽdo se ad offendiculũ
quodlibet, vulnerati sunt, aut offendẽdo incuruati, siue collapsi sunt,
ipse erigit, inq; sospitatẽ animæ & rectum statũ restituit. Sic (inquã)
omnes erigit, & omnes alleuat lapsos, vt quisquis resurrexerit, nõ nisi
per eum resurgat, & nemo omnino resurgere valeat, nisi eo subleuã-
te. Atque etiã simpliciter omnes (quãtum quidẽ ex se est) ipse alleuat
gratiã eis per quam resurgere valeant, & adminicula sufficentia præ-
bens, quanquam iacentium pertinacia plurimos in peccatis detineat.
16. Est insuper tam copiosa & vniuersalis misericordia atq; bonitas
tua, vt omnia animalia & viuentia ex ea pendeant. Siquidem omniũ
oculi ad te respiciũt, tibi sunt intẽti, tanquã pastori & nutritori suo, à G
te expetentes atque expectantes pabulũ nutritionis suæ: ⁎ & tu nõ
sinis ea frustrari spe & expectatione sua, sed pabulũ cõueniens prebes
illis, cuiq; iuxta conditionem naturæ quam dedisti ei: cum opportu-
num fuerit, cum esurierint, & nutritione indiguerint. 17. Ostẽdis tu
liberalitatem tuã, & donas liberaliter, benigne ac diuiter, quæ sunt il
lis necessaria: ⁎ & reples omnia animalia beneficiis tuis, iuxta deside-
riũ reficis abundãter: & pascis diuiter, liberaliterq; satias ea. Neq; so
lũ hęc vera sunt de corporis pabulo, verũ etiam de nutrimẽto animę
quod item à te expectant & expetunt omnes serui tui, & te aperiẽte
manum tuã, de tua liberalitate recipiunt. 18. In omnibus actionibus
& iudiciis suis, quibus agit, disponit, & operatur omnia, iustus est &
rectus dominus, neque quicquã est iniquitatis in eo: & est sanctus at
que irreprehensibilis in omnibus quæ fuerit operat⁹. 19. Propè est
in auxilium & defensionem, & ad omnimode benefaciendũ, omni-
bus qui ipsum vt verum Deum & dominum inuocant, absq; simula-
tione in veritate, vt oportet, de corde puro & conscientia non ficta, H
quicunq; non labiis tantum, sed ex cordis affectu serio illũ inuocãt.
20. Estq; eius tanta benignitas atque facilitas, vt paratus sit perficere
ea quæ volũt & petunt serui eius, quæ ipsis proficua & salutaria noue
rit: ⁎ & exaudiet orationẽ, implebitq; petitionem eorum, quæcunq;
postulauerint in nomine ipsius: ⁎ & ab omni malo saluos faciet, libe
rabitque eos, & in salutem ac requiem æternam perducet in regnum
suum cæleste. 21. Custos est dominus, seruator, protector atq; defen
sor omnium se ex corde vero diligentium, suáque mandata obseruã
tium: ⁎ peccatores autem, qui sunt osores nominis eius, & sanctæ vo
luntatis præuaricatores, mittet in perditionem æternã. 22. Cũ itaque
tot modis magnus & laudabilis cõperiatur dominus Deus noster, cõ
cludens, in eo quod cœpi perseuero proposito, nempè quod laudem domi-
ni Dei mei loquar ego iugiter per os meum, neque quisquam vnquã
hanc mihi laudem auferet de ore meo in sempiternum: ⁎ & hoc ip-
sum opto, vt omne quod viuit, aut spiritum vitæ habet super terrã,
itẽ sancto eius nomini confiteatur, & benedicat in æternũ. Ita enim

A *caro nomini sancto e-ius in sæculum & in sæculum sæculi.*

æquum est & iustum, optime Deus, vt creatura omnis, potissimum autem ea in qua vitę rationalis spiritum posuisti, quam ad imaginem tuam creasti, tibi confiteatur laude perenni & confessione sempiterna, in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLIIII.

HIc psalmus, quomodo & 33. per alphabeticas literas est cōpositus, ita vt singulares versus in Hebræo secundum ordinem literarum Hebraicarū à singulis literis incipiant, primus videlicet ab Aleph, secundus a Beth, atq; ita deinceps, excepta sola litera Nun, quæ in Hebraico nullum habet versum quē inchoet. ¶ Versu 4. Generatio & generatio laudabit opera tua. Iam sępe diximus, hac repletione dictionis eiusdē, significari vniuersaliter, vel collectionem vniuersalitatis: vt sit sensus. Omnis generatio laudabit opera tua. Sic & sæculum sæculi, pro æternitate (in qua omnium sæculorum duratio vnita colligitur) in scripturis ponitur, vel in plurali, sæcula sæculorum. Sic apud Ezechielem dicitur, Homo homo ex filiis Israel, &c. id est, quicunq; ex filiis Israel. Ita qualis qualis, significat qualiscunque: quantus quantus, valet quantuscunq;: quisquis sonat quicunque. Sic
B frequenter, à progenie in progeniem, à generatione in generationē, significat in omnes generationes, per omnes progenies: sic dicimus, de domo in domū: id est, per omnes domos: Quidam verò exponunt, generatio, vel populus veteris testamenti, & generatio seu populus noui testamenti, laudabunt opera tua: Sed melius accipitur vniuersalitas, vt significetur per omnes generationes laudandus Deus. In sequenti autem versu, cum dicitur: Magnificentiam glorię sanctitatis tuæ loquentur, in eo ꝙ tria illa sic simul iungit, dicendo, Magnificentiam gloriæ sanctitatis, cum duo abunde potuissent sufficere: dicendo, Magnificentiam sanctitatis, vel gloriam sanctitatis, non aliud quā magna quædā exaggeratio ostenditur, & singularis emphasis maiestatis Dei, quā cupit & conatur, prout valet vtcunque exprimere. Esset autem oratio clarior, si vnum trium illorum abstractorum verteretur in concretum, hoc pacto, Magificam gloriam sanctitatis tuæ loquentur, vel gloriosam magnificentiā sanctitatis tuæ: quomodo beatus Hieronymus in sua versione ex Hebræo versum septimum aliquanto reddidit clariorem, per cōmutationem vnius abstracti in concretum. Nam vbi nos legimus, Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt: ipse vertit, Memoriam multę bonitatis tuę loquentur. Sententia tamen eadem est. ¶ Versu 7. Memoriam abundantiæ suauitatis tuę eructabūt. Suauitas hic non accipiatur, vt ad gustum referenda, sed pro benignitate sumitur. Nā in Græco est χρηστότης, quod significat benignitatem. Sic & in versu nono, cum dicitur, Suauis dominus vniuersis. χρηστὸς est Græce: id est, benignus. Qua de re admonuimus etiam in annotationibus psalmi 33. vbi di-
C citur: Gustate & videte, quoniam suauis est dominus. Quod autem sequitur, Et in iustitia tua exultabunt, eandem videtur habere sententiam, ac si per prępositionem diceretur, Et in iustitia tua exul- Psal. 33.
tabunt: vel de iustitia, aut pro iustitia tua. Cui consonat quod vertit Hieronymus, Et iustitias tuas laudabunt. In eandē quoque sententiam Felix, Et iustitiam tuā cantabunt. Vel sic, Et in iustitia tua exultabunt. Potest etiam aliter intelligi, Per iustitiam tuā exultabūt: id est, cum à te fuerint iustificati, exultabunt per tuam iustitiam, qua scilicet tu illos iustificasti à peccatis eorum. De iis autē quæ dicuntur in versu sequenti, Deo attributis, videlicet quomodo miserator sit, quomodo misericors, & quomodo longanimis, in aliis pluribus psalmis iam antè prolixius ostensum est, specialiter etiam in
psalmo 102. cum dicitur, Miserator & misericors dominus, longanimis, & multum misericors, non Psal. 102.
in perpetuum irascetur, &c. Et in psalmo 100. vbi dicitur, Memoriam fecit mirabilium suorum mi- Psal. 110.
sericors miserator dominus. ¶ Versu 9. Miserationes eius super opera omnia eius. Quidā istud in-
terpretantur, Miserationes Dei superexcedunt omnia opera eius, quoniam videlicet super omnia Iacob. 2.
opera eius emineant operationes misericordiæ: quomodo apud Iacobum dicit, Superexaltat autem misericordia iudicium: & secundū id quod misereri peculiariter Deo quasi proprium quodam solet attribui: iuxta quod oratione publica legitur in ecclesia, Deus cui proprium est misereri sem-
D per & parcere, &c. Quæ quidē expositio licet admodum piā habeat sententiam, non videtur tamē proposito conuenire. Nam, super, hic non significat excellētiam vel supergressum. Quod enim hic dicitur, Miserationes eius super omnia opera eius, non aliud significat, quā ad omnia Dei opera miserationes eius pertingere. In quā sententiam vertit Hieronymus: Misericordię eius in vniuersa opera eius: vbi manifestum est nullā indicari comparationē. Idipsum & ex Græca & ex Hebræa lectione facile cognoscitur. ¶ Versu 14. Fidelis dominus in omnib' verbis suis, &c. Versus iste hoc loco in Hebræo non habetur, sed in sequētibus ponitur totus post versum decimumseptimum, exce-
pto ꝙ illic Iustus ponitur loco fidelis. Quid autem in versu 17. sit aperire manum, diximus in psal- Psal. 103.
mo 103. vbi eadē ponitur sententia. Omnia à te expectant, vt des illis cibum in tempore. Dante te illis colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.

CXLV. PSALMI ARGVMENTVM.

QVi nunc sequuntur psalmi ad finem vsque libri, numero sex, & titulum eundem habent, & materiā penè eandē. Omnibus enim his titulus Haleluia præfigitur, quod sonat, laudate Deū: & est laus Dei, omnium vna eadēque materia, tametsi diuersis rationibus & cōsiderationibus sumpta. In hoc autem præsenti psalmo, seipsum fidelis ad laudem Dei excitat, & sperandum in eo, quòd vanum sit in principibus,

aut in quibuscunque filiis hominū salutis spē ponere, qui velint, uoliut adueniente mortis tēpore, hinc emigrare debeut, resoluique in terræ puluerem, vnde formati sunt. In Deo autem spem ponere, multis rationibus & considerationibus beatum prædicat atque securum: tum quòd potentissimus sit, uimirum creator cælestium atque terrestrium, tū quòd fidelis sit iu obseruatioue verborum suorum, tū quòd erga afflictos atque miseros plurimum sit misericors, iudex oppressorum, pastor esurientium, compeditorum liberator, illuminator cæcorū, collapsorum erector & amator iustorum, aduenarum quoque, pupillorum, & viduarum custos, atque defensor, quem iu æternum super populum electorum prædicat reguaturum. E

CXLV. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Lauda aīa mea dominum: ✱ laudabo dominū in vita mea, psallam deo meo quandiu fuero.*

Psal. 33. 2 *Nolite confidere in principibus: ✱ in filiis hominum, in quibus nō est salus.*

Gene. 3. 3 *Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam: ✱ in illa die peribūt omnes cogitationes eorum.*

4 *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius: ✱ spes eius in domino Deo ipsius, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt.*

5 *Qui custodit veritatē* Psal. 144. *in sæculū: ✱ facit iudiciū iniuriam patiētibus: ✱ dat escam esurientibus.* Titum. t.

6 *Dominus soluit compeditos, dominus illuminat cæcos.*

7 *Dominus erigit elisos: ✱ dominus diligit iustos.*

8 *Dominus custodit aduenas: ✱ pupillū & viduam suscipiet: ✱ & viā peccatorū disperdet.* Psalm. 9.

Dani. 4. & 7. Psal. 144 9 *Regnabit dominus in sæcula Deus tuus Sion, in generatione & generationem.*

LAuda dominū Deum tuum anima mea, quæ tanta ab illo percepisti, & in creatiōe, & in redēptione, beneficia, & cui parata sunt ab illo bona inuisibilia & ięstimabilia: vtiq; laudare ego volo dominū meū donec viuā, psalmos illi & laudes canā, donec snbstitero in vita corporis, benedicā dominū in omni tēpore, eritq; semper laus eius in ore meo. 2. Nolite, ô filii hominū, spem, fiduciámq; vestrā ponere in præcellentibus sæculi huius, qui excellunt siue potētia, siue prudētia, siue nobilitate mūdana: ✱ neq; vniuersaliter in quocunq; filiorū hominū F à quibus vobis nō potest vera prouenire salus, neq; potestatē habent vos, imò neq; seipsos saluādi: sed spē vestrā ponire in Deo viuo, cuius est saluare, & perdere. 3. Nequaq (dico) salus esse potest in filiis hominū. Emigtabit enim adueniente mortis tēpore spiritus eorū de tabernaculo corporis, & reuertētur ipsi in terrā matrē suā, de qua sum pti sunt: quoniā puluis sunt, & in puluerē reuertētur, per corporis dissolutionē & incinerationē: ✱ tūc quidē, sic adueniente mortis tempore peribunt, & in nihilū redigentur omnia consilia, proposita, & cogitationes eorū, ita vt præditi morte nō valeār quę cogitauerāt perficere. Ac proinde vanissimū est in eiusmodi spem ponere, quos certū est morti esse subiectos, per quā omnis eorū quę videbamr potentia peribit. 4. At verò ille vir beatus est qni dominū Deū Israel, Deū viuum & verū, ponit & habet adiutorē suum: ✱ qui spē suam omnē atque fiduciā cōstituit in domino Deo suo, qni creauit de nihilo cælū terrā & maria, & omnia quę in eis sunt cælestia atq; terrestria: p quā rerum omnium creationē, nota fit omnipotētia ei⁹, cui soli potestas competit verā salutē donandi. 5. In hoc (inquam) qui sperat beatus G est, qui, præter quòd est omnipotens & saluare potēs est, etiā fidelissimus in omnib⁹ verbis suis, custodiēs veritatē promissionū suarū, & fidē seruās in sempiternū, ita vt mentiri aliquādo non possit, neq; fallere: ✱ qui insuper, secundū suā iustitiā, iudiciū facit pro iis qui opprimuntur, & ininriā patiuntur ab oppressoribus, facturus pro illis vindictam in iudicio: ✱ qui etiam cibum dat congruentē omnibus esuriētibus, tam qnoad corpus corporalē q̃ quoad animam spiritualem. 6. Ipse est qui potestatē habet vinctos soluendi, & cæcos illuminandi: idq; frequēter facit etiam quoad corpus, eos qui corporeis compedibus vincti sunt à captiuitate liberando, cæcisq; oculis visum restitueno: quantū verò ad spiritū & animam, per singulos dies, dum eis qui peccatorū vinculis iacēt irretiti, impotentes ad omne opus bonum, vineula disrūpit captiuitatis ipsorum, & eos qui mentis oculos habēt excæcatos, spirimalis lucis beneficio, per spiritū sanctū illuminādo sanat. 7. Domin⁹ erigit, & subleuat eos qui elisi & collapsi suor H siue cōfracti, & eos qui iā ad casum erāt incuruati, suppositione manus suæ sustētat: ✱ dominus diligit eos qui odiētes malū, diligūt & sequuntur iustitiā. 8. Dominns custos est, tutor, patronus, atq; defensor adnenatum & peregrinorum, qui in terra aliena inter exteros cōmorantes absq; amicorū sunt patrocinio: ✱ orphanos quoq; & pupillos absq; parētib⁹, & virorū suorū solatio orbatas verè viduas, in suā tutelā, protectionē atq; defensionē suscipit, tanq̃ pater orphanorū, iudex viduarū, & pupillorū adiutor, eo q̄ soleāt huiusmodi pl⁹ cæteris humano esse destituti patrocinio: ✱ itinera autē & actiōes impiorū disperdet, dū pro eis pditionis æternæ & dānationis præmia factoribus retribuet. 9. Nolite timere Siō, populc fidelis, populus domini, qui fide cognoscis dominum Deū tuū, sed fidēter spera in illo. Siquidē idē ipse Deus tuus regnabit in æternitate, in omnibus generationib⁹. Potestas enim tua Deus, potestas est æterna, & regnū tuū, regnū est omnium sæculorū, insuper dominatio & potestatus tuus, atq; imperiū in omnib⁹ generationibus perstabit in sæcula sæculorū. Amē.

A
ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLV.

VErsu 2. & 3. Nolite cõfidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Exibit
spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in illa die, &c. Vide hic propheta quod monet, q̃
pulchre demonstret, & quam efficaciter persuadeat. Nam vbi proposuisset, noli te confidere
in principibus, in causam huius admonitionis euestigio subiũgit, In filiis hominum, vbi statim mor
talitas & corruptibilitas eorum, ac minimè stabilis vita insinuatur: ac deinde adiungit, In quibus
non est salus, vt ostendat vanum omnino esse à tali sperare salutẽ, in cuius potestate non est salua-
tio. Vanum est enim sperare quippiam ab aliquo, quod in ipsius facultate nõ est. Causa verò ob quã
non possit esse salus in filiis hominũ, dehinc exprimitur, cum subiungitur: Exibit spiritus eius, nem
pe filii hominis, & reuertetur in terrã suam, & tunc peribunt omnes eius cogitationes: tanquam si
dicat, Etiã si te princeps aliquis saluare decreuisset, & saluandũ suscepisset, etiã si ad id optima fuerit
voluntate, poterit tamen subitò illũ nihil cogitantẽ mors abripere, sicq; spes tua quæ tibi videbatur
amplissima, tota collabitur in cinerẽ (quod dici solet) & pro spe tibi succedet desperatio: dum ille in
quo spem omnẽ cõstitueras, morte absumitur, ne tuum possit cõplere desiderium. Aptissime ergo
ostendit, nullã esse spem certam in hominibus. Propter quod, apud prophetam Hyeremiam male- Hyer. 17.
B dictioni subiicitur huiusmodi, qui Deo relicto cõfidit in homine: Maledictus homo (inquit) qui cõfi-
dit in homine, & carnẽ ponit brachiũ suũ, & à domino recedit cor eius. Erit enim quasi myricæ in
deserto, & non videbit cum venerit bonũ, sed habitabit in siccitate in deserto, in terra salsuginis &
inhabitabili. Contra verò, benedictio subiungitur illorũ qui fiduciã habent in domino: Benedictus
vir (inquit) qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Et erit tanquam lignum quod trã-
splantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit æstus. Et Ibidem.
erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit solicitum, nec aliquando desinet facere fru
ctum. ¶ Versu eodem, In quibus non est salus: hoc est, in quibus non est facultas siue potestas sal-
uandi, neque semetipsos, neq; alios, in quorum potestate non est vt salutem conferant. Hierony-
mus ex Hebræo in hanc fere sententiam vertit, In filio hominis cui non est salus: id est qui non ha-
bet vt possit saluare. Vel in quibus, accipe, pro, à quibus: vt sit sensus, A quibus nõ potest salus pro-
cedere. In eo quoq; quod sequenti versu dicitur, Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suã, sin
gulare positum est pro plurali, eius pro eorum. Nõ enim de aliquo in particulari fit sermo, sed gene
raliter de quolibet filiorum hominum. Suppositum quoq; verbi Reuertetur, non est spiritus eius,
sed ipse filius hominis. Non est enim sensus, Exibit spiritus filii hominis, vel principis, & ipse spiritus
reuertetur in terrã suam, quasi significetur spiritus humanus simul interire cũ corpore, & in terram
C dissipari, quum id sanctæ nostræ fidei, neq; nostræ solum fidei, verumetiã saniorum philosophorũ
sententiæ sit contrarium, Sed hic sensus accipiendus est, Emigrabit spiritus filii hominis, & ipse fi-
lius hominis reuertetur in terram suam, nimirum secundum corpus. Quæ autem sit ista reuersio ho Gene. 3.
minis in terrã, & quare dicatur non simpliciter in terrã, sed in terrã suã, vtrunq; nobis in illa senten Psal. 103.
tia domini indicatur, quam protulit super Adam, dicens, In sudore vultus tui vesceris pane tuo, do
nec reuertaris in terram de qua sumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Sic & in alio
psalmo dicitur, Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Profecto
enim noster puluis est, nostra terra est, quoniam de puluere & terra formati sumus: quomodo au-
rum ipsius est ex eo compositæ aureæ statuæ, tanquam eius pars atque materia. Quòd si altiori con-
sideratione, In terram suam, accipere vellemus loco huius, in locum suum: id est in locũ sibi deputa
tum, sibi competentem, sibi assignatum à Deo, posset absq; vllo fidei periculo, etiam Spiritus pro
supposito verbi Reuertetur subiici, in hunc sensum. Exibit spiritus hominis, & reuertetur spiritus
ipse in locum quem illi Deus assignauerit, quémq; ille dum viueret actionibus bonis vel malis sibi
velut præparauit: in loca occulta, vel ad æterna gaudia, vel ad sempiterna supplicia, &c. Illud tamen
quod prius diximus, atq; item in Elucidatione explanauimus, non dubiũ est in præsenti loco Psal-
mistam voluisse: præcipue, quòd in Hebræo habeatur, nõ aretz (quod plerunq; pro terra ponitur,
D vt etiã superna patria terra viuẽtium appellatur) sed adamah, quod significat humum, à qua primus
homo Adam dicitur, sicut Latinis ab humo denominatur homo, quasi factus ex humo. Vnde bea-
tus Hieronymus vertit, Reuertitur in humum suam. ¶ Versu 4. Beatus cuius Deus Iacob adiu-
tor eius. Felix aliquãdo clarius sic vertit, Beatus ille in cuius auxilio est Deus Iacob, vel cuius auxiliũ
in Deo Iacob. In his autem quæ sequuntur per plures versus, vsq; ad finẽ ratio ostenditur: ob quam
beatus asseritur, cuius est spes in domino, quemadmodũ in versu secundo & tertio ratio data fuit,
ob quã vanum est sperare in principibus, aut filiis hominũ. Quare autem bonum beatúque sit, fidu
ciam habere in domino, ratio assignatur multiplex. Et primũ quidem eius summa potẽtia, quæ in-
nuitur hoc ipso versu, quum dicitur. Qui fecit cælũ & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. De-
inde firmissima & indubitata Dei fides, quam tangit subiungens. Qui custodit veritatem in sæcu-
lum, post hæc eius iudex iustitia contra eorum oppressores, quam proponit, dicens, Facit iudicium
iniuriã patientibus. Deniq; eius erga miseros & egenos omnes inexhausta miseratio, quã prolixe de-
clarat, cum præcedentibus adiungit, Dat escam esurientibus. Dominus soluit compeditos, dominus
illuminat cæcos, &c. ad versum vsque penultimum. Postremo indeficiẽtia regni eius, quam versu
vltimo pulchrè exprimit, dicens, Regnabit dominus in sæcula, Deus &c. Illa autem quæ dicuntur
de esurientium pastu, cæcorum illuminatione, & alia huiusmodi, partim quidem temporaliter, po
tissimum verò spiritualiter debent exponi, quomodo in Elucidatione satis appertè monstrauimus.

CXLVI. PSALMI ARGVMENTVM. E

QVēadmodum in psalmo mox præcedente, atque etiam qui illum antecedebat. 144. ita & in hoc, exhortatio ponitur laudis diuinæ, multiplici laudis materia ad id adducta & commemorata, quemadmodum ipse per se psalmi processus facile quemlibet docet inspicientem. Neque opus est alio peculiari argumento aut epitomate.

CXLVI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Laudate dominum: quoniam bonus est psalmus: ✳ Deo nostro sit iocunda decoráque laudatio.*

2 *AEdificans Hierusalem dominus: ✳ dispersiones Israelis congregabit.*

3 *Qui sanat contritos corde: & alligat contritiones eorum.*

Matt. 9. Lucæ. 5. Esaiç. 25.

4 *Qui numerat multitudinem stellarum: ✳ & omnibus eis nomina vocat.*

5 *Magnus dominus noster, & magna virtus eius: & sapientiæ eius nō est numerus.*

6 *Suscipiens mansuetos dominus: ✳ humilians autē peccatores vsque ad terram.*

1. Petri. 5.

7 *Præcinite domino in confessione: ✳ psallite Deo nostro in cithara.*

8 *Qui operit cœlum nubibus: & parat terræ pluuiam.*

9 *Qui producit in montibus fœnum: ✳ & herbam seruituti hominū.*

10 *Qui dat iumentis escam ipsorū: ✳ & pullis coruorum inuocantibus eum.*

CElebrate laudibus dominū fideles serui eius, quoniam bonū est psallere illi & laudē dare: ⁎ sit Deo nostro ex nobis seruis suis iocunda laudatio, sit illi placita, sit illi speciosa, grata & accepta laus quā illi optamus canere. 2. Ipse est dominus qui ciuitatē pacis ecclesiā suam sanctam, verā Hierusalē, ex sibi credētibus ædificat, quasi ex viuis lapidibus: ⁎ atque ad hoc extruendū ædificiū cōgregat electos suos à quatuor vētis terrę, dispersos per vniuersum orbē, ex omnib⁹ finibus orbis terræ, ex omnibus gētibus, linguis & populis, in vnam fidem, vnam spem, vnū baptisma, vnum spiritū, F
atque in eandem ecclesiam sanctam, inque perfectā & omnimodam vnitatē salutis. Quos enim peccati author diabolus, sua prauitate & fraude dispersit, ipse author iustitię colligit, & cōgregat in vnū ad ędificium sanctum suum. 3. Ipse pœnitētes & vera cordis contritione humiliatos sanat, tanquā medicus bonus, qui venit sanare male habētes, & peccatores vocare ad pœnitentiā: sanat certè, languores peccatorū tollēdo, & dolores mali reatus nostri in seipsum assumēdo: ⁎ dolores quoq;, vulnera, & infirmitates eorum diligēter curat, ad eū modū quo medicus peritus iuxta ac diligēs, loca vulnerū atque infirmitatum solet alligare, & fouere emplastris, donec quæ erāt infirma, ad firmitatē & sanitatē perducat. 4. Ipsius scientia tanta est, vt vniuersitatē stellarū firmamēti (quæ sunt hominibus innumerabiles) habeat veluti numeratā, in cognitione sua omnē earū numerū in sua sciētia descriptū habens, exactissiméq; etiam singulas pernoscens: ⁎ & ita pnoscēs, vt singulas vocet propriis suis nominibus, sciátque distinctè vocare singulas, vnāquanq; iuxta cōditionem naturæ suæ. Ad quod G
profectò nō solū necesse est illū stellarū definitū numerū habere cognitum, verūetiam sigillatim singularū stellarū naturā atq; proprietates habere perspectas. 5. Sed quid vnū vel alterū ex infinitis Dei mirabilibus proponimus? Ecce simpliciter in omnib⁹, & per omnia magnus est domin⁹ Deus noster, & omnino maxima est virtus omnipotentiæ eius: sapientiæ quoq; eius nō est finis, sed est vt virtus potētię, ita & sapiētiæ eius nobilitas infinita atq; immēsa. 6. Ipse est susceptor defensor atq; patronus māsuetorū, qui humiles suscipit ad exaltationem, vt eos exaltet in tēpore visitationis, ⁎ superbos autē peccatores qui se modo exaltāt in inobediētia mādatorū Dei, ipse deprimet, & humiliabit confusione maxima, & prorsus in terrā posternet omnē altitudinē eorū. 7. Pręcinite serui Dei qui ista cognoscitis, ac veluti contēdentes ad laudē Dei, aliósq; ad eandem inuitantes, cantica confessionis & laudis priores incipite, vt vos audiētes æmulētur cæteri: ⁎ psalmos & laudes Deo nostro canite, etiā citharis aliísq; musicis instrumentis adhibitis 8. Ipse est cuius potentia nubes generātur, quæ H
in altū subuectæ, cælestē machinā sua densitate & caliginosa obscuritate obuoluūt quodāmodo & obscurant, vt nequeat videri: ⁎ cælū quoq; aereum partē aeris inferiorē operiūt, dum superlatæ in mediam superiorē aeris portionem, illā inferiorē veluti obducūt: ⁎ & ipse idē est qui terris, per nubiū condensationē, & ad naturā aquæ dispositionē, parat, atq; per earūdē resolutionē donat pluuiā, quādo, & vbi voluerit. 9. Ipse est qui in mōtibus facit germinare herbā, vbi nulla adest cultoris hominis industria, labor, vel diligētia: ⁎ & terras facit gramina herbámq; progignere, in pabulū iumentorū cæterorúmq; animaliū, quæ homini subseruiūt, quęq; hominib⁹ sunt in vsum, siue quo ad cibū, vt vaccæ, oues, boues, & alia huiusmodi, siue quo ad ministeriū, aut alium quemlibet vsum, vt equi, cameli, atq; id genus alia. 10. Ipse est qui in vniuersum omnibus iumētis cibū dat conuenientē naturæ ipsorum: ⁎ peculiari quoq; miraculo, etiā pullis coruorū escā præbet, ad se præ esurie clamātibus, quos antequā plumescāt atq; nigrescant, à parētibus derelictos sine pastu ipse pascit, absq; vlla alte-

A

11 *Non in fortitudine equi voluntatem habebit: * nec in tibijs viri beneplacitum erit ei.*

12 *Beneplacitum est domino super timentes eũ: * & in eis qui sperant super misericordia eius.*

B

rius pabuli per quancunq; creaturã administratione: hoc ipso patenter indicans, orphanorũ omnium & derelictorũ peculiarem se gerere curam. 11. Cum verò sit ipse Deus noster potentissimus atque fortissimus, non est tamen ei beneplacitum, neque complacentiã aut oblectationem habet in fortitudine corporali etiã si quis equi fortitudinem habeat: neq; etiã in equorum gloriatur fortitudine, quemadmodum solẽt homines bellici atque mundani: * neque iterũ in fortitudine viri oblectatur, si cõspexerit quempiã crassis atque robustis tibiis validum ad luctam siue ad pugnã, in quo solent homines mundi huius gloriari: in his (inquã) atq; huiusmodi non est beneplacitum Deo neque ista sunt quæ attẽdit in hominibus, aut propter quæ homines diligat. 12. In quo ergo beneplacitum est altissimo? Vtique complacentiam & oblectationẽ habet in eis, ac super eos ponit benigni aspectus sui oculos, qui reuerẽtur atque diligũt eum, obseruantes studiosè mandata ipsius: * & in eis qui spem suam ponũt, & gloriantur nõ in fortitudine corporali, neque itẽ in alia qualibet re tẽporali, sed in altissima & immensa misericordia eius. Non ergo glorietur fortis in fortitudine sua, neque potens in potẽtia sua, neque quomodolibet aliter præcellens in præcellentia sua: sed in hoc glorietur, scire, nosse, atque timere te, Deus piissime, & in tua suauissima misericordia sperare, quæ est super omnes electos tuos æterna, non auferenda in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLVI.

VErsu. 1. Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus, Deo nostro sit iucunda decoráque laudatio, Posteriorem partẽ ita sumus interpretati, Nostra sit Deo nostro iucũda & decora vt speciosam, gratã, & suauem optemus fieri laudẽ illi quem celebram⁹ laudibus: quomodo in alio Psalmo dicitur, Iocundum sit ei eloquium meũ, ego verò delectabor in domino. Aliter etiã accipi potest, vt exhortatio sit ad digne aptéque Deum collaudandũ, in hũc sensum, Laudate dominũ, quoniã bonũ est illi psallere, neq; verò quælibet illi laus sufficit, sed talis sit nostra laudatio quæ sit iucũda & decora, quæ sit speciosa & grata, vt placeat Deo. Insuper datiu⁹ ille Deo nostro, qui secundum vulgatã constructionem coniungitur sequentibus, potest & pręcedẽtib⁹ annecti. hoc modo, Laudate dominũ, quoniam bon⁹ est Psalmus Deo nostro. id est quoniã bonũ est psallere & cõfiteri domino, quomodo in alio Psalmo scribitur: ac deinde, Sit iucũda decoráque nostra laudatio. Et est hæc distinctio magis consona Hebræo, quã prior: quemadmodum priori, magis Gręca fauet lectio. Sic enim Græce est ἡδυνθείη ἡ αἴνεσις, hoc est, dulcescat laudatio. ¶ Versu. 2. Ædificans Hierusa- Psal. 105. Psal. 91.

C lem dominus, dispersiones Israelis congregabit. Possunt duę istæ partes separatim legi vt in priori intelligatur verbum substantiuum, hoc sensu, Dominus erit ædificans Hierusalem, & ipse dispersiones Israelis congregabit vel coniunctim, vt totum illud ædificans dominus, sit suppositum verbi congregabit, hoc sensu, Dominus qui ędificabit Hierusalem congregabit dispersiones Israelis: vel dominus cum ædificauerit eam, & cętera. De hac autem dispersionis congregatione, spiritualiter ad ędificium spirituale sanctę Ecclesię nouę relata, pulchre Ioannes meminit Euangelista, vbi in concilio Iudæorum, Cayphę Pontificis consilium simul atque Prophetiã describit, capite sui Euangelii vndecimo, cuius hęc sunt verba, Vnus autẽ ex eis Cayphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquã, nec cogitatis, quia expedit vt vnus homo moriatur pro populo & non tota gens pereat. Hoc autẽ à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gente: & non tantum pro gente, sed vt filios Dei qui erãt dispersi congregaret in vnum. Hęc ille. Quã dispersionẽ, quis dubitet spiritualem debere intelligi, ex diuersis vitiis & erroribus, in vnam fidẽ vnámque sanctam Ecclesiam, nõ autem temporalem? Vnde signanter dicit, vt filios Dei qui erãt dispersi, cõgregaret in vnum, non autem vt filios Israel. Alioqui si de temporali congregatione loquamur, videtur mors Christi potius dispersionẽ fecisse filiorum Is- Ioan. 11.

D rael secundũ carnẽ (intelligendo per occasionem) quandoquidem propter eius interfectionem & suam infidelitatem, contriti sunt & dispersi in omnes gentes, vsq; in præsentẽ diẽ, quomodo apud Lucam de eis futurũ prædicitur. Et ipsemet in Euangelio domin⁹ cõfitetur, quòd venit facere separationem secundum corpus: Veni (inquit) separare filiũ aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & cętera. & inimici hominis domestici eius. ¶ Versu. 4. Et omnibus eis nomina vocat, hoc est, singulas stellas vocat suis propriis noĩbus, vel singulis indit siue ĩponit propria nomina. In quo indicatur magna & valde exacta Dei cognitio, qua perno scit distincte singula, eius enim qui nomen potest rei indere, est rẽ prius cognoscere: & quanto vniuscuiusq; rei naturam melius cognoueris, tanto eidem nomen aptius potius poteris indere. Cum enim nomina debeãt rei conuenire, vt congrua sit appellatio, omnino necesse est eum qui nomen imponit, vt conuenienter imponat, rem ipsam cognoscere. Veluti (exẽpli gratia) cum Adam adductam ad se vxorem vocat Issach, quod Latine Hieronymus viraginem vertit: quomodo id conuenienter fecisset, nisi cognouisset quòd esset de viro sumpta? Et cum Adam singula animantia appellaret suis nominibus, ita vt quodcunque appellasset ea Adam, hoc esset vniuscuiusque nomẽ (quo- Lucæ. 21. Matt. 10.

modo in Genesis scribitur historia) indubie significabitur, singulorũ animaliũ à Deo illi fuisse da- E
tam scientiam, & singulorum naturas atque cõditiones ipsum cognouisse. Alioqui, nõ ad illum ad-
duxisset domin⁹, vt videret quod vocaret ea. Ita ergo in proposito loco, cum dominum Propheta
dicit stellas numerare, & insuper singulas suis propriis nominare nominibus, significat nõ solũ nu-
merum stellarum, non latere Deum, verumetiam singularum naturam & cõditionem exactissime
Gene.15. illum pernoscere. A qua perfecta scientia, quantum nos absimus, imò quantũ absint viri nei si Astro
nomi, vel illud nos docet verbum domini ad Abrahã, Numera (inquit) stellas, si potes, quasi signifi
care velit, nihil minus esse homini possibile, quã stellarũ vniuersitatem numero certo in sua cogni-
tione cõprehẽdere: quãto min⁹ ergo singulis vocare nomina, id est, singulis nomina imponere, vel
singulas suis appellare nominibus? Quidã verò mystice hic per stellas intelligunt electos, fide lucen
tes in Ecclesia, ad modũ stellarũ in firmamento. Et in hoc quod dicitur, Deus multitudinẽ stellarum
numerasse, & singulis vocare nomina, significatur, Deum cognoscere, & definitũ atque descriptũ
in suæ prædestinationis libro tenere, electorum suorum numerũ, & singulos eorũ sibi esse optime
2.Tim.2. cognitos, iuxta illud Apostoli, Cognouit dominus, qui sunt eius. Quod si quis roget, cui proposito
versus iste deseruiat, maxime si ad literã de stellis corporalibus exponamus, quod facit Elucidatio.
Dicimus, quoniã in præcedentibus dixerat dispersiones Israelis à Deo congregandas in ædificatio
nem Hierusalem, & sanandos infirmos, curandósq; vulneribus saucios, ne cui ista magnum aliquid F
& quasi impossibile Deo videantur, sic dispersa posse colligere ex omnibus gẽtibus, & in vnum cõ
gregare, aut sic infirmis singulis adhibere curam, adducit exẽplum de stellis corporalibus, quæ cum
plurimæ sint, & per firmamenti immensam latitudinẽ abinuicẽ quàm maximo spatio distantes, sic
tamen singulę subsunt exactissimę Diuinę cognitioni. Si verò mystice exponas, cõtinuatio manife
sta est. In versu autẽ sequenti, cum dicitur, sapientiæ Dei non esse numerum, attende numerũ ponĩ
pro mensura vel fine, vt significetur, nõ esse mensurã definitam, vel nõ esse finem magnitudinis e-
ius. Et versu sexto, quòd dicitur humilians peccatores vsq; ad terram, accipe vt secundum figuram
dictum, pro humiliatione maxima & depressione infima. Qui enim ad terram vsq; deprimitur, nõ
potest vilior fieri atque humiliari magis. ¶ Versu.7. Præcinite domino in confessione. In Gręco est
verbum ἐξάρξατε, quod significat incipite. Est enim sensus, Incipite domino in confessione, inchoate
psalmos & cantica confessionis Diuinæ, vt excitetis proximos, qui prosequantur vnà vobiscum
cœpta cantare carmina. In Hebræo autẽ simpliciter est, canite. ¶ Versu.10. Qui dat iumentis escam
ipsorum, & pullis coruorum inuocãtibus eum. Ferunt pullos coruorum iam editos, vbi à parenti-
bus conspiciuntur, non esse similes in plumis atris, vel (iuxta quorundam sententiam) quod implu-
mes sint, vel (vt alii volunt) quòd plumas ipsas quas habent, albas vel subalbas habeant, tanquam de
generes & parentum dissimiles, ab eis relinqui in nido absque pabulo, donec suo tempore plumis
enascentibus, & paternum colorem referentibus, paratum ad se reuocent naturale studium. Inte-
rim verò, dum sic à parentibus relinquuntur, Deus illos sua bonitate sustentat: quanquam de susten
tationis modo est non nulla diuersitas. Quidam dicunt rore cęlesti eos pasci: alii, vermiculis in nido
enascentibus Dei prouidentia. Alii, absq; omni cibo Diuina bonitate tantisper illos dicunt susten- G
tari. In hoc autem coruorũ sic derelictorum pastu, euidentissime Deus mõstrat, quám semper adsit
rebus desperatis, & iis qui relicti sunt ab hominibus. Quod etiã considerãs alio in loco noster Psal
mista, dicebat domino, Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autẽ assumpsit me.
Psal.26. Nam si ita coruorum pullis succurrit derelictis, quanto magis filiis hominum, cum in eãdem vene
rint derelictionẽ? Nã & ipse nos dominus in Euangelicis exhortationibus iubet volatilia cęli respi
cere, atque ex iis quæ circa illa agere cõspiciũtur benignissima Dei prouidentia, spẽ nostrã firmare.
Matt.6. Respice (inquit) volatilia cæli, &c. ac deinde, Nónne vos magis pluris estis illis? De hoc autem pastu
Iob.38. coruorum ex Dei prouidentia, manifeste Dominus loquitur ad Iob dicens, Quis præparat coruo
escam suam, quando pulli clamant ad Deum vagantes, eo quòd non habeant cibos? In his tamen
verbis, nihil de illa pullorum derelictione indicatur, sed tãtum dicitur, clamãtibus pullis, Deũ pro-
uidere cibum parentibus, quẽ videlicet adferant suis pullis præ fame clamantibus. Vnde & in pro-
posito loco, si cui non placerent illa de pullorũ coruinorũ derelictione, puto illũ posse locum præ-
sentem cõmode exponere, absque mentione rei illius, in hũc sensum, vt dicatur Deus pullis coruo-
rum è nido ad ipsum clamantibus, atq; præ fame crocitãtibus, prouidere de necessario victu, idque
per parentes, quibus Deus donat, vt inueniant quæ in pastum afferãt pullorum. Verũ si ita dixeris H
quæstio tibi restabit, quamobrẽ magis de pullis coruorum dicatur, quòd eis cibum præbeat Deus,
quàm de pullis aliarũ auium, cum sit hoc commune omni speciei volatilium, imò non tantum vola
tilium, sed etiã gressibilium super terram, & in aquis natatilium? Cui quæstioni responderi poterit,
ideo specialiter de coruis dictũ esse, quia carniuorę aues sunt, insuper & multi cibi, ob vehementẽ
calorem quo abũdãt: propter quod, difficilius videt & maioris miraculi, illos sufficiẽter pasci vnà
cum suis pullis, quã alia volatilia, quæ ferè quibuslibet oblatis vescuntur, & pauco sustentantur nu-
trimento, ac proinde non ita multo negotio & se & suam ordolarẽ familiam sustentant. Vel forsitan
ob contemptũ singulariter dici potuit de coruis, quoniam vulgo hæ aues triste aliquid referunt, &
quasi infernale quiddam repræsentãt, tum ipso colore atterrimo, tum crocitatione perquã inamœ
na, tũ voracitate humanæ carnis, quibus omnibus, aliqua ex parte, cũ odiosissimo nobis inimico di-
abolo, autũ hoc genus videtur conuenire: propterea quòd hę aues hominibus in deliciis nõ sunt, vt
alię plurimę, neq; multum hominum aspectibus sese offerunt. Atque ita quasi per despectũ accipi
posset quod hîc dicitur in hunc sensum. Qui dat escã omni carni, etiã pullis coruorum ad eum cla-

A mantibus, etiã aues illas quæ nobis quasi execrabiles sunt, sua vniuersali ac generalissima benignitate pastu cógruo sustentans. Verũ nos ista tantũ proposuimus: elige tibi lector quicquid malueris. Illud tantum aduerte, quod coruorum hæc inuocatio, non aliud intelligitur quàm clamor. Deum enim præ defectu cibi è nido aues clamant, quasi Deum nutritorem inuocant. quemadmodum cum in stabulis consistens iumentũ, & pabulo carens, clamorem emittit suæ naturæ congruũ, vtpote ouis balatum, bos mugitum, equus hinnitum, hoc suo clamore testantur iumenta indigentiam, & quasi dominos suos inuocant, vt pabulum vel potum prębeant. Vnde in Hebręo hoc loco habetur, Pullis coruorum qui clamant.

CXLVII PSALMI ARGVMENTVM.

Considerans Psalmista, quæ & quanta vtriusq; Ecclesiæ ones à Deo percipiant beneficia, ad laudẽ benefactoris sui in spiritu exhortatur vtranque: & primũ quidem illam supernam triumphantẽ, cuius seræ sunt vectib⁹ obfirmatæ, in qua est plena benedictio omnis boni, quæ pace est per Deũ circũmurata, & pinguedine satiatur Diuinitatis eius. Post hoc verò, de ea quæ adhuc militat loquitur: cui Deus verbũ suum misit saluatorem, atque per eũ, verbum fidei, & prædicationis Euangelicæ, quo velociter orbẽ vniuer- B *sum percurrẽte, spirituali generatione plurimos sibi regenuerit, & tetra infidelitatis atque vitiorũ nigredine, pulsa virtutum, & veritatis candore dealbauit, quasi niuẽ & lanã: caliginosos spiritus, qui velut nebulæ hærent in ære, fugere cogens, longeq́ue abscedere de cordibus credentiũ: eos autem qui corde obdurato noluerunt obedire veritati, in damnationem proiecit & pœnas intolerabiles. in qua etiã Ecclesia, vt nemo prorsus desperet, quotidie Deus per operationem verbi sui gelida peccatorũ corda liquefacit, emollitque ad cõpunctionem & pœnitentiã, & flatu spiritus sui quæ prius arida fuerant peccatorũ corda, fine salutaris gratiæ imbribus perfundit. Nouißime autẽ, legis Euangelicæ beneficium magnificans, & velut peculiare beneficiũ plurimũ efferens vtpote cui⁹ indigentiã omnes patiãtur qui extra Ecclesiã sunt, ita terminat Psalmũ exhortationis.*

CXLVII. PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Lauda Hierusalem dominũ: * lauda Deũ tuum Sion.*

2 Quoniam confortauit seras portarum tuarum: C

** benedixit filiis tuis in te.*

3 Qui posuit fines tuos pacem:

** & adipe frumenti satiat te.*

4 Qui emitttit eloquiũ D *suum terræ:*

** velociter currit sermo eius.*

5 Qui dat niuem sicut lanam:

O Vrbs beata Hierusalem, ô ciuitas pacis superna, quæ
in pace ęterna triumphas secura, tu lauda dominum
Deum tuum: ⁎ sed & tu ô militãs iustorum Ecclesia,
quę per fidẽ adhuc ambulas, & specularis in ęnigmate,
nondum per speciem facie ad faciem, laudare etiã
debes dominum Deum tuum. 2. Et est profecto causa 1. Cor. 13.
iustissima, cur vtraque hęc Ecclesia, tam triumphans illa, quam hęc
militãs, laudare debeat dominum. Et primum quidem, quantum ad
te, ô cęlestis Hierusalem, propterea quod ipse dominus portas tuas
non solum seris clausit, verumetiam seras ipsas portarum confirmauerit,
vectibúsque corroborauerit, vt sit firmissima clausura atque Psal. 90.
custodia tua, ita vt nullum possit ad te accedere malum, nullum possit
flagellum in te introire, atque etiam vt nemo omnium qui intra
se sunt vnquam ab illa, quam intus possidet, fœlicitate possit eiici, vel
exire, vel excidere, vel exerrare: ⁎ filios quoq; qui in te sunt, id est ciues
& incolas tuos, idem ipse Deus benedictionibus æternæ beatitudinis
copiose impleuit. 3. Ipse tibi fines posuit & terminos tuos constituit
in pace, perfectàmque & imperturbabilem pacem tibi pro muro
dedit, & pace te quasi per circuitum circundedit ac veluti circummurauit,
vt nihil ad te valeat accedere quod possit tuam quietem
conturbare: ⁎ &, quod omnibus maius est, aspectu diuinitatis suæ (
quę est tanquam adeps & pinguedo frumenti, cibus delicatissimus &
pręciosissimus) ipse te satiat, & omnes qui in te sunt ciues tuos: dum
suam diuinitatẽ vobis dat videre facie ad faciem, sicq; satiamini, ap- 1. Co. 13.
parente vobis gloria ipsius. 4. Et tu quoque, ô Sion militans, tametsi, Psal. 36.
hęc nondũ in te præsentias, neque adhuc tanta acceperis, habes tamẽ
in quibus, & pro quibus iustum est te laudare dominum Deum tuũ: Ioan. 1.
qui verbum suum, filium suum vnigenitum emisit è sinu suo in mũ
dum, ad salutẽ Ecclesię suę, atque per hunc verbum prędicationis E-
uangelicę, verbũ salutaris fidei, à Iudęa (vbi per se Dei filius ipse prę-
dicauit) emisit per Apostolos cęterósq; fidei prædicatores, in omnẽ
terram, & in omnes fines orbis terrarum: ⁎ & verbũ hoc ei⁹, vtpote
magnę efficacię & virtutis, velociter cucurrit, celerriméq; peruolauit
dñ ipso cooperãte, & sermonẽ illorũ confirmante, breuissimo tẽpo Matt. 28.
ris spatio in omnẽ terram exiuit sonus prædicationis eorũ & verba Psal. 18.
eorum in fines orbis terræ peruenerunt. 5. Currente autem sic ver-
bo sanctę prędicationis, ipse nouã regeneratorum, & ad modũ niuis
candidatorum fideliũ multitudinem dat, & nasci facit, in candore ac

** nebulam sicut cinerē spargit.*

munditia pręcellenti, in omnibus virtutibus & gratiis, vt sint quasi la E
na albissima atq; mundissima: * caliginosas autem & terrenas aereas
potestates, quæ sunt quasi nebula atra per malitiam, caliginosa per i-
gnorantiam, & sterilis per defectum omnis bonę operationis, has i-
pse per virtutem prædicationis Euangelicæ spargit, dissipat, disiicit,
fugat, & expellit, quemadmodum cinis & puluis aridus flante vento
dissipatur atque dispergitur, non valens subsistere, & quemadmo-
dum nebula solaribus radiis dissipatur, adueniente sole in virute sua.

6 Mittit cristallum suam sicut bucellas:

6. Homines quoque obstinatos & induratos in sua malitia, qui sunt
quasi crystallus & glacies indurarissima, vltra non liquefactibilis, ho-
mines corde incredulo & inobedientes (qui per verbum Euangelicę
prædicationis non voluerunt emolliri, neq; resolui ad pœnitētiam)
hos ipse à facie sua in tenebras exteriores, pijciet cū diabolo & āgelis
eius, dabitq; eis velut in cibum, vt sint partes & portio vulpium, quē
admodum proiici solet bucella panis ante conspectum canum in e-
scam *: Quis verò hanc iram eius non timebit? Aut quis stare poterit

** ante faciem frigoris eius quis sustinebit?*

7 Emittet verbū suum, & liquefaciet ea:

ante conspectum indignationis eius? Quis ferre poterit hanc iram in F
tolerabilem? 7. Attamen cum emiserit ipse verbum suum, siue per in
ternam inspirationem, in cordibus hominum loquendo interius, si-
ue etiam per exteriorem prædicationem sanādo exterius, liquefaci-
et & resoluet ad pœnitentiam corda multorum, quę glaciata, conge-
lata, aut aliquousq; indurata esse cœperant, & aliqua ex parte crystal-
Hiere.23. lus erant: & flante, operante atq; inspirante in eis spiritu domini, ve-
luti aquę resoluentur per pœnitentiam, quemadmodum cum glacies
dissoluitur à facie caloris liquefacientis atq; resoluentis. Potens est
enim verbum Dei quasi ignis, & quasi malleus conterens petram, e-
tiam frigidissima nonnunquam, & quæ videbantur obdurata corda
in quibus nihil erat diuini amoris, ad veritatem & pœnitentiam con

** flabit spiritus eius, & fluent aquæ.*

Ioan.4.

8 Qui annunciat verbū suum Iacob:

** iustitias & iudicia sua Israel.*

9 Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nō manifestauit eis.

uertens: * flat quoque in Ecclesia spiritus ille sanctus, á patre atque
filio missus, per influxum & elargitionem donorum suorum in cor-
dibus fidelium: & quocunq; peruenerit benignus flatus eius, fluunt,
copioséq; scaturiunt in eis aquæ viuæ, salientes in vitam æternam, a-
quas lachrymarum excutiens de saxosis cordibus pœnitentiū, aquas
autem gratiarum in cordibus scaturire faciens proficientium. 8. Ipse
est domin⁹ Deus qui verbum fidei & salutaris Euangelicę doctrinę,
verba quoque mandatorum suorum annūtiari facit populo fidelium
Eccesiæ suæ sanctę: * populo suo Israeli, id est fidelibus suis, annūcia G
ri facit omnes voluntates, precepta atque iudicia sua, quæ obseruari
vult ab ipsis, & secundum quæ iudiciū faciet in die retributionis. 9.
Neque verò paruū est hoc beneficium, tametsi forsitan inaduerten-
tibus & ingratis hoc ita videatur, sed peculiare & grande est donum.
Non enim sic fecit omnibus nationibus gentium & cæterorū popu-
lorum, qui adhuc in infidelitate perseuerāt: quemadmodum nobis fe
cit fidelibus suis, qui intra Ecclesiā sanctā sum⁹: & iudicia, pręcepta, ac
volūtates suas nō fecit omnib⁹ manifesta, sicuti fecit nobis. Sunt eni
plurimi extra Ecclesiā populi, apud quos magna est fames verbi Dei
quo nos, qui intra illam permanem⁹ copiose, reficimur & satiamur.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLVII.

VErsu.1. Lauda Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Siō. Nos in Elucidatione partem priorē retulimus ad Ecclesiam triumphantem, posteriorem ad militātem. Item versus duos proxime sequentes, Quoniā confortauit, &c. Qui posuit, &c. accōmodauimus triumphan H ti Ecclesiæ: quę vero deinde sequūtur militanti. Quę distinctio satis manifeste in elucidatione mō-
Ioan.4. stratur, vt hic iterū replicare non sit opus. Possent tamē omnia ista commode intelligi de sola militante Ecclesia, quę Hierusalē appellatur, ratione veræ pacis, quā Christus donat eius ciuibus: illius (inquā) pacis, de qua Saluator abscedēs aiebat discipulis, Pacem meam relinquo vobis, pacē meam
Matt.16. do vobis: Nō quomodo mūdus dat, ego do vobis: Appellatur & Siō, ratione cōtemplatiōis, in qua sunt per fidem incolæ eius. Huius autem Ecclesiæ seras portarum confirmasse dicimus Christū, eo ꝙ illā sic valide muniuit cōtra omnes aduersarias potestates, vt nec portæ inferi possint præualere
.1 Cor.1. aduersus illam, neq; vlla omnino inimici quantumlibet sæuientis potentia vel astutia eā valeat ex-
Psal.38. pugnare. Porro, quomodo filiis qui in ea sunt benedixerit domin⁹, nemo ignorat eorū, qui, vt veri Ecclesiæ filii & ciues, non numero tantum nominis, verūetiam virtute & merito bonæ conuersationis, eam inhabitant: cū (iuxta Apostoli verbum) diuites fiunt per Deū, in omni bono, ita vt nihil eis desit in vlla gratia, & (quomodo alibi noster Psalmista ait) accepta à legislatore benedictione, eūt de virtute in virtutē, vt videant Deum deorum in Sion. Fines quoque militantis Ecclesię Deus posuit

A pacem id est, pacem circummuniuit & circundedit per circuitum quasi inexpugnabilem dũ (vt supra diximus) ipsam securam constituit, & firmã reddidit in pace firma, quam mundus vt nõ potuit dare, ita neq; auferre, & quam euertere item non valeat omnis virtus inimicorũ. A dipe quoque frumenti ciues Ecclesiæ satiat Christus, quando de pinguedine spiritualium gratiarum eius (quam ab eius plenitudine credentes accipiũt) abunde reficimur, pascimur, oblectamur & corroboramur, vt crescamus in viros perfectos, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: vtque alacres simus, & potẽtes ad currendum in fortitudine viam mandatorum domini. Nam hęc pinguedo gratię spiritalis, rectè adeps frumenti potest nuncupari, frumẽti scilicet quod est Christus, quemadmodum ipse se in Euangelio appellat, dicens, Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, proculdubio sese designare volẽs morte afficiendum, atque intra terræ viscera ad tẽpus cõdendum, donec resurgens à mortuis fructum faceret centuplum. Huius ergo frumenti adeps est quicquid ab eius plenitudine in membra eius, in Ecclesiæ ciues manat. Aut per adipem frumenti, accipe illum delicatissimum atque pinguissimum panem sancti corporis domini, quo satiãtur, quo pascuntur, & copiose quasi eximiis deliciis reficiuntur omnes fidelium animæ, quæ ipsum digne & cum iudicio manducauerint, de quo etiam illud intelligi potest quod in alio psalmo scribitur, Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos. Satiare autem in hac expositione accipi Ioan. 14. Ioan. 1. Ephe. 4. Psal. 108. Ioan. 12. Psal. 89.

B debebit, non secundum plenitudinem suæ significationis, iuxta quam dicitur in alio Psalmo, Satiabor, cum apparuerit gloria tua, sed vt significet sufficientem, imò copiosam & delicatam refectionem. Nam prior illa satietas à peregrinantibus nobis longe est, tametsi posterior iisdem nequaquam denegetur. ¶ Versu. 2. Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Vigilanter attende, quòd non simpliciter Propheta hic dicit, Deum confortasse aut seris clausisse portas Hierusalem, verum quòd seras portarum eius confortauerit. Plus enim hoc videtur, etiam seras portarum confortasse, quàm tantum portas confortasse, vel seris clausisse. Nam ita solent ciuitatum portæ, contra hostium ingressum vel insultum, duplici claudi & obfirmari munimine, Primum enim seris maximis & fortissimis concluduntur, deinde vectes adhibentur ferrei, aut ligneæ trabes magnæ, ferramentis crassis quasi circulis fabrorum artificio obligatæ & corroboratæ, quibus ea clausura quæ serarum est, veluti confirmatur, confortatur, & secura redditur, ne vlli forsitan impetui vel concussioni hostili possint seræ non confirmatæ cedere: quomodo & priuatarum domorũ plæraque non tantum ostia seris simplicibus clauduntur, sed insuper & pessulo serali illa clausura velut firmatur. Videtur autem mihi secundum hãc considerationem dixisse Propheta, nõ simpliciter, Clausit portas, sed confortauit seras portarum tuarum, volens nimirum fortissimam & penitus infrangibilem clausuram securitatemque maximã atque inexpugnabilem huiusmodi verbis significare. Nã si de illa loquamur securitate cęlestis Hierusalem, certum est, nullis vnquam verbis satis illam posse explicare. Si verò de hac terrestri loquamur Hierusalẽ, ipsa tametsi non eadẽ qua illa prior perfecta gaudeat securitate, vt protsus malum nullum, nedũ sperans, sed nec tentans aut vexans ad eam possit accedere: ex ipsis tamẽ domini verbis, tantam cognoscimus esse etiam huius se- Psal. 16.

C curitatem, vt nulla possit hostili oppugnatione, ab ipsis quidem inferi portis, deuinci aut expugnari, quomodo in Euangelio ait Saluator, Et portæ inferi non pręualebunt aduersus eam. Quod si quęras quis hanc pręstat serarum confortationem, id est summam securitatem & firmam custodiam? Ipse videlicet est, qui in Euangelio loquitur, dicens, Ego vobiscum sum vsque in consummationem sæculi. & de quo in alio Psalmo dicitur, Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eam Deus, & cętera. quasi dicat, Ideo non commouebitur illa ciuitas, quoniam dominum habet in sui meditullio, qui ciuitatem suam nunquã patietur expugnari, qui semper illi laboranti aderit, feretque suppetias in ea pugnantibus, ne prorsus succumbant, Rursum attende, quòd tota hęc cõfortatio domino ascribitur. Non enim dicitur simpliciter, Quoniam confortatę sunt serę portarũ tuarum, sed dominus id fecisse memoratur: Quoniam (inquit) confortauit, nimirum ipse Deus tu⁹, seras portarum tuarum. Videlicet quia (vt in alio Psalmo scribitur) Nisi dominus custodierit ciuitatẽ frustra vigilat qui custodit eã. Postremo & hoc aduertendum est, quòd ciuitatis huius plenã beatitudinem volens describere, duo hęc simul iungit, nempè quòd seras portarũ eius Deus confirmauerit, & filiis eius benedixerit. Nam tunc ciuitas aliqua rectè valet, cum talis est portarũ atque murorum fortitudo, vt sit tuta ab hostibus: & insuper abundantia est eorũ quę ad vitam agẽdam fuerint Matt. 16. Matt. 28. Psal. 45. Psal. 126.

D necessaria. Nã alterum sine altero nequaquam sufficit. Si enim ciuitas quælibet, vel validissimas portas, aut quã maxime confortatas portarum seras habuerit, si intus defectum patiatur panis, aquę salis, aut aliarũ rerum quę sunt ad vsum humanũ necessariæ nõ ex sola portarum fortitudine erit bene tali ciuitati. Rursum, nõ satis fuerit ciuitati, abunde habere oĩa eiusmodi quæ humanis apta sunt vsibus, neque hoc vnicũ ab hostium expugnatione illos poterit securos facere, si portas habuerint nimium infirmas, aut imbecilles muros, vt facile queãt hostes irrumpere. Neutro (inquam) horum modorũ ciuitati bene potest esse prospectum. Nam illi penuria ac fames hosti portas aperire compellit: hi, portarum infirmitas hosti irrumpenti & insultanti quantocyus cedens, præbet aditũ. Verum vbi hæc simul duo eadẽ ciuitas habuerit: nempe vt portarum seras habeat confortatas, contra hostium insultum, & rerũ omnium necessariarũ intra se abundantiã, vt non cogantur qui intus existunt, sese dedere in manus hostium, ibi scilicet omnia secura sunt, ibi in tuto degũt ciues. Atq; hoc pacto, in præsenti nunc loco Propheta perfectam volens Ciuitatis supernæ securitatem designare in priori parte primum insinuat, cum ait, Confortauit seras portarum tuarum: in altera autem

posterius, cum subiungit, Benedixit filiis tuis in te. Siquidem benedictio hæc, omnis boni à Deo li- B
beralis donatio & prouisio est. Videntur autem quę in hoc versiculo obscurius dicta sunt, eadẽ pro
xime sequenti clarius exponi. Cũ enim subiũgitur, Qui posuit fines tuos pacem, videtur hoc prio-
rem partem iam dicti versus declarare, velut exprimendo quid voluerit per confortationẽ serarum
intelligi. Et cũ deinde adiicitur, Et adipe frumenti satiat te: proculdubio illa aperte exprimitur be-
nedictio, cuius in præcedenti versu mentionem fecerat. Ciuium enim supernorum hæc est benedi
ctio Diuinitatis adipe satiari. ¶ Versu.3. Et adipe frumenti satiat te. Iam supra in annotatione prima
ostendimus, quomodo adeps frumenti, & ista ex adipe satietas intelligi debeat, si militanti applice-
mus Ecclesię. Verum si triumphanti (vt in Elucidarione) voluerimus accommodare, ponderandũ
hoc nobis & expendendum videbitur, quod non simpliciter Psalmista dixerit, Et frumento satiat
te, sed plus dixit, frumenti adipe. Nam sicut in tritico est separare adipam siue medullam quæ in
Ioan.12. ipso est, ab ea quæ remanet grossiori magisque crassa substantia: ita in Christo homine, qui seipsum
grano frumenti in sancto Euangelio comparat, duplicem consideramus naturam, Diuinam scilicet
atq; humanam. Illa, velut adeps delicatissimus est, & medulla pinguissima: Hæc autem, licet eras-
sior sit, & minus ex se digna, tamen simul est cũ illo adipe in eodẽ frumento coniuncta. Non solum
autem tritici adeps, verum etiam reliqua eius substantia esui apta est, & pabulum congruum. Et li-
cet sit ille regum cibus, iste tamen posterior inferioribus etiam bonus est. Ita & nos in proposito lo F
co duplex consideramus pabulum. Nam adipe Diuinitatis medulla illa delicatissima, iam satiantur
qui sunt in conspectu regis Christi nostri, ipsi simul cum eo reges & sacerdotes in sęcula sęculorũ,
Apoc.1. hac (inquam) satiantur, quoniam eam vident facie ad faciem, & in ea oblectantur plenissime ad om
1.Cor.13. nem sufficientiã & abundantiam, supra quàm dici, imò vel cogitari potest. Nos verò interim hîc su
per terram adhuc peregrini, adhuc miseri, adhuc exules, illo nondum adipe satiamur: attamen ne
deficiamus in via, miseretur nobis frumentum nostrum, & quasi de crassiori substantia nos pascit
de sua humanitate, dum nobis de sua plenitudine cõmunicat, quantũ ipse voluerit, & nobis neces-
se fuerit spiritualis gratiæ, & dum suo nos benedicto corpore pascit. Nõ omnino tamẽ deest nobis
peregrinãtibus ille adeps, illa medulla: sed latet latet nos, & occultatur adhuc, neque nobis crassius
illud corporaliter proponitur. Atq; ita sanè dicere possumus, quòd de frumenti adipe, peculiariter
beatos in gloria Dei satiat. ¶ Versu.5. Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Mit
tit crystallum suam sicut buccellas. In his verbis, affectus describitur virtutis verbi Dei, & Euangeli-
cæ doctrinæ, cuius in versu statim præmisso fiebat mentio. Tria enim hæc potissimum operata est
Euangelii per orbem prædicatio, videlicet niuis sicut lanæ apparatum, nebulæ dispersionem vt ci-
neris, & crystalli in modum buccellarum protectionem. Euangelio nanque rutilante, niuem dedit
Deus quasi lanam, id est electos suos fideles, candidissimos reddidit, vt fierent quasi lana naturali co-
lore albissima, etiam ii qui antè per peccata fuerant nigerrimi, aut velut coccinum siue vermiculus
maxime rubri, quemadmodum per prophetam dicitur, Si fuerint peccata vestra quasi coccinum,
Esaię.1. velut nix dealbabuntur: & si fuerint rubra sicut vermicul⁹, velut lana alba erunt. Et in Psalmo quin-
quagesimo, Lauabis me, & super niuem dealbabor. Potest verò in niue nõ solum candor, sed & a- G
lia ratio considerari, ob quam electi comparentur niui. Nix enim dum cadit, flocci videntur diuisi
innumerabiles, qui tamen mox vbi ceciderint, pariter coadunantur, & quasi vnam efficiunt telam,
adeò vt nemo artifex tam apte possit filum filo iungere texendo, quam flocci niuei subinuicem
coniunguntur. Atque ita fideles in Ecclesia, ad Euangelicam prędicationẽ, tametsi ex diuersis gene
tibus, tribubus, populis, linguis, & statib⁹ cõgregẽtur, in summa tamen vnitate, in vna fide, vna spe,
vna charitate, & omnimoda vnitate, per Deum vniuntur. Nebulam verò per Euangeliũ dispersit
Deus vt cinerem, qui ante faciem venti nequit cõsistere, sed rapitur & dissipatur: id est, aereas pote
states fugauit de cordibus credentium, fecitque euanescere, vt non possent in suis habitaculis quæ
Psal. 67. obsederant consistere, quemadmodum in alio psalmo dicitur, Exurgat Deus, & dissipẽtur inimici
eius, & fugiant qui oderunt à facie eius. Sicut deficit fumus, deficiant: sicut fluit cera à facie ignis,
sic pereant peccatores à facie Dei. Tertius autẽ effectus, qui ex Euãgelii prædicatione scribitur cõse-
quutus, crystalli est in modum buccellarum protectio, id est hominũ prauorum, & in suę infidelita
tis ac aliorum vitiorum frigiditate permanere eligentium reprobatio. Vbi nota, nõ de qualibet gla
cie dici generaliter, Mittet glaciem sicut buccellas, sed tantum de crystallo. Omnes enim peccatores
qui extra Dei charitatem sunt, verè glacies dici possunt, videlicet quoniam niuiũ frigus illorum cor H
obsedit, & congelari fecit, atq; concrescere iuxta illud, Coagulatum est sicut lac cor eorum: suntq;
Psal.118. ante Deum qualibet glacie frigidiores, à quorum cordibus abest amor Diuinus, qui ignis cõsumẽs
Heb.12. & liquefaciens est, vt cordis congelationem nõ patiatur. Quilibet enim peccator, glacies est: & quo
quisque ab amore Dei magis est elongatus, eo magis glacies dici debet. Verum nõ itẽ omnis pecca
tor crystallus est. Crystallus enim siue crystallum, est res indurarissima, & ita concreta atque conge-
lata vt nec igne adhibito admittat dissolutionẽ, cum glacies igne adhibito facile se patiatur resolui.
Ita sanè peccatores illi, qui audito verbo veritatis, per pœnitentiã ad Deũ emolliti sunt, velut igne
Diuino liquefacti, glacies coram Deo quidem fuerãt, sed nõ crystallus, atque ideo nõ sunt proiecti
quasi buccellæ siue fragmenta panis, idcirco nõ sunt facti reprobi. Qui verò audito verbo veritatis,
non solum emolliti sunt vt agerent pœnitentiam, sed magis etiam indurati sunt & deteriores fa-
cti: hi nõ glacies tantũ, sed crystallus indissolubilis reputãtur, indissolubilis dico, ratione obstinatæ
prauitatis, nõ ob verbi Diuini impotẽtiã: atq; ideo sicut buccellę, sicut panis fragmẽta, fuere ꝓiecti

A Quibus autem pronnnciantur, In Elucidatione manifestatus apertius. verũtamen dissimulandum
nõ est, quod Græce κρύσταλλος etiam glaciem significat: quemadmodũ psalmo proxime sequẽti, Ignis
grãdo, nix, glacies, &c. neq; hoc loco aliud quàm glaciem vertuns Hieronimus ac Felix. Atq; ita si
nos quoque crystallum hîc sumamus pro glacie, necesse erit nos istam glaciei proiectionem intelli-
gere de glacie, in modum crystalli indurata: non indiscriminatim de qualibet glacie. Nam (vs suprà
ostensum est) non indifferenter quãlibet glaciem Deus vt buccellam proiicit, sed illam tantũ quæ
vt crystallus est indurata, vs nolit verbo Dei liquefieri. ¶ Vesũ eodem, Ante faciẽ frigoris eius quis
substinebit? Per frigus istud domini, nos intelligimus irã domini, qua ab obstinatis hominibus ma-
net auessus, Vbi notandum, quòd ira domini aliquando per calorem significatur, aliqnando per fri
gus. Per calorẽ significatur psal. 18. qunm dicitur, Non est qui se abscondas a calore eius. Sic ira Dei
dicitur subinde exardescere velut ignis: quemadmodum in psalmo alio, Vsquequo exardescet velut Psal. 88.
ignis ira tua? Ac rursum, Ignis à facie eius exarsit: Contrariis ergo similitudinibus, Dei ira exprimi- Psal. 17.
tur secundũ diuersas considerationes: quomodo itẽ Christus dominus noster nũc leo, nunc agnus
figuratur. Ira ergo Dei, quatenus grauem vindictam, & seueram vltionẽ excitans, quasi ad perditio-
nem & consumptionem exigens impios, igni assimilatur, & feruori semper consumere, semper i-
B gnire desideranti, & semper vt voret gliscenti. Eadẽ verò Dei ira, frigus dicitur: quatenus per iracun-
diã, Deus ab obstinatis, sui salutaris caloris subtrahit beneficium, & dulces sui luminis radios ab eis
abscondit, quos super iustos ac pœnitentes benigne effundit ad salutẽ animarum ipsorum. Quẽad-
modũ videlicet solẽ corporalẽ imaginari possumus duabus rationibus irascentem. Si enim in quẽ-
quam tam impetuose, tãnq; nimium violenter iaciat suos flagrantes radios, vt illum incendat atq;
consumat, huic quasi per calorem irasci illum intelligimus. Contrà verò si terræ alicui prorsus suos
neget radios, ita vt omnino nolit vel luminis vel ardoris sui beneficium illi cõmunicare, & reliqnas
terræ partes illuminãs, atq; calore temperato fœcundãs, hanc solã terræ portionem nolit suis radiis
contingere, huic dicemus illum suo frigore irasci: quemadmodum videlicet in tẽpore passionis do
mini dicere possumus, terræ iratũ fuisse suis tenebris solem, quando noluit super terram suũ lumen
effundere. Ad hunc sanè modũ, dominus Deus noster, quatenus erga impios in tẽpore vltionis ad
iudicium & perditionem per suã iustitiam feruet, quasi ignis gliscens ad inflammationem circũposi
tæ materiæ, eatenus eius ira caloris feruori assimilatur: ꝓpter quod, etiã alibi Deus noster ignis con Hebr. 12.
sumẽs esse dicitur. Quatenus verò ab iisdẽ illis, omnis luminis & omnis spiritualis boni oblectatio-
nẽ abstrahit, quatenus illis nõ suo benigno aspectu illucescit, quasi frigore suo illos affligit, quibus
ita suum gratum calorem & vultum benignũ abscondit. Pulchrè verò secundum ordinem, duplicẽ
hãc iram inuenimus descripsisse Moysen in suo cãtico: prius quidem de ira frigoris, post de ira calo
C ris loquentem. Sic enim habet, Vidit dominus, & ad iracundiam concitatus est, quia prouocauerũt
eum filii sui & filiæ. Et ait, Abscondam faciẽ meam ab eis, & considerabo nouissima eorũ. Genera- Deut. 32.
tio enim peruersa est, & infideles filii. En habes frigoris iram: cum ait, Abscondam faciem meã, &c. 2. Petr. 2.
Hoc enim facit ira frigoris. Post pauca deinde subiungitur, Ignis succensus est in furore meo, & ar-
debit vsq; ad inferni nouissima, deuorabitq; terram cum germine suo, & montiũ fundamenta cõ-
buret. Congregabo super eos mala, & sagittas meas complebo in eis. Cõsumentur fame, & deuora-
bũt eos aues morsu amarissimo. Dentes bestiarũ immittã in eos, &c. Foris vastabit eos gladius, &c.
Et dixi, Vbinam sunt, &c. Hæc omnia quis nõ vides ad exardescentem ignis iracundiam pertinere?
Admodum autem pulchra videtur respondentia duarũ istarum partium adinuicẽ, vt cum in priori
parte dixisset de proiiciendo crystallo, quod vtique frigidum est, opponas ex aduerso diuinę iustitiæ
frigus vlciscens & puniens illud crystalli impium frigus: id est obstinatorũ hominum impietatem
& impœnitentiam. Tanquam si dicat Propheta, Eligũt impii nunc quidem crystallum esse, & suum
frigus eligunt, inque eo permanere volunt, & non se patiuntur emolliri diuini verbi ardore: sed
huic illorum frigori cõtinget frigus aliud intolerabile, quòd crystallus illa ferre non potens, quòd
crystallus illa nequaquam amabit: ad significandum, ꝙ frigori humanæ obstinationis, frigus ex ad-
uerso opponetur diuinæ vltionis. A facie autem frigoris illius nemo poterit sustinere, vel quia ne-
D mo poterit illud subterfugere, aut quia nemo poterit resistere, aut quia definitã ex ira Dei vltionẽ
nemo poterit ferre, quomodo Petrus Apostolus dicit angelos malos, licet virtute hominibus potẽ
tiores, non ferre tamen aduersum se execrabile Dei iudiciũ. ¶ Versu 7. Emittet verbum suum, & li-
quefaciet ea. Difficultas est, in relatione huius pronominis E A. Non enim videtur aliquid aper-
tè præmissum, quod referat. In Elucidatione indicauimus relationem secundum intellectum ma-
gis, quàm secundum vocem: hoc modo, Emittet verbum suũ, & liquefaciet ea: nempe corda glacia
ta, quæ sunt vt glacies, vel aliquomodo vt crystallus. Nõ debet tamen fieri relatio pro iisdem secun
dum numerum, qui significantur in versu illo præcedenti. Nam iidem illi proiecti sicut buccellæ,
non hic dicuntur liquefieri, sed illi qui fuerunt quidẽ aliquando crystallus vel glacies, at non ita ob-
durati in suo frigore, quin se igne verbi Dei emolliri sustinuerint: quales videlicet glacies illi erant:
de quibus ait apostolus, Scitis, quoniam cum gentes essetis, ad simulachra muta prout ducebami-
ni euntes, &c. Et alibi, Neque fornicarii, neque idolis seruientes, neq; adulteri, neque molles, &c. 1. Cor. 12.
regnum Dei possidebunt. Et hæc aliquando quidẽ fuistis sed sancti estis, sed iustificati estis in no- 1. Cor. 6.
mine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Posset tamen relatiuum istud referre simul
etiam niuem: ad hunc sensum, Emittet Deus verbũ suum, & liquefaciet ea: nempe & niuẽ & glaciẽ.
Sanctos enim, etiam eos qui iam nihil obdurati sunt, sed iam olim emolliti, adhuc tamen liquefacit
Deus: vt magis ament, vt magis mollescant, magisq; calescant in amore Dei: iuxta illud Apocalysis,

Qui sanctos est, sanctificetur adhuc. Vnde spōsa in canticis, licet iam prius liquefacta, tamen quasi E
Apo. 22. nouo modo se fatetur liquefactã, statim vt sponsum audiui loquentẽ, Anima mea (inquit) liquefa-
Canti. 5. cta est, statim vt dilectus locu⁹ est. Eos verò qui adhuc glacies sunt, resoluit & liquefacit, cõuersione
pœnitentiæ, De aquis autẽ illis, quæ fluunt ad flatum emissi spiritus, nota quòd nõ eædem semper
Lucæ. 7. aquæ sunt, quas excuõt emissus spiritus. Nã vbi super glaciẽ cadit, primũ aquas progignit amaritu-
tudinis .i. lachrymas pœnitentiæ, cuius egregium exemplũ præbuit illa peccatrix fœmina, quæ ver-
bo domini exterius, simul & spiritu eiusdem interius tacta accurrens ingressa est domum cõuiuii, il-
licq; largiter aquas per oculos euomuit, vt lachrymis suis scribatur rigasse pedes eius, cuius verbo &
Ioan. 7. spiritu tacta fuerat. In sanctis verò, qui iã olim glacies esse desierunt, aquæ fluunt dulces spiritualiũ
gratiarum: de quibus Saluator ait in euang. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de vẽtre
eius fluent aquæ viuæ. Ac rursum. A qua quam ego dabo, fiet in eo fons aquæ viuæ saliẽtis in vitam
æternam. Sciendũ tamen est, quosdam penitus literæ inhærentes, & prædicta de Hierusalem & Siõ
temporaliter intelligentes de pristina fœlicitate restituenda post Babylonicam captiuitatẽ ista om-
nia quæ hactenus cõgruis mysticis intelligentiis exposuimus, tẽporaliter & corporaliter intelligere
in hunc modum, O Hierusalẽ, lauda dominum Deum tuũ, qui te aliquando est reædificaturus, &
restituturus in statũ pristinũ, vt habeas portas confortatas, & omniũ rerũ in te abundantiã, vt habe- F
re omnia soles ante desolationem tuam. Quæ verò deinde sequũtur de niue, glacie, & liquefactio-
ne, ita exponunt: Neq, verò est quòd desperes, ô Hierusalem, de tua reædificatione, sed crede verbo
domini, qui potens est, vbi voluerit, omnia commutare, vel solo verbo quod currit velocissime: id
est, quantocyus adimpletur, & cui parent omnia: id quod euidẽtissime ostendit, dum subitò niuẽ
ad modum lanæ candidissimã, super terram facit descendere, & vbi voluerit, nebulam, siue pruinã
mittit: rursúmq; glaciem, siue grandinẽ ad modum fragmentorũ panis, cuius glaciei, vel grandinis
frigus foret hominibus intolerabile, quoniam est vehementissimum: statim quoq; vbi iusserit De⁹,
solo eius verbo ista (nempe nix, pruina, grando, & glacies) dissoluuntur in aquã: & flante spiritu, si-
ue vento calido, ista conuertuntur in aquas, vt fluant quæ prius erant cõstricta, & velut solida: vt vi
delicet hoc exemplo suum populum animet, atque in spe confirmet quasi hoc indicare volens, si
tantam Deus possit solo suo verbo mutationẽ efficere in eiusmodi creaturis, posse etiam & Hieru-
salem, quanquam nunc desolatam, suo tempore, vbi iuberet, in pristinum statũ restituere. Quæ ex-
positio, vt sufficiat pro literæ rudi intelligentia, & admodum facilis sit, nos tamen eam non vt præ-
cipuam sequimur, quoniam altiora in his omnibus & penitiora arbitrati sumus latere mysteria, quę
pro nostro modulo secũdum Dei gratiã, vt potuimus, elucidare conati sumus. ¶ Versu penultimo,
& vltimo. Qui annunciat verbum suum Iacob &c. Nõ fecit taliter omni nationi, &c. Videntur hi
duo versus ad literã facere mentionem de veteri populo Israelito, cui Deus pro speciali beneficio, G
& quasi singulari quadã prærogatiua, dedit Mosaicã legem, quam aliis non dedit populorum natio-
nibus. Nos tamen in Elucidatione ista spiritualiter ad verum Israelis semen secũdum spiritũ, id est,
ad fidelem in ecclesia populum accommodauimus, de noua euangelica lege exponẽtes: per natio-
nes verò, quibus non similiter fecit Deus, vniuersos accipientes incredulos, qui non acquiescunt
Rom. 2. veritati, credunt autem iniquitati.

CXLVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, omnium creaturarum inuitatio est atque exhortatio, ad laudem Dei, qui creauit omnia. Et primum quidem, ordine congruo cælestes creaturæ inuitantur ad laudem, nempe spiritus angelici & cælestes omnes exercitus, sol quoque, luna & stellæ, quæ solo verbo creata atque stabilita sunt, vt in æternũ perseuerẽt, & suis arctata legibus, quas inuiolabiliter obseruare debẽt. Deinde, quæ in inferiori hoc mundo cernuntur, ad laudem item aduocantur: primum omnium dracones, quos siue terrestres, siue marinos possimus accipere, qui in abyssis gignuntur & habitant, quos verisimile est propter nimiam corporis immanitatem, ac etiam super alia animalia terrorem & potestatẽ, priori loco nuncupari. Post hos aduocantur ea, quæ in superiori vel media aeris regione generari, atque ex ea conspiciuntur descendere, nempe ignis, qui ab exhalationibus inflammatis in aere gigni conspicitur, grando, nix, glacies, & spiritus tempestatis: quæ omnia, diuino H
verbo obediunt. Montes deinde & colles, & ligna tam fructifera, quam aliis apta vsibus aduocantur, bestiæ quoque & serpentes & volucres, ac postremo omnium genus humanum vniuersum, nullũ omnino neque statum, neque ætatem, neque sexum excipiendo, propter celsitudinem Dei, cuius confessio nimium sublimis, cælũ & terram superexcedit: qui præter omnia magnificentissima creationis suæ opera, etiam glorificatione populi sui, hymnos & laudes ab omnibus fidelibus seruis promeretur ac postulat.

CXLVIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Laudate dominũ de cælis: ✳ laudate eum in excelsis.*

2 *Laudate eum omnes angeli eius: ✳ laudate eũ omnes virtutes eius.*

LAudate dominũ creaturæ omnes, tam cælestes, quã terrestres: & primum quidẽ, vos quæ de cælis siue cælestes estis, laudate cæli dominum: ✳ laudate ipsum vos ô sublimes creaturę, quarum est in excelsis mansio, quibus pro sua dignitate deputatus est loc⁹ supremus in altissimis. 2. Imprimis autem vos, ô angelici spiritus, laudate dominum Deum vestrum, qui vos tam nobiles spiritus fecit, támque magnifice glorificauit: ✳ laudate eum vniuersi cælestes exercitus, qui estis in circuitu eius,

A *3 Laudate eum sol & luna: ✻ laudate eum omnes stellæ & lumen.*

4 Laudate eum cæli cælorum, & aquæ quæ super cælos sunt: ✻ laudent nomen domini.

5 Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.

B *6 Statuit ea in sæculũ & in sæculum sæculi: ✻ præceptum posuit: ✻ & non præteribit.*

7 Laudate dominũ de terra: ✻ dracones, & omnes abyssi.

8 Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum: ✻ quæ faciunt verbum eius.

9 Montes & omnes C *colles: ✻ ligna fructifera, & omnes cedri.*

10 Bestiæ & vniuersa pecora, serpentes & volucres pennatæ.

11 Reges terræ, & omnes populi, pricipes, & omnes iudices terræ.

12 Iuuenes, & virgines, senes cũ iunioribus laudent nomen domini:

D *✻ quia exaltatum est nomen eius solius.*

13 Confessio eius super cælum & terrã: ✻ & exaltauit cornu populi sui.

14 Hymnus omnibus sanctis eius, filiis Is-

ministrantes in millibus milliũ, & in decies cẽtenis millibus assisten- Dani.7.
tes ei omni tempore. 3. Laudate illum sol & luna, duo luminaria ma
gna, & præ cæteris insignia, facta à Deo vt præsitis diei ac nocti, illu- Gene.1.
mineti(s)q; terram, & in distinctionẽ sitis temporũ: • laudate etiã illũ
vos stellę omnes, quas ad illuminationẽ noctis creauit altissimus, &
lumẽ omne quod siue à sole, siue à luna, siue à stellis est, laudet pariter
increatum illum patrem luminum, & lumẽ increatum, à quo creatũ
lumen omne procedit. 4. Omnes quoq; cæli, ipsum præcipue summum
empyreũ cælum, quod alios omnes tegens, atq; in se concludens,
est veluti cælorũ cælum, laudẽ date Deo qui vos mira claritate
adornat: cælum quoq; chrystallinum, siue aqueum, quod est super firmamentum,
naturam quandã & condititionẽ aquę participans: • hęc
(inquã) superna oĩa laudent nomẽ domini, qui cũcta ea incorruptibilia
cõdidit, ac perpetuò stabilia. 5. Idcirco autem vos, ò nobiles &
præcellentes creaturæ, laudẽ Deo debetis, quoniã solo verbo vos ab
illo factæ estis, & sola voluntatis eius iussione creaturæ estis, absq; vllius
laboris molestia, absq; vllius alterius cooperãtis adminiculo. 6.
Statuit quoq; vos, firmauit, atq; stabiliuit in stabilitate essentię vestrę
vt perpetuò maneatis atq; in sempiternum in vestra essentia persistatis
nunquã interitura: • præceptũ quoq; posuit vobis, quomodo, &
quousq; moueri, & in omnibus quid, quãdo, & qualiter agere debeatis,
quomodo in terras influere, quibus tẽporibus vbi apparere, quãdo
terras relinquere, quando easdẽ reuisere, & ita in cæteris oĩbus leges
& regulas motuũ, atq; operationũ vestrarũ omniũ ab illo accepistis
conditore vestro: • & præcepta illa atq; statuta Dei nunquã fient
per vos irrita, nunquã vos ea trãsgrediemini, neque aliud quã quod
vobis præstitum est facietis. 7. Vos quoque terrestris creaturæ quæ
sub cælis estis in elemẽtari mundo, laudate eundẽ dominũ, qui sicut
cælestiũ, ita etiã vester est dominus: • vos in primis dracones, siue in
terris venenosa animalia, siue in mari cete grãdia, quæ estis animalia
magnitudine & mole, singulariter eximia atque insignia: oẽs quoq;
profunditates immensæ, siue terrarũ, siue mariũ, in quibus dracones
isti siue maris nascuntur, siue inhabitãt. 8. Ignis etiã & grãdo, nix &
glacies, & spiritus turbinis, ac venti tẽpestuosi, etiã vos laudate dominũ:
• quæ nullã habentes stabilitatẽ subsistentiæ vestræ, obeditis verbo
& iussioni eius, ita vt cum ille iusserit, mox exurgatis, vel cessetis,
siue ad consolationẽ & liberationẽ iustorum, siue ad pœnam & vltionem
malorum, siue ad aliam quãlibet diuinæ voluntatis adimpletionem.
9. Montes etiã maiores, & monticuli minores, qui ascẽditis Psal. 103.
in locum præfinitũ, qui terminos custoditis quos ille posuit vobis, vt
nõ cõuertamini operire terrã: • ad hæc ligna omnia & arbores quæ
nascimini è terra, & fructũ fertis humanis potissimum vsibus accommodum,
cedri quoq; proceritate nobiles, & ad ædificia construẽda
humanis vsibus plurimum cõducentes. 10. Bestiæ item irrationales
& pecora vniuersa, cuiuscunq; sint generis, cuiuscunq; tandem naturæ,
serpentes etiam qui repunt super terram, & aues quæ pennas habent
ad volãdum in aere. 11. Postremo vos, ò rationales homines, cuiuscunq;
tandẽ status, cõditionis, ætatis, vel sexus fueritis, siue reges
qui dominamini in orbe terrarũ, siue subiecti illis populi, siue principes
atq; iudices super terram. 12. Adolescentuli, siue adolescentulæ,
senes atq; iuuenes, pariter omnes laudẽ & confessionẽ dent nomini
domini, neq; vll9 omnino hominũ à laude cesset creatoris: • quia nomẽ
eius soli9 verè est excelsum & magnificatũ, & solus ipse iuxta suã
celsitudinẽ est omni laude dignissimus. 13. Cõfessio & laus eius altior
est cælo & terra, neq; cælo vel terra cõprehendi potest, neq; vsquam
illi, siue hic, siue illic, digna & sufficiẽs potest dari laudis confessio: &
ipse exaltare decreuit fortitudinẽ, potestatẽ, & gloriã populi sui, magnificare
salutẽ electorũ suorũ, eos à captiuitate diaboli liberãdo, &
in libertatẽ verã, atq; in adoptationẽ filiorũ Dei sublimãdo: quod sup
alia oĩa creationis opera, fidelibus maior adhuc debet esse laudis materia.
14. Hymnus, laus, & benedictio pertinet & cõpetit omnib9 credentibus
in eũ, vero secundũ spiritũ Israeli populo, qui per fidẽ & rectum
cultum illi appropinquare studet, illiúsq; & dici & esse populus
conatur. Decet enim sanctos & electos Dei seruos, laudib9 & hymnis
illum celebrare, qui in omnibus, tam quę ad creationẽ, quàm quæ ad

rael, populo appropin- quanti ſibi. recreationem ſpectant, vſqueadeò ſeſe exhibuit glorioſe mirabilem, E
& mirabilitet glorioſnm, qui in trinitate ſumme vnus, & in vnitate
verè trinns regnar in perpetuis æternitatibus ſæculotum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLVIII.

VErſu t. Laudate dominũ de cælis. Ita accipiẽda eſt hæc oratio, ac ſi diceretur, Laudate domi
nũ vos qui eſtis de cælis.i. ciuer cæleſtes: ac deinde, Laudate eũ in excelſis.i. qui eſtis in altis
qui in ſupernis moramini. Similiter in verſu 7. cum dicitur, Laudate dominũ de terra, ſenſus
eſt, Laudate dnminũ vos creaturæ terreſtres, ſiue quæ eſtiš de terra. Hunc ſenſum manifeſte indicat
Chaldaica paraph. quæ in primo verſu ſic habet, Laudate Deum creaturæ ſanctæ de cælis, laudate eũ
angeli excelſi. Poſſet tamen etiã aliter noſtra lectio exponi, Laudate dominum de cælis, & de iis quę
conſiderantur, geruntur in illis, laudate eũ in, vel de ſublimibus illis, de iis quæ in ſublimibus agun-
tur, vel habitant in eis. Omnino tamen prior expoſitio huic poſteriori præferenda videtur. In ſe-
cũdo autem verſu, virtutes debere accipi pro exercitibus, ex iis quæ iam ſæpius in præcedentibus di
cta ſunt, præſnppnnimus manifeſtũ. ¶ Verſu 4. Laudate cum cæli cælorũ, & aquæ quæ ſuper cælos
ſunt, laudent nomẽ domini. In hoc verſu duplex poteſt accipi cõſtructio. Prior eſt, vt nominatiuus
ille, aquæ quæ ſuper cælos ſunt, ſupponatur verbo Landẽt: ad hũc ſenſum, Laudate dominũ cæli cæ F
lorum: ac deinde, Et aqnæ quæ ſuper cælos ſunt laudẽt nomẽ domini, eius videlicet qui eas ſic mira
biliter ſuper firmamentũ in maxima perſpicuitate & limpiditate cõdidit & cõtinet. Altera eſt con
ſtructio, ſecundũ quã nominatiuus ille, aquæ quæ ſuper cęlos ſunt, cõiungitur verbo ſecũdæ perſo
næ, in principio verſ⁹ poſito, Laudate: finis autẽ verſus, ad omnia præcedẽtia referẽ: hoc ſenſu, Cęli
cælorũ, & aquæ quæ ſuper cælos ſunt, laudate dominũ: omnia (inquã) iam enarrata laudent nomen
domini, quoniã &c. Atq; hanc diſtinctionem, vt magis verã in elucidatione ſequimur, quã in Græ-
co licet apriſsime videre, vbi nõ ſecũdũ numerũ pluralẽ dicitur, Aquæ quæ ſuper cælos ſunt, ſed per
numerum ſingularẽ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, hoc eſt, ipſa aqua quæ ſuper cælos eſt: verbũ autem
ſequitur in numero plurali, αἰνεσάτωσαν id eſt, laudent: vt manifeſtũ ſit illum nominatiuũ qui eſt nu-
meri ſingularis, nõ poſſe ſupponi huic verbo numeri pluralis. Quare cõfirmiter etiã in lectione La-
tina præſtat diſtinctionem poſteriorẽ eligere. Inſuper & Hebræa lectio eidẽ diſtinctioni manifeſte
conſentit, in qua totũ illud, Laudẽt nomẽ domini, penitus ſeparatur à præcedentibus, in caput no-
ni verſus, hoc modo, Laudate eũ cæli cælorũ, & aquæ quæ ſuper cælos ſunt. Laudent nomẽ domi-
ni, quia ipſe mandauit, & creata ſunt. Nam quod in noſtris & Græcis codicibus adiicitur, Quia ipſe
dixit, & facta ſunt, Hebræa omnino nõ habent, ſed illud tantũ quod ſequitur, Ipſe mãdauit & crea-
ta ſunt. Cæterũ, de aquis illis quę ſup firmamentum ſunt, qnid ſint, & quare ita appellentur, & quo
loco conſiſtant, cuiuſve ſint naturæ, pletuis ſuo loco ex intentione tractauimus in libris de cõſide- G
ratione rerum natutaliũ, cap. 12. lib. 7. cui titulus eſt De cælo & mundo. ¶ Verſu 6. Præcepmm po-
ſuit, & nõ præteribir. Quidam putant, ſingulatem numerum poſitum pro plurali, præteribit, pro
ptæteribunt: vt ſit ſenſus, Poſuit Deus illis cæleſtibus corporibus præceptũ, & ipſa nõ pręteribunt:
hoc eſt, nõ tranſgredientur illud. Poteſt tamen nõ minns recte accipi in numero ſingulari. maxime
cum & in Græco & in Hebræo ſingulare habeatur, iuxta ſenſum in elncidatione expoſitum, vt ſup
poſitum verbi præteribit, ſit præceptum: hoc modo, Præceptum, nõ præteribit.i. non fiet irritũ, nõ
erit inane, ſed implebitur & obſeruabitur diligentiſsime. Secundum quẽ modum Saluator in euã-
gelio loquitur, dicens, iota vnum, aut apex vnus non præteribit à lege donec omnia fiãt. Et iterum,
Cælum & terra trãſibunt, verba autem mea non præteribunt, videlicet ſignificare volẽs, omnia ple
niſsime implẽda. ¶ Verſu 7. Laudate dominũ de terra, dracones & omnes abyſsi. Illud de terra (vt ſu
Matt. 5. & 24. prà admonitũ eſt) valer vos qui de terra eſtis: vbi etiã generaliter accipi debet, de terra, pro omni-
bus quæcunq; in hoc mundo inferiori exiſtunt infra regionem cæleſtem. Nã hoc verſu, ab illis quæ
in ſuperiori cæleſti habitãt regione delabitur, deſcenditq; ad ea quæ in elementari iſta & inferiori
regione vidẽtur, vt ſic ordinato progreſſu per omnẽ tranſeat creaturã, nihilque relinquat quod nõ
in laudẽ proponat, atq; etiã excitet ſui conditoris. Dracones autẽ hîc intellige, immanis quantitatis,
ſiue terreſtria, ſiue aquatili animalia. Nã cete grãdia, etiã dracones appellantur, qnemadmodum in H
Pſal. 103. Draco iſte quem formaſti ad illudendũ ei. Er annotat in hunc locum B. Hierony. legi hic
poſſe, Cete & omne abyſsi, eadémq; animalia hic dracones appellari, quæ in Principio Geneſis ce-
te nominantur: vbi dicitur, Fecit Deus cete grandia. Quare manifeſte vanum eſt, quòd quidam di-
cunt legendũ tracones per t, non per d, dicentes tracones eſſe ſubterraneos meatus occultos. Nã &
ex Græco & ex Hebræo manifeſtũ eſt, dracones per d, legendum, non per t. In ſequẽti quoq; verſu
attende, vt ſpiritum procellarum non intelligas tempeſtatẽ maris, ſed flatum turbinis, id eſt, ventũ
turbidum. Vnde Hieronymus ex Hebræo, pro ſpiritu procellarũ legit, Ventus turbo. Felix ſimili-
liter, Vent⁹ turbinis. ¶ Verſu penultimo, Et exaltanit cornu populi ſui. Diximus in annotatione vl
tima Pſal. 111 per exaltationem cornu intelligi ſublimationẽ alicuius, & magnificationem dignitatis
1. Reg. 2. atq; gloriæ eius: quemadmodũ illo in loco dicitur de viro iuſto, Cornu eius exaltabitur in gloria: &
quomodo Anna Samuelis mater, accepta fœcunditate, per quam ſuper æmulam fuit exaltata, canit
Rnm. 8. ſuum cornu eſſe exaltatum in Deo. Ita ſanè Deus cornu populi ſui exaltabit, ita oẽs ſuos electos ma
gnificè exalrabit: iuxta quod Paulus ait: Quos iuſtificauit, hos & magnificauit. Rurſum ad memoriã
reuoca, quod in pſalmum diximus 131. In declaratione verſus penultimi, Illic producam cornu Da
uid, &c. Per cornu videlicet intelligi illo in loco Chriſtum dominum, per quem eccleſia contra in-
nimicum diabolũ præualuit ſicut per cornu animalia ſeſe defendunt ab impetentiũ feritate, Iuxta

A quam acceptionem, in præsenti loco non incõmodè per cornu intelligere poterimns Christũ dominum, vt post omnẽ in creaturis enarratã Dei magnificennã, illud quod omnium maximum est, & priora omnia in immensum superat, in admiratione subiũgat de Messiæ nostri exaltatione. Ad quod respexisse videtur in suo cantico Zacharias, cum ita canit, Benedictus dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redempnonẽ plebis suæ, Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui. Cornn enim istud appellat cornu salutis, vtpore per quod salus tum erat facienda, estq; iam facta humano generi. Estq; hoc cornu populi Dei, quasi pro populi liberatione productum atq; erectum, nimirum vt per illud saluentur electi. ¶ Versu vltimo. Hymnus omnibus sanctis eius. Intelligẽdum est verbum substantiuum, vel modi indicatiui: hoc sensu, Hymnus est omnibus sanctis eius: id est, fideles habent laudem quam illi offerant, quáq; illum celebrent. Vel per modum imperatiuũ, vt secundũ exhortationem accipitur sensus, Hymnus vel laus sit omnibus sanctis eius, &c. fideles illi canant ac dent gloriam. Vel sic intellige, Hymnus debet esse, vel cõuenit omnibus sanctis eius, secundum eum sensum quo dicitur in alio psalmo, Rectos decet laudatio: id est, ipsi sunt qui possunt laudare & debent: possunt quidem, quia est speciosa laus in ore rectorũ: debent verò, quia ab eiusmodi Deus requirit laudem. Nam peccatori (vt in alio loco scribitur) dixit Deus, Quare tu enar-
B ras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam &c. Ecõtrario verò iusto dicitur, Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua.

Lucæ. 1. Psal. 32. Psal. 49. Ibidem.

CXLIX. PSALMI ARGVMENTVM.

Quomodo in psalmo præcedenti posita fuit exhortatio totius creaturæ, tam rationalis quam irrationalis, ad laudem creatoris: ita in hoc præsenti specialis ponitur inuitatio ecclesiæ huius militantis, ad lætandũ in domino Deo suo, illique laudem & confeßionem debitam persoluendum, propter beneplacitum ipsius in suis fidelibus, & propter mirificam ac gloriosam electorũ exaltationẽ, ad quam illos perductus est in regno venturi seculi, qui nunc in militante ecclesia fidelem ipsi seruiunt seruitutem. Vbi, occasione oblata, magnificentiam gloriæ & exaltationis illius venturæ, latè & pulchrè describit, potißimum autem gloriosam illam exaltationem & lætitiã ineffabilem, quã ex diuinitatis conspectu in cælestibus mansionibus sunt consequuturi, & potestatem authoritatemque iudiciariam, quam à Christo domino primario iudice sancti sunt accepturi, ad faciendum simul cum Christo iudicium, aduersum omnes tam inuisibiles quam visibiles veritatis aduersarios, etiam si reges illi, aut quantumuis nobiles extiterint, Placet enim Deo, huiuscemodi gloriosa potestate suos electos glorificare.

CXLIX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Cantate domino cãticum nouum: * laus eius in ecclesia sanctorum.*
C
2 *Lætetur Israel in eo qui fecit eũ: * & filiæ Sion exultent in rege suo.*
3 *Laudent nomen eius in choro: * in tympano & psalterio psallãt ei.*
4 *Quia beneplacitum est domino ĩ populo suo: * & exaltauit mansuetos in salutem.*
D
5 *Exultabunt sancti in gloria: * lætabuntur in cubilibus suis.*
6 *Exultationes Dei in gutture eorum: * & gladii ancipites in manibus eorum.*

Cantate, ô fideles omnes, Domino Deo vestro cãticum nouitatis, iucũditatis atq; lætitiæ: * vera enim, summa atque gratissima laus eius est in congregatione fideliũ, in populo electorum suorum: & à vobis quicunq; de ecclesia sanctorũ estis, laus illi debetur, háncq; solam sibi gratiã & acceptam habet, quæ à iustorũ congregatione persoluitur, non eam quæ est à synagoga sathanæ. 2. Lætetur populus fidelis gaudio spirituali in Deo factore, creatore, & saluatore suo, qui ipsum fecit: primum quidem secundum naturam creando, deinde secundum adoptionem regenerando: * fideles quoq; & deuotæ animæ, quæ sunt filiæ matris Sion, matris sanctæ ecclesiæ, ipsæ exultẽt, & magnificè glorientur in Deo, qui regnat in eis, nunc quidem per suã bonam gratiam, in futuro autem per plenam gloriam. 3. In testimonium autem perfectæ lætitię, chorum facite, & cõgregamini pariter in laudẽ nominis eius, vt vno corde & ore collaudetis dominũ: * adhibentes etiam exteriora musica instrumenta, tympana, & psalteria, in quibus psallatis ei. 4. Si causam fortè requiritis, qui ad cantandũ exhortamini, huius lætitiæ & exultationis causa certè iustissima est, eo quod beneplacitũ sit domino, & cõplacentiã bonámq; volũtatẽ & oblectationẽ habeat dominus in populo suo, in seruis suis, in iis qui diligunt eũ, obseruántq; præcepta ipsius: * & ipse ad declarationẽ beneplaciti & dilectiõis suę, exaltare decreuit humiles atq; mansuetos populi sui in magnificã salutẽ, imò iã exaltauit, data illis potestate, vt filii Dei mereantur & nominari, & esse, qui credũt in nomine ipsius. 5. In illa aũt salute, cũ ad illã perducti fuerint, ibi sancti illi cælestes ciues exultatiõe ĩenarrabili oblectabũtur in gloria sẽpiterna: & lætitia ĩenarrabili, incõtaminata, incorrupta, immarcessibili & sempiterna gaudebũt in cęlestibus mãsionibus (quę multę sunt ĩ domo patris) in cubilibus illis, vbi somno suauissimo & quiete sempiterna potiũtur omnes beati 6. Cãtica exultationis & magnificæ laudis diuinæ erunt in ore ipsorũ, qualia in hoc tẽpore, in his atriis exilii inq; his ignorãtię laribulis, meditari nõ potest nostri ingenii paruitas, & hebetudo intellectus: * dabitur quoq; eis potestas iudiciaria, ad faciẽdũ iudiciũ vnà cũ domino, super duodecim tribus Israel, & ad iudicãdũ super oẽs impios, qui noluerũt obedire veritati

Ioan. 1. 1. Ioan. 3. 1. Petri. 1. Ioan. 14.

7 Ad faciendam vindictam in nationibus:
Rom. 2. *✱ increpationes in populis.*
8 Ad alligandos reges eorum in compedibus:
✱ & nobiles eorum in manicis ferreis.
1.Cor.6. *9 Vt faciant in eis iudicium conscriptum:*
✱ gloria hæc est omnibus sanctis eius.

quos, vt Christi coassessores & astipulatores, sententia damnationis E
quasi gladio ferient vtrinq; scindente, nimirum corpus & animã in
perditionem mittente. 7. Accipient(dico) potestatẽ hanc, vt faciant
vindictam & iudicium in incredulis natioaibns, quæ veritati nolue-
runt obedire, obedierunt autem iniquitati: ✱ vtq; in populos eiusmo-
di incredulos exerceant sententiam increpationis & condẽnatio-
nis, vnà cum Christo venturo iudice. 8. Vt reges illorũ incredulorũ,
nẽpe principes tenebrarũ, rectores mundi huius, atq; etiã alios tyran
nos ministros illorũ alligent cõpedibus sempiternæ condẽnationis:
& nobiles atq; inclytos eorũ, tyrãnos, reges, duces atq; præfectos rer
rarum alligent vinculis ferreis, vinculis indissolubilibus mortis æter-
næ, quæ in æternum, solui nõ valeant, & quibus eis in sempiternum
manus erunt colligatæ, id est, potestas omnis erit ablata, qua pollere
in mundo videbatur. Manifestũ est enim quoniam sancti etiã ange-
los malos iudicabunt, & quòd in eis, & per eos iudicabitur mũdus.
9. Data est autẽ sanctis & fidelibus iudiciaria hæc potestas, ad hoc F
vt in prauos dæmones atq; incredulos homines exerceãt simul cum
Christo, ad maiorem dannandorum confusionem, iudiciũ illud con
demnationis, quod est in libro diuinæ præsciẽtiæ descriptũ, ad quod
conformiter ipsi ferent iudicium, vt assessores & approbatores latæ
per illũ sententiæ, cui se in iudicando sancti omnes conformabunt:
✱ est autẽ hæc gloriosa potestas danda, & data omnibus fidelibus ser
nis eius, qui nũc illi fideliter seruierint. Qui enim vicent, & custodir
vsq; in finẽ opera tua, magnificentissime Deus, dabitur illi potestas
Apoca.2. & 11 super gẽtes, & reget eas in virga ferrea, quomodo & ipse filius tuus
Iesus Christus à te accepit, tanquã primogenitus mortuorũ, & prin-
Matt.28. ceps regũ terræ omnium in cælo & in terra potestatem, qui tecũ &
cum spiritu sancto vnus Deus regnat per æterna sæcula. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLIX.

VErsu 1. Laus eius in ecclesia sanctorũ. Duob[9] modis hoc exponitur, vel (vt ĩ elucidatione indi
catũ est) laus Dei vera & accepta est in congregatione iustorũ, à sanctis & fidelibus vult De[9]
laudari: quomodo ĩ alio psalmo dicitur, Rectos decet laudatio. & psalmo ꝓxime præcedenti,
Himn[9] oĩbus sanctis eius. Vel sic intellige, Præcipua laudis materia est in vel de ecclesia fidelium. id G
Psal.32. est, de iis quæ fecit in ecclesia sancta, quæ nimirũ in ea, & ꝑ ea vel iã operatus est, vel adhuc operari
Psal.148. decreuit in futuris generationib[9] vsq; ad cõsummationẽ sæculi. Neq; enim tantã præbet diuinę lau
dis materiã, cæli & terræ, & oĩm quæ sunt in eis potẽtissima creatio, quantã benignissima, & suauis
sima erga humani generis reparationẽ curatio, & erga electorum salutẽ dulcissima prædestinatio,
eorúmq; in venturo sæculo post paululum reuelanda glorificatio. Ac de his prolixe simul atq; dilu
cide hic psalmus tractat, cum dicit, beneplacitũ esse domino in populo suo, mansueros exaltandos
in salutem, sanctos exalraturos in gloria, & gladios habituros in manibus, ad faciendũ iudiciũ, &c.
quæ sequuntur ad finẽ vsq; psalmi. ¶ Versu 2. Et filiæ Siõ exultent in rege suo. In Græco est hiloi. i.
filiũ, genere ma. nõ filiæ: similiter in Hebræo per genus masculinũ habetur, filii Siõ, quomodo vertit
etiam Hyeron. Dicunt quoq; ita habere psalteriũ Romanũ. Verũ sententia eadem est, siue filii Siõ,
siue filiæ Sion legamus. Intelligũtur enĩ ciues & inhabitatores ecclesiæ, siue qui in ea sunt geniti. A-
libi verò iidẽ filiæ Iudæ appellantur, vt psal. 47. Lætetur mõs Sion, & exultent filiæ Iudæ propter iu
dicia tua domine. Interdũ etiã sigulari numero totus populus qui in ecclesia est, filia Sion appella-
Matt.21. rur: vt apud prophetã, Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi &c. Et iterum, Noli timere filia Siõ.
Esaię.6 a Quemadmodum per contrarium, totus populus Babylonis appellatur filia Babylonis: cum in psal-
Ioan.12. mo 136. dicitur, Filia Babylonis misera. In numero autẽ plurali, filii huius mũdi vel huius sæculi no H
minantur, qui ad sæculum istud mundi huius pertinent. ¶ Versu 4. Quia beneplacitum est domino
in populo suo. O vox nimiũ suauis, dulcior faucib[9] nostris sup mel & fauũ, sup mel dulcis gutturi
nostro, aurib[9] nostris amabilior & desiderabilior oĩbus quæ audiri possint. Ecce enim hæc ipsa vox
de nobis in psalmo nũc sonat in ore ꝓphetæ, quã in sancto Euãgelio, pater in cęlis de nubę sup filiũ
protulit dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, in quo mihi est complacitũ, In
quo, ĩquit ille de nube resonãs, mihi cõplacui. In quo mihi est beneplacitũ. Et nunc, quid de nobis
hic propheta loquit̃, Beneplacitum (inquit) est dño in populo suo. Ergo nõ in solo illo filio, qui per
Matt.3. colũbæ descẽsum naturalis & cõsubstãtialis fuit demõstrat[9], Deo patri est beneplacitũ, verũetiã in
Lucæ.3. nobis, in oĩ populo suo. Sed vigilãter attendendũ est, ꝙ nõ dicitur, Beneplacitum est dño in omni
populo, sed cũ restrictione loquendo in populo suo, tantũ ait Deo esse beneplacitũ. Atq; ita consi-
mili obseruatione, etiã angelum Matthæus in suo euangelio referr loquentẽ, cum nomen dulcissi-
Matt.1. mum Iesu patri Ioseph exponens, diceret, Vocabis nomẽ eius Iesum: ipse enim saluum faciet popu
lum suum à peccatis eorum. Populũ (inquit) non quemliber, sed populum suum. Qui autem sint
de populo eius, statim inueniemus, si ad partem subsequentem procedamus. Subiungitur enim, Et
exaltauit mansueros in salutem. Sunt ergo mansueti populus eius, in quo est ei beneplacitum. Et si
requiras, quosnam verè debeamus appellare mansuetos, audi quod per prophetam dicit dominus

A Ad quem respiciam, nisi ad pauperculũ & cõtritum spiritu & tremẽtem sermones meos? Hi enim Esai.66.
sunt, quos hîc mansuetos dicimus: hi sunt qui de populo domini cõputantur suo tẽpore exaltandi
in salutẽ. Ceterũ, exacerbatores illi eloquiorũ Dei, qui nõ acquiescunt veritati, credunt autem ini-
quitati, qui verba Dei nõ cũ debita reuerentia & obediẽtia suscipiunt in corde bono, sub odio Dei Rom.2.
sunt, nunquã exaltandi in salutem, sed reprobandi suo tempore in damnationẽ: quæ distinctio pul-
chrè etiam in alio loco à Propheta indicata est, his verbis, Suscipiẽs mansuetos dominus humilians Psal.146
autem peccatores vsq; ad terram. Cæterum quod in quibusdã codicibus per tempus pręteritũ legi-
tur, exaltauit, melius legitur per futurum, exaltabit, quomodo in Gręco ὑψώσει, item & in Hebręo, &
quomodo habẽt emendatiores Latini codices. ¶ Versu .5. Exultabunt sancti in gloria, &c. Omnia
ista ad finẽ vsq; Psalmi, nos de gloria & exaltatione sanctorũ in futuro sæculo, in Elucidatione su-
mus interpretati: quam interpretationẽ ipsa Psalmi verba, si diligẽter cõsiderẽtur, manifeste mon-
strabunt. Possunt tamẽ fidelibus in militante Ecclesia non omnino male accõmodari, qui etiam in
hoc mũdo exaltãtur in salutẽ, quãdo Dei gratia à diaboli potestate eximũtur, & salui fiunt à pecca-
tis suis, quomodo in Psal.26. gloriãs dicit victor, In petra exaltauit me, & nũc exaltauit caput meũ
super inimicos meos. Exultãt iidẽ nunc in gloria & honore, quo affecti sunt à Deo, in gloria ado-
ptionis filiorũ Dei: quemadmodũ Apostolus ait, Gloriamur in spe filiorũ Dei. Insuper lætantur in
B cubilibus suis.i.in cordibus & conscientiis suis, dum testimoniũ perhibet in cordibus eorũ spiritus Rom.5.
Dei, ꝙ filii sint altissimi, & gloria eorũ est testimoniũ conscientiæ ipsorũ. Ita dum gloriãtur in sua Rom.8.
conscientia, quasi in cubilibus lętãtur. Est enim vnicuiq; pro cubili, sua tuta cõscientia, in qua mol- 2.Cor.1.
liter requiescit, bonũ est testimoniũ quasi pro lectulo habens. Qua etiã ratione apud Sapientẽ dici-
tur, Secura mens, quasi iuge conuiuiũ. Quomodo autẽ exultationes Dei sint in gutture sanctorum
hîc etiã in peregrinatione degentiũ, manifeste indicat, qui dicit, Cantabiles mihi erãt, vel (vt in He Prou.15.
bręo legitur) Cantica mihi erãt iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meę. Et alius quidã, Vi- Psal.118.
uens viuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie: pater filiis notã faciet veritatẽ tuam Domine Esaię.38.
saluũ me fac, & Psalmos nostros cãtabimus cũctis dieb⁹ vitæ nostræ in domo domini. Gladios an-
tem ancipites in manibus fideliũ, appellabimus eadẽ illa veritatis ac Euangelicæ doctrinæ eloquia,
quæ alibi sagittæ acutæ appellãtur, & sagittę potẽtis acutæ. Sed & Paul⁹ aperte verbũ Dei gladiũ ap Psal.44.
pellat cũ Ephesiis scribit, Accipite gladiũ spiritus, quod est verbũ Dei. Ac rursum Hebręis, Viu⁹ est Psal.119.
sermo Dei & efficax, & penetrabilior oĩ gladio ancipiti, pertingens ad diuisionẽ animæ ac spiritus, Ephe. 6.
&c, Hos gladios ancipites habẽt in manibus sancti, vt in eis pugnent ac dimicent cõtra oẽs aduer- Hebr.4.
sarios, quemadmodũ materialem gladiũ in manibus tenẽs, hoc facit, vt defendat se atq; etiam impu
gnet & feriat hostes. Tenẽt (inquã) hos gladios sancti in manibus, ad faciendã vindictã in nationi-
bus, & increpationes in populis. Ad alligandos reges eorũ in cõpedibus, & nobiles eorũ in manicis
ferreis, hoc est, ad subigẽdas sibi incredulas nationes, ad expugnãdas & deuincendas aereas potesta
tes, potentes quoq; & sapientes sęculi superãdos, & populos ad veritatem fidei de manibus eorum
eripiendos. Quod in alio Psalmo per cõparationem sagittarum ita dicitur, Sagittæ tuæ acutę, popu
C li sub te cadent, in corda inimicorũ regis. Et Paulus Apostolus, de hac sanctorũ victoria aperte scri Psal.44.
bit, cum ait, Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Dei, ad destructionẽ munitionũ, 1.Co.10.
consilia destruẽtes, & omnẽ altitudinem extollentẽ se aduersus scientiã Dei, & in captiuitatẽ redi-
gentes omnẽ intellectũ in obsequium Christi, & in promptu habentes vlcisci omnem inobedien-
tiam. Hoc autẽ est iudicium conscriptum, hæc vltio est, quã ab æterno proposuit facere per filium
suum atq; eius discipulos Deus, contra principẽ mundi huius: hæc est, illa vltio, de qua trina repli-
catione gloriat Ecclesia, cũ ait, Omnes gẽtes circuierunt me, & in nomine domini, quia vltus sum
in eos. Circundantes circũdederũt me sicut apes, & exarserũt sicut ignis in spinis: & in nomine do Psal.117.
mini, quia vltus sum in eos. Hoc illud est iudiciũ, de quo alibi dicitur, Iudicabit dominus populũ Psal.131.
suum, & in seruis cõsolabitur siue deprecabitur. Et in Euang. dominus, Nũc iudiciũ est mundi. Iam Deut.32.
princeps huius eiicietur foras. Et postremo hæc omniũ sanctorum cõmunis gloria, quòd absq; hu- Ioan.12.
mana potentia, absq; humana sapientia, sola Dei virtute, ita potentes sint ad perdendũ sapientiam
sapientum, & reprobandum prudentium prudentiam: atq; deuinciẽdum & subigendum omnem
mundi potentiã: & talia profectò sunt hęc omnia, pro quibus merito debeat cantari canticũ nouũ, 1.Cor.1.
in quibus lætari debeant verus Israel & filii Sion, quomodo in alio Psal. dicitur, Lętetur mõs Sion, Esa.29.
D & exultẽt filiæ Iudę ꝓpter iudicia tua domine. Digna profectò sunt, ob quæ debeamus illi in cho- Psal.47.
ris, tympanis atq; psalteriis canere, quomodo nos iste modo Psalm⁹ exhortatur, Sũt sanè iudicia pa
tentissima certissimàq; testimonia, quòd beneplacitũ sit domino in populo suo: hi effect⁹ sunt ma
gnificę exultationis, qua suos electos etiã in pręsenti sęculo Deus exaltat, faciens illos mundũ vin-
cere, & semper in omni loco triũphare in Christo Iesu filio suo. Hęc autẽ expositio, nequaquam illi 2.Cor.2.
pręiudicat quàm nos in Elucidatione de gloria & fœlicitate superna dedim⁹, imò potius ordinat
vna ad alterã: quemadmodum illa quæ in hoc tẽpore est electorum exaltatio, illius post ventură glo
rificationis quoddã est prænuncium. Cæterum, quòd quidam hęc de temporali fœlicitate conãtur
exponere Iudęorũ, post captiuitatẽ Babylonicam pristinam gloriã aliqua ex parte recuperantium,
intelligentes gladios materiales & tẽporales victorias atq; vltiones, & iudiciũ conscriptum intelli-
gentes iudicium quod in lib. Moysi promissum fuit filiis Israel à suis iniquitatibus ad Deum se con Deut.32.
uertẽtibus, quo videlicet promissa illis erat vltio de inimicis, si ab iniquitatib⁹ se cõuerterent ad ser-
uiendum domino, quemadmodũ econtrario à Deo recedẽtib⁹ promissa fuerat captiuitas & subie-
ctio: hæc (inquã) expositio, vt nimiũ Iudaica & crassa, nobis digna visa non est quã prosequeremur

ff

CL PSALMI ARGVMENTVM. E

QVasi in ebrietate spiritus raptus Propheta considerans nullum esse laudis diuinæ modum neque terminum, ipsum in sanctis & in firmamento fortitudinis in medio angelicorum exercituum gloriosè residentem & inhabitantem iubet, adhibitis omnis generis musicis instrumentis, pro poßibilitate modi humani quibuscunque fieri poßit mediis collaudari, vt quod agnoscit neque corde, neque ore plene impleri posse ad id etiam exteriora corporis membra, quantum poßint, adiuuent.

CL. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Laudate dominum in sanctis eius: ✳ laudate eũ in firmamento virtutis eius.

Sepi.11. Lucæ.1. Gene.18.

2 Laudate eum in virtutibus eius: ✳ laudate eum secundum multitudinẽ magnitudinis eius.

3 Laudate eum in sono tubæ, laudate eũ in psalterio & cithara.

4 Laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo.

5 Laudate eum in cymbalis benesonantibus: laudate eũ in cymbalis iubilationis: ✳ omnis spiritus laudet dominum.

LAudate domiuum in sanctis eius, in quibus tam mirabilem se ac glotiosum in poteotia, sapientia & bonitate demonstrauit, dum ipsos ad suam imagioem creauit, vt diuinæ capaces essent oaturæ, dum illos à peccatis saluauit, à morte redemit, dum ex filiis iræ filios Dei constituit, ounc eos gratia iustificans, salute antem ęterna eos glorificare in sæculo veoturo disponetis: laudate quoq; eũ in firmamento fortitudinis suæ, in cælesti palatio, mãsione fortissima, & firmissimo habitaculo suo, ĩ quo cum sanctis oĩbus sine fioe tegnat & glotiatur. 2. Laudate eũ io potẽtatibus, fortitudinibꝰ siue potẽtiis ac virtutibus eius, id est, in sua maxima & infinita oĩpotentia, cui subest cum voluerit posse, & cui pœnitus nihil impossibile est, imò neque difficile: ✳ laudate eũ iuxta magnitudinem immensæ omnipotẽtiæ & infinitę virtutis eius, hoc est, laudate quantum potestis, & quantum præualebitis, quia propter immensam gloriam eius digne satis nunquam laudari poterit. 3. Et quia neque corde neq; ote ad laudandũ sufficitis, vt etiam manus & membra cætera attestari valeant perfectæ laudis (ad quam nõ sufficitis) desiderium & bonã volũtatẽ, adhibete, & assumite etiã exteriora quælibet iostrumenta musicę harmoniæ, in quibus laudes illi decantetis, videlicet in tubarũ clãgotibus personãtes, & bucciois concrepantes, in psalteriis quoq; & citharis suauẽ edeotes melodiam. 4. Adhibete tympana, & personate in eis, choros facieotes, ad pariter collaudandum dominum: in instrumentis quoque chordarũ, & in organis laudes illi decantate. 5. Collaudate eum in cymbalis bene resonantibus, laudate eum in cymbalis dulci sooo bene tinniẽtibꝰ, & hoc suaui tinnitu veluti iubilantibus: ✳ Quid plura ego dicam? Quam inuitabo vltra creaturam? quem adhuc laudis modũ exprimã? Ecce per siogula percurrens deficio, nec inuenio quid vltra commemorẽ. Generali proinde exbortatione concludẽs, omoe quod spiritũ habet vitę, & omne quod subsistit creatum, ab ipso, inuito in laudem eiꝰ quẽ pro suæ magnitudinis præcellentia constat digoe satis nunquam laudari, oeq; glorificari posse, qui est solus super omnes laude sempiterna laudabilis Deus trinus est vnus in omnia sæcula benedictus. Amen.

F

G

ANNOTATIONES IN PSALMVM CL.

PSalmorum liber, conuenientissimum maximéq; decentem finem accipit boc vltimo Psalmo vtique deuotionis iubilo plenissimo. Cum enim torus Psalmorũ liber boc præcipue spectet vt ad laudem Dei bomines adhortetur, partim ex iis quæ io ipso sunt perfectionibus, partim ex consideratione mitabiliũ eius operum, & prouidissima beoignissimàq; eius erga humanũ genus dispensatione, quo ad electorum salutem cuncta dispooit disposuitq; ab ioitio, decens fuit, vt tali aliquo Psalmo clauderetur liber, qui oihil esset, nisi laudis excitatio: cuiusmodi ꝓculdubio hic est, si est vllus. Nihil eoim aliud esse videtur qnàm purum balleluia. i. mera laudis exhortatio: cum nihil aliud proponat, quã hallelu, hallelu, id est, laudate, laudate. Est autem io hoc Psalmo quasi defectio laudantis, cũ præ magnitudine, tam multis, támq; frequẽtibus & feruentibus exhortationibus propositis, veluti fatigatus iam deficit inuitator, & quasi deficiens laudi imponit terminum: cum post toties repetitũ, & in ptioribꝰ duobus Psalmis, & in hoc nouissimo, laudate, cãtate, talẽ ponit totius suæ exhortatiõis clausulã: Omnis spiritꝰ laudet dominũ: boc est, omne quod spitat, omne quod vitã habet, laudet dominũ: sub hoc quod particulariter dictũ videtur, intelligẽdo vniuersaliter, omne quod vitam & esse habet. Nam Deo viuunt omnia, in quo (vt ait Ioannes) vita erat quicquid factũ est. Cæterum, quantũ ad instrumenta quæ hic plura explicantur, in quibus iubemur laudare dominum, nota quòd ea omnia secundũ mysticas intelligeotias moraliter exponi possunt, quemadmodum ante oos plures qui in Psalmis laborarũt, diligẽter explicarũt, apud quod facile erit ista tequirentibus inuenire. Nos tamẽ nihil illotũ, attigimus, neq; arbitramur Prophetam illa ptincipaliter spectasse, tametsi pie & deuore cõtemplantibus ita exposita sint: sed ex spiritus ebrietate & plenitudine deuotionis, ex nimia inflammatione cordis gestiẽtis magnifice celebrare dominum, putamus

H

Ioan.1.

A omnia hæc musica instrumẽta hic nominari: vt hoc modo significaretur, dign⁹ esse De⁹ noster qui
in omnibus musicis instrumentis, quibuscunq; modis fieri possit, collaudetur & celebretur, quẽad
modum in Psal. 148. à rationali creatura omnis inuitabatur ad Dei laudem, etiam irrationalis, etiã
insensibilis, etiã inanimata creatura, vt sic tali inuitatione protestaretur laudãs, solũ se non sufficere
ac digne laudandũ tam laudabilem dominũ. Qui enim auxiliũ postulat ad rem aliquã perficiẽdam,
hoc ipso monstrat se non esse per se solũ sufficientẽ ad rem eiusmodi, vt dignum est, peragendam.
Alioqui, quid opus fuerit alienũ inuocare auxiliũ, si tu solus tuo sufficis, quod quæris, transigendo
negotio? ¶ Versu. 1. Laudate dominum in sanctis eius. In Grȩco atq; in Latino, ambiguũ est gen⁹, vt
intelligi possit, in hominib⁹ vel angelis sanctis, genere masculino: vel in sanctis, genere neutro .i. in
cælestibus, quomodo in Psal. 133. dicitur, In noctibus extollite manus vestras in sancta .i. ad cælos,
qui (ratione inhabitantiũ sanctificatorum) peculiariter aliquãdo sancta appellãtur, quomodo etiam
Paulus Apostolus Christũ dicit per propriũ sanguinẽ semel introisse in sancta, æterna redemptiõe Heb. 9.
inuenta, proculdubio cælos significare volens & mansionẽ beatorum, quȩ sunt vera sancta. Similis
ambiguitas est in versu vltimo Psalmi 67. Mirabilis Deus ĩ sanctis suis, &c. Nos in Elucidatione ex
posuimus per genus masculinũ, in hominibus sanctis siue fidelib⁹ eius, quomodo etiã beatus pater
B August. interpretatur, vt quomodo etiam alterum illum locũ Psalmi. 67. sumus loco suo interpre-
tati. Quod autẽ in secunda parte dicitur, In firmamẽto virtutis eius, nos exposuimus de cælesti ha- Ibidem.
bitaculo, accipiẽtes videlicet firmamẽtum virtutis, pro cælesti habitaculo, quod Paulus appellat ta-
bernaculũ non manu factum .i. non huius creationis .i. quod non est factum manu vel sapientia ho
minum artificũ, sed potentia virtutis Dei: propter quod, specialiter firmamentum appellatur virtu-
tis eius. Atq; huic interpretationi bene cõuenit quod Felix vertit, In firmamento fortitudinis eius:
item quod alii vertunt, In expanso virtutis vel fortitudinis eius. hoc est, in cælo quod secundũ vir-
tutem suã expandit sibi, quomodo dicimus tendere tabernaculũ. Vel intelligi posset firmamẽtum
virtutis Dei, eo quod ibi specialiter reluceat Dei potẽtia, nimirũ circundãtibus illic ministris mille mi- Danie. 7.
libus, qui ministrant ei, & decies centenis milibus qui ei assistunt. Alii verò sic intelligunt, In firma-
mento virtutis eius .i. in virtute eius, quæ est firmissima & potentissima vt firmamentũ accipiatur
quasi pro firmitate vel fortitudine vel stabilitate, quomodo in alio Psalmo diximus, Non est firma
mentum in plaga eorum .i. non fortitudo, nõ est duratio & stabilitas in plaga impiorum, vt sit sen Psal. 72.
sus, Non est impii in hoc sæculo grauis plaga, aut diu durans, aut multum grauans afflictio, quem-
admodũ suo loco expositum est. Atque huic expositioni nõ omnino dissonat quod vertit ex He-
bræo Hieronymus, Laudate eum in fortitudine potentiæ eius: & quod dixit Felix verti posse, In ex
tensione virtutis eius: vel (vt alii) In extensa aut forti virtute eius. ¶ Versu. 2. Laudate eum in virtuti
C bus eius. Ne mireris, si virtutes (quod hactenus fere vbique interpretati sumus exercitus) iam aliter
interpretemur, nempe fortitudines. Nam in aliis locis, vbicunq; virtutes interpretati sumus exerci
tus, vt domine Deus virtutum (quod frequenter in Psalmis ponitur) Non egredieris Deus in vir-
tutibus nostris, ac in aliis huiusmodi locis: vbicunque (inquam) sic sumus interpretati, si Hebrȩam
lectionem inspicias, inuenies haberi illic sabaoth, quod significat exercitus, in numero plurali, Item
si Grȩca inspicias, inuenies δυνάμεων, quod frequentissime pro exercitibus ponitur, eo quòd in exer-
citu sit virtus belli. Hoc autem loco, neque Hebræa sabaoth, neq; Grȩca dynameon sed in Hebrȩo Psal. 58.
est geburoth, numero plurali, quod robora, fortitudines, virtutes, vires, potẽtias, vel potentatus si- Psal. 79.
gnificat. In Grȩco autem est δυναστειῶν, quod potentatus significat, vel prȩualentes fortitudines. Quȩ Psal. 59.
ambæ dictiones, tam Græca quàm Hebræa, ponũtur eodem in Psalmo. 91. vbi nos habemus, Si au
tem in potentatibus octoginta anni, quod illic diximus ab aliis legi, In robusticitatibus, vel in prȩ-
ualentibus fortitudinibus. Hoc ergo consilio cognoscito, nos hîc virtutes diuerso modo quàm ha
ctenus exposuisse. Vnde & Hieronymus ex Hebræo hic vertit, In fortitudinibus, non (vt solet) in
exercitibus. Et Felix multiplicem ponit versionem, In virtutibus, potentiis, fortitudinibus, põtesta
tibus, potentatibus. ¶ Versu vltimo, Laudate eum in cymbalis iubilationis. Tinnitus hîc vocatur iu-
bilatio, quẽadmodũ exprimit lectio Psalterii Romani, quod hoc loco habet, In cymbalis bene tin-
D nientibus. Vnde cap. 12. Epistolȩ prioris ad Corinthios, vbi nos habemus, Factus sum velut æs so-
nans aut cymbalum tinniens, in Græco est ἀλαλάζων id est, iubilans, quemadmodum ἀλαλαγμὸς, iubila-
tionem significat. Vnde sicut illic rectè versum est, cymbalum tinniens pro iubilans: ita hîc pro cym
balis iubilationis, legi rectè poterat, cymbalis tinnitus vel tinnientibus, id est, bene sonoris. Quod
autem sequitur. Omnis spiritus laudet dominum, non solum huius Psalmi, sed totius libri Psalmo-
rum est egregia & congrua clausula. Et post omnia subiungitur, halleluia, quod caput est & finis to
tius libri Psalmorum, qui semper & vbique non aliud clamat quàm halleluia, nihil nobis aliud lo-
quitur, quàm laudare Deum. Quæ exhortatio vtinam sic modo capiat in cordibus nostris, vtinam
sic tota possideat nostra pectora, vtinã tam lingua quàm vita ita sese nunc exerat, vt cum beatis su-
pernis ciuibus perpetuum illud & indeficiens halleluia olim cantare mereamur in conspectu Dei
& agni, qui cum suo consubstantiali patre & spiritu sancto viuit ac regnat in omnia sæcula sæculo-
rum. Amen.

FINIT EXPLANATIO LIBRI PSAMORVM.

DEO LAVS ET GLORIA.

ff ii

Elucidatio in Cantica ferialia B

QVAE EX CONSVETVDINE ECCLESIAstica per ferias decantantur in horis canonicis.

ARGVMENTVM IN CANTICVM Esaiæ, cuius initium est, Confitebor tibi domine.

CAnticum istud scribit Esaias capite suæ Prophetiæ duodecimo. In quo Propheta loquens sub persona totius Ecclesiæ Christi, gratias agit de salute per Christũ in plenitudine temporis allata, & ablata ira, quæ ab exordio, propter primam præuaricationem, vsque ad tempus illud gratiæ humanum genus praecesserat: ac deinde fœlicitatem temporis huius quod est sub noua lege commemorat, & fideles omnes horum beneficiorum factos participes ad laudem Dei & prædicationem mirabilium eius inuitat.

ELVCIDATIO IN CANTICVM ESAIAE. F

1 *Confitebor tibi domine, quoniam iratus es*
Psal. 84. *mihi: conuersus est furor tuus & cõsolatus es me.*

2 *Ecce Deus saluator*
Galat. 4. *meus:*
Matt. 1.
Psal. 73. *✳ fiducialiter agam, &*
Psal. 117. *non timebo.*
Rom. 8.

3 *Quia fortitudo mea & laus mea dominus:*

Ioan. 15.
Philip. 4 *✳ & factus es mihi in salutem.*

4 *Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris:*

Ioan. 1.

Ioan. 3.
✳ & dicetis in illa die.

5 *Confitemini domino inuocate nomen eius.*
✳ notas facite in populis adinuentiones eius:
Ioel. 1.
Rom. 8. *✳ memẽtote, quoniam est nomen eius.*

TE confessione laudis eelebrabo, domine Deus meꝰ qnoniam eum in prioribus ętatibus à tempore primæ transgressionis mihi fueris iratus, iam tamen in temporis plenitudine cessauit illa iracũdia tua, auertisti ab ira iodignationis tuæ, factus placatus humano generi: & qui olim auersus à nobis fuisti per iracundiam, iam tandem conuersus es ad nos vultu placido per misericordiam: & in hac tua conuersione refecisti nos cõsolatione optima prius quasi desolatos & desperatos. 2. Ecce tu es ipse Deus saluatoe meus, tibi sie placuit, quando venit plenitudo tẽporis, mittere in mũdum filium tuum ad saluãdum populũ suum à peccatis eorũ: tibi placuit per filiũ tuũ operari salutem in medio terræ: ✳ atq; ob hoc bene fidẽter agam, viuam absque timore, nec vltra timebo quid faciat mihi homo, & ego despiciã omnes inimicos meos. Seio enim neminẽ posse condemnare quos Deus iustificauerit, nequo vllam potestatem nocere posse ei quẽ dominꝰ saluare voluerit. Quare in Dei electione G & gratia firmã habens fiduciam, nolo conturbari, nolo vltra metuere. 3. Quid eoim timeam? qui dominum Deũ potentissimum babeo meam fortitudinem, & meam laudem vel gloriã: qui non in propria mea virtute, non in propriis viribus confido ant glorior, cum sciam me ex memetipso vel nihil esse, vel minus nihilo: sed dominus Deus ipse est fortitudo & virtus mea, in qua cõfido & glorior, sine quo vt nihil possum, ita in eo & per eũ possum omnia: ✳ & ipse factus est mibi saluator, ipse placatus humano generi factus mũdi saluator, genus humanum à captiuitate peccati, in qua detinebatur, & debito mortis quo obstringebatur, redimens ac faciens saluum. 4. In illo tempore acceptabili, in temporis plenitudine, vos qui intra Ecclesiam eritis fideles, credituri in nomine eius, abundanter accipietis aquas cælestis gratiæ & spiritualiũ charismatum, de plenitudine Christi salnatoris quasi de fontibꝰ plenissimis: accipietis de plenitudine eius, qui plenꝰ est gratiæ & veritatis, babẽs non ad mensurã spiritũ: & sic accipietis, vt tamen illius plenitudini nihil decedat: quemadmodũ cum ex fon- H tibus aquam hauris, quantumcunq; hauseris, ob continuã scaturiginem, nõ deficit, neq; diminuitur fontis aqua ✳ & in illa die salutis ac gratiæ, in illo tẽpore acceptabili, dicetis vos fideles quicunq; estis credituri in nomine eius, & hæc multo maxima beneficia in Ecclesia suscepturi: dicetis (inquã) vobis inuicẽ, ad exhortandũ pro gratitudine. 5. Cõfitemini domino ex corde fideli & animo grato, qui tãta vobis contulit bona, quæ nõ fecit omni nationi, neque generationibus pristinis: & confitẽtes ad gratiarum actionem, simul etiam inuocate nomen eius fiducialiter, eum inuocate paratum adhuc maiora vobis conferre. Omnis enim quicunque inuocauerit nomẽ domini, saluꝰ erit: ✳ Et quo salus hæc omnibus allata magis diuulgetur & agnoscatur, vos qui iam Deo credidistis, & agnoscitis hanc salutem, studete eam annunciare populis & gentibus, prædicantes mirabiles cogitationes & mirabilia consilia eius quæ cogitauit super genus humanum, & quibus perfecit salutem nostram: ✳ & hoc ad memoriam reuocate, hoc recogitate, ac rememorando prædicare, quòd no-

A

6 Cantate domino, quoniam magnifice fecit:
✳ annunciate hoc in vniuersa terra.

7 Exulta & lauda habitatio Sion:
✳ quia magnus in medio tui sanctus Israel.

B

men eius qui hanc salutem est operatus, excelsum est & sublime super omne nomen. Saluatorem enim nostrum Deus exaltauit, dans illi nomen super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum. 6. Gaudentes cantate domino, quòd magnifice admodum fecerit, quod suam magnificentiam mirabiliter demonstrauerit pro reparãdo & saluando populo suo, vt eos à morte restitueret vitę, ab ira ad gratiam, à captiuitate, ad libertatem, a damnatione ad gloriam: ✳ hoc opus tam admirabilis potentiæ, sapientiæ & bonitatis, sed proclamate & annunciate in omnem terram & fines orbis terrarum. 7. Exulta, & lauda, ô beate populus qui habitas in Sion: gaudete & exultate quicunque intra sanctam Ecclesiam inhabitatis, credentes in nomine saluatoris vestri: & merito vos quidem gaudere debetis & exultare, propter illum qui habitat in medio vestri, videlicet quoniam magnus est ille sanctus Israel, dominus Deus verus saluator vester: qui habitat in medio vestri, tanquam protector, defensor, propugnator, pastor & rector in medio populi sui sicut pater in medio familię & filiorum suorum; qui pollicitus est, vbicunq; duo aut tres fuerint congregati in nomine suo, ibi se futurum in eorum medio, qui insuper pollicitus est vobiscùm esse ac permanere vsque ad consummationem sæculi. Philip. 2. Matt. 18. Matt. 28.

ANNOTATIONES IN PRAECEDENS CANTICVM.

VErsu. 1. Confitebor tibi domine, quoniam iratus es mihi, conuersus est furor tuus. Sic intellige, acsi coniunctim hę partes proferrẽtur, vt confessio non ad partem illam referatur, quoniam iratus es mihi: sed ad totum hoc, quoniam iratus es mihi, conuersus est furor tuus, ad hũc sensum, Confitebor tibi, quoniam cum iratus olim fueris mihi, iam conuersus est tamen furor tuus, atque cessauit, & es me consolatus: quo ferè loquendi modo, Paulus Romanis ait, Gratias ago Deo, quòd fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis, hoc est, Gratias ago Deo, quòd cum olim fueritis serui peccati, nunc facti sitis obedientes, &c. Rom. 6.
Secundum sententiam verò pulchre ista reconciliatio & cõuersio iræ Dei apud Psalmistam exprimitur, cum in Psalmo. 84. sic loquitur, Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorũ. Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ. ¶ Versu. 3. Quia fortitudo mea & laus mea dominus. Laudem, potes intelligere gloriã, Dominus enĩ, laus & gloria nostra est, in quo solo gloriari & laudari siue lætati debemus, quomodo in Psalmo dicitur, In domino laudabitur vel gloriabitur anima mea. Potest Psal. 84.
C tamen aliter intelligi dominus esse laus suorum fidelium, id est, laudis obiectum siue materia, quatenus videlicet ipse quẽ est pro suis maximis beneficiis & admirabilib⁹ operibus laudare debent fideles. Vel laus est dominus suorũ, quatenus ipse ratio est vnde sui laudentur. Laudabilis enim populus & beatus, cuius est dominus Deus. Quemadmodum enim Salomonem gloriosum præ regibus aliis, rectè dicimus fuisse laudem & gloriam sui regni atque sui populi, sic Christum multo magis dicere possumus laudem populi sui. ¶ Versu. 4. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Per fontes istos saluatoris, piè quidam intelligunt sacramenta Ecclesiæ à Christo instituta: ex quibus hauriuntur aquæ, quatenus ex Christi institutione per ea purgãtur peccata, & confertur gratia. Piè item quidam fontes istos intelligunt vulnera Saluatoris, ex quibus aquas haurimus in gaudio quoniam ex eius passione tota nobis nostra salus processit. Psal. 33.

ARGVMENTVM IN CANTICVM
Ezechiæ, cuius initium est, Ego dixi in dimidio dierum meorum.

D *CApite. 38. Esaiæ legimus, post superbum & blasphemũ Sennacherib percussum per angelũ domini occisis in castris eius centum octoginta quinque milibus virorũ, ægrotasse Ezechiam vsque ad mortẽ, adque ipsum ægrotantẽ missum fuisse Esaiã Prophetã, qui illic diceret, Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues: sed cum ille conuersa ad parietẽ facie orasset dominum, fletuque magno fleuisset, sententiam illam fuisse reuocatam & retractam, vt diceret illi dominus per eundem Prophetam qui prius mortẽ sibi denunciauerat. Hæc dicit dominus Deus Dauid patris tui, Audiui orationẽ tuã, & vidi lachrymas tuas. Ecce ego adiiciam super dies tuos. 15. annos, &c. dans ei signum retrocessionis vmbræ solaris in horologio Achaz. Pro hoc ergo sanationis suæ beneficio, quod subsequitur canticum Ezechias cecinit quẽadmodũ titulus indicat his verbis, Scriptura Ezechiæ regis Iuda, cũ ægrotasset, & conualuisset de infirmitate sua. In hoc ergo cantico rememorat amaritudinem & tristitiam illam in qua fuit, cum audisset nũciũ mortis suæ (in ætate adhuc florenti) & velut in dimidio dierũ: quoniam (vt tradunt in hac re fide digni authores) annũ agebat. 39 cum de Sennacherib à Deo acciperet victoriam, quam subsequuta est ista infirmitas. Multũ etiã deflet, quòd absque semine esset discessur⁹, & quòd in eo generatio Dauid esset acceptura finẽ deplorat, dicẽs, Generatio mea ablata est. &c. Dicunt enim, tunc temporis nondum illum genuisse liberos. Reliqua insuper omnia ad finẽ vsque per querimoniã proponuntur. Sic enim loquitur, secundũ cum effectum, quo tum erat, cum esset in angustia antequã hac conualescentia erat ex Dei voce instructus: & maxime morbi sui grauitatem exaggerat,*

quo Dei beneficium amplius extollat: pro quo, concludens pollicetur illi ad gratiarũ actionẽ, sempiternæ lau B
dis cantica. Est autem per se euidens ac manifestißimum, secũdum literam totum hoc canticum exponendũ esse
de Ezechia & eius infirmitate atque cõualescentia, neque in Elucidatione aliam ponemus intelligentiã. Verũ-
tamen secundum mysticum sensum, poterit etiã accõmodari illi qui similiter in spiritu fuerit affectus, vt Deo
gratias agere velit pro liberatione à morbo animi, vel recogitare statum ægrotãtis animæ per Deũ iam sana-
tæ: quomodo Ezechias hic de corporali infirmitate sanatus, suam curationem ad gratiarum actionem cõmemo
rat. Vel etiam ad totum genus humanum per Christũ sanatum, secũdum mysticum sensum potest accommodari.

ELVCIDATIO CANTICI EZECHIAE.

1 *Ego dixi:*

✳ *in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi.*

2 *Quæsiui residuũ annorum meorum:*

✳ *dixi non videbo dominum Deum in terra viuentium.*

3 *Non aspiciam hominem vltra:*

✳ *& habitatorẽ quietis.*

4 *Generatio mea ablata est:*

✳ *& conuoluta est a me quasi tabernaculum pastorum.*

5 *Præcisa est velut à texente vita mea:*

✳ *dum adhuc ordirer, succidit me:*

✳ *de mane vsque ad vesperam finies me.*

POsitus in infirmitate, vbi audissem per Esaiam Pro-
phetam ex ore domini nũcium mortis meæ, illo di-
cẽte: Dispone domui tuę, quia morieris tu, & nõ vi
ues, cũ magnò dolore cordis & fletu vocis, dixi ego
velut coram Deo proponẽdo querimoniam: ✳ ecce
in medio dierum meorum secundum huius decreti
nuncium cogor è viuis abscedere, iam in etate florida ante senectu-
tem, adhuc robore fortis, vegetus, atque robustus, præmatura morte F
cogor occumbere & abire è terra ista viuentium ad portas inferni,
id est, ad loca mortuorum: secũdum corpus quidem ad sepulchrum,
secũdum animam verò ad lymbum patrum maiorum meorum, qui
ante me illuc descenderunt. 2. Quamobrem conuertens caput ad pa
rietem lectuli, fletu magno postulaui, & requisiui à dño Deo meo
residuum annorum meorũ: postulaui vt misereretur mei, adhuc in
ętate florida vigentis, quasi in medio vitæ meę robore cõsistentis: &
petii residuum annorum mihi ex Dei misericordia adiici, petii mihi
adiici saltem annos aliquot vitæ meæ, & prolongari terminum: ✳ Et
dixi, conquerendo atque lamentando, Si morte iamiam cogar absce
dere è terra viuentium, ergo nõ vltra dabitur mihi hîc super terram
videre dominum, non vltra potero ascendere in domum domini, vt
ibi eum videam, siue visitem, & adorem. 3. Neque amodo aspiciã ho
minem vllum in hoc mundo, postquã morte (iuxta hoc quod audi-
ui nuncium) absumptus fuero, non vltra erit cum hominibus super
terram conuersatio mea, neque videbo ego illos, neque illi me, neq;
sciã omnino quid illi agant in terris: ✳ neq; videbo populũ meũ post
Sennacherib percussum & contritum paci restitutum, in sua pace & G
quiete habitantem, populum iam secure inhabitaturum terram, abs-
que inimicorum timore, non dabitur mihi, quod tamen vehemen-
ter optarem, si mihi posset contingere. 4. Et quod me omnium maxi
me cruciat, ecce generatio mea cessauit & ablata est: si moriar peni-
tus moriar, quoniam semen nondum suscitaui, neque relinquam si-
milem mei, qui posit mihi in regno succedere: ita ablata est mea ge-
neratio, quoniam prolem non habeo: ✳ & quomodo tabernaculum
pastorum, vbi voluerint migrare, voluitur in vnũ & complicatur,
quo portetur commodius, nec vltra extẽditur vt antè: ita mea gene-
ratio conuoluta videtur, à me incipiendo finitur series lineæ regiæ
& regii generis: à me, si iam moriar absque liberis, quasi tabernacu-
lum pastorum cõuoluetur generatio, quoniam in me finietur, & nõ
extendetur amplius. Atq; ita, quomodo fieri poterit, vt iuxta promis
sionem factam Dauidi, non deficiat de semine eius qui regnet super
domum Iacob? quomodo Mesias ille desideratus cunctis gentib⁹ de
Dauid nascetur, si ego absque liberis iam oune morte absumar? 5. En
vita mea in medio suo validisimo cursu subito per infirmitatẽ hanc H
abrumpitur & præciditur, vt non vltra decurrat vel progrediatur lõ
gius: quomodo subinde texens rumpit filum & frangit in cursu me-
dio, vel quomodo ille cũ voluerit subito vno impetu filũ rumpit &
frangit: ✳ vix mihi videbar adhuc incœpisse viuere, & iam ego succi-
dor, iam finitur mihi cursus vitæ meæ. Nam in infantia vix homo
viuit vt homo, dum rationis vsum non habet: in pueritiaque & a-
dolescentia, vix vt homo viuit, dum non sui iuris, neque ad suum ar
bitrium permittitur viuere, & dum in multa viuit afflictione & insi
pientia, propter iuuentutem & inexperientiam. Mox autem vbi flo
rere incipio in ætate perfectiori, præmatura morte hinc abripi-
or, vix dum in flore viuere exorsus: ✳ absumes me, & morte fi-
nies, de mane vsque ad vesperam expectantem & præstolantem, quo
modo solẽt ægri de mane expectare vesperam, & vespere expectare

A

6 Sperabam vsque ad mane: ✳ quasi leo sic cõ triuit omnia ossa mea.

7 De mane vsque ad vesperam finies me:

✳ sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor vt columba.

B *8 Attenuati sunt oculi mei suspiciẽtes in excelso.*

9 Domine vim patior:

✳ responde pro me:

✳ quid dicã, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerim?

C *10 Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.*

11 Domine si sic viuitur & in talibus vita spiritus mei:

D

✳ corripies me, & viuificabis me:

✳ ecce in pace amaritudo mea amarißima.

mane, quasi sperantes temporis mutatione aliquod sui morbi leua-
mentum. 6. Itaque expectabam vsq; mane, si aliquid sentirem leua
minis, quod subinde solet ęgrotis tẽpore matutino contingere: ✳ ve
rum morbus iste qui me ex Dei iudicio corripuit, totũ me depascit,
consumit, & deuorat, vsq; ad ossa nihil mihi relinquit fortitudinis,
omnibúsq; exhaurit viribus, idq; in admodum modico tempore mã
gno impetu, & multa violentia: quemadmodum leo deuorat prædã
suam quam rapuerit, aut quę illi tradita fuerit, absq; mora magna vio
lentia. 7. Ita me finies de mane ad vesperam vsq; expectantẽ, & præ
stolantem: si sic pergas, & nisi alleuies à me manũ tuã, ita me absumes
expectantem, id quod ex cõtinuo defectu, & destitutione manifeste
percipio, dũ me sentio de die in diẽ, de hora in horã, magis magísq;
destitui viribus: & quo diutius præstolor, eo vicinius ad finẽ tẽdere:
✳ propter quod ego ad te clamaui cum magno fletu & gemitu, sicut
pullus hirũdinis cũ magno, quantũ potest, vocis stridore clamitat: &
meditatus sum, & excitatus loquendo & gemẽdo, sicut colũba: id est
ex amaro animo, & ardẽti affectu ad te clamaui, in bona fiducia, quẽ
vnum sciebã mihi posse ferre auxilium, & præterea neminẽ. 8. Oculi
quoque corporis mei præ nimia & continua suspectione ad cælũ at-
tenuari & debilitari sunt, cõtinuò suspiciẽtes, & sursum dirigẽtes aspe
ctum. Facit enim debilitari & attenuari oculos illa cõtinua defixio vi
sus in rem vnã, maxime cũ in superna leuãtur, & defigũtur in ea quę
sursum sunt, vt eleuari eos oporteat. 9. O domine (dicebã ego) vi-
des tu, quomodo ego vim & violẽtiam magnã patior à morbo isto,
qui me sic absq; cessatione cõsumit, & penitus deuorat, vt nihil relin
quat in me viriũ: ✳ tu pro me responde, pro me loquere, pro me age
cõtra hunc tam rabidum leonẽ. Non enim ego video remediũ, neq;
puto quẽquam esse hominũ vel medicorũ, qui possit me saluũ face- Deut. 32.
re, nisi tu sol⁹: qui percutis, & sanas, occidis, & viuificas: ✳ Sed quid di
cam ego? Quorsum istam domino Deo propono querimoniã? Aut
quid ipse mihi respõdebit? Quid ab illo expecto responsi, lutũ à figu
lo, à creatore creatura, cũ ipsi⁹ scit omne quod patior, cũ ipse omnia
hæc fecerit, cũ ex ipsius iudicio, volũtate & dispositione in hoc vitæ
discrimẽ venerim? Nõ igitur quasi omnino cõtendens, aut quasi mur
murans, ista quæ dixi propono, cũ sciam te quęcũq; facis in iusto iu-
dicio facere, & nõ obligari ad respondendũ mihi, sed posse te facere
quod volueris. Attamẽ in misericordia cõfidẽs postulo, & mea quę-
rimonia nõ murmurationis aut cõtentionis est, sed humilis depreca
tionis. 10. Et quo ad me exaudiẽdũ fias pronior, ecce volo ante ocu-
los tuos rememorari omnia tẽpora præterita vitæ meæ, quib⁹ viai su
per terrã, idq; in amaritudine & dolore cordis mei: pro omnib⁹ qui-
bus te offendi malis, ne forte in me sint delicta iuuẽtutis aut ignorã-
tiæ, propter quæ indignus inueniar tua exauditione, ecce volo tibi re
memorari omnia tempora mea cũ amaritudine pœnitentiæ: ✳ Itẽ re
memorabor corã te totũ tempus præteritum vitæ meæ, cum dolore
cordis mei totum tibi proponã ante oculos, vt consideres q̃ breue
fuerit vniuersum tempus vitæ meæ, & quã plenum miseriis, & q̃ in
illo omni tẽpore vitæ meæ studuerim corã te ambulare perfectus, vt
vel sic te inflectã ad adiiciẽdũ tã modico æuo meo, vel pauculos an-
nos. 11. O domine (dicebã ego ĩ hac amaritudine positus) hęccine est
vita hominis, siccine viuit homo, ad tẽpus tã modicũ: nõ aliud est ho
minis vita, quã talis quidã velut vmbrę horarius, imò penè momẽta-
neus trãsitus? & est vita spiritus mei in talibus? vita mea an cõsistit in
tam modica & breui duratiõe, & tã modica voluptate, tãtis cõmixta
malis, tã plena ærumnis? talis est vita hominis super terrã? quã vulgo
æstimãt homines magnũ quid esse, nõ attendentes ad breuitatẽ du-
rationis, & finis velocitatẽ: ✳ O domine, tu me in tuo iudicio corri-
puisti, & erudis morbo isto grauissimo: sed cũ volueris, iterũ me vi-
uificabis ĩ tuo beneplacito, poteris me sanare q percussisti: & hoc vt
facias peto, propter misericordiã tuã: ✳ ecce enim iam quãdo pacem
ex tuo munere nactus fuerã, post victoriã de blasphemo Sennache-
rib, quando sperabã viuere in pace cũ populo meo, venit mihi repẽ-
te dolor alius maximus, & amarissima amaritudo, ex morbo isto qui
iam quęrit extorquere è corpore animã meã. Propter quod, te præ-
cor, vt iã salutẽ mihi dedisti ab illo hoste, ita & ab hoc morbo gemi-

12 *Tu autem eruisti a-*
nimam meam, vt non
periret:
✳ proiecisti post tergũ
tuum omnia peccata
mea.
13 *Quia non infernus*
confitebitur tibi, neque
mors laudabit te: ✳ nõ
Matt. 25. *expectabunt qui descẽ-*
dũt in lacum veritatem
tuam.
14 *Viuens viuens ipse*
confitebitur tibi, sicut
& ego hodie:
Psal. 44. *✳ pater filiis notam fa*
ciet veritatem tuam.
15 *Domine saluum me*
fac: ✳ & psalmos no-
stros cantabimus cun-
ctis diebus vitæ nostræ
in domo domini.

nata tua misericordia sanes. 12. Tu autem domine, qui semper ad mi E
serendum es pronus, atque ad exaudiendũ facilis, exaudisti orationẽ
meam, & eruisti animã meã à perditione, seruasti à morte vitã meã:
& quomodo à morte spirituali me preseruasti, ita etiã à morte tẽpo
rali, cum alioqui secundum naturæ cursum aduersus hoc malũ nullũ
esset remediũ: ✳ omnia peccata mea proiecisti post tergũ tuum, dimi-
sisti mihi omnia peccata mea, quæ in annis præteritis cõmisi: omnia
delicta iuuentis meæ, & ignorantias meas non attendisti, neque re-
memoratus fuisti, vt propterea nõ exaudires deprecantẽ: & omnino
non attendisti ad illa vniuersa, quomodo nõ attẽdit homo, neq; res
picit ad ea quæ post tergum sunt. 13. Quoniam illi qui in inferno
sunt, non dabunt tibi confessionem laudis, & mortui qui in dãnatio-
ne sunt, nõ vllas tibi laudes dabunt quoniã in inferno & morte non
audietur vox laudis, vbi non est nisi fletus & stridor dentiũ propter
quod complacuit tibi dimittere peccata mea, & ea post tergũ proii-
cere, quoniã mauis, vt inter viuentes & iustos te collaudem, quã in-
ter dãnatos & mortuos perpetuò à tua laude sileã: ✳ qui descendũt F
in lacum profundum inferni & dãnationis æternæ, ipsi nõ expecta-
bunt veritatẽ & fidem tuã, nihil vltrà præstolabuntur à te, non vllam
habebunt spẽ salutis: quoniam in inferno nulla est redẽptio. 14. Sed
is qui viuit nõ solũ corporis vita, verumetiam vita spiritus, talis cõ-
fessionẽ laudis dabit tibi, domine Deus, eiusmodi te laudabit, vt lau
dari dignus es, quemadmodũ & ego hodie, adhuc viuẽs in corpore
& anima, te pro omnibus acceptis beneficiis laudo, & sicut te lau-
dãt iusti omnes quicunq; super terrã: ✳ imò parẽtes docebunt filios
suos veritatem tuã, docebũt patres suos filios, quã sis tu verax & fide
lis in omnibus verbis & operibus tuis: erunt solicitii parentes, etiam
suos posteros in Dei cognitione instituere, vt discant & ipsi laudare
dominum, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.
15. O domine, concludens propono postulationem meam, postulas
saluus fieri, & secundum corpus ab infirmitate hac humana opera
& arte incurabili, & secundum animam ab omni peccati periculo:
✳ & nos in gratiarum actionem, tum pro hoc beneficio, tum pro o-
mnibus aliis, cantabimus cantica laudis, in domo tua, in templo san-
cto tuo, & in sancto populo tuo, cũctis diebus quibus viuemus su-
per terram, perpetuum exhibebimus tibi famulatum, & in sempiter G
num seruiemus tibi.

ARGVMENTVM. IN CANTICVM
Annæ matris Samuelis.

1. Reg. 1. *ANna Samuelis mater, cum diu fuisset sterilis, atque ob sterilitatem vehementer illi fuisset molesta æmula Fenenna, & ipsa vxor existens Helcanæ, ita vt etiam exprobraret illi, quòd dominus conclusisset vuluã eius, contristata super sterilitatis opprobrio, & impudenti exprobratione æmulæ, coram domino in Silo in amaritudine animi sui effundens orationem, votumque faciens à domino exaudita est, concepitque & peperit filium Samuelem: quem (iuxta promissum) vbi fuisset ablactatus, obtulit domino: ac deinde concepit & peperit tres filios & filias: vt non solum esset ab ea ablatum sterilitatis opprobriũ, id quod vnica prole sufficienter poterat fieri, verumetiã fœcunditatis gaudium illi daretur multiplicatũ pro afflictione quã tulerat. Videns itaque Anna, fecisse secum dominũ misericordiã, in data sibi fœcunditate, cecinit domino gratulatorium hoc canticum: in quo sibi factam à Deo misericordiam gaudiose commemorat, & pro ablato oppro* H *brio gloriatur in Deo, ac gratias agit, Deo soli opus illud ascribens, cuius sanctitatem & fortitudinem prædicat, in quo solo dicit gloriandum, cum ipse solus omnia possit pro suo arbitrio commutare: vt fortes reddat infirmos, atque econtrario infirmos fortes: victos victores, atque econtrario victores victos: pauperes diuites, atque econtrario: humiles excelsos, atque econtrario: steriles fœcundas, atque econtrario, & ita in cæteris eiusmodi: in quibus magnifice Dei omnipotentia commonstratur eadem illa qua terræ fundamenta posuit. Nouissime verò singularem Dei erga electos curam describit, & contra impios iram, cum eum dicit seruare pedes sanctorum, & impios in tenebris concludi, vt ibi confusi conticescant, & formidini eum fore impiis, quando super illos de cælis tonabit in terrore suo. Vltimo tandẽ versu Christi aduentum apertè satis designãs ipsi dicit à patre dandum imperium, vt pro sanctis suis faciat iustum iudicium. Quanquam autem singuli pene versus mystice exponi possint, referendo omnia ad ecclesiam gentium, cuius Anna typum gessit, vt Fenenna veteris synagogæ: nos tamen in Elucidatione simpliciter canticum istud ad literam, Annæ gratulationi, & gratiarum actioni accommodamus. Erit enim perquam facile hunc intellectum capientibus, ecclesiæ gentium omnia suo modo applicare.*

1 Exultauit cor meum in domino: ✳ & exaltatum est cor meum in Deo meo.

2 Dilatatū est os meū super inimicos meos: ✳ quia lætata sum in salutari tuo.

3 Nō est sanctus vt est
B *dominus:*

✳ neque enim est alius extra te, & non est fortis sicut Deus noster.

4 Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.

5 Recedant vetera de ore vestro:

C *✳ quia Deus scientiarum dominus:*

✳ & ipsi præparantur cogitationes.

6 Arcus fortium superatus est:

✳ & infirmi accincti sunt robore.

7 Repleti prius pro panibus se locauerunt:

D *✳ & famelici saturati sunt.*

8 Donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est.

COr meū & spiritus meus præ gaudio gestiuit, & exultauit in domino, qui fecit mihi magna secundum magnā misericordiam suam: ✳ & cornu meū sublimatū est in Deo meo: exaltata sum ego, & magnificata vehemēter atq; glorificarata, & sic exalta sunt cornua mea per deū authorē salutis meæ, qui mihi exaltauit cornua, sicut econtrario hostiū meorum cornua confregit. 2. Tanta autem bona conferendo, Deus mihi quasi os aperuit, & late aperuit, ad gloriandū super & cōtra inimicos meos, vt audacter loqui iam possim, & gloriari cōtra eos qui me prius deridebant, atque etiam super illos, & pręillis: ✳ quoniā lætificauerit me salutare domini Dei mei, quoniā Deus saluator meus tali me affecit lætitia, vt meritò possim super meos inimicos confusos lætari & gloriari. 3. In veritate hoc sentio, & prædico, quod & expertus loquor, neminē esse vel in cælo vel in terra, vel vbicunq; tandē locorum, qui sit comparandus domino Deo nostro in sanctitate, qui sic vt dominus noster sit fidelis & sanctus in omnibus verbis & operibus suis, qui sic firm⁹
& verax, certus & fidelis sit in cūctis ꝓmissis suis, & in adiuuādo sem Psal. 144
per omnes in se sperantes: ✳ nam pręter te, domine Deus, alius nō est ita sanctus & fidelis, & non est quisquam ita fortis & potēs, sicut dominus Deus noster: cuius fortitudo omnem excellit fortitudinē, cui
vni subest cum voluerit posse, qui omnia quęcunq; voluit fecit in cę Sapiē. 12.
lo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis, deniq; cui nihil est neq; Psal. 113.
impossibile, neque difficile. 4. Ac proinde caueant sibi homines, Gene. 18.
ne multa garriant, & superbe loquantur in elatione cordis sui, glo- Luc. 1.
riādo vane in iis quæ sibi Deus dederit, in despectum & contēptum proximorū: caueant à multiplicatione verborū iactantiæ, quibus eloquantur superba atque tumentia, inaniter gloriādo propter ea quę à Deo fortè donari sibi contigerit. Nam superbam hanc gloriationē meritò debet compescere consideratio fortitudinis & omnipotētia Dei, cui facile est donare ei qui nō habet id propter quod despicitur vel auferre ei qui habet id in quo extollitur. 5. Vetera illa vanæ gloriationis & superbiæ verba recedāt de ore vestro, ò illusores & contēptores mei: qui me olim quasi sterilē spernebatis, & tanquā infœcūdæ insultabatis, cessate à verbis supbiæ & tumēris gloriationis: ✳ quoniam Deus est dominus scientiarū, qui omnia nouit, quē nihil latet, cuius oculis nuda & aperta sunt omnia: ✳ & ipsi pręparātur cogita-
tiones, hoc est, ab eo pręparātur cogitationes, ipse præparat cogita- Hebr. 4.
tiones, ipse se parat ad agendū quæcunq; cogitauerit, nō aspicit quid nos iactemus gloriādo, sed quæ sibi videntur bona facit, & frequēter longe alia quàm hominis cogitatio comprehēdat. Insuper & cogitationes nostræ omnes illi præparātur, cogitiōes hominū omnes corā eo sunt, ipsiq; denudatæ, vt nulla illū possit latere. 6. Facit ipse, cum sibi visum fuerit, cōmutationes admodum mirabiles, efficiens nō rarò, vt fortes cōfidentes in arcubus, sagittis, hastis & armis bellicis, superentur: ita vt illis nihil prodesse possint arma bellica, in quibus cōfidebant, & tumebant, quasi inuicti & insuperabiles: ✳ contrà verò illi qui imbecilles viribus & impotentes virtute reputabātur, vt induātur fortitudine, fortes fiant, Dei auxilio cōfortati in prælio, vt etiam aduersarios suos prius sibi formidabiles, & se prius multo fortiores, possint superare. 7. Item facit non raro, vt illi qui antè saturi erant, pleni & abundantes omnibus bonis, postmodum ad summam deueniant egestatem, adeò vt cogantur seipsos locare, & suam operam quasi vendere pro necessario simplici pabulo, vt ad mercedem seruire cogantur, ad acquirendum victui necessaria: ✳ illi verò qui prius multum indigentes fuerant, etiam rerum necessariarū, victus scilicet & vestitus penuriam magnam patientes, postmodum admirabi commutatione acquisierunt eorum, quibus antè indiguerant, abundantiam, & saturati sunt boni. 8. Denique & hoc non rarò contingit, vt illa quæ prius vt sterilis & infœcunda despiciebatur, tandē ex Dei munere fiat admodum fœcūda, & pariat plurimos filios vbi illa quę prius multis prolibus ornata erat, & admodū fœcūda, humiliatur, vel

9 Dominus mortificat & viuificat:
✳ deducit ad inferos & reducit.

Psal.146 Lucæ.1. *10 Dominus pauperem facit, & ditat: ✳ humiliat, & subleuat.*

11 Suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem:
✳ vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.

Psal.105. *12 Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.*

13 Pedes sanctorum suorum seruabit:
✳ & impii in tenebris conticescent:

Matt.25. *✳ quia nō in fortitudine sua roborabitur vir.*
14 Dum formidabunt aduersarii eius, & sup ipsos in cælu tonabit.

Ibidem. *15 Dominus iudicabit fines terræ:*

parere desinens, vulua propter superbiam clausa à domino, vel mor E
te pereuntibus prolibus, vt relinquatur mater orbata filus. 9. Do-
minus est qui occidit cum voluerit, & eum voluerit, resuscitat ad vi-
tam: qui potestatem habet super omnes vitæ ac mortis, vt viuentes
posit morti tradere, & mortuos reuocare ad vitam: ✳ deducit ad in-
feros vsque homines, & reducit: vsque ad portas mortis, in discri-
mina vitæ maxima adducit homines, vt iam in portis, & sub vmbra
mortis sibi videantur degere, vt sibi videantur morti & infernalibus
claustris proximi: atque iterum cum voluerit, educit hominē de pe-
riculis etiam maximis cū liberando, ac restituendo ad vitam. 10. Do-
minus quos vult facit pauperes, etiam si antè fuerunt diuites: & cum
vult diuites facit eos qui fuerant pauperes, multos facit à pauperta-
te peruenire ad amplas diuitias: ✳ pro suo quoque placito homines
exaltat & humiliat, quemadmodum superbos & peccatores humi-
liat vsque ad terram, eósque deponit de sedibus, & in locum eorum
exaltat humiles: facitque non raro viles & infimæ sortis homines ad
amplissimas fortunas conscendere: quemadmodū Dauidem pasto- F
rem de gregibus ouium assumpsit ad augustissimi regni fastigium, &
superbum Saulem inimicum eius penitus humiliauit, vt non relin-
queretur de semine eius qui regnaret pro eo. 11. Suscitat, erigit, &
eleuat pauperem de puluere .i. de vilitate maxima, in qua iacet quasi
sordidus & ignobilis, exaltat eum: & pauperem illum in humilitate
sua quasi in stercore sordentem, & despectum ab omnibus, ipse cum
voluerit magnifice exaltat, & in summum prouehit altitudinis gra-
dum: ✳ ita vt sedeat etiam cum principibus, cum iis qui nobilitate &
dignitate habentur præcellentes, atque ita solium gloriosum obti-
neat & thronum magnificum dignitatis suæ, ex ignobili puluere ad
sublime solium erectus, & ab infima sorte sublimatus ad celsitudi-
nem maximam: quomodo etiam humanum genus secūdū corpus
penitus vile & ignobile, ad tantam subleuat dignitatem, nunc qui-
dem in gratia, ac post in gloria superna, vt nobilissimis illis angelicis
principibus coæquetur. 12. Neque verò mirum cuiquam videri
debet, si tam admirandis commutationibus pro suo beneplacito cū-
cta posit agere Deus, si tam potenter simul ac mirabiliter posit o-
mnia comutare. Ipse enim est, qui in omnipotentia sua creauit ter-
ram: & super stabilitatem suam fundauit eam, quasi super cardines
suos eam appendens: & ipsius sunt cardines siue bases aut fundamen G
ta terræ, & in sua manu ea habet, quod proculdubio non nisi eius
est qui omnia potest, & multo videtur maius, quā fortes infirmare,
aut debiles confirmare, pauperem ditare, aut diuitem pauperem fa-
cere, sterilem facere fœcundam, aut fœcundam sterilem, aliáque hu-
iusmodi. 13. Dominus semper obseruabit gressus fidelium seruo-
rum suorum, & eorum pedes custodiet, vt nō declinent in vias ma-
las: aut si declinauerint, vt quantocyus reuertantur à malitia, neque
sterit in ea, nec sinet offendi ad lapidem scandali pedes eorum: ✳ im-
pii verò qui non studuerunt esse de numero seruorum eius, in tene-
bris æternis, in damnatione inferni permanebunt, in silentio perpe-
tuo, in summa tristitia, erumna atque miseria: vbi erit taciturnitas, &
silentium à laude Dei & omni verbo bono, neque audietur vlla
vox lætitiæ, sed tantum fletus & stridor dentium, & heu atque væ
sempiterna: ✳ non enim confirmabitur homo, aut corroborabitur, H
siue præualebit in fortitudine sua, vt speret se posse Deo resistere,
aut manus eius atque iudicium effugere. 14. Atque ob hoc etiam
formidabunt dominum in sua potentia præualentem omnibus, cun
cti aduersarii eius: & aduersum illos de cælis adueniens tonabit, to-
nitru terribile emittet aduersum inimicos suos, quo omnes eos vehe
mentissime perterrefaciet. Cum enim venerit dominus in maiesta-
te sua, & apparuerit in præualenti fortitudine sua, tunc præmisso so
nitu terribilis tubæ, formidabunt omnes impii aduersarii eius, & ille
proferet de supernis adueniens in modum terribilis tonitrui horri-
bilem sententiam aduersum istos damnationis æternæ, dicturus:
Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo
& angelis eius. 15. Et si requiras, quisnam iste sit, qui hæc tanta sit fa
cturus, ecce dominus Deus omnipotens ipse iudicabit fines ter-
ræ, ipse dominabitur super vniuersos habitatores terræ, ab Oriente

A

✳ & dabit imperium regi suo: ✳ & sublimabit cornu Christi sui.

vsque ad occidentem,& à Septentrione vsq; ad Meridiem, super omnes imperabit & dominabitur, principémq; aget & iudicē, & suo tempore de omnibus faciet nouissimū vnius examinis iudiciū:* atq; hoc imperium, hoc dominiū, Deus pater omnipotens dabit Christo filio suo, qui in tēporis plenitudine nascetur inter homines:* & Messiam siue Christum suum, illum quem nasci faciet in plenitudine tem- Psal. 71.
poris, ipse exaltabit, magnificabit, & glorificabit: exaltabit caput siue Apoc. 1.
cornu eius, ipsúmq; super omnia excelsum ponet præ regibus terræ, & 19.
& ita vt nominetur, & sit princeps regū terræ, rex regū, & dominus Mat. 18.
dominantiū: quum data illi fuerit omnis potestas à patre in cœlo & Ioan. 6.
in terra, acceperítque potestatem iudicium facere, constitutus iudex Actu. 10.
viuorum atque mortuorum.

ARGVMENTVM. IN CANTICVM

B

filiorum Israel, cuius initium, Cantemus domino, &c.

Posteaquam stupendo miraculo filii Israel, diuiso mari rubro, & alueo siccato aquis ex vtraq; parte quasi pro muro stantibus, transissent salui per mediū siccati maris, AEgyptii verò & ipsi ingressi ad persequendū Israelem, aquis redeuntibus, & dissolutis fluctibus, fuissent submersi, pro gratiarū actione composuit Moyses canticum istud, cuius subsequitur explanatio, quod simul cum filiis Israel cecinit, vt habet Exodi historia: Tunc (inquit) cecini Moyses & filii Israel carmen hoc domino: & dixerunt, Cantemus domino, &c. In hoc itaque cantico gratulatorio, primū in Deo præmittens exultationem, enarrat miraculosam & verè admirabilem sui populi liberationem, atque ex aduerso persecutorum condemnationem. Post quæ enarrata, transit deinde prophetico spiritu ad illa cōmemoranda, quæ adhuc restabant post annos plures exhibenda prodigia: sic tamen enuncians futura, quasi præterita, & adhuc patranda, quasi iam complenda: videlicet de introductione in terram permißionis, & introductionem illam præcedentibus gloriosis victoriis. Exo. 13.

ELVCIDATIO IN CANTICORVM ISRAEL.

C 1 *Cantemus domino, gloriose enim honorificatus est:*

✳ equum & ascensorē deiecit in mare.

2 *Fortitudo mea, & laus mea dominus:*

✳ & factus est mihi in salutem.

3 *Iste Deus meus, & glorificabo eum:*

D

✳ Deus patris mei, & exaltabo eum.

4 *Dominus quasi vir pugnator:*

✳ omnipotens nomen eius:

✳ currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare.

Cantemus domino cātica laudis, & carmē gratiarū actionis, quoniā fecit nobiscū magnificè, & gloriose admodū magnificatus est, in patenti exhibitione prævalidæ omnipotētiæ suæ, faciēs pro nobis cōtra inimicos nostros victoriā:* nā equos simul & eos qui super equos atq; curr⁹ ascēderant Ægyptios ad persequendū nos, ipse excussos è currib⁹, & de equis prostratos, proiecit & demersit in mare. 2. Omnem hanc victoriam cū laude & cātico asscribo ego domino Deo nostro, qui est fortitudo mea illa tota, per quā tā preclara mihi cōtingit de inimicis victoria, quā meis propriis viribus spes nunquā fuisset cōsequendi: & ipse est laus mea, ipse meū canticū, mea gloria, quem solū vt saluatorē meū sempiternis celebrabo canticis:* nimirum ipse factus est mihi ad salutē, exhibuit se mihi saluatorē, per quē sum liberatus de potestate inimicorū. 3. Iste est Deus meus viuus & verus, & extra eū alius nemo, quē vnū colere & adorare volo, quē solū pro Deo, vt est, propono agnoscere, & illi vni, vt dignū est, dabo honorē & gloriā diuinitati debitam, ipsum solum adorabo, ipsum inuocabo:* neq; verò Deus recens est iste meus saluator, sed est ipse idem Deus quē coluerunt patres mei, Abraham, Isaac, Iacob, ac cæteri, quíque etiam illis fuit semper protector & saluator, & eum magnificabo quantum potero in laudibus & canticis. 4. Hic dominus quasi vir pugnator pro me liberando apparuit, tanquam homo pugnator demonstratus fuit hostibus meis, mittens de nubib⁹ fulgura & tonitrua quasi sagittas in Ægyptios, & rotas curruū eorū subuertens, vt ferrentur in profundū: ad eū modū quo pugnatores viri é fortaliciis in hostes iaculantur iacula sua, & quomodo in prælio currus solent destruere atq; subuertere, vt excutiantur pugnātes in curribus, ita vt ipsi Ægyptii persentiētes manū pugnantis domini adinuicē dicerent, Fugiamus Israelē, quia dominus pugnat pro eis:* si requiras, quis iste sit pugnator tā validus, & quod nomen eius: ecce nomen eius est dominus omnipotēs: hoc est illi nomē peculiare, quo ab omnibus secernitur. Nemo enim alius præter hūc vnū est aut verè dici potest omnipotēs:* currus Pharaonis regis Ægypti,

5 *Electi principes eius submersi sunt in mari rubro, abyßi operuerũt eos, descenderunt in profundum quasi lapis.*

6 *Dexteratua domine magnificata est in forti tudine: ✳ dextera tua domine pcußit inimicũ & in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios meos.*

7 *Misisti iram tuam quæ deuorauit eos sicut stipulam: ✳ in spiritu furoris tui cõgregatæ sunt aquæ.*

8 *Stetit vnda fluens, congregatæ sunt abyßi in medio mari.*

9 *Dixit inimicus, persequar & cõprehendam: diuidam spolia, & implebitur anima mea.*

10 *Euaginabo gladiũ meũ, interficiet eos manus mea.*

11 *Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare: ✳ submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus.*

12 *Quis similis tui in fortibus domine? ✳ quis similis tui magnificus in sanctitate? ✳ terribilis atque laudabilis faciens mirabilia.*

Psal. 75. 13 *Extendisti manum tuam, & deuorabit eos terra.*

& vniuersum exercitũ eius ipse coniecit in mare, & demersit in eo. E
5. Nobiles principes eius, qui illum vt suum regem fuerant comitati, submersi sunt in mari rubro: aquarum abyssi & immẽsæ moles, inuoluerũt, operuerũt, & absorbuerũt eos: demersi sunt in profundum aquarum, absq; impedimento, & subito ex vltione domini, cui nihil potest resistere: ad eũ modum quo lapis absq; mora in profundum subsidit suo põdere, quum fuerit in aquas iniectus. 6. Omnipotens brachium tuum, Deus potentissime, glorificatũ est in fortitudine: in hac tã potenti vltione, manifestam fecisti, & supra modũ magnificasti fortitudinem omnipotentis brachii tui: • omnipotens brachium tuũ ita percussit inimicos meos, & in maxima gloria tua humiliasti aduersarios meos Ægyptios, qui persequebantur populum tuum quẽ de Ægypto eduxeras: in ista Ægyptiorum humiliatione & contritione maximam tuæ fortitudini comparasti gloriam.
7. Misisti iram indignationis tuæ, quæ deuorauit eos, & penitus cõsumpsit: extendisti, & exercere voluisti vltionem tuam contra eos F
quæ eos assumpsit, & penitus ad nihilũ redegit absque vlla difficultate, ad eum modum quo stipula sicca consumitur à facie flammæ vorantis: • & in indignatione furoris tui, quo aduersus illorũ indignabaris superbiam, congregatæ sunt aquæ, & derelinquentes naturalem fluxibilitatis suæ conditionem, ex vtraq; parte collectæ sunt in cumulos, vt fieret populo tuo iter per siccum alueum, quem paulo ante occupauerant aquæ. 8. Ad imperium iussionis tuæ steterunt aquæ, prius fluentes, & totum occupantes alueum, steterunt quasi pro muro à dextris & à sinistris: aquarum cumuli maximi, qui sunt velut abyssi, agglomerabantur, & coniungebantur in vnum in medio mari, vt iter præberent populo per mediũ transeundi in sicco alueo, sicque populus tuus saluaretur de manu persequentium. 9. Videns autem inimicus Pharao cum populo suo, quod transiret populus tuus per siccum mare hortati sunt se mutuò, vt sequerẽtur transeuntem, intrarẽntque & ipsi siccatum alueum, sic putantes facilè posse se comprehendere quos quærebant: dixerũntque se inuicem exhortantes, & iam quasi certam victoriã reputantes, Persequemur illos trãseuntes per medium maris, & facilè præualebimus in fortitudine nostra, vt comprehendamus eos: quibus comprehensis, auferemus spolia eorum, & quæcunque illi attulerunt secum ex Ægipto, nos recupetabimus nobis, referemúsque in Ægiptum vniuersa, & saturabitur desiderium nostrũ, tam in punitione filiorum Israel fugitiuorũ nostrorum, quàm in spoliorum diuisionibus. 10. Insuper velut ante bellum adorantes victoriam, dixerunt adinuicem: Vbi illos comprehẽderimus, nõ parcemus animabus illorum, neque iterum reducemus in Ægiptũ, vnde fugerunt viuos, sed euaginatis gladiis, feriemus illos: manus nostrę in gladio interficient eos, neq; erit qui illos possit liberare de manibus nostris. 11. Illis verò sic cogitantibus, & præsumptione nimia post populum tuũ ad persequendũ in mare ingressis, tu domine flare fecisti spiritum tuũ, tu domine propugnator populi tui, misisti spiritũ iræ & indignationis quo dissipatæ sunt omnes cogitationes illorũ, quo factum est, vt redeuntibus aquis in statum pristinũ post tergũ populi qui iam trãsierat iterúmq; se coniungentibus, & ad locum suum quem ad tẽpus dereliquerant reuertẽtibus, illi omnes operirentur aquis maris: • submersiq; sunt, & absorpti aquis illis vehementibus, in aquis nimiis, & admodũ tumultuãtibus subitò & quasi in momento, in ictu oculi quẽadmodum plũbum suo pondere, statim vbi in aquas fuerit iniectũ, absq; mora subsidit, neq; quiescit, donec ad profundũ vsq; perueniat. 12. O domine quis poterit assignari similis tui, siue ęqualis tibi, ex vniuerso numero eorũ, qui fortes existimãtur, siue in diis, siue in hominibus? • Quis sicut tu magnificus est in sanctitate? Quis assignari poterit tã gloriose sanctus & fortis? • merito terribilis omnibus impiis etiam regibus terrę, vtpote qui habeas potestatem auferendi spiritum, etiam principũ & regum terræ, & ecõtrario amabilis, atq; laudabilis piis omnibus quibus tam benignum & fidelissimum te exhibes defensorẽ, quippe qui facis aduersum impios pro bonis mirabilia signa atq; prodigia: quẽadmodum pro nobis fecisti aduersum Ægiptios. 13. Extendisti ad vindictam vltricẽ manũ tuam, ad percutiendũ persecutores populi

A *✱ dux fuisti in misericordia tua populo quem redemisti.*

14 Et portasti eum in fortitudine tua:

✱ ad habitaculum sanctum tuum.

15 Ascenderunt populi & irati sunt:

✱ dolores obtinuerunt

B *habitatores Philistiin.*

16 Tunc cõturbati sunt principes Edom:

✱ robustos Moab obtinuit tremor.

✱ obriguerũt omnes habitatores Chanaan.

17 Irruat super eos formido & pauor in ma-

C *gnitudine brachii tui.*

18 Fiãt immobiles qua si lapis, donec pertranseat populus tuus domine donec pertranseat populus tuus iste quem possedisti.

19 Introduces eos, & plantabis in monte hereditatis tuæ:

✱ firmissimo habitacu-

D *lo tuo quod operatus es domine.*

20 Sanctuarium tuum domine, quod firmauerunt manus tuæ.

21 Dominus regnabit in æternum, & vltra.

tui: & ex vltione tua absorbuit eos mare, & perierũt, tanquã si viuen
tes subito fuissent absorpti à terra: ∗ Neque verò hoc satis tibi visum
fuit, liberasse videlicet populum tuum de manu Ægiptiorum, ac per
mare rubrum saluos trãsuexisse, sed insuper iam traducto & liberato
populo, te ducem præbuisti in superabundanti & inexhausta miseri
cordia tua, quæ nunquam finem habet miserendi .14. Et deduxisti
eum, ac velut in manibus portasti, absque offensione & periculo, ad
eum modum quo gestat mater in vlnis filiũ, necessaria omnia abun-
de suppeditans, & mala cuncta depellens, per fortitudinẽ omnipotẽ-
tiæ tuæ, quæ potest omnia, & aduersus quã nihil potest alius: ∗ vsque
in habitaculum sanctum tuum, vsque in terrã promissionis, quã pe-
culiariter elegisti, & peculiari electione velut sanctificasti ac mancipa
sti tibi, vt tu habites in ea, vna cũ populo tuo quem in tuum elegisti
peculium.15. Audientes verò nationes populorum quæ erant vel cir
citer locum transitus nostri, vel in terra illa promissionis, ad quam
pergebamus, ascenderunt & exurrexerũt ac præparauerunt se aduer
sum populum tuũ in prælium, & vehementer indignati sunt aduer-
sum nos: ∗ dolores inuidię, & indignationes male occupauerũt inha
bitantes Palestinam, locáq; terræ promissionis finitima ægre hoc ac-
ceperunt de nobis, quod ascendere tentaremus ad occupandũ ter- Num.20
ram nobis promissam .19. Tunc principes Edom conturbati sunt,
nolentes neque audẽtes nobis licet postulantibus, & conditiones pa
cis offerentibus præbere transitum: ∗ robustos quoque & principes Num.21.
Moab, vbi audissent quę facta fuerãt Amorrhęo & Chananæo, ob-
tinuit magnus timor & tremor, adeò vt ipse rex eorum Balach pluri
mum suo regno metuens, multis precibus & pollicitationibus quęre
ret à Balam prophera maledici populo tuo, dicens maioribus natu
Madian: Ita delebit hic populus vniuersos qui in nostris finibus cõ-
morantur, quomodo solet bos herbas vsq; ad radices carpere: ∗ habi-
tatores autẽ terræ Chanaan, auditis iis quæ fecerat dominus pro no- Ibidem.
bis contra Ægyptios, & quæ facta fuerant trans Iordanem Amor-
ræo, Chananæo, Basan & moab, prorsus obstupuerunt, & obrigue- Iosue.2.
runt, tanquam destituti viribus, prę terrore nimio. Irruit enim in eos
terror noster, & elanguerunt, pertimuerúntq;, & elanguit cor eorũ,
nec remansit in eis spiritus ad introitum nostrum.17. Ita domine, te
sic operante, irruat in eos formido & pauor, timor, & tremor appre
hendat eos, propter magnitudinẽ, celsitudinem, & fortitudinem, om
nipotentis dexteræ tuæ, ita consternati, & animo reddãtur destituti,
propter magnitudinem præclarissimorũ operum tuorũ, quę tu pro
nobis operaris in fortitudine tua.18. Obrigescant (inquam) & timore
obstupescant, vt fiant immobiles ad modum lapidis, vt quomodo la-
pis immobilis iacet, nec se potest mouere: sic & illi non se possint ad
nos inuadendum mouere, aut nobis quomodocũque obsistere, do-
nec populus tuus, ò potentissime Deus: populus (inquã) tuus iste (qui
sumus nos) quẽ in peculium & singularem possessionem elegisti tibi
ex omnibus gentibus, transierit ad terrã quam pollicitus es patribus
nostris possidendam .19. Tu domine, in virtute omnipotentiæ tuæ,
expulsis & eiectis ante faciem eorum impiis inhabitatorib⁹, introdu-
ces eos, atque eradicatis illis malis & infidelibus incolis, quorũ erant
iam cõsummatę iniquitates, in locũ eorum plãtabis eum, & firmiter
habitare facies in illo mõte hęreditatis tuę, in locis illis montuosis, in
terra promissionis, quam elegisti tibi vt habitares in ea, vnà cũ pecu-
liariter electo populo tuo, tanquam in hęreditate & possessione tua:
∗ in illa firmissima & stabili habitatione tua, quam tu pręparasti tibi
domine, & quã tibi comparasti in fortitudine tua, vt habitaret in ea Psal.43.
populus tuus, túq; in medio populi tui. Neque enim in gladio nostro
possidebimus terrã illam, sed brachium tuum & dextera tua illam no
bis comparabit. 20. In illud (inquam) sanctuarium induces populum
tuum in illum locum tibi singulari electione sanctificatum, quem ad
hoc firmauerunt & parauerũt manus tuæ, vt expulsis illis alienigenis
idololatrarũ natiõibus, populus sanctus tuus habitaret in eo, simul &
tu in medio eius, quasi in sanctuario tuo. 21. Hic item dominus Deus
omnipotens, qui omnia ista ꝑ nobis mirabilia operatus est, nõ habet
regnũ simile regnis terrenis, qđ aliquãdo possit deficere, aut superari
aut trãsferri, sed regnum habet in æternũ, stabile, quod imperpetuum

Psal.44. Danie.7. 22 *Ingressus est enim*
eques Pharao cum cur-
ribus & equitibus eius
in mare: & reduxit su-
per eos dominus aquas
maris.
23 *Filij autẽ Israel am-*
bulauerunt per siccum
in medio eius.

ooo posit deficere aut in alium transferri. Regnum enim ipsius, regnum est omnium seculorum: & regnum ipsius omnibus dominabitur & potestas ei⁹ potestas æterna est, quę nunquã auferetur ab eo. E
Propter quod nemini mirum videri debet si tanta pro suo populo ille posit aut potuerit. 22. Concludeos veró canticum in gaudio, peculiariter illud placet repetere, quod nobis est in præsentiarum causa nostri gaudii, videlicet ꝙ ingresso Pharaone equite (quo esset ad persequendum paratior, & expeditior ad conprehẽdendum quos quærebat filios Israel) simul cum comitatu vniuersorum curruum & equitum suorum in medium maris, dum insequerentur præuotem Israelem, dominus illum cum vniuerso comitatu suo fluctibus maris absorpsit, reducens super eos aquas, quæ donec Israel transiret, stabant agglomeratæ quasi pro muro ex vtraque parte, vt inuolūerentur aquarum sibi occurentium fluctibus, ita vt nec vnus effugeret ex omnibus. 23. Populus autem domini, filii Israel, maximo miraculo transierunt salui per medium maris rubri, per siccum alueum, aqua sese ad vtranque partem continente, donec ille transisset, neque submersus est vel vnus ex omnibus filiis Israel. Tantam in hoc die, tamque manifestam posuit distinctioem domin⁹ inter populum suum & persequurores ipsius: quod & semper facturum illum non dubitamus vsque in consummationem sæculi, qui nouit semper quomodo F
2. Petri. 2 pios à tentatione ac persequutione impiorum eripiat, impios autem condemnet: propter quod, iustum est à populo suo dari illi semper laudem & benedictionem, in sæcula sæculorum. Amen.

ARGVMENTVM IN CANTICVM
Abacuc, cuius initium est, Domine audiui.

Canticum Abacuc, cuius initium, Domine audiui auditum tuũ, & timui, tãtæ est difficultatis, vt ab Hebræorum magistris inter quatuor difficillima scripturarum loca cẽseatur: propter quod aliqui Iudæorum titulum cantico præmissum, pro ignorãtiis vel pro ignorationibus, sic intelligunt, quia canticum istud talia proponat quæ ignorentur & non capiantur à quouis, donec videlicet ille veniat Messias, in cuius tempore ea dicunt referanda atque cõplenda. Quam tituli explanationẽ, nos quoque rectã arbitramur. Idcirco enim pro ignorationibus canticum istud inscribi putamus, quia de illis tractat, & illa proponit sub diuersis similitudinũ & figuratiuarum ac prouerbialiũ loquutionum inuolucris, quæ vulgo ignorantur, quæque tũ adhuc latebant occulta, neque cognoscebantur nisi ab iis quos Deus speciali illuminatione de iis dẽ instruxisset, G
Apo. 3. Apoc. 5. *vt Dauid Esaiã, ac cæteros, quibus incerta & occulta sapientiæ suæ Deus antequã fierent voluit manifesta facere. Et vere dicunt Iudæi, nõ posse canticum istud intelligi, neque sensum verborũ eius capi, donec veniat Messias qui eius sensum aperiat. Profecto enim impossibile forst, sensum eorũ quæ hic dicũtur, comprehẽdere, nisi in se omnia implẽdo Christus dominus noster ea explicasset, nisi ipse qui habet clauẽ Dauid & omnis prophetiæ, clausa apperuisset, nisi signacula ille agnus in sanguine suo occisus confregisset, & aperuisset signatũ Prophetiæ librũ. Illud tamen vanissimũ est, quòd adhuc Iudæi de huius cantici intellectu diffidunt, donec adueniat messias alius, quẽ ipsi somniant. Iã enim clauẽ habem⁹, in qua aperire & possum⁹, & audemus quod clausum fuerat. Non vltra clauẽ expectamus aliã: & quantumuis ipsi expectent, non aliam accipient: quam quia respuunt, & quia vti ea ad scripturarũ apertionem nolunt, merito foris stare adhuc eis obfirmato ostio compelluntur. Nos verò (vt iã diximus) clauẽ habentes huius diligẽtissime signati cantici, pro nostra virili illud explanabimus de admirabilibus operibus, quæ in generis humani saluatione, & ecclesiæ gentiũ ædificatione, in temporis plenitudine, Deus pater per filiũ suũ voluit operari. Post namque præmissam stupores admirationẽ propheta diuino collustratus radio statim in initio cãtici Christi in mundũ aduentũ, & incarnationẽ ac natiuitatem describit, ipsius deinde in cruce victoriã, de morte atque diabolo, mundi reparationem, ecclesiæ gentiũ ædificationem, & conuertionem populorum gentiliũ, licet æthiopibus, dæmonibus, & illorũ ministris Madianitis (.i. persequutoribus fidei) inuidentibus & repugnantibus. Post hoc, Dei erga gentes propitiationẽ describit amotã, dicens, à fluminibus iram, per apostolorum prædicationem, quos equos Dei & quadrigas appellat: quàm velut arcũ fœderis dicit in ecclesia positam, ad implendum promissiones patrũ. Sæcularis quoque sapiẽtiæ confutationem & destructionẽ describit, scindendos dicens terræ fluuios, licet contraluctãtibus sublimibus sæculi, qui persequutionis gurgitem suscitauerunt ecclesiæ, abysso inferorũ contraclamante, & sæculi potestatibus arma contramouẽtibus: aduersum quos tamẽ omnes præualuit verbũ Dei, & tã Christi gloria, quã ecclesiæ splendor opprimi non potuit: sed verbum Dei potẽtia signorum confirmatũ præualuit omnibus, Deo* H
Marc. 16 *cooperante suis prædicatoribus, illorũque sermonem signis sequentibus (vt ait Marcus) confirmãte, ipse verò princeps mundi percussus fuit & maledictus, vnà cum omnibus sibi adhærentibus, populumque Dei oppugnãtibus. Post quæ omnia, à magnitudine eorũ quæ audierat propheta, se dicens conturbatum & stupefactũ, pleno cordis voto optat populo illi beato, generationi venturæ cõiungi, per quos tanta Deus erat operaturus mirabilia, libenti animo se paratũ offerens ad quantacunque perferenda huius mundi mala, ita vt etiã vsque ad ossa eius ingrediatur putredo, tantum vt requiẽ cũ illo populo Dei expedito possit accipere, quã præuidebant*

A *per Christi victoriam fidelibus tam fore gloriosam atque perfectam: vbi per occasionem impiorum in futuro sæculo egestatem & tribulationem, ac omnis boni egestatem, per defectum fructuum vineæ, ficus, oliuæ, & agrorum describit: se verò vnà cum populo domini semper ait in domino gauisurum, & ad excelsa ex Dei victoria deducendum, cum gaudio & psalmorum canticis.*

ELVCIDATIO CANTICI ABACVC.

1 Domine audiui auditionem tuam:

✳ & timui.

2 Domine opus tuum in medio annorum viui

B *fica illud.*

3 In medio annorum notum facies:

✳ cum iratus fueris misericordiæ recordaberis.

4 Deus ab austro veniet:

✳ & sanctus de mon-

C *te Pharan.*

5 Operuit cælos gloria: eius

✳ & laudis eius plena est terra.

6 Splendor eius vt lux erit:

✳ cornua in manibus

D *eius.*

7 Ibi absconditæ est fortitudo:

DOmine autibus internis cordis mei & interiori spiri
tus auditu percepi verbum tuum, quod in me lo-
qui, & quod à me audiri voluisti secretum tuum: in-
tellexi, te mihi reuelante, arcanum consilii tui admi-
rabilis, quod cogitasti facere in tempore suo: ✳ & ab
auditione eiusmodi tam admirabilis consilii stupe-
factus extimui, & præ admiratione nimia quasi in ecstasim raptus ob-
stupui. 2. O domine, opus illud tuum, de quo mihi autem reuelasti, tu
viuificabis in medio annorum, in temporis plenitudine, ante mundi
consummationem, quasi in annorum sæculi medio opus illud adim-
plebis, perficies, & quasi viuere facies, non frustrabitur effectu suo
verbum illud quod audiui ex te, non permanebit mortuum, tametsi
adhuc in longinquum sit differenda eius adimpletio: sed quando ve-
nerit plenitudo temporis ad hoc definiti, ante finem mundi viuifica-
bitur opus illud, & sicut multo anté prædictum fuerat, verè exhibe-
bitur. 3. In plenitudine temporis opus illud manifestum facies, & rea
li exhibitione monstrabis in oculis omnium: ✳ non enim imperpe-
tuum durabit ira tua, qua offensus es propter præuaricationem primi
parentis humano generi: sed postquam tempus iræ finitum fuerit in
plenitudine temporis, in tempore acceptabili, & die salutis, obliuisce
ris iræ tuæ, desines irasci: & memor eris misericordiæ, conuerteris ad
miserendum humano generi vt ipsum tibi recõcilies, quando pro e-
ius reconciliatione admirabile tuum illud consilium perficies. 4.
Veniet nanque in temporis plenitudine ad homines Deus, vt inter
homines homo factus viuat, & cum hominibus conuersetur, veniet
Dei filius verus Deus ab austro, siue a meridie: id est è sinu patris sui,
vbi nunquam nisi meridies est, apud quẽ perpetua & perfecta clari-
tas est, quasi splendor solis in meridie, vbi tenebræ nõ sunt vllæ: ✳ & Lucæ.2.
ipse sanctus sanctorũ veniet de monte Pharan: id est, de monte sub- Matt.2.
limi, excelso & glorioso: hoc est, à celsitudine maiestatis paternæ qui
est quasi mõs excelsus & gloriosus altior omnib⁹. Vel de monte con-
dẽso & vmbroso, de patris gloria, qui lucem habitat inaccessibilem,
quem nemo hominũ vidit vnquam, neq; videre potest, sic vt viuat.
Ita (inquã) Dei filius exibit à patre, & veniet in mundum, ad operã-
dum opus redemptionis humanæ. 5. Ipso autem adueniente, operuit
cælos gloria eius: ipso nato, manifestata est in supernis gloria eius an-
gelis in cælo cum magna claritate apparentibus, gloriámque Deo in
altissimis cõcinnentibus, stella insuper noua ad ortus, ipsius manifesta
tionem exteris in cælo gentibus reuelata, quæ nati regis testaretur ma
iestatem: ✳ & laudis eius plena est vniuersa terra, eum post manife-
statum celebrarunt laudibus vniuersi populi habitantes in terra. Ioan.1.
6. Effulsit in mundo hoc pleno caligine errorum atq; vitiorum sicut
lux in tenebris lucet: erat lux vera quæ illuminaret omnem hominẽ
venientem in hunc mundum: sicut lucerna accensa & super candela-
brum posita illuminat omnes qui in domo sunt, ita splendore doctri
næ conuersationis, atque miraculorum illuminauit mundum: ✳ &
(quod præ omnibus maxime est admirandum) post peractum doctri
næ, & vitæ suæ cursum, fuerunt in manibus eius cornua crucis, affixæ
sunt manus eius cornib⁹ crucis: post peracta omnia, morte turpissima
condemnatus fuit, & in cruce extensus, fuerúntque affixæ cruci, & in
eius cornibus siue lateribus fuerũt extensæ manus eius, tantam causa
nostri ille subiit humilitatẽ, talem sustinuit aduersus semetipsum pro
nobis contradictionẽ, vt perficeret opus redemptionis nostræ, nósq;
suo redimeret precioso sanguine, quem sic in cruce pendens effu- Hebr.11.
dit in redemptionis & salutis nostræ precium. 7. Ibi fuit abscondita,
tecta, & occultata fortitudo eius, cum ita in cruce humiliatus pende-
bat, sublatum fuit in humilitate iudicium eius, non se tunc mani- Esai.53.
festauit illa diuinitatis fortitudo, quæ tamen ei semper cum patre

1.Co.1. Ibidem. ** ante faciem eius ibit mors.*

Ioan.1. Ephe.2.

Ioan.8. 8 *Egredietur diabolus*

Ioan.16. *ante pedes eius:*

Matt.28. Psal.2. ** stetit & mensus est terram.*

9 *Aspexit & dissoluit gentes:*

** & contriti sunt montes sæculi.*

10 *Incuruati sunt colles mundi:*

** ab itineribus æternitatis eius.*

11 *Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiæ:*

** turbabuntur pelles terræ Madian.*

Iudic.6. 12 *Nũquid in fluminibus iratus es domine? aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua?*

est coæqualis & coæterna, sed quasi infirmus homo apparebat, in E
nullo ostendens potentiã diuinitatis suę, permittens cõpleri & con-
summari in se omnia quæcunq; secundũ consiliũ diuinæ voluntatis
& prophetarũ vaticinia erant implenda. Et fuit quidem ipsa diuini-
tatis fortitudo in hac humilitate dupliciter abscõdita: videlicet & in
seipsa dũ se monstrabat in aliquo, sed pro libito siuit inimicos agere
quæcunque voluissent: & in hominibus aliis, qui ꝓpter nimiã humi-
litatẽ scandalũ passi, credere recusauerunt diuinitatis in eo virtutem,
ita vt etiã scandalũ & stultitia fiat verbũ crucis. Attamẽ vere etiam il-
lic in cruce pẽdenti fortitudo diuina fuit, quæ illum nunquam dereli
quit: propter quod, credẽtibus verbum illud crucis fuit Dei virtus &
sapientia: * & quidẽ tanta fuit eius illic, licet abscondita fortitudo, vt
ante faciẽ suam cogeret mortẽ abscedere. In crucis nanq; triumpha
libus cornib⁹ extẽsus agn⁹ Dei, fecit victoriã, & summæ fortitudinis
opus: quoniã sua morte nostrã superauit mortẽ. Occisus enim tulit
peccata mũdi, & redemit nos á morte ad vitã, in sanguine suo, & per
mortem in corpore suo recõciliauit Deo: sicq; ante faciẽ eius in cru-
cis cornibus appensi, mors aufugit, & longe profligata est. 8. Simul F
& ipse author mortis, homicida primus, diabolus, serpens antiquus,
qui per serpentem decepit, & morti tradidit hominem, per illũ cru-
cis cornibus appẽsum deuictus ac superatus est, nec potuit coram eo
consistere princeps huius mundi diabolus, cõdemnatus est per eum
atque proiectus foras: * resurgẽs veró post paululum, & morte deui-
cta rediens ad vitam, accepta iam á patre potestate omnium, acceptis
gentibus in hæreditatẽ & in possessionẽ terminis terræ, ipse tanquã
orbis dominus stetit, & mẽsus est terrã: quomodo nobilis rex, vindi
cato de manu tyrãni regno aut ciuitate, cũ diruta ac dissipata per in-
iustum possessorẽ reparare voluerit, & restaurare quę ille demolitus
fuerat, aut noua erigere ædificia stat in terra eiusmodi, & considerat
ac metitur locum ædificiorũ suorum. Ita post resurrectionẽ suam do
minus vindicato sibi regno mũdi hui⁹, & pulso foras tyranno diabo
lo (qui omnia demolitus fuerat per idololatriã & enormia facinora,
in quibus seruire fecerat gentes) cogitauit de restauratione & repara
tione dissipati orbis, & noui ędificii erectione: id est, ædificatione ec
clesię sanctę ex gentibus. 9. Aspexit oculo benigno misericordię suę G
gentium populos, quos inuenit prostratos & iacentes in imis sordi-
bus, aspiciẽnsq; misertus est miseriæ illorum, & corda illorũ indura-
ta vt lapis, sua gratia emollinit atq; dissoluit per pœnitẽtiam, dans eis
pro corde lapideo cor carneũ, spiritũ cõtribulatũ & cor cõtritũ pro
corde indomito & effetato vitiis: imò & mõtes sęculi contriti sunt
in misericordia aspectu illi⁹, nõ pauci potẽtũ atq; sapientũ sęculi per
pœnitentiã contriti sunt, egerũntq; de malis suis pœnitentiã, à vanita
tibus auersi ad Deum viuum sese conuertentes. 10. Colles mundi il
li, qui in sęculo altitudine quacunq; præfulgebant, siue potentia, siue
sapiẽtia, siue honoribus, siue diuitiis, ex omnibus nõ pauci incuruati
& humiliati sunt, colla sua cũ humilitate submiserunt veritati: * ab
itineribus æternitatis siue diuinitatis eius, quãdo ille secundũ diuini
tatẽ suam (secũdũ quã ęternus est) in ecclesiã & corda hominum ad-
uenerit. Illo enĩ adueniẽte, mõtes & colles humiliãtur, & maximi &
mediocriter excelsi, omnes illi se subdũt, cũ nemo illi possit resistere.
11. Cũ verò sic dissoluerẽtur gentes ex aspectu Dei, atq; etiã mõtes &
colles humiliarent sub manu domini, vidi tẽtoria Æthiopũ ꝓpter i- H
niquitatẽ & inuidiã malitiose conturbata, habitationes impiorũ dę-
monũ (qui p malitiã cõsummatã, sunt quouis Æthiope, imò quouis
carbone nigriores) vidi cõturbatas & frementes præ dolore inuidię,
indignãtes se superari, regno priuari, & auferri sibi prædã: * simul e-
tiã cum his Æthiopib⁹ cõturbabũtur tabernacula Madianitarum: id
est persequutorũ populi domini, equales enĩ fuerũt Madianitę, tem-
pore Gedeonis, qui grauissime opprimebãt Israelẽ. 12. Sed nunquid
tu domine aduersus flumina, aduersus aquas multas (qui sunt popu-
li gẽtiũ) irã tuã seruabis? nũquid in tẽpore illo, quãdo opus tuum (cu
ius ego auditũ audiui) facies, aduersus flumina populorũ multorũ p-
seuerabit furor tuus, aut indignatio tua? nũquid etiã tũc aduersus ma
re permanebit obfirmata? id est aduersus mundũ ac genus humanum
vniuersum, quomodo olim fuit cõtra eos ira, indignatio & furor tu⁹

A 13 *Qui ascendens super equos tuos:*

An permanebit ira tua aduersum populos perpetua? an nō vel tū fi
nietur, vt illis fluminibus & mari fias placabilis? 13. Non poterit fieri
Deus, vt etiam tunc perseueret indignatio tua, quoniam quidem illo
in tempore tu ascendens super equos tuos, super equos candidos &
veloces sanctos Apostolos tuos, per quos veheris super omnia flu-
mina qui te prædicabunt per vniuersum orbem terrarum: quando Psal.18.
in omnem terram exhibit sonus prædicationis eorum, & in fines or
bis terræ verba eorum: ita te quasi sessorem, illi quasi equi candidi &
veloces portabunt super mare præsentis sæculi, & super vniuersa flu-
mina gentium: quod nequaquam fieret, si adhuc esset in fluminibus

✳ & quadrigæ tuæ saluatio.

aut mari indignatio tua, si non iam velles illis te exhibere placabilem
:✳ ipsę tuę quadrigæ, quibus sic veheris, nō aliud quàm saluatio sunt:
quocūque tu per quadrigas tuas siue currus eiusmodi (quos iā equos
appellauimus) aduceheris, præstas salutem omnibus, vbique creden-
tes saluos faciens a peccatis eorum, dánsq; eis potestatem filios Dei
fieri. Quomodo ergo adhuc in fluminibus aut in mari poterit per-
stare indignatio tua? Quomodo non eris placatus gentibus &
B
vniuerso humano generi, qui tantam omnibus præstabis gratiam?

14 *Suscitans suscitabis arcum tuum:*

14. Itaque irasci desines, atque etiam propitiationis signum pones in
terra hominibus. Quomodo enim olim post illud celebre diluuium
quo in ira tua periit mundus pene vniuersus, arcum posuisti nubibus
in signum fœderis, quòd non vltra aquis diluuii esses perditurus sæ-
culum: ita & in hoc tempore gratiæ suscitās suscitabis, & firmiter sta
tues signum fœderis atq; reconciliationis sempiternæ inter te & ge-
nus humanum, quod signum arcus ille erit Euangelicæ prædicatio-
nis & verbi tui sancti, quod quandiu permanebit in fidelibus (per-
manebit autem vsq; in cōsummationem sęculi) tandiu placatus per-
manebis erga electos tuos, nunquam in ira tua repelles eos, vt perdas

✳ iuramenta tribubus quæ locutus es.

vniuersam carnem: sed propter arcum tuum hunc in ecclesia, prop-
ter sanctum verbum tuum, semper tibi seruabis electos vsque in con
summationem sæculi: ✳ & suscitabis, præstabis, atque implebis iura-
mēta siue promissa populis, quæ locutus es ad patres eorum: illa quæ

15 *Fluuios scindes terræ:*

iurasti atque ꝓmisisti Abrahę de seminis sui multiplicatione ad mo-
dum stellarum cęli, item & de benedictione omniū gentium in semi
C
ne eius, hæc suscitabis tū in illo tempore acceptabili, & adimplebis
sicut fuisti pollicitus. 15. Et scindes tūc quidem ac diuides fluuios ter
ræ vt fiant pertransibiles electis tuis, & absorbeantur in illis, omnem
sæculi sapientiam, omnem scientiam mundanam atque terrenam si-
ue animalem siue diabolicam, tu exhauries & superabis tua cælesti sa
pientia, vt nihil sit ab ea periculi fidelibus tuis: quod tum facies, quan
do tuis illis equis & quadrigis dabis os & sapientiam, cui non pos-
sint resistere omnes eorum aduersarii, quando perdes sapientiā sapi-

✳ viderunt te, & doluerunt montes:

✳ gurges aquarum transijt.

entum, & prudentiam prudentum reprobabis, stultàmque facies hu- Lucæ.25.
ius mundi sapientiam: ✳ viderunt te sic fluuios scindentē montes su- 1.Cor.1.
perbi sæculi, gloriantes in animali sapiētia & prudentia sua, viderunt
suam doctrinam euacuari, suámque sapientiam vt stultam reprobari:
& dolore inuidiæ vehementer afflicti sunt, ita vt striderent dentibus
aduersum prædicatores tuos, & quęrerēt vel dētibus eos discerpere,
si possent: ✳ atq; hinc grauis ꝑsequutio exorta est seruis tuis, multę tri
bulatiōes & mala plurima venerūt sup prædicatores tuos, ita vt qua
D
si gurges & impetus magnus aquarū super illos trāsierit: qui tamen
gurges non super illos māsit neq; in eo fuerūt absorpti, sed absq; no
cumēto trāsiit per Dei adiutoriū, in quo torrentē persequutionis p-
trāsiit Ecclesia, quā alioqui forsitā habuisset intolerabilē, & cuius a- Psal.123.

16 *Dedit abyssus vocē suam:*

quis facile fuisset absorpta. 16. Suscitata est seruis tuis ꝑsequutio gra-
uissima tū à dæmonibus, tū ab hominib⁹ in sublimi positis. Nā abys-
sus & dæmones inferni cōtraclamauerūt & restiterunt per sua vasa
iniquitatis, quantū potuerūt, veritati: itē & prauitas cordis atq; inge-
nii humani, quod in malo quasi abyssus est, prauū & inscrutabile, &

✳ altitudo manus suas leuauit.

quod in malis adinuentionibus atque mendaciis nunquam penitus
exhauriri potest: ✳ q̄bus adiūcta est altitudo & potētia sęculi hui⁹, quę
man⁹ suas leuauit cōtra sanctos tuos, vt veritatem opprimeret, quā-
do in primordiis nascentis ecclesiæ tuæ, pene omnes potētes & subli
mes sæculi principes potētiam suam & virtutem opposuerūt verita
ti, minis, tormentis, & grauissimis persequutionibus, hoc agentes, vt

17 Sol & luna stete-runt in habitaculo suo:

Ioan.1.

** in luce sagittarum tuarum ibunt:*

**in splendore fulguran tis hastæ tuæ.*

18 In fremitu conculcabis terram:

Psal.19. ** & in furore obstupefacies gentes.*

19 Egressus es in salutẽ
Psal.10. *populi tui:*

** in salutem cum Christo tuo.*

20 Percussisti caput de domo impij:

**denudasti fundamẽtum eius vsque ad collum.*

21 Maledixisti sceptris eius:

** capiti bellatorum eius:*

Dei verbum sileret, & maneret in suo vigore sapientia hominum. E
Ita illis vocem dantibus, & quasi per rationem seculari sapientia
pugnantibus, hi manus leuant, & violentia agunt, sicq; persequutio
facta est seruis tuis grauissima. 7. Sed nunquid hanc ob causam tu im
plere desiisti quæ voluisti, in ædificatione Ecclesię gentium & con-
uersione populorum? Nequaquam. Sol enim & luna moti nõ sunt,
sed firmi permanserunt in habitaculo suo: Christus dominus, verus
sol iustitiæ, lux vera, & luna ecclesia, ab illius luminis participatione
illuminata, non sunt priuati suo lumine, quantumuis illi contra nisi
fuissent, sed firmi & stabiles permanserunt in loco suo, neque de splẽ
dore suo quicquam perdiderunt: * Nam in splendore sagittarum tu
arum ibunt, tam prædicatores Apostoli, quàm auditores populi: am
bulabunt & pergent in saluationem, non obstante persequutionum
gurgite, in splendore & luce verborum tuorum, quæ sunt quasi lu-
cidę sagittę, illuminantes oculos hominum, vt videant quo pergen
dum sit: & nihilominus corda transfigentes, vt non possint ambu-
lare nisi vt ipsę ambulandũ mõstrauerit: * simul & in splẽdore corus
cantis hastę tuę: id est, in potẽtia faciẽdi miracula, quę quasi hasta est F
coruscans, sic valida & efficax, vt vel inuitũ modo quodã cogere vi-
deatur ad credendum veritati, tam potentibus signis cõfirmatę. Illis
nanq; sagittis lucentibus, & hac fulgurante hasta armati prędicatores
veritatis, equi tui & quadrigæ, constanter & intrepide ibũt & pera-
grabunt terram: & in iisdem ambulabũt ad salutem homines, qui prę
dicatione illorum crediderint. 18. Ita in his sagittis acutis & fulguran
te hasta conculcabis, pessundabis, ac penitus superabis terram in fre-
mitu suo, corda terrena quantumuis frementia: * & gentium popu-
los in suo furore licet reluctantes, obstupefacies, quãuis videantur fu
rere & insanire aduersum te, attamen per tam potentia iacula tua, &
per hastam illam præualidam (quę erunt testimonia nimis credibilia)
in stuporem cõuertes eos: & plurimos quidem salubriter cõculcabis
& obstupefacies, alios verò in damnationem, qui tam patẽti veritati
recusauerunt acquiescere. 19. Neque verò mirum, si in tempore illo
acceptabili tãta venerit salus in terra, talis facta sit cõuertio populo-
rum. Tũc enim ibi, Deus pater omnipotẽs, egredi placuit ad salutem
populi: tunc venit tempus miserẽdi, impletum est tempus quo exire G
voluisti per operationẽ salutis, ad populum tuum, ad operandum illi
salutem: * egressus es (inquã) tu pater in populi tui salutem, nõ solus,
sed vnà cũ Christo filio tuo, per quem tibi placuit humani generis o-
perari salutem. Neque tu solus aduenisti nobis saluator, neque solus
tuus filius: sed venisti tu cũ filio, & tecum venit tuus filius, neque du
bium quin & spiritus sanctus (qui non potest nõ adesse vbi pater est
& filius) quo sic nostra redemptio totius opus esse mõstraretur beatę
Trinitatis. 20. In saluando populum tuum percussisti, vulnerasti, &
superasti eum qui est caput de domo impij, principem domus impie
tatis. hoc est, principem huius mundi diabolũ, qui est caput domus
impij siue impietatis: id est caput & princeps impiæ Babylonis, quę
ex omnib* impijs cõstat in hoc mũdo. Ipse enim prim* homicida fu-
it ab initio, mendax & pater mẽdacii, omnísque peccati principium:
hoc caput tu percussisti, contriuisti, condemnasti, ac superasti in for-
titudine diuinitatis tuæ: * & confusione permaxima affecisti, totam
eius turpitudinem & impudicitiam atque simulatam nequitiam, si-
mul & ipsius ignominiosam deiectionem, & cõtemptibilem cõcul- H
cationem manifestando & reuelando omnibus, tanquam si aliquem
multũ leprosum, aut aliàs sordidũ, vestibus spolies, eúmq; denudes
à fundamento vsque ad collum: id est, à parte infima vsque ad supre
mam, quomodo per talẽ vestimẽtorum ablationẽ siue denudationẽ
totalẽ, vehemẽtissima cõfusione sordidus ille perfunditur, reuelata
omni turpitudine sua. 21. Maledixisti tu domine regno, imperio &
potestati eius, destruxisti eius regnum & imperium: & potestatẽ im
minuisti: sicque velut sceptra eius, quib* sub tempore iræ dominaba
tur in mundo, confregisti: * & maledixisti quoq; capitibus & ducib*
bellatorũ eius, maledixisti principibus sæculi, qui se exhibuerunt ca-
pita & duces pugnantiũ pro diaboli regno, qui pro veteri idololatria
ac pristinis malis & antiquo diaboli regno cõfirmando, tota sua vir-
tute agebãt, & his maledixisti, & hos humiliasti atq; deposuisti de sedi

A *✳ venientibus vt turbo ad dispergendum me.*

22 *Exultatio eorum sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito.*

23 *Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum.* B

24 *Audiui, & conturbatus est vēter meus, à voce contremuerunt labia mea.*

25 *Ingrediatur putredo in ossibus meis: & subter me scateat.*

26 *Vt requiescam in die tribulationis:* C

✳ & ascendam ad populum accinctum nostrum.

27 *Ficus enim non florebit, & non erit germen in vineis.*

D

28 *Mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum.*

29 *Abscindetur de ouili pecus: & non erit armentum in præsepibus.*

bus: ⁎ insuper & omnibus illis exercitibus ac populis maledixisti, qui ad modum turbinis magna violentia veneruot contra sanctam ecclesiam, contra populum tuum electum, ad oppugnandum, dispergendum, atque delēdum eum de terra, & his maledixisti, & hos humiliasti, virtutémque eorum comminuisti, & confregisti, vt præualere non potuerint. 22. Exultatio eorum qui veniebant ad dispergendum me, magna erat, veniebant cōtra me in magna petulantia & exultatione, quasi certam habentes victoriam, sicut est exultatio latronis aut prædonis qui pauperem in abscondito deuorat, spoliat, prædatur, aut etiam interficit in occulto: & cum præualuerit, facit ei quicquid libuerit, & omne suum adimplet de eo desiderium: quoniam in occulto existens, vbi præualuerit, neminem habet qui ferat oppresso auxilium, aut qui illum ab eo quodcunque voluerit impediat. Ita & de ecclesia tua sperabant principes mundi & exercitus, facilem reportare triumphum, & agere quicquid eis fuisset collibitū.

23. Tu autem domine per mare sæculi huius, licet tam multis persecutionum fluctibus æstuans & intumescens, fecisti viam equis tuis: tua virtute prædicatores verbi tui mare totum istud pertransierunt, in omnibus finibus eius facientes operationem suam: sic illos veloces, sic expeditos, sic agiles fecisti in tui spiritus virtute, deduxisti per medium lutum & cœnum aquarum multarum, per malitiā omnium populorum, ita vt nusquam infixi hæserint, sed omnibus superatis malis, cōtemptis minis & tormentis vniuersis, abierūt quocunque missi fuerant. 24. Omnia hæc tam miranda, tam stupenda tam humano iudicio incredibilia, te interius in me loquente, & aurem mihi reuelante audiui, & plurimum conturbata est anima mea, mēs mea prę admiratione nimia, velut in ecstasim rapitur, à voce ista sermonis tui, quam te interius loquente audiui, cōtremuerunt labia mea præ nimio pauore & stupore, quem intra me gignit tātæ dignationis admiratio. 25. Ego autem, tantis his auditis à te, quæ pro hominum salute in tēporis plenitudine operari decreuisti, toto cordis desiderio populo illi qui hæc præsentiet adnumerari exopto. Et quāquam simul audierim illos multa aduersa passuros ab oppugnante malitia, nō ob illorum sortem aduersor, sed etiam ad maiora (si fieri potest) paratum offero, ita vt etiam computrescāt ossa mea & tabefiant præ afflictione & temporalibus malis, & caro mea ita computrescat, vt subter me putredo scateat: libenter summam huius mundi afflictionem & despectionem subire volo. 26. Vt vnà cum illis seruis Dei requiem postmodū accipere merear in illa salute, quam audiui in tempore malo, in die afflictionis & miseriæ, in tēpore quando impiis (qui nunc florent, & gaudent) erit pessimè, quando illi in pœnis degent æternis: ⁎ vt ascendere possim ad populum istū nostrum accinctum, ad illum expeditum & fortem populum domini, de quo iā auditu percepi, ad illos equos accinctos, paratos atq; expeditos ad opera domini: vt ad hunc populum valeam ascēdere, & vnà cùm illis in eādem salutem merear suscipi. Prorsus nihil æstimo, quicquid potuerit in hoc mundo afflictionis & despectionis contingere, modo ad illum accinctū populū, & simul cū illo ad eandē fœlicicitatē mihi detur conscēdere: libenter illis cupio particeps fieri in tribulationib⁹ & laboribus, vt & ad eandem mihi detur pertingere requiē. 27. Nam quātum ad impios, illo in tempore requiei sanctorum, verè dies tribulationis erit, verè tēpus summæ miseriæ, vbi erit egestas maxima, & omnis boni defectus. Illic enim non erūt florentes ficus, neq; germinantes vineæ vnde haurire possent quibus pascātur, vt solent cū in mundo essent florentes in deliciis. 28. Opus oliuæ illic mentietur: hoc est, illic deficiet: quoniam non erit ibi oliua, quæ eis fructū præbeat: & nulli erunt agri, nulli campi qui producant cibum.

26. Auferetur pecus omne de ouili, non habebunt ouilia ouilibus plena, neque armenta boum, aliorúmque maiorum animalium ad præsepia, quæ possint mactare cum voluerint, eo modo quo solent facere, cum in hoc mundo viuerent. Tunc enim omnis abundantia malorum, qua floruerant, penitus deficiet: vt qui in hoc mundo omnibus abundant, nempe ficubus, oliuis, & vineis, vnde fructus accipiebant ad delicias, greges quoque & armenta, & cuncta

30 *Ego autē in domino gaudebo:*

* *& exultabo in Deo Iesu meo.*

Ioan. 15. Philip. 4 31 *Deus dominus fortitudo mea:*

* *& ponet pedes meos quasi ceruorum:*

32 *Et super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem.*

abundantia, iā prorsus omnibus sint nudi & egeni, omnibus relictis E
in sæculo. Atque hinc admirabilis valde fiet commutatio, vt qui in
vita præsenti saturari solebant, tunc esuriant: qui inebriari, sitiant: qui
lætari & consolari, lugeant, & affligantur in sæcula. 30. Ego verò ab
his toto corde me separās, & elongans, & populo illi accincto seruis
fidelibus Dei mei me adnumerans, & voto cordis associans, nō accipiam
consolationem, nō delectationē aliam, quàm in domino Deo
meo, qui pro hominum salute tam magnifica cogitauit consilia:
* & magnifice gloriabor, atque exultabo in Deo Iesu, id est (iuxta nominis
interpretationē) saluatore meo: lætabor in patre, & exultabo
in filio, per quem illa omnia tam magnifica nobis perficientur in tēpore
suo, simul & in spiritu sancto, qui nō potest non adesse, vbi adsunt
pater & filius. 31. Dominus Deus meus trinus & vnus, pater
mittens, filius missus, spiritus sanctus vtrunque coniungens, & ab vtroque
procedēs, ipse est fortitudo, & virtus mea, sine quo nihil possum,
& in quo possum omnia: * & ipse præparabit pedes meos, vt
sint quasi pedes ceruorum: faciet me quoque accinctum esse, expeditum, F
atque velocem ad impletionem mandatorū suorum, vt possim
huius mundi ima transcendere: id est, prospera & aduersa despicere,
atque in altitudinem montium expeditus currere, ad cælestia festinare
atque euolare, quomodo cerui altitudines montium sua celeritate
petunt. 32. Et ipse qui prior fecit victoriam, qui vt mihi vincendi daret
fiduciam, prior vincere voluit mundum, diabolum, & mortem,
ipse me quoque deducet super excelsa mea, ad illa excelsa & alta cælestis
mansionis tabernacula, ad quæ contendo, ad quæ suspiro, vt sit
etiam nunc in corpore mihi viuenti in cælis conuersatio, ac pòst in
vita futura firma habitatio: ita (inquam) victor me deducet sibi in psalmis
canentem, laudum cantica sibi persoluentem, pro tam magnificis
mihi, & vniuerso humano generi exhibitis, præparatis bonis quibus
perfruemur in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN CANTICVM ABACVC.

Canticum istud, ob nimiā suam difficultatem (de qua in argumento dicimus) admodū varijs
modis à diuersis interpretibus exponitur: potissimū ob hoc, quod penè omnia in hoc cātico parabolicis
& similitudinariis elocutionib⁹ dicātur, in quibus solet varia esse significatio. Nos
in Elucidatione vnicum sensum explanare cōtenti fuimus expositionū multitudinem, effugiendæ G
perplexitatis causa deuitantes: quum etiam absq; sensuum plurium confusione, præ nimia difficultate
vix capi possit simplex eius intelligētia. Hoc admonitum volumus lectorem, ne fortè eū apud
alios lōgè alios sensus in quibusdā cōpererit, nostra protinus quasi inania fastidiat, quæ nos post diligentem
& non oscitanter adhibitā considerationem, vt magis consentanea toti processui cantici,
pro nostro modulo diximus. Expositionē tituli, qui est, Oratio Abacuc prophetæ, pro ignorationibus,
in argumento posuimus ex nostra sententia, ignorationes accipiētes pro occultis & latentibus
mysteriis quæ ignorātur, & occulta latent. Quod alii tamen interpretantur, pro ignorantiis diuinorum
iudiciorū, vel pro peccatis ex ignorantia. Interpretes autem septuaginta, loco huius, pro
ignorationibus, ponunt cum cantico, signanter dicentes hanc esse orationem cum cantico: quoniā
videlicet orando hic propheta canit, & canēdo orat: dum quę audit venire præcatur, & quæ ventura
præuidet gloriādo canit. ¶ Versu 1. Domine audiui auditum tuū. Auditum Dei intellige id quod
loquitur Deus. Nam quod deus loquitur, quatenus à Deo dicitur, verbum, aut sermo, aut eloquiū
Dei appellatur: ac rursum idē ipsum auditus dicitur, quatenus auditur ab homine. Eodem hoc vocabulo
in eādem significatione vsus est Esaias, cap. 53. dicens, Domine, quis credidit auditui nostro?
id est, iis quæ nos à te audiuimus, quæ tu loquutus es nobis? Quod autem in altero versu sequitur, H
Viuifica illud, nos exposuimus per futurum indicatiui. Frequenter enim solet imperatiuus pro indicatiuo
poni. Potest tamen & per deprecationem accipi non minus conuenienter, vt postulet impleri
propheta quod futurum audit: Medium quoque annorum in eodem versu non accipiendum
est secundum exactam supputationem Arithmeticam. Non enim opus incarnationis Christi, &
redemptionis humanæ viuificatum aut notificatum est sic in medio annorum sæculi, quasi tantum
temporis pòst sit relinquendum, quantum antè præcesserat. Venit enim Christus in ætate
vltima, & velut circum consummationem sæculi: propter quod Ioannes ait, Filioli, iam nouissima
hora est. Et Paulus Apostolus ait, In quo fines sæculorum deuenerunt. Et Esaias nouissima appellauit
tempora, dicens, Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini, &c. Sed medium
istud annorum generaliter intellige tempus quod post initium, & ante finem interiacet: vt
sit sensus, ante temporis consummationē. Quidam admodum subtiliter istud medium annorum
exponunt, non de medio annorum sęculi, sed de medio annorum vitæ hominis, quo viuere potest
homo, secundum consuetum naturæ cursum in bona qualicunq; valetudine. Hoc enim tempus in

Esaiæ. 53. 1. Ioan. 2. 1. Cor. 10 Esaiæ. 2.

A psalmis assignãtur anni septuaginta, cum dicitur, Dies annorum nostrorũ in ipsis septuaginta anni.
Si autem septuaginta diuidas in duas partes æquales, tempus mediũ habes annos trigintaquinque. Psal. 91.
Christus autem dominus salutẽ humani generis in cruce operatus anno ætatis suæ tricesimotertio,
qui numerus admodum parum distat à tricesimoquinto. Vnde opus illud humanæ salutis rectè in
medio annorũ vitæ hominis dici potest viuificatũ & notũ factum. Alii annos istos duos accipiunt
duo testamenta, annum scilicet seruitutis, & annum libertatis, qui etiam apud Esaiã annus domini
acceptus appellatur. Quasi autem in horum annorũ medio perfecit Deus opus redẽptionis nostrę,
quia consummatam veteri, & nondum manifestato nouo, passus est. Nam post passionẽ cœpit annus Psal. 91.
acceptus notus fieri, & prædicari in gentibus. Neq; tacendum quod hoc loco septuagita interpre- Lucæ. 4.
tes habent, In medio duorũ animalium cognosceris. Quod admodũ diuersimode exponitur. Intel
ligi enim potest, cognoscendũ Christum in medio duorum latronũ cruci appensum: quod satis im
pletũ constat, quãdo signis admirabilibus in cruce pendens clarificatus fuit: ita vt diceret Cẽturio, Matt. 28.
Verè filius Dei erat iste, & reuertentes percuterent pectora sua. Cui etiam consonat quod ante suã Lucæ. 25
passionẽ ipse prædixerat, Quũ exaltaueritis filiũ hominis, tũc cognoscetis, quia ego sum. Alii duo Ioan. 8.
testamenta intelligunt, quasi viuentia quædã animalia & vitã spirantia. Alii duo Cherubin, in quo-
rum medio Deus sedem habere videbatur super veterẽ arcam. Alii in medio duorum populorum
B à quorũ vtroq; post peractam salutẽ Christus est agnitus in vna ecclesia. Quidã ex nostris simplici
pietate intelligunt de animalibus quæ credunt fuisse in eodẽ hospitio, vbi natus est Christus domi-
nus. Nã quod præsepe ibi fuerit vbi Christus nasci voluit, apertè exprimit euangelista Lucas, quum ait,
Maria peperit filium suum primogenitũ, & pannis eum inuoluit, & reclinauit in præsepio. Quòd Lucæ. 2.
autem ibi animalia tũ adfuerint, & si nõ apertè exprimat scriptura, piè tamen credi potest. Vbi enim
præsepia sunt, solent illic iumenta stabulari, & maxime in noctibus, vt inter iumenta in humilitate
maxima credatur fuisse natus dominus noster. Atq; in hanc sententiam pietas quorũdam etiã illud
accõmodat quòd Esaiæ primo cap. dicitur, Cognouit bos possessorẽ suum, & asinus præsepe domi
ni sui. Quam sententiam in celebri illo & tritissimo Christianis cantico, cuius initium, Puer nobis
nascitur: sequitur pietas deuota laudantiũ, quum ita canit, In præsepi ponitur sub fœno asinorum,
Cognouerunt dominum Christum regem cælorũ, quod indubitatum est de agnitione iumentorũ
intelligi. Pro quo etiam facit solenne illud responsoriũ, quod secundũ ecclesiasticũ vsum (qui non
est leuiter contẽnendus) quarto loco in nocte natalis dominici canitur, his verbis, O magnũ myste
rium & admirabile sacramentum, vt animalia viderent dominũ natum, iacentẽ in præsepio: beata
virgo, cuius viscera meruerunt portare dominum Christum, &c. ¶ Versu 4. Deus ab Austro veniet
& sanctus de mõte Pharan. Ab Austro, siue à Meridie, nos interpretari sumus, à patre, vel è sinu pa
tris: vbi nimirũ perpetuò nõ aliud quàm meridies est, claritas semper plena, absq; omni tenebrarum
obscuritate, sicut in meridie, sole lucẽte in virtute sua. Idem quoq; per secundam partem intelligi-
mus, vbi dicitur, Et sanctus de monte Pharan. Siquidem Pharan apud Hebræos (vt ait sanctus Pa-
guinus, vir in Hebraicis literis nõ mediocriter eruditus) significat gloriam, vel gloriationẽ, vel glo-
C riosum. Mons ergo Pharan, dicitur mons gloriæ, vel mõs gloriosus. In quo rectè Dei patris glori-
osam altitudinem intelligimus, vt significetur ab illa altitudine summa paterni sinus aduẽturus Dei
filius. Cui etiam astipulatur, quod septuaginta interpretes pro mõte Pharan verterunt, montẽ con
densum & vmbrosum. Maiestas enim & altitudo patris, mõs condẽsus & vmbrosus rectè dicitur,
propter occultationem suam: quoniam Deum (vt in Ioanne dicitur, nemo vidit vnquam, & lucẽ ha Ioan. 1.
bitat inaccessibilem. Propter quod, etiã alibi dicitur dominus habitare in caligine. Et alibi, Nubes & 3. Reg. 8.
caligo in circuitu eius. In prima autẽ parte, quidã per Austrum intelligunt spiritum sanctũ. Auster 2. Para. 6
enim vel meridies, calidus est. Et spiritus sanctus calor vel ignis appellatur, sicut & amator. Vnde Psal. 96.
& in linguis igneis apo. apparuit, & datus fuit. Et de eo Christus dominus ait in euangelio, Ignẽ ve Actu. 1.
ni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Peculiari verò modo sic ab austro Dei filius ve Lucę. 12.
nire dicitur: quoniam ex maximo amore & charitate summa erga nos accessit ad nos, vt nos faceret
saluos ab omni malo, in vitã æternã: quemadmodũ sanctus ait apostolus, Christus dilexit nos, & tra Ephes. 5.
didit semetipsum pro nobis. Et dilectus domini discipulus in sacræ Apoc. exordio, Qui (inquit) di- Apoc. 1.
lexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Apertissime quoq; ipse dominus in euan- Ioan. 13.
gelio de patris dilectione testatur, dicens, Sic Deus dilexit mundũ, vt filium suũ vnigenitũ daret, vt
D omnis qui credit in ipso non pereat, sed habeat vitam æternã. Quidã in hoc aduentu Christi ab au-
stro, intelligunt natiuitatem eius in Bethleem, quam dicunt sitam esse ad meridiem. ¶ Versu 6. Cor-
nua in manibus eius. Cornua ista (iuxta sanctorũ patrũ rationabilem æque, ac piam interpretatio-
nẽ) exposuimus cornua crucis. Sed quare cornua ista dicuntur fore in manibus Christi, & nõ ma-
gis econtrario manus ipsæ in cornibus crucis? Nã ita magis videbatur dicendũ. Qui simpliciter in-
telligere voluerit, dicet, per transpositionem dictũ esse vnũ pro altero, Cornua in manibus eius: pro,
Manus eius in cornibus: quẽadmodum apud poetam, Perflauit fistula buccas: loco huius, Perflatũt
buccæ fistulam. Et in Psalmo. 11. Cinerem tanquam panem manducabam: quidam loco huius acci
piunt, Panem tanquam cinerem manducabam. Altiori tamen consideratione poterit attribui my-
sterio, quòd cornua signanter dicantur esse in manibus Christi, ad significandũ videlicet quòd non
violenter teneretur in cruce, quasi non posset ipse, si vellet, se liberare, manus detrahere, & clauos
quibus affixæ erant manus depellere, sed ex amore & voluntate sua. Verius enim ipse se in crucis cor
nibus tenebat, aut ipsa tenebat crucis cornua, quàm cornua crucis illũ tenuerint. Quomodo enim
ait, Potestatẽ habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam: & nemo tollit eam à me, sed Ioan. 10.

ego pono eam à meipso : ita proculdubio potestatem habebat tenendi in cornibus crucis manus E
suas, & potestatẽ habebat, si voluisset, iterũ resumendi eas : & nemo quasi per vim expandit illas in
cornibus crucis, sed ipse eas posuit, & dedit vt affigerẽtur illis. Possunt etiam per cornua in manib⁹,
intelligi illi cornuti & rudes claui, quibus beatæ manus in crucis arbore cõfossæ & cõfixæ fuerunt.
Rursum ad similitudinem arcus poterimus accipere sermonem. Habet enim arcus duo cornua, id
est, duo latera. Atque hoc modo quòd dicitur. Cornua in manibus eius, significat Christum accepis
se arcum in manu sua, ad sagittas videlicet suas iaciendum, & fugandum diabolum. Vnde & subiun
gitur, Ante faciem eius ibit mors. Egredietur diabolus ante pedes, quasi nõ ferens arcum illum po
tẽtis, sagittas tam acutas iaculantis. Atque ita ferè per totum hoc canticum, singuli versus variis pos
sent modis exponi: & possent singulorũ ferè versuum diuersæ assignari intelligentiæ. Nos tamen,
ne nimium prolixi efficiamur, aut magno aceruo interpretationum rem amplius inuoluamus, iis
quæ in Elucidatione diximus contenti, de huius cantici verbis plura non adiicimus.

ARGVMENTVM IN CANTICVM Moysi, cuius initium, Audite cæli.

F

*Moyse iam appropinquante morte, prænoscens dominus præuaricationes filiorũ Israel, quibus eũ ad
iracundiam erant prouocaturi, post introductionem in terram promissionis : quomodo videlicet ad
idololatriam, atq; alia turpissima facinora, Deo cæli abiecto, & lege eius prorsus contẽpta, deflecte-
rent, iussit Moysi describere canticum istud, cuius initium, Audite cæli, &c. vt esset posteris canticum istud in
testimonium, in quo vniuersa mala quæ illis propter transgressionem ex Dei iustitia erãt superuentura, aper-
tissime pariter atque seuerissime proponeret, quo magis forent inexcusabiles. Ac primum quidẽ in hoc cãtico
cælum & terram in testimonium legislator aduocat, contestaturus duræ ceruicis populum. Denique magnifi-
centiã & perfectionem in omnibus & operibus & verbis ante omnia proponit, ob quæ vel maxime debet esse
mortalibus venerandus, statim ad increpationem peruersæ generationis verba conuertens, quòd creatorẽ &
patrem omnium Deum dereliquerẽt, à quo præter illud creationis & generationis beneficium omnibus genti-
bus commune, tam speciali electione fuerant electi in peculium siue in populum peculiarem præ omnibus genti
bus, & pro quibus tã multa stupenda signa atque prodigia fuissent edita, ex omni potentia domini in eductione
de AEgypto, & deductione per desertum, atq; introductione in terrã lacte & melle manantem: id est, omniũ
bonorum quæ ad agendam vitam sunt opportuna, abũdantia affluentẽ, post quæ omnia suscepta beneficia, disso
luti præ deliciis ingrati filii Israel, dereliquerunt dominum, & conuersi sunt ad idolorum culturam atq; sacri
ficia, quibus rebus grauissime ad iracũdiam prouocarunt dominũ: propter, quod vltionem eis grauissimam cum
magna seueritate denunciat vniuersorum malorum, adeò vt etiam penitus gentem illam tam ingratam & perfi
dam voluisset delere, si non propter superbiam inimicorum, iactantiumque & exprobrationem id facere omi-
sisset. Atque hæc plusquam dimidium cantici occupant. Post quæ, mentem saniorem & prouidentiã venturorũ
malorum optans insipienti populo, iterum malitiam eius describens, vineam de Sodoma & Gomorrha eũ appel* G
*lat: & abhominationes eorum, vuas fellis, botrosq; amarissimos: fel item draconum, & venenum aspidum, illo-
rum doctrinam pessimam, pro quibus omnibus, sub persona domini (qui subitò introducitur loquens, ac dicens,
Nonne hæc condita sunt apud me, &c. Mea est vltio, &c.) pœnam cõminatur condignam aduenturam in pro-
ximo. Erga tamẽ populũ suum & seruos suos propheta dominũ semper suam misericordiam seruaturũ promit
tit quantũuis erga impios seuerum se vltorem ostendat. Iterũmq; ingrato populo exprobratur super falsis diis
quos coluerunt, quòd auxilium in angustia positis præbere non possint suis cultoribus : ex aduerso autem do-
mini loquentis subito persona adiungitur. Vide, quòd ego sum solus, &c. vbi suam tremendam & terribilem
illam iudiciariam potestatem, multa verborum magnificentia exprimit vsque ad versus duos nouissimos: qui,
exhortatio sunt prophetæ ad populum gentium, quem in spiritu præuidebat in temporis plenitudine Deo ad-
iungendum.*

ELVCIDATIO IN CANTICVM MOYSI.

1 *Audite cæli quæ loquar: audiat terra verba oris mei.*

2 *Concrescat vt pluuia doctrina mea:*

** fluat vt ros eloquium meum.*

Contestaturus ego hodie populũ duræ ceruicis, &
seriò venturi omnia ex Dei præcepto illi denun-
ciaturus, inuoco vos, ô cælum & terra, ad audi- H
endum hæc verba quæ ex præcepto domini lo-
quar per os meum, vt sitis mihi in testimonium
contestationis huius, quam facturus sum audien-
tibus. 2. Doctrina hæc quam loquar per os meum, audien-
tibus vobis & vniuerso populo isto, coalescat, & concrescat ad
modum pluuiæ : quomodo pluuia ex concretione & coagulatione
tenuis nubis concrescit, coagulatur, & condensatur, vt non am-
plius hæreat suspensa in aere, sed pondere suo cadat in terram : ita
hæc mea verba quæ loquar, cupio suo pondere super corda audien-
tium cadere, non quasi leuia auolare in auras, aut ventis dissipari:
quod contingit nubibus quæ non concrescunt, non congelantur in
pluuiam: * verbum contestationis meæ fluat ad modum roris, sic
dulciter labatur super audientium corda, & fructum faciat in eis,

A

3 Quasi imber super herbam, & quasi stilla super gramina:

** quia nomen domini inuocabo.*

4 Date magnificentiā Deo nostro:

** Dei perfecta sunt opera:*

B ** & omnes viæ eius iudicia.*

5 Deus fidelis, & absque vlla iniquitate, iustus & rectus:

** peccauerunt ei, & nō filii eius in sordibus.*

6 Generatio praua atque peruersa, hæccine reddis domino, popule stulte & insipiens?

C *7 Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te: * & fecit, & creauit te?*

8 Memento dierum antiquorum: cogita generationes singulas.

9 Interroga patrē tuum & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi.

D

10 Quando diuidebat altissimus gentes, quā-

quomodo ros super terram cadens, eam fœcundam ac frugiferā red
dit. 3. Quemadmodum imber cadens super herbas, & pluuiales
guttulæ super gramina, vigere simul & virere faciunt humectata, sit
verbum istud contestationis meę opto in audientiū cordibus humo
rem bonum mittere, & fructū fidelis ac mansueti cordis facere: * Di
gnum est enim, vt non sine fructu vacuum egrediatur verbū istud
meū, quod loquar in nomine domini, quoniā iam in exordio sermo
nis mei nomē inuocabo domini, ex cuius loquor imperio. Nō enim
à meipso quæ loquuturus sum loquar, sed domini erit verbū, cuius
tantū ego ministrū me offero. 4. Ante omnia vero, ô popule domi-
ni, filii Israel, vos hortor ac moneo, Deo nostro, vni viuo, ac verò
(cui non est similis in diis, & præter quē nō est alius) dare gloriā, ma- Psal. 85.
gnificentiā & honorem, sicuti dignus est, omnē gloriā, omnem ho- Apoc. 4.
norem, & omnem benedictionē accipere: * Dei enim nostri omnia & 5.
opera perfecta & integra sunt, ita vt nihil in omnibus operibus eius
quisquam reprehēdere possit, aut ostendere quicquam aliter factum
esse, quàm fieri debuerit, aut non ita ab eo factum, vt debuit fieri: * &
omnes actiones eius, quibus agit cū humano genere, sunt iustissimę
& in iudicio dispositæ secundū plenissimam æquitatem. 5. Deus ipse Titum. 1.
noster verax & fidelis est, qui mentiri non nouit, neq; fallere, & abs- Psal. 144
que omni iniquitate, perfectè iust⁹ & rectus est: fidelis est in omnib⁹ Psal. 110.
verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis: omnia quæcunq; fa
cit, in vero facit iudicio, suntq; opera manuū eius veritas & iudiciū,
vt falsitatis nihil, nihil iniquitatis in eo possit inueniri: propter quod
ex ipsi⁹ parte nō est quod nos queramur de tā perfectissimo, tā fide-
lissimo, tā iustissimo, tā rectissimo domino Deo nostro, neq; in eo
nos desiderare quicquam possumus: * veruntamen aduersus hūc ta-
lem ac tantum dominū peccauerunt trāsgressores impii, in sordibus
peccatorum suorum: qui cū filii Dei & populus ipsius nominari ve-
lint, verè tamen appellationē hanc nō merentur propter inobedien
tiam peccati, sed potius non filii, & non populus eius merētur appel
lari. 6. O praua atq; peruersa generatio, ô popule stulte & insipiens,
popule duræ ceruicis, semper diffidēs, semper obmurmurās creatori
suo, hæccine mala sunt quæ tu reddis domino Deo tuo? murmura-
tio, tentatio, blasphemia, diffidētia, cultus idolorū, & alia huiusmodi
peccata pessima, in quibus dominum Deū vestrum offendistis mul-
tipliciter, istáne sunt quæ domino Deo vestro tam eximio, tā perfe-
cto, tam iusto, tam fideli, pro gratiarū actione persoluitis? istíne sunt
fructus, ô vinea amara, quos satori & cultori vestro profertis? 7. Nō-
ne dominus Deus vester, in quem peccastis, ipse est verus ac primus
pater vestrū omniū, qui vos in possessionē elegit, atq; peculium ex
omnib⁹ gētibus, & cuius vos possessio estis, subiectiq; eius dominio?
* qui etiā sua omnipotētia, sapientia, & bonitate vos plasmauit, tam
secundum corpus, quàm secundū animā: & creauit de nihilo, vt esse-
tis aliquid, & non solū aliquid in rerum natura, verumetiā creaturæ
rationales. Huic ergo electori, possessori, factori, & creatori vestro, ô
praua generatio, rependitis? 8. Super hæc quæ vobis, ô Israel, cum
cæteris gentibus sunt cōmunia, reuoca in memoriam dies antiquos,
tēpora præterita: & quę in eis gesta legūtur pro patribus vestris, ante
mētis oculos ponite, & reuoluite singulas generationes & sæcula, &
quæ per diuersas generationes, atque diuersa sæcula pro patribus ve
stris magnificè à Deo gesta leguntur. 9. Vos posteri qui post gene-
rationes multas venturi estis, quos necdum etiā natos, & adhuc ab-
sentes alloquor non minus, quā præsentes, qui ipsi forsitan nō vidi-
stis mirabilia quæ fecit pro populo suo Deus, discite à parentibus ve
stris, interrogate patres vestros, & ipsi vos docebūt mirabilia illa quę
tam peculiari miraculo pro populo suo fecit: maiores & seniores in-
terogate, & ipsi vobis hæc indicabunt, vel quæ suis oculis ipsimet vi
derunt, vel auditu fide digno à suis maioribus acceperunt. Ipsi vobis
indicabūt, quanta, q̄ magnifica ostēderit dominus populo suo, vt sic
discatis, quāto debito obstringamini domino Deo vestro, præ om-
nibus gentibus, & q̄ debeatis illius esse seruituti addicti, qui tam ma-
gnificè egit vobiscum, & cū patribus vestris. 10. Cum ipse altissimus
post diluuiū gentes diuideret, & filios Adā iam rursum per Noe mul

do separabit filios Adam.

12 *Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel.*

13 *Pars autem domini populus eius:* ✱ *Iacob funiculus hæreditatis eius.*

14 *Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris & vastæ solitudinis.*

15 *Circunduxit eum,*

✱ *& docuit,*

✱ *& custodiuit quasi pupillam oculi sui.*

16 *Sicut aquila prouocans ad volandũ pullos suos, & super eos volitans.*

17 *Expandit alas suas: & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.*

18 *Dominus solus dux eius fuit:*

✱ *& non erat cum eo Deus alienus.*

19 *Cõstituit eum super*

tiplicatos separaret, cum in ædificatione turris Babel confunderet E
linguas ædificantium, vt non andiret vnusquisque vocem proximi
sui, sicque eos diuideret ex eo loco in vniuersam terram, & super
faciem cunctatum regionum terræ: aliis ad Orientem, aliis ad Occidentem, aliis ad Meridiem, aliis ad Septentrionem, diuersa loca occupantibus. 12. In hac (inquam) diuisione hominum, populos admodum multos constituit, atque separauit, & in eodem penè numero, in quo postmodum filii Israel descenderunt in Ægyptum. Nam sicut Iacob descendente in Ægyptum, omnes animæ domus eius fuerunt septuaginta, ita in hac diuisione terræ, secundum eundem ferè numerum diuisæ sunt gentes. 13. Et quum in tanto numero diuisæ essent gentes abinuicem, non elegit tamen dominus vllam ex illis gentibus: sed populum suum, filios Israel, nondum natos, post autem nascituros, in partem sibi separauit:
✱ Populus Iacob factus est funiculus hæreditatis: id est, sors & portio hæreditaria eius: solum populum Israel ex tot gentibus & linguis voluit eligere sibi in populum, & in peculium ex omnibus, quę F
peculiaris Dei electio, haud dubie maximæ fuit dignationis, & digna, quæ à posteris eum summa cordis gratitudine recogitetur attentius. 14. Populus autem iste Israel non erat ab exordio, quum primum diuiderentur gentes, sed nouus & recens populus est multo pòst genitus, quem dominus post eductionem de terra seruitutis, de Ægypto, inuenit in terra deserta, in loco horrido, & in vasta solitudine: quem post liberationem de seruitute Ægypti, quodammodo inuenit quasi nouum populum, eo quòd tunc inciperet se ostendere illius populi singulariter dominum, liberatorem, & custodem, illícque in loco deserto cœpit eius gerere curam, illúmque in suam curam tanquam filium suscipere. 15. Neque defuit paterno officio suo dominus erga populum suum, sed diligenter circunduxit eum, præcedens in columna nubis per diem, & in columna ignis per noctem: ad demonstrandum iter ignotum populis, quò deberent pergere, ad locum sibi promissum: ✱ eundémque per Moysen docuit, & lege æquissima instituit, vt sciret, quomodo Deum suum colerent: quidque agere, aut omittere deberent, quod maximum fuit diuinæ bonitatis beneficium: ✱ insuper & custodiuit, ac protexit illum summa diligentia atque solicitudine,
defenditque ab omnibus hostibus, & quibusuis noxiis, ad eum mo- G
dum quo in corpore humano, oculi pupilla naturali solicitudine custodiútur diligentissime. 16. Quomodo aquila se habet erga pullos suos, prouocando eos ad volatum, & ad hoc super eos iterum atque iterum volitans, & hoc pacto quasi doceat, & moneat volare pullos, quum iam ad volandum sufficere cœperint: ita dominus se habebat erga populum suum filios Israel, omni studio velut laborans ad leuandum illos de terra & peccatis suis, vt murmurationem, infidelitatem, tentationem, ac concupiscentias suas desererent, fidem verò & obedientiam discerent. 17. Quomodo aquila, donec adhuc impotentes sunt ad volandum pulli, expansis alis suis, portat illos quò voluerit, cum sedes fuerit mutanda, fueritque migrandum: sic dominus omnipotens, hunc populum affectu paterno complexans, quasi in expansis alis suæ misericordiæ gesta-
uit, quum eum de se impotentem Ægyptiacam seruitutem eua- H
dere mirabiliter eduxit, atque emigrare fecit: assumsitque eum quasi in humeros suos, atque ita eduxit eum, qui ex semetipso nunquam à ferrea illa captiuitate potuisset effugere. 18. Quum autem migraret populus iste, & exiret de Ægypto, dominus omnipotens, Deus cæli, solus fuit dux eius, non habuerunt alium liberatorem, alium propugnatorem, alium ducem, quàm dominum Deum suum, qui per manum Moysi serui sui educebat illos in fortitudine brachii sui, ac postmodum eductis ducatum & defensionem præstitit: ✱ solus (inquam) Deus verus erat cum eo, ad protectionem atque ducatum, & nõ erat cum eo vllus Deus alienus, prę-ter dominum Deum cæli fortissimum: propter quod ipsi soli debetur pro tanto beneficio gloria & gratiarum actio. 19. Neque verò solum de terra seruitutis eduxit eum, sed eductum, suo tempo-

A *excelsam terram vt comederet fructus agrorũ.*
20 *Vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo durißimo.*
21 *Butyrum de armento, & lac de ouibus, cũ adipe agnornm & arietum filiorum Basan.*
22 *Et hircos cũ medulla tritici:* ✳ *& sanguinẽ vuæ biberent meracißimum.* B
23 *Incrassatus est dilectus & recalcitrauit:*

✳ *incrassatus, impinguatus, dilatatus.*
24 *Dereliquit Deum factorẽ suũ:* ✳ *& recessit à Deo salutari suo.*

C

25 *Prouocauerũt eũ in dijs alienis: & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt.*
26 *Immolauerunt dæmonijs & non Deo:*

✳ *dijs quos ignorabãt.*

27 *Noui recentesque venerunt, quos non coluerunt patres eorum.* D
28 *Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es domini creatoris tui.*
29 *Vidit dominus, & ad iracundiam concitatus est:* ✳ *quia prouocauerũt eũ filii sui & filiæ*

re posuit & habitare fecit in mõtanis, in locis sublimibus terræ pro-
missionis, in terra alta & maxime fertili, vt ad abundantiam frueretur delitiis & fertilitate agrorum, quæ est illic maxima, adeò vt iure
dicatur melle & lacte manare. 20. Vt sugeret & comederet mel-
lis dulcedinem, cuius est ibi multa copia, quod in illa terra sponte
producunt apes in petrosis locis, ob nimiam terræ dulcedinem, si-
mul & oleum pingue, quod manat de saxis durissimis, in locis sa-
xosis, vbi oliuæ abundant, & fructificando præbent oleum, pro ter-
rę dignitate præstantissimum. 21. Vt de armento & gregibus
vaccarum butyrum acciperent pinguissimum, simul & lac de ouibus
vnà cum adipe agnorum & arietum talium, quales nutriunt filii Ba-
san: id est, possidentes & nutrientes in terra sua agnos & arietes tan-
tæ pinguedinis, quantæ sunt in terra filiorum Basan, vbi sunt arietes
& agni delicatissimi, propter vberrima quæ habent pascua.
22. Hircos quoque & triticum plenum medulla siue adipe, triticum
delicatissimum. hoc est, vt abundanter & copiose acciperent omnia
quæ ad esum spectant, tum in carnibus, quàm in pane, & in alis quæ
esui solent accõmodari: ✳ & pro potu verò acciperent ex fœcũditate
terræ sanguinem vuæ meracissimum: id est, liquorem vini fortissimi
& preciosissimi, quod colorem referat sanguineum, in testimonium
suæ præcellentiæ .23. His autem omnibus ex Dei dono acceptis
beneficiis, populus iste sic à Deo dilectus, cui tanta dilectionis indi-
cia monstrauerat, non motus est ad seruiendum suo benefactori,
vel ad gratias reddẽdum illi pro tantis vltro & gratis collatis bene-
ficiis, sed impinguatus atque incrassatus ex vsu temporalium dono-
rum, murmurauit & rebellauit contra dominum, diuersis modis
& pluribus vicibus tentando, murmurando, in idololatriam decli-
nando, Deum verum relinquendo, alienos adorando: ✳ ita est incras-
satus, impinguatus, & dilatatus populus iste secundum corpus: sede-
runt vt comederent & biberent, ac post surrexerunt ludere, & De-
os alienos colere .24. Post omnia Dei percepta beneficia, dere- Exod.32.
liquerunt dominum Deum factorem & creatorem suum, solum v-
num viuum & verum Deum, qui illos & secundum corpus & secun
dum animam fecit, & condidit: ✳ & recesserunt à Deo salutari suo,
qui solus illis salutem pręstiterat de manibus omnium inimicorum,
& qui solus illos saluare potens erat, aduersus omnes Deos gen
tium & nationes terrarum, quantumlibet fortissimas. 25. Irrita-
uerunt eum per adorationem deorum alienorum, & in abominatio
nibus quas fecerunt, insequentes exemplum idololatrarum, prouo-
cauerunt eum ad iracundiam, dominum Deum suum per idolola-
triam, offenderunt grauissime, & per abominanda sacrificia, quæ il-
lis idolis faciebant contra præcepta domini, secundum consuetudi-
nem nationum infidelium, quę erant in circuitu. 26. Fecerunt e-
nim sacrificia & oblationes idolis, & in ipsis dæmoniis: contempto,
relicto domino Deo, vno, viuo, & vero, & prælegerunt seruire ac
sacrificia facere diis falsis (quæ dęmonia sunt, & non dii veri) potius
quàm domino Deo suo: ✳ diis (inquam) falsis & vanis, quos patres ip
sorum ignorauerant, quibus non seruierant patres eorum, imò quos
ipsimet ignorabant, quorum potentiam nunquam ipsi fuerant ex-
perti, quos nunquam vlla viderant edidisse mirabilia, quemàdmodũ
dominum Deum Israel cognouerant, ex signis & prodigiis poten-
tiam diuinã certissime attestantibus .27. Nouos & recentes deos in-
troduxerũt sibi ad colendum, quos patres eorũ non coluerãt, con-
tra Dei imperium: qui pręceptum illis dederat, vt non esset inter eos Psal.70.
Deus recens, neque alienus, sed vnũ adorarẽt dominum Deum suũ.
28. Ita, ò generatio praua atq; peruersa, per idololatriam dereliquisti
cultum domini Dei tui, qui te & secũdum corpus & secundũ animã
formauit de nihilo: & oblita es ei⁹ qui te creauit, ✳ a quo habes hoc ip
sum quod es, & cuius est mun⁹ quicquid habes boni: huius oblita es,
hunc contẽnis & abiicis, quoniã ab ei⁹ cultu recedis, & pręcepta ei⁹
transgrederis. 29. Considerauit dominus hanc pessimã infidelitatem
& ingratitudinẽ populi sui, cui tãta dilectiõis inditia iã mõstrauerat,
& iratus est vehementissime: ✳ Nam ad iracundiam eum prouocaue
runt filii & filiæ, illi qui nomẽ gerebant filiorũ & filiarum, quos ipse

29 *Et ait: abscondam faciem meam ab eis, & considerabo nouissima eorum.*

30 *Generatio enim peruersa est, & infideles filij.*

31 *Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis.*

32 *Et ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.*

33 *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima.*

34 *Deuorabit terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet.*

35 *Congregabo super eos mala: & sagittas meas complebo in eis.*

36 *Consumentur fame: ✱ & deuorabunt eos aues morsu amarissimo.*

37 *Dentes bestiarum immittam in eos: ✱ cum furore trahentium super terram atque serpentium.*

38 *Foris vastabit eos gladius, & intus pauor: ✱ iuuenem simul ac virginem, lactentem cum homine sene.*

habebat tanquam filios & filias, & quos vicissim decebat erga Deũ A
se exhibere vt filios & filias: quod ab his (inquam) prouocaretur, à
quibus decebat, vel maxime paternum honorem accipere, hinc ve-
hementissime ad iracundiam concitatus est. 29. Iratus autem do-
minus, ita apud sese locutus est, ad exercendam vltionem pro trans-
gressione impietatis: Abscondam à transgressoribus istis faciem me-
am, non me illis præsentem demõstrabo in protectione & custodia
quomodo olim feci, donec mihi essent obedientes: subtraham ali-
quantulum fauoris mei pręsentiã, & quasi absens considerabo, quid
tandem illis euenturum sit, posteaquam à me derelicti fuerint, vide-
bo ad quantam miseriam & quantam humilitatem deuẽturi sint, vbi
ego abscondero ab eis faciem meam, vt vel hoc modo discant, quan
tum accipiant ex mea præsentia atque fauore beneficium, sicque vel
vexatione dante intellectum, cognoscant quid egerint. 30. Et
profecto digni sunt quibus hęc faciam, quoniam populus prauus &
peruersus sunt isti, & filii rebelles, infideles atque ingrati: non sic erga
me fideliter officium seruant filiorum, quomodo erga illos ego ex-
hibeo patris officium, & paternum monstro affectum .31. Ipsi me B
ad iracundiam prouocauerunt: atque offenderunt, In cultu idoli, vel
dæmonis, qui non est, neque dici meretur Deus: & ad iracundiã me
prouocauerunt in abominationibus suis, in idolorum cultibus, & sa-
crificiis suis vanissimis, quæ secundum ritum nationum contra le-
gem meam faciunt. 32. Et ego vicissim, vt pœna respondeat culpę
eos ad iracundiam prouocabo (hoc est, puniam, voluntati eorum fa-
ciendo contraria) in eo qui non est populus: hoc est, per gentes vilis
simas, & nullius quasi reputationis, quas ipsi vix populi, aut gentis
nomine olim dignati fuerant appellare: puniam eos, populos scilicet
prius ab eis comtemptos, & despectui habitos, illis præponendo.
33. Ignis vltionis meæ exardescit, & iam succensus est in iracundia fu
roris mei: & non cessabit ardere hic furor iræ meæ, donec ad nouis-
simum illos perducat in ignem inferni: in iracundia mea incipiam
eos punire nũc in hoc sęculo, donec postmodum in ignem eos con-
iiciam sempiternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. 34.
Ignis iste furoris mei absumet terram cum germine suo, terram præ
uaricatorum, & omnes qui sunt in ea consumet: qui ignis montium C
etiam fundamenta comburet: id est, quantumuis sublimes, potentes
& gloriosos consumet, & penitus quasi vsque ad fundamenta com-
buret. 35. Ego dominus, adducam ex diuersis mundi partibus, &
congregabo super eos mala plurima, & plagis diuersis affligam il-
los, tanquam si è pharetra mea semel vniuersas meas sagittas in illos
plenè effunderem: neque erit vlla plaga, qua non feriam illos, vt
non videatur restare modus alius quo puniam illos. 36. Nam
primum pridem famem maximam, defectúmque & penuriam ciba
riorum immittam super illos, quæ plaga proculdubio est non mi-
nima: ✱ insuper & gentem velocem atque rapacem à longè addu-
cam contra eos, qui in modum auium rapacium deuorabunt eos a-
marissimo morsu: id est, interficient crudeliter, & absque vlla mise
ricordia. 37. Immittam in eos dentes bestiarum, homines crudeles,
immanes, irrationabiles, & immisericordes, & in similitudinẽ bestia
rum adducam eis, qui sua sæuitia, & miseranda crudelitate illos per-
dent, ad eum modum quo crudeles bestiæ solent dentibus suis dila-
niare & perdere: ✱ etiam aduersum eos mittam furibũdas & insania D
exagitatas venenatas bestias repentes, atque serpentes super terram:
hoc est, gentes pessimas crudelitate & malitia plenas, non aliud quę-
rẽtes, quàm suæ malitiæ virus effundere, atque effusione veneni per
dere: ✱ Nõnunquam etiam corporales bestias illis immittam, simul
& serpentes diuersi generis, qui rebelles creaturas rationales puniant.
38. Non erit eis requies, neque in ciuitate, neque extra ciuitatem,
neque in domo, neque extra domum. Nam foris, id est, extra domũ
ciuitatem vel regionem, interficientur gladio, vbicunque fuerint re-
perti ab hostibus suis: intus autem, id est, in ciuitate, vel in latibulis,
aut domibus suis, pauor mortis, & timor hostium excruciabit eos:
✱ ita (inquã) omnes in vniuersum gladius & pauor vastabunt, cuiuf-
cunq; conditionis, ætatis, aut sexus fuerint, tam adolescẽtulos, quàm

A

39 Et dixi: vbinam sunt? cessare faciam ex hominibus memoriam eorum.

40 Sed propter iram inimicorum distuli:

** ne fortè superbirent hostes eorum.*

41 Et dicerent, manus nostra excelsa:

B ** & non dominus fecit hæc omnia.*

42 Gens absque consilio est, & sine prudentia:

** vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent.*

C *43 Quomodo persequebatur vnus mille, & duo fugarēt decem milia?*

44 Nonne ideo, quia Deus suus vēdidit eos, & dominus conclusit illos?

45 Non enim est Deus noster vt dii eorum:

D ** & inimici nostri sunt iudices.*

46 De vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrha.

adolescentulas, tam infantes adhuc lactantes, quàm homines senes atque decrepitos. Non enim vlli ætati, neque vlli sexui parcet hostium crudelitas. 39. Et dixi admodum hominis plurimum iracundia exardescentis, vbinā sunt præuaricatores isti? digni profectò sunt si rigorem persequar meę iustitię, quos funditus deleam, ita vt pereat de terra memoria eorum: digni sunt ob suā nimiam ingratitudinem, qui ita penitus deleantur de terra, vt nec memoria relinquatur eorum super terram in hominibus, quisq; fiant quasi nunquam fuerint. 40. Licet autem hoc illorum ingrata infidelitas merito exposceret, nolui tamen quantocyus id perficere: sed completionem huius punitionis distuli propter superbam iracundiam, vel iracundam superbiam inimicorum: * videlicet ne hostes illorum superbirent etiam contra me, sibi ascribendo victoriam, atque de triumpho sibi plaudendo, non meum agnoscendo iudicium. 41. Ne tn superbia gloriantes dicerēt adinuicem, Ecce manus nostra excelsa & gloriosa est in fortitudine, brachium nostrum præpotens est atque prævalidum, in quo nos omnem hanc peregimus victoriam de populo Iudaico: * & non fecit ista omnia Dominus, sed nos ipsi propriis viribus nostris in multitudine exercitus & fortitudine armorū cuncta peregimus. Ob hanc videlicet causam, ne occasionem præberem sic superbe gloriandi aduersariis, ac simul etiam meum nomen blasphemandi distuli, ne penitus delerem populum meum, licet ex se optime hoc suis malis commeritum. 42. Gens stulta est populus iste meus, absque consilio & absque prudentia, non secundum rectæ rationis iudicium vitam instituens, neque cum prudentia debita quid agat considerans, populus absque sano iudicio est, non attendunt quid æquum ac rectum, quid decens atque conueniens, denique quid sibi vtile aut expediens, sed inconsulte & imprudenter nimis, ea eligunt & agunt, quæ sibi & summè inutilia sunt, & maxime noxia: * vtinam saperent, non sapientia carnis, quę mors est & inimica Deo, Rom. 8.
sed sapientia spiritus, sapientia vera, quæ desuper est: vtinam intelligerent atque cognoscerent suorum peccatorum magnitudinem & multitudinem, legē ita & omnia quæ illis tradita sunt, ad obseruandum ea: ac cum iudicio nouissima prospicerent, tam præmia quam tormenta æterna haberent ante mentis oculos. 43. Si vel hoc attenderent & intelligerent, quomodo vnus ex hostibus persequebatur mille eorum, & duo ex hostibus fugabant decem milia ipsorum, id est, paucissimi numero hostes maximum exercitum deuicerint: cuius rei vel solius cōsideratio, merito admonere illos debuisset, quòd ob sua peccata omnia illa mala paterentur. 44. Quam enim aliam ob causam ita in captiuitatem venerunt, & subiectionem hostibus suis, nisi quia dominus Deus eorum ob peccata sua tradidit eos, & quasi vendidit in potestatem ac subiectionem hostibus? quia dominus voluit eos in captiuitatem & seruitutem concludere? 45. Nam Deus noster non est sicut dii gentium infidelium, qui de suis cultoribus non faciunt vltionem, neque puniunt eos, si quando offenderint: quoniam potestatem non habent se vleiscendi, aut vindictam vllam faciendi: sed Deus noster populum suum quātocyus arguit & corripit variis plagis, vbi declinare cœperit, nimirum iustus ipse, & potestatem habens exercendi iudicium in populum suum, vbi transgressus fuerit præceptum suum: * cuius rei testes & iudices siue comprobatores sunt etiā inimici & aduersarii nostri, infideles, principes & populi: qui subinde manum Dei & potestatem eius in seipsis grauissime experti sunt, quemadmodū videlicet Pharao cum sibi subditis, & alii reges atque populi horum consimiles plurimi, iudicium Dei & potestatem eius in semetipsis euidentissime experti. 46. Ratio autem quare dominus ita illos de populo suo voluit tantis affligere malis, insignis & nimia ipsorum malitia fuit. Nam vinea eorum fuit de vinea Sodomorum, & de locis Gomorrhæ: id est, assimilati sunt vel æquati in peccatis populo Sodomorū & Gomorrhęorum, qui erant peccatores nimis coram domino, & homines pessimi: & cum illos Deus plantauerit vt vineam Soreth, vineā electam, de stirpe Patriarcharum, ipsi propter malitiam suam commutati sunt in vineā pessimam, tāquam si de Sodomitis & Gomorrhęis nati essent, Esaię. 5.

47 *Vua eorum vua fel-*
lis:
* *& botrus amarissi-*
Esaię.5. *mus.*
48 *Fel draconum vinū*
eorum, & venenum a-
spidum insanabile.
• 49 *Nõnne hæc condita*
sunt apud me, & signa
Apo.20. *ta in thesauris meis?*
1.Cor.4.

50 *Mea est vltio:*
Psal.6t. * *& ego retribuam eis*
Psal.74. *in tempore:* * *vt laba-*
tur pes eorum.

Psal.9t.
51 *Iuxta est dies perdi-*
tionis, & adesse festi-
nant tempora.

52 *Iudicabit dominus*
populum suum: & in
seruis suis miserebitur.

53 *Videbit quòd infir-*
mata sit manus: * *&*
clausi quoque defece-
runt residuique consum
pti sunt.
Esaię.1. 54 *Et dicent vbi sunt*
dii eorum, in quibus ha
bebant fiduciam?
55 *De quorum victimis*
comedebant adipes:
* *& bibebant vinum*
libaminum.
56 *Surgant & opitu-*

nō de sanctis patriarchis .47. Vuæ, quas vinea ista producit, amaris- E
simæ sunt ad modum fellis, & botros producunt amarissimos. i. fru-
ctum malum faciunt & opera pessima, qualia faciebāt peccatores So
domitę corā domino: • & non vuas dulces aut botros suaues, quales
proferebāt quondā patres eorū. Ita vinea ista alienata à prima radice
sua, conuersa est in amaritudinē: quæ expectata est vt faceret vuas, &
fecit labruscas: quæ expectata est vt faceret iudiciū, & ecce iniquitas:
iustitiam, & ecce clamor. 48. Vinum insuper eorum, id est, doctrina
qua alios videntur potare, doctrina pessima est, sicut vinū draconū:
non solum pessimos ipsi faciunt fructus, sed insuper & alios docēt si
milia: & est vinum hoc eorū sicut venenū aspidum, quod est insana
bile, quo videlicet perdūt animas proximorū, vt sanari non possint,
& morte perimūt, vnde nunquā saluabuntur. 49. Hæc omnia an pu
taris me latere, & nō cognoscere ea quæ vos agitis aut dicitis? An nō
hæc oīa diligētissime apud me seruantur cognita, quasi in libro meo
descripta, & in occulto cognitionis meę, quasi in thesauris meis con
seruata conclusa & obsignata? quæ licet nunc, vt clausa seruentur ab- F
scondita, tamen suo tēpore reuelabūtur, quādo veniet iudicii tēpus,
quando libri aperientur, qui iam sunt clausi, & iudicabuntur mortui
secundū ea quę in libris scripta sunt, quando illuminabūtur abscon-
dita tenebrarū, & manifestabuntur consilia cordium, quando cūcta
quæ fecerunt homines, adducentur in iudicium. 50. Vtique sunt hæc
mihi nō incognita, & in cognitione mea omnia ista seruātur. Ad me
nanque spectat iudicium & vltionem facere pro peccatis & omnib⁹
quæ inique gesserint homines: ego potestatē habeo faciendi iudiciū,
& exercēdi vindictam in omnes peruersos: • & ego retribuā vnicui- .
que secundū opera sua, cum tempus aduenerit faciendi iudiciū: cum
accepero tempus, ego iustitias iudicabo: • & quidē in impios illos &
infructuosos homines talē exercebo vltionē, vt nō valeant stare in
iudicio cum bonis, sed labantur pedes eorum, & cadant in profundū
inferni, quo illos iubebo vnà cum apostaticis spiritibus descēdere in
ignē æternū. 51. Et ne quis sibi blādiatur de morę lōgitudine & nimia
iudicii huius distantia, scitote, ꝙ dies ista perditionis & damnationis
impiorum propè est ianuis, nec longè adhuc distat, sed quantocyus
aderit, citi⁹ quàm quisquam credat aut existimet: & tēpus illud ad iu
dicium definitū, adesse properat, accedit, imò accurrit, imò aduolat
& plusquā aduolat celerrime, vt longè abesse non possit. Mille enim G
anni ante oculos domini sunt, quasi dies hesterna quę pręteriit, & oē
tempus celeriter finem habebit. 52. Veruntamen populum suum do
minus iudicabit, & faciet pro eo iudiciū, atque erga suos se exhibebit
propitiū ac misericordē: quanq̄ erga infideles seruos & peruersos tā
seuerum se vltorē monstrabit, semper tamen erga populū suū fidelē
& obedientē, erga seruos bonæ voluntatis, paternū seruabit affectū,
faciétque pro illis iudiciū defendēdo illos, & vindicando ab omni-
bus aduersariis, & misericordiā suam eis ostēdet. Illis etiam qui prius
rebelles & inobedientes fuerant domino Deo suo, si cōuerti velint
ex corde ad dominū, & rursum serui ei⁹ fieri ac popul⁹ eius, faciet De
us pro eis iudiciū cōtra opprimentes aduersarios, & misericordiam
ostendet illis. 53. Videbit enim dominus, & attendet miseriam illorū,
quomodo videlicet omnis eorum virtus & potestas ad nihilum reda
cta sit, vt vltra non valeant suis hostib⁹ quicquam resistere: • & quod
illi quoque qui in carcere & captiuitate erāt conclusi iam defecerūt, H
prę miseria & afflictione, & quòd reliquiæ penè in totū consumptę
sint, quòd vix pauculæ reliquiæ relictæ sint, adeò vt nisi domin⁹ exer
cituū relinquat illis semē, fiant sicut Sodoma & similes Gomorrhæ,
vt pereat vniuersa eorum posteritas. 54. Et cum in hac miseria pro su
arum iniquitatum demeritis fuerint constituti, dicēt insultantes ad-
uersarii, vel sic dicetur & exprobrabitur impiis à bonis, si qui inuenti
fuerint: Vbi nūc sunt dii eorū quos coluerūt, & in quib⁹ habebāt fi-
duciā? 55. Quibus sacrificia faciebant & oblationes, neglectis sacrifi-
ciis Dei viui, & de quorū victimis illis oblatis ipsi comedebāt pīguia
quęq; & delicatoria, & adipes q in sacrificiis Dei viui ipsi cremabātur
• & in quorum deorū sacrificiis bibebāt vinū ꝙ libauerāt & obtule-
rāt illis. 56. Exurgāt nūc dii illi in auxiliū vobis, & opē ferant positis

A *lentur vobis, & in necessitate vos protegant.*

57 *Videte quòd ego sum solus, & non sit alius Deus præter me.*

58 *Ego occidam, & ego viuere faciam:*

B

**percutiam, & ego sanabo:* * *& non est qui de manu mea possit eruere.*

59 *Leuabo ad cælum manũ meam, & dicam Viuo ego in æternum.*

60 *Si acuero vt fulgur gladium meum:*

C

* *& arripuerit iudicium manus mea.*

61 *Reddam vltionem hostibus meis:* * *& iis qui oderunt me retribuam.*

62 *Inebriabo sagittas*
D *meas in sanguine, & gladius meus deuorabit carnes.*

63 *De cruore occisorũ, & de captiuitate nudati inimicorũ capitis.*

64 *Laudate gentes populum eius:*

in tanta miseria, vel in tanta necessitate iam protegãt cultores suos si potestatem habent, si quod habentur, sunt. i. dii veri, si saluare possunt sibi sacrificantes, quare nunc silent? quare suos cultores non deffendunt? non ferunt suppetias seruis suis, tanta calamitate oppressis? 57. Attendite, & videte, quòd solus sim ego Deus viuus & verus, & quòd præter me non sit alius quisquam verus Deus, qui potestaté habeat Diuinam, cum alii omnes dii gentium nec minimum quid possint: quod maxime tamẽ posse debere videntur, si dii veri sunt, vt habentur. Ad Deũ nanque spectat, suos posse cultores deffendere & in aduersarios vindictam facere: quod cum eorum qui dii habentur nemo possit, ego autem possim, & cum voluero faciã, videre & cognoscere merito debetis, quòd ego sim solus, & non sit alius præter me Deus verus. 58. Ego nanque potestaté habeo vitæ ac mortis, vita & mors sunt in manibus meis: potestaté habeo afficiendi morte, vel temporali vel æterna, quos voluero, & potestatem habeo viuificãdi quos voluero, id est, ad vitam perducendi, qui prius in vita non fuerant, vel etiam ad vitam resuscitandi, qui mortui fuerunt: * possum percutere atque vulnerare plagis & verberib⁹ pro meo placito, sicut mihi expediens visum fuerit, & iterum sanare percussos ac de malis liberare, cum egerint pœnitentiam: * & omnino non est quisquam qui possit de manu mea eruere eum quem voluero occidere aut percutere, qui mihi possit resistere, aut me impedire, in iis quę ego voluero agere: omnia quæcunque voluero, & sicut voluero facio, nec est qui obstare possit aut impedire, quomin⁹ ego exerceam mea iudicia pro mea sententia: superiorem alium non agnosco iudicem, potentioré non scio dominum, cuius iudicio aut potestate suspẽdi vel impediri possit exequutio decreti mei. 59. Quomodo solent homines iurãtes leuare manum in cælum, ita ego dominus leuo manum meam ad cælum, id est, iuramento loquor & affirmo, dicens, Viuo ego in æternum, & per meam vitam, per memetipsum (qui in ęternum viuo, & vita æterna sum) iuro, & tanquam firmissimum ac prorsus indubitatum hoc pronuncio. 60. Si acuero, aptauero, & parauero ad vltionem gladium meũ vindicem, sicut fulgur, vt sit quasi fulgur maximè penetrans: si rompheam meam vltricem ego parauero ad celerem & terribilem vltionem, quam iandiu vibraui & ostentaui ad terrorem delinquentium, cum tandem suo tempore eam cœpero exequutionem exercere: & cum vltrix manus mea conuersa fuerit ad faciendum iudicium, cum iustitia mea conuertetur ad iudicium, & potentia mea executionem facere voluerit iustitiæ, quæ hominibus in longinquum differri videtur. 61. Tunc manifestum fiet, quomodo vltionem reddam, & vindictã exercebo in aduersarios meos, qui mihi infideles & inobedientes semper se præstiterunt, nec me coluerunt, neque mihi seruierunt vt iustum erat: * & iis qui me oderunt atque contempserunt, sequentes deos alienos, cõtra præcepta mea, tũ ego retribuam cõdigna sceleribus præmia, nempe pro admissis sceleribus æterna supplicia. 62. Tum ego meipsum ostendam in similitudinem crudelis pugnatoris, cuius sagittæ copiosæ perfunduntur & rubricantur sanguine interfectorum ab ipso, & cuius gladius plurimorum corpora trucidat, sicque carnes veluti deuorat: interficiam tum ego plurimos, & damnatione consumam ęterna. 63. Inebriabo (inquam) sagittas meas, & gladium meum commaculabo de sanguine eorum quos interfecero: & singulariter de captiuitate nudati capitis inimicorum, id est, de iis quos nudato capite captiuos adduxerũt, & à me elongauerunt inimici mei: de iis qui se captiuos teneri permiserunt dæmonum laqueis & vinculis, vt me relicto, illorum insequerentur voluntatem, & de illis qui se à me abduci atq; alienari per idololatriã & abominationes suas permiserunt, captiuitate vtique fœdissima, vilissima & miserabili: quemadmodum cum in bello victi, capite nudato in confusionis signum agũtur victi ante victores gloriantes: de hac (inquam) captiuitate nudati capitis quam tenuerunt inimici diaboli, inebriabo sagittas meas & gladium meum, illos videlicet interficiendo & perdendo condemnationis sententia. 64. Vos autem, ô populi gẽtium, ô nationes, quæ olim quasi reprobæ habebamini, alienæ à testamẽto & promissionibus Dei, vos laudate, glorificatę, & magnificate populum domini, beatum dicite populum cuius est do-

2. Tim. 2.

Ephes. 2.

minus Deus eius: vos hoc magni æstimate, quod vetus ille popul⁹ vi- E
sus est parui admodum facere, videlicet populum aliquem esse popu
lum domini, & dominum esse Deum eius: nolite facere sicut popul⁹
iste ingratus, cui in hoc cantico exprobraui, qui pro nihilo ducentes
hoc, videlicet populum esse domini, maluerunt fieri populus deorũ
alienorum: sed agnoscite, laudabilem esse populũ, & beatam gẽtem,

Psal. 32. Psal. 143. Psa. 147. *✳ quia sanguinem seruorum suorũ vlciscetur.*

cuius est dominus Deus eius, & cui⁹ Deus Iacob adiutor est: idcirco (inquam) populum ei⁹ laudate, & hoc magnificate, esse populum domini, quoniã ipse defensor est & vltor populi sui, faciétq; vindictam de aduersariis seruorũ suorũ: & aduersum illos se opponet, qui quæsierint opprimere seruos suos, eorúmq; effundere sanguinem: & si effuderint, si occiderint, nequaquã tãtam impietatem ipse patietur inultam.

65 Et vindictam retribuet in hostes eorum: ✳ & propitius erit terræ populi sui.

65. Et vindictam faciet in hostes populi sui atque seruorum suorum, quod non possunt facere dii alii, nisi hic solus viuus & verus Deus, & omnipotens dominus: ✳ terræ autem populi sui erit semper propitius, à populo suo, (quicunque tandem fuerit, siue Iudæorum siue gentium) qui illum coluerit, nunquã auferet misericordiam suã: F
sed permansurus est cum eis vsque ad sæculi cõsummationẽ, semper curam habitur⁹ de custodia & salute seruorum suorum: vt de eo aut eius fido nemo hæsitare debeat, sed hoc tãtum omnes curare, vt ei debitam præstent fidem & obedientiam, caueãt autem ab omni malitia & inobedientia, ob quę in hoc cantico ex Dei præcepto, præuaricatoribus Iudæis dira sum comminatus, præstituris autem obedientiam gentibus bona denunciaui ex ore domini. Amen.

ARGVMENTVM IN CANTICVM
trium puerorum Hebræorum, cuius initium, Benedicite omnia opera domini.

Deut. 3. *EX historia libri Danielis cognoscimus, quid tribus viris captiuitatis filiis Hebræis Ananiæ, Azariæ, & Mizaeli (quos, mutatis nominibus, Nabuchodonosor rex Babylonis appellauerat Sidrac, Misac, & Abdenago) acciderit in Babylone, quomodo videlicet contẽpto regis præcepto de adoranda aurea statua, ex sententia furibundi principis, in ignis ardentis fornacem fuerint coniecti: sed Dei gratia (ob cuius fidem regi restiterant) liberati, salui exierunt, & absque omni nocumẽto, ita vt nec pilus de capite eorũ ignis* G
virtute deperiisset. Insuper & tantam illis Deus contulit gratiam, vt ignis ardore verso in teporem roris, in medio camini, tanquam in templo Dei, canticum iucunditatis suo liberatori canerent, omnẽ creaturam ad Dei laudẽ inuitãtes, à supremis angelicis spiritibus & cælestibus corporibus, per media quæ in aere desuper gignuntur, ad inferiora descẽdentes, quæ in terra, & quæ in aquis ac super terrã habitant, donec tandẽ ad hominem tanquam ad vltimum omnium corporalium finem, deueniãt: vbi peculiariter populum domini electum & sanctos eius, ac nominatim seipsos ad laudẽ adhortãtur eius, qui sua benignissima miseratione & potentissima virtute erga ipsos signa innouabat antiqua. Hoc autem canticum, licet apud Danielem ita legamus descriptũ vt per singulos versus replicetur, Laudate & superexaltate eũ in sæcula: vel, laudet & superexaltet eum in sæcula. Ecclesiastica tamen consuetudo, secundum quam in officio laudum matutinaliũ hoc cantico vtimur nõ per singula id replicat, nisi in principiò, & vbi terra inuitatur sub persona tertia, similiter, & Israel, ac tandem versu vltimo, vbi nominatim seipsos ad laudem inuitant, dicentes, Benedicite Anania, &c. In reliquis autem duo simul diuersa connectimus. Quem etiam modum nos in Elucidatione & locato ex aduerso cantici textu seruauimus. Et quoniam frequens admodum, imò quotidianus ferme huius cantici est vsus Ecclesiasticis vi- H
ris, idcirco prolixiorem aliquanto in singulis facimus moram, quid in vnaquaque creatura pro laudis materia possit assignari, paucis indicantes: quorum etiam pleraque multo plenius in libris de consideratione rerum naturalium, ad Dei gloriam hoc ipso anno per nos editis suis locis tractauimus.

ELVCIDATIO IN CANTICVM TRIVM
puerorum Hebræorum.

1 Benedicite omnia opera domini domino,

OPera omnia quæcunque fecit Deus, iuxta magnificẽtiã suam, siue in cælo sursum, siue in terra deorsum, atq; in profundis terrarũ & marium, benedicite & laudate iuxta modum naturę vestrę dominũ Deum creatorem vestrum, eiusque magnificentiam & gloriam iuxta conditionem vestræ naturę testemini, ac velut proclamate, qui vos secundum summam potentiam, sapientiam & bonitatem suam creauit, & quidẽ omnia valde bona, vt merito ab omnibus suis creaturis debeat laudari:

✳ laudate & superexaltate eum in sæcula.

✳ laudate (inquam) creaturæ omnes, & quantum potestis exaltate, atque iterum exaltate eum in sæcula, laude sempiterna collaudate illum, vt dignus est,

A *2 Benedicite angeli domini domino:*

• Ipsum quoq; qui est in sæcula benedictus Deus æternus, laudate & quantum valetis, superelevate super omnia. 2. In primis autẽ vos ô nobiles spiritus, angelicæ creaturæ, laudate dominum Deũ, non solũ secundum naturæ vestræ substinentiã verumetiã per intellectum & affectum, quibus duabus nobilissimis potentiis estis præditæ: illius agnoscentes beneficia, & pro viribus gratias agentes, laudésq; referẽtes illi, qui vos tã nobiles fecit esse creaturas, vt primi sitis dignitate in ordine omniũ creaturarũ: qui etiã vos à lapsu sua gratia præseruauit, cũ rudentibus inferni de cęlo detraherẽtur apostatici spiritus, & ipsi eiusdẽ vobiscũ naturæ, ne simili auersione ab eo separaremini: ac post ita i gratia & gloria visionis suę firmauit, vt imperpetuũ amodo separari ab eo, aut ab eius fœlicitate vlla ratione excidere non valeatis: 2.Petr.2.

✳ benedicite cæli domino.

•secũdo autẽ loco, & inter creaturas inanimatas loco primo, vos ô cælestia corpora, laudate dominũ: vos ô cæli omnes, quos De⁹ mole amplissimos, & secundum naturã incorruptiles, itémq; impassibiles fecit, nouissimísq; corporeis qualitatibus perfecit in vestra nobilitate, qua cæteras omnes inanimatas præcellitis creaturas, laudate

B Deũ à quo procedit quicquid est in vobis excellentiæ & præcellẽtię.

3 Benedicite aquæ omnes, quæ super cælos sunt domino:

3. Specialiter verò aquæ quæ super cælos sunt, cælum aqueum, siue crystallinũ, quod super firmamentum est, ac cælos aliorũ planetarũ à Deo conditum, ac singularibus qualitatibus aliorũ astrorum qualitates cõtemperandas, prouidè à Deo formatum, lauda dominũ, qui te ita super firmamentũ cõstituit, eóque diuisum esse voluit ab aquis quæ sunt sub firmamẽto:

✳ benedicite omnes virtutes domini domino.

• & vos, ô cælestes spirit⁹, motores horũ cælestium orbium, quorũ ministerio & virtute vtitur naturę gubernator Deus, ad cælorũ continuum & regularem motum, laudate dominum Deũ vestrum, ex cuius iussu hoc fungimini ministerio, siue officio, tantam vtilitatẽ ex Dei præcepto præstãtes hominibus, atque adeò vniuersis viuentibus & creaturis inferioribus, quæ absq; cælorũ motu nequirent cõsistere: Genes. 1.

•Item & virtutes omnes cælestibus corporibus à Deo inditæ, & influentiæ variæ, quibus influũt cæli in omnia inferiora, laudate dominũ à quo procediris.

4 Benedicite sol & luna domino:

4. Singularem etiã laudẽ Deo adferte vos, ô duo magna luminaria, quæ prę cęteris luminarib⁹ in cælis creauit, luce & efficacia virtutis insignia: vos (dico) sol & luna: sol quidẽ vt positus à Deo in potestatem atq; dominium diei: cuius tanta est super hęc inferiora virtus, vt ipsius accessu atq; recessu res inferiores generẽtur & corrũpantur, eius aduentu omnia reuirescant atq; refloreant, eius abscessu omnia cõtristentur, & emoriãtur: Psal. 135.

C qui totum terræ hemispheriũ, cui apparuerit, mirabiliter suo fulgore collustrat, hac in re patentissimam diuinitatis gerens imaginẽ, & referens similitudinẽ: luna verò, vt facta in potestatem atq; dominiũ noctis, quæ similiter sua admirabili, & tamen ordinatissima mutatione, diuersimode illuminata, nunc secundũ partẽ superiorẽ, nunc secundũ inferiorẽ, nunc secundũ latus vnũ, nunc secundũ latus alterũ, ac iuxta varios ad astra cætera respect⁹, mirabiles operatur in his inferioribus effectuũ diuersitates: cuius etiam tractu maria crescũt, ac decrescunt, itémq; fluunt ac refluunt, ossium quoq; medullæ augentur, ac minuuntur secundum pleniluuium & nouiluuiũ, & omnino multa est eius in his inferiorib⁹ efficacia: Ibidem.

✳ Benedicite stellæ cæli domino.

• stellæ quoq;, & omnia astra cæli domino benedicite, qui vos præ cæteris cælorũ partibus speciali luce donauit, vt cælum vestro pulcherrimo fulgore, quasi variis depictũ flosculis, adornetis: vt terrã per noctẽ illumineris, & effect⁹ quos nouit De⁹ singulares, in inferioribus operemini: ipsum laudate dominũ

D Deum vestrum, qui vobis hanc donauit claritatem atq; virtutẽ, qui vos fecit & magnitudine mirabiles, & multitudine innumerabiles, adeò vt solus ipse vestri nouerit multitudinẽ, sicut & singulas potest vocare nominatim: magnitudine verò inæstimabiles & immẽsurabiles, vt vix credere possint homines, quãtę sitis magnitudinis, cũ tamẽ vix aliud quã puncta humanis oculis videamini.

5 Benedicite imber & ros domino:

5. Post hæc autẽ cælestia, impassibilia & incorruptibilia corpora ad inferiora trãseũtes, quę in supernis generãtur, ad Dei laudẽ suo ordine inuitare volum⁹, priusquam ad infima descendamus. Itaq; vos, ô imber, siue pluuia, & ros (quæ ex vaporibus sursum virtute astrorũ eleuatis generamini in regione aeris, ac deinde super terrã ad eam fœcundãdam ex Dei institutione descẽditis) dominũ Deum vestrũ laudate, qui vos pro sua Psal. 146

✳ benedicite omnis spiritus Dei domino.

6 Benedicite ignis & æstus domino.

Psal. 134.

✳ benedicite frigus & æstas domino.

Heb. 12.

Sapië. 8.

7 Benedicite rores & pruina domino:
✳ benedicite gelu & frigus domino.

8 Benedicite glacies & niues domino:

✳ benedicite noctes & dies domino.

9 Benedicite lux & tenebræ domino:
✳ benedicite fulgura & nubes domino.

10 Benedicat terra dominũ, laudet, & superexaltet eum in sæcula.

Psal. 133.
Psal. 135.
Psal. 105.

voluntate, vbi voluerit, oriri facit ad vtilitatem terræ nascentiũ: • om E
nes quoq; venti & flatus, in quacunq; sitis diuersitate, é quacunq; proficiscamini regione, cuiuscunq; sitis qualitatis, laudate dominum Deum qui vos producit quasi de thesauris suis, vt vix percipi possit, vnde veniatis, aut quò proficiscamini, qui vos de visceribus terræ educit, & per aerem circũ terras modis variis moueri iubet. 6. Lauda dominum ô ignis, creatura pulchra, candida, rubicunda, lucens & flagrans, miri quoque in agendo roboris, & ad assimilandũ tibi quicquid inuaseris potentissima, multum item valẽs ad immunda purgãdum, mala consumendũ, & species diuersas separandum: in quibus omnib⁹ admodũ pulchre cũ tuo creatore conuenis, qui & ipse ignis consumẽs est, purgãs atq; perficiens. Itẽ & æstus, siue ardor, & calor, qui semper igni es cõiunctus, lauda dominũ: per cuius ministerium, agunt ignis & sol, cuius virtute fiunt miranda: • insuper frigus siue hyems, quod est frigoris tẽpus, & æstas, laudate dominum: qui mirabili & terris vtilissima cõmoditate disposuit, vt nobis inuicem succedatis ordine cõgruo, vt neq; semper frigus sit, neq; semper æstas, sed per quatuor anni partes, qualitatib⁹ diuisis, in vere calor sit remissus F
ad initia frugũ: in æstate, calor intẽsus ad decoctionẽ fructuũ terræ: in autũno, frigus remissi⁹, ne subitaneo nimio frigore radices terrę nascentiũ, & semina absumãtur & pereant: in hyeme vero frigus intensius, vt missa in terrã semina, cũ fuerint bene congelata atq; mortificata, postmodũ vere redeunte, fructum multũ afferant: atque vt arboribus ipsis & cæteris fructiferis calore interno ad radices cõfluẽte, ob circunstans intensum frigus quasi vires reparẽtur, iterũ frondes, flores, & fructus emittẽdos suo tẽpore. Siquidẽ viuẽtibus omnibus, non multo minus necessarium est frigus hyemis, quã calor æstatis. Propter quod hæc omnia sic prouide disposita à Deo, summã illi canunt gloriã, qui disponit omnia suauiter. 7. Benedicite domino rores & pruina, quę ex nube aquea nõ multũ eleuata generamini, quasi in aeris regione infima, ita vt si ĩ aqueas guttulas illa vertatur, fit ros: si vero cõgelatio fiat ante cõuersionẽ, habeatur pruina: quæ magis fit in tẽpore frigidiore, quẽadmodum ros in suaui & tẽperato veris nocturno frigore: • benedicite domino etiã gelu, per quod mirabili modo aqua ex se alioqui fluida, stringitur & cõpingitur, vt nõ dilabãtur abinuicẽ partes, manẽte tamẽ eadem aquæ specie: & frigus, quo talis fit cõgelatio. 8. Benedicite insuper glacies, siue grãdines, & niues do
mino: quæ in supernis locis aeris generamini, ex vaporib⁹ aqueis sur G
sum eleuatis atq; condensatis in nubẽ: quę si post conuersionem in aquam, ob nimirum frigus superueniẽs, per guttas aqueas cõgelatur, grãdo habetur: si verò antè conuersionẽ nubis in aquam nubes ipsa ob frigus nimiũ congelatur, nix descendit, quæ sua albedine maxima nimii frigoris euidens perhibet testimonium, quę quia aqua nõ fuit, nisi secundũ præparationem materiæ, idcirco difficilius dissoluitur, aut in aquã resoluitur, quam grãdo: quæ aqua fuit, & tantum aqueæ guttulæ sunt gelu cõstrictæ: • noctes quoq; & dies benedicite domino, quæ vobis inuicẽ ex ordinatione quotidie succeditis, vt post diẽ (quam solis super nostrum hemisphærium efficit præsentia) succedat nox, quã facit solis absentia: quę diuersitas sic à Deo prouide ordinata est, propter vtilitatẽ fructuum, & maxime propter quietẽ animaliũ, vt per noctis tẽpus quiescendo vires reparẽt diuturnis operationibus defatigatas. 9. Benedicite domino lux & tenebræ, quę sunt lu
minis priuatio: quarum illa diem facit, ista noctẽ, vtraq; mortalibus H
apta, quoniã in luce illuminantur & viuificãtur omnia, per tenebras autẽ sub dulci & necessario continentur silẽtio: • benedicite etiã domino fulgura, quæ mirabiliter apparetis ad terrorem hominũ, generata ex vehemẽti cõcussione, vel impetuosa disruptione nubiũ, quibus subinde Deus ad vltionem vtitur impiorum, siue ad terrorẽ eorum: Itẽ & nubes omnes, quas ab extremo terræ, siue à terræ superficie Deus educit, vt ex ipsis prędicta omnia, nempe pluuia, imber, ros pruina, grando, & nix gignantur. 10. Iam verò à supernis descendentes in infima, te imprimis, ô terra (quæ es firmata à Deo super aquas, & fundata, vt nõ mouearis in sęculum) ad laudem tui creatoris hortamur, vt eũ laudes, & efferas laude sempiterna, qui te ita creauit, & solidã tibi stabilitatẽ loci dedit, ac veluti totius mũdialis machinæ cen-

A

tium,immobilcm constituit,vnlq; ex elemenris omnibus requiem à motu dedit,quũ agitemur,& fluant cætera elementa, ignis,aer,& aqua,nec vnquam habeant à motu reqniem:tu autẽ sola immota persistis,&immobilis solius Dei beneficio.Te etiá in principio aquis circundatã tertio die aquis nudauit ex magna parte, vt apta fieres habitationi animaliũ, & fœcunditatẽ dedit tibi mirabilem, atq; ornatum varium, vt germinares herbã virentẽ, & ligna pomifera diuersorũ generum produceres: in quib⁹ omnibus multa tibi est diuinæ laudis materia.

11 Benedicite mõtes & colles domino:

11. Mõtes & colles,eleuationes in terra tam maiores quam minores,benedicite domino,qui ita ad terrænascentium cõmoditatem,quasdã terræ partes voluit esse eleuatiores præ cæteris,quas magis ex directo radiorũ solarium aspectus cõtingeret:subtus autẽ valles locauit, & loca demissiora constituit, ad quæ velut ex obliquo à mõtibus,radiorũ solariũ ictus deflecteret:vt illic quidem cõmodiorem habeant locum terrænascentia illa quæ fortẽ requirunt solis cõtactum,& calorẽ ardentem,quemadmodũ vineæ & huiusmodi:hic verò locum acciperent sibi magis commodũ, illa quæ minorẽ exposcunt calorem,nec ferunt intẽsum,cuiusmodi sunt triticũ,hordeũ,& similia: Gene. 1.

B

✱ benedicite vniuersa germinãtia in terra domino.

✱ deniq; in vniuersum omnia quæ germinãt in terra,omnes herbæ virentes,& ligna pomifera,aut alia quæcunq; de terræ fœcũditate nascentia, laudẽ date domino creatori vestro: qui suę iussiõis verbo,quædã quidem vltro, alia verò cultura & diligentia,adhibita: & de iacto in terram semine,aut plantato ramusculo, hæc omnia de indita terræ fœcũditate facit procedere.

12 Benedicite fontes domino:

12. Benedicite domino fontes aquarũ,qui modò mirabili de terræ visceribus absq; cessatione,tã per diẽ,quàm per noctem,aquas copiosè præbetis, multis modis humano aptas vsui,idq; per annos plurimos & multa sæcula, absq; vllo vnquam defectu aquarum, adeò vt æstimare non sufficiat humanũ ingenium, vnde tã indeficiẽs aquarũ copia queat procedere,& quomodo nõ vel tandem exhauriamini post tantã cuomitam aquarum abũdantiam:

✱ benedicite maria & flumina domino.

✱ benedicite domino cõgregationes aquarũ quę appellauit Deus maria,quæ creata estis ab initiu:quãdo iussit Deus,vt congregarentur aquæ in locum vnũ,vt appareret arida. Item & flumina aquarũ,cõgregationes minores,quæ ex fontibus vel vno vel plurib⁹ habetis vestri fluxus exordiũ, quorũ quædã magna sunt valde, profunda,& lata,alia mediocria, alia minima, iuxta fontiũ à quibus oriũtur magnitudinem,vel multitudinem:quæ flumina percurrẽtia terrã regionem à regione diuidunt,& per ciuitates ac pagos transeũtia,maximo sunt hominib⁹ & iumẽtis solatio,vtpote sine quibus penit⁹ perdurare non possit hominũ cohabitatio: per quæ etiã ratibus nauigantes homines,adinuicẽ mercibus communicant, & quasi mutuũ defectum regiones diuersæ supplẽt:vt quod huic deest loco,illi per fluminum ministerium abunde suppleatur. Ibidem.

C

13 Benedicite cete, & omnia quæ mouẽtur in aquis domino:

13. Laudate dominũ cete grandia, natatilia molis immẽsæ,quæ à principio fecit De⁹,vt inhabitarẽt abyssos marium:simul & omnia quæ in aquis natãt,pisces maiores atque minores,quorũ sunt plurimæ in aquis species, adeò vt certo numero cõprehendi nequaquã possint,multo etiam minus quã species illæ animaliũ quæ reperiuntur in terra:

✱ benedicite omnes volucres cæli domino.

✱ benedicite domino omnes aues quæ volatis in aere,maiores atq; minores, vnaqueq; in specie, atq; natura sua plumis & pẽnis à Deo donatæ, quibus celerrime moueamini per aera,siue sursum,siue deorsum,siue dextrorsum,siue sinistrorsum,quocunq; visum fuerit:celeritate volat⁹ in aere lõgè excedẽtes pisces in aquis natãtes,& animalia super terrã gradiẽtia,quẽadmodum & habitationis locum sortiti estis sublimiorẽ illis.

D

14 Benedicite omnes bestiæ & pecora domino:

14. Insuper bestię omnes tã syluestres q̃ domesticæ,tam cicures q̃ indomitæ, laudate dominũ, qui vestram speciẽ creauit sexta die distinctionis rerũ, post formatos pisces & volatilia : die sexto dixit vt produceret terra animã viuentem in genere suo,iumenta, & reptilia,& bestias terræ secundũ species suas:

✱ benedicite filij hominum domino.

✱ omniũ autem nouissime ad laudẽ creatoris inuitamus filios hominũ:id est,speciẽ humanã vniuersam. Siquidẽ homo opus nouissimum Dei fuit, quẽ post omnia cõsummata voluit Deus formare ad iudicandũ ipsum esse aliorũ omnium corporalium prius conditorũ finẽ, propter quẽ facta essent omnia. Quem etiã omnibus aliis corporalibus prius cõditis multo nobiliorẽ & digniorem fecit, ad imaginem & similitudinẽ suã formans eũ:

Psal. 8.
Gene. 1.

15 Benedicat Israel dominum: laudet, & superexaltet eum in sæcula.

16 Benedicite sacerdotes domini domino: (Hebr. 5.)

✻ benedicite serui domini domino.

Ioan. 4. Prou. 23. Matt. 15. Esaię. 29

17 Benedicite spiritus & animæ iustorum domino:

✻ benedicite sancti & humiles corde domino. (Eccle. 15. Psal. 32.)

18 Benedicite Anania, Azaria, Mizael domino: laudate & super exaltate eum in sæcula.

duabus potentiis nobilissimis, intellectu & volũtate, illũ cunctis cor- E
poralibus præferens, & ex hac parte, quantum ad spiritum, penè coæquans angelis: cui etiam omnia subiecit sub pedibus, vt terrã sibi subiiceret, & præesset piscibꝰ maris, & volatilibus cæli, & vniuersis quæ mouentur super terram. Quas ob causas hominẽ ita constat plus cæteris omnibus Deo esse deuinctũ ad laudem illi & benedictionẽ iugiter persoluendum, non solum vt cæteræ creaturæ secundũ suę naturæ essentiam, verumetiam modo peculiari, secundum intellectũ & voluntatem.
15. Peculiari tamen modo inuitandi veniũt ad Dei laudem illi qui sunt de populo domini, verus Israel secundũ spiritũ, populus fidelis agnoscens dominum Deum suum, eique obediens, qui dominum Deum suum laudare debet, & quantum potest, laudare laude sempiterna: à quo tanta susceperunt maximæ charitatis beneficia, propter quos à peccatis, damnatione mortis, & iugo diaboli redimẽdos, caro fieri & in cruce morte turpissima voluit mori, vt sua passione auferret peccata mundi & sua morte nostram mortem destrueret, vitámq; resurgendo repararet.
16. Inter eos verò qui sunt F
de populo fidelium & electorum, laudibus domini insistere debẽt peculiarius sacerdotes ipsius, quos sibi elegit & assumpsit ex hominibus, ad offerendum dona & sacrifica pro peccatis populi, & peragendum in templo Dei omnia quæ ad ipsius cultum spectant legitimũ: hos decet pro omnibus vacare sanctis Dei laudibus: & ✻ omnes qui seruitio Dei specialiter addicti sunt ad peragendum quæ ad illius cultum immediatius spectãt, curate rectè vestro fungi officio, cum timore & tremore persoluite vestra ministeria, vnusquisque in gradu & ordine suo.
17. Spiritus, siue animæ hominum iustorum benedicite domino, qui spiritus est, & non caro, & ab iis qui adorant eum, vult in spiritu & veritate adorari, quippe super omnia sibi cor præberi postulat, & de corde puro, ac conscientia non ficta gaudet laudari, pro minimo, imò pro nihilo reputans, labiis honorari, vbi cor defuerit. ✻ Denique in vniuersum omnes sancti & humiles corde, laudibus celebrate dominum. A talibus enim, id est, rectis & humilibus, laudari postulat, talium laudes habet acceptas. Nã peccatoris laudes non postulat, quoniam nõ est speciosa laus in ore G
peccatoris. Rectos autem decet laudatio.
18. Postremo omniũ, nos ipsos quoque huius cantici authores, nominatim ad Dei laudem adhortemur, ne postquam vniuersum creaturarum ordinẽ ad Dei laudes excitauerimus, soli ipsi tam pulchro desimus certamini. Nos itaque Hebræi iussu regis in fornacem missi, ob contemptam idololatriam, Dei autem gratia ob fidem ei seruatam in medio ignis, quasi in medio roris cum quarto quasi Dei filio, in cõsolatione residentes, quibus nomina sunt, Ananias, Azarias, & Mizael, benedicamus domino Deo nostro, qui nõ derelinquit sperantes in se: sed in nobis ostendit admirabilem, tum potentiam, tum misericordiam suam, qui nobis tam potenter innouauit sua mirabilia, quæ olim faciebat pro patribus nostris: nos ipsum laudemus & superefferamus præconiis, quantum possumus, in omnia sæcula: quomodo dignus est omnem accipere gloriam, honorem, & benedictionem in sæcula sæculorum. Amen.

DEO VNI ET TRINO, PATRI INGENITO, H
filio vnigenito, & spiritui sancto paracleto, pro laboris huius consummatione, sit laus, honor, & gratiarum actio in omnia sæcula. Amen.

ANNOTATIONES EX HEBRAEO ATQVE CHALDAEO IN OMNES PSALMOS, QVIBUS

in vnoquoque psalmo distet originalis lectio Hebræa à nostra vulgata Latina, demonstratur. Diuersorum quoque ex Hebræo interpretum, variæ versiones explanantur. Per fratrem Franciscum Titelmanum Hassellensem

FRATER FRANCISCVS Titelmanus Christiano lectori gratiam & pacem. E

NEmo, cum in sequentibus multũ subinde diuersam inuenerit Hebrai cam lectionem à nostra vulgata Latina, cõturbari debet vel offendi, sic vt de lectione nostra vulgata sinistrè iudicet, aut quasi suspectã, & non verã aspernetur. Non praue enim temeritatis, neque vulgatæ foret audaica, ea quæ tãtu retroactis sæculis à maioribus nostris, tã Græcis quàm Latinis, habita fuere in summa authoritate, tam leui ratione contẽnere aut vilipendere. Primum enim illud considerãdum est, bonam partem istarũ, quæ videntur, aduersitatum magis in verbis esse, quàm in sentẽtijs. Nam fit nõ raro, illic etiam F
vbi prima facie nihil videtur esse conuenientiæ, post introspectã penitus vtranque lectionem, & alteram cum altera diligentius collatam, vt sententia prorsus eadẽ inueniatur: & quæ obiter tantum considerata plurimũ videbantur dissidentia, post exactiorem pensiculationẽ eadem in bonã concordiã minimo negotio reducantur. Neq; minus rarum est, Hebraicam dictionem polysemam, id est, variæ significationũ (quã vulgo æquiuocam appellant) occurrere. Vnde fit, dũ nostra interpretatio significationem vnã, alia aliã praelegit, vt translationũ varietas oriatur. Norunt qui Hebræas literas vel à limine salutarunt, & Hebraica Biblia vel à longè inspexerunt, quàm frequenter in sermone Hebræo id vsu veniat, sic diuersas ex æquiuocatione verborũ sentẽtias educere. Denique etiamsi talis alicubi occurrat locus, in quo lectionem vulgatã, neque secũdum æquiuocationem possis ex Hebræo elicere, neque in eandẽ cum Hebraica lectione sententiam reducere, ne sic quidẽ vultũ debes auertere, si nõ spiritum Dei velis despicere: qui quã ob causam tales diuersitates Ecclesiæ vel admiserit, solus ipse nouit, cui nemo est à consiliis. Hoc tantũ breui verbo accipe, sanctos Aposto G
los iuxta nostræ vulgatæ lectionis sententiã aliquoties ex Psalmis loca citare, quæ in Hebræo secus haberi est manifestum. Duo tantũ impræsentiarum ex multis exempla proferimus. Paulus Apost. cap. 10. Epistolæ quã scripsit Romanis, ex Psalm. 18. hoc citat testimonium: In omnem terram exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorũ. Non sic autem in Hebræo legitur. Nam pro sono, dictio Kau ponitur, quã Hebræi dicũt significare cursum, vel lineam, vel regulam, vel directionem, vel perpendiculum, vel architectoniam, aliaque huiusmodi: de quo vide in sequentibus suo loco. Paulus tamen manifestissime sonum adducit omnibus exemplaribus concorditer attestantibus, Latinis atque Græcis. Græce enim φθόγγος legitur quod indubiè sonum significat. Alterum exemplũ habes cap. 10. Epistolæ ad Hebræos, vbi ex Psal. H
39. Paulus hoc citat testimonium, In capite libri scriptũ est de me, &c. Hebraica autem lectio pro capite volumẽ habet: In volumine (inquit) libri scriptũ est de me, quomodo ex Hebræo concorditer omnes vertunt interpretes. Nemini verò est dubiũ, amplius aliquid esse in capite libri, quàm in volumine libri. Item quod ex eodem Psalmo citat Paulus: Corpus autem aptasti mihi, non sic in Hebræo legitur: sed, Aures fodisti mihi, vel perforasti. Super his te paucis, benigne lector, volui præmonitum, antequam in syluã ingredi faterer subsequentem, ne nostra diligentia tibi non iusta fieret occasio cõtẽnendi quæ summa veneratione prosequitur Ecclesia, & spiritus Dei. Bene vale Philochriste lector, & nostros labores sanctis tuis precibus adiuua & cõsolare.

A # *ANNOTATIONES EX HEBRAEO*

in psalmnm primum.

VErsu.1.Et io cathedra pestilentiæ non sedit.Pro cathedra pestilentiæ,ex Hebræo vertitut cathedta derisorum:quod secundum rem non ita multum dissonat à communi lectione.Qui enim prauos se doctores exhibent: quid aliud quã illudunt,derident,atque misere decipiũt sibi credentes? quibus veritatem & viam rectam pollicentur, cum nihil pręstent minus. Possettamen derisores intelligi,etiã quantum ad Deum.Vere enim illusores sunt maiestatis Dei,& irrisotes gratię eius, quicunq; eius mandata transgrediuntur. Specialiter autem bypocritę, cuiusmodi erant scribę & pharisęi,& cuiusmodi sunt etiã ounc falsi Christiani:qui cum ote cõfitentur se nosse Deũ Tim.1.
factis negant,manifeste se irrisores Dei cõmonstrant.Beatus autem est,qui in huiusmodi irrisotum cathedra non consederit.¶Versu.5.Sed tanquam puluis.Vocabulũ Hebraicũ quod pro puluere ponitur,ait Felix nõ proprie puluerẽ significare,sed leuissimum illud purgamentum, quod,dum triticum veotilatur,in altũ à vento eleuatur & circunuoluitur,aut paleã minutissimam.Quidã vertunt quisquilias:alii glumã. Cõueniẽtia omniũ est in re minutissima,leuissima & vilissima,quæ sit nulli° põderis.Huiusmodi enim sunt impii.Et quantũ abest leuis puluisculus,vel quisquilię, vel gluma ab
B arbore,tantũ impii distant à iustis.Cæterũ,illud à facie terræ,hebræa nõ habent,sed tantum,quem ptoiicit vẽtus.i.quẽ agitat aut propellit ventus,quemadmodum Felicis habet translatio.¶Versu.6. Neq; peccatores in concilio iustotum.Ex Hebręo fit manifestum,concilium,hoc in loco nõ debere scribi per s,sed per c:licet superius versu.1.econtratio debuerat scribi per s.nõ per c. In Hebræo enim babetur pro concilio,dictio adah,quę significat congregationẽ, cœtũ siue concionẽ, boc est concilium.Vnde beatus Hieronymus & Felix,pro concilio vertetuot congregationem.

IN PSALMVN SECVNDVM,

VEt.3.Proiiciamus à nobis iugũ ipsorum.Pro ingo vertit beatus Hieronymus laqueos,alii funes.Felix tamen nobiscum iugũ seruat,nec vertit aliud.Sententia autem in bis eadẽ inueniri potest:siue versum istũ(iuxta supra posita in annotationibus principalibus Psalmi)tanquã עָרָה
à fidelibus dictũ accipiamus,qui laqueos & funes eadẽ nnne appellant, quę in ptioti parte vincula, 2.Tim.2.
nimirũ erroneas sententias & iniqua iudicia,quibus sunt impliciti incteduli,quos& Apostolus ait captiuos teneri diaboli laqueis ad ipsius voluntatẽ. Hos enim laqueos à se proiicere volunt boni ac fideles,vt non similiter ab illo tyranno male captiui teneaotur.Siue ex persona infidelium ista accipiãtur dicta,qui sanctissimas Cbristi fideliumleges, pręcepta & cõsilia,vincula & laqoeos appellãt: 1.Ioan.2.
quemadmodũ & hodie Antichristi nostri(qui multi sunt valde)impudenter asseuerant. Hos autẽ
C (vt ipsi vocant) laqueos siue funes, increduli per tebellionẽ seinuicẽ adhottantur abiicete. ¶Versu.6.Ego autẽ constitutus sum rex.In Hebræo non per verbum passiuum fit sermo,sed per verbũ actiuum,hoc modo,iuxta Hieronymi trãslationẽ,Ego autem vnxi regem meum supet Sion montem sanctum meũ.Atque ita videtut vox patris esse de filio loquẽtis.Nos autem pet passiuum habemus,quasi vocem de seipso loquentis filii:Ego(inquit)constitutus sum rex ab eo supet Siõ.Neq; est in te vlla diuersitas.¶Versu. 9. Reges eos in virga ferrea. Verbum Græcum ποιμανεῖς, pascere potius quám regere significat & (vt plenius exprimatur) pastoralitet regere: quemadmodum & beatus Hilarius in hunc locum diligenter annotauit: quod verbum & alias nonnunquam,cũ de Christo in modum pastoris io bonam partem fit sermo,solet vsurpari:velut ibi,Domin° regit me Psal.22.
& nihil mibi deerit.Vnde regimen istud,de quo nostra lectio loquitur,accipiendum est ad eũ modum quo pastor regit oues,in bonũ,quod est pascere. Atque ita etiam ex Hebræo vertit beatus Hieronymus,Pasces eos in virga ferrea.Et iuxta hanc lectionẽ, oportet primam partẽ versus de bonis intelligi,secundam de malis: debebítque relatiuum eos ptioti loco positum,ad alios referri,quàm in secundo:sicuti in Elucidatione maoifestum est videre.Nisi etiam secundam partẽ quis malit iuxta sensum in annotatiooe demonstratum in bonum intelligere. Alii autem pto reges vertunt coo teres. Iuxta quam lectionem,eadem vtriusq; partis sententia foret:essétque secunda,tantum maior expressio prioris.¶Versu.12.Apprehendite disciplinã.Vbi nostra lectio habet,Apprehendite disci
D plinam.Hebræa lectio admodũ fœcũda est,& modis variis reddi potest.Hieronymus enim vertit, Adorate pure. Felix vertit,Osculamini filiũ,vel amplexamini filium,vel adorate filium. Verti etiã posset,Osculamini disciplinam,vel munditiã,siue amplexamini,apprehendite,suscipite illã,aut etiã armamini ea.Omniũ autem borum,neque incommoda neque iucũda neque difficilis intelligentia est. Debemus enim filiũ patris osculari,& amplexari.id est cum honore debito suscipere,nõ vt infideles abiicere: debemus insuper disciplinã salutaris fidei eius,& munditiam vitæ ac conuersationis bonæ,quã ipse nos docuit,osculari,amplexari,apprehendere,eámq; non relinquere. Atq; hic ipse modus est,quo pure adoramus filium,& quo eũ osculari vel amplexari possumus.Demũ, per hæc omnia recte venturã iram effugimus.Vnde fit,vt singula hæc & sententiam cõmodam habeant & loco non inepte quadrent. Qui autem osculamini filiũ vertũt,vel adorate filium,dicunt,quod hîc dicitur de filio osculando,vel adorando,opponi illi quod superius dictũ fuerat,aduersus Christum eius,quẽadmodũ id quod præcedenti statim versu dictũ fuit.Seruite domino.&c.opponitur parti priori,scilicet aduersus dominũ:vt sicut vtriq; infideles sese opposuerũt persequendo, ita vtriq; reconciliarẽtur humiliãdo.¶Versu vltimo,Cũ exarserit in breui,Particula kimeat,quæ in Hebręo habetur,ambigua est,& diuersimode reddi potest. Vel enĩ ad tẽpus refertur,vt significet post paulu-

lum,quomodo vertit beatus Hieronymus. Alii eam ad irę quantitatem referűt,vertuntq; ceu pau B
lulum aut certè modicum,dicentes,Cum exarserit paulum,vel certe minimum ita eius.Prior tamē sententia videtur plenior.

IN PSALMVM TERTIVM.

Dicendum est hoc loco aliquid de dictione quadā obscura,quæ in plerisq; Psalmis inuenitur posita: non tanquā vllius versus particula,sed post finem versus præcedētis ante alterius inchoationem.Hęc autem dictio apud Hebræos est Sela,pro qua Græci ponunt diaplasma,pro qua nōnulli latinorum ponunt,semper.De vi autem huius particulæ,multa diuersitas est.Quidam enim dicūt eam significare semper vel in ęternum vel in sęculum:alii verè,siue veritas:alii profecto vel certe.Alii nihil eam dicunt significare,sed tantum esse anhelantis ac optantis quadam anxietate & nimio affectu rei euentum. Alii dicūt esse signū admirantis dictę rei nouitatē vel magnitudinē. Alii signum esse dicunt magni & rari alicuius affectus. Alii putant significari vocis mutationē atq; eleuationem. Alii signū esse dicunt discontinuationis psallendi,vt scilicet vbicunq; hoc signum inuenitur,aliqua fiat mora,prius quā progressus fiat ad sequentia. Atq; hoc magis verisimiliter apparet significari per dictionē diaplasma,quā huius loco.70. interpretes posuerunt. Quemadmodum enim symplasma significat continuationē concentus versuum,ita per oppositū,diaplasma,diuisionem quandā, & discontinuationē per moram innuit. Huic etiam satis consentit Rabbi Dauid sententia,qui eleuationē vocis dicit significari. Forsitan enim ad vocis commutationem,ista diuisio & mora innuebatur. Expensis autē omnibus,& locis in quibus huiusmodi particula maximè solet cōstitui,diligenter consideratis,arbitramur satis rectā esse illorum sententiam,qui asserunt prędictam particulā esse signum diuisionis siue pausationis,inter versum decantatum atque decantādum:primum quidem propter admirationē eius quod dictū præcessit:deinde,ad inueniendum eius sententiæ quæ subsequitur ab ea quæ præcessit magnam differentiam:propter quā diuersitatē, verisimile est(vt secundum aliam sententiam)ad huius signi cōspectum, cantores vocem mutare atq; eleuare sint soliti. Atq; ita fieri potest, vt plures prædictarum significationum in vnum conglobatæ,totalē & plenam eius particulæ vim exprimāt. Illud tamē considerandū est , plerunq; vbi istud sela interponitur,inter illud quod pręcedit,& quod sequitur,magnā esse differentiā, nec posse(vt ait beatus Augustinus)ea in vnum sensum coniungi,sed plenam sensus diuisionē semper efficit. Declaremus exemplo Psalmi propositi,quod dicimus. In duobus primis versib*,clamat quasi tribulatus,cōtra hostium multitudinē & exprobrationes iniquas,quid multiplicati sunt,&c. multi insurgunt,&c. dicunt animæ meæ,&c. post hoc autē,sela ponitur,quasi indicans terminatam querimoniam,& aliud aliquid longe diuersum subsequuturū. Itaq; post sela,totus tranquillus, festiuiorem & iucundiorē vocem resumit,dicens, Tu autem domine susceptor me* es,gloria mea,&c. Voce mea ad dominū G
clamaui,& exaudiuit me de monte sancto suo. Ecce nulla hic,vt prius,auditur querimonia. Hic verò rursum sela constituitur: quoniam id quod sequitur,nouū aliquod mysteriū (nempè dormitionis & resurrectionis)proponit. Propter quod,iterū concentus interrumpitur,& ad nouam rē canendā vox reparatur. Ita & in Psalmo sequēti, duobus primis versibus de clamore suo ad Deū loquitur, pro misericordia, mox verò sela interiicitur,quasi finiens deprecationē:statim verò post sela, non vltra deprecatio vt antè ponitur , sed grauis querimonia & expostulatio ,proponitur aduersum peccatores,& bona ad ipsos eruditio. Ita & in aliis per seipsum diligēs lector expendat. ¶ Versu .3.
מגן Tu autē domine susceptor meus es. Pro susceptore(quod defensorē in præsenti loco,& pene vbique significat)in Hebræo ponitur dictio magen,quę significat clypeū aut scutum. Vnde beatus Hieronymus vertit,Tu autem domine,clypeus circa me:alius scutum pro me. Constat autē,siue circa me dicatur,siue pro me,siue super me,eandē pene esse sententiā. Quid autem est clypeus pro me, aut scutum circa me,siue super me,nisi defensor aut susceptor meus? Neq; enim aliud quàm defendit clypeus. Itaq; sententia in idem reuertitur. Et hoc compluribus in locis sic obseruatū agnosce, quòd vbi in Hebręo Deus asseritur scutū aut clypeus noster, plerunque ab interpretibus Gręcis positum fuerit ἀντιλήπτωρ vel ὑπερασπιστής:hoc est, susceptor vel defensor, aut simile aliquid: quemadmodū pro petra pene vbiq; posuerūt firmamentum ad fortitudinem. Sicut enim clypeus defensionē, H
sic petra firmitatem habet & stabilitatem.

IN PSALMVM QVARTVM.

Versu. 1. In tribulatione dilatasti mihi. Tametsi vulgata Græca habeant per accusatiuum, dilatasti me,quemadmodum etiā Romana habet editio: nostra tamen lectio quæ datiuū
לי habet,magis respondet Hebræo. Nā pronomen Li apud Hebræos, manifestum est esse casus datiui. Vnde beatus Hieronymus & cæteri omnes, quotquot ex Hebræo translationes fecerunt, datiuo verterunt,iuxta modū nostræ lectionis. Quapropter, non facilè id per temeritatē debet immutari. ¶ Ver.3. Filii hominū,vsquequo graui corde? Hebræa lectio longè secus habet,quàm Gręca aut Latina. Hieronymi enim versio sic habet, Filii viri,vsquequo īclyti mei ignominiose diligitis vanitatē quęrentes mendaciū? Est enim hæc vox Dei,hominibus suę originis nobilitatē proponētis, & conquerentis,siue expostulantis de sua cōculcatione,tanquā si dicat, O vos filii viri,de rationali creatura nobilissima progenici,inclytę & sublimes creaturæ meæ,quos ego tā sublimi gradu creaui & cōdidi: quousq; vestrę dignitatis immemores,ad vestrā propriā ignominiā & vilipēsionē diligitis ea quę lōge infra vos sunt,rebus vanis & fallacibus inhærētes? Felicis autem versio sic habet,

A Filii viri vsquequo gloria mea opprobrio. supple erit aut fiet, à vobis? hoc est, quandiu gloriã meam
vertetis in opprobriũ & ignominiã, pro me scilicet (qui solus sum amandus & colendus) vanitatem
diligentes & mendacia? Quã sententiam quidam adiecto verbo expressit aliquanto clarius, hoc pa
cto, Filii viri, vsquequo gloriam meã verteos in ignominiam? Sententia autem pene eadem est, quã
sæpius in Elucidatione & annotationib⁹ prioribus prolixius expressimus. Filios autẽ viri, intelligũt
aliqui filios Abrahæ, vel Israelis. Nã quod ponitur hoc in loco Hebræum Isch, virum nobilem & איש
quasi vel cæleste significat. Nos tamen paulo antè aliam intelligentiam indicauimus, huic nõ præiu
dicantes. ¶ Versu. 4. Et scitote quia mirificauit dominus sanctum suum. Pro eo quod nos habemus. *
mirificauit, in Hebræo habetur Hiphlech: quod diuersimode transferunt. Nam Felix testatur rectè הפלה
verti posse mirificauit, nostro more, vel etiã mirabilẽ reddidit, quomodo vertit & Hyeronimus. ip-
se tamen in textu pro mirificauit, legit, segregauit. Quæ licet secundum vocẽ differre videantur, se-
cundum rem tamẽ coincidunt. Quid enim aliud sibi vult, segregauit dominus pater sanctum suũ,
nisi quòd cum eo mirifice egit, quódq; nõ cęterorum more cum illo egerit, sed nouo quodã & ex-
imio modo, non dans ei spiritũ ad mensuram, quemadmodum cæteris, sed gratię & veritatis pleni *
tudinem, de qua omnes acciperent? Hoc autẽ dum nulli aliorum pręstat sanctificatorum ad mensu Ioan. 3.
ram: nónne rectè illũ dicitur segregare aut separare, tanquã primo genitum & naturalem ab adopti Ioan. 1.
B tiis? Et hoc rursum, nónne est mirificare, & mirabilem reddere præ cæteris? Quemadmodum (ex-
empli gratia) cum de Abraham legimus, quòd filiis concubinarum dedit munera, Isaac autẽ vt v ni
genito filio primariæ coniugis, totã disposuit hæreditatem: nónne hac ratione rectè dicitur & sepa
rasse filium suum Isaac, siue segregasse nimirũ à filiis concubinarum, similiter & mirificasse, siue mi- Gene. 25.
rabilem reddidisse præ cęteris: vtpote quem in solidũ instituerit bonorum omnium hæredem, aliis
tantum accipientibus sua munera, viuente patre Abrahã, & pręterea aliud nihil expectantibus. Sed
& iuxta aliam consideratione aperte attestatur Paulus in Epistola ad Hebræos, quòd Christus pon Heb. 7.
tifex noster segregatus sit à peccatoribus, semper assistens vultui patris. Cæterum, pro sancto in He
bræo vox est Chasid, quã ait Felix significare sanctum vel misericordem, vel gratia plenum: quę o- חסיד
mnia quã rectè conueniant Christo domino, nemo ignorat fidelium. Quomodo enim nõ sanctus 1. Cor. 1
sit & misericors, quem Paulus testatur factum esse nobis à patre iustitiam & sanctificationem, & re- Ioan. 1.
demptionem? De plenitudine autem gratiæ testatur dilectus discipulus, quod vidimus eum plenũ
gratia & veritate. Et alter ille, eiusdem nominis seu diuersi officii, Baptista, amicus spõsi huius quòd Ioan. 3.
non ad mensuram illi pater dederit spiritum, perhibuit testimonium. ¶ Versu. 5. Irascimini, & no-
lite peccare. Priorẽ partem huius versus per omnia nobiscum vertit ex Hebræo sacer Hieronymus.
Alii tamen ex Hebræo aliũ sensum eliciunt, Nã Felix vertit, Contremiscite, & nolite peccare quod
C ad eandem sententiam, quam suprà posuimus in Elucidatione, facilè est reducere. Debemus enim, Psal. 110.
si ad hunc sanctum admirabilem conuerti voluerimus, irasci pristinis vanitatibus, & contremiscere Eccle. 1.
pro eis atque pauere & timere salubriter: quoniam initium sapientiæ timor domini. Et beatus ho- Prou. 28.
mo, qui semper est pauidus. Neque qui sine timore est, poterit iustificari. Ea verò quę sequuntur, vi
dentur ex Hebræo habere diuersam sententiã. Hieronymi lectio sic habet, Loquimini in cordibus
vestris super cubilia vestra, & tacete. Cuius sensus est, Agite pœnitẽtiã in cordibus vestris, in spiritu Thren. 3.
contribulato & corde cõtrito, recogitãtes in amaritudine peccata vestra, & in silentio præstolantes Ma. 1. 6.
salutare domini, donec ipse vos consoletur gratia remissionis & visitationis suæ. Bonum est enim Lucæ. 11.
cum silentio præstolari salutare domini. Et per se ipse docuit Christus, clauso cubiculo orare patrẽ
in abscondito, & dicere, Pater, dimitte nobis debita nostra, &c. ¶ Versu. 7. Signatum est super nos
lumen vultus tui domine. Ex Hebręo vertunt, Leua super nos, vel eleua, vel exalta, vel magnifica su
per nos lumen vultus tui, pro indicatiuo scilicet modo imperatiuum siue deprecatiuum ponentes.
Vult autem ista deprecatio hanc sententiam. Dicunt quidem mali & increduli, qui excusationes
quęrunt in peccatis, Quis ostendit nobis bona? Verum tu domine es, qui nobis bona demonstras.
Tu tantum leua & exalta super nos, imprime in apicem spiritus nostri lumen salutaris gratię tuę, &
dabitur lætitia in corde nostro, & docebimur, erimúsque instructi in omni veritate. Quomodo
autem eleuatio luminis diuini vultus super nos & signatio, in idem possint conuenire, non vsque
D adeò difficile est cõsiderare, si attendamus tantum ad denarium, super quem imago per ictum de-
super imprimitur. Quemadmodum enim non potest denarius accipere regis imaginem, nisi desu-
per suo radio nobis sui imprimat similitudinem. Alii autem vertunt, Erige super nos vexillum lu-
minis tui. Sed neque hoc proposito incommodum est. Quemadmodum enim ad signum exaltatũ
sese gubernant milites, sciuntque quid agendum aut quando cessandũ: ita lumẽ vultus diuini quod
in nobis fulget desuper, dux nobis est itineris & actionũ nostrarũ, per omnia nobis demonstrans,
quid agere, quídue fugere debeamus. Et in huius vexilli erectione est lætitia cordibus fidelium, qui
amant signa magni regis sui. Qui autem tardi sunt & pigri milites, non aspiciunt ad vexillum illud
& ideo in mortem miserunt, dum vitam male quęrunt, quemadmodum qui in prælio extra vexil-
la aberrant. ¶ Versu. 9. in pace in idipsum dormiam. Particula in idipsum, idem valet, quod pariter
vel simul, quemadmodum ex Hebręo vertit Hyeronimus, ac cęteri interpretes. Similiter & aliis in
locis accipi debet, vbi eam poni contigerit: vt Psalm. 120. Cuius participatio eius in idipsum. Et
psalm. 33. Exaltemus nomen eius in idipsum. ¶ Versu vltimo, Singulariter in spe constituisti me. Hi- Psal. 120.
ronymi versio sic habet, Singulariter securum habitare fecisti me. Felicis autem translatio ha- Psal. 33.

bet, Singulariter vel ſpecialiter tuto facies me habitare vel ſedere. Coincidunt autem hæc cum no- B
ſtra lectione, ſecundum ſententiam. Nam ſingulariter in ſpe conſtituere, idē eſt quod ſpecialiter ſe-
curum facere, & ſingulariter tutum conſtituere. Neque aliud eſt, facere ſingulariter ſecurum habi-
tare, aut ſpecialiter tutò ſedere. Securitatem enim quietis, vtrunq; deſignat. Poteſt autem illud, ſin-
gulariter, referri vel ad ſpem & ſecuritatem hominis iuſti, iuxta, expoſitionem ſuprà poſitam, vel ad
ipſum dominum conſtituentem, vt ſit ſenſus, Tu domine ſingulariter conſtituiſti me ſecurum. id
ſolummodo, tu ſolus, in ſpe & ſecuritate poſuiſti me, ſiue habitare feciſti me. Atque ita ſonat lectio
quam in textu ponit Felix. Quoniam tu domine ſolus in ſpe locabis me. Cui accedit quod alius ver
tit, Tu domine ſolummodo cōfidenter habitare facies me.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

HAbet Pſalmus iſte quartus titulum, qualē hactenus tres præcedentes nō habuerunt. In quo
difficultas quædam ſeſe offert, hoc in loco explicāda, pro vniuerſo libro Pſalmorū. Similis
enim titulus ferè antè omnes Pſalmos præmittitur. Titul⁹ ergo Pſalmi præſentis talis eſt, In
finē, Pſalmus cantici Dauid. Difficultas autem quam diximus, in illa particula latet, in finem; quam
quidam Latinorum interpretum abſque magna difficultate referunt ad Chriſtū dominum, quoniā
(iuxta Apoſtoli ſententiā) finis legis eſt Chriſtus, ad iuſtitiam omni credenti. Ipſe autem eſt, ad quē F
Rom. 10 vniuerſa hæc laus Pſalmorū referri debet, & ad cuius laudē decantata atque conſcripta eſt. Non eſt
enim Pſalmus qui non vel ipſius Diuinitatē prędicet, vel de myſteriis aſſumptæ humanitatis, ſecū-
dum ſpiritus illuminationem, prophetet. Rectè ergo titulus iſte in finē, penè omnibus Pſalmis pręe-
mittitur: quoniam ad Chriſtum quæcunque in eis decantata ſunt ſpectare dignoſcūtur, & in Chri
ſti laudem, & amorem dirigunt fideliter modulantes. Sciendum tamen eſt, quòd dictio lamnaſſe-
למנצח ach quę loco illius, in finem, in Hebræo ponitur, non finem videtur vllo modo ſignificare, neque
in finem: quam beat⁹ Hieronymus vbique in Pſalmis vertit Victori, accipiēs literam lamed prępo-
ſitam, vt ſit ſignum datiui caſus. Felix etiā in contextu vbique Vincenti vertit, in annotatione tamē
marginali ponit: danti æternitatem, vel effudenti ſanguinem, aſſerens fuiſſe congruum, vt Dauid
qui in Pſalmis & diuinitatē Chriſti canere volebat, ſecūdum quam ęternus creditur: & humanita-
tem, ſecundū quā paſsionem erat ſuſcepturus & ſanguinem effuſurus, talem præponeret dictionē,
quę vtrunq; ſignificaret, exiſtimans datiuos illos ſic poſitos eſſe, vt ſignificent, in laudem vincentis
ſiue ſuperantis, ac effundentis ſanguinē, ſiue cruentantis, ſiue ſanguinolenti, aut dantis ęternitatem.
Sunt autē hæc meo quidē iudicio, ex fideli illius pectore piè dicta, ac diligenti meditatione contem
plationeque vtiliter admodum inuenta, & digna quæ pus mentibus cū ſuauitate ruminētur. Neq;
penitus diſſonat hæc diſpoſitio, ab ea quā ſuperius poſuimus. de titulo Pſalmorū Gręco atque Lati G
no, In finem. Victor enim iſte & cruentans aut ſanguinem effundens aut ſanguinolentus, ūē & ipſe
ęternitatē dans: quis alius eſt niſi Chriſtus dominus, quē Latini expoſitores (iuxta Pauli ſententiā)
finem interpretātur? Sunt tamen qui dictionē ſupradictā aliter intelligūt, videlicet vt litera Lamed
præpoſita non ſit articulus datiui caſus, ſed valeat potius ad vel in, ſicq; dictionē illam totā lamnaſ-
ſeach, interpretantur ad victoriam. Quā ſentētiam ponit beatus Hieronymus in prologo primi li-
bri commentariorū in Danielem, dicens id quod à. 70 interpretibus verſum eſt, In finem, potius ſi
gnificare, pro victoria. Atq; ad hūc modum, in expoſitione titulorū, ex Rabbi Salomone adducit
vir in ſcripturis ſacris nō vulgariter eruditus neq; mediocriter bene de eis meritus Nicolaus à lyra,
qui ex eiuſdem ſententia dicit, per hunc titulum ſignificari conatū illū quo ſeſe cantores in cantan-
do cū iubilo ſuperare ac vincere conabantur omnes ſic ex animo pſallentes, vt quaſi pro victoria vi
derentur contendere. Quēadmodū cum in honeſto aliquo exercitio plures ſimul & diligentiſsime
& ſumma ſedulitate ſinguli laborāt, dicūtur ad victoriā agere, & quaſi pro victoria ſiue palma cer
tare. Atq; id dici ſolet, etiā ſi nequaquā ſeinuicem ſuperare aut vincere intēdant, ſic in eadem re di-
ligenter laborantes. Sicq; Pſalmis hunc titulum non male præponi dicunt, qui iſtam ſententiam ſe-
quuntur: ad indicandū, quanto affectu debeāt Dei laudes canere ſerui eius, ſecundū extremū videli
cet conatum & ſummā diligentiā. Vigilanter enim & omni attentione pſallendum eſt tam ſummo H
tāmq; altiſsimo domino. Huic etiā intelligentię ſuprà nominatus author Nicolaus accōmodat nō
male titulū noſtrum vulgatum, in finem: quoniam videlicet ſecundum ſummā diligentiam & extre
mum conatum quaſi ſecundum vltimum virtutis in pſallendo laborāt: quemadmodum ii qui pro
victoria contendunt, etiā finem & vltimum virtutis ſolēt adhibere ad id in quo cōſiſtit victoria, iu
xta illud quod Paulus ait, Omnis qui in agone cōtendit, ab omnibus ſe abſtinet vt corruptibilē acci
1. Cor. 9. piat coronā. Nā (vt in alio loco dicit) qui certat in agone, non coronabitur, niſi legitime certauerit.
2. Tim. 2. Atq; hęc quidē quantum ad hanc particulam videbantur poſſe ſufficere. Non videtur tamen præ-
tereūda hoc loco Ioānis Reuchlinii, viri in Hebræis literis doctiſsimi, ſuper propoſita dictiōe ſentē
tia. Is enim in expoſitione quā ſuper pœnitētiales Pſalmos edidit, lānaſſeach dicit ſignificare, ad in-
uitatorium. Vocē enim exhortantis & excitantis ad exercitiū aliquod, quæ facit facere opus & offi
cium inſtitutū, dicit appellare menaſſeach, ſicq; adiecta litera lamed, fit, ad inuitatorium. Quomo-
do autē omnes pſalmi rectè dicantur cani ad inuitatoriū vel ad inuitationē, nemini difficile eſt in-
נצח telligere, propter exhortationē ad laudem Dei, & omnis virtutis amorem, vitiorúmque deteſtatio
2. Par. 2. nem. Idē quoque libro de rudimentis Hebraicis, verbū naſſach dicit ſignificare idem quod inſtitit,
coegit, ſollicitauit, vrgebat: allegans quod ſcribitur. 2. Paral. 2. Præpoſitóſque eorū tria milia. id eſt,

A prouocatores,follicitatores,& operarũ hortatores.Et Esdræ 3. Vt instarent super eos qui faciebant Esdræ. 3.
opus.Et rursum,Vt vrgerent supec opus domini.Atq; hinc accipi potest,vel illa superior sententia,
ad inuitatorium,vel ad inuitationem,prouocationẽ, excitationem, siue exhortationẽ, vt videlicet
litera mem adiecta suppositæ radici, nomen efficiat : lamed verò pro adpositum accipiatur. Aut
secundũ aliam intelligentiã exponi poterit,ipsi præposito vel prouocatori, in instrumentis musicis
vel in carminibus.i.cantorum magistro siue præfecto: quomodo nonnulli recte putãt verti posse.
Chaldaica autem translatio pro hac particula lamnasseach,quã suprà diximus,tam varie ab Hebræis
reddi, ponit tantum,in laudem:quod sicut nullam prædictarũ sententiarum plene cõprehendit, ita
nullam excludit,éstq; modo quodã generalis & vniuersalis ad omnes quæ suppositæ sunt.Intel-
ligi autem potest,in laudem ipsis cantoribus:quoniã psalmi illis facti sunt,vt per eos laudẽt, & can
tent ad victoriam.Aut in laudem ipsi victori,vel effundenti sanguinem,vel danti æternitatem,&c.
Verum hæc de particula proposita dicta sint satis.¶ Nunc autẽ ad alteram particulam exponendam
transeamus,dicamúsq; quid sibi velit,quòd nõ simpliciter in hoc titulo dicitur:in finẽ,psal. Dauid
sed cum adiectione,psal.cantici Dauid.Dicunt autem Latini interpretes, specialẽ aliquam lætitiam
cõmemorari in psalmis talibus,qui huiusmodi titulo prænotantur : propter quã fit eximie gauden-
dum atq; lætandum:quemadmodũ hic in fine psalmi expressa fit mentio de illo iucũdo& gaudioso
lumine,quod super nos signatũ,dat in cordibus nostris lætitiam, déq; fœcunditate frumenti, vini,
B & olei,& spe dulciter in Christo cubantium.Quidam autẽ libri habent: In finẽ,in carminibus, psal
mus Dauid:atque ita habet lectio Græca,in hymnis,siue in carminibus.In Hebræo autem habetur
bignnoth,quod beatus Hieronymus vertit,in canticis. Felix asit putat verti posse,in choris, vel in בינות
canticis simul cum instrumẽtis musicis:vt innuat titulus debere nos lætari(vt ipse ait) & choros du
cere, laudésq; proferre in honorem ipsius redẽptoris nostri,qui nos redemit suo sanguine. Sed &
ipsa vocis origo recte huic sententiæ consentit. Nam(teste Ioanne Reuclinio,in lib.de rudimentis
Hebraicis)neggam verbum,significat,lusit instrumentis musicis:quemadmodũ organista,vel citha נג
rœdus,siue musicus quilibet manualis. Atq; hinc ait titulum præsentis quarti psalmi habere inscri-
ptionẽ. Quomodo autẽ in musicis instrumentis Deo cantari instituerit rex & propheta Dauid,pul
cherrime atq; plenissime descriptum inuenies cap. 15. primi libri Paralip. Verum de his hactenus.

IN PSALMVM V.

VErsu 4.Mane astabo tibi &videbo. Vertit ex Hebræo sacer Hieronymus,Mane præparabor
ad te,& cõtemplator.Felix autem vertit actiuo genere: Mane præparabo tibi,vel ordinabo
ad te,supplens,orationẽ: vt sit sensus,Mane præparabo tibi, vel ordinabo ad te orationem,
& speculabor,siue cõtemplabor. Hæc autẽ manifestè sibiinuicem & lectioni Latinæ vulgatæ,quã-
rum ad sententiam cõsentiunt.Quid enim aliud est astare domino, quã diuino cõspectui nosipsos
C per orationem & meditationem facere præsentes?Neq; enim corporis pedibus sed cordis affectib⁹
Deo assistimus cum post tenebras noctium(id est obscuritates viciorum,aut turbam malarum pas-
sionum)mane nobis fuerit exortum.i.claritas & tranquillitas pectoris.¶ Versu 8. Adorabo ad tem
plum sanctum tuũ.Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit,Adorabo in templo sancto tuo:quomo
do etiam Felix asserit recte verti posse. Ipse tamẽ in textu ponit iuxta modũ lectionis nostræ, Ado
rabo ad templum.Potest autem inter hæc duo, nonnulla assignari diuersitas: quoniam etiã absen- Dan. 6.
tes in spiritu possumus ad templũ Dei adorare, loquendo de corporali siue manufacto Dei tẽplo:
quemadmodũ de Daniele legimus,quòd in terra captiuitatis positus,apertis fenestris cœnaculi sui
contra Hierusalẽ,hoc est, versus Hierusalẽ(vbi patribus locus fuerat adorationis) genua flectebat,
& adorabat,cõfitens domino.Atq; ita& nos matutino tẽpore,cũ intra cubile reclusi cõsistimus,a-
dorare possumus in spiritu, ad templũ etiã materiale domino dedicatũ , licet corpore simus absen-
tes.In templo autẽ non adorat,nisi qui in templo præsens existit.Verisimilius tamẽ est,Dauidẽ hic
principaliter sermonẽ facere de templo spirituali.i.de præsentia diuinæ maiestatis. Illud quoq; ad-
uertendum est, ꝙ pro verbo adoro Hebræi ponunt iachach,quod secundũ proprietatẽ significare
dicunt incuruationem,siue genuflexionem:ac deinde,quoniã adorantes Deum nosipsos incurua- חוה
mus ad summæ humilitatis protestationem: aut genua flectimus , velut ex consequenti significare
D adorationẽ. Vnde & in aliis cõpluribus scripturæ locis,genuflexionẽ inuenimus pro adoratiõe po
sitam.Veluti cũ dicit apud prophetam dominus, Viuo ego,quia mihi flectetur omne genu.Et cum
apostol⁹ ait,Vt in nomine Iesu omne genu flectatur.In his nanq; adoratio significatur. ¶ Versu 9.
Dirige in conspectu tuo viam meã.In Hebræo videtur cõtrario modo haberi,Dirige in conspectu Esaię. 45
meo viam tuã:hoc est(vt habet versio beati Hieronymi)dirige ante faciem meã viam tuam,vel co- Rom. 15.
ram me.Quanquã autẽ hæc videantur verbis differre,sententia tamẽ prorsus vna est. Via enim no Philip. 2.
stra in conspectu Dei dirigitur,quãdo vitã nostrã cælesti gratia sic ducimus,vt placeat Deo. Et hoc
ipsum(licet aliquãto obscurius)significat etiã illud alterũ quod ex Hebræo vertitur. Via enim Dei.
i. obseruantia præceptorũ & mandatorũ eius,nobis est ante oculos, quando in eam iugiter diuina
gratia adiuti intendimus,in lege domini voluntatẽ & mentem habentes,atq; ita secundũ eã cælesti
ducatu dirigimur,vt ab ea nõ aberremus.¶ Versu 11.Linguis suis dolosè agebant. Pro eo quod nos
habemus,dolosè agebãt,iuxta Hebræũ habetur,lenificant,vel leuificãt,vel leuigant:hoc est,blandi-
untur,& dulcia loquũtur,sermonésq; mollificãt, nimirum ad facilius decipiendũ innoxias animas.
Neq; multũ secundũ sententiã ab his distat,lingua dolose agere.¶ Versu 13. Habitabis in eis.Beatus
Hieronymus vertit,Proteges eos. Alii vertunt,Obũbrabis eos.Sed neq; hic sensus diuersus est.Si-
quidem Deus habitat in nobis ad protectionẽ,& in nobis habitando nos protegit,atq; obumbrat.

DE TITVLO PRECEDENTIS PSALMI. E

PSalmi iam explanati titulus est. In finē, pro ea quæ hæreditatē consequitur, psalmus Dauid. Quod Latini expositores ad ecclesiam populúmque fideliū referunt. Est enim psalmus iste oratio fidelis populi, siue totius ecclesiæ contra impiorum malitiā, suam innocentiam protestantis coram domino. Ipsa autem ecclesia est, quæ per Christum hæreditatem consequitur, hære
Rom. 8. ditatē .s. vitæ æternæ, regniq; cælestis, de qua etiam in fine huius psalmi fit mentio. Per ipsum nanq; (facti ipsius cohæredes) hæredes facti sumus Dei, secundum spem vitæ æternæ. In Hebræo autē habetur, albanechiloth: quod beatus Hieronymus vertit, Super hæreditatibus: potéstq; exponi secundum eandem ferè sententiā, qua titulus Latinus iam expositus est. i. pro populis, siue ecclesiis fidelibus, quæ sunt hæreditates Dei. Aut pro hæreditatibus, plurali numero dictum est. quoniam in psalmo hoc mentio fit & de hæreditate Dei, quæ est populus fidelis sese præparās, & astans in conspectu domini, & de hæreditate ipsius populi, quæ econtrario est ipse Deus: qui (vt in fine dicitur) inhabitabit, & quasi scuto bona voluntate sua coronabit illos. Alii banechiloth putant esse nomen instrumenti musici, in quo videlicet psal. præsens erat decantandus. Interpretari tamen recte hæreditates (vt diximus ex Hieronymi sententia) est manifestum ex radice Hebræa nachal, quæ signifi-
נחל cat hæreditauit. Felix autem multiplicem ponit versionē, dicens præter prædicta verti etiam posse, pro infirmitatibus, vel vulneribus, aut pro cōgregationibus, vel societatibus, aut iuxta torrentes, vel F
super torrentes, simul ostendens quomodo singula hæc non male proposito respōdeant, & Christo valeant aptari, cui psalmum tribuit: quæ apud illum licet requirere, nos (vitandæ nimiæ prolixitatis gratia) pertransimus.

IN PSALMVM VI.

VErsu 2. Quoniam infirmus sum. Infirmū intellige, non male habentē, vel languidum. i. languoribus aut morbo laborantem, sed debilem, aut imbecillē: quomodo ex Hebræo vertūt Latini interpretes. Proponitur enim fragilitas & imbecillitas generis humani, de qua in Elucidatione simul & Annotatione præmissa latius est dictum. Vbi autem nos habemus, Conturbata sunt ossa mea, & anima mea turbata est, quomodo etiam legit Hieronymus: alii vertunt, Obstupuerunt ossa mea: Et anima mea stupefacta est nimis: quod clarius aliquanto languorem exprimit, à quo desiderat peccator curari. Per peccatū enim in homine vires omnes obstupescūt, & stupefiūt, velut ad bonum inhabiles, & ad virtutē rigidæ atque inflexibiles: anima verò quasi iudicio & sensu priuatur: quemadmodum cum homo obstupescit, aut attonitus cōsistit præ stupore, quasi in extasi positus, non est tum compos iudicii, & penè extra semetipsum fit. Atq; ita re vera cum iis agitur qui peccato se subdūt. Statim enim incipit anima hominis peccatoris rectū iudiciū & sensum perdere,
2 Reg. 11 similiter & vires omnes obrigescunt, & quasi inflexibiles ad bonum fiunt. Quemadmodū (exempli G
gratia) Dauid ipse qui ante peccatū animam habebat & ossa viuacissima, vt etiam minima quæque
2. Reg. 12 perciperet, vbi vni se peccato subdidit, cū Bersabee delinquens, obstupefacta est statim anima eius, & ossa eius obriguerunt, ita vt iam pòst, cum etiam ad inebriationem Vriæ laboraret, imò & occisionem meditaretur, atq; perficeret, nihil persentiret in anima, nihil in ossibus commoueretur. Iam enim obstupuerant omnia, donec veniente Nathan propheta domini, restiturus est sanitati per amaram pœnitentiam. ¶ Versu 3. Sed tu domine vsquequo? Complet hanc sententiam Chaldæa paraphrasis, dicens, Et tu domine, vsquequo dabis dilationem mihi? Quod Elucidationi satis apte respondet. Est enim sensus, Vsquequo differes misereri, vsquequo prolongabis auxilium, & longe facies misericordiam tuam? Alii sic cōplent sententiam: Domine vsquequo conteres me? In Hebræo tamen, vt in vulgata lectione, incompleta sententia est. ¶ Versu 4. Conuertere domine. Pro Conuertere, interpretes omnes vertunt, Reuertere, & eadem est sententia. Dei enim reuersio, cōuersio est. Cum enim ad peccatorē benigno suo aspectu & vultu propitio cōuertitur, donans peccati remissionem, & gratiæ auxilium, tunc ad illum & reuertitur: quemadmodum econtrario, cum ab homine propter cōmissum peccatum, vultū suum benignū subtrahēs auertitur, tunc abscedit ab illo. ¶ Versu 6. Laboraui in gemitu meo. Laborare in hoc versu significat afflictionē, quomodo & aliàs nonnunquam solet accipi. Vnde Felix vertit, Afflictus sum in suspitio meo. Cæterū, quod hic di- H
citur, Lauabo per singulas noctes lectum meum: Beatus Hieronymus vertit Natare faciam lectū, præ abundantia videlicet lachrymarum, ita vt lauari posit in lachrymis. Dicitur autem hoc iuxta
Psal. 119. vsitatam loquendi consuetudinem per quendam excessum. ¶ Versu 7. Inueteraui inter omnes ini-
Heb. 8. micos meos. Inueteraui exponitur, consenui, siue nimium demoratus sum, vt plangat pœnitens nimiam suam inter inimicos demorationem: quemadmodū in alio psalmo ait, Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Aut potius accipiatur Inueteraui, pro Consumptus sum, aut defeci, siue ad nihilum redactus sum. Quod enim antiquatur, & senescit, prope interitū est. Atque huic senten
Psal. 48. tiæ respondet apertius Hieronymi versio ex Hebræo, quæ habet cōsumptus sum ab vniuersis hostibus meis. Accipitur autem interdum hæc dictio inueterascere, siue veterascere, pro consumi, siue
Prou. 29 deficere. Veluti psal. 46. Et auxiliū eorū veterascet in inferno à gloria eorum. i. cōsumetur, peribit, deficiet ¶ Versu vltimo, Erubescāt valde velociter. Valde velociter, in Hebræo sonat subito, repēte, in instanti, siue in puncto, Nam impiis (iuxta verbum Sapientis) repentinus superueniet interitus.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

SExtus psalmus talem habet titulum, In finem in carminibus. Psalmus Dauid, pro octaua. Ex Hebræo autem beatus Hieronymus vertit, Victori in canticis, super octaua, atq; ita vertit & Felix

A super octaua. Omnia autem quæ ad hunc titulū spectant, iam suprà exposita sunt excepta particulā illa, pro octana, siue super octaua. Hanc autem Latini expositores nostri ad diem iudicii referunt, quæ quoniam post septē dies, per quos omne tempus voluimr(id est, post tēpus præsens) sequitur, bene quasi octaua dies potest nuncupari. Rectè autem pro octaua secundū hunc sensum inscribitur præsens psalmus, quoniam pro iudicu illius magnī terrore à pœnitente canitur, vt scilicet iram diei illius effugiat. Vnde mox incipit, Domine, ne in furore tuo arguas me : ac deinde, Miserere mei, dicens subsequenter, etiam ossa & animā esse conturbata, propter octauā illam. i. iudicii diem. Potest & per octauam significari subsecutura beata æternitas, quæ post euolutum septem dierum spatium (id est, post transactū vitæ præsentis tempus) quasi octaua subsequitur: Erit enim dies illa quasi perpetua quædam octaua, postquā dies isti septem qui nūc voluuntur, suum decursum compleuerint. pro hac autem octaua consequenda gemit nunc peccator, & agit pœnitentiam. Aduertendū tamen est, vocem Hebræā quæ in loco ponitur seminith, teste Felice, varie admodū exponi. Quidā enim dicunt esse nomen instrumenti cuiusdam musici octo chordas habentis, quod octochordiū dicitur, in quo huiusmodi psalmus canendus erat. Cui aperte consonat Chaldæa translatio, habens, In laudem, laudatorio citharâq; octo fidium. Atque huiusmodi instrumentum cōuenienter etiam intelligi potest in titulo Latino, per octauam. Potest enim ab octo cordis instrumentū einsmodi recte B dici octaua. Vnde Paralipo. 15. vbi habemus iuxta versionē Hieronymi de cātoribus, quod in citharis pro octaua canebant epinició: in Hæbræo, loco dictionis octaua, habetur idem vocabulū quod hic ponitur, seminith. Ex quo loco recte etiā satis colligi potest, instrumētum istud quod seminith appellatur ab octo chordis, aptum fuisse ad decantandum triumphalia carmina. Pro epinicio enim quod vertit Hierony. in Hebræo ponitur lenasech: quod (teste Ioāne Reuclinio, lib. de rudimentis Hebraicis) Græce dicitur epinicion, Latine autem triumphale carmē. In citharis ergo pro octaua, id est, super octauam canebant epinicion, siue carmen triumphale. Sed hic exclamet forsitā aliquis, & velut rem absurdam audiēs dicat, Quomodo huic psalmo instrumentū tale præmittitur, in quo epinicion canatur, siue triumphale carmen, cum luctum magis & horrorem proponat furorem scilicet Dei, miseriam propriam, ossium & animæ cōturbationem, gemitus, fletum, & alia huiusmodi? Hæc autem triumphali carmini non videntur compete. Sed aduertendū est, à fine magis fieri debere denominationem. Psalmus enim qui inchoatur in magna amaritudine cōfessionis & pœnitentiæ, vide quanto gaudio, imò quanto exultationis tripudio terminetur: ita vt inimicis etiam insultet, in fiducia remissionis peccatorū, & exauditione lachrymarum suarū. Nimirum hæc est vera victoria quæ vincit mundum fides nostra: per quam peccatorum nostrorum cōsequimur remissionem, 1. Ioan. 5. & perfectam de inimicis qui nos in peccata pertraxerūt, victoriam. Clamor quoq;, gemitus, fletus, C lacrymæ, animæ & ossium conturbatio (quæ in hoc psalmo describuntur) ipsa sunt arma, quibus veram consequimur victoriam, & gloriosum reportamus de pessimo hoste triumphū. Quur nō ergo super octauam istud canatur triumphale canticum? Ponit insuper Felix alias quasdam aliorum sententias de prædicto nomine: sed quæ potiora sunt, iam latius explicata sufficiant.

IN PSALMVM VII.

Versu 9. Si reddidi retribuentibus mihi mala. Hūc versum ex Hebræo vertūt in hunc modū, Si reddidi habenti pacē mecū malū, oppressi tribulantes me sine causa, vel spoliaui inimicos meos gratis. Cui etiā consentit Chaldaica trāslatio, Si reddidi patrono pacis meæ malū, & strinxi eū qui me angebat frustra. Hæc autē secundū sentētiā aliquāto minus habēt, q̄ nostra lectio. Maius enim & perfectius est quod in nostra proponitur, nō reddidisse malū retribuētibus sibi. i. iis qui sibi malū fecerant, non reddidisse malū pro malo, quā quod illorū versio habet, non reddidisse malum pacifice secū conuersantibus, aut non oppressisse inimicos sine causa. Hoc enim & Ethnici pleriq; faciunt, vt iis qui secū pacifice conuersantur, nō inferant nocumentū, neq; sine causa etiam noceāt inimicis. ¶ Versu 7. Et exurge domine Deus in præcepto quod mādasti. Hieronymi versio sic habet, Cōsurge ad me iudicio quod mādasti. Felix autē vertit, Exurge ad me, iudiciū præcepisti: vel, Excita pro me iudiciū, quod præcepisti. Cōsonat quoq; prædictis trāslatio Chaldaica, Accelera D mihi iudiciū quod mandasti. Horū autem eadē intelligentia est, Fac pro me iustitiā & iudicium, qui iudiciū & iustitiam præcepisti. Omnia autē hæc admodū & aperte consonant intelligētiæ, quam in Elucidatione explicauimus, de faciendo iudicio quod præcepit Deus: videlicet vt ipse qui suis iudicibus super terram, atq; etiam vniuersis præcepit facere iudiciū & iustitiam, ad iudicium consurgat, causamq; sibi cōmendatā iudicet. ¶ Versu. 9. Et secūdum innocentiā meam super me. Huius versus partem secundā aliquanto clarius vertit beatus Hierony. hoc modo, Et secundū simplicitatē meam quæ est in me. Eadem autem est sententia, quæ suprà exposita est. ¶ Versu 10. Cōsumetur nequitia peccatorum. Quod passiue habemus, Consumetur nequitia peccatorū, recte habemus : atq; ita etiā beatus Hieronymus vertit. Posset tamen secundū actiuum genus verti: hoc modo, Consumet malū impios. i. perdet impios malitia eorum. Potest insuper per modum optātis accipi, in hunc sensum, Finiatur obsecro tandem malitia impiorum, tua nimirum potentia compressa, & dirigas iustū. Cui sententiæ aperte consentit translatio Chald. sic habens, Destruatur nunc malitia impiorū, confirmentur iusti. ¶ Versu 11. Iustum adiutoriū meum à domino. Primam dictionem huius versus (nempe, iustum) Hebraica lectio iungit cū fine versus præcedētis: ad hunc modū, Scrutās corda & renes Deus iustus: ac deinde, Adiutorium meū à domino. Vtraq; autem cōnexio bonam habet intelligētiam. Pro adiutorio autem vocabulū quod in Hebræo ponitur, clypeū vel scutū significat. Atq; ita

ex Hebræo Hieronymus vertit Clypeus meus in Deo. Felix autẽ habet, Scutum meum super Deo: E
& alius Clypeus meus est Deus. Quę omnia manifestum est non aliud significare, nisi quòd nostra
lectio apertius indicat auxilium iusti à Deo, & in Deo esse, ac Deum se habere auxiliatorẽ. ¶ Versu
ta. Nunquid irascetur per singulos dies? Hieronymi versio habet affirmatiue, absq; quæstione: Cõ-
minans tota die. Quòd diuersam quidem, sed non aduersam habet nostræ lectioni sententiam. Nã
licet Deus non irascatur per singulos dies .i. iram suam non ostendat, neque exerceat, comminatur
tamen iugiter peccatoribus, per inferendam certissimò vindictam, nisi fuerint conuersi. Alii verò
ex Hebræo interpretes vertunt, Irascitur tota die, vel omni die, vel per singulos dies. Et licet hic iã
aperta videatur contradictio aduersus lectionem veterem, eò quòd hæc indicet Deum non irasci
per singulos dies, illa autẽ dicat irasci eum iugiter omni die, siue tota die, docuit tamen Hieronymi
versio, quomodo hãc apparentẽ dissonantiã oporteat dissoluere. Irasci enim, aliter atque aliter acci
pitur. Nam cõminando continuò irascitur, vltionem exercendo non semper. ¶ Versu 14. Sagittas
suas ardentibus effecit. Hieronymus vertit, Sagittas suas ad comburendum operatus est. Neq; ma-
gna est sententiæ diuersitas, si nostra lectio iuxta sententiam in Elucidatione positã intelligatur. Nã
cum dicitur Deus sagittas suas operari, aptare seu fabricare rebus ardentibus, siue ignitis, non ad a-
liud intelligatur hoc facere, nisi ad comburendum & incendendum igne æterno eos, in quos fuerit
huiusmodi sagittas iaculatus: quemadmodum milites cũ sagittas, quas in ciuitates iacere volunt, re- F
bus aptant ardentibus, ad comburendum indubie id faciunt. Alii autem vertendum putant: Sa-
gittas suas persequentibus operatus est: aut (quod dilucidius est) in persecutores fabricatus est. Qui-
bus consonat Chaldaica Paraphrasis, Sagittas suas persecutoribus iustorum operabitur.

DE TITVLO PRECEDENTIS PSALMI.

2.Re.16. HAbet psalmus iste septimus titulum aliquãto prolixiorem, hunc videlicet, psalmos Dauid,
quem cantauit domino pro verbis Cus filii Iemini. Hunc autẽ titulũ variis modis exponũt.
Pro cuius intelligentia aduertendum est, nõ debere scribi Chusi per duas syllabas, vt vulgo
Latini codices habent, vt sit nomen amici & consiliarii Dauid eius qui Absaloni se iunxit ad dissi-
pandum consilium Achitophel, de quo etiam nõnulli titulũ præsentẽ intelligunt, quod nequaquã
videtur conueniens: sed monosyllaba dictio poni debet trium literarum, Cus videlicet: quæ apud
Hebræos appellatus est, & significat Æthiopẽ. Per hunc autẽ Æthiopem, quidam intelligunt popu-
lum Iudæorum Christi persecutorẽ, fœdum scilicet illud & execrandum impiorum consiliũ, quod
Psalm. 2. fremuit aduersus dñm, & aduersus Christum eius: qui propter nigrorẽ vesaniæ, inuidię, atq; malitię
suæ, rectè Æthiopis nomine significantur. Erant enim secundũ nigrorem illum, quouis Æthiope
nigriores. Filii autem Iemini erant hic Iudæorũ populus .i. filii dexteræ, quoniam secundum carnẽ
filii promissionis, filii electi patriarcharum: cæteræ verò nationes, quasi sinistræ filii reputabantur, G
Ephes. 2. qui (vt apostolus ait) sine Deo erant, promissionis spem nõ habentes, & alieni à testamento Dei. Et
qui hoc modo titulum intelligunt, ad Christum psalmum totũ accõmodant, dicentes eum esse ora
tionẽ Christi contra persecutores suos impios, in qua suam innocentiã proponens, illorum malitiã
cõdemnari optat à patre. Alii verò Æthiopem istum Saulem intelligunt, odio, inuidia, crudelitate,
1.Reg. 15 & multiplici malitia valde denigratũ. Nã & inobediens fuit verbi domini in reseruatione Amalech:
& excusationes in peccatis adiiciens, cum redargueretur à Samuele, proiici meruit, ita vt ab eo rece
deret dominus, & apprehenderet eũ spiritus malus. Deinde, capitali odio contra Dauid innocentẽ
1.Re. 16. pessime affectus fuit, ita vt illum obstinatissimo corde, quem innoxiũ sciebat, ad mortẽ inquireret:
qui sacerdotes domini præter omnem causam interfecit, atq; circiter vitæ suæ finẽ de domino prot
1.Reg. 22 sus diffidens, etiam phytonissam cõsuluit. Mirum profectò, nigror tantus tanquã multiplex si non
1.Reg. 28 Æthiopẽ faciat. Hic autẽ filius Iemini erat, quia de stirpe Beniamin. Vnde & Felix pro filio Iemini,
vertit, stirps Beniamin. Est enim frequens in scripturis, filios Iemini dici eos qui de tribu Beniamin,
Sic enim Dauid maledicentem sibi Semæi, vocabat filiũ Iemini. Quantomagis (inquit) hic filius Ie
1.Reg. 22 mini maledicet mihi? Et Saul suæ stirpis homines alloquẽs, dicebat, Audite me filii Iemini. Huic au
tem expositioni de Rege Saul aperte subscribit Parap. Chal. quæ habet in titulo, Pro interitu Saul
filii Cis, de tribu Beniamin. Secundũ hãc autem sententiã, psalmus iste protestatio est ipsius Dauid H
de sua innocentia coram Deo iudice, & iniquitati aduersantiũ propositio ad impetrandũ à Deo iu
dicium, & expurgatio de falsa accusatione, qua illum apud Saulem accusabant nonnulli, quasi regi
insidiantem: quemadmodũ ipse Dauid in historia Reg. indicat, cũ ad Saulem clamat, Quare audis
1.Re. 24. verba hominum dicẽtium, Dauid quærit malum aduersum te? Imò & Saul ipse, vt suorum animos
aduersum Dauid concitaret ardentius, falsò criminabatur illũ, quasi suo regno insidiantẽ. Sic enim
1.Reg. 22 illũ legimus apud suos seruos, in testimoniũ praui sui doloris, ita concionantẽ: Audite me (inquit)
filii Iemini, nunquid omnibus vobis dabit filius Isai agros & vineas, & vniuersos vos faciet tribu-
nos & centuriones, quoniã coniurastis omnes aduersum me, & nõ est qui mihi renunciet: maxime
cum & filius meus fœdus inierit cum filio Isai? Non est qui vicem meam doleat ex vobis, nec qui
annunciet mihi, eo quòd suscitauerit filius meus seruum meũ, aduersum me insidiantem mihi vsq;
hodie. Ecce quàm grauem impius cõcionator, plenus fraude & dolo, aduersus eum quem optime
sciebat innocentem, proponit quærelam. Secundum hanc quoque intelligentiam, apte admodum
correspõdent versibus aliquot huius psalmi, quæ Dauid pro sua innocẽtia loquitur apud Saulem,
1.Re. 26. postea quam hastam abstulisset & scyphum, qui erat ad caput eius. Quam ob causam (inquit) domi
nus meus persequitur seruũ suũ? Quid feci, aut quod malũ est in manu mea? Nunc ergo audi, oro,

A domine mi rex, verba serui tui. Si dominus incitat te aduersum me, adoretur sacrificium. Si autem
filii hominum, maledicti sunt in conspectu domini, quia eiecerunt me hodie, vt nõ habitem in hæ-
reditate domini, &c. Ac post pauca concludens, Dominus (inquit) retribuet vnicuique secundum
iustitiam suam, & fidem. Tradidit enim te dominus hodie in manũ meam, & nolui extendere ma-
num meam in Christũ domini. Et sicut magnificata est anima tua hodie in oculis meis, sic magnifi-
cetur anima mea in oculis domini, & liberet me de omni angustia. Quàm pulchre autem ista cum
huius psalmi dictis consentiant, conferens quilibet facile aduertit. Puto ergo satis consentaneã esse
vero, hanc suprapositam tituli intelligentiam, & arbitror Saulis, ac suorum nimiam malitiam ipsi
Dauidi occasionem præstitisse huic psalmo conficiendo. Quomodo tamen in psal. 3. in annotatio-
nibus principalibus diximus, ita & hic dicimus, quòd vtilius vel ad Christum, vel ad fidelem vnum-
quenque contra hostium malitiam Deo se commẽdare volentem, potest accommodari. Alii verò
per Æthiopem istum intelligunt maledicum illum Semæi, qui (vt historia libri Regum indicat) de
progenie Saulis erat: id est, de stirpe Beniamin, atque ita filius Iemini, qui contra Dauid fugientem 2. Re. 16.
in persecutione filii ex aduerso clamitans, puluerémque spargens, & lapides iactitans, ipsum appella
bat virum sanguinum, & virum Belial, raptorémque regni Saulis, improperans, quod redditurus es
set dominus sanguinẽ domus Saul super caput ipsius. Atq; ita hunc psalmum dicunt fecisse Dauid
B in protestationem suæ innocentiæ, quòd scilicet à crimine illo immunis esset, quod illi impiè obie-
ctabat ille maledicus. Iuxta quam expositionem, cum dicitur, Si feci istud: intelligẽdum foret, istud
quod hic mihi improperat, de effusione sanguinis dom⁹ Saul: & si est iniquitas, talis scilicet vel ista
quæ mihi improperatur, in manibus meis. Hæc autem sententia quanquam nõnullis præ cæteris ar-
rideat, mihi certe multum probari non potest: præcipue quum legamus Dauidem tanta humilitate
& patientia tam suauiter tolerasse, atq; etiam bono corde accepisse istas Semæi contumelias: Dimit Ibidem.
tite eum (inquit) vt maledicat mihi. Dominus præcepit ei, vt malediceret mihi. Vnde non arbitror,
illum tam prolixum psalmum, & tam vehementem (vt finis atq; processus sonant) pro hac iniuria
tam patienter accepta composuisse. Neque verisimile est, conuitia hominis illius nihili, adeò magni
fuisse ab illo reputata, vt pro illorum expurgatione psalmum talem æderet: potissimum quum ma-
nifestissime constaret à vero longissime abesse, quę ille obiectabat de effusione sanguinis domus
Saul. Neque enim ipse Saulem, neque quenquam de domo Saulis interfecerat, neq; regnũ vlla vio-
lentia à Saule rapuerat: sed diuina dispositione, & cõcordi totius Israelitici populi electione, ad ip-
sum regni fastigium peruenit. Saul autẽ & filios eius in bello à Philisthæis occisos, nemini consta-
bat. Hæc quum nulli nõ essent nota quorsum pro horum conuitiorum expurgatione, psalmo opus
fuerat: nos proinde (quod nostrum tenue iudicium attinet) priores duas sententias huic tertiæ lon-
gè arbitramur præferendas. ¶ Post hæc verò aduertẽdum est, in Hebræo primam dictionem huius
tituli esse sigaion: quæ non significat psalmum, vt nos habemus, psalmus Dauid, sed ignorationem,
quemadmodũ Hieronymus ex Hebræo vertit: similiter quoq; Symmachus, & Aquila, teste Ioãne
Reuclino. Quod secundum eam sententiam accipi potest, quoniam in sui excusationem fecit hũc
C psalmum Dauid, protestans nescire se quicquam omnino, quo Saulis iram fuisset promeritus, & se
omnino nullius rei esse sibi conscium, propter quod ille iustè tantam concitaret persecutionem, &
planè non agnoscere, neq; scire in sese quæ illi falsò in odium Dauidis contra ipsum obiectabant.
Alii verò dicunt dictionem illam Hebraicam significare exercitationem, aut angorem, aut sollicitu
dinem, quidam etiam interpretationem, cui translatio Chaldaica consentit, quæ habet in titulo: In-
terpretatio confessionis, qua laudem cecinit coram Deo, dixitque canticum pro interitu Saul filii
Cis de tribu Beniamin. Hæc autem omnia non est difficile ad aliquam cõgruam intelligentiam ad-
ducere, iis quibus in huiusmodi latius meditari fuerit collibitum. Nonnulli verò asserunt, sigaion
significare musicum instrumentum, verum id perparum videtur habere certæ authoritatis.

IN PSALMVM VIII.

VErsu 1. Quàm admirabile est nomen tuum. Beatus Hieronymus vertit, Quàm grande est no
mẽ tuum. Felix autem, nostro more, Quàm admirabile & terribile. Chaldaica translatio duo
coniungens. Quàm forte (inquit) & laudabile est nomen tuum. Omnia autem hæc in idem
D reciduot. ¶ Versu 2. Quoniam eleuata est magnificentia tua. Hieronymi versio habet, Qui posuisti
gloriam tuam super cęlos. Quæ lectio, vtranque sententiam in Elucidatione propositam recte pa-
titur, & eam videlicet quæ de celsitudine loquitur diuinæ laudis, & eam quæ de Christi super cæ-
los exaltatione. Nam de secundo sensu clarum est, tunc Deum patrem suam gloriam super cæ-
los posuisse, quando suum filium exaltauit super omnes cælorum ordines in æqualitatem suæ dex-
teræ. Iuxta priorem autem sententiam, posuit Deus super cælos gloriam suam, quando adeò
suam gloriam magnificauit, sicq; eam exaltauit, vt longè omnibus esset cælis superior, vt nullo mo
do à cælis valeat comprehendi. Altior enim est cælis. Propter quod alio in loco dicitur, Excelsus su
per omnes gentes dominus, & super cælos gloria eius. Atq; huic posteriori sensui consonat Felicis
versio, Qui eleuasti laudem tuam, vel quoniam eleuata est celebratio tua super cælos. Consonat &
lectio paraphrasis Chaldaicæ, Qui constituisti laudem tuã altissimam plusquam cælos. Putat tamen
Felix, iuxta suam sententiam rectius vertendum, in hunc modum, Quàm admirabile est nomen
tuum in vniuersa terra, quæ dedit confessionẽ tuam super cælos. Quod adimpletum dicit, in cõuer
sione omnium gentium ad Christũ. Tunc enim vniuersa terra dedit cõfessionem & laudẽ Christo
Deo, sedenti super cælos, ad patris dexterã, & admirabile adorabile habuit benedictũ nomen eius.

¶ Versu 5. Perfecisti laudem. Beatus Hieronymus nobiscum vertit, Perfecisti laudem. Cæteri ex E
Hebræo interpretes vertunt, Fundasti fortitudinẽ vel virtutem. Vnde colligitur eandem esse vtriusque lectionis sententiam: Fundauit enim Deus (id est, firmauit, & corroborauit) suam fortitudinẽ, eamq; firmam, ac solidam demonstrauit, ac proinde perfectã, & perfecte laudabilem fecit, dum ex ore infantium & lactantiũ suam gloriam magnificauit. In secunda autẽ parte, quum in psalterio Romano habetur, Vt destruas inimicum & defensorem: necesse est accipiatur Defensor pro Vltore, siue (vt ita dicã) vindicatore: quemadmodũ iuxta vulgatam lectionem Latinam capite duodecimo epistolæ beati Pauli apostoli ad Romanos legimus, Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locũ iræ: vbi Defendẽtes, significat Vlciscẽtes, aut Vindicantes: quomodo & in eo quod sequitur
Rom. 12 ex Moysis cantico, Mihi vindictã. Tertullianus antiquus author quodã loco adducit, Mihi defensam, & ego retribuã. Vnde patet, apud antiquos solere Defensam dici, pro Vltione, vel vindicta, &
Deut. 32. Defendere, pro vlcisci, ac proinde Defensorẽ, pro vltore: de qua re nõnihil diximus in nostris Collationibus super epistolã beati Pauli ad Romanos. Debere autẽ hoc loco Defensorem non aliter accipi, quàm prædictum est, tam Græca q̃ Hebræa demonstrant. In Græco enim ἐκδικητὴς ponitur, quod manifeste vltorem significat. Ex Hebræo quocunq; concorditer omnes interpretes Vltorem vertũt. ¶ Versu 6. Minuisti eum paulominus ab angelis. Ab angelis, quantum ex Hebræo originali,
recte verti posset, A Deo, quomodo vertit beatus Hieronymus: Minues eũ (inquit) paulominus à F
Deo. Nam in Hebræo Elohim ponitur, quod nomen in scripturis Deus verti solet: quemadmodũ primo cap. libri Geneseos quotiescunque dicitur, Dixit Deus, vidit Deus, aut huiusmodi, semper vocabulum istud Elohim positum est. Huius autem lectionis sententia est, Christum Dei filiũ (qui secundum diuinitatem, quatenus verbum patris, coæternus ei erat, & coæqualis) factum esse in sua humanatione, secundum assumptam formam serui, patre suo minorẽ: quemadmodum & de se ipse testatur, dicens, Pater maior me est. Insuper & iuxta posteriorem in Elucidatione positã expositionem ad totum genus humanum accõmodaretur ista pars psalmi, aptã nihilominus habebit intelli-
Ioan. 14. gentiã: hanc videlicet, Humanũ genus in tanta sublimitate, dignitate, atq; nobilitate condidisti, vt non ita multum absit à similitudine diuina: fecistiq; hominẽ non vsqueadeo tibi dissimilem, dum inspirans ei, rationalem animã, ad imaginem & similitudinem tuam creasti illũ. Hac enim parte, valde diuinæ nobilitati appropinquamus. Vnde etiã habemus, vt Dei capaces simus, & dei formes effici valeamus. Et quanquam re vera maxima adhuc distantia intersit inter diuinã & humanam cõditionem, dicitur tamen homo paululum à Deo minutus, secundũ comparationem loquendo, & relationem ad cæteras omnes corporeas creaturas: quarum nulla sic per similitudinẽ imaginis appropinquat Deo, vt humana natura. Recte itaq; ex Hebræo vertit beatus Hieronym9, A Deo: & quod vertit sanam habet intelligentiam. Verũtamen septuaginta interpretes Elohim hoc loco verterunt angelos, dicentes, Minuisti eum paulominus ab angelis: quomodo etiam in epistola Pauli ad Hebr. cap. 2. locum istum adductum habemus, tam in Græcis q̃ Latinis codicibus. Quamobrem non satis circunspecte quidam agere videntur, qui hanc lectionem nostram vulgatam prorsus è libris de-
lendam putant, dicentes omnia tam Græca q̃ Latina hoc loco castigari debere, vt loco, Ab ange- G
lis, ponatur, A Deo, Neq; solum hunc locum in psalmis, sed illũ etiam in epistola ad Hebræos quẽ supra citauimus, similiter commutari volunt, ob hoc videlicet quod in Hebræo Elohim habeatur, quod significat Deum. Primũ enim illud aduertendum est, si omnia quæ in psalmis inueniuntur apud septuaginta interpretes dissonantia ab Hebræo, debeant secundũ Hebraicam scripturã immutari, pene vniuersam illorum interpretationẽ necesseriò debere cõfundi: similiter & vniuersis propherarum libris, cum plurima ipsi consilio & speciali diuini spiritus inspiratione (vt piè, religiose, & verè creditur) immutauerint: de qua re Aug. in libris De ciuitate Dei, atque De doctrina Christiana multa disserit: quædã etiam hoc multo vetustior Irenæus, in libris quos contra hæreticorum errores conscripsit: nos quoq; pro nostro modulo paucula quædã diximus in præfatione Collationũ, quas p veteris ecclesiasticæ Latinę interpretatiõis noui testamẽti defensione, ferè ante bienniũ edidimus: propter quod, impræsentiarũ ista nõ repetimus. Addo & illud, si ea quæ in Euãgeliis atq; apostolicis literis citantur ex septuaginta interpretibus, debeant corrigi ad Hebræã literam, quẽadmodũ isti hoc loco fieri postulãt, pleráq; etiã in sacris Euangeliis esse immutanda, similiter in ipsis apostolorũ literis. Plerũq; enim illi veteris testamẽti authoritates ex septuaginta interpretibus addu-
cũt. Oportebit itaq; (secundũ istorũ sententiã) & hæc obelo confodi, & iuxta Hebræam cũcta resti- H
Esaię. 11. tui. Quẽadmodũ (exẽpli gratia) illud quod in cap. 15. epistolæ ad Romanos ex Esaia secũdũ septuaginta interpretes adducitur: Erit radix Iessę, & qui exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt, dicent obelo transfigendum, & eliminandũ de libris omnibus, tam Græcis quã Latinis. Nã ex Hæbræo aliter vertit Hieronymus his verbis, In illa die radix Iesse qui stat in signum populorũ, ipsum gentes deprecabuntur, &c. Hæc autẽ si quis attentet, nõ solum (vt in epistola ad Hebræos) interpretem arguit Paulinæ epistolæ, qui eam ex Hebræo vertit in Græcum, verum ipsas etiam Pauli manu scriptas epistolas, cogetur suis articulis emendare: siue (vt verius dicam) temerare, atque cõmaculare. Itaq;, etiam si constaret, Hebraice Elohim non significare nisi Deũ, neq; aliquando pro angelis posse accipi: non tamen statim vnius hominis iudicio deberet psalteriũ, neq; Pauli ad Hebræos epistola Græco sermone scripta emẽdari, neq; è libris sanctorũ interpretationes huic literæ respondentes, eliminari, & eradicari. Super hæc autẽ & illud aduertendum est, vulgatam istam lectionem quæ Ab angelis habet, nequaquã Hebræo aduersari. Nam Elohim etiam angelos potest significare, Vn-

A de Chaldaica translatio habet, Minuisti eum minimo ab angelis, gloria & splendore coronasti eum.
Felix quoq; ordinis eremitarum sancti Augustini, tametsi in cōtextu ponat à Deo, ad marginem tamen ponit, ab angelis. Sanctus veró Pagninus Prędicatorii ordinis, vir non mediocriter in literis & linguis sacris eruditus, non aliud vertit, quàm quod nos habemus, ab angelis. Nunquam autem isti ex Hebræo interpretes, Elohim vertissent angelos, nisi vocē id recte significare indicassent. Sed & Reuclinius ille citra cōtrouersiā hebraicæ literaturæ peritissimus, in rudimētis Hebraicis, anthoritatem inducit Moysis Ægyptii, in lib. perplexorum dicentis, prædictū nomen Elohim conuenire Deo, angelis & hominibus admiratione dignis. Ipse verò super hæc inueniri ait, pro idolis & iudicibus, quod etiam exemplis confirmat. Cęterum quod ad sententiā pertinet, in Elucidatione atq; respondentibus annotationibus, arbitramur satis dilucide monstratum, conuenientissimá esse vulgatæ lectionis intelligentiam, eamq; multiplicem. Sed & sanctorum authoritates euidētissime hoc ipsum confirmant. Sententiam enim de Deo impiam, nunquam tulissent piissimi illorum animi.
¶ Versu eodem. Et constituisti eum super opera. Constituisti, hoc in loco non significat simpliciter posuisti aut collocasti videlicet secundum eminentiam & excellentiam: sed valet præposuisti, vel pręfecisti, quasi habentē potestatem. Vnde beatus Hieronymus ex Hebręo vertit, Dabis ei potestatem super opera. Felix habet, Constituisti eum dominatorem: alii, dominari eum fecisti: quę omnia
B illam quam diximus sonant intelligentiam.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Psalmus. 8. Præter particulas supra expositas, habet in titulo dictionem quandā hactenus nusquam repertam, neq; explicatam. Inscribitur enim pro torcularibus, quomodo etiam beatus Hieronymus ex Hebræo vertit. Manifestum autē est, debere nos hæc torcularia secundū mysticum aliquem sensum accipere. Intelligunt enim nonnulli Latinorū doctores per torcularia ista, Christi Ecclesias: inter quos ille est eximius doctorum sanctus pater August. in huius tituli explanatione rationes plures adducens, quibus Ecclesiæ dici debeant torcularia. Illa autē pręcipua est, qua sic dicit Ecclesiā torcular esse, quomodo & areæ assimilatur, iuxta verbū Ioannis Baptistę, dicentis de domino, ꝙ permundabit aream suam: videlicet quòd in ea hoc tempore boni cum malis sint cōmixti. Quemadmodū enim in area non solum est triticum, sed sunt insuper tegumēta siue folliculi in quibus nascitur & crescit triticū, sunt etiam sustentamēta & defensoria inter quę proficit, custoditur & augmentatur, & sine quibus nunquā triticum bonū nascitur: ita in torcularibus non solus est vuę sanguis (vt ita dicam) neq; solum vinum, sed insuper vinacia sunt atque folliculi, in quibus gignitur & coquitur: sunt & lappiluli, qui interius implent & distendūt vinaciorū vteros. Atq; ita
C applicando similitudinē, dicimus etiam in sancta Ecclesia malos esse cum bonis cōmixtos, imò bonos per malos quodammodo sustentari atq; etiam cōfirmari, & proficere in bonū. Discernit tamen nunc Deus in torcularibus vinacia atq; lapillos à sanguine vuarū siue à vino: futurúmq; aliquando est, vt vina colligat in cellaria sua, vinacia verò proiiciat ante canes & porcos, vt impleantur de eis
ventres ipsorum: quomodo de area dicitur: quòd cum eā dominus permundare volet triticū angeli Lucę. 3.
collecturi sunt in horreū, paleas autem conicient in ignem inextinguibilem. Super hęc verò quæ pater August. pulchrius & latius declarat, adiiciendum merito existimamus, torcularia in scripturis
diuersam habere significationem. Quodam enim in loco interrogantibus angelis illū qui de Edō Esaię 93.
veniebat, tinctis vestibus, de Bozra, quare rubrū esset vestimentū eius: respōdisse eum legimus, quoniam torcular calcasset. Hoc autē torcular, sancti patres ad passionem Christi pertinere veridica expositione interpretati sunt. Videndū autem, ne forte istud sit torcular, pro quo hic psal. inscribitur. De passione siquidem domini pręsentem Psalmū loqui, Apostolus scribens Hebræis euidenter declarat: atq; idipsum mōstrat aperte pręmissa Elucidatio. Neq; est quòd pluralis numerus quēquam moueat. Non enim simplex erat torcular, quod calcauit noster sponsus sanguinū. i. non vnica erat passio, sed abundantiam passionum atq; tormentorum multiplicium, tam interius quam exterius,
pro nobis subiit agnus victor, cui Psal. inscribitur. Deniq; sub torculari domini licebit & seruorū 1. Tim. 3.
D torcularia comprehendere. Calcarunt enim singuli martyres suum torcular. Imò (generaliori quodam loquendi modo) omnes qui pie volunt viuere (secundum Apostoli sententiam) persequutionem perferre debent, suū habent singuli torcular. Legimus insuper in lib. qui Ecclesiasticus inscribitur, de alio quodā torculari, quod impletur à sapientia. Sic enim illius operis authorem inibi audiuimus loquentē, In benedictione Dei & ipse speraui, & quasi qui vindemiat repleui torcular. Ac Eccl. 33.
deinde, Respicite, quoniam nō mihi soli laboraui, sed & omnibus exquirentibus disciplinā. Quid verò per torcular impletū ad modum vindemiantis intelligimus, nisi cor vitali sapientia repletum, & ita repletum, vt nō sibi soli sufficiat, sed vniuersis inde bibere volentibus? Atq; hoc modo videamus, ne forte corda infantiū horum & lactentiū, de quibus in Psalmo fit mētio, per quos laus Dei perfecta est, similiter ex aduerso & inimicorū confusio, ne horum (inquā) corda sint ista torcularia repleta ad modū eius qui vindemiat. Vere enim quod sequitur, ipsis optimo iure proclamare licet: Videte, quia nō nobis solis laborauimus, sed & omnibus qui exquirunt disciplinā. Quomodo enim ex torcularibus vinum omne procedit quo potatur mundus & oblectatur, sic ex horū infantiū & lactentium pectore, Ecclesia vniuersa suauiter potata est, & mirabiliter viuificata. Et ex his torcularibus propinat sapientia iis quos inuitauerit vinum, quod se illis dicit miscuisse: quemadmodum & Prou. 9.
ex his horreis panem suum depromit inuitatis. Panis enim verbi Dei, & vinū sanctæ sapientię om-

nc quod in Ecclesia est, ex bis horreis & torcularibus(.i.de plenitudine & diuitiis spiritualibus A- E
postolicorum pectorum)depromptum est,atq; propinatum Ecclesiæ.Ecce verò,quomodo iterũ
in infantes & lactentes istos prolapsi sumus,à quibus & in alteris annotationibus vix tandem auel
Matt.21. li potuimus.Possemus verò & de torculari illo nonnihil adiicere,quod in vinea sua extruxisse legi-
Apo.19. tur dominus vineæ,qui illam agricolis locauit.Cæterum, torcular illud de quo in Apocalypsi legi-
mus lacus videlicet ille magnus iræ Dei,in quem coniiciuntur botri vineæ terræ, qui extra ciuita-
Iob.24. tem calcatur,ita vt sanguis exeat vsq; ad frenos equorum,item & illa torcularia de quibus in Iob di
citur,calcatis torcularibus sitiunt,proposito videntur nulla ratione posse conuenire. Insuper & il-
lud aduertendum est, quòd dictio Hebræa quæ hoc loco ponitur Gittih, ab aliis asseritur fuisse in-
strumentum quoddam artis musicę, quod ex Gath Philisthinorum ciuitate fuerat allatum, forsan
& inibi repertum. Cui sententiæ paraphrasis Chald.aperte consentit,quæ sic habet, In laudem ci-
thara allata de vrbe Gath.Felix autem putat gentilem populum hac dictione significari,dicens eam
esse patronymicam,á Gath ciuitate deriuatam,tanquam si dicamus efficto vocabulo populum Ga-
thicum. Vult autem per hoc significari populum gentium,sicut & per Philisthiim in scripturis,con
pluribus in locis,gentilitas significatur.Dicit itaq; sensum tituli esse,Pro populo gentium,videlicet
quia gentilitatis ad fidem Christi conuersionem per spiritum sanctum præuidens Propheta,in hu-
ius Psalmi verba erupisset.Hactenus de Psalmi titulo. F

IN PSALMVM. IX.

VErsu.5.Increpasti gentes,& periit impius.Chal.paraphrasis,hoc in loco sic habet,Increpui-
sti populũ Palestinorum, perdidisti Goliam impium. Vnde patet,quòd in titulo pręmittit
pro morte viri qui egressus est de castris, De Golia Philistæo authorem huius translationis
intellexisse,de quo in expositione tituli plura inuenies. Nos aũt Goliam diabolũ vel Antichristum,
& Philisthæos impios idololatras interpretati sumus. Alioqui,quid nobis cũ Golia aut Philisthæis
illis,qui in baratrũ iam olim absorpti sunt?¶Versu.6.Ex Hebræo vertit beatus Hieronymus,Inimi
ci completæ sunt solitudines in finem. Quod intelligi potest de populis gentium,qui erant deserta
& solitudines inhabitatę à draconibus & serpentibus,cum idola colerent. Hæc autem deserta com
pleta sunt, finita sunt.i.solitudines diaboli esse desierunt. Sunt enim in aduentu Christi facta habi-
tacula ipsius & Dei. Et sic idem vult hæc particula quod statim sequẽs, Destruxisti ciuitates eorum
in quibus scilicet habitauerant,dum populos gentium ipse in possessionem ad inhabitandum occu
pasti. In sequẽti autem versu,ex Hebræo vertunt concorditer omnes,Periit memoria eorum cum
ipsis,neque fit de sono vel sonitu vlla mentio.¶Versu .9. Et factus est dominus refugium pauperi.
Pro refugio,priore loco,& adiutore secundo loco,in Hebræo eadẽ dictio est misgab,quod beatus G
Hieronymus vtrobiq; vertit eleuationem. Erit domin⁹(inquit)eleuatio oppresso,eleuatio oppor-
tuna in angustia. Felix priori loco munimentum,secundo protectionẽ transtulit. Conueniunt au-
tem hęc omnia in idem. Pauperibus enim dominus refugium est,ad quem securũ possint & debeãt
habere recursum:est eis adiutor,in auxilium paratus:est exaltatio & eleuatio,quoniam de pondere
tribulationum & oppressione eos subleuat & exaltat,per liberationem, facitq, vt nõ succumbant,
Philip 4. sed victores magis euadant:est munimentum,est protectio atque defensio eorum: est insup & for
titudo eorũ,in quo gloriantur sese omnia posse,& omnia facile perferre atq; superate. ¶Versu .17.
Cognoscetur dominus iudicia faciens. Hunc versum aliquando secus vertunt ex Hebræo interpre
tes. Hieronymi versio sic habet, Agnitus est dominus,iudiciũ faciens. Felix vertit, Notus dominus,
iudicium fecit. Quod de diabolo & eius cultoribus,impietatis cõtra Deum & Christum promoto
ribus,recte intelligitur. Iam enim experti iudicium domini,agnouerunt illum quem prius contem
pserant,& agnoscere recusabãt. Aut accipiatur tempus præteritũ pro futuro secundum expositio-
nem quę in Elucidatione posita est. Sequentem autẽ partẽ vertunt, In opere manuũ suarũ corruit
vel illaqueatus est impius,quod nostrã lectionem clarius explicat. In fine aũt huius versus, particula
quędam in Hebręo ponitur, scilicet Higaion,quasi separatim, absq; connexione cum vlla vel præ-
cedenti, vel sequẽti dictione:neq; tamẽ sensum vllũ per se potest cõpletũ efficere. Pro qua dictio-
ne,in translatione beati Hierony. omnino nihil versum inuenitur. Felix autẽ dicit eam significare H
canticum, vel meditationem, vel loquutionẽ. Ita autem exponit hanc particulam, vt ad statim præ-
cedentem vltionem impiorũ referatur, vt sit sensus, Cantabunt siue exultabunt iusti, supple de hac
vltione. Aut meditatio vel loquutio.i.vnusquisque meditabitur & loquetur de hac vltione. Sanctes
Pagnignus paraphrastice ita legit, Meditatio in sæculum,est salus hæc. Et Chald.paraph. Gaudebũt
Psal.66. iusti in æternum.¶Versu.21.Constitue domine legislatorem super eos. Beatus, Hieronymus vertit
pro legislatorem timorem,hoc modo, Pone domine timorem eis. Cui consentit trãslatio Chalda.
Incute domine timorẽ eis. Iuxta quam lectionẽ petitur, vt super gentes veniat timor domini, nimi
rum vt cognoscant & metuant eũ omnes fines terræ:quamuis posset & in malã partem interpreta-
ri. Recte tamen nostra lectio habet legislatorem.i.rectorem,doctorem,præceptorẽ. Vox enim He
bræa vtranq; habet significationem, vnico tantum puncto variata. Nam si morh legatur, significat
timorem vel terrorem. Si verò moreh per segol legatur doctorem & præceptorem significat. Felix
autem vertit in cõtextu, Pone domine iugũ ipsis. Quod recte de iugo illo accipi potest, de quo Sal-
uator in Euangelio ait, Iugum meũ suaue est, iugũ scilicet fidei & legis Euangelicæ, per quod humi-
Matt.11, litatẽ discunt homines qui ipsum suscipiũt,& suæ vtilitatis memores libenter se Deo subiiciũt. Vn-
de & Saluatorem audimus in Euangelio clamantem, Tollite iugum meũ super vos,& discite à me

A quia mitis sum & humilis corde. Ad idē referri potest timor ille, si tamen sanctus, castus, atq; Euan
gelicus timor intelligatur. Itaq; hęc diuersitas potest in vnitatem facile reduci. ¶ Versu. 26. Pro in-
quinatæ sunt, Beatus Hieronymus vertit, parturiūt. Parturiūt (inquit) vię eius in omni tēpore. Po-
test autem parturitio ista intelligi (secundum quod in Psalmo. 7. dictum fuit) de impio parturiente
iniustitiam. Semper enim parturiunt ipsi & meditantur, quomodo innocentes opprimāt. Vnde Fe
lix vertit, Dolore afficient viæ eius, iustum videlicet, contra quem in omnibus viis suis meditatur
impius. Alii vertunt, Prosperabūtur viæ eius in omni tempore. ¶ Versu. 27. Auferūtur iudicia tua
à facie eius. Ex Hebræo vertit Felix, Excelsæ iudicia tua à cōspectu eius, vel excelsa iudicia tua, quod
clarius aliquando verti posset. In altitudine sunt iudicia tua corā eo. Clarissime veró reddidit Hie-
ronymus, Longe sunt iudicia tua á facie eius. Omnium autē horum, simul & nostræ vulgatæ lectio
nis, vna eadémq; sententia est. Quod enim excelse vel in altitudine supra nos est, id à conspectu no
stro elongatum est, & à facie nostra ablatum vel absconditum, vt non videamus. Atq; ita sunt Dei
iudicia in altitudine posita, & ablata siue remota à facie impiorum. Nesciunt enim videre aut con-
siderare illa. ¶ Versu. 32. & 33. Insidiatur vt rapiat pauperem. Iuxta distinctionē quæ in Hebręo est,
vltima particula prioris versus iungitur cum principio posterioris ad hunc modum, Insidiatur vt
rapiat pauperem, rapere pauperē, dum attrahit eum in rete suum, aut in laqueum suum. Quod au
B tem sequitur, humiliabit eum, inclinabit se & cadet, &c. admodum diuersimode diuersi trāsferunt,
Beatus namq; Hieronymus sic legit, Et confractum scilicet pauperem subiiciet, & irruet viribus va
lenter: quod per omnia apte respondet illi sentētiæ, quā in Elucidatione expressimus. Felicis autem
versio sic habet, Subsidebit, humiliabitur, & cadet in fortitudine eius exercitus contritorum. Cuius
lectionis sententia est, impios interdum abscondere se, & occultare fraudulentiā, vt deinde in tota
fortitudine irruant, quasi ex improuiso: quemadmodū ancupes subsident & inflectunt sese, vt non
videantur à multitudine auium, quas cupiunt in rete suū attrahere, sieq; ex improuiso omnes illa-
queant. Potest etiā intelligi secundum hoc quod frequenter tam diabolus quàm ministri eius infir-
mitatem simulant, vt magis sęuiant: quomodo in vita magni Antonii legimus, spiritū malignum in
specie nigri pueruli sese pedibus viri sancti prostrauisse, quasi victum sese cōfitendo, vt eum sic vel
in gloriam eleuaret, vel in securitatem adductum facilius pòst deciperet. Huic sententiæ consonat
quod vertit Felix, contritum humilémq; se ostenderet, &c. & quod habet Chalda. paraphrasis. Si-
mulat egritudinem & debilitatem, caditque in fortitudine insidiarum eius pauper.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

PSalmo. 9. Titulus pręmittit, iuxta vulgatā lectionē, Pro occultis filii. Quod sancti doctores
C referunt ad Christi aduentū in carnē: qui vere occultus erat, quoniam sub forma serui domi-
nus apparebat, & sub humanitate diuinitas latebat abscōdita. Et de hoc aduentu fit in hoc
Psalmo mentio, quando de generis humani deliberatione, inimici destructione, & gentiū conuer
sione, prolixa narratione multa describūtur. Itē & de iudicio discretionis, quo nūc electos Deus à
reprobis separat secundū meritū, illis gratiā misericorditer largiēs, hos iusto suo iudicio in odio &
reprobatione derelinquens. Est autē & hoc iudiciū admodū occultū, hinc enim Apostolus præ ad
miratione exclamabat, dicens, O altitudo diuitiarū sapientiæ & scientię Dei, quàm incomprehensi
bilia sunt iudicia eius. Sed & secūdus Christi aduentus & extremum iudiciū, de quibus in hoc Psal
mo fit mentio, tametsi tūc cum fient, manifesta erunt oībus, nunc tamē occulta sunt & abscōdita. Rom. 6.
Propter quòd, pro his omnibus occultis filii Dei Christi domini, recte dixerimus cātari hunc psal
mū, & intitulari pro occultis. Ex Hebręo tamen aliter vertūt interpretes. Nam Hieronymus vertit
super morte filii: quomodo etiā Symmachū ait ex Hebræo transtulisse. Verū super hoc titulo quæ-
stio exoritur, quare super morte filii hic Psal. inscribatur, cū de morte filii nulla hîc fiat mentio, sed
potius de victoria Christi, in dæmonis humiliatione & gentium conuersione, maxime vsq; ad ver-
sum. 22. à quo loco secundū Hebræorū distinctionem Psalmus alius inchoatur. Potest autem hæc
difficultas facile solui dicendo, ob hoc intitulari Psalmū pro morte filii, quoniā omnis illa de diabo
lo victoria & humani generis liberatio, gentiúmq; ad fidē cōuersio, & à portis mortis extractio per
D sibi mortē perfecta fuerūt. Moriens enim filius agnus Dei, fecit omnem illam victoriā. Ait beatus
Hieronymus septuaginta interpretes Christi mortē & resurrectionē (quę ignota prius mūdo fuit)
per verbū ascensionis celare voluisse, ne à gentibus illo tempore facile hoc mysteriū nosceretur. Et
secundū hanc sententiā occulte idē indicatur per abscōdita filii, quod per filii mortē. Alii vertunt,
Pro iuuentute filii. quomodo beatus Hierony. testatur vertisse Aquilem interpretem. Atque ita per
filium pulchre intelligitur populus fideliū, in tēpore gratiæ, quasi in iuuentute sua florens primitiis
spiritus, & gratiæ, doctrinæ, atq; miraculorum splendens. Vel per iuuentutē filii intelligatur resur-
gentis & victoris Christi glorificatio. Alii rursum vertunt, pro iuuentute: sed particulā sequentem
laben, dicunt significare candidā vel splendidā, vertúntq;, pro iuuentute splendida, vel Psalmus iu-
uentutis splendidæ: quoniā videlicet de splēdore & pulchritudine nascētis ac proficiētis Ecclesiæ,
Psalmus potissimū loquitur, similiter & de Christi post resurrectionē triumpho & gloria, quæ ali-
quo modo potest iuuentus splendida appellari. Rursum alii vertunt quidē cū Hieronymo & Sym
macho, pro morte vel super morte, sed sequentē in Hebręo dictionē laben, accipiunt pro insipiēte
per transpositionē literarum, putantes laben dictū esse pro nabal, quod stultum sonat vel insipien-
tem, iuxta quod exponit Abigail loquēs de viro suo corā Dauid pro salute domus suæ, ac dicēs, Ne
ponat oro dominus meus rex cor suū super virum istum iniquū Nabal, quoniam secūdum nomē 1. Reg. 25.

suum stultus est,& stultitia est cum eo. Iuxta hanc itaque intelligentiam vertunt,super morte insi- B
pientis.Quod potest intelligi de destructione hostium Christi,vtpote vel diaboli,qui insipientissi-
mum sese demonstrauit,atq; etiamnum monstrare nō desinit, eum se Deo & Christo opposuit &
vsq; modo repugnare nō cessat. Huius enim interitus & mors,initio statim Psalmi describitur. Aut
de populo Iudæorum:nimis insipienter missum sibi saluatorē respuente & oppugnante:qui Eccle
sia gentium surgente,excęcati sunt,atque ita vere mortui. Item & de omnibus impiis,quorum in-
teritus & mors per Christi iudicium in præsenti psalmo describitur. Specialiter quoque ad illum
verissimū Nabal,& superbe nimium stultum Antichristū aptari potest titulus, de quo pars psalmi
posterior specialius loquitur. Licet enim psalmum hunc videantur Hebræi distinguere,quia tamen
non præmittitur sequenti vllus titulus,quasi sub isto simul in vnum comprehenditur, iuxta multo
rum sententiam. Nonnulli verò,etiam ad literam putant hunc psalmum à Dauid pro morte insipi-
1.Reg.25. entis Nabal fuisse compositum,cum audita morte illius dixisset(vt Regum narrat historia) Benedi-
ctus dominus qui vindicauit causam opprobrii mei de Nabal, & seruum suum custodiuit à malo,
& malitiam Nabal reddidit dominus in caput eius. Alii,Goliat Philisthæum intelligunt:verum hęc
postrema minus apparent probabilia. Quæ prius dicta sunt, plus videntur habere authoritatis atq;
dignitatis ,quantum ad sententiæ pondus attinet.

IN PSALMVM X. F

VErsu. 2. Ex Hebręo vertunt in secunda parte versus,Posuerūt vel pręparauerūt sagittas suas
super neruum:pro quod nos habemus,Parauerunt sagittas suas in pharetra. In illo,apertius
denotatur malorum cupidus ad nocendum animus. In hoc autem,occultum insidiarum,&
fraudulentia nocere cupientiū apertius insinuatur : quomodo in annotationibus alteris, latins ex-
plicauimus. Sententia autem idem reuertitur.¶Versu.3. Quoniam quę perfecisti destruxerunt. Di-
ctionem hasathoth variis modis transferunt interpretes. Septuaginta enim verterunt,quæ tu feci-
sti vel perfecisti.i.perfecta. Beatus Hieronymus vertit,leges. Quoniam leges(inquit) dissipatę sunt.
Felix vertit,fundamenta. Quoniam fundamenta(inquit) Chal.translatio similiter habet,Si funda-
menta subuertentur,iustus quare operatus est bonum? Alii vertūt retia,quomodo & Felix restatur
recte transferri posse. Videretur autem generalius vertere,& minus sententiam stringere, qui ver-
teret,quæ posita sunt. Hic enim & leges,& fundamēta & retia manifeste comprehenduntur. Hæc
enim omnia poni dicuntur. Sed & ea quæ perficiuntur ab aliquo,& in sua perfectione stabiliuntur
recte poni dicimus. Prædictorum verò expositionē per singula non prosequimur,cōtenti ea quam
in Elucidarione , ac post eam in annotatione expressimus , Ex his enim difficile non erit versiones
alias intelligere.¶Versu.5. Oculi eius in pauperem respiciunt. In Hebræo non additur in pauperem G
sed simpliciter habetur, Oculi eius vident vel respiciunt:ad significandum videlicet,diuinis conspe
ctibus patere vniuersa,neque omnino quicquam esse quod illum licet in altissimis residentem,pos
sit latere. Loco autem verbi interrogant, Hieronymus similiter & alii interpretes constituunt ver-
bum probat :quod secundum eandem intelligentiam accipiendum est, secundum quam suprà ex-
posuimus interrogant.¶Versu. 6. Qui autem diligit iniquitatem,odit animam suam. Huius versus
secundam partem aliter ex Hebræo vertunt,quàm habeat vulgata lectio,in hūc videlicet modum,
Diligentem iniquitatem odit animā eius:vt eius referatur ad dominum,sitq; sensus, Animam Dei
odio habere eos qui diligunt iniquitatem. Cuius dicti sententia clarissima est,si tantum intelligatur
quomodo in scripturis attribuatur anima Deo: qui tamen sicut non corpus,ita nec animam habet.
¶Versu vlti. Æquitatem vidit vultus eius. Secundam hanc partem versus,diuersimode ex Hebręo
transferunt. Hieronymus enim vertit, Rectum videbunt facies eorum.hoc est,vultus eorum quos
Deus dilexit,videre debent,probare, atq; sectari quod rectum & bonum est. Atq; in eandem ferè
sententiam vertit Felix ad marginem, Rectè aspicient facies illorum. Alii vertunt, Rectum videbit
facies eius. Quod si secūdum genus neutrum intelligatur,idem est cum vulgata nostra lectione:Si-
militer & illud quod Felix in contextu vertit, Rectū aspicient vultus eius. Erit enim sententia, Dei
vultum aspicere quod rectum est.hoc est,æquitatem. Si verò secundum genus masculinum,senten
tia est,Deum aspicere rectos & simplices. Rursum verò ab his omnibus diuersam sentētiam habet H
Chal.paraphrasis in hunc modum, Recti videbunt iocunditatem facierum eius.

IN PSALMVM XI.

VErsu.4. Labia nostra à nobis sunt. Ex Hebręo vertunt concorditer interpretes, Labia nostra
nobiscum sunt. Iuxta quem modum habet etiam psalteriū Augustini,pro, à nobis, ponens,
apud nos,quod est nobiscū. Puto autē illud nobiscū accipi debere,vel vt idem sit quod à no
bis: quoniam videlicet ex naturali generatione linguā vt cætera mēbra, accipiunt homines : vel vt
sonet,in potestate nostra:quasi dicāt impii, Linguam nostrā in potestate nostra habem⁹,quur non
loquamur quodcunq; visum fuerit? Pro magnificabimus autem,vertunt ex Hebręo roborabimus,
Matt.9. quod eandē ferè habet sententiam. Nam & vulgo robustam aut fortem linguam habere dicuntur,
aut in lingua robusti esse ac fortes,qui linguā habēt magniloquā atque superba iactantē. ¶Versu .5.
Ibidem. Propter miseriam inopum? Pro miseria ex Hebræo cōcorditer vertunt vastitatē. Quod Euāgelico
sermoni satis apte respondet,cum Saluator turbas aspiciens, describitur earum misertus, quoniam
erant iacentes,vexati & desolati, tanquam oues nō habentes pastorē, ac proinde(quod necessario
consequitur) luporum morsibus parentes. Propter hanc ergo vastitatē & miseriā,pollicetur nunc
exurgere dominus:quemadmodum & illo in loco misericordia motus est vt mitteret operarios in
messem suam,mitteretq; discipulos ad prædicandū regnum Dei.¶Versu.6. Ponam in salutari,fidu

A cialiter agam in eo. Quantũ ad secundã partẽ attinet, aliter ex Hebræo vertunt interpretes, sed va-
riant inter sese plurimũ. Beatus enĩ Hieronymus oĩm facillime vertit, iuxta sententiam ferè nostræ
lectionis, Ponam in salutari auxiliũ eorũ. Felix in cõtextu vertit, Ponã in salute, loquetur pro ipso.
Cuius sententia est, Ponam pauperẽ & inopem in salute. i. saluum faciã illũ, & pro ipso loquar, pro
ipso agã, ero illi aduocatus, patronus, & liberator. Ad marginẽ autẽ ponit, illaqueabit, quod expo-
rũt, Eripiã ipsum iustũ ab illo qui posuit laqueũ illi. Sanctes Pagnignus paraphrastice vertit in hunc
modum, Ponam eũ in salutẽ, ab eo qui deridendo sufflat in eũ: hoc est, saluabo eũ de manu oppri-
mentis, qui ipsum habuit pro nihilo, atq; contempsit. Alius ex Hebręo vertit, Ponã in salutẽ: flatus
erunt: vt prius ad pauperes referatur liberandos, posterius verò ad malos & dęmones opprimẽtes,
qui ante faciem Dei exurgentis erunt quasi flatus, & sicut fumus deficiẽt. Chald. paraph. diuersam
adhuc à prædictis habet sententiã: Statuam (inquit) redemptionẽ populo meo, impiis veró testifica
bitur malitia. Cuius sensus esse videtur, ꝙ impiis prædicabitur & manifestabitur per Christũ salua-
torem sua malitia. Quod bene quidẽ in Christi persona impletum agnoscimus, quẽ propter incre
pationem malitiæ peccatorũ, crucis mortem per inuidiã sustinuisse credimus. Deinde, per eius spi-
ritum post ascensionem demissum, per vniuersum orbẽ cognoscimus latius pleniúsq; perfectum,
quoniam ipse est, quĩ per Apostolos cæterósq; fideles (iuxta Christi promissum) mundum arguit de
B peccato: quiq; vsq; hodie non desinit testificari impiis malitiã suam. ¶ Versu. 7. Argentum igne exa- Ioan. 16.
minatum, probatum terrę, purgatum septuplũ. Hunc versum ex Hebræo diuersimode trãsferũt in
terpretes. Beatus enim Hierony. ita legit, Eloquia domini, eloquia munda, argentũ igne probatum,
separatum à terra, colatũ septupliciter. Quæ lectio non discordat à nostra, nisi ꝙ probatũ terræ cla-
rius vertit, separatũ à terra cum eadem sit sententia. Felix loco illius, Argentũ igne examinatũ, pro-
batum terræ, vertit argentum conflatum vel examinatũ à domino terræ: quod non habet difficilẽ
intelligentiam, quandoquidẽ omnem mundiciã quæ in eloquiis domini est. i. omnem veritatem, fi
delitatem, vtilitatem, & quicquid in eis boni est, manifestũ est à domino terræ (qui est Deus) & nõ
aliunde procedere. i. non ab humana sapiẽtia aut eloquẽtia, sed ex virtute Dei. Chaldęa aũt parap.
loco prædictæ particulæ ponit vas alchimicũ siue infusorium: quoniã in huiusmodi vasis purgatur
argẽtum. De qua re in prioribus annotationibus nonnihil dictũ meminimus. ¶ Versu penultimo,
Tu domine seruabis nos. Quod nos habemus sub prima persona, seruabis nos: vertit beatus Hiero
nymus tertia persona, genere neutro, dicẽs, Tu domine custodis ea: videturque referri debere sen-
tentia ad eloquia, vt sit sensus, Tu seruabis eloquia tua, tu adimplebis promissa tua: & verba quę pro
cedunt de ore tuo, non facies irrita. Alii vertunt genere masculino, Tu domine seruabis eos, iustos
scilicet, quomodo expresse etiã habet Chaldęa translatio, Tu conseruabis iustos, custodies eos, &c.
C quæ lectio nostræ concordat. ¶ Versu vlti. In circuitu impii ambulãt: secundum altitudinem tuam
multiplicasti filios hominũ. Hunc versum quantum ad partem secundam, longe aliter ex Hebræo
vertunt interpretes, quàm habeat vulgata nostra lectio septuaginta interpretum. Sed neq; ipsi inter
sese consentiunt, qui ex Hebręo versiones fecerunt. Beatus enim Hieronymus sic habet, In circuitu
impii ambulant, cum exaltati fuerint vilissimi filiorum hominum. Cuius lectionis poterit valde cõ
ueniens assignari sententia, secundum expositionem in annotationibus præcipuis monstratam, de
exclusione à regno superno, vt per vilissimos filiorum hominũ intelligãtur pauperes & inopes, de
quibus in superioribus versibus dictũ fuit: qui sane in hoc mũdo ab hominibus huius sæculi despi-
ciuntur, contemnuntur, & quasi vilissimi filiorum hominũ reputãtur: quemadmodum ipse de sese 1. Co. 4.
testatur Apóstolus quodã loco, sic dicens, Puto quòd Deus nos Apostolos quasi nouissimos osten
dit, tanquam morti destinatos. Et iterum, Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omniũ Sapien. 5
perispema vsq; adhuc. Et in lib. Sapientiæ dicunt de iustis impii, Hi sunt quos aliquando habuimus
in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, &
finem illorũ sine honore. Hi itaq; vilissimi ac despectissimi filiorum hominũ, cum fuerint per Dei
misericordiam exaltati, computatíq; fuerint inter filios Dei & sortem inter sanctos acceperint, am- Matt. 25.
bulabunt impii in circuitu. i. foris stare compellentur, clausa ianua, pueris in cubili existentibus: & Lucæ. 11.
veluti plorantes atq; eiulantes ambulabunt per circuitum ciuitatis, à qua se exclusos conspexerint.
D Potest tamen & aliter hæc lectio intelligi, de exaltatione temporali quæ in hoc mundo est, ad hunc
sensum: Cum in hoc mundo exaltati fuerint, & in potestate siue authoritate eleuati (quod non ra-
rò fieri videmus) homines impii, nequissimi atque vilissimi, qui non sunt digni vt ferantur à terra,
suntq; velut fex & sordes terræ: tunc in circuitu eorũ ambulãt impii adulatores & ministri eorum,
& adglomerantur in circuitu eorum peruersi in magna multitudine, adhęrentes eis, ad consumma
tionem malitiæ suæ. Videtur autem prior sententia magis conueniens. Chal. paraphrasis hoc loco
sic habet, Circumeuntes impii ambulant, tanquam sanguisuga, quæ sugit sanguinem filiorum homi
num. Quæ lectio aperte fauet expositioni superius positæ in prioribus annotationibus, de cupidi-
tate nocendi impiorum contra bonos: neq; difficilem habet intelligentiam. Felix vertit, Cum exal-
tabuntur opprobria filiis Adam, vel, cum exaltabitur vilipendia filiis Adam. Rursum aliter Sanctes
illud, Cum exaltati fuerint, iungit cum præcedentibus, ad hunc modum, In circuitu impii ambu-
lant, cum exaltati fuerint: ac deinde subiungit, Vtilitas est filiis hominum. Iterum alius vertit, Cum
exaltati fuerint epulones aut comessatores filiis hominum. Nos verò singulorum prosequi exposi-
tiones omittimus, ne supra modum efficiamur prolixi: maxime cum in prioribus annotationibus,
atque etiam nunc in his ipsis, abunde multiplex huius loci assignata sit intelligentia.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI. E

DE titulo huius Psalmi,qui inscribitur pro octaua, iam superius copiose dictum est post annotationes Psalmi sexti,qui eandem tituli habebat inscriptionem . Tantum hoc loco videtur indicandum,quomodo huic Psalmo talis conueniat titulus.Dicendum ergo, quòd si octauam intelligimus,iudicii diē,non male hic Psalmus pro octaua inscribitur, qui contra peccatorum abundantiam profertur,postulans saluationem misericordię à terrore illius diei,impiis autem perditionem quæ tum futura est prænuncians,cum ait,Disperdat dominus,&c. Si verò octauam pro requie ęterna accipimus,nec sic Psalmo titulus male conuenit,quoniam statim in principio ad illam aspirat,clamans,Saluū me fac:in medio quoq; Saluator promittitur , & in fine electorum ad illam multiplicatio. Rursum,si pro instrumento musico octo chordarum accipimus octauam,dixerimúsq;(vt superius dixisse nos meminimus)epinicia esse.id est,læta victoriæ cantica quę in eo cantantur,non multū aberrabimus à veritate. Tametsi enim Psalmi principium sit gementis hominis, medium tamen magnæ victoriæ per Christum saluatorem depromit mysterium : & finis gloriosum narrat electorum fœlicitatis æternæ triumphum.

IN PSAMVM XII.

VEr. 1. Vsquequo domine obliuisceris me in finē? Obliuisceris legēdum est penultima longa. F
Est enim temporis futuri.Quēadmodū ea Græco atq; Hebręo est manifestū.Vtrobiq; enim futurum tempus aperte conspicitur. Obliuisci autem in finem,est omnino derelinqui: quomodo illorum obliuiscimur, quorum vlta non recordamur . Atq; in hanc sententiam clarè vertit ex Hebræo Hierony.Vsquequo domine obliuisceris mei penitus?Alii vertūt,semper,vel in sęculū vel in æternum.Omnia autem eandem sententiā habent.In secunda tamē parte tempore præsenti est legendum,Vsquequo auertis faciem tuam? quoniam ita habet Græca lectio,tametsi Hebræa etiam hoc in loco habeat futurum.¶ Versu.2.Dolorem in corde meo per diem.Pro dolore vertit Felia anxietatem,& eadem sententia est.Dolor enim cordis,quem sibi inesse cōfitetur,gemēs in hoc Psalmo , non aliud quàm anxietatem & angustiam animi tribulati, propter persequutionis grauitatem & lapsus periculum,maxime autem ob diuinæ consolationis absentiā significat. ¶Versu. 4. Obdormiam in morte.In Hebræo sonat,ac si dicas,Dormiā mortem.hoc est,dormitionē mortis, quod est dormire morte,siue obdormire in morte.¶Versu.5.Si motus fuero,intelligi potest,si lapsus fuero,si cecidero,aut si declinauero,quemadmodum habet Chaldæa.paraph.Si declinauero à semitis tuis. Aut si mutauero,hoc est,ad casum fuero inclinatus,vel si cadere cœpero,aut etiā si hęsitauero,aut cespitauero à via iustitiæ.Tam enim cupidi sunt inimici perditionis nostræ,vt non solum gaudeant, cum nos viderint iam prolapsos,& extra viam positos, verumetiam cum ad casum
Lucæ.15. tantum declinantes aut lapsui propinquos conspexerint.Quemadmodum ecōtrario gaudium est G
angelis Dei cæterisq; fidelibus sanctis proximorum percupidis, non solum cum peccatorem vidēt resurrexisse ad pœnitentiam,sed mox etiam vbi illum viderint propositum concepisse resurgendi, agendíque pœnitentiam.¶ Versu.6,Et psallam nomini domini altissimi. Hæc particula in Hebræo non habetur. Et pro eo quod habemus,qui bona tribuit mihi,non habetur nisi,qui retribuit super me,vel qui reddidit mihi.Quod manifestum est debere accipi secūdum sententiam nostræ lectionis,qui bona retribuit vel dedit mihi. Vnde Chald. paraphrasis habet, Laudes dicam coram Deo, quoniam mecum benigne egit.

IN PSALMVM XIII.

VErsu.2.Corrupti sunt & abominabiles facti sunt.In Hebræo habētur verba actiua,tanquam si dicas,Corruperunt, abominabile fecerunt : sic in priori parte subauditi oportet accusatiuum,semetipsos,vel viam suam,vel studia sua. Hieronym⁹ nobiscū vertit, per verba passiua Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt:sed pro eo quod sequitur,in studiis suis, vertit studiose: quod secundum eandem sententiam potest accipi.¶Versu.3.Si est intelligens aut requirens Deum. loco illius,requirens Deum,Chal.paraph.habet,quærens eruditionem à conspectu Dei. Secundū quem intellectum,requirere Deum,est illum vt præceptorē requirere & illuminatorē in via iustitiæ.Videtur tamen prima facie conuenientius,vt intelligatur quærere Deū, qui illi cupit & studet H
placere.Alterum autem in altero includitur.¶ Versu.4. Simul inutiles facti sunt,Beatus Hierony. vertit ex Hebræo,Simul conglutinati sunt,Quod intelligendum puto de consensu & societate malorum in sua prauitate . Adhærent nanq; fortiter sibiinuicem, per malam viscositatem iniquitatis, quæ eos veluti in vnum compingit & continet. Alii vertunt nobiscum,abominabiles sunt,aut corrupti sunt,siue computruerunt,vel fœtuerunt.Sunt autem hæc adinuicem ferè coniuncta,neq; est inter ea secundum rem multa distantia.Re enim corrupta, consequitur, eam ad nihilum vltra esse vtilem,non aliquo iam conducere,neque vllam amodo habere gratiam :sed ipsa fit ad omnia inu-
Matt.5. tilis, ac proinde despecta,odiosa,contempta & abominabilis:quemadmodum de sale ait dominus, quod cum infatuatum fuerit vel euanuerit,(hoc est corruptum fuerit,suàque virtute priuatum)ad nihilum vltra valet , nisi vt mittatur foras , & conculcetur ab hominibus . Carnes quoque mox vt corrumpuntur,abominabiles fieri incipiunt,tam quo ad esum, quam quo ad olfactum, & prorsus fiunt inutiles. Atque ita per omnia impii declinantes á iustitia,quasi sale sapiētiæ priuari,mox inutiles fiunt & abominabiles,& fœtent in naribus domini Sabaoth atq; sanctorum eius.¶ Versu. 5.6. & 7.Sepulcbrum patens,&c. Versus hi tres in Hebræo non habentur,hoc sane in loco : In aliis tamen Psalmis , partim eos licebit diuersis in locis inuenire . Quinti enim versus pars , prior videlicet, Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant : psalmo quinto continetur

A Quæ sequitur autẽ, Venenũ aspidũ sub labiis eorum. Psal. 139. illud autem quod proxime sequitur,
Initium versus sexti, Quorum os maledictione & amaritudine plenum est. In psal. 9. habes. Reliqua
autem quæ sequuntur, finis scilicet versus sexti, & principiũ sepόmi (id est, totum hoc, Veloces pe-
des eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorũ, & viam pacis non co-
gnouerunt) non videntur vsquã, nisi forte secundum sententiam in psalmis haberi. Apud Esaiã au-
tem inueniuntur libri eius cap. 59. Sciendum tamen est, ꝙ Paulus apostolus 3. cap. epistolæ ad Ro-
manos, omnes hos versus tanquã ex cõtextu psalmi recitat, & adducit in testimoniũ. Quapropter
mirum valde est in nullis non solũ Hebraicis neque Chaldaicis, sed neq; in Græcis exemplaribus,
tres istos versus inueniri. Satis enim apparet in Græcis codicib⁹ iuxta septuaginta interpretes partẽ
istam olim fuisse habitam ex allegatione Pauli, qui in citando plerunq; solet illorũ translationẽ ad-
ducere. Quam suspicionem sine opinionẽ etiam cõfirmat Augustinus Iustinianus episcopus Ne-
biensis, vt in diuersis linguis apprime eruditus, ex vtraq; Arabica interpretatione, Syra videlicet &
Ægyptia, in quibus ista dicit haberi, quæ Hebræa & Græca modo non habent: quas interpretatio-
nes, Syram videlicet & Ægyptiam, non dubitat ipse ex Græco esse desumptas: simul etiam adducẽs
quod modo diximus, ex allegatione Pauli in epistola ad Romanos. ¶ Versu 8. Qui deuorant ple-
bem meam sicut escam panis. Ex Hebræo vertit Felix, Comedentes populum meũ, comederũt pa-
nem: quod ipse tantundem valere ait, ac si dicatur, Comedẽtes populum meum, ac si comedissent
B vel comederent panẽ. Admodum autem rectè hæc, consonat cum sententia, quam supra in Eluci-
datione expressimus. In sequenti autẽ versu ex Hebræo non habetur, Vbi non erat timor, sed tan-
tum, Illic timuerunt timore. Quod nonnulli ad statim sequens referunt, dicentes impios illic time-
re, inde timorem concipere, quòd dominus in generatione iustorum habitet, tãquam eorum pro-
tector & vindex. In Græco tamen habetur, iuxta quod nos in Latinis habemus exẽplaribus. Et for-
sitan interpretes subaudiendum istud existimarunt, quod adiecerunt. Neq; multum dissimilis est le-
ctioni nostræ paraphrasis Chald. quæ & ipsa supra Hebraicam literam nonnulla verba adiicit, ha-
bet in hunc modum, Ibi timuerunt timore mendacium, quod non decebat timere.

IN PSALMVM XIIII.

VErsu 2. Qui Ingreditur sine macula. Quod nos habemus, sine macula, ex Hebræo vertũt
aliqui, Qui ambulat perfecte, vel in perfectione: quod cum nostra lectiõe coincidit. Sine
macula enim ambulat qui perfecte ambulat: & econtrario. Beatus autẽ Hieronymus, item
& Felix nostro more vertunt, Sine macula. ¶ Versu 3. Qui non egit dolũ in lingua sua. In Hebræo
habetur vocabulum Ragal: quod significat annotare, deferre, accusare, diffamare, detrahere, vt ait
Ioannes Reuchlinius in rudimentis Hebraicis: addens præsentem locum psalmi rectius transferri
C potuisse. Qui non detulit super lingua sua. Felix vertit, Qui non detraxit, detulit, vel susurrauit lin-
gua sua. Beatus autem Hieronymus diuersum ab his omnibus videtur reddidisse, dicens: Qui non
est facilis in lingua sua. Quod tamen secundum sententiam cum prædictis conuenire si intelliga-
mus, facilis ad delationem, detractionem, aut accusationem. Cui etiam consonat quod habet para-
phrasis Chaldaica, Non facile detrahit lingua sua. ¶ Versu 5. Qui iurat proximo suo, & non decipit.
Initium huius versus multo aliter in Hebræo habetur, quã vulgata habeat lectio. Sic enim vertit sa
cer Hieronymus, Iurat vt se affligat, & non mutat. Felix similiter. Iurauit affligere, vel vt contere-
ret, aut humiliaret (supplendo seipsum vel corpus suum) & non mutabit. Atq; ita habet etiã Chald.
translatio. Intelligitur autem hæc lectio de firmitate propositi, voti, & iuramenti boni: cuiusmodi
est semetipsum affligere per pœnitentiam atq; opera virtutis, quæ circa difficilia sunt, & secundum Matt. 11.
sensum affligunt homines. Regnum enim cœlorũ vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et (iuxta Sal Lucæ. 9.
uatoris verbum) odio habere oportet etiam animam nostram, si ipsum sequi volumus: quod profe
cto absq; suipsius afflictione nequit fieri. Et quia minimum est proponere, vouere, iurare, nisi im-
pleatur promissio, idcirco dicitur, Iurauit affligere, & non mutat.

IN PSALMVM XV.

D VErsu 1. Bonorum meorum non indiges. Ex Hæbræo istud ambigue vertitur. Quidã enim
iuxta sententiã prædictæ lectionis vertũt, Bonitas mea non est super te, vel pro te, vel ad te:
hoc est, bonum meũ non confert tibi, neq; tu indiges bonorum meorum, intelligẽdo per
contrariũ: sed tua bonitas pro me est, & confert mihi, & ego tuis egeo. Alii autem vertunt, Bonum
meum non est nisi à te: aut Bene mihi non est sine te, vt habet Hieronymus. Cui lectioni consen-
tit quod habet Chal. paraph. Bonum meũ non procedit nisi à te. ¶ Versu 2. Sanctis qui sunt in terra
eius mirificauit omnes voluntates meas in eis. Hebraica lectio ad verbũ sic habet, Sanctis qui sunt
in terra, & admirabilibus vel magnificis vel fortibus, omnis voluntas mea in eis: quod clarius dici
posset, hoc modo, In sanctis qui in terra sunt, & admirabilibus vel fortibus est omnibus voluntas
mea. Intelligũtur autem hic admirabiles, siue magnifici & fortes, iidem qui & sancti. Et rectè qui-
dẽ Christus patrem suum orans pro salute membrorum, allegat omne beneplacitum suum esse in
sanctis & admirabilibus vel fortibus fidelibus suis. Molles enim & vitiis subiectos, qui se fortes in
bello, & in pugna contra antiquum serpentem non exhibent, habet exosos: neq; est ipsius bona vo
lũtas in illis. Cui consonat quod in oratione deuotissima post cœnã vltimã ad patrem loquitur di-
cens, Nõ pro mundo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi. Neq; tamen pro illis tantũ pauculis, sed & Ioan. 17.
pro omnibus qui credituri sunt per verbũ eorũ. Hi enim sunt fortes isti siue admirabiles, in quibus

ſibi iam dicit filius Dei bene placitũ. Poſſunt verò præſentis Hebraicæ lectiõis plures aliæ aſsignari E
expoſitiones atq; cõnexiones, quas conſulto prætereundas exiſtimamus, ne nimia multitudine le-
ctoris animus obruatur potius, quá ædificetur. ¶ Verſu 3. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorũ, Pro
infirmitatibus, Ex Hebræo quidã vertunt, idola: ex quibus eſt beatus Hieronymus. Alii autẽ iuxta
Geneſ. 3. communẽ lectionẽ, dolores vertunt, Quæ diuerſitas ex æquiuocatione procedit dictionis Hebrai-
cę. Nã azab Hebræa dictio, per z daggeſſarum, ſignificat idolũ vel ſculptile. Significat etiam ærum-
nas, dolores, lãgores: vt Geneſis 3. Multiplicabo ærũnas tuas. Sequentẽ autem particulã, Poſtea ac-
celerauerunt, ex Hebræo vertũt aliqui, poſt alterũ accelerauerunt: quod exponunt poſt alterũ Deũ
id eſt, poſt deos alienos. Secundũ quam Sententiã paraphraſtice vertit Sanctes Pagninus, Multipli
centur dolores eorum qui alteri Deo donauerunt, hoc eſt, qui ſeſe dederunt ad ſeruiendum alteri
Deo. Atq; hoc pacto de reprobatione infidelium pars iſta foret intelligenda. ¶ Verſu 4. Non con-
gregabo conuenticula eorum de ſanguinibus. Hebraica lectio habet, Non libabo libamina eorum
de ſanguine: quod exponunt aliqui, Non libabo libamina illorum, quorũ libamina eſt ſanguis: hoc
eſt, nolo particeps fieri operũ illorũ, neque cum eis conuerſari. Alii, Non ordinabo poſthac ſacrifi-
cium de ſanguine pecorum immolatitiorum, vt ſcilicet exigã ab iis qui conuerſi fuerint oblationẽ
ſanguinis animaliũ. Quæ poſterior expoſitio noſtræ expoſitioni in Elucidatione poſitæ ſatis rectè
cõſentit. ¶ Verſu 7. Qui tribuit mihi intellectum. Pro dedit mihi intellectum, in Hebræo habetur,
Cõſuluit mihi, vel conſilium dedit mihi. Pene autẽ in idem poteſt reduci ſententia. Cũ enim Deus F
interna ſua illuminatione hominẽ erudiens, facit eum præeligere hæreditatem cæleſtem, atq; Deũ
ipſum, cæteris omnibus quæcunq; in mundo ſunt deſiderabilibus, nihil dubium, quin ſimul & intel
lectum illi dat, vt cognoſcat hanc eſſe hæreditatẽ optimam & longe præſtantiſsimam, atque etiam
conſiliũ vt hãc omnibus præeligat, & præ omnibus requirat. Pro Increpuerunt autem, alii vertunt,
Caſtigauerunt, alii Erudierunt: quæ facile ad ſententiam ſuperius expoſitam valent applicari.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

HAbet pſalmus iſte titulum ſpecialem antehac nuſquam expoſitũ, qui iuxta vulgatam lectio-
nem talis eſt: Tituli inſcriptio ipſi Dauid. Quod facile exponitur, dicẽdo, huius pſalmi titulũ
inſcribi Dauid: id eſt, Chriſto, qui eſt verus Dauid, vt aliâs frequenter diximus: quoniã vi-
Matt. 11. delicet ad ipſum ſpectant, quæ in hoc pſalmo tractantur. In Hebræo autẽ maior eſt difficultas pro-
Matth. 5. pter nimiam ambiguitatem vocabuli Michtã, quod varie admodum reddunt interpretes. Beatus au
tem Hieronymus vertit, Humilis & ſimplicis Dauid, ſequutus Aquilam & Symmachum. Eſt autẽ
ſimplex iſte & humilis Dauid, cuius auditur vox in Euangelio, ad humilitatem & manſuetudinem
omnes inuitans, Diſcite (inquit) à me, quia mitis ſum & humilis corde. Et iterũ, Beati pauperes ſpiri
tu. & Beati mites, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum, & ipſi poſsidebunt terram. Alii dicunt G
Michtam, ſignificare aureum inſigne, regiæ nobilitatis indiciũ, vel ſignũ militaris dignitatis. Quod
rectè etiam ad Chriſtum accomodatur, quoniam in hoc pſalmo de victoria, decore, & gloria reſur
ſurrectionis eius fit mentio, per quã de diabolo & morte victor triumphauit. Alii plagam integram
vel perfectam dicunt ſignificare: quod etiam Chriſto accõmodant, in quo plaga perfecta fuit, quã
præter meritum & culpã pro ſalute generis noſtri maximam & crudeliſsimã ſuſtinuit. Alii inſtru-
menti muſici aſſerunt eſſe nomen, in quo pſalmus iſte erat decantandus. Nos lectori iudicium libe
rum liberámque electionem relinquimus, vt ſectetur quod maluerit.

IN PSALMVM XVI.

VErſu 4. & 5. Igne me examinaſti, & non eſt inuẽta in me iniquitas, Vt nõ loquatur os meũ
opera hominum, &c. Longe ſecus habent Hebræa hoc loco, quàm vulgata lectio. Sic enim
vertit Hieronymus, Conflaſti me, & non inueniſti cogitationes meas tranſire os meum.
Ac deinde, In opere hominum propter verba labiorum tuorum ego obſeruaui vias latronis. Cu-
ius lectionis hæc eſt ſententia, Conflaſti me: id eſt, igne examinaſti, & diligenter probaſti, atque ex-
Iob. 2. aminaſti: & non inueniſti quòd tranſierint cogitationes malæ per os meum, ꝙ murmuratio aut im-
patientia (quæ ſeſe cogitationibus meis iniecerunt, vel in cogitationibus occurrerunt) tranſierint H
per os meum, vt ſcilicet conſenſum præbuerim malis occurrentibus cogitationibus, aut ſuggeſtio-
nibus prauis: ſed cõpeſcui labia mea & os meum: quomodo de ſancto Iob dicitur, quòd in omni-
Pſalm. 4. bus afflictionibus non peccauit labiis ſuis, nec ſtultum aliquid contra Deum loquutus eſt. Non e-
nim cauere poteſt homo, ne cogitationes malæ exurgant in corde: eſt tamẽ eius abiicere male ſugge
ſta, vt non de illis tractet, loquatur, aut conſulat perficiendis. Vnde & in alio pſalmo dicitur, Quæ
Ioan. 8. dicitis in cordibus veſtris, & in cubiculus veſtris compungimini: quod ſuo loco in eandẽ ſententiã
à nobis ſuprà expoſitum eſt. Quod ſequitur autem, In opere hominum, propter verba labiorum tu
orum, ego obſeruaui vias latronis: hanc habet ſententiam. In operibus hominum, in actionibus at-
que negotiis omnibus, quibus occupabar, & quibus occupari ſolẽt homines propter verbũ labio-
rum tuorum, propter præcepta atq; mandata tua, ego obſeruaui vias latronis, diaboli, qui homici-
da & latro eſt ab initio, qui nõ aliud quærit quã nos occultè in mortẽ mittere præcipites. Valde au-
tẽ oportet huius latronis vias obſeruare, quoniã occultæ ſunt valde, & vix niſi à diligentiſsime cõ-
ſuetis, perceptibiles. Et in omni opere hominum quo nos occupari cõtigerit, ſemper neceſſe eſt
nos huius latronis eſſe memores, eiúſq; ſemper vias obſeruare: quoniã ipſe vt noceat, nuſquam non
adeſt, nuſquã non ſe ingerit, vt noſtras actiones vel aliqua ex parte commaculet. Hoc enim eſt ſum-

A mum & vnicũ illius latronis peruersi studiũ efficere, vt nihil eorum quæ nos agimus placeat Deo.
Pro latrone, vertunt alii, dissipatorem: quod æquè diabolo conuenit, & secundum eandem penè ra
tionem quæ iam exposita est: quoniam hominis bona omnia dissipare, & disperdere laborat, iuxta Psal. 10.
quod in alio psalmo dicitur, Quæ tu perfecisti, destruxerunt. ¶ Versu 9. A resistentibus dexteræ
tuæ custodi me. Principium huius versus in Hebræo continuatur cum statim præcedenti, ad hunc
modũ, Mirifica misericordias tuas qui saluos facis sperantes in te, à resistentibus dexteræ tuę: vt præ
positio à, iũgatur ad saluos facis: ac deinde diuisim legatur, Custodi me vt pupillam oculi, &c. Illud
autem, A resistentibus dexteræ tuæ, ex Hebræo vertitur, Ab insurgentibus in dexterã tuam, vel, Ab
insurgentibus in dextera tua. Ac iuxta hanc duplicem versionem, duplex itẽ assignari potest intelli-
gentia. Secundum priorem, cũ legitur casu accusatiuo, insurgentibus in dexteram tuam, idem valet
quod resistentibus dexteræ tuæ, vel oppugnantibus dexterã tuam, Secundũ casum verò ablatiuum,
potest particula illa, In dextera tua, cõiungi verbo saluos facies, ad hunc sensum, Qui in dextera tua,
siue per dexterã tuam, saluos facies sperantes in te, ab insurgentibus: id est, ab hostibus & impugnã-
tibus. Cui sententiæ suffragatur paraphrasis Chaldaica, quæ sic habet, Redemptor confidentiũ, vl-
ciscere illos qui insurgunt in eos, manu dextera tua. Beatus autem Hieronymus, iuxta modũ nostræ
lectionis, legit, A resistentibus dexteræ tuæ: tametsi (vt iam prædictũ est) cum præcedẽtibus particu
lam istam coniungat. In sequenti autem parte: pro pupilla oculi, vertit Hieronimus, pupillam intus
B in oculo: alius, pupillam filiam oculi: alius, nigrum pupillæ oculi. Chaldaica translatio, pupillam dicit
orbiculatam, quæ est in medio oculi. Quæ omnia ad maiorem teneritudinem spectant, & senten-
tiam in Elucidatione atq; annexis annotationibus expositam satis adiuuant. ¶ Versu 11. Inimici mei
animam meam circundederunt. Principium huius versus ex Hebræo sic ad verbum cõuerti posset,
Inimici mei, in animam vel ad animam, vel propter animam circundederunt me: hoc est, Circũde-
derunt me obsidendo & circumeũdo propter animã meã. Quòd enim nos circũeunt quasi leones
rugientes, inimici diaboli, non propter rapiendas diuitias aut temporalia bona faciunt, sed propter
animam, vt eã rapiant, mactent, & perdant. Ferè autem eandem sentẽtiam hæc lectio exprimit, quã
suprà exposuimus. Quæ autẽ sequuntur diuersimode, à diuersis interpretibus vertuntur, atq; expo
nuntur. Beatus enim Hieronymus sic vertit, A dipe suo cõcluserunt, & ore suo locuti sunt superbe.
Cuius lectionis cõmoda facilè dabitur intelligentia, si per adipem intelligamus potentiam & astu-
tiam, vel etiã diuitias, si de temporalibus inimicis loquamur. Sic enim adipe diuitiarũ, aut potentiæ
astutięq; suæ, animas pauperum concludunt, & obsident per circuitũ impii, vt eos perdant. Aut sim
pliciter intellige, A dipem suum concluserunt: id est, omnes suas diuitias, omnem suam potentiam
in vnũ collegerunt, paritérq; coniunxerunt, vt facilius nocerent. Sanctes Pagninus ad complendã
sententiam adiicit aliquid, hoc modo paraphrastice vertens, A dipe suo concluserunt corpus suũ: ac
C deinde, Ore suo loquuti sunt superbe. Felix verò secundũ aliam connexionem legit in hunc modũ
Adipe eorũ clauserunt os suum, loquuti sunt cum superbia. Cui etiã consentire videtur Chaldaica
paraphrasis, quæ habet, Diuitiæ eorum multæ, adipe eorum aperit os eorum, loquuntur arrogãter.
Prior autem lectio magis probanda videtur, vtpote commodiorem habens intelligentiam: quæ no 1.Petr.5.
stræ etiam lectioni vulgatæ accedit vicinius. ¶ Versu 13. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædã.
Hebręa lectio habet, Similitudo eius sicut leonis, &c. Per quod significatur quod dicit Petrus aposto-
stolus aduersarium nostrũ tanquam leonem rugientẽ ad nos perdendos circuire. Verti etiã posset,
Imaginatio eius quasi leonis desiderantis vel anhelantis vel parati ad prędam. Quomodo enim leo
eũ ad prædã anhelat, imaginatur, phantasiatur, atq; cogitat de ea: sic faciunt & rapaces isti aduersa-
rii. ¶ Versu 14. Ab inimicis manus tuæ. Hebraica lectio istud separat in caput versus sequentis. Sic
enim habet, Eripe animam meam ab impio, framea tua: ac deinde sequitur, A viris manus tuæ, &c.
Quod autem secundum hanc lectionẽ dicitur ab impio, framea tua, primo hanc habet intelligen-
tiam: Ab impio, qui est gladius tuus. Est enim peccator iustũ persequens quasi gladius & flagellum
Dei, in quo suos dominus exercitat. Atq; in hunc sensum vertit Hieronymus, dicens, Ab impio, qui
est gladius tuus. Posset quoq; ablatiuus ille (framea tua) iungi verbo eripe: sicque sensus erit, Gladio
tuo eripe animam meam ab impio: id est, tua iusta vltione, sua seuera vindicta. Chaldaica paraphra-
D sis aliquid supplendum putat, & diuersam à prædictis facit sententiã: Sic enim habet, Erue animã
meam ab impio, qui meretur interfici gladio tuo. ¶ Versu 15. Domine à paucis de terra diuide eos
in vita eorum, Hic versus adeo difficilis est intelligentiæ in Hebraica lectione, & tam incertæ sentẽ-
tiæ, vt nec vnus interpretum cum alio cõsentiat. Beatus Hieronimus ita vertit, A viris manus tuæ,
domine, qui mortui sunt in profundo, quorũ pars in vita: hoc est, ab hominibus malis super quos
est manus tua, & vltrix vindicta, qui in profundo peccatorũ & concupiscentiarum mortui sunt co Lucæ.16
rã te, qui portionem fœlicitatis suæ habent in vita ista præsenti: quemadmodũ epulo ille euangeli-
cus bona receperat in vita sua. Alii vertũt, A viris qui sunt manus tua, vel flagellũ tuũ: ac deinde, A
viris ex tẽpore vel de sæculo: hoc est, ab hominibus hui' mũdi, vel ab hominibus modicæ subsistẽ-
tiæ quorũ potestas non diu durabit. Chaldaica paraphrasis in bonam partem sonat, Et iustorũ (in-
quit) qui deuouerunt animas suas propter te in mortẽ, de terra, pars eorum in vita æterna. Cui' le-
ctionis sententia est, Eos qui propter Deũ animas suas tradiderunt in mortẽ corporalẽ, habere por-
tionem suam & mercedẽ, vitã æternam. Similiter & quod sequitur ad fœlicitatẽ iustorũ refert, cum
subiungit, Thesaurus tuus bonus adimplebit thecas eorũ: quoniã corda eorum & nunc implet ad
sufficientiã gratia spirit', & pòst implebit plenissime gloria sempiterna. ¶ Versu vltimo, ego autẽ in
iustitia apparebo cõspectui tuo. Hunc versum ita ex Hebræo trãsfert Hieronymus, Ego in iustitia

videbo faciẽ tuam: implebor cum euigilauero, similitudine tua. Cuius lectionis sentẽtia est, Ego in iustitia peruenia ad aspectum vultus tui, & tunc implebor, atq; perfectè satiabor plenitudine fœlicitatis æternæ quod corpus & animã, cũ à mortuis resurgam in similitudine tua: id est, assimilatus tibi per corporis & animæ glorificationẽ. Erimus enim (vt Ioãnes ait) similes illi: & (iuxta Pauli sermonem) apparebimus & nos cũ illo in gloria. Quam sententiam plurium & potiorũ interpretũ firmat authoritas. Vnde Augustinus Iustinianus circa huius versiculi pertractationẽ, ita ait, Satiabor, non in hoc sæculo sicut impii, quorũ pars est in hac vita, sed in sæculo futuro, inque æterna vita, vbi euigilauero à somno mortis, videbóq; similitudinem tuã, imò gloriam tuam, imò teipsum, qui es tota gloria mea. Chaldaica paraphrasis sic habet, Ego autem in veritate videbo iucunditatem faciei tuæ, satiabor in tẽpore quo euigilauero à gloria similitudinis tuæ: vbi videtur illud, à gloria similitudinis tuę, cõiungi verbo, satiabor, ad hunc sensum, In tẽpore quo euigilauero, cum surrexero à somno mortis, tunc satiabor à gloria similitudinis tuæ, à gloria quæ me faciet similẽ tibi. Alii autem vertunt, Satiabor, dũ surrexerit similitudo tua: quod secundum prędictum sensum intelligi potest, Dũ surrexerit mihi, cũ mihi venerit similitudo tua. Alii vertit, Cũ expergefacta fuerit imago tua: quod iterum ad eandem sententiã potest accommodari: dicendo, Cum ego qui sum imago tua, qui sum factus ad imaginem & similitudinẽ tuam, fuero expergefactus in nouissimo die. Atque ita ex his omnibus videmus in hac lectione Hebraica non solum mentionem fieri de gloria animæ (vt in vulgata lectione Græcorum atque latinorum) sed etiam de corporis resuscitatione.

E

1. Ioan. 3.
Coloss. 3.

F

IN PSALMVM XVII.

VErsu 1. Diligam te domine. Ait Felix verti posse hoc loco, Quæro misericordiam à te: siue, Ambiu miserationes tuas. Rectius tamen habet diligam, quomodo vertit Hieronymus atque ipse etiam Felix in contextu. ¶ Versu 4. Laudans inuocabo dominum. Hũc versum varie ex Hebræo licet vertere. Vel iuxta modũ nostræ lectionis, Laudans inuocabo dominũ vel per passiuum hoc modo, Laudatũ inuocabo dominum: quẽadmodum vertit Hieronymus, Quod eandem habet cum priore lectione intelligentiam: hoc est, inuocabo dominum cum laude. Cui videtur consonare quod habet Chaldaica paraphrasis, Dixit Dauid, inter laudandum, ego orabo coram Deo. Verti etiam posset. Laudatus inuocabo dominum: hoc est (vt Felix ait) Cum meruero laudem, inuocabo dominum. ¶ Versu 12. Et ascendit super Cherubin. Felix vertit, Equitauit super Cherub, & volauit: quod expositioni in Elucidatione positæ satis respondet. ¶ Versu 19. Assumpsit me de aquis multis. Aquas multas intelligimus multos populos persequentes, vel multas tribulationes obuenientes: quã duplicem expositionem in Elucidatione indicauimus. Priori tamẽ de multitudine populorum persequentium fauet Chaldaica paraphrasis, habens in hunc modum, Direxit me, & eripuit me de populis plurimis. In sequenti autem versu, loco illius, Quoniam confortati sunt super me: clarius vertit Hieronymus, Quoniam robustiores me erant. Felix autem, Multiplicati sunt, vel præualuerunt super me. ¶ Versu 22. Saluum me fecit, quoniam voluit me. Hanc partem ita vertit Hieronymus, Liberauit me, quoniam placuit ei. Felix, Quoniam dilexit me, vel quoniam complacuit sibi in me. Chaldaica translatio, Quoniam voluntas eius fuit in me. Quæ omnia, cum nostra lectione cõsentiunt, eandémque explanant. ¶ Versu 24. Nec impiè gessi à Deo meo. Intelligi potest, à Deo, aduersus Deum: vel non recessi impiè agendo à Deo meo. ¶ Versu 28. Cum sancto sanctus eris. Ita quidem rectè ex Hebræo transfertur. Potest tamen verti, Cum misericorde misericors eris: quemadmodum secunda pars, Cum innocente innocens eris: verti potest, Cum perfecto perfectus eris. Sic in versu sequenti, priori loco verti posset, Cum fideli vel simplici, fidelis & simplex eris: vel, Cum mundo mundus eris. Quæ omnia similem habent intelligentiam. Pro illo autem verbo, peruerteris, aliqui vertunt, Peruersus eris: quomodo etiam psalterium habet quo vtitur Augustinus. Alii, Peruersus videberis vel iudicaberis. Verti etiam potest, Peruerse ages: quemadmodum in priore versu, loco illius, Cum viro innocente innocẽs eris. Hieronymus vertit, Cum viro innocente innocenter ages. In Græco autem habetur μετὰ τοῦ σκολιοῦ διαστρέψεις: hoc est, Cũ eo qui est prauus, astutus, siue peruersus, tu peruertes: id est, praue siue duriter ages, vel peruersus eris, aut durus, contrarius, & repugnans illi. ¶ Versu 31. Illumina tenebras meas. Intelligi potest, Illuminando fuga & expelle tenebras quæ sunt in me: aut illumina tenebras meas: id est tenebrosa cordis mei: & siquæ adhuc latent in occulto in tenebris, ea detege lumine tuo, vt sim coram te omnino perfectus. ¶ Versu 32. Quoniam in te eripiar à tentatione, Hieronymi versio habet, In te enim curram accinctus: hoc est, Fiducialiter & alacriter aggrediar etiam grauia, omni abiectu torpore, præparatus ad impletionem voluntatis tuæ. Felix vertit, In te conteram militum cuneum: vel, In te perrumpam, vel percurram per militum cuneum: id est, absque nocumento transibo. In sequenti autem parte, pro Trãsgredi murum, vertit Hieronymus ac cæteri, Transiliam murum: quod maiorem explicat vehementiam. ¶ Versu 36. Qui perfecit pedes meos, tanquam ceruorum. Beatus Hieronymus ita vertit, Coæquans pedes meos ceruis: hoc est æquales faciens in velocitate pedes meos cum pedibus ceruorum, vt curram scilicet velocissime in via Dei. Felix habet, Posuit pedes meos tanquam ceruorum. Chaldaica translatio habet, Pones pedes meos agiles, tanquam ceruorum. Quæ omnia, lectionem nostram clariorem reddunt, & eandem sententiam retinent. ¶ Versu 39. Disciplina tua ipsa me docebit. Huius loco in Hebræo sic habetur, Mansuetudo tua multiplicauit me, vel mansuetudine tua multiplicasti me: hoc est, confortauit vel auxit fortitudine,

G

H

A vt ſufficerem expugnãdis meis hoſtibus. Vel, Mãſuetudo tua, ſiue humiliatio tua multiplicabit me:
id eſt, quum me humilias, magnũ me facis & exaltas. Prior autem particula: Diſciplina tua correxit
me in finem, omnino in Hebræo non habetur, neq; in pſalterio Romano: habent tamen eam ſep-
tuaginta interpretes. ¶ Verſu 40. Non ſunt infirmata veſtigia mea. Clarius ex Hebræo vertit Hie-
ronymus, Nõ deficient tali mei. Felix, Non ſunt lapſi malleoli vel tali mei. ¶ Verſu 43. Confrin-
gam illos, nec poterunt ſtare. Hieronymus ex Hebræo, Cædam illos, & non poterunt ſurgere. Fe-
lix, Vulnerabo, percutiam, confringam eos, & non poterunt ſurgere. ¶ Verſu 44. Inimicos meos
dediſti mihi dorſum. Expoſitioni de fuga, quã in Elucidatione poſuimus, conſonat Chaldaica para
phraſis, habens in hunc modum, Patronos inimicitiæ meæ feciſti vertere terga in conſpectu meo.
Beatus autem Hieronymus vertit, Inimicorum meorum dediſti mihi dorſum. Quod vel ad fugam
modo prædicto: vel ad percuſsionem, vulnerationem, & interfectionem pertinet hoſtium. ¶ Ver-
ſu 46. Vt lutum platearum delebo eos. Hieronymus ex Hebræo, Vt lutum platearum proiiciam
eos: quod Felix interpretatur, Sicut lutum platearum euacuabo illos, ſcilicet vt fieri ſolet de luto pla
tearum, cum extra viam eiicitur, & in cumulos congregatur: quaſi dicat, Cadauera mortuorum ſe
in cumulos congeſturum ex victoria virtutis Dei. Chaldaica autem tranſlatio, quæ habet, Vt lutum
platearum conculcabo eos, noſtræ expoſitioni in elucidatione poſitæ manifeſte reſpondet. ¶ Ver-
ſu 40. Filii alieni mentiti ſunt mihi, &c. Felix ita vertit, Filii alienigenæ mentientur mihi. Quod
B ſic exponit, Negabunt mihi veritatem, & non audebunt eam in præſentia mea confiteri, dicent-
que præ timore, non fuiſſe ſe aduerſum me. Quod autem ſequitur, ſic vertit, Filii alienigenæ inue
teraſſent (id eſt, deficient) & timebunt, ex penetralibus ſuis, vel ex clauſuris ſuis: id eſt, ex locis oc-
cultis in quibus ſe ocultauerunt, & abſconderunt præ timore. Beatus autem Hieronymus, pro vlti-
ma hac particula vertit, Deficient, & contrahentur in anguſtiis ſuis. ¶ Verſu vltimo, Magnificans ſa
lutes regis eius. Beatus Hieronymus aptius ſecundum Grammaticam connexionem vertit cum da
tiuo, Magnificanti ſalutes regis ſui, & facienti miſericordiam Chriſto ſuo, &c. Eſt enim ſenſus, Con
fitebor tibi magnificanti: id eſt, qui magnificas.

IN PSALMVM XVIII.

VErſu 1. Cæli enarrant gloriam Dei. Chaldaica paraphraſis ſic habet, Qui ſuſpiciunt cælos, e-
narrant gloriam Dei: & opera manũ eius annunciant, qui ſuſpiciunt in aera. Quæ lectio, ma
nifeſte de corporalibus cęlis videtur intelligenda. Neque omnino diſſonat à vulgata lectio-
ne, ſi de cælis corporalibus intelligatur: quoniam non alia ratione dicuntur cæli enarrare gloriam
Dei, niſi quia in ſe monſtrant Dei gloriã, ita vt rationalis creatura illã valeat in his contemplari, &
C ex eis magnificare. Sequenté autem verſiculum, eadẽ paraphraſis ſic habet, Dies diei apponit, & ma
nifeſtat verbum, & nox nocti nunciat ſcientiam. Hoc eſt, quod quis diutius fixiúſque contẽplatur,
& ſuſpicit magnificentiã creaturarũ Dei, hoc amplius proficit in cognitione & laude Dei creatoris.
¶ Verſu 3. Non ſunt loquelæ neq; ſermones. Hunc verſum varie admodum transferunt interpretes.
Hieronymi lectio ſic habet, Nõ eſt ſermo, & non ſunt verba quibus non audiatur vox eorũ. Quod
intelligendo de apoſtolis iuxta ſententiam in Elucidatione ſuprà expoſitam, accipi poterit in hunc
ſenſum, In omni genere ſermonum, & idiomatum, ſiue linguarum auditus eſt ſermo prædicatio-
nis apoſtolorũ, vt quibus accipiatur, pro in quibus. Vel aliter, Non ſunt homines vllius loquelæ, vel
cuiuſcunq; ſermonis, à quibus nõ fuerint voces apoſtolorum auditæ, vt quibus valeat, à quibus. Fe-
lix autem in contextu ſic habet, Non ſunt loquelæ, & nõ ſunt ſermones, vt non audiatur vox eorũ.
Vel aliter, ad hunc modũ, Abſque ſermone, & abſq; verbis, etiam ſi non audiatur vox eorũ. Quę le
ctio videtur intelligenda de cælis corporalibus: qui cũ ſermonẽ non edant, neque loquelã habeant,
nec omnino audiri poſsit vox eorũ, annunciant tamen gloriã Dei, vt in Annotationibus prioribus
declaratũ fuit. Huic etiã conſonat quod vertit Sanctes Pagninus, Non eſt ſermo, & non ſunt verba
non auditur vox eorum. ¶ Verſu 4. In omnem terram exiuit ſonus eorum. Septuaginta interpretes
hoc loco ſonũ poſuerunt, quomodo etiã apoſtolus 10. cap. epiſtolæ ad Romanos citat in teſtimo-
D nium, & Hieronymus vertit ex Hebræo. Alii tamen interpretes, pro ſono, vertunt, lineã vel regulã
Quod intelligi poteſt de regula vel linea prædicationis apoſtolicæ, ſiue euãgelica doctrina, quæ per
apoſtolorũ prædicationẽ in totum orbem extẽſa eſt: vel de linea curſus ſiue motus cæleſtiũ corpo-
rũ, quæ vniuerſam terrã circuierunt, atq; perambulãt. Ioannes Reuchlinius in libro de rudimentis
Hebraicis explicãs ſignificationẽ dictionis Kau, quæ in hoc loco ponitur, dicit eã ſignificare regulã
normã, lineã, directorium, vel perpendiculũ: & quia per illa menſurarũ directoria ædificatur, ideir-
co tale vocabulũ ad ædificationem aut architectonicã ait tranſſumi. Vnde hoc in loco rectius dicit
transferendum, In omnem terram exiuit norma, directio, regula, ædificatio, & architectonia eorũ:
Quod aptiſsime ſanctis apoſtolis euangelicæ doctrinæ annũciatoribus conuenit. Ipſi enim tanquã
architecti, & præcipui operatores ædificii noui (.i. eccleſiæ nouæ ædificãdæ) ſunt egreſsi per vniuer
ſum orbẽ cum ſuo perpendiculo, atq; norma ædificationis directoria: quæ erat verbũ euangelicæ
veritatis, quod à Chriſto acceperant. Vnde ex his quidã dicebat, Vt ſapiens architectus fundamẽtũ
poſui. Et iterũ, Dei adiutores ſumus. De illis autẽ qui in hac fide inſtruebãtur, & in ædificium eccle-
ſiæ coædificabantur dicebat, ꝙ factura eſſent & ædificio Dei. Quanquam autem ſecundum vocem
prima facie plurimum intereſſe videatur, inter ſonũ, & regulã, ſiue lineam, ſecundum hanc tamen
intelligentiam res eadem eſt. Ipſe enim ſonus ſiue vox doctrinæ euangelicæ eſt regula iſta, quã cir-

cunferebant architecti apostoli. Felix putat verti posse, In omnem terrã exiuit cursus eorum: quod E
tam de cælorũ circa terram raptu, quàm de velocissima apostolorum prædicatione potest intelli-
gi. Chaldaica autem paraphrasis habet, In terram extensi sunt effectus eorum, Potéstque & hoc æ-
què ad vtrunque prædictorũ sensuum accommodari. ¶ Versu 5. In sole posuit tabernaculum suũ.
Secus in Hebræo legitur, Soli posuit tabernaculum vel tentorium in eis: quomodo Beatus Hiero
nymus, ac cæteri ex Hebræo interpretes concorditer omnes vertunt. Quam lectionem accommo
dando apostolis, dicimus, Deum patrem tabernaculũ posuisse, & mansionem fecisse Christo filio
suo (qui est verus sol iustitiæ) in sanctis apostolis, vt per eos ad omnes partes terræ veheretur, ad illu
minandũ vniuersam terram. Et ex eis, quasi de tabernaculo suo, debellaret, eiicerétque mundi prin-
cipem de populis orbis terrarum: quomodo soli corporali Deus tentorium & locum posuit in me-
dio cælorũ, in medio firmamẽti, quo vehitur ad illuminandũ mundũ. Est enim sol quasi rex in me-
dio aliorũ planetarũ locum habens, & quasi regnum inter illos tenens in magnifica gloria splendo
ris sui: quemadmodum latè & plenè demonstrauimus, in libris quos De consideratione rerum na-
turalium edidimus, capite 2a. libri septimi. ¶ Versu eodem, Et ipse tanquam sponsus procedens de
thalamo suo, Quæ in hoc versu atque in sequentibus dicuntur in Elucidatione & in Annotatio-
nibus prioribus ostendimus, quomodo Christo per omnia aptissime conueniant. Possent tamen
aptè etiam ad corporalem solem referri. Nã hanc processionem in modum sponsi, intelligere pos-
sumus in ipso solis ortu, quando ab occasu rediẽs, suũ iubar terris gloriose refundit, & totus festiu F
redit mortalibus. Quam expositionem Chaldaica paraphrasis apertè indicat, his verbis: Ipse in ma
ne tanquam sponsus procedẽs de thalamo suo pulcherrime, & dũ diuiditur dies, lætatur vt gigas, &
obseruat ad currendam in fortitudine viam occasus vespertini. Ab extremitatibus cælorũ egressus
eius, & fortitudo eius super latera eorũ: & non est qui se abscondat à feruore eius. Quã etiam expo
sitionem plenius & pulchrius tractatã inuenies capite 23. libri septimi iam antè citati, vbi totus hic
passus à proposito de sole corporali exponitur. ¶ Versu 8. Lex domini immaculata, conuertens ani
mas: Felix dicit, pro cõuertens, verti posse quietãs: vt sit sensus, Lex domini quietat animas. Illis enĩ
solis est vera quies & pax, qui obseruatores sunt legis Dei, & in ea iugiter meditantur. Beatus tamẽ
Hieronymus, ac cæteri ex Hebræo interpretes, nobiscũ vertunt, Conuertens animas vel animam:
quod ipse quoque Felix ponit in cõtextu versionis suæ. Pro dictione autem (paruulis) quæ in secũ-
da parte versus ponitur, in Hebræo habetur Peti, quod significat hominem simplicem, flexibilem,
persuasibilem siue puerilẽ. Huiusmodi enim hominibus lex domini præstat sapientiã: illis verò qui
Ioan. 8. superbi sunt, immites, rigidi, duræ ceruicis, inflexibiles, & impersuasibiles, nõ præstat lex Dei sapiẽ
Sapiẽ. 1. tiam: verbum enim Dei (vt Saluator aiebat) nõ capit in illis. Et in maliuolam animam non intrat sa-
1. Petr. 5. pientia. Superbis enim Deus resistit, humilibus autem dat gratiam. ¶ Versu 9. Præceptum domi-
ni lucidum. Pro Lucido (quod etiam Hieronymus habet) alii interpretes vertunt, immundum vel G
purum. Neque multa differẽtia est. Solemus enim quod mundum omnino, ac purum est, lucidum
dicere. Quod enim sordibus obductum est, non rectè lucidum esse potest. ¶ Versu 10. Iudicia do-
mini vera. Ex Hebræo, Iudicia domini veritas. Quod autẽ sequitur, Iustificata in semetipsa, in He-
bræo habetur, Iustificata sunt pariter vel simul. Cuius sensus potest accipi, In totũ ac prorsus iustifi-
cata sunt, ita vt nihil sit cõmixtum iniustitiæ, nihílque desit veritatis. ¶ Versu 11. Desiderabilia super
aurum & lapidem preciosum multũ. Multum, hoc loco non est aduerbium, vt determinet adiecti
uum preciosum quasi dicatur, multum vel valde preciosum: sed est nomen adiectiuum, determi-
nans totum hoc lapidem preciosum, secundum hanc constructionem super aurum & multum la-
pidem preciosum. Quæ loquutio similis est illi, qua dicere solemus, Multum aurũ, vel multum fru-
mentum: debere autem ita accipi multum nominaliter, manifestè demonstrat lectio Hebræa, quæ
pro multum habet nomen rab: similiter & Græca, quæ habet πολὺν, quod etiam nomen est, nõ ad-
uerbium. In secunda autem parte versus in Hebræo non simpliciter super fauum habetur, sed cum
additione excellentiæ super fauum redundantem (vt vertit Hieronymus) id est, copiosum & deli-
catum. Pro quo Felix vertit. Succum fauorum. Sanctes verò paraphrastice sic legit, Dulciora melle
& fauo, placẽtis melle confectis: Chaldaica autem translatio habet, Super pinguedinẽ lactis. ¶ Ver
su 12. Etenim seruus tuus custodit ea. Beatus Hieronymus vertit, docebit ea. Sanctes illustrabitur in H
eis. Felix, cautus fuit in ipsis, prouidus fuit & circũspectus in illis .s. obseruandis. Cui cõsentit quod
translatio Chaldaica habet, Equidem seruus tuus est diligens in eis. Quod autem sequitur, In cu-
stodiẽdis illis retributio multa: hũc habet sensum, In custodiendo illa, est multa merces: hoc est, dũ
illa custodiuntur, vel per hoc quod illa custodiunt, & obseruant serui Dei, est eis multus fructus,
multum lucrum, multa merces: & (vt Felix ait) præmium multum & magnum. Nimirum ad vitam
ingredientur, qui seruant Dei mandata. ¶ Versu 13. delicta quis intelligit, Beatus Hieronymus vertit
errores, pro delictis. Neque multa est inter hæc diuersitas, si errores accipiantur pro peccatis leuibus,
quæ velut per surrectionem aut errorem quasi inaduertenter cõmittuntur, Eiusmodi enim peccata
minora, quæ etiam iustis per surrectionem, & velut ignoranter contingunt, per delicta in Eluci-
datione indicauimus intelligi: eadémque sunt illa occulta, à quibus postulat mundari.

IN PSALMVM XIX.

VErsu 3. Holocaustum tuum pingue fiat, Partem istam ex Hebręo duobus modis transferũt.
Quidam enim dicunt, Holocaustũ tuum impinguescere faciat, vel pinguefaciat: id est (iuxta

A ſententiã in elucidatione expreſſam) tanquam pingue reputet Deus, babeàtque valde acceptũ. At-
que buic lectioni confert Beati Hieronymi verſio. Aliter vertũt, holocauſtũ tuum incineret, vel in
cinerem conuertat: quod ſecundum ſentẽtiam cũ priore lectione idem valet. ideſt, gratũ habeat &
acceptum. In ſcripturis enim legimus, Deũ gratas ſibi hoſtias igne de cęlo demiſſo ſolere abſumere
quemadmodũ de oblatione Abel in lib. Gene. legimus, itẽ & de oblatione Manus in lib. Iudicũ & Gene. 4.
in libris Regum, holocauſto Heliæ. ¶ Verſu. 5. Et in nomine Dei noſtri magnificabimur. Hierony- Iudic. 13.
mus ex Hebræo, In nomine Dei noſtri dicemus choros. Felix, Erigem⁹ vexillũ vel cãtabimus, id eſt, 3. Reg. 19
triũphabimus, & triumphalia carmina decãtabimus, à quo non omnino diſſonat magnificabimur.
Ioannes Reuchlinius in dictione degel, huius loci faciens mentionẽ, putat magis proprie transferri
poſſe, In nomine Dei noſtri inſignes & notabiles ſiue nobiles erimus. Et neque ob hoc diſſonat le-
ctio noſtra vulgata. Indubiè enim magnificantur, qui nobiles fiũt & inſignes præ cæteris. Et planè
attentius cõſideranti facilè patebit, hæc omnia quãuis ſecundũ vocem videãtur prima facie admo-
dum diuerſa, re tamẽ in verbo magnificabimur cõuenire. Qui enim triũphãt de inimicis in nomine
domini, nónne magnificantur? Sic & qui propter triũphum cantant, atq; choreas ducunt, vexilla ex
plicant, vt ſolent in victoriis fieri: nõne vehementer magnificãtur? nonne notabiles fiũt & inſignes?
¶ Ver. 8. Nos autẽ in nomine domini Dei noſtri inuocabimus. Ex Hebręo vertũt interpretes: In no
mine domini Dei noſtri recordabimur, vel memorabimur: quod clarius dici poſſet, nomẽ Dei no-
B ſtri recordabimur vel memorabimus: & hoc ad inuocandum in prælis & periculis, plus confidẽtes
in inuocatione diuini nominis, quàm in virtute armorũ. Felix, recordabimur exponit clamabimus,
vt faciunt exiſtẽtes in bello, quo modo de exercitu fortiſsimi illius Iudæ Machabæi legimus, quòd
tubis clãgebant inuocãtes Deum cæli, à quo ſperabãt ſalutem: & paucos illos cũ Gedeone glorioſos
factos victores, clamaſſe legim⁹, Gladius domini & Gedeonis. In priore autẽ parte, cũ dicitur, Hi in
curribus, & hi in equis, oratio eſt defectum patiens: ad quã implendam ſubaudiri oportet verbum
confidunt, vel veniunt aduerſum nos, vel ſimile aliquid. ¶ Verſu. 9. Ipſi obligati ſunt, & ceciderunt. 1. Mach. 3
Ex Hebręo vertit Hieronymus ac cæteri interpretes. Incuruati ſunt, & ceciderũt, quod clariorẽ ha &. 4.
bet ſentẽtiã quàm vulgata lectio. In ſecunda autem parte pro erecti ſumus: Felix vertit, Exaltati vel Iudic. 7.
corroborati ſum⁹: alii, Validiores facti ſumus. ¶ Ver. vlt. Domine ſaluũ me fac regẽ. In Hebręo alia
diſtinctio eſt. Sic enim diſtingunt, Domine ſalua vel ſaluũ fac: ac deinde, Rex exaudies nos, vel exau
dias nos in die qua inuocabimus: quod apertius habet Chal. Para. in hũc modũ. Verbũ Dei redime
nos, rex fortis accipe operationẽ noſtram in die inuocationis noſtræ. Atq; ita verbũ hoc ad regem
Chriſtum dirigitur. Quod videtur quidem prima facie nõ ſatis apte conſonare noſtrę expoſitioni
quam in elucidatione poſuimus de rege tẽporali: attamẽ profundius conſiderantibus nullũ videri
debet incõueniẽs, ſi hoc vltimo verſu trãſitus fiat ad regẽ Deũ, cuius rex tẽporalis (pro quo in pſal-
C mo oratur) vices tantũ gerit, vt veri⁹ adminiſtrator ſit regni vice Dei, quã rex ipſe dicẽdus. Nequa-
quam tamen repugnamus illis, qui totũ hunc pſalmũ regi meſsiæ Chriſto domino applicare malũt.

IN PSALMVM. XX.

VErſu. 3. Præueniſti in benedictionibus dulcedinis. Pro benedictionibus dulcedinis ex He-
bręo vertunt, benedictionibus bonitatis vel boni: id eſt, benedictionibus, vel benedictioni
nibus gratiæ. In ſecundam autem partem, vertunt coronam de obrizo: id eſt, auro precioſo
& præſtantiſsimo, hoc eſt, coronam auream, vel coronam auri precioſi. ¶ Verſu. 4. Vitam petiit à te
& tribuiſti ei, longitudinẽ dierum. Vulgo ita hanc ſententiam diſtingunt, vt poſt tribuiſti ei, fiat di-
ſtinctio, eiúſq; quod ſequitur velut quædã ſeparatio, ad hunc modũ. Vitam petiit á te, & tribuiſti ei,
ac deinde longitudinem dierum in ſæculũ & in ſæculum ſæculi. Secundum quam diſtinctionẽ ſen
ſus eſt, Petiit a te vitam, & vitã tribuiſti ei: dediſti (inquã) ei longitudinem dierum in ſæculum ſęculi.
id eſt, vitam æternã. Facilior tamen eſſet ſententia, ſi ſic fieret diuiſio, vt accuſatiuus vitam non niſi
à petiit regeretur: alter autẽ ille longitudinem, à verbo tribuiſti, hoc modo, Vitam petiit à te & tri-
buiſti ei longitudinem dierum in ſæculum & in ſæculum ſęculi. Iuxta quam conſtructionem, om-
nes ex Hebræo habent interpretes. ¶ Verſu. 6. Lętificabis eũ in gaudio cum vultu tuo: Hieronymus
D vertit, apud vultum tuum. Alii vertũt, ab aſpectu tuo: quã ſententiã in elucidatione poſitam clarius
exprimunt. ¶ Verſu. 7. In miſericordia altiſsimi non commouebitur. Beatus Hieronymus vertit:
Non diripietur. Felix autẽ nobiſcum, Non cõmouebitur. Et facilè eſt, hæc in eundẽ ſenſum reduce
re. ¶ Verſu. 8. Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Hieronymus actiue vertit. Inueniet ma-
nus tua omnes inimicos tuos. Quod cum noſtra lectione idem valet, ſi tantum illud inueniatur ini-
micis, intelligatur (vt debet) ab inimicis. Sanctes Pagninus hoc loco vertit: Sufficiet manus tua om-
nibus inimicis tuis, dextera tua ſufficiet odio habentibus te. Cuius lectionis ſenſus eſt: Potens vltio
& ſatis valida & fortis erit ad punitionem omnium inimicorum. Pœna enim intolerabilis vindicta
Dei omnes eos afficiet. Chal. translatio ſic habet: Apprehendet ictus man⁹ tuæ, cũctos patronos ini
micitiæ tuæ, & punitio dexterę tuę inueniet omnes qui te oderũt. Quę lectio noſtra paraphraſtice
explanat. ¶ Verſu. 9. Pones eos vt clibanum ignis, in tempore vultus tui. Hieronymus nobiſcũ ver-
tit, in tempore vultus tui. Felix autem vertit, In tẽpore iræ tuæ. Quę res teſtimonio eſt illi, quod in
Elucidatione indicatum eſt, tẽpus vultus hoc loco pro tẽpore iracundiæ poſitum eſſe. In eo autem
quod ſequitur, Dominus in ira ſua conturbabit eos. Hieronymus vertit, pręcipitabit: quod recte ad
ſubmerſionem in infernum poteſt referri. Translatio autẽ Chaldaic. habet, Deus igni inflamma-
bit eos, & conſumet eos incendio gehennę. ¶ Verſu penultimo, Quoniã pones eos dorſum. Beat⁹

Hieronymus hanc partẽ vertit iuxta modũ nostræ lectionis, Pones eos humerum, scilicet non mu- E
tans nisi dorsum pro humero. Felix autẽ vertit, Sepones eos, aut pones eos partẽ vel dorsum: hoc
est (vt ipse interpretatur) separabis eos à iustis, Ex qua interpretatione monstratur, nostrę vulgatæ
lectionis posse, prẹter eã quę in elucidatione à nobis exposita est, aliã dari intelligentiã, hanc videli-
cet, Tu illos inimicos tuos proiicies quasi post tergum tuum, vt non videãt faciẽ tuam in æternum
neq; lætentur in aspectu vultus tui. Nam iusti & beati quasi ante faciẽ Dei sunt, & lętantur cũ vul-
tu vel ante vultũ. id est, in aspectu vultus eius: quod quia impiis imperpetuum nõ dabitur, rectè illos
dicim⁹ in dorsum ablegari, vel dorsum poni: sicq; poni in dorsum vel in partẽ, & seponi, atq; post
tergum proiici, idẽ valent. ¶ Versu eodẽ, In reliquiis tuis præparabis vultũ eorum. Hanc partẽ lon-
ge secus vertunt ex Hebræo interpretes. Hieronymus sic habet, Funes tuos firmabis cõtra facies eo
rum. Quod potest intelligi de funibus vel laqueis damnationis impiorũ, qui sic firmati sunt contra
facies eorum, vt nulla ei sit spes illos effugiendi. Felix vertit aliter, Cũ neruis tuis diriges cõtra vul-
tus eorũ, subintelligendo sagittas, quod adiicit Sanctes in sua versione. Atq; ita sensus est pene idẽ
qui antè, Tu diriges in neruis tuis, vel cũ neruis tuis: (id est, in arcu tuo) sagittas cõtra facies illorum,
hoc est, sagittas vltrices sententię tuæ, quibus anima in mortẽ mittitur, diriges, & (vt ita dicã) sagit-
Matt. 15. tabis, atq; fulminabis cõtra eos exaduerso, cũ videlicet dices, Discedite à me maledicti in ignẽ æter-
num. Hæ autem lectiones, quanquam verbis multum differant à nostra vulgata Latina lectione, se-
cundum rem tamen manifeste coincidunt, quoniam & ipsa de damnatione impiorum loquitur. F

IN PSALMVM XXI.

VErsu. 1. Deus Deus meus respice in me. Illud respice in me, nõ habetur in Hebręo neq; Chri-
stus in cruce illud proferebat: sed tantum, Deus Deus meus, quare me dereliquisti, vt sit mani
festum ex sacris euangeliis. In eo autem quod sequitur, pro verbis delictorum, ex Hebræo
Matt. 27. vertunt concorditer interpretes, verba rugitus, Longe à salute mea verba rugitus mei. Cuius sensus
est, Quãtumuis clamen & rugiã, non liberor non saluor, sed maneo derelictus. Aliqui, verba lamẽ
tationis vel eiulatus vertunt: & hoc eandem habet sententiam. ¶ Versu. 2. Et non ad insipientiam
mihi. Secus habetur in Hebræo, Et non est silentium mihi: id est, non cesso clamare, non desino ora
re, secundum infirmam humanitatem (quæ continuo horret passionem) vt auferatur à me calix.
¶ Versu. 6. Ego autem sum vermis, & non homo. Pro homine in Hebræo nõ habetur enos, ꝙ ho-
minem vilem significat, & miseriis subiectum: sed ish, quod significat virum egregium, pręcipuum
atq; nobilem, quẽadmodum Adã hominem plebeiũ. Vnde Felix & Sanctes transferunt, Ego sum
vermis, & non vir. Chalda. autem Paraphra. manifeste hanc emphasim exprimit, dicẽs, Et ego ver-
mis, & debilis, & nequaquam fortis. In sequẽti autem parte, pro opprobrio hominũ, ponitur, por G
tans vituperia hominum. ¶ Vers. 7. Loquuti sunt labiis. Huius loco, beatus Hieronymus vertit, Di-
mittunt labium. Felix, Aperiẽt labia, aperient cum labio, vel erũpent in sermone. Chald. translatio,
Garriunt malum labiis suis. ¶ Ver. 9. Quoniam tu es qui extraxisti me de vẽtre. Hieronymus aliter
vertit, Tu autẽ domine propugnator meus ex vtero. Cui sententię facilè conformabimus lectionẽ
vulgatam, si extractionem intellexerimus de periculis liberationem. Felix tamen nobiscum vertit,
Quoniam tu extrahens me de vẽtre. Vnde rectè admodum quadrare videtur illa intelligentia, quã
de Christi ex materno vtero processione in elucidatione posuimus. Quod autẽ sequitur, Spes mea
ab vberibus matris meæ: alii malunt vertere, Spes mea vel fiducia mea super vber vel vbera matris
meæ: quod eandem habet cũ nostra lectione sententiã, videlicet quòd Deus pater spes Christi fue
rit iam tunc, cum super vbera matris quiesceret, cum ex illis lactis pabulum exurgeret. Vltima autẽ
particula, In te proiectus sum ex vtero, præter sensum in elucidatione expressum, duplicem adhuc
recipit intelligentiam. Prior hęc est, Ex vtero proiectus sum in te, siue super te: quasi dicat, Tu me ex
vtero matris procedẽtem suscepisti, super te cadebam, & tu me suscepisti in manibus tuis: quoniam
videlicet tui solius cura saluabar cum nascerer, & fuisti mihi quasi pro obstetrice. Posterior est, Tu
me eduxisti de vtero in tua virtute, & per te egressus sum, processiq; de vtero miro modo, clausis vi
delicet virginalibus, saluis. Quod enim sic ex vtero proiectus sum siue egressus, nõ humanæ erat in H
firmitatis, sed diuinę virtutis. Priori intelligentiæ consonant interpretes, qui vertũt, Super te pro-
iectus sum ex vulua. Posteriori magis fauet Chald. Paraphrasis, sic habens, In roboratione tua leua
ui me à visceribus ventris matris meæ. ¶ Vers. 14. Dispersa sunt omnia ossa mea. Hieronymus ex He
bræo, separata sunt omnia ossa mea: id est, abinuicẽ diuisa, præ defectu videlicet vigoris vix cohæ-
rentia adinuicem, vel distracta abinuicem, & è suis locis mota pre acerbitate tormentorum.
¶ Ver. 15. In medio ventris mei. Ex Hebræo vertit Felix, In medio intestinorum meorũ, hoc est, in
medio interiorum meorum, quæ in elucidatione per ventrem diximus intelligi. ¶ Vers. 18. Foderũt
manus meas & pedes meos. Hieronymus vertit, Fixerunt, quod idem vult cum foderunt. Cæteri
que interpretes ex Hebręo similiter vertũt, Magna tamẽ de hoc loco apud Hebręos disputatio est,
quã videre poteris apud Felicem in annotationibus Psalmi pręsentis, similiter & in Augustino Ge
nuensi, qui hunc locum prolixius & exactius tractant, & aduersus Iudęorum calumnias defendũt.
¶ Vers. 25. Quoniam nõ spreuit neque despexit deprecationem pauperis. Pro deprecatione, Hiero
nymus vertit modestiam. Felix humilitatem, afflictionem vel orationem. ¶ Vers. 27. Apud te laus
mea. Felix vertit, Ex te vel de te laus mea, in Ecclesia multa: quod faciliorem habet intelligentiam.

A

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

TItulus huius psalmi, iuxta vulgatã lectionẽ est, In finẽ, pro susceptione vel assumptione ma-
tutina, psalmus Dauid. Conuenientissime autẽ per hanc susceptionem vel assumptionẽ ma-
tutinã accipiam⁹ resuscitationẽ Iesu Christi, quę primo mane ante diluculũ facta est: de qua
manifestum est psalmũ, post passionis descriptionẽ terminatam, facere mentionem. Intelligitur au-
tem assumptio ista siue susceptio, velut patris ad filiũ: quoniã videlicet in resurrectione pater filium
suscepit & assumpsit de morte ad vitã, vel ipsius filii ad corp⁹ & animã: quę quidem secundũ aliquẽ
loquendi modum dicere possumus ab eo velut deposita, quando illa permisit ad tẽpus separari, vo
lens esse pro viuificando homine homo mortuus. Assumpsit autem siue suscepit & animã & corp⁹
quando ea iterum cõiuiit, vt fieret iam iterum homo viuus, qui paulo antè fuerat mortuus. In He- Apoca.1.
bræo autem, pro susceptione ponitur dictio aieleth, quæ à diuersis diuersimode exponitur. Quidã
enim interpretantur ceruum vel ceruã. Vnde beatus Hieronym⁹ vertit, Pro ceruo matutino. Felix,
pro cerua auroræ, vel cerua matutina. Quod facile, iuxta sententiã suprà expositã, accommodari po
terit resurrectioni: quoniã primo mane ante auroram vel in aurora, Christus tanquam ceruus sum
ma alacritate exiliit à morte, in qua tempus modicum, donec voluisset, fuerat detentus. Poterit &
propter passionem, ceruus matutinus vel cerua auroræ Christus dominus appellari: quoniã primo
B manè à pontificibus, principibus & vniuerso populo, tanquam à rabidissimis canibus agitatus fuit
& quæsitus ad mortẽ, cũ à consilio ad pilatum, à Pilato ad Herodẽ, rursũmq; ab Herode ad Pilatum
ac deinde vsque in Caluariæ locum, eundem sæuissime pertrahendo, ad mortẽ agitarent. Alii verò Lucæ.23.
Hebræorum, stellam matutinã vertunt: quod etiã Christo rectè competit, vel quia ab ęterno de pa-
tre vt lumen de luce procedit, vel quia in mundũ adueniens solem nobis suę diuinitatis aduexit siue
annunciauit: quẽadmodum stella matutina (quã venerem vocant) solis est nũcia, & auroræ vectrix:
vel etiam quia in resurrectione quasi stella lucis plena, post tenebras mortis apparuit. Chalda. Para
phr. habet, Pro fortitudine siue virtute sacrificii iugisq; immolationis. Et hoc in Christũ rectè qua-
drat, qui in consummatione temporũ semel factus hostia pro peccatis (iuxta verbũ Pauli) consum
mauit in sempiternũ sanctificatos: est ipse semel oblatus, quasi iugis hostia & iuge sacrificium in cõ Heb.10.
spectu Dei. Diuinare autem prorsus vidẽtur, qui instrumentũ musicũ significari dicunt. Fidelibus
& piis mentibus ea magis hoc loco acceptanda erunt, quę Christo messię, vel secũdum passionem
vel secundum resurrectionem conueniunt: maxime cum & ab euangelistis, atq; adeó ex ipsius psal
mi verbis certissimum habeamus testimonium debere hunc psalmum non nisi de Christo intelligi
quicquid tandem rabido ore latrent insani atq; amentes Iudęi, semel abiecta veritate ad omnia fig-
menta promptissimi, atque in absurdis sensibus (si ita dicere liceat) fœlicissimi.

C

IN PSALMVM. XXII.

VEr.1. In loco pascuę ibi me collocauit. Hieronymus ex Hebræo, In pascuis herbarum acclina
uit me: id est, cõstituit me, quiescere fecit. Felix vertit, in habitaculis germinis, vel in pulchris
amœnis: alius, in speciosis germinibus vel virentibus herbis: quæ omnia rectè ad amœnitatẽ
& virorem pascuę ecclesiæ accõmodari spiritualiter possunt, sicuti in elucidatione monstrauimus.
Est enim ecclesia veluti virentissima atque floridissima pascua, omnibus habitantibus in ea.
¶ Ver. 2. Super aquas refectionis educauit me. Felix, Iuxta aquas placidas vel aquas requiei (id est v-
bi libenter requiescunt homines) enutriet vel sustentabit me, vel deducet me. Sunt enim aquæ istæ
quietis & refectionis, aquę quas scaturire facit in nobis spiritus Iesu, qui (iuxta prophetã) vena est a-
quarũ viuentiũ, verę aquæ refectionis, veræ aquę placidę, verę aquę requiei: tum quia libentissime
illic solẽt sancti requiescere, in dulcissimo decursu aquarũ istarum oblectationẽ habentes maximã:
tum quia quietissimas faciunt animas electorum. In his enim aquis, nec alibi requiem inuenire pos
sumus animabus nostris. ¶ Versu eodẽ, Animã meam conuertit. Hieronymus, Animam meã refe-
cit. Felix, Animam meam restituit, refocillauit, quietauit: & illius esse dicit, qui laborauit in agonia,
qui in pristinum statum restituitur. Rectè tamen etiam vulgata lectio habet cõuertit vel reduxit, si-
cut pastor reducit ouiculam, & ab errore conuertit. ¶ Vers. 5. Virga tua & baculus tuus. Felix pro ba
D culo ponit pedum: id est baculum pastoralem, quo in viã diriguntur oues errantes: per quod signi
ficatur disciplina domini, vt in elucidatione expressimus, à qua nõ solum nõ abhorrent electę oues
domini, verum etiã diligunt eam plurimum, & consolationẽ accipiunt in ea: quemadmodum oues
bonę à pedo sui pastoris nequaquã adhorrent, sed consolantur magis in pręsentia sui pastoris, cum
illum viderint pedo innixũ, suę custodię intendere, pascuntúrq; sub pedo quietius, vtpote à lupo-
rum morsibus securę. Chald. translatio per virgam intelligit disciplinã & castigationẽ domini, & per
pedum legem Dei, per quam dirigitur homo in bono, vt oues in via rectè per pedum diriguntur.
Sic enim habet, Castigationes tuę rectę, & lex tua, ipsę me consolatę sunt. ¶ Versu penultimo. Mise
ricordia tua subsequetur me. Hebræa lectio sic habet, Bonitas & misericordia sequentur me vel be
nignitas & misericordia subsequentur me.

IN PSALMVM XXIII.

VErs. 2. Super flumina preparauit eũ. Ex Hebręo vertit Hieronimos, stabiliuit. Felix similiter
aut dixerit, siue præparauit: quę secundum eandem sententiam debẽt accipi. ¶ Vers. 4. Qui
non accepit in vano animã suam. Hieronymus ex Hebræo, Qui nõ exaltauit frustra animã
suam: id est, qui non per superbiam seipsum vane erexit, qui non superbe de se sensit, præter ratio-

nem, cum nihil habeat de quo se debeat exaltare. Felix in contextu vertit, vt nostra habet lectio, B
Qui non accepit in vano animam suam. Ad marginem autem ponit, Qui non iurauit in vano animam suam: quam lectionem clarius explanat lectio Chald. translationis, Qui non iurauit super falso ad damnationem animæ suę. ¶ Vers. 5. Et misericordiam à Deo salutari suo. In Hebræo manifestum est non haberi misericordiam hoc loco, sed iustitiam. Sensus tamen non omnino diuersus est à lectione vulgata. Qui enim à Deo accipit iustitiam, per quam solam illi potest placere, nihil dubium, quin hoc ipso ab eodem recipiat misericordiam. ¶ Ver. 7. Attollite portas principes vestras. Ex Hebræo longe secus vertunt hunc versum interpretes, quã habeat vulgata lectio. Non enim faciunt vllam principum mentionem, sed tantum ad ipsas portas dirigunt sermonem: hoc modo. Attollite portæ capita vestra: sicq; id quod sequitur, Et eleuamini portæ æternitatis, vel portæ perpetuæ. Expositio est præcedentis particulæ. In eleuatione enim spiritus, portas cælestis regni alloquitur propheta sanctus, vt sese erigant & eleuent, vt sua capita sustollant, vt sese aperiant in latum & altum venienti in propria victori domino. Cha. Para. hoc loco sic habet. Leuate portæ domus sanctitatis capita vestra, & eleuamini excelsa æternitatis, vel portę sęculi siue perpetuæ. Erigite portæ paradisi, horti deliciarum, capita vestra, & eleuentur excelsa vel portæ æternitatis, vel erigantur gradus æternitatis, & ingrediatur rex gloriæ. Cæterum huius psalmi cum duobus præcedentibus rectam & ordinatam consequutionem pulchre declarat Felix, dicens, post passionem & resurrectionem capitis, psalmo. 21. expressam, ac deinde psalm. 22. ecclesię corporis eius & fidelium membro- F
rum gaudium atque bonum statum exposita nunc demum in hoc. 23. psalmo, de Christi dominio, & victorioso ad cælos ingressu, ordine congruo fieri sermonem.

IN PSALMVM. XXIIII.

PSalm. iste. 24. in Hebræo, secundũ alphabeticas literas (sicut & alii plures) est compositus, ita vt per ordinem, versus singuli in capite habeant alphabeticã literã, consequenti ordine alteram alteri succedẽtem. ¶ Ver. 5. Te sustinui tota die. Hieronymus pro sustinui, vertit expectaui. quo verbo apertius explicatur, quod per verbum sustinui significetur. Sustinere enim dominũ, est cum patiẽtia expectare. ¶ Ver. 9. Dulcis & rectus dominus. In Hebręo priori loco habet dictio tob, significans bonũ. Vnde ex Hebręo vertunt interpretes, Bonus & rectus dominus. Et in Gręco χρηστὸς ponitur, id est benignus, bonus. Propter quod in eandem significationem accipi oportet nomen dulcis, quod habet vulgata lectio. ¶ In secunda autem parte pro legem dabit, vertunt, docebit vel instruet peccatores in via. Et eadẽ est (sed apertior) cum lectione vulgata sentẽtia. Sic versu.
Psal. 118. 13. quod dicitur, Legem statuit ei in quam elegit: clarius verti posset, Docebit eum vel instruet eum in via quam elegit. Itẽ psal. 118. quod obscure dicitur, Legem pone mihi domine viam iustificatio- G
num tuarũ. clare verti posset ex Hebræo, Doce me domine, vel me fac intelligere viã iustificationũ tuarum: vel instrue me in via. ¶ Vers. 14. Anima eius in bonis demorabitur. Chald. Paraph. bona vẽturi sæculi exponit, dicens, Anima eius in bonis mũdi vel sæculi venturi demorabitur & filii eius hęreditabunt terram. Huic vtcunq; consonat quod Felix vertit, Anima eius in bono dormiet. Bonũ autem in quo sancti dormiunt, bonum summum & sempiternũ est. Beati enim qui in domino moriuntur. ¶ Vers. 16. Firmamẽtum est dominus, timentibus eũ. Ex Hebręo vertit Hieronymus, ac cæ-
Apo. 14. teri interpretes, pro firmamento secretum, hoc modo, Secretum domini, timentibus eum. Cuius lectionis sensus apertus est, secreta domini fieri palã timentibus dominum: iuxta quod in alio psalmo dicitur, Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectũ dat paruulis. Et iuxta hũc sensum habet Chald. Parap. Secretum domini manifestum est his qui timent eum. quod autem sequitur, Et testamentum ipsius, vt manifestetur illis: sic vertit Hieronymus, Pactum suum ostendet illis. id est, docebit illos testamentum suum, intelligere faciet eos præcepta & promissa sua. ¶ Vers. 18. De necessitatibus meis erue me. Necessitates videntur pro angustus accipiendæ. Vnde Hieronymus ac cęteri hoc loco vertunt, De angustiis meis educ me, Quod & in aliis locis, vbi eadem vox ponitur cõsiderari debebit. ¶ Vers. 19. Et dimitte vniuersa delicta mea. Ex Hebræo, Porta omnia peccata mea: quod secundũ rem idem est, neq; est nostra lectio vulgata aliud quàm huius expositio. Portare enim Deũ H
peccata nostra, est auferre à nobis: id est dimittere. Sic & in vers. 12. quod vulgata lectio habet, Propiciaberis peccato meo, ex Hebræo vertit Felix, tolles vel accipies vel portabis peccatum meum: id est, parces peccato meo, & dimittes mihi peccatum. ¶ Vers. 26. Odio iniquo oderunt me. Odiũ iniquitatis vertit Felix, Chald. translatio dicit odium rapinę: alius transfert, odium iniuriosum. Potest intelligi odium crudele & impium quo iniusti persequuntur bonos vsque ad rapinam, iniuriam, & mortem. Vel accipiatur iniquum odium, illud pro quo iustam causam non habent odientis, quasi odium irrationabile & iniustum. Qui enim erga nocentem (qui prior malum intulit) odium gerit, secundum aliquem modum ęquo odio illum habet exosum, à quo malum prior accepit. Prorsus verò iniquum est, & nihil habet vel apparentis æquitatis aut rationis, aduersus innocentẽ qui sibi nil vnquam nocuit, graue gestare odium. Vtranque hãc expositionem, breuiter in elucidatione attigimus. ¶ Versu, 22. Innocentes & recti adhęserunt mihi. Aliter habetur in Hebręo, quã habeat nostra lectio. Sic enim illa habet, innocẽtia & æquitas custodient me, & simplicitas & rectitudo, &c. Quæ sententia perfectam veritatem habet. Saluãtur enim electi in innocentia & iustitia sua, quemadmodum damnantur impii in suis iniquitatibus & iniustitiis.

A

IN PSALMVM. XXV.

VErsu.2. Vre renes meos & cor meũ. Felix vertit, Examina renes meos. Alius, Fũde renes me os. Alius, Purifica renes meos. Beatus Hieronym' nostrã lectionẽ nihil mutat, sed vre nobiscum vertit. Sciendum autem est pro horum concordia & huius vsionis intelligẽtia, quòd vocabulum Hebraicũ hoc loco positum tzarap, significat sublimare vel purgare metalla: à quo verbo deriuatum nomen verbale, ponitur psal.17. Eloquia domini igne examinata, quod Hebraice (secundum Ioannem Reuchlinium sic ad verbum esset transferendum: Sermo domini purgatus & excoctus scilicet, sicut metallarius aurum excoquit, & in sublime educit, purgando. Ait quoque idẽ Reuchlinius, omnia deriuata ab hoc verbo significare probationẽ, expurgationẽ, & soliditatẽ atq; firmitudinem. Ex quo patet, presentis versiculi hunc esse sensum, Proba me domine, & tanquã metallari' in camino me pone, vt probes, vt examines, vt purges, probatúmq;, & solidũ, atque firmum facias per patientiam: excoque renes meos & cor meũ, vt absumant omne quod imputũ est & alienæ (id est vitiosæ) commixtionis. ¶ Ver.3. Complacui in veritate tua. In Hebræo habetur, Ambulaui in veritate tua: quod tamen in eandem sententiam cum nostra lectione satis conuenit. Quod enim vir iustus dicit sibi esse complacitum in veritate Dei, id indubiè intelligitur, ad ambulandum in ea.

B ¶ Ver.4. Et cum iniqua gerentibus non introibo. Hieronymus vertit, Cum superbis. Felix, Cũ versutis vel cum occultis: hoc est, cum iis qui aliud habent in corde, & aliud in ore. Vel cum occultis, id est, cum iis qui in occulto se abscondunt, vel parant insidias, vt aliquid mali faciãt, vel alicui noceant. Et hunc posteriorem sensum indicat Chald. Parap. quæ sic habet, Cũ occultantibus se vt noceãt, non introibo. Manifestum est autem, quomodo ista lectionem nostram vulgatam non nisi explicent, & plenius exprimãt. ¶ Ver.6. Laui inter innocẽtes manus meas. In Hebræo, Lauabo in innocentia manus meas: id est, non ero impius cum impiis, non polluar illorum consortio atque commercio. ¶ Vers.7. Vt audiam vocem laudis. In Hebræo, Vt andire faciam in voce laudis vel cõfessionis: quod beatus Hieronymus paraphrastice secundum aliquem modũ clarius vertit, dicens, Vt clara voce prædicem laudem, & narrẽ omnia mirabilia tua. Qui enim prædicat clara voce Dei laudes indubie audiri facit eas. ¶ Vers.8. Domine dilexi decorẽ domus tuæ. In Hebræo non habetur decorem, sed habitaculum vel habitatio, ad hunc sensum, Dilexi habitaculum vel habitationem domus tuæ: id est, in qua tu vt in domo inhabitas. ¶ Vers. 9. Ne perdas cũ impiis. Hieronymus, Ne auferas cum impiis animam meam: quod potest secundum sensum in eũdem accipi, quẽ habet vulgata nostra lectio. Felix autem vertit, Ne claudas, vel ne cõgreges aut coniũgas peccatoribus animã meam, in eandem scilicet retributionem damnationis æternæ. ¶ Vers. vltimo. Pes enim meus stetit in dire-

C cto. In directo, clarius diceretur, in rectitudinne, vt vertit Felix: vel in recto (vt habet Hieronymus) pro rectitudine: vel via recta, vt habet psalterium Romanum, In secunda autem parte, loco in ecclesiis, habet Chald. Parapbrasis, in congregationibus iustorum.

IN PSAMVM XXVI.

VErso.4. Ipsi infirmati sunt & ceciderunt. Hieronymus ex Hebræo, Ipsi impegerũt & ceciderunt. Felix corruerunt & ceciderunt. ¶ Ver.8. Et visitem tẽplum eius. Hieronymus. Et attendam templum eius. Felix, vt explorem vel diluculo surgam, & quærã templum eius. In coo textu tamen nobiscum vertit, vt visitem. Et poterunt hæc facilè in eandem reduci sententiam. Qui enim mane surgit ad explorãdum & videndum agrum, hortum, aut vineam, rectè hũc dicimus illa visitare. Et potest in hoc dulce admodũ accipi mysterium. Qui enim toto corde cælestia amatit, & desiderant supernam patriam inhabitare in æternitate: hi nunc donec in hac vita agunt, visitant quotidie templum domini, & explorant attendũntq; & respiciunt in illam quam expectant hæreditatem: quomodo ii qui villas aut possessiones habent valde caras, etiam si nõ in illis inhabitant, frequenter tamen respiciunt ad illas, eàsque visitant & explorant, & oblectantur sic in visitatione atq;

D aspectu illarum. Iuxta quẽ modũ omnino decens est, vt nos modo elongati à patria nostra, toto desiderio interim ad illam anhelemus, idq; eam visitãdam, perlustrandam, ac diligenter perspiciendã mane diluculo consurgamus, ne aliquando sanctum ipsius desideriũ in nobis incipiat refrigescere. ¶ Vers.14. Non declines in ira à seruo tuo. Ita quidem nobiscum vertit Hieronymus, nullo vatiato. Felix tamẽ aliter vertit, Ne expellas in ira seruum tuum, aut ne declines in ira seruum tuum. hoc est ne sic irascaris aduersum me, vt ob hoc me aspernoeris, abiicias, aut repellas à te: id est, à te aberrare sinas. Verti etiam potest, Ne declines in iram seruũ tuum: hoc est, Ne sinas me seruum tuũ: venire in iram tuam, vt fiam sub ira tua. Verti etiam posset, Non declines in ira ad seruum tuum: hoc est, Ne venias ad seruum tuum in iracundia, in iudicium & vltionẽ: quomodo venturus es impiis. Omnia autem hæc in vnum sensum primarium reducere, per seipsum intelligens lector facilè poterit. ¶ Versu. 16. Dominus autem assumpsit me. Hieronymus, Dominus autem colligit me, id est congregauit me: quomodo ea quæ dissipata & derelicta sunt colligi, & congregari solent, vt foueantur & non pereant. ¶ Vers. 17. Legem pone mihi domine. Rursum occurrit quod in psalmo.24. de verbo legẽ ponere annotauimus. Nam & hic ex Hebræo rectius ac clarius verteretur, Doce me, vel ostende mihi domine viam tuam, vt ex Hebræo vertunt Hieronyus ac cæteri interpretes. ¶ Versu 18. Ne tradideris me in animas tribulantium me. Anima pro voluntate ponitur. Vnde quidã ex He

bræo interpretes vertuot, Ne tradideris me voluntati vel in voluntatem tribulantium me. Io altera E
autem parte, quod nostra lectio habet, Menóta est iniquitas sibi, id ex Hebræo aliter vertunt interpretes. Hieronymus sic habet, Surrexeruot contra me testes falsi, & apertum mendacius: vbi ad cõplendam intelligentiam videtur aliquid esse subintelligendum, videlicet loquuti sunt. Vel sic intellige, Apertum mendacium fuit testimonium illorum. Felix simplicitec vertit insurrexeruot in me testes falsitatis, & loquens iniquitatem, vel efflans siue effundens vel proponens iniquitatem: id est malum & iniquum meodacium.

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

NOtandũ, quòd in Hebræo null9 inuenitur otulus specialis huic psalmo premissus, sed tantũ habet nudè prænotatũ Dauidis oomẽ. In Grçcis tamẽ codicibus, similiter & in Latinis otulus specialis pręmittitur psalmo, in hunc modũ, psalmus Dauid, priusquã liniretur. Pro cu-
1.Reg.16 ius intellectu notãda est, Dauidis triplicem in scriptura inueniri voctionem. Primum enim vnctus
fuit à Samuele in medio fratrũ, in domo patris sui in Bethleẽ. Deinde, Saule mortuo, in ciuitate He
2.Reg.2. bron, à viris Iuda vnctus fuit, vt regnaret super domũ Iuda. Tertia autẽ vnctio eius fuit, mortuo Is-
boseth filio Saul, quãdo à senioribus Israel vnctus fuit, vt regnaret super Israelẽ. Ex his ergo vncti-
2.Reg.5. onibus tribus, vna potissimũ accipienda est, de qna sermo fit ri intelligatur in presenti titulo. Com- F
modissimum antẽ videtur, vt accipiatur media illa vnctio, dicatúrq; Dauid ipse ante hanc vnctiooem mediã, per psalmi pręsenos exercitium, cor suum in domino deo suo exercitasse, & sanctã vnctionem ita sese paratũ reddidisse. Ante primam siquidem vnctionem, quoniã necdum expert9 fuerat vllum hostiuin insultum, neq; à parenobus fuerat adhuc derelictus, idcirco nõ videtur psalmus tunc pronunciatus ab vngendo Dauide: nisi quis forte dicat per spiritũ illum pręnidisse quæ sibi erant euentura, & futura prophetico more, quasi præterita pręnarrasse. In secunda autẽ vnctione, nemo ignorat illum optime & frequẽtissime expertum hostiũ sæuissimos insultus, & grauissimam illam ac nimium diurnã Saulis persequutionem, à quibus tamẽ omnibus quia se non solum liberatum cognoscit, sed etiã ad regni sublime fastigium cõtritis bostibus pertigisse, merito fidentissime in boc psalmo, loquitur sperans, qualẽ hactenus sensit talem semper se habiturum dominnm, protectorem scilicet & in omnibus liberatorẽ. Ab hac autẽ secunda vnctione vsq; ad ternam, nullum legimus pruliatẽ persequutionem aut oppugnationem concitatam aduersum Dauid ab vllis aduersariis, quod dicere possit corruisse & cecinisse, & contra quos ita ardenter hic loquatur. Cõmodius ergo videtur, vt ante secundam linitionem Psalmus compositus & decantatus accipiatur, velut in pręparamentum sanctæ regiæ vnctionis.
G

IN PSALMVM XXVII.

VErs.1. Deus ne sileas à me, Hunc versum in nostra vulgata lectiooe satis obscurũ, ex Hebręo clarius vertit Hieronymus, hoc pacto, Ne obsuidescas mihi: oe forte taceate te mihi, cõparer iis quę descendunt in lacum. Quæ lectio candẽ omnio sententiã lucidioribus verbis exprimit, quã continet lectio vulgata, & quã in elucidatione explicauimus. ¶ Ver.2. Ad templum sanctum tuum. In Hebręo habetur nomen debit, quod significat adytũ, siue locum secretiorẽ templi, vnde videlicet dantur oracula & responsa. Vnde beatus Hieronymus vertit, Ad oraculum sanctum tuum. Felix, Ad abditum siue locũ secretum templi. ¶ Vers.10. Et refloruit caro mea, & ex volũtate mea confitebor ei. Secus habetur in Hebræo, Exultauit vel gauisum est vel iocundatũ est cor meũ, in cantico meo confitebor illi. Quæ lectio apertam habet sententiam. Lectio autem vulgata hanc veluti includit. Ex magno enim cordis gaudio, & magna hilaritate animi procedit reflorescentia, & (vt ita dicam) reuigoratio carnis. Qui autem cordis gaudio, sic in alacritate, cãtico Deum celebrat, nónne rectè dicitur ex volnntate confiteri domino? ¶ Versu vltimo, Et rege eos. Iterum hic regere accipiendum est (vt suprà admonuimus psalmo. 2. &. 22.) pro pastoraliter regere, siue pascere. Nam idem & in Græco & in Hebræo vocabulum boc loco pooitur, quod in locis istis prius annotatis.
H

IN PSALMVM XXVIII.

VErsu.1. Afferte domino filii Dei, afferte domino filios arietum. Notandum, quòd loco harũ duarũ partiũ, in Hebræo non nisi vna pars versus ponitur, quã propter sui ambiguitatem 70. interpretes recte duabus partibns expresserũt. Beatus enim Hieronymus ex Hebręo tãtum vertit, Afferte domino filios arietũ: Felix autẽ & alii nõnulli vertunt, Afferte domino filii Dei vel filii deorum, vel potentũ, vel principnm. Quæ diuersitas ex equiuocatione vocabuli olim, procedit. Interpretes ergo. 70. vtranq; significationem cõplecti volentes, duabus partibus explicare sunt
Iob.1. conati, quòd vnica plene fieri nõ potuit. Quid autẽ per filios dici intelligatur, & per filios arietum
ex elucidatione est manifestũ. Illud tamẽ specialiter aduertendũ est, priorem partem, Afferte domino filii Dei, quantũ ex sese orationẽ esse defectiuam, & cõpleri debere per ea quæ sequuntur, in quibus quę debeant afferri domino, indicatur. Chald. Parap. habet, Afferte domino laudes, choros angelorũ. Vnde patet, illã per filios Dei intelligere angelicos spiritus, qui etiã in libro Iob filii Dei appellantur, vbi inter filios Dei Satan adfuisse memoratur. ¶ Ver.6. Et cõminuet eos tanquã vitulũ libani. Ex Hebręo vertit Felix, Saltare fecit vel exilire fecit eos tanquã vitulũ. Hoc est (iuxta sententiã in Elucidatione indicatã) fecit eos quos cõuertit saltare (vt solet dici) ad suũ placitũ, vertit & cõuer

A tit vt voluit, & agitauit quocunq; libuit: quemadmodū tener vitulus facile regitur, & agitatur quo-
cunq; quis voluerit. Quod si per nominatiuum casum verterimus hoc modo, Cōminuet eas quasi
vitulus libani, quomodo habet versio Hieronymi, habebimus etiam sic aptissimam sententiā: Chri
stus enim dominus non quasi leo in mundo pugnans ferociter, sed tanquā agnus mansuetus, & tā- Esaię. 50
quam vitulus delicatus oblatitius vicit patienter: sicque vt vitulus sibi subiugauit electos. Occisus e-
nim & immolatus fecit victoriam, & redemit populum suum. Recte ergo tanquam vitulus libani,
tanquam delicatissima immolatioa hostia comminuit cedros. ¶ Versu 7. Vox domini concutiētis
desertum, & cōmouebit dominus desertū Cades. Hier. Vox domini parturire faciens desertum, &
parturire faciet dominus desertum Cades. Quod ad eandem sententiam potest acōmodari, quam
in Elucidatione assignauimus lectioni nostræ vulgatæ. Quum enim Deus ad pœnitentiā cōuertit
populos siue Gentium siue Iudæorū, quasi parturire fecit eos. Sunt enim pœnitentes parturiētibus
similes, & dolor pœnitentiū dolori assimilatur parturientiū: quemadmodū plenius declaratum est
à nobis in annotationibus principalibus psalmi 46. circa versiculum illum, Ibi dolores vt parturiē
tis. Alii vertunt, Dolore afficiet desertum: quod vel secundum prædictum sensum intelligatur de do
lore pœnitētiæ: vel ad dolorem inuidiæ dæmonum atque malorum (qui à Deo deserti sunt) potest
in malū referri. ¶ Vers. 8. Vox domini præparantis ceruos. In Hebræo habetur dictio cholel .i. ob-
B stetricans vel præparans partum. Iuxta quam significationem vertit Hier. Vox domini obstetricās
ceruis. Significat tamen suprà posita dictio Hebraica facere, formare, parare, creare. Vnde lectio no
stra iuxta hanc intelligentiam exponi potest, Vox domini formauit, parauit, fecit ceruos vel ceruas,
perfectos fecit viros euangelicos qui alta conscenderent, & contra diabolum pugnarent, iuxta sen-
tentiam in Elucidatione explanatam. Vel secundum primam significationem exponatur, Vox do-
mini præparans ceruas, supple ad partum, quod est obstetricans. Atque ita fœmineum genus magis
conuenit, quod etiam habent pleriq; ex Hebræis interpretes. Ceruæ autē istæ quas præparat filio- Gala. 4.
rum multorum, quoscunq; per euangelium Christo gignunt. Ex quibus vnam aliquam ceruam in- 1. Cor. 4.
signem, multorum ceruorum progenitricem, audiuimus in parturiendo clamantē, Filioli mei quos
iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Et ad eos quos iam verbo Dei obstetricante
progenuerat: In Christo Iesu (inquit) per euangelium ego vos genui. Non enim ceruæ istæ sibi va-
lent obstetricari: parere non valent, nisi obstetricante illis voce domini. Hæc enim est quæ de illorū
vtero fœtus educit, quæ parere illos facit partū salutarem, filios Dei & regni. ¶ Versu eodem, Et re-
uelabit cōdensa. Hieronymus. Reuelabit saltus. Felix, Detexit vel denudauit syluas. Syluę enim con
densæ dicuntur propter frondium, foliorum, & ramorum densitatem. Vnde in alio psal. Cōstitui- Psal. 117.
te diem solennem in condensis: vbi Hiero. vertit, In frondosis: secundum quem modum & hīc di
C ci posset. Reuelauit dominus frondosa .i. occulta & obtecta obuolutione figurarum & ænigmatū,
iuxta sententiam in Elucidatione expositam. ¶ Ver. vlt. Dominus diluuium inhabitare facit. Hiero-
nymus: Dominus diluuium inhabitat. Quod intelligi potest de multitudine copiosa fidelium popu
lorum, quam Deus in ecclesia sua inhabitat. Aquæ enim multæ, populi multi in ecclesia, quasi dilu-
uium faciunt & sunt, in quo diluuio inhabitat Christus, & sedet, vt rex super illos in æternum. Alii Apoc. 17
vertunt, Dominus ad diluuium sedit, vel in diluuio sedit. Pro qua lectione conueniens foret per di
luuium intelligere generale & vniuersale iudicium domini. Tunc enim pariter in vnum congre-
gabuntur omnes in vniuersum populi, ex omnibus mundi partibus terráq; & mari, qui fuerunt ab
initio vsque in consummationem sæculi, multitudo proculdubio multò maxima, & innumerabilia 2. Cor. 5.
milia: qui omnes ad vnum illud tribunal pariter confluant, quod in medio positum erit, in quo re- Ioan. 5.
sidebit is cuius potestas facere iudicium, Christus Iesus, dominus & iudex noster.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

HIc Psalmus in Hebræo nullum habet peculiarem titulū, nisi tantum iuxta communem prę-
notationem: Psalmus Dauid. Græci tamē codices, & Latini omnes adiectum habent, in cō
D summatione tabernaculi. De tabernaculo autem isto legimus capite 15. primi libri Paralipo- 1. Par. 15.
menon, vbi Dauid ædificasse narratur locum arcæ domini, eique tetendisse tabernaculum, & præ-
parasse mansionem, vbi & constituta est à leuitis & sacerdotibus: quemadmodum proxime sequen
ti capite monstratur. Nemo verò existimet, quoniā hic de tabernaculi consummatione fit mentio,
idcirco totum psalmum debere huic tabernaculo accommodari, & non ad illa nouæ legis mysteria,
de quibus interpretatur Elucidatio. Quid enim vanius posset excogitari, quàm tanta tamque splē-
didissima mysteria quæ psalmus hic continet, solius tituli gratia opprimi, & velut sepeliri? Præser-
tim cum nec secundum literam quicquā ex omnibus quæ hic dicuntur, valeat ad hoc Dauidis taber
naculum applicari, nisi forte hoc tantum ꝙ initio ad efferendū hostias homines prouocantur. Cæ-
terum, illa omnia de voce domini tam magnifica, nihil ad rem illā attinere videntur. Tituli ergo hu-
ius inscriptio, nō nisi occasionem vel tempus compositionis psalmi huius determinare videtur, vt
accipiamus Dauidem in tabernaculi prædicti consummatione spiritus radio illustratum, déq; mi-
rabilius istis mysteriis venturi tabernaculi (cuius illud erat quędam figura) magnifice edoctū, tale ce
cinisse canticum, in quo illa omnia cantando comprehenderet, quæ per spiritus illustrationem sibi
manifestata conspexerat. Et sanè videtur id conueniens admodum esse, vt eo tempore quo cōsum-
mauit rex tabernaculum arcæ domini in figuram ædificationis ecclesiæ nouæ, q̄ ædificaturus erat

patri suo Christus dominus in hoc mundo, idem ipse propheta de iis quæ in hoc præfigurato ædi- E
ficio futura erant illuminaretur, & psalmum caneret. Consummatio autem ista accipiatur, vel quan-
do perfectè præparatus fuit locus in quo debebat arca requiescere, vel post introductionem & con
stitutionem arcæ in loco præparato: vt tunc consummatum accipiatur tabernaculum, quando ar-
cam in se tenebat, cui fuerat præparatum. Quasi enim imperfecta est adhuc habitatio, quando ab
eo cui præparatur, nondum inhabitatur.

IN PSALMVM XXIX.

Versu 1. Quoniam suscepisti me. Beatus Hier. vertit, Saluasti: alii, Eleuasti, exaltasti, id est, libe-
rasti. ¶ Versu 3. Saluasti me à descendentibus in lacum. Hierony. Viuificasti me, ne descen-
derem in lacum: hoc est, viuificando me præseruasti, ne cum illis venirem qui prolapsi sunt
in puteum inferni. ¶ Versu 5. Quoniam ira in indignatione eius. Secus in Hebræo legunt, Ad mo-
Ezec. 18. mentum est ira eius, vt vertit Hieron. vel, Instans est ira eius, aut momentum est in ira eius: hoc est,
breuissime irascitur, non diu irascitur, si conuerti volumus, facillime placatur. Quacunque enim
hora conuersus fuerit peccator & ingemuerit, agens pœnitentiam, auerténsq; se ab impietate sua,
omnium peccatorum eius nequaquam vltra recordabitur dominus. Tam breuis, tam ad momen-
tum est ira eius. Nequaquam enim est Deus vt morosi homines, qui semel offensi, vix precibus vl- F
lis vel obsequiis valent placari. Atq; ad sententiam accedit, licet obscurius, vulgata nostra lectio quę
habet, Ira in indignatione eius. Significatur enim hoc sermone iram Dei nō esse permanentem, sed
transitoriam: quemadmodū verbum quod in indignatione subito commoti homines dicunt, faci-
le reuocant atq; retractant. Sic & Deus quia facile iram retractat, & vltionem reuocat, quam ex iu-
sta indignatione decreuerat vel intulerat, quasi in indignatione tantum videtur habere iram: iuxta
quod in Elucidatione plenius expressum meminimus. Chald. paraph. hoc loco sic habet, Vna hora
indignatio eius, vita æterna bona voluntas eius: hoc est, indignatio & ira eius non diu durat, non
Ibidem. ex beneplacito Dei est. Mallet enim (vt ita loquar) nunquam indignari, nunquam irasci, qui non cu-
1. Tim. a. pit mortem peccatoris, sed omnes cupit fieri saluos, & ad veritatis agnitionem peruenire: tamē co-
gitur subinde irasci & indignari, nostris culpis id exigentibus. Vitā autem non vult ad horā, non ad
momentū, nobis bene vult: sed æterna bona voluntate semper optat nobis bonum, & peccatori e-
tiam vt conuertatur & viuat. Versu 6. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinū lætitia. Præ-
ter intelligentiā quæ in Elucidatione ponitur valde literalem, potest etiam hæc assignari: Donec in
tentationibus agimus & afflictionibus, demoratur in nobis tristitia, grauamur tristitia, desolati ad
tempus, & destituti præsentia consolatoris nostri. Verum vbi cōsolatio spiritus redierit, vbi hic illu-
xerit, tum redibit lætitia, laus & gratiarum actio. Aut intelligatur vespere, in tentationibus & affli- G
Dan. 3. ctionibus debere nos memorari iniquitates nostras, & eas in amaritudine recogitare, quibus affli-
ctionem promeruimus: quemadmodū faciebas in captiuitate Daniel orans pro populo suo, ac di-
cens, Peccauimus, iniquè egimus in omnem iustitiam tuam, &c. Mane verò redeunte cōsolatione,
debere nos Deo laudes & gratiarum actiones offerre in lætitia. Cui expositioni satis cōsonat quod
habet Chald. paraph. Ad vesperum iubet immorari fletum, & mane iubet persistere in laude. Adde
& alteram expositionem, quòd secundum temporis opportunitatē magis accommodū est vespertinū
tempus ad deflendum peccata, quàm tempus matutinum: econtrario autē, tempus matutinū ad lau-
dandum in lætitia magis conuenit propter sensuū omnium viuacitatem, & reparationem virium
somno perfectam, id quod experientia facile quisque in sua exercitatione poterit deprehendere.
¶ Versu 7. Ego autem dixi in abundantia mea. Hieronymus vertit oobiscum, In abundantia. Alii
autem aliqui interpretes vertunt, In prosperitate, fœlicitate, vel quiete mea. Chald. translatio, Cum
sederem in fiducia: quæ omnia idem volunt. ¶ Versu 8. Domine in voluntate tua præstitisti decori
meo virtutem. Hieronymus ex Hebræo, Statuisti monti meo fortitudinem: hoc est, fecisti monti
meo perstare & permanere suam fortitudinem, vel posuisti in monte meo fortitudinē. Spirituali-
ter autem (iuxta psalmi in Elucidatione expositā intelligentiam) per montem hunc cui præstat &
firmat Deus suā virtutem, conueniens fuerit intelligere cumulū fœlicitatis & illius abundantiæ, de H
qua in priori versu habitus fuerat sermo. Atque ita sensus idem est, quo in Elucidatione exponitur
vulgata lectio. Aut mons iste intelligatur fiducia animi, vel animus ipse in spe & fiducia Dei confir-
matus. Cui præstat & firmat Deus fortitudinem, quoniam si modicum auerterit ipse faciem suam,
statim homo conturbatur, quantumuis antè videbatur firmatus atque stabilitus.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

Psalmo huic in omnibus exemplaribus, etiam in Hebræis, titulus peculiaris præfigitur, talis:
Psalmus cantici, in dedicatione domus Dauid. Quæ dedicatio cum ad literam nusquam inue-
niatur in vlla facta historia, videtur secundū mysticam intelligentiam requirenda. Vnde qui
de Christi passione & resurrectione psalmū exponunt, dedicationem istā domus Dauid ad gloriā
resurrectionis Christi domini referunt, dicentes, tunc dedicationē domus Dauid celebratam fuisse
quando Christi caro à mortuis in gaudio fuit resuscitata, sicq; in tēplum animæ fuit quasi post de-
structionem reædificata. Alii, qui totum psalmū etiā cuilibet iusto applicant, sic affecto vt psalmus
indicat, dedicationi domus Dauid eum dicunt inscribi: quia tunc maxime est proferendus, cū Deus
animam per gratiam inhabitare sentitur, & quia de huiusmodi inhabitatione Dei in anima potissi-
mum loquitur: & quia de innouatione hominis per gaudiū spiritus post lamenta facit mentionem.

A Vnde in conclusione dicitur, Concidisti saccum meum, & circundedisti me lętitia, vt cantet tibi
gloria mea: quòd animam quasi de nouo Deo dedicatam sanare videtur.

IN PSALMVM XXX.

VErsu 2. Accelera vt eruas me. Hieronymus & Felix clarius, Velociter libera vel eripe me.
¶ Versu 3. Esto mihi in Deum protectoré, & in domum refugii. In Hebræo, Esto mihi in la-
pidem fortissimum, & in domum munitam, vt habet Hieronymus: vel 10 lapidem fortitudi
nis, & in domum propugnaculi: vt habet Felix. Ac deinde in versu mox sequenti, Quoniam petra
mea & munitio mea vel munimentum meum tu es. ¶ Versu 9. Saluasti de necessitatibus animam
meam. Hieron. Cognouisti tribulationes animæ meæ. Felix, Cognouisti in tribulationibus animã
meam. Et hæc eandem habent cum vulgata lectione sententiam. Cognoscere enim dicitur Deus
tribulationes animæ, vel cognoscere eam in tribulationibus, quando ad angustias animæ patientis
sic aspicit & attendit, vt eá ab illis expediat. ¶ Versu 13. Infirmata est paupertate virtus mea. In He-
bræo, pro paupertate, habetur iniquitas. Sic enim vertit Hieronymus: Infirmata est iniquitate for-
titudo mea. Et Felix, Infirmata est propter delictum meum fortitudo mea: vel, Corruit in delicto
meo virtus mea. Quod de virtute spiritus omnino videtur intelligendum. Per peccatum enim ipsa
B debilitatur & infirmatur: quoniam peccatum dispositionem aliquam relinquat necesse est ad male
agendum: & quanto quisq; ad male agendũ fortius dispositus est, eo ad bonũ inuenitur infirmior.
¶ Versu 14. Super omnes inimicos meos factus sum opprobriũ vicinis meis valde. In Elucidatione
præpositionem Super, interpretati sumus Propter, quomodo ex Hebræo vertunt quidã, Propter
omnes hostes meos fui opprobrium. Felix vertit, Ab omnibus tribulantibus me: quod ad eandem
sententiam facillime accommodatur. Beatus autem Hierony. vertit, Apud omnes hostes meos fa-
ctus sum opprobrium, & vicinis meis nimis: hoc est, omnibus inimicis meis factus sum oppro-
briũ, etiam vicinis meis valde. ¶ Versu 16. In eo dum conuenirent simul aduersum me. Clarius sic
ex Hebræo transfertur, Cum conuenirent simul, vel cum inirent cõcilium pariter aduersum me,
accipere animam meam cogitauerunt, vel potius impiè cogitauerunt. ¶ Versu 18. In manibus tuis
sortes meæ. In Hebræo habetur, In manu tua tempora mea: quomodo habet & Romanum psalte-
rium. Sententia autem eadem potest accipi: Ecce enim in manu Dei tempora nostra aduersitatis,
prosperitatis, afflictionis & consolationis, vitæ & mortis, nihil aliud est quàm sortes nostras esse in
ipsius manibus, idémq; orationis sensus rectè accipitur. Chaldaica paraphra. habet, In manibus tuis
dies redemptionis meæ. ¶ Versu 20. Illustra faciem tuam super seruum tuum. Illustra valet, illumi-
na, vel lucere fac, vel ostende cum illuminatione siue irradiatione. Chal. parap. habet, Lucere fac io-
C cunditatem faciei tuæ super seruum tuum. ¶ Versu 22. Qui loquuntur aduersus iustum iniquitatẽ.
Beatus Hieronymus vertit, quæ loquuntur aduersus iustum vetera. i. diu excogitata mẽdacia, & ini-
quitatem multum elaboratam, diúq; in corde velut parturiendo gestatam. Vel vetera. i. corrupta &
putrida, maláq; & sordida: hoc est impia. Alii vertũt, grauia vel dura, iniqua, superba, vel opprobria.
¶ Versu 24. Perfecisti eis qui sperant in te. Perfecisti. i. operatus es sperantibus in te, vt habet Hiero-
nymus. Vel operatus es pro sperantibus in te. Cæterum, illud quod sequitur, In conspectu filiorũ
hominum, in Elucidatione coniunximus cum particula subaudienda: hoc modo, Quam reddes eis
in conspectu filiorum hominum. Cui astipulatur Chal. paraph. sic habens, Operatus es sperantibus
in te, vt reddas eis præmium bonum in conspectu filiorum hominum. ¶ Versu 30. Veritatem re-
quiret dominus. Hieronymus. Fideles seruat dominus. Quod cum lectione communi facile con-
cordari potest, si intelligamus Deum requirere fideles ad saluandum eos, quomodo requirit pastor
oues, ne pereant, & saluator eos quos saluare velit. Hoc enim modo requirere veritatem vel fideli-
tatem, idem censebitur quòd custodire vel saluare fideles, & facientes veritatem.

IN PSALMVM XXXI.

VErsu 4. Cõuersus sum in ærumna mea, dũ configitur spina. Hæc lectio quam habeat intelli-
D gentiã, ex Elucidatione patuit. In Hebræo autẽ secus habetur. Sic enim vertit Hiero. Ver-
satus sum in miseria mea, cum exardesceret messis iugiter. Quod ita potest intelligi, Tribu
latus & afflictus sum in miseria mea, cum viderem iugiter peccata mea maturescere, & appropin-
quáre æstu diuini iudicii, quasi ad propinquam retributionem parari. Quò enim diutius peccator
quilibet peccatis absque pœnitentiæ & confessione dissimulando perseuerat, eò ad rationem puni
tionis magis magisque appropinquat, & velut exardescit, coquitur, & maturescit continuò messis
eius, ita vt iudicio per singulos dies fiat propinquior. Aliter vertunt Felix atque alii nonnulli in-
terpretes: Immutatus est humor meus in siccitates æstatis: vel, Versus est viror meus in siccitate æ-
statis: hoc est, Quicquid ante peccatum in me fuerat viroris & humoris, ex gratia Dei, velut exsic-
catum est, quomodo ęstate nimio ęstu solet exsiccari terra. Vel sic, Cõuersa est siue versa pinguedo
mea, siue humidum meum in siccitatibus. i. (iuxta Felicis interpretationem) factus sum macilentus
& exsiccatus, ac si positus fuissem ad radiũ solis in æstate. Atq; ita ad corporis afflictionẽ hæc lectio
secundum literam refertur, vel etiam ad animam secundũ spiritualẽ intelligentiam. ¶ Versu 9. Tu
es refugium meum à tribulatione quæ circundedit me: exultatio mea, erue me à circundãtibus me.
Hunc versum ita transfert Hierony. Tu es protectio mea, ab hoste custodies me, laus mea, saluans,
circundabis me. Quæ lectio ex seipsa claram habet intelligentiã. Alii partem illam posteriorem ex-
ultatio mea, &c. aliter vertunt: Canticis liberati circundabis me: hoc est, cũ circundabis me ad pro-

rectionem & liberationem,accipies à me cantica liberationis,quæ pro gratiarũ actione tibi decan- E
tabo liberatus.¶ Versu 10. Firmabo super te oculos meos. Beatus Hieronymus, Cogitabo de te oculo meo. Felix, Innuam super te oculo meo. Sanctes, Cõsulam tibi oculo meo. Prouenit autem ista diuersitas ex ambiguitate vocabuli Hebraici iaatz, cuius hic futurum ponitur, quod (teste Reuclinio) significat decreuit, cogitauit, consultatione conclusit, Statuit. Est autẽ sensus prædictarum versionum ferè idem: nempe hic, Ego dominus habebo (vt dici solet) oculum & respectũ ad te, cõuertam oculos & aspectum meum ad te, vt te dirigam in via quã ambulare debes: vt si forte errare volueris à rectitudine, ego tibi indicem atque monstrem errorem: & si forte ignorare contigerit quò pergere & quid agere debeas, ego tibi indicem quid placitum sit mihi. Et loquitur Deus secundũ consuetudinem hominum, qui ambulantiũ per ignota itinera gressus oculo & aspectu prosequuntur, vt de recto bonóq; itinere admoneant, & ab errore deuiorum viæ ignaros custodiant. Aut secundum modum quo parentes præeuntibus in via filiis, qui viã tamen ignorant, continuò oculos habent ad viam filiorum, vt illis iter rectum demonstrent. Hæc autem intelligentia etiam in Elucidatione comprehenditur, tametsi pleniorem illa assignet interpretationem. Nostræ autem lectioni & expositioni videtur apertius consonare quod habet Chaldaica paraphrasis. Ponam vel firmabo super te in bonum oculos meos. F

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

IN titulo huius psalmi vna dictio præponitur, quæ hactenus nusquam occurrit, videlicet Mascil, pro qua septuaginta interpretes in Græco verterunt σύνεσιν, quod Latine intellectus dicitur. Beatus Hieronymus eruditionem transfert, quòd ferè idem valet. In Chal. translatione habetur intellectus, vel eruditio Bona. Cur autem huic psalmo titulus præmittatur bonæ eruditionis, vel boni intellectus, facile percipiemus, si quid nos hic psalmus doceat, attendimus. Docet autem nos intelligere quomodo peccati remissionem assequi debeamus: & in hoc nos erudit, atque prudentes facit, quomodo vera pœnitentia ad Deum conuerti, eiúsque iram effugere valeamus, & in peccatis commissis nequaquã permanere. Quis autem dubitet optimam hanc esse eruditionem & intellectũ preciosum vtilissimámq; prudentiam? Docet enim salubriter lugere, quo nihil est in hac vita homini magis vtile, vel magis necessarium. Beati enim qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

IN PSALMVM XXXII.

VErsu 1. Rectos decet laudatio. Felix, Rectis decora vel formosa est laus: hoc est, rectos decet: quemadmodum illud quod apud Sapiẽtem ponitur, Non est speciosa laus in ore peccatoris: tantundem valet, atque, Non decet peccatorem, Dei Laudatio. ¶ Versu 3. Bene psallite ei in vociferatione: Hieronymus, Diligenter psallite in iubilo. Felix, Bene psallite cum iubilatione: G
vel, Facite bonam melodiam & tripudium cum iubilatione, vel musicis instrumentis bene canito cum iubilatione. ¶ Versu 5. Diligit misericordiam & iudicium. In Hebræo non habetur misericordiam, sed tzedakah .i. iustitiam: coniungendo iustitiam cum iudicio, vt frequenter in scripturis fieri solet. ¶ Versu 6. Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Hieronymus, Omnis ornatus eorũ, quod cũ lectione vulgata habet eandem interpretationem. Vnde & Felix non aliud quàm virtutem vertit. Alii autem aliqui interpretes vertunt, Omnis exercitus eorum. Cuius lectionis sensus est, Non solũ cælos maximos orbes in sua amplitudine à Deo fuisse solo verbo creatos, verum etiam cælestes exercitus, & immensum illorum spirituum numerũ, qui in eis est, simul ab initio in sua multitudine fuisse spiritu oris Dei in sui generis nobilitate cõditos. Atq; in hanc sententiã conuenienter interpretari posset etiam cõmunis lectio, per virtutem intelligendo exercitũ: quemadmodũ frequenter & aliàs fieri solet. In Hebræo enim hoc loco habetur tzebaam, quod sonat exercitum, vel militiam, vel virtutem eorum. ¶ Versu 7. Congregans sicut in vtre aquas maris. Felix, Congregans sicut cumulum, aut velut in cumulo aquas maris. ¶ Versu 9. Quoniã ipse dixit, & facta sunt. In Hebræo singulari numero habetur, Quoniã ipse mandauit, & factus est: ipso præcipiente, stetit: totus videlicet orbis, & vniuersa mundi machina ad imperium domini esse accepit, & in sua subsistentia consistit.
¶ Versu 10. Dominus dissipat cõsilia gentium. Hier. Dominus dissoluit consilium gentium, irritas H
fecit cogitationes populorũ. Felix, Amouit vel prohibuit cogitationes populorũ. Eadẽ est horum cum nostra lectione sententia. ¶ Versu 14. De præparato habitaculo suo respexit. Hieronymus, De firmissimo solio suo prospexit vniuersos habitatores terræ. Felix, De habitaculo sessionis vel habitationis suæ prospexit omnibus habitatoribus terræ, vel prouidit: quod ipse interpretatur, Prouidentiam habuit de eis. Vel simpliciter. Respexit omnes habitatores terræ. ¶ Versu 15. Qui finxit sigillatim corda eorum. Hoc loco videtur prima facie aliquam donare cõtrarietatem litera Hebræa, atque lectio septuaginta interpretũ vulgata. Hæc enim habet κατὰ μόνας .i. sigillatim vel singulariter. In Hebræo autẽ iachad ponitur .i. simul siue pariter. Vnde beatus Hieronym⁹, ac cæteri In Hebræo interpretes vertunt, Quæ fingit pariter cor eorum. Videtur autem contrarietas aliqua esse inter eũ qui dicit, Deum finxisse sigillatim vel singulariter corda filiorum hominum, & eum qui diceret. Deum pariter finxisse corda eorum. Sed aduertendum est, quod Hebraicæ literæ sensus nequaquam vult Deum pariter, id est simul tempore, fecisse corda filiorum hominum: sic quasi (iuxta hæreticorum quorũdam errorem) omnes animas à principio Deus creasset: quemadmodũ vniuersam angelorum multitudinem simul tempore creauit. Id enim prorsus impiũ & catholicæ doctrinæ est aduersum. Neq; omnino litera Hebræa hunc sensum patitur, quoniam nõ plurali numero dicitur, Qui finxit pariter corda eorum: sed numero singulari, Qui finxit pariter cor eorum. Vnde nequa-

A quam potest ille sensus accipi de concreatione animarū hominum, id quod attendenti proprietatē
& vim elocutionis vnicuiq; facile potest fieri manifestum. Et forsitan speciali concilio ac spiritus
sancti instinctu, septuaginta interpretes prauam intelligentiam ac sensum peruersum amouere vo-
lentes, lectionem posuerunt: quæ illi falsæ sententiæ videretur non solum non fauere, sed etiam ad-
uersari, dicentes, Qui finxit sigillatim corda filiorum hominū. Quæ lectio pulchre intelligi potest
ad firmationem catholici dogmatis, quòd singulas hominum vitas & animas (quæ per corda signi-
ficantur) Deus creauerit sigillatim vel singulariter siue separatim, tūc videlicet vnamquāq; de nouo
creans in illo ipso momēto, quo in corpus proprium eā infundit. Quæ intelligentia manifeste ad-
uersatur erroneo dogmati, cuius ferunt Auerroim vel authorem, vel assertorem extitisse. In litera
autem Hebraica illud iachad. i. pariter, vel simul, secundū virtutem valere videtur, etiam, vt sit sen-
sus: Qui finxit etiam cor eorum, & intelligit omnia opera eorum. Nā in tali significatione solet
nonnunquam pariter vel simul vsurpari: velut cum dicimus, Deus de nihilo creauit nos, & pariter
nos ad imaginem suam fecit, simúlq; capaces fecit suæ gloriæ: tantumdē est ac si dicatur, Qui etiam
nos ad imaginem suā creauit, atq; etiam capaces fecit suæ gloriæ. Et iuxta hunc sensum apta valde
habebitur connexio, cum eo quod præcedit atq; subsequitur, in hūc modum, Dominus de suo ha-
bitaculo prospexit super omnes inhabitantes terram, qui etiam fecit corda eorum, & intelligit om
B nia opera eorum. Quasi dicat propheta, Non mirum si super filios hominum prospiciat Deus, si ip
sius erga illos prouidentia extendatur: quandoquidem etiam intima illorum formauit, & vitā, atq;
adeò vitæ totius principium (quod in corde est) inspirauit in eis, ac proinde omnia eorū cognoscit
opera. Posset etiam illud (pariter) aliter intelligi, Qui format pariter, supple cum corpore, cor eorū:
id est, simul cum corporis plasmatione animam creat & infundit vniendo corpori: quod etiā erro-
ri suprà citato manifeste aduersatur. Atq; huic sensui videtur vtcunq; accedere Chald. paraphrasis
habens in hunc modū, Creans vel formans eos, vnit corda eorū, & vestigat omnia eorum. ¶ Versu
17. In abundantia autem virtutis suæ non saluabitur. In Hebræo per actiuum genus habetur, In abū
dantia vel multitudine roboris sui aut fortitudinis suæ non saluabit, vel non liberabit. Quod ean-
dem facit cum nostra lectione sententiam, si intelligatur, Non saluabit sese equus, neque sessorem
suum. Nam & nostram lectionem quæ passiuum habet in Elucidatione sic ambigue interpretati su-
mus, Non saluabitur neque equus ipse, neq; sessor illius. ¶ Versu 19. Et alat eos in fame. In Hebræo,
Et viuificet eos in fame, quod in idem redit. Qui enim alit alioqui moriturum, quasi viuificat, dum
vitam sustentando, vitam quasi præbet.

IN PSALMVM XXXIII.

C PSalmus iste per alphabeti Hebraici literas (vt suprà diximus de psalmo 24.) procedit, singulis
versibus singulas literas secundum ordinē alphabeticum in cap. præferentibus. ¶ Versu 2.
In domino laudabitur anima mea. De verbo Laudabitur, diximus in principalibus annota-
tionibus, quod pro Gloriabitur ponatur. Vnde Felix vtrunq; vertit, quasi sub indifferentia consti-
tuens, laudabitur vel gloriabitur. Sanctes vertit in domino laudabit se anima mea, quòd est gloria-
ri. Qui enim gloriatur, quasi secundum modum aliquem se laudat, vel sibi complacet in illo in quo
gloriatur. Deniq; etiā vulgò cum gloriari volūt homines, ita solent dicere, Laudabo me, quod hoc
illúdve egerim, aut q̄ illi rei non consenserim. i. glorior & gaudeo. ¶ Versu 5. Accedite ad eum, & il
luminamini. Hieronymus, Respicite ad eum, & confluite. i. leuate oculos vestros ad eum, & cumu
latim vniuersi ad eum accurrite, & vultus vestri non confundentur. Felix, Respexerunt ad eum, &
cucurrerunt, siue confluxerunt, aut respexerunt in eum, & illuminati fuerunt, & vultus eorum nō
confundentur. ¶ Versu 7. Immittit angelus domini in circuitu timentium eum. Hieron. Circundat
angelus domini in gyro timentes eum, & eruet eos. Felix, Moratur, vel quiescit, vel castrametatur
angelus domini per circuitum timentium eum. Quæ versiones sentētiam vulgatæ lectionis quæ in
Elucidatione priori loco exponitur, clarius exprimunt. ¶ Versu 9. Non est inopia timentibus eum.
inopia. i. non est deficientia vel defectus, quod clarius exprimitur in psalterio Romano, nihil deest
timentibus eum. ¶ Versu 10. Diuites eguerunt & esurierunt. In Hebræo habetur, Leones vel catuli
D leonum siue leonculi depauperati sunt, vel inopes facti sunt, & esurierunt. i. egestatem passi sunt. Ni
mirum diuites huius seculi, qui per fas & nefas congregant, & fraudant, Deum non habentes præ
oculis, rectè ob suam rapacitatem leones vel leonū catuli appellantur. In secunda autem parte, cum
dicitur, Inquirentes autem dominum non minuentur omni bono: improprie admodū videtur ac-
cipi verbum Minuentur, pro Deficient, vt habet psalterium Romanum, Vel defectum patientur,
vel indigebunt. Vnde Hiero. vertit, Quærentibus autē dominum non deerit omne bonum. Versu
16. Vultus autem domini super facientes mala. Beatus Hieronymus nobiscum vertit, Vultus domi-
ni. Felix autem vertit sub indifferentia, Vultus vel iræ domini. Nam (vt suprà diximus in annotatio-
nibus psalmi 20) vultus domini aliquando pro iracundia accipitur, propterea quòd in vultu ira so-
leat relucere, dum toruo & seuero vultu aspicimus eos quibus irascimur. ¶ Versu 21. Mors peccato-
rum pessima, Hieron. Interficiet impium malitia, & odientes iustum culpabuntur. Hoc est, peribit
impius, & morte æterna punietur propter malitiam: & odiente, iustum, culpabiles inuenientur &
rei peccati in iustos. Vel culpabuntur id est, accusabuntur atq; condemnabuntur. Vnde Felix vertit,
Odientes iustum desolabuntur, vel destruentur. ¶ Versu vlt. Et non delinquent omnes qui sperant
in eo. Hieronymus iuxta sententiam nostræ lectionis vertit, Non peccabunt omnes sperātes in eo.
Felix autem vertit, Non desolabuntur, vel non pœnitebit sperantes in eo.

 B

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

HVic psalmo præmittitur titulus historicus, in hunc modum, Dauid, cum immutauit vultum suum vel os suũ coram Abimelech, & dimisit eum, vel eiecit eũ, & abiit. In quo titulo difficultas est, etiam secundum historiã propter nomen Abimelech, Si enim pro Abimelech diceretur Achis, facilis esset intelligẽtia ex historia primi lib. Reg. In cuius cap. 21. describitur, quomo-
1. Re. 21. do à facie Saulis fugiens Dauid, postquã ab Abimelech panes propositionis accepisset, & Goliæ gladiũ ad regem Geth Achis nomine, confugit, sperans ibi se saluandum à facie Saulis. Verum cum fama nominis Dauid illic quoq; vulgaretur, dicentibus ministris Achis, Nónne iste est Dauid rex terræ, cui cantabant in choro, Percussit Saul mille, & Dauid decem milia? Territus Dauid, furere se simulauit, & vultum atq; os immutauit corã rege Achis, collabi se sinẽs inter manus eorum, & in ostium portæ impingens, pétq; barbam saliuam emittens, adeò vt obiurgans rex Achis seruos suos, diceret, Quare adduxistis ad me hominem istum insanum, vt fureret me præsente? Ac deinceps, Dimittite illum hinc, ne ingrediatur domum meam. Cui sanè historiæ per omnia titulus optime quadrat, qui de immutatione vultus Dauid, & de eiectione siue expulsione, atq; abitu siue euasione eiusdem expressam facit mentionem. Ac si ita diceretur, Dauid post euasionem, primum quidem de manu Saul, deinde de manu Achis regis Geth, psalmum istum cõposuisse in gratiarum actionem, F non pro hac solũ liberatione, sed in generalj pro omnibus beneficiis Dei, quæ simul memori mẽte & animo grato recogitabat: ita tamen vt ista particularis liberatio occasionem præstiterit generalis gratiarum actionis. Verum obstare videtur huic dicto quod dicitur, corã Abimelech, non corã Achis. Quod incommodũ Iudæorum quidam Rabbini soluere conantur, dicentes eundem esse, qui & proprio nomine Achis nominabatur, & à communi regni sui appellatione Abimelech: quo nomine reges Palæstinorum appellabantur antiquitus: quemadmodum reges Ægypti Pharaonis nomine solebãt appellari, sicut ex sacris literis facile potest comprobari. Beatus Augustinus prolixa interpretatione mystice hæc exponit ad Christi passionem, & per resurrectionem ab omni periculo euasionem, ea referens, vt sit Christi ad patrem pro se & omnibus membris, próq; sua & omnium liberatione, gratiarum actio. Qui de his plura cognoscere desiderat, apud patrem sanctũ Augustinum in tituli expositione abunde multa inueniet.

IN PSALMVM XXXIII.

VErsu 1. Iudica domine nocentes me. Hieron. Iudica domine aduersarios meos. Felix, Contende cũ contendentibus mecum .i. contra illos litiga, vel pugna, vel dimica qui me oppu- G gnant, vel contra me dimicant mihi nocere cupientes. ¶ Versu 3. Effunde frameã, & conclude aduersus eos qui persequuntur me. Hierony. Euagina gladium, & præoccupa ex aduerso persequentes me: hoc est, euaginato gladio occurre persequutoribus meis in prælium, exurge in occursum illis, & irrue in illos, vt eos tua potentia expugnes. ¶ Versu 8. Superuacue exprobrauerunt animam meam. Secus habetur in Hebræo, Sine causa fecerunt foueam, vel foderunt foueam animæ meæ .i. sine causa & meo nõ merito posuerũt mihi insidias. Atq; ita prior pars versus, nẽpe, Gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, eadem est cũ posteriori iam explicata. ¶ Versu 9. Veniat illi laqueus quem ignorat. Pro laqueo, Hieronymus vertit calamitatem, alii contritionem vel desolationem: Felix strepitum, tumultum vel deuastationem, Sententia autem in his omnibus manifeste eadẽ est. ¶ Versu 12. Eripiẽs inopem de manu fortiorum eius. Accõmodatius ad Grammaticam congruitatem diceretur, De manu fortiorum eo. Vnde Felix vertit, Eripiens inopem à fortiori illo. ¶ Versu 14. Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Felix hanc particulam, sterilitatem animæ meæ sic interpretatur, Quod faciũt mihi, malum pro bono reddentes, est vt mors animæ meæ, & quasi eam sterilem faciunt, & reddunt eam semimortuã, & eã in illa ponunt anxietate, in qua mulier solet esse post partum. Quæ expositio satis cum Elucidarione nostra concordat. Posset etiam sic exponi, Retribuebant mihi malum pro bono, per quod sterilem fecerunt animam H meam: id est, vitam meam, quia sua ingratitudine fecerunt vt illis nihil profuerit vita mea, quã pro eis expandi, & erogaui frustra: quæ expositio satis apte quadrabit, cum ad Christum psalmus applicabitur. ¶ Versu 15. Ego autem cum mihi molesti essent, induebar cilicio. Hieronymus, Ego autem cum infirmarer ab eis, induebar cilicio .i. cum tribularer, affligerer, molestarer ab eis: quod cum nostra lectione idem valet. Aliter vertit Felix, Ego autem, cum ipsi infirmarentur, indumentum meũ saccus vel cilicium: hoc est, non reddidi malũ illis pro malo, sed cũ ipsi infirmarentur, aduersa pate-
Rom. 2. rentur, tristarentur, ego condolebã illis, non gaudebam super malo afflictionis illorũ, sed afflixi meipsum ieiunio & oratione, lugens cũ lugentibus, secundũ charitatis fraternæ expostulationẽ. Verũ quia oratio mea locum non inueniebat, nec effectũ in eis ad me rediit, & in meam vtilitatem est cõuersa. ¶ Versu 17. Quasi proximum & quasi fratrem nostrũ, sic complacebam. Lectio nostra Latina hoc loco non facilem habet intelligentiam, & videtur in sermone esse incommodum, Facile autem vtrique mederi posset, si tantũ adiiceretur præpositio A D, hoc modo, Quasi ad proximũ, & quasi ad fratrem nostrum sic complacebam. Aut si casus accusatiuus mutaretur in datiuum, hoc modo, Quasi proximo, & quasi fratri nostro sic Complacebam. Atq; ita per casum datiuum habet lectio Græca, ὡς ἀδελφῷ ἡμετέρῳ οὕτως εὐηρέστουν. Iuxta priorem modum cum præpositione vertit Hieronymus, Quasi ad amicum & quasi ad fratrem meum sic ambulabam. Posset etiam verti per nominati

A uum,hoc modo,Quasi amicus,quasi frater, sic placide conuersabar erga illos,sic æquũ & placidum
illis me in conuersatione exhibui.¶ Versu eodem,Quasi lugens & contristatus,sic humiliabar. Hie-
ronymus,Quasi lugens mater,tristis incuruabar.i.sic humiliabar,& tristitia grauabar pro malo ini-
micorum meorum, sicut mater tristatur, dolet, & luget super mortuo vel infirmo filio suo. Aliter
Felix,Sicut lugens matrem, nigerrimus humiliatus sum.i.tanquam lugẽs matrem nigris indutus lu-
gubribus vestibus sic humiliaui me,afflixi atque cõtristaui pro inimicis meis.¶ Versu .18. Et aduer-
sum me læati sunt. Hieronymus,In infirmitate mea lætabantur. Felix, Cum ego autẽ attritus essem
vel confractus,vel claudicarem,læati sunt. Alii,In claudicatione mea lætati sunt. Quæ omnia can-
dem habent sententiam,hanc videlicet,Cum ego infirmarer vel deficerem viribus,siue claudicarem
atque vel modicum vacillare siue deficere inciperem, inimici mei lætabantur in malo meo. Quòd
autem sequitur,Congregata sunt super me flagella:beatus Hieronymus vertit,Collecti sunt aduer
sum me percutientes:quæ lectio nostræ vulgatæ est quædam explanatio. Felix claudos vertit. Con-
gregati sunt(inquit)aduersum me claudi,i.homines abiecti,vt ipse interpretatur.¶ Versu.19. Dissi-
pati sunt,nec compuncti,tentauerunt me,subsannauerunt me subsannatione. Ex Hebræo, Scide-
runt & non tacuerũt,in simulatione verborum fictorum. Hoc est, lacerauerũt me iniuriis & male-
ledicentiis,& non prohibuerunt linguas suas ab huiusmodi verbis ad derisionem fictis & composi-
tis,mihi illudentes.¶ Versu.23.Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur,& iracundia terræ lo-
B quentes dolos cogitabant. Hieronymus ex Hebræo,Non enim pacẽ loquuntur,sed in rapina terrę
verba fraudulentia concinnant: quod sensum habet apertum, Non loquuntur,quæ pacis sunt, sed
vt male rapiant,dolos componunt. Alii vertunt,Non enim pacem loquuntur,& super humiles vel
mansuetos terrę verba fraudulenta cogitant,vel componũt,uel concinant.¶ Versu vltimo, Et lin-
gua mea meditabitur iustitiam tuam . Pro meditabitur in Hebræo habetur futurum verbi hagag,
quod (vt Ioannes Reuclinius testatur) significat meditatus est, dissertauit, disputauit, ratiocinatus
est,loquutus est,sonos seu verba composuit . Vnde hoc loco transferri potest,Lingua mea tota die
loquetur vel sonabit vel modulabitur vel dissertabit iustitiam tuam.

IN PSALMVM XXXV.

VErsu. 1. Dixit iniustus,vt delinquar in semetipso .Hieronymus,Dixit scelus impii in medio
cordis eius,nõ esse timorem Dei ante oculos eius.Cuius sensus est,Iniquitas & peccatũ im-
pii hoc ipsi persuadent, vt cogitet in corde suo & existimet,non debere se timorẽ Dei ante
oculos habere.Quod trãslatio Chal.clarius sic exprimit,Dixit scelus siue iniquitas impio in medio
cordis eius ne ponat timorẽ Dei ante oculos suos. Vbi per scelus intelligi põt est, vel peccatũ,& ini-
quitas ipsa,quæ peccatorem excæcat,& facit non timere neq; attendere hominum iudicia,& velut
C persuadet cordi peccatoris,Dei timorem abiicere:vel diabolus scelestus & author peccati. Nam &
ipse hoc maxime cordibus hominũ persuadere conatur, vt Deum non habeant præ oculis,quo sibi
seruiant liberis.¶ Versu .2. Vt inueniatur iniquitas eius ad odium. Ad odium beatus Hieronymus
vertit,ad odiendum. Quod potest exponi passiue,vt odio habeatur,scilicet à Deo,quomodo nos ĩ
Elucidatione explicauimus: vel actiue,ad habendum odio,subaudiendo bonum. Quod etiam apte
quadrabit proposito Psalmi,quoniam ad consummatam impietatem hoc pertinet,sic in iniquitate
defigi,& illi adhærere vt virtus habeatur odio. Nam qui ex infirmitate qualibet peccant aut fragili-
tate humana,& si ad tempus passionis subiecti præeligant iniquitatẽ, non inuenitur tamen eorum
iniquitas ad odium boni. Diligunt enim bonum, & amant eos qui bene agunt, licet propter fragi-
litatem & passionem præeligant malum.¶ Versu.3.Noluit intelligere vt bene ageret. Hieronymus,
Cessauit cogitare benefacere.hoc est, eousque in impietate sua progressus est impius, vt non vltrà
cogitet de faciendo bene, sed absque freno iam in omne malum abeat præceps . Quod à nostra le
ctione non dissonat, Noluit intelligere vt benefaceret .i. noluit cognoscere, noluit cogitare,quo-
modo benefaceret,vel de faciendo bene:quod clare habet Chal.paraphrasis, Abscidit intellectum
à bene operando.¶ Versu.11. Prætende misericordiam tuam scientibus te. Dictio quę in Hebręo ha
betur loco prætende,à verbo masach venit,quod significat duxit,traxit,extẽdit,vel tetendit. Vnde
D hoc loco Hieronymus vertit, Attrahe misericordiam tuam scientibus te. hoc est,trahe misericordi-
am tuam ad scientes te, aut impartire misericordiam tuam fidelibus tuis. Et idem sibi vult verbum
prætende,quod habet nostra lectio.

IN PSALMVM XXXVI.

VErsu.1.Noli æmulari in malignãtibus. Hieronymus,Noli contendere cum malignis. Felix si-
militer,vel noli commisceri velut in contentionem cum eis,quòd facile ad sententiam nostræ
lectionis applicatur, hoc modo , Noli zelo commoueri intra te super malignantibus , non te
moueat impiorum prosperitas , ita vt cum eis velis ob hoc in contentionem misceri , vt cum eis tu
velis contendere. Verti etiam potest, Ne inuideas malignantibus,neq; ira cõmouearis contra illos.
Chal.paraphrasis alteram sententiam explicat,dicens, Ne æmuleris malignos, ne similis fias illis, &
non æmuleris facientes iniquitatem . Hanc autem vtranq; intelligentiã, in Elucidatione clare satis
indicauimus.¶ Versu .2.Quoniam tanquã fœnũ velociter arescẽt .Ex Hebræo,Tanquam gramen
vel fœnũ velociter succidentur vel cõterentur,& sicut olus viride marcescẽt, vel sicut viror herbæ
aut germinis deficient.¶ Versu.3.Inhabita terrã,& pasceris in diuitiis eius. In Hebræo non habetur
in diuitiis eius,sed pascere fide,vel veritate. Ponitur enim nomen æmunah,significans veritatẽ vel

fidem. Recte autem secundum sententiā huius lectionis iubemur sperātes in domino pasci veritate. E
Veritas enim & fides promissionum Dei, nos debet in bono nutrire, sustinere, educare & ad incre-
mentum iustum perducere. Ad illam enim intendentes, confortamur, consolamur, confirmamur
in ea & ad virtutis exercitia alacres atq; potentes reddimur: quēadmodū solet cōfortare cibus eden
tes. Si enim vulgato sermone dicuntur homines quidam spe ali & viuere, maxime autē amantes (de
quibus tritū prouerbiū est, Spes alit amantes) cum tamen huius mundi spes frequenter nimium spe
rantes confundat & fallat: quanto magis optimo iure dicere poterimus, de sancta spe quæ in Deū
Rom. 5. est (quæ iuxta Apostolū non confundit, vtpote illius innixa veritati, qui mētiri nequit) quòd alere
atque pascere sufficiat amantes atq; fideliter sperantes. Potest etiā intelligi de fide quæ in nobis est,
quod ipsa nos debeat pascere: quoniam per dilectionem debet fides operari virtutis opera, quę pa-
Galat. 5. bulum & cibus sunt animæ. Fides enim quæ sine operibus est, mortua cum sit, nescit pascere se ha-
Iaco. 2. bentes, neq; vitam dare, quæ vitam non habet. Eadem quoq; intelligentia de veritate commode as
signari potest, tam de veritate fidei, quàm vitæ. Potest etiam aliter intelligi, Pascere in fide, ad hunc
sensum, Interim donec gustare non datur illam perfectam satietatē, quæ exhibenda est in patria, in
2. Cor. 4. fide pascere, in fide oblectare, per eam & in ea contemnendo quæ videntur temporalia: ea autē quę
non videntur æterna tota mente contemplando, & iam nunc per fidem vera charitate perfectā, in
cęlis habendo conuersationem. Ex Chald. Parap. vertit August. Genuēsis, Negociosus esto in fide,
Philip. 3. quod illi consonat verbo Euāgelico, Negociamini, dum venio. hoc est, Cura, donec tēpus est ope- F
Matt. 6. randi, diues fieri in operibus bonis, quemadmodum Aposto. ait: & thesaurizare thesaurum bonum
atq; indeficientem in cælis iuxta sermonē domini. Adiuro te hoc loco, Christiane lector, cōsideres
1. Tim. 6. & ipse tecum expendas, quàm ampla atq; angusta sit scripturarum sanctarū maiestas, & quàm abun-
dans nimiū fœcunditas, quæ in vnico verbulo tam multiplicē complectimur intelligentiam, & sin
gulas pio animo ad ruminandum suauissimas. O vere fœlices nimium, sua si bona norunt agricolæ
sancti, quibus in hoc agro dominico concessum est atq; complacitum, ingenii sui vires expendere.
Illud quoq; aduerte, priusquā hinc dimittaris lector quòd istę ex Hebræo versiones iam adductę &
expositę facile possunt cum lectione vulgata concordari, si pronomen eius, cum dicitur, pasceris in
diuitiis eius, referat dominum, vt sit sensus, Pasceris in diuitiis domini. Fides enim recta quæ per di
lectionem operatur, sunt verè diuitiæ domini, quibus scilicet efficimur in Deo diuites. Imò & si re
ferat terram, modo terra spiritualiter intelligatur terra cordis (vt in annotationibus principalibus
prolixè deducitur) facile erit inuenire concordiam. Verè enim diuitiæ cordis nostri sunt, fides & o-
pera Deo digna, quæ illa operatur. ¶ Vers. 4. Delectare in domino. Delectare. i. diuitias tuas sine de-
lectationē tuam accipe, habe, pone in domino, quomodo vertit Felix. ¶ Versu. 5. Reuela domino vi
am tuam. Hieronymus. Volue super dominum curam tuam. i. (iuxta Petri verbum) omnem sollicitu
dinem proiice in ipsum: quæ sententia secundū rem cum nostra lectione satis conuenit. Qui enim G
1. Pet. 5. domino sua omnia reuelant, ad hoc faciūt, vt ipsi totum cōmittant quod sibi incumbit. Siquidem
ad hoc manifestamus nostras miserias, ad hoc communicamus consilia, vt subleuemur, vt iuuemur
in eo quod per nosipsos non possumus. Felix vertit, Circūuolue secus dominū viam tuam, hoc est,
quicquid agas, quocunq; ambules, semper cum Deo permane, & ab eo ne discede, semper illi adhæ
reas optimo adiutori in omnibus. Quandiu enim in conspectu illius ambulas, & iuxta illum circun
uoluis viam tuam, securus eris: quemadmodum pulli ab accipitre securi sunt, donec circunuoluūt
secus matrem viam suam. Quòd si longius abscedāt, in itinere suo inuenient periculum. ¶ Versu. 6.
Subditus esto domino, & ora eū. Pro subditus esto, in Hebręo habetur imperatiuus verbi damam,
quod significat quieuit, siluit, expectauit. Vnde ex Hebræo vertendum esset, Quiesce domino, vel
tace domino, quomodo vertit Hieronymus. Tacet antē domino, vel silet, vel quiescit, qui non mur
murat de iudiciis domini, æquanimiter fert quicquid Deo permittēre conspicit euenire, prosperi-
tatem scilicet malorū, suam afflictionē, atq; similia, & in nullo obmurmurat. Quid verò aliud est in
proposito loco, subditū esse domino? Patet ergo, quomodo hoc quod nostra lectio habet, cū prędi
ctis conueniat. Pro altera autē parte, Et ora eum, vertunt, Et expecta illum vel parare illi: quod quo-
modo rectius quàm oratione perficitur? Vnde non dissonat quod habet nostra lectio, Et ora eum.
¶ Versu. 10. Quæres locum eius, & non inuenies. Hieronymus, Cogitabis de loco eius, & non subsi H
stet. hoc est, considerabis & videbis ad locum in quo prius peccator erat, ad statū in quo florebat:
& nō inuenies eum in eo statu & loco in quo paulo ante videras. Vnde Felix vertit, Cōsiderabis lo
cum eius (.i. intellectum & considerationem adhibebis) & non adest. Verti etiam posset, Tu ædifica
beris super locum eius, & non erit, supple, ipse impius. Quod in Dauide impletū cognoscim⁹. Saul
enim interfectus est, & ipse successit in regnum illius. ¶ Versu. 12. Obseruat peccator iustum. Dictio
Hebraica zamam, quæ hoc loco habetur, significat, præsumpsit, statuit, cogitauit. Atque ideo verti
posset hoc loco, Præsumpsit impius contra iustum, vel statuit aut decreuit peccator, intellige: malas
suas cogitationes contra iustum, aut cogitat contra iustū, vel de iusto, vt vertit Hieronymus. Felix
vertit, Iniquam cogitationem cogitat impius aduersus iustum. Alii, malitiose vel dolose cogitat,
quod est præsumit. ¶ Vers. 15. Vt trucidēt rectos corde. In Hebræo habetur, Vt trucident vel inter-
ficiant rectos via, in via, quod secūdum rem idem est cum eo quod habet lectio vulgata. Qui enim
recti sunt corde, iidē sunt & recti via, vel in via sua. ¶ Versu. 21. Inimici verò domini, mox vt hono-
rificati fuerint & exaltati deficientes quemadmodū fumus deficient. Hieronymus, Inimici domini
gloriantes vt monocerotes, consumentur sicut fumus consumitur. Quod apertam habet intelligē-
tiam, si tantum intelligatur gloriari vt monocerotes, idem esse quod gloriari in fortitudine & po-

A tentia sua, tanquam si monocerotes essent: quomodo solemus dicere, fortes gloriari tanquã leones,
hoc est, quasi de leouino robore. Felix ita vertit, Inimici domini velut adeps agnorũ, vel, sicut pre-
ciosum agnorum defecerunt, in fumo defecerunt. i. sicut adeps agnorum nullã habens resistentiam
ab igne consumitur, & in fumum resoluitur: sic inimici domini igne gehẽnę cremabuntur. Aut ac-
cipiatur hic sensus, Inimici domini qui sunt tenerrimi & delicatissimi & pinguissimi sicut precio-
sum agnorum, vel sicut adeps agnorum, ipsi deficient subito, & igne peribunt æterno. ¶ Versu. 23.
Quia benedicentes ei hæreditabunt terram. Hieronymus ac cæteri ex Hebræo interpretes vertunt
per participia significationis passiuæ, in hunc modum, Benedicti eius, vel benedicti ab eo hæredita
bunt terram, maledicti autem eius, vel maledicti ab eo, peribunt. ¶ Vers. 25. Cum ceciderit, non col
lidetur. Felix exponit, Cum cœperit cadere, nõ erit penitus proiectus: quẽ sensum in Elucidatione
indicauimus. Quod autem sequitur, Quia dominus supponit manũ suam: in Hebræo, habetur, Do
minus sustentat vel sustinet manum eius, scilicet viri iusti. hoc est, ne cadat, vel irreparabiliter cadat,
apprehendit illum manu, atque ita tenet: quemadmodum tenere solent matres filiorum manus, vt
etiam si palpitare cœperint illorũ crura debilia, materna sustẽtatione è casu pręseruentur, aut certè
priusquam se allidant, mox eleuent eos manu quem tenent. Et hoc manifestum est quomodo cum
vulgata lectione in eundem sensum possit reuocari. ¶ Versu. 26. Non vidi iustum derelictum, nec
B semẽ eius quærens panem. De hac posteriori parte in prioribus annotationibus quęstio mota est,
quomodo veritatem habeat quod dicit Psalmista, nunquam vidisse se senem iusti quærens panem,
cum multi conspiciantur hostiatim quæritare victum & viuere mendicato. Cui quæstioni respon-
sio adhibita est, explicando, quid intelligi debeat quærere panem, iuxta sententiã literæ præsentis.
Faciliori tamen modo etiam alia via posset quæstioni fieri satis, repetendo vocabulum, derelictum,
ad semen quærens panem, hoc modo, Non vidi iustum derelictũ, nec etiam semen eius quærẽs pa
nem vidi derelictum. hoc est, iustum derelictum nõ vidi, & filios iusti, etiam si ad tantam egestatem
deuenissent, vt cogerentur mẽdicato quærere panem, nunquã vidi derelictos, quin illis (quanquam
in verecundia & sobrietate, sufficienter tamen) præbuerit dominus quę victui sunt necessaria. Quę
sententia quanquam non se offert prima facie, quia tamen & facilis est, & absq; omni incommodo,
nec Græcæ nec Hebrææ lectioni repugnans aut dissonans, nequaquã venit aspernanda. ¶ Versu. 27.
Tota die miseretur & commodat. Caue ne commodare hic intelligas, commodo esse, vel cõmodũ
facere, siue prodesse, quomodo per cõtrarium dicunt incommodare, obesse, & damnũ facere. Non
enim hoc sonat originalis lectio, neq; Hebræa, neq; Gręca: Græcè enim habetur verbũ δανείζω quod
manifeste significat mutuo dare vel accommodare, quod significat hoc in loco commodare: cuius
verbi actiui passiuum ponitur versu huius Psalmi. 22. Mutuabitur peccor. Græce enim est δανείσεται. i.
C mutuum accipiet. ¶ Versu. 32. Os iusti meditabitur sapientiam. Eiusdem verbi futurum est hic, de
quo diximus in annotatione vltima ex Hebræo, in Psal. 34. in expositione versus vltimi, Et lingua
mea meditabitur iustitiam tuam. Vnde posset & hoc loco verti, Os iusti loquetur, sonabit, disserta-
bit, modulabitur, vel pronunciabit sapientiam. ¶ Versu. 33. Et non supplantabuntur gressus eius. Hi-
eronymus, Non deficient gressus eius: Felix, Non commouebuntur gressus eius, vel non labetur a-
liquis gressuum eius, vel non mutabunt, aut aberrabunt gressus eius, aut nõ claudicabũt. ¶ Versu. 35.
Et non damnabit eum, cum iudicabitur illi. In Elucidatione ita exposuimus, vt eum priore loco re-
ferat iustum: datiuus autem, illi, posteriori loco referat impium, ad hunc sensum, Dominus non
condemnabit iustum, cum iudicabitur impio. Posset tamen ex Hebraica lectione vtraq; relatio ad
vnum referri, ad hunc sensum, Deus non comdemnabit iustum, cum iudicabitur ipsi iusto. hoc est,
cum viri iusti fiet iudicium, ipse non condemnabitur iudicio Dei. Atque in hanc sententiam acce-
pisse videtur Hieronymus. Cuius versio sic habet, Nec condemnabit eum (scilicet iustum) cum iudi
cabitur. Felix adiicit relatiuum, dicens: cum iudicabitur ipse, scilicet iustus. Tanquam si dicat Pro-
pheta, Iustus, quanquam nunc ante tempus iudicetur ab impiis & irrideatur, in die tamen iudicii,
quando verum fiet iudicium, non comdemnabitur à Deo, nec irridebitur, sed in iustitia sua saluabi-
tur. ¶ Vers. 37. Vidi impium superexaltatum & eleuatum, sicut cedros libani. Hieronymus, Vidi im-
D pium robustum & fortissimum, sicut indigenam virentẽ. Felix, Vidi impium robustũ & integrum
aut recentẽ, fortem siue extendentẽ radices, sicut laurus viridis, vel sicut arbor vegeta. Dicit quoq;
Felix, vocabulum ezrach, cuius loco nos cedrum habemus, significare apud Hebræos virum qui a-
uita nobilitate floret, & in bono nomine virescit: quam significationem respiciebat sacer Hierony-
mus, cum in versione diceret, indigenam virentem. Chal. translatio habet, Vidi impium fortem &
validum, sicut arborem transplantatam & abundantem foliis: & transiuit de mũdo, & ecce nõ erat.
Manifestum est autẽ, omnia hæc florem & apparentem gloriam prosperitatis impiorũ significare.
¶ Versu. 39. Quoniam sunt reliquię homini pacifico. Hieronymus, Ad extremũ erit viro pax, id est
homini qui nunc in simplicitate & æquitate viuit, tametsi nunc fit tribulatio & ingis afflictio, erit
tamen pax & bonum illi in nouissimo. Pro malis enim quæ in præsenti vita accepit bona, tũc com Lucæ. 16
mutato ordine (iuxta patris Abrahæ vocem) recipiet. Alii sic legunt, Merces vnicuique pax. Cuius
sensus est, vnicuique viro nunc custodienti innocentiam & obseruanti æquitatem erit pax æterna,
pax vera, in mercedem & beatam retributionem. Huic lectioni consonat, quod ex Chal. paraphra.
vertit Augustinus Genuensis, Finis hominis, pax. ¶ Versu. 40. Iniusti autem disperibunt, simul reli-
quiæ impiorum interibunt. In Elucidatione & contextu ita distinximus præsentem versum, vt ad-
uerbium simul ad posteriora adiunximus. Alii tamen malunt in presentem partem referre. hoc mo

do, Iniusti autem diſperibunt ſimul:ac deinde, reliquiæ impiorum interibunt. Quæ lectio facilem E
habet ſenſum, omnes impios ſimul vnius ictu ſententiæ, in æternam perditioné deturbandos. Atq;
huic poſteriori lectioni magis fauent tum Græca tum Hebræa exemplaria, atque etiam nonnulla
vetuſta Latina.¶ Verſu eodé, Reliquiæ impiorum interibunt. Clarius dici poſſet, Reliquiæ impio-
rum, vel nouiſsimum ſeu merces impiorum, perditio & interitus. Felix. Nouiſsimum impiorũ per-
emptum eſt. hoc eſt, Impiis nihil eſt relictum bonæ mercedis.

IN PSALMVM XXXVII.

VErſu. 2. Confirmaſti ſuper me manum tuam. Hieronymus, Tetigit me manus tua. Felix, De-
preſſa eſt ſuper me manus tua: vel, Depreſsiſti ſuper me manum tuam.¶ Verſu. 7. Quoniam
lumbi mei impleti ſunt illuſionibus. Beat⁹ Hieronymus vertit, Lumbi mei impleti ſunt igno
minia. Felix, Ilia mea repleta ſunt combuſtione. Aut legi poteſt pro illuſione, vilitas, contemptus
aut immunditia. Habent autem hæc eandem ſententiam cum vulgata lectione. Malæ enim concu-
piſcentiæ æſtus, de quibus hoc loco manifeſte videtur fieri mentio, rectè illuſiones dicũtur & igno
1.Cor.7. minia, combuſtio & ardor. Vnde Apoſt. Paulus talem indicare volebat combuſtioné, cum diceret,
Melius eſt nubere, quàm vri. Quantam quoque habeant vilitatem, deſpectum & immunditiã, quili
bet naturæ honeſtate docetur.¶ Verſu. 8. Afflictus ſum, & humiliatus ſum nimis. Hieronymus, Eui F
gilaui, & afflictus ſum nimis: Felix, Colliſus ſum & contritus ſum vehementer. Aut, diſſolutus, rela-
xatus, mutatus ſum, & confractus vſq; nimis. hoc eſt, prorſus impotens factus ſum ad bonum, quaſi
confractis & diſſolutis omnibus viribus. Pro gemitu quoq; cordis idem Felix palpitationé vel ſtre
pitum vertit.¶ Verſu. 1. Cor meum cõturbatum eſt in me. Hieronymus, Cor meũ fluctuabat: Felix,
Cor meum circuiuit, vel in orbem iuit. Hoc eſt, ſic cõturbatum eſt, vt videretur palpitare, & quaſi
prę anxietate ſeſe voluere atq; gyrare: quẽadmodũ euenire ſolet iis qui vehemẽter anxii ſunt animo.
¶ Verſu. 11. Amici mei & proximi mei aduerſum me, &c. Hieronym⁹, Chari mei & amici mei, quaſi
contra lepram meá ſteteruut, Felix, Ex aduerſo plagæ meæ ſteterunt. hoc eſt, contra vulnus & mor
bum meum ſteterunt, vt magis ipſum augerent quàm lenirent vel minuerent, & ad deterius potius
adducerent, quàm in vllo dolori proficerent. Poſito nanque in doloribus pœnitentiæ, omnis amico
rum & proximorum cõſolatio, maxime quæ ſecundum carnem proponitur, oneri potius eſt quàm
conſolationi, & dolorem pœnitentis aggrauat magis quàm lenit.¶ Verſu. 19. Cogitabo pro pecca-
to meo. In Hebræo habetur futurum verbi daag, quod ſignificat ſolicitus fuit, timuit, formidauit.
Vnde hoc loco verti poſſet, Solicitus ero pro peccato meo (vt vertit Hieronymus) aut anxius ero,
vel timebo, vel formidabo. Atq; ita etiam accipi debet in noſtra lectione verbum cogitabo, videli-
cet cum ſolicitudine & anxietate, quemadmodum ſolent variis cogitationibus ſolicitari, qui ſunt G
in timore poſiti.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

TItulus huius Pſalmi iuxta Hebræum eſt, Pſalmus Dauid, in commemoratione. Ná quod ad-
ditur in Latinis atq; Græcis exemplaribus, ſabbathi, id in Hebręo non habetur, ſed tantũ in
commemoratione, vel ad reminiſcẽdum, vel ad commemorationem. Quod facilem intelli-
gentiam habet de recordatione peccatorum, quoniam in hoc Pſalmo potiſsimũ fit mentio
de peccatorum rememoratione, confeſsione, & exaggeratione, ad conſequendam veniam pecca-
torum. Aut in commemoratione proprię fragilitatis, infirmitatis atque miſeriæ, quæ in nobis eſt ex
nobiſipſis, maxime dum à Deo derelinqui videmur. Et de hac fit in Pſalmo prolixa mentio. Si au-
tem iuxta vulgatos codices adiiciamus, in commemoratione ſabbathi, ſignificatur, Pſalmum conue
nire peccatori, de ſabbatho ſubſecuturo vitæ & requiei æternæ ſolicito, & ipſam perdere formidã
ti, ac proinde pœnitentiam agẽti. Vnde mox in principio Pſalmi clamat, Domine, ne in furore tuo
arguas me, &c.

IN PSALMVM XXXVIII.

VErſu. 2. Poſui ori meo cuſtodiam. Felix pro cuſtodia vertit clauſuram, capiſtrũ vel fiſcellam:
quæ idem ſonant, & idem volunt, quod cuſtodia. Beatus Hieronym⁹ quid illud clauſtrũ ſiue H
capiſtrum ſit, quo os claudi debeat, in ſua verſione demonſtrat, cum ait. Cuſtodiam os meũ
ſilentio. Nimirum ſilentium, oris capiſtrum clauſura & cuſtodia eſt.¶ Verſu. 6. Vt ſciam quid deſit
mihi. Felix, Cognoſcam quàm breuis temporis ego: vel, Quanti temporis ego. i. quanto tempore
viuam, vel quando deficiam. Iuxta quem modum habet Chal. paraph. Vt ſciam quando deficiam à
ſæculo.¶ Verſu. 7. Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos. Hieronymus vertit: Breues poſuiſti. Felix,
Ad menſuram pugillorum poſuiſti, vel pugillos dediſti. i. (vt ipſe ait) iuxta minimam menſurã pu-
gillorum. Sanctes dicit, Vt menſuram quatuor digitorum. Quæ omnia breuitatem nimiam ſonant
vitæ præſentis, & cum lectione noſtra facile intelligũtur coincidere. Dum enim menſurabiles dies
ait poſitos vitæ, ſignificat eos valde breues eſſe & paucos, vt facile minimo negocio queant nũerari
vel menſurari. Pſalterium Romanum habet, Veteres poſuiſti dies meos, quod etiam cum prædictis
Hebr.8. coincidit: quoniam quod antiquatur, veteraſcit atq; ſeneſcit, propè interitũ eſt: & quæ vetera ſunt,
non longuam poſſunt obtinere durationem. Quod autem ſequitur, Et ſubſtantia mea tanquam ni-
2.Pet.3. hilum ante te. Ex Hebræo vertitur, Vita mea, vel tempus meũ, vel æuum meum, quaſi non ſit, in cõ
Pſal.89. ſpectu tuo. Nam (vt Petrus Apoſtolus ait) ante dominum dies vnus, ſicut mille anni: & mille anni,
ſicut dies vnus. Et Pſalmiſta cõfitetur domino, quoniã mille anni ante oculos tuos ſicut dies heſter
na quæ prætetiit: quanto magis anni pauculi, vel. 10. vel. 20. vel. 40. vel. 60. aut potentatibus. 80. aut

A amplins aliquantulum,& hoc ipsum tamen labor & dolor. Vt merito dici posset, quòd tempus vi-
tæ hominis,quasi nihilum sit ante oculos Dei,cuius est æterni duratio.¶ Versu.8. Veruntamen vni-
uersa vanitas omnis homo viuens . De hoc versu latius tractatū est in annotationibus huius Psalmi
principalibus. Adiiciendum tamen videtur,quod hoc loco habet Chald.paraph.in hunc modum,
Omnia nihil reputantur,verum omnes iusti surgent ad vitam æternā : quod facilem quidem haber
& pulchrā intelligentiā , sed à vulgata lectione & iis quæ circa eam exponendo dicta sunt , prorsus
extraneam.¶ Versu. 9. Veruntamen in imagine pertransit homo. Psalterium Romanum habet, In
imagine Dei. Verum huius genitiui adiectio tam ex Hebræis,quàm ex Gręcis & Latinis correctiori
bus codicibus probatur superflua. Neq; satis loco conuenit, de imagine Dei facere mentionē. De
particula autem illa Veruntamen,aduerte,quòd non aduersariue accipienda est, sed potius expleti-
ue vel assertiue,vt significet, Et quidem,vel & certe. Vnde Felix vertit, Certè: Hieronymus,tātum,
Tantum(inquit)in imagine ambulat homo.¶ Versu.11. Opprobrium insipienti dedisti me. Ex He-
bræo deprecatiue vertunt, Opprobriū insipientis vel stulti ne ponas me.hoc est,nō sinas illos mihi
dominari,vel(vt postulare solet)gaudere super me.¶ Versu.14. Et tabescere fecisti sicut araneam ani
mam eius. Hieronymus,Posuisti quasi tineam desiderabilia eius.hoc est,Omnia in quibus oblecta-
tur diues in hoc sęculo,tu facis quasi tineā,fœtida & corruptioni obnoxia,vel à tineis corrodi facis.
B Felix vertit ferè similiter cum Hieronymo: Tabescere fecisti velut tineam, preciosum eius. Aut li-
quefacere fecisti,vel putrescere fecisti desideratum ab eo,sicut araneam. ¶ Versu vlt. Remitte mihi
vt refrigerer. Hieronymus,Parce mihi vt rideam,antequam vadam,& nō subsistam .Felix Declina
à me, & corroborabor : vel relaxa te à me, & consortabor, & consolidabor , antequam vadam &
non ero. Quæ omnia,non nisi explanant vulgatæ lectionis sententiam.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

TItulus Psalmi est, Pro Idithum, canticū Dauid. Quod intelliguntur de Idithū cantore cuius
vocibus hic Psalmus traditus fuit decantandus . De hoc enim Idithum legimus , primi libri
Paralipomenon.16.cap.quòd rex Dauid, vbi arcam domini intulisset in domū suam , ipsum
simul cum Heman cōstituerit ad confitendum domino, quoniam in sæculum misericordia
eius,vtque tuba canentes & cymbala quatientes,& in aliis quoque musicorum instrumentis dulci- 1.Para.16
modulatione sonantes,laudem concinerēt. Et nomine verò Idithum, quod interpretatur, transi-
liens, mystica accipitur intelligentia : secundum quam, hic Psalmus pro transcendente inscribitur,
quia mundum & omnia quæ transitoria sunt contemnēdo transeuntur , & supersilientē ad æterna
depingit: qui huius vitę labilis & caducæ pertæsus dissolui cupit, & esse cum Christo,& in solo do
C mino(contēptis omnibus & reputatis pro nihilo,quasi vanissimis) ponit expectationem suam. Philip. 1.

IN PSALMVM XXXIX.

VErsu.6.Beatus vir,cuius est nomen domini spes eius : & nō respexit in vanitates & insanias
falsas. Hieronymus,Beatus vir, qui posuit dominum confidentiā suam,& nō est auersus ad
superbias pompàsq; mendacii. Qua lectione velut exponitur,quid in nostra lectione per va
nitates & insanias falsas intelligatur. Felix vertit, Et non respexit ad arrogantes vel superbos & di-
uertentes vel circūeuntes mendacio.i.non adhæsit nec assimulauit se superbis, & iis qui operantur
vt loquuntur mendacium,vel circumeuntes mendacium .i. defendentes aut fouentes falsitatem &
errores malos.¶ Vers.7.&.8. Cogitationib⁹ tuis non est qui similis sit tibi. Annunciaui & loquutus
sum,multiplicati super numerum. Longe aliter vertunt ex Hebræo interpretes. Hieronymus sic ha
bet, Multa fecisti tu domine Deus meus mirabilia tua & cogitationes tuas pro nobis. Non inuenio
ordinem corā te: si narrare voluero,& numerare,plura sunt quàm vt narrari queāt. Cuius lectionis
sensus est, Multa fecisti mirabilia, domine, & specialiter cogitationes tuas mirabiles & occulta con
silia tua,pro nobis cogitasti, & pro nobis operari voluisti. Sunt autem opera tua & consilia ista tua
tam multa,vt non possim ordine debito cuncta recensere, neq; inuenire numerum,ita vt nesciam
D vnde potissimum queam incipere sermonem,neq; sufficiam enarrandis omnibus, tam sunt multa,
tam varia,tam magna. Felix eandem inducit sententiā, quam supra Hierony. sed multo obscurius
& intricatius.¶ Versu.9. Aures autē perfecisti mihi. In Hebræo ponitur verbū, carah, quod primo
significat fodit,incidit,aperuit: iuxta quā significationē, Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Au
res fodisti mihi. Significat etiā prædictū verbum, ordinauit,disposuit, parauit vel apparauit : iuxta
quam significationem habet communis lectio, Aures perfecisti mihi .i. aptasti & parasti,interiores
videlicet animi,per quas audiam quid in me loquaris,vt fiam tibi obediens. Vnde Chald.paraph.sic
habet, Aures autem ad auscultanda præcepta tua formasti mihi. Et secundum hanc expositionem
idem videtur esse aurium perfossio,quod aurium perfectio. Spiritualiter enim aures apertas habent
vel incisas,vel perfossas, qui Diuinæ voci eas habēt semper patētes, vt possit ipsa intus introire ad
intima humani cordis : quemadmodum econtrario , clausas aures intelligimus habere spiritualiter
eos,quorum auditus non est apertus ad suscipiendum interius Dei sermones. Vnde & incircuncisę
apud Hieremiam dicuntur aures obstinatorū in præuaricatione sua,quasi non incisæ,vel non per- Hiere.6.
fossæ,vel non apertæ,ad suscipiēdum sermones Dei. Notādum autē, quòd septuaginta interpretes
hoc loco habent, Corpus aptasti vel perfecisti mihi. Iuxta quam lectionē etiam Paulus Apostolus
10.cap. Epistolæ ad Hebr.adducit hanc partem Psalmi in testimoniū. Cuius lectionis expositionē

simul cum nostra atq; Hebræa in Elucidatione pariter implicauimus,& quasi in vnã compegimus sententiam.¶ Versu.11. In capite libri scriptũ est de me, &c. Hæc atq; præcedentia in Elucidatione atque annotationibus principalibus suprà exposuimus in persona Christi, propter authoritatem beati Pauli Apostoli: qui in Epistola ad Hebręos, hæc vt vocẽ Christi in mundum ingredientis, adducit. Veruntamen iuxta Hebraicã lectionem, Pauli Apost. authoritate seclusa, facile totã lectio oẽ cuilibet iusto liceret accommodare, hoc modo, Tu domine non exigis à me victimas & oblationes corporales pro expiatione peccatorũ, sed obedientiam requisisti, & obedire me fecisti voci tuę:& ego meipsum obtuli prõptũ ad perficienda mãdata tua, dicens, Ecce adsum. In volumine enim libri tui in scriptura sancta, aut in prædestinatione tua scriptũ est super me: vel de me, hoc mihi iniũgitur, hoc à me exigitur vt faciam voluntatem tuam, non autem vt victimas feriam, aut holocausta corporalia. Atq; ita consequenter cętera omnia satis quadrãt. Sed & Cha.paraph. nihil omnino hoc loco de Messia videtur indicare. Neq; iuxta hanc expositionem tantam facere oporteret difficultatem de commotatione modi loquendi, quantam indicauimus in argumento atque in annotationibus. Secundum tamen Apostolicam authoritatem, omnino cogimur, hanc scripturam Christi personæ accommodare, vt ex superioribus euidens est ac manifestum. Notandum quoq;, quòd in Hebræo non habetur in capite libri, sed in volumine libri: quod facilius est accommodari cuilibet iusto quàm prior lectio quę habet, In capite libri. B

IN PSALMVM XL. F

VErsu.9. Verbum iniquum constituerunt aduersum me. Hieronymus, Verbũ diaboli infundebant sibi. hoc est, proposuerunt in animo, & firmauerunt in proposito cordis sui consilia pessima quorum diabolus in ipsis author extitit.¶ Versu.10. Qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Hieronymus ex Hebræo vertit, Qui manducabat panem meum
Ioan.13. leuauit contra me plantam vel calcaneum, quomodo etiam apud Ioannem ex ore Saluatoris adducitur. Felix tamen & cæteri magis vertunt, iuxta modum nostræ lectionis, Magnificauit super me supplantationem, vel magnificauit aduersum me calcem siue calcaneum. Est autem horum eadem sententia, Iudam proditorem fraudem magnam & dolum nimis insignem perpetrasse cõtra dominum suum, à quo nutriebatur, & nimis indigne illum optime meritum conculcasse, atque velut pedis calcaneo protriuisse.

IN PSALMVM. XLI.

VErsu.1. Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum. Felix, Quemadmodũ ceruus vociferat super inundationibus aquarum, sic anima mea vociferat ad te Deus. Quod sic exponit, Sicut ceruus præ desiderio clamat ad vel propter inundationes atque torrentes aquarum, vt eos scilicet inueniat, & eis refocilletur: ita anima mea, ô Deus, pię desiderio ad te clamitat. Aliter vertit Beatus Hieronymus, Sicut, areola præparata est ad irrigationes aquarum, sic anima mea præparata est ad te Deus.¶ Versu.8. Memor ero tui de terra Iordanis & Hermonii, à mõte modico. Hunc versum quidam ita exponunt, Memor ero mirabilium, quę tu fecisti circa Iordanem fluuiũ & in mõte Hermoiim. Quod autem sequitur, A monte modico, Beatus Hieronymos vertit, A mõte minimo. Alii autem vocabulum Hebraicum tenent non versum, dicentes à monte Mizhar, quasi nomen sit proprium, non appellatiuum.¶ Versu.9. Abyssus abyssum inuocat. Clarius verti posset. Abyssus ad abyssum clamat .i. alia aliam vocat, iuxta expositionem in Elucidatione & annotationib⁹ latius expressam. G

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

PSalmus iste, primus est inter eos qui inscribuntur filiis Core. Nam plures ex psãlmis hac inscriptione constat prænotari, de qua inscriptione sancti patres, maxime autem inter hos pater Augustinus, mysticas plures & pulchras ediderunt sententias, ex ipsa nominis Core interpretatione, quod caluitium vel caluariã sonat: vt spiritualiter illi intelligantur filii Core, qui filii sunt illius qui in caluariæ loco voluit crucifigi, illi videlicet qui Christo domino fide & charitate firmiter adhærentes, cuncta huius mundi despiciunt, & toto affectu ad cælestia anhelant: qui non nisi in caluaria, nõ nisi in cruce domini gloriari volunt, terrenam omnem consolationem, propter passionis dominicæ memoriam penitus respuentes. Et quidem facile hoc fuerit aduertere, attente considerãtibus, quòd ferè Psalmi qui prędictam habent inscriptionem exprimant, vel magnum vitæ pręsentis fastidium, vel ardens futuræ desiderium. Secũdum literalem autem expositionem, dicere licebit, Psalmos quosdam filiis Core inscribi: quoniam ipsis canendi dabantur, & ad ipsorum spectabat officium, Psalmos istos peculiariter (qui sic prænotari sunt) Domino in musicis instrumẽtis decãtare. H

IN PSALMVM XLII.

VErsu.3. Ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua. Hieronymus per futurum vertit, Ipsa ducent me, & introducent in montem sanctum tuum & in tabernaculũ tuum. De quo in prioribus annotationibus diximus.¶ Versu.4. Ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. In Hebræo habetur. Ad Deum lętitiæ & exultationis meæ. Id est, qui me facit gaudere, lætari, & exultare in spiritu meo.

IN PSALMVM XLIII.

VErsu.6. Qui mandas salutes Iacob. In Hebræo per imperatiuum modum dicitur, Manda salutes Iacob: vel præcipe pro salutibus Iacob, vt vertit Hieronimus. hoc est, præcipe vt saluatio fiat populo tuo. Te enim iubente veniet salus. In versu autem sequenti, vbi nostra

A lectio habet, Ventilabimus cornu: psalterium Romanũ non habet cornu, neq; etiã versio Hiero-
nymi ex Hebræo, sed tantũ, ventilabimus. Vocabulũ tamen nagach, significat cornu petiit, vel cor-
nibus percussit, aut offendit, aut insultauit, impegit, inuasit: significátque proprie impulsum & in-
sultũ animalium, qualẽ videlicet animalia cornibus faciunt. Vnde patet Hebraicæ vocis emphasim
hac circunlocutione, ventilabimus cornu, nõ male neq; infœliciter explicatã. In secunda autẽ par-
te pro spernemus, Hiero. vertit, conculcabimus: Felix, ad nihilum deducemus. ¶ Versu 10. In Deo
laudabimur tota die. Hiero. ex Hebræo, In domino gaudebimus tota die. Vnde patet, ꝙ suprà psal
mo 33. de verbo laudari diximus, verum esse nimirum laudari interdum pro gloriari, gaudere, & læ
tari accipiendum. ¶ Versu 11. Et non egredieris Deus in virtutibus nostris. Virtutes pro exercitibus
accipi debent: quomodo & alibi, Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Vnde Hieronymus, Felix
ac cæteri hoc loco vertunt, in exercitibus. ¶ Versu 12. Auertisti nos retrorsum post inimicos no-
stros. Hieron. Vertisti terga nostra hosti. Felix, Conuertisti nos retrorsum à tribulante: id est, feci-
sti nos fugere à facie inimicorum nostrorum: vel, fecisti nos posteriores inimicis nostris, quibus o-
lim eramus priores. ¶ Versu 13. Dedisti nos tanquam oues escarum. Hieron. Dedisti nos quasi gre
gem ad vorandũ. Felix, Dedisti nos sicut oues in cibo, videlicet vt nos deuorent inimici nostri pro
libito. ¶ Versu 19. Et iniquè non egimus in testamẽto tuo. Ex Hebræo, Non mentiri sumus, vel nõ
falsi fuimus, vel non fecimus falsitatem in testamento siue pacto: hoc est (vt clarius habet nostra le-
B ctio) non egimus inique contra testamentum tuum. ¶ Versu. 21. Quoniã humiliasti nos in loco af-
flictionis. Hieronymus, Deiecisti nos in loco draconũ. Felix, Contriuisti nos in loco draconis: hoc
est, in loco captiuitatis, in medio infidelium & peruersorum idololatrarum, aliisq; vitiis deditorum
in loco in quo regnat draco ille serpens antiquus diabolus. ¶ Versu vltimo, Redime nos propter no Apo. 26.
men tuum. In Hebræo habetur, propter misericordiam tuam.

IN PSALMVM XLIIII.

VErsu 1. Eructauit cor meum verbũ bonum. In Hebræo ponitur verbũ rachas, quod rectius
quidẽ transferri non potuit, quam in verbũ Eructauit. Attamen emphasim habet peculiarẽ
quæ Latino verbo non satis exprimitur. Nam (vt Felix ait) proprie significat cordis locutio-
nẽ cum nondum ad os peruenit, & quærit illam cor emittere, & circunuoluitur, & mouetur huc
atq; illuc, & voluttatur quærens eã mittere ad os, & præ lætitia quandoq; nequit: vt videntur facere
vermiculi, cum aufertur operimentum eorũ quo fuerunt operti, siue terra, siue aliud quodlibet in
quo prius fuerant inclusi. Iuxta quã emphasim dicitur diuinus psaltes sese hoc verbũ bonum diu a-
nimo voluta sse, & gestiisse effari, antequam proferre posset, & penitus emittere in aures sponsi.
¶ Versu 3. Speciosus forma præ filiis hominum. Hieronymus, Decore pulchrior es filiis hominũ.
C Speciosus forma vel maxima pulchritudine præ filiis Adam. Chald. parap. habet, Pulchritudo tua,
rex messia, superabundat à filiis hominũ, vel maior est quã sit filiorum hominum. Quæ omnia sen
tentiam nostræ lectionis tantum explanant. ¶ Versu eodẽ, Diffusa est gratia in labiis tuis. Præter sen
tentiam in Elucidatione propositam, potest etiam hæc assignari: Gratia noui testamenti, euangelii
pacis & doctrinæ veritatis est diffusa & data in labiis tuis, nimirum à Deo patre per spiritum san-
ctum, cuius benedictionem non ad mensuram accepisti. Siquidem ad euangelizandum euangeliũ Ioan. 3.
pacis missus est Christus dominus. Chal. translatio habet, Diffusus est vel datus est spiritus prophe
tiæ in labiis tuis. Quæ lectio non male ad iã dictam quadrat sententiam. ¶ Versu 5. Specie tua & pul
chritudine tua intende, prospere, procede, & regna. Hieronymus, Gloria tua & decore tuo prosp e
re ascẽde: hoc est, prospere procede, vel fœliciter progredere, in opere scilicet ad quod te mittet pa
ter tuus. Chal. autem para. pulchre de Messia sic habet, Cinge ensem tuum super latus tuum, ô for-
tis, quo interficias reges & potestates splendore tuo & gloria tua. Gloria autem tua multiplicabit
filios, sicq; prosperabis, vt equites super thronos regios vel super equos regni, propter causam vel
negociũ fidei, & veritatis, & mansuetudinis, & iustitiæ: & docebit te Deus operari timenda vel ter
ribilia manu dextera tua: vel docebit te dominus vt terrorem inferas cum manu dextera tua. Quæ
valde dulcia sunt ad ruminãdum pio erga Christum verum nostrum Messiam affectui, & ex Eluci
D dationis verbis atq; annotationibus annexis, intellectu sunt facilia. ¶ Versu 11. Astitit regina à dex-
tris tuis, in vestitu deaurato circundata varietate. Hieronymus, Stetit coniunx in dextera tua, in dia
demate aureo. Nam pro toto hoc, In vestitu deaurato, circundata varietate, non vertit nisi, in dia-
demate aureo. Alii vertunt, cum massa auri ophir, vel cum insignibus aureis. ¶ Versu 13. Ipse est do
minus Deus tuus, & adorabunt eũ. Hieronymus habet per imperatiuum, Et adora eum. Vel per
futurum verti potest, hoc modo, Et adorabis eum, tu scilicet quæ placere cupis sponso tuo.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

PSalmus hic titulum habet admodum singularem, In finem, pro iis qui commutabũtur filiis
Core, ad intellectum, canticum pro dilecto. In quo titulo, per eos qui cõmutabuntur, intel
ligi videntur populi gentium, qui ante Christi sponsi aduentum idololatriæ fuerãt dediti, &
prorsus vitiis omnibus miserè subiecti. Christi autem aduentu facti synceri cultores vnius Dei, o-
mnibúsq; virtutibus studiosissime addicti, vt merito iã tum futura prophetico spiritu contẽplans
psalmista, illos diceret commutandos, quorum tam mirabilis futura erat ad veritatẽ Christi conuer
sio. Pro his autem rectè psalmus præsens inscribitur, quoniã de eis sic commutandis potissimũ lo

quitur, cum eos dicit sagittis transfigendos, subq; sagittante casuros, item post regē vt virgines adducendos in templū, hisq; similia. Cæterum, canticum dicitur pro dilecto: quoniam sponsi dilectissimi iucundo gaudio, gloriā triumphum amabilem decantat. Ex Hebræo autem vertunt aliter titulum interpretes, pro iis qui commutabuntur, ponentes (lilia) titulū psalmo præfigentes, super lilia, vel pro liliis. Quæ tamen lilia, facili intelligētia cōmode possunt intelligi iidem ipsi fideles, qui iuxta vulgatam lectionē appellantur commutandi, propter candorem .s. spiritalis gratiæ, & virtutis interiorem ornatum, Vnde & in Cātico cāticorum de dilecto dicitur, quòd pascatur inter lilia. Alii autem vocabulum Hebraicū, quod hic ponitur sosānnim, dicunt significare genus musici instrumēti, in quo psalmus cantari debebat. Alii pro septuaginta iudicibus spiritu plenis à Moyse ordinatis accipiunt: quos lilia appellant, propter candorem spiritualis gratiæ, & æquitatis iudicii Dei. Ac de his quidem manifeste interpretatur Chal. parap. quæ habet in hunc modū, In laudem, pro sedentibus iudicibus ordinatis à Moyse, dicta spiritu prophetico per manum filiorum Core, intelligentia bona & laudatoria confessio. Secundum hanc autem intelligentiam arbitror ob hoc fieri in titulo borum iudicum mentionem, quoniam dicitur in fine psalmi, Pro patribus nati sunt filii constituendi principes super omnem terram. Nam septuaginta illi à Moyse ordinati iudices, typus erant & figura eorum qui post in ecclesia pro Christo & loco eius futuri erant vsq; in consummationē sæculi iudices & doctores. Quemadmodum enim illi spiritus, qui in Moyse erat cōsequuti participium, facti sunt in eius adiutorium in iudicando, dirigendo, & erudiendo populum: ita sancti apostoli, atq; discipuli domini, & post hos etiam hodie in ecclesia viri apostolici atq; diuini, spiritum Iesu qui in cælos ascendit participantes, præsunt populo Dei, dicendo, dirigendo, erudiendo, iudicando. Atq; hi sunt qui pro patribus illis primis iudicibus filii atq; posteri ordinati sunt, ac principes constituti super vniuersam terram. Cæterum quod iuxta vulgatam lectionem in fine tituli dicitur, canticum pro dilecto, id ex Hebræo vertit Hierony. canticum amantissimum: alii canticum amorum vel dilectionum: quoniam videlicet amabilissima & delectissima canit sponsi ac sponsæ, regis atq; reginæ connubia, & castissimos dulci modulatione exprimit amores, quibus ad inuicem & sponso sponsa, & sponsæ sponsus, mirabiliter cohærent.

Canti. 1.

E

F

IN PSALMVM LV.

Versu 1. Adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis. Hieronymus ex Hebræo, Auxilium in tribulationibus inuentus es validum. Felix eandē sententiam, Auxilium in tribulationibus inuentus est valde, vel inueniemus nimis. ¶ Versu 4. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Hoc loco de conuersione gentium in ecclesia loquens Chal. para. pulchrè sic habet, Populi velut flumina & scaturigines eorum, vel tanquam impetus eorū venient, & lætificabunt ciuitatem Dei, & orabunt in domo sanctitatis Dei, in tabernaculo altissimi. Ea qua lectione patet, præter expositiones suprà assignatas, posse per hunc impetū fluminis intelligi cupiosum cōcursum populorum ex gentilitate ad Christianismū sese conuertentium, atq; ad ecclesiæ vnitatē confugientium ¶ Versu 5. Adiuuabit eā Deus mane diluculo, Hieronymus, Auxiliabitur ipsi Deus in ipso ortu matutino: quod idem valet cum lectione nostra, mane diluculo. Felix in eandem sententiam vertit, In prospectu auroræ, vel iuxta prospectum matutinū. Psalterium autem Romanum hoc loco habet, Adiuuabit eam Deus vultu suo: quod videtur quidē secundum verborum faciem, diuersum esse ab eo quod habent Hebraicæ & vulgatæ lectiones, secundum rem tamen in idem facilè reducitur. Cū enim Deus opportuno tempore post noctem aduersitatis & tenebras tentationum, benigno consolationis fauu re illucescit, velut requiescere aliquantulū iubens afflictam ecclesiam, tum quasi mane diluculo, vel quasi in ortu matutino, siue in prospectu auroræ, adiuuat eandē. Neq; dubium, quin tunc etiā rectè dicatur, idq; secundum eandem penè sententiam suo vultu vel suo respectu Deus adiuuare ecclesiam sanctam ciuitatem suam. ¶ Versu 8. Quæ posuit prodigia super terrā. Hieronymus, Venite, & videte opera domini, quātas posuerit solitudines in terra. Felix vertit, desolationes. Intelligūtur autem istæ desolationes euersiones idolorum, & idololatriæ destructiones: quando videlicet è populis gentium idolorum cultus profligatus est, & veri Dei cultus pro nequissima impietate introductus. Atq; hæ ipsæ desolationes siue solitudines, rectè possunt accipi prodigia illa, ad quæ contemplanda nos propheticus spiritus adhortatur. Nam & Felix testatur verti posse mirabilia, pro desolationibus. Chald. translatio habet, Videre opera Dei, qui posuit desolationē in impios terræ: quod de contritione principū & potentum rectè intelligitur. ¶ Versu penultimo, Vacate, & videte. Hieronymus, Cessate, & cognoscite quoniam ego sum Deus. Felix, Supersedere, vel deponite, scilicet idololatriam, & cessate ab operibus malis, vel relaxate. Chald. parap. habet, Discedite, vel cessate à bello, quo scilicet vos infideles contra Deum pugnatis.

G

H

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

Psalm' iste ex tituli præmissione filiis Core inscribitur, pro arcanis, id est, pro occultis: quoniā videlicet de mysterio ecclesiæ, eiúsq; post grauissimas persecutiones liberationis mirabili cōsilio tractat. Valde enim occultū Dei consiliū est, magnum est arcanum, quod sic potētissimus dominus in primordiis ecclesiæ nascētis, permiserit grauissimis eā tribulationibus obrui, & tamen opportuno tēpore ita mirifice contritis hostibus, eandē in pace constituerit. In Hebræo autem habetur, pro arcanis dictio halamoth, quam beatus Hieronymus interpretatur iuuentutes, scribens psalmum, pro iuuentutibus. Quod rectè prædictæ sententiæ conuenit, quoniā de primor

A dijs & initijs afflictæ nascentis ecclesiæ cõmemorat, eiúsq; iucunda & tempestiua liberationẽ. Felix
vertit, pro occultis: quod lectioni vulgatæ suprà positæ consonat: vel, pro iuuentute, quod cũ Hie-
ronymo facit: vel pro iuuẽculis siue virginibus: hoc est, pro fidelibus cordibus tenere Deum spon-
sum diligentibus, illíq; indiuulse adhærentibus, quibus ipse opportuno tẽpore liberationis suæ im-
pẽdit beneficium. Alij halamoth, nomen asserunt esse musici instrumẽti. Translatio autẽ Chal. titu-
lum præsentem multis verbis protrahit, dicens, Ad laudandũ per manus filiorum Core, per spiri-
tum propheticum in die quando absconditus fuit pater eorum ab eis, & illi liberati sunt, & dixerũt
canticum. Si mysticam intelligentiam vt oportet requiramus, omnino dulce mysteriũ inueniemus
in hac absconsione patris Core, & filiorum eius liberatione. Filij nanq; Core spirituales nos sumus
fideles omnes qui in Christum Dominum in Caluariæ monte crucifixum, credimus, iuxta quod in
expositione tituli psalmi præcedentis latius declarauimus. Ipse enim Christus dominus, pater no-
ster est Core. Hic autem pater noster in tempore tribulationis & angustiæ quasi absconditus est à
nobis. Reputatur enim occultare sese, dũ laborantibus filijs differt succurrere. Attamen opportuno
tempore, mane diluculo, liberati, manifestante sese patre nostro & apparente in adiutorium, tunc
laudem hãc in gaudio cordis nostri, atq; in gratitudine spiritus decantamus. Fuit etiam absconditus
Christus pater noster, quando in cruce passus, & in terræ visceribus est sepultus. Nos quoq; tunc
liberati sumus de potestate diaboli, & canimus canticum gratiarum actionis.
B

IN PSALMVM XLVI.

VErsu 4. Elegit nobis hæreditatem suam. Clarius iuxta sententiam Elucidationis habet Ro-
manum psalterium, Elegit nos in hæreditatem sibi. Ex Hebræo autem vertunt, Elegit no-
bis hæreditatem nostram. Vbi si intelligatur verbum Dare, erit sensus, Elegit nobis, vel dis
posuit nobis, ex bona videlicet voluntate sua, dare hæreditatem nostram: sua bona volũtate elegit
nos facere hæredes suos, & filij sui cohæredes. Atque ad hanc sententiam satis accedit quod habet Rom. 8.
Chald. paraph. Elegit nos ad hæreditandum, vel vt hæreditaremus hæreditatem nostram. ¶ Versu
vltimo, Dij fortes terræ, &c. Hierony. Dij scuta terræ vehementer eleuati sunt. Quod in nullo à no
stra lectione discordat, nisi quòd pro fortibus scuta vertit: quanquã & hoc secundum rem idẽ est.
Dicũtur enim scuta terræ sancti apostoli, quoniam terræ protectores & fortes propugnatores se-
se exhibuerunt ad introducendam veritatem, & expellendam falsitatem.

IN PSALMVM XLVII.

VErsu 2. Fundatur exultatione vniuersæ terræ, mõs Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis ma-
gni. Hier. Specioso germine, gaudio vniuersæ terræ, mõte Sion, lateribus Aquilonis, ciuita
C tula regis magni: hoc est, pulchra iocunditate, & magna amœnitate totius terræ, in monte
Sion & lateribus Aquilonis, quæ sunt, vel ex quibus est ciuitas regis magni, iuxta intelligentiã in E-
lucidatione expositã. Felix vertit per nominatiuum, Formosa nympha, vel pulchra sponsa, pro spe-
cioso germine. Deus in domibus eius cognoscetur, cũ suscipiet eam. Vocabulum Hebraicũ arenõ,
quod pro domibus hic ponitur, proprie significat palatia magna & munita. Vnde Beatus Hieron. Gene. 5.
ac cæteri vertunt, In palatijs eius, quod rectè ad ecclesiarũ dignitatẽ atq; augustam maiestatem per-
tinet quæ optimo iure palatia valent, propter illum qui in ipsis à Deo est, decorem & protectionẽ,
nuncupari. Quod autem sequitur: Cũ suscipiet eam, beatus Hier. vertit, in auxiliando. Deus enim
in ecclesijs agnitus est, cũ in die salutis misertus est populi sui, & cor apposuit, vt auxilium aduersus
hostis tyrannidẽ præberet eis. ¶ Versu 6. In spiritu vehemẽti conteres naues Tharsis. Hier. interpre
tatur, In vento vredinis. Felix, Cũ vento Noto, aut cum spiritu vehementi, vel australi: alij, cum vẽ
to Orientali. Chal. translatio habet, In vento Noto valido, qui egreditur à conspectu Dei. Omnia
autẽ hæc rectè ad spiritum sanctum possumus referre, qui ventus validus est, ventus vredinis: quo-
niam ignis consumens est atq; etiam Orientalis, vtpote ab illo fluens & flans, cuius est oriens nomẽ
eius. ¶ Versu 8. Suscepimus Deus misericordiam tuam. Hieron. Æstimauimus Deus misericordi-
am tuam: id est, reputauimus, & magnificauimus, cum omni veneratione & cultu honoris debiti Hebr. ra.
D suscepimus, in medio templi tui. Felix vertit, expectauimus. ¶ Versu 11. Circundate Sion, & comple Zacha. 6
ctimini eam. Hieron. Circundate Sion, & circuite eam: numerate turres eius. Atq; in eundem mo-
dum vertit etiam Felix. Quæ lectio admonet nos decorem ciuitatis ecclesiæ sanctæ diligenter cõsi-
derare: quemadmodum solet ciuitas ab iis qui decorem eius contemplari volunt, circuiri, & nu-
merari solent turres atq; propugnacula eius. Versu vltimo, Ipse reget nos in sæcula. In Hæbræo ha-
betur halemut, quod vertit Hiero. In morte. Ipse (inquit) erit dux noster in morte. Sanctes, Ducet
nos vsq; ad mortem. Felix, Ipse diriget nos per iuuentutem, vel in iuuenili ætate, aut pedetentim, vt
pueri diriguntur à matribus, vel iuxta mortem. Alij autem rectius versum putant à septuaginta in-
terpretibus, in sæcula, vel æternaliter. Alij rursum vertunt: Deducet nos in suauitate, vel suauiter.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

HVic Psalmo in Hebræo præmittitur titulus, Canticum psalmi, vel canticũ psalmus: hoc est,
canticum quod est psalmus, quoniam videlicet in ipso mirabilis lætitia concinitur, vt meri-
tò canticum psalmi potuerit inscribi. Cæterum, quod addunt Græci atque Latini codices,
pro secunda sabbathi, id in Hebræo prorsus nõ inuenitur, neque aliud quicquã eius loco. Exponit

tamen beatus Augustinus hanc secuodam sabbathi, secundam diē post sabbathū, vel à sabbatho, E
quę est dies secunda inter dies distinctionis rerū. Siquidem prima sabbatbi, id est, prima post sabba
Genes. 1. thum, quæ apud oos dies dominica dicitur, fiebat lux, & diuisa est à tenebris. Sequēti autē die, hoc
est, secunda post sabbatbū vel à sabbatho, factum est firmamentum, quo diuisæ sunt aquæ ab aquis.
Psal. 18. Notum autem est per firmamētum interdum ecclesiā significari: potissimum autem ipsos ecclesiæ
primates atq; ptincipes: quemadmodnm psalmo 18. Opera manuum eius annunciat firmamētum.
Quod ergo hic psalmus secundā sabbathi in vulgato titulo præfert, ad bunc intellectū secundū my-
sticam intelligeotiā, conueoienter accipiendum videtur, quoniā de spirituali firmamento, id est, de
ecclesiæ fundatione, atq; etiā primoribus eius, manifestum sermooē facit. Potest etiam mysticę ædi
ficatio ecclesię ad secundā diem sabbathi teferri comparatiooe facta ad piorē diem: quoniam sicut
firmamentum factum est secūda die, postquā in prima facta fuerat lux, ita post Christi resurrectio-
nem (quæ in prima post sabbathum die, id est, die dominica facta est) ædificata est ecclesia, atq; ita
quasi secūda die sabbati, quia post primam diem sabbathi, id est, post dominicam resurrectiooem.

IN PSALMVM XLVIII.

VErsu 1. Omnes qui habitatis orbē. Felix vertit, Omnes inhabitātes tēpus, vel sæculū, io qno
scilicet tēpus consummatur & circūuoluitur. Air enim significari vocabnlo Hebraico, tem- F
pus breue cito deficiens. Alii vertunt, habitatores terræ vel orbis. Hier. habitatores Occidē-
tis. Vna omnium senteotia est, admonere voiuersos vbicuoq; loeorū, ab Oriente vsq; in oeciden-
tē, quicunq; tēporis angustia constringuntur, & in tēpore sunt ac degunt, attendere ad ea quæ sunt
narranda, tanquā ad verè vtilia exæquo vniuersis. ¶ Versu 2. Quiq; terrigenæ & filii hominū. Ex He-
bræo ad verbū sic habetur, Etiam filii Adam, etiā filii ish: id est, viri nobiles & præcipui. Hæc eoim
differentia est inter Adam & ish, ꝙ Adam significet hominem plebeium voū aliquē è vulgo, ish ve
rò hominem patritiū & nobilē, vt ait Ioannes Reuchlinius in rudimentis Hebraieis, vbi propositū
psalmi locum rectè sic putat vertendum, Tam filii plebei, quā filii patricii vel oobilis: id est, tam no
biles, quam ignobiles, ¶ Versu 12. Homo cum in honnore esset, non iotellexit. Hiero. Homo in ho-
nore non cōmorabitur, assimilatus est iumentis, & exæquatus est. Quibus verbis significatur, homi
oes huius mundi non diu in hooore & gloria permansuros, sed breui in cinerem & puluerē redigē
dos: sicq;, quod ad corpus attioet iumentis necessario assimilati, & exæquari per buiusmodi corpo
ris dissolutionē & incineratinnem. Atq; huic sententiæ satis fauet versio Felicis, quæ sic habet, Ho-
mo in magnificentia non dormiet, aut in honote nō morabitur, siue non permanebit, similis fact⁹
est quadrupedibus vel iumeotis, quæ exterminata fuerunt. Cæterum Chal. para. magis fauet senten-
tiæ, quam in Elucidatione expressimus, de hominis p peccatū abiectione, & vsq; ad brutalem vili- G
tatem deiectione. Sic enim habet, Homo peccator in honore noo commorabitur cum iustis, assi-
milatus est bestiæ mutæ. ¶ Versu 15. Et auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum. Hie-
ronymus, Et figura eorū conteretur in inferno post habitaculum suum: boc est, postquam ex habi
taculo suo emigrauerint, ex habitaculo corporis sui vel terrenę mansionis, figura eorum in inferno
consumetur, non vltra apparebunt in illa specie & pulchritudine, in qua hic mundus illos ostenta-
bat coospiciendos. Felix sic reddidit, Fortitndioem eorum coosumet fouea pro habitaculo suo: id
est, infernus eorum robur & omoem gloriam consumet, pro eo quòd imperpetuum futura sit ha-
bitatio eorum. ¶ Versu 19. Quia anima eius in vita sua benedicetur. Beatus Hieronymus actino ge
nere vertit, benedicet. Animæ suæ (inquit) in vita sua benedicet: hnc est, Benedicet. & placeotia lo-
quetur animæ suæ ad delicias, illam inuitans, more stulti illius diuitis: Comede, bibe, epulare aoima
mea, habes multa bona reposita in annos plurimos, & cætera quæ saluatoris parabola in euange-
Lucæ. 16. lio Lucæ cōmemorat. ¶ Versu eodē, Confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Hieronymus, Laudabūt
te, cum benefeceris tibi, quomodo vertit etiam Felix, Huius autem lectionis sententia ad hominē
malum (de quo suprà mentio facta est) referri debet: vt dicatur impio, Laudabunt te adulatores tui,
& beatum te prædicabunt homines sæculi cum tu tibi ipsi benefeceris, cum tibi huius mundi bona
curaueris, cum te feceris affluentem diuitiis, atque deliciis diffluentem. H

IN PSALMVM XLIX.

VErsu 2. Ex Sion species decoris eius. Hierony. De Sion, perfecto decore Deus apparuit.
Felix, Ex Sion perfectæ pulchritudinis Deus splendide apparuit: quæ secundum oostram
in Elucidatione interpretationem, facile est primo Christi in mundum aduentui accōmo
date. Tunc enim in perfecto decore apparuit, plenus gratia & veritate, & præ filiis hominum for-
ma speciosus. ¶ Versu 6. Qui ordinant testamentum eius super sacrificia. Hierony. Qui feriunt pa-
Ioan. 1. ctum meum in sacrificio. Quod sic potest intelligi, Qui obseruant, vel custodiunt testameotū meū
Psal. 44. in sacrificiis suis: qui videlicet non satagere se putant, si corporalia mihi sacrificia offerant, hircos &
boues, verum iosuper soliciti sunt ferire pactum meum, obseruare, & ratum facere, obseruandóq;
velut confirmare testamentum meum. Quod à lectione vulgata, iuxta datam expositiooem, oon
omnino dissonat. ¶ Versu 11. Iumenta in mōtibus & boues. Hieronymus vertit, Pecudes in mon-
tibus milium. Felix, Quadrupedes iu montibus mille. Significat multitudinem infinitam & vni-
uersitatem bestiarum in sua esse possessione, & suæ ditioni subiectam. Versu 12. Pulcbritudo agri
mecum est. Hieronymus pro pulchritudine agri, vertit, Voiuersitatem agri: boc est, quicquid in
cāpo pulchrum est, & omne speciosum, in mea potestate est. Felix vertit, Feræ campi mecum sunt,

A Dictio enim Hebraica hoc loco posita ziz, æquinoca est,& à diuersis interpretibus Hebraici idioma
tis peritis admodum diuersimode redditur. Quidā enim amœnitatem vertunt,aliī pinguedinē, alii
multitudinem,alii omnimodū,alii speciem vel speciositatē,alii vniuersitatem. Scribunt quoq; He-
bræorum Rabbini,hanc dictionē genus esse ad omnia animalia,fera & agrestia. Valde autem nouū
est quod hoc loco ex Chald.paraph.vertit Augustinus Genuensis,in hūc modum: Gallus syluester,
cuius pedes quiescunt in terra,& cuius caput attingit cælū,cantat coram me.¶ Versu 21.& 22. Hęc
fecisti,& tacui: existimasti inique,quòd ero tui similis. Hieronymus,Hæc fecisti,& tacui: existima-
sti me futurum similem tui. Arguam te,& proponam te ante oculos tuos. Quod manifestius sen-
tentiam continet in Elucidatione expositam. Libet quoq; adiungere, quæ pulchrè habet hoc loco
paraphrasis Chald.in hunc modum,Has operationes malas operatus es.Ego verò expectaui cōuer
sionē tuam : existimasti permansurū te in æternum pacificum, dixisti in corde tuo,ero fortis sicut
tu,arguā te in hoc mundo,& ordinabo gehennā in mundo futuro coram te. Quæ verba admodū
fidelem habent sententiā,si modo illud rectè intelligatur,quomodo in hoc mundo arguuntur im-
pii iuxta illud videlicet quod in euāgelio dicitur, Qui nō credit,iā iudicatus est:& quod Paulus ait,
de iis qui proprio suo iudicio sunt condemnati. ¶ Versu vltimo, Sacrificium laudis honorificauit Ioan.3.
me:& illic iter,quo ostendam illi salutare Dei. Hieronymus, Qui immolat confessionem,glorificat Titum.3.
B me:& qui ordinat viam(hoc est, Qui vitam suam & cōuersionem rectè debitéq; instituit & ducit,
vel qui viam præceptorum Dei ante oculos suos constituit)ostendā ei salutare Dei. Similiter & Fe
lix vertit,nisi qu d in secunda parte dicit, Qui posuerit iter,ostendā ei,&c. quod eandē necesse est
efficere sententiam. Dignum quoq; notatu est quod in hoc loco habet Chald. parap. de concupis-
centiæ malæ refrenatione,hoc modo, Domanti fomitem prauum,veluti sacrificium laudis imputa
bitur ei:& honoranti me & obseruanti(scilicet ad declinandum)semitas prauas,ostendā ei salutem
Dei,vel respicere faciam illum in redēptione Dei. Ex quo loco,simul & aliis aliquot,colligimus, au
thorem huius Chaldaicæ translationis,per sacrificium iustitiæ,in psalmis nonnunquam intelligere
mactationem propriæ carnis:id est,concupiscentiæ malæ domationem atq; subiugationem. Sic e-
nim in psalmo 4. loco eius quod habemus, Sacrificate sacrificium iustitiæ, eadem hæc paraphrasis
de concupiscentia domanda manifeste loquitur,dicens, Domate concupiscentiam vestram,& repu
tabitur vobis sicut sacrificia iustitiæ,& sperate in Deo. Quæ consideratio admodū pietati & Chri-
stianæ doctrinæ consona videtur,si rem ipsam profundius penitiúsq; introspexerimus. Quid enim
iustius, æquiúsq; aut rationabilius, quid Deo mortificare & iugulare rectius poterimus , q̄ id quod
Deus maxime exigit vt mactetur atq; perdatur : hoc est,carnē propriā, imò animā propriam,quàm
odire, quam abnegare,quàm perdere,toties euangelica voce iubemur? Quomodo autem carnem Mat. 10.
perdemus , quomodo animam odiemus, nisi secundū prauam quæ in ipsa est vitiosa origine insita & 16.
C concupiscentiam,& fomitem prauum semper ad maculas procliuem? Multò profecto iustius est sic Lucæ .9.
nosipsos abnegando, & corpora nostra mortificando, concupiscentiámq; domando, rationalem Marc. 8.
atque viuentem Deo offerre hostiam,quàm mutorum animantium & irrationibilium pecorū san
guinem fundere, quo non oblectatur Deus.
Rom. 2.

IN PSALMVM L.

VErsu 1. Sec. mag. miseric. tuam. In Hebræo tantū habetur , Secundū misericordiam tuam,
sine adiectiuo magnā. Et in versu sequenti, plurali numero dicitur, Dele iniquitates meas,
vel trangressiones meas. Pro verbo autē Miserere , in Hebræo habetur imperatiuus verbi
chanan,quod significat misertus est,vel per gratiā donauit,aut etiā gratificauit: siue gratiā fecit. Vn-
de hoc loco dici potest, Miserere mei: vel, Dona mihi per gratiā,peccatum: aut, Gratiā fac mihi.s.in
peccati dimissione.¶ Versu 4. Pecca.meū contra me est semp. Beatus Hier. nobiscum vertit, contra
me: aliī verò,coram me, vel in cōspectu meo,aut ex aduerso mihi. Et est eadem omnium sententia,
peccatum .s. ante oculos esse pœnitentis ad iugem displicentiam atq; iustum pœnitentiæ dolorem.
¶ Versu 5. Tibi soli peccaui. Pulchra emphasi hæc sententia in Hebraica lectione exprimitur , tan-
D quam si dicamus per replicationem pronominis, Tibi soli peccaui,& illud malū in oculis tuis feci.
Quod autē in secunda parte versus dicitur, Vt vincas cū iudicaris: id ex Hebræo verti potest, Vt pu
rifices te, vel mundū ostendas, cum fueris iudicatus: quod idem est cū nostra lectione. Vincit enim
Deus iniuste calūniantes & male ipsum iudicantes,quādo per misericordiæ exhibitionē re ipsa mō
strat & cōprobat,non ita esse vt illi calumniantur,vt nequiter cōfingunt. Potest quoq; ita ista secun
da pars versus etiā sic verti: Vt tu iustifices te, vel iustificeris,cum fueris locutus : & purifices te,vel
mundum facias,cum iudicabis. Quæ lectio huiusmodi sensum habet, Coram te solo peccaui,& in
tua potestate prorsus est dimittere peccatum meum: propterea, tu cum loquutus fueris verbū gra-
tiæ & remissionis, vt mihi dones veniā peccati, iustus eris,& mundus apparebis, quoniam tibi licet
hac in re agere pro tuo libito,cū tibi soli peccauerim: & tu mūdus ac purus cōprobaberis,cū iudica
bis,de iniquitatis scilicet meæ remissione, vel cum iudicaberis tanquam nimium seuerus & crude-
lis scelerum detentor,iuxta modum in Elucidatione expositum. Verti etiam potest, Propterea mū
dabis me,cum loquutus fueris,& purificabis me,cum iudicabis. Quod apertam habet intelligentiā:
quia peccaui tibi soli,idcirco tu vel solo verbo me potes mūdare iuditio tuo.¶ Versu 6. Ecce enim
in iniquitatibus conceptus sum,& in peccatis concepit me mater mea. Hierony. Ecce enim in ini-
quitate conceptus sum,& in peccato peperit me mater mea. Felix, Ecce enim in iniquitate genitus

ſum,& in peccato concepit me,vel fouit ceu calefecit me mater mea. Quæ verſiones aſtipulãtur ijs E
quæ in principalibus annotationibus diximus de peccato originali præſentem verſum intelligendũ
non de peccato actualis parentum libidinis. Simul etiam notandum, ꝙ ſingularis numerus hic, non
pluralis ponitur. ¶ Verſu 7. Ecce enim veritatẽ dilexiſti, Hierony. ferè nobiſcum vertit, Ecce enim
veritatem diligis, abſconditum & arcanum ſapiẽtiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Alij autem aliter vertũt,
Ecce enim veritatem diligis, in intimis vel abſconditis vel in renibus: hoc eſt, requiriris veritatem
non ſolum exterius ſecundũ ſimulationem operis, ſed in intimis etiã cordis: id eſt, intentionis & af-
fectus rectitudinem, non ſolũ operis bonitatẽm. Deinde adiungunt, Et in occulto notã facies mihi
ſapientiam, vel docebis me ſapientiam. Nam vt ſuam ſapientiam Deus homini notam faciat, cordis
requiret munditiam & rectitudinem, ſine qua nequit videri Deus. ¶ Verſu 8. Aſperges me domine
hyſſopo. Pulchrè hoc loco habet Chal. para. Infunde ſuper me ſicut ſacerdos infundit ſuper mun-
Matt. 5. dũ aquam aſperſionis, cum hyſſopo & cineribus vaccæ, & mundus ero. Quæ lectio pulchre cõſo-
nat intelligentiæ, quam in Elucidatione expoſuimus, ſimul & ijs quæ in annotatione adiunximus.
¶ Verſu 9. Exultabunt oſſa humiliata. Ex Hebræo, Exultabunt oſſa quæ contriuiſti, vel confregiſti.
id eſt, humiliari, confringi, & conteri per peccatum permiſiſti. ¶ Verſu 11. Et ſpiritũ rectum innoua
in viſceribus meis. Hieron. Spiritum ſtabilẽ vertit. Noſtra tranſlatio tamen bene habet, rectũ. Vtrũ-
que enim Hebræa vox ſignificat, & æquali ſententiæ cõgruitate ſpiritus ſanctus & rectus & ſtabilis F
dicitur, quoniã ſcilicet hominem rectum ac ſtabilẽ facit. ¶ Verſu 13. Spiritu principali confirma me.
In Elucidatione atq; annotationibus prioribus interpretati ſumus ſpiritum ſanctum, ſpiritum prin
cipalem, iuxta vulgatã literam: aut ſpiritum potentem, iuxta verſionem Hieronymi: aut ſpiritũ mu-
nificũ vel liberalem, iuxta aliorũ interpretationes: & quomodo hæc omnia huic ſancto ſpiritui di-
uino cõueniant, ibi mõſtrauimus. Poſſet nihilominus recte etiã de ſpiritu humano intelligi, vt po-
ſtulet penitus, qui collapſus fuerat nimiũ turpiter, iã amodo in ſpiritu principali cõfirmari: hoc eſt,
in ſpiritu potẽti & valido, qui ſufficit reſiſtendis malis concupiſcentiæ motibus, & prauis occaſio-
nibus peccatorũ, vt non vltra ſuccumbat paſſionibus, neq; ſeducatur perſuaſionibus carnis, ſed po-
tenter & valide reſiſtat tentamentis, & expugnari ſe nõ patiatur. Talem enim ſic robuſtum ſpiritũ,
ſic validum, ſic Dei gratia ſtabilitatũ in bono, apte potentem ſpiritum vel principalem vel regium,
nominare poterimus. Videtur tamen alia expoſitio potior & principalior. Quidã pro, ſpiritu prin-
cipali, dicũt, ſpiritum voluntariũ, vel ſpiritum voluntatis, aut ſpiritum libertatis. Chal. parap. habet,
ſpiritum propheticum. Et hæc facile ad prædicta poſſunt accommodari ¶ Verſu. 17. Quoniã ſi vo-
luiſſes ſacrificium, dediſſem vtiq;. In Hebræo obſcurius habetur, Quoniam non diligis ſacrificium,
& dabo: hoc eſt, Si voluiſſes, dediſſem, ſed non concupiſcis, nõ requiris. Quod clarius expreſsit ver
ſio Hieronymi, Nõ enim vis vt victimam feriam, nec holocauſtum tibi placet. G

IN PSALMVM LI.

VErſu 1. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Ex Hebræo vertit aliter Hiero
nymus, ac cæteri interpretes. Quid gloriaris in malitia, potẽs miſericordia Dei tota die? Cui
conſonat & Chal. parap. quæ ſic habet, Quid laudaris lingua iniquitatis, qui potẽs es vt dã-
nes ſanguinem iuſtum? miſericordia Dei adeſt tota die. Cuius lectionis ſenſus eſt, Tu qui in malitia
potens es, qui ad perpetrandã iniquitatem potentiã habes, quid gloriaris, quid te ipſum iactas, quid
tibi places in malis, quæ cõmittis? Cur nõ magis teipſum defles atq; deploras tua facinora peſsima?
Ecce miſericordia Dei ſemper & vbiq; præſens adeſt, nunquã deficit, nemini vllo tempore claudi-
tur, quæ te etiã requirit & expectat, longanimiter differendo vindictam, vt benignitate inuitet ad
pœnitentiam, aut certe contempta in maiorẽ te & intolerabilẽ abripiat punitionem. ¶ Verſu 4. Di
Rom. 2. lexiſti omnia verba præcipitationis, lingua doloſa pro verbis præcipitationis. Hieronymus vertit,
Verba ad deuorandũ. Felix, Verba depreſsionis. Eadem antẽ ſunt, verba præcipitationis, & verba
ad deuorandum, ſiue verba depreſsionis aut oppreſsionis, verba ſcilicet fraudulentiæ, quibus oppri
muntur, præcipitantur, deuorantur, atq; perduntur pauperes & innoxii. ¶ Verſu 7. Et præualuit in H
vanitate ſua. Felix, Corroboratus eſt, vel prævaluit in prauitate ſua, vel in corruptela ſua. Hier. Con-
fortatus eſt in inſidiis ſuis. Quibus lectionibus idem ſignificatur, nimirum impios homines con-
quirere ſibi fortitudinẽ per inſidias atq; malitiam ſuam, hisq; mediis ſuper iuſtum acquirere domi
nium. In quam ſententiam facillime noſtra quoq; vulgata lectio vocabitur, ſi tantum per vanitatẽ
intelligamus iniquitatem. In Elucidatione, diuitias & ſæculi potentiam interpretati ſumus: cui etiã
conſentit quod habet Chald. para. Fortis factus eſt in pecunia ſua. ¶ Verſu 8. Ego autem ſicut oliua
fructifera. Alij vertunt oliuam viridem, alii virentem, alii frondoſam, Noſtra autem tranſlatio ple-
Pſalm. 1. niorem facit ſententiam, cum dicit, fructiferam oliuam. Iuſti nanque nõ ſolum non defluunt folia,
ſed & fructum facit in tempore ſuo: & omne quod fecit, proſperabitur.

IN PSALMVM LII.

ANnotationes in pſalmũ hunc quinquageſimũ ſecundum, require in Annotationibus pſal-
mi decimi tertii. Eoſdem enim verſus hic atque ille cõplectuntur, verſu 7. excepto, qui eſt,
Quoniam Deus diſsipauit oſſa eorum qui hominibus placent: confuſi ſunt, quoniam De-
us ſpreuit eos. Circa quem aduerte ex Hebræo variis modis illũ transferri poſſe. Hieronymus ver-
tit, Deus diſperſit oſſa circundantiũ te: cõfunderis, quoniã Deus proiecit eos, Cuius lectiõis ſenſus

A est(ad impium in potentia gloriantem sermonẽ dirigendo) Deus confringet potentiã & virtutẽ eorum in quibus habes fiduciam, qui te circũdant vt ministri tui, tãquam exercitus in circuitu ducis sui, in quibus cõfidis te omnia posse. horũ ossa Deus confringet, horũ robur auferet: & tu cõfunderis, cũ te videris destitutũ auxilio eorũ, & nihil posse ab illis adiuuari, quoniã Deus percussit, & abiecit illos. Atq; in hanc sententiã facilè reduci potest quod habet Chald. Parap. Deus disperdet robur exercituũ peccatorum: erubuerunt, quoniã verbum Dei abiecit eos. Sunt qui vertũt, Deus dissipauit ossa dedicationis, exponẽtes corpora luxui & libidini dedita. huiusmodi enim Deus dissipat, & in perditionem mittit æternã. Alii vertunt, Deus dissipauit ossã hostium tuorũ, vel ossa castrametantium aduersum te. Atq; ita ad virũ iustum sermo dirigitur, cui promittitur inimicorum persequentium confusio.

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

Hvic Psalmo in vulgatis codicibus præponitur titulus, Pro amalech. Verũ id mendosè ita legi videtur. Rectius enim legẽdũ, mahalath, quẽadmodum habetur in Hebræo atq; etiã in Græcis codicibus μαελέθ. Significat autẽ hęc dictio mahalath, vel instrumẽti musici genus, in quo Psalmus iste decantãdus erat quomodo Hieronymus ex Hebræo vertit. Victori per chorũ, vel hęreditatem, vt vertit Felix, Vincenti super hæreditatẽ: quoniã videlicet aduersum illos canitur, qui do
B mini hæreditatẽ opprimunt & deuorant. Cui expositioni nõ male cõsonat titulus quem præmittit Psalmo Pa. Cha. dicens, In laudẽ pro punitione impiorum qui perturbãt hæreditatem domini, vel qui blasphemant nomẽ domini intellectus bonus per manũ Dauidis. Si tamen quis contenderet pro Amalech legendũ, facilis esset intelligentia contra impios qui molestatores sunt populi Dei, cuiusmodi se Amalechitæ monstrauerant erga filios Israel: propter quod à domino etiã iussi sunt deleri. Exod.4.

IN PSALMVM. LIII.

Versu. 5. Auerte mala inimicis meis. Hieronymus, Redde malum insidiatoribus meis, de quo in aliis annotationibus diximus. ¶ Versu vltimo, Et super inimicos meos despexit oculus meus. Hieronymus ex Hebræo, Et in inimicos vidit oculus meus. Felix exponit, Vidit oculus meus vltionem in inimicis meis, vel in inimicos meos. Cui consonat quod habet Chald. para. In patronis inimicitiæ meæ vidit oculus meus vltionem. In textu tamen nobiscum vertit Felix, In inimicos meos despexit oculus meus. hoc est, super illos contemptibiliter aspexit vel torue aspexit, quasi aduersando & contemnendo. Et reuertitur in idem sententia.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

C Titulus Psalmi. 53. talis est, In finẽ in carminibus, intellectus Dauid, cum venissent Ziphei, & dixissent Sauli, nonne ecce Dauid absconditus est apud nos? Ex quo titulo manifestũ est, Psalmum eui præfixus legitur à Dauid sancto fuisse cõpositum, pro illa maxima angustia in quã Zipheis cõmonstrantibus, Saulis persequutione fuerat perductus: cum ita à viris Saul in modũ coronæ circuncingeretur, vt desperaret vllo pacto se posse euadere. Historia nota est ex cap. 23. primi libri Regũ. Pro hac ergo maxima & periculosissima persequutione, apparet hunc Psalmũ fuisse cõpositum à Dauid, vel post euasionẽ periculi, præteritũ quasi præsens in spiritu cõtemplante, & eo ipso ardore salutem postulãte, quo in periculo adhuc positus postulauerat, vel etiã in persecutione liberationem futuram prænoscente ex Dei fiducia. Nã principium Psalmi periculum sonat, finis vero euasionem manifestò pronũtiat. Potest nihilominus & Christo domino peculiariter accommodari aduersum persequutores suos, & generaliter iusto cuilibet in tribulatione posito, aut de tribulatione Dei auxilio liberato. 1. Reg. 23

IN PSALMVM LIIII.

Versu. 12. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi. In Hebręo sic habetur, Nõ enim inimicus meˀ exprobrauit mihi, vt sustineã. Neq; is qui me oderat, super me magnificatus est, vt abscondar ab illo. Quæ lectio eandẽ habet cũ nostra sententiã. Clarior autẽ est nostra lectio
D quoniam secundũ cõmunem in huiusmodi re loquendi consuetudinẽ aptata est. ¶ Versu. 19. Tu vero homo vnanimis, dux meus & notus meus. Hieronymˀ per omnia nobiscũ vertit ex Hebręo. Felix verò aliter vertit in hunc modum, Tu autem vir secundum ordinem meũ: id est, iuxta dignitatẽ meam: id est habitus in honore vt ego: pro quo translatio Chal. dicit, Homo similis mihi: id est, par vel similis in dignitate. Potest etiam illud, homo secundũ ordinem meum intelligi, homo eiusdem instituti & ordinis, homo consentanens & eiusdem animi: sicq; idem erit quod nostra habet lectio vnanimis. Pro duce autem, aliqui doctorem vertunt vel preceptorem. Vnde Chaldaica translatio habet, qui me docuisti, & intelligere fecisti sapientiam. Sensus penè idem est, siue ducem siue doctorẽ dicamus: quẽ ego tanti æstimaui vt quasi ducem, cõsiliatium, ac preceptorem meũ venerarer. ¶ Versu. 15. Qui simul mecum dulces capiebas cibos. Secus habetur in Hebręo, Qui simul habuimˀ dulce secretum, vt vertit Hieronymˀ. hoc est, dulce erat nobis secreta adinnicem communicare. Felix vertit, Qui simul dulce inibamus vel eliciebamus consilium. Et in eandẽ redit sententiam. Significat enim singularem quandam familiaritatem, quam cum illo habuerat qui nunc inimicitias ostendit. Pro eo autem quod sequitur, In domo Dei ambulauimus, cum cõsensu, Hieronymus vertit cũ terrore: alii cateruatim: id est, cum magna frequentia & multitudine populi, & cum multo strepitu, quomodo solent magnates incedere locis publicis, stipati magna multitudine ministrorum aut mi-

litum, maxime vbi magnates plures sibi inuicẽ fuerint sociati. Atq; hi sunt dum sic in multitudine B
& turba ambulant, quasi cum terrore potentiæ suæ incedunt. ¶ Versu.21. Exaudiet Deus & humilia
bit illos, qui est ante sæcula. In Hebræo habetur, qui habitat ab initio, subaudiẽdo celos. Vnde Cha.
Parap. habet. Habitator cælorũ ab initio, vel qui præsidet cęlis ab initio, tanquã videlicet dominus
& iudex: propter quem sensum explicandum, Beatus Hieronymus vertit, Qui est iudex ab initio.
¶ Versu.22. Extendit manum suam in retribuendo, Hebraica lectio etiam hanc partem ad impiũ re-
fert, dicens, Extendit manum suam ad pacificos suos, vel misit manum suam in viros pacis suę. Signi
ficat autẽ hæc lectio, impios etiam contra amicos & homines secum pacem habẽtes manum ad no
cendum extendere. ¶ Versu.23. Contaminauerunt testamentũ eius, diuisi sunt ab ira vultus eius. Hie
ronymus, Contaminabit pactum suum nitidius butyro os eius, appropinquat autem cor illius. Cu
ius lectionis sensus est, Impius pactum & fœdus suum commaculat, dũ ipsum facit trãsgressione ir
ritum: verba oris eius mollia, lenia & dulcia fuerunt quasi butyrum in ore, cor autem eius ad nocen
dum appropinquat, & bellum cogitat. Vnde alii vertere malunt, Bellũ autẽ cor eius: vel, Pugnat an-
tem cor illius. Interim enim dum os sanorem simulat cor cogitat bellũ: id est, meditatur malum. In
eandem quoq; sententiã vertit Chal. translatio, Molliora quã pinguedo casei verba oris eius. ¶ Ver-
su.25. Iacta super dominum curam tuam. Hieronymus pro cura transfert charitatẽ, Proiice super do
minum (inquit) charitatem tuam. Verũ Hieronymianæ versioni nõ assentitur Ioannes Reuchlinius F
dicens potius legẽdum onus siue pondus, quẽadmodũ Felix ac cęteri ex Hebræo interpretes verte
runt. Vel secundum alios Hebręos traditum siue datũ tuum, omne videlicet quod dederit tibi De⁹
vsq; in pręsentem diem. Sicq; sensus erit, Proiice in dominũ omne datum tuum, & illi ascribe, illiq;
refer acceptum omne quod datum est tibi desuper, omne quod accepisti vsq; in hanc diem. Prior ta
men lectio melior videtur, Iacta super dominum pondus tuũ vel onus tuum. Neq; dissonat hæc le-
ctio multum à vulgata, quoniam cura nostra põdus nostrum est & onus. Monet autem in hoc ver
Matt.11. su Psalmista, illud nos facere, ad quod Christus dominus ore proprio, cum in carne nobiscum dege
ret, cunctos inuitauit, dicens, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam
vos. Quorsum enim vocat laborantes sub pondere, nisi ad hoc vt onus super ipsum proiiciant, sicq;
refocillationem inueniant, & lenius ferant?

IN PSALMVM LV.

VErsu.3. Ab altitudine diei timebo: ego verò in te sperabo. Non sic habetur in Hebręo, Diuer
si modo tamen vertũt interpretes. Hieronymi versio sic habet. Altissime, quacunq; die terri
tus fuero, ego in te confidam. Cui cõsentit quod habet Cha. Parap. Deus altissime cuius se-
des est in excelso, in die qua timuero, ego in te confidam. Alii verò initiũ huius versus cum fine pręG
cedentis iungunt, & longe aliam faciũt sententiam, hoc pacto, Multi bellantes aduersum me excel-
se, vt dictio excelse sit vel nomen vocatiui casus, ô excelse, ô altissime, vel aduerbiũ valens idẽ quod
superbe aut arroganter aut etiam de excelso vel desuper, vt fortiores & superiores potentia. Deĩde
legũt diuisim, Die qua timebo, ego in te sperabo. ¶ Vers.4. In Deo laudabo sermones meos. In He
bræo non habetur pronomen meos, neque numerus pluralis: sed tantum, In Deo laudabo verbũ e
ius. Quæ lectio aliam exposcere videtur expositionẽ, ab ea quam in Elucidatione dedimus lectioni
vulgatæ. Poterit autem sic intelligi, Laudabo verbum Dei in Deo: id est, per Deũ, & ex virtute Dei
me confortantis, ego prædicabo & honorabo verbum Dei, quod impii conculcant, opprimunt &
inhonorant. Alii sic, Verbum eius, scilicet Dei, laudabo in Deo. id est, cum laude memorabor &
recogitabo, vt verbum Dei ad consolandum & corroborandum spiritum. Felix verò putat verbũ
accipi pro re. Vnde dicit sic verti posse, In Deo laudabo rem suam. id est, omne quod fecerit Deus,
ego in ipso laudabo: & versu.11. In Deo laudabo verbo. id est rem siue omne quod acciderit, vt ipse
interpretatur. ¶ Versu.5. Tota die verba mea execrabãtur. Hieronym⁹, Tota die sermonibus me af-
fligebant. Felix tamen nobiscum vertit, Tota die verba mea execrabantur. Alii moleste vel ægrefe-
rebant: quoniam videlicet impii mendaces, verba veritatis (cuiusmodi iustus loquitur) ęquo animo
nequeunt ferre. ¶ Ver.7. Pro nihilo saluos facies illos. Hieronymus, Quia nullus est saluus in eis. H
Quod in eandem sententiam coincidit cum nostra lectione, quam in Elucidatione expressimus.
Felix vertit, Propter iniquitatem liberatio illis: quod exponit, pro iniquitate liberabuntur. Videtur
que ad existimationem impiorum esse referendum, qui sperant per suam iniquitatem se posse effu
gere. Poterit & secundum ironiam, satis commodam hæc lectio habere intelligentiam. ¶ Versu.8.
Deus vitam meam annunciaui tibi. Hieronymus, Secretiora mea dinumerasti. hoc est, mea omnia
secretissima & occulta optime nosti. Quod autem sequitur, Posuisti lachrymas meas in conspectu
tuo, sicut & in promissione tua, ita vertunt ex Hebræo, Pone lachrymas meas in vtre tuo vbiq; &
in numero tuo, vel in libro tuo, vel in rationibus tuis. Petit enim fletum suum reponi in memoria
Matt.5. Dei, vt pro eo cõsolationem accipiat in tempore opportuno, iuxta illud, Beati qui lugent, quoniam
ipsi consolabũtur. ¶ Versu.11. In Deo laudabo verbum, in domino laudabo sermonem. Cha. parap.
priorem partem videtur referre ad laudes iustitiæ Dei, posteriorem ad laudes misericordiæ. Sic e-
nim habet, In proprietate iudicii Dei, laudabo in verbo eius, in proprietate misericordię Dei, lauda
bo in verbo eius. Nihil tamen opus est hæc ita diuisim exponere, sed accipi potest hæc replicatio ad
expositionem vehementiæ.

A

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

HIc Psalmus, iuxta Græcam atq; Latinã inscriptionẽ talem habet titulum, In finem pro popu
lo qui à sanctis longe factus est, Dauid, in tituli inscriptione, cũ tenuerunt eum allophyli in
Geth. In Hebræo autẽ secus habetur, Victori super columbã mutam, vel pro colũba muta,
eò quod procul abierit Dauid humilis & simplex, cũ tenuerunt eum allophyli in Geth. Ex quibus ti
tulis apparet, hunc Psalmum a Dauid fuisse cõpositum, post insaniã illam simulatã corã rege Achis
& euasionem ipsius: quando videlicet coactus fuit propter rabiẽ persecutionis Saulis & cõplicũ e-
ius fugere extra hæreditatẽ domini, terram Israel, & tanquam columba muta morari in solitudine
atq; in desertis & latibulis petrisq; & spelũcis latitare, in modũ columbę mutę. Composuit autem
hunc Psalmum non contra Philisthæos de Geth, quanquã illi per occasionem in titulo memorãtur
qui illum absq; nocumẽto dimiserunt: sed contra illos potius de populo Israel. id est, Saulẽ & com
plices eius, per quos in tãtam angustiã adigebatur, vt apud alienigenas & idololatras cogeretur sal-
uandæ sibi vitę gratia cõfugere, ac ne ibi quidẽ commoda requie inuenta, in modum colũbę petere
solitudinem. Qui etiam recte intelligi possunt populus ille, qui à sanctis longe factus est, de quo in
B titulo vulgatę lectionis fit mẽtio. Siquidẽ in hac innocentis sęuissima persecutione nimiũ longe fa
cti sunt à sanctis & iustis Saul ac cõplices eius: dũ viri sanguinum, sua voluntate, & impũ homicidę
fieri voluerũt. Nõnulli verò hæc omnia quæ de Dauid, deq; Philisthæis dicuntur secundũ mysticas
intelligentias declarant, quas apud alios prõptum erit inuenire. Nos, prolixitatis vitandæ gratia, si-
mul & quia nõ vsq; adeò multum fruct⁹ in his repositũ iudicamus, ea huic loco inserere noluimus.

IN PSALMVM LVI.

VErsu. 3. Clamabo ad Deũ altissimũ, Deum qui benefecit mihi. Hieronymus vertit, Deũ vlto
rem meũ Felix, Ad Deũ retribuentẽ super me, vel ad Deũ qui perfecit super me, quod scili-
cet promisit. Vel ad Deũ qui fecit mihi cõsummationẽ. id est, perfecte impleuit omnia bona
quę pollicit⁹ fuerat. Secundũ quã expositionẽ prædicta lectio satis cũ nostra vulgata cõcordat. Val-
de autẽ nouum videtur, quod hoc loco habet Chald. parap. Ad Deũ qui præcepit araneæ, vt perfice
ret in ore speluncę telã in defensionem meã. Quod prima quidẽ facie videtur ridiculũ aliquid sona
re. Si tamẽ ad titulũ Psalmi respiciamus (qui indicat ipsum decantatũ pro liberatione de manu Sau-
lis in spelunca, in qua abscõdit orã chlamydis, per quã eum ad lachrymas emolliuit, atq; à se absque
nocumẽto fecit abscedere) videtur hoc indicari quod nulla vi aut violẽtia armorũ Saul ita in man⁹
C Dauidis traditus fuerit in spelunca, sed quòd ita Dei solius permissione in eã intrauerit, propria vo
luntate, purgandi ventris causa, quẽadmodum in telã araneæ per sese animalcula inuolitant, atq; se-
se ipsa inuoluunt in eis. ¶ Versu. 5. Eripuit animã meã de medio catulorũ leonũ, dormiui conturba
tus quod de hostiũ feritate facilem habet intelligentiã. Alii autẽ vertũt, In medio inflãmantium vel
carbonum ardentium. ¶ Versu. 11. Exurge gloria mea. Hanc gloriã aliqui interpretantur carmen vel
Psalmum iucundum, Alii linguam intelligunt, vt inuitetur primum lingua ad canendum, ac deinde
instrumenta musica inanimata. In Elucidatione autem aliam dedimus intelligentiam.

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

TItulus Psalmi, iuxta vulgatã lectionẽ Grecorum pariter atq; Latinorum, talis est, In finem ne
disperdas, Dauid in tituli inscriptione, cũ fugeret à facie Saul in spelunca. Pro cuius tituli in-
tellectu reuocãda est in memoriã historia quę describitur primi libri Regũ capite. 24. quo- 1.Re.24.
modo videlicet Saul casu ingrediens in speluncã, in cuius interiore parte latitabat Dauid cũ sexcen-
tis viris, ita tradit⁹ fuerit in manus Dauid, vt minimo negotio & nullo periculo eũ potuisset occide-
re, nisi sua maxima bonitate Christo domino maluisset parcere, quã leonino hosti vicẽ rependere.
Nam & chlamydis orã latenter Sauli præscidit, neq; quicquã tamen nocuit, etiamsi ad id serui pluri
mum adhortarentur. Egresso autẽ Saule de spelunca, clamauit post tergũ eius, voce flebili suã prote
D stans corã iudice Deo innocentiã, simul & abscissam chlamydis oram, quã manu tenebat in cordis
syncerissimi validũ testimonium, ostentans quibus rebus etiã lachrymas excussit hosti pertinacis-
simo, eundémq; à persecutione in propria cõpulit redire. Post hanc ergo tã victoriosissimã summę
pietatis & fidelitatis liberationẽ, Psalmum istum plenũ gaudio & cordis iubilo Dauid videtur ceci-
nisse, in cõmemorationem tam admirabilis à Deo sibi præstiti beneficii. Quod autẽ in hoc Psalmo
atq; aliis quibusdã præposuit pro tituli inscriptione, Ne disperdas, fecisse videtur, ad postulandum
(huius misericordię & fidelitatis, quã Sauli monstrauit, intuitu) vt quemadmodum ipse interficere
noluit hostem, ne traditũ quidem in manus suas, ita nec ipsum Deus pateretur hostili manu interfi
ci: vt quomodo ipse misericorditer pepercerat hosti, & à cæde manum cohibuerat: sic & ipsi parce
ret iustus dominus, & de manu hostiũ saluum custodiret. Nomẽ autẽ Dauid, quod in titulo sequit
post Ne disperdas, casu datiuo accipiendũ videtur, ad hũc sensum. Ipsi Dauid in inscriptione tituli.
id quod in Græco sermone euidentius monstrat articulus casus datiui. Chal. Para. sic habet, In finẽ
pro molestia, tempore quo dixit Dauid, Nõ me disperdas per manum Dauidis humilis & simplicis,
dum fugeret à facie Saulis in speluncam. Quod satis testatur illud, Ne disperdas, ad personam Daui
dis debere referri. Alii suspicãtur ideo præpositum in titulo, Ne disperdas: quoniam cum serui Da-
uid se offerẽt ad interficiendum Saulem in spelunca, dixisset Dauid, Ne disperdas, Scilicet Saulẽ vel

Christum domini. Latini autem interpretes, secundum mysticas intelligentias hæc omnia malunt E
ad Christum accomodare, quas in aliorum libris promptum erit inuenire requirentibus.

IN PSALMVM. LVII.

VErsu.1. Si verè vtiq; iustitiã loquimini, rectè iudicare filii hominũ. Hieronymi versio, quantum ad hunc versiculum nihil à nostra lectione variat. Potest tamẽ ex Hebræo etiã hęc accipi lectio, Nũ verè, ô cõsilium, vel ô congregatio, quod iustũ est loquimini? recta iudicatis filiis hominũ? aut recta iudicatis mortalibus? vt intelligatur respõsio negatiua, ac deinde subnectatur vos potius iniquitatẽ operamini, &c. Secundũ hanc autẽ lectionẽ, rectè hic sermo ad consessum iudicium impiorum vel congregationẽ consilii iniqui proferretur, vtpote cõtra impium illud Pharisæorũ consilium, à quo dominus innocẽs turpiter condẽnatus est, vel cõtra cõsiliarios & assessores Saulis, qui contra iustũ agnum Dauid cũ lupo Saule vlulantes, loquebãtur iniustitiam & iniquitatẽ. ¶ Versu. 7. Intendit arcũ suum donec infirmetur. Id ita nobiscũ vertit Hieronymus, nisi quod pro infirmentur, clarius ad nostrã expositionem habet conterantur. Cõsentit etiam cũ nostra ac Hieronymi lectione, quod habet Cha. Para. Tetendit in eo sagittas mortiferas, & ipsi abscindentur vel cõterentur. Felix tamen aliter vertit, Dirigent sagittas suas, acsi confringerentur: vel sic, Intẽdant sagittas suas, acsi incenderentur: hoc est (vt ipse exponit) nullum damnum faciant, sed itinere frangãtur. Quod clarius sic posset exprimi, Habeant se, vt cui tenso arcu sagittę dissiliunt, aut diffringuntur, ac F
incendũtur. Et secundũ hanc lectionem manifestum est postulari hoc versu prohibitionem & destructionem potestatis impiorum. ¶ Versu. 8. Sicut cæra quę fluit auferentur. Hieronymus, Sicut vermis tabefactus pertranseant. Alii, Sicut limax tabefactus aut liquescens pereant aut diffluãt. Quę secundum rem idem cũ nostra lectione volunt. Secunda autẽ pars huius versus. Super cecidit ignis & non viderunt solẽ, omnino videtur in Hebręo aliam habere sententiam. Sic enim vertit Hieronymus, Quasi abortiuũ mulieris, quod non vidit solẽ. Felix, Velut abortiuam, velut talpa, quę non viderunt solẽ. Quo sermone significatur, impios perdẽdos esse subito, quasi nunquã fuerint, quẽadmodũ abortiuum quod in vtero matris corrũpitur & tabescit, prius quã fuerit eductũ in lucẽ ¶ Versu. 9. Priusquam intelligerent spinę vestrę rhamnum. Hoc loco Psalteriũ Romanũ velut contrario modo habet ad lectionem nostri Gallicani. Sic enim habet, Prius quã producat spinas vester rhamnus. Prouenit autem hæc diuersitas ex ambiguitate Græcę lectionis, quæ propter duos accusatiuos simul positos, est anceps ad vtranq; prędictarum versionum. Sic enim Græce legitur πρὸ τοῦ συνιέναι τὰς ἀκάνθας ὑμῶν τὴν ῥάμνον, quod ad verbum Græco more loquendi sic verti potest, Ante intelligere spinas vestras rhamnum. vbi si accusatiuus spinas accipiatur vt suppositus infinitiuo intelligere, rhãnũ autem vt accusatiu' à posteriori parte ex vi trãsitionis rectus, habetur sensus nostrę lectionis priusquam spinæ vestræ intelligant rhamnũ. Si verò cõtrario modo accipiatur constructio, & prono G
mẽ ad rhamnum iungatur, habetur altera, Prius quã spinas intelligat vester rhãnus, vel potius vestra rhãnus. Beatus Hieronymus nostræ lectionis Gallicanę magis accedit, imò eam illucidat, ita vertens ex Hebræo. Antequam crescant spinæ vestræ in rhamnum, quomodo habet nullo variato etiã Felicis versio. Potest nihilominus etiam Romanę lectionis dari intelligentia, eadem fere quę lectionis alterius, antequam vestra rhamnus producat spinas. id est, antequã malitia vestra possit fieri cõsummata ad nocendum iuxta vestrum desiderium, antequam ad perfectũ nocendi statum possitis peruenire, antequam spinas vestra dura iniquitas possit acquirere ad pũgendũ, ad nocẽdum pro voto, Deus vos in ira subito absorbebit, quasi viuentes. Nonnulli verò versum prędictum aliter exponũt de pœna intolerabili & durissima gehennę, sed probatiorum interpretum expositiones nobiscum faciunt, similiter & Chal. Para. quæ sic habet, Prius quàm impii teneri durescant, sicut spinæ, donec sunt sicut herba (id est parum adhuc potentes) tempestate & turbine destruet eos.

IN PSALMVM LVIII.

VErsu.3. & .4. Irruerunt in me fortes. Neq; iniquitas mea, neq; peccatũ meũ domine, sine iniquitate cucurri & direxi. Hieronymus, Congregati sunt aduersum me fortissimi, absq; iniquitate mea, & absq; peccato meo, domine. Nõ egi iniquè, & illi currũt & præparãtur. Qua lectione satis per se manifesta, protestatur is qui psalmum profert suam innocentiã, quod nulla sci- H
licet iniquitate hoc apud aduersarios meruerit, vt persecutionem illi excitarent. ¶ Versu. 5. Exurge in occursum meum, & vide. Clarius eandem sententiam habet Hieronymus, Surge exaduerso pro me, & respice. ¶ Versu. 8. Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum, quoniam quis audiuit? Ad perficiendam sententiam videtur aliquid subintelligẽdum, ad vltimam particulam, hoc modo, Quoniã (dicent) quis audiuit, vel quis audiet? Vnde Chald transl. habet, Ecce loquentur ore suo verba acuta sicut gladi': labiis suis dicẽt, fortificabimur: quoniã quis ille qui audiet & puniet? Beatus verò Hiero. modicum abscedens à litera, loco illius, quoniam quis audiuit, clarius vertit, quasi nemo audiat. ¶ Ver. 11. & .12. Ne occidas eos, nequando obliuiscãtur populi mei. Disperge illos, &c. Ista nonnulli sic intelligunt: Nõ subito mox interficias inimicos meos, nequãdo populus meus obliuiscatur, huius scilicet vltionis, ne statim huius vindictæ memoria populo excidat, si subito fiat: sed tamen disperge, & vagos fac eos ac profugos, & ita lento ac longo supplicio eos affige, vt Dei iustitiam in sese multis sæculis ostentent, & admoneatur populus Dei vltionis impiorum. Qui intellectus, in Iudęis incredulis rectè admodum completus agnoscitur, qui etiam hodie in sua misera captiuitate per orbem dispersi, Diuinæ iustitiæ nobis in sese contuendam seueritatem repręsentãt. Secundum expositionem autem, quam in Elucidatione dedimus, verbum obliuiscantur satis improprie videtur accipiendum, pro veniant in obliuionem, vel obliuiose aut negligenter agant.

A ¶Versu 4. Et de execratione & mendacio annunciabuntur in consummatione,& non erunt. Hie
ronymus,Maledictionem & mendacium narrantes consume,in furore consume,vt non subsistāt.
Quæ lectio per se claram habet intelligentiam. Alii verò illud, de execratione & mendacio, ad fi-
nem versus præcedentis adiungunt,hoc modo, Comprehendantur vel capiantur in superbia sua,
& de execratione & mendacio narrabūt.hoc est,quicquid loquentur non nisi abominatio aut mē-
dacium erit. Ac deinde subiungunt: Consume furore,vt non sint.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

Titulus Psalmi est,In finē,Ne disperdas,Dauid,in tituli inscriptinne,quādo misit Saul & cu-
stodiuit domum eius,vt interficeret eum. Historia notissima est,prolixa narranone 1.lib.Re 1.Re.19.
gū descripta. Indicat autē præmissus hic titulus,pro maxima illa angustia in qua tūc erat,siue
potius pro liberatione ab ea, Dauidem cōposuisse Psalmum, aduersus tā crudeliū inimicorū rabiē.
Secundū mysticam verò intelligentiam,licebit non incommode per hāc domus Dauidis custodiā
accipere obsidionem sepulchri,qua cupiebant Iudæi opprimere gloriam nominis Christi,ne vide-
licet gloria nominis Christi vllo pacto per discipulorum mendaciū(vt ipsi Pharisæi Pilato dicebāt)
posset promoueri. Valde autem conueniet hæc mystica intelligentia,si (vt annotationibus princi-
B palibus admonuimus)in persona Christi Iudæorum punitionem præcedentis,Psalmus exponatur.

IN PSALMVM LIX.

Versu .3. Potasti nos vino compunctionis. In Hebręo pro compunctione est vocabulum
deriuatum à raal, quod variis modis redditur. Reuchlinius dicit proprietatē significatio-
nis vocis huius esse fremere seu tremere: atq; ita verteretur vino fremitus vel tremoris, Matt.27.
quod idē est cū vino cōpūctionis,iuxta expositionē à nobis assignatā. Beatus Hieronymus ex He-
bræo vertit, vino consopiente,id est vino soporis, quod scilicet soporem inducit. id est grauitatē,
& quod obnubilat iudiciū animi:quēadmodū facere solet excedens tristitia. Felix vertit, vinū anxi
ficū,vel mœstitiæ & anxietatis.¶ Versu 4. Dedisti metuentibus te significationē. Beatus Hierony-
mus omnino nobiscū vertit, nisi quòd pro significatione ponit signū. Alii autem pro signo vexil-
lum vertunt,longe alia sententia quā suprà expressimus. Sic enim legūt, Sustulisti vel leuasti timēti
bus te vexillum vt vincant vel exaltentur vel superent propter veritatē. Qua lectione significatur,
Deū populo quondā afflicto iam animum reddidisse, & certū victoriæ iudiciū præstitisse propter
veritatem promissionis suæ. Felix dicit etiā sic posse verti, Dedisti populo tuo tentationē,vt tenta-
rentur,vel vt significarentur à facie veritatis.¶ Versu.8. Iuda rex meus. Dictio quæ in Hebræo pro
rege ponitur,descendit à verbo chalkad,quod significat decreuit,præcepit,statuit,tulit leges. Vnde
C nomē illud deriuatum significat eū cuius est præcipere,discernere,& legem ferre, vertiturq; inter-
dum princeps aut dux,interdū legifer aut præceptor,maxime in canonibus. Vnde Beatus Hierony
mus ex Hebræo vertit, Iudas legifer meus, quod forte exponi posset de consiliariis & sapientibus
pręcipuis,quos Dauid à Iuda habebat,cui primū præfuerat. Cui vtcunq; cōsonat quod habet Chal
Para. A domo autem Iudæ,scribæ domus doctrinæ meæ. Alii verò iuxta modum nostrę lectionis
vertūt regē vel ducem vel principē,iuxta sentētiam suprà in Elucidatione expositam.¶ Versu eodē
Moab olla spei meę. Hieronymus, Moab olla lauacri mei: Felix, Olla ablutionis meæ : quod ita po-
test intelligi, Moab ita mihi subiecta est,tanquā olla seu lebes in qua lauem pedes meos aut man⁹,vt
vtar scilicet ea quomodocunq; mihi libuerit. Vel ideo olla lauacri dicitur, quoniā tam abundanter
Moabitarum sanguinem fuderit ad plenā subiectionē,vt quasi pedes suos lauerit in eorū sanguine.
Cui expositioni non dissonat,quod habet Pa. Chal. Dum conculcarentur Moabitæ,fœdati sunt pe
des mei in sanguine procerum eius,sicut in olla lotionis.¶ Versu.9. In Idumęam extendā calciamē
tum meum. Hieronymus, Super Idumęā incedam calciamento meo, mihi Palæstina fœderata est.
Quę lectio cum nostra vulgata consentit. Verti etiā potest, In Idumęam proiiciam calciamentum
meū. Quod etiam vtilitatē subiectionis designat,vt prius olla lauacri. Chal. transl. habet, Super col-
lū occipitii proceres Idumęorum conculcauerunt calcei mei.¶ Versu.12. Quia vana salus hominis.
D Clarius eandem sententiam habet Hieronymus, Vana est enim salus ab homine. Et in versu sequē
ti,conculcabit habet,pro ad nihilum deducet,quæ idem valent.

IN PSALMVM LX.

Versu 4. Protegat in velamēto alarū tuarū. Hieronym⁹ vertit, Sperabo in protectione alarū
tuarum,similiter & Felix. Neq; ita multum hæc absunt abinuicē. Qui enim cōfidit & sperat
in velamēto alarum Dei, hic & protectionem sentiet.¶ Versu.6. Annos eius vsq; in diē ge-
nerationis & generationis: Nōnulla difficultas est in hac lectione vulgata,eò quòd dicūtur anni re-
gis Messiæ esse vsq; in diem generationis & generationis. Clarius autem ex Hebręo secundū sentē
tiam eandē id vertit Hieronymus,dicens, Annos eius donec est generatio & generatio. Ex quo vi
detur dies accipi pro duratione,ad hūc sensum, Annos eius vsq; ad durationē generationis & gene
rationis:id est,donec perstabit generatio & generatio,quod est in omnes generationes in æternū.
Chal. autem Para. hanc geminationem ad diuersa refert, priorem quidem generationem ad sæculū
præsens,in quo regnabit rex messias secundum tempus: posteriorem verò ad sęculū futurū,in quo
regnabit secundum ęternitatē. Sic enim habet, Anni eius sicut mundi huius, & sicut mundi venturi.
¶ Versu.7. Permanet in æternū in cōspectu Dei. Hieronymus, Sedebit semper ante faciē Dei,quod
ad iudiciariā apertius spectat potestatē,& sessionem in dextera patris euidentius exprimit. Alii ver-

tunt,habitabit,vel commorabitur.neq; diuersa ex his sentẽtia redditur.Quod autem sequitur,Mi- E
sericordiam & veritatẽ eius quis requiret, admodũ varie transfertur ex Hebręo. Hieronymi enim
versio sic habet,Misericordia & veritas seruabũt eũ.Quod potest intelligi de misericordia & veri
tate patris, quæ Messiam nostrũ seruatũt ab omni malo,atq; à morte in vitam redire fecerũt.Quo
niam enim Deus pater misericors fuit & verax, idcirco saluabit Christũ suũ, nec in morte manere
permisit eum qui mortem non cõmeruit.Atq; huic interpretationi cõsentit Para.Cha.quæ sic ba-
bet,Bonitas & veritas quas pręparauit author sęculi, seruabunt eũ.Similiter & versio Felicis,Mise
ricordia & veritas à domino custodient illum.Alii autem vertunt, Præpara vel ostende misericor-
diam & veritatem,quibus custodias eum,éstque eadem cum priore lectione sententia.

IN PSALMVM. LXI.

VErsu.1. Nónne Deo subiecta erit anima mea? Hieronymus,Attamẽ apud Deũ silebit anima
Psal.36. mea. Felix, Certe ad Deum respicit anima mea,vel ad Deũ silet vel silentio expectat,quomo
do etiã illud quod suprà habitũ est Psalmo.36. Subditus esto domino, & ora eũ. In Hebręo
haberi diximus,Tace domino,vel in silentio respice dominum,vel expecta dominum.Sentẽtia au
tem vtriusq; lectionis fere eadẽ est.¶ Versu.2.Nõ mouebor ampli⁹.In Hebręo, loco dictionis am-
plius,habetur rabbah.id est,multum siue valde,quẽadmodum vertit Felix:sicq; sensus erit,Nõ cõ-
mouebor valde,aut non labar grauiter,non plurimum mouebor. Iustus enim tametsi ponat Deũ F
Prou.24 suam fortitudioem,suum robur,suum salutare,cõtingit nihilominus vt septies in die cadat: verum
quia resurgit fortius,dicit se quidẽ non multum, non grauiter, non valde commoueri aut labi.Nõ
asserit tamẽ,simpliciter se nullo modo labi aut moueri. Ad hunc autẽ sensum facile potest exponi
etiam lectio vulgata,si tantũ amplius accipiamus pro multum:quemadmodum suprà Psal.50.Am-
plius laua me.id est multũ vel plurimũ,vel etiam atq; etiam. Vnde & in Græco eadẽ dictio τὸ πλεῖον
Psal.50. hoc in loco ponitur quę in superius designato loco posita inuenitur.Posset verò & hęc ex Hebręo
accipi sententia,Nõ mouebor multa,scilicet tribulatione.Cui fauet quod habet Pa.Chal.Non mo
uebor in die tribulationis magnę.¶ Versu.3.Interficitis vniuersi vos,tanquã parieti inclinato & ma
cerię depulsę.Beatus Hieronymus casu nominãdi trãstulit,dicens,Interficitis omnes,tanquã paries
inclinatus & maceria corruẽs.Cuius sensus est,Interficere laboratis & opprimere bonos,& magno
impetu & vi multa,quẽadmodum cũ paries iam inclinatus aut maceria dissipata corruit super quẽ-
piam. Ad quẽ sensum facile exponi posset etiam lectio vulgata, si tantũ datiuus pro ablatiuo absolu
te posito secundũ impropriam loquutionẽ acciperetur,ad hunc sensum,Irruitis in hominem & in
terficitis vniuersi vos,tanquã pariete inclinato & depulsa maceria.hoc est, tanquã si paries incline-
tur & depellatur maceria. Alii vertunt per genus passiuũ,Interficiemini vniuersi vos tanquã paries
inclinatus & maceria corruẽs. Atq; ita exprimitur impetus & terror perditionis impiorũ qui super G
innoxios irruũt:estq; admodũ festiua loquutió dum fere similis exprimitur modus punitionis cũ
ratione peccati.Primum enim proponens iniquitatem,dicit per increpationem,Vsquequo irruitis
in hominem simplicem & innocentẽ? Deinde,punitio èuestigio subnectitur,Occidemini vniuersi,
qui nunc alios quęritis opprimere,& corruetis,quemadmodũ paries inclinatus,& maceria depulsa
proxima est casui,& maximo impetu atq; terrore casura est,vbi ceciderit.¶ Versu. 4. Veruntamen
pretium meũ cogitauerunt repellere.Hieronymus,Partẽ enim eius cogitauerũt expellere,quod be
ne ad pretiũ,honorem & dignitatem propositę in cælestib⁹ retributionis referetur: de qua in Elu-
cidatione dedimus expositionẽ.Et in eandẽ fere sententiã sonat,quod vertit Felix, Certe propter
exaltationẽ eius inierunt consiliũ,vt expellant,vel propter exaltationem eius ad hunc sensum:quia
timent ipsum exaltari,& ad propositam altitudinis dignitatem peruenire,ideo cogitauerũt quomo
do valerent expellere.hoc est,propter impediendam exaltationẽ viri iusti ipsi fuerunt solliciti. Pos-
set & ad Deum referri,hoc sensu,Exaltationẽ eius,scilicet Dei,cõsultant deiicere.hoc est,quos De⁹
vult exaltare & glorificare,ipsi quærunt opprimere,quos ille decreuit exaltare,de iis deiiciendis isti
consultant.Quod autem sequitur,Cucurri in siti,lõge aliter vertunt ex Hebræo interpretes.Hiero
nymus enim habet,Placuerunt sibi in mendacio.Felix,Affectabunt mendacium,vel optabunt,vel
complacebunt in mendacio.Quod nõnulli sic intelligunt,Cupiunt quod nõ assequentur,videlicet H
quod iã antecessit,vt exaltationẽ iustorum impediant.Nequaquam enim impedire poterunt à salu
te,quos Deus ad illam præordinauit.¶ Versu.8. Non emigrabo. Beatus Hieronymus vertit, Non ti
mebo. Alii autem interpretes vicinius nostrę accedunt lectioni, dicentes, Non elabar,vel non mo-
uebor.¶ Versu.10.Sperate in eo omnis cõgregatio populi.Ex Hebræo,Sperate in eo omni tẽpore,
ô populi effundite coram illo corda vestra.¶ Versu.9. Veruntamen vani filii hominũ,mendaces filii
hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum.Hieronymus, Veruntamen vanitas fi
lii Adam,mendacium filii viri,in stateris dolosis,fraudulenter agunt simul.Quod facilem habet in-
telligentiam. Alii hanc accipiunt ex Hebraica lectione sententiam : filii hominum, vanitas sunt &
mendacium: si simul ponantur in trutina vel statera,erunt leuiores nihilo & vanitate,id est,vanitas
ponderabit deorsum & ipsi ascendẽt pariter sursum. hoc est,maior est vanitas filiorum hominum,
quã vt possit ponderari.Quã sententiam habet Felicis ista versio,In stateris, vt ascendãt ipsi magis
vanitate,simul quod sic exponit,Si ponantur simul filii hominum altero latere staterę, & vanitates
in altero latere,ipsi homines simul accedent magis vanitate,minus põderabunt quã vanitas, leuio-
res inuenientur vanitate:hoc est infinita & quasi non ponderabilis est eorum vanitas,& sunt velut
ipsa vanitate vaniores. ¶ Expositionẽ tituli qui est,pro Idithũ,habes post annotationes in Psal.38.

IN PSALMVM LXII.

A VErsu 1. Ad te de luce vigilo. Ex Hebræo ad verbum verti potest, Ad te manicabo: quo verbo vsus est interpres Latinus in illo euangelii, Et omnis populus manicabat ad eum. Iuxta quod habent vulgatiores codices. Interpretes autem ferè omnes ex Hebræo per circùlocutionem vertunt. Hieronymus quidem, Ad te de luce consurgã. Felix, In aurora vel diluculo quęram te, vel surgam ad visitandum te. Alii, Diluculo adero tibi, vel mane suspiro ad te, vel præueniã mane coram te. ¶ Versu 2. Quàm multipliciter tibi caro mea. In Hebræo non habetur, quàm multipliciter, sed loco eius habetur, concupiuit, seu desiderauit te caro mea, quomodo vertit Hieronymus, ac cæteri interpretes. ¶ Versu 9. Ipsi verò inuanum quæsierunt animam meam. Hieronymus, Ipsi verò interficere quærunt animam meam. Alii ad perdendum, ad deuastandum, in siue cũ strepitu. Chald. paraphrasis. Ipsi verò ad sepulturam quæsierunt animam meam. Luc. 12.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

IN vulgatis codicibus Latinorum titulus præmittitur, Psalmus Dauid, cum esset in deserta Idumææ: quod aliqui Latinorum interpretum secundum mysticam intelligentiam interpretantur desertum mundi huius. In Hebraico tamen habetur, In deserto Iudææ: itẽ & in codicibus Græ-
B cis. Similiter habet Chal. paraphrasis. Psalmus Dauid, in tempore quo erat in deserto, in finibus tribus Iudæ. Quæ lectio secundum literam, & historiæ fidem verior videtur. Nusquã enim in historiis scripturæ legimus, Dauidem alicubi versatum in desertis Idumææ, vt ibi psalmos potuerit canere: in desertis autem Iudææ illum fuisse versatum manifestum est ex libris Regnorũ: in quibus quotiam multo satis tempore vagabundus versabatur, hac illácque fugam securiorem petens, psalmũ canendi indubiè sufficientem habuit opportunitatem. Et si fortè desertum istud zipherat: quod erat in tribu Iudæ, vbi diu in locis abditis & tutissimis latuisse Dauidem cum suis militibus, ex capit. 23. primi libri Regum est manifestum.

IN PSALMVM LXIII.

VErsu 3. Intenderunt arcum, rem amaram. Hieronymus, Tetẽderunt sagittam suam, verbum amarissimum quod clariori sermone sic explicari potest: Ceu tenso arcu, pro sagittis, verba amara & noxia eiaculantur. Chald. paraph. sic habet: Tetenderunt arcus suos, vnxerunt sagittas suas veneno mortifero & amaro. ¶ Versu 5. Narrauerunt vt absconderent laqueos: dixerunt, quis videbit eos? Beatus Hieronym⁹ vertit, Quis videbit nos? vt ad ipsos referatur ponẽtes laqueos. Alii verò ex Hebræo interpretes iuxta modum nostræ lectionis habent, Quis videbit eos? nempe laqueos. ¶ Versu 6. & 7. Defecerunt scrutantes scrutinio: Accedet homo ad cor altum, & exalta-
C bitur Deus. Ex Hebraico textu alia accipitur sententia, quàm ex lectione vulgata. Sic enim habet, Perfecerunt scrutinium scrutatum, vel inuestigationem peruestigatam, intimo viri & corde profundo. Quæ lectio indicat prauos homines attentissimo consilio & profundissima peruestigatione occupari ad nocendum bonis. ¶ Versu 7. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Aliter ex Hebræo sic legitur iuxta versionem Hieronymi, Sagittabit eos Deus iaculo repentino, inferẽtur plagæ eorum, corruent in semetipsos linguis suis Qua lectione non aliud significatur, quàm subitus & inexpectatus impiorum interitus, cuius se reos per suam impietatem fecerunt.

IN PSALMVM. LXIIII.

VErsu 1. Te decet hymnus Deus in Sion. Beatus Hieronymus sic vertit: Tibi silentiũ, laus, Deus in Sion. Quæ lectio Dei laudẽ significat inexplicabilem, & optimum modũ ipsum laudandi esse in silentio, dum eius magnitudinem considerantes, silendo cõfitemur nihil nos posse dignum dicere laude eius. Nunquam enim rectius laudamus, quàm quando præ stupore magnitudinis eius silere cogimur: hoc tantum confitentes, quòd nos eius magnitudo nimiũ inestabilis & incomprehẽsibilis silere cõpellat. Nihil est enim in Deo, quod cuiuscunque valeat hominis lingua explicare. Potest & aliter intelligi prædicta lectio, hoc modo, Laudes tuæ quibus à nobis laudaris in hymnis & psalmis, sunt quasi silentium, quoniam nihil valent eorum quæ in te sunt ad ple-
D tium explicare. Quantacunque enim de Deo dixerimus, nihil dicimus: dum eorum nihil ad plenũ explicare sufficimus. Atq; hunc sensum innuere videtur Chald. paraph. habẽs in hunc modũ, Corã te reputatur sicut silentiũ laus, Deus in Sion. Attamen Felix in sua versione nostræ lectionis textũ seruat, dicẽs, Te decet laus, Deus in Sion. Illud autem quod in fine versus habet lectio vulgata, tàm Latina quàm Græca, In Hierusalem, nõ habent exemplaria Hebræa neq; Chaldæa. ¶ Versu 5. Replebimur in bonis domus tuæ. Vox est iustorum ad beatitudinem cælestis patriæ aspirantium: quẽadmodum indicat Chald. paraph. ad initium huius versus præmittens, dicent verò iusti: Saturabimur bonitate domus tuæ &c. Quæ autem sequuntur in hoc versu atq; sequenti, diuersimode cõnectũt. Nobis tamen non libet singula persequi. ¶ Versu 7. Qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius. In Hebræo contraria potius sẽtẽtia habetur, Qui cõpescis sonitum maris, fremitũ fluctuum vel vndarũ eius, & multitudinem populorum. Ac deinde sequitur: Et timebũt qui habitant in extremis, à signis tuis. Neq; difficilis intelligentia est. ¶ Versu 11. & 12. Riuos eius inebria, multiplica germina eius, in stillicidiis eius lætabitur germinans. Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebũtur vbertate. Beati Hieronymi versio ex Hebræo sic habet, Sulcos eius inebria, multiplica fruges eius, pluuiis irriga eam, & germini eius benedic. Voluetur annus in bonitate tua,

& vestigia tua rotabunt pinguedine. Cuius lectionis ex Elucidatione & prioribus annotationib°, E
quantum ad primú versum facilis est intellectus. Secundus auté hunc habet sensum, Annus totus,
tempus omne gratiæ, voluetur in benignitate tua, ita vt omni tépore semper adsis paratus præstare
benignitatem gratiæ tuę: & quocunque profectus fueris, quocunque perueneris visitatione tua, ibi
guttas cadere facies salutaris gratiæ Felix auté loco illius, Multiplica genimina eius, vertit, Æqua cu
mulos eius: hoc est, comprime glebas eius .i. superbos & eleuatos humilia, vt capaces fiant gratiæ
tuæ. ¶ Versu vltimo. Induti sunt arietes ouium. Verbum istud ex Hebræo admodum diuersimode
transferunt. Beatus nanq; Hieronymus sic vertit: Vestientur agnis greges: hoc est, greges ecclesiarū
oroabūtur ouibus, & simplicibus fidelibus, Deo in simplicitate fideliter famulātibus. Felix sic legit:
Vestient planities pecora, vbi pecora videtur esse nominatiui casus, & suppositum verbi: planicies
autem, accusatiuus rectus à parte posteriori, vt significetur, pecora vestire planicies vel campos prę
multitudine. Quare non aliud significatur, quàm fidelium in ecclesiis maxima copia. Atq; in hunc
fermè sensum, alius vertit: Plana obtegentur gregibus: alius, Indūtur campi ouibus. Chald. autem
translatio diuersam ab his ponit senteotiam, dicens, Ascendent arietes super pecora. Qua lectiooe
significari potest mystica intelligentia fœcunditas magna præpositorum & doctorum in tempore
gratiæ: qui quoties charitate vrgente, semen verbi Dei & sanctæ fidei doctrinam conantur in ani-
mas hominum infundere, toties quasi super pecora arietes ascendunt, vt generent.

F

IN PSALMVM LXV.

VErsu 1. Date gloriam laudi eius. Ita quidem nobiscū vertit Hieronymus. Felix autem ha-
bet, Ponite gloriam laudem eius. Quod ita potest intelligi: Laudem Dei constituire, & re
putate gloriam vestram, in laude Dei gloriemini. Verè enim nihil homini gloriosus, quàm
Deum laudare factorem & saluatorem suum. ¶ Versu 4. Terribilis in consiliis super filios hominū.
Hieronym. Terribilia cōsilia super filiis hominū. Felix, Terribilis opere vel studio super filios Adā.
Eadem est cum vulgata lectione harum sententia. ¶ Versu 6. Qui dominatur in virtute sua inæter-
num. Beatus Hieronymus habet, Qui dominatur in fortitudine sua sæculo: similiter Felix, Qui do
minatur in potentia sua sæculo .i. Qui orbis & mundi totius imperium tenet in fortitudine poten
tiæ suæ. Similiter habet Chal. transl. Super orbem vel sæculum. Et per omnia consentit textus Græ-
cus, qui sic habet ad verbū reddendo, Lætabimur in ipso dominante in potētatu suo sæculi vel secu
lo. Felix tamen ait recte etiam ex Hebræo verti posse quod habet nostra lectio vulgata, Qui domi-
natur in virtute sua in sæculum, vel inæternum. In secunda autem parte, Qui exasperant, non exal-
tentur in semetipsis: vocabulum Hebræum quod ponitur hoc loco illius, qui exasperant, à verbo
sorar descendit, significátque peruersos, abalienatos, declinantes, peruersè incedentes, inobedien-
tes, rebelles, contumaces, proteruos, incredulos, contemnentes, recedentes, & huiusmodi: quæ om G
nia proposito non male conueniunt. huiusmodi enim manifestum est esse, qui Deum exasperāt, &
ad iracundiam prouocant per transgressionem mandatorum ipsius. ¶ Versu 10. Introduxisti nos
in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro. Pro (laqueo) beatus Hieronymus vertit obsi-
diooem: & pro tribulationibus, stridorem, Iotroduxisti nos (inquit) in obsidionem, posuisti strido
rem in dorso nostro. Alii pro tribulationibus, catenam vertunt: alii molestiam vel angustiā. Vnde
Felix, Posuisti angustiam vel gemitum vel stridorem vel tribulationē in lumbis nostris. Quod au-
tem sequitur, Imposuisti homines super capita nostra: alii vertunt, Insidere fecisti homines capiti
nostro: vel, Equitare fecisti hoīes super capita nostra. In quo significatur popul° domini vilissima
seruitute se fuisse subiectum inimicis, ita vt quasi iumenta venissent in abusum hostibus. In versu
autem sequenti, cum dicitur, Eduxisti nos in refrigerium: Felix pro refrigerio, vertit, abundantiam,
significari putans terram spaciosam & latam, nempe terram promissionis, ad quam post multas tri
bulationes peruenerunt filii Israel, aut terram inimicorum fertilem, admodúmque fœcundam, sub
quibus antè seruierant. Nos verò terram viuentium intelligere possumus, aut abundantiam diuinæ
consolationis, de qua nos Apostolus instruit, dicens, Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita
& per Christum abundat consolatio nostra.

H

IN PSALMVM XLVI.

VErsu 1. Deus misereatur nostri. Verbum Hebraicum iechanenu, sonat misereatur nobis, vel
per gratiam donet nobis, vel etiam gratiam donet nobis. Vnde intelligi potest in emphasi
dictionis huius, & peccatorum remissio, & gratiæ spiritualis collatio. Quod autē in nostris
codicibus: item & in Græcis habetur secundo repetitum in fine versus, Et misereatur nostri, id He
bræa non habent. Ipsa autem adiectione nihil nisi affectus magnitudo declaratur, ob quam sole-
mus ea quæ cordi nobis sunt sæpius inculcare. ¶ Versu 2. Vt cognoscamus in terra viam tuam, in o-
mnibus gentibus salutare tuum. Hieron. Vt nota fiat in terra via tua, in vniuersis gentibus salus tua.
Eadem est cum nostra lectione, sed aliquanto clarior intelligentia. ¶ Versu 4. Et gentes in terra dirī
gis. Hieronymi versio habet, Gentiū quę in terra sunt ductor es sempiternus. Quod tamen in He-
bræo expresse non ponitur, sed tantum selah in fine versus adiūgitur, quod ille cum contextu ver-
sus copulans, vertit, ductor vel director sempiternus, quoniam selah putat valere semper. Qui au-
tem iuxta aliam sententiam selah aliud velle dicunt, nec poni ad significandum æternitatem, nihil
aliud vertunt quàm quod habet lectio vulgata, Gentes in terra dirigis, vel gentium in terra esis dire
ctor siue ductor, ac deinde selah adiiciunt separatim.

A VErsu 4. Iter facite ei qui ascẽdit super occasum. Hieronymus ex Hebræo vertit, Præparate
viã ascẽdenti per deserta. Quod intelligi potest de ascensu ad cælos per aerẽ & orbes cæle
stes, in quibus nõ est habitator vt super terram. Aut mysticè intelligitur de aduẽtu Christi
ad cõscientias hominum à mundi tumultibus se custodientium in silentio & quiete animi. Felix au
tem vocabulum Hebraicum reliquit, sicque vertit, Præparate semitã insidenti haraboth: dicens per
haraboth intelligi supremum cælum, à suauitate sic dictum. Cui sententię videtur consonare Chal.
paraphrasis, Extollite sedentem super sedem gloriæ in haraboth, siue supremo cælo. Concordat &
Reuchlinius in libro de rudimentis Hebraicis, ita hunc versum iuxta Hebræos exponẽs, Qui vehi-
tur in amœnis iocundísque beatorum cælis. Alii dicunt apud Hebræos cælum nonum appellari ha
raboth (quod interpretatur deserta) eo quòd stellis omnino careat, cęteris octo inferiobus cęlis stel
las omnes complectentibus. Septem enim cæli inferiores planetas septẽ in se ferunt: octauũ autem
tenet stellas omnes fixas, quod est firmamentum. Itaque nouum desertum & stellis vacuum dicũt.
¶ Versu 6. Qui habitare facis vnius moris in domo. Ex Hebræo Hieronymus vertit solitarios, alii
vnicos: id est, derelictos, non habentes à quibus colligantur aut foueantur, cuiusmodi sunt orphani
& pupilli. Hos enim in domo habitare facit, id est, ad se colligit, & tanquam filios suæ familiæ facit
ac familiares habet. Felix aliter intelligit: Qui habitare facit vnicos domum: id est, ex vnicis personis
faciat magnam familiam, nimirum sanctam ecclesiam. Atque huc tẽdere videtur quod habet Chal-
B daica paraph. Deus qui combinat combinationes singulorum filum combinationis simul. Filum e-
nim istud combinationis, vna fides & vna charitas est. Alii vertunt: Qui vnicis restituit domum:
hoc est, Qui carentibus liberis restituit suam familiam: quemadmodum Abraham penè de posteri-
tate sua desperantem fœcundauit, atque ad maximam familiã restituit. ¶ Versu 7. Similiter eos qui
exasperant, qui habitant in sepulchris. Huius loco ex Hebræo vertit Hieronymus, Increduli autem
habitauerunt in siccitatibus: id est, in egestate & afflictionibus, non habentes spiritualem consola-
tionem: aut, aquis gratiæ & veritatis carebunt. ¶ Versu 10. Pluuiam voluntariam segregabis Deus
hæreditati tuæ, & infirmata est: tu verò perfecisti eam. Hieronymus Pluuiam voluntariam eleuasti
Deus, hæreditatem tuam laborantem tu confortasti: quod non difficilem habet neque diuersam à
vulgata lectione intelligentiam. ¶ Versu 13. Rex virtutum dilecti dilectiꝗ & speciei domus diuidere
spolia. Ex Hebręo Hieronymus vertit, Reges exercituum fœderabuntur fœderabuntur, & pulchri
tudo domus diuidet spolia. Quod sic potest intelligi, Reges potentes prædicatione apostolica con-
uersi, submittent se fidei catholicæ, & cum ecclesia velut fœdus inibunt, præsidentésq; ac præpositi
in ecclesia (qui sunt pulchritudo, species, & decor domus Dei) diuident spolia, læti triumphabunt,
quomodo apud Esaiam de iisdem scribitur, Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut Esaiæ. 9.
exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. Alii pro, fœnerabuntur fœuerabuntur, ver-
C tere malunt, fugient fugiẽt, aut profligabuntur profligabũtur. ¶ Vers. 14. Si dormiatis inter medios
cleros pennæ columbæ deargẽtatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Hieronymus, Si dormie
ritis inter medios terminos, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in virore auri.
Quod in eandem sententiam facilè possumus reducere, in quam superius vulgatam lectionem su-
mus interpretati, hoc modo, Si ecclesiarum prælati inter medios dormiatis: id est, nõ securè in cõ-
clauibus desides, pigri, ac resupini, sed in ipsis terminis: hoc est, si in custodia gregis commissi perui-
giles extiteritis, columbam habebitis formosam, &c. Oportet enim eos qui speculatores constituti
sunt domus Israel, non in intimis conclauibus pigros & ociosos stertere, aut in vtranque aurẽ secu
ros dormire, quasi altissima pax sit, & nusquam hostium aliquid timere debeant per circuitum: sed
inter medios terminos super speculã necesse est cubent, ita vt ad quantũuis leuem rumusculum ho-
stium possint excitari, moxque tuba canere, & hostile periculũ populo significare. Id vbi agũt, qui-
bus populi cura commissa est, ibi formosa est colũba, ecclesia talibus gaudens rectoribus. Vbi verò
quasi in altissima pace securi rectores stertunt, in mediis ciuitatibus, gulæ & luxuriæ vacãtes in cœ-
naculis & cubilibus, nihil mirũ, si denigrata appareat colũba, quæ tã infidelissimos habet custodes.
Ad eandem quoque sentẽtiam adduci potest quod Felix vertit, Si dormiatis inter chytropodes, vel
focos, vel vncinos, vbi ponuntur ollæ ad ignẽ. Solent enim qui in foco dormiunt inter instrumẽta
D illa ferrea, super quæ locãtur cacabi & ollæ æneæ, facillimè ad quẽlibet rumusculũ excitari: & plerũ-
que ibi se locant qui nõ totã noctem dormire, sed ad mediũ noctis ad opus necessariũ volũt exur
gere. Significatur ergo etiam hac dormitione in foco inter chytropodes, vigilantia & cura præpo-
sitorum ecclesiæ. Dicuntur autem Græco vocabulo χυτρόποδες, vel ferramenta pedata super quæ
ollæ constituuntur, vel (iuxta quorundam sententiam) ipsæ etiam ollæ pedes tales habentes. Dictio
cõposita est à χύτρα, quod significat ollam, & πούς, pedem. Alii sic intelligunt: Si sederitis inter ollas:
hoc est, ita atri fueritis, & commaculati, siue etiam miseri & deturpati afflictione nimia, vel vi-
tiorum immanitate, quemadmodũ ollæ in foco, nunc in tempore euangelicæ gratiæ, eritis sicut co
lumba pulchra, quæ habet pennas deargentatas, & dorsum in similitudinem fului auri: id est, vetera
transierunt, sunt noua omnia. ¶ Versu 16. Mons coagulatus, mons pinguis: vt quid suspicamini
montes coagulatos? Mons in quo beneplacitũ est Deo habitare in eo. Hieronymus, Mons excelsus,
mons pinguis: quare cõtenditis mõtes excelsi aduersus montẽ quẽ dilexit Deus, vt habitaret in eo?
Hoc est, Vos congregationes impiæ infideliũ, synagogæ satanæ, quare vos opponitis ecclesiæ san-
ctæ, ipsius fidẽ respuẽdo, ipsam etiam persequendo: quum Deus ipsam ita dilexerit, vt habitationẽ
voluerit in ea cõstituere? Felix vertit, Vt quid mõtes altissimi insidiosè intuemini, vel inuidiosè aspi

citis, montē illum quem dilexit Deus. Et eadem sententia est ¶ Versu 18. Currus Dei decē milibus E
multiplex, milia lætantiū. Hierony. Currus Dei, innumerabilia milia abundantium. Felix, Currus
Dei, cētena milia, duo milia angelorū. Alii currus Dei, binæ myriades miliū replicationis: hoc est,
bis decem milia milium replicata. Aliī, myriadum milia .i. milia decem milium. Alii, Equitatus Dei,
binæ myriades (vna autem myrias decem milia continet) multa milia angelorum. In omnibus au-
tē his, nihil indicatur quòd innumerabilis est exercitus angelorū Deo ministrantiū. Vers. 21. Prospe
rum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. Hiero. Portabit nos Deus salutis nostræ. Quod
intelligi potest, sicut mater portat filium & custodit portādo, ne quid patiatur nocumenti. In quo
significatur maxima Dei erga electos benignitas & sollicitudo. Felix, Aggrauabit nos Deus salute
nostra .i. pro onere nobis imponet salutem nostram. Verè dulce onus quo nos onerat. Verè onus
Matt. 11. leue quod imponit humeris nostris. Meritò enim dulcescere nobis debet etiam si quid amari con-
tingat imponi ferendum, quando cogitamus ad nostram salutē id fieri. Aliī clarius vertunt, Auge-
at nobis beneficia sua, vel cumulabit nobis beneficia sua, aut salutes suas. ¶ Versu 29. & 30. Ibi
Beniamin adolescentulus in mētis excessu, principes Iuda duces eorū. Hierony. Ibi Beniamin par-
uulus continens eos, principes Iuda in purpura sua. Felix, Ibi Beniamin paruulus dominatur illis,
principes Iuda in phrygianicis suis. Quæ versiones ambæ eandem cōplectuntur sententiam, quo-
niā Paulus Apost. de Beniamin paruula tribu (nimirū quæ extincta fermè fuerat propter vxorem
Iudi. 20. Leui turpi libidine à Galaonitis oppressam & interfectam) præcipuus fuit princeps & fundator, i- F
& 21. témq; & conseruator ecclesiarum, quæ in gentibus Deo fuerunt ædificatæ: vt vbi de gentium con
uersione fit mentio, rectè primus locus detur Beniamin, quòd dominetur illis, siue quòd contineat
illos. Per id verò quod sequitur, Principes Iuda in purpura sua, aut in phrygianicis suis (quæ idem
volūt) significatur cæterorum apostolorum qui de tribu Iuda potissimū electi fuerunt dignitas sa-
cerdotalis & apostolica, omni ornatu & honore dignissima. ¶ Versu 31. Māda Deus virtuti tuę. Ex
Hebræo, Præcepit Deus de fortitudine tua, vel mandauit Deus virtutem tuam. Vbi ad populum
Dei sermo dirigitur. Omnis enim fortitudo & virtus quæ facta est in te, ô plebs domini, eā præce-
pit fieri Deus in vobis. Vel, Præcepit tibi Deus, ô popule Christiane, vt fortiter agas, à firmitate fi-
dei nullis tentationibus te sustinēs amoueri, sed fortis sis in bello, vt belles cum antiquo serpente, &
cum omnibus qui te impugnabunt. ¶ Versu 33. Vt excludant eos qui probati sunt argento. Beatus
Hieronymus vertit, Congregatio fortium in vaccis populorum calcitrantium contra rotas argen-
teas. Quod rectè de rebellione contra apostolicam prædicationem potest intelligi. Sunt enim apo
stoli quasi rotæ argenteæ. Rotæ quatenus velociter discurrentes super terram vehentes sedentem
in curru dominum .i. gloriam eius vbique prædicantes. Argenteæ verò, quoniā optimè sonoræ per
probatissima veritatis eloquia quæ prædicabant. Calcitrātes ergo contra rotas argenteas qui sunt,
nisi repugnantes apostolorū sermonibus? Atq; hos omnes, siue maiores fuerint, siue minores, orāt G
fideles increpari, atq; comprimi, vt non præualeant. Felix ita vertit, Dissipa feram arundinis cōgre
gationem robustorū in vitulis populorum, optantē numerationes argenti, aut fragmenta argenti.
Quod exponi potest de auaritia principū sæculi, à quibus primitiua ecclesia sustinuit grauē persecu
tionem, Legimus enim sæculares principes, aliósq; illis adiunctos per Christianorū persecutionem
frequēter cōsuluisse suæ auaritiæ. Vnde de Iuliano illo impio apostata legimus, q Christianorū pa
trimonia rapiebat Christianitatis prætextu, sacrilegámq; suam auaritiam euangelii testimonio co-
Luc. 14. lorabat, dicens, Christus vester dicit in Euang. Qui non renunciauerit omnibus quæ possidet, nō
Heb. 10. potest meus esse discipulus. Idipsum Paulus Aposto. de Hebræis scribit, quòd in Iudæa pro Christi
1. Thes. 2. nomine rapinā bonorum suorum passi fuerint cum gaudio: idem de Thessalonicēsibus quoq; cō
memorans, quòd eandem passi fuissent à suis conciuibus, qualia iudæi à suis cōtribulibus passi fue-
rant. Idem pluribus in locis testantur ecclesiasticæ historiæ. ¶ Versu 34. Æthiopa præueniet manus
eius Deo. Hieron. Æthiopa festinet dare manus Deo. Felix, Æthiopia faciet currere manus suas ad
Deum: hoc est, celeriter manus suas Deo protendet, vt vertit alius. Chaldai. translatio totum hunc
versum sic habet, Venient principes de Ægypto ad conuersionem filii Æthiopum, current exten-
dere manus suas in oratione ante Deum. Quæ omnia lectionem nostram & expositionē suprà po
sitā rectè confirmant atq; elucidāt. ¶ Versu 36. Psallite Deo qui ascendit super cælū cæli ad orientē.
Hier. vertit: Qui ascēdit super cælū cæli, à principio .i. qui sedet in cęlis cælorū ab initio: quomodo H
vertit Felix. Aliī vertunt ad sententiā nostræ lectionis, Ascēdenti super cælos cælorū Oriētis, siue
ad Orientē. Aliī sic, Qui sedet super cælos, cælos, sempiternos .i. cælos qui ab initio facti iidem per-
manent. ¶ Vers. 37. Ecce dabit voci suæ vocē virtutis. Quidam hoc secūdum naturam intelligūt de
terribili sono tonitrui, quæ dicitur vox Dei, & vox virtutis suæ, vox fortis, ita vt procul audiatur
ab hominibus. Alii intelligūt de voce euangelicæ prædicationis, quæ vox Dei est, quoniā nō ipsi à
se loquuntur quæ prædicant, sed ex spiritu Dei qui loquitur in eis, iuxta Saluatoris verbū. Huic aūt
voci prædicationis dat Deus vt sit vox virtutis & fortitudinis, quoniā efficaciā addit, vt vim habe-
at ad operandū in cordibus audientium: quemadmodū suprà dictū est in expositione versus illius,
Dominus dabit verbum euangelizantibus, virtute multa. Nobis conuenientius videbatur, vt de vl-
tima voce quam expectamus in die iudicii audiendā præsens sermo intelligeretur: vt post initiū,
ac processum ecclesiæ pulchrum descriptum, hic etiam finis omniū, ac retributio commemoretur.
¶ Versu vltimo. Mirabilis Deus in sanctis suis. Hierony. ac cæteri omnes ex Hebræo interpretes cō
corditer vertunt, De sanctuario suo, aut in sanctuariis siue sacratiis suis. Ac iuxta hanc sententiam
poterit in vulgata lectione Latina accipi ablatiuus, sanctis, vt sit generis neutr. Sic enim sancta pro

A sanctuariis dicere solemus: quemadmodũ sancta dicũtur & sancta sanctorũ. Imò etiã si accipiamus in genere masculino, sanctos, secundũ rem possumus inuenire concordiam. Nam sancti Dei homines, sunt velut sanctuarium Dei, in quibus ipse libenter secundum gratiã & gloriam suã inhabitat.

IN PSALMVM LXVIII.

VErsu 1.2.3.& 4. Notanda est hoc loco Paraph. Chal. exponens similitudinẽ cõparationis, quæ in annotationibus prioribus dicta est inoui in his versibus. Sic autẽ habet, Salua me Deus quoniã irruit cohors peccatorũ vt inferat tribulationẽ mihi, sicut aquę quæ intrant vsque ad animam. Demersus sum in captiuitatem, tanquam in lutum profunditatis, & non est mihi locus vt cõsistam. Applicui in validam multitudinem cohortis peccatorũ, & rex impius captiuum tenet me. Fatigatus sum à clamoribus, siccatum est guttur meum, consumpti sunt oculi mei ab expectatione Dei mei. ¶ Versu 13. Et operui in ieiunio animam meã. Hieronymus, Et fleui in ieiunio animam meam: hoc est, contristaui, & afflixi flendo simul & ieiunando animam meã. Felix habet, Et fleui, dum esset in ieiunio anima mea. Vers. 15. In me psallebant qui bibebant vinum. Felix, Cantica fui bibentium siceram .i. vinum aut potum quemlibet inebriatum: hoc est, de me cantabant, & mea opprobria suarum cantionũ faciebant materiam, meámq; irrisionẽ, ipsi inter pocula faciebant esse sua gaudia. Paraph. Chal. habet, Cantilena fui eorũ qui vadunt ad bibendũ siceram in domo cauponaria ipsorum. ¶ Versu 16. Ego verò orationem meam ad te domine, tempus beneplaciti Deus.
B Hieronymus, Mea autẽ oratio ad te domine, tempus recõciliationis est Deus. Felix, Ego autẽ orationem meam ad te domine tempore beneplaciti Deus .i. cum tempus esset beneplaciti. ¶ Versu 18. Neque vrgeat super me puteus os suum. Hieronymus pro vrgeat, posuit coronet. Non coronet (inquit) super me puteus os suum .i. non per circuitum concludat. Felix clarius vertit, Non claudat, vel non obstruat super me puteus os suum. Translatio autem Chal. puteũ hunc accipit gehennam, dicens, Non operiat aduersum me gehenna os suum. ¶ Vers. 24. Improperium expectauit cor meũ & miseriam. Hieronymus, Opprobrio contritũ est cor meum, & desperatus sum. Felix, Opprobriũ contriuit cor meũ, & afflictus sum. ¶ Versu 36. Et placebit Deo super vitulũ nouellũ, cornua producentem & vngulas. Felix, Et placebit domino super bouem & vitulũ, cornua producẽtẽ, & producentem vngulas. Hieronymi tamen versio, vitulum nouellum habet, quemadmodũ habet vetus nostra Latina lectio. Mirum verò quid sibi velit Chal. paraph. quæ hoc loco habet, Placebit coram Deo magis quæ bos pinguis & elect⁹ quẽ offerebat Adã primus, cuius cornua præcedebãt fissionẽ vngularum. ¶ Expositionẽ tituli, qui iuxta Græcos atque Latinos codices est, In finẽ, pro iis qui cõmutabũtur, secundũ Hebræos: pro liliis, vel super liliis vel lilia, require post annotationes psal. 44.

IN PSALMVM LXIX.

VErsu 1. Deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandũ me festina. In Hebræo
C non nisi vnum habetur verbum, hoc modo, Deus vt liberes me, domine vt auxilieris mihi, festina. ¶ Versu 4. Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi euge euge. Hieronymus, Reuertantur ad vestigium confusionis suę, qui dicunt mihi vah vah: hoc est, Veniãt & pertingant ad confusionem suam, qui contra me malum loquuti sunt.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

TItulus Psalmi est, In finẽ Dauid in rememoratione, eo q̃ saluũ fecit eũ dominus. In Hebręo tantũ est, Ad recordandũ. Quo significatur hunc psalmũ Deo suggerere de liberatione & salute præstãda, & quasi Deũ præstãdæ salutis cõmonefacere, ac velut in memoriã reuocare: quod ipsum etiã vulgata lectione indicatur, cũ dicitur, In finem, Dauid in rememoratione: hoc est, ad rememorationem vel recordationem. Quod autem adiicitur in Latinis codicibus, Eo quòd saluũ fecit eũ Deus, in Hebręo omnino nõ habetur. In Gręco sic habetur, εἰς τὸ σῶσαί με κύριον: hoc est, vt Deus faciat saluũ. Atq; ita non nisi exponitur hac adiectione, quid sibi velit quod præmittitur, Dauid ad recordãdũ. Ad hoc enim sui petit dñm recordari, vt saluus fiat, & liberetur ab aduersariis.

IN PSALMVM LXX.

VErsu 3. Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum. Hieronymus ex Hebræo, Esto mihi robustũ habitaculũ, vt ingrediar iugiter: præcepisti, vt saluares me. Similiter vertit Felix, nisi quòd pro robusto habitaculo, ponit, rupẽ fortitudinis. Postulat hac oratione
D iustus, Deum se habere vt locum munitũ, sibi semper patentem ad ingressum, ad quẽ tutò possit in omnibus periculis confugere. ¶ Versu 7. In te cõfirmatus sum ex vtero. Hieronymus, Ad te sustentatus sum ex vtero. Felix, Super te innixus vel sustentatus sum ex vtero, Nam vocabulũ Hebraicũ samach, significat apodiauit, vel innixus est. Siue autem dicas, Super te confirmatus sum, siue super te innixus sum, vel apodiaui vel sustentatus sum, eadem habetur sententia. Quod autẽ sequitur, De ventre matris meæ tu es protector meus. Felix ita vertit, De intestinis matris meæ tu extrahens me: id est (quod psal. 22. ponitur) qui extraxisti me de ventre matris meæ. ¶ Versu 9. Repleatur os meũ laude, vt cantẽ gloriam tuã, tota die magnitudinẽ tuã. In Hebræo tantũ legitur, Impleatur os meũ laude tua, tota die magnitudine tua, vel pulchritudine tua, vel gloria tua. ¶ Versu 15. Ego autẽ semper sperabo, & adiiciã super omnem laudẽ tuã. In Hebræo, pro sperabo, habetur expectabo. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Ego autem iugiter expectabo. Sententia autem in idem recidit, quoniam is qui sperat auxilium, expectat illud ab eo in quo sperat. ¶ Versu 17. Quoniam non cognoui literaturam. Tametsi nobiscum beatus Hieronymus vertit literaturas, cæteri tamẽ ex Hebræo interpretes longè aliter vertunt. Nã Felix (quẽ alii recentiores sequũtur) hanc partem coniungendo præcedentibus in versu priori, ita vertit, Os meũ annunciabit iustitiã tuam, tota die laudem

A uem. Alii vertunt accolas deserti, vel solitudinarios, vt significetur populos remotissimos, & lōge
ab hominibus distantes, hominibúsque incognitos, ad Christum conuertendos. ¶ Versu. 10. Reges
Arabum & Saba dona adducent. Hieronymus, Reges Arabiæ & Saba tributū conferēt, Felix Do-
num vel tributum vel pręmium adducent. Alius vertit honorarium munus, scilicet quod ad hono
rem offertur. ¶ Versu. 13. Parcet inopi & inopi. Felix, Miserebitur super mendicum & inopem. Nā
parcet, positū est, pro miserebitur, vel gratiose seu misericorditer aget. ¶ Versu. 14. Et honorabile
nomen eorum corā illo. In Hebræo non habetur nomen, sed sanguis, quemadmodū Hieronymus
ac cæteri qui ex Hebræo versiones fecerunt, concorditer omnes transferunt. Et honorabilis (inqui-
unt) vel preciosus erit sanguis eorum coram oculis ipsius. Quo verbo significatur, mortem sancto-
rum pro Christi nomine & sanctissima fide occumbentium, fore Christo domino gratissimam,
& sacrificium omnibus modis acceptissimum, hoc enim est sanguinem eorum fore preciosum in
oculis Dei, effusionem sanguinis & vitæ pro Christo oblationē, maximi precii ducendā, & in ma-
ximum meritum ipsis reputādam coram oculis Dei. Atque hoc ipsum est, quod in alio quoq; Psal- Psal. 115.
mo legitur, Preciosa in cōspectu domini mors sanctorum eius. Quod licet de omnib⁹ generali in-
tellectu verum sit in sanctitate vitam finientibus, peculiarius tamen & excellentius de iis qui pro
Christi nomine, martyrii supplicio, sanguinē fundunt. ¶ Versu. 16. Erit firmamentū in terra, in sum-
mis montium. Hoc loco pro firmamēto, in Hebræo ponitur pissath bar, quod apud interpretes tā
B Hebræos q̄ Latinos, diuersimode redditur. Septuaginta enim trāstulerūt στερέωμα quod Latine sonat
firmamentū, vt habet vulgata Latina lectio. Nam quod arbitrati sunt quidā, scriptorū vitio firma-
mentum scriptum esse pro frumento, non habet verisimilitudinē, quoniam in Gręco (vnde nostra
Latina lectio versa est) manifeste non aliud q̄ firmamentum habetur, de quorū tamen cōcordātia
in principalibus annotationibus nōnihil diximus. Beatus autē Hieronymus ex Hebræo vertit me-
morabile triticum. Ioānes Reuchlinius in lib. de rudimē. hebraicis, dicit Hebraicā dictionem signi-
ficare placentam vel placentulā frumenti, quod Rabbi Dauid Kimhi exponit, particulam vel mas-
sam frumenti. Idem dicit Paulus Burgensis episco. natiuitate Iudæus, regeneratione Christi fidelis:
addens, trāslatione Chal. quę targum dicitur, sic haberi, Erit placēta tritici, in capitibus sacerdotum.
Secundum quorum concordem sententiam, hebraica ista lectio aptissime poterit accipi, tanquam
prophetia altissimi sacramenti, & sacratissimi sacrificii altaris, in quo sub specie placentulę frumēti,
sub specie modicæ massæ triticeæ, ac panis modici, in modum albæ placentulæ cocti, præsens no-
bis adest Christus dominus, verus Messias. Et recte quidē (iuxta Hieronymi versionem) memorabi Ioan. 6.
le triticum dicitur hic panis viuus, quoniam omni tritico nobilius & preciosius, panis vitā mundo
præstans, & à morte æterna præseruans, verum manna de cælo descēdans, quod qui māducat, viuit
in æternum, vel quia in immolatione huius tritici, memoria recolitur rei oīm preciosissimę, & be Lucę. 22.
C neficii perpetua rememoratione dignissimi, nempe passionis & mortis Christi. hoc (inquit ipse do 1. Cor. 11.
minus in cœna nouissima) facite in meā commemorationem. Et Paulus Apost. Quotiescūq; enim
manducabitis panē hunc, vel calicē bibetis, mortem domini annūciabitis, donec veniat. Hæc autē
placentula frumēti, siue hoc memorabile triticum, est in vertice siue in capite montiū. i. Apostolo-
rum primorum sacerdotum, atq; eorum qui in illorum locū successerunt, quibus huius placentulæ
oblatio & cōsecratio, secundum rite traditā sibi potestatem & authoritatē legitime competit. In ca
pite ergo montiū prædicitur hæc futura placentula, quoniam super venerandum sacerdotū nouæ
legis verticem, & super ipsorū capita consecrata hostia erat eleuanda, in ostensionē omni populo,
adorandi gratia, simul & rememorandi vnicā illam semel consummatam oblationē, quando nuda
ante oculos omniū in conspectu patris, media inter cælum & terrā exaltata fuit in ligno, tanquam
vniuersalis omniū hostia, quæ nunc sub tegumento placentulę modicę eandē sese pręsentem exhi
bet. Ne verò ab aduersariis veritatis, ista in fauorē tantum nostrę fidei, præter omnē rationē & pro
babilitatem confingere existimemur, sciendū est magistros Hebræorū complures totū hunc Psal-
mum de temporib⁹ Messiæ determinasse intelligendū, atq; etiam specialiter de hoc versu qui nobis
in manibus est, asserunt ipsum respicere fœlicitatem temporū regis Messiæ. Vnde Rabbi Salomon
Christianæ fidei aduersissimus (vt ita loquar) Iudæus, suo autē Iudaico errori studiosissimus patro
D nus, negare nec potest nec audet, Rabinos priores hunc Psalmū notū, & præcipue hūc versum, de
Messia exposuisse, tametsi ipse patribus cæcis nepos cęcior, ad alium sensum eadem detorserit, ni-
mirum splendente sole cæcior factus, quàm illi fuerant ante solis exortum. Sic autē in huius versus
pertractione ait, Pissath bar (quod supra diximus verti placentē frumēti) loquutio est abundantiam
significans & multiplicationē. Magistri verò nostri exposuerunt sermonem esse placētularū in die-
bus Messiæ, totúmq; Psalmum exposuerūt de diebus Messiæ: quemadmodū & in midras Tehilim
(id est, expositione Psalmorum) est manifestum, vbi principium hoc Psalmi, Deus iudicium tuum
regi da, ad regem Messiam dicitur pertinere, vt etiam supra manifeste ostendimus ex translatione
Chal. Idipsum quoq; Rabbi Mosse hardassem testatur in commētariis exponens illud quod in li-
bro Genesis habet prophetia Iacob, Non auferetur sceptrū de Iuda, vbi hui⁹ Psalmi versum nonū
& vndecim, videlicet, Coram eo procident ęthiopes, & inimici eius terram lingent. Et adorabunt
eum omnes reges, omnes gentes seruient ei, manifeste asserit ad Messiā pertinere, cui omnes gētes
(vt ipse ait) aggregabūtur, vt regnet super illos regno iustitiæ & pacis, quemadmodū iā citatis ver-
sibus ait prophetice prædictum. Idem Rabbi mosse hardassem, in cōmentariis, nō solū testatur ex-
ponendum hunc versum præsentē de Messiæ temporibus, verūetiā de sacerdotio Messię, id quod
nostro proposito multū conducit. Neque indiligenter sunt attendēda eius verba quę subsequūtur
FF

Dictum est Psal. 110. (est enim Hebræorũ ista computatio) Iurauit dominus, & non pœnitebit eum E
Psal. 110. tu es sacerdos in æternũ secundũ ordinẽ Melchisedec. Et quis est iste? Iste erit rex iustus & saluator
Zach. 9. rex Messias, sicut dictũ est Zachariæ. 9. Ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator. Et quid docet vel
Gene. 14 monstrat, dicendo, protulit panem & vinũ. Quasi dicat, Erit placẽtula tritici in terra. Et hoc ipsum
est quod scriptum est, Et ipse sacerdos erat Dei altissimi. Hæc ille. In quibus verbis circiter finẽ, ma
nifeste indicat, se istam placẽtulam tritici referre ad oblationem sacerdotalem, dicitq; hoc quod in
Psalmo isto dicitur, Erit placenta frumẽti in terra illud ipsum esse quod de Melchisedec dicitur, quod
erat sacerdos Dei altissimi. Atq; ita profecto res habet, nostra enim hæc (de qua sumus interpretati)
placentula tritici, res ipsa est quam præsignabat panis & vini per sacerdotẽ Melchisedec oblatio. Vn
de hæc duo (oblatio videlicet panis Melchisedec in diebus Abrahæ, & Placentula tritici in vertice
sacerdotũ, in diebus Messiæ) sic idẽ sunt, quomodo signum & res, figura & figuratũ, vmbra & ve-
ritas: quoniã videlicet hæc præstat quod illa promittebat, exhibet hæc quod illa pręsignabat. Mani-
festũ itaq; fit, si nos Christiani hunc passim de sanctissimo Eucharistiæ sacramẽto exponamus, non
solum non sine conuenientia, sed nec absq; Hebræorum authoritate id facere. Alii autẽ quidã He-
bræorum, exponunt versum istum de temporibus Messiæ: sed intelligentiã torquent ad fœlicitatẽ
temporalem (vt omnia peruertere, & ad carnẽ trahere solent Iudæi carnales & excæcati) dicentes in
tempore Messiæ tantam fore multiplicationem atq; abundantiam tritici vltro germinantis, & sese
confricãtis absq; hominum labore, etiam in summis montiũ, vt possint absq; labore inde homines F
sumere plenis manibus, quantũ velint. De qua re ab illorũ Rabbinis ita quodam loco scriptum inue
nimus, Dixit Deus sanctus & benedictus. Faciam ego cõuerti vos in mansuetudinẽ spiritus in mũ-
do isto. Et non erit tum Deus alienus. Quia non erunt in vobis filii hominũ exercentes negotiatio-
nem aliquã, vel vllam solitudinis occupationẽ, sicut dictum est psalmo. 73. Erit pissath bar in terra,
in capite montium. Erit pissath bar (inquit) quia frumenta producent in diebus Messiæ placentas, si
cut est plenitudo palmæ istius. i. tam magnas quàm possit quis palma comprehẽdere. Sequitur, Tur
gescent sicut libani fructus eius, quoniam frumenta se inuicem confricabunt, & deiiciẽt similam su-
am in terram, & tu veniens accipies inde plenitudinem palmæ istius, quantum refectio tua opus ha
bebit, vel quãtum opus tibi erit pro refectione tua. Verum cum ista ex fidei certitudine Christiani
omnes cognoscant vanissima esse, ac plusquam ridicula, expectare scilicet tantã ac talem tempora-
lem fœlicitatem tempore Messiæ, nónne præstat vt de spirituali & vera fœlicitate temporũ gratiæ
(quæ sunt tẽpora veri nostri Messiæ) exponamus? eatenus quidẽ Hebræorum authoritatẽ insequẽ
tes, quatenus de Messia dicunt intelligi debere: quatenus verò ad venturã temporalem fœlicitatem
referunt, modo prædicto, nequaquam eos imitantes. Verba enim promissionũ Dei per Prophetas
prænunciatarum, spiritus sunt & vita, neq; carnaliter debet sermo Dei (qui spiritus est) intelligi. Ad
prædictorum autem confirmationẽ facit non modicum, quod in Commentariis Iudeorum habe- G
tur super verbo illo Ecclesiastæ, Quid est quod fuit? ipsum quod erit. vbi sic legit, Rabbi Barachias
dixit in nomine Rabbi Isaac, Quemadmodum fuit redemptor primus, sic erit redemptor vltimus.
Sicut enim redemptor primus fecit descẽdere manna, ita redemptor vltimus erit placenta frumẽti
in terra. Quibus verbis significatur, hoc ipsum in tempore gratiæ præstiturũ in veritate Christũ ho
minem, quod ante nõdũ humanatus in deserto sub lege pręstitit in typo, dando manna corporeum
nimirum quòd sicut Deus nondum humanatus dedit manna corporale & figurale, sic idem homo
factus daret manna spirituale verum, fieretq; ipse in placentã frumenti, in sacrificio & sacramento
Eucharistiæ. sed & rabbi Ionathan referũt versiculum præsentem sic exposuisse, Videat qui habet
oculos, quod sicut dictũ est, ipse est Messias de quo loquitur totus Psalmus. Cum ergo ait, Erit pla-
centa frumenti in terra in capite mõtium, vult dicere, quòd placenta panis fiet sacrificium in capiti-
bus sacerdotum. Quid verò apertius possit pro nostra dici sententia? Targum quoque Chaldaicæ
translationis Ionathæ filii Vzielis sic exposuit, Erit sacrificiũ panis in terra, in capite montium. Tar-
gum verò Rabbi AKilas habet. Erit panis substantificus in terra, in capite montiũ. Quæ omnia be-
ne nostro proposito conueniunt. Postremò nec illud silẽtio prętereundũ, quod Felix ex Iudęo no
stris temporibus Christianus factus, monachus ex familia Eremitanorũ diui Augustini, homo ma-
xima Hebraicarũ literarum peritia, nec minori erga Christianam fidem pietate, fideliter annotauit H
super versu proposito, ita scribens, Hoc tantũ dixisse velim, quod non modicũ nostrę confert fidei,
quoniam vbi nos posuimus in textu, Erit multiplicatio frumenti, quidam Hebræorum exposuit
sic, Erit deprecatio & complacentia frumenti in terra. Vbi ostendit maximũ sacramentum, quippe
frumento. i. sacrificio panis, quicunq; deprecaturus est Deum, vel Deo placere optauerit, panis sa-
crificio perficiet. Secundum quem sensum ideo cõplacentia erit frumenti huius in terra, quoniam
in hoc frumẽto, in hoc pane, Deo patri (vt ipsemet testimonium de nube dedit) erit beneplacitum.
Marc. 3. Compluribus ergo testimoniis abundè declarauimus, quomodo propositus locus omnino conne-
nienter exponi possit de sanctissimo Eucharistiæ sacramento. Neque cõueniens est, Christianũ in
huius passus expositione vel ad temporalẽ Salomonis fœlicitatẽ recurrere cum Rabbi Salomone
perfido & iratissimo Christianę fidei hoste iudaisando (potissimũ cũ suprà, ratione & authoritate
monstratum sit, non posse Psalmum totũ Salomoni aptari) vel ad Messię adhuc venturi prosperita
tem temporalem confugiẽdo, turpissimis vanissimisq; fabulis delirare: quẽadmodum supra vanis-
simas horũ fabulas & nugas ostẽdimus. Præstat Christianos Christi accipere mysteria, potissimum
cum & inimici nostri perhibeant veritati testimoniũ, etiam si nesciant ipsi quid loquantur. Nobis
enim loquuti sunt, vt intelligamus, ipsi non nisi per vmbrã quandam intelligentes quæ loquebãtur

A nobis. Nisi forte & illorum aliqui diuino meruerint radin illustrari, vt talia dicerent. Neq; est quod
contra prædictam expositionẽ nobis quisquam obiiciat, veteres Christianorũ doctores istam intel
ligentiam nusquã indicasse. Nam sic obiicientibus respõdemus, non ita plenè à primis illis patribus
exhantiri potuisse omnia, vt posteris nihil facerent reliquum. Imò neq; in consummatinnem vsq;
sæculi, exhausta erunt quæ in abysso latent scripturæ nĩa. Ita enim dispẽsauit sua summa prouiden-
tia sapientissmus dominus, vt in cũctis generationibus profectum accipiat Ecclesia, & posteriores
continuo illuminationes nouas suscipiant in quibusdã, quæ priores non aduerterant. Licet itaq; pri
mi Christianorũ doctores supradictã expositionem non posuerint, nõ ob hoc reiiciẽda debet iudi-
cari. Habet enim Ecclesia dogmata plura, temporũ successu determinatiõe spiritnalis luminis per-
uestigata, quæ priscorum libri vel omnino non continent, vel certè tractatu admodum sobrio, aut
sub perplexa dubitatione. Fuerunt tamen annis multis Christianorũ Magistri atque doctores non-
nulli, isq; non incogniti nominis, siue eruditionem variam spectemus, siue vitæ sanctimoniam, qui
prędictam sentẽtiam suis scriptis firmarũt. Inter quos est Nicolaus à Lyra, vir de sacris literis opti-
me meritus, & in antiquorum Hebræorum scriptis nñ modicum versatus, neq; Hebraicę literaturę
ignarus. Deinde Paulus Burgensis episcop⁹, & ex Hebraismo ad Christianismũ conuersus, populo
Christiano egregius nõ aduena siue proselytus, sed domesticus & cõciuis, sanctęq; fidei Christianæ
fidelis alumnus: quem virum loco quodam citans doctus ille Capniõ, venerabilem magistrum ap-
B pellat, sacrarúmq; literarum sua sentẽtia expositorem literatissimum, doctissimúmque doctorem.
quæ sanè nomenclatura à tanto viro illi tributa, nõ est parui reputanda. Post hunc est Iacobus Pa-
rezius, à valentia, Christopolitanus, episcopus, in Rabbinorũ scriptis versatissimus, qui locum præ
sentem iuxta prędictam sententiam admodũ diligenter enarrat. Felix quoq;, quem paulò ante com
memorauimus, quàm apertè eandem sententiã ponat nemo dubitat, cui nõ deest mẽs sana. Pręter
hos omnes, doctor insignis Ioãnes EcKius nostra ætate vir doctissimus, & de fide Christiana (quã
aduersus impiorũ Hæresiarcharũ dogmata acutissime simul & validissime defẽdit) optimè merit⁹,
libri primi de sacrificio Missæ cap. 6. locum pręsentem magna diligentia pertractat, ex antiquorum
testimoniis simul & ratione ostẽdens, in pręsenti Psalmo prophetiã haberi de sanctissimo isto fidei
Christianæ sacramento. Neque prętereũdus est, Iacobus Faber Stapulensis, qui tam in expositione
continna (quam vocat) huius versus, quàm in subiunctis annotationibus apertè hanc sententiam
ponit, multùmq; commendat. Sed iam finem accipiat solito prolixior lingu ę peregrinæ, sed nõ my
sterii peregrini, annotatio. Te verò, quisquis huic annotationi nostrę lector obtigeris, obtestor, ne
nostram prolixitatẽ indigne feras. Si enim pius es, & fidei orthodoxæ firmitate gloriaris, nec te vrit
siue affligit mysteriorũ Christianę fidei cõmendatio, non te patitur aduersus laborem pium & fide
le studium tua conscientia indignari. Sed iam ad eam quæ sequitur annotationem, absque fastidio
C trãsi conuiua: forsitan & illic pręparatum reperies dulce ferculum, quod tibi erit admodum sapi-
dum, si Iesum amas dulcissimum æternúmque patris filium. ¶ Versu. 17. Ante solẽ permanet nomẽ
eius. Libet hoc loco annotationem Pauli hebręi Burgensis Episcopi (cuius suprà honorificã men-
tionem fecimus) propriis ipsius verbis subscribere. Verba eius hæc sunt: In hoc loco vbi dicitur,
Permanet nomen eius, Hebraica veritas habet, ynõ, quę dictio nõ est eiusdem significationis cum
permanet, sed significat filiationem. Vnde Rabbi Abenhazra in sua glosa, in hoc loco sic dicit. Hęc
dictio ynon, est verbum passiuũ, quod deriuatur ab hoc nomine nin, quod proprie significat filiũ,
Et sic sensus est, quod ante solem filiabitur nomen eius, ac si dicat, quod ab æterno iste rex est filius.
Vnde ex isto loco, ex necessitate literæ Hebraicæ potest sumi efficax argumentum ad hoc quod io
Diuinis est dare filium, seu filiationem ab ęterno. Hec Paulus. Idem quoque in scrutinio scriptura-
rum, distinctionis octauæ cap. 10. (vt citat Reuchlinius) nomen suprapositũ nin affirmat significare
filium, & præterea nullam habere significationem in scriptura sacra. Confirmat hæc doctissimus
Capnion ex authoritate Chaldęorum, Onkeli & Ionathę, quibus plurimam fidem & authoritatẽ
tribuunt Hebræi, simul etiam adducens sententiam Rabbi Dauid Kimhi, cuius in lib. de radicibus
hęc sunt verba: Et ab eo venit passiuum ynon. Psalmo. 72. Ante solem permanet nomẽ eius, quod
secundum Abraham Aben ezra nobis ita licet exponere, Ante omne tẽpus filiabitur Messias. Hęc
D ille. Sensus ergo huius lectionis est, Ante omne tempus filiabitur Messias, vt filius ab æterno à pa-
tre procedens. Filiari nanq; est gigni, vt filius gignitur à patre. Vnde quidam vertunt, Filius nomen
eius. Atque ita hic locus recte consonat illi quod est in Psalmo. 2. Dominus dixit ad me, filius meus
es tu, ego hodie genui te. Quod verò alii quidam transferre conantur, nepotabitur pro filiabitur, Psal. 2.
vt sit sensus, Nomen eius per nepotes deducetur quandiu sol perseuerabit, & celebre erit apud
posteros dicentes, nomen suprapositum nin (vnde verbũ passiuum ynon deriuatum est) significare
nepotem, ac proinde verbum passiuum ab eo deductum debere idem valere quod nepotari, id non
approbant neq; Paulus episcop. Burgensis, neq; Capniõ, neq; Rabbi Dauid Kimhi neq; (quorum
est grauissima apud Hebræos authoritas) Ionathas & Onkelus Chaldęi. Videtur autẽ figmẽtũ esse
Rabbi Salomonis, obstinatissimi Iudæi, cuius hoc fuit summum studiũ, ea quæ Christianos in suæ
fidei commendationem cognouit assumere, quanta potuit diligentia impiè subuertere: id quod in
pluribus manifestissimũ est, iis qui eius in scripturã sacram expositiones vel legerunt vel audierunt:
quemadmodũ vel ex annotatione hac pręcedente facile quiuis potest aduertere, dum ea quę à vete
ribus Hebręorum de Messia exposita fuerunt in fauorẽ Christianæ fidei, ab eo peruertũtur ad tẽ-
poralem regni Salomonis fœlicitatem. Quem Christianorũ perfidum hostem non absq; Christia-

næ reipublicæ detrimento,quosdam Christianorum video nimium insequẽtes. Et male metuo, ne E
res ista(quod Deus auertat)tandem & illis & reipublicę Christianæ male cedat. Non tamen negamus, posse hunc passum & aliter ex Hebręo interpretari. Nam beatus Hieronymus vertit, Vltra solem perseuerabit nomen eius. Felix similiter, Ante solem perseuerabit vel perpetuabit nomen eius adiiciens, vel filiabitur vel filiabit. Chalda. translatio, Ante esse solis præparatum fuit nomen eius: ¶ Versu.18. Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ. Iudaizantes ac de Salomone exponẽtes, ita conantur hanc partem illi attribuere, quoniam omnes alteri voluerint benedicere, dicẽt, Faciat tibi dominus, sicut in diebus Salomonis. Verum istis, si Iudæi sunt, manifestè reclamat Chal. parah. quę sic habet, Et benedicentur in merito eius omnes populi, quod longe alium requirit sensum, nec de Salomone potest intelligi. Si verò Christiani sunt, Paulum Apostolum audiant, qui hãc benedictionem Abrahæ promissam, ac gentibus communicandam in semine suo (quod est Christus) late & a-
Galat.3. pertissime explicat in Epistola quam Galatis scripsit. Quod post finem Psalmi adiicitur, Defecerũt laudes Dauid filii Iesse, non vt initium vel titulus Psalmi sequentis accipi debet, sed ad præcedentẽ adiungi, sicq; exponi, vt supra in annotationibus principalibus intelligendum diximus. Est autem & hoc aduertendum, ex hoc loco argumentũ sumi posse, quo monstrentur Psalmi etiam illi quibus aliena præmittuntur nomina, ipsius esse Dauidis: quemadmodum huic Psalmo præmittitur Salomoni, iuxta Hebræos: & tamen verba hæc testantur satis euidenter, Psalmum istum à Dauid esse
compositum, quod etiam astruit Hieronym⁹ & probatissimi Hebręorũ. Vnde fieri potest, vt & in F
aliis Psalmis, etiam vbi alterius nomen præmittitur, Dauid tamẽ fuisse author credatur. Verum hac de re disputare non est pręsentis loci. Hoc tantum propter loci opportunitatẽ, obiter indicasse sufficiat.

IN PSALMVM. LXXII.

VErsu.1. Quàm bonus Israel Deus. Ex Hebræo, Attamen bonus est Deus, quomodo vertit Hieronymus, vbi ex ipsa hac prima aduersante particula significatur, Prophetã post multas cogitationes in hunc Psalmũ prorupisse, vt ipso statim Psalmi huius initio cogitationibus murmuratoriis & argumentationibus quæ pòst exprimuntur, respondeat aduersus illas immobilẽ & firmam conclusionẽ constituens, in vehementi assertione, dicens, Attamen bonus est Deus. Alii Certe, profecto, vtiq; bonus est Deus. ¶ Vers.4. Quia non est respectus morti eorum. Vertit quidẽ iuxta sententiã nostrę lectionis Hieronymus aliquãto clarius, Quòd non recogitauerint de morte sua. Alii verò sic vertunt, Quoniam non sunt ligamina in morte eorum, vel non sunt colligationes morti eorũ. quod tamen in eandem penè sententiã cum vulgata lectione potest exponi: non vrgentur ad mortem, non accelerat ad eos mors, sed fugit ab eis, permittens eos in longam ætatẽ viuere: quemadmodũ peruersissimos multos videmus à Deo in longam ætatem tolerari. Pro eo antẽ quod G
sequitur, Et firmamẽtum in plaga eorum. Hieronymus vertit, Et firma sunt vestibula eorum, quod intelligitur de solida & stabili prosperitate domus illorũ. quasi dicat, In domibus illorum sunt cuncta prospera atq; stabilia, in successu bono & prospero. Felix autem habet, quippe fortis, robustus, supple est ipse impius: propter quod, mortem nõ recogitat, quasi victur⁹ perpetuo. ¶ Versu.6. Ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua. Hierony. Ideo nutriti sunt ad superbiã, circundederunt iniquitatẽ sibi. Per hoc enim quod cum hominibus nec labores nec flagella sustinent impii (vt habet versus præcedens) quasi fouentur & nutriuntur ad superbiã, & aggregant impietatem sibi quasi vestimentum. Felix sic vertit, Propterea onerauit eos superbia, vel circundedit siue circuncinxit vt torques, inuoluet natos iniquitas ipsorũ, vel operiet ipsis fundamẽtum iniquitas. hoc est violẽtia sua vestient & ornabunt verẽdas partes corporis. Per quod significatur, impios præ nimia malitia totam suam carnẽ turpissime cõmaculaturos. Aut secundum prouerbialem loquendi consuetudinem dictum hoc in contemptũ accipiatur, quomodo dicere solemus, hic omne patrimonium impendit in nates suas, de eo qui omnia in carnis nimium cultũ insumit. Ita isti de iis quæ per violentiam rapiunt, non aliud quàm suam carnem curant & ornant. Quem sensum Chal. translatio videtur innuere, cum ait, Coronam imponẽt capiti suo de rapina sua. ¶ Versu.7. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorũ. Ex Hebręo, Egressus est præ pinguedine oculus eorum (quo significa
tur nimia corporis cura) transgressi sunt cogitationes vel affectiones cordis. i. plus acquisierũt quàm H
cogitabant vel desiderabant. i. abundantissime omnia. ¶ Vers.10. Propterea cõuertetur populus meus hic. Partem istam ita ex Hebræo vertit Hieronymus, vt habet nostra lectio. Felix autem diuerso modo vertit, Conuertetur populus meus concussus. hoc est, motus tẽtatione prędicta. Vel sic, Propterea faciet conuertere populum suum huc & illuc, subaudi Deus. i. cum viderint iusti malos in prosperitate, vacillabunt atq; nutabunt, quasi dubitantes, & apud sese deliberantes, num viam Dei velint prosequi in qua ambulare cœperũt, an iter arripere impiorum, quemadmodum in Elucidatione exposuimus. Secundam autẽ partem, Et dies pleni inuenientur in eis: varie transfert Beatus Hierony. ad hunc modũ, Et quis plenus inuenietur in eis? Quod potest referri ad considerationẽ bonorũ, super prosperitate impiorũ. Tametsi enim prima facie mirum in modũ prosperari & abũdare videantur: si quis tamen piorũ tentatione prædicta æmulationis malæ vexatus sese conuertat ad pressius rem contuendã, videbit profecto neminem impiorũ esse, cui sua prosperitas per omnia sufficiat, non illos tã plenos fœlicitate cõperiet, quàm prima facie existimantur. Quò enim plura habẽt, eo sibi plura deesse existimãt, id quod p fas & nefas perpetuo coaceruãtes euidẽter demõstrãt.

A ¶Versu.14. Et castigatio mea in matutinis. Quidam in matutinis vel in matutino intelligunt, à pue-
ritia, ab ætate prima. Alii propterea dictum putant, quia singuli pene exortus solis aliquam nouam
solent adferre molestiam. Succedit enim molestia molestiæ, & pius noua quotidie accedit vexatio.
Nos in Elucidatione & in annotationibus principalibus, quod nobis videbatur vero similius, expla
nauimus. ¶ Versu.18. Veruntamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum alleuarentur. Hiero
nymus, Veruntamen in lubrico posuisti eos, deiecisti eos ad interitum. Qua lectione significatur
prosperitatem qua florere videntur impii, stabilitatem non habere, neq; soliditatem, sed breui illos
collapsuros de statu eiusmodi. Qui enim in lubrico consistit, in sua statione neq; fixus, neque stabi-
lis est, sed casui proximus, vbi vllum fuerit passus impulsum, mox collapsurus in terram. ¶ Vers.20.
Velut somnum surgentium, domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Aduer
tendum est diligenter quod hoc loco habet Chal. paraph. de corporum resuscitatione euidens te-
stimonium. Sic enim habet, Sic somniũ hominis ebrii euigilantis, Deus in die iudicii magni surgere
eos faciet à domo sepulchri, & fremens imaginem eorum spernet. Sensus difficultatem nõ habet.
¶ Versu.26. Perdidisti omnes qui fornicãtur abs te. Chald. translatio pulchrè explicat, quid sit forni
cari à Deo. Sic enim habet, Perdidisti omnẽ apostatantẽ à timore tuo. In versu autem vltimo non
habent Hebræa finem illum Psalmi, In portis filiæ Sion: sed tantum, Vt annunciem omnes prædi-
cationes tuas, vel (vt Hieronymus vertit) omnes annunciationes tuas, quod intelligi potest de ope-
ribus Dei annunciatione siue laude dignis, vel de omnibus quæ Deus voluerit annunciari, vel ad
B quæ annuncianda miserit. Vnde Felix sub disiunctione vertit, Vt enarrẽ omnes missiones vel ope-
rationes tuas. Chald. autem paraph. habet, Vt enarrem iustis omnibus præcepta missionum tuarum
vel etiam præcepta Apostolorum tuorum.

IN PSALMVM LXXIII.

VErsu.3. Leua manus tuas in superbias eorũ in finem. Felix, Exalta persecutiones vel cõcussio
nes tuas, ad ruinas in æternum. Quod sic interpretatur, Exalta manũ tuam, vt maiorẽ infe-
rat persecutionem, vt ruant in æternũ, hostes scilicet & persequutores sanctorũ. Consentit
huic quod habet Paraph Chal. Leua conculcationes tuas ad humiliandas nationes imperpetuum.
Beatus autem Hieronymus habet, Sublimitas pedum tuorum dissipata est vsq; ad finem. Quod in-
telligi potest de gloria sanctorum & fidelium conculcata & depressa vsque ad infimum. ¶ Versu.10
Et nos non cognoscet amplius. Hieronymus, Et non est nobiscum qui sciat vsquequo. hoc est, nõ
habemus Prophetam aliquem nobiscum, qui à te edoctus de futuris dicere nobis possit, quàm diu
hæc calamitas atq; miseria in qua nunc viuimus permansura sit super nos, aut quando ab ea simus
liberandi. ¶ Versu.12. Vt quid auertis manũ tuam, & dexteram tuã de medio sinu tuo in finem? Hie
ronimus, Quare conuertis manum, & dexterã tuam, in medio sinu tuo consumens? Quod intelli-
gendum videtur secundum id quod vulgo dicere solemus, id quod in vsum non extenditur, cor-
C rumpi atque consumi præ vsus defectu. Et marcessere dicimus hominem ignauia, qui non in aliqua
honesta operatione sese exercitat. Ita Deum alloquens Propheta interrogat, quare manum cõuertat
in sinum, vt ibi marcescat & consumatur velut otiosa: & quare nõ magis eam exerat atq; extendat
in vltionem inimicorum, ad glorificationem sui nominis? ¶ Versu.14. Tu cõfirmasti in virtute tua
mare. Ex Hebræo Hieronymus ac Felix vertunt, Dissipasti, pro cõfirmasti. Verum sententia in idẽ
reuertitur. Nam cũ faceret Deus mare rubrum populo Israelitico peruium, cõfirmauit illud, quia
latus maris vtrunq; solidum fecit, vt fluere non posset, donec illi transiissent quos ipse transire vo-
luit. Dissipauit autem, quia magna potentia diuisit, ita vt siccaretur profundũ eius, & illi transirent.
¶ Versu.17. Tu fabricatus es auroram & solem. In Hebræo habetur, Tu ordinasti luminare vel lumi
naria, & solem. Per quod significatur, Deum omnium luminarium & magnorũ & paruorum esse
principium. Specialiter verò solem nominat, ob excellentiam luminaris potentissimi: quem etiam
ob sui luminis maiestatem & virtutis eminentiam, Sapiens nominat vas admirabile, opus excelsi.
¶ Versu 21. Repleti sunt qui obscurati sunt terræ, domibus iniquitatũ. Hieronymus, Repletæ sunt
tenebris terræ, habitationes iniquæ subrutæ. hoc est, terræ repletæ sunt tenebris, totus mũdus, om
nes gentes sunt plenæ tenebris ignorantiæ: & habitationes iniquæ, synagogæ Satanæ subuersę sunt
impiis erroribus & doctrinis dæmoniorum. Alii sic vertunt, Repleuerunt obscuritates terræ habi-
D tacula iniquitatis, quod eandem fere habet sententiam. Chal. autem translatio sic habet, Respice ad
pactum quod pepigi'ti patribus nostris, quoniam consummati sunt filii eorum: obscuritas autem
dispersa est super terram, & dolus & rapina.

IN PSALMVM LXXIIII.

VErsu.1.&.2. Et inuocabimus nomen tuũ, Narrabimus mirabilia tua. Hierony. versus prioris
finem cum principio sequentis coniungens, ita vertit, Et iuxta nomen tuum narrabunt mi
rabilia tua, ac deinde subiungit versum incipiens nouum, Cum accepero tempus, ego recta Psal. 47.
iudicabo. Sensus autẽ lectionis illius facilis est, Prædicabunt mirabilia opera tua iuxta nomen tuũ,
iuxta magnificentiam & gloriã nominis tui, quod in alio Psalmo dicitur, Sicut nomen tuum, ita & Psal.148.
laus tua in fines terræ. Felix autem vertit, Et propinquum nomen tuũ: ac deinde diuisum. Narrane Psal.33.
runt mirabilia tua. Est autẽ nomen Dei propinquũ confitentibus & inuocantibus, quoniam (vt in
alio loco dicitur) prope est dominus omnibus inuocãtibus eum in veritate, & iuxta est domin' iis
qui tribulato sunt corde. ¶ Vers.2. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Felix vertit, Cum
accepero solennitatẽ. quod exponit tempus scilicet in quo cõgregantur homines ad solennitatem.

Mat. 25. Quod intelligitur de tempore illo iudicii,quando apparebit Christus cũ maxima gloria in milibus E
Apoc.1. angelorũ & electorũ suorum, in gloria patris sui in nubib⁹, ita vt videat eum admirabilẽ omnis o-
culus:ad quam sane solenoitatẽ omnes omnino homines,qui ab initio fuerũt vsq; ad eos qui in no-
uissimo temporis momento inueniẽdi sunt,necesse erit cõuenire,vt prorsus tot miliũ nemo abesse
possit,oĩm eorũ qui vitæ rationalis vnquam fuerunt participes. Qua solennitate quæ maior possit
cotingere? Alii exponunt,Cum accepero cœtũ vel tẽpus congregandi meos subditos. Et hoc præ-
dicto sensui optime congruit. Alii, Cum accepero tempus definitũ ad celebrãda mea comitia iu
dicia(quomodo habẽt reges & principes sæculi definita tempora celebrãdis comitiis & exercendis
generalibus iudiciis deputata)tum ego iudicabo,non vt pleriq; principũ sæculi iniquitatem, sed iu-
stitiam & æquitatẽ. Et hoc iterũ optime ad prædictũ sensum quadrat,Beatus autẽ Hierony. simpli-
citer tempus vertit.¶Versu 4.Dixi iniquis,nolite inique agere.In Hebręo nomẽ iniquis & verbum
inique agere ab vna radice sunt halal,quod significat insaniuit, vel inique egit. Vnde Beatus Hiero.
præsentẽ locum vertit fere iuxta id quod habet vulgata lectio , Dixi inique agẽtibus,nolite inique
agere. Alii verò transferunt,Dixi stolidis,nolite stolide agere. Felix,Dixi insipiẽtibus,nolite insani-
re. Alii,Dixi insaniẽtibus vel insanis,nolite insanire. Omnia aũt hæc in eũdem sensum recidunt.
Manifestũ est enim oẽs impios,stultos esse,stolidos & insipiẽtes:omnes autẽ stultos(iuxta Cicerõis
paradoxũ)consequens est insanire.¶Versu .5. Nolite extollere in altũ cornu vestrum, nolite loqui
aduersus Deũ iniquitatẽ. In Hebr. sic legitur,Nolite extollere in altũ cornu vestrũ,loquentes in cer
uice veteri.Quod sic intelligitur,Nolite loqui contra Deũ, iuxta veterẽ & antiquã superbiam siue F
Psal.94. pertinaciã & rebellionẽ.Per ceruicẽ enĩ elatio & pertinacia designatur.Vnde ver⁹ ceruix est,vetus
& antiqua superbia . Est ergo sensus , Nolite loqui supba & blasphema vt olĩ:nolite loqui in veteri
Exod.32. superbia,cõtra Deũ.Huic etiã facile aptatur qd vertit Felix, Ne loquamini cũ ceruice elatũ .i. ne lo-
quamini sermonẽ elatũ in superbia & pertinacia.vel,Ne loquamini superbũ vetus.i.iuxta veterem
superbiam ,sed humiliter discite loqui,& pœnitentiã agere de præterita superbia & ceruice veteri.
Nec dissonat qd habet Para.Chal .Ne extollatis in excelsum gloriã vestrã,vel cornu vestrũ, vos lo-
quentes in fortitudine vel contentione & in opprobrio. Qui enim sic loquũtur,ceruice eos carere
dicim⁹. Cõsentit insuper quod vertũt quidã,Ne loquamini collo duro,vel ne loquamini pręfractè
Deut.32. & pertinaciter. Potest verò admodũ apte vet⁹ ista ceruix Iudaico populo applicari. De hoc ũ enim
Esaię.27. veteri ceruice Moysi loquens testatur dominus,ꝙ dura rebellis & inobediens fuerit. Video(inquit)
quoniã populus iste duræ ceruicis est.Hos ergo monet,ne iuxta veterẽ suã pertinaciã & incredu-
litatẽ,pergant murmurare aut tẽtare dominũ:quẽadmodũ in alio Psal.dicitur,Hodie si vocẽ eius au
dieritis,nolite obdurare corda vestra,sicut in exacerbatiõe secundũ diẽ tentationis in deserto,vbi-
tentauerũt me patres vestri.¶Vers.7.Calix in manu domini vini meri plenus mixto.Hier. Calix in
manu domini,vino meraco(.i.fortissimo & durissimo ad potandũ)vsq; ad plenũ mixt⁹. In Hebręo
autẽ pro vino meraco ponitur vinũ chamar,quod iuxta quosdã significat vinũ merũ .i. excellentis- G
simum & fortissimũ,quẽadmodũ etiã habetur Deut .32. Vt sanguinẽ vuæ biberẽt meracissimũ. Et
Esaię. 27. In die illa vinea meri. Rabbi Dauid Cimhi intelligit vinum rubeũ,putans ita dictũ, quòd
rubeũ in terra Israel pręstãtius sit, vt sic p translationẽ intelligeretur vis & efficacia Diuinę vltiõis.
Alii autẽ malũt vertere vinũ lutosum & turbidũ,maxime quod de fęcibus mox subiiciatur. Alii,vi-
num efferuescens,ad significandũ feruorẽ indignationis Dei.Felix habet,Calix in manu domini &
vino rubefactus est,plenus est mixtione. Omnia nõ aliud q̃ fortitudinẽ iræ Dei designãt. ¶ Ver.8.
Et inclinauit ex hoc in hoc. Verũtamen fęx eius nõ est exinanita,bibẽt oẽs peccatores terræ.Hier.
Et propinabit ex eo(calice) Veruntamẽ fęces eius epotabũt bibẽtes oẽs impii terræ. Felix,Et redũda
re fecit ex hoc,vel,& diffluere fecit vndique (quoniã scilicet abũdanter ad plurimos deriuata est ex
hoc calice vltio Dei)quippe fęces eius sugẽt,bibent oẽs impii. Chal.trãsl. Fęces autẽ & spumã sugẽt
& epotabũt omnes impii terræ. Quæ oĩa in eundẽ sensum coincidũt, vtpote designãtia amaritudi
nẽ vltionis Dei.¶Vers.vlt.Et omnia cornua peccatorũ confringã,& exaltabuntur cornua iusti. Pul
chre hunc versum exponit Para.Chal.habens in hunc modũ, Et omnem fortitudinem celsitudinis
impiorũ cõfringã,euellam eos à fortitudine eorum, & exaltabuntur fortitudines excelsę iustorum.

IN PSALMVM LXXV.

VErsu.3.Ibi confregit potentias,arcum,scutũ,gladium,& bellum.Hierony.Ibi cõfringet vo- H
latilia arcus,scutũ & gladium ,& bellum,vertitq; ad eundem modũ & Felix.Intelligũt autẽ
per volatilia arcus ,non aliud quàm sagittas, quæ ex arcu velut euolant, dum iaciuntur im-
petu,& magna celeritate eiaculantur.¶Versu 4.Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Hie-
rony.Lumen tu es magnifice à montibus captiuitatis. Potest autẽ hoc secundũ eundem sensum ex-
poni,quem suprà in Elucidatione atq; annexis annotationibus assignauim⁹ lectioni vulgatæ, vide-
licet de sanctis Apostolis,qui rectè captiuitates montes dici possunt,vel quoniã captiuo generi hu-
mano destinati, ad illuminãdos eos qui in tenebris & ĩ vmbra mortis captiui tenebãtur sub mortis
Lucæ.1. imperio: vel quoniã & ipsi de filiis erant captiuitatis huius, per quos Deus lumine suo libertatẽ no
bis magnifice voluit cõcedere. Neq; enim angelos misit ad illuminationẽ mundi in tẽpore gratiæ,
qui visibiliter mundũ illuminarẽt: sed fragiles & viles homines filios captiuitatis, vt tanto magnifi-
centior esset victoria de principe tenebrarũ,tenebris è mũdo fugatis. Posset etiã prępositio,a,accipi,
vt significet comparationẽ & excellentiã,sicq; sensus erit,Lumen tu es magnifice præ montibus ca
ptiuitatis,vel plusquã montes captiuitatis. Atq; ita per montes captiuitatis intelligi poterunt omnes
præeminentes sciẽtia & sapientia huius sęculi. Hi enim propter sublimitatẽ suæ sciẽtiæ atq; sapien-

A tes montes ſunt,ſed montes ſunt captiuitatis:neq; comparari valent ſecundũ luminis ſui claritatem
vnico illi mõti æternitatis Chriſto domino, cuius ſapiẽtiæ collatus omnis humanæ ſapientiæ actus
nõ niſi obſcuritas eſt & meræ tenebræ. Vtriq; autem expoſitioni rectè cõſonat quod mox ſubditur
in verſione Hiero. Spoliati ſunt ſuperbi corde. Chriſti enim lumine mundo corruſcante, omnis ſa-
pientia mundi obſcurata eſt, iuxta illud prophetæ, Perdã ſapientiam ſapientiũ, & prudentiã pruden Eſaiæ.29
tium reprobabo. ¶ Verſu 5. Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis. Hier. Non in- 1. Cor. 1.
uenerunt omnes viri exercitus manus ſuas. Et pro eo quod pòſt ſequitur, Ab increpatione tua De-
us Iacob, dormitauerunt qui aſcenderunt equos: idẽ ſic vertit, Ab increpatione tua Deus Iacob cõ
ſopitus eſt currus & equus. Eſt autem hæc ſententia, Aduerſarĳ veritatis, & euãgelii perſequutores,
tua diuina virtute impediti, non potuerũt quicquã efficere manibus ſuis. Hoc enim eſt non inueni-
re manus, nihil manibus poſſe efficere, manus nõ inuenire potentes ad perficiendũ cordis deſide-
riũ. Ab increpatione inſuper & imperio diuinæ iuſsionis, nihil potuerunt in curribus & equis ſuis,
factiq; ſunt abſq; virtute equi & currus, & nihil potuerunt efficere. Conſentiunt verſioni Hier. iam
explanatæ cæteri ex Hebræo interpretes. ¶ Verſu 10. Quoniã cogitatio hominis cõfitebitur tibi, &
reliquiæ cogitationis diẽ feſtũ agent tibi. Hieron. Quia ira hominis cõfitebitur tibi, reliquiis iræ ac-
cingetis. Quod nõ ita eſt intelligendum, quaſi ipſa hominis indignatio per ſe laudem adferat Deo,
ſed ꝙ per occaſionem ira malorũ veritati reſiſtentium, & fidelẽ populum totis viribus impugnan-
B tium (de quibus in prioribus verſibus mentio facta eſt) Dei potentiã reddat celerem, & faciat glo-
rioſam: quemadmodum Paulus apoſtolus cap. 9. epiſtolæ ad Romanos, de vaſis iræ dicit, ꝙ in mul
ta patientia ſuſtineantur à Deo, apta in interitum, vt notã faciat in eis potentiã & iram ſuã. Reliquis
autem ſiue reſiduo iræ impiorũ accingitur Deus, quando propter reatum impietatis illorum, cõtra
veritatem inſanientiũ ad vltionem condignam ſe parat. Alii verò aliis modis & vertunt & interpre Rom. 9.
tantur. Nobis impræſentiarum ſufficit Hieronymi verſionẽ explanaſſe. Ad prædictum autẽ ſenſum
poſſet vtcunq; etiã vulgata noſtra lectio reduci, ſi cogitationem intelligamus malam machinationẽ
hominũ impiorum contra Deũ & populum eius ac veritatem, aſtutè impiéq; cogitantium. ¶ Verſu
vltimo, Terribili & ei qui aufert ſpiritũ principum. In Hebræo verbum ponitur batzar, quod ſigni
ficat vindemiare. Dicitur enim Deus vindemiare ſpiritus principũ: quoniã ſicut homines racemos
vindemiantes colligunt, hinc & illinc legendo, abſq; vlla laboris moleſtia, ita Deus quos vult nulla
difficultate in mortẽ colligit, & de vita auferens, quaſi de vite botros decerpit, De qua vindemiatio-
ne in Apocalypſi, angelorum voce ad dominum habentem in manu falcem acutam, clamatur, Mit-
te falcem tuam acutam in terram, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ ſunt vuæ eius.

IN PSALMVM LXXVI.

C

VErſu 2. Manibus meis nocte contra eũ, & nõ ſum deceptus. Hiero. ſic habet, Manus mea no-
cte extenditur, & non quieſcit: id eſt, non ceſſo etiam per noctem te deprecari, Quo ſignifi-
catur infatigabilis & aſsidua viri iuſti oratio, Felix autem ſic vertit, Vulnus meum per noctẽ
defluxit, & nõ reſedit vel ceſſauit. In quo proponit tribulatus ſuam afflictionem, cõparátq; eam pla-
gæ aut vulneri continuo ſaniem ſtillanti per diem & noctem. ¶ Verſu 3. Memor fui Dei, & delecta
tus ſum. Hieronymus, Recordans Dei, cõturbabar. Quod intelligi poteſt ob peccatorum recorda-
tionem. Quoties enim in afflictione poſiti Dei habemus memoriam, meritò conturbari nos cõue-
nit propter noſtra peccata quibus Deũ offendimus, & tribulationes multo maiores promeriti ſu-
mus. Felix, Memor ero Dei, & vociferabor. In eo autẽ quod ſequitur. Defecit ſpiritus meus: verbũ
Hebraicum quod ponitur pro defecit, ſignificat ſummam commotionem & exagitationẽ, velut cũ
quis anxietate obuoluitur, & totus operitur anguſtia. Vnde Felix vertit, Anxietate inuoluetur, vel
operietur ſpiritus meus: alii, torquebitur, vel extaſim patietur ſpiritus meus. Beatus autẽ Hiero. no-
biſcum habet, Defecit ſpiritus meus. ¶ Verſu 4. Anticipauerũt vigilias oculi mei. Hieronymus, Pro-
hibebam ſuſpectum oculorum meorum: id eſt, non audebam leuare ad te oculos meos, vel ad te
ſuſpicere oculis meis: quemadmodum de euangelico publicano legimus, quòd nolebat nec oculos Matt. 6.
D ad cælum leuare. Felix, Tenuiſti palpebras vel cuſtodias oculorum meorum: hoc eſt, non permiſiſti
oculos meos deficere, aut ſomno claudi, ſed vigiles eos cuſtodiſti in oratione & meditatione. Pro
eo autem quod ſequitur, turbatus ſum, Hieronymus reddidit, ſtupebã: Felix, confractus ſum, quod
exponit, deliquium animi paſſus ſum. ¶ Verſu 6. Et ſcopebam ſpiritum meum: Beatus quidem Hi-
eronymus non aliud vertit quàm habet lectio vulgata. Felix tamen conuerſam ponit ſententiam,
dicens: Perſcrutabitur ſpiritus meus. Quod ſi ad ipſummet ſpiritum referatur, vt ſit ſenſus, Perſcru
tabitur ſeſe ſpiritus meus, ſenſus coincidit cum iis quæ dicta ſunt in principalibus annotationibus
de ſpiritu ſcopendo, fodiendo, ventilando, vexando, atque emundãdo. Si verò ad Dei iudicia, quo-
modo alii exponunt, ſenſus habetur diuerſus, cui magis fauet quod habet paraphra. Chaldaica. Inue
ſtigabit mirabilia ſcientia cordis mei. ¶ Verſu 7. Aut non apponet vt complacitior ſit adhuc? Cla-
rius ex Hebræo ſic vertit Hieronymus, Aut non repropiciabitur vltra? Verſu 10. Et dixi, nunc
cœpi, hæc mutatio dexteræ excelſi. Hieronymus, Et dixi, imbecillitas mea eſt, hæc commutatio
dexteræ excelſi. Cuius lectionis ſenſus eſt, Non es aliud quàm infirmitas, nimium es infirma & pu-
ſillanimis, ò anima mea, non ſatis fidis, neque ſatis fixam & fortem te monſtras in domino Deo
tuo, dũ ita querularis, talis enim mutationes ſunt dexteræ excelſi. Dei excelſi dextera eſt, quæ poteſt

Psal.4. mutare pro suo placito vt voluerit,& in illo oportet habere fiduciā, in illo corroborari, in quo potens omnia. Est enim ex infirmitate & pusillanimitate ac defectu fiduciæ in Deum, quòd plerique adeò sunt perplexi, vel nimium anxii, vel pro præteritis anxæ recogitāt malis, vel de præsentibus quę perferunt, vel de futuris quæ metuunt. Oportet enim attēdere, quòd omnis bona commutatio ad- E
Iob.17. potentiam altissimi spectat, & quòd in illo fidentes oṁnia possint. In ipso enim sanctus Iob sperabat post tenebras lucem, Felix verò pro imbecillitate, vertit expectationē, hoc modo, Et dixi, expectatio mea est, mutationes dextræ excelsi. Cuius sensus est, Dixi in corde meo, meum est expectare & præstolari dominum (in silentio enim & spe iuxta prophetam, erit nostra fortitudo) quoniā mu-
Esaię30. tationes sunt in manu Dei, potens est altissimus commutationem facere cum voluerit: & qui nunc affligor, si patienter expectauero, potens est Deus efficere, vt pro afflictione recipiam consolationem. Cætera satis consentiunt.

IN PSALMVM LXXVII.

Versu 16. Statuit aquas quasi in vtre, Hieronymus, Stare fecit aquas quasi aceruum. Eadē est cum vulgata lectione sententia. Item & in eo quòd versu priori, pro cāpo Taneos, vertit, regionē Taneos. Et versu 18. quod nos habemus, Adaquauit eos velut in abysso multa: ipse clarius reddidit, Potum dedit quasi de abyssis magnis. Nā adaquare positum est pro potū dare, sumpta F
similitudine ex gregibus pecorum, quæ dicuntur adaquari. ¶ Versu 2c. Panē angelorum manducauit homo. In Hebræo habetur, panē albirim, quod beatus Hieronymus & alii plures vertunt, panē fortium vel robustorum: quia scilicet tali pane fortes & robusti reddebātur. Nō enim minùs quàm panis terrenus, verū amplius etiam confirmabat corda sumentiū. Aut fortè propter significationē panis viui illius, tēpore gratiæ mundo descensuri desuper (cuius nō dubiū est manna corporeū fuisse figuram) panis robustorū aut fortium dictus intelligatur: quoniā is cuius typum gerebat, panis vi-
Psal.103. uus de cælo missus cōfortaturus erat corda sumentium in vitā æternam: iuxta quod apud Ioā-
Ioan. 6. nem Saluator testatur, dicens, Qui manducat hunc panē, viuet in æternum. Et qui manducat me, & ipse viuet propter me. Alii verò dicunt significari nubes, vertúntq; panem nubiū, eo quòd desuper descendebat de loco nubiū. Alii angelorum, rationibus quas in Elucidarione atq; priorib⁹ annotationibus assignauimus. Felix in sua versione prædicta omnia complectitur, dicens, Panē robustorū vel regum, vel angelorum, vel nubium comedit vir. In secūda autem parte cum dicitur, Cibaria misit eis in abundantia. Græcè est ἐπισιτισμόν, numeri singularis: pro quo psalteriū Romanū habet frumentationem, quod intelligi debet prouisionem vel commeatū frumenti: id est panis, Nā frumentationem intelligi oportet, panis prouisionē. Posséque aptè sic verti per numerū singularem, Commeatum misit eis in abundantia. Cui etiam consonat quod ex Hebræo vertit Felix, Cibum viaticū G
misit eis ad saturitatem. Cibus enim viaticus, cōmeatus est, & ecōtrariò. Hieronymus verò nobiscū cibaria vertit. Neque est in his vlla sensus diuersitas. ¶ Versu 30. Transtulit Austrū de cælo. Pro Austro, in Hebræo ponitur Kadim, quod significat ventos Orientales, à Kedem, quod significat Oriētem. Vnde ex Hebræo beatus Hieronymus & Felix vertunt, Eurū siue vētum Orientalē. Diuersam tamen assignāt huius versus sententiā. Nam Hieronymus sic habet, Abstulit Eurū de cælis, & induxit in fortitudine sua Aphricū: qua lectione manifestè significatur venti Orientalis qui flauerat ablatio, prohibitio atque cessatio, ac pro eo exuscitatio venti alterius, nēpe Aphrici. Atq; huic sententiæ consentit quod vertuntalii, vertit Eurū in cęlis, & induxit Aphricum. Dicitur enim verti vētus, quando mutatur. Alii verò sic putāt vertendū. Suscitauit, vel progredi fecit, aut surgere fecit Eurū in cælis: iuxta quē seosum habet psalterium Romanū, Excitauit Austrum de cælo. Et huic sentētiæ posset etiam vulgata litera Gallicani psalterii facile applicari, intelligendo, transtulit de cælo, fecit flare & exurgere desuper. Verum non videtur hæc sententia satis cum sequenti consonare, quoniam ibi de alterius vēti introductione fit mētio. Sed & in Græco ἀπῆρε ponitur, quod significat abstulit, nō excitauit, vel progredi fecit. ¶ Versu 35. Et electos Israel impediuit. Ex Hebræo vertit Hieronymus, Et electos Israel incuruauit: alii, humiliauit: hoc est, per mortem interfecit. Aut etiā eos qui residui fuerant ad humilitatē & pœnitentiam conuertit, & electos etiam ac nobiles ad mansuetudinē H
& timorem conuertit. Posset insuper ex Græco (quod habet συνεπόδισεν) verti cōpediuit, quasi pedes stringendo & prohibendo, ne in promissionis terram possent ascendere, per mortis scilicet interfectionem. Significatur autē hoc versu, quòd non secundum personarū acceptionē Deus exercebat iudiciū, faciens primos esse in pœna qui authores ac primi fuerant in culpa. Verisimile enim est, pingues, electos, & delicatiores (vtpote magis assuetos diuersorū ferculorū omnigenis deliciis) murmurationis fuisse præcipuos authores, eósque ad se promiscuum vulgus in murmurationem attraxisse. ¶ Versu 37. Et defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cū festinatione. Ex Hebræo sic vertendum, Consumpsit in vanitate dies eorum & annos eorum. Ipse scilicet dominus, propter vanitatē, & infidelitatē consumpsit dies eorum & annos celeriter, quia intra annos quadraginta totum illum exercitum murmurantium pro introitu terræ promissionis, prostrauit in deserto, solis Iosue & Caleb seruatis ad ingressum terræ. Felix autem pro eo quod habemus cū festinatione, vertit, in horrore. Et quidē valde horrendum fuit, tātum exercitum ita breui tempore posterni omnes in deserto, vt iuxta verbum domini, nec vnus præter duos illos ingrederetur in terram promissam. Hieronymus tamen secundum sententiam nostræ lectionis vertit, velociter. ¶ Versu 40. Et dilexerūt eū in ore suo. In Hebræo est, lactauerunt, vt vertit Hieronymus: vel adulati sunt ei, vt Felix: siue

A persuaserunt illi cum ore ipsorum, id est, ore simulabant & blandiebantur, promittentes mirabilia, cum non rectum esset cor eorum. ¶ Versu 42. Ipse autem est misericors, &c. Ante hunc versum Hebræorum libri diuisionem faciunt, interponúntque dictioně significātem hic esse totius libri psalmorum dimidium. Computarunt enim (nescio diligentia nimia, an superstitione dicam) versus omnes totius libri psalmorum, ac iuxta suam computationem dimidium hic esse inuenerunt: cuius tamen neque Hieronymus neque Felix in suis versibus vllam faciũt mentionem, neque talé ponunt diuisionem. ¶ Versu 46. Et sanctum Israel exacerbauerunt. Hieronymus habet concitauerunt. Felix verò, Sanctum Israel circunscripserunt, quod exponit dicens: id est, potentiam eius limitauerũt; vel signauerunt, tentando scilicet & diffidendo de eius omnipotentia, vt cum versibus prioribus dicerent, Quia percussit petram, & fluxerunt aquæ. Nunquid & panem poterit dare, aut parare mẽsam in deserto? ¶ Versu 49. Et conuertit in sanguinem flumina eorum, & imbres eorum ne biberẽt. Vbi nos imbres habemus, Psalterium Romanum habet, aquas pluuiales, quæ in idem redeunt: quoniam imbrem nos per aquas stagnales & pluuiales debemus exponere. Verũ huic lectioni videtur nõ admodũ facere quod dicunt, in Ægypto aut vix, aut modicissimè fieri pluuiã, terram autem Nili inundatione (quæ illi pluuiæ vice est) irrigari, propter quod, non apparet satis verisimile fuisse ibi aquarũ pluuialium congregationes. Hanc autem difficultatem Hebræa lectio non habet, quæ pro imbribus habet riuos, quemadmodum Hieronymus & cæteri omnes ex Hebræo vertetunt. Ægyptus
B nanque (vt Strabo refert libro decimoquarto) fossis Nili riuos excipientibus vndiq; intersepta est, vt vbiq; sit nauigabilis. Omnes autẽ istos fluuios & riuos, maiores pariter & minores, cõuertit Deus in sanguinem. Erit autem omnis difficultas à vulgata lectione ablata, si dicamus, impropriè imbres poni pro paruis aquarum congregationibus. Nam parui riuuli, comparatione ad Nili magnitudinem non nisi imbres computantur. ¶ Versu 51. Et dedit ærugini fructus eorum. Nicolaus Perottus in cõmentariis linguæ Latinæ (quos Cornucopiæ appellauit) dicit pro ærugine hoc loco poni debere rubiginẽ. Hanc enim dicit in segetibus inueniri, non autem æruginem. Ponit autẽ inter duo hæc differentiam, quòd rubigo sit quæ in metallis situ contrahitur, arida & rubra, paulatim absumens metallum, qualem videmus in ferro: atque hanc Græcis dicit à calore rubeo ἐρυσίβην appellari, quæ dictio in Græco præsenti in loco habetur. Æruginem verò dicit esse eam quæ in metallis contrahitur ex humore non rubea & sicca, sed humida & viridi. Dicit autem corruptionem quæ segetes occupat, appellari rubiginem, quòd sicut illa ferrum atque alia metalla consumit, sic ista segetes exurit vel consumit. Vnde & Robigus Deus dictus fuit, cui fiebat sacrificium ne rubigo segetes occuparet: & Robigalia huiusmodi sacrificia fuerunt appellata. Sunt tamen qui inter prædicta non ponant differentiam, idem intelligentes rubiginem & æruginem. In Hebræo autẽ nec ærugo habetur nec rubigo, sed brucus, quomodo beatus Hieronymus vertit, Dedit bruco germẽ eorum.
C ¶ Versus 57. Et perduxit eos tanquam gregem in deserto. Hieronymus, Minauit eos tanquã gregẽ in deserto: hoc est, per desertum, quod pulchrè curam Dei erga populum suum, secundum pastoris similitudinem explicat. ¶ Versu 59. Et deduxit eos in montem sanctificationis. In Hebræo habetur, Adduxit eos ad terminum sanctificatum suum, vel ad terminos sanctificationis aut sanctitatis suæ. Nec tamen secundum rem differt à priore lectione sententia. ¶ Versu 69. Virgines eorum nõ sunt lamentatæ. Quoniam non est Latinis vsitatum, vt verbum Lamentari in passiua accipiant significatione, beatus Hieronymus per actiuum fecit eloquutionem, hoc modo, Virgines eorũ nemo luxit. Aliter tamen vertit Felix, Virgines eorum nõ nupserunt, ad significandum quòd omnis tum abetat lætitia, ob nimiam tristitiam occupantem omnium animos. Adiicit in margine, Virgines eorum nõ sunt laudatæ. quod intelligendũ est, non sunt laudatæ epithalamiis, vel canticis nuptialibus quod idem est ac si dicamus, non nupserunt: hoc est, non est audita in eis vox sponsi & sponsæ. In eo quoq; quòd sequitur in versu proximo, Viduæ eorũ (nempe sacerdotũ) nõ plorabantur. In Hebræo actiuè habetur, Viduæ eorũ non fleuerũt, vel plorauerũt, intelligẽdo maritos. Et (vt in Chal. paraph. dicitur) nõ licuit viduis plangere eos, nimirũ maritos, vel quia & ipsæ morte perierũt, quẽadmodum de vxore Phines legimus 1. libro Regum, quum audisset mortem viri partu animam exhalantes, vel quia nimio timore pro sese ipsæ grauabantur. ¶ Versu 72. Et percussit inimicos suos in
D posteriora. Hieronymus vertit, Percussit inimicos suos retrorsum: similiter & Felix. Quod intelligi potest in posterioribus partibus, vbi Philisthæos legimus percussos: vel generaliter, vt significẽtur dominio priuati quo dominati fuerant super populum Dei, & iisdem subditi facti, quibus ante dominabantur: vt facti sint in caudam qui antè fuerant in caput, contraria sorte, in contrariũ Dei vltrice manu commutata. Verti etiam potest, Percussit inimicos eorum posterius, vel postea: vt sit sensus, Postquam inimicis eorum vsus fuisset ad populi sui punitionem, quasi virga peracta correctione populi sui, illos qui prius alios crudeliter percusserant, posterius percussit: quemadmodum solet virga cum detrita fuerit castigationis vsu, in ignem proiici. Et sic ferè fecisse legimus dominum in sanctis historiis, quod eos quibus ad correptionem suorum vsus fuit, postmodũ & ipse grauiter afflixerit: eo quòd non Deo, sed sibi ascriberent victoriam, & quia nimium crudeli animo ac superbè nimium egissent negocium. ¶ Versu 75. Et ædificauit sicut vnicornium sacrificium suum. Hunc passum diuersi diuersimodè transferunt. Felix quidem sic vertit, Ædificauit sanctuarium eius, velut excelsa, id est, velut cælos vel palatia superba & magnifica. Ad quem sensum etiam reduci posset lectio vulgata, Ædificauit sicut vnicorniũ sanctificium: id est, sanctuarium suum ædificauit in magna gloria & dignitate, tanquã ædificium vnicorniũ: quomodo scilicet illi gloriosas sibi mansiones præ cæteria animalibus construunt, vt sunt potentissima, & gloriosa animalia. Beatus autẽ Hieronymus,

1. Reg. 4
1. Reg. 5

iuxta sententiam veteris lectionis vertit, Ædificauit in similitudinem monocerotis sanctuariũ suũ. B
Nam quod Græcè μονόκερως, Latinè voicorois dicitur. Chald. etiam paraph. sic habet, Ædificauit sicut
cornu naris corois vel rhinocerotis sanctuarium suum: hoc est, excellenter.

IN PSALMVM. LXXVIII.

VErsu 1. Posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam. Ex Hebræo vertũt Hieronymus ac
Felix, In aceruos lapidum. Potest etiam verti, in desolationem, vel in deserta. In vtroq; ve-
rò idem significatur, nempe destructio & dissipatio ciuitatis Hierusalem, Quando enim ci-
uitatis muri infringuntur, & domus ac turres dituuntur, manifestum est ciuitatem in lapidum acec
1. Mac. 1. uos redigi: ae tunc etiam in solitudinem ponitur, quoniã interfectis habitatoribus, habitationes dis
sipantur. Cæterum, de redacta Hierusalem in aceruos lapidum sub illustri Antiocho, manifestũ te-
stimonium præbet historia Machabæorum, quando præfectus tributorũ ab Antiocho missus, do-
lose in ciuitatem Hierusalem irruit, & percussit eam plaga magna, perdidisque populũ multũ, & ci-
uitate spoliata eãdem igni succẽdit, domósque eius destruxit, & muros per circuitum demolitus est.
¶ Vers. 22. Posside filios mortificatorum. In Græco est τεθανατωμένων, id est, morte affectorum, quod
in vulgata editione dicitur mortificatorum, in psalterio autem Romano, morte punirorum. In He
bræo verò aliter habetur. Pro filiis enim morte affectorum vel mortificatorum, habetur, filii moc- F
tis. Nec posside habetur, sed dimitte, vel relinque, vel dissolue, ad hũc modum, Relinque, vel dissol-
ue, vel dimitte filios mortis: hoc est, eos qui morti addicti sunt, & mortẽ adhuc expectant in captiui-
tate positi, qui nondũ gladio hostili petempti sunt, sed quotidie expectant periculum mortis: hos
(inquã) tu dimitte, dissolue, facq; liberos à periculo, serua eos tua gratia, ne hostili manu cadãt, quẽ-
admodũ cæteri qui iam occubuerunt. Aut relinque eiusmodi, id est, fac superesse, vt vel reliquiæ sal
uentur populi tui, & non prorsus deleantur simul Filii autem mortis, iuxta proprietatem scriptura-
rum appellantur, qui morti addicti atque deputati sunt, & quibus in proximo mors imminet.

IN PSALMVM. LXXIX.

Psal. 17. VErsu 5. Domine Deus virtutum, quousque irasceris super orationem serui tui? ex Hebreo
habetur, Vsquequo fumabis, quod est, irasceris. Dicitur enim fumare, vehemẽter irasci &
indignari, ita vt fumus de ardente vultu videatur ascendere, quemadmodum in alio psal
mo dicitur, Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit. ¶ Ver. 6. Cibabis nos pane lachry
marum potum dabis nobis in lachrymis in mensura, Beatus Hieronymus, pro pane lachrymarum,
vertit panem flebilem, Cibasti nos (inquit) pane flebili. Loco eius autem quod sequitur, In lachry-
mis, in mensura, vertit, In lachrimis tripliciter. Quod exponunt aliqui, abundanter & copiosè, quo-
niam trina mensura perfectionem indicat. Vnde Felix in contextu vertit, In maxima mensura. Alii G
exponunt tribus vicibus (quemadmodum ad marginem ponit Felix) id est, mane, vespere, & meri-
die, hoc est, semper & continuò. Alii dicunt vocabulum Hebraicum hîc positũ, salis significare ca-
pacem mensuram, & significari in proposito sermone magnam abundantiam. Felix enim putat ver
ti posse, Fecisti nos bibere lachrymas catenarum, vel lachrymas in catenis: hoc est, in captiuitatis mi
seria. ¶ Versu 11. Et arbusta eius cedros Dei. Ex Hebræo sic verti potest, Rami eius cedri Dei, supple
sunt: vt significetur, genitos de illo populo fuisse eleuatos altissimè in modum cedrorum quæ sunt
altissimè arbores. ¶ Versu 19. Et nomen tuum inuocabimus. Hieronymus, Et nomine tuo inuoca-
Iudi. 7. bimur. hoc est, vocabimur populus tuus, & peculium tuum. Felix, Et in nomine tuo clamabimus: id
est, tuum nomen inclamabimus in prælio: quemadmodum Gedeon clamabat, Gladius domini &
Gedeonis, vel in nominis tui inuocatione clamabimus, ad te solum spem nostram & vocem leuan
tes. Cæterum, de huius psalmi titulo, qui est, In finem, pro iis qui commutabuntur, siue pro liliis, iã
sæpe dictum est. Quod autem additur in quibusdam codicibus, pro Assyriis, id Hebræa non ha-
bent, & videtur adiectum, eo quòd contra inimicos dirigatur sermo.

IN PSALMVM LXXX.

H
VErsu 3. Buccinate in neomenia, tuba in insigni die solennitatis vestræ. Quod hæc buccina-
tio in tuba ad nouam lunam, id est, initium mẽsis Septembris pertineat, iuxta quod in Elu
cidatione expositum est, manifestè indicat paraphra. Chald. sic habens, Clangite per lunã
Septembris cornu Quod autem sequitur, In insigni die solennitatis vestræ, id tametsi Hieronym⁹
Num. 29 ferè iuxta modum nostræ lectionis verterit, In medio die solennitatis vestræ: & Felix, In solẽnita-
te, in die festiuitatis nostræ, potest tamen & aliter verti, In operimento festiuitatis nostræ, quod ex-
ponunt de festo tabernaculorum, quando in tabernaculis habitant cooperti, in memoriam habita-
tionis deserti. Alii rursum malunt vertere, In definito tempore sacrificii nostri. Nã prima dies Sep-
tembris festum tubarum erat tempus destinatum speciali sacrificio. Nam in lege definitũ erat, quid
in illo die, & quomodo deberet offerri. ¶ Versu 5. Testimonium in Ioseph posuit illud, cũ exiret de
terra Ægypti: Chalda. paraph. hîc intelligit personam Ioseph. Sic enim habet, Testimonium super
domum Ioseph posuit, qui non attigit vxorem domini sui: in illo die egressus est de domo carceris,
& dominatus est super regionem Ægypti, labium quod nesciebat didicit & audiuit. Quam etiam
sententiam nõ omnino male pateretur lectio Hebræa, si pro eo quod nos habemus, Cum exiret de
terra Ægypti, verteretur, Cum exiret super terram Ægypti, videlicet tanquam princeps & domin⁹.
Veruntamen tota ipsa textus connexio huic sententiæ videtur reclamare, quẽadmodum & in aliis

A annotationibus tetigimus, & plane nobiscũ beatus Hieronymus vertit, Cũ exiret de terra Ægypti, quod non ad Ioseph secundũ propriam ipsius personam potest accommodari. Neq; ipsi Ioseph aliquando hoc testimoniũ positum est, aut præceptũ datum, de festis huiusmodi celebrãdis. ¶ Ver. 10. Et Israel non intendit mihi. Hieronymus, Et Israel non credidit mihi: Felix, Et Israel noluit me, vel non desiderauit me: id est, aduersatus est me, & abiecit per incredulitatẽ & inobedientiã. ¶ Vers. 12. Si populus meus audisset me, &c. In Hebræo ponitur particula optatiua, hoc modo, Vtinã populus meus audisset me. Israel si in viis meis ambulasset. Illud autẽ quod pòst sequitur, Inimici domini mẽtiti sunt ei, & erit tempus eorum in sæcula. Aliqui cum præcedentibus continuãt ad hunc sensum, Si populus audisset me, inimici domini mentiti fuissent ei (hoc est, coacti fuissent seruiliter supplicare & plura ad euasionem suppliciter promittere, quã potuissent præstare, quemadmodum facere solẽt seruiliter supplices) & fuisset tempus eorum in sæcula: hoc est, ipsi in æternum floruissent, atq; vixissent in omni prosperitate, & postremo in vita sempiterna. Quidam autem versum vltimum similiter coniungunt hoc sensu, Et cibasset illos dominus ex adipe frumenti, & de petra saturasset eos melle. Verum quod nostra lectio habet, videtur verisimilius per modum indicatiuum in duobus versibus nouissimis, quem etiam beatus Hieronymus in sua ex Hebræo versione seruat.

B

IN PSALMVM LXXXI.

VErsu 1. Deus stetit in synagoga deorũ. In Hebræo 2. loco habetur numero singulari el, quod est Deus. Vnde Hieronymus sic vertit, Deus stetit in cœtu Dei. Quod potest intelligi, Deũ stare in congregatione iudicis, qui vocatur Deus. Iudicem enim circũstat turba quærentium & expectantium iudicium. In horum autem medio stetit Deus, tanquã iudex primus atque præcipuus, attendens quale iudicium iudicet is qui eius vicem gerit in terris. Atque ad hanc sententiã vertit Felix, Deus astat in congregatione iudicis. Quod autem sequitur, In medio autem deos diiudicat, hunc habet sensum, In medio deorum vel iudicium, Deus iudicem agit. Est autem ipse iudicum iudex, quomodo regum rex, & dominãtium dominus. ¶ Versu 3. Humilem & pauperem iustificate. Iustificate positum est impropriè, pro iustè facite. Est enim sensus, Iustè facite, vel facite iustitiam humili & pauperi, quemadmodum vertit beatus Hieronymus, Egeno & inopi iustè facite. ¶ Versu 7. Vos autem sicut homines moriemini. In Hebræo habetur Keadam: quòd si vertatur, valet, sicut homo vel sicut homines: si verò non vertatur, sonat, sicut Adam, quemadmodum non versum reliquit Hieronymus, Ergo sicut Adam moriemini: hoc est, sicut Adam prim⁹ pater vester mortuus est, sic omnes vos posteri eius, quantumcũque sitis eleuati potentia, dignitate, & gloria, omnes moriemini. Est enim hæc lex communis super omnes filios Adam. Felix vtroque modo vertit, sicut ho- *Apoc. 9.*
C mines, vel sicut Adam. Esset autem sermo plenior & sonantior, si pro, autem, poneretur, tamen, aut veruntamen, hoc modo, Vos tamen sicut homines moriemini: id est, quanquam dii estis, attamen moriemini. Atque ita vertit Felix veruntamen sicut Adam vel sicut homines moriemini: & Chald. transl. Attamen in veritate sicut filii hominum, vel sicut homines moriemini.

IN PSALMVM LXXXII.

VErsu 1. Deus qui similis erit tibi? ne taceas. In Hebræo non est totum hoc, quis similis erit tibi, sed ita iuxta versionem Hieronymi legitur, Deus ne taceas, ne sileas, & nõ quiescas Deus. Felix ferè similiter, Ne taceas tibi, ne sileas. vel nõ silẽtiũ, supple tibi sit, & nõ quiescas Deus. ¶ Vers. 3. Et cogitauerunt aduersus sanctos tuos. In Hebræo habetur, Inierunt consiliũ aduersus arcanum tuum, vt vertit Hieronymus, vel contra absconditos tuos, vel super arcana tua, quomodo legit Felix. Intelligimus autem per absconditos Dei, sanctos eius, quos ipse sub alis protectionis suæ absconditè seruat, ne fiant in direptionẽ gentibus. Si autẽ neutro genere legamus, cõtra abscondita vel arcana tua, intelligere possumus sacra vasa tẽpli, & alia quæ in tabernaculo siue in templo custodiebant occulta, nec vulgi aspectibus erãt exposita. Hæc autẽ maximè idololatræ quærebãt prophaD nare: quomodo frequenter legimus, quòd sancta vasa abstulerint vel cõfregerint, vel in prophanos suos vsus aptauerint, & sancta omnia cõculcauerint. Si verò numero singulari, cõtra arcanũ vel absconditum legamus, intelligere possumus ipsam domini hæreditatem velut occultatã sub eius protectione & absconditam. Aut occultũ Dei consiliũ, aduersus quod impii machinantur, cupiẽtes ipsius cultum subuertere. Generi neutro ac numero plurali fauet quod habet paraph. Chald. Cõsiliũ fecerunt super abscondita in thesauris tuis. ¶ Versu 7. Facti sunt in adiutoriũ filiis Loth. In Hebræo est, Facti sunt brachium filiorũ Loth. In Græco εἰς ἀντίληψιν. hoc est, in susceptionem, quomodo habet lectio Romani psalterii. Est autem sententia eadẽ. Quid enim est aliud brachiũ alicuius fieri, aut fieri alicui in susceptionem & defensionem, quàm in adiutorium illi fieri? ¶ Versu 11. Omnes principes eorum qui dixerunt, hæreditate possideamus nobis sanctuarium Dei. Principium huius versus Hebræi iungunt cum fine præcedentis, ad hunc sensum, Pone principes eorũ sicut Oreb & Zeb & Zebée & Salmana, omnes principes eorum: hoc est, qui fuerũt omnes principes Madianitarũ: ac deinde subiiciunt, Qui dixerũt, hæreditate possideamus, &c. quod referunt ad caput versus præcedẽtis, Pone principes eorum (scilicet aduersariorum nostrorum) qui dixerunt, &c. Vel etiam ad finẽ versus sequentis, ad hunc sensum, Ita pone principes hostiũ nostrorum, vt olim posuisti Oreb & Zeb & Zebée & Salmana, qui omnes fuerũt principes eorum, qui præsumpserant dominari in populo

domini, vbi Deus tantum dominari debebat, non alienigena. ¶ Versu 14. Et in ira tua turbabis eos. E
In Hebræo habetur, In turbine tuo, pro, in ira tua. Nec tamen est diuersa sententia. Siquidẽ ira Dei
propter suam vehementiam suúmque terrorẽ, rectè turbini comparatur, & secundum metaphorã
turbo appellatur: quomodo apud Abacuc de ira persequentium dicitur: Venientibus vt turbo ad
dispergendum me.

IN PSALMVM LXXXIII.

VErsu 2. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Hieronymus. Laudabunt
Deum viuentem. Felix tamen nobiscum vertit, Exultabunt in Deum viuentem. Sententia
verò eadẽ est. ¶ Vers. 3. Et turtur nidum, vbi reponat pullos suos. Pro turture, Hieronymus
generale nomen auis constituit. Alii verò, hirundinem magis dicunt significari. Iuxta generalẽ no-
stram expositionẽ in Elucidatione adiunctísq; annotationibus positã nihil refert, quæ auium spe-
cies exprimantur. ¶ Versu 5. In sæcula sæculorũ laudabunt te. Loco illius, in sæcula sæculorũ, beatus
Hieronymus & Felix vertunt, adhuc adhuc, pro quo alii ex Hebræo vertũt, perpetuò. Id enim ma-
nifestum est velle propositũ sermonẽ. Nã adhuc adhuc laudare, nihil est aliud quàm perpetuò lau-
dare. ¶ Vers. 6. & 7. Beatus vir cuius est auxiliũ abs te, ascensiones in corde suo disposuit in valle la-
chrymarũ, in loco quẽ posuit. Etenim benedictionẽ dabit legislator. Hunc locũ multo secus ex He
bræo transferunt. Hieronymi quidẽ lectio sic habet, Beatus homo, cuius in te est fortitudo, semitæ F
in corde eius transeuntes per vallẽ fletus, fontẽ ponent eã, benedictione quoque amicietur doctor.
Cõsonat quoque huic per omnia Felicis versio in contextu. Et quidẽ id quod priore loco dicitur,
Beatus homo cuius fortitudo abs te est, semitæ in corde eius, eandẽ ferè habet cũ nostra vulgata le-
ctione sententiã: si tantũ de semitis mandatorũ Dei dictũ accipiatur. Quod autẽ sequitur, Trãseun-
tes per vallẽ fletus, fontẽ ponent eã, ita potest intelligi, Qui in Deo spem habentes, semitas bonas,
& vias domini in corde sibi cõstituerunt ad perambulandũ eas, ipsi transeuntes per vallẽ istã plora-
tus & miseriæ, præ nimio desiderio cælestis patriæ, lachrymis implebunt eã, vt quasi fons plenus a-
quarum videatur ista vallis. Atque ita profectò quasi fons aquarum calidarũ plenus appareret vallis
ista fletus, vallis miseriæ, si dignis deploraretur fletibus, si lachrymis pro merito congruentibus riga-
rent eam omnes transeuntes. Quod autẽ sequitur, Benedictione quoq; amicietur vel induetur do-
ctor, intelligi potest de mercedis benedictione, qua in futuro ornabitur, qui iã i valle miseriæ alios
instruxerit ad iustitiã, iuxta quod per Danielẽ dicitur, Qui autẽ docti fuerint, fulgebunt quasi splen
Dan. 12. dor firmamenti: & qui ad iustitiam erudierunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Alii ve-
rò huius loco sic vertunt, Etiam cisternæ implebũtur pluuiis, vel pluuiæ implebũt cisternas. Quod
rectè de cisternis cordiũ fidelium accipimus, quæ pluuiis diuinæ consolationis implentur, si in præ-
Matth. 5. senti vita, vt oportet, luxerint pro desiderio cælestis patriæ, si transeuntes per vallem flet⁹, fontem G
eam posuerint. Beati enim (inquit Saluator noster) qui lugent, quoniã ipsi cõsolabuntur. E cõtrariò
verò, qui per vallẽ hanc fletus transeuntes, non eam fontẽ ponunt lachrymarũ, qui nũc noluerunt
lugere, facientes sibi de loco fletus locũ risus, de loco exilii locũ patriæ, horũ cisternæ erũt vacuæ
omni pluuia, horũ corda siti peribunt, & ariditate spiritualis gratiæ deficiẽt. Quidã verò Hebræo-
rũ expositores, omnia ista quæ secũdũ spiritualem sensum pulcherrima sunt, ad literã trahẽtes ex-
ponunt ea de corporali ascensu Iudæorũ ad tabernaculũ domini, ad festa domini celebrãda: quorũ
nimiũ steriles expositiones non solũ nõ insequi, sed nec cõmemorare libet. ¶ Versu 11. Elegi abie-
ctus esse in domo Dei mei, magis quã habitare in tabernaculis peccatorũ. Ita quidẽ nobiscũ vertit
Hieronymus, nisi quòd pro, tabernaculis peccatorũ, vertit, tabernacula impietatis, quod in idẽ re-
dit. Illud tamen, abiectum esse, in Hebræo ampliorẽ habet emphasim. Sonat enim Hebraica lectio
ac si dicas, Malui ad limẽ desidere domus Dei, vel elegi ad limẽ habitare, aut volo potius manere a-
pud ianuã domus Dei, quã intra domos huius mũdi: vbi omnia sunt impietate plena. Vnde quidã
sic exponunt, Mallem esse vilis ostiarius, aut abiectus ianitor, ac seruire in domo Dei, quã, &c. Nã
apud homines vile satis est seruire ad modũ ianitoris officiũ, quod non nisi senibus, & ad alia inu-
tilibus solet cõmitti. Significat autem hac figura loquendi, malle se minimum esse, & omniũ infi-
mum in regno cælorum, quàm omnium maximum & gloriosissimum in hoc sæculo. Cui nõ ma- H
le consonat quod Saluator post summam commendationem Ioannis Baptistæ adiicit, dicẽs, Qui
Luc. 7. autem minor est in regno cælorum, hic maior est illo. ¶ Versu 12. Quia misericordiam & veritatẽ
diligit Deus, In Hebræo aliter legitur, Quia sol & scutum dominus. Est autem dominus sol, qua-
tenus sua potentissima virtute terram cordis nostri fœcundat, nósque calescere facit amore diuino,
item & nostras vires omnes reparat, facítque nos reiuuenescere, quemadmodũ sol iste corporeus
terram suis radiis fœcundam facit, & rebus omnibus calorem atque vigorem præbet. Quomodo
autem ipse scutum nostrum dicatur, omnibus per se notissimum expositione non indiget.

IN PSALMVM LXXXIIII.

VErsu 1. Benedixisti domine terram tuam. Hieronymus ita vertit, Placatus es domine terræ
tuæ: Felix, Dilexisti aut voluisti domine terram tuam, vel complacuit tibi domine terra tua.
Ad verbum autem ex Hebræo verti posset, Volũtas tua domine terræ tuæ, id est, benepla-
citum tuum ad terram tuam. Quæ omnia ad eandem ferè sententiã pertinent, ad quã vulgata le-
ctio. Hoc ipso tamẽ quod terrã Deus dilexit, & in terra sibi cõplacuit, abstulit ab eis maledictionẽ,
& contulit benedictionẽ pro maledictione. In Græcis antẽ exẽplaribus, quæ nũc sunt in manib⁹,
pro benedixisti habetur [illegible], quòd propriè significat cõplacuisti, vel beneplacitũ habuisti, vt sit

A sensus: Beneplacitam habuisti domine terram tuam. id est, complacuit tibi in ea. Nunquam autem
vox illa Græca significare inuenitur benedictionem. Vnde videntur interpretes qui ex Græco in la
tinum fecerunt versionem, legisse εὐλόγησας pro εὐδόκησας, quorum prius significat benedixisti. Non est
enim inter duo illa verba diuersitas, nisi duarum literarum: vt hac occasione facile poterit alterum
scribi pro altero. Versu. 3. Mitigasti omnem iram tuam. Hieronymus pro mitigasti vertit continui-
sti. Felix similiter, vel congregasti siue collegisti, videlicet vt non se vltra extenderet, neque vltra de- Psal. 34.
sæuiret. Sicut enim effundi dicitur ira Dei, cum ad vltionem emittitur: iuxta illud, Effunde iram tu
am, & e ita congregari vel colligi vel contineri dicitur per oppositum, quando iam cessare iubetur,
vltione perfecta. Quod autem in secunda parte dicitur, Auertisti ab ira indignationis tuæ, aptius &
clarius diceretur genere passiuo (quemadmodum vertit Hieronymus) conuersus es vel auersus es
ab ira. Est tamen eadem in nostra lectione sentententia, intelligendo accusatiuum: hoc modo, A-
uertisti te ab ira. ¶ Versu. 4. Et super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor. Hic versus in
Hebræo cum præcedēte vnum efficit, & aliam habet quàm in vulgata lectione sentētiam. Sic enim
Hieronymo interprete legimus. Audiam quid loquatur dominus Deus, quoniam loquetur pacem
ad populum suum & ad sanctos suos, vt non conuertantur ad stultitiam: atque ad eundem modum
vertit Felix. Nec aliter habet Chaldaica paraphrasis. Ad intelligentiam autem huius lectionis, con-
siderare oportet differentiam Synagogæ à populo nouæ Ecclesiæ, de quo releuata ore hic prophe
B tat psalmista. Nam vetus ille populus, quantiscunque acceptis promissionibus & beneficiis terrenis
per duram suam ceruicem, semper conuertebatur ad insipientiam, ad tentandum dominum, ad ido
la colendum, atq; ad alia huiusmodi, quæ veræ sunt insipientiæ. Ad populum autem nouum in san-
cta Ecclesia & ad sanctos qui in ea per spiritum nouum regenerantur, loquitur Deus pacem, vt da-
to eis iuxta Prophetam) corde carneo pro dura ceruice, non vltra conuertantur ad insipientiam, Ezech. 11.
non redeant ad pristinæ infidelitatis priorúmque peccatorum miseriam. Verti etiam potest ex He-
bræo, per coniunctionem copulatiuam, Et non conuertentur ad stultitiam.

IN PSALMVM LXXXV.

VErsu 10. Deduc me domine in via tua, & ingrediar in veritate tua. In Hebræo habetur, Doce
me domine viam tuam. Pro eo autem quod sequitur, Lætetur cor meum, vt timeat nomen
tuum: In Hebręo legitur, Vni cor meum, vel vnitum fac cor meum, vt timeat nomē tuum.
Petit autem cor suum homo spiritualis vniri, vt non distrahatur variis cogitationibus & solicitudi-
nibus, neque turbetur erga plurima, sed totum in sese colligatur, vt vni (quod est necessarium) totū
possit intēdere. Vnitati enim huic distractio opponitur, quam Saluator non vno in loco reprobat. Lucę. 10.
C ¶ Versu. 13. Synagoga potentium quæsierunt animam meam. Pro synagoga potentium, Hierony-
mus vertit cœtus robustorum: vertit item Felix, vel concilium malignantium, quæ nostram lectio-
nem non variant, sed elucidant.

IN PSALMVM LXXXVI.

VErsu. 2. Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. Hieronymus loco de te, vertit, in te. Quod vel
secundum eandem accipi potest sententiam, vt in te, valeat super te, vel de te. Aut secun-
dum aliam sententiam ita potest intelligi, Gloriosa, magnifica, & valde sublimia sunt prædi
cata in te, ô ciuitas Dei, vt sic indicetur diuinorum eloquiorum excellentia, quæ fluunt in Ecclesia
de ore Apostolorum sanctorum. Vere enim gloriosa, vere magnifica & eximia valde sunt, quæ in
hac ciuitate Dei viuentis per spiritum sanctum dicuntur & prædicantur. Felix tamē non aliud ver-
tit, quàm quod nostra habet lectio. Cui etiam subscribit Paraphrasis Chaldaica sic habens, Verba
gloriosa vel honorifica dicta sunt super te, vel de te, ciuitas Dei. ¶ Versu. 3. Memor ero Raab & Ba-
bylonis scientium me. Beatus Hieronymus vertit, Commemorabor superbiæ & babylonis, scienti-
um me. hoc est, memor ero illorum qui priua in superbia infidelitatis & confusione vitiorum vixe
D runt, eorum qui me voluerint agnoscere, & per pœnitentiam ad agnitionem veritatis (vanitate ab-
iecta) conuerti. Felix ita legit, Memor ero Raab & Babylonis, erga cognoscentes me. hoc est, apud
cognoscentes me. Quam lectionem suprà exposuimus in annotationibus principalibus, declaran-
tes lectionem Græcam, quæ legit casu datiuo, cognoscentibus me. Dicit etiam sic verti posse, Faciā
reminisci Raab & Babylonis cognoscentes me. hoc est, faciam meos fideles agnoscere peccatores
& gentiles, vt scilicet etiam eos secum ad fidem adducant, & sibi adiungant. Et vtique sanctos A-
postolos fecit Deus reminisci Raab & Babylonis, quando eos misit in mundum vniuersum, doce-
te omnes gētes, & baptizare in nomine patris & filii & spiritus sancti: quando Iudæis in increduli-
tate permanētibus, ad gētes fecit cōuerti prędicatores veritatis, & in cunctas longe nationes misit, Matt. 28.
qui veritatem annunciarent salutis. ¶ Versu. 4. Ecce alienigenæ & Tyrus & populus Aethiopum, Act. 13.
hi fuerunt illic. Pro nouissimo illo, Hi fuerunt illic. In Hebræo legitur numero singulari: Hic natus
ibi. Quod aliqui intelligunt secundum eundem fere sensum quem in Elucidatione explanauimus:
Hic populus omnis gentium iam enumeratarum natus est in ecclesia per spiritualem regene-
rationem. Alii verò de Christo intelligunt, vt hoc hœmestichio velut causa explicetur, per quam
in Ecclesia populi omnes sunt regenerandi. Christi enim secundum carnem natiuitas, eius-

que in mundum aduentus, tantam secum nobis desuper aduexit gratiam. Simul enim cum eo pax E
vera descendit, & salus animarum nostrarum. Atque ita est, vel demonstratio tantum ad intellectũ
vel Deum & dominum refert, cuius est vt fundatoris in præcedentibus versibus facta mentio.
¶ Versu.5. Nuoquid Sion dicet homo, & homo, natus est in ea. Huic nostræ vulgatæ lectioni neque
Græca quæ nunc habemus consonant, neque Hebraica. In Græco enim legitur, μήτηρ σιών: hoc est,
mater Sion, dicet homo: quemadmodum habet Psalterium Romanum, & quomodo beatus pater
Augustinus interpretatur. Quod quidem ita intelligunt, Homo aut vir quidam dicet, mater Sion,
appellabit Sion matrem suam: qui nimirum homo natus est in ea, secundum temporalem natiuita-
tem, & nihilominus idem ipse altissimus existens, secundum æternam diuinitatem, fundator est ma
tris suæ. Neque est sensus diuersus ab illo quem in Elucidatione explanauimus, excepto tãtum prin
cipio de matre Sion. Origo autem harum lectionum diuersarum, videtur ex Græcis prouenisse co
dicibus. Non magna enim dissimilitudo est inter μὴ quod significat nunquid, & μήτηρ quod signi-
ficat matrem: vt verisimile sit codicibus Græcis abinuicem in duabus hisce dictionibus variantibus
talem euenisse diuersam lectionem. In Hebræo vero, Hieronymo interprete, sic legimus, Ad Sion
autem dicetur vir, & vir natus est in ea, & ipse fundauit eam excelsus: vertitque omnino ad eun-
dem modum Felix. Nam Sion in datiuo casu ponitur, quemadmodum articulus Lamed præposi-
tus indicat: propter quod, ad Sion clarius vertitur. Ad Sion ergo dicetur, vir & vir, aut homo &
homo natus est in ea. Cui lectioni hanc asignant intelligentiam. Ad Sion multorum filiorum ma- F
trem fœcundissimam, quasi congratulando & congaudendo dicetur, ecce hic & ille & ille nati
sunt in ea: ecce quantorum ipsa est mater filiorum, vide quàm est prole fœcunda, ille & ille & ille &
ille (sic demonstrando vniuersitatem regeneratorum in Ecclesia) nati sunt in ea, per regeneratio-
nem scilicet ex aqua & spiritu sancto. Aut iuxta Hebraici idiomatis proprietatem accipiatur vt dic-
tum vniuersaliter, homo & homo natus est in ea. id est, quilibet natus spirituali natiuitate & regene
ratus, in ea nasci debet: quoniam oportet omnem eum qui per natiuitatem spiritualem vult fieri fi-
Ioã.1 &.3 lius Dei, in hac Ecclesia regenerari: quandoquidem extra hanc ecclesiam non est salus, & quicun-
1.Ioan.5. que nasci vult generatione que ex Deo est (de qua Ioannes Apostolus tam in suo Euangelio quàm
Ioan.1. in Epistolis subinde loquitur) hanc agnoscat matrem necesse est. Atque ita, talis fere sermo hic est,
qualis est ille de Christo in Euangelio Ioannis, Illuminat omnem venientem in hunc mundum,
quoniam videlicet quicunque illuminatur, per eum illuminatur. Quod autem repetitio talis, homo
& homo, aut vir & vir, vniuersalitatem interdum significet, manifestum est Hebraicæ linguæ pro
prietates callentibus. Imò & apud Ezechielem ita translatum legimus, Homo homo de domo Isra-
el, qui posuerit immunditias suas in corde suo, & cætera. Et post pauca, Homo homo de domo Is-
rael, & de proselytis, quicunq; aduena fuerit in Israel, si alienatus fuerit à me, & cætera. id est, omnis
homo quicunque tandem fuerit. Nunc verò & illud ostendamus (iuxta quod in annotationibus G
præcipuis præmisimus) quomodo possit hęc sententia Hebraicæ lectionis, etiam in vulgata nostra
inueniri. Satis autem facile poterit, si consueta distinctione mutata, ita distinguamus. Nunquid Siõ
dicet, homo & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Debebit autem, nunquid, capi
pro nónne, & verbo dicet per intellectum subiici debebit conueniens suppositum: hoc modo.
Nónne dicet vnusquisq; ipsi Sion. hoc est, dicetur ad Sion, ab iis qui eius fœcunditatem conside-
rant, quòd homo & homo in ea natus est, quòd hic & ille, vel quod omnis qui nascitur secundum
spiritum, in ea nasci debet, iuxta sensum prius datum. ¶ Versu.6. Dominus narrabit in scripturis po
pulorum, & principum horum qui fuerunt in ea. Longe secus habet lectio Hebræa. Beatus quidem
Hieronymus sic vertit, Dominus numerauit scribens populos, ipse natus est in ea. Et Felix. Domi-
nus numerabit, cum scribet populos, hic natus est ibi. Quod à diuersis diuersimode exponitur,
Potest enim intelligi de scriptura quæ est in libro vitæ, & de numeratione qua suos electos Deus
numerat, sicut pastor suas numerat oues. Dominus enim numerat populus ascribendo: qui scribe-
do eos in libro vitæ, & ad vitam prædestinando, certum habet eorum numerum, non aliter quàm
ex scriptura libri in quo singulos habet descriptos suos discipulos præceptor, nouit suorum disci-
pulorum numerum. Cognouit enim dominus (iuxta verbum Apostoli) qui sunt eius. Et ipse bo-
2.Cor.2. nus pastor, iuxta suum ipsius testimonium oues suas cognoscit, sicque descriptas & numeratas ha- H
bet, vt eas vocet nominatim, & illæ sequantur vocatæ. De hac autem scriptura & alibi in Euangelio
loquitur Saluator, dicens suis discipulis, Gaudete & exultate, quia nomina vestra scripta sunt in
cælis. Atque ad hunc sensum exponi satis commode posset etiam nostra vulgata lectio, si tantum
narrare accipiamus pro recensere vel recitare atque numerare: Scripturas autem intelligamus,
non sacra biblia aut sanctas alias scripturas quibus instruimur, sed inscriptiones siue descriptiones,
Luc.10. quibus Deus suos electos describit siue inscribit in libro vitæ. Deus enim recensebit & numerabit
suos electos, in inscriptionibus populorum. Scribendo enim eos in libro vitæ nominatim, sic
eos numerabit, narrabit vel recensebit. Inscriptio verò principum qui sunt in ea, illorum est in
libro vitæ inscriptio, qui bene præsunt in Ecclesia. Vt enim duplici honore dignos dicit
1.Tim.5. Apostolus presbyteros, qui bene præsunt Ecclesiæ, quique præsunt in sollicitudine, ita non est du-
bium quin speciali modo à Deo numerentur & describantur in libro vitæ & remunerationis, vt
suo tempore tanto copiosiorem accipiant mercedis expectatæ retributionem, quanto prius ma-
iori solicitudinis labore fuerunt afflicti. In Hebræo tamen nulla fit mentio principum. Nam loco

A huius, Et principum horum qui fuerunt in ea, repetitur bemiſtichium illud quod verſu quarto ex-
plicauimus, videlicet, Hic natus eſt ibi. Hoc enim tanquam inſigne aliquid, & diligentiſsime notan-
dum iam denuo in Hebræo repetitur, quod hîc quoque ſicut illic de Chriſto conuenientiſsime in-
telligitur, neque minus commode hîc ponitur, neq; ob aliam cauſam, quàm ſupra diximus poni,
videlicet ad deſignandum per quem hæc fieret electorum numeratio atque deſcriptio in libro vi-
tæ, & quis tantæ ſit ſalutis cauſa, aut boni tanti origo. Inde enim totum hoc nobis procedit, quòd
nos Deus numerat vt ſuas oues, quod nos pater in libro vitę deſcribit, quòd nos prędeſtinauit ad ſa- Ioan.1.
lutem æternam, hæc (inquam) omnia inde nobis ſunt, quoniam hic noſter Chriſtus natus eſt ibi,
quia verbum caro factum eſt, quia Deus homo fieri dignatus eſt, per quem accipiunt poteſtatem fi-
lios Dei fieri, omnes qui credunt in nomine ipſius. Plures loci præſentis expoſitiones non poni-
mus, ne nimia multitudine res alioqui per ſe ſatis inuolutas, maioribus implicemus difficultatibus.
¶Verſu vltimo, Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te. Et hic verſus ab Hebræo diſcrepat, i-
mò ipſi ex Hebræo interpretes admodum varie eundem transferunt. Hieronymus ſic vertit, Et cã-
tabunt quaſi in choris, omnes fontes mei in te. Qua lectione ſignificatur, fideles omnes in Eccleſia
magno exultare gaudio, quemadmodum ſolent qui in choris cantent, item & gratias magnas in
congregationibus ſanctorum Deo agere, per quem tanta ſe bona ſempiterna cognoſcunt ſuſcepiſ-
ſe. Felix multiplicem ponit verſionem. Et cantores (inquit) ſicut choraules, omnes contemplatio-
nes meæ in te. vel aliter, Et cantores ſicut ducentes chorum, omnes fontes mei in te. Nam vocabu-
B lum Hebraicum quod hîc ponitur, dicunt ſignificare ſcaturigines, aut etiam interdum modulatio-
nes è pectoris alacritate velut ſcaturientes. Quidam etiam cogitationes aut contemplationes aut aſ-
pectus. Illud tamen quod ſupra adduximus ex Hieronymo: omnes fontes mei in te, videtur eſſe de-
prauatum, ac pro fontibus debere legi fontes: quomodo è contrario in pſalmo quadrageſimo pri-
mo annotauimus deprauatam eſſe lectionem communem qua legimus, Ad Deum fontem viuum,
cum legendum potius videatur tam ex Græco quàm ex Hebræo, fortem viuum. Poteſt autem vlti-
mum illud huius pſalmi, Omnes fontes mei in te accipi, vel vt vox ipſius Pſalmiſtæ tali iocunda cõ-
cluſione pſalmum finientis, vt dicat omnes ſcaturigines cordis ſui, omnes affectiones & contem-
plationes atque laudationes quæ in modum fontis ſcatent de corde, velle ſe Deum regere, tam hu-
mano generi beneficium, illúmque ſemper velle aſpicere ac contemplari, atque in illum velle ſem-
per toto conatu animi tendere. Vel ad hunc accipiatur ſenſum, Omnis boni origo mihi eſt à te, tu Hiere.17
es omnis putei bonitatis & gratiæ meæ, in te eſt fons vitæ (quomodo alibi dicitur Deus eſſe vena Iacobi.1.
aquarum viuentium) & quicquid ad me boni venit, à te mihi venit, tu es mihi fons omnis boni, ne-
que niſi à te vllum mihi bonum ſcaturire poteſt. Omne enim datum optimum & omne donum
perfectum, deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. Poteſt etiam accipi, vt vox domini ad eccle-
ſiam, vt ipſe concludens, polliceatur fontes ſuos omnes ſe poſiturum in eccleſia. id eſt, omnem a-
C bundantiam ſpiritualium bonorum liberaliter largiturumque effuſurum, vt (iuxta propheticum illud) Eſaiæ.12.
haurire poſsint aquas in gaudio, de fontibus Saluatoris.

IN PSALMVM LXXXVII.

VErſu. 2. Inclina aurem tuam ad precem meam. Hieronymus pro prece vertit laudatio-
nem. Qui enim oratione Deum inuocat, ſimul & illius ſolet laudes proponere quem orat.
Felix vertit, clamorem. Alii, canticum putant ſignificari. ¶Verſu. 3. Et vita mea inferno
appropinquauit. Hieronymus, Vita mea ad infernum deſcendit. Verti poteſt, Anima mea ſepul-
chrum contigit, eſt que horum eadem ſententia. ¶Verſu 4. Factus ſum ſicut homo ſine adiuto-
rio, In Hebræo eſt, ſicut homo non fortis, vel potens, non validus. Vnde Hieronymus vertit quaſi
homo inualidus. Et Felix, Sicut vir cui non eſt fortitudo. ¶Verſu 5. Sicut vulnerati dormientes
in ſepulchris. In Hebræo eſt, Sicut interfecti vel occiſi. In altera autem parte, Et ipſi de manu tua
repulſi ſunt. Loco verbi repulſi ſunt, in Hebræo ponitur paſsiuum verbi gazar, ſecundum cuius
multiplicem ſignificationem varie præſens locus transferri poteſt. Significat enim verbum iſtud a-
liquando excidit vel abſcidit. Secundum quam ſignificationem beatus Hieronymus vertit, Et ipſi
D à manu tua abſciſi ſunt. id eſt, abiecti & deſpecti, factíque abhominabiles: in quem ſenſum nos eti-
am in elucidatione vulgatã lectionem ſumus interpretati. Significat etiam verbum prædictum in-
terdum, per ſententiam aliquid definire vel ſtatuere & diſponere. Iuxta quam ſignificationem Fe-
lix dicit verti hic poſſe, Et ipſi de manu tua ſentẽtiati ſunt. i. definitiuam (vt loqui ſolemus) ſenten-
tiam acceperunt de manu tua, In præcipua tamen verſione, hoc ipſum ponit quod Hieronymum
diximus reddidiſſe. Paraphraſis Chalda. ſic habet, Et ipſi à facie diuinitatis tuæ ſeparati ſunt.
¶Verſu 6. Poſuerunt me in lacu inferiori. In Hebræo habetur per ſecũdam perſonam, Poſuiſti
me, & cætera. vt dirigatur ſermo ad Deũ, quomodo in ſequentibus, Elongaſti à me, & cætera. Deo
enim aſcribit omnem quam patitur afflictionem, quod tandem ab illo, cuncta ſuſcipiat de manu
domini. Loco illius autem quod habet noſtra lectio, In vmbra mortis: in Hebræo eſt, in pro-
funditatibus. ¶Verſu 8. & 9. Longe feciſti notos meos à me, poſuerunt me abominationem ſi-
bi: Traditus ſum, & non egrediebar. Ita vertit ex Hebræo Beatus Hieronymus, Longe feciſti notos
meos à me, poſuiſti me abominationem ipſis, clauſum & non prodeuntẽ. Quo ſignificari videtur,
tanta illum qui loquitur confuſione repletum eſſe, vt clauſus domi, non auſus fuerit prodire in pu-

blicum. Felix aliter vertit, Posuisti me abominationem ipsis, in carcere inclusus sum, & non egrediar. Qua lectione significat is qui loquitur, non videre se tantorum malorum exitum. ¶ Versu 11. Aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi? Hæc pars diuersimode transfertur. Dictio enim rephaim hoc loco posita, descendens à verbo rapbaa (quod significat sanauit vel medicauit) quandoque significat medicos, quandoque gigantes, quandoque mortuos. Primum sequuta est nostra trãslatio: secundum, Hieronymo ex Hebræo sic vertente, Aut gigantes resurgent, & confitebuntur tibi. Tertium in sua versione præcipua sequitur Felix, sic reddens, An mortui surgent, &c. Chaldaica translatio magis videtur fauere versioni Felicis, quæ mortuos vertit. Sic enim habet: Fortassis corpora quæ consumpta sunt in puluere, resurgent, & confitebuntur tibi. ¶ Versu 16. Pauper sum ego & in laboribus à iuuentute mea. Beatus Hieronymus secundum sententiam nostræ lectionis vertit, Pauper ego & ærumnosus ab adolescentia mea. Felix vero longe aliter, Pauper sum ego & expitans præ excusione: vel sic, Periens & pene mortuus à stupefactione. hoc est, ita horrendis malis concutior & affligor, vt videar morti proximus & pene expirare, præ concussione & stupefactione omnia. Illud quoque quod sequitur Exaltatus autem humiliatus sum & conturbatus: aliter vertunt ex Hebræo interpretes. Hieronymus quidem ad hunc modũ, Portaui furorem tuum, & conturbat⁹ sum Felix, Tuli terrores tuos, dubitando, scilicet ne forte deficiam: vel affixus, supple est, timor tui super me. ¶ Versu vlti. Et notos meos à miseria. Hieronymus, Notos meos abstulisti. Et secundum hanc sententiam vertit Felix: Notos meos obscurans. id est, occultans & abscondens à me, vel quodammodo confusos faciens & ignobiles præ mea nimia miseria. Est enim hominibus quædam cõfusio & opprobrium, cum quis ex eorum amicis & notis, vehementer magna afficitur ignominia. E F

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

HVius Psalmi est specialis titulus, iuxta vulgatam lectionem sic habens, Canticum Psalmi, filiis Core, in finem pro maeleth ad respondendum, intellectus Eman Israelitæ. De maeleth dicunt aliqui, quòd sit genus instrumenti musici, in quo Psalmus iste lugubris debebat decantari. Alii verò in linguam Latinam id vertentes, dicunt pro infirmitate vel super afflictione. Quod quam ob causam Psalmo præmittatur, nullam omnino habet difficultatem. Totus enim Psalmus afflictionem clamat atque desolationis miseriam. Ad respondendum verò ideo videri potest adiectum, quoniam clamans postulat sibi Diuinæ exauditionis præberi responsum. Quod autem primo filii Core præmittuntur casu datiuo, ac posteriori loco Eman ponitur casu genitiuo, iuxta sententiam

1. Para. 6. quorundam ad hoc ponitur ista distinctio, vt filii Core tanquam cantores assignentur, ad quorum

3. Reg. 4. ordinem spectabat huius Psalmi decantatio: ipse verò Eman tanquam Psalmi author. Est autem Eman iste, de quo sacra libri Paralipomenon tradit historia, quòd præcipuus cantorum princeps à Dauid fuerit constitutus, vnà cum fratre suo Asaph stante à dextris ipsius. Volens quoque scriptura sacra libri regum, Salomonis magnificare sapientiam ad omnem laudem, hoc ascribit, & quòd sapientior erat cunctis hominibus, sapientior etiam Ethan Ezrahita, & Eman, & Chalcol, & darda, filiis Malo. Vnde patet, Eman cum aliis illis tribus fuisse summa præditos sapientia, cum vt insignissime sapientes nominatim isti recenseantur præ omnibus. Vnde argumentantur quidam, verisimile esse quòd secundum hanc suam sapientiam Psalmos aliquot composuerit, maxime si quibus alicuius illorum nomen inueniatur prænotandum. Alii verò non nisi cantoris officium illis tribuunt, quantumuis in titulo eorum præmittantur nomina: & si plures videantur præmitti (quemadmodum hic primo loco filii Core, deinde Eman) distinctionem ponunt secundum quod huic vt præcipuo cantorum principi, illis verò vt subditis cantoribus, idem carmen ascribitur. Soli autem Dauidi seruant authoris honorem, etiamsi ipsius non fuerit nomen prænotatum. Quorum quid verius sit iudicare, ad nostrum haudquaquam spectat officium. Ex Hebræo autem hunc titulum ita vertit Felix, Canticum Psalmi filiorum Core, vincenti super infirmitatem, vel propter afflictionem ad humiliandum, eruditiuũ Eman Esrahitæ. Cuius facile patet ex dictis intelligentia. Hieronymus autem loco illius, pro Maeleth ad respondendum, vertit, per chorum ad præcinendum: quoniam videlicet per cantorum chorum hic esset Psalmus concinendus. G H

IN PSALMVM LXXXVIII.

VErsu. 3. Quia dixisti in æternum misericordia ædificabitur in cælis, præparabitur veritas tua in eis. In Hebræo habetur per primam personam, Quia dixi, pro, dixisti. Quod autem sequitur, varie transferunt interpretes. Hieronymus ita legit, Quia dixi, sempiterna misericordia ædificabitur, cęlos fundabis, & veritas tua in eis. Atque ita est sensus, Ego apud memetipsum ita cogitaui, in æternum misericordia ædificabitur: id est, præparabitur, vel in æternum stabilietur: tu creabis cælos, & eis coram te veritas tua. Quod etiam de cælis spiritualibus, de sanctis Apostolis posset commode intelligi: in quibus Deus suam veritatem posuit toti orbi terrarum prædicandam. Alii verò ita vertunt, Quoniam dixi, mundus misericordia ædificabitur, cælos fundabis, & veritas tua in eis. Qua lectione significatur, mundum (qui olim perditus fuerat per primi parẽtis præuaricationem) Dei misericordia in temporis plenitudine restaurandum, quomodo Beatus Pau

A Ius ait, Dixit per Christum esse instaurata quæ in cælo & in terra. Quod autē sequitur, Cælos fundabis, & cætera. eodem modo quo suprà exponitur. ¶Versu. 8. Deus qui glorificatur in concilio sanctorum tuorum. Dictio hebraica hic posita sod, solet significare secretum siue arcanum, iuxta quam significationem Hieronymus transtulit, Deus inclytus in arcano sanctorum nimio. Item Felix, Deus robustus in arcano sanctorum valde, vel terribilis in secreto sanctorū. hoc est, Deus fortis & strenuus in occulto suo, cōcilio quod de sanctis & electis ab æterno disposuit, quoniā nemo eū poterit impedire, quin id quod de eis ab æterno preordinauit, suo tēpore perficiat. Et in hoc secreto concilio & arcano, quod de sanctis Deus disposuit, maxime ipse glorificatur. Et ad hunc modum etiam exponi posset commodissime lectio nostra vulgata, si consilium legimus per s. Quia verò in concilio secretum tractatur, & concluditur, putant quidam, dictionem Hebræam suprapositam recte etiam pro ipso concilio vsurpari, atque ita vertunt, In concilio sanctorum. Iuxta quam sententiam nos in Elucidatione præsentem locum enarrauimus. ¶Versu 11. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum. In Hebræo idem hic vocabulum habetur Raad, de quo diximus in principalibus annotationibus Psalmi octuagesimi sexti circa versum illum, Memor ero Raab & Babylonis. Propter quod, existimant quidam & hic Ægyptum significari, putantque transferendum, Tu humiliasti sicut vulneratum Ægyptum. Potest autem intelligi, vel de Pharone Ægyptiorum capite cum suo populo, vel de lucifero cum sua cohorte apostaticorum spirituum. ¶Versu 33.

B Neque nocebo in veritate mea. Hieronymus, Ne mentiar in veritate mea. In eundem sensum Felix, Neque falsam reddam vel falsificabo veritatem meam. ¶Versu 35. Semel iuraui in sancto meo si Dauid mentiar. Pro in sancto Felix, vertit, in sanctitate: atque ita nos exposuimus. Chald. verò Paraphrasis habet, In nomine sancto meo, quod commode etiam potest in commutata lectione intelligi. Illud autem, si Dauid mentiar, secūdum defectum absque perfectione ponitur, ad exprimendam vehemētiam: quomodo in alio Psalmo, Si introibunt in requiem meam. Intelligitur autem vehementissima abnegatio, Nequaquam mentiar Dauidi, nequaquam introibunt in requiem meam. ¶Versu 36. Et sicut luna perfecta in æternum. In Elucidatione thronum regium Christi domini comparauimus lunæ in æternum in eadem perstanti plenitude, cuiusmodi nequaquam est luna secundum eum statum in quo nunc est miræ subiecta mutabilitati: sed talis erit, cum post iudicium cursu ministerii terminato, in sua plenitudine perpetuò (iuxta sanctorum patrum traditionem) creditur perduratura. Atque hæc quidem commodior videtur nostræ lectionis vulgaræ intelligentia. Ex Hebræo tamen potest accipi etiam litera ex comparatione ad mutabilitatem lunæ in eo statu in quo nunc cernitur. Sic autem ex Hebræo vertit Hieronymus, Sicut luna stabilietur in sempiternum: item & Felix, vel dirigetur. Iuxta quam versionem sensus iste erit, Sicut luna, quamuis nunc obscura appareat, nunc pro parte dimidia, nunc tota illuminata, semper tamen stabilitur & conseruatur in sua mutabilitate, & nequaquam deficit: ita etiam thronus tuus sedes tua in qua sedes, nem-

C pe sancta Ecclesia, quamuis varietate multa, nunc penitus videatur claritate luminis carens, ac velut fidei virtutisque fulgore priuata, nunc candida & refulgens, velut in plenilunio, nunc subobscura satis, tamen cādida, nunc quasi penitus obscurata, nimis errorum & persequutionum nubibus obuoluta, iuxta varios status in ecclesia: semper tamen ipsa à Deo dirigetur & stabilietur, vt in perpetuum penitus non deficiat. ¶Versu eodem, Et testis in cælo fidelis. Id aliqui legunt & exponunt diuisim à præcedentibus, ad hunc sensum, Et horum omnium prædictorum Deus in cælo fidelis testis, quomodo nos in Elucidatione exposuimus. Vt enim Deus idem ipse iudex & testis apud Prophetam alium dicitur, ita hic idem ipse qui promittit se fidelem testem asserit. Alii verò continue legunt, eo quod præcedit de luna, ad hunc sensum, Thronus tuus dirigetur vel stabilietur vt luna, quæ in cælis est testis fidelis, vel certus iudex temporum: quoniam videlicet secundum eam, anni distinctiones supputantur. Cui sententiæ fauet Paraphrasis Chaldaica sic habens, Sicut luna firmata ad signum æternum, & testimonium in cælo fidele. ¶Versu 37. Distulisti Christum tuum. Ex Hebræo Hieronymus, Iratus es aduersus Christum tuum. hoc est, nec propter Christum tuum fecisti misericordiam: videris iam aduersus illum iratus, dum quondam illi promissa nunc videris in totū neglexisse. Idem sibi vult distulisti. id est, elongasti à te, & quasi abiecisti, non aspicis ad ea quæ olim promisisti. Plerunque enim quòd promissa non seruamus illi cui promisimus, ex ira est qua erga

D illum concitamur. Facit enim nos ira bonarum promissionum immemores. Itaque manifestum est, de Deo, humano more fieri sermonem. ¶Versu 37. Prophanasti in terra sanctuarium eius. Ex Hebræo quidam vertunt diadema pro sanctuario, vt Hieronymus & Felix: quod intelligendum videtur de gloria & corona regni. Alii verò sanctuarium transferunt, vel sanctificationem. ¶Versu 44. Minorasti dies temporis eius. Hieronymus, Abbreuiasti dies adolescentiæ eius, item vertit & Felix. hoc est, florem status fœlicioris cito transire fecisti. Quod si ad totum populum referatur, significat statum fœlicitatis illius in quo sub Dauid in principio huius supra descriptæ electionis fuerat populus, non diu durasse, & citò nimium transisse: item in Ecclesia, decorem illum qui erat in primordio, cum essent adhuc in ea primitiæ spiritus, non diu perstitisse, sed nimium citò transiisse. Si verò ad singulos quoslibet referatur intelligentia, significabitur præ nimia miseria ante tempus consenescentia, quæ solet multum miseris aduenire: quomodo de seipso in libro de consolatu philosophico canit, in multa afflictione agens Boetius ille his verbis, Intempestiui funduntur vertice cani. ¶Versu penultimo, Exprobrauerunt commutationem Christi tui. Pro commutatione in Hebraico habetur dictio significans vestigia vel plantas. Quod aliqui expo-

Psal. 44.

Hie. 29.

nunt de mora Christi, quasi exprobrantibus inimicis, quod tardet Christus, & moram faciat à sal- E
uando suum populum, neque tempestiue occurrat, cum suos destitutos auxilio permittit in mani-
bus hostium. Iuxta quam sententiam, quidam sic vertit, Opprobria quibus affecerunt illum, prop-
terea quòd moram faciat. Eandem sententiam exprimit Chald. paraphrasis quæ sic habet, Expro-
brauerunt tarditatem vestigiorum pedum Messiæ tui. Alii intelligunt, exprobrari vestigia Christi,
quando ab infidelibus irridentur fideles super imitatione Christi: dum ob hoc quòd eius insequan
tur vestigia, quasi stulti reputantur. Alii per vestigia siue plantas Christi accipiunt sanctos eius in-
fimos & humiles, quibus exprobrant increduli. Verũ iuxta hunc sensum, melius conueniret vesti-
giis, casu datiuo, quàm vestigia. Alii tempus vltimum intelligunt aduentus Christi, de quo infide-
les obiiciunt & subsannant fideles, quòd in eo videatur derelicti.

IN PSALMVM LXXXIX.

VErsu 3. Ne auertas hominem in humilitatem: & dixisti, conuertimini filii hominum. Secus
legitur in Hebræo. Sic enim vertit Hieronymus, Conuertens hominẽ vsq; ad contritionẽ
Gene.3. & dicens, conuertimini filii Adam. hoc est, qui hominem reuerti facis, reducisq; illuc vnde
exiit. i. ad terram vnde sumpt⁹ est, & ad puluerem de quo formatus est: nec cessas, donec cum morte
consumpseris, & dixisti, conuertimini. id est, reuertimini filii Adam. scilicet, ad puluerẽ de quo su-
scitati estis. Quam sententiam satis dilucide exprimit Parapha. Chaldaica sic habens, Conuertens F
hominem de peccato ipsius vsque ad mortem, & dicens, reuertimini filii hominis. ¶ Versu 4. Quæ
pro nihilo habentur eorum anni erunt. Hieronymus, Percutiente te eos, vt somniũ erunt. hoc est,
Cum tu eos morte percusseris, erunt quasi somnium quod aufugit ab expergefacto, & euanescent
quasi fumus qui resoluitur in aerem. Felix, Rapuisti eos vt impetus aquarum, somnus sunt. hoc est
cum subito in eos irruis tua indignatione, ad modũ impetus aquarũ, euanescent quasi somnus, nec
permanebunt ante faciem tuam, quemadmodũ somnium hominis dormientis. Chald. paraph. hoc
loco sic habet, Et si non conuertantur, induces in eos mortem, tanquã dormientes erunt. ¶ Vers. 8.
Sæculum nostrum illuminatione vultus tui. Pro sæculo nostro, ex Hebræo Hieronymus vertit ne-
gligentias nostras. Felix occulta nostra, vel iuuentutem nostram: quod exponit, peccata iuuentu-
tis nostræ. i. ætatis preteritæ, pro quib⁹ alibi orat dicens, Delicta iuuẽtutis meæ & ignorantias meas
Psal.24. ne memineris. Iuxta quam sententiam legit Chaldaica paraphrasis, iniquitates iuuentutis nostræ.
¶ Versu 9. & 10. In ira tua defecimus: Anni nostri sicut aranea meditabuntur. In Hebræo nulla fit
araneæ mentio, sed ita legitur interprete Hieronymo, In furore tuo consumpsimus annos nostros
quasi sermonẽ loquens: quod sic intelligendũ videtur, Nos annos nostros consumpsimus, sicut lo-
quens cõsumit sermonẽ. Cum enim sermonẽ loquens protulerit, iam prorsus nihil illi de hoc quod
protulit remansit, & volat (iuxta Poetam) irreuocabile verbũ. Ita postquam vitæ tempus transegi-
mus, nihil iam totius illius durationis superest, neq; expectatur eius reditus, transiitq; penitus irre- G
uocabile. Æque enim est impossibile, elapsa pristina vitę tempora reducere, atq; sermonẽ semel ab
ore egressum reuocare. In eandem sententiam vertit Felix, nisi quod participiũ illud nouissimũ lo-
quens non adiicit, vt nec in Hebræo habetur, quòd à Hieronymo, ad sententiam clariorẽ, creditur
esse adiectum. Sic autem ille vertit, Cõsumpsimus annos nostros, sicut loqnutionẽ. Verti etiam po-
test, sicut cogitationem. Nam vtrunq; dictio hegeth significat loquutionẽ, videlicet & meditatio-
nem. Chal. paraph. pro vna hac dictione vertit, tanquam vapor oris nostri in hyeme, qui videlicet
mox densatur, resoluitúrq;, & congelatur circa faciem. ¶ Versu 10. Si autem in potentatibus octo-
ginta anni. Varie id ex Hebręo transfertur. Hieronymus vertit. Si autem multum, octoginta anni,
quod est acsi dicamus, vt summũ vel maximum dies vitæ nostræ sunt anni octoginta. Ita dicit Felix
verti posse, Si ad plus octoginta anni. Aliter vertitur, in validissimis vel in potẽtatibus, siue (vt Felix
efficto ait vocabulo) in robusticitatibus. hoc est, si admodum valuerimus & robusti fuerimus.
¶ Versu eodem, Et amplius eorũ, labor & dolor. Quod in Hebræo ponitur loco huius amplius eo
rum, videlicet rabhebbam. Hieronymus, iuxta nostram sentẽtiam vertit, quod amplius eorũ, id est
quod superest. Felix superbia eorum: quod tamen videtur secundum priorem sententiam exponẽ-
dum, pro eo quod supergreditur aut superexcedit terminum illum, aut quod superest vitæ vltra H
terminum præpositum. Sic & intelligi potest quod vertunt quidam, excellentia eorum vel exce-
dentia eorum, pro duratione illa quę vltra hunc terminum protenditur. Secundum quam etiam
intelligentiam exponit Chalda. paraphrasis quæ legit, multiplicationem eorum. Quid autem est an
norum multiplicatio, nisi residuum vitæ quo post annos illos definitos ducitur? Quidam tamẽ in-
telligunt & exponunt, præcipuum eorum: quod referri potest vel ad numerum, vel ad fortitudinis
præcellentiam. Sunt enim qui accipiunt secundum numerum, vt sit sensus: bona & potissima pars
horum annorum vitæ humanæ, transiguntur in labore & dolore. Quam sententiam in annotatio-
nibus principalibus diximus Romanum Psalterium cõtinere, in quo sic legitur, Et plurimum eo-
rum labor & dolor. Alii verò respiciunt non numerum, sed fortitudinem, & exponunt potiorem
melioremque humanæ vitæ partem, intelligentes adolescentiam vel iuuentutem, quæ plurimo la-
bore & dolore affligitur, maxime in iis qui secundum spiritum viuere satagunt, propter carnis
vigorem & sensualis affectus nimiam feritatem, quæ ætate illa adhuc indomita & ferociens,
tanquam lasciuiens vitula, plurimum negocii facessit spiritui meliora molienti. ¶ Versu. 12.
Quoniam superuenit mansueto, & corripiemur. Hieronymus, Quoniam transimus citò,

A & auolauimus. Felix in eãdem ferè sententiam, Quoniam declinauit celeriter (supple tempus vitæ
nostræ) & volauimus. Chal. paraph. Quoniam transeunt velociter (anni nostri) & volant in puluerem. ¶ Versu 13. Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare? Aliter
ex Hebræo Hieronymus, Quis nouit vim iræ tuæ, & secundum timorem tuum indignationem
tuam? Quod ita potest intelligi: Quis nouit indignationem tuam, secundum timorem quo tu ob
eam timendus es? hoc est, Quis ita cognoscit indignationem tuam, vt te sic timeat, quomodo dignum est tam terribilem metuere dominum? Vel sic, Quis nouit indignationem tuam, quæ est secũ
dum timorem tuum? Quod aliqui ita exponunt, Quia secundum timorẽ malæ conscientiæ procedit indignatio eius. Nam & in aduentu iudicis, qui maxime erunt peccatis præ omnibus fœdati, ma
ximus quoque illos inuadet horror, quando omnia in luce clarescent ex testimonio denudatæ con
scientiæ. Illos autem quibus nullius erit peccati conscientia, nullus etiam timor premet indignationis Dei: & ita per omnia indignatio Dei secundum timorem ipsius tum erit quod nunc homines
animales atq; carnales nequeunt intelligere. Potest etiam exponi de timore sancto & bono in præsenti vita, & de indignatione Dei quæ videtur in afflictione præsenti, id est, in corruptione & afflictione huius vitæ. Nam vt quisque magis habet timorem Dei, ita magis videtur erga eũ indigna-
tio Dei quantum ad disciplinam præsentis temporis. Qui enim pie volunt viuere in Christo, per- 2. Tim. 3.
secutionem patiuntur. Et qui extra disciplinam sunt (vt idem ait) adulteri & non filii sunt. Quin & Hebr. 12.
B ipse Dei filius in quo fuit maximus timor (id est reuerentia patris) maximam sensit erga se patris indignationem, ab eo traditus in mortem probosissimam. Denique quantum ad afflictionem exte-
riorem, quæ est ex consideratione & formidine indignationis iudicii Dei, constat magis timoratos
ab hac consideratione affligi: dum continuò diem illum vltimum ante oculos habentes, studẽt car-
nem suam crucifigere cum vitiis & concupiscentiis, vereenter sollicitissime omnia opera sua & custo Galat. 5.
diunt vias suas ne offendant, quod indubie multi est laboris. Habet etiam hoc loco dignam senten- Iob. 9.
tiam Chal. paraphrasis, sed quæ neque in communi lectione Latina, neque etiam in Hebræa inue-
nitur. Sic autem habet, Quis est ille qui sciat conuertere fortitudinem iræ tuæ Deus? tantum iusti
qui timent te, sedant furorem tuum. ¶ Versu 14. Dexteram tuã sic notam fac, & eruditos corde in
sapientia. Hoc loco pro eruditis, in exemplaribus Græcis qui vulgo sunt in manibus, habemus πεπεδημένους, quod significat vinctos vel compeditos. Vnde quidam Latini legunt, Et compeditos vel
vinctos corde in sapientia. Nostri autem interpretes qui ex Græco in Latinum fecerunt versio-
nem, legisse videntur πεπαιδευμένους, quod sonat eruditos, vel instructos. Et verisimile est propter si-
militudinem literarum factam esse mutationem. Sciendum tamen est, quòd in sententia nulla est di
uersitas, licet prima facie secundum vocem magna appareat. Nam idem est, corde fieri eruditum in
sapientia, & corde fieri vinctum vel compeditum in sapientia. Qui enim Dei correptione intelle-
ctum dante vexatione erudiuntur corde ad sapientiam, hos recte etiam diximus tali disciplina & Esaiæ. 28
C afflictione velut vinciri corde, vel compediri corde in sapientia, quatenus videlicet in chamo & fre
no constringuntur, vt ad Deum approximent, & velut suauibus quibusdam, ac salutaribus vinculis &
compedibus irretiuntur, implicantúrq; ad salutem. Non enim solus diabolus compedes & vincu- Psal. 31.
la habet. Habet & Christus suos compedes, habet sua vincula, habet chamum & frena, habet stimu-
los, aliáque huiusmodi, quibus velut compellat ad salutem introire, etiam illos qui suæ videntur re-
pugnare saluti. Alioqui, quomodo Paulus diceret captiuari intellectum in obsequium Chri-
sti, si nulla essent talia vincula, quibus captiuari & ligari posset? Ex Hebræo autem versum istum
sic legit Hieronymus, Vt numerentur dies nostri, sic ostende, & veniemus corde sapienti. Felix, Vt 2. Co. 10.
numeremus dies nostros, sic notũ fac, & adducemus cor sapientiæ. Quod hunc habet intellectum,
Ita tu domine tua eruditione indica nobis vitæ nostræ breuitatem, doce nos mensurare & compu
tare breues annos nostros, vt ex hac cõsideratione pertingamus ad cor rectum, ad mentem sapien-
tem, sibi ab ira per pœnitentiam & vitam bonam perspicientem. Nam consideratio breuitatis vitæ
humanæ, mirum in modum homines cautos ac prouidos facit, vt à malo declinent, & operẽtur bo
num. Versu 16. Repleti sumus mane misericordia tua. In Hebræo per deprecationem legitur, Im-
ple nos mane misericordia tua, vel matutina misericordia tua, & laudabimus, & lætabimur cunctis
diebus nostris: atque in versu sequenti, Lætifica nos, &c. ¶ Versu 18. Respice in seruos tuos, & in
opera tua, & dirige filios eorum. Hieronymus, Appareat apud seruos tuos opus tuum, & gloria tua
D super filios eorum: hoc est, effulgeat operatio misericordiæ tuæ erga seruos tuos, & tuam potentiã
glorifica in cunctis posteris nostris: hoc est, semper glorificare & sanctificare in electis tuis, & qui
nunc sunt, & qui pòst futuri sunt vsque ad consummationem sæculi. In sequenti autem versu ferè
secundum sententiam nostræ vulgatæ lectionis sic legitur in Hebræo, Et sit decor vel suauitas, si-
ue dulcedo, aut serenitas & clementia domini Dei nostri super nos, & opus manuum nostrarum
fac stabile super nos, & opus manuum confirma, vel dirige vel dispone.

DE TITVLO PRAECED. PSAL.

QVoniam in titulo huius psalmi dicitur, Oratio Moysi hominis Dei, quidam sentiunt hũc psalmum ab ipso Moyse duce, populi notissimo, fuisse compositũ: imò & sequentes psalmos decẽ, quibus alterius authoris nomen non præmittitur. Quam sententiam, quantum ad psalmum præsentem, manifeste approbat Paraphrastes Chaldæus, ita ponens in titulo, Oratio qua orauit Moyses propheta Dei, quando peccauerũt filii Israel in deserto, Respondit, & sic dixit: ac deinde subsequitur Psalmus. Et apud Hebræos firmissimum est, quandocunque dicitur Moyse

vir Dei (vt hic in titulo legitur) nō alium intelligi quàm illum ducem & legislatorē, cui propter excellentiam hoc nomen attribuunt, vt non liceat cuiquam de alio Moyse suspicari, quē assignet psalmi authorem. Alij verò dicunt hunc psalmum non ideo prænotatum habere in titulo Moysen, quòd ipse sit eius author, sed quia talia ferè in hoc psalmo describūtur, quia dixit Moyses, & orauit coram domino, cum pro populo (qui iram Dei suis peccatis prouocauerat) faceret deprecationem ne in totum absumeretur, iuxta comminationem domini. Verum de his certi nihil determinari potest: quamobrem nec curiosius ea ducimus peruestiganda. E

IN PSALMVM XC.

VErsu 1. Qui habitat in adiutorio altissimi. Hieronymus, Qui habitat in abscondito excelsi, in vmbraculo domini commorabitur. Quod in eādem sententiam interpretari potest, in quā supra vulgatam lectionem sumus interpretati. In abscōdito enim vel abdito vel secreto altissimi habitare, non est aliud quàm in spe auxilij eius totos nos intra ipsum concludere, inque eo velut in foraminibus petræ firmissimæ, & in cauerna dulcis maceriæ nidum componere: id est, stabilem eligere mansionem. Et iterū, In vmbraculo vel vmbra domini: idē est, quòd in eius protectione. ¶ Versu 4. Et à verbo aspero. Hieronymus, de morte insidiarum, id est, de morte quam mihi machinantur aduersarij venatores per insidias. Non enim ad aliud insidiantur, & in venatione occupātur, nisi vt morte interficiant, quemadmodum latius diximus in annotationibus præcipuis. Felix vertit, A peste prauitatum vel confractionum: id est, à corruptione iniquitatis & malitiæ, per quam confringitur vires humani spiritus, & omnis vigor exhauritur. Versioni Hieronymi satis accedit Chal. parap. quæ sic habet, Liberabit te de laqueo, & de morte, & de insidiis. ¶ Versu 5. Scuto circundabit te veritas eius. Hieronymus, Scutum & protectio veritas eius: hoc est, fides siue fidelitas eius tibi erit pro scuto & protectione. Alij vertunt, Scutum & parma, vel hasta & parma veritas eius: vt significetur in scuto protectionis securitas à malo: hasta verò aut parma, ipsa etiam ad inuadendū & impugnandum inimicos fortitudo. Per veritatem nanque Dei possumus non solū à nobis malū depellere, verū etiam hostes inuadere & humiliare. Propter quod Paulus huius pugnæ miles expertissimus, & hostium istorum nostrorum vigilantissimus explorator, docet nos, non modo scutum habere in quo omnia tela nequissimi ignea valeamus extinguere, sed gladium insuper spiritus assu-
Ephes. 6 mere, quod est verbum Dei: nihil dubium quin ad nostrorum hostium impugnationem, vt etiā aduersum illos dimicare valeamus, & aperte prodire in aciem, in confidentia veritatis Dei, & non solum quasi timidi scuto nos defensare. ¶ Versu 6. Ab incursu & dæmonio meridiano. Pro incursu, habet editio Romana, ruinā: A ruina (inquit) & dæmonio meridiano. Quæ duæ lectiones in vnā sententiam facile possunt reduci, si ruina intelligatur, illa qua dæmoniū meridianū aperto marte in hostem irruit, toto virtutis impetu, quantum præualet. Hæc enim ruina incursus est. Vnde pro eodem dicimus, in exercitum aut ciuitatem irruere, vel facere incursum. Hieronymus verò totum hoc, Ab incursu & dæmonio meridiano, ita vertit, A morsu insidiātis meridie. Felix aliter, Ab ægritudine repentina, deuastante in meridie. Alij, Ab exterminato vel exterminatore vastante meridie. Chal. par. habet, A caterua dæmonum qui nocent meridie. Secundū aliquos verò nomina Hebraica in his locis posita, videlicet Deber & Keteb, sunt nomina dæmonum, quorū prius valet pestem. Vnde pro negotio, pestem legunt Hebræi: posterius autem significat ægritudinem subitaneam, quæ velociter incidit, & ab incidendo sic dicitur: propter quod alii exterminatorem, vel exterminium transferūt. ¶ Versu 10. Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Pro flagello vertit Hieronymus lepram. Felix nobiscum flagellum, aut vulnus, aut plagam. Omnia eandem habent sententiam, videlicet nullum malū posse speranti in Deo accidere. ¶ Versu 11. Quoniam angelis suis mandauit de te. Hieronymus per omnia nobiscum vertit. Felix ad hunc modum, Quoniam angelos suos præcipiet adesse tibi, vel angelis suis mandauit tibi: id est, in fauorem tui, vt custodiant, &c. Illud etiam quod sequitur, In manibus portabunt te, verti potest, Super palmas leuabunt, vel portabūt te: & quod mox sequitur, Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum, verti potest, Ne forte offendat ad lapidē, vel impingat lapidi pes tuus. Est & hoc animaduersione dignum, quòd per lapidem Chald. paraph. intelligit prauam cupiditatem siue concupiscentiam, quam alibi fomitem prauum nūcupat. Sic enim habet, Ne forte impingāt, vel offendant ad prauam cupiditatē vel concupiscentiam (quæ est similis lapidi) pedes tui: id est, ne à tua praua concupiscentia vllum patiaris scandalum. ¶ Versu 13. Super aspidem & basiliscum ambulabis, &c. Felix, Super leonem & aspidem iter facies, conculcabis catulum leonis & draconem: id est, quicquid vel aperte vel occulte vel magna potentia vel per insidias nocet, vt suprà exposuimus. Hieronymi lectio à nostra vulgata nihil differt. ¶ Versu 14. Quoniam in me sperauit. Hieronymus, Quoniam mihi adhæsit. Felix, Quoniam me, vel in me concupiuit: hoc est, vehementer amauit, vt mihi per spē firmiter adhæsit. Dictio enim Hebraica chasack. significat non simpliciter amare, sed vehementer & intense diligere, velut cum totali affectus intentione. ¶ Versu vltimo, Et ostendam illi salutare meum. Ostendam, videtur positū pro exhibebo: vt sit sensus, Exhibebo vel præstabo illi, siue experiri & possidere faciam illum salutē meam: hoc est, vitam & beatitudinem æternam.

F

G

H

IN PSALMVM XCI.

VErsu 3. In decachordo psalterio, cum cātico, in cithara: In Hebræo fit diuisio inter decachordum & psalteriū, & sic legitur, Super decachordo, super psalterio, super higaion cum cithara, vel in cithara: vel sic, ad decachordum, ad psalterium siue nablum, ad higaion, in cithara. Ex quo patet, quòd iuxta Hebraicam lectionem non sit legendum coniūctim, psalterium deca-

A chordum, neq; idem valere quod psalterium decem chordatũ. In Græco tamen, vnde nostra lectio
manat, iunguntur hæc adinuicẽ absq; coniũctione media, vel vllius particulæ interpositione. Ideó-
que nos interpretati sumus, psalterium decem chordarum: id est, instrumentum psalterii decem fi-
des vel chordas habens tensas. Sic enim nostra lectio aperte legit psalmo 32. cum versu 2. dicitur, In
psalterio decem chordarum psallite illi. Quantum tamen ad locum præsentem possit facile distin-
ctio fieri ea quæ est in Hebræo, si diuisim legantur psalterium & decachordum, hoc modo, In psal
terio, decachordo, in cantico cum cithara. Higaion autem, pro quo nos habemus canticũ, aliqui can
ticum vertunt, alii instrumentum musicum esse opinantur, eo quòd in Hebræo eadem premittatur Psalm. 32
præpositio, quæ prioribus instrumentis: dicendo, super decachordo, super psalterio, super higaion.
Verum id perparum refert, maxime cum nec ipsi Hebræi in huiusmodi aliquid habeant certi. ¶ Ver
su 13. Plantati in domo domini. Ex Hebræo Hieronymus vertit nõ simpliciter plantati, sed transplã
tati. Quod iucunda cõsideratione eo potest referri, quòd natura filii iræ & mortis sumus, per gratiã
autem efficimur filii adoptionis. Atq; ita dum in sancta ecclesia per Deum iustificati plantamur, re- Ephes. 2.
cte dicimur transplantati, quasi de regione mortis ad regionem vitæ, de carcere diaboli ad domum
& tabernaculum Dei viui. De quo dilectus domini discipulus: Nos scimus (inquit) quoniam trans-
lati sumus de morte ad vitam. Hæc enim est illa transplantatio. ¶ Versu 14. Adhuc multiplicabuntur Ioan. 5.
in senecta vberi, & bene patientes erunt, vt annuncient. Dictionem significantem vbertatem, lectio
Hebraica iungit cum sequenti, non cum senecta hoc modo, iuxta trãslationem Hieronymi, Adhuc
B fructificabunt in senectute, pingues & frondentes erunt, vel (iuxta Felicis versionem) pingues & vi
rides erunt. Alii vertunt, succosi, vel succulenti & viuidi: significatur pulcherrimus viror, & plenis-
simus vigor animæ iustorum in corpore deficienti.

DE TITVLO PRAECED. PSAL.

HAbet psalmus iste talem titulum, Psalmus cantici, in die sabbati. Quid sibi velit, Psalmus cã-
tici, post annotationes psalmi 4. in expositione tituli diximus. In die autẽ sabbathi adiicitur
secundum aliquos, quoniam illa die debeat decantari. Estq; admodum aptus dici sabbathi,
quoniam adhortatur ad laudem Dei solennem, & considerationem operum Dei mirabilium, qui-
bus maxime oportet sabbatho intẽdere: quoniã ad hoc sabbathi quies est instituta à Deo & sancti-
ficata, vt ab omni externo opere tum feriantes, attentius recogitaremus miranda Dei erga nos be-
neficia & quæ iam collata accepimus, & quæ adhuc ab illo spe firma vsq; in senectutem vltimã ex-
pectamus. Quod autem quidam Hebræorum dicunt, hunc psalmum dixisse primum hominem in Gene. 2.
die sabbathi, diem plasmationis ipsius statim subsequenti, id nullam habet solidam authoritatem.

C IN PSALMVM CXII.

VErsu 1. Dominus regnauit, decorem indutus est. Hier. Gloria indutus est. Felix, Magnificen-
tiam induit. Eadem est sententia. Decorẽ enim interpretati sumus, gloriam & magnificen-
tiam resurrectionis. ¶ Versu 2. A sæculo tu es: hoc est, ab æterno, vt vertit Hieronymus ac Fe
lix. ¶ Versu 5. & 6. A vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris. In lectione Hebraica,
finis versus quinti principium est versus sexti, ad hunc modum, A vocibus aquarum multarum, mi
rabiles vel terribiles elationes maris. Quod exponi potest secundum eam sententiam qua diximus,
sæculi potentes & sapientes confidentes in populorum multitudine, non in veritate mirabiliter se
opposuisse verbo euangelii. Quidã ex Hebræo sic legunt, A vel præ vocibus aquarum multarũ, ter Psal. 46.
ribiliúmq; elationum maris, terribilis est in altis dominus: vt significetur magis omnibus esse terri-
bilis dominus, sicut dicitur in alio psalmo, Quoniam dominus excelsus, terribilis, rex magnus super
omnem terram. Alii totum quod hîc de fluminum & maris eleuatione dicitur, in bonam partẽ in-
terpretantur, & ad laudem Dei referunt. Vnde Chald. paraph. sic habet. Leuauerunt flumina laudẽ
coram Deo, eleuauerunt flumina vocem suam in cantico, recipient flumina præmium laudum sua-
rum. A vocibus aquarũ multarũ, à laudibus fluctuũ maris magni laudata est in cęlis Dei celsitudo.

D DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

PSalmus iste nullũ habet in Hebræo titulum: in Græcis tamen & Latinis exẽplaribus nostris
prolixum & nouum inuenimus, in hunc modum, Laus cantici Dauid, in die ante sabbathũ,
quãdo fundata est terra, vt habet lectio Romana, vel quãdo inhabitata, vt habet Gallicana.
in quo titulo secundum misticam sensum, per diem ante sabbathum, intelligi dicunt ætatem istam Hebr. 4.
nouissimam, & tempus hoc gratiæ in quo nunc viuimus vsq; ad consummationem sæculi, quando
veniet octaua illa ætas nunquã finiẽda, sabbathismus ille sempiternus populo Dei, de quo Paulus a-
postolus loquitur in epistola ad Hebræos. In hoc enim pro sabbatho, vt est in Græco .i. die ante sab
bathum, hoc est in nouissima hac ætate, terra fundata est, ecclesia ædificata: & eadem ista inhabitari
cœpta est à populo fideliũ. De hac autẽ terrę fundatione, siue ecclesię ædificatione, iuxta expositio-
nem in Elucidatione positã, totus iste Psalmus facit mentionẽ: propter quod, meritò in titulo dici-
tur, Laus cantici Dauid in, pro sabbato, quando inhabitata est terra. De hoc enim die salutis & gra-
tiæ in quo nunc viuimus, quisq; præcedit sabbatum requietionis nouissimum, potissimũ loquitur.

IN PSALMVM XCIII.

VErſu 1. Deus vltionum libere egit. Hiero. Deus vltionum oſtendere. Felix, Deus vltionum
ſplendide appare, vel ſplẽdide apparuit. Quod vltimum facile cum noſtra vulgata lectio-
ctione concordat. Ferè enim idem ſunt, ſplendide apparere, & libere agere. Quotieſcun-
Gene. 7. que enim Deus libere & confidenter agit in impiorũ punitione, proculdubio ſplẽdide apparet, ſplẽ
& 19. dide ſe manifeſtat, dum ſuam vltionẽ pulchre & palàm exibet ante oculos. Videlicet cum mundum
Exo. 14. diluuio perdidit, dum ſuam vltionẽ pulchre & palàm exhibet ante oculos. Videlicet mundum dilu
Eſaiæ. 37 uio perdidit, cum Sodomam & Gomorrham igne & ſulphure abſumpſit, cum Pharaonem & om-
nem Ægyptum manu valida contriuit, cum Sennacherib exercitũ centũ octoginta milia hominũ
in cineres conſumpſit, nónne in his omnibus ſimul & libere egit, & ſplendide apparuit? Quòd ſi
per imperatiuum modum legatur, intelligitur fieri deprecatio pro oſtenſione vltionis diuinæ.
¶ Verſu 4. Effabuntur, & loquentur iniquitatem. Hieronymus, Fluent loquentes antiquum. Felix,
Effluent vel effabuntur, loquentur elatum, vetus antiquum, ſuperbum. Vocabulũ enim quod prio-
ri loco ponitur pro effabuntur, magnam habet emphaſim, ſignificãs ebullire, & abundanter eiicere,
notátq; oris impiorum temeritatem & improbitatem, qua audent abſq; metu, abſq; obſeruatione
oris, temere quicquid in os venerit effutire. Loco autem iniquitatis habetur dictio athalz, & ſignifi-
cat vetus, durum, ſuperbũ, elatum. Propter quod verti poſſet, Loquentur inueteratam ſuperbiã, vel F
inueteratam malitiã. ¶ Verſu 10. Qui corripit gentes, non arguet? In Græco eſt παιδεύων, quod ſigni
ficat vel caſtigationem, vel ipſam eruditionem & inſtructionem. Deus enim & diſciplina gentes in-
ſtituit, docens omnes quæ recta ſunt: & nihilominus diſciplina ſua caſtigat, vlciſcens pro commiſsis
impietatibus. Hieronymus vertit, qui erudit. Chal. tranſl. conſentit, dum loco huius, qui erudit, po-
nit, Qui dedit legem populo ſuo. Sic enim habet, An poſsibile eſt, quòd ille qui dedit legẽ populo
ſuo, cum peccauerint, non arguet eos? Felix autem vertit, qui caſtigat. ¶ Verſu 12. Beatus homo quẽ
Hebr. 12. tu erudieris domine. Eruditio iſta poteſt etiam caſtigatio intelligi. Vnde Felix vertit, Beatus quẽ tu
Pſal. 17. erudieris vel caſtigaueris domine. Verè enim felix eſt, qui Dei caſtigatione eruditur, & diſciplina pa
tris ſui exercetur. Non enim eſt filius (vt ait Apoſtolus) quem non caſtigat pater: & qui extra diſci-
plinam ſunt, adulteri ſunt & non legitimi filii. Hinc & alibi dicitur. Et diſciplina tua correxit me
in finem, & diſciplina tua ipſa me docebit. ¶ Verſu 15. Quoadúſque iuſtitia conuertitur in iudici-
um? Ex Hebræo ſic legitur, Quoniam ad iuſtitiam reuerteretur iudicium. Quod exponi poteſt di-
uerſis modis, in Elucidatione atq; annotationibus principalibus expoſitis. Primum quidem, de iu
ſtitia Dei, hoc modo, Iudiciũ quod nunc videtur à Dei iuſtitia abeſſe, aliquando reuertetur ad iu-
ſtitiam, videlicet vt iudicium exerceatur ſecundum eam, & non erit perpetuo iuſtitia Dei abſq; iu-
dicio otioſa, ſed prodibit tandẽ vltionis iudicium, & vindictæ exercitiũ. De iuſtitia autẽ ſanctorum G
ſic expone, Futurum eſt aliquando, vt iuſtitia bonorum quæ nunc contemnitur & deſpicitur, addu
catur in iudicium corã tribunali domini: & tunc apparebit pretiũ eius, tunc erit digna virtutis æſti
matio, quæ nũc donec abſq; iudicio latet, nullius æſtimatur pretii. Vel ſic expone de iudicio genera-
1. Cor. 3. liter: Futurum eſt aliquando, vt iudicium reuertatur ad iuſtitiam, vt non amplius iudicetur iniuſte,
1. Cor. 4. quemadmodũ fit inter homines, ſed vt iudicetur iuſte: & tunc erit bonis bona merces quum cœptũ
fuerit iuſte iudicari. i. in nouiſsimo die. Nunc enim plerunque iudicium abeſt à iuſtitia, & iudicium
huius tẽporis vanum eſt. Sed in die illo reuertetur ad iudiciũ iuſtitia, & incipiet iuſte iudicari: quã-
do dies ille domini declarabit vniuſcuiuſque opus quale ſit, quando illuminabit Deus abſcõdita te
nebrarum, & manifeſtabit cõſilia cordiũ, & tunc laus erit vnicuiq; à Deo. Poſſet verò verſus iſte cla
rius ſecundum hanc lectionem ſic verti, Adbuc erit iudicium coniunctum cum iuſtitia. ¶ Verſu eo-
dem, Et qui iuxta illã, omnes qui recto ſunt corde. Hieronymus, Et ſequentur illud (repete iudiciũ)
omnes recti corde: hoc eſt, iudicium Dei approbabunt, tanquã aſſeſſores omnes ſancti. Vel ſic, Iudi
cium coniunctum iuſtitiæ, ſiue iuſtũ iudicium, ſequuntur omnes recti corde: quemadmodũ omnes
Pſal. 57. impii malũ ſequuntur iudicium, coniunctũ cum iniuſtitia, Vnde alibi monet pſalmiſta, Recte iudi-
cate filii hominum. Alii vertunt, Poſt ipſum (dominum) omnes recti corde, vel ipſum dominũ ſe-
quentur omnes recti corde. Quod ſic poteſt exponi, Quãdo iudicium fuerit incurſum ad iuſtitiã,
tunc poſt ipſum dominũ iuſte iudicantem ſequentur omnes, quoniam omnes illum in gloriam ſu- H
pernam commutabunt à iudicio reuerẽtem, impiis in ignem æternum longe protruſis à facie Dei.
Quam ſententiam ſatis aperte innuit quod hoc loco habet Chaldaica parapha. Poſt enim redimen-
tur omnes recti corde. Videtur enim redemptio illa loqui de ſalute ſanctorum. ¶ Verſu 19. Secun-
dum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam
meam. Ex Hebræo Hieronymus, In multitudine cogitationum mearũ quæ ſunt in me intrinſecus
conſolationes tuæ delectabunt animam meam. Felix, In multitudine, vel iuxta multitudinem cogi-
gitationum mearum, in intimo meo, conſolationis tuæ delectabunt animam meã. Quas cogitatio-
nes, conuenientius intelligimus cogitationes perturbantes & perterrefacientes cõſcientiam, cuiuſ-
modi ſunt cogitationes puſillanimitatis, aut deſperationis, aut conſimiles, propter quas homo velut
horrore concutitur, & grauiter affligitur, quales & Paulus apoſtolus experiebatur, quũ diceret, Fo-
ris pugnæ, intus timores. Et iterum, Supra modũ grauati fuimus ſupra virtutẽ, ita vt tæderet nos e-
2. Cor. 7. tiã viuere. Sed ipſi reſponſum mortis habuimus in nobiſmetipſis, &c. Quidam vertũt, Secundũ æ-
2. Cor. 1. ſtum, vel pro æſtu multarum cogitationum intra me, recreauerunt conſolationes tuæ animã meã.

A ¶ Versu 21. Captabunt in animam iusti. In Hebræo est, copulabuntur, vt habet Hieronymus, vel cõgregabuntur quasi cuneis militum, vt ait Felix, vel conglobabuntur quasi cuneis militum, vt ait Felix, vel conglobabuntur siue agglomerabuntur aduersus animam iusti.

IN PSALMVM XCIIII.

Versu 1. Iubilemus Deo salutari nostro. Hierony. Iubilemus petræ Iesu nostro: id est, salutari vel saluatori nostro. Ipse enim dominus est petra nostra: id est, firmamentũ nostrum & fortitudo: & est nostrum salutare, siue salus nostra, aut saluator. Felix sic vertit, Iubilemus rupi salutis nostræ: id est, firmissimæ petræ, in qua salui consistimus, & in bono immobiles. Alii vertunt, Iubilemus forti saluti nostræ, vel forti saluatori nostro. Alii, Propugnatori salutis nostrę. Quæ in idem conueniunt. ¶ Versu 4. Quia in manu eius sunt omnes fines terræ. Hieron. In cuius manu sun damenta terræ. In quo significatur plenissimum dominiũ, quo dominatur terræ dominus, & perfecta possessio, vt possit eã cõcutere, conturbare, destruere, aut continere pro suo placito. Qui enim fundamenta habet ædificii in manu sua, in huius arbitrio est ipsum vel cõseruare, vel commouere, vel penitus in ruinam dare, atq; ex imo subuertere. Felix autem pro fundamentis habet explorationes. Alii vertunt penetralia terrę, id est, intima terræ, & quę sunt in ea abditissima. Omnia enim sunt domini, quæ enam intima creauit terræ viscera. Atq; ita pulchre istud cũ sequenti consentit, vt canat propheta ea etiam quæ hominibus prorsus necessaria sunt incognita loca, cuiusmodi sunt mon tium celsitudines, & terræ penetralia, esse in manu & subiectione domini. Quod autẽ in secũda parte dicitur, Et altitudines montiũ ipsius sunt, hoc in psalterio Romano ita legitur, & altitudines mõtium ipse conspicit. Quo verbo indicatur, Deo esse cognita etiã illa quæ sunt in altissimis mõtibus. Verũ hæc lectio neq; in Hebraico neq; in Greco inuenitur. Sic enim habet vtraq; lectio, vt nos secundum cõsuetudinem psalteri Gallicani legimus, Altitudines montiũ ipsius sunt. ¶ Versu 6. Venite, adoremus, & procidamus ante Deum, ploremus coram Domino. In Hebræo non est ploremus. Sic enim legitur, Venite, adoremus, & procidamus, & curuemur, vel flectamus genua ante faciem domini factoris vel fictoris nostri. ¶ Versu 8. Hodie si vocẽ eius audieritis. Hoc principium versus quidam Hebræi iungunt cũ præcedentibus, cum verbis illis, venite, adoremus, & procidamus ante Deũ factorem nostrũ, si modo hodie voceẽ eius audire volueritis: ac deinde legũt separatim, Nolite obdurare corda vestra, &c. Verũ ita non distinguit in sua versione Hieronymus, neq; videtur distinctio illa approbanda. Maxime cum beatus Paulus in epistola ad Hebræos hunc locũ frequenter replicans, manifeste nostram connexionẽ approbet, & eam solam ponat, semper ita iungens, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra ¶ Versu 9. Sicut in irritatione secundum diem tentationis. Pro irritatione & tentatione, in Hebraico est meriba & massa, quæ aliqui putant esse no

C mina propria locorum in quibus filii Israel tentauerunt dominum. Magis tamẽ videtur accipienda vt nomina appellatiua significantia contradictionem vel irritationem & tentationẽ, quomodo vertit etiam ex Hebræo Hierony. Sicut in contradictione, sicut in in die tentationis, in deserto. ¶ Versu 10. Probauerunt & viderunt opera mea. in Hebræo est, Probauerunt me, & viderunt opus meũ.

IN PSALMVM XCV.

Versu 8. Adorate dominũ in atrio sancto eius. Hieronymus, Adorate dominũ in decore sanctuarii. Quod exponi potest secundum interpretationem lectionis vulgatæ, Adorate dominum in decore ecclesiæ habitantẽ, vel adorate dominũ in decoro & magnifico sanctuario. Intelligi etiam potest, Adorate dominum in fide, spe, & charitate, virtutũmq; ornatu. Hic est enim decor sanctuarii interioris domini Dei nostri, id est ornatus humani spiritus, quem inhabitat Deus vt templum. ¶ Versu 16. Etenim correxit orbem terræ, qui non cõmouebitur. Hieronymus. Siquidem appendit orbem immobilem: id est, firmauit, atq; præparauit orbẽ qui nõ cõmouebitur, quod secundum sententiam cum lectione vulgata coincidit: quemadmodum & illud quod vertit Felix, Etiam firmatus est orbis terræ, non elabitur. In sequenti autem versu loco commoueatur. Hieronymus vertit, tonet mare, Felix, tumultuetur, aut intonet mare. Alii, resonet vel perstrepat mare. Omnia nostræ expositioni consentiunt

D

DE TITVLO PRAECED. PSAL.

Huic psalmo in Hebræo nullus præponitur titulus. In lectione tamen vulgata, atq; etiam in Græca sic legitur, Cãticum Dauid, quando domus ædificabatur post captiuitatem. Qui titulus, si secundum mysticam intelligentiã exponatur, manifeste consonat iis quæ in hoc psalmo decantantur de ecclesiæ sanctæ per Christum ædificatione, & mundi correctione siue restauratione per Christi aduentum & prædicationẽ gloriæ eius. Dum enim mundus post longam captiuitatem tandem est libertati restitutus, & à captiuitate absolutus, à iugo mortis & seruitute diaboli, quasi post captiuitatem domus Dei ædificata fuit.

IN PSALMVM XCVI.

Versu 5. Montes sicut cera fluxerunt à facie domini, à facie domini omnis terra. Ex Hebręo sic vertit Hieronymus, Montes sicut cera tabefacti sunt à facie domini, à facie ominato-

ris omnis terræ: similiter & Felix, A facie domini vniuersæ terræ. Atq; ita etiam legitur in Gręcis co B
dicibus ἀπὸ προσώπου κυρίου πάσης τῆς γῆς: vbi articulus manifeste indicat casum genitiuum: hoc est, A fa-
cie domini omnis vel totius ipsius terræ. Vnde potest oriri suspicio factam esse immutationẽ vnius
literæ a in æ, in vulgatis Latinis codicibus, vt pro terræ, scriptum sit terra. Habet tamen nominatiu°
etiam commodum & facilem sensum, vt ex Elucidarione patet. ¶ Versu 7. Et qui gloriãtur in simu
lachris suis. In Hebræo idem est vocabulum, quod versu 5. psalmi præcedentis, vbi nostra habet le
ctio, Omnes dii gentium dæmonia. Idem (inquam) vocabulũ Hebraicum est elilũ, quod aliqui ver-
tunt sculptilia, sed significare videtur vanitates, vel nihil. Vnde Felix vertit, Qui gloriãtur in idolis,
vel in vanitatibus, vel in nihilo. Per contemptum enim, idola vanitates & nihil appellat. ¶ Versu 8.
Adorate eum omnes angeli eius. In Hebræo est, Adorate eum omnes dii: hoc est, quicquid magni-
ficum est, quicquid gloriosum, agnoscat superiorem dominum, eúmque adoret, vt dictum est.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

IN Hebræo nullus est titulus, sed in Græcis & Latinis codicibus sic legitur, Psalmus ipsi Dauid,
vel huic Dauid, quando terra eius restituta est vel restaurata. Qui titulus secundum mysticã in-
telligentiam non male conuenit materiæ psalmi præcentis, qui est de restitutione totius terræ,
facta Christo domino post resurrectionem. Quasi enim perdiderat terram, & ei velut perierat, dũ
sub manum inimici & sub tyrannidem diaboli fuit tradita propter primi hominis peccatũ. Quasi F
verò restituta fuit Christo & instaurata, quando morte deuicta fuit redempta, & per euangelii præ
1. Cor. 15. dicationem ad Christum primum & verum dominũ fuit conuersa. Perfectissime autem terra restau
Psal. 8. rabitur & restituetur ipsi Christo in nouissimo iudicio, quãdo omnia perfecte subiicientur sub pe-
dibus eius. Nunc enim (vt ait apostolus) necdũ videmus omnia subiecta sub pedibus eius, tunc au-
tem fient ei omnia subiecta.

IN PSALMVM XCVII.

VErsu 2. Saluauit sibi dextera eius. Quomodo in annotationibus principalibus diximus, putãt
istud vertendum aliqui per accusatiuum: Saluauit eum dextera eius: hoc est, ipsum Christũ
dominum saluauit sua diuinitas. Alii vertunt, Saluauit sibi dexteram suam, & brachium san-
ctum suũ: ad hunc sensum, Deus pater saluum fecit à morte (per resuscitationem) filium suũ, qui est
ipsius dextera & brachium. Frequens enim est, vt in scripturis filius dextera patris aut brachium no
minetur: quemadmodum in cantico virginis matris dicitur, Fecit potentiam in brachio suo, quod
Psal. 117. aliqui nõ male intelligunt, In Christo filio. Et quod in psalmo 117. dicitur, Dextera domini fecit vir
tutem dextera domini exaltauit me. Dextera domini fecit virtutem, potest de filio intelligi, per quẽ
pater operatus est mundi salutem. Verisimilius tamen videtur quod dicunt alii, ex more Hebraici
sermonis casu datiuo esse vertendum, vt habet nostra lectio, & quomodo beatus Hieronymus ver G
tit in psalterio quod transtulit ex Hebraica veritate. Neq; hoc solum in loco, verum etiam in aliis a-
liquot consimilibus sacræ scripturæ locis. veluti Esaiæ 59. Et saluabit sibi brachium suum, & iustitia
eius ipsa confirmauit eum. Et iterũ, Circunspexi, & non erat auxiliator: quæsiui, & non fuit qui adiu
Esaiæ. 59 & 69. uaret. Et saluabit mihi brachium meum, & indignatio mea auxiliata est mihi. In his (inquam) locis,
quomodo non transtulit Hieronymus, Saluabit ipsum brachium suũ, vel saluabit me brachiũ meũ,
sed ipsi & mihi, casu datiuo, ita nos putamus etiam præsenti loco dicendũ (vt nostra habet lectio)
Saluauit sibi dextera eius. Potest autẽ hæc locutio accipi, vt sit proprietas Hebræi idiomatis, vel ad
eum modũ quo suprà exposuimus in elucidatione & annotationibus principalibus, vel vt significe
tur exceptio, vt sit sensus, Saluauit sola dextera eius, salutem fecit sola eius dextera: quemadmodum
in illis aliis locis apud Esaiam, saluabit mihi brachium meum, sensus accipi potest, Solum brachiũ
meum faciet salutem: & in altero loco, Solum brachium meum fecit salutem.

IN PSALMVM. LCVIIII.

VErsu 3. Honor regis iudicium diligit. Hieronymus pro honore, vertit, imperium. Imperium
(inquit) regis iudicium diligit. Alii vertunt, fortitudinẽ. Facile autem ista possunt exponi se-
cundum ea quæ diximus in Elucidatione & annotationibus principalibus. ¶ Versu 5. Adora- H
te scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Ex Hebræo verti potest indifferenter, vel per ge-
nus neutrum, Quoniam sanctum est, videlicet scabellum, quomodo habet lectio Latina: vel, Quo-
niam sanctus est, genere masculino, vt sit sensus, Adorate scabellum, pedum domini, eo quòd ipse
dominus sit sanctus. Atq; ita vertit Hieronymus. Felix verò sequitur genus neutrum. Pro eo autẽ
quod in Hebræo & in nostra lectione habetur, Adorate scabellum pedum eius: habet paraph. Chal.
Adorate domum sanctuarii eius, quod illi fauet expositioni quæ per scabellum pedum intelligit
arcam domini, vt diximus in annotationibus prioribus.

IN PSALMVM XCIX.

VErsu 3. Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Hierony. ita vertit, Ipse fecit nos, & ipsius sumus,
Populus eius, & grex pascuæ eius. Alii ex Hebræo vertunt, Ipse fecit nos, & non nos, in-

A relligendo ipsi, iuxta sententiā nostræ lectionis. Felix, & , in textu ponit, Et nō nos: ad marginem verò, Et ipsius nos, admonens, quòd dictio ipsius scribitur, dictio autem non legitur. Id enim subinde in hebraica lectione vsuuenit vt aliud scribatur & aliud legatur. Quod autem huic Psalmo pręmittitur pro titulo, Psalmus in confessione, nullam habet difficultatem. Manifestum enim est, ob hoc in confessione præmitti, quod non aliud quàm ad confessionem adhortatur.

IN PSALMVM C.

VErsu 2. Psallam & intelligam in via immaculata. Hieronymus, Psallam & erudiar in via perfecta, quod pro nostra facit interpretatione in Elucidatione posita. ¶ Versu 4. Non proponebam ante oculos meos rem iniustā. In Hebręo est verbum belial, pro re iniusta, eademque sententia est. In iis autem quæ sequuntur, Facientes præuaricationes audiui, non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non cognoscebam. aliam distinctionem habet lectio hebraica. Sic enim vertit Hieronymus, Facientem declinationes odiui, nec adhæsit mihi. Cor prauū recedet à me, malum nesciam. ¶ Versu. 6. Hunc persequebar. In Hebræo est, Hunc interficiam, vel hunc ad internitionem perducam. hoc est, grauiter illum redarguam, confundam & puniam, nec ferre potero. ¶ Versu. 7. Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Hoc insatiabile intelligi potest de corde auaro vel ambitioso. Vtrunque enim est insatiabile: illud quidem diuitiis:
B hoc autem honoribus. Et ad vtrunq; est lectio hebræa indifferens, quæ habet, latum vel vastum vel amplum corde. Sunt autem lato corde vel amplo corde tam auari quàm ambitiosi. Hieronymus tamen vertit, elatum corde, ad ambitionem referens. Pro eo autem quod sequitur, Cum hoc non edebam: In Hebræo est, Cum hoc esse non potero, vt vertit Hieronymus: vel hunc non patiar, vt habet Felix. In Hebræo enim est oratio defectiua, non potero: vbi supplendum videtur ferre, aut sustinere, aut esse cum eo, aut simile aliquid ¶ Versu. 9. Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam. Pro superbia, in Hebræo est dolus vel fraus. Pro eo autem quod sequitur in parte secunda, non diterit: Hieronymus habet, nō placebit: Felix, non dirigetur, non stabilietur. Alii, non prosperabitur, non habebit prosperū successum. Omnia fere in idem recidunt, & sententiam in Elucidatione positam declarāt. ¶ Versu vltimo, In matutino interficiā omnes peccatores terræ. Si in persona Christi hic Psalmus exponeretur, posset ista peccatorum interfectio intelligi damnatio impiorum: & tempus hoc matutinum, dies iudicii, quando illucescet dominus & illuminabit abscondita tenebrarum, vt fiant manifesta cōsilia cordium. Tunc enim colliget & separabit Christus dominus 1. Cor. 4.
de regno suo omnia scādala, & omnes qui ea operati sunt, proiiciet in ignem damnationis ęternę.
Cui expositioni satis fauet quod habet Chalda. Paraphra. Mundo venturo qui assimilatur luci ma- Matt. 3t.
tutinæ, perdam omnes peccatores terræ, vt disperdam de Hierusalem ciuitate Dei omnes operari-
C os iniquitatis.

IN PSALMVM CI.

VErsu. 4. Ossa mea sicut cremium aruerūt. Felix, Ossa mea sicut torris vel titio, vel focus adusta sunt: quod eandem habet cum nostra lectione sententiam. Vicinius tamen Hieronym' vertit, Ossa mea quasi coufixa contabuerunt. ¶ Versu 8. Vigilaui & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Verbum hebraicum sakad, significat non simpliciter vigilare, sed vigilare cum obseruatione & expectatione aut cum exercitatione. Vnde verti posset, Expectando vigilaui, aut vigil expectaui, aut vigilando exercitatus sum, siue vigil perseueraui. Pro passere autem Hieronymus nomen generis ponit, vertens autem solitariam super tectum, pro passere solitario in tecto. Felix tamen & alii, nomen speciei iuxta nostram lectionem retinent. ¶ Versu 13. Et memoriale tuum in generatione & generationem. Felix vertit, Memoria tui, quod clarius est. Hieronymus autē memorabile, quod forte de nomine domini, vel de operib' memorabilibus & ęterna commemoratione dignis intelligitur. ¶ Versu 24. Respōdebit ei in via virtutis suæ. Secus legitur in Hebręo, Afflixit siue humiliauit in via virtutem aut fortitudinem meam, abbreuiauit dies meos. Quam lectionem variis exponunt modis. Quidam sic intelligunt, Afflixit dominus virtutem & fortitudinem meam, in via vitæ huius, per diuersorum malorum immissionem, breuiauit ærumnarum & miseriarum multitu-
D dine dies vitæ meæ. Chal. Paraph. sic habet, Afflicta est à via laboriosa (ipsa est via captiuitatis) virtus mea. breuiati sunt dies mei. Secundum quam sententiam, in via pro à via videretur accipiendum. Quidam subtilius interpretātur, per viam intelligētes hunc cursum Ecclesiæ, tempore medio inter primordia nascentis Ecclesiæ & finem nouissimū. In hac enim via, in hoc tempore medio, quo versus finē sæculi properatur, Ecclesiæ fortitudo affligit per varias hæreses & schismata multa, Antichristis multis exurgentibus, qui fidei fortitudinem mirum in modum affligunt & imminuunt, do-
nec in tempore nouissimæ persequutionis ad summū excrescat malitia. Sed propter electos (iuxta Mat. 24.
verbum Saluatoris) dies illi afflictionis breuiabuntur. Alii verò sic exponunt, Non est passus Deus Marc. 13.
me progredi in peccatis meis, via mala quam ambulaui, per praua & deuia itinera, sed impediuit me afflictionib' & flagellis suis, & dies meos malos abbreuiauit siue abscidit, neq; permisit suū cursum perficere ¶ Versu 27. Ipsi peribūt, tu autem permanes. Perire istud communiter intelligitur ratione mutationis, quæ fiet in cælestibus. Posset tamen sic intelligi, Peribunt quantum est ex se, id est, ex se corruptibiles sunt & peribunt, nisi tu eos in æternum conseruares. In secunda autem parte, Et omnes sicut vestimentum veterascent. Quidam intelligunt, omnes homines vel omnes creaturæ

ſecundum quam ſeorentiam babet Pſalterium Romanum, Et omnia ſicut veſtimentũ veteraſcent. B
Ex Hebræo autem manifeſtum eſt debere intelligi de cælis, de quibus ſacta fuerat mentio in præce
dentibus. Vnde Felix ſic reddidit, Et omnes ipſi ſicut pannus veteraſcent vel conſumetitur. ¶ Verſu
vltimo, Semen eorum in ſæculum dirigetur. In Hebræo eſt, Semeo eorum ante faciē tuam perſeue
rabit, vel in conſpectu tuo cõfirmabitur, aut dirigetur corā te. Et eſt eadem cum noſtra lectione ſen-
tentia. Intelligimus enim hanc directionem ſeminis, oon aliter quàm io conſpectu Dei.

IN PSALMVM CII.

VErſu 1. Et omnia quę intra me ſunt nomini ſancto eius. Romanum Pſalterium habet omol-
a interiora mea, quomodo legit & Felix. Hierooymns autem vertit, omnia viſcera mea. Ea-
dem io omnibus ſententia eſt. Significantur enim quæcunque intra hominem ſunt, & mē-
bra, vires ſiue corporis ſiue animæ. ¶ Verſu 4. Qui redimit de interitu vitam tuam. Pro interitu in
Hebræo eſt dictio Sachath, ſignificans vel corruptionem vel foueam. Vnde Hieronymus vertit, de
corruptione. Felix, de fouea, vel (vt ſimul ambo exprimat) de fouea corruptionis. Chald. autem
Paraph. ponit gehinam, quod nos gebennam dicimus. Omnia in idem redeunt. Significatur redem
ptio de inferno, perdiòone, corruptiooe & morte æterna. ¶ Verſu 5. Qui replet in bonis deſideri-
um tuum. Pro deſiderio, in Hebræn eſt adi, per ain in principio: quod variam habet ſigoificatiooē F
& interpretationem. Significat enim interdum ornamentum, aliquando maxillam ſiue os. Primam
ſignificationem ſequutus Hieronymus, ita vertit, Qui replet bonis ornamentum tuum. Per orna-
mentum autem iotelligi poteſt anima & ſpiritus, qui in homine eſt ſummum ipſius ornamentum,
cuius nobilitate ornatur homo atque honoratur ſuper omnia viueotia. De quo ornamento poteſt
Pſal. 8. etiam illud intelligi, quod in octauo Pſalmo ſcribitur, Gloria & honore coronaſti eum ſi, de toto
Pſal. 48. humano genere paſſus ille expooatur, vti ſuo loco oſtēdimus. Et hic eſt honor, de quo iterum dici-
tur, Homo cum in honore eſſet, non intellexit. Hoc autem ornamentum Deus bunis implet, cum
animam ex ſe egenam, omnibus adimplet ſpiritualibus chariſmatibus. Alii reſpicientes alteram ſi-
gnificationem, vertunt: Qui replet boois os tuum, vel maxillas tuas, vel buccas tuas. Quæ loquutio
figurata videtur, ſignificans abundantem impletionem largæ petitionis, ſecundum quod in Pſalmo
Pſal. 80. alio dicitur, Dilata os tuum, & implebo illud. Si quidem per oris apertionem vel dilatationē, intel-
ligimus deſiderii poſtulationem: per oris autē impleoonē, ſignificatur deſiderii adimpletio. Ac ſe-
cundum hunc iotellectum, noſtra vulgata lectio Latina hebraicam explicat. ¶ Verſu 9. Non imper-
petuum iraſcetur, neque in æternum comminabitur. Hierooymus, Noo in ſempiternum iudicabit
neque in ęternum iraſcetur. Felix, Non io æternum contendet, neque in æternum ſeruabit odium.
¶ Verſu 15. Et non cognoſcet amplius locum ſuum. In Hebræo aliter legitur: Et nō cognoſcet eum
locus eius, quemadmodum concorditer omnes ex Hebræo vertunt interpretes. Quod ſi de flore G
exponatur, ſenſum hunc habet: Vbi ceciderit flos, nō eum cognoſcit vltrà locus in quo ſtetit, locus
in quo prius nutriebatur & florebat, iam non vltra illi vigorem aut alimentum præbet, nullúmque
tenet floris qui pridem in eo ſtetit veſtigium, ſic quaſi nunquam florem illum geſtauerit. Si de bo-
mine intelligas, fere ſimiliter expooi debet: loc⁹ quem prius inhabitare ſolebat homo dum viueret,
poſt mortem illum vltra non cognoſcit nactus alium dominum, alium hæredem, alium inhabita-
torem: oullum tenet mortui veſtigium, ac ſi nũquam illum poſſeſſorem babuiſſet ant dominum

IN PSALMVM CIII

VErſu 3. Exteodens cælum ſicut pellem. Pro pelle, Felix vertit cortinam. Cælum autē Deus
extendiſſe dicitur, quaſi cortinam, intra quam habitet & ſedeat occultatus. Hieronymus ve
rò nobiſcum pellem vertit, & poteſt intelligi, ſicut tentorium & habitationem ſuam. Tento
ria enim ex pellibus ſolent fieri. ¶ Verſu 7. Abyſſus ſicut veſtimentum amictus eius. Clarius ex He-
bræo ſicut vertunt Hieronymus ac Felix, Abyſſo quaſi veſtimēto operuiſti eam, quam ſentētiā ha-
bet aliquāto obſcurius noſtra lectio, hoc ordine: Abyſſus aquæ eſt amictus terrę, quaſi veſtimeotū
hoc eſt, aqua terram amicit & circundat in modum veſtimenti. ¶ Verſu 10. Terminum poſuiſti quē
non tranſgredientur. Non ad montes ſolum hoc refertur, ſed maxime ad aquas, quēadmodum aper H
te monſtrat Chald. Paraph. quæ ſic habet, Terminum poſuiſti fluctibus maris, quem non tranſgre-
diuotur. ¶ Verſu 13. De medio petrarum dabunt voces. In Hebræo eſt, De medio frondium, ramo-
rum, vel nemorum. ¶ Verſu 17. Vt exhilaret faciem in oleo. Hieronymus nobiſcum vertit, Ad
exhilarandam faciem oleo: Felix, Vt illuſtret faciem oleo. id eſt, quaſi ſplendere faciat ex vnctione
olei. Poteſt tamen & aliter verti, continuando iſtud cum præcedentibus ad hunc modum, Vinum
lætificabit cor hominis, vt faciem ſplendeſcere faciat ſuper oleum. id eſt, Non ſolũ ex vino cor ho-
minis læőficabitur, verum etiam facies ipſa grato perfuodetur colore, & nitebit ad modum olei.
Vel ſic, Vt ſplendeſcere faciat vultum præ oleo, ſiue præ pinguedine. Quibus enim vſus eſt vini cō
tinuus & moderatus, pinguiuſculi fiuot, & bene curata cute. Sed prior ſententia videtur conueni-
entior, qua indicatur, Deum etiam quæ hoeeſtam faciunt voluptatem donare hominibus. Nam
quòd oleo & vnguentis inungi ad boneſtam refocillationem pertineat, vel ex eo patet, quòd Salua
tor vngi pedes ſuos in domo Simonis permiſit vnguento, item ſuper caput ſuum effracto alaba-
ſtro precioſum vngueotum nardi ſpicati paſſus eſt effundi, imò factum ſuſcepit & commendauit.
¶ Verſu 18. Saturabuotur ligna campi. Hebræum babet, Ligna domini. Dicuotur autē ligna domi-

A ni, illa quæ absque hominis manu in syluis & campis nascuntur, quemadmodum indicat Paraphr. Psal.35.
Chad. Saturabuntur (inquiens) arbores quas creauit Deus, cedri Libani qnas plantauit. Vel ligna do
mini dicuntur arbores altisimæ, quemadmodum in alio Psalmo, cum dicitur, Iustitia tua sicut mõ
tes Dei, quidam intelligunt montes altisimos vt per excellentiam dicantur esse Dei, quæ sunt ex- Psal.79.
cellentissima, vt in eis specialis relnceat operatio virtutis Dei. Secundum quod etiam in alio Psal-
mo de cedris Dei potest intelligi cũ dicitur, Operuit mõtes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei.
¶ Versu 19. Erodii domus dux est eorum, In Hebræo secns legitur. Hieronymus enim ita vertit, Mil
uo abies domus eius, hoc est miluus in abiete habitationem suam ponit: Felix, Ciconiæ abietes do-
mus eius, hoc est, Ciconiæ babitant in abietibus. Significatur aues istas in excelsis arboribus, cuius
modi sunt abietes, ponere nidum suum. In quam etiam sententiam satis conuenit lectio Latina, cu-
ins sensus est, Domus vel nidus vel habitatio erodii (quem interpretantur ciconiam, vel ard eam) est
dux passerum ac aliarum multarum auium. id est, præcedit & antecellit nidificando in altis, plusquã
multarum aliarum specierum volucres. In Græco enim loco huius dux est, verbum ponitur ἡγεῖται,
quod sonat acsi dicas, præcedit vel antecellit: vt sit sensus, domus erodii præcellit, & quasi princi-
pem ac dncem agit super passeres & alias aues, vel erodius suo nido ducem agit, & velut gloriatur
atque superbit singularis altitudinis excellentia. Psalterium autem Romanum, pro erodio habet fu
licam. Verum id minus cõueniens esse videtur, eo quòd fulica videtur esse auis marina, circa littora
B nidificans. In sequenti autem parte, cum dicitur, Petra refugium erinaciis, vertũt aliqui pro erinaciis
lepores, vel cuniculos. Sunt enim & ipsa animalcula timida intra terram suum habentia latibulum.
¶ Versu 20. Effecit lunam in tempora. Felix vertit, propter tempora, vel per tempora. id est, vt distin
guantur tempora, præsertim illa in quibus conueniunt homines ad solennitatem. Nam festorum
tempora maxime secũdum lunam distinguntur. ¶ Versu 25. Quàm magnificata sunt opera tua do-
mine. In Hebræo est rabbu, quod sonat multa vel multiplicata, Vnde Hieronymus vertit, Quàm
multa sunt opera tua: & Felix, quàm multiplicata. Potest tamen recte illa dictio significans multitu-
dinem, ad præstantiam referri, vt sit sensus. Quàm præstantia, quàm eximia, quàm magna sunt ope
ra tua domine, vt habet nostra lectio. Præstantia nanque, ex virtutis multiplicatione est.

IN PSALMVM CIIII.

VErsu 4. Quærite dominum & confirmamini. In Hebræo est, Quærite dominum, & virtu-
tem vel fortitudinem eius, hoc est, quærite ab eo confortari vel confirmari virtute superna.
In quam sententiam facilè reduci potest lectio nostra vulgata, si ita exponatur, Quærite do
minum, & in eo confirmari siue corroborari studete ac postulate. Iuxta quem modum alibi dicitur,
Delectare in domino. id est, conare vel delectationem habeas in domino, postula vt tibi det in se
delectari. ¶ Versu 12. Dum essent numero breui, paucissimi & incolæ eius. Clarius hanc sententiam
C habet versio Hieronymi, Cum essent viri pauci, modici, & incolæ in ea. Et Felix, Dum essent viri
illi numeri perquam minimi & aduenę in ea. ¶ Versu 16. Et omnem firmamentum panis contriuit.
Nos in Elucidatione firmamentum panis exposuimus panem firmantem cor hominis, quo confir
matur & sustentatur vita eius. In eandem sententiam accipi potest quod ex Hebræo vertunt, vir-
gam panis, vel baculum aut sustentamentum vel gubernaculum panis. Pane enim homo velut ba-
culo aut virga sustentatur, eiúsque vita gubernatur & regitur, vt sine eo non posit degere. Sic & in
Esaia dicitur, panis. Secundum literam verò accipere licebit stipulas frumenti, tritici, & omnium le Esaię.3.
guminum, ex quibus quomodocunque panis confici potest. Panis enim, virga, sine baculus, siue su-
stentamentum, est stipula, quatenus frumentũ fert in sui summitate, vnde panis conficitur: verum
prior expositio magis probanda videtur. ¶ Versu 18. Ferrum pertrãsiit animam eius. Hieronymus,
In ferrum venit anima eius. Felix in eandem sententiam, In ferrum ingressa est anima eius. hoc est,
vita eius siue corpus eius, aut viuens ipse in ferrum venit compedibus vinctus, vt fieri solet incar-
ceratis. Quod autem sequitur, Donec veniret verbum eius, in Hebræo nouum versum incipit,
cum eo coniunctum quod sequitur, hoc modo, Vsque ad tempus donec veniret sermo eius, elo-
quium domini probauit vel examinauit eum. Quod hanc habet sententiam, Donec impleretur ser
mo prophetiæ eius, qua ventura prædixerat concaptiuis suis pistorum & pincernarum magistris,
probatus interim fuit à domino in afflictione carceris. Quam sententiam pulchrè nostra etiam vul-
D gata lectio recipit, si tantum qualis dicta est, fiat distinctio. Nam inflammauit, loco probauit vel i-
gne examinauit, recte accipitur, quemadmodum alibi, Eloquia domini argentum igne examinatũ. Psal.11.
Et iterũ, Igne me examinasti, & nõ est inuenta in me iniquitas. ¶ Versu 21. Vt erudiret prĩcipes eius Psal.16.
sicut semetipsum. Hieronymus, Vt erudiret principes eius secundum voluntatem suam. De quo in
annotationibus principalibus diximus. Alii autem sic vertũt, Vt vinciret principes eius secundum
voluntatem suam. Quod aliqui exponunt de potestate plena, quam habuit Ioseph etiam princi-
pes Pharaonis vinciendi, quomodo prius ipse vinctus fuerat à suo domino. Potest tamen il-
lud vinciri intelligi, de vinciendo ciuiliter, legaliterque ligando. Legibus enim & statutis æquis
vinciuntur homines, ac velut ligantur salubriter. Habuit autem Ioseph authoritatem & po-
testatem leges condendi super vniuersam Ægyptum, & præcipiendi omnibus etiam primis
Pharaonis principibus pro suo placito. Sic enim illi regni gubernacula committens dixerat Pha- Gene.41
rao, Absque tuo imperio non mouebit quisquam manum aut pedem, in omni terra Ægypti.
Quòd si hoc modo intelligamus vincire principes secundum suam voluntatem, idem erit quòd e-
rudire secundum suam voluntatem. Erudit enim legislator, quos æquis legibus vincit. Chaldaica

Paraphra. ferè ad ſenſum noſtræ lectionis habet, Vt erudiret principes eius ſicut animam ſuam,& E
ſenes eius prudentiam doceret.¶ Verſu 35. Primitias omnis laboris eorum. Hieronymus vertit, Pri-
mitias omnis partus eorum. Propter quod nos, in Elucidatione verſum iſtum de labore partus ſu-
mus interpretati. Idem intelligentes per primitias laboris ſiue partus in hac parte ſecunda, quod in
parte priori per primogenita. Alij vertunt primitias omnium virtutum, vel omnium fortitudinum
vel laborum. id eſt, primitias de omni virtute eorum, intelligentes de virtute generandi. Huius au-
rem virtutis primitias conſtat eſſe primogenita.

IN PSALMVM CV.

VErſu 4.&.5. Memento noſtri domine, in beneplacito populi tui, &c. In Hebræo eſt ſecuo-
dum numerum ſingularem, Memento mei domine, & in ſequenti verſu, viſita me in ſalu-
tari tuo. Illud autem in beneplacito populi tui, Hieronymus vertit in propiciatione populi
tui. Felix, in bona voluntate erga populum tuum. Et illud, ad videndum in bonitate electorum tuo
rum. Hieronymus clarius habet, Vt videam bona electorum tuorum. Et quod in fine habetur ver-
ſus, Et lauderis tuis cum hæreditate tua, in Hebræo habetur per primam perſonam, Et exultem cũ
hæreditate tua, vt vertit Hieronymus, & Felix, Vt laudem cum hæreditate tua, vel vt laudet. ¶ Ver-
ſu 8. Et irritauerunt aſcendentes in mari, mari rubro. Hieronymus, Et ad iracundiam prouocaue-
runt ſuper mare rubrum. id eſt, iuxta mare rubrum irritauerunt dominum. Quod autem nos habe-
mus aſcendentes, ſitum loci reſpicit: quoniam egredientibus Ægyptum, verſus terram Chanaam, F
aut verſus deſertum, incumbit aſcendere ob ſitum loci, quia in humiliori loco ſita eſt Ægyptus.
¶ Verſu 16. Et miſit ſaturitatem in animas eorum. Hieronymus pro ſaturitate, hoc in loco vertit te
nuitatem: Felix, maciem. Atque ita videtur, quantum ad vocem, contrarietas: dum noſtra lectio ſa-
turitatem legit, Hebraica maciem vel tenuitatẽ. Quis enim nõ iudicat, tenuitatem & ſaturitatẽ eſſe
contraria? Sciendũ tamen, quòd nulla eſt ſecundũ veritatem contrarietas, tametſi diuerſa habeatur
ſententia. Nam macies iſta videtur pro corruptione, peſte & conſumptione hoc in loco accipien-
da, ad ſignificandum quod non illis in bonum ceſſerit adimpletio concupiſcentiæ eorum, quòd nõ
inde multum fuerint impinguati, quoniam quidem poſt paululum crudeli Dei vltione, bona mur-
muratorum illorum pars perdita eſt, & extrema macie conſumpta. ¶ Verſu 23. Et dixit vt diſper-
deret eos, ſi non Moyſes electus eius ſtetiſſet in confractione in conſpectu eius. Hieronymus, Di-
xit ergo vt contereret eos, niſi Moyſes electus eius ſtetiſſet medius contra faciem illius. Felix autem
noſtram lectionem non mutat, legens vt nos habemus, In confractione in conſpectu eius. Clarior
tamen eſt lectio Hieronymi, exprimens quidnam per iſtam confractionem intelligatur. Chald.
autem tranſlatio etiam modum exponit, quo in confractione ſterit Moyſes, Niſi (inquit) Moyſes
electus eius ſurrexiſſet, & inſtitiſſet orare in conſpectu eius. Pro confractione autem verti poteſt
ex Hebræo, diuulſio vel diuiſio. Atq; ita intelligitur iſta diuiſio ſiue diuulſio ex ſimilitudine homi-
num duorum contra ſe inuicem concitatorum, quorum alter alterum penitus conficeret, niſi per G
ſequeſtrem aliquem & mediatorem, ab inuicem diuellerentur. Ita ſanè ardens erat dominus con-
tra populum iracundia, vt niſi per ſequeſtrem & medium interceſſorem Moyſen fuiſſet facta di-
uulſio, ſi permiſſa fuiſſet indignatio Dei aduenire in ſuo furore contra populum, prorſus eos ab-
ſumpſiſſet. Confractio autem intelligitur ipſius furoris ſedatio. Dicitur enim ira frangi cum ſeda-
tur: quemadmodum apud Sapientem, reſponſio mollis dicitur frangere iram. id eſt, ſedare. ¶ Verſu
Prou. 15. 3. Et ſtetit Phinees, & placauit, & ceſſauit quaſſatio. Hieronym⁹, Stetit autem Phinees, & diiudica-
uit, & retenta percuſſio. Quid autem ſibi velit illud diiudicauit, indicat Felix, qui eius loco vertit,
exequutus eſt iuſtitiam, interficiendo videlicet principem illum Iſraelitem, coeuntem cum ſcorto
Madianitide. Quod autem ſequitur, Et ceſſauit quaſſatio, ita vertit, Et ceſſauit vel prohibita eſt pe-
ſtis. Idem enim eſt, quod communis lectio vocat quaſſationem. Hieronymus perſecutionem, &
Num. 25. Felix peſtem appellat, grauis ſcilicet illa internitio, quæ ex præcepto irati domini cœperat exerceri,
cæſis de populo vigintiquatuor millibus. ¶ Verſu 32. Et vexatus eſt Moyſes propter eos, quia exa-
Ibidem cerbauerunt ſpiritum eius. Iſtud nos in Elucidatione ſimpliciter de afflictione exponimus, qua ve-
xatus fuit Moyſes, quando iterum iam murmurantes audiuit propter aquæ penuriam, poſt toties
iam conſpecta & ſuſcepta Dei beneficia. poteſt tamen exponi de vexatione, afflictione ſiue puni-
tione illa, qua à domino fuit Moyſes punitus, ſimul cum Aaron fratre ſuo, videlicet vt non intro-
ducerent populũ in terrã promiſsionis. Sic enim legimus illo in loco dicentẽ dominum ad Moyſen H
Num. 20 & Aaron, Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filiis Iſrael, non introducetis hos
populos in terram quam dabo eis. Vides vexationem, vides afflictionem & pœnam, qua afflict⁹ eſt
Moyſes, propter murmurationem populi. Ita ſanè propter murmurationem populi, quoniã in hoc
diſcrimen, in hãc vltionẽ illum adduxit, indigna nimium populi obſtinati murmuratio. Atque hoc
eſt quod ſequitur, Quia exacerbauerunt ſpiritũ eius. Admodum verò apte hæc ſentẽtia quadrat illi
quod vertit Felix, Et malũ fuit ipſi Moyſi, vel, malũ intulit Moyſi, propter illos. hoc eſt, ipſe etiam
Moyſes ex illorũ iniqua murmuratione, in diſcrimẽ venit & vltionẽ domini. Illud quoq; quod in
verſu ſequenti ponitur, Et diſtinxit in labiis ſuis, non ad ſententiã domini retulimus, propter iſtam
& alias murmurationes definientes, ſe non deleturũ oẽs inimicos præuaricatorũ, vt relinqueret in
quibus eũ probaret & exerceret. Poteſt tamen ad iſtam iam ſuprapoſitã domini cõtra Moyſen ſen
tentiã referri, cõformiter ad ſenſum prioris verſus iam antè expoſitũ. Atq; ita ſenſus erit, Et diſtin-
xit dominus in labiis ſuis. id eſt, definiuit, & ſententiã apertã protulit per labia ſua contra Moyſen,
ad aquas contradictionis, de non intrãda promiſsionis terra. Sunt qui partem iſtam ſic ex Hebræo

A vertunt vt in ea significetur peccatum Moysi, propter quod ipsi malũ fuit, & propter quod à Deo
prædicta sententia punitus est. Sic autem vertunt, Et inconsiderate loquutus est labiis suis, vel per
petram loquutus est ore suo: videlicet significare volentes causam punitionis Moysi & Aaron, quę
fuit, eo quòd coram populo verbis dubitationem quandam indicantibus vsi fuissent ad petram &
tali verborum forma, quæ potius ad dubitationem populus adducere, quàm ad spem confortare
potuisset. Sic enim tenens virgam manu Moyses, populo cõgregato ad petram, dixit, Audite rebel
les & increduli: Num de petra hac vobis aquam poterimus eiçere? In quibus verbis, nõnullam in- Num. 20
ueniri dubitationem, & forsitan ex nonnulla dubitatione ea fuisse profecta, satis indicat euentus
subsequens. Siquidem bis percussa silice, aquæ emanauerunt, vt quòd primo ictu nõ effluxerint, du
bitationi videatur ascribendum, vel illi qua Moyses nimium commotus vtcunque vacillauit, vel
certe illi quæ in verbis eiusmodi indicabatur, etiamsi non fuisset in animo.

IN PSALMVM CVI.

B VErsu 3. Ab aquilone & mari. Mare pro meridie positum est, eo quod mare situm sit ad meri
diẽ. Vnde Felix vertit, Ab aquilone & meridie. Chalda. Paraphr. habet, De mari, regiõe au
stri. id est, de mari ad meridiem sito. De quo & alibi diximus, in versum illum Aquilonẽ & Psal. 88.
mare tu creasti. id est, aquilonem & meridiem. ¶ Versu 17. Suscepit eos de via iniquitatis eorum:
propter iniustitias enim suas humiliati sunt. In Hebræo sic legitur, Stulti vel insipientes propter vi
am sceleris eorum, & à delictis suis afflicti fuerunt. ¶ Versu 23. Qui descendunt mare in nauibus,
Aliqui putant præpositionem in, rectius iungendam cum nomine mare, hoc modo, Quo descen-
dunt in mare nauibus. Attamen & Gręca & Hebræa lectiones iungunt præpositionem cum poste-
riori, vt sit sensus. Qui descendendo ingrediuntur mare, in nauibus. Intelligitur autem istud ab ali-
quibus etiam secundum literalem historiam, de primis Christi Apostolis, qui nautæ fuerunt & pi-
scatores, suam operationem, nempe piscationis, exercentes in aquis. Hi enim piscatores & nautæ
mirabilia experti sunt, in commisso sibi huius maris, pręsentis sęculi, regimine, &c. ¶ Versu 32. Et ex-
altent eum in ecclesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eum. Chalda. Paraphr. Et exaltent e-
um in congregatione populi filiorum Israel, in ordine sapientium laudent eum. Significatur (quem
admodum in nostra lectione) laudandus Deus tam à vulgo quàm à primatibus & moderatoribus
populi. ¶ Versu 40. Effusa est contentio super principes. In Hebręo est despectio vel contemptus,
C pro contentione: & sonat idem dictio Græca ἐξουδένωσις, quæ in hoc loco ponitur. Vnde si fides suf-
fragaretur Latinorum exemplariorum, suspicari quis posset, scriptum fuisse contemptionem, ac mu
tatum esse in contentionem. Sententia tamen facile concordatur, si ita exponamus, vt in Elucida-
tione dictum est, de studio contentionis hæreticorum. Super principes enim quando effunditur
despectio & contemptus, & incipiunt quæ veritatis sunt contemnere, & despicere quæ à sanctis A
postolis Apostolicisque viris & ecclesiæ determinatione, ab orthodoxis patribus sancita fuere, dũ
hæc contemnere, ac pro nihilo pendere incipiunt, inde scilicet exoritur ambitiosa & impia conten
tio, contra veritatis regulam & Ecclesiasticæ vnitatis dogmata: tum & ipsi sequuntur deuia, relicta
via regia, & in eadem alios quoque conantur pertrahere. Beatus Hieronymus vertit per accusatiuũ, Rom. 1.
Effundet despectionem super Principes, quod intelligẽdum est effundi permittet, quomodo apud
Paulum, Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. id est, venire permisit.

IN PSALMVM CVII.

VErsu 1. Deus laudem meam ne tacueris. Hieronymus, Deus laudabilis mihi, ne taceas: hoc
est, Tu Deus, qui es mihi laudabilis, quem ego laudo & magnifico, ne sileas, ne dissimules
malitiam inimicorum meorum, sed oppone te illi. In eandem sententiam vertit Felix, Deus
D. laudis meæ ne taceas. Alii, Deus gloriationis meæ, vel de quo glorior, ne taceas. ¶ Versu 3. Ego au
tem orabam. In Hebræo est, Ego autem orationem, supple fundebam. Alii vertunt, Ego autẽ ora-
tio. id est, vir orationis eram vel eram orans. ¶ Versu 7. Et episcopatum eius accipiat alter. Bea-
tus Hieronymus nobiscum vertit, episcopatum. Felix dominium, præposituram vel episcopatum.
Quidam munus vel officium. Quę omnia, fere in idem recidunt. Inter Hebræos autem quidam in
terpretantur opes, quidam vxorem, quidam animam. Chaldaica translatio sic habet, Numerum an
norum eius hæreditet vel hęreditate acquirat alius. Verum hæc non consonant illi sententię quam
Beatus Petrus in Apostolicis actibus de Iuda proponit. De episcopatu enim & præpositura Apo-
stolatus illic loquitur, non de vxore, de diuitiis, numero annorum, aut huiusmodi. ¶ Versu 23. Act. 1.
Et caro mea immutata est, propter oleum Istud. ex Hebræo quidam sic vertunt. Et caro mea maci
lenta facta est absque pinguedine, vel caro mea macuit à pinguedine. id est, absque pinguedine, vel
exaruit quòd omnem pinguedinem perdidit, vt sola pellis ossa circumuestiat. ¶ Versu 28. Operian
tur sicut diploide confusione sua. Hieronymus pro diploide ponit vestimentum, Felix, pallium.
¶ Versu vltimo, Vt saluam faceret à persequentibus animam meam. In Hebræo est, à iudicibus, vt
vertit Hieronymus: vel à iudicantibus, vt vertit Felix. hoc est, à potentibus & potestate pollentibus,
qui me persequuntur, & iniusto moliuntur iudicio condennare: quomodo Christum Scribę,
Pharisæi iniquissimi iudices nequiter conabantur perdere.

IN PSALMVM CVIII. E

VErſu 4. Tecum principium in die virtutis tuę, in ſplendoribus ſanctorum. Longe aliter hoc
legitur in Hebræo. Hieronymus ita vertit, Populi tui duces ſpontanei erunt, in die fortitu-
Pſal. 44. dinis tuæ in montibus ſanctis. Quod hanc poteſt accipere intelligentiam, Sancti apoſtoli &
Pſal. 40. Eccleſiarum præpoſiti, quos tu (iuxta alterius Pſalmi ſententiam) conſtitues principes ſuper omnē
terram, & ſicut deos fortes terræ vehementer eleuabis, erunt ſpontanei, vltronei & bene volunta-
rii ac prompti, in die fortitudinis tuæ. id eſt, in tempore hoc quo nunc viuis & regnas in fortitudi-
tudine tua: erunt (inquam) ſpontanei & bene voluntarii ac prompti, ad peragenda tua negocia, ad
implendum diligentiſsime quæcunque tu per illos fieri iuſſeris. Vbi? In montibus ſanctis, in ſanctis
Eccleſiis, quas illis tu committes tradéſque inſtruendas, & gubernandas. Felix vertit aliter, Popu-
lus tuus cū oblationibus, in die virtutis tuę, in decoribus ſanctitatis. hoc eſt, In tempore regni tui, ad
te honorandum: idque facient in decoribus ſanctitatis, quoniam ſtudebunt corpora ſua offerre ho
ſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, & animas ſuas ſtudebunt in ſanctitate atque iuſtitia offer
Rom. 12. re domino. Poteſt etiam ſic verti, Populus tuus ipſi erunt tibi oblationes ſpontaneæ, vel liberales &
munificæ. ¶ Verſu eodem, Ex vtero ante luciferum genui te. Et hanc partem longe aliter nos legi- F
mus, iuxta interpretationem ſeptuagīta, ex Græco, quàm habeatur in Hebræo. Hieronymus ſic ha-
bet, Quaſi de vulua orietur tibi ros adoleſcentiæ tuæ. Atque in eandem ſententiam vertit Felix, tan
tum pro futuro prçteritum ponens, Ex vtero ortus eſt tibi ros generationis tuæ. Pro eodem enim
videntur accipi, ros adoleſcentiæ & ros generationis. Eſt autem hic ſenſus, Ros generationis tuæ,
fœcunditas ex qua tu natus es ſecundū humanam naturā & homo factus, & tota ipſa efficacia vir-
tutis, vnde corpus formatū eſt quod aſſumpſiſti in humanatione tua, omnis (inquā) ros ille, non ex
viri lumbis proceſsit, ſed ex vtero tibi ortus eſt, in virgineo vtero tota illa virtus, vniuerſa illa fœcun
ditas inuenta eſt, ex ſpiritu ſancto, qui illum ſic irrorauit, cœleſtique ac miraculoſo rore rigauit, vt
in ipſo generateris abſque virili commercio. Vel per rorem intellige ipſam totam materiam con-
poſitionis corporis humani, vnde componitur corpus. In generatione enim cęterorum hominum
ſemen paternum cum menſtruo matris cōmixtum, facit compoſitionem corporis. In Chriſti autē
conceptione, ſpermatis virilis nequaquam adfuit commixtio: ſed de puriſsimis virginis Mariæ ſan-
guinibus, virtute ſpiritus ſancti, formatum fuit illud benedictū corpus filii Dei, quod vniretur ver-
bo in vnitatē ſuppoſiti. Nicolaus à Lyra ita ex Hebræo legit, de matrice auroræ, vel de vtero auro-
rę, tibi ros adoleſcentię tuę, appellans auroram beatā virginē, & corpus Chriſti cęlitus formatū ap- G
Lucæ. 1. pellans rorem, vt ſignificetur Chriſtus ſecūdum humanam natiuitatem de virgineo vtero natus, è
Pſal. 18. quo quando impletum eſt tempus Marię vt pareret, egreſſus eſt tanquam ſponſus de thalamo ſuo,
ſicut ſol poſt auroram ſtatim apparet, & mundo ſe manifeſtat. Sunt & aliæ aliorū interpretationes,
quas ſciens prætereo, ob prolixitatem atque confuſionem deuitandam. ¶ Verſu 7. Implebit ruinas.
Hieronymus vertit pro ruinis valles, cui verſioni etiam aſſentitur Felix. Impletio autem vallium po
Eſaię. 40. teſt intelligi ſecundum Eſaiæ vaticinium, Omnis vallis implebitur & exaltabitur. Nam & quod
mox ſequitur in pſalmo, Conquaſſabit capita in terra multorum, ſatis apte illi reſpondet quod ſe-
quitur in illo Eſaiæ vaticinio, Et omne mons & collis humiliabitur. Nam illi quorum hic dicuntur
capita conquaſſanda ſuperbi, mōtes erant ſęculi. Alii, pro ruinis vertūt cadauera, ad hunc modum,
Congregauit cadauera, vel impleuit cadaueribus. In quo deſignatur grauiſsima cædes & vltio præ-
ualida, quam exercebit Deus aduerſum inimicos ſuos: quaſi dicatur, impleuit omnia cadaueribus.
¶ Verſu eodē. Conquaſſabit capita in terra multorū. Hieronymus, Percutiet caput in terra ampla:
Felix, Percutiet caput ſuper terrā multam: hoc eſt, principem, ſupple qui erat ſuper terram multam.
Quod intelligi poteſt de diabolo, qui erat princeps huius mundi, qui eſt terra multa & ampla.

IN PSALMVM. CIX.

VErſu 1. In concilio iuſtorum & congregatione. Hieronymus nobiſcum vertit, in concilio iu
ſtorum. Felix autem vertit, in ſecreto rectorū: quod licet magis videatur prima facie fauere H
conſilio per ſ. quod nos in Elucidatione non ſequimur, & annotationibus prioribus minꝰ
probauimus, tamen poteſt etiam cōgrue concilio applicari, eo quòd ſoleant concilia in ſecreto cō-
gregari & celebrari. ¶ Verſu 2. Exquiſita in omnes voluntates eius. Hieronymus, Magna opera do
mini, exquirenda in cunctis voluntatibus ſuis. hoc eſt, diligenter conſideranda & contemplanda in
omnibus quæ ipſe voluerit. Vident enim pii opera Dei magna in omnibus quæ ille operari volu-
erit. Felix aliter vertit, Magna opera domini, exquiſita ab omnibus cupientibus ea: id eſt quæ exqui
runtur ſiue diligenter conſiderantur ab omnibus piis, quibus beneplacitum fuerit vel qui delectan-
tur in operibus domini ſui. Alii ſic vertunt, Exquirenda ab omnibus voluntatibus vel deſideriis e-
orum, vt ſignificetur, opera domini magna debere toto corde exquiri, & conſiderari cum ſummo
deſiderio à iuſtis. Nam, eorum, in hac verſione referre videtur iuſtos ſiue rectos, quorum in præ-
cedenti verſu fit mentio. Et hęc eadem ſententia accipi poſſet ex verſione ſupradicta Hieronymi, ſi
tantum ſuis acciperetur pro eorum. Alii rurſum ſic vertunt, Et eximia ſunt opera domini: peruеſti-
gata ad cuncta beneplacita illorum, ſupple ſunt vel ſufficiunt. hoc eſt, In quibus, qui ea diligenter
perueſtigauerint & conſiderauerint, inueniunt quæcunque cupiunt. ¶ Verſu 4. Eſcam dedit ti-
mentibus ſe. Dictio Hebraica quæ hic pro eſca ponitur tereph, in ſacris literis ſubinde ſignificat
prædam vel rapinam, Vnde quidam Hebræorum vertunt, Rapinam vel prædam dedit timētibus ſe

A exponentes de præda quam iussione domini abstulerunt à filiis Israel, quãdo acceperunt ab eis ac- Exod.12
commodato vasa aurea atq; argentea, & omnem supellectilem, de quo in Exodo plenius scribitur,
quibus omnibus Ægyptios spoliauerunt, cum exirent de terra. Verum hæc expositio nimium Iu-
daica est, non ad aliud (vt arbitror) conficta, nisi in odium sanctissimæ eucharistiæ: videlicet ne hic
passus (quomodo à fidelibus solet) exponatur de illa viuifica esca dominici sacramenti, quomodo iã
antè in annotationibus ex Hebræo psalm. 71. in versum 16. ostendimus, recentiores Iudæos multa
vana cõminisci, & quantum valent tergiuersari, contra tamen seniorum authoritatem, ne locũ illũ
iuxta Hebraicã veritatẽ pro sacra eucharistia admodum facientem, de eadẽ cogantur interpretari.
Licet autem verum sit dictionem illam Hebraicã tereph, significare prædam, nõ ita tamen hoc lo-
co videtur vertenda. Nam significat & cibum vel escam, quomodo vertit Hieronymus & Felix in
contextu. Veruntamen etiamsi prædã quis legat, poterit & hoc cõuenienter de esca corporis Chri-
sti intelligi. Quis enim ignorat innocentem illum agnum prædam esse factũ leonum crudeliũ, qui
ipsum diu fuerant persequuti, qui super illum (vt in alio psal. scribitur) aperuerant os suum sicut leo Psal. 21.
rapiens & rugiens? De quorum ore suam animam ibidẽ orat liberari, postea quam in prædã venisset
ero. Salua me (inquit) ex ore leonis, &c. Et bene quidam prędam factum semetipsum dedit, quia in
passionis articulo, quũ iamiam esset comprehendendus in cœna nouissima, seipsum nobis mandu-
candum præbuit: vt si cui penitus libeat prędam accipere, hanc prędam agni magis quàm illam diui
tiarum Ægypti intelligat. ¶ Versu vlt. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Hieronymus,
B Doctrina bona omnibus qui faciunt eam: hoc est, vtilis est doctrina sapientiæ iis qui viuunt secun-
dum eam. Felix relatiuum ponit in genere neutro, hoc modo, Intellectus bonus omnibus faciẽti-
bus ea, supplens præcepta vel mãdata, de quibus mentio facta est in prioribus. Ex lectione autẽ Græ
ca manifestum est, debere legi, Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Nam sicut intellectus
apud Græcos per fœmininum genus dicitur, ita & relatiuum ponitur eiusdem generis. Ita enim ha
bent Græca, σύνεσις δὲ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν. In eo autem quod sequitur, Laudatio eius manet in sæ
culum sæculi, quidam relatiuum singularis numeri accipiunt pro plurali, vt eius positum sit pro eo-
rum sitque sensus, Laudem eorum qui faciunt ea quæ intelligunt, Deiq; præcepta adimplent, dura-
re imperpetuum ante dominum, quomodo nos in Elucidatione explanauimus. Alii referri putant
dominum, cui à principio psalmi data est confessio: vt sit sensus, Laus domini perseuerat in æternũ:
semper est ipse laudãdus, & nunquam satis laudabilis. Et hæc ambiguitas, sicut in Latino, ita est ea-
dem in Græco atque in Hebræo, vt liceat siue sic, siue aliter intelligere.

IN PSALMVM CXI.

VErsu 3. Gloria & diuitiæ in domo eius. Hieronymus pro gloria vertit substãtiam. Felix vber
tatem vel copiam. In idem redit sententia. Nam substantiam hominis diuitis, qua plenus est
dominus, & copiam omnium bonorum, vocamus illius gloriam. ¶ Versu 5. Disponet
C sermones suos in iudicio. Hieronymus vertit, dispensabit. Felix itẽ, dispensabit, vel gubernabit. Dis
ponere enim hic valet gubernare, moderari, instituere, & dispensare. ¶ Versu 7. Donec despiciat ini
micos suos. Hieronymus, Donec aspiciat in hostibus suis: id est, donec aspiciat de hostibus suis debi
tam punitionem & malum exitum. Et idem penè vult lectio nostra vulgata. Vnde Felix nobiscum
vertit, Donec despiciat tribulantes eum. Sententiam clarius exprimit Paraphrasis Chal. sic habens,
Donec videat redemptionem à tribulationibus suis.

IN PSALMVM CXII.

VErsu 1. Laudate pueri dominum. Hieronymus, Laudate serui dominum. Alii per genitiuum
vertunt, Laudate serui domini, Laudate nomen domini, vt in priori parte non sit plena sen
tentia, regatúrque vltimus ille accusatiuus, nomen domini, ab vtroque verbo laudate.
¶ Versu 5. Quis sicut dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in ter-
ra? Hieronymus paululum discedens à nostræ lectionis versione, nihil autem à sententia, sic legit,
Qui in excelsis habitãs humilia respicit, &c. Felix antẽ sic vertit, Quis sicut dominus Deus noster,
qui se exaltat, vt habitet vel sedeat: qui se humiliat vt respiciat in cælo & in terra? Chald. paraph. sic
habet, Quis sicut ipse Deus Deus noster, qui exaltat habitationem suam ad sedendum: demittit o-
culos suos ad videndum in cælis & in terra? Sensus est, Quis similis est Deo nostro, qui in sublimi
D residet, qui in excelso collocatum habet thronum gloriæ suæ, cuius maiestas est super nos nimium
exaltata: & tamen se dimittit, séque inclinat & velut incuruat, vt prospiciat, & prouideat super o-
mnia quæ aguntur vel sunt in cælis & terris.

IN PSALMVM CXIII.

VErsu 2. Facta est Iudæa sanctificatio eius. Ex Hebræo verti potest, Iudas, in masculino gene
re, vel Iudæa genere fœminino. Secundam autem partem: Israel potestas eius, vertit Felix nu
mero plurali, Israel potestates vel dominatores eius. Quod ita potest exponi. Israel factus
est ita potens ac validus ex Dei auxilio, post eductionem de Ægypto, vt potestatem & dominatio-
nem acquisierit in omnibus gentibus per circuitum. Hieronymus verò nõ aliud vertit, quàm quod
nostra habet vulgata lectio. ¶ Versu 4. Montes exultauerunt. Pro exultauerunt, Hieronymus ver-
tit subsilierunt, & subsultauerunt: eadémq; sententia est. ¶ Versu 8o. Super misericordia tua & veri-
tate tua. Ex Hebræo Hieronymus ac Felix vertunt, Propter misericordiam tuam & veritatem tuã.
¶ Versu 5. Cælum cæli domino. Quidam ex Hebręo vertunt in eodem casu, Cæli cæli domino, vt
replicatio habeat emphasim, ad declarandam magnificentiã habitationis domini. In Græco autem

est casus diuersitas ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ id est, cælum cæli, quomodo habet nostra lectio. Atq; ita etiam E
vertit Hieronymus, Cælum cælorũ domino. Felix in textu ponit casu diuerso, Cęlũ cæli domino,
ad marginẽ verò ponit in eodem casu, Cæli cæli domini, subaudiẽs sunt. ¶ Versu 26. Neq; omnes
Esaię. 26. qui descendunt in infernum. In Hebræo est, Qui descendunt silentium, vel in silentiũ: hoc est, in lo
cum vbi est perpetuũ silentium illud malum, quod per prophetam prohibetur, dicentẽ, Ne dederi
tis silentiũ illi: silentiũ videlicet & cessatio à laude Dei, & omni sermone bono. Hic autẽ locus quis
Esaiæ. 6. est nisi infernus? Nusquam enim penitus siletur à Dei laudibus nisi in inferno. Nam in cælo requiẽ
Apo. 4. non habẽt beati illi ciues die ac nocte, inclamãtes illud nobile trishagion, Sanctus, Sanctus, Sãctus,
dominus Deus noster omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est. In terris quoq;, & si nõ om
Psalm. 6. nes, neq; semper diuinis laudibus vacẽt homines, nõ tamẽ siletur perpetuò, sed ab electis tuis sem-
Matth. 8. per laudatur. In inferno autem prorsus silet laudis diuinæ confessio, vbi nihil nisi fletus auditur &
Lucę 13. stridor dentiũ, vbi vę væ væ carmen est perpetuũ, vt canere aliud non libeat, neq; liceat in odio Dei
obfirmatis. ¶ Versu vlt. Sed nos qui viuimus benedicimus domino. Illud, Qui viuimus, in Hebræo
non habetur. Sic enim legitur, Sed nos benedicimus domino. Recte autẽ adiectũ est ad exprimẽdã
sententiam. Nos enim viuentes, debet intelligi. Aduertendum quoq; est hunc psalmum 13. quẽ nos
vt vnicum legimus, ab Hebręis diuidi, à quibusdã tantum in duos psalmos: quorũ primus 8. versus
priores complectitur: secundus autem à versu 9. Non nobis domine, sumit exordiũ, & in finẽ vsq;
perdurat. Alii distinguunt in tres, quorum tertium sumit initium à versu 20. Dominus memor fuit P
nostri, vsque ad finem. Prior tamen distinctio in duos tantum psalmos, Hebræis communior est.

IN PSALMVM CXIIII.

VErsu 1. Quoniam exaudiet dominus vocẽ orationis meæ. In Hebræo est, vocem meã, de-
precationes meas, quæ oratio vt appositoria conuenienter accipitur. ¶ Versu 3. Circunde-
derũt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerũt me. Hieronymus vertit, funes mor-
tis. Felix vertit dolores, vel funes siue laqueos. Pro periculis autem inferni, Hieronymus habet mu-
nitiones inferni. Felix angustias inferni vel foueæ. Sententiæ in nullo est diuersitas. ¶ Versu 5. O
domine, libera animam meam. Pro ô, est in Hebræo ana, quod significat obsecro, quomodo vertit
Hieronymus & cæteri, Obsecro domine, libera animam meam. ¶ Versu 6. Custodiens paruulos do-
minus. In Hebræo pro paruulis est dictio petaim, quæ significat simplices & persuasibiles, qui non
sunt sapientes in oculis suis, non proprio innituntur cõsilio, sed humiliter Deo cõmendant animas
1. Pet. 4. suas, omnem curam & solicitudinem proiicientes in eum: suntq; isti iidem νήπιοι, id est paruuli, qui-
Matt. 11. bus in Euangelio testatur dominus arcana sapientiæ Dei esse reuelata.

IN PSALMVM CXV.

VErsu 1. Ego autem humiliatus sum nimis. Hieronymus, Ego afflictus sum nimis. ¶ Versu 3. G
Pro omnibus quæ retribuit mihi. Ad verbum ex Hebræo sic verti potest, Cunctæ retribu-
tiones eius super me: quasi dicat, Obruor quasi immẽsis & innumeris ipsius beneficiis. Si ve-
rò tantum (pro) intelligatur, eadem est sentẽtia quam habet nostra lectio, pro omnibus retributio-
nibus eius super me. ¶ Versu 4. Calicem salutaris accipiam. Parap. Chald. sic habet, Calicem redem-
ptionis accipiam mundo venturo: hoc est, in sæculo futuro accipiam calicem salutis, & bibam, sa-
tiabor, & inebriabor de tuo calice, quo tum me potabis: id est, calice fœlicitatis æternæ. Atque ita
Psalm. 22 calix ille idem hic foret, de quo in psalmo 22. Et calix meus inebrians, quàm præclarus est.

IN PSALMVM CXVI.

VErsu 6. Dominus mihi adiutor. In Hebræo ad verbum est, Dominus mihi: hoc est, dominus
pro me est, vel meus est, vel mihi supple adiutor est, siue adest. ¶ Versu 11. Circundantes cir
cundederunt me. Hieronymus, Circundederunt me, & obsederunt me. Felix, Circuierunt
me etiã circundederunt me: hoc est, ex omni parte circũcinxerunt & obsederunt. ¶ Versu 12. Et ex-
arserunt sicut ignis in spinis. In Hebræo est, Extinctæ sunt sicut ignis in spinis. Quod à nostra le-
ctione vulgata nõ multũ dissonat, quoniam mox vt in spinis exarserit ignis, extinguetur. Nam licet H
multo stridore in spinis ignis sæuire videatur, quantocius tamen desinit, tum quia succo & humo-
re plenæ spinæ nimium obsistunt igni, tum quia in spinis multum est lignorum, vt diu illius flamma
foueri non valeat. ¶ Versu 13. Impulsus euersus sum, vt caderem: & dominus suscepit me. Hierony-
mus ad sententiã nostræ lectionis vertit, Impulsus pellebar vt caderem, & dominus sustentauit me.
Felix verò sic vertit, Impellẽs impulit me vt caderem, & dominus adiuuit me, vbi suppositum ver-
bi impulit, intelligi debet aduersarius. Alii sub secunda persona ita vertunt, Impellendo impulisti
me vt caderẽ, vt dirigatur sermo ad cuneũ aduersariorũ, de quibus prius sermo est habitus. Pulchre
verò hoc loco habet Para. Chal. Impulsionem impulit me peccatum meũ vt caderem, & verbum
Dei sustentauit me: vbi quis ille inimicus sit impellens, de quo in lectione Hebraica sermo habetur,
aperte exprimitur. Verè enim peccato maior inimicus nõ est homini. ¶ Versu 14. Fortitudo mea, &
laus mea, dominus. Hier. pro laude laudationem vertit: Felix canticum. Laus enim siue laudatio aut
canticum iusti est Deus, quia ipsi est quem iustus semper laudat & canit, & in quo vno gloriatur.
¶ Versu 16. Dextera domini exaltauit me. In Hebræo est, Dextera domini excelsa est vel exaltata est
videlicet exaltãdo & liberando me. Nam faciẽdo virtutẽ, siue agendo fortiter, exaltat Dei dextera.

A ¶ Versu 24. O Domine saluum me fac, ò domine bene prosperare. Ex Hebræo ad verbũ sic foret
transferẽdum, Obsecro domine, salua obsecro, obsecro domine, prosperare obsecro. Vel sic, Obse
cro domine, salua nunc: obsecro domine, prosperare nunc, vt dictio Hebraica ana vertatur per ob-
secro, & dictio na per nunc. ¶ Versu 26. Constitue diem solennem in condensis, vsque ad cornu al-
taris. Beatus Hieronymus iuxta nostrã sententiam vertit, tantum loco illius (in cõdensis) vertens, in
frondosis, quę idem sunt, quemadmodũ in prioribus annotationibus diximus. Alii sic vertunt, Vin
cite agnum, vel ligate hostiam funibus ad cornua altaris: id est, hostias offerte in gratiarum actio-
nem. Solent enim offerẽdæ hostiæ ad cornu altaris (vt aiunt) ligari. Qua sententia, nihil aliud quàm
verarum hostiarum de corde puro & bona voluntate exigitur oblatio.

ANNOTATIONES EX HEBRÆO IN PSALMVM CXVIII.

PRIMVM OCTONARIVM.

VErsu 3. Non enim qui operantur iniquitatẽ, in viis eius ambulauerunt. Hieronymus in ean-
dem sententiam cum nostra lectione sic vertit, Nec enim qui operantur iniquitatem in viis
eius ambulauerũt. Felix aũt sic vertit, Non enim qui operantur iniquitatẽ, in viis eius ambu
lauerunt. Cuius lectionis sensus est, Illi qui ambulãt in lege dñi, & qui scrutãtur testimonia eius, &c.
B non operantur iniquitatẽ, sed declinant à malo, & ambulant in viis eius, facientes bonũ. ¶ Versu 5.
Ad custodiendas iustificationes tuas. Hieronymus pro iustificationibus vertit præcepta, Ad custo-
dienda (inquit) præcepta tua: quemadmodum & in versu octauo, Iustificationes tuas custodiam.
Felix autem, statuta reddidit. ¶ Versu 7. Confitebor tibi in directione cordis, in eo quòd didici iu-
dicia iustitiæ tuæ. Clarius id vertit Hieronymus, Cũ didicero iudicia iustitiæ tuæ: similiter & Felix.

IN II. OCTONARIVM.

VErsu 1. In quo corrigit adolescentior. Verbũ zachab, cuius hic futurum ponitur, in Hebræo
significat purgare, mundare, purificare, emendare, corrigere, aut mundum apparere. ¶ Versu
6. Sicut in omnibus diuitiis. Felix, Sicut in omni copia diuitiarum. Chald. paraph. habet, Si-
cut de suprema omnium fortuna: id est, sicut de eo quod in hac vita summe potest hominibus esse
iucundũ. ¶ Versu 7. In mandatis tuis exercebor. &c. Pro exercebor, vertit Hieronymus meditabor.
Felix ponit vtrunque. In versu autem sequenti, cũ dicitur, In iustificationibus tuis meditabor: pro
verbo meditabor, In Hebræo est delectabor, vt vertunt Hieronymus & Felix.

IN III. OCTONARIVM.

C VErsu 1. Viuifica me, & custodiã sermones tuos. In Hebræo est, Viuã, & custodiã verba tua.
Sententia eadẽ est. Cũ enim postulando siue optando dicit Deo, viuam, idẽ est ac si dicat,
Viuifica me, aut vitam da mihi. ¶ Versu 5. Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mã
datis tuis. Quidam ex Hebræo sic vertunt, Increpasti superbos maledictos qui declinant à manda-
tis tuis. Hieronymus verò & Felix nostro more legunt atq; distinguũt. ¶ Versu vltimo, Nam testi-
monia tua meditatio mea est. Et consilium meum iustificationes tuæ. Hieronymus, Sed & testimo-
nia tua voluntas mea, quasi viri amicissimi: hoc est, præcepta tua adeò mihi chara sunt, adeò accepta
& grata, sic mihi est in eis beneplacitum, sic mea voluntas illis afficitur, quomodo afficior mihi ami
cissimis sociis. Significatur summi amoris affectus erga præcepta Dei. Felix aliter vertit, Etiam te-
stimonia tua delectationes meæ, viri consilii mei. Quæ lectio nostræ vulgatæ satis pulchre concor-
dat, iuxta expositionem nostram in Elucidatione atque annotationibus principalibus positam, De-
bent enim nobis Dei præcepta à consiliis esse, debent nobis consultatores esse & consiliarii.

IN IIII. OCTONARIVM.

VErsu 4. Dormitauit anima mea præ tædio. Pro dormitauit, in Hebræo est verbum dalaph:
pro quo beatus Hier. vertit, distillauit. Sic enim hoc loco legit, Distillauit anima mea præ
stultitia: id est, anima mea quasi stillatim defluxit, & cõtinua imminutione deperiit præ insi-
pientia vanarum cogitationum & affectionum à carne, diabolo & mundo in me exorientium. Vel
distillauit, accipi posset pro stillatione lachrymarum per oculos: id est, pro lachrymauit. Felix vertit,
D Liquefacta est, vel lachrymauit, vel distillauit anima mea præ anxietate. Alii vertunt, Agonizauit a-
nima mea, vel in agonia fuit præ dolore. ¶ Versu 5. Viam iniquitatis amoue à me. Pro via iniquita-
tis, in Hebræo est, viam falsitatis vel mendacii: vt via falsitatis quàm hîc à se petit declinari & amo-
ueri, ex directo opponatur viæ veritatis, de qua in sequenti fit sermo. ¶ Versu 9. Iudicia tua non
sum oblitus. Hieronymus, Iudicia tua proponebam, videlicet ante oculos. Felix, Iudicia tua feci, vel
proposui, vel posui. ¶ Versu 8. Viam mandatorum tuorum cucurri. Hieronymus, Viam mandato-
rum tuorum curram: quoniam dilatasti cor meum. Felix, Viam mandatorum tuorum percurram,
vel per viam mandatorum tuorum curram, cum dilatabis cor meum.

IN V. OCTONARIVM.

VErsu 1. Et custodiam eã semper. Pro semper in Hebræo ponitur dictio ekeb, quæ varie red-
ditur. Hieronymus vertit, Custodiam eã per vestigium, hoc est, diligenter ambulabo in illa
iustificationum tuarum via, ad eummodum, quo homines viam ignorantes & metuentes a-
licubi aberrare à recto tramite boni itineris, sequuntur viam etiã per vestigia, diligenter considerans

tes, vbi maxime trita ſit, quo ſecurius ambulent. Felix vertit, vſque in calcẽ. Quod exponi poteſt du E
pliciter: primò vſq; in calcem ſiue finem vitæ, quod cum noſtra lectione cócordat, quæ legit ſemp.
Secũdò, vſq; ad vltimum, vel vſq; ad nouiſsimum, ita ſcilicet vt nihil velit omittere, ne vltimũ qui-
dem vel minimum mandatum ex omnibus quę lex Dei præcepit. Atq; ita ſenſus idem erit, ac ſi dica
mus, Cuſtodiam mandata tua vſq; ad vngnem, i. exacte & perfecte. Verti etiam poteſt, propter prę-
mium: quomodo Felix ponit ad marginem, vt ſignicetur, vel propter præmii propoſiti magnitudi-
nem, omnino ſe cuſtoditurũ mandata domini. Omnium autem horũ diuerſitas ex vna radice pro-
cedit. Verbum enim akab, ſignificat ſupplantauit, vnde deriuatum ſuperius nomen, proprie ſignifi-
cat calcem vel plantam: & quia calx, ſiue planta pedis eſt nouiſsimum corporis, inde tranſumitur ad
ſignificãdum terminum ſiue finẽ. Et quia finis operis eſt ipſa merces, vel præmiũ quod pro labore
perſoluitur, idcirco etiam præmiũ ſignificat. Ex hac autem diuerſitate procedit, vt variis modis in-
telligi poſsit, vel vſq; in finem temporis, quod eſt ſemper: vel vſq; ad calcem, quod perfecte: vel pro-
pter præmium, ſiue ad retributionem, quomodo etiam pòſt dicetur in octonario 14. circa verſum
illum, Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum, propter retributionem.
¶ Verſu 4. Et non in auaritiam. In Hebræo eſt batza. quod aliqui vertunt auaritiam, alii pecuniam,
vel lucrum. Sententia eſt eadem. Sub particulari tamen expreſſo, intelligendum venit in genere om
ne temporale pręmium, etiam honor, fama, aut gloria. ¶ Verſu 6. Statue ſeruo tuo eloquium tuum,
in timore tuo. Lectio Hebraica hoc loco ambigua eſt, & variis modis verti poteſt. Hieronymus ſic F
vertit, Suſcita ſeruo tuo eloquium tuũ in timorem tuũ: hoc eſt, Pone mihi ante oculos legem tuam,
vt te quomodo oportet timeam, ſiue ad timendum te. Salutarem enim Dei timorẽ gignit in nobis,
ſi poſuerit Deus ante noſtros oculos verbum ſuum. Felicis verſio ſic habet, Statue cõfirma, vel fac
ſurgere ſeruo tuo eloquium tuum, quod in timore tuo, vel qui in timore tuo. Si per genus neutrum
legatur primo modo, duplicem habet intellectum, vel hunc, quod eloquium tuum eſt his qui in ti-
more tuo ſunt: hoc eſt, quod illis eſt qui habent ſanctum timorem tuum. Vel ſic, Quod videlicet
ſtatui eloquium tuum, fiet in timore tuo: id eſt, per timorem tuum, iuxta ſententiam quam in Elu-
cidatione poſuimus. Si autem per genus maſculinum legamus, Qui in timore tuo, ſenſus eſt, Sta-
tue domine ſeruo tuo verbum tuum, qui ſeruus tuus eſt in timore tuo: id eſt, qui timet te & reue-
retur, tibique cupit debitam ſemper præſtare obedientiam.

IN VI. OCTONARIVM.

VErſu 1. Et veniat ſuper me miſericordia tua. In Hebræo eſt ſecundum numerum pluralẽ,
Et veniant mihi miſericordiæ tuæ, vel miſerationes tuæ, Felix accedãt ad me miſericordię
tuæ. Pro ſalutari autem tam Hieronymus quàm Felix vertunt ſalutem. ¶ Verſu 3. Et ne au-
feras de ore meo verbũ veritatatis vſquequaque. Pro vſquequaque Hieronymus ponit, vſque ni-
mis: Felix, nimium, vel vſq; nimis. Alii dicũt, vſq; ad nimietatem: alii, penitus vel in totum. Alii ver G
tunt, Ne auferas de ore meo verbum veritatis vnquam. ¶ Verſu 7. Et meditabar in mandatis tuis.
Pro meditabar eſt in Hebræo delectabar, quod nos in elucidatione expreſsimus, dicẽtes, cum gau-
dio & multa delectatione meditabar. In ſequenti quoq; verſu, vbi nos habemus, Et exercebor in iu
ſtificationibus tuis, In Hebræo eſt loquar.

IN VII. OCTONARIVM.

VErſu 3. Superbi inique agebant vſquequaq;. In Hebræo eſt, Superbi illuſerunt, vel irriſerũt
me nimium, ſiue vſque nimis, In Græco verò eſt παρηνόμουν, quod ſignificat, præter legem a-
gebant. Eſt autem omnium ſententia ferè eadem. Manifeſtum nanque eſt, qui irridet alterũ
inique & praue agere in illum.

IN VIII. OCTONARIVM.

VErſu 1. Portio mea domine, dixi cuſtodire legẽ tuã. Poſſet ex Hebræo ſic verti, Portio mea,
Deus: dixi, vt cuſtodiam legem tuam, ad hũc ſenſum, Portio mea dominus eſt, propoſui a-
pud me, & firmo decreto ſtatui, vt eius legem cuſtodiam. Atque ita diuiſim hic verſus legi-
tur. Hieronymus tamen & Felix, iuxta modum noſtræ lectionis, per vocandi caſum legunt, Portio
mea vel pars mea domine, &c. Verſu 4. Paratus ſum, & nõ ſum turbatus. Secus in Hebręo habetur,
Feſtinaui, & non neglexi cuſtodire mandata tua, vt vertit Hieronymus. Vel ſic, Feſtinaui, & nõ tar
daui, ſiue diſtuli cuſtodire, &c. quomodo habet verſio Felicis. ¶ Verſu 5. Funes peccatorũ circum- H
plexi ſunt me. Hieronymus in eandem ſententiam habet, Funes impiorum implicauerunt me. Fe-
lix, Congregationes impiorum deprædatæ ſunt me. Chald. paraph. Cohors vel caterua impiorum
congregata eſt contra me. Eadem ferè eſt ſententia.

IN IX. OCTONARIVM.

VErſu 1. Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo domine. Hieronymus, Bene feciſti ſeruo tuo. Felix,
Bonum operatus es cum ſeruo tuo. Sententiam noſtræ lectionis iſta explanant, quoniã face-
re bonitatem, non aliud eſt quàm facere bene, aut operari bonum. ¶ Verſu 2. Bonitam & diſci
plinam, & ſcientiã doce me. Felix legit vt nos legimus. Hieronymus verò diuerſum reddidit, dicẽs.
Bonum ſermonem, & ſcientiam doce me. Alii vertunt, Bonum iudicium & ſcientiam, vel bonam
ordinationem & doce me. ¶ Verſu 3. Priuſquam humiliarer, ego deliqui. Et hic ſenſus varie
redditur. Hieronymus vertit, Antequam audirem, ego ignoraui: nunc autem eloquium tuum cu-
ſtodiui. Quod ita intelligitur, Antequam auditum accommodarem legi ſanctæ tuæ, antequam in

A humilitate cordis audirem quid in me loqueretur dominus, & attenderem præceptis eius, ego erã
ignorans, nesciebam quid agẽdum, quid omittendum. Ioãnes verò Reuchlinius in lib. de rudimẽtis
Hebraicis, versionem nostram vulgatam præfert huic versioni Hieronymi. Felix quoq; in textu no
stram lectionem ponit, exponens eam in hunc sensum, Antequã essem humilis, & addiscerẽ præce
pta tua, ego erraui. Dicit etiam sic verti posse, Antequam responderem, ego erraui: quod exponit,
Antequam exercerem meipsum in respondendo his quæ obiecta fuerunt mihi: vel, Antequã exer-
cerem meipsum in addiscendo ea quæ opportuna erant mihi, Vel, anteqoam clamarẽ ad te, scilicet
vt mihi porrigeres auxiliũ, ego erraui. Alii autẽ vertunt simplicius, & concorditer ad nostrã lectio-
nem, Antequã affligerer, ego errabã. Prouenit autẽ hæc diuersitas ex ambigua significatione verbi
anah, siue inneh, quæ dictio sub iisdem radicibus, solis punctis variatis, significat respondere, loqui,
vocem exaltare velut cantãdo, humiliari, affligere, laborare. ¶ Versu 4. Bonus es tu, & in bonitate
tua doce me iustificationes tuas. Secus est in Hebræo, Bonus es tu, & beneficus vel benefactor, vel
benefaciens, doce me, &c. Et pro eo quod in versu sequenti iuxta vulgatã lectionem habetur, Mul-
tiplicata est super me iniquitas superborum, Hier. sic transtulit, Applicabunt mihi mendacium su-
perbi. Felix similiter, Applicauerũt mihi mendaciũ superbi, vel coniunxerunt super me mendaciũ:
quod clarius dici potest, Commutati sunt vel confinxerunt cõtra me mendacium, vel imposuerũt
mendacium & falsitatẽ. A qua sententia non omnino dissonat lectio vulgata. Quando enim impii
cõtra iustos falsitates & mẽdacia confingunt, proculdubio iniquitas impiorũ super eos multiplica-
B tur. ¶ Versu 5. Coagulatum est sicut lac cor eorũ. Ex Hebræo, Incrassatum est, impinguatum est, vel
hebetauit sicut adeps cor eorum: quod ad temporalem prosperitatem referri potest, in qua impin-
guati impii, prorsus ad ea quæ Dei sunt fiunt inepti, cor molle sed incrassatum habentes in modum
adipis. Chal. paraph. hic fominis meminit, sic habens, Incrassatus est sicut adeps fomes cordis eorum.

IN X. OCTONARIVM.

VErsu 3. Et in veritate tua humiliasti me. Hieronym⁹, Et verè afflixisti me. Felix, Et in veritate
humiliasti: quod eandem habet sententiam. Verti etiam potest, Et fide humiliasti me, quod
intelligi potest, vel de fide siue fidelitate Ipsius Dei, quoniam ex sua fidelitate qua erga no-
stram salutem fidelissimus est Deus, nos humiliat. Vel de fide quæ est in iusto. Per fidem enim quã
donat Deus in corde hominis, verè humiliatur homo, vt se agnoscat, quàm sit ex seipso nihil, & si
quid est minus nihilo, & Deus, quàm fœliciter sibi sit vnus omnia, & plusquam omnia. ¶ Versu 6.
Confundãtur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me. Hieronymus, Quoniam inique cõ
triuerunt me. Felix, Quoniam falsò offenderunt vel læserunt me.

IN XI. OCTONARIVM.

C VErsu 1. Defecit in salutare tuum anima mea. Felix, Concupiuit salutem tuam anima mea, Vel
Præ desiderio defecit in salutem tuam anima mea. Et similiter in seqoenti versu dicendum,
Defecerunt oculi mei. Potest enim verti, Concupierunt oculi mei eloquium tuum: vel, Præ
desiderio defecerunt ad eloquium tuũ: vbi aliquanto apertius exprimitur boni desiderii vehemen
tia. Beatus autem Hieronymus in secundo versu legit, Consumpti sunt oculi mei in verbum tuũ.
Quod occultius eandem habet sententiam. Versu 3. Factus sum sicut vter in pruina. Felix vertit, si-
cut vter in fumo: cui consonat paraph. Chal. quæ habet, Sicut vter suspensus ad fumum, vel qui pe-
pendit in fumo. Hieronymus nobiscum legit vtrem in pruina. Sententia verò est eadem. ¶ Versu 5.
Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. In Hebræo sic habetur, Foderunt mihi su
perbi foueas, quæ nõ erant iuxta legem tuam. Quod in eandem cum nostra lectione sententiam fa
cile reducitur. Dum enim impii suggerunt iusto sæculi vanitates & mala desideria, quæ sunt con-
traria diuinæ voluntati, quid sunt fabulationes illæ nisi foueæ? & tales fabulationes narrare, quid est
nisi foueas fodere? quæ non sunt secundum legem Dei cum sint ei contrariæ. ¶ Versu 6. Inlqui per-
sequuti sunt me, adiuua me. Ex Hebræo legendum per aduerbium, Inique vel falso vel mendaciter
persequun sunt me. Atque ita habet etiam lectio Græca ἀδίκως, id est, iniuste.

D

IN XII. OCTONARIVM.

VErsu 3. Ordinatione tua perseuerat dies. Hieronymus, Iudicio tuo stãt vsque hodie, videli
cet cælum, veritas tua, & terra quam fundasti. ¶ Versu 4. Nisi quòd lex tua meditatio mea
est. In Hebræo, pro meditatione est delectatio, Nisi quòd lex tua delectatio mea. Signifi-
cat contra afflictiones occurrentes fuisse se consolatum oblectatione legis diuinæ.

IN XIII. OCTONARIVM.

VErsu 1. Tota die meditatio mea est. Hieronymus nobiscũ legit, meditationem. Felix pro me-
ditatione vertit loquutionem, alii commentationem: vt significetur iustus adeò sibi cordi es-
se, atque adeò se diligere legem Dei, vt iugiter de ea etiam loquatur & commentetur, quo &
ipse discat & alios doceat. ¶ Versu 5. Ab omni via mala prohibui pedes meos. Felix vertit, cohibui,
vel in carcerem conclusi. Oportet enim pedes & affectus nostros per disciplinam rigide cohiben-
do, quasi in carcerem concludere, & vincire compedibus, ne ferantur ad illicita.

IN XIIII OCTONARIVM. E

VErſu 2. Iuraui, & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Hieronymus, Iuraui, & perſeuerabo. Felix nobiſcum, Iuraui, & ſtatuam vel ſtatui. Sententia eſt eadem. In ſequenti autem verſu, Humiliatus ſum vſquequaq; domine. Hieronymus habet, Afflictus ſum vſq; nimis domine. ¶ Verſu 8. Propter retributionem. Ex Hebræo vertit Hieronymus, Propter æternam retributioné, particulam ſcilicet inæternum coniungens cum ſequentibus, quam noſtra lectio habet cum præcedenti coniunctam: quod à noſtra lectione ſecundum ſententiam non diſſonat, quam manifeſtum eſt non temporali, ſed de æterna retributione eſſe intelligendam. Felix autẽ particulam (in æternũ) iungit cum præcedentibus, vt habet noſtra lectio, ſed pro retributione calcem vertit, hoc pacto, Inclinaui cor meum ad facienda ſtatuta tua inæternum, vſque in calcem. Quod poteſt intelligi vſque ad finem: vel (vt quidam dicunt) vſque ad vnguem: id eſt, perfecte & integre, abſque omni offenſione. Ipſe tamen Felix exponit ferè in eandem ſententiã quam habet noſtra lectio, ita dicens, vſque in calcem, vel calcaneum, id eſt, iuxta veſtigium vel præmium: id eſt, quoniam præmium eſt facientibus ea. Ponitur autem hic in Hebræo dictio ekeb, de qua ſuprà diximus in verſum primum quinti octonarũ, vnde poteſt conſiderari diuerſitatis harum verſionum origo & ratio.

IN XV. OCTONARIVM.

VErſu 1. Iniquos odio habui. Pro iniquis, Hieronymus legit tumultuoſos: Felix, iniquos, vel F
cogitantes cogitationes prauas. Alij, praua conſilia, vel prauas cogitationes. ¶ Verſu 2. Adiutor & ſuſceptor meus es tu. Hieronymus, Protectio mea & ſcutum meum tu es. Felix, Latibulum & ſcutum meum tu es. Eadem eſt cum noſtra lectione ſententia. ¶ Verſu 6. Spreuiſti omnes diſcedentes à iuſtitiis tuis, quia iniuſta cogitatio eorũ. Hieronymus, Abieciſti omnes qui auerſantur præcepta tua, quia mendax cogitatio eorũ. Felix, Calcaſti, vel conculcaſti omnes delinquentes vel aberrantes à ſtatutis tuis, quia falſitas cogitatio eorum. ¶ Verſu 7. Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. Hieronymus, Quaſi ſcoriã computaſti omnes impios terræ. Felix, Quaſi ſcoriam deleſti omnes impios terræ. Quidam vertunt, Quaſi rubiginem exiſtimaſti omnes impios terræ. Sententia in omnibus eadem eſt, de re nihili, abſtergenda, ſeparanda, exurendáq; in igne æterno. Quomodo ſcoria per ignem ſeparatur ab auro, & abiicitur, & rubigo abſtergitur, atque etiam igne abſumitur. ¶ Verſu 8. Cõfige timore tuo carnes meas Hieronymus, Horripilauit à timore caro mea: hoc eſt (vt Felix ait) exhorruit, vel conſternata eſt præ timore tui caro mea. Eſt enim horripilare, vehementer exhorrere & conſternari, ita vt quaſi pili capitis erigantur in rectum.

IN XVI. OCTONARIVM.

VErſu 2. Suſcipe ſeruũ tuum in bonum. Hier. Sponde pro ſeruo tuo in bono. Vertit ſimili- G
ter Felix in textu, ad marginem adiiciens, Fac ſuauem & dulcem ſeruũ tuum in bono, ſiue dulceſcat ſeruus tuus in bono: id eſt, fac habeat ſeruus tuus complacentiam & beneplacitum in bono, fac in bono oblectetur: id eſt, fac ſeruum tuum ad bonum facilem, & quæ ſunt virtutis operari cum dulcedine & gaudio. Poteſt etiam ſic verti, Dulceſce tu ſeruo tuo in bonum: hoc eſt, dulcem & ſuauẽ te præbe ſeruo tuo, vt impetrata omnia referat pro quibus te orat. ¶ Verſu 6. Tempus faciẽdi domine. Hieronymus vertit, Tẽpus eſt vt facias domine. Quod poteſt intelligi vel in bonum, vt ſit ſenſus, Tempus eſt vt facias domine quæ poſtulo, quæ præcedentibus verſibus cõmemorata ſunt. Iam enim eſt mihi opportunum tuum auxiliũ, donec tempus eſt operandi in hac corporis vita. Vel in malum, hoc ſenſu, Tempus eſt vt tu facias, ſupple iudicium in impios, quoniã ipſi diſsipauerunt legem tuam. Felix per caſum datiuum vertit, domino, Tempus faciendi domino. Verum id multipliciter exponit. Primo ſic, Tempus vt puniat (ſupple impios) domino. hoc eſt, tẽpus eſt domino faciendi punitionem impiorum: qui ſenſus vltimo loco iam explicatus eſt. Vel ſic, Tempore faciendi i. tempore vt facians: in tempore quo facere deberent domino: id eſt, voluntatẽ domini, ipſi eam diſsipant: hoc eſt, In hoc tempore quando deberent facere voluntatem Dei, ipſi non obſeruauerunt, ſed diſsipauerunt legem tuam. Vel ſic, Tempus vt faciem domino: id eſt, vt ſeruiam domino, & ſeruem præcepta eius: nam alii diſsipauerunt legem tuam. H

IN XVII. OCTONARIVM

VErſu 1. Ideo ſcrutata eſt ea anima mea. In Hebræo eſt, Cuſtodiuit vel obſeruauit ea anima mea. Sententia eadem erit in noſtra lectione, ſi intelligatur, ſcrutata eſt ad obſeruandum. ¶ Verſu 2. Declaratio, ſermonum tuorũ illuminat. Hieronymus, Oſtium ſermonum tuorũ illuminat. Felix, Principium verborum tuorum, aut oſtiũ vel introitum. Quod quidam ita exponunt, Solum principium verborum tuorũ illuminat paruulos. Mox vbi ingreſſus fueris in ſermones Dei róſq; vel à limine (quod aiunt) ſalutaueris, ſenties illuminationẽ ſi in humilitate acceſſeris, Quanto magis cum in ipſa fueris introgreſſus penetralia? Alii ſic intelligunt, Oſtium vel apertura verborum tuorum illuminat: hoc eſt, illi quibus oſtium verborũ tuorum fuerit reſeratum, quibus contigerit apertio verborum tuorum, illuminationẽ accipient: eiuſmodi ſunt paruuli, quibus oſtiũ reſeratur, & quibus aperiũtur verba Dei vt ea capiant. Iuxta illud Saluatoris verbũ in euang. Confitebor tibi pater domine cæli & terræ, quia abſcõdiſti hæc à ſapientibus & prudẽtibus, & reuelaſti ea paruulis. ¶ Verſu 5. Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuũ. Hieronymus, Greſſus meos firma in ſermone tuo: & Felix, Plantas meas confirma in eloquio tuo. Eadem eſt cum noſtra lectione ſentẽtia.

A

IN XVIII OCTONARIVM.

VErſu 2. Mandaſti iuſtitiam teſtimonia tua,& veritatem tuam nimis. Ex Hebræo variè hic verſus redditur. Hieronymi verſio hic habet, Præcepiſti iuſtitiam teſtimonii tui,& veritatem nimis. Et eſt ſenſus, Valde præcepiſti iuſtitiam & veritatem teſtimonii tui.hoc eſt,præceptum tuum iuſtum & verax. Quæ ſententia eadem eſt ei, quam ſuprà vulgatæ lectioni aſsignauimus. Felix in textu legit,vt habet noſtra vulgata lectio. Ad marginem verò ita reddit, Præcepiſti iuſtitia tua teſtimonia tua & veritate nimis. Cuius lectionis hunc ſenſum aſsignat, Mandaſti per iuſtitiam & per veritatem teſtimonia tua,vel per viam iuſtitiæ & veritatis .hoc eſt, præcepta tua mandaſti ſecundum iuſtitiam & veritatem.

IN XIX. OCTONARIVM.

VErſu 1. Et à verbis tuis formidauit cor meum. Clarius per accuſatiuum vertit Hieronymus, verba autem tua timuit cor meum. Felix autem iuxta modum noſtræ lectionis, Et à verbo tuo expauit cor meum. In ſequenti autem verſu 5. cum dicitur, Iniquitatem odio habui, pro iniquitate, in Hebræo eſt mendaciū vel falſitas, quomodo vertūt Hieronymus ac Felix. ¶ Verſu 6. Et mandata tua dilexi. In Hebræo eſt, Mandata tua feci.id eſt, opere compleui & obſeruaui ea.

B

IN PSALMVM CXIX.

VErſu 3. Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam? Ita quidem nobiſcum legit Hieronymus. Felix verò aliter vertit per verba actiua, ad hūc modum, Quid dabit tibi aut quid addet tibi lingua fraudis? Quod ita poteſt exponi, vt ſit expoſtulatio per amarā interrogationem, cum eo qui habet linguam fraudulentam & iniqua labia, in hunc ſenſum, Quid cōferet tibi, aut quid apponet tibi lingua fraudis, in quo tibi proderit? quid tibi commodi ex lingua tua fraudulenta reportabis? planè nihil. Eſt enim non aliud quàm ſagittæ potentis acutę & ſicut carbones vaſtatorii. id eſt, peſtiferum & mortale malum eſt ſicut ſagittæ acutæ à robuſto homine emiſſæ lædentes vehementiſsimè, & ſicut igniti carbones validiſsimè adurentes. ¶ Verſu 4. Cum carbonibus deſolatoriis. Pro carbonibus deſolatoriis, in Hebræo dicitur carbonibus iuniperorum vel geniſtarum. Dicunt autem huiuſmodi carbones iuniperorum vel geniſtarum, & vehementer vrere, & calorem igneum diutius conſeruare. ¶ Verſu 5. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt. Hieronymus in eandem ſententiam vertit, Hei mihi, quia peregrinatio mea prolongata eſt. Felix ſimiliter in eādem ſententiā ad marginem ſic vertit, Væ mihi quia incola fui diutius, vel incola fui protractè.id eſt, longo tempore. Quod autem ſequitur, Habitaui cum habitantibus Cedar, Hieronymus
C vertit, Habitaui cum tabernaculis Cedar. Felix, Cum tentoriis Scytarū. Alii, cum tabernaculis Ara- Gene.25
bum. Significantur barbari idololatræ, oīs humanitatis & pacis ignari. Cedar enim filius fuit Iſmahelis, qui fuit homo ferus & barbarus. In quo ſignificari poteſt gemit' hominis iuſti, qui affligitur hic inter malos habitans & barbaros homines, Deum non timentes, cuiuſmodi illi erant populi. Illud quoq;, quod pòſt ſequitur, Multum incola fuit anima mea, lectio Hebræa ſeparat in principium verſus ſequentis, ad hunc modum, Multum incola fuit anima mea cum his qui oderunt pacem. Ac deinde, pro verſu vltimo ſic legūt, vt ad verbum transferamus, Ego pax, & dum ego loquebar, ipſi ad bellum. Quod ita intelligitur: Ego pax, ſupple eram: id eſt, eram vir pacis, eram quærens pacem: Pſal.108.
quemadmodum pſalmo. 108. vbi vulgata lectio Latina habet, Ego autē orabam, in Hebręo eſt, Ego autē oratio, ſupple eram: id eſt, vir orationis vel orationis intentus. Sequitur, Et dum ego loquebar, ſupple quę pacis erant, illi ad bellum ſe parabant, illi me oppugnabant, quantumuis blandam erga illos instituerem conuerſationem meam, nolebant emolliri ad manſuetudinem. Hieroymus ſententiam magis quàm verba ſequutus, hunc verſum ita reddidit, Ego pacifica loquebar, & illi bellantia.

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

HVic pſalmo & in Hebræo, & in Græco, & in Latino præmittitur pro titulo, Canticum graduum, ſimiliter & ſingulis 14. pſalmorum hunc proxime ſequentium. Propter quod, vulgo omnes hi 15. pſalmi, canticum graduum ſolent appellari. Quare autem hi pſalmi canticum graduum ſpecialiter appellentur, varias aſsignant rationes. Quidam dicunt ideo ſic dicta, quòd in
D aſcenſu graduum ad templum domini decantabantur in inſtrumentis muſicis, vbi ſacerdos in ſancta ingreſſurus eſſet ritu ſolemni. Vnde in vltimo pſalmo canitur, Ecce nunc benedicite domino, omnes ſerui domini. Qui ſtatis in domo domini, in atriis domus Dei noſtri. Verum id ex nulla ſcripturæ hiſtoria haberi poteſt. Alii myſtice putant iſtos pſalmos cantica graduum appellari, eo quòd ſinguli quaſi gradus quidam videantur, quibus in Deum conſcendatur. In ſingulis enim exercitatio quædam continetur qua mens & affectus ad Deum ſeſe eleuēt. Chald. paraphr. myſtice indicat intelligendum, cum ita ait, Canticum quod dictum eſt pro aſcenſionibus abyſsi: id eſt, pro aſcenſionibus ab abyſſo, à morte & damnatione: id eſt, pro ſalute & redemptione per Deum collata ab inferis. Non multum autem refert, ſiue dicamus pro aſcenſu ab inferis, ſiue pro aſcenſu ad cælos: quoniamquidem ab inferis aſcenſus, eſt etiam aſcenſus ad ſuperos. Quanto enim ex abyſſo ſubleuaris, tanto in altum ad cælum extolleris.

IN PSALMVM CXX.

VErſu 1. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Ita quidem nobiſcū vertunt Hieronymus & Felix. Veruntamen ex Hebręo legi etiam poteſt, Leuaui oculos meos in montibus, vnde veniet mihi auxilium. Atque ita erit ſenſus, Quaſi in altitudine montiū poſitus in hoc mundi deſerto, attollo oculos huc illúcq; reſpiciens, vt videā vnde poſsit venire mihi auxiliū. Poſt quod apte mox ſubiungitur, Auxilium meū à domino. ¶ Verſu 5. Dominus protectio

tua super manum dexteram tuam. In Hebræo est, Dominus vmbra tua super manum dexterã tuam E
id est, dominus erit tua obumbratio, vel obumbrabit tibi desuper, quemadmodũ in alio psalmo di-
Psal.136. citur, Domine domine, virtus salutis meç, obumbrasti super caput meum in die belli. Est autem sen
tentia eadem, siue vmbrã siue protectionem dixeris. Posset verò secũdum mysticam sententiã, pro-
tectio ista iusti super manum dexteram, significare custodiam eius, propter obseruationem præce-
ptorum Dei. In quem sensum respicere videtur quod habet hoc loco Chald Paraphr. Deus obum
brabit tibi propter chartulam præceptorum, quæ confirmata est ad manum dexteram tuam, in in-
gressu tuo. Quid enim aliud est, membranam vel chartulam præceptorum Dei esse cõfirmatam ad
manum dexteram, quàm Dei præcepta viriliter sedulóque perficere & adimplere? Est etiam digna
notatu pro sequentibus versib' eadẽ Parap. Loco eius enim quod in versu 6. dicitur, Per diẽ sol nõ
vret te, neque luna per noctem, sic habet, in die quando dominatur sol, non nocebunt tibi diurni,
neque nocturni, quando dominatur luna in nocte. Et pro eo in versu 8. dicitur, Dominus custodi-
at introitum tuum & exitum tuum: sic illa legit, Deus custodiat exitum tuum ad negociationem, &
introitum ad studia legis. id est, tam exterioribus secundum corporis necessitatem deditum, quàm
ad interiora conuersum, semper dominus custodiet.

IN PSALMVM. CXXI.

VErsu 1. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi. Hieronymus, Lætatus sum, eo quòd dixerũt F
mihi, in domum domini ibimus. Ad verbum autẽ ex Hebræo sic legitur, Lætatus sum in di-
cenobus mihi, in domum domini ibimus. vnde patet vulgatæ lectionis hunc sensum debere
accipi, Lætatus sum in iis quæ dicta sunt mihi, nempe quòd in domum domini ibimus, vt illud, In
domum domini ibimus sit lætitiæ materia. In versu autem sequenti, pro atriis in Hebręo ponun-
tur portæ: & eadem est sententia. ¶ Versu 3. Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio
eius in idipsum. Hieronymus, Cuius participatio eius simul. Felix, Quæ coniuncta est ipsi simul. id
est, sibiipsi. Alii, Quæ consociata est vel coniuncta est sibi pariter. Quę omnia pro iis faciunt quæ in
Elucidatione atque annotationibus præcipuis diximus. ¶ Versu 6. Rogate quę ad pacem sunt Hie-
rusalem. In Græco ad Hierusalem additur articulus [illegible], casus accusatiui, qui hunc indicat sensum,
Rogate ipsam Hierusalem, supernam ciuitatem, quæ ad pacem sunt. Atque ita non deprecatio est
quæ dirigatur ad ciuitatem supernam, sed exhortatio mutua ciuium militantis Ecclesiæ, ad postu-
landum à superna ciuitate quæ pacis sunt. Non consonat tamen hic modus, illi quod proxime sequi
tur, Et abundantia diligentibus te. Hic enim iam deprecatio, nõ exhortatio est: Propter quod in E-
lucidatione & annotationibus prioribus, alium sensum indicauimus, in quo Hierusalem sit casus G
vocatiui, vt sit hic sermo nõ exhortatio mutua militãtium, sed eorum deprecatio ad ipsam super-
nam ciuitatem Hierusalem directa. Maxime cum in Hebræo originali null' articulus habeatur, ne-
que vllum signum denotans casum accusatiuum, sed absolute ponitur Hierusalem, absque vlli' arti-
culi vel signi præpositione. Quod autem in altera parte dicitur, Et abundantia diligentibus te, Hiero-
nymus vertit, Sit bene iis qui diligunt te. Felix, Prosperabuntur vel abundabunt diligentes te, aut
prosperentur siue abundent, Nulla est à nostra lectione sententiæ diuersitas. ¶ Versu 7. Fiat pax in
virtute tua. Videtur prima facie hæc dari posse commoda intelligentia, Ora ô cælestis Hierusalẽ, &
tua oratione cura, vt in hac militante Ecclesia fiat nobis pax in virtute tua. id est, in virtute Dei, à
qua tu habes tuam pacem solidissimam: vt sicut in te est pax omnino firma & penitus imperturba-
bilis, ex virtute Dei te inhabitantis, sic & nobis ex eadem quæ in te pacem donat virtute, pax vera
descendat. Verum huic sensui videtur obsistere originalis Hebræa lectio. Nam Hieronymus vertit,
In muris tuis. Felix, in antemurali vel exercitu tuo. Vnde apparet, virtutem hic accipiendã pro exer-
citu siue fortalitio, cuiusmodi sunt muri & antemurale: quomodo accipi solet virtus, cum dicitur,
dominus virtutum, pro domino exercituum: & quomodo nonnunquam ipsum populum ciuitatis
atque etiam fortalia ipsius dicimus fortitudinem siue virtutem. Per hunc autem exercitum siue an-
temurale aut muros supernæ Hierusalem, rectè intelligimus populum militantis Ecclesiæ. Exerci-
tus enim sumus supernę ciuitatis omnes qui ad illam spectamus, tametsi adhuc in militia hic iam de-
gamus. Antemurale verò est hæc Ecclesia respectu supernę triumphantis, eo quòd de hac fiat ad il- H
lam transitus, & hic pugna geritur, cum ibi sit à pugna requies: quemadmodum circa mœnia & in
antemurali pugna geritur aduersum hostes, intus verò belli tumultus non auditur, sed sunt quieta
omnia. Cæterum pro turribus, in parte secunda, alii vertunt palatia, alii regias aulas, alii simpliciter
ædes. Nos in Elucidatione turres istas siue palatia, exposuimus pręcipuos in Ecclesia, vt rectores at-
que præpositos. Possemus tamen intelligere particulares Ecclesias, quemadmodum illic, Deus in
Psal.47. domibus eius cognoscetur, vbi in Hebræo idem vocabulum quod hic ponitur.

IN PSALMVM CXXII.

VErsu 2. & 3. Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorũ suorum. Sicut oculi ancillæ in
manibus dominæ suæ. In Hebræo est, ad manu dominorum suorum, ad manum domina-
rum suarum. Quod clarius sententiam in Elucidatione atque præcipuis annotationibus ex-
positam, proponit. Et nisi adderetur postmodum, donec misereatur nostri, videretur hæc posse da
ri intelligentia, Sicut seruus oculos habet ad manum domini, vt quàm primum vel digitum vnum
innuerit aut manum extenderit, statim adsit, pareátq; indicantis imperio, sic & nos semper oculos
habemus ad te, ad omnia quæ tu præceperis paratissimi sedulóque intenti. Verum quia statim addi
tur, Donec misereatur nostri; & quia finis psalmi magnam proponit tribulationem, magis videtur
literæ consonum, vt intelligamus de expectatione qua serui à domino malis eximi & bonis dona-

A ri expectant atq; exoptant, ad eum modum quo nos suprà interpretati sumus. ¶ Versu 5. Quia multum repleta est anima nostra opprobriū abundātibus & despectio superbis. Duas has partes ex Hebræo interpretes vulgò counectunt, opprobriúmque & despectionem in ablatiuo ponunt, ad hūc modum, Multum repleta est vel saturata est anima nostra opprobrio abūdantium siue locupletum & despectione superborum, id est, opprobrio & cōtemptu, quibus à diuitibus afficimur. Potest tamē recte etiam nostra vulgata lectio ex Hebręo accipi, quemadmodum & Felix restatur. Ait enim sic posse transferri, Opprobrium abundātibus, supple sumus, & despectio superbis vel magnificis.

IN PSALMVM CXXIII.

Versu 3. & 4. Forsitan aqua absorbuisset nos, Torrentē pertrāsiuit anima nostra, forsitā pertrāsisset anima nostra aquam intolerabilem. Totum hoc ex Hebręo ita vertit Hieronymus, Forsitan aquæ circundedissent nos, torrens trāsisset super aīam nostram, forsitan trāsissent super animam nostram aquæ superbiæ. Et in eandem sententiam Felix, Tunc aquæ inūdassent nos, torrens transisset super animam nostram, tunc transissent super animā nostram aquæ latę. Quę lectio ex Elucidatione est intellectu facilis. ¶ Versu 5. Qui nō dedit nos in captionē dentibus eorum. Pro captione, Hieronymus & Felix prędam vertunt: & in versu sequenti, pro passere Hieronymus
B ponit genus, dicendu, sicut auis. Felix verò speciem seruat, vt habet nostra lectio.

IN PSALMVM. CXXIIII.

Versu. 1. & 2. Qui confidunt in domino, sicut mons Sion, non cōmouebitur in æternū, qui habitat in Hierusalem. Montes in circuitu eius. In Hebræo alia distinctio est quàm in lectione vulgata. Hieronymus ita vertit, Qui confidunt in domino quasi mons Sion, immobilis, in æternū habitabilis, subaudi, erunt: ac deinde, Hierusalem, montes in circuitu eius. Cuius lectionis sensus est, Qui confidunt in domino erunt sicut mons Sion, qui est stabilis & immobilis, nec potēs à suo loco dimoueri, quiq; in æternū perstat & habitatur, nec labitur vnquā aut diffluit. Ac deinde, Hierusalē ciuitas sancta (in qua mons Sion situs est) montes habet in circuitu suo, munita est montibus per circuitum adiacentibus. Neque tantum habet corporalem montium circuniacentiū munitionem, sed insuper aliam meliorem, eo quòd dominū habeat in circuitu suo. Potest verò ex Hebræo etiam sic verti, Qui confidunt in domino, sicut mons Sion nō commouebitur in æternū habitabit: vt more Hebraico positus dicatur singularis numerus pro plurali in parte posteriori, sitq; hic sensus, Qui confidūt in domino, ad similitudinē montis Sion non cōmouebūtur, & habitabūt vel perstabunt immobiles in æternum, quomodo scilicet mons Sion nunquam cōmouetur, & per
C petuò manet habitabilis. ¶ Versu. 3. Quia nō relinquet dominus virgam peccatorū super sortem iustorum. Hieronymus, Quia nō requiescet virga impietatis super sortem iustorū. Hęc autē virga impietatis, vel pro sceptro iniquitatis accipitur. id est, pro impiorū potestate atque dominio, vel pro punitione impiorum, siue potius gladio aut rhomphæa quæ illis manet in iudicio: quæ gemina expositio in Elucidatione indicatur. ¶ Versu 4. Benefac domine bonis & rectis corde. In Græco hīc est ἀγάθυνον, quod sonat benignate (vt ita dicamus) siue benignus esto, aut bonum siue benignum te præbe, benigne age: de quo verbo diximus in annotationib' Psalmi. 50. Illic enim versu penultimo idem verbum in Gręco ponitur, vertitúrq; illo in loco, benigne fac. Sic enim legimus, Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificētur muri Hierusalem. id est, benignum te prębe Siō & cum ea age placide atque suauiter.

IN PSALMVM CXXV.

Versu. 1. In conuertendo dominus captiuitatem Syon. Clarius & ad formam Latini sermonis aptius vertit Hieronymus, Cum conuerteret dominus captiuitatem Sion. Seruauit autē interpres Latinus formam Græci sermonis, quemadmodum alibi. In conueniendo populos in vnum. Et iterum, In conuertendo inimicum meum retrorsum. Aptius tamen per accusatiuū sermo fieret, hoc modo, In conuertendo dominus captiuitatem Sion. In secunda autē parte, vbi habet nostra lectio, quasi consolati, in Hebręo est, Facti sumus sicut somniantes. Quod exprimit magnitudinem repentini gaudii inspetatæ lætitiæ. Ita enim solent esse affecti quibus subita aliqua contingit & insperata lætitia magna, quemadmodum afficiuntur somniātes, vt nesciant an verè res ita se habe
D at: quomodo de Petro legimus, vbi de captiuitate esset per angelum liberatus, quòd existimabat somnium esse id quod fiebat per angelum. Felix autem vertit, sicut somniātes vel corroborati, quod proxime ad nostram lectionem accedit. Neque ab hoc postremo dissonat quod habet Parap. Chal. Erimus velut infirmi, qui conualuerunt. In sequenti autem versu, pro Gaudio in Hebręo est risus, quod in idem redit. ¶ Versu. 5. Conuerte domine captiuitatem nostrā, sicut torrens in austro. Hieronymus nobiscū vertit, sicut riuus in austro. Felix verò aliter reddidit, Conuerte vel seda domine captiuitatem nostram, sicut torrentes in austro, vel sicut inundationes aquarum in meridie, vel in siccitate. Quod alium videtur exposcere sensum ab eo quem suprà dedimus, & quem plures sequūtur, ac ferè diuersum, nempe istum: Seda domine, & cessare fac nostram captiuitatē, qua nūc premimur, sicut conuertuntur vel sedantur torrentes à meridie, quando sol vrit terram & aquas exiccat, plurimúmque aquarum suo excessiuo calore deuorat, vt vel siccentur aquæ torrentiū vel certe minuantur, ne ita rapide currant, impediti siccitate quæ est à nimio solis æstu. Alii verò sic vertunt, Conuerte Deus Captiuitatem nostram, sicut riuuli in arido vel sicut torrētes in regione meridiei: id est, in loco sicco & arido. Assignántque hanc intelligētiam, Conuertere captiuitatem nostram, quod si feceris, ita nouam & iucundam rem nobis facies, ac si in locis inaquosis & omnino siccis dares torrentes & alueos aquarum. Cui intelligentiæ non omnino dissonat quod habet Chald. Parap.

Psál.101.
Psál. 9.

Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut conuertitur terra quando abundant fluenta aqua- E
rum tempore siccitatis. id est, quomodo bene immutatur terra vbi post multam siccitatem, aquis fu
erit irrigata. ¶ Versu. 7. & 8. Euntes ibant & flebant, &c. Duos hos versus pariter iungit Hieronym⁹
in hunc modum, Qui ambulãs ibat & flebat portans ad seminandum sementem, veniens veniet in
exultatione portans manipulos suos. Sententia tamẽ est eadem. Illud verò quod Hieronymus ver-
tit, portans ad seminandum sementem. Felix aliter reddidit, Portans pretiosum semen, vel portans
protracte siue de longe semen. Quomodo autem iuxta hanc versionem, sit viri iusti semen pretio-
sum, manifestum est ex fructu quem profert fœcundissimum, item & quomodo de longe semen
hoc portat. Multum enim distat fructus à semine, & longa animi expectatione opus est, post semen
missum in terram, antequam consequatur fructus eius. Alii rursum vertunt vas seminis, ad hunc mo
dum. Portantes vas seminis, quomodo videlicet solent ii qui seminant.

IN PSALMVM CXXVI.

VErsu 3. & 4. Vanum est vobis ante lucem surgere, surgite postquã sederitis, qui manducatis
panem doloris. Cum dederit dilectis suis somnum. Felix ex Hebræo, Vanum est vobis dilu-
culo præuenientibus surgere, retardantibus sedere, comedentibus panem dolorũ: sic dabit F
dilectis suis somnum. Cuius lectionis hic est sensus, Vanum est vobis, quod mane ante lucem surgi
tis ad opus, item & quod vespere diu residetis ad opus, & in profundam vsque noctem operis gra-
tia vigilatis, sicque panem in dolore & labore multo comeditis: totũ hoc nihil poterit prodesse vo-
bis, nisi adsit dominus: quantuncunque secundum vestram possibilitatem fueritis diligentes, etiãsi
summo mane ante lucem, quando adhuc in stratis molliter homines cubant, exurgatis, etiamsi ad
profundam vsque noctem tardetis, sedere in continuo opere, insuper & si in maxima penuria cibi
ac potus viuatis, nunquã rẽ facietis, nihil proficietis, nõ poteritis ditescere, nisi adsit cooperator do-
minus, qui vobis collaboret: hoc est (vt paucis dicamus) quantuncũque impenderitis laboris & soli-
citudinis, absq; Deo nihil efficietis. Quod verò dehinc sequitur, Sic dabit, vel certe dabit dilectis su
is somnum, sic intellige, Ita dominus dilectis suis vult dare dulcem quietem & bonam requiem,
1. Pet. 5. vult eos quodammodo dormiẽtes esse, id est, securos in bona confidentia, & non tanta anxietate
Psal. 36. solicitos. Quasi enim somno se dat homo, quãdo curam omnẽ, & solicitudinẽ (iuxta Petri cõsiliũ)
1. Co. 10. proiicit in Deum, cui nouit esse de se curam per maximam, quando (iuxta Psalmistæ vocẽ) reuelans
Psal. 120. domino viam suam sperat in eo, vt ipse faciat: atq; hoc facto in securitate se constituit, sciens quod
fidelis sit cui suum cõmẽdauit negotium, quòd non dormitabit neque dormiet, quin suę cõmissum G
fidei custodiat atque perficiat. Alii prędictam ex Hebræo lectionẽ intelligunt de malis, in hunc mo
dum, Frustra vos peruersi mane surgitis ad perpetrandã impietatẽ, & vespere in eadẽ demoramini
vsque ad profundã noctem, deuorantes panem & substantiam hominum pauperũ & dolentiũ pro
Apoc. 14 oppressiõe. Certe quicquid vos egeritis, tamen suo tempore dabit Deus suis electis requiem, à labo
ribus & molestiis omnibus: quẽadmodum in sancta Apocalypsi legimus, A modo iã dicit spiritus,
vt requiescant à laboribus suis. cui intelligentiæ consonat quod habet Parap. Chal. Propterea in va-
nũ laboratis vos qui præuenitis mane perpetraturi rapinam, & vos qui tardatis & concinnãtis prę-
parationes, & manducatis cibos miserorum, qui laborauerunt in illis, conuenienter autem vel op-
portune dabit Deus dilectis suis somnum. ¶ Versu 5. Ita filii excussorum. Hieronymus vertit, Filii iu
uentutis. Felix, filii adolescentiarum. Per hos autem filios iuuentutis conuenienter intelligimus san-
ctos Apostolos, aliósq; discipulos domini: quos quia in initio nascentis Ecclesiæ sibi Christus genu-
it, & primitiis suis spiritus regenerauit, recte iuuentutis filii appellantur, vel filii adolescentiæ. Testa-
tur tamen Felix recte verti posse (vt habet nostra lectio) filii excussorum. ¶ Versu vltimo, Beatus vir
qui impleuit desiderium suum ex ipsis, In Hebræo, pro desiderio ponitur pharetra, qui impleuit
pharetram suam. Implet autem ex ipsis filiis excussorum vel filiis iuuentutis pharetram, qui implet
mentem & affectum ex illorum salubertimis doctrinis, qui pectus suum implet illorum institutio-
ne & monitis. Quod autem in nostra lectione subsequitur in numero singulari, Non confundetur
cum loquetur inimicis suis in porta. id est, in Hebræo simul & in Græco per numerum pluralem H
effertur, hoc modo, Non confundentur cum loquentur inimicis suis in porta, intelligendo non
cõfundentur neque ipsi filii excussorum siue iuuentutis, neque qui ex ipsis impleuerint suum de-
siderium vel pharetram. Neque enim primi illi filii, neque illorum fideles imitatores confundentur
coram inimicis, sed illi quidem vt bene præeuntes, hi verò vt bene subsequentes pariter in vitam
introibunt.

IN PSALMVM CXXVII.

VErsu 2. Beatus es, & bene tibi erit. Chal. Parap. Prius refert ad beatitudinem spei in via vitæ
huius, quæ est in gratia Dei & pacata conscientia: posterius autem, ad beatitudinem cælestis
patrię. Sic enim habet, Laborem manuum tuarũ quia comedisti, bonum tibi vel beatus tu in
mundo isto, & bonum tibi vel beatus tu in mũdo venturo. Hieronymus sic vertit, Labores manuũ
tuarum cum comederis, beat⁹ tu, & bene tibi erit. Quod ita intelligitur, cum eo perueneris vt pro
operibus detur tibi congrua merces, qua saturaberis, beatus eris, & tũc bene tibi erit, licet nũc secũ-
dum exteriorem afflictionem tibi videatur esse male. ¶ Versu 3. Vxor tua sicut vitis abundans in la-
teribus domus tuæ. Hieronymus vertit vitẽ fructiferam pro abundanti: & pro lateribus vertit in pe
netralibus. Quæ in eandẽ concurrũt sentẽtiam: quemadmodũ & quod in sequẽti versu, pro nouel
lis vertit germina, vbi in Gręco est νέοφυτα, quod sonat nouiter plantata siue nouellas plantationes.

A

IN PSALMVM CXXVIII.

VErſu 3. Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem ſuam. Hieronymus, Supra ceruicem meam arabant arantes, prolongauerunt ſulcum ſuum. Et in eandem ſententiam Felix, ſupra dorſum meum arauerunt arantes, protraxerunt ſulcum ſuum. Quæ lectio cum noſtra vulgata eandem habet ſententiam. Nam arare ſupra dorſum vel ceruicem iuſti, & ſulcum ad modum arantium ibi prolongare atque protrahere, quid aliud eſt, quàm graui & longa tribulatione iuſtum affligere? Atque hoc ipſum in lectione vulgata indicatur in fabricatione impiorum ſupra dorſum iuſti & in prolongatione iniquitatis impiorũ ſuper dorſum illius. ¶ Verſu 4. Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum. In Hebræo eſt ruoth. id eſt, vincula, vel funes, vel perplexitates ſiue intricationes. Vnde Hieronymus vertit, Dominus iuſtus cõcidet laqueos impiorum, & Felix, Iugum vel funes impiorum. In quo ſignificatur iuſtum ab omnibus perplexitatibus atque difficultatibus, quibus, inuolutus fuerit ab impiis, per Deum liberandum, & iugum illorum conterendum: quemadmodum per Eſaiam dicitur, Iugum enim oneris eius & ſceptrum exactoris eius, ſuperaſti. Eſaie.9. ¶ Verſu 5. Sicut fœnum tectorum, quod prius quàm euellatur exaruit. Hieronymus, Quod ſtatim vt viruerit areſcit, ante videlicet quàm euellatur, quòd in eandem prorſus cũ lectione vulgata ſententiam recidit. Felix verò etiam ad verbum nobiſcũ vertit, Quod prius quàm
B euellatur, exaruit. Vel ſic, quod prius quam egrediatur exaruit. hoc eſt, mox vbi exortum fuerit incipit areſcere, nullam habet ſubſiſtentiam in ſuo virore, quia humorem non habet neque terram cõmodam. Chald. Paraph. videtur reſpicere ad ſitum loci eo quòd in eminenti loco ſitum hoc fœnũ quod in tectis naſcitur, facile ſtatim vento læditur, & ideo non ſubſiſtit. Sic enim habet, Fiant ſicut fœnum tectorum quod antequam floreſcat, irruit ventus notus, ſpiratque in illud, & ſiccatur. Ita plane in impios antequam ad perfectum & optatum florem perueniant, exurgit ventus notus, videlicet vel peſtis vel morbus, vel plaga alia, aut vt minimum graue ſenium, qui illos cogit deficere. Quod autem in ſequenti verſu dicitur, manipulos colligens, valet colligens manipulos, de meſſe videlicet in brachia ſua colligens, ad faciendum & colligendum manipulos. Vnde in Hebræo eſt verbale, ſignificans acſi dicamus, manipulator, ſicut meſſorem dicimus à metendo.

IN PSALMVM CXXIX.

VErſu 4.5. & 6. Quia apud te propitiatio eſt, & propter legem tuam ſuſtinui te domine. Suſtinuit anima mea in verbo eius, ſperauit anima mea in domino. A cuſtodia matutina vſque ad noctẽ, ſperet Iſrael in domino. Ex Hebræo Hieronymus ſic vertit, Quia tecũ eſt propi-
C tiatio, cum terribilis ſis. Suſtinuit dominum, ſuſtinuit anima mea & verbum eius expectaui. Anima mea ad dominum (ſupple expectat) à vigilia matutina vſque ad vigiliam matutinam: Expectet Iſrael dominum, quia apud dominum miſericordia, &c. Cuius lectionis breuiter hanc accipe ſententiam. Quanquam ſis terribilis & metuendus, propter tuam iuſtitiam, attamen quia ſimul & miſericors es quia etiam tecum eſt propitiatio, idcirco in patientia expectaui dominum, & in verbo promiſſionis eius ſperaui: expectauit anima mea ad dominum & perſeueranter in ſpe eius permanſit à vigilia matutina vnius diei vſque ad vigiliam matutinã ſubſequentem. id eſt, per diem & noctem iugiter. Felix verò aliter vertit, Quia apud te propitiatio ſiue venia eſt, vt timearis: id eſt, vt te timeant ſancto timore teq́; reuereãtur vt pium patrem fideles tui filii. Alii exponũt, vt timearis: & colaris. Nam timere Hebræi pro colere vſurpãt, vt pſalmo vbi noſtra lectio habet, Et permanebit cũ ſole & ante lunam, in Hebræo eſt, Timebunt te cum ſole & vltra lunam. hoc eſt, colent te fideles tui, quandiu ſol perſtabit. Atq; ita ſenſus eſt, Apud te eſt indulgentia, propter quod coleris ex animo à fidelibus, vt Deus & pater pius. Nam ſi ſic iniquitates obſeruaret Deus, vt non eſſet ſimul apud eũ indulgentia, nemo illum ex bono animo coleret, vt patrem, ſed potius quaſi tyrannum omnes ſeruiliter tantum metuerent. Nunc autem ipſius miſericordia nos prouocat, vt ipſum ex toto cordis affectu colamus tanquam patrem piiſſimum. Psal.147. Deinde verſum ſextum vertit Felix in hunc modum, Anima mea in domino (ſupple ſperauit) vel ad dominum (ſupple clamauit vel expectauit) ſupra obſeruantes mane, obſeruantes mane. id eſt, diligentius quàm ii qui ſummo mane cum omni ſollicitudine & vigilã-
D tia quippiam obſeruant: vbi replicatio ſupra obſeruantes mane obſeruantes mane, vel vehementiam indicat, vt indicetur ſupra obſeruantes valde mane: vel ſignificat vniuerſalitatem, ſuper quoſque obſeruantes mane.

IN PSALMVM CXXX.

VErſu 3. & 4. Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltaui animam meam, Sicut ablactatus eſt ſuper me matre ſua, ita retributio in anima mea. Hieronymus, Si nõ propoſui & ſilere feci animam meã: Sicut ablactatus à matre ſua, ita ablectetur à me anima mea. Quæ lectio illam potius videtur ſpectare intelligentiam quæ in annotatione poſita eſt, vt in ſecundo verſu ſit imprecatio, qua ſibiipſi proferens Pſalmũ imprecatur, vt ſi nõ in humilitate ſuam animam poſuerit, & ſilere fecerit ab omni iactantia: fiat ſicut ablactatus à matre, vt ſic fiat ipſius anima ablactata. id eſt, Diuinæ conſolationis lacte priuata. Poteſt tamen ex Hebræo etiam ſic legi: Si non poſui & ſilere feci vel humiliaui animam meam, ac deinde diuiſim, Sicut eſt ablactatus matri ſuæ, vel erga matrem ſuam, verè inſtar ablactati habet mihi anima mea. In qua lectione pulchre ſenſus qui in Elucidatione poſitus eſt exprimitur. Chaldaica Paraphra. nullam ponit imprecationem: verum ſimpliciter ita habet, Si non poſui manum ad os, & tacere feci animam meam donec audirer verba legis, ſicut lactentem animam meam.

IN PSALMVM CXXXI.

E
VErsu 1. Et omnis mansuetudinis eius. Pro mansuetudine Hieronymus vertit afflictionem.
Et omnis (inquit) afflictionis eius. Felix legit, Omnis afflictionis eius, vel humilitatis, vel mā
suetudinis. Sententia in idem redit, quandoquidem mansuetudo consistit in æquanimi tole
rantia passionum & afflictionum obuenientium. ¶ Versu 2. Sicut iurauit domino. Hieronymus,
Qui iurauit domino, quod clariorem habet intelligentiam. Et in versu quinto, quod nostra lectio
habet, Et requiem temporibus meis, Hebræa non habent. ¶ Versu 6. Ecce audiuimus eam in Effra-
ta. Hieronymus legit per genus masculinum, Ecce audiuimus illum, nempe locum domini: quomo
do quidam etiam nostram lectionem corrigi volunt. In Græco tamen in genus fœmineum αὐτῆς.
id est, eam. Potestq; fieri relatio ad intellectum, eam habitationem, vel requiem, vel domum domi-
ni. Pro campis autem syluæ, Hieronymus vertit, In regione saltus: Felix nobiscum tenet, in campis
syluæ, eadem enim sententia est. Chalda. Paraphra. rem explicat his verbis, Inuenimus eam in cam-
Gene. 22. pis syluæ. Libani, loco vbi adorauerunt patres mundi: hoc est, in loco olim deserto, in mōte Moria,
2. Re. 24. vbi patribus aliquando fuit locus orationis & sacrificii. Adorauit enim illic Abraham, & magnum
illuc cunctisque seculis memorabile summæ obedientiæ sacrificium vnigeniti sui, quousque per-
missus fuit, perfecit: adorauit illic post etiā Dauid, vbi cessasset à plaga angelus, obtulitq; sacrificiū.
¶ Versu 7. Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius, Hieronymus, Adorabimus scabellum pe- F
dum eius. id est, arcam domini, quæ fuit quasi scabellum pedum eius, de quo diximus in annotatio-
nibus Psalmi. 98. in versum illum, adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. ¶ Versu 11.
Iurauit dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum. Hieronymus, Et non reuertetur
ab ea, scilicet veritate. id est, non retractabit eam, non infringet, non omittet quin perficiat. In
eandem sententiam Felix, Nō auertetur ab ea, vel non cōuertetur aut reuertetur, quæ omnia idem
volunt. Atque eadem esset in vulgata lectione sententia, si tātum in genere fœmineo, poneretur re
latiuum, pro eo legēdo eam, hoc modo, iurauit dominus Dauid veritatem, & nō frustrabitur eam,
id est, veritatem iuramento firmatam non faciet irritam & vanam, sed implebit eam. Atq; hoc mo-
do per genus fœmineum habet Græca lectio οὐ ἀθετήσει αὐτήν. hoc est, & nō reprobabit vel abiiciet vel
frustrabitur eam. Veruntamen lectio habens masculinum genus, commodam habet & ipsa intelli-
gentiam, vt in Elucidatione monstratum est. ¶ Versu 16. Viduam eius benedicens benedicam. Ex
Hebræo vertit Hieronymus venationem. Felix vertit, victum eius vel cibum viaticum eius bene-
dicens benedicam. Alii vertunt, annonam. Quę omnia facilè in eandem possunt reduci sentētiam:
Nam per venationem quid intelligitur item & per cibum viaticum siue annonam, nisi cibus ille de
licatus quo in sancta Ecclesia pascimur, videlicet panis verbi Dei, de quo sua benedictione tam G
nos copiose reficit, tam pascit abundanter in plenitudine benedictionibus? Græci autem codices
quidam habent χήραν, quod significat viduam: plures & vulgatiores θήραν, quod significat venationē.
Putant autem quidam Latinos interpretes ignorantia lapsos, vt θήραν, verterint viduam. Verum id
nimiæ ignorantiæ & stoliditatis fuerit incusare homines eruditos & bene meritos, præcipue ex le-
ui tantum suspitione. Magis autem Græcorum exemplarium diuersitati imputandum est, quod vi-
duam transtulerint, quàm illorum ignorantiæ. Quis enim vel tenuiter doctus, ignoret hanc inter
χήραν, & θήραν, differentiam? Latina verò exemplaria omnia constanter habent viduam, vtrunque vi-
delicet Psalterium Romanum & Gallicanum, ipsa etiam lectio quam sequitur beatus pater Augusti-
stinus. Nam viduam prolixa expositione interpretatur. ¶ Versu penultimo, Illic producam cornu
Dauid. Vulgò nostri codices habent illuc, sed conueniencius videtur, si illic legatur. Nam quid sibi
vult, illuc producam vel illuc nasci faciam? Videtur ergo potius legendum, Illic producā, in quam
sententiam vertit Hieronymus, Ibi oriri faciam cornu Dauid: & Felix, Illic germinare faciā vel flo-
rescere cornu Dauid. Aduerbium quoq; in Gręco positum ἐκεῖ, rectè illic vertitur. ¶ Versu vltimo,
Apo. 19. Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea. Hieronymus vertit, Super ipsum autem florebit
Apoca. 1. diadema eius. id est, glorificabitur ipse vt rex regum & dominus dominantium, tanquam princeps
Philip. 2. regum terræ, videlicet quando dabitur ei nomen quod est super omne nomen, &c.

IN PSALMVM CXXXII.

VErsu 1. Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Hieronymus, Ec- H
ce quàm iucundum & quàm decorum, habitare fratres vnà. Felix, habitare fratres etiam si-
mul, vel in vnum. hoc est, cohabitare fratres & vnanimes. Chald. Paraphra. sic habet, Ecce
quàm bonum & quàm iucundum, habitare Sion & in Hierusalem sicut duo vnum. Quod mystice
posset intelligi, de vnione & communione Ecclesiarum militantis atque triumphantis. Sunt enim
hæ quasi duo, & tamē mirabili societate cōiunguntur. ¶ Versu 2. Sicut vnguentum in capite, In He
bræo est, sicut oleum illud bonum, quasi oleum insigne. Vnde vertunt Hieronymus & Felix, Sicut
vnguentum optimum, vel sicut oleum optimum. ¶ Versu 3. Sicut ros Hermon, qui descendit in
montem Sion. In Hebræo est numerus pluralis, super montes Sion, vt vertit Felix. Vel super mon
tana Sion, vt habet Hieronymus. Vnde putant hîc significari, non singulariter illum montem qui
Deut. 6. erat in Hierusalem, sed vniuersa montana Iudææ. id est, terram promissionis, quæ in scripturis non
Num. 14 semel dicitur manare lacte & melle: vt meritò credendum sit, rorem illum de quo hîc dicitur, pin-
guissimum atque fœcundissimum extitisse.

IN PSALMVM CXXXIII.

VErsu 2. Qui statis in domo domini, in atriis domus Dei nostri, Illud in atriis domus Dei no
stri, non est in Hebræo. Quod autem sequitur principium versus tertii, In noctibus, iur-

A gunt ad finẽ versus pręcedentis : hoc modo , Qui statis in domo domini in noctibus. Ac deinde,
Tollite & leuate manus vestras ad sanctum, vt vertit Hieronymus, vel ad sanctitatem, vt habet Fe-
lix. Chalda. Paraphra. hoc loco sic habet, Qui statis super custodia domus sanctuarii Dei, & laudatis
in nocte, Leuate manus vestras sacerdotes super ambonem sanctum, & benedicite Deo.

IN PSALMVM CXXXIIII.

VErsu 3. Psallite nomini eius, quoniam suaue. Potest intelligi, quoniã suaue est nomẽ domi-
ni, eo quòd sola domini memoria abũde reficit & iucũdari facit cor hominis. Vel quoniam Psal. 53.
suaue & iucũdũ est, psallere nomini domini. Simile occurrit & in Psalmo 53. cũ dicitur, Con
fitebor nomini tuo domine, quoniã bonum est. Potest enim intelligi, Quoniam bonum est nomen
tuum, vel quoniam bonum est confiteri illi, quomodo alibi dicitur, Bonum est confiteri domino, Psal. 91.
& psallere nomini tuo altissime. Quod autem in hoc loco per genus masculinum habet lectio Ro-
mana, Quoniam suauis est, nempe dominus, id non respõdet lectioni Gręcę, quæ per neutrum ge-
nus habet καλόν, id est bonum vel suaue. Et ex Hebręo Felix vertit suaue vel iucũdum: Hieronymus
decens. ¶ Versu 4. Israel in possessionem sibi. Hieronymus, israel in peculium suum. Felix, In pecu-
lium vel in thesaurum suum, vel in proprietatem suam. Populum enim suum Deus quasi suum the Psal. 126.
B saurum reputat, Vnde illud est quod supra dictum fuit in Psalmum 126. Cum dederit dilectis suis Psal. 2.
somnũ, ecce hæreditas domini, filii merces fructus ventris. Et in Psalmum 2. Postula à me, & dabo
tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. ¶ Versu 8. Qui producit ven-
tos de thesauris suis, Producit accipe non vt valeat progignit, sed pro educit. Vnde in Græco est Hiere.
ἐξάγων, quod manifeste significat educens, & ex Hebræo Hieronymus vertit, educens. Et apud Hie-
remiam cap. 10. similiter legimus, Fulgura in pluuiam facit, & educit ventum de thesauris suis. Felix
dicit etiam sic verti posse, Inueniens ventum in cellariis suis, quod eandẽ habet sententiam. ¶ Ver-
su 6. Et misit signa & prodiga. Quomodo supra diximus in versum. 24. Psalmi. 104. Edidit terra e-
orum ranas, in quibusdam libris deprauate legi, & dedit pro edidit, cum & Hebraica & Græca lec-
tio non & dedit habeat, sed edidit: ita in proposito loco, videtur loco eius quod vulgo nostri codi-
ces habent, & misit legi debere emisit. Nam in Græco est ἐξαπέστειλε, quod manifeste sonat emisit, vel
edidit. Item ex Hebræo Hieronymus vertit emisit, non & misit. Felix simpliciter misit, absque con-
iunctione quæ in Hebræo nõ ponitur. Nihil tamen variatur in sentẽtia, siue legas & misit, siue emi-
sit. ¶ Versu 14. Et in seruis suis deprecabitur. Hieronymus, Et in seruos suos erit placabilis. Felix, In
seruis suis consolabitur vel pœnitebit eum: hoc est (vt loqui consueuit scriptura) pœnitentiam aget
C de malo quod in eos venire permiserat vel decreuerat, secundùm ordinationem suę sententię. Chal
da. Paraphra. sententiam pulchre explicat, dicens, Et super vel ad seruos suos conuertetur in misera-
tionibus suis

IN PSALMVM. CXXXV.

VErsu 15. Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro. Potest illa excussio intelli-
gi ex curribus, in quibus residebat Pharao cum suis principibus, ad persequendum Israelem. Exo. 14.
Nam ita legimus, Pharaonem de populi dimissione pænitentem statim mouisse currum.
Hieronymus verò pro excussit habet conuoluit: Et cõuoluit Pharaonem & exercitum eius in ma
ri rubro. Felix verò concussit vel excussit. ¶ Versu 18. Et occidit reges fortes, Hieronymus, Et occi-
dit reges magnificos: reges admirabiles vel terribiles, ¶ Versu 25. Qui dat escam omni carni. Pro es-
ca in Hebræo est lechem, quod signignificat panem. Vnde Hieronymus vertit, Qui dat panem om
ni creaturæ vel carni. Cònstat autem panem pro esca generaliter accipi, quomodo & aliàs freqnen-
ter in scriptura accipi solet.

IN PSALMVM. CXXXVI.

VErsu 2. In salicibus, &c. Hieronymus super salices: Felix super salices vel in desertis, aut in sa
licibus. Pro organis autem vertunt citharas. ¶ Versu 4. Et qui abduxerunt nos, hymnum
cantate nobis de canticis Sion. Admodum variè hic versus ex Hebræo vertitur. Hierony-
mi versio sic habet. Et qui affligebant nos, læti canite nobis de cãticis Sion, nominatiuum læti iun-
gens cum verbo canite. Quæ lectio hunc sensum habet, Qui nos affligebãt prępositi nobis, interro
D gauerunt nos, & dixerũt nobis, quasi illudẽtes, Canite læti, vel in lætitia canite nobis de cãticis Siõ.
Felix sic vertit, Et deridentes nos, lætitiã (supple interrogabãt nos, vel postulabant à nobis) cantate
nobis de cantico Sion. Ad marginẽ verò sic legit, Et pro vlulatu nostro. id est, lamentationibus no-
stris lętitiam, supple interrogãt vel poscebãt à nobis. Vel sic, Inimici nostri, qui scilicet deludebant
nos, lætitiam, supple interrogabant nos. id est, sermonem vel carmen lætitiæ postulabant. Vel sic,
Suspensis nostris. id est, instrumentis nostris musicis quæ suspensa erant, interrogabant sermonẽ læ
titiæ. Chal. Paraph. clare hanc lectionẽ ita explicat, Et qui rapuerũt nos, affecti lætitia dicebant, Psal-
lite nobis cãtica quæ dicebatis in Sion. ¶ Versu 6. Obliuioni detur dextera mea. Quidã vertũt, obli
uiscatur dextera mea, subaudientes artis suæ. id est, dextera mea destituatur arte defendendi, non
possit vltra protegere aut defendere me, si non, &c. Atq; huic versioni satis consonat lectio Psalte-
rii Romani, quæ habet, Obliuiscatur me dextera mea, Verum nostræ versioni fauet quod Hiero-
nymus vertit, In obliuione sit dextera tua. Felix item legit nobiscum, obliuioni detur. Intelligitur
autem istum obliuioni dari à Deo, videlicet vt non vltra Deus recordetur adiutorium præbere
dexterę. hoc est, vt non amplius sit auxilio. Solet enim dei protectio per assistentiam dexteræ signi-
ficari, vt Psalmo. 120. Dominus custodit te, dominus protectio tua, super manum dexteram tuam,
¶ Versu 8. Si non proposuero Hierusalem, in principio lætitiæ meæ. Ita per omnia nobiscum

legit Hieronymus. Felix autem sic habet, Si nõ extulero Hierusalem, super caput lætitiæ meę, quod E
eandem habet cum nostra lectione sententiam: hoc est, si non Hierusalem omni lætitię meæ prępo
suero, id est, si non Hierusalem præposuero omnibus gaudiis & deliciis, quæ mihi possent in Baby
lone cõtingere, vel si non luctum pro ciuitate Hierusalem præposuero omni gaudio & omni lęti-
tiæ, quæ mihi posśit contingere, & si non illa semper ob oculos versabitur, videlicet vt quandocun-
que lætitiæ vlla occasio se obtulerit, prius luctum mihi excitet memoria Hierusalem, adeò miserè
destitutæ, quam lætari incipiam, quo videlicet tali modo temperata lætitia, modo non excedat ne-
que alia sit quàm exulem & captiuum deceat. Quam rem nos quoq; in desiderio patriæ cęlestis imi
tari non foret inutile, videlicet vt in qualibet occasione lætitiæ occurrente, prius nostræ captiuita-
tis in qua nunc degimus miseriam ponamus ob oculos, quàm lætitiæ dedamus nosmetipsos: vt hoc
modo admixtione doloris velut misceatur, ac temperetur nostrum gaudium, ne fiat gaudium effu-
sum, & crasśius quàm exulem & captiuitatis filium deceat. ¶ Versu 10. Exinanite, exinanite vsque
ad fundamentum in ea. Hieronymus, Euacuate vsque ad fundamentum eius. Felix, Exinanite, exi-
nanite, vel euacuate, euacuate, vel deuastate, deuastate, vsque ad fundamentum in ea. Omnia enim
hæc idem sunt. In eo verò quod sequitur, Filia Babylonis misera, Hieronymus pro misera ponit de-
uastata, subaudiendo erit vel fiet. Felix, misera, deuastata vel depopulata. Quidam Babylonem po-
nunt casu vocatiuo, & vastationis, vel miseriæ casu genitiuo, ad hunc modum, O Babylon, filia va- F
stationis vel desolationis secundum eum modum loquendi quo in scripturis dicuntur filii mortis
vel damnationis, qui morti addicti vel destinati sunt.

IN PSALMVM CXXXVII.

VErsu 1. Quoniam audisti omnia verba oris mei. Totum hoc in Hebræo prorsus non legitur
sed principium versus sequẽtis cum initio Psalmi continuatur, ad hunc modum, Confite-
bor tibi domine in toto corde meo, in conspectu angelorũ vel deorum vel iudicũ aut ma
gnatum, psallã tibi. In Græco habetur quidem hæc oratio, sed nõ in eodem loco quo in nostris co
dicibus ponitur. Habent enim Græci libri hunc ordinẽ, Cõfitebor tibi domine in toto corde, & in
conspectu angelorum psallam tibi: Quoniam audisti omnia verba oris mei, adorabo ad templũ san
ctum tuum, &c. ¶ Versu 3. quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuũ. In vulgata hac
Psal. 18. lectione videtur singularis numerus positus pro plurali, omne pro omnia, in hũc sensum, Magnifi-
casti nomẽ sanctum tuum super omnia, iuxta dicitur in Psalmo 8. Domine dominus noster, quàm
admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. In Hebræo autem habetur, Magnificasti super omne
nomen tuum eloquium tuum, quomodo, vertunt Hieronymus & Felix. Quod ita potest intelligi, G
Magnificasti verbum tuum Euangelicæ prędicationis & extulisti super omne nomẽ tuum, quoniã
videlicet ante illud verbum mundo missum, vocabaris tantum Deus Israel, Deus Abraham, Deus
Isaac, Deus Iacob, defensor & pastor Israel. Verum eloquium tuum non in Iudæa tãtum voluisti la
tere, sed per vniuersum orbem terrarum fecisti diuulgari. Chald. Paraph. habet, Magnificasti super
omne nomen tuum verba laudis tuæ. id est, verba tuæ laudis nullis tuis nominibus valent compre-
hendi, nullum tibi nomen est quo tua laus atq; celsitudo penitus explicari posśit. Quidam putant
in hac oratione esse hyperbaton, sicque in Hebræo eam esse intelligẽdam, Magnificasti nomen tuum
super vel propter omne verbum tuum. hoc est, nomen tuum vehementer magnificasti & laude di-
gnum commendasti, ex eo quod quicquid vnquam promisisti, fideliter adimpleas. Atq; ita dicit Fe
lix verti posse, Magnificasti super omne eloquium tuum nomen tuum, modo super, loco propter
accipiatur. ¶ Versu vltimo, Dominus retribuet pro me. In Hebræo, Dominus operabitur pro me,
vt vertit Hieronymus: vel dominus perficiet, finiet vel consummabit pro me, vt Felix. In vltima au
tem parte, Opera manuum tuarum ne despicias, Hieronymus habet, Ne dimittas. id est, ne patiaris
perdi, ne perire sinas. Felix, ne dimittas vel ne relaxes. id est, ne dissoluere aut diffluere sinas.

IN PSALMVM CXXXVIII.

VErsu 2. Intellexisti cogitationes meas de longe. Hieronymus, Intellexisti malum meum de
longe, quod potest intelligi actiue, malum quod feci, vel pasśiue, quod pertuli. Felix in textu
nobiscum legit, cogitationẽ. Verum ad marginem ponit multiplicẽ versionem. Vel sic, Intel H
lexisti malum meum, actiue vel pasśiue. Aliter, Intellexisti vt cõsociares me. id est coniungeres me:
vel intellexisti socium meum, vel amicum meum: hoc est, non me solum cognouisti, verum etiam
quicquid ad me attinet & quicquid mihi est coniunctũ, aut tu nosti cum quibus sit vita mea & cum
qualibus conuersatio mea. Vel sic, Amicum meum & socium meũ tu à longè optimè nosti, cũ nul-
lam videaris cum illo familiarem conuersationẽ ducere, longe etiam melius me, qui tamen illi per-
petuo cõuiuo familiariter, & illi sum asśiduus, ac iam fere modium salis (quod dici solet) cum eo
absumpsi: etiam post tam longam támq; familiarem conuersationẽ, tu illum nosti melius ac magis
intime quàm ego illum nouerim, & melius cognoscis quo erga me sit animo, cum ego id certo nõ
sciam & falli posśim, quantumuis interioribus indiciis amicitiam erga me testetur. Nemo enim fili-
us est, qui omninò certum & exploratum habeat patris animum atq; econtrario: neque vllus mari
tus suæ coniugis habet certum animũ, cum subinde auditũ sit, & à parentibus filios, & à filiis parẽ-
tes, ab vxoribus maritos, à maritis vxores, variis modis fuisse interfectos. ¶ Versu eodẽ, Semitã meã
& funiculum meum inuestigasti. Hieronymus, Semitam meã & accubitionẽ meam euẽtilasti. Felix
Semitam meam & accubitum meũ circundedisti. De quibus diximus in annotationibus principa-
libus. Felix verò dicit etiam sic verti posse, Semitam meam & quadratũ meum, vel quadrũ vel qua-

A drangulum meū eueotilasti vel dispersisti. Quod ego quidem puto (iuxta sentētiam Elucidationis)
apte posse exponi de hominis intētione, intelligendo per quadratū gnomooē, vel instrumeotū quo
examinantur lapides, an recte quadrati sint, quomodo per funiculū muri & parietes in ædificio, an
absq; curuitate surgant. Hominis autē intentio eadem ratione & funiculus & gnomo vel quadratū,
id est, instrumentum ad quadrādum potest appellari. Ipse verò sic exponit, Semitam quam feci per
omnes quatuor partes mundi, vel omnes quatuor partes mei, inuestigasti. ¶ Versu 3. Quia non est
sermo in lingua mea. In Græcis exemplaribus ou oe legimus pro sermooe δόλος, quomodo etiā habet
lectio Romani Psalterii, Non est dolus in lingua mea. Verū id ex corruptione videtur esse, videlicet
pro λόγος depravate scriptū δόλος: id est, pro sermone dolus. Id ex Hebræo fit euidens. Cæterū ex He
braica lectione hæc pars tertii versus cōtinoanda erit cū principio quarti versus sequentis, in hunc
modum, Quia noo est eloquium io lingua mea, ecce domine nosti omnia. Sic enim vertit Hier.
Neq; minus clare Felix, Quoniā nō est sermo in liogua mea, ecce domine coguouisti totū ipsum:
quod sic exponit, Noodū fuit sermo in lingua mea, & tu domine cognouisti totū ipsum sermonē:
vel sic, Noo est sermo in lingua mea, quem tu non cognoueris. Vel sic, Quamuis noo est sermo in
lingua mea, attamen tu cognouisti omnia quę cogito, omnes cogitationes cordis mei. Cui cōsonat
B Para. Chal. quæ sic habet, Et cū ooo est verbū in lingua mea, ecce Deus tu nosti cogitationes cordis
mei oēs. Deinde pro eo quod nos habemns, Nouissima & aoóqua tu formasti me, ex Hebræo lōge
à vulgata lectione diuersa sentētia legimus, Retro & ante formasti me: id est, posteriora & aoterio-
ra mea: hoc est, totum me, quaotus quantus sum. Ita enim vulgo vbi significare volumus oos rē exa
cte perspexisse & probe cognoscere, dicimos oos rē eiusmodi ante & retro perspexisse. i. quęcunq;
suot in re eiusmodi. ¶ Versu 8. Si sumpsero pennas meas diluculo &c. Felix, Assumā pennas auroræ.
Quod simpliciter intelligi potest, Si assumpsero pennas ad volandū admodum diluculo io aurora,
iuxta sentenoam vulgatæ lectionis. Aliqui comparationē putant fieri à sole in aurora, qui mox vbi
oriri cœperit, iactu celerrimo radios longissimos proiicit versus Occideotem, supra mare, quod ad
Occidentem est quoniā illic mare dicitur occidere, propter quod etiā Poetæ cum occasum solis vo
lunt significare, ipsum se condere dicunt in Oceano. Vult ergo significare Propheta, Si ita celeriter
possem auolare, quomodo celerrime sol in aurora oriens, spargit versus Occidentē longissimos ra-
dios, sicq; in vltimis maris, io vltimo Occidentis facerem mihi habitatiooē, etiam illic te inuenirē,
& tu me illic regeres atq; custodires. ¶ Versu 9. Etenim illuc manus tua deducet me. Potest intelligi
illuc, ad illū locum, ad hoc extremū maris deducet me manus tua, sine cuius ductu impossibile me
C foret illuc pertingere. Vel sic, Man⁹ tua illuc me deducet, illuc mihi dux erit & cōseruatrix: vt quod
sequitur, Et tenebit me dextera tua, præcedens explicet. Cui cōsonat quod vertit Felix, etiam illuc
manus tua diriget me, vel manu toa diriges me. ¶ Versu 13. Confitebor tibi, quoniā terribiliter ma-
gnificatus es. Hieron. Cōfitebor tibi, quoniam terribiliter magnificasti me. Felix, Confitebor tibi,
quoniam terribiliter & mirifice formatus sum: vel ita, Quoniā terribilibus segregatus sum: id est, ter
ribilibus operationibus segregatus sum, & formatus sum à te, vel occulte effectus som à te. In eo au
tem quod sequitur, Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis, quidā vltimo loco positū
aduerbium nimis, iungunt cum oomine mirabilia, ad hunc modū, Opera tua sunt nimis mirabilia,
& anima mea cognoscet, vel contemplabitur ea. Cuius simile diximus in versum primū Psalmi 45.
Deus refugium oostrum & virtus, adiutor in tribulatiooibus quę inueneruot oos nimis. Diximus
enim, nimis, cōstrui cum adiutor, hoc sensu, valde adiutor. i. adiutor potens ac validus. ¶ Versu 14. Psal. 45.
Non est occultatū os meū à te, quod fecisti in occulto. Hier. Non sunt operta ossa mea, à te, qoibus
factus sum in occulto, id est, quibus formatus sum in abscondito materni vteri, vel in occulto, in o-
perimento carnis & pellis. Felix, Nō est occultatū os meum à te, quoniā factus sum in occulto: hoc
est, quāuis in occulto factus sum io secreto materoi vteri, attamen ossa mea noo sunt tibi incogni-
ta. Quidā os pro fortitudine accipiuot, quæ est in ossibus maxima, in hunc sensum, Non erat tibi oc
cultata fortitudo mea, cum essem in abscoodito, quasi dicat, tu nosti, quàm fuerim nullius virtotis,
cū in vtero materno tuis maoibus primum formari inciperē. ¶ Versu eodē. Et substātia mea in infe
D rioribus terræ. Dictio quæ hic in Hebræo ponitur pro substātia à verbo rakā descendit ꝙ (teste Re
uchlinio) significat acu pinxit, imaginib⁹ intexuit, polymitauit, & (si dicere liceret) texipinxit. hinc il
lud quod Hie. hoc loco vertit, Imaginatus sum in nouissimis terræ, idem putat esse, ꝙ cōtextus sum
in inferioribus terræ. i. in matrice. Valet enī imaginatus sum, acsi dicā, secundum varias imagines &
varios colores pulchra diuersitate artificiose factus sum, quō pannus lineus pulchre solet acu pingi,
aut quomodo aulea atq; tapeta (quæ vocāt) diuersarū imaginum & diuersorū colorum varietate so
lent artificiose cootexi. Significatur hoc loquendi schemate, inexplicabile imò incōprehensibile ar-
tificiū, quo hominis corpus tā pulchra varietate, tā mirabiliter cōponitur ex tam diuersarū ratioou
membris: quemadmodum vestis phrygianica ex nimiū diuersis coloribus aptissime tamen distribu
tis artificiose cootexitur. Hioc quidā verterunt, Ingeniosissime cōtextus sum: alii, acu pictus sum: a-
lii, phrygianicis imaginibus formatus sum vel cōtextus. Ad idem hoc verbū spectat dictio illa quę
in Psal. est 44. pro varietatibus cum dicitur de sponsa, ꝙ sit circūamicta varietatibus, de quo suo lo
co dictū iouenies. ¶ Versu 15. Imperfectum meū videruot oculi tui. In Hebr. est galmi, quod signifi Psal. 44.
cat rudē fœtū meū, quod vulgo solent naturales embriooē appellare, cū videlicet oondū fœtus in
materno vtero oib⁹ suis mēbris, & forma vltima fuerit absolutus, sed īpolitus adhuc est tēporis suc-
cessu per virtutem generatiuā perficiendus. De hoc dictū est plenius in aoootatiooibus prioribus.
Quod autē sequitur, & in libro tuo omnes scribētur, Felix vertit per genus neutrū, hoc modo, Et

in libro tuo omnia illa ſcribētur,quod exponunt de membris corporis,hoc modo.Omnia illa mē- E
Lucæ.12. bra corporis in libro tuo ſcribentur,oīa illa mēbra quibus informe illud corpus perficis,ſcribentur
in libro tuo,ita vt(vt iuxta domini verbū)etiā capilli capitis omnes numerētur, nec poſsit vel vnus
ex eis perire. Atque in hūc ſenſum quod cōtinuò ſequitur,Dies formabūtur,& nemo in eis,ita ver
ti poteſt,Per dies formabūtur,& nullū ex eis: hoc,eſt formabuntur membra illa temporis ſucceſſu,
& non erat vnū ex eis tunc tēporis cū adhuc eſſem informis maſſa in matris vtero.Iuxta quam fe-
rè ſententiam,quidā Paraphraſtes ſic vertit,Cum inſoemis eſſem fœtus,videbas me:cuncta mēbra,
quæ per dies formata ſunt, velut in libro habebas deſcripta,cū adhuc ne vnum quidē extaret. Hier.
verò,quantum ad partem priorē vertit,vt habet noſtra lectio, In libro tuo omnes ſcribētur. Quod
autē ſequitur, Dies formabuntur, & nemo in eis, ita reddidit, Dies formati ſunt,& non eſt vna in
eis.Cuius lectionis ſententia in annotationibus prioribus aſsignata eſt.Alii verò ſic exponunt,Dies
formabuntur,& dabuntur nobis, quibus viuemus ſuper terrā, & nō vna in eis ſupple aſsignata eſt
ad noſtrum arbitrium,ſed ſtatuta vitæ periodus à Deo peragi debet,& non poteſt præteriri.¶ Ver
ſu 16. Mihi autē nimis honorificati ſunt amici tui Deus,&c.Hieron.Mihi autem quàm honorabi-
les facti ſunt amici tui Deus, quàm fortes pauperes eorum: hoc eſt, Quàm ſunt validi, conſtantes,
& robuſti,ad perferendū omnia, verum illi pauperes ſpiritu inter amicos Dei. Quàm enim fortis F.
erat ille ex amicis Dei pauper,qui cū nihil haberet,confidenter iactabat omnia ſe poſsidere: & mul
tos locupletare,qui cum in penuria viueret,clamabat omnia ſe habere, & abundare, omnia quoque
Philip.4 poſſe in eo qui ipſum cōfortabat,qui etiā in tribulationibus gaudebat, & pro infirmitatibus ſuis li-
Róma.5. benter gloriabatur,qui clamabat,neque morte,neque vita, neque vlla omnino creatura ſe poſſe ſe-
2.Cor.12 parari à charitate Dei,& alia huiuſmodi permulta magnæ fortitudinis teſtimonia. Quantum verò
Rom.8. ad priorem partē,poteſt ex Hebræo etiam ſic verti,Mihi autē quàm fuerunt precioſæ cogitationes
tuæ Deus.Nam dictio,Hebraica hic poſita reim,ambigua eſt, ad ſignificandū cogitationes vel ami
cos:propter quod,in verſu ſecūdo præſentis Pſalmi vbi eadem dictio ponitur,diximus verti poſſe,
Intellexiſti cogitationem meā,vel amicum meum.Huius autē lectionis ſenſus erit,O Deus, cogita
tiones tuæ iſtæ quibus tu ſic cogitas,& ſic agis cum genere hominū, quàm ſunt precioſæ, quā ſunt
ſtupendæ,quantiſque laudibus dignæ celebrari?Priori tamen verſioni aperte ſauet Chal. Para.quæ
ſic habet,Mihi autē q̃ honorabiles ſunt qui amant te iuſti,Deus: & quàm validi ſunt principes eo-
rum? Et quod ſequitur,aliter quoque quàm Hieronymus vertit,legi poteſt. Nam Felicis verſio ſic
habet, Quàm multiplicati ſunt principes eorum,nempe amicorū Dei: vel, Quàm confortati ſunt:
id eſt,quàm fortes facti ſunt. Vel ſic,Quàm corroborata ſunt capita eorū. Quæ lectio ſecundū ſen G
tentiam ſatis cum Hieronymiana conuenit.Nam principes iſti multiplicati,vel capita confortata a-
Pſal. 44. micorum Dei,ſunt fortes illi pauperes quos cōſtituit Deus ſuper omnem terrā, & quos tanquam
Pſal. 40. fortes Deus vehementer eleuauit, vt in aliis Pſalmis ſcribitur. Quidam vertunt ſummas pro princi
pibus vel capitibus,in hunc modū,Quàm præualuerūt, vel quàm ingentes factæ ſunt ſummæ earū,
nempe cogitationū,vt (quomodo ſequitur) dinumerare non poſsint.Aut, Quā multæ ſummæ eo-
rum,nempe amicorū Dei.i.quantæ multitudines eorū,vt dinumerare non poſsint.Nam lectio He
braica ambigua eſt,licétq; vertere per genus maſculinū ſiue fœmineū,vti videbitur cōmodius.Qui
dam partem poſteriorem ſic vertunt, Quàm difficilis eſt computatio earum cogitationū, vel eorū
amicorum ob nimiā multitudinē.Diuerſitas omnis ex hoc procedit q̧ dictio Hebraica hoc in loco
poſita roſſ,per aleph in medio,plura ſignificat. Proprie enim caput ſignificat,trāſumptiue cacumen
Exod.30 cuiuſlibet rei,principē,vel ſummū,vel primū & ſupremū.Inde ſummi principes & capitanei deno-
minātur.Inuenitur etiā & ſummā ſignificare,vt Exod.30.Cum acceperis ſummā filiorū Iſrael. Atq;
ex hac vocis ambiguitate ꝓcedit tranſlationū ſuprà poſita diuerſitas.¶ Verſu 17.Exurrexi,& adhuc
ſum tecū.De reſurrectione futura poſt mortem hoc exponit Para.Chal.quæ ſic habet, Reſurgā in
mundo venturo,& adhuc ſum tecum.¶ Verſu 19.Quia dicitis in cogitatione,accipiēt in vanitate ci
uitates ſuas. Longe aliter eſt in Hebr.Hie. quidem ſic vertit, Quia contradicent tibi ſceleratè, eleua-
ti ſunt fruſtrà aduerſarii tui,hoc eſt, inimici tui in ſcelere & impietate ſua cōtradicēt,repugnabūnt-
que tibi,& erunt inobedientes: ipſi fruſtrà eleuati ſunt,abſq; vtilitate præpoſiti ſunt aliis: quod ta- H
men non rarò contingere ſolet,vt mali præſint bonis.Secundū quam expoſitionē hæc lectio facile
poterit cum noſtra vulgata cōcordari,id quod cōferenti facile fiet manifeſtū.Poteſt & aliter intel-
ligi hæc Hiero. verſio: fruſtrà & vanè contra te eleuati ſunt per ſuperbiā vt tibi contradicant,cum
nullā habeat cauſam ſeſe cōtra te eleuandi,imò oēm potius cauſam habeat ſeſe humiliandi ſub ma-
Lucæ.12. nu tua,tibíq; humiliter obediendi. Vel fruſtrà eleuati ſunt contra te & amicos tuos,quia præualere
non poterunt, neq; tibi,neq; tuis amicis: quoniā poſtquam corpus occiderint,non habent quid fa
ciant.Ponit Felix & alias plures verſiones,in textu tamen nō ponens niſi quod vertit Hie. Quantū
autē ad ſecundā partē,dicit recte verti poſſe vt habet noſtra lectio, Accipiāt inuanū ciuitates tuas.
Verſu vlt. Et vide,ſi via iniquitatis in me eſt.Hie.pro via iniquitatis vertit,viā doli,Felix viam affli-
ctionis vel contriſtationis vel contriſtantē.i.efficientē dolorem vel afflictionē. Hæc autē eſt via im
pietatis,quæ perducit ad dolorē æternū. Verti etiā poteſt,rebellionis vel inobedientiæ. Nomen e-
nim quod Hebræo ponitur,venit à verbo atzab,quod ſignificat ſollicitauit,cōtendit,cōtriſtauit,af
flixit, irritauit,rebellauit,ad iracundiā prouocauit, perturbauit,ærumnis affecit. Vnde nomen hoc
loco poſitum,ſignificat contentionē,cōtriſtationem,afflictionem, rebellionem,irritationem,per-
turbationem,& huiuſmodi. Quod autem in ſecūda parte dicitur,Deduc me in via æterna,Hiero-
nymus ita legit nobiſcum.Felix verò,Deduc,me per viā ſæculi,quod poteſt intelligi per viam bu-

A ius mundi, vel ſic per viam rectorum: id eſt, iuſtorum qui ſunt in hoc mũdo: quemadmodũ habet
Paraphraſis Cha. In via rectorum mundi. Poteſt & ſic verti, Deduc me per viam in æternum. Qui-
dam hanc orationem accipiunt per modum ſibi imprecantis malum, vt deduci in viam ſæculi vel
mundi ſit interfici, & ire viam mundi ſit mori: quemadmodum ire viam vniuerſæ carnis, appella-
mus mori. Et iuxta hanc expoſitionem ſic intelligunt. Vide, ſi in me eſt via iniquitatis, quod ſi inue-
neris interfice me. Non enim ſum mihi doli conſcius. Verum huic ſenſui obſiſtit addita coniun-
ctio (&), ante deduc, quæ imprecationem talem non bene patitur.

IN PSALMVM CXXXIX.

VErſu 5. Qui cogitauerũt ſupplantare greſſus meos. Felix ait verti poſſe, Qui cogitauerũt pro-
pellere plantas meas: quod eundẽ ſenſum habet, cogitauerũt impellere pedes meos vel plan-
tas meas ad lapſum. ¶ Verſu 6. Iuxta iter ſcandalum poſuerunt mihi. Hier. Iuxta ſemitam of-
fendiculũ poſuerunt mihi. Felix, Iuxta ſemitã tendiculas vel offendicula poſuerunt mihi. Senſum
eundem cum noſtra lectione explicant. ¶ Verſu 8. Obumbraſti ſuper caput meum in die belli. Cla-
rius Hier. Protexiſti caput meum in die belli. Verti etiã poteſt ad verbũ, in die armorum: hoc eſt, in
die quãdo erant ſumenda arma, quod proculdubio eſt in die belli & oppugnationis: cum videlicet
B te oppugnauerint tui aduerſarii. Hoc autem tẽpus belli, quanquã generaliter loquendo totum ſit tẽ
pus vitæ huius (iuxta dictum beati Iob, Militia eſt vita hominis ſuper terrã) ſpecialiter tamen quæ- Iob. 7.
dam ſunt belli tempora, quando plus ſolito diuina permiſſione oppugnamur: quo tẽpore ſolet no-
bis Deus ſuper caput obumbrare, qui eſt adiutor in opportunitatibus. ¶ Verſu 9. Ne tradas me do-
mine à deſiderio meo peccatori, cogitauerũt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. In Pſal. 9.
elucidatione indicauimus, hic poni loco cõtra vel præter & cõtra deſiderium meum. Totum autẽ
hunc verſum ſic vertit Hieron. Ne des domine deſideria impii ſcelera eius ne effundantur, & eleuẽ
tur. Cuius lectionis hic eſt ſenſus, Non concedas, non ſinas impleri deſideria impiorum videlicet
ſcelera eorũ, & impias cogitationes, quas cogitauerant contra bonos, ne ipſi effundantur lætitia, &
exaltentur atq; glorientur, ſi eos præualere, contigerit. Felix aliquãto clarius ſic vertit, Ne perficias
domine deſideria impii cogitationẽ eius ne cõſummes, exaltabuntur: id eſt, alioqui exaltabuntur,
ſi tu illorũ deſideria & cogitationes conſummares ipſi eleuarẽtur ſuperbe. Dicit etiam ſic poſſe ver
ti, Capiſtrum eius (impii) ne abſtrahas: vel auferas vel educas. Quod ſecundum ſimilitudinem be-
ſtiarũ debet intelligi, quorum ora ne noceant, obſtruuntur capiſtris. Nam ita etiam dominus Deus
dum impios dæmones & homines coercet, ne omnẽ malitiã quam vellẽt exercere poſſint in pios,
C quaſi capiſtro os illis obſtruit, obuoluit, atq; concludit vt mordere. i. nocere non valeant. Iuſtus er-
go feritatem impiorũ, ſi relaxarentur, metuẽs, hoc ab eo poſtulat, vt non abſtrahat Deus capiſtrum
impii, ſed capiſtratũ illum relinquat, vt non poſſit præualere. ¶ Verſu 10. Caput circuitus eorũ labor
labiorũ ipſorũ operiet eos. Hier. Amaritudo conuiuiorũ, labor labiorum eorũ operiet eos. Quod
ita poteſt exponi, Praua doctrina & dogmatum peruerſorũ adinuentio, quam bonis impii propo-
niunt, quaſi conuiuia ſplendida, ſed quouis felle & abſynthio amariora, nempe labor labiorũ ipſo-
rum, videlicet dogmata peruerſa, in quibus diſſeminandis laborant, & quæ per labia ſua proloquũ-
tur, operiet eos confuſione æterna. Felix aliter vertit, Principem circundantium me, afflictio labio-
rum eius operiet illum: id eſt, eum qui eſt caput & princeps, & quaſi dux inimicorũ meorũ, hac vnà
cum ſuis opprimet labor labiorum ipſius, hic ex verbis ſuis doloſis damnationem recipiet. Ad quã
ſententiã reduci poſſet lectio noſtra vulgata, ſi caput acciperemus in caſu accuſatiuo, pro principe
vel præcipuo, ipſum verò circuitum pro multitudine impiorum circundantiũ. Eſſet enim hic ſen-
ſus, Ipſum qui eſt caput & princeps inter eos qui nunc ad nocendũ me circuieunt, hunc vnà cum
ſuis operiet labor labiorum ipſorũ. ¶ Verſu 11. Cadent ſuper eos carbones, in ignẽ deiicies eos in
miſeriis non ſubſiſtent. Quidã aliter hunc verſum diſtinguunt, hoc modo, Cadent ſuper eos carbo
nes in igni: id eſt, carbones ignis vel igniti, deiicies eos in miſeriis: ac deinde, non ſubſiſtent: id eſt,
non ſtabunt cum beatis, non reſurgent ad gloriam, ſed tollentur ne videãt gloriam Dei, & proiiciẽ
tur in tenebras exteriores. Vtraq; diſtinctio bonam habet intelligentiam. Hieronymus vero Ex He
D bræo ſic vertit, Cadent ſuper eos carbones ignis, deiicies eos in ſoueas, vt non conſurgant. i. vt nun
quam inde queant exurgere, vt nunquam poſſint inde emergere. Chal. autem Paraph. noſtram le-
ctionem pulchre explicat, his verbis, Cadent ſuper illos carbones de cælo, in ignem & in gehennã
præcipitabis eos, & in ſoueas illaqueationis, vt non reſurgant ad vitam æternam. ¶ Verſu 12. Virum
iniuſtum mala capient in interitu. In Græco eſt verbũ θηρεύειν quod ſignificat venari: propter quod,
hic eſt ſenſus, Virum iniquum mala venabuntur, vel quaſi venatione capiẽt in interitu, vel mala ve-
nationem inſtituent contra impium, aut ſicut venando perſequentur impium ad interitum, vide-
licet eum iugiter inſequendo & impellendo, donec detrudant in interitum ignis æterni. Et eadem
hæc ſententia in Hebræo indicatur. Vnde Chal. Paraph. hanc venationem ſic exprimit, Virum pra-
uum & malignum venabitur angelus mortis, & detrudet in gehennam.

IN PSALMVM CXL.

VErſu 2. Dirigatur oratio mea, &c. Pulchre hũc locũ explanat lectio Chaldææ Par. Dirigatur
dñe oratio mea ſicut ſuffimentũ aromaticũ corã te, eleuatio manuũ mearũ in oratiõe ſicut
mun⁹ ſuaue vel oblatio ſuauis, quę offertur in veſpere. ¶ Ver. 3. Pone dñe cuſtodiã ori meo,
& oſtiũ circũſtãtię labiis meis. Felix, Pone dñe cuſtodiã ori meo, cuſtodiã ſuper oſtiũ labiorũ meo-
rum: quod eandem cum noſtra lectione ſententiã habet. Idem enim eſt poni labiis oſtiũ circumſtã
tiæ, quod poni cuſtodiã ſuper oſtiũ labiorum. Vtrunq; nõ aliud ſignificat quàm linguæ refrenatio-

nem,& labiorum custodiã, vt nihil eloquatur lingua, nihil egrediatur labia, quod nõ deceat egredi E
per os iusti. Verti etiã potest, Pone custodiã super eleuationem labiorum meorũ, quod simpliciter
in sententiam iã expositam potest accipi, Pone custodiã super apertione labiorũ: vel vt significetur
custodia super exaltatione labiorũ: hoc est præseruatio à verbis superbiæ, Tunc enim modo quo-
dã eleuantur labia cum superba loquuntur. B. autem Hier. neq; ostium vertit neq; eleuationem, sed
paupertatem. Serua (inquit) paupertatẽ labiorum meorũ: hoc est, custodi labia mea in paucitate &
raritate sermonis, vt nõ sint ad effutiendũ quælibet nimium facilia. Nam in multiloquio (vt sapiẽs
Iacobi. 1. ait) non deest peccatum. Et Iacobus apost. docet, tardos debere nos esse ad loquendum, sicut & ad
irascendum. Prouenit autẽ diuersitas ista ex æquiuocatione nominis Hebraici dal, quod si accipia-
tur pro deleth per sex puncta, vt per apocopẽ vltima assumpta litera, & punctis sex in vnum patha
commutatis, significat ostiũ, vt vertit Felix. Si autẽ dal accipiatur vt descẽdens à verbo dalatla, quod
significat eleuauit, sustulit, eleuationẽ significat. Significat eadẽ dictio dal, hominẽ pauperem, mise-
rum, inopem, tenuem, & quasi exhaustum: quã significationem insequutus est Hier. ¶ Versu 4. Nõ
declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, Cum hominibus ope
rantibus iniquitatem, & non cõmunicabo cum electis eorũ. Hie. Non declines cor meũ in verbum
malum, voluere cogitationes impias cum viris operantibus, neq; comedere in deliciis eorum. Quæ F
lectio per se facilem habet intelligentiam. Comedere autem in deliciis impiorum, intelligimus frui
eisdem quibus impii voluptatibus. ¶ Versu 6. Oleum autẽ peccatoris nõ impinguet caput meum.
Hier. pro oleo peccatoris, vertit oleum amaritudinis, Oleũ (inquit) amaritudinis non impinguet ca
put meum. Idem autem est quod ille, oleũ amaritudinis, & nostra lectio oleum peccatoris appellat.
Blanda enim adulatio, qua peccatores solẽt (potissimũ principibus atq; magnatibus) adblandiri, ve-
ræ amaritudinis oleũ est, quouis felle amarius, & quouis peius toxico, quo subuertũtur corda homi
num. Felix autẽ totũ hunc versum lõge aliter vertit, in hunc modum, Percutiet me iustus misericor
dia, & redarguet me, oleũ capitis non prohibebit caput meum. Quod sic intelligitur, Si me percus
serit iustus, erit hoc mihi benignitas, erit beneficium, erit misericordia talis percussio qua verberat
charitas: & si me redarguerit, erit hoc mihi oleũ capitis, quasi oleum boni odoris super caput: ita sci
licet me refocillabit, & vires mihi restaurabit, atq; ideo caput meũ nõ prohibebit tale oleũ, ob hoc
quia tã vtile est corripi à iusto, nolo fugere correptionẽ iustorũ, nolo caput subtrahere, sed liben-
ter volo suscipere. Pro oleo autẽ capitis, verti potest oleũ primũ, præcipuum, excellens, vel eximiũ:
& significabitur correptio viri iusti esse quasi vnguentũ preciosissimum. Causa autẽ huius diuersi-
tatis, vt Hier. vertat oleũ amaritudinis, Felix oleũ capitis: alius, oleũ primum, ex æquiuocatione est G
dictionis Hebraicæ ross, per aleph in medio, Significat enim caput, vnde transsumitur ad significã-
dum primum, summum, præcipuũ, eximiũ. Est & aliud eius significatum, vel, amaritudo, toxicum
quam sequitur Hie. Idem & in Psalmi præcedentis versu 10. vsuuenit, vbi nos habemus caput cir-
cuitus, nam Felix principem vel præcipuum vertit. Hier. amaritudinem, vt suprà ostendimus. Pro
illo quoque, Non impinguet caput meum, quod habet cum nostra lectione Hiero. & quod Felix
vertit, Non prohibebit caput meum: verti etiam potest, Non franget vel conteret caput meũ: est-
que sensus, Oleum illud correptionis iusti non mihi caput cõteret, non malum erit mihi aut insalu
bre, imò potius cõfortabit, & reparabit mihi vires. ¶ Versu 7. Absorpti sunt iuncti petræ iudices eo-
rum. Id ex Hebræo vertit ferè iuxta modum nostræ lectionis Hier. Sublati sunt iuxta petram iudi-
ces eorum. Felix autem in textu sic habet, Distrahantur super acumina lapidum iudices eorũ. Qui-
bus verbis quidã per figurã dicunt optari, vt principes errorũ super loca saxosa distrahãtur, & quasi
scindantur acutis petris: id est, crudeli supplicio intereant, vt illis iusto supplicio peremptis, simpli-
ciores quos illi in seductione tenebant, verba veritatis audiant, quæ sunt potenti. Quam sententiã
clarius alii sic exprimunt, Præcipitentur in locis petræ, vel in locis saxosis: id est, in rupibus princi-
pes eorum. ¶ Versu vltimo. Cadent in retiaculo eius peccatores: singulariter sum ego, donec tran-
seam. Secus in Hebræo legitur. Nam Hiero. sic vertit, Incideat in rete eius (nempe diaboli, qui est
malorum caput: vel in rete impietatis) impii simul: id est, impiorum vniuersitas, vt nec vnus rete il-
lud mortis effugiat: ac deinde separatim adiicit, Ego autem transibo: id est, ego euadam rete illud im H
Psal. 123. piorum, transibo de vita hac mortali ad vitam nunquam totermoriturtam: quemadmodum in alio
Psalmo dicitur, anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium: Laqueus contritus est, &
nos liberati sumus. Felix aliquanto obscurius, sed in eandem penitus sententiam, sic legit, Cadent
in retia eius impii simul, donec ego transeam. Vel sic, Ego in æternum transibo, vel ego donec tran
seam. Quidam verò dictionem iachad (quæ significat simul) iungunt cum sequentibus, & alteram
dictionem ad peram, quæ significat vsque vel donec, accipiunt pro semper: quemadmodum non
est insolitum vsque pro semper accipere. vertuntque in hunc modum, Cadent in rete eius pec-
catores: ac deinde, Simul ego vsque transibo: id est, perpetuò effugiam illa scilicet peccatorum retia.
Chald. Parap. sic habet, Singularis sum ego donec tempus transeat.

IN PSALMVM CXLI.

¶ Versu 5. Considerabã ad dexterã, & videbã, & nõ erat qui cognosceret me. Hie. & Felix per impe-
ratiuũ vertũt, hoc modo, Respice ad dexterã, & vide, quia nõ sit qui cognoscat me. Vbi dño ppo-
nit suã derelictionẽ: quasi dicat, Et tu vides, q̃ pręter te nemo adsit mihi in auxiliũ, neq; (vt in sequẽ
ti versu dicitur) vt pateat mihi fuga, vt fugiendo me saluem: propter quod, ad te solum me potentem
liberare clamo pro auxilio. ¶ Versu 10. Educ de custodia animam meã. Quod in Hebræo ponitur
vocabulum pro custodia, descẽdit à verbo sagar, quod significat clausit. Vnde nomen illud clausu-

A ram significat, vel carcerem aut locũ custodiæ in qoo quis concluditur quasi in carcere. Vnde Hie. vertit, De carcere: & Felix, De carcere vel de clauso. Vltima autem particula, Me expectaor iusti, donec retribuas mihi, varie trãsfertur. Hiero. sic vertit, In me coronabuntur iusti, cũ retribueris mihi. Quod facilẽ habet intelligentiã cum de Christo exponitur. In Christo enim tanquã in authore, & primaria causa salutis omniũ, iusti coronati sunt, suã acceperunt gloriam & claritatem: per illius passionem mortẽ & resurrectionem consecuti sunt ipsi coronam suæ gloriæ, quam præstolabantur, ad quam sine eo pertingere non poterãt, donec suam retributionẽ ipse accepisset: id est, donec post passionem resurrexisset à mortuis, intrassetq́; in patris gloriam. Si verò ad vnom quemlibet iustum referatur, ita debebit intelligi, Quum retribueris mihi: id est, cum bene feceris mihi, me videlicet educendo de carcere angustiæ, tunc in me coronabontur iusti: id est, in modum coronæ congregabuntur circum me, quasi congratulantes mihi, & exultantes de mea liberatione, quemadmodum fieri solet erga huiusmodi qui de magnis euaserunt periculis. Quam sententiam apertius habet versio Felicis, Me circundabunt iusti, cũ retribueris mihi. vel in me facient coronas iusti: quod alii vertunt, Circuncingent me iusti, eo q̃ benefeceris mihi, Consentit & quod habet Paraph. Chald. Ob gratiam mei facient tibi coronam laudis iusti, quoniam reddes retributionem bonam super me.

B

IN PLALMVM CXLII.

Versu 4. Anxiat⁹ est super me spiritus meus. Hie. Anxius fuit in me spiritus meus, in medio mei sollicitũ fuit cor meũ. Felix, Mœrore affectus est in me spiritus meus, vel inuolut⁹ est, siue opertus est anxietate: ac deinde. Intra me desolatũ vel obstupefactũ est cor meũ. Idẽ hæc omnia sonãt quod vulgata nostra lectio. Videtur autem illud quod habet oostra lectio, super me, accipiendum pro, in me: quanq̃ & aliter accipi potest, vt valear, de me, vel pro me: vt sit sensus, Anxius fuit de me, vel pro me spiritus meus, videlicet ne ab inimicis cõprehenderet, & in mortem abduceret. ¶ Versu 6. Anima mea sicut terra sine aqua tibi. In Græco est γῆ ἄνυδρος .i. terra inaquosa, vt verti solet. Intelligitur terra siticulosa, destituta humore. Vnde Hier. Aĩa mea sicut terra sitiẽs ad te. Alii, terram torridã vel lassam, nimia scilicet destitutione humectantis aquæ, legunt. Omnia in eundẽ sensum concurrũt. ¶ Versu 11. Domine ad te confugi. Loco verbi cõfugi, in Hebræo ponitur Kissabt per sameb daggesatũ, quod significat occultauit, cælauit, abscõdit, operuit, texit, & similia. Hier. vertit, Domine à te protectus sum. Felix, ad te obscõdi, cælaui. i. te posui pro operimẽto meo vel pro redẽptione mea, vel adclamaui in occulto, vel in te, siue apud te cælaui vel abscondi, supple omnia mea. Alii vertunt, ad te vel apud te latui, apud te me abscõdi. Alii, ad te occulte cõfugi. Chal. Paraph habet, Verbũ tuum constitui redemptionem meã. Hæc ferè omnia nostra lectio maiori claritate complectitur, dicens, Domine ad te confugi, vt scilicet apud te abscõderer ab hostibus meis.

C

IN PSALMVM CXLIII.

Versu 3. Qui subdit populũ meũ sub me. Hie. Qui subiecit populos mihi: Felix, Qui protegit populũ meũ sub me: vel, Qui dilatat, ampliat, vel qui extẽdit populos suos sub me, vel qui cõprimit populos sub ipso. ¶ Versu 4. Domine, quid est homo quia innotuisti ei? Hier. Domine, quid est homo quia agnoscis eum? Similiter vertit Felix, & eadem pene sententia est. ¶ Versu 7. Fulgura coruscationẽ. Hie. Mica fulmen: Felix, Emitte fulgur: alii, Fulminatione fulmina, vel eiaculare fulmina. ¶ Versu 14. Filiæ eorũ cõpositæ, circũornatæ vt similitudo templi. Hier. Filiæ nostræ quasi anguli ornati ad similitudinẽ templi. Felix, Filiæ nostræ velut anguli tessellati, aut secti, vel dolati ad similitudinẽ templi. Quod sic exponit, Sicut anguli qui videntur ita bene cõpositi & ornati, vt præ magnitudine sectionis & ornamenti aliquid pulcherrimum ostendere videantur, admodũ circunornatæ sunt. Clarius verti posset, Sicut anguli ædiũ admodũ expoliti. In angulis enim summa cura prospicitur, vt bona sit compositio, & nullus appareat hiatus, neq; sit deformis cõiunctio. ¶ Versu 15. Promptuaria eorũ plena, eructantia ex hoc in illud. Hier. Promptuaria nostra plena, & superfundentia ex hoc in illud. Felix, Anguli nostri (id est anguli domus nostræ vel promptuaria) pleni, super effundẽtes de specie in speciem. i. adeò sunt abundãtes, vt copiose præbeant, & quasi effundant diuersas species ciborũ atq; omniũ rerum necessariarũ. Vel sic, Super effundentes de tem-

D pore in tempus .i. cum nouæ fruges superuenerint plenæ erunt domus, siue cellaria frugibus anni præteriti. ¶ Versu 16. Oues eorũ fœtosæ abundantes in egressibus suis. Hier. Pecora nostra in milibus, & innomerabilia in compitis nostris. Felix, Oues nostræ milia producentes, & cẽtenaria milia generantes in vicis nostris. Ex Hebræo ad verbũ sic posset transferri, Pecora nostra millificantia & myriadificantia .i. facientia milia & myriades siue centũ milia. Pulchre autẽ istud nostra translatio simpliciter explicat, dicẽs, Oues eorũ fœtosæ. In eo autem quod sequitur, Boues eorũ crassæ, potest crassities intelligi pinguedo. Vnde Hier. vertit, Tauri nostri pingues, vel grossities membrorum ad declarationem roboris. In quam sententiã vertit Felix, Boues nostri fortes, portantes onus. ¶ Vers. 17. Non est ruina maceriæ neq; transitus. Hie. Non est interruptio, & non est egressus, & non est vlulatus in plateis nostris. Cuius potest esse sensus, Nihil cõfringitur nobis, nihil egreditur, nihil fugit, nihil deperit nobis, sed permanent salua & illæsa omnia nostra. Felix aũt sic habet, Non est cõfractio, & non est faciens abortiuũ: id est, nihil nobis confringitur, neq; abortiuos fœtus pariont pecora nostra. Alii, interruptionem illã vel confractionẽ intelligunt hostiũ impetuosam atque violẽtam interruptionem, siue perruptionem per muros, & per egressum intelligunt emigrationem vel abductionem in captiuitatẽ: quasi dicant, Nos securè agimus, non lacessimur ab hostibus, non perrũpunt in fines nostros, neq; captiuus vllus abducitur, in medio terræ habitamus pacifici, nemo nobis nocere tentat, adeò vt nec clamor vllus tumultuosus aut seditiosus audiatur in plateis nostris.

IN PSALMVM CXLIIII.

¶ Versu 3. Et magnitudinis eius non est finis. Notandum q; dictio quæ in Hebræo ponitur pro fine, E
sit à verbo chakar, quod significat probauit, expertus est, perquisiuit, inuestigauit, explorauit. Vnde
hoc loco verti potest, Magnitudinis eius non est exploratio, persequutio, inuestigatio, probatio, vel
inuẽtio, vt vertit Hier. Quid autẽ aliud est, Magnitudinis eius non est finis? ¶ Versu 4. Generatio &
generatio laudabit opera tua. Hier. Generatio ad generationẽ laudabit opera tua. Felix, Generatio
generationi laudabit, &c. Hoc est, vna alteri laudando prædicabit, sicq; in omnibus generationibus
laudabũtur opera tua, qui est sensus nostræ lectionis. ¶ Versu 15. Alleuat dominus oẽs qui corruũt,
& erigit omnes elisos. Hier. Sustentat dominus omnes corruentes, & erigit omnes iacentes. Simili-
ter fere vertit Felix, & est eadẽ cum nostra lectione sententia. Vers. 17. Imples omne animal benedi-
ctione. Hie. Imples omne animal refectione. Quod enim nostra lectio benedictionem, ipse ex He-
bræo refectionẽ appellat. Nomina quidem diuersa, res autẽ eadem est. Nostra enim refectio, Dei be
Psal. 103. nedictio vel bonitas est: Id est ex Dei benedictione & liberali bonitate procedens. Felix dicit verti
etiã posse, Imples omne animal benigna volũtate, quod idẽ est cũ eo quod in Psal. 103. dicitur, Om-
nia implebuntur bonitate. Nã refectio corporis nostri ex Dei bona volũtate (vt iã dictum est) pro-
cedit, Potest enim cũ vult claudere manum, & auertere faciem, ita vt cibi defectu pereant viuẽtia. F
Quidam etiam sic vertunt, Satias vel imples omniũ animaliũ voluntatẽ: Vel, Satias omnia anima-
lia iuxta desideriũ: hoc est, Vnicuiq; secundũ quod desiderat, pabulũ cõueniens & sufficiẽs præbes.

IN PSALMVM CXLV.

Psalm. 3. ¶ Versu a. In filiis hominũ, in quibus non est salus. In Hebræo est numerus singularis, In filio homi
nis, cui non est salus, vel quoniam non est ipsi salus vel cuius non est salus: hoc est, cui nõ conuenit
vel cuius non est, ad quem non spectat, saluare: quemadmodum Psalmo 3. dicitur, Domini est salus
vel domino est salus: hoc est, Dei est saluare, salutem præstare Deo competit. Totus quoque versus
sequens tertius per numerũ singularem in Hebræo legitur, hoc modo, Exibit spiritus eius, & reuer
tetur in humum suam, in illa die peribunt cogitationes eius. ¶ Versu 7. Dominus erigit elisos. Hie-
ronymus vertit allisos. Felix, collapsos vel recuruos vel collisos.

IN PSALMVM CXLVI.

¶ Versu 1. Laudate dominũ, quoniam bonus est psalmus, Deo nostro sit iucunda decoráque lauda-
tio. Secus aliquando in Hebræo legitur. Hier. sic vertit, Laudate dominum, quoniã bonũ est canti-
cum Dei nostri, quoniã decorũ est pulchra laudatio. Felix, Laudate dominũ quoniam bonũ est psal
lere Deo nostro, quoniã iucundum, decora est laus, aut formosa siue decẽs. ¶ Versu a. Dispersiones G
Israelis cõgregabit. Hier. vertit eiectos Israel. Felix similiter, vel propulsos: hoc est, exules, & à pro-
pria patria extorres, à patriis translatos sedibus in captiuitatẽ, qui iidẽ in lectione vulgata vocantur
dispersio Israelis: id est dispersi ex Israel. ¶ Versu 3. Et alligat contritiones eorum. Ita nobiscum ver-
tit Hier. Felix autem, Et lenit dolores illorum, vel emplastris illinit aut obligat (vt solent facere chi
rurgi) vulnera eorum. ¶ Versu 4. Omnibus eis nomina vocat. Hieron. Omnes nomine suo vocat.
In eandem sententiam Felix, Omnes illas nominibus vocabit. Sententia cum nostra lectione satis
recte conuenit, & quod habet nostra lectio non minus commode ex Hebræo verti poterat.

IN PSALMVM CXLVII.

¶ Nota, quod Psalmus iste apud Hebræos absq; diuisione cõtinue annectitur præcedẽti, vt ex duo-
bus fiat vnus, atq; ita diuersitas numeri, quo à psalmo nono Hebræi in sua computatione semper v-
nitate vna antecedebant Græcos atque Latinos, iã hic terminatur, vt subsequuturus proxime psal-
mus tam Hebræis quàm Latinis sit futurus in ordine 148. ¶ Versu a. Quoniã confortauit seras por-
tarum tuarum. Hieronymus pro seris vectes legit, similiter Felix. Sententia eadem est, ciuitatem
Dei bene munitam atq; firmatam esse, vt non possit hostis irrumpere. In eo quoq; quod sequitur,
Benedixit filiis tuis in te, Hieronymus vertit, in medio tui, & Felix, in meditullio tui, aut in medio
tui, vel in visceribus tuis, Omnia idem sonant. Et in versu sequenti, pro plurali in Hebræo est singu
lare, hoc modo, Qui posuit terminum tuum pacem: id est, Qui terminum tuum vel fines tuos pace
donat, vel in pace circundat. In quinto autem versu, pro nebula pruina ponitur, inter quæ non ita H
multa est diuersitas: quoniam ferè nebula frigida & humida in pruinam resoluitur, quemadmodũ
nubes aquosa in pluuiam. ¶ Versu 6. Mittit crystallum suam sicut bucellas. Felix, sicut fragmenta, Et
in eo quod sequitur, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Hieronymus vertit, stabit: Felix, per-
manebit. In versu autem septimo, vbi nos habemus, Emittet verbum suum & liquefaciet ea, &c.
Hieronymus in eandem vertit sententiam, Mittet verbum suum, & soluet illa, spirabit spiritu suo,
& fluent aquę. Et penitus eandem lectionem seruat Felix. Alii verò ita legunt, Mittet verbum suũ,
& sanabit eos, videlicet à nimio & intolerabili frigore infirmatos: quemadmodum & in alio psal-
Psal. 106. mo dicitur, Misit verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum: ac deinde,
Quiescere faciet vel sedere faciet spiritum suũ, & fluent aquæ: hoc est, spiritum suum faciet perma-
nentem accipere habitationem in electis, & fluent aquæ, &c.

IN PLALMVM CXLVIII.

VErsu 3. Laudate eum omnes stellæ, & lumen. In Hebræo nõ interponitur coniunctio &, sed
absq; coniunctione dicitur, Omnes stellæ luminis: hoc est, omnes stellæ luminosæ, vel lucen
tes in firmamento. ¶ Versu 5. Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mãdauit, & creata sunt. Prior
pars illa, Ipse dixit, & facta sunt, hoc loco nõ habetur in Hebræo. Videri potest in codicibus Græcis
atq; Latinis ex psal. 32. huc adducta, vbi ambæ hæ partes secundum eundem hunc ordinẽ in eodem

A versu iunguntur. ¶ Versu 8. Ignis, grando, nix glacies, spiritus procellarum. Pro glacie in Hebræo est
vapor, aut exhalatio, aut fum⁹. Dictio nanq; in Hebræo posita, venit à verbo Keter, quod significat
suffumigauit, vel euaporauit, vel exhalauit. Vnde dictio illa vaporem vel potius exalationem siccam
videtur significare. ¶ Versu 13. Cõfessio eius super cælum & terram. Hier. Gloria eius in cælo & in
terra: id est, magnificentia eius vbiq; relucet, videlicet tam in cælo quàm in terra. Felix verò ad sen-
tentiam nostræ lectionis vertit, Confessio, decor, laus, vel celebratio eius super cælum & terram.

IN PSALMVM CXLIX.

VErsu 3. Laudent nomẽ eius in choro. Dictio Hebraica machol, per heth in medio, ambiguæ
significationis est. Plerunq; enim chorũ significat, vt habet nostra lectio: & quomodo tam
hic quàm in sequenti psal. vertũt Hieronymus & Felix. Interdum tamen & tibiã inuenitur
significare, vnde verti hoc loco etiam posset, Laudẽt nomen eius in tibia. Neq; hoc proposito male
conueniret, quandoquidẽ & alia pòst adiiciuntur instrumenta musica, cũ subiungitur, In tympano
& psalterio psallant ei. Pro psalterio autem, Hier. & Felix citharam vertunt. ¶ Versu 4. Quia bene-
placitum est domino in populo suo. Hier. Quia complacet sibi dominus populo suo. Felix, Quia
diligit dominus populum suum, vel quoniam vult dominus populum suum. Pro eo autẽ quod lo-
quitur, Et exaltauit mansuetos in salutem. Hie. vertit, Exaltabit mansuetos in Iesu, quod intelligi po
test in salutari, vel in saluatore Christo. Per illum nanq; erit omnis nostra exaltatio. Felix autem ver
tit, Glorificabit mansuetos in salute, vel pulchros reddet, aut coronabit in salutem. Omnia eandẽ
B habent cum nostra lectione sententiam. ¶ Versu 6. Exultationes dei in gutture eorum. Videtur hoc
loco non esse legendum, vt vulgò legitur per u, sed per a, exaltationes, id quod tam ex Hebræo q̃ ex
Græco fit manifestũ. Nam in Græco est ὑψώσεις, quod citra controuersiam significat exaltationes, nõ
exultationes. Nomen quoq; Hebraicum à verbo descendit, quod est extulit vel excitauit. Qua-
re exaltationes ex Hebræo verti debet. Significantur autẽ per exaltationes, laudes, quoniam qui lau
dat, exaltat: & qui exaltat verbis, laudat. Vnde Felix vertit exaltationes vel laudes. Vnde est manife-
stum secundũ sententiam patrum referre, siue legamus exultationes siue exaltationes, quoniã laudes
illæ vel exaltationes sanctorũ nihil aliud q̃ exultationes sunt. Consimilẽ annotatiõẽ posuimus in
psalmũ 65. cum dicitur, Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea: pro quo vulgo non
bene legitur exultaui per u, cum sit exaltaui, vt in annotationibus psalmi illius inuenies declaratũ.
¶ Versu vltimo, Vt faciant in eis iudicium conscriptum. Chald. paraph. habet, vt faciant in eis iudi-
cium quod scriptum est in lege. Quod videtur literam illam sonare intelligentiam, quæ à nobis vl-
timo loco in principalibus annotationibus tantum est indicata, non approbata.

IN PSALMVM CL.

VErsu 1. Laudate dominũ in sanctis eius. Hier. Laudate dominum in sancto eius. Nam in He
braico singularis numerus ponitur. Quod si accipiatur secundũ genus masculinũ, intelligi-
C tur in Christo, qui est sanctus sanctorũ, spiritu accepto non ad mensurã, sanctificatus nõ ad
mensurã. Si verò secũdũ genus neutrũ accipias, intelligi potest in sanctuario, vel in loco sancto suo.
i. in cælo. Vel in sancto, pro in sanctitate, quomodo vertit Felix, Laudate dominũ in sanctitate eius.
Simile quid diximus in psal. 59. vbi dicitur, Deus loquutus est in sancto suo, quod exponi potest, in
sancto filio suo, aut propheta, vel in sanctuario suo, vel in sanctitate sua. ¶ Versu 3. Laudate eum in
sono tubæ. Hieronymus, in clangore buccinæ: item & Felix, vel in pulsatione cornu. In sequenti au
tem versu, vbi dicitur, In tympano & choro: verti etiam potest ex Hebræo (vt in annotationibus
psalmi præcedẽtis diximus) in tympano & tibia. Pro eo autẽ quod nos legimus, In cordis, in He-
bræo est dictio minimis, qua Felix dicit significari musicũ instrumentũ nobis incognitũ. Significat
autẽ dictio illa Hebraica idem quod genera. Vnde opinantur quidã fuisse aliquod instrumentum
in quo plura genera musicorũ instrumentorũ simul resonabant, quemadmodum nunc in organis
nostris plura musicorũ instrumentorũ genera audiũtur. ¶ Versu vlt. Laudate eum in cymbalis be-
nesonantibus. In Græco est vna dictio εὐήχοις. i. sonoris, benesonantibus. i. quæ sunt boni soni, quod
vnica dictione Latinè dicimus sonorum, ita vt longe possit audiri, atq; ita vertit Felix, In cymbalis
sonoris, adiiciens etiam verti posse, in cymbalis auditus, eo ꝙ tam magnum sonum faciant, vt audi
entur à longinquo. Vltimam autem clausulam Hier. sic vertit, Omne quod spirat, laudet dominum.
D Felix, Omnis animalis laudet dominum. i. omne quod animã aut vitam aut esse habet, laudet domi
nũ. Ita enim potentissime, sapientissime, optime Deus, decet laudẽ tibi dari ab omni creatura quę-
cunq; subsistit, quæcunq; à tuo plenissimo essentiæ fonte, tanquam guttula minutissima defluxit.
Præ omnibus verò & super oẽs, debitores sumus nos rationales creaturæ tuæ, in quibus super crea
ta omnia magnificasti vehementer sanctã misericordiam tuã. Quam etiam supplices oramus ita no
stra formare corda, ita nostra animas dirigere, vt in tuo semper beneplacito viuentes, vita, lingua, &
animo, secundum laudem perfectam te laudemus, ex hoc nunc & vsque in æterna sæcula. Amen.

PARISIIS EX CHALCOGRAPHIA
Ioannis Sauetier, Anno salutis Christianæ
M. D. LII. Mense
Augusti.